שער יהוה החדש

ארך ימים בימינה בשמאלה

עשר וכבוד · דרכיה דרכי נעם וכל

נתיבותיה שלום · עץ חיים

היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר

זהו שיעור מה שהדפסנו בחיבור זה· ראשונה החומש
עם תרגום ופי' רש"י ן' עזרא׃ והנביאים ראשונים
עם פי' רש"י וקמחי ורלב"ג׃ והנביאים האחרונים
ישעיה עם פי' רש"י ואבן עזרא· ירמיהו ויחזקאל עם
פי' רש"י וקמחי· תרי עשר עם פי' רש"י ואבן עזרא׃
והכתובים תלים עם פי' רש"י ואבן עזרא· משלי עם
פי' אבן עזרא ורלב"ג· איוב עם פי' אבן עזרא ורלב"ג·
דניאל עם פירוש אבן עזרא ורבינו סעדיה גאון·
עזרא עם פי' אבן עזרא ורש"י· דברי הימים עם פי'
מיוחס לרש"י· חמש מגילות עם פירוש רש"י ואבן
עזרא· והמקראות מתורגמים מנוקדים ומוטעמים
ונמסרים על פי דרכי הסופרים קדמונינו אנשי כנסת
הגדולה והסופרי' הבאים אחריהם אשר על משעולם
ומסלולם דרכנו בבנין אותיות תלויות וקטנות וגדולות
ועקומות וניקוד מרבה על הכתב וכתב מרבה
על הניקוד וסתומו' ופתוחות וכתב ולא
נקרא ונקרא ולא כתב ואותיו'
מנוזרו' כל אלו מוגהים
עם רב העיון
כפי כח
האפשר ונדפסו
במצות
דניאל יצ"ו בן קרניאל בומבירגי
ז"ל פה ויניציאה הבירה בסייעתא דשמיא׃

אלה דברים אשר דבר יוסף בן המאור הגדול הרב כמהר״ר מוהל צרפתי ז״ל בראותו
המלאכה הזאת החשובה אשר כל חפצים לא ישוו בה׃

אליכם

גלות יהודה ואפרים · מקצה השמים ועד קצה השמים · אליכם בשורות ארוץ · אקרא בגרון · כי אראה הספר · הכ״ן חמרי ספר · גדולים חקקי לב הוציאו אותו · מערפלי תהולתו · כחתן מחופתו · וכעלותו במסלולו · ומליטים על כלו · תורה נביאים וכתובים רצופים · מתוקים מרבם ונופת צופים · הולכים שרה צופים · עבר לחם רב · לכל תלמיד ורב · ממזרח למערב · לחם משנה לפי אכלם · קודים לעד לעולם · מקרא ותרגום מתנוצצים כבזק · גבר באחיו לא יזק · ואיש אל רעהו יאמר חזק · המסרה כזר זהב סביב תיפס · ומבית ומחוץ תצפס · בביאורים ברורים · ממאורים מאירים · למפרשים חרשים · מחוכמים ישישים · וכהגלות נגלות ברומה אותותיו כאותות חרותות בשמים · חמדה ללבב ותאוה לעינים · אני יוסף אחיכם · אמרתי לשפתי אל דומי לכם · באו כניני כנחל ישטוף · ומאו זמרה ותנו תוף · וגם אתם רעיוני · לכו נרננה ליי׳ · אני טרם אכלה לחוות · כל אשר הואלתי לבוות · והנה להקת משכלי הערבים יבאו כתת שפתי נבבים · ויחדיו ברבוני מתרבה · כל חלם מקצה · זה מתהלל בשקל קדשו · וזה מתפאר במתק דבשו · לאמר עליניח בדיק ראשו · בין דא לדא · ותר חרדה · ויקבץ רגע על לשוני הגיוני · ויאספו כל מלי אלי · ויחברו שיר בן ארבעים ושתים · מזוקק שבעתים · בראשי בתיו שמי ושם אבותי נכתם · ועל שולי הספר כתב נחתם · ובעל בעמי מבקש על שמי · ודורש בשלומי · פתח בתי ימצאכי · ושם ידבר עמי · ודברי השירה · כאו התורה · תפא זמירים · תשיב המריה · לבוטי מאחריה · ובראותי חילה · על מעלה כעלה · וממשל רב ממשלה · ותשא משלה׃

אז תצעדי עדה באל נושעת · אז תצעדי מזה לבקש דעת
נבון בבליותי מעון בינות ויד · לי עד שמי המעלות נוגעת
יוצרי יצרני כלילת הוד ושם · כי ממקור חיים באר נובעת
ידו בשפע כל שלמות כוננה · אותי כאין יתרון ולא מגרעת
ואהיה יום יום אני אמון בחיק · סודו מצחקת ומשהעשעת
סודו בחיקי שם בשרים דוק יהי · סובב והארץ תהי שוקעת
פדה כחמלתו קהלתי אשר · היתה לפרעה אז בנוף נכנעת
בזכות אבותיה לסיני קרבה · הוא יענה קולו והיא שומעת
נצח לכאז צור נתנני בעץ · דעת עלי לכם אני נטעת
היו ענפי על ופריי החיה · נפש בסכלות נודדה גוועת
ראשי במו רמים וידי משאול · תמשוך גוית איש בבוץ טובעת
בי ישבו מושב אלהים אוהבי · בי מתהום נפשם לרום נוסעת
רבים בתכל עם משולים לחמור · הסר משוך אפסר בסוי מרדעת
בי יעטו מוסר כדוכרי כם ועת · עתים להשליכם אהי קובעת
ישאו בציץ אותי כנזם בענק · כעגיל ובצמידים וכטבעת
שלום במשכני ולצדיק אני · אצדיק ולרשע אני מרשעת
מואס במחמדי בשסע בחרי · אריה גדי נפשו אהי שוסעה
ובחושקי הריק חנית אריק אשר · נפשם במוכת שוא וכמנוגעת
איובה אשר תחמוד ביופיי העמוד · ואבד אשר חקי תהי פורעת
לי עז לצורר צר לכל ציר לי צרי · נפש אני כל קובעי קובעת
צא עם אלהים וחזה בי יום אני · הדר והוד על היקום שופעת
ריב עם ילדי לי הכי כל גוי וכל · אמה לפני סוגדה כורעת
פתאום עזבוני בני בטני באם · חיק מילדיה ושד מונעת
תורה אני מורה להלכין חטא ואם · אדום כשנים הוא וכתולעת
יסד נדב לב סוד יסידהי ושם · אתי בקצווה היקום נודעת
זרח לבית כומבירג ודניאל שמו · נפש חסידי לו לבד נרצעת
צדקת אלהים פעלו ידיו לזאת · לו אהיה תמיד באל פוגעת
לו יד בניב קדש וכמעט כל שפת · בלתו בחוג המאמר צולעת
חושו קנו חיים בני אל חי תנו · לבב לדובקה בי ויד פורעת
זכרו אשר נפש מתי כילות לאל · תמיד כחוטאה היא וכמתעתעת
קנין חמודותי עדת עמי קני · אם מאלהים את זכות תובעת
עשרים וארבעה ספרים חוקקו · יחד במכתב דק ובמרובעת
אותות בעט ברזל חרשים חרתו · אין מורדה בהם ואין פושעת
כלם מתורגמים ובמסרה סביב · כל דף מכופלת כזר נרקעת
כלם מנוקדים בטעמי חן אשר · נועם נגינתם לרום בוקעת
דש״י ובן עזרה מפרשים כם הלא · ידם לשערת האמת קולעת
בן גרשון בקצת והקמחי לראש · המדקדקים צניף עלי מגבעת
הרפ״ה שנת צאתי בוויניציה לאור · העיר אשר ארץ וים רוגעת
עורי קהלתי ורוצי אחרי · הפוסחה על שוא ומהרועעת
לא תחזי בי עוזבי בבני אנוש · מיץ לענות לעו מלא קובעת
עד אן חסרת בין בחכמות בוזבות · תשתכרי יום יום כמשתגעת
אם לא תמהרי חיש ואלי תצעדי · אז תצעדי עדה באל נושעת
תם ונשלם

ויוסף יוסף שאת משלו

כשודי בחמדת · פאר הוד כתב דת · מחוקק מזוקק · בכוכבי מעוני
נתנה אלהים · אזי מגבוהים · לחופש ונופש · לנפש המוני
אשומם כנבהל · ואעלוז ואצהל · ואשא בקהל · זמירי רנני
בהרבות נדיבים · ספרים חשובים · להכשיר לוישיר · נתיב עם אמוני
ארנה אני כי · אלהי ומלכי · ביום זה לטוב לי · נתנה בסיני
לזאת בהלכה · בתום המלאכה · בשירה ערוכה · אברך אדני

אמר הצעיר יעקב בן חיים בן יצחק ז״ל אדוניהו ישי׳ עמה״ן

ישתבח הבורא המנהיג ואין לא תמורנו הנעלם וכל דרכו ימצאנו. אשר חנן למין האנושי לשון למודים למלאת עיניו חמודים. ביד השכל במודים. והיו לאחדים. ללקוט רביביו ושביביו. וללמוד ניביו ונתיביו. וזרח למו בנו בכורו לשון הקדש אשר היא לשון התורה והנבואות. היוררת פלאות. לפקוח עינים עורות. והיו למאורות. למען דעת כל עמי הארץ כי לשון הקדש אין ערוך אליה בנחותיה ונוטם משליה. והיא כעץ חיי׳ תרופה לבעליה. והחכמה תחיה בעליה. והאלהים אשר נתנה לעם אשר בחר לו להם לנרש הביאה. ובכל ידו החביאה. והם ידעו סודיה. דקדוקיה ופרטיה. ומסלות ארחותיה: ואנשי הכנסיה הגדולה אשר היה בתוכם אור הבזק. הנמרץ החזק. הזהב המזוקק. אשר בלבו כל חק מחוקק. השיבו ציונים ובנו לה חיל וחומה ותקוה בין החומותים. וישימו בריח ודלתים. לבער משוזה ולהסתירה ברה וטהורה. ויתנגשו כלם לערפל סביב לקחה. ותימרות רקחה. והתקרשו לחתות אש סיחה. אשר על מזבחה. למען לא יפולו בה יד ולא ירמסנה כף ושימנה מטרה לכל שכל. וקשרו קשרי רבי זהב מלואיה מטור אמרותיו׳ אמרות טהורות. ותנח עליהם הרוח והמה בכתובים ויתנבאו ולא יספו. ולשמוע כוראות כיבם כריבי עמים כאספו. ואחריהם נסתם החזון ומוצאו. ונסתלק הכבוד ההוא ומוראו. ולא יסף עוד מלאך יי׳ להראה. כי לא קם אחריהם. מי יעשה כמעשיהם. והנה אנחנו אלה פה היום מלקטים שבלת שבליהם. ומזנבים בשבליהם. ויום ולילה נרוץ במעגליהם. ונגע ולא ניגע אליהם:

אמר המגיד

שלו הייתי בביתי ורענן בהכלי שוקד על למודי בטוחים המדינה אשר קרוב לקנה גבול קרטגינא הקדומה

ועלטלני הזמן בארצות המערב לא השיב ידו מבלע ושב ורפא לו ודחני פה וניניאה הבירה היא העיר הגדולה וגם פה לא עשיתי מאומה כי יד הזמן נשגבת ורמה ומרדותיו ושבותיו בעיר מצאוני הכינו פגעני המומני. ויהי כמשלם חדשי׳ למנותי יצאתי מעט מכור שתלאות ואני בארץ תלאובו׳. אמרתי ברעיוני אלבבות אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחובו׳. כבאתי את העיר משתאה מחריש והנה לקראתי כי הקרא ה׳ לפני איש אחד מחסידי הנוצרים איש היחס והמעלה שמו מסי׳ דניאל בומבירגי יצו׳ בהשתדלות איש עברי אשר הרבה טובותיו עמי שמו ר׳ חיים אלטון בן הנעלה ר׳ משה אלטון יצו׳. ויביאני אל בית דפוסו ויראני כל בית נכותו ויאת׳ שורה שבה כי פה תמצא מרגוע לנפשך וצרי למכתך כי חפצתי שתגיה ספרי הדפסים להסיר מהם מוקשי הטעיות ותזכם ותצרפם בכור ה העיונות ותשקלם במאזני היושרות עד יצאו מלובנים ומצורפים כצרוף כסף ומבוחנים כבחון הזהב. ואע״פ שראיתי כספו גדולה מהסנתי אמרתי בלבי אין מסרבין לגדול ואפילו הכי אמינא ליה דהנא לא ידענא כולי האי ולא קרוב מהאי כדגרסי׳ בירושלמי ספ״ט הגולין בר נש דתני חדא מכילא והוא אזל להתר דאיכון מוקרין ליה בגין תרתי צריך למימר להו חדא מכילא אנא חכים כלומר בחדא מסכתא אני חכם. ולפי דדעתי קליטא דמה אנא הפעוט השפל להכנס בגדולות כאלה דאו נפיק מניהו חרבא כהא דר׳ ישמעאל בפרק היה נוטל ובדוכתי אחריתי בני הזהר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמי׳ שמא תחסיר או תותיר אות נמצאת מחריב העולם כלו. וכ״ש בזמן הזה דאין לחלק בין תורה שבכתב לתשב״עפ שמאז הוסמה בספר אין בין זה לזה שמזה יבא לאסור המותר ולהתיר האסור לפום כן לא סמיכנא על דעתי עד דחזינא בספרי דוקני בתרין ותלתא אי הוו מ מכוונו מוטב ואי לא בדירנא מנהון מה דחזילן דלא קשה מידי ומתקנינן ליה עד דאתבריר לן דנהיר ובהיר ובבר הזהירו והרבינו אף הרמב״ן והרשב״א בחידושיהם לבלתי הגיה מסברא: **ויהי** כי ארכו לי שם הימים לעשות מלאכתי מלאכת שמים הע״י הש״י רוח השר אשר עשיתי עמו ואמץ לבבו להדפיס כ״ד ויאמר לי אזור נא כגבר חלציך כי חפצי להדפיס כ״ד באופן זה שיהיה עם פי׳ ותרגום ומסרה גדולה וקטנה וקריין וכתבן ולא קריין ומלאים וחסרים וכולהו דקדוקי ספרי ובתר הכי המסרה הגדולה כדרך הערוך למען ירוץ קורא בה למצוא מבוקשו. ותכף כדוב שכול לא אחר לעשות כי חפץ בב״ת יעקב קרא לאומנים הבקיאים בט״ב הדפוס ואיש כלי מפצו בידו לעשות מלאכתו. ובראותי כי הדבר נחוץ ותועלת ותפארת ישרא׳ להראות העמי׳ והשרים יופי ומעלת תורתינו הקדושה כי למן היום אשר נתנה בספר לא נעשית כמתכונת׳ וגדלה מעלתה בעיני הגוים היתה לראש פנה שמתי מגמת פני למלאת כפו:

ובהיות כי ראיתי הרבה מההמון ועמם הרבה מכתות חכמינו אשר עמנו היום בדורינו זה אינם מעריכין בלבם לא מסורת ולא חד מדרכי המסרה באמרם כי מה תועלת ימשך להם ממנה וכמעט נשכחה ונאבדה: **לכן** נערתי חצני משום עת לעשות ליי׳ להראות העמי׳ והשרי׳ מעלת המסרה וכי זולתה אי אפשר לכתוב הספרים ביושר ובתיקון וכל שכן ס״ת:

וגם נסיב ונסיג על קצת מגדולי חכמינו האחרונים ז״ל קרובים לזמנינו אשר הניחו כי הקרי וכתיב נמצאו כן כי בגלות הראשונה אבדו ה הספרים והסיגם הטלטול והחכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה מצאו מחלוקת בספרים ובמקו׳ שהסיגם הספק והבלבול כתבו הא׳ ולא נקדוהו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים להיותם מסופקים במה שמצאו עכ״ל: ועצתם רחקה מני כאשר אבאר ואשיב עליהם מהגמ׳:

וגם נעיר על התפרש שיש בין גמרא דילן ובין בעלי המסורת בכמה דוכתי ובכולהו נקהי בהון קהוותן ונייתי מנהון מה דגמירנא.

וגם נסיב על המינים הדוברי׳ עלינו עתק כי שינינו וחלפנו בתורתינו הקדושה כמו ב״ח מלין תיקון סופרים ובעטור סופרי׳ והקרי וכתי׳ ונוהג מנהגם.

גם אבאר הסדר אשר נהגתי במסרת ובמסרה גדולה למען ירוץ קור׳ בה:

וקודם אערוך מלחמה עם החכמים האחרונים ז״ל הקרובים לזמנינו זה כי דברו שלא כהוגן על תורתינו הקדושה באומרם כי הקרי וכתיב היו ספקות כשנתפקו אנשי כנסת הגדולה ואלה שמותם ולשונם

האפודי בפ״ז מספרו בדקדוק כתב וז״ל השלם ראש הסופרי׳ עזרא הכהן הסופר נער חכנו ושם כל מאמציו כחו לתקן המעות וכן עשו כל הסופרים הבאים אחריו ותקנו הספרים ההם בתכלית מה שאיפשר עד שהיה זה סבה להשאירם שלמים במנות הפרשיות והפסוקי׳ והתיבות והאותיות והמלא והחסר׳ והזר והנוהג מנהג הלשון וזולת זה ולזה נקראו סופרים ועשו בזה ח חבורים והם ספרי המסרה ובמקומות אשר הסיגם ההפסד והבלבול עשו הקרי וכתיב להיותו מסופק במה שמצא עד כאן לשונו:

והקמחי ז״ל תמהני על פה קדוש שדבר מסכים לזה בהקדמתו לנביאים ראשונים וז״ל ונראה כי המלות האלה נמצאו כן לפי שבגלות הראשונה אבדו הספרים ונטלטלו טלטול והחכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה ליושנה מצאו מחלוקת בספרים והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם על הבירור כתבו הא׳ ולא נקדוהו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מ מבפנים וכן כתבו בדרך א׳ מבחוץ ובדרך אחר מבפנים עכ״ל

והשר דון יצחק אברבנאל ז״ל השיב עליהם בהקדמתו לספר ירמיה וז״ל והדעת הזה אשר הסכימו בו החכמים האלה ועצתם רחקה מני כי איך אוכל בנפשי להאמין ואיך אעלה על שפתי שמצא עזרא הסופר ספר תורת האלהים וספרי נביאיו מסופקים בהפסד ובלבול והלא ס״ת שחסר ממנו אות אחת הוא פסול כ״ש בקרי וכתיב שבאו בתורה שכפי הקרי יחסרו בתורה כמה וכמה מהאותיותוכו׳: **עוד** אמר וז״ל הנה עוד אשאל מאתם כפי הסברה הנזכרת אם היה הקרי ובת׳ כפי מה שמצאו בספרים המחולפי׳ ולא אפשיטא לעזרא הסופר איזה הדרך מהם ישכון אור ושם שתי הנסחאות א׳ מבחוץ וא׳ מבפנים הנ״ה איפה למה בפי׳ הכתובים נסמוך תמיד על הקרי ולא על הכתי׳ ולמה עזרא בהיות הדבר אצלו מסופק עשה שניקוד תמיד מסכים עם הקרי ולא עם הכתב ואם היה כן דעתו היה לו לשום נסחת הקרי מבפנים כי היא האמת והמסכמת עם הניקודה והכתיב ישים מבחוץ כיון שלא הסכים בה דעתו.

שנית אם היתה סבת זה הפסד ובלבול שנפל בספרים מצד הגלות היה ראוי שיבא ע״ד מקרה כפי המקום שנשטשטש או נמצא ואת׳ תמצא בספר תורת האלהים בפ׳ לך לך שכתוב מלך צביים והקרי הוא מלך צבאים וכן כתוב פעם אחרת האם נפל במקרה הטשטוש והבלבול במלת צביים תמיד וכן כולם כמו נערה שכתו׳ נער כ״ב פעמים במ״א מלא שהוא׳ ונתנו לאבי הנערה. וכן בעפולים בטחורים ישגלנה ישכבנה אף שאין הדבר כאשר חשבו החכמי׳ האלה ושרי להו מריהו: **ותירץ** כי אמתת הענין אצלו כי עזרא הסופר וסיעתו מצאו ספרי התור׳ בשלומתם ותמותם וקודם שהתעורר לעשות הניקוד והטעמים ושפ״א עיין במקרא והדברים אשר נראו אליו זרים כפי טבע הלשון וכוונת הספור חשב בעצמו שהיה זה לאחד מב׳ סבות אם שכיון הכותב בדברים הזרים ההם סוד מן הסודות מסתרי התורה כפי מעלת נבואתו ולכן לא מלאו ידו לגעת למחוק דבר מספרי האלהים כי הבין בדעתו שבחכמה יתירה נכתבו כן ושלסבה מן הסבות נכתבו האותיות החסרות והיתרות והלשונו׳ הזרים ולכן הניחם בכתב מבפנים כמו שנכתבו ואמנם שם מבחוץ הקרי שהוא פירוש הכתוב הזר ההוא כפי טבע הלשון ופשיטות הענין ומזה המין תמצא כל הקרי וכתיב שבתורה. וכנה כשמצא עזרא שכתוב בתורה ובעפולים שהוא לשון גנה ולא ידענו מה הם הגבוהים ההם הוצרך לפרש בקרי שהם טחורים. וכן ישגלנה לפי שהם שגל נאמר על המלכה הוצרך לפרש בקרי ישכבנה. גם אפשר שחשב עזרא שהיו בספרי הקדש תיבות ומלו׳ שלא נכתבו כן בזרותם אלא לסבה מן הסבות אם להיות האומר אותם בלתי מדקדק כראוי אם בקצור ידיעת דקדוק הכתיבה והיה זה מהנביא כשגגה היוצאת מלפני השליט ולכן הוצרך לפרש אמתת המלה ההיא כפי הספור והוא ענין הקרי אשר שם מבחוץ כי ירא הסופר הקדוש לשלוח ידו בדברי המדברים ברוח הקודש וכתיבתם ועשה זה בעצמו ר״ל לפרש התיבה והמלה ההיא ושמו מבחוץ להיותו פי׳ שפי׳ הוא מעצמו ואין ספק שכך קבלו מהנביאים וחכמי הדור שקדמוהו והנה רוב הקרי והכתיב שבא בספר ירמיה כשתעיין בם ובעניינם תמצא כולם שהם מזה המין שכתבם ירמיהו כן בטעות ובשגגה וכו׳. והאריך בהקדמתו שם לספר ירמיה עד הנה התבאר שהקרי וכתי׳ והקרי ולא כתי׳ כולו ענין הפי׳ וכן הוא הכת׳ ולא קרי פרשה עזרא מלות כתובות שאין להם ענין כפי פשט הדברי׳ ולכן לא עשה בהם נקודה כלל ולא יקרא ומזה יודע שהספרים אשר נפל בהם הרבה מזה הוא לחסרון ה המדבר בידיעת דרכי הלשון או בידיעת דקדוק הכתיבה ולכן היו בספר ירמיה פ״א מקרי וכתיב ובספר שמואל שכתבו ירמיה רבו בו גם הו הקרי וכתיב בכמו ק״לב וכו׳ עד אבל בתורת האלהים להיותה כולה מפי הגבורה ובמות כתיבתה קרוב לר׳ פעמים ספר ירמיהו לא נמצאו בה מקרי וכת׳ אלא מעט מזער ס״ה וכו׳ עכ״ל. וכן הולך ומונה כמה מהקרי וכתב באו בכל ספר להורות מי מהנביאים

היה יותר בקי בדקדוק הלשון. ותשובותיו רחוקו מני כאשר אבאר ואשיג עליו:

אמנם קושיותיו אשר הקשה על הקמחי והאפודי טובים ונכוחים הם. ובהשיגי והשיבי על תשובותיו יוסדו ג"כ הם כי כל אלו התרוצים ודעת הקמחי והאפודי כולם הם מסברה ולכן לית לן כי אם תלמודא דילן אשר קבלנו עלינו כי לבן של ראשונים כפתחו של אולם והם אמת ודבריהם אמת:

ואומר כי מה שאמר הסר האברבנאל ז"ל שעזרא הסופר וסיעתו מצאו ספרי התורה בשלמותם ותמותם כמו שנכתבו אמת ויציב דברי:

ואמנם במה שאמר בתירוץ הא' אם שכיון הכות' כמו שנכתבו בדברים הזרים ההם וכו' עד האמנם שם מבחוץ הקרי שהוא פי' הכתוב הזר ההוא כפי טבע הלשון ליתא לדבריו דהא בהדיא גרסי' במסכת נדרים פ' אין בין המודר אמר רב איקא בר אבין אמ' רב חננאל אמר רב מאי דכתי' ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא. ויקראו בספר תורת האלהים זה מפורש זה תרגום ושום שכל אלו הפסוקי' ויבינו במקרא זה פסוק טעמי' ואמרי לה אלו המסורות אר"י יצחק מקרא סופרי' ועטור סופרים וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הל"מ. מקרא סופרים ארץ שמים מצרים. עטור סופרים אחר תעבורו. אחר תלך. אחר תאסף. קדמו שרים אחר נוגנים. צדקתך כהררי אל. קריין ולא כתיבן פרת דבלכתו. איש דכאשר ידבר איש בדבר האלהים. באים דנבנתה. לה דפליטה. את דהגד הוגד לי. אלי דהגורן. אלו דהשעורים. הלין קריין ולא כתבן. וכתבן ולא קריין נא דיסלח. את דהמצוה. ידרוך דהדורך. חמש דפאת נגב. אם דכי גואל. הלין כתבן ולא קריין עכ"ל הגמרא: את דהמצוה אית דאמרי דבפרש' ואתחנן ולא היה דלא נמצא בספרי' שלנו וגם בספרי המסר' לא מני ליה ובמסר' חשיב כל הני וטפי עליהו אחריני מיהו לא חשיב את דהמצוה אלא את הנפש דכתיב בירמיהו גבי צדקיהו חי יי' אשר עשה לנו את הנפש הזאת. ורש"י ז"ל פי' את דהמצוה כתי' בירמי' ע"כ. ועטור סופרי' עיין לקמן בתשוב' המיכ':

הא נקיטינן דכולהו הל"מ ולא שם עזר' הסופר מבחוץ הקרי שהוא פי' הכתו' הזר וגם לא היה זר בעיניו ח"ו ולא הסיגו לא ספק ולא בלבול כי כלהו הל"מ כדגרסינא לעיל.

ותו קשה בעיני מה שאמר וז"ל וככה כשמצא עזרא שכתוב בתורה ובעפולי' שהוא לשון גונה ולא ידענו מה הם הגנוהים ההם הוצרך לפרש בקרי שהם טחורי' וכן ישגלנה לפי ששם שגל נאמר על המלכה הוצרך לפרש בקרי ישכבנה עכ"ל.

וליתא לדבריו דהא בהדיא גרסינן ש"פ הקורא את המגילה עומד ת"ר כל המקראו' הכתובי' בתורה לגנאי קורין אותן לשבח כגון ישגלנה ישכבנה בעפולי' בטחורים חריונים בדביונים לאכול את חוריהם ולשתות את מימי שיניהם לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם למחראות למוצאות ע"כ. ופרש"י ז"ל ישגלנה לשון כלבא כדכתיב והשגל יושבת אצלו כלבתא וכן פי' בערוך בערך דבון ישגלנה משמע בזנו' ככלבא כמו והשגל יושבת אצלו ישכבנה משמ' דרך אישות בקדושין ובחופה עכ"ל. אב"ה אינו לפי שלא ידענו מה הם הגנוהים ההם וגם שם שגל לא נאמר על המלכה ועיין בפ"ק דר"ה:

ולא אשיב על דברי הסר האברבנאל בשבה הב' באומרו כי המלות נכתבו כן בזרותם לשבה מן השבות אם להיו' האומ' אותם בלתי מדקדק כראוי אם בקצור ידיעת הלשון העברית ואם בקצור ידיעת דקדוק הכתיבה כי תמהני עליו אם דבר זה יצא מפי אדם דוגמתו ז"ל היעלה על דעת כי הנביאים קצרה ידם בכל אלה. אב"ה הוא ז"ל היה גדול מהם בדקדוק הלשון העברית וחיי ראשי כי לא אאמין דבר זה. ואם היה בשגגה כמו שכתב הוא ז"ל למה הנביא או המדבר ברוח הקדש לא תקנו האם השגגה נפלה בספר ירמיה פ"א פעמים ובספר שמואל שכתבו ירמיה כמו שהוכיח הוא ז"ל רבו בו הקריו והכתב בכמו קל"ג כמו שמנה הוא ז"ל היעלה על לב נביא שאמר עליו בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך יפול בשגגות כאלה. סוף דבר נראה או כאלו הסר ז"ל לא ראה הגמרא ואליבא דגמרא לא בהיר ולא בהיר מה דתירץ. ואולי כי הסר ז"ל היתה רוח אחרת עמו ולא נעלם ממנו ח"ו הגמרא כי דרך בדרך הרב הגדול הר"מבם ז"ל במורה הנבוכים להראות כחו כי זולת הגמרא יש דרך לתרץ.

ואם יקשה המקשה הא לא אשכחנא בגמרא מקריין וכתבן וכתבן ולא קריין ועטור סופרים וכו' אלא מה דחשיב בגמר' ובמסרה חשיב כל הני וטפי עליהו כמה וכמה ולעולם אימא לך דבשארא בעי לתרוצי כדתירץ הסר האברבנאל ז"ל דבעי למימר הני דקחשיב בגמרא כולהו הל"מ ובשארא לא:

ואברא דבמסרה חשיב כל הני וטפי עליהו וטפי מנהו דמייתי במסכת סופרי' אבל לא קשה מידי דגרסי' במסכת סופרים פרק ו' אר"ש שמעון בן לקיש שלשה ספרים נמצאו בעזרה ספר מעון ספר זעטוטי ספר היא באחד מצאו כתוב מעון אלהי קדם ובשנים מצאו כתוב מעונה אלהי קדם וקיימו שנים ובטלו אחד באחד מצאו כתו' וישלח זעטוטי בני ישר' לא שלח ידו ובשנים מצאו כתוב ואל אצילי בני ישר' לא שלח ידו וקיימו שנים ובטלו אחד ע"כ. ואם איתא להא דאמר הסר האברבנאל שלכן לא מלאה ידו דעזרא לגשת למחוק דבר מספרי האלהים כי הבין בדעתו שבחכמ' כתבו לא ימצא מחלוקה אם שהיה יודע שם הל"מ ואם שהיו ספקות כדפי' הקמחי ז"ל והאפודי ואם תאמר שלא היה יודע שהם הל"מ למה לא מחק והלך אחר הרוב דהא חזינן דבג' ספרים שנמצאו בעזרה הלכו אחר הרוב ואת"ל כולם היו שוים ולכן נמנע מלגשת למחוק ועשה הקרי מבחוץ אם כן יורני כיצד נקרא בס"ת שאסור לקרות אפי' אות אחת שלא מן הכתב היעלה על לב שקרא הקרי שתקן עזר' הסופר שהוא פי' הכתו' הזר לדעתו ז"ל ונניח הכת' שהוא כתו' באצבע אלהים אלא על כרחין איתלן למימ' שכלם הל"מ וכמ"ה שאלה זו להרשב"א ז"ל היאך נקרא שלא מן הכתב בעפולי' בטחורים ישגלנה ישכבנה ותירץ הרשב"א ז"ל וז"ל

וששאלת כיון שאסור לקרות בתורה אפי' אות אחת שלא מן הכתב היאך ש"ץ קורא ישכבנה והוא כתוב ישגלנה וכן בכל תיבה שיש בה קרי וכתב שכולם כתובים בתורה כפי המסורת ולא כפי הקרי:

תשובה זו הל"מ וכמ"ש בנדרים פרק אין בין המודר מקרא סופרי' ועטור סופרים כתבן ולא קריין כולן הל"מ עכ"ל. מהתשובה איכא למידק דהשואל לא הוה ידע דאינון הל"מ מדקאמר זיכ' דהרשב"א ז"ל השיב זו הל"מ וכו' ומאחר דאינון הל"מ תו ליכא לאקשויי מידי. ונראה שגם הרשב"א ז"ל נסתייע מההיא דפרק אין בין המודר ואף על פי שבאו בתורה כמה וכמה קרי וכתיב זולת מה דמייתי בגמרא כדפרכינן לעיל ואם היו ספקות כדפי' הקמחי ז"ל והאפודי היאך לא מני לון בהדי הכך דמסכת סופרים ומדקחזינן דלא מני ולא קחשיב אלא ג' אב"ה שארא כולהו לא הוו ספקי ואם איתא דהוו ספיקי הוה אזל בהו בתר רובא כדאזלי בהכך דמסכת סופרי' ולא הוה תולה מבחוץ כדתרצינן לעיל:

ולא יקשה מידי מה שכתב הסר ז"ל וז"ל ואין ספק שכך קבלו מהנביאים וחכמי הדור שקדמוהו עכ"ל. אשיב עליו ממה נפשך מה נפשך שכך קבלו מהנביאים וחכמי הדור לא ימצא מחלוקה אם שהיה הל"מ וגלו לו שכך צריך להיות ואם שלא גלו לו שכך הל"מ. אם לא גלו לו שכך הל"מ אב"ה היה יודע בבירור שכך צריך להיות שכך קבלו מהנביאים אב"ה מאי קאמר במה שאמר כי ירא הסופר הקדים לשלוח ידו בדברי המדברי' ברוח הקדש. ותו קא קשה אב"ה הוא שכך קבלו מהנביאים וחכמי הדור למה לא תיקנו הם דהיינו הנביאים וחכמי הדור אלא על כרחין דבין הקרי ובין הכתיב כולהו הל"מ כדאוכחנא לעיל מההיא דפ' אין בין המודר:

ומה שאמר בשבה הראשונה אם שכיון הכותב בדברי' הזרים ההם סוד מן הסודות מסתרי התור' כפי מעלת נבואתו ולכן לא מלא' ידו לגשת למחוק וכו' עכ"ל. כך יש לנו להאמין בודאי כמו שהכיח הרב הגדול הר"מבן ז"ל ראש המקובלים האחרוני' בהקדמתו לביאורו לפי' החומש ע"ש ותמהני על הסר ז"ל כיצד הניח הדבר בספק שאח"כ בשבה הב' כתב על ירמיה בזרות הלשון כמו באות כפמו שאפה רוח שקרי מבחוץ כפשט שכך נראה מטבע הלשון והדבר סוד מסודות התור' בסוד היבום והמשכיל יבין:

נקיטינן מכולהו הכי פרכי וקהוותן דכל מילי דקריין ולא כתבן וכתבן ולא קריין וכולהו דרכי דמסרה כולהו הל"מ ודלא כאשר כתבו החכמים האלה דלעיל כדגרסי' מהגמ' דנדרי' דבפ' אין בין המודר דאייתינן לעיל:

ומיהו אשכחנא בכמה דוכתי דתלמודא חולק על המסורת כדאשכחן במסכת נדה פרק בנות כותיים גבי משכב תחתון ועליון גבי והנושא אותם יכבס בגדיו ורחץ בשרו במים והנשא כתיב חס' וי"ו

והקשו התו' שם תימה דבמסורת הוא מלא ותירצו ומיהו מצינו שהתלמוד חולק על המסורת כדאשכחן במסכת שבת פרק במה בהמה גבי בני עלי מעבירם כתי' וז"ל הגמ' שם והכתיב מעבירים אמר רב הונא בריה דרב יהושע מעבירם כתי' ע"כ:

ונתקשה לרש"י ז"ל וז"ל קשה בעיני שם החכם הכו' כאן כי אומר אני שטעות גדול הוא ולא גלה להא מלתא שהרי בספרים מוגהים כתוב מעבירים מלא וגם במסורת הגדולה במקום שמנויין שם כל התיבות שכתוב בהן יו"ד דלא קרינן לא נמנה זה והם מנויין על פי החשבון וזו איננה קושיא דהאי מעבירים לאו לשון עבירה הוא אלא לשון ויעבירו קול במחנה והכי קאמר להו עלי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע את עם יי' מעבירין ומכריזין וקובלין עליכם והאי מעבירים לשון רבים הוא ואעם יי' קאי ולא אבני עלי שהרי הם היו עוברים ולא היו מעבירים את אחרים עכ"ל:

וכתבו התוספות על זה וז"ל התלמוד שלנו חולק על ספרים שלנו שכתו' בהם מעבירים וכן מצינו בירושלמי בשמשון והוא שפט את ישראל ארבעים שנה מלמד שהיו פלשתים יראים ממנו כ' שנה אחר מותו כמו בחייו ובכל הספרים שלנו כתוב עשרים שנה עכ"ל התוספות:

ולי נראה דלא קשה מידי הא דשמשון דשמע כברדם למה נאמר ב' פעמי כי שפט את ישראל עשרים שנה אר"א מלמד שהיו פלשתים יראים ממנו עשרים שנה אחר מותו ועשרי' אחר חייו והיינו ארבעים בתרי זימני דתלמודא לא אמר מאי דכתיב והוא שפט את ישראל ארבעים שנה אלא והוא שפט את ישראל ארבעים שנה דמשמע כברדם והשתא אתי שפיר ודוק ע"כ:

ותמיהא לי על רש"י ז"ל דהא היה בקי בש"ס וסבירא ליה כדעת בעלי המסרה דהא לעיל גבי בני עלי דפרק במה בהמה הקשה מהמסרה על רב הונא בריה דרב יהושע וכתב ואומ' אני שטעות גדול הוא וכו' והא אשכחן בכמה דוכתי דסבירא ליה דלא כדעת בעלי המסרה גבי ולבני הפילגשים כתב בפירוש החומש פלגשם כתיב חס' יו"ד שלא היתה אלא פלגש אחת והיא הגר והיא קטורה מלשון בר"ר וכן ויהי ביום כלות משה כלת כתיב ע"כ. ובהדיא במסרה כתיב הפלגשים ב' מלא דמלאי' דין ועל יד הגאי שומר הפילגשים וכן ביום כלות משה כתוב במסורת הקטנה לית מלא.

ותו אשכחן דפי' בפי' החומש בפרשת ואתחנן מזוזות ביתך מזוזת כתיב שאין צריך אלא אחת. ותימה דבמסורת הוא כתוב מלא בוי"ו בין זיי"ן לתי"ו. ורש"י ז"ל סבר לה כר' מאיר במנחות פ' הקומץ את המנחה גבי הא דגרסי' רב פפא איקלע לבי מר שמואל חזא ההוא פיתחא דלא הוה לי' פצימיה אלא משמאלא ועבידה לי' מזוזה אל"כ כמאן כר' מאיר ומיילינן עלה מאי ר' מאיר דתניא בית שאין לו אלא פצים אחד ר' מאיר מחייב במזוזה וחכמים פוטרים מ"ט דרבנן מזוזות כתיב מ"ט דר' מאיר דתניא מזוזות שומע אני מיעוט מזוזות שתים כשהוא אומר מזוזת בפרשה שניה שאין ת"ל ריבוי אחר ריבוי ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט מעטו הכתוב למזוזה אחת דברי ר' ישמעאל וכו' עכ"ל הגמרא שם. ואע"ג דהוה משמעקבת דכתיב מזוזות

מלא

מלא בשני ווין ולא מזוזות חס׳ דהא ר׳ ישמעאל אית ליה יש אם למסורת פי׳ לדרוש על פי הכתב כדגרסינן בריש סנהדרין גבי לטטפת מיהו אין ראיה מזה דהכי נמי אשכחן ר׳ עקיבא דאית ליה יש אם למקרא פירוש לדרוש כפי הדבור הקרוי כההיא דלטטפת ובפרק כל שעה אית ליה יש אם למסורת תוס׳ ע״כ׃

ותו בפרק הבונה הקשו התוס׳ על רש״י ז״ל גבי הא דתניא רבי יהודה בן בתירה אומר נאמר בשני ונסכיה׳ בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם הרי מ״ם יו״ד מ״ם מכאן רמז לניסוך המים מן התורה וכו׳ ורש״י ז״ל גריס במקום בשביעי כמשפטם בשמיני כמשפטם וז״ל התוס׳ בשביעי כמשפטם גרסי׳ כדמוכח בפ״ק דתענית וכן הוא במסורת הגדולה ודלא כרש״י ז״ל דגריס בשמיני בפ׳ לולב וערבה עכ״ל התו׳׃

וגם בההיא דמנחות רש״י ז״ל לא הקשה לתלמודא דפליג על הספרים המדוייקים כמו דהקשה גבי בני עלי וז״ל הגה׳ שם בפרק הקומץ את המנחה ת״ר לטטפת לטטפת לטוטפות הרי כאן ד׳ דברי ר׳ ישמעאל כו׳ עכ״ל הגמרא. ובספרים מדוייקי׳ ובספר תגי כך דינם שמע והיה אם שמוע כתיב לטטפת והיה כי יביאך ולטוטפת אבל בין פ״א לתי״ו לא כתיב וי״ו ואני ראיתי בספר תגי קדמון שגם והיה אם שמוע כתיב לטוטפת ומיהו שמכינן אמאי דגרסי התוספות כדלקמן דאיכא חזו ספר תגי והוו בקיאי במ״ל וחס׳ יתיר מינן׃ והקשו התוספות שם במנחות גבי ת״ר לטטפת וכו׳ דלעיל על לטוטפות דוהיה כי יביאך דבגמרא מצריך שיהא מ״ל דמ״ל ובספרים מדוייקים כך דינם שמע והיה אם שמוע לטטפת והיה כי יביאך ולטוטפת אבל בין פ״א לתי״ו לא כתיב וי״ו׃ תימה היכי משמעתרי ואי הוה אמרינן נדרשין ומוסיפין ודורשין ניחא אבל לא אשכחן לא בתחלת תיבה ובסוף תיבה בפ׳ ב׳ דזבחי׳ גבי ולקח מדם הפר דדרשי׳ דם מהפר יקבלנו וכן ונתתם את נחלתו לשארו דדרשינן בפ׳ יש נוחלין ונתתם נחלת שארו לו ומפר״ת דוי״ו קמא דולטוטפת מוקמינן בסוף כאלו כתוב לטטפות כדאשכחן בפרק הזהב אי שקלת ליה לוי״ו דויסף ושדית ליה על חמישיתו הוה ליה חמישיתו והשתא מוקמינן ליה באמצע תיבה והוה ליה חמישיתיו ומוקמינן ליה במקו׳ יו״ד באמצע תיבה. וקשה לפי׳ דפריך בתר הכי אי הכי גבי הקדש נמי דכתיב ויסף חמישית כו׳ ומשני דכי שקלת לוי״ו דויסף הוה ליה חמישיתו והשתא לוקמינן באמצע תיבה דלהוו חמשיות הרבה הילכך נראה דבשום פעם לא מוקמינן לא בסוף תיבה ככל הכי שהבאתי עכ״ל התו׳. וכך העלה רש״י ז״ל שם פ׳ הזהב דלא מוסיפין אלא בראש תיבה או בסופה אבל באמצע כדקאי קאי עכ״ש׃ וליכא למיפרך בכה״ג שכינא חריפא מפסקינהו לקראי כדפריך בכל דוכתא משום דלא מיקריא הפסקה אלא דוקא בתיבו׳ להקדים תיבה זו לזו כדאמרינן התם מעיקרא גבי הך קרא דונתתם את נחלתו דסבר אביי למימר תירוץ ואמר ליה רבא שכינא חריפא מפסקינהו לקראי ע״כ׃

יקשה בעיני דבגמרא בהדיא גרסי׳ בפרק הקורא את המגלה עומד ת״ר כל המקראות הכתובים בתורה לגנאי קורין אותן לשבח כגון ושגלנה ישכבנה בעפולים בטחורים ובמסורת לא תני כי אם ו׳ דכתיב בעפולים קרי׳ בטחורי׳ ומשמיט ההוא דשמואל דפסוק וישימו את ארון י״י אל העגלה כתיב וקרי טחורים וכן הוא בכל הספרים המדוייקים שלנו. ולא ידענא מה לתרוצי אלא כדתריצנא לעיל דאורחיה דתלמודא לפלוגי על המסורת׃

דבבר מצאתי על פסוק לאכור סריו בנפשו אמר רב אדי סרו כתיב חס׳ י׳ זה היה פוטיפר. וקשה כי לא נמצא בשום ספר שיהיה חס׳ וגם במסר׳ רבתא לא נמנה בחשבון הנ״ו חס׳ יו״ד במצעו׳ תיבו׳ וקריין ואין דרך לתרוצי כי אם כמה דתריצנא דאורחיה דתלמודא להכחיש המסורת׃

ואיכא לתמהויי טוב׳ במה דאשכחית לרש״י ז״ל ולרבינו סעדיה גאון שהביאו קרי וכתיב מה שלא נמצא בשום ספר מספרי המסרה וז״ל רש״י בפי׳ תלים בפסוק הרודד עמי תחתי כתב שבספרו היה קרי תחתיו וכתי׳ תחתי ובקשתי ולא מצאתיו במסרה גדולה שיהיה נמנה בחשבון הי״ח מלין דחסרים בהון וי״ו בסוף תיבותא. וז״ל רבינו סעדיה גאון בסוף דניאל בפסוק ויבא מלך הצפון וישפוך סוללה ולכד קרי וכתיב זאת המלה מבחריו כתיב וקרי מבצריו ובקשתי בספרי המסרה בכל חלופי האותיות ולא מצאתיו וקשה לי איך נעלם מהגאונים האלה המסרה דאליבא דמסרה דאית לן הוא טעות ומיהו בקיאי הוו יתיר מנן בכל מלי ואנן כסומים בארובה לגביהו׃

נתקשה בעיני זה כמה ימים מאחר דאורחיה דתלמודא להכחיש המסורת כדבריתנא לעיל במלא וחס׳ אליבא דמאן ניכתוב ס״ת דהא מה שכשר לזה פסול לזה׃

לפים ריהטא נראה לומר דכתלמודא דילן ניכתוב ס״ת במלא וחס׳ מאחר דקבלנוהו עלינו ואינון הוו בקיאי במסרה ובמלא וחס׳ יתיר מינן. ומיהו חזינן לרש״י ז״ל דהא הוא מקשה מהמסרה לתלמודא דילן גבי בני עלי ואמר דטעות הוא מה דאמר בגמרא מעבירם כתיב כדכתיבנא לעיל. וגם בעלי התוספות מקשו׳ מהמסרה לתלמודא דילן ועבדי עקר מהמסרה וכדלקמן ביבמות ס״פ מצות חליצה אמר אביי כו׳ ואם המסרה לא הוה עיקר לא הוו מקשו׳ מינה לתלמודא ומדקא חזינן דאינון בתראי והוו עבדי עיקר מהמס׳ לאקשויי מינה לתלמוד׳ משמע דאליבא דמס׳ קא עבדינן ותו דכולהו ספרי ותיקון ס״ת כולהו אליבא דמסר׳ ואנשי כנסת הגדולה גדולים הוו ואיכא למיסמך עליהון. והא״נ דקא חזינן דרש״י ז״ל גבי מזוזות דפרשת ואתחנן סבירא ליה כרבי מאיר מזוזת כתי׳ כדפריכנא לעיל וכך בכמה דוכתי הא חזינן דבדוכתא אחריתי מקשה מהמסרה לתלמודא ככ״ל׃

ולא קשה מידי מה דמקשי׳ המיני דאמרן שנינן ואלפינן בתורה מדקא חזו עטור סופרים ותיקון סופרים וקרי וכתיב ואולתם דהא בעטור סופרים אנו לא סליקו לאנהו וויא״א כדפי׳ בערוך בערך עטר דאמר וז״ל עטור סופרים פי׳ לשון עטירה הוא תרגום רק הבמות לא סרו לא עטרו וכן הא דגרסינן בפ׳ המגלח בגמרא גופו של גט פטור ועטור כלומר פטור ומסולק וכראים הדברים שבתחלה אנשי כפרים לא הוו דייקי במקרא והוו קרו ושערו לבבם ואחר תעברו קדמונים ואחר נוגים כדקתך כהררי א׳ ומשפטיך תהום רבה והוו מתכשי באילין מילי בההוא זמן וסברי דהכי דקדוק משום דהכי ת מסתבר ואתו סופרים וסלקו להני וו״ והוו קרי אחר תעבורו אחר כוגבים משפטיך תהום רבה וכד חזו סופרים קא עטרי להו להלין ווי והוו קרו להו להלין מלי עטור סופרים ואתא ר׳ יצחק ואורי דקבלה אינון הל״מ ועד דורות קרובים להשתא הוו מסתכשי וקראו ולא ישמע על פיך וסופרי מגמרי דלא מקרי בוי״ו עכ״ל׃

הנך רואה כי לא שנו כלל אנו ואם יקשו דליתא לדברי הגאון ז״ל כשיב עליהם מכח הסברה העולה על לב אדם שרוצה לשנות ולהחליף דבר יאמר דאו מה החלפתי וכל שכן בדברי הכבוא׳ והנה לשון המסרה ה׳ מלין עטור סופרים כו׳ וכן י״ח מלין תיקון סופרים אם היה דעתם לשנות לא היו מגלים מה ששינו ולומר י״ח מלין תיקון סופרים כדגרסינן במכילתא. ועוד דלא שינו או הסופרים ולא תקנו אלא שכך היה לו לומר אלא מפני שכנה הכתוב מפני כבוד השכינה ורוק ותשכח. וכן בקרי וכתיב הא מראים מה רשינו את״ל דאו שינו אבל אנו כת המאמינים נאמין דכולהון הל״מ וכן בתיקון סופרים אפילו אם תמצא לומר שתקנו הסופרים לא מעלה ולא מוריד במה שהמינים פוקרים וראה גם ראה בעובדא דתלמי המלך בי״ג דבר ששינו שבפי׳ כאמר למה שינו ומה שינו במה שכתבו לו סוף דבר בזה אין להם פה להשיב׃

ואלולי אנשי כנסת הגדולה שהחזירו העטרה ליושנה כדכתיב ויקראו בספר תורת אלהים וכו׳ ודרשי׳ בנדרים פ׳ אין בין המודר וכו׳ עיין לעיל היינו הולכים כסומים וכמוכי׳ בשגוריי׳ ולא היה נמצא לנו ספר שיהיה תונה ולא ס״ת שנוכל להסמך עליו. דמיון זה אם מלה אחת היא בוי״ו או בלא וי״ו כגון ולא בוי״ו או לא בלא וי״ו לא הוינן ידעין לאוכוחי כמאן אלולי המסרה כהא דכתבו התוספות ביבמות ס״פ מצות חליצה גבי אמר אביי האי מאן דמקרי גט חליצה לא ליקרי לרידה לא לאוריה ואבה יבמי לאוריה דמשמע אבה יבמי כו׳ עד רב אשי אשכחיה לרב כהנא דקמצטער ומקרי לה ולא אבה יבמי אמר ליה לא סבר ליה מר להא דרבא אמ׳ ליה מודה רבא בלא אבה יבמי ע״כ׃

וכתבו התוס׳ וז״ל לא אבה כתיב בספרים מדוייקים וכן מוכח במסורת לא אבה ג׳ רסמיכי לא אבה י״י השחיתך. לא אבה יבמי. ועוד לא אבה לי. ויש שנים ר״פ במשנה תורה ולא אבה סיחון. ולא אבה י״י לשמוע אל בלעם ויש פסו׳ דלא שייכי׳ לאותו מסורת ולא אבה כושא כליו דשאול. וגב אל מלך מואב שלח ולא אבה דיפתח עכ״ל התו׳. הנך רואה בעיניך שאלולי המסורת היינו מסופקים אי הוה קרינן לא אבה או ולא אבה ומדקא חזינן דבמסורת אמר דאינון ג׳ לא אבה ומכי דין חד מנהון ידעינן בבירור דלא קרי׳ ולא אבה ודכוו׳ טובא לאין מספר. ותו במס׳ מני לא ומלה אחרא ולית חד מנהון ולא ואמר אינון כך וכך בבירור ידעינן דשארא כתבין וקרי׳ ולא וכן המסל י״ד פסוקים אית בהון לא ולא ולא או ההפך וכן כולם. וכן את את ואת כהא דאמרינן אך את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העופרת כת׳ עליו בעל המסורת וסימניך דהבא למלכיא ופי׳ כי כך דינו ואינון ב׳ פסו׳ דכתבין הלין ווין תכייכא ואת ובתרא ואת ושארא את דין ופסו׳ ויהי כשמוע כל המלכים דיהושע החתי והאמורי הכנעני הפריזי החוי והיבוסי ופי׳ דהבא אך את הזהב למלכיא ויהי כשמוע כל המלכים. הנך רואה בחות לשון בעל המסורת וקוצר לשונו ובזה הודיענו כיצד קריאת וכתיבת הפסוק ואלולי בעל המסורת היכ׳ הוינן ידעין אם הוה מנינן כתוב החתי והאמורי והכנעני והפריזי לא הוינן ידעין להוכחא אם אמת או שקר וכן במלאים וחסרים דיש לנו אם למקרא ואם למסורת ומיהו פלוגתא היא ממה עבדינן עיקר כגון בפ׳ כיצד צולין גבי בני אחד יאכל ודכוות׳ בפרק קמא דסוכה סוכות סוכת ואיכא לקהויי ולאקושי טובא בהא ועיין בתוס׳ פרק קמא דסוכה. והוא הדין בקריין ולא כתיבן וכתבין ולא קריין ופתחין והמקומות שהם מסתכין בטעמא ודכוו׳ טובא לאין מספר. ותו ג״כ במניי׳ דמני המסורת באמרו ג׳ או ד׳ או זולתו מכולהו ילפינן כמה וכמה דינין ודרשות כהא דאמרי׳ במסורת בראשית ג׳ וסי׳ בראשית ברא. בראשית ממלכת יהויקים. בראשית ממלכת צדקיהו היינו דאמרי׳ במסכ׳ ערכין ס״פ יש בערכין בקש הקב״ה להחזי׳ את העולם לתוהו ובהו בשביל יהויקי׳ כיון שנסתכל בדורו נתישבה דעתו בקש הקב״ה להחזיר את העולם לתהו ובוהו מפני דורו של צדקיהו כיון שנסתכל בצדקיהו נתישבה דעתו ע״כ׃ ותו גרסי׳ במסורת ויבדל ג׳ ויבדל אלהים בין האור. ויבדל בין המים. ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן קדש קדשים. כדאמ׳ בערבי פסחי׳ כל הפוחת לא יפחות מג׳ הבדלות ולא יוסיף על ז׳ בשלמ׳ אין מוסיפין על ז׳ דהא קא חשיב ז׳ הבדלות ולא אשכחן טפי אלא ג׳ אמאי משום דג׳ פעמי׳ כתי׳ ויבדל והבדלה ראשונה היתה במוצאי שבת לפיכך עושים ג׳ הבדלו׳ במוצאי שבת בין קדש לחול בין אור לחושך בין ישראל לגוים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה בכלל בין קדש לחול ואומרי׳ אותו כדי לסמוך לחתימה מעין חתימה׃ ותו גרסי׳ במסורת פתוח ד׳ וסי׳ וכל כלי פתוח. שרשי פתוח אלי מים. קבר פתוח גרונם. אשפתו כקבר פתוח. ואינון כנגד ד׳ מדות שהם בכלי חרס ניקב בכונס משקה נפסל מלקדש בו מי חטאת היינו וכל כלי פתוח וגו׳ ועדיין כלי הוא לזרעי׳ ניקב בשורש קטן טהור הוא לזרעי׳ אם היה בעציץ נקוב אינו מקבל טומאה היינו שרשי פתוח דאיוב ועדיין כלי הוא לקבל בו זתים ניקב במוציא זית טהור העשוי לאוכלין היינו קבר פתוח גרונם דתלים דשתם אכילה כזית ועדיין כלי הוא לרמונים ניקב במוציא רמון טהור הוא לגמרי והיינו אשפתו פתוח כלומר כשאכלי במוציא רמון

כדמה לאספה דם באין תורת כלי עליו ׃ והרבה מסימנים ש׳ מדרשים בבה״ג לאין מספר ומהם מפוזרים במרדכי ובתשובות מהר״ם כל שכן בהכוני שהם ב׳ הכוני פכעוני · הכוני בל חליתי ע״ש · ואין ספק כי מנין הסימני׳ להיותם ז׳ או ד׳ או י׳ או ב׳ כולם לצורך גדול ולא לחנם וזה מוכיח על קדושת תורתינו הקדושה ולא לחנם נשמנו · וכן כשהמסר׳ תביאה הסימן בלשון תרגום יש בו לדרוש ולהבין ולכן כל מה שיכולתי למצוא וללקט מהם מכל ספרי המסר׳ שהיו לי כולם לקטתי׳ ושמתים בס״ר זה במקומות שהיו שייכים וחזרתי ותקנתים במסרה הגדולה כדי שבנקלה ימצאו · ואלו הייתי רוצה להאריך ולהביא תועלות המסרה כולן ורא[י]ותיהם היה האורך גדול ולהג הרבה יגיעת בשר ׃

ובהיות כי ראיתי התועלת הגדול שנמשך מהמסרה גדולה וקטנה ומסרה רבתא גליתי אוזן השר מס׳ דניאל בומבירגי יצ״ו והודעתיו התועלת שימשך ממנה אז שם כל מאמצי כחו לשלוח בכל אלו הגלילות לחפש כל מה שימצא מהמסרה ות״ל כהגלגלו לידינו מספרי המס׳ מה שאיפשר להתגלגל · והשר הנז׳ לא נתעצל וידו לא קפץ וימינו לא השיב אחור מלהזיל זהב מכיסו בהוצאת קניית הספרי׳ והשלוחי׳ אשר נשתדלו לחפשם בחורים ובסדקים ובכל מקו׳ שהיו ׃

ואחר שראיתי בספרי המסרה והתבוננתי בהם ראיתי׳ מבולבלי׳ בתכלית ומשובשים עד שאין בהם בית אשר אין שם מת · היינו הפסוקים שהיה מביא בעל המסורת והבלבול הגדול שהיה בהם כי אותם הספרים שהיה בהם המסרה סביב לא היתה המסרה כתובה כסדר הפסוקים שהיה בעמוד ד דמיון זה אם היו ה׳ או ו׳ פסוקי׳ בעמוד הא׳ מתחיל ויאמ׳ והב׳ ויגד והג׳ וזה והד׳ וישלח והה׳ ותשב המסורת היה מתחיל וישלח כ״ב ואחר כך ויגד כ״ר ואח״כ ותשב ט״ו בלי סדר ותיקון ורובם היו כתובים בקשרים וציורים עד שלא היה באפשרות להבין מהן שום דבר כי כוונת הסופר היתה ליפות כתיבתו ולא להבין ולעיין בה· וגם ברובם במשל היו בראש הדף כמו ד׳ שורות ולמטה כמו ה׳ לעולם הסופר לא היה מוסיף ולא גורע ואם היה אב׳ או לשון מסורת גדול היה מפסיק באמצע או בראש וכן מקצר מהם הרבה כדי להשוות שורותיו · וכשראיתי כל זה הבלבול נערתי חצני בתחלה לשים כל המסורת על סדר הפסוקים ואח״כ חפשתי בספרי המסרה שהיו לי חבורים לבד זולת מה שהיה כתו׳ סביב המקרא ובמקומו׳ שהיה הדלוג מהסופר והקצור כדי להשוות השורות שיהיו במספר ד׳ למעלה וה׳ למטה אז הייתי מבקש בחבורי המסר׳ והייתי מתקנם על נכון ובמקומו׳ שמצאתי הפרש בין ספרי המסרה זה אומר ככה וזה אומר ככה הבאתי דעות שניהם וכן ימצא כתוב סביבו׳ המקרא הזאת שהדפסנו במסורת נקוד על הפלוגתא בהיות כי אינו מלשון בעל המסורת· וכן במקומות שהיה קשה ליעל לשון ספר אחד מהמסרה שלא הייתי מוצא כדבריו ברוב הספרים ובמסרה אחרת באופן אחר ולא היה קשה ובמקומו׳ שהיה קשה מדידיה אדידיה או שהיה טעו׳ הייתי חוקר עד שהייתי מוצא האמת לעניות דעתי ובמקומו׳ הנחתי הדבר בספק · וכן כמה מיני קהוון כאשר ימצא כתו׳ סביבו׳ כ״ר זה שהדפסנו · והשם יודע כי׳ה טורח עברתי על זה וכבר זה מפורסם לכל מי שראה אותי מתעסק בו · ובהגהת הפסוקים לא היה איפשר שהייתי יכול להגיה אא״כ שהייתי יודע כל הכ״ר על פה וזה נעלם ממני ואולי ספר א׳ הנקרא שמו קונקורדנסייא חברו חכם א׳ קרוב לזמנינו זה בכמו ת׳ שנה שמו רבי יצחק נתן זצ״ל שכבר נדפס פה ויניזייא בבית דפוסינו לא היה באפשר שהייתי יכול להגיה · והוא כלי יקר מקיף כל קטרי שמכתב הקדוש ומבאר כל המכתב הקדוש בחברו כל שם ופועל עם הדומה לו ובראש כל שם ופועל מפרש התיבה הזאת פי׳ כך וכך או תפרד לכך וכך ראשים ופי׳ כך וכך ובציינו אותם הציונים בחלוקת כל פרשה ופרשה וכל נביא ונביא לכך וכך פרשיות ובכל תיבה רושם זאת תמצא בסימן פלוני בפסוק ד׳ או כ׳ או ל׳ שבשבת זה תכף בנקלה ימצא המבוקש · ואם פסוק אחד יש לו ד׳ או ה׳ שמות ופעלים ובכל ידי כשיתיך תמצא פסוק זה בשרש כל ובשרש יד ובשרש כסה עד שאם אינך משיב או זכור לידע כי אם תיבה א׳ שהיא פועל או שם מהפסוק תכף תמצא מבוקשך בשרש הפועל או השם ההוא · וגדלה מעלת ותועלת זה הספר לאין תכלית וזולתו ובלעדו אין דרך לעיין במסורת למצוא הפסוק שצריך תכף כי אם צרי׳ שהמעיין יבקש הפסוק שמביא המסורת או זולתו שצרי׳ יעבור זמן רב כי יבאו פסוקי׳ שלא ידע באיזה נביא הם ואפילו ידע צריך שיבקש כל הנביא ולאו כל עלמא מקרא גמירי ומי שהגיע ספר זה לידו אין צריך לו לשרשי הקמחי כיש בו השרשים מוסף עליו המורה מקום מכל פסוקי המקרא לא יחסר עד אחד · סוף דבר בלעדיו לא הייתי יכול לעשות מה שעשיתי ׃

ובהיות כי המסורת היה רב להדפיסו כולו סביב המקרא במקום שכבר הבאתי סימן א׳ פעם א׳ לא חששתי להביאו פעם אחרת דמיון זה ויסלח הם כ״ב כתבתי אותם כולם פעם אחת בסדר נח בפסוק ויסלח את היונה כשהגעתי א״כ בוישלח אחר לא רציתי להאריך לכתבו פעם אחר׳ כי כבר נכתב ונחתם אבל כתבתי הוא נמסר בסדר נח · ובנביאים בהיותם שהם גדולים וכל נביא יש בו בכמותו בכמו כ״ה פעם שים בכל פרשה ופרשה אם הייתי כות׳ נמסר בנביא פלו׳ לבד שיש יוצא שכרי בהפסדי שלא היה באפשרו׳ למצאו כי אם בקושי גדול והיה המעיין קץ בו והיה מניחו מלבקשו לכן הוצרכתי להשתמש בחלוקת הפרשיות שהביא בספרו רבי יצחק נתן ספר הקונקורדנסייא וכתבתי נמסר בנביא פלוני בסימן פלוני למען ירוץ קורא בו ואלו הייתי מוצא חלוקת הפרשיות שחלקו בעלי המסרה בכל המקרא הייתי יותר חפץ להשתמש ממנה מזולתה וא״כ הגיעה לידי לאחר שכבר כמעט השלמתי אמרתי להדפיסה גם היא לבל תשתכח ותאבד מישראל · **וכדי** שיהיה המסורת שלם הוצרכתי לתקן ולחבר א״כ המסורת הגדולה שאין באפשרות להדפיסה סביב שום ספר כי היא בכמותה הרבה וסדרתיה כדרך הערוך ממש למען ירוץ קורא בה · וכן כל מה שהדפסנו מהמסרה סביב הכ״ר דהיינו מהמסר׳ האמצעית לא הגדולה חזרתי וחברתי אותה עם המסרה הגדולה שסדרתי כמו הערוך ולא חשתי להביא כי אם ראשי פרקים כגון ויסב ט״ו נמסר בנביא פלוני בסימ׳ פלוני וכן כל מה שנשמט וזה לסבה · המשל אם המעיין יעיין בנביא או זולתו באותו העמוד יש י׳ או י״א פסוקים בכל פסוק לא ימנע שלא תהיה בו תיבה שסייך בה מסורת והמסרה קטנה היא בכל תיבה שסייך בה מסורת ואומרת ד׳ או ל׳ או ט״ו וזה לא היה באפשר לכתו׳ המסורת כולו שהיה סייך לאותו דף שאם היו שייכי׳ י׳ תיבות למסורת הבאתי מהם ד׳ או ה׳ על הרוב לדוחק רוחב העמוד והמעיין לא ידע אם הם במקו׳ אחר כבר נדפסי׳ ובאיזה מקום הם כדי לבקשם במקומם ויחשוב בלבו שאין בכ״ר זה כל המסורת שסייך בו לכן הוצרכתי לציין בשרש התיבה ההיא במסרה רבתא באיזה מקום נדפס בנביא פלוני בסימן פלוני וכן בהרבה מקומות השמיטו המדפיסים הרבה מהסימני׳ לסיבת שאירע להם להיות העמוד ארוך כדרך שאירע למלאכת הדפוס הוצרכתי לחזור ולחברם במסרה גדולה ולכן ימצא הרבה פעמים כתוב סביבו׳ העמוד נמסר במס׳ רבתא · וכן בסימנים הגדולים מ״לט וכ״ה שהיו שייכי לאותו עמוד שלא היה באפשר להדפיסם במקומם יען היותם ארוכים והעמוד היה קטון מהכיל כל הסימן וכן באלפא ביתות המסרה רבתא שהיו שייכים בעמוד כתבתי סביב העמוד במסרה זה הוא חד מן אב״ פלוני ונמסר במסרה רבתא במערכת אות פלוני לבל ישיג שום טורח למעיין לבקשם · ואין לתמוה כשימצא כתוב במסרה נמסר בשמואל ב׳ או חלק ב׳ או ח׳ וכן במלכים ב׳ וכן בד״ה ב׳ ובעזרא ג״כ בנחמיה וזה כי מנית חלוקת פרשיות התורה והנביאים והכתובים הכתוב בקונקורדנסייא חלק שמואל לב׳ חלקים וכן מלכים וד״ה ועזרא עד דברי נחמיה בן חכליה משם ואילך קרא שמו נחמיה · ולזה מאחר שנשתמשנו בחלוקות וסימני מחבר הקונקורדנסייא אמרתי לכתוב אחר הקדמתי זאת כל החלוקות והסימנים הללו שאם בהדפסה נשמט אי זה סימן בשגגה כבר יוכל לתקן מאחר שהם נדפסים אחר הקדמתי זאת ובכ״ד זה בכל חלוקה וחלוקה הדפסנו הסימן שסייך למען ירוץ קורא בו למצוא מבוקשו כשאומר במסורת נמסר בסימן פלוני.

הנה לא נמנע ממני בכל מאדי וכחי לעשות ולתקן המסרה בכל התיקונים שאיפשר כדי להשאירה ברה וטהורה ולהראות העמים והשרים את יופיה כי טובת מראה היא · וזה לאהבי תועלת אחינו בני ישרא׳ ותפארת תורתינו הקדושה והתמימה ולמלאות תאות ושאלת השר מסי׳ דניאל בומבירגי יצ״ו במה שאיפשר אע״פ שכספו היתה גדולה מהשגתי · וכן במפרשים שמתי כל מאמצי כחי לתקן המעוות במה שאפשר ובמה שהשיגה בו עניות דעתי לשם שמים ולהועיל לבני עמינו ולא כוונותי אחור בשביל הטורח הרב כי שינה לעיני לא נתתי לשבוע הן בחורף הן בקיץ ולא חששתי לקום בלילה לקור וזולתו כי חפצי וכוונתי היתה לראות תכלית המלאכה

מלאכת הקדש · ישתבח הבור׳

אשר זיכני להתחיל

ולהשלים ·

זכרה

לי

אלהי

לטובה אמן ׃

וזה לך מספר הפרשיות שעליהם נרשמו הסימנים

בראשית פרשיותיו חמשים

א בראשית
ב ויכולו השמים
ג ויהו שניהם ערומים
ד והאדם ידע
ה זה ספר תולדות
ו ויהי כי החל האדם
ז ויאמר יי׳ לנח בא אתה
ח ויזכור אלהים את נח
ט ויברך אלהים את נח
י ואלה תולדות בני נח
יא ויהי כל הארץ שפה אחת
יב ויאמר יי׳ אל אברם לך לך
יג ויעל אברם ממצרים
יד ויהי בימי אמרפל
טו אחר הדברים האלה
טז ושרי אשת אברם
יז ויהי אברם בן תשעים שנה
יח וירא אליו יי׳ באלוני ממרא
יט ויבואו שני המלאכים סדומה
כ ויסע משם אברם
כא ויי׳ פקד את שרה
כב ויהי אחר הדברים האלה
כג ויהיו חיי שרה
כד ואברהם זקן בא בימים
כה ויוסף אברהם ויקח אשה
כו ויהי רעב בארץ מלבד
כז ויהי כי זקן יצחק
כח ויקרא יצחק אל יעקב
כט וישא יעקב את רגליו
ל ותרא רחל כי לא ילדה
לא וישמע את דברי בני לבן
לב וישכם לבן בבקר
לג וישא יעקב עיניו
לד ותצא דינה
לה ויאמר אלהים אל יעקב
לו ואלה תולדות עשו
לז יוסף בן שבע עשרה שנה
לח ויהי בעת ההיא וירד יהודה
לט ויוסף הורד מצרימה
מ ויהי אחר הדברים האלה חטאו
מא ויהי מקץ שנתים
מב וירא יעקב כי יש שבר
מג והרעב כבד בארץ
מד ויצו את אשר על ביתו
מה ולא יכול יוסף להתאפק
מו ויסע ישראל וכל אשר לו
מז ויבא יוסף ויגד לפרעה
מח ויהי אחר הדברים האלה ויאמר ליוסף
מט ויקרא יעקב לבניו
נ ויפול יוסף על פני אביו

שמות פרשיותיו מ׳

א ואלה שמות בני ישראל
ב וילך איש מבית לוי
ג ומשה היה רועה
ד ויען משה ויאמר
ה ואחר באו משה ואהרן
ו ויאמר יי׳ אל משה עתה תראה
ז וידבר יי׳ אל משה לאמר
ח ויאמר יי׳ אל משה אמור אל אהרן
ט ויאמר יי׳ אל משה בא אל פרע׳
י ויאמר יי׳ אל משה בא וגו׳ כי אני
יא ויאמר יי׳ אל משה עוד נגע
יב ויאמר יי׳ אל משה ואל אהרן החדש
יג קדש לי כל בכור
יד דבר אל בני ישראל וישבו
טו אשירה ליי׳ כי גאה גאה
טז ויסעו מאלים
יז ויסעו כל עדת בני ישראל
יח וישמע יתרו
יט בחדש השלישי
כ וידבר אלהים את כל הדברים
כא ואלה המשפטים
כב אם במחתרת ימצא
כג לא תשא שמע שוא
כד ואל משה אמר עלה
כה וידבר וגו׳ ויקחו לי תרומה
כו ואת המשכן תעשה
כז ועשית את המזבח
כח חוקת עולם לדורותיכם
כט חוקת עולם לו ולזרעו
ל ועשית מזבח מקטר קטרת
לא וידבר וגו׳ ראה קראתי בשם
לב וירא העם כי בושש משה
לג וידבר וגו׳ לך עלה מזה
לד ויאמר יי׳ וגו׳ פסל לך
לה ויקהל משה
לו ועשה בצלאל ואהליאב
לז ויעש בצלאל את הארון
לח ויעש את מזבח העולה
לט ומן התכלת והארגמן
מ וידבר וגו׳ ביום החדש הראשון

ויקרא פרשיותיו כז׳

א ויקרא אל משה
ב ונפש כי תקריב קרבן
ג ואם זבח השלמים קרבנו
ד וידבר וגו׳ נפש כי תחטא
ה ונפש כי תחטא
ו וידבר וגו׳ צו את אהרן
ז וזאת תורת זבח השלמים
ח וידבר וגו׳ קח אהרן
ט ויהי ביום השמיני
י ויקחו בני אהרן
יא וידבר וגו׳ זאת החיה
יב וידבר וגו׳ אשה כי תזריע
יג וידבר וגו׳ אדם כי יהיה בעור
יד זאת תהיה תורת המצורע
טו וידבר וגו׳ איש איש כי יהיה זב
טז וידבר וגו׳ אחרי מות
יז וידבר וגו׳ דבר אל אהרן
יח וידבר וגו׳ כמעשה ארץ מצרים
יט וידבר וגו׳ קדושים תהיה
כ וידבר וגו׳ ואל בני ישר׳ תאמר
כא ויאמר וגו׳ אמור אל הכהנים
כב וידבר וגו׳ דבר אל אהרן וינזרו
כג וידבר וגו׳ מועדי יי׳
כד וידבר וגו׳ צו את בני ישראל
כה וידבר יי׳ אל משה בהר סיני
כו לא תעשו לכם אלילים
כז וידבר וגו׳ איש כי יפליא

מדבר סיני פרשיותיו לו׳

א וידבר וגו׳ במדבר סיני
ב וידבר וגו׳ איש על דגלו
ג ואלה תולדות אהרן
ד וידבר וגו׳ נשא את ראש בני
ה וידבר וגו׳ צו את בני ישראל
ו וידב׳ וגו׳ איש או אשה כי יפליא
ז ויהי ביום כלות
ח וידבר וגו׳ בהעלותך
ט וידבר וגו׳ ויעשו בני ישראל
י וידבר עשה לך חצוצרות
יא ויהי העם כמתאוננים
יב ותדבר מרים
יג ואחר נסעו העם
יד ותשא כל העדה
טו וידבר וגו׳ כי תבואו אל ארץ
טז ויקח קרח
יז וידבר וגו׳ אמור אל אלעזר
יח ויאמר יי׳ אל אהרן אתה ובניך
יט וידבר וגו׳ זאת חוקת התורה
כ ויבואו בני ישראל כל העדה
כא ויראו כל העדה
כב ויסעו בני ישראל ויחנו
כג ויאמר בלעם אל בלק בנה לי
כד וירא בלעם כי טוב בעיני
כה וישב ישראל בשטים
כו ויאמר יי׳ אל משה ואל אלעזר
כז ותקרבנה בנות צלפחד
כח וידבר וגו׳ את קרבני לחמי
כט ובחדש השביעי
ל ויאמר משה אל בני ישראל
לא וידבר וגו׳ נקום נקמת
לב ומקנה רב היה לבני גד
לג אלה מסעי
לד וידבר וגו׳ צו את בני ישראל
לה וידבר וגו׳ בערבות מואב
לו ויקרבו ראשי האבות

דברים פרשיותיו לד

א אלה הדברים
ב ונפן ונסע המדברה
ג ונפן ונעל דרך הבשן
ד ועתה ישראל שמע
ה ויקרא משה אל כל ישראל
ו וזאת המצוה
ז כי יביאך יי׳ אלהיך
ח כל המצוה אשר אנכי מצוך
ט שמע ישראל אתה עובר היום
י בעת ההיא אמר יי׳ אלי
יא ואהבת את יי׳ אלהיך
יב אלה החקים והמשפטים
יג את כל הדבר אשר אנכי מצוה
יד בנים אתם ליי׳ אלהיכם
טו מקץ שבע שנים
טז שמור את חדש האביב
יז לא תזבח ליי׳ אלהיך
יח לא יהיה לכהנים הלוים
יט כי יכרית יי׳ אלהיך
כ כי תצא למלחמה
כא כי ימצא חלל
כב לא תראה את שור אחיך
כג לא יקח איש את אשת אביו
כד כי יקח איש אשה ובעלה
כה כי יהיה ריב בין אנשים
כו והיה כי תבא
כז ויצו משה וזקני ישראל
כח והיה אם שמוע תשמע
כט ויקרא משה אל כל ישראל
ל והיה כי יבאו עליך
לא וילך משה
לב האזינו השמים
לג וזאת הברכה
לד ויעל משה

יהושע פרשיותיו כד

א ויהי אחרי מות משה
ב וישלח יהושע בן נון
ג וישכם יהושע בבקר
ד ויהי כאשר תמו כל הגוי
ה ויהי כשמוע כל מלכי האמורי
ו ויריחו סגרת ומסוגרת
ז וימעלו בני ישראל מעל בחרם
ח ויאמר יי אל יהושע אל תירא
ט ויהי כשמוע כל המלכים
י ויהי כשמוע אדני צדק
יא ויהי כשמוע מלך חצור
יב ואלה מלכי הארץ
יג ויהושע זקן
יד ואלה אשר נחלו בני ישראל
טו ויהי הגורל למטה יהודה
טז ויצא הגורל לבני יוסף
יז ויהי הגורל למטה מנשה
יח ויקהלו כל עדת בני ישראל
יט ויצא הגורל השני לשמעון
כ וידבר יי׳ אל יהושע
כא ויגשו ראשי
כב אז יקרא יהושע
כג ויהי מימים רבים
כד ויאסף יהושע את כל שבטי

שופטים פרשיותיו כא

א ויהי אחרי מות יהושע
ב ויעל מלאך יי׳ מן הגלגל
ג ואלה הגוים אשר הניח יי׳
ד ויוסיפו בני ישראל וגו׳ ויחזק
ה ותשר דבורה
ו ויעשו בני ישראל הרע
ז וישכם ירובעל
ח ויאמרו אליו איש אפרים
ט וילך אבימלך בן ירובעל
י ויקם אחריו יאיר הגלעדי
יא ויפתח הגלעדי
יב ויזעק איש אפרים
יג ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע
יד וירד שמשון תמנתה
טו ויהי מימים בימי קציר
טז וילך שמשון עזתה
יז ויהי איש מהר אפרים
יח בימים ההם אין מלך
יט ויהי בימים ההם ומלך אין ביש׳
כ ויצאו בני ישראל
כא ואיש ישראל

שמואל א׳

א ויהי איש אחד מן הרמתים
ב ותתפלל חנה
ג והנער שמואל משרת
ד ויהי דבר שמואל
ה ופלשתים לקחו את ארון האלהים
ו ויהי ארון יי׳ בשדה פלשתים
ז ויבאו אנשי קרית יערים
ח ויהי כי זקן שמואל

ט ויהי איש מבנימין
י אמור לנער ויעבור לפנינו
יא ויעל נחש העמוני
יב ויאמר שמואל אל כל ישראל
יג בן שנה שאול במלכו
יד ויצא מצב פלשתים
טו ויאמר שמואל שאול אותי שלח יי׳
יו ויאמר יי׳ אל שמואל עד מתי
יז ויאספו פלשתים את מחניהם
יח ויהי ככלותו לדבר אל שאול
יט וידבר שאול אל יונתן בנו
ך ויברח דוד מרמה
כא ויבא דוד אל אחימלך
כב וילך דוד משם וימלט
כג ויגידו לדוד לאמ׳ הנה פלשתי׳
כד ויעל דוד משם וישב במצודות
כה וימת שמואל ויקבצו כל ישר׳
כו ויבואו הזיפים אל שאול
כז וילך דוד לדרכו
כח ויהי בימי׳ ההם ויקבצו פלשתים
כט ויקבצו פלשתים אל כל מחניהם
ל ויהי בבא דוד ואנשיו
לא ופלשתים נלחמים בישראל

שמואל ב

א ויהי אחרי מות שאול
ב ויהי אחרי כן וישאל דוד ביי׳
ג ותהי המלחמה ארוכה בין בית דוד
ד וישמע בן שאול כי מת אבנר
ה ויבאו כל שבטי ישראל אל דוד
ו ויוסף עוד דוד את כל בחור
ז ויהי כי ישב המלך בביתו
ח ויהי אחרי כן ויך דוד את הפלשתי
ט ויאמר דוד הכי יש עוד אשר
י ויהי אחרי כן וימת מלך בני עמון
יא ויהי לתשובת השנה
יב וישלח יי את נתן אל דוד
יג ויהי אחרי כן ולאבשלום בן דוד אחות
יד ואבשלום ברח וילך אל גשור
טו ויהי אחרי כן ויעש לו אבשלום
יו ודוד עבר מעט מהראש
יז ויאמר אחיתופל אל אבשלום
יח ויפקוד דוד את העם אשר אתו
יט וירגז המלך ויעל על עלית השער
ך ושם נקרא איש בליעל
כא ויהי רעב בימי דוד
כב וידבר דוד ליי׳
כג נאם דוד בן ישי
כד ויוסף אף יי לחרות בישראל

מלכים א

א והמלך דוד זקן
ב ויקרבו ימי דוד למות
ג והממלכה נכונה ביד שלמה
ד ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל
ה ושלמה היה מושל בכל הממלכות
ו ויהי בשמנים שנה
ז ואת ביתו בנה שלמה
ח אז יקהל שלמה
ט ויהי ככלות שלמה
י ומלכת שבא שומעת
יא והמלך שלמה אהב נשים
יב וילך רחבעם שכם
יג והנה איש אלהים בא מיהודה
יד בעת ההיא חלה אביה
טו ובשנת שמנה עשרה שנה
יו בשנת שלש לאסא
יז ויאמר אליהו התשבי
יח ויהי ימים רבים ודבר יי היה
יט ויד יי היתה אל אליהו
ך ומלך ארם מלך
כא ויהי אחרי הדברים האלה כרם היה לנבות
כב וישבו שלש שנים

מלכים ב

א ויפשע מואב בישראל
ב ויהי בהעלות יי את אליהו
ג ויהורם בן אחאב מלך
ד ואשה אחת מנשי בני הנביאים
ה ונעמן שר צבא מלך ארם
ו ויאמרו בני הנביא׳ אל אלישע
ז ויאמר אלישע שמעו דבר יי
ח ואלישע דבר אל האשה
ט ואלישע הנביא קרא לאחד
י ולאחאב שבעים בנים
יא ועתליה אם אחזיה
יב בן שבע שנים יהואש במלכו
יג בשנת עשרים ושלש שנה ליואש
יד בשנת שתים ליואש
טו בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם
יו בשנת שבע עשרה שנה לפקח
יז בשנת שתים עשרה שנה לאחז
יח ויהי בשנת שלש להושע
יט ויהי כשמע המלך חזקיהו
ך בימים ההם חלה חזקיהו
כא וישכב חזקיהו עם אבותיו
כב בן שמנה שנה יאשיהו במלכו
כג וישבו את המלך דבר
כד בימיו עלה נבוכד נאצר
כה ויהי בשנת התשיעית למלכו

ישעיה פרשיותיו סו

א חזון ישעיהו
ב הדבר אשר חזה ישעיהו
ג כי הנה האדון יי צבאות
ד והחזיקו שבע נשים באיש אחד
ה אשירה נא לידידי
ו בשנת מות המלך עזיהו
ז ויהי בימי אחז בן יותם
ח ויאמר יי׳ אלי קח לך גליון
ט כעת הראשון הקל ארצה
י הוי החוקקים חקקי און
יא ויצא חוטר מגזע ישי
יב אודך יי׳ כי אנפת בי
יג משא בבל
יד זקרוב לבא עתה
טו בשנת מות המלך אחז
יו שלחו כר מושל ארץ
יז משא דמשק
יח הוי ארץ צלצל
יט משא מצרים
ך בשנת בא תרתן אשדודה
כא משא מדבר ים
כב משא גיא חזיון
כג משא צור
כד הנה יי׳ בוקק הארץ
כה יי אלהי אתה ארוממך
כו ביום ההוא יושר השיר
כז ביום ההוא יפקוד יי׳ בחרבו
כח הוי עטרת גאות שכורי אפרים
כט הוי אריאל אריאל
ל הוי בנים סוררים
לא הוי היורדים מצרים לעזרה
לב הן לצדק ימלוך מלך
לג הוי שודד ואתה לא שדוד
לד קרבו גוים לשמוע
לה ישושום מדבר וציה
לו ויהי בארבע עשרה שנה
לז ויהי כשמוע המלך חזקיהו
לח בימים ההם חלה חזקיהו
לט בעת ההיא שלח
מ נחמו נחמו עמי
מא החרישו אלי איים
מב הן עבדי אתמוך בו
מג ועתה כה אמר יי׳ בוראך יעקב
מד ועתה שמע יעקב עבדי
מה ולאמר לירושלם תבנה
מו כרע בל
מז רדי ושבי על עפר
מח שמעו זאת בית יעקב הנקראי׳
מט שמעו איים אלי
נ כה אמר יי׳ אי זה ספר
נא שמעו אלי רודפי צדק
נב עורי עורי לבשי עזך
נג מי האמין לשמועתנו
נד רני עקרה
נה הוי כל צמא
נו כה אמר יי׳ שמרו משפט
נז הצדיק אבד
נח קרא בגרון
נט הן לא קצרה יד יי׳
ס קומי אורי כי בא אורך
סא רוח יי׳ אלהים עלי
סב למען ציון לא אחשה
סג מי זה בא מאדום
סד לו קרעת שמים
סה נדרשתי ללא שאלו
סו כה אמר יי השמים כסאי

ירמיה פרשיותיו נב

א דברי ירמיהו
ב ויהי דבר יי׳ וגו׳ הלוך וקראת
ג לאמר הן ישלח איש את אשתו
ד אם תשוב ישראל נאם יי׳
ה שוטטו בחוצות ירושלם
ו העיזו בני בנימין
ז הדבר אשר היה אל ירמיהו
ח בעת ההיא נאם יי׳ יוציאו
ט מי יתנני במדבר מלון
י שמעו את הדבר אשר דבר יי׳
יא הדבר אשר היה אל ירמיהו
יב צדיק אתה יי׳ כי אריב אליך
יג כה אמר יי׳ הלוך וקנית לך
יד אשר היה דבר יי׳ אל ירמיהו
טו ויאמר יי׳ אלי אם יעמד משה
יו ויהי דבר יי׳ אלי לאמר לא תקח לך אשה
יז חטאת יהודה כתובה
יח הדבר וגו׳ קום וירדת בית היוצר
יט כה אמר יי׳ הלוך וקנית
ך וישמע פשחור
כא הדבר בשלוח אליו המלך
כב כה אמר יי׳ רד בית מלך יהודה
כג הוי רועים מאבדים
כד הראני יי׳ ושני דודאי תאנים
כה הדבר וגו׳ על כל ערי יהודה
כו בראשית ממלכת יהויקים
כז כה אמר יי׳ אלי עשה לך
כח ויהי בשנה ההיא בראשית
כט ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה
ל הדבר וגו׳ כה אמר וגו׳ כתב לך
לא בעת ההיא נאם יי׳ אהיה
לב הדבר וגו׳ בשנה העשירית
לג ויהי דבר יי׳ אל ירמיהו שנית
לד הדבר וגו׳ נבוכד ראצר מלך
לה הדבר וגו׳ בימי יהויקים בן
לו ויהי בשנה הרביעית ליהויקים
לז וימלוך מלך צדקיהו
לח וישמע שפטיה
לט בשנה התשיעית לצדקיהו
מ הדבר וגו׳ אחר שלח אותו נבוזראדן
מא ויהי בחדש השביעי בא
מב ויגשו כל שרי החילים
מג ויהי ככלות ירמיהו לדבר
מד הדבר וגו׳ אל כל היהודים
מה הדבר אשר דבר ירמיהו
מו אשר היה דבר יי על ירמיהו
מז אשר היה וגו׳ אל פלשתים
מח למואב כה אמר יי׳
מט לבני עמון כה אמר יי׳
נ הדבר אשר דבר יי׳ אל בבל
נא כה אמר יי׳ הנני מעיר אל בבל
נב בן עשרים ואחד שנה צדקיהו

יחזקאל פרשיותיו מח

א ויהי בשלשים שנה
ב ויאמר אלי בן אדם עמד על
ג ויאמר אלי את אשר תמצא
ד ואתה בן אדם קח לך לבנה
ה ואתה בן אדם קח לך חרב
ו ויהי דבר יי׳ וגו׳ שים פניך אל הרי ישראל
ז ויהי דבר יי׳ וגו׳ אל אדמת
ח ויהי בשנה הששית
ט ויקרא באזני קול גדול
י ואראה והנה על הרקיע
יא ותשא אותי רוח
יב ויהי דבר יי׳ וגו׳ בתוך בית המרי
יג ויהי דבר יי וגו׳ הנבא על
יד ויבא אלי אנשים מזקני ישראל
טו ויהי דבר יי׳ מה יהיה עץ הגפן
יו ויהי דבר יי וגו׳ הודע את
יז ויהי דבר יי וגו׳ חוד חידה ומשול משל
יח ויהי וגו׳ מה לכם אתם מושלים
יט ואתה שא קינה אל נשיאי
ך ויהי בשנה השביעית
כא ויהי וגו׳ שים פניך דרך
כב ויהי וגו׳ התשפוט התשפוט
כג שתים נשים בנות אם אחת
כד ויהי וגו׳ כתב לך את שם היום
כה ויהי וגו׳ שים פניך אל בני עמון
כו ויהי בעשתי עשרה שנה
כז ויהי וגו׳ שא על צור קינה
כח ויהי אמור לנגיד צור
כט בשנה העשירית
ל ויהי וגו׳ הילילו הה ליום
לא ויהי באחת עשרה שנה
לב ויהי בעשתי עשרה שנה

לג ויהי וגו׳ דבר אל בני עמך
לד ויהי וגו׳ הנבא על רועה ישראל
לה ויהי וגו׳ שים פניך אל הר שעיר
לו ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל
לז היתה עלי יד יי׳
לח ויהי וגו׳ שים פניך על גוג
לט ואתה בן אדם הנבא על גוג
מ בעשרים וחמש שנה לגלותנו
מא ויביאני אל ההיכל
מב ויוציאני אל החצר
מג ויוליכני אל השער
מד וישב אותי דרך שער המקדש
מה ובהפילכם את הארץ
מו כה אמר יי׳ יי׳ שער החצר
מז וישיבני אל פתח הבית
מח ואלה שמות השבטים

הושע פרשיותיו יד

א דבר יי׳ אשר היה אל הושע
ב אמרו לאחיכם עמי
ג ויאמר יי׳ אלי לך אהב אשה
ד שמעו ליי׳ בני ישרא׳ כי ריב ליי׳
ה שמעו זאת הכהנים
ו בצר להם ישחרונני
ז ברפאי לישראל
ח אל חכך שופר
ט אל תשמח ישראל
י גפן בוקק ישראל
יא נדמה נדמה מלך ישראל
יב אפרים רועה רוח
יג כדבר אפרים רתת נשא
יד תאשם שומרון

יואל פרשיותיו ד

א דבר יי׳ אש׳ היה אל יואל
ב תקעו שופר בציון
ג והיה אחרי כן אשפוך את רוחי
ד כי הנה בימים ההמה ובעת ההיא

עמוס פרשיותיו ט

א דברי עמוס
ב כה אמר יי׳ על שלשה פשעי
ג שמעו את הדבר הזה אשר דבר יי׳
ד שמעו את הדבר הזה פרות
ה שמעו את הדבר הזה אשר אנכי נושא
ו והגלתי אתכם מהלאה לדמשק
ז כה הראני יי׳ והנה יוצר
ח כה הראני יי׳ יי׳ והנה כלוב קיץ
ט ראיתי את יי׳ נצב על המזבח

עובדיה פרשה אחת

א חזון עובדיה

יונה פרשיותיו ארבעה

א ויהי דבר יי׳ אל יונה
ב וימן יי׳ דג גדול
ג ויהי דבר יי׳ אל יונה שנית
ד וירע אל יונה רעה גדולה

מיכה פרשיותיו ז

א דבר יי׳ אשר היה אל מיכה
ב הוי חושבי און
ג ואמר שמעו נא ראשי יעקב
ד והיה באחרית הימים יהיה הר
ה עתה תתגודדי בת גדוד
ו שמעו נא את יי׳ אומר
ז אללי לי כי היית כאספי קיץ

נחום פרשיותיו ג

א משא נינוה ספר חזון נחום
ב הנה אל ההרים רגלי מבשר
ג הוי עיר דמים כלה

חבקוק פרשיותיו ג

א המשא אשר חזה חבקוק
ב על משמרתי אעמודה
ג יי׳ שמעתי שמעך

צפניה פרשיותיו ג

א דבר יי׳ אשר היה אל צפניה
ב התקוששו וקושו
ג הוי מראה ונגאלה

חגי פרשיותיו ב

א בשנת שתים לדריוש
ב בשביעי בעשרים ואחד לחדש

זכריה פרשיותיו יד

א בחדש השמיני בשנת שתים
ב ואשא את עיני ואראה והנה
ג ויראני את יהושע
ד וישב המלאך הדובר בי
ה ואשוב ואשא עיני ואראה והנה
ו ואשוב וגו׳ והנה ארבע מרכבו׳
ז ויהי בשנת ארבע לדריוש
ח ויהי דבר יי׳ קנאתי לציון
ט משא דבר יי׳ בארץ חדרך
י שאלו מיי׳ מטר
יא פתח לבנון דלתיך
יב משא דבר יי׳ על ישראל
יג ביום ההוא יהיה מקור נפתח
יד הנה יום בא ליי׳ וחלק שללך

מלאכי פרשיותיו ג

א משא דבר יי׳ אל ישראל ביד
ב ועתה אליכם המצוה הזאת
ג הנני שולח מלאכי ופנה דרך

תהלים פרשיותיו קמ״ט

א אשרי האיש
ב למה רגשו גוים
ג מזמור לדוד בברחו
ד למנצח וגו׳ בקראי ענני
ה למנצח וגו׳ יי׳ אמרי האזינה
ו למנצח וגו׳ יי׳ אל באפך
ז שגיון לדוד
ח למנצח וגו׳ יי׳ אדונינו
ט למנצח אודה יי׳ בכל לבי
י למה יי׳ תעמוד ברחוק
יא למנצח לדוד ביי׳ חסיתי
יב למנצח וגו׳ הושיעה יי׳ כי גמר
יג למנצח וגו׳ עד אנא יי׳ תשכחני
יד למנצח לדוד אמר נבל בלבו
טו מזמור לדוד יי׳ מי יגור
טז מכתם לדוד שמרני אל
יז תפלה לדוד שמעה יי׳ צדק
יח למנצח אשר דבר ליי׳
יט למנצח השמים מספרים
כ למנצח יענך יי׳ ביום צרה
כא למנצח יי׳ בעזך ישמח
כב למנצח אלי אלי למה עזבתני
כג מזמור לדוד יי׳ רועי
כד לדוד מזמור ליי׳ הארץ
כה לדוד אליך יי׳ נפשי אשא
כו שפטני יי׳ כי אני בתומי
כז לדוד יי׳ אורי וישעי
כח לדוד אליך יי׳ אקרא
כט מזמור לדוד הבו ליי׳
ל מזמור שיר חנכת הבית
לא למנצח וגו׳ בך יי׳ חסיתי
לב לדוד משכיל אשרי נשוי פשע
לג רננו צדיקים ביי׳
לד לדוד בשנותו את טעמו
לה לדוד ריבה יי׳ את יריבי
לו למנצח וגו׳ נאם פשע לרשע
לז לדוד אל תתחר במרעים
לח מזמור וגו׳ יי׳ אל בקצפך
לט למנצח לידותון אמרתי
מ למנצח וגו׳ קוה קויתי יי׳
מא למנצח וגו׳ אשרי משכיל
מב למנצח וגו׳ כאיל תערוג
מג שפטני אלהים וריבה ריבי
מד למנצח וגו׳ אלהים באזנינו
מה למנצח רחש לבי
מו למנצח וגו׳ אלהים לנו
מז למנצח וגו׳ כל העמי׳ תקעו כף
מח שיר מזמור לבני קרח
מט למנצח וגו׳ שמעו זאת כל
נ מזמור לאסף אל אלהים יי׳
נא למנצח בבא אליו נתן
נב למנצח בבא דואג האדומי
נג למנצח אמר נבל בלבו
נד למנצח בבא הזיפים
נה למנצח האזינה אלהים
נו למנצח באחוז אותו פלשתים
נז למנצח אל תשחת לדוד מכתם
נח למנצח האמנם אלם צדק
נט למנצח בשלוח שאול וישמרו
ס למנצח על שושן עדות
סא למנצח שמעה אלהים רנתי
סב למנצח אך אל אלהים דומיה
סג מזמור לדוד בהיותו במדבר
סד למנצח שמע אלהים קולי
סה למנצח לך דומיה תהלה
סו למנצח הריעו לאלה׳ כל הארץ
סז למנצח אלהים יחננו
סח למנצח יקום אלהים
סט למנצח הושיעני אלהים
ע למנצח אלהים להצילני
עא בך יי׳ חסיתי
עב לשלמה אלהים משפטיך
עג מזמור לאסף אך טוב
עד משכיל לאסף למה אלה׳ זנחת
עה למנצח הודינו לך אלהים
עו למנצח נודע ביהודה
עז למנצח קולי אל אלהים ואצעקה
עח משכיל לאסף האזינה עמי
עט מזמור לאסף אלהים באו גוים
פ למנצח רועה ישראל האזינה
פא למנצח הרנינו לאלהים
פב מזמור לאסף אלהים נצב
פג שיר מזמור לאסף אלהים אל
פד למנצח מה ידידות משכנותיך
פה למנצח רצית יי׳ ארצך
פו תפלה לדוד
פז מזמור שיר כהררי קדש
פח שיר מזמור וגו׳ יי׳ אלהי ישועתי
פט משכיל לאיתן האזרחי
צ תפלה למשה איש האלהים
צא יושב בסתר עליון
צב מזמור שיר ליום השבת
צג יי׳ מלך גאות לבש
צד אל נקמות יי׳
צה לכו נרננה ליי׳
צו שירו ליי׳ שיר חדש
צז יי׳ מלך תגל הארץ
צח מזמור שירו ליי׳ שיר חדש
צט יי׳ מלך ירגזו עמים
ק מזמור לתודה הריעו ליי׳
קא לדוד מזמור חסד ומשפט
קב תפלה לעני כי יעטוף
קג לדוד ברכי נפשי את יי׳
קד ברכי נפשי את יי׳ יי׳ אלהי
קה הודו ליי׳ קראו בשמו
קו הללויה הודו ליי׳ כי טוב
קז הודו וגו׳ יאמרו גאולי יי׳
קח שיר מזמור לדוד נכון לבי
קט למנצח וגו׳ אלהי תהלתי
קי לדוד מזמור נאם יי׳ לאדני
קיא הלליה אודה יי׳ בכל לבב
קיב הללויה אשרי איש ירא יי׳
קיג הללויה הללו עבדי יי׳
קיד בצאת ישראל ממצרים
קטו לא לנו יי׳ לא לנו
קטז אהבתי כי ישמע יי׳
קיז הללו את יי׳ כל גוים
קיח הודו ליי׳ כי טוב
קיט אשרי תמימי דרך
קך שיר המעלות אל יי׳ בצרתה
קכא שיר למעלות אשא עיני
קכב שיר המעלות לדוד שמחתי
קכג שיר המעלות אליך נשאתי
קכד שיר המעלות לדוד לולי יי׳
קכה שיר המעלות הבוטחים ביי׳
קכו שיר המעלות בשוב יי׳
קכז שיר המעלות לשלמה
קכח שיר המעלות אשרי כל ירא
קכט שיר המעלות רבת צררוני
קל שיר המעלות ממעמקים
קלא שיר המעלות לדוד יי׳ לא גבה
קלב שיר המעלות זכור יי׳
קלג שיר המעלו׳ לדוד הנה מה טוב
קלד שיר המעלות הנה ברכו את יי׳
קלה הללויה הללו את שם יי׳
קלו הודו לאלהי האלהים
קלז על נהרות בבל
קלח לדוד אודך בכל לבי
קלט למנצח וגו׳ יי׳ חקרתני ותדע
קמ למנצח וגו׳ חלצני יי׳ מאדם
קמא מזמור לדוד יי׳ קראתיך חושה
קמב משכיל לדוד בהיותו במערה
קמג מזמור לדוד יי׳ שמע תפלתי
קמד לדוד ברוך יי׳ צורי
קמה תהלה לדוד ארוממך
קמו הללויה הללי נפשי את יי׳
קמז הללויה כי טוב זמרה
קמח הללויה הללו את יי׳ מן השמים
קמט הללויה שירו ליי׳ שיר חדש
קן הללויה הללו אל בקדשו

משלי פרשיותיו לא

א משלי שלמה

ב בני אם תקח אמרי
ג בני תורתי אל תשכח
ד שמע בני מוסר אב
ה בני לחכמתי הקשיבה
ו בני אם ערבת לרעיך
ז בני שמור אמרי
ח הלא חכמה הקרא
ט חכמות בנתה ביתה
י משלי שלמה בן חכם ישמח
יא מאזני מרמה תועבת יי׳
יב אהב מוסר אהב דעת
יג בן חכם מוסר אב
יד חכמות נשים בנתה ביתה
טו מענה רך ישיב חמה
יו לאדם מערכי לב
יז טוב פת חרבה ושלוה בה
יח לתאוה יבקש נפרד
יט טוב רש הולך בתומו
ך לץ היין הומה שכר
כא תמריק ברע
כב נבחר שם מעושר רב
כג כי תשב ללחום את מושל
כד אל תקנא באנשי רעה
כה בכוד אלהים הסתר דבר
כו בשלג בקיץ
כז אל תתהלל ביום מחר
כח נסו ואין רודף רשע
כט איש תוכחות מקשה עורף
ל דברי אגור בן יקא
לא אל למלכים למואל

איוב פרשיותיו מב

א איש היה בארץ עוץ
ב ויהי היום ויבואו בני האלהים
ג אחרי כן פתח איוב
ד ויען אליפז
ה קרא נא היש עונך
ו ויען איוב לו שקול
ז הלא צבא לאנוש עלי ארץ
ח ויען בלדד
ט ויען איוב אמנם ידעתי כי כן
י נקטה נפשי בחיי
יא ויען צופר
יב ויען איוב אמנם כי אתם עם
יג הן כל ראתה עיני
יד אם חרוצים ימיו
טו ויען אליפז
יו ויען איוב שמעתי כאלה
יז רוחי חובלה
יח ויען בלדד
יט ויען איוב עד אנה תוגיון
ך ויען צופר
כא ויען איוב שמעו שמוע
כב ויען אליפז
כג ויען איוב גם היום מרי שיחי
כד מדוע משדי לא תצפנו עתים
כה ויען בלדד
כו ויען איוב מה עזרת ללא כח
כז ויוסף איוב שאת משלו
כח כי יש לכסף מוצא
כט ויוסף איוב שאת משלו מי
יתנני כירחי קדם
ל ועתה צחקו עלי צעירים
לא ברית כרתי לעיני
לב וישבתו שלשת האנשים
לג ואולם שמע נא איוב מלי
לד ויען אליהו שמעו חכמים
לה ויען אליהו הזאת חשבת
לו ויוסף אליהו כתר לי זער
לז אף לזאת יחרד לבי
לח ויען יי׳ את איוב מן הסערה
לט הידעת עת לדת יעלה סלע
ם ויען יי׳ את איוב אזר נא
מא הן תוחלתו נכזבה
מב ויען איוב את יי׳

שיר השירים ח

א שיר השירים
ב אני חבצלת השרון
ג על משכבי בלילות
ד הנך יפה רעיתי
ה יבא דודי לגנו ויאכל פרי
ו אנה הלך דודך
ז מה תחזו בשולמית
ח מי יתנך כאח לי

רות פרשיותיו ד

א ויהי בימי שפוט
ב ולנעמי מודע
ג ותשב את חמותה
ד ובועז עלה השער וישב שם

איכה פרשיותיו ד

א איכה ישבה
ב איכה יעיב
ג אני הגבר
ד איכה יועם זהב

קהלת פרשיותיו יב

א דברי קהלת בן דוד
ב אמרתי אני בלבי לכה נא
ג לכל זמן ועת לכל חפץ
ד ושבתי אני ואראה את כל
ה אל תבהל על פיך ולבך
ו יש רעה ראיתי תחת השמש
ז מרבים הבל מה יותר לאדם
ח חכמת אדם תאיר פניו
ט אשר הצדיקים והחכמים
י זבובי מות יבאיש
יא שלח לחמך על פני המים
יב וזכור את בוראך

אסתר פרשיותיו עשר

א ויהי בימי אחשורוש
ב אחר הדברים כשוך חמת
ג אחר הדברים גדל המלך
ד ומרדכי ידע את כל אשר
ה ויהי ביום השלשי ותלבש
ו בלילה ההוא נדדה שנת המלך
ז ויבא המלך והמן
ח ביום ההוא נתן המלך
ט ובשנים עשר חדש
י וישם המלך אחשורוש מס

דניאל פרשיותיו יב

א בשנת שלש למלכות יהויקים
ב ובשנת שתים למלכות נבוכד
ג נבוכד נצר מלכא עבד צלם
ד לקצת ירחין תרי עשר
ה בלשצר מלכא עבד להם רב
ו שפר קדם דריוש והקם
ז בשנת חדא לבלשצר
ח בשנת שלש למלכות בלשצר
ט בשנת אחת לדריוש בן
י בשנת שלש לכורש
יא ואני בשנת אחת לדריוש
יב ובעת ההיא יעמד מיכאל

עזרא פרשיותיו עשר

א ובשנת אחת לכורש
ב ואלה בני המדינה העולים
ג ויגע החדש השביעי
ד וישמעו צרי יהודה ובנימן
ה באדין דריוש מלכא
ו ואחר הדברים האלה
ז ארתחששתא מלך מלכיא
ח ואלה ראשי אבותיהם
ט ובכלות אלה נגשו אלי
י ובהתפלל עזרא

נחמיה פרשיותיו יג

א דברי נחמיה בן חכליה
ב ויהי בחדש ניסן
ג ויקם אלישיב הכהן הגדול
ד ויהי כאשר שמע סנבלט
ה ויש אשר אומרים לוינו כסף
ו ויהי כאשר שמע לסנבלט
ז ויהי כאשר נבנתה החומה
ח וישבו הכהנים והלויים
ט וביום עשרים וארבעה לחדש
י ועל החתומים נחמיה
יא וישבו שרי העם בירושלם
יב ואלה הכהנים והלויים
יג ביום ההוא נקרא בספר הזה

דברי הימים א

א אדם שת אנוש
ב אלה בני ישראל
ג ואלה היו בני דוד
ד בני יהודה פרץ
ה ובני ראובן בכור ישראל
ו בני לוי גרשום
ז ולבני יששכר
ח ובנימן הוליד את בלע
ט וכל ישראל התיחשו
י ופלשתים נלחמים בישראל
יא ויקבצו כל ישראל
יב ואלה הבאים אל דוד לצקלג
יג ויועץ דוד
יד וישלח חירם
טו ויעש לו בתים בעיר דוד
יו ויביאו את ארון האלהים
יז ויהי כאשר ישב דוד
יח ויהי אחרי כן ויך דוד
יט ויהי אחרי כן וימת
ך ויהי לעת תשובת השנה
כא ויעמוד שטן על ישראל
כב ויאמר דוד זה הוא
כג ודוד זקן ושבע ימים
כד ולבני אהרן מחלקותם
כה ויבדל דוד ושרי הצבא
כו למחלקות ולשוערים
כז ובני ישראל למספרם
כח ויקהל דוד את כל שרי ישראל
כט ויאמר דוד המלך לכל הקהל

דברי הימים ב

א ויתחזק שלמה
ב ויאמר שלמה לבנות בית
ג ויחל שלמה לבנות
ד ויעש מזבח הנחשת
ה אז יקהל שלמה
ו אז אמר שלמה
ז וככלות שלמה להתפלל
ח ויהי מקץ עשרים שנה
ט ומלכת שבא שמעה
י וילך רחבעם שכמה
יא ויבא רחבעם ירושלם
יב ויהי כהכין מלכות רחבעם
יג בשנת שמנה עשר למלך
יד וישכב דוד עם אבותיו
טו ועזריהו בן
יו בשנת שלשים ושש למלכות
יז וימלוך יהושפט
יח ויהי ליהושפט עושר וכבוד
יט וישב יהושפט מלך יהודה
ך ויהי אחרי כן באו בני מואב
כא וישכב יהושפט עם אבותיו
כב וימליכו יושבי ירושלם את
אחזיהו
כג ובשנה השביעית התחזק
כד בן שבע שנים יואש במלכו
כה וימלוך אמציהו בנו תחתיו
כו ויקחו כל עם יהודה את עוזיהו
כז בן עשרים וחמש שנה יותם
כח בן עשרים שנה אחז במלכו
כט יחזקיהו מלך בן עשרים
וחמש שנה
ל וישלח חזקיהו את כל ישראל
לא וככלות כל זאת
לב אחר הדברים האלה
לג בן שתים עשרה שנה במלכו
לד בן שמנה יאשיהו
לה ויעל יאשיהו בירושלם
לו ויקחו עם הארץ

סליק מספר הפרשיות שעליהם נרשמו הפסוקים איש איש על דגלו

6

בראשית

סדריו מג

א בראשית
ב אלה תולדות השמים
ג ויאמר יי׳ אלהים הן
ד זה ספר תולדות
ה אלה תולדות נח
ו וידבר אלהים אל נח
ז ויהיו בני נח
ח לך לך מארצך
ט ויהי רעב בארץ
י ויהי בימי אמרפל
יא אחר הדברים האלה
יב ושרי אשת אברם
יג ויהי
יד וירא אליו יי׳
טו ויבאו שני המלאכים
יו ויסע משם אברהם
יז ויי׳ פקד את שרה
יח ויהי אחר הדברים
יט ואברהם זקן
כ ואבא היום אל העין
כא ויוסף אברהם
כב ואלה תולדות יצחק
כג ויהי כי זקן יצחק
כד ויתן לך האלהים
כה ויצא יעקב מבאר
כו וירא יי׳ כי שנואה
כז ויזכר אלהים את רחל
כח ויאמר יי׳ אל יעקב שוב
כט וישלח יעקב מלאכים
ל ויבא יעקב שלם
לא ויאמר אלהים אל יעקב
לב וישב יעקב
לג ויהי בעת ההיא
לד ויוסף הורד מצרימה
לה ויהי מקץ
לו ויאמר פרעה אל עבדיו
לז ויאמר אליהם יוסף
לח ואל שדי יתן לכם
לט ויגש אליו יהודה
מ ואת יהודה שלח
מא ויהי אחרי הדברים
מב ויקרא יעקב אל בניו

ספר שמות

סדריו כט

א ואלה שמות
ב ומשה היה רועה
ג וילך משה וישב אל יתר
ד וידבר דוארא
ה ויאמר דכי ידבר
ו ויאמר דהשכם קדמאה
ז ויאמר דבא אל פרעה
ח ויאמר דעוד נגע
ט ויהי בחצי הלילה
י ויאמר דקדש לי
יא ויאמר דמה תצעק
יב ויאמר דהנני ממטיר
יג ויאמר דעד אנה
יד וישמע יתרו
טו ואתם תהיו לי
יו ואלה המשפטים
יז אם כסף תלוה
יח וידבר דויקחו לי
יט זאת המשכן תעשה
כ ועשית פרכת
כא ואתה תצוה
כב וזה הדבר
כג ועשית מזבח
כד וידבר דראה קראתי
כה ויפן וירד משה
כו ויאמר דכתב לך
כז ויעש בצלאל
כח אלה פקודי
כט ויביאו את המשכן

ספר ויקרא

סדריו כג

א ויקרא
ב וידבר דנפש כי
ג וידבר דזה קרבן
ד וידבר דקח את אהרן
ה וידבר דיין ושכר
ו וידבר דזאת החיה
ז וידבר דאשה כי תזריע
ח ואיש או אשה קדמאה
ט וידבר דזאת ההיה
י וידבר דונהה נגע
יא וידבר דאיש איש כי יהיה
יב ואשה כי יזוב
יג וידבר דאשר
יד וידבר דכמעשה ארץ
טו וידבר דקדשים תהיו
יו וכי תבאו אל הארץ ונטעתם
יז ויאמר דאמר אל הכהנים
יח וידבר דאשר יקריב
יט וספרתם לכם
כ וכי תמכרו ממכר
כא וכי ימוך אחיך הנונא
כב אם בחקתי תלכו
כג וידבר דאיש כי יפליא

במדבר

סדריו לב

א במדבר
ב איש על דגלו
ג אלה תולדות אהרן
ד אל תכריתו
ה כי תשטה אשתו
ו כה תברכו
ז ביום השביעי
ח וידבר דבהעלותך
ט וידבר דעשה לך
י אספה לי שבעים איש
יא היד יי׳ תקצר
יב שלח לך אנשים
יג עד אנה ינאצוני
יד כי תבאו אל הארץ
טו ויקח קרח
יו מטה מטה לבית אב
יז ואל הלוים הדבר
יח וישלח מלאכים
יט וירא בלק בן צפור
כ מי מנה עפר יעקב
כא וישב ישראל בשטים
כב פינחס בן אלעזר
כג לאלה תחלק הארץ
כד יפקוד יי׳ אלהי הרוחות
כה וביום הבכורים
כו אלה ראשי המטות
כז נקם נקמת בני ישראל
כח שא את ראש
כט ומקנה רב היה
ל אלה מסעי
לא וידבר דכי אתם באים
לב וידבר דכי אתם עברים

הדברים

סדריו כז

א ואלה הדברים
ב רב לכם סב
ג ראה החלותי
ד ואתחנן אל יי׳
ה אז יבדיל משה
ו שמע ישראל
ז והיה עקב תשמעון
ח שמע דאתה עובר
ט פסל לך
י כי הארץ אשר
יא כי ירחיב יי׳ אלהיך
יב בנים אתם ליי׳ אלהיכם
יג כי יהיה בך אביון
יד שפטים ושטרים
טו אשימה עלי מלך
יו כי תקרב אל עיר
יז כי יקרא קן צפור
יח כי תצא מחנה
יט כי תדר נדר ליי׳ אלהיך
כ כי תקצר קצירך
כא ולקחת מראשית
כב והיה אם שמע
כג אתם נצבים
כד כי המצוה
כה הן קרבו ימיך
כו האזינו השמים
כז וזאת הברכה

מספר הסדרים קנ״ד

נביאים ראשונים

ספר יהושע

סדריו יד

א ויהי אחרי מות משה
ב אחל גדלך
ג למען דעת
ד ויהי יי׳ את יהושע
ה וכל ישראל וזקניו
ו ויאמר יי׳ אל יהושע
ז ואת כל המלכים
ח ויהושע זקן בא
ט ושם חברון לפנים
י ותקרבנה בנות
יא וצלע האלף
יב אלה הנחלות
יג ויתן יי׳ לישראל
יד ויקראו בני ראובן

שפטים

סדריו יד

א ויהי אחרי מות יהושע
ב ויעבדו העם את יי׳
ג ואחריו שמגר
ד כן יאבדו כל אויביך
ה וייעץ אלהים כן בלילה
ו בידכם נתן אלהים
ז ויגידו ליותם וילך
ח ויקם אחרי אבימלך
ט ויעבר יפתח אל בני
י ותלד האשה בן ותקרא
יא וישכב שמשון עד חצי
יב ויאמר להם הכהן לכו
יג ויאמר האיש הזקן
יד וישאלו בני ישראל

שמואל

סדריו לד

א ויהי איש אחד מן הרמתים
ב יי׳ יחתו מריביו
ג וידע כל ישראל מדן
ד והעגלה באה
ה ולו היה בן ושמו
ו ויאמר שמואל אל כל העם
ז כי לא יטוש יי׳
ח ויושע יי׳ ביום ההוא
ט ויאמר שמואל הלא
י ויען אחד מהנערים
יא ויאמר דוד יי׳ אשר
יב ויהי דוד לכל דרכיו
יג ויאמר יהונתן אל דוד
יד ויאמר יהונתן לדוד לך
טו ויוסף עוד דוד לשאול
יו ועתה הנה ידעתי
יז וברוך טעמך
יח ויאמר שאול אל דוד
יט ולאשה עגל בבקר
כ ויהי מהיום ההוא
כא ועתה תחזקנה ידיכם
כב ויאמר אכיר אל דוד
כג וילך דוד הלוך וגדול
כד ונאמן ביתך וממלכתך
כה חזק ונתחזק בעד
כו ויאמר דוד אל נתן
כז ויאמר המלך אל אבשי
כח ויאמר יואב אל המלך
כט ויאמר חושי רעה דוד
ל ויבאו עבדי אבשלום
לא ויאמר הצפה אני ראה
לב ויעבר כל העם את
לג ויחמל המלך על מפיבשת
לד מגדול ישועות מלכו

מלכים

סדריו לה

א והמלך דוד זקן בא
ב וגם כבה אמר המלך
ג והמלך שלמה
ד יהודה וישראל רבים
ה ושכנתי בתוך בני
ו ויקם את העמודים
ז ולא יכלו הכהנים
ח להטות לבבנו אליו
ט יהי יי׳ אלהיך ברוך
י והאיש ירבעם גבור

סדרי התורה ונביאים וכתובים על פי המסרה

יא כה אמר יי׳ לא תעלו
יב ויהי אחרי אכלו
יג וישכב אביהם עם
יד בשנת עשרים ושבע
טו ותאמר האשה אל
יו וירא כל העם
יז והנה נביא אחד נגש
יח ויהי דבר יי׳ אל אליהו
יט וילך בכל דרך אסא
כ ויראהו בני הנביאים
כא עתה רוץ נא לקראתה
כב ויכרה להם כירה גדולה
כג ויצא העם ויבוז
כד וימהרו ויקחו איש
כה וילך משם ויבא
כו ויעש יהואש הישר
כז ויחן יי׳ אתם וירחמם
כח וישכב עזריה עם אבותיו
כט וישכב אחז עם אבותיו
ל וידבק ביי׳ לא סר
לא ועתה יי׳ אלהינו הושיענו
לב ויאמר חזקיהו אל ישעיהו
לג ויעש הישר בעיני יי׳
לד וכמהו לא היה לפניו מלך
לה בן עשרים ואחת שנה

נביאים אחרונים

ישעיה

א חזון ישעיהו בן אמוץ
ב והיה הנשאר בציון
ד למרבה המשרה
ג וקרא זה אל זה ואמר
ה ונחה עליו רוח יי׳
ו ולקחום עמים
ז והוכן בחסד כסא
ח אשר ברכו יי׳ צבאות
ט והקעתיו יחד
י ותפרה הלבנה
יא והיה ביום ההוא
יב כי בראותו ילדיו
יג וישב עמי בנוה
יד ופדויי יי׳ ישובון
טו ועתה יי׳ אלהינו הושיענו
יו נחמו נחמו עמי
יז ראשון לציון
יח כה אמר יי׳ מלך ישראל
יט ישראל נושע ביי׳
כ כי מעיר הקדש
כא והאכלתי את מוניך
כב מה נאוו על ההרים
כג תחת הנעצוץ
כד אז תתענג
כה ונודע בגוים
כו והוצאתי מיעקב זרע

ירמיה

א דברי ירמיהו
ב הלא מעתה
ג שוטטו בחוצות
ד הנוה והמענגה
ה כי אם את הדבר הזה
ו כי אם בזאת יתהלל

ז ויהי אחרי נתשי
ח היש בהבלי הגוים
ט ברוך הגבר אשר יבטח
י הקשיבה יי׳ אלי
יא שירו ליי׳ הללו
יב בימיו תושע יהודה
יג ונתתי להם לב לדעת
יד בראשית ממלכת
טו אנכי עשיתי את
יו ודרשו שלום העיר
יז ועבדו את יי׳ אלהיכם
יח כי זאת הברית
יט ותתן להם את הארץ
כ בימים ההם תושע
כא ונשב באהלים
כב ויצוה המלך את ירחמאל
כג ויצא עבד מלך
כד כי מלט אמלטך
כה ואתן להם רחמים
כו ויאמר ירמיהו אל כל
כז ואתה אל תירא
כח לכן הנה ימים באים
כט ציון ישאלו
ל הוציא יי׳ את צדקתינו
לא הדבר אשר צוה ירמיהו

יחזקאל

א ויהי בשלשים שנה
ב ותשאני רוח
ג ויהי דבר יי׳ דשים
ד ויהי בשנה הששית
ה ואראה והנה ארבעה
ו למען בחקתי ילכו
ז ויבוא אלי אנשים
ח ויצא לך שם בגוים
ט וזכרתי את בריתי
י בחקתי יהלך
יא ויהי בשנה השביעית
יב בריח ניחוח ארצה
יג ונחלת בך לעיני
יד והשבתי זמתך ממך
טו והיה יחזקאל לכם
יו והורדתיך את יורדי
יז בעדן גן אלהים
יח ביום ההוא אצמיח
יט ויהי בעשתי עשרה
כ כל חטאתו אשר חטא
כא ונתתי אותם וסביבות
כב וזרקתי עליכם מים
כג וידעו הגוים כי אני
כד וידעו בית ישראל
כה וידבר אלי זה הלשכה
כו ויאמר אלי לשכות
כז ויכלו את המים
כח ושה אחת מן הצאן
כט ועל הנחל יעלה

תרי עשר

א דבר יי׳ אשר היה
ב יתננו מומים
ג זרעו לכם לצדקה
ד אהיה כטל לישראל
ה וידעתם כי בקרב

ו ואנכי העליתי אתכם
ז דרשו טוב ואל רע
ח ויקחני יי׳ מאחרי הצאן
ט ועלו מושיעים
י דבר יי׳ דמיכה
יא כי כל העמים ילכו
יב תתן אמת ליעקב
יג המשא אשר משא
יד דבר יי׳ אשר היה אל צפניה
טו בעת ההיא אביא
יו ביום ההוא נאם יי׳
יז ויאמר אלי מה אתה
יח והעטרות תהיה
יט כה אמר יי׳ צבאות
כ משא דבר יי׳ דנינוה
כא והיה כל סיר בירושלם

דברי הימים

א אדם שת
ב ויקרא יעבץ
ג ואהרן ובניו
ד ויהיו בני אולם
ה וילך דוד וכל ישראל
ו וגם הקרובים
ז ברוך יי׳ אלהי ישראל
ח חזק ונתחזקה
ט עתה תנו לבבכם
י עמיאל הששי
יא ראה עתה כי יי׳
יב הנה אני בנה בית
יג ולא יכלו הכהנים
יד ויכל שלמה
טו והם מביאים איש
יו ובהכנעו שב ממנו
יז וישמחו כל יהודה
יח ויאמר לכן שמעו
יט ותשקט מלכות יהושפט
כ ויוציאו את בן המלך
כא הוא בנה את אילות
כב בני עתה אל תשלו
כג ויאמר אליו עזריהו
כד ויעש הישר בעיני יי׳
כה וישחטו הפסח

תהלות

אלכ״ז וחציו ויפתוהו בפיהם וסדרים י״ט

א אשרי האיש
ב כי צדיק יי׳
ג יי׳ הושיעה
ד יי׳ עוז לעמו
ה ולשוני תהגה צדקך
ו ברוך יי׳ אלהי ישראל
ז כי נפשו בחייו יברך
ח רומה על השמים יי׳
ט יברכנו אלהים
י כלו תפלות
יא והוא רחום
יב יי׳ צבאות אשרי
יג ויהי נועם
יד לדוד מזמור
טו בעבור ישמרו
יו ראשית חכמה
יז טוב לי תורת פיך

יח וראה בנים לבניך
יט אך צדיקים

איוב

אלף ע׳ וחציו אסר קמטו• וסדרים ח׳

א איש היה בארץ עוץ
ב הנה זאת חקרנוה
ג ורבצת ואין מחריד
ד ויאחז צדיק דרכו
ה ימלט אי נקי
ו צדק לבשתי וילבשני
ז אם אין אתה שמע לי
ח התשלח ברקים וילכו

משלי

סדרים ח׳

א משלי שלמה
ב יהי מקורך ברוך
ג כי בי ירבו ימיך
ד באין אלפים אבוס בר
ה מגדל עז שם יי׳
ו להודיעך קשט
ז כצנת שלג
ח נגיד חסר תבונות

רות

פ״ה וחציו ותאמר רות המואביה

שיר השירים

קי״ז וחציו נרד וכרכום

קהלת

רכ״ב וחציו ולא יוכל לדון וסדרים ד׳

א דברי קהלת
ב וגם כל האדם
ג טוב שם משמן טוב
ד לך אכול בשמחה

קינות

קנ״ד וחציו לרבה תחת רגליו

אחשורוש

קס״ו וחציו ותען אסתר וסדרים ה׳

א ויהי בימי אחשורוש
ב איש יהודי היה
ג ויאמר המן למלך
ד ויקח המן את הלבוש
ה ליהודים היתה אורה

דניאל

שנ״ז וחציו הרגיעו והסכחו וסדרים ז׳

א בשנת שלש
ב באדין דקו כחדא
ג באדין מלכא הצלח
ד כל קבל די רוח יתירא
ה ודניאל כדי ידע
ו ואתפללה ליי׳
ז אבל אגיד לך

עזרא

סדרים י׳

א ובשנת אחת
ב ואין העם מכירים
ג והקימו כהניא
ד הבאים מהשבי
ה אנא יי׳ תהי נא אזנך
ו ונבנה את החומה
ז ותשלם החומה
ח ויאמר להם לכו אכלו
ט ובכל זאת אנחנו
י ובחנכת חומת

נשלמו סדרי התורה ונביאים וכתובים על פי המסרה

ב' רבתי מאותיות גדולות דמשתמשי בהו דאינון א' אדם שת · ב' בראשית ברא · ג' והתגלח · ד' יי' אחד · ה' הלי' תגמלו · ו' של ויזתא · ז' זכרו תורת

בראשית

בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ׃

בְּקַדְמִין בְּרָא יְיָ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא׃

בראשית ה' ג' מנהון ר"פ וב' במצע' וסי' בראשית ברא: בראשית ממלכו' יהויקים. בראשית ממלכת יהויקים. בראשית ממלכת צדקיה. בראשית מלכות צדקיה: ברא אלהים ג' וסי' בראשית ברא אלהים. אשר ברא אלהים לעשות. למן היום אשר ברא. ואינון באורי': הארץ ג' ס"פ וכתריהון והארץ וסי' בראשית ברא. והארץ היתה תהו. אבלה נבלה הארץ. והארץ חנפה. והם יענו את הארץ. והארץ תענה:

אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישר' ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו אומות העולם לישר' לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנ' להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו: בראשית ברא. אין המקרא הזה אומר אלא דורשני כמו שדרשו רבותינו ז"ל בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תוהו ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו שאם בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים וגו' שאין לך ראשית במקר' שאינו דבוק לתיבה של אחריו כמו בראשית ממלכת יהויקים ראשית ממלכתו ראשית דגנך אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים את השמים וגו' כמו בראשית ברוא ודומה לו תחלת דבר יי' בהושע כלומר תחלת דבורו של הקב"ה בהושע ויאמר יי' אל הושע וגו' ואם תאמר להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירושו בראשית הכל ברא אלו ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אחת כמו כי לא סגר דלתי בטני ולא פי' מי הסוגר וכמו ישא את חיל דמשק ולא פירש מי ישאנו וכמו אם יחרוש בבקרים ולא פירש אם יחרוש אדם בבקרים וכמו מגיד מראשית אחרית ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר אם כן תימה על עצמך שהרי כתוב ורוח אלהים מרחפת על פני המים ועדיין לא גילה המקרא בריית המים מתי. הא למדת שקדמו לארץ ועוד שהשמים מאש ומים נבראו על כרחך לא לימד המקרא בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום: ברא אלהים. ולא נאמר ברא יי' שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין וראה שאין מתקיים והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין והיינו דכתיב ביום עשות יי' אלהים ארץ ושמים: תוהו

חכמינו אמרו שהב"ית נוסף כב"ית בראשונה כי נמצא ראשונה יקשו ולו היה טעמו כן היה הב"ית קמוץ שקמץ גדול ויש אומרים כי בראשית לעולם סמוך והטעם בראשית הערב או הלילה או החשך והנה שכחו וירא ראשית לו ויש אומרים שהב"ית נוסף בלי טעם וטעמם שלא יעלה על לב שאין ראשית לשמים ולארץ על כן אמר בראשית ולפי דעתי שהוא סמוך כמו בראשית ממלכת יהויקים ואל תתמה איך נסמך על פועל עבר והנה כן תחלת דבר יי' קרית חנה דוד והטעם יתברר לך בפסוק השני: ברא. רובי המפרשים אמרו שהבריאה להוציא יש מאין וכן אם בריאה יברא ה' והנה שכחו ויברא אלהים את התנינים ושלש בפסוק אחד ויברא אלהים את האדם ובורא חשך שהוא הפך האור שהוא יש וזה דקדוק המלה ברא לשני טעמים זה האחד והשני לא ברא אתם להם וזה השני אל"ף תחת ה"א כי כמוהו להברות את דוד כי הוא מהבנין הכבד הנוסף ואם היו באל"ף היה כמו להבריאכם ומצאנו מהבנין הכבד ובראת לך ואיננו כמו ברו לכם איש רק כמו וברא אתהן וטעמו לגזור ולשום גבול נגזר והמשכיל יבין: אלהים. אחר שמצאנו אלוה ידענו כי אלהים לשון רבים ושרש זה מדרך הלשון כי כל לשון יש לו דרך כבוד וכבוד לשון לועז שיאמר הקטן לנכח הגדול לשון רבים ובלשון ישמעאל דרך כבוד שידבר הגדול כמו המלך בלשון רבים ובלשון הקדש דרך כבוד לומר על הגדול לשון רבים כמו אדנים ובעלים שאמרו אדנים קשה ולקח בעליו וכן מלת עליו אליו ועדיו על כן אמר הכתוב ברא ולא בראו ומדרך התושיה ידענו כי הדבורים יקראו שפה בעבור שיראו שממנה יצאו וכן נשמת האדם העליונה תקרא לב והלב גוף והיא איננה גוף בעבור היות הלב המרכבת הראשונה לה ובעבור היות כל מעשה השם ביד המלאכים עושי רצונו נקרא כן ובפסוק כי שמי בקרבו אבאר קצת סוד השם ואל תשים לבך אל דברי הגאון שאמר שהאדם נכבד מהמלאכים וכבר ביארתי בספר היסוד כי כל ראיותיו הפוכות וידענו כי אין בבני אדם נכבדים כמו הנביאים ויהושע נפל על פניו לפני מלאך ה' והשתחוה ואמר מה אדני מדבר אל עבדו וכן זכריה ודניאל ולמה אאריך וטעם אלהי הצבאות כמו אלהי האלהים. וטעם אלהים כמו מלך ובני אדם המתעסקים במשפט אלהים יקראו כן וזה השם תאר ואיננו עצם ולא ימצא ממנו עבר או עתיד ואל תחשוב שהמלאכים הם מאש ורוח בעבור שנמצא עושה מלאכיו רוחות כי אין ככה דרך פשוטו רק דבר דוד בתחלה על מעשה בראשית והחל מהאור ואמר עוטה אור ואחר כן נוטה שמים והוא הרקיע והמים עליו והאש והשלג והרוח ואמר כי הרוח שלוחו של השם ללכת אל מקום שישלחנו וכן האש ממשרתיו ואמר יסד ארץ על מכוניה וזאת היא היבשה וכן כתוב רוח סערה עושה דברו. וטעם את כמו עצם הדבר והוא סימן עם הפעול כמו את השמים ופעם יחסרוהו כמו אשר ברא אלהים אדם ונמצא עם הפועל כמו בא הארי ואת הדוב והם מתי מספר ויהיה תחת עם ותחת מן: השמים. בה"א הידיעה להורות כי על אלה הנראים ידבר ולעולם לשון רבים ויתכן להיות משטרו משטר כל אחד ואחד וטעם שמים גובה ומעלה וכן בלשון ישמעאל שרובה על מתכונת לשון הקדש ויש שמי השמים ולא יתפרדו כרחים וכהרים ואנשי המדות יבינו אלה הסודות ויאמר הגאון כי הארץ כנקודה והשמים כחוט הסובב ואחר שאלה שניהם נבראים יהיה כל אשר בתוכם נברא כמים וכאש ואחרים אמרו כי המים בכלל הארץ והרוח בכלל השמים ולפי דעתי כי אלה השמים והארץ הם הרקיע והיבשה כי לא נברא ביום אחר כי אם דבר אחר בראשון האור ובשני הרקיע ובג' הצמחים וברביעי המאורות ובחמישי ובששי נפשות החיות והתזמור הנזכר לשד' ולא יתכן להיות הקו הסובב קודם הנקודה או הוא קודם הקו על כן אמרו שנבראו השמים והארץ בפעם אחת והעד קורא אני אליהם יעמדו יחדיו וזאת העדות איננה ברורה בעבור שפירוש הפסוק איננו כן כי איך יאמר אליהם לאשר אינם ואיך יקרא לתוהו רק פירושו אני בראתים ובעת שאקראם יעמדו יחדו לפני שניהם כעבדים לעשות רצוני כטעם דברך נצב בשמים ואחר כן הזכיר הארץ ואמר אחר כן כי גם היום יעמדו לעשות משפט שתכום:

והארץ. המלה הזאת זרה בעבור קמצות האלף עם ההא בכל מקום והיכנה כמו האלף לך שלמה והאבן הזאת: תהו. אמר הגאון תהו שהוא מתהום וזה לא יתכן כי מ"ם תהום שרש כמ"ם הדום ובספר יצירה תהו זה קו ירוק ובהו אלו אבנים מפולמות והנכון כאשר אמר המתרגם ארמית וכן ובתהו לא ישימון וכן אחרי התהו שאין בו ממש:

תהו ובהו. תהו לשון תמה ושממון שאדם תוהה ומשתומם על בהו שבה: תהו אשטורדי"שון בלעז: בהו. לשון רקות וצדו: על פני תהום. על פני המים שעל הארץ: ורוח אלהים מרחפת. כסא כבוד עומד באויר ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקב"ה וכמאמרו כיונה המרחפת על הקן אקובטי"ר בלעז:

והארץ ח' ראשי פסוקים וסי' והארץ היתה תהו ובהו. והארץ לא תמכר. והארץ תעזב מהם. והארץ אשר אתם עוברים. והארץ חנפה. והארץ הגבלי וכל הלבנון. והארץ הנשמה תעבד. והארץ תענה: תהו ובהו ב' דסמיכי וסימנ' והארץ היתה תהו ובהו. ראיתי את הארץ: וחשך ב' וסימנ' וחשך על פני תהום.

והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים: ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור: וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך: ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: פ

ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים: ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן: ויקרא אלהים לרקיע שמים ויהי ערב ויהי בקר יום שני: פ

ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן: ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים וירא אלהים כי טוב: ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן: ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עשה פרי

וארעא הות צדיא וריקניא וחשוכא על אפי תהומא ורוחא מן קדם יי מנשבא על אפי מיא: ואמר יי יהי נהורא והות נהורא: וחזא יי ית נהורא ארי טב ואפריש יי בין נהורא ובין חשוכא: וקרא יי לנהורא יממא ולחשוכא קרא ליליא והות רמש והות צפר יומא חד: ואמר יי יהי רקיעא במציעות מיא ויהי מפריש בין מיא למיא: ועבד יי ית רקיעא ואפריש בין מיא די מלרע לרקיעא ובין מיא די מעל לרקיעא והות כן: וקרא יי לרקיעא שמיא והות רמש והות צפר יום תניין:

ואמר יי יתכנשון מיא מתחות שמיא לאתר חד ותתחזי יבשתא והות כן: וקרא יי ליבשתא ארעא ולבית כנישות מיא קרא יממי וחזא יי ארי טב: ואמר יי תדאית ארעא דיתאות עישבא דבר זרעית מיזדרע אילן פירין עביד פירין לזניה די בר זרעיה ביה על ארעא והות כן: ואפיקת ארעא דיתאה עישבא דבר זרעיה מיזדרע לזנוהי ואילן עביד פירין

8

אשר זרעו בו. הן גרעיני כל פרי שמהן האילן צומח כשנוטעין אותו: ותוצא הארץ וגו' אף על פי שלא נאמר למינהו בדשאין בצוויהן שמעו שנצטוו האילנות על כן נשאו קל וחומר בעצמן כמפורש באגדה בשחיטת חולין: יהי מאורות וגו' מיום ראשון נבראו וברביעי צוה עליהם להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו הוא שכתוב את השמים לרבות תולדותיה' ואת הארץ לרבות תולדותיה: יהי מארת. חסר וי"ו כתיב על שהוא יום מארה ליפול אסכרה בתינוקות הוא שנינו ברביעי היו מתענ' על אסכרה שלא תפול בתינוקות: להבדיל בין היום ובין הלילה. משנגנז האור הראשון אבל בשבעת ימי בראשית שמשו האור והחשך הראשונים זה ביום וזה בלילה: והיו לאותות. כשהמאורו' לוקין סי' רע הוא לעולם שנא' מאותות השמים אל תחתו בעשותכם רצון הקב"ה א"צ אתם בריכי' לדאג מן הפורענות: ולמועדים. על שם העתיד שעתידי' ישרא' להצטוות על המועדות והם נמנים למולד הלבנה: ולימים. שמוש החמה חצי היו' ושמוש הלבנה חציו הרי יום שלם: ושנים. לסוף שלש מאות וששים וחמשה ימים יגמרו מהלכת' בי"ב מזלות המשרתים אותם והיא שנה: והיו למאורות. עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם: המאורות הגדולי'. שוים נבראו ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה א"א אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד: ואת הכוכבים. על ידי שמיעט את הלבנ' הרבה צבאיה להפיס דעתה: נפש חיה. שיש בה חיות: שרץ. כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ בעוף כגון זבובים בשקצים כגון נמלים וחיפושית ותולעי' ובבריות כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכל הדגים: התנינים. דגים גדולים שבים ובדברי אגדה הוא לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם: נפש חיה. נפש שיש בה חיות: ויברך אותם. לפי שמחסרים אותם וצדין מהן ואוכלין אותם הוצרכו לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש העתיד לקללה לכך לא ברכן שלא יהא הוא בכלל: פרו. לשון פרי כלומר עשו פירות: ורבו: תוצא הארץ. הוא שפירשתי שהכל נברא מיום ראשון ולא הוצרכו אלא להוציאם: נפש חיה. שיש בה חיות: ורמש. הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ ונראים כאילו נגררין שאין הלוכן ניכר כל לשון רמש ושרץ בלשונכו קומוברי"ש: ויעש. תקן בצביון בקומתן:

אשר זרעו בו. שהזרע בפרי וכל א' שומר מינו: ויאמר. מלת יהי יהיה בעבו' שדברו בה הרב' הוא ליחיד ולרבי' גם לנקב' כי יהיה נער בתולה: לאותו'. רגעי': ולמועדי'. מעות ויתכן להיות לאותו' על קדרות הלבנ' והשמש ודלוג דמות הככבים כי הככבי' סבת דמות הגל כטע' מאותות השמים והאו' כי למ"ד לאותו' נוסף לא את כלו': והיו. את' חכם גדול ספרדי כי הרקיע כחלק על שמנ' חלקי' לא הככבים וגלגל המזלות וזה לא יתכן כי אין גוף למעלה מגלגל המזלות והנה הכתוב אומ' ברקיע השמים שיורה שיש שמים למעלה ממנו וכן שמי השמים לרוכב בשמי שמי קדם וקדם במקום הזה איכנו מזרח והגאון רב סעדיה ז"ל ברח מזה המקום והככון בעיני שהשמ' והלבנ' וכל הככבים הם מאורו' ברקיע כי שם יראו: ויעש. שקראו השנים הגדולים כנגד הככבים וכן נקראו שלש' בני ישי הגדולים כנגד האחרים ואליאב היה הבכור גדול מכולם ולא זה גדול מזה יש לו כח מ ממשלת השמש ביום ולא בלילה כי אין לה אור גם ללבנ' וככבים לא יראה אורם ביום ואם יש סואל הלא אמרו חכמי המספרי' שככב צדק וכל הככבים חוץ מככב נוגה גדולי' מהלבנ' ואיך כתוב הגדולי' התשוב' אין כי' גדולים על מדתם בגופם רק על אורם ואור הלבנה כפלי כ כפלים בעבור היותה קרובה מהארץ וכן כתו' מאו': ויתן. תתמה על מלת ויתן כי כן כתוב את קשתי נתתי: ולמשול. יום התור משע' צאת השמ' עד בואה והלילה מעת ראות הככבים ודקו האומרים על פי שלשה עדי' ודע כי עת שתחשך השמש יהיה ערב עד שעה ושליש שעה שירא' כמו אור בעבים וכן הבקר אור קודם זריחת השמש ובצאת אור השמש ביום ואור הלבנה בלילה יבדילו בין האור ובין החשך: ויאמר. ישרצו פועל יוצא וכמוהו ושרץ היאר צפרדעים וטעם ישרצו תולדת עם הגבהה. והכתוב כי העוף יעופף על פני הרקיע לעד על פי' רקיע ואמר הגאון כי על פני הוא עם פני אם כן פני השמים למטה הם ופ"א יעופף כפול כנו"ן עד יכונן: ויברא. הרומשת כטעם הולכ' ויש אומ' שהמ"ם תחת כמ"ף: ויברך. טעם פרו ורבו תפרו ותרבו וכן ומות בהר כי אין זה בכחו ובידו: ויאמר נפש חיה' כלל לאשר הוליד האש והמי' והארץ גם האדם: בהמה. שהם עם בני אדם לצרכ' לרכוב ולאכול: ורמש. הם הקטנים ההולכי' על הארץ: וחיתו ארץ. שהם בשד' שאין שם ישוב והוי"ו האחרון נוסף במלת וחיתו כמו למעינו מים בנו בעור: נעשה אדם. יש אומ' כי מלת נעש' שם התאר מבנין נפעל כמו והשר היה כ נעשה ליום אחד ואמרו

להבדיל ב' בטע'. וס' להבדיל בין היום ובין הלילה. להבדיל בין הטמא ובין הטהור: ולמועדים ב' חד חס' וחד מל' וס' והיו לאתת ולמועדים. כה אמר ה' צבאות צום הרבעי. א' עשה ירח למועדים: מארת ב' חס' דחס' וס' ויאמר אלהים יהי מארת. ויעש שני המארת: לממשלת ג'. וס' המארת הגדולים לממשלת ב'

אשר זרעו בו למינהו וירא אלהים כי טוב: ויהי ערב ויהי בקר יום שלישי: פ

ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים: והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על הארץ ויהי כן: ויעש אלהים את שני המארת הגדלים את המאור הגדל לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים: ויתן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ: ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך וירא אלהים כי טוב: ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי: פ

ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים: ויברא אלהים את התנינם הגדלים ואת כל נפש החיה הרמשת אשר שרצו המים למינהם ואת כל עוף כנף למינהו וירא אלהים כי טוב: ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ: ויהי ערב ויהי בקר יום חמישי: פ

ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה ויהי כן: ויעש אלהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו וירא אלהים כי טוב: ויאמר אלהים

דבר זרעיה ביה לזנוהי וחזא יי ארי טב: והוה רמש והוה צפר יום תליתאי:

ואמר יי יהון נהורין ברקיעא דשמיא לאפרשא בין יממא ובין ליליא ויהון לאתין ולזמנין ולמימני בהון יומין ושנין: ויהון לנהורין ברקיעא דשמיא לאנהרא על ארעא והוה כן: ועבד יי ית תרין נהוריא רברביא ית נהורא רבא למשלט ביממא וית נהורא זעירא למשלט בליליא וית כוכביא: ויהב יתהון יי ברקיעא דשמיא לאנהרא על ארעא: ולמשלט ביממא ובליליא ולאפרשא בין נהורא ובין חשוכא וחזא יי ארי טב: והוה רמש והוה צפר יום רביעאי:

ואמר יי ירחשון מיא רחיש נפשא חיתא ועופא יפרח על ארעא על אפי רקיעא שמיא: וברא יי ית תניניא רברביא וית כל נפשא חיתא דרחשא די ארחישו מיא לזניהון וית כל עופא דפרח לזנוהי וחזא יי ארי טב: ובריך יתהון יי למימר פושו וסגו ומלו ית מיא ביממיא ועופא יסגי בארעא: והוה רמש והוה צפר יום חמישאי:

ואמר יי תפיק ארעא נפשא חיתא לזנה בעיר ורחיש וחות ארעא לזנה והוה כן: ועבד יי ית חות ארעא לזנה וית בעירא לזנה וית כל רחשא דארעא לזנוהי וחזא יי ארי טב: ואמר יי

ל' חס' דחס' | ל' חס' כתי' ל' | ה' רפ' | ל' חס' | ג' חס' כתי' | את המאור ל' ואת ל' | ל' חסר ה' רפ' | ט' בתורה | כ' רפ' | ג' חס' | ג' חס' | ל' ל' | ג' רפ' כ' | ל' | חד חן מ"ל חד לישן וכל חד יתר ל' רכו' | י' רפ'

הגדל כל אורו' חס' בת' מלא'

על את מכו' דאימן על וחד מילה דמיהון

כפסו' ואת השמש לממשלת: ובלילה ה' דס' וסי' כו' במטר רבה: יעופף ב'. וס' ועוף יעופף על הארץ. ובשתים יעופף: התנינם ג' חס' יוד תנינן. וס' ויברא אלהים. וישליכו איש מטהו. חמת תנינ': בימים ה' דגושי' וס' ומלאו את המים בימים והעוף. את זה תאכלו מכל אשר במים. כל אשר לו. וכל אשר אין לו. כל אשר חפץ יי' עשה בשמים: והעוף ג' באורי' וס' ויברך אתם אלהים לאמר פרו ו. והעוף אוכל [illegible]ם מן הסל. זאת תורת הבהמה והעוף. אילין אינון כן: ירב ב' וס' והעוף ירב בארץ. ירב המשא. ואחר וירבו [illegible]ם ויעצמו:

כעשה

ואמרו כי בצלמנו כדמותינו דברי משה ופירושו ויברא אלהים את האדם בצלמו שהוא שב אל האדם ויפרשו בצלם אלהים שהאלהים דבק עם עשה כאילו אמר כי האלהים עשה את האד׳ בצלם וזה הפירוש חסר לב כי היה הראשון ראוי להיות כן ויאמר אלהי׳ יהי נעשה אדם וכן עשהו בצלמו גם וי״ו בצלמו איך ישוב אל האדם והנה יש לו צלם קודם שיהיה ומה טעם יש כי שופך דם האד׳ האד׳ ישפך דמו בעבור שנברא האדם בצלם גם לכל נפש חיה צלם ויאמר הגאון כי פי׳ בצלמנו כדמותנו בממשלה וטעמו בצלם שראה בחכמה כי טוב הוא ובעבור כבוד האד׳ סמכו אל אלהי׳ וכן ומארצו יצאו כי ליי׳ האר׳ ומלואה׳ ואמ׳ בעלת נעשה ואם היא לשון רבי׳ שכן מנהג המלכים לדבר וכמוהו ונתנ׳ לך גם את זאת כאמ׳ קדם מלכה אולי אוכל נכה בו ואלה העדים עדי שקר הם כי ונתנה לך בניין נפעל וכמוהו והעיר נתנ׳ והוי״ו השיבו לעתיד כמשפ׳ כל פעל עבר והטעם ותנתן לך ונכה בו הו׳ ומחנהו או יהיה שם הפעל כמו ונקה לא אנקך ואף כי שמנאהו לא נכו כי לא יבא בנין שלא נזכ׳ שם פועלו כי אם מהכב׳ ור׳ משה הכהן הספרדי טעה בספרו ומלת נאמ׳ קדם מלכה ארמית היא ואיך ידבר דניאל בלשון גדולה עם נבוכד נצר שהיה מלך מלכים ועתה אפרש דעכי כל מעש׳ בראשי׳ לכבוד האדם נברא במנו׳ השם והנמחים הוציאה אותם הארץ והיא והמים וכל נפשות החיות ואחר כן אמר השם למלאכים נעשה אד׳ אנחנו נתעסק בו ולא המים והארץ ואחר שידענו שהתורה דברה כלשון בני אדם כי המדבר אדם גם כן השומע ולא יוכל לדב׳ איש דברי׳ בגבוה עליו או בשפל ממנו רק על דרך דמות האדם וכן אמ׳ פי הארץ יד הירדן וראש עפרות תבל וחלילה חלילה להיות דמות לשם וכן אמר ואל מי תדמיוני ובעבור שנשמת האדם העליונה שאיננ׳ מתה נמשלת בחייתה לשם ושאיננה גוף והיא מלאה כלו וגוף האד׳ כעולם קטן יהי השם מבורך אשר בגדול החל ובקטן כלה וגם אמר הנביא שראה כבוד אלהים כמראה אדם והשם הוא האחד והוא יוצר הכל והוא הכל ולא אוכל לפר׳ ואד׳ נברא בתחלה בשני פרצופים והנו אחד וגם הוא שנים והנה בצלם אלהי׳ מלאך והוא נברא זכר ונקבה ומלת פריה ורביה באדם ברכה היא כמו בבריאו׳ המים רק היא מצוה העתיקוה קדמונינו ז״ל ושמו זה הפסוק זכר לדבר: ויאמ׳ אלהי׳ הנה נתתי לכם. התיר לבני אדם ולכל שיש בו נפש חיה לאכול כל עשב וכל פרי עץ מותר לאדם והעשב הירק לחיות ולכל רומש ועד כה לא התיר הבשר עד אחר המבול: וירא יום הששי. יש אומרי׳ שיום סמוך והטעם לגלגל הששי וכן יום השביעי ואין זה אמת ובעל יום הששי על דעת אנשי המזלות יוכיח רק פירושו יום שהוא ששי ליום הראשון וכן יום השביעי ונמצא כן איש הישראלי ורבים כמוהם גם כן רקיע השמים הרקיע שהוא שמים: ויכלו. מהבנין שלא נקרא שם פועלו ומשקלו ויכסו כל ההרים וטעמו כשלמו והים בכלל הארץ כי הם כאגודה אחת: ויכל אלהים ביום השביעי. יש אומ׳ כי הימים נבראים ובבריאת יום שביעי שלמה המלאכ׳ וזה הפי׳ תפל ויש אומרי׳ כי יש בי״ת שטעמו קודם כמו לא תחמס שור בריש אך ביום הראשון תשביתו שאר ולמה זאת הברה וכלוי מעשה איננו מעשה כאילו אמר לא עשה מעשה וכן פי׳ ויכל גם וישבת וטעם מלאכתו אשר עשה גם ביום הששי טרם יום השבת וטעם וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו מכל הבריאו׳ שברא: ויברך אלהים. פי׳ ברכה תוספת טובה וביום הזה יתחדש בגופות דמות כח בתולדת ובנשמות כח הכר והשכל: ויקדש אותו. שלא נעשתה בו מלאכה כמו חבריו ופי׳

נעשה אדם. ענותנותו של הקב״ה למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה ראיתי את ה׳ יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו וכי יש שמאל לפניו אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילי׳ לחובה וכן בגזר׳ עירי׳ פתגמ׳ ובמאמר קדישין שאלת׳ אף כאן בפמלי׳ שלו נטל רשו׳ אמ׳ להם יש בעליונים בדמותי אם אין בדמותי בתחתונים הרי יש קנא׳ במעש׳ בראש׳: נעשה אדם. אף על פי שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום למיני׳ לרדו׳ לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו ותשוב׳ המינים כתב בצדו ויברא את האד׳ ולא כת׳ ויבראו: בצלמנו. בדפוס שלנו: כדמותנו. להבי׳ ולהשכיל. וירדו בדג׳ הים. יש בלשון הזה לשו׳ רידוי ולשון ירידה זכה רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעש׳ ירוד לפניה׳ והחיה מושלת בו: ויברא אלהי׳ את האדם בצלמו. בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר ותשת עלי כפכה נעשה בחותם כמטבע ה העשויה על ידי רושם שקורי׳ קוני״ו וכן הוא אומר תתהפך כחומר חותם: בצלם אלהי׳ ברא אותו. פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא: זכר ונקבה ברא אות׳. ולהלן הו׳ או׳ ויקח אח׳ מצלעותיו וגו׳ ומדרש אגדה שבראו שני פרצופים בריה ראשונה ואחר כך חלקו ופשוטו של מקר׳ כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פירש לך כיצדברייתן ופירש לך במקו׳ אחר: וכבשה. חסר וי״ו ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית ועוד ללמדך שהאיש שדרכו לכבוש מצווה על פריה ורביה ולא האשה: לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ. השוה להם בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאד׳ ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנא׳ כל רמש אשר הוא חי וגו׳ כירק עשב שהתרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל: יום הששי. הוסיף ה״א בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישרא׳ חמשה חומשי תורה. דבר אחר יום הששי כלם תלוים ועומדים עד יום הששי הוא ו׳ בסיון המוכן למתן תורה: ויכל אלהים ביום השביעי. רבי שמעון או׳ בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקדש הקב״ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאילו כלה בו ביום. דבר אחר מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה: ויברך. ויקדש. ברכו במן שכל ימות השבוע יורד להם עומר לגלגלת ובששי לחם משנה וקדשו במן שלא ירד כלל והמקרא כתוב על העתיד: אשר

וירדו ב׳ בתרי לישני וסי׳ וירדו בדגת הים. וירדו גת פלשתים: ולכל ד׳ ר״פ וסי׳ כו׳ כמסר׳ רבת׳: חית הארץ ב׳ בלישני וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: בכל י״ג יתידאין וסי׳ כו׳ כמסר׳ רבת׳: בצלם ג׳ וסי׳ ויברא אלהים את האדם. כי בצלם אלהים. אך בצלם יתהלך איש: ולכל ט׳ יחידאין וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: וכל צבאם ד׳ וסי׳ ויכלו השמים. והארץ. ותמקו כל צבא השמ׳. אנכי עשיתי ארץ. אתה יי׳ לבדך: צבא׳ ז׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: וישב׳ ב׳ חס׳ וסי׳ ביו׳ השביעי. וישבת המן: ויברך אלהים ג׳ וסי׳ ויברך אלהים. ויברך אלהים את נח. ויברך אלהים את יצחק:

ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ ובכל הרמש הרמש על הארץ: ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם: ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ: ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה: ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן: וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ויהי ערב ויהי בקר יום הששי: פ

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו

ואמר יי׳ נעביד אנשא בצלמנא כדמותנא וישלטון בנוני ימא ובעופא דשמיא ובבעירא ובכל ארעא ובכל רחשא דרחיש על ארעא: וברא יי׳ ית אדם בצלמיה בצלמא דיי׳ ברא יתיה דכר ונוקבא ברא יתהון: ובריך יתהון יי׳ ואמר להון יי׳ פושו וסגו ומלו ית ארעא ותקופו עלה ושלוטו בנוני ימא ובעופא דשמיא ובכל חיתא דרחשא על ארעא: ואמר יי׳ הא יהבית לכון ית כל עיסבא דבר זרעיה מזדרע די על אפי כל ארעא וית כל אילנא די ביה פירי אילנא דבר זרעיה מזדרע לכון יהי למיכל: ולכל חות ארעא ולכל עופא דשמיא ולכל דרחיש על ארעא דביה נפשא חיתא ית כל ירוק עיסבא למיכל והוה כן: וחזא יי׳ ית כל די עבד והא תקין לחדא והוה רמש והוה צפר יום שתיתאי:

ואשתכללו שמיא וארעא וכל חיליהון: ושיצי יי׳ ביומא שביעאה עיבידתיה די עבד ונח ביומא שביעאה מכל עיבידתיה די עבד: ובריך יי׳ ית יומא שביעאה וקדיש יתיה ארי ביה נח מכל עיבידתיה

רש"י: אשר ברא אלהים לעשות. המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשאה בששי כמו שמפורש בבראשית רבה: אלה. האמורים למעלה: תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה'. למדך שכלם נבראו בראשון. דבר אחר בהבראם בה"י בראם שנ' ביה ה' צור עולמים בשתי אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה"י רמז שירדו למט' לראות שחת כה"א זאת שקשומה מכל צדדים ופתוחה למטה לדרדרך שם:

אבן עזרא: ופי' אשר ברא אלהים לעשות הפרטים בכל המינים שנתן בהם כח לעשות דמותם והמפרש לעשות תחת עשה גם עשה תחת ברא אינו כן לפי דעתי ואמר הגאון שברכת היום וקדושו ישוב על השומרים שיהיו מבורכי' קדושי': אלה תולדות. פי' אלה שהולידו: בהבראם. בהיות הרקיע ונראתה הארץ ומלת ביום עשות הוא תקון והעד וימהר לעשות אותו וכן בראתיו ואחר כן יצרתיו ואחר כן עשיתיו: וכל שיח. עץ וכן בין שיחים ינהקו ועל דעתי שהוא עץ פרי בעבור ש[ם] שנמשל האדם אל עץ והנה שיח וכיבוסעיף ובד ואמיר וסרעף: ואיד. כמו עשן וכמוהו יום אידם שהיום הרע יקרא יום ענן וערפל והטעם כי עלה איד מן הארץ בכח המאורות והשקה האדמ' והצמיחה והגאון אמר כי פירו' ולא אד יעלה מן הארץ: וייצר. בשת המאורות וייצר מהפעלי' שפ"א שלהם יו"ד מהבנין הקל כמו וייקץ נח וטעם באפיו שבהם יחיה האד' כיהם יוציאו האויר החם מחום הלב ויביאו אויר אחר וטעם לנפש חיה שהלך מיד כמו החיות ולא כ[ת]ינוקים: ויטע. וכבר נטע גן במקו' שנקר' עדן מפאת מזרחו ועתה שם בו האדם ופי' גן בעדן גן שהי' בית מסרת עמו ואחר עמו בעדן בגן אלהים וכמוהו מהלך ביך ויברך ורבים אחרים והא' האדם יש לו סוד גם כמצא שבט המנשה האו' וזה וגם יתכן להיותו כן בעבור שהוא שם כשבשמה האדמה והוא יהיה כה' עצם ושם תאר: ויצמח. ובשת שהצמיח כל עץ מהאדמה כן צמח בגן ועוד בתוכו שנים עצי': ועץ הדע'. לפי דעתי צריך להוסיף דעת להיות כן ועץ הדעת דעת טוב ורע כי איך יהיה סמוך והוא נודע בתחלה וכן הארון הברית והכבודה עודד הנביא ורבים כאלה: ונהר. וטרם שיברא האד' היה הנהר משקה הגן לכל צד ואח"כ נפרד לארבעה ראשים ונראה כמלת מראשותיו וטעמו מכובד הראש: שם הנהר. אמ' הגאון כי פישון יאור מצרים וידוע כי גיחון קרוב מארץ ישראל כי כן כתוב והורדתם אותו אל גיחון והוא בא מפאת מזרחית דרומית גם פרת כן והוא אחרי גבול הארץ מפאת מזרח ומפרשים מערבה לגיחון:

אלה תולדות ד' וסי' השמים · נח נח · שם · יעקב יוסף: תולדות ב' מלאים דמלאים וסי' אלה תולדות השמים והארץ · אלה תולדות פרץ · וחד חס' דחס' אלה תולדת ישמעאל וג' בת' הלדות · עשו אבי אדו' ושל אחריו · אלה תלדות יעקב · ושאר אוריתא תולדת כתיב וכל קריין · ובעלי המסרה חלוקים בזה וזה המקובל לנו:

אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת׃ פ

אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃ וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה׃ וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה׃ וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר׃ וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע׃ וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים׃ שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת כָּל אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב׃ וּזֲהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם׃ וְשֵׁם הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל אֶרֶץ כּוּשׁ׃ וְשֵׁם הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי

תרגום: די ברא יי למעבד: אלין תולדת שמיא וארעא כד אתבריאו ביומא די עבד יי אלהים ארעא ושמיא: וכל אילני חקלא עד לא הוו בארעא וכל עסבא דחקלא עד לא צמח ארי לא אחית מטרא יי אלהים על ארעא ואינש לית למפלח ית ארעתא: ועננא הוה סליק מן ארעא ואשקי ית כל אפי ארעתא: וברא יי אלהים ית אדם עפרא מן אדמתא ונפח באפוהי נשמת דחיי והות באדם לרוח ממללא: ונציב יי אלהים גנתא בעדן מלקדמין ואשרי תמן ית אדם די ברא: ואצמח יי אלהים מן ארעא כל אילן דמרגג למחזי וטב למיכל ואילן חייא במצעות גינתא ואילן דאכלי פירוהי חכמין בין טב לביש: ונהרא הוה נפיק מעדן לאשקאה ית גינתא ומתמן מתפרש והוה לארבעה רישי נהרין: שום חד פישון הוא דמקיף ית כל ארע חוילה די תמן דהבא: ודהבא דארעא ההיא טב תמן בדולחא ואבני בורלא: ושום נהרא תנינא גיחון הוא דמקיף ית כל ארע כוש: ושום נהרא תליתאה

רש"י: טרם יהיה בארץ. כל טרם שבמקרא לשון עד לא הוא ואינו לשון קוד' ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה מ[..] מוכיח ועוד אחר כי טרם תיראון עדין לא תיראון ואף זה תפרש עדיין לא היה בארץ כשנגמר' בריית עולם בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיי' לא צמח ובשלישי שכתוב ותוצא הארץ על פתח קרקע עמדו עד יום ששי: כי לא המטיר. ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמ' ואין מכיר בטובת' של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צור' לעולם התפלל עליהן וירדו וצמחו האילנ' והדשאי': ה' אלהים. ה' הוא שמו אלהים שהוא שליט ושופט על כל וכן פירוש זה בכל מקום לפי פשוטו ה' שהוא אלהים: ואד יעלה. לענין בריית' של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואחר כך לשאת העסה אף כאן והשק' ואח' כך וייצר: וייצר. שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיי' המתים אבל בבהמה שאינה עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני יודין: עפר מן האדמה. צבר עפרו מכל האדמ' מארבע רוחות שכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה דבר אחר נטל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהא לו כפרה ויוכל לעמוד: ויפח באפיו. עשאו מן התחתונים ומן העליונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ בשני ברא רקיע לעליונים בשלישי תראה היבשה לתחתונים ברביעי ברא מאורות לעליונים בחמשי ישרצו המים לתחתונים הוזקק הששי לבראות בו בעליונים ובתחתונים ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בבריית יום אחד: לנפש חיה. אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה אך זו של אדם חיה שבכולן שנתוסף בו דעה ודבור: מקדם. במזרחו של עדן נטע את הגן ואם תאמר הרי כבר כתב ויברא את האדם וגו' ראיתי בברייתא של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי משלשים ושתים מדות התורה נדרשת וזו אחת מהן כלל שלאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון ויברא את האדם זהו כלל סתם ברייתו מהיכן וסתם מעשיו חזר ופירש וייצר ה' אלהים וגו' ויצמח לו גן עדן ויניחהו בגן עדן ויפל עליו תרדמה השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון וכן אבל הבהמה חזר וכתב ויצר ה' מן האדמה כל חית השדה כדי לפרש ויבא אל האדם לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן הרקק: ויצמח. לענין הגן הכתוב מדבר: בתוך הגן. באמצע: פישון. הוא נילוס נהר מצרים ועל שם שמימיו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ נקרא פישון כמו ופשו פרשיו דבר אחר פישון שהוא מגדל פשתן שנאמר בישעיה אבל מצרים ובושו עובדי פשתים: גיחון. שהיה הולך והומה והמייתו גדולה מאד כמו כי יגח שמנגח והולך והומה:

ארץ ושמים ב' וסי' ארץ ושמים · הודו על ארץ ושמים: שמים ד' וסי' ביום עשות יי' אלהים · ושמים בזרת תכן · הודו על ארץ ושמים · ושמים לא זכו: וכל ה' ר"פ בבראשית וכל ספר ואלה שמות דכוו' ר"פ וכל בב"ח כל וסי' וכל שיח השדה · וכל אנשי בית ויליד · וכל ובארות אשר · וכל הארץ באו · וכל בית יוסף ואחיו: ואדם ט' וסי' כו' במסר' רבת': ואד ב' א' חס וא' מלא וסי' ואד יעלה מן הארץ · ואיד נכון לצלעי כתיב מלא: והשקה ג' רפין וא' מפקא וסי' והשקה את כל פני האדמה · והשקה את האשה · והשקה את נחל השטים · והשקה את המים כתיב מפקא: ונהר ד' וסי' ונהר יצא מעדן · ונהר יחרב ויבש · אזלו מים מני ים · ונהר יסבבני: ומשם ט' וסי' כו' במסר' רבת': יפרד ב' וסי' ומשם יפרד · ודל מרעהו יפרד: ושם י"ג ר"פ וסי' ושם הנהר השני · ושם הנהר השלישי · ושם אחיו יובל · ושם האחד אליעזר · ושם איש ישראל המכה · ושם האשה המכה · ושם בת אשר סרח · ושם אשת עמרם יוכבד · ושם אשת שאול · ושם חברון לפנים קרית ארבע · ושם האיש נבל · ושם אשת אבישור · ושם האיש אלימלך: גיחון ג' חסרים וג' מלאים וסי' ושם הנהר השני גיחון · הוליכו אותו · והורדתם אותו · ומשחו אותו · שהם את מוצא ·

ומפרשים אמרו כי חדקל הוא הנהר השני העובר על בגדאד עם נהר פרת אם כן הנה שלשתם מזרחיים ויאור מצרים יוצא מהר הלבנה רחוק מקו השוה בגד נגב והראיה גדולו בקיץ וידענו כי גן עדן תחת הקו השוה שלא יוסיף היום ולא יחסר כל ימות השנה וריקי מוח תמהו איך יתכן זה והראיות גמורות בלי ספק יש עליהם אב׳ ירד פישון לפאת דרומית מערבית ואחר כן ישוב דרך צפונית ואין ראיה על פישון שהוא היאור רק ש פתרג׳ החוילה כפי דרכו כי אין לו קבלה וכן עשה במשפחות ובמדינות ובחיות ובעופות ו ובאבנים אולי בחלום ראם וככר עשה במקצתם כאשר אפרש במקומו אם כן לא כשען על חלומותיו אולי עשה כן לכבוד השם בעבור שתרגם התורה בלשון ישמעאל ובכתיבת׳ שלא יאמרו כי יש בתורה מלות לא ידענום והזכי׳ הזהב בעבור כבוד הנהר היוצ׳ מהגן: וזהב. אמר הגאון כי הבדלח הם האבנים הקטנ׳ עגול׳ היוצאים מהמים שהם דקים ודמה המן אליהם והכתוב אמר על עין המן לבדו ואמ׳ כי השהם אבן יקרה לבנה והיא נחה ואנחנו לא נדע ופי׳ קדמת אשור התי״ו תחת ה״א קדמה והפרש בינו ובין קדם כי ה״א קדמה תחת אל הפתוח בפתח קטן וכן וירד אברם מצרימה כמו אל מצרים והנה קדמת אשור אל מזרח אשור ודע כי מהפסוק הראשון עד לעשות הזכיר הכתוב א אלהים ואחר כן השם הנכבד והנורא עמו ומה יקרו דברי קדמונינו ז״ל שאמרו נקרא שם מלא על עולם מלא כי לא היה שם כח מקבל זה השם ובפרש׳ ואלה שמות אפרש סוד השם ואם הוא סמוך אם יעזרני השם ודענו כי מקום האדמה שנברא ממנה אדם קרוב לגן עדן כי יש אומרים כי האדמה היא ארץ ישראל והנה שכתו ויהי בנסעם מקדם: הגן. לשון זכר ונקבה וכן חבורו גנים גנות והאומרים כי לעבדה ולשמרה שב אל האדמ׳ איך יתכן לעבוד ולשמור מקום גדול ממקום קטן ואחר שחטא והוציאו לעבוד את האדמה וכבר היה עובד האדמה רק פירוש לעבדה על הגן שמפריו יאכל ואחר שחטא שב לאכל את עשב השדה והוא הלחם וטעם לעבדה להשקות הגן ולשמרה מכל החיו׳ שלא יכנסו שם וישכפוהו ויש אומרים כי כן פירושו לעבוד מצותו והמצוה לא תעבר: ויצו. מלת צווי עם על מצות לא תעש׳ וכן על העבי׳ אצוה אף על פי שהתרתי לך פרי עץ הגן לא תאכל מפרי כן הדע׳ ואחר שאמ׳ מעץ הדעת לא תאכל מה צורך למלת ממנו רק הוסיף לבאר וכן ותפתח ותראהו את הילד או טעמו אפילו מעט ממנו והדקדוק ממנו בספר היסוד תמצאנו ודע כי אדם מלא דעת היה כי השם לא יצוה לאשר אין לו דעת רק דעת טוב ורע בדבר אחר לבדו לא ידע הלא תראה שקרא שמות לכל הבהמה והעוף כפי תולדת כל אחד ואחד והנה חכם גדול היה ולולי שהיה כן לא הביא השם את בריאותיו אליו לראות מה יקראם והוא ידע ממנו שהוא בשר גם השם הראה לו עץ הדעת כי הנה אשתו ידעה שהוא בתוך הגן: ויאמר. טעם לא טוב לאדם: ועזר. כטעם טובים השנים מן האחד ולמ״ד אשר יקרא לו האדם מוסף עצמו ואחר עמו וכן הוא אשר יקרא לו האדם לנפש חיה כי יש בו תוספת ביאור כמו ותפתח ותראהו ורבים כמוהו ומלת לכל הבהמה גם היא מוספת עצמה ואחרת עמה כי טעמו ולכל עוף השמים וכן ויהי מתיו מספר וכן ולא למדתי חכמה ורבים כאלה וטעם ולאדם לא מצא ולכפשו לא מצא כי כן מנהג לשון הקדש כמו וישלח יי׳ את ירבעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ורחוק הוא בעיני שישוב אל השם ופה אמר כי העוף נוצר מהאדמה ולמעלה מהמים כי מעניהם נוצר: ויפל. מהבנין הנכבד הנוסף וכן ויסב אותם אברם: תרדמה. יותר משינה ושינה יותר מתנומה והתי״ו נוסף: אחת מצלעותיו. שתי צלעות היו כענין ולצלע המשכן השנית ומלת צלע לשון נקבה והטעם כד: תחתנה. מקומה והוא לשון יחיד והנו״ן נוסף ותחתיה לשון רבים וכן תחתינו גם תחתי: ויבן. מהבנין הנכבד גם מהבנין הקל כמו ויפן ויקץ: ויביאה. חשב בהקיצו בראותו אותה כי הובאה אליו כאשר הובאו הבהמות והכתוב דבר על מחשבתו וכן והאנשי׳ רדפו אחריה׳ או נכנסה חוץ לגן ואחרי כן הובאה אליו וכאשר הסתכל ידע שנגזרה ממנו כי צלעו האחת שם בשרה לשנה והרגיש שבשר אחר הובא בו: ויאמר. אז אמר זאת הפעם מצאתי עזר כנגדי כמוני כי ממני היה ודבר לנליתדרש: לזאת. בעבור זאת וכן אמרי לי אחי הוא ודגשות שי״ן אשה תמורת היו״ד הנח הנעלם שהוא באיש ויתכן שסבת דבור אשה דגוש ולא רפה שלא יתערב עם אישה שהוא בעלה כי פעם יחסרו הרואות הה״א וכנים מן אמש ואנשים וטעם יקרא על שם ולא נרגש קו״ף לקחה זאת להקל על הלשון והוא מהבנין הנכבד ואם לא נמצא וטעם

חדקל. שמימיו חדין וקלין: פרת. שמימיו פרין ורבין ומברין את האדם כוש ואשור עדיין לא היו וכתב המקרא על העתיד: קדמת אשור. למזרחה של אשור: הוא פרת. החשוב על כולם הנזכר על שם ארץ ישראל: ויקח. לקחו בדברים נאים ופתהו ליכנס: לא טוב היותו׳. שלא יאמרו שתי רשויות הן הקב״ה בעליונים יחיד ואין לו זוג וזה בתחתונים׳ אין לו זוג: עזר כנגדו. זכה עזר לא זכה כנגדו להלחם: ויצר מן האדמה. היא יצירה היא עשייה האמורה למעלה: ויעש אלהים את חית הארץ וגו׳. אלא בא ופירש שהעופו׳ נבראו מן הרקק לפי שאמר למעל׳ מן המי׳ נבראו וכאן אמר מן הארץ נבראו ועוד למדך כאן שבשעת יצירתן מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם ובדברי אגדה יצירה זו לשון רדוי וכבוש כמו כי תצור אל עיר שכבשן תחת ידו של אדם: כל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו׳. סרסהו ופרשהו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם: ולאדם לא מצא עזר ויפל ה׳ אלהי׳ תרדמה. כשהביאן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה אמר לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל: מצלעותיו. מסטריו כמו ולצלע המשכן זהו שאמרנו שני פרצופין נבראו: ויסגור. מקום החתך: וישן ויקח. שלא יראה חתיכת הבשר שממנו נבראת ותתבזה עליו: ויבן. כבנין רחבה מלמטו׳ וקצר׳ מלמעלה לקבל הולד כאוצר של חטים שהוא רחב מלמטו׳ וקצר מלמעלה שלא יכביד משאו על קירותיו: ויבן את הצלע לאשה. להיות אשה כמו ויעש אותו נרעון לאפוד להיות אפוד: זאת הפעם. מלמ׳ שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו בהם: לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו׳. לשון נופל על לשון מכאן שנברא העולם בלשון הקדש: על כן יעזב איש. רוח הקדש אומרת כן לאסור על בני נח העריות:

וינחהו ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ בו׳: שמות ט׳ מלאים בתורה וסי׳ ויקרא אדם שמות. ויקרא להן שמות כשמת. שאו את ראש. ואת כל העדה הקהילו. ויהיו בני ראובן בכר ישראל. לבני שמעון. לבני גד. לבני מנשה. לאלה תחלק הארץ. וכל נביאי וכתובים דכו׳ כל בכ״ג וסי׳ והאבנים תהיין. וחכירו והאבנים. מעשה חרש:

חדקל הוא ההלך קדמת אשור והנהר הרביעי הוא פרת: ויקח יהוה אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה: ויצו יהוה אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל: ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות: ויאמר יהוה אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו: ויצר יהוה אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו: ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה ולאדם לא מצא עזר כנגדו: ויפל יהוה אלהים תרדמה על האדם ויישן ויקח אחת מצלעתיו ויסגר בשר תחתנה: ויבן יהוה אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם: ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת: על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק

דיגלת הוא דמהליך למדינחא דאתור ונהרא רביעאה הוא פרת: ודבר יי אלהים ית אדם ואשריה בגינתא דעדן למפלחה ולמטרה: ופקיד יי אלהים על אדם למימר מכל אילן גינתא מיכל תיכול: ומאילן דאכלין פירוהי חכמין בין טב לביש לא תיכול מיניה ארי ביומא דתיכול מיניה מימת תמות: ואמר יי אלהים לא תקין דיהי אדם בלחודוהי אעביד ליה סמך כקבליה: וברא יי אלהים מן ארעא כל חות ברא וית כל עופא דשמיא ואיתי לות אדם למחזי מה יקרי ליה וכל די הוה קרי ליה אדם נפשא חיתא הוא שמיה: וקרא אדם שמהן לכל בעירא ולעופא דשמיא ולכל חות ברא ולאדם לא אשכח סמך כקבליה: ורמא יי אלהים שינתא על אדם ודמוך ונסיב חדא מעילעוהי ומלי בסרא תחותה: ובנא יי אלהים ית עלעא דנסיב מן אדם לאתתא ואיתיה לות אדם: ואמר אדם הדא זמנא גרמא מגרמי ובסרא מבסרי לדא יתקרי אתתא ארי מבעלה נסיבא דא: על כן ישבוק גבר בית משכבי אבוהי ואמיה וידבק

ולאדם ג׳ וסי׳ בו׳: ויפל ג׳ וסי׳ ויפל יי׳ אלהי׳ תרדמה. ויפל עליו וימת. ויפל בקרב מחנהו: וישן ג׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח וסי׳ הרדמה. וישן ויחלם. אחת רחם דאליהו: ויסגר ב׳ חס׳ באורית׳ וסי׳ בשר תחתנ׳. ויסגר יי׳ בעדו: ויבאה ד׳ ב׳ מלאים וב׳ חסרים וסי׳ ויבאה אל האדם. ויבאה יצחק האהלה חס׳. מל׳ ויתחתן שלמה. וישקד ה׳ על הרעה: ובשר ח׳ וסי׳ בו׳: לזאת ב׳ דס׳ וסי׳ לזאת יקרא אשה. אף לזאת יחרד לבי: יקרא ב״א וסי׳ בו׳:

רשי

לבשר אחד: הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה בשרם אחד: ולא יתבוששו. שלא היו יודעים דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואף על פי שניתנה בו דעה לקרוא שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע: והנחש היה ערום. מה ענין זה לכאן היה לו לסמוך ויעש לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אלא למדך מאי זו עצה קפץ הנחש עליהם ראה אותם ערומים ועסוקים בתשמיש לעין כל ונתאוה להם: ערום מכל. לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו ערום מכל ארור מכל: אף כי אמר וגו'. שמא אמר לכם לא תאכלו מכל וגו' ואף על פי שראה אותם אוכלים משאר פירות הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ: ולא תגעו בו. הוסיפה על הצווי לפיכך באה לידי גירעון הוא שנ' אל תוסף על דבריו: לא מות תמותון. דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה: כי יודע. כל אומן שונא את בני אומנותו מן העץ אכל וברא את העולם: והייתם כאלהים. יוצרי עולמו: ותרא האשה. ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו: כי טוב העץ. להיות כאלהים: וכי תאוה הוא לעינים. כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם: ונחמד להשכיל. כמו שאמר לה יודעי טוב ורע: ותתן גם לאישה. שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת: גם. לרבות בהמה וחיה: ותפקחנה וגו'. לענין החכמה דבר הכתוב ולא לענין ראייה ממש וסוף המקרא מוכיח: וידעו כי ערומים הם. אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מהו וידעו כי ערומים הם מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה: עלה תאנה. הוא העץ שאכלו ממנו בדבר שנתקלקלו בו נתקנו אבל שאר העצי' מנעום מליטול עליהם ומפני מה לא נתפרס' העץ שאין הקב"ה חפץ להונות בריה שלא יכלימוהו ויאמרו זהו שלקה העולם על ידו מדרש רבי תנחומא: וישמעו. יש מדרשי אגדה רבי' וכבר סדרום רבותינו על מכונם בבראשית רבה ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו: וישמעו. שמעו את קול הקב"ה שהיה מתהלך בגן: לרוח היום. לאותו רוח שהשמש באה משם וזו היא מערבית שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו בעשירית: איכה. יודע היה היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא יהא נבהל להשיבם יעניש פתאום וכן בקין אמר לו אי הבל אחיך וכן בבלעם מי האנשים האלה עמך ליכנס עמהם בדברי' וכן בחזקיה בשלוחי אויל מרודך:

אבן עזרא

וטעם והיו לבשר אחד כאילו הם לו שידמו כאשר היו ויש אומרים שיולידו אחד והוא רחוק: ערומים. שם התאר וכן ובגדי ערומים תפשיט ויש אומרים כי גם ערום רצה רעה ויתר כמוהו וטעמו שהרוח ערום בלי מכסה כדמות העין: יתבוששו. מבוששתו והוא מהשנים שיש כח כעלם בניהם והאות האחרון כפול כמו יתבונן ומקמץ השי"ן בעבור שהוא סוף פסוק: והנחש. יש אומרים כי האשה היתה מבינה ויודעת לשון החיות ויפרשו ויאמ' הנחש ברמיזו ואחרי' אמרו שהוא שטן ואיך לא יראו סוף הפרשה כי איך ילך השטן על גחון ואיך יאכל עפר ומה טעם לקללת הוא ישופ' ראש ורבי' השתבשו להקור למה קולל הנחש ואם היה' לו דעת שלמה או צווה שלא ישיא האשה ויאמ' רב סעדיה גאון אחר שהתברר לנו שאין דבור דעת כי אם באדם לבדו נצטרך לומ' כי הנחש גם האתון לא דברו רק מלאך דב' בשבילם והשיב עליו רב שמואל בן חפני והנה קם רבי שלמה הספרדי בעל השירים השקולים וחכם גדול היה והשיב על רב שמואל והישר בעיני שהם הדברים כמשמעם והנחש היה מדבר והוא הולך בקומה זקופ' והשם דעת בו שם בו והנה הכתוב העיד כי היה ערום מכל חית השדה רק לא כאדם ופירוש ערום חכם שיעש' דבריו בערמה והל' התמה בעבור היות ערום אחרי ערומים והם שני טעמים כי באלה החיות בלשון כמו בלתי החמור חמור חמורתי' וכן על שלשים עיירים ושלשי' עיירים להם ועוד אם המלאך דבר על פיו אין חטא לנחש וזה המלאך לא יתכן להיות שלוחו של השם ואין המלאך ממרה פי השם והשואלים איך מצא הנחש את האשה איננה שאלה וטעם אף כי יורה כי דבר דברים אחרים ואמר בסוף קל וחומר שאמר לכם לא תאכלו פרי כל עץ כלל לא הזכיר הנחש השם הנכבד והנורא כי לא ידעו גם האשה הוסיפה על מצו' השם ולא תגעו בו וכן הוסיפה אשת מנוח עד יום מותו: והייתם כאלהים. כמלאכי': ותרא האשה. בלבה: ונחמד העץ. בעבור שתשכיל ותפקחנה עיניה וטעם עמה שיחד אכלוהו ונגלה לו סוד הנחש והנה לא היה אדם שוגג על כן נענש ותפקחנה ורבי' אמרו כי עץ הדעת עץ תאנה בעבור שמצאו ויתפרו עלה תאנה ואילו היה כן היה הכתוב אומ' ויתפרו עלה עץ הדעת גם רבים אמרו שחטה היה והנכון בעיני ששני עצים הם בתוך גן עדן ואינם בתוכו אחר על כל פני האדמה והאחד עץ הדעת והוא יוליד תאות המשגל ועל כן כסו האדם ואשתו ערותם ופי' ויתפרו ידוע וכן שק תפרתי עלי גלדי והמבקשים מחשש מהבלי' כי בעץ דק יעשו כרכם וכאשר אכל אדם מעץ הדעת ידע את אשתו וזאת הידיעה כנוי למשגל ובעבור עץ הדעת נקרא כן גם הנער כאשר ידע הטוב והרע אז יחל לתאות המשגל: ועץ החיים. שיוסיף חיים ויחי האדם שנים רבות ואין מלת לעולם עד עולם ועד והנה כן ועבדו לעולם וישב שם עד עולם ורבים אחרים ומפרשים אמרו בפסוק כי ביום אכלך ממנו מות תמות כי לא נברא על מתכונת שימות רק כאשר חטא נגזר עליו המות ורבים ישאלו מה חטא זרעו ואלה דברי רוח כי רוח אחד לאדם ולבהמה שבה יחיה וירגיש בעולם הזה וכמו' זה כן מות זה מלבד החלק העליון שיש לאדם מותר מן הבהמה וכבר הביא אחד מרופאי ישראל ראיות גמורות שלא יתכן שלא יהיה לחיי האדם קצב: וישמעו מתהלך בגן. קול השם וזה היה סמוך לערב בעת התנופף רוח היום ומצאנו לקול הליכה כמו קולה כנחש ילך קול השופר הולך וחזק מאד ואמר ר' יונה המדקדק הספרדי כי הטעם והאדם מתהלך בגן גם הוא אמר שפי' ביום אכלך ממנו אלף שנים כדרך הדרש ואחרים אמרו כי ביום שני נברא וביום ששי מת ואחרים אמרו אז תהיה חייב מיתה ואחרים אמרו כי יש מות תשובה כמו כי בן מות האיש העושה זאת ואחרים אמרו כי מלת תמות שימות והביאו ראיה מהתינוק והישר בעיני מה שאמרו הקדמונים שעשה תשובה כטעם רגע אדבר: ויקרא. טעם איכה פתחון הדברים והלא כן אי הבל אחיך והנה כחש קין והשיב לו השם קול דמי אחיך צועקים: לבלתי

המסורה

אמר אלה' ג' וס' ונחש היה ערום. ומפרי העץ אשר בתוך הגן. כי כל העשר. ויהי בשלח פרעה. וישם את פסל הסמל. ולרשע אמר אלהים: נאכל ג' וס' כפרי עץ הגן נאכל. לחמינו נאכל. וארור נוכל ויש בעדרו: יודע אלהים ג' בליש' דס' וס' כי ידע אלהים כי ביום. אחרי הודיע אלהים. ויודע אלהים את אנשי

תורה

באשתו והיו לבשר אחד: ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ולא יתבששו: והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה יהוה אלהים ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן: ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל: ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתון: ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתון: כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע: ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל: ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת: וישמעו את קול יהוה אלהים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו מפני יהוה אלהים בתוך עץ הגן: ויקרא יהוה אלהים אל האדם ויאמר לו איכה: ויאמר את קלך שמעתי בגן ואירא

תרגום

באתתיה ויהון לבסרא חד: והוו תרויהון ערטילאין אדם ואתתיה ולא מיתכלמין: וחויא הוה ערים מכל חות ברא די עבד יי אלהים ואמר לאתתא בקושטא ארי אמר יי לא תיכלון מכל אילן גינתא: ואמרת איתתא לחויא מפירי אילן גינתא ניכול: ומפירי אילנא די במציעות גינתא אמר יי לא תיכלון מניה ולא תקרבון ביה דילמא תמותון: ואמר חויא לאתתא לא ממת תמותון: ארי גלי קדם יי ארי ביומא דתיכלון מיניה ויתפתחן עיניכון ותהון כרברבין חכמין בין טב לביש: וחזת אתתא ארי טב אילנא למיכל וארי אסו הוא לעינין ומרגג אילנא לאסתכלא ביה ונסיבת מאיביה ואכלת ויהבת אף לבעלה עמה ואכל: ואיתפתחא עיני תרויהון וידעו ארי ערטילאין אינון וחטיטו להון טרפי תאנין ועבדו להון זרזין: ושמעו ית קל מימרא דיי אלהים מתהליך בגינתא למנח יומא ואטמר אדם ואתתיה מן קדם יי אלהים בגו אילן גינתא: וקרא יי אלהים לאדם ואמר ליה האן את: ואמר ית קל מימרך שמעית בגינתא ודחילית

המסורה

סכת: לעינים ד' ב' פתח וב' קמץ וסי' וכי תאוה הוא לעינים. בחמץ לשנים קמץ. כי האדם יראה לעינים. ומתוק האור לעינים פתחין: וידעו ו' וסי' וידעו כי ערמים. וידעו אתה ויתעללו בה. וידעו כי ארון יי' בא אל המחנה. וידעו כל העם וכל ישראל. וידעו כי מאת אלהינו נעשתה. וידעו בן עניי הצאן: כי עירמם הם ל' וכת' כן:

לבלתי. עם למ״ד כטעם שלא ובלא למ״ד כטעם רק אך: אכל ממנו. שם הפועל וכן לבלתי שמור מצותיו: אשר נתתה עמדי. אתה נתת הכותנת לי וטעם עמדי בגן והוא כמו עמי אכן לא מצאנוהו כי אם בלשון יחיד המדבר: ואוכל. האלף סימן המדבר והנח הנעלם שיש אחריו תמורת אלף השרש ובא עם קמץ קטן בעבור שהוא סוף פסוק ולא יתכן שיבא וי״ו קמוץ עם הפועל כי לעולם הוא בשוא: השיאני. פתני: ארור. לאחם שהיו חייו קצרים והנכון שיהיה חסר בהליכתו: על גחונך. החזה ולא נדע אם הנו״ן שרש כאדון או נוסף בזדון והאומר שנקרא כן בעבור הרוח שיניח ממנו זה דרך דרש וכן אמרו על גיחון גם פישון מגזרת כי תפושו גם פרת מגזרת פרו ורבו והנה הנהר הגדול הוא חדקל עמד בפניהם ולא יכלו לעבור ויאמרו שתי מלות הן שהמים חדים וקלים: ואיבה. הוא ישופך ראש. זרעה יכנה ברא״ש וכן אמר בשערה ישופני הלא תראה מהכתוב אחריו ויחסר הבי״ת כמו בי״ת המטה בית יי׳: עקב. הוא הרגל ואם הראש ראשון זה אחרון וכן אתעקבו מים: הרב ארבה. שם הפועל: עצבונך. בעת השגוי באדם בתולים: והרונך. הנו״ן נוסף כי ההריון כבד על האשה וכן הלידה: תשוקתך. משמעתך והטעם שתשמעי כל אשר יצוה עליך כי את ברשותו לעשות חפצו: ולאדם ארורה האדמה. שלא תוציא תבואה רבה: בעצבון תאכלנה. תאכל תבואתה והיא דרך קצרה לכן והיו באוכלי שולחנך: וקוץ. גדול וקטן ממנו דרדר והוא לבדו דר כי אחיו כשדר וטעם בעצבון לפתח ולשדד ולזרוע ועוד רעה חולה שיצמח קוץ בתוך התבואה וטעם את עשב השדה הוא הלחם כי בגן עדן חיותו מפרי העץ וטעם בזעת אפך שהוא צריך לטרוח לזרות ולטחון וללוש ולבשל ולא כמאכל הבהמות ופי׳ בזעת ידוע מדברי ז״ל והוא על משקל שינה וסרעפי ישעו וכמוהו לא יחגרו ביזע שבואו לידי זיעה ואח׳ שידענו שהאדם נברא מהד׳ שרשים מה טעם כי ממנה לקחת והתשובה כי העצמות תולדתם מהעפר ועל כן הם כבדות ואין להם הרגשה והם מוכרי הגוף הלא תרא׳ ותקרבו עצמות עצם אל עצמו כי הם דמות בית בנוי ואחר כן והנה עליהם גידים ובשר עלה ויקרם עליהם עור וכן והעליתם את עצמותי: ויקרא חוה. הוי״ו והיו״ד מתחלפים וכן הנה יד יי׳ הויה והיא הוה להם למלך ולא קרא ביו״ד כי שם הפרש יש בין שמה ובין שם החיות: אם כל חי. מבני אדם: כתנות

עירם אנכי ב׳ כתיב בן כהו׳: אנכי ח׳ בטעם מלעיל וסי׳ ואירא כי עירם אנכי׳ לא איש דברים אנכי. הלא בן ימיני אנכי. ויאמר אליו לוי אנכי׳ עבד מצרי אנכי. וראש כלב אנכי. כי בוקר אנכי. ונאלהיך אנכי. וכל אתנחתא וס״פ וזקף דכוות׳ במ״א מלרע. חף אנכי: לך י״ד זקפין כהו׳ וסי׳ מי הגיד לך׳ ולך לך אל ארץ.

אֲרֵי עַרְטִילָאִי אֲנָא וְאִטַּמָּרִית׃ וַאֲמַר מַן חַוִּי לָךְ אֲרֵי עַרְטִילָאִי אַתְּ הֲמִן אִילָנָא דִּי פַקֵּידְתָּךְ בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל מִנֵּיהּ אֲכַלְתְּ׃ וַאֲמַר אָדָם אִתְּתָא דִּי יְהַבְתְּ עִמִּי הִיא יְהַבַת לִי מִן אִילָנָא וַאֲכָלִית׃ וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְאִתְּתָא מָה דָא עֲבַדְתְּ וַאֲמַרַת אִתְּתָא חִוְיָא אַטְעְיַנִי וַאֲכָלִית׃ וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְחִוְיָא אֲרֵי עֲבַדְתְּ דָא לִיט אַתְּ מִכָּל בְּעִירָא וּמִכֹּל חֵיוַת בָּרָא עַל מְעָךְ תֵּיזֵיל וְעַפְרָא תֵּיכוּל כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ׃ וּדְבָבוּ אֲשַׁוֵּי בֵּינָךְ וּבֵין אִתְּתָא וּבֵין בְּנָךְ וּבֵין בְּנַהָא הוּא יְהֵי דְּכִיר לָךְ מָה דַעֲבַדְתְּ לֵיהּ מִלְּקַדְמִין וְאַתְּ תְּהֵי נָטַר לֵיהּ לְסוֹפָא׃ לְאִתְּתָא אֲמַר אַסְגָּאָה אַסְגֵּי צַעֲרַיְכִי וְעִידּוּיְכִי בְּצַעַר תֵּילְדִין בְּנִין וּלְוָת בַּעְלִיךְ תְּהֵי תְּאוּבְתִּיךְ וְהוּא יִשְׁלַט בִּיךְ׃ וּלְאָדָם אֲמַר אֲרֵי קַבֵּילְתָּ לְמֵימַר אִתְּתָךְ וַאֲכַלְתְּ מִן אִילָנָא דִּי פַקֵּידְתָּךְ לְמֵימַר לָא תֵיכוּל מִנֵּיהּ לִיטָא אַרְעָא בְּדִילָךְ בְּעָמַל תֵּיכְלִינַהּ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ׃ וְכוּבִין וְאַטְדִּין תַּצְמַח לָךְ וְתֵיכוּל יָת עִסְבָּא דְחַקְלָא׃ בְּזֵעֲתָא דְאַפָּךְ תֵּיכוּל לַחְמָא עַד דְּתְתוּב לְאַרְעָא דְּמִנַּהּ אִתְבְּרֵיתָא אֲרֵי עַפְרָא אַתְּ וּלְעַפְרָא תְּתוּב׃ וּקְרָא אָדָם שׁוּם אִתְּתֵיהּ חַוָּה אֲרֵי הִיא הֲוָת אִמָּא דְּכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא׃ וַעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם

כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא׃ וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ׃ וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב׃ ס אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ׃ ס וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכֲלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה׃ בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב׃ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם כָּל־חָי׃ וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם

מי הגיד לך. מאין לך לדעת מה בושת יש בעומד ערום: המן העץ. בתמיה: אשר נתתה עמדי. כאן כפר בטובה: השיאני. הטעני כמו אל ישיא אתכם חזקיהו: כי עשית זאת. מכאן שאין מהפכים בזכותו של מסית שאילו שאלו למה עשית זאת היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין: מכל הבהמה ומכל חית השדה. אם מבהמה נתקלל מחיה לא כל שכן העמידו רבותינו מדרש זה במסכ׳ בכורות ללמד שימי עיבורו של נחש בשבע שנים: על גחונך תלך. רגלים היו לו ונקצצו: ואיבה אשית. אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם שיאכל הוא תחלה ותשא את חוה ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים קלות להתפתות ויודעות לפתות בעליהן לפי׳ ואיבה אשית: ישופך. יכתתך כמו ואכות אותו ותרגומו ושפית יתיה: ואתה תשופנו עקב. לא יהא לך קומה ותשכנו בעקבו ואף משם תמיתנו ולשון תשופנו כמו נשף בהם. כשהנחש בא לנשוך הוא נושף כמין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון כתב לשון נשיפה בשניהם: עצבונך. זה צער גידול בנים: והרונך. זה צער העבור: בעצב תלדי בני׳. זה צער הלידה: ואל אישך תשוקתך. לתשמיש ואעפ״כ אין לך מצח לתובעו בפה אלא הוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך: תשוקתך. תאותך כמו נפש שוקקה: ארורה האדמה בעבורך. תעלה לך דברים ארורים כגון זבובים ופרעושים ונמלים משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללו׳ שדים שינק מהם: וקוץ ודרדר תצמיח לך. הארץ כשתזרענה מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות והן נאכלין ע״י תיקון: ואכלת את עשב השדה. ומה קללה היא זו והלא בברכה נאמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו׳ אלא מה אמור כאן בראש הענין ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנ׳ ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך כשתזרענה קטנית או ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים ודרדרים ושאר עשבי שדה ועל כרחך תאכלם: בזעת אפיך. לאחר שתטרח בו הרבה: ויקרא האדם. חזר הכתוב לענינו הראשון ויקרא האדם שמות ולא הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו לפי׳ ויפל תרדמה ועל ידי שכתב ויהיו ערומים סמך לו פרשת הנחש להודיעך שמתוך שראה ערותה וראה אותם עסוקים בתשמיש נתאוה לה ובא עליהם במחשבה ובערמה: חוה. נופל על לשון חיה שמחיה את ולדותיה כאשר תאמר מה הווה לאדם בלשון הוה: כתנות

וקרא לך ואכלת. והג שבעות תעשה לך. הנה נתתי לך. מה עשיתי לך. בצר לך. ושמרת את חקיו. ושמעת ישראל ושמרת. כי ירחק ממך המקום. ובאת אל הכהנים. ועשית על פי הדבר. וד ההיה לך. והשיבך ה׳: הגיד לך ב׳ דס׳ וסי׳ הגיד לך כי עירם את׳. הגיד לך אדם מה טוב. וא׳ והגיד לך: המן ג׳ וסי׳ המן העץ. המן הסלע. המן דגרן: אכל ב׳ א׳ בחטף פתח וחד קמץ וסי׳ המן העץ. לבלתי אכל הדם בתר׳ חולם: צויתיך ב׳ מלא׳ בתורה ובענין וכל נביא׳ וכתובי׳ דכות׳ במ״א חסר י׳ בתראה ואשר צויתך. ואת הנערי ידעתי: לאשה ה׳ קמצים וסי׳ הנחש השיאני. והשביע הכהן את האשה׳ וירד ויד׳ ב׳ לאשה. וישלח דוד וידרש. וישאל המלך לאשה׳ וחד ולאשה עגל מרבק: עשית ד׳ וסי׳ לאשה מה זאת׳ ראי דרכך בגיא. איפה לקטת היום. אשר עשית את תנכלמ׳ ומן הודע את ירושלם עד ונחלת בך דכות׳: אישך ו׳ בקרא וסי׳ בו במסר׳ רבת׳: וקוץ ג׳ וסי׳ וקוץ ודרדר׳ וקוץ כבאיב. וקוץ הוליד את ענב. בהראה שום אינש אנך: אפיך ב׳ מלאים וסי׳ בזעת אפיך תאכל לחם. וברוח אפיך נערמו מים: אל ואדמה ו׳ וסי׳ בו במסר׳ רבת׳: ואל עפר ב׳ דס׳ וסי׳ ואל עפר תשוב. ואל עפר תשיבנו: לאדם י״ב וסי׳ בו במסר׳ רבת׳:

כתנות עור: יש דברי אגדה אומרים חלקים כצפורן היו מדובקים על עורן. ויש אומרים דבר הבא מן העור כגון צמר ארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו: היה כאחד ממנו. הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים ומה היא יחידתו לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה: ועתה פן ישלח ידו. ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה ויש מדרשי אגדה אבל אין מיושבין על פשוטו: מקדם לגן עדן. במזרחו של גן עדן חוץ לגן: את הכרובים. מלאכי חבלה. ואת להט החרב המתהפכת ולה להט לאיים עליו מליכנס עוד לגן תרגום להט שנן כמו שלף שנאה בסנהדרין ובלשון לעז למא ומדרשי אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו: והאדם ידע. כבר קודם ענין של מעלה קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן ההריון והלידה שאם כתב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים: קין. על שם קניתי: את ה׳. כמו עם ה׳ כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו אבל בזה שותפים אנו עמו: את קין. את אחיו את הבל. שלש אתים רבויים הם מלמד שתאומה נולדה עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ותוסף: רעה צאן. לפי שנתקללה האדמה פירש לו מעבודתה: מפרי האדמה. מן הגרוע ויש אגדה שאומרת זרע פשתן היה: וישע. ויפן וכן לא שעה לא פנה וכן אל ישעו אל יפנו וכן שעה מעליו פנה מעליו: וישע. ירדה אש וליחכה מנחתו: הלוא אם תטיב. כתרגומו פירושו: לפתח חטאת רובץ. לפתח קברך חטאך שמור: ואליך תשוקתו. של חטאת הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך: ואתה תמשול בו. אם תרצה תתגבר עליו: ויאמר קין. נכנס עמו בדברי ריב ומצה להתעולל עליו להרגו ויש בזה מדרשי אגדה אך זה יישובו של מקרא:

כתנות עור. יש אומ׳ כי בתחלה היו עצם ובשר ועתה קרם עליהם עור ויש אומרים כתנות לעורם ואחרים אומרים כי יש בהמה ברמות הר׳ והשם צוה ונפשט עורה ואין לנו לבקש בזאת רק כאשר שהשם עשה לאד׳ גם לאשתו כתנות עור ומי ימלל גבורותיו ומי יספר מעשיו ונפלאותיו ואין חקר לגדולתו: ויאמ׳. כאשר יהיה אחד בפתח קטן יהיה בטעם ועניכו מוכרת ואם יהיה בפתח גדול יהיה סמוך וכן כאח׳ שבטי ישר׳ על כן לא יתכן מדקדוק הלשון להיו׳ פירושו כמו אחד ומה טעם יהיה לו והיה בעל הטעמי׳ ראוי להדביק ממנו עם לדעת ופי׳ ממנו לשון רבים כמו איש ממנו וכבר ביארתי בספ׳ היסוד למה נדגש נ״ון הרבים ואנשי מזרח הקוראים אותו בלא דגש יטעו וטע׳ הפסוק כמו והייתם כאלהים יודעי טוב ורע או פי׳ על מחשבתו ואל תתמה על ממנו כי כמוהו נעשה אדם בצלמנו הבה נרדה וזה דבור השם עם המלאכים: וישלחהו. כל שלוח ואחריו מ״ם כמו גרוש והוא לנג״הי כמו שלח מעל פני ולא כאשר אמר חכם גדול ספרדי שהוא לשון כבוד כמו הולך עמם לשלחם וכמו וישלחהו וילך בשלום שאם כן יהיה כבוד האדמ׳ גדול מכבוד גן עדן ואם אמר למה נכתב ויגרש את האדם אם פירושו וישלחהו ויגרשהו כן פירושו כאש׳ גרשו השכין את הכרובי׳ ומלת כרובים יש אומרי׳ כנערים תרגו׳ ארמי׳ כרביא ולפי דעתי שהיא מלת כלל צורות כולם ויחזקאל שאמ׳ בתחלה ופני שור לא התחלפ׳ הצורה שהעגל לא נעשה בימיו ואח׳ כן באמרו פני הכרוב בה״א הידיע׳ הצור׳ צורת שור כאלו אמ׳ הצורה שהזכרתי בתחלה על כן כל צורת שור כרוב ואין כל כרוב צורת שור והראיה הגמורה שאמר באחרונה כי כרובים המה ופה אמר הכרובים והם המלאכים הידועי׳ ובידם חרב יש לה להט ולה שתי פיות וזה פי׳ המתהפכ׳ והמפרשים שאומרים כי על השמש דבר איננו אמת: מקדם. פי׳ ממזרח ודע כי כל מה שמצאנו כתוב הוא אמת וכן היה ואין בו ספק ויש לו סוד כי מאור השכל יצא החפץ ו ומהשני העולה למעלה כי תנועת החפץ לפנים היא גם עלה תאכה לאות וזכר׳ השלישי בשם הבחינה כי בתחלה יש כח בלי מפעל והמבין זה הסוד יבין איך יפרד הנהר ומה סוד גן ע עדן וכתנות העור גם יורה זה

באחד י״ב פתחין וס׳ כן במסר׳ רבת׳: לעלם י״ח חסרים וס׳ כו׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: וישלחהו ד׳ וסי׳ מגן עדן. בא אבנר בן נר אל המלך. ויכרת לו ברית וישלחהו. ויתן לו רב טבחי׳: לקח ה׳ ב׳ קמצי׳ וג׳ פתחים וסי׳ לעבד את האדמ׳. ויאמר לאבו אלף ומאה. ועתה מה לי פה נאם ה׳. ויאמ׳ לו הקשית לשאול. מעצר וממשפט לקח. ב׳ בהרא׳

ולאשתו כתנות עור וילבשם: פ ויאמר יהוה אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעלם: וישלחהו יהוה אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם: ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים: ס

והאדם ידע את חוה אשתו ותהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את יהוה: ותסף ללדת את אחיו את הבל ויהי הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה: ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה ליהוה: והבל הביא גם הוא מבכרות צאנו ומחלבהן וישע יהוה אל הבל ואל מנחתו: ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו: ויאמר יהוה אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך: הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו: ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו: ויאמר יהוה אל קין

לבושין דיקר על משך בשרהון ואלבישנון: ואמר יי אלהים הא אדם הוה יחידי בעלמא מניה למידע טב וביש וכען דילמא יושיט ידיה ויסב אף מאילן חייא וייכול ויחי לעלם: ושלחיה יי אלהים מגינתא דעדן למפלח ית ארעא דאתברי מתמן: ותריך ית אדם ואשרי מלקדמין לגינתא דעדן ית כרוביא וית שנן חרבא דמתהפכא למטר ית אורח אילן חייא:

ואדם ידע ית חוה אתתיה ועדיאת וילידת ית קין ואמרת קניתי גברא מן קדם יי: ואוסיפת למילד ית אחוהי ית הבל והוה הבל רעי ענא וקין הוה גבר פלח בארעא: והוה מסוף יומין ואיתי קין מאיבא דארעא קורבנא קדם יי: והבל אייתי אף הוא מבכרי ענא ומשמיניהון והות רעוא קדם יי בהבל ובקורבניה: ובקין ובקורבניה לא הות רעוא ותקיף לקין לחדא ואיתכבישו אפוהי: ואמר יי לקין למא תקיף לך ולמא איתכבישו אפך: הלא אם תוטיב עובדך ישתבק לך ואם לא תוטיב עובדך ליום דינא חטאך נטיר דעתיד לאיתפרע מינך אם לא תתוב ואם תתוב ישתבק לך: ואמר קין להבל אחוהי והוה במהויהון בחקלא וקם קין בהבל אחוהי וקטליה: ואמר יי לקין

קמצין וחד ולקח מהם קללה: קניתי ה׳ וסי׳ והאד׳ ידע. הן קניתי אהב׳. קניתי עבדי׳. את כל אשר לאלימלך וגם את רות: ללדת ג׳ וסי׳ ותסף. וימלאו ימיה. במו הרה. עת ללדת: אדמה י״א וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: ויהי מקץ ימים ב׳ דס׳ וסי׳ ויבא קין. ויהי מקץ ימים וייבש הנחל. וחד מקץ ימים רבים: והבל ג׳ בלישני׳ וסי׳ והבל הביא. אני אמרתי לריק יגעתי. שקר החן והבל היופי. א״נך: חרה לך ב׳ דס׳ וסי׳ למה חרה לך. ההיטב חרה לך על הקקיון: תשוקתו ב׳ תשוקתו ואתה תמשל בו. ועלי תשוקתו: הלוא י״ג מלאים בהו׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳:

הסוד שיש יכולת באדם שיחיה לעולם והמשכיל יבין כי זה כל האדם: והאדם. כאשר ראה שלא יחיה בגופו בעצמו לעולם הוצרך להחיות המין על כן אמרה קניתי איש את ה׳ ואין שם זכר מלת אלהים כי הנה נמצא בארץ במין כאשר הוא במעלה בעצמי׳ ומלת טוב כלל וכן כתוב וירא אלהי׳ את כל אשר עשה והנה טוב מאד ורע חלק: ויהי מקץ ימים. שעבד קין את האדמה הביא המנחה אל המקום שקבע לתפלתו ולא ישרו בעיני דברי האומרים כי המנחה הביאה אל אביו ובעבור שכתוב מבכורות באנו יש סמך כי לא הביא קין מן הבכורים: וישע. על משקל ויחר לקין וטעמו כמו קבל והקרוב אליו שעו מני כדרך סוד הקרבן ויתכן שירדה אש ודשנה מנחת הבל ולא מנח׳ קין ועל דעתי כי נקרא׳ השנה תמימה ימים וכן כתוב ימים תהיה גאולתו בעבור שישובו הימים באורך או בקוצר כאשר היו בתחלה וכן מימים ימימה ופי׳ שנתים ימים שלמי׳ שנתי׳ ואם נכת׳ שנתי׳ יתכן שאיכן שלימו׳ מיום ל׳ יום וכן עד חדש ימים שישוב החדש כאשר היה על כן אמרתי בפי׳ רבי׳ כי ימי׳ אף ומאתים וכ׳ שהם ימים ולא שני׳ בעבו׳ שהם במספ׳: הלוא. ופי׳ שאת על דעת מפרש׳ רבים שאת עונך והנכון בעיני שאת פני׳ כי כתו׳ בתחלה ויפלו פניו כטעם אשא פניו וטעמו אם עשית טוב תשא פניך וכן כי אז תשא פניך ממום: חטא׳ רובץ. יש אומ׳ שחטא׳ תחת עון גם יש מפרש׳ לפתח הקבר ירבץ עונך טו וז׳ תשוקתו על הבל וטעם למה חרה לך שקבלתי מנח׳ הבל והוא סר אל משמעתך ואתה כמו מושל בו ואחרי׳ אמרו על היצר והיכנו כתוב ואם אמרו חטאתך רובצת והיא הולכת עמך ויש אומ׳ לפתח הפה כטעם שמור פתחי פיך והנכון בעיני שחטאת סמוך ויצר לב האדם הוא רובץ עמו: ואליך תשוקתו. אל משמעתך ברצונך גם יש בך כח למשול בו: ויאמר קין. הקרוב אלי שאמר לו כל התוכחות שהוכיחו השם ושואלים כולם ביום סגריר ישאלו איך הכהו ואין חרב וזאת שאלתו כי יהרגהו בידו בחנק ואלף עץ ואבן כמכאים: וטעם

אבן עזרא

טעם אי כמו איה ומלת איפה מורכבת ממלות שתים: כשקים אלי. איכנו דבק עם קול וכן קול דודי הנה זה בא ‫‬ דודי הוא שב בא כאשר פירשתי בשיר השירי' והטע' כי שמע כעין דמיו שנשפכו על האדמה והמתרג' אמר על בניו שהיו בכחו להוליד. ומלת ארור מן האדמה שיבא לו חסרון מפאת האדמה שיזרע ויטע כי הוא היה עובד אדמה ולא תתן האדמה עוד קציר ופרי ויצטרך ללכת אל ארץ רחוקה ממקום אדם אביו שהוא קרוב אל הגן ולא ישקוט במקום אחד רק ינוע. וי"א כי נד מקוצן כמו לנוד לו ועל דעתי שנד אחי נע וכמוהו הנה ארחי' נדוד. ופי' גדול עוני מנשוא על דעת כל המפרשים שהודה חטאו. ופי' נשוא כטעם סלוח כמו נושא עון ולפי דעתי שהעברים יקראו העקב והשכר והעונש הרע הבא בעבור העון והחטאת וכן כי לא שלם עון האמורי אם יקרך עון ויגדל עון בת עמי והטעם כי זה העונש גדול לא אוכל לסבלו ויורה על אמתת זה הפי' הפסוק הבא אחריו. ופי' פצתה פתחה וכן הבל יפצה פיהו. וטע' ומפניך אסתר שים מקום יקבל כח ותראה בו גבור' השם ואם הכל מלא כבודו: שבעתים. עד שבעה דורות כי אין זאת המלה ארבעה עשר ולא שלש מאות ומ"ג והעד ואור החמה יהיה שבעתים ואחר כן ביאר הנביא דברו ואמר כאור שבע' הימים. וטעם יוקם שתלקח נקמתו וכן לא יקם והטע' כי השם האריך אפו על קין עד שבעה דורות ואל תתמה לחשוב איך חיה כל אלה השנים והנה שת אחיו חיה עם כח שנים רבות גם יתכן שיקרא זרע קין בשם אביה' כמו ישרא'. ויש אומ' כי האות קרן ואחרים אמרו שנתן חוזק בלבו והסיר פחדו ממנו והנכון בעיני שהש' עשה לו אות עד שהאמין והכת' לא גלה האות: בארץ נוד. קראו כן בעבור שהיה נע ונד: קדמת עדן. מזרח עדן והו' צפון מהגן. ויקרא שם העיר חנוך כמותרת על שם שמר וכן מ' מכרי' ולמך ששי לקין ושביעי לאדם. וטעם עדה וצלה אל נשים לבך לשמוע אל דברי ה' הגאון בשמות כי אנו היינו יודעי' כל לשון הקדם מאין נוכל לדעת כל הקורות כטע' משה ויששכר. ופי' אבי ראשון וכמוהו אב גם אביב ולעולם לא יסמך כי אם ביוד. ואחיו אח: כנור ועוגב. מיני כלי נגינות והיא חכמה גדולה: לושם

אי ה' וס' אי הבל אחיך · ואם' אי אלהימו · ועתה ראה אי חנית המלך · אי לזאת אסלוח לך · ולרוזנים אי שכר: צעקים ב' וחס' וס' קול דמי · כי נרפים: תסף ג' חס' מלרע וס' לא תסף תת · לא תסף עליו ולא תגרע · תסף רוחם יגועון: כחה ב' וס' לא תסף תת כחה · אם כחה אכלתי: אסתר ב' וס' הן גרשת אתי היום · אז מפניך לא

תרגום אונקלוס

אן הבל אחוך ואמר לא ידענא הנטר אחי אנא: ואמר מה עבדתא קל דם זרעין דעתידין למיפק מן אחוך קבלין קדמי מן ארעא: וכען ליט את מן ארעא די פתחת ית פומה וקבילת ית דמי אחוך מן ידך: ארי תפלח ית ארעא לא תוסיף למתן חילה לך מטלטל וגלי תהי בארעא: ואמר קין קדם יי סגי חובי מלמשבק: הא תריכתא יתי יומא דין מעל אפי ארעא ומן קדמך ליתאפשר לאיטמרא ואהי מטלטל וגלי בארעא ויהי כל דישכחנני יקטלינני: ואמר ליה יי בכין כל דיקטול קין לשבעא דרין יתפרע מיניה ושוי יי לקין אתא בדיל דלא למקטל יתיה כל דישכחיניה: ונפק קין מן קדם יי ויתיב בארע גלי ומטלטל דהות עבידא עלוהי מלקדמין בגינתא דעדן: וידע קין ית אתתיה ועדיאת וילידת ית חנוך והוה בני קרתא וקרא שמא דקרתא כשום בריה חנוך: ואתיליד לחנוך ית עירד ועירד אוליד ית מחויאל ומחייאל אוליד ית מתושאל ומתושאל אוליד ית למך: ונסיב ליה למך תרתין נשין שום חדא עדה ושום תניתא צלה: וילידת עדה ית יבל הוא הוה רבהון דיתבי משכנין ומרי בעיר: ושום אחוהי יובל הוא הוה רבהון דכל דממנן על פום נבלא דידעי זמר כינורא ואבובא: וצלה אף היא ילידת ית תובל קין

מקרא

אֵי הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי: וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה: וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לָקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ: כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תֹסֵף תֵּת כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשֹׂא: הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי: וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת אֹתוֹ כָּל מֹצְאוֹ: וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד קִדְמַת עֵדֶן: וַיֵּדַע קַיִן אֶת אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ: וַיִּוָּלֵד לַחֲנוֹךְ אֶת עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּיאֵל יָלַד אֶת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת לָמֶךְ: וַיִּקַּח לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה: וַתֵּלֶד עָדָה אֶת יָבָל הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה: וְשֵׁם אָחִיו יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב: וְצִלָּה גַם הִוא יָלְדָה אֶת תּוּבַל קַיִן

אסתר · ואחד ואסתר ממנו: מצאי ב' הס' וס' הן גרשת אתי · כי מצאי מצא חיים: שבעתים ו' וס' לכן כל הרג קין · כי שבעתים יקם קין · ואור החמה · אמרות ה' אמרות · והשב לשכנינו שבעתים · ונמצא ישלם: יקם ג' ב' קמץ וא' פתח וס' קין קין · לא יקם כי כספו הוא · קדמאה ובתראה קמץ: בשם ד' וס' בשם בנו חנוך · בשם דן אביהם דיהושע · בשם הגדולים · וחברו: ויולד ג' וס' ויולד לחנוך את עירד · ויולד ליוסף · ויולד לאהרן: ומקנה ו' ג' פתחין וג' קמצין וס' ותלד עדה · ומקנה רב · רכוש ומקנה · ויהי לו מקנה צאן · והתם השנה · וערים עשה לו ומקנה צאן ובקר · ב' קדמאי פתחין: תובל ו' פתחין וס' וצלה גם היא ב' בפסוק · ושמתי בהם אות · יון תובל · ראש משך ותובל · לרקמות תובל:

רשי

אי הבל אחיך · להכנס עמו בדברי נחת אולי ישוב ויאמר אני הרגתיו וחטאתי לך: לא ידעתי · נעשה כגונב דעת העליונה: השומר אחי · לשון תימה הוא וכן כל ה"א הנקודה בחטף פתח: דמי אחיך · דמו ודם זרעיותיו. דבר אחר שעשה בו פצעים הרבה שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאה: מן האדמה · יותר ממה שנתקללה היא כבר בעוו' וגם בזו הוסיפה לחטא: אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיו' · והנני מוסיף לה קללה אצלך לא תוסף תת כחה: נע ונד · אין לך רשות לדור במקום אחד: גדול עוני מנשוא · בתמיה אתה טוען עליונים ותחתוני' ועוני אי אפש' לטעון: לכן כל הרג קין · זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו: לכן כל הורג קין · לשון גערה כה יעשה לו כך וכך עונשו ולא פי' עונשו: שבעתים יקם · איני רוצה להנקם מקין עכשו לסוף שבע' דורו' אני נוקם נקמתי ממנו שיעמ' למך מבני בניו ויהרגהו וסוף המקרא שאמ' שבעתי' יוקם והיא נקמת הבל מקין למרנו שתחלת מקר' לשון גערה היא שלא תהא בריה מזיקתו וכיוצ' בו ויאמ' דוד כל מכה יבוסי ויגע בצינור ולא פירש מה יעשה לו אבל דבר הכתוב ברמז כל מכה יבוסי ויגע בצינו' ויקרב אל השער ויכבשנו ואת העורים וגו' וגם אותם יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבא דוד אל תוך הבית המכה את אלו אני א' אעשנו ראש ושר כאן קצר דבריו ובדברי הימים פירש יהיה ל' לראש ולשר: וישם יי' לקין אות · חקק לו אות משמו במצחו: ויצא קין · יצא בהכנעה כגונב דעת העליונה: בארץ נוד · בארץ שכל הגולים נדים שם: קדמת עדן · שם גלה אביו כשנגרש מגן עדן שנ' וישכן מקדם לגן עדן לשמור את שמיר דרך מבוא הגן שים ללמוד שהיה אדם שם ומצינו רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחים שנ' אז יבדיל משה וגו' מזרחה שמש · דבר אחר בארץ נוד כל מקום שהולך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו והבריות אומרים סורו מעליו זהו שהרג את אחיו: ויהי בונה עיר · ויקרא שם העיר לזכר בנו חנוך: ועירד ילד · יש מקום שהוא אומר בזכר הוליד ויש מקום שהוא אומר ילד שהלידה משמשת שתי לשונות לידת האשה כ"שטרא בלעז וזריעת תולדות האיש אנ"ג'ינדרר בלעז כשהוא אומר הוליד בלשון הפעיל מדבר בלידת האשה פלוני הוליד את אשתו בן או בת כשהוא אומר ילד מדבר בזריעת האיש והוא בלעז אנ"ג'ינדרר: ויקח לו למך · לא היה לו לפרש כל זה אלא ללמדנו מסוף הענין שקיים הקב"ה הבטחתו שאמר שבעתים יקם קין עמד למך לאחר שהוליד בנים ועמד דור שביעי והרג את קין זהו שאמר כי איש הרגתי לפצעי וגו': שתי נשים · כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה כוס של עקרים כדי שתעקר ומקשטה ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה וזהו שפירש איוב רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב כמו שמפורש באגדת חלק: עדה · היא של פריה ורביה על שם שמגונה עליו ומוסר' מאצלו · עדה תרגום של סורה: צלה · היא של תשמיש על שם שיושבת תמיד בצלו דברי אגדה הם בבראשית רבה: אבי ישב אהל ומקנה · הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות ויושב אהלים חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה בהמתו וכשכלה המרעה במקום זה הולך ותוקע אהלו במקום אחר ומדרש אגדה בונה בתים לע"ז כמה דאת אמר סמל הקנאה המקנה וכן אחיו תופש כנור ועוגב לזמר לע"ז: תובל קין · תובל לשון תבלין תבל והתקין אומנותו של קין לעשות כלי זין לרוצחים: לושם

לוטש כל חרש נחשת וברזל · מחדד אומנות נחשת וברזל · כמו ילטוש עיניו לי · חרש איננו לשון פועל אלא לשון פועל שהרי נקוד קמץ קטן וטעמו למטה כלומר מחדד ומצחצח כל כלי אומנות נחשת וברזל: נעמה. היא אשתו של נח בבראשית רבה: שמען קולי. שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את קין ואת תובל קין בנו שהיה למך סומא ותובל קין מושכו וראה את קין ונדמה לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו וכיון שידע שהוא קין זקנו הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והרגו והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן שמען קולי להשמע לי לתשמיש וכי איש אשר הרגתי לפצעי הוא נהרג וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי וילד אשר הרגתי לחבורתי נהרג כלומר על ידי חבורתי בתמיהה והלא שוגג אני ולא מזיד לא זהו פצעי ולא זהו חבורתי: פצע. מכת חרב או חץ כפרא״ורה בלשון לעז: כי שבעתים יקם קין · שהרג מזיד נתלה לו עד שבעה דורות אני שהרגתי שוגג לא כל שכן שיתלה לי שביעיות הרבה: שבעים ושבעה · לשון רבוי שביעיות אחז לו כך דרש רבי תנחומא · ומדרש בראשית רבה לא הרג למך כלום ונשיו פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה לפי שגזרה נגזרה לכלות זרעו של קין לאחר שבע דורות אמרו מה אנו יולדות לבהלה למחר המבול בא ושוטף את הכל והוא אומר להן וכי איש הרגתי לפצעי וכי אני הרגתי את הבל שהוא איש בקומה וילד בשנים שיהא זרעי כלה באותו עון ומה קין שהרג נתלו לו שבעה דורות אני שלא הרגתי לא כל שכן שיתלו לי שביעיות הרבה וזהו קל וחומר של שטות אם כן אין הקב״ה גובה את חובו ומקיים את דברו: וידע אדם וגו׳ · בא לו למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו אמר להם וכי עליכם לדקדק על גזירתו של מקום אתם עשו מצותכם והוא יעשה את שלו אמרו לו קשט עצמך תחלה והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלשים שנה משנקנסה מיתה על ידך מיד וידע אדם וגו׳ ומהו עוד ללמד שנתוספה לו תאוה על תאותו בבראשית רבה: אז הוחל לקרא. את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב״ה לעשותן ע״ז ולקרותן אלוהות: זה ספר תולדות אדם זו היא ספירת תולדות אדם ומדרשי אגדה יש רבים: ביום ברוא וגו׳ · מגיד שביום שנברא הוליד: שלשים ומאת שנה · עד כאן פירש מן האשה: ויתהלך

האזנה ב׳ וסי׳ נשי למך · בנות בוטחות: וילד ב׳ וסי׳ וילד לחברתי · וילד זקוני: ותקרא את שמו ו׳ וסי׳ כו׳ במסר רבת׳: שת ד׳ קמצין וסי׳ כו׳ במסר רבה׳: לי אלהים י״א וסי׳ כו׳ במסר רבת׳: מאת ג׳ חסר וסי׳ אחרי הולידו את שת · אחרי הולידו את נח · ארץ ארבע מאת שקל: ויולד כל׳ בולהו · כולהו בטעם במ״א וישא

לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת תּוּבַל־קַיִן נַעֲמָה׃ וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי׃ כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה׃ וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן׃ וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה׃ ס

ה זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ׃ זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם׃ וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת׃ וַיִּהְיוּ יְמֵי־אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס

וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אֱנוֹשׁ׃ וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס

וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן׃ וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס

וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מַהֲלַלְאֵל׃ וַיְחִי קֵינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס

וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־יָרֶד׃ וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־יֶרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה

רַבְּהוֹן דְּכָל־יָדְעֵי עֲבִידַת נְחָשָׁא וּפַרְזְלָא וַאֲחָתֵיהּ דְּתוּבַל־קַיִן נַעֲמָה׃ וַאֲמַר לֶמֶךְ לִנְשׁוֹהִי עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קָלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ אֲצִיתוּ לְמֵימְרִי לָא גַבְרָא קְטָלִית דִּבְדִילֵיהּ אֲנָא סָבִיל חוֹבִין וְאַף לָא עוּלֵימָא חַבָּלִית דְּבִדִילֵיהּ יִשְׁתֵּיצֵי זַרְעִי׃ אֲרֵי שִׁבְעָה דָּרִין אִתְלִיאוּ לְקַיִן הֲלָא לְלֶמֶךְ בְּרֵיהּ שִׁבְעִין וְשִׁבְעָא׃ וִידַע אָדָם עוֹד יָת אִתְּתֵיהּ וִילֵידַת בַּר וּקְרָת יָת שְׁמֵיהּ שֵׁת אֲרֵי אֲמָרַת יְהַב לִי יְיָ בַּר אוֹחֲרָן חֲלָף הֶבֶל דִּקְטָלֵיהּ קָיִן׃ וּלְשֵׁת אַף הוּא אִתְיְלִיד בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵיהּ אֱנוֹשׁ בְּכֵן בְּיוֹמוֹהִי חֲלוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא מִלְּצַלָּאָה בִּשְׁמָא דַייָ׃ דֵּין סְפַר תּוֹלְדָת אָדָם בְּיוֹמָא דִּבְרָא יְיָ אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עֲבַד יָתֵיהּ׃ דְּכַר וְנֻקְבָא בְּרָאנוּן וּבָרֵיךְ יָתְהוֹן וּקְרָא יָת שְׁמְהוֹן אָדָם בְּיוֹמָא דְּאִתְבְּרִיאוּ׃ וַחֲיָא אָדָם מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בִּדְמוּתֵיהּ דְּדָמֵי לֵיהּ וּקְרָא יָת שְׁמֵיהּ שֵׁת׃ וַהֲווֹ יוֹמֵי אָדָם בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שֵׁת תְּמָנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי אָדָם דַּחֲיָא תְּשַׁע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וּמִית׃ וַחֲיָא שֵׁת מְאָה וְחָמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ׃ וַחֲיָא שֵׁת בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ תְּמָנֵי מְאָה וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי שֵׁת תְּשַׁע מְאָה וּתְרֵתָא עַשְׂרֵי שְׁנִין וּמִית׃ וַחֲיָא אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת קֵינָן׃ וַחֲיָא אֱנוֹשׁ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת קֵינָן תְּמָנֵי מְאָה וַחֲמֵשׁ עַשְׂרֵי שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי אֱנוֹשׁ תְּשַׁע מְאָה וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית׃ וַחֲיָא קֵינָן שִׁבְעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל׃ וַחֲיָא קֵינָן בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל תְּמָנֵי מְאָה וְאַרְבְּעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי קֵינָן תְּשַׁע מְאָה וְעַשְׂרָא שְׁנִין וּמִית׃ וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל שִׁתִּין וְחָמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת יָרֶד׃ וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת יֶרֶד תְּמָנֵי מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין

אבן עזרא

לוטש · כמו מחדד וכמוהו ילטוש איש את מחרשתו · ודעכי ויאמ׳ למך מאוחר בפרשה וכבר הזכרתי כמוהם שנים וכמוהו ויקח האיש נזם זהב וכן אמור אל בני ישראל אתם עם קשה עורף וכן ואתחנן והטע׳ כחש׳ אמרו חכמינו כי עדה וצלה נמנעו כי פחדו להוליד בנים בעבור שיהיו שביעיים לקין ויהרגו או ימותו ועל כן אמ׳ למך לנשיו אני הוא בחמת השביעי ואם יפצעני אדם שהוא גדול או ילד יעש׳ ליחבור׳ אז הרגתיו · ומלת הרגתי תמורת אהרוג וכמוהו נתתי כסף השדה אשר לקחתי מיד האמרי ורבי׳ כמוה׳ · ואם עד שבעתים יקם קין למך עד שבעים ושבעה בעבור שהוא הרג בזדון ואני לא הרגתי והטעם שאמר לנשיו כי כבר בטלה הגזרה על קין ובאמת כי בני למך וכל זרעו מתו במבול ולא כמא׳ לקין עם מתמם אחיו · וטע׳ תחת הבל במקומו · ודקדוק הוחל מפעלי הכפל ולולי היות החי״ת מהגרון היה כדגש והוא מגזרת תחלה והטעם שהחלו להתפלל ואלו היה מחלול היה השם סמוך אל המלה: זה ספר תולדות אדם · הבנים ובני בנים שהוליד רק הוא לא הולידו אב ואם רק בדמות אלהים כמשה · ומה טעם להזכיר ויולד בדמותו בצלמו שנתן בו השם כח את תולדת להוציא דמותו עד שידמה מעשהו לעליון ולא הזכיר כן על קין והבל גם לא הזכיר כמה שנים חיה קין וכן כמה שנים היה כשהוליד בנו חנוך בעבור שנמחה שם הבל גם קין במבול והזכיר הריגת קין להראות צדק השם ואם האריך אפו הענישו בסוף כטעם ונקה לא ינקה:

חנוך

לו יהודע נשים שתים: בנים ובנות כל קרי׳ בנים ובנות במ״א · ויולד בנות ובנים · וישא לו יהוידע נשים שתים: ויהיו כל ימי ז׳ בענין וסי׳ ויהיו כל ימי אדם · ויהיו כל ימי שת · ויהיו כל ימי אנוש · ויהיו כל ימי קינן · ויהיו כל ימי מהללאל · ויהיו כל ימי ירד · ויהיו כל ימי מתושלח: ויחי שת ד׳ בטעם · וסי׳ שי״ל · שת · ירד · למך · נע נח · עבר ·

רשי

ויתהלך חנוך. צדיק היה וקל בדעתו לשוב להרשיע לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם זמנו וזהו ששנה הכתוב במיתתו לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו: כי לקח אותו. לפני זמנו כמו הנני לוקח ממך את מחמד עיניך: ויולד בן. שממנו נבנה העולם: זה ינחמנו. ינחמנו את עצבון ידינו עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון ובימי נח נחה וזהו ינחמנו ואם לא תפרשהו כך אין טעם הלשון נופל על השם ואתה צריך לקרות שמו מנחם: בן חמש מאות שנה. אמר ר' יודן מה טעם כל הדורות הולידו למאה שנה וזה לחמש מאות אמר הקב"ה אם רשעים הן יאבדו במים ורע לצדיק זה ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה כבש את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי שלא יהא יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין לפני המבול דכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה: את שם ואת חם ואת יפת. והלא יפת הגדול הוא אלא בתחלה אתה דורש את שהוא צדיק ונולד כשהוא מהול ושאברהם יצא ממנו כו' בבראשית רבה: בני האלהים. בני השרים והשופטים. דבר אחר בני האלהים הם השרים ההולכים בשליחותו של מקום אף הם היו מתערבין בהם כל אלהים שבמקרא לשון מרות וזה יוכיח אתה תהיה לו לאלהים ראה נתתיך אלהים: כי טובות הנה. אמר רבי יודן טבת כתיב כשהיו מטיבין אותה מקושטת ליכנס לחופה היה גדול נכנס ובועלה תחלה: מכל אשר בחרו. אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה: לא ידון רוחי באדם. לא יתרעם ויריב רוחי עלי בשביל האדם: לעולם. לאורך ימים הנה רוחי נדון בקרבי אם להשחית ואם לרחם לא יהיה מדון זה ברוחי לעולם כלומר לאורך ימים: בשגם

ויתהלך ג' וס' ויתהלך חנוך את האלהים. וחברו ויתהלך בתוך אריות: ואיננו ב' וס' כו' במסר' רבת': ויהי כל ימי ג' בעניין וס' ויהי כל ימי חנוך. ויהי כל ימי למך. ויהי כל ימי נח: ושמונים ו' מלאים וס' ויחי מתושלח: והשקט הארץ דאהוד. ויהי בשמונים שנה וארבע מאות. ויך במחנה אשור דמלכים. ואם בגבורות. בהראותו

אבן עזרא

חנוך בן ירד נכתב עליו ויתהלך חנוך את האלהים כטעם אחרי יי' אלהיכם תלכו וכן כתוב על נח את האלהים התהלך נח ויש מפרשי' התהלך כמו הרגיל: כי לקח אותו אלהי' מת וכן קח נא את נפשי הנני לוקח ממך את מחמד עיניך ואחר כן פירש מה היה ותמת אשתו וזאת הלקיחה על חנוך אין שם זכר מגפה ולא ימ' והטע' אשר כתו' בדברי אסף ואח' כבוד תקחני וכן במזמו' בני קרח אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה והמשכיל יבין וטעם זה ינחמנו ממעשינו שידעו על יד אדם כי נביא היה כי על יד זה הנולד תחיה ה האדמ' או ראו זה בדרך חכמה וכן היה כי על ידו נתקיי' העולם גם הוא היה איש האדמה כי כן כתוב גם יתכן שנקרא שמו נח כמו ירובעל אחר שעבר האדמ' והבליא' ונח הפך העצבון והטע' זה ינחמנו ונוח מעצבון ידינו גם נחמה מנוחה מעצבון הלב כי העברים ישמרו הטעמי' ולא המלות והעד ירבשת וירבעל והשואל' מי היתה אשת קין ושת מה טעם לשאלה הזאת כי כתוב באד' ויולד בנים ובנו' וכן כלם: ומלת החל מתחלה והוא מבנין הפעיל: לרוב. שם הפועל: בני האלהי'. בני השופטי' שהיו עושים בארץ משפט אלהים ויש אומרי' כי האלהים במקום הזה קדש והבנים הם הקדושים אשר ב בארץ כטעם בנים אתם ויש אומרי' כי בני האלהים בני שת ובנות האדם בנות משפחת קין והישר בעיני להיות בני האלהי' היודעים דעת עליון בחרו להם נשים שהיתה מערכת שמים כל אחת כמשלת לכל אחד והתולדת כתולד' על כן יצאו מהם שגבורים ויתכן שלקחו הנשי' גם בחזק'. לא ידון רוחי יש אומ' שהו' כמו וישב חרבו אל נדנה כי הגוף לרוח כנדן והעד איתכריית רוחי רק יהיה ידון שורש אח' כמו אם יעלה לשמים שיאו שהוא מנחי העין וכמהו כשא ורבים אחרים ויש אומרים שמשקלו כמו וישב העפר והוא מגזרת דין כי הרוח דיין בגוף: בשגם

תרגום אונקלוס

ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי מהללאל תמני מאה ותשעין וחמש שנין ומית: וחיא ירד מאה ושתין ותרתין שנין ואוליד ית חנוך: וחיא ירד בתר דאוליד ית חנוך תמני מאה שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי ירד תשע מאה ושתין ותרתין שנין ומית: וחיא חנוך שתין וחמש שנין ואוליד ית מתושלח: והליך חנוך בדחלתא דיי בתר דאוליד ית מתושלח תלת מאה שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי חנוך תלת מאה ושתין וחמש שנין: והליך חנוך בדחלתא דיי וליתוהי ארי לא אמית יתיה יי: וחיא מתושלח מאה ותמנין ושבע שנין ואוליד ית למך: וחיא מתושלח בתר דאוליד ית למך שבע מאה ותמנן ותרתין שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי מתושלח תשע מאה ושתין ותשע שנין ומית: וחיא למך מאה ותמנן ותרתין שנין ואוליד בר: וקרא ית שמיה נח למימר דין ינחמיננא מעובדנא ומלאות ידנא מן ארעא די לטיה יי: וחיא למך בתר דאוליד ית נח חמש מאה ותשעין וחמש שנין ואוליד בנין ובנן: והוו כל יומי למך שבע מאה ושבעין ושבע שנין ומית: והוה נח בר חמש מאה שנין ואוליד נח ית שם ית חם וית יפת: והוה כד שריאו בני אנשא למסגי על אפי ארעא ובנן איתילידו להון: וחזו בני רברביא ית בנת אנשא ארי שפירן אינון ונסיבו להון נשין מכל די אתרעיאו: ואמר יי לא יתקיים דרא בישא הדין קדמי לעלם

בראשית

ויולד בנים ובנות: ויהיו כל ימי מהללאל חמש ותשעים שנה ושמנה מאות שנה וימת: ס

ויחי ירד שתים וששים שנה ומאת שנה ויולד את חנוך: ויחי ירד אחרי הולידו את חנוך שמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות: ויהיו כל ימי ירד שתים וששים שנה ותשע מאות שנה וימת: ס

ויחי חנוך חמש וששים שנה ויולד את מתושלח: ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו את מתושלח שלש מאות שנה ויולד בנים ובנות: ויהי כל ימי חנוך חמש וששים שנה ושלש מאות שנה: ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים: ס

ויחי מתושלח שבע ושמנים שנה ומאת שנה ויולד את למך: ויחי מתושלח אחרי הולידו את למך שתים ושמונים שנה ושבע מאות שנה ויולד בנים ובנות: ויהיו כל ימי מתושלח תשע וששים שנה ותשע מאות שנה וימת: ס

ויחי למך שתים ושמנים שנה ומאת שנה ויולד בן: ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה יהוה: ויחי למך אחרי הולידו את נח חמש ותשעים שנה וחמש מאת שנה ויולד בנים ובנות: ויהי כל ימי למך שבע ושבעים שנה ושבע מאות שנה וימת: ס

ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת: ויהי כי החל האדם לרב על פני האדמה ובנות ילדו להם: ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו: ויאמר יהוה לא ידון רוחי באדם לעלם

את עושר. וכל ד' הדכוו' בב"א ויעש מהם שבעים אלף סבל ושמנים: זה ה' מילין בתרי טעמי בתלשא גדולה וגריש וס' זה קרבו. שובו. ולאלה. זאת. והקור' יטעים הגריש קוד' התלש' אף על פי שהתלש' גדולה עומד' בראש התיבה קדמא דגרישין בתרא דתלשא וסי כי תכ"לה לעשר: ידינו ו' מלאים וס' זה ינחמנו. ידינו לא שפכה. רפו ידינו. אשור לא יושיענו. ויהי נועם ב' בפסו': יולדו ה' וס' כו' במסר' רבת'. בני האלהים ד' וס' ויראו בני האלהים. הנפלים היו בארץ. ויהי היום ויבאו. וחברו: בחרו ג' קמץ ויקחו להם נשים. ובאשר לא חפצתי בחרו. ויראת יי' לא בחרו. אנך:

רשי

בשגם הוא בשר · כמו בשגם כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואף על פי כן אינו נכנע לפני ומה אם יהיה אש אנ דבר קשה כיוצא בו עד שקמתי דבורה כמו שקמתי וכן שאתה מדבר עמי כמו שאתה אף בשגם כמו בשגם: והיו ימיו · עד ק״כ שנה אאריך להם אפי ואם לא ישובו אביא עליהם מבול ואם תאמ׳ משנולד יפת עד המבול אינו אלא ק׳ שנה אין מוקדם ומאוחר בתורה כבר היתה הגזירה גזורה עשרים שנה קודם שהוליד נח תולדות וכן מצינו בסדר עולם יש מדרשי אגדה רבים בלא ידון אבל זה נ נתכוח פשוטו: הנפלים · על שם שנפלו והפילו את העולם ובלשון עברית לשון ענקים הוא: בימים ההם · בימי דור אנוש ובני קין: וגם אחרי כן · אף על פי שראו באבדן של דור אנוש שעלה אוקינוס והציף שליש העולם לא נכנע דור המבול ללמוד מהם: אשר יבואו · היו יולדות ענקים כמות׳: הגבורים · למרוד במקום: אנשי השם · אותם שנקבו בשמות עירד מחויאל מתושאל שנקבו על שם אבדן שנמוחו והותשו · דבר אחר אנשי שממון ש שממו את העולם: וינחם יי׳ כי עשה · נחמה היתה לפניו שבראו בתחתונים ש שאילו היה מן העליוני׳ היה ממריד בבראשי׳ רבה: ויתעצב · האדם אל לבו של מקום עלה ב במחשבתו של מקום להעציבו זהו תרגום אנקלוס · דבר אחר וינח נהפכ׳ מחשבתו של מקום ממדת ר רחמים למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם ש שעשה בארץ וכן כל לשון נחום שבמקרא לשון נמלך מה לעשו׳ ובן אדם ויתנחם ועל עבדיו יתנחם

וינחם יי׳ על הרעה נחמתי כי המלכתי כלם לשון מחשבה אחרת הם: ויתעצב אל לבו · נתאבל על אבדן מעשה ידיו כמו נעצב המלך על בנו · וזו כתבתי לתשובת המיני׳ גוי אחר שאל את ר׳ יהושע בן קרחה אמ׳ לו אין אתם מודי׳ שהקב״ה רואה את הנולד אמר לו הן ואמ׳ לו והכתוב ויתעצב אל לבו אמ׳ לו נולד לך בן זכר מימיך אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמחתי ושמחתי את הכל אמר לו ולא היית יודע שסופו למות אמר לו בשעת חדותא חדותא בשעת אבלא אבלא אמר לו כך מעש׳ הקב״ה אף על פי שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן לא נמנע מלבראן בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם: ויאמר יי׳ אמחה את האדם · הוא עפר ואביא עליו מים ואמחה אותו לכך נאמר לשון מחוי: מאדם ועד בהמה · אף הן השחיתו דרכם · דבר אחר הכל נברא בשביל אדם וכיון שהוא כלה מה צורך באלו: כי נחמתי כי עשיתים · חשבתי מה לעשות על אשר עשיתים:

חבלת בראשית

אלה תולדות נח איש צדיק · הואיל והזכירו ספר בשבחו שנאמר זכר צדיק לברכה · דבר אחר ללמדך שעקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים: בדורותיו · יש מרבותינו דורשים אותו לשבח כל שכן אילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום: את האלהי׳ התהלך נח · ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו נח היה צריך סעד לתומכו אבל אברהם היה מתחזק בצדקו מאליו: התהלך · לשון עבר והו משמו׳ של למ״ד בלשון שמשמ׳ להבא ולשעב׳ בלשון אחד קום התהלך להבא התהלך נח לשעבר התפלל בעד עבדיך להבא ובא והתפלל אל הבית הזה לשון עבר אלא שהוי״ו שבראשו הופכו להבא: ותשחת · לשון ערוה וע״ז כמו פן תשחיתון השחיתו כל בשר: ותמלא הארץ חמס · גזל: כי השחית כל בשר · אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן:

מסורה

הנפלי׳ ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסי׳ הנפלי׳ היו בארץ · ושם ראינו את · ב׳ בפסוק קדמא׳ דפסוק מלא: אחרי כן ג׳ במצע׳ פסוק וסי׳ וגם אחרי כן אשר יבאו בני האלהים · אחרי כן ישלח אתכם · אחרי כן יאכלו הקראים: וירא יי׳ ד׳ דס׳ באו׳ וסי׳ וירא יי׳ כי רבה רעת · וירא יי׳ כי שנואה · וירא יי׳ כי סר לראו׳ · וירא יי׳ וינאץ: וכל יצר ב׳ דס׳ וסי׳ וכל יצר

תורה

בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה: הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם: פ

וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם: וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם: וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה:

קמ״ו · אמציה · יחזקיהו

פרשה

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ: וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת: וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ: ס

תרגום

בְּדִיל דְּאִינוּן בִּשְׂרָא וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא אַרְכָּא יְהִיב לְהוֹן מְאָה וְעֶשְׂרִין שְׁנִין אִם יְתוּבוּן: גִּבָּרַיָּא הֲווֹ בְאַרְעָא בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְאַף בָּתַר כֵּן דִּי יֵעֲלוּן בְּנֵי רַבְרְבַיָּא לִבְנַת אֱנָשָׁא וְיָלְדָן לְהוֹן אִנּוּן גִּבָּרַיָּא דְּמֵעָלְמָא אֱנָשִׁין דִּשְׁמָא: וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי סְגִיאַת בִּישַׁת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וְכָל יִצְרָא מַחְשְׁבַת לִבֵּיהּ לְחוֹד בִּישׁ כָּל יוֹמָא: וְתָב יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ אֲרֵי עֲבַד יָת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וַאֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ לְמִתְבַּר תּוֹקְפְּהוֹן כִּרְעוּתֵיהּ: וַאֲמַר יְיָ אֶמְחֵי יָת אֱנָשָׁא דִּי בְרֵאתִי מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא מֵאֱנָשָׁא עַד בְּעִירָא עַד רִחְשָׁא וְעַד עוֹפָא דִשְׁמַיָּא אֲרֵי תָבִית בְּמֵימְרִי אֲרֵי עֲבַדְתִּנּוּן: וְנֹחַ אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ:

פרשה

אִלֵּין תּוֹלְדָת נֹחַ נֹחַ גְּבַר זַכַּאי שְׁלִים הֲוָה בְּדָרוֹהִי בְּדַחַלְתָּא דַייָ הֲלִיךְ נֹחַ: וְאוֹלִיד נֹחַ תְּלָתָא בְנִין יָת שֵׁם יָת חָם וְיָת יָפֶת: וְאִתְחַבַּלַת אַרְעָא קֳדָם יְיָ וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא חֲטוֹפִין: וַחֲזָא יְיָ יָת אַרְעָא וְהָא אִיתְחַבַּלַת אֲרֵי חַבִּילוּ כָּל בִּישְׂרָא אֱנָשׁ יָת אוֹרְחֵיהּ עַל אַרְעָא:

מסורה

מחשבות לבו · דע את אלהי אביך: אל לבו ב׳ בתור׳ וסי׳ ויתעצב אל לבו · וירח יי׳ את ריח הניחח: וכל שאר אוריתא על לבו · וכל נביאים וכתובים אל לבו במ״ב על לבו וסי׳ אות׳ זכר יי׳ · וישם דניאל את הדברי׳: מאדם עד בהמה כל בראשית ובמדבר ותילים מאדם עד בהמה וכל אלה שמות וירמיהו מאדם ועד בהמה: ונח ג׳ רפ׳ וסי׳ ונח מצא חן · ונח בן שש מאות שנה · ונח · דניאל ואיוב: לפני האלהים ג׳ וסי׳ ותשחת הארץ · ויקח יתרו חתן משה · ויאסף יהושע · ויבא העם בתאל · ודויד וכל ישראל · ויקרבו עלות ושלמים דד״ה · וכל קהלת דכות׳: ח׳ מלין דכל חד וחד ל׳ דכו׳ דגש וסי׳ ויסגר בשר תחתנה · ואל אמה הבלנה · מרבבת הביאנה · חכמות שרותיה תענינה · עיני תראנה בה · תשובנה דבהר מרום ישר׳ · שמענה ואתה דע לך · קחנה בידך ולך:

אבן עזרא

בשגם · הש״ן כמו שנכה ויהיה טעמו לא יעמד רוחי שאתו היתה וכן קהלת למר והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה רק רוח האדם לבדו בעבור זה החמס ושוד בעבור שהאדם בשר והוא יגיע עד עת ויחסר כח׳ ונפח העשוי לעושה: והיו ימיו · יש אומרים שזה קצב כל האדם ואם מצאנו יותר כן מצאנו מעט רק על הרוב ידבר והו׳ זה אמת כי הנה שם חיה שש מאות וכל הדורו׳ אחריו חיו שנים רבות ובימי פלג חסרו השנים ותימות דוד עד היום שבעים או שמונים והאמת מה שאמר המתרגם ארמי׳ שנתן קץ לאדם כטעם עוד ארבעים יום ואם ישובו ימלטו ואם לא ישובו ימותו ואל תשים לבך אל מספר ויהי נח בן חמש מאות שנה כי אין מוקדם ומאוחר בתורה והנה כתוב וימת תרח בחרן ואחרי ויאמ׳ יי׳ אל אברם לך לך מארצך ואנחנו נדע כי לא מת תרח עד שהיה יצחק בן חמש ושלשים שנה ורבים כמוהו · ופי׳ נפילים שיפול לב הרואה אותם שיתמה מגובה קומתם · וטעם אחרי כן אחר המבול והנה בני ענק בתחלה היו ממשפחת בני ה האלהים: וינחם יי׳ · ידוע כי לא אדם הוא להנחם רק דברה תורה כלשון בני אדם כי המשכי׳ מה שעם׳ ירואה שנחם · וטעם ויתעצב אל לבו הפך ישמח יי׳ במעשיו כי טוב בעיניו ש שיקבלו נבראיו חסדיו ויש אומרים כי וינחם כמו מתנחם לך להרג׳ ויפרשוהו ושר ואמרו כי לבו הוא הנביא ואלו היה כן לא היה אחר ויתעצב מלת אל והנה מצאנו שנקרא הנביא לב ויאמ׳ · אל לבו או אמיר׳ למלאכה וי״א לנח והנכון בעיני שהוא דבוק עם לבו הכתוב למעלה: חן · מגזרת רחמים וממנו תחנה ותשקלו קן ונכיה׳ מפעלי הכפל וטעם מציאתו כמו לא חסה עליך עין:

אלה תולדו׳ כמו הקורו׳ כטעם מה ילד יום וכמוהו אלה תולדות יעקב: איש צדיק · במעשיו: תמים · בלבו ותמים תאר השם מפעלי הכפל והוא תמים · וטעם בדורותיו בדורו בעת המבול ו ובדורו׳ שהיו אחריו כי הוא חיה עד שהיה אברהם בן נ״ח שנה והסימן היה אברהם אבינו בן נ״ח כאשר מת נח: ותשח׳ הארץ · הטעם אנשי הארץ וכן ארץ כי תחטא ליו׳ כל הארץ בוזו · ויש אומרים כי טעם לפני האלהים בפרהסיא ואחרים אמרו כי הטעם שנשחתו בסתר ובדברים מכוסים שלא ידעם כי אם השם והקרוב אלי שהתורה דברה כלשון בני אדם על דרך שיבינו השומעים כעבד שעשה עבירה לפני רבו ולא יירא׳ והאומרים כי האלהים במקום הזה אינו קדש לא אמרו מאומה: חמס · בגזל ועשק ויקחת גם הנשים בחזקת · ומה שאמרו קדמונינו ז״ל כי טעם השחית כל בשר את דרכו שכל חי לא שמר דרך תולדתו ועות הכתיב הכטוע הידוע נכון הוא ומה נכבד דרש שדרשו שהשחיתו במים ודנם השם במים וכאשר מימיהם ממעל ומתחת כן היו המים שהשחיתם בם: ויאמר

אבן עזרא

ויאמר קץ כל בשר. הוא הגוף. וטע׳ בא הגעיקץ אדם: את הארץ. מן הארץ וכן כבאתי את העיר או טעם כמו את יעקב איש וביתו. והנכון בעיני שמלת משחית׳ מוסכת עצמה ואחרת עמה וכן אלהים צבאות כסאך אלהים והוא כן והנני משחית׳ ומשחית את הארץ: גפר. שם עץ קל הוא על פני מים ואין ריע לו במקרא: קנים. להיו׳ כל חיה ועוף ובהמ׳ איש ואשתו שהם זכר ונקבה לבדו. ושם תיבה ולא ספינה כי איננה על צורת אניה ואין לה משוטי׳: וכפרת אותה. יש אומ׳ שהיא מגזרת כפרת והטעם מכל משיחה ויש אומ׳ שהכופר כדמות זפת ויש אומרים שיש טיט בארץ מהעפר והוא מדביק ועומד כזפת ויש אומרים שהוא הנקרא בלשון ישמעאל בתמורת הכף בקוף והנכון שמלת וכפר׳ מגזר׳ בכופ׳: מבית. כמו לפני׳: וזה אשר תעשה. טעמו וזה השיעור אשר תעשה והנה קומתה עשירית ארכה שתהיה צפה על פני המים ולא יהפכנה רוח: צהר. מקום שיכנס ממנו האור והוא מגזרת צהרים והוא נעשה למעלה כמשפט ואחר שהיה למעלה אמה אחת בארך היה כתב שית אמה והנה התיבה כדמות משלש וראש חד וכן מקצועותיו על כן לא תתהפך והפתח בצד האח׳ והיה עולה אליו בסלם וידענו כי התיבה גדולה מאד גם יתכן ל להיו׳ קומתנו גדולה מקומתינו כי האמה היא כמדתו ויתכן היותה כאשר היא נחלקת על שלש גובה התחתים עשר אמות ויש אומרים כי רבים היו והכתוב אחז דרך קצרה: תחתיים. תאר השם וכן שניים וכן שלישי׳ והשואלים למה לא אמר ושלישיים עינים להם ולא יראו הלא יראו שלא קשת נגב תאר השם ונגיד ופקיד וחסיד וחכם ונבון תאר השם וכל מלה כפי משקלה ומערכתה ומשקל שלישים כמשקל נגידים חסידים כי האחד הוא שליש כמו חסיד או יתכן שיו״ד שניים משמשת עצמה ומלת שלישים עמה אולי תנוח דעת השואלים: ואני. מלת מבול יש אומרים שהדגש תחת נ״ון מובלע כמו מביע והוא מגזרת אבלה נבלה הארץ ויש אומרים שהוא מגזרת בלולה בשמן והיה ראוי להיו׳ על משקל מסלול וכמוהו המשור והאולם והשורק יתחלפו׳. וטעם המבול מים דרך קצרה וכן הוא המבול מבול מים וכן למן היום הוסדה שטעמו ולמן היו׳ הוסד׳: והקימות יאת בריתי. לאות שהש׳ נשבע לו שלא ימות הוא ובניו במבול ואם לא נמצא בתחלה מפורש כאשר מצאנו במשנה התורה נשלחה אנשי׳ לפנינו ומלת והקימותי שאקיים את שבועתי והקרוב אלי שזאת הברי׳ רמז לקשת. וטעם ברית הסכמה ודבר שבחרו שנים והוא מגזרת ברו לכם איש והמלה בסמוך ובמוכרת שוה וכן שבית יעקב ובנותיו בשבית ויש אומרים שברית גבול כרות. ואחר שאמר שנים ביאר שיהיו זכר ונקבה ואחר שאמר כלל מכל החי מכל בשר פרט אחר כן מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה ומכל רמש שהוא על האדמה זה כלל לחיות השד׳ וכל קטן וגדול שהוא נולד מזכ׳ ונקב׳ ויצאו כל הנולדים בלי התחברות שנים וכן חיות המים שגם הדג יקרא בשר והעד שאמ׳ משה ואתה אמרת בשר אתן להם הצאן ובקר וגו׳ אם את כל דגי הים וגו׳. ומלת תביא אל התיבה מצוה על נח שלא יעזבם רק יביאם עמו להחיות זרע כל מין. ומלת יבאו אליך שהם יבאו מעצמם ולא יגע לבקש אותם בחיים ולצוד כל מיני העוף. וזה שיתקן מיני מאכל לכל ותועי רוח ישאלו מה אכל כל עוף דורס וכל חיה כמו האריה שלא יחיה כי אם מבשר וזאת אינכה שאלה כי מי שלא ימצא בשר יאכל העשב ופרי העץ כאשר ירעב וכן דרש שים בבהמות גדול והוא רועה אלף הרים טוב הוא להשמעת אזניים וכן עוף שיכסה אור השמש בכנפיו יש לו סוד ואיננו כמשמעו. והשם צוה אל נח לעשות התיבה ימים רבים קודם בא המבול וכאשר קרבו הימים צוה השם הנכבד שילך נח הוא וביתו אל התיבה ובעבור צריכת הקרבן צוה השם הנכבד שיקח מן הבהמה הטהורה ומן העוף הטהור שבעה זכרים ושבעה נקבות:

רשי

קץ כל בשר. כל מקום שאתה מוצא זנות אנדרולומוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעי׳: כי מלאה הארץ חמס. לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל: את הארץ. כמו מן הארץ ודומה לו כצאתי את העיר מן העיר חלה את רגליו מן רגליו. ד״א את הארץ. עם הארץ שאף שלש טפחים של עומק המחרישה נמוחו ונטשטשו: עשה לך תיבת. הרבה ריוח והצלה לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עסוק בה מאה ועשרים שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקב״ה להביא מבול לעולם אולי ישובו: עצי גופר. כך שמו ולמה ממין זה על שם גפרי׳ שנגזר עליהם למחות בו: קנים. מדורים מדורים לכל בהמה וחיה: בכופר. זפת בלשון ארמי ומצינו בתלמו׳ כופר׳ בתיבתו של משה על ידי שהיו המים תשים דיה בחומר מבפנים וזפת מבחוץ ועוד כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת אבל כאן מפני חוזק המים זפתה מבית ומחוץ: צהר. יש אומרים חלון ויש אומרים אבן טובה המאירה להם: ואל אמה תכלנה מלמעלה. כסויה משופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי שיזובו המים למטה מכאן ומכאן: בצדה תשים. שלא יפלו הגשמים בה: תחתים שני׳ ושלישי׳. שלש עליות זו על גבי זו עליונים לאדם אמצעים למדור תחתיים לזבל: ואני הנני מביא. הנני מוכן להסכים עם אותם שזרזוני כבר מה אנוש כי תזכרנו: מבול. שבלה את הכל שבלבל את הכל שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך וזהו לשון אכקלוס שתרג׳ טופנא שהציף את הכל והביא׳ לבבל שהיא עמוקה ולכך נקרא׳ שנער שנגערו שם כל מתי מבול: והקימותי את בריתי. ברית היה צריך על הפירו׳ שלא ירקבו ויעפשו ושלא יהרגוהו רשעי׳ שבדור: אתה ובניך ואשתך. האנשים לבד והנשים לבד מכאן שנאסרו בתשמיש המטה: מכל החי. אפי׳ שדים: שנים מכל. מן הפחות שבהם לא פחתו משנים א׳ זכר וא׳ נקבה: מהעוף למינהו. אותן שדבקו במיניהם ולא השחיתו דרכם ומאליהן באו וכל שהתיבה קולטתו הכניס בה: ויעש נח. זה בנין התיבה: ראיתי

[marginal notes:] בדור ששה מן לא׳ הקיד׳ ה׳ וכל חד וחד ל׳ דכל · להחיות ל׳ חברים · עם רב

ויאמר אלהים לנח ד׳ דס׳ ללמ״ד כליש׳. קדמאה ויאמר אלהים לנח. תניין ויאמר י״י לנח. ויאמר י״י לדג. ויאמר י״י לשלמה דד״ה: והנני ג׳ וסי׳ והנני משחיתם. והנני אמר לבנות בית. והנני מקשקשת עצים: ופתח ה׳ וסי׳ ופתח התבה. ופתח אהל מועד תשבו. וקדמא׳ ותליתא דהצלע. ופתח הבית דלתותיו הפנימית: ושלשים ב׳ כא׳ וסי׳ ושלשי׳ תעשה. ושלשי׳ יסעו: ובאת ז׳ בטע׳ מלרע וסי׳ אל התבה. ושמעו לקולך. ובאת אל הבהנים. ובאת אל הבהן. ושלשת תרד ובאת. וקראת במגלה׳ לקוח באת הגולה. קדמאה דפסו׳: להחיות ב׳ בספר חס׳ וסי׳ אל התבה להחית. להחית עם רב: מהעוף חד מן כ״ב נסבין בה׳ דכל חד וחד לית דכו׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳. יאכל כ״ג וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: ולהם ח׳ וס׳ ואתה קח לך מכל מאכל. וישימו לו לבדו ולהם. וטפכם אשר אמרתם. כי הם ומקניהם יעלו. ויהי אחרי בא אמציהו. כי הטהרו הבוהנים. מלבד עבדיהם ואמהתיהם. וחכרו:

ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ: עשה לך תבת עצי גפר קנים תעשה את התבה וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר: וזה אשר תעשה אתה שלש מאות אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ושלשים אמה קומתה: צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים תחתים שנים ושלשים תעשה: ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים כל אשר בארץ יגוע: והקמתי את בריתי אתך ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך: ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה להחית אתך זכר ונקבה יהיו: מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה מכל רמש האדמה למינהו שנים מכל יבאו אליך להחיות: ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה: ויעש נח ככל אשר צוה אתו אלהים כן עשה: ויאמר יהוה לנח בא אתה וכל ביתך אל התבה כי אתך

ואמר יי לנח קיצא כל בשרא עאל לקדמי ארי איתמליאת ארעא חטופין מן קדם עובדיהון בישיא והא אנא מחבלהון עם ארעא: עביד לך תיבותא דאעין דקדרום מדורין תעביד ית תיבותא ותחפי יתה מגיו ומברא בכופרא: ודין דתעביד יתה תלת מאה אמין אורכא דתיבותא חמשין אמין פותיה ותלתין אמין רומה: נהור תעביד לתיבותא ולאמתא תשכללינה מלעילא ותרעא דתיבותא בסטרה תשוי מדורין ארעאין תנינין ותליתאין תעבדינה: ואנא הא אנא מיתי ית טופנא מיא על ארעא לחבלא כל בשרא די ביה רוחא דחיי מתחות שמיא כל די בארעא ימות: ואקים ית קיימי עמך ותיעול לתיבותא את ובנך ואתתך ונשי בנך עמך: ומכל דחי מכל בשרא תרין מכולא תעיל לתיבותא לקיימא עמך דכר ונוקבא יהון: מעופא לזנוהי ומן בעירא לזנה ומכל ריחשא דארעא לזנוהי תרין מכולא יעלון לותך לקיימא: ואת סב לך מכל מיכל דמתאכיל ותכנוש לותך ויהי לך ולהון למיכל: ועבד נח ככל די פקיד יתיה יי כן עבד: ואמר יי לנח עול את וכל אנש ביתך לתיבותא ארי יתך

כי

ראוי צדיק. ולא נאמר צדיק תמים מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו: הטהורה. העתידה להיות טהור לישראל למדנו שלמד נח תורה: שבעה שבעה. כדי שיקריב מהם קרבן בצאתו: גם מעוף השמים וגו'. בטהורים דבר הכתוב וילמד סתום מן המפורש: כי לימים עוד שבעה. אלו שבעת ימי אבלו של מתושלח הצדיק שחס הקב"ה על כבודו ועכב את הפורענות בא וחשוב שנותיו של מתושלח ותמצא שהם כלים בשנת תר"ר שנה לחיי נח: כי לימים עוד. מהו עוד זמן אחר זמן זה נוסף על מאה וכ' שנה: ארבעים יום. כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצרם לצור צורת ממזרים: ויעש נח. זה ביאתו לתבה:

אבן עזרא

כי לימים עוד שבעה. כי ביום השביעי ימטיר עד סוף ארבעים יום והנה זה היה בי' לחדש השני ובסוף הט' יום מהתחלה ישוב האמצעי אל הנכח והוא סוד. ומלת היקום לא מצאנוה כי אם בפרשה הזאת ושרשו מן הפעלים שהפ"א שלהם איננו שלם על משקל כרוב וי"א שהוא מהפעלי' נחי העי"ן והוא הפוך כמו ריבה יי' את יריבי. ומלת יקום כלל לכל חי שהוא על האדמה: ויעש נח. כאשר צוה ובא עם ביתו קרוב אל התיבה: מפני מי המבול. מפני פחד מי המבול והנה באותם השבעה ימי' באו מעצמם מן הבהמה הטהורה רבות וכן מהעוף הטהור ומהאחרי' וכל רומש זכר ונקב' באו: ויהי ביום השביעי נבקעו כל מעינות תהום רבה. מעינות סמוך באין מעינות מוכרת: תהום. לשון זכר ונקבה וכן תהום רוממתהו [...] הזכיר הכתלים כי מהמעלות יבאו וכאשר נבקעו עלו המי' ונפתחו ארובות האורבות בשמים [...] המים ונתבלבלה הארץ והיה מבדיל בין יום ובין לילה והעד שאמר יום ולילה לא ישבתו וכאשר נפסקו מימי השמי' אז ידע נח כי עברו ארבעים יום וארבעים לילה כי השם גלה לו זה הסוד: ארבות. כמו והנה יי' עושה ארבות והאורב והחלון כלשון בני אדם ומשפטם ויש אומ' שהאל"ף שורש כמו כבדות ויש אומ' שהאל"ף נוסף כמו אל"ף אגודות והם מפעלי הכפל ובי"ז שבעה עשר שהחל המבול נכנס נח וביתו בתיבה והכניס בתוכה החיה והבהמה והרמש והעוף. ומלת צפור שם כלל לאשר יש לו כנף. והפלא שבאו כלם מעצמם שנים שנים. והבאים זכר ונקבה טעמו הבאים בתיבה: וטעם ויסגור יי' בעדו הוא לשבח שהסגירה בעת הזאת טובה יותר מהפתיחה ובעת אחרת לגנאי יסגור על איש ויסך אלוה בעדו והעד ראש הפסוק והנה סגר הפתח והשם עזרו שלא נפתח בתיבה מקום כי מיד היו כלם מתים וכבר נכתב ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעי' לילה אם כן מה טעם ויהי המבול על הארץ ארבעים יום וכן פירושו כאשר היה המבול ארבעים יום על הארץ רבו המים ונשאו התבה וגבהה מעל הארץ וזה אות כי עד ארבעים יום לא זזה ממקומה:

ויאמר יהוה לנח בא אתה וכל ביתך אל התבה כי אתך ראיתי צדיק לפני בדור הזה: מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו ומן הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו: גם מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה לחיות זרע על פני כל הארץ: כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה: ויעש נח ככל אשר צוהו יהוה: ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ: ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה מפני מי המבול: מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהרה ומן העוף וכל אשר רמש על האדמה: שנים שנים באו אל נח אל התבה זכר ונקבה כאשר צוה אלהים את נח: ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ: בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל מעינת תהום רבה וארבת השמים נפתחו: ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה: בעצם היום הזה בא נח ושם וחם ויפת בני נח ואשת נח ושלשת נשי בניו אתם אל התבה: המה וכל החיה למינה וכל הבהמה למינה וכל הרמש הרמש על הארץ למינהו וכל העוף למינהו כל צפור כל כנף: ויבאו אל נח אל התבה שנים שנים מכל הבשר אשר בו רוח חיים: והבאים זכר ונקבה מכל בשר באו כאשר צוה אתו אלהים ויסגר יהוה בעדו: ויהי המבול ארבעים יום על הארץ וירבו המים וישאו את התבה

חזיתי זכאי קדמי בדרא הדין: מכל בעירא דכיא תיסב לך שבעא שבעא דכר ונוקבא ומן בעירא דלא דכיא תרין דכר ונוקבא: אף מעופא דשמיא שבעא שבעא דכר ונוקבא לקימא זרעא על אפי כל ארעא: ארי לזמן יומין עוד שבעא אנא מחית מיטרא על ארעא ארבעין יממין וארבעין לילוון ואמחי ית כל יקומא די עבדית מעל אפי ארעא: ועבד נח ככל די פקדיה יי: ונח בר שית מאה שנין וטופנא הוה מיא על ארעא: ועאל נח ובנוהי ואתתיה ונשי בנוהי עמיה לתיבותא מן קדם מי טופנא: מן בעירא דכיא ומן בעירא דליתוהי דכיא ומן עופא וכל די רחיש על ארעא: תרין תרין עלו עם נח לתיבותא דכר ונוקבא כמא דפקיד יי ית נח: והוה לזמן שבעא יומין ומי טופנא הוו על ארעא: בשנת שית מאה שנין לחיי נח בירחא תנינא בשבעת עשרא יומא לירחא ביומא הדין איתבזעו כל מבועי תהומא רבא וכוי שמיא איתפתחא: והוה מיטרא נחית על ארעא ארבעין יממין וארבעין לילוון: בכרן יומא הדין על נח ושם וחם ויפת בני נח ואתת נח ותלת נשי בנוהי עמהון לתיבותא: אנון וכל חיתא לזנה וכל בעירא לזנה וכל ריחשא דרחיש על ארעא לזנוהי וכל עופא לזנוהי כל ציפר כל דפרח: ועלו עם נח לתיבותא תרין תרין מכל בשרא די ביה רוחא דחיי: ועליא דכר ונוקבא מכל בשרא עלו כמא דפקיד יתיה יי ואגין יי במימריה עלוהי: והוה טופנא ארבעין יממין על ארעא וסגיאו מיא ונטלו ית תיבותא

כח ובניו. האכנים לבד והנשי' לבד לפי שנאסרו בתשמיש המטה מפני שהעולם שרוי בצער: מפני מי המבול. אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים: באו אל נח. מאליהן: שנים שנים. כלם השוו במנין זה מן הפחות היו שנים: בחדש השני. רבי אליעזר אומר זה מרחשון רבי יהושע או' זה אייר: נבקעו. להוצי' מימיהן: תהום רבה. מדה כנגד מדה הם חטאו ברבה רעת האדם ולקו בתהום רבה: ויהי הגשם על הארץ. ולהלן הוא אומר ויהי המבול אלא כשהורידן הורידן ברחמי' שאם יחזרו יהיו גשמי ברכ' כשלא חזרו היו למבול: ארבעים יום וגו'. אין יום ראשון מן המנין לפי שאין לילו עמו שהרי כתוב ביום הזה נבקעו כל מעינו' נמצאו ארבעי' יום כלי' בכ"ח בכסלו לר' אליעזר שהחדשי' נמנין כסדרן אחד מלא ואחד חסר הרי י"ב ממרחשון וכ"ח מכסליו: בעצם היום הזה. למדך הכתוב שהיו בני דורו אומרי' אלו אנו רואים אותו נכנס לתיב' אנו שוברין אות' והורגין אותו אמר הקדוש ברוך הו' אני מכניסו לעיני כלם ונראה דבר מי יקום: צפור כל כנף. דבוק הוא צפור של כל מין כנף לרבו' חגבי': ויסגר יי' בעדו. הגין עליו שלא שברוה הקיפו התבה דובים ואריות והיו הורגים בהם ופשוטו של מקר' סגר כנגדו מן המים וכן כל בעד שבמקרא לשון כנגד הוא בעד כל רחם בעדך ובעד ביתך עור בעד עור מגן בעדי התפלל בעד עבדיך כנגד עבדיך: וירבו

צוהו יי' וס' ויעש נח. ויגד משה לאהרן. ויבא משה ויקרא. ויקח משה את המטה. וישכם דוד בבקר. ויעש דוד כן. וחברו דוד"ה. אשר עשה דוד את הישר. ויעש ברוך בן נריה. אלה פקדיהם לעבדתם: מן הבהמה ג' רפ כת' ו' בדניא' ועזר' ודה וס' בו' במסר רבת': טהרה ה' וס' אשר לא טהרה. אשר איננה טהרה.

לשמי מנחה טהרה. כל צפור טהורה. יראת יי' טהורה. תרין בתר' מל' אין וחד וטהורה היא ונקתה ונזרעה: ומן העוף י"ד זוגי' יחידי' וס' בו' במס' רבת': שבעת הימי' ח' בליש' וס' בו' במסר' רבת': לחיי ג' וס' לחיי נח. אלה לחיי עולם. ומצלין לחיי מלכא ובנוהי: ביום הזה ו' וס' ביום הזה נבקעו. באו מדבר סיני. כאשר עשה ביום הזה. כי ביום הזה יכפר. מה עכרתנו. ויאמר שאול לא יומת איש. וחד וביום הזה לא אמיהך: ואשת ו' וס' בו' במסר' רבת': והבאי' ב' וס' והבאים זכר ונקבה. והיהודים והסגנים:

מאד מאד. פעמים שאין לרוב ממנו וכן אחר שאמר ויכסו כל ההרים הגבוהים לאט אמרו ויכסו ההרים וכן פירושו כל הר גבוה כסה במים וחמש עשרה אמה כסו ההרים הנזכרים ואנחנו נאמין בדברי אלהינו ונעזוב הבלי בני האדם שיאמרו על הר אחד גבוה שהוא במלכות יון. ופי' ויגוע וכבר גוע ורבים בתורה כמוהו כמו ואתחנן וכן ויעתר עליהם מן על פי האמת ומלת ויגוע מיתה וכפי' ויגוע וימת הבאר לך זה' והנה ברור לך שמלת רמש כלל לעוף ולבהמה ולחיה ולשרץ שהוא רק ולאדם. ויתכן להיות כל אשר נשמת רוח חיים באפיו שב אל האדם כי לא מצאנו נשמה חוץ מנשמת האדם ורבים אמרו שנקראת כן בעבור שהי' מן השמים ואם הם שני שרשים ימצא כמוהו: וימחו מן הארץ. כמחה שמם מן הארץ כי אין להם זרע ונשאר רק נח לבדו ואשר אתו והנה זאת תשובה גמורה על חסידי הדעת מאחינו שאומרים שלא היה המבול בכל הארץ: ויגברו המים חמשים ומאת יום. בעבור שנבקעו המעינות גם היה גשם יורד יום אחד ופוסק יום אחד כי פי' אכי ממטיר תמיד בלי הפסקה והעד שאמר ויכלא הגשם: ויזכור אלהים את נח. גם בניו והנשים בכלל נח שהוא העקר: ואת כל החיה. כלל לחית השדה ולעוף השמי' ולכל שורץ על הארץ וטעם ויזכור השבוע שנשבע לנח: ויעבר אלהים רוח. העבירו תמיד: וישכו המים. וינוחו ולא גברו וכן וחמת המלך שככה ורגשות הכ"ף לחסרון העי"ן ושניהם מהבנין הקל: ויסכרו. כמו ויסגרו ואין הכ"ף מתחלפת בגימ"ל רק הם שתי מלות והטעם אחד כי לא יתחלפו חוץ מאותיות יהו"א וסמך בשי"ן: ויכלא הגשם. ככלא בתוך האוצר: וישובו המים. למטה מהארץ כמשפטם בסוף חמשים ומאת יום גם זה החשבו' בדרך כנוה ידעו והאומרים כי הנה מצאנו מאה וחמשים יום חמשה חדשי' וזה לנו לאות שהם חדשי חמה והנה לא דברו נכונ' על דבריהם כי שנים ימים יחסרו גם האומר כי בחשבון העבור היה עושה ויטים בחדש השני מרחשון ותהיה השנה שלימה ולמה כל זה ואפי' היה כתוב כי נח היה חשבונו על החמה או תחלת השנה מתשרי לא כתבו המועדי' על יד נח

ותרם מעל הארץ. משוקעת היתה במים י"א אמה כספינה טעונה משוקעת מקצתה במים ומקראות שלפניו יוכיחו: ויגברו. מאליהן: חמש עשרה אמה מלמעלה. למעלה של גובה כל ההרים לאחר שהשוו המים לראשי ההרים: נשמת רוח חיים. נשמה של רוח חיים: אשר בחרבה. ולא דגים שבים:

מאד מאד ו' וסי' והמים גברו. ויפרץ האיש. טובה הארץ. חיל גדול. וייראו מאד מאד. מרב מאד מאד: נשמת ד' וסי' ויפח באפיו. כל אשר נשמת. נר יי' נשמת. נשמת יי' כנחל גפרית: היקום ג' וסי' כי לימים עוד שבעה. ומחה את כל היקום. ואת כל היקום אשר: ויזכר אלהים ד' דס בתו' וסי' ויזכר אלהים

וְאִתְרְמַת מֵעַל אַרְעָא׃ וּתְקִיפוּ מַיָּא וּסְגִיאוּ לַחֲדָא עַל אַרְעָא וּמְהַלְכָא תֵּיבוּתָא עַל אַפֵּי מַיָּא׃	וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ׃ וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבּוּ מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃
וּמַיָּא תְּקִיפוּ לַחֲדָא לַחֲדָא עַל אַרְעָא וְאִתְחֲפִיאוּ כָּל טוּרַיָּא רָמַיָּא דִּי תְחוֹת כָּל שְׁמַיָּא׃	וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַיְכֻסּוּ כָּל־הֶהָרִים הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר־תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃
חֲמֵשׁ עַשְׂרֵי אַמִּין מִלְּעֵילָא תְּקִיפוּ מַיָּא וְאִתְחֲפִיאוּ טוּרַיָּא׃	חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים׃
וּמִית כָּל בִּשְׂרָא דְּרָחֵישׁ עַל אַרְעָא בְּעוֹפָא וּבִבְעִירָא וּבְחַיְתָא וּבְכָל רִחְשָׁא דְּרָחֵישׁ עַל אַרְעָא וְכֹל אֱנָשָׁא׃	וַיִּגְוַע כָּל־בָּשָׂר הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ וְכֹל הָאָדָם׃
כֹּל דִּי נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּין בְּאַפּוֹהִי מִכֹּל דִּי בְיַבֶּשְׁתָּא מִיתוּ׃	כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה מֵתוּ׃
וּמְחָא יָת כָּל יְקוּמָא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא מֵאֱנָשָׁא עַד בְּעִירָא עַד רִחְשָׁא וְעַד עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְאִתְמְחִיאוּ מִן אַרְעָא וְאִשְׁתְּאַר בְּרַם נֹחַ וְדִי עִמֵּיהּ בְּתֵיבוּתָא׃	וַיִּמַח אֶת־כָּל־הַיְקוּם ׀ אֲשֶׁר ׀ עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן־הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֶר אַךְ־נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה׃
וּתְקִיפוּ מַיָּא עַל אַרְעָא מְאָה וְחַמְשִׁין יוֹמִין׃	וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃
וּדְכִיר יְיָ יָת נֹחַ וְיָת כָּל חַיְתָא וְיָת כָּל בְּעִירָא דִּי עִמֵּיהּ בְּתֵיבוּתָא וְאַעְבַּר יְיָ רוּחָא עַל אַרְעָא וְנָחוּ מַיָּא׃	וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם׃
וְאִסְתַּכַּרוּ מַבּוּעֵי תְהוֹמָא וְכַוֵּי דִשְׁמַיָּא וְאִתְכְּלֵי מִטְרָא מִן שְׁמַיָּא׃	וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־הַשָּׁמָיִם׃
וְתָבוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא אָזְלִין וְתָיְבִין וַחֲסַרוּ מַיָּא מִסּוֹף מְאָה וְחַמְשִׁין יוֹמִין׃	וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ וָשׁוֹב וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃
וְנָחַת תֵּיבוּתָא בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּשִׁבְעַת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא עַל טוּרֵי קַרְדּוּ׃	וַתָּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט׃
וּמַיָּא הֲווֹ אָזְלִין וְחָסְרִין עַד יַרְחָא עֲשִׂירָאָה בַּעֲשִׂירָאָה בְּחַד לְיַרְחָא אִתַּחְזִיאוּ רֵישֵׁי טוּרַיָּא׃	וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים׃

(שוליים: ז׳ — ל׳ — ג׳ מל׳ — כ׳ בסו׳ דאית בהון עד עד — ל׳ — ר׳ פ׳ חס׳ — ח — ל׳ — ל׳ הגש — ג׳ מל׳ — ב׳ בתו׳ ע׳ לוהס ב׳ הגיח — י׳)

ויתח. לשו' ויפעל הוא ואינו לשו' ויפעל והוא מגזרת ויפן ויבן כל תיבה שסופ' ה"א כשהוא בגה מחה קנ' כשהוא כותן וי"ו יו"ד בראשה נקוד בחירק תחת ה היו"ד: אך נח. לבד נח זהו פשוטו ומדרש אגדה גונח וכוהה דם מטורח הבהמות והחיות ויש אומרים שאיחר מזונות לארי והכישו ועליו נאמ' הן צדיק בארץ ישולם: ויזכר אלהים. זה השם מדת הדין הוא ונהפכ' למדת רחמים על ידי תפלת הצדיקי' ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין שנאמר וירא יי' כי רבה רעת האדם ויאמר יי' אמחה' והוא שם מדת רחמי': וישכו. כמו כשוך חמת המלך לשון ה הנחת חמה: ויזכור אלהים את נח וגו'. מה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו דרכם קוד' לכן ושלא שמשו בתבה: ויעבר אלהים רוח. רוח תנחומי' והנחה עברה לפניו: על הארץ. על עסקי הארץ: ויסכרו מעינות. כשנפתחו כתיב כל מעינו' וכאן אין כתיב כל לפי שנשתיירו מהם אותן שיש בהם צורך לעולם כגו' חמי טבריא וכיוצא בהן: ויכלא. וימנע כמו לא תכלא רחמיך לא יכלא ממך: מקצה חמשים ומאת יום. התחילו לחסור והוא אחד בסיון כיצד בכ"ז בכסליו פסקו הגשמי' הרי שלשה מכסליו וכ"ט מטבת הרי לב' ושבט ואדר ניסן ואייר

ארבעים לכסלו שבו פסקו הגשמים: מה תלמוד לומר תשע עשרה אמה משוקעת במים

את נח. ויהי כשחת אלהים. ויזכר אלהים את רחל. וישמע אלהים את נאקתם: ויעבר ט' וסי' ויזכר אלהים את נח. ויקחם ויעבירם. ויעבר ישי שבעת בניו. ויעבר ישי שמה. ויעבר הקדשים. ובשמע אסא את הדברים. ויגע הדבר אל מלך נינוה: ובשנת אחת לכורש. וחברו דעזר': ויסכרו כל לשני' סמ"ך כתי' בבמ"א. כתיב בשי"ן כי ישכר פי דברי שקר. וכל אגרא כתיב שי"ן בבמ"א וסכרום עליהם יעצים: הלוך ד' מל' בתורה וסי' ושוב. וחסור. ונסוע. וגדל: ושוב ג' וסי' וישובו. ויצא יצוא. והחיות: אררט ד' ג' קמץ וחד פתח וסי' ותבה. ורבה נבלטו. וחברו. כמלכות:

גם יתכן על מנות התיבה לדבר דברים ארוכים לכן לא יועילו ולא יבילו כי תהו המה: בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרי'. והנה נח קבע אחד לחדש ולא ראה הלבנה כי עוד לא פתח חלון התיב' ובעבור לחדש שבע שלח את העורב ותמיד היה הולך ושב עד שיצא נח כי כן אמר עד יבושת המים וביום שיבשה הארץ יצא נח וכל אשר אתו ואחר שבעת ימים שלח את העורב שלח את היונה וזה היה ביום שבעה עשר לשבט שהוא החדש העשירי מיום המבול והנה הוא על המשבע המרובע והעד שאמר ויחל עוד שבעת ימים אחרים.

ק"ח הרי קנ': בחדש השביעי. סיון והוא שביעי לכסלו שבו פסקו הגשמים: בשבעה עשר יום. מכאן אתה למד שהיתה התבה משוקעת במים י"א אמה שהרי כתי' בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרי' זה אב שהוא עשירי למרחשון לירידת גשמים והן היו גבוהים על ההרים ט"ו אמה וחסרו מיום אחד בסיון עד אחד באב ט"ו אמה לס' יום הרי אמה לד' ימי' נמצא ששבעה עשר של סיון לא חסרו אלא ד' אמות ונחה התיבה ליום המחרת למדת שהיתה משוקעת י"א אמה במים שעל ראשי ההרים: בעשירי נראו ראשי ההרים. זה אב שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם ואם הוא אלול ועשירי לכסליו שפסק הגשם כשם שאתה אומר בחדש השביעי והוא שביעי להפסקה אי אפשר לומר כן על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא להפסקה שהרי לא כלו מ' של ירידת גשמים וק"נ של תגבורת המים עד אחד בסיון ואם אתה אומר שביעי לירידה אין זה סיון והעשירי אי אפשר למנות אלא לירידה שאם אתה אומר להפסקה והוא אלול אי אתה מוצא בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ שהרי מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים שלח את העורב וכ"א יום הוחיל בשליחות היונה הרי ס' יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני האדמה ואם תאמר באלול נראו נמצא שחרבו במרחשון והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת עולם ולרבי יהושע הוא ניסן: מקץ

15

רשי

מקץ ארבעים יום. משנראו ראשי ההרים: את חלון התיבה אשר עשה. לצהר ולא זה פתח התיבה העשוי לביאה ויציאה: יצוא ושוב. הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו שמצינו באגדת חלק: עד יבושת המים. פשוטו כמשמעו אבל מדרש אגדה מוכן היה העורב לשליחות אחרת בעצירת גשמים בימי אליהו שנאמר והעורבים מביאים לו לחם ובשר: וישלח את היונה. לסוף ז׳ ימים שהרי כתיב ויחל עוד שבעת ימים אחרים מכלל זה אתה למד שאף בראשונ׳ הוחיל ז׳ ימים: וישלח. אין זה לשון שליחות אלא לשון שלוח שילחה ללכת לדרכה ובזו יראה אם קלו המים שאם תמצא מנוח לא תשוב אליו: ויחל. לשון המתנה וכן לי שמעו ויחלו והרבה יש במקרא: טרף בפיה. אומר אני מזכר היה לכן קורהו פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה לפי שכל יונה שבמקרא לשון נקבה כמו כיונים על אפיקי מים רוחצות כיוני הגאיות כלם הומות וכמו כיונה פותה: טרף. חטף ומדרש אגד׳ לשון מזון ודרשו בפיה לשון מאמר אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית ובידו של הקדוש ברוך הוא ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם: וייחל. הוא לשון ויחל אלא שזה לשון ויפעל וזה לשון ויתפעל ויחל וימתן וייחל ויתמתן: בראשון. לרבי אליעזר הוא תשרי ולר׳ יהושע הוא ניסן: חרבו. נעשה כמין טיט שקרמו פניה של מעלה: יבש׳. נעשית גריד כהלכת׳: בשבעה ועשרים. וירידתן בחדש השני אלו אחד עשר ימים שהחמה יתירה על הלבנה שמשפט דור המבול שנה תמימה היה: אתה ואשתך וגו׳. איש ואשתו כאן התיר להם תשמיש המטה: הוצא. הוצא כתיב היצא קרי היצא אמור להם שיצאו הוצא אם אין רוצים לצאת הוציאם אתה: ושרצו בארץ. ולא בתיבה מגיד שאף הבהמה והעוף נאסרו בתשמיש: למשפחותיהם. קבלו עליהם על מנת לידבק במינן: מכל הבהמה הטהורה. אמר לא צוה לי הקב״ה להכניס מאלו שבעה שבעה אלא כדי להקריב קרבן מהם: מנעוריו. מנעריו כתי׳ משננער לצאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע: לא

וישלח ב״ב וסי׳ וישלח את הערב. וישלח את היונה. וישלח את לוט. וישלח את אחיו וילכו. וישלח משה את חתנו. וישלח את לוט מתוך. וישלח לבלעם ולשרים. וישלח יהושע את העם. וחבירו. ויהי כאשר כלה להקריב. ויבער אש בלפידים. וידבר שמואל אל העם. ויקח צמד בקר וינתחהו. ויבא דוד אל צקלג.

פסוק	תרגום
ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח את חלון התבה אשר עשה: וישלח את הערב ויצא יצוא ושוב עד יבשת המים מעל הארץ: וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים מעל פני האדמה: ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה ותשב אליו אל התבה כי מים על פני כל הארץ וישלח ידו ויקחה ויבא אתה אליו אל התבה: ויחל עוד שבעת ימים אחרים ויסף שלח את היונה מן התבה: ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה וידע נח כי קלו המים מעל הארץ: וייחל עוד שבעת ימים אחרים וישלח את היונה ולא יספה שוב אליו עוד: ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ ויסר נח את מכסה התבה וירא והנה חרבו פני האדמה: ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ: ס וידבר אלהים אל נח לאמר: צא מן התבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך: כל החיה אשר אתך מכל בשר בעוף ובבהמה ובכל הרמש הרמש על הארץ הוצא אתך ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ: ויצא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו: כל החיה כל הרמש וכל העוף כל רומש על הארץ למשפחתיהם יצאו מן התבה: ויבן נח מזבח ליהוה ויקח מכל הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהור ויעל עלת במזבח: וירח יהוה את ריח הניחח ויאמר יהוה אל לבו	והוה מסוף ארבעין יומין ופתח נח ית כות תיבותא די עבד: ושלח ית עורבא ונפק מיפק ותאיב עד דיבישו מיא מעל ארעא: ושלח ית יונה מלותיה למחזי אם קלו מיא מעל אפי ארעא: ולא אשכחת יונה מנח לפרסת ריגלה ותבת לותיה לתיבותא ארי מיא על אפי כל ארעא ואושיט ידיה ונסבה ואעיל יתה לותיה לתיבותא: ואוריך עוד שבעא יומין אחרנין ואוסיף שלח ית יונה מן תיבותא: ואתת לותיה יונה לעידן רמשא והא טרף זיתא תביר מחת בפומה וידע נח ארי קלו מיא מעל ארעא: ואוריך עוד שבעא יומין אחרנין ושלח ית יונה ולא אוסיפת למתב לותיה עוד: והוה בשית מאה וחדא שנין בקדמאה בחד לירחא נגובו מיא מעל ארעא ואעדי נח ית חופאה דתיבותא וחזא והא נגובו אפי ארעא: ובירחא תנינא בעסרין ושבעא יומא לירחא יבישת ארעא: ומליל יי עם נח למימר: פוק מן תיבותא את ואתתך ובנך ונשי בנך עמך: כל חיתא דעמך מכל בסרא בעופא ובבעירא ובכל ריחשא דרחש על ארעא אפיק עמך ויתילדון בארעא ויפשון ויסגון על ארעא: ונפק נח ובנוהי ואתתיה ונשי בנוהי עמיה: כל חיתא כל ריחשא וכל עופא כל דרחיש על ארעא לזרעיתהון נפקו מן תיבותא: ובנא נח מדבחא קדם יי ונסיב מכל בעירא דכיא ומכל עופא דכי ואסיק עלון על מדבחא: וקביל יי ברעוא ית קורבניה ואמר יי במימריה

אבן עזרא

ומלת ויחל עוד על דעתי מתחלה כי אילו היה מגזרת תוחלת היה וייחל כמו וייקץ ה׳ו ויחל כמו וישב יעקב ויתכן להיותה מלה זרה בדקדוק: ויוסף שלח את היונה מן התיבה. בארבעה ועשרים בשבט: טרף בפיה. י״א שהיא מלה מוכפלת בטעם כמו אדמת עפר ויפרשו טרף כמו עלה זית וכן כל טרפי צמחה והראיה שיש תחת הרי״ש קמץ גדול כמו זהב ועשן והנכון בעיני שיהיה הבית נוסף כבי״ת ברוחו שמים שפרה והוא באחד ובא בקמץ כמו כי הוא טרף אריה שאג וחבריהם או יהיה טרף קמוץ בעבור שהוא תואר השם כמו חכם והטעם כמו טרוף כי יש תואר דומה לפועל ויש תואר דומה לפעול: וייחל. מבנין כפעל ובא תלעיל כמו וילחם ויכתר ויש מזה הבנין שהוא מלרע כמו ויפקד מקו׳ דוד ובא יו״ד וייחל בשרשו השלם כיוד או ירה יירה. ובאחד בא״דר שלח את היונה ולא יספה כמשפטה לשוב אליו עוד לעולם וכן עוד טומאתו בו עוד כל ימי הארץ: חרבו המים. לכן לא תוכל הרגל לדרוך על הארץ שהיא רכה כי פניה חרבו לבדם ואחר כך יבשה הארץ והאומר׳ על שנת הלבנה נשען בעבור עשר ימים שהם נוספי׳ בעבור שנת החמה צריכים להיות שנים שלימה ועוד מי מלל להם ששנה עמד נח בתיבה רק עמד שנת החמה ועוד ז׳ ימים: היצא. כמו השלם וכן היסר לפני דרכך: ושרצו. יולידו: למשפחותיהם. כמו למינהם ויש אומרי׳ שהולידו בתבה וכל משפחה יצאה ולא התערבה באחרת וזה אינגו רחוק: הבהמה הטהור׳. עשר ולא כרע מספר העוף הטהור כי הוא יותר מהטמא. והנה המזבח בנהו באח׳ הרי אררט: וירח. על משקל וינח בכל גבול מצרים ונפתח הרי״ש בעבור החית שהיא מהגרון כמשפט לשון הקדש וחלילה חלילה להיו׳ השם מריח ולא אוכל כי כן כתוב אשר חלב זבחימו יאכלו רק הטעם שקבל העולה ויצרה לפניו כאדם שמריח ריח טוב והוא ערב: הניחח. מלשון מנוחה והחי״ת כפול כהכפל פ״א וכאפופיים והטעם שהגיע הריח מהזבח או שיניח נח ע עליון: אל לבו. כמו עם לבו ואחר כן גלה סודו לנח כי נביא היה. וטעם

ויאמר אבנר אל דוד · וישלח דוד את העם · ויבא אל העופל ויקח · ויהי בהחלת שבתם · ויאמרו למלך אשור · וישלח י״י בו את גדודי · ויתן להם שאלתם: ז׳ פסו׳ דאית בהון אל על אל וסי׳ ולא מצאה היונה מנוח · וירד הגבול · ויאמר האיש אל יואב · ויאמר אוריה אל דוד · פתח הצלע התיכונה · וינוסו הנותרים אפקה · ויאמר אלי המים האלה: יצוא ג׳ ג׳ מלאין וד׳ חסרים וס׳ העורב · יעקב הרצח · שמעי · נעכן · יאב · ירמיהו וסים׳ דמלא׳ עש״ז: ויחל ט׳ וס׳ ויחל עוד שבעה קדמא׳ · ויחל נח · ויחל העם לזנו׳ · ויחל שער ראשו · ויחל מאד מהמורי׳ · מן היורי׳ · ויחל יתה לבא · ויחל שלמה לבנות את בית י״י · ויחל לבנות בחדש השני בשני · ואחד וייחל עוד שבעת ימים: טרף ב׳ קמצי׳ וסי׳ עלה זית טרף · כי הוא טרף · וחד פתח אפוטרף: קלו ד׳ וסי׳ המים · מנשרים קלו · ימי קלו מני ארג · וימי קלו מני רץ: וידבר אלה׳ ג׳ דסמי׳ בתור׳ וסי׳ אל נח · אל משה דוארא · את כל הדברי׳: כל החיה ד׳ פסוקי׳ כל כל וכל כל וסי׳ כל החיה כל הרמש נגל׳ · ועת׳ כל נביאי הבעל · וראשית כל בכורי כל · כל קבל דנא ביה זמנא:

לא אוסיף לא הוסיף. כפל הדבר לשבועה הוא שכתוב אחר, כמו אשר נשבעתי מעבור מי נח ולא מצינו בה שבועה אלא זו שכפל דבריו והיא שבועה וכן דרשו חכמים במס' שבועות: עוד כל ימי הארץ וגו' לא ישבותו. ששה עתים הללו שני חדשים לכל אחד ואחד כמו ששנינו חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע חצי כסליו וטבת וחצי שבט קור וכו' בבבא מציעא: קור. קשה מחורף: חורף. עת זרע שעורים וקטנית החריפין להתבשל מהר והוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן: קיץ. הוא זמן לקיטת תאנים וזמן שמייבשין אותן בשדות ושמו קיץ כמו הלחם והקיץ לאכול הנערים: חום. הוא סוף ימות החמה חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר כמו ששנינו במסכת יומא שלהי קיטא קשי מקיטא:

אבן עזרא

לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי: עֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ: וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל עוֹף הַשָּׁמָיִם בְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה וּבְכָל דְּגֵי הַיָּם בְּיֶדְכֶם נִתָּנוּ: כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל: אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ: וְאַךְ אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם: שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם: וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ בָהּ: ס וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ וְאֶל בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר: וַאֲנִי הִנְנִי מֵקִים אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם: וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף בַּבְּהֵמָה וּבְכָל חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה לְכֹל חַיַּת הָאָרֶץ:

לָא אוֹסִיף לְמֵילַט עוֹד יָת אַרְעָא בְּדִיל חוֹבֵי אֱנָשָׁא אֲרֵי יִצְרָא לִבָּא דֶאֱנָשָׁא בִּישׁ מִזְּעוּרֵיהּ וְלָא אוֹסִיף עוֹד לְמִמְחֵי יָת כָּל דְּחַי כְּמָא דַעֲבָדִית: עוֹד כָּל יוֹמֵי אַרְעָא זַרוּעָא וַחֲצָדָא וְקוֹרָא וְחוּמָּא וְקֵיטָא וְסִתְוָא וִימָם וְלֵילֵי לָא יִבְטְלוּן: וּבָרִיךְ יְיָ יָת נֹחַ וְיָת בְּנוֹהִי וַאֲמַר לְהוֹן פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוֹ יָת אַרְעָא: וְדַחַלְתְּכוֹן וְאֵימַתְכוֹן תְּהֵי עַל כָּל חֵיוַת אַרְעָא וְעַל כָּל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא בְּכֹל דִּי תַרְחֵישׁ אַרְעָא וּבְכָל נוּנֵי יַמָּא בִּידְכוֹן יְהוֹן מְסִירִין: כָּל רִחְשָׁא דְּהוּא חַי לְכוֹן יְהֵי לְמֵיכַל כְּיָרוֹק עִסְבָּא יְהָבִית לְכוֹן יָת כּוֹלָא: בְּרַם בִּסְרָא בְּנַפְשֵׁיהּ דְּמֵיהּ לָא תֵיכְלוּן: וּבְרַם יָת דִּמְכוֹן לְנַפְשָׁתְכוֹן אֶתְבַּע מִיַּד כָּל חֵיוְתָא אֶתְבְּעִנֵּיהּ וּמִיַּד אֱנָשָׁא מִיַּד גְּבַר דְּיֵשׁוֹד יָת דְּמָא דַאֲחוּהִי אֶתְבַּע יָת נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא: דְּיֵשׁוֹד דְּמָא דֶאֱנָשָׁא בְּסַהֲדִין עַל מֵימַר דַּיָּנַיָּא דְמֵיהּ יִתְּשַׁד אֲרֵי בְּצַלְמָא דַייָ עֲבַד יָת אֱנָשָׁא: וְאַתּוּן פּוּשׁוּ וּסְגוּ אִתְיַלִּידוּ בְאַרְעָא וּסְגוּ בַהּ: וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ וְלִבְנוֹהִי עִמֵּיהּ לְמֵימַר: וַאֲנָא הָא אֲנָא מְקַיֵּם יָת קְיָמִי עִמְּכוֹן וְעִם בְּנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן: וְעִם כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא דְעִמְּכוֹן בְּעוֹפָא בִּבְעִירָא וּבְכָל חֵיוַת אַרְעָא עִמְּכוֹן מִכֹּל נָפְקֵי תֵיבוּתָא לְכֹל חֵיוַת אַרְעָא:

והקימותי. אעשה קיום לבריתי ומהו קיומו את הקשת כמו שמסיים והולך: לדרת עולם. נכתב חסר שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורי׳ היו כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של רבי שמעון בן יוחאי: בעננו ענן. כשתעלה במחשבה לפני להביא חשך ואבדון לעולם: בין אלהים ובין כל נפש חיה. בין מדת הדין של מעלה וביניכם שהיה לו לכתוב ביני ובין כפש חיה אלא זהו מדרשו כשתבא מדת הדין לקטרג עליכם לחייב אתכ׳ אני רואה את האות ונזכר: זאת אות הברית. הראהו הקש׳ ואמר לו הרי האות שאמרתי: וחם הוא אבי כנען. למה הוצרך לומ׳ כאן לפי שהפרשה עסוקה ובא׳ בשכרותו של נח שקלקל בה חם ועל ידו נתקלל כנען ועדין לא כתב תולדות חם ולא ידענו שכנען בנו לפיכך הוצרך לומר כאן וחם הוא אבי כ כנען: ויחל. עשה עצמו חולין שהיה לו לעסו׳ תחלה בנטיעה אחרת: איש האדמה. אדוני האדמה כמו איש כ נעמי: ויטע כרם. כשנכנ׳ לתבה הכניס עמו זמורות ויחורי תאנים: אהלו. אהלה כתיב רמז לעשר׳ שבטי׳ שנקראו ע׳ שם שומרו׳ שנקרא׳ אהלה שגלו על עסקי יין שנאמר השותים במזרקי יין: ויתגל. לשון ויתפעל: וירא חם אבי כנען. יש מרבותינו אומרים כ כנען ראה והגיד ל לאביו לכך הוזכר על הדבר ונתקלל: וירא את ערות אביו. יש אומ׳ סרסו ויש אומרי׳ רבעו: ויקח שם ויפת. אין כתו׳ ויקחו אלא ויקח לימד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת לכך זכו בניו לטלית של ציצית ויפת זכה לקבורה ל לבניו שנאמ׳ אתן לגוג מקום שם קבר וחם שבזה את אביו נאמר בזרעו כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת וגו׳: ופניהם אחורנית. למה נאמר פעם שניה ללמד שכשקרבו אצלו והוצרכו להפוך עצמם לכסותו הפכו פניהם אחורנית: בנו הקטן. הפסול והבזוי כמו הנה קטון נתתיך בגוי׳ בזוי: ארור כנען. אתה גרמת לי שלא אוליד בן רביעי אחר לשמשני ארור בנך הרביעי להיות משמש את זרעם של אלו הגדולי׳ שהוטל עליהם טורח עבודתי מעת׳ ומה ראה חם שסרסו אמר להם לאחיו אדם הראשון שני בני׳ היו לו והרג זה את זה בשביל ירושת העולם ואבינו יש לו שלשה בנים ועדנו מבקש בן רביעי:

ברוך

ומלת בשר נגף כי הוא מרגיש כי העצם לא ירגיש והנה הברית שלא יכרת נוף בימי המבול וי״א כן שימלטם אם יבא מבול הנכון בברית שלא יהיה עוד מבול ועל זאת הברית כאשר אמר אשר נשבעתי מעבור מי נח: אות. זכר ונקבה: את קשתי. הנה נתתי עתה קשת בענן ואין פירושו כאשר אמר הגאון כי בתחלה היתה: בעננו ענן. קל הנו״ן הראשון והיה ראוי להדגש בעבור שהוא משבנין הכבד כמו כדברי אתך: ונראתה הקשת. אילו היינו מאמינים בדברי חכמי יון שתלהט ה השמש תולד הקשת יש לומר כי השם חזק אור השמש אחר ה המבול והיא דרך ככוכ׳ למבין. מלת יהיה עם המי׳ איננה ראויה כי המים לשון יחיד וכן ויהי׳ אנשים. וטעם והיתה הקשת בענן שהיא לעולם עם בסתר והשם רואה אותה: ויאמר אלהי׳ אל נח. זאת הברי׳ שאמרתי לך והו השבועה שהקימותי: וחם הוא אבי כנען. ללמד שמניהם רעים וכמעשה אבות יעשו בנים והזכיר כנען ולא כוש בעבור שיקלל כנען וכתב׳ זאת הפרשה להודיע כי הכנענים מקוללים וכן בנותיהם מימות נח וכן אמר אברהם לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וכן רבקה מבנות חת כאלה ושמא ישאל שואל מה חטאו בני חת למה לא פקח עיניו כי החתי והאמורי והאחרים כלם בני כנען הם על כן יאמר הכתוב אל ארץ כנען: ויחל. מתחלה מפעלי הכפל מהבנין הכבד הנוסף כמו ויסך בדלתים יש: איש האדמה. יודע עבוד האדמה והיא חכמה גדולה והדרש שבוש שכשנטע שהיה מיינו יש לו סוד ואיננו כ כמשמעו וכן ותהר האשה ותלד בן לא היה ביום אחד: ויתגל. מלשון גלוי מבנין התפעל וכן ואל יתעל. וה״א אהלה מקום וי״ו וכן את קול העם ברעה כי פרעה א אהרן: על שכם שניהם. כל אחד שם קצת השמלה על שכמו ומלת שכם לא תתחבר: אחורנית. הפך הילוך האדם כי כל תנועתו לפנים: וייקץ נח. הכתוב לא גלה מה נעשה והעושה היה כנען וכן היה כי חם ראה ולא כסהו כאשר עשו אחיו רק גלה הדב׳ ושמע כנען ולא כדעתה עשה. וטעם בנו הקטן לעד כי כן הוא אומר ובני חם כוש ומצרים ופוט ו וכנען גם וי״ו בנו שב אל חם הנזכר על כן קולל כנען ו והאומר שקלל נח את בן בנו בעבור שבירך אלהים את בניו וזה דרך דרש: עבד עבדים. טעמו עבד כאחד העבדים ואילו היה עבד העבדים היה עבד לעבדים והעד קדש קדשים בקדש הקדשים. וטעם לאחיו לכוש ומצרים ופוט שהם בני אביו ויש אומ׳ כי הכושים הם עבדים בעבור שקלל נח את חם והנה שכחו כי המלך הראשון אחר המבול היה מכוש וכן כתוב ותהי ראשית ממלכתו בבל:

ברוך

הקבתי ג׳ כטע׳ ב״ם וסי׳ זאת אות הברית · וגם והקימותי את בריתי · הקימתי את דבר יו׳ : ולא יכרת ד׳ דסמיכי וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳ : ממי ב׳ וסי׳ ממי המבול · ממי המים המאררים · וחד וכבי · ובמי יהודה יצאו : ומאלה ג׳ וסי׳ ומאלה נפצה כל הארץ · אלה משפחות בני נח · וארא ואין איש ומאלה אין : ויטע ג׳ וסי׳ גן בעדן מקדם ·

והקמתי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ: ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נתן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדרת עולם: את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ: והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן: וזכרתי את בריתי אשר ביני וביניכם ובין כל נפש חיה בכל בשר ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר: והיתה הקשת בענן וראיתיה לזכר ברית עולם בין אלהים ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ: ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית אשר הקמתי ביני ובין כל בשר אשר על הארץ: פ

ויהיו בני נח היצאים מן התבה שם וחם ויפת וחם הוא אבי כנען: שלשה אלה בני נח ומאלה נפצה כל הארץ: ויחל נח איש האדמה ויטע כרם: וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה: וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ: ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו: וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן: ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו:

ואקים ית קימי עמכון ולא ישתיצי כל בשרא עוד ממי טופנא ולא יהי עוד טופנא לחבלא ארעא: ואמר יי דא את קים דאנא יהב בין מימרי וביניכון ובין כל נפשא חיתא דעמכון לדרי עלמא: ית קשתי יהבית בעננא ותהי לאת קים בין מימרי ובין ארעא: ויהי בעננותי עננא על ארעא ותתחזי קשתא בעננא: ודכירנא ית קימי דבין מימרי וביניכון ובין כל נפשא חיתא בכל בסרא ולא יהון עוד מיא לטופנא לחבלא כל בשרא: ותהי קשתא בעננא ואחזינה למדכר קיים עלם בין מימרא דיי ובין כל נפשא חיתא בכל בשרא די על ארעא: ואמר יי לנח דא את קימא דאקימית בין מימרי ובין כל בשרא די על ארעא:

והוו בני נח דנפקו מן תיבותא שם וחם ויפת וחם הוא אבוהי דכנען: תלתא אלין בני נח ומאלין איתבדרו כל ארעא: ושרי נח גבר פלח בארעא ונציב כרמא: ושתי מן חמרא ורוי ואתגלי בגו משכניה: וחזא חם אבוהי דכנען ית עריתא דאבוהי וחוי לתרין אחוהי בשוקא: ונסיב שם ויפת ית כסותא ושויאו על כתף תרויהון ואזלו מחזרין וכסיאו ית עריתא דאבוהון ואפיהון מחזרין ועריתא דאבוהון לא חזו: ואתער נח מחמריה וידע ית די עבד ליה בריה זעירא: ואמר ליט כנען עבד פלח יהי לאחוהי:

ויחל נח · ויטע אשל : אהלה ד׳ כתיב ה׳ וקריין ו׳ו · וסי׳ ויתגל בתוך אהלה · ויעתק משם ההרה · וילך למסעיו · ויט אהלה מהלאה : אחרנית ז׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳ : ופניהם ט׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבתא : וערות ג׳ וסי׳ וערות אביהם · ערות אביך וערות · ערות אחות אמך · וחד וערות מלכא :

ברוך יי׳ אלהי שם. חייבין אנו להוסיף תודות לשם שהוא אלהי שם והוא ישים כנען עבד לו ולשם והטעם שיכריחנו לעבוד את השם כי מלת למו כמו להם והוא׳ נוסף כו״ו תבואתו לכן בחסרון ה״א ובלא ו״ו לא ימצא והזכי׳ עם שם השם הנכבד והנורא בעבור כבוד שם ואין יפת כמוהו ואמר הגאון כי יתחסר מלת אבי והיה ראוי להיותו ארור אבי כנען ו ואמר כי כמוהו לשכי חכמאל דודי שהוא בן דודו ויתכן שהיה גדול מירמיה בשני׳ והיה קורא אותו בשם אביו בעבור כבוד האב וכן אשת אחי האב קראה הכתוב דודתך וזה אבי כנען איננו כן. ופי׳ יפת מן יפה ולא פירש יפה רק הוא כמו ירחיב ובלשון ארמית כמוהו והוא מ מהבנין הכבד הנוסף כמו ו ומלכים ירד ובפסוק הזה ברך יפת גם שם כי פי׳ וישכן באהלי שם שישכון אלהי׳ באהלי שם כי בפסוק הראשון ברך השם: ויהי כנען עבד למו. לשם וליפת גם לאחיו והנה הוא עבד עולם כי מאלה נפצה כל הארץ וזה הדבר היה אחר שנים רבות אחר המבול: כתים. שם והוא בן יון על כן אמרתי בפי׳ ספר דניאל כי מלכות יון ורומי אחת היא: נמרוד. אל תבקש טעם לכל השמו׳ אם לא נכת׳ והו׳ החל להראו׳ גבורו׳ בני אדם על החיו׳ כי היה גבו׳ ציד. וטעם לפני יי׳ שהיה בונה מזבחו׳ ומעלה אות׳ החיות עולה לשם וזו דרך הפש׳ והדרש דרך אחרת: על כן יאמ׳. משל היה גם בימי משה. וטע׳ מן הארץ ההיא יצא אשור הוא בן יפת וזה היה אח׳ הפלגה והמל׳ אשר מלך על בבל בתחל׳ היה נמרוד ובעל סדר עולם פי׳ כי בימיו נפלגה הארץ שהוא היה מלך על השבטים: היא העיר הגדולה. הקרוב אלי שהוא דבק עם ויבן את נינוה ולהיותו דבק עם רסן או עם כ כלח איננו רחוק: ומצרי׳ ילד את לודים. על דעתי שאלה שמות מדינות בכל מדינה מ משפחה על כן הם כלם לשון רבים גם פתרוסים לעד והראי׳ הגמורה אשר יצאו משם ושם רמז למקום גם כפתורים ילדם מצרי׳ ובעבור שהבן מאת האב ומכחו בצלמו בדמותו יאמר לו ילד: באכה

ברוך יי׳ אלהי שם שעתיד לשמור הבטחתו לזרעו לתת להם את ארץ כנען ויהי להם כנען למס עובד. יפת אלהים ליפת. מתורגם יפתי ירחיב: וישכון באהלי שם. ישרה שכינתו בישר׳ ומדרש חכמים אע״פ שיפת אלהים ליפת שבנה כורש שהיה מבני יפת בית שני לא שרתה בו שכינה והיכן שרתה במקדש ראשון שבנה שלמה. שהו׳ מבני שם: ויהי כנען עבד. אף משיגלו בני שם ימכרו להם עבדי׳ מבני כנען: תירס. זו פרס: להיו׳ גבור. להמריד כל העולם על הקב״ה בעצת דור הפלגה: גבור ציד. צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום: לפני יי׳. מתכוין להקניטו על פניו: על כן יאמר. על כל אדם מרשיע בעזות פנים יודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמ׳ זה כנמרוד גבו׳ ציד: מן הארץ ההיא. כיון שראה אשור את בניו שומעין לנמרוד ומורדין במקום לבנו המגדל יצא מתוכם: העיר הגדולה. היא נינוה של׳ ונינוה היית׳ עיר גדולה לאלהים: להבים. שפניהם דומי׳ ללהב: פתרוסי׳ וכסלוחים אשר יצאו משם פלשתים. משניהם יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין משכב נשותיהם אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים: ואחר נפוצו. מאלה נפוצו משפחות הרבה: גבול

אלהי ג׳ מלעיל וסי׳ ברוך יי׳ אלהי שם. לא העשון אתי אלהי כסף. מעונה אלהי קדם: אלישה ג׳ וסי׳ ובני יון אלישה. מאיי אלישה. אלישה ותרשישה: ורעמ׳ ג׳ כתיב ה׳ וסי׳ ובני כוש סבא ב׳ בפסוק. ותלביש צוארו: וב׳ כתיב א׳ ובני כוש דד״ה ב׳ בפסוק: גבר ג׳ חסר׳ בליש׳ הוא החל להיות. הוא היה גבר. האל הגדול

ואמר בריך יי אלהא דשם ויהי כנען עבדא להון: יפתי יי ליפת וישרי שכינתיה במשכניה דשם ויהי כנען עבדא להון: וחיא נח בתר טופנא תלת מאה וחמשין שנין: והוו כל יומי נח תשע מאה וחמשין שנין ומית: ואלין תולדת בני נח שם חם ויפת ואתילידו להון בנין בתר טופנא: בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס: ובני גומר אשכנז וריפת ותוגרמה: ובני יון אלישה ותרשיש כתים ודודנים: מאילין איתפרשו נגוות עממיא בארעתהון גבר ללישניה לזרעיתהון בעממיהון: ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען: ובני כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכא ובני רעמה שבא ודדן: וכוש אוליד ית נמרוד הוא שרי למהוי גבר תקיף בארעא: הוא הוה גבר תקיף קדם יי על כן יתאמר כנמרוד גיבר תקיף קדם יי: והות ריש מלכותיה בבל וארך ואכד וכלנה בארעא דבבל: מן ארעא ההיא נפק אתורא ובנא ית נינוה וית רחובי קרתא וית כלח: וית רסן בין נינוה ובין כלח היא קרתא רבתא: ומצרים אוליד ית לודאי וית ענמאי וית להבאי וית נפתוחאי: וית פתרוסאי וית כסלוחאי דנפקו מתמן פלשתאי וית קפוטקאי: וכנען אוליד ית צידון בוכריה וית חת: וית יבוסאי וית אמוראי וית גרגשאי: וית חואי וית ערקאי וית אנתוסאי: וית ארודאי וית צמראי וית חמתאי ובתר כן איתבדרו זרעית כנענאי:

וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ: יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת וְיִשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ: וַיְחִי נֹחַ אַחַר הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה: וַיְהִי כָּל יְמֵי נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמֹת: פ

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ שֵׁם חָם וָיָפֶת וַיִּוָּלְדוּ לָהֶם בָּנִים אַחַר הַמַּבּוּל: בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן וְתֻבָל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס: וּבְנֵי גֹּמֶר אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת וְתֹגַרְמָה: וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדֹדָנִים: מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לִלְשֹׁנוֹ לְמִשְׁפְּחֹתָם בְּגוֹיֵהֶם: וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן: וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן: וְכוּשׁ יָלַד אֶת נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ: הוּא הָיָה גִבֹּר צַיִד לִפְנֵי יְהוָה עַל כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְהוָה: וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר: מִן הָאָרֶץ הַהִוא יָצָא אַשּׁוּר וַיִּבֶן אֶת נִינְוֵה וְאֶת רְחֹבֹת עִיר וְאֶת כָּלַח: וְאֶת רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִוא הָעִיר הַגְּדֹלָה: וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת לוּדִים וְאֶת עֲנָמִים וְאֶת לְהָבִים וְאֶת נַפְתֻּחִים: וְאֶת פַּתְרֻסִים וְאֶת כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת כַּפְתֹּרִים: ס

וּכְנַעַן יָלַד אֶת צִידֹן בְּכֹרוֹ וְאֶת חֵת: וְאֶת הַיְבוּסִי וְאֶת הָאֱמֹרִי וְאֵת הַגִּרְגָּשִׁי: וְאֶת הַחִוִּי וְאֶת הַעַרְקִי וְאֶת הַסִּינִי: וְאֶת הָאַרְוָדִי וְאֶת הַצְּמָרִי וְאֶת הַחֲמָתִי וְאַחַר נָפֹצוּ מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי:

הגבר: יאמר ג׳ וסי׳ הוא היה גבר ציד: על כן יאמר בספר. ולציון יאמר איש ואיש. וחד ויאמר למלך יריחו: להבים ג׳ וסי׳ ומצרים ילד את לודים׳ וחברו דד״ה. ופני להבים פניהם. אנ״ך: משפחות ל׳ מלא בתו׳ וכל נביאי׳ וכתובי׳ מל בכ״ד חס׳ וסי׳ ויצא הגורל. ולבני קהת הנותרים. ולבני גרשון. דיהושע. ומשפחת אחרחל: ויהי ה׳ בטעם גריש בס׳ וסי׳ ויהי גבול הכנעני. ויהי כאשר התעו. בצאת נפשה. ויהי כי באנו אל המלון. ויהי ברכת יי׳ בכל אשר יש לו.

באכה ו' כתי' ה' וס' ויהי גבול הכנעני מצידן · ב' כן : ויהי מושבם ממשא · כגן יי' כארץ מצרים · וישכנו מחוילה · ויד יי' היתה אל אליהו · וה' בואך · וס' ויחנו עליהם וישחיתו · ויקומו אנשי ישראל · ויך שאול את עמלק · ויפשטו על הגזרי והגשורי · ושכבך וצאתך ובואך · דישעיה · בואך כתי' : ולשם

ויהי גבול הכנעני מצידן באכה גררה עד־עזה באכה סדמה ועמרה ואדמה וצבים עד־לשע: אלה בני־חם למשפחתם ללשנתם בארצתם בגויהם: ס ולשם ילד גם־הוא אבי כל־בני־עבר אחי יפת הגדול: בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם: ובני ארם עוץ וחול וגתר ומש: וארפכשד ילד את־שלח ושלח ילד את־עבר: ולעבר ילד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן: ויקטן ילד את־אלמודד ואת־שלף ואת־חצרמות ואת־ירח: ואת־הדורם ואת־אוזל ואת־דקלה: ואת־עובל ואת־אבימאל ואת־שבא: ואת־אופר ואת־חוילה ואת־יובב כל־אלה בני יקטן: ויהי מושבם ממשא באכה ספרה הר הקדם: אלה בני־שם למשפחתם ללשנתם בארצתם לגויהם: אלה משפחת בני־נח לתולדתם בגויהם ומאלה נפרדו הגוים בארץ אחר המבול: פ

יא ויהי כל־הארץ שפה אחת ודברים אחדים: ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם: ויאמרו איש אל־רעהו הבה נלבנה לבנים ונשרפה לשרפה ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם

והוה תחום כנענאה מצידון מטי לגרר עד־עזה מטי לסדום ועמורה ואדמה וצבוים עד־לשע: אילין בני־חם לזרעיתהון ללישנהון בארעתהון בעממיהון: ולשם איתיליד אף־הוא אבוהון דכל־בני־עבר אחוהי דיפת רבא: בני־שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם: ובני ארם עוץ וחול וגתר ומש: וארפכשד אוליד ית־שלח ושלח אוליד ית־עבר: ולעבר איתילידו תרין בנין שום חד פלג ארי ביומוהי איתפליגת ארעא ושום אחוהי יקטן: ויקטן אוליד ית־אלמודד וית־שלף וית־חצרמות וית־ירח: וית־הדורם וית־אוזל וית־דקלה: וית־עובל וית־אבימאל וית־שבא: וית־אופר וית־חוילה וית־יובב כל־אילין בני יקטן: והוות מותבהון ממשא מטי לספר טור־מדינחא: אילין בני־שם לזרעיתהון ללישנהון בארעתהון בעממיהון: אילין זרעית בני־נח לתולדתהון בעממיהון ומאילין איתפרשו עממיא בארעא בתר טופנא: והוה כל־ארעא לישן חד וממלל חד: והוה במיטלהון בקדמיתא ואשכחו בקעתא בארעא דבבל ויתיבו תמן: ואמרו גבר לחבריה הבו נרמי לבנין ונוקדינון בנורא והוות להון ליבנתא לאבנא וחימרא הוה להון

ד' וס' ולשם ילד גם הוא · ולתחך עליך · כי באשר ידבק · הנני עושה את כל : הגדול ח' מלאים כתו' וס' אחי יפת הגדול · והכהן הגדול · הים הגדול וגבול · המדבר הגדול והנורא · הנהיה כדבר הגדול · הגוי הגדול הזה · מה חרי האף הגדול · ולכל מורא הגדול : ודברים ב' וס' ויהי כל הארץ שפה אחת · כי ברב חלמות והבלים : אחדים ד' וס' ויהי כל הארץ שפה אחת · ויהיו בעיניו בימים אחדים · וישבת עמו ימים אחדים · ובימים אחדים ישבר · וחד והיו לאחדים בידך : בנסעם ב' וס' ויהי בנסעם מקדם · בנסעם מן המחנה : ויאמרו ו' ר"פ בטע' גריש וס' בו' במסר' רבה' : לבנים ג' וס' הבה נלבנה · והכן לבנים · לבנים נפלו וגזית נבנה · וחד ולבנים אמרים לנו עשו : לאבן ב' וס' להם לאבן · היה לאבן :

רשי

גבול · סוף ארצו כל גבול לשון סוף וקצה : באכה · שם דבר ולי נראה כאדם האומר לחברו גבול זה מגיע עד אשר תבא לגבול פלוני : ללשונותם בארצותם · אע"פי שנחלקו ללשונות וארצות כלם בני חם הם : אבי כל בני עבר · הנהר היה שם : אחי יפת הגדול · איני יודע אם יפת הגדול אם שם כשהוא אומר שם בן מאת שנה וגו' שנתים אחר המבול הוי אומר יפת הגדול שהרי בן חמש מאות שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה נמצא שהגדול בבניו היה בן ק' שנה ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחר המבול: אחי יפת. ולא אחי חם שאלו שניהם כברו את אביהם וזה בזהו: נפלגה. נתבלבלו הלשונות ונפוצו מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם למדנו שהיה עבר נביא שקרא שם בנו על שם העתיד ושנינו בסדר עולם שבסוף ימיו נתפלגו שאם תאמר בתחלת ימיו הרי יקטן אחיו צעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן שנאמר ויקטן ילד וגו' ואחר כך ויהי כל הארץ שפה אחת ואם תאמר באמצע ימיו לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש הא למדת שבשנת מות פלג נתפלגו: יקטן · שהיה עניו ומקטין עצמו לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו: חצרמות · על שם מקומו דברי אגדה : שפה אחת · לשון הקדש ודברי' אחדים באו בעצ' אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליוני' נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה · דבר אחר על יחידו של עולם · דבר אחר ודברים אחדים אמרו אחת לאלף ותרנ"ו שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול בואו ונעשה לו סמיכות בראשית רבה: בנסעם מקד' · שהיו יושבים שם כדכתי' למעלה ויהי מושבם וגו' הר הקדם ונסעו משם לתור להם מקום להחזיק את כלם ולא מצאו אלא שנער: איש אל רעהו · אומה לאומה מצרים לכוש וכוש לפוט ופוט לכנען: הבה · הזמינו עצמכם כל הבה לשון הזמנה הוא שמכינים עצמן ומתחברים למלאכה או לעצה או למשא הבה הזמינו אפרל"ייר בלעז: לבנים · שאין אבנים בבבל שהיא בקעה: ונשרפה לשרפה · עושין הלבני' שקורים טוולש שורפים אותן בכבשן : לחמר

אבן עזרא

באכה גררה · אל גרר : אלה בני חם ללשונותם · וכן אמר על בני יפת ועל בני שם · וטעם אבי כל בני עבר להודיע אבי העברי' כי אין למעלה ממנו והשם אחיו וכן כתוב כה אמר יי' אלהי העברים וכנען אבי חם שאין למטה ממנו ואין ראוי להתערב קדש בחול · וטעם אחי יפת הגדול שהיה יפת טוב והכתוב הקדים להזכיר שם שהוא קטן קודם יפת שהוא הגדול בעבור כבודו והעד שאמר הכתוב כי נח היה בן חמש מאות שנה כשהחל להוליד ואין בזה מקום לטעון כי אין פחות מת"ק שנה ובשנת תר' שנה בא המבול ובצאת נח מהמבול היה שם בן מאת שנה ושנה אחת והכתוב אמר שנתים אחר המבול ויש מפרשים כי אחי יפת הגדול ממנו הוא שם על כן הזכירו הכתוב בתחלה ואמר כי כאשר נולד שם לא נכנסו משנת ת"ק לנח כי אם ימים מועטי' כי יום אחד בשנה חשוב שנה ונח נולד באייר ושם בסיון וכשבא המבול היו לנח תקצ"ט שנים וימים והנה אין לשם צ"ט שנה שלמות לשנת המבול ויהיה שם כשנולד ארפכשד בן מאת שנה ואחדשי' : ופי' שנתי' שנכנסה השנ' השנית מחשבון ראשית המבול גם יש אומרי' כי אחר חמשה חדשים מיו' המבול שחסרו המי' הריתה אשת שם והנה היה שם בן מאת שנה ובחשבון הזה ימצא בספר מלכים בעשרה מקומו' : שפה אחת · בפתח קטן תחת האל"ף כשהוא מוכרת ואם הוא נסמך יבא בפתח גדול ובספר הדקדוק בארתי למה חסר דל"ת אחת והפלגה היתה נראית משקול הדע' כי אחר מאת שנה אחר המבול היתה ונקרא פלג כי בעת הולדו נפלגה הארץ כתרגום ארמית אבי וכמוהו פלגי מים הם חלקי המים שהנהר יחולק וכן אי כבוד גם עמנואל שהוא בן הנבי' גם דברי סדר עולם נכוני' ועליו נסמוך ואם כן הוא היה אברהם מבוני המגדל ול תתמה כי נח ושם היו שם כי לא מת שם עד שהיה יעקב אבינו בן חמשים ויותר · וטעם שפה אחת לשון אחת והקרוב אלי שהיה לשון הקדש ושם אדם וחוה וקין גם שת ופלג לעדי' · וטעם דברים אחדים בעבור שימצא היום בכל לשון דברי' לא יבינום כל חכמי הלשון ובימים ההם דברי חכם וכסיל היו אחדים והם רבים מגזרת אחד וזה שאמר הכתוב בנסעם מקדם לאות כי הרי אררט במזרח · וטעם וימצאו בקעה שבקשו מקום טוב לבנות מדינה עד שמצאו זאת הבקעה ופי' בקעה ערבה ישרה הפך הרכסים וכן כבהמה בבקעה תרד ויתכן שהיא בין הרים וכאילו נבקעו בתוך : נלבנה · מגזרת לבנים ואף על פי שהחבור עם מ"ם לשון נקבות הן כמו נשים ופלגש' והנה שרפו הלבנים עד שעמדו וזהו הבניין התקיף שלא ימס במים ולא באש : ותהי להם הלבנ' לאבן · תחת אבן : והחמר · תחת טיט ופי' כמשמעו בלשון ישמעאל ואלה בוני המגדל לא היו טפשים שיחשבו לעלות אל השמים גם לא פחדו מהמבול כי נח ובניו שכבר להם השם שם היו וכלם היו [illegible] כי בניהם היו והנה הכתוב גלה חפצם וסוף דעתם לבנות עיר גדולה למושבם ולבנות מגדל גבוה להיות להם לאות ולשם ולתהלה לדעת מקום העיר להולכים חוצה כרועי המקנה גם יעמד שמם אחריהם כל ימי המגדל וזהו שאמר הכתוב ונעשה לנו שם : ומלת

אבן עזרא

ומלת הבה כמו תנה ותרגומו יהב והער הסלך על יי׳ יהבך ובעבור שידברו בה הרבה תמצא כן לשון רבים הבה נתחכמה גם לנקבה הבה נא אבא אליך · ואל תתמה על מלת וראשו בשמים כי הנה כן דבר משה ערים גדולות ובצורות בשמים ואלה הבונים ראו בעצתם שלא יפרדו והשם לא יעץ כן והם לא ידעו · ומלת וירד יי׳ בעבור שכל מעשה התחתיים תלויים הם בכח ה׳ הגבוהים ומהשמים יתכנו כל ה׳ העלילות על כן נקרא השם רוכב שמים היושבי בשמים ודרך לשון בני אדם אמר ה׳ הכתוב וירד · ויאמר יי׳ הן עם אחד · זה הדבר אמר למלאכים וזה טרם וירד וטעמו ירד בעבור שאמר כן: עם אחד · שים להם דת אחת כי בהשתוות הדיעות תתחדש הקנאה ו׳ והסכמה גם כן בהשתוות הלשון על כן צוה מלך מדי ופרס ומדבר כלשון עמו · וכפתח הא׳ החלם בפתח גדול בעבור החית שהוא אחריו וכן החלותי · ומלת יבצר כמו יתנבע וכמוהו ערי׳ בצורות וזה הטעם אם יעזבם יחשבו שיוכלו לעשות כל חפצם · ומלת יזמו כמו זממו והם שני שרשים: הבה נרדה. דבור השם עם המלאכי׳ · ומלת ונבלה יש משפטו כל המדקדקי׳ אות׳ שהוא מבנין נפעל וכמוהו הבקקה רוח מצרים וכן אבלה כבלה וזה רחוק כי מה טעם נרד ונתבלבל לשונם ולשונם לא נבלה בעבור הירידה רק ונבלה כמו ונעשה והראיה שאמר בסוף כי שם בלל יי׳ וזה דקדוקו הוא מבנין הפעיל ו׳ והיה ראוי להיותו שלם כבלילה ובבלות הכפל ונבלה על משקל ונסבה את ארון יי׳ ובחסרון הכפל ונבלה שם ויפה תרגמו הזקנים ואבלה תחת ונבלה ואילו היה כדברי המדקדקים למה חסרו הנו״ן ויש אומרים שנהפך לבם לשנוא זה את זה וכל אחד תרגם לשון ויש אומרי׳ כי המלמד לאדם דעת שכחם דעת לשונם והנכון בעיני שכמוכו משם ואחר שנפכו מלך כמרוד על בבל וקמו מלכים אחרים ובמי רבים במות הדור הראשון נשכח הלשון הראשו׳ והשם הפיצם והוא טוב להם וכן אמר ומלאו את הארץ · וטעם ויחדלו לבנות העיר להשלימה כי כבר בנו וקצת העיר וקצת המגדל כי כן כתוב אשר בנו בני האדם או יהיה פי׳ אשר בנו בני האדם במחשבותם וכן ויילחם בישר על בלק והראשון נכון בעיני: בבל · שתי מלות והאלף חסר וכן בגד ובמה · ופי׳ פלגים בפסוק אחי יפת הגדול ויתכן שנקרא פלג בשם הזה ביום שנאסף כי שם חיה ת״ק שנה אחר המבול וארפכשד ת״לח שנה ושלח בנו ת״לג ועבר בנו תל״ד והנה כל ימי פלג רל״ט שנה והנה הם חצי ימי אבותיו גם רעו בנו חי אחריו כמספר שני פלג וגם נחור קרוב מהם וזה הכלל אין אחר פלג מי שחיה רל״ט שנה כמו פלג כי אם בנו לבדו ויש אומרים כי שבעים היו בוני המגדל ועל כן כמונו לשבעים לשונות והסופר סופר בני שם גם בני יפת גם בני חם ותמצאם שבעים וזה איננו נכון כי פי׳ כפתרים ופתרוסים איננו שני שבטים ועוד שלא הביא במספר כח ובנו ועל דעת סדר עולם והיו לאלפים ורבבות בני המגדל׳ ואברהם

רש״י

לחמר · לטוח הקיר: פן נפוץ · שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן: וירד יי׳ לראות · לא הוצרך לכך אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו מדרש רבי תנחומא: בני האדם · אלא בני מי שמא בני חמורים וגמלים אלא בני אדם הראשון שכפה את הטובה ואמר האשה אשר נתת עמדי אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול: הן עם אחד · כל טוב׳ זו יש עמהן שעם אחד הם ושפה אחת לכלם ודבר זה החלו לעשו׳: החלם · כמו אתחלתם עמותם להתחיל הם לעשות: לא יבצר · בתמיה יבצר לשון מניעה כתרגו׳ ודומה לו ויבצור רוח נגידי׳: הבה נרדה · בבית דינו כמלך מענותנותו יתיר׳ הבה מדה כנגד מדה הם אמרו הבה נבנה והוא כנגדם מדד ואמר הבה נרדה: ונבלה · ונבלבל כון משמם בלשון רבים וה״א אחרונה יתירה כה״א של נרדה: לא ישמעו · זה שואל לבנה וזה מביא טיט וזה עומד עליו ופוצע את מוחו: ויפץ יי׳ אותם משם · בעולם הזה מה שאמרו פן נפוץ נתקיים עליהם הוא שאמר שלמה מגורת רשע היא תבואנו: ומשם הפיצם · למד שאין להם חלק לעולם הבא וכי אי זו קשה של דור המבול או של דור הפלגה אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו פשטו יד בעיקר להלחם בו ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניה׳ ולכך נאבדו ואלו היו נוהגי׳ אהבה ורעות ביניהם שנאמר שפה אחת ודברים אחדי׳ למדת ששנאוי המחלוקת וגדול השלום: שם בן מאת שנה · כשהוליד את ארפכשד שנתים אחר המבול:

נח

(ג) לַחֹמֶר: וַיֹּאמְרוּ הָבָה נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם פֶּן־נָפוּץ עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ: וַיֵּרֶד יְהוָה לִרְאֹת אֶת־הָעִיר וְאֶת־הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם: וַיֹּאמֶר יְהוָה הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת: הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׂפַת רֵעֵהוּ: וַיָּפֶץ יְהוָה אֹתָם מִשָּׁם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר: עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי־שָׁם בָּלַל יְהוָה שְׂפַת כָּל־הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הֱפִיצָם יְהוָה עַל־פְּנֵי כָּל־הָאָרֶץ: פ

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּן־מְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַרְפַּכְשָׁד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל: וַיְחִי־שֵׁם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אַרְפַּכְשָׁד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס וְאַרְפַּכְשַׁד חַי חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שָׁלַח: וַיְחִי אַרְפַּכְשַׁד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֶׁלַח שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס וְשֶׁלַח חַי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־עֵבֶר: וַיְחִי־שֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־עֵבֶר שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס וַיְחִי־עֵבֶר אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־פָּלֶג: וַיְחִי־עֵבֶר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־פֶּלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ס

תרגום אונקלוס

לְשִׁיעַ: וַאֲמַרוּ הָבוּ נִבְנֵי לַנָא קַרְתָּא וּמִגְדְּלָא וְרֵישֵׁיהּ מָטֵי עַד צֵית שְׁמַיָא וְנַעְבֵּיד לַנָא שׁוּם דִּילְמָא נִתְבַּדַּר עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא: וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאִתְפְּרָעָא עַל עוֹבַד קַרְתָּא וּמִגְדְּלָא דִּי בְנוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא: וַאֲמַר יְיָ הָא עַמָּא חַד וְלִישָׁן חַד לְכֻלְּהוֹן וְדֵין דְּשָׁרִיאוּ לְמֶעְבַּד וּכְעַן לָא יִתְמְנַע מִנְּהוֹן כֹּל דְּחַשִּׁיבוּ לְמֶעְבַּד: הָבוּ נִתְגְּלֵי וּנְבַלְבֵּל תַּמָּן לִישָׁנְהוֹן דְּלָא יִשְׁמְעוּן אֱנָשׁ לִישַׁן חַבְרֵיהּ: וּבַדַּר יְיָ יָתְהוֹן מִתַּמָּן עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וְאִתְמְנַעוּ מִלְּמִבְנֵי קַרְתָּא: עַל כֵּן קְרָא שְׁמַהּ בָּבֶל אֲרֵי תַמָּן בַּלְבֵּל יְיָ לִישַׁן כָּל אַרְעָא וּמִתַּמָּן בַּדְּרִינוּן יְיָ עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא: אִלֵּין תּוֹלְדָת שֵׁם שֵׁם בַּר מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אַרְפַּכְשַׁד תַּרְתֵּין שְׁנִין בָּתַר טוֹפָנָא: וַחֲיָא שֵׁם בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת אַרְפַּכְשַׁד חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: וְאַרְפַּכְשַׁד חֲיָא תְּלָתִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת שָׁלַח: וַחֲיָא אַרְפַּכְשַׁד בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שָׁלַח אַרְבַּע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: וְשָׁלַח חֲיָא תְּלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת עֵבֶר: וַחֲיָא שָׁלַח בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת עֵבֶר אַרְבַּע מְאָה וּתְלָת שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן: וַחֲיָא עֵבֶר תְּלָתִין וְאַרְבַּע שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת פָּלֶג: וַחֲיָא עֵבֶר בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת פָּלֶג אַרְבַּע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

מסורה

לחמר ב׳ וסי׳ להם לחמר · הורני לחמר: ומגדל ז׳ וסי׳ כו׳ בכסר רבת׳: וראשו ד׳ וסי׳ ומגדל וראשו בשמים · וראשו מגיע השמימה · וראשו יהיה פרוע · וראשו לעב יגיע: נפוץ ב׳ וסי׳ פן נפוץ · העצב נפוץ: בני האדם ו׳ בקמ׳ וסי׳ כו׳ בבס׳ רבת׳: החלם · ל׳ · אראלם · ל׳ · שלם · ל׳ · בוראם · ל׳ · גיבורם

ל׳: נרדה ג׳ וסי׳ הבה נרדה · נרדה ונשברה · נרדה אחרי פלשתים: ויפץ ג׳ וסי׳ ויפץ יי׳ אתם · ויפץ העם בכל ארץ מצרים · ויפץ את העם מעליו · וחד יפץ קדים עלי ארץ: ויחדלו ב׳ וסי׳ ויחדלו לבנות העיר · ויחדלו הקולות והברד: שם שם ב׳ דסמיכי וסי׳ אלה תולדות שם שם · אשר נקרא שם: אחרי הולידו את ארפכשד ל׳ קמץ ומשמש אלף בה״ת · וס׳ אחרי הולידו את ארפכשד · אדע · ל׳ קמץ · והזה אני אלך מאתך · אקח · ל׳ קמ׳ · הגל ערותך גם תרא׳ חרפתך · אזעק · ל׳ קמ׳ · כי מדי אדבר אזעק · אשמע · ל׳ קמץ · והיה כאשר קרא ולא שמעו · אקרע · ל׳ קמץ · רק את הממלכ׳ לא אקרע · אין · ל׳ קמ׳ · כי מקרה בני האדם מן הבהמה אין · אלף · ל׳ קמץ · ואלה כספרים אגרטלי׳ זהב אלף · אכרתי · ל׳ קמץ · צדקתך לא כסתי:

על

על פני תרח אביו · בחיי אביו · ומדרש אגדה אומרי׳ שעל ידי אביו מת שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו והשליכו לכבשן האש והרן יושב ואומר בלבו אם אברם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו וכשניצל אברהם אמרו לו להרן משל מי אתה אמר להם הרן משל אברם אני השליכוהו לכבשן האש ונשרף וזהו אור כשדים ומנחם פיר׳ אור בקעה וכן באורים כבדו י״י וכן מאורת צפעוני כל חור ובקע עמוק קרוי אור : יסכה · זו שרה על שם שסוכה ברוח הקדש ושהכל סוכי׳ ביופיה ולשון נסיכות כמו שרה לשון שררה : ויצאו אתם · ויצאו תרח ואברם עם לוט ושרי : וימת תרח בחרן · לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען יותר מס׳ שנה שהרי כתוב ואברם בן חמש ו ושבעים שנה בצאתו מחרן ותרח בן ע׳ שנה היה כשנולד אברהם הרי קמ״ה לתרח כ כשיצא אברם מחרן עדיי׳ נשארו משנותיו הרבה ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של א אבר׳ שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו לפיכך קראו הכתוב מת ש שהרשעי׳ אף בחייהם קרוים מתי׳ והצדיקים אף במיתתן קרוים חיים שנאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי : בחרן · הנו״ן הפוכה לומר לך עד אברם חרון אף של מקום : תשלת נח

לך לך להנאתך ולטובתך ו ושם אעשך לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבני׳ · ועוד שאודיע טבעך בעולם : ואעשך לגוי גדול · לפי שהדרך גורמת לשלשה דברים מ ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעט׳ את השם לכך הוזקק לשלש ברכות הללו שהבטיחו על הבנים על הממו׳ ועל השם : ואברכך · בממון בראשי׳ רבה · והיה ברכה · הברכו׳ נתונות בידך עד ע עכשיו היו בידי ב ברכתי לאדם ונח ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ ב בראשית רבה · דבר אח׳ ואעשך לגוי גדול · זה שאומר אלהי אברהם · ואברכך · זה שאומר אלהי יצחק ו ואגדלה שמך · זה שאומר אלהי יעקב יכול יהיו חותמין ב בכולן תלמוד לומר והיה ברכ׳ בך חותמי׳ ולא בהם : מארצך · והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד לחר׳ · אלא כך אמ׳ לו התרחק עוד וצא מבית אביך אשר

יב פסו׳ דאית בהון את ואת את וס׳ מגרש את האדם · ואלה תולדות תרח תרח · וישא את עיניו וירא את הנשים · אלה תולדות יעקב יוסף · והוצאתם את שניהם · ויראו אתו העם ויהללו את · ידעת את אבנר בן נר · ויבנו את במות הבעל · וישב ישמעאל · ושברתי את זרועותיו · וכי יעשה ונשיא : יב

ויחי פלג שלשים שנה ויולד את רעו : ויחי פלג אחרי הולידו את רעו תשע שנים ומאתים שנה ויולד בנים ובנות : ס

ויחי רעו שתים ושלשים שנה ויולד את שרוג : ויחי רעו אחרי הולידו את שרוג שבע שנים ומאתים שנה ויולד בנים ובנות : ס

ויחי שרוג שלשים שנה ויולד את נחור : ויחי שרוג אחרי הולידו את נחור מאתים שנה ויולד בנים ובנות : ס

ויחי נחור תשע ועשרים שנה ויולד את תרח : ויחי נחור אחרי הולידו את תרח תשע עשרה שנה ומאת שנה ויולד בנים ובנות : ס

ויחי תרח שבעים שנה ויולד את אברם את נחור ואת הרן : ואלה תולדת תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן והרן הוליד את לוט : וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים : ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה : ותהי שרי עקרה אין לה ולד : ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם : ויהיו ימי תרח חמש שנים ומאתים שנה וימת תרח בחרן :

וחיא פלג תלתין שנין ואוליד ית רעו : וחיא פלג בתר דאוליד ית רעו מאתן ותשע שנין ואוליד בנין ובנן :

וחיא רעו תלתין ותרתין שנין ואוליד ית שרוג : וחיא רעו בתר דאוליד ית שרוג מאתן ושבע שנין ואוליד בנין ובנן :

וחיא שרוג תלתין שנין ואוליד ית נחור : וחיא שרוג בתר דאוליד ית נחור מאתן שנין ואוליד בנין ובנן :

וחיא נחור עסרין ותשע שנין ואוליד ית תרח : וחיא נחור בתר דאוליד ית תרח מאה ותשע עסרי שנין ואוליד בנין ובנן :

וחיא תרח שבעין שנין ואוליד ית אברם ית נחור וית הרן : ואלין תולדת תרח תרח אוליד ית אברם ית נחור וית הרן והרן אוליד ית לוט : ומית הרן על אפי תרח אבוהי בארעא ילדותיה באורא דכשדאי : ונסיב אברם ונחור להון נשין שום איתת אברם שרי ושום איתת נחור מלכה בת הרן אבוהא דמלכה ואבוהא דיסכה : והות שרי עקרא לית לה ולד : ודבר תרח ית אברם בריה וית לוט בר הרן בר בריה וית שרי כלתיה איתת אברם בריה ונפקו עמהון מאורא דכשדאי למיזל לארעא דכנען ואתו עד חרן ויתיבו תמן : והוו יומי תרח מאתן וחמש שנין ומית תרח בחרן :

קנ״ג בצלא״ל סי׳ אב״י יסכ״ה לו״ט

אבן עזרא

ואברהם נולד במקו׳ נקרא אור כשדים וכמוהו על כן באורים כבדו י״י והקרוב שהיה לו שם אחר כי כשדים משבי נחור אחי אברהם רק משה כתב השם הנודע בימיו והעד כי שם נולד אברהם ששם מת הרן אחיו וכתוב בארץ מולדתו ויתכן שאור עשו הכשדים במקום ה הנזכר ונקרא כן כמו אשר אור לו בציון · וטעם על פני לפני אביו שמת ואביו רואה וכמוהו על פני אהרן אביהם · והזכיר שם אשת נחור להודיע יחוס רבקה ורחל ולאה וקדמונינו ז״ל אמרו שיסכה היא שרה ואם קבלה נקבל · והאומרים כי אברה׳ היה עקר ולא שרה אמרו הפך הכתוב והעד ישמעאל בנו ובני קטורה והאומרי׳ כי שרה היתה אחות אברהם איננו ישר בעיני זה הטעם ואלו היה כן היה הכתוב אומ׳ ויקח תרח את אברם בנו ושרי בתו אשת אברם בנו וגם כן אילו היתה אחות לוט היה הכתוב אומר ואת שרי בת בנו כאשר כתב על לוט ויתכן שנחור בנו הלך בתחלה אל חרן או בא אחר אביו והנכון בעיני שפרשת לך לך שאמר השם ל לאברהם קודם זה הפסוק שהוא ויקח תרח וכמוהו בתור׳ באחד לחדש השני בשנה השנית ואחר כן בחדש הראשון בשנה השני׳ והעד שאמר הכתו׳ ללכת ארצה כנען וכאשר בא תרח אל חרן ישר המקו׳ בעיניו וישב שם ומת ואין מוקדם ומאוחר בתורה :

פרשת לך לך

פרשה

יב ויאמר יהוה אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ

ואמר י״י לאברם איזיל לך מארעך ומילדותך ומבית אבוך לארעא

השם צוה לאברהם ועודנו באור כ כשדים שיעזוב ארצו ומקום מולדתו גם בית אביו והטעם שידע השם שתרח אחר שיצא ללכת אל ארץ כנען ישב בחרן ותרח לא מת עד א אחרי ששים שנה שיצא אברהם מבית אביו מחרן רק הכתו׳ לא פי׳ שניו בצאתו מאור כשדים · ואחר

פסוקי׳ דאית בהון את ואת וס׳ כו׳ בבמ׳ רבת׳ : ואת לוט ב׳ וס׳ ויקח תרח את אברם · ואת לוט בן אחיו : ואת שרי לחו׳ קמ״ץ וחד את שרי : ארצה כנען ח׳ דסמיכ׳ וס׳ כו׳ במסר׳ רבת׳ : אל הארץ ד׳ דס׳ וס׳ ויאמר י״י אל אברם לך לך · אולי לא תאבה · ב׳ בפסו׳ · ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת · ושארא בסיפרא על הארץ : אל הארץ ד׳ בס״פ וס׳ לך לך מארצך · ויאמר אליו העבד : ב׳ בו · ויאמר יוסף אל אחיו :

אבן עזרא

ואחר שאמר אשר אראך גלה לו הסוד כי כן כתוב ויצאו ללכת ארצה כנען או יהי טעם אראך הוא שאמר לו כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה : מברכיך. רבים : ומקללך. יחיד : רכושם. מקנה וכן כי היה רכושם רב : ואת הנפש. עבדים ילידי בית או עשו כמו קנו וכן עשה לי את החיל הזה ויש אומרים הנפש שהורום האמת לעבוד את השם. וטעם ויצאו ללכת אל המקום אשר אמ' השם גם זה המקום שכם משה קראו כן כי שכם לא היה בימי אברה' : אלון. כמו אלה והם עצים ויש אומרים שדה כמו איל פרן : מורה. יש אומרים שהוא ממרא בעל ברית אברהם ויתכן שהוא אחר ויהי אלון מורה שם מקום : והכנעני אז בארץ. יתכן שארץ כנען תפשה כנען מיד אחר ואם איננו כן יש לו סוד והמשכיל ידום : וירא יי'. ברוך כבוד' והמלה מבנין נפעל והנוא נעלם בין הה"ד והרי"ש תחת הדגש הראוי להיות בר"יש להתבלע נו"ן נפעל : הנראה אליו. שם הנאר מהבני' הנזכר וכמוהו ואשר היה נעשה : ויעתק. מהבנין הכבד הנוסף והוא פעל יוצא כי ויעתק צור ממקומו עומד והפעול אהלה וגם הוא פעול : ויט. וטעם ויעתק ויסע והנוא נעלם אחר יו"ד ויט תחת נו"ן שהוא פ"א הפעל וכן ויז נכחם ושניהם פעלים יוצאים. וטעם ים ממערב כי למערב ארץ ישראל הוא הים הגדול הספרדי ואיננו ים אוקיינוס כי רחוקה היא הארץ הנזכר ממנו והנה נסע ממזרח בית אל אל מערבה עד שב העי מזרח למחנהו. וטעם ויקרא בשם יי' תפלה או קריאת בני אדם לעבוד השם : הנגבה. פאת דרום ויקרא כן בלשון ארמית נגיבו מיא כי צד דרום חם ומרוב החום יבש וכן טעם כי ארץ הנגב נתתני : ויהי רעב בארץ. בארץ כנען : כאשר הקריב. מהבנין או הוא מהפעלי' העומדי' כי ימצאו פעלים יוצאים ועומדי' ומלת נא כמו עתה וכן הנה נא זקנתי אין נא לנו והוא הפוכה בלשון ישמעאל. וטעם הנה נא ידעתי שהיה כיופי שרה בארצה רק במצרי' וארץ הנגב לא היה כמוה כי הגופי' משתנו' בעבור האויר. וטעם ואותך יחיו שיתנו לך כל צרכיך כי ימי רעב' היו. ובאה מלת אחותי את מלעיל בעבור היו' הטעם במלה שאחריה כאו' הראשון וכן קרא לילה וזה משפט הלשון ודגשות תי"ו את להתבלע הה"א כי אתה מגזרת אתי : בגללך ובעבורך לא יבאו כי אם בבי"ת והסר ה המסיר הבי"ת הוא סר טעם. וטעם ייטב לי דורון ומנחה וכן כתוב ולאברם היטיב בעבורה :

ויהללו

רשי

אשר אראך. לא גלה לו הארץ מיד כדי לחבבה בעיניו ולתת לו שכר על כל דבור ודבור כיוצא בו את בנך את יחידך אשר אהבת כיוצא בו על אחד ההרים כיוצא בו ויקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך : ונברכו בך. יש אגדו' רבות וזהו פשוטו אדם אומ' לבנו תהא כאברהם וכן כל ונברכו בך שבמקרא וזה מוכיח בך יברך ישר' לאמר ישימך אלהי' כאפרים וכמנשה : אשר עשו בחרן. שהכניסן תחת כנפי השכינה אברהם מגייר את האנשי' ושרה מגיירת הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאום ופשוטו של מקרא עבדים ושפחות שקנו להם כמו עש' את כל הכבוד הזה וישראל עושה חיל לשון קונה וכונס : ויעבור אברם בארץ. נכנס לתוכה : עד מקום שכם. להתפלל על בני יעקב כשיבאו להלחם בשכם : אלון מורה. הוא שכם הראהו הר גריזים והר עיבל ששם קבלו ישר' שבועת התורה : והכנעני אז בארץ. היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו שנ' ומלכי צדק מלך שלם לפי' ויאמר אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם : ויבן שם מזבח. על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל : ויעתק משם. ההרה מקדם לבית אל. במזרחה של בית אל נמצאת בית אל במערבו הוא שנאמר בית אל מים : אהלו. אהלה כתיב בתחלה נטה את אהל אשתו ואחר כך את שלו בר"ר : ויבן שם מזבח. נתנבא שעתידין בניו להכשל שם על עון עכן והתפלל עליהם : הלוך ונסוע. לפרקים יושב כאן חדש או יות' ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר וכל מסעיו הנגבה ללכת לדרומו' של ארץ ישראל והיא' לצד ירושלם שהוא בחלקו של יהודה שנטלו בדרומה של ארץ ישראל להר המוריה שהיא נחלתו בראשית רבה : רעב בארץ. בארץ לבדה לנסותו אם יהרהר אחר דבריו של הקב"ה שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה : הנה נא ידעתי. מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעו' שבשניהם ועכשיו הכיר בה ע"י מעשה. דבר אחר מנהג העולם שעל ידי טורח הדרך אדם מתבזה וזאת עמדה ביופיה ופשוטו של מקרא הנה נא הגיע שעה שיש לדאג על יופיך ידעתי זה ימים כי יפת מראה את ועכשיו אנו באים בין אנשים שחורים ומכוערים אחיהם של כושים ולא הורגלו באשה יפה ודומה לו הנה נא אדוני סורו נא : למען ייטב לי בעבורך. יתנו לי מתנות : ויהי כבוא אברם מצרימה. היה לו לומר כבואם מצרימה אלא לימד שהטמין אותה בתיבה ועל ידי שתבעו את המכס פתחו וראו אותה :

ויהללו

הגהה כל ספרה הגהה וכל קרי' הגהה

אראך ב' וס' ויאמר יי' אל אברם. ואמר מה אלה אדני. וא' ואראך והנה ברק רודף את סיסרא : והיה ו' וס' והיה ברכה' והיה תמים' עלה אלי ההרה והיה שם. והיה נכון לבקר. ויאמר לו מיכה. ויאמר לו החרש : מברכיך ב' וס' ואברכה מברכיך. וא' ומברכיך. מברכיך ברוך. ומברכיך ברוך ל' ומלא : והרח

אשר אראך : ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה : ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה : וילך אברם כאשר דבר אליו יהוה וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן : ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען : ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ : וירא יהוה אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח ליהוה הנראה אליו : ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח ליהוה ויקרא בשם יהוה : ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה : פ

ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ : ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את : והיה כי יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו : אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך : ויהי כבוא אברם מצרימה ויראו המצרים את האשה כי יפה הוא מאד : ויראו אתה שרי פרעה

די אחזינך : ואעבדינך לעם סגי ואברכינך וארבי שמך ותהי מברך : ואברך מברכך ומלטטך אלוט ויתברכון בדילך כל זרעית ארעא : ואזל אברם כמא דמליל עמיה יי' ואזל עמיה לוט ואברם בר שבעין וחמש שנין במפקיה מחרן : ודבר אברם ית שרי אתתיה וית לוט בר אחוהי וית כל קנינהון די קנו וית נפשתא דשעבידו לאוריתא בחרן ונפקו למיזל לארעא דכנען ואתו לארעא דכנען : ועבר אברם בארעא עד אתר שכם עד מישר מורה וכנענאה בכן בארעא : ואיתגלי יי' לאברם ואמר לבנך אתן ית ארעא הדא ובנא תמן מדבחא קדם יי' דאיתגלי ליה : ואיסתלק מתמן לטורא ממדנח לבית אל ופרסיה למשכניה בית אל ממערבא ועי ממדינחא ובנא תמן מדבחא קדם יי' וצלי בשמא דיי' : ונטל אברם אזיל ונטיל לדרומא : והות כפנא בארעא ונחת אברם למצרים לאתותבא תמן ארי תקיף כפנא בארעא : והוה כד קריב למיעל למצרים ואמר לשרי אתתיה הא כען ידענא ארי אתתא שפירת חזו את : ויהי ארי יחזון יתך מצראי וימרון אתתיה דא ויקטלון יתי ויתיך יקיימון : אמרי כען אחתי את בדיל דייטב לי בדילך ותתקיים נפשי בפתגמיכי : והוה כד על אברם למצרים וחזו מצראי ית אתתא ארי שפירא היא לחדא : וחזו יתה רברבי פרעה

ת' וס' כו' במס' רבת' : והנגבה ב' באו' וס' הלוך ונסוע הנגבה. ויעל לוט ממצרים : המצרים ה' וס' והיה כי יראו אותך. ויהי כבוא אברם. כי לא יוכלון המצרים. וירעו אותנו המצרים. וישם באפל ביניכם ובין : אמרי נא ב' וס' אמרי נא אחתי את. אמרי נא לשלמה : יחיו ב' וס' ואתך יחיו. יחיו דגן ויפרחו כגפן : וחיתה ב' וס' וחיתה נפשי בגללך. ויאמר ירמיהו אל צדקיהו : כבוא ב' מל' באו' ויהי כבוא אברם. כבוא השמש מועד צאתך ממצרים. וחד וכבוא השמש תשיב לו את העבוט :

ויהללו אותה אל פרעה: הללוה ביניהם לומר הגונה זו למלך: ולאברם היטיב. פרעה בעבורה: וינגע. במכת ראתן לקה שהתשמיש קשה לו ברא׳ רבה: על דבר שרי. על פי דבורה אומרת למלאך הך והוא מכה: קח ולך. לא כאבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך אלא אמר לו לך ואל תעמוד שהמצרים שטופי זמה הם שנ׳ וזרמת סוסים זרמתם: ויצו עליו. על אודותיו לשלחו ולשמרו: וישלחו. כתרגומו ואלויאו: כבד מאד. טעון משאות: ויעל אברם הנגבה. לבא לדרומה של ארץ ישראל כמו שאמר למעלה הלוך ונסוע הנגבה להר המוריה ומכל מקום כשהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לצפון הוא מהלך שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישר׳ כמו שמוכיח במסעות ובגבולי ה הארץ: וילך למסעיו. כשחזר ממצרי׳ לארץ כנען היה הולך ולן במסעו׳ ואכסניו׳ שלן בהם בהליכתו למצרי׳ למד דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו. דבר אחר בחזרתו פרע הקפותיו: מנגב. ארץ מצרים בדרומה של ארץ כנען אשר עשה שם בראשונה ואשר קרא שם אברם בשם יי׳ ונם יש לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה׳: ההולך את אברם. מי גרם שהיה לו זאת הליכתו עם אברם: ולא נשא. לא היתה יכולה להספי׳ מרע׳ למקניה׳: ולא נשא. לשון קצר ולא נשא אותם מרעה הארץ לפיכך כתב ולא נשא בלשון זכר: ויהי ריב. לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדו׳ אחרים ורועי אברם מוכיחין אותם על הגזל והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואי׳ זה גזל והכתוב אומ׳ והכנעני והפרזי אז ישב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין: אנשים אחים. קרובים. ומדרש אגדה דומין בקלסתר פנים: אם השמאל ואימינה. בכל אשר תשב לא אתרחק ממך ואעמוד לך למגן ולעזר וסוף דבר הוצרך לו שנ׳ וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו׳: ואימינה. אימין את עצמי כמו ואשמאילה אשמאיל את עצמי ואם תאמר היה לו לינקד ואימינה כך מצינו במקו׳ אחר אם ימ להימין ואין נקוד להימין: כי כלה משקה. ארץ נחלי מים: לפני שחת יי׳ את סדום ואת עמורה. היה אותו מישור כגן יי׳ לאילנות: כארץ

ויהללו ד׳ וסי׳ ויהללו אותה אל פרעה. ויהללו את אלהיה׳ דשמשון. ויהללו עד לשבחה. ד״ה. ויהללו את יי׳ ויעט העם. עזר׳ ושפחת ג׳ חס׳ וסי׳ ולאברם היטיב. ויקח אבימלך. וי׳ בירך את אברם באד ויגדל: וינגע ב׳ וסי׳ וינגע יי׳ את פרעה. וינגע את המלך עוזיהו: ואת ביתו ז׳ וסי׳ וינגע יי׳ את פרעה. כי ידעתיו. והנה כל

ויהללו אתה אל פרעה ותקח האשה בית פרעה: ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר וחמרים ועבדים ושפחת ואתנת וגמלים: וינגע יהוה את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברם: ויקרא פרעה לאברם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך הוא: למה אמרת אחתי הוא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח ולך: ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו: ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה: ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב: וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי: אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשנה ויקרא שם אברם בשם יהוה: וגם ללוט ההלך את אברם היה צאן ובקר ואהלים: ולא נשא אתם הארץ לשבת יחדו כי היה רכושם רב ולא יכלו לשבת יחדו: ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין רעי מקנה לוט והכנעני והפרזי אז ישב בארץ: ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני וביניך ובין רעי ובין רעיך כי אנשים אחים אנחנו: הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה: וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן כי כלה משקה לפני שחת יהוה את סדם ואת עמרה כגן יהוה

ושבחו יתה לפרעה ואדברת אתתא לבית פרעה: ולאברם אוטיב בדילהוהוו ליה ען ותורין וחמרין ועבדין ואמהן ואתנן וגמלין: ואיתי יי׳ על פרעה מכתשין רברבין ועל אנש ביתיה על עיסק שרי אתת אברם: וקרא פרעה לאברם ואמר מה דא עבדת לי למא לא חויתא לי ארי אתתך היא: למא אמרת אחתי היא ודברית יתה לי לאנתו וכען הא איתתך דבר ואזיל: ופקיד עלוהי פרעה גוברין ואלויאו יתיה וית אתתיה וית כל דיליה: וסליק אברם ממצרים הוא ואתתיה וכל דיליה ולוט עמיה לדרומא: ואברם תקיף לחדא בבעירא בכספא ובדהבא: ואזל למטלנוהי מדרומא ועד בית אל עד אתרא דפרסיה תמן למשכניה בקדמיתא בין בית אל ובין עי: לאתר מדבחא דעבד תמן בקדמיתא וצלי תמן אברם בשמא דיי: ואף ללוט דאזיל עם אברם הוה ען ותורין ומשכנין: ולא סוברת יתהון ארעא למתב כחדא ארי הוה קנינהון סגי ולא יכלו למתב כחדא: והות מצותא בין רעון בעיריה דאברם ובין רעון בעיריה דלוט וכנענאה ופריזאה בכין יתיב בארעא: ואמר אברם ללוט לא כען תהי מצותא ביני ובינך ובין רעותי ובין רעותך ארי גוברין אחין אנחנא: הלא כל ארעא קדמך אתפרש כען מלותי אם את לצפונא אנא לדרומא ואם את לדרומא אנא לצפונא: וזקף לוט ית עינוהי וחזא ית כל מישר ירדנא ארי כוליה בית שקיא קדם דחבל יי׳ ית סדום וית עמרה כגינתא דיי

איש ישר׳ וכל בלו את המלך׳ ואת ביתו בנה שלמה׳ והדבר הבס אשר העלה׳ ויה מקץ עשרי׳ שנה ד״ה: ולך ה׳ וסי׳ לכה אמרת אחותי. ורנה רבקה. נרג ולך אל תעצר לי לרכב. וקח משבעתי בידך. קחנה בידך ולך: ויצו עליו ב׳ דס באור וסי׳ ויצו עליו פרעה. ויצו עליו לאמר לא תקח אשה: וישלחו כל אורי׳ וישלחו בב״א. וישלחו האנשים את ידם. ובל נבי׳ וכתובי׳ דכו׳ בב״ד׳ וישלחו את ארון. וישלחו את ירמיה. ויכרתו את ראשו. ויפשטהו וישא את ראשו: ג׳ פסו׳ דאית בהון ועד עד וסי׳ וילך למסעיו. ושתי את גבולך. ויקם אלישיב הכהן הגדול: בראשנה יד חס׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: ולא נשא ב׳ בקרא וסי׳ ולא נשא אותם הארץ. ולא נשא דוד מספרם: ביני ובינך ג׳ פסוקים דאית בהון ביני ובינך ובין ובין וסי׳ אל נא תהי מריבה. אשר נשבענו שנינו. ברית ביני. דד״ה: אם השמאל י׳ פסו׳ דאית בהון אם ואם במצעו׳ פסוק באורייתא וירמיה וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳:

אבן עזרא

ויהללו. קל הלמ״ד הראשו׳ להקל על הלשון והוא ראוי להדגש וכמוהו ואתפללה בדניאל: ותקח האשה. מהבנין הכבד הנוסף ואם לא כמצא והשלם ותושלכי: וינגע יי׳ את פרעה על דבר שרי. כמו בעבור והטעם על זה הדב׳. ומלת הגדת מבעלי הנו״ן. וטעם ואקח אותה לי לאשה שלקחה להיותה אשתו לשכב עמה והשם הביא עליו נגעים שלא יגע בה והנגעים שלחם השם למעור אשר אוהבו והיו הנגעים גדולים ולא יכול לגעת בה וכמוהו וחשקת בה ולקחת לך לאשה: ואחר אחר כן והבאת אל תוך ביתך ונלחה ואחר כן תבא אליה ובעלתה. וקמצות ו״ו ולך בעבור שהטעם הנקרא עניין מוכרת וכן לחם ויין: וישלחו אותו. דרך ליווי בכבוד וכן ואברהם הולך עמם לשלחם והנכון בעיני להיות פירוש ויצו עליו בעבור היו׳ על אחרי המצות שהזהיר וצוה להכריז שלא יגע אים בו ובאשתו ודקדוק ויעל פירשתיו בספר היסוד: ואברם כבד מאד. שים לו כבודה רבה ומי שים לו כן תנועתו כבדה הלא תראה כי כבוד מגזר׳ כובד אבן וקלון מגזרת קל ברגליו והוא היה בעל מקנ׳ רב גם כסף וזהב הרבה היה לו: למסעיו. שנסע מסעים רבים כאשר שב מפאת דרום אל בית אל שהיא בצפון ובא אל מקום המזבח להודות לשם שבא בשלום: ואהלים. לפי דעתי שלשון יחיד על משקל קדש והוא הנמצא והרבים כי באהלי׳ כמו בקדשים לא יאכל ואהלים בחולם בין האלף והוי״ו לשון יחיד כמו גורל ואם לא נמצא: יחדו. לשון שנים ורבים ויענו כל העם יחדו והיא מלה זרה ואין פירוש׳ כמו יחד רק כמו יחיד׳ וטע׳ והכנעני והפריזי כרעו ויתכן היו׳ הפריזי מבני כנען והוא א׳ מהנזכרים ויש לו שני שמות כאשר מצאנו שני שמות לבן שמואל וג׳ לאבי אביו: ואימינה. מגזרת ימין ונראה אלף שמאל ולא ידענו אם הוא שרש כי נשדר ממלת הימיני השמאלי: ככר הירדן. מקום במחים והכ״ף כפול או נשדר מכר נרחב וכן בתענין מן בבתעינו: משקה. זכר אחר מקבה וכן תאכלהו אש לא נפח: לפני שחת יי׳. קודם שישחית והוא שם הפועל מהבנין הכבד הדגוש: וישע

כארץ מצרים. לזרעים: בואכה צוער עד צוער. ומדרש אגדה דורשו לגנאי על שהיו שטופי זמה בחר לו לוט בשכונתם במסכת הוריות: ככר. מישור כתרגומו: מקדם. נסע מאצל אברם והלך לו למערבו של אברם נמצא נוסע ממזרח למערב ומדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם אמר אי איפשי לא באברם ולא באלוהו: ויאהל. נטה אהלים לרועיו ולמקנהו עד סדום: ואנשי סדום רעים. ואף על פי כן לא נמנע לוט מלשכון עמהם ורבותינו למדו מכאן שם רשעים ירקב: רעים בגופם וחטאים בממונם: לה' מאד. יודעים רבונם ומתכוונים למרוד בו: אחרי הפרד לוט. כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורש ממנו: אשר אם יוכל איש. כשם שאי אפשר לעפר להמנות כך זרעך לא ימנה: ממרא. שם אדם: אמרפל. הוא נמרוד שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש: מלך גוים. מקום יש ששמו גוים על שם שנקבצו שמה מכמה אומות ומקומות והמליכו איש עליהם ושמו תדעל בראשית רבה: שנאב. שונא אביו שבשמים: שמאבר. שם אבר לעוף ולקפוץ ולמרוד בהקב"ה ברוך הוא: בלע. שם העיר: עמק השדים. כן שמו על שם שהיו בו שדות הרבה: הוא ים המלח. לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח. ומדרש אגדה אומר שנתבקעו הצורים שסביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו: שתים עשרה שנה עבדו. חמשה מלכים הללו את כדר לעומר: ובי"ד שנה למרדן בא כדר לעומר לפי שהוא היה בעל המעשה נכנס בעובי הקורה: והמלכים אשר אתו. אלה ג' מלכים: זוזים. הם זמזומים: בהררם. בהר שלהם: איל פארן. כתרגומו מישר. ואומר אני שאין איל לשון מישור אלא מישור של פארן איל שמו ושל ממרא אלוני שמו ושל ירדן ככר שמו ושל שטים אבל שמו אבל השטים וכן בעל גד בעל שמו וכלן מתורגמין מישר וכל אחד שמו עליו: על המדבר. אצל המדבר כמו ועליו מטה מנשה: עין משפט. היא קדש על שם העתיד שעתידין משה ואהרן להשפט שם על עסקי אותו העין והם מי מריבה ואונקלוס תרגמו כפשוטו מקום שהיו בני המדינה מתקבצים שם לכל משפט: שדה

כארץ ה' וסי' כגן יי' כארץ מצרים. לא כארץ מצרים היא. כארץ יסדה לעלם. ושתיה בארץ ציה. נפשי כארץ ציה: ואנשי ד' ר"פ וסי' ואנשי סדם. ואנשי קדש תהיון לי. ואנשי בכל עטו. ואנשי תמיד יבדילו יחזקאל: וחטאים ד' וסי' ואנשי סדם רעים. ושבר פושעים וחטאים. וחטאים בעדת. וחטאים אליך

כארץ מצרים באכה צער: ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן ויסע לוט מקדם ויפרדו איש מעל אחיו: אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדם: ואנשי סדם רעים וחטאים ליהוה מאד: ויהוה אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה: כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם: ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה: קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה: ויאהל אברם ויבא וישב באלני ממרא אשר בחברון ויבן שם מזבח ליהוה: פ

ויהי בימי אמרפל מלך שנער אריוך מלך אלסר כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים: עשו מלחמה את ברע מלך סדם ואת ברשע מלך עמרה שנאב מלך אדמה ושמאבר מלך צביים ומלך בלע היא צער: כל אלה חברו אל עמק השדים הוא ים המלח: שתים עשרה שנה עבדו את כדרלעמר ושלש עשרה שנה מרדו: ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר והמלכים אשר אתו ויכו את רפאים בעשתרת קרנים ואת הזוזים בהם ואת האימים בשוה קריתים: ואת החרי בהררם שעיר עד איל פארן אשר על המדבר: וישבו ויבאו אל עין משפט הוא קדש ויכו

כארעא דמצרים מטי לצוער: ובחר ליה לוט ית כל מישר ירדנא ונטל לוט בקדמיתא ואתפרשו גבר מלות אחוהי: אברם יתיב בארעא דכנען ולוט יתיב בקירוי מישרא ופרס עד סדום: ואנשין דסדום בישין בממונהון וחייבין בגויתהון קדם יי לחדא: ויי אמר לאברם בתר דאתפרש לוט מניה זקוף כען עינך וחזי מן אתרא דאת תמן לצפונא ולדרומא ולמדינחא ולמערבא: ארי כל ארעא די את חזי לך אתנינה ולבנך עד עלמא: ואשוי ית בנך סגיאין כעפרא דארעא כמא דלית איפשר לגבר למימני ית עפרא דארעא אף בנך לא יתמנון: קום הליך בארעא לאורכה ולפותיה ארי לך אתנינה: ופרס אברם ואתא ויתיב במישרי ממרא די בחברון ובנא תמן מדבחא קדם יי:

והוה ביומי אמרפל מלכא דבבל אריוך מלכא דאלסר כדרלעומר מלכא דעילם ותדעל מלכא דעממין: עבדו קרבא עם ברע מלכא דסדום ועם ברשע מלכא דעמורה שנאב מלכא דאדמה ושמאבר מלכא דצבוים ומלכא דבלע היא צוער: כל אילין אתכנשו למישר חקליא הוא אתר ימא דמלחא: תרתא עשרי שנין פלחו ית כדרלעומר ותלת עשרי שנין מרדו: ובארבע עשרי שנין אתא כדרלעומר ומלכיא דעמיה ומחו ית גיבריא די בעשתרת קרנים וית תקיפיא דבהמתא וית אמתני די בשוה קריתים: וית חוראי די בטורא דשעיר עד מישר פארן דסמיך על מדברא: ותבו ואתו למישר פילוג דינא הוא רקם ומחו

אבן עזרא

ויסע לוט מקדם. כי סדום מערב בית אל: ויאהל. נטה אהליו: רעים. לבני אדם ויחזקאל פי' זה ויד עני ואביון לא החזיק: לך אתננה. ברבור וכן ונתן אותם על ראש השעיר ופה פי' כי אלוני ממרא בחברון היא: מלך גוי'. שם מדינ' כמו עילם כי שושן הבירה ארמון היה בתוכה או מלך גוים ולא הזכירם והטעם כי הם אחרי' מהשעורי' ותשוריהם: חברו. מהבנין הקל: השדים. כמו ושדת אותם בסיד ותשם בסד רגלי כמו כת פתים: ועמק. מוסף עצמו ולא עמו כמו ע' בהפך תוכיחני וכן הוא עמק ים המלח. וטעם ושלש עשרה בשלש עשרה כמו כי ששת ימים עשה יי' ובעל סדר עולם חבר' ודעתו רחב' ונדעתנו: רפאים. שכל הרואה אותם ימות לבו ויחשב מהרפאי' שהם מתים: האימים. ש"ם מהם אימה: בהררם. מהבנין הדגוש כמו בררכם ופי' בגלות אל הר שעיר: את

ישובו: ומה ג' וסי' ויי' אמר אל אברם אחרי. מעקרון וימה כל אשר. ונבקע הר הזתים: את כל הארץ י"ד וסי' כו' במסר' רבת: לכנות ה' וסי' ושמתי את זרעך. ויסת את דוד למנות את ישראל. יואב בין צרויה החל למנות: למנות ימינו כן הודע. הלא אני אמרתי למנות בעם: קום ט' ר"פ וסי' כו' במסר' רבת': ויהי בימי ה' וסי' ויהי בימי אמרפל. אחז. יהויקים. שפוט השופטים. אחשורש: הא דכתי' יוד י"א וסי' כו' במסר' רבתא: אמרפל ח' פסוקים זוגין קדמא לית ביה ו' בתרא אית ביה ו' וסי' אמרפל ל'. שמן ל'. חסר לב ל'. עשר ל'. יואב ל'. ששים ל'. כל מפרסת פרסה ל'. כרוב אדן איטר ל'. ואמרפל ל'. ושמן למאור ל'. וחסר לב ל'. ועשר ל'. ויואב ל'. וששים ל'. וכל מפרסת פרסה ל'. כרוב אדן ואיטר ל': האימים כ' מל' וסי' ואת האימים בשוה. ובאימי' יתהללו: את כל שדה כ' וסי' ויכו העמלקי. את כל שדה שאול אביך: השדים ג' וסי' כל אלה חברו. ויערכו אתם מלחמה. ועמק השדים בארות:

סדה העמלקי · עדין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד: בחצצון תמר · הוא עין גדי מקרא מלא בדברי הימים ביהושפט: ארבעה מלכים · וא"פ כן כנחו המועטים להודיעך שגבורים היו וא"פכ לא נמנע אברם מלרדוף אחריהם: בארות בארות חמר · בארות הרבה היו שם שנוטלין משם אדמה לטיט של בנין · ומדרש אגדה שהיה הטיט בהם ונעשה נס למלך סדום שיצא משם לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינין שניצל אברהם מאור כשדים מכבשן האש וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברם למפרע: הרה נסו · להר נסו · הרה כמו להר כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופה ויש חלוק בין הרה להה"רה פה"א שבסוף התיבה עומדת במקום למ"ד שבראשה אבל איכה עומדת במקום למ"ד נקודה פתח תחתיה והרי הרה כמו להר או כמו אל הר ואינו מפרש לאי זה הר שכל אחד נס באשר מצא תחלה וכשהוא נותן ה"א בראש לכתוב ההרה המדברה פתרונו כמו אל ההר או כמו להר ומשמע לאותו הר הידוע ומפורש בפרשה: והוא יושב בסדום · מי גרם לו זאת ישיבתו בסדום: ויבא הפליט · לפי פשוטו זה עוג שפלט מן המלחמה הוא שכתוב כי רק עוג כשאר מיתר הרפאים כשאר שלא הרגוהו אמרפל וחביריו כשהכו הרפאים בעשתרות קרנים · ומדרש בראשית רבה זה עוג שפלט מדור המבול וזהו מיתר הרפאים שנא' הנפילים היו בארץ וגו' · ומתכוין שיהרג אברם וישא את שרה: העברי · שבא מעבר הנהר: בעלי ברית אברם · שכרתו עמו ברית: וירק · כתרגומו וזריז וכן והריקותי אחריכם חרב אזדיין בחרבי עליכ' וכן אריק חרבי וכן והרק חנית וסגור: חניכיו · חנכיו כתי' זה אליעז' שחנכו למצות והוא לשון התחלת כניסת האדם או כלי לאומנו' שהוא עתיד לעמוד בה וכן חנוך לנער חנכת המזבח חנכת הבית ובלעז קורין לו אינצניי"ר: שמנה עשר וגו' · רבותינו אמרו אליעזר לבדו היה והוא מנין גימטרי' של שמו: עד דן · שם תשש כחו שראה שעתידי' בניו להעמיד שם עגל: ויחלק עליהם · לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפים שמתפלגים אחר הנרדפים כשבורחין זה לכאן וזה לכאן: לילה · כלומר אחר שחשכה לא נמנע מלרדפם · ומדרש אגדה שנחלק הלילה ובחצות ראשון נעשה לו נס וחציו השני נשמר ובא לו לחצות לילה של מצרים: עד חובה · אין מקום ששמו חובה ודן קורא חובה על שם עז' שעתידה להיות שם: עמק שוה · כך שמו כתרגומו למישר מפנא פנוי מאילנות ומכל מכשול: עמק המלך · בית ריסא דמלכא בית ריס אחד שהוא שלשים קנים שהיה מיוחד למלך לשחק שם · ומדרש אגדה עמק שהושוו שם כל האומות והמליכו את אברהם עליהם לנשיא אלהים ולקצין: ומלכי צדק · מדרש אגדה הוא שם בן נח: לחם ויין · כך עושים ליגיעי מלחמה והראה לו שאין בלבו עליו על שהרג את בניו · ומדרש אגדה רמז לו על המנחות ועל הנסכים שיקריבו שם בניו: קונה שמים וארץ · כמו עושה שמים וארץ על ידי עשייתו קנאן להיות שלו: אשר מגן · אשר הסגיר וכן אמגנך ישראל: ויתן לו · אברהם מעשר: מכל · אשר לו · לפי שהיה כהן: תן לי הנפש · מן השבי שלי שהצלת החזר לי הגופים לבדם:

[margin] את כל שדה ב' שאול לבד

[margin] קנה כלם חסרים בתור של בלים'

בחצצן ב' א' מלא וא' חסר וסי' בחצצן תמר · והנם בחצצון תמר: את ג'ר"פ וסי' את כדר לעומר · את מי נועץ · את פני: נפילה שמה ב' באו' וסי' והנשארים הרה נסו · ונפל שמה שור או: הרה נסו ל' דס': ויבא הפליט ל' דס': אשכל ה' חס' וסי' ויבא הפליט · בלעדי רק · ויעלו עד נחל אשכל ויראו את הארץ · ויפנו

את כל שדה העמלקי וגם את־
האמרי הישב בחצצן תמר: ויצא
מלך סדם ומלך עמרה ומלך אדמה
ומלך צביים ומלך בלע הוא צער
ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים:
את כדר לעמר מלך עילם ותדעל
מלך גוים ואמרפל מלך שנער ו
ואריוך מלך אלסר ארבעה מלכים
את החמשה: ועמק השדים בארת
בארת חמר וינסו מלך סדם ועמרה
ויפלו שמה והנשארים הרה נסו:
ויקחו את כל רכש סדם ועמרה
ואת כל אכלם וילכו: ויקחו את־
לוט ואת רכשו בן אחי אברם וילכו
והוא ישב בסדם: ויבא הפליט ויגד
לאברם העברי והוא שכן באלני
ממרא האמרי אחי אשכל ואחי ענר
והם בעלי ברית אברם: וישמע
אברם כי נשבה אחיו וירק את־
חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ו
ושלש מאות וירדף עד דן: ויחלק
עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם
וירדפם עד חובה אשר משמאל
לדמשק: וישב את כל הרכש וגם
את־לוט אחיו ורכשו השיב וגם את־
הנשים ואת העם: ויצא מלך סדם
לקראתו אחרי שובו מהכות את־
כדר לעמר ואת המלכים אשר
אתו אל עמק שוה הוא עמק המלך:
ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם
ויין והוא כהן לאל עליון: ויברכהו
ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה
שמים וארץ: וברוך אל עליון אשר־
מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מ
מכל: ויאמר מלך סדם אל־
אברם תן לי הנפש והרכש קח־
לך: ויאמר אברם אל מלך סדם

ית כל חקלי עמלקאה ואף ית־
אמוראה דיתיב בעין גדי:
ונפק מלכא דסדום ומלכא
דעמורה ומלכא דאדמה ומלכא
דצבויים ומלכא דבלע היא צוער
וסדרו עמהון קרבא במישר
חקליא: עם כדר לעומר מלכא
דעילם ותדעל מלכא דעממין
ואמרפל מלכא דבבל ואריוך
מלכא דאלסר ארבעה מלכין
לקביל חמשא: ומישר חקליא
בירין בירין מסקין חמרא וערקו
מלכא דסדום ועמורה ונפלו
תמן ודאשתארו לטורא ערקו:
ושבו ית כל קנינא דסדום
ועמורה וית כל מיכלהון ואזלו:
ושבו ית לוט וית קניניה בר
אחוהי דאברם ואזלו והוא יתיב
בסדום: ואתא משיזבא וחוי
לאברם עבראה והוא שרי
במישרי ממרא אמוראה אחוהי
דאשכול ואחוהי דענר ואינון
אינשי קיימיה דאברם: ושמע
אברם ארי אשתבי אחוהי ו
וזריז ית עולימוהי ילידי ביתיה תלת
מאה ותמני עסר ורדף עד דן:
ואתפלג עליהון לילא הוא
ועבדוהי ומחונון ורדפינון עד
חובה דמצפונא לדמשק:
ואתיב ית כל קנינא ואף ית לוט
בר אחוהי וקניניה אתיב ואף ית
נשיא וית עמא: ונפק מלכא
דסדום לקדמותיה בתר דתב
מלממחי ית כדר לעומר וית
מלכיא דעמיה למישר מפנא
הוא אתר בית ריסא דמלכא:
ומלכי צדק מלכא דירושלם
אפיק לחים וחמר והוא משמש
קדם אל עילאה: וברכיה ואמר
בריך אברם קדם אל עילאה
דקנייניה שמיא וארעא: ובריך
אל עילאה דמסר סנאך בידך
ויהב ליה חד מן עסרא מכולא:
ואמר מלכא דסדום לאברם הב לי נפשתא וקנינא דבר לך: ואמר אברם למלכא דסדום

אבן עזרא

את כדר לעומר: כמו עם באר בכל המקר' נבעת והיא משוכה בעבור הסמיכה: ויפלו שמה · ברצונ' להמלט וכן ויפל על פניו: הרה נסו · אל ההר כנו והיא מלה זרה · והוא ישב · והוא היה ביום ההוא יושב בסדום · ופי' הפליט שברח ונמלט מבני סדום וכן בא אלי הפליט מירושלם ויש דרך דרש: וירק · שנתן להם כלי מלחמה כטעם והרק חנית ויש אומרים להוציא החרב מתערה כטע' על הארץ יריקו מריקים שקיהם גם יש לחניתכן: חניכיו · שהכנס פעמים רבות במלחמה ואם לא נזכר וחשבון אותו' אליעז' דרך דרש כי אין הכתוב מדבר בגימטריא כי יכול יוכל הרוצה להוציא כל שם לטוב ולרע רק הפס כמשמעו: ומלכי צדק · נקרא כן בעבור שהוא מלך על מקו' צדק וי"א כי הוא שם · ושלם היא ירושלם והעד ויהי בשלם סכו: והוא כהן · כדברי המתרגם ארמית וכן כל כהן והעד והכהנו לי ופי' על דברתי מלכי צדק בספר תהלות כי כהונו דבר ויפה עשה שבירך אברה' בתחלה בעבור שהתנדב להושיע אשר נשבו ואחר כן אמ' יברוך השם שעזרו ונתן צריו בידיו: מגן · כמו נותן וכן עטרת תפארת תמגנך והטעם מורם ואברהם הוציא המעשר לכבוד השם ולא מכ' אדם ראוי לתתו לו כמלכי צדק: הרמותי

ויעלו ההרה · אשכל דכפר דודי לי: נשבה ג' וסי' וישמע אברם כי נשבה · או נשבה או נשבר · כי נשבה עדר יי': וישב ג' בספ' וסי' וישב את כל הרכוש · וישב לו את שרה · וישב את שר המשקים וא' וישב וישב אותם אברם: ואת העם יב' וסי' כו' במסר' רבת': ויוז' וסי' כו' במסר' רבת': ויאמר צ"א וסי' כו' במסר' רבת': וברוך ז' ג' ר"פ וסי' וברוך אל עליון · וברוך טעמך · וברוך שם כבודו לעולם · אנך · וד' באמצע פסוק וסי' ברוך אתה בעיר · ברוך אתה בב' אך · חי יי' וברוך צורי · דשמואל וחבירו דתהלים: מעשר ג' רפים וסי' ויתן לו מעשר · ולבני לוי הנה · ואל הלוים תדבר · וכל המעשר דכו':

רשי

הרימותי ידי· לשון שבועה מרים אני את ידי לאל עליון וכן כי נשבעתי נשבע אני וכן נתתי כסף השדה קח ממני נותן אני לך כסף השדה וקחהו ממני: אם מחוט ועד שרוך נעל· אעכב לעצמי מן השבי: ואם אקח מכל אשר לך· ואת לתת לי שכר מבית גנזיך לא אקח: ולא תאמר וגו׳· שהקב״ה הבטיחני לעשרני שנאמר ואברכך וגו׳: הנערים· עבדי אשר הלכו אתי ועו׳ ענר אשכל וממרא וגו׳ אע״פ שעבדי נכנסו למלחמה שנאמר וירדוף עד דן וענר וחבריו ישבו על הכלים לשמור: הם יקחו חלקם· וממנו למד דוד שאמר כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו ולכך נאמר ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט ולא נאמר והלאה לפי שכבר נתן החוק בימי אברהם: אחר הדברים האלה· כל מקום שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג. בראשית רבה אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים והיה דואג ואו׳ שמא קבלתי שכר על כל צדקותי לכך אמר לו המקום אל תירא: אנכי מגן לך· מן העונש שלא תענש על כל אותן נפשו׳ שהרגת ומה שאתה דואג על קבול שכרך הרבה מאד: הולך ערירי· מנחם בן סרוק פירשו לשון יורש וחבר לו ער ועונה ערירי בלא יורש כאשר תאמר ובכל תבואתי תשרש תעקר שרשיה כך לשו׳ ערירי חסר בנים ובלעז דישאנפ״נטין: ולי נראה ער ועונ׳ מגזרת ולבי ער וערירי לשון חרבן וכן ערו ערו וכן ערות יסוד וכן ערער תתערער וכן כי ארזה ערה: ובן משק ביתי· כתרגומו כל ביתי נזון על פיו ואילו היה לי בן היה בני ממונה על שלי: דמשק· לפי התרגום מדמשק היה ולפי מדרש אגדה שרדף המלכי׳ עד דמשק ובתלמוד שלנו דורשו דולה ומשקה מתורת רבו לאחרי׳: הן לי לא נתת זרע· ומה תועלת בכל אשר תתן לי: ויוצא אותו החוצ׳· לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבי׳ ולפי מדרשו אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלו׳ שאינך עתיד להעמיד בן אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן שרי לא תלד אבל שרה תלד אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל· ד״א הוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים וזהו לשון הבטה מלמעלה למטה: והאמין ביי׳· לא שאל לו אות על זאת אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו במה אדע: ויחשבה לו צדקה· הקב״ה חשבה לאברהם לזכות ולצדקה על האמנה שהאמין בו· ד״א במה אדע לא שאל לו אות אלא אמ׳ לפניו הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה ואמר לו הקב״ה בזכות הקרבנות: עגלה משולשת· שלשה עגלים רמז לשלשה פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה: ועז משולשת· רמז לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד ושעירת חטאת יחיד: ואיל משולש· אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של חטאת יחיד: ותור וגוזל· תורים ובני יונה: ויבתר אותם· חלק כל אחד לשני חלקים ואין המקרא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת יי׳ את אברם ברית לאמר וגו׳ ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה כמה שנאמר העוברים בין בתרי העגל אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרי׳ הוא שלוחו של שכינה שהוא אש: ואת הצפור לא בתר· לפי שהאומות נמשלו לפרים ואלים ושעירים שנאמ׳ סבבוני פרים רבי׳ וגו׳ ואו׳ האיל אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס ואומר הצפיר השעיר מלך יון וישר׳ נמשלו לבני יונ׳ שנ׳ יונתי בחגוי הסלע לפיכך בתר הבהמו׳ רמז שיהיו האומות כלין והולכין· ואת הצפור לא בתר רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם: עיט· הוא עוף ועל שם שהוא עט ושואף את הנבלות לטוש עלי אוכל וכמו ותעט אל השלל: על

אחר הדברים האלה ג׳ דס׳ וסי׳ היה דבר יי׳· בשך חבת· גדל המלך אחשורש: אדני יי׳ ד׳ בתורה וסי׳ מה תתן לי· במה אדע· אתה החלות· אל תשחת עמך ונחלתך· ושאר אורי׳ כתי׳ יי׳ אלהים: יצא כל בראשית יצא כב״א יצא וסי׳ והנה דבר יי׳ אליו לאמר· וכל שאר אורי׳ יצא בב״ב יצא וסי׳ ויאמר משה אל

הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל יְהוָה אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ אִם מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת אַבְרָם׃ בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם׃ ס

טו אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר יְהוָה אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי יְהוִה מַה תִּתֶּן לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי׃ וְהִנֵּה דְבַר יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ׃ וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ׃ וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ׃ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי יְהוִה בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזָל׃ וַיִּקַּח לוֹ אֶת כָּל אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן אִישׁ בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת הַצִּפֹּר לֹא בָתָר׃ וַיֵּרֶד הָעַיִט

אֲרֵימִית יְדִי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ אֵל עִלָּאָה דְּקִנְיָנֵיהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃ אִם מֵחוּטָא וְעַד עַרְקַת מְסָנָא וְאִם אֶסַּב מִכָּל דִּי לָךְ וְלָא תֵימַר אֲנָא עַתַּרִית יָת אַבְרָם׃ בַּר מִדַּאֲכַלוּ עוּלֵימַיָּא וְחוּלַק גּוּבְרַיָּא דִּי אֲזַלוּ עִמִּי עָנֵר אֶשְׁכּוֹל וּמַמְרֵא אִנּוּן יְקַבְּלוּן חוּלָקְהוֹן׃

בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין הֲוָה פִּתְגָמָא דַּייָ לְאַבְרָם בִּנְבוּאָה לְמֵימַר לָא תִדְחַל אַבְרָם מֵימְרִי תְּקוֹף לָךְ אַגְרָךְ סַגִּי לַחֲדָא׃ וַאֲמַר אַבְרָם יְיָ אֱלֹהִים מָה תִּתֵּן לִי וַאֲנָא אָזֵיל בְּלָא וְלַד וּבַר פַּרְנָסָא הָדֵין דִּי בְּבֵיתִי הוּא דַּמַּשְׂקָאָה אֱלִיעֶזֶר׃ וַאֲמַר אַבְרָם הָא לִי לָא יְהַבְתְּ וְלַד וְהָא בַר בֵּיתִי יָרֵית יָתִי׃ וְהָא פִּתְגָמָא דַּייָ עִמֵּיהּ לְמֵימַר לָא יִרְתִינָךְ דֵּין אֱלָהֵין בַּר דְּתוֹלֵיד הוּא יִרְתִינָךְ׃ וְאַפֵּיק יָתֵיהּ לְבָרָא וַאֲמַר אִסְתְּכֵי כְעַן לִשְׁמַיָּא וּמְנִי כּוֹכְבַיָּא אִם תִּיכּוֹל לְמִמְנֵי יָתְהוֹן וַאֲמַר לֵיהּ כְּדֵין יְהוֹן בְּנָךְ׃ וְהֵימִין בְּמֵימְרָא דַּייָ וְחַשְׁבַהּ לֵיהּ לִזְכוּ׃ וַאֲמַר לֵיהּ אֲנָא יְיָ דְּאַפֵּקְתָּךְ מֵאוּרָא דְכַשְׂדָּאֵי לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעָא הָדָא לְמֵירְתַהּ׃ וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּמָה אִידַּע אֲרֵי אֵירְתִנַּהּ׃ וַאֲמַר לֵיהּ קָרֵיב קֳדָמַי עֶגְלִין תְּלָתָא וְעִזִּין תְּלָת וְדִכְרִין תְּלָתָא וְשַׁפְנִינָא וּבַר יוֹנָה׃ וְקָרֵיב קֳדָמוֹהִי יָת כָּל אִלֵּין וּפַלֵּיג יָתְהוֹן בְּשַׁוֵי וִיהַב פַּלְגַיָּא פַּלְגָּא לָקֳבֵל חַבְרֵיהּ וְיָת עוֹפָא לָא פַלֵּיג׃ וּנְחַת עוֹפָא

אורך קח את הבחתה· והנה עם יצא מבצרים: ויוצא יב׳ מלא׳ וסי׳ כו׳ בבסר רבת: החוצה ין׳ וסי׳ כו׳ בבסר רבת: השמימה יא׳ וסי׳ כו׳ בבסר רבת׳: ויחשבה ג׳ וסי׳ והאמין ביי׳· ויחשבה לזונה· ויחשבה עלי: במה ט׳ קמץ וסי׳ בו׳ בבסר רבת׳: בתוך ה׳ וסי׳ ויבתר אותם· ונדותם מחוץ לעיר· והיו לישראל בתוך· וישם לפיד אחד· המתקדשים והמטהרים: ואת הצפור ג׳ דס׳ וסי׳ ואת הצפור לא בתר· ואת הצפור החיה יקח אותה· ולקח את עץ הארז: העיט ד׳ ב׳ קמץ וב׳ פתח וסי׳ וירד העיט על הפגרים· וקץ עליו העיט· העיט צבוע נחלתי כ׳ בפסוק אילין ב׳ פתח׳:

אבן עזרא

הרימותי ידי· שבועה כמו כי אשא אל שמים ידי· וטעם אל עליון כי הנה נשבעתי בשם שברכני זה הכהן: אם מחוט· שמתנו תופרין כל בגד· שרוך· העור הקושר הנעל: אך בלעדי· אשר לקחו והוא שאכלו עבדיו: במחזה· במראות הנבואה· וטעם אנכי מגן לך אנכי הייתי מגן לך והצלתיך מיד המלכים גם אתן לך שכר שהרבה רוחך להושיע בן אחיך במתי מעט ונשענת עלי· והולך ערירי כ״ו אכזרי וסר מאלת ערירים יהיו והטעם כאשר אמר המתרגם: משק ביתי· על משקל מכס והוא מפעלי הכפל מגזרת שוקק בו כטעם דבק· ובן מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא ובן משק ביתי הוא בן דמשק שיצור ממעיך· כנוי לאחר בעבור היותו קרוב: צדקה· כמו וצדקה תהיה לנו וצדק ומשפט אחים רק בדברי קדמונינו ז״ל דרך צדקה אחרת: אשר הוצאתיך מאור כשדים· לפי כי פרשת לך לך כאחרה שם כאשר פירשתי ולא כאמר׳ בחרן ואברהם האמין בשם כי בנו יירשנו ועל ירוש׳ הארץ בקש אות כאשר עשה גדעון ועוד כי טעם שבועת השם שיהיה הדבר בלא תנאי כי כלל כל נבואות הם על תנאי והנה לא חטא אברהם בעבור שבקש לכרו׳ אתו ברית: עז משולשת· יש אומרי׳ ג׳ עזים והישר בעיני בת שלש שנים: ואיל· הוא הכבש הגדול: וגוזל· בן יונה כי מלה לבדה הנזכרים בבהמה ובעוף העול׳ וכל קרבן: ויבתר· חתכם והפרידם וכמוהו על הרי בתר בין בתריו: ויתן איש בתרו· דע כי מלת איש כמו בעל וכן איש מלחמה והאיש גבריא ופי׳ בעל כמו עבם הדבר וכן איש בליעל סמוך גם כן בחיות ובריעות אשה אל אחותה כתן בתר כל איש לקראת רעהו כי הבהמה והאדם שנים המה: הצפור לא בתר· התור והגוזל כי צפור שם כלל: העיט· העוף וכן העיט צבוע נחלתי: על

רשי

על הפגרים · על הבתרים: וישב · לשון נשיב' והפרחה כמו ישב רוחו · רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח: והנה אימה וגו' · רמז לצרות וחושך של גליות: כי גר יהיה זרעך · משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה כיצד יצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב ויעקב כשירד למצרים אמר ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי קצ"ב ובמצרי' היו מאתים ועשר כמנין רד"ו הרי ת' שנה ואם תאמר במצרים היו ארבע מאות הרי קהת מיורדי מצרים היה צא וחשוב שנותיו של קהת ושל עמרם ושמונים של משה שהי' כשיצאו ישר' ממצרים אין אתה מוצא אלא שלש מאות וחמשים ואתה צריך להוציא מהן כל השנים שחי קהת אח' לידת עמרם ושחי עמרם אח' לידת משה: בארץ לא להם · ולא כתי' בארץ מצרי' אלא לא להם ומשנולד יצחק ויגר אברם וגו' יצחק ויגר בגרר יעקב גר בארץ חם גר בארץ בלא: וגם את הגוי · וגם ... ארבע מלכיות שאף הן כלים על שמשעבדו את ישר': דן אנכי · בעשר מכות: ברכוש גדול · בממון גדול כמו שנ' וינצלו את מצרים: ואתה תבא אל אבתיך · ולא תראה כל אלה: אל אבותיך · אביו עובד ע"ז והו' מבשרו שיבא אליו למדך שעשה תרח תשובה: תקבר בשיבה טובה · בשרו שעשה ישמעאל תשובה בימיו ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו ולפיכך מת ה' שנים קוד' זמנו שבו ביום מרד עשו: ודור רביעי · לאחר שיגלו למצרים יהיו שם שלשה דורות והרביעי ישובו לארץ הזאת לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו וכרת ברית זו ודכתי' לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן היה יעקב גלה למצרי' צא וחשוב דורותיו יהודה פרץ וחצרון וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה: כי לא שלם עון האמורי · להיות משתלח מארצו עד אותו זמן שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שתתמלא סאתה שנ' בסאסאה בשלחה תריבנה: ויהי השמש באה · כמו ויהי הם מריקים שקיהם ויהי הם קוברים איש כלומר ויהי דבר זה: השמש באה · שקעה: ועלטה היה · חשך היום: והנה תנור עשן וגו' · רמז לו שיפלו המלכיות בגיהנם · באה · טעמו למעלה לכך הוא מבואר שבא כבר ואם היה טעמו למטה באל"ף היה מבואר כשהיא שוקעת ואי אפשר כן שהרי כבר כת' ויהי השמש לבא והעברת תנור עשן לאחר מבואו היתה כמו' שכבר שקעה וזה חלוק בכל תיבה לשון נקבה שיסוד' שתי אותיו' כשהטע' למעלה לשון שעבר הוא כגון זה וכגון ורחל באה קמה אומתי הנה שבה יבמתך וכשהטעם למטה הוא לשון הווה דבר שעושה עכשיו והולך כמו באה עם הצאן בתקומה באמה ובבקר היא שבה: לזרעך נתתי · אמירתו של הקב"ה כאלו היא עשויה: הנהר הגדול · לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קראהו גדול אף על פי שהוא מאוחר בארבעה נהרות היוצאים מעדן שנאמר והנהר הרביעי הוא פרת משל העיו' עבד מלך מלך הדבק לשחור וישתחוו לך: את הקיני · עשר אומות יש כאן ולא נתן להם אלא שבעה גוי' והשלשה אדום ומואב ועמון והם קיני קנזי וקדמוני ועתידים להיות ירושה לעתיד שנאמר אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם: ואת הרפאים · ארץ עוג שנאמר בה ההוא יקרא ארץ רפאים: שפחה מצרית · בת פרעה היתה כשראה נסים שנעשו לשרה אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר: אולי אבנה ממנה · ללמד על מי שאין לו בנים שאינו בנוי אלא הרוס: אבנה ממנה · בזכות שאכניס צרתי לביתי: לקול שרי · לרוח הקדש שבה: ויקח

לך לך

דן ג' לשון משפט וס' דן אנכי · אין דן דיניך למזור · דן דין עני ואביון: יצאו י"ד וס' כו' במסר' רבת': ואתה ועתה י"ח בטעם תבר' וס' במסר' רבת': ודור ב' דסמי' וס' ודור רביעי ישובו · דור הולך ודור בא: ישובו ל' מל' בתו' וכל נבי' וכתובי' דכו' במ"ז חס' וס' והיה כמות השופט · והעם ישבו אחריו אך לפשט · ישבו הנה אליך

על הפגרים וישב אתם אברם: ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו: ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה: וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול: ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה: ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמרי עד הנה: ויהי השמש באה ועלטה היה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה: ביום ההוא כרת יהוה את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת: את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמני: ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים: ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגשי ואת היבוסי: ס ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית ושמה הגר: ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני יהוה מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם לקול שרי:

על פלגיא ואתיב יתהון אברם: והות שמשא למיעל ושינתא נפלת על אברם והא אימה קבל סגי נפלת עלוהי: ואמר לאברם מידע תידע ארי דיירין יהון בנך בארעא דלא דילהון ויפלחון בהון ויענון יתהון ארבע מאה שנין: ואף ית עמא דיפלחון בהון דאין אנא ובתר כן יפקון בקנינא סגי: ואת תתכניש לות אבהתך בשלם תתקבר בסיבו טבא: ודרא רביעאה יתובון הכא ארי לא שלים חובא דאמוראה עד כען: והות שמשא עלת וקבלא הוה והא תנור דתנן ובעור דאשא די עבר בין פלגיא האלין: ביומא ההוא גזר יי עם אברם קיים למימר לבנך יהבית ית ארעא הדא מנהרא דמצרים ועד נהרא רבא נהרא פרת: ית שלמאי וית קנזאי וית קדמונאי: וית חתאי וית פריזאי וית גבראי: וית אמוראי וית כנענאי וית גרגשאי וית יבוסאי: ושרי אתת אברם לא ילדת ליה ולה אמתא מצריתא ושמה הגר: ואמרת שרי לאברם הא כען מנעני יי מלמילד עול כען לות אמתי מאים אתבני מינה וקביל אברם למימר שרי:

ואתה לא תשוב · כי ישבו אלי בכל לבם דירמיה · אחר ישבו בני ישראל ובקשו · ישבו ישבי בצלו · ישבו יבשו רגע: ואת האמרי ד' וס' ואת היבוסי ואת האמרי דבראשית · ואה האמרי ואת הכנעני · וחברו דד"ה · ויגרש יי את כל העמי': מנהר ב' וס' מנהר מצרים · ונסע כנהר אהוא · הקדמני ג' חסרים וס' את הקני ואת הקנזי · כאשר יאמר משל הקדמני פניו אל הים הקדמני: ולה ד' ג' קמצין וחד פתח וס' ולה שפחה מצרית · ולה אבר עלי לשלו' · ולה שתי פיות דאהוד · ולא נפין ארבע פתח: וישמ' אברם לקול שמיע לקול י"ו וס' כו' במסר' רבת':

אבן עזרא

על הפגרים · על הגופות: וישב · ברגשות הש"ן תחת הה"ון המבולע כמו יגרש ויפלא מהפגרים וכן ישב רוחו או השיב הפגרים להבריח העוף: ויהי השמש לבא · זה לנו להיות כי ויקח לו את כל אלה ביום אחר שהקיץ ממחזה הנבואה: כי גר יהיה זרעך · נקרא בלשון הקדש האיש ש"ש לו משפחה כספח שהוא דבק באזרח על כן נקרא האזרח כי טעמו כאזרח רענן · וטעם גר כמו הנרגר שנגררת מן הסעיף ויש חכמי לב שזה הטעם רחוק בעיניה' ואילו היו יודע' טעם כל אות וצורתו אז יכירו האמת: ארבע מאות שנה · עד סוף זה הקץ מהיום: אשר יעבדו · שיהיו להם עבדים: תבא אל אבותיך · כנוי על המית' כדרך כל הארץ · וטע' בשלום שתהיה בכבוד ולא כמו זרעך: ודור רביעי · רבי המפרשי' השתבשו בפי' דור והנה אמרו הקדמונים עשרה דורות ונמצא לנח' דור ובאיוב ארבעה דורות והנכון בעיני כי פי' דור כמו יושב מדור באהלי רשע ומדתו הקץ שידור אדם באדרו ויש ארוך ויש קצר ודור רביעי הוא היות זרעו גר והטעם על מצרים וכן כתוב כי גר היית בארצו וכן היה קהת גר ועמר' ומשה גם אהרן ובניהם שבו אל ארץ כנען: עון האמורי מפורש בפסוק גדול כוכי מנשוא · והזכיר האמורי בעבור תקפו והנה משה הרג המלכים הגדולים והם מלכי האמורי וחמשת מלכי האמורי נתחברו על יהושע ויש ראיות אחרות וכן אמר הנביא אשר כגבה ארזים [illegible] אומר לא אמר כלום: ויהי השמש באה · בתחלה עודנה לא באה וכן כתוב לבוא: ועלטה · חשך ורבו ביחזקאל והטעם כי הלילה מוכן או פירושו אחר בוא האור הנראה בעבים: והנה תנור עשן · כדמות תנור העולה עשן ממנו ובתוכו לפיד אש: בין הגזרים · בין הבתרים וזאת היא השבועה וכן העגל אשר כרתו לשנים על כן כתוב אחרי זאת ביום ההוא כרת יי' את אברם ברית: מנהר מצרים · הוא שיחור ולא היאור: וקיני וקנזי וקדמוני מבני כנען ויש להם שני שמות · והרפאי' זה שכתוב ארץ רפאים תחשב ואל תתמה בעבור שכתוב הכנעני והיבוסי אחריו דע כי השבעה גוים כנעניים הם כלם ועשתי עשר בנים היו לכנען ואח' שהזכיר השבעה יאמר הכנעני על הנשארים וכן בפרשה הזאת הם עשרה בפרט ובמקום אחר בכלל וכן יהודה וישראל רבים אף על פי שיהודה מישראל הוא: אולי אבנה · מגזרת בן ועוד יתבן שהבן הוא כדמות בניין והאב כמו היסוד וכן חסר הא וכן כל חי תאר או פעל עבר: וישמע אברם · אמר לה כן: מקץ

ותקח שרי. לקחתה בדברי׳ אמריך מזכית לידבק בגוף קדוש כזה: מקץ עשר שנים. מועד הקבוע לאשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב לישא אחרת:
לשבת אברם. מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו מן המנין לפי שלא כאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שיבא לארץ ישראל: ויבא אל הגר ותהר. מביאה ראשונה:
ותקל גברתה בעיניה. אמרה שרי זו אין סתרה כגלויה מראה עצמה כאילו היא צדקת ואינה צדקת שלא זכתה להריון כל השנים הללו ואני נתעברתי מביאה ראשונה:
חמסי עליך. חמס העשוי לי עליך אני מטיל העונש כשהתפללת להקב״ה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי לא התפללת אלא עליך והיה לך להתפלל על שנינו והייתי אני
נפקדת עמך.
ועוד דבריך אתה חומס ממני שאתה שומע בזיוני ושותק: אנכי נתתי שפחתי וגו׳ ביני וביניך. כל ביניך שבמקרא חסר וזה מלא קרי ביה ובניך שהכניסה עין הרע בעיבור של הגר והפילה עוברה הוא שהמלאך אומר להגר הנך הרה והלא כבר הרת והוא מבשר לה שתהר אלא מלמד שהפילה הריון הראשון: ותענה שרי. היתה משעבדת בה בקושי: אי מזה באת. מהיכן באת יודע היה אלא ליתן לה פתח ליכנס עמה בדברים ולשון אי מזה איה המקום שתאמר עליו מזה אני באה: ויאמר לה מלאך וגו׳. על כל אמירה היא שלוח לה מלאך אחר מלאך לכך נאמ׳ מלאך בכל אמירה ואמירה: הנך הרה. כשתשובי תהרי כמו הנך הרה דאשת מנוח: ויולדת בן. כמו ויולדת ודומה לו יושבת בלבנון מקונ׳ בארזים: וקראת שמו. צווי הוא כמו שאו׳ לזכר וקראת את שמו יצחק: פרא אדם. אוהב מדברות לצוד חיות כמו שכתוב ויהי רובה קשת: ידו בכל. לסטי׳: ויד כל בו. הכל שונאין אותו ומתגרין בו: ועל פני כל אחיו ישכון. שיהא זרעו גדול: אתה אל ראי. נקוד חטף קמץ מפני שהוא שם דבר שהוא הראיה שרואה בעלבון של עלובין: כי אמרה הגם הלם. לשון תימה וכי סבור הייתי שאף הלום במדברו׳ ראיתי שלוחו של מקו׳ אחרי ראות אותם בביתו שלאברה׳ ששם הייתי רגילה לראות מלאכי׳ ותדע שהיתה רגילה לראותם שהרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו ראתה ארבע זה אחר

אחר ולא חרדה: באר לחי ראי. כתרגומו דמלאך קיימא איתחזי עלה: ויקרא אברם שם וגו׳. אע״פ שלא שמע אברם דברי המלאך שאמ׳ וקראת שמו ישמעאל שרתה רוח הקדש עליו וקראו ישמעאל: ואברם בן שמנים וגו׳. לשבחו של ישמעאל נכתב להודיע שהיה בן י״ג שנה כשנמול ולא עכב:
אני

לשבת ב׳ ואינון באורי׳ וסי׳ לשבת אברם׳ לשבת ער׳: גברתה ד׳ וסי׳ והקל גברתה בעיניה׳. ותאמר אל גברתה אחלי אדני. בעיני שפחה אל יד גברתה. וחד כשפחה כגברתה: חמסי ב׳ וסי׳ ותאמר שרי אל אברם חמסי. חמסי ושארי: אנכי נתתי ג׳ וסי׳ אנכי נתתי שפחתי. ועתה אנכי נתתי את כל הארצות האלה.

ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען ותתן אתה לאברם אישה לו לאשה: ויבא אל הגר ותהר ותרא כי הרתה ותקל גברתה בעיניה: ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי הרתה ואקל בעיניה ישפט יהוה ביני וביניך: ויאמר אברם אל שרי הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך ותענה שרי ותברח מפניה: וימצאה מלאך יהוה על עין המים במדבר על העין בדרך שור: ויאמר הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי ותאמר מפני שרי גברתי אנכי ברחת: ויאמר לה מלאך יהוה שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה: ויאמר לה מלאך יהוה הרבה ארבה את זרעך ולא יספר מרב: ויאמר לה מלאך יהוה הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל כי שמע יהוה אל עניך: והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו ועל פני כל אחיו ישכן: ותקרא שם יהוה הדבר אליה אתה אל ראי כי אמרה הגם הלם ראיתי אחרי ראי: על כן קרא לבאר באר לחי ראי הנה בין קדש ובין ברד: ותלד הגר לאברם בן ויקרא אברם שם בנו אשר ילדה הגר ישמעאל: ואברם בן שמנים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברם: ס

ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא יהוה אל אברם ויאמר אליו

ודברת שרי אתת אברם ית הגר מצריתא אמתה מסוף עסר שנין למיתב אברם בארעא דכנען ויהבת יתה לאברם בעלה ליה לאינתו: ועאל לות הגר ועדיאת וחזת ארי עדיאת וקלת ריבונתה בעינהא: ואמרת שרי לאברם דין לי עלך אנא יהבית אמתי לך וחזת ארי עדיאת וקלית בעינהא יהי דין יי ביני ובינך: ואמר אברם לשרי הא אמתיך בידך עיבידי לה דתקין בעיניכי ועניתה שרי וערקת מן קדמהא: ואשכחה מלאכא דיי על עינא דמיא במדברא על עינא באורח חגרא: ואמר הגר אמתא דשרי מנן את אתיא ולאן את אזלא ואמרת מן קדם שרי ריבונתי אנא ערקת: ואמר לה מלאכא דיי תובי לות ריבונתיך ואשתעבדי תחות ידהא: ואמר לה מלאכא דיי אסגאה אסגי ית בנייכי ולא יתמנון מסגי: ואמר לה מלאכא דיי הא את מעדיא ותלדין בר ותקרין שמיה ישמעאל ארי קביל יי צלותיך: והוא יהא מרוד באנשא הוא יהא צריך לכולא ואף בני אנשא יהון צריכין ליה ועל אפי כל אחוהי ישרי: וצליאת בשמא דיי דאתמלל עימה אמרת את הוא אלהא חזי כולא ארי אמרת אף אנא שריתי חזיא בתר דאתגלי לי: על כן קרא לבירא בירא דמלאך קיימא איתחזי עלה הא בין רקם ובין חגרא: וילידת הגר לאברם בר וקרא אברם שום בריה דילידת הגר ישמעאל: ואברם בר תמנן ושית שנין כד ילדת הגר ית ישמעאל לאברם: והוה אברם בר תשעין ותשע שנין ואתגלי יי לאברם ואמר ליה

אבן עזרא

מקץ עשר שנים. העתיקו קדמונינו ז״ל שלא ישהא אדם עם אשתו יותר מעשר שנים אם לא תלד וזה הפסוק הוא כדמות אסמכתא וטוב הוא: ותקל. הנח הנעלם אשר בין האות המשר׳ ואות השרש תחת הדגש הנתון להתבלע אות הכפל והוא מבנין נפעל: וימצאה. מלה זרה כי המשפט כמו וימצאה: אי מזה. כמו איה וכן אי הבל. וטעם מזה מקום כאילו אמר אי מזה מקום באת: בורחת. כפתח הרי״ש בעבור אות הגרון שהוא אחריו וכן בורחת כל הפיר והיא כפורחת ברחת ובמזרה וכן יודעת איש בעבור אותיות הגרון שהם אחהע וכן משפט הלשון אין זר אתנו: הנך. לנקבה כי הן מלת ענין כמו עם ומשקלו עמך: ישמעאל. בהעלם האלף להקל על הלשון: פרא אדם. חפשי בין האדם כטעם מי שלח פרא חפשי והטעם שלא ימשול בו זר ממשפחתו ויש אומ׳ פרא ואדם כמו שמש ירח עמד זבולה. ובעבור שהוא אדם ויד כל בו והנכון בעיני שיהיה בין האדם כפרא שינצח הכל בכחו ואחר כן ויד כל בו וכן מפורש בדניאל כי הוא החיה הרביעית: על פני כל אחיו. שהם בני קטורה וכן כתוב על פני כל אחיו נפל וכן בני מדינים מבני קטורה ונקראו ישמעאלים בתור׳ ובספר שופטים: אל ראי. על משקל ראה עני כטעם אל מראה: הגם הלום. כמו עתה והנכון שהוא כמו פה וכן הבה עד הלום איש והטעם הגם פה ראיתי מלאך השם אחר שראה השם בעניי כי הוא ראי תמיד: ובאר לחי. לאשר יהיה חי לשנ׳ האחרת כטעם כה לחי כי בכל שנה היו חוגגים הישמעאלים אל הבאר הזאת גם היום יקרא באר זמזם:

אל

והוא לא ידעה: וביניך נקוד על י׳ בתר׳ חד מן י׳ נקודות בתורה וד׳ בנב״אים וא׳ בכתובים וסי׳ כו׳ במסר רבת׳: על העין ב׳ וסי׳ וימצאה מלאך יי׳. ויחו בראת את הגזם: באת ב׳ בקמץ וסי׳ אי מזה באת. אשר באת לחסו׳: ברחת חד פתח וחד קמץ וסי׳ אנכי ברחת. ברחת כל העיר. בתר׳ קמץ: ויאמר לה מלאך יי׳ ג׳ דסמיכי וסי׳ שובי אל גברתך. הנך הרה. הרבה ארבה: וילדת ג׳ וסי׳ ויאמר לה מלאך יי׳. כי הנך הרה וילדת בן ומורת. ויאמר לי הנך הרה וילדת בן: וקראת ד׳ ורפין וסי׳ בו׳ במס׳ רבת׳: והוא ל״ג ר״פ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: פרא ו׳ וסי׳ והוא יהיה פרא אדם. פרא למוד מדבר. פרא בודד לו. מי שלח פרא חפשי. הינהק פרא. ועיר פרא: בכל ז׳ דגשים וסי׳ כו׳ במסר רבת׳: הלם י״ב חסרים וסי׳ בו׳ במסר׳ רבת׳: ראי ו׳ בחולם וסי׳ הגם הלם. על כן קרא לבאר. ויצחק בא מבא. וישב יצחק עם באר לחי. והוא אדמוני וטוב ראי. לא תשורני עין ראי. וחד אל ראי בחטף קמץ: ויקרא אברם שם כל שם קמ׳ בב״ו פתח׳ וסי׳ ויקרא אברם שם בנו. ויקרא אברהם שם בנו: על שם שמר אדני ההר שמרון. וגם שם עיר המנה. מה שמו ומה שם בנו. ויהי שם בנו הבכר יואל:

המיוחד נקוד על י׳ בתר
ותענה לי ונול׳
ברחת אל מן תר תר חד כתחו קמץ והו׳ תר מן פתחין דכו׳ כל׳ בב׳ אדת
ועל׳ קם המכרים אבל לכי המסורת לא יכול לכוון ובתיקון ב׳ ראיתי על כה׳
שם׳ כל שם קמץ בא׳ כת׳ וב׳ אברם אברהם נשר׳ קריאת דברי׳ נוכרא׳

אני אל שדי. אני הוא שיש די באלהותי לכל בריה לפיכך התהלך לפני ואהיה לך לאלוה ולפטרון. וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו די שלו לפי הענין: התהלך לפני. כתרגומו פלח קדמי הדבק בעבודתי: והיה תמים. אף זה ציווי אחר צווי היה שלם בכל נסיונותי. ולפי מדרשו התהלך לפני במצות מילה ובדבר הזה תהיה תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני. דבר אחר והיה תמים עכשיו אתה חסר ה׳ איברים ב׳ עינים ב׳ אזנים וראש הגויה שאוסיף לך אות על שמך ויהיו מנין אותיותך רמ״ח כמנין איבריך: ואתנה בריתי. ברית של אהבה וברית הארץ להורישה לך על ידי מצוה זו: ויפול אברם על פניו. מאורא השכינה שעד שלא מל לא היה בו כח לעמוד ו[...]

ואתנה כל אורי ונביאי ואתנה בשבא כב״א ואהנה קמ׳ ואתנה את הלוים. וכל כתו׳ דכו׳ ואחנה קמ׳ בב״א ואתנה בשבא. שאל ממני ואתנה גוים: אוהך י״ז מלאים כתו׳ בלישן זכר וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: ולא יקרא ב׳ דס׳ וסי׳ את שמך אברם. ולא יקרא למקום הזה: יצאו ד׳ וסי׳ ומלכים ממך יצאו. ומלכים

אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים: ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד: ויפל אברם על פניו וידבר אתו אלהים לאמר: אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים: ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך: והפרתי אתך במאד מאד ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו: והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדרתם לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך: ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגריך את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלהים: ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך אחריך לדרתם: זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר: ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם: ובן שמנת ימים ימול לכם כל זכר לדרתיכם יליד בית ומקנת כסף מכל בן נכר אשר לא מזרעך הוא: המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם: וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את בריתי הפר: ס ויאמר אלהים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה: וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו:

ל׳ יח אל׳ בתו׳ בלו׳ זכר׳: כ״ח ג׳ לא אל׳ נתר חס׳: ב׳ ר׳ כ״ל ב׳ כנ״ה: ל׳ כ״ח ל׳ ר׳ ל׳ מכותי: י׳ ב׳

אנא אל שדי פלח קדמי והוי שלים: ואתן קימי בין מימרי ובינך ואסגי יתך לחדא לחדא: ונפל אברם על אפוהי ומליל עמיה יי למימר: אנא הא קימי עמך ותהי לאב סגי עממין: ולא יתקרי עוד ית שמך אברם ויהי שמך אברהם ארי אב סגי עממין יהבתך: ואפיש יתך לחדא לחדא ואתנינך לכינשין ומלכין דשלטין בעממיא מינך יפקון: ואקים ית קימי בין מימרי ובינך ובין בנך בתרך לדריהון לקים עלם למהוי לך לאלהא ולבנך בתרך: ואתן לך ולבנך בתרך ית ארע תותבותך ית כל ארעא דכנען לאחסנת עלם ואהוי להון לאלהא: ואמר יי לאברהם ואת ית קימי תטר את ובנך בתרך לדריהון: דין קימי די תיטרון בין מימרי וביניכון ובין בנך בתרך למגזר לכון כל דכורא: ותגזרון ית בסרא דערלתכון ותהי לאת קים בין מימרי וביניכון: ובר תמניא יומין יגזר לכון כל דכורא לדריכון יליד ביתא וזבין כספא מכל בר עממין דלא מבנך הוא: מגזר יגזר יליד ביתך וזבין כספך ותהי קימי בבסרכון לקים עלם: וערל דכורא דלא יגזר ית בסרא דערלתיה וישתצי אנשא ההוא מעמיה ית קימי אשני: ואמר יי לאברהם שרי אתתך לא תקרי ית שמה שרי ארי שרה שמה: ואברך יתה ואף אתן מינה לך בר ואברכינה ותהי לכינשין מלכין דשלטין בעממיא מינה יהון:

אבן עזרא

אל שדי. שם התאר וטעמו תקיף וכן כקול שדי והיה שדי בצריך כי טעמו כטעם ושית על עפר בצר ושדי על משקל לבי דוי ורבים פירשוהו מגזר׳ שודד שהוא מנצח ומתגבר וטעם להזכיר השם הזה בפרש׳ הזאת לירא אברהם וימול והנכון כי השם הנכבד והנורא נקרא כ כנגדו וזה שם התאר כנגד המעשה כי העולם עומד על את פני השמות והמבין סוד השם יאמין: והיה תמים. שלא תשא למה המלה: אברה׳. עם תוספ׳ ה״א אביר המון גוים ולא בא השם לחסר משמו אות כי אם להוסיף: ושרה. שם תאר כלל לא כשרי וברוך השם אשר לו נתכנו עלילות שהקדים וצוה את אברהם להמול קודם שתהר שרה להיות זרעו קדוש. ונמלת המול לכם כמו להמול והוא שם הפועל מהפעלים השניי׳ הנראי׳ כמו וימל את בשר ערלתם ו ומשקלו להכות: ונמלתם. כמו ושמרתם והנו״ן שרש וכן לא ירון רוחי עם שדנה: ימול לכם. מבנין נפעל וכן המול ימול ומה טעם לאמר המול ימול יליד ביתך פעם שנית וכן הפירוש ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר כל מי שהוא לכם מזרעכם גם כן יליד בית או מקנת כסף ואתה אברהם המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך היום ואם הם גדולים: וערל זכר אשר לא ימול. אי׳ ימול ישפול כמו כי ידור נדר והוא מן ונמלתם את בשר ערלתכ׳ וטעמו אם היה בר מצוה ולא ימול את בשר ע ערלתו יש עליו כרת כי מצו׳ הנער הקטן על האב ואם אביו לא מלהו ימול עצמו בהיותו ברשותו וכרת בידי שמים והטועי׳ יחשבו כי אם מת הנער ולא נמול אין לו חלק לעולם הבא ואין פירוש הנפש כרצונם כי נפש כמו איש וטעמו גוף שיש לו נפש וכן נפש כי תחטא וי״א כי כרת המת קוד׳ נ״ב שנה וי״א כי כרת שיכרת שמו במות זרעו על כן אמר הכתוב מעמיה כי מי שיש לו בני׳ כאילו הוא חי ושמו לא נכרת: וגם נתתי. כמו נתתי כסף השדה והנה שניהם על לשון עבר ב במקום עתיד: הלבן

[...]ויה הקד׳ נבת עליו וזהו שנאמר בבלעם נופל וגלוי עינים ב בברייתא דרבי אליעזר מצאתי כן: אב המון גוים. לשון נוטריקון של שמו ור״ש שהיתה בו בתחלה שלא היה אב אלא לארם שהוא מקומו ועכשיו לא זזה מ ממקומה שאף יו״ד של שרי נתרעמה על ה השכינה עד שהוסיפה ליהושע שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע: ונתתיך גוים. ישראל ואדום [...]רי ישמעאל כבר [...]לו ולא הי׳ מחברו: והקימותי [...]ריתי. ומה היא [...]ת להיות לך ל[...] לאחזת עולם [...]יה לכם לשהי׳ [...] בחוצ׳ לארץ [...]י אלוהו: [...]ו זו מוסף [...]אתה שמור [...]אתך [...]ר לשמרו [...]רתו זאת [...]תשמרו [...]

ולציך. מהרסיך ומחרביך. והנשיא בתוכם. וחד מבית שכם יצאו: ויאמר אלהים ב״ה וסי׳ כו׳ בבמס׳ [...]ת׳: ואתה ו׳ פסו׳ ואתה אתה וסי׳ ואתה את בריתי תשמור. ואתה תשבע השמים. ואתה פשחור. [...]תה ב אדם אל תירא. ואתה קח לך חטין. ואתה תשמע מן השמים. דד״ה: הפר ב׳ באו׳ פתח וחד בס״פ [...] באתחתא וסי׳ את בריתי הפר. כי דבר יי׳ בזה: אשתך ז׳ וסי׳ ויקרא פרעה לאברם. למה אמרת [...]ת׳. שרי אשתך לא תקרא. אבל שרה אשתך. ויקרא אבימלך ליצחק. וכבו השחר עלה. אשתך בעיר תזנה. וחד אשתך כגפן פוריה:

[...]שובר נשה: ונכרתה הנפש. הולך ערירי ומתקודש זמנו: לא תקרא את שמה שרי. דמשמע שרי לי ולא לאחרים כי שרה סתם [...]ותה. זה היא הברכה שחזרה לנערותה שנאמר היתה לי עדנה: וברכתיה. בהנקת שדים כשנצרכה לכך ביום משתה יצחק שהיו [...]שוק ואומרי׳ בננו הוא והביאה כל אחת בנה עמה ומיניקתה לא הביאה והיא היניקה אתכלם הוא שנ׳ היניקה בנים שרה בראשית רבה רמזו במקנת: ויפול

ויפול אברהם על פניו ויצחק · זה תרגם אונקלוס לשון שמחה וחדי ושל שרה לשון מחוך למדת שאברהם האמין ושמח ושרה לא האמינה ולגלגה והו שהקפיד הקב״ה על שרה ולא הקפיד על אברהם : הלבן · יש תמיהות שהן קיימות כמו הנגלה נגליתי הרואה אתה אף זו היא קיימא וכך אמר בלבו הנעשה חסד זה לאחר מה שהקב״ה עושה לי ואם שרה הבת תשעים שנה היתה כראוי לילד ואף על פי שדורות הראשונים היו מולידין בני חמש מאות שנה בימי אברהם כתמעטו השנים כבר ובא תשות כח לעולם וצא ולמד מעשרה דורות שמנח ועד אברהם שמהרו תולדותיהן בני שלשים ובני ע׳ : לו ישמעאל יחיה · הלואי שיחיה ישמעאל איני כדאי לקבל מתן שכר כזה : יחיה לפניך · יחיה ביראתך כמו התהלך לפני הלך קדמי : אבל · לשון אמתת דברי וכן אבל אשמי׳ אנחנו אבל בן אין לה : וקראת שמו יצחק · על שם הצחוק ועל שם הי׳ נסיונות וז׳ שנת של שרה וח׳ ימים שנמול וק׳ שנה של אברהם : ואת בריתי · ברית המילה תהא מסורה לזרעו : שנים עשר נשיאים · כעננים יכלו כמו נשיאים ורוח : מעל אברהם · לשון נקיה הוא כלפי שכינה ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של מקום : בעצם היום · בו ביום שנצטוה ביום ולא בלילה לא נתירא לא מן הגוים ולא מן הליצנים ושלא יהיו אויביו ובני דורו אומרים אלו ראינוהו לא הנחנוהו למול ולקיים מצותו של מקום : נימול · לשון נפעל : בהמולו · בהפינו כמו בהבראם : בהמולו את בשר ערלתו · באברהם לא נאמר את לפי שלא היה חסר אלא חיתוך בשר שכבר נתמעך על ידי תשמיש אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע המילה לכך נאמר בו את בראשית רבה : בעצם היום הזה · שמלאו צ״ט שנה לאברהם וי״ג לישמעאל נמול אברהם וישמעאל בנו :

וירא אליו · לבקר את החולה אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה ובא הקב״ה ושאל בו : באלוני ממרא · שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו : יושב · ישב כתיב בקש לעמוד ...

אבן עזרא

הלבן מאה שנה יולד · תמה בעבור היות זרע הזקן קר על כן לא יולד והתימה הגדול איך תלד אשה שנפסק דמה והבן מהדס יבנה ויכונן וכאשר ת תסתכל ותראה כי דבר שרה נפלא מדבר אברהם כי הנה מצאנו אבות שכל אחד הוליד בן והוא גדול יותר מתשעי׳ שנה וחיי הדורו׳ בימי אברה׳ ארוכים מחיי דור ודור וכאשר נסתלק המלאך מיד מל בנו וכל ילידי ביתו ומקנ׳ כספו : בעצם היום הזה · ולא אחר לעשות הדבר והנה היו שמנה עשר ושלש מ מאות ילידי ביתו חוץ ממקנת כספו ואחר כן נמול אברה׳ גם הוא בעצמו וישמעאל בנו וילידי ביתו ומקנת כספו כלם נמולו אתו ברבוים הטעם שלא ה הכריחם רק מהרו כלם לעשות גלמלאת רצון השם : נמולו אתו · מבנין נפעל מן נמל וכן ונשלוח ספרים :

פרשת וירא אליו

תועי רוח אמרו כי השם ג׳ אנשים הוא אחד והוא ג׳ ולא יתפרדו : והנה שלשה אנשים אמרו שני המלאכים סדומה ו ומפרשים אמרו שהשם נראה אליו במראות נבואה ואחר כן נשא עיניו וראה ג׳ מלאכי׳ האחד בא לבשר שרה והשנים הלכו לסדום האחד להשחית והשני להציל את לוט ופי׳ ויאכלו כי כאכל הלחם כטעם אשר תאכל האש · ופי׳

ויאמר בלבו אמירה בלבו׳ וסי׳ ויאמר יי׳ אל לבו · אברהם · עשו · ירבעם · נבל · המן · אמר בלבו בל אמוט · ויאמר דוד אל לבו · אמר בלבו שכח אל · אמר בלבו לא תדרוש : הלבן׳ ב׳ ליש בניגון ופתחין וסי׳ בו׳ במסר׳ רבתא : לו ב״ב וסי׳ בו׳ במסר׳ רבת׳ : וסי׳ בלשון ארמי · ישמעאל · מיתא · לבן ·

ויפל אברהם על פניו ויצחק ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד : ויאמר אברהם אל האלהים לו ישמעאל יחיה לפניך : ויאמר אלהים אבל שרה אשתך ילדת לך בן וקראת את שמו יצחק והקמתי את בריתי אתו לברית עולם לזרעו אחריו : ולישמעאל שמעתיך הנה ברכתי אתו והפריתי אתו והרביתי אתו במאד מאד שנים עשר נשיאם יוליד ונתתיו לגוי גדול : ואת בריתי אקים את יצחק אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת : ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם : ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל ילידי ביתו ואת כל מקנת כספו כל זכר באנשי בית אברהם וימל את בשר ערלתם בעצם היום הזה כאשר דבר אתו אלהים : ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו : וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה בהמלו את בשר ערלתו : בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו : וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף מאת בן נכר נמלו אתו :

קכ״ו : נמ״לו · סימן · מבגרב · סימן

ונפל אברהם על אפוהי וחדי ואמר בלביה הלבר מאת שנין יהי ולד ואם שרה הבת תשעין שנין תליד : ואמר אברהם קדם יי לוי ישמעאל יתקיים קדמך : ואמר יי בקושטא שרה אתתך תליד לך בר ותקרי ית שמיה יצחק ואקים ית קימי עמיה לקיים עלם לבנוהי בתרוהי : ועל ישמעאל קבילית צלותך הא ברכית יתיה ואפש יתיה ואסגי יתיה לחדא לחדא תרי עסר רברבין יוליד ואתניניה לעם סגי : וית קימי אקים עם יצחק די תליד לך שרה לזמנא הדין בשתא אוחרנתא : ושיצי למללא עמיה ואסתלק יקרא דיי מעלוהי דאברהם : ודבר אברהם ית ישמעאל בריה וית כל ילידי ביתיה וית כל זביני כספיה כל דכורא באינשי בית אברהם וגזר ית בסרא דערלתהון בכרן יומא הדין כמא די מליל עמיה יי : ואברהם בר תשעין ותשע שנין כד גזר בסרא דעורלתיה : וישמעאל בריה בר תלת עסרי שנין כד גזר ית בסרא דעורלתיה : בכרן יומא הדין גזר אברהם וישמעאל בריה : וכל אנשי ביתיה ילידי ביתא וזביני כספא מן בני עממיא גזרו עמיה :

פרשה וירא

אליו יהוה באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום : וישא עיניו וירא

פרשה ואתגלי

ליה יי במישרי ממרא והוא יתיב בתרע משכנא כמיחם יומא : וזקף עינוהי וחזא

שמא · יסופון בארעא ובמדברא · בלעם · חכימא · יהושע · קטליה אתתיה · בזותיה · אתקיל אבשלום · בזכותיה · לא שלטא ביג · חיתא בישתא · גברא · דשמע · לא מתעכסא · נפשיה · ומנהון ג׳ ולו וסי׳ ולו גוענו בגוע · ויאמר יהושע אהא יי׳ אלהים · ויאמר האיש אל יואב : יחזה ית יחידאין וסי׳ כו׳ במסרא רבתא : והפרתי ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חסר וסי׳ והפרתי אתך במאד מאד · ולישמעאל שמעתיך · ופניתי אליכם · קדמאה חסר : במאד מאד ו׳ וסי׳ וארבה אתך במאד · והפרתי אתך במאד · ולישמעאל שמעתיך · ובני ישראל פרו · עון בית ישראל ויהודה גדול · ותיפי במאד : נשיאם כל אורי׳ נשאים כתיב במ״ד נשיאם וסי׳ ולישמעאל שמעתיך · שנים עשר נשיאם לאמתם · ויקריבו הנשיאם · תני׳ דפסוק · ותעמדנה לפני משה · וחד חסר דחסר והנשאם הביאו · וחד כלא דמלא תועדו אליך הנשיאים · וכל נביאי׳ וכתובי׳ נשאם כתיב במ״ד נשאים וסי׳ ועשרה נשאים עמו · ויעל נשאים מקצה · ויעלה נשאים · מעלה נשאים : ויעל אלהים עליית אלהים ג׳ וסי׳ מעל אברהם · ויעל מעליו אלהים · עלה אלהים בתרועה : בשר ערלתו ב׳ חס׳ את וסי׳ ואברהם בן תשעים · וביום השמיני ימול : בית ד׳ קמצים בליש וסי׳ יליד בית ומקנת · אנשי ביתו יליד בית · ויעש לבית חלוני · ליסד את הבית : כחם ד׳ וחס׳ וסי׳ כחם היום · ויבאו כחם היום אל מה איש בשת · התחה לכם תשועה כחם השמש · כחם צח עלי אור · וחד כחם קציר ב׳ בפסוק : וישא עיניו ה׳ חסרי׳ את וסי׳ וישא עיניו וירא · והגמלים באים · וירא את כנימן · וירא את עשו · והנה איש עומד לנגדו · ושארא את עיניו : וירא ג׳ אברהם ב׳ בו · לוט :

23

ופי׳ כי על כן עברתם כדברי קדמונינו ז״ל הואיל ועברתם כמו כי על כן באו: כן תעשה. דרך מוסר שפת לאם די: לושי. כמו ותלש: כעת חיה. כעת הזאת בשנה האחרת ושרה חיה כמו כה לחי: והוא אחריו. זה המלאך המדבר עם אברהם היה אחרי האהל ואברהם יושב בפתח האהל ולא ראה שרה

[...]אשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאת אין מלאך אחד עושה שתי שליחיות תדע לך שכן כל הפרשה הוא ויאכלו ויאמרו אליו . ובבשורה כאמר ויאמר [...]גמון רבים : [...]סוב ובהפיכת סדום הוא אומר כי לא אוכל לעשות דבר לבלתי הכפי

יקחג׳ ב׳ קמ׳ וא׳ פתח וסי׳ יקח נא מעט מים . ברזל מעפר יקח . גם שבי גבור . קדמ׳ פתח . אנ״ך : ורחצו ג׳ ב׳ פת׳ וחד׳ קמ׳ וסי׳ יקח נא מעט . סורו נא אל בית עבדכם . רחצו הזכו . בהר׳ קמץ : לבכם ג׳ וסי׳ ואקחה פה . מראתם ושש . שיתו לבכם לחילה . אנ״ך : וטוב ה׳ קמ׳ וסי׳ והנער שמואל . ולו היה בן ושמו שאול . ואל

והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה : ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך : יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ : ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעברו כי על כן עברתם על עבדכם ויאמרו כן תעשה כאשר דברת : וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עגות : ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער וימהר לעשות אתו : ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו : ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל : ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך ושרה שמעת פתח האהל והוא אחריו : ואברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשרה ארח כנשים : ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני זקן : ויאמר יהוה אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר

ב׳ בלי חרי · ג׳ אברהם לוט · ויקם · מ׳ כתו׳ · קמ״ר · ג׳ וסי׳ חוי רגנרה פה חא · ל׳ · ג׳ · ה׳ חוי עוור סוברו · ל׳ · ה׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ · ה׳ קמ׳ וסי׳ שמואל שלוה בתיחה ההט והאבות ח חכמה : · נקוד על אי״ו · ל׳ קמץ · ל׳ · א׳ ל״פ · כ׳ ל׳ אא׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳

והא תלתא גברין קיימין עילווהי וחזא ורהט לקדמותהון מתרע משכנא וסגיד על ארעא : ואמר יי׳ אם כען אשכחית רחמין בעינך לא כען תעיבר מעל עבדך : יסבון כען זעיר מיא ואסחו ריגליכון ואסתמיכו תחות אילנא : ואסב פתא דלחמא וסעודו לבכון בתר כן תעיברון ארי על כן עברתון על עבדכון ואמרו כן תעביד כמא דמללתא : ואוחי אברהם למשכנא לות שרה ואמר אוחי תלת סאין קימחא דסולתא לושי ועבידי גריצן : ולות תורי רהט אברהם ונסיב בר תורי רכיך וטב ויהב לעולימא ואוחי למעבד יתיה : ונסיב שמן וחלב ובר תורי די עבד ויהב קדמיהון והוא משמש עילויהון תחות אילנא ואכלו : ואמרו ליה אן שרה אתתך ואמר הא במשכנא : ואמר מיתב איתוב לותך כעידן דאתון קיימין והא בר לשרה אתתך ושרה שמעת בתרע משכנא והוא אחורוהי : ואברהם ושרה סיבו עלו ביומין פסק מלמהוי לשרה אורח כנשיא : וחייכת שרה במעהא למימר בתר דסיבית תהי לי עולימו וריבוני סיב : ואמר יי׳ לאברהם למא דנן חייכת שרה למימר

ויש אומ׳ פתח האהל שלה היה אחרי׳ אהל אברהם : באים בימים . הגיעו לימים רבים : היתה לי . כמו תהיה לי : עדנה . כמו עדון ועגוג . וכן ויתעדנו והטעם אחרי שבליתי וזקנתי איך תתחדש לי עדון ועונג הכושר ועוד כי אדוני זקן . וטעם בקרבה בנפשה והשם גלה סודה למלאך : ואני זקנתי . פי׳ אחרי בלותי והמלאך את אמת ומ״ם אמנם נוסף כמ״ם שלשם ומפרשים אחרים אמרו כי אלו ג׳ אנשים נביאים היו ואם שכן טוען והלא אברה׳ נביא היה ואיך בא נביא אל נביא רק אם היה גדול ממנו בנבואה כמשה ואהרן ותשובתם שלא באו לאברהם רק לשרה וכן אמרו איה שרה אשתך והשני׳ הלכו אל סדום ואל תתמה על מלתכי משחיתי׳ אנחנו כי כן כתו׳ ומשה ואהרן עשו את כל המופתים והשם עשאם ושמם אליהם בעבור שנעשו על ידם . והנה יהיה פי׳ ויאכלו כמשמעו . ופי׳ ויאמר אדני אם נא מצאתי חן איננו קדש רק הוא כמו רבותי על כן פתוח הנו״ן ולא נקוץ כ כמשפטו ובספרים שהוא קמוץ יהיה פירושו נביא השם . וטעם בעיניך שדבר בתחלה עם ה הגדול שבהם ואחר כן עם כלם ומצאנו שנקרא הנביא מלאך בחגי ויש אומרים כי הברהם בקש רשות מהשכינה ויש אומ׳ שהוא מוקדם ומאוחר וכן הוא וישא וכבר נשא עיניו ועשה כך וכך ואחר כך נראה אליו השם ואמר המכסה אני מאברהם גם זעקת סדום ואלו ההולכים הגיעו אל סדום ואברהם עודנו עומד לפני יי׳ ועל כל פנים יי׳ אמר עם אברהם ידבר הו עם המלאכים שיאמרו לו רק ויאמר יי׳ זעקת סדום עם אברהם דבר ואברהם נגש ואמר האף תספה . ונכנס פסוק ויפנו משם האנשי׳ להודיע כי בעת שבאו אל סדום

[...]פאל שרפא את א אברהם הלך משם להציל את לוט הוא שנאמ׳ ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה מציל: נצבים עליו . לפניו אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים: וירא . מהו וירא וירא שני פעמים הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו וקדם הוא ורץ לקראתם. [...]בבא מציעא כתיב [...]צבים עליו וכתיב [...]ץ לקראתם כד ב[...] [...]ה דהה שרי ו[...] [...] פירשו הימנו [...]ץ לקראתם : [...]אדני אם נא . [...]שבהם אמר [...]לם לאדונים [...]מר אל נא [...]יון שלא [...]רו א [...]לשון [...]דבר [...]והיה [...]תין [...]כים [...]על [...]ן

הבקר רץ . וימצאו : רעה שמן וטוב . הוספת חכמה וטוב : וחלב ג׳ וסי׳ ויקח חמאה . ובלא מחיר יין . [...]ם וחלב תחת לשונך . אנ״ך : אל״יו נקוד על אי״ו חד מן י׳ נקודי בתור׳ וסי׳ כו׳ בבסר׳ רבת׳ . והנה י״ג יתידאין וסי׳מ׳ במסר רבת׳ : שמעת . ו׳ ה׳ פתחי׳ וחד קמץ וסי׳ ושרה שמעת . ורבקה שמעת בדבר . ומלכת שבא אזן שמעת תוכחת חיים . אזן שמעת ועין ראה . מוכיח חכם על אזן שמעת . כתר׳ קמץ : ואברהם ושרה ל׳ . וחד אברהם ושרה אשתו :

כו רגליכם . כסבור שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס עז״ לביתו אבל לוט שלא הקפיד הקדים לינה לרחיצה שנאמר ולינו ורחצו רגליכם: תחת העץ. תחת האילן: וסעדו לבכם . ודפתא סעדתא דלבא בתורה וסעדו לבבם [...]תובים ולחם לבב אנוש יסעד אמר ר׳ חמא לבבכם אין כתיב כאן אלא לבבם מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים : אחר תעבורו . [...]ם . כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם עלי לכבודי . כי על כן כמו על אשר וכן כל כי על כן שבמקרא כי על כן ראיתי [...]דעת חנותיכו : קמח סלת . סולת לעוגות קמח לעמלן של טבחים לכסות את הקדירה לשאוב את הזוהמא : בן בקר רך וטוב . [...]ות בחרדל : אל הנער . זה ישמעאל לחנכו במצות : ויקח חמאה וגו׳ . ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח חמאה ומן החלב שקולטין מעל פניו : ובן הבקר אשר עשה . אשר תיקן קמא קמא שתיקן אמטי ואייתי קמיהו : ויאכלו . נראו כמו [...]אוכלים : ויאמרו אליו . נקוד על אי״ו . ותני רבי שמעון בן אלעזר אומר כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וכאן הנקודה שאף לשרה שאלו איו אברהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש . בבבא מציעא אומ׳ יודעים [...]יתה אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על בעלה אמר ר׳ יוסף בר״ חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה : הנה באהל . צנועה היא : [...]יסח היה ולפסח הבא נולד יצחק מדלא קרי׳ כעת אלא כעת חיה כעת הזאת שתהא חיה לכם שתהיו כלכם שלמים וקיימים : שוב [...] בשליחותו של מקום אמ׳ לו נמו ויאמר לה מלאך יי׳ הרבה ארבה והוא אין בידו להרבות אלא בשליחותו של מקום אמ׳ לו כן בר״ : [...]דל להיות . פסק ממנה דרך נשים כדות : בקרבה . מסתכלת במעיה ואמרה אפשר הקרביים הללו טוענין ולד השדים הללו [...]וכוח בשר ולשון משנה משיר את השער ומעדן את הבשר . דבר אחר לשון עידן זמן וסת נדות : האף

האף אמנם. הנה אמת אלד: ולא זקנתי. סכה הכתוב מפני השלום שהרי היא אמרה ואדוני זקן: היפלא. כתרגומו היתכסי וכי מוסרת לעשות ומופרדת ומכוסה ממני מלעשות כרצוני: למועד. לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול למועד הזה בשנה האחרת: כי יראה כי כחקת. הראשון משמש לשון דהא הוא שנותן טעם לדבר ותכחש שרה לפי שיראה והשני משמש בלשון אלא ויאמר לא כדבריך הוא אלא כי צחקת שאמרו רבותינו כי משמש בארבע לשונות. וישקיפו. כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים: לשלחם. ללוותם כסבור אורחים הם: המכסה אני.

זקנתי ד' וס' ואמר יי' אל אברהם. ויאמר הנה נא זקנתי. ואני זקנתי ושבתי. נער הייתי גם זקנתי. לשלחם ג' וס' ואברהם הלך עמם. ולא אבא לשלחם. למהר לשלחם מן הארץ: אמר ג' קמצי' וס' וי' אמר המכסה. וי' פקד. וישבע משה לקול חתנו: ואברהם ה' רפ וס' ואברהם בן תשעים ותשע. ואברהם

האף אמנם אלד ואני זקנתי: היפלא מיהוה דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן: ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה ויאמר לא כי צחקת: ויקמו משם האנשים וישקפו על פני סדם ואברהם הלך עמם לשלחם: ויהוה אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה: ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ: כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יהוה לעשות צדקה ומשפט למען הביא יהוה על אברהם את אשר דבר עליו: ויאמר יהוה זעקת סדם ועמרה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד: ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה: ויפנו משם האנשים וילכו סדמה ואברהם עודנו עמד לפני יהוה: ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע: אולי יש חמשים צדיקם בתוך העיר האף תספה ולא תשא למקום למען חמשים הצדיקם אשר בקרבה: חללה לך מעשת כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע חללה לך ה

הברם בקושטא איליד ואנא סבית: היתכסא מן קדם יי פתגם לזמן אתוב לותך כעידן דאתון קיימין ולשרה בר: וכדיבת שרה למימר לא חייכית ארי דחילת ואמר לא ברם חייכת: וקמו מתמן גובריא ואסתכיאו על אפי סדם ואברהם אזיל עמהון לאלוואיהון: ויי אמר המכסי אנא מאברהם די אנא עביד: ואברהם מהוה יהוי לעם סגי ותקיף ויתברכון בדיליה כל עממי ארעא: ארי גלי קדמי בדיל דיפקיד ית בנוהי וית אינש ביתיה בתרוהי ויטרון אורחן דתקנן קדם יי למעבד צדקתא ודינא בדיל דייתי יי על אברהם ית די מליל עלוהי: ואמר יי קבלת סדום ועמורה ארי סגיאת וחובתהון ארי תקיפת לחדא: אתגלי כען ואידון הכקבלתהון דעלת לקדמי עבדו אעביד עמהון גמירא אם לא תייבין ואם תייבין לא אתפרע: ואתפניאו מתמן גובריא ואזלו לסדום ואברהם עד כען משמש בצלו קדם יי: וקריב אברהם ואמר הברגז תשיצי זכאה עם חייבא: מאים אית חמשין זכאין בגו קרתא הברגז תשיצי ולא תשבוק לאתרא בדיל חמשין זכאין די בגוה: קושטא אינון דינך מלמעבד כפתגמא הדין לשיצאה זכאה עם חייבא ויהי זכאה כחייבא קושטא אינון דינך

אבן עזרא

ומלת היפלא היעלם וכן עשה פלא ויש אומרים דבר פלא בעיני השם לעשות כן ואילו היה כן לא היה מ"ם דבק עם השם: ונברכו בו. מבנין נפעל וטעמו שיהיו מבורכים בשבילו ומלת והתברכו איננה כן רק השם מתברך כיס בו. ופי' זעקת סדום שדברו דברי כנגד השם או זעקת החמסים: וחטאתם כי כבדה. ולא תבילנה הארץ. וי"א הכצעקתה הבאה אלי אם כן עשו הענשה בהם כלה ואם לא אדעה. ...

ולכן יפרשו וידע אלהי' ועל דעתי פירושו ...

חלילה. דבר שלא יתכן ...

כאשר יתחברו שני כפין ...

ושרה זקנים. ואברהם היו יהיה. ואברהם בן מאה שנה בהולד. ואברהם זקן: ל' פס' למען וס' כי ידעתיו. כי מאת יי' היתה. למען דעת כל עמי הארץ. ואטבא אתם בבתנותם. לבעבור תנקו. לבעבור טבח: צדקה ומשפט ג' דסמי' וס' כי ידעתיו למען. אהב צדקה ומשפט. עשה צדקה ומשפט: זעקת ג' וס' זעקת סדו' לקול זעקת חבליך. זעקת שבר: ואראה ה' וס' ארדה נא ואראה. ואראה את אחי. אעבר נא ואראה. ואחרי אעברה. אמלטה נא ואראה: הבאה ג' מלעיל וס' הכצעקתה. ובני וכף אשר ילד לו. וישמעו שלשת רעי איוב: האף ג' פתחין וס' האף תספה. וחברו. האף אמנם אלד: הספה ג' וסי ויגש אברהם. אולי יש חמשים. וגם את הזקן: ולא תשא ג' ד"ס וס' אולי יש חמשים. הוכח תוכיח. ונשא אהד במשא העם ולא: הצדיקם ו' וס' אולי יש חמשים. אולי יחסרון. כי לא ינוח שבט. כ' בו. אשר יש צדיקים. אשר הצדיקם והחכמים. כל אורי' צדיקים כתיב חס' בבא מלא ... בו"ל בכ"ד חס' וס' בבסר' רבת: חללה ג' חסרי' וס' חללה לך ב' בפסוק. לכן אנשי לבב: לך י"ד פסוקים לך לך וס' ב' בבסר' רבת: בריש' בסר בביום השמיני.

ישפטן דיני בפנות אלא ברחמים הכל כמו שפירשתי בפרשת הפלגה. ד"א ארדה נא לסוף מעשיהם. הכצעקתה. של מריבה: ... כלה אני עושה בהן ואם לא יעמדו ... אעשה לך ... מזון ... עודנו עומד ... ויגש אברהם. ... והגבה לתפלה ... מתרגמו לשון רוגז ... הצדיקים את הרשעים ... כדבר הזה: לא הוא ולא כיוצא בו: חלילה לך. לעולם הבא: השופט

השופט כל הארץ · ניקוד בחטף פתח הא של השופט לשון תמיה וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת: אם אמצא בסדום וגו · לפי שסדום היתה מטרפולין וחשובה מכולם תלה בה הכתוב: התשחית בחמשה · והלא הן תשעה לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם: אולי ימצאון שם ארבעי · וימלטו ארבעה הכרכים וכן שלשים יצילו שלשה מהם או עשרי יצילו שנים מהם או עשרה יצילו אחד מהם: הואלתי · רציתי כמו ויואל משה: אולי ימצאון שם עשרה · על הפחות לא בקש אמר דור המבול היו שמנה נח ובניו ונשיהם ולא הצילו על דורם ועל תשע על ידי צרוף כבר בקש ולא מצא: וילך יי וגו · כיון שנשתתק הסניגור הלך לו הדיין: ואברה שב למקומו · נסתלק הדיין נסתלק הסניגור והקטיגור מקטרג לפיכך ויבאו שני המלאכי סדומה להשחית: ויבאו שני · והשליש שבא לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק לו: המלאכים · ולהלן קראם אנשי כשהיתה שכינה עמהן קראם אנשי · דבר אחר אצל אברהם שכחו גדול והיו המלאכי תדירין אצלו כאנשים קראם אנשים ואצל לוט קראם מלאכים: בערב · וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום אלא מלאכי רחמים היו וממתינין שמא יוכל אברהם ללמד עליה סניגוריא: ולוט יושב בשער סדום · ישב כתיב אותו היום מנוהו שופט עליהם: וירא לוט וגו · מבית אברהם למד לחזר על האורחים: הנה נא אדוני · הנה נא אתם אדונים לי אחר שעברתם עלי · דבר אחר צריכי אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו בכם וזו היא עצה נכונה: סורו נא · עקמו את הדרך לביתי דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסים שם לכך נאמר סורו בראשית רבה: ויאמרו לא · לאברהם אמרו כן תעשה מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול: כי ברחוב נלין · הרי כי משמש בלשון אלא שאמרו לא נסור אל ביתך אלא ברחובה של עיר נלין: ויסורו אליו · עקמו את הדרך לצד ביתו: ומצות אפה · פסח היה: טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדו · כך נדרש בבראשית רבה ט"ס ישכבו ואנשי העי היו בפיהם של מלאכי שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומ להם רובם רשעי עודם מדברים בהם ואנשי העיר וגו ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו על הבית על שהיו רשעים נקראים אנשי סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים ·

ג' הה"ן בתורה דנראי' תמוהות ואינן תמורות וסי' השופט כל הארץ · האחד בא לגור · האיש אחד יחטא · וכל ה"א תמוהה פתח כשהתימה בה"א כמו האלהים אני אבל אלו התימה אינו בה"א אכן בא אחרי בן וישפוט שפוט: עפר ואפר ב' וסי' ואנכי עפר ואפר · נחמתי על עפר ואפר: ג' פסו'

הַשֹּׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם: וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר: אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה: וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים: וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים: וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים: וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה: וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ:

וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה: וַיֹּאמֶר הִנֶּה נָּא־אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹּא כִּי בָרְחוֹב נָלִין: וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ: טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן

הֲדַיָּין כָּל אַרְעָא בְּרַם יַעֲבֵיד דִּינָא: וַאֲמַר יְיָ אִם אַשְׁכַּח בִּסְדוֹם חַמְשִׁין זַכָּאִין בְּגוֹ קַרְתָּא וְאֶשְׁבּוֹק לְכָל־אַתְרָא בְּדִילְהוֹן: וַאֲתֵיב אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא כְעַן אַסְגֵּיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם יְיָ וַאֲנָא עָפָר וּקְטַם: מָאִים יַחְסְרוּן חַמְשִׁין זַכָּאִין חַמְשָׁא הֲתְחַבֵּל בְּחַמְשָׁא יָת כָּל־קַרְתָּא וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּיל אִם אַשְׁכַּח תַּמָּן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא: וְאוֹסֵיף עוֹד לְמַלָּלָא קֳדָמוֹהִי וַאֲמַר מָאִים יִשְׁתַּכְחוּן תַּמָּן אַרְבְּעִין וַאֲמַר לָא אַעֲבֵיד גְּמִירָא בְּדִיל אַרְבְּעִין: וַאֲמַר לָא כְעַן יִתְקַף רוּגְזָא דַּייָ וַאֲמַלֵּיל מָאִים יִשְׁתַּכְחוּן תַּמָּן תְּלָתִין וַאֲמַר לָא אַעֲבֵיד גְּמִירָא אִם אַשְׁכַּח תַּמָּן תְּלָתִין: וַאֲמַר הָא כְעַן אַסְגֵּיתִי לְמַלָּלָא קֳדָם יְיָ מָאִים יִשְׁתַּכְחוּן תַּמָּן עַסְרִין וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּיל בְּדִיל עַסְרִין: וַאֲמַר לָא כְעַן יִתְקַף רוּגְזָא דַּייָ וַאֲמַלֵּיל בְּרַם זִימְנָא הָדָא מָאִים יִשְׁתַּכְחוּן תַּמָּן עֲסַר וַאֲמַר לָא אֲחַבֵּיל בְּדִיל עַסְרָא: וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַּייָ כַּד שֵׁיצֵי לְמַלָּלָא עִם אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם תָּב לְאַתְרֵיהּ: וְעָלוּ תְּרֵין מַלְאָכַיָּא לִסְדוֹם בְּרַמְשָׁא וְלוֹט יָתֵיב בִּתְרַע דִּסְדוֹם וַחֲזָא לוֹט וְקָם לְקַדָּמוּתְהוֹן וּסְגֵיד עַל־אַפּוֹהִי עַל־אַרְעָא: וַאֲמַר בְּבָעוּ כְעַן רִבּוֹנַי זוּרוּ כְעַן לְבֵית עַבְדְּכוֹן וּבִיתוּ וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וְתַקְדְּמוּן וּתְהָכוּן לְאוֹרְחֲכוֹן וַאֲמָרוּ לָא אֱלָהֵן בִּרְחוֹבָא נְבִית: וּתְקֵיף בְּהוֹן לַחֲדָא וְזָרוּ לְוָתֵיהּ וְעָלוּ לְבֵיתֵיהּ וַעֲבַד לְהוֹן מִשְׁתְּיָא וּפַטִּיר אֲפָא לְהוֹן וַאֲכַלוּ: עַד לָא שְׁכִיבוּ וְאֶנָשֵׁי קַרְתָּא אֱנָשֵׁי סְדוֹם אַקִּיפוּ עַל בֵּיתָא מֵעוּלֵימָא וְעַד סָבָא

אבן עזרא

ואיך יתכן שלא יעשה משפט מי שהוא שופט כל הארץ · וטעם בתוך העיר שהם יראים את השם בפרהסיא וכן שוטטו בחוצות ירושלם · ואין מלת הואלתי כמו החלותי רק פירוש רציתי וכן הואיל משה · וכף מלת אנכי נוסף או הם שתי מלות והטעם אחד · וטעם ואנכי עפר ואפר כי עפר הייתי ואפר אשוב והעקר על יסוד הגוף והם העצמו': אולי יחסרון חמשה · והטעם אולי תחסר עשירית מהמספר · וטעם התשחית בחמש' בעבור החמש' שיחסרו את הכל ואח' כן אמר אולי יחסרון התשיעי' מהמספר אסר אמרתי אם ימצאון שם לא אשחיתם · וטעם לא אעשה בעבור הארבעים לא אעשה השחתה ושלא יצריך חבר שני החסרונים אחר כן אם יחסר הרביעית גם השלישי' גם החצי וי"א למה לא הכחי' מעשר' בעבו' היות שנים בכל עיר כי חמש ערים היו וזה איננו נכון בעבור שאמר בסדום לבדה ואף על פי שחכמינו ז"ל העתיקו שאין ת תפלה בצבור פחות מעשרה גם זה הפסוק יחזיק ידי אמונתינו: ואברהם שב למקומו · ל חברון וזאת המראה היתה במקום שהלך אברהם לשלוח המלאכי' ומשם ישקיף על פני סדום ואף על פי שהו' כתו' וישכם אברהם בבקר וישקף על פני סדם אחר באת השמש היה כי לא נהפכה סדו' בלילה כי כן העיד הכתו' · ופי' בערב בפסח מצרי' ·אפים · עד שם אפיו בארץ והם ה הנחירי' שהם גבוהים על הפני': הנה נא ארני · רבותי לשון חול וכאשר תמצא מלת סור ואחריה מ"ם היא כמשמעה ואם אחריה אל"ף הפתוח בפתח קטון טעמה שיסור ממקומו וילך אל הקורא או אל המקום הנקרא כמו סורה אלי: ויאמרו לא · אם לא תפסר וזאת המלה רבוי דברים כטעם פיוסים וכן ואות ותרפים הפסר: נסבו מסבין כפעל:

את בהו ויאמר ויאמר וסי' ויוסף עוד לדבר אליו · ויען השליש · ותכרו: הארבעים ג' וסי' לא אעשה בעבור הארבעים · בשנת הארבעים לצאת בני ישראל · בשנת הארבעים למלכות דוד: העשרים ג' וסי' לא אעשה בעבור העשרים · נגד העשרים אשר לחצר · ליחזקאל העשרים: לאדני ז' כתיב כן מסר בהלים סימן כ"ב: ואדברה ד' וסי' אל נא יחר · האזינו · אגידה · שמעה עמי · וחד אדברה גם אנכי ככם: סדמה ג' וסי' באכה סדמה ועמרה · ויפנו משם האנשים · ויבאו שני המלאכים: והשכבתם ג' וסי' והשכבתם והלכתם · והשכבתם מחר · דפלגש בגבעה · ועבדי אדניך אשר באו: לא ב' דגושי' וסי' ויאמרו לא כי ברחוב נלין · ויאמרו לא כי מלך ימלך עלינו · וב' לו וסי' ויאמרו לו חכמיו · ויאמרו לו הדרש: ברחוב ד' וסי' כי ברחוב נלין · רק ברחוב אל תלן · כי בשלה ברחוב אמת · ברחוב אכין מושבי: ויפצר ד' וסי' ויפצר בם מאד · קח נא את ברכתי · ויקם האיש ללכת · ויאמר חי יי אשר עבדתי · וכל ויפצרו דכו' במ"א ופרצו כו עבדיו: ומצות ב' וסי' ומצות אפה · צלי אש ומצות: ישכבו ג' וסי' טרם ישכבו · ערלים ישכבו · יחד על עפר ישכבו · אנ"ך: נסבו ב' וסי' סדם נסבו על הבית · גבעה נסבו: על הבית ד' וסי' סדם נסבו · ושלח את הצפור החיה · וכל ישראל ראים ברדת · כי שבך נקרא על הבית · דד"א:

ויאמר ג' כסו' אית בהון ויאמר ויאמר ·

לאדני ז' כב וסי' תלתין ועשרי תקיפין כ דכתיבין לאלהא ל למשלחיה כבנשהון ·

הנה בל הנה ע שוא כיון הן קמ' כמ"א כתח והוא שה ·

ואנשי ח' יחידאי' בתכנא' ככו' ומסורית' תכח ויתלה ב מכיהון ח תריו' כסיב ו' ותניין לא כסיב ו' ·

ג' פתח

כל אורי' חס'

ל' פתח

ז' תנוש'

ר' מל' · ר'

ב' קמ' א'

ד' וכל מלכים ויטעיה דכו' בתר אל הבית

כל העם מקצה· מקצה העיר עד הקצה שאין אחד מוחה בידם שאפילו צדיק אחד אין בהם: ונדעה אותם· במשכב זכור כמו אשר לא ידעו איש: האל· כמו האלה: כי על כן באו· כי הטובה הזאת תעשו לכבודי על אשר באו בצל קורתי תרגום בטלל שריתי תרגום של קורה שריתא: גש הלאה· קרב להלאה כלומר התקרב לצדדין והתרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק כמו ודה הלאה הנה החצי ממך והלאה גש הלאה המשך להלן בלשון לעז טרייטי דלו״ם לדבר מיפה הוא לומר אין אנו חוששין לך ודומה לו קרוב אליך אל תגש בי וכן גשה לי ואשבה המשך לצדדין בעבורי ואשב אצלך אתה מליץ על האורחין איך מלאך לבך על שאמר להם על הבנות אמרו לו גשה הלאה לשון נחת ועל שאתה מליץ על האורחים: האחד בא לגור· אדם נכרי יחידי אתה בינינו שבאת לגור ועכשיו תוכיח אותנו: דלת· הסובבת לנעול ולפתוח: פתח· הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין: בסנורי· מכת עורון: מקטן ועד גדול· הקטנים התחילו בעבירה תחלה שנאמר מנער ועד זקן לפיכך התחילה הפורענות מהם: עוד מי לך פה· פשוטו של מקרא מי יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובנותיך שבבית: חתן ובניך ובנותיך· אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום: ובניך· בני בנותיך הנשואות. ומדרש אגדה עוד מה אחר שעושין נבלה כזאת מי לך פתחון פה ללמד סניגוריא עליהם שכל הלילה היה מליץ עליהם טובות וקרי ביה מי לך פה: חתניו· שתי בנות נשואות היו לו בעיר: לוקחי בנותיו· שאותן שבבית ארוסות להם: ויאיכו· כתרגומו ודחיקו מהרוהו: הנמצאות· המזומנות לך בבית להצילם ומדרש אגדה ים וזה ישובו של מקרא: תספה· תהיה כלה עד תם כל הדו׳ מתורג׳ עד דסף: ויתמהמה· כדי להציל את ממונו: ויחזיקו· אחד מהם היה שליח להצילו וחברו להפוך סדום לכך נאמ׳ ויהי׳ המלט ולא נאמר ויאמרו: המלט על נפשך· דייך להציל נפשות אל תחוס על הממון: אל

תדעה ה׳ וסי׳ בסר בינה סימן ז׳: תרעו ה׳ וסי׳ אל נא אחי· אל אחי אל תרעו נא· ואם הרע תרעו· אל הגעו במשיחי· דתהלים· וחברו דד״ה: באיש ח׳ וסי׳ בסר בפרשת נצבי׳: הבית ה״ח וסי׳ כו׳ בבסר רבת׳: לחן יד וסי׳ בו בבסר רבת׳: הלאה ב׳ וסי׳ גש· זרה: בסנורים ג׳ וסי׳ ואת האנשים אשר פתח· הך נא את הגוי הזה·

כֹּל־הָעָם מִקָּצֶה: וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנֵדְעָה אֹתָם: וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו: וַיֹּאמַר אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ: הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי: וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ־הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדָּלֶת: וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת סָגָרוּ: וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח: וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־לוֹט עֹד מִי־לְךָ פֹה חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן־הַמָּקוֹם: כִּי־מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ: וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר אֶל־חֲתָנָיו לֹקְחֵי בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְּאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־הָעִיר וַיְהִי כִמְצַחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו: וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה בַּעֲוֺן הָעִיר: וַיִּתְמַהְמָהּ וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד־אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר: וַיְהִי כְהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ

כל עמא מסופיה: וקרו ללוט ואמרו ליה אן גובריא דאתו לותך בליליא אפקינון לותנא ונדע יתהון: ונפק לותהון לוט לתרעא ודשא אחד בתרוהי: ואמר בבעו כען אחי לא תבאישון: הא כען לי תרתין בנן דלא ידעינון גבר אפיק כען יתהון לותכון ועבידו להן כדתקין בעיניכון לחוד לגבריא האלין לא תעבדון מדעם ארי על כן עלו בטלל שריתי: ואמרו קריב להלא ואמרו חד אתא לאיתותבא והא דאין דינא כען נבאיש לך מדילהון ואתקיפו בגברא בלוט לחדא וקריבו למיתבר דשא: ואושיטו גבריא ית ידיהון ואעילו ית לוט לותהון לביתא וית דשא אחדו: וית גבריא די בתרע ביתא מחו בשברירייא מזעירא ועד רבא ולאיו לאשכחא תרעא: ואמרו גבריא ללוט עוד מאן לך הכא חתנא ובנך ובנתך וכל די לך בקרתא אפיק מן אתרא: ארי מחבלין אנחנא ית אתרא הדין ארי סגיאת קבלתהון קדם יי ושלחנא יי לחבלותה: ונפק לוט ומליל עם חתנוהי נסבי בנתיה ואמר קומו פוקו מן אתרא הדין ארי מחבל יי ית קרתא והוה כמחייך בעיני חתנוהי: וכמסק צפרא הוה ודחיקו מלאכיא בלוט למימר קום דבר ית אתתך וית תרתין בנתך דאשתכחא מהימנן עמך דילמא תלקי בחובי קרתא: ואתעכב ואתקיפו גבריא בידיה ובידא דאתתיה ובידא תרתין בנתיה כדחס יי עלוהי ואפקוהי ואשרוהי מברא לקרתא: והוה כד אפיק יתהון לברא ואמר חוס על נפשך

אבן עזרא

כל העם מקצה· שלא היו שמוכים אל הבית: ונדעה אותם· כנוי לשכיבה: הפתח׳· אל הפתח תי״ו דלת סימן נקבה ונמצא חסר: ירעו איש· לשון רבים ורבות בפעל שעבר בלא תוספת וי״ו פתוח שוה: האל· כמו האלה· ואמר הגאון כי בעבור השלישי שלא בא אמר כן וזה הטעם רחוק כי גם שתי הלשונות תמצאם בלשון ארמית: בסנורים· מלה רביעית וחברתה בטעם׳ אלישע ופירושו מחשך העין והלב: עוד מי לך פה· אם יש לך חתן ובניך או חתנים שהם כבניך וכבנותיך והנה פה טענה על הא׳ כי האחד הלך להציל את לוט כי הנה שניהם דברו אליו ועוד כי משחיתי׳ אנחנו גם הא׳ מדבר לוט אחר כן עמו שאמר לו ותגדל חסדך הוא אמר כי לא אוכל לעשות דבר: לוקחי בנותיו· ב׳ בנות אחרות היו לו ומתו בסדום והשנ׳ הנמצאות· ויאמ׳ ר׳ יו׳ הספרדי המדקד׳ כי לא יתכן לאמ׳ וכמו עלה השחר שבא ורבו כמו רבו: ויאיצו· כמו ויביקו כמו אבים לאמר ואתמה מהפי׳ שחבר בן אפרים שאמר כי ויתמהמה מגזרת מה והנה שכח כי שני ההי״ן מ תפיקין רק הוא לשון עכוב ושרשו משולש והפ״א כפול: ויחזיקו· יבאר שפחד ולא׳ בו כח לברוח· ואלת כהוציאם שם הפועל כמו להוציאם מארץ מצרים והמ״ם סימן הפועלי׳ והם המלאכים ואתם פעלים: אל

ויבם בסנורים: עד יד חס׳ וסי׳ כו׳ בבסר רבת׳: הוצא ה׳ וסי׳ וכל אשר לך בעיר הוצא· ובקלל· הוצא את האיש אשר בא אל ביתך· הוצא את בנך וימת· הוצא לבוש לכל עבדי· וא׳ והוצא את עמי בני ישראל: משחתים ח׳ וסי׳ כי משחתים אנחנו· משחתים אותו בתוכו· משחיתם לרפיל וחומה ל׳ כתי׳ כן· ועוד העם משחיתים· כלם משחיתים הבה· וקדשתי עליך משחתים· בנים משחתים· וחוד המשחיתים את הארץ: גדלה ג׳ וסי׳ כי גדלה צעקתם את פני יי׳· והנה באשר גדלה נפשך היום· ואשבתינו גדלה· אנך: ויחזיקו ד׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסי׳ ויתמהמה· ויחזיקו ביד שמאלם· איש ביד רעהו· חס׳· באלהים אחרים· דמלכים· חס׳· וחברו דד״ה· ויחזיקו בשביה: וביד אשתו וביד כה פסו׳ דמי׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: ויצאהו ג׳ ב׳ חס׳ דחס׳ וא׳ מלא וסי׳ ויתמהמה׳ ויצאהו דנבות· ויצאהו לחרשי העץ· בתרא מלא ו׳: וינחהו ז׳ חסרים בליש׳ וסי׳ במסר׳ רבת׳:

והפתחה תר מן ב׳ כתיבין בלא׳ה... ה׳ אל לשון אל... את המקום...

אל תביט אחריך. אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה ניצול אינך כדאי לראות בפורענותם ואתה ניצול: בכל הככר. ככר הירדן: ההרה המלט. אצל אברהם ברח שהוא יושב בהר שנאמר ויעתק משם ההרה ואף עכשו היה יושב שם שנאמר אל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה ואף על פי שכתוב ויאהל אברם וגו׳ אהלים הרבה היו לו ונמשכו עד חברון: המלט. לשון השמטה וכן כל המלטה שבמקרא אישמוציר בלעז וכן והמליטה זכר שנשמט העובר מן הרחם כבפור נמלטה ולא יכלו מלט משא להשמיט משא הרעי שבשקביהם: אל נא אדני. רבותינו אמרו ששם זה קדש שנאמר בו להחיות את נפשי מי שיש בידו להמית ולהחיות ותרגומו בבעו כען יי׳: אל נא. אל תאמרו אלי להמלט ההרה: נא. לשון בקשה: פן תדבקני הרעה. כשהייתי אצל אנשי סדום היה הקדוש ברוך הוא רואה מעשי ומעשה בני העיר והייתי נראה צדיק וכדאי להנצל וכשאבוא אצל צדיק אני כרשע וכן אמרה הצרפית לאליהו כי באת אלי להזכיר את עוני עד שלא באת אצלי היה הקדוש ברוך הוא רואה מעשי ומעשה עמי ואני צדקת ביניהם ומשבאת אצלי לפי מעשיך אני רשעה: העיר הזאת קרובה. קרובה ישיבתה כתישבה מקרוב לפיכך לא נתמלאה סאתה עדיין ומה היא קריבתה מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתישב איש ממקומו והיא היתה בשנת מות פלג ומשם ועד כאן נ״ב שנים שפלג מת בשנת מ״ח לאברהם כיצד פלג חי אחרי הולידו את רעו רל״ט שנה מהם כלו ל״ב כשנולד שרוג ומשרוג עד שנולד נחור שלשים הרי ס״ב ומנחור עד שנולד תרח כ״ט הרי צ״א ומשם עד שנולד אברהם ע׳ הרי קס״א תן להם מ״ח הרי רל״ט ואותה שנה היתה שנת הפלגה ובשנחרבה סדום היה אברהם בן תשעים ותשע שנה הרי מדור הפלגה עד כאן חמשים ושתים שנה וצוער איחרה ישיבתה אחרי ישיבת סדום וחברותיה שנה אחת הוא שנ׳ אמלטה נא. נא בגימטריא חמשים ואחת: הלא מצער היא. שכותיה מועטין ויכול אתה להניחה: ותחי נפשי. בה זהו מדרשו ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה היא ואנשים בה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה: גם לדבר הזה. לא דייך שאתה ניצל אלא אף כל העיר אציל בגללך: הפכי. הופך אני כמו עד בואי אחרי רואי תרי דברי בו: כי לא אוכל לעשות. זה עונשן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר בעצמן לפי׳ לא זזו משם עד שהוזקקו לומר שאין הדבר ברשותן: כי לא אוכל. לשון יחיד מכאן אתה למד שהאחד הופך והאחד מציל שאין שני מלאכים נשלחים לדבר אחד: על כן קרא שם העיר צוער. על שם והיא מצער: וי׳׳ המטיר. כל מקום שנ׳ ויי׳ הוא ובית דינו: המטיר על סדום. בעלות השחר כמו שנאמר וכמו השחר עלה שעה שהלבנה עומדת ברקיע עם החמה לפי שהיו מהם עובדין לחמה ומהם ללבנה אמר הקב״ה אם אפרע מהם ביום יהיו עובדי לבנה אומרים אילו היתה לבנה מושלת לא הייתו חרבין כולנו ואם אפר״מהם בלילה יהיו עובדי החמ׳ אומרי׳ אילו היה בו׳ כשהחמה מושלת לא הייתו חרבי׳ לכך כתוב וכמו השחר עלה ונפרע מהם בשעה שהחמה והלבנה מושלים: המטיר גפרית ואש. בתחילה מטר ונעשה גפרית ואש: מאת יי׳. דרך מקראות לדבר כן כמו נשי למך ולא אמר נשי וכן אמר דוד קחו עמכם את עבדי אדוניכם ולא אמר עבדי וכן אחשורוש בשם המלך ולא אמר בשמי אף כאן מאת יי׳ ולא אמר מאתו: מן השמים. והוא שאמר הכתוב כי בם ידין עמים וגו׳ כשבא ליסר הבריות מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום וכשבא להוריד המן מן השמים הכי ממטיר לכם לחם מן השמים: ויהפוך את הערים וגו׳. ארבעתם יושבות בסלע אחד והפכן מלמעלה למטה שנאמר בחלמיש שלח ידו וגו׳: ותבט אשתו מאחריו. מאחריו של לוט: ותהי נציב מלח. במלח חטאה ובמלח לקתה אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו אמרה לו אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה: קיטור. תימור של עשן טורקא בלעז: כבשן. חפירה ששורפין בה את האבנים לסיד וכן כל כבשן שבתורה: ויזכור

אל תביט אחריך ואל תעמד בכל הככר ההרה המלט פן תספה: ויאמר לוט אלהם אל נא אדני: הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פן תדבקני הרעה ומתי: הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה והוא מצער אמלטה נא שמה הלא מצער הוא ותחי נפשי: ויאמר אליו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר אשר דברת: מהר המלט שמה כי לא אוכל לעשות דבר עד באך שמה על כן קרא שם העיר צוער: השמש יצא על הארץ ולוט בא צערה: ויהוה המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש מאת יהוה מן השמים: ויהפך את הערים האל ואת כל הככר ואת כל ישבי הערים וצמח האדמה: ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח: וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני יהוה: וישקף על פני סדם ועמרה ועל כל פני ארץ הככר וירא והנה עלה קיטר הארץ כקיטר הכבשן: ויהי בשחת אלהים את ערי הככר

לא תסתכי לאחורך ולא תקום בכל מישרא לטורא אשתיזב דילמא תלקי: ואמר לוט להון בבעו יי׳: הא כען אשכח עבדך רחמין קדמך ואסגית טובך די עבדת עמי לקימא ית נפשי ואנא לית אנא יכיל לאשתזבא לטורא דילמא תערעינני בישא ואימות: הא כען קרתא הדא קריבא למערוק לתמן והיא זעירא אשתיזב כען לתמן הלא זעירא היא ותתקיים נפשי: ואמר ליה הא נסיבית אפך אף לפתגמא הדין בדיל דלא למהפך ית קרתא דבעיתא עלה: אוחי אשתיזב לתמן ארי לא איכול למעבד פתגמא עד מיתך לתמן על כן קרא שמא דקרתא צוער: שמשא נפק על ארעא ולוט על לצוער: ויי׳ אמטר על סדום ועל עמרה גפריתא ואשתא מן קדם יי׳ מן שמיא: והפך ית קירויא האילין וית כל מישרא וית כל יתבי קירויא וצמחא דארעא: ואסתכיאת אתתיה מבתרוהי והות קמא דמלחא: ואקדים אברהם בצפרא לאתרא דשמיש תמן בצלו קדם יי׳: ואסתכי על אפי סדום ועמורה ועל כל אפי ארעא מישרא וחזא והא סליק תננא דארעא כתננא דאתונא: והוה כד חבל יי׳ ית קרוי מישרא

תביט ה׳ וסי׳ אל תביט אחריך. למה תראוני און. טהור עינים מראות רע. עמל וכעס הביט. רק בעיניך תביט: כל ר״פ דספר׳ והנה כמ״ז הנה וס׳ במסר׳ רבת׳: והגדל ל׳. ותגדל חסדך. תגדל ל׳. אל תרא ב״ו אחיך. ותפל ל׳. ותגדל עד צבא השמ׳. וחד תפל ויאמ׳ המלך להמן. ותשמע ל׳ ויזבחו ביו׳ ההוא. וחד תשמע זעקה מבתהם. ותהלך ל׳. ויט משה את מטהו. וחד תהלך לשונם. ותרץ ל׳. ותשלך ל׳. ותשלך אשה. וא׳ תשלך: אמלטה חד מן י״ב זוגין חד מלרע וחד מלעיל וסי׳ רוחא מלרע וכו׳ במסר׳ רבת׳: הפס׳ א״ת כהון שבה שמה וס׳ מהר המלט. ויסר אל העליה וישכב. בקום המשפט. מתרפקת על דודה: מצער ד׳ וסי׳ הנה נא העיר הזאת קרבה. ב׳ בו. והזהר אשיתך מצער. וחרמנים מהר מצער: ותחי ג׳ וסי׳ ותחי נפשי. ויאמר ירמיהו לא יתנו. הטו אזנכם ולכו אלי: נשאתי י״ט וסי׳ בו׳ במסר׳ רבת׳: יצא ג׳ סבירין יצאה וקרי׳ יצא וס׳ השמש יצא. בצל חשבון עמדו. ומן אחת מהן יצא קרן אחת: ויי׳ ז׳ בטע׳ ר״פ וסי׳ המטיר על סדם. נתן חכמה לשלמה. נתן קולו לפני חילו. הטיל רוח גדולה. שב את שבות איוב. ברך את אחרית. ויי׳ השמיע אל בחנה: האל ח׳ סבירין אלה מסר בפרשת תולדות: וישקף ד׳ וסי׳ וישקף על פני סדם. וישקף אבימלך. וישקף יי׳ אל מחנה. וישקף ארונה: קיטר ד׳ וסי׳ עלה קיטר הארץ. ב׳ בו. כנאד בקיטר. אש וברד:

אבן עזרא

אל תביט אחריך: אתה וכל אשר לך וכן לא תאכל ממנו: אל נא אדני. חול וקמץ בעבור שהוא סוף פסוק ויאמר רבי משה הספרדי הנגיד ז״ל כי אל נא מגזרת הואל ועל דעתי שהוא כמו לא כי כשאמרו לו ההרה המלט הסיב לא כן רבותי. ואמ׳ לאחד מהם עבדך שחשב בעיניו שהוא גדול גם יש במלאכים שרים. ותיו מות מובלע בתיו ומתי כי התיו והיו״ד סימן היחיד בפעלי׳ והיה כן בעבור התחברות שני תוי״ן וכן אותו תשחית וכרת: מצער. קטנה מגזר׳ צעיר והוא תאר השם ובא בלא סימן נקבה כמו שגל: מאת יי׳. לשון כחות והטעם מאתו וכן תמצא בפסוק אחד ה׳ פעמים בני ישראל: וצמח האדמה: נשרפו האילנות: מאחריו. מאחרי לוט: נציב. כטעם מצבה כי נשרפו עצמיה בגפרית והיתה עם מלח כי כן כתו׳ גפרית ומלח כמהפכת סדו׳. גם זה הפסוק יורה שנמלטה צוער גם כן המ׳ המלאך: כקיטור. כעשן מגזרת קטור׳: הכבשן. מקום אש דולקת תמיד:

אשר

רשי

ויזכור אלהים את אברהם. מהו זכירתו של אברהם על לוט נזכר שהיה יודע שמרה לשתו של אברהם וממע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא ולא גלה הדבר שהיה חס עליו לפיכך חס הקדוש ברוך הוא עליו: כי ירא לשבת בצוער. לפי שהיתה קרובה לסדום: אבינו זקן. ואם לא עכשו אימתי שמא ימות או יכלו מהוליד: ואיש אין בארץ. סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול: והשקין וגו׳. יין נזדמן להן במערה להוציא מהן שתי אומות: ותשכב את אביה. ובצעירה כתי׳ ותשכב עמו צעירה לפי שלא פתחה בזנות והאותה למדתה חיסך עליה הכתוב ולא פירש גנותה אבל בכירה שפתחה בזנות פרסמה הכתוב במפורש. ובקומה של בכירה נקוד לומר שבקומה ידע ואף על פי כן לא נשמר ליל שני משלמחרו: ותהרין. ואף על פי שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה אלו שלטו בעצמן והוציאו ערותן לחוץ ועברו מביאה ראשונה: מואב. שלא היתה צנועה פירש׳ שמאביה הוא. אבל צעירה קראתו בלשון נקיה וקבלו שכר בימי משה שנאמר בבני עמון אל תתג׳ בם כלל ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בם אבל לצערן התיר לו: ויסע משם אברהם. כשראה שחרבו הכרכי׳ ופסקו העוברים והשבי׳ נסע לו משם. דבר אחר להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו: ויאמ׳ אברה׳. כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה לפי שכבר לוקחה לבי׳ פרעה על ידי כן: אל שרה אשתו. על שרה אשתו וכיוצא בו אל הלקח ארון וגו׳ ואל מות חמיה שניהם בלשון על: לא קרב אליה. המלאך מנעו כמה שנ׳ לא נתתיך לנגוע אליה: הגוי גם צדי׳ תהרג. אף אם הוא צדיק תהרגנו שמא כך דרכך לאבד האומות חנם כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אף אני אומ׳ שהרגתם על לא דבר כשם שאתה רוצה להרגני: גם היא. לרבו׳ עבדי׳ וגמלים וחמרים שלא את כלם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא: בתם לבבי. שלא דמיתי לחטא:

וכנקיון

ויזכר אלהים ד׳ דסמיכי באו׳ וסי׳ ויזכר אלהים את נח. ויזכר אלהים את אברם. ויזכר אלהים את רחל. ויזכר אלהים את בריתו: וישלח כ״ב וס׳ בסר בפר׳ נח: ישב ט״ו פתחין וז׳ קמצין וס׳ בכנר רבת׳: בהן י״ח ט״ו קמ׳ וג׳ פתחין וסי׳ כו׳ בכמסר רבת׳: ונחיה ג׳ וסי׳ מאבינו זרע׳ וחברו. ונחיה סוס ופרד: אביהן ז׳ וסי׳ ותשקין

ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט: ויעל לוט מצוער וישב בהר ושתי בנתיו עמו כי ירא לשבת בצוער וישב במערה הוא ושתי בנתיו: ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן ואיש אין בארץ לבוא עלינו כדרך כל הארץ: לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו ונחיה מאבינו זרע: ותשקין את אביהן יין בלילה הוא ותבא הבכירה ותשכב את אביה ולא ידע בשכבה ובקומה: ויהי ממחרת ותאמר הבכירה אל הצעירה הן שכבתי אמש את אבי נשקנו יין גם הלילה ובאי שכבי עמו ונחיה מאבינו זרע: ותשקין גם בלילה ההוא את אביהן יין ותקם הצעירה ותשכב עמו ולא ידע בשכבה ובקמה: ותהרין שתי בנות לוט מאביהן: ותלד הבכירה בן ותקרא שמו מואב הוא אבי מואב עד היום: והצעירה גם הוא ילדה בן ותקרא שמו בן עמי הוא אבי בני עמון עד היום: ס ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר: ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחתי הוא וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה: ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויאמר לו הנך מת על האשה אשר לקחת והוא בעלת בעל: ואבימלך לא קרב אליה ויאמר אדני הגוי גם צדיק תהרג: הלא הוא אמר לי אחתי הוא והיא גם הוא אמרה אחי הוא בתם לבבי

[תרגום אונקלוס]

ודכיר יי ית אברהם ושלח ית לוט מגו הפכתא כד הפך ית קרויא די הוה יתיב בהן לוט: וסליק לוט מצוער ויתיב בטורא ותרתין בנתיה עמיה ארי דחיל למיתב בצוער ויתיב במערתא הוא ותרתין בנתיה: ואמרת רבתא לזעירתא אבונא סיב וגבר לית בארעא למיעל עלנא כאורח כל ארעא: איתא נשקי ית אבונא חמרא ונשכוב עמיה ונקים מאבונא בנין: ואשקיאה ית אבוהן חמרא בליליא הוא ועלת רבתא ושכיבת עם אבוהא ולא ידע במשכבה ובמקימה: והוה ביומא דבתרוהי ואמרת רבתא לזעירתא הא שכיבית רמשא עם אבא נשקיניה חמרא אף בליליא ועולי שכובי עמיה ונקיים מאבונא בנין: ואשקיאה אף בליליא ההוא ית אבוהן חמר וקמת זעירתא ושכיבת עמיה ולא ידע במשכבה ובמקימה: ועדיאה תרתין בנת לוט מאבוהן: וילידת רבתא בר וקרת שמיה מואב הוא אבוהון דמואבאי עד יומא דין: וזעירתא אף היא ילידת בר וקרת שמיה בר עמי הוא אבוהון דבני עמון עד יומא דין: ונטל כתמן אברהם לארע דרומא ויתיב בין רקם ובין חגרא ואתותב בגרר: ואמר אברהם על שרה אתתיה אחתי היא ושלח אבימלך מלכא דגרר ודבר ית שרה: ואתא מימר מן קדם יי לות אבימלך בחלמא דליליא ואמר ליה הא את מאית על עיסק איתתא דדברתא והיא אתת גבר: ואבימלך לא קריב לותה ואמר יי העם אף זכאי תקטול: הלא הוא אמר לי אחתי היא והיא אף היא אמרת אחי הוא בקשיטות לבי

אבן עזרא

אמר ישב בהן. באחת מהן וכן ויקבר בערי גלעד בן אחוני באש ישרפו אותו ואתהן: ותאמר הבכירה. יתכן שהיתה לו אשה אחרת ומתה בתחלה והבנו׳ חשבו כי אש וגפרית היא בכל הארץ כמבול המים: בשכבה. שם הפועל ואם הוא בחירק וכן בשברי לכם: מואב. כמו מאב. וטעם עד היום שלא התערב עמם גוי זר או זה הדבר ידוע עד היום: אל שרה אשתו: כמו על וכן אל הנער הזה. ובא המלאך בחלום אל אבימלך בעבור כבוד אברהם ופה כתב לקיחה וכן עם פרעה רק על פרעה הביא נגעי׳ גדולים ועל ביתו ונגעי אבימלך וביתו לא היו כן כי גדו׳ היה מפרעה. וטעם הגוי גם צדיק תהרוג בעד נפשו וביתו וממלכתו וכן כתוב אל תשמע אל דברי חולם החלום המחליף מלה במלה שפיר׳ הגוי איש ובמלת לעם נכרי אחריך מעט:

לנגע

את אביהן׳ וחברו. ולכהן מדין שבע. ותבאן אל רעואל אביהן. כן בנות צלפחד תניינא דפסוק. על מטה משפחת אביהן. ותקרבנה לפני אלעזר: ולא ידע י״א וסי׳ בכמסר רבת׳: בלילה הוא ד׳ וסי׳ ותשקין את אביהן. ויבא יעקב מן השדה. ויקם בלילה הוא. ויבקש שאול להבות: ובאי ד׳ ג׳ חס׳ וחד מלא וסי׳ ובאי שכבי עמו. לכי ובאי אל המלך. שבי דומם ובאי בחשך. עורי צפון ובואי. בתרא׳ ב׳ ל׳ ושאר׳ חס׳: עד היום ט׳ מ׳ תרין כסר כמלכי׳ ב׳ סימן י׳: היא י״א כתיב יוד בתו׳ כסר פ׳ וישב: בעולת בעל ב׳ דסמיכי באו׳ וסי׳ בעולת בעל. אשה בעולת בעל: אמר לי ה׳ דס׳ וסי׳ אמר לי אחתי היא. אמ׳ לי חיה תחיה. יען אמר לי יארי. והאלהים אמר לי לא. ואף דבריו אשר אמר. וב׳ ואמר לי וסי׳ ענה דודי. כה אדבר ואמר לי:

ובנקיון כפי. נקי אני מן החטא שלא נגעתי בה: ידעתי כי בתם לבבך וגו'. אמת שלא דמית מתחלה לחטא אבל נקיון כפים אין כאן שלא ממך היה שלא נגעת בה אלא חשכתי אני אותך מחטא: לא נתתיך. לא נתתי לך כח וכן לא נתנו אלהים וכן לא נתנה אביה לבא: השב אשת האיש. ואל תהא סבור שתתגנה בעיניו או ישנאך ולא יתפלל עליך: כי נביא הוא. ויודע שלא נגעת בה לפיכך ויתפלל בעדך: מעשי אשר לא יעשו. מכה אשר לא הורגלה לבא על בריה באה לנו על ידך עצירת כל נקבים של זרע ושל קטנים ורעי ואזנים וחוטם: רק אין יראת אלהים. אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתייה שואלים אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו אשתך היא או אחותך היא: אחותי בת אבי. ובת אב מותרת לבן נח שאין אבות לגוי וכדי לאמת דבריו השיבם כן ואם תאמר והלא בת אחיו היתה בני בנים הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרח וכך הוא אומר ללוט כי אנשים אחים אנחנו: אך לא בת אמי. הרן מאם אחרת היה: ויהי כאשר התעו אותי וגו'. אונקלוס תרגם מה שתרגם ויש ליישבו עוד דבר דבור על אופניו כשהוציאני הקדוש ב ברוך הוא מבית אבי להיות משוטט ונד מ ממקום למקו' וידעתי שאעבור במקו' רשעים ואומ' לה זה חסדך: כאשר התעו. לשון רבים ואל תתמה כי הרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי בלשון רבים אש' הלכו אלהים אלהים חיים אלהים קדושים וכל לשון אלהים לשון רבים וכן ויקח אדוני יוסף אדוני הארץ אדוני האר' וכן בעליו עמו והועד בבעליו ואם תאמ' מהו לשון התעו כל הגולה ממקומו ו ואינו מיושב קרוי תוע' כמו ותלך ותתע תעיתי כשה אובד יתעו לבלי אוכל יצאו ויתעו לבקש אכלם: אמרי לי. עלי. וכן וישאלו אנשי המקום לאשתו על א אשתו וכן ואמ' פרעה לבני ישראל פן יאמרו לי אשה הרגתהו: ויתן לאברהם. כדי שיתפייס ויתפלל עליו: הנה ארצי לפניך. אבל פרעה אמ' לו הנה אשתך קח ולך לפי שנתיירא ש שהמצריים שטופי ז זמה: ולשרה אמר הנה נתתי. אבימלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי ממון לאחיך שאמרת עליו אחי הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים: לכל אשר אתך. יכסו עיניהם שלא יקילוך שאילו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה עכשו שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייס יודעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס: ואת כל. ועם כל באי עולם: ונוכחת. יהא לך פתחון פה להתוכח ולהראות דברים נכרים הללו ולשון תוכחה בכל מקום ברור דברים ובלעז אשפרוביר ואונקלוס תרגם בפנים אחרים ולשון המקרא כך הוא נופל על תרגום הנה הוא לך כסות של כבוד על העינים שלי שסלטו בך ובכל אשר אתך ועל כן תרגם וחזית יתיך וית כל דעמך ויש מדרש אגדה אבל ישוב לשון המקרא פרשתי: וילדו. כתרגומו ואיתרוחו נפתחו נקביהם והולידו והיא לידה שלהם:

יגע / כל ד״ס ראו׳ / עם נקוגס:

לאחיך / ל׳ וכל שמו׳ / דכו׳ בתו״א / יואב אחיך

ואמהתיו / בל׳ כיש׳ חס׳ / בתב תכא׳

ובנקין כפי עשיתי זאת: ויאמר אליו האלהים בחלם גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי על כן לא נתתיך לנגע אליה: ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחיה ואם אינך משיב דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך: וישכם אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו וידבר את כל הדברים האלה באזניהם וייראו האנשים מאד: ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדלה מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי: ויאמר אבימלך אל אברהם מה ראית כי עשית את הדבר הזה: ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי: וגם אמנה אחתי בת אבי הוא אך לא בת אמי ותהי לי לאשה: ויהי כאשר התעו אתי אלהים מבית אבי ואמר לה זה חסדך אשר תעשי עמדי אל כל המקום אשר נבוא שמה אמרי לי אחי הוא: ויקח אבימלך צאן ובקר ועבדים ושפחת ויתן לאברהם וישב לו את שרה אשתו: ויאמר אבימלך הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב: ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך הנה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל ונכחת: ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהתיו וילדו: כי עצר עצר יהוה

ל׳ וחס׳ · ח׳ מל׳ בלשון זכר׳ ג׳ · ג׳ · ג׳ חס׳ · ח׳ כל א״ח · ל׳ יתיר ניו׳ א׳ וממלכתי · ג׳ · ב׳ חדת׳ ב׳ יתיר תל׳ בריתכים חס׳ · ל׳ בטע׳ פס׳ · ב׳ הטעמ׳ · ל׳ בסב׳ כל סבר מל׳ · ג׳ חס׳ · כ״ה · ט׳ · ב׳ · ב׳ · כ״ח · ל׳ וחס׳ · ב׳ · ל׳

ובזכאות ידי עבדית דא: ואמר ליה יי בחלמא אף קדמי גלי ארי בקשיטות לבך עבדת דא ומנעית אף אנא יתך מלמחטי קדמי על כן לא שבקתך למקרב לותה: וכען אתיב אתת גברא ארי נביא הוא ויצלי עלך ותיחי ואם ליתך מתיב דע ארי ממת תמות את וכל די לך: ואקדים אבימלך בצפרא וקרא לכל עבדוהי ומליל ית כל פתגמיא האלין קדמיהון ודחילו גבריא לחדא: וקרא אבימלך לאברהם ואמר ליה מה עבדת לנא ומה חבית לך ארי אתיתא עלי ועל מלכותי חובא רבא עובדין דלא כשרין לאתעבדא עבדת עמי: ואמר אבימלך לאברהם מה חזיתא ארי עבדת ית פתגמא הדין: ואמר אברהם ארי אמרית לחוד לית דחלתא דיי באתרא הדין ויקטלנני על עיסק אתתי: וברם בקושטא אחתי בת אבא היא ברם לא בת אמי והות לי לאנתו: והוה כד טעו עממיא בתר עובדי ידיהון יתי קריב יי לדחלתיה מבית אבא ואמרית לה דא טיבותיך די תעבדין עמי לכל אתרא דנהך לתמן אמרי עלי אחי הוא: ודבר אבימלך ען ותורין ועבדין ואמהן ויהב לאברהם ואתיב ליה ית שרה אתתיה: ואמר אבימלך הא ארעי קדמך בדתקין בעינך תיב: ולשרה אמר הא יהבית אלף סלעין דכסף לאחוך הא הוא ליך כסות דיקר חלף דשלחית דברתיך וחזית יתיך וית כל דעמך ועל כל מה דאמירת איתוכחת: וצלי אברהם קדם יי ואסי יי ית אבימלך וית אתתיה ואמהתיה ואתרוחו: ארי מיחד אחד יי

אנכי ידעתי ג' וסי' גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך · כי אנכי ידעתי את מריך · כי אנכי ידעתי את המחשבה: מחטו לי חד בתורה חד בנבי' חד בכתובים וסי' ואחשך גם אנכי אותך מחטו · חלילה לי מחטא · אשמרה דרכי מחטוא · דאו' כתיב טו · דנבי' כתיב טא · דכתובים כתיב טוא: לנגע ג' ב' חס' וא' מלא וסי' על כן לא נתתיך · ויאמרו כל הנשיאים · מאנה לנגוע נפשי בתרא' מלא · אנך: ויתפלל ג' רפים וסי' ויתפלל בעדך · וישתחו ויתפלל אליו · ויתפלל בעדו תמיד · אנך: באזניהם ח' וסי' כמסר פרש' כי תשא: יראת אלהי' ג' וסי' רק אין יראת אלהים · צדיק מושל יראת אלהים · ואני לא עשיתי כן כמפני יראת אלהים · אנך: והרגוני ב' א' מלא וא' חסר · וסי' והרגוני על דבר אשתי · והרגני ושבו אל רחבעם · בתרא' חס': חסדך ב' וסי' זה חסדך · היטבת חסדך האחרון: בטוב ט' דגוש' מסר בישעיה סימן ז': אלף כסף ג' וסי' נתתי אלף כסף לאחיך · ולא אנכי שוקל על כפי · איש יביא בפריו אלף כסף · אנך: כסות ג' וסי' עינים · לאבדון · בקרה: וירפא ב' וסי' אלהים את אבימלך · וישמע אלהים אל חזקיהו:

אבן עזרא

לנגוע. ולגעת כמו לנטוע ולטעת וכלם הם שמות פועל: מה עשית לנו. בפתח קטן תחת מה בעבור אות הגרון הבא אחריו וכן התשפט: אחותי בת אבי. י״א שהוא כמו אלהי אבי אברהם והנכון בעיני שרחה אבימלך בדברים כפי צורך השעה ובפסוק אכביעמו בצורך אביא חברים: התעו אותי אלהים. לשון קדש והטעם שהוא נוסע ממקום למקום ולא ידע אנה ילך וכן והנה תועה בשדה ואין זו התעייה בלב גם כן כתוב למה תתענו יי': אמרי לי. בשבילי וכן ואמ' פרעה לבני ישראל: הנה הוא לך כסות עינים. י״א כי הו' רמז על כהות עיני בנה וזה דרך דרש והישר בעיני שיהיה כסות עינים מוסף עמנו ואחר עמו כמו אל בקבצך קוביתי נ ורבים אחרי' והנה הוא לך כמו מכסה עינים בעבור אברהם ש שהוא בעלך והטעם שלא ישא איש את עיניו אליך גם הוא כסות עינים לכל אשר אתך משפחות שהם כשי עבדיו ויהי' וי״ו ונוכחת כפ״א רפא בלשון ישמעאל ובמקרא אלפי' כמוהו כמו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו · וטעם ונוכחת דברי משה שלא אמרה עוד שרה על אברה' אחי הוא והנה פי' ואת כל ועם כל זה נתוכח' שרה · וי״א כי הנה הו' לך על הכסף לקנות מלבוש · ואלת נתתי מוסבת עצמ' ואחרת עינה וכן הוא הנה נתתי אלף כסף לאחיך לקנות לך בו מכסה כמו כסות שיהיה תאוה לעינ' ונתתי לכל אשר אתך ואת כל אשר כ נתתי לאברה' צאן ובקר ועבדים ושפחות ויותר נכון להיות פי' כאשר אמרתי כי אברהם הוא כסות עינים לך ולעבדים אשר אתך שהיו לך גם אשר נתתים גם אני. ואת כל ועם כל בני אדם הוא לך כסות עינ' ונוכחת דברי משה ויעמוד טעם הוי״ו ב במקומו והגאון אמ' שהוא מן נוכח ואין דבריו נכוחי': וילדו. שב אל אשת אבימלך ואמהותיו לא אל אבימלך וכן ויעש דמי מלחמה בשלום בעמוד שכן ידב״ שיהם שה בני שרה אשר עבדתי אותך בהן אבי אברהם ואבי נחור ויעברו הלא תראה שהוא מפור' בפסוק השני כי עצר עצר יי' בעד כל רחם לבית אבימלך ולא הזכיר אבימלך והארכתי כל כך בעבור מפרשים שהיו אומרי' שהיה עצור לצאת לחוץ.

בעד כל רחם. כנגד כל פתח: על דבר שרה. על פי דבורה של שרה: וי' פקד את שרה. סמך פרשה זו ללמדך שכל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה שנאמר ויתפלל וגו' וסמיך ליה ויי' פקד שפקד כבר קוד' שרפא את אבימלך: פקד את שרה. בהריון: כאשר דבר. בלידה ומה היא אמירה והיכן הוא דבור אמירה ויאמר אלהי' אבל שרה אשתך דבור היה דבר יי' אל אברהם בברית בין הבתרים שם נאמר לא יירשך זה והביא היורש משרה: ויעש יי' לשרה כאשר דבר. לאברה': אשר דבר אתו. דמליל יתיה את המועד דבר וקבע כשאמר לו למועד אשוב אליך שרט לו שריטה בכותל אמ' לו כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחר' תלד:

דבר אתו אלהים. כל דבור אתו אתם אתך בב"ש אותו אותם אותך. וסי' ותהר ותלד שרה. וידבר משה ואלעזר. ויגש צדקיה בן כנענה' וחברו. ודברתי משפט אותם. רוח מלא מאלה יבא לי. אלכה לי אל הגדולים. צדיק אתה יי' כי אריב. הלוך אל בית הרכבים. וכל דבור דיחזקאל דכו': שם ו' פתח בסר

בעד כל רחם לבית אבימלך על
דבר שרה אשת אברהם: ס
ויהוה פקד את שרה כאשר כא
אמר ויעש יהוה לשרה כאשר דבר
: ותהר ותלד שרה לאברהם בן
לזקניו למועד אשר דבר אתו
אלהים: ויקרא אברהם את שם
בנו הנולד לו אשר ילדה לו שרה
יצחק: וימל אברהם את יצחק
בנו בן שמנת ימים כאשר צוה אתו
אלהים: ואברהם בן מאת שנה
בהולד לו את יצחק בנו: ותאמר
שרה צחק עשה לי אלהים כל
השמע יצחק לי: ותאמר מי מלל
לאברהם היניקה בנים שרה כי
ילדתי בן לזקניו: ויגדל הילד
ויגמל ויעש אברהם משתה גדול
ביום הגמל את יצחק: ותרא
שרה את בן הגר המצרית אשר
ילדה לאברהם מצחק: ותאמר
לאברהם גרש האמה הזאת ואת
בנה כי לא יירש בן האמה הזאת
עם בני עם יצחק: וירע הדבר
מאד בעיני אברהם על אודת בנו:
ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע
בעיניך על הנער ועל אמתך כל
אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה
כי ביצחק יקרא לך זרע: וגם את
בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך
הוא: וישכם אברהם בבקר ויקח
לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם
על שכמה ואת הילד וישלחה
ותלך ותתע במדבר באר שבע:
ויכלו המים מן החמת ותשלך את
הילד תחת אחד השיחם:
ותלך ותשב לה מנגד הרחק

באפי כל פתח ולדא לבית
אבימלך על עיסק שרה אתת
אברהם: ויי דכיר ית שרה
כמא דאמר ועבד יי לשרה כמא
דמליל: ועדיאת וילידת שרה
לאברהם בר לסיבתוהי לזמנא
דמליל יתיה יי: וקרא אברהם
ית שום בריה דאתיליד ליה
דילידת ליה שרה יצחק:
וגזר אברהם ית יצחק בריה בר
תמניא יומין כמא דפקיד יתיה יי:
ואברהם בר מאה שנין כד
אתיליד ליה ית יצחק בריה:
ואמרת שרה חדוא עבד לי יי כל
דשמע יחדי לי: ואמרת
מהימן דאמר לאברהם וקיים
דתוניק בנין שרה ארי ילידית
בר לסיבתוהי: ורבא רביא
ואתחסיל ועבד אברהם משתיא
רבא ביומא דאתחסיל ית יצחק:
וחזת שרה ית בר הגר מצריתא
דילידת לאברהם מחאיך:
ואמרת לאברהם תריך ית אמתא
הדא וית ברה ארי לא ירת בר
אמתא הדא עם ברי עם יצחק:
ובאיש פתגמא לחדא בעיני
אברהם על עיסק בריה:
ואמר יי לאברהם לא יבאש בעינך
על עולימא ועל אמתך כל
דתימר לך שרה קביל מנה ארי
ביצחק יתקרון לך בנין:
ואף ית בר אמתא לעמא אשויניה
ארי ברך הוא: ואקדים אברהם
בצפרא ונסיב לחמא ודוקבא
דמיא ויהב להגר שוי על כתפה
וית רביא ושלחה ואזלת וטעת
במדבר באר שבע: ושלימו
מיא מן דוקבא ורמת ית רביא
תחות חד מן אילניא:
ואזלת ויתיבת לה מקביל ארחיק

אבן עזרא

ומלת כל רחם טענה עליהם. ומלת וילדו לנשים כמו ויחמו ה הצאן: למועד אשר דבר אתו. המלאך שאמר איה שרה אשתך גם שבאמרו כי כן אמ' לו ולא הוסיף השם על שם יצחק ולא החליפו כי הוא צוה לקראו כן: מצחק. כי כן מנהג כל נער ותקנא בו בעבור היותו גדול ממנה: אודות. כמו דבר: וחמת מים. כלי ויתכן להיותו מעור או מעץ וכמוהו משפח חמתך ורבים יתמהו מאברהם איך גרש בנו גם שלח בן עם אמו ריקם ואיה מדת לבו והתימ' מאד שיתמהו כי אברהם עשה ככל אשר צוהו יי' ואילו היה נותן ממון להגר שלא ברצון שרה לא שמר מצות השם והנה באחרו' אחרי מות שרה נתן מתנות לבנו ישמעאל: לחם וחמת מים. נתן ל הגר ושם על שכמה ואמר לה קחי אתך בנך ושלח' ויתכן שנתן לה כסף וזהב ולא פי' הכתוב ונתן לה לחם ומים מה שיספיק לה עד באר שבע כי בדרך היה אברה' והנה היא הלכה ולא ידעה ה הדרך ותתע והנה בנה חלה מחסרון המים ואחר שלקחתו בחיקה וראתה שנפשו יוצאה בצמא השליכתו: תחת אחד השיחים. האילנים: כמטחוי

יצחק לי. ישמח עלי ומדרש אגדה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חולין נתרפאו בו ביום הרבה תפלות נענו עמה ורב שחוק היה בעולם: מי מלל לאברהם. לשון שבח וחשיבות ראו מי הוא ומה הוא גדול שומ' הבטח' ומבטיח ועוש': מלל. שינה הכתו' ולא אמר דבר גימטריא שלו ק' כלומר לסוף ק' לאברה': היניקה בנים שרה. ומהו בני' לשון רבים ביום המשתה הביאו השרות בניהן עמהן שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק והניקה אותם: ויגמל. לסוף כ"ד חדש: משתה גדול. שהיו שם גדולי הדור שם ועבר ואבימלך: מצחק. לשון ע"ז כמו שנאמר ויקומו לצחק. ד"א לשון גלוי עריות כמה דתימ' לצחק בי. ד"א לשון רציח' יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו'. היה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונוטל פי שנים ויוצאים בשדה ונוטל קשתו ויורה בו חצים כדא' כמתלהלה היורה זקי' וגו' ואמר הלא מצחק אני: עם בני עם יצחק. מכיון שהו' בני אם איננו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפי' איננו בני זה כדאי לירש עמו ק"ו עם בני עם יצחק ששתיהם בו: על אודו' בנו. ששמע שיצא לתרבות רעה ופשוטו על שאומרת לו לשלחו: שמע בקולה. למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות: לחם וחמת מים. ולא כסף וזהב לפי שהי' שונאו על שיצא לתרבו' רעה: ואת הילד. אף הילד שם על שכמה שהכניס' בו שרה עין רעה ואחזתו חמ' ולא יכול לילך ברגליו: ותלך ותתע. חזרה לגלולי בית אביה: ויכלו המים. לפי שדרך חולי' לשתו' הרב: מנגד. מרחוק: כמטחוי

בפרשת לך לך: השמע ד' וסי' כל השמע יצחק לי· כנפל בהם בתחלה ושמע השמע · ושמעו השמע · וכדברי אתך: מלל ב' בתרי לישני וסי' מי מלל לאברהם. שטר מה מליל בתרא מ'ל: היניקה ה' מ'ל בליש' היניקה וסי' בנים שרה. גמלים מיניקות. להניק את בני. ושרותיהם מיניקותיך. היניקו גוריהן: משתה גדול ב' וסי' ויעש אברהם משתה גדול. ויעש המלך משתה גדול: גרש ג' וסי' גרש האמה הזאת. כשלחו כלה גרש. גרש לץ: ואת בנה ב' דסמיכי וסי' גרש האמה. ואת בנה הכת השכיבה: אודה ד' כתיב כן וס' על אודת בנו. על אודת הבאר. ויספר משה לחתנו. אל אודת הרעה: יקרא כ"א וס' כו' במסר רבת': וישלחה ב' וחס' וסי' וישלחה ותלך ותתע. והלך בכל גבול ישראל: ויכלו ג' וסי' המים מן החמת. בכשת ימי. באפס תקוה. אנ"ך: ותשלך ג' וסי' ותשלך את הילד. ותשלך אשה אחת פלח. ותשלך דברי אחריך. אנ"ך: אחד כ"ח פתחין וסי' כו' במסרה רבת':

כמטחוי קשת. כמטחוי קשת. כטחוי טיחות והו׳ לשון יריית חץ בלשון משנה שהטיח באשתו על שם שהזרע יורה כחץ ואם תאמר היה לו לכתוב כמטחי קשת משפט הוי״ו ליכנס לכאן כמו בחגוי הסלע מגזרת והיתה אדמת יהוד׳ למצרים לחגא ומגזרת יחוגו וינועו כשכור וכן קצוי ארץ מגזרת קצה: ותשב מנגד. כיון שקרב למות הוסיפה להתרחק: את קול הנער. מכאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל: באשר הוא שם. לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם מי שעתיד להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר והוא משיבם עכשיו מה הוא צדיק או רשע אמרו לו צדיק אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו באשר הוא שם והיכן המית את ישר׳ בצמא כשהגלם נבוכד נצר שנא׳ משא בערב וגו׳ לקראת צמא התיו מים וגו׳ כשהיו מוליכים אותן אצל ערביי היו ישר׳ אומ׳ לשבאי׳ בבקשה מכם הוליכונו אצל בני דודינו ישמעאל וירחמו עלינו שנאמר אורחות דדנים אל תקרי דדני׳ אלא דודי׳ ואלו יוצאי׳ לקראתם ומביאין להם בשר מליח ונודות נפוחים כסבורי׳ ישראל שהם מלאי׳ מי׳ וכשמכניסו לתו׳ פיו ופותחו הרוח נכנסת בגופו ומת׳: רבה קשת. יורה חצים בקשת: קשת. על שם האומנות כמו חמר גמל צייד לפיכ׳ השי״ן מודגשת היה יושב במדב׳ ומלסטים את העוברי׳ הוא שנא׳ ידו בכל וגו׳: מארץ מצרי׳. ממקו׳ גדוליה שנ׳ ולה שפחה מצרית וגו׳ היינו דאמ׳ אינשי זרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי: אלהים עמך. לפי שראו שיצא משכונת סדום שחרבו ויצא ממלכים וכפלו בידו ונפקד׳ אשתו לזקוניו: ולניני ולנכדי. עד כאן רחמי האב על הבן: כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי. שאמרתי לך הנה ארצי לפניך: והוכיח. נתוכח עמו על כך: בעבור תהיה לי. זאת: לעדה. לשון עדות של נקבה כמו ועדה המצב׳: כי חפרתי את הבאר. מריבי׳ היו עליה רועי אבימלך ואומרים אנחנו חפרנוה אמרו ביניה׳ כל מי שיתראה על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו היא ועלו לקראת אברהם: אשל. רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחי׳ בסעודה וחד אמר פונדק לאכסניא ובו כל מיני פירו׳. ומצינו לשון נטיעה באהלים שנ׳ ויטע אהלי אפדנו: ויקרא

שמע אלהים ג׳ דס׳ וס׳ כי שמע אלהים · שמע אלהים ויתעבר · אכן שמע אלהים הקשיב: באשר ט״ו וס׳ כו׳ בגס׳ רבת׳: ויהי בעת ההיא ג׳ וס׳ ויאמר אבימלך ופיכל · וירד יהודה · ויבעם יצא: והוכח ג׳ חס׳ י׳ בליש וס׳ והוכח אברהם · ומשובתך תוכחך · אשרי הגבר יוכחנו אלוה: עמך י״ב באורי׳ וס׳ כו׳ בבסר

כמטחוי קשת כי אמרה אל אראה במות הילד ותשב מנגד ותשא את קלה ותבך: וישמע אלהים את קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם: קומי שאי את הנער והחזיקי את ידך בו כי לגוי גדול אשימנו: ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער: ויהי אלהים את הנער ויגדל וישב במדבר ויהי רבה קשת: וישב במדבר פארן ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים: פ

ויהי בעת ההוא ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו אל אברהם לאמר אלהים עמך בכל אשר אתה עשה: ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקר לי ולניני ולנכדי כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר גרתה בה: ויאמר אברהם אנכי אשבע: והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך: ויאמר אבימלך לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום: ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויכרתו שניהם ברית: ויצב אברהם את שבע כבשת הצאן לבדהן: ויאמר אבימלך אל אברהם מה הנה שבע כבשת האלה אשר הצבת לבדנה: ויאמר כי את שבע כבשת תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת: על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם: ויכרתו ברית בבאר שבע ויקם אבימלך ופיכל שר צבאו וישבו אל ארץ פלשתים: ויטע אשל בבאר שבע

כמיגד בקשתא ארי אמרת לא אחזי במותא דרביא ויתיבת מקביל וארימת ית קלה ובכת: ושמיע קדם יי ית קליה דרביא וקרא מלאכא דיי להגר מן שמיא ואמר לה מה לך הגר לא תדחלי ארי שמיע קדם יי לקליה דרביא באתר דהוא תמן: קומי טולי ית רביא ואתקיפי ית ידיך ביה ארי לעם סגי אשויניה: וגלא יי ית עינהא וחזת בירא דמיא ואזלת ומלת ית רוקבא מיא ואשקיאת ית רביא: והוה מימרא דיי בסעדיה דרביא ורבא ויתיב במדברא והוה רבי קשתא: ויתיב במדברא דפארן ונסיבת ליה אמיה אתתא מארעא דמצרים: והוה בעדנא ההיא ואמר אבימלך ופיכל רב חיליה לאברהם למימר מימרא דיי בסעדך בכל די את עביד: וכען קיים לי במימרא דיי הכא דלא תשקר בי ובברי ובבר ברי כטיבותא די עבדית עמך תעבד עמי ועם ארעא דאיתותבתא בה: ואמר אברהם אנא אקיים: ואוכח אברהם ית אבימלך על עיסק בירא דמיא די אנסו עבדי אבימלך: ואמר אבימלך לא ידעית מאן עבד ית פתגמא הדין ואף את לא חויתא לי ואף אנא לא שמעית אלהין יומא דין: ודבר אברהם ען ותורין ויהב לאבימלך וגזרו תרויהון קיים: ואקים אברהם ית שבע חורפן דען בלחודיהן: ואמר אבימלך לאברהם מה אינון שבע חורפן אילין דאקימתא בלחודיהן: ואמר ארי ית שבע חורפן תקביל מן ידי בדיל דתהי לי לסהדו ארי חפרית ית בירא הדא: על כן קרא לאתרא ההוא באר שבע ארי תמן קיימו תרויהון: וגזרו קיים בבאר שבע וקם אבימלך ופיכל רב חיליה ותבו לארעא דפלשתאי: ונציב אילנא בבאר שבע

אבן עזרא

כמטחוי קשת. בדר ישב וטעמו ידוע כהשלכת החץ: רבה קשת. השמיעו ב׳ בבל רבים ואם הם שני שרשים כמו שרר ושרה גם רבה ורבב מגזרת רבה: קשת. שם התאר כמו גנב: הנה הלום. שם נראה לה המלאך בתחלה בפעם הראשונה: אם תשקור לי. מהבני׳ הקל ואין לו אח: נכדי. בן בני: מה הנה. לשון נקבו׳ לבדנה. עם ה״א והיא לבדה: לעדה: כמו לעדות. ודעני מלת שבועה עקרה שבע ובמלת או השבע שבועה אפרשנה: אשל. אילן גם ויטע לאות: והאלהים

רבת׳ וגם אתה ג׳ וס׳ וגם אתה לא הגדת · וגם אתה ידעת · וגם אתה תדין זאת · וגם אנכי ה׳ וס׳ וגם אנכי לא שמעתי · וגם אנכי השאלתיהו · וגם אנכי שמעתי נאם יי׳ · דמלכים · וגם אנכי אעשה אתכם · וגם אנכי מנעתי בכם: מה הנה ב׳ דס׳ וס׳ מה הנה שבע כבשות · ודאשנת מה הנה: לעדה ג׳ וס׳ בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי · והנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה · ב׳ בו: ויטע ג׳ וס׳ גן · כרם · אשל:

ויקרא שם וגו׳ · על ידי אותו אשל הוקרא שמו של הקב״ה אלוה לכל העולם לאחר שאוכלין ושותין אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם משלי אכלתם משל מי שאמר והיה העולם אכלתם : ימים רבים · מרובים על של חברון בחברון עשה כ״ה שנה וכאן כ״ו שהרי בן ע״ה שנה היה בצאתו מחרן אותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו קודם לכן שנתישב אלא שם שבכל מקומותיו היה כאורח חונה ונוסע והולך ש׳ ויעבור אבר׳ ויעתק משם ויהי רעב וירד אבר׳ מצרים ובמצרי׳ לא עשה אלא ג׳ חדשים שהרי שלחו פרעה מיד וילך למסעיו עד ויבא וישב באלוני ממר׳ אשר בחברון שם ישב עד שנהפכה סדום מיד ויסע משם אברהם מפני בושה של לוט ובא לארץ פלשתים ובן צ״ט שנה היה שהרי בשלישי למילתו באו אלצו המלאכים הרי כ״ה שנה וכאן כתו׳ ימים רבים מרובים על הראשונים ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם היו מרובי׳ עליהם שתי שנים או יות׳ היה מפרשם על כרחך אינם יתרי׳ יות׳ משנה הרי כ״ו שנה מיד יצא משם וחזר לחברון ואותה שנה קדמה לפני עקידתו של יצחק י״ב שנים כך בסדר עולם : אחר הדברים האלה · יש מרבותינו אומ׳ אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעש׳ אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד אמ׳ לו כלום עשה אלא ב בשביל בנו אילו הייתי אומ׳ לו זבח אותו לפני לא היה מעכב · וי״א אח׳ דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן שלש עשרה שנה ולא מיחה אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני אלו אמר לי הקב״ה זבח ע עצמך לפני לא הייתי מעכב : הנני · כך היא ענייתם של ח חסידי׳ לשון ענוה הוא ולשון זימון : קח נא · אין נא אלא לשון בקשה אמר לו בבקש׳ ממך עמוד לי בזו שלא י יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש : את בנך · אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמ׳ לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק ולמ׳ לא גלה לו מתחלה שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף וכדי ל לחבבעליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור : ארץ המוריה · ירושלם וכן בדברי הימי׳ לבנו׳ בית ליי׳ בהר המוריה ו ורבותי׳ פירשו על שם משם הוראה יוצאה

אבן עזרא

והאלהי׳ נסה את אברהם יש אומ׳ כי הסמ״ך תחת שי״ן והה״א תחת הא״ף וטעם כל הפרשה יכחישם רק נסה כמשמעו ואנשי שקול הדעת אמרו כי ידעו׳ הם שתים האחת דעת העתיד בטרם היותו והשנית דעת הים הכמצ׳ וזה פי׳ נסה גם כי עתה ידעתי והגאון אמ׳ שמלת נסה להראות צדקתו לבני אדם גם מלת ידעתי כטעם הודעתי והלא ידע זה הגאון כי בשעה שעקד בנו לא היו שם אפי׳ נעריו ואחרי׳ אמ׳ כי פי׳ והעלהו שם לעולה שיעלהו על ההר ואז תחשב לו לעולה ואברהם לא ידע סוד הנבואה ומהר לשחוט אותו והשם אמר לו לא בקשתי זאת ואחרי׳ אמ׳ הראה שתעלהו לעולה כמו והשקית אותם יין והוצרכו אלה הגאוני׳ לפי׳ האלה כי יאמרו לא יתכן אחר שיצוה השם מצוה שיאמר אחר כן לא תעשנה והנה לא שמו על לב הבכורים שהחליפם בלוים את שנה ואחר שהכתו׳ אמ׳ בתחלה והאלהים נסה את אברהם סרו כל הטענות והשם נסהו כדי שיקבל שכר : וטעם כי עתה ידעתי כמו ואם לא אדעה ועוד אפרש סודו בפסוק ידעתיך בשם אם יעזרני השם יודע ה הנסתרות : אחד ההרים · שם נבנה הבית וכן מפורש ויבן שלמ׳ את הבית בהר המוריה ואיננו הר גבוה ובו היה גורן ארונה : ויבקע עצי עולה · ושמם על החמור : ביו׳ השלישי · שיבא מבאר שבע · יש אומרי׳ איך אמ׳ אברהם ונשובה ואחרי׳ ענו כי היה בדעתו להביא ע עצמותיו ואברה׳ דחם כדי שלא יסורו עד שובו ושלא ירגיש יצחק ויברח ורבותינו ז״ל אמרו שהיה יצחק כאשר נעקד בן ל׳ ושבע שנה כאשר נעקד ואם דברי קבלה נקבל ודרך סברא אין זה נכון שהיה ראוי שתהיה צ צדקת יצחק גלויה ויהיה שכרו כפול משכר אביו שמסר עצמו ברצונו לשחיטה ואין בכתוב מאומה על יצחק ואחרים אמרו שהיה בן חמש שנים גם זה לא יתכן בעבור שנשא עצי העולה והקרוב אל הדעת שהיה קרוב לי״ג שנים והכריחו אביו ועקדו שלא ברצונו והעד שאביו ה הסתיר הסוד ממנו ואמ׳ אלהים יראה לו השה כי אילו אמר לו אתה העולה יתכן שיברח · ואברהם

והאלהים ז׳ וסי׳ והאלהים נסה · והאלהים יעננו · והאלהים אנה · והאלהים אמר לי לא הבנה · והאלהים נגף · והאלהים עשה שייראו · והאלהים יבקש : נסה ו׳ ב׳ כתיב סה וד׳ כתיב שא וסי׳ והאלהים נסה · ויואל ללכת כי לא נסה · אם נשאת נשא · ועל כל נשא ושפל · חירם מלך צר נשא · נשא לבבינו אל · ב׳ קדמאי

ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם יהוה אל עולם : ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים : פ

כב ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני : ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המריה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך : וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים : ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחק : ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם : ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו : ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעלה : ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו : ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן שם אברהם את המזבח ויערך את העצים

וצלי תמן בשמא דיי אלהא דעלמא : ואתותב אברהם בארעא פלשתאי יומין סגיאין :

והוה בתר פתגמיא האלין ויי נסי ית אברהם ואמר ליה אברהם ואמר הא אנא : ואמר דבר כען ית ברך ית יחידך דרחמתא ית יצחק ואיזיל לך לארעא פולחנא ואסקיה קדמי תמן לעלתא על חד מן טוריא דאימר לך : ואקדים אברהם בצפרא וזריז ית חמריה ודבר ית תרין עולימוהי עמיה וית יצחק בריה וצלח אעי לעלתא וקם ואזל לאתרא דאמר ליה יי : ביומא תליתאה וזקף אברהם ית עינוהי וחזא ית אתרא מרחיק : ואמר אברהם לעולימוהי אוריכו לכון הכא עם חמרא ואנא ועולימא נתמטי עד כא ונסגוד ונתוב לותכון : ונסיב אברהם ית אעי דעלתא ושוי על יצחק בריה ונסיב בידיה ית אשתא וית סכינא ואזלו תרויהון כחדא : ואמר יצחק לאברהם אבוהי ואמר אבא ואמר הא אנא ברי ואמר הא אשתא ואעיא ואן אמרא לעלתא : ואמר אברהם קדם יי גלי ליה אמרא לעלתא ברי ואזלו תרויהון כחדא : ואתו לאתרא די אמר ליה יי ובנא תמן אברהם ית מדבחא וסדר ית אעיא

כתיב סה : ולך ל״א וסי׳ כו׳ במסו׳ רבת׳ : המריה ב׳ חד חסר וחד מלא וסי׳ ולך לך אל ארץ המריה · כור המוריה קדמאה חסר : עצי עלה א״ב דע׳ א׳ נסיב ה׳ וא׳ לא נסיב ה׳ וסי׳ עצי עלה · וישכם אברהם בבקר · עצי העלה · ויקח אברהם את עצי העלה · עיר אלהים · נהר פלגיו ישמחו · עיר האלהים · נכבדות מדבר עיר האלהים · עד חרמה · ויצא האמרי · עד החרמה · ויבום ויכתום · עם קדש · ואשמע את האיש · עם הקדש · וקראו להם · עם אלהים · ותאמר האשה · עם האלהים · ויתיצבו כל פנות : ביום השלשי ב׳ רפ באו׳ וסי׳ וישא אברהם את עיניו · ביום השלשי נשיא : שבו ה׳ כתו׳ וסי׳ עם החמור · שבו וסחרוה · שבו איש תחתיו · שבו נא בזה · שבו נא כזה גם אתם : ונשובה ז׳ מסר בירמיה סימן מ״ו : המאכלת ג׳ וסי׳ ויקח בידו את האש · וישלח אברהם את ידו · ויבא אל ביתו ויקח את המאכלת · דפלגש בגבעה : ב׳ פסו׳ דאית בהון ד׳ ויאמר וסי׳ ויאמר יצחק אל אברהם אביו · ויאמר אחאב במי :

ישר׳ : ואנקלוס תרגמו על שם עבודת הקטורת שיש בו מור נרד ושאר בשמים : והעלהו · לא אמר לו שחטהו לפי שלא היה חפץ הקב״ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה ומשהעלהו אמר לו הורידהו : אחד ההרים · הקב״ה מתהא הצדיקי׳ ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להרבות שכרן וכן אל הארץ אשר אראך וכן ביונה וקרא עליה את הקריאה : וישכם · נזדרז למצוה : ויחבש · הוא בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהבה מקלקלת השורה : את שני נעריו ישמעאל ואליעזר שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא שני אנשים שאם יצטר׳ האח׳ לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו : ויבקע · תרגו׳ וצלח כמו וצלחו הירדן לשון ביקוע פיכר״א בלע״ז : ביום השלישי · למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו ואילו היה לו שהות להמלך אל לבו לא היה עושה : וירא את המקום · ראה ענן קשור על ההר : עד כה · כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו ומדרש אגדה אראה היכן הוא מה שאמר לי המקום כה יהיה זרעך : ונשובה · נתנבא שישובו שניהם : המאכלת · סכין על שם שאוכלת את הבשר כמה דתימא וחרבי תאכל בשר · ושמכשרת בשר לאכילה · ד״א זאת נקראת מאכלת על שם שישר׳ אוכלים מתן שכרה : וילכו שניהם יחדיו · אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר : יראה לו השה · כלומר יראה ויבחר לו השה ואם אין שה לעולה בניואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט וילכו שניהם יחדיו בלב שוה : ויעקד

ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על המזבח ממעל לעצים: וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו: ויקרא אליו מלאך יהוה מן השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני: ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני: וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו: ויקרא אברהם שם המקום ההוא יהוה יראה אשר יאמר היום בהר יהוה יראה: ויקרא מלאך יהוה אל אברהם שנית מן השמים: ויאמר בי נשבעתי נאם יהוה כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך: כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו: והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת בקלי: וישב אברהם אל נעריו ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע: פ

ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם הוא בנים לנחור אחיך: את עוץ בכרו ואת בוז אחיו ואת קמואל אבי ארם: ואת כשד ואת חזו ואת פלדש ואת ידלף ואת בתואל: ובתואל ילד את רבקה שמנה אלה ילדה מלכה לנחור אחי אברהם: ופילגשו ושמה ראומה ותלד גם הוא את טבח ואת גחם ואת תחש ואת מעכה:

קמ״ו. אמנון סימן

פרשה

ועקד ית יצחק בריה ושוי יתיה על מדבחא עיל מן אעיא: ואושיט אברהם ית ידיה ונסיב ית סכינא למיכס ית בריה: וקרא ליה מלאכא דיי מן שמיא ואמר אברהם אברהם ואמר הא אנא: ואמר לא תושיט ידך לעולימא ולא תעביד ליה מדעם ארי כען ידעית ארי דחלא דיי את ולא מנעת ית ברך ית יחידך מיני: וזקף אברהם ית עינוהי בתר אילין וחזא והא דכרא חד אחיד באילנא בקרנוהי ואזל אברהם ונסיב ית דיכרא ואסקיה לעלתא חלף בריה: ופלח וצלי אברהם תמן באתרא ההוא אמר קדם יי הכא יהון פלחין דריא בכן יתאמר ביומא הדין בטורא הדין אברהם קדם יי פלח: וקרא מלאכא דיי לאברהם תנינות מן שמיא: ואמר במימרי קיימית אמר יי ארי חלף די עבדתא ית פתגמא הדין ולא מנעתא ית ברך ית יחידך: ארי ברכא אברכינך ואסגאה אסגי ית בנך ככוכבי שמיא וכחלא דיעל כיף ימא ויירתון בנך ית קרוי סנאיהון: ויתברכון בדיל בנך כל עממי ארעא חלף דקבילתא במימרי: ותב אברהם לות עולימוהי וקמו ואזלו כחדא לבאר שבע ויתיב אברהם בבאר שבע: והוה בתר פתגמיא האילין ואתחוא לאברהם למימר הא ילידת מלכה אף היא בנין לנחור אחוך: ית עוץ בוכריה וית בוז אחוהי וית קמואל אבוהי דארם: וית כשד וית חזו וית פלדש וית ידלף וית בתואל: ובתואל אוליד ית רבקה תמניא אילין ילידת מלכה לנחור אחוהי דאברהם: ולחינתיה ושמה ראומה וילידת אף היא ית טבח וית גחם וית תחש וית מעכה:

פרשה

לשחט ב׳ א׳ מלא וא׳ חס׳ וסי׳ לשחט את בנו. לשחוט אליהם את העולה בתר׳ כל׳: ואל תעש ב׳ וס׳ אל תשלח ידך. ואל תעש לו רע: ירא אלהים ד׳ וסי׳ אל תשלח ידך אל הנער. יצא את כלם. השמת לבך אל. וחברו: אתה יד בטע לעיל וסי׳ בבסר׳ רבת׳: בהר יי ג׳ דס וסי׳ בהר יי יראה. לבא בהר יי. מי יעלה בהר יי׳.

ויעקד. ידיו ורגליו מאחריו הידים והרגלים ביחד היא עקידה והוא לשון עקודים שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקדים אותן בו היה נכר: אברהם אברהם. לשון חבה הוא שכופל את שמו: אל תשלח. לשחוט אמר לו א״כ לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם אמר לו אל תעש לו מאומה אל תעש בו מום: כי עתה ידעתי. אמר רבי אבא אמר לו אברהם אפרש לפניך את שיחתי אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך עכשו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער אמר לו הקב״ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטהו אלא העלהו אסקתיה אחתיה: כי עתה ידעתי. מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא חבתי אצלך יש לי פתחון פה עכשו ש׳ רואים כי ירא אלהים אתה: והנה איל. מוכן היה לכך מששת ימי בראשית: אחר. אחרי שא״ל המלאך אל תשלח ידך ראהו כשהוא נאחז והוא שמתרגמינן וזקף אברהם עינוהי בתר אילין: בסבך. אילן: בקרניו. שהיה רץ אצל אברהם והשטן סוכבו ומערבבו באילנות: תחת בנו. מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום מהו תחת בנו על כל עבוד׳ שעשה ממנו היה מתפלל ואומ׳ יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בבני כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו בני מופשט כאלו הוא נקטר ונעשה דשן: יי יראה. פשוטו כתרגומו יי יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות: אשר יאמר היום. שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הקב״ה לעמו: היום. הימי׳ העתידים כמו עד היום הזה שבכל המקרא שכל הדורו׳ הבאי׳ הקוראי׳ את המקרא הזה אומרי׳ עד היום הזה על יום שעומדין בו. ומדרש אגדה יי יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענו׳ כדי שיאמ׳ היום הזה בכל דורות הבאי׳ בהר יי׳ יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה: ברך אברכך. אחת לאב ואחת לבן: והרבה ארבה. אחת לאב ואחת לבן: וישב אברהם בבאר שבע. לא ישיבה ממש שהרי בחברון היה יושב שתים עשרה שנ׳ לפני עקידתו של יצחק יצא מבאר שבע ובא לו לחברון כמו שאמ׳ ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מרובים משל חברון הראשונים והם עשרים ושש שנה כמו שפרשנו למעלה: אחרי הדברי׳ האלה ויגד וגו׳. בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומ׳ אלו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא בשרו הקב״ה שנולדה רבקה בת זוגו וזהו הדברי׳ האלה הרהורי דברים שהיו על ידי עקידה: גם היא. אף היא השוות משפחותיה למשפחות אברהם מה אברהם שנים עשר שבטים שיצאו מיעקב בני הגבירות ו׳ בני שפחות אף אלו ח׳ בני גבירות וד׳ בני פלגש: ובתואל ילד את רבקה. כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה: חסלת וירא אליו

אבן עזרא

ואברהם אברהם פעמים כמו בחפזון: אחר נאחז. אחר שנאחז בסבך בקרניו ואם הוא איל נאחז קמוץ או תחסר מלת היה וכן טעמו אחר היותו נאחז ורבים כמוהו ויש מפר׳ כי אחר דבק עם וישא אברהם את עיניו ואילו היה כן היה אחרי אחר כן או אחרי זאת כמשפט הלשו׳ בכל מוכרת. וטעם בהר יי׳ יראה באלה הדברים: בי נשבעתי. זו היא השבועה הגדולה העומדת לעד: יען. מטעם ענה זה המעשה יענה ויעיד: שער אויביו. מדינו׳ בעלי׳ שערים: עקב. שכר באחרית: וישב אברהם. ולא הזכיר יצחק כי הוא ברשותו והאומ׳ ששחטו ועזבו ואחר כן חיה אמר הפך הכתוב: ילדה מלכה. להזכיר יחס רבקה:

אנך: יראה י״ג וסי׳ כו׳ במסר׳ רבה׳: וכחול ב׳ בתרי לישני וסי׳ וכחול אשר על שפת הים. וכחול ארבה ימים: וירש ז׳ חס׳ י׳ מסר ביהושע סימן י״ט: קדמ׳ שער איביו. תני׳ שער שנאיו. ואפס על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך: ויהי אחרי הדברי׳ האלה ג׳ וסי׳ ילדה מלכה. הנה אביך חלה. ויבת יהושע: ויגד כ״ד וסי׳ במס׳ רבת׳: קמואל ג׳ וסי׳ ואת קמואל אבי ארם. קמואל בן שפטן. ללוי חשביה: ידלף ב׳ חד מלרע וחד מלעיל וסי׳ ואת פלדש ואת ידלף. מלר׳. ובשפלות ידים ידלף. מלעיל: ופילגשו ב׳ ר״פ וסי׳ ופלגשו ושמה ראומה. ופילגשו אשר בשכם:

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים · לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת ק' כבת כ' לחטא מה בת כ' לא חטאת שהרי אינה בת עונשין אף בת ק' בלא חטא ובת כ' כבת ז' ליופי: שני חיי שרה · כולן שוין לטובה: בקרית ארבע: על שם ארבעה ענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם · דבר אחר על שם ד' זוגות שנקברו שם איש ואשתו אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה: ויבא אברהם · מבאר שבע: לספוד לשרה ולבכותה · ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ממנה ומתה: גר ותושב אנכי עמכם · גר מארץ אחרת ונתישבתי עמכם · ומדרש אגדה אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ: אחזת קבר · אחזת קרקע לבית הקברות: לא יכלה · לא ימנע כמו לא תכלא רחמיך וכמו ויכלא הגשם: נפשכם · רצונכם: ופגעו לי · לשון בקשה כמו אל תפגעי בי: המכפלה · בית ועליה על גביו · דבר אחר שכפולה בזוגו': בכסף מלא · שלם כל שויה: ועפרון יושב · כתיב חסר אותו היום מנוהו שוטר עליהם מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה: לכל באי שער עירו · שכולן בטלו ממלאכתן ובאו לגמול חסד לשרה: לא אדני · לא תקנה אותה בדמים: נתתי לך · הרי היא כמו שנתתיה לך: אך אם אתה לו שמעני · אתה אומר לי לשמוע לך וליקח חנם אני אי אפשי בכך אם אתה לו שמעני הלואי ותשמעני: נתתי · דונם בלעז מוכן הוא אצלי הלואי נתתיו לך כבר: ביני ובינך · בין שני אוהבים כמותנו מה היא חשובה לכלום אלא הנח את המכר ואת מתך קבור: וישקול

אבן עזרא

חיים לשון רבים ולא יתפרדו ומנהג ה הלשון להקדים המספר הרב על המעט והפך הדבר כמו שני יעקב: הארבע · שם אדם גדול בענקים ולהיותו אברהם הוא על דרך דרש כי לא היה מהענקים וכאשר מתה שרה היה אברהם במקום אחר על כן אמר ויבא אברהם: ולבכותה · לבכות עליה · וכן ובכתה את אביה: פני מתו · רמז לגוף ועוד תמצא פירושו באמר: גר · לבדו הוא הלן: ותושב · הוא הגר היושב בארץ אמר הנה אני תושב עמכם ו והמות גזור עלינו ואין לי מקום שיהיה לי אחוזה כמו נחלה או מקום שאוחז אותו בכסף להיו' קבר למתי: אדני · ולא אדונינו לשון המדבר ואין מדרך מוסר לשום אחרים ם שותפי' עמו: נשיא אלהי' · דרך גדולה בעבור כי אתה נביא: יכלה · ימצא כי ימצא בה"א גם בא"לף באחרונה · ודקדוק וישתחו בספר היסוד והאומרי' כי השתחויתו היתה לשם לא אמרו כלום כי הכתוב אמר ם שהשתחוה לבני חת והשתחוי' שיסוף ראשו וזה משפט הנותן שבח לאחר וגם משה השתחוה לחתנו: מערת המכפלה · מערה בתוך מערה: בכסף מלא · והפך חסר · לא כן אדני אך שמעני ואחר ההשתחוי' היתה לפניעם הארץ לעפרון לתת שבח לו: אך אם אתה לו שמעני · אם אתה תעשה כן לו תשמעני או טעמו אם אתה תעש' כן לו נתתי כסף השדה:

(מסורה) ויקם אברהם מעל קדמאה ויקם בטעמא מלעיל · תני' ויקם אברהם וישתחו מלרע · מעל ס' · וישתחו מלרע: גר ג' ר"פ וס' גר ותושב אנכי עמכם · גר בארץ ההיא · אנך: גר יתום ואלמנה · ואקברה מתי · ג' זוגי' בן ב"ב בעיני' קדמא' חס' את תני' נסב את וס' ברמלו בשר דאברה' · ברמלו את בשר דישמעאל · ואקבר'

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה: ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון בארץ כנען ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה: ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר: גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני: ויענו בני חת את אברהם לאמר לו: שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו במבחר קברינו קבר את מתך איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבר מתך: ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ לבני חת: וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבר את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צחר: ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוככם לאחזת קבר: ועפרון ישב בתוך בני חת ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו לאמר: לא אדני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך קבר מתך: וישתחו אברהם לפני עם הארץ: וידבר אל עפרון באזני עם הארץ לאמר אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני ואקברה את מתי שמה: ויען עפרון את אברהם לאמר לו: אדני שמעני ארץ ארבע מאת שקל כסף ביני ובינך מה הוא ואת מתך קבר: וישמע אברהם אל עפרון

והוו חיי שרה מאה ועשרין ושבע שנין שני חיי שרה: ומיתת שרה בקרית ארבע היא חברון בארעא דכנען ואתא אברהם למספד לשרה ולמבכה: וקם אברהם מעל אפי מיתיה ומליל עם בני חתאה למימר: דייר ותותב אנא עמכון הבו לי אחסנת קבורא עמכון ואקבר מיתי מן קדמי: ואתיבו בני חתאה ית אברהם למימר ליה: קביל מיננא ריבוננא רב קדם יי' את בינוא בשפר קברנא קבר ית מיתך אינש מיננא ית קבריה לא יכלי מנך מלמקבר מיתך: וקם אברהם וסגיד לעמא דארעא לבני חתאה: ומליל עמהון למימר אם רעוא ל בנפשכון למקבר ית מיתי מן קדמי קבילו מיני ובעו לי מן ע עפרון בר צחר: ויתן לי ית מערת כפלתא די ליה די בסטר חקליה בכספא שלים יתנינה לי ביניכון לאחסנת קבורא: ועפרון יתיב בגו בני חתאה ואתיב עפרון חתאה ית אברהם קדם בני חתאה לכל עלי תרע קרתיה למימר: לא רבוני קביל מיני חקלא יהבית לך ומערתא די ביה לך יהביתה לעיני בני עמי יהביתה לך קבר מיתך: וסגיד אברהם קדם עמא דארעא: ומליל עם עפרון קדם עמא דארעא למימר ברם אם את עביד לי טיבו קביל מיני אתן כספא דמי חקלא סב מיני ואקבר ית מיתי תמן: ואתיב עפרון ית אברהם למימר ליה: ריבוני קביל מיני ארעא שויא ארבע מאה סלעין דכסף בינא ובינך מה היא וית מיתך קבר: וקביל אברהם מן עפרון

(מסורה) מתי · גר ותושב · ואקברה את מתי · וידבר אל עפרון · ובנו בנות החפת · ובנו את במות ובעל · מלפני יב וס' בו' במסר' רבת': ויענו ט"ו ר"פ וס' בו' במסר רבת' · נשיא ז' רפים וס' אתה בתוכנו · שכם בן חמור הקרב נתנאל · זמרי בן סלוא בת נשיא מדין · ורם הוליד את עמינדב · ועמינדב הוליד · וכל יחזקאל דכו' נשיא במ"ה נשיא וס' הבלך יהאכל · את הנשיא נשיא הוא · דוד נשיא להם · נשיא בתוכם · ונשיא מארץ מצרים לא: קברו ג' וס' איש ממנו את קברו · חצבי מרום קברו · ויתן את רשעים קברו: יכלה ב' וס' לא יכלה ממך · ושבט עברתו יכלה: מתך ד' ג' חס' וחד מל' וס' שמענו אדני · ב' בו · לא אדני · יתן כתיך מל': וידבר אתם כל דסמיך לדבור אתו אתך אתם בב"ט אותו אותך אותם מסר בפרשת וירא: שמעוני ג' ב' חס' וא' מל' וס' שמעוני ופגעו לי · ועתה שמעני · שמעני אחי: ויתן י"ג ר"פ וס' בו' במס' רבת': בכסף ט"ו רפ' וס' בו' במסר' רבת':

29

ויסקול אברהם לעפרן: חסר וי"ו לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין שנאמר עובר לסוחר שמתקבלים בשקל בכל מקום ויש מקום ששקליהן גדולים שהן קנטרין כנטי"נארס בלע"ז: ויקם שדה עפרון. תקומה היתה לו שיצא מיד הדיוט ליד מלך ופשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה אשר בו וכל העץ לאברהם למקנה וגו': בכל באי שער עירו. בקרב כולם ובמעמד כולם הקנהו לו: ברך את אברהם בכל. בכל עולה בגימטריא בן ומאחר שהיה לו בן היה צריך להשיאו אשה: זקן ביתו. לפי שהוא דבוק כקוד זקן: תחת ירכי. לפי שהנשבע צריך ליטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר תורה או תפלין והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו ונטלה: יי' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי. ולא אמ' ואלהי הארץ ולמעלה אמ' ואשביעך וגו'. אמר לו עכשו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא היו באי עולם מכירין בו: מבית אבי. מחרן: ומארץ מולדתי. מאור כשדים: ואשר דבר לי. לצרכי כמו אשר דבר עלי וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל [דב]ור מפורש' בלשון [על]. ותרגום עלהם [ע]ליהון ... ואין נופל אצל דבור [את] לי ולו ולהם אלא [א]לי אליו אליהם [ות]רגום עמהם עמי [ע]מיה עמהו' אבל אצל [א]מירה נופל לי ולו [ולה]ם: ואשר נשבע [לי]. בין הבתרים: ונקית

לכל באי קדמ' לכל באי שער עירו תני' בכל באי שער עירו. ואפס לכל כלי המשכן בכל: לא אדני ד' זוגין מן ב"ב כחד עניין קדמא נסיב לא תני' לא נסיב לא. וסי' כו' במסר' רבת': שמה י"ח סוף פסוק וסי' בו במסר' רבת': וכל ספר שמות ותורת כהנים ומשנה תורה שמה במ"ז שם וסי' בו במסר' רבת': מה היא ד' וסי' ביני ובינך מה

וישקל אברהם לעפרן את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר: ויקם שדה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבלו סביב: לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו: ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני ממרא הוא חברון בארץ כנען: ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם לאחזת קבר מאת בני חת: ס ואברהם זקן בא בימים ויהוה ברך את אברהם בכל: ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי: ואשביעך ביהוה אלהי השמים ואלהי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו: כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק: ויאמר אליו העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי אל הארץ הזאת ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם: ויאמר אליו אברהם השמר לך פן תשיב את בני שמה: יהוה אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי ואשר דבר לי ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם: ואם לא תאבה האשה ללכת אחריך

ותקל אברהם לעפרון ית כספא די מליל קדם בני חתאה ארבע מאה סלעין דכסף דמתקבל סחורתא בכל מדינתא: וקם חקל עפרון די בכפלתא די קדם ממרא חקלא ומערתא די ביה וכל אילנא די בחקלא די בכל תחומיה סחור סחור: לאברהם לזבינוהי לעיני בני חתאה בכל עלי תרע קרתיה: ובתר כן קבר אברהם ית שרה אתתיה במערת חקל כפלתא דעל אפי ממרא היא חברון בארעא דכנען: וקם חקלא ומערתא די ביה לאברהם לאחסנת קבורא מן בני חתאה: ואברהם סיב עאל ביומין ויי ברכיה ית אברהם בכולא: ואמר אברהם לעבדיה סבא דביתיה דשליט בכל די ליה שוי כען ידך תחות ירכי: ואקיימך במימרא דיי אלהא דשמיא ואלהא דארעא דלא תסב אתתא לברי מבנת כנענאי די אנא יתיב ביניהון: אלהן לארעי ולילדותי תיזיל ותיסב איתתא לברי ליצחק: ואמר ליה עבדא מאים לא תיבי אתתא למיתי בתרי לארעא הדא האתבא אתיב ית ברך לארעא די נפקתא מתמן: ואמר ליה אברהם אסתמר לך דילמא תתיב ית ברי לתמן: יי אלהא דשמיא די דברני מבית אבא ומארע ילדותי ודי מליל לי ודי קיים לי למימר לבנך אתן ית ארעא הדא הוא ישלח מלאכיה קדמך ותיסב אתתא לברי מתמן: ואם לא תיבי אתתא למיתי בתרך

אבן עזרא

עובר לסוחר. שלא יקח כי אם כסף נבחר: ויקם. נתקיים ועמד השדה למקנה והנה זה הפסוק דבק עם הפסוק שהוא למעלה וכן גר ותושב אנכי והעשרה שהזכיר הגאון אינם דבקים. וטעם לעיני בני חת את הנשי המקום. וטעם לכל באי שער עירו כל עובר ושב: ואחרי כן קבר אברהם את שרה. ואז נתקיים השדה לאחוזת קבר לו ולזרעו ונזכרה זאת הפרש' להודיע מעלת ארץ ישראל על כל הארצות לחיים ולמתים ועוד לקיים דבר יי' לאברהם להיות לו נחלה: ברך את אברהם בכל. באורך ימים ועושר וכבוד ובנים וזו כל חמדת האדם ודרש שבתו היתה שמה בכל צריך להוסיף בי"ת משרת: שים נא ידך תחת ירכי. יש אומ' רמז למילה ואילו היה כן היה נשבע בברית המילה לא בשם והקרוב אלי שהיה משפט בימים ההם לשום האדם ידו תחת ירך מי שהוא ברשותו והטעם אם אתה ברשותי שים נא ידך תחת ירכי והאדון יושב והירך על היד כטעם הנה ידי תחת רשותך לעשות רצונך וזה המשפט עדיין הוא בארץ הודו. וטעם אלהי השמי' ואלהי הארץ במקו' הזה כי בת פלוני לפלוני בארץ מן השמים והוא סוד: הכנעני. כלל לעשתי עשר גוי': כי אל ארצי. זאת חרן שדר שם: מולדתי. אור כשדים: אולי. ימצא על טעמים רבים וכן אולי יעשה זרים. כפתח הא ההשב בפתח קטן בעבור שוא הא הבנין קמוץ ואילו כפתח בפתח גדול היה כבד על הלשון. כל השמר מלעיל מלשון שמיר ואשר מלרע לשון שמרים כמו השמר והשקט כטעם שקט הוא על שמריו: הוא ישלח מלאכו. תפלה ואילו היתה נבואה למה אמר ואם לא תאבה האשה: לא

היא. ומדת ימי מה היא. וראיתם את הארץ. ואמר מה היא ויאמר זאת האיפה: מאת ג' חס' בתו' וסי' שמנה מאת דאדם. וכלמך. ארבע מאת שקל: עפרן ד' חסרי' וסי' וישקל אברהם לעפרן. ויקברו אותו יצחק וישמעאל. אשר בשדה. וישאו אתו בניו: גבלו כגבלו ה' חס' וסי' ויקם שדה עפרון. ומאן אדום. ולא נתן סיחון. ולא האמין סיחן. דשפטים. זאת תורת הבית: כל בראשית מקנה בסגול במ"א לאברהם למקנה בקמץ וכל ירמיה מקנה בקמץ בב"א ולא שמעו קול מקנה בסגול וכל קריין דכו': זקן בא בימים ד' וסי' ואברהם זקן בא. ויהושע זקן בא. ויהי מימים רבים. והמלך דוד זקן בא. ואחד זקן בא באנשים: ברך י"ב וסי' כו' במסר' רבת': בכל ז' דגש' וסי' כו' במסר' רבת: זקן ב' בתרי לישני וסי' עבדו זקן ביתו. זקן אהרן: אנכי יושב ה' דסמיכי וסי' אנכי יושב בקרבו. וישביעני אדני. בבית הארזים. דד"ה. בית ארזים. דשמואל. כי נדמיתי: ה' פסו' לית בהון אם ומטעי' בהו וסי' כי אל ארצי. אין חפץ למלך במהר. כי בי' נשבעתי כי אינך. כי במקום אשר הגלו אתו שם ימות. דירמיה' לא תבנה הבית כי בנך. דד"ה: כל אולי מלאים בב"א חס' ואמר אל אדני: בי' אלהי השמים ו' בליש' וסי' ואשביעך בי' אלהי השמים. יי' אלהי השמים אשר לקחני. ויאמר אליהם עברי אנכי. כה אמר כרש. דריש עזרא. וחבירו דסוף ד"ה. ואמר אנא יי' אלהי השמים. דנחמיה: כל ר"פ דבראשית ודנזיקין אם בב"י ואם וסי' בו במסר' רבת':

ונקית משבעתי זאת רק את בני לא תשב שמה: וישם העבד את ידו תחת ירך אברהם אדניו וישבע לו על הדבר הזה: ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך וכל טוב אדניו בידו ויקם וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור: ויברך הגמלים מחוץ לעיר אל באר המים לעת ערב לעת צאת השאבת: ויאמר יהוה אלהי אדני אברהם הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדני אברהם: הנה אנכי נצב על עין המים ובנות אנשי העיר יצאת לשאב מים: והיה הנער אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדני: ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יצאת אשר ילדה לבתואל בן מלכה אשת נחור אחי אברהם וכדה על שכמה: והנער טבת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה ותרד העינה ותמלא כדה ותעל: וירץ העבד לקראתה ויאמר הגמיאיני נא מעט מים מכדך: ותאמר שתה אדני ותמהר ותרד כדה על ידה ותשקהו: ותכל להשקתו ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם כלו לשתת: ותמהר ותער כדה אל השקת ותרץ עוד אל הבאר לשאב ותשאב לכל גמליו: והאיש משתאה לה מחריש לדעת ההצליח יהוה דרכו אם לא: ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו.

ותהי זכאה ממומתי דא לחוד ית ברי לא תתיב לתמן: ושוי עבדא ית ידיה תחות ירכא דאברהם רבוניה וקיים ליה על פתגמא הדין: ודבר עבדא עסרא גמלין מגמלי ריבוניה ואזל וכל טוב ריבוניה בידיה וקם ואזל לארם די על פרת לקרתא דנחור: ואשרי גמליא מברא לקרתא לבירא דמיא לעדן רמשא לעדן דנפקן מליתא: ואמר יי אלהיה דריבוני אברהם זמין כען קדמי יומא דין ועביד טיבו עם רבוני אברהם: הא אנא קאים על עינא דמיא ובנת אנשי קרתא נפקן למימלי מיא: ותהא עולימתא די איימר לה ארכיני כען קולתיך ואשתי ותימר אשתי ואף לגמלך אשקי יתה זמינתא לעבדך ליצחק ובה אדע ארי עבדתא טיבו עם רבוני: והוה הוא עד לא שיצי למללא והא רבקה נפקת דאתילידת לבתואל בר מלכה אתת נחור אחוהי דאברהם וקולתה על כתפה: ועולימתא שפירא למחזי לחדא בתולתא וגבר לא ידעה ונחתת לעינא ומלת קולתה וסליקת: ורהט עבדא לקדמותה ואמר אטעימני כען זעיר מיא מקולתיך: ואמרת אשתי ריבוני ואוחיאת ואחיתת קולתה על ידה ואשקיתיה: ושיציאת לאשקיותיה ואמרת אף לגמלך אמלי עד די יספקון למשתי: ואוחיאת ונפצת קולתה לבית שקיא ורהטת עוד לבירא למימלי ומלת לכל גמלוהי: וגברא שהי בה מסתכל שתיק למידע האצלח יי אורחיה אם לא: והוה כד ספיקו גמליא למשתי ונסיב גברא קדשא דדהבא תקלא מתקליה

רשי

ונקית משבעתי · וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא: רק את בני וגו' · רק מעוט הוא בני אינו חוזר אבל יעקב בן בני סופו לחזור: מגמלי אדניו · ניכרין היו משאר גמלים שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים: וכל טוב אדניו בידו · שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם: ארם נהרים · בין שתי נהרות יושבת: ויברך הגמלים · הרביצם: אותה הוכחת · ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדי ליכנס בביתו של אברהם ולשון הוכחת ביררת אפרובי"ש בלעז: ובה אדע · לשון תחנה הודע לי בה: כי עשית חסד · אם תהיה ממשפחתו והוגנת לו אדע כי עשית חסד: בתולה · ממקום בתולים: ואיש לא ידעה · שלא כדרכה לפי שבנות הגוים משמרות מקום בתוליהן ומפקירות עצמן ממקום אחר העיד על זו שנקייה מכל: וירץ העבד לקראתה · לפי שראה שעלו המים לקראתה: הגמיאיני · לשון גמיעה הומ"ר בלעז: ותורד כדה · מעל שכמה: עד אם כלו · הרי אם משמש בלשון אשר אם כלו · דיספקו שזו היא גמר שתייתן כשהו די ספקן: ותער · לשון כפיה והרב"ים בלשון משנה המערה מכלי אל כלי ובמקרא יש לו דומה אל תער כפשי אם הער' למות נפשו: שוקת · אבן חלולה ששותים בה הגמלים: משתאה · לשון שאיה כמו שאו ערים תשאה שממה: משתאה · משתומם ונבהל על שראה דברו קרוב להצלי' אבל אינו יודע אם ממשפחת אברה' היא אם לאו ואל תתמה בתי"ו של משתא' שאין לך תיבה שתחלתה שי"ן ומדבר' בלשון מתפעל שאין תי"ו מפרידה בין ני אותיו' של עקר היסוד כגון משתה' משתולל מגזרת שולל וישתומם מגזר' שממה וישתמר חקות עמרי מגזרת וישמ' אף כאן משתא' מגזרת תשאה וכשם שאתה מוצא לשון ת משומם באדם נבהל ונאלם ובעל מחשבות כמו על יומו נשמו אחרונים שומו שמים אשתומם כשעה חדא כך תפר' לשון שאייה באדם בהול ובעל מ מחשבות · ואונקלוס תרגם לשון שהייה ונברא שהי שוהא ו ועומד במקום אחד לראות ההצליח השם דרכו ואין לתרג' שתי שהרי אינו לשון שתי' שאין אל"ף כופלת ב בלשון שתיי': משתא' לה · משתומ' עליה כמו אמרי לי אחי הוא אנשי המקו' לאשתו: בקע · רמז לשקלי ישראל בקע לגלגלת: ונזמי

אבן עזרא

לא תשב שמה · שיעמדו בארץ ישראל · וטעם לא תשב בעבור אברהם שהוא העיקר: ויברך הגמלי' · הבריכם על ברכיהם: הקרה נא לפני · כטעם הכן חפצי לפני וכן כי הקרה יי' אלהיך: אותה הוכחת · כמנהג העבד על תפלת הנביא שהשם ענהו והוכיח בחלום על יד המלאך שהוא שליח השם לעזרו והעבד חשב בלבו כי אין עם מדיב כמו משפחת אדוניו ורבים יתמהו ואמרו שלא שאל כהוגן ולא ידעתי למה כי אילו היתה נערה אחרת שתשקהו ו ותשקה לגמליו ונכאה שהיא ממשפחה אחרת היה עוזב אות ולא הפסיד כלום כי ויאמר בת מי את פירושו וכבר אמר לה קודם שיתן לה כלום וכן אמר ואשאל אותה ואשים הנזם וכלל הדבר שהתפלל לשם שיוכיח אחת ממשפחת אדוניו והוכחת שתעשה דרך מוסר כמו בת כ כריבו והשם שמע תפלתו ודרך הוגנת אחרת: ואיש לא ידעה · רחוק שידבר הכתוב על חוץ הדרך רק פי' שיתכן שתהיה הנערה בתולה וישכב עמה איש גם תהר ואין ראוי לגלות דבר ערוה: והאיש משתאה · כמו משתומם מגזרת שאו ערים ת תשאה שממה · וטעם לה כמו בשבילה וכן אשתומם כשעה חדא והתי"ו תמורת התפעל כמו כתרא' פנים ולא יתכן היותו מן שתה: נזם · יש נזם שהוא באף גם באזן ושל האף ירד מעל פ פתיל קשור במצח: בקע · חצי שקל מגזרת נבקעו · וצמידים

תשב ד' קמ' ומלרע וסי' רק את בני · תשב אנוש עד דכא · אל תשב פני משיחך · דתלי' · אל תשב פני משיחך · דד"ה · וא' פתח ומלעיל אל תשב פני · דבת שבע: טוב כתוב מטוב ט' בליש' וס' כו' במסר' רבת': וכל טוב ב' דס' וס' וכל טוב אדניו בידו · וכל טוב דמשק: והגה כל ר"פ דבראשי' והגה במ"ו והגה בסר פר' וישב: יצאת ל' חס'

דחס' וב' מל' דבל' וסי' ורנה שתי' נשים · יוצאות מהתיצב על · ושאר יצאות כתיב: סימ' דעני' אשקה אשאב · אשאב אשקה · ס' מן משאבי' · ס' דע' גמליך אשקה · ס' היכא דאית גם לגמליך אין גם מוקף דאית גם גמליך גם מוקף · סי' מ"מ גם זריז אל גם: ובה ג' וסי' אתה הכחת לעבדך · ובה יחסו עניי עמו · ובה אבן יקרה · דד"ה · אנך: ידעה ב' וסי' ואיש לא ידעה · והמלך לא ידעה: העינה ב' וסי' ותרד העינה · וחברו: ותרד ג' ב' חס' וחד מל' וסי' כדה כדה · מכל · אבצ' מל': וסי' ותכל להשקותו · ותכל דוד · וחד ותכל תלונתם: עד אם כלו ב' וסי' עד אם כלו לשתת · עד אם כלו את כל הקציר אשר לי: לשתת ד' חס' וסי' עד אם כלו לשתת · כי לא יכלו לשתת דויחפרו תניא' דפסוק · ולא יכלו לשתת מים ממרה · ויחנו ברפידים ואין: אם לא ז' כ"פ וסי' והאיש משתאה · האתה זה בני עשו · הבתנת בנך היא · הילך בתורתי · היקרך דברי · התשמור מצותי · השמרים הם את דרך יי':

ושני צמידים׃ רמז לשני לוחות מצומדות׃ עשרה זהב משקלם. רמז לעשרת הדברות שבהן׃ ויאמר בת מי את. לאחר שנתן לה שאלה לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקב״ה דרכו׃ ללין. לינה אחת. לין שם דבר והיא אמרה ללון כמה לינות׃ בת בתואל. השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון׃ מספא. כל אוכל הגמלים קרוי מספא כגון עצה ושעורים׃ בדרך. דרך המזומן דרך הישר באותו דרך שהייתי צריך וכן כל ב״ית ולמ״ד וה״א המשמשים בראש התיבה ונקודים בפתח מדברים בדבר הפשוט שנזכר כבר במקום אחד או שהוא מבורר וניכר באיזו הוא מדבר׃ לבית אמה. דרך הנשים היתה להיות להן בית לישב בו למלאכתן ואין הבת מגדת אלא לאמה׃ וירץ. למה וירץ ועל מה רץ ויהי כראות את הנזם אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון׃ על הגמלים. לשמרן כמו והוא עומד עליהם לשמשם׃ פניתי הבית. מע״ז׃ ויפתח. התיר זמם שלהם שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים׃ עד אם דברתי. הרי אם משמש בלשון אשר ובלשון כי כמו עד כי יבא שילה וזהו שאמרו חכמים כי משמש בד׳ לשונות והאחד אי והוא אם׃ ויתן לו את כל אשר לו. שטר המתנה בידו׃ לא תקח אשה מבנות הכנעני. אם לא תלך תחלה אל בית אבי ולא תאבה ללכת אחריך׃ אולי לא תלך האשה. אלי כתיב בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו אמר לו אברהם בני ברוך ואתה ארור ואין ארור מדבק בברוך׃

ללין שיטה מן כ״ו דכל חד וחד לית דכו׳ וכל קרי׳ לו וסי׳ כו׳ במס׳ רבת׃ י״ג פסו׳ גם גם וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׃ ללון ה׳ זוגי׳ דמי׳ קדמ׳ ז׳ תניי׳ ז׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׃ ללון ז׳ וסי׳ בשופטים סימן י״ט׃ לבית אמה ב׳ דסמיכי וסי׳ ותגד לבית אמה׳ אשה לבית אמה׳ דרות׃ על העין ב׳ וסי׳ וימצאה מלאך יי׳.

ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם׃ ויאמר בת מי את הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללין׃ ותאמר אליו בת בתואל אנכי בן מלכה אשר ילדה לנחור׃ ותאמר אליו גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון׃ ויקד האיש וישתחו ליהוה׃ ויאמר ברוך יהוה אלהי אדני אברהם אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם אדני אנכי בדרך נחני יהוה בית אחי אדני׃ ותרץ הנער ותגד לבית אמה כדברים האלה׃ ולרבקה אח ושמו לבן וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין׃ ויהי כראת את הנזם ואת הצמדים על ידי אחתו וכשמעו את דברי רבקה אחתו לאמר כה דבר אלי האיש ויבא אל האיש והנה עמד על הגמלים על העין׃ ויאמר בוא ברוך יהוה למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים׃ ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים ויתן תבן ומספוא לגמלים ומים לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו׃ ויושם לפניו לאכל ויאמר לא אכל עד אם דברתי דברי ויאמר דבר׃ ויאמר עבד אברהם אנכי׃ ויהוה ברך את אדני מאד ויגדל ויתן לו צאן ובקר וכסף וזהב ועבדם ושפחת וגמלים וחמרים׃ ותלד שרה אשת אדני בן לאדני אחרי זקנתה ויתן לו את כל אשר לו׃ וישבעני אדני לאמר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי ישב בארצו׃ אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני׃ ואמר אל אדני אלי לא תלך האשה אחרי׃ ויאמר אלי יהוה אשר התהלכתי לפניו ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך ולקחת אשה לבני ממשפחתי ומבית אבי׃ אז תנקה מאלתי כי תבוא אל משפחתי ואם לא יתנו לך והיית נקי מאלתי׃

ותרין שירין על ידהא מתקל עסר סלעין דדהבא מתקלהון׃ ואמר בת מן את חואי כען לי האית בית אבוך אתר כשר לנא למבת׃ ואמרת ליה בת בתואל אנא בר מלכה דילידת לנחור׃ ואמרת ליה אף תבנא אף כיסתא סגי עמנא אף אתר כשר למבת׃ וכרע גברא וסגיד קדם יי׃ ואמר בריך יי אלהא דריבוני אברהם די לא מנע טיבותיה וקושטיה מן ריבוני אנא באורח תקנא דברני יי בית אחוהי דריבוני׃ ורהטת עולימתא וחויאת לבית אמה כפתגמיא האילין׃ ולרבקה אחא ושמיה לבן ורהט לבן לות גברא לברא לות עינא׃ והוה כד חזא ית קדשא וית שיריא על ידי אחתיה וכד שמע ית פתגמי רבקה אחתיה למימר כדין מליל עמי גברא ואתא לות גברא והא קאים עלוי גמליא על עינא׃ ואמר עול בריכא דיי למא את קאים בברא ואנא פניתי ביתא ואתר כשר לגמליא׃ ועאל גברא לביתא ושרא גמליא ויהב תיבנא וכסתא לגמליא ומיא לאסחאה ריגלוהי ורגלי גובריא דעמיה׃ ושויאו קדמוהי למיכל ואמר לא איכול עד דאמליל פתגמי ואמר מליל׃ ואמר עבדא דאברהם אנא׃ ויי בריך ית ריבוני לחדא ורבא ויהב ליה ען ותורין וכסף ודהב ועבדין ואמהן וגמלין וחמרין׃ וילידת שרה אתת ריבוני בר לריבוני בתר דסיבת ויהב ליה ית כל דיליה׃ וקיים עלי ריבוני למימר לא תסב אתתא לברי מבנת כנענאי די אנא יתיב בארעיה׃ אלהין לבית אבא תיזיל ולזרעיתי ותיסב אתתא לברי׃ ואמרית לריבוני מאים לא תיתי אתתא בתרי׃ ואמר לי יי די פלחית קדמוהי ישלח מלאכיה עמך ויצלח אורחך ותיסב איתתא לברי מזרעיתי ומבית אבא׃ בכן תהי זכא ממומתי ארי תהך לזרעיתי ואם לא יתנון לך ותהי זכאה ממומתי׃

אבן עזרא

וצמידים. מגזרת צמיד פתיל כי על היד האחת הצמיד האחד הוא שנים וצורתו ידועה׃ ללין. מן הבנין הכבד הנוסף כי ללון מן הקל׃ מספא. שם מאכל בהמות והוא שם כלל ותחתיו שעורה׃ ויושם. מהבנין שלא נזכר שם פועלו כמו ויושב את משה ויש אומרים כי טעם עבד אברהם אנכי נדבק עם דבר המאכל והטעם כי יש מאכלים אסורים לנו והנכון מדבריו כמשמעם׃ אז תנקה מאלתי. ולא אמר משבועתי והטעם כי אפחד מארכי מאלתו׃

חסד

ויהי כראת הנזם. ותרין אל העין וסי׳ ולרבקה אח ושמו לבן. ואבא היום אל העין׃ בוא ה׳ מלאי׳ וסי׳ כו׳ במס׳ רבת׃ ומקום ב׳ וסי׳ לגמלים׳ לזהב יזקו׃ ויפתח ב׳ בתרי׳ ליש׳ וסי׳ ויבא האיש הביתה. ויפתח על הלוחות׃ אם לא כל רישי פסו׳ דקריא׳ ואם לא בס״ח אם לא וסי׳ אם לא אל בית אבי תלך. אם לא ימצא הגנב. אם לא תשכר לעשות. אם לא את דמי נבות. אם לא תשמעו ואם לא תשימו. אם לא ישוב חרבו ילטוש. אם לא שויתי ודוממתי. אם לא תדעי לך היפה. וכל ד״פ דאיוב דכות׳ בס״ב וסי׳ ואם לא אפו מי יכזיבני. ואם לא ישמעו בשלח יעברו׃ אלי ס״ח מילין מחרין חס׳ ו׳ וסי׳ במסרא רבתא׃

ואבא היום · היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ · אמר ר׳ אחא יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בני׳ שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא ניתנו אלא ברמיזה: גם אתה · גם לרבות אנשים שעמו: הוכיח · בירר והודיע וכן כל הוכחה שבמקרא ברור דבר: טרם אכלה · טרם שאני מכלה · וכן כל לשון הווה פעמים שהוא מדבר בלשון עבר ויכול לכתוב טרם כליתי ופעמים שמדבר בלשון עתיד כמו כי אמר איוב הרי לשון עבר ככה יעשה איוב הרי לשון עתיד · ופירוש שניהם לשון הווה כי אומר היה איוב אולי חטאו בני והיה עושה כך: ואשאל ואשים · שנה הסדר שהרי הוא תחלה נתן ואח״כ שאל אלא שלא יתפשוהו בדבריו ויאמרו היאך נתת לה ועדיין אינך יודע מי היא: על ימין · מבנות ישמעאל: על שמאל · מבנות לוט שהיה יושב לשמאלו של אברה׳ בראשי׳ רבה: ויען לבן ובתואל · רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו: לא נוכל דבר אליך · למאן בדבר הזה לא על ידי תשובת דבר רע ולא על ידי תשובת דבר הגון וניכר לפי שמה׳ יצא הדבר לפי דבריך שזימנה לך: וישתחו ארצה · מכאן שמודים על בשורה טובה: ומגדנות · מגדים שהביא עמו מיני פירות של ארץ ישראל: וילינו · כל לינה שבמקרא לינת לילה אחד: ויאמר אחיה ואמה · ובתואל היכן היה הוא רוצה היה לעכב ובא מלאך והמיתו: ימים · שנה כמו ימים תהיה גאולתו שכך נותנין לבתולה זמן יב״ חדש לפרנס עצמה בתכשיטיה: או עשור · י׳ חדשים ואם תאמר ימים ממש אין דרך המבקשי׳ לבקש דבר מועט ואם לא תרצה תן לנו מרובה מזה: ונשאלה את פיה · מכאן שאין משיאין האשה אלא מדעתה: ותאמר

אבא ואבא ה׳ חס׳ וסי׳ ואבא היום אל העין · אתנהלה לאטי · אם תתן לי את חצי ביתך · אבא כם אחדה · אם אבא באהל ביתי: העלמה ג׳ וסי׳ והיה העלמה · והלך העלמה ותקרא · העלמה הרה: השקיני נא מעט מים ב׳ דס׳ וסי׳ השקיני נא מעט מים מכדך · כי צמאתי: גם אתה ט׳ פסו׳ גם וגם וסי׳ כו׳ במסר׳

ואבא היום אל העין ואמר יהוה אלהי אדני אברהם אם ישך נא מצליח דרכי אשר אנכי הלך עליה: הנה אנכי נצב על עין המים והיה העלמה היצאת לשאב ואמרתי אליה השקיני נא מעט מים מכדך: ואמרה אלי גם אתה שתה וגם לגמליך אשאב הוא האשה אשר הכיח יהוה לבן אדני: אני טרם אכלה לדבר אל לבי והנה רבקה יצאת וכדה על שכמה ותרד העינה ותשאב ואמר אליה השקיני נא: ותמהר ותורד כדה מעליה ותאמר שתה וגם גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים השקתה: ואשאל אתה ואמר בת מי את ותאמר בת בתואל בן נחור אשר ילדה לו מלכה ואשם הנזם על אפה והצמידים על ידיה: ואקד ואשתחוה ליהוה ואברך את יהוה אלהי אדני אברהם אשר הנחני בדרך אמת לקחת את בת אחי אדני לבנו: ועתה אם ישכם עשים חסד ואמת את אדני הגידו לי ואם לא הגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל: ויען לבן ובתואל ויאמרו מיהוה יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב: הנה רבקה לפניך קח ולך ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר יהוה: ויהי כאשר שמע עבד אברהם את דבריהם וישתחו ארצה ליהוה: ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה ומגדנת נתן לאחיה ולאמה: ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו וילינו ויקומו בבקר ויאמר שלחני לאדני: ויאמר אחיה ואמה תשב הנער אתנו ימים או עשור אחר תלך: ויאמר אלהם אל תאחרו אתי ויהוה הצליח דרכי שלחוני ואלכה לאדני: ויאמרו נקרא לנער ונשאלה את פיה: ויקראו לרבקה ויאמרו אליה התלכי עם האיש הזה

ואתיתי יומא דין לעינא ואמרית יי אלהא דרבוני אברהם אם אית כען רעוא קדמך לאצלחא אורחי די אנא אזיל עלה: הא אנא קאים על עינא דמיא ותהי עולימתא דתפוק למימלי ואימר לה אשקיני כען זעיר מיא מקולתיך: ותימר לי אף את אשתי ואף לגמלך אמלי היא איתתא דזמין יי לבר רבוני: אנא עד לא שיציתי למללא עם לבי והא רבקה נפקת וקולתה על כתפה ונחתת לעינא ומלת ואמרית לה אשקיני כען: ואוחיאת ואחיתת קולתה מינה ואמרת אשתי ואף לגמלך אשקי ושתיתי ואף גמליא אשקיאת: ושאילית יתה ואמרית בת מן את ואמרת בת בתואל בר נחור דילידת ליה מלכה ושויתי קדשא על אפה ושיריא על ידהא: וכרעית וסגדית קדם יי ובריכית ית יי אלהיה דרבוני אברהם די דברני באורח קשוט למיסב ית בת אחוהי דרבוני לבריה: וכען אם איתיכון עבדין טיבו וקשוט עם רבוני חוו לי ואם לא חוו לי ואתפני על ימינא או על שמאלא: ואתיב לבן ובתואל ואמרו מן קדם יי נפק פתגמא לית אנחנא יכלין למללא עמך ביש או טב: הא רבקה קדמך דבר ואיזיל ותהי איתתא לבר רבונך כמא דמליל יי: והוה כד שמע עבדא דאברהם ית פתגמיהון וסגיד על ארעא קדם יי: ואפיק עבדא מנין דכסף ומנין דדהב ולבושין ויהב לרבקה ומגדנין יהב לאחוהא ולאמה: ואכלו ושתו הוא וגבריא די עמיה ובתו וקמו בצפרא ואמר שלחוני לות רבוני: ואמר אחוהא ואמה תתיב עולימתא עמנא עידן בעידן או עסרא ירחין בתר כן תיזיל: ואמר להון לא תאחרון יתי ויי אצלח אורחי שלחוני ואהך לריבוני: ואמרו נקרי לעולימתא ונשמע מה דהיא אמרה: וקרו לרבקה ואמרו לה התיזלי עם גברא הדין

אבן עזרא

חסד · דבר שאינו חיוב · ואמת לקיים דבר החסד והמלה מגזרת אמונה והתי״ו לשון נקבה: דבר יי׳ · גזר וכן בדבר יי׳ שמים נעשו או הוכיח בתנ״ו: ומגדנת · מגזרת מגדים או פי׳ מלבושים נכבדים ויהיה הנו״ן שרש כמו מטפחות: ויאמר אחיה ואמה · הם שקבלו המתנו׳ והאב מאחרים ויתכן שלבן היה גדול מאביו בחכמה ובכבוד כי כן מצאנו ויען לבן ובתואל: מניקתה ·

רבת׳ · ואשם ה׳ חס׳ וסי׳ ואשם הנזם על אפה · ואשם את הלוחות בארון · ואשם שם מקום לארון · ואשם דברי בפיך · ואשם השק על מתני: ז׳ פסו׳ באורי׳ דאית בהון אם ואם במיצעו׳ פסו׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: ויען ויאמרו ד׳ פסו׳ ויען ויאמרו וסי׳ ויען לבן ובתואל ויאמרו · ויען כל איש רע ובליעל · ויען כל העם ויאמרו טוב · ויבא משה ויספר לעם את כל דברי: רע י״א פתחי׳ וסי׳ במסר׳ רבת׳: ותהי י״ד רפי׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: ומגדנת ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ ומגדנת נתן לאחיה ולאמה חס׳ · ומגדנות ליחזקיהו מל׳: ויקומו ט׳ מלאים וסי׳ בשופטים סימן ב׳: שלחני ב׳ א׳ מלא וא׳ חס׳ שלחני לאדני חס׳ · שלחוני ואלכה לאדני מל׳: ויאמרו אליה ב׳ דסמיכי וסי׳ ויאמרו אליה התלכי עם האיש · ויאמרו אליה האנשים נקיים אנחנו משבועתך:

ותאמר אלך · מעצמי ואף אם אינכם רוצים : את היי לאלפי רבבה · את וזרעך תקבלו אותה ברכה שנאמר לאברהם בהר המוריה הרבה ארבה את זרעך ויהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת : מבא באר לחי רואי · שהלך להביא הגר לאברהם אבינו שישאנה : יושב בארץ הנגב · קרוב לאותו באר שנאמר ארבה הנגב וישב בין קדש ובין שור ושם היה הבאר שנאמר הנה בין קדש ובין ברד : לשוח · לשון תפלה כמו ישפוך שיחו : ותרא את יצחק · ראתה אותו הדור ותווה מפניו : ותפול · השמיטה עצמה לארץ כתרגומו ואיתרכינת הטת עצמה לארץ ולא הגיעה עד הקרקע כמו הטי נא כדך ארכיני ויט שמים וארכין לשון מוטה לארץ ודומה לו כי יפול לא יוטל כלו׳ אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע : ותתכס · לשון ותתפעל כמו ותקבר ותשבר : ויספר העבד · גלה לו נסי׳ שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו : האהלה שרה אמו · ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו כלומ׳ והרי היא שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מערב שבת לערב שבת וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו : אחרי אמו · דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה ומשמתה הוא מתנחם באשתו : קטורה · זו הגר ונקראת קטור׳ על שם שנאי מעשיה כקטורת ושקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם : אשורים ולטושי׳ · שם ראשי אומו׳ ותרגו׳ של אנקלוס אין לי ליישבו על לשון המקרא : כה ויתן אברהם וגו׳ · אמר רבי נחמיה ברכה דייתיקי שאמר לו הקב״ה לאברהם והיית ברכה הברכות מסורו׳ בידך לברך את מי שתרצה ואברהם מסרן ליצחק : הפלגשם · חסר כתיב שלא היתה אלא פלגש אחת היא הגר היא קטורה נשים בכתובה פלגשים בלא כתובה כדאמרי׳ בסנהדרין בנשים ופלגשי׳ דדוד : נתן אברהם מתנות · פירשו רבותי׳ שם טומאה מסר להם : מתח

אחתנו ג׳ בספר ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וס׳ אחתנו את היי לאלפי · לתת את אחתנו · הבזונה יעשה את אחותנו מ״ל : רבבה ד׳ וס׳ ויברכו את רבקה · איכה ירדף אחד אלף · ורדפו מכם חמשה מאה · רבבה כצמח השדה · וחד ורבבה מימינך : ויצחק ח׳ וס׳ ויצחק בא מבוא · ויצחק בן ששים · אשר גר שם אברהם ויצחק · אשר

וַתֹּאמֶר אֵלֵךְ׃ וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת־מֵנִקְתָּהּ וְאֶת־עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו׃ וַיְבָרְכוּ אֶת־רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הֲיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ זַרְעֵךְ אֵת שַׁעַר שֹׂנְאָיו׃ וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל־הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת־רִבְקָה וַיֵּלַךְ׃ וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב׃ וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים׃ וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל׃ וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס׃ וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ׃

פ

וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה׃ וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־יִשְׁבָּק וְאֶת־שׁוּחַ׃ וְיָקְשָׁן יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים׃ וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה׃ וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק׃ וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי

ואמרת איזיל : ושלחו ית רבקה אחתהון וית מניקתה וית עבדא דאברהם וית גברוהי : ובריכו ית רבקה ואמרו לה אחתנא את הויא לאלפין ולריבבן ויירתון בנייכי ית קרוי סנאיהון : וקמת רבקה ועולמתהא ורכיבא על גמליא ואזלא בתר גברא ודבר עבדא ית רבקה ואזל : ויצחק על במתוהי מבירא דמלאך קימא אתחזי עלה והוא יתיב בארעא דרומא : ונפק יצחק לצלאה בחקלא למפני רמשא וזקף עינוהי וחזא והא גמליא אתן : וזקפת רבקה ית עינהא וחזת ית יצחק ואתרכינת מעל גמלא : ואמרת לעבדא מן גברא דיכי דמהליך בחקלא לקדמותנא ואמר עבדא הוא רבוני ונסיבת עיפא ואתכסיאת : ואשתעי עבדא ליצחק ית כל פתגמיא די עבד : ואעלה יצחק למשכנא וחזא והא תקינין עובדהא כעובדי שרה אמיה ונסיב ית רבקה והות ליה לאנתו ורחימה ואתנחם יצחק בתר אמיה : ואוסיף אברהם ונסיב אתתא ושמה קטורה : וילדת ליה ית זמרן וית יקשן וית מדן וית מדין וית ישבק וית שוח : ויקשן אוליד ית שבא וית דדן ובני דדן הוו למשירין ולשכונין ולנגוון : ובני מדין עיפא ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה כל אילין בני קטורה : ויהב אברהם ית כל די ליה ליצחק : ולבני לחינתא די לאברהם יהב אברהם מתנן ושלחינון מעל יצחק בריה עד דהוא קיים ק

אבן עזרא

מניקתה · בימים הקדמונים : ותרכבנה על הגמלים · שהביא העבד : וילך · פתוח ואם הוא סוף פסוק ולא נקמץ כי בתחלה היה בפתח קטן ולא יוכל לצלות שתי מרדגו׳ וכן כל ויאמ׳ · וטעם ויקח העבד את רבקה וילך הוא היה הולך עם רבקה ולא הרגיש עד בא יצחק : בא מבוא · שם מקום יקרא בב׳ שמות וי״א בא מבא מבפנים וכן יפרשו קונר כל בית מבוא והישר בעיני שהוא שם הפועל וכן טעמו בא מבוא באר לחי : והוא יושב · כי בימים ההם שם היה דר והוא בפאת נגב מארץ ישראל : לשוח · לנכת בין השיחים : לפנות ערב · קרוב מביאת השמש והפך לפנות בקר ובפרשת כי תצא א אבארנו באר היטב · וטעם ותפל מעל הגמל ברצונה כמו ויפל על פניו והפסוק הבא מ מאוחר הוא מוקדם כי ותאמר אל העבד וכבר אמר׳ אל העבד : ותתכס · מבנין התפעל התי׳ הראשון לנקבה שאיננה נמצאת והשני להתפעל : האהלה שרה אמו · דרך קצרה האהלה אהל שרה אמו וכן הנבואה עודד הנביא כסאך אלהים : קטורה · איננה הגר כי כתוב ולבני ה הפלגשים נתן אברהם ופירוש פילגש שפחה וזה השם איננו נופל על זכר ונוכל לפרש על פ פלגשים נשים : אשורים · יש אומרי׳ כי אשורים שהיו יודעים הדרכים · ולטושים צופי׳ מרחוק והנכון בעיני כי הם שמות ואין בהם תאר שם : מתנות · ממון נתן להם : קדמה

התהלכו · המלאך הגואל : מבוא ו׳ ה׳ מ״ל וא׳ חס וסי׳ ויצחק בא מבוא · אשר מנעך יי׳ מבוא בדמים · בלתני היום הזה מבוא בדמים · וישבת את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה · דמלכי׳ חס׳ · סגר כל בית מבוא · משא צר הלילו אניות תרשיש · דישעיה : וילך ז׳ ופתח וסי׳ ותקם רבקה ונערותיה · ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד · ויחר אף יי׳ בם וילך · ויקם וילך ויהונתן בא · ויקצף נעמן וילך · בשנהו את טעמו · כלה ענן וילך · וא׳ ויולך : יושב י״ז מלאי׳ כתו׳ מסר פרש׳ ויחי : הלזה ב׳ וסי׳ מי האיש הלזה · הנה בעל החלומו׳ הלזה : את כל הדברי׳ י״ג חס׳ האלה וסי׳ כו׳ בכס׳ רבת׳ : ויבאה ב׳ חס׳ בספ׳ וסי׳ ויבאה אל האדם · ויבאה יצחק האהלה שרה אמו : האהלה ח׳ וסי׳ בשופטים סימן ד׳ : ויאהבה ב׳ וחס׳ וסי׳ ותהי לו לאשה ויאהבה · ויאהבה אמנון : וינחם ב׳ בטעם׳ מ״לרע וסי׳ וינחם יצחק · וינחם כרב חסדיו : ו׳ פסו׳ דאית בהון את ואת ואת ואת ואת וסי׳ כו׳ במס׳ רבת׳ : אשורים ג׳ בג׳ ליש׳ וכל חד וחד לית דכוו׳ וסי׳ ויקשן ילד את שבא ואת דדן · ואה׳ לכם כמו שחל · עתה סבבוני : חנך ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ ובני מדין עיפה · חנך משפחת החנכי · חנך לנער על פי דרכו : הפילגשים ב׳ מלאי׳ דמלאי׳ וסי׳ ולבני הפילגשים אשר לאברהם · שומר הפילגשי׳ · דאסתר : בתנת ב׳ חס׳ וסי׳ ולבני הפילגשי׳ · ושנא בתנת יחיה : וישלח׳ ח׳ וסי׳ ביהושע סימן כ״ב :

רשי

יק' שנה וע' שנה וה' שנים · בן ק' כבן ע' ובן ע' כבן ה' בלא חטא : יצחק וישמעאל · מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו והיא שיבה טובה שנאמרה באברהם : ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו' · נחמו תנחומי אבלים · דבר אחר אע"פ שמסר הקב"ה את הברכות לאברהם נתירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו אמר יבא בעל העולם ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הקב"ה וברכו : במשותם לתולדותם · סדר לידתן זה אחר זה : בחצריהם · כרכים שאין להם חומה תרגומו בפצחיהון שהם מפוצחים לשון פתיחה כמו פצחו ורננו : ואלה שני חיי ישמעאל וגו' · אמר רבי חייא בר אבא למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהם שנותיו של יעקב · משנותיו של ישמעאל למדנו ששמש יעקב בבית עבר י"ד שנה כשפירש מאביו וכו' שנא' הבל לבן שהרי כשפירש יעק' מאביו מת ישמעאל שנאמר וילך עשו אל ישמעאל וגו' כמו שמפורש בסוף מגלה נקראת : ויגוע · לא נאמרה גויעה אלא בצדיקי' : נפל · שכן כמו מדין ועמלק ובני קדם נופלים בעמק כאן הוא אומר לשו' נפילה ולהלן אומר על פני כל אחיו ישכון עד שלא מת אברהם ישכון משמת אברהם נפל :

חסלת ויהיו חיי שרה

ואלה תולדת יצחק · יעקב ועשו האמורי' בפרשה ועל ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה שהרי כמה שני' שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברה' והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזהו שכתו' כאן יצחק בן אברהם שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק : בן ארבעים שנה · שהרי כשהיה בא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה ויצחק היה בן ל"ז שנה שהרי בו בפרק מתה שרה ומשנולד יצחק עד מיתת שרה ל"ז היו ובת צ' היתה כשנולד יצח' ובת קכ"ז כשמתה שנ' ויהיו חיי שרה וגו' הרי ליצחק ל"ז שנים ובו בפרק נולדה רבקה המתין לה עד שתהא ראויה לביאה שלש שנים ונשאה : בת בתואל מפדן ארם אחות לבן · וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומ' אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם : פדן ארם · על שם ששני ארם היו ארם נהרי' וארם צובה קור' אותו פדן לשו' צמד בקר תרגו' פדן תורין ויש פותרי' פדן ארם כמו שדה ארם שבלשו' ישמע' קורין לשדה פדן :

ואלה י"ו ר"פ בתורה וסי' במס' רבת' : ושבע ב' וסי' זקן ושבע · ושבע ילין בל יפקד רע : ויאסף ה' מלעיל וסי' אברהם · ישמעאל · יצחק · יעקב · אהרן : ושרה ג' וסי' ושרה שמעת · ואברהם ושרה זקנים · שמה קבר אברהם : ויהי אחרי מות ד' אברהם · משה · יהושע · שאול : בכר ז' חסרי' בתו' כסר פרש'

קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ קֶדֶם : וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חָי מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים : וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו : וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל־שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מַמְרֵא : הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר־קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־חֵת שָׁמָּה קֻבַּר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ : וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־בְּאֵר לַחַי רֹאִי : פ

וְאֵלֶּה תֹּלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם : וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם : וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא : חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה : אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם : וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו : וַיִּשְׁכְּנוּ מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל :

קה יהוידע סימן :

קִידוּמָא לַאֲרַע מַדִינְחָא : וְאִלֵּין יוֹמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם דַּחֲיָא מְאָה וְשִׁבְעִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין : וְאִתְנְגִיד וּמִית אַבְרָהָם בְּסֵיבוּ טָבָא סִיב וּשְׂבַע וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּיהּ : וּקְבַרוּ יָתֵיהּ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹהִי בִּמְעָרַת כַּפֶּלְתָּא בְּחַקַל עֶפְרוֹן בַּר צוֹחַר חִתָּאָה דִּי עַל־אַפֵּי מַמְרֵא : חַקְלָא דִּי זְבַן אַבְרָהָם מִן בְּנֵי חִתָּאָה תַּמָּן אִתְקְבַר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִתְּתֵיהּ : וַהֲוָה בָּתַר דְּמִית אַבְרָהָם וּבָרֵיךְ יְיָ יָת יִצְחָק בְּרֵיהּ וִיתֵיב יִצְחָק עִם בֵּירָא דְּמַלְאַךְ קַיָּמָא אִתְחֲזֵי עֲלַהּ : וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמָהַתְהוֹן לְתוּלְדָתְהוֹן בּוּכְרָא דְּיִשְׁמָעֵאל נְבָיוֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם : וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא : חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וְקֵדְמָה : אִלֵּין אִנּוּן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאִלֵּין שְׁמָהַתְהוֹן בְּפַצְחֵיהוֹן וּבִכְרַכֵּיהוֹן תְּרֵין עֲסַר רַבְרְבִין לְאוּמֵּיהוֹן : וְאִלֵּין שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין וְאִתְנְגִיד וּמִית וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּיהּ : וּשְׁרוֹ מֵחֲוִילָה עַד חַגְרָא דִּי עַל אַפֵּי מִצְרַיִם מַטֵּי לְאָתוּר עַל אַפֵּי כָל אֲחוֹהִי שְׁרָא :

אבן עזרא

קדמה · פי' ארץ קדם וכן אשר לא יעברו אתו את נבוכד נצר וקדם מזרח ארץ ישרא' ויש אל מקו' בן ישמעאל והראשו' נכון : מלת ויגוע באת הרוח מהגוף רגע אחד בלי עכוב ועכוב הלא תראה ויאסוף רגליו אל המטה ומיד גוע והנה כל גויעה מיתה ואין כל מיתה גויעה על כן כתוב במבול ויגוע · ופי' וימת אברהם שמת בשיבה טובה : ויאסף אל עמיו · ויש אומרים כי על כבוד הנפש אמר כי בהיותו מתעסק עם הגוף הוא כהולך כפרד ובהפרד מהגוף יאסף הכבוד אל עמיו ויש אומ' כי זה משפט הלשון והטעם על לכתו בדרך אבותיו כאילו יתחבר אליהם וכן ואתה תבא אל אבותיך בשלום : ובטירותם · הרמונים כמו טירת כסף : לאומתם · בשורק שאלו אמות ולאומים ולמ"ד לאומתם נוסף כלמ"ד לגוייהם והיכנו כלמ"ד בלאמי' כי הוא שרש כמו ולאם מלאם יאמץ והטעם שהוא בלמ"ד ובחסרונו שוה והם שני שרשים : על פני כל אחיו · הם זמרן ויקשן : נפל · חלקו או גורלו או שרוב בני ישמעאל נוסעי' ממקום אל מקום כטעם אל הכשדים אתה נופל וזה מעט רחוק בעבור שאחיו במזרח ומצרים ואשור מערב לארץ ישראל ויתכן שהכתוב דבר על ישמעא' שמת בחיי אחיו אחר שנפל כי לא ידענו סבת מותו :

תולדת

אחר שהזכיר תולדות ישמעאל שב להזכיר תולדות יצחק שהם עשו ויעקב וי"א כי טעם הוליד את יצחק שהיה דומה לאביו וכל רואיו יעדו כי אברהם הולידו ויש אומרים כי טעם הוליד גדל ורבה כמו ילדו על ברכי יוסף והעד שאח' וישלחם מעל יצחק בנו : מפדן · שדה וכן בלשון ישמעאל : אחות לבן · הוא ידוע ונכבד מאביה וכן אחות נחשון :

פרשה

פרשה

ואלה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק : וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה :

ואילין תּוּלְדָת יִצְחָק בַּר אַבְרָהָם אַבְרָהָם אוֹלִיד יָת יִצְחָק : וַהֲוָה יִצְחָק בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין כַּד נְסֵיב יָת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה מִפַּדַּן אֲרָם אֲחָתֵיהּ דְּלָבָן אֲרַמָּאָה לֵיהּ לְאִנְתּוּ :

מגש : וקדר ג' וס' וקדר ואדבאל ומבשם · וחכרו דד"ה · וקדר שלחו והתבננו : ותימא ה' בליש' ד' מלא' וחד חס' וס' חדד ותימא יטור · וחכרו דד"ה · יושבי ארץ תימא' ואעברך' הביטו ארחות תמא' כתר' חס' : באכה ו' מסר בפרשת נח : אשורה ו' בקמץ וס' וישכנו מחוילה עד שור · בימי פקח מלך ישראל · בת תגלת פלאסר · ויגל מלך אשור את ישראל · עד אשר הסיר יי' את ישראל · בשנה התשיעית להושע לכד מלך · מסילה ממצרים אשורה : אברהם אברהם ב' וס' ויקרא · הוליד : בקחתו ב' וס' את רבקה · אתו והוא אסור :

ויעתר

רשי

ויעתר· הרבה והפציר בתפלה: ויעתר· נתפצר ונתפייס ונתפתה לו ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה ורבוי הוא וכן עתר ענן הקטרת מרבית עליית העשן וכן והעתרתם עלי דבריכם וכן נעתרות נשיקות שונא דומות למרובות והם למשא אנקרי"ש בלע"ז: לנכח אשתו· זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת: ויעתר לו· ולא לה שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה: ויתרוצצו· על כרחך המקרא הזה אומר דרשני שסתם מה היא רציצה זו וכתב אם כן למה זה אנכי רבותי' דרשוהו לשון ריצה כשהית' עוברת על פתחי תור' של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצא' עוברת על פתח ע"ז עשו מפרכס לצאת· דבר אחר מתרוצצים זה עם זה ומריבי' בנחלת שני עולמות: ותאמר אם כן גדול צער העבור למה זה אנכי מתאוה ומתפללת על הריון: ותלך לדרוש· לבית מדרשו של שם: לדרוש את יי'· להגיד לה מה תהא בסופה: ויאמר יי' לה· על ידי שליח לשם אמ' ברוח הקדש והוא אמ' לה: שני גוים בבטנך· גיים כתיב אלו אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים: ושני לאומים· אין לאום אלא מלכות: ממעיך יפרדו: מן המעים הם נפרדים זה לרשעו וזה לתומו: מלאם יאמץ· לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכן הוא אומר אמלאה החרבה לא נתמלאה צור אלא מחורבנ' של ירושלם: וימלאו ימיה· אבל בתמר כתיב ויהי בעת לדתה שלא מלאו ימיה כי לז' חדשים ילדתם: והנה תומים· חסר ובתמר תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים אבל כאן אחד צדיק ואחד רשע: אדמוני· סימן הוא שיהא שופך דמים: כלו כאדרת שער· מלא שער כטלית של צמר המלאה שער פלוקי"רא בלע"ז: ויקראו שמו עשו· הכל קראו לו כן לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו כבן שנים הרבה: ואחריכן יצא אחיו· שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו בדין היה אוחז בו לעכבו יעקב נוצר מטיפה ראשונ' ועשו מן השנייה צא ולמד משפופרת שפיה קצר תן לה שני אבנים זו אחר זו הנכנסת ראשונה תצא אחרונה והנכנסת אחרונה תצא ראשונה נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשון ויעקב שנוצר ראשון יצא אחרון: בעקב עשו· סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון ליצירה ויפטור את רחמה ויטול הבכורה מן הדין: ויקרא שמו יעקב· הקב"ה· דבר אחר אביו קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב: בן ששים שנה· עשר שנים משנשאה עד שנעשית בת י"ג שנה וראויה להריון וי' שנים הללו צפה והמתי' לה כמו שעשה אביו לשרה כיון שלא נתעברה ידע שהיא עקרה והתפלל עליה ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המוריה להיו' עולה תמימה: ויגדלו· ויהי עשו· כל זמן שהיו קטני' לא היו נכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם כיון שנעשו בני י"ג שנה זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לע"ז: יודע ציד· לצוד ולרמות את אביו בפיו ושואל אבא היאך מעשרין את המלח והיאך מעשרין את התבן כסבור אביו שהוא מדקדק במצות: איש שדה· כמשמעו אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות: תם· אינו בקי בכל אלה כלבו כן פיו מי שאינו חריף לרמות קרוי תם: יושב אהלים· אהלו של שם ואהלו של עבר: בפיו· כתרגומו בפיו של יצחק ומדרשו בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו: ויזד· לשון בישול כתרגומו: והוא עיף· ברציחה כמה דתימר כי עיפה נפשי להורגים: הלעיטני· אפתח פי ושפוך הרבה לתוכה כמו ששנינו אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו: מן האדום האדום· עדשים אדומות ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה ואין זו שיבה טובה שהבטיחו הקב"ה לפיכך קצר הקב"ה ה' שנים משנותיו שיצחק חי ק"פ שנה וזה קע"ה ובישל יעקב עדשים להברות את האבל ולמה עדשים שדומות לגלגל שהאבלות גלגל מחזר בעולם: כיום· כתרגומו כיום דילהן כיום שהוא ברור כך מכור לי מכירה ברורה: בכורתך· לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה: הנה

אבן עזרא

ויעתר· מבנין הקל כי העתירו אל יי' תהכבר וטעמו מרבה השם בדברים: ויעתר· ויתרצה מבנין נפעל: ויתרוצצו· מלשון מרוצה והדגש כפול ואחיו כברקים ירוצצו והקראו בנים על שם סופם וכן ובגדי ערומים תפשיט והיה משה לבני שילדו אם ארע להם ככה ותאמר לה· וטעם ותאמר אם כן הדבר והמנהג למה זה אנכי בהריון תשוכה: ויאמר יי' לה· על ידי נביא או אברהם בעצמו כי לא מת עד שהיו בניה בני ט"ו שנה: ורב· היא הפועל וכן בן יכבד אב ועוד אפרש זה הפסו': תומים· בחסרו' אל"ף השורש כמו אם לא שריתיך לטוב שפירושו נתתי שאיריתך לטוב· יוד אדמוני נוסף כיוד אכזרי ואין מלת כאדרת סמוכה רק טעמו כלו שער כאדרת ועל דעת אחרים שהיא סמוכה: ויקראו שמו· רואיו ויתכן שפירושו מעשה בפני עצמו ופליאה גדולה היתה זאת הלידה בעבור שכל בן אחר יוצא בשלייה שהיא מכסה עליו והנה שתי השליות כפתחו רגע אחד: ויקרא שמו· הקורא או יצחק אביו: יודע ציד· לעולם מלא מרמו' כי רוב החיו' בדרך מרמ' יתפשו· ויען הפך עשו כי הוא איש תם גם עשו איש שדה ויעקב יושב אהלים ויתכן להיות פירושו כמו יושב אהל ומקנה: כי ציד בפיו· היה מביא ציד בפיו: והוא עיף· כטעם בארץ עיפה רעב וצמא: הלעיטני· אין לו חבר והטעם האכילני· וטעם כזיד תבשיל רק ויזר מהשניים הנחים והם שני שרשי' והפירוש אחד וכן לא ידון רוחי עם כדכ': מכרה· בחירק כמו שלחה הנער שכבה עמי והבכור' שיקח פי שנים בממון אביו ויש או' שיש לבכור לעולם מעלה על הצעיר לקום מפניו ולשרתו כבן לאב· וטעם הנה אנכי הולך למות שבכל יום ויום הוא מסתכן בעצמו כאשר יצא לצוד שמא יהרגוהו החיות ויתכן שימות קודם אביו: ויבז

מסורה

ויעתר ד' וס' ויעתר יצחק ליי'· ויצא משה מעם פרעה· דערוב· ויצא מעם פרעה· דארב'· מנוח: ויעתר ה' וס' ויעתר לו יי'· ויעתר אלהים לארץ· דגבעונים· ויבן דוד מזבח· ויתפלל אליו· דמנשה· ונצומה ונבקשה: גיים חד מן ה' זוגין מן כ"ב דכתיב יוד במצע תיבותא וקרי' ו' וס' בו' במסר' רבתא: ללדת ד' וס' וימלאו ימיה

תורה

ויעתר יצחק ליהוה לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו יהוה ותהר רבקה אשתו: ויתרצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרש את יהוה: ויאמר יהוה לה שני גיים בבטנך ושני לאמים ממעיך יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר: וימלאו ימיה ללדת והנה תומם בבטנה: ויצא הראשון אדמוני כלו כאדרת שער ויקראו שמו עשו: ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב ויצחק בן ששים שנה בלדת אתם: ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה ויעקב איש תם ישב אהלים: ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ורבקה אהבת את יעקב: ויזד יעקב נזיד ויבא עשו מן השדה והוא עיף: ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי על כן קרא שמו אדום: ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי: ויאמר עשו

תרגום

וצלי יצחק קדם יי' לקביל איתתיה ארי עקרה היא וקביל צלותיה יי' ועדיאת רבקה אתתיה: ודחקין בניא במעהא ואמרת אם כן למה דנן אנא ואזלת למתבע אולפן מן קדם יי': ואמר יי' לה תרין עממין במעיכי ותרתין מלכון ממעיכי יתפרשן ומלכו ממלכו יתקף ורבא ישתעבד לזעירא: ושלימו יומהא למילד והא תיומין במעהא: ונפק קדמאה סמוק כוליה ככלן דשער וקרו שמיה עשו: ובתר כן נפק אחוהי וידיה אחידא בעקבא דעשו וקרא שמיה יעקב ויצחק בר שתין שנין כד ילידת יתהון: ורביאו עולימיא והוה עשו גבר נחשירכן גבר נפיק חקלא ויעקב גבר שלים משמש בית אולפנא: ורחים יצחק ית עשו ארי מצידיה הוה אכיל ורבקה רחמת ית יעקב: ובשיל יעקב תבשילא ועל עשו מן חקלא והוא משלהי: ואמר עשו ליעקב אטעימני כען מן סימוקא סמוקא הדין ארי משלהי אנא על כן קרא שמיה אדום: ואמר יעקב זבין כיום דילהן ית בכרותך לי: ואמר עשו

מסורה

כל אוריי' תם במ"ב: · גויים ק' · כל תם במ"א תל· ל' ורבי · ל' וכל כות' תאומים · ל' · ג' ו' פסו' תם את: · ל' ורפה ויתד תפיק הא:

ללדת· ותסף ללדת את אחיו את הבל· כמו הרה תקרב ללדת· עת ללדת: תומים ד' זוגין מתחלפי' מן ב' קדמ' לא מפיק א' ותנינא מפיק א' וס' תומם· וימלאו ימיה· תאומים· ויהי בעת לדתה· ופוה· ובני יששכר תולע· ופואה· ולבני יששכר· ותזרני· והאזרני· להשוה· להשאית· דישעיה: אדמוני ב' ומלא' וס' אדמוני כאדרת· והוא אדמוני וטוב· וחד ואדמני· כי היה נער ואדמני: וידו ג' וס' וידו אחזת בעקב· כי יי' יעץ ומי יפר· וידו חלקת' להם בקו: ויקרא שמו ו' פסו' חסרי' את מסר בפרש' וישלח: עיף ועיף ח' בקריאה וס' ויבא מן השדה והוא עיף· כי עיף אנכי על כן קרא שמו· ואתה עיף ויגע· ורקיץ וריק נפשו· אין עיף ואין כושל· העם רעב ועיף וצמא· בארץ ציה ועיף· לא מים עיף תשקה: בכרת י"א זוגין מן חד חר חד לא מפיק ה"א וחד מפיק ה"א וס' במס' רבת':

ויבז עשו · גם זאת הבכור בעבור שרוה שאין לאביו עושר ורבי' ישמעאל כי יעזב לו אברהם ממון רב ואילו לא ראו בימיה' עשיר גדול בנעוריו ובא לידי עוני בזקוניו והשד שהיה יצחק אביו אוהב את עשו בעבור צידו ואילו היה הלחם רב בבית אביו והוא נכבד בעיניו לא מכר בכורתו בעבור נזיד והם היה אביו אוכל בכל יום מטעמי' מה טעם לא' הביאה לי ציד ולמה לא היו ליעקב בגדים חמודות ולמה לא נתנה לו אמו כסף וזהב בדרך שהוא אומר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ולמה לא שלחה אליו הון והיא אוהבת אותו כי הוצרך לשמור הצאן והפסוק שאמר ויגדל האיש קודם זקנותו ועורי לב יחשבו כי העושר מעלה גדולה לצדיקים והנה אליהו יוכיח ועוד ישאלו למה חסר השם ממון ליצחק אולי יודיעונו למה חסר מאור עיניו ואל ידחונו בקנה של דרש כי יש לו סוד ואין לנו לחפש כי עמוקו מחשבות השם ואין כח בדעת האדם להבינם וכן אחרים אמרו הנה כאן יש לו כי רבקה אמרה לו לך כא אל הצאן ויתכן שכשאר לו מקנה מעט גם כמו הוא להיות פי' לך כא אל הצאן אל מקום הצאן שהן נמכרו : וישמור משמרתי · שם כלל כל מה שהוא חייב לשמור ממצות וחוקים ותורות ויתכן המצוה לך לך גם קח כא את בנך : והחוקים · הם חוקות השם שילך האדם אחרי מעשיו כאשר אפרש בפסוק שעטנז ואלה החוקות נטועות בלב והתורות מיל עצמו ובניו ועבדיו ובפסוק התור' והמצוה אבאר היטב : וישב יצחק בגרר · עשה כאש' צוהו השם : לאשתו · בעבור אשתו כמו פן יאמרו לי כי ירא · פועל עבר וכן ויהי כי זקן יצחק ותחסר מלת כי אמר פן יהרגוני וכן כי שם נגלו אליו האלהים : מלה

הנה אנכי הולך למות · אמר עשו מה טיבה של עבודה זו אמר לו כמה אזהרו' ועונשין ומיתות תלוין בה כאותה ששנינו אלו הן שבמיתה שתויי יין וכרועי ראש אמר אנכי הולך למות על ידה אם כן מה חפץ לי בה : ויבז עשו · העיד הכתוב על רשעו שביזה עבודתו של מקום : אל תרד מצרימה · שהיה דעתו לרדת מצרי' כמו שירד אביו בימי הרעב · אל תרד מצרימה · שאתה עולה תמימ' ואין חוצה לארץ כדאי לך : האל · כמו האלה · והתברכו בזרעך · אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק וכן בכל המקרא וזה אב לכולן בך יברך ישראל לאמר ואף לענין הקללה מצינו כן והיתה האשה לאלה שהמקלל שונאו אומר תהא כפלונית וכן והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהנשבע אומר אהא כפלוני אם עשיתי כך וכך : עקב אשר שמע אברהם בקולי · כשנסיתי אותו : וישמור משמרתי · גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה כגון שניות לעריות ושבות לשבת : מצותי · דברים שאילו לא נכתבו ראוין הם להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים : חקותי · דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבים עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא גזרת המלך חקותיו על עבדיו : ותורותי · להביא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני : לאשתו · על אשתו כמו אמרי לי אחי הוא : כי ארכו · אמר מעתה אין לי לדאג מאחר שלא אנסוה עד עכשיו ולא נזהר להיות נשמר : וישקף אבימלך · ראהו משמש מטתו : אחד העם · המיוחד בעם זה המלך : והבאת

הולך ט' מלאים וסי' ואנכי הולך ערירי · ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות · ושמרני בדרך הזה · הולך וחזק · על כפיו · כל הולך על גחון · ב' בו · ויחר אף אלהים · ועתה הנני הולך לעמי · והד והולך מורה : וילך ז' ופתח בס בפרשת חיי : ולמה זה ג' דסמיכי וסי' ולמה זה לי בכורה · ולמה זה הורה לך על הדבר הזה

הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכרה: ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכר את בכרתו ליעקב: ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכרה:

פ

ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה: וירא אליו יהוה ויאמר אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך: גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצת האל והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך: והרביתי את זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל הארצת האל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ: עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי: וישב יצחק בגרר: וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחתי הוא כי ירא לאמר אשתי פן יהרגני אנשי המקום על רבקה כי טובת מראה הוא: ויהי כי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון וירא והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו: ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר אך הנה אשתך הוא ואיך אמרת אחתי הוא ויאמר אליו יצחק כי אמרתי פן אמות עליה: ויאמר אבימלך מה זאת עשית לנו כמעט שכב אחד העם את אשתך

הא אנא אזיל למימת ולמא דנן לי בכרותא: ואמר יעקב קיים לי כיום דלהין וקיים ליה וזבין ית בכרותיה ליעקב: ויעקב יהב לעשו לחם ותבשיל דטלופחין ואכל ושתי וקם ואזל ושט עשו ית בכרותא:

והוה כפנא בארעא בר מכפנא קדמאה דהוה ביומי אברהם ואזל יצחק לות אבימלך מלכא דפלשתאי לגרר: ואתגלי ליה יי ואמר לא תחות למצרים שרי בארעא די איםר לך: דור בארעא הדא ויהי מימרי בסעדך ואברכנך ארי לך ולבנך אתין ית כל ארעתא האלין ואקים ית קימא דקיימית לאברהם אבוך: ואסגי ית בנך ככוכבי שמיא ואתן לבנך ית כל ארעתא האלין ויתברכון בדיל בנך כל עממי ארעא: חלף די קביל אברהם למימרי ונטר מטרת מימרי פיקודי קימי ואורייתי: ויתיב יצחק בגרר: ושאילו אנשי אתרא על עיסק אתתיה ואמר אחתי היא ארי דחיל למימר אתתי דילמא יקטלונני אנשי אתרא על רבקה ארי שפירת חיזו היא: והוה כד סגיאו ליה תמן יומיא ואסתכי אבימלך מלכא דפלשתאי מן חרכא וחזא והא יצחק מחייך עם רבקה אתתיה: וקרא אבימלך ליצחק ואמר ברם הא אתתך היא ואיכדין אמרת אחתי היא ואמר ליה יצחק ארי אמרית דילמא אתקטיל עלה: ואמר אבימלך מה דא עבדתא לנא כזעיר פון שכיב דמיחד בעמא עם אתתך

ומדוע הקילתני · ולמה זה הבל הבלו · אנכ' ויעקב יד וסי' בבכור רבת : ויבז ב' וסי' ויבז עשו · ויבז בעיניו לשלח : גור ב' ל' פ בספ' בתרי לישני וסי' גור בארץ הזאת · גור אריה יהודה : וארצת כל אוריתא חסרי' בב"א כל וסי' ויהי רעב בכל הארצות · וכל נביא' וכתובי' דכות' בב"א חס וסי' והתנכ ביד עב' הארצת : האל ח' סבירי' בלשון אלה וסי' רק לאנשים האל · וירבך את הערים האל · גור בארץ הזאת · והרבתי את זרעך · כי את כל התועבות · לנוס שמה רוצח · ונשל יי' אלהיך · וארב לו וקם עליו : השבעה ג' הס וסי' והקמתי את השבעה · כי ירא העם את השבעה · והתך עלינו את האלה : הקותי ל' בל' בתו' וכל נביאים וכתו' דכו' בב"ט הס וסי' הבית הזה אשר אתה בונה · אם שוב תשובן אתם ובניכם · קרע אקרע את הממלכה · וישתחוו לעשתרת · ולא אקח את כל הממלכה · לבען בחקתי ילכו · ועל ריב הנה יעמדו · לא דכאו עד היום הזה · אם חקתי יחללו : מצותי חקתי ג' דס וסי' עקב אשר שמע אברהם בקולי · אם שוב תשובון דמלכים · ויעד יי' בישראל : ותורתי ב' בב וסי' מצותי חקתי · עד אנה מאנתם לשמר : וישכן ד' בס' בפרשת חיי : באיש ח' וסי' בפרש' קדשי' · אחד נ' פתחין וסי' בבכ' רבה : אחד ועם ב' דסמיכי וסי' כמעט שכב · בא אחד העם להשחית : אשתך ז' וסי' בכר נרשה וד לך :

והבאת עלינו. אם שכב כבר הבאת אשם עלינו: בארץ ההיא. אף על פי שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה כארץ שבעה גוים: בשנה ההיא. אע"פ שאינה כתקנה שהיתה שנת רעבון: מאה שערים. שאמדוה כמה ראויה לעשות ועשתה על אחת שאמדוה מאה. ורבותינו אמרו אומד זה למעשרות היה: כי גדל מאד. שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך: ועבדה רבה. פעולה רבה בלשון לעז אובריינ"א עבודה משמע עבודה אחת עבדה משמע פעולה רבה: סתמום פלשתים. מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו. טמונון פלשתאי לשון סתימה ובלשון משנה מטמטם את הלב: בנחל גרר. רחוק מן העיר: וישב ויחפור את הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו. ופלשתים סתמו קודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן: עשק. ערער: שטנה. כומי"נט: ופרינו בארץ. כתרגומו ויפוש בארעא: ואחזת מרעהו. כתרגומו וסיעת מרחמוהי סיעת מאוהביו ואל תתמה על תי"ו של אחזת ואף על פי שאין תיבה סמוכה יש דוגמתה במקרא עזרת מצר ושכורת ולא מיין: אחזת. לשון קיבוץ ואגוד' שאחוזין יחד: ראה ראינו. ראינו באביך ראינו בך: תהי נא אלה בינותינו. תהיה נא האלה אשר בינותינו מימי אביך תהי גם עתה בינינו ובינך: אם

וגדל ג' וס' יצחק. שמואל. יהושפט' והולפיהן ג' וגדול. משה. דוד. מרדכי: גדל ג' וס' עד כי גדל מאד. כי ראתה כי גדל שלה. ראו כי גדל מכאוב: וימלאום ב' וס' סתמום פלשתים. וימלאום למלך: להן י"ד וס' במגלת רות סי' א': שמות ט' מלאים מסר בפרשת בראשית: שטנה ב' בתרי לישני וס'

והבאת עלינו אשם: ויצו אבימלך את כל העם לאמר הנגע באיש הזה ובאשתו מות יומת: ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו יהוה: ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד: ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה ויקנאו אתו פלשתים: וכל הבארת אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר: ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד: וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר וישב שם: וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן אביו: ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים: ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו: ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה: ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה הרחיב יהוה לנו ופרינו בארץ: ויעל משם באר שבע: וירא אליו יהוה בלילה ההוא ויאמר אנכי אלהי אברהם אביך אל תירא כי אתך אנכי וברכתיך והרביתי את זרעך בעבור אברהם עבדי: ויבן שם מזבח ויקרא בשם יהוה ויט שם אהלו ויכרו שם עבדי יצחק באר: ואבימלך הלך אליו מגרר ואחזת מרעהו ופיכל שר צבאו: ויאמר אלהם יצחק מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אתי ותשלחוני מאתכם: ויאמרו ראו ראינו כי היה יהוה עמך ונאמר תהי נא אלה בינותינו בינינו ובינך ונכרתה ברית עמך: אם תעשה עמנו רעה כאשר

ואיתיתא עלנא חובא: ופקיד אבימלך ית כל עמא למימר דיזיק לגברא הדין ולאתתיה אתקטלא יתקטיל: וזרע יצחק בארעא ההיא ואשכח בשתא ההיא על חד מאה בדשערוהי ובריכיה יי: ורבא גברא ואזל סגי ורבי עד די רבא לחדא: והוו ליה גיתי ען וגיתי תורי ועבודה סגי וקניאו ביה פלשתאי: וכל בירין די חפרו עבדי אבוהי ביומי אברהם אבוהי טמונין פלשתאי ומלונין עפרא: ואמר אבימלך ליצחק איזיל מעמנא ארי תקיפתא מיננא לחדא: ואזל מתמן יצחק ושרא בנחלא דגרר ויתיב תמן: ותב יצחק וחפר ית בירא דמיא די חפרו ביומי אברהם אבוהי וטמונין פלשתאי בתר דמית אברהם וקרא להן שמהן כשמהן די הוה קרי להן אבוהי: וחפרו עבדי יצחק בנחלא ואשכחו תמן בירא דמיין נבעין: ונצו רעות גרר עם רעותא דיצחק למימר דילנא מיא וקרא שמא דבירא עסק ארי אתעסקו עמיה: וחפרו בירא אוחרי ונצו אף עלה וקרא שמה שטנה: ואסתלק מתמן וחפר בירא אוחרי ולא נצו עלה וקרא שמה רחובות ואמר ארי כען אפתי יי לנא ויפשיננא בארעא: וסליק מתמן לבאר שבע: ואתגלי ליה יי בליליא ההוא ואמר אנא אלהיה דאברהם אבוך לא תדחל ארי בסעדך מימרי ואבריכינך ואסגי ית בנך בדיל אברהם עבדי: ובנא תמן מדבחא וצלי בשמא דיי ופרסיה תמן למשכניה וכרו תמן עבדי יצחק בירא: ואבימלך אזל לותיה מגרר וסיעת מרחמוהי ופיכל רב חיליה: ואמר להון יצחק מה דין אתיתון לותי ואתון סניתון יתי ושלחתוני מלותכון: ואמרו מחזא חזינא ארי הוה מימרא דיי בסעדך ואמרנא תתקיים כען מומתא דהות בין אבהתנא בינגא ובינך ונגזר קיים עמך: אם תעביד עמנא בישא כמא

ותקנה ג' קמצי' וכל' פלשתים. הנתמה. ועדים ננה. ודה:

רחבות בן כתוב: ובתיקון ס"ת ראיתי רחבת חס' ומינה חס'

אהלת בתיקון ס"ת וגם בספרי' מדוייקי' ראיתי אהלו בו' אבל בעל המכל אות' אהלה בה' ויש תילות גם במסר' שיש קצת ספרי' שאינם מכין זה כתבון:

אבן עזרא

מאה שערים. בדברי קדמונינו ז"ל שיעור כי מצא מאה משיעור הזרע והוא מגזרת כי כמו שער בנפשו: ויגדל. פועל עבר: ועבדה. עבדים ושפחות שיעבדוהו והוא תואר השם או שם כמו סגולה. בא סמיכות בארות על שני דרכים: מים חיים. שהם נובעים תמיד: עשק. ידוע בדברי קדמונינו רק במקרא אין לו ריע: ויכרו. חפרו וכן אשר כריתי לי וכן כי יכרה כורה שחת: בינותינו. ריבוי אחר ריבוי: באר

ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה. כתבו שטנה: ויעתק ב' וס' ויעתק משם ההרה. ויעתק משם ויחפר: וירא ב' וס' כו' בבסר' רבת': ראו ב' וס' ראו ראינו כי היה יי'. וראו ראו ואל תדעו. אילין כתיבין ו"ו ואילין כתיבין ה"א ראה ראיתי את עני עמי. אם ראה תראה בעני אמתך. וחד וראה וס' שבתי וראה תחת השמש: בינותינו ג' ב' מל' וא' חס' וסימני' בשפטים סימן י"א: תעשה ד' קמץ וס' אם תעשה עמנו רעה. ויאמר גדליהו בן אחיקם. וישמעו הכנעני. ותאמר לו אל אחי אל תענני:

באר שבע · נקרא כן על ב׳ דברים או היא עיר אחרת : יהודית · שם ולא הוליד מתנה · ובשמת היא עדה ויש לה שני שמות ובמקרא כמבאין למחות כן : מרת רוח · כל אחת מהן ויש אומרים מלשון סורר ומורה ועל דעתי שהוא מגזרת מרה כלענה כטעם מרירות נפש וכן כתוב כי רעות בנות כנען וכתובה זו הפרשה שישמרו בני ישראל מבנות כנען : הנה נא · כמו עתה : כליך · יתכן היותו שם כלל והפרט תליך וקשתך · ותליך האספה התלויה שעם החגור או תליך כמו חרבו ויחסרו ואין מן תליך כאדם שת אנום : ורבקה שומעת · היתה שומעת : לפני מותי · כמו בטרם אמות : שעיר · בעל שער והפך חלק ויתכן שנקרא כן בעבור היות החלק חלקיו שוים : ימושני · כמו ימוששני מבעלי הכפל : כמתעתע · כפול מגזרת תועה כאיש שמתעה אחר : עלי

לא נגענוך · כשאמרנו לך לך מעמנו : אתה · גם אתה עשה לנו כן : שבעה · על שם הברית : בן ארבעים שנה · עשו נמשל לחזיר שנאמר יכרסמנה חזיר מיער החזיר הזה כשהוא שוכב פושט טלפיו לומר ראו שאני טהור כך אלו גוזלי׳ וחומסי׳ ומראים עצמם כשרי׳ כל מ׳ שנה היה עשו צד נשים תחת בעליהן ומענה אותם כשהיה בן מ׳ אמר אבא בן מ׳ שנה נשא אשה אף אני כן : מרת רוח · לשון ממרים הייתם · כל מעשיהן היו לעצבון ליצחק ולרבקה · שהיו עובדות ע״ז : ותכהין · בעשנן של אלו · דבר אחר כדי שיטול יעקב את הברכות : לא ידעתי יום מותי · אמר רבי יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידאג חמש שנים לפני כן וחמש לאחר כן ויצחק היה בן קכ״ג אמר במה לפרק אמי אני מגיע והיא מתה בת קכ״ז והריני בתוך חמש שנים כמוך לפרקה לפיכך לא ידעתי יום מותי שמא לפרק אמא שמא לפרק אבא : תליך · חרבך שדרך לתלותה : שא נא · לשון השחזה כלומר השחיזו אין משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי חברתה חדד סכינך ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה : וצודה לי · מן ההפקר ולא מן הגזל : לפני יי׳ · ברשותו שיסכים על ידי : לצוד ציד להביא · מהו להביא אם לא ימצא ציד יביא מן הגזל : וקח לי · משלי הם ואינם גזל שכך כתב לה יצחק בכתובתה ליטול שני גדיי עזים בכל יום בראשית רבה : שני גדיי עזים · וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק אלא האחד הקריב פסח בו ביום והאחד עשה מטעמים בפרקי ד׳ אליעזר : כאשר אהב · כי טעם הגדי כטעם הצבי : איש שעיר · בעל שער : ימושני · כמו ממשש בצהרים : החמודות

עמך י״ב בתו׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבתא : אתה עתה ג׳ וסי׳ ברוך יי׳ · אביך הקשה את עולינו · דמלכים · ותאמר לו איזבל : ברוך יי׳ ב׳ דס׳ בוא ברוך יי׳ · אתה עתה ברוך יי׳ : ויהי ביום ההוא ב׳ וסי׳ ויבאו עבדי יצחק · ויהי ביום ההוא ועלי שכב : ויגדו ד׳ חס׳ וסי׳ ויבאו עבדי יצחק · עוד יוסף חי · וישובו המלאכים · ויגדו לו

לא נגענוך וכאשר עשינו עמך רק טוב ונשלחך בשלום אתה עתה ברוך יהוה : ויעש להם משתה ויאכלו וישתו : וישכימו בבקר וישבעו איש לאחיו וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום : ויהי ביום ההוא ויבאו עבדי יצחק ויגדו לו על אדות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים : ויקרא אתה שבעה על כן שם העיר באר שבע עד היום הזה : ס

ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי ואת בשמת בת אילן החתי : ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה : ס

כז ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת ויקרא את עשו בנו הגדל ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני : ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי : ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה : ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות : ורבקה שמעת בדבר יצחק אל עשו בנו וילך עשו השדה לצוד ציד להביא : ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר : הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכלה ואברככה לפני יהוה לפני מותי : ועתה בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך : לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טבים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב : והבאת לאביך ואכל בעבר אשר יברכך לפני מותו : ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שער ואנכי איש חלק : אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה : ותאמר לו אמו

דלא אנזיקנך וכמא די עבדנא עמך לחוד טב ונשלחינך בשלם את כען בריכא דיי׳ : ועבד להון משתיא ואכלו ושתיאו : ואקדימו בצפרא וקיימו גבר לאחוהי ושלחינון יצחק ואזלו מלותיה בשלם : והוה ביומא ההוא ואתו עבדי יצחק וחויאו ליה על עיסק בירא די חפרו ואמרו ליה אשכחנא מיא : וקרא יתה שבעה על כן שמא דקרתא באר שבע עד יומא הדין : והוה עשו בר ארבעין שנין ונסיב אתתא ית יהודית בת בארי חתאה וית בשמת בת אילון חתאה : והואה מסרבן ומרגזן על מימר יצחק ורבקה : והוה כד סיב יצחק וכהיאה עינוהי מלמחזי וקרא ית עשו בריה רבא ואמר ליה ברי ואמר ליה הא אנא : ואמר הא כען סיבית לית אנא ידע יומא דאמות : וכען סב כען זינך סיפך וקשתך ופוק לחקלא וצוד לי צידא : ועביד לי תבשילין כמא דרחימית ותעיל לי ואיכול בדיל דתברכינך נפשי עד לא אימות : ורבקה שמעת כד מליל יצחק עם עשו בריה ואזל עשו לחקלא למיצד צידא לאיתאה : ורבקה אמרת ליעקב ברה למימר הא שמעית ית אבוך ממליל עם עשו אחוך למימר : איתא לי צידא ועביד לי תבשילין ואיכול ואבריכינך קדם יי׳ קדם מותי : וכען ברי קביל מני למא די אנא מפקדא יתך : איזיל כען לענא וסב לי מתמן תרין גדיין דעזין טבין ואעביד יתהון תבשילין לאבוך כמא דרחים : ותעיל לאבוך וייכול בדיל דיברכינך קדם מותיה : ואמר יעקב לרבקה אמיה הא עשו אחי גבר שערן ואנא גבר שעיע : מאים ימושנני אבא ואהי בעינוהי כמתלעב ואיתי עלי לוטין ולא ברכן : ואמרת ליה אמיה

דברי רב שקה · דמלכים · וכל שפטים ושמואל דכו׳ בנ״ב מלאי׳ וסי׳ ויגידו לאנשי יבש · ויגידו לשאול לאמר הנה העם : יהודית ז׳ וסי׳ בישעיה סימן לו׳ : ולרבקה ב׳ א׳ ר״פ וא׳ ס״פ וסי׳ ולרבקה אח ושמו לבן · ותהיין מרת רוח : וצא ב׳ וסי׳ וצא השדה · וצא הלחם : צידה חד מן כ״א תיבין כתי׳ ה׳ בסוף תיבות׳ ולא קרי׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבתא : ועשה חד מן י״ב זוגין מן ג׳ ג׳ ראשי פסו׳ נסבין ו׳ בריש תיבות׳ וסי׳ פו׳ במסר׳ רבתא : שמעת ו׳ ה׳ פתח וא׳ קמץ וסי׳ כפרש׳ וירא : בדבר ג׳ וסי׳ בדבר יצחק אל עשו · בדבר שפתך מישרים · וכלי כליו רעים : מטעמים ה׳ וסי׳ ועשה לי מטעמים · הביאה לי ציד · לך נא אל הצאן · וילך ויקח ויבא לאמו · ויעש גם הוא : הביאה ג׳ וסי׳ הביאה לי ציד · הביאה ונשתה · הביאה למוסר לבך · וחד והביאה לי ואוכלה : גדיי עזים ל׳ ודד גדיי העזים · ואת עורות גדיי העזים הלבישה · טבים השבים ה׳ חס׳ וסי׳ שני גדיי עזים טבים · ובתים טבים הבנה · והאנשים טבים לנו · אשר פגע בשני · ומחמדי הטבי׳ : אהב חד מן ט׳ וסי׳ בשמואל ס״א׳ : לפני מותו ד׳ וסי׳ והבאת לאביך ואכל · אביך צוה · וזאת הברכה · ויכן דוד לרוב לפני · חלק ג׳ קמצי׳ וסי׳ ואנכי איש חלק · חזון שוא ומקסם חלק · ופה חלק יעשה מדחה · אנ״ד · וחד ותלק משמן חכה : ימשני ה׳ חס׳ בליש׳ וס׳ אולי ימשני אבי · גשה נא ואמשך · ויגש יעקב אל יצחק · אל נא תמש מזה · אם ימשו הזקים · בני מרי כחלי ומשי · ואלה · דדה · וצע כי לא הביא המסורת יותר :

עלי קללתך · לא תפחד שיקלל ואם יקלל תהי קללתו עלי ולא עליך וזה משפט דברי הכמים והגאון פי' עלי להסיר קללתך וגם אומ' חלילה לכזב הנביא רק הוא כן · אנכי עשו שאנכי ועשו בכורך ואחרים אמרו כי בבחת אמר אנכי וכשא קול במלת עשו בכורך ואלה דברי רוח כי הנביאים יתחלקו לב' חלקי' החלק הא' שליח במצות והחלק השני נביאי העתיד ואם יצטרכו לאמר דבר שאיננו כהוגן לא יזיק רק השליח לא יתכן שיכזב כלל גם הנה דוד נכתב עליו איש האלהים ואמר רוח יי' דבר בי במלבל דבריו עם אחימלך ואמר ויהיו כלי הנערים קדש לבורך שעה גם אלישע שאמר לחזאל לך אמור לו חיה תחיה אף על פי שפירושו חיה תחיה מחולי זה והראני השם כי יהרג · וכן מיכיהו אמר תפלת שוא עלה והצלח דרך מוסר וכן אמר רכיאל מרי חלת לשבאך ולהיותו כנגד השם דרך דרש וכן אמר אברהם וגם אמנה ונשתחוה ונשובה: ואכלה מצידי · כמו זכרה לי אלהי לטובה והאלף שורש: ואמושך · קל השין להקל על הלשון: ואכלה מציד בני · האלף סימן המדבר והנח הנעלם שהוא אחריו תחת אלף השורש וכן אומרה לאל סלעי · רגשות כון תברכני להסרון כ"ת הנוסף כמו ישובבנהו וכן ישתרוננני · נשיקה עם למ"ד ביד או בכתף או בצואר ובלי למ"ד בפה: וירח · בפתח הרי"ש בעבור אות הגרון וכן ויגע לבבו ויכח בכל גבול מצרים וכלם מהשניים הנראים: ראה · דבור עם הלב והיה ריח טוב בבגדים כאשר חשב בלבו שהוא עשו ו והוא בא מהשדה הריחו בגדיו כריח ביבי האילנים כי יתכן כי זה המעשה היה בחדש הראשון · מ"ם מטל מוסף עצמו ואחר עמו וכן האתן בבורי פסוק:

לאחיך

רשי

החמדת · הנקיות דכייתא כתרגומו · דבר אחר שאמר אותן מן כמרוד: אשר אתה בבית · והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו אלא שהיה בקי במעשיהן וחושדן: אנכי עשו · המביא לך ועשו הוא בכורך · עשיתי כמה דברים אשר דברת אלי: שבה · לשון מסב על השולחן לכך מתורגם אסתחר: גשה נא ואמשך · אמר בלבו אין דרך עשו להיות שם שמים מגור בפיו וזה אומר כי הקרה יי' אלהיך: קול יעקב · שמדבר בלשון תחנוני': קום נא · אבל עשו בלשון קנטוריא דבר יקום אבי: אני · לא אמר אני עשו אלא אני: וירח · והלא אין ריח רעיותר מששף של העזים אלא מלמד שנכנסה עמו ריח גן עדן: כריח שדה אשר ברכו יי' · שנתן בו ריח טוב וזהו שדה תפוחי' כך דרשו רז"ל: ויתן לך · יתן ויחזור ויתן בראשית רבה ולפי פשוטו מוסף לענין ראשון ראה ריח בני שנתן לו הקדוש ברוך הוא כריח שדה וגו' ועוד יתן לך מטל השמים וגו' כמשמעו ומדרשו אגדה יש הרבה לכמה פנים:

בני

ויבא חד מן כ"א וסי' במס' רבת: החמדת לחוד חס' דחס' · כי חמודו' אתה כל דמל' · חמודות כזהב · דעזרא ב"ב ושאר חמדת כתיב: עשתה ה' קמץ וסי' ותתן את דמטעמים · ותקח תמר את הלביבות · ואת כל אלה ידי עשתה · זכר את ושתי · אף לא הביאה אסתר: הנני ב' דגש' וסי' הנני בני · מי אתה בני: גשה ג' וסי' גשה נא

עלי קללתך בני אך שמע בקלי ולך קח לי: וילך ויקח ויבא לאמו ותעש אמו מטעמים כאשר אהב אביו: ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדל החמדת אשר אתה בבית ותלבש את יעקב בנה הקטן: ואת ערת גדיי העזים הלבישה על ידיו ועל חלקת צואריו: ותתן את המטעמים ואת הלחם אשר עשתה ביד יעקב בנה: ויבא אל אביו ויאמר אבי ויאמר הנני מי אתה בני: ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בכרך עשיתי כאשר דברת אלי קום נא שבה ואכלה מצידי בעבור תברכני נפשך: ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצא בני ויאמר כי הקרה יהוה אלהיך לפני: ויאמר יצחק אל יעקב גשה נא ואמשך בני האתה זה בני עשו אם לא: ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשהו ויאמר הקל קול יעקב והידים ידי עשו: ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שערת ויברכהו: ויאמר אתה זה בני עשו ויאמר אני: ויאמר הגשה לי ואכלה מציד בני למען תברכך נפשי ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת: ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא ושקה לי בני: ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו יהוה: ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש: יעבדוך עמים וישתחו לך לאמים הוה גביר

עלי אתאמר בנבואה דלא ייתון לוטיא עלך ברי ברם קביל מני ואיזיל סב לי: ואזל ונסיב ואייתי לאמיה ועבדת אמיה תבשילין כמא דרחים אבוהי: ונסיבת רבקה ית לבושי עשו ברה רבא דכייתא די עמה בביתא ואלבישת ית יעקב ברה זעירא: וית משכי דגדיי בני עיזי אלבישת על ידוהי ועל שעיעות צואריה: ויהבת ית תבשיליא וית לחמא די עבדת בידא דיעקב ברה: ועאל לות אבוהי ואמר אבא ואמר הא אנא מן את ברי: ואמר יעקב לאבוהי אנא עשו בוכרך עבדית כמא דמללתא עמי קום כען אסתחר ואיכול מצידי בדיל די תברכינני נפשך: ואמר יצחק לבריה מא דין אוחיתא לאשכחא ברי ואמר ארי זמין יי' אלהך קדמי: ואמר יצחק ליעקב קריב כען ואמושינך ברי האת דין ברי עשו אם לא: וקריב יעקב לות יצחק אבוהי ומשיה ואמר קלא קליה דיעקב וידיא ידוהי דעשו: ולא אשתמודעיה ארי הואה ידוהי כידי עשו אחוהי שערנין וברכיה: ואמר את דין ברי עשו ואמר אנא: ואמר קריב קדמי ואיכול מצידא דברי בדיל די תברכינך נפשי וקריב ליה ואכל ואעיל ליה חמר ושתי: ואמר ליה יצחק אבוהי קריב כען ושק לי ברי: וקריב ונשיק ליה וארח ית ריחא דלבושוהי וברכיה ואמר חזי ריחא דברי כריח חקלא די ברכיה יי': ויתן לך יי' מטלא דשמיא ומטובא דארעא וסגיאות עיבור וחמר: יפלחונך עממין וישתעבדון לך מלכון הוי רב

ואמשך · גשה נא ושקה לי · גשה לי ואשכה: האתה זה ד' דסמיכי וסי' האתה זה בני עשו: האתה זה עשהאל אחי · האתה זה אדני אליהו · האתה זה עבר ישראל · וחד אתה זה בני עשו ויאמר אני: הקל ו' חס' בליש' וסי' הקל קול יעקב והידים · והקל נשמע בית פרעה · והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקל האת כ' בו · וקו' שופר חזק מאד ויחרד · ויהי מקל זנותה · ושארא מלאים: שערות ד' חס' בלישנ' וסי' הן עשו אחי איש שער · כי היו ידיו כידי עשו אחיו שערת · ולקח מדם הפר ומדם השער · על ראש השער וחד: ויגש ה' פתחין וסי' ויאמר הגישה לי · ועיני ישראל כבדו מזקן · ויקח יוסף את שניהם · ויגש את פר החטאת · ויאמר דוד אל אביתר הגישה · וחד ויגש וגדען בא ויעש גדי עזים: ויבא חד מן כ"א וסי' במס' רבת: וירח ב' וסי' וירח את ריח בגדיו ויברכהו · וירח יי' את ריח הניחח: כריח ב' וסי' ראה ריח בני · וריח שלמותיך כריח: ברכו ד' וסי' ויגש וישק לו וירח · וישטם עשו · אשר ברכו יי' צבאות · עמיאל הששי יששכר: נתנת האלהים ז' וסי' בדניאל סימן א':

לאחיך · בני הפילגשים : בני אמך · עשו ובניו : אורריך ארור · כל אחד מאורריך וכן וברכיך כמו ארור ורבים ככה וכן ומברכיך : מי איפה · מי זה ואכה הוא פתי מלות · ויו ואברכהו קמוץ בעבור היותו פועל עבר ואו היה בפתח נדול היה לעתיד : במרמה · שלא דבר אמת : הכי · כמו אמת וכן הכי אחי אתה : קרא · הקורא שמו יעקב : ויעקבני · כמו מרמה וכן בעקבה ויתכן היותו מגזר עקוב הלב והעקוב הפך המישור : אצלת לי · עזבת לי אצלך והוא מגזרת ואצלתי מן הרוח : הן גביר שמתיו לך · בברכתי גם כן נתתי לו בדבורי יש אומרים כי איפה עם אלף בסוף מלה אחת כמו עתה : והיה כאשר תריד · כמו תרדה והם ב׳ שרשים ויש שהוא כמו אריד בשיחי והטעם כאשר תריד לשם ירחמך : ופרקת · מגזרת מפרק הרים ומהם מפרקתו · ויש בברכות אלו כמה שאלות קשות אם הברכה היתה כנואה איך לא ידע את מי יברך והשיבו כנוני הדור כי השם אמר לו כשבא יעקב ברך את זה ואילו היה כן היה אומר יצחק לעשו השם צוני ועוד למה בירך לעשו בעבור שבכה ואחרים אמרו כי לא היה יצחק נביא וברכתו לא נתקיימה גם אלה טעו כי הנה הכתוב אמר וירא י״י אליו גם אמ׳ דוד ובנביאיו אל תרעו ואחרי׳ אמרו מה תועלת יש בדברים אחרי שהיתה מחשבתו על עשו והנה הדבר היה בספק אצלו כי כן אמר הקול קול יעקב ובירך מי שיהיה מהם כי בניו היו שניהם ויש אומ׳ איך אמר השם ורב יעבד צעיר גם כן אמ׳ יצחק ואת אחיך תעבד · והגאון דחה זו השאלה בקנה רצוץ בעבור שמצא וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו והנה שכח וישתחו ארצה שבע פעמי׳ · והנכון בעיני שברכת הנביא כעין תפלה היא והשם שמע תפלתו כי עיקר זאת הברכה על זרעם ושנים שלא הקיצו משכנתה ולא יחשבו כי אכחנו בגלות אדום ולא כן הדבר רק אדום היה תחת יד יהודה וכן כתוב ויפשע אדום מתחת יד יהודה גם יואב הכרית כל זכר באדום ובעבור שהיו תחת יד יהודה שמחו ביום אידינו והיו אומרים לבבליים ערו ערו עד היסוד בה ויותר היה קשה על ישר׳ החרב׳ שהיה אדום מחרף אותם מרעתם וכן טעם שישי ושמחי בת אדום ג״כ אל תשמח לבני יהודה גם בימי הורקנוס הזקן שמם שומרי ירושלם והכניסם בברית מילה גם בימי אגריפס כאשר כלכדה ירושלם באו גדודי אדום לעזור ליהודה ורומי שהגלתנו היא מזרע כתים וכן אמר המתרגם וצים מיד כתים והיא מלכות יון בעצמה כאשר פירשתי בספר דניאל והיו אכשי׳ מתי מספר שהאמינו באיש שסמוהו שוה וכאשר האמינ׳ רומי בימי קוסטנטין שחדש כל הדתו׳ שם על דגלו צור׳ תלוי על יד כותר אדומי ולא היו בעולם ששמרו התורה החדש׳ חוץ מאדומיי׳ מעטים על כן נקראה רומי מלכו׳ אדום ג״כ יקראו היום אכשי מצרי׳ ושבא וארץ עילם ישמעאלי׳ ואין בהם מי שהוא מזרע ישמעאלים כי אם מתי מעט ·

בני אמך · ויעקב אמ׳ ליהודה בני אביך לפי שהיו לו בני׳ מכמה אמהות וכאן שלא נשא אלא אשה אחת אומר בני אמך : אורריך ארור ומברכיך ברוך · ובבלעם הוא אומר מברכיך ברוך ואורריך ארור הצדיקים תחלתם יסורים וסופן שלוה ואורריהם ומצעריהם קודמי׳ למברכיהם לפיכך יצחק הקדי׳ קללת אוררי׳ לברכת מברכים והרשעים ת תחלתם שלוה וסופן יסורין לפיכך בלעם הקדים ברכ׳ לקללה : יצא יצא · זה יוצא וזה בא : ויחרד · כתרגומו לשון תמיה ומדרשו ראה גהינם פתוחה מתחתיו : מי איפה · לשון לעצמו משמש עם כמה דברי׳ איפה איה פה מי הו׳ ואיפה הוא הצד ציד : ואוכל מכל · מכל טעמים שבקשתי לטעו׳ טעמתי בו : גם ברוך יהיה · שלא תאמר אילולי ש שרימה יעקב לאביו ל לא נטל את הברכות לכך הסכים וברכו ת מדעתו : במרמה : בחכמה : הכי קרא שמו · לשון תמיה הוא כמו הכי אחי אתה ש שמא לכך נקרא שמו יעקב על שם סופו ש שהוא עתיד לעקבני תנחומא למה חרד יצחק אמר מה עון יש בי שברכתי קטן לפני גדו׳ ושיניתי סדר היחס התחיל עשו מצעק ו ויעקבני זה פעמים אמר לו אביו מה עשה לך אמ׳ לו את בכורתי לקח אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא ע עברתי על שורת הדין עכשיו לבכור ברכתי גם ברוך יהיה : ויעקבני · כתרגומו וכמני ארבני וארב וכמן ויש מתרגמין וחכמני נתחכם לי : אצלת · לשון הפרשה כמו ויאצל : הן גביר · ברכה זו שביעית ה היא והוא עושה אותה ראשונה אמ׳ לו מה תועלת לך בברכה אם תקנה נכסים שלו הם שהרי גביר שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו : ולך איפה מה אעשה · איה איפה אבקש מה לעשות לך : הברכה אחת · ה״א זו משמשת לשו׳ תמיה כ כמו הבמחני׳ השמנה היא הכמות נבל : משמני הארץ וגו׳ · זו איטליא של יון : והיה כאשר תריד · לשון כער כמו אריד בשיחי כלומר כשיעברו ישראל על התורה ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל : ופרקת עלו וגו׳ · יקרבו ימי אבל אבי כמשמעו שלא אצער את אבא ומדרש אגדה לכמה פנים יש : ויגר

יצא ז׳ ג׳ מל׳ וד׳ חס׳ מס׳ בפרשת נח׳ · מאת פני ה׳ וסי׳ ויהי כאשר כלה יצחק · לכו נא הגברים · שאו את אחיכם מאת פני · ויקרב מאת פני הבית מבין המזבח · דמלכים · ויצא השטן מאת פני · תנינא : ויאכל ה׳ רפין וסי׳ יקם אבי ויאכל · נטה את ידך בארב׳ ויעל · קראן לו ויאכל לחם · ויאמ׳ לו גם אני נביא כמוך · יבא דודי לגנו : ויחרד

		תרגום			מקרא
לַאֲחוּךְ וְיִסְגְּדוּן לָךְ בְּנֵי אִמָּךְ לִיטָךְ יְהוֹן לִיטִין וּבָרְכָךְ יְהוֹן בְּרִיכִין׃	ז		ל׳ ואי׳ ואורריך	לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ׃	א
וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי יִצְחָק לְבָרָכָא יָת יַעֲקֹב וַהֲוָה בְּרַם מִפַּק נְפַק יַעֲקֹב מִן קֳדָם יִצְחָק אֲבוּהִי וְעֵשָׂו אֲחוּהִי עָל מִצֵּידֵיהּ׃	ט		ז׳ ה׳	וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ׃	
וַעֲבַד אַף הוּא תַּבְשִׁילִין וְאַעִיל לַאֲבוּהִי וַאֲמַר לַאֲבוּהִי יְקוּם אַבָּא וְיֵיכוּל מִצֵּידָא דִבְרֵיהּ בְּדִיל דִּתְבָרְכִנַּנִי נַפְשָׁךְ׃	ל		ה׳ר / ל׳ חס	וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מִצֵּיד בְּנוֹ בַּעֲבֻר תְּבָרְכַנִּי נַפְשֶׁךָ׃	
וַאֲמַר לֵיהּ יִצְחָק אֲבוּהִי מַן אַתְּ וַאֲמַר אֲנָא בְּרָךְ בּוּכְרָךְ עֵשָׂו׃	לא		ל׳ חס	וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי אָתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בִּנְךָ בְכֹרְךָ עֵשָׂו׃	
וּתְוַהּ יִצְחָק תְּוָהָא רַבָּא עַד לַחֲדָא וַאֲמַר מַן הוּא דֵיכִי דִּצְדָא צֵידָא וְאַעִיל לִי וַאֲכַלִית מִכֹּלָּא עַד לָא אַתֵּית וּבָרֵיכְתֵּיהּ אַף בְּרִיךְ יְהֵי׃	לב		כל אור׳ חס בתר תל׳ / ל׳ ל׳ מלעיל / ל׳ קמ׳ וא׳ פת׳ / ל׳ ל׳ ויחרד בתרע אחר	וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי אֵפוֹא הוּא הַצָּד צַיִד וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וָאֲבָרְכֵהוּ גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה׃	
כַּד שְׁמַע עֵשָׂו יָת פִּתְגָּמֵי אֲבוּהִי וּצְוַח צְוָחָא רַבָּא וּמְרִירָא עַד לַחֲדָא וַאֲמַר לַאֲבוּהִי בָּרֵיךְ אַף לִי אַבָּא׃	לג			כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת דִּבְרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרְכֵנִי גַם אָנִי אָבִי׃	
וַאֲמַר עַל אֲחוּךְ בְּחוּכְמָא וְקַבֵּיל בִּרְכְתָךְ׃	לד			וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ׃	
וַאֲמַר יָאוּת קְרָא שְׁמֵיהּ יַעֲקֹב וְחַכְּמַנִי דְּנַן תַּרְתֵּין זִמְנִין יָת בְּכֵירוּתִי נְסֵיב וְהָא כְעַן קַבֵּיל בִּרְכְתִי וַאֲמַר הֲלָא שְׁבַקְתְּ לִי בִּרְכְתָא׃	לה		ל׳ קמ׳ וא׳ פת׳	וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַעֲמַיִם אֶת בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמַר הֲלֹא אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה׃	
וַאֲתֵיב יִצְחָק וַאֲמַר לְעֵשָׂו הָא רַב שַׁוִּיתֵיהּ עֲלָךְ וְיָת כָּל אֲחוֹהִי יְהָבִית לֵיהּ לְעַבְדִּין וּבַעֲבוּר וּבַחֲמַר סְעַדְתֵּיהּ וּלְךָ כְּעַן מָה אַעְבֵּיד בְּרִי׃	לו			וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ וְאֶת כָּל אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סְמַכְתִּיו וּלְכָה אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי׃	
וַאֲמַר עֵשָׂו לַאֲבוּהִי הֲבִרְכְתָא חֲדָא הִיא לָךְ אַבָּא בָּרֵיךְ אַף לִי אַבָּא וַאֲרֵים עֵשָׂו קָלֵיהּ וּבְכָא׃	לז		כל אור׳ ה׳ בתה	וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל אָבִיו הַבְרָכָה אַחַת הִוא לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם אָנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃	
וַאֲתֵיב יִצְחָק אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵיהּ הָא מְטוּבָא דְּאַרְעָא יְהֵי מוֹתְבָךְ וּמִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָא׃	לח		ג׳ חס	וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל׃	
וְעַל חַרְבָּךְ תֵּיחֵי וְיָת אֲחוּךְ תִּפְלַח וִיהֵי כַּד יַעְבְּרוּן בְּנוֹהִי עַל פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא וְתַעְדֵּי נִירֵיהּ מֵעַל צַוְּרָךְ׃	לט			וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה וְאֶת אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ׃	

Marginal Masorah notes: ואכל ה׳ וכו׳ קמ׳ עמ׳ דלחמא ובכר בנגינות · ויאמר יד בטע׳ כזר · גם אל׳ מן חד הד מן תרתין תיב׳ לא ככני׳ ו׳ מרי׳ תיבות׳ רחטע׳ דלת · הכי ת׳ וכו׳ יעקב בלחתלת כמין בטות׳ · ולכה ד׳ כתיב ה׳ בסוף · ועל חבי הככר בנקוקים ·

ג׳ וס׳ יצחק · אחיבלך · ויחרד האיש וילפת · ואוכל ל׳ ואכל מכל · וחד ואוכל פתי לברי · ואברכהו ב׳ פתחוא׳ קמץ וס׳ בתר׳ תבא ואברכהו · ואברכהו וארבהו · דאו׳ קמץ : במרמ׳ ב׳ כאו׳ וס׳ בא אחיך במרמ׳ · ואת חכו׳ אבינ במרמה : ויאמ׳ ז׳ פס׳ אית כהון ויאמ׳ ויאמר וס׳ במס׳ רבת׳ : הכי ה׳ וס׳ הכי קרא שמו · הכי אחי אתה · הכי יש עוד אשר נותר לבית שאול · מן השלשה הכי נכבד · הכי אמרתי הבו לי : לקח ב׳ זקף קמ׳ וס׳ את בכרתי לקח · מעני השיב ידו : ולכה ד׳ כתיב ה״א בסוף תיבות וס׳ ולכה איפא מה אעשה בני · ולכה אין בשורה מוצאת · שמלה לכה קצין · ולכה לישועתה לנו · וכל לשון הליכה כה׳ ה״א במ״ג וס׳ לך נא אתי אל מקום · ויאמר לנערו לך וקרבה · לך נתראה פנים · דו״ה : קלו כל אורי׳ חס׳ בב״א מלא ונשמע קולו בבאו : מושבך ג׳ וס׳ הנה משמני הארץ · איתן מושבך · כי יפקד מושבך : מעל ג׳ ומטל השמים · ברכות שמים · יקרא אל השמים :

ויגדל

ויגד לרבקה. ברוח הקדש הוגד לה מה שעשו מהרהר בלבו: מתנחם. נחם על האחוה לחשוב מחשבה אחר להתנכר לך ולהרגך. ומדרש אגדה כבר אתה מת בעיניו ושתה עליך כוס תנחומין ופשוטו לשון תנחומין מתנחם הוא על הברכות בהריגתך: אחדים. מועטים: למה אשכל. אהיה שכולה משניכם הקובר את בניו קרוי שכול וכן ביעקב אמר כאשר שכלתי שכלתי: גם שניכם. אם יקום עליך ואתה תהרגנו יעמדו בניו ויהרגוך ורוח הקדש נזרקה בה ונתנבאת שבו ביום אחד ימותו כמו שמפורש בהמקנה אחתנו: קצתי בחיי. מאסתי בחיי: פדנה. כמו לפדן: ביתה בתואל. לבית בתואל כל תיבה שצריכה למד בתחלתה הטיל לה הא בסופה: ואל שדי. מי שדי בברכותיו למתברכין מפיו יברך אותך: את ברכת אברהם. שאמר לו ואעשך לגוי גדול: והתברכו בזרעך. יהיו אותן ברכות האמורות בשבילך: מנך יצא. אותו הגוי ואותו הזרע המבורך: אם יעקב ועשו. איני יודע מה מלמדנו: וישמע יעקב. מחובר לענין של מעלה וירא עשו כי ברך יצחק וגו׳ וכי שלח אותו פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם וכי רעות בנות כנען והלך גם הוא אל ישמעאל: אחות נביות. ממשמע שנאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת ישמעאל משיעדה לבנו קודם נשואיה והשיאה נביות אחיה ולמדנו שהיה יעקב באותו הפרק בן ס״ג שנים שהרי ישמעאל בן ע״ד שנים היה כשנולד יצחק וי״ד שנה היה גדול ישמעאל מיצחק ויצחק בן ששים שנה בלדת אותן הרי שבעים וד׳ ושנותיו היו קל״ז שנה ואלה שני חיי ישמעאל וגו׳ נמצא יעקב כשמת ישמעאל בן ס״ג היה ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י״ד שנה ואחר כך הלך לחרן שהרי לא שהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא י״ד שנה שנ׳ עבדתיך י״ד שנה ב בנתי בנותיך ושש שנים בצאנך ושכר הצאן משנולד יוסף היה שנא׳ ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו׳ וכתוב ויוסף בן ל׳ שנה היה כשמלך ומשם עד שירד יעקב למצרים ט׳ שנים ז׳ של שובע וב׳ של רעב ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה צא וחשוב י״ד שלפני לידת יוסף ול׳ של יוסף וט׳ משמלך עד שבא יעקב הרי נ״ג וכשפירש מאביו היה בן ס״ג הרי קי״ו והוא אומר שלשים ומאת שנה הרי חסרים י״ד שנים הא למדת שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר י״ד שנה: על נשיו. הוסיף רשעה על רשעתו שלא גרש את הראשונות: חסלת אלה תולדות:

אמירה בלבו י׳ וס׳ בפרשת לך לך: קריבת מיתה ד׳ וס׳ ויקרבו ימי אבל אבי ואהרגה. ויקרבו ימי ישראל למות הן קרבו ימיך למות. ויקרבו ימי דוד למות: קטן הקטן ה׳ קמצין וס׳ ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן. עוד שאר הקטן. ולכפ בשה בן קטן. אחד למאה הקטן. למגדל ועד קטן. וכל אתנח וס״פ דבוותי׳: להרגך ג׳

וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי: ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך: ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה: וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך: עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית לו ושלחתי ולקחתיך משם למה אשכל גם שניכם יום אחד: ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אם לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים: ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אתו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען: קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך משם אשה מבנות לבן אחי אמך: ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים: ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלהים לאברהם: וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו: וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב ושלח אתו פדנה ארם לקחת לו משם אשה בברכו אתו ויצו עליו לאמר לא תקח אשה מבנות כנען: וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם: וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו: וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם אחות נביות על נשיו לו לאשה:

ססס

ונטר עשו דבבו ליעקב על ברכתא די ברכיה אבוהי ואמר עשו בלביה יקרבון יומי אבלא דאבא ואקטול ית יעקב אחי: ואתחוא לרבקה ית פתגמי עשו ברה רבא ושלחת וקרת ליעקב ברה זעירא ואמרת ליה הא עשו אחוך כמין לך למקטלך: וכען ברי קביל מיני וקום איזיל לך לות לבן אחי לחרן: ותתיב עמיה יומין זעירין עד דיתוב רוגזא דאחוך: עד דיתוב רוגזא דאחוך מינך ויתנשי ית די עבדת ליה ואשלח ואדברינך מתמן למא אתכל אף תרויכון יומא חד: ואמרת רבקה ליצחק עקית בחיי מן קדם בנת חתאה אם נסיב יעקב אתתא מבנת חתאה כאלין מבנת ארעא למא לי חיין: וקרא יצחק ליעקב ובריך יתיה ופקדיה ואמר ליה לא תיסב אתתא מבנת כנען: קום איזיל לפדן ארם לבית בתואל אבוהא דאמך וסב לך מתמן אתתא מבנת לבן אחוהא דאמך: ואל שדי יברך יתך ויפשינך ויסגינך ותהי לכנשת שבטין: ויתן לך ית ברכתא דאברהם לך ולבנך עמך למירתך ית ארע תותבותך די יהב יי לאברהם: ושלח יצחק ית יעקב ואזל לפדן ארם לות לבן בר בתואל ארמאה אחוהא דרבקה אמיה דיעקב ועשו: וחזא עשו ארי בריך יצחק ית יעקב ושלח יתיה לפדן ארם למסב ליה מתמן אתתא כד בריך יתיה ופקיד עלוהי למימר לא תיסב אתתא מבנת כנען: וקביל יעקב מן אבוהי ומן אמיה ואזל לפדן ארם: וחזא עשו ארי בישן בנת כנען בעיני יצחק אבוהי: ואזל עשו לות ישמעאל ונסב ית מחלת בת ישמעאל בר אברהם אחתיה דנביות על נשוהי ליה לאיתו:

ססס

אבן עזרא

וישטום. כמו איבה וכן וישטמוהו: ויאמר עשו בלבו. יתכן שגלה סודו לאחד מאוהביו ויש אומרים על דרך נבואה היה והראשון קרוב: מתנחם. מגזרת נחמה והטעם זאת היא נחמתו שיוכל להרגך וטעם אחר מגזרת וינחם בלשון ערבי: ימים אחדים. כמו ימים תהיה גאלתו שנים מועטות והאחרים פחותים מעשר: למה אשכל. פחדה שמא יהרוג זה את זה או יהרגוהו אם יהרוג אותך ויש דרש שבו אחד מתו שניהם: קצתי בחיי. כמו הפוך וכן נעלה ביהודה ונקיצנה וכן אמר הכתוב אשר אתה קץ. וכאשר שמע עשו שבירך יצחק עוד את אחיו וצוהו שלא יקח אשה מבנות כנען הלך אל דודו ולקח בתו ושמה בשמת גם מחלת כמו יתרו שהוא על דעתי חובב: אחות נביות. כבר היה מכל אחיו או שהיו לישמעאל נשים רבות וזאת היתה אחות נביות:

וס׳ מתנחם לך להרגך. ולולא באים להרגך ב׳ בנ׳: יום אחד ב׳ כ״פ ויהי ערב ויהי בקר. למה אשכל: יום אחד י׳ וס׳ ויהי ערב ויהי בקר. למה אשכל גם שניכם. ודפקום יום אחד. לא יום אחד תאכלון. הי׳ גלה את אזן שמואל. עהה אכפה יום אחד. ראש וזנב כפה ואגמון. ויחל יונה לבא בעיר. והיה יום אחד הוא יודע. ויכלו בכל אנשים. דעזרא. וחד עד יום האחד ועשרים: לקח ח׳ וחס׳ וס׳ ביחזקאל סי׳ כ״ד: קום ט״ר פ וסי׳ כו׳ במס׳ רבת׳: פדנה ארם ד׳ וס׳ קום לך פדנה. ושלח אתו. וישלח יצחק את יעקב. וישמע יעקב: ויתן חד מן י״ג רפ׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: לקחת ד׳ וס׳ את בה אחי אדני. לקחת לו משם אשה. ותלך לקחת. ויפצר בו לקחת: ויצו עליו ב׳ דס׳ וס׳ ויצו עליו לאמר לא תקח אשה. ויצו עליו פרעה: מחלת ד׳ וס׳ וילך עשו אל ישמעאל. ויקח לו רחבעם אשה את מחלת. למנצח על מחלת משכיל לדוד. למנצח על מחלת לענות משכיל: מחלת י״א בטעם לגרמיה משרת לגרשה אבל לא תמנע האזלא מבוא ביניהם וסי׳ את מחלת בת ישמעאל. אי כבוד בן פנחס בן עלי. ויען יונדב בן שמעה אחי דוד. בכל איכיו במואב ובבני עמון ובאדום. את תרתן ואת רב שקה מלכיש ירוש׳. וגם כל היהודי׳ אשר במואב. באים מדרך שער העליון מע׳ מע׳ אוחילה. ויקח עבד מלך האנשי׳. הן ישא איש בשר קדש. ויעש בירושלם חשבנו׳ דוד:

ויצא יעקב · על ידי שבשביל מרשעתו בנו כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתב וירא עשו כי ברך וגו' ומשגמר חזר לענין הראשון: ויצא · לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה וכן ויצא מן המקום אשר היתה שמה בנעמי ורות: וילך חרנה · יצא ללכת לחרן: ויפגע במקו' · לא הזכיר הכתוב באי זה מקום אלא במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המוריה שנ' בו וירא את המקו' מרחוק: ויפגע · כמו ופגע ביריחו ופגע בדבשת ורבותינו פירשו לשון תפלה כמו ואל תפגע בי ולמדנו שתקן ת תפלת ערבית ושנה ה הכתו' ולא כת' ויתפלל ללמד שקפצ' לו הארץ כמו שמפורש בפרק גיד הנשה: כי בא השמש · היה לו לכתו' ויבא השמש וילן שם · כי בא השמש משמע שמשקעה לו חמה פ פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם: וישם מראשותיו · עשאן כמין מרזב סביב ל לראשו מפני חיות ר רעות התחילו מריבות זו עם זו זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו וזאת אומר עלי יניח מיד עשאן הקב"ה אבן אח' וזהו שכ' ויקח את האבן אשר שם מראשותיו: וישכב במקום ההוא · לשון מיעוט באותו מ מקום שכב אבל י"ד שני' ששמש בבי' עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה: עולי' ויורדים · עולים תחלה ואח"כ יורדי' מלאכים שליווהו בארץ אין י יוצאין חוצה לאר' ועלו לרקיע וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו: נצב עליו · לשמרו: ואלהי יצחק · אף על פי שלא מצינו במקר' שייחד הקב"ה שמו על הצדיקים בחייהם ל לכתוב אלהי פלוני משום שנ' הן בקדושיו לא יאמין כאן ייחד שמו על יצחק לפי ש שכהו עיניו וכלוא ב בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו תנחומ': שוכב עליה · קיפל הקב"ה כל ארץ יש' תחתיו כדי שתהא נוחה ליכבש לבניו: ופרצת · וחזקת כמו וכן יפרוץ: אנכי עמך · לפי שהיה ירא מעשו ומלבן: עד אשר אם עשיתי · אם משמ' בלשון כי: דברתי לך · לברכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתיו ולא לעשו שלא אמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע אלא כי ביצחק ולא כל יצחק וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכי' אבל דבור משמש' לשון על וזה יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן: ואנכי לא ידעתי · שאם ידעתי לא ישנתי במקו' קדוש כזה: כי אם בית אלהי' · הר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ואמצעו מגיע כנגד בית המקד' שבאר שבע עומד בדרומו של יהודה וירושלם בצפונו בגבול שבין יהודה ובנימן ובית אל היה בצפון של נחלת בנימן בגבול שבין בנימן ובין בני יוסף נמצא סולם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל מגיע אמצע שפועו כנגד ירושלם וכלפי שאמ' רבותינו שאמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינ' ועוד אמרו יעקב קראו לירוש' בית אל וזו לוז היא ולא ירושלם ומהיכן למדו לומר כן אני אומ' שנעקר הר המוריה ובא לכאן וזו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקום וכשעבר יעקב על בה מדוע לא עכבו שם איהו לא יהיב ליביה להתפלל על מקום שהתפללו אבותיו ומן השמים יעכבוהו איהו עד חרן הוזל כדאמרי' בפרק גיד הנשה וקרא מוכיח וילך חרנה כי מטא לחרן אמ' אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו יהב דעתיה למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ ע"כ: מה נורא · תרגו' מה דחילו אתרא הדין דחילו שם דבר הוא כמו סובלתנו וכסו למלבם: וזה שער השמים · מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה · ומדרשו שבית המקדש שלמעלה מכוון כנגד בית המקדש שלמטה: אם

ויצא

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה: ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא: ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו: והנה יהוה נצב עליו ויאמר אני יהוה אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך: והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך: והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך והשבתיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך: וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש יהוה במקום הזה ואנכי לא ידעתי: ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים: וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשתיו וישם אתה מצבה ויצק שמן על ראשה: ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ואולם לוז שם העיר לראשנה: וידר יעקב נדר לאמר

ונפק

ונפק יעקב מבארא דשבע ואזל לחרן: וערע באתרא ובת תמן ארי על שמשא ונסיב מאבני אתרא ושוי איסדוהי ושכיב באתרא ההוא: וחלם והא סולמא נעיץ בארעא ורישיה מטי עד צית שמיא והא מלאכיא דיי סלקין ונחתין ביה: והא יקרא דיי מעתד עילוהי ואמר אנא יי אלהיה דאברהם אבוך ואלהיה דיצחק ארעא די את שכיב עלה לך אתנינה ולבנך: ויהון בנך סגיאין כעפרא דארעא ותתקף למערבא ולמדינחא ולצפונא ולדרומא ויתברכון בדילך כל זרעית ארעא ובדיל בנך: והא מימרי בסעדך ואטרינך בכל אתר דתהך ואתיבינך לארעא הדא ארי לא אשבקינך עד די אעביד ית דמלילית לך: ואיתער יעקב משינתיה ואמר בקושטא יקרא דיי שרי באתרא הדין ואנא לא הויתי ידע: ודחיל ואמר מה דחילו אתרא הדין לית דין אתר הדיוט אלהין אתר דרעוא ביה מן קדם יי ודין תרע קביל שמיא: ואקדים יעקב בצפרא ונסיב ית אבנא די שוי איסדוהי ושוי יתה קמא ואריק משחא על רישה: וקרא ית שמא דאתרא ההוא בית אל וברם לוז שמא דקרתא מלקדמין: וקיים יעקב קיים למימר

מראשתיו ח' ה' מלאי וג' חס' וסי' ויפגע במקום · וישכם יעקב בבקר · ותקח מיכל את התרפים · ויבאו המלאכים · וחניהו מעיבה · חס' · חלילה לי מיי' חס' · ועה הראה · חס' · ויבט והנה מראשתיו · וחברו: מצב ג' וסי' ויחלם והנה סלם · עם אלון מצב אשר בשכם · וצרתי עליך מצב: וראשו ד' וסי' וכגדל וראשו בשמים · וראשו מגיע השמימה · וראשו יהיה פרוע · וראשו לעב יגיע: מלאכי אלהי' ב' בעני' וסי' ויפגעו בו מלאכי אלהי' · והנה מלאכי אלהי' עולים ויורדי': והנה י"י ד' וסי' והנה י"י נצב · ויאמר צא ועמדת בהר · ויען השליש · תני' דספר · כה הראני י"י: צפנה וצפנה ח' בתור' וסי' דחסרי' אחרי הפרד לוט מעמו · והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת · ושחט אתו על ירך המזבח · דגל מחנה דן · צוריאל בן אביחיל · רב לכם סב · עלה ראש הפסגה · ויתן את השלחן באהל מועד: והנה אנכי ה' וסי' והנה אנכי עמך · והנה אנכי הולך בדרך כל · והנה אנכי בא · והנה אנכי ממציא את האדם · דגדעון · זכריה · וירדת לפני הגלגל והנה אנכי: בכל אשר תלך ג' וסי' ושמרתיך · הלא צויתיך חזק · רק חזק ואמץ מאד: והשבתיך ג' ב' מלאי' וא' חס' וסי' והנה אנכי עמך · והשבתיך בדרך אשר באת דמלכים · והשיבותיך בדרך אשר באת · דישעיה · דאורי' חס': אל האדמה חד מן ו' וסי' בבסר' רבת': ראשה ז' וסי' וישכם יעקב · וגלתה את · ותקח תמר אפר · ב' בפסו' · ותשם בפוך עיניה: וגלה על ראשה · ב' בפסוק: לוז חד מן ג' זוגין קדמא' ז' ותני' ש' ותליתאה ג' זוגין קדמ' ש' ותני' ז' בסור בבס' רבת': וידר ג' פתח וסי' וידר יעקב · וידר ישראל · וידר יפתח:

אבן עזרא

אמר הגאון כי וילך חרנה ללכת ולא הגיע כ כמשמעו ושב לבאר מה שפגע בדרך ולא הלך ביום אחר כי נצרך לין · וטעם פתחות ב"ית במקום דברי משה והטעם במקום הידוע היום וכן אמר הושע ושם ידבר עמנו כי הוא התנבא על ירבעם בן יואש והוא היה בבית אל ואמר לשון רבים בעדו ובעד עמוס ובספר עמוס מבואר · ועל דרך הפשט לא יתכן להיות ויפגע כמו ואל תפגע בי כי לא מצאנו במקרא שיקר' השם מקום ואל תשי' לבך לדרש ממקום אחר כי איננו כלל על הפשט ומלת אחר לעד: מאבני המקום · טעמו אחת מאבני המקו': מראשותיו · לשון רבים כמו מרגלותיו והתימה מרב שמואל שערב אלומות בני אדם עם חלום הנבואה · ודרך סלם להיות משל הוא על מספר שיני דרש הוא והר' שלמה הספרדי אמר כי סלם רמז לנשמה ה העליונה ומלאכי אלהי' מחשבות החכמה ואמר רבי ישועה כי טעם סולם שעלתה בו תפלתו וירדה ישועתו מן השמים ואלה המפרשי' לא ראו נבואת זכריה ועמוס וירמיה והטעם דרך משל כי כל דבר לא יאחר מן השם ודברי מטה תלויי' בעליוני' וכאילו סלם ביניהן שעלו ה המלאכים בו להודיע הדברים אחר שהתהלכו בארץ גם כן כתוב ומלאכים אחרים יורדים למלאת שליחו' השם כדרך מלך עם משרתיו: ופרצת · כמו ורבית וכן ויפרוץ האיש: אכן יש י"י · הטעם בעבור שיתנבאו מקומות יראו שם נסי' ולא אוכל לפרש למה זה כי סוד מופלא הוא: כי אם בית אלהי' · שיתפלל אדם בו בשעת צרכו ותשמע תפלתו כי המקו' נבחר · ורבים יתמהו איך הקים יעקב מצבה והנה שכחו כי י"ב מצבות הקים משה והכתוב לא אסר לשום מצבה לשם רק אמ' לא תקי' לך מצבה אשר שנא ובגעתי אל מקומו אפרשנו: ויצק שמן על ראשה · להכירה בשובו · וטעם

אם יהיה אלהים עמדי · אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי כמו שאמר לי הנה אנכי עמך : ושמרני · כמו שאמר לי ושמרתיך בכל אשר תלך : ונתן לי לחם לאכל · כמו שאמר כי לא אעזבך והמבקש לחם הוא קרוי כעזוב שנאמר ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם : ושבתי · כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה : בשלום · שלם מן החטא שלא אלמד מדרכי לבן : והיה יי׳ לי לאלהים · שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעי כמו שאמר אשר דברתי לך והבטחה זו הבטיח לאברהם שנאמר להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך : והאבן הזאת · כך תפרש וי״ו זו של והאבן אם תעשה לי את אלה ואף אני אעשה זאת : והאבן הזאת אשר שמתי מצבה ו וגו׳ · כתרגומו אהא פלח עלה קדם יי׳ וכן עשה בשובו מפדן ארם כשאמר לו קום עלה בית אל מה נאמר שם ויצב יעקב מצבה ויסך עליה נסך : וישא יעקב רגליו · משנתבשר בשורה טוב׳ והובטח בשמירה נשא לבו את רגליו ו ונעשה קל ללכת כך מפורש בבראשית ר רבה : ישקו העדרי׳ · משקים הרועים את העדרי׳ והמקרא דבר בלשון קצרה : ונאספו · רגילים היו ליאסף לפי שהיתה האבן גדולה : וגללו · ונוללין ותרגומו ומגנדרין כל לשון ה הווה משתנה לדבר בלשון עתיד ובלשון עבר לפי שכל דבר ההווה תמיד כבר ה היה ועתיד להיות : והשיבו · ומתיבין : באה עם הצאן · הטע׳ באל״ף ותרגומו אתיא : ורחל באה · הטעם למעלה בבי״ת ותרגומו אתת ה הראשון לשון עושה והשני לשון עשתה : הן עוד היום גדול · לפי שראה אותם ר רובצים כסבור ש שרוצי׳ לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד אמר להם הן עוד היום גדול אם שכירי׳ אתם לא השלמתם פעולת היום ואם ה הבהמות שלכם אף עפ״כ לא עת האסף המקנה וגו׳ בראשית רבה : לא נוכל · להשקות לפי שהאבן גדולה : וגללו · זה מתורגם ויגנדרון לפי שהוא לשון עתיד : ויגש יעקב ויגל · כאדם שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית להודיעך ש שכחו גדול : ויבך · שצפה ברוח הקדש שאינה נכנסת עמו לקבורה · דבר אחר לפי שבא בידים ר ריקניות אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין בידי כלום לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להרגו והשיגו ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו אמ׳ מה אעשה לציווי של אבא אמר לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת : כי

הולך ט׳ מלאים מסור בפרשת תולדת : ללבש ב׳ וחס׳ וסי׳ בגד · את הבגדים : ושבתי ב׳ וסי׳ ושבתי בשלום · אך טוב וחסד ירדפוני · וכל שבות דכוו׳ : והיה י׳ ו׳ מסור בזכריה ס׳ י״ר : בית אלהי׳ ה׳ בתו׳ ונביאי׳ וכתו׳ ב״מ ד״ה ועזרא וסי׳ אין זה כי אם בית אלהים · והאבן הזאת · והאיש מיכה לו בית אלהים · ויבאו אל חלקיהו · עד

אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש : ושבתי בשלום אל בית אבי והיה יהוה לי לאלהים : והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך :

כט וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם : וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רבצים עליה כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים והאבן גדלה על פי הבאר : ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את האבן על פי הבאר למקמה : ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם ויאמרו מחרן אנחנו : ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור ויאמרו ידענו : ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן : ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו : ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקינו הצאן : עודנו מדבר עמם ורחל באה עם הצאן אשר לאביה כי רעה הוא : ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו : וישק יעקב לרחל וישא את קלו ויבך : ויגד יעקב לרחל

אם יהי מימרא דיי בסעדי ויטרינני באורחא הדא די אנא אזיל ויתן לי לחים למיכל וכסו למלבש : ואתוב בשלם לבית אבא ויהי מימרא דיי לי לאלהא : ואבנא הדא די שויתי קמא תהי דאהי פלח עלה קדם יי וכל די תתן לי חד מן עסרא אפרשניה קדמך : ונטל יעקב ריגלוהי ואזל לארעא בני מדינחא : וחזא והא בירא בחקלא והא תמן תלתא עדרין דען רביעין עלה ארי מן בירא ההיא משקן עדריא ואבנא רבתא על פומא דבירא : ומתכנשין תמן כל עדריא ומגנדרין ית אבנא מעל פומא דבירא ומשקן ית ענא ומתיבין ית אבנא על פומא דבירא לאתרה : ואמר להון יעקב אחי מנן אתון ואמרו מחרן אנחנא : ואמר להון הידעתון ית לבן בר נחור ואמרו ידעין : ואמר להון השלם ליה ואמרו שלם והא רחל ברתיה אתיא עם ענא : ואמר הא עוד יומא סגילא עדן למיכנש בעיר אשקו ענא ואזילו רעו : ואמרו לא ניכול עד די יתכנשון כל עדריא ויגנדרון ית אבנא מעל פומא דבירא ונשקי ענא : עד דהוא ממליל עמהון ורחל אתת עם ענא די לאבוהא ארי רעיתא היא : והוה כד חזא יעקב ית רחל בת לבן אחוהא דאמיה וית ענא דלבן אחוהא דאמיה וקריב יעקב וגנדר ית אבנא מעל פומא דבירא ואשקי ית ענא דלבן אחוהא דאמיה : ונשק יעקב לרחל וארים ית קליה ובכא : וחוי יעקב לרחל

אבן עזרא

וטעם והיה יי׳ לי לאלהים זה השם הנכבד כי כן כתוב והנה יי׳ נצב עליו ובפרשת ואלה שמות ת תמצאנו · וטעם יהיה בית אלהים מקום קבוע לתפלתי ולהוציא שם מעשר מכל אשר תתן לי מתון להתו למי שהוא ראוי לקחתו לכבוד ה׳ ולהיו לוי עשירי דרך דרש כי אין בתורה שיתן האדם מעשר בניו רק מ מעשר בקר וצאן ותבואה : וירא · מלה זרה בעבור שנפתח הי״וד והמלה מהבנין הקל ואין אחר הי״וד אחת מאותיות הגרון שהיא משפט להרחיב את אשר לפניהם ואין ראוי לאדם לאמר הוא הוא שיאמ׳ כן עם חבריה יו״ד שהם סימני המשרתים ולפ דעתי כאשר רצו לאמר מן ראה על משקל וישב ממנו שבי והנה חסר הא׳ ראה גם לא יתכן שיהיה האל״ף נראה בסוף המלה והנה ישאר בחירק תחת הי״וד והנה יהיה משקלו ויש בגדלו ויתערב עם לשון ירא על כן פתחו הי״וד : וגללו · הרועים את האבן : מאין · שאלה על מקום ולאמרו בלא מ״ם לא יתכן כי אז יהיה לאין גם כתב וכן עם מ״ם הן אתם מאין : והנה רחל בתו באה · מלרע שהוא תאר השם כמו פועל : ורחל באה · מלעיל והוא פועל עבר : ויגד יעקב לרחל מאוחר וטעמו וכבר הגיד יעקב לרחל ואחר כן וישק ורבים כמוהו :

את

בית אלהים אדרים · ודה ועזר׳ את בהון כ״ה בית אלהים וסי׳ מסור בסר׳ רבת׳ : ישקו ג׳ בקרי׳ וסי׳ כי מן הבאר ההיא ישקו · ולא ישקו אתם כוס תנחומים · ישקו כל חיתו שדי · אנך : והאבן ב׳ וסי׳ והאבן הזאת · והאבן גדלה על פי : י׳ ר״פ מלה חדא ומלה תניי׳ שמה וסי׳ ונאספו שמה כל · ונעדתי שמה לבני ישראל · לנוס שמה רוצח · דאז יבדיל · וחברו דיהושע · והבאתם שמה עלותיכם וזבחיכם · ויסרו שמה ויבאו אל בית · וישלח שמה סוסים ורכב · ובאת שמה וראה שם יהוא · ובאו שמה והסירו את · כי שמה ישבו בסאות : ויאמר להם כב״ וכל קריא׳ מסור בבס׳ רבת׳ : הידעתם ג׳ וסי׳ הידעתם את לבן בן נחור · ויאמר מלך ישראל הידעתם כי לנו · ויענו חמשת האנשים : באה י״א בטעם מלרע מסור במסר׳ רבת׳ : ויאמרו ג׳ ר״פ בטעם זרקא וסי׳ ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו · ויאמרו אל משה הבבלי · ויאמרו לי הנשארים · דעזרא : יאספו ד׳ וסי׳ ו אמרו לא נוכל · לא יאספו ולא יקברו · והיו חללי יי׳ ביום ההוא · ואלי יאספו כל חרד · בעזרא : ורחל ה׳ וסי׳ ורחל באה עם הצאן · ורחל היתה יפת תאר · ויפתח את רחמה ורחל · ורחל לקחה את התרפים · ואחר נגש יוסף ורחל : רעה ג׳ בתלת לישנ׳ ב׳ מלרע וא׳ מלעיל וסי׳ עודנו מדבר עמם · רעה התרועעה הארץ · שן רעה ורגל מועדת : ויגל ב׳ בתרי לישני ובלעיל וסי׳ ויגל את האבן · לכן שמח לבי ויגל כבודי :

כי אחי אביה הוא. קרוב לאביה כמו כי אנשים אחים אנחנו. ומדרשו אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאות ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו הכשרה: ותגד לאביה. אמה מתה ולא היה לה להגיד אלא לו: וירץ לקראתו. כסבור ממון הוא טעון שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונין: ויחבק. כשלא ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והנם בחיקו: וינשק לו. אמר שמא מרגליות הביא והנם בפיו: ויספר ללבן. שלא בא אלא מתוך אונס אחיו ושנטלו ממונו ממנו: אך עצמי ובשרי. מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין בידך כלום אלא מפני קורבה אטפל בך חדש ימים וכן עשה ואף זו לא לחנם שהיה רועה צאנו: הכי אחי אתה. לשון תימה וכי בשביל שאחי אתה תעבדני חנם: ועבדתני. כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהיא לשון עבר הוסף וי"ו בראשה והיא הופכת התיבה להבא: רכות. שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובוכה שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה לקטן: תואר. הוא צורת הפרצוף לשון יתארהו בשרד קונפא"ס בלע"ז: מראה. הוא זיו קלסתר: אעבדך שבע שנים. הן ימים אחדים שאמרה לו אמו וישבת עמו ימים אחדים ותדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו בעיניו כימים אחדים: ברחל בתך הקטנה. כל הסימנין הללו למה לפי שיודע בו שהוא רמאי אמר לו אעבדך ברחל ושמא תאמר רחל אחרת מן השוק תלמוד לומר בתך ושמא תאמר אחליף ללאה שמה ואקרא שמה רחל תלמוד לומר הקטנה ואעפ"כ לא הועיל: מלאו ימי. שאמרה לי אמי ועוד מלאו ימי שהרי אני בן פ"ד שנה ואימתי אעמיד שנים עשר שבטים וזהו שנאמר ואבואה אליה והלא קל שבקלים אינו אומר כן אלא להוליד תולדות אמר כן: ויהי בבקר והנה היא לאה. אבל בלילה לא היתה לאה לפי שמסר יעקב סימנים לרחל וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשו תכלם אחותי עמדה ומסרה לה אותן סימנים: מלא שבוע זאת. דבוק הוא שהרי נקוד בחטף שבוע של זאת והן שבעת ימי המשתה בתלמוד ירושלמי במועד קטן ואי אפשר לומר שבוע זאת שמם שאם כן היה צריך לינקד בפתח ועוד ששבוע לשון זכר כדכתיב שבעה שבועות תספר לך לפיכך אין משמע שבוע אלא של שבעה שטיינ"א בלע"ז: ונתנה לך. לשון רבים כמו נרדה ונבלה ונשרפה אף זה לשון ונתן: גם את זאת. מיד לאחר ז' ימי המשתה ותעבוד לאחר נשואיה: שבע שנים אחרות. אחרות הקישן לראשונות מה ראשונות באמונה אף האחרונות באמונה אע"פ שברמאות בא עליו:

וכי ל' זוגין יחידאין מסור בבסר' רבת': שמע ה' וס' את שמע יעקב. לא תשא שמע. ומלכת שבא שמעה. וחברו. כאשר שמע למצרים: ויביאהו ה' וס' ויהי כשמע לבן. ויבל לחמורים. ויביאהו אל אמו. וישלח ויביאהו והוא אדמוני. ויביאהו אל ארץ כנען. וכלהון מ"ל וכל ד"הדכו' מ"ל בבא חסר. ולתשובת השנה: הכי

כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא ותרץ ותגד לאביה: ויהי כשמע לבן את שמע יעקב בן אחתו וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו ויביאהו אל ביתו ויספר ללבן את כל הדברים האלה: ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי אתה וישב עמו חדש ימים: ויאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני חנם הגידה לי מה משכרתך: וללבן שתי בנות שם הגדלה לאה ושם הקטנה רחל: ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה: ויאהב יעקב את רחל ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה: ויאמר לבן טוב תתי אתה לך מתתי אתה לאיש אחר שבה עמדי: ויעבד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אתה: ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה: ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה: ויהי בערב ויקח את לאה בתו ויבא אתה אליו ויבא אליה: ויתן לבן לה את זלפה שפחתו ללאה בתו שפחה: ויהי בבקר והנה הוא לאה ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתי עמך ולמה רמיתני: ויאמר לבן לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה: מלא שבע זאת ונתנה לך גם את זאת בעבדה אשר תעבד עמדי עוד שבע שנים אחרות: ויעש יעקב כן וימלא שבע זאת ויתן לו את רחל בתו לו לאשה: ויתן לבן לרחל בתו את בלהה שפחתו לה לשפחה: ויבא גם אל רחל ויאהב גם את רחל מלאה ויעבד עמו עוד שבע שנים אחרות: וירא יהוה כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה: ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה יהוה בעניי כי עתה יאהבני אישי:

ארי בר אחת אבוהא הוא וארי בר רבקה הוא ורהטת וחויאת לאבוהא: והוה כד שמע לבן ית שמע יעקב בר אחתיה ורהט לקדמותיה וגפיף ליה ונשיק ליה ואעליה לביתיה ואשתעי ללבן ית כל פתגמיא האלין: ואמר ליה לבן ברם קריבי ובסרי את ויתיב עמיה ירח יומין: ואמר לבן ליעקב המדאחי את ותפלחינני מגן חוי לי מה אגרך: וללבן תרתין בנן שום רבתא לאה ושום זעירתא רחל: ועיני לאה יאין ורחל הות שפירא בריוא ויאיא בחיזוא: ורחים יעקב ית רחל ואמר אפלחינך שבע שנין ברחל ברתך זעירתא: ואמר לבן טב דאיתן יתה לך מדאיתן יתה לגבר אוחרן תיב עמי: ופלח יעקב ברחל שבע שנין והוו בעינוהי כיומין זעירין בדרחים יתה: ואמר יעקב ללבן הב ית אתתי ארי שלימו יומי פולחני ואעול לותה: וכנש לבן ית כל אנשי אתרא ועבד משתיא: והוה ברמשא ודבר ית לאה ברתיה ואעיל יתה לותיה ועל לותה: ויהב לבן לה ית זלפה אמתיה ללאה ברתיה לאמהו: והוה בצפרא והא היא לאה ואמר ללבן מה דא עבדת לי הלא ברחל פלחית עמך ולמא שקרת בי: ואמר לבן לא אתעביד כן באתרנא למתן זעירתא קדם רבתא: אשלים שבועתא דא ונתן לך אף ית דא בפולחנא דתפלח עמי עוד שבע שנין אוחרנין: ועבד יעקב כן ואשלים שבועתא דדא ויהב ליה ית רחל ברתיה ליה לאנתו: ויהב לבן לרחל ברתיה ית בלהה אמתיה לה לאמהו: ועל אף לות רחל ורחים אף ית רחל מלאה ופלח עמיה עוד שבע שנין אוחרנין: וחזא יי ארי שניאתא לאה ויהב לה עדוי ורחל עקרא: ועדיאת לאה וילידת בר וקרת שמיה ראובן ארי אמרת ארי גלי קדם יי עולבני ארי כען ירחמינני בעלי:

אבן עזרא

את כל הדברים האלה. דברי הברכה: חדש ימים. כבר פירשתיו: משכרתך. על משקל מתכונת הלבני': רכות. כמשמעו ויש שואלים למה היו כן בעבור שחשבו שמחשבות השם כמחשבותיהם וכל הנבראים ראויות כצורתן להיות שוות ובן אפרים אמר שהוא חסר אלף וטעמו ארוכות והוא היה חסר אלף: יפת תאר. כמו ותאר לכם הגבול כל אבר כעין והאף והפה יפה ומראה הכל יפה או מראה על עין הפנים הנראה: ויעבד יעקב ברחל. בעבור רחל: מלא שבוע זאת. ז' ימי המשתה וזאת על לאה: יאהבני. בפתחות הבית כמו פן תדבקני הרעה:

ילוה

חרפ' ז' מסר בפרש' תולד': אתה יד' זקפין מסר במס' רבת': ועיני ג' ר"פ וס' ועיני לאה. ועיני ישר. ועיני רשעי' תכלנה. והוא חד מן י"ב זוגין מן ג' ג' ר"פ נסבין ו' בריש תיבותא וכל קרי' לא ג נסבין ו' מסור במס' רבת': מתתי ג' וס' טוב תתי אתה. מתתי את מדין בידם פן. מתתי אה נחלת אבותי: ואבואה ד' וס' ויאמר יעקב אל לבן. ביד מלאכיך חרפת. דמלכים. עתה חכמה ומדע. ואבואה אל מזבח אלהי'. וחד אבואה והי' מ"מ' בימי קציר חטים: יעשה חד מן ל"ו מסור במס' רבת': מלא ה' דגש וס' מלא שבוע זאת. מלא את אמתחת. מלא קרנך שמן. מבחר עצמים מלא. מלא פניהם קלון. וחד ומלא חפניך: ונתנה ג' וס' מלא שבוע. ונתנה לעבדי' הבתהלכי'. ונתנה העיר הזאת: וימלא ט' דגש וס' פ' שלח לך: וירא יי' חד מן ד' דס' בתו' מסר בפרשת בראשית: אישי ח' וס' יאהבני אישי. ילוה אישי. המעט קחתך. יזבלני. וימת אישי. עבדך אישי מת. אלכה ואשובה אל. תקראי אישי ולא תקראי:

הפעם

הפעם ילוה אישי. לפי שהאמהות נביאות היו ויודעות ששנים עשר שבטים יוצאים מיעקב וארבע נשים ישא אמרה מעתה אין לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי בבנים: על כן. כל מי שנאמר בו על כן מרובה בשלושים חוץ מלוי שהארון היה נשא בהם: קרא שמו לוי. תמהתי שבכולן כתיב ותקרא וזה כתיב קרא ויש מדרש אגדה באלה הדברים רבה ששלח הקב"ה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד מתנות כהונה ועל שם שלוהו במתנות קראו לוי: הפעם אודה. שנטלתי יותר מחלקי מעתה יש לי להודות: ותקנא רחל. קנאה במעשיה אמרה אלולי שצדקה ממני לא זכתה לבנים: הבה לי. וכי כך עשה אביך לאמך והלא התפלל עליה:

מתה אנכי. מכאן למי שאין לו בנים שחשוב כמת: התחת. וכי במקומו אני: ממך. את אומרת שאעשה כאבא אני איני כאבא אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים ממך מנע ולא ממני: על ברכי. כתרגו' ואנא אירבי: ואבנה גם אנכי. מהו גם אמרה לו זקנך אברהם היו לו בנים מהגר וחגר מתניו כנגד שרה אמר לה זקנתי הכניסה צרתה לביתה אמרה לו אם הדבר הזה מעכבך הנה אמתי: ואבנה גם אנכי ממנה. כשרה: דנני אלהים. דנני וחייבני וזכני: נפתולי אלהי'. מנחם בן סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל חבורים אותי המקום נתחברתי עם אחותי לזכות לבנים ואני מפרשו לשון עיקש ופתלתול נתעקשתי והפצרתי פצירות הרבה ונפתולי למקום להיות שוה לאחותי: גם יכולתי. הסכים על ידי. ואונקלוס תרגם לשון תפלה כמו נפתולי אלהים נפתלתי בקשות החביבות לפניו נתקבלתי ונעתרתי כאחותי. נפתלתי נתקבלה תפלתי ומדרשו אגד' יש רבו' בלשון נוטריקון: ותלד זלפה. בכלן נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהיתה בחור' מכולן ותינוקת בשנים ואין הריון ניכר בה וכדי לרמות יעקב נתנה לבן ללאה שלא יבין שמכניסין לו את לאה שכך מנהג ליתן שפחה הגדולה לגדולה והקטנה לקטנה: בא גד. בא מזל טוב כמו גד גדי וסיכוק לא ודומה לו העורכי' לגד שלחן ואגדה שנולד מהול כמו גודו אילנא ולא ידעתי על מה נכתב תיבה אחת. ד"א למה נקראת תיב' אחת בא גד כמו בגדת בי כשבאת אל שפחתי כאיש שבגד באשת נעורי': בימי קציר חטי'. להגיד שבחן של שבטים שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו: דודאים. סיגלי' עשב הוא ובלשון ישמעאל יסמי"ן: ולקחת גם את דודאי בני. בתמיה ולעשות עוד זאת ליקח גם את דודאי בני ותרגומו ולמיסב: לכן ישכב עמך הלילה. שלי היתה שכיבת לילה זו ואני נותנה לך תחת דודאי בנך ולפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה ליקבר עמו:

ותהר עוד ז' וסי' שמעון. לוי. יהודה. נפתלי. זבולון. אונן. רחמה: קראה ג' וסי' על כן קראה שמו יהודה. ותאמר רחל דנני. קראה שמו יעבץ. יד"י סימן: התחת ג' בקרא' וסי' ויחר אף יעקב. ויאמר אליהם יוסף. התחת זאת לא יומת שמעי: ואבנה ל' ואבנה גם אנכי ממנה. וחד אבנה אולי אבנה ממנה:

ותהר עוד ותלד בן ותאמר כי שמע יהוה כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה ותקרא שמו שמעון: ותהר עוד ותלד בן ותאמר עתה הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על כן קרא שמו לוי: ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את יהוה על כן קראה שמו יהודה ותעמד מלדת: ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחתה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי: ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן: ותאמר הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה: ותתן לו את בלהה שפחתה לאשה ויבא אליה יעקב: ותהר בלהה ותלד ליעקב בן: ותאמר רחל דנני אלהים וגם שמע בקלי ויתן לי בן על כן קראה שמו דן: ותהר עוד ותלד בלהה שפחת רחל בן שני ליעקב: ותאמר רחל נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי גם יכלתי ותקרא שמו נפתלי: ותרא לאה כי עמדה מלדת ותקח את זלפה שפחתה ותתן אתה ליעקב לאשה: ותלד זלפה שפחת לאה ליעקב בן: ותאמר לאה בגד ותקרא את שמו גד: ותלד זלפה שפחת לאה בן שני ליעקב: ותאמר לאה באשרי כי אשרוני בנות ותקרא את שמו אשר: וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנך: ותאמר לה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני ותאמר רחל לכן ישכב עמך הלילה תחת דודאי בנך:

ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת ארי שמיע קדם יי ארי סניאתא אנא ויהב לי אף ית דין וקרת שמיה שמעון: ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת הדא זמנא יתחבר לי בעלי ארי ילידת ליה תלתא בנין על כן קרא שמיה לוי: ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת הדא זמנא אודי קדם יי על כן קרת שמיה יהודה וקמת מלמילד: וחזת רחל ארי לא ילידת ליעקב וקניאת רחל באחתה ואמרת ליעקב הב לי בנין ואם לא מיתא אנא: ותקיף רוגזא דיעקב ברחל ואמר המני את בעיא הלא מן קדם יי תבעין דמנע מניך ולדא דמעין: ואמרת הא אמתי בלהה עול לותה ותליד ואנא אירבי ואתבני אף אנא מנה: ויהבת ליה ית בלהה אמתה לאנתו ועל לותה יעקב: ועדיאת בלהה וילידת ליעקב בר: ואמרת רחל דנני יי ואף קביל צלותי ויהב לי בר על כן קרת שמיה דן: ועדיאת עוד וילידת בלהה אמתא דרחל בר תניין ליעקב: ואמרת רחל קביל יי בעותי באתחננותי בצלותי חמידית דיהי לי ולד כאחתי ואף אתיהב לי וקרת שמיה נפתלי: וחזת לאה ארי קמת מלמילד ודברת ית זלפה אמתה ויהבת יתה ליעקב לאנתו: וילידת זלפה אמתא דלאה ליעקב בר: ואמרת לאה אתא גד וקרת ית שמיה גד: וילידת זלפה אמתא דלאה בר תניין ליעקב: ואמרת לאה תושבחא הות לי ארי בכן ישבחנני נשיא וקרת ית שמיה אשר: ואזל ראובן ביומי חצד חטין ואשכח יברוחין בחקלא ואיתי יתהון ללאה אמיה ואמרת רחל ללאה הבי כען לי מיברוחי דבריך: ואמרת לה הזעיר דדברת ית בעלי ולמסב אף ית יברוחי דברי ואמרת רחל בכן ישכוב עמיך בליליא חלף יברוחי דבריך:

אבן עזרא

ילוה אישי. כמו ונלוו עליך: הפעם אודה את יי'. כטעם הפעם הזאת אחר שיש לי ארבעה בנים אודה השם כי לא אחמוד להיות לי עוד כאומר אודה את השם שנתן לי כל זה ויספיק לי על כן עמדה מלדת: הבה לי בנים. שתתפלל לשם כאשר עשה אביך: התחת אלהים אנכי. כאילו אני במקום השם ויתכן שהתפלל ולא הגיע עת שמוע תפלתו: ואבנה. מפורש בדברי שרה: דנני. דגשו הנו"ן לחסרון הנו"ן הנוסף: נפתולי. שם תבנית נפעל וטעמו כאשר שיאבק עם אחר ויפתל לנצח אותו כדי להפילו וכן תתפתל. וטע' זכר אלהי' כי לכבוד השם נתתי שפחתי או השם עזרני בהאבקי: בגד. שתי מלות והאלף חסר וכן בכל וכן במה כאשר מפורש ביחזקאל וטעם גד גדוד כי יש לה גדוד בני' ויש אומרי' שפי' גד מזל טוב כאשר הוא בלשון ישמעאל וכמוהו העורכים לגד שלחן והוא כוכב צדק והנכון להיותו כמו גדודי השמי': באשרי. בעבור האשרי: דודאי. אמ' המתרג' יברוחין וכן יקראו בלשון ישמעאל ויש להם ריח טוב וכן כתוב הדודאים נתנו ריח והם על צורת בן אדם כי יש להם דמות ראש וידי' ואנכי לא ידעתי למה יועילו להריון בעבור שתולדתם קרה: תחת דודאי בנך. חלף ומכר:

יכלתי ג' וסי' נפתולי אלהים נפתלתי. ומה יכלתי עשות. בכם השיגוני עונותי ולא יכלתי לראות. אנ"ך: עמדה ד' וסי' ותרא לאה כי. וגם האשרה עמדה בשמרון. רגלי. עמדה במישור. אף חכמתי עמדה. וחד ועמדה לפני המלך: בגד ט"ו מילין כתבין מלה חדא וקריין תרין וסי' במסר' רבת': באשרי א"ב בין חד חד ב"א וסי' במסר' רבת': ולקחת ד' וסי' ותאמ' לאה המעט. וייראו האנשים כי הובאו בית יוסף. ויאמר אליו לא לבי הלך. וזאת שנית תעשו:

ותהר כל ה"א נחה בר מן תרין ... (margin)

גד יוד מן ט"ו מלין דכת' מלה חדא יקרי' תרין:

שכר שכרתיך. נתתי לרחל שכרה: בלילה הוא. הקב"ה סייעו שיצא משם יששכר: וישמע אלהים אל לאה. שהיתה מתאוה ומחזרת להרבות שבטים: זבד טוב. כתרגומו: יזבלני. לשון בית זבול הירבי"ייראלה בלע"ז בית מדור מעתה לא תהא עיקר דירתו אלא עמי שיש לי בנים כנגד כל נשיו: דינה. פרשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמה אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות ונתפללה עליו ונהפכה לנקבה: ויזכור אלהים את רחל. זכר לה שמסרה סימניה לאחותה ושהיתה מצירה שמא תעלה בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלה בלבו כששמע שאין לה בנים הוא שיסד הפייט האדמון כשט שלא חלה בבת לקחתה לו ונבהלה: אסף. הכניסה במקום שלא תראה וכן אסוף חרפתינו ולא יאסף הביתה אספו נגהם וירחך לא יאסף לא יטמן: חרפתי. שהייתי לחרפה על שאני עקרה והיו אומרים עלי שאעלה לחלקו של עשו הרשע. ואגדה כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי לתלות סרחונה משיש לה בן תולה בו מי שיבר כלי זה בנך מי אכל תאנים אלו בנך: יוסף ה' לי בן אחר. יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד להעמיד אלא שנים עשר שבטים אמרה יהי רצון שאותו שהוא עתיד להעמיד יהא ממני לכך לא נתפללה אלא על בן אחר: כאשר ילדה רחל את יוסף. משנולד שטנו של עשו שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש אש בלא להבה אינו שולט למרחוק משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב: תנה את נשי. איני רוצה לצאת כי אם ברשות: נחשתי. מנחש הייתי נסיתי בניחוש שלי שעל ידך באה לי ברכה כשבאת לכאן לא היו לי בנים שנאמר והנה רחל בתו באה עם הצאן אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו אצל הרועים עכשיו היו לו בנים שנ' וישמע את דברי בני לבן: נקבה. כתרגומו פרש אגרך: ואת אשר היה מקנך אתי. את חשבון מעוט מקנך שבא לידי מתחלה כמה היו: לרגלי. עם רגלי בשביל ביאת רגלי באת אצלך הברכה כמו העם אשר ברגליך לעם אשר ברגלי הבאים עמי: גם אנכי לביתי. לצורך ביתי עכשיו אין עושין לצרכי אלא בני וצריך אני להיות עושה גם אני עמהם וסומכן וזהו גם: נקוד

ויבא יעקב מן השדה ית׳ באיילין מאריכין בין אזלא לזרקא באורי׳ וסי׳ ויקרא פרעה שם יוסף. מן הדם אשר על המזבח. ויעבירו קול במחנה. כאשר יוסר חלב הכבש אזלא וב׳ מונחים. והעמיד הכהן את האשה. והשביע הכהן את האשה. וביום שמחתכם ומועדיכם. ויאמרו אליו בני ישראל במסלה. כל תרומת

אבן עזרא

זבדני אלהים. כטעם נתן לי חלק ואין לו אח במקר׳: יזבלני. יזבול עמי יהיה זבולו עמי ת תמיד כמו בנה בניתי בית זבול וכמוהו בני יבאוני יאחו ממני ויבואוני כלם הם פעלי׳ עומדי׳: ואחר ילדה בת. יש אומרים כי עם זבולון היתה בבטן אחת: אסף אלהים את חרפתי. כטעם כרת וכן ואסף שמחה וגיל ואחרים אמרו כי השם ראה החרפו׳ שהיו הנשים מחרפות אותי בעבור היותי עקרה וכאילו נאספו ונתחברו אל השם והנ׳ נולדו ליעקב י"ב בנים בז׳ שנים וכאשר ספרום הקדמוני׳ שבאום בני שמה חדשים ויתים במספר ויתכן שנתנה לאה שפחתה ל ליעקב קודם שנולד נפתלי גם הרתה רחל קודם שנולד זבולן וגם דינה לא ידענו מתי נולדה: אשר עבדתי אותך בהן. שב אל נשי לא אל ילדי כמו וישם דמי מלחמה בשלום: נחשתי. כמו נסיתי כי הולך היה לקראת נ נחשי׳ ויש לו תרפי׳: נקבה. לשון בווי במשקל זכר לי אלהי לטובה ופי׳ פרש וכן אשר פי יי׳ יקבנו ודגשות הקו"ף להתבלע הנו"ן בו כמו אשר ידבנו לבו: לרגלי. בעבור רגלי כי דרך בני אדם לומ׳ רגל טובה יש לפלוני והטעם כי התברכתי משעה שבאתה לביתי. הא׳ מלואה נוסף וכמהא חסר: עקדים

וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן־הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׂכֹר שְׂכַרְתִּיךָ בְּדוּדָאֵי בְּנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ בַּלַּיְלָה הוּא׃ וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל־לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן חֲמִישִׁי׃ וַתֹּאמֶר לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר־נָתַתִּי שִׁפְחָתִי לְאִישִׁי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשָּׂשכָר׃ וַתַּהַר עוֹד לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן־שִׁשִּׁי לְיַעֲקֹב׃ וַתֹּאמֶר לֵאָה זְבָדַנִי אֱלֹהִים אֹתִי זֵבֶד טוֹב הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שִׁשָּׁה בָנִים וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ זְבֻלוּן׃ וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה׃ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ׃ וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף אֱלֹהִים אֶת־חֶרְפָּתִי׃ וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יֹסֵף יְהוָה לִי בֵּן אַחֵר׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל־מְקוֹמִי וּלְאַרְצִי׃ תְּנָה אֶת־נָשַׁי וְאֶת־יְלָדַי אֲשֶׁר עָבַדְתִּי אֹתְךָ בָּהֵן וְאֵלֵכָה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עֲבֹדָתִי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָבָן אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה בִּגְלָלֶךָ׃ וַיֹּאמַר נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתֵּנָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר־הָיָה מִקְנְךָ אִתִּי׃ כִּי מְעַט אֲשֶׁר־הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרֹץ לָרֹב וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֹתְךָ לְרַגְלִי וְעַתָּה מָתַי אֶעֱשֶׂה גַם־אָנֹכִי לְבֵיתִי׃ וַיֹּאמֶר מָה אֶתֶּן־לָךְ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא־תִתֶּן־לִי מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂה־לִּי הַדָּבָר הַזֶּה אָשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנְךָ אֶשְׁמֹר׃ אֶעֱבֹר בְּכָל־צֹאנְךָ הַיּוֹם הָסֵר מִשָּׁם

ועל יעקב מן חקלא ברמשא ונפקת לאה לקדמותיה ואמרת לותי תיעול ארי מיגר אגרתיך ביברוחי דברי ושכיב עמה בליליא הוא׃ וקביל יי צלותה דלאה ועדיאת וילידת ליעקב בר חמשאי׃ ואמרת לאה יהב יי אגרי דיהבית אמתי לבעלי וקרת שמיה יששכר׃ ועדיאת עוד לאה וילידת בר שתיתאי ליעקב׃ ואמרת לאה יהב יי יתי לי חולק טב הדא זימנא יהי מדוריה דבעלי לותי ארי ילידית ליה שתא בנין וקרת ית שמיה זבולן׃ ובתר כן ילידת ברתא וקרת ית שמה דינה׃ ועל דוכרנא דרחל קדם יי וקביל צלותה יי ויהב לה עידוי׃ ועדיאת וילידת בר ואמרת כנש יי ית חסדאי׃ וקרת ית שמיה יוסף למימר יוסף יי לי בר אוחרן׃ והוה כד ילידת רחל ית יוסף ואמר יעקב ללבן שלחני ואהך לאתרי ולארעי׃ הב ית נשי וית בני די פלחית יתך בהון ואיזיל ארי את ידעת ית פולחני די פלחתך׃ ואמר ליה לבן אם כען אשכחית רחמין בעינך נסיתי וברכני יי בדילך׃ ואמר פריש אגרך עלי ואתין׃ ואמר ליה את ידעת ית די פלחתך וית די הוה בעירך עמי׃ ארי זעיר די הוה לך קדמי ותקיף למסגי ובריך יי יתך בדילי וכען אימתי אעביד אף אנא לביתי׃ ואמר מה אתן לך ואמר יעקב לא תתן לי מדעם אם תעביד לי פתגמא הדין אתוב ארעי ענך אטר׃ אעיבר בכל ענך יומא דין אעדי מתמן

הקדשי׳ אשר ירימו בני ישראל. ולא נתן סיחון את ישר׳. ואם החרש יחריש לה אישה. והיו לאחד מבני שבטי בני ישר׳. ובאו הר האמרי ואל כל שכניו. כי ירחיב יי׳ אלהיך. ואשר יבא את רעהו ביער. וסקלתם באבנים. ואכל פרי בטנך ופרי אדמתך. כל אלו במאיילא וכל פסקת׳ דכו׳ מאריכין במארכא אך לא במאיילא אך כי הגיגון שוה בכ״ב ועלי׳ וסי׳ ויאמר אליהם ראובן. הנה חרדת אלינו. ובג׳ מקומות מטרתים אזלא ומירכא בתיבה אחת לזרקא וסי׳ איהמר בנין. יצאו בנות שילו. לאוצרו׳ ולתרומו׳: זבלון ט׳ בכ״ב וסי׳ פרשת ויגש: בן כל בן הנוקף פתח בכ״ד וסי׳ בן ששי ליעקב. ויפלט בן אחד לאחימלך בן אחיטוב. ולמפיבושת בן קטן. והוליד בן פריץ. ואם הגגינה בו קמץ כגון בן חכם בן כסיל ופי׳ בן שהוא חכם במ״ו ושחט את בן הבקר. בן הישראלית. בן יברכיהו. בן משלמיה. בן יאיר. בן משלם׳ בן ברכיה. וכל מבן ומבן הלבן פתח: יוסף י״א בלשון אוסופי ג׳ מלאי׳ וח׳ חסרי׳ וסי׳ יוסף יי׳ לי בן אחר. פרעה הה"ל. וחמשתו יוסף עליו. מכעשרו. וחמישתו. והתודו את. ואדעה מה יוסף יי׳. בכם אלף פעמי׳. עליכם ועל בניכם. ואת אשר חטא. ואחריו לא יוסף. יוסף יי׳ על עמו. דד״ה. הה״ל ג׳ בתראי מלאי׳ וכל שום בר נש דכו׳ מלאי׳: כהן ט״ו קמצין וסי׳ במסר רבת׳: ואלכה ב׳ וסי׳ תנה את נשי ואת ילדי. ויאמר אבנר אל דוד. וחד אלכה אני אברתי בדמי: כי אתה כל אורי׳ ואיוב כי עתה בכ״ט כי אתה וכל שאר קריי׳ דכו׳ כי אתה במ״ב כי עתה וסי׳ במסר רבת׳: רגלי לרגלי ח׳ וסי׳ בתהלי׳ סי״בו: אם תעשה לי הדבר הזה׳ עשיית הדבר י״א חס׳ את וסי׳ במסר רבת׳:

38

נקוד · מנומר בחברבורות דקות כמו נקודה פונטור"ה בלע"ז: טלוא · לשון טלאי חברבורות רחבות: חום · שחום דומה לאדום רוס"ו בלע"ז לשון משנה שחמתית ושמצאת לבנה לענין התבואה: והיה שכרי · אותן שיולדו מכאן ולהבא נקודים וטלואים בעזים ושחומים בכבשי' יהו שלי ואותן שישנן עכשו הפרש מהם והפקידם ביד בניך שלא תאמר על הנולדים מעתה אלו היו שם מתחלה ועוד שלא תאמר על ידי הזכרי' שהן נקודי' וטלואי' תלדנה הנקבות דוגמתן מכאן ואילך: וענתה בי · אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה בי צדקתי כי תבא צדקתי ותעיד על שכרי לפניך שלא תמצא בעדרי כי אם נקודי' וטלואי' וכל שתמצא בהן שאינו נקוד או טלוא או חום בידוע שגנבתיו לך ובגניבה הוא שרוי אצלי: הן · לשון הן קבלת דברים: לו יהי כדברך · הלואי שתחפוץ בכך: ויסר · לבן ביום ההוא וגו' · תישים · עזים זכרים: כל אשר לבן בו · כל אשר היתה בו חברבורת לבנה: ויתן · לבן ביד בניו: הנותרות · הרעועות שבהן החולו' והעקרו' שאינן אלא שירי' אותן מסר לו: מקל לבנה · עץ הוא ושמו לבנה כמה דתימר תחת אלון ולבנ' ואומר אני הוא שקורין ט"רימבלא שהוא לבן: לח · כשהו' רטוב: לוז · ועוד לקח מקל לוז עץ שגדלין בו אגוזים דקים קולר"י בלע"ז: וערמון · קשט"ניר בלע"ז: פצלות · קילופים קילופים שהיה עושהו מנומר: מחשף הלבן · גלוי לובן של מקל כשהיה קולפו היה נראה ונגלה לובן שלו במקו' הקילוף: ויצג · תרגום ודעיץ לשון תחיבה ונעיצה הוא בלשון ארמי והרבה יש בתלמוד דצה ושלפה דץ ביה מידי דצה כמו דעצה אלא שמקצר את לשונו: ברהטים · במרוצות המים בבריכות העשויו' בארץ להשקו' שם הצאן: אשר תבאן וגו' · ברהטים אשר תבאן הצאן לשתות שם הציג המקלו' לנכח הצאן: ויחמנה · הבהמה רואה את המקלות והיא נרתעת לאחוריה והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו · ר' הושעיא אומר המים נעשין זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר וזהו ויחמנה: אל המקלו' · אל מראית המקלות: עקודים · משונים במקום עקידתן הם קרסולי ידיהן ורגליהם: והכשבים הפריד יעקב · הנולדים עקודי' נקודים הבדיל והפרים לעצמן ועשה אותן עדר עדר לבדו והוליך אותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכות אחריהם צופות אליהם וזהו שאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן אל העקודים ואל כל חום שמצא בצאן לבן: וישת לו עדרים · כמו שפירשתי: המקושרים · כתרגומו הבכירות ואין ליעד במקרא ומנחם חברו עם אחיתופל בקושרים ויהי הקשר אמיץ אותן המתקשרות יחד למהר עיבורן: ובהעטיף · לשון איחור כתרגומו בלקישות ומנחם חברו עם המחלפות והמעטפות לשון עטיפת כסות כלומר מתעטפות בצמרן ובשערן ואינן מתאוות להתיחם על ידי הזכרים: הכשבים הפרידם מעדרים שלו: הצאן המקושרו' · בימי ניסן וכל אשר תלדנה היו חזקים ובריאים: ובהעטיף הצאן · הם בימי תשרי וזה עשה יעקב שלא ירגיש לבן בדבר המקלות: העטופים

וענתה ד' וסי' בי צדקתי · וענתה ואמרה · וענתה השירה · שמה בימי נעוריה: ביום מחר ב' וענתת בי צדקתי · אל תתהלל ביום מחר: לו כב"מ מסר בפרשת לך לך: כדברך ג' חס' י' בתו' וסי' הן לו יהי · ושכבתי עם · ויאמר יי' סלחתי · ואינון מן י"ג חס' י' במס' רבת' וחילופיהון א' כתיבן דבריך וקריין דברך וסי' במס' רבת': ויעקב י"ד וסי'

כָּל־שֶׂה נָקֹד וְטָלוּא וְכָל־שֶׂה־חוּם בַּכְּשָׂבִים וְטָלוּא וְנָקֹד בָּעִזִּים וְהָיָה שְׂכָרִי: וְעָנְתָה־בִּי צִדְקָתִי בְּיוֹם מָחָר כִּי־תָבוֹא עַל־שְׂכָרִי לְפָנֶיךָ כֹּל אֲשֶׁר־אֵינֶנּוּ נָקֹד וְטָלוּא בָּעִזִּים וְחוּם בַּכְּשָׂבִים גָּנוּב הוּא אִתִּי: וַיֹּאמֶר לָבָן הֵן לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ: וַיָּסַר בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַתְּיָשִׁים הָעֲקֻדִּים וְהַטְּלֻאִים וְאֵת כָּל־הָעִזִּים הַנְּקֻדּוֹת וְהַטְּלֻאֹת כֹּל אֲשֶׁר־לָבָן בּוֹ וְכָל־חוּם בַּכְּשָׂבִים וַיִּתֵּן בְּיַד־בָּנָיו: וַיָּשֶׂם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ וּבֵין יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב רֹעֶה אֶת־צֹאן לָבָן הַנּוֹתָרֹת: וַיִּקַּח־לוֹ יַעֲקֹב מַקַּל לִבְנֶה לַח וְלוּז וְעַרְמוֹן וַיְפַצֵּל בָּהֵן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת מַחְשֹׂף הַלָּבָן אֲשֶׁר עַל־הַמַּקְלוֹת: וַיַּצֵּג אֶת־הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל בָּרְהָטִים בְּשִׁקְתוֹת הַמָּיִם אֲשֶׁר תָּבֹאןָ הַצֹּאן לִשְׁתּוֹת לְנֹכַח הַצֹּאן וַיֵּחַמְנָה בְּבֹאָן לִשְׁתּוֹת: וַיֶּחֱמוּ הַצֹּאן אֶל־הַמַּקְלוֹת וַתֵּלַדְןָ הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּטְלֻאִים: וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פְּנֵי הַצֹּאן אֶל־עָקֹד וְכָל־חוּם בְּצֹאן לָבָן וַיָּשֶׁת לוֹ עֲדָרִים לְבַדּוֹ וְלֹא שָׁתָם עַל־צֹאן לָבָן: וְהָיָה בְּכָל־יַחֵם הַצֹּאן הַמְקֻשָּׁרוֹת וְשָׂם יַעֲקֹב אֶת־הַמַּקְלוֹת לְעֵינֵי הַצֹּאן בָּרְהָטִים לְיַחְמֵנָּה בַּמַּקְלוֹת: וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאן לֹא יָשִׂים

כָּל אִימַר נְמוֹר וּרְקוֹעַ וְכָל אִימַר שְׁחוּם בְּאִמְּרַיָּא וּרְקוֹעַ וּנְמוֹר בְּעִזַּיָּא וִיהֵי אַגְרִי: וְתַסְהֵיד בִּי זָכְוָתִי בְּיוֹמָא דְמָחָר אֲרֵי תֵיעוּל עַל אַגְרִי קֳדָמָךְ כֹּל דְּלֵיתוֹהִי נְמוֹר וּרְקוֹעַ בְּעִזַּיָּא וּשְׁחוּם בְּאִמְּרַיָּא גְנוּבָא הוּא עִמִּי: וַאֲמַר לָבָן הָא לְוַי יְהֵי כְפִתְגָמָךְ: וְאַעְדִּי בְּיוֹמָא הַהוּא יָת תֵּישַׁיָּא רְגוֹלַיָּא וּרְקוֹעַיָּא וְיָת כָּל עִזַּיָּא נְמוֹרָתָא וּרְקוֹעָתָא כֹּל דִּי חִוַּר בֵּיהּ וְכָל דִּשְׁחוּם בְּאִמְּרַיָּא וִיהַב בְּיַד בְּנוֹהִי: וְשַׁוִּי מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בֵּינוֹהִי וּבֵין יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב רָעֵי יָת עָנָא דְלָבָן דְּאִשְׁתְּאָרָא: וּנְסֵיב לֵיהּ יַעֲקֹב חוּטְרִין דִּלְבַן רְטִיבִין וּדְלוּז וּדְדֻלְבּ וְקַלֵּיף בְּהוֹן קִלְפִין חִוָּרִין קִילּוּף חִוָּר דִּי עַל חוּטְרַיָּא: וְדָעִיץ יָת חוּטְרַיָּא דִּי קַלֵּיף בְּרַהֲטַיָּא אֲתַר בֵּית שַׁקְיָא דְמַיָּא אֲתַר דְּאָתְיָן עָנָא לְמִשְׁתֵּי לָקֳבֵל עָנָא וּמִתְיַחֲמָן בְּמֵיתֵיהֶן לְמִשְׁתֵּי: וְאִתְיַחֲמָא עָנָא בְּחוּטְרַיָּא וִילִידָא עָנָא רְגוֹלִין נְמוֹרִין וּרְקוֹעִין: וְאִמְּרַיָּא אַפְרֵישׁ יַעֲקֹב וִיהַב בְּרֵישׁ עָנָא כָּל דִּרְגוֹל וְכָל דִּשְׁחוּם בְּעָנָא דְלָבָן וְשַׁוִּי לֵיהּ עֶדְרִין בִּלְחוֹדוֹהִי וְלָא עָרְבִינוּן עִם עָנָא דְלָבָן: וַהֲוֵי בְּכָל עִדָּן דִּמְתַיַחֲמָן עָנָא מְבַכִּירָתָא וְשַׁוֵּי יַעֲקֹב יָת חוּטְרַיָּא לְעֵינֵי עָנָא בְּרַהֲטַיָּא לְיַחָמוּתְהֶן בְּחוּטְרַיָּא: וּבְלַקְשׁוּת עָנָא לָא מְשַׁוֵּי

במסר' רבת': הנותרת ג' ב' חס' וחד מלא וסי' צאן לבן · על פי השנים · וחיל מלך בבל כתרא' מלא: לח ג' ב' פתחין וא' קמץ וסי' ויקח לו יעקב מקל · ואכלה בך כל עץ לח · הכשתי עץ לח בתר קמץ: לבנות ד' ב' מלאים וב' חס' וסי' ויפצל בהם פצלות · בהרות בהרות · בהרות כהות לבנות · ונתתי אתהן לך לבנות קדמ' ובתר' מל': ויצג ב' וסי' ויצג את המקלות · ויצג את בעירו: כבאן לבאן לשתות · כבואן דרך הקדים · בתר' מל': וישת ז' וסי' וישת לו עדרים לבדו · וישת על ראש אפרים · וישת אל המדבר פניו · וישת עליהם תבל · וישת חשך סביבתיו · ועתה השמרי · וימד שש שערים: ושם ח' וסי' ושם יעקב · ושם להעלילות · ושם בסתר · ושם לו במרכבתו · ושם חטה שורה · ושם בשר זרועו · ושם אתם כסוס הודו · ושם דרך אראנו:

הנקדות ב' מל' עם נקדות הכסף: לח ג' ב' פתח וא' קמץ: פצל כן הוא על משקל שבר כפר וכל הנקדמים טועים: ויחמנה ב' מילין אדרוניכום ויחמנה כבואן לשתו' וישרנה הפרו' ארבע מלכיו' מנוי יעמדנה: כבאן ב' יתר חס' ויתר מל' · נקדים נקדים ונקרים וטלאי' ל' ושאר נקדי' ובדים ·

אבן עזרא

עקדים · ברגל והטעם שומה שעקדה הרגל: ונקדים · שיש בו נקודות נקודות: וברודים · מגזרת ברד שיש לו שומו' לבנו' · ומלת טלוא שם כלל והוא מגזרת בלות ומטולאות והטעם כמו שומות · וטעם כל שה נקוד וטלוא תיש וכן כתוב שה כשבי' ושה עזים ואחר שסם טלוא כלל הנה פי' כל תיש נקוד ועקוד וברוד: וכל שה חום · הוא השחרות ויתכן שנקרא השחור כן מפני החום כי השחרות יותר חום מן הלבן: וטלוא ונקוד בעזים · עקוד וברוד ונקוד: אשר איננו נקוד וטלוא · נקוד וברוד ועקוד: בעזים · זכרים ונקבות: ויסר ביום ההוא את התישים העקדים והטלואים · שפי' ונקודים וברודים: הנקודו' והטלואות · פירוש העקודות והברודו' וזה טעם כל אשר לבן בו וכל שה חום כבש שחור והוא שם תאר כמו פעול ושקלו סוב לב · ומלת הסר משם על דעת מדקדק גדול שם הפועל להסיר משם ואלה שכרי · ופי' ויתן ביד בניו של יעקב רק וישם דרך שלשת ימים על לבן הוא וזה הפי' איננו נכון כי אין ליעקב בן גדול מראובן ועוד אין לו ז' שנים וכן פי' הפרשה הסר משם כמשמעו לשון צווי · וטעם והיה שכרי כאלה אחר שתסירם: וענתה בי צדקתי · לפניך היא תעיד כאשר תבא ותראה שכרי והוא העדר שאפריד לפניך אם לא תמצא התישים והעזים עקודים נקודי' וברודים והכבשי' שחורים גנוב הוא אתי והנה אתה הסירות מן הצאן כל עקוד ונקוד וברוד בעזים וכל חום בכשבים: ויאמר לבן הן · כמו הנה כי ההא נוסף כמו האלה האל: ויסר ביום ההוא · לבן הסיר: וישם · גם הוא לבן: מקל · בפתח הקוף בעבור שהוא סמוך: לבנה לוז וערמון · עצים הם רק לח שם התואר והגאון אמר כי לוז שקדים בעבור שנקר' כן בלשון ישמעא מחשף הלבן · שחשף הקלף: ברהטים · מקום חבור המים כי הב' לשונות והארמית ממשפחה אחת היו: כמו חשף יי' · פצל · הטעם כרת כריתות קטנות: שישתו הצאן שם: ויחמנה · התחברו פה לשון זכרים ונקבות כמו ותרנה הפרו': ויחמו · כתעברו ובאה זאת המלה משונה בנקוד בעבור אות הגרון והיה ראוי להיות כמו ויסבו לאכל לחם ואל תתמה בעבור שאמר על הצאן לשון זכרים כי משפטו הלשון להפריש בין זכרים לנקבות בלשון יחיד רק בלשון רבים לא יחושו: אל המקלות · מן המקלות ורבים יתמהו ויאמרו כי זה פלא ואמת שהוא מפלאות התולדות וכן המשפט אפי' האשה שברואה בבלם המלאכים: וטלואים · הם הברודים כי שם כלל הוא: והכשבים הפריד יעקב · ועוד עשה דבר אחר שהפריד הכשבים ובחר מהם כל עקוד וכל חום ושם פני הצאן אליהם עד שתלדנה כן והנה היו לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן · וא"א כי וישת לו עדרים מאוחר כי

באן רבות · פרות ורבות משאר באן: ועבדים ושפחות · מוכר באנו ברמים יקרים ולוקח כל אלה: עמה · ככם כמו ויעש חיל ויך את עמלק: שוב אל ארץ אבותיך · ושם אהיה עמך אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך: ויקרא לרחל וללאה · לרחל תחלה ואחר כך ללאה שהיא היתה עקר הבית שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן ואף בניה של לאה מודים בדבר שהרי בועז וביתדינו משבט יהודה אומרין כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן וגו' הקדימו רחל ללאה: עשרת מונים · אין מונים פחות מעשרה: מונים לשון סכום כלל החשבון והן עשיריות למדנו שהחליף תנאו ק' פעמים: והנה העתודים · אע"פ שהבדילם לבן כלם שלא יתעברו הצאן דוגמתן היו המלאכי' מביאין אותן מעדר המסור ביד בני לבן לעדר שביד יעקב: וברודים · כתרגומו ופציחין פי"ט בלע"ז חוט של לבן מקיף את גופו סביב חברבורות שלו פתוחה ומפולשת מזו אל זו ואין לו להביא עד מן המקר' : האל בית אל · כמו אל בית אל הה"א יתיר ודרך מקראות לדבר כן כמו כי אתם באים אל הארץ כנען: משחת שם · לשון רבוי וגדולה כשנמשח למלכות כך ויצק שמן על ראשה להיות מ משוחה למזבח: אשר נדרת לי · וצריך אתה לשלמו שאמרת יהיה בית אלהים שתקריב שם קרבנות: העוד לנו · למה תעכב על ידך כלום אנו מיחלות לירש מנכסי אבינו כלום בין הזכרים: הלא נכריות נחשבנו לו · אפי' בשעה שדרך בני אדם לתת נדוניא לבנותיו בשעת כ נישואין נהג עמנו כנכריות כי מכרנו לך בשכר הפעולה: את כספנו · שנתנ דמי שכר פעולתך: כי כל העושר · כי זה משמש בלשון אלא כלומ' משל אבינו אין לנו כלום אלא מה ש שהציל הקב"ה מאבינו שלנו הוא: הציל · לשון הפריש וכן כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה ש שמפרישו מן הרעה ומן האויב: את

וישמע לשם גרשים וטעות הוא כי לא תמצא במקרא כי אם ב' בטע' בגרש' וסי' וישמע יתרו · וישמע הכנעני:

התל ל' וב"ל טרים בשוה נקרות מכתובדיות

העטפים ב' בתרי לישני א' מל וא' חס וסי' והיה העטפים ללבן · העטופ' ברעב · קדם חס': הכבד ב' חס' בליש' וסי' עשה את כל · בזו כסף בזו זהב: והנה איננו ג' וסי' וירא יעקב את פני לבן · ויקחו את המפתח ויפתחו · בשפט' ויעבר והנה איננו · אנך: כתמל ז' חס' וסי' ויאמר להן ראה את פני · לא תאספון לתת · ויבו שטרי בני ישר' ·

אבן עזרא

העטופים · שאין כח בהם כמו נפשם בהם תתעטף: דברי בני לבן · בנים זכרים היו לו וכן הוא אות' ויתן ביד בניו: ולבן הלך לגזוז את צאנו · שהיה ביד בניו רחוק שלשת ימים כאשר הוא כתוב על כן ויגד ללבן ביום השלישי: את פני אביכן · ראיתי בפניו שאיננו עמי כתמול שלשום הו' ישוב איננו אל פני כמו פני יי' חלקם: התל בי · מלה זרה בעבור היות התי"ו רפה כי עיקרו להדגש כמו ויהתל בהם אליהו דרך לעג: עשרת מונים · מלשון מנה את העם והטעם עשרה במספר או הזכיר עשרה בעבור היותו סך חשבון · וזה שאמר עקדים יהיה שכרך ידוע שהחליף משכרתו לקחת עקדים לבדם וכן פעם אחרת נקדים: ויצל אלהים · כטעם וינצלו את מצרי' ושניהם מגזרת הצלה כאלו הוא מעט רחוק · וזה שאמ' יעקב לנשיו גם הוא אמת שראה זה בחלום כי השם יעזרהו לחזק הצאן ולהוליד גם בלא מקלות: אנכי האל בית אל · טעמו האל אל בית אל וכן ועץ הדעת דעת טוב ורע: כי מכרנו · כאילו מכרנו שלא עשה כמשפט האבות עם הבנות רק אמר ממור כאלו יקח בנותי במשכרתך: רכם

ויהי הון לקשיא ללבן ובכיריא ליעקב: ותקיף גברא לחדא לחדא והוו ליה ען סגיאן ואמהן ועבדין וגמלין וחמרין: ושמע ית פתגמי בני לבן למימר נסיב יעקב ית כל די לאבונא ומדי לאבונא קנא ית כל נכסיא האלין: וחזא יעקב ית סבר אפי לבן והא ליתנין עמיה כמאיתמלי ומדקדמוהי: ואמר יי' ליעקב תוב לארע אבהתך ולילדותך ויהי מימרי בסעדך: ושלח יעקב וקרא לרחל וללאה חקלא לות עניה: ואמר להן חזי אנא ית סבר אפי אבוכן ארי ליתנון עמי כמאתמלי ומדקמוהי ואלהיה דאבא הוה בסעדי: ואתין ידעתין ארי בכל חילי פלחית ית אבוכן: ואבוכן שקר בי ואשני ית אגרי עשר זמנין ולא שבקיה יי' לאבאשא עמי: אם כדין הוה אמר נמורין יהי אגרך וילדן כל ענא נמורין ואם כדין הוה אמר רגולין יהי אגרך וילדן כל ענא רגולין: ואפריש יי' מן בעירא דאבוכן ויהב לי: והוה בעידן דאתיחמא ענא וזקפית עיני וחזית בחלמא והא תישיא דסלקין על ענא רגולין נמורין ופציחין: ואמר לי מלאכא דיי' בחילמא יעקב ואמרית האנא: ואמר זקוף כען עינך וחזי כל תישיא דסלקין על ענא רגולין נמורין ופציחין ארי גלי קדמי ית כל די לבן עביד לך: אנא אלהא דאיתגליתי עלך בבית אל די משחתא תמן קמא ודי קיימתא קדמי תמן קיים כען קום פוק מן ארעא הדא ותוב לארע ילדותך: ואתיבת רחל ולאה ואמרא ליה העוד לנא חולק ואחסנא בבית אבונא: הלא נוכראין איתחשבנא ליה ארי זבננא ואכל אף מיכל ית כספנא: ארי כל עותרא דאפריש יי' מאבונא די לנא הוא ולבננא וכען כל די

והיה העטפים ללבן והקשרים ליעקב: ויפרץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמרים: וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבד הזה: וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום: ויאמר יהוה אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך: וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו: ויאמר להן ראה אנכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמל שלשם ואלהי אבי היה עמדי: ואתנה ידעתן כי בכל כחי עבדתי את אביכן: ואביכן התל בי והחלף את משכרתי עשרת מנים ולא נתנו אלהים להרע עמדי: אם כה יאמר נקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן נקדים ואם כה יאמר עקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן עקדים: ויצל אלהים את מקנה אביכם ויתן לי: ויהי בעת יחם הצאן ואשא עיני וארא בחלום והנה העתדים העלים על הצאן עקדים נקדים וברדים: ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב ואמר הנני: ויאמר שא נא עיניך וראה כל העתדים העלים על הצאן עקדים נקדים וברדים כי ראיתי את כל אשר לבן עשה לך: אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם נדר עתה קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך: ותען רחל ולאה ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו: הלוא נכריות נחשבנו לו כי מכרנו ויאכל גם אכול את כספנו: כי כל העשר אשר הציל אלהים מאבינו לנו הוא ולבנינו ועתה כל אשר

כתמל שלשום על כל גדותיו · אך רחוק יהיה ביניכם · אשה עצורה לנו · וישבו בני ישראל באהליהם כתמל שלשום: שלשום ב' מלאים בתורה וסי' והנה איננו עמו כתמול שלשום · פן ירדף גאל הדם · וכל נביאים וכתובים דכות' במד חס' וסי' כי לא היתה כזאת · ויהי כל יודעו מאתמול · כי אם אשה עצורה לנו · ודבר אבנר היה: אבותיך ג' מלאים וסי' שוב אל ארץ אבותיך · ובמשרפות אבותיך · אל תשג גבול עולם: ואתנה ג' וסי' ואתנה ידעתן · אמור אל שתי תפל · ואתנה צאני · וחד אתנה · הנני אל כסתותיכנה: נתנו ה' וסי' ולא נתנו אלה' להרע · ויפקד שמשון את אשתו בגדי · וילחצו ואמרי את בני דן · ויקחהו שאול ביום ההוא · וישב דוד במדבר במצדות · וחד ונתנו דכי תצא למלחמה: להרע ו' וסי' כו' מס' בפר' ויקרא: מלאך האלהים ח' וסי' כו' במס' רבתא:

ותאמרנה ל' ב"ב ותען רחל ולאה ותאמרנה · וכל נבי' וכתו' דכו' ב"בא ותעננה הנשים המשחקות ותאמרן: נחשבנו ג' וסי' הלא נכריות נחשבנו · בצאן טבחה · מדוע נחשבנו כבהמה:

את בניו ואת נשיו. הקדים זכרים לנקבות ועשו הקדים נקבות לזכרים שנאמר ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו' : מקנה קנינו. מה שקנה מצאנו עבדים ושפחות וגמלים וחמורים : לגזוז את צאנו. שנתן ביד בניו דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב : ותגנוב רחל את התרפים. להפריש את אביה מע"ז נתכוונה : ביום השלישי. שהרי דרך שלש' ימים היה ביניהם : את אחיו. קרוביו : דרך שבעת ימים. כל אותן ג' ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הלך יעקב לדרכו נמצא יעקב רחוק מלבן ו' ימים ובז' השיגו לבן למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימי' הלך לבן ביום אחד : מטוב עד רע. כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים : כשבויות חרב. כל חיל הבא למלחמה קרוי חרב : ותגנוב אותי. גנבת את דעתי : יש לאל ידי. יש כח בידי לעשות עמכם רע וכל אל שהוא קדש על שם עיזוז ורוב א להים הוא : נכספתה. חמדת. והרבה יש במקרא נכספה וגם כלתה נפשי. למעשה ידיך תכסוף : כי יראתי וגו'. השיבו על ראשון ראשון שאמר לו ותנהג את בנותי וגו' : לא

רכש. מגזרת רכוש : התרפי'. יש שהוא כלי נחשת העשוי לדעת חלקי השעות ואחרים אמרו כי יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעו' ידועו' ותדבר הצורה והעד שלהם כי התרפים דברו און ופי' הפסוק איננו כן והקרוב אלי שהתרפים הם על צורת בני אדם והיא עשויה לקבל כח עליונים ולא אוכל לפרש והעד שהתרפים כן התרפים ששמה מיכל בת שאול במטה עד שחשבו שומרי הבית שהם דוד והפסוק שאמ' אין איפוד ותרפים יש לו ב' פירושים האחד שאמר אין מלך ואין שר בישראל כי השם לא בחר מלך רק ממשפחת דוד על כן אמר בפסוק השני ובקשו אל יי' אלהיכם ואת דוד מלכם ואין זבח ומצבה לע"ז ואין איפוד שהיו עובדי הבעל עושים כדמו' אפוד משה על כן אמ' אפוד ולא אמר האפוד כמו הגישה האפוד והאפוד ירד בידו איננו אפוד שעשה משה ובמקומו אפרשנו בראיות גמורות אם גומר השם עלי והפי' הב' שלא יעבדו השם ולא ע"ז והנה התרפים קראם לבן אלוהיו ויש אומרים שרחל גנבתם לבטל ע"ז מאביה ואילו היה כן למה הוליכה אותם עמה ולא טמנתם בדרך והקרוב שהיה לבן אביה יודע מזלות ופחדה שאביה יסתכל במזלות לדעת אי זה דרך ברחו. לא גנב יעקב כי אם דעתו כי עיקר ה הדעת בלב : ויבא אלהים אל לבן הארמי. קודם וידבק אותו ופי' וכבר בא אלהים וכבר הראיתיך רבים כמוהו ובא השם לכבוד יעקב : מטוב עד רע. שתחשוב אתה שהוא טוב לו לא תדבר לו להשיבו : ולבן תקע את אחיו. עם אחיו : אהל יעקב. מוסף עצמו ואחר עמו וכן הוא ויעקב תקע את אהלו בהר ולבן תקע את אהלו עם אחיו בהר הגלעד : הסכלת עשו. שם הפועל והוא סמוך ויחסר זה או כן : יש לאל. כח כמו כגבר אין איל : נכסוף. שם הפועל מבנין נפעל כמו אם נלאוס נלאס בם. ומלת נכספת כמו התאוית וכן יכסוף לטרוף : לא

אמר אלהים ו' בסופ פרשת בראשית : וינהג ה' וס' וינהג את כל מקנהו · וינהג את הצאן אחר המדבר · וינהג את מקניהם ויך בהם · וינהג את עמו וילך גיא מלח · וינהג ואכ את חיל הצבא : רכש ה' פסו' דמי' מן ל' מלי' קדמ' קמ' תנ' פתח וס' את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי · רכשו אשר רכש מקנהו וקנינו אשר רכש ·

אמר אלהים אליך עשה : ויקם יעקב וישא את בניו ואת נשיו על הגמלים : וינהג את כל מקנהו ואת כל רכשו אשר רכש מקנה קנינו אשר רכש בפדן ארם לבוא אל יצחק אביו ארצה כנען : ולבן הלך לגזז את צאנו ותגנב רחל את התרפים אשר לאביה : ויגנב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי ברח הוא : ויברח הוא וכל אשר לו ויקם ויעבר את הנהר וישם את פניו הר הגלעד : ויגד ללבן ביום השלישי כי ברח יעקב : ויקח את אחיו עמו וירדף אחריו דרך שבעת ימים וידבק אתו בהר הגלעד : ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלם הלילה ויאמר לו השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע : וישג לבן את יעקב ויעקב תקע את אהלו בהר ולבן תקע את אחיו בהר הגלעד : ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב את לבבי ותנהג את בנתי כשביות חרב : למה נחבאת לברח ותגנב אתי ולא הגדת לי ואשלחך בשמחה ובשרים בתף ובכנור : ולא נטשתני לנשק לבני ולבנתי עתה הסכלת עשו : יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע : ועתה הלך הלכת כי נכסף נכספתה לבית אביך למה גנבת את אלהי : ויען יעקב ויאמר ללבן כי יראתי כי אמרתי פן תגזל את בנותיך מעמי : עם אשר תמצא את אלהיך

אמר יי לך עביד : וקם יעקב ונטל ית בנוהי וית נשוהי על גמליא : ודבר ית כל גיתוהי וית כל קנינה דקנא גיתוהי וקינינה דקנא בפדן ארם למיתי לות יצחק אבוהי לארעא דכנען : ולבן אזל למיגז ית ענִיה ונסיבת רחל ית צלמניא די לאבוהא : וכסי יעקב מן לבן ארמאה על דלא חוי ליה ארי אזל הוא : ואזל הוא וכל די ליה וקם ועבר ית פרת ושוי ית אפוהי לטורא דגלעד : ואתחוה ללבן ביומא תליתאה ארי אזל יעקב : ודבר ית אחוהי עמיה ורדף בתרוהי מהלך שבעא יומין ואדביק יתיה בטורא דגלעד : ואתא מימר מן קדם יי לות לבן ארמאה בחלמא דליליא ואמר ליה אסתמר לך דילמא תמליל עם יעקב מטב עד ביש : ואדביק לבן ית יעקב ויעקב פרס ית משכניה בטורא ולבן אשרי ית אחוהי בטורא דגלעד : ואמר לבן ליעקב מה עבדת וכסיתא מיני ודברתא ית בנתי כשבית חרבא : למה אטמרת למיזל וכסיתא מיני ולא חויתא לי ושלחתך פון בחדוא ובתושבחן בתופין ובכנרין : ולא שבקתני לנשקא לבני ולבנתי כען אסכלתא למעבד : אית חילא בידי למעבד עימכון ביש ואלהא דאבוכון ברמשא אמר לי למימר אסתמר לך מלמללא עם יעקב מטב עד ביש : וכען מיזל אזלתא ארי חמדא חמדתא לבית אבוך למה נסיבתא ית דחלתי : ואתיב יעקב ואמר ללבן ארי דחילית ארי אמרית דילמא תנוס ית בנתך מני : אתר די תשכח ית דחלתך

אלה פקודי המשכן משכן · וזכבתב במכתב · וזכנתג כמגנת יהוא : ולבן ג' באורית וס' ולבן הלך לגזז את צאנו · ולבן תקע את אחיו · ולבן וחצרות : ויגד כ"ד וס' כו' במסר' רבת' : ובשרים ב' חד חס' וחד מל' וס' למה נחבאת לברח · וכל ישראל משחקים · בדה" · קדמ' חס' דדה"מל' : עשה ד' ג' כתיב ה' וא' כתיב ו' וס' הסכלת עשו · למען עשה כיום הזה · עשה שטים שנאתי · עשה צדקה ומשפט · קדמה כתוב ו' : מדבר ח' דגש' וס' יש לאל ידי לעשה · ובבא משה אל אהל · ויכל משה מדבר אתם · ועתה דעי וראי מה תעשי · ותבא בי רוח · ואשמע מדבר אלי · אהבת רע מטוב · נצור לשונך מרע : הלך ד' חס' וס' ועתה הלך הלכת כי נכסף · הלך אלך עמך · וישרנה הפרות · ויעש בן הלך ערום ויחף · וכל ירמיה דכוו' במ"ו מ' ל' וס' וקנית לך אזור פשתים · ואמרת אל חנניה · הלוך להרגיעו ישראל · לעבד מלך הכושי · הלוך אל בית הרכבים · הלוך כבו ילכו ואת : בנותיך ג' מלאי וס' פן תגזל את בנותיך מעמי · ואכל קצירך · עד זה מדבר :

לא יחיה. ומאותה קללה מתה רחל בדרך: מה עמדי. משלך: באהל יעקב. הוא אהל רחל שהיה יעקב תדיר אצלה וכן הוא אומר בני רחל אשת יעקב ובכולן לא נאמר אשת יעקב: ויבא באהל רחל. כשיצא מאהל לאה חזר לו לאהל רחל קודם שחיפש באהל האמהות וכל כך למה לפי שהיה מכיר בה שהיא משמשנית: בכר הגמל. לשון כרים וכסתות כתרגומו בעביטא דגמלא והיא מרדעת העשויה כמין כר ועירובין שמו הקיטוע בעביטין והן עביטי גמלים בשטי״ל בלעז: דלקת. רדפת כמו על ההרים דלקונו וכמו מרדוף אחרי פלשתים: ויוכיחו. ויבררו עם מי הדין אפרוביר בלעז: לא שכלו. לא הפילו עיבורם כמו רחם משכיל תפלט פרתו ולא תשכל: ואילי צאנך. מכאן אמרו איל בן יומו קרוי איל שאם לא כן מה שבחו אילים לא אכל אבל כבשים אכל אם כן גזלן הוא: טרפה. על ידי ארי וזאב. אנכי אחטנה. לשון אל השער ולא יחטיא אני ובני שלמה חטאים חסרים אנכי אחסרנ׳ אם חסרה חסרה לי מידי תבקשנה: אנכי אחטנ׳. תרגומו דהות שגיא ממנינא שהיתה נפרדת ומחוסרת כמו ולא נפקד איש ממנו תרגומו לא שגא: גנבתי יום וגנובתי לילה. גנובת יום או גנובת לילה הכל שלמתי: גנובתי. כמו רבתי בגוי׳ שרתי במדינו׳ מלאתי משפט אוהבתי לרוץ: אכלני חרב. לשון אש אוכלה: קרח. כמו משליך קרחו תרגומו גלידא: שנתי. לשון שינה: ותחלף את משכורתי. היית משנה תנאי שבינינו מנקוד לטלוא מנקודי׳ לברודים: ופחד יצחק. לא רצה לומר אלהי יצחק שאין הקב״ה מייחד שמו על הצדיקי׳ בחייהם ואף על פי שאמ׳ לו בצאתו מבאר שבע אני יי׳ אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל שכהו עיניו והרי הוא כמת יעקב נתיירא לומר אלהי ואמר ופחד: ויוכח. לשון תוכחה הוא ולא לשון הוכחה: מה אעשה לאלה. איך תעלה על לבי להרע להן: והיה לעד. הקב״ה:

לאחיו

מה ה׳ קמץ דסמ׳ כי לח״ע וסי׳ הכר מה לך עמדי וקח לך. כי מה עבדך הכלב. ואמרתם על מה על כי העיד. ומה חשחן אנחנא. ויאמר להם מה עבדת: ולא ידע י״א וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: באהל ובאהל א״ב מן ב״ב וכ׳ כריש תיבות׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבת׳: האמהת ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ וסי׳ ויבא לבן. ועם האמהות אשר אמרת.

לֹא יִחְיֶה נֶגֶד אַחֵינוּ הַכֶּר־לְךָ מָה עִמָּדִי וְקַח־לָךְ וְלֹא־יָדַע יַעֲקֹב כִּי רָחֵל גְּנָבָתַם: וַיָּבֹא לָבָן בְּאֹהֶל־יַעֲקֹב וּבְאֹהֶל לֵאָה וּבְאֹהֶל שְׁתֵּי הָאֲמָהֹת וְלֹא מָצָא וַיֵּצֵא מֵאֹהֶל לֵאָה וַיָּבֹא בְּאֹהֶל רָחֵל: וְרָחֵל לָקְחָה אֶת־הַתְּרָפִים וַתְּשִׂמֵם בְּכַר הַגָּמָל וַתֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם וַיְמַשֵּׁשׁ לָבָן אֶת־כָּל־הָאֹהֶל וְלֹא מָצָא: וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ אַל־יִחַר בְּעֵינֵי אֲדֹנִי כִּי לוֹא אוּכַל לָקוּם מִפָּנֶיךָ כִּי־דֶרֶךְ נָשִׁים לִי וַיְחַפֵּשׂ וְלֹא מָצָא אֶת־הַתְּרָפִים: וַיִּחַר לְיַעֲקֹב וַיָּרֶב בְּלָבָן וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן מַה־פִּשְׁעִי מַה חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי: כִּי־מִשַּׁשְׁתָּ אֶת־כָּל־כֵּלַי מַה־מָּצָאתָ מִכֹּל כְּלֵי־בֵיתֶךָ שִׂים כֹּה נֶגֶד אַחַי וְאַחֶיךָ וְיוֹכִיחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ: זֶה עֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךְ רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ לֹא שִׁכֵּלוּ וְאֵילֵי צֹאנְךָ לֹא אָכָלְתִּי: טְרֵפָה לֹא־הֵבֵאתִי אֵלֶיךָ אָנֹכִי אֲחַטֶּנָּה מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנָּה גְּנֻבְתִי יוֹם וּגְנֻבְתִי לָיְלָה: הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה וַתִּדַּד שְׁנָתִי מֵעֵינָי: זֶה־לִּי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתֶךָ עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ וַתַּחֲלֵף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים: לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וּפַחַד יִצְחָק הָיָה לִי כִּי עַתָּה רֵיקָם שִׁלַּחְתָּנִי אֶת־עָנְיִי וְאֶת־יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אָמֶשׁ: וַיַּעַן לָבָן וַיֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הַבָּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי וְהַצֹּאן צֹאנִי וְכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לִי־הוּא וְלִבְנֹתַי מָה־אֶעֱשֶׂה לָאֵלֶּה הַיּוֹם אוֹ לִבְנֵיהֶן אֲשֶׁר יָלָדוּ: וְעַתָּה לְכָה נִכְרְתָה בְרִית אֲנִי וָאָתָּה וְהָיָה לְעֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ:

לָא יִתְקַיַּם קֳדָם אַחָנָא אִשְׁתְּמוֹדַע לָךְ מָה דְעִמִּי וְסַב לָךְ וְלָא יְדַע יַעֲקֹב אֲרֵי רָחֵל נְסִיבַתְנוּן: וְעַל לָבָן בְּמַשְׁכְּנָא דְיַעֲקֹב וּבְמַשְׁכְּנָא דְלֵאָה וּבְמַשְׁכְּנָא דְתַרְתֵּין לְחֵינָתָא וְלָא אַשְׁכַּח וּנְפַק מִמַּשְׁכְּנָא דְלֵאָה וְעַל בְּמַשְׁכְּנָא דְרָחֵל: וְרָחֵל נְסֵיבַת יָת צַלְמָנַיָּא וְשַׁוִּיתִנּוּן בַּעֲבִיטָא דְגַמְלָא וִיתֵיבַת עֲלֵיהוֹן וּמַשֵּׁשׁ לָבָן יָת כָּל מַשְׁכְּנָא וְלָא אַשְׁכַּח: וַאֲמַרַת לַאֲבוּהָא לָא יִתְקוֹף בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי אֲרֵי לָא אֵיכוֹל לְמֵיקַם מִן קֳדָמָךְ אֲרֵי אוֹרַח נְשִׁין לִי וּבְלַשׁ וְלָא אַשְׁכַּח יָת צַלְמָנַיָּא: וּתְקֵיף לְיַעֲקֹב וּנְצָא עִם לָבָן וַאֲתֵיב יַעֲקֹב וַאֲמַר לְלָבָן מַה חוֹבִי מַה סוּרְחָנִי אֲרֵי רְדַפְתָּא בַתְרָי: אֲרֵי מַשֵּׁשְׁתָּא יָת כָּל מָנַי מָה אַשְׁכַּחְתָּא מִכֹּל מָנֵי בֵיתָךְ שַׁו הָכָא קֳדָם אַחַי וְאַחָךְ וְיוֹכְחוּן בֵּין תַּרְוַנָּא: דְּנָן עַסְרִין שְׁנִין אֲנָא עִמָּךְ רַחְלָךְ וְעִזָּךְ לָא אַתְכִּילוּ וְדִכְרֵי עָנָךְ לָא אֲכָלִית: דִּתְבִירָא לָא אֵיתֵיתִי לָךְ דַּהֲוָת שַׁגְיָא מִמִּנְיָנָא מִנִּי אַתְּ בָּעֵי לַהּ נְטַרִית בִּימָמָא וּנְטַרִית בְּלֵילְיָא: הֲוֵיתִי בִימָמָא אַכְלַנִי שַׁרְבָא וּגְלִידָא נְחִית עֲלַי בְּלֵילְיָא וְנָדַת שֵׁינְתִי מֵעֵינָי: דְּנָן לִי עַסְרִין שְׁנִין בְּבֵיתָךְ פְּלַחְתָּךְ אַרְבַּע עַסְרֵי שְׁנִין בְּתַרְתֵּין בְּנָתָךְ וְשִׁית שְׁנִין בְּעָנָךְ וְאַשְׁנֵיתָא יָת אַגְרִי עֲסַר זִמְנִין: אִלּוּלֵפוֹן אֱלָהָא דְאַבָּא אֱלָהָא דְאַבְרָהָם וּדְדָחֵיל לֵיהּ יִצְחָק הֲוָה בְּסַעֲדִי אֲרֵי כְעַן רֵיקָן שַׁלַּחְתַּנִי יָת עַמְלִי וְיָת לֵיאוּת יְדַי גְּלֵי קֳדָם יְיָ וְאוֹכַח בְּרַמְשָׁא: וַאֲתֵיב לָבָן וַאֲמַר לְיַעֲקֹב בְּנָתָא בְּנָתַי וּבְנַיָּא בְנַי וְעָנָא עָנִי וְכֹל דְּאַתְּ חָזֵי דִּילִי הוּא וְלִבְנָתַי מָה אַעְבֵּיד לְאִלֵּין יוֹמָא דֵין אוֹ לִבְנֵיהֶן דִּילִידָא: וּכְעַן אֵיתָא נִגְזַר קְיָם אֲנָא וְאַתְּ וִיהֵי לְסָהִיד בֵּינָא וּבֵינָךְ:

אבן עזרא

לא יחיה. רק אהרגנו ויש אומ׳ שהיה דרך תפלה על כן מתה רחל בדרך אם כן יודיענו מי התפלל על אשת פנחס: ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות. שאהל אחד היה לשתיהן או באהל כל אחת מהן ואחר כן שב פעם שנית אל אהל לאה והעד ויצא מאהל לאה גם זה נכון שהיה אהל ליעקב בין אהל לאה ובין אהל רחל והקרוב אלי שהכתוב אחז דרך קצרה ואחר להזכיר אהל רחל וכן היה בא באהל יעקב ואחר כן באהל לאה ואחר כך באהל רחל ואחר כך באהל שתי האמהות והטעם שבקש באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות ולא מצא כי לא היה שם כלום ובצאתו מאהל לאה ובא באהל רחל שהיו שם התרפים שם כבר לקחתם רחל ושמתם בכר הגמל׳ ו״ת בכר כרמות מרדעת והנכון בעיני שכר הגמל כמו שלחו כר מושל ארץ וכר בכרכרו׳ ומנהג הכר או הרוכב עליו יקרע הכרי והנה רחל לקחה התרפי׳ ושמה אותם במקום שמם כר הגמל ותשב עליהם ולא היתה באהל: כי דלקת. רדפת וכן ידלקון עמי. אנכי אחטנה. אם היתה טרפה החטא היה עלי ופרעתי כמוה: גנבתי יום. הו״ד נוסף כיו״ד מלאתי וכן הוא גנובת יום או לילה מידי תבקשנה: ופחד יצחק. יראת יצחק את השם היא הועילתני כי זכות האב תועיל לבן. מ״ם ריקם נוסף והוא שם יתכא עם יחיד זכר ונקבה ועם רבים וכן מ״ם אמנם גם חנם: ולבנותי מה אעשה. הוסיף לבאר וכן הוא ולבנותי אלה מה אוכל לעשות להם:

כתרא מל׳. וחד אמהות עבדיו: ותשב י״ב בסר פרשה וישב: ח׳ פסו׳ אית בהון מה מה וסי׳ בבסר רבת׳: מה ב׳ פתחים סמיכי׳ לח׳ וסי׳ מה פשעי מה חטאתי. מה חפצו בביתו אחריו: חרב ה׳ חסרי׳ בליש׳ וסי׳ כו׳ בבסר׳ רבתא: מעיני ד׳ וסי׳ ותדד שנתי מעיני. כי נסתרו הצרות. נוחם יסתר מעיני. יסתר עמל מעיני: לולי ז׳ ר״פ וסי׳ לולי אלהי אבי. לולי כעס אויב אגור. לולי יי׳ צבאות הותיר לנו. לולי האמנתי לראות בטוב יי׳. לולי יי׳ עזרתה. לולי תורתך. לולי יי׳ עזרתה לי: ופחד ב׳ וסי׳ יצחק היה לי. ופחד למידעי: א״ב מן חד חד חד א׳ וחד לא׳ דילוג וליה דכו׳ וסי׳ כו׳ במסר׳ רבתא: והבנים ג׳ וסי׳ הבנות בנתי והבנים. והאבות והבנים יחדו. והבנים קשה פנים: לאלה ה׳ וסי׳ ויען לבן ויאמר ליעקב. לאלה תחלק הארץ. ויאמר ראיתי את ישראל נפוצים. וחברו. אל השפוטים: ואתה ג׳ ב׳ קמצין וא׳ פתח וסי׳ ועתה לכה ונכרתה ברית אני ואתה. והדבר אשר דברנו אני ואתה. אני ואתה רכבים עמדים. בתרא׳ פתח:

לאחיו. הם בניו שהיו לו אחים נגשי' לצרה ולמלחמה עליו: יגר שהדותא. תרגומו של גלעד: גלעד. גל עד: והמצפה אשר אמר וגו'. והמצפה אשר בהר הגלעד כמו שכתוב ויעבר את מצפה גלעד ולמה נקראת שמה מצפה לפי שאמר כל אחד מהם לחברו יצף יי' ביני וביניך אם תעבור את הברית: כי נסתר. ולא נראה איש את רעהו: בנותי. בנותי שכי פעמי' אף בלהה וזלפה בנותיו בין מפלגש: אם תענה את בנותי. למנוע מהן עונת תשמיש: יריתי. כמו ירה בים כזה שיורה חץ: אם אני. הרי אם משמש בלשון אשר כמו עד אם דברתי דברי: לרעה. לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרקמטיא: אלהי אברהם. קדש: אלהי נחור. חול: אלהי אביהם. חול: ויזבח יעקב זבח. שחט בהמו' למשתה: לאחיו. לאוהביו שעם לבן: לאכול לחם. כל דבר מאכל קרוי לחם כמו עבד לחם רב נשחית עץ בלחמו: ויפגעו בו מלאכי אלהים. מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ: מחנים. שתי מחנות של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן ושל ארץ ישר' שבאו לקראתו:

מצבה. שהציב אותה: גל. שגולו שם אבנים עד שהתחברו גם קראה מצפה. וטעם יצף יי' כמו יי' יראה וכן צופה נתתיך: כי נסתר. אנחנו שיהיה כל אחד ממנו רחוק מחברו ולא יראנו השם רואהו. וטעם אשר אמר שב אל לבן. ויעקב קראה מצפה בעבור שאמ' לו יצף יי': אם תענה בנותי. אמר הגאון פירושו אם לא תשכבעם כשיך וזאת לשון נכריה לא נשמע כמוהו בכל המקרא ואם היה כמשמעו מה יזיק והטעם שלא יענם להם רע ויכריחם על דבר שאינם חפיצות בו. ותרגום גלעד יגר שהדותא: אשר יריתי. הוא ואחיו שירו אבנים מגזרת ירה בים וירום אל מקום אחד: לא אעבור. ברית זה הגל כמו עברו חק. וטעם לרעה לעשות רע ויש אומ' לא תעבר אי אתה להרע לי גם אני כן. כל אחד אמר ישפטו בינינו אהי אבותינו ויעקב אמר על אלהי אברהם ולבן אמר על אלהי נחור אבי אביו שהיה עובד ע"ז וכן העיד יהושע: וישבע יעקב בפחד אביו. במי שהיה אביו מפחד ממנו ויש אומ' זה הפחד רמז ליום העקדה ואיננו רחוק: לבניו. הם בני בנותיו: ויפגעו בו מלאכי אלהי'. לעזרו בדרך והוא לבדו ראה מחנה המלאכים סביב מחנהו: על כן קרא שם המקום מחנים. על שם שנים אחד שלו ואחד של מלאכים:

תענה ב' קמצין וסי' אם תענה את בנותי ואם. אם ענה תענה אתו: ט"ו מילין מיחדין קמצין בליש' וסי' במסר' רבת': ה' פסו' הנה והנה וסי' הנה הגל הזה והנה המצבה. ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה. ועתה הנה המלך אשר בחרתם. הנה אדניהו ירא את המלך. והנה אלה מרחוק יבאו והנה: אם אני י' פסו' באורייתא

ויקח יעקב אבן וירימה מצבה: ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו גל ויאכלו שם על הגל: ויקרא לו לבן יגר שהדותא ויעקב קרא לו גלעד: ויאמר לבן הגל הזה עד ביני ובינך היום על כן קרא שמו גלעד: והמצפה אשר אמר יצף יהוה ביני ובינך כי נסתר איש מרעהו: אם תענה את בנתי ואם תקח נשים על בנתי אין איש עמנו ראה אלהים עד ביני ובינך: ויאמר לבן ליעקב הנה הגל הזה והנה המצבה אשר יריתי ביני ובינך: עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבר אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבר אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה: אלהי אברהם ואלהי נחור ישפטו בינינו אלהי אביהם וישבע יעקב בפחד אביו יצחק: ויזבח יעקב זבח בהר ויקרא לאחיו לאכל לחם ויאכלו לחם וילינו בהר: וישכם לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך אתהם וילך וישב לבן למקמו: לב ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים:

ונסיב יעקב אבנא וזקפה קמא: ואמר יעקב לאחוהי לקוטו אבנין ונסיבו אבנין ועבדו דגורא ואכלו תמן על דגורא: וקרא ליה לבן יגר שהדותא ויעקב קרא ליה גלעד: ואמר לבן דגורא הדין סהיד בינא ובינך יומא דין על כן קרא שמיה גלעד: וסכותא די אמר יסך מימרא דיי' בינא ובינך ארי ניתכסי גבר מחבריה: אם תעניית בנתי ואם תיסב נשין על בנתי לית אינש עמנא חזי מימרא דיי' סהיד בינא ובינך: ואמר לבן ליעקב הא דגורא הדין והא קמתא די אקימית בינא ובינך: סהיד דגורא הדין וסהדא קמתא אם אנא לא אעיבר לותך ית דגורא הדין ואם את לא תעיבר לותי ית דגורא הדין וית קמתא הדא לבישו: אלהיה דאברהם ואלהי דנחור ידינון בינגא אלהא דאבוהון וקיים יעקב בדדחיל ליה אבוהי יצחק: ונכיס יעקב ניכסתא בטורא וקרא לאחוהי למיכל לחמא ואכלו לחמא ובתו בטורא: ואקדים לבן בצפרא ונשיק לבנוהי ולבנתיה ובריך יתהון ואזל ותב לבן לאתריה: ויעקב אזל לאורחיה וערעו ביה מלאכיא דיי': ואמר יעקב כד חזינון משריתא מן קדם יי' דא וקרא שמא דאתרא ההוא מחנים:

קמ"ח. חלקי"ה. מחנים. סימן:

פרשה וישלח

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום:

פרשה

ושלח יעקב אזגדין קדמוהי לות עשו אחוהי לארעא דשעיר לחקלי אדום:

וישלח

יעקב מלאכים. מלאכי' ממש: ארצה שעיר. לארץ שעיר כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופה: גרתי

וישלח

הנה ידענו כי ארץ אדום בין חרן בין ארץ ישר' וזאת תשובה על הגאון ש' מ' כי סיני ושעיר ופארן סמוכים הם ואלה המלאכי' הם מעבדין: כה

ירמיה אם ואם במצע' פסו' וסי' בו' במס' רבת': ג' ראשי פסו' מן ג' ג' מלי' דמי' קדמ' ותלי' קרחי ומציע' נסי' ואו' וסי' אלהי אברהם ואלהי נחור. כי יצוכו אינני שמע. עלי עשור ועלי. אנ"ך. חילופי' ח' פסו' מן ג' מילין קדמ' ותלית' נסי' ואו' ומצ' קרחי וסי' ואלה יצאו מן העיר. ואם רע בעיניכם לעבר את יי'. כי אם את יי'. וגם הבן גם מספא. והיו בני ישראל. ופתח הצלע למנח. דיחזקאל. ראיתי והנה מנורת זהב כלה. יש אחד ואין שני. אדין סרכיא: בנותיו ולבנותיו ג' מ"ל וסי' וינשק לבניו ולבנותיו. ואלה בני לאה אשר ילדה ליעקב. הוא ובנותיו. דעזרא: אתהם ה' וסי' וישכם לבן בבקר. והזהרת אתהם. וישמע יי' בקול ישראל ויתן את הכנעני. כבקרת רועה עדרו. ויתנו בגורל ממטה בני יהודה בד"ה: כאשר ראם ב' וסי' ויאמר יעקב. כאשר ראם צדקיהו: ראם א"ב מן ב' ב' מן ג' אתין וסי' בו' במסר' רבת': ויקרא שם המקום ה' חס' את וסי' שם המקום ההוא מחנים. שם המקום ההוא מכה וכרבה. שם המקום חרמה. שם המקום ההוא תבערה. שם המקום ההוא גלגל: מלאכי אלהים ב' וסי' והנה מלאכי אלהים. ויפגעו בו מלאכי אלהים:

גרתי · לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר אינך כדאי לשנא אותי על ברכות אביך שברכני הוה גביר לאחיך לא נתקיימה בי · ד"א גרתי בגימטריא תרי"ג כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים: ויהי לי שור וחמור · אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ: שור וחמור · דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור אדם אומר לחבירו בלילה קרא התרנגול ואינו אומר קראו התרנגולים: ואשלחה להגיד לאדוני · להודיע שאני בא אליך: למצוא חן בעיניך · שאני שלם עמך ומבקש אהבתך: באנו אל אחיך אל עשו · שהיית אומר אחי הוא אבל הוא נוהג עמך כעשו עודנו בשנאתו: ויירא ויצר · ויירא שמא יהרג ויצר לו אם יהרוג הוא את אחרים: המחנה האחת והכהו · מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה אם תחנה עלי מחנה הרי נקבה המחנה הזה לשון זכר וכן יש שאר דברים משמשין לשון זכר ולשון נקבה השמש יצא על הארץ מקצה השמים מוצאו הרי זכר השמש זרחה על המים הרי לשון נקבה וכן רוח והנה רוח גדולה באה הרי נקבה ויגע בארבע פנות הבית הרי זכר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים הרי זכר ונקבה וכן אש ואש יצאה מלפני יי' לשון נקבה אש לוהט לשון זכר: והיה המחנה הנשאר לפליטה · על כרחו כי אלחם עמו התקין עצמו לשלשה דברים לדורון למלחמה ולתפלה לדורון ותעבור המנחה על פניו לתפלה אלהי אבי אברהם למלחמה והיה המחנ' הנשאר לפליטה: ואלהי אבי יצחק · ולהלן הוא אומ' ופחד יצחק ועוד מהו שחזר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתו' האומר אלי שוב לארצך וגו' אלא כך אמר יעקב לפני הקב"ה שתי הבטחות הבטחתני אחת בצאתי מבית אבי מבאר שבע שאמרת לי אני יי' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ושם אמרת לי ושמרתיך בכל אשר תלך ובבית לבן אמרת לי שוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו שנאמ' ויאמ' יי' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו' בשתי הבטחות אלו אני בא לפניך:

אבן עזרא

כה תאמרון לאדני · אמר כן להם עד שיתברר אם שהוא ארוכין וידברו עמו כדרך מוסר העבד: ואחר עד עתה · האלף סימן המדבר והנוח הנעלם שהוא אחריו תחת אלף הפרש וכן אני אהבי אהב כי כבד על הלשון להוציא שני אלפין והוא מהבנין הקל: שור וחמור · שם המין: ואשלחה להגיד לאדני · כי רצוני לעשות כל אשר יצוה וזה טעם למצא חן: וגם הולך לקראתך · שהוגד לו שאתה בא: ויצר לו · זה הדבר מהבנין הכבד כמו והצר לך: ויחץ · כפתח היוד בעבור אות הגרון הבא אחריו כמו ויעל משה: מחנה · זכר ונקבה כבית ומקום: והיה המחנה הנשאר לפליטה אולי יהיה שיברחו או תסוך חמת אחיו בהכותו ה המחנה האחת או יבא להם ריוח והצלה מהשם וכמוהו אם תחזק ארם ממני והייתי לי ל לישועה ומה שאמ' רבינו שלמה שיהיה לפליטה בעל כרחו הוא דרך דרש ואם השם אמ' לו והיה זרעך כעפר הארץ לא ידע אם על אלה הו על אחרים כי הנה יוסף כאשר נמכר היה יעקב חי והוא לא ידע כי אין הנביא יודע הנסתרות אם לא יגלה לו השם ואלישע אמר וי"י העלים ממני גם זאת תשובה לשואלים איך פחד יעקב והשם הבטיחו והוא אומרו והיה עמך גם זה פי' ואיטיבה עמך שיתכן שימלט הוא לבדו ועוד ידענו כי כל עון קטן וגדול כנגד העושה על כן השם הקל לגדול יקרא גדול ויעקב פחד שמא חטא או שגג במחשבתו ובעבור זה לא יהי השם עמו ואל תתמה כי הנה משה שאין למעלה ממנו והוא שלחו להוציא את ישרא' ממצרי' ובעבור שגגתו שלח מלאך ל להמיתו: קטנתי · כמו גם יכלתי והטעם פחות אני וקטן עד שתעשה עמי כל החסדים וכבר פירשתי חסד ואמת: והכני · משרת עצמו ואחר עמו כמו ושני שרי גדודים וכן הוא והכני והכה אם על בנים: עזים מאתים · בצאן שם הנקבות עשר לזכר ולפרים ד' ולעיירים שנים כי ידע תולדתם: ורוח

תאמרון חד מן ט' וסי' ויצו אתם לאמר · ויאמרו למלאכים הבאים · וכי תאמרון אלי · דמלכים · כה תאמרון לאדניכם · אל אדניכם · כה תאמרון אל חזקיהו · לא תאמרון קשר · ויאמר אליהם ירמיהו · כה תאמרון אל חזקיהו דד"ה: עד עתה ד' וסי' ואחר עד עתה · כי לא באתם עד עתה אל · ועתה קום צא ודבר ·

ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה: ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצא חן בעיניך: וישבו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגם הלך לקראתך וארבע מאות איש עמו: ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות: ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה: ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק יהוה האמר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך: קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות: הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והכני אם על בנים: ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב: וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו: עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים:

ופקיד יתהון למימר כדין תימרון לרבוני לעשו כדנן אמר עבדך יעקב עם לבן דרית ואוחרית עד כען: והוו לי תורין וחמרין ען ועבדין ואמהן ושלחית לחוואה לרבוני לאשכחא רחמין בעינך: ותבו איזגדיא לות יעקב למימר אתינא לות אחוך לות עשו ואף אתי לקדמותך וארבע מאה גברין עמיה: ודחיל יעקב לחדא ועקת ליה ופליג ית עמא די עימיה וית ענא וית תורי וגמליא לתרתין משריין: ואמר אם ייתי עשו למשריתא חדא וימחינה ותהי משריתא דאשתאר לשיזבא: ואמר יעקב אלהיה דאבא אברהם ואלהיה דאבא יצחק יי' די אמר לי תוב לארעך ולילדותך ואוטיב עמך: זעירן זכוותי מכל חסדין ומכל טבון די עבדת עם עבדך ארי יחידי עברית ית ירדנא הדין וכען הויתי לתרתין משריין: שיזבני כען מידא דאחי מידא דעשו ארי דחיל אנא מיניה דילמא ייתי וימחינני אימא על בניא: ואת אמרת אוטבא אוטיב עמך ואשוי ית בנך סגיאין כחלא דימא דלא יתמנון מסגי: ובת תמן בליליא ההוא ונסיב מן דאיתי בידיה תיקרובתא לעשו אחוהי: עיזי מאתן ותישיא עסרין רחילי מאתן ודיכרי עסרין:

ויחן יי' אתם וירחמם: ויירא י"ב ו' בקריאה ו' בשמואל וסי' מה נורא · ויירא יעקב מאד · ויאמר מי שבך לאיש · וישבע המלך יהויק' · ויירא דוד את יי' ביום ההוא · ויירא מאד מפני אביש מלך גת · ויירא כל העם מאד את יי' · ויירא שאול מלפני דוד · ויירא וחרד לבו · ויירא מאד מדברי שמואל · ויירא דוד את האלהים · דה"ו · ויירא ויתן יהושפט את פניו · דה": ויצר ג' וסי' ויירא יעקב · בכל אשר יצאו יד יי' · שופטי' · ויצר לאמנון להתחלות: ויחץ ג' וסי' ויחץ את העם · ויחץ את הילדים · ויחץ את שלש מאת האיש: יבוא ז' מלא' בתו' מכר פרשת אחרי מות: ויאמר ד' ר"פ בטעם זרקא וכו' ויאמר יעקב · יתרו ברוך יי' · משה שש מאת אלף · משה בזאת הדעון: והכני ב' חד פתח וחד קמץ וסי' פן יבא והכני · אם יוכל להלחם · אוריית' פתח · דשמואל קמץ · ודא הוא חד מן א"ב מן חד חד דד פתח וחד קמץ דלוג וכו' בבסרא רבתא: אם על בנים ב' וסי' פן יבא והכני · אם על בנים רטשה: ואלים ז' וסי' עזים מאתים · וזה הדבר · וקרבתם על הלחם · חמאת בקר וחלב צאן' ערב וכל נשיאי קדר · הלא הדחתם את כהני יי' · ויביאו פרים שבעה: אילים ד' מלא' בתורה וסי' רחלים מאתים · קח את אורן · בנה לי בזה קדמ' · חמאת בקר:

קטנתי מכל החסדים · נתמעטו זכיותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו: מכל האמת · אמיתת דבריך שמרת לי כל ההבטחות שהבטחתני: כי במקלי · לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו · ומדרש אגד' נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן: מיד אחי מיד עשו · מיד אחי שאין נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע: היטב איטיב · היטב בזכותך איטיב בזכו' אבותיך: ושמתי את זרעך כחול הים · והיכן אמר לו כן והלא לא אמ' לו אלא והיה זרעך כעפר הארץ אלא שאמ' לו כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך ולאברהם אמר הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמי' וכחול אשר על שפת הים: הבא בידו · ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו · ומדרש אגדה מן הבא בידו אבנים טובות ומרגליות שאדם צר בצרור ונושאם בידו · ד"א מן הבא בידו · מן החולין שנטל מעשר כמה דאת אמר עשר אעשרנו לך והדר לקח מנחה: עזים מאתים ותישים עשרים · מאתים עזים צריכות עשרים תיישים וכן כלם הזכרים כדי צורך הנקבות ובבראשית רבה דורש מכאן לעונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום הספנים אחת לששה חדשי' ואיני יודע לכוין המדרש הזה בכוון אך נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שוה בכל אדם אלא לפי טורח המוטל עליו שמצינו כאן שמוסר לכל תיש עשר עזים וכן לכל איל לפי שהם פנויין ממלאכה דרכן להרבות תשמיש ולעבר עשר נקבות ובהמה משנתעבר' אינה מקבלת זכר ופרים שעוסקין במלאכה לא מסר לזכר אלא ארבע נקבות ולחמור שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות לזכר ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר: גמלים

גמלים מניקות שלשים· ובניהם עמהם ומדרש אגדה ובניהם בנאיה׳ זכר כנגד נקבה ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו הכתוב: עירים· חמורים זכרים: עדר עדר לבדו· כל מין ומין לעצמו: עברו לפני· דרך יום או פחות ואני אבוא אחריכם: ורוח תשימו· עדר לפני חברו מלא עין כדי להשביע עינו של רשע ולהווהו על רבוי הדורון: למי אתה. של מי אתה מי שולחך ותרגומו דמאן את: ולמי אלה לפניך· למי המנחה הזאת שלוחה למ״ד משמשת בראש התיבה במקום של כמו וכל אשר אתה רואה לי הוא שלי הוא לה׳ הארץ ומלואה של ה׳: ואמרת לעבדך ליעקב· על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ששאלת למי אתה לעבדך ליעקב אני ותרגו׳ דעבדך דיעקב וששאלת ולמי אלה לפניך מנחה היא שלוחה וגו׳: והנה גם הוא· יעקב: אכפרה פניו· אבטל רוגזו וכן וכופר בריתכם את מות לא תוכלי כפרה ונראה בעיני שכל כפרה שאצל עון וחטא ואצל פנים כלן לשון קנוח והעברה הן ולשון ארמי הוא והרבה בתלמוד וכפר ידיה בעי לכפורי ידיה ב בההוא גברא וגם בלשון המקר׳ נקראי׳ המזרקים של קדש כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק: על פניו· כמו לפניו וכן חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד וכן המכעיסין אותו על פני ומדר׳ אגדה על פניו אף הוא שרוי בכעס שהיה צריך לכל זה: ואת אחד עשר ילדיו· ודינה היכן היתה נתנה ב בתבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו ע עיניו ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב ו ונפלה ביד שכם: יבק· שם הנהר: את כל אשר לו· הבהמ׳ והמטלטלים עשה ע עצמו כגשר נוטל מ מכאן ומניח כאן: ויותר יעקב· שכח פכים קטנים וחזר עליהם: ויאבק איש· מנחם פירש ויתעפר איש לשון אבק שהיו מ מעלים עפר ברגליה׳ על ידי נענועם ולי נר׳ שהוא לשון ויתקשר ולשון ארמי הוא בתר דאביקו ביה ואביק ליה מיבק לשון עניב׳ שכן דרך שנים ש שמתעצמין להפיל את רעהו שחובקו ו ואובקו בזרועותיו ופי׳ רבותינו שהוא שרו של עשו: ותקע· נתקעקע ממקו׳ חבירתה ודומה לו פן תקע נפשי מתוך לשון הסרה ובמשנה לקעקע ביצתן לשרש שרשיהן: כי עלה השחר· וצריך אני לומר שירה: ברכתני· הודה לי על הברכות שברכני אבי שעשו מערער עליהן: לא יעקב· לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה ובגלוי פנים וסופך שהקב״ה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך ואני שם אהיה והודה לך עליהם וזה שכתוב וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו בכה ויתחנן לו המלאך ומה נתחנן לו בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו המתן לי עד שידבר עמנו שם ולא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו עליהן וזהו ויברך אותו שם שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה: ועם אנשים· עשו ולבן: ותוכל. להם: למה זה תשאל· אין לנו שם קבוע משתנים שמותינו לפי מצות עבודת השליחות שאנו משתלחים: ויזרח לו· לצרכו לרפאת את צלעתו כמה דתימר שמש צדקה ומרפא בכנפיה ואותן שעות שמיהרה לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע מיהרה לזרוח בשבילו והוא היה צולע כשזרחה השמש· לשון בני אדם הוא כשהגענו למקום פלוני האיר לנו השחר זהו פשוטו:

ורות ט׳ זוגין חד ר׳ וחד ו׳ וסי׳ כו׳ במס׳ רבת׳: ולמי ג׳ וסי׳ ולמי אלה לפניך· ולמי כל חמדת ישר׳· ולמי אני עמל: שלוחה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ ואמרת לעבדך ליעקב· נפתלי אילה שלחה· ואראה והנה יד שלח׳· קדמ׳ מל׳ ·ויש ספרי׳ נמסרי׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ נפתלי חס׳: ויצו גם י״ג פסו׳ דאית בהו גם גם גם וסי׳ כו׳ בכמס׳ רבת׳: ההלכת ג׳

גמלים מיניקות ובניהם שלשים
פרות ארבעים ופרים עשרה אתנת
עשרים ועירם עשרה: ויתן ביד
עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל-
עבדיו עברו לפני ורוח תשימו בין
עדר ובין עדר: ויצו את הראשון
לאמר כי יפגשך עשו אחי ושאלך
לאמר למי אתה ואנה תלך ולמי
אלה לפניך: ואמרת לעבדך
ליעקב מנחה הוא שלוחה לאדני
לעשו והנה גם הוא אחרינו: ויצו
גם את השני גם את השלישי גם
את כל ההלכים אחרי העדרים
לאמר כדבר הזה תדברון אל עשו
במצאכם אתו: ואמרתם גם הנה
עבדך יעקב אחרינו כי אמר
אכפרה פניו במנחה ההלכת לפני
ואחרי כן אראה פניו אולי ישא
פני: ותעבר המנחה על פניו
והוא לן בלילה ההוא במחנה:
ויקם בלילה הוא ויקח את שתי
נשיו ואת שתי שפחתיו ואת אחד
עשר ילדיו ויעבר את מעבר יבק:
ויקחם ויעברם את הנחל ויעבר את
אשר לו: ויותר יעקב לבדו ויאבק
איש עמו עד עלות השחר: וירא
כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע
כף ירך יעקב בהאבקו עמו:
ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר
לא אשלחך כי אם ברכתני: ויאמר
אליו מה שמך ויאמר יעקב:
ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי
אם ישראל כי שרית עם אלהים
ועם אנשים ותוכל: וישאל יעקב
ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה
זה תשאל לשמי ויברך אתו שם:
ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי
ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל
נפשי: ויזרח לו השמש כאשר עבר
את פנואל והוא צלע על ירכו:

גמלי מינקתא ובניהון תלתין
תורתא ארבעין ותורין עסרא
אתנן עסרין ועילי עסרא: ויהב
ביד עבדוהי עדרא עדרא בלחודוהי
ואמר לעבדוהי עברו קדמי ורוחא
תשוון בין עדרא ובין עדרא:
ופקיד ית קדמאה למימר ארי
יערענך עשו אחי וישאלינך
למימר דמן את ולאן את אזיל
ודמאן אילין דקדמך: ותימר
דעבדך דיעקב תקרובתא היא
דמשלחא לרבוני לעשו והא אף
הוא אתי בתרנא: ופקיד אף
ית תנינא אף ית תליתאה אף ית
כל דאזלין בתר עדריא למימר
כפתגמא הדין תמללון עם עשו
כד תשכחון יתיה: ותימרון אף
הא עבדך יעקב אתי בתרנא ארי
אמר אנחנינה לרוגזיה בתקרובתא
דאזלא קדמי ובתר כן אחזי
אפוהי מאים יסב אפי: ועברת
תקרובתא על אפוהי והוא בת
בליליא ההוא במשריתא: וקם
בליליא הוא ודבר ית תרתין
נשוהי וית תרתין לחינתיה וית
חד עסר בנוהי ועבר ית מעבר
יובקא: ודברינון ואעברינון ית
נחלא ועבר ית דיליה: ואשתאר
יעקב בלחודוהי ואשתדל גברא
עמיה עד דסליק צפרא: וחזא
ארי לא יכיל ליה וקריב בפתי
ירכיה וזע פתי ירכא דיעקב
באשתדלותיה עמיה: ואמר
שלחני ארי סליק צפרא ואמר לא
אשלחנך אלהן ברכתני: ואמר
ליה מה שמך ואמר יעקב: ואמר
לא יעקב יתאמר עוד שמך אלהין
ישראל ארי רב את קדם יי ועם
גבריא ויכלתא: ושאיל יעקב
ואמר חוי כען שמך ואמר למה
דנן את שאיל לשמי ובריך יתיה
תמן: וקרא יעקב שמא דאתרא
פניאל ארי חזיתי מלאכא דיי
אפין באפין ואשתיזבת נפשי:
ודנח ליה שמשא כד עבר ית
פנואל והוא מטלע על ירכיה:

אבן עזרא

ורוח תשימו· הפרש וקרו׳ תמכו כי היתה הרוחה הפרשה בין מכה למכה כמו ורוח לשאול: ושאלך לאמר· כמו כי אהבך: גם את כל ההולכי׳· כי חמש היו שם: במוצאכם· כפתח הצ״די בעבור אות הגרון ואם אין כמוהו: כי אמר· יעקב בלבו ואלה דברי משה· ופי׳ אכפרם פניו אכסה ואסתיר· ופניו כעסו וכן ופניה לא היו לה: ויעבר את מעבר יבק· הוא עבר בתחלה ואחר כך לקח נשיו ובניו והעבירם והנה פי׳ ויעבר כבר עבר ושב באחרונה לבקש אם נשאר כלום: ויאבק· מגזרת אבק עד שעלת אבק ביניהם: עד עלות השחר· עד סור שחרות הלילה וי״א כי שחר דמות אור והוא הנראה בעבים טרם זרוח השמש וכן אשר אין לו שחר: כי לא יכול לו· המלאך: ויגע בכף ירכו· של יעקב: ותקע· כמו פן תקע נפשי מתוך כרה כף הירך ממקומה: בגיד

מסרה

ב׳ חס וא׳ מ׳ל וסי׳ במנח׳ ההלכת· ההלכת על ארבע· ההולכת למואל· בתר׳ מ׳ל: בלילה הוא ד׳ מסר בפרשת לך לך: ילדיו ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חס׳ וסי׳ ואת אחד עשר׳ כי בראותו· כי ילדו אל· בתרא׳ חס׳ ·אנך: ויעברם ח׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ ביהושע בסי׳ ד׳: ויעבר ט׳ מסר פרשה נח: עלות ו׳ ה׳ מלאים וא׳ חס׳ וסי׳ ויותר יעקב· והגבלת את ההר· והיה כל הראה· והנה יוצר גבי· עד עלות חמת יי׳· מנגד עלת הנשק· בתרא׳ חס׳: לא יכול לו ד׳ וסי׳ וירא כי לא יכול לו· ידעת את דוד אביך· ותעש בן אשת ירבעם· ויקדש שלמה את תוך החצר: עם אלהים ג׳ וסי׳ כי שרית עם אלהי׳· יהונתן ימות· ברצותו עם אלהים ·אנ״ך: ותוכל ג׳ וסי׳ כי שרית עם אלהים· הנה דברת ותעש· פתיתני יי׳ ואפת: פניאל שיטה מן כ״ז דכל חד וחד לית דכו׳ וסי׳ במס׳ רבת׳: פנים אל פנים ה׳ וסי׳ ויקר׳ יעקב שם המקו׳ פניאל· ודבר יי׳ אל משה פנים· ולא קם נביא עוד בישראל· ויאמר גדעון אהה אדני יי׳· ונשפטתי אתכם שם ·דיחזקאל: פנואל ח׳ בשופטים סי׳ ח׳:

פניאל שיטה מן כ״ז דכל חד וחד לית דכו׳:

נגיד הנשה · שנשה ממקומו ועלה והוא לשון קפיצה וכן נשתה גבורתם וכן כי נשני אלהים את כל עמלי: ואת לאה וילדיה אחרונים · אחרון אחרון חביב: עבר לפניהם · אמר אם יבא אותו רשע להלחם ילחם בי תחלה: ויחבקהו · נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחוה כל השתחויות הללו: וישקהו · נקוד עליו ויש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי יש שדורשין נקודה זו לומר שלא נשקו בכל לבו אמר רבי שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו: מי אלה לך · מי אלה להיות שלך: נגש יוסף ורחל · בכלן האמהות נגשות לפני הבנים אבל ברחל יוסף נגש לפניה אמר אמי יפת תאר שמא יתלה בה עיניו אותו רשע אעמוד כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה מכאן זכה יוסף לברכת עלי עין: מי לך כל המחנה · מי כל המחנה אשר פגשתי שהוא שלך כלומר למה הוא לך פשוטו של מקרא על מוליכי המנחה ומדרשו כתות של מלאכים פגע שהיו דוחפין אותו ואת אנשיו ואומרים להם של מי אתם והם אומרים להם של עשו והם אומרים הכו הכו ואלו אומרים בנו של יצחק הוא ולא היו משגיחין עליו בן בנו של אברהם ולא היו משגיחין אחיו של יעקב הוא אומרים להם אם כן משלנו אתם: יהי לך אשר לך · כאן הודה לו על הברכות: אל נא · אל נא תאמר לי כן: אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגו׳ · כי כדאי והגונה לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך והן חשובות לי כראיית פני המלאך שראיתי שר שלך ועוד על שנתרצית לי למחול סורחני ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתיירא הימנו ויאמר ראה מלאכים ונצול איני יכול לו מעתה: ותרצני · נתפייסת לי וכן כל רצון שבמקרא לשון פיוס אפייטמנט בלעז כי לא לרצון יהיה לכם הקרבנות באות לפייס ולרצות שפתי צדיק ידעון רצון יודעים לפייס ולרצות: ברכתי · מנחתי זו הבאה על ראיית פנים ולפרקים אינה באה אלא לשאילת שלום וכל ברכה שהיא לראיית פנים כגון ויברך יעקב את פרעה עשו לי ברכה דסנחריב וכן לשאול לו לשלום ולברכו דתועי מלך חמת כלם לשון ברכת שלום הן שקורין בלעז שלודי״ר אף זו ברכתי מון שלודי״ר: אשר הובאת לך · לא טרחת בה ואני יגעתי להגיע עד שבאה לידך: חנני · נו״ן ראשונה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שני נוני״ן שהיה לו לומר חננני שאין חנן בלא שני נוני״ן והשלישית לשימוש כמו עשני זבדני: יש לי כל · כל ספוקי ועשו דבר בלשון גאוה יש לי רב יותר ויותר מכדי צרכי: נסעה · כמו נסעה שלחה שהוא כמו שמע סלח אף כאן נסעה כמו נסע והנו״ן יסוד בתיבה ותרגום של אונקלוס טול ונהך עמו אמר ליעקב נסע מכאן ונלך: ואלכה לנגדך · בשוה לך טובה זו אעשה לך שתאריך ימי מהלכתי ללכת לאט כאשר אתה צריך וזהו לנגדך בשוה לך: עלות עלי · הצאן והבקר שהן עלות מוטלות עלי לנהלן לאט: עלות · מגדלות עוליהן לשון עולל ויונק עול ימים ושתי פרות עלות ובלעז אנפנטיי״ש: ודפקום יום אחד · ליגעם בדרך במרוצה ומתו כל הצאן: ודפקום · כמו קול דודי דופק נוקש בדלת:

אבן עזרא

בגיד הנשה · ידוע כאשר העתיקו קדמונינו ז״ל ואין בו ספק כי אם לחסרי הדעת ותולדת שמפרשים שהוא האבר ויפרשו הנשה מגזרת נשים ודעת זה המלאך שנראה ליעקב שהוא גוף יתבאר לך אם השם יפקח את לבבך בפרשת כי שמי בקרבו · ושם רחל ויוסף באחרונה אולי ימלטו בעבור אהבתו אותם · הדרש על נקודו וישקהו טוב הוא לעתיקי משדים כי על דרך הפשט לא חשבעשו לעשו רע לאחיו והעד ויבכו כאשר עשה יוסף עם אחיו: מי אלה לך · מי אלה עמך או מי אלה שלך הם: חנן · כמו נתן וכמוהו חנונו אותם גם חנם כמו הם: מי לך · מי לעולם ימצא על אחד ופירוש מי הוא זה שסוגרת לו כל המחנה הזה או מי במחשבתך: אל נא · אל יאמר אדוני כן וכבר הודעתיך דקדוק הנגיד: כראות פני אלהים · מלאך ורבי המפרשים אומרים כי בא המלאך ליעקב לחזק את לבו שלא יירא מאחיו כי הנה המלאך לא יכול לו אף כי בן אדם ואין מלת שרית עם אלהים כמו וישר אבימלך על ישראל כי אין עם כמו על רק פירושו שר תחשב עם המלאכים ועם אנשים שרים ושואלים ישאלו מה טעם ויזרח לו השמש והלא ברגע אחד זורחת בכל העולם ושאלתם תהו כי עת זרוח השמש בכל מקום ישתנה והנה בין ירושלם ובין זאת המדינה שחברתי בה זה הפירוש שמה לו״ח שעה ושלים שעה וברחב י״ב מעלות וזה הדבר ברור בלא ספק · ופי׳ והוא צולע שהיה הולך על צלעו האחת · וטעם על כן זכר לדבר: נסעה · יש אומרים שהוא לשון צווי כמו שלחה הנער וכן כפלו עליכו: ונלכה · כולנו ואנכי אלך לנגדך לא אזוז ממך ויתכן להיותו כמו ונסעה מן הר אהוא כשני כולנו ואני אלך לנגדך: כי הילדים רכים · כי הגדול שבהם י״ב שנה יש לו וימים מספר: עלות · כמו עלות ינהל והנה ההרות שעלו עליהם העתודים על כן נקראו עלות · וטעם עלי עלי לשמרם שלא יבואו לידי נזק: ודפקום · אם דפקום המנהיגים אז ימותו כל הצאן: אתנהלה

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה: וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש ויחץ את הילדים על לאה ועל רחל ועל שתי השפחות: וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשנה ואת לאה וילדיה אחרנים ואת רחל ואת יוסף אחרנים: והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו: וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על צוארו וישקהו ויבכו: וישא את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים ויאמר מי אלה לך ויאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדך: ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין: ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו: ויאמר מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי ויאמר למצא חן בעיני אדני: ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי לך אשר לך: ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך כראת פני אלהים ותרצני: קח נא את ברכתי אשר הבאת לך כי חנני אלהים וכי יש לי כל ויפצר בו ויקח: ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך: ויאמר אליו אדני ידע כי הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן:

על בן לא אכלין בני ישראל ית גידא דנשיא דעל פתי ירכא עד יומא הדין ארי קריב בפתי ירכא דיעקב בגידא דנשיא: וזקף יעקב עינוהי וחזא והא עשו אתי ועמיה ארבע מאה גברין ופליג ית בניא על לאה ועל רחל ועל תרתין לחינתא: ושוי ית לחינתא וית בניהון קדמותא וית לאה ובנהא בתראין וית רחל וית יוסף בתראין: והוא עבר קדמיהון וסגיד על ארעא שבע זמנין עד מקרביה לות אחוהי: ורהט עשו לקדמותיה וגפפיה ונפל על צואריה ונשקיה ובכו: וזקף ית עינוהי וחזא ית נשיא וית בניא ואמר מן אלין לך ואמר בניא די חן יי ית עבדך: וקריבן לחינתא אינון ובניהון וסגידא: וקריבת אף לאה ובנהא וסגידו ובתר כן קריב יוסף ורחל וסגידו: ואמר מא לך כל משריתא הדא די ארעית ואמר לאשכחא רחמין בעיני רבוני: ואמר עשו אית לי סגי אחי אהלה בדילך: ואמר יעקב בבעו אם כען אשכחית רחמין בעינך ותקביל תקרובתי מן ידי ארי על כן חזיתינון לאפך כחיזו אפי רברביא ואתרעית לי: קביל כען ית תקרובתי דאיתיתאת לך ארי רחם עלי יי וארי אית לי כולא ואתקיף ביה וקביל: ואמר טול ונהך ואהך לקבלך: ואמר ליה רבוני ידע ארי ינקיא רכיכין ועאנא ותורי מניקתא עלי ואם ארחוקינון יומא חד ימותון כל ענא:

לג

(Marginal notes, inner column: ט׳ טעמי כי גדול · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ו׳ ל׳ · נ׳ ל׳ · ט׳ ל׳ · ל׳ · בוליו · ל׳ בכל מ״ח · ל׳ קח ובתי · ל׳ · ל׳ · ח׳ ג׳ · ל׳ בלחלי׳ וכת׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ · ת׳ הזין · ל׳ ח׳ קח׳)

(Marginal notes, outer margin: את ז׳ת בכוני׳ ראית בהון את ואת ואת ואת ואת · וישקהו ט״ו מלין כ נקוד׳ בתר׳ · את י״ב בכו׳ ראית בהון את ואת ואת · פני אלהים ב׳ מתי׳ אבת׳ וארא׳ · חנני יש מקחני׳ אבל טעות בי יודע מה כעל גור יודני שהוא שמוש ·)

על כן ט׳ בטעם פזר גדול וסי׳ גיד הנשה · משנה דנן עד היום הזה · שם המקום ההוא עמק ברכה · דה״. על כן חרה אף יי׳ בעמו · על כן לא ידרכו כהני דגון · על כן אבכה בבכי יעזר · כי על כן הוא כרפא את ידי · על כן מלא לבב בני האדם · על כן קראו לימים האלה פורים: ועמו ח׳ בטעם זקף גדול וסי׳ וישא יעקב את עיניו וירא והנה · יהודיע · יוחנן · יחיאל · יואב · שלומית · זכריה · עובד: י״ח פסוק׳ דאית בהו את ואת ואת ואת ואת וסי׳ בבס׳ רבת׳: ראשונה ב׳ במלכים א׳ סי׳ י״ח: צואריו חד מן נ״ו חסרי׳ י׳ באמצע תיבותא וקריין ולית דכוו׳ וסי׳ במס׳ רבת׳: י״ב פסוקים דאית בהו את את ואת ואת וסי׳ בבס׳ רבת׳: מי לך ג׳ וסי׳ עד מי לך פה · כי מי לך כל המחנה הזה · כי חצבת לך פה: יהי לך אשר לך י״ג פסוקים דאית בהון לך לך כמסר׳ רבתא: ברכתי ג׳ וסי׳ הבי קרא שמו יעקב · קח נא את ברכתי · וצויתי את ברכתי לכם · וחד וברכתי על צאצאיך: ברכתי אלפ׳ בית׳ ב׳ ג׳ ב׳ וא׳ וב׳ וס׳ בבסר׳ רבת׳: ויפצר ד׳ וסי׳ ויפצר בם מאד · קח נא את ברכתי · ויקם האיש ללכת · דפלגש · ויאמר חי יי׳ אשר עמדתי · וכל ויפצרו דכות׳ בב״א ויפרצו וסי׳ ויפרצו בו עבדיו: לנגדך ב׳ וסי׳ נסעה ונלכה · שתה עונותינו לנגדך: עלות ה׳ וסי׳ ודפקום יום אחד · ושתי פרות עלות · וחברו דארון · עלות ינהל · באחר עלות הביאו: יום אחד י׳ בכר פרשת תולדת: ומתו ח׳ בקב״ץ וסי׳ ודפקום יום אחד · וירד עליהם הברד · ולא ישאו עון ומתו · ולא יגעו אל הקדש · כבלע את הקדש · וסקלתם באבנים · וסקלתם אתם באבנים · והיה אם יוהרו · עבוס:

יעבר נא אדני · אל נא תאריך ימי הליכתך עבור כפי דרכך ואף אם תתרחק: אתנהלה · אתנהל ה"א יתרה כמו ארדה אשמעה: לאטי · לאט שלי לשון נחת ההולכים לאט לאט לי לבער: לאטי · הלמ"ד מן היסוד ואינה משמשת אתנהל נחת שלי: לרגל המלאכה · לפי צורך הליכת רגלי המלאכה המוטלת לפני להוליך: ולרגל הילדים · לפי רגליהם שהן יכולין לילך: עד אשר אבוא אל אדוני שעירה · הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא עד סוכות אמ' אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו והוא לא הלך ואימתי ילך בימי המשיח שנ' ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו ומדרשי אגדה יש לפרשה זו רבים: ויאמר למה זה · תעשה לי טובה זו שאיני צריך לה: אמצא חן בעיניך · ולא תשלם לי עתה שום גמול: וישב ביום ההוא עשו לדרכו · עשו לבדו וארבע מאו' איש שהלכו עמו כשמטו מאצלו אחד אחד והיכן פרע להם הקב"ה בימי דוד שנאמר כי אם ארבע מאו' איש אשר רכבו על הגמלים: ויבן לו בית · שהה שם שמנה עשר חדש קיץ וחרף וקיץ · סכות קיץ · בית חורף · סכות קיץ: שלם · שלם בגופו שנתרפא מצלעתו · שלם בממונו שלא חסר כלום מכל אותו דורון · שלם בתורתו שלא שכח תלמודו בבית לבן: עיר שכם · כמו לעיר וכמוהו עד בואכה בית לחם: בבאו מפדן ארם · כאדם האומר לחבירו יצא פלו' מבין שני אריות ובא שלם אף כאן ויבא שלם מפדן ארם מלבן ומעשו שנזדווגו לו בדרך: קשיטה · מעה אמר רבי עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה: ויקרא לו אל אלהי ישראל · לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על שם שהקדוש ב"ה עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת השם כלומר מי שהוא אל הוא הקדוש ב"ה הוא לאלהי לי ששמי ישראל וכן מצינו במשה ויקרא שמו י"י נסי לא שהמזבח קרוי י"י אלא על שם הנס קרא שם המזבח להזכיר שבחו של הקב"ה י"י הוא נסי ורבותינו דרשו שהקב"ה קראו ליעקב אל ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקין לכמה טעמים ואני ליישב פשוטו של מקרא באתי: בת לאה · ולא בת יעקב אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאנית שנאמר ותצא לאה לקראתו: וישכב אותה · כדרכה: ויענה · שלא כדרכה: על לב הנערה · דברים המתישבים על הלב ראי אביך בחלקת שדה קטנה כמה ממון בזבז אני אשיאך ותקנה העיר וכל שדותיה: וכן לא יעשה · לענות את הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול: חשקה · חפצה: מהר

אבא ואבא ה' חס' מסר בפרשת חיי: שעירה ג' וסי' יעבר נא אדני · וישב ביום ההוא עשו · החלק העלה שעירה: סכתה ב' וסי' ויעקב נסע סכתה · ויסעו בני ישראל מרעמסס: סכות ב' מל' בתורה וסי' שם המקום סכות · כי בסכות השבתי · וכל נביא' וכתו' דכוו' מלאים בר"א חס' וסי' לעשות סכת כבתוב · וכל הסכות

יעבר נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים עד אשר אבא אל אדני שעירה: ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי ויאמר למה זה אמצא חן בעיני אדני: וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה: ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת על כן קרא שם המקום סכות: ס

ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבאו מפדן ארם ויחן את פני העיר: ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה: ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל: ס

ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ: וירא אתה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ ויקח אתה וישכב אתה ויענה: ותדבק נפשו בדינה בת יעקב ויאהב את הנער וידבר על לב הנער: ויאמר שכם אל חמור אביו לאמר קח לי את הילדה הזאת לאשה: ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו ובניו היו את מקנהו בשדה והחרש יעקב עד באם: ויצא חמור אבי שכם אל יעקב לדבר אתו: ובני יעקב באו מן השדה כשמעם ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה: וידבר חמור אתם לאמר שכם בני חשקה נפשו בבתכם תנו נא אתה לו לאשה: והתחתנו אתנו בנתיכם תתנו לנו ואת בנתינו תקחו לכם: ואתנו תשבו והארץ תהיה לפניכם

יעיבר כען רבוני קדם עבדיה ואנא אדבר בניח לרגל עובדתא דיקדמי ולרגל ינקיא עד דאיתי לות ריבוני לשעיר: ואמר עשו אשבוק כען עימך מן עמא דעימי ואמר למא דנן אשכח רחמין בעיני ריבוני: ותב ביומא ההוא עשו לאורחיה לשעיר: ויעקב נטל לסכות ובנא ליה ביתא ולבעיריה עבד מטלן על כן קרא שמא דאתרא סכות: ואתא יעקב שלים לקרתא דשכם די בארעא דכנען במיתוהי מפדן ארם ושרא לקביל אפי קרתא: וזבן ית אחסנת חקלא די פרסיה תמן למשכניה מידא דבני חמור אבוהי דשכם במאה חורפן: ואקים תמן מדבחא ופלח עלוהי קדם אל אלהא דישראל:

ונפקת דינה בת לאה די ילידת ליעקב למחזי בבנת ארעא: וחזא יתה שכם בר חמור חואה רבא דארעא ודבר יתה ושכיב יתה ועניה: ואתרעיאת נפשיה בדינה בת יעקב ורחים ית עולימתא ומליל על לבא דעולימתא: ואמר שכם לחמור אבוהי למימר סב לי ית עולימתא הדא לאתו: ויעקב שמע ארי סאיב ית דינה ברתיה ובנוהי הוו עם גיתוהי בחקלא ושתיק יעקב עד מיתיהון: ונפק חמור אבוהי דשכם לות יעקב למללא עמיה: ובני יעקב עלו מן חקלא כד שמעו ואתנסיסו גובריא ותקיף להון לחדא ארי קלנא עבד בישראל למשכב ית בת יעקב וכן לא כשר לאתעבדא: ומליל חמור עמהון למימר שכם ברי אתרעיאת נפשיה בברתכון הבו כען יתה ליה לאתו: ותתחתנון בנא בנתיכון תתנון לנא וית בנתנא תסבון לכון: ועמנא תתבון וארעא תהי קדמיכון

אבן עזרא

אתנהלה · כמו אתנהל עמם: לאטי · היוד נוסף או יהי' לשון יחיד מדבר: לרגל המלאכה · בעבור המקנה שהוא מלאכתי והקרוב כי פי' המלאכה מה שיוכל אדם לעשות בכחו ובדעתו גם הממון יקרא כך כמו אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ומזאת הגזרה מלאכת המלך בעבור שהוא תחת רשות המולך · והיה לרגל כמו ויברך י' אותך לרגלי ויתכן להיות לרגל כמשמעו שהולכים על רגליהם · וטעם למה זה אין לי צורך: ויבא יעקב שלם · שם התאר והטעם שבא בשלום שלא אירע לו שום מאורע עד עתה יחל לספר מאורע דינה: חלקת השדה · חלק בשדה והזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל · ומי שיש לו בה חלק חשוב הוא כחלק עולם הבא · ויאמר הגאון כי ויקרא לו אל אלהי ישראל כי פירושו ויקרא אל אל השם והנכון הוא שכן הוא שם המזבח וכן מזבח משה קרא שמו י' נסי בעבור הנס שעשה השם במקום ההוא וכן בסוף הספר אל ירושלם תהי נקראת י' שמה וכן בעבור שעזר השם את יעקב קרא שם המזבח שעובד שם השם אל אלהי ישראל והטעם שהוא חזק ותקיף אלהי ישראל שהצילו בדרך ובא שלם אל ארץ כנען כי שם שכם וסכות: ולפי דעתי יתכן שהתעכב בעבר שכם שני' רבות כי דינה לא היתה בת שבע שנ' גם שמעון ולוי קטני' היו: ותצא דינה · מעצמה: ויענה · כדרכה בעבור היותה בתולה: וידב' על לבה · מדבר לה דברי רצים ופיתויים: כי טמא · שכם:

מסרה

דאחרי' מל' בכ"א · חוץ הסכת תעשה לך: ויקן ב' בספ' וסי' ויקן את חלקת השדה · ויקן יוסף את כל אדמת מצרים · ועוד ב' בהם וסי' ויקן דוד את מקום הגרן · ויקן את הר שמרון: במאה ה' בקרי' וסי' במאה קשיטה · אשר אירשתי · אין חפץ למלך בבהר · וישכר מישראל מאה אלף גבור חיל · במאה קשיטה דיהושע: קשיטה ג' וסי' ויקן את חלקת · במאה קשיטה דיהושע · ויבאו אליו כל אחיו וכל אהבותיו · אנף: כבנות ב' מלאים וסי' לראות בבנות הארץ · האין בבנות אחיך: ויענה ב' וסי' וישכב אותה ויענה · ויחזק בבנות ויענה: טמא ט' וסי' ויעקב שמע · ויענו בני יעקב את · מקדש י"י · משכן י"י · ואת הבית אשר על פני ירושלם · ואיש את אשת רעהו · וחברו · ואיש את כלתו: הולדה י"ח זוגין חד נסיב וחד לא נסיב · אישה והחרש לה לא תניא · כי החרש לה בין שמעו · למה את מחרשי להביא · הוכה לי כי לא אחרש ירמי' · וזורשו מבנו כי לא נשם הדבר · דירמי':

חרפה. לדורות וזה טעם כי נבלה עשה בישראל. וטעם וידברו אשר טמא וידברו את שכם אשר טמא אחותם כי מצאנו דברו לשלום כמו דבר לו או טעם אשר כי ענו במרמה בעבור אשר טמא: אשר לו ערלה. ערלת בשר וטעמו דבר שיכבר וכן ערל שפתים כי ערלה אזנם בעבור הנוסף והאומרים שהשם אמר לאברהם והיה תמים ובהמולו הנה הוא חסר הדבר הפוך והנה ה הבהמות יוכיחו ואם אמרו למה כחתך דבר בראו השם גם הטבור יוכיח: את בתנו. בעבור היותה קטנה והם היו מדברים בעבור אביהם: ולא אחר. איננו בדקדוק כמו ואחר עד עתה רק מן הבנין הכבד הדגש והוא פעל עבר על משקל ברך כבות: שלמים הם. בשלום: רחבת ידים. מקומות כמו ויד תהיה לך: יאותו. מגזרת כי לך יאתה והנוח הנעלם אחר האות המשרת תחת פ״א הפועל: להמול. מפורש והנה הם ישבו רעה על יעקב וביום אמרו מ מקניהם וקנינם: ביום השלישי. שלישי לעולם קשה שהוא חצי המרובע וזה המעשה אשר עשו שמעון ולוי לדעת אחיהם עשו שמעון ולוי במרמה ובני יעקב הם כלם וחרה אף יעקב על שמעון ולוי בעבור שהם הרגו אנשי שכם: את

מהר. כתובה: במרמה בחכמה: אשר טמא. הכתוב אומר שלא היתה רמיה שהרי טמא את דינה אחותם: חרפה היא. שמץ פסול הוא אצלנו הבא לחרף חברו אומר לו ערל אתה או בן ערל חרפה בכל מקום גדוף: באות. נתרצה להם לשון ויאותו: להמול. להיות נמול איננו לשון לפעול אלא לשון להפעל: ונתנו. נו״ן שנייה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שני נוני״ן ונתננו: ואת בנותיכם נקח לנו. אתה מוצא בתנאי שאמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור שתלו ה החשיבות בבני יעקב ליקח בנות שכם את שיבחרו להם ובנותיה יתנו להם לפי דעתם דכתיב ונתנו את ב בנותינו לפי דעתנו ו ואת בנותיכם נקח לנו בכל אשר נחפוץ וכשדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עירם הפכו הדברים את בנותם נקח לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם כדי לרצותם שיאותו להמול: שלמים. בשלום ובלב שלם: והארץ הנה רחבת ידים. כאדם שידו רחבה וותרנית כלומר אל תפחדו כלום פרקמטיא הרבה באה לכאן ואין לה ק קונים: בהמול. בהיות נמול: אך באות להם. לדבר זה ועל ידי כן ישבו אתנו: שני בני יעקב בניו היו ואף על פי כן נהגו ע עצמן שמעון ולוי כ כשאר אנשים שאינם בניו שלא נטלו עצה הימנו: אחי דינה. לפי שמסרו עצמן ע עליה נקראו אחיה: בטח. שהיו כואבים ואגדה בטוחים היו על כחו של זקן: על החללים. לפשט החללים: חילם

שבו ה׳ בתו׳ וס׳ שבו לכם פה עם החמור: שבו וסחרוה והאחזו בה: שבו איש תחתיו: ואל הזקנים אמר שבו: שבו נא בזה גם אתם: הרבו ב׳ וס׳ הרבו עלי מאד: והגלגל הרבו לפשע: במרמה ב׳ מסר בפרשת תולדת: ויאמרו אליהם ז׳ וס׳ לא נוכל לעשות הדבר הזה: ירא י״י עליכם וישפט: מי יתן כותינו ביד י״י רב

שבו וסחרוה והאחזו בה: ויאמר שכם אל אביה ואל אחיה אמצא חן בעיניכם ואשר תאמרו אלי אתן: הרבו עלי מאד מהר ומתן ואתנה כאשר תאמרו אלי ותנו לי את הנער לאשה: ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחתם: ויאמרו אליהם לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחתנו לאיש אשר לו ערלה כי חרפה הוא לנו: אך בזאת נאות לכם אם תהיו כמנו להמל לכם כל זכר: ונתנו את בנתינו לכם ואת בנתיכם נקח לנו וישבנו אתכם והיינו לעם אחד: ואם לא תשמעו אלינו להמול ולקחנו את בתנו והלכנו: וייטבו דבריהם בעיני חמור ובעיני שכם בן חמור: ולא אחר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת יעקב והוא נכבד מכל בית אביו: ויבא חמור ושכם בנו אל שער עירם וידברו אל אנשי עירם לאמר: האנשים האלה שלמים הם אתנו וישבו בארץ ויסחרו אתה והארץ הנה רחבת ידים לפניהם את בנתם נקח לנו לנשים ואת בנתינו נתן להם: אך בזאת יאתו לנו האנשים לשבת אתנו להיות לעם אחד בהמול לנו כל זכר כאשר הם נמלים: מקנהם וקנינם וכל בהמתם הלוא לנו הם אך נאותה להם וישבו אתנו: וישמעו אל חמור ואל שכם בנו כל יצאי שער עירו וימלו כל זכר כל יצאי שער עירו: ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר: ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב ויקחו את דינה מבית שכם ויצאו: בני יעקב באו על החללים ויבזו העיר אשר

תיבו ועיבידו בה סחורתא ואחסינו בה: ואמר שכם לאבוהא ולאחהא אשכח רחמין בעיניכון ודי תימרון לי אתן: אסגו עלי לחדא מהרין ומתנן ואתן כמא דתימרון לי והבו לי ית עולימתא לאתו: ואתיבו בני יעקב ית שכם וית חמור אבוהי בחוכמתא ומלילו דסאיב ית דינה אחתהון: ואמרו להון לא ניכול למעבד פתגמא הדין למתן ית אחתנא לגבר דליה עורלא ארי חסודא היא לנא: ברם בדא נתפיס לכון אם תהון כותנא למגזר לכון כל דכורא: ונתן ית בנתנא לכון וית בנתיכון ניסב לנא ונתיב עמכון ונהי לעמא חד: ואם לא תקבלון מננא למגזר ונדבר ית ברתנא ונזיל: ושפרו פתגמיהון בעיני חמור ובעיני שכם בר חמור: ולא איחר עולימא למעבד פתגמא ארי איתרעי בברת יעקב והוא יקיר מכל בית אבוהי: ואתא חמור ושכם בריה לתרע קרתהון ומלילו עם אינשי קרתהון למימר: גובריא האילין שלמין אינון עמנא ויתבון בארעא ויעבדון בה סחורתא וארעא הא פתיות ידין קדמיהון ית בנתהון נסב לנא לנשין וית בנתנא נתן להון: ברם בדא יתפסון לנא גבריא למיתב עמנא למהוי לעמא חד במגזר לנא כל דכורא כמא דאינון גזירין: גיתיהון וקנינהון וכל בעירהון הלא דילנא אינון ברם נתפיס להון ויתבון עמנא: וקבילו מן חמור ומן שכם בריה כל נפקי תרע קרתיה וגזרו כל דכורא כל נפקי תרע קרתיה: והוה ביומא תליתאה כד תקיפו עליהון כיביהון ונסיבו תרין בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה גבר חרביה ועלו על קרתא דיתבא לרוחצן וקטלו כל דכורא: וית חמור וית שכם בריה קטלו לפתגם דחרב ודברו ית דינה מבית שכם ונפקו: בני יעקב עלו לקטלא קטילין ובזו קרתא

לכם כי כל העדה. לו מתנו בארץ מצרים. והנשיאם יחיו. ביהושע. בני דן: אליהם ז׳ מל׳ בתורה וס׳ במסר׳ רבת׳: לעשות הדבר הזה. עשיית הדבר י״א חס׳ את וס׳ במסר׳ רבת׳: אחתינו ב׳ ב׳ חסרים וא׳ מלא בסר פרשת תולדת: כמנו ג׳ חס׳ וס׳ אך בזא׳ נאות. כי מי כל בשר אשר. גם אתה חלית. וא׳ מלא כי עתה כמונו עשרה אלפים: נתנו ונתנו ד׳ דגש וס׳ ונתנו את בנתינו לכם. כעזבוניך נתנו ומידך נתנו לך. מצרים נתנו יד אשור: ואם לא תשמעו כל ר״פ דבראשית ודנזיקין אם במ״י ואם וס׳ במסר׳ רבתא: בבת ב׳ בתרי לישני וס׳ כי חפץ בבת יעקב. וירב בבת יהודה: וישבו ד׳ וס׳ האנשים האלה שלמים. אך נאותה להם. ויבאו אליך כמבוא עם. ויצו מלך אשור לאמר הוליכו: לנשים י״ד רפין בשופטים סי׳ כ״א: נתן ו׳ וס׳ האנשים האלה שלמים. ויבאו אל אנשי סכות. ויבאו שרי סכות. ויאמרו נתן נתן ויפרשו את השמלה. ויען כל איש רע ובליעל. אשר לא נתן מבנותינו: מקנהם ד׳ חס׳ וס׳ מקנה׳ וקנינם. וינהלם בלחם. ויקחו את מקנה׳. תנינא דפסוק. רק נשיכם טפכם. וישבו בני ישראל את נשי מדין: אל חמור חד מן ב׳ זוגין תרין אל ותרין על וס׳ במס׳ רבתא: על העיר י״ז בירמיה סי׳ ל״ב:

חילם · ממונם וכן עשה לי את החיל הזה וישראל עושה חיל ועזבו לאחרים חילם: שבו · לשון שביה לפיכך טעמו מלרע: עכרתם · לשון מים עכורים אין דעתי צלולה עכשיו ואגדה צלולה היתה החבית ועכרתם אותה מסורת היתה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה ונחלת את הארץ לפיכך היו שותקין: מתי מספר · אנשים מועטים: הכזונה · הפקר: את אחותנו · ית אחתנא: קום עלה · לפי שאחרת בדרך נענשת ובאה לך זאת מבתך: הנכר · שיש בידכם משלל של שכם: והטהרו · מעבודה זרה: והחליפו שמלותיכם · שמא יש בידכם כסות של עבודה זרה: האלה · מין אילן סרק: עם שכם · אצל שכם: חתת · פחד: אל בית אל · הקדוש ב"ה בבית אל גילוי שכינתו בבית אל יש תיבה חסרה בית המשמשת בראשה כמו הנה בית מנחם בן עמיאל כמו בבית מנחם בית אביך כמו בבית אביך: נגלו אליו האלהים · במקומות הרבה יש שם אלהות ואדנות בלשון רבים כמו אדוני יוסף אם בעליו עמו ולא כאמר בעלו וכן אלהות שהוא לשון שופט ומרות נזכר בלשון רבים אבל אחר מכל שאר השמות לא תמצא בלשון רבים: ותמת דבורה · מה ענין דבורה בבית יעקב אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת משם ומתה בדרך מדברי רבי משה הדרשן למדתיה: מתחת לבית אל · העיר יושבת בהר וקברוה ברגלי ההר: תחת האלון · בשיפולי מישרא שהיה מישור מלמעלה בשפוע ההר והקבור מלמטה ומישור של בית אל היו קורין לו אלון · ואגדה נתבשר שם באבל שני שהוגד לו על אמו שמתה ואלון בלשון יוני אחר ולפי שהעלימו את יום מותה אלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו אף הכתוב לא פרסמה: עוד · פעם שני במקום הזה אחד בלכתו ואחד בשובו: ויברך אותו · ברכת אבלים: לא יקרא שמך עוד יעקב · לשון אדם הבא במארב ועקבה אלא לשון שר ונגיד: אני אל שדי · שאני כדאי לברך שהברכות שלי: פרה ורבה · על שם שעדיין לא נולד בנימין ואע"פ שכבר נתעברה ממנו: גוי · בנימין: גוים · מנשה ואפרים שעתידין לצאת מיוסף והם במנין השבטים: וקהל גוים

טמאו ג' וס' בני יעקב באו על החללים · עוד זאת עשו לי · מזמור לאסף אלהים באו גוים · אנך · וא' וטמאו בתתם ספם את ספי: שבו · ד' בטעמא מלרע בליש' וס' ואת נשיהם שבו · ושבו אליך בכל לבם · וחברו · והשיבו אל לבבם · ועשרת אלפים חיים שבו: מתי מספר ה' וס' ויאמר יעקב אל שמעון · והפיץ יי אתכם ·

טמאו אחותם: את צאנם ואת בקרם ואת חמריהם ואת אשר בעיר ואת אשר בשדה לקחו: ואת כל חילם ואת כל טפם ואת נשיהם שבו ויבזו ואת כל אשר בבית: ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי: ויאמרו הכזונה יעשה את אחותנו: פ

ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך: ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסרו את אלהי הנכר אשר בתככם והטהרו והחליפו שמלתיכם: ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח לאל הענה אתי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי: ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם ואת הנזמים אשר באזניהם ויטמן אתם יעקב תחת האלה אשר עם שכם: ויסעו ויהי חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב: ויבא יעקב לוזה אשר בארץ כנען הוא בית אל הוא וכל העם אשר עמו: ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים בברחו מפני אחיו: ותמת דברה מינקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו אלון בכות: פ

וירא אלהים אל יעקב עוד בבאו מפדן ארם ויברך אתו: ויאמר לו אלהים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל: ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך

דסאיבו אחתהון: ית ענהון וית תוריהון וית חמריהון וית די בקרתא וית די בחקלא בזו: וית כל נכסיהון וית כל טפלהון וית נשיהון שבו ובזו וית כל די בביתא: ואמר יעקב לשמעון וללוי עכרתון יתי למיתן דבבו ביני ובין יתבי ארעא בכנענאה ובפריזאה ואנא עם דמניין ויתכנשון עלי וימחונני ואשתיצי אנא ואנש ביתי: ואמרו הכנפקת ברא יעביד ית אחתנא: ואמר יי ליעקב קום סק לבית אל ותיב תמן ועביד תמן מדבחא לאלהא דאתגלי לך במערקך מן קדם עשו אחוך: ואמר יעקב לאנש ביתיה ולכל דעמיה אעדו ית טעוות עממיא די ביניכון ואדכו ושנו כסותכון: ונקום ונסק לבית אל ואעביד תמן מדבחא לאלהא דקביל צלותי ביומא דעקתי והוה מימריה בסעדי באורחא דאזלית: ויהבו ליעקב ית כל טעוות עממיא די בידיהון וית קדשיא די באודניהון וטמר יתהון יעקב תחות בוטמא די עם שכם: ונטלו והות דחלא מן קדם יי על עממיא די בקרויא סחרניהון ולא רדפו בתר בני יעקב: ואתא יעקב ללוז די בארעא דכנען היא בית אל הוא וכל עמא די עמיה: ובנא תמן מדבחא וקרא לאתרא אל בית אל ארי תמן איתגליאו ליה מלאכיא דיי במערקיה מן קדם אחוהי: ומיתת דבורה מינקתה דרבקה ואתקברת מלרע לבית אל בשיפולי מישרא וקרא שמיה מישר בכיתא: ואתגלי יי ליעקב עוד במיתוהי מפדן ארם ובריך יתיה: ואמר ליה יי שמך יעקב לא יתקרי שמך עוד יעקב אלהן ישראל יהי שמך וקרא ית שמיה ישראל: ואמר ליה יי אנא אל שדי פוש וסגי עם וכנשת שבטין יהון מנך

אבן עזרא

את כל אשר בבית · פי' בבית חמור או בבית שכם: מתי מספר · מתי כמו אנשים ודבר שיקוף הוא מעט על כן טעה ר' אהרן הכהן ראש הישיבה שפי' ויהי מתיו מספר כמשמעו: להבאישני · שישנאו אותי כאשר ישנא איש דבר שיבאש: ויאמרו · שמעון ולוי: הכזונה יעשה · שכם את אחותנו: הסירו את אלהי הנכר · אולי אלילה שישב הכנענית עם עובדות אלהי נכר ופירושו תמצאנו בפרשת וילך משה: והטהרו · שירחצו הגוף: והחליפו שמלותיכם מהמקום הזה כי מוד שחייב כל ישר' כאשר ילך להתפלל למקום קבוע להיות גופו נקי ומלבושיו נקיי · רגשותיו אחת להתבלע התיו · וטעם כי שם נגלו אליו האלהים המלאכים כמו והנה מלאכי אלהים: לא יקרא שמך עוד יעקב · לבדו כי גם ישראל פרה ורבה · ברכה כמעשה בראשית: ויתכן

ופליטי חרב ישובון · כהיותכם מתי · וחברו · לאל י"א באיוב ס' י"ג: הנראה ב' וס' לאל הנראה אליך · וירא יי' אל אברם: והטהרו אב א' ה' וא' וה' וס' במס' רבת': ויסעו כ' זוגין חד ראשי פסו' וחד ס פ פסו' וס' במסר' רבת': אלהים חד מן ט' זוגין מן חד חד לא נסיב ה' בריש תיבותא וס' במס' רבת': סביבותיהם ב' מל' וס' ויהי חתת · ויעזבו את יי' אלהי אבותם · שופטים: לוזה ד' וס' ויבא יעקב לוזה · ויצא מבית אל לוזה · ויעב' משם הגבול לוזה אל כתף ב' כפסו': אשר עמו י"א בשבואל א"ס ט': דברה ג' חס' וס' ותמת דברה מניקת רבקה · ושרי ביששכר עם דברה · ותאמר דברה אל ברק: ויקרא שמו ו' פסו' חס' את וס' ואחרי בן יצא אחיו · ותמת דברה מניק' רבקה · ויקרא שמו יי' נסי · כי ילד ילד לנו: ורא ב' וס' במסרא רבתא:

ומלכים. שאול ואיש בשת שהיו משבט בנימין שעדיין לא נולד: במקום אשר דבר אתו. איני יודע מה מלמדנו: כברת הארץ. מנחם פירש לשון כביר רבוי מהלך רב והגרה בזמן שהארץ חלולה ככברה שהניר מצוי הקציר עבר והשרב עדיין לא בא ואין זה פשוטו של מקרא שהרי בנעמן מצינו וילך מאתו כברת ארץ ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר כמו שאתה אומר צמד כרם חלקת שדה כך במהלך אדם נותן שם מדה כברת ארץ: כי גם זה. נוסף לך על יוסף ורבותינו דרשו עם כל שבט נולדה תאומה ועם בנימין נולדה תאומה יתירה: בן אוני. בן צערי: בנימין. נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים כמו שנאמר בנגב בארץ כנען הלוך ונסוע הנגבה: בנימין. בן ימין לשון צפון וימין אתה בראתם לפיכך הוא מלא: בשכן ישראל בארץ ההיא. עד שלא בא לחברון אצל יצחק ארעוהו כל אלה: וישכב. מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה ולמה בלבל וחלל יצועיו שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר אהלים ונתנה באהל בלהה בא ראובן ותבע עלבון אמו אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי לכך בלבל: ויהיו בני יעקב שנים עשר. מתחיל לענין ראשון משנולד בנימין נשלמה המטה ומעתה ראויים למנות ומנאן ורבותינו דרשו ללמדנו בא שכולן שוין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן: בכור יעקב. אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור: בכור יעקב. בכור לנחלה בכור לעבודה בכור למנין ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים שנעשה לשני שבטים: ממרא. שם המישור: קרית הארבע. שם העיר ממרא קרית הארבע אל מישור של קרית ארבע ואם תאמר היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע כן דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול כגון זה וכגון בית לחם אבי העזרי בית האל אם הוצרך להטיל בו ה״א כותבה בראש תיבה השנייה בית הלחמי בעפרת אבי העזרי בנה חיאל בית האלי: ויגוע יצחק. אין מוקדם ומאוחר בתורה מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י״ב שנה שהרי כשנולד יעקב היה יצחק בן ס׳ שנה ויצחק מת בשנת ק״כ ליעקב שנאמר ויהיו ימי יצחק מאת שנה ושמונים שנה ואם תוציא ששים מק״פ שנה נשארו ק״כ ויוסף נמכר בן י״ז שנה ואותה שנה שנת ק״ח ליעקב כיצד בן ס״ג נתברך י״ד נטמן בבית עבר הרי ע״ז וי״ד עבד באשה ובסוף י״ד נולד יוסף שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו׳ הרי צ״א וי״ז עד שלא נמכר יוסף הרי ק״ח:

אבן עזרא

ויתכן להיות פי׳ ויצב וכבר הציב בפעם הראשונה או עשה כן פעם שנית והראשון קרוב אלי: ויסך עליה נסך. מים או יין והטעם שרחץ אותה ואחר כן יצק עליה שמן ובבית אל שלם נדרו ונתן מעשר מהונו לכבוד השם למי שהיה ברור ראוי לקחתו: כברת ארץ. יתכן להיות הכ״ף לדמות ויהיה ברת מדת מהלך ואין ריע לו במקרא: בהקשותה. מהבנין הכבד הנוסף והטעם שהקשתה הלידה על נפשה וכן ותקש רק הוא מהבנין הכבד הדגוש וכמו ותכל להשקותו: בן אוני. בן אבלי וכן לחם אונים לא אכלתי באוני: קבורתה וקברה שוים: וילך ראובן. יפה פירשו רבותינו ז״ל וכוסה קלון ערום: אשר יולד לו בפדן ארם. עשתי עשר נולדו לו שם כי בנימין נולד בארץ כנען והכתוב כתב על הרוב ורבים אראה לך עוד כמוהו: ויגוע יצחק. וכאשר מת יצחק ויאסף אל עמיו וקברו אותו עשו ויעקב כאשר נולדו ולמעלה את יצחק וישמעאל בעבור היות ישמעאל בן השפחה: הוא אדום. הוא אבי אדום ואל תתמה על עדה ובשמת שיש לה ב׳ שמות כי כן שם אם אביה גם שם אביה ב ברה אחכנו כמו בספר מלכי׳ כי שני שמות היו לה גם לאביה.

וטעם

יצאו ד׳ וסי׳ והפרתי. גוי. כהרים שד׳ והנשיא: ואת הארץ ה׳ דסמ׳ וסי׳ ואת הארץ תסחרו. ואת הארץ אשר נתתי לאברהם. ואת הארץ כי נעמה. ואת הארץ הזאת ירשנה בעת ההיא. ואת הארץ הזאת לא יראה עוד. וכל את השמים דכו׳: ויסך ג׳ דגש׳ וסי׳ עליה נסך ויצק. ויסך את נככו׳ ויסך אתם לוי׳: בביה אל ג׳ בטעם

ומלכים מחלציך יצאו: ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה ולזרעך אחריך אתן את הארץ: ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו: ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן ויסך עליה נסך ויצק עליה שמן: ויקרא יעקב את שם המקום אשר דבר אתו שם אלהים בית אל: ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת הארץ לבוא אפרתה ותלד רחל ותקש בלדתה: ויהי בהקשתה בלדתה ותאמר לה המילדת אל תיראי כי גם זה לך בן: ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין: ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה הוא בית לחם: ויצב יעקב מצבה על קברתה הוא מצבת קברת רחל עד היום: ויסע ישראל ויט אהלה מהלאה למגדל עדר: ויהי בשכן ישראל בארץ ההוא וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל פ ויהיו בני יעקב שנים עשר: בני לאה בכור יעקב ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבלון: בני רחל יוסף ובנימן: ובני בלהה שפחת רחל דן ונפתלי: ובני זלפה שפחת לאה גד ואשר אלה בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארם: ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע הוא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק: ויהיו ימי יצחק מאת שנה ושמנים שנה: ויגוע יצחק וימת ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים ויקברו אתו עשו ויעקב בניו: פ

ואלה תלדות עשו הוא אדום: עשו לקח את נשיו מבנות כנען את

ומלכין דשלטין בעממיא מינך יפקון: וית ארעא די יהבית לאברהם וליצחק לך אתנינה ולבנך בתרך אתן ית ארעא: ואסתלק מעלוהי יקרא דיי באתרא די מליל עמיה: ואקים יעקב קמתא באתרא די מליל עמיה קמת אבנא ונסך עלה נסכין ואריק עלה משחא: וקרא יעקב ית שמא דאתרא די מליל עמיה תמן יי בית אל: ונטלו מבית אל והות עוד כרוב ארעא למעל לאפרת וילידת רחל וקשיאת במילדה: והוה בקשיותה במילדה ואמרת לה חייתא לא תדחלין ארי אף דין ליך בר: והוה במפק נפשה ארי מיתא וקרת שמיה בר דוי ואבוהי קרא ליה בנימין: ומיתת רחל ואתקברת באורח אפרת היא בית לחם: ואקים יעקב קמתא על קבורתה היא קמת קבורתא דרחל עד יומא דין: ונטל ישראל ופרסה למשכניה מהלאה למגדלא דעדר: והוה כד שרא ישראל בארעא ההיא ואזל ראובן ושכיב עם בלהה לחינתא דאבוהי ושמע ישראל והוו בני יעקב תרי עסר: בני לאה בוכריה דיעקב ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבולון: בני רחל יוסף ובנימן: ובני בלהה אמתא דרחל דן ונפתלי: ובני זלפה אמתא דלאה גד ואשר אלין בני יעקב דאתילידו ליה בפדן ארם: ואתא יעקב לות יצחק אבוהי לממרא קרית ארבע היא חברון די דר תמן אברהם ויצחק: והוו יומי יצחק מאה ותמנן שנין: ואתנגיד יצחק ומית ואתכניש לעמיה סיב ושבע יומין וקברו יתיה עשו ויעקב בנוהי:

ואלין תולדת עשו הוא אדום: עשו נסיב ית נשוהי מבנת כנען ית

מסרה

בשופר מונח וסי׳ ותקש בלדתה. ולא נשאר איש בעי ובית אל. והעמיד בבית אל את כהני הבמות. ושארא בגעיא: ואביו ט׳ וסי׳ ואביו קרא לו בנימן. ואביו שמר את הדבר. ואביו אהבו. איש אמו ואביו תיראו. ואביו ואמו לא ידעו כי מי׳ היא. וירד שמשון ואביו ואמו תמנתה. בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי. בן אשה מבנות דן דד״ה. ואיש ואביו ילכו אל הנערה: בנימן י״ז מלא״ם וסי׳ ואביו קרא לו בנימן. והנה עיניכם ראות. ואל שדי יתן לכם רחמים. את בנימן אחיו בן אמו. וירא יוסף אתם. ואת בנימן אחי יוסף לא שלח. בנימין זאב יטרף. וממטה בנימן את גבעון. מני אפרים שרשם. ויעברו בני עמון את הירדן. ויהי איש מבן מין כתיב. ויבחר לו שאול ודבר גם אבנר קדמ׳ דפסוק. אמר אל רחבעם דמלכי׳. ויבא אלי חנמאל. הקעו שופר בגבע׳. ומן חלו׳ מחלקו׳: קברתה ג׳ חס׳ וסי׳ ויצב יעקב מצבה. אשר נתנו קברתיה בירכתי בור. שם עילם וכל המונה: קברת ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ הוא מצבת קברת רחל. עם קברת רחל בגבול בנימן בצלצח׳ קבורת חמור יקבר מל׳. פילגש כולם מל׳ בר״ב וסי׳ ולשאול פלגש. ויגד לדוד את אשר עשתה: גר שם ד׳ בקריא׳ וסי׳ אשר גר שם אברהם. וכי יבא הלוי מאחד שעריך. ויהי נער מבית לחם יהודה. וכל הנשאר בכל המקומות אשר גר שם: ויאסף ה׳ מלעיל מסר פרשת חיי: ושבע ג׳ וסי׳ ויגוע יצחק. ושבע רגז. וימת איוב זקן:

עדה בת אילון · היא בשמת בת אילון ונקראת בשמת על שם שהיתה מקטרת בשמים לע״ז: אהליבמה · היא יהודית והוא רשע כינה שמה יהודית לומר שהיא כופרת בע״ז כדי להטעות את אביו: בת ענה בת צבעון · אם בת ענה לא בת צבעון · ענה בנו של צבעון שנאמר ואלה בני צבעון ואיה וענה מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה ויצאת אהליבמה מבין שניהם והודיעך הכתוב שכלן בני ממזרות היו: בשמת בת ישמעאל · ולהלן קורא לה מחלת מצאתי באגדת מדרש ספר שמואל ג׳ מוחלים להן עונותיהם גר שנתגייר והעולה לגדולה והכונס אשה ולמד הטעם מכאן לכך נקראת מחלת שנמחלו עונותיו: אחות נביות · על שם שהוא השיאה לו משמת ישמעאל נקראת על שמו:

ואהליבמה ילדה וגו׳ · קרח זה ממזר היה ובן אליפז היה שבא על אשת אביו אל א אהליבמה אשת עשו שהרי הוא מנוי עם אלופי אליפז בסוף הענין: וילך אל ארץ · לגור באשר ימצא: ולא יכלה ארץ מגוריהם · להספיק מרעה לבהמות שלהם · ומדרש אגדה מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב של גזרת כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמ׳ אלך לי מכאן אין לי חלק במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר ומפני הבושה שמכר ב בכורתו: ואלה · התולדות שהולידו בניו משהלך לשעיר: ותמנע היתה פילגש · להודיע גדולתו של אברהם כמה היו ת תאבי׳ לידבק בזרעו · תמנע זו בת אלופי היתה שנ׳ ואחות לוטן תמנע ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה מן החורים שישבו בה לפנים אמרה איני זוכה להנשא לך ה הלואי ואהיה פילגש ובדברי הימים מונה אות׳ בבניו של אליפז מלמד שבא על אשתו של שעיר ויצאת תמנע מביניהם וכשגדלה נעשית פלגשו וזהו ואחו לוטן תמנע ולא מנאה עם בני שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב: אלה אלופי בני עשו · ראשי משפחות: יושבי

ואהליבמה י״ד פסוק׳ בספר׳ א׳ת בהון את ואת ואת וס׳ במ׳ רבת׳ : ז׳ פסוק׳ אית בהון את ואת ואת ואת ואת ואת ואת וס׳ ויקח עשו את נשיו · קח את אהרן · ויקח את החלב ואת האליה · אשר לא הוריש · וזה דבר המס · בא תגלת פלאסר · ופלשתים פשטו בערי השפלה · דד״ה: יעיש חד מן ב׳ זוגין מן ג״ג דכתיב יוד במצעות

עדה בת אילון החתי ואת אהליבמה בת ענה בת צבעון החוי: ואת בשמת בת ישמעאל אחות נביות: ותלד עדה לעשו את אליפז ובשמת ילדה את רעואל: ואהליבמה ילדה את יעיש ואת יעלם ואת קרח אלה בני עשו אשר ילדו לו בארץ כנען: ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנתיו ואת כל נפשות ביתו ואת מקנהו ואת כל בהמתו ואת כל קנינו אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו: כי היה רכושם רב משבת יחדו ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת אתם מפני מקניהם: וישב עשו בהר שעיר עשו הוא אדום: ואלה תלדות עשו אבי אדום בהר שעיר: אלה שמות בני עשו אליפז בן עדה אשת עשו רעואל בן בשמת אשת עשו: ויהיו בני אליפז תימן אומר צפו וגעתם וקנז: ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את עמלק אלה בני עדה אשת עשו: ואלה בני רעואל נחת וזרח שמה ומזה אלה היו בני בשמת אשת עשו: ואלה היו בני אהליבמה בת ענה בת צבעון אשת עשו ותלד לעשו את יעיש ואת יעלם ואת קרח: אלה אלופי בני עשו בני אליפז בכור עשו אלוף תימן אלוף אומר אלוף צפו אלוף קנז: אלוף קרח אלוף געתם אלוף עמלק אלה אלופי אליפז בארץ אדום אלה בני עדה: ואלה בני רעואל בן עשו אלוף נחת אלוף זרח אלוף שמה אלוף מזה אלה אלופי רעואל בארץ אדום אלה בני בשמת אשת עשו: ואלה בני אהליבמה אשת עשו אלוף יעוש אלוף יעלם אלוף קרח אלה אלופי אהליבמה בת ענה אשת עשו:

עדה בת אילון חתאה וית אהליבמה בת ענה בת צבעון חואה: וית בשמת בת ישמעאל אחתיה דנביות: וילידת עדה לעשו ית אליפז ובשמת ילידת ית רעואל: ואהליבמה ילידת ית יעוש וית יעלם וית קרח אילין בני עשו דאיתילידו ליה בארעא דכנען: ודבר עשו ית נשוהי וית בנוהי וית בנתיה וית כל נפשת ביתיה וית גיתוהי וית כל בעיריה וית כל קנינה די קנא בארעא דכנען ואזל לארעא אוחרי מן קדם יעקב אחוהי: ארי הוה קנינהון סגי מלמיתב כחדא ולא יכילת ארע תותבותהון לסוברא יתהון מן קדם גיתיהון: ויתיב עשו בטורא דשעיר עשו הוא אדום: ואילין תולדת עשו אבוהון דאדומאי בטורא דשעיר: אילין שמהת בני עשו אליפז בר עדה אתת עשו רעואל בר בשמת אתת עשו: והוו בני אליפז תימן אומר צפו וגעתם וקנז: ותמנע הות לחינתא לאליפז בר עשו וילידת לאליפז ית עמלק אילין בני עדה אתת עשו: ואילין בני רעואל נחת וזרח שמה ומזה אילין הוו בני בשמת אתת עשו: ואילין הוו בני אהליבמה בת ענה בת צבעון אתת עשו וילידת לעשו ית יעוש וית יעלם וית קרח: אילין רברבי בני עשו בני אליפז בוכרא דעשו רבא תימן רבא אומר רבא צפו רבא קנז: רבא קרח רבא געתם רבא עמלק אילין רברבי אליפז בארעא דאדום אילין בני עדה: ואילין בני רעואל בר עשו רבא נחת רבא זרח רבא שמה רבא מזה אילין רברבי רעואל בארעא דאדום אילין בני בשמת אתת עשו: ואילין בני אהליבמה אתת עשו רבא יעוש רבא יעלם רבא קרח אילין רברבי אהליבמה בת ענה אתת עשו:

אבן עזרא

וטעם ואלה שמות בני עשו על בני בניו: בת ענה בת צבעון · והנה מצאנו כי יש ענה אחי צבעון גם יש בנו ענה על כן יאמר כי האב והבן או שני ש האחי׳ שכבו אשה אחת והנולד׳ לא נודעו בן מי הם ויתכן להיות זאת אהליבמה בת ענה שהוא בן צבעון ויחסה הכתוב לשם אביה ואבי אביה להפרים בין ענה ובין ענה ויש אומר כי יש קרח בן עדה ויש קרח בן א אהליבמה והקרוב אלי שהוא בן אהליבמה והוא אחד והזכירו הכתו׳ עם אלופי אליפז שהיה דר עמהם גם יתכן שמתה אמו כי הוא הקטן מבני אהליבמה וגדלה עדה את קרח עם בניה ונכתב עליו שהוא מבניה כמו בני מיכל ויהי לה לבן וכן נכתב על עמלק מבני עדה בעבור ש שהוא בן שפחת בעלה · ופי׳ אלוף נשיא וגדול ואינו כן כנגש אלוף רק הכ״ף ימרת עצמו ואחר עמו וכן הוא כנגש אלוף כי משפט למוד הקדם לדבר כן כמו כריע כאח לי: שעיר ·

תיבותא וקרי׳ ו׳ וסי׳ יעוש · חורם · יעיש · ואהליבמה ילדה את יעיש · ואלה בני אהליבמה · ובני ידיעאל בלהן · חירם וישלח חירם מלך צר · וגם עבדי חירם דויכל חירם לעשות · דד״ה תנינא דפסוק · ויעש חירם את הסירו׳ · תנינא דפסוק : נפשות ל׳ מלא בהו׳ וכל נפשותם מ׳ל במ״ב חס׳ את מחתות החטאים · יצפנו לנפשתם : רב ורב לו״ קמץ וסי׳ במס׳ רבת׳ : ואלה בני י״ג וס׳ במס׳ רבת׳ : כל רישי פסו׳ דאורי׳ אלה במ״ז ואלה מסורין בריש ואלה שמות : ה׳ ראשי פסו׳ דמין אית בהון ג׳ מלין קדמ׳ ר״פ ונסיב ו׳ ושאר׳ לא נסיב ו׳ וס׳ ואלה בני רעואל בן עשו · אלה אלה · ואשר עשה הדיתן · אשר אשר ושתים דלתות · שתים שתים · וכי מי אני בי · ולך טרדין לך לך:

אבן עזרא

שעיר: לא ידענו יחוסו והזכירם הכתוב להפרים יחוסי שעיר ועמו כי ישראל יבואו על בניעמו: החורי. כמו חורי יהודה וטעמו גדולה ויתכן להיות מגזרת ואורגים חורי שהוא לובן וכן אמר התרגום והמשלו הסגנים בלובן בעבור שאין בעניים כמוהו והוא כאור והפך זה בל יתיצב לפני חשוכים: ואיה וענה. פי׳ הוי״ו כפ״א רפה בלשון ישמעאל ובדברי הימים אינכו: הימים. אמר המתרגם גבורים כמו האימים לפנים כי ימצא האל״ף שיתחלף ביו״ד כמו יתימרו ויאמ׳ הגאון שהם פרדים. ופי׳ מצא הרכיבו ויתכן להיו׳ מצא שהוא מצא בתחלה זאת החכמה כי מין אחד עם מין אחר לא יולידו ויחזיק זה הפי׳ שאמר הכתוב ברעותו את החמורי׳ ואילו היו הימים במחים כאשר פירשו ר רבים מה טעם להזכי׳ החמורי׳: ואלה בני ענה דישון ואהליבמה בת ענה. אין זה ענה הנזכר בראש הפסוק כי אילו היה הוא מה צורך להזכירו רק הוא ענה הנזכר בפסוק הראשון. ואלה המלכים. יש אומרים כי בדרך נבואה נכתבה זאת הפרשה ויצחקי אמר בספרו כי בימי יהושפט נכתבה זאת הפרשה ופי׳ הדורות כרצונו הכי קרא שמו יצחק כל השומע יצחק לו כי אמר כי הדר הוא הדר האדומי ואמ׳ כי מהיטבאל אחות תחפנחס וחלילה חלילה שהדבר כמו שדבר על ימי יהושפט וספרו ראוי להשרף ולמה תמה על שמנה מלכים שמלכו שהם רבים והנה מלכי ישראל כפלים במספר ושני שא המלכים קרובים לשני מלכי ישראל גם מלכי יהודה רבים הם ממלכי אדום עד ימי משה והאמת שפי׳ לפני מלך מלך על משה מלך ישראל וכן כתו׳ ויהי בישורון מלך: בלע בן בעור. אינכו בלעם גם בלעם אינכו בן לבן הארמי ויתכן שדרך הדרש בעבור היותו מכשף כמוהו כי לא יפול מדברי רבותינו ז״ל א ארכה גם בלעם ארמי היה וזה בלע אדומי. גם יובב בן זרח אינכו איוב כאשר אמר היצחקי המהביל: מהיטבאל בת מטרד. כטע׳ בת ענה בת צבעו׳ או הזכי׳ הכתוב שם אביה ושם אמה: מי

רשי

יושבי הארץ. שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם ורבותינו דרשו שהיו בקיאין בישובה של ארץ מלא קנה זה לזיתים מלא קנה זה לגפנים שהיו טועמין העפר ויודעין אי זו נטיעה ראויה לו: ואיה וענה. וי״ו יתירה והוא כמו איה וענה והרבה יש במקרא את וקדם וכבא מרמס כרדם ורכב וסוס. הוא ענה האמור למעלה שהוא אחיו של צבעון וכאן הוא קורא אותו בנו מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה: את הימים. פרדים הרביע חמור על סוס נקב׳ וילד׳ פרד והוא היה ממזר והביא פ פסולין לעולם ולמה נקרא שמם ימים ש שאימתן מוטלת על הבריות דאמר רבי חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה. ולא הוזקק לכתוב לנו מ משפחות החורי אלא מפני תמנע ולהודיע גדולת אברהם כמו שפירשתי למעלה: ואלה המלכים וגו׳. שמנה היו וכנגדן העמיד יעקב ובטל מלכות עשו בימיהם ואו הן שאול ואישבשת דוד ושלמה רחבעם אביה אסא יהושפט ובימי יורם בנו כתוב בימיו פשע אדו׳ מתח׳ יד יהודה וימליכו ע עליהם מלך ובימי שאול כתוב אין מלך באדום נצב מלך: יובב בן זרח מבצרה. בצרה מערי מואב היא שנאמ׳ ועל קריות ועל בצרה וגו׳. ולפי שהעמידה מלך לאדום עתידה ללקות עמהם שנא׳ כי זבח ליי׳ בבצרה: המכה את מדין בשד׳ מואב. שבאו מדין על מואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את מואב ומכאן אנו למדים ש שהיו מדין ומואב מ מריבים זה עם זה ובימי בלעם עשו ש שלום להתקשר על ישראל: בת

תרגום

אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו וְאִלֵּין רַבְרְבָנֵיהוֹן הוּא אֱדוֹם: אִלֵּין בְּנֵי שֵׂעִיר חוֹרָאֵי יָתְבֵי אַרְעָא לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה: וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאֵי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם: וַהֲווֹ בְנֵי לוֹטָן חוֹרִי וְהֵימָם וַאֲחָתֵיהּ דְּלוֹטָן תִּמְנָע: וְאִלֵּין בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם: וְאִלֵּין בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה דְּאַשְׁכַּח יָת גִּבָּרַיָּא בְּמַדְבְּרָא כַּד הֲוָה רָעֵי יָת חֲמָרַיָּא לְצִבְעוֹן אֲבוּהִי: וְאִלֵּין בְּנֵי עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה: וְאִלֵּין בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן: וְאִלֵּין בְּנֵי אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן: אִלֵּין בְּנֵי דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן: אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאֵי רַבָּא לוֹטָן רַבָּא שׁוֹבָל רַבָּא צִבְעוֹן רַבָּא עֲנָה: רַבָּא דִשֹׁן רַבָּא אֵצֶר רַבָּא דִישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאֵי לְרַבְרְבָנֵיהוֹן בְּאַרְעָא דְשֵׂעִיר: וְאִלֵּין מַלְכַיָּא דִּי מְלָכוּ בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם קֳדָם דִּימְלוֹךְ מַלְכָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: וּמְלַךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בַּר בְּעוֹר וְשׁוּם קַרְתֵּיהּ דִּנְהָבָה: וּמִית בָּלַע וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי יוֹבָב בַּר זֶרַח מִבָּצְרָה: וּמִית יוֹבָב וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי חֻשָׁם מֵאֲרַע דָּרוֹמָא: וּמִית חֻשָׁם וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַד בַּר בְּדַד דִּקְטַל יָת מִדְיָנָאֵי בְּחַקְלֵי מוֹאָב וְשׁוּם קַרְתֵּיהּ עֲוִית: וּמִית הֲדַד וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה: וּמִית שַׂמְלָה וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שָׁאוּל מֵרְחוֹבוֹת דְּעַל פְּרָת: וּמִית שָׁאוּל וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי בַּעַל חָנָן בַּר עַכְבּוֹר: וּמִית בַּעַל חָנָן בַּר עַכְבּוֹר וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַר וְשׁוּם קַרְתֵּיהּ פָּעוּ וְשׁוּם אִתְּתֵיהּ מְהֵיטַבְאֵל בַּת מַטְרֵד

תורה

אֵלֶּה בְנֵי עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם: ס אֵלֶּה בְנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה: וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם: וַיִּהְיוּ בְנֵי לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע: וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם: וְאֵלֶּה בְנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו: וְאֵלֶּה בְנֵי עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה: וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן: אֵלֶּה בְּנֵי אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן: אֵלֶּה בְנֵי דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן: אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה: אַלּוּף דִּשֹׁן אַלּוּף אֵצֶר אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלֻּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר: פ וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלָךְ מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה: וַיָּמָת בָּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן זֶרַח מִבָּצְרָה: וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי: וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית: וַיָּמָת הֲדָד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה: וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר: וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן עַכְבּוֹר: וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת מַטְרֵד

בת מי זהב · מהו זהב עשיר היה ואין זהב חשוב בעיניו לכלום: ואלה שמות אלופי עשו. שנקראו על שם מדינותיהם לאחר שמת הדר ופסקה מהם מלכות והראשונים הנזכרי׳ למעלה הם שמות תולדותם וכן מפורש בדברי הימים וימת הדר ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע וגו׳: מגדיאל. היא רומי:

חסלת וישלח יעקב

מי זהב. כן שמו והגאון אמר צורף זהב ואחרי׳ אמרו רמז לעושים זהב מנחשת ואלה דברי רוח · וטעם ואלה שמות אלופי עשו למקומותם שיש להם היום מקומות ידועים ואלה דברי משה ואלה הנזכרים הם בני האלופים הכתובים למעלה ולא הזכיר כי אם מי שיש לו מקום: תמנע. במקו׳ הזה זכר כי יש לנו שמות רבי׳ לזכר ולנקבה שוים וכן אהליבמה או יהיה הפירו׳ להיות אלוף נוסף ויהיה אלוף תמנע שהיתה פילגש אליפז אלה הם אלופיה עלות גם יתת והנה אלה כמו אלי עמלק ואלופי אהליבמה היו שבעה בימי משה אכשי מקומות על כן הוסיף לבאר במושבותם:

עלוה ג׳ וסי׳ אלוף · אלוף · תשיגם: מגורי ב׳ בהרי ליש׳ וסי׳ וישב יעקב בארץ מגורי · מגורי אל חרב היו את עמי: כל קריאה ואלה תולדת במ״ד אלה תולדת וס׳ אלה תולדות השמים · אלה תולדת נח · אלה תולדת שם · אלה תולדת יעקב יוסף · וכלם בספר׳: ואת בני׳ וסי׳ זלפה · עלו אלי ועזרוני · ואת בני הנבי׳ לא

בַּת מֵי זָהָב: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת: אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן: אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר: אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם:

קנ״ד קליט״ה סימן:

בַּת מְצָרֵף דַּהֲבָא: וְאִלֵּין שְׁמָהַת רַבְרְבֵי עֵשָׂו לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְאַתְרֵיהוֹן בִּשְׁמָהַתְהוֹן רַבָּא תִמְנַע רַבָּא עַלְוָה רַבָּא יְתֵת: רַבָּא אָהֳלִיבָמָה רַבָּא אֵלָה רַבָּא פִּינֹן: רַבָּא קְנַז רַבָּא תֵימָן רַבָּא מִבְצָר: רַבָּא מַגְדִּיאֵל רַבָּא עִירָם אִלֵּין רַבְרְבֵי אֱדוֹם לְמוֹתְבָנֵיהוֹן בְּאַרַע אַחְסַנְתְּהוֹן הוּא עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי:

פרשה וישב

וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: אֵלֶּה תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם: וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו כִּי בֶן זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים: וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם: וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי:

פרשה ויתיב

וִיתֵיב יַעֲקֹב בְּאַרַע תּוֹתָבוּת אֲבוּהִי בְּאַרְעָא דִכְנָעַן: אִלֵּין תּוּלְדָת יַעֲקֹב יוֹסֵף בַּר שְׁבַע עַסְרֵי שְׁנִין הֲוָה רָעֵי עִם אֲחוֹהִי בְּעָנָא וְהוּא רָבֵי עִם בְּנֵי בִלְהָה וְעִם בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אֲבוּהִי וְאַיְתִי יוֹסֵף יָת דִּבְּהוֹן בִּישָׁא לַאֲבוּהוֹן: וְיִשְׂרָאֵל רְחֵים יָת יוֹסֵף מִכָּל בְּנוֹהִי אֲרֵי בַר חַכִּים הוּא לֵיהּ וַעֲבַד לֵיהּ כִּתּוּנָא דְפַסֵּי: וַחֲזוֹ אֲחוֹהִי אֲרֵי יָתֵיהּ רְחִים אֲבוּהוֹן מִכָּל אֲחוֹהִי וּסְנוֹ יָתֵיהּ וְלָא צְבַן לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ שְׁלָם: וַחֲלַם יוֹסֵף חֶלְמָא וְחַוִּי לַאֲחוֹהִי וְאוֹסִיפוּ עוֹד לְמִסְנֵי יָתֵיהּ: וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמָעוּ כְעַן חֶלְמָא הָדֵין דִּי חֲלָמִית:

המית · ואת בני צדקיהו שחטו · דמלכים · התערבות · וחברו דד״ה · לכן עד אריב אתכם · את אדום ואת מואב ואת בני עמון · ונתתי את רבה אל נוה · ויחי איוב אחרי: ויבא נ״א מסור כמסר׳ רבת׳: וישראל ל״ג מסור במסר׳ רבת: אהב ד׳ פתחין וסי׳ וישראל אהב את יוסף · כי אתו אהב אביהם · ותחה כי אהב · והמלך שלמה אהב נשים נכריות: זקנים ב׳ וחס׳ וס׳ כי בן זקנים · וילד זקנים קטן: לשלם ח׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ ולא יכלו דברו לשלם · ויעש שמואל את אשר דבר יי׳ · וישם דמי מלחמה בשלם · ולא הורד שיבתו · ויהי שלם בין חירם ובין · ומי יסור לשאל לשלם לך · נביאי ישראל הנבאים · ב׳ בו: ויוספו י״א וסי׳ ויחלם יוסף · המלך תמלך עלינו · ויסיפו בני ישראל · ויתנס איש ישראל ואהוד · בני ישראל · אסורות · פלשתים לעלות · למרות · דויחלם יוסף ושל אחרין ויוספו כתיב · ויסיפו בני ישראל דוימת יאיר · ודעבדון בן הלל ויסיפו עוד פלשתים · דד״ה · הלין ויסיפו כתיב · ויוסיפו עוד לחטא · כי בי ירבו ימיך ויוסיפו כתיב ל׳ ושאר׳ ויספו חס׳ דחס׳: אליהם י״ז מלאים מסור במסר׳ רבת׳:

וישב יעקב · אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצר׳ שלא היו ספונים וחשובי׳ לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם איך הורישו את החרי פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכ׳ כל גלגולי סבתם לפי שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם וכן אתה מוצא בעשר׳ דורות שמאדם ועד נח פלוני הוליד פלוני וכשבא לנח האריך בו וכן בעשר׳ דורו׳ שמנח ועד אברהם קצר בהם ומשהגיע אצל אברהם האריך בו. משל למרגלית שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגלית ומשמצאה הוא משליך את הצרורות מידו ונוטל המרגלית: אלה תולדות יעקב. ואלה של תולדות יעקב אלה ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכלל ישוב סבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה וגו׳ על ידי זה נתגלגלו וירדו למצרים זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיות דבור על אופניו. ומדרש אגדה דורש תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני כמה דברי׳ אחת שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף זה נשטם וזה נשטם זה אחיו מבקש להורגו וזה אחיו מבקשים להורגו וכן הרבה בבראשית רבה ועוד נדרש בו וישב בקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף צדיקים מבקשים לישב בשלוה אמר הקב״ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה: והוא נער. שהיה עושה מעשה נערו׳ מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהא נראה יפה: את בני בלהה. כלומר ורגיל אצל בני בלהה לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן: את דבתם רעה. כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים וחשודין על העריות ובשלשתן לקה וישחטו שעיר עזי׳ במכירתו ולא אכלוהו חי ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדי׳ לעבד נמכר יוסף ועל העריות שספר עליהם ותשא אשת אדוניו וגו׳: דבתם. כל לשון דבה פרלרי״ן בלע״ז כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר דבה לשון דובב שפתי ישנים: בן זקונים. שנולד לו לעת זקנתו ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו. דבר אחר שהיה זיו איקונין שלו דומה לו: פסים. לשון כלי מלת כמו כרפס ותכלת וכמו כתונת הפסים דתמר ואמנון ומדרש אגדה על שם צרותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים: ולא יכלו דברו לשלום. מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב: דברו. לדבר עמו:

מאלמים

עירם ל׳ שוה בר בם ומ״ל וכל שם קרית׳ רבו׳ · את ב׳ בכסו׳ את ואת את׳ · אהב ד׳ פתחי׳ וסי׳ ישר׳ באחותי׳ בתר מלכא · דברו ל׳ וכל דברו דכו׳ · ויוספו ל״ב והוא חד מן י״א בליש׳

וישב

הזכיר שאלופי עשו ישבו בהר שעיר ויעקב ישב בארץ הנבחרת. וטעם אלה תולדות יעקב אלו המאורעות שאירעו לו והמקרים שבאו עליו מגזירת מה ילד יום: והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה. בעבור היותו קטן שמוהו בני השפחות שמש להם כי אם ישרת אחיו בני הגבירה לא היה דבר רע וזאת היא דבתם רעה · וטעם אבר מן החי דרש הוא כי הכתו׳ לא הזכיר מאחיו חוץ מבני השפחות: כי בן זקונים הוא · כמשמעו כי הולידו והוא בן תשעים ואחת שנה גם כן אחיו בנימן קראו ילד זקונים ואחר אלה שניהם לא נולד לו: פסים · כתונת מרוקמת פסים כמו פס ידא בלשון ארמית: דברו · כמו דבר לו לשלום אפי׳ לשלום:

מאלמים

מאלמים · מגזרת אלומים ומצאנו בלשון נקבה כנשא אלומותיו: תסובנה · מפעלי הכפל ודגשות הב"ית לבלוע הב"ית: המלוך תמלוך או משול תמשול · אכתנו כשימך מלך או אתה תמשול בנו בחזקה · נגערה עם ב"ית דרך קלות ובלא ב"ית לשון השחתה כמו הנני גוער לכם את הזרע או הוא על דרך משל שנגער בזרע ויפחד ולא יעלה: אני ואמך ·

מאלמים אלומים · כתרגומו מאסרין איסרין עמרין וכן נושא אלומותיו וכמוהו בלשון משנה והאלומות נוטל ומכריז: קמה אלומתי · נזקפה: וגם נצבה · לעמוד על עומדה בזקיפה: ועל דבריו · על דבתם רעה שהיה מביא לאביהם: ויספר אל אביו ואל אחיו · לאחר שספר אותו לאחיו חזר וספרו לאביו בפניהם: ויגער

והנה כל ר"פ דספר' והנה כמו הנה וסי' הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל · הנה נא העיר הזאת קרובה · הנה נא לי שתי בנות · הנה אנכי נצב על עין · וחברו · הנה רבקה לפניך · הנה שבע שנים באות · וכל שאר אורי' דכו' ר"פ הנה בב"ג והנה והנה איש מבני ישראל · והנה קמתם תחת אבתיכם · והנה הוא שם עלילות:

והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי: ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו ויוספו עוד שנא אתו על חלמתיו ועל דבריו: ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי: ויספר אל אביו ואל אחיו ויגער בו אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה: ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר: וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם: ויאמר ישראל אל יוסף הלוא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני: ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה: וימצאהו איש והנה תעה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש: ויאמר את אחי אנכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רעים: ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים נלכה דתינה וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתן: ויראו אתו מרחק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו להמיתו: ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא: ועתה לכו ונהרגהו ונשלכהו באחד הברות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלמתיו: וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נכנו נפש: ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אתו אל הבור

והא אנחנא מאסרין אסרין בגו חקלא והא קמת אסרתי ואף איזדקפת והא מסתחרן אסרתכון וסגדן לאסרתי: ואמרו ליה אחוהי המלכו את מדמי למלך עלנא או שולטן את סביר למשלט בנא ואוסיפו עוד סנו יתיה על חלמוהי ועל פתגמוהי: וחלם עוד חלמא אוחרנא ואשתעי יתיה לאחוהי ואמר האחלמית חלמא עוד והא שמשא וסיהרא וחד עשר כוכביא סגדין לי: ואשתעי לאבוהי ולאחוהי ונזף ביה אבוהי ואמר ליה מה חלמא הדין די חלמתא המיתא ניתי אנא ואמך ואחך למסגד לך לארעא: וקניאו ביה אחוהי ואבוהי נטר ית פתגמא: ואזלו אחוהי למרעי ית ענא דאבוהון בשכם: ואמר ישראל ליוסף הלא אחך רען בשכם איתא ואשלחינך לותהון ואמר ליה הא אנא: ואמר ליה איזיל כען חזי ית שלם אחך וית שלם ענא ואתיב לי פתגמא ושלחיה ממישר חברון ואתא לשכם: ואשכחיה גברא והא תעי בחקלא ושאליה גברא למימר מה את בעי: ואמר ית אחי אנא בעי חוי כען לי איכא אנון רען: ואמר גברא נטלו מכא ארי שמעית דאמרין ניזיל לדתן ואזל יוסף בתר אחוהי ואשכחינון בדתן: וחזו יתיה מרחיק ועד לא קריב לותהון וחשיבו עלוהי לממקטליה: ואמרו גבר לאחוהי הא מרי חלמיא דיכי אתא: וכען איתו ונקטליניה ונרמיניה בחד מן גוביא וניימר חיתא בישתא אכלתיה ונחזי מה יהי בסוף חלמוהי: ושמע ראובן ושיזביה מידיהון ואמר לא נקטליניה נפש: ואמר להון ראובן לא תישדון דמא רמו יתיה לגובא ה

על בלהה שפחת אמו שגדלה אותו: שמר את הדבר · בלבו וכן שמרו עדותיו על הפי' הנכון: ויאמ' לו · הנני אעשה כדבריך: וימצאהו איש · דרך הפשט אחד מעוברי דרך: איפה הם רועי' · אם תדע: דותינה · בו"ד גם בלא יו"ד והמקום אחד: ויתנכלו · חשבו מחשבה רעה וכן ב בנכליהם וכן וארור נוכל: לא נכנו נפש · כמו ומשרתו יהושע בן נון נער שפירושו משרתו מירות נער כי לא היה בימים ההם נער וכן לא נכנו מכת נפש להוציא נפשו: ויפשיטו

מסרה

והנה אנחנו ג' דסמיכי וסי' מאלמי' · בקדש · כובשים · דעזרא: נצבה ב' וסי' והנה קמה אלומתי · בית נתיבות נצבה: ותשתחוין ב' וסי' והנה הילדיהן · לאלומתי: ה' פסו' אית בהון הנה והנה מסר פרשת ויצא: ויגער ב' וסי' ויגער בו אביו · ויגער בים סוף: נבוא ונבוא כולם מלאים בב"ג וסי' ונבא עד קדש ברנע · ואת הערים אשר נבא אליהם · ואל העיר נבא: ויקנאו ב' בספר' וסי' ויקנאו אותו פלשתים · ויקנאו בו אחיו: הלוא י"ג מ"ל בתו' וסי' במס' רבת': שלום חד מן י' רפין וסי' לך נא ראה ב' בו · אלהים יענה · וכל בניך למודי יי'· לדעת את שלום אסתר · כי שלום אמת אין לכם · ודרשו את שלום העיר · החפץ שלום עבדו · תהלים · כי קנאתי בהוללים · שאלו את שלום ירושלם: תעה ג' ב' חס' וא' מלא וסי' והנה תעה בשדה · או חמרו תעה · אדם תועה מדרך השכל · בתרא מלא: והשבני ג' חס' בלישני' וסי' וישלחהו · והשבני והראני אתו · ואל תשבני בית יהונתן: שכמה ו' וסי' וישלחהו · ויאסוף יהושע · הנה געל · וילך רחבעם · וילך אבימלך בן ירובעל · ויבא רחבעם: איפה י' כתובים בן וסי' איפה הם רעים · איפה האנשים אשר הרגתם · ויאמ' לו המלך איפה הוא · איפה שמואל ודוד · איפה לא שגלת ואיש אל ידע איפה · אלה איפה הם · איפה לקטת היום · איפה היית ביסדי ארץ · ואיפה ישרים נכחדו · וד' כתובים אפו וסי' ואיה אפו · דעו אפו כי אלוה · מי יתן אפו ויכתבון מלי · אם לא אפו מי יכריבני: ובטרם ג' וסי' ויתנכלו · בטרם אצרך · יתנגפו רגליכם: ונשלכהו י"ב חס' בליש' וסי' פרש' כי תשא: בורות הבורות ה' בליש' וסי' ונשלכהו באחד הברות · ובתים מלאים כל טוב · ובצריחים ובבורו' · וילכדו ערים בצורו' וחצב ברות רבים הני"ב ברת כת' חסר דחס' ושארהון ברות כתי' וב' כת' בארת · בארת בארת נשברים ובספר אספמיי תרויהון חס' · כך כתו' במסר' אחת ומסר' אחרית: כתיב וז"ל ברת ה' כתו' כן וכותב אלו דגז' חס' דחס' כולם ואומר קדמ' דנשברים בארות כתי' ותני' בראת כתי' ושאר' ברות כתי' · ובכל הספרים ראיתי ברות כו"ו כתר' כר מן ובתי' מלאים כל טוב שהוא חסר דחסר כלשון המסור' הראשון וגם כתיקון ס"ת נמצא ונשליכהו באחת הברו' בו"ו כתר' וקצת ספרי' ישנים מצאתיו חסר דחס' ומסור עליו ב' חס' דחס' ויש גימגום בדבר: חלמתיו ג' ב' חס' וחד מ"ל וסי' על חלמתיו ועל דבריו · ונראה מה יהיו חלמתיו · להגיד למלך חלומותיו וכתיב מ"ל: ויצלהו ז' חס' בלי' וסי' וישמע ראובן ויצלהו · ויצלני מחרב פרעה · אשר מצאתם בדרך ויצלם יי' · אשר הצלני מיד הארי · ויצלני מכל צרה · כי אתך אני להצלך · משזיב ומציל:

בו · לפי שהיה מטיל שנאה עליו: הבוא נבוא · והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברי' מגיעין לבלהה שגדלתו כאמו ורבותינו למדו מכאן שאין חלו' בלא דברים בטלים ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו לכך אמ' לו הבוא נבוא וגו' כשם שאי אפשר באמך כך השאר בטל: שמ' את הדבר · היה ממתין ומצפה מתי יבא וכן שומר אמוני' וכן לא תשמור על חטאתי לא תמתין: לרעות את צאן · נקוד על את שלא הלכו אלא לרעות את עצמם: הנני · לשון ענוה וזריזות נזדרז למצות אביו ואע"פ שהיה יודע באחיו ששונאין אותו: מעמק חברון · והלא חברון בהר שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך: ויבא שכמה · מקום מוכן לפורענות שם קלקלו השבטים שם ענו את דינה שם נחלקה מלכות בית דוד שנ' וילך רחבעם שכמה: וימצאהו איש · זה גבריאל: נסעו מזה · הסיעו עצמן מן האחוה: נלכה דותינה · לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם ולפי פשוטו שם מקו' הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו: ויתנכלו · כתמלאו נכלי' וערמומיו': אותו · כמו אתו עמו כלומר אליו: ונראה מה יהיו חלומותיו · אמר רבי יצחק מקרא זה אומ' דרשני רוח הקדש א אומרת כן הם אומרי' נהרגהו והכתו' מסיי' מה יהיו חלמותיו ו נראה דבר מי יקום או שלכם או שלי ואי אפשר שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלומותיו שמכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו: לא נכנו נפש · מכת נפש זו היא מיתה:

והנה אנחנו ג' ר"פ והוא חד מן י"א ר"פ דמיין:

ונשלכהו ל' והוא חד מן י"ב חס' בליש':

למען הציל אותו. רוח הקדש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו שיבא הוא ויעלנו משם אמר אני בכור וגדול שבכולן לא יתלה הסרחון אלא בי: את כתנתו. זה חלוק: את כתנת הפסים. היא שהוסיף לו אביו יותר על אחיו: והבור רק אין בו מים. ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים מה ת"ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו: ארחת. כתרגומו שיירת על שם הולכי אורח: וגמליהם נושאים וגו'. למה פרסם הכתוב את משאם להודיעך מתן שכרן של צדיקים שאין דרכן של ערביי' לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע ולזה נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע: נכאת. כל כנוסי בשמי' הרבה קרוי נכאת וכן ויראם את כל בית נכותה מרקחת בשמיו ואונקלוס תרגם לשון שעוה: צרי. שרף הנוטף מעצי הקטף והוא נטף הנמנה עם סמני הקטרת: ולוט. לוטירא שמו בלשון משנ' ורבותינו פירשו שרש עשב ושמו אשטורוזי"לה במסכת נדה: מה בצע. מה ממון כתרגומו: וכסינו את דמו. ונעלים את מיתתו: וישמעו. וקבלו מניה וכל שמיע' שהיא קבלת דברים כגון זה וכגון וישמע יעקב אל אביו נשמע וכשמע מתרג' נקבל וכל שהיא שמיעת האוזן כגון וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן ורבקה שומעת וישמע ישראל שמעתי את תלונות כלן מתורג' ושמע ושמיעת ושמע שמיע קדמי: ויעברו אנשים מדינים. זו היא שיירה אחרת והודיעך הכתו' שנמכר פעמים הרבה: וימשכו בני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדינים והמדינים מכרו אותו למצרי': וישב ראובן. ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו. ד"א עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו: אנה אני בא. אנה אברח מצערו של אבא: שעיר עזי'. דמו דומה לשל אדם: הכתנת. זה שמה וכשהיא דבוקה לתיב' אחרת כגון כתנת יוסף כתנ' פסים כתנת בד נקוד כתנת: ויאמר כתנת בני היא זו: חיה רעה אכלתהו. נצנצה בו רוח הקדש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר ולמה לא גלה לו הקב"ה לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה ושתפו להקב"ה עמהם אבל יצחק היה יודע שהוא חי אמר היאך אגלה והקב"ה אינו רוצה לגלות לו: ימים רבים. עשרים ושתי' שנה משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרים שנ' יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' ובן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה ושבע שני השבע ושתים הרעב כשבא יעקב למצרים הרי עשרים ושתים שנה כנגד עשרים ושתים שלא קיים יעקב כבוד אב ואם עשרים שנה שהיה בבית לבן ושתי שנים בדרך בשובו מבית לבן שנה וחצי בסוכות וששה חדשי' בבית אל וזהו שאמר ללבן זה לי כ' שנה בביתך. לי הן עלי וסופי ללקו' כנגדן: וכל בנותיו. רבי יהודה אומ' אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום. רבי נחמיה אומר כנעניו' היו אלא מהו וכל בנותיו שאין אדם נמנע מלקרא לחתנו בנו ולכלתו בתו: וימאן להתנחם. אין אדם יכול לקבל תנחומין על החי וסבור שמת שעל המת נגזרה גזרה שישתכח מן הלב ולא על החי: ארד אל בני. כמו על בני והרבה אל משמשין בלשון על אל שאול ואל בית הדמים אל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה: אבל שאלה. כפשוטו לשון קבר הוא באבלי אקבר ולא אתנחם כל ימי ומדרשו גיהנם סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם:

ויד ג' קמ' וס' ויד אל תשלחו בו. ויד תהיה לך. ויד ברא בראש דרך: ויפשיטו ב' ובלאים וס' ויפשיטו את יוסף. ויפשיטו את כליו: כתנתו ב' וס' ויפשיטו. והוא קרוע כתנתו: והבור ב' וס' והבור רק. והבור אשר השליך שם ישמעאל: רק ב' באו' וס' והבור רק. כי לא דבר רק: ארחת א"ב מן חד וחד משמשין את בש

הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אתו מידם להשיבו אל אביו: ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתנת הפסים אשר עליו: ויקחהו וישלכו אתו הברה והבור רק אין בו מים: וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה: ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו: לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל תהי בו כי אחינו בשרנו הוא וישמעו אחיו: ויעברו אנשים מדינים סחרים וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימה: וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו: וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא: ויקחו את כתנת יוסף וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתנת בדם: וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו הכר נא הכתנת בנך הוא אם לא: ויכירה ויאמר כתנת בני חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף: ויקרע יעקב שמלתיו וישם שק במתניו ויתאבל על בנו ימים רבים: ויקמו כל בניו וכל בנתיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאלה

הדין די במדברא וידא לא תושטון ביה בדיל לשיזבא יתיה מידיהון לאתבותיה לות אבוהי: והוה כד אתא יוסף לות אחוהי ואשלחו ית יוסף ית כיתוניה ית כיתונא דפסי די עלוהי: ונסבוהי ורמו יתיה לגובא וגובא ריקן לית ביה מיא: ואסחרו למיכל לחמא וזקפו עיניהון וחזו והא שיירת ערבאי אתיא מגלעד וגמליהון טעינין שעף וקטף ולטום אזלין לאחתא למצרים: ואמר יהודה לאחוהי מה ממון ניתהני ארי נקטול ית אחונא ונכסי ית דמיה: איתו ונזבניניה לערבאי וידנא לא תהי ביה ארי אחונא בסרנא הוא וקבילו מיניה אחוהי: ועברו גברי מדינאי תגרי ונגידו ואסיקו ית יוסף מן גובא וזבינו ית יוסף לערבאי בעסרין כסף ואיתיאו ית יוסף למצרים: ותב ראובן לגובא והא לית יוסף בגובא ובזע ית לבושוהי: ותב לות אחוהי ואמר עולימא ליתוהי ואנא לאן אנא אתי: ונסיבו ית כיתונא דיוסף ונכיסו צפיר בר עזי וטבלו ית כיתונא בדמא: ושלחו ית כיתונא דפסי ואיתיאו לות אבוהון ואמרו דא אשכחנא אשתמודע כען הכיתונא דברך היא אם לא: ואשתמודעה ואמר כיתונא דברי חיתא בישתא אכלתיה מיקטל קטיל יוסף: ובזע יעקב לבושוהי ואסר שקא בחרציה ואיתאבל על בריה יומין סגיאין: וקמו כל בנוהי וכל בנתיה לנחמותיה וסריב לקבלא תנחומין ואמר ארי אחות על ברי כד אבילא לשאול

אבן עזרא

ויפשיטו. פועל יוצא לשני פעולי' שאמרו לו שיפשיט אותה בעצמו. והכתנת בלשון הקדש החלוק הדבק לעור והטעם שהערימוהו והשליכוהו ערום אל הבור: וישבו לאכל לחם. התשעה אחים: ארחת ישמעאלי'. כאשר את' המתרגם בעבור שהיא הולכת ארחות: נכאת. אמר ר' משה הכהן ז"ל הספרדי שפי' נכאת דבר נחמד וכן ויראם את בית נכותה כי הוי"ו והאל"ף יתחלפו שהם מאותיות הנח: וצרי. משאכוהו במקרא בשוא נח תחת הצרי ובקמץ חטף הצרי אין בגלעד גם בחולם שמן ודבש וצרי והגאון פי' אותו כי הוא הכמשה משבעים וחמשה עקרי' ואחרים אמרו כי הוא פרי או שמן מן האילן שהובא מדיניו אל מצרי' על דעת יוסף בן גוריון ורבי ישמעאל אמ' שהוא שרף ואכתנו כסמוך על דעתו: ולוט. אמר הגאון שהוא הפרי הנקרא כן בלשון ישמעאל בתוספת בי"ת ואולי כן הוא: מה בצע. מה תועלת וקרוב מטעם חפץ וכן מה בצע בדמי: כי אחינו בשרנו הוא. כמו בשרנו כי מבשר אחד היינו: ויעברו. וכאשר עברו עליהם הישמעאלים הסוחרים כי המדינים יקראו ישמעאלים וכן אמר על מלכי מדין כי ישמעאלים הם: ואני אנה אני בא. הזכיר אני פעמי' והאחד רבוק דרך הלשון כך: טרף טרף. פועל שלא נזכר שם פועלו ובא כן בעבור הרי"ש שלא ידגש וכן ומורק ושוטף: ויבך

ולית דכוותהון מסור במסר' רבת': וצרי ב' זוגין בתרי לישני וב' היב' קדמ' וצ' וס' וצרי. והנה ארחת ישמעאלי' וצרי. לידותון בני ידותון גדליהו וצרי. וצרתי. כי אם שמוע תשמעו בקולי. וצרתי עליך מצב. וחד וצרי בת לם ושבן וצרי נתנו מערכך:

מה בצע ב' דס' וס' כי נהרג. בדמו: וישכבו ב' וס' את יוסף. את ירמיהו בחבלים: ואני אנה ב' דסמ' וס' ואני אנה אני בא. ואני אנה אוליך את חרפתי: ז' פסו' ואני אני בירמיה הס' כ"ג: ויביאו ל"ו וס' בספר רבת': אכלתהו ד' וס' ואמרנו חיה רעה. ויכירה ויאמר. אף כי אש אכלתהו. מטה עזה אש אכלתה: ויתאבל ד' וס' ויקרע יעקב. על בנו כל הימים. הנה המלך בכה ויתאבל על אבשלום. ויתאבל אפרים אביהם. דד"ה: שאלה ט' ח' חסרים וא' מל' וס' כי ארד אל בני. לא ירד בני עמכם. והורדתם את שיבתי. ודוה בראתו. וירדו חיים. וירדו הם וכל אשר להם. גם הם אתו ירדו בהורידי אותו שאלה. כיום רדתו שאלה. ואחר ישובו רשעים לשאולה מל'. כיגון שאולה ומקץ מל':

אבן עזרא

ויבך אותו אביו. קדמונינו דרשוהו על יצחק ובאמת כי לא מת יצחק עד שהיה יוסף בן ל״ט שנה ויש אומרי׳ כי הנבואה נסתלקה משניהם בעבור אבלם ועדותם דבר אליפז: וכל בנותיו בתו ובת בנו. ומלת שאולה כמו מטה והטעם הקבר ופה טעה המתרגם לחושים שתרגם שאולה גהנם והנה כי לא שאול תודך והביאם שאול הנך הפך אם אסק שמים שם אתה ערום שאול נגדו ורבי׳ אחרים: שר הטבחים. תמצא זה הלשון על הרג ועל בישול ודברי המתרג׳ חרמי׳ כוכבים: ויהי בעת ההיא. אין זאת העת כאשר נמכר יוסף רק קודם המכרו וכמוהו משם נסעו ה הגדגדה בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי ושבט הלוי נבחר בשנה השנית ונסעו אל גדגד בשנת הארבעים ובמקומו א אפרשנו. ולמה הזכי׳ הכתו׳ זאת הפרשה במקו׳ הזה והיה ראוי להיות אחר והמדני׳ מכרו אותו פרשת ויוסף הורד מצרימה להפריש בין מעשה יוסף בדבר אשת אדניו למעשה אחיו ו והוצרכתי לפי׳ הזה בעבור שאין מיום שנמכר יוסף עד יום רדת אבותינו במצרים רק כ״ב שנה והנה נולד אונן שהוא שני לבני יהודה וגדל עד שהיה לו זרע וזה לא ימצא פחות מי״ב שנה ועוד וירבו הימי׳ גם הרתה תמר והולידה פרץ והוא בא אל מצרי׳ ויש לו שני בנים ואל יקשה עליך דבר בבלא כי בגעתי אל מקומו אפרשנו: איש כנעני. יש אומ׳ סוחר כמו כנען בידו מאזני מ מרמה ועם תוספת יו״ד ולא יהיה כנעני עוד ויתכן להיו׳ כמשמעו. וחכמינו ז״ל אמרו כי וירד יהודה ש[illegible] מגדולתו וזה דרך דרש כי הבא מפאת צפון של עולם לדרומו הוא יורד ואנשי המחקר יבינו כי זה אמת: בכזיב. שם מקום: ויבם אותה. טעמו אחר שאתה יבמתה הראה היבום וזהו בא אל אשת אחיך ובפרשת כי ישבו אחים יחדו אאריך מעט אם השם יאריך ימי עד הגיעי שם: כי לא לו יהיה הזרע. לא יקרא בשמו כטעם והיה הבכור אשר תלד: ושחת ארצה. היה משחית זרע הקרי ושופך לחוץ בארץ ואתמה מבן תמים ה המזרחי שפי׳ ושחת ארצה שעש׳ לה שלא כדרך הנשים בעבור שלא תהר והנה שחת הארץ שלה כי עליו היא יושבת בארץ וזה פי׳ שגעון וחלילה חלילה להתגאל זרע הקדש בטנוף הטנוף: נתן זרע. כמו השלם: שבי אלמנ׳ בית אביך. בחסרון בי״ת קודם בי״ת כמו הנמצא בית ה׳: וינחם יהוד׳. פי׳ אחר שקבל תנחומין עלה על גוזזי צאנו. על תחת אל: ותכס. פועל יוצא וטעמו ותכס עצמה: ותתעלף. טעמו שהסתירה פניה וכן ויתעלף הסתיר פניו בבגדיו קרוב מהם מעולפת ספירים: בפתח עינים. שם מקום ויש אומרי׳ כי שני מעינות מים היו בדרך ויש להם כדמות פתח ושם יעבור יהודה בשובו אל מקומו: כי

והמדנים ג׳ בליש׳ וסי׳ מכרו אותו אל מצרים · מדנים בן אדם · שנאה תעורר מדנים: אל מצרים ב׳ דסמיכי וס׳ והמדנים מכרו · את אלנתן בן עכבור: ויהי בעת ההיא ג׳ בסר בפרשת וירא: ותסף ה׳ רפ׳ ג׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסי׳ ללדת את אחיו · ותסף עוד ותלד בן ותקרא את · ותוסף המלחמה · ותוסף את תזנותיה · ותוסף

תרגום

ובכא יתיה אבוהי: ומדינאי זבינו יתיה למצרים לפוטיפר רבא דפרעה רב קטוליא:

והוה בעידנא ההיא ונחת יהודה מלות אחוהי וסטא עד גברא עדולמאה ושמיה חירה: וחזא תמן יהודה בת גבר תגרא ושמיה שוע ונסבה ועאל לותה: ועדיאת וילידת בר וקרא ית שמיה ער: ועדיאת עוד וילידת בר וקרת ית שמיה אונן: ואוסיפת עוד וילידת בר וקרת ית שמיה שלה והות בכזיב כד ילידת יתיה: ונסיב יהודה אתתא לער בוכריה ושמה תמר: והוה ער בוכרא דיהודה ביש קדם יי ואמיתיה יי: ואמר יהודה לאונן עול לות אתת אחוך ויבם יתה ואקים זרעא לאחוך: וידע אונן ארי לא על שמיה מתקרי זרעא והוה כד עליל לות אתת אחוהי ומחבל אורחיה על ארעא בדיל דלא לקיימא זרעא לאחוהי: ובאיש קדם יי די עבד ואמית אף יתיה: ואמר יהודה לתמר כלתיה תבי ארמלא בית אבוך עד דירבי שלה ברי ארי אמר דילמא ימות אף הוא כאחוהי ואזלת תמר ויתיבת בית אבוהא: וסגיאו יומיא ומיתת בת שוע אתת יהודה ואתנחם יהודה וסליק על גזזי עניה הוא וחירה רחמיה עדולמאה לתמנת: ואתחואה לתמר למימר הא חמויך סליק לתמנת למיגז עניה: ואעדיאת לבושי ארמלותה מנה ואתכסיאת בעיפא ואתקנת ויתיבת בפרשות עינין די על אורח תמנת ארי חזת ארי רבא שלה והיא לא אתיהיבת ליה לאיתו: וחזה יהודה

מקרא

ויבך אתו אביו: והמדנים מכרו אתו אל מצרים לפוטיפר סריס פרעה שר הטבחים: פ

ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חירה: וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע ויקחה ויבא אליה: ותהר ותלד בן ויקרא את שמו ער: ותהר עוד ותלד בן ותקרא את שמו אונן: ותסף עוד ותלד בן ותקרא את שמו שלה והיה בכזיב בלדתה אתו: ויקח יהודה אשה לער בכורו ושמה תמר: ויהי ער בכור יהודה רע בעיני יהוה וימתהו יהוה: ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אתה והקם זרע לאחיך: וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן זרע לאחיו: וירע בעיני יהוה אשר עשה וימת גם אתו: ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו ותלך תמר ותשב בית אביה: וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה וינחם יהודה ויעל על גזזי צאנו הוא וחירה רעהו העדלמי תמנתה: ויגד לתמר לאמר הנה חמיך עלה תמנתה לגז צאנו: ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר על דרך תמנתה כי ראתה כי גדל שלה והוא לא נתנה לו לאשה: ויראה יהודה

רשי

ויבך אותו אביו. כלפי יצחק בוכה היה מפני צרתו של יעקב אבל לא היה מתאבל שהיה יודע שהוא חי: הטבחים. שוחטי בהמות המלך: ויהי בעת ההיא. למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת למכרו אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך: ויט. מאת אחיו: עד איש עדולמי. נשתתף עמו: כנעני. תגרא: והיה בכזיב. שם המקום ואומ׳ אני על שם שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון היו תהיה כמו אכזב אשר לא יכזבו מימיו ואם לא כן מה בא ל להודיענו. ובבראשית רבה ראיתי ותקרא שמו שלה וגו׳ פסקת: רע בעיני ה׳. כרעתו של אונן משחית זרעו שנ׳ באונן וימת גם אותו כמיתתו של ער מיתתו של אונן ולמה היה ער משחית זרעו כדי שלא תתעבר ויכחיש יפיה: והקם זרע. הבן יקרא על שם המת: ושחת ארצה. דש מבפנים וזורה מבחוץ: כי אמר וגו׳. כלומ׳ דוחה היה אותה בקש שלא היה בדעתו להשיאה לו: כי אמר פן ימות. מוחזקת היא זו שימותו אנשיה: ויעל על גוזזי צאנו. ויעל תמנתה לעמוד על גוזזי צאנו: עולה תמנתה. ובשמשון הוא אומ׳ וירד שמשון תמנתה בשפוע ההר היתה יושבת עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן: ותתעלף. כסתה פניה שלא יכיר בה: ותשב בפתח עינים. בפתיחת עינים בפרשת דרכים שעל דרך תמנת׳ ורבותינו דרשו בפתחו של אברהם אבינו שכל עינים מצפות לראותו: כי ראתה כי גדל שלה וגו׳. לפיכך הפקירה עצמה אצל יהודה שהיתה מתאוה להעמיד ממנו בנים: ותחשבה

אסתר ב׳ קדמאי חס׳: בכורו ג׳ מל׳ וסי׳ אשה לער בכורו · ויאמר ליתר בכורו · ויהי בכורו אמנון אחינועם: וימתהו כלם חס׳ במ״ת וסי׳ וימצאהו האריה · ויבא זמרי · שלום בן יבש · ב׳ בו · ויקשר קשר · וימיתהו במגדו · ויהי ער בכור יהודה רע בעיני יי׳ · דה״ה · ולא דרש ביי׳ וימיתהו: לא לו ה׳ וסי׳ וידע אונן כי לא לו · לרשת משכנות לא לו · הגי הרבה לא לו · עבר מתעבר על ריב לא לו · ולא לו תהיה בראשנה: וימת ה׳ וסי׳ גם אתו · ויסב דואג האדמי · ויכו האחד את האחד · ויכו את גדליהו · וימת את דגתם: כאחיו אב מן חד חד ב׳ בריש תיבותא וסי׳ במסר׳ רבת׳: ישיבת בית ז׳ וסי׳ שבי אלמנה בית אביך · ב׳ בו · וישב ארון יי׳ דשמואל · ותשב תמר ושוממה · וישב בבית החפשית · דמלכים · וחברו · דה״ה · והמלך ישב בית החרף: ותשב יב וסי׳ לה מנגד · ב׳ בו · ורחל לקחה את התרפים · ותלך תמר · בפתח עינים · באיתן קשתו · ואת רחב הזונה · ותשב האשה ותינק · תמר ושוממה · וישם כסא לאם המלך · מצד הקוצרים · את חמותה:

ויחשבה לזונה. לפי שיושבת בפרשת דרכים: כי כסתה פניה. ולא יכול לראותה ולהכיר. ומדרש רבותינו כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה צנועה לפיכך לא חשדה: ויט אליה אל הדרך. מדרך שהיה בה נטה אל הדרך אשר היא בה ובלשון לע"ז דשטו"רניר: הבה נא. הכיני עצמך ודעתך לכך כל לשון הבה לשון הזמנה הוא חוץ ממקום שיש לתרגמו בלשון נתינה ואף אותן של הזמנה קרובים ללשון נתינה הם: ערבון. משכון: חותמך ופתילך. עזקתך ושושיפך טבעת שאתה חותם בה ושמלתך שאתה מתכסה בה: ותהר לו. גבורים כיוצא בו צדיקים כיוצא בו: הקדשה. מקודשת ומזומנת לזנות: תקח לה. יהיה שלה מה שבידה: פן נהיה לבוז. אם תבקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה גנאי כי מה עלי לעשות עוד לאמת דברי: הנה שלחתי את הגדי הזה. לפי שרמה יהוד' את אביו בגדי עזים שהטביל כתנת יוסף בדמו רמוהו גם הוא בגדי עזים: כמשלש חדשי'. רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם. ולשון כמשלש חדשים כהשלש החדשים כמו ומשלוח מנות משלוח ידים וכן תרגם אנקלוס כתלתות ירחיא: הרה לזנונים. שם דבר מעוברת כמו אשה הרה וכמו ברה כחמה: ותשרף. אמר אפרים מקשאה משום רבי מאיר בתו של שם היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשריפ': היא מוצאת. ליסרף: והיא שלחה אל חמיה. לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת אלא לאיש אשר אלה לו אמרה אם יודה יודה מעצמו ואם לאו ישרפוני ואל אלבין פניו מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבי': הכר נא. אין נא אלא לשון בקשה הכר נא בוראך ואל תאבד שלש נפשות: צדקה. בדבריה: ממני. היא מעוברת ורז"ל דרשו שיצתה בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכי' בישראל: כי על כן לא נתתיה. כי בדין עשתה על אשר לא נתתיה לשלה בני: ולא יסף עוד. יש אומרים לא הוסיף ויש אומרים לא פסק: בעת לדתה. וברבקה הוא אומר וימלאו ימיה ללדת להלן למלאים וכאן לחסרים: והנה תאומים. מלא ולהלן תומי' חסר לפי שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים: ויתן יד. הוציא האחד ידו לחוץ ולאחר שקשרה על ידו השני החזירה: פרצת

האתות ל' וחס' וה' חס' בליש'

כי כסתה פניה. פי' ותתעלף והמפרש כי כסתה פניה בעודנו בעונין והביא ראיה שבתו הבל הוא כי אין מביאין ראיה מן השוטים גם נכון הוא מה שדרשו רז"ל שהיתה צנועה בבית חמיה: חותמך. מרב תאותו נתן ג' דברי' ערבון על דבר קל. ופי' קדשה בפסוק לא יהיה קדש אפרשהו: תקח לה. עזוב אותה ותקח הערבון: פן נהיה לבוז. ללעג שנתתי חותם ופתיל ומטה ערבון על דבר קל כזה ואני הנה שלחתי את הגדי הזה ואתה לא מצאתה וזה אות כי תקח לה הערבון: כמשלש חדשים. בתוקפת ת"ם קודם שלם ובימים בתוקפת ת"ם אחר שלם: היא מוצאת. היה ראוי להיו' כמו מודעת זאת לולי העלם האלף כמשפטה: כי על כן לא נתתיה. כמו כי על כן ראיתי פניך כטעם חכמינו הואיל ולא נתתיה או טעמו עשת' כן כי לא נתתיה: לדעתה. לשכב עמה: ויתן יד. האחד מהם ולא נזכר שמו כי עוד לא נקרא גם אלה במעשה שלא שנבקעו השליות יחד והשיב זה ידו ויצא אחיו: מה

ויחשבה ג' וסי' והאמין ביי'. ויחשבה לזונה. ויחשבה עלי לשכורה: לזונה ב' וסי' ויחשבה לזונה. איכה היתה לזונה: הא והיא ז' בטעם זקף גדול וסי' והיא לא נתנה לו לאשה. והיא רפכה שער. והיא גלתה. היא בתרומת הקדשים. היא מתהלכת בין החיות. היא ראש לכל הממלכות. והיא כעבק אשר לבית רחוב: אל

ויחשבה לזונה כי כסתה פניה: ויט אליה אל הדרך ויאמר הבה נא אבוא אליך כי לא ידע כי כלתו הוא ותאמר מה תתן לי כי תבוא אלי: ויאמר אנכי אשלח גדי עזים מן הצאן ותאמר אם תתן ערבון עד שלחך: ויאמר מה הערבון אשר אתן לך ותאמר חתמך ופתילך ומטך אשר בידך ויתן לה ויבא אליה ותהר לו: ותקם ותלך ותסר צעיפה מעליה ותלבש בגדי אלמנותה: וישלח יהודה את גדי העזים ביד רעהו העדלמי לקחת הערבון מיד האשה ולא מצאה: וישאל את אנשי מקמה לאמר איה הקדשה הוא בעינים על הדרך ויאמרו לא היתה בזה קדשה: וישב אל יהודה ויאמר לא מצאתיה וגם אנשי המקום אמרו לא היתה בזה קדשה: ויאמר יהודה תקח לה פן נהיה לבוז הנה שלחתי הגדי הזה ואתה לא מצאתה: ויהי כמשלש חדשים ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזנונים ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף: הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה: ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה: ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה: ויהי בלדתה ויתן יד ותקח המילדת ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשנה: ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר

וחשבה כנפקת ברא ארי כסיאת אפהא וסטא לותה לאורחא ואמר הב כען איעול לותיך ארי לא ידע ארי כלתיה היא ואמרת מה תתן לי ארי תעול לותי: ואמר אנא אשלח גדיא בר עיזי מן ענא ואמרת אם תתן משכונא עד דתשלח: ואמר מה משכונא דאתן לך ואמרת עיזקתך ושושיפך וחוטרך דבידך ויהב לה ועל לותה ועדיאת ליה: וקמת ואזלת ואעדיאת עיפה מינה ולבישת לבושי ארמלותה: ושדר יהודה ית גדיא בר עיזי ביד רחמיה עדולמאה למסב משכונא מידא דאתתא ולא אשכחה: ושאיל ית אנשי אתרה למימר אן מקדשתא היא בעינין על אורחא ואמרו לית הכא מקדשתא: ותב לות יהודה ואמר לא אשכחתה ואף אנשי אתרא אמרו לית הכא מקדשתא: ואמר יהודה תסב לה דילמא נהי לחוך הא שדרית גדיא הדין ואת לא אשכחתה: והוה כתלתות ירחיא ואתחוה ליהודה למימר זניאת תמר כלתך ואף הא מעדיא מזנותא ואמר יהודה אפקוה ותתוקד: היא מתפקא והיא שלחת לות חמוהא למימר לגבר דאילין דיליה מיניה אנא מעדיא ואמרת אשתמודע כען דמן עיזקתא ושושיפא וחוטרא האלין: ואשתמודע יהודה ואמר זכאה מיני מעדיא ארי על כן לא יהביתה לשלה ברי ולא אוסיף עוד למידעה: והוה בעידן מילדה והא תיומין במעהא: והוה במילדה ויהב ידא ונסיבת חייתא וקטרת על ידיה זהוריתא למימר דין נפק קדמאה: והוה כד אתיב ידיה והא נפק אחוהי ואמרת

מסרה

הדרך כל לשון דרך על' במ"ז אל וסי' ויט אליה. אל דרך המדבר. אל דרך עפר': אל דרך הגוי' אל תלמדו. אל דרך עמדי וצפי. אל ישט אל דרכיה לבך' ואתה תשמע השמים. דד"ה: גדל ג' מסר פרשת תולדת: אשלח ט' וס' בפרש' בא אל פרעה: עד י"א פסוקים מאריך עד ומלה חדא בס"פ וס' עד שלחך. עד עבדך. עד רדת'. עד שובך. ואשמתינו גדלה עד לשמים. עד חיותם. ועד קדקדך. עד קדקדו. עד שתחפץ. עד שתחפץ. עד שתחפץ: ומטך ב' וס' ופתילך. ומטך אשר הכית בו: אל יהודה ג' וס' וישב אל יהודה ויאמר. לכן כה אמר יי' צבאות אלהי ישר' הנני. ויהי לתקופת השנה. אשר תשלחני אל יהודה. עד אשר אבא אל יהודה' וחד ואל יהודה' אשר דבר יי' אל ישר': לבוז ב' ומלאים וס' תקח לה פן נהיה לבוז. ונעוה לב יהיה לבוז: ויגד כ"ד מס' במס' רבת': הוציאוה ג' ומל' וס' ויאמר יהודה הוציאוה. הוציאוה אל מבית לשדרות. דד"ה. הוציאוה עד קצה הארץ: הא מוצאת והיא חד מן י"ב רפ' דמיין מן ב' מלין דמיין בסדרתא מבא ומבא ומלה ביניהון קדמא לא נסיב ו' תני' נסיב ו' וס' במסרא רבת': הוא ג' רפ' וס' הוא מוצאת. הוא הח הא אשר ראיתי. הוא לא תהיה לכם לסיר: היא והיא י"א כת' יוד בתורה וס' היא צוער קדמ' תני' דהלא הוא אמ' לי. והיא שלחה אל חמיה. וכי ימות מן הבהמה. והיא הפכה שער לבן. ואם יראנה הכהן. קדמא'. שבת שבתון היא. דאחרי מות. ואיש כי יקח את אחותו בת אביו. היא מחללת. קדמ' ושכב איש אותה. קדמ' דפסוק. ועבר עליו רוח קנא' תניי' דפסו': הכר נא ב' דסמ' בעני' וס' הכר נא הכתנת. הכר נא למי: ולא יסף ו' וס' עוד לדעת'. קול גדול ולא יסף. להראה אל מנוח. ולא יסף שמואל לראות את שאול. עוד לבקשו. עוד מלך מצרים: ראשנה י' בסר במס' רבתא:

אבן עזרא

מה פרצת · כאדם שיפרוץ גדר ויצא ממנו והנה יש עליך משפט זה הפרץ · ואחרים אמרו שהוא כמו ופרצת והנאח אחר כי מה פרצת כמשמעו רק עליך פרץ מגזרת ויפרץ לרב : ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם · יש אומרים שהוא כנוי לשכיבת אשתו וזה רחוק ועוד כי אדוני יוסף סריס היה והנכון בעיני שכל אשר לו היה בידו חוץ מן הלחם שלא היה אפילו נוגע בו בעבור היותו עברי כי הנה מפורש כי לא יוכלו המצרים ל לאכול את העברים לחם כי פוטיפר ידע שיוסף עברי הוא וכן אשתו אומרת ראו הביא לנו איש עברי : ויהי יוסף יפה תאר · כאמו : לשכב אצלה · אפי' לשכב במקום קרוב ממנה או להיות עמו לדבר שיחות : ויהי כהיום הזה · משבוע אחד מהיום שהחלה לדבר לו שכבה עמי או מחדש אחד או אחר שנה תמימה והוא הנכון בעיני : לעשות מלאכתו · מלאכת הבית או הממון כי פקיד היה על הכל · ודרש ואין איש דברי יחיד : הביא לנו · בעלי : ויחר

רשי

פרצת · חזקת עליך חוזק : אשר על ידו השני · ארבע ידות כתובות כאן כנגד ארבעה חרמים שמעל עכן שיצא ממנו · וי"א כנגד ארבעה דברים שלקח אדרת שנער ושתי מאתים שקלים כסף של מאתים שקלים ולשון זהב בבראשית רבה : ויקרא שמו זרח · על שם זריחת מראית השני : ויוסף הורד · חוזר לענין ראשון אלא שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף לומר שבשבילו הורידוהו מגדולתו ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה תמר לומר לך מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים שראתה באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה : כי יי' אתו · שם שמים שגור בפיו : וכל יש לו · הרי לשון קצר חסר אשר : ולא ידע אתו מאומה · לא היה נותן לבו לכלום : כי אם הלחם · היא אשתו אלא שדבר בלשון נקייה : ויהי יוסף יפה תואר · כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך אני מגרה בך את הדוב מיד ותשא אשת אדוניו וגו' כל מקום שנאמר אחר סמוך : וחטאתי לאלהים · בני נח נצטוו על העריות : לשכב אצלה · אפי' בלא תשמיש : להיות עמה · לעולם הבא : ויהי כהיום הזה · כלו' ויהי כאשר הגיע יום מיוחד יום צחוק יום איד שלהם שהלכו כלם לבית ע"ז אמרה אין לי יום הגון ליזקק ליוסף כהיום הזה אמרה להם חולה אני ואיני יכולה לילך : לעשות מלאכתו · רב ושמואל חד אמר מלאכתו ממש וחד אמר לעשות צרכיו עמה אלא שנראית לו דמות דיוקנו של אביו וכו' כדאיתא במסכת סוטה : ראו הביא לנו · הרי זה לשון קצרה הביא לנו ולא פירש מי הביאו ועל בעלה אומרת כן : עברי · מעבר הנהר מבני עבר :

ויקרא שמו ל' פסו' מסר פרשת וישלח : ויוסף ג"ר פ וסי' ויוסף הורד מצריבה · ויוסף בן שלשי' שנה בעמדו · ויוסף הוא השליט : הורד ב' וסי' מצרים · גאונה · הורדהו ב' כב וסי' הורדהו שמה · ותאמר אל עבדיך : על ביתו ח' מסר בפר' מקץ : ויהי ה' בטעם גריש בספרא מסר בפרש' נח : אוכל ד' מל' וסי' כי אם הלחם · באשר יחלם

תרגום

מה תקוף סגי עלך למיתקף וקרא שמיה פרץ : ובתר כן נפק אחוהי די על ידיה זהוריתא וקרא שמיה זרח : ויוסף איתחת למצרים וזבניה פוטיפר רבא דפרעה רב קטוליא גברא מצראה מיד ערבאי די אחתוהי תמן : והוה מימרא דיי בסעדיה דיוסף והוה גבר מצלח והוה בבית רבוניה מצראה : וחזא רבוניה ארי מימרא דיי בסעדיה וכל דהוא עביד יי מצלח בידיה : ואשכח יוסף רחמין בעינוהי ושמיש יתיה ומניה על ביתיה וכל דאית ליה מסר בידיה : והוה מעידן דמני יתיה בביתיה ועל כל דאית ליה ובריך יי ית בית מצראה בדיל יוסף והוה ברכתא דיי בכל דאית ליה בביתא ובחקלא : ושבק כל דיליה בידא דיוסף ולא ידע עמיה מדעם אלהן לחמא דיהוא אכיל והוה יוסף שפיר בריוא ויאי בחזוא :

והוה בתר פתגמיא האלין וזקפת אתת רבוניה ית עינהא לות יוסף ואמרת שכוב עימי : וסריב ואמר לאתת רבוניה הא רבוני לא ידע עמי מה בביתא וכל דאית ליה מסר בידי : ליתוהי רב בביתא הדין מני ולא מנע מני מדעם אלהן יתיך בדיל דאת אתתיה ואכדין אעביד בישתא רבתא הדא ואחוב קדם יי : והוה כד מלילת עם יוסף יום יום ולא קביל מינה למשכב לותה למהוי עמה : והוה כיומא הדין ועל לביתא למבדק בכתבי חושבניה ולית אינש מאנשי ביתא תמן בביתא : ואחדתיה בלבשיה למימר שכוב עמי ושבקיה ללבשיה בידה וערק ונפק לשוקא : והוה כד חזת ארי שבקיה ללבשיה בידה וערק לשוקא : וקרת לאנשי ביתה ואמרת להון למימר חזו איתי לנא גברא עבראה למחיכא בנא על לותי למשכב עמי וקרית בקלא רמא : והוה כד שמע

מקרא

מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ : ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח : ס

ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי מיד הישמעאלים אשר הורדהו שמה : ויהי יהוה את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדניו המצרי : וירא אדניו כי יהוה אתו וכל אשר הוא עשה יהוה מצליח בידו : וימצא יוסף חן בעיניו וישרת אתו ויפקדהו על ביתו וכל יש לו נתן בידו : ויהי מאז הפקיד אתו בביתו ועל כל אשר יש לו ויברך יהוה את בית המצרי בגלל יוסף ויהי ברכת יהוה בכל אשר יש לו בבית ובשדה : ויעזב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה : פ

ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי : וימאן ויאמר אל אשת אדניו הן אדני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידי : איננו גדול בבית הזה ממני ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת וחטאתי לאלהים : ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה : ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית : ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי ויעזב בגדו בידה וינס ויצא החוצה : ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה וינס החוצה : ותקרא לאנשי ביתה ותאמר להם לאמר ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו בא אלי לשכב עמי ואקרא בקול גדול : ויהי כשמעו

מסרה

הרעב · אם ינועו ונפלו על פי אוכל · אשר בטחתי בו אוכל לחמי : ותשא י"ד וסי' במלכים ב' סימן ד' : חשך לישן מניע' ז' וסי' ולא חשך מבני מאומה · ואת עבדו חשך מרעה · הנה חשך יואב את העם · הנה חשך אדני את נעמן · לא חשך ממות נפשם · מרדף בלי חשך · ישעיה · וכתחפנחס חשך היום : אותך י' מלאים בליש' נקבה מסר במס' רבתא : באשר ט' מסר בשופטים סי' ה' : הרעה הגדלה הזאת ו' וסי' איננו גדול בבית הזה · אם דרך גבולו יעלה בית שמש · אל אודות הרעה · והיה כי תגיד לעם הזה · כאשר הבאתי אל העם הזה · ולכם הנשמע לעשות : יום ויום ז' ופסק וסי' ויהי כדברה אל יוסף · על אשר ילקטו יום ויום · ואתי יום יום ידרשון · ברוך יי' יום יום · לשלמי נדרי · ואהיה שעשועים יום יום · לשקד על דלתות יום יום · וכ' יום יום דלא פסק' וסי' יום יום לשנה · וחכרו דיחזקאל : כהיום ד' וסי' ויבא הביתה לעשות · לחיותנו כהיום הזה · כי אותו כהיום תמצאון אתו · ולא יוכל יי' עוד לשאת · וכל עזרא דכו' : הביתה י"ח וסי' במסר רבתא : ואין איש ו' וסי' מאנשי הבית · מאסף · דפלגש · מבני ישראל · טוב ממנו · הצדיק אבד · מדוע באתי ואין איש : בבגדו ב' בתרי ליש' וס' ותתפשהו · בבגדו בה : בידה סימן דהדין ענינא בידה ב דה אצלו אצלה אצלי : ותאמר להם ג' דסמי' וסי' ותקרא לאנשי ביתה · כה אמר יי' אלהי ישראל · אמרו לאיש · דד"ה · ולחם משמים נתת להם · וכל נביאים דכו' במ"א ותאמר אליהם כה אמר יי' אלהי ישראל · אמרו דמלכים :

רשי

אדניו. של יוסף: בא אלי לצחק בי: העבד העברי אשר הבאת לנו:
ויהי כשמוע אדניו. בשעת תשמיש אמרה לו וזהו שאמרה כדברים האלה עשה לי
עבדך ענייני תשמיש כאלה: ויט אליו חסד. שהיה מקובל לכל רואיו לשון כלה
נאה וחסודה שבשנה: הוא היה עושה. כתרגומו במימריה הוה מתעבד:
באשר יי' אתו. בשביל שיי' אתו: אחר הדברים האלה. לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כלם לדבר בו הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו ועוד שתבא הרוחה לצדיק על ידיהם: חטאו. זה נמצא זבוב בפיילי פוטירי' שלו וזה נמצא צרור בגלוסקין שלו: והאופה. את פת המלך ואין לשון אופה אלא בפת ובלעז פישטו"ר: ויפקד שר הטבחים את יוסף. להיו אתם: ויהיו ימים במשמר. שנים עשר חדש: ויחלמו חלום שניהם. ויחלמו שניהם חלום זהו פשוטו ומדרשו כל אחד חלם חלום שניהם שחלם את חלומו ופתרון חברו וזהו שנאמר וירא שר האופי' כי טוב פתר: איש כפתרון חלומו. כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון ה העתיד לבא עליהם: זועפים. עצבים כמו סר וזעף זעף יי' אשא: טריגנס

אבן עזרא

ויחר אפו. והעפ"כ לא הרגו כי בספק היה הדבר אצלו: בית הסהר. לא נדע אם הוא לשון הקדש או לשון מצרים בעבור שפירש אחריו ואמר מה הוא כמו ה האחשתרנים שהוא לשון פרס ופירש שהם בני הרמכי': ואת כל אשר עושים. יש אומרים כי היה מתעסק באומנות שיחיה מתנו כאשר היו עושים האסורי' והקרוב אי שפירושו כל אשר היו צריכי' כאילו היה הוא העוש' כי פקיד היה עליהם והפסוק הבא א אחריו לעד: חטאו. חטא מוסר המלוכה בעבור שלא י ישתנה סמ"ך סריסיו הוא להות כי היה הרי"ש ראוי להדגש ונקמץ הסמ"ך בקמץ גדול לחסרון הדגש: במשמר בית שר הטבחים. מקום שיהיו שם נשמרים בעבור שלא יברחו: ויפקד שר הטבחים. והנה כאשר הושמו אלה הסריסים בבית שר הטבחים פקד את יוסף. והטעם זכר דבריו והביאהו אל ביתו ושמהו בבור והוא המשמר ואתרעת ה המדקדק הגדול ולפי דעתי שבית הסהר היה בבית שר ה הטבחים ושם היה יוסף והעד מקום אשר יוסף אסור שם וצוה שר הטבחים להיות יוסף אתם לשרת אותם כי מעלה גדולה היתה להם בבית פרעה כי שרי' היו: ויחלמו. כטע' איש כפתרון חלומו כי ראה כל אחד בחלומו מהו פתרון חלומו לעתיד ומה שאירע לו: זועפים. מתרעשים כטעם ויעמד הים מזעפו: ויבא אליהם. יתכן שבלילה היה לן בבור. וטעם

הרימתי ג' בג"ב ת' וסי' הרמתי ידי אס' דחס'. כי הריכתי קולי כ"כ. הרימותי בחור מעם כ"כ: בוא י"ג מלאים וסי' בישעיה סימן ב': חנו א"ב מן חד וחד ו"ו בסוף תיבותא וסי' במסרא רבתא: חנו חד מן כ"ב זוגין קר' א' וכל חד וחד לית דכו' מסור במסר' רבת': משקה ד קמץ וסי' חטאו משקה מלך. וכל בלי משקה המלך' וחברו

תורה

כי הרימתי קולי ואקרא ויעזב בגדו
אצלי וינס ויצא החוצה: ותנח בגדו
אצלה עד בוא אדניו אל ביתו:
ותדבר אליו כדברים האלה לאמר
בא אלי העבד העברי אשר הבאת
לנו לצחק בי: ויהי כהרימי
קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי וינס
החוצה: ויהי כשמע אדניו
את דברי אשתו אשר דברה אליו
לאמר כדברים האלה עשה לי עבדך
ויחר אפו: ויקח אדני יוסף
אתו ויתנהו אל בית הסהר מקום
אשר אסורי המלך אסורים ויהי
שם בבית הסהר: ויהי יהוה את
יוסף ויט אליו חסד ויתן חנו בעיני
שר בית הסהר: ויתן שר בית
הסהר ביד יוסף את כל האסורם
אשר בבית הסהר ואת כל אשר
עשים שם הוא היה עשה: אין שר
בית הסהר ראה את כל מאומה
בידו באשר יהוה אתו ואשר הוא
עשה יהוה מצליח: פ

ויהי אחר הדברים האלה
חטאו משקה מלך מצרים והאפה
לאדניהם למלך מצרים: ויקצף
פרעה על שני סריסיו על שר
המשקים ועל שר האופים: ויתן
אתם במשמר בית שר הטבחים אל
בית הסהר מקום אשר יוסף
אסור שם: ויפקד שר הטבחים
את יוסף אתם וישרת אתם ויהיו
ימים במשמר: ויחלמו חלום
שניהם איש חלמו בלילה אחד
איש כפתרון חלמו המשקה והאפה
אשר למלך מצרים אשר אסורים
בבית הסהר: ויבא אליהם
יוסף בבקר וירא אתם והנם
זעפים: וישאל את סריסי
פרעה אשר אתו במשמר בית אדניו
לאמר מדוע פניכם רעים
היום: ויאמרו אליו חלום חלמנו
ופתר אין אתו ויאמר אלהם יוסף

תרגום

ארי ארימית קלי וקרית ושבקיה
ללבושיה לותי וערק ונפק
לשוקא: ואחתתיה ללבושיה
לותה עד דעל רבוניה לביתיה:
ומלילת עימיה כפתגמיא האילין
למימר על לותי עבדא עבראה
די איתיתא לנא לחייכא בי:
והוה כד ארימית קלי וקרית
ושבקיה ללבושיה לותי וערק
לשוקא: והוה כד שמע רבוניה
ית פתגמי אתתיה די מלילת
עימיה למימר כפתגמיא האילין
עבד לי עבדך ותקיף רוגזיה:
ודבר ריבוניה דיוסף יתיה ויהביה
בבית אסירי אתרא די אסירי
דמלכא אסירין והוה תמן בבית
אסירי: והוה מימרא דיי
בסעדיה דיוסף ונגד ליה חיסדא
ויהביה לרחמין בעיני רב בית
אסירי: ויהב רב בית אסירי
בידא דיוסף ית כל אסיריא די
בבית אסירי וית כל דעבדין תמן
ממימריה הוה מתעבד: לית
רב בית אסירי חזי ית כל סורחן
בידיה ברמימרא דיי בסעדיה ודי
הוא עביד יי מצלח:
והוה בתר פתגמיא האילין
סרחו שקיא מלכא דמצרים
ונחתומא לרבוניהון למלכא
דמצרים: ורגז פרעה על תרין
רברבנוהי על רב שקי ועל רב
נחתומי: ויהב יתהון במטרת
בית רב קטוליא בבית אסירי
אתרא די יוסף אסיר תמן: ומני
רב קטוליא ית יוסף עמהון
ושמיש יתהון והוו יומין במטרא:
וחלמו חלמא תרויהון גבר
חלמיה בליליא חד גבר כפשרן
חלמיה שקיא ונחתומא די למלכא
דמצרים דאסירין בבית אסירי:
ואתא לותהון יוסף בצפרא וחזא
יתהון והא אינון נסיסין: ושאיל
ית רברבי פרעה די עמיה במטרא
בית רבוניה למימר מה דין א
אפכון בישין יומא דין:
ואמרו ליה חילמא חלמנא ופשר
לית ליה ואמר להון יוסף

לאדניהם ז' מפקין א' כליש' וסי' אלכא ריבונא דדוד אמר ל לכולא אורת לקריבא:

מסרה

דר"ה. הוי משקה רעהו מספח. וחד ומשקה צמא יחסיר: לאדניהם ז' מפקין א' בליש' וסי' לאדניהם למלך מצרים. ואדני האדנים. ואדנינו דוד לא ידע. האמרוה לאדניהם. כי אני ידעתי כי גדול יי' מכל. הודו לאדני האדנים. כי קדוש היום לאדונינו: ועל שר ב' וסי' ויקצף פרעה על שני. ועל שר שרים יעמד: במשמר ג' פתחין וסי' ויתן אתם. וישאל. ויתן אתי. וכל אתנחתא וס"פ קמץ: בלילה ג' וסי' ויחלמו. ונחלמה. את עמוד האש. דעזרא: זעפים ב' וסי' ויבא אליהם יוסף. את פניכם זעפים. דדניאל:

אבן עזרא

ושנים הלא לאלהי' פתרונ' כי פתרון החלומו' לשם הוא כי הוא יודע העתיד והראיה בחלום מה שיהיה לתי שירבה ואם אני אפתור אותו לטוב או לרע לא יועיל ולא יזיק ואחר שהדבר כן ולשם פתרון כל החלומות אל תחושו שתספרו חלומותיכם לי. וכל החלומות הולכים אחר הפה רבדי יחיד הם: עלתה נצה. כמו הנכו ארמונים: הבשילו אשכלותיה. הפך הבוסר וכמוהו כי בשל קציר ואם הם שני בניכים: ואשחט אותם. כמו שוחטי הילדים ולא כאשר פי' הגאון: פתרונו. פירושו לא מצאנו מלת פתרון כי אם עם החלום. יש שואלי' מאין ידע יוסף כי שלשה שריגים הם ימים ולא חדשים או שנים. יתכן יום הלדת את פרעה כמו היום שנולד בו כי הנה היום יש מלכים שיעשו מ משת' בזו' תקופת שנתם ויקראו לכל עבדיהם ויתנו להם מתנות או יתכן שהגבירה היתה הרה והראשון קרוב אלי: ישא פרעה את ראשך. ידים הנכון שהוא בדרך מספר והעד וישא את ראש שר המשקים ואת ראש שר האופי' בתוך עבדיו ובפסוק כי תשא אפרש זה: כנך. משמרתך הראשונה ומכונתך ותכונתך ויתכן להיותו מן גזרת כן וכמוהו ועמד על כנו: מארץ העברי. אפרשנו בפסוק כי תקנה עבד עברי ואחר כל חלום במקרא מלת הנה טעמה כאלו: סלי חורי. אמר הגאון שהוא לחם לבן כמו חורי יהוד': בעוד. בטרם עוד וטעמו לא יעבו' עוד כך זמן עד שיהיה זה: ישא פרעה את ראשך מעליך. ישאנו ממקומו וטעמו ישירנו או ירימנו על עץ: הלדת. שם הפועל שהבנין שלא נזכר שם פועלו: על משקהו. שם כי אמר היית משקהו פועל: ולא זכר שר המשקים. לא הזכירו בפה אל פרעה כן ושא יי' לא תזכרו עוד זכר אתושתי: וישכחהו. בלב:

מסרה

דסמיכי וסי' והנה שלשה סלי. אנשים: מאכל ומאכל ד' פתחין וסי' ובסל העליון: ומאכל שלחנו ומושב עבדיו. וחברו. ונפשו מאכל תאוה. וסי' בלשון ארמית סלא בנפשה פתורא דחבריה: והעוף ג' באורייתא וסי' והעוף ירב בארץ. והעוף אוכל אותם מן הסל. זאת תורת הבהמה והעוף: ראשך ד' וסי' ותלה אותך. אחו שמך. והוא הזה וסגרך. ושמן על ראשך אל יחסר: אותך י"ז מלאים בסר' בכסר' רבתא: הלדת ג' ב' חסרים וא' מלא וסי' הלדת את פרעה. ומולדותיך ביום הולדת אותך. מ"ל. ותשלכי אל פני השדה. קדמ' וכתר' חס': ואת ראש ב' וסי' שר האופים. איש בשת: וישב כ"ה וסי' במסר' רבתא: ולא זכר ג' דסמי' וסי' ולא זכר שר המשקים. ולא זכר יואש המלך. דה'. ולא זכר הדום רגליו:

רשי

שריגים. זמורות ארוכו' שקורין וידי"ץ: והיא כפורחת. דומה לפורחת והיא כפורחת נדמה לי בחלומי כאילו היא פורחת ואחר הפרח עלתה נצה כעצו שאמר אספניר בלע"ז ואחר כך הבשילו והיא כד אפרחת אפיקת לבלבין עד כאן תרגו' של פורחת כן גדול מפרח כדכתיב ובוסר גומל יהיה נצה וכתיב ויוצא פרח והרד ויצץ ציץ: ואשחט. כתרגומו ועברית ו והרבה יש בלשון מ משנה: שלשת ימים הם. סימן הם לך לשלשת ימים ויש מדרשי אגדה הרב': ישא פרע' את ראשך. לשון חשבון כשיפקוד שאר עבדיו לשרת לפניו בסעודה ימנה אותך עמהם: כנך. בסיס שלך ומושבך: אם זכרתני אתך. אשר אם זכרתני אתך מאחר שייטב לך: ועשית נא עמדי חסד. אין נא אלא לשון ב בקשה: סלי חורי. סלים של נצרים ק קלופים חורין חורין ובמקומנו יש הרבה ודרך מוכרי פת כיכנין שקורי' אובלי"ש לתתם באותם סלים: יום הולדת את פרע'. יום לידתו וקורין לה יום גנוסיא ולשון ה הולדת לפי שאין הולד נולד שלא על ידי אחרי' שהחיה מילדת את האשה ועל כן היא נקראה מילדת וכן ו ומולדותיך בו' הולדת אותך וכן אחרי הוכבס את הנגע ש שכיבוסו על ידי אחר': וישא את ראש וגו'. מנאם עם שאר עבדיו שהיה מונה המשרתי' שישרתו לו בסעודתו וזכר את אלו בתוכם כמו שאו את ראש ל לשון מנין: ולא זכר שר המשקים. בו ביום: וישכחהו. לאחר מכאן מפני ש שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק להיות אסור שתי שנים שנ' אשרי הגבר אשר שם יי' מבטחו ולא פנה אל רהבים ולא בטח על מצרים הקרויי' רהב:

חסלת וישב יעקב

מסרה

הלוא י"ג מלאים בתורה וחד פלוגתא עלה וסי' בבס' רבת': ספרו ג' וסי' ספרו נא לי. ספרו בגוים כבודו. וחבירו: ליוסף ח' וסי' ביחזקאל סימן ל"ז: הם י"ב סופי פסוק וסי' בפרשת וישבע יהרו: נצה י"א זוגין מן חד וחד חד בפיקה וחד לא בפיקה בכר בבסרא רבתא: אתך י"ז בתורה בסר בבסרא רבתא: והנה שלשה ב'

תורה

הלוא לאלהים פתרנים ספרו נא לי: ויספר שר המשקים את חלמו ליוסף ויאמר לו בחלומי והנה גפן לפני: ובגפן שלשה שריגם והוא כפרחת עלתה נצה הבשילו אשכלתיה ענבים: וכוס פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אתם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה: ויאמר לו יוסף זה פתרנו שלשת השרגים שלשת ימים הם: בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו: כי אם זכרתני אתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה: כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אתי בבור: וירא שר האפים כי טוב פתר ויאמר אל יוסף אף אני בחלומי והנה שלשה סלי חרי על ראשי: ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה והעוף אכל אתם מן הסל מעל ראשי: ויען יוסף ויאמר זה פתרנו שלשת הסלים שלשת ימים הם: בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על עץ ואכל העוף את בשרך מעליך: ויהי ביום השלישי יום הלדת את פרעה ויעש משתה לכל עבדיו וישא את ראש שר המשקים ואת ראש שר האפים בתוך עבדיו: וישב את שר המשקים על משקהו ויתן הכוס על כף פרעה: ואת שר האפים תלה כאשר פתר להם יוסף: ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו:

קי"ב. בק. סימן.

אונקלוס

הלא מן קדם יי' פשרן חלמיא אשתעו כען לי: ואשתעי רב שקי ית חלמיה ליוסף ואמר ליה בחלמי והא גופנא קדמי: ובגופנא תלתא שבשין והיא כד אפרחת אפיקת לבלבין ואניצת נץ בשילו אתכלהא הוו עינבין: וכסא דפרעה בידי ונסיבית ית עינביא ועצרית יתהון לכסא דפרעה ויהבית ית כסא על ידא דפרעה: ואמר ליה יוסף דין פושרניה תלתא שבשין תלתא יומין אינון: בסוף תלתא יומין ידכרינך פרעה ויתיבינך על שמושך ותתן כסא דפרעה בידיה כהלכתא קדמאה דהויתא משקי ליה: אלהן תדכרינני עימך כד ייטב לך ותעביד כען עמי טיבו ותדכר עלי קדם פרעה ותפקינני מן בית אסירי הדין: ארי מגנב גניבנא מארעא עבראי ואף הכא לא עבדית מדעם ארי שויאו יתי בבית אסירי: וחזא רב נחתומי ארי יאות פשר ואמר ליוסף אף אנא בחלמי והא תלתא סלין דחירו על רישי: ובסלא עלאה מכל מיכלא דפרעה עובד נחתום ועופא אכיל יתהון מן סלא מעלוי רישי: ואתיב יוסף ואמר דין פושרניה תלתא סלין תלתא יומין אינון: בסוף תלתא יומין יעדי פרעה ית רישך מינך ויצלוב יתך על צליבא וייכול עופא ית בשרך מינך: והוה ביומא תליתאה יום בית ולדא דפרעה ועבד משתיא לכל עבדוהי ואדכר ית ריש רב שקי וית ריש רב נחתומי בגו עבדוהי: ואתיב ית רב שקי על שקיותיה ויהב כסא על ידא דפרעה: וית רב נחתומי צלב כמא דפשר להון יוסף: ולא אדכר רב שקי ית יוסף ואנשייה:

פרשה — פרשה

ויהי

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאר: והנה מן היאר עלת שבע פרות יפות מראה ובריאת בשר ותרעינה באחו: והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן מן היאר רעות מראה ודקות בשר ותעמדנה אצל הפרות על שפת היאר: ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקת הבשר את שבע הפרות יפת המראה והבריאת וייקץ פרעה: ויישן ויחלם שנית והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד בריאות וטבות: והנה שבע שבלים דקות ושדופת קדים צמחות אחריהן: ותבלענה השבלים הדקות את שבע השבלים הבריאות והמלאות וייקץ פרעה והנה חלום: ויהי בבקר ותפעם רוחו וישלח ויקרא את כל חרטמי מצרים ואת כל חכמיה ויספר פרעה להם את חלמו ואין פותר אותם לפרעה: וידבר שר המשקים את פרעה לאמר את חטאי אני מזכיר היום: פרעה קצף על עבדיו ויתן אתי במשמר בית שר הטבחים אתי ואת שר האפים: ונחלמה חלום בלילה אחד אני והוא איש כפתרון חלמו חלמנו: ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים ונספר לו ויפתר לנו את חלמתינו איש כחלמו פתר: ויהי כאשר פתר לנו כן היה אתי השיב על כני ואתו תלה: וישלח פרעה ויקרא את יוסף

והוה

והוה מסוף תרתין שנין ופרעה חלם והא קאים על נהרא: והא מן נהרא סלקן שבע תורתן שפירן למחזי ופטימן בסר ורעין באחוא: והא שבע תורתן אוחרנין סלקן בתריהן מן נהרא בישן למחזי וחסירן בסר וקמא לקבליהן דתורתא על כיף נהרא: ואכלא תורתא דבישן למחזי וחסירן בסר ית שבע תורתא דשפירן למחזי ופטימתא ואתער פרעה: ודמוך וחלם תנינות והא שבע שובלין סלקן בקניא חד פטימן וטבן: והא שבע שובלין לקין ושקיפן קדום צמחן בתריהן: ובלעא שובליא לקיתא ית שבע שובליא פטימתא ומליתא ואתער פרעה והא חלמא: והוה בצפרא ומטרפא רוחיה ושלח וקרא ית כל חרשי מצרים וית כל חכימהא ואשתעי פרעה להון ית חלמיה ולית דפשר יתהון לפרעה: ומליל רב שקי עם פרעה למימר ית סורחני אנא מדכר יומא דין: פרעה רגז על עבדוהי ויהב יתי במטרת בית רב קטוליא יתי וית רב נחתומי: וחלמנא חילמא בלילא חד אנא והוא גבר כפושרן חלמיה חלמנא: ותמן עמנא עולים עבראה עבדא לרב קטוליא ואשתעינא ליה ופשר לנא ית חלמנא גבר כחלמיה פשר: והוה כמא די פשר לנא כן הוה יתי אתיב על שימושי ויתיה צלב: ושלח פרעה וקרא ית יוסף

רש"י

ויהי מקץ. כתרגומו מסוף וכל לשון קץ סוף הוא: על היאור. כל שאר נהרות אינם קרויין יאורים חוץ מנילוס מפני שכל הארץ עשוי' יאורים יאורים בידי אדם ונילוס עולה בתוכה ומשקה אותם לפי שאין גשמים יורדין במצרים תדיר כשאר ארצות: יפות מראה. סימן הוא לימי שובע שהבריות נראות יפות זו לזו שאין עין בריה צרה בחברתה: באחו. באגם מריש"ק כמו ישגא אחו: ודקות בשר. טינבי"ש בלע"ז לשון דק: ותאכלנה. סימן שתהא כל שמחת השבע נשכחת בימי הרעב: בקנה אחד. טודי"ל בלע"ז: בריאות. שיינ"ש בלע"ז: שדופות. הליד"ש בלע"ז שקיפן קידום חבוטות לשון משקוף החבוט תמיד על ידי הדלת המכה עליו: קדים. רוח מזרחית שקורין ביש"א: הבריאות. שיינ"ש בלע"ז: והנה חלום. והנה נשלם חלום שלם לפניו והוצרך לפותרים: ותפעם רוחו. ומטרפא רוחיה מקשקשת בתוכו כפעמון ובנבוכד נצר אומר ותתפעם רוחו לפי שהיו שם שתי פעימות שכחת החלו' והעלמת פתרונו: חרטומי. הנחרים בטימי מתי' ששואלין בעצמות. טימי הן עצמות בלשון ארמי ובמשנה בית שהוא מלא טימיא מלא עצמות: ואין פותר אותם לפרעה. פותרים היו אותם אבל לא לפרעה שלא היה קולן נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונם שהיו אומרים שבע בנו' אתה מוליד שבע בנות אתה קובר: איש כפתרון חלומו. חלום הראוי לפתרון שנפתר לנו ודומה לו: נער עברי עבד. ארורים הרשעי' שאין טובתם שלמ' מזכירו בלשון בזיון נער שוט' ואין ראוי לגדולה עברי אפילו לשוננו אינו מכיר עבד וכתו' בנימוסי מצרי' שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים: איש כחלומו. לפי החלום והקרוב לענינו: השיב על כני. פרעה הנזכר למעלה כמו שאמרו פרעה קצף על עבדיו הרי מקרא קצר לשון ולא פירש מי השיב לפי שאין צריך לפרש מי השיב מי שבידו להשיב והוא פרע' וכן דרך כל מקראו' קצרי' על מי שעליו לעשו' הם סותמין את הדבר:

אבן עזרא

ויהי מקץ. לא פי' הכתוב תחלת זה החשבון וכן ויהי מקץ ארבעים שנה וכן ובעוד שמו' וחמש שנה וכן ויהי בשלשי' שנה ויתכן להיו' מזה החשבון ליציאת שר המשקים מבית הסהר או לשבת יוסף שם. וטעם ימים כבר בארתיו: ופרעה חלם. היה חולם וכן ורבקה שומעת: באחו. י"א עשב שנו כמהים וי"א שהו' שם כמח והבי"ת נוסף כבי"ת השביעי במרורים ועל שני הפירושי' כי הוא בין אחים ופריא הוא אחיו בן אמו: שבלים. לשון רבות נקבות ואם הוא כשם כמו נשים ופלגשים: שדופות. שארע שדפון מרוח מזרחית כי נקרא מזרח קדם בעבור צאת השמש בתחלה. וטעם המלאות כמו הבריאות: ותפעם רוחו. מבנין נפעל כמו נפעמתי ולא אדבר וי"א שהכל מן גזרת הולם פעם והטעם שהרוח דומה לגוף המוכה: חרטומי. מלה מרובעת ויתכן להיותה ארמית או מצרית והם חכמי התולד': ואת כל חכמיה. במזלות ופתרון חלומות: את חטאי. הטעם שאזכיר חטאי: פרע' קצף על עבדיו. לפי דעתי כי אין פרעה שם עצם רק שם תאר והוא מלשון מצרים כמו חירם בצור גם היום יקרא כל מלך גדול על ישמעאל נגיד המאמינים על כן מצאנו פרעה בימי אברהם ובימי יוסף ומת פרעה וקם פרעה וכן בימי ירמיהו הלא תראה הכתו' יפרש מה טעם פרעה כי הוא מלך מצרים והעד הפרע שהוא שם העצם וכן פרעה נכה כי נכה שם העצם ואל יקשה עליך דרש כסא שלמה כי לא לקחו מלך מצרים ועד שני שאמר שר המשקים פרעה קצף וכן אמר יוסף אלהי' יענה את שלום פרעה הראה את פרעה יעשה פרעה ואין מדרך המוסר להזכיר עם המלכים שם העצם: אותי ואת שר האופים. אמר אותי פעם שנית כי כן דרך הלשון כמו ואני אנה אני בא: איש כפתרון חלומו. כבר פירשתיו: אותי השיב. פרעה וי"א שהוא בדבור השיב ותלה או בפתרון:

וירצוהו

מסורה

ופרעה ג' וסי' ופרעה חלם. ופרעה הקריב. ולמה תכבדו את לבבכם: יאר היאר בל' אורית' חס' וכל נביא' וכתובים דכו' חס בב"ו מלאים. ערות ג' בו' ודבתרי' קציר יאור תבואתה. ונשקעה כיאור מצרים: עלות ג' בב' בתורה וסי' והנה שבע פרות. וישן ויחלם שנית. והנה שבע פרות אחרות. ושאר אורית' עלת כתי' במ"א

עולת. אבנים שלמות הבנה. וכל נביאים עלות כתיב בב"ב עולות כתיב מלא דמ"ל וסי' ועל הנשיא יהיה. האקדמנו בעולות. ובכתובים עולת. אף כלב עולת הפעלון. יחפשו עולת טמנו חפש. אבא ביתך בעולות. ל' כלא דמ"ל בכתו' ושארא עלות כתיב: ויישן ג' וסי' דאדם. דפרעה. דאליהו. בתר' פתח: בריאות ג' מלאים וסי' ויישן ויחלם שנית. ותבלענה השבלים הדקות. והנה שבע פרות בתראה: ואין פותר הל"ן מלין מ"ל דליה דכו' וסי' ואין פותר אותם. את עדים כהר חורב. והנושא אותם. או חולם החלום ההוא. ויהי טוחן בבית. שם האחד בוצץ. נטעתיך שורק. הנני פוקד על אמון מנוא. שובב על צדך. ביד הורג. יחזקאל. חולש על גוים. כקונה כמוכר. אשרי כל חוכי לו. שוחט השור מכה איש זובח השה עורף ג' בו. לא אוסף אהבתם. כי בוקר אנכי. ונגש חורש בקוצר. גוער בים ויבשהו. וארור נוכל. המון חוגג. חובר חברים מחכם. כבוצר על סלסלות. הנני קולע. את הולם פעם. שלש אנכי נוטל עליך: אותם ט"ל מ"ל בתורה וסי' כמס' רבתא: ושם ה' ר"פ וסי' ושם אתנו נער עברי. ושם ראינו את הנפילי. ושם איש מעבדי שאול. ושם נקרא איש בליעל. ושם היה נביא ליי' עודד שמו. וא' בלשון שיטה ר"פ בתו' ושם לה עלילות דברים:

וירוצהו · שלוחי פרעה : ויגלח · המגלח : בלעדי · מלה אחת מורכבת משתי מלות והטעם שב אל תשמע חלום לפתור אותו · אמר יוסף בלעדי פתרוני יענה אלהי' את שלום פרעה וי"א כי טעמו בעבור שאמ' לו כי אתה פותר חלום אמ' בלעדי הוא הפותר והוא אלהים שיענה את שלום המלך · וטעם יענה שימציא תמיד וכן כי האלהים מענה בשמחת לבו וכן והארץ תענה והוא קרוב משמעו · הוסיף דלות ותחת מראה אמר תאר כי זה קרוב מזה : ומראיהן · ומראה כל אחת מהן רע · ופה הוסיף לפר' חלומו שראה שבאו הפרות ה הטובו' בקרב הרעו' והיה כאשר היו בראשונה : צנומות · אין לו חבר במקרא וטעמו כמו רקות וי"א שפירושו צלמים כי כן בלשון ישמעאל : שבע גדול · שם כמו רעב על כן יטעה האומר בתפלת שבת ובשובע כלכלתנו בוי"ו כי שובע שם ת הפועל הוא והנכון ובשבע כלכלתנו בלא וי"ו : וטעם

מן הבור · מן בית הסוהר שהוא עשוי כמין גומא וכן כל בור שבמקרא לשון גומא הוא ואף אם אין בו מים קרוי בור פוס"א בלע"ז : ויגלח · מפני כבוד המלכו' : תשמע חלום לפתור אותו · תאזין ותבין חלום לפתור אותו · תשמע לשון הבנה והאזנ' כמו שומע יוסף אשר לא תשמע לשונו אנטנדר"א בלע"ז : בלעדי · אין החכמ' משלי אלא אלהים יענה יתן עניה בפי לשלום פרעה : דלות · כחושות כמו מדוע אתה ככה דל ד דאמנון : ורקות בשר · כל לשון רקות שבמקרא חסרין בשר ובלע"ז בלוש"ש : צנומות · צונמא בלשון ארמי סלע הרי הן כען בלי לחלוח ו ויבש' כסלע ותרגומו נצן לקיין נצן אין בהם אלא הנץ לפי שנתרוקנו מן הזרע : שבע שנים ושבע שני' כלן אינן אלא שבע : ואשר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר מזומן כמו שפירש לו בסוף ועל השנות החלום וגו' : ונשכח כל השבע · הוא פתרון הבליעה : ולא

ורעות ג' וסי' דלות · ברפאי ליש' · אשר הראיתנו צרות : לא ראיתי ב' וסי' בכל ארץ מצרים לרע · ואני אבחך לא ראיתי · וחד ולא ראיתי צדיק נעזב : ודרעות ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' ושבע ופרות הרקות והרעת · ותאכלנה הפרות · והרעות רעות מאד · קדמ' חס' : הראשונות ד' וסי' ותאכלנה הפרות · הראשנות הנה באו :

וירצהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל פרעה : ויאמר פרעה אל יוסף חלום חלמתי ופתר אין אתו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתר אתו : ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה : וידבר פרעה אל יוסף בחלמי הנני עמד על שפת היאר : והנה מן היאר עלת שבע פרות בריאות בשר ויפת תאר ותרעינה באחו : והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן דלות ורעות תאר מאד ורקות בשר לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרע : ותאכלנה הפרות הרקות והרעות את שבע הפרות הראשנות הבריאת : ותבאנה אל קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע כאשר בתחלה ואיקץ : וארא בחלמי והנה שבע שבלים עלת בקנה אחד מלאת וטבות : והנה שבע שבלים צנמות דקות שדפות קדים צמחות אחריהם : ותבלען השבלים הדקת את שבע השבלים הטבות ואמר אל החרטמים ואין מגיד לי : ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים עשה הגיד לפרעה : שבע פרת הטבת שבע שנים הנה ושבע השבלים הטבת שבע שנים הנה חלום אחד הוא : ושבע הפרות הרקות והרעת העלת אחריהן שבע שנים הנה ושבע השבלים הרקות שדפות הקדים יהיו שבע שני רעב : הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה אשר האלהים עשה הראה את פרעה : הנה שבע שנים באות שבע גדול בכל ארץ מצרים : וקמו שבע שני רעב אחריהן ונשכח כל השבע בארץ מצרים וכלה הרעב את הארץ :

וארהטוהי מן בית אסירי וספר ושני כסותיה ועל לות פרעה : ואמר פרעה ליוסף חלמא חלמית ופשר לית ליה ואנא שמעית עלך למימר דאת שמע חלמא ומפשר יתיה : ואתיב יוסף ית פרעה למימר לא מן חוכמתי אלהין מן קדם יי יתותב ית שלמא דפרעה : ומליל פרעה עם יוסף בחלמי הא אנא קאים על כיף נהרא : והא מן נהרא סלקן שבע תורן פטימן בסר ושפירן למחזי ורעין באחוא : והא שבע תורן אוחרנין סליקא בתריהן חסיכן ובישן למחזי לחדא וחסירן בסר לא חזיתי דכותהן בכל ארעא דמצרים לבישו : ואכלא תורתא חסיכתא ובישתא ית שבע תורתא קדמיתא פטימתא : ועלא למעיהן ולא איתידע ארי עלא למעיהן ומחזיהן ביש כד בקדמיתא ואתערית : וחזית בחלמי והא שבע שבלין סלקן בקנא חד מליין וטבן : והא שבע שבלין נצן לקיין שקיפן קדום צמחן בתריהן : ובלעא שבליא לקיתא ית שבע שבליא טבתא ואמרית לחרשיא ולית דמחוי לי : ואמר יוסף לפרעה חלמא דפרעה חד הוא ית דיי עתיד למעבד חוי לפרעה : שבע תורתא טבתא שבע שניא אנון ושבע שבליא טבתא שבע שניא אנון חלמא חד הוא : ושבע תורתא חסיכתא ובישתא דסליקא בתריהן שבע שנין אנון ושבע שבליא לקיתא דשקיפן קידום יהויין שבע שני כפנא : הוא פתגמא די מלילית עם פרעה דיי עתיד למעבד אחזי לפרעה : הא שבע שניא אתיין שבעא רבא בכל ארעא דמצרים : ויקומון שבע שני כפנא בתריהן ויתנשי כל שבעא בארעא דמצרים וישיצי כפנא ית עמא דארעא :

מסרה

כי נשכחו הצרות הראשנו' · ולא הזכרנה הראשנות : ומראיהן ד' וסי' רע כאשר בתחלה · שפל מן הקיר · דמות אדם להנה · ומראיהן כלפידים : רע והרע י"א פתחי' וסי' בתהלים סימן נד"ה : חפסו' מן ד' מלין דמיין תלית' משני' וסים' שבע פרות הטבת שבע · ובמדבר אשר ראית · ויעבר בהר אפרים · עד מתי אתה מתאבל · ותאמרו לא כי על סוס ננוס · ואלה מדותיה פאת צפון · ואת חילן · ואשלחה לאליעז' : טבת הטבת ד' חס' דחס' וסי' ויראו בני האלהי' · שבע פרות הטבת · ב' בי · ערים גדלת · וב' מלאים ומל' וסי' תאמן בם כי ידברו אליך · יבקשו למלך · ושארא טבות כתי' : שדפות חד מן י"ט זוגין קדמא' נסיב ו' בעניינא · ותני' לא נסיב ו' וסי' במסר' רבת' : הרא' קדמ' הגיד לפרעה תני' הרא' ואפס ושמואל ירא מהגיד את המראה : הנה ז' ר"פ בספ' בראשית בס' פרשת וישב : הנה ז' יחידאין בסר בשפט' סימן ז' : שבע ב' קמ' ומלרע וסי' שבע גדול בכל אסמיך שבע : וכלה ו' וסי' וכלה הרעב · וכלה מכפר · וכלה אהרן ובניו לכסת את הקדש · ושב והרע לכם וכלה אתכם · ושם ירבץ וכלה סעפיה · וכלה את מדות הבית · וסי' בלשון ארמית כפנא מכפר ומכסי ו ומבאש ומשח ורבי"ץ :

כהנה צ' ולא חעם ולוקיכה ·

רע ט' כתו' בליש' ·

וכלה ו' וסי' ככנה מכפר ומכסי ומבאש ומשח תבין :

ולא יודע השבע. הוא פתרון ולא נודע כי באו אל קרבנה: נכון מזומן בשבע שני הטובה כאמר הגיד לפרעה לפי שהיה סמוך ובשבע שני רעב כאמר הראה את פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק נופל בו לשון מראה: וחמש. כתרגומו ויזרזון וכן וחמושים: אתכל אכל. שם דבר הוא לפי טעמו באלף ונקוד בפתח קטן ואוכל שהוא פועל כגון כי כל אוכל חלב טעמו למטה בכף ונקוד קמץ קטן: תחת יד פרעה. ברשותו ובאוצרותיו: והיה האוכל. הצבור כשאר פקדון הגנוז לקיום הארץ: הנמצא כזה. הנמצא כדי אם נלך ונבקשנו הנמצא כמוהו: הנמצא. לשון תמיהה וכן כל ה״א המשמשת בראש תיבה ונקודה בחטף פתח: אין נבון וחכם כמו׳ לבקש איש נבון וחכם שאמרת לא נמצא כמוך: ישק. יזון יתפרנס כל צרכי עמי יהיו נעשי׳ על ידך כמו בן משק ביתי וכמו נשקו בר גרניסון בלעז: רק הכסא. שיהו קורין לי מלך: כסא. לשון שם המלוכה כמו ויגדל את כסאו מכסאך: נתתי אותך. מניתי יתך ואף על פי כן לשון נתינה הוא כמו ולתתך עליון בין לגדולה בין לשפלות נופל לשון נתינה עליו כמו נתתי אתכם נבזים ושפלים: ויסר את טבעתו. נתינת טבעת המלך היא אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה: בגדי שש. דבר חשוב הוא במצרים: רביד. ענק ועל שהוא רצוף בטבעות קרוי רביד וכן רבדתי ערשי רפדתי ערשי מרבדים ובלשון משנה מוקף רובדין של אבן על הרובד שבעזרה והוא רצפה: במרכבת המשנה. השנייה למרכבתו המהלכת אצל שלו: אברך. כתרגומו דין אבא למלכא רך בלשון ארמי מלך בהשותפין לא ריכא ולא בר ריכא ודברי אגדה דרש רבי יהודה אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך בשנים אמר לו בן דרומסקית עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים אין אברך אלא לשון ברכים שהכל יהו נכנסים ויוצאים תחת ידו כענין שנאמר ונתון אותו וגו׳: אני פרעה שיש יכולת בידי לגזור גזרה על מלכותי ואני גוזר שלא ירים איש ידו: בלעדיך. שלא ברשותך. ד״א אני אהיה מלך ובלעדיך וגו׳ וזהו דוגמת רק הכסא וגו׳ את ידו

וטעם ולא יודע השבע ממראיהן רע כאשר בתחלה: ועל השנות. בני׳ נפעל מגזרת שנים וטעמו הפרות והשבלים גם הוא לאמר כי הדבר נכון הוא. ובעבור היות שני החלומות בלילה אחד לאמר כי ממהר האלהים לעשותו: יעשה פרעה. זו העצה או יקנה כמו עשה לי את החיל הזה: וחמש. שיקנה החומש: ויצברו בר. הפקידים ויש אומרים כי טעם בר להיותו עם שבליו והנכון בעיני שנקרא בר אחר מלאכת לזרות או להברי והאות כי אויר מצרים לא בעבור היאור ולא יעמד שם דגן ז׳ שני׳ יוכל לערבו עם דברי׳ שיעמידוהו: הנמצא כזה. בנין נפעל והוא פועל עבר כאות הנמצא בעולם כזה ויתכן להיות הה״א סימן המדברים הנמצא אנחנו כזה דברי פרעה אל עבדיו: אתה תהיה. שר על ביתי: ישק ידבקו׳ הש״ין לחסרון נו״ן נשק והוא נגיד החיל וי״א שהוא מגזרת נשיקה בדרך רחוקה: רק הכסא אגדל ממך. ידוע כי אגדל פועל עומד וטעמו לא תהיה לי גדולה ממך רק גדולת הכסא ואין כי משורש גדל כי אלף פועל יוצא רק פירושו גדל עמי ודרך אגדל ממך במקרא ידועה כמו נובלת עליה ותאברנו דרך: ראה נתתי אותך. שמתיך למעלה על כל ארץ מצרים: בגדי שש. מפורש בפרשת ויקחו לי תרומה: רביד הזהב. כמו מרבדים רבדתי ערשי: המשנה. מגזרת שנים כי המלך כאחד ואחריו המשנה כמו שני לו ואחריו השלים כמו שלישי: מרכבת. עץ נתונה על ארבעה ארבעה סוסים ומרכבת שלמה לעדיה: אברך. כל אדם קורא לפניו הכרעו והשתחוו וזו ה[?] המלה מבנין הכבד הנוסף ויברך על ברכיו מהקל וכלם מגזרת ברכים ויאמר רבי יונה המדקדק הספרדי כי אברך שם הפועל והאל״ף תחת ה״א כמו אשכם ושלוח ולפי דעתי שאל״ף אשכם לשון המדבר: אני פרעה. אני לבדי המלך ואין אדם שיהיה ברשותו זולתך: וטעם

לעשתו ה׳ וחס׳ וס׳ וממהר האלהים. וכי יגור אתך גר ועשה. כי קרוב אליך הדבר. כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא. דד״ה. כי שוקד אני על דברי: וממהר א״ב חד מ׳ וחד ומ׳ וס׳ במס׳ רבת׳: פקדים ד׳ ב׳ חס׳ קדמ׳ וב׳ מלאים וס׳ יעשה פרעה ויפקד פקדים. להיות פקדים בבית יי׳. הלין חס׳. פקודים מד בניהו. ויפקד המלך

וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד׃ וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ׃ וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע׃ וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ׃ וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶיןָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב׃ וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ׃ אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נָתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ׃ וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ	ולא יתידע שבעא בארעא מן קדם כפנא ההוא דיהי בתר כן ארי תקיף הוא לחדא׃ ועל דאיתני חלמא לפרעה תרתין זמנין ארי תקין פתגמא מן קדם יי ומוחי יי למעבדיה׃ וכען יחזי פרעה גבר סוכלתן וחכים וימניניה על ארעא דמצרים׃ יעביד פרעה וימני מהימנין על ארעא ויזרז ית ארעא דמצרים בשבע שני שבעא׃ ויכנשון ית כל עבור שניא טבתא דאתין האלין ויצברון עבורא תחות יד מהימני פרעה עבורא בקירויא ויטרון׃ ויהי עיבורא גניז לעמא דארעא לשבע שני כפנא דיהויין בארעא דמצרים ולא ישתיצי עמא דארעא בכפנא׃ ושפר פתגמא בעיני פרעה ובעיני כל עבדוהי׃ ואמר פרעה לעבדוהי הנשכח כדין גבר דרוח נבואה מן קדם יי ביה׃ ואמר פרעה ליוסף בתר דהודע יי יתך ית כל דין לית סוכלתן וחכים כותך׃ את תהי ממנא על ביתי ועל מימרך יתזן כל עמי לחוד כורסי מלכותא הדין איהי יקיר מינך׃ ואמר פרעה ליוסף חזי דמניתי יתך על כל ארעא דמצרים׃ ואעדי פרעה ית עיזקתיה מעל ידיה ויהב יתה על ידא דיוסף ואלביש יתיה לבושין דבוץ ושוי מניכא דדהבא על צואריה׃ וארכיב יתיה ברתיכא תנינא דיליה ואכריזו קדמוהי דין אבא למלכא ומני יתיה על כל ארעא דמצרים׃ ואמר פרעה ליוסף אנא פרעה ובר ממימרך לא ירים גבר ית ידיה למיחד זין

פקידים. ב׳ בתראי מלאים דמלאים: הודיע אלהים ג׳ בליש׳ וס׳ כי ביום אכלכם. אחרי הודיע אלהים. וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים. וחד נודע ביהודה אלהים: וחכם ד׳ וס׳ ועתה ירא פרעה. אין נבון וחכם. וחכם באחור ישבחנה. טוב ילד מסכן וחכם: כזה ה׳ וס׳ הנמצא כזה איש. והיה כזה יום מחר. אם בגוי אשר כזה. ותרין חברוהי: ובעיני וס׳ בפרשת בהעלתך: רוח אלהים ח׳ בלי ברחפת וס׳ במס׳ רבת׳: ישק ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וס׳ ועל פיך ישק. שפתים ישק. בתרא קמץ: ד׳ זוגין דריש תיבותן׳ בתרי ליש׳ וס׳ ישק. אתה תהיה על ביתי. ישק. שפתי׳ ישק. ישך. לא תשיך לאחיך נשך כסף. ישך. אחריתו כנחש ישך. ישעו. תכבד העבודה. ישעו. ישעו ואין מושיע. דשמואל. יורישנה. ועברי בלב עקב. יורישנה. הגה״י יורישנ׳: על כל ארץ מצרים ד׳ וס׳ ראה נתתי אתך על. ונתון אתו על. והיה לאבק על. והיה על האד ועל הבהמה לשחין. צוארו ה׳ וס׳ וישם. רבד הזהב. והיה הגוי והממלכה. והגוי אשר יביא צוארו. התלביש צוארו. בצוארו ילין עז: ונתון ז׳ וס׳ ונתון אותו על כל ארץ. ונתן אתה לזועה ולבז. יחזקאל. ונתן את אלהיה באש. דישעי׳: ונתן לו ככר לחם. את כל זה ראיתי ונתון. ונתון תמרוקיהן. ונתון הלבוש והסוס. קדמא וג׳ בתראין מל׳:

אבן עזרא

וטעם רגלו שאין לו רשות ללכת הוא על דרך משל והוא הנכון: צפנת פענח. אם זו המלה מצרית לא ידענו פירושה ואם היא מתורגמת לא ידענו שם יוסף ויהי פירו' פענח כאשר תרגם המתרגם ארמית והיא מלה מרובעת: כהן און. עובד השם או עובד ע"ז כי אין כהן בכל המקרא כי אם משרת על דעתי: ויצא יוסף. יצא שמו כטעם ויצא לך שם בגוים או יצא ועבר על כל מקום והכריזו עליו כדי שיכירוהו: את כל אוכל. אין פי' כל כי היו מתים ברעב וכן וכל הארץ באו רק טעמו שקבץ כל אשר יכול: כי נשני אלהי'. טעמו כי אמ' ויאמר רבי יהודה המדקדק הראשון כי נשני על משקל חכני ויאמר רבי משה הכהן הספרדי כי הפתח תחת חירק: ותחילנה. מבנין הקל פעל הכפל: בכל הארצו'. סביבות מלכות מצרי': ויפתח יוסף את כל. האוצרות שהיו שמם: וישבר למצרי'. פי' כתן שבר למצרים וטעמו קנין: לשבור אל יוסף. הפוך וכן הוא וכל הארץ באו מצרים אל יוסף לשבור: וירא יעקב. בעבור היות ההרגשות כחברות במקו' א' יתחליפו זו בזו כמו ראה ריח בני ומתוק האור וכן וירא יעקב כי אחריו כתו' הנה שמעתי: למה תתראו. אל תתראו שיש לכם הון או אל תהיו מריבים זה עם זה כמו נתראה פנים:

ושברו

רשי

את ידו ואת רגלו. כתרגו': צפנת פענח. מפרש הצפונות ואין לפענח דמיון במקרא: פוטיפרע. הוא פוטיפר ונקרא פוטיפרע על שנסתרס מאליו לפי שלקח את יוסף למשכב זכור: ותעש הארץ. כתרגו' ואין הלשון נעקר מלשון עשייה: לקמצים. קומץ על קומץ יד על יד היו אוצרין: אכל שדה העיר כתן בתוכה. שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה ונותנין בתבואה מ מעפר המקו' ומעמיד את התבואה מלירקב: עד כי חדל לספור. עד אשר חדל לו ה הסופר לספור והרי זה מקרא קצר: כי אין מספר. לפי שאין מספר והרי כי משמש בלשון דהא: בטרם תבא שנת הרעב. מכאן שאדם אסור לשמש מטתו ב בשני רעבון: ותרעב כל ארץ מצרים. שהרקיבה תבואתם שאצרו חוץ משל יוסף: אשר יאמר לכם תעשו. לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא א אומר לנו אמר להם ולמה לא צברתם בר והלא הכריז לכם ששני הרעב באים אמרו לו אספנו הרבה והרקיבה אמר להם אם כן כל אשר יאמר לכם תעשו הרי גזר על התבואה והרקיבה מה אם יגזור עלינו ו ונמות: על כל פני הארץ. מי הם פני הארץ אלו העשירים: את כל אשר בהם. כתרגומו די בהון ע עיבורא: וישבור למצרי'. שבר לשון מכר ולשון קנין הוא כאן משמש לשון מכר: שברו לנו מעט אוכל. לשון קנין ואל תאמר אינו כי אם בתבואה שא' ביין ו וחלב שנאמר ולכו שברו בלא כסף וגו': וירא יעקב כי יש שבר במצרים. ומהיכן ראה והלא לא ראה אלא שמע שנאמר הנה שמעתי וגו'. מהו וירא ראה באספקלריא ש של קדש שעדין יש לו שבר במצרים ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפירוש שזה יוסף: וכל הארץ באו מצרימה. אל יוסף לשבור ואם תדרשהו כסדרו היה צריך לכתוב לשבור מן יוסף: למה תתראו. למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים באותה שעה עדיין היה להם תבואה ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון כחישה למה תהיו כחושים ברעב ודומה לו ומרוה גם הוא יורא: רדו שמה. ולא אמר לכו רמז למאתים ועשר שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רד"ו: וירדו

מסורה

רוסף ג' רפ' בסר פרשת וישב: ויצבר ב' וס' ויצבר יוסף בר. ויצבר עפר וילכדה: וליוסף ב' רפ' וס' ילד שני בנים. וליוסף אמר מבורכת יי': און כלם חס' במ"ג וס' וליוסף ילד שני בנים. ואון בן פלת. עשרתי מצאתי און: הבכור ד' מלא' בתו' וס' ויקרא יוסף את שם הבכור. שכל את ידיו. כל הבכור אשר יולד. והיה הבכור

תורה ותרגום

וירכב אתו במרכבת המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך ונתון אתו על כל ארץ מצרים: (המשך)

ואת רגלו בכל ארץ מצרים: ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן און לאשה ויצא יוסף על ארץ מצרים: ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מלך מצרים ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבר בכל ארץ מצרים: ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים: ויקבץ את כל אכל שבע שנים אשר היו בארץ מצרים ויתן אכל בערים אכל שדה העיר אשר סביבתיה נתן בתוכה: ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה מאד עד כי חדל לספר כי אין מספר: וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן און: ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלהים את כל עמלי ואת כל בית אבי: ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלהים בארץ עניי: ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ מצרים: ותחלינה שבע שני הרעב לבוא כאשר אמר יוסף ויהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם: ותרעב כל ארץ מצרים ויצעק העם אל פרעה ללחם ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו: והרעב היה על כל פני הארץ ויפתח יוסף את כל אשר בהם וישבר למצרים ויחזק הרעב בארץ מצרים: וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף כי חזק הרעב בכל הארץ: וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו: ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה

וית רגליה למרכב על סוסיא בכל ארעא דמצרים: וקרא פרעה שום יוסף גברא דטמירן גלין ליה ויהב ליה ית אסנת בת פוטי פרע רבא דאון לאתו ונפק יוסף שליט על ארעא דמצרים: ויוסף בר תלתין שנין כד קם קדם פרעה מלכא דמצרים ונפק יוסף מן קדם פרעה ועבר בכל ארעא דמצרים: וכנשו דיירי ארעא בשבע שני שבעא עיבורא לאוצרין: וכנש ית כל עיבור שבע שניא די הואה בארעא דמצרים ויהב עיבורא בקירויא עיבור חקל קרתא די בסחרנהא יהב בגוה: וכנש יוסף עיבורא כחלא דימא סגי לחדא עד די פסק למממני ארי לית מניין: וליוסף איתלידו תרין בנין עד לא עלת שתא דכפנא די ילידת ליה אסנת בת פוטי פרע רבא דאון: וקרא יוסף ית שום בוכרא מנשה ארי אנשיני יי ית כל עמלי וית כל בית אבא: וית שום תנינא קרא אפרים ארי אפשני יי בארע שעבודי: ושליםא שבע שני שבעא די הואה בארעא דמצרים: ושריאה שבע שני כפנא למיתי כמא די אמר יוסף והוה כפנא בכל ארעתא ובכל ארעא דמצרים הוה לחמא: וכפינת כל ארעא דמצרים וצוח עמא קדם פרעה על לחמא ואמר פרעה לכל מצראי איזילו לות יוסף די יימר לכון תעבדון: וכפנא הוה על כל אפי ארעא ופתח יוסף ית כל אוצריא די בהון עיבורא וזבין למצראי ותקיף כפנא בארעא דמצרים: וכל דיירי ארעא אתו למצרים למזבן עיבורא מן יוסף ארי תקיף כפנא בכל ארעא: וחזא יעקב ארי אית עיבור מזדבן במצרים ואמר יעקב לבנוהי למא תתחזון: ואמר הא שמעית ארי אית עיבורא מזדבן במצרים חותו לתמן

מסרה

אשר תלד. וכל נבי' וכתו' דכו' מ'ל במ"א חס' וב' שמואל הבכר: היו ג' זוגין מן כ"ב בעני' דמט' קדמ' היו תני' היה וס' ויקבץ את כל אכל שבע שנים אשר היו' והכלינה שבע שני השבע אשר היה. וימת אלעזר ולא היו לו בנים. למחלי אלעזר ולא היה לו בנים. קניתי עבדים ושפחו'. וגדלתי והוספתי חכמה. ואפס היו היה דבר יי': הארצות ל' מ'ל בתורה וכל נבי' וכתובי' דכו' במ"א חס' ותתנ' ביד עמי הארצת: ללחם ד' דגשים וס' והרעב כל ארץ מצרים. והיתה ללחם לאזכרה. לא רעב ללחם ולא. נודד הוא ללחם איה. וחד וללחם לא נרעב: על כל פני ועל כל פני ד' בלישני' וס' ועל כל פני ארץ הככר. והרעב היה. ישגו צאני בכל ההרים. ובימי שאול עשו מלחמה ד"ה: וכל הארץ ה' וס' באו מצר מה. הזאת אשר אמרתי. באו ביער ויהי דבש. בוכים קול גדול. מבקשי' את פני שלמה: לשבר כלם חס' במ"ד מ'ל וס' אחרי שבור חנניה. קנה רצון לא ישבור. וקשת וחרב ומלחמה אשבור. ואוכלי פת בגו ישברוהו: חזק ה' פתחין וס' וכל הארץ באו מ מצרים. ויקן יוסף את כל אדמ'. ויהי כי חזק ישראל. דשפטים. וירא מלך מואב כי חזק. ודבר המלך חזק

רדו שבה ירידה שבה ג' וס' הורידוהו שמה. רדו שבה ושברו לנו. ורדו אליו שמה:

וירדו אחי יוסף · ולא כתב בני יעקב מלמד שהיו מתחרטים במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחוה ולפדותו בכל ממון שיפסקו עליהם : עשרה · מה ת״ל והלא כתיב ואת בנימן אחי יוסף לא שלח אלא לענין האחוה היו חלוקין לעשרה שלא היתה אהבת כלם ושנאת כלם שוה לו אבל לענין לשבור בר כלם לב אחד להם ב״ר : פן יקראנו אסון · ובבית לא יקראנו א״ר אליעזר בן יעקב מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנ׳ : בתוך הבאים · מטמינין עצמן שלא יכירום לפי שצוה להם אביה׳ שלא יתראו שלא תשלוט בהם עין הרע שכולם נאי׳ וכולם גבורי׳ : וישתחוו לו אפים · נשתטחו לו על פניה׳ וכן כל השתחואה פשוט ידים ורגלי׳ הוא : ויתנכר אליה׳ · נעשה להם כנכרי בדברי׳ לדבר קשות :

ויכר יוסף וגו׳ · לפי שהניחם חתומי זקן : והם לא הכירוהו · שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשו בא בחתימ׳ זקן · ומדרש אגדה ויכר יוסף את אחיו כשנמסרו בידו הכיר שהם אחיו ורחם עליה׳ : והם לא הכירוהו · כשנפל בידם לנהוג בו אחוה : אשר חלם להם · עליה׳ וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו : ערות הארץ · גלוי הארץ מהיכן הי׳ נוח ליכבש כמו את מקור׳ הערה וכמו ערום ועריה וכן כל ערוה שבמקרא לשון גלוי ואונקלוס תרגם בדקא דארעא כמו בדק הבית רעוע הבית אבל לא דקדק לפרשו אחר לשון המקרא : לא אדוני · לא תאמר כן והרי עבדיך באו לשבור אוכל : כלנו בני איש אחד נחנו · נצנצה בהם רוח הקדש וכללוהו עמהם שאף הוא בן אביהם : כנים · אמתיים כמו כן דברת כן בנו׳ צלפחד דוברות ועבדיתו לא כן בדיו : כי ערות הארץ באתם לראות · שהרי נכנסתם בעשרה ש׳ שערי העיר למה לא נכנסתם בשער אחד : ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו׳ · ובשביל אותו אחד שאיננו נתפזרנו בעיר לבקשו : הוא אשר דברתי · הדבר אשר דברתי שאתם מרגלים הוא האמ׳ והנכון זהו לפי פשוטו ומדרשו אמר להם ואילו מצאתם אותו ויפסקו עליכם ממון הרבה תפדוהו אמרו לו הן אמר להם ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו בשום ממון מה תעשו אמרו לכך באנו להרוג או ליהרג אמר להם הוא אשר דברתי אליכם להרוג בני העיר באתם מנחש אני ב בגביעשלי ששני׳ מכם החריבו כרך גדול של שכם : חי פרעה · אם יחיה פרעה כשהיה נשבע שקר היה נשבע בחיי פרעה : אם תצאו מזה · מן המקום הזה : האמת אתכם · אם אמת אתכם לפיכך ה״א נקוד פתח שהוא כמו בלשון תימה : ואם לא תביאוהו חי פרעה כי מרגלים אתם : משמר · בית האסורים : בבית משמרכ׳ · שאתם אסורים בו עכשיו : ואתם לכו הביאו · לבית אביכם : שבר רעבון בתיכם · מה שקניתם לרעבון אנשי בתיכ׳ : אבל כתרגומו בקושטא וראיתי בב״ר ליסנה דרומאה הוא אבל ברם : ויאמנו דבריכ׳ · יתאמתו ויתקיימו כמו אמן אמן וכמו יאמן נא דבריך : בלה

אליהם ב׳ מלאים

אחד נחנו קרית בני איש אחד נחנו תנייתא בני איש אחד בארץ כנען כו׳ בני כנים זריזים · בני ארץ כנען עבלים

ויוסף י״ט שום בר נש וחד לשון תוספת וסי׳ הורד · בן שלשים · היא השליט · הם הרחיקו מן העיר · אבני ארד עמך · ויהי כל נפש יוצא ירך · ואלה יעמדו לברך · לבני אסף זכור ויוסף · גאלת בזרוע עמך · ויאמר יואב אל המלך ויוסף יי׳ · בתר׳ לשון תוספת : וידבר אתם ו׳ בליש׳ וסי׳ וידבר אתם קשות · וידבר חמו ר

ושברו לנו משם ונחיה ולא נמות : וירדו אחי יוסף עשרה לשבר בר ממצרים : ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו כי אמר פן יקראנו אסון : ויבאו בני ישראל לשבר בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ כנען : ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ ויבאו אחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה : וירא יוסף את אחיו ויכרם ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות ויאמר אלהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבר אכל : ויכר יוסף את אחיו והם לא הכרהו : ויזכר יוסף את החלמות אשר חלם להם ויאמר אלהם מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם : ויאמרו אליו לא אדני ועבדיך באו לשבר אכל : כלנו בני איש אחד נחנו כנים אנחנו לא היו עבדיך מרגלים : ויאמר אלהם לא כי ערות הארץ באתם לראות : ויאמרו שנים עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד בארץ כנען והנה הקטן את אבינו היום והאחד איננו : ויאמר אלהם יוסף הוא אשר דברתי אלכם לאמר מרגלים אתם : בזאת תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה : שלחו מכם אחד ויקח את אחיכם ואתם האסרו ויבחנו דבריכם האמת אתכם ואם לא חי פרעה כי מרגלים אתם : ויאסף אתם אל משמר שלשת ימים : ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו את האלהים אני ירא : אם כנים אתם אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם ואתם לכו הביאו שבר רעבון בתיכם : ואת אחיכם הקטן תביאו אלי ויאמנו דבריכם ולא תמותו

וזבונו לנא מתמן וניחי ולא נמות : ונחתו אחי יוסף עסרא למזבן עיבורא ממצרים : וית בנימין אחוהי דיוסף לא שלח יעקב עם אחוהי ארי אמר דילמא יערעיניה מותא : ואתו בני ישראל למזבן עיבורא בגו עליא ארי הוה כפנא בארעא דכנען : ויוסף הוא דשליט על ארעא הוא מזבין עיבורא לכל עמא דארעא ואתו אחי יוסף וסגידו ליה על אפיהון על ארעא : וחזא יוסף ית אחוהי ואישתמודעינון וחשיב מה דמליל עמהון ומליל עמהון קשין ואמר להון מנן אתיתון ואמרו מארעא דכנען למזבן עיבורא : ואשתמודע יוסף ית אחוהי ואינון לא אשתמודעוהי : ודכר יוסף ית חלמיא דהוה חלים להון ואמר להון אלילי אתון למחזי ית בידקא דארעא אתיתון : ואמרו ליה לא רבוני ועבדך אתו למזבן עיבורא : כולנא בני גברא חד נחנא כיוני אנחנא לא הוו עבדך אלילי : ואמר להון לא אלהין בדקא דארעא אתיתון למיחזי : ואמרו תרי עסר עבדך אחין אנחנא בני גברא חד בארעא דכנען והא זעירא עם אבונא יומא דין וחד ליתוהי : ואמר להון יוסף הוא דמללית עמכון למימר אלילי אתון : בדא תתבחרון חי פרעה אם תיפקון מכא אלהין במיתי אחוכון זעירא הכא : שלחו מנכון חד וידבר ית אחוכון ואתון תיתאסרון ויתבחרון פתגמיכון ה הקשוט אתון אמרין ואם לא חי פרעה ארי אלילי אתון : וכנש יתהון לבית מטרא תלתא יומין : ואמר להון יוסף ביומא תליתאה דא עיבידו ואתקיימו מן קדם יי׳ אנא דחיל : אם כיוני אתון אחוכון חד יתאסר בבית מטרתכון ואתון איזילו אובילו עיבורא דחסיר בבתיכון : וית אחוכון זעירא תיתון לותי ויתהימנון פתגמיכון ולא תמותון

אבן עזרא

ושברו לנו · וקנו לנו שבר : אסון · מות : המשביר · מגזרת שבר וטעמו מוכר והוא פועל יוצא לשנים פעולי׳ : ויתנכר · מגזרת נכרי הראה שהוא נכרי : קשות · שם התאר והטעם מלות קשות וכן יענה עזות׳ : ויכירם · בתחלה הכיר שהם אחיו ואחר כך הסתכל בכל אחד והכירו וזהו ויכר יוסף את אחיו : ערות הארץ · בעבור היות המנהג להסתיר הערוה שהוא דבר מגונה על כן אמר דרך משל או בעבור היות הערוה נסתרת כך אתם באו׳ לראו׳ סוד הארץ והוא הנכון בעיני : נחנו · בלא אלף והוא האמת : כנים · נאמנים ויתכן להיותו מגזרת כן תעשה כאשר דברת או מגזרת כן בנות צלפחד כמו האמת : האסרו · תאסרו כמו ומות בהר : רעבון בתיכם · צורך בעבור הרעב וטעמו הביאו ש בתיכם : אבל

מסרה

אתם · וידבר אתם לאמר : ויכל משה מדבר אתם · ויבא אל בני ראובן ואל בני גד · וידבר אתם המלך : קשות ב׳ מלאים וסי׳ וידבר אתם · דבר האיש : הכרהו ב׳ א׳ מל וא׳ חס׳ דיוסף · ודאיוב · דאיוב מלא : כלנו ב״ר וסי׳ בני איש אחד · כצאן תעינו : נחנו ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמ׳ וסי׳ כולנו בני איש אחד נחנו · נחנו נעבר חלוצים · נחנו פשענו ומרינו קדמ׳ קמץ : אחים אנחנו ב׳ קמץ וסי׳ כי אנשים אחי׳ אנחנו · שנים עשר עבדיך : בזאת ב׳ ר״פ וסי׳ בזאת הבחנו · בזאת יבא אהרן אל הקדש : אלכם ו׳ חס׳ בתורה וסי׳ הוא אשר דברתי · ולא ישמע אלכם פרע׳ · כי ידבר אלכם פרעה · ואמר אלכם בעת · באתם עד הר האמרי · ואמ׳ אלכם לא תערצון : בבוא ט׳ מלאים וסי׳ בזאת תבחנו · בבוא כל ישר׳ · בבוא אדני בית רמון · ויקח יהוידע הכהן ארון · בבוא אליו נתן · בבוא דואג · בבוא רשע בא גם בוז · ובבוא הנשיא דרך אולם השער · ובבוא עם הארץ : האמת א״ב מן חד חד הא׳ וסי׳ במס׳ רבת׳ : וחיו ז׳ מס׳ במלכים סימן י״ח · יראת אלהים ז׳ וסי׳ ויאמר אלהם יוסף · ותיראן המילדת · ויהי כי יראו המילד׳ · וירא דוד את האלהים · דה״ה · כי ברב חלומות והבלים · סוף דבר הכל נשמע · וירא את האלהים מרבים · עזרא : הביאו ג׳ וסי׳ ואתם לכו הביאו · הביאו את צואריכם · את כל המעשר : תמותו ז׳ מלא׳ ג׳ בתור׳ וד׳ בשאר קרי׳ וסי׳ ויאמנו דבריכם · לא תחללו ולא תמותו · ופתח אהל מועד תשבו · והטלתי אותך ואת אמך · למה תמותו אתה ועמך · ועתה ידוע תדעו · שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו :

בהא אלינו · טעמו בבית לפי שהוא בלשון עבר שכבר באה ותרגמו אתת לנא: וגם דמו · אתין וגמין רבויין דמו וגם דם הזקן: והם לא ידעו כי שומע יוסף · מבין לשונם ובפניו היו מדברים כן: כי המליץ בינתם · כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם היודע לשון עברי ולשון מצרי והיה מליץ דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם לכך היו סבורים שאין יוסף מכיר בלשון עברית: המליץ · זה מנשה: ויסוב מעליהם · נתרחק מעליהם שלא יראוהו בוכה: ויבך · לפי ששמע שהיו מתחרטין: את שמעון · הוא השליכו לבור הוא שאמר ללוי הנה בעל החלומות הלזה בא · דבר אחר נתכוון יוסף להפרידו מלוי שמא יתיעצו שניהם להרוג אותו: ויאסור אותו לעיניהם · לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והאכילו והשקהו: ויפתח האחד · הוא לוי שנשאר יחיד משמעון בן זוגו: במלון · במקום שלנו בלילה: אמתחת · שק: וגם הנה באמתחתי · גם הכסף גם עם התבואה: מה זאת עשה אלהים לנו · להביאנו לידי עלילה זו שלא הושב אלא להתעולל עלינו: ואת הארץ תסחרו · תסובבו וכל לשון סוחרים וסחורה על שם שמחזרין וסובבים אחר הפרקמטיא: צרור כספו · קשר כספו: אותי שכלתם · מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כ ביוסף: שכלתם · כל מי שבניו אבודים קרוי שכול: לא

ויאסר ל' רבי לפי שאסרו בקל וכל כפיתין דשמשון דכת' שנם אלו האסורות רבות כי לא היו קשות וחזקות לאסוריהם:

ומליץ ה' זוגין חד מ' וחד דמ' וסי' במס' רבתא: ויסב ב' וסי' מעליהם ויבך · ויבך דוד · וכל שמואל דכות' במ"א ויסב את עמשא מן המסלה: ויאסר ג' א"רפ וב' דג' וס' ויאסר אתו · ויאסר יוסף מרכבתו · ויאסר את רכבו: בר ו' היבין כאו' קמץ בסגול וס' ומפרי העץ אשר בתוך הגן · ויצו יוסף וימלאו את כליהם בר · מן

ויעשו כן: ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת: ויען ראובן אתם לאמר הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש: והם לא ידעו כי שמע יוסף כי המליץ בינתם: ויסב מעליהם ויבך וישב אלהם וידבר אלהם ויקח מאתם את שמעון ויאסר אתו לעיניהם: ויצו יוסף וימלאו את כליהם בר ולהשיב כספיהם איש אל שקו ולתת להם צדה לדרך ויעש להם כן: וישאו את שברם על חמריהם וילכו משם: ויפתח האחד את שקו לתת מספוא לחמרו במלון וירא את כספו והנה הוא בפי אמתחתו: ויאמר אל אחיו הושב כספי וגם הנה באמתחתי ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו: ויבאו אל יעקב אביהם ארצה כנען ויגידו לו את כל הקרת אתם לאמר: דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות ויתן אתנו כמרגלים את הארץ: ונאמר אליו כנים אנחנו לא היינו מרגלים: שנים עשר אנחנו אחים בני אבינו האחד איננו והקטן היום את אבינו בארץ כנען: ויאמר אלינו האיש אדני הארץ בזאת אדע כי כנים אתם אחיכם האחד הניחו אתי ואת רעבון בתיכם קחו ולכו: והביאו את אחיכם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם כי כנים אתם את אחיכם אתן לכם ואת הארץ תסחרו: ויהי הם מריקים שקיהם והנה איש צרור כספו בשקו ויראו את צררות כספיהם המה ואביהם וייראו: ויאמר אלהם יעקב אביהם אתי שכלתם יוסף איננו ושמעון איננו

ועבדו כן: ואמרו גבר לאחוהי בקושטא חייבי אנחנא על אחונא די חזינא עקת נפשיה כד הוה מתחנן לנא ולא קבילנא מיניה על כן אתת לנא עקתא הדא: ואתיב ראובן יתהון למימר הלא אמרית לכון למימר לא תחטאון בעולימא ולא קבילתון ואף דמיה הא מתבעי: ואינון לא ידעין ארי שמע יוסף ארי מתורגמן הוה בינתהון: ואתחזר מלותהון ובכא ותב לותהון ומליל עמהון ודבר מלותהון ית שמעון ואסר יתיה לעיניהון: ופקד יוסף ומלו ית מניהון עיבורא ולאתבא כספיהון גבר לסקיה ולמתן להון זודין לאורחא ועבד להון כן: ונטלו ית עיבורהון על חמריהון ואזלו מתמן: ופתח חד ית סקיה למתן כיסתא לחמריה בבית מבתא וחזא ית כספיה והא הוא בפום טועניה: ואמר לאחוהי איתותב כספי ואף הא בטועני ונפק מדע לבהון ותוהו גבר לאחוהי למימר מה דא עבד יי לנא: ואתו לות יעקב אבוהון לארעא דכנען וחויאו ליה ית כל דערעא יתהון למימר: מליל גברא רבונא דארעא עמנא קשין ויהב יתנא כמאללי ית ארעא: ואמרנא ליה כיוני אנחנא לא הוינא אלילי: תרי עסר אנחנא אחין בני אבונא חד ליתוהי וזעירא יומא דין עם אבונא בארעא דכנען: ואמר לנא גברא ריבונא דארעא בדא אדע ארי כיוני אתון אחוכון חד שבוקו לותי וית עיבורא דחסיר בבתיכון סבו ואיזילו: ואיתו ית אחוכון זעירא לותי ואדע ארי לא אלילי אתון ארי כיוני אתון ית אחוכון אתן לכון וית ארעא תעבדון בה סחורתא: והוה אינון מריקין סקיהון והא גברא צרר כספיה בסקיה וחזו ית צררי כספיהון אינון ואבוהון ודחילו: ואמר להון יעקב אבוהון יתי אתכלתון יוסף ליתוהי ושמעון ליתוהי

אבן עזרא

אבל · כמו אבל שרה אשתך כמו אכן: המליץ · מבאר מגזרת מליצה · ולקח שמעון כי כאשר יחטאו רבו הגדול שבהם בשכ' יענש יותר ועזב ראובן כי הוא הצילו ויאמר ר' משה הכהן כי כסף וזהב לא ימצאו בלשון רבים והנה שב כספיהם · וישאו את שברם · אשר קנו: ויפתח האח' · האחד מהן ויתכן להיותו ראובן כי הוא הבכור כמו אחד בחשבון: ואת רעבון בתיכם · כורך: כולכה

מסרה

הדם אשר בסף · וכל קרבן מנחתך במלח תמלח · חמשים ללולאות תעשה ביריעה האחת · וחכרו: ולתת ח' מסור פרשת כי תשא: והנה הוא ד' ס' והנה הוא בפי אמתחתו · והנה הוא שם עלילות דברים · ויהי בבקר בזרח וארד בית היוצר · ויפן אליו עזריהו: עשה אלהים ב' דסמי' באוריית' וס' מה זאת עשה אלהי' לנו · את אשר עשה אלהי' למשה ולישראל עמו: ארצה כנען ח' בסמ' רבת': הקרת ב' ומב' ליש' וס' את כל הקרת אתם · הקרות והספים: קדמ' חס' דחס': דבר נ' ר"פ וס' דבר האיש אדני הארץ · דבר יי' עליכם: אדני ד' וס' ויקח אדני יוסף · דבר האיש · ויאמר אלינו האיש · ויקן את ההר שמרון · והדר ואדני · כי יי' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני: ולכו ג' וס' ואת רעבון בתיכם קחו · גם צאנכם גם בקרכם · והשכמתם בבקר ואור לכם: והביאו ו' וס' והביאו את אחיכם הקטן · פרקו נזמי הזהב · באו בית אל ופשעו · ויאמר דוד אל יואב ספרו · ויען חזקיהו ויאמר · ואשר ישמעו ויעבירו: ואדעה ו' וס' ואדעה כי לא מרגלים · ועתה הורד עדיך · ואדעה מה יוסף יי' דבר · ואדעה מספרם · עבדך אני הבינני · ואדעה מה חדל אני: ואדעה כי זולתך לגאול · בתר' וארע כתיב ואדעה קרי: ואת הארץ ה' מסר פרשת וישלח: ושמעון ד' וס' יוסף איננו · בני לאה · כראובן · ובערי מנשה ואפרים:

לא ירד בני עמכם. לא קבל דבריו של ראובן אמר בכור שוטה הוא זה הוא אומר להמית בניו וכי בניו הם ולא בני: כאשר כלו לאכל. יהודה אמר להם המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית: כאשר כלו. כד שציאו והמתרגם כד ספיקו טועה כאשר כלו הגמלים לשתות מתורגם כד ספיקו כששתו די ספקם הוא גמר שתייתם אבל זה כאשר כלו לאכל כאשר תם האוכל הוא ומתרגמינן כד שציאו: העד העיד. לשון התראה שסתם התראה מתרה בו בפני עדים וכן העדותי באבותיכם רד העד בעם: לא תראו פני בלתי אחיכם. לא תראוני בלא אחיכם אתכם ואונקלוס תרגם אלהין כד אחוכון עמכון ישב הדבר על אופנו ולא דקדק לתרגם אחר לשון המקרא: לנו ולמולדתנו. למשפחותנו. ומדרשו אפילו עצי עריסותינו גלה לנו: ונגד לו. שיש לנו אב ואח: על פי הדברים האלה. על פי שאלותיו אשר שאל הוזקקנו להגיד: כי יאמר. אשר יאמר כי משמש בלשון אם ואם משמש בלשון אשר הרי זה שמוש אח' מארבע לשונותיו שהריכי זה כמו אם כמו עד אם דברתי דברי: ונחיה. כנבואה בו רוח הקדש על ידי הליכה זו תחי רוחך שנאמר ותחי רוח יעקב אביהם: ולא נמות. ברעב בנימין ספק יתפש ספק לא יתפש ואנו כולנו מתים ברעב אם לא נלך מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי: והצגתיו לפניך. שלא אביאנו אליך מת כי אם חי: וחטאתי לך כל הימים. לעולם הבא: לולא התמהמהנו. על ידך כבר היינו שבים עם שמעון ולא כצערת כל הימים הללו: איפא. לשון יתר הוא לתקן מלה בלשון עברי אם כן אזדקק לעשות שאשלחנו עמכם צריך אני לחזור ולבקש איה פה תקנה ועצה להשיאכם ואומ' אני זאת עשו: מזמרת הארץ. מתרגם מדמשבח בארעא שהכל מזמרין עליו כשהוא בא לעולם: נכאת. שעוה ברא' רבה: בטנים. לא ידעתי מה הם ובפירושי אל"ף בי"ת של רבי מכיר ראיתי פישט"ציאם ודומה לי שהן אפרסקים: וכסף משנה. פי שנים כראשון: קחו בידכם. לשבור אכל שמא הוקר השער: אולי משגה הוא. שמא הממונה על הבית שכחו שוגג: ואל שדי. מעתה איניכם חסרים כלום אלא תפלה הריני מתפלל עליכם. אל שדי. שדי בנתינת רחמיו וכדי היכולת בידו ליתן יתן לכם רחמים זהו פשוטו. ומדרשו מי שאמר לעולם די יאמר די לצרותי שלא שקטתי מנעורי. צרת לבן צרת עשו צרת רחל צרת דינה צרת יוסף צרת שמעון צרת בנימין: ושלח

ויקראהו ד' זוגין דמיין מן ב"ב קדמא' חסית א' תנו' לא חסין א' וכי' קרא משאל לבתרי אסיא

וְאֶת־בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה׃ וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה׃ וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרָיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃ אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל׃ וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃ וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָה הֲרֵעֹתֶם לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח׃ וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ גַם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ׃ אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַעֲמָיִם׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צֳרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים׃ וְכֶסֶף מִשְׁנֶה קְחוּ בְיֶדְכֶם וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא׃ וְאֶת־אֲחִיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ׃ וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ

וית בנימן תדברון עלי הואה כולהון׃ ואמר ראובן לאבוהי למימר ית תרין בני תמית אם לא איתיניה לך הב יתיה על ידי ואנא אתיביניה לך׃ ואמר לא יחות ברי עמכון ארי אחוהי מית והוא בלחודוהי אשתאר ויערעיניה מותא באורחא די תהכון בה ותחתון ית שיבתי בדווני לשאול׃ וכפנא תקיף בארעא׃ והוה כד שציאו למיכל ית עיבורא דאיתיאו ממצרים ואמר להון אבוהון תובו זבונו לנא זעיר עיבורא׃ ואמר ליה יהודה למימר אסהדא אסהיד בנא גברא למימר לא תחזון אפי אלהין כד אחוכון עמכון׃ אם איתך משלח ית אחונא עמנא ניחות ונזבן לך עיבורא׃ ואם ליתך משלח לא ניחות ארי גברא אמר לנא לא תחזון אפי אלהין כד אחוכון עמכון׃ ואמר ישראל למא אבאשתון לי לחואה לגברא העד לכון אחא׃ ואמרו שאלא שאיל גברא לנא ולייחוסנא למימר העד כען אבוכון קיים האית לכון אחא וחוינא ליה על מימר פתגמיא האילין המידע הוינא ידעין ארי יימר אחיתו ית אחוכון׃ ואמר יהודה לישראל אבוהי שלח עולימא עמי ונקום וניזיל וניחי ולא נמות אף אנחנא אף את אף טפלנא׃ אנא מערבנא ביה מן ידי תבעיניה אם לא איתיניה לך ואקימיניה קדמך ואהי חטי לך כל יומיא׃ ארי אלולא פון ברא אתעכבנא ארי כען תבנא דנן תרתין זמנין׃ ואמר להון ישראל אבוהון אם כן הוא דא עיבידו סבו מדמשבח בארעא במניכון ואחיתו לגברא תקרובתא זער קטף וזעיר דבש שעף ולטום בוטנין ושגדין׃ וכספא על חד תרין סבו בידכון וית כספא דאיתותב בפום טועניכון תתיבו בידכון דילמא שלו הוא׃ וית אחוכון דברו וקומו תובו לות גברא׃ ואל שדי יתן לכון רחמין קדם גברא

כלנה ב' וס' עלי היו. ואת עליה: ואת בנימן ד' וס' אחי יוסף לא שלח. ואל שדי יתן. ואת בנימן תקחו. משנה כסף לקחו: תמית ב' וס' את שני בני. ופתה תמית קנאה: וקראהו ד' זוגין מן ב"ב קדמא' בפיק א' והני' לא בפיק א' וס' וקראהו. לא ירד בני עמכם. וקראהו. ולקחתם גם את זה. משאל. וממטה אשר. דיהושע.

אבן עזרא

כלנה. כל הצרות האלה: וי"א כי פי' תמית תענים ואחרים אמרו שזאת תפלה לנגד הפסק וכלל הדבר אילו היה מדבר ככוכה לא היה יעקב מחרים: גם אנחנו. דרך לשון הקדש להוסיף גם ראשון כמו משל בנו גם אתה: זאת עשו. זאת העצה: מזמרת הארץ. כל דבר משובח מגזרת זמירות: צרי ונכאת. כבר פירשתים: בטנים. אין לו ריע במקרא וי"א אגוזים: משנה. שני: מסנה. משמות בעלי הה"א. וטעם ואל שדי שיש לו כח לעשות כאלה: כאשר

משל. וממטה אשר. דד"ה. הבארתי. צלק העמוני נחרי. דשמואל. הברתי. חברו דד"ה. וירפא את שבר בת עמי על. קדמא'. וירפו את שבר. תני' והרויהון בירמיה: העד ד' חס' בליש' וס' העד העד בנו האיש. ואעד בך לאמר. ויעדהו לאמר ברכת אלהים ומלך. ויעדהו אנשי בליעל את נבות: נרדה ג' וס' הבה נרדה ונבלה. נרדה ונשברה. ויאמר שאול נרדה אחרי פלשתים לילה: ויאמרו ב' בטעם פזר וס' שאל שאל האיש. הנה חג יי' בשלה. וא' ואמרתם זבח. וא' ואמרנו והיה כי יאמרו אלינו. וא' ואומר ראיתי והנה מנורת. וא' ואומרה גם חצני נערתי ואמרה ככה ינער האלהים: שאול ב' בקרי' וס' שאול שאל האיש לנו. שאול ישאלו באבל וכן התמו. וא' ושאול לו באלהים: לאיש לב' מסר במס' רבתא: הידוע ג' ב' חס' וא' מלא וס' הידע נדע. חס'. כי כל נבל ימלא יין מלא. ויאמרו אליו הידוע תדע כי בעלים מלך. חס'. ויש חילוק במסרה כי י"א הידוע דאורי' מלא ושאר חס' וי"א כי הידוע דכל נבל ימלא יין מלא ושארא חסר וי"א כי הידוע דאורייתא ודכל נבל ימלא יין תרויהו' מלאי' וכך ראיתי בספר קדמון מדויק. ובתיקון ס"ת ראיתי הידוע דאוריה' מל' ובתיקון ס"ת אחר חסר. וי"א כי שלשתן מלאים: אל ישראל ז' מסר פרשת ויחי: שלחה ו' מסר בשמואל א' סימן י"ו: הביאתיו והביאתיו ד' ב' מל' וב' חס' וס' אם לא אביאנו. ועכדי כלב. והביאותיו ונראה שם. הביאותיו והצליח דרכו. כ' בתרא' מלאים: לולא ד' בתי' א' וס' כי לולא התמהמנו. לולא חרשתם. לולא דברתי כי אז. לולא האמנתי לראו': ואת הכסף ד' וס' המושב בפי אמתחותיכם. ותשלם כל המלאכה. דד"ה: אך את הזהב. ויקח יהושע את עכן בן זרח.

רשי

ושלח לכם. ויפטר לכון כתרגו' יפטרנו מאסוריו לשון לחפשי ישלחנו ואינו נופל בתרגום לשון וישלח שהרי לשם הם הולכים אצלו: את אחיכם. זה שמעון: אחר. רוח הקדש נזרקה בו לרבות יוסף: ואני. עד שובכם אהיה שכול מספק: כאשר שכלתי. מיוסף ושמעון: שכלתי. מבנימן: ואת בנימן. מתרגמינן ודברו ית בנימן לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם שוה בלשון ארמי בדבר הנקח ביד מתרגמי' ונסיב ודבר הנקח בהנהג' הדברים מתרגמינן ודבר: וטבח טבח והכן. כמו ולטבוח טבח ולהכן ואין וטבוח לשון צווי שהיה לו לומר וטבח: בצהרים. זה מתרג' בשירותא שהוא לשון סעודה ראשונה בלשון ארמי ובלע"ז דיינר ויש הרבה בתלמוד שריא לכלבא שירותיה בגע אכולא שירותיה אבל כל תרגום של צהרים טיהרא: ויראו האנשים. כתוב הוא בשני יודי"ן ותרגומו ודחילו: כי הובאו בית יוסף. ואין דרך שאר הבאים לשבור בר ללון בבית יוסף כי אם בפונדקאות שבעיר: ויראו. שאין זה אלא לאספם אל משמ': אנחנו מובאי'. אל תוך הבית הזה: להתגולל. להיות מתגלגלת עלינו עלילת הכסף ולהיותה נופלת עלינו ואנקלוס מתרגם ולאסתקפא עלנא הוא לשון להתעולל כדמתרגמי' עלילן דברי' תסקופי מלין ולא תרגמו אחר לשון המקרא ולהתגולל מתרגו' לאתרברבא הוא לשון גלת הזהב והכב גלתה העליונה שהוא לשון מלכות: בי אדני. לשון בעיא ותחנונים הוא בלשון ארמי בייא בייא: ירוד ירדנו. ירידה היא לנו רגילים היינו לפרנס אחרים עכשיו אנו צריכים לך: אלהיכם. בזכותכם ואם אין זכותכם כדאי אלהי אביכם בזכות אביכם נתן לכם מטמון: ויבא האיש. הבאה אחר הבאה לפי שהיו הן דוחפין אותו חוץ עד שדברו אליו פתח הבית ומשאמר להם שלום לכם נמשכו ובאו אחריו: ויכינו. הזמינו עטרוה בכלים נאים: הביתה. מפרוזדור לטרקלין: ויקדו וישתחוו. על שאלת שלום. קידה כפיפת קדקד השתחואה משתטח לארץ: אלהים

ירידה מצרים ד' בליש' וסי' ויעמדו לפני יוסף. ויעקב ובניו ירדו מצרים. הוי הורדים מצרים לעזרה. והולכים לרדת מצרים ופי לא שאלו. ושארה מצריטה: על ביתו ח' וסי' וימצא יוסף חן. וירא יוסף אתם. ויצו את אשר על. הם יצאו את העיר. וילך אלקנה הרמתה. הראית כי נכנע אחאב. וילך מלך ישראל על ביתו סר.

וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם אַחֵר וְאֶת־בִּנְיָמִין וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי׃ וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֶה־כֶּסֶף לָקְחוּ בְיָדָם וְאֶת־בִּנְיָמִן וַיָּקֻמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף׃ וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִין וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבָּיְתָה וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם׃ וַיַּעַשׂ הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף׃ וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת־חֲמֹרֵינוּ׃ וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת׃ וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְּיָדֵנוּ׃ וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ׃ וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־שִׁמְעוֹן׃ וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם׃ וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף בַּצָּהֳרָיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם׃ וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבָּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה׃ וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי׃ וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ׃ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר

וְיִפְטַר לְכוֹן יָת אֲחוּכוֹן אוֹחֲרָנָא וְיָת בִּנְיָמִין וַאֲנָא כְּמָא דְאִתְכְּלֵית תְּכוֹלִית׃ וּנְסִיבוּ גַבְרַיָּא יָת תִּקְרוּבְתָּא הָדָא וְעַל חַד תְּרֵין כַּסְפָּא נְסִיבוּ בִידֵיהוֹן וּדְבַרוּ יָת בִּנְיָמִין וְקָמוּ וּנְחַתוּ לְמִצְרַיִם וְקָמוּ קֳדָם יוֹסֵף׃ וַחֲזָא יוֹסֵף עִמְּהוֹן יָת בִּנְיָמִין וַאֲמַר לִדְמִמַּנָּא עַל בֵּיתֵיהּ אַעֵיל יָת גַּבְרַיָּא לְבֵיתָא וְכוֹס נִכְסְתָא וְאַתְקֵין אֲרֵי עִמִּי יֵיכְלוּן גַּבְרַיָּא בְּשֵׁירוּתָא׃ וַעֲבַד גַּבְרָא כְּמָא דַאֲמַר יוֹסֵף וְאַעֵיל גַּבְרָא יָת גַּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף׃ וּדְחִילוּ גַבְרַיָּא אֲרֵי אִתָּעֲלוּ לְבֵית יוֹסֵף וַאֲמַרוּ עַל עֵסֶק כַּסְפָּא דְּאִתְּתַב בְּטוֹעֲנָנָא בְּקַדְמֵיתָא אֲנַחְנָא מִתָּעֲלִין לְאִתְרַבְרָבָא עֲלָנָא וּלְאִסְתַּקָּפָא עֲלָנָא וּלְמִקְנֵי יָתָנָא לְעַבְדִין וּלְמִדְבַּר יָת חֲמָרָנָא׃ וְקָרִיבוּ לְוָת גַּבְרָא דִּי מְמַנָּא עַל בֵּית יוֹסֵף וּמַלִּילוּ עִמֵּיהּ בִּתְרַע בֵּיתָא׃ וַאֲמַרוּ בְּבָעוּ רִבּוֹנִי מֵיחַת נְחַתְנָא בְּקַדְמֵיתָא לְמִזְבַּן עֲבוּרָא׃ וַהֲוָה כַּד אֲתֵינָא לְבֵית מְבָתָא וּפְתַחְנָא יָת טוֹעֲנָנָא וְהָא כְסַף גְּבַר בְּפוּם טוֹעֲנֵיהּ כַּסְפָּנָא בְּמַתְקְלֵיהּ וַאֲתֵיבְנָא יָתֵיהּ בִּידָנָא׃ וְכַסְפָּא אוֹחֲרָנָא אַחֵיתְנָא בִּידָנָא לְמִזְבַּן עִיבוּרָא לָא יְדַעְנָא מַן שַׁוִּי כַּסְפָּנָא בְּטוֹעֲנָנָא׃ וַאֲמַר שְׁלָם לְכוֹן לָא תִדְחֲלוּן אֱלָהֲכוֹן וֶאֱלָהָא דַאֲבוּכוֹן יְהַב לְכוֹן סִימָן בְּטוֹעֲנֵיכוֹן כַּסְפְּכוֹן אֲתָא לְוָתִי וְאַפֵּיק לְוָתְהוֹן יָת שִׁמְעוֹן׃ וְאַעֵיל גַּבְרָא יָת גַּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף וִיהַב מַיָּא וְאַסְחוּ רַגְלֵיהוֹן וִיהַב כִּסְתָּא לַחֲמָרֵיהוֹן׃ וְאַתְקִינוּ יָת תִּקְרוּבְתָּא עַד דְּעָאל יוֹסֵף בְּשֵׁירוּתָא אֲרֵי שְׁמַעוּ אֲרֵי תַמָּן אָכְלִין לַחְמָא׃ וְעָאל יוֹסֵף לְבֵיתָא וְאַעִילוּ לֵיהּ יָת תִּקְרוּבְתָּא דִּבִידֵיהוֹן לְבֵיתָא וּסְגִידוּ לֵיהּ עַל אַרְעָא׃ וּשְׁאֵיל לְהוֹן לִשְׁלָם וַאֲמַר הֲשָׁלָם אֲבוּכוֹן סָבָא דִּי אֲמַרְתּוּן הַעַד כְּעַן קַיָּים׃ וַאֲמַרוּ שְׁלָם לְעַבְדָּךְ לַאֲבוּנָא עַד כְּעַן קַיָּים וּכְרַעוּ וּסְגִידוּ׃ וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת בִּנְיָמִין אֲחוּהִי בַּר אִמֵּיהּ וַאֲמַר

אבן עזרא

כאשר שכלתי. במות יוסף אחשב כי שכלתי מהכל: להתגולל. מגזר' בגלל הדבר: ולהתנפל. כאדם שיתנפל מעצמו על אחד ויאמ' לו אתה הפלתני: בי. לשון בקשה ולפי דעתי שהוא דרך קצרה כמו בי אדני העון וטעם שן במקום הזה כטעם גדול עוני מנשוא והטעם עשה כי מה שתרצה ותשמעני: נתן לכם מטמון. יתכן שהיה לאדם מטמון בברו ושכחו כאשר שמו באוצר ויצא בגורלכם כי כספכם בא אלי: ביתה יוסף. כמשפט הלשון אל בית יוסף: השלום אביכם הזקן. שם תחת שם התאר והיא דרך קצרה כאילו אמ' השלום לאביכם וכן אתה שלום: ויקדו. שמו הקדקד בארץ וכבר השתחוו: אלהים

ישען על ביתו: הבא ג' ב' חס' וא' מלא וסי' הבא את האנשים. הבא נא ידך בחיקך. לך הביא העיר. בתרא מלא: וטבח א"ב א' ט' וא' וט' וסי' במסר' רבתא: בצהרים י"ב מסר במלכי' א' ט' י"ח: ולקחת ד' רפי' מסר פרש' ויצא: ויצא י"ב מלאי' מסר במס' רבת': ויביאו ב' דגשים וסי' ויביאו לו את המנחה. ויביאו לנו כיד אלהינו. ואפ"ס לו לנו: ויביאו לו" מסר במס' רבת': וישא עיניו ה' חס' את וסי' מסר פרשת וירא:

אלהים יחנך בני. בשאר שבטים שמענו חנינה אמר חנן אלהים את עבדך ובנימין עדיין לא נולד לכך ברכו יוסף בחנינה: כי נכמרו רחמיו. שאלו יש לך אח מאם אמר לו אח היה לי ואיני יודע היכן הוא יש לך בנים אמר לו יש לי עשרה אמר לו ומה שמם אמר לו בלע ובכר וגו׳ אמר לו מה טיבן של שמות הללו אמר לו כלם על שם אחי והצרות אשר מצאוהו. בלע שנבלע בין האומות. בכר שהיה בכור לאמי. אשבאל ששבאו אל. גרא שנתגייר באכסניא. ונעמן שהיה נעים ביותר. אחי וראש אחי היה וראשי היה. מופים מפי אבי למד. וחופים שלא ראה חופתי ולא ראיתי אני חופתו. וארד שירד לבין האומות כדאיתא במסכ׳ סוטה מיד נכמרו רחמיו: נכמרו. נתחממו ובלשון משנ׳ על הכומר של זיתים ובלשון ארמי משום מכמר בשרא ובמקרא עורנו כתנור נכמרו נתחממו ונקמטו קמטים קמטים מפני זלעפות רעב כן דרך כל עור כשמחממין אותו נקמט ונכווץ: ויתאפק. נתאמץ והוא לשון אפיקי מגיני׳ חוזק וכן ומזיח אפיקים רפה: כי תועבה הוא. דבר שנאוי הוא למצרים לאכול את העברים ואונקלוס נתן טעם לדבר: הבכור כבכורתו. מכה בגביע וקורא ראובן שמעו׳ ויהודה יששכר וזבולון בני אם אחת הסבו כסדר הזה שהוא סדר תולדותכ׳ וכן כלם כיון שהגיע לבנימין אמר זה אין לו אם ואני אין לי אם ישב אצלי: משאות. מנות: חמש ידות. חלקו עם אחיו ומשאת יוסף ואסנת ומנשה ואפרים: וישכרו עמו. ומיו׳ שמכרוהו לא שתו יין ולא הוא שתה יין ואותו היום שתו: גביעי. כוס ארוך וקורין לו מדירנ״ש: חלילה לעבדיך. חולין הוא לנו לשון גנאי ותרגו׳ חס לעבדך חס מאת הקב״ה יהא עלינו מעשות זאת והרבה יש בתלמוד חס ושלו׳: הן כסף אשר מצאנו. זה אחד מעשרה קל וחומר האמורים בתורה וכלן מנויין בבראשית רבה: גם עתה. אף זו מן הדין כדבריכם כן הוא שכלכם חייבים בדבר עשרה שנמצאת גנבה ביד אחד מהם כלם נתפשי׳ אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדין אשר ימצא אתו יהיה לי עבד: בגדול

מסרה: הזה ד׳ רפי׳ וסי׳ הזה אחיכם הקטן. הזה יבא אל ביתי. הזה האיש מרגיז הארץ. אי זה יכשר הזה או זה: יחנך ב׳ וסי׳ אלהים יחנך בני. חנון יחנך לקול זעקך: נכמרו ג׳ וסי׳ וימהר יוסף כי נכמרו. כי נכמרו רחמיה. יחד נכמרו ניחומי: ויתאפק ב׳ וסי׳ שימו לחם. ויתאפק המן: שימו כולם מלאים ב״מא חס׳ וס׳ ושמו בכליכם:

יחנך ב׳ לקול זעקך.

הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי ויאמר אלהים יחנך בני: וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבא החדרה ויבך שמה: וירחץ פניו ויצא ויתאפק ויאמר שימו לחם: וישימו לו לבדו ולהם לבדם ולמצרים האכלים אתו לבדם כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה הוא למצרים: וישבו לפניו הבכר כבכרתו והצעיר כצערתו ויתמהו האנשים איש אל רעהו: וישא משאת מאת פניו אלהם ותרב משאת בנימן ממשאת כלם חמש ידות וישתו וישכרו עמו: ויצו את אשר על ביתו לאמר מלא את אמתחת האנשים אכל כאשר יוכלון שאת ושים כסף איש בפי אמתחתו: ואת גביעי גביע הכסף תשים בפי אמתחת הקטן ואת כסף שברו ויעש כדבר יוסף אשר דבר: הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמריהם: הם יצאו את העיר לא הרחיקו ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים והשגתם ואמרת אלהם למה שלמתם רעה תחת טובה: הלוא זה אשר ישתה אדני בו והוא נחש ינחש בו הרעתם אשר עשיתם: וישגם וידבר אלהם את הדברים האלה: ויאמרו אליו למה ידבר אדני כדברים האלה חלילה לעבדיך מעשות כדבר הזה: הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחתינו השיבנו אליך מארץ כנען ואיך נגנב מבית אדניך כסף או זהב: אשר ימצא אתו מעבדיך ומת וגם אנחנו נהיה לאדני לעבדים: ויאמר גם עתה כדבריכם כן הוא אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקים: וימהרו ויורדו איש את אמתחתו ארצה ויפתחו איש אמתחתו:

הדין אחוכון זעירא די אמרתון לי ואמר מן קדם יי יתרחם עלך ברי: ואוחי יוסף ארי איתגוללו רחמוהי על אחוהי ובעא למבכי ועל לאדרון בית משכבא ובכא תמן: ואסחי אפוהי ונפק ואיתחסין ואמר שוו לחמא: ושויאו ליה בלחודוהי ולהון בלחודיהון ולמצראי דאכלין עמיה בלחודיהון ארי לא יכלין מצראי למיכל עם עיבראי לחמא ארי בעירא דמצראי דחלין ליה עיבראי אכלין: ואסחרו קדמוהי רבא כרביותיה וזעירא כזעירותיה ותמהו גבריא גבר לחבריה: ונטל חולקין מן קדמוהי לקדמיהון וסגי חולקא דבנימן מחולקי דכולהון חמשא חולקין ושתיאו ורויאו עמיה: ופקיד ית די ממנא על ביתיה למימר מלי ית טועני גבריא עיבורא כמא די יכלין למטען ושו כסף גבר בפום טועניה: וית כלידי כלידא דכספא תשוי בפום טוענא דזעירא וית כסף זבינוהי ועבד כפתגמא דיוסף די מליל: צפרא נהר וגובריא איתפטרו אינון וחמריהון: אינון נפקו ית קרתא לא ארחיקו ויוסף אמר לדי ממנא על ביתיה קום רדוף בתר גבריא ותדביקינון ותימר להון למא אשלמתון בישתא חלף טבתא: הלא דין דשתי רבוני ביה והוא בדקא מבדק ביה אבאישתון די עבדתון: ואדביקינון ומליל עמהון ית פתגמיא האילין: ואמרו ליה למא ימליל ריבוני כפתגמיא האילין חס לעבדך מלמעבד כפתגמא הדין: הא כספא די אשכחנא בפום טוענא אתיבנהי לך מארעא דכנען ואיכדין ניגנוב מבית רבונך מנין דכסף או מנין דדהב: די ישתכח עימיה מעבדך יתקטיל ואף אנחנא נהי לרבוני לעבדין: ואמר אף כען כפתגמכון כן הוא די ישתכח עמיה יהי לי עבדא ואתון תהון זכאין: ואוחיאו ואחיתו גבר ית טועניה לארעא ופתחו גבר טועניה:

אבן עזרא

אלהים יחנך. אין לו משקל אולי השתנה כן בעבור אות הגרון: כי נכמרו. בערו ויקדו וכן עורנו כתנור נכמרו: וישא משאות. דורון: ידות. חלקים: ממשאות כלם. מדורון כל א׳ מהם כי רחוק לתת לו חמש ידות על כל חלק וחלק: גביעי. כוס והוא כתם ינחש בו. הוא נשה אתכם בו לדעת אם אתם גנבי׳ כמו נחשתי וכן כי נחש ינחש וטעמו למה לא פחדתם כי ל לנסותכם שמתי גביע הכסף לפניכם והעלמתי עיני עד ש שתקחוהו. ויאמר ר׳ יונה כי פי׳ בו בעבורו וכן הוא טעמו והוא ישאל למנחשים בעבורו

גם

מסרה

וישימו כולם מלאים ב״מד חסרים אבנים גדלות. את ארון יי׳. אל האבן הגדולה׳ וישמו לה ידים. דמלכים: ולהם ח׳ מכר פרשת נח: והצעיר ב׳ וסי׳ והצעיר כצערתו. הקטן יהיה לאלף: כצערתו ב׳ חסרים בליש׳ וסי׳ וישבו לפניו הבכור. ומשפחת הצערה: משאת ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מלאים בליש׳ וסי׳ וישא משאת מאת פניו כ׳בו וחסרי׳. למשאות אהה משרשיה. משאות שוא ומדוחים. ב׳ כתר׳ מלאים: ותרב ב׳ וס׳ ותרב משאת בנימן. ותרב חכמת שלמה: משאת נ׳ פתחין וס׳ ותרב משאת בנימן. להעלותם משאת העשן מן ה העיר. ותצא אחריו משאת המלך. ויקרא המלך ליהוידע. ויתנו קול ביהודה. הכון תפלתי קטרת לפניך. וחד ומשאת בר תקחו מכנו: מלא ח׳ דגש כסר פרשת ויצא: ושים ט׳ מסר פרש׳ בשלח: שברו ד׳ זוגין בתרי ליש׳ ורישהון ש׳ וסי׳ שברו. ואת גביעי גביע הכסף. ויהי כשמוע גדעון. שירו. וידב׳ שלש׳ אלפי׳. יומם יצוה יי׳ חסדו. שונים. ירא את יי׳ בני ומלך. והשקות בכלי זהב׳ שפרה. אשר שם האחת שפרה. ברוחו שמים:

וישגם א׳ חס׳ בליש׳ וס׳ וישגם וידבר אליהם׳ ארדף אחרי הגדוד הזה. פן ימהר. והשגנו. וישגו את צדקיהו׳ דמלכים׳ וקדמא׳ דירמיה: כדבריכם ג׳ וסי׳ ויאמר גם עתה כדבריכם כן הוא. ותאמר כדבריכם כן היא. הנני מתפלל אל יי׳ אלהיכם כדבריכם:

בגדול החל. שלא ירגישו שהיה יודע היכן הוא: ויעמס איש על חמורו. בעלי זרוע היו ולא הוצרכו לסייע זה את זה לטעון: וישובו העירה. מטרופולין היתה והוא אומר העירה העיר כל שהוא אלא שלא היתה חשובה בעיניהם אלא כעיר בינונית של עשרה בני אדם לענין המלחמה: עודנו שם. שהיה ממתין להם: הלא ידעתם כי נחש ינחש וגו'. הלא ידעתם כי איש חשוב כמוני יודע לנחש ולדעת מדעת ומסברא ובינה כי אתם גנבתם הגביע: האלהים מצא. יודעים אנו שלא סרחנו אבל מאת המקום נהיתה להביא לנו זאת. מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו: מה נצטדק. לשון צדק וכן כל תיבה שתחלת יסודה צד"י והיא באה לדבר בלשון מתפעל או נתפעל נותן טי"ת במקום תי"ו ואינו נותנה לפני אות ראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העיקר כגון נצטדק מגזרת צדק ויצטבע מגזרת צבע ונצטירו מגזרת ציר אמונים הצטידנו אותו מגזרת צידה לדרך ותיבה שתחלת סמ"ך כשהיא מתפעלת התי"ו מפרדת את אותיות העיקר כגון ויסתבל החגב מסתכל הוית בקרניא ויסתמר חקות עמרי מגזיר' שמר וסר מרע משתולל מגזר' מוליך יועצים שולל משתולל בעמי מגזרת דרך לא סלולה:

חסלת ויהי מקץ:

ויחפש ב' בטעם פזר וס' ולא מצא. בגדול החל: וימצא ז' וס' הגביע' ויבקש הדבר. וימצא כתוב. וימצא מבני הכהנים. עזרא. וימצא בהם גבורי חיל. ד"ה. ויבקשוהו וימצא להם: העירה ט"ח לשון קריה וא' לש' עורה מסר ביהושע גבי יריחו: ויאמר להם חד מן כ"ב מסור במס' רבת: הננו ג' דגשי' בתו' וס' הננו עבדי'

ובלש ברבא שרי ובזעירא שצי ואשתכח כלידא בטוענא דבנימן: ובזעו לבושיהון ורמו גבר על חמריה ותבו לקרתא: ועל יהודה ואחוהי לבית יוסף והוא עד כען תמן ונפלו קדמוהי על ארעא: ואמר להון יוסף מה עובדא הדין די עבדתון הלא ידעתון ארי בדקא מבדק גברא די כותי: ואמר יהודה מה נימר לרבוני מה נמליל ומה נזכי מן קדם יי אשתכח ית חובא בעבדך הא אנחנא עבדין לריבוני אף אנחנא אף דאשתכח כלידא בידיה: ואמר חס לי מלמיעבד דא גברא די אשתכח כלידא בידיה הוא יהי לי עבדא ואתון סקו לשלם לות אבוכון:

ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא הגביע באמתחת בנימן: ויקרעו שמלתם ויעמס איש על חמרו וישבו העירה: ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף והוא עודנו שם ויפלו לפניו ארצה: ויאמר להם יוסף מה המעשה הזה אשר עשיתם הלוא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמני: ויאמר יהודה מה נאמר לאדני מה נדבר ומה נצטדק האלהים מצא את עון עבדיך הננו עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו: ויאמר חלילה לי מעשות זאת האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם:

קט"ו · יחזקיהו · אמצי"ה · יהיה לי עב"ד · סימן · ותיבות אלפים כ"ח:

פרשה

פרשה

וקריב לותיה יהודה ואמר בבעו ריבוני ימליל כען עבדך פתגמא קדם רבוני ולא יתקף רוגזך בעבדך ארי כפרעה כן את: רבוני שאיל ית עבדוהי למימר האית לכון אבא או אחא: ואמרנא לרבוני אית לנא אבא סבא ובר סיבתין זעיר ואחוהי מית ואישתאר הוא בלחודוהי לאימיה ואבוהי רחים ליה: ואמרת לעבדך אחתוהי לותי ואשוי עיני עלוהי: ואמרנא לרבוני לא יכול עולימא למשבק ית אבוהי ואם ישבוק ית אבוהי ימות: ואמרת לעבדך אם לא יחות אחוכון זעירא עמכון לא תוספון למחזי אפי: והוה כד סליקנא לות עבדך אבא וחוינא ליה ית פתגמי רבוני:

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה: אדני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח: ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו מת ויותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו: ותאמר אל עבדיך הורדהו אלי ואשימה עיני עליו: ונאמר אל אדני לא יוכל הנער לעזב את אביו ועזב את אביו ומת: ותאמר אל עבדיך אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תספון לראות פני: ויהי כי עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדני:

לאדני. הננו לך לעבדים. הננו ועלינו: עבד ב' קמץ בזקף וס' אשר ימצא אתו. האיש אשר נמצא הגביע בידו: כי אדני ז' וס' ירד ירדנו. ויגש אליו. אל נא תשת עלינו חטאת · ויש יי עמנו. אני והאשה הנצבת · אני והאשה הזאת ישבת · הנו לה את הילוד החי: וילד ב' וס' וילד לחכורתי. וילד זקונים: אמו דקדים לאביו ג' וס' ויותר הוא לבדו לאמו. איש אמו ואביו תיראו. כי אם לשארו: ויותר ב' וסי' יעקב לבדו. הוא לבדו: ואביו ט' מסר פרשת וישל"ח: אהבו ד' וס' ואביו אהבו. כי אהבת נפשו אהבו. ותקרא את שמו שלמה · יי' אהבו יעשה חפצו: עיני כ"ט מסור במס' רבת: עלינו ב' וס' ויהי כי עלינו. לאסר את שמשון:

אבן עזרא

גם כי נחש ינחש כי איש כמוני יש לו מנחשים וי"א כי הגביע היה מצוייר ובו היה מסתכל לפני אחיו ואומר זה הוא הגדול וזה נולד אחריו. טי"ת נצטדק תחת תי"ו התפעל בעבור הצד"י: האלהי' מצא. על דרך משל כי עון היה לנו וכאילו נשכח ואיננו והיום נמצא. או יהיה פי' עון עבדיך כמו גדול עוני מנשוא:

ויגש

כי כמוך כפרעה אתה כמלך והמלך כמוך וכן כל שני כפי"ן שהן זה אחר זה כמוני כמוך כעמי כעמך והיא דרך קצרה: אב זקן. כי הגדול שבכולם הוא בן מ"ה שנים ויתכן להיות אביהם בחור: ואשימה עיני עליו. שאראה אותו: ועזב את אביו ומת. ולמה לא הביא המזכיר החמשה שאין להם הכרע כמו וישלוף נעלו וזה עמהם: אך

ויגש

ויגש אליו. דבר באזני אדוני. יכנסו דברי באזניך: ואל יחר אפך. מכאן אתה למד שדבר אליו קשות: כי כמוך כפרעה. חשוב אתה בעיני כמלך זהו פשוטו ומדרשו סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה על ידי זקנתי שרה על לילה אחת שעכבה. דבר אחר מה פרעה גוזר ואינו מקיים מבטיח ואינו עושה אף אתה כן וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו. דבר אחר כי כמוך כפרעה אם תקניטני אהרוג אותך ואת אדוניך: אדוני שאל את עבדיו. מתחלה בעלילה באת עלינו למה היה לך לשאול כל אלה בתך היינו מבקשים או אחותינו אתה מבקש ואף על פי כן ונאמר אל אדוני לא כחדנו ממך דבר: ואחיו מת. מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו אמר אם אומר לו שהוא קיים יאמר הביאוהו אצלי: לבדו לאמו. מאותה האם אין לו עוד אח: ועזב את אביו ומת. אם יעזוב את אביו דואגים אנו שמא ימות בדרך שהרי אמו בדרך מתה: וקרהו

וקרהו אסון. שהשטן מקטרג בשעת הסכנה: והורדתם את שיבתי וגו'. עכשו כשהוא אצלי אני מתנחם בו על אמו ועל אחיו ואם ימות זה דומה עלי שמלשתם מתו ביום אחד: והיה כראותו כי אין הנער ומת. אביו מצרתו: כי עבדך ערב את הנער. ואם תאמר למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי הם כלם מבחוץ ואני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בשני עולמות: ישב נא עבדך וגו'. לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה ולמלחמה ולשמש: להתאפק לכל הנצבי'. לא היה יכול לסבול שיהיו מצריים נצבי' עליו ושומעים שאחיו מתביישין בהודעו להם: וישמע בית פרעה. ביתו של פרעה כלומר עבדיו ובני ביתו ואין זה לשון בית ממש אלא כמו בית ישראל בית יהודה מישנ"דה בלע"ז: כי נבהלו. מפני הבושה: גשו נא אלי. ראה אותם נסוגים לאחור אמר עכשו אחי נכלמים קרא להם בלשון רכה ותחנונים והראה להם שהוא מהול: למחיה. להיות לכם למחיה: כי זה שנתים הרעב. עברו משני הרעב: לאב.

ראיתיו ב' וסי' ולא ראיתיו עד הנה. האומר לאביו ולאמו' וחד וראיתיו מגיע אל האיל: ולקחתם ו' וסי' גם את זה. ולקחתם אגדת אזוב. ולקחתם לכם ביום הראשון. והחזקתם ולקחתם. ולקחתם את ארון יי'. ולקחתם מן החרם: שאלה ט' חס מסור פרשת וישב: ונפשו ח' וסי' קשורה בנפשו. ונפשו לא חיה.

וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל׃ וַנֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ אָחִינוּ הַקָּטֹן אִתָּנוּ וְיָרַדְנוּ כִּי־לֹא נוּכַל לִרְאוֹת פְּנֵי הָאִישׁ וְאָחִינוּ הַקָּטֹן אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ׃ וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה־לִּי אִשְׁתִּי׃ וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאִתִּי וָאֹמַר אַךְ טָרֹף טֹרָף וְלֹא רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה׃ וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם פָּנַי וְקָרָהוּ אָסוֹן וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּרָעָה שְׁאֹלָה׃ וְעַתָּה כְּבֹאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְנַפְשׁוֹ׃ וְהָיָה כִּרְאוֹתוֹ כִּי־אֵין הַנַּעַר וָמֵת וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־שֵׂיבַת עַבְדְּךָ אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׁאֹלָה׃ כִּי עַבְדְּךָ עָרַב אֶת־הַנַּעַר מֵעִם אָבִי לֵאמֹר אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ וְחָטָאתִי לְאָבִי כָּל־הַיָּמִים׃ וְעַתָּה יֵשֶׁב־נָא עַבְדְּךָ תַּחַת הַנַּעַר עֶבֶד לַאדֹנִי וְהַנַּעַר יַעַל עִם־אֶחָיו׃ כִּי־אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל־אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתִּי פֶּן אֶרְאֶה בָרָע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת־אָבִי׃

מה

וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכֹל הַנִּצָּבִים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא־עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בְּהִתְוַדַּע יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו׃ וַיִּתֵּן אֶת־קֹלוֹ בִּבְכִי וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם וַיִּשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף הַעוֹד אָבִי חָי וְלֹא־יָכְלוּ אֶחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהֲלוּ מִפָּנָיו׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו גְּשׁוּ־נָא אֵלַי וַיִּגָּשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרָיְמָה׃ וְעַתָּה אַל־תֵּעָצְבוּ וְאַל־יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי הֵנָּה כִּי לְמִחְיָה שְׁלָחַנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם׃ כִּי־זֶה שְׁנָתַיִם הָרָעָב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין־חָרִישׁ וְקָצִיר׃ וַיִּשְׁלָחֵנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם לָשׂוּם לָכֶם שְׁאֵרִית בָּאָרֶץ וּלְהַחֲיוֹת לָכֶם לִפְלֵיטָה גְּדֹלָה׃ וְעַתָּה לֹא־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הֵנָּה

ואמר אבונא תובו זבונו לנא זעיר עיבורא: ואמרנא לא נכול למיחת אם אית אחונא זעירא עמנא ונחות ארי לא נכול למיחזי אפי גברא ואחונא זעירא ליתוהי עמנא: ואמר עבדך אבא לנא אתון ידעתון ארי תרין ילידת לי אתתי: ונפק חד מלותי ואמרית ברם מקטל קטיל ולא חזיתיה עד כען: ותדברון אף ית דין מן קדמי ויערעיניה מותא ותחתון ית שיבתי בבישתא לשאול: וכען כמיתי לות עבדך אבא ועולימא ליתוהי עמנא ונפשיה חביבא ליה כנפשיה: ויהי כד יחזי ארי לית עולימא וימות ויחתון עבדך ית שיבת עבדך אבונא בדוונא לשאול: ארי עבדך מערב בעולימא מן אבא למימר אם לא איתיניה לך ואהי חטי לאבא כל יומיא: וכען יתיב כען עבדך חלף עולימא עבדא לרבוני ועולימא יסק עם אחוהי: ארי איכדין אסק לות אבא ועולימא ליתוהי עמי דלמא אחזי בבישתא דתשכח ית אבא: ולא יכיל יוסף לאתחסנא לכל דקיימין עלוהי וקרא אפיקו כל אנש מעלוהי ולא קם אנש עמיה כד אתידע יוסף לאחוהי: ויהב ית קליה בבכיתא ושמעו מצראי ושמע אינש בית פרעה: ואמר יוסף לאחוהי אנא יוסף העד כען אבא קיים ולא יכילו אחוהי לאתבא יתיה פתגם ארי איתבהילו מן קדמוהי: ואמר יוסף לאחוהי קריבו כען לותי וקריבו ואמר אנא יוסף אחוכון דזבינתון יתי למצרים: וכען לא תתנססון ולא יתקף בעיניכון ארי זבינתון יתי הלכא ארי לקיימא שלחני יי לקדמיכון: ארי דנן תרתין שנין כפנא בגו ארעא ועוד חמש שנין דלית זרועא וחצדא: ושלחני יי לקדמיכון לשואה לכון שארא בארעא ולקיימא לכון לשיזבא רבתא: וכען לא אתון שלחתון יתי הלכא

אבן עזרא

אך טרוף טורף. והעד כי לא ראיתיו עד הנה: להתאפק. לסבול: לכל הנצבים עליו. טעמו עד שיצאו כל הנצבים עליו והוצרך לקרוא להוציאם בבכי. במקום הפסקה וכמוהו ראה עני: כי

מסרה

ונפשו מאכל תאוה. ונפשו אותה יעש. ונפשו משאול תציל. ונפשו עליו תאבל. ונפשו לא תשבע מן הטובה. ונפשו שוקקה: קשורה ב' וסי' ונפשו קשורה. אולת קשורה בלב נער: כראתו ב' חד חס' וחד מלא וסי' והיה כראתו כי אין הנער. כראותו וימיתהו במגדו כתרא מלא: ערב ה' פתחין וסי' כי עבדך ערב את הנער. כי מי הוא זה ערב את לבו. רע ירוע כי ערב זר: לקח בגדו כי ערב. וחברו. קח בגדו כי ערב זר: ברע ג' קמץ וסי' פן אראה. בטרם ידע הנער. וחברו: ולא עמד ג' וסי' בהתודע. ולא עמד איש בפניהם דיהושע. ויוצא מנחם את הכסף: בבכי ו' וסים' ויתן את קלו בבכי. בבכי יעלה בו. בבכי יעזר. בבכי יעלה בכי. בבכי יבאו. ושקויי בבכי מסכתי: ועתה אל תעצבו ה' מלין בתרי טעמי וסי' ועת' אל תעצבו. אנא חטא העם הזה. ואסער על כל הגוים. ואי לו האחד שיפול. וישם לדניאל בלטשאצר: ואל יחר ב' וס' ויגש אליו יהודה. ועתה אל תעצבו: וקציר א"ב מן בב ותרויהון בספרא וסי' בבמ רבהא: ולהחיות ג' ומלאים וסי' לכם לפליטה גדולה. האלהים אני להמית ולהחיות. ולהחיות לב נדכאים: כי

לאב. חבר ופטרון: ועלו אל אבי. ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: פן תורש. דלמא תתמסכן לשון מוריש ומעשיר: והנה עיניכם רואות. בכבודי ושאני אחיכם שאני מהול ועוד כי פי המדבר אליכם בלשון הקדש: ועיני אחי בנימין. השוה את כלם יחד לומר כשם שאין לי שנאה על בנימין אחי שהרי לא היה במכירתי כך אין בלבי שנאה עליכם: ויפל על צוארי אחיו בנימין ויבך. על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופן ליחרב: ובנימין בכה על צואריו. על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב: ואחרי כן. מאחר שראוהו בוכה ולבו שלם עמהם: דברו אחיו אתו. שמתחלה היו בושים ממנו: והקול נשמע בית פרעה. כמו בבית פרעה וזהו לשון בית ממש: טענו את בעירכם. תבואה: את טוב ארץ מצרים. ארץ גושן ניבא ואינו יודע מה ניבא סופם לעשות כמצולה שאין בה דגים: חלב הארץ. כל חלב לשון מיטב הוא: ואתה צויתה. מפי לומר להם: זאת עשו. כך אמור להם מברשותי הוא: שלח כזאת. כחשבון הזה ומהו החשבון עשרה חמורים וגו': מטוב מצרים. מצינו בתלמוד ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו. ומדרש אגדה גריסין של פול: בר ולחם. כתרגומו: ומזון. ליפתן: אל תרגזו בדרך. אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תרגז עליכם הדרך. דבר אחר אל תפסיעו פסיעה גסה והכנסו בחמה לעיר. ולפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו נכלמים היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתוכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו: וכי

כי האלהים ו' מסר בקהלת סימן ה': מהרו ד' וסי' עלו אל אבי. מהרו עשו כמני. מהרו את המן לעשות. מהרו ללכת פן ימהר: רדה ב' וסי' רדה אלי אל תעמוד. רדה והשכבה את ערלים: פן תורש ב' וסי' פן תורש אתה וביתך. אל תאהב שנה פן תורש: ועיני ו' מסר באיוב סי' י"א: המדבר ד' וסי' כי פי המדב' אליכם.

כי האלהים וישימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ מצרים: מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמד: וישבת בארץ גשן והיית קרוב אלי אתה ובניך ובני בניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך: וכלכלתי אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך וכל אשר לך: והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם: והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם ומהרתם והורדתם את אבי הנה: ויפל על צוארי בנימן אחיו ויבך ובנימן בכה על צואריו: וינשק לכל אחיו ויבך עלהם ואחרי כן דברו אחיו אתו: והקל נשמע בית פרעה לאמר באו אחי יוסף וייטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו: ויאמר פרעה אל יוסף אמר אל אחיך זאת עשו טענו את בעירכם ולכו באו ארצה כנען: וקחו את אביכם ואת בתיכם ובאו אלי ואתנה לכם את טוב ארץ מצרים ואכלו את חלב הארץ: ואתה צויתה זאת עשו קחו לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם: ועינכם אל תחס על כליכם כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא: ויעשו כן בני ישראל ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה ויתן להם צדה לדרך: לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן שלש מאות כסף וחמש חלפת שמלת: ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים מטוב מצרים ועשר אתנת נשאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך: וישלח את אחיו וילכו ויאמר אלהם אל תרגזו בדרך: ויעלו ממצרים ויבאו

אלהין מן קדם יי ושויני לאבא לפרעה ולרבון לכל אנש ביתיה ושליט בכל ארעא דמצרים: אוחו וסקו לות אבא ותימרון ליה כדנן אמר ברך יוסף שויני יי לרבון לכל מצראי חות לותי לא תתעכב: ותתיב בארעא דגשן ותהי קריב לי את ובנך ובני בנך ועאנך ותורך וכל דילך: ואזון יתך תמן ארי עוד חמש שנין כפנא דילמא תתמסכן את ואינש ביתך וכל דילך: והא עיניכון חזין ועיני אחי בנימן ארי כפומי אנא ממליל עמכון: ותחוון לאבא ית כל יקרי במצרים וית כל דחזיתון ותוחון ותחתון ית אבא הלכא: ונפל על צוארי בנימן אחוהי ובכא ובנימן בכא על צואריה: ונשיק לכל אחוהי ובכא עליהון ובתר כן מלילו אחוהי עמיה: וקלא אשתמע בית פרעה למימר אתו אחי יוסף ושפר בעיני פרעה ובעיני עבדוהי: ואמר פרעה ליוסף אמר לאחך דא עיבידו טעונו ית בעירכון ואזילו אובילו לארעא דכנען: ודברו ית אבוכון וית אנש בתיכון ואיתו לותי ואתין לכון ית טוב ארעא דמצרים ותיכלון ית טובא דארעא: ואת מפקד דא עיבידו סבו לכון מארעא דמצרים עגלן לטפלכון ולנשיכון ותטלון ית אבוכון ותיתון: ועיניכון לא תחוס על מניכון ארי טוב כל ארעא דמצרים דילכון הוא: ועבדו כן בני ישראל ויהב להון יוסף עגלן על מימרא דפרעה ויהב להון זוודין לאורחא: לכולהון יהב לגבר איצטלון דלבושין ולבנימן יהב תלת מאה סלעין דכסף וחמשא איצטלון דלבושין: ולאבוהי שלח כדין עסרא חמרין טעינין מטוב מצרים ועסר אתנן טעינן עיבור ולחם וזוודין לאבוהי לאורחא: ושלח ית אחוהי ואזלו ואמר להון לא תתנצון באורחא: וסליקו ממצרים ואתו

אבן עזרא

כי האלהים שלחני לאב. שמשו למורה וכן אבי כל תופש: פן תורש. כמו תשרת וכן להוריש גוים: כי פי. ידוע כי פה מוכרת ובאשר יהיה סמוך ישוב הה"א הנעלם ליוד נעלם כמו כי פי צדיק גם כן לשון רבים ופי רשעים ובהתחבר זה היוד עם יוד סימן המדבר חסרו האחד כמו כי פי המדבר והטעם שהיה מדבר בלשונם שמם בלא מליץ: צואר. ימצא לשון רבים ויחיד ועם תוספת נון אכן האלף לא כשרד: טענו. שימו משא ומטעני חרב קרוב ממנו: בעירכם. בהמתכם וכן אנחנו ובעירנו: חלב הארץ. כמו שומן: חליפות שמלות. מלבושים אין זה כמו זה והפחות שתים. וטעם כזאת מחליפות שמלות מהטובות שהיו במצרים: בר. דגן: ולחם. כמשמעו: ומזון. אפונים ופול ועדשים ודחן וכסמין ותאנים ונמוקי' ותמרים כי אלה לבדם הם מזון חוץ מדגן ושעור. וטעם אל תרגזו שיכעס איש על אחיו בעבור מכירתי: ויפג

מסרה

המדבר אליך והבאתו אלי. כי אני הוא המדבר. ויאמר אחד קדוש: והקל ו' חס' כליש' מסר פרשת תולדת: עלהם חד מן י"ג חסרי' בתור' וסי' וינשק לכל אחיו' דחן יוסף. ויכו שטרי בני ישר'. שלח חצו. כי בא סוס פרעה. וירם תולעים. ואתה תחזה. וביום פקדי ופקדתי. ועשה לפר כאשר עשה. על פי אהרן ובניו תהיה. ולבני קהת לא נתן. וישארו שני אנשים. וענגך עמד עליהם: והקל נשמע ב' א' חס' וא' מל' וסי' והקל נשמע בית פרע'. והקול נשמע עד למרחק. קדמ' חס': ארצה כנען ח' דסמיכי וסי' במסר' רבת': תחס ב' חסרים וסי' ועינכם אל תחס על. ולא אחמ' באזני: צדה כל או' חס' וכל קרי' מל' במב צדה חס' וס' ויקחו את צדה העם בידם. לקחת צדה לעם: לכלם כל ליש' חס' במ"א כי כולם ידעו אתי: חלפות ג' בב וס' לכלם נתן לאיש. קדמא' דפסוק. שלום אדני שלחני לאמר. ויצר ככרים כסף בשני חריטים. וב' כת' חלפת וחמש חלפ' שמלו' ותנ' דפסו' ושלשי' חלפת שמלות. קדמ' דשמשון. ושאר' מלא' דמלא': ולאביו ג' וס' שלח כזא'. לאמו ולאביו ו ולבנו: ולאביו לא הגיד: נשאת ב' חד חס' וחד מל' וס' ועשר אתנת נשאת. אני' תרשיש. בתר' מל': ומזון ג' וס' ומזון לאביו לדרך. ומזון לכולא ביה. וחברו:

וכי יהוא מושל · ואשר הוא מושל : ויפג לבו · נחלף לבו והלך מלהאמין לא היה לבו פונה אל הדברים לשון מפיגין טעמן בלשון משנה וכמו מאין הפוגות וריחו לא נמר מתרגמינן וריחיה לא פג : את כל דברי יוסף · סימן מסר להם במה היה עוסק כשפירש ממנו בפרשת עגלה ערופה זהו שנאמר וירא את העגלות אשר שלח יוסף ולא כאמר אשר שלח פרעה : ותחי רוח יעקב · שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו : רב לי · רב לי עוד שמחה וחדוה הואיל ועוד יוסף בני חי : בארה שבע · כמו לבאר שבע ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחלתה : לאלהי אביו יצחק · חייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם : יעקב יעקב · לשון חבה : אל תירא מרדה מצרימה · לפי שהיה מצר על שנזקק לצאת לחוצה לארץ : ואנכי אעלך · הבטיחו להיות נקבר בארץ : אשר רכשו בארץ כנען · אבל מה שרכש בפדן ארם כ נתן הכל לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה אמר נכסי חוצ' לארץ אינן כדאי לי ותהו אשר כריתי לי העמיד לו צבורין של זהב וכסף כמין כרי ואמר לו טול את אלו : ובנות בניו · סרח בת אשר ויוכבד בת לוי : הבאים מצרימה · על שם השעה קורא להם הכתוב באים ואין ל לתמוה על אשר לא כתב אשר באו : בן הכנענית · בן דינה שנבעלה לכנעני כ כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה ל לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה : ברא שית רבה : אלה בני לאה · ואת דינה בתו · הזכרים תלה בלאה והנקבה תלה ביעקב ללמדך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה : שלשי' ושלש · ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשי' ושנים אלא זו יוכבד שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר שנ' אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים : בני

ארץ ה' סבירין ארצה וס' ויעלו ממצרים ויבאו ארץ כנען · נחנו נעבור · והרא אביגיל את דוד ותמהר · ותקד בת שבע אפים ארץ · ולא יפול צרור ארץ : ויגדו ד' חס' מסר פרשת תולדת : העגלות ב' מלא' ם בתו"ה וס' וירא את העגלות · את שתי העגלות : בארה ד' ג' מלעיל וא' מלרע וס' ויבא בארה שבע · ומשם

ארץ כנען אל יעקב אביהם : ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם : וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אלהם וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב אביהם : ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות : ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק : ויאמר אלהים לישראל במראת הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני : ויאמר אנכי האל אלהי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם : אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך : ויקם יעקב מבאר שבע וישאו בני ישראל את יעקב אביהם ואת טפם ואת נשיהם בעגלות אשר שלח פרעה לשאת אתו : ויקחו את מקניהם ואת רכושם אשר רכשו בארץ כנען ויבאו מצרימה יעקב וכל זרעו אתו : בניו ובני בניו אתו בנתיו ובנות בניו וכל זרעו הביא אתו מצרימה : ס

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו בכר יעקב ראובן : ובני ראובן חנוך ופלוא וחצרן וכרמי : ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול בן הכנענית : ובני לוי גרשון קהת ומררי : ובני יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני פרץ חצרן וחמול : ובני יששכר תולע ופוה ויוב ושמרן : ובני זבלון סרד ואלון ויחלאל : אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש : ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבן ערי וארודי ואראלי :

לארעא דכנען לות יעקב אבוהון : וחויאו ליה למימר עוד יוסף קיים וארי הוא שליט בכל ארעא דמצרים והוו מליא פיגן על ליביה ארי לא הימין להון : ומלילו עימיה ית כל פתגמי יוסף דמליל עמהון וחזא ית עגלתא דשלח יוסף למיטל יתיה ושרת רוח קודשא על יעקב אבוהון : ואמר ישראל סגי לי חדוא עד כען יוסף ברי קיים איזיל ואחזיניה עד לא אמות : ונטל ישראל וכל די ליה ואתא לבאר שבע ודבח דבחין לאלהא דאבוהי יצחק : ואמר יי לישראל בחזווא דליליא ואמר יעקב יעקב ואמר הא אנא : ואמר אנא אל אלהא דאבוך לא תדחל מלמיחת למצרים ארי לעם סגי אשוינך תמן : אנא איחות עימך למצרים ואנא אסקינך אף אסקא ויוסף ישוי ידוהי על עינך : וקם יעקב מבאר שבע ונטלו בני ישראל ית יעקב אבוהון וית טפלהון וית נשיהון בעגלתא די שלח פרעה למיטל יתיה : ודברו ית גיתיהון וית קנינהון די קנו בארעא דכנען ואתו למצרים יעקב וכל בנוהי עמיה : בנוהי ובני בנוהי עמיה בנתיה ובנת בנוהי וכל זרעיה איתי עמיה למצרים :

ואלין שמהת בני ישראל דעלו למצרים יעקב ובנוהי בוכרא דיעקב ראובן : ובני ראובן חנוך ופלוא חצרון וכרמי : ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול בר כנעניתא : ובני לוי גרשון קהת ומררי : ובני יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח ומית ער ואונן בארעא דכנען והוו בני פרץ חצרון וחמול : ובני יששכר תולע ופוה ויוב ושמרון : ובני זבולן סרד ואלון ויחלאל : אלין בני לאה די ילידת ליעקב בפדן ארם וית דינה ברתיה כל נפש בנוהי ובנתיה תלתין ותלת : ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבון ערי וארודי ואראלי :

אבן עזרא

ויפג לבו · מגזרת אל תתני פוגת לך והטעם שעמד לבו ודמם כטעם וימת לבו כי לא האמין ויהי כראותו העגלות ותחי רוחו ואל תתמה על מלת ויפג כי כן דרך הנביאי' לדבר כמו ונשמה לא נשארה בי : רב עוד יוסף · רב לי זאת השמחה : מרדה · מקור והוא חסר הפ"א כמו אשר תנה הודך · וטעם אעלך גם עלה שיקבר בארץ ישראל : ויוסף ישית ידו על עיניך · במותך כי כן מנהג החיים עם המתים : בנותיו · היא דינה לבדה ויתכן שהיו לדינה שפחו' קטנות גדלו עמה ובעבור בתו קראם הכתו' בנות יעקב בעבור שגדלו בביתו כמו בני מיכל וכן ובנו' בניו כי אחת היא : בן הכנענית · לעד כי נשי השבט' היו ארמיות ומצריות ואדומיות ומדיניות והזכיר זו לבדה בעבו' שעשה שמעון שלא כהוגן לקחת כנענית ועל זה הדבר הזכיר מות ער ואונן ב בעבור היותם בני כנענית :

נעמן

מסרה

בארה · וינס יותם ויברח · בארה בנו אשר הגלה · בתרא שום בר נש ומלרע · וחד ויתרן ובארא · לחוד כתי' א' : במראת ב' חס' וס' ויאמ' אלהי' לישר' במרא' הצבא' · ותרין מלאים וס' ושלח הבנית יד · במראות אלה' הביאני : עלה ג' וכתיב ה' וס' ואנכי אעלך גם עלה · עלה נעלה וירשנו אתה · חדוד עלה במעלה : ישית ז' וסי' ויוסף ישית ידו · וירא יוסף בי ישית · כאשר ישית עליו בעל · ישית חומות וחיל · ישית ארצה לשמ' · ופא ישית בגאון · ובקרבו ישית מרמה : בכר ז' חסרים בתורה וס' בכר ישמעאל נבית · יעקב ובניו בכר יעקב ראובן · אלה ראשי בית אבתם · ויהיו בני ראובן בכר · פקד כל בכר זכר · ולקחת את הלוים לי · קדמא דפסו' · וא' ולא תעבד בבכר צאנך : חצרן כל אורית' חסר ב"מא חצרוני קדמ' דוידבר · זבלון ט' כתי' בנוס' ובדני אלהי' · בני לאה בכור יעקב ראובן ושמעון · ובני זבלון סרד ואלון · ופגע בזבלון מנגב ובאשר · ושב מזרח השמש בית דגן · ותשלח ותקרא לברק בן אבינע' · ומלאכים שלח בכל מנשה · זבלון עם חרף נפשו · כי לא מועף לאשר מוצק לו · וכל כתו' דכווה' זבולן במ"א זבולן לזבולן שמעיהו · בד"ה : תולע ב' בתרי לישני וס' תולע ופוה · האמונים עלי תולע · קדמ' שום בר נש :

כענין· הוא בן בנימן כי יש כענין שהוא בן בנו: ובני דן חשים· יתכן שהיו שנים ומת האחד מהם ולא הזכירו הכתוב או כן דרך הלשון· יש אומ' כי מספר שבעים בעבור שהוא סך חשבון כי ששים ותשע היו וזה המפרש טעה בעבור שמצאנו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש והם שלשים ושתים ודרש כי יוכבד נולדה בין החומות גם זה תמה למה לא הזכיר הכתו' הפלא שנעש' עמה שהולידה משה והיא בת קל"ל שנה ולמה הזכיר דבר שרח שהיתה בת תשעים ולא די לנו זה הנער עד שעשו פייטני' פיוטים ביום שמחת תורה יוכבד אמי אחרי התנחמי והיא בת ר"נ שנה וכי אחיה חי כך וכך שנים דרך אגדה או דברי יחיד והנכון בעיני שיעקב בחשבון ומתנו יחל כאילו אמר כל נפש בניו ובנותיו עם נפשו שלשים ושלש והראיה על זה שאמר בתחלה יעקב ובניו ואם טען טוען ויאמ' כי הנה כתו' ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש דע כי הכתוב לא חשש להוציא אחד משבעים כאשר אמר אשר יולד לו בפרן ארם ולא נולד לו בנימן שם כי גם בזו הפרשה שנים עדים האחד שאמר ואלה שמות בני ישר' הבאים מצרימה יעקב ובניו והנה הזכיר כי יעקב מבני ישראל כי לא הלך הכתו' כי אם אח' הרוב והעד השני כל הנפש לבית יעק' הבאה מצרימ' שבעים ומנשה ואפרי' לא באו מצרים כי שם היו ושם נולדו וכתוב א אחריו בשבעי' נפש ירדו אבותיך מצרימה ואלה שניהם לא ירדו ג"כ זה הכתו' לעד כי יעקב נכנס בחשבון כי נפש יש לו והוא ה העקר: ויאסר יוסף· על ידי צווי כמו ויבן שלמה את הבית:

כי

בני רחל אשת יעקב· ובכלן לא נאמר כן אלא שהיתה עיקרו של בית: כל הנפש הבאה ליעקב· שיצאו מארץ כנען לבא למצרים ואין הבאה זו לשון עבר אלא לשון הווה כמו בערב היא באה וכמו והנה רחל בתו באה עם הצאן לפיכך טעמו למטה באל"ף לפי שעדיין לבא מארץ כנען לא היו אלא ששים ושש והשני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעי' הוא לשון עבר לפיכ' טעמו למעלה בבי"ת לפי שמשבאו שם היו ש שבעי' שמצאו שם יוסף ושני בניו ונתוספה להם יוכבד בין ה החומו' ולדברי האומר תאומות נולדו עם השבטים צריכין אנו לומר שמתו לפני י ירידתן למצרי' שהרי לא נמנו כאן ימצאתי בויקרא רבה עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו לשון רבים לפי שהיו עובדין לאלוהות הרבה· יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש לפי שהיו עובדין לאל אחד: להורות לפניו· כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות היאך יתישב בה: לפניו· קודם שיגיע לשם ומדרש אגדה להורו' לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה: ויאסור יוסף מרכבתו· הוא עצמו אסר את הסוסים ל למרכבה להזדרז ל לכבו' אביו: וירא אליו· יוסף נרא' אל אביו: ויבך על צואריו· עוד לשון הרבו' בבכיה וכן כי לא על איש ישים עוד לשון רבוי הוא אינו שם עליו עלילות נוספות על חטאיו אף כאן הרבה והוסיף בבכי יותר על הרגיל אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהיה קור' את שמע: אמותה הפעם· פשוטו כתרגו' ומדרשו סבור הייתי למות שתי מיתו' בעולם הזה ולעולם הבא שנסתלקה ממני שכינה והייתי אומר שיתבעני הקב"ה הוא מיתתך עכשיו שעודך חי לא אמות אלא פעם אחת: ואומרה אליו אחי וגו'· ועוד אומר לו והאנשים רועי צאן וגו': בעבור תשבו בארץ גושן· והיא צריכה לכם שהיא ארץ מרעה וכשתאמרו לו שאין אתם בקיאין במלאכה אחרת ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם:

כי

ישם עהו פוטי פרע ומלכי צדק בעל חנן צפנת פענח· הלין כל כתיב תרין מלין וקריין ואינון חד שמא· תובל קין למדינחאי מלתא חדא כתיב וקריין· למערבאי תרין מלין כתיב וקריין: ו' סבירין ובני וק' ובן וסי' ובן חנניה פלטיה ישעיה· ובן נעריה אליועיני וחזקיה· ובן עזרא יתר ומרד· ובן זרבבל משלם· ובן הלם אחיו

ובני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחתם ובני בריעה חבר ומלכיאל: אלה בני זלפה אשר נתן לבן ללאה בתו ותלד את אלה ליעקב שש עשרה נפש: בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימן: ויולד ליוסף בארץ מצרים אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן און את מנשה ואת אפרים: ובני בנימן בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד: אלה בני רחל אשר ילד ליעקב כל נפש ארבעה עשר: ובני דן חשים: ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם: אלה בני בלהה אשר נתן לבן לרחל בתו ותלד את אלה ליעקב כל נפש שבעה: כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי ירכו מלבד נשי בני יעקב כל נפש ששים ושש: ובני יוסף אשר ילד לו במצרים נפש שנים כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים: ס

ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורת לפניו גשנה ויבאו ארצה גשן: ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גשנה וירא אליו ויפל על צואריו ויבך על צואריו עוד: ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי: ויאמר יוסף אל אחיו ואל בית אביו אעלה ואגידה לפרעה ואמרה אליו אחי ובית אבי אשר בארץ כנען באו אלי: והאנשים רעי צאן כי אנשי מקנה היו וצאנם ובקרם וכל אשר להם הביאו: והיה כי יקרא לכם פרעה ואמר מה מעשיכם: ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך מנעורינו ועד עתה גם אנחנו גם אבתינו בעבור תשבו בארץ גשן

ו ובני אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחתהון בנוי בריעה חבר ומלכיאל: אילין בני זלפה דיהב לבן ללאה ברתיה וילידת ית אילין ליעקב שיתא עשר נפשן: בני רחל איתת יעקב יוסף ובנימן: ואתילידו ליוסף בארעא דמצרים דילידת ליה אסנת בת פוטיפרע רבא דאון ית מנשה וית אפרים: ובני בנימן בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד: אילין בני רחל דאתילידו ליעקב כל נפשתא ארבעת עשר: ובני דן חשים: ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם: אילין בני בלהה דיהב לבן לרחל ברתיה וילידת ית אילין ליעקב כל נפשתא שבע: כל נפשתא דעלא ליעקב למצרים נפקי ירכיה בר מנשי בני יעקב כל נפשתא שתין ושית: ובני יוסף דאתילידו ליה במצרים נפשתא תרתין כל נפשתא לבית יעקב דעלא למצרים שבעין:

וית יהודה שלח קדמוהי לות יוסף לפנאה קדמוהי לגשן ואתו לארעא דגשן: וטקיס יוסף רתיכוהי וסליק לקדמות ישראל אבוהי לגשן ואתחזי ליה ונפל על צוורוהי ובכא על צוורוהי עוד: ואמר ישראל ליוסף אילו אנא מאית זמנא הדא מנחם אנא בתר דחזיתינון לאפך ארי עד כען קיים את: ואמר יוסף לאחוהי ולבית אבוהי איסק ואחוי לפרעה ואימר ליה אחי ובית אבא דבארעא דכנען אתו לותי: וגבריא רען ענא ארי גברי מרי גיתי הוו ועניהון ותוריהון וכל דילהון איתיאו: ויהי ארי יקרי לכון פרעה ויימר מה עובדיכון: ותימרון גברי מרי גיתי הוו עבדך מזעירנא ועד כען אף אנחנא אף אבהתנא בדיל דתיתבון בארעא דגשן

מסרה

צופח· ובן יהונתן מריב בעל· וד' סבירין וכן וקרי' ובני וסי' ובני דן חשים· ובני פלוא אליאב· ובני איתן עזריה· ובני אולם כרן: חשים ב' בהרי לישני וסי' ובני דן חשים· ואנחנו נחלץ חשים: הבאה ג' בטעם מלרע וסי' כל נפש הבאה· ובני ישראל למספר'· ויאמרו כל העם אשר בשער· וג' מלעיל מסר פרשת וירא: ואת יהודה ג' וסי' שלח לך מנה· ואת יהודה וירושלם: גשנה ב' וחס' וסי' ואת יהוד' שלח· ויאסר יוסף מרכבתו: ויאסר ג' מסר פרשת מקץ: והאנשים ח' ר"פ וסי' והאנשים רעי צאן· והאנשים אשר עלו עמו· אשר שלח משה· טבים לנו מאד· רדפו אחריהם· ינחשו וימהרו· עשים באמונה· אשר לא מהו· וא' האנשים האלה שלמים: מנעורינו ג' ומלאים וסי' ואברהם אנשי מקנה היו· והבשת אכלה את יגיע· נשכבה בבשתנו: אבותינו ח' מלאים וסי' גם אנחנו גם אבותינו· תני' דפסוק· והבשת אכלה· נשכב' בבשתנו· ידענו יי' רשענו· יי' עזי ומעזי· ירא אלהי אבותינו· והנה נפלו אבותינו· על אשר לא שברו אבותינו· ור' ל יהושע ושפטים ותהלים דכו' מלאים בבא חס' בך בטחו אבתינו:

כי תועבת מצרים כל רועה צאן · לפי שהם להם אלוהות : ומקצה אחיו · מן הפחותים שבהם לגבורה שאין נראים גבורים שאם יראה אותם גבורים יעשה אותם אנשי מלחמתו · ואלה הם ראובן שמעון לוי יששכר ובנימין אותן שלא כפל משה שמותם כשברכן אבל שמות הגבורים כפל וזאת ליהודה שמע ה׳ קול יהודה ולגד אמר ברוך מרחיב גד ולנפתלי אמר נפתלי ולדן אמר דן וכן לזבולון וכן לאשר זהו לשון ברא״שי׳ רבה שהיא אגדת ארץ ישרא׳ אבל בתלמוד בבלי שלנו מצינו שאותן שכפל משה שמותן הם החלשים ואותן הביא לפני פרעה ויהודה שהוכפל שמו לא הוכפל משום חלשות אלא טעם יש בדבר כדאיתא בבבא קמא ובבריתא דספרי שנינו בה כזאת הברכה כמו תלמוד שלנו : אנשי חיל · בקיאין באומנותם לרעות צאן : על אשר לי · על צאן שלי : ויברך יעקב · היא שאילת שלום כדרך כל הנראים לפני המלכים לפרקים שלודי״ר בלעז : שני מגורי · ימי גרותי כל ימי הייתי גר בארץ ולא הטיבו בטובה : ויברך יעקב · כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מברכים אותם ונוטלים רשות ומה ברכה ברכו שיעלה נילוס לרגליו לפי שאין מצרים שותה מי גשמים אלא נילוס עולה ומשקה ומברכתו של יעקב ואילך היה פרעה בא על נילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ תנחומא : רעמסס · מארץ גושן היא : לפי הטף · לפי הצריך לכל בני ביתם : ולחם אין בכל הארץ · חוזר לענין הראשון לתחלת שני הרעב : ותלה · כמו ותלאה לשון עיפות כתרגומו ודומה לו כמתלהלה היורה זקים : בשבר אשר הם שוברים · נותנין לו את הכסף : אפס

רעה ד׳ קמץ כתיב ה׳ וסי׳ ויהי הבל רעה צאן · כי תעבת מצרים כל · רעה צאן עבדיך · רעה ישר׳ האזינה : ה׳ פסוקי׳ מתחלפים ומטעים וסי׳ ויהי רעב בארץ · וכל הארץ באו מצרימה · ויבאו בני ישראל לשבור בתוך · ויאמרו אל פרעה לגור · ולחם אין בכל · קדמ׳ כי כבד הרעב בארץ · תנ׳ כי חזק הרעב בכל הארץ · תליהא כי

כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל רֹעֵה צֹאן׃ מז וַיָּבֹא יוֹסֵף וַיַּגֵּד לְפַרְעֹה וַיֹּאמֶר אָבִי וְאַחַי וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם בָּאוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנָּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃ וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיַּצִּגֵם לִפְנֵי פַרְעֹה׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל אֶחָיו מַה מַּעֲשֵׂיכֶם וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה רֹעֵה צֹאן עֲבָדֶיךָ גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲבוֹתֵינוּ׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ וְאַחֶיךָ בָּאוּ אֵלֶיךָ׃ אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הִוא בְּמֵיטַב הָאָרֶץ הוֹשֵׁב אֶת אָבִיךָ וְאֶת אַחֶיךָ יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְאִם יָדַעְתָּ וְיֶשׁ בָּם אַנְשֵׁי חַיִל וְשַׂמְתָּם שָׂרֵי מִקְנֶה עַל אֲשֶׁר לִי׃ וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פַּרְעֹה׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל יַעֲקֹב כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פַּרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה מְעַט וְרָעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלֹא הִשִּׂיגוּ אֶת יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אֲבֹתַי בִּימֵי מְגוּרֵיהֶם׃ וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פַּרְעֹה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פַרְעֹה׃ וַיּוֹשֵׁב יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אֶחָיו וַיִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמֵיטַב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ רַעְמְסֵס כַּאֲשֶׁר צִוָּה פַרְעֹה׃ וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אֶחָיו וְאֵת כָּל בֵּית אָבִיו לֶחֶם לְפִי הַטָּף׃ וְלֶחֶם אֵין בְּכָל הָאָרֶץ כִּי כָבֵד הָרָעָב מְאֹד וַתֵּלַהּ אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנַעַן מִפְּנֵי הָרָעָב׃ וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵם שֹׁבְרִים וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַרְעֹה׃ וַיִּתֹּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ כָל מִצְרַיִם אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר הָבָה לָּנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוּת נֶגְדֶּךָ

אֲרֵי מְרַחֲקִין מִצְרָאֵי כָּל רָעֵי עָנָא׃ וַאֲתָא יוֹסֵף וְחַוִּי לְפַרְעֹה וַאֲמַר אַבָּא וְאַחַי וְעָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן וְכָל דִּלְהוֹן אֲתוֹ מֵאַרְעָא דִכְנָעַן וְהָא אִנּוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן׃ וּמִקְצָת אֲחוֹהִי דְּבַר חַמְשָׁא גוּבְרִין וַאֲקֵימִנּוּן קֳדָם פַּרְעֹה׃ וַאֲמַר פַּרְעֹה לַאֲחוֹהִי מָה עוֹבָדֵיכוֹן וַאֲמַרוּ לְפַרְעֹה רָעֵן עָנָא עַבְדָּךְ אַף אֲנַחְנָא אַף אֲבָהָתָנָא׃ וַאֲמַרוּ לְפַרְעֹה לְאִתּוֹתָבָא בְּאַרְעָא אֲתֵינָא אֲרֵי לֵית רַעְיָא לְעָנָא דִּי לְעַבְדָּךְ אֲרֵי תְקֵיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וּכְעַן יִתְבוּן כְּעַן עַבְדָּךְ בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן׃ וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף לְמֵימַר אֲבוּךְ וַאֲחָךְ אֲתוֹ לְוָתָךְ׃ אַרְעָא דְמִצְרַיִם קֳדָמָךְ הִיא בִּדְשַׁפִּיר בְּאַרְעָא אוֹתֵיב יָת אֲבוּךְ וְיָת אֲחָךְ יִתְבוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן וְאִם יְדַעְתְּ וְאִית בְּהוֹן גֻּבְרִין דְּחֵילָא וּתְמַנֵּינוּן רַבָּנֵי גֵיתָא עַל דִּילִי׃ וְאַיְתִי יוֹסֵף יָת יַעֲקֹב אֲבוּהִי וַאֲקֵימִנֵּיהּ קֳדָם פַּרְעֹה וּבָרִיךְ יַעֲקֹב יָת פַּרְעֹה׃ וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיַעֲקֹב כַּמָּה יוֹמֵי שְׁנֵי חַיָּךְ׃ וַאֲמַר יַעֲקֹב לְפַרְעֹה יוֹמֵי שְׁנֵי תּוֹתָבוּתִי מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין זְעִירִין וּבִישִׁין הֲווֹ יוֹמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלָא אַדְבִּיקוּ יָת יוֹמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אֲבָהָתַי בְּיוֹמֵי תּוֹתָבוּתְהוֹן׃ וּבָרִיךְ יַעֲקֹב יָת פַּרְעֹה וּנְפַק מִן קֳדָם פַּרְעֹה׃ וְאוֹתֵיב יוֹסֵף יָת אֲבוּהִי וְיָת אֲחוֹהִי וִיהַב לְהוֹן אַחְסָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בִּדְשַׁפִּיר בְּאַרְעָא בְּאַרְעָא דְרַעְמְסֵס כְּמָא דְפַקֵּיד פַּרְעֹה׃ וְזָן יוֹסֵף יָת אֲבוּהִי וְיָת אֲחוֹהִי וְיָת כָּל בֵּית אֲבוּהִי לַחְמָא לְפוּם טַפְלָא׃ וְלַחְמָא לֵית בְּכָל אַרְעָא אֲרֵי תְקֵיף כַּפְנָא לַחְדָא וְאִשְׁתַּלְהִי עַמָּא דְאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְעַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן מִן קֳדָם כַּפְנָא׃ וּלְקַט יוֹסֵף יָת כָּל כַּסְפָּא דְאִשְׁתְּכַח בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּבְאַרְעָא דִכְנַעַן בְּעִבּוּרָא דִּי אִנּוּן זָבְנִין וְאַיְתִי יוֹסֵף יָת כַּסְפָּא לְבֵית פַּרְעֹה׃ וּשְׁלִים כַּסְפָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּמֵאַרְעָא דִכְנַעַן וַאֲתוֹ כָל מִצְרָאֵי לְוָת יוֹסֵף לְמֵימַר הַב לָנָא לַחְמָא וּלְמָה נְמוּת לְקִבְלָךְ

אבן עזרא

כי תועבת מצרי׳ כל רועה צאן · לאות כי בימים ההם לא היו המצרים אוכלי׳ בשר ולא יעזבו אדם שיזבח צאן כאשר יעשו היום אנשי הדו ומי שהוא רועה צאן תועבה היא שהוא שותה החלב ואנשי הדו לא יאכלו ולא ישתו כל אשר יצא מחי עד מרגיש עד היום הזה : ארץ גושן · כלל בארץ רעמסס פרט והע״ין נח ולפי דעתי כי רעמסס פתוח העין איככה שהיו דרים שם ישראל כי מערי מסכנות פרעה היתה : שרימקנ׳ · כשום כפרד : ותלה · על משקל ותתע כמתלהלה כמו כמתעתע וטעמו כאדם שלא ידע מה יעשה : ויתום · מפעלי הכפל כמו וידום השמש : הבו

מסרה

ויהי הרעב בארץ כנען · רביע׳ מי כבד הרעב בארץ כנען · חמיש׳ כי כבד הרעב מאד : ישבו ב׳ וסי׳ במסרא רבתא : ארץ י״ג ר״פ מסר בתהלים סימן ס״ו : ואת אחיך ב׳ וסי׳ הושב את אביך · תפקד לשלום : ושמתם ב׳ וסי׳ שרי מקנה · בארון : ויעמדהו ב׳ וחס׳ וסי׳ ויעמדהו לפני פרעה · ויקח את יהושע ויעמדהו לפני אלעז׳ : ימי שני ה׳ וסי׳ ימי שני חיי אברה׳ · יעקב · יעקב · ישמעאל · ויאמר ברזלי : חייך כולם מלאים בר״מא חיך וסי׳ חיך וחי נפשך אם אעזבך : ויושב ל׳ ד׳ מלאים וב׳ חסרים וא׳ מלרע וסי׳ ויושב יוסף את אביו · שם את בני ישראל · שם רעבים · אותם בחלח וחבור׳ דין חס׳ · בערי שמרון · והערים אשר נתן חירם · קדמא מלרע : ואת אחיו ה׳ וסי׳ ויכלכל יוסף · ויושב יוסף את אביו · האומר לאביו ולאמו · וישב אבימלך בארומה · ואקח את יאזניה בן ירמיהו : ואת כל בית ט׳ מסר במלכים ב׳ סימן ס״ה : ולחם ד׳ ר״פ וסי׳ ולחם אין בכל הארץ · ולחם מצות וחלות · ולחם וקלי וכרמל · ולחם משמים נתת להם : ובארץ ה׳ וסי׳ וילקט יוסף · ובארץ שלום אתה בוטח · בערי ההר ובערי השפלה · בנוף ובארץ פתרוס · ובארץ הרחבה והשמנה :

אפס· כתרגומו שלים: וינהלם· כמו וינהגם ודומה לו אין מנהל לה על מי מנוחות ינהלני: בשנה השנית· לשני הרעב: כי אם תם הכסף· כי אשר תם הכסף והמקנה ובא הכל אל יד אדני בלתי גוייתנו: ותן זרע לזרוע האדמה. ואע״פ שאמר יוסף ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר מכיון שבא יעקב למצרים באה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב וכן שנינו בתוספתא דסוטה: לא תשם· לא תהא שממה לא תבור לשון שדה בור שאינו חרוש: ותהי הארץ לפרעה· קנויה לו: ואת העם העביר יוסף· מעיר לעיר לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ והושיב של עיר זו בחברתה ולא הוצרך הכתוב לכתוב זאת אלא להודיעך שבחו של יוסף שנתכוון להסיר חרפה מעל אחיו שלא יהו קורין אותו גולים: מקצה גבול מצרים וגו׳· כן עשה לכל הערים אשר במלכותו מצרים מקצה גבולה ועד קצה גבולה: הכהנים· הכומרים כל לשון כהן משרת לאלהות הוא חוץ מאותן שהם לשון גדולה כגון כהן מדין כהן און: חק לכהנים· חק כך וכך לחם ליום: הא· כמו הנה: לזרע השדה· שבכל שנה: ולאשר בבתיכם· ולאכול העבדים והשפחות אשר בבתיכם: טפכם· בנים קטנים: נמצא חן· לעשות לנו זאת כמו שאמרת והיינו עבדים לפרעה להעלות לו המס הזה בכל שנה: לחק שלא יעבור: וישב ישראל בארץ מצרים· והיכן בארץ גשן שהיא מארץ מצרים:

חסלת ויגש

אבן עזרא

הבו׳ היה ה״א ראוי להיותו נע בפתח וחטף: אפס כסף· פועל עבר כמו כי ירא לשבת בשער ואל תתמה שיאמר לשון מות על האדמה כי הפך זה ואתה מחיה אתכלם:

תשם· מגזרת והבמות תישמנה ותשקלו תדע שמאנו בדרש כי נסתלק הרעב בזכות יעקב ויתכן שהיה הרעב שלש שנים ולא היו כמו הד׳ שעברו: ואת העם העביר· העתיק כל אחד ממקומו ויש אומרים כי על אנשי ערך מצרים דבר הכתוב שהעבירם מהמדינה לערי׳ כדי לעבוד את האדמה: הכהנים· הם כדברי המתרגם ארמית: ויאחזו בה· שקנו שם אחזה:

חסלת ויגש

אפס ד׳ וסי׳ כי אפס כסף· אם אפס כסף· אפס וקץ כלה שד· כי אפס עריץ וכלה לץ· והד האפס לנצח חסדו: וינהלם ב׳ וסי׳ בלחם· וינהלם כבכיב· ד״ה: בלחם ו׳ דגש מכר פרשת חוקת התורה: במקום ד׳ הס׳ מסר בוישלח: ותתם ב׳ וסי׳ ותתם השנה ההוא· ותתם מלאכת העבדים: ומקנה ג׳ קמצין מסר בבראשית:

ארי שלים כספא: ואמר יוסף הבו גיתיכון ואתן לכון בגיתיכון אם שלים כספא: ואיתיאו ית גיתהון לות יוסף ויהב להון יוסף לחמא בסוסותא ובגיתי ענא ובגיתי תורי ובחמרי וזנינון בלחמא בכל גיתיהון בשתא ההיא: ושלימת שתא ההיא ואתו לותיה בשתא תנייתא ואמרו ליה לא נכסי מן רבוני אילהין שלים כספא וגיתי בעירא לות רבוני לא אשתאר קדם ריבוני אילהין גויתנא וארענא: למה נמות לעינך אף אנחנא אף ארענא קני יתנא וית ארענא בלחמא ונהי אנחנא וארענא עבדין לפרעה והב בר זרע ונחי ולא נמות וארעא לא תבור: וקנא יוסף ית כל ארעא דמצרים לפרעה ארי זבינו מצראי גבר חקליה ארי תקיף עליהון כפנא והות ארעא לפרעה: וית עמא אעבר יתיה מקרי לקרי מסוף תחום מצרים ועד סופיה: לחוד ארעא כומריא לא קנא ארי חולקא לכומריא מן קדם פרעה ואכלין ית חולקהון דיהב להון פרעה על כן לא זבינו ית ארעהון: ואמר יוסף לעמא הא קניתי יתכון יומא דין וית ארעכון לפרעה הא לכון בר זרע ותזרעון ית ארעא: ויהי באעולי עללתא ותתנון חד מן חמשא לפרעה וארבע חולקין יהון לכון לבר זרע חקלא ולמיכלכון ולאנש בתיכון ולמיכל לטפלכון: ואמרו קיימתנא נשכח רחמין בעיני רבוני ונהי עבדין לפרעה: ושוי יתה יוסף לגזירא עד יומא הדין על ארעא דמצרים דיהון יהבין חד מן חמשא לפרעה לחוד ארעא דכומריא בלחודיהון לא הות לפרעה: ויתיב ישראל בארעא דמצרים בארעא דגשן ואחסינו בה ונפישו וסגיאו לחדא:

כי אפס כסף: ויאמר יוסף הבו מקניכם ואתנה לכם במקניכם אם אפס כסף: ויביאו את מקניהם אל יוסף ויתן להם יוסף לחם בסוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמרים וינהלם בלחם בכל מקנהם בשנה ההוא: ותתם השנה ההוא ויבאו אליו בשנה השנית ויאמרו לו לא נכחד מאדני כי אם תם הכסף ומקנה הבהמה אל אדני לא נשאר לפני אדני בלתי אם גויתנו ואדמתנו: למה נמות לעיניך גם אנחנו גם אדמתנו קנה אתנו ואת אדמתנו בלחם ונהיה אנחנו ואדמתנו עבדים לפרעה ותן זרע ונחיה ולא נמות והאדמה לא תשם: ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה כי מכרו מצרים איש שדהו כי חזק עלהם הרעב ותהי הארץ לפרעה: ואת העם העביר אתו לערים מקצה גבול מצרים ועד קצהו: רק אדמת הכהנים לא קנה כי חק לכהנים מאת פרעה ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה על כן לא מכרו את אדמתם: ויאמר יוסף אל העם הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה הא לכם זרע וזרעתם את האדמה: והיה בתבואת ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידת יהיה לכם לזרע השדה ולאכלכם ולאשר בבתיכם ולאכל לטפכם: ויאמרו החיתנו נמצא חן בעיני אדני והיינו עבדים לפרעה: וישם אתה יוסף לחק עד היום הזה על אדמת מצרים לפרעה לחמש רק אדמת הכהנים לבדם לא היתה לפרעה: וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד: ס

קו׳ יהללאל סימן

מסרה

והאדמה ג׳ וסי׳ לא תשם· לא תתן תשאה: תשם ב׳ א׳ קמץ וא׳ פתח וסי׳ והאדמה לא תשם· למען תשם ארצה מבלא׳· בתר׳ פתח: ויקן ד׳ מסר בוישלח: חזק ה׳ פתחין מסר במקץ: עלהם חד מן י״ג חסרים מסר בריש סידרא: ואת העם י״ב מסר בשלח לך: הא ג׳ וסי׳ הא לכם זרע· הא דרכך בראש נתתי· הא כדי פרזלא לא לא מתערב· אנך: התבואת בתבואת ז׳ וסי׳ והיה בתבואת· כי בכפר· בכסף שני׳ אהר הוכל· וכנגד תבואת שמש· טוב מעט בצדקה· וישאל המלך לאשה· באין אלפים אבוס בר· תבואות כתיב ושארא תבואה כתי׳ ושאר קריי׳ תבאות כתיב: חמישית ג׳ מלאים וסי׳ והיה בתבואת· ואם המקדיש יגאל· וישלח אלי סנבלט כדבר הזה: החיתנו ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ ויאמרו החיתנו נמצא חן· והחיתם את אבי ואת אמי· לו החייתם אתם:

ויחי יעקב. למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. דבר אחר שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו בראשית רבה: ויקרבו ימי ישראל למות. כל מי שנאמרה בו קריבה למות לא הגיע לימי אבותיו: ויקרא לבנו ליוסף. למי שהיה יכולת בידו לעשות: שים נא ידך. והשבע: חסד ואמת. חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול: אל נא תקברני במצרים. סופה להיות עפרה כנים ושאין מתי חוצה לארץ חיין אלא בצער גלגול מחילות ושלא יעשוני מצרים ע"ז: ושכבתי עם אבותי. וי"ו זו מחובר למעלה לתחלת המקרא שים נא ידך תחת ירכי והשבע לי ואני סופי לשכב עם אבותי ואתה תשאני ממצרים ואין לומר ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי במערה שהרי כתיב אחריו ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם ועוד מצינו בכל מקום לשון שכיבה עם אבותיו היא הגויעה ולא הקבורה וישכב דוד עם אבותיו ואחר כך ויקבר בעיר דוד: וישתחו ישראל. תעלא בעדניה סגיד ליה: על ראש המטה. הפך עצמו לצד השכינה מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה. דבר אחר על ראש המטה על שהיתה מטתו שלימה ולא היה בה רשע שהרי יוסף מלך הוא ועוד שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו: ויאמר ליוסף. אחד מן המגידים והרי זה מקרא קצר ויש אומרים אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד וכשחלה יעקב בארץ גושן הלך אפרים אצל אביו למצרים להגיד לו: ויקח את שני בניו עמו. כדי שיברכם יעקב לפני מותו: ויגד. המגיד ליעקב ולא פירש מי והרבה מקראות קצרי לשון: ויתחזק ישראל. אמר אע"פי שהוא בני מלך הוא אחלוק לו כבוד מכאן שחולקין כבוד למלכות וכן משה חלק כבוד למלכות וירדו כל עבדיך אלה אלי וכן אליהו וישנס מתניו וגו': ונתתיך לקהל עמים. בשרני שעתידין לצאת ממני עוד קהל ועמים ואע"פי שאמר לי גוי וקהל גוים גוי אמר לי על בנימין קהל גוים הרי שנים לבד מבנימין ושוב לא נולד לי בן למדני שעתיד אחד משבטי ליחלק ועתה אותה מתנה אני נותן לך: הנולדים לך עד באי אליך. לפני באי אליך כלומר שנולדו משפרשת ממני עד שבאתי אצלך: לי הם. בחשבון שאר בניהם ליטול חלק בארץ איש כנגדו: ומולדתך. אם תוליד עוד לא יהיו במנין בני אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה ואע"פי שנחלק הארץ למנין גלגלותם כדכתיב לרב תרבו נחלתו וכל איש ואיש כנגד בשוה חוץ מן הבכורות מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו: ואני בבאי מפדן וגו'. ואף על פי שאני מטריח עליך להוליכני ליקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם: כברת ארץ. מדת ארץ והם אלפים אמה כמדת תחום שבת כדברי רבי משה הדרשן ולא תאמר שעכבו עלי גשמים מלהוליכה ולקברה בחברון עת הגריד היה שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה: ואקברה

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה: ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים: ושכבתי עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך: ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה: פ

ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חלה ויקח את שני בניו עמו את מנשה ואת אפרים: ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך ויתחזק ישראל וישב על המטה: ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי בלוז בארץ כנען ויברך אתי: ויאמר אלי הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחזת עולם: ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי: ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם: ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה

וחיא יעקב בארעא דמצרים שבע עשרי שנין והוו יומי יעקב שני חיוהי מאה וארבעין ושבע שנין: וקריבו יומי ישראל לממת וקרא לבריה ליוסף ואמר ליה אם כען אשכחית רחמין בעינך שוי כען ידך תחות ירכי ותעביד עמי טיבו וקשוט לא כען תקברינני במצרים: ואשכוב עם אבהתי ותטלינני ממצרים ותקברינני בקבורתהון ואמר אנא אעביד כפתגמך: ואמר קיים לי וקיים ליה וסגיד ישראל על ריש ערסא: והוה בתר פתגמיא האלין ואמר ליוסף הא אבוך מרע ודבר ית תרין בנוהי עמיה ית מנשה וית אפרים: וחוי ליעקב ואמר הא ברך יוסף אתי לותך ואתקף ישראל ויתיב על ערסא: ואמר יעקב ליוסף אל שדי איתגלי לי בלוז בארעא דכנען ובריך יתי: ואמר לי הא אנא מפיש לך ומסגי לך ואתנינך לכנשת שבטין ואתן ית ארעא הדא לבנך בתרך אחסנת עלם: וכען תרין בנך דאיתילידו לך בארעא דמצרים עד מיתי לותך למצרים דילי אנון אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהון קדמי: ובנין די תוליד בתריהון דילך יהון על שום אחיהון יתקרון באחסנתהון: ואנא במיתי מפדן מיתת עלי רחל בארעא דכנען באורחא בעוד כרוב ארעא למיעל לאפרת

ויחי ו' דמטעין בתון: קריבה ימי למיתה ג': נ' ט' חס' י"ג בתורה:

ויחי ו' דמטעין בתוקפ' אדם. נח' אברהם. יעקב. דניאל. ישעיה: ברברך חד מן י"ג חס' וס' בסם רבתא ותלת מנהון באוריתא וס' בפרשת ויצא: קריבת ימי למיתה ג' וסים ישראל. הן קרבו ימיך. ויקרבו ימי דוד: ויהי אחרי הדברים ג' מסר פרשת וירא: חלה ח' ז' חס' וחד מל' וסי' ויאמר ליוסף. ותאמר חלה הוא. ואין חלה מכם עלי. ובן הדד מלך מואב. הנה אשת ירבעם. ביזרעאל כי חלה הוא. וחברו דו"ה. ואתה אינך חולה. בהרא מלא וקדמא חס': בניו עמו ד' וסי' ויאמר ליוסף. ויצא מעמך הוא ובניו. ואם לא יגאל באלה. וישב ארנן וירא את המלאך וארבעת בניו עמו: ואת אפרים ב' דס' באו' וס' ויאמר ליוסף הנה אביך חלה. וילד ליוסף בארץ מצרים: ויתחזק ח' מסר בשפטים סי' כ': הנולדי' ב' מלאים וס' ועתה שני בניך הנולדי'. והרגום אנשי גת. בד"ה: ושמעון ד' מסר במקץ: יקראו ב' וס' על שם אחיהם. ומשה איש האלהים בניו: לבא ט' חס' וס' ואני בבאי. ולא יתן המשחית. ממדבר צן עד רחב. מהר ההר התאו לבא חמת. שבע ישר' אתה עובר. כי אתם עברים את הירדן. כי האדם עץ השדה. אל תעצלו ללכת. אם אתם שום תשימון פניכם: כברת ג' וס' ויהי עוד כברת ארץ. ואני בבאי מפדן. וילך מאתו כברת: אפרתה ח' וס' בעוד כברת ארץ. בעוד כברת ארץ. ותקבר בדרך אפרתה. ואתה בית לחם אפרתה צעיר. ואחר מות חצרון. אלה היו בני כלב. ופנואל אבי גדור. יעזר אבי חושה:

יעקב רביעי' התור' וסי' ר' סתית שבספוק בנגד ד' רביעיות של תורה וכזה הסכות רביע אחד:

אבן עזרא

ויהי מקץ

שים נא ידך. מפורש בדברי אליעזר גם חסד ואמת: ושכבתי עם אבותי. כנוי למיתה או יהיה פירושו אל נא תקברני במצרים ואשכב עם אבותי ואיך יהיה זה שתשאני ממצרים ותקברני ב בקבורתם: וישתחו ישראל. שחלק כבוד למלכות והנכון בעיני שנתן שבח לשם ואין זה כהשתחויות אברהם כי שם מפורש לבני חת: ויאמ' האומ' ליוסף וכן אשר ילדה אותה ללוי במצרים: ויגד. המגיד ליעקב או האומר ליוסף או היה שליח מיעקב. וטעם הנני מפרך על דעת הגאון שאמ' ליהשם הנני מפרך וכן לא נולד לי רק מתה רחל ועתה ידעתי כי בעבור בניך הנולדים לך אמר הנני מפרך וזה הפירוש אין לו טעם וריח כי מה הפרש בין בני יוסף ובין בני ראובן ועוד כי בנימן נולד לו אחר זו הנבואה והנכון בעיני שאמר השם אמר לי כי ארץ כנען תהיה לזרעי אחזת עולם ואני אתן לך בנחלת ה הארץ הבכורה ויקחו אפרים ומנשה חלקם בארץ כאשר יקח ראובן ושמעון שהם הגדולים מבני ואשר תוליד אחרי אפרים ומנשה יקראו על שם אחיהם הנזכרים שירשו עמם בנחלתם והמפרש שאמר ומולדתך על בני מכיר שיולדו על ברכי יוסף לא ישרו בעיני דבריו כי מה טעם על שם אחיהם ואם יטעון טוען כי לא מצאנו ליוסף בנים אחרים גם זו איננה טענה כי יתכן שהיו ובעבור שירשו עם אחיהם לא הזכירם הכתו' ורבי' כאלה. וטעם ואני בבואי מפדן שמתה רחל פתאום ולא יכלתי להוליכה לקבורה במער' כאשר קברתי לאה ואמר זה ליוסף שלא יחר לך שאבקש מאתך אשר שלא עשיתי לכבוד אמך: ואחר

רשי

ולקברה שם. ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדבור קברתיה שם שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבוזראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנאמר קול ברמה נשמע וגו' והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם. ואונקלוס תרגם כרוב ארעא כדי שעור חרישת יום. ואני אומר שהיה להם קצב שהיו קורין אותו כדי מחרישה אחת קרוי' אחת בלע"ז כדאמרי' כרוב ותני כמה דמסיק תעלא מבי כרבא: וירא ישראל את בני יוסף. בקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה: ויאמר מי אלה. מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה: בזה. הרא' לו שטר אירוסין ושטר כתובה ובקש יוסף רחמי' על הדבר ונחה עליו רוח הקדש: ויאמר קחם נא אלי ואברכם. זהו שאמר הכתו' ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו תרגלתי רוחי ביעקב בשביל אפרים עד שלקחם על זרועותיו: לא פללתי. לא מלאני לבי לחשוב מחשבה שאראה פניך עוד: פללתי. לשון מחשבה כמו הביאי עצה עשי פלילה: ויוצא יוסף אותם. לאחר שנשקם הוציאם יוסף מעם ברכיו כדי ליטלם זה לימין וזה לשמאל לסמוך ידיו עליהם ולברכם: וישתחו לאפיו. כשחזר לאחוריו מלפני אביו: את אפרים בימינו משמאל ישראל. הבא לקראת חברו ימינו כנגד שמאל חברו וכיון שיהא הבכור מיומן לברכה: שכל את ידיו. כתרגומו אחכימינון בהשכל וחכמ' השכיל את ידיו לכך ומדעת כי יודע היה כי מנשה הבכור ואעפ"כ לא שת ימינו עליו: המלאך הגואל אותי. מלאך הרגיל להשתלח אלי בצרתי כענין שנאמר ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו' אנכי האל בית אל: יברך את הנערים. מנשה ואפרים: וידגו. כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם: ויתמוך יד אביו. הרימה מעל ראש בנו ותמכה בידו: ידעתי בני ידעתי. שהוא הבכור. וגם הוא יהיה לעם ויגדל. שעתיד גדעון לצאת ממנו שהקב"ה עושה נס על ידו: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל: וזרעו יהיה מלא הגוים. כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו כשיעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון: בך יברך ישראל. הבא לברך את בניו יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה: וישם את אפרים. בברכתו לפני מנשה. להקדימו בדגלים ובחנוכת הנשיאי'

ואני

אפרת ב' זקף קמץ ומב' ליש' וסי' בדרך אפרת · ואת אפרת · דו"ה : לי אלהים י"א כסר בבלב' א' סי' ב' : ועיני י' מסר באיוב סימן י"א · והוא חד מן ג' ר"פ דרישהון ועיני כסר בויצא · והוא חד מן י"ב זוגין מן ג' ג' ר"פ נסבין ו' בריש תיבותא וכל קרי' לא נסבין ו' וסי' במס' רבת' : ויגש ה' כסר בתולדת : ויוצא י"ב מלאים וסי' במס' רבת' : וישת ז'

ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית לחם: וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה: ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ויאמר קחם נא אלי ואברכם: ועיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות ויגש אתם אליו וישק להם ויחבק להם: ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אתי אלהים גם את זרעך: ויוצא יוסף אתם מעם ברכיו וישתחו לאפיו ארצה: ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש אליו: וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שכל את ידיו כי מנשה הבכור: ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבתי לפניו אברהם ויצחק האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה: המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע בעיניו ויתמך יד אביו להסיר אתה מעל ראש אפרים על ראש מנשה: ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי כי זה הבכר שים ימינך על ראשו: וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים: ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה: ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבתיכם:

וקברתה תמן באורח אפרת היא בית לחם: וחזא ישראל ית בני יוסף ואמר מן אלין: ואמר יוסף לאבוהי בני אינון די יהב לי יי הכא ואמר קריבנון כען לותי ואבריכינון: ועיני ישראל יקרן מסיבו לא יכיל למחזי וקריב יתהון לותיה ונשיק להון וגפיף להון: ואמר ישראל ליוסף למחזי אפך לא סברית והא אחזי יתי יי אף ית בנך: ואפיק יוסף יתהון מן קדמוהי וסגיד על אפוהי על ארעא: ודבר יוסף ית תרויהון ית אפרים בימיניה מסמאלא דישראל וית מנשה בסמליה מימינא דישראל וקריב לותיה: ואושיט ישראל ית ימיניה ושוי על רישא דאפרים והוא זעירא וית סמליה על רישא דמנשה אחכימינון לידוהי ארי מנשה בוכרא: ובריך ית יוסף ואמר יי די פלחו אבהתי קדמוהי אברהם ויצחק יי דזן יתי מדאיתני עד יומא הדין: מלאכא די פרק יתי מכל בישא יבריך ית עולימיא ויתקרי בהון שמי ושום אבהתי אברהם ויצחק וכנוני ימא יסגון בגו בני אנשא על ארעא: וחזא יוסף ארי שוי אבוהי יד ימיניה על רישא דאפרים ובאיש בעינוהי וסעדה לידא דאבוהי לאעדאה יתה מעל רישא דאפרים לאנחותה על רישא דמנשה: ואמר יוסף לאבוהי לא כן אבא ארי דין בוכרא שוי ימינך על רישיה: וסריב אבוהי ואמר ידענא ברי ידענא אף הוא יהי לעמא ואף הוא יסגי וברם אחוהי זעירא יסגי מניה ובנוהי יהון שליטין בעממיא: ובריכינון ביומא ההוא למימר בך יברך ישראל למימר ישוינך יי כאפרים וכמנשה ושוי ית אפרים קדם מנשה: ואמר ישראל ליוסף הא אנא מאית ויהי מימרא דיי בסעדכון ויתיב יתכון לארעא דאבהתכון:

אבן עזרא

ואחר שאמר וירא ישראל את בני יוסף איך יאמר לא יוכל לראות רק טעמו לראות היטב שיכירם: ויוצא יוסף מעם ברכיו. מאחר בריך להיו וטעם מעם ברכיו כי הוא יושב על המטה. וטעם לא פללתי לא דנתי בלבי מגזרת פלילים: ויקח יוסף. וכבר לקח וכבר הראיתיך רבים כאלה: שכל את ידיו. כאילו ידיו השכילו מה שהוא רוצה לעשות: כי מנשה הבכור. אף על פי שמנשה הוא הבכור וכן כי עם קשה עורף ורבי' כן. וטעם המלאך הגואל אותי בפרשת ואלה שמות: ויקרא בהם שמי. כי הנה כל ישראל יקראו אפרים גם יוסף גם אמר הכתוב רחל מבכה על בניה כי היא היתה עקר מחשבתו על כן אמר הכתוב בני רחל אשת יעקב וכאשר ילדה רחל מיד אמר ללבן שלחני גם כתקלו הבכורה כי הוא ראשית מחשבתו ואחר שלא היה ראובן ראוי לבכורה היה יוסף שהוא פטר רחם ולא דן וגד כי הם בני השפחות. והימין נכבד מהשמאל ויותר תקיף: מלא הגוים. גוים רבים יצאו ממנו: בך יברך ישר'. כל בני ישראל: וישם את אפרי'. בדבור הברכ':

שכם

מסרה

מסר בפרשת ויצא : וישתחו ג' חס' וסי' ויוצא יוסף אתם מעם ברכיו · ויקד וישתחו · דבלעם · ואחימעץ ותרי הש' · ואת מנשה ב' וסי' משנה י · ותהי על יפתח רוח : המלאך ט"ו ר"פ משמשין ה"א ולית דכוותהון וס' מניהון המלאך הגואל · הכהן המחטא · הקרב את קרבנו · הנגע במת · הארץ אשר הכה יי' · האנשים האלה שלמים · האיש' הרך בך · הנער בא · השיב יי' עליך · הנפש החטאת · הבית אשר אתה בונה · הסיר יי' משפטיך · המלך יתאבל · היה יי' באויב · הביא בכליותי : גאל הגאל כולם חס' במ"ב מלא' וסי' ובא לציון גואל · הגואל משחת חייכי : ויקרא ב' וסי' בהם שמי · שמו בישראל : לא כן י"ט מסר במסר' רבת' : וגם הוא ז' כסר בויורא בלק : וזרעו ז' מסר בוירא בלק : לאמר ג' מלא' וסי' ויברכם ביום ההוא קדמ' דפסוק ·

הביוצר הזה לא אוכל · אם תפרו את בריתי : ישמך ב' וחס' וסי' אלהים כאפרים · כצדקיהו וכאחב : אנכי מת ד' וסי' ויאמ' ישר' אל יוסף · אבי השביעני לאמר · ויאמר יוסף אל אחיו · כי אנכי מת בארץ :

רשי

ואני נתתי לך· אתה טורח להתעסק בקבורתי וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה ואי זו זו שכם שנאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים קברו בשכם: שכם אחד על אחיך· שכם ממש היא תהיה לך חלק אחד יתירה על אחיך: בחרבי ובקשתי· כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן· ד״א שכם אחד היא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים ושכם לשון חלק הוא והרבה יש לו דומים במקרא אחלקה שכם כי תשיתמו שכם תשית שוכמי לפני חלקים דרך ירצחו שכמה· איש חלקו לעברו שכם אחד: אשר לקחתי מיד האמורי· מיד עשו שעשה מעשה אמורי· דבר אחר שהי׳ צד אביו באמרי פיו: בחרבי ובקשתי· היא חכמתו ותפלתו: ואגידה לכם· בקש לגלות את הקץ ונסתלק׳ ממנו שכינה והתחיל אומר דברים אחרים: ראשית אוני· היא טיפה ראשונה שלא ראה קרי מימיו: אוני· כוחי: כמו מצאתי און לי מרוב אונים ולאין אונים: יתר שאת· ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה לשון נשיאות כפים: ויתר עז· במלכות כמו ויתן עז למלכו ומי גרם לך להפסיד כל אלה:

אבן עזרא

שכם אחד· יש אומרים כי על עיר שכם רמז שגם היא היתה לבני יוסף· וטעם בחרבי ובקשתי על הפסח כאשר אמר דוד מגני וקרן ישעי והנכון בעיני שפי׳ שכם אחר חלק אחד והוא משפחת על שכמם ולעבדו שכם אחד: על אחיך· נוסף על אחיך· וטעם אשר לקחתי אשר יקחו ישרא׳ בחרבם ובקשתם והזכיר האמורי בעבור שאין בשבעה גוים חזק כמוהו הלא תראה את׳ שהרגו שני מלכי האמורי הגדולי׳ אמר יהושע לתת אותנו ביד האמורי ואל תתמה על מלת לקחתי כי לאחר שהשם נתנה נפה לאברהם הם יחשבו שהיא שלהם וכן נאמר ליעקב לך אתננה ולזרעך: את אשר יקרא אתכם· דבר הנביא לעתיד ותעו האומרים שהם ברכות בעבור שמצאו בסוף ויברך אות׳ ואיה ברכת ראובן ושמעון ולוי ועל דרך הנבואה אמר וזאת אשר דבר להם אביהם ואח׳ כן ברך אותם ולא הזכיר הכתוב הברכות: ראובן בכורי אתה כחי· בך נראה בתחלה כחי והבכור יקרא ראשי׳ און וכמוהו ראשית אונים: יתר שאת· ראוי היית ליתרון על הכל שתהי׳ נשא: ויתר עז· כפול בטעם כדרך כל הנבואות ופי׳ עז תקיף: פחז· בעבור שפחזת כמים: אל תותר· לא יהיה לך יתרון והיה ראוי להיות לו תותר בשורק הוי״ו ואחרי׳ אמרו רק את׳ פחזת כמים הנשפכים ולא הותרת כ כלום רק על דעתי שלא תמצא מלת אל רק במקום צווי ואע״פי שנמצא ודרך כתיבה אל תות ואיננו צווי ופי׳ אל תבקש יתרון אפי׳ פחז כמי׳ ויהיה משקל תותר זכור מלחמה אל תוסף והנאון אמר אפי׳ דבר רק כמי׳ לא יהיה לך יתרון ופחז מגזרת אנשים רקים ופחזים ואין פוחזים הפוך: אז חללת מיום שחללת נסתלק

ואני נתתי לך שכם אחד על־אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי: פ

ויקרא יעקב אל־בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר־יקרא אתכם באחרית הימים: הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל־ישראל אביכם: ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז: פחז כמים אל־תותר כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה: פ

שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרתיהם: בסדם אל־תבא נפשי בקהלם אל־תחד כבדי כי באפם הרגו איש וברצנם עקרו־שור:

ואנא יהבית לך חולק חד יתיר על אחך די נסיבית מידא דאמוראה בצלותי ובבעותי: וקרא יעקב לבנוהי ואמר אתכנשו ואחוי לכון ית די יערע יתכון בסוף יומיא: אתכנשו ושמעו בני יעקב וקבילו אולפן מן ישראל אבוכון: ראובן בוכרי את חילי וריש תוקפי לך הוה חזי למסב תלתא חולקין בכירותא כהונתא ומלכותא: על דאזלתא לקביל אפך הא כמיא ברם לא אהניתא חולק יתיר לא תסב ארי סליקתא בית משכבי אבוך בכן אחלתא לשוויי ברי סליקתא: שמעון ולוי אחין גברין גיברין בארע תותבותהון עבדו גבורא: ברזיהון לא הות נפשי באתכנושיהון למהך לא נחתית מן יקרי ארי ברוגזהון קטלו קטול וברעותהון תרעו שור סנאה:

ואספו ו׳ וסי׳ ואגידה· הגידו ביהודה· אבר לצפן תני· על מה אנחנו ישבים· השמיעו על ארמנות· אמר לצפור כל כנף: אל ישר׳ ז׳ וסי׳ ויאמר יהודה אל ישראל אביו· הקבצו ושמעו· והנה קבתם תחת· ויאמר שמואל אל שאול· וישמעו פלשתים כי התקבצו· ואלה הדברים אשר דבר יי׳· משא דבר יי׳ אל ישר׳ ביד מלאכי·

וכל משתתיך למלך דכוו׳ אל ישראל בב״א על ישראל וסי׳ ראמר נתן אל דוד אתה האיש: בכרי ב׳ בטעם לעיל וסי׳ ראובן בכרי אתה· ואפרים בכרי הוא: אתה י״ז בטעם לעיל מסור במסרא רבתא: וראשית חד מן ו׳ מסר ביחזקאל סימן מ״ד: בסדם ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ בסדם אל תבא נפשי· ונגלה יסדו· לנטע שמים· ויסדיה אגלה· הא יסר המעלה מבבל· ותאכל יסדתיה: תבא י׳ו חסרים בסר באיוב סימן א׳: תחד ב׳ וסי׳ בקהלם· אתם בקבורה: וברצנם ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ עקרו שור· אם עלה קרבנו מן׳ ראיתי את האיל מנגח· ועשה כרצנו והגדיל· וכל לרצנכם דכות׳:

רשי

פחז כמים· הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם לכך אל תותר אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך ומהו הפחז אשר פחזת כי עלית משכבי אביך אז חללת אותו שעלה על יצועי שם שכינה שהיה דרכו להיות עולה על יצועי: פחז· שם דבר הוא לפיכך טעמו למעלה וכלו נקוד פתח ואילו היה לשו׳ עבר היה נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה: יצועי· לשון משכב על שם שמציעים אותו על ידי לברין וסדינין והרבה דומים לו אם אעלה על ערש יצועי אם זכרתיך על יצועי: שמעון ולוי אחי׳. בעצה אחת על שכם ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונהרגהו מי הם תאמר ראובן או יהודה הרי לא הסכימו בהריגתו אם תאמר בני השפחות הרי לא היתה שנאתן שלמ׳ שנאמר והוא נער את בני בלהה יששכר וזבולו׳ לא היו מדברי׳ בפני אחיהם הגדולים מהם על כרחך שמעון ולוי הם שקראם אביהם אחים: כלי חמס. אומנות זו של רציחה חמס הוא בידיהם מברכת עשו היא זו אומנות שלו היא ואתם חמסתם אותה הימנו: מכרותיהם. לשון כלי זיין הסיף בלשון יוני מכי״ר תנחומא. דבר אחר מכרותיהם בארץ מגורתם נהגו עצמן בכלי חמס כמו מכורותיך ומולדותיך וזהו תרגום של אנקלוס: בסודם אל תבוא נפשי. זה מעשה זמרי כשנתקבצו שבטו של שמעון להביא את המדינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך אל יזכר שמי בדבר זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ולא כתב בן יעקב: ובקהלם. כשיקהיל קרח שהוא משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן אל תחד כבודי שם אל יתיחד עמהם שמי שנאמר קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימי׳ כשנתיחסו בני קרח על הדוכן נאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל: אל תחד כבודי. כבוד לשון זכר הוא ועל כרחך אתה צריך לפרש כמדבר אל הכבוד ואומר אתה כבודי אל תתיחד עמהם כמו לא תחד אתם בקבורה: כי באפם הרגו איש. אלו חמור ואנשי שכם ואינן חשובים כלם אלא כאיש אחד וכן הוא אומר בגדעון והכית את מדין כאיש אחד וכן במצרים סוס ורוכבו רמה בים זהו מדרשו ופשוטו אנשים הרבה קורא איש כל אחד לעצמו באפם הרגו כל איש שכעסו עליו וכן וילמד לטרף טרף אדם אכל: וברצונם עקרו שור. רצו לעקור את יוסף שנקרא שור שנאמר בכור שורו הדר לו. עקרו אשריי״ר בלע״ז לשון ואת סוסיהם תעקר: ארור

אבן עזרא

יצועי כאילו אמר עלה מעלי גם תמצא מלת עלה כרת כמו אומר אליו תעלני בחצי ימי וזאת הפרשה מפורשת בדברי הימי׳ ובא ללו יצועי אביו ואמר על יהודה שהוא הנגיד והבכורה ליוסף וי״מ ולא להתייחש לבכורה שיהא תחלת המספר מראובן: שמעון ולוי אחים· בעבור מעשה שכם: מכרותיהם· י״א מן הכרת פניהם ואיננו נכון בדקדוק וי״א קניניהם כמו תמכרו מאתם ואין תכרו כי אם מלשון חפירה וי״א מלשון מכירה שמכרו עצמם כמו עם חרף נפשו למות והנכו׳ בעיני שהוא מגזרת מכורותיך והוא חסר בי״ת כמו הנמצא בית יי׳ אשר צויתי מעון והטעם על החמס שעשו שאחר שהכניסו אנשי שכם בברית הרגום במרמה: בסודם אל תבא נפשי· אמר רב אהרן שפי׳ אל תבא נפשי כמו ובא השמש והטעם שלא ארצה להיות חוץ מעצתם והנה פירושו הפך הדבר כי מה טעם לכלי חמס והלא אמר לשניהם עכרתם אותי ובאמת כי הסתכן יעקב וביתו על ידם לולי חתת אלהים היו מסבבים להשחית הכל וכן פי׳ ארור אפם וברצונם עקרו שור ארור כי אפם עז ואלה פירושים קרים· בסודם אל תבא נפשי אר״ משה הכהן ז״ל כי כבודי כמו נפשי ורבים בספר תהלות כמוהו ויפה פי׳ כי הטעם הוא כפול כדרך הנבואות שאל אביך מה אקוב והנה בסודם כמו בקהלם ותבא כמו תחד ונפשי כמו כבודי ויאמר רבי יהודה בן בלעם הספרדי שטעה רבי משה כי כבוד הנפש הוא הגוף כמו עדי בגואר כטעם המשביע בטוב עדיך וראייתו וכבודי לעפר ישכן סלה ואני אומר שר׳ יהודה טעה כי הנה הכתוב אומר למען יזמרך כבוד לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי שהוא הגוף וזה כבודי לעפר הוא על דרך משל שיכניע נפשו עד העפר שאין למטה הימנו והנה אתן לו שר כאמן והוא דבקה לעפר נפשי: תחד· מלשון יחד ועל דעת רבי משה הכהן המדקדק ז״ל שהכח הנעלם תחת אל״ף אחד וכן אמר על לא תאשם· וטעם בסודם כמו בהוסדם יחד עלי אחר שכליהם הם חמס אל תבא נפשי בסודם: הרגו איש· שם המין כמו שור וחמור והרמז על אנשי עיר שכם: שור· חומה וכן בצעדה עלי שור וכבר בארתי בספר מאזנים כי החולם והשורק יתחלפו זה בזה· ועקרו כמו סוסיהם תעקר וזה אות כי עיר שכם גדולה היתה כי היא מוקפת חומה: ארור

ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל: פ יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך ישתחוו לך בני אביך: גור אריה יהודה מטרף בני עלית כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו: לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים: אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה: חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב: פ

ליט רוגזהון ארי תקיף וחמתהון ארי קשיא אפלגינון ביעקב ואיבדרינון בישראל: יהודה את אודיתא ולא בהיתתא בך יודון אחך ידך תתקף על בעלי דבבך יתבדרון סנאך יהון מחזרין קדל קדמך ויהון מקדמין למשאל בשלמך בני אבוך: שלטון יהי בשריא ובסופא יתרבא מלכא מדבית יהודה ארי מדין קטלא ברי נפשך סליקתא ינוח ישרי בתקוף כאריא וכליתא לית מלכו דתזעזעיניה: לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה וספרא מבני בנוהי עד עלמא עד דייתי משיחא דדיליה היא מלכותא וליה ישתמעון עממיא: יסחר ישראל לקרתיה עמא יבנון הכליה יהון צדיקיא סחור סחור ליה ועבדי אוריתא באולפן עמיה יהי ארגון טב לבושוהי כסותיה מילא מילא צבע זהורי וצבעונין: יסמקון טורוהי בכרמוהי יטופון נעווהי בחמר יחוורן ביקעתיה בעיבור ובעדרי ענא:

עז ב׳ זקפין קמצין וסימ׳ ארור אפם כי עז׳ כי עז גבול בני עמון: ואפיצם ב׳ וסי׳ אחלקם ביעקב׳ ואפיצם בקש עובר: יודוך כולם מלאים בתרין וחד בכ״א חס׳ ו׳ תניין׳ ויודך כי תטיב לך: לא כל ר״פ דבראשית ולא כ״מב לא וסי׳ לא אדני שמעני׳ לא יסור שבט מיהודה: שילה ל׳ כתיב כן וח׳ כתיב שלו וסי׳ והנה חג יי׳ בשלו׳ ותביאהו בית יי׳ שלו׳ כי נגלה שלו׳ ואחיה בן אחיטוב׳ כאשר עשיתי לשלו׳ מדוע נבית בשם יי׳ ויבאו אנשים משכם׳ ויטש משכן שלו׳ ושאר שלה כתיב: כבס ב׳ וסי׳ כבס ביין לבשו׳ ואת בגדיו לא כבס: לבשו ג׳ חס׳ וסי׳ כבס ביין לבשו׳ ויואב חגור מדו לבשו׳ בשומי ענן לבשו׳ וסי׳ בלשן ארמי חברא דיואב עדפלא: ולבן ג׳ בליש׳ ב׳ פתחין וא׳ קמץ וסי׳ ולבן שנים׳ ולבן אדם צדקתך׳ וא׳ קמץ ולבן ולבת ולאת:

ארור אפם כיעז׳ דרך נבואה הודרך תפלה שיחסר אפס וטוב להם כי ארור הפך ברוך וכאשר הברכה תוספת הארירה מגרעת׳ ועברתם כפול הטעם וכן אחלקם ואפיצם והטעם שהם שני ראויים שיפרדו ולא יתחברו יחדו והנה מצאנו כי גורל שמעון נפל בתוך נחלת בני יהודה והנה הוא ברשות אחר וגם עריו לא היו דבקים זו לזו רק מפוזרות בינות גורל יהודה גם כן לוי שהיו לו שמנה וארבעי׳ עיר והן מפוזרות בינות השבטים: יהודה אתה׳ כשמך וכן יודוך אחיך וכאשר ירא׳ כי ירך בערף איביך ישתחוו לך בני אביך כמו למלך וכן מצאנו גור אריה המשילו לגור אריה הקטן שהוא במין ואריה כאשר יגדל ואין בו כ״ף הדמות כמו ועיר פרא: מטרף בני עלית׳ דמיתי בני לגור הרי כאשר עלית מהטרף והטעם מטרף אחר וזהו פשוטו ואם נפרשנו על דבר יוסף היה ראוי שיהיה תחת עלית העלית כי עלית פועל עומד והנה הפסו׳ הבא אחריו לעד והלא תראה ויתעל אחד מגוריה׳ וטעם כרע רבץ כאריה שמנהג האריה א אחר שטרף ישב על כרעיו וירבץ ואילו היה עובר כל מין חיות לא יקום מפניהם שיברח: לא יסור שבט מיהודה׳ לא יסור שבט גדולה מיהודה עד שבא דוד שהוא תחלת מלכות יהודה וכן היה הלא תראה כי דגל יהודה נוסע בראשונה גם אמר השם יהודה יעלה בתחלה׳ ופי׳ מחוקק סופר שיחוק על הספר׳ וטעם מבין רגליו שכן דרך כל סופר להיו׳ יושב בין רגלי הקני׳ שילה׳ יש אומרים כדרך המתרגם ארמית כטעם שלו ויש אומרים שהוא מגזרת ובשליתה ויש מי שהוציאו מלשון קדמונינו ז״ל שליל ויש מי שפירש אותו על עיר שילה ויפרש יבוא כמו ובא השמש או עד כי יבא קץ שילה כי כן כתוב ויטוש משכן שילה ואחר כן ויבחר בדוד עבדו גם זה איננו רחוק או יהיה שילה כמו בנו והה״א תחת וי״ו כמו בתוך אהלה מגזרת לא תשלה אותי ושפי׳ לא תוליד׳ ומלת יקהת כמו ליקהת אם והיו״ד משרת לעתיד וטעמו שיקוצו גוים אל משמעתו וכן היו עמים רבים תחת יד דוד ושלמה בנו ואין טעם עד כי יבא שילה שיסור השבט ממנו בבוא שילה רק טעמו כמו לא יחסר לפלוני לחם עד שיגיע עת שיהיו לו שדות וכרמים רבות וכמוהו כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך שישיבהו אל הארץ: אסרי׳ היו״ד נוסף כמו היושבי לשוקתי: עירה׳ כמו על שלשים עירים׳ ויו״ד בני אתונו נוסף או יהיה פירושו כי אסרי ישרת עצמו ואחר עמו: ולשרקה׳ כפול כי היא כגפן ועיר כאתון ג״ב ובדם ענבי׳ סותה וי״א שהוא כמו כסותו והוא חסר כ״ף׳ והנכון בעיני שהו׳ מגזר׳ מסוה והטעם שתרבה תבואת כרמיו עד שיאסור עירה לגפן ולא יחוש אם יאכל ענבים׳ ותחת מים יכבס ביין לבושו׳ ודמהו לדם בעבור שיאדם וזה על דרך משל כמו יטפו ההרי׳ עסיס עד שיקרא חכלילי עינים מרוב היין שהוא שותה כי חכלילות עינים יראה בעין משכרות היין ושני לבנות מרוב אכלו חלב: ולבן שנים׳ שם התאר וקראו שנים על שם מערכות שנים בעבור היותם שתי מערכות ויאמר הגאון ז״ל חכלילי עינים יותר מהיין וכן אמר מחלב ואחרים אומרים כי לבן שנים שלא יאכל דבר טמא ולא יתור אחרי עיניו וזה דרך דרש מטובם והזכיר

ארור אפם׳ אפי׳ בשעת תוכחה לא קלל אלא אפם וזהו שאמ׳ בלעם מה אקב לא קבה אל׳: אחלקם ביעקב׳ אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים והרי הם חלוקים׳ דבר אחר אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים׳ ושבטו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרות נתן לו תפוצתו דרך כבוד: יהוד׳ אתה יודוך אחיך׳ לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים התחיל יהודה לסוג לאחוריו וקראו יעקב בדברי רצוי לא אתה כמותם: ידך בערף אויביך׳ בימי דוד ואויבי תתה לי ערף: בני אביך׳ על שם שהיו נשים הרבה לא אמ׳ כדרך שאמר יצחק: גור אריה׳ על דוד נתנבא בתחלה גור בהיות שאול מלך עלינו אתה המוציא והמביא את ישראל ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם וזהו שתרגם אנקלוס שלטון יהא בשרויא ב בתחלתו: מטרף׳ ממה שחשדתיך בטרף טרף יוסף חיה רעה אכלתהו וזהו יהודה שנמשל לאריה: בני עלית׳ סלקת את עצמך ואמרת מה בצע וגו׳ וכן מהריגת תמר שהודה צדקה ממני לפיכך כרע שכב וגו׳ בימי שלמה איש תחת גפנו וגו׳: לא יסור שבט מיהודה׳ מדוד ואילך אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט שממונים על פי המלכות: ומחקק מבין רגליו׳ תלמידי׳ אלו נשיאי ארץ ישרא׳: עד כי יבא שילה׳ מלך המשיח שהמלוכה שלו וכן תרגמו אנקלוס ומדרש אגדה שי לו שנאמר יובילו שי למורא: ולו יקהת עמים׳ אסיפת העמים שהיו״ד עיקר היא ביסוד כמו יפעתך ופעמים שנופלת ממנו וכמה אותיות משמשות בלשון זה והן נקראים עיקר נופל כגון נו״ן של נוגף ושל נושך ואל״ף שבאחותי באזניכם ושבאבחת חרב ואסוך שמן אף זה יקהת עמים אסיפת עמים שנאמר אליו גוים ידרושו ודומה לו עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם לקבוץ קמטים שבפניה מפני זקנתה ובתלמוד דיתבי׳ ומקהו אקהתא בשוקי׳ דנהרדעא במסכת יבמות ויכול היה לומר קהיית עמים: אסרי לגפן עירה׳ נתנבא על ארץ יהודה שתהא מושכת יין כמעין איש יהודה יאסור לגפן עיר אחד ויטעננו מגפן אחת ומשורק אחד בן אתון אחר: שורקה׳ זמורה ארוכה קור״יירא בלע״ז: כבס ביין׳ כל זה לשון רבוי יין: סותה׳ לשון מין בגד הוא ואין לו דמיון במקרא: אוסרי׳ כמו אוסר דוגמת מקימי מעפר דל היושבי בשמים וכן בני אתונו כענין זה ואנקלוס תרגם במלך המשיח גפן הם ישראל עירה זו ירושלם שורקה ישראל ואנכי נטעתיך שורקה: בני אתנו׳ יבנון היכליה לשון שער האיתון בספר יחזקאל ועוד תרגמו בפנים אחרים גפן אלו צדיקים בני אתונו עבדי אוריתא באולפן על שם רוכבי אתונות צחורות: כבס ביין׳ יהא ארגון שצבועו דומה ליין ובעונין הוא לשון סותה שהאשה לובשתן ומסיתה בהן את הזכר ליתן עיניו בה ואף רבותינו פירשו בתלמוד לשון הסתת שכרות במסכת כתובות ועל היין שמא תאמר אינו מרוה תלמוד לומר סותה: חכלילי׳ לשון אדום כתרגומו וכן למי חכלילות עינים שכן דרך שותי יין עיניהם מאדימין: מחלב׳ מרוב חלב שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי צאן וכן פירוש המקרא אדום עינים יהא מרוב יין ולבן שנים יהא מרוב חלב ולפי תרגמו עינים לשון הרים שמשם צופים למרחוק ועוד תרגמו בפנים אחרים לשון מעיינות ויקלוח היקבים כעווהי יקבים שלו ולשון ארמי הוא במסכת עבודה זרה נעוה ארתחו יחוורן בקעתיה תרגום שנים לשון שני הסלעים: לחוף

לחוף ימים. על חוף ימים תהיה ארצו · חוף כתרגומו ספר מרקא בלעז והוא יהיה מצוי תדיר אל חוף אניות במקום הנמל שאניות מביאות שם פרקמטיא שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה שמח זבולן בצאתך ויששכר באהלך זבולן יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים: וירכתו על צידון · סוף גבולו יהא סמוך לצידון ירכתו סופו כמו ולירכתי המשכן: יששכר חמור גרם · חמור בעל עצמות סובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו משא כבד: רובץ בין המשפתים · כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהוא רובץ לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירות שהוליך שם פרקמטיא: וירא מנוחה כי טוב · ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות: ויט שכמו לסבול עול תורה · ויהי לכל אחיו ישראל למס עובד · לספק להם הוראות של תורה וסדרי עבורין שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים מאתים סנהדראות העמיד וכל אחיהם על פיהם: ויט שכמו · השפיל שכמו כמו ויט שמים הטו אזניכם ואונקלוס תרגמו בפנים אחרים ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות שהם יושבים על הספר ויהיה האויב כבוש תחתיו למס עובד: דן ידין עמו · ינקום נקמת עמו מפלשתים כמו כי ידין יי׳ עמו: כאחד שבטי ישראל · כל ישראל יהיו כאחד עמו ואת כלם ידין ועל שמשון נבא נבואה זו ועוד יש לפרש כאחד שבטי ישר׳ כמיוחד שבשבטים הוא דוד שבא מיהודה: שפיפון · הוא נחש ואומר אני שקרוי כן על שם שהוא נושף ואתה תשופנו עקב: הנושך עקבי סוס · כך דרכו של נחש ודמהו לנחש הנושך עקבי סוס: ויפל רוכבו אחור · שלא נגע בו ודוגמתו מצינו בשמשון וילפת את שני עמודי התוך וגו׳ ושעל הגג מתו ואונקלוס תרגם כחוי חורמן שם מין נחש שאין רפואה לנשיכתו והוא צפעוני ויקרוי חורמן על שם שעושה הכל חרם וכפיתנא כמו פתן יכמון יארוב: לישועתך קויתי יי׳ · נתנבא שינקרו פלשתים את עיניו וסופו לומר זכרני וחזקני אך הפעם וגו׳: גד גדוד יגודנו · כלם לשון גדוד הם וכך חברו מנחם ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתי״ן יש לגדוד שם דבר צריך שני דלתי״ן שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין יסודה אלא שתי אותיות וכן אמר כצפור לנוד מגזרת שבעתי נדודים שם נפל שדוד מגזרת ישוד צהרים אף יגוד יגודנו ונגדוד מגזרה אחת הם וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפול כגון יגור יכוד ירום ישוד ישוב וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד יתרומם יתבולל יתעודד ובלשון מפעיל יתום ואלמנה יעודד לשובב יעקב אליו משובב נתיבות יגודנו האמור כאן אין לשון שיפעלוהו אחרים אלא כמו יגוד הימנו כמו בני יצאוני יצאו ממני · גד גדוד יגודנו גדודים יגודו הימנו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנכבשה הארץ: והוא יגוד עקב · כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלתם שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש: עקב · בדרכן ובמסילותם שהלכו ישובו כמו עקבותיך לא נודעו וכן בעקבי הצאן בלשון לעז טרציאש: מאשר שמנה לחמו · מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן שיהיו זיתים מרובין בחלקו והוא מושך שמן כמעין וכן בירכו משה וטובל בשמן רגלו כמו ששנינו במנחות פעם אחת נצטפפו אנשי לדוקיא לשמן וכו׳: אילה שלוחה · זו בקעת גנוסר שהיא קלה לבשל פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ אילה שלוחה אילה משולחת לרוץ: הנותן אמרי שפר · כתרגומו · דבר אחר על מלחמת סיסרא נתנבא ולקחת עמך עשרת אלפי איש מבני נפתלי וגו׳ והלכו שם בזריזות וכן נאמר שם לשון שלוח בעמק שלח ברגליו הנותן אמרי שפר על ידם שרו דבורה וברק שירה ורבותינו דרשוהו על יום קבורת יעקב כשערער עשו על המערה בתמסכת סוטה ותרגמו יתרמי ערביה יפול חבלו והוא ירה על חלקו אחרים כאיש ופתח: בן פרת · בן חן והוא לשון ארמי אפריין נמטייה לרבי שמעון בסוף בבא מציעא: בן פורת עלי עין · חנו נטוי על העין הרואה אותו:

על צידון יא סבירין עד וק׳ על ו׳ וסי׳ וירכתו על צידן · על המעברות · על מידבא · על טבת · על גבעת גרב · ועל כנף שקוצים · ועל מלכות דריוש · ועל שער הישנה · ועל שער הדגים · וממגדל חננאל · ב׳ בו׃ חמר ה׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ יששכר חמר גרם · וירכבם על החמר · וכל פטר חמר · לא תחרש בשור ובחמר · בלחי

זְבוּלֻ֕ן לְח֥וֹף יַמִּ֖ים יִשְׁכֹּ֑ן וְהוּא֙ לְח֣וֹף אֳנִיֹּ֔ת וְיַרְכָת֖וֹ עַל־צִידֹֽן׃ פ

יִשָּׂשכָ֖ר חֲמֹ֣ר גָּ֑רֶם רֹבֵ֖ץ בֵּ֥ין הַמִּשְׁפְּתָֽיִם׃ וַיַּ֤רְא מְנֻחָה֙ כִּ֣י ט֔וֹב וְאֶת־הָאָ֖רֶץ כִּ֣י נָעֵ֑מָה וַיֵּ֤ט שִׁכְמוֹ֙ לִסְבֹּ֔ל וַיְהִ֖י לְמַס־עֹבֵֽד׃ ס

דָּ֖ן יָדִ֣ין עַמּ֑וֹ כְּאַחַ֖ד שִׁבְטֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ יְהִי־דָן֙ נָחָ֣שׁ עֲלֵי־דֶ֔רֶךְ שְׁפִיפֹ֖ן עֲלֵי־אֹ֑רַח הַנֹּשֵׁךְ֙ עִקְּבֵי־ס֔וּס וַיִּפֹּ֥ל רֹכְב֖וֹ אָחֽוֹר׃ לִישׁוּעָתְךָ֖ קִוִּ֥יתִי יְהוָֽה׃ ס

גָּ֖ד גְּד֣וּד יְגוּדֶ֑נּוּ וְה֖וּא יָגֻ֥ד עָקֵֽב׃ ס

מֵאָשֵׁ֖ר שְׁמֵנָ֣ה לַחְמ֑וֹ וְה֥וּא יִתֵּ֖ן מַֽעֲדַנֵּי־מֶֽלֶךְ׃ ס

נַפְתָּלִ֖י אַיָּלָ֣ה שְׁלֻחָ֑ה הַנֹּתֵ֖ן אִמְרֵי־שָֽׁפֶר׃ ס

בֵּ֤ן פֹּרָת֙ יוֹסֵ֔ף בֵּ֥ן פֹּרָ֖ת עֲלֵי־עָ֑יִן

זבולן כתיב · ל׳ חס׳ · ה׳ חס׳ בליש׳ · ב׳ א׳ כת׳ ל׳ וא׳ חס׳ בליש׳ · נ׳ · י״ב · ל׳ וכ׳ נ׳ · יד כמיק׳ מן ג׳ מכין · ל׳ לעם ג׳ · ל׳ · ל׳ ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ ג׳ בחול׳ · ב׳ ובכסות

זְבוּלֻן עַל סְפַר יַמְּיָא יִשְׁרֵי וְהוּא יְכַבֵּשׁ מָחוֹזִין בִּסְפִינָן וְטוּב יַמָּא יֵיכוֹל וּתְחוּמֵיהּ יְהֵי מָטֵי עַל צִידוֹן׃ יִשָּׂשכָר עַתִּיר בְּנִכְסִין וְאַחְסַנְתֵּיהּ בֵּין תְּחוּמַיָּא׃ וַחֲזָא חוּלָקָא אֲרֵי טָב וְיָת אַרְעָא אֲרֵי מַעְבְּדָא פֵירִין וִיכַבֵּשׁ מָחוֹזֵי עַמְמַיָּא וְשֵׁיצָאֵת דְּיָרֵיהוֹן וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן בְּהוֹן יְהוֹן לֵיהּ פָּלְחִין וּמַסְּקֵי מִסִּין׃ מִדְּבֵית דָּן יִתְבְּחַר וִיקוּם גַּבְרָא בְּיוֹמוֹהִי יִתְפְּרִיק עַמֵּיהּ וּבִשְׁנוֹהִי יְנוּחוּן כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל׃ יְהֵי גַּבְרָא דְּיִתְבְּחַר וִיקוּם מִדְּבֵית דָּן אֵימְתֵיהּ תִּתְרְמֵי עַל עַמְמַיָּא וּמַחְתֵּיהּ תִּתְקַף בִּפְלִשְׁתָּאֵי כְּחִיוֵי חוּרְמָן יִשְׁרֵי עַל אוֹרְחָא וּכְפִיתְנָא יִכְמוֹן עַל שְׁבִילָא יִקְטֵיל גִּבָּרֵי מַשְׁרִיַת פְּלִשְׁתָּאֵי פָּרָשִׁין עִם רַגְלָאִין יְעַקַּר סוּסָוָן וּרְתִכִּין וְיִמַּגַּר רוֹכְבֵיהוֹן לַאֲחוֹרָא׃ לְפוּרְקָנָךְ סַבָּרִית יְיָ׃ מִדְּבֵית גָּד מַשְׁרְיָת מְזַיְּנִין כַּד יַעַבְרוּן יָת יַרְדְּנָא קֳדָם אֲחֵיהוֹן לִקְרָבָא וּבְנִכְסִין סַגִּיאִין יְתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן׃ דְּאָשֵׁר טָבָא אַרְעֵיהּ וְהוּא מְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין׃ נַפְתָּלִי בְּאַרַע טָבָא יִתְרְמֵי עַדְבֵיהּ וְאַחְסַנְתֵּיהּ תְּהֵי מַעְבְּדָא פֵירִין יְהוֹן מוֹדַן וּמְבָרְכִין עֲלֵיהוֹן׃ בְּרִי דְּיִסְגֵּי יוֹסֵף בְּרִי דְּיִתְבָּרַךְ כְּגוּפַן דִּנְצִיב עַל עֵינָא דְמַיָּא

החמר הבתי׃ מנחה ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ וירא מנחה כי טוב · והיתה מנחתו בכ״ד · יהי נא דבר אדני המלך למנו׳ · בארץ חדרך ודמשק מנחתו · וכל המנחו׳ דבו׳׃ למס עבד ג׳ וסי׳ וירא מנח׳ כי טוב · ולא הורישו הכנעני היושב · ויעלם שלמה למס עובד׃ כאחד חד מן י״ב וסי׳ בנמ׳ רבת׳׃ עקבי סוס ב׳ וסי׳ הנושך עקבי סוס אז הלמו עקבי סוס׃ יגודנו ב׳ א׳ מלא וא׳ חס׳ וסי׳ גד גדוד יגודנו · לעלו׳ לעם יגדנו · בהר׳ חבר׃ עקב ג׳ וסי׳ והו׳ יגוד · התש פנו · הגדיל עלי עקב · וחד יאחז בעקב פח׃ ג׳ פסו׳ מן ז׳ מלין ג׳ מכא וג׳ מכא והוא במצע וסי׳ לאשר שמנה לחמו · ונדיב נדיבות יעץ · אלה׳ הבין דרכה · אנך׃ שלחה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא מכר בוישלח׃ הנותן ה׳ מלא׳ וסי׳ הנ׳ תן אמרי שפר · הנותן רוזנים לאין · הנותן בים דרך · הנותן נקמות לי · דמלכים · הנותן תשועה למלכים׃ שפר ג׳ באורי׳ וסי׳ הנותן אמרי שפר · ויחנו בהר שפר · ויסעו מהר שפר׃

והזכיר בתחלה השבטים כאשר נולדו רק הקדים זבולן על יששכר בעבור נפול נחלתו בין זבולן ובין דן׃ לחוף ימים · גם זה לאות כי זאת דרך נבואה ופי׳ לחוף מחוז והוא מגזרת חופף עליו כל היום כי האניות לא תעמדנה במקום מגולה לרוח׃ וירכתו על צידון · שיגיע ירכו על צידון׃ חמור גרם · דמהו לחמור שיש לו עצם כבד והנה חמור סמוך על כן רובץ׃ בין המשפתים · בין המערכות ויתכן היותו מגזרת יי׳ תשפות שלום לנו׃ וירא מנוח · כאשר ראה ארצו ומקום מנוחתו נעימה נטה שכמו לסבול כל משא כאשר ישא החמור ושב כעבד נותן מס וזה הטעם על יששכר שלא היו גבורי׳ ולא ירצו לצאת למלחמה לעזוב מקומם וכן אמר משה ויששכר באהליך והיו נותנים מס למלך ישראל שלא יבאו או לגוים שלא יבאו להלחם עליהם׃ דן ידין עמו · רמז שיהיה בעל דגל כאחד בני הגבירות והנה היה נקמן על כל עם מהשפחות · ודמהו ברוב גבורתו לנחש · גם יתכן להיות פי׳ שפיפון מגזרת הוא ישופך ראש והטעם כפול · וטעם לישועתך קויתי יי׳ בעבור שהוא נושך עקבי סוס יפחד מרוכב הסוס שלא ישוף ראשו בחרבו על כן אמר הנביא ל לישועתך קויתי יי׳ והכ״ף לנכח דן ופי׳ קויתי השם להיו׳ ישועתך או בא שם תחת שם הפעל והטעם להושיעך וכן נרננה בישועתך אם הכ״ף לנכח דוד או המשיח בנו ויאמר הגניד כי תחם מלתו ויאמ׳ וכן ראוי להיותו ויאמר לישועתך קויתי יי׳ ורבי יצחק אמר כאשר ראה הנביא בגורן ברמות נחש בדרך ה הנבואה מיד פחד יעקב ויאמר הושיעני השם׃ גד · התיבה שיבא עליו גדוד והוא ינצחנו באחרונה׃ יגודנו · כמו לעם יגודנו גם יגוד מפעלי הכפל והשורק תחת חולם כמו ירון ושמח ואנחנו לא נדע היום כל התלאות העוברות על אבותינו · מאשר · יש אומרים כי המ״ם נוסף והנכו׳ בעיני שאחרון אשר יבא לחם ושמן ופה לחם לשון נקבה וכן בית ומקום ויד ואש ועין ורוח וארץ וארון ועם · וטעם מעדני מלך ידוע וכן אמר משה וטובל בשמן רגלו׃ נפתלי אילה שלוח׳ · על דרך דורון והמקבל הדורון נותן אמרי שפר ויש שתולה רמז לדבור׳ הנותן אמרי ספר רמז לשיר׳ ברק עמה ואח׳ נפתלי בעבור נחלתו׃ בן פורת יוסף · בן כמו ענף והוא לשון נקבה וכן ועל בן אמצת לך ודקדוק פורת פועלת כי על שני דרכי׳ ימצא הפועל כמו אויבה גם אויבת וכן פורה ופורת מלשון פריה ויש מי שפירש אותה מלשון ותשלח פארות · והזכיר בן פורת פעמים כדרך אנשי לשון הקדש כי הנה אויביך יי׳ כי הנה אויביך והטעם פעם אחר כעם תמיד ועל הפי׳ השני יהי התי״ו תחת הא כת״ו ושבת לנפשה · וטעם

אבן עזרא

וטעם בנות צעדה עלי שור שיוסף היה כבן פרת ועטה בנות צעדה כל אחת ואחת מהן על החומה והטעם שגבהו מאד על החומות הבצורות. בנות צעדה על דרך זבוני מות: וימררוהו. אמר הגאון שפירושו שמו מררתו כמו מטרה ואחר כך יורו בעלי חצים וככה השמיעו אל בבל רבים וכטעם וימררוהו יסבו עליו רבו ובסוף ישפוך לארץ מררתו:

וישטמוהו. מוקדם וקדם וימררוהו כאילו אמר וכבר שטמוהו וזה רמז על אחיו שמכרוהו: ותשב באיתן. במקו׳ איתן קשתו: ויפוזו. ויתחזקו והקרוב שי״מ פז ויש מפרשים אותו מפז ואין טעם לו והטעם שטטמוהו בעלי חצים והתחברו לשפוך מררתו וקשתו היתה חזקה ופחדו ממנו ולא יכלו לו כי היו ידיו חזקים מידי אביר יעק׳ משם רמז אביר יעק׳ שהוא השם מאותו הכח יכול והיה רועה אבן ישר׳ וכן היה ויכלכל יוסף. וטעם אביר יעקב שהוא ידע אהבתו את יוסף. וטעם אבן כטעם הדבר וי״א כי משם כמו מאז וכזה לא מצאנוהו ב בכל המקרא גם אבן ישראל שמת לבו והיה כאבן ושב לרעות והטעם לאחיו׳ במאכל ואות דרך רחוקה: מאל אביך. על דעתי שהוא דבק עם הפסוק שהוא למעלה והטעם זה הכח שהיה בידך מאל אביך היה והו׳ יעזרך ומ״ס מאל משרת עמו ואחר עמו כמו באל שדי ושמי י״י והנה הטעם כפול ואת שדי והוא יברך אותך והגאון פירש אמצ׳ מא׳ אביך ויתכן היות ברכ׳ שמים דבק עם מא׳ אביך והטע׳ יתברר במלת תהיין ברכו׳ תהום כאשר אמ׳ משה וממגד ארץ גם תהו׳ לשו׳ נקב׳ וכן תהו׳ רוממתהו וכן טעמו שירדו גשמים ממעל בארצו וירבו המעיינות והכתל׳ מהתהו׳ שהיא רובצ׳ מתח׳ לאר״י

רשי

בנות צעדה עלי שור. בנו׳ היו צועדו׳ להסתכל ביופיו בנות הרבה צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם: עלי שור. על ראייתו כמו אשורנו ולא קרוב ומדרש אגדה יש רבים וזה נוטה ליישוב המקרא פרת ת״י שבו הוא תיקון הלשון כמו על דברת בני האדם: שור. כמו לשור. עלי שור. בשביל לשור ותרגום של אנקלוס בנו׳ צעדה עלי שור תרין שבטין וכו׳ וכתב בנות על שם בנות מנשה ב בנות צלפחד שנטלו חלק בשני עברי ה הירדן ברידיכני יוסף פרת לשון פריה ורביה ויש מדרשי אגדה המתיישבים על הלשון בשעה שבא עשו לקרא׳ יעק׳ בכלן קדמו האמהות ללכת לפני בניה׳ להשתחו׳ וברחל כתי׳ נגש יוסף ורחל וישתחוו אמר יוסף רשע הזה עינו רמה שמא יתן עיניו באמי יצא לפניה ו ושרבב קומתו לכסות׳ והוא שברכו אביו בן פרת הגרלת עצמך יוסף עלי עין של עשו לפיכך זכית לגדולה: בנות צעדה עלי שור. להסתכל בך בצאתך על מצרים ועוד דרשוהו לענין שלא ישלוט בזרעו עין רעה ואף כשברך מנשה ו ואפרים ברכם כדגים שאין עין הרע שולטת בהם: וימררוהו ורבו׳ וימררוהו אחיו וימררוהו פוטיפר ו ואשתו לאסרו לשון וימררו את חייהם:

ורבו. כעשו לו אחיו לו ליזכר ורבו כמו המה מי מריב׳ אשר רבו וגו׳ ואף אם לשון רבית חצים הוא כן היה לו ליזכר אינו אלא לשון פועלו כמו שמו שמי׳ שהוא הוסמו וכן רמו מעט שהו׳ לשון הורמו אלא שלשו׳ הורמו והוסמו ע״י אחרי׳ ולשון שמו רמו רבו מא״יה׳ הוא משומעי׳ את עצמ׳ כתרוממו מעצמ׳ כעשו אנשי ריב׳ וכן דומו יושבי אי כמו כרמו וכן תרג׳ אנק׳ ונקמוהי: בעלי חצי׳ שלשונם כחץ ותרגו׳ לשון ותהי המחבה אותן שהיו ראויי׳ לחלק עמו כחלה: ותשב באיתן קשתו. כתשבה בחזק: קשתו. חזקו: ויפוזו זרועי ידיו. זו היא נתינ׳ טבעת על ידו לשון זהב מופז זאת היתה לו מידי הב״ה שהוא אביר יעקב ומשם עלה להיות רועה אבן ישרא׳ עיקרן של ישרא׳ לשון האבן הראשה לשו׳ מלכות ואנקלו׳ אף הוא כך תרגמו: ותשב. ותבת בהון נביאותיה החלומות אשר חלם להם על דקים

ברכו׳ שדי׳ ורחם. דמה השדי׳ לשמי׳ והרחם לתהו׳ והטע׳ שירבו בניו והפך זה רחם משכיל ושדים צומקי׳: ברכו׳ אביך. אלה הברכו׳ שברכתיך עצומי׳ הם ויתחברו עם ברכות הורי שברכוני והורי כמו יולדי וכן ויתהר את מרים הורה גבר: תאות. מגזר׳ והתאויתם והטע׳ שתגבהנה הברכו׳: נזיר אחיו. מגזר׳ נזר והוא סמוך כמו כדיב לב: בנימן. דמהו לזאב כי גבור היה והאות אנשי הגבעה: עד. תרגו׳ שלל וכן אז חלק עד שלל ליום קומי לעד בגד עדים ולערב יחלק הטרף שלל לבניו ויהושע אמר כי זה רמז לשאול שנצח את עמלק. וטעם בבקר בתחלת המלכות ולערב בגלו׳ על דבר מרדכי וזה דרך דרש ודעת המתרג׳ ארמית ידוע: איש אשר כברכתו. כאשר באה לכל אח׳ מהברכ׳ כן ברך אותם כטעם איש כפתרון חלומו:

אוריתא בסתרא תוספת הוא ולא מלשון עברי שבמקרא ושוי תוקפא רוחצניה תרגמו של באיתן קשתו וכך לשון התרגום על העברי ותשב נבואתו בשביל שאיתנו של הקב״ה היתה לו לקשת ולמבטח בכן יתרמא דהב לכך ויפוזו זרועי ידיו: אבן ישראל. לשון נוטריקון אב ובן אבהן ובנין יעקב ובניו: מאל אביך. היתה לך זאת והוא יעזרך: ואת שדי. ועם הקדוש ברוך הוא היה לבך כשלא שמעת לדברי אדונתך והוא יברכך: ברכות שדים ורחם. ברכתא דאבא ודאמא כלומר יתברכו המולידים והיולדות שיהיו הזורעי׳ מזריעין טיפה הראויה להריון והנקבו׳ לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן. שדים ירה יורה מתרגמינן איתרמא ייתרי אף שדי׳ כאן על שם שהזרע יורה כחץ: ברכות אביך גברו וגו׳. הברכות שברכני הקב״ה גברו על הברכות שברך את הורי: עד תאות גבעות עולם. לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם שנתן לי ברכה פרוצה בלא מצרים מגעת עד ארבע קצות העולם שנאמר ופרצת ימה וקדמה וגו׳ מה שלא אמר לאברהם אבינו וליצחק לאברהם אמר לו שא עיניך וראה צפונה וגו׳ כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד ליצחק אמר כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו׳ זהו שלאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אביך ולא אמר נחלת אברהם: תאות. אמו״לץ כך חברו מנחם בן סרוק: הורי. לשון הריון שהורוני במעי אמי כמו הורה גבר: עד תאות. עד קצות כמו והתאויתם לכם לגבול קדמה ותתאו לבא חמת: תהיין. כלם לראש יוסף: נזיר אחיו. פרישא דאחוהי שנבדל מאחיו כמו וינזרו מקדשי בני ישראל כזורו אחור ורבותינו דרשו ותשב באיתן קשתו על כבישת יצרו באשת אדוניו וקוראהו קשת על שם שהזרע יורה כחץ: ויפוזו זרעי ידיו. כמו ויפוצו שיצא הזרע מבין אצבעות ידיו: מידי אביר יעקב. שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו וכו׳ כדאיתא בסוטה ואנקלוס תרגם תאות עולם לשון תאוה וחמדה ובגעות לשון מנוכיי ארץ שחמדתו אמו והזקיקתו לקבלם: בנימן זאב יטרף. זאב הוא אשר יטרף נבא על שהיו עתידין להיות חוטפין וחטפתם לכם איש אשתו בפלגש בגבעה ונבא על שאול שהיה נוצח באויביו סביב שנאמר ושאול לכד המלוכה וילחם בהדום ובמואב וגו׳ ובכל אשר יפנה ירשיע: בבקר יאכל עד. לשון בזה ושלל המתורגם עדאה ועוד יש לו דומה בלשון עברית אז חולק עד שלל ועל שאול הוא אומ׳ שעמד בתחלת בקרן וזריחתן של ישראל: ולערב יחלק שלל. אף משתשקע שמשן של ישראל על ידי נבוכד נצר שיגלם לבבל יחלק שלל. מרדכי ואסתר שהם מבנימן יחלקו את שלל המן שנאמר הנה בית המן נתתי לאסתר ואנקלוס תרגמו על שלל הכהנים בקדשי המקדש: וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם. והלא יש מהם שלא ברכם אלא קנטרן אלא כך פירושו וזאת אשר דבר להם אביהם מה שאמור בענין יכול שלא ברך לראובן שמעון ולוי ת״ל ויברך אותם כלם במשמע: אשר כברכתו. ברכה העתידה לבא על כל אחד ואחד ברך אותם לא היה לו לומר אלא איש אשר כברכתו ברך אותו מה ת״ל ברך אותם לפי שנתן ליהוד׳ גבור׳ ארי ולבנימן חטיפתו של זאב ולנפתלי קלותו של איל יכול שלא כללן כלם בכל הברכו׳ ת״ל ברך אותם:

ברכתו׳ ה׳ חסרים וא׳ מלא וסי׳ ברכת אביך. ב׳ בו. כאל אביך ויעזרך. ג׳ בו. כי תקדמנו ברכות טוב. בהר׳ מ״ל ושאר׳ חסר: רבצת ג׳ וחס׳ בתורה וסי׳ מאל אביך ויעזרך. והאם רבצ׳ על האפרחים. וליוסף אמ׳ מברכת: גבעת עולם ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חס׳ וסי׳ עד האות גבעת עולם. ומבגד גבעות. שחו גבעות עולם. קדמ׳ חס׳: ה׳

בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי־שׁוּר׃ וַיְמָרְרֻהוּ וָרֹבּוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים׃ וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל׃ מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם׃ בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־בִּרְכֹת הוֹרַי עַד־תַּאֲוַת גִּבְעֹת עוֹלָם תִּהְיֶיןָ לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃ פ

בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל׃ כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם׃ א וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי

תרין שבטין יפקון מבנוהי יקבלון חולקא ואחסנתא: ואתמררו עמיה ונקמוהי ואעיקו ליה גברין גברין בעלי פלגותיה: ותבת בהון נביאותיה על דקיים אוריתא ב בסתרא ושוי תוקפא רוחצניה בכן יתרמא דהב על דרעוהי ואחסין מלכותא ותקיף דא הות ליה מן קדם אל תקיפא דיעקב די במימריה זן אבהן ובנין זרעא דישראל: מימר אלהא דאבוך יהי בסעדך וית שדי יברכינך ברכן דנחתן מטלא דשמיא מלעילא ברכן דנגדן ממעמקי א ארעא מלרע ברכת דאבוך ודאמך: ברכתא דאבוך יתוספן על ברכתא דלי בריכו אבהתי דחמידו להן רברביא דמן עלמא יהוין כל אילין לרישא דיוסף ולגברא פרישא דאחוהי: בנימין בארעיה תשרי שכינתא ובאחסנתיה יתבני מקדשא בצפרא ובפניא יהון מקרבין כהניא קורבניא ובעידן רמשא יהון מפלגין מותר חולקהון משאר קודשיא: כל אילין שבטיא דישראל תרין עסר ודא דמליל להון אבוהון ובריך יתהון גבר די כברכתיה בריך יתהון: ופקיד יתהון ואמר להון אנא

ל׳ ל׳ וחס׳ · ל׳ ל׳ יב · ל׳ חס׳ ל׳ · ל׳ · ו׳ ה׳ חס׳ וא׳ מ״ל · ג׳ וחס׳ ס״א כתח׳ · ל׳ ומ״ל · ג׳ רין חס׳ · ל׳ זקף קמץ׳ כ״ל בתיין וב׳ באתנחתא · ט׳ למ״ל כתו׳ יבי · ט׳ למ״ל כתו׳

זוגין מן ב״ב מיחדין חד על וחד עד וסי׳ עד תאות. כי הלל רשע על האות. על מדבא: על הבית. עד מדבא. ונירם אבד. על מעל הפתח. עד מעל הפתח. מהארץ עד. עד יואב והשמועה. על יואב. ודבר המלחמה. עד צידון. על צידון. זבולון לחוף: עד ב׳ בסמיכה וסי׳ בבקר יאכל עד. עדי עד:

עד ה׳ זעירין ותן בב חיירין חד על יחד עד

כאבף

כאסף אל עמי על שם שמכניסין הנפשות אל מקום גניזתן יש אסיפות בלשון עברי שהוא בלשון הכנסה כגון אין איש מאסף אותו הביתה ואספתו אל תוך ביתך באספכם את תבואת הארץ הכנסתה לבית מפני הגשמים באספכם את מעשיכם וכל אסיפה האמורה במיתה אף היא לשון הכנסה: אל אבותי עם אבותי: ויאסף רגליו · הכניס רגליו: ויגוע ויאסף · ומיתה לא נאמרה בו ואמרו רבותי' יעקב אבינו לא מת: לחנוט את אביו · ענין מרקחת בסמים הוא: וימלאו לו. השלימו לו ימי חניטתו עד שמלאו לו ארבעים יום: ויבכו אותו מצרי' שבעים יום · ארבעים לחניטה ושלשים לבכי לפי שבאה להם ברכה לרגלו שכלה הרעב והיו מי נילוס מתברכין: אשר כריתי לי · כפשוטו כמו כי יכרה איש ומדרשו עוד מתיישב על הלשון כמו אשר קניתי אמר רבי עקיבה כשהלכתי ל לכרכי הים היו קורין למכירה כירה · ועוד מדרשו לשון כרי דגור שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במער': כאשר השביעך · ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך אבל ירא לומר עבור על השבועה שלא יאמר אם כן אעבור על ה השבועה שנשבעתי לך שלא אגלה על לשון הקד' שאני מכיר עודף על שבעים לשון ואתה אינך מכיר בו כדאית' במסכת סוטה: גרן האטד · מוקף אטדין היה ורבותינו דרשו על שם המאורע ש שבאו כל אנשי כנען ונשיאי ישמעאל ל למלחמה וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעק' עמדו כלן ותלו בו כתריהם והקיפוהו כתרי' כגרן המוקף סייג של קוצי': כאשר צום · מהו אשר צום וישאו אותו בניו ולא בני ב בניו שכך צום אל ישאו מטתי לא איש מצרי ולא אחד מ מבניכם שהם מבנות כנען אלא אתם וקבע להם מקום שלשה למזרח וכן לארבע רוחות וכסדרן למסע מחנ' של דגלי' נקבעו כאן לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון ויוסף לא ישא שהוא מלך מנשה ואפרים יהיו תחתיהם וזהו איש על דגלו ב באותות שמסר להם אביהם לישא מטתו: הוא

נאסף ג' ב' פתחין וא' קמץ וסי' אני נאסף אל עמי · באשר נאסף אהרן · כי מפני הרעה נאסף הצדיק · קדמ' קמץ: אל עמי ד' וסי' אני נאסף · ותחללנה אתי אל עמי · ויקחני יי' מאחרי הצאן · בא הקץ אל עמי ישר' לא · וחד ואל עמי ידו גורל: עפרן ד' חסרים מסר' ריש פרשת חיי: שמה ה' ר"פ וסי' קברו את אברהם · שמה קננה

נאסף אל עמי קברו אתי אל אבתי אל המערה אשר בשדה עפרון החתי: במערה אשר בשדה המכפלה אשר על פני ממרא בארץ כנען אשר קנה אברהם את השדה מאת עפרן החתי לאחזת קבר: שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו ושמה קברתי את לאה: מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת: ויכל יעקב לצות את בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו: ויפל יוסף על פני אביו ויבך עליו וישק לו: ויצו יוסף את עבדיו את הרפאים לחנט את אביו ויחנטו הרפאים את ישראל: וימלאו לו ארבעים יום כי כן ימלאו ימי החנטים ויבכו אתו מצרים שבעים יום: ויעברו ימי בכיתו וידבר יוסף אל בית פרעה לאמר אם נא מצאתי חן בעיניכם דברו נא באזני פרעה לאמר: אבי השביעני לאמר הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ועתה אעלה נא ואקברה את אבי ואשובה: ויאמר פרעה עלה וקבר את אביך כאשר השביעך: ויעל יוסף לקבר את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה זקני ביתו וכל זקני ארץ מצרים: וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו רק טפם וצאנם ובקרם עזבו בארץ גשן: ויעל עמו גם רכב גם פרשים ויהי המחנה כבד מאד: ויבאו עד גרן האטד אשר בעבר הירדן ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד ויעש לאביו אבל שבעת ימים: וירא יושב הארץ הכנעני את האבל בגרן האטד ויאמרו אבל כבד זה למצרים על כן קרא שמה אבל מצרים אשר בעבר הירדן: ויעשו בניו לו כן כאשר צום: וישאו אתו

מתכניש לעמי קברו יתי לות אבהתי במערתא די בחקל עפרון חיתאה: במערתא דבחקל כפילתא די על אפי ממרא בארעא דכנען דיזבן אברהם ית חקלא מן עפרן חיתאה לאחסנת קבורא: תמן קברו ית אברהם וית שרה אתתיה תמן קברו ית יצחק וית רבקה אתתיה ותמן קברית ית לאה: זביני חקלא ומערתא די ביה מן בני חיתאה: ושיצי יעקב לפקדא ית בנוהי וכנש ריגלוהי לערסא ואיתנגיד ואתכניש לעמיה: ונפל יוסף על אפי אבוהי ובכא עלוהי ונשק ליה: ופקיד יוסף ית עבדוהי ית אסותא למחנט ית אבוהי וחנטו אסותא ית ישראל: ושלימו ליה ארבעין יומין ארי כן שלימו יומי חנטיא ובכו יתיה מצראי שבעין יומין: ועברו יומי בכיתיה ומליל יוסף עם בית פרעה למימר אם כען אשכחית רחמין בעיניכון מלילו כען קדם פרעה למימר: אבא קיים עלי למימר הא אנא מאית בקברי דאתקינית לי בארעא דכנען תמן תקברינני וכען איסק כען ואקבר ית אבא ואיתוב: ואמר פרעה סק וקבור ית אבוך כמא דקיים עלך: וסליק יוסף למקבר ית אבוהי וסליקו עמיה כל עבדי פרעה סבי ביתיה וכל סבי ארעא דמצרים: וכל בית יוסף ואחוהי ובית אבוהי לחוד טפלהון ועניהון ותוריהון שבקו בארעא דגשן: וסליקו עמיה אף רתיכין אף פרשין והות משריתא סגיאת לחדא: ואתו עד בית אידרי דאטד די בעיברא דירדנא וספדו תמן מספד רב ותקיף לחדא ועבד לאבוהי אבלא שבעא יומין: וחזא יתיב ארעא כנענאה ית אבלא בבית אידרי אטד ואמרו אבל תקיף דין למצראי על כן קרא שמה אבל מצרים די בעיברא דירדנא: ועבדו בנוהי ליה כן כמא די פקידנון: ונטלו יתיה

אבן עזרא

יוכו אותם · שולכו כלום עם יסף לקברו: ויאסף רגליו אל המטה · כי בתחלה ישב על המטה ורגליו תלויו' כמכתב ארץ אדום היום ולא כן מטות א היושמעאלים: ויעלו אותו כל עבדי פרעה · כל אנשי מצרים לבד מיוסף עבדי פרעה יקראו: ויחנטו · כדמות אבן ויתכן רין על דרך רחוקה מעט להיות כמוה התאלה חנטה פגיה: אשר כריתי · חפרתי כמו כי יכרה איש: רכב · כמו מרכבת פרשים · ידועים: ויעש לאביו אבל · אחר שקברוהו כאשר אמרו קדמונינו ז"ל: ויעשו בניו · פי' והנה עשו בניו כאשר צום שנשאוהו וקברוהו בתוך' שצוה: לו

מסרה

קפוד · שמה אדום מלכיה · שמה נסיכי צפון · שמה שבר רשפי קשת: י' פסו' אית בהון ג' מלין דמיין ב' קדמאי לא נסיב ו"ו ותליתאה נסיב ו"ו וסי' בכמס' רבת': את בני ד' וסי' כי ידעתיו למען · ויכל יעקב לצוות · ויקם יעקב וישא את · והיה ביום הנחילו את · וכל נביאים וכתו' את בניו בנו ואת בניו וסי' ביהושע סימן ז': ויאסף ה' מלעיל וסי' בסוף פרשת חיי: השביעני חד מן ב' זוגין א' ש' וא' ס' וסי' במסרא רבתא:

ואשובה ז' וסי' אבי השבעני לאמר · ואשובה אל אחי אשר במצרים · ואשובה אל מקומי · אלכה ואשובה אל אישי · שובו אלי ואשובה · וארוצה עד איש האלהים · השיבני ואשובה כי אתה: וכל זקני ג' וסי' ויעל יוסף לקבר · ויבא אהרן וכל זקני · הקרבים אל החלל: וכל בית י"ב מסר בשופטים סימן ט': יושב י"ט מלא' בתורה וס' ואשביעך כי' · ויצחק בא מבוא · וירא יושב הארץ הכנעני · וירא חותן משה · השמר לך פן תכרת · ושלאחרינו · ומה הערים אשר הוא · עמלק יושב ג' בו · ואמרו אל יושב הארץ · אל משה אל תירא אתו · אחרי הכתו את סיחון · ב' בו · ראה החלתי תת לפניך · בעבר הירדן בג"א:

סימן ה' ר"ב יהוה תר תן י' ככו' אית בהון ג' תיבין דמיין ל קריואי לא ככבין ו"ו ותניינא כתיב וא"ו:

הוא ואחיו וכל העולים אתו. בחזרתן כאן הקדים אחיו למצרים העולים אתו ובהליכתן הקדים מצרים לאחיו שנאמר ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' ואחר כך כל בית יוסף ואחיו אלא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען שתלו כתריהם בארונו של יעקב נהגו בהם כבוד: ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. מהו ויראו הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו רגילים לסעוד על שלחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמת יעקב לא קרבן: לו ישטמנו. לו מתחלק לענינים הרבה יש לו משמש בלשון בקשה ולשון הלואי כגון לו יהי כדברך לו שמענו ולו הואלנו לו מתנו ויש לו משמש בלשון אם ואולי כגון לו חכמו לו הקשבת למצותי ולו אנכי שוקל על כפי ויש לו משמש בלשון שמא לו ישטמנו ואין לו עוד דומה במקרא והוא לשון אולי כמו אולי לא תלך האשה אחרי לשון שמא הוא ויש אולי לשון בקשה כגון אולי יראה ה' בעניי אולי ישיב ה' אותי הרי הוא כמו לו יהי כדברך ויש אולי לשון אם אולי יש חמשים צדיקם: ויצוו אל יוסף. כמו ויצום אל בני ישראל צוה למשה ולאהרן להיות שלוחים אל בני ישראל אף זה ויצוו אל שלוחם להיות שליח אל יוסף ולומר לו כן. ואת מי צוו את בני בלהה שהיו רגילין אצלו שנאמר והוא נער את בני בלהה: אביך צוה. שנו בדבר מפני השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו: שא נא לפשע עבדי אלהי אביך. אם אביך מת אלהיו קיים והם עבדיו: וילכו גם אחיו. מוסף על השליחות: כי התחת אלהים אני. שמא במקומו אני בתמיה אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני יכול והלא אתם כלכם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה והיאך אני לבדי יכול להרע לכם: וידבר על לבם. דברים המתקבלים על הלב עד שלא ירדתם לכאן היו מרננים עלי שאני עבד על ידיכם נודע שאני בן חורין ואני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורים ראה ונשתבח בהן ואמר אחי הם ולבסוף הרגם יש לך אח שהורג את אחיו. דבר אחר עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד וכו': על ברכי יוסף. כתרגומו גדלן בין ברכיו:

צום ג' וס' ויעשו בניו לו כן כאשר צום. ופסלי ונסכי צום. כי הקימו בני יהונדב: והשב ד' וסי' לו ישטמנו יוסף. שוב והשב את אחיך. והשב חרפתם אל. והשב לשכנינו שבעתים: ישיב ב"ר וסי' בבמ' רבת': ויצוו ד' וסי' ויצוו אל יוסף. ויצו אל העם לאמר כראותכם. והכיתם את יושבי יבש. ויצו את בני בנימן לאמר בתי'

בניו ארצה כנען ויקברו אתו במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם את השדה לאחזת קבר מאת עפרן החתי על פני ממרא: וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו וכל העלים אתו לקבר את אביו אחרי קברו את אביו: ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו: ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר: כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך ויבך יוסף בדברם אליו: וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים: ויאמר אלהם יוסף אל תיראו כי התחת אלהים אני: ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטבה למען עשה כיום הזה להחית עם רב: ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על לבם: וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו ויחי יוסף מאה ועשר שנים: וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף: ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלהים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב: וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעלתם את עצמתי מזה: וימת יוסף בן מאה ועשר שנים ויחנטו אתו ויישם בארון במצרים:

חזק

בנוהי לארעא דכנען וקברו יתיה במערת חקל כפלתא דזבן אברהם ית חקלא לאחסנת קבורא מן עפרן חתאה על אפי ממרא: ותב יוסף למצרים הוא ואחוהי וכל דסליקו עמיה למקבר ית אבוהי בתר די קבר ית אבוהי: וחזו אחי יוסף ארי מית אבוהון ואמרו דילמא יטר לנא דבבו יוסף ואתבא יתיב לנא ית כל בישתא דגמלנא יתיה: ופקידו לות יוסף למימר אבוך פקיד קדם מותיה למימר: כדין תימרון ליוסף בבעו שבוק כען לחובי אחך ולחטאיהון ארי בישתא גמלוך וכען שבוק כען לחובי עבדי אלהא דאבוך ובכא יוסף במללותהון עמיה: ואזלו אף אחוהי ונפלו קדמוהי ואמרו הא אנחנא לך לעבדין: ואמר להון יוסף לא תדחלון ארי דחלא דיי אנא: ואתון חשבתון עלי בישא מן קדם יי אתחשבת לטבא בדיל למעבד כיומא הדין לקיימא עם סגי: וכען לא תדחלון אנא אזון יתכון וית טפלכון ונחם יתהון ומליל תנחומין על לבהון: ויתיב יוסף במצרים הוא ובית אבוהי וחיא יוסף מאה ועשר שנין: וחזא יוסף לאפרים בנין תליתאין אף בני מכיר בר מנשה אתילידו ורבי יוסף: ואמר יוסף לאחוהי אנא מאית ויי מדכר דכיר יתכון ויסק יתכון מן ארעא הדא לארעא דקיים לאברהם ליצחק וליעקב: ואומי יוסף ית בני ישראל למימר מדכר דכיר יי יתכון ותסקון ית גרמי מכא: ומית יוסף בר מאה ועשר שנין וחנטו יתיה ושמוהי בארונא במצרים:

אבן עזרא

לו ישטמנו. שמא יטור לנו איבה כמו וישטום עשו ויש לו במקרא על דרכים רבים: אנא. לשון פיוס. ויאמר הגאון כי התחת אלהים אני כאילו אני במקום אלהים שנפלתם לפני ותאמרו הננו עבדיך: למען עשה. שם הפועל: בני שלשים. בעבור היות אלה בני קטור' הנה יהיו הבנים רבעים: ילדו. גדלו: ויחנטו אותו. הרופאים: ויישם בארון. שם אותו אחר והנה השרש ישם על משקל וייצר ויאמ' ר' יונה המדקדק כי החירק תחת שורק והוא רחוק בעיני. וטעם בארון בקמצו' הבית הוא שהכין לנפשו:

מסרה

חסר: לפני מותו ד' מסר בפרשת תולד': אנא חד כן ה' מלין בתרי טעמי וס' פרשת ויגש: הננו ג' דגשים וס' פרשת מקץ: התחת ג' בקרי' וס' פרשת ויצא: לטבה ה' חס' בליש' וס' ואתם חשבתם עלי רעה. ועשית הישר והטוב. ואכלת ושבעת וברכת. ואבדתם מהרה מעל'. ובפרי אדמתך לטבה: עשה ד' חד כתי' ו' וג' כתיב ה' א וסי' בפרשת ויצא: ילדו וס' ובנות ילדו להם. ואהלי' כמה ילדה. ילדו על ברכי יוסף. והששי יתרעם לעגלה. אלה ילדו להרפה: ואלהים ה' וסי' ויאמר יוסף אל אחיו. ואלהים סר מעל'. ואלהים אמר לבהלני. ואלהים זולתי לא תדע. ואלהים מלכי מקדם: פקד ה' וחס' וסי' ואלהים פקד יפקד אתכם. וישבע יוסף את בני. פקד פקדתי אתכם. ויקח משה את עצמו'. אם פקד יפקדני: וישבע ד' וס' וישבע יוסף. ובשנה השביעית שלח יהוידע. וישבע יהושע. ויקם עזרא וישבע: והעלה ג' חס' בליש' וס' והעלתם את עצמתי. קדמ' והעלתי עליכ' בשר: כי העלתיך מארץ מצרי': עצמתי ו' חס' בליש' וסי' והעליתם את עצמתי. וחברו דוד' כשלח'. ושפו עצמותיו לא ראו. מברו' שלח אש. עצור בעצמותי. כל עצמתי תאמרנה. ובסא מצאתי מסיר' עצמתי ה' חס' והשמיט ושפו עצמותיו לא ראו. כל עצמתי תאמרנ'. וזה הבסור שה הלפני השמיט אצל עצמתיו ועיתי עצמתי. וכל עצמו מלא':

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה וסימן אך לך: וחציו ועל חרבך תחיה: ופרשיותיו יב' אחאב סימן. וסדריו מ"ג ידיד"ה סימן. ואותיותיו ד' אלפים ושלש מאות ותשעים וחמשה: פה. ימלה. סימן:

ואלה ׳ז ר״פ בתורה וסי׳ ואלה בני רעואל נחת ׳ ואלה הדו בני אהליבמה · ואלה בני רעואל בן עשו · ואלה בני אהליבמה אשת · ואלה בני שובל · ואלה בני צבעון ואיה · ואלה שמות דבות׳ בכ״ד אלה שמות וסי׳ אלה שמות בני עשו אליפז · אלה שמות בני אהרן הכהנים המשחים · אלה שמות האנשים אשר שלח משה · אלה שמות האנשים אביה״ל בן · אלה ראשי אבו׳ · אלה ראשי האבו׳ · אלה עשה בניהו · אלה כבני גד ראשי · אלה הם אשר עברו · וכן ודוד זקן עד סוף הספ׳ ר״פ דכו׳ אלה בכ״ד

סדר המקרא תורת

אלפא בית׳ מן חד וחד חד א׳ וחד וא׳ ולית דכו׳ וסי׳ אבלה. ואבלה· אמרה· ואמרה· אהבם · ואהבם׳ אוצם · ואוצם · אשתון · ואשתון · אפלל · ואפלל · אצבון · ואצבון ·

ואלה

האשמורת הראשונה

כשמות קדושים ליה מודות בזכרם ימות
ונאם כבוד אל בלי לשון ופה נואמות
עלם ותורת אמת הוגות ומתחכמות:
ושמו מפורש בראש ספר ואלה שמות:

ברוך השם אלהי תעצומות
והוא הנותן תבונות לנשמות
ובספר הזה מהומות ואימות
ואלה התחדשו אחרי מות
ונולד אבי הנבואות והחכמות
ויוציא את אבותינו וידיהם רמות
ויעש לעיניהם בבריאה נקמות
והן בכתב אמת רשומות
ודבר משכן נעשה מתרומות
אשר בימינו לנצח נעימות·
להוציא לאור כל תעלומות·
שמכאו הורינו ברוב כלמות·
כזיר אחים בעל החלומות·
וקנא השם בעל חמות·
ברב כסף וזהב ושלמות·
ויאר לבותם בתורות תמימות:
וגם סודות ופליאות סתומות·
בסוף ספר ואלה שמות·

ואלה טעם הוי״ו בעבור שהזכיר בסוף הספר הראשון כי ראה יוסף לבניו בני שלשים הזכיר כי אחיו ברדתם היו מעטים ופרו ורבו ומלת אלה גם בחסרון הה״א שוה לזכרים ולנקבו׳ וכתי׳ כי את כל התועבות האל ואחריו מכל התועבות האלה לאנשים האל אלה יולדו להרפה מה אעשה לאלה וככה מלת לז השונמית הלז הנער הלז ובעבור היות מלת אלה מלעיל היה הה״א נוסף כה״א לילה נחלה מצרים ושם לשון זכר ורבים שמות כי התי״ו כולל סימן רבים ורבות כמו מקומות ואבות גם הא״ם ככה סימן הזכרים והנקבות כמו נשים ופילגשים ויש שמות שימצאו במ״ם גם בתי״ו כמו נפשים נפשות לבבות גם לבבים על לבבהן:

רשי

ואלה שמות בני יש׳ אע״פ שמנאן בחייהן בשמותם חזר ומנאן במיתתן להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם שנ׳ המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא:

שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה: יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן: דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר:

ואילין שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּעֲלוּ לְמִצְרַיִם עִם יַעֲקֹב גְּבַר וֶאֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ עָלוּ: רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה: יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן: דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר:

י׳ כתו׳ · כ״ת · ל׳ · ג׳ · ו׳ : ל׳ · ל׳ וחד וישכר חבולן · ט׳ יתירא׳ן

מצרימה כ״ח מסר במס׳ רבת׳: וביתו ו׳ וסי׳ ואלה שמות ריש ספרא · וישב דוד עם אכיש · ואנשיו אשר עמו · אשר ישב שם · ועשקו גבר וביתו · ועם האלהים וביתו: ובנימן ט׳ מיחדין וסי׳ בשופטים סימנב׳:

על לבבהן: ה״א מצרימה תחת מלת אל כמו כלכה דותינ׳ ותבא אותי ירושלימה: את יעקב · עם יעקב כמו כרת יי׳ את אברם: איש וביתו · יוצא חלציו ואין בית בכל המקרא אשה והנה העד איש וביתו באו כי לא היו כשי השבטי׳ במספר השבעים ולא יקשה בעיניך וכפר בעדו ובעד ביתו כי פשוטו בית אביו כי שלשה ודווין היו וגזר הכהן שהיא אשתו בכח בעדו והיא נכללת עמו כי האיש ואשתו הוא האדם: ראובן · כל שוא נע כזי״ן זבולן בהככם עליו אחת מאותיות בוכ״ל וראוי להיות האות המשרת בשוא נע והנה אין יכולת בלשון לקרוא שני שואין נעים על כן שמו חירק תחת האות המשרת כי אם היה בית האות המשרת הנככם עליו יאמרו בזבולן ואם כ״ף או למ״ד כזבולן לזבולן ואם וי״ו יאמרו שורק תחת חירק כאילו הוי״ו בקריאת אל״ף כמו וזבולן כי המלה תראה כקריאת אל״ף או זבולן ואם היה האות הראשון יו״ד כמו יהודה שהיו״ד מאותיות הנעלמים יעלימוהו כמו נעלה ביהודה כיהודה ליהודה נחשון כי עתה היו״ד הוא נעלם ואינו נזכר ונדגש בשפה גם ככה עם וי״ו ויהודה והנה נכתבו השבטים הנה כסדר תולדותם: יששכר · בעבור התחברות שני שי״ן חסרו האחד מהמכתב כדרך מחבבים שיקרא מחברים ואין שי״ן כמוה במקרא ומנהג העברים בהתחבר וי״ו עם אחד מאותיות השפה שהם במ״ף חבירי הוי״ו ינועו אל״ף נוסף בקריאה ויקרו הוי״ו בשורק כמו ופרו ורבו ומלאו בתי מצרי׳ וככה ובנימן ובעבור היות בנימין בן הגבירת הזכירו לפני בני השפחות: דן · בהתחבר השמות הם על משה דרכי׳ וכולם נכונים · האחד כמו עילם ואשור וארפכשד · והשני בנפך ארגמן ברקמה ובוץ · השלישי אדם פטדה וברקת · הרביעי דן ונפתלי גד ואשר · החמישי יתר והלות קביעות · הששי אדם שת אנוש:

ויהי

ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים נפש ויוסף היה במצרים: וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא: ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אתם: פ ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף: ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו: הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ: וישימו עליו שרי מסים למען ענתו בסבלתם ויבן ערי מסכנות לפרעה את פתם ואת רעמסס: וכאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרץ ויקצו מפני בני ישראל: ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך: וימררו את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך:

והוה כל נפשתא נפקי ירכא דיעקב שבעין נפשן ויוסף דהוה במצרים: ומית יוסף וכל אחוהי וכל דרא ההוא: ובני ישראל נפישו ואיתילדו וסגיאו ותקיפו לחדא לחדא ואתמליאת ארעא מנהון: וקם מלכא חדתא על מצרים דלא מקיים גזירת יוסף: ואמר לעמיה הא עמא בני ישראל סגן ותקיפין מיננא: הבו נתחכם להון דילמא יסגון ויהי ארי יערעיננא קרב ויתוספון אף אינון על סנאנא ויגיחון בנא קרב ויסקון מן ארעא: ומניאו עליהון שלטונין מבאשין בדיל לענואיהון בפולחנהון ובנו קירוי בית אוצרא לפרעה ית פיתום וית רעמסס: וכמא דמענן להון כן סגן וכן תקפין ועקת למצראי מן קדם בני ישראל: ואפלחו מצראי ית בני ישראל בקשיו: ואמררו ית חייהון בפולחנא קשיא בטינא ובליבנין ובכל פולחנא בחקלא ית כל פולחנהון דאפלחו בהון בקשיו:

רשי: ויוסף היה במצרים. והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ומה בא ללמדנו וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים אלא להודיעך צדקתו של יוסף הרועה את צאן אביו הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו: וישרצו. שהיו יולדות ששה בכרס אחד: ויקם מלך חדש. רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו: אשר לא ידע. עשה עצמו כאלו לא ידע: הבה נתחכמה. כל הבה לשון הזמנה הוא כלומר הכינו עצמכם לכך: נתחכמה לו. לעם נתחכם מה לעשות לו ורבותינו דרשו נתחכם למושיען של ישראל נדונם במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם: ועלה מן הארץ. על כרחנו ורבותינו דרשו כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו בחבירו והרי הוא כאילו כתב ועלינו מן הארץ והם ירשוה:

אבן עזרא: ויהי. מלת יהי היתה ראויה להיות כמו ירב המשא עליו ובעבור היות הה"א מן הגרון פתחו במלת יהי היו"ד הראשונה בקמץ קטן והיה ראוי להיות היו"ד האחרון בשוא...

המילדות· הוא לשון מולידות אלא שיש לשון קל ויש לשון כבד כמו שובר ומשבר דובר ומדבר כך מוליד ומילד: בילדכן. כמו בהולידכן: שפרה. יוכבד על שם שמשפרת את הולד: פועה. מרים שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה· פועה לשון צעקה כמו כיולדה אפעה: על האבנים· מושב האשה היולדת ובמקום אחר קורהו משבר וכמוהו עושה מלאכה על האבנים מושב כלי אומנו' יוצר חרס: אם בן הוא וגו'· לא היה מקפיד אלא על הזכרי' שאמרו לו איצטגניניו שעתידות לילד בן המושיע את אותם: וחיה· ותחיה: ותחיין את הילדים· מספקות להם מזון תרגו' הראשון וקיימא והשני וקיימתון לפי שלשון עבר לנקבות רבות תיבה זו וכיוצא בה משמשת לשון פ פעלו ולשון פעלתם כגון ותאמרנה איש מצרי לשון עבר כמו ויאמרו לזכרים ותדברנה בפיהם לשון דברתם כמו ותדברו לזכרים וכן ותחללנ' אותי אל עמי לשון עבר חללתם כ כמו ותחללו לזכרים: כי חיות הנה· בקיאו' כמילדו' תרגו' מילדות חייתא ורבותינו דרשו משולות לחיות השדה שאינן צריכות מילדת גור אריה זאב יטרף בכור שורו אילה שלוחה ומי שלא נכתב בו הרי הכתוב כוללן מה אמך לביאה: וייטב. הטיב להם וזה חלוק בתיבה מיסודה שתי אותיות ונתן לה וי"ו יו"ד בראש' כשהיא באה לדבר

ויאמר מלך מצרים למילדות· שרות היו על כל המילדות כי אין ספק כי יותר מחמש מאות מילדות היו אלא אלו שתיהן שרות היו עליהן לתת מס למלך מהשכר וככה ראיתי היום במקומו' רבו' והאם והבת היו בדרך קבלה כי נכון הוא: ויאמ' בילדכן את העבריות· כל שהוא ממשפחת עבר יקרא עברי ועל אמונתו יקרא עברי על כן אבי כל בני עבר הבא מעבר הנהר עבר כהר משתי העברים: אמר בן קריש כי אל"ף אבנים נוסף מגזרת בנים והטעם המשבר כמו ת מי אפסים והנכון שהוא כמו באבנים והאל"ף שורש: והמתן אותו· בסתר שלא ידע הדבר כי אתם היה עושה· ומלת וחיה קשה מאד בדקדוק והיא זרה כי המשפט וחיתה כי הה"א השרש מן חיה יחליפוהו בתי"ו כמשפט בסמוכי' ולכל חית הארץ והיה כן בעבור שהה"א והתי"ו קרובים במכתב ואין ביניהם לבד משך הנקודה שבתוך הה"א אבל לא במבטא כי הבדלים ביניהן ב בשמות כי תחלה תקרא ה"א ו וכשתמשך הנקודה תקרא ת"ו וזה לאות כי הכתב שבידינו הוא כתב עברי והכלל כי מלת חינם חיים בספק כי הסכימו חכמי הדקדו' כי וארפכשד חי מפעלי הכפל וכמוהו כי אם תם הכסף שהוא מן תמם וחיי כמו רב' חיים ולפי דעתי כי זו הגזר' זרה ואם איננה כן ידאנו ממנה פעל עתיד כמו אחוג יחוג לחוג היה ראוי שיאמר אחוי יחוי לחוי או כמו סוב סובו ציון סבי עיר והנה לאות כי הכל מהפעלים בעלי הה"א באחרונה אחר שלא מצאנו מגזרת חי אחת מכל הגזרו' שהזכרנו הנה זאת לאות כי היא מהפעלים כפל הה"א באחרונה כי מצאנו שיאמ' אחיה כחיה יחיה תחיה כמו יאמר מן היה נהיה אהיה תהיה יהיה ואם כן הוא מגזרת חיה כמו היה ואף על פי שמצאנו שיאמר וארפכשד חי בלשון עבר לא כחום לכל זה אע"פ שידמ' שהוא מפעלי הכפל והוצרכתי לומ' ככה בעבור שראיתי כי אין וי"ו בכל

שפרה ב' ומב' ליש' וס' שם האחת שפרה· ברוחו שמים שפרה: העבריות ד' ג' חס' וא' מלא וס' ויאמר מלך מצרים· ותאמרן המילדת אל פרעה· ויאמר בילדכן את· דין מל'· ותאמר אחתו אל בת פרעה: על האבנים ב' וס' בילדכן את העבריות· וארד בית היוצר: ולא עשו ה' וס' ותיראן המילדת· ולא עשו חסד

ויאמר מלך מצרים למילדת העברית אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה: ויאמר בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמתן אתו ואם בת הוא וחיה: ותיראן המילדת את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים: ויקרא מלך מצרים למילדת ויאמר להן מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיין את הילדים: ותאמרן המילדת אל פרעה כי לא כנשים המצרית העברית כי חיות הנה בטרם תבוא אלהן המילדת וילדו: וייטב אלהים למילדת וירב העם ויעצמו מאד: ויהי כי יראו המילדת את האלהים ויעש להם בתים: ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכהו וכל הבת תחיון:

פ

ב וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי:

ואמר מלכא דמצרים לחיתא יהודיתא דשום חדא שפרה ושום תניתא פועה: ואמר כד תהוין מולדן ית יהודיתא ותחזין על מתברא אם בר הוא תקטלן יתיה ואם ברתא היא ותקיימנא: ודחילא חיתא מן קדם יי ולא עבדא כמא די מליל עמהן מלכא דמצרים וקיימא ית בניא: וקרא מלכא דמצרים לחיתא ואמר להן מה דין עבדתין ית פתגמא הדין וקיימתין ית בניא: ואמרא חיתא לפרעה ארי לא כנשיא מצריתא יהודיתא ארי חכימן אינין עד לא עלת לותהן חיתא וילידן: ואוטיב יי לחיתא וסגי עמא ותקיפו לחדא: והוה כד דחילא חיתא מן קדם יי ועבד להון בתין: ופקיד פרעה לכל עמיה למימר כל ברא דאיתיליד ליהודאי בנהרא תרמוניה וכל ברתא תקימון:

ואזל גברא מדבית לוי ונסיב ית בת לוי:

ג' חס' יתיר · ל' מל' ל' · ל' מל' ל' · ל' ל' ויתר הס · ל' ל' וכו' · ה' · ה' מלא וחס' · יו"ד ל' · ג' ל' חס' · ד' ל' דמי · ל' וחס' · ל' ל' · ל' · ו' בלש' יראו · ב' מל' ל' · ל' ר' ל'
שפרה ב' בתרי לישן · התילוד ב' וחס'

עם בית ירבעל· על אשר לא שמעו· בבלכים· ולא שמעו ולא הטו את אזנם· ירמיה· ויהי לימים מימים ובעת צאת הקץ: אליהן ה' ד' מלאים וא' חס' וס' ותיראן המילדת· ותאמרן המילדת· דין חס'· ותקרבון אלי כולכם· ועשויה אל הן אל דלתות ההיכל· ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי: יראת את האלהים ז' מסר פרשת מקץ: להן חד מן י"ד נכסר בבגלת רות סימן א': הילוד ב' ומלאים וס' כל הבן הילוד· גם הבן הילוד לך מות ימות: הבת ד' ודגש וס' תחיון· התחמקין· זב עמקך הבת השובבה· מה אעידך: וילך איש מבית ב' דסמ' וס' וילך איש מבית לוי· מבית להם יהודה:

לשון וי"ו עיל הוא נוקד היו"ד בצרי שהוא קמץ קטן וייטב אלהים למילדות וירב בבת יהודה הרבה תאניה וכן ויגל את השארית דנבוזר אדן הגלה את השארית ויפן זנב אל זנב הפנה הזנבות זו לזו כל אלו לשון הפעיל את אחרים וכשהוא מדבר בלשון ויפעל הוא נוקד היו"ד בחירק כגון וייטב בעיניו לשון הוטב וכן וירב העם נתרבה העם ויגל יהודה הגלה יהודה ויפן כה וכה הפנה לכאן ולכאן ואל תשיבני וילך וישב וירד ויצא לפי שאינן מגזרתן של אלו שהרי היו"ד יסוד בהן ירד יצא ישב ילך יו"ד אות שלישית בו: וייטב אלהים למילדות· מהו הטובה· ויעש להם בתים· בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין בתים ויבן את בית יי' ואת בית המלך כהונה ולויה מיוכבד ומלכות ממרים כדאיתה במסכת סוטה: לכל עמו· אף עליהם גזר יום שנולד משה אמרו לו איצטגניניו היום נולד ואין אנו יודעים אם ממצרי' אם מישראל ורואין אנו שסופו ללקות במים לפיכך גזר אותו היום אף על המצריים שנ' כל הבן הילוד ולא נאמר הילוד לעבריים והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה: ויקח את בת לוי· פרוש היה ממנה מפני גזרת פרעה והחזירה ועשה בה ליקוחי' שניים ואף היא נהפכה להיות נערה ובת ק"ל שנה היתה שנולדה בבואה למצרים בין החומות ומאתים ועשר נשתהו שם וכשיצאו היה משה בן שמונים שנה כשנתעברה ממנו היתה בת מאה ושלשים וקורא אותה בת לוי:

המקר' שהוא שרש בסוף המלה ואין טעם' בלי ממלת שלו כי הוי"ו תחת הה"א כי אותיו' אהו"י מתחלפו' זו בזו והעד שלו כל בוגדי בגד והוא מן שלה והנה אפרש לך למה לא תבא וי"ו שורש בסוף המלה והיה זה בעבור כי הוי"ו ישרת בסוף בעבור יחיד שאיננו נמצא כמו עבדו ואמתו וסימן לשון רבי' פרו ורבו וגם ים וי"ו נוסף כמו בנו בעור ואילו היה וי"ו שרש היה מתערב עם אחת מאלו השלשה ווין שהזכרנו יחיד ורבים ונוסף ולא תדע המלה גם ככה אומ' לך באו' יו"ד שלא תבא שורש באחרו' כי הוא סימן יחיד מדבר ידי גם ידי וסימן רבים בסמוך ידי כשים רחמניות וסימן נקבה דעיורא וי"וד היחס העברי או העבריה גם נוסף בפעלי' המגביהי להושיבי גם בשמות בני אתונו גם במלות הטעם זולתי מני אפרי' ובעבור כל זה היה ראוי שיבא יו"ד שרש באחרונה פן תתערב לנו המלה עם אחת מכל אלה שהזכרנו על כן אמרתי כי מלת וחיה זרה והיא כמו וחיתה ותהיה מהפעלי' בעלי הה"א באחרו' כאשר פירשתי: ותיראן. העלימו האל"ף בעבור שלא תתערב המלה עם גזרת ראה: ותחיין· בכל כאן יותר ממשפטן הראשון כי מה צורך היה להאריך: ויקרא· הנכון בנותנות כי השכתן מנותי ואין הפרש בין ותאמרנה עבר כמו ותאכלנה הפרו' ובין כשידבר עליהן לנכח עצמן בהכנס הוי"ו הפתוח וככה מדוע עשיתן ותחיין: ות' מרנה· לא עברנו על מצותך כי העבריות אינן כמצריו' כי כח חיים הרבה יש להם· ובא היו"ד רפה מן כי חיות והוא הנכון כמו דוות רוות עלות עלי ונדגש יו"ד במלת חיים שהוא תואר כמו ונתפשם חיים כיו"ד אלהי העבריים גם כן חיים שהוא שם דבר כמו עץ חיים וכמו ופטורי ציצים: וילדו· נקבות פועל עבר כי שוה הוא לזכרים טוו צבאו: וייטב· בעלי היו"ד בראשונה פעם יעמד היו"ד כמו זו ופעם יחליפוהו בוי"ו כמו ויוטב שם רעבים שהוא מן יטב כמו וייטב מן יטב וזה הטוב הוא הנזכר אחר כן ויעש להם בתים כמו כי בית יעשה לך יי': ויהי כי יראו· בעבור שלא יראו ממלך מצרים רק יראו מהשם וייטב אליהן ודע כי זו המלה איננה מהפעלים העומדים ולא מן היוצאים כי הוא על דרך שיקבל האדם הירא' מאחר על כן יראו מאת יי' הוא הנכון ואחזו דרך קצרה לומר ירא את יי' על כן מלת נורא איננה בבנין כפעל כמו נולד נשבר ונרכה והמשכיל יבין: ויצו· כל יושב על כסא מלכו מצרי' יקרא בלשון מצרים פרעה והנה הכתו' לא הגיד שמו כפרעה נכה כמו בלשון עמו וכן פרעה חפרע: הילוד· שם תאר כמו גבור מכור: וילך· בעיר רבות היו ישראל יושבים כי רבים היו וכלם יקראו ארץ רעמסס אולי בעיר אחרת היתה זאת: בת לוי· בן ישראל והיא אחות אביו ולא דבר נכונה האומר כי תבואת השדה הזרעת בשדה אחרת תכליא רק באותו שדה עצמו לא תכליא כראוי כי עקר אסור ערוה היה להיות ישראל קדושים:

ויתהר

אבן עזרא

ותהר · אין ספק כמו שהזכרנו כי אהרן גדול בשני ממשה וככה קבלו אבותינו שמועה היתה מרים וכתוב ותתצב אחותו מרחוק והנה ידענו כי תחלת קץ ד' מאות שנה היו מיום שנולד יצחק כי הוא לבדו יקרא זרע והנה בן ששים שנה הוליד את יעקב ויעקב הוליד את ראובן בן שמונים וחמש והיה בדרתו אל מצרים בן מאה ושלשים שנה חברנו עליהם ששים של יצחק עלו קצ' והנה כשארו רי' נוציא מהם ע' שנה שחיה יוסף אחרי כן והנה נשארו קמ' ושנות לוי בדרתו אל מצרים מ"ג והנה חיה צ"ד שנה אחרי יוסף והנה נשארו קי"ח כי כתוב הוא וימת יוסף בן מאה ועשר שנים ומתי מלך המלך החדש וכמה שנים בנו ערי מ מסכנות והנה קרוב מלדת משה שגזר על הזכרים ובן זומא אמר כל המספר דבר מעשה לא ישא פנים לנכבד להזכירו תחלה וכתוב ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחותם והנה היא קטנה והנה זה המוכח בשנויים שנה שם חם ויפת וכתיב וילד כח ויפת הוא ה הגדול ועוד שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו והיא נקברה במערה קודם אברהם לא שנה ודע כי הנו"ן תמצא חסרה או מובלעת בדגשות ב בתחלת המפעל כנו"ן גם הלאה ויגש אליו ובאמצע כמו וגם אף עלה בישראל או ויחר אף והנה הנו"ן מובלעת באמצע על כן מדגש פ"א ויחר אפו ימוב אפך וככה נו"ן כתן במלת תתי כי הוא כמו תנתי כי תי"ו האחרון איננו שורש רק הוא כמו שבתי לבתילדתי גם בבוא את פחדך טוב תתי אותה לך וככה בשמו' כי בת היתה ראויה להיות לשון נקבה כמו תן בן בנה והיא תתערב עם אשר בנה בית והנה החליפו הה"א בתי"ו כמו גבירה גברת עטרה עטרת פעם סמוך ופעם איננו סמוך כמו עטרת תפארת והנה חסרו הנו"ן להקל על הלשון ויאמרו בת ומלת רחל בתו כמלת אמת חסרו ואמתו והנה התי"ו לשון נקבה והנה הנו"ן מובלעת ולשון רבות אמונו' ולא אמתו' ולא אמתי' כמו בנות ולא בתות ולא בתים : ותהר · לא הזכיר הכתו' לידת מרים ואהרן כי לא התחדש דבר בלדתם · ומלת טוב כאשר תמצא בחיים מלא דעת יתכן היותו בנשמה כמו טוב עם יי' וטוב עם אנשים או טוב עין או בגוף או בצורה טוב תאר או מראה ובעבור שמצאנו בילד כי טוב הוא אין לפרשו כי אם בצורתו טוב תכל הילודים : שלשה ירחים · יש אומרי' כי בחדש השביעי מתחלת ההריון נולד גם זה דרש כי לא יוכלו המצרים לדעת מתי הרתה האשה ולפי דעתי כי הכתוב ספר החדשים שיכלה להצפינו כי אין כח באדם לראות באשה מתי תלד כי רחוק הוא שהוא נולד בחדש השביעי מתחלת ההריון כי הנולדים ככה הם קצרי קומה ויותר חיים וכבדים הם הנולדים באחד עשר כי רובי הנולדים הם סמוכים לתשעה חדשים והיודע עת ההריון יכול לדעת עת הלידה והיודע עת הלידה יכול לדעת עת ההריון כי דבר מכוסה הוא לקדמונים וחמשה פעמים נסיתיו גם אני כי מקום מזל הלבנה ומעלתה ברגע ההריון היא מעלת מזל הצומח ברגע הלידה גם מעלה הצומחת רגע ההריון שם תהיה הלבנה רגע המולד והנה המעמד הקבוע הם רנ"ט ימים ושלש יום והאמצעי רע"ג והגדול שהוא הארוך רפ"ח וחכמי המולדות יודו כן ואין טענה מהשבטי' כי להיותם על הסדר איננה ראיה כי הרבה כאלה בתורה על כן יתכן שרחל נכנה שפחתה ליעקב בלדת שמעון גם נולד יששכר קודם אשר דינה בבטן אחת נולדה עם זבולן על כן מלת ואחר ילדה בת כמו ואחרי כן יצא אחיו שלא זכר ותהר לכל אחד גם לתקופת הימים שלש היו · ולא נדגש כדי הצפינו כדגשות קו"ף אם יקרך עון לדבר ב: בחות ובעבור היות הצד"י בשוא כערפת הפ"א שהיה ראוי להדגש והוא שם הפועל מהבנין הכבד הנוסף ואין צורך לבקש למה לא כפנתהו עוד אולי השכנות המצריות שמעו קולו כי לא היו לבדם דרים בארץ רעמסס וכתב ושלה אמה משכנתה · והא מלת תיבת גמא מלעיל בעבור היות הניגון בתחלת מלת גומא : ותחמרה · כחה הא כה"א ויקר' לה כובח בשמו ואת המלה נגזרת מן בחמר והוא טיט ודוס מדבק ימצא בארץ ישר' וכמוהו בארו בארו חמר ובלשון ישמעאל יקרא אל חמר ויוכבד עשתה כן כי אמרה אל אראה במות הילד אולי אחותו נתנבאה לעשות כן ומחשבות השם עמקו ומי יוכל לעמוד בסודו ולו לבדו נתכנו עלילות אולי סבב השם זה שיגדל משה בבית המלכות להיות נפשו על המדרגה העליונה בדרך הלימוד והרגילות ולא תהיה שפלה ורגילה להיות בבית עבדים הלא תראה שהרג המצרי בעבור שהוא עשה חמס והושיע בנות מדין מהרועים בעבור שהיו עושים חמס להשקות צאנן מהמים שדלו · ועוד דבר אחר כי אילו היה גדל בין אחיו ויכירוהו מנעוריו לא היו יראים ממנו כי יחשבוהו כאחד מהם : בסוף · כמו קנה וסוף קמלו והוא צמח מן היאור : ותתצב · מלה זרה כי שמו נח נעלם בין שתי התי"ן תחת היו"ד אמ' ר' משה הכהן כי תי"ו לרדת ולבשת נוסף בעבור חסרון הפ"א מן פעל וככה לדעת כי בעבור אות הגרון נפתח · ועתה החליפו התי"ו לה"א במלת לדעה כמו אשר תנה הדרך : ותרד · מארמונה : לרחוץ · מכחב המצריו' היה · והזכיר דבר נערותיה שהולכות על מקום היאור כמו ויד תהיה לך בעבור ששלחה אמה והיא אחת מהנערות לקחת התיבה כי בת המלך לא תכנס אל מקום הסוף כי במקום רחוק מן היבשה הושמה התיבה שלא יגיע אליה כל עובר ועוד כי אין מדרך הדקדוק להיות זרועה כי השם רפה ומ"ם אמה ארכו דגוש ועוד כי אמה ארכו מדה לא זרוע : ותפתח ותראהו · אחר שאמר ותראהו הוסיף לבאר כמו ובית דוד כאלהים כמלאך י"י : והנה נער בוכה · היו העבריו' גדולים כאילו הוא נער וראתהו מהול ובעבור יפיו חמלה עליו וזה טעם כי טוב הוא : ותאמר והיניק · בעלי היו"ד ברא"ש ונה יש מתחלף היו"ד כמו מן ידע בוי"ו תודיע ויש שיוסם נח נעלם בין האות המשרת והעי"ן תחת יו"ד ופעם נכתב ופעם לא נכתב וככה והיניק לך את הילד : ותאמר לכי · כמו שבי וילך ויסב:

רשי

כי טוב הוא · כשנולד נתמלא הבית כלו אורה : ולא יכלה עוד הצפינו · שמנו לה המצרים מיום שהחזירה והיא ילדתו לששה חדשים ויום אחד שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין והם בדקו אחריה לסוף תשעה : גמא · גמי בלשון משנה ובלע"ז יונ"ק רך הוא ועומד בפני רך ובפני קשה : בחמר ובזפת · זפת מבחוץ וטיט מבפנים כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת : ותשם בסוף · הוא לשון אגם רוסי"ל בלע"ז ודומה לו קנה וסוף קמלו : לרחוץ על היאור · סרס המקרא ופרשהו ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ בו : על יד היאור · אצל היאור כמו ראו חלקת יואב על ידי והוא לשון יד ממש שיד האדם סמוכה לו ורבותינו אמרו הולכות לשון מיתה הולכות למות לפי שמיחו בה והכתוב מסייען כי למה לנו לכתוב ונערותיה הולכות : את אמתה · את שפחתה · ורבותי' דרשו לשון יד אבל לפי דקדוק לשון הקדש היה לו לינקד אמתה מ"ם דגוש והם דרשו את אמתה את ידה ונשתרבבה אמתה אמות הרבה : ותפתח ותראהו · את מי ראתה את הילד זהו פשוטו ומדרשו שראתה עמו שכינה : והנה נער בוכה · קולו כנער : מן העבריו' · שהחזירתו על מצריו' הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה : ותלך העלמה · הלכה בזריזו' ועלמו' כעלם :

ירחים ד' וסי' ותצפנהו שלשה ירחים · ובמגד גרש · בבכפר ירחים · תכפר ירחים תכלאנה : גמא ג' חס' וסי' ותקח לו תיבת גמא · ובכלי גמא על פני מים · היגאה גמא · והדוגמא · חציר לקנה וגמא : ותחכרה חד מן י"ח מלין דלא כפקיה' בסוף תיבותא וכטע' נכבר בכס' רבת' : על האר ה' בליש' וסי' ופרעה חלם · ותרד בת

וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים׃ וְלֹא־יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת־הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם בַּסּוּף עַל־שְׂפַת הַיְאֹר׃ וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ׃ וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת עַל־יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא אֶת־הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ׃ וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וְהִנֵּה־נַעַר בֹּכֶה וַתַּחְמֹל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה׃ וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֶל־בַּת־פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן הָעִבְרִיֹּת וְתֵינִק לָךְ אֶת־הַיָּלֶד׃ וַתֹּאמֶר־לָהּ בַּת־פַּרְעֹה לֵכִי וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה וַתִּקְרָא אֶת־אֵם הַיָּלֶד׃ וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת־פַּרְעֹה

ל · ג' · ל · ג' חס · ל ולא חכית · ל · ל · נג · ה · ו בליש · ג' חס' ו חס בליש · ל · ו' · ג' · ו ר' ג' חס' וא' מל · ל ולב' · ג' · ה · ל יתר ולא חס ·

וְעַדִּיאַת אִתְּתָא וִילֵידַת בַּר וַחֲזָת יָתֵיהּ אֲרֵי־טָב הוּא וְאַטְמַרְתֵּיהּ תְּלָתָא יַרְחִין׃ וְלָא־יְכֵילַת עוֹד לְאַטְמָרוּתֵיהּ וּנְסֵיבַת לֵיהּ תֵּיבוּתָא דְגוֹמָא וַחֲפָתָהּ בְּחֵמָרָא וּבְזִפְתָּא וְשַׁוִּיאַת בַּהּ יָת רַבְיָא וְשַׁוְּתַהּ בְּיַעְרָא עַל־כֵּיף נַהֲרָא׃ וְאִתְעַתָּדַת אֲחָתֵיהּ מֵרָחִיק לְמִידַּע מַה יִתְעֲבֵד לֵיהּ׃ וּנְחָתַת בַּת־פַּרְעֹה לְמִסְחֵי עַל נַהֲרָא וְעוּלֵימָתָהָא מְהַלְּכָן עַל־כֵּיף נַהֲרָא וַחֲזָת יָת תֵּיבוּתָא בְּגוֹ יַעְרָא וְאוֹשֵׁיטַת יָת אַמְתַהּ וּנְסֵיבְתַהּ׃ וּפְתַחַת וַחֲזָת יָת רַבְיָא וְהָא עוּלֵימָא בָּכֵי וַחֲסַת עֲלוֹהִי וַאֲמַרַת מִבְּנֵי יְהוּדָאֵי הוּא דֵין׃ וַאֲמַרַת אֲחָתֵיהּ לְבַת פַּרְעֹה הַאֵיזֵיל וְאֶקְרֵי לִיךְ אִתְּתָא מֵינִקְתָּא מִן יְהוּדָיָתָא וְתוֹנִיק לִיךְ יָת רַבְיָא׃ וַאֲמַרַת לַהּ בַּת־פַּרְעֹה אֱזִילִי וַאֲזַלַת עוּלֵימְתָּא וּקְרָת יָת אִמֵּיהּ דְּרַבְיָא׃ וַאֲמַרַת לַהּ בַּת־פַּרְעֹה

פרעה · ערות על יאור · על הנהרו' על היארי' · על יאריהם ועל אגמיהם : הלכת חס' דחס' וסי' ונערתיה הלכת · וחד ההלכת · וההלכת לרגלה · הולכות על טוביה בן כתיב · הלכות תרשיש בן כתיב · ובמסר' אחריתי מצאתי נמסר הלכת ד' חס' וא' מלא וסי' ונערתיה הלכת · ותהלכת תרשיש · הלכת לימין · וההלכת למואל · ואגרותיהם הולכות על טוביה · מלאים · ובספרים הכדיקי' ישנים שראוי לסמוך עליה' כך דינם · ונערתיה הלכ' חס' דחס' · וההלכת לרגלה חס' דחס' · הולכות על טוביה מלא דמלא · ותהלכת ליכין חס' דחס' · וההולכת למואל מלא · הלכות תרשיש בן כתיב : בכה ובכה ז' וסי' והנה נער' · וישמע משה את העם · ודוד עלה במעלה הזיתים · הנה המלך בכה · מדוע אדני בכה · ויצא ישמעאל בן נתניה · ובהתפלל עזרא : האלך ג' וסי' לך אשה מנקת · והבתי בפלשתים · רמות גלעד : לכי ג' וסי' ותלך העלמה ותקרא את אם · ויאמר לכי תשלח אותה שני חדשים · ויאמר לה אבגנון קומי לכי :

הליכב׳ מלא׳ כליש׳ וסי׳ הליכי את הילד · אילכה שולל וערום: ותבאהו ג׳ ב׳ חסרים וא׳ מלא וסי׳ ויגדל הילד ותבאהו · ותביאהו בית אביה · דשפטים · בית יי שילה · קדמא׳ ובתרא חס׳ : מכה ה׳ פתחין וסי׳ מכה איש עברי · מכה כמטה אשר בידי · האשר שבית בחרבך ובקשתך · מכה עמים בעברה · ולא תחוס

הֵילִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהֵינִקִהוּ לִי וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־שְׂכָרֵךְ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתְּנִיקֵהוּ׃ וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִאֵהוּ לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ׃ וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי מֵאֶחָיו׃ וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל׃ וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ׃ וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר׃ וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל־הַבְּאֵר׃ וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלֶנָה וַתְּמַלֶּאנָה אֶת־הָרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן׃ וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאנָם׃ וַתָּבֹאנָה אֶל־רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ מִהַרְתֶּן בֹּא הַיּוֹם׃ וַתֹּאמַרְןָ אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלֹה דָלָה לָנוּ וַיַּשְׁקְ אֶת־הַצֹּאן׃ וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֹתָיו וְאַיּוֹ לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן אֶת־הָאִישׁ

אוֹבִילִי יָת רַבְיָא הָדֵין וְאוֹנִיקִיהִי לִי וַאֲנָא אֶתֵּן יָת אַגְרִיךְ וּנְסִיבַת אִתְּתָא יָת רַבְיָא וְאוֹנִיקַתֵּיהּ׃ וּרְבָא רַבְיָא וְאַיְתִיתֵיהּ לְבַת פַּרְעֹה וַהֲוָה לַהּ לִבְרָא וּקְרָת שְׁמֵיהּ מֹשֶׁה וַאֲמַרַת אֲרֵי מִן מַיָּא שְׁחַלְתֵּיהּ׃ וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וּרְבָא מֹשֶׁה וּנְפַק לְוָת אֲחוֹהִי וַחֲזָא בְּפֻלְחָנְהוֹן וַחֲזָא גְּבַר מִצְרַאי מָחֵי לִגְבַר יְהוּדַאי מֵאֲחוֹהִי׃ וְאִתְפְּנִי לְכָא וּלְכָא וַחֲזָא אֲרֵי לֵית גַּבְרָא וּמְחָא יָת מִצְרָאָה וּטְמַרֵיהּ בְּחָלָא׃ וּנְפַק בְּיוֹמָא תִּנְיָנָא וְהָא תְּרֵין גֻּבְרִין יְהוּדָאִין נָצַן וַאֲמַר לְחַיָּבָא לְמָה אַתְּ מָחֵי לְחַבְרָךְ׃ וַאֲמַר מַן שַׁוְיָךְ לִגְבַר רַב וְדַיָּן עֲלָנָא הַלְמִקְטְלִי אַתְּ אָמַר כְּמָא דִּי קְטַלְתָּא יָת מִצְרָאָה וּדְחֵיל מֹשֶׁה וַאֲמַר בְּקֻשְׁטָא אִתְיְדַע פִּתְגָּמָא׃ וּשְׁמַע פַּרְעֹה יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין וּבְעָא לְמִקְטַל יָת מֹשֶׁה וַעֲרַק מֹשֶׁה מִן קֳדָם פַּרְעֹה וִיתֵיב בְּאַרְעָא דְמִדְיָן וִיתֵיב עַל בֵּירָא׃ וּלְרַבָּא דְמִדְיָן שְׁבַע בְּנָן וַאֲתָאָה וּדְלָאָה וּמְלָאָה יָת רָטַיָּא לְאַשְׁקָאָה עָנָא דַאֲבוּהֶן׃ וַאֲתוֹ רָעַיָּא וּטְרָדוּנִין וְקָם מֹשֶׁה וּפָרְקִנּוּן וְאַשְׁקִי יָת עָנְהֶן׃ וַאֲתָאָה לְוָת רְעוּאֵל אֲבוּהֶן וַאֲמַר מָה דֵין אוֹחִיתִין לְמֵיתֵי יוֹמָא דֵין׃ וַאֲמַרָא גַּבְרָא מִצְרָאָה שֵׁזְבַנָא מִידָא דְרָעַיָּא וְאַף מִדְלָא דְלָא לַנָא וְאַשְׁקִי יָת עָנָא׃ וַאֲמַר לִבְנָתֵיהּ וְאָן הוּא לְמָא דְנַן שְׁבַקְתִּין יָת גַּבְרָא

היליכי · נתנבאה ולא ידעה מה נתנבאה הי שליכי · משיתיהו · משלתיה הוא לשון הוצאה בלשון ארמי כמשחל ביניתא מחלבא ובלשון עברי משיתיהו לשון הסירותיו כמו לא ימוש לא משו כך חברו מנחם ואני אומר שאינו ממחברת מש וימוש אלא מגזרת משה ולשו׳ הוצאה הוא וכן ימשני ממי׳ רבים שאלו היה ממחברת מש לא יתכן לומר משיתיהו אלא המישותיהו כאשר יאמ׳ מן קם הקימותי ומן שב השיבותי ומן בא הביאותי או משתיהו כמו ומשתי את עון הארץ אבל משיתי אינו אלא מגזרת תיבה שפעל שלה מיוסד בה״א בסוף התיב׳ כגון משה בנה עשה צוה פנה כשיבא לומ׳ בהם פעלתי תבא היו״ד במקום ה״א כמו עשיתי בניתי פניתי צויתי: ויגדל משה · והלא כבר כתב ויגדל הילד אמר רבי יהודה ברבי אלעזר הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרע׳ על ביתו · וירא בסבלותם · נתן עיניו ולבו להיות מצר עליהם: איש מצרי · נוגש היה ממונה על שוטרי ישר׳ והיה מעמידם מקרות הגבר למלאכתם: מכה איש עברי · מלקהו ורודהו ובעלה של שלומית בת דברי היה ונתן עיניו בה ובליל׳ העמידו והוציאו מביתו והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו כסבורה שהוא בעלה וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו כל היום · ויפן כה וכה · ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה ולפי פשוטו כמשמעו: וירא כי אין איש · עתי׳ לצאת ממנו שיתגייר: שני אנשים עברים · דתן ואבירם הם שהותירו מן המן: נצי׳ · מריבי׳: למה תכה · אע״פ שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד: רעך · רשע כמותך: מי שמך לאיש · והרי עודך נער: הלהרגני אתה אומר · מכאן אנו למדים שהרגו בשם המפורש: ויירא משה · כפשוטו ומדרשו דאג לו על שראה בישר׳ רשעי׳ דלטורין אמ׳ מעתה שמא אינם ראוין ליגאל: אכן נודע הדבר · כמשמעו ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך אבל רואה אני שהם ראויים לכך: וישמע פרעה · הם הלשינו עליו: ויבקש להרוג את משה · מסרו לקוסטינר להרגו ולא שלטה בו החרב הוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה: וישב על הבאר · למד מיעקב שנזדווג לו זווגו מן הבאר: ולכהן מדין · רב שבהן ופירש לו מע״ז ונדוהו מאצלם: את הרהטי׳ · את בריכות מרוצות המים העשויות בארץ: ויגרשום · מפני הנדוי: למה זה עזבתן · הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב שהמים עולים לקראתו: ויאכל

היליכי · כמו הוליכי כי שנים שרשים הם ילך גם הלך והטעם אחר כי אין הה״א מאותיות המשך על כן הוא אחרת כמוה ועוד כי האלף גם היו״ד והוי״ו ימצאו בתוך המלה פעם נכתבים ופעם נחים כנראים במבטא לא במכתב ופעם נעדרים והה״א לעולם במבטא היא נראת ומלת בלטיהם איננה כמו בלהטיהם כאשר אפרש: ותאמר · אמ׳ הגאון כי היליכי הם שתי מלות ולא דבר נכונה רק היא מלה אחת על משקל והניקיהו לי כמו שאמרתי והוא מהבנין הכבד הנוסף גם אמ׳ שהוא כמו האלך והנה הוא כמו וגם אני הוא והכחנו לא מצאנו בכל המקרא ליכי כי אם לך רק היא מלה אחת: והניקהו · מעלומי העי״ן מן הפעלי׳ השניי׳ הנראי׳ והנה בפסוק אחר שנים שרשי׳ והטעם אחד וככה היטיבו כנגן כמו היליכי והיניקי אך אטיבו כל אמר דברו כמו והם הביאו אלה מעלומי העי״ן: ויהי לה לבן · כמו ואלה בני מיכל זרובבל בן שאלתיאל והוא בן רפיה אחי שאלתיאל ובעבור שגדלו נקרא בנו · שם משה מתורגם מלשון מצרים בלשון הקדש ושמו בלשון מצרים היה מוניוס וכך כתו׳ בספר עבודת האדמה הנעתק מלשון מצרים אל לשון קדרים גם ככה בספרי חכמי יון ואולי למדה בת פרעה לשונינו או שאלה ואל יתמה בעבור שאכנו משוי כי השמות אינם נשמרים כמו הפעלים: ויצא אל אחיו · המצרים כי בארמון המלך היה · וטעם מאחיו אחר הזכיר עברי ממשפחתו כמו אנשים אחים: נצים · שם התואר מבנין נפעל והשלם ננצים כמו נראים: לרשע · העושה חמס: הלהרגני אתה אומר · בלבך: אכן · כמו אם כן: וישמע · ארץ מדין סריס היו אל משמעת פרעה על כן הוצרך להיו׳ רועה כאן שלא יעמוד ביישוב אולי יכירוהו וכאשר אמ׳ לו השם שמתו פרעה ועבדיו שברח מפניהם ונולד לו בימים ההם בנו הקטן אז אמ׳ ויצילני מחרב פרעה כי כל ימי חייו היה ירא ממנו ואחר שהזכיר וישב בארץ מדין שב לספר למה ישב כי בתחלה ישב לפני הבאר הידועה כדרך ויצא יעקב וילך ושב לומ׳ ויפגע במקום: ולכהן · הוא יתרו ולא רעואל וכל כהן שבמקרא משרת הוא לשם או לע״ז והעד וכהנו לי וכהני ה׳ ויתרו היה כהן לשם כאשר אפרש עוד: ויבאו · מ״ם ויגרשום כמו נו״ן שלא תתערב המלה עם הנו״ן הנוסף לעתיד וככה נאכם במ״ם שלא להתחבר שני נוני״ן: ותבאנה אל רעואל · אבי אביהן היה כי יתרו היה חותנו והוא חובב וכתוב ומבני חובב חותן משה וכתוב לחובב בן רעואל המדיני: ותאמרנה · הן הוסיפו או לא הספיקו המים שדלו הם לצאן: ויאמר אל בנותיו · אבי האב יקרא אב כמו אלהי אבי אברהם גם כבוכר כזר אבוך וכן הבן יקרא בן וככה הבנות בנותי והבנים בני ואנת ברי בלשכר: ויאמר · הנה תפש הכתוב דרך קצרה שלא הזכיר ותקראנה לו כי ידוע הוא מדרך הסברא: קראן

עיני · וגם אני לא אחמול: נצים ג׳ וסי׳ שני אנשים עברים · להשות גלים נצים ערים בצורות · מלכים · להשאות גלים נצים · ישעיה: רעך כל אורייתא חס׳ ונבי׳ חסר בכ״ב מלא׳ וסי׳ ונתת לרעיך ושכב עם נשיך · אתה וריעך היושבים · וכל כתו׳ דכוו׳ מלאים ב״מ משלי דכולהון חס׳ בכ״א מלא · לך התרפס ורהב רעיך: ויירא י״ב נמסר פרשת ויצא · אכן י״ט נמסר בישעיה סימ׳ מ׳ : ולכהן ג׳ וסי׳ ולכהן מדין שבע · ויאמר מיכה שבה עמדי · ויאמרו לו החרש שים · ותבאנה ה׳ כתיב כן וסי׳ ותבאנה אל קרבנה · ותבאנה ותדלנה · ותבאנה אל רעואל אביהן · פתאם עשיתי ותבאנה · נערות אסתר וסריסיה · ותבואינה כתיב · אשר תבאן הצאן · ל׳ כתיב כן · התבננו וקראו ותבואינה · לחוד כ״כ · תבאינה האותת · ל׳ כ״כ · ואל החכמות שלחו · תבואנה אניות תרשיש · תבואנה כתיב ושארהון תבאנה כת׳: איו ואיו ה׳ וסי׳ ויאמר אל בנותיו · איו מלך חמת ומלך · בגללו לנצח · איו יי׳ אלהיך · עיני תראינה · במכה · ויגוע אדם ואיו · וסי׳ בלשון תרגום בנתהון דמלכיא מתגלגלין ובהתין וטייתין:

קראן לו. מלה זרה בעבור שאין על משקלה : ויואל. אולי לא היה שם יתרו בן רעואל על כן לא הזכירו הכתוב : ותלד. יכי אמר משה תחת צפורה היה האשה הכושית אשר אמר ואשר כתוב בדברי הימים דמשה אל תאמן וכלל אומר לך כל ספר שלא כתבוהו נביאים או חכמים מפי הקבלה אין לסמוך עליו ואף כי יש בו דברים שמכחישים הדע' הנכונה וככה ספר זרובבל וגם ספר אלדד הדני והדומה להם : וימת מלך מצרים. עתה יוכל משה לשוב אל מצרים וישראל עם תשובה כי יחזקאל הזכיר שהיו ישראל עובדים גלולי מצרים על כן ענש השם ותחת אשר לא עבדוהו עבדו אכזרים : וישמע. טעם ויזכור שהגיע הקץ : וירא. האחם שהיו המצריים עושים בגלוי : וידע. העשוי בסתר : הר האלהים חרבה. ככה כתב משה. וטעם חרבה מרוב החום שלא ירד שם גשם כי הוא קרוב ממצרים דרך שלשת ימים כאשר דבר משה ובעבור שהיאור רחוק על כן אין שם ליחה ותגבר בו היבשות : וירא. יש מפרשים בלבת אש בלהבת אש והנכון בעיני כי פירושו בלבה אש כי כן מצאנו מה אמולה לבתך ור' אדנים אמ' אילו היה כן היה בלבת בחירק תחת הלמ"ד כמו אל גנת אגוז והנה שבח וכנגה זרועיה ת תצמיח : הסנה. אמר הגאון כי זה מין קוץ ורבון שוכני סנה שמים והטעם על השם הנכבד ור' ישועה אמר הכבוד שכן בסנה ולא דבר נכונה כי איך יקרא שוכני על רגע אחד ועוד למה נאמר על גזרת פועל ואיננו כן עושה שמים וארץ כי השם הוא עושם תמיד ומעמיד' כהנה היוצא מפי' אדם ועוד אחר שהזכיר כל מגד הזכיר ב באחרונה רצון השם ועוד מה טעם להזכיר זה המלאך ועוד היה ראוי להיותו שוכני בסנה הידוע ולפי דעתי כי כל סנה אחר הוא והוא מין קוץ יבש וכנה הוא בלשון ישמעאל וככה הר סיני בעבור הסנה וכן פי' ורצון שוכני סנה רצון שיבקש השוכן במקום הסנה שהוא ד דורש ומבקש תמיד שיעשה ה השם רצונו ולאלה ארצו שהוא שוכן בה שהיה מקום יובש וסנה עד שיהיה בה הרווי והיתה כגן רוה מלוחלחת והודיע מתוך הסנה בה"א הדעת כי הם דברי משה בכתבו התורה. ובוער מהפועלים היוצאים כי אש בוערה כמו אש אכלה והעד כאש תבער יער והנה האש ש שהיה בסנה בוער כל אשר ס סביביו כי זה כמו שלחו באש מקדשך וככה ההר בוער באש. ומלת אוכל שם התאר כמו פעול וכמוהו אם תראה אותי לוקח מאתך שהוא קמוץ וככה לנער היולד כהם יוקשים בני האדם ואלה הפעלים כאשר הם יוצאי' על כן ורגל מועד' איננה כמוהם רק השורק תחת חולם והיא כמו פועלת : ויאמ' משה אסורה נא. גזרת סר אם בא אחריה ת"ם הי' למרחוק כמו סורו ממני הוא אומר להם רחקו ממני ואם אחריה אל בשלש נקודות י תהפך הדבר כמו סורה אלי סור ממקומך ובא אלי שיסור ממקומו ויקרב אל מקום הסנה : את המראה הגדול. זה אות ראשון כתוב בתורה שעשה השם על ידי נביאו ומשה על כן אמר לו וזה לך האות כי אנכי שלחתיך ואמר יפת טעם זה האות כי האויב כמשל לאש וישראל לסנה על כן לא יבער : וירא יי'. גם אלה דברי משה בסוף ויקרא המלאך בשם הנכבד כדרך כי שמי בקרבו ושם אפרשנו וכך המלאך שנראה לגדעון ושם כתוב ויאמר לו יי' או השם ראה כי סר לראות וצוה את המלאך לקרא אליו על כן מלת אלהים את השם איננו שם העצם רק שם תאר כאשר אפרש והוא כולל כל קדוש שאיננו גוף ולא כח בגוף ככתוב להן אלהין די מדרהון עם בשרא לא איתוהי שהוא הגוף והנה אלהים במקום הזה הוא המלאך הנזכר : ויאמר אל תקרב הלום. הטעם עמוד במקומך ואל תקרב אל הסנה ששם האש וככה הבא עד הלום אים. ומלת של חסר נו"ן כמו גע בו : ויאמר אנכי אלהי. אחר שהזכיר אלהי אביך פי' כי הם אברהם יצחק ויעקב והחל מאברהם כי הוא החל לקרוא בשם יי' לבנות מזבח לשם כי אביו וגם אחיו היו עובדים ע"ז והזכיר אלה השלשה ולא הזכיר השלשה הקרובים אליו שהם לוי וקהת ועמרם כי השלשה שהזכיר היו נביאים לבדם ועוד כי השלשה שהזכיר הם אבות לכל ישראל ואין לוי כולל כי משה כנגד כל ישראל וכן אמר למשה אנכי אלהי אביך כאילו אמר לכל ישראל כי למשה ידבר במקומם :

ויסף

רשי

ויאכל לחם. שמא ישא אחת מכם כמה דאת אמ' כי אם הלחם אשר הוא אוכל. ויואל. כתרגומו ודומה לו הואל נא ולין ולו הואלנו הואלתי לדבר ומדרשו לשון אלה נשבע לו שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו : וימת מלך מצרים. נצטרע והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם : נאקתם. צעקתם : וכן מעיר מתים ינאקו : את בריתו את אברהם. עם אברהם : וידע אלהים. נתן עליהם לב ולא העלים עיניו : אחר המדבר. להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות אחרים : אל הר האלהים. על שם העתיד : בלבת אש. בשלהבת אש לבו של אש כמו לב השמים לב האלה ואל תתמה על התי"ו לנו כיוצא בו מה אמולה לבתך : מתוך הסנה. ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה : אוכל. נאכל כמו לא עבד בה אשר לקח משם : אסורה נא. מכאן להתקרב שם : של. שלוף והוצ' כמו ונשל הברזל כי ישל זיתך : אדמת קדש הוא. המקום : ועתה

קראן חד מן אב מן חד חד משמש אב"גד וסימניהון במסרא רבתא : ויאכל ה' רפי' נמסר פרשת תולדות : ויואל ז' בטעמא מלעיל ה' מל' וב' חס' וסי' ויואל משה לשבת. ויואל הכנעני לשבת בארץ. דיהושע. ויואל הכנעני לשבת בארץ. דשפטים. ויואל האמורי לשבת בהר חרס. ויואל הלוי לשבת את האיש. ראל שאול

וַיֹּאכַל לָחֶם׃ וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת־צִפֹּרָה בִתּוֹ לְמֹשֶׁה׃ וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה׃ וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה׃ וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב׃ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים׃ ס

וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ כֹּהֵן מִדְיָן וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה׃ וַיֵּרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֵלָיו בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אָסֻרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא־יִבְעַר הַסְּנֶה׃ וַיַּרְא יְהוָה כִּי סָר לִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר אַל־תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל־נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אַדְמַת־קֹדֶשׁ הוּא׃ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב

קְרַן לֵיהּ וְיֵיכוּל לַחְמָא׃ וּצְבִי מֹשֶׁה לְמִתַּב עִם גַּבְרָא וִיהַב יָת צִפּוֹרָה בְרַתֵּיהּ לְמֹשֶׁה׃ וִילֵידַת בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵיהּ גֵּרְשֹׁם אֲרֵי אֲמַר דַּיָּיר הֲוֵיתִי בַּאֲרַע נוּכְרָאָה׃ וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא סַגִּיאַיָּא הָאִנּוּן וּמִית מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְאִתְאֲנַחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן פּוּלְחָנָא דַהֲוָה קְשֵׁי עֲלֵיהוֹן וּזְעִיקוּ וּסְלֵיקַת קְבִילַתְהוֹן לִקְדָם יְיָ מִן פּוּלְחָנָא׃ וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קְבִילַתְהוֹן וּדְכִיר יְיָ יָת קְיָמֵיהּ דְּעִם אַבְרָהָם דְּעִם יִצְחָק וּדְעִם יַעֲקֹב׃ וּגְלֵי קֳדָם יְיָ שִׁעְבּוּדָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ לְמִפְרְקְהוֹן יְיָ׃ וּמֹשֶׁה הֲוָה רָעֵי יָת עָנָא דְיִתְרוֹ חֲמוּהִי רַבָּא דְמִדְיָן וּדְבַר יָת עָנָא בָּתַר שְׁפַר רַעְיָא דְמַדְבְּרָא וַאֲתָא לְטוּרָא דְאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ לְחוֹרֵב׃ וְאִתְגְּלִי מַלְאֲכָא דַיְיָ לֵיהּ בְּשַׁלְהוֹבִית אֶשָּׁתָא מִגּוֹ אַסְנָא וַחֲזָא וְהָא אַסְנָא בָּעַר בְּאֶשָּׁתָא וְאַסְנָא לֵיתוֹהִי מִתְאֲכֵיל׃ וַאֲמַר מֹשֶׁה אִתְפְּנֵי כְעַן וְאֶחֱזֵי יָת חֶיזְוָנָא רַבָּא הָדֵין מָה דֵין לָא מִתּוֹקַד אַסְנָא׃ וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי אִתְפְּנֵי לְמִחְזֵי וּקְרָא לֵיהּ יְיָ מִגּוֹ אַסְנָא וַאֲמַר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַאֲמַר הָא אֲנָא׃ וַאֲמַר לָא תִקְרַב הָלְכָא שְׁרֵי סֵינָךְ מֵעַל רִגְלָךְ אֲרֵי אַתְרָא דְאַתְּ קָאֵים עֲלוֹהִי אֲתַר קַדִּישׁ הוּא׃ וַאֲמַר אֲנָא אֱלָהָא דַאֲבוּךְ אֱלָהָא דְאַבְרָהָם אֱלָהָא דְיִצְחָק וֵאלָהָא דְיַעֲקֹב

את העם. ויאל ללכת כי לא נסה. ב' בתראי חס' חוד מלרע. ויאל אלוה וידבאי חס' : גרשם ד' חס' וסי' כי גר הייתי בארץ. ואת שני בניה אשר. ויקומו להם בני דן את הפסל. מבני פנחס גרשם. וכל ד"ה דכו' גרשם בנ"ב גרשון וקהת. קדמא' דספר. ויחלק דוד מחלקות לבני לוי לגרשון. ויזכר אלהים ד' נמסר פרש' נח. ידעת אלהים נ' בליש נמסר פרשת מקץ. ומשה ו' רפ' וסי' ומשה היה רועה את. ומשה ואהרן עשו. ומשה בן שמנים שנה. ומשה עלה אל האלהים. ומשה יקח את האהל. ומשה בן מאה ועשרים. ומשה איש האלהים בניו יקראו. וינהג ה' וסי' וינהג את הצאן אחר המדבר. וינהג את כל מקנהו. וינהג את בקבדם ויך בהם. וינהג יואב את חיל הצבא. ואסציוהת חזק וינהג את עמו. וחיד וינהג בעוזה תימן. אל הר ה' וסי' בישעיה סימן. ואראה ה' וסי' והבצעקתה. אסורה נא ואראה. אעברה נא ואראה. העורים חיים. אמלטה נא ואראה. הלם ב' וחסרים וסי' וגם הלם ראיתי. אל תקרב. מי הביאך. הבו לכם דבר ועצה. הבא עוד הלם איש. והנה הדמון נכוגן. ויאמר הכהן נקרבה הלם אל. ויאמר שאול גשו הלם כל פנות. כי הביאותני עד הלום. דשמואל. וחברו דד"ה. לכן ישוב עמו הלם. ויאמר לה בועז לעת. משה יחזקאל נעליך. יהושע וישעיה נעליך. עומד ו' מלאים וסי' אל תקרב הלם. על שנים עשר הבקר. וכל קהל ישר'. ותרא והנה המלך דויאש. תלתיהון דד"ה. הנה זה עומד אחר כתלנו. ועש הבא אליו כרצנו :

ויסתר משה פניו · כדרך כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי ושער העין משער השמים כי ברגע אחד יראה תמונות רבות רחוקות עם קרובות ואין ככה שער האזנים והאף והחיך והיד ובעבור יראתו הסתיר פניו : ויאמר · השליח ידבר בלשון שולחו · וטעם ראה ראיתי החמס הנעשה להם בסתר שלא יראוהו בני אדם אני ראוהו · ואת צעקתם שמועים הכל אני שמעתי והמכאובים שים בלבו אני ידעתי : וארד · בעבור היות השמים נכבדים מן הארץ והשם מלא כבודו הכל רק בעבור כי כל הגזרות באות מן השמים על כן מלת וארד ועוד כי מעלת המלאך עצומה ואין יכולת במשה לעלות אל השמים על כן מלת וארד להציל עמי : ולהעלותו · כנגד וארד כי כאשר אירד במקום עליון כן אשכנס במקום שהוא עליון מכל הארץ ואלה דברי המלאך וככה כתוב ירכיבהו על במותי ארץ והנה יצאו מארץ שהם שם בעוני אל ארץ טובה · ולא הזכיר הגרגשי כי הוא קטן מן השבעה והנה שאלה ראויה אחר שהשבעה גוים בני כנען למה הזכי׳ הכנעני והתשובה כי כל הארץ תקרא ארץ כנען כי הוא השם הכולל שהוא המין · והפריזי הוא כדון ושאר בנים הנזכרים הם מעטים וכללם הכתוב במלת הכנעני : ועתה הנה · טעם הנה צעקת בני ישראל שעשו תשובה · וטעם וגם ראיתי את הלחץ שהזידו עליהם וככה אמר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם : ועתה לך · בשליחותי אל פרעה : ויאמר מי אנכי · אין הפרש בין אני ובין אנכי כמו עמי עמדי ככה תמצאנו דרך הלשון גם אני גם אתה ואתם בהתבלע הנון מגזרת אן הלכתם כי ה המקום יכיר המדבר אולי אנכי על זה הדרך מגזרת אנך על דרך כחותך ובעבור שאמר לו ועתה לכה ואשלחך אל פרעה השיב הנה אני רועה והוא מלך גדול ובעבור שאמ׳ והוציא השיב מי אנכי שאוכל להוציא גוי גדול שהם בני ישראל : ויאמר אני אהיה עמך ותבא אל פרעה ותוציא את בני ישראל והנה נתתי לך אות כי אנכי שלחתיך · וטעם להוציאם שיעבדוני על ההר הזה שהראיתי לך בו זה המראה הגדול וכך הכתו׳ אות המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהי׳ וכן אמ׳ משה לפרעה דרך שלשת ימים נלך במדבר ונזבחה ליי׳ אלהינו כי זה הוא מהלך בין מצרים הקדמונית ובין הר סיני רק ישרא׳ בצאתם לא הלכו דרך ארץ פלשתים ועוד כי ישבו במקום אחד ימים רבים כאשר אפרש וזהו שאמ׳ משה ויבן מזבח תחת ההר ויעלו עולות ויזבחו שלמים אז כרת ברית עם ישראל להיותם לשם לעם והוא יהיה לך לאלהי׳ : ויאמר · עתה בקש משה מה שם יאמר לישרא׳ תמונתיו כי בשם ש׳ שדי לא יעשה אותות רק בשם הנכבד ואמ׳ ישועה כי קבלת היתה לישראל מאבותם כי ה המושיע לישר׳ יגלה שם חדש לא נשמע וכאשר ראה אני יי׳ אשר

רשי

ועתה לכה ואשלחך אל פרע׳ · ואם תאמ׳ מה תועיל · והוצא את עמי יועילו דבריך ותוציא׳ : מי אנכי : מה אני חשוב לדבר עם ה המלכי׳ · וכי אוצי׳ את בני ישראל · ואף אם חשוב אני מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרי׳ : ויאמ׳ כי אהיה עמך · השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון א אחרון שאמרת מי אנכי אלך אל פרעה לא שלך היא כי אם משלי : כי אהיה עמך · וזה המרא׳ אשר ראית בסנה לך האות כי אנכי שלחתיך וכדאי אני להציל כאשר ר ראית הסנה עושה ש שליחותי ואיננו אוכל כך תלך בשליחותי ו ואינך נזוק ששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידי׳ לקבל התורה על ההר הזה לסוף ג׳ חדשים · דבר אחר כי אהיה עמך וזה שתצלי׳ בשליחותך לך האות על הבטחה אחרת שאני מבטיחך שכשתוציאם ממצרי׳ תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו תורה עליו והיא הזכות ה העומדת לישראל ו ודוגמת לשון זה מ מצינו בישעיה וזה לך האות אכול השנה ספיח וגו׳ שפלת סנחרי׳ תהיה לך אות על הבטחה אחרת ש שארצכם חריבה מ מפירות ואני אברך הספיחים : אהיה אשר אהיה · אהיה עמם בצרה זו אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות אמר לפניו רבונו של עולם מה אני מזכיר להם צרה אחרת דיים ב בצרה זו אמר לו יפה אמרת : כה תאמ׳ וגו׳ · זה שמי לעלם · חסר ו״ו לומר העלימהו שלא יקרא ככתבו : וזה זכרי · למדו היאך נקרא וכן דוד הוא אומ׳ יי׳ שמך לעולם יי׳ זכרך לדור ודור :

אית

ויסתר ב׳ וסי׳ משה פניו · ויסתר עמל מעיני : ראה ד׳ ב׳ כתיב ה׳ וב׳ ו׳ · וסי׳ פרשת תולדות : צעקתם ב׳ וסי׳ שמעתי · שמעת : מי אנכי ג׳ וסי׳ מי אנכי כי אלך אל פרעה · מי אנכי ומי חיי · כי הבאתני עד הלם · דשמואל : בהוציאך ב׳ ומלאים וסי׳ בהוציאך את העם · בהוציאך את אבותינו : על ההר ד׳ וסי׳ תעבדון את האלהים ·

ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל־האלהים: ויאמר יהוה ראה ראיתי את־עני עמי אשר במצרים ואת־צעקתם שמעתי מפני נגשיו כי ידעתי את־מכאביו: וארד להצילו מיד מצרים ולהעלתו מן־הארץ ההוא אל־ארץ טובה ורחבה אל־ארץ זבת חלב ודבש אל־מקום הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי: ועתה הנה צעקת בני־ישראל באה אלי וגם־ראיתי את־הלחץ אשר מצרים לחצים אתם: ועתה לכה ואשלחך אל־פרעה והוצא את־עמי בני־ישראל ממצרים: ויאמר משה אל־האלהים מי אנכי כי אלך אל־פרעה וכי אוציא את־בני ישראל ממצרים: ויאמר כי־אהיה עמך וזה־לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את־העם ממצרים תעבדון את־האלהים על ההר הזה: ויאמר משה אל־האלהים הנה אנכי בא אל־בני ישראל ואמרתי להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו־לי מה־שמו מה אמר אלהם: ויאמר אלהים אל־משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם: ויאמר עוד אלהים אל־משה כה תאמר אל־בני ישראל יהוה אלהי אבתיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה־שמי לעלם וזה זכרי לדר דר:

ל · ל׳ ב׳ כתי׳ ראה וב׳ ראו · ל · ל׳ וחס׳ · ל׳ ויאל׳ אל ארץ · כי׳ תא׳ פסו׳ סימן · ל׳ מ׳ל · ל · ל · ב׳ מ׳ל · ל׳ ומ׳ל · י׳ ט׳ כליש׳ · ל׳ מ׳ל דמ׳ל בתורה ה׳ בקרי׳ · ה׳ כלים אחיו׳ לבני ישראל · ל · וחס׳ · ל

וכבשינון משה לאפוהי ארי דחיל מלאיסתכלא בצית יקרא דיי׳ : ואמר יי׳ מיגלא גלי־קדמי ית שיעבוד עמי די במצרים וית־קבילתהון שמיע קדמי מן קדם מפלחיהון ארי־גלי קדמי ית־כיביהון : ואיתגליתי לשזבותהון מידא דמצראי ולאסקותהון מן־ארעא ההיא לארעא טבא ופתיא לארעא עבדא חלב ודבש לאתר כנענאי וחיתאי ואמוראי ופריזאי וחיואי ויבוסאי : וכען הא קבילת בני־ישראל עלת קדמי ואף־גלי קדמי דוחקא די מצראי דחקין להון : וכען איתא ואשלחינך לות־פרעה ואפיק ית־עמי בני־ישראל ממצרים : ואמר משה קדם־יי׳ מן אנא ארי איזיל לות־פרעה וארי אפיק ית־בני ישראל ממצרים : ואמר ארי־יהי מימרי בסעדך ודין־לך אתא די אנא שלחתך באפקותך ית־עמא ממצרים תפלחון קדם־יי׳ על טורא הדין : ואמר משה קדם־יי׳ הא אנא אתי לות־בני ישראל ואימר להון אלהא דאבהתכון שלחני לותכון ויימרון־לי מה־שמיה מה אימר להון : ואמר יי׳ למשה אהיה אשר אהיה ואמר כדנן תימר לבני ישראל אהיה שלחני לותכון : ואמר עוד יי׳ למשה כדנן תימר לבני ישראל יי׳ אלהא דאבהתכון אלהיה דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב שלחני לותכון דין שמי לעלם ודין דוכרני לכל דר ודר :

וחס׳ · ל

יהי קלות וברקים · ועבר משם הגבול · ויעל כבוד יי׳ מעל תוך העיר : ואמרתי להם אלהי אבותיכם ל׳ מלא דמ׳ל בתורה · אלהי אבותיכם יוסף עליכם לחוד מ׳ל כו״ו חד בעלמא :
מה שמו ח׳ פסו׳ אית כהון מה מה וסי׳ מה פשעי מה חטאתי · מה נאמר לאדני מה · מה שמו מה אומר אליהם · מה תריבון עמדי · מה עוני מה חטאתי · מה אעידך מה ארמה · אם חטאתי מה תפעל בו · מה אעשה לך אפרים מה : מה אומר ב׳ וסי׳ ואמרו לי מה שמו · אחרי אשר הפך ישראל עורף · יהושע : אמירה לבני ישראל ה׳ וסי׳ אהיה אשר אהיה · לכן אמור לבני ישראל · ואמר פרעה · על כן אמרתי לבני ישר׳ · כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא : לעלם י״ח חסרים נמסר בתהלים סימן ע״ה :

זה׳ ה׳ כסו׳ אית כהון מה הו

הואלתיך מאור כשדים פי׳ בו כי הם דברי משה ולא דבר נכונה כי הנה בתחלת התורה בפרשת בראשית אין כתוב השם הנכבד רק אלהים עד לעשות ומשם והלאה כתוב יי׳ אלהים ומשנולד קין כתוב השם לבדו ולעולם לא ימצא בדברי משה שם אלהים רק השם הנכבד רק במקום אחר בעבור שאמר פרעה העתירו אל יי׳ ורב מהיות קולות אלהים אז אמר משה מפני יי׳ אלהים ולא ימצא עוד בכל התורה ככה : ויאמר אהיה · פירושו אשר אהיה כמו וביתדור כאלהים ואחריו כמלאך יי׳ לפניהם והוא פירוש כאלהים : ויאמר עוד · שם אחר והוא מטעם הראשון רק האחד על לשון המדבר וזה לשון יחיד שאינו מדבר ומגזרת יה ואלה השלשה שמות הם שמות העצם ועתה אפרש לך מה טעם שם העצם וטעם אלה האותיות וקצת סוד השם הנכבד ולמה אינו נקרא ככתבו : **אמר אברהם המחבר** הנה כא הואלתי להאריך כי ליסוד מוסר אני צריך דע כי שם העצם הוא המושם לאות ולסימן לקוראו ולשומעו מקו׳ עצם המקרא ובארבע דברי׳ יבדל שם העצם משם התאר האחד כי שם התאר נגזר מתפעל כמו חכם בני אם חכם לבך פועל עבר למען תחכם באחריתך פועל עתיד ולא

כן שם העצם כמו אברהם לא יגזר ממנו עבר או עתיד אעפ״י שיש שם עצם שנגזר מפעל כמו יצחק לא יאמר יצחקתי ולא איצחק כי שם עצם איננו כמקור והדבר השני שתחבר חכם עם התאר ותאמר חכמי ולא יתכן לומר אברהמי שהוא שם העצם לא יאמר על רבים אברהמים ולא תישרא שהוא שם העצם אם כן היה שם שני אנשי׳ לא יאמר ישראלים רק יאמר ככה כשיתייחס איש אחד אל ישראל שהוא שם המין והדבר השלישי שם העצם לא יהיה מבואר בה״א הדע׳ כאשר יבואר שם התאר כי מן חכם יאמר החכם והנה לא יאמר האברהם היצחק ואין טענה במלת אמר הקהלת כי איננו שם העצם רק שם תאר לחכמה שנקהלת בו והאדם הוא שם תאר ויש לו סוד כי הוא שם המין ומלת המנשה בעבור היחס והדבר הרביעי שם העצם לא יסמך כאשר יסמך שם התאר כמו חכם לבב לא יאמר יצחק הדור כי העצם עומד בעצמו והנה ככה מלת אהיה גם השם הנכבד מד׳ אותיו׳ כי שניהם שמות העצם והנה מצאנו יי׳ צבאות והזכרנו רבים לומר כי צבאות שם העצם הוא או הוא אות בצבא שלו וזה לא יתכן כי הנה אלהי הצבאות ולבדו לא תמצאנו כי אם עם אלהים או עם השם הנכבד יי׳ אלהים ואל יקשה בעיניך יי׳ אלהים צבאות כי הוא כדרך והנבואה עודד הנביא ובעבור שהשם סוכן עד עומד לבדו ובו הכל עומד על כן פעם הוא זה השם כמו תאר על דרך ויזכר ימי עולם משה עמו והטע׳ שהוא המעמיד על כן יי׳ אלהים דבקים עמו המלאכי׳ הקדושי׳ וככה יי׳ צבאות הם צבאות השמים ואל תאבה לשמוע אל דברי הגאון האומר שבעבור ישרא׳ נקרא כן והביא ראיה מן והוצאתי את צבאותי הלא תראה וכל צבא השמים עומדים עליו והנה אלהים תאר השם כי הוא על לשון רבים ויחיד כמו הלא אלוה גובה שמים ועוד שיסמך לומר אלהים אלהי ישראל ומלת אל יתקף וככה שדי כקול מים רבים כקול שדי והיה שדי בצריך:

ודע כי האחד סוד כל המספר ויסודו ושנים תחלת מספר הזוגות ושלשה תחלת מספר הנפרדים והנה כל המספרי׳ הם תשעה מדרך אחת והם עשרה מדרך אחרת ואם תכתוב התשעה בעיגול ותכפול הסוף עם כל המספר תמצא האחדים שמאלים והעשרות הדומות לאחדים לפאת ימין וכהגיעך אל חמשה שהוא אמצעי אז יתהפכו המספרי׳ להיות העשר׳ ות אחדים והאחדים עשרות ומדרך אחרת הם עשר ספירות בלי מה כי לא תוכל להחל אחד אם לא יהיו עשרה והנה עשרה הוא דומה לאחד והוא שם כולל האחדים שהם מאחד ועד עשרה ושם העשרה כוללם עם היותם מספר ראשון ותחלת המספרים הדומים לאחדים כי בהגיעך אל עשרי׳ אז הם שני עשרו׳ כנגד שני אחדים ושלשי׳ כנגד שלשה אחדים וכן כל עשרות עד תשעים הם תשע עשרות כנגד תשעה אחדים וכהגיעך למספר מאה הוא דומה לאחד וכהגיעך לתשע מאות גם הם כנגד תשעה אחדים עד שתגיע לאלף שהם עשר מאות גם הוא האלף דומה לאחד עד היותם תשעה אלפים כנגד תשעה אחדים וכהגיעך לעשרת אלפים אז נשלם החשבון בהיותו רבבה אחת וככה עד עשר רבבות על הדרך הזה כי כל ראשי המספרים הם דומים לאחד על כן אמרו חכמי המספר כי כל המספרי׳ הם חלק מעשרה או התחדש מכפלו או ממחברתו אל אחריו או מהשנים דרכים מחברים והנה עשר ספירות כמספר עשר אצבעו׳ חמש כנגד חמש וככה הגלגלי׳ תשעה שהם גופות כבדות עומדות והעשירי שהוא קדש נקרא כן בעבור שכחו בכל כסא הכבוד והוא התקיף וכל הגופות מקיף והנה יהיו האמצעיים במספר עשרה הם שני׳ והם חמשה וששה ואלה ארבעתם האו״י הם הנכבדים וכל מספר מרובע שאם אחד נוסף על המרובע ככה יש בשרשו וככה בדומה לו וכן במרובע חמשה חמשה ובמרובע ששה ששה אלה הד׳ מספרי׳ לעולם שומרי׳ עצמם במרובעם וזהו מעלתם על כל המספרים המרובעים ועוד כי כל מספר הוא באחד בבא והוא בכל מספר במעשה והוא יעשה בפאה אחת מה שיעשה כל מספר בשתי פאות והנה כח האחד ובחברך מרובעו אל מרובע כפלו אז יהיו חמשה וזהו חשבון השוה במרובעים כי אם תחבר מרובעו אל מרובע כפלו כה יהיה מעוקב חמשה וכל מספר לפני חמשה יהיה ערך המעוקב אל השנים המרובעי׳ בחשבון בערך החשבון אל חמשה ולמעלה מחמשה יהיה הדבר בהפך וחשבון ששה הוא חשבון שוה בחלקיו ואין בכל מערכת מספר שוה רק אחד וכאשר תחבר מרובע האחד אל מרובע ראש הנפרדים יהיה המחובר הוא הדומה ואם תשים אלכסון עגול כמספרו ותוציא יתר בשלישיתו יהיה המשלש שהוא שוה השוקים כמספר הקו הסובב וכמוהו המרובע הארוך בעגול ולפני זה המספר יהיה ערך המשולש אל הקו כערכו אל עשרה ולמעלה ממנו הפך הדבר והנה אלה הארבע׳ המספרים הם היקרים ומספרם שנים ועשרים כמספר כל האותיות ואל תחשוב הכפולים כי הם בעצמם רק מה שהיה ברחבה השיבו באורך והטעם על המבטא בלשון שם אחד להם ידמו זה לזה אבל לא ידמו במכתב ובעל לשון הקדש ראה כי חמשה מקומות הם מוצאי האותיות והנה שם חכים שרשים לעולם וחכים פעם שרשים ופעם נוספים לטעם בראש המלה או בסופה והנה זה החצי כנגד מהראשון וראוי שיבחר בכל מוצא האות שקל לבטא בו הרבה וראוי להיו׳ האות הראשון גם החמישי גם השני גם העשירי קלים במבטא וכבדים בטעם ויהיו נמצאים עם התנועות עד שיהיו ארבעתם אותיות המשך ויהיו פעם נראים ופעם נעלמים ופעם נוספים ופעם חסרים ופעם מובלעים ברגשות ופעם מתחלפים אלה באלה והנה אותיות הגרון הם ארבעה ותחלתם עי״ן ואחר חי״ת ואל תזכור האות כאשר תבטא בתוספת אותיות הנזכרות עם האות כי אינם מאותיות הגרון רק האות לבדה כשתשים תחתיה פתח ושא שניהם עי״ן חי״ת כבדים מאד ומי שלא כהג בנערותו לבטא בהם לא יוכן לדבר בם כמו הערלים על כן נבחרו האלף והה״א גם בחר מאותיות החיך גי״כק שהוא אחר הגרון הקלים והם יו״ד כ״ף על כן היו ג״ק מהשרשים ואותיות הלשון דטלנ״ת שם השנים שרשים והם ד״ט והאחרים בחר ואותיות השינים זסשר״ץ כולם כבדים והקל שבהן השי״ן על כן בחרו והניח האחרים על כן הוצרך לקחת מאותיות השפה שהם בומ״ף שלשה והניח האחד

שהוא הפ״א וראוי להיות תחלת האותיות מהגרון כי הוא המוצא הראשון במתבונת האדם מלמטה למעלה והאלף לפני הה״א כי הוא הקל מאותיות הגרון על כן הושם ראש לכל האותיות כנגד האחד וראוי להיות הה״א האות החמישי כנגד חמשה במספר שהוא נכבד ואלה השנים אותיות הם קלים במבטא יותר מכל האותיות בעבור ששם אות הראשון מהגרון שם אחריו אות מסוף החמשה מקומו׳ שהוא השפה על כן היה בי״ת אחר אלף גם וי״ו אחר ה״א ופ״א אחר עי״ן והנה היה לו צורך לשום עוד שנים אותיות עד שיגיע אל הה״א ושם האחד מהחיך והוא גימ״ל והשני מהלשון והוא ד״לת על כן הוצרך לשום זי״ן שהוא מהשינים אחר וי״ו והנה יש לו צורך לשום אות רביעי שהוא כנגד מספר העשרה עשירי לאותיות וכבר לקח מהגרון השנים הנכבדים והמבוארים ומהשפה הקל הנכבד שהוא הוי״ו ואין במוצאם הנשרשי׳ קל מאותיות החיך והנבחרי׳ היו היו״ד גם הכ״ף והיו״ד יותר קל והנה ארבעה אותיות ראויים להיותם אותיות המשך ובעבור כי האלף כמו האחד על כן נמצא נעלם עם כל תנועה והנה עם חלם ראש ועם קמץ גדול ראשים ועם חירק ראשון ועם קמץ קטן ראשית ועם שורק מספא פארה ועם פתח גדול לחטאתו ולנדה ועם קמץ קטן עושה פלא ובעבור היותו ראש שמוהו סימן המדבר זכר גם נקבה ובעבור שלא ימצא נראה באחרונה על כן איננו סימן רק פעם יתחלף בה״א קראן לי מרא גבהא קומתו וימצא נוסף בסוף כמו ואתיקיהא ההלכוא אתו גם נראה בראשונה והוא נוסף אתמול אזרועך ובאמצע והאזניחו כהרות ויכת׳ בסוף ולא יבוטא בו כמו חטא ופעם יהיה חסר כמו על כס יה ויתחלף בה״א האמן ההמון גם ביו״ד ייתמרו יתאמרו גם בוי״ו במבטא ולעמשא תמרו והנה השלשה אותיות הם ראוים שיהיו לסימן בראש ובסוף והנה האות שהוא היו״ד שהוא דומה לאחד שמוהו בסוף סימן המדבר זכר גם נקבה בפעלים שמרתי אמרתי ובשמו׳ כמו שמי ושמוהו בראש סימן יחיד זכר הוא דומה לנמצא כמו שמספ׳ עשרה דומה לאחד ושמוהו בסוף הפך זה סימן לנכח הנקבה דמי ראי למען תזכרי ובעבור כי במספר דומ׳ לאחד היה ליחס ובעבו׳ היו׳ העשר׳ כולל כל חשבון על כן היו״ד באחרונה כולל סימן רבים בסמוכים ידי נשים ובסמוך אל המדבר ידי כנו שמים והיו״ד ימצא נעלם עם חירק רגלי ועם קמץ קטן רגלי חסידיו ישמור ועם קמץ גדול ידיו רגליו והיו״ד תחת ה״א הנה יד יי׳ הויה ואתה הוה להם למלך ותחת ה״א יחסיון מן חסה ותחת אל״ף כל פקודי כל ישרתי וימצא נוסף יכהר היושבי רבתי והה״א שמוהו סימן היש הדבר כי כן טעם הא לכם זרע פעם לתמה הבמחני׳ הכזה ופעמים לדעת המבואר האיש העבד העברי האנשים ובאחרונה סימן לנקבה לשון עבר גם כן בשמות כי הזכר הכיתו בלא סימן אמרו אמרה קהלת גם היתה סימן נקבה בפועלים בעתידים אשמרנה ישמרנה כשמרנה תשמרנה ישמרוה שמרנוה שמרוה וסימן בשמות נערה בתולה והה״א נוסף בבנין הכבד גם בבנין התפעל גם היא מובלעת מזה בדיך כמו יו״ד בטרם אברך ואלף ואברך כרוב הסוכך ונוספת באחרונה אשמעה ובשמות כמו לילה והוא נעלם עם קמץ עשה ועם קטן בוכה ירושלם ועם פתח קטן אשר אני בונה ועם חולם כי פרעה אהרן גם שלמה ועם שורק לא יקרחה קרחה ובעבור היות הוי״ו מוצאו מהתחברות השפתים על כן שמוהו בראשונה לדבק זה עם זה אברהם ויצחק מי פעל ועשה ובאחרונה לשון רבים זכרים גם נקבות בפעל עבר וסימן בעתידים לזכרים ופעמים גם לנקבות אם תמצאו אם תעירו והוי״ו ימצא נעלם עם שורק ועם חולם ובעבור היות הה״א נוסף בסוף סימן הנקבה הוצרכו להיות הוי״ו סימן לזכר שמרו גם בשמות ידו גם בעתידי׳ אויב ירדפו ובתוספת ה״א או נו״ן בדגש או שורק ישמרהו ישמרנו בעליו וסימן לשון רבי׳ מדברי׳ בפעל עבר ובעתידי׳ והנה הראת׳ כי אלו הארבע אותיות הם אותיות המשך על כן היו השמות נכבדים שהם שמות העצם מאלה האותיות והנה השם הראשון איננו במקרא רק במקו׳ הזה וידענו כי משה לא דבר לפרע׳ דברי השם רק ככתבו ולא היה מזכירו בכינוי כי הוא היה קדוש על כן הוצרכו הקדמונים לכנותו וכי׳ וזה זכרי כמו זה שמי כי הטעם כפול והעד שאכחנו קוראין אותו אלהי׳ בהתחברו עם אל״ף ד״לת שהטעם שהוא אדון ובאה המלה על דרך לשון רבים דרך כבוד כמו אלהי על כן האומר לשם כמו לאדם אדוני שאל טועה הוא:

ועתה אזכיר הטעם דע כי שלשה עולמים הם האחד הוא השפל והוא על מעלות רבות רק שלם כוללם והאחד המתכות והם שבעה כנגד שבעה המשרתים ולמעלה מהם הצמחים ואם על מעלות רבות ולמעלה מהם החי׳ ומעלותם רבות והאד׳ לבדו הוא במעלה העליונה בעולם השפל והשני יקרכו בעצמו בגופו גם בנפשו כנגד מחשבתו גם בשכיו וכל עסקיו וחכמי לב דמו המיני׳ שהם הכללים שהם שמורין כי הפרטים אובדים דמו אותם המינים הכללים העומדי׳ לבל עץ על מים רבים תמיד והעולם האמצעי על מעלות רבות והנה החמשה הכוכבים המשרתי׳ מעלתם גדולה כי הם עומדים בעצמם לא יכלו ולא יחסרו ולא תשתנה תנועתם ולא תוסיף ולא תגרע ולא יעלו ולא ירדו רק כפי המערכת יש להם שינויים רבים כי פעם הוא הכוכב בקו המזלות ופעם שמאלי ופעם ימיני רב או מעט ופעם עולה בגלגלו הקטן גם בגלגלו הגדול שהוא מוצקו רחוק ממוצק הארץ ופעם עולה גלגלו או יורד ירון ופעם יתמהמה ופעם יעמוד ופעם ישוב אחורנית וכל זה כנגד הארץ ופעם יראה ופעם יסתר ופעם במזרח ופעם במערב וערכו אל חבורו וגם אל צבא השמי׳ מלמעלה גם אל הלבנ׳ מלמטו׳ לעולם משתנה עד אין חקר כי פעם מתחבר לאחד השבעה המבטים והנה המחברו׳ לבדם במעלה אחת משלם מאו׳ ושנים הם מאה ועשרי׳ ובעבור אלו השינויים ישתנו כל הנבראי׳ בעולם השפל בעצמם ואף כי במקריהם והם בעצמם ובאורם לא ישתנו על כן למטה מהם הלבנה כי כל מקריהם יקרות ויותר כי יש לה שני גלגלים שאין מוצקם כמוצק הארץ ועוד כי תנועתה כגלגל הקטן הפך תנועת גלגל הגדול ועוד כי אין לה אור בעצמה כי אם מהשמש והעד כי בהתחברה עמו עם ראש התלי או זנבו לא תראה השמש אם היה ביום

רשי

את זקני ישראל. מיוחדים לישיבה ואם תאמר זקנים סתם היאך איפשר לו לאסוף זקנים של ששים רבוא: ושמעו לקולך. מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה הם נגאלים יעקב אמר להם ואלהי' פקד יפקד אתכם יוסף אמ' להם פקד יפקד אלהי' אתכם: נקרה עלינו. לשון מקרה וכן ויקר אלהים ואנכי אקר' כה אהא נקרה מאתו הלום: לא יתן אתכם מלך מצרי' להלוך. אם אין אני מראה לו ידי החזקה כלומ' כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלוך: לא יתן. לא ישבוק כמו על כן לא נתתיך לא נתנו אלהי' להרע עמדי וכלן לשון נתינה הם וי"מ ולא ביד חזקה ולא בשביל שידו חזקה. כי משאני שולח את ידי והכיתי את מצרים וגו' ומתרגמין אותו ולא מן קדם דחיליה תקיף משמו של רבי יעקב ב"ר מנחם נאמר לי: ומגרת ביתה. מאותה שהיא גרה אתה בבי': ונצלתם. כתרגומו ותרוקינון וכן וינצלו את מצרי' ויתנצלו בני ישרא' את עדים והנ"ון בו יסוד ומשמש חברו במחברת צדיעם וינצל אלהים את מקנה אביכן אשר הציל אלהים מאבינו ולא יאמנו דבריו כי אם לא היתה הנ"ון יסוד והיא נקודה בחירק לא תהא משמשת בלשון ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם כמו ונסחתם מן האדמה ונתתם ביד אויב ונגפתם לפני אויביכ' ונתכתם בתוכה ואמרתם נצלנו לשון נפעלנו וכל נו"ן שהיא באה בתיבה לפרקים ונופלת ממנה כנו"ן של נוגף נושא נותן נושך כשהיא מדברת לשון ופעלתם תנקד בשבא בחטף כגון ונשאתם את אביכם ונתתם להם את ארץ הגלעד ונמלתם את בשר ערלתכם לכך אני אומר שזאת הנקודה בחירק מן היסוד היא ויסוד שם דבר נצול והוא מן הלשונות הכבדי' כמו דבור כפור למוד כשידבר בלשון ופעלתם ינקד בחירק כמו ודברתם אל הסלע וכפרתם את הבית ולמדתם אותם את בניכם:

מסורה

פקד ה' וחס' נמסר סוף רות: פקד יפקד פקד בפקד אפקד כלם חסרים ב"מה מלאים וסי' ועל ישבי פקוד• פקוד ושוע • לא אפקוד על בנתיכם • יפקוד חטאתם • דהושע • ועל העתודים אפקוד: אעלה ח' פשטין וסי' ואמר אעלה אתכם מעני • ועל מלאך יי' • את מי אעלה לך • ויאמר המלך אל ארונה • כי אעלה ארוכה לך•

לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת־הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם׃ וָאֹמַר אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלְכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה׃ וְשָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וְהִכֵּיתִי אֶת־מִצְרַיִם בְּכֹל נִפְלְאֹתַי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם׃ וְנָתַתִּי אֶת־חֵן הָעָם־הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרָיִם וְהָיָה כִּי תֵלֵכוּן לֹא תֵלְכוּ רֵיקָם׃ וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת וְשַׂמְתֶּם עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת־מִצְרָיִם׃ וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה׃

תרגום

איזיל ותכנוש ית סבי ישראל ותימר להון יי אלהא דאבהתכון אתגלי לי אלהיה דאברהם יצחק ויעקב למימר מדכר דכירנא יתכון וית דאתעבד לכון במצרים: ואמרית אסיק יתכון משעבוד מצרים לארעא כנענאי וחתאי ואמוראי ופריזאי וחיואי ויבוסאי לארעא עבדא חלב ודבש: ויקבלון למימרך ותיתי את וסבי ישראל לות מלכא דמצרים ותימרון ליה יי אלהא דיהודאי אתקרי עלנא וכען ניזיל כען מהלך תלתא יומין במדברא ונדבח קדם יי אלהנא: וקדמי גלי ארי לא ישבוק יתכון מלכא דמצרים למיזל ולא מן קדם דחיליה תקיף: ואשלח ית מחת גבורתי ואמחי ית מצראי בכל פרשותי די אעביד ביניהון ובתר כן ישלח יתכון: ואתן ית עמא הדין לרחמין בעיני מצראי ויהי ארי תהכון לא תהכון ריקנין: ותשאל אתתא משבבתה ומקריבת ביתה מנין דכסף ומנין דדהב ולבושין ותשוון על בניכון ועל בנתיכון ותרוקנון ית מצרים: ואתיב משה ואמר והא לא יהימנון לי ולא יקבלון מני ארי יימרון לא איתגלי לך יי:

מסורה

מצרים כ' ארי עלה• עלות מחים אעלה• תדבק לשוני לחכי אם לא• וסי' בלשון ארמי אבר מלאכא לאנהתיה דארונא אריך לכסא קטורתא דירושלם: לי"י אלהינו ט' וסי' ושמעו לקולך• אלהי העברים• דרך שלשת ימים• ויאמר משה גם אתה• הנסתרות לי"י• נשכבה בבשתינו• הן לי"י אלהינו• ומה חטאתינו אשר לי"י אלהינו• ירמיה• לי"י אלהינו הרחמים והסליחות: להלך ד' וחס' וסי' ואני ידעתי כי לא יתן• להתי להלך עמכם• להלך נגד החיים• להלך אל אל במשפט: שליחת את יד ג' וסי' וישלח אברהם את ידו• ושלחתי את ידי והכתי את מצרים• כי עתה שלחתי את ידי: ושלח י"ב נמסר בתהלים סימן ע"ח: נפלאתי ז' חס' ו"ו בליש' וסי' בכל נפלאתי אשר• אעשה נפלאת אשר לא נבראו• ועזוזו ונפלאתיו• דתהלים• נפלאתיך ומחשבתיך אלינו• ודברי נפלאתיך אשיחה• וימאנו לשמוע ולא זכרו• זכרו נפלאתיו אשר• דד"ה: ושמלת כל מ"ס קדים לל"מד חס' וכל ל"מד קדים למ"ם מל כמ"ג וסי' ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר• וארבעים שנה בלכתם במדבר• דעזרא• ורית שלמתיך בריח: והן ה' וסי' והן לא יאמנו לי• והן אצוה על חגב• והן חלבא ופשרא• והן לא הסגדון• והן לא ידיע להוי לך:

אבן עזרא

ואם היתה לנכח השמש בלילה באחד המקומות הנזכרי' יהיה אור הלבנה מאיר והנה למעלה מהמשרתים הם כוכבי גלגל המזלות והם קבועים בגלגל אחד לא מתנועעי' כמשרתים ולא ישתנה רחבם ולא ערך זה לזה ותנועה אחת להם בלי תוספת ומגרעת ערכם אל האר' שוה ושינוי הראות כפי מקומו האר' ותנועת השמים והעול' העליון הו' עול' המלאכי' הקדושים שאינם גופות ולא בגופו' כנשמת האדם ומעלותם כשגבו מדעו' הנקלו' כנגדם וכל זה העולם כבוד וכולו עומד ואין תנועה בשנוי בערך רק מעמדו אינו בעצמו רק בשם הנכבד לבדו ונשמת האד' מנ"ל ומקבלת כח עליון כפי מערכת המשרתים וכל המשרת כנגד הצבא הגדול בעת הבראו ואם תחכם הנשמ' תעמוד בסוד המלאכים ותוכל לקבל כח גדול מכח עליון ש שקבל על ידי אור המלאכים אז יהיה דבק בשם הנכבד וזהו שנדר יעקב והיה יי' לי לאלהים כי יתבודד כל ימי חייו לדבקה בשם כפי כחו על כן לא' הסירו את אלהי הנכר ועד היום לא אמר ככה כי אז יחל לעבוד את השם כפי נדרו. על כן אמר יתרו עתה ידעתי כי גדול יי' מכל האלהים וחכם גדול היה והעדי וישאלו איש לרעהו ועוד וישתחו ואין לו פחד ממנו ובעבור שרא' אדם כי ימות הוליד בן להיות המין שמור והנה קבל כח מעמד על דרך כלל על כן אמרה חוה קניתי איש את יי' ובני הנביאים היו מתבודדי' אולי יקבלו כל אחד כפי כחו. והנה בשם הזה יתחדשו בעולם אותות ומופתי' וכאשר נאמ' לו זה השם הנכבד בקש אותות ומופתים על כן לא הזכירו בספר קהלת כי ידבר על המעשי' אשר עליה' אין להוסיף וממנו אין לגרוע ואין כל חדש כי החכמה העליונה: לך ואספת. וטעם אלהי אברהם שכרת ברית אתו לתת לו את ארץ כנען. וטעם פקוד באה עת פקודתם: ואומר' וכבר אמרתי לאבותיכם שאעלה את אתכם וזהו ואחרי כן יצאו ב ברכוש גדול וגם אנכי אעלך גם עלה או גזרתי עתה להיות זה כמו ותגזר אומר: ושמעו כל שמע אחריו למ"ד הו בית הטעם שישמעו הענין שמוש הקול לא לשמוע הקול• רגשות יו"ד העבריי' דרך נחות להראות יו"ד היחס כי יו"ד העברי' בחירק תחת הרי"ש סימן רבי' כמשפט: נקרה עלינו. בה"א גם באל"ף הטעם אחד כמו נקר' נקראתי ועוד אפרש טעמו כי הוא כן יפגענו: ואני. לא יתן רשות או כמו נתיח כמו כי על כן לא נתתיך לנגוע אליה ולא בעבור יד החזקה שיש לו והגאון אמר ולא ביד חזקה בפעם אחת: ושלחתי את ידי. כנגד ידו: ונתתי. גם היה דבר פלא שמצריים היו מפייסין את ישראל שישאלו מהם וזה טעם וישאילום וזה הכך משפט אנשי העולם. ודע כי ריקם ריקם נוסף והמלה כמלה על רבים כזאת גם על לשון נקבה אל תבואי ריקם וכמוהו חנם: ושאלה. הנה במקום אחר וישאלו זכרים ונקבה והזכיר הנקבות עתה כי מנהג הנשים לשאול מאת השכנות יותר מהזכרי כלי תכשיט זהב וכסף לשום על צוארי הבנים והבנות ונזמים באזנים וכלף אצעדים ושהרונים ועכסים וזה המנהג היום בארץ ישמעאל לא כן בארץ הערלים והנה הזכיר מכספה כי הנשים בעלות כשפים יותר מהזכרים: ומגרת ביתה. כי אחותה היתה להם ויש מתאוננים ואומרים כי אבותינו גנבים היו ואלה הלא ידעו כי מצוה עליונה היתה ואין טעם לשאול למה כי השם ברא הכל והוא נתן עושר למי שירצה ויקחנו מידו ויתננו לאחר ואין זה רע כי הכל שלו הוא: ונצלתם. כמו ודברתם כי יתכן להיות משקלה תבנין כפעל כמו ונגפתם: ויען. הנה השם אמר שיאמינו בו הזקנים רק לא הזכיר ככה כי ושמעו לקולך אולי לא יאמינו בלב: ויאמר

ויאמר. זה האות לא נתנו למשה שיאמין כי כבר נתן לו אות הסנה רק עשה לו האות שיעשה ככה לבני ישראל. על כן כתוב למען יאמינו והטעם תעשה כן להם והוא נתן לו במטה עמו תמיד כי מטהו משענתו כמנהג הזקן כי כדרך רועה לא בא אל פרעה: ויאמר. דעת חכמי המחקר איך יתכן זה והוצרכו לומר להכיר היבושת וכל דבריהם רוח כי הוא דרך מופת ואינו על דרך התולדת: ויאמר. אמר יפת זה המופת רמז כי היה בתחלה דבר רך כמו מטה ונהפך לנחש וכתו' התנין הגדול ובסוף ישוב כבראשונה והיה כלא היה: ויאמר. האות הראשון מטהו שהוא נמצא בידו והשני בידו אמר יפת בעבור שחשד ישראל שלא יאמינו נצטרעה ידיו אם כן היה ראוי להיות זה האות הראשון. ורבי ישועה אמר כי זה רמז לישראל שהיו בתחלה חפשים ונגעם השם בעבדות מצרים והוא ירפאם וישובו חפשים: ויאמר. הגאון אמר כי החיק הוא בית הזרוע וככה ובחיקו ישא שאהו בחיקך ואחרים אמרו כי הוא הבגד הסמוך לחזה: והיה. ידענו כי השם ידע אם יאמינו או לא יאמינו רק הכתוב דבר כנגד משה שאם היו מקצת ישראל שלא יאמינו לאות ראשון יאמינו לאות האחרון והכתוב אמ' לקול האו' ואין לו קול רק דברה תורה כלשון בני אדם כמו מות וחיים ביד לשון ואמר הכתוב האות האחרון אף על פי שיש שם אות שלישי בעבור שלא הראה לו עתה רק אלה שני האותות כי השלישי עתיד לעשותו: והיה. ואם היו עוד מקצת ישראל שלא יאמינו באות האחרון תעשה האו' השלישי ויאמינו וכתיב ויעש האותות לעיני העם וזה האות השלישי שהוא והיה לדם ביבש' הוא חלק מהמכה הראשונה בעשר המכות העתידות להיות: ויאמר כל המפרשים פה אחד אמרו כי פירוש בי לשון בקשה ור' יהודה הלוי אמר כי הוא דרך קריאה והטעם בי אדני העון כלומר עשה בי עונש מה שתרצה והניחני מזה שלא תשלחני וככה בי אדני ידבר נא עבדך דבר עשה בי מה שתרצה והניחני לדבר: איש דברי'. יודע לדבר צחות שאיננו מתעכב בלשונו בדברו או מגמגם או שיכבדו על פיו אותיו' ידועות ומנהג העברים כאשר ירצו להשוות שני דברי' או שלשה יוסיפו מלת גם בתחלה כמו מ מול בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך. וטעם שלשום לא יאמר תמול כי אם ליום הזה שהוא מדבר בו והנה שלשום יהיה שלישי שעבר ליום הזה שהוא מדבר בו והמ"ם כדרך לשון רבים בעבור היום ואתמולו ואף על פי שאין המ"ם קמוצה כמשפטו או המ"ם נוסף באחרונה כאשר הוא נוסף בראשונה ויהי כמשלש חדשי': גם מאז דברך. מעת דברך כמו ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך כי לא כן כובד לשון רק כאשר היה והאומר שהיה לשון מצרים איננו נכון כי הוא אומר ב' דברים כבד פה וכבד לשון ועוד כלמוד מתשובת השם מי שם פה לאדם או מי ישום אלם שאיננו מדבר על לשון מצרים רק ככה נולד שהיה כבד פה שלא היה יכול להוציא אותי' השפה וכל אותיות הלשון רק קצתם היה מוציאם בכובד וזהו טעם ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר שיורנו ל' שר ידבר מלות שאין בם מאותיות הכבדות על פיו: ויאמר. הנה מצאנו אלם כנגד שימת הפה ועור כנגד פקח וכמאר חרש לבדו ואין אחר כנגדו והמתכי מנת פקח כנגד החרש והעור ככתוב פקוח אזנים לפקוח עינים עורות ועתה הנה לא הבטיחו שיסור כובד לשונו רק יורנו מה שידבר: ויאמר. כבר פירשתי כי כל נא במקרא כמו עתה וככה דבר נא באזני העם שמע נא יהושע ועתה נא את האיש הזה אוי נא לנו כי חטאנו: ביד

מזה חד מן ט"ו מלין דכתיב תיבה חדא וקרי' תרין וסי' בבסר'רבת': השליכהו ד' ב' חס' וב' מלאים וסי' ארצה. אל בית היוצר. בחלקת שדה נבות. בחלקה כדבר יי'. דאורי' כ"ל. אל בית היוצר מ"ל: השליכהו חד מן י"ב חס' כליש' נכס' פרשת כי תשא: וישליכהו ג' ב' חס' וחד מ"ל וסי' ארצה. וישליכהו באחד ההרים. וישליכהו

ויאמר אליו יהוה מזה בידך ויאמר מטה: ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו: ויאמר יהוה אל משה שלח ידך ואחז בזנבו וישלח ידו ויחזק בו ויהי למטה בכפו: למען יאמינו כי נראה אליך יהוה אלהי אבתם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב: ויאמר יהוה לו עוד הבא נא ידך בחיקך ויבא ידו בחיקו ויוצאה והנה ידו מצרעת כשלג: ויאמר השב ידך אל חיקך וישב ידו אל חיקו ויוצאה מחיקו והנה שבה כבשרו: והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקל האת הראשון והאמינו לקל האת האחרון: והיה אם לא יאמינו גם לשני האתות האלה ולא ישמעון לקלך ולקחת ממימי היאר ושפכת היבשה והיו המים אשר תקח מן היאר והיו לדם ביבשת: ויאמר משה אל יהוה בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון אנכי: ויאמר יהוה אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי יהוה: ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר: ויאמר בי אדני

ואמר ליה יי מה דין בידך ואמר חוטרא: ואמר רמיהי לארעא ורמהי לארעא והוה לחויא וערק משה מן קדמוהי: ואמר יי למשה אושיט ידך ואחוד בזנביה ואושיט ידיה ואתקיף ביה והוה לחוטרא בידיה: בדיל דיהימנון ארי איתגלי לך יי אלהא דאבהתהון אלהיה דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב: ואמר יי ליה עוד אעיל כען ידך בעיטפך ואעיל ידיה בעיטפיה ואפקה והא ידיה חורא כתלגא: ואמר אתיב ידך בעיטפך ואתיב ידיה לעיטפיה ואפקה מעיטפיה והא תבת הות כבישריה: ויהי אם לא יהמנון לך ולא יקבלון לקל אתא קדמאה ויהימנון לקל אתא בתראה: ויהי אם לא יהימנון אף לתרין אתיא האילין ולא יקבלון מינך ותיסב ממיא די בנהרא ותשוד ליבשתא ויהון מיא די תיסב מן נהרא ויהון לדמא ביבשתא: ואמר משה קדם יי בבעו יי לא גבר מילול אנא אף מאתמלי אף מדקמוהי אף מעידן דמלילתא עם עבדך ארי יקיר ממלל ועמיק לישן אנא: ואמ' יי ליה מן שוי פומא לאינשא או מן שוי אלמא או חרשא או פתיחא או עוירא הלא אנא יי: וכען איזיל ומימרי יהא עם פומך ואלפינך די תמליל: ואמ' בבעו יי

מה זאת ק' | ד' ב' חס' וב' מ"ל | ב' ל' | ג' ב' חס' וא' מ"ל | ב' וחס' יוד ובענין | ל"ה | ל' וחד הנה שבה ובמתך | ל' ר' | נ' חס' ו' חס' | ג' כ"כ בתירה | ל' א' | ח' | ל' | ל' כ"ה | ח' | ל' ג' | יב' | ה'

ארצה. דדניאל בלא: ואחז ב' וסי' בזנבו. ואחז לך אחד מנערים: כל אוריה' ואתת כתב כב"ג כתיב אהות וסי' והיה אם לא יאמינו גם בכל האתות אשר עשיתי. ובאתות ובמפתים. ואכהיב אותת. ויתן ה' אותת ומפתים: שמיעה לקול ג' נבכר בכסרא רבתא: ולא ישמעו ד' וסי' והן לא יאמינו לי. והיה אם לא יאמינו לך. אם יחטא איש לאיש. ודברת אליהם ולא: ויאמר משה אל יי' וכו' בי אדני לא איש דברים. לא יוכל העם לעלות. ראה אתה אמר אלי. למה הרעת לעבדך. ושמעו מצרים כי העלית: בי אדני ה' וסי' לא איש דברי'. שלח נא ביד תשלח. בי אדני במה אושיע. בי אדני במה אדע. ויעתר מנוח. הנינא דפסוק:

מזה בידך. לכך נכתב תיבה אחת לדרוש מזה שבידך אתה חייב ללקות שחשדת בכשרים ופשוטו כאדם שאומר לחבירו מודה אתה שזו שלפניך אבן היא אומר לו הן אמר לו הריני עושה אותה עץ: ויהי לנחש. רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל ותפש אומנותו של נחש: ויחזק בו. לשון אחיזה הוא והרבה יש במקרא ויחזיקו האנשים בידו והחזיקה במבושיו והחזקתי בזקנו כל לשון חיזוק הדבוק לבית לשון אחיזה הוא: מצורעת כשלג. דרך צרעת להיות לבנה אם בהרת לבנה היא אף באות זה רמז שלשון הרע ספר באמרו לא יאמינו לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקתה מרים על לשון הרע: מחיקו שבה כבשרו. מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו: והאמינו לקול האות האחרון. משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך שכבר למדו בכך שהמזדווגי' להם לוקים בנגעים כגון פרעה ואבימלך בשביל שרה: והיו המים וגו'. והיו והיו שני פעמים כו' בעיני' אילו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבש' שומע אני שבידו הם נהפכים לדם ואף כשיהיו לארץ יהיו בהוייתן אבל עכשו מלמדנו שלא יהיו דם עד שיהיו ביבשת: גם מתמול וגו'. למדנו ששבעת ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנ' לילך בשליחותו: מתמול שלשום. מאז דברך. הרי שלשה ושלשה גמין רבויין הם הרי ששה והוא היה עומד ביום השביעי כשאמר לו זאת עוד שלח נא ביד תשלח עד שחרה בו וקבל עליו וכל זה שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים הוא אהרן וכן ביחזקאל ואודע להם בארץ מצרים ואומר להם איש גלולי עיניו השליכו ואותה נבואה לאהרן נאמרה: כבד פה. בכבידות אני מדבר ובלשון לעז בלב"ו: מי שם פה וגו'. מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי: או מי ישום אלם. מי עשה פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך ואת משרתיו חרשים שלא שמעו עליך ולאספקלטורין ההורגים מי עשאם עורים שלא ראו כשברחת מן הבימה ונמלטת הלא אנכי ששמי ה' עשיתי כל זאת: ביד

מזה חד מן ט"ו מלין דכתי' תיבה חדא וקריין תרין | ישמעון קרת' ולא ישמעון כ' קל תנוי' ולא ישמעון לקלך | אנכי ח' בטעם לעיל וכל אתנחת' וס"פ רכו' במ"א דף אנכי | והוריתיך ל' ומ"ל ובכ"א והורתיך ונמכר עליו ל' וכ"כ

ביד תשלח. חסר אשר כאילו הוא כתוב ביד אשר תשלח כמו עם לבבם שלם והטעם שישלח זה השליחות ביד אהרן אחיו שהוא איש דברים כי איננו כבד לשון והוא רגיל להנבא לישראל וכתוב ביחזקאל כי השם שלח נביא בישראל לפני בוא משה ארוכנו וכתיב ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה ועוד כי הוא גדול ממנו בשנים אולי יחר לו שיהיה משה שליח אל פרעה על כן אמר השם זרעך ושמח בלבו והנה משה היה ממאן ללכת רק בתחלה אמ' לא איש דברי' אנכי כי קשה הוא לדבר לפני המלך מי שהוא כבד פה וחשב כי השם יחדש לו אות להסיר כובד פה וכאשר השיבו השם והוריתיך ידע כי כובד לשונו לא יסור הנה תמה משה למה לא ישלח השם אהרן אל פרעה ובעבור זה אמר שלח נא ביד תשלח ומתשובת השם הלא אהרן אחיך הלוי יתברר לנו כל זה: ויחר. חלילה להיות פירוש זה הפסוק ויבקש המיתו כי עתה היה ראוי שיבקש המיתו אם היה ממאן ללכת ולא כאשר הלך כאשר אמרו אחרים ולמה יבקש המיתו בעת לכתו ואין זה דומה לדבר בלעם גם דבר יעקב איננו כן ואם טען טוען הנה מצאנו חרון אף שלא חדש שום נזק הראינו לו ויחר אף ה' בם וילך ולא בא נזק לאהרן. וטעם הלוי שכן היה נודע בישראל הנביא הלוי כי היו בהם אחרים ששמם כשמו ודבר זה אין זה גרעון למשה רק מעלה גדולה כי א' אהרן יהיה דומה לפה שיוציא דבור הנשמה שאינ' נראית כמו המלאכים שאינם נראים כי אינם גוף והנה ידמה משה פ כמעלת המלאך וזהו ואתה תהיה לו לאלהים והנה אין אלהים בכל המקרא רק השם הנכבד או מלאכיו הקדושים כי על ידם יראו מעשה השם בארץ או קדושי מטה העושים משפטי אלהים בארץ וכל אלהים שהוא עז' דבר הכתוב ככה לפי מחשבת העובדים כמו אל חנניה הנביא: ואת. טעם האותות שהפך לנחש לעיני ישראל ולתנין לפני פרעה ולהכות בו את היאור ולהעלות הצפרדעים ולהוציא הכנים ולהוריד הברד ולהביא הארבה ולהיות החשך: וילך יתר. הוא יתרו כמו גשם הוא גשמו ושלמה הוא שלמון והנה אמר לו שילך לראות אחיו ולא גלה לו הסוד: ויאמר. אין מוקדם ומאוחר בתורה ופירושו וכבר אמר וככה ויצמח ה' אלהים מן האדמה ורבים כאלה הנה עתה בהשיבו כאן יתרו אליו הבטיחו השם שילך בלי פחד למצרים כי מת פרעה ועבדיו היו יודעים דבר המצרי וזהו וימת מלך מצרים כי כל הימים שהיה חי לא היה נכון להיות משה שליח אל פרעה: ויקח. לא ידענו אם נולד גרשום בימי בחורותיו ובברחו אל מדין או בזקנותו ואל תסמוך אל דברי הימים של משה כי הבל כל מה שהכתוב בו ובנו השני הוא אליעזר נולד עתה בהכנאו וחשב להוליך אשתו ובניו למצרים שיבאו יחדו עם ישראל ולא היתה עצה נכונה כי הוא בא להוציא ישר' והם יראו שבא עם אשתו ועם בניו לגור שם ואל תתמה איך יחטא נביא בדברי העולם דבר שאיננו נכון כי הנה מצאנו דוד ששאל אל נתן הנביא היש ישר לבנות בית לשם והוא השיב כל אשר בלבבך עשה וה' עמך ובלילה נאמר לו בנבואה שיאמר אל דוד שהוא לא יבנה הבית והוכרחו הזקנים לתרגם על החמור על נושא אדם בעבור שהוא דרך גרעון שירכב אשת הנביא על חמור אחד היא ושני בניה ויפת אמר כי הוא שם המין כמו ויהי לי שור וחמור ולא דבר נכונה כי אין זה מקום להזכיר שם המין רק הוא כמשמעו והחמורים שהם במצרים יקרים ונכבדים מהפרדים ואין לתמוה אם רכבו גרשם בנו אחריה אולי קטן היה והיה אליעזר בחיק' כי עוד לא נמול. וטעם וישב ארצה מצרי' כי הוא לא שב כי כאשר פגע השם את משה שימול אליעזר והתרפאו שבה צפורה עם בניה אל אביה ומשה הניחם ושב למצרי'. ואמר על המטה מטה האלהים בעבור האות שנעשה בו ומטה האלהים הוא מטה משה והוא מטה אהרן כי בידו היה כאשר עשה בו האותות. ושב עתה לפרש בעבור שהזכיר מטה האלהי' מה שאמ' השם למשה כל המופתי' שהוא עתיד לעשות במצרי' והזכיר לו אות שיצאו בעבורו ממצרי' היא מכת בכורו'. והנה ויהי בדרך במלון היה ראוי להיותו דבק עם ויקח משה את אשתו ואת בניו ורבים כזה בתור' כמו שלם ישלם ואם אין לו כי הוא דבק עם חמשה בקר ישלם תחת השור: ויאמ'. זה אמר לו במדין והנה הודיעו כי השם יחזק את לבו ולא ישלח בעבור כל המופתי' שיראם עד המופת האחרון:

ויאמר י"ב בספ' בטעם קדמא אזלא וסי' מי שם פה. על נהרתם. ברד. ארבה. חשך. עוד נגע אחד. כתב זאת זכרון בספר. הנה אנכי בא אליך. עלה אלי ההרה. אתם עם קשה עורף. לא ר' ה' מלעיל וסי' מי שם פה. ידעתי כי לא לאדם. והצרתי לאדם. דצפניה. ויאמר לאדם הן יראת ה'. במים הפנים לפנים.

רשי

ביד תשלח. ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן. ד"א ביד אחר שתרצה לשלוח אין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה: ויחר אף. רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה עושה רושם וזה לא נאמ' בו רושם ולא מצינו שבא עונש על ידי אותו חרון אמ' לו ר' יוסי אף בזו נאמ' בו רושם: הלא אהרן אחיך הלוי. שהיה עתיד להיו' לוי ולא כהן והכהונה הייתי אומר לצאת ממך מעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואתה הלוי שנאמ' ומשה איש האלהי' בניו יקראו על שבט הלוי: הנה הוא יוצ' לקראתך. כשתלך למצרי': וראך ושמח בלבו. לא כשאת' סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה ומשם זכה אהרן לעדי החשן הנתון על הלב: ודבר הוא לך. בשבילך ידבר אל העם וזה יוכיח על כל לך ולו ולכם ולהם הסמוכי' לדבור שכולם לשון עליהם: והיה לך לפה. למליץ לפי שאתה כבד פה: לאלהים. לרב ולשר: וישב אל יתר חותנו. ליטול רשו' שהרי נשב' לו. ושבע שמות היו לו רעואל יתר יתרו קיני וגו': כי מתו כל האנשי'. מי הם דתן ואבירם חיים היו אלא שירדו מנכסיה' והעני חשוב כמת: על החמור. חמור המיוחד הוא החמור שחבש אברה' לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו שנאמר עני ורוכב על חמור: וישב ארצ' מצרי' ויקח משה את מטה. אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא: בלכתך לשוב מצרימ' וגו'. דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו: אשר שמתי בידך. לא על שלש אותות האמורות למעלה שהרי לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישר' שיאמינו לו ולא מצינו שעשאם לפניו אלא מופתים שאני עתיד לשום בידך במצרים כמו כי ידבר אליכם פרעה וגו' ואל תתמה על אשר כתב אשר שמתי שכן משמעו כשתדבר עמו כבר שמתים בידך:

שלח נא ביד תשלח: ויחר אף יהוה במשה ויאמר הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא וגם הנה הוא יצא לקראתך וראך ושמח בלבו: ודברת אליו ושמת את הדברים בפיו ואנכי אהיה עם פיך ועם פיהו והוריתי אתכם את אשר תעשון: ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה ואתה תהיה לו לאלהים: ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האתת: פ וילך משה וישב אל יתר חתנו ויאמר לו אלכה נא ואשובה אל אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים ויאמר יתרו למשה לך לשלום: ויאמר יהוה אל משה במדין לך שב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך: ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמר וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה האלהים בידו: ויאמר יהוה אל משה בלכתך לשוב מצרימה ראה כל המפתים אשר שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה ואני אחזק את לבו ולא ישלח את העם:

שלח כען ביד מן דכשר למשלח: ותקיף רוגזא דיי במשה ואמר הלא אהרן אחוך ליואה גלי קדמי ארי מללא ימליל הוא ואף הא הוא נפיק לקדמותך ויחזינך ויחדי בלביה: ותמליל עמיה ותשוי ית פתגמיא בפומיה ומימרי יהי עם פומך ועם פומיה ואליף יתכון ית די תעבדון: וימליל הוא לך עם עמא ויהי הוא יהי לך למתורגמן ואת תהי ליה לרב: וית חוטרא הדין תסב בידך דתעביד ביה ית אתיא: ואזל משה ותב לות יתר חמוהי ואמר ליה איזיל כען ואיתוב לות אחי די במצרים ואחזי העד כען אינון קימין ואמר יתרו למשה איזיל לשלם: ואמר יי למשה במדין איזיל תוב למצרים ארי מיתו כל גבריא דבעו למקטלך: ודבר משה ית אתתה וית בנוהי וארכבינון על חמרא ותב לארעא דמצרים ונסיב משה ית חוטרא דאתעבידו ביה נסין מן קדם יי בידיה: ואמר יי למשה במהכך למתב למצרים חזי ית כל מופתיא דשויתי בידך ותעבדינון קדם פרעה ואנא אתקיף ית ליביה ולא ישלח ית עמא:

וכל קהלת דכוו' מלעיל כמ"א מלרע. כי לאדם שטוב לפניו: גם מתמגל גם משל שם גם חד מן י"ב פסוק' דאית בהון גם גם גם וס' במס רבת: אנכי ח' כטע' לעיל נמסר בפרש' בראשי': לקראתך ד' וס' וראך ושמח בלבו. פן בחרב אצא לקראתך. כאשר הפך איש מעל מרכבתו. על כן יצאתי לקראתך: ודברת אליו ד' וס' ודברת אליו ושמת את הדברים. אלהי העברים דהנה יד יי' הויה. הרצחת וגם ירשת. ב' בו: פיהו ופיהו כל לישני' ב' וס' נמסר בריש שיר השירים: והוריתי ב' מלאים וס' והוריתי אתכם את אשר תעשון. וחברו דשמואל. והוריתי אתכם: תעשון י"ד וס' בשפטים סימן ז': בו דסב' בה ו' וס' ואת המטה הזה. והתה עמו וקרא בו. והתעמר בו ומכרו. והנה בו מגלת ספר. זה הדרך לכו בו. ויקח חרש להתגרד בו: אל יתר ב' וס' וישב אל יתר חתנו. זקני הגולה: שב ב' חס' סי' לך שב מצרים. שבע פעמים דנעמן: מצרים ו' סבירין מצרימה וסי' והמדנים מכרו. ויקומו וירדו מצרים. לך שב מצרים כי. והשיבך יי' מצרים באניות. ויעקב ובניו ירדו. כאשר בא יעקב: החמר ד' חסרים מס' פ' ויחי: ויאמר יי' אל משה ד' בטעמא בספר וס' בלכתך לשוב מצרימה. והעל את הצפרדעים. וה הלבנים. קחו לכם מלא חפניכם:

ואמרת

ואמרת. טעם בני בכורי זה הגוי שעבדוני אבותם בתחלה ואני חומל עליו כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו ואתה לקחתו לעבד עולם על כן אני אהרוג את בנך בכורך: ואמר. הנה אמרתי אליך פעם אחר פעם לשלח את בני לעבדני להקריב לי זבחים ואתה מאנת לשלחו על כן אענישך וחכמי דעת חשבו כי טעם משה ידבר וזה שגגון ועוד כי אליעזר איננו בכור משה: ויהי בדרך. היתה קבלה בידם שלא יומל הבן ביום השמיני אם הוא חולה או הוא בדרך שאין יכולת

ואמרת אל פרעה. כשתשמע שלבו חזק וימאן לשלח אמור לו כן: בני בכורי. לשון גדולה כמו גם אני בכור אתנהו זהו פשוטו ומדרשו כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו: ואמר אליך. בשליחותו של מקום שלח את בני: הנה אנכי הורג וגו'. היא מכה אחרונה ובה התרהו תחלה מפני שהיא קשה והוא שאמ' באיוב הן אל ישגיב בכחו לפיכך מי כמוהו מורה

המיתו ג' וסי' ויפגשהו יי'. וישמע המלך יהויקים וכל גבוריו. ואל המיתו אל תשא נפשך אנך: צר ב' חס' בטינרא וסי' ותקח צפרה. בשמיר חזק מצר: לרגליו ד' וסי' צפרה צר. ברעים ממעל לרגליו. ויצא רשף לרגליו. והפציהו לרגליו: חתן ד' וסי' דמים אתה לי. למולת. שמשון חתן התימני. כי חתן בית אחאב

ויאמר אל פרעה כה אמר יהוה בני בכרי ישראל: ואמר אליך שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הרג את בנך בכרך: ויהי בדרך במלון ויפגשהו יהוה ויבקש המיתו: ותקח צפרה צר ותכרת את ערלת בנה ותגע לרגליו ותאמר כי חתן דמים אתה לי: וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולת: פ

ויאמר יהוה אל אהרן לך לקראת משה המדברה וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו: ויגד משה לאהרן את כל דברי יהוה אשר שלחו ואת כל האתת אשר צוהו: וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני בני ישראל: וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר יהוה אל משה ויעש האתת לעיני העם: ויאמן העם וישמעו כי פקד יהוה את בני ישראל וכי ראה את ענים ויקדו וישתחוו: ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה כה אמר יהוה אלהי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר: ויאמר פרעה מי יהוה אשר אשמע בקלו לשלח את ישראל לא ידעתי את יהוה וגם את ישראל לא אשלח: ויאמרו אלהי העברים נקרא עלינו נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה ליהוה אלהינו

ותימר לפרעה כדנן אמר יי ברי בוכרי ישראל: ואמרית לך שלח ית ברי ויפלח קדמי ואם מסריב את לשלחותיה הא אנא קטיל ית ברך בוכרך: והוה באורחא בבית מבתא וערע ביה מלאכא דיי ובעא למקטליה: ונסיבת צפורה טינרא וגזרת ית עורלת ברה וקריבת לקדמוהי ואמרת בדמא דמהולתא הדין איתיהיב חתנא לנא: ונח מניה בכן אמרת אילולי דמא דמהולתא הדין איתחייב חתנא קטול: ואמר יי לאהרן איזיל לקדמות משה למדברא ואזל וערעיה בטורא דאיתגלי עלוהי יקרא דיי ונשק ליה: וחוי משה לאהרן ית כל פתגמיא דיי די שלחיה וית כל אתיא די פקדיה: ואזל משה ואהרן וכנשו ית כל סבי בני ישראל: ומליל אהרן ית כל פתגמיא די מליל יי עם משה ועבד אתיא לעיני עמא: והימין עמא ושמעו ארי דכיר יי ית בני ישראל וארי גלי קדמוהי שעבודהון וכרעו וסגידו: ובתר כן עלו משה ואהרן ואמרו לפרעה כדנן אמר יי אלהא דישראל שלח ית עמי ויחגון קדמי במדברא: ואמר פרעה שמא דיי לא אתגלי לי דאקביל במימריה לשלחא ית ישראל לא אתגלי לי שמא דיי ואף ית ישראל לא אשלח: ואמרו אלהא דיהודאי איתגלי עלנא נזיל כען מהלך תלתא יומין במדברא ונדבח קדם יי אלהנא

רשי

פן יפגענו. פן יפגעך היו צריכים לומר אלא שחלקו כבוד למלכות. פגיעה זו לשון מקרה מות הוא: תפריעו את העם ממעשיו. תבדילו ותרחיקו אותם ממלאכתם שומעין לכם וסבורים לנוח מן המלאכה. וכן פרעהו אל תעבור בו רחקהו. וכן ותפרעו כל עצתי. כי פרוע הוא נרחק ונתעב: לכו לסבלותיכם. לכו למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם. אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו של לוי ותדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים: הן רבים עתה עם הארץ. שהעבודה מוטלת עליהם ואת' משביתים אותם מסבלותם הפסד גדול הוא זה: הנוגשים. מצריים היו והשוטרים היו ישראל. הנוגש ממונה על כמה שוטרים והשוטר ממונה לרדו' בעושי המלאכה: תבן. אשטו"בלא היו גובלי' אותו עם הטיט לבני'. טו"ולם שעושי' מטיט ומיבשין אותן בחמ' ויש שורפי' אותן בכבשן: כתמול שלשו'. כאשר הייתם עושים עד הנה: וקוששו. ולקטו: ואת מתכונת הלבני'. סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן נתן להם אותו סכום תשימו עליהם גם עתה למען תכבד העבודה עליהם: כי נרפים. מן העבודה הם לכך לבם פונה אל הבטלה וצועקים לאמר נלכה וגו': מתכונת. ותוכן לבנ' ולו נתכנו עלילות ואת הכסף המתוכן כלם לשון חשבון הם: נרפים. המלאכה רפויה בידם ועזובה מהם והם נרפים ממנה רטריי"ט בלעז: ואל ישעו בדברי שקר. ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח לאמר נלכה נזבחה ודומה לו ואשע' בחקיך תמיד. למשל ולשני' ולשנינ' ויספר ואשתעי. ואי אפשר לומר וישעו לשון וישע ה' אל הבל ואל קין ואל מנחתו לא שעה ולפר' אל ישעו אל יפנו שא"כ היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי שקר כי כן גזרת כלם ישעה האדם אל עושהו לא שעה אל קדוש ישראל ולא ישעה אל המזבחות ולא מצאתי שמוש של בית סמוכה לאחריהם אבל אחר לשון דבור כמתעסק לדבר בדבר נופל לשון שמוש בי"ת כגון המדברים בך ותדבר מרים ואהרן במשה המלאך הדובר בי לדבר בם ואדברה בעדותיך אף כאן אל ישעו בדברי שקר אל יהיו מדברים בדברי שוא והבאי: אתם לכו קחו לכם תבן. וצריכים אתם לילך בזריזות כי אין נגרע דבר מכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום בהיות התבן נתן לכם מזומן מבית המלך: לקשש קש לתבן. לאסף אסיפה ללקוט לקט לצורך תבן הטיט: קש. לשון לקוט על שם שדבר המתפזר הוא וצריך לקוששו קרוי קש במאר מקומות: אצים. דוחקים: דבר יום ביומו. חשבון של כל יום כלו ביומו כאשר עשיתם בהיות התבן מוכן: ויכו שטרי בני ישראל. השוטרים ישרא' היו וחסים על חבריהם מלדחקם וכשהיו משלימים הלבנים לנוגשים שהם מצריים והיה חסר מן הסכום היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה לפי' זכו אותן שוטרים להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים כי הם זקני העם ושוטריו: ויכו שוטרי בני ישראל. אשר שמו נוגשי פרעה אותם לשוטרים עליהם לאמר מדוע וגו' למה ויכו שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם תמול גם היום חק הקצוב עליכם ללבון כתמול השלישי שהוא יום שלפני אתמול והוא היה בהיות התבן נתן להם: ויכו לשון ויופעלו הוכו מיד אחרים הנוגשים הכום: ולבנים

מסורה

בתמול ז' וחס' נמסר פרשת ויצא: תאספון חד מן ב"ח מלין נסבין אל"ף באמצע תיבותא ולא קריין וסי' במסרא רבתא: הלבנים ג' וסי' ב' מקטרי' על הלבנים. לא תספון לתת תבן. ואת מתכנת הלבנים תתנו: תמול שלשום ד' בליש' וסי' ואת מתכנת הלבנים. ודבר אבנר היה. ותלכי אל עם. גם תמול גם שלשם דדה"י:

שמות ה

פֶּן־יִפְגָּעֵנוּ בַּדֶּבֶר אוֹ בֶחָרֶב׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תַּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשָׂיו לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֵן־רַבִּים עַתָּה עַם הָאָרֶץ וְהִשְׁבַּתֶּם אֹתָם מִסִּבְלֹתָם׃ וַיְצַו פַּרְעֹה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַנֹּגְשִׂים בָּעָם וְאֶת־שֹׁטְרָיו לֵאמֹר׃ לֹא תֹאסִפוּן לָתֵת תֶּבֶן לָעָם לִלְבֹּן הַלְּבֵנִים כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם הֵם יֵלְכוּ וְקֹשְׁשׁוּ לָהֶם תֶּבֶן׃ וְאֶת־מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תְּמוֹל שִׁלְשֹׁם תָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ כִּי־נִרְפִּים הֵם עַל־כֵּן הֵם צֹעֲקִים לֵאמֹר נֵלְכָה נִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ׃ תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל־הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ־בָהּ וְאַל־יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי־שָׁקֶר׃ וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׂי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם תֶּבֶן׃ אַתֶּם לְכוּ קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר תִּמְצָאוּ כִּי אֵין נִגְרָע מֵעֲבֹדַתְכֶם דָּבָר׃ וַיָּפֶץ הָעָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן׃ וְהַנֹּגְשִׂים אָצִים לֵאמֹר כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן׃ וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂמוּ

אונקלוס

דִּילְמָא יְעָרְעִנָּנָא בְּמוֹתָא אוֹ בְקַטּוֹל׃ וַאֲמַר לְהוֹן מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְמָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תְּבַטְּלוּן יָת עַמָּא מֵעוֹבָדֵיהוֹן אִיזִילוּ לְפוּלְחָנְכוֹן׃ וַאֲמַר פַּרְעֹה הָא סַגִּיאִין כְּעַן עַמָּא דְאַרְעָא וּתְבַטְּלוּן יָתְהוֹן מִפּוּלְחָנְהוֹן׃ וּפַקֵּיד פַּרְעֹה בְּיוֹמָא הַהוּא יָת שִׁלְטוֹנֵי עַמָּא וְיָת סָרְכוֹהִי לְמֵימַר׃ לָא תוֹסְפוּן לְמִתַּן תִּבְנָא לְעַמָּא לְמִרְמֵי לִבְנִין כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי אִינוּן יֵיזְלוּן וְיִגְבְּבוּן לְהוֹן תִּבְנָא׃ וְיָת סְכוּם לִבְנַיָּא דִּי אִינוּן עָבְדִין מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי תְּמַנּוּן עֲלֵיהוֹן לָא תִמְנְעוּן מִנֵּיהּ אֲרֵי בַטְלָנִין אִינוּן עַל כֵּן אִינוּן צָוְחִין לְמֵימַר נֵיזֵיל נְדַבַּח קֳדָם אֱלָהַנָא׃ תִּתְקַף פּוּלְחָנָא עַל גֻּבְרַיָּא וְיִתְעַסְקוּן בַּהּ וְלָא יִתְעַסְקוּן בְּפִתְגָּמִין בְּטִילִין׃ וּנְפַקוּ שִׁלְטוֹנֵי עַמָּא וְסָרְכוֹהִי וַאֲמַרוּ לְעַמָּא לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר פַּרְעֹה לֵית אֲנָא יָהֵיב לְכוֹן תִּבְנָא׃ אַתּוּן אִיזִילוּ סַבוּ לְכוֹן תִּבְנָא מֵאֲתַר דִּי תַשְׁכְּחוּן אֲרֵי לָא אִתְמְנַע מִפּוּלְחַנְכוֹן מִדְּעַם׃ וְאִתְבַּדַּר עַמָּא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם לְגַבָּבָא גִילֵי לְתִבְנָא׃ וְשִׁלְטוֹנַיָּא דָּחֲקִין לְמֵימַר אַשְׁלִימוּ עוֹבָדֵיכוֹן פִּתְגַּם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ כְּמָא דַּהֲוֵיתוּן עָבְדִין כַּד מִתְיְהֵב לְכוֹן תִּבְנָא׃ וּלְקוֹ סָרְכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי מַנִּיאוּ

מסורה

צעקים ב' וחס' בתורה וסי' קול דמי אחיך. כי נרפים הם: על האנשים ה' וסי' תכבד העבדה. ויאמר רב שקה. דמלכים. וחברו דישעיה. אחפש את ירושלים בנרות. וילכו ויגידו לדוד. ושאר קרי' אל האנשי': ויעשו ג' רפין וסי' תכבד העבדה. וכל חכם לב בכם. ויעשו בני ישראל את הפסח: ישעו ב' בתרי לישני וסי' בדברי שקר. ואין מושיע: אתם ד' ר"פ וסי' אתם קחו לכם. אתם ראיתם. אתם נצבים. אתם עדי נאם יי': לתבן ב' וסי' לקשש קש. מה לתבן את הבר: ויפץ ג' נמסר פרשת נח:

אבן עזרא

ומלת פן יפגענו כוללת אנחנו ישראלים גם אתה פרעה עמנו וכל המצרי' ובראות פרע' שבא הערוב ואכל מצריים רבי' כמו שכתוב ישלח בהם ערוב ויאכלם אז אמ' לכו זבחו לאהיכ' בארץ ומשה השיבו לא נכון לעשו' כן בארץ רק דרך שלשת ימים במדבר ירחיקו וזה המרחק הוא בין מצרים ובין הר סיני להולך בדרך ישר ושם זבחו ככתוב תעבדון את האהי' על ההר הזה ועוד ויבן משה מזבח תחת ההר גם המזבח שבנה באחלימות עמלק בהר סיני הוא כי כתוב ויחנו ברפידי' ושם כתוב הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב ובבא הארבה נתן רשות לקצת ישרא' שילכו לזבוח ובמכת חשך נתן רשות ללכת כולם רק המקנה שלהם לא ילך עמהם ובראותם שבא הדבר והכה הבכורי' אז נתבררו להם דברי משה פן יפגענו בדבר על כן אמרו כולנו מתי' וגרשו אותם המצרים ללכת לזבוח גם השאילום: ויאמ'. מלת תפריעו כמו שבוש וכמוהו באין חזון יפרע עם. וכלל במלת לכו לסבלותיכם משה ואהרן כי הם כנגד כל ישר' כי אין סבלותיכם כמו עסקיכם והעד והשבתם אותם מסבלותם: ויאמר. אמר יפתבי פי' הן רבים עתה עם הארץ שלא נחוש אם יבוא דבר או חרב עליכם כי רבים הם הקובלים ולפי דעתי שפירושו מלאכה גדולה אתם מבקשים להשבית: ויצו. הנוגשים הם המצריים ושוטרי העם הם מישראל: לא תאספון. כתוב באל"ף והמנהג להיותו בוי"ו ושניהם מתחלפין בו"ר ומנהג בני עפר לערב עמו תבן או קש שימצאנו: ללבון. מגזרת לבנה ובנין הלבנים חזק מהאבנים כי בנין העפר יזיקהו המי' ובנין האבנים יזיקהו האש וכן כתוב ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחמר. ודע כי יש שמות לא ישתנו ממעלתם באתנח או בסוף פסוק בבעלי קמץ קטן כמו ספר ובבעלי פת' קטן כמו צדק והנה כן תבן וטעמם לא נודע רק ככה מצאנו: וקששו. מגזרת קש מבעלי הכפל: ואת מתכונת. כמו תוכן דבר ידוע: תכבד. אמר הגאון כי אל ישעו כמו אל ישענו והנו"ן חסר כחסרונו מלת את פחדך ולא תאבה ולא תשמע לדברי החולם האומר כי שרשו את בעבור שמלאת נתתה לי ערף חשב כמו שתה עונותינו לנגדך והנה לא יוכל לכחש כי התי"ו השני במלת נתתה לנכח והתי"ו של עיקר מובלע ברגש אף על פי שהתי"ו ראוי להרגש כתי"ו והשבתי חיה רעה אם כן יותר טוב שיהיה הנו"ן מובלע כהתבלע הנו"ן בתי"ו ואמתו כי היה ראוי להיות אמנתו ובת בנת ואת תנת וחסרה נו"ן הראשון ממלת נתתה לי כחסרון יו"ד והיום רד מאד וחסרו נו"ן נגע בהרי' ויעשנו. ולפי דעתי כי ישעו כמו ירפו כאשר אמ' נרפים וכמו השעימתני שעו מני ועיניו השע כי כאשר תרפינה העינים תכהינה וכמוהו ולא תשעינה עיני רואים. וטעם בדברי שקר בעבור דברי שקר שמבטיחים אותם משה ואהרן: ויצאו. מאמון המלך של העם העובדים: אתם מאשר תמצאו. קרוב או רחוק: כי אין נגרע. תאר על בנין הוא קמוץ כמשפטו: ויפץ. פועל יוצא והפועל פרעה שהצריכם להפיץ: לתבן. תחת תבן כמו והחמר היה לחמר: והנוגשים אצים. פועל יוצא כמלת שב וכמלתם שימצא פעם יוצא ופעם עומד. וטעם לאמר לאמר להם: דבר יום ביומו. כמו מדי חדש בחדשו: ויכו. עליהם על בני ישראל. וטעם להוסיף גם פירשתיו.

והנה תמול הוא היום שעשה משה האותו׳ לעיני העם ולא התעסקו בעבודתם גם היום שבא משה ואהרן אל פרעה וכן כתו׳ ויצו פרעה ביום ההוא׃ למה תעשה כה לעבדיך · שלא היה מנהג לעשו׳ כן · ומלת וחטאת פועל עבר והוי״ו השיבו לעתיד כמשפ׳ כי היא כמו וחטאה וכאשר העלימו האל״ף כאשר היה במל׳ חטא ולא יוכלו לשום נעלם אחר אל״ף על כן החליפו הה״א בת׳ ואין צורך לשום דגש בט׳ וכמוהו וקראת אתכם הרע׳ והעם במקו׳ הזה לשו׳ נקב׳ כמו העם אשר בקרב׳ יושב׳ לבט׳ מרוע סובבה העם הזה והטעם כי החטא יהיה עליך וכן דרך מוסר כי החטא יהיה על עמו וכמוהו והייתי אני ובני שלמה חטאי׳ ואויבנו ילעגו למו וימירו את כבודם׃ ויאמר · לא הועילו דבריהם כי הוא מתאמץ בחוזק לבו׃ ועתה לכו עבדו · אמר לשוטרי׳ גם הם חייבים לעבוד׃ ויראו · זה הפסוק דבק בפסוקים הבאים אחריו כי ראו נפשם בצרה בעבור שאמ׳ להם פרעה לא תגרעו מלבניכם דבר יום ביומו ופגעו משה ואהרן והתריעו עליהם · ומלת אותם כמו נפשם ועצמם וכמוהו וירעו הרועי׳ אותם ויקבור אותו בגיא ורבי יהודה בן בלעם אמר כי כמוהו יביא אותו אל פתח אהל מועד ולפי דעתי שהכהן יצוה להביאו׃ ויפגעו · תחס׳ מלת והם היו נצבים וכמוהו ופרעה חולם היה חולם והנה היה עומד על היאר ורבים ככה׃ ויאמרו ירא יי׳ · חמסנו שהוא עליכם ודע כי האמת ההרגשות מתחברות במקום אחד למעלה מהמצח על כן אמרו הרגשה אחת תחת חברתה כמו ומתוק האור ודבי מריבום את׳ שבנו כמאסים ונבאש׳ בעיניו כריח רע׃ וישב משה · הנה שאלה אחר שהשם הודיע למשה ואמ׳ לו ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך עד שיעשה כל האותות אשר צוהו אם כן למה יתרעם משה לומר למה זה שלחתני ׃ והצל לא הצלת התשובה חשב משה כי מעת דברו אל פרעה יקל מעליהם עולם והנה הוא הכביד העבודה עליהם · וטעם למה הרעות הפך מה שאמרת ראה ראיתי את עני עמי וארד להצילו מיד מצרים ולמה זה שלחתני להרע לישראל והנה לא מצאתי תשובה להשיב לשוטרים׃ ומאז · מהיום שדברתי אליו אז הכביד עולם עליהם כאשר הוא כתוב ויצו פרעה ביום ההוא והטעם והצל לא הצלת וזה שחשבתי שיחל פרעה להקל מעליהם ויחל להצילם · ומלת הרע לעם הזה פעל יוצא כמו הרעו מאבותם׃ ויאמ׳ עתה תראה · כאשר אביא המכות על מצרי׳ אז ירויח להם מעט כאשר אפרש עוד׃

ולבנים אומרים לנו · הנוגשים עשו כמנין הראשון׃ וחטאת עמך · אילו היה נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק ודבר זה חטאת עמך הו׳ עכשו שהוא קמץ שם דבר הוא וכך פי׳ ודבר זה מביא חטאת על עמך כאלו כתו׳ וחטאת לעמך כמו כבא׳ בית לחם שהוא כמו לבית לחם וכן הרבה׃ ותכן לבנים · חשבון הלבני׳ וכן את הכסף המתוכן · המנוי כמו שאמור בענין ויצורו וימנו את הכסף׃ ויראו שוטרי בני יש׳ · את חבריהם הנרדים על ידם׃ ברע · ראו אותם ברעה וצרה המוצאת אותם בהכבידם העבודה עליה׳ לאמ׳ לא תגרעו וגו׳׃ ויפגעו · אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגו׳ · ורבותינו דרשו כל נצים ונצבים דתן ואביר היו שנאמ׳ בהם יצאו נצבי׳׃ למה הרעותה לעם הזה · ואם תאמר מה אכפת לך קובל אני על ששלחתני׃ הרע · לשון הפעיל הו׳ הרבה רעה עליהם ותרגומו אבאיש׃ עתה תראה וגו׳ · הרהרת על מדותי לא כאברה׳ שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה ולא הרהר אחרי לפיכך עתה תראה העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי שבעה אומות כשאביא׳ לארץ׃ כי ביד חזקה ישלחם · מפני ידי חזקה שתחזק עליו וישלחם׃ וביד חזקה יגרשם מארצו · על כרחם של ישרא׳ יגרשם ולא יספיקו לעשות להם צידה וכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו׳׃

חסלת שמות

וידבר אלהי׳ אל משה · דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעות לעם הזה׃ ויאמ׳ אליו אני יי׳ · נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות · אני יי׳ נאמן ליפרע כשהוא אומר אבל עונם כגון וחללת את שם אלהיך אני יי׳ וכשהוא אומר אצל קיום מצות כגון ושמרת׳ מצותי ועשיתם אותם אני יי׳ נאמן ליתן שכר׃ וארא · אל האבות׃ באל

עלוהם י״ג חס׳ בתורה נמסר פרשת ויגש׃ גם תמול גם היום ב׳ וסי׳ בליתם חקכם · מדוע לא בא בן ישי׃ נתן ד׳ קמצין וסי׳ נתן לעבדיך · מלך ישראל נהן · ד״ה · נתן מימיו נאמנים · חללים נתנו משכב · תני׳ רפסו׳ · וסי׳ בלשון ארמית עבדיא דישראל הימנין קטילין׃ נזבחה ליי׳ חד מן ה׳ זוגין מתחלפין · קרבאה אלהים תני׳ יי׳ וסי׳

עליהון שלטוני פרעה למימר מא דין לא אשלימתון גזרתכון למרמי ליבנין כמאיתמלי ומדקמוהי אף תמלי אף יומא דין׃ ואתו סרכי בני ישראל וצוחו קדם פרעה למימר למא תעביד כדין לעבדך׃ תבנא לא מיתיהב לעבדך ולבניא אמרין לנא עבידו והא עבדך לקן וחטאן עליהון עמך׃ ואמר בטלנין אתון בטלנין על כן אתון אמרין ניזיל נדבח קדם יי׳׃ וכען איזלו פלחו ותיבנא לא מתיהיב לכון וסכום לבנייא תתנון׃ וחזו סרכי בני ישראל יתהון בביש למימר לא תמנעון מלבניכון פתגם יום ביומיה׃ וערעו ית משה וית אהרן קיימין לקדמותהון במיפקהון מן קדם פרעה׃ ואמרו לחון איתגלי יי׳ עליכון ויתפרע די אבאשתון ית ריחנא בעיני פרעה ובעיני עבדוהי למיתן חרבא בידיהון למקטלנא׃ ותב משה קדם יי׳ ואמר יי׳ למא אבאשתא לעמא הדין ולמא דנן שלחתני׃ ומעידן דעלית לות פרעה למללא בשמך איתבאש לעמא הדין ושזבא לא שזבתא ית עמך׃ ואמר יי׳ לות משה כען תחזי דאעביד לפרעה ארי בידא תקיפא ישלחנון ובידא תקיפא יתרכינון מארעיה׃

עלהם נגשי פרעה לאמר מדוע לא כליתם חקכם ללבן כתמול שלשם גם תמול גם היום׃ ויבאו שטרי בני ישראל ויצעקו אל פרעה לאמר למה תעשה כה לעבדיך׃ תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אמרים לנו עשו והנה עבדיך מכים וחטאת עמך׃ ויאמר נרפים אתם נרפים על כן אתם אמרים נלכה נזבחה ליהוה׃ ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם ותכן לבנים תתנו׃ ויראו שטרי בני ישראל אתם ברע לאמר לא תגרעו מלבניכם דבר יום ביומו׃ ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם בצאתם מאת פרעה׃ ויאמרו אלהם ירא יהוה עליכם וישפט אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להרגנו׃ וישב משה אל יהוה ויאמר אדני למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתני׃ ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך׃ ויאמר יהוה אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו׃

קכ״ד · ויק״ח · סימן · מע״די · סימן׃

ס ס ס

ומליל יי׳ עם משה ואמר ליה אנא יי׳׃ ואיתגליתי לאברהם ליצחק וליעקב

ס ס ס

וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני יהוה׃ וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב

ויאמר אלה׳ לנח · ויאמר יי׳ לנח · ואת מתכנת הלבנ׳ אשר הם עושי · נזבחה לאלהינו · ויאמר נרפים · נזבחה ליי׳ · ויקר אלוהים · ויקר יי׳ · יתן מציון ישועות בשוב אלהים · וחברו בשוב יי׳ · ויאמרו תמיד יגדל יי׳ · וחבירו יגדל אלהים׃ ותכן ב׳ ומב׳ ליש׳ וסי׳ ותכן לבנים תתנו׳ ותכן יעשן׃ לבנים ג׳ נמסר סוף פרשת נח׃ ירא ה׳ וסי׳ ירא פרעה · ירא יי׳ עליכם וישפט · ירא אלה׳ אבותינו ויוכח · וכבותו אמר ירא יי׳ · אל ירא כפלגות׃ ומאז ז׳ זוגין מן ב״ב חלוף מיחד׳ וסי׳ ומאז באתי · ומן אז חדלנו · ומקמי הרוממני · אף מן קמי · דתהלים · ומאיבי אוטע · ומן איבי · דתהלים · רב פעל׳ם מקבצאל · מן קבצאל · דד״ה · ועיניך מדמעה · ירמיה · את עיני מן דמעה · מקדמת · דעזרא · מן קדמת · דדניאל · כי לא ממוצא וממערב · ותדע ותשכל מן מוצא דבר׃ הרע ד׳ וסי׳ ומאז באתי אל פרעה · אשר עשה מנשה · הרימה פעמיך למשואות · ויי׳ ענה בי ושדי הרע לי · וא׳ ושב והרע לכם׃ והצל ב׳ וסי׳ והצל לא הצלת · כי השג תשיג והצל׃ עתה תראה ב׳ דסמ׳ בי וסי׳ אשר אעשה לפרעה · היקרך דברי אם לא׃ וידבר אלהים ג׳ וסי׳ אל נח · אל משה · את כל הדברים׃

שם שדי סוד התורה׃ עתה אפרש בתחלת ואתה׃ גם הוא השם הוא הנורא׃ הפרשה היא וארא׃ את שם אלהיך אני יי׳ וכשהוא אומר אצל קיום מצות כגון ושמרת׳ מצותי ועשיתם אותם אני יי׳ נאמן ליתן שכר׃ וארא · אל האבות׃

וידבר הכתוב אמר ויאמן העם ולא כל העם והכל מודים באלהים אפילו פרעה כאשר אפרש עוד על כן אמר ויאמר אליו אני יי׳ לכן אמור לבני ישראל אני יי׳ ודעתם כי אני יי׳ אלהיכם המוציא אתכם׃ וארא · נבואת האבות היתה במראות הלילה על כן מלת וארא · מלת

באל שדי. הבטחתים הבטחות ובכלן אמרתי להם אני אל שדי: ושמי ה׳ לא נודעתי להם. לא הודעתי אין כתוב כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי להם במדת אמיתות שלי שעליה נקרא שמי ה׳ נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתים ולא קיימתי: וגם הקימותי את בריתי וגו׳. וגם כשנראיתי להם באל שדי הצבתי והעמדתי ברית ביני וביניהם: לתת להם את ארץ כנען. לאברהם בפרשת מילה נאמר אני אל שדי וגו׳ ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבוע׳ אשר נשבעתי לאברה׳ ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם באל שדי נאמרה ליעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו׳ את הארץ אשר וגו׳ הרי שאמרתי להם ולא קיימתי: וגם אני. כמו שהצבתי והעמדתי הברית יש עלי לקיים לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל הנאקים׳ אשר מצרים מעבידי׳ אותם ואזכור אותו הברית כי בברית בין הבתרים אמרתי לו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי: לכן. על פי אותה השבועה: אמור לבני ישראל אני ה׳. הנאמן בהבטחתי: והוצאתי אתכם. כי כן הבטחתיו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול: סבלות. טורח משא מצרים: נשאתי את ידי. הרימותיה לישבע בכסאי: ולא שמעו אל משה. לא קבלו תנחומין: מקוצר רוח. כל מי שהוא מצר רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו קרוב לענין זה שמעתי בפרשה זו מר׳ ברוך ברבי אליעזר והביא לי ראיה ממקרא זה בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ה׳ למדנו כשהקדוש ברוך הוא מאמן את דבריו אפילו לפורענות מודיע שמו ה׳ וכל שכן האמנה לטובה ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה שאמר משה למה הרעות אמר לו הקדוש ברוך הוא חבל על דאבדין ולא משתכחין יש לי להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמים נגליתי עליהם באל שדי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת מה שמו מה אומר אליהם: וגם הקימותי וגו׳. וכשבקש לקבור את שרה לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים וכן יצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר וכן יעקב ויקן את חלקת השדה לנטות אהלו ולא הרהרו אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעות. ואין המדרש מתישב אחר המקרא מפני כמה דברים אחת שלא נאמר ושמי ה׳ לא שאלו לי ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים נאמר אני ה׳ אשר הוצאתיך

אורית׳ נודעתי להם׳ יחזקאל נודעתי אליהם: וגם כל רישי פסו׳ דאורי׳ ויהושע ושפטים וגם במה גם וס׳ גם מעוף השמים. גם צאננו גם בקרנם. גם בי התאנף יי׳. גם כל חלי וכל. גם אני לא אוסיף להוריש: והקמתי ג׳ מלעיל נמסר פרשת נח: לכן אמר לבני ישראל י״א פסק בטעמא מארכה לזרקא וס׳ לכן אמר לבני

באל שדי ושמי יהוה לא נודעתי להם: וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה: וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי: לכן אמר לבני ישראל אני יהוה והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים: ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יהוה אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים: והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני יהוה: וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה:

באל שדי ושמי יי לא אודעית להון: ואף אקימית ית קימי עמהון למתן להון ית ארעא דכנען ית ארע תותבותהון דאתותבו בה: ואף קדמי שמיע ית קבילת בני ישראל די מצראי מפלחין בהון ודכירנא ית קימי: בכן אימר לבני ישראל אנא יי ואפיק יתכון מגו דחוק פולחן מצראי ואשיזיב יתכון מפולחנהון ואפרוק יתכון בדרע מרמם ובדינין רברבין: ואקריב יתכון קדמי לעם ואהוי לכון לאלהא ותדעון ארי אנא יי אלהכון דאפיק יתכון מגו דחוק פולחן מצראי: ואעיל יתכון לארעא די קיימית במימרי למתן יתה לאברהם ליצחק וליעקב ואתן יתה לכון ירותא אנא יי: ומליל משה כן עם בני ישראל ולא קבילו מן משה מעיק רוח ומפולחנא דהוה קשי עליהון:

ישראל. כי תשא את ראש בני ישראל. וחצי שבט מנשה. בכל אשר התהלכתי. וחברו. נספה מפני צריך. ויזבח שור ומרי וצאן. וחברו. ויעלו בבעל פרצים. וחברו. קנה נגד היושבים. וחצי שבט מנשה דד״ה: סבלת ב׳ בעניגא׳ מלא וא׳ חסר וס׳ לכן אמר לבני ישראל. המוציא אתכם. בתר׳ מלא: זרוע ג׳ מ״ל וס׳ וגאלתי אתכם בזרוע נטויה. או הנסה אלהים. וטרף זרוע אף. וכל נביאים וכתו׳ דכו׳ כ״ל במ״ג חסרים וס׳ וגדעתי את זרועך ואת זרע׳ כל היום יחרש החרש לזרע. ולא בזרע גדולה ובעם רב: מורשה ב׳ וס׳ ונתתי אתה לכם. תורה צוה לנו משה: י״ו זוגין מתחלפין כחד עני׳ חד זקיף לרובא וחד נחית לתהומא וס׳ והנער שמואל הלך וגדל. והנער שמואל משרת. ועשיתם ביום הניפכם את. ועשיתם שעיר עזים. התורה. התורה. ויך דוד את פלשתים׳ דשמואל. ויהי אחרי כן ויך דוד את פלשתים. דד״ה. ממנו פנה ממנו יתד. דזכריה. אים ונורא הוא ממנו. דחבקוק׳ אלה הם משפחת הלוי. אלה משפחת הגרשני. ואלה אשר נחלו בני. אלה אשר נחל משה. ומים במשורה תשתה. ומים במשורה ובשממון. דיחזקאל. ויכו את ששי. ויכו את הכנעני יושבי צפת. ויכהו שם האלהים על השל. ויכהו שם החמש. ואף בעונת אבתם׳ ואף אשר הלכו. אחרי מות משה. אחרי מות יהושע. ויספר שר המשקים. וידבר שר המשקים׳ קלעים חמש עשרה אמה. לשער החצר קלעים חמש עשרה אמה. ודבר משה כן אל בני׳ וידבר משה לפני יי׳. אשר הגלה. ואלה בני המדינה העולים. וחברו. אלה בני המדינה׳ וס׳ בלשון תרגום שמואל עבד אורית׳ דוד מנהון במא קטלין לרוגזא משה כמלל כגלותא. ויש ספרי׳ מוסיפין והכ״א אתו דכהן משיח. יביא אתו דנזיר וס׳ משיח למטה ונזיר למעלה. אלה בני זלפה׳ אלה בני בלהה. דריגש:

מלת שדי קשה בפירוש והגאון אמר כי השי״ן נוסף כשי״ן שאת׳ מדבר עמי והטעם שאמר לעולם די ולא אדע טעם לפירוש זה כי איך יקרא שם אשר די רק להיותו תאר כמו טוב וסלח עלי לבי דוי והנגיד רב שמואל פי׳ בו בלשון ערבי אלקהאר ופירושו מנצח ותקיף והיו״ד תחת אות הכפל כיו״ד דליו שוקים מפסח ואלף אשר בזאו נהרים וכמוהו כקול שדי והיה שדי בצריך ויפה פירש. ומלת נודעתי מבנין נפעל ואיננו כמו הודעתי כדברי מנחם ורבי מרינוס אמר כי ושמי ה׳ שבועה כי בלשון ערבי יש וי״ו לשבועה. וטעם לא נודעתי להם כמו שנודעתי לך וכוי״ו הזה לא מצאנו בלשון הקדש וככה דקדוקו יש מלות מוסכות עמנו ואחרות עמם גם כן אותיות כנו״ם מאל אביך ויעזרך ואת שדי שהוא ומאת שדי וככה בי״ת באל שדי כאילו כתוב ובשמי ה׳ לא נודעתי להם אמ׳ רב סעדיה הגאון כי תחסר באחרונה מלת לבדו כאילו אמר ובשמי ה׳ לבדו לא נודעתי להם רק פעם באל שדי ופעם בשם ה׳ וכמוהו לפי דעתי לא יעקב לבדו יאמר עוד שמך כי אם ישראל משתתף עמו ואין צורך לתקון הזה כי ידענו כי אל שדי הוא השם הנכבד ואין ביניהם הפרש רק שם שדי הוא תאר והשם הנכבד פעם שם עצם ופעם שם תאר כאשר פירשתי והנה מצאנו כתוב באברהם אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים וביעקב אני ה׳ אלהי אברהם אביך ורבי ישועה אמר כי אברהם ויעקב לא ידעו זה השם רק משה כתב ככה ולא דבר רבי ישועה נכונה כי איך יכתוב משה שם לא הזכירו השם ואין ספק כי האבות ידעו זה השם שהוא שם העצם רק זה השם הוא התאר לא ידעו ועתה אגלה לך קצת סוד של שדי ידענו כי השם ברא ג׳ עולמות שהזכרתי והעולם השפל יקבל כח מעולם התיכון כל אחד מהפרטי׳ כפי מערכת העליונה ובעבור כי נשמת האדם גבוה מן העולם האמצעי אם היתה הנפש חכמה והכירה מעשה השם שהם בלא אמצעי ועל ידי אמצעי והניחה תאות העולם השפל והתבודדה לדבקה בשם הנכבד אם יש במערכת הככבי׳ בעת ההריון רעה שתבא עליו ביום ידוע השם שדבק בו יסבב סבו להצילו מרעתו וככה אם יש במערכה שיהיה עקר השם יתקן לו כח תולדתו ויוליד על כן אמ׳ חז״ל שהשם אמר לאברהם צא מאצטגנינות שלך וקרוב מזה הטעם אין מזל לישראל ועוד אבאר זה בפרשת כי תשא על כן אמר השם לאברהם קודם וארבה את זרעך אני אל שדי שפירושו מנצח המערכות העליונות לא שהמערכת תשחת רק שידע הדבק בשמו שמחדש לו טוב שלא יהיה במערכתו על כן אמר יעקב המלאך הגואל אותי מכל רע שהיה נכון לבא עלי וזה הוא סוד כל התורה כאשר אפרש עוד והנה האבות לא הגיעה מעלתם לדבקה בשם כמשה אשר ידעו השם פנים בפנים על כן היה יכול משה לשנות תולדות עולם השפל ולחדש אותות ומופתים שלא יכלו האבות לחדשם והנה משה אמר שני דברים האחד למה זה שלחתני והשני והצל לא הצלת את עמך והשיב על האחרון עתה תראה אשר אעשה לפרע׳ ועל הראשון ויאמר אליו אני ה׳ והטעם כי על יד האבות נודע שמי שהוא אל שדי ועל ידך יודע שמי ה׳ הנכבד בעולם כאשר אמר לכן אמור לבני ישראל אני ה׳ והנה שלחתיך להודיע זה השם: וגם הקימותי. גם שלחתיך בעבור שהקימותי עם האבות לתת להם או לבניהם שהם כמוהם את ארץ כנען: וגם. גם עוד שלחתיך בעבור שמעתי ישראל תשובה וצעקו אלי: לכן. כמו שאני עומד כן יהיה דברי קיים שאגאל אתכם בזרוע נטויה מן השמים על הארץ: ולקחתי. כאשר תקבלו את התורה על הר סיני. וטעם המוציא אתכם כי היתה במערכת המחברת הגדולה למשרתים העליונים שיעמדו עוד בגלות וזה יתברר לך בפרשת כי תשא: והבאתי אתכם אל הארץ. כי רבים מיוצאי מצרים גם בניהם יתמו כהם. וטעם אשר נשאתי את ידי דרך משל כאדם שישא ידו אל השמים וישבע כמו כי אשא אל שמים ידי וירם ימינו ושמאלו אל השמים. וטעם אני ה׳ שאקיים זה: וידבר. ולא שמעו. ולא הטו אזן לדבריו כי קצרה רוחם באורך הגלות ובעבודה קשה שהתחדשה עליהם: וידבר

וידבר. לאמר למשה כמו דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם: בוא. אל ארמון המלך: וידבר. הן בני ישר' שהם עמך לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה שהוא מלך ואינו מעמך ועוד כי מגרעת גדולה היא שאדבר לפניו ואני ערל שפתים כי בפעם הראשונה הבטחתני שתורה את פי שלא אבטא באות שהוא כבד עלי אולי תכשל לשוני לפניו ואתה אמרת כי אהרן יהיה מליץ ביני ובין ישראל: וידבר. עתה כלל הענין כי גם אהרן יהיה מליץ בינו ובין פרע' כאשר יפרש עוד על כן השתתפו שניהם בדבור: ויצום. ללכת אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים ורבי ישועה אמר כי טעם ויצום שלא יכעסו על ישראל אם לא שמעו אליהם ואיך צורך: אלה ראשי בית אבותם: על משה ואהרן או שב אל בני ישראל הנזכרים למעלה והאנשים הם מיורדי מצרים והחל מראובן כי לא נשאר לו כבוד רק להתייחס ראשון ואלה ארבעת בניו הם יורדי מצרים: ובני. משפחת אהוד נכרתה במצרי' או במדב' כי איננה נזכרת בפרש' פנחס: וצוחר. הוא זרח: בני לוי. הזכיר אלה השני שבטי' בתחלה בעבור שהם גדולים מלוי כי לוי הוא העיקר כי לא בא לפרש עתה רק יחס מש' ואהרן והזכיר גרשון וקהת ומררי כאשר נולדו והם יורדי מצרים: הוא אהרן ומשה. הקדים שם אהרן בעבור שנין. והזכיר חיי לוי ולא הזכיר חיי השבטים בעבור כבוד משה ואהרן: בני גרשום. לא היו לו בנים כי אם שניהם: ובני. הזכיר חיי קהת ולא חיי גרשום ומררי בעבור כבוד ה השלוחים: ובני מררי. שנים היו בניו ולא יותר על כן אמר אלה משפחות הלוי לתולדותם כי לא הולידו יורדי מצרים רק אלה בני יעקב גם הזכיר שני חיי עמרם בעבור כבוד בנין: ובני יצהר. הזכיר אלה בעבור קרח שהריב עם משה: ובני עזיאל. הזכיר עזיאל בעבו' כבוד מישאל ואלצפן בתורה ולא חשש להזכיר בני חברון: ויקח. הזכיר אשת אהרן בעבור כבוד אלעזר. והזכיר אחות נחשון בעבור סוד הכהונ'. והזכיר בני קרח כי היו צדיקים דכתיב ובני קרח לא מתו ושמואל הנביא היה מבני קרח: ואלעזר. הזכיר אשת אלעזר בעבור כבוד פנחס כי לו נתנה הכהונה לעולם על כן מדרך הסברא. פוטיאל היה מבני ישרא' ולא ידענו טע' פוטיא' כאשר לא ידענו טעם למישאל וכל שמות הנזכרים כמו אהרן ואולי נכתב טעם משה לא היינו יודעין למה נקרא כן:

הוצאתיך מאור כשדים ועוד היאך הסמיכה משכת סדברי שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו' לכן אמור לבני ישראל לכך אני אומר יתישב המקרא על פשוטו דבור על אופניו והדרשה תדרש שנ' הלא כה דברי כאש נאם יי' וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצות: ערל שפתים. אטום שפתים וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא אוטם ערלה אזנם אטומה משמוע ערלי לב אטומים מלהבין שתה גם אתה והערל והאטם משכרות כוס הקללה ערלת בשר שהגיד אטום ומכוסה בה וערלתם ערלתו עמו לו אוטם וכסוי איסור שיבדיל בפני אכילתו שלש שנים יהיה לכם ערלים אטום ומכוסה ומובדל מלאכלו: ואיך ישמעני פרעה. זה אחד מעשרה קל וחומר שבתורה: ויצום אל בני ישראל. צוה עליה' להנהיגם בנחת ולסבול אותם ואל פרעה מלך מצרי' צוה עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם זה מדרשו ופשוטו צוה על דבר ישראל ועל שליחותו אל פרע' ודבר הצווי מהו מפורש בפרשה שנייה לאחר סדר היחס אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין באלה ראשי בית אבותם ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן ובמי נתייחסו: אלה ראשי בית אבותם. מתוך שהוזקק ליחס שבטו של לוי עד מש' ואהרן בשביל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם מראובן: ושני חיי לוי וגו' למה נמנו שנותיו של לוי להודיע כמה ימי השעבוד שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד שנאמ' וימת יוסף וכל אחיו ואחר כך ויקם מלך חדש ולוי האריך ימים על כולם: ושני חיי קהת ושני חיי עמרם וגו'. מחשבון זה אנו למדי' על מושב בני ישר' ארבע מאות שנה שאמר הכתוב שלא בארץ מצרים לבדה היו אלא מיום שנולד יצחק שהרי קהת מיורדי מצרים היה חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ושמונ' של משה לא תמצאם ארבע מאות והרבה שנים נבלעים לבנים בשני האבות: יוכבד דודתו. אחת אבוהי בת לוי אחות קהת: אחות נחשון. מכאן למדו הנושא אשה צריך לבדוק באחיה: מבנות פוטיאל. מזרע יתרו שפטם עגלים לע"ז ומזרע יוסף שפטפט ביצרו: הוא

וידבר יי' אל משה ואל אהרן ב' במסר ריש פרשת חקת התורה: ויצום ד' וס' אל בני ישר' ואל פרעה' ואחרי כן נגשו בני ישראל · ויצום לאמר זה הדבר · וכרת יי' אתם ברית : בכר ז' חסרים בתורה מסר פרשת ויגש : כל אוריתא תולדתם כתיב בב"ב חס דחס וס' ואלה שמות בני לוי לתולדתם · ובני מררי מחלי ומושי · וכל ד"ה תולדותם כתיב בב"א ואחיהם לתולדתם : ואביאסף ה' מלין מן חד וחד נפקין אלף וס' במס' רבת : ה' פסו' דמיין בשמהתהון ומהחלפין באתיהון וס' ואלה שמות · והנ' ד"ה · עמרם ויצהר וחברון ועזיאל · קדם ד"ה עמרם יצהר וחברון ועזיאל · תלית' ד"ה בני קהת עמרם יצהר חברון ועזיאל : פוטיאל ל' · חניאל ל' · פדאל ל' · עשיאל ל' · פניאל ל' · עבדאל ל' · וההראל ל' :

פ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: בֹּא דַבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וִישַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם: פ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: ס אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת רְאוּבֵן: וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה: בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם: וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה: וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם: וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת אַהֲרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה: וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי: וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי: וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת נָדָב וְאֶת אֲבִיהוּא אֶת אֶלְעָזָר וְאֶת אִיתָמָר: וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי: וְאֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם:

וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: עוּל מַלֵּיל עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וִישַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵיהּ: וּמַלֵּיל מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימַר הָא בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא קַבִּילוּ מִנִּי וְאֵיכְדֵין יְקַבֵּל מִנִּי פַרְעֹה וַאֲנָא יַקִּיר מַמְלַל: וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן וּפַקֵּידִנּוּן לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְוָת פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרָיִם לְאַפָּקָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: אִלֵּין רֵישֵׁי בֵית אֲבָהַתְהוֹן בְּנֵי רְאוּבֵן בּוּכְרֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרוֹן וְכַרְמִי אִלֵּין זַרְעֲיַת רְאוּבֵן: וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בַּר כְּנַעֲנֵיתָא אִלֵּין זַרְעֲיַת שִׁמְעוֹן: וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי לֵוִי לְתוּלְדָתְהוֹן גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין: בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן: וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת מְאָה וּתְלָתִין וּתְלָת שְׁנִין: וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אִלֵּין זַרְעֲיַת לֵוִי לְתוּלְדָתְהוֹן: וּנְסֵיב עַמְרָם יָת יוֹכֶבֶד אֲחַת אֲבוּהִי לֵיהּ לְאִתּוּ וִילֵידַת לֵיהּ יָת אַהֲרֹן וְיָת מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין: וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי: וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי: וּנְסֵב אַהֲרֹן יָת אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב אֲחָתֵיהּ דְנַחְשׁוֹן לֵיהּ לְאִתּוּ וִילֵידַת לֵיהּ יָת נָדָב וְיָת אֲבִיהוּא יָת אֶלְעָזָר וְיָת אִיתָמָר: וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אִלֵּין זַרְעֲיַת קֹרַח: וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן נְסֵיב לֵיהּ מִבְּנָת פּוּטִיאֵל לֵיהּ לְאִתּוּ וִילֵידַת לֵיהּ יָת פִּינְחָס אִלֵּין רֵישֵׁי אֲבָהַת לֵיוָאֵי לְזַרְעֲיָתְהוֹן:

הוא אהרן ומשה · אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם הוא אהרן ומשה אשר אמר יי' יש מקומות שמקדימים אהרן למשה ויש מקומות שמקדימים משה לאהרן לומר ששקולין כאחד : על צבאותם · בצבאותם כל צבאם לשבטיהם יש על שאינו אלא במקום אות אחת על חרבך תחיה כמו בחרבך עמדתם על חרבכם בחרבכם :

הוא אהרן ומשה · הקדים אהרן למשה כי הוא גדול בשנים ועוד כי הוא התנבא לישראל קודם בא משה : הם · עתה מעת שדברו אל פרעה הקדים משה בעבור גודל מעלתו והשם דבר עמו פנים אל פנים ונגש אל הערפל אשר שם השם ולא כן אהרן והכתו' מעיד לא כן עבדי משה ואהרן אמר לו פעמים בי ארוכיעל כן לא

אהרן ומשה ד' דקדים אהרן למשה וסי' הוא אהרן ומשה · ואלה תולדת אהרן · ובני עמרם אהרן · וחברו : אמר יי' להם ד' וסי' הוא אהרן ומשה · מות ימתו במדבר ולא · ויעבדו את הגלולים · דמלכים · ולא השמידו את העמים : צבאתם ד' חסרים בליש' וסי' בארץ מצרים על צבאתם · והוצאתי את צבאתי · במראת הצבאת ·

הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם : הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן : וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם : ס

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ : וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה : פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ : אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ : וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם : וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים גְּדֹלִים : וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם : וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן עָשׂוּ : וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה : פ

הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה דִּי אֲמַר יְיָ לְהוֹן אַפִּיקוּ יָת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל־חֵילֵיהוֹן : אִינוּן דִּמְמַלְּלִין עִם־פַּרְעֹה מַלְכָּא־דְמִצְרַיִם לְאַפָּקָא יָת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן : וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְמַלֵּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם :

וּמַלֵּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה לְמֵימַר אֲנָא יְיָ מַלֵּיל עִם־פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם יָת כָּל־דִּי אֲנָא מְמַלֵּיל עִמָּךְ : וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ הָא אֲנָא יַקִּיר מַמְלַל וְאֵיכְדֵין יְקַבֵּיל מִנִּי פַּרְעֹה :

וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה חֲזִי דְמַנִּיתָךְ רַב לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחוּךְ יְהֵי מְתוּרְגְמָנָךְ : אַתְּ תְּמַלֵּיל יָת כָּל־דִּי אֲפַקְּדִינָךְ וְאַהֲרֹן אָחוּךְ יְמַלֵּיל עִם־פַּרְעֹה וִישַׁלַּח יָת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵיהּ : וַאֲנָא אַקְשֵׁי יָת־לִבָּא דְפַרְעֹה וְאַסְגֵּי יָת־אָתְוָתַי וְיָת־מוֹפְתַי בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם : וְלָא יְקַבֵּיל מִנְּכוֹן פַּרְעֹה וְאֶתֵּן יָת־מַחַת גְּבוּרְתִּי בְּמִצְרַיִם וְאַפֵּיק יָת־חֵילַי יָת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּדִינִין רַבְרְבִין : וְיִדְעוּן מִצְרָאֵי אֲרֵי־אֲנָא יְיָ כַּד אָרִים יָת־מַחַת גְּבוּרְתִּי עַל־מִצְרַיִם וְאַפֵּיק יָת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִבֵּינֵיהוֹן : וַעֲבַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא דִי פַּקֵּיד יְיָ יָתְהוֹן כֵּן עֲבַדוּ : וּמֹשֶׁה בַּר־תְּמָנַן שְׁנִין וְאַהֲרֹן בַּר־תְּמָנַן וּתְלָת שְׁנִין בְּמַלָּלוּתְהוֹן עִם־פַּרְעֹה :

ולא תצא אלהים בצבאתינו · וכל לצבאתם דכו' : וידבר יי' ז' ר"פ בטעם דרגא תביר וסי' דבר אל פרעה מלך · זאת החיה אשר · בערבות מואב · וחברו · אליכם מתוך האש · אל מנשה ואל עמו : אמירה לפני ה' וסי' הן אני ערל שפתים ואיך · ויאמר דוד אל מיכל לפני יי' · ויאמר ממוכן לפני · ויאמר חרבונה אחד · ויאמר לפני אחיו וחיל שמרון : הן אני ד' וסי' הן אני ערל שפתים · הן אני נשארתי לבדי · הן אני עץ יבש · הן אני כפיך לאל : ולא ישמע ד' וסי' אלכם פרעה · ויסרו אתו · כל איש אשר ימרה · ראות רבות ולא תשמר : אלהים ו' חסר נמסר פרשת מקץ : ומשה ז' ר"פ נמסר פרשת שמות :

הם המדברים וגו' · הם שנצטוו הם שקיימו : הוא משה ואהרן · הם בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף : ויהי ביום דבר וגו' · מחובר למקרא של אחריו : וידבר יי' · הוא הדבור עצמו האמור למעלה אלא מתוך שהפסיק עליו הענין כדי ליחסם חזר הענין עליו להתחיל בו : אני יי' · כדאי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי : דבר אל פרעה מלך מצרי' : נתתיך אלהים לפרעה · שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין : יהיה נביאך · כתרגומו מתורגמנך וכל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת ניב שפתים ינוב חכמה וכל מהתנבאות דשמואל ובלע"ז קורין לו פרידיקיר : אתה תדבר · פעם אחת כל שליחות ושליחות לפי ששמעתו מפי ואהרן אחיך ימליצנו ומטעימנו באזני פרע' : ואני אקשה · מאחר שהרשיע והתריס כנגדי וגלוי לפני שאין נחת רוח באומו' לב שלם לשוב לי שיקשה לבו : למען הרבות בו אותותי · ותכירו אתם גבורותי וכן מדתו של הקב"ה מביא פורענו' על האומות כדי שישמעו ישראל וייראו שנאמר הכרתי גוים נשמו פנותם אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר ואעפ"כ בחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחזק יי' את לב פרעה אלא ויחזק לב פרעה : את ידי · יד ממש להכות בהם :

מופת

תמצא בכל התורה מתחלת זה הפסוק שלא יקדי' משה לאהרן וככה בנביאים וככה בכתובים ואין טענה ממלת ואלה תולדו' אהרן ומשה גם ותלד לו את אהרן ואת משה כי כאשר מולדו' הזכירם ויתר תולדו' גם ותלד : ויהי · יש לתמוה על המחבר הפרשיות למה דבק זה הפסוק עם הבאים אחריו והוא סמוך אליהם ואם לא ידענו בו טעם כי כן ביום דבר יי' משה בארץ מצרים וזה שדבר לו אני יי' דבר אל פרעה וכמוהו ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם דבק בפרשה ש הסמוכ' לו אולי בעל הפסקות ידע לו טעם למה עשה כן כי דעתו רחבה מדעתנו : וידבר יי' · עתה פי' ענין וידבר יי' אל משה ואל אהרן וזהו בא דבר ש פרעה מלך מצרים : ויאמר יי' · זהו ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתי' השיבו השם ראה נתתיך אלהים לפרעה : ויאמר · טעם ראה שעשיתי לך מעלה גדולה שתהיה נחשב בעיני פרעה כ כמעלת מלאך וזהו אלהים והוא מדבר אל הנביא והנביא מדבר אל אנשי דורו והאומ' כי נביא מגזרת ניב שפתים איננו נכון כי שורש ניב מהשני' לפי דעת חכמי צרפת ומעלומי העי"ן לפי דעת חכמי ספרד ושרש נביא שלם אותיות והעד נביאים ו ויתנבאו כי האלף שרש ועוד כי ניב שפתים כמו פרי כי הוא מגזרת תנוב' עוד ינובון בשיבה והעד הנאמן וניבו נבזה ועוד מה טעם השב אשת האיש כי נביא הוא אם פירושו דברן הוא רק פירושו הוא נביא שאגלה לו סודי כדרך כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים והוא יתפלל עליו על כן ויתפלל בעדך וחיה : אתה תדבר · אל אהרן את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל פרעה ואף על פי שלא נזכר אהרן בכל פעם בבוא משה אל פרעה ידענו כי לעולם יחדו באו : ואני אקשה · יש לשאול אם השם הקשה את לבו מה פשעו ומה חטאתו · והתשובה כי השם נתן חכמה לאדם ונטע בלבו שכל לקבל כח עליון להוסיף על טובתו או לחסר מרעתו וזה אפרש בפרשת כי תשא ובפסוק מי יתן והיה לבבם זה · והנה טעם אקשה את לבו למען רבות מופתי ורבי ישועה אמר כי טעם אקשה את לבו לסבול את המכו' ולא דבר נכונה : ונתתי את ידי · מכתי כי ביד היא כדרך בני אדם · וטעם צבאותי כמו שהם המלאכים צבאות יי' בשמים כך הכי ישראל בארץ : וידעו · כבר הזכיר ר' יהודה המדקדק הראשון ההפרש שיש בין וידעו ובין וידעו כי הקמוץ בקמץ גדול הוא פועל עבר כמו ש' והוי"ו השיבו לעתיד כמשפט והקמוץ בקמץ קטן והיו"ד סימן לעתיד כמו וישמרו והנח הנעלם בין היו"ד והדל"ת תחת היו"ד שהוא שרש והנו"ן הזכיר למה הביא המכות על המצריים כדי שיודע שמו הנכבד בעולם : ויעש משה ואהרן · עתה כלל כי על יד אהרן גם על יד משה נעשו האותו' ואחר כן יפרש כל אות ואות : ומשה · הזכיר שנותיהם ולא מצאנו בכל המקרא נביאים שהזכירם הכתוב שהתנבאו בזקנותם רק אלה כי מעלתם גדולה מכל הנביאים ולהם לבדם היה מדבר השם בעמוד ענן ואל יעלה על לבך כי שמואל מהם בעבור שכתוב בעמוד ענן ידבר אליהם כי כבר פירשתי במקומו כי לאלה לבדם נתנה התורה והנה על ידם ינחלו הצדיקי' העולם הבא וכל הנביאים הם נביאי תוכחות או עתידות :

ויאמר

ויאמר יי׳ . החל לספר שניהם כי ידע השם כי בתחלה לא יבקש פרעה מופת רק יאמר לא ידעתי את יי׳ ועתה יבקש מופת: קח את מטך . הוא מטה משה שכתבו לו והשם אמור אל אהרן קח את מטך ונטה ידך וכתוב וירם במטה ויך את המים והנה הודיענו בפתחות הב״ית שהוא המטה הידוע שאמר לו קח את מטך ועוד ומטך אשר הכית בו את היאור : ויבא משה . גם זה מופת שהמטה היה לתנין ואיננו דומה למופת שעשה לישראל כי לא נהפך רק לנחש ויפתא׳ נחש הוא תנין: ויקרא פרעה לחכמי׳ . חכמי המזלות: ולמכשפים . משנים דבר התולדת למראה העין: והחרטומי׳ . הם היודעים סוד התולדת והמלה רביעית אולי לשון מצרים הוא או לשון כשדי׳ כי לא מצאנוה בכל המקר׳ רק בדברי שניהם והפרש ה הכתוב בין מעשה משה שהיה אמת שנהפך המטה לתנין ובין מעשה החרטומים על כן כתוב בלטיהם והמלה שלישית מגזרת להט החרב אשכבה לוהטים ולהט אותם היו׳ הבא והוא כמו בריקות ואם עוברת ואת היא אחיזת עינים: וישליכו . זה פלא שני שבלע מטה אהרן את מטות החרטומים ולא נמצאו וקראו מטה אהרן כי כן היה בתחלה ור׳ ישועה אמ׳ כי אחר ששב מטה בלע מטותם וזה פ פלא גדול: ויחזק׳ . מעצמו בעבור שראה שעשו החרטומים כמעש׳ אהרן: ויאמ׳ . כבד . פועל עבר כמו כי זקן יצחק לו חפץ יי׳ כאשר אהב׳ והיה קמץ קטן תחת מ״ם מאן שהוא שורש שלא ידגש האל״ף ההוא אחריו כמו חרף נפשו: לך אל פרעה בבקר . מנהג מלך מצרי׳ עד היום לצאת בתמוז ואב כי אז יגדל היאור לראות כמה מעלות עלה ונוה השם למשה שילך בבקר ויעמוד לפני היאור ויעש האות שהוא מכת היאור לפני פרעה וצוהו לקחת המטה אשר נהפך לנחש על יד משה לפני לכתו אל פרעה ויתנהו אל אהרן לנטותו על מימי מצרים שיראה פרעה בעיניו כי מרגע שיכה אהרן במטה על היאור אז יהפך לדם: ואמרת׳ . אמור לו ככה כי זאת תחלת המכות אם לא תשמע כי המטה אשר נהפך לתנין לא היתה מ מכה: כה . השליח ידבר על פי השולח ואחז דרך קצרה כי תחסר מלת שלוחו וככה הנה אנכי שלוחו מכה במטה אשר בידי ואמר אשר בידי ואף על פי שביד אהרן היה כי שניהם שוים ומשתתפי׳ באותו׳: והדגה . שם מין כולל לכל שורץ במים: ונלאו . מבנין נפעל מגזרת לאה כטעם לא יוכלו: ויאמ׳ . לפי דעתי הפשט כי אהרן נטה ידו והכה היאור ונטה ידו כנגד כל הרוחות בפאת מצרים להפוך כל נהר בארץ מצרים והטעם בכל מלכות מצרים . ומלת מימי מצרים כלל והפרט על נהרותם ואגם היאור רק שיאור ונהרות אחרים בארץ מצרים כי הדם היה בכל ארצם: ועל יאוריהם . לשון רבים בעבור שהיאור במקומות רבים: אגמיהם . מים מחוברים מעצמם ממי המטר:

מופת . אות להודיעו שיש צריך במי ששולח אתכם: לתנין . נחש: בלהטיהם . בלחשיהון ואין לו דמיון במקרא ויש לדמות לו להט החרב המתהפכת דומה שהיא מתהפכת על ידי לחש: ויבלע מטה אהרן . מאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כלן: כבד . תרגומו יקיר ולא אתיקר מפני שהוא שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר: הנה יוצא המימ׳ . לנקביו שהיה עושה עצמו אלוה ואומ׳ שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו: עד כה . עד הנה ומדרשו עד שתשמע ממני מ מכת בכורו׳ שאפתח בה בכה אמ׳ יי׳ כחצו׳ הלילה: ונהפכו לדם . לפי שאין גשמים יורדים במצרי׳ ונילוס עולה ומשקה את ה הארץ ומצרים עובדי׳ לנילוס לפיכך הלקה את יראתם ואחר כך הלקה אותם: ונלאו מצרי׳ . לבקש רפואה למי היאור שיהיו ר ראויין לשתות: אמור אל אהרן . לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכ׳ לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן: נהרותם . הם נהרות המושכי׳ כעין נהרות שלנו: יאוריהם . הם ברכו׳ נגרו׳ העשויות בידי אדם משפת ה הנהר לשדות ונילוס מימיו מתברכי׳ ועולה דרך היאורים ומשקה השדות: אגמיהם . קבוצת מים שאינן נובעין ואין מושכין אלא עומדין במקום אחד וקורי׳ לו אשטנק׳ בכל

ויאמר יי׳ אל משה ואל אהרן ז׳ וסימניהן כי ידבר אלכם . ויאמר יי׳ דעלם כי ידבר אלכם . פ״ח הכבשן . ויאמר יי׳ דעלם קחו כלא חפניכם . החדש הזה לכם . ויאמר יי׳ דעלם דברו בעשור לחדש . דפסח . ויאמר יי׳ דעלם זאת חקת הפסח . כהר ההר . ויאמר יי׳ דעלם בהר ההר : האגמהם . ויאמר יי׳

וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְמֵימַר: אֲרֵי יְמַלֵּיל עִמְּכוֹן פַּרְעֹה לְמֵימַר הָבוּ לְכוֹן אָתָא וְתֵימַר לְאַהֲרֹן סַב יָת חוּטְרָךְ וּרְמִי קֳדָם פַּרְעֹה יְהֵי לְתַנִּינָא: וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְוָת פַּרְעֹה וַעֲבַדוּ כֵּן כְּמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ וּרְמָא אַהֲרֹן יָת חוּטְרֵיהּ קֳדָם פַּרְעֹה וּקְדָם עַבְדוֹהִי וַהֲוָה לְתַנִּינָא: וּקְרָא אַף פַּרְעֹה לְחַכִּימַיָּא וּלְחָרָשַׁיָּא וַעֲבַדוּ אַף אִנּוּן חָרָשֵׁי מִצְרָאֵי בְּלַחֲשֵׁיהוֹן כֵּן: וּרְמוֹ גְּבַר חוּטְרֵיהּ וַהֲווֹ לְתַנִּינַיָּא וּבְלַע חוּטְרָא דְאַהֲרֹן יָת חוּטְרֵיהוֹן: וְאִתַּקַּף לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא קַבֵּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה יַקִּיר לִבָּא דְפַרְעֹה סָרֵיב לְשַׁלָּחָא עַמָּא: אֵיזֵיל לְוָת פַּרְעֹה בְּצַפְרָא הָא נָפֵיק לְמַיָּא וְתִתְעַתַּד לְקַדָּמוּתֵיהּ עַל כֵּיף נַהֲרָא וְחוּטְרָא דְּאִתְהֲפֵיךְ לְחִוְיָא תִּיסַּב בִּידָךְ: וְתֵימַר לֵיהּ יְיָ אֱלָהָא דִּיהוּדָאֵי שַׁלְחַנִי לְוָתָךְ לְמֵימַר שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא וְהָא לָא קַבֵּילְתָּא עַד כְּעַן: כִּדְנַן אֲמַר יְיָ בְּדָא תִידַּע אֲרֵי אֲנָא יְיָ הָא אֲנָא מָחֵי בְּחוּטְרָא דִּי בִידִי עַל מַיָּא דִּי בְנַהֲרָא וְיִתְהַפְּכוּן לִדְמָא: וְנוּנֵי דִּי בְנַהֲרָא יְמוּתוּן וְיִסְרֵי נַהֲרָא וְיִלְאוּן מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִן נַהֲרָא: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵימַר לְאַהֲרֹן סַב חוּטְרָךְ וַאֲרֵים יְדָךְ עַל מַיָּא דְמִצְרָאֵי עַל נַהֲרֵיהוֹן עַל אֲרִיתֵיהוֹן וְעַל אַגְמֵיהוֹן וְעַל כָּל־

ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: ט כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין: י וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין: יא וַיִּקְרָא גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן: יב וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם: יג וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ס יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם: טו לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמַּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ: טז וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה: יז כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהֶפְכוּ לְדָם: יח וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר: ס יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־

דעלם יען לא האמנתם : תנין חד מן ח׳ לישׁ׳ ן׳ בסוף תיבותא וסי׳ יהי לתנין . ויהי לתנין . הים אני אם תנין . ביום ההוא יפקד . ואצאה בשער הגיא . מחוללת תנין . תרמס כפיר ותנין . אבלני המני . וכל כתו׳ דכו׳ ב״מג דביתני במקום תנים . אח הייתי לתנים . גם תנים חלצו שד ואג׳ סימן : ולמכשפים ב׳ וסי׳ ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים . ויאמר המלך : וישליכו ד׳ מלאים וסי׳ איש מטהו . וישליכו שמה איש נזם זהב . ואת מלך העי תלה . וישליכו את האיש אל קבר אלישע . וישליכו אתה ויפרשו את השמלה . וכל ד״ה דכו׳ ב״מא חס׳ וישלכו את תורתך אחר גום : לתנינם ג׳ כתו׳ כן וס׳ את התנינם הגדלים . ויהיו לתנינם . חכת תנינם יינם : מטותם ב׳ בתורה חד מ״ל וחד חס׳ וס׳ ויבלע מטה אהרן . ומטה אהרן בתוך מטותם . קדמ׳ חס׳ : והבימה ב׳ וסי׳ לך אל פרעה בבקר . השכם בבקר . דערוב : אלהי העברים ה׳ נמסר פרשת שמות : מכה ה׳ פתחין וסי׳ פרש׳ שמות וסי׳ בלשון תרגום עבראה בחוטרא לא תלקי עממין׳ ברוגזא מחי . וכל אית׳ן דכו׳ : על המים ד׳ וסי׳ אנכי מכה במטה . ויבאו אלימה ושם . את הצפר החיה יקח . וישכמו בבקר והשמש זרחה . וכל תהלות דכו׳ ב״מא ״על מים רבים : ויאמר יי׳ י״ב בטעם קדמא אזלא כספרא נמסר פרשת שמות : מימי ו׳ וסי׳ קח מטך ונטה . ויט אהרן את ידו על מצרים . אשר נכרהו מימי הירדן . נהרות דמשק . סתם את מוצא . יגזלו מימי שלג :

ומקוה

רשי

בכל ארץ מצרים . אף במרחצאות ובאמבטאות שבבתים : ובעצים ובאבנים . מים שבכלי עץ ובכלי אבן : בלטיהם . לחש שאומרין אותו בלט ובחשאי רבותינו אמרו בלטיהם מעשה שדים בלהטיהם מעשה כשפים : ויחזק לב פרעה . לומר על ידי מכשפות אתם עושין כן תבן אתם מכניסין לעפריים עיר שכולה תבן אף אתם מביאין מכשפו' למצרים שכולה כשפים : גם לזאת . למופת המטה שנהפך לתנין ולא לזה של דם : וימלא . מנין שבעת ימים שלא שב היאור לקדמותו שהית המכה משמשת רביע חדש ושלשה חלקים היה מעיד ומתרה בהם : ואם מאן אתה . ואם סרבן אתה : מאן . כמו ממאן מסרב אלא כנוי האדם על שם המפעל כמו שלו ושקט סר וזעף : נוגף את כל גבולך . מכה וכן כל לשון מגפה אינו לשון מיתה אלא לשון מכה וכן ונגפו אשה הרה אינו מיתה וכן בטרם יתנגפו רגליכם פן תגוף באבן רגליך ולאבן נגף : ועלו . מן היאור : בביתך . ואח"כ בבית עבדיך הוא התחיל בעצה תחילה ויאמר אל עמו ומתנו התחילה הפורענות : ובכה ובעמך . בתוך מעיהם נכנסין ומקרקרין : ותעל הצפרדע . צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים זהו מדרשו ופשוטו יש לומר שרוץ הצפרדעי' קורא לשון יחידו וכן ותהי הכנם הרחישה פרולי"רא בלע"ז ואף ותעל הצפרדע גרינולי"רא בלע"ז : התפלל

מסורה

וירם ח' נמסר בתהלים סימן קמ"ח : נהרתם ד' חס בליש וסי' על נהרתם ועל יאריהם . על הנהרת על הארים . את נהרתיה שלחה . ונהרתיך אוביש : ולעיני ד' וסי' לעיני פרעה ולעיני . את המדינית . ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה הנביא . לעיני חנמאל דודי : ויהיו י"א רפ' נמסר פרשת תרומה : בלטיהם ג' וסי' דם . צפרדעים .

מקוה מימיהם ויהיו דם והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים : ויעשו כן משה ואהרן כאשר צוה יהוה וירם במטה ויך את המים אשר ביאר לעיני פרעה ולעיני עבדיו ויהפכו כל המים אשר ביאר לדם : והדגה אשר ביאר מתה ויבאש היאר ולא יכלו מצרים לשתות מים מן היאר ויהי הדם בכל ארץ מצרים : ויעשו כן חרטמי מצרים בלטיהם ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה : ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת : ויחפרו כל מצרים סביבת היאר מים לשתות כי לא יכלו לשתת ממימי היאר : וימלא שבעת ימים אחרי הכות יהוה את היאר : פ

ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו כה אמר יהוה שלח את עמי ויעבדני : ואם מאן אתה לשלח הנה אנכי נגף את כל גבולך בצפרדעים : ושרץ היאר צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית עבדיך ובעמך ובתנוריך ובמשארותיך : ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים : ס

ויאמר יהוה אל משה אמר אל אהרן נטה את ידך במטך על הנהרת על היארים ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים : ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים : ויעשו כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים :

תרגום

בית כנישת מימיהון ויהון דמא ויהי דמא בכל ארעא דמצרים ובמני אעא ובמני אבנא : ועבדו כן משה ואהרן כמא די פקיד יי וארים בחוטרא ומחא ית מיא די בנהרא לעיני פרעה ולעיני עבדוהי ואיתהפכו כל מיא די בנהרא לדמא : ונוני די בנהרא מיתו וסרי נהרא ולא יכילו מצראי למשתי מיא מן נהרא והוה דמא בכל ארעא דמצרים : ועבדו כן חרשי מצרים בלחשיהון ואתקף לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי : ואיתפני פרעה ועל לביתיה ולא שוי לביה אף לדא : וחפרו כל מצראי סחרנות נהרא מיא למשתי ארי לא יכילו למשתי ממיא דבנהרא : ושלימו שבעא יומין בתר דמחא יי ית נהרא :

ואמר יי למשה עול לות פרעה ותימר ליה כדנן אמר יי שלח ית עמי ויפלחון קדמי : ואם מסריב את לשלחא הא אנא מחי ית כל תחומך בעורדעניא : וירבי נהרא עורדעניא ויסקון ויעלון בביתך ובאידרון בית משכבך ועל ערסתך ובבית עבדך ובעמך ובתנורך ובאצוותך : ובך ובעמך ובכל עבדך יסקון עורדעניא : ואמר יי למשה אימר לאהרן ארים ית ידך בחוטרך על נהריא על אריתיא ועל אגמיא ואסיק ית עורדעניא על ארעא דמצרים : וארים אהרן ית ידיה על מיא דמצראי וסליקו עורדעניא וחפו ית ארעא דמצרים : ועבדו כן חרשיא בלחשיהון ואסיקו ית עורדעניא על ארעא דמצרים :

מסורה

בנים : ויחזק ט"ו נמסר בשמואל א' סימן י"ז בפסוק ויחזק דוד מן הפלשתי : שת ד' וסי' כי שת לי אלהים זרע . ולא שת לבו גם לזאת . גם יהודה שת קציר . מי שת בטוחות חכמה : לזאת ג' קמצין וסי' ולא שת לבו גם לזאת . אי לזאת אסלח לך . לכן קראתי לזאת רהב : לשתת כלם מלאים בס"ד נמסר פרשת חיי שרה : גבולך ג' מלאים בתורה וסי' הנה אנכי נגף את כל גבולך בצפרדעים . והנה אנחנו בקדש . זתים יהיו לך בכל : ובכה כ' מלין כתבין כה בסוף תיבות וס' ובכה . על ידכה . מי כמכה באלים יי . ב' בו . גם אתכה הרגתי . הצבת עככה בזה . כי בכה ארוץ גדוד . דשמואל . כי לא ימצאכה . ולא יעצרכה הגשם . הנכה ראה . ולא יענוכה . אתה שלחת בשמכה ספרים . למען הראתכה . והתרפית ביום צרה צר כחכה . בכה חסיתי אל תער . תבונה תנצרכה . לחלכה יצפנו . יעזב חלכה יתום . ותשת עלי כפכה . וחסידך יברכוכה : ויאמר י"ד בטעם זרקא בספרא וסי' בפרשת שמות :

אבן עזרא

ומקוה מימיהם . הם המעיינים והבארות והבורות ואמר הגאון כי מימי כמו מים מתוקים ומים מרים כמו הים על כן כתוב הקורא למי הים והנה שכח מי הירדן יכרתון ומלת מים כאשר היא סמוכה אל שינן המדבר לעולם היא כפולה כמו מימי ומימיך גם על לשון רבים כי לא יתכן לומר מימו ומימה ושכחו מי על לשון יחיד כי מי מדה לא זורק . וטעם ובעצים ובאבנים המים שהיו בבתים בכלי עץ או בכיור הנעשים מאבן : ויעשו . הזכיר מכת היאור ולא חשש להזכיר נטיית ידו על כל מימי מצרים : ויעשו כן . מלת בלטיהם מגזרת ותבא אליו בלט בדברי סתר הנעלמים מן העין ואין המלה חסרת ה"א כי הה"א איננה מ מאותיות המסך באמצע המלה ויש לשאול אם על יד אהרן נהפכו כל מימי מצרים לדם אנה מצאו החרטומים מים והפכום והתשוב' אהרן לא הפך רק המים שהיו על הארץ לא המים שהיו תחת הארץ ו והחרטומים חפרו והוציאו מים והראו כי נהפכו לדם ויש הפרש גדול בין מעשה אהרן ובין מ מעשיהם כי אהרן הפך כל היאור שהיה לפניו וכל מים שהיה בכל גבול מצרי' שלא היה רואה אותם ועוד כי הפך מים שאינם עומדים רק רצים תמיד ומים אחרים באים ועוד כי עמדה המכה שבעת ימים והחרטומים לא הראו שהפכו רק מים מעט' עומדים בכלי וזה היה רגע אחד עד שסב פרעה אל ביתו : ויפן . טעם גם לזאת כי הזכיר בתחלה אות המטה שהיה לתנין ובלע המטות : ויחפרו . רבים אומרי' כי המי' היו ביד המצרי אדומים כדם ונתלבנו ביד הישראלי אם כן למה לא נכתב אות זה בתול ולפי דעתי כי מכת הדם ו והצפרדעי' והכנים היתה כוללת המצרי' והעבריי' כי אחר הכתוב נרדוף ואלה השלש מעט הזיקו רק מכת הערוב שהיתה קשה השם הפריש בין המצריים ובין ישראל וככה מכת הדבר והברד בעבור מקניהם ולא כן בשחין ולא בארב' כי הם יוצאי' ממצרים וכאשר חפרו המצרים כן חפרו העבריי' : וימלא . הזכי' זה בעבור שעמדה זאת המכה ימים רבים ולא כן באחר המכות : ויאמר . ובא אל פרעה עם אהרן אחיך ויודיע אותו המכה השנית אם לא ישלח עמי : ואם מאן . מאן תאר יוצא ושבא אני את המתי' . וטעם נוגף כמו משחית וכן כתוב וצפרדע עלה ותשחיתם והמפרשי' נחלקו במלת צפרדעי' ורבי' אמרו שהוא מין דג כמצא במצרי' יקר' בלשון ערב אתמסח ויוצא מן הנהר וחוטף בני אדם ואחרי' אמרו כי הם המצאים ברובי הנהרות שמשמיעים קול והוא הנכון בעיני והוא הידוע : ושרץ היאור . פועל יוצא כמו ישרצו המי' . וטעם ועלו כי הנהר לעולם שפל מן העיר : ובכה ובעמך . אמ' יפת בעבו' שהכתו' אמ' ובך ובעמך רמז כי בו ובעמו יעלו בלבד ולא בעם ישר' ואין זו ראיה כי הזכיר שיעלו עליו ועל כל עמו ואין צורך להזכיר ישר' : ויאמ' . נטה ידך על רוחות השמי' והנה הצפרדעים יעלו מהיאורי' ומהנהרו' ומהאגמים ולא מכל מקוה מים : ויט . הנה נטה ידו ולא הכה ביאור כאשר עשה בראשונה רק רמז כי יכלו לעלות הצפרדעים מרגע נטות ידו : ויעשו . במים מועטים על כן ראה פרעה כי הפרש בין מעשה אהרן ובין מעשיהם על כן קרא למשה כי ראה שהחרטומי' הוסיפו על המכה ולא יכלו לחסרה :

ויקרא. אמר העתירו דרך מוסר לשניהם וזאת המכה היתה קשה מהראשונה כי כתו׳ ובפרדע עלה ותשחיתם: ויאמר משה לפרעה התפאר עלי. אעשה לך תפארת שאעתיר אל השם ויסר המכה ביום שתבקש. וטעם ביאור תשארנה כי שם היו בתחלה ואחר שהזכיר היאור אין צורך להזכיר הנהרות והאגמים: ויאמר

התפאר עלי. כמו היתפאר הגרזן על החוצב בו משתבח לומר אני גדול ממך ונט״ר בלע״ז וכן התפאר עלי השתבח להתחכם ולשאול דבר גדול ולומ׳ שלא אוכל לעשותו: למתי אעתיר לך. את אשר אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעים למתי תרצה שיכרתו ותראה אם אשלים דברי למועד שתקבע לי אילו כאמר מתי

ויסר ג׳ רפי׳ וסי׳ ויסר הצפרדעים ממני ומעמי. ויסר מעלי רק את המות. ויסר מעלינו את הנחש: ולעבדיך ג׳ וסי׳ התפאר עלי. ולעבדיך מקנה. מה חטאתי לך ולעבדיך: כיי׳ ד׳ וסי׳ למען תדע כי אין כיי׳. כיי׳ אלהינו בכל קראינו. אין קדוש כיי׳. מי כיי׳ אלהינו המגביהי: למחר ה׳ וסי׳ ויאמ׳ למחר ויאמר. ושמתי פדות בין עמי.

ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר העתירו אל־יהוה ויסר הצפרדעים ממני ומעמי ואשלחה את־העם ויזבחו ליהוה: ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים ממך ומבתיך רק ביאר תשארנה: ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי־אין כיהוה אלהינו: וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומעמך רק ביאר תשארנה: ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל־יהוה על־דבר הצפרדעים אשר־שם לפרעה: ויעש יהוה כדבר משה וימתו הצפרדעים מן־הבתים מן־החצרת ומן־השדת: ויצברו אתם חמרם חמרם ותבאש הארץ: וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את־לבו ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה: ס

ויאמר יהוה אל־משה אמר אל־אהרן נטה את־מטך והך את־עפר הארץ והיה לכנם בכל־ארץ מצרים: ויעשו־כן ויט אהרן את־ידו במטהו ויך את־עפר הארץ ותהי הכנם באדם ובבהמה כל־עפר הארץ היה כנים בכל־ארץ מצרים: ויעשו־כן החרטמים בלטיהם להוציא את־הכנים ולא יכלו ותהי הכנם באדם ובבהמה: ויאמרו החרטמם אל־פרעה אצבע אלהים הוא ויחזק לב־פרעה ולא־שמע אלהם כאשר דבר יהוה: ס

ויאמר יהוה אל־משה השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה ואמרת אליו כה אמר יהוה שלח עמי ויעבדני: כי אם־אינך משלח את־עמי

וקרא פרעה למשה ולאהרן ואמר צלו קדם יי ויעדי עורדעניא מיני ומעמי ואשלח ית עמא וידבחון קדם יי: ואמר משה לפרעה שאל לך גבורא והב לך זמן לאימתי אצלי עלך ועל עבדך ועל עמך לשיצאה עורדעניא מינך ומבתך לחוד דבנהרא ישתארון: ואמר למחר ואמר כפתגמך בדיל דתידע ארי לית כיי אלהנא: ויעדון עורדעניא מינך ומבתך ומעבדך ומעמך לחוד דבנהרא ישתארון: ונפק משה ואהרן מלות פרעה וצלי משה קדם יי על עסק עורדעניא די שוי לפרעה: ועבד יי כפתגמא דמשה ומיתו עורדעניא מן בתיא מן דרתא ומן חקלתא: וכנשו יתהון דגורין דגורין וסריאו ארעא: וחזא פרעה ארי הות רווחתא ויקר ית ליביה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי: ואמר יי למשה אימר לאהרן ארים ית חוטרך ומחי ית עפרא דארעא ויהי לקלמתא בכל ארעא דמצרים: ועבדו כן וארים אהרן ית ידיה בחוטריה ומחא ית עפרא דארעא והות קלמתא באנשא ובבעירא כל עפרא דארעא הוה קלמתא בכל ארעא דמצרים: ועבדו כן חרשיא בלחשיהון לאפקא ית קלמתא ולא יכילו והות קלמתא באינשא ובבעירא: ואמרו חרשיא לפרעה מחא מן קדם יי היא ואתקף ליבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי: ואמר יי למשה אקדים בצפרא ואתעתד קדם פרעה הא נפיק למיא ותימר ליה כדנן אמר יי שלח עמי ויפלחון קדמי: ארי אם ליתך משלח ית עמי

למחר. אמר רב שמואל בן חפני אין מנהג האדם לבקש רק שיסור המכה ממנו מיד וחשב פרעה כי מערכת כוכבי שמים הביאה הצפרדעים על מצרים ומשה היה יודע זה וחשב פרעה כי עתה הגיע עת סור הצפרדעי׳ על כן נסהו והאריך ואמ׳ למחר: וסרו. באה זו המלה מלרע הפך המשפט וכמוהו כי שמו אותי בבור: ויצא. טעם ויצעק כי בטח בשם שלא יבישהו כי אמר אל פרעה מעצמו כדברך יהיה בלא רשות השם: ויעש יי׳ כדבר משה. מעצמו: ויצברו. כמו ויצבר יוסף בר: חמרים חמרים. כמו חמור חמורתים: וירא פרעה כי היתה הרוחה. כמו ורוח לשאול: והכבד את לבו. שם הפועל תחת פועל עבר: ויאמר. דע כי על יד אהרן היו השלש המכות הראשונו׳ והאותות היו בשפלים כמו שפירשתי למעלה כי השתים היו במי׳ והשלישית בעפר הארץ והמכות שהיו על יד משה במטה היו בעליוני׳ כמו שמעלתו עליונה ממעלת אהרן כמו מכת הברד והארבה שהרוח הביאם והחשך שהיה באויר גם מכת השחין היתה על ידו רק שלש בלא מטה והם ערוב ודבר ומכת בכורים ואחת בלא מטה על ידי משה ומשה שיתוף לאהרן והיא מכת השחין. טעם והיה לכנים כמו והיה לאבק כאילו בעפר שיכה אהרן יעלה ויוליד כני׳ בכל ארץ מצרים: ויעשו. טעם ויעשו על משה בעבו׳ שדבר לאהרן שיכה במטה כדרך המטה אשר הכית בו את היאור: ותהי הכנם. שם המין והמ״ם נוסף או הוא תחת ה״א ואיננו שורש ולפעמים הוא סימן לשון רבות כמו צפרדעים כי האחת ותעל הצפרדע והער כנים ותהיה מלת הכנם זרה בעבור תוספת המ״ם כמו ריקם חנם ויפת אמר כי המ״ם סימן למצריים כי האחת כן מן כנים כמו פת מפתי׳ וזו המלה כדרך בתוך האהלי ואל תתמה בעבור שאמ׳ כל עפר הארץ היה כנים בעבור שהכה במטה במקום אחד כי כן היה דבר המים ודבר השחין כי הטעם הוא כי אז תחל המכה: ויעשו כן. שהכו עפר הארץ: להוציא את הכני׳. טעמו להולידם מהארץ כמעשה אהרן ולא יכלו. וטעם להזכיר ותהי הכנם פעם אחרת כי גם היא היתה בחרטומים: ויאמרו. בעבור שראו שעשו כמעשה אהרן בדבר התנין גם במכת הדם והצפרדע ולא יכלו עתה לעשות כאשר עשה אהרן אמרו לפרעה לא באה זאת ה המכה בעבור ישר׳ לשלחם רק מכת אהי׳ היא כפימערכת הככבי׳ על מזל ארץ מצרי׳ כי כבר פירשתי כי פרע׳ לא כחש הבורא רק השם שהזכיר לו משה וזה כדרך כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו מן השמים על כן חזק לב פרעה ואשר יחזק זה הפי׳ שאמרו אצבע אלהים היא ולא אמרו אצבע יי׳ שהוא אלהי ישר׳ כאשר אמר פרעה במכת הצפרדעי׳ העתירו אל ה׳ וזה השם הזכיר במכות האחרונות ועוד כי משה אמר לפרעה דבר מכת היאור לפני היותה וככה מכת הצפרדעים ולא הזכיר לו בתחלה מכת הכנים: ויאמר. מנהג המלכים לצאת בבקר אל הנהר כי ראות המים טוב לעינים:

אעתיר היה משמע מתי אתפלל עכשו שכאמ׳ למתי אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן ש שתקבע לי אמור לאי זה יום תרצ׳ שיכרתו: אעתיר. העתירו ואעתרתי ולא כאמר אעתר עתרו ועתרתי משני שכל לשון עתר הרבו׳ פלל הוא וכאשר יאמ׳ הרם ארבה והרביתי לשון מפעיל כן יאמר ה העתירו אעתיר אעתיר דברים ואב לכלם העתרתם עלי דבריכם הרביתם: ויאמר למחר. התפלל היום שיכרתו למחר: ויצא ויצעק. מיד שיכרתו למחר: חמרי׳ חמרי׳. צבורים צבורים כתרגומו דגורין דגורין: והכבד את לבו. לשון פעול הוא הלך הלוך וכן והכית את מואב ושאול לו באלהי׳ הכה ופצוע: כאשר דבר יי׳. והיכן דבר ולא ישמע אליכם פרעה: אמו׳ אל אהרן. לא העפר כדאי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו כ כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולקה על ידי אהרן: ותהי הכנם. הרחישה פדולייר״א בלע״ז: להוציא את הכנים. לבראותם ממקום אחר: ולא יכולו. שאין השד שולט על בריה פחותה מ מכשעורה: אצבע אלהים היא. מכה זו אינה על ידי כשפים מאת המקום היא: כאשר דבר יי׳. ולא ישמע אליכם פרעה:

ואל העם תאמר. קום קדש את העם. וגם למחר אני קרוא לה: משה ואהרן ב׳ וסי׳ ויצא משה ואהרן. משה ואהרן בכהניו: ד׳ פסוקים אית בהון כן מן וכן. וס׳ וימותו הצפרדעים. אדם כי יקריב. ויקח משה כבחצית בני ישראל. ואחרי כן נאם יי׳ אתן את צדקיהו: חמרם ג׳ ב׳ חסרים וא׳ מלא וס׳ חמרם חמרם. והילתאי מל׳: והך ב׳ וס׳ את עפר. כף אל כף: ד׳ סבירין וכל ואינון כל וס׳ כל עפר הארץ. כל בכור בניך תפדה. דבי תשא. כל תמונה דאלה הדברים. כל אנחתה השבתי: ולא יכלו ג׳ וסי׳ להוציא את הכנים. ויתתרו האנשים. להבקיע אל מלך אדום: יוצא ט׳ מלאים נמסר ביהושע ריש סימן ג׳:

משלח משלח

משליח. מלה זרה מהבנין הכבד הנוסף. ומלת ערוב חיות רעות מעורבות כמו אריות זאבים ודובים ונמרים. וטעם וגם האדמה מקום שאין בתים שם: והפליתי. יש אומרי' שהוא חסר אלף והנכון שהוא מבעלי הה"א וטעמו והפרש ומדרך הסברא עתה החל פרעה להקל מעבודת ישראל כאשר ראה שהפרים השם בין ישרא' ובין מצרים פחד לעשות להם רעה כי צורך יש לו לשלחם לזבוח פן יפגענו בדבר הלא תראה כי עתה נתן להם רשות לזבוח בארץ. וטעם כי אני יי' בקרב הארץ דרך משל כמנהג המלכים לעמוד באמצע מלכותו להיות קרוב אל הקצוות כאשר ברא השם לב האדם שהוא מלך על כל הגוף באמצע ורוח האדם באמצע הגוף ככתוב ויוצר רוח אדם בקרבו ועל זה ראיות רבות מן התולדת על כן כתו' מציון מכלל יופי אלהי' הופיע כי הוא באמצע הישוב ומלכות השם תראה בישוב: ושמתי פדות. כטעם הפרש וכל פדיון קרוב מזה הטעם: ויעש. למחרתו כאשר דבר משה. וטעם ויבא ערוב כבד מעצמו וזו המכה היתה קשה מהראשונות: ויקרא. התברר לפרעה כי המכות באו בעבור שלא זבחו. וטעם בארץ במלכותו ולא במקום אחר: ויאמ' ר' ישועה כי פי' תועבת מצרים משה כת' כן לגנות ע"ז כי לא אמ' לפרעה רק אלהי מצרי' והוא אמר כי היה אלהיהם על צורת טלה כי היו חושבי' על מזל טלה שהוא מושל בארצם ובעבור זה לא היו אוכלים בשר ואילו היה כן למה לא יאכלו בשר שור או בשר גדיים ולפי דעתי כי חכמי מצרים בימי משה היו על דעת חכמי לבדיא"ה שהם יותר מחכמי העולם וכלם הם בני חם ואינם אוכלים בשר עד היום גם דם וחלב ודג ובצים והכלל כל דבר שיצא מן החי והם מתעבים מי שיאכל אותם ומלאכה נמאסה בעיניהם לרעות הצאן וכן כתו' כי תועבת מצרים כל רועה צאן ועד היום לא יניחו אדם שיאכל בשר בארצם ואם אחד מהם יבא בארץ נכריה יברח מכל מקום שיאכלו בו בשר ולא יאכל כל דבר שיגע בו אוכל בשר וכליו טמאים בעיניהם וכן כתו' כי לא יוכלון המצרי' לאכול את העברי' לחם והנה יוסף כאשר היה בבית פוטיפר המשילו על הכל לבד על הלחם אשר הוא אוכל כי לא יגע בו בעבור שהוא עברי ואין טעם לשאול אם כן למה היה להם מקנה כי כן יש לאנשי לבדיא"ה כי הסוסים והחמורי' והגמלי' למשא ולרכוב והבקר לחרוש והצאן לגז ועוד אדבר על זה בפסח מצרים. אמר יפת כי יתחסר ה"א ממלת ולא יסקלונו כי הטעם והלא יסקלונו ולפי דעתי כי מלת הן כזבח כה"א התמה והנה הוא כך הנזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו וכמוהו הן היתה כזאת: דרך. צריכים אנו לרחוק מהמצרים. וטעם כאשר יאמ' אלינו אי זה מקנה נזבח וכמה נזבח ממנו: ויאמ'. מלת העתירו בעדי היתה ראויה להקדי' כי הטעם העתירו בעדי ותסור זו המכ' ואז אשלח אתכם לזבוח במדבר כאשר אמרתם רק על תנאי שלא תרחיקו ללכת יותר משלשה ימים: ויאמר. יהתל. זה השורש משונה כי היה ראוי להיותו התי"ו ברגש כי הה"א שורש כמו הנה לא ידעתי דבר וככה התל תהתלו בי והנכון ויהתל בהם אליהו ואמר לו משה כן בעבור שאמ' במכת הצפרדעים לשלח את העם ולא שלח: ויצא. יש מלות בלשון הקדש שהן שוות בטעם והם משני בנינים מהקל ומהכבד כמו ויעתר אל יי' והעתרתי אל יי' וכמוהו אשר חכמי מורה והוא ירה התצי ואלה המלות שהן ככה מועטות הן במספר: ויעש. מלת ויסר זרה בדקדוק כי הפעלי' השניים לעולם האות הראשון קמוץ כמו ויושב ויקם ואם היה האות האחרון א' או ע' או ר' שלא ידגשו יהיה האות הראשון בפתח גדול כמו וינח ביום השביעי וינע לבבו ויסר אליה ואלה מהבנין הקל כי מהבנין הכבד יהיה האות הראשון בפתח קטן אם לא היה האות האחרון אחת מהאותיות הנזכרות כמו ויושב את כל הרכוש והנה בא ויסר תחת ויסר כמו ויסר את אופן מרכבותיו והנכון הוא להיות ויסר הערו' מהבנין הקל כמו וסר הערוב: ויכבד פרע'. הוא חזק לבו כאשר עשה בצפרדעי' שכתו' שם והכבד את לבו:

משליח ל' · וישלחהו ל' · תשלחו ל' · תשלחום ל' · וישלחום ל' · שלחו ל' · שלחני ל' · משלח ל' · ושלחתם ל' · ותשלח ל' · ואשלח ל' · ולשלח ל': ובעבדך ג' וסי' ובך ובעמך · הנני משליח בך ובעמך · ויאמר דויד אל האלהים: פדות ג' א' חס' וב' מל' וסי' ושמתי פדות · פדות שלח לעמו · והרבה עמו פדות · קדמ' חס':

הנני משליח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את הערב ומלאו בתי מצרים את הערב וגם האדמה אשר הם עליה: והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות שם ערב למען תדע כי אני יהוה בקרב הארץ: ושמתי פדת בין עמי ובין עמך למחר יהיה האת הזה: ויעש יהוה כן ויבא ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב: ויקרא פרעה אל משה ולאהרן ויאמר לכו זבחו לאלהיכם בארץ: ויאמר משה לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח ליהוה אלהינו הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו: דרך שלשת ימים נלך במדבר וזבחנו ליהוה אלהינו כאשר יאמר אלינו: ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם וזבחתם ליהוה אלהיכם במדבר רק הרחק לא תרחיקו ללכת העתירו בעדי: ויאמר משה הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל יהוה וסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו מחר רק אל יסף פרעה התל לבלתי שלח את העם לזבח ליהוה: ויצא משה מעם פרעה ויעתר אל יהוה: ויעש יהוה כדבר משה ויסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו לא נשאר אחד: ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת ולא שלח את העם: פ ויאמר יהוה אל משה

הא אנא משלח בך ובעבדך ובעמך ובבתך ית ערובא ויתמלון בתי מצראי ית ערובא ואף ארעא דאנון עלה: ואפריש ביומא ההוא ית ארעא דגשן דעמי שרי עלה בדיל דלא למהוי תמן ערובא בדיל דתדע ארי אנא יי שליט בגו ארעא: ואשוי פורקן לעמי ועל עמך אייתי מחא למחר יהי אתא הדין: ועבד יי כן ואתא ערובא תקיף לבית פרעה ולבית עבדוהי ובכל ארעא דמצרים איתחבלת ארעא מן קדם ערובא: וקרא פרעה למשה ולאהרן ואמר אזילו דבחו קדם אלהכון בארעא: ואמר משה לא תקין למעבד כן ארי בעירא דמצראי דחלין ליה מניה אנחנא נסבין לדבחא קדם יי אלהנא הא נדבח ית בעירא דמצראי דדחלין ליה ואנון חזן הלא יימרון למרגמנא: מהלך תלתא יומין נזיל במדברא ונדבח קדם יי אלהנא כמא דיימר לנא: ואמר פרעה אנא אשלח יתכון ותדבחון קדם יי אלהכון במדברא לחוד ארחקא לא תרחקון למיזל צלו אף עלי: ואמר משה הא אנא נפיק מעמך ואצלי קדם יי ויעדי ערובא מפרעה ומעבדוהי ומעמיה מחר לחוד לא יוסף פרעה לשקרא בדיל דלא לשלחא ית עמא לדבחא קדם יי: ונפק משה מן קדם פרעה וצלי קדם יי: ועבד יי כפתגמא דמשה ואעדי ערובא מפרעה מעבדוהי ומעמיה לא אשתאר חד: ויקר פרעה ית ליביה אף בזמנא הדא ולא שלח ית עמא: ואמר יי למשה

רשי

משליח בך. מגרה בך וכן ושן בהמות אשלח בם לשון שסוי אנטייציר בלע"ז: את הערוב. כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביא והיו משחיתים בהם ויש טעם בדבר באגד' בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו בטכסיסי מלחמות מלכים באו עליהם כסדר מלכות כשצר על עיר בתחלה מקלקל מעיינותיה ואח"כ תוקע עליהם ומריעים בשופרות ליראם ולבהלם וכן הצפרדעי' מקרקרים והומים וכו' כדאיתא במדרש ר' תנחומא: והפליתי. והפרשתי וכן והפלה יי' וכן לא נפלאת היא ממך לא מובדלת ומופרשת היא ממך: למען תדע כי אני יי' בקרב הארץ. אע"פ ששכינתי בשמים גזרתי מתקיימת בתחתונים: ושמתי פדות. שיבדיל בין עמי ובין עמך: תשחת הארץ. נשחתת הארץ מתחבלת ארעא: זבחו בארץ. במקומכם ולא תלכו במדבר: תועבת מצרי'. יראת מצרים כמו ולמלכם תועבת בני עמון ואצל ישרא' קורא אותה תועבה ועוד יש לומר בלשון אחר תועבת מצרים דבר שנאוי הוא למצרים זביחה שאנו זובחים שהרי יראתם אנו זובחים: ולא יסקלונו. בתמי': התל. להתל: ויסר הערו'. ולא מתו כמו שמתו הצפרדעים שאם מתו היה להם הנאה בעורות: ויעתר אל יי'. נתאמץ בתפלה וכן אם בא לומר ויעתיר היה יכול לומר ומשמע וירבה בתפלה וכשהוא אומר בלשון ויפעל משמע וירבה להתפלל: מחזיק

בית ובית ד' סבירין בבית ובבית וסי' ביתה פרעה ובית עבדיו · ולא נשאר איש בעי ובית אל · ויצאו בני הנביאי' · עגלי הזהב אשר בית אל ואשר בדן: ליי' אלהינו ט' נמסר פרשת שמות: אשלח ט' נמסר פרשת בא אל פרעה: ללכת כל ללכת שבמקרא ללכת בששה במ"א ללכת בקבץ וס' שמה הם שבים ללכת: ויעתר ד' וסי' יצחק · משה · משה · מנוח · ב' ר"פ וב' מיצוע' פסו': מפרעה מעבדיו ובעמו ב' דסמ' וס' וסר הערב · ויסר הערב:

בא אל פרעה. אל הארמת שלו אר' יהודה הלוי שתים מכות היו במים האחת שהאדימו ומתה הדגה והשנית שעלו הצפרדעים מהם והארץ שתים אחת מהכנים והשנית מהערוב והן חיות מעורבות וכתוב ותשחת הארץ נפש חיה ושתים באויר כי הדבר איננו רק חם או קר משונה מן המנהג וברגע אחד מתים אין להם מספר בעבור כי רוח כל החיים שהיא בלב תלויה באויר והשנית מכת שחין כי הכתוב יקרא הרקיע אשר על ראשם שמים והמכה השביעית מעורבת מגלגל הספירה ומגלגל האש וכן כתוב ואש מתלקחת בתוך הברד והשמינית מכת הארבה שבאה מרחוק על ידי הרוח והתשיעית היתה מכה כפלה שנעדר אור שני המאורות והככבים וארץ מצרים והעשירית רדת המשחית מ מגלגלי הכבוד להרוג הבכורי׃ עודך מחזיק. חסר יד או הדומה לו כמו מחזיק באזני כלב׃ הנה יד יי' הויה. הנה מנהגו שיתחלף היוד בוי"ו ואתה הוה להם למלך והפך זה שוי"ו אשר לא יבושו קווי יתחלף ביו"ד וקווי יי' יחליפו כח. ומלת דבר שם כלל לא מנהגו בפעלים רק במקום אחד ותדבר את כל זרע הממלכ' ובספר מלכים כתוב ותאבד והפי' רחוק רק לא ידענו טוב ממנו׃ והפלה. דבר יאמר על שני דברים מחוברי' כמו הדבר אשר דבר יי' גם יאמר על יש כמו זה וכמוהו לא חסרת דבר׃ וישם. שם קצב וזמן לתחלת האות׃ ויעש יי'. ופי' וימת כל מקנה מצרי' רובו כי הנה כתו' שלח העז את מקנך והנה ת תמצא בברד את כל עשב השדה והשד מכת הארבה ואכל את יתר הפלטה׃ עד אחד. אפי' אחד כאשר אפרש בשיר' וטעם זה הפסו' ואפילו ששלח וראה כי השם אוהב ישראל ובעבורם הכה מקנהו לא חשש מהמקנה מכובד לבו׃ ויאמר. לא הזכיר בזאת המכה לשלח עמו אולי לא עמדה הרבה והיה זה מעשה כם שזה הפיח שהוא מעט נעשה אבק על כל ארץ מצרים ולא הפריש ישראל׃ אבעבועות. האל"ף נוסף כי הוא מגזר' מים תבעה אש והמלה כפולה כמו תשעשעי תשגשגי׃ ויקחו את פיח הכבשן. מלא חפניה' כאש' הזכיר ומשה זרק הכל יתכן שהחרטומים לא לקו במכת הצפרדעים והערוב בעבור חכמתם בקשו דרך בחכמת התולדת להרויח להם מעט וגע' כבערה חכמתם על כן הזכיר זה ובעבור שלא עמדה המכה הרבה לא בקש פרעה שיעתירו ובעבור שהמכה הראשו' עמדה ז' ימים לא נלמוד ממנה על דרך הפשט שככה עמדה כל מכה ועוד כי אחר הכתו' כרדף וידוע כי מכת הדבר היתה שעה אחת ומכת החשך ג' ימים על כן אין לנו דרך לדעת באיזו חדש בא משה והחלו המכו' רק אם היתה קבלה ביד חכמינו הקדושים קבלנו ושמענו׃ ויחזק יי'. על כן לא בקש להעתיר׃ ויאמר. לא הזכיר במקום הזה שהוא יוצא המימה אולי היה לו צורך אחר׃ כי. הזכיר מגפות בעבור הקולות והברד והמטר והאש שהתחברו ולא ראינו שפחד פרעה בכל המכות העוברות כאשר פחד מזאת ואמר יי' הצדיק. וטעם כי אין כמוני בכל הארץ כפי מחשבת מצרים היה שאלהיהם יוכלו להרע או להטיב׃ ואך

ודברת אליו ד' וסי' ודברת אליו ושבת את הדברי'. ויאמר יי' אל משה. דבכת דבר. והרצח' וגם ירשת. ב' בו׃ והפלה ב' חד כתיב א' וחד כתיב ה' בסוף וסי' והפלה יי' בין מקנה ישראל. והפלא יי' את מכותך ואת. בתרא כתיב א'׃ עשיית הדבר י"א חס' את בליש' וסי' מהר ומלט שמה. אם תעשה לי הדבר הזה אשוכח ארעה.

בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם׃ הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד׃ וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר׃ וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ׃ וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כֹּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד׃ וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה׃ וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמָיְמָה וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃ וְלֹא־יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם׃ וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה׃ ס

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי

עוֹל לְוָת פַּרְעֹה וּתְמַלֵּיל עִמֵּיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי׃ אֲרֵי אִם מְסָרֵב אַתְּ לְשַׁלָּחָא וְעַד כְּעַן אַתְּ מַתְקֵיף בְּהוֹן׃ הָא מַחָא מִן קֳדָם יְיָ הָוְיָא בִּבְעִירָךְ דִּי בְחַקְלָא בְּסוּסָוָתָא בַּחֲמָרֵי בְּגַמְלֵי בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא מוֹתָא סַגִּי לַחֲדָא׃ וְיַפְרֵישׁ יְיָ בֵּין בְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּעִירָא דְמִצְרָיִם וְלָא יְמוּת מִכּוֹלָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּעַם׃ וְשַׁוִּי יְיָ זִמְנָא לְמֵימַר מְחַר יַעְבֵּיד יְיָ פִּתְגָמָא הָדֵין בְּאַרְעָא׃ וַעֲבַד יְיָ יָת פִּתְגָמָא הָדֵין בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּמִית כֹּל בְּעִירָא דְמִצְרָיִם וּמִבְּעִירָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא מִית חַד׃ וּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהָא לָא מִית מִבְּעִירָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד חַד וְאִתְיַקַּר לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת עַמָּא׃ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן סַבוּ לְכוֹן מְלֵי חָפְנֵיכוֹן פִּיחַ דְּאַתּוּנָא וְיִזְרְקִנֵּיהּ מֹשֶׁה לְצֵית שְׁמַיָּא קֳדָם פַּרְעֹה׃ וִיהֵי לְאַבְקָא עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם וִיהֵי עַל אֱנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא לִשְׁחִין סָגֵי אֲבַעְבּוּעִין בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ וּנְסִיבוּ יָת פִּיחַ דְּאַתּוּנָא וְקָמוּ קֳדָם פַּרְעֹה וּזְרַק יָתֵיהּ מֹשֶׁה לְצֵית שְׁמַיָּא וַהֲוָת שְׁחִין אֲבַעְבּוּעִין סָגֵי בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא׃ וְלָא יְכִילוּ חָרָשַׁיָּא לְמֵיקַם קֳדָם מֹשֶׁה מִן קֳדָם שִׁחְנָא אֲרֵי הֲוָה שִׁחְנָא בְּחָרָשַׁיָּא וּבְכָל מִצְרָאֵי׃ וְאַתְקֵיף יְיָ יָת לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא קַבֵּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דְמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה׃ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַקְדֵּים בְּצַפְרָא וְאִתְעַתַּד קֳדָם פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי׃ אֲרֵי בְּזִמְנָא הָדָא אֲנָא שָׁלַח יָת כָּל מַחָתַי בְּלִבָּךְ וּבְעַבְדָּךְ וּבְעַמָּךְ בְּדִיל דְּתִידַּע אֲרֵי לֵית דִּכְוָתִי שַׁלִּיט בְּכָל אַרְעָא׃ אֲרֵי כְעַן קָרִיב קֳדָמַי דִּי שְׁלָחִית פּוֹן יָת מְחַת גְּבוּרְתִּי

רשי

מחזיק בם. אוחז בם כמו והחזיקה במבושיו׃ הנה יד יי' הויה. לשון הוה כי כן יאמר בלשון נקבה על שעבר היתה ועל ה העתיד תהיה ועל ה העומד הויה כמו עושה רוכה רועה׃ והפלה. והבדיל׃ מלא חפניכם. ילויי"ש בלע"ז׃ פיח כבשן. דבר הנפח מן הגחלים עמומים ה הנפרפים בכבשן ו ובלע"ז אולב"ש פיח לשון הפחה שהרוח מפיחן ומפריחן׃ וזרקו משה. וכל דבר הנזרק בכח אינו נ נזרק אלא ביד אחת הרי נסים הרבה אחד שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן ואחד שהלך האבק על כל ארץ מצרים׃ פורח אבעבועות. כתרגומו לשחין סגי אבעבועין שעל ידו צומחין בועו׃ שחין. לשון חמימות והרב' יש בלשון משנה שנה שחונה׃ באדם ובבהמה. ואם תאמר מאין היו להם הבהמות והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים. לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות בלבד שנא' במקנך אשר בשדה והירא את דבר יי' הכנים את מקנהו אל הבתים וכן שנויה במכילתא אבל ויקח שש מאות רכב בחור׃ את כל מגפותי. למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות׃ כי עתה שלחתי את ידי וגו'. כי אילו רציתי כשהיתה ידי במקנך שהכיתים בדבר שלחתיה והכיתי אותך ואת עמך עם הבהמות׃ ונכחדת

לא נוכל לעשות. ולא אחר הנער. מדוע עשיתן הדבר הזה. וישם יי' מועד לאמר. גדעון בן יואש עשה. ב' בו. הרפה ממני שנים חדשים. וגם אנכי אעשה אתכם הטובה. כי מה עבדך הכלב׃ השמימה י"א נמסר סוף פרשת נצבים׃ ולא ז' ר"פ בספרא וסי' ולא יכלה עוד הצפינו. ולא יכלו החרטומים. ולא יכל משה. ולא ישמע אליכם פרעה. ולא שמעו אל משה. ולא הותירו ממנו עד בקר. ולא העלה במעלות׃ בחרטמם כ' חס' י' בליש' וסי' ויאמרו החרטמם. דאצבע. כי היה השחין בחרטמם׃ שליחת יד ג' דסמי' נמסר בסדר אלה שמות׃

ואך · חסר ה״א כמו ואתו אליו אוכיל כי שניהם שוים ושרשם נטה נכה · וטעם בדבר הידוע שבו הרגתי המקנה שלהם כן הייתי הורג כלכם עמהם ׃ ואולם בעבור זאת העמדתיך · פי׳ מה טעם זאת והוא בעבור הראותך את כחי וכמהו ותוכה כעין החשמל מתוך האש ויפת אמר בעבור זאת המכה שהיא מכת הברד · וטעם ולמען ספר שמי איננו שב אל פדע׳ רק מלת ספר שם הפועל כמו כי כבד אכבדך ואין הטעם שפרע׳ ישוטט בעולם לספר כבוד השם רק יסופר שמו בכל דור ודור בעבור אלה האותות שנעשה ׃ עודך מסתולל · כמו מסתכח מגזרת סלס׳לה ותרוממך ואם הוא כפול הפ״א מפעלי הכפל כמו סלו לרוכב בערבות ובגלגלתיך כמו מתגולל גם גלו ורבי מריכום

ואך אב״ב ו״ו בריש תיבותא וקמץ וסי׳ בבס׳ רבתא ׃ ואולם ה׳ ר״פ וסי׳ ואולם בעבור זאת העמדתיך · ואולם חי אני וימלא · ואולם חי יי׳ אלהי ישראל אשר מנעני מהרע · ואולם הכסא אשר · ואולם אנכי מלאתי · וכל איוב דכוו׳ כמ״ג אולם וסי׳ אולם שלח נא ידך · כתרא · אולם אני אדרש אל אל · אולם אני אל שדי

רשי

ונכחדת מן הארץ אבל בעבור זאת ה העמדתיך וגו׳ ׃ עודך מסתולל בעמי · כתרגומו כבשת ביה בעמי והוא מגזרת מסלה דמתרגמינן אורח כבישא ובלע״ז קלק״ר וכבר פרשתי בסוף ויהי מקץ כל תיבה שתחלת יסודה סמ״ך והיא באה לדבר בלשון מתפעל נותן התי״ו של שמוש ב באמצע אותיות של עיקר כגון זו וכגון ויסתבל החגב מגזרת סבל כי יתגורר עליכו מגזרת סר וגגיד מסתכל הוית ׃ כעת מחר · כעת הזאת למחר שרט לו שריטה בכותל למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד ׃ הוסדה · שנתיסדה וכל תיבה שתחלת י יסודה יו״ד כגון יסר ילד ידע יסר כשהיא מתפעלת תבא הוי״ו במקו׳ היו״ד כמו הוסד הולדה ויודע ויולד ליוסף בדברים לא יוסר עבד ׃ שלח העז · כתרגומו שלח כנוש וכן יושבי הגב׳ העיזו העיזו בני בנימן ׃ ולא יאסף הביתה · לשון הכנסה הוא ׃ הניס · הבריח ׃ על השמים · לצד השמי׳ · ומדרש אגדה הגביהו הקב״ה למשה למעלה מן השמים ׃ מתלקחת בתוך הברד · נס בתוך נס האש והברד מעורבין והברד מים הוא ולעשות רצון קונם עשו שלו׳ ביניה׳ ׃ ורב · די לו במה שהוריד כבר׃ כבאתי

ואך אותך ואת עמך בדבר ותכחד מן הארץ ׃ ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראתך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ ׃ עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם ׃ הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד אשר לא היה כמהו במצרים למן היום הוסדה ועד עתה ׃ ועתה שלח העז את מקנך ואת כל אשר לך בשדה כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד עלהם הברד ומתו ׃ הירא את דבר יהוה מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים ׃ ואשר לא שם לבו אל דבר יהוה ויעזב את עבדיו ואת מקנהו בשדה ׃

פ

ויאמר יהוה אל משה נטה את ידך על השמים ויהי ברד בכל ארץ מצרים על האדם ועל הבהמה ועל כל עשב השדה בארץ מצרים ׃ ויט משה את מטהו על השמים ויהוה נתן קלת וברד ותהלך אש ארצה וימטר יהוה ברד על ארץ מצרים ׃ ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד כבד מאד אשר לא היה כמהו בכל ארץ מצרים מאז היתה לגוי ׃ ויך הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם ועד בהמה ואת כל עשב השדה הכה הברד ואת כל עץ השדה שבר ׃ רק בארץ גשן אשר שם בני ישראל לא היה ברד ׃ וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אלהם חטאתי הפעם יהוה הצדיק ואני ועמי הרשעים ׃ העתירו אל יהוה ורב מהית קלת אלהים וברד ואשלחה אתכם ולא תספון לעמד ׃

ומחית יתך וית עמך במותא ואשתציתא מן ארעא ׃ וברם בדיל דא קיימתך בדיל לאחזיותך ית חילי ובדיל דיהון משתען גבורת שמי בכל ארעא ׃ עד כען את כבישת ליה לעמי בדיל דלא לשלחותהון ׃ הא אנא מחית כעידנא הדין מחר ברדא ת תקיף לחדא די לא הוה דכותיה במצרים למן יומא דאשתכללת ועד כען ׃ וכען שלח כנוש ית בעירך וית כל די לך בחקלא כל אנשא ובעירא דישתכח ב בחקלא ולא יתכנש לביתא ויחות עליהון ברדא וימותון ׃ דדחיל מפתגמא דיי מעבדי פרעה כנש ית עבדוהי וית בעיריה לבתיא ׃ ודילא שוי ליביה לפתגמא דיי ושבק ית עבדוהי וית בעיריה בחקלא ׃ ואמר יי למשה ארים ית ידך על צית שמיא ויהי ברדא בכל ארעא דמצרים על אינשא ועל בעירא ועל כל עסבא דחקלא בארעא דמצרים ׃ וארים משה ית חוטריה על צית שמיא ויי יהב קלין וברדא ו ומהלכא אשתא על ארעא ואמטר יי ברדא על ארעא דמצרים ׃ והוה ברדא ואשתא משתלהבא בגו ברדא תקיף לחדא די לא הוה דכותיה בכל ארעא דמצרים מעידן דהוית לעם ׃ ומחא ברדא בכל ארעא דמצרים ית כל די בחקלא מאינשא ועד בעירא וית כל עסבא דחקלא מחא ברדא וית כל אילני דחקלא תבר ׃ לחוד בארעא דגשן די תמן בני ישראל לא הוה ברדא ׃ ושלח פרעה וקרא למשה ולאהרן ואמר להון חבית זימנא הדא יי זכאה ואנא ועמי חייבין ׃ צלו קדם יי וסגי קדמוהי רוח דלא יהון עלנא קלין דלוט כאילין מן קדם יי וברדא ואשלח יתכון ולא תוספון לאתעכבא ׃

אמר כי פירושו מתחזק מגזרת מסלות לבית יי׳ ובמקו׳ אח׳ כתוב מסעד לבית יי׳ ׃ הנני ממטיר · ידוע כי לא ירד גם הי׳ על מצרי׳ ברד ומטר ואין צורך לפרש למה זה וככה במקומו׳ אחרים עד היום ובעבור זה פחדו פחד גדול כי לא ירד שם אלא כדמות של ׃ שלח העז · הכס או אסוף וכמוהו יושבי הגבים העיזו ׃ הירא · הכיס בהווה היו׳ ׃ ואשר לא שם · יש בלשון קדר טעם לוו׳ ויעזב רק אין יכולתנו ל לתרגם הדבר בלשון אחרת וככה בוו׳ השלישי ויפא אברהם את עיניו ורבים ככה ׃ ויאמר · מדרך סברא ירחה כי נטיית ידו במטה היתה והנה כתוב אחריו ויט משה את מטהו על השמים הוא האויר וכמוהו על פני רקיע השמים ׃ ותהלך אש · מהבנין הקל מלשון הליכה ׃ הרכה · הפך תולדותה כי היא למעלה עולה ׃ ואש מתלקחת בתוך הברד · שלא בתוך שלא ׃ ויך · זאת היתה מכה קשה שהרג אדם ובהמה ושבר עץ השדה רק שהשם חמל עליהם ועל ת מקניהם · ולא הזכיר משה לפרעה זה שראה שסלא פרעה ולא מת ממקנה ישרא׳ עד אחד ולא שת לבו ׃ ויקרא · אמר חטאתי מרוב פחדו שניכחד ב בדבר כאשר אמר לו ׃ העתירו אל יי׳ · הזכיר השם הנכבד ואמר קולות אלהי׳ כי הוא מודה שיש אלהי׳ כאשר הזכירני ובעבור שלא אמר קולות יי׳ הבי׳ משה שם הנכבד והנאר ואמר מפני יי׳ אלהים · והטעם כי השם הוא אלהים לבדו ולא תמצא ככה בדברי משה בכל התורה ואין טעמה ממלת יי׳ אלהי׳ אתה החלות כי באלף דלת הוא כתוב ׃

ויאמר

מסרה

אדבר ׃ ולמען ט׳ יתירא וסי׳ נמסר פרש׳ ואתחנן ׃ ספר ב׳ וסי׳ ולמען ספר · ספר אתה למען תצדק ׃ למן היום ז׳ וסי׳ הוסדה · אשר ברא אלהים אד׳ · אשר יצאת מארץ · לכת אדני המלך · אשר יצאו אבתיכם בארץ · אשר כנו אותה · אשר יסד היכל יי׳ · ונ׳ ולמן היום אשר צויתי · שופטי׳ ׃ ולא יאסף ב׳ וסי׳ הביתה · עשיר ׃ יאסף ט נמס׳ פרשת חקת התורה ׃ ומתו ח׳ קמץ נמס׳ פרשת וישלח ׃ ואשר לא ח׳ וסי׳ ואשר לא שם לבו ·

ואשר לא צדה · ואשר לא ראו את · ואשר לא טוב עשה · ואשר לא יתן על פיהם · ואשר לא בקשו את יי׳ · ואשר לא נתן בנתינו לעמי הארץ · ואשר לא שמענו התבוננו ׃ ואשר י״ב ר״פ נמסר פרשת בהר סיני ׃ מהיות ח׳ חס׳ בליש׳ נמסר פרשת יתרו ׃ קלת ד׳ חס׳ דחסרי׳ וסי׳ ויי׳ נתן קלת · ורב מהיות קלת · כי חדל המטר והקלת · ויהי קלת וברקים · וחד קולת כתיב · וכל העם רואים את הקולת ׃ ואש ג׳ בטעם וסי׳ ואש מתלקחת · תהיה לילה בו · אכלה נאות מדבר ׃ ועמי י״א נמסר בהושע סימן י״א ׃ ואני ועמי ג׳ בליש׳ וסי׳ הרשעים · איש ריב הייתי אני ועמי · כי נמכרנו אני ועמי · אנך ׃ ואשלחה ב׳ וסי׳ ואשלחה אתכ׳ ולא תספון · ואשלח את העם ׃ לא תאספון ג׳ וסי׳ לא תאספון לתת תבן · לא הספון לראו׳ פני · ולא תספון לעמד ׃

אבן עזרא

ויאמר אליו משה כצאתי את העיר. אמרו המפרשים כי לא יוכל לפרוש כפיו במצרים בעבור שמלאה אלילים כי ליי' הארץ ולא לך: ואתה. אמר רבינו שלמה כי טרם תיראון כמו לא תיראון וכמוהו טרם ישכבו וזו המלה איננה כמצאת כאשר חשב כי לעולם יבא אחריה הבנין כי אחר טרם ישכבו כתוב ואנשי העיר אנשי סדם נסבו על הבית והטעם כאשר היו עת שכיבתם נסבו על הבית וככה טרם יקראו ואני אענה וככה בטרם יקטירון את החלב וככה כל טרם והנה אין טרם כמו לא והגאון רב סעדיה ז"ל דבק הענין וככה פי' אמר משה לפרעה אני אתפלל להסיר מכת הברד רק מה שהשחית השחי'. וטעם והפשתה והשעור' נכתה זה לא ישוב ולא אתפלל לרפאם והנה הטעם קודם שתיראון ותודה ותאמר יי' הצדיק כבר הוכתה הפשתה והשעורה וזה הוי"ו ככון בלשון ישמעאל כאשר הזכרתי ולפי דעתי כי תחסר מלה אחת טרם אפרוש כפי אתם יריאים את השם אתה ועבדיך וזה דרך מוסר והטע' שבשוב המכה תמרדו על כן כתוב אחריו ויכבד לבו הוא ועבדיו ולא תמצא כן במקום אחר: והפשתה והשעורה. ספר הכתוב מה שאירע והנה התברר ממלת נכתה גם נכו כי שרש מכה נכה כמו ושפו עצמותיו לא ראו: אפילות. תאר וקרוב מתנו ואפל ואין נוגה לו והטעם שהיו עוד תחת הארץ ולא נראו: נתך. כדרך כהתוך כסף בתוך כור והוא מבנין נפעל כמו ונגש אל הערפל:
וירא. הזכיר עתה ויוסף לחטוא בעבור שהודה ואמר חטאתי הפעם. וטעם ויכבד לבו הוא ועבדיו התברר מה שאמ' משה ואתה ועבדיך: ויחזק. אחר שפחד מהמכה הזאת יותר מהראשונות:

חסלת וארא

זרע אים תם אל הושיעו •
וביד מכרו חק הודיעו :
הנה מכות החדש היא •
סוד פרשת בא אל פרעה :

פרשה

בא אל פרעה. בא אליו זאת הפעם ואל תשתומם בעבור שחזק לבו עד עתה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו. והזכיר לב עבדיו בעבור שירך לבם בבוא מכת הארב'. וטעם שהכבדתי את לבו למען שיתי אותותי אלה בקרבו ואין דעת חכמי ספרד שוה כי יש אומרי' כי שיתו כמו בינו שימו והדומה להם וככה שית ישים יבי"ן והדומה להם בכל הקימנ' ויש אומרי' שהוא מבנין הפעיל והוא הבנין חסר בעבור שמצאו או מי ישום אלם לבום עליך לטוב כאשר שם על אבותיך שהוא מבנין הקל ויש אומרים ישים כמו ישום ושיתי כמו שומי והכל מבנין הקל: ולמען תספר. למשה ידבר שהוא כנגד כל ישראל וככה וידעתם כי אני יי' שידעו כל ישראל זה ודברה תורה כלשון בני אדם לומר התעללתי כאדם משנה התולדת להנקם מאחר: ויבא. ידענו כי לא יבא משה אל פרעה בלא אהרן עמו כי הוא המליץ והזכיר עתה משה ואהרן בעבור שהושבו שניהם וגרשם באחרונה שלא עשה כן בכל המכות: לענות. מבנין נפעל מגזרת עני: ארבה. שם מין אולי נקרא כן בעבור שהוא יותר רב מהמינים האחרים וכתוב יתר הגזם אכל הארבה ועליו כתוב חילי הגדול ואם כן יהיה האלף נוסף: וכסה. דרך משל: ולא

רשי

כצאתי את העיר. אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים: טרם תיראון. עדיין לא תיראון וכן כל טרם שבמקרא עדיין לא הוא ואינו לשון קדם טרם ישכבו עד לא שכיבו טרם יצמח עד לא צמח אף זה כן הוא ידעתי כי עדיין אינכם יראים ומשתהיה הרוחה תעמדו בקלקולכם: והפשתה והשעורה נכתה. נשברה. לשון פרעה נכה נכאים וכן לא נכו ולא יתכן לפרש לשון הכאה שאין נו"ן במקום ה"א לפרש נוכתה כמו הוכתה נכו כמו הכו אלא הנו"ן שרש בתיבה והרי הוא מגזרת שפו עצמותיו: כי השעורה אביב. כבר ביכרה ועומדה בקמיה ונשתברו ונפלו וכן הפשתה גדלה כבר והוקשה לעמוד בגבעוליה: השעורה אביב. עמדה באביה לשון באבי הנחל: כי אפילות הנה. מאוחרות ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה ואף על פי שנאמ' את כל עשב השדה הכה הברד יש ליישב פשוטו של מקרא בעשבים העומדים בקלחם הראוי' ללקות בברד. ומדרש רבי תנחומא יש מרבותינו שנחלקו על זאת ודרשו כי אפילו' פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו: לא נתך. לא הגיע ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ ודומה לו ותתך עלינו האלה והשבועה דעזרא ותגיע עלינו ומנחם בן סרוק חברו באלק כהתוך כסף לשון יציקת מתכת ורואה אני את דבריו כתרגומו ויצק ואתיך לצקת לאתכא אף זה לא נתך לא הוצק לארץ:

חסלת וארא

ויאמר אל משה בא אל פרעה. והתרה בו: שיתי. שומי שאשית אני: התעללתי. שחקתי כמו כי התעללת בי הלא כאשר התעולל בהם האמור במצרים: ואינו לשון פועל ומעללים שא"כ כן היה לו לכתוב עוללתי כמו ועולל למו כאשר עוללת לי אשר עולל לי: לענות. כתרגומו לאתכנעא והוא מגזרת עני מאנת להיות עני ושפל מפני: את עין הארץ. את מראה הארץ: ולא יוכל הרואה לראות את הארץ: ולשון קצרה דבר: הטרם

קלות ו' כתיב כן נמסר בתהלים סימן צ"ג: כפני יי' אלהים ב' באוריתא וסי' ותחבא האדם ואשתו. ואתה ועבדיך: ויחדלו ב' וסי' לבנות העיר. הקלות והברד: דבר יי' ביד משה ד' וסי' ויחזק לב פרעה. ולהורות את בני ישראל. זכרון לבני ישראל. כי סמך את ידיו עליו ויצוהו: שהי ג' ב' חס' וא' מ"ל וסי' שתי אתתי. שיתי

ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרש את כפי אל יהוה הקלות יחדלון והברד לא יהיה עוד למען תדע כי ליהוה הארץ: ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני יהוה אלהים: והפשתה והשערה נכתה כי השערה אביב והפשתה גבעל: והחטה והכסמת לא נכו כי אפילת הנה: ויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרש כפיו אל יהוה ויחדלו הקלות והברד ומטר לא נתך ארצה: וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלת ויסף לחטא ויכבד לבו הוא ועבדיו: ויחזק לב פרעה ולא שלח את בני ישראל כאשר דבר יהוה ביד משה:

ואמר ליה משה כמפקי מן קרתא אפרוש ית ידי בצלו קדם יי קליא יתמנעון וברדא לא יהי עוד בדיל דתידע ארי דיי ארעא: ואת ועבדך ידענא ארי עד כען לא איתכנעתון מן קדם יי אלהים: וכיתנא וסערי לקו ארי סעריא אביבין וכתנא גבעולין: וחטיא וכונתיא לא לקאה ארי אפלתא אינין: ונפק משה מלות פרעה ית קרתא ופרש ידוהי בצלו קדם יי ואיתמנעו קליא וברדא ומטרא דהוה נחית לא מטא על ארעא: וחזא פרעה ארי איתמנע מטרא וברדא וקליא ואוסיף למחטי ויקריה לליביה הוא ועבדוהי: ואיתקף ליבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל כמא די מליל יי בידא דמשה:

קב"א. גיבעו"ל. סימן. יע"אל. סימן:

פרשה

ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרבו: ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני יהוה: ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו כה אמר יהוה אלהי העברים עד מתי מאנת לענת מפני שלח עמי ויעבדני: כי אם מאן אתה לשלח את עמי הנני מביא מחר ארבה בגבלך: וכסה את עין הארץ

פרשה

ואמר יי למשה עול לות פרעה ארי אנא יקרית ית ליביה וית ליבא דעבדוהי בדיל לשואה אתי אילין ביניהון: ובדיל דתישתעי קדם ברך ובר ברך ית ניסין די עבדית במצרים וית אתותי די שויתי בהון ותידעון ארי אנא יי: ועל משה ואהרן לות פרעה ואמרו ליה כדנן אמר יי אלהא דיהודאי עד אימתי מסריב את לאיתכנעא מן קדמי שלח עמי ויפלחון קדמי: ארי אם מסרב את לשלחא ית עמי הא אנא מייתי מחר גובא בתחומך: ויחפי ית עין שמשא דארעא

כל"ל צלך. שתי לבך למסלה. מציעת' מ"ל וקדמ' טעמא בלרע וב' בתראי כלעיל: ולמען ב' ר"פ וסי' ולמען תספר. ולמען יאריך ימים: אלה העברים ה' נמסר פרשת שמות: גבלך כלם חס' בב"ג נמסר פרשת וארא:

הטרם תדע. העוד לא ידעת כי אבדה מצרים: ויושב: הושבו על ידי שליח שלחו אחריהם והושיבום אל פרעה: ראו כי רעה נגד פניכם. כתרגומו ומדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה

ולא יוכל לראות. תחסר מלת איש אמר יפת כי ימים רבים בין מכת הברד למכת הארבה בעבור הצומח לכם מן השדה: ומלאו. זו המלה משונה בלשון הקדש כי טעם ומלאו שהבתים היו מלאים מהן והנה מצאנו מלאו ארבעה כדים מים שהוא פועל יוצא כאילו הוא כתוב בפתחות המ״ם ודגשות הלמ״ד מהבנין הדגוש.

ולא יוכל ד׳ וס׳ ובכסה את עין הארץ. ובא אל מקדשו להתפלל. ולא יוכל לשאת. בה שהיה כבר נקרא: לראת ג׳ חס׳ וס׳ ולא יוכל לראת. וירד יי׳ לראת. ויאמר לא תוכל לראת. ובכם׳ אחריתי נמסר פן יהרסו אל יי׳ לראת. ושומט לא הוכל לראו׳ וטעות כי ברזא דילן לא יתכן כי פן יהרסו אל יי׳ לראו׳ צריך למיהוי בלא

ולא יוכל לראת את הארץ ואכל את יתר הפלטה הנשארת לכם מן הברד ואכל את כל העץ הצמח לכם מן השדה: ומלאו בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים אשר לא ראו אבתיך ואבות אבתיך מיום היותם על האדמה עד היום הזה ויפן ויצא מעם פרעה: ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את יהוה אלהיהם הטרם תדע כי אבדה מצרים: ויושב את משה ואת אהרן אל פרעה ויאמר אלהם לכו עבדו את יהוה אלהיכם מי ומי ההלכים: ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך כי חג יהוה לנו: ויאמר אלהם יהי כן יהוה עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם: לא כן לכו נא הגברים ועבדו את יהוה כי אתה אתם מבקשים ויגרש אתם מאת פני פרעה: ס ויאמר יהוה אל משה נטה ידך על ארץ מצרים בארבה ויעל על ארץ מצרים ויאכל את כל עשב הארץ את כל אשר השאיר הברד: ויט משה את מטהו על ארץ מצרים ויהוה נהג רוח קדים בארץ כל היום ההוא וכל הלילה הבקר היה ורוח הקדים נשא את הארבה:

ולא יכול למחזי ית ארעא וייכול ית שאר שיזבתא דאשתארת לכון מן ברדא וייכול ית כל אילנא דאצמח לכון מן חקלא: ויתמלון בתך ובתי כל עבדך ובתי כל מצראי די לא חזו אבהתך ואבהת אבהתך מיום מהויהון על ארעא עד יומא הדין ואתפני ונפק מן קדם פרעה: ואמרו עבדי פרעה ליה עד אימתי יהי דין לנא לתקלא שלח ית גובריא ויפלחון קדם יי אלההון העד כען לא ידעת ארי אבדת מצרים: ואיתותב ית משה וית אהרן לות פרעה ואמר להון איזילו פלחו קדם יי אלהכון מן ומן אזלין: ואמר משה בעולימנא ובסבנא נזיל בבננא ובבנתנא בענא ובתורנא נזיל ארי חגא קדם יי לנא: ואמר להון יהי כן מימרא דיי בסעדכון כד אשלח יתכון וית טפלכון חזו ארי בישא דאתון סבירין למעבד לקביל אפיכון לאסתחרא: לא כן איזילו כען גובריא ופלחו קדם יי ארי יתה אתון בען ותריך יתהון מן קדם פרעה: ואמר יי למשה ארים ידך על ארעא דמצרים ויסק על ארעא דמצרים וייכול ית כל עסבא דארעא ית כל די אשאר ברדא: וארים משה ית חוטריה על ארעא דמצרים ויי דבר רוח קדומא בארעא כל יומא ההוא וכל ליליא צפרא הוה ורוח קידומא נטל ית גובא:

וכמחשבתו ישראל בעגל ובקש הקב״ה להרגם אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה׳ על הרעה והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותם וזהו שנאמר היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם שהיו אומרי׳ לכם דם אנו רואין עליכם במדבר: לא כן. כאשר אמרתם להוליך הטף עמכם אלא לכו הגברים ועבדו את ה׳ כי אותה בקשתם עד הנה. נזבחה לאלהינו ואין דרך הטף לזבוח: ויגרש אותם. הרי זה לשון קצר ולא פי׳ מי המגרש: בארבה. בשביל מכת הארבה: ואחריו לא יהיה כן. ואותו שהיה בימי יואל שנאמר כמוהו לא נהיה מן העולם למדנו שהיה כבד משל משה על ידי מינין הרבה שהיו יחד ארבה ילק חסיל גזם. אבל של משה מין אחד וכמוהו לא היה ולא יהיה: כל ירק. עלה ירוק וירדורא בלעז: לא נשאר ארבה אחד. אף המלוחי׳ שמלחו מהן: ורוח הקדים. רוח מזרחית: נשא את הארבה. לפי שצפה כנגדו שמצרים בדרומית מערבית היתה כמו שמפורש במקום אחר: רוח

אמר רבי ישועה כי ויפן הוא שבאל משה שהיה הולך כבוד למלכות שפונה אל המלך בבאתו והוא הולך אחורנית ויפת אמר כשהשלים ברכו וכמה ופנית בבקר והנה מה יעשה במלת ויפן כה וכה והנה טעם ויפן מגזרת פנים כאילו הוא וירא והנ׳ משה יצא מאת פרעה בלא רשותו והזכיר הכתוב זה בעבור שכעס פרעה וצוה לגרשם אחר שהושבו: ויאמרו. פי׳ הטרם תדע הטרם תרצה שיתברר לך כי אבדה מצרים: ויושב. מלת את כמו עצם הדבר וכאשר יאמר האדם אוהבי שהוא סימן המדבר או יאמר אוהב אותי שהטעם עצמי הדבר שוה על כן אם אמר אומר כי ראובן הרג את שמעון אז שמעון הרוג. אך באמור ראובן הרג שמעו׳ הטעם שוה כמו ורב יעבד צעיר אשר ברא אלהים אדם ואל תחשוב כי מלת את לאות על הפעול בעבור שהוא נמצא כן ברבים וימצ׳ עם הפועל ובא הארי ואת הדוב ואחרים ככה ואמר רבי יהודה המדקדק כי בעבור מלת את אמר ויושב ולא אמר ויושבו ולפי דעתי כי אמר ויושב בעבור כי משה הוא העיקר וככה ותדבר מרים ואהרן היא היתה עיקר הדבור: כי חג יי׳ לנו. לזבוח והיא מצוה על כולנו: ויאמר יהי כן יי׳. שאתם אומרי׳ עמכם. וטעם ראו כי רעה נגד פניכם כי הרעה קרובה מכם ונגד פניכם היא ועם זה הטעם דבק כי אותה אתם מבקשים כי דין שאעשה ככה ועתה חשב פרעה שהם רוצים לברוח ורע כי משה הרוכיבו לא אמר לפרעה שישובו עוד שיכזב רק אמר שירחיקו דרך שלשת ימים ודעת המצריים היתה שישובו על כן השאילום ובעבור דבר אחר שאילו נתן להם פרעה רשות ללכת ולא ישובו לא היה רודף אחריהם והשם צוה לעשו׳ כן עד שירדוף אחריהם ויטבע והנה זה מפורש וישובו ויחנו לפני פי החירו׳ ואין להרהר אחרי מעשי השם שהכל עשה בחכמה אע״פ שהיא נעלמת מעיני החכמים והנה בדברי דוד כשמעך את קול הצעד׳ בראשי הבכאי׳ אז תחרץ כי אז יצא יי׳ לפניך להכו׳ במחנ׳ פלשתים: לא כן לכו נא הגברים. מלת גבר בכל המקרא הם הזכרים ולא כן מלת אדם: כי אותה אתם

בו״ן דלא יסתכלון בההוא נהורא עילאה דאת וי״ו וקב״ה אמ׳ למשה לא תוכל לראת בלו׳ בוצהו פנים המאירים דאריך אנפין במקומם אלא כדגהו נהורין דשכנת תתא ובגין דא לא תוכל לראת חסר: הפלטה ג׳ חס׳ בליש׳ וס׳ ואכל את יתר הפלטה׳ את יתר הפלטה דעמלק. והנה נותרה בה פלטה: מלאו ומלאו ג׳ בתו׳ בליש׳ וס׳ הכה את אשתי. כי אם אינך משלח. ומלאו בתיך וכתי. וכל שאר קריין דבו׳ מלאו ומלאו ב״מב מלאו השלטים. ומלאו את ידיו: יי׳ אלהיהם ד׳ וס׳ ויאמרו עבדי פרעה. ואף גם זאת בהיותם בארץ. ויריעו יהללו. ב׳ בו: חג יי׳ ד׳ וס׳ בנערינו ובזקנינו. אך בחמשה עשר יום כשילה. מה תעשו ליום מועד: אשלח ט׳ וס׳ גדי עזים. יהי כן יי׳ עמכם. אשלח אתכם. את אימתי אשלח. ושן בהמות׳ והכרתי את ישראל. בשלחי את חצי הרעב. או דבר אשלח אל הארץ. הן אעצר השמים. דדה״ וא׳ ואשלח את כל האד׳. דזכרי׳: מאת פני ה׳ נמסר פרשת תולדת: נטיית יד י״ו חס׳ את נמסר במשלי סימן א׳: ויאמר יי׳ י״ב בטעם קדמא אזלא בספרא נמסר פרשת שמות: ויעל ז׳ רפ״ין נמסר סוף שמואל: ויאכל ה׳ רפ״ין נמסר פרשה תולדות וס׳ בלשון ארמי קם עשבא דלחבא וכפר בגנתיה: ורוח הקדים ב׳ וס׳ נשא את הארבה. הוביש פריה:

מבקשי׳. על הרעה הנזכרת למעלה: בארבה. אמר רבי משה הכהן כי טעם בארבה שארבה שם במטה ואין זה נכון רק הטעם בארבה בעבור שיבא: קדים. שם התאר כי קדמה מזרחה שם ונקרא קדים בעבור שהוא נקדם בפאות כי משם תחל השמש לזרוח על כן נקרא מערב אחור כמו הן קדם אהלוך ואיננו ואחור ולא אבין לו: נשא את הארבה. ממקומו והניחו בכל מלכות מצרים: ויעל

אבן עזרא

ויעל. אמר ואחריו לא יהיה כן נכתב על פי הנבואה: ויכס. טעם ותחשך הארץ כי הארבה הבדיל בין השמש ובין הארץ כי לעולם הארץ חשך היא: וימהר פרעה לקרא. על יד שלוחיו והוסיף לומר להם חטאתי בעבור שגרש אותם בקלון מאת פניו: ועתה שא נא. מלת שא נא אפרשנה בפרשת כי תשא. וטעם אך הפעם כי לא אחטא עוד למרוד פיהם ובעבור שהיה כעוס משה לא אמר לו שישלח העם ויצא מחוץ לעיר כמשפטו ויעתר: ויהפך יי׳ רוח ים. נקרא מערבים בלשון הקדש בעבור ים הגדול היוצא מספרד ועובר על מצרים אל ארץ ישראל והוא לפאת מערב ואיננו ים אוקינוס כי ישראל לא ידעו כל כך ונקרא ים ספרד הים הגדול בעבור שרחבו ג׳ מאות פרסאות ושאר הימים שבארץ ישרא׳ ים סוף כים כנרת וים המלח אין בהם שיהיה רחב שלשים פרסה: ויחזק. על דרך שאמרו חז״ל בא לטמא פותחין לו: ויאמר. מדרך הסברא כי המטה היה בידו אף על פי שאיננו כתוב: וימש חשך. אמר יפת כי וימש חשך כמו וימיש והטעם כי ימיש כל חשך שהיה להם ידוע ויבא אחר עב ממנו ויש אומרים כי הוא חסר אלף ומלת אמש בלשון הקדש הלילה שעבר כמו אמש אמר אלי ובלשון ערבי אמ״ש כי הש״ין יתחלף בסמ״ך ברוב המלות כמו שמש שמ״ס והנה אין טעם לפירושם ולפי דעתי כי וימש מגזרת ימששו ואין טעה בעבור שהוא מפעלי הכפל כי כמוהו בזה הענין ידיהם ולא ימישון וימש נ״ל שב על מצרים כי ימצא לשון יחיד כמו ויאמר מצרים אנוסה והנה הטעם שימששו בידם החשך שכל כך יהיה עב כי האור של אש לא ידלק ולא הנר והשד לא ראו איש את אחיו לא באור היום ולא באור הנרות: ויט. ולא ידעו שהיו ג׳ ימים אלא על פי ישראל שהיה להם האור והנה בים אוקינוס יבא חשך עב שלא יוכל אד׳ להפריש בין יום ובין לילה ויעמוד זה לפעמים חמש׳ ימים ואני הייתי שם פעמים רבות: לא קמו איש מתחתיו. מביתו כמו שבו איש תחתיו כי אנה ילכו בלא אור: ויקרא. אחר ג׳ ימים שראו אור: ויאמר רק צאנכם ובקרכם יצג. לדעת מה בלב משה אם דעתו לברוח ואמר גם טפכם ילך כמו שאמר לו משה בתחלה בנערינו ובזקנינו נלך: גם אתה תתן בידינו. גם אתה חייב ליתן בידינו זבחים ועולות להקריב בעדך: וגם לא תשאר פרסה. מאי זה מין שיהיה ממקנינו שלא נדע אי זה מין נבחר וכמה נקריב ממנו וזהו טעם מה נעבוד: ויחזק. כדרך כי הקש׳ יי׳ את רוחו ואמץ את לבבו: תמות. אתה תהיה חייב מיתה שתמרוד במלכות:

כן

בעץ ב׳ וסי׳ כל ירק. בשלו: ד׳ פסו׳ אית בהו פנים ואחור וסי׳ לפניו לא היה כן ארבה. ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו. לפניו אכלה אש ואחריו תלהט להבה. וכמהו לא היה לפניו מלך: וינח ז׳ רפין וסי׳ בכל גבול מצרים. ביום השביעי. וינח יי׳ להם מסביב׳ דיהושע. וחברו דד״ה ויאמר ליהודה נבנה. וישכחו כל יהודה

תרגום אונקלוס

וסליק גובא על כל ארעא דמצרים ושרא בכל תחום מצרים תקיף לחדא קדמוהי לא הוה כן גובא דכותיה ובתרוהי לא יהי כן׃ וחפא ית עין שמשא דכל ארעא וחשוכת ארעא ואכל ית כל עסבא דארעא וית כל פירי אילנא די אשאר ברדא ולא אשתאר כל ירוק באילנא ובעסבא דחקלא בכל ארעא דמצרים׃ ואוחי פרעה למיקרי למשה ולאהרן ואמר חבית קדם יי אלהכון ולכון׃ וכען שבוק כען חובי ברם זימנא הדא וצלו קדם יי אלהכון ויעדי מיני לחוד ית מותא הדין׃ ונפק מלות פרעה וצלי קדם יי׃ והפך יי רוח מערבא תקיף לחדא ונטל ית גובא ורמהי לימא דסוף לא אשתאר גובא חד בכל תחום מצרים׃ ותקיף יי ית ליבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל׃ ואמר יי למשה ארים ידך על צית שמיא ויהי חשוכא על ארעא דמצרים בתר דיעדי קבל ליליא׃ וארים משה ית ידיה על צית שמיא והוה חשוך קבל בכל ארעא דמצרים תלתא יומין׃ לא חזו גבר ית אחוהי ולא קמו אנש מתחותוהי תלתא יומין ולכל בני ישראל הוה נהורא במותבניהון׃ וקרא פרעה למשה ואמר אזילו פלחו קדם יי לחוד ענכון ותוריכון שבוקו אף טפלכון יזיל עמכון׃ ואמר משה אף את תתן בידנא נכסת קודשין ועלון ונעביד קדם יי אלהנא׃ ואף בעירנא יזיל עמנא לא נשאר מיניה מדעם ארי מיניה אנחנא נסבין למפלח קדם יי אלהנא ואנחנא לית אנחנא ידעין מה נפלח קדם יי עד מיתנא לתמן׃ ותקיף יי ית ליבא דפרעה ולא אבא לשלחותהון׃ ואמר ליה פרעה אזיל מעלוי אסתמר לך לא תוסיף למחזי אפי ארי ביום דתיחזי אפי תמות׃ ואמר משה

מקרא

וַיַּעַל הָאַרְבֶּה עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּנַח בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם כָּבֵד מְאֹד לְפָנָיו לֹא־הָיָה כֵן אַרְבֶּה כָּמֹהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה־כֵּן׃ וַיְכַס אֶת־עֵין כָּל־הָאָרֶץ וַתֶּחְשַׁךְ הָאָרֶץ וַיֹּאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֵת כָּל־פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבָּרָד וְלֹא־נוֹתַר כָּל־יֶרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיְמַהֵר פַּרְעֹה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר חָטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם׃ וְעַתָּה שָׂא נָא חַטָּאתִי אַךְ הַפַּעַם וְהַעְתִּירוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְיָסֵר מֵעָלַי רַק אֶת־הַמָּוֶת הַזֶּה׃ וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה׃ וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה רוּחַ־יָם חָזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת־הָאַרְבֶּה וַיִּתְקָעֵהוּ יָמָּה סּוּף לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם׃ וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי חֹשֶׁךְ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ׃ וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַשָּׁמָיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ־אֲפֵלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ לֹא־רָאוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וְלֹא־קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתָּיו שְׁלֹשֶׁת יָמִים וּלְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם׃ וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה רַק צֹאנְכֶם וּבְקַרְכֶם יֻצָּג גַּם־טַפְּכֶם יֵלֵךְ עִמָּכֶם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַּם־אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵנוּ זְבָחִים וְעֹלֹת וְעָשִׂינוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ וְגַם־מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׁאֵר פַּרְסָה כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ לֹא־נֵדַע מַה־נַּעֲבֹד אֶת־יְהוָה עַד־בֹּאֵנוּ שָׁמָּה׃ וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם׃ וַיֹּאמֶר־לוֹ פַרְעֹה לֵךְ מֵעָלָי הִשָּׁמֶר לְךָ אַל־תֹּסֶף רְאוֹת פָּנַי כִּי בְּיוֹם רְאֹתְךָ פָנַי תָּמוּת׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה

רשי

רוח ים. רוח מערבי: ימה סוף. אומר אני שים סוף היה מקצתו במערב כנגד כל רוח דרומית וגם במזרחה של ארץ ישראל לפיכך רוח ים תקעו לארבה בימה סוף כנגדו וכן מצינו לענין תחומין שהוא פונה לצד מזרח שנאמר מים סוף ועד ים פלשתים ומזרח ומערב שים פלשתי׳ במערב היה שנאמר בפלשתים יושבי חבל הים גוי כרתים: וימש חשך. ויחשך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה וחשך של לילה יאמיש ויחשיך עוד: וימש. כמו ויאמש יש לנו תיבות הרבה חסרו׳ אל״ף לפי שאין הברת האל״ף נכרת כל כך אין הכתוב מקפיד על חסרונה כגון לא יהל שם ערבי כמו לא יאהל לא יטה אהלו וכן ותזרני חיל כמו ותאזרני ואונקלוס תרגם לשו׳ הסרה כמו לא ימוש בתר דיעדי קבל ליליא כשיגיע סמוך לאור היום אבל אי׳ הדבור מיושב על הוי״ו של וימש לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך. ומדרש אגדה פותרו לשון ממשש בצהרים שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש: שלשת ימים. שלוש של ימים טרצייא בלעז וכן שבעת בכל מקום שטיינא של ימים: ויהי חשך אפלה שלשת ימים. חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן שלשת ימי׳ ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו יושב אין יכול לעמוד ועומד אין יכול לישב ולמה הביא עליהם חשך שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצריים במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו ועוד שחפשו ישרא׳ וראו את כליהם וכשיצאו והיו שואלים מהן והיו אומרי׳ אין בידינו כלום אומר לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא: יצג. יהא מוצג במקומו: גם אתה תתן. לא דייך שמקננו ילך עמנו אלא משלך תתן: פרסה. פרסת רגל פלנט״א בלע״ז: לא נדע מה נעבד. כמה תכבד העבודה שמא ישאל יותר ממה שיש בידינו:

כן

ותשקט מלכות יהושפט: עשב הארץ ה׳ דסמיכי בל״ש וסי׳ נטה ידך. דארבה. ויכס את עין כל הארץ. והזה אם כלה לאכל. ויציצו מעיר. וצאצאיך כעשב הארץ: ולא נותר ה׳ נמסר פרשת פנחס. עתירה ל״י ב׳ וסי׳ והעתירו לי״י. ויעתר יצחק לי״י: חסר ג׳ וסי׳ פרשת וארא: ויעתר ד׳ נמסר ריש תולדת: זבחים ועלות ב׳ וס׳ גם אתה תתן. ויבאו לעשות זבחים: לא נדע ג׳ וסי׳ ואנחנו לא נדע מה נעבד. כי כל נבל ימלא יין. לא נדע מה נעשה כי עליך. אנ״ך: לשלחם ד׳ נמסר פרשת וירא:

רשי

כן דברת. יפה דברת ובזמנו דברת אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך. כלה. גמירא כלה כליל כולכם ישלח: דבר נא. אין נא אלא לשון בקשה בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם: ויאמר משה כה אמר יי׳. בעמדו לפני פרעה נאמר לו שהרי משיצא מלפניו לא ה הוסיף ראות פניו: כחצות הלילה. כהחלק הלילה כחצות כמו כעלות בחרות אפס בנו זהו פשוטו ליישבו על אופניו שאין חצות שם דבר של חצי ורבו׳ דרשוהו כמו כחצות הלילה ואמרו שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו איצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא: עד בכור השבי. למה לקו השבויים כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביאה פורענות על מצרים: מבכור פרע׳ עד בכור השפח׳. כל הפחותים מבכור פרע׳ וחשובים מבכור השפחה היו בכלל ולמ׳ לקו בני השפחות שאף הם היו משתעבדים בהם ושמחים בצרתם: וכל בכור בהמה. לפי שהיו עובדין לה כשהקב״ה נפרע מן האומה נפרע מאלהיה: לא יחרץ כלב לשונו. אומר אני שהוא לשון שנון לא ישנן וכן לא חרץ לבני ישרא׳ לאיש את לשונו לא שנן אז תחרץ תשתנן למורג חרוץ שנון מחשבות חרוץ אדם חריף ושנון ויד חרוצי׳ תעשיר חריפים סוחרים שנונים: אשר יפלה. יבדיל: וירדו כל עבדיך. חלק כבוד למלכות שהרי סוף שירד פרעה בעצמו אליו בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוית לי: אשר ברגליך. ההולכים אחר עצתך והלוכך: ואחרי כן אצא. עם כל העם מארצך: ויצא מעם פרעה. כשגמר דבריו יצא מלפניו: בחרי אף. על שאמר לו אל תוסף ראות פני: למען רבות מופתי. מכת בכורות וקריעת ים סוף ולנער את מצרים: ומשה ואהרן עשו וגו׳. כבר כתב לנו זאת בכל המופתים ולא שנאה כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה של אחריה: ויאמר

מסורה

דברת ג׳ פתח באתנחתא בספרא וסי׳ כן דברת · וירם תולעים ויבאש · לא תהיה לו כנשה: תסף ב׳ בתו׳ מלעיל חד מלא וחד חס׳ וסי׳ אל תסף ראות פני · אל תוסף דבר אלי: אסף ג׳ חס׳ וסי׳ וירח יי׳ את ריח · כ׳ בו · ויאמר משה כן דברת: גרש ג׳ נמסר פרשת וירא: רעותה ה׳ וס׳ ואשה מאת רעותה · אך שם נקבצו דיות · דרשו מעל

תורה

כן דברת לא אסף עוד ראות פניך:
פ
ויאמר יהוה אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים אחרי כן ישלח אתכם מזה כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה: דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב: ויתן יהוה את חן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם:
ס
ויאמר משה כה אמר יהוה כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים: ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה הישב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הרחים וכל בכור בהמה: והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תסף: ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשנו למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יפלה יהוה בין מצרים ובין ישראל: וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי לאמר צא אתה וכל העם אשר ברגליך ואחרי כן אצא ויצא מעם פרעה בחרי אף:
ס
ויאמר יהוה אל משה לא ישמע אליכם פרעה למען רבות מופתי בארץ מצרים: ומשה ואהרן עשו את כל המפתים האלה לפני פרעה ויחזק יהוה את לב פרעה ולא שלח את בני ישראל מארצו:

תרגום

יאות מלילתא לא אוסיף עוד למחזי אפך: ואמר יי׳ למשה עוד מכתש חד איתי על פרעה ועל מצרים בתר כן ישלח יתכון מיכא כשלחותיה גמירא תרכא יתריך יתכון מכא: מליל כען קדם עמא וישאלון גבר מן חבריה ואתתא מן חבירתה מנין דכסף ומנין דדהב: ויהב יי׳ ית עמא לרחמין בעיני מצרים אף גברא משה רבלחדא בארעא דמצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני עמא: ואמר משה כדנן אמר יי׳ כפלגות ליליא אנא מיתגלי בגו מצרים: וימות כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד למתב על כורסי מלכותיה עד בוכרא דאמתא די בתר ריחיא וכל בוכרא דבעירא: ותהי צווחתא רבתא בכל ארעא דמצרים דיכותה לא הוות ודיכותה לא תסיף: ולכל בני ישראל לא ינזק כלבא בלישניה למינבח למאנשא ועד בעירא בדיל דתדעון די יפריש יי׳ בין מצראי ובין ישראל: ויחתון כל עבדך אלין לותי ויבעון מיני למימר פוק את וכל עמא די עמך ובתר כן אפוק ונפק מלות פרעה בתקוף רגז:
ואמר יי׳ למשה לא יקביל מנכון פרעה בדיל לאסגאה מופתי בארעא דמצרים: ומשה ואהרן עבדו ית כל מופתיא האלין קדם פרעה ואתקיף יי׳ ית לבא דפרעה ולא שלח ית בני ישראל מארעיה:

מסורה

ספר יי׳. ולמדנה בנתיכם נהי · תאכלנה אשה בשר רעותה׳ וא׳ לרעותה הטובה ממנה: יוצא ט׳ מלאים נמסר ביהושע ריש סימן ו׳: מבכור ב׳ מלאים וסי׳ ומת כל בכור · ואת פדויי השלשה והשבעי׳ תסף י״ג וסי׳ וכמהו לא תסף. ל׳ חס׳ דחס׳. והשיבך יי׳ מצרים · נוע תנוע ארץ · עד פה תבא · תסיף בתי׳: והולכתי עליכ׳ אדם · נפלה ולא תוסף · ימים על ימי מלך · עין שזפתו ולא תוסף · יראת יי׳ · גדל חמה נשא ענש · ובוגד׳ באד תוסף · ולא תוסף עוד לשכלם · הלין תוסף בת׳ · וב׳ מלאים דמלאים וסי׳ הבינותי ועליה׳ תוסיף · דדה׳ · ולא תוסיף עוד להבא · דעמוס: למאיש ג׳ וסי׳ ולכל בני ישר׳ לא יחרץ · ויחלק לכל העם · וכל אשר לא ידרוש ליי׳: וירדו ז׳ רפין נמסר פרשת קרח: והשתחוו ז׳ וסי׳ וירדו כל עבדיך · וראה כל העם את עמוד · והיה ביום ההוא יתקע · והלכו אליך שחוח · והשתחוו עם הארץ · רוממו יי׳ אלהינו · וחבירו: וכל העם נ״א נמסר במסר רבתא: ומשה ו׳ רפ׳ נמסר פרשת שמות:

אבן עזרא

כן דברת. כמו כן בנות צלפחד: לא אוסיף עוד ראות פניך. שלא אבוא אליך עוד לעולם: ויאמר יי׳. היה ראוי שתהיה דבקה בפסוק הזה פרשת ויאמר משה כה אמר יי׳ ונכנסה ביניהם פרשת עוד נגע אחד והטעם להורות זה שאמר כה אמר יי׳ ומתי נאמ׳ לו וזה נאמר לו במדין עוד הנה אנכי הורג את בנך בכורך ובואו מכת בכורים בזה מאת השם בהר סיני שישאלו איש מאת רעהו וכבר פירשתי למה שם כתוב ושאלה אשה משכנתה וכאן כתיב וישאלו איש מאת רעהו והנה פי׳ ויאמ׳ יי׳ אל משה עוד נגע אחד וכבר אמר השם זה למשה כי רבים ככה. ואמר גרש יגרש כאשר אמ׳ וביד חזקה יגרשם מארצו: דבר נא. כבר פירשתי נא כי הוא עתה: ויתן. ספר הכתוב כי השם קיים מה שהבטיח למשה ונתתי את חן העם. וטעם גם האיש משה כי היו רבי׳ מהם משאילים אותם מפני כבוד משה: ובעיני העם. עם מצרים: כחצות הלילה. יש מדקדקים שאמרו כחצו׳ שם הפועל והטעם כאשר יהיה חצי הלילה בעוד כי רצו להיותו כמו ויהי בחצי הלילה ודוע כי אין יכולת בחכם לידע רגע חצי היום כי אם בטורח גדול בכלים גדולים של נחשת ואף כי חצי הלילה שהוא יותר קשה ולפי דעתי אין צורך לכל זה כי פי׳ כחצות הלילה כאשר יעבור חצי הלילה הראשון ונכנס בחצי הלילה הנשאר והעד ש הנאמן ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת חצות לילה אקום להודות לך. וטעם אני יוצא על הגזרה היוצאת מאת השם: היושב על כסאו. הראוי לשבת על כסאו אחריו והזכיר הנכבד מכל מצרים שהוא בן אדוניהם שהכל עבדים לו והנבזה מהכל בכור השפחה שהוא עבד. וטעם אשר אחר הריחים שהוא טוחן כמו ויהי טוחן בבית ה האסורים וכבר אמרתי כי הנביאים אינם שומרים המלות רק הטעמים כי מלת הגמיאיני השקיני וזכור ושמור ושוא ושקר לא תחמוד ולא תתאוה שוים כ בטעם ועוד אדבר על זה בתפלת משה. והנה בכור השפחה כמו בכור השבי כי השבויה שפחה היא ואשר בבית הבור בלילה כמנהג האסורים כאשר הזכיר יוסף כי שמו אותי בבור: והיתה. לא ראינו כזאת בכל המקרא לומר כמוהו לא נהיתה וכמוהו לא תוסיף ותחסר מלת על והנה הוא אשר כמוהו לא נהיתה ועל כמוהו לא תוסיף צ צעקה. וטעם כמוהו שוד או שבר או מות או הדומה להם: לא יחרץ כלב לשונו. שיפחידם כמו לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו והטעם שיהיה נובח או נושך והנה בארץ לא יחרץ להם כלב לשונו ולבהמתם ואף כי ישלח מן השמים משחית להכות בכוריהם: וירדו והשתחוו לי לאמר. על פיך וכל העם אשר ברגליך שהם ברשותך שתוליכם אל המקום שתרצה כמו ועל ברגליו והנה בעבור שאמר לו אל תוסף ראות פני יצא בחרי אף: ויאמר. כמנהג העברים כמשפט הלשון וכבר אמר השם ורבים כמוהו: ומשה. אף על פי שעשו כל המופתים הנזכרים לא רך לבו לשלחם כי השם חזקו והיה ראוי להיות פרשת ויהי בחצי הלילה אחר זה להיות המכות על הסדר רק נכנסה פרשת החדש הזה באמצע להודיע איך נמלטו בכורי ישראל בבוא המשחית על המצרים: ויאמר

ויאמר. עתה הזכיר תחלת המכות שהיו על ידי משה ואהרן כי הם לבדם היו נביאי התורה כי אחריהם לא נתחדשה מצוה רק אם היתה לצורך שעה כדבר גדעון ואליה ואל יעלה על לבך דבר השיר שהיה בבית השם על יד דוד כי כמו תקון היה ומועד שיסד דוד ושלמה וככה כתוב באמונתם ולא בנבואתם והגאון אמ' כי קבלה היתה בידם מפי משה כי מלך יקום ויחדש כלי שיר וכמוהו לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת: החדש הזה. אמ' יהודה הפרסי כי ישר' היו מונים כפי שנות החמה כמשפט הערלים וראייתו ושמרת את החקה הזאת למועדה כי שנת לבנה איננה שוה כימי החרים והקציר תלויים בהליכת השמש לבדו כפי נטותה לצפון או לדרום ולא דבר נכונה ועתה אפרש לך ידענו כי מהלך הלבנה בגלגלה בנקודה הידועה כנגד גלגל המזלות עד שובה אל הנקודה בעצמה הם כ"ז יום ושלישי' יום בקרוב והנה נחשב כי התחבר' עם השמש כשהיתה בנקודה הראשונה בתחלת מזל

יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם

וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֵימַר׃ יַרְחָא הָדֵין לְכוֹן

טלה והנה בשובה אל ראש מזל טלה לא תמצא השמש שם כי כבר הלך במהלכו האמצעי כ"ז מעלות כי מהלך שניהם בראיות גמורות הוא ממערב למזרח הפך התנועה העליונה והנה הלכה הלבנה באלה המעלות שכבר הלך השמש גם הלכה הלבנה בחלקים כשהלך השמש בלכת הלבנה המעלות הנזכרות שני ימים וקרוב מה' שעות התחברו שניהם לסוף כ"ט יום וחצי וב' ידות שעה ועג' חלקים מחלקי ישראל והשנה באמת היא לשמש לבדה כי הוא המוליד זמני קור וחום וקיץ וחורף שהם ד' תקופות השנה ואז נחשב שהיתה בתחלת ראש טלה והוא ילך בגלגלו שס"ה ימים וקרוב מרביעית יום עד שובו פעם שנית ובעבור זה נקרא שנה והנה אין ללבנה שנה כלל כאשר אין לשמש חדש כלל כי לא יתחדש בשמש דבר רק דבר החדוש הוא לאור הלבנה ובעבור זה נקרא חדש גם ירח בעבור חדוש אור הלבנה כי אין לה אור בראיות גמורות כי אם מהשמש על כן לא תקדר השמש כי אם ברגע מחברתו עם הלבנה אם היו בראש התלי או בזנבו ולא תהיה קדרות ללבנה כי אם בהיותה לנכח השמש בלילה במקומות הנזכרים ובעבור ששנת הערלים קרובה אל שנת החמה וראו ששתים עשרה פעמים תתחדש הלבנה בשנת החמה חלקו ימי השנה על שנים עשר וקראו לכל חלק חדש בעבור שהוא קרוב מימות חדש הלבנה וזאת הסכמה מהם איננה בדרך התולדת גם הישמעאלים בעבור שמועדיהם תלוים בימי חדשי הלבנה ותחלת החדש מליל ראות הלבנה וראו כי י"ב חדש יש בשנת החמה לא מצאו חשבון יותר קרוב מזה כי אין בין שני המספרים רק י"א יום על כן כמו כל שנותיהם שנות הלבנה וכל שנה ישתנה מועד פסחם אחרונית י"א יום עד שיהיו ל"ג שנות חמה הם ל"ד שנות הלבנה כי אלה אינם על דרך התולדת והשם צוה בתורתו לשמור מועד במועדו כי אמר שמור את חדש האביב ועשית פסח ליי' והנה אם לא ימצא אביב בחצי החדש נעשה הפסח בחדש הסמוך אליו וככה קרא חג השבועות חג הקציר וסכות חג האסיף כי הקציר והאסיף תלוים באביב וראיתו שאמר שלא נעשה פסח רק בחצי חדש הלבנה וככה שכו' והנה צוה לשמור ימי חדש הלבנה ויהיו המועדים זמניהם שמורים ומשה לא הזכיר בתורה שבספר י"ב חדש או י"ג רק אמר בחדש שמנ' אביב בו כחל לכפור והוא יקרא ראשון בין שתהיה השנה מי"ב חדש או י"ג וככה כתו' בחדש השני בחדש השלישי וכלם על הדרך הזה וניסן ואייר וסיון וכל שמות החדשים אינם לשון קדש כי אם לשון כשדים על כן לא תמצא במקרא כתו' אחד מהם ולא בכל המקרא רק בנבואת חגי זכריה מדניאל ועזרא ומגלת אסתר שהיו בגולה וככה הפירוש בחדש הראשון שקרא ניסן בלשון כשדים רק מצאנו בלשון הקדש שנקראו ג' חדשים בדרך אחרת ירח זיו בירח האיתנים בירח בול ואם רדפנו אחר הפשט אין ירח זיו ניסן רק אייר כי כן כתוב הוא החדש השני הידוע שהוא שני לראשון חדשי ישראל ומלת למלוך שלמה איננה דבקה עם החדש רק עם בשנה הרביעית למלוך שלמה כי לא מצאנו בחשבון כל המלכים שיספר החדשים רק השנה שמלך והעד שהוא כתו' בדברי הימים בחדש השני בשני ויש לטעון על יהודה הפרסי כי כל השנים אינם שוות כי יבא להם שינוי מפאת מערכת המשרתים שירבו הגשמי' או ימעטו וימעטו או ירבה החום או הקור בכל חדש שישנה מהמנהג הידוע על כן לא ימצא אביב בשוב השמש אל הנקודה שהיה שם בתחלת השנה שעברה שנמצא אז אביו ויהיה בין אביב לאביב יותר משנה שלימה עם תוספת שבועים על כן היו ישראל סומכין על האביב הנמצא בארצם באי זה חדש שיהיה נמצא כי האביב ישתנה עתו בכל הארצות כפי מרחק כל ארץ מהקו השוה ועתה אתן לך כלל אע"פ שישראל בבית המקדש היו מסתכלין אל האביב לא היה עבור השנה מסור להם כי אם לב"ד שהיה מסתכל לדברים אחרים חוץ מהאביב כמו' במשנה והנה משה לא פירש לנו בתורה איך נקבע השנים והחדשים ואם לא נמצא אביבנו נעשה ויש לתמוה מזה תימה גדול איך פירש דיני כל נגעי המצורע שהוא בארם אחד ולא יעמוד בכל זמן והניח דבר המועדים שכל ישראל חייבים לשמרם בכל זמן ויש כרת על אכילת חמץ בפסח ועל אכילת יום הכפורים והנה אם סמך על המולד היה לו לפר' אם הוא כפי המהלך האמצעי או כפי מולד האמתי שהוא כנגד גלגל המזלות שפעמים יהיה בין מולד העבור למולד האמת פעם להוסיף ופעם לגרוע קרוב מי"ד שעות ובעבור זה אמרו אבותינו הקדושים פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה וזה לא יוכל לדעת רק מי שהוא יודע בחכמת המזלות וזה היה לו לפרש על אי זה מקום מהארץ הוא המולד כי הנה בין ירושלם ובין העיר הזאת שמשה לוקח יותר מג' שעות ואם על הראייה סמך היה לו לפרש על אי זה מקום הראיה כי תשתנ' קשת המראה בכל מקום כפי רוחב הארץ וכפי מרחב הלבנה מקו המזלות על חלוף המראה באורך וברוחב וגבהו ושפלתו ואוירו ואלה הדברי' צריכים פי' ארוך ואם לא היה האויר זך הנעשה ראש חדש שני ימים תספק וזה לאות כי סמך על קריאת ב"ד בכל דור ודור והיתה קבלה בידם שלעולם יקבעו ב"ד שבע שנים בכל י"ט שנה שהם רל"ה חדשים והם ו' אלפים יום גם תתקל"ט גם שתי שלישיות יום גם תקצ"ה חלקים ואלה הם י"ט שנות החמה בלי תוספת ומגרעת ואל תחוש לשנה ותק"ה לחשבון תקופת שמואל ודענו כי לא נעלם ממנו זה רק תפש דרך קרובה בזמנו לאנשי דורו כי היו' יש בין תקופת האמת ותקופתו קרוב מט' ימים ואל תתמה על זה כי הנה אמרה הבריתא הרוצה לידע מקום הלבנה יחשוב שנות העולם ויעשה מהם חדשים ויתן לכל חדש כ"ט יום וחצי ושתי ידות שעה שהם תש"ג חלקים והנה חסר ע"ב חלקים והנה התחברו מהם בכל מחזור יותר משתי שלישיות יום והנה יהיה המרחק בין חשבון מולדות מימי בראשית ובין חשבון מולדנו היום קרוב מחצי שנה והנה התברר לך כי כלל שנותינו ישוב בכל המחזור שנותיהם' וחדשינו תמיד חדשי הלבנה וברוך השם שהדריכנו בדרך ישרה והנה אתן לך ראיה מן המקרא שהמועדים תלוין בבית דין דכתי' ויועץ המלך חזקיהו לעשות פסח בחדש השני ואם היתה קבלה בידם להסתכל לדבר האביב כאשר אמרו החולקים על רבותי' ז"ל למה לקח עצה לקבוע פסח בחדש השני והנה יראה אם דבריהם אמת כי עשה חזקיהו שלש רעות האחת שלא הקריב פסח במועדו והיה טהור ולמה איחר זה בעבור רוב הקהל שלא באו ואין זה כתוב בתורה כי אם בדברי הקבלה והשנית שאכל והאכיל כל ישר' חמץ בחדש הראשון והשלישית שבדא מלבו לעשות חג המצות בחדש השני שבעת ימים וכן לא יעשה כי השם לא צוה לעשות חג המצו' בחדש השני רק על אכילת הפסח לילה אחד כי כל הטמאים אוכלים מצה בחדש הראשון עם כל ישראל וחלילה חלילה שעשה חזקיהו רעות כאלה כי הכתוב דבר עליו לא סר מכל מצות יי' ימין ושמאל גם הוא אמר בתפלתו זכור נא את אשר התהלכתי לפניך והטוב בעיניך עשיתי והנה עתה אפרש לך דעתי חזקיהו מנע עם כל הקהל בהכנס החדש הראשון שיעשה פסח בחדש שבא אחריו בעבור רוב הקהל שלא באו והכהנים לא התקדשו למדי והנה עבר השנה והפסח שעשה פסח ראשון היה ובמועדו נעשה והעד כי השם נגע האוכלים בפסח בלא ככתוב ואם לא נעשה במועדו למה נגעם אחר שלא היה הפסח מקובל לפניו ואילו חטא חזקיהו איך התפלל בעדם ושמע השם תפלתו וירפא העם ואם טען הטוען הלא החכמ' ז"ל לא הודו לו שעבר ניסן בניסן התשובה אמת אמרו כי מנהג בית דין להסתכל בכל סוף חדש אדר אם הוא צריך לעבר שנה או לא והנה חזקיהו לא עשה כן כי שגג שגגה קטנה לעבר השנה בראש חדש ובעבור כי חדש העיבור לעולם יהיה לפני החדש הראשון על כן יהיה הוא לעולם ראש לחדשים ויהיו המועדים בחדש השביעי ממנו וזהו ראשון הוא לכם לחדשי השנה ודענו כי מצות רבות הם בתורה זכר ליציאת מצרים והנה ראוי זה להיות תחלת חשבון ישראל וככה כתוב ויהי בשמונים שנה וד' מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני והמינים אומרים כי אם השנה בנויה מהחדשים הנה חדש האביב הוא יסוד וראש אם כן למה תחלו מספרכם מהחדש השביעי ותאמרו כי הוא ראש השנה והתשובה כבר הזכירו חכמינו ז"ל כי ארבעה ראשי שנים הם וראינו מפורש כי קדוש שנת היובל בחדש השביעי בעשור לחדש ועוד כי צוה השם לקרוא בתורה במועד שנת השמטה בחג הסכות למען ישמעו ולמען ילמדו ואם תחלת שנת השמיטה תהיה מניסן למה לא צוה לקרוא בתורה בחג המצות והנה חצי שנה עמדו בטלים וכתוב וחג האסיף תקופת השנה ובמקום אחר הוא אומר וחג האסיף בצאת השנה ועוד נוכל ללמוד מדרך התורה גם מדרך התולדת שאמר בתחלה לא תזרעו ואחר כן ולא תקצרו כי הזריעה כמוכה לתשרי לא לניסן ועוד אם ממנו תחלת השמטה ניסן מי שזרע בשנה השמינית לא יקצור בשנה השביעית כי הקציר אחר ניסן הוא וכבר נכנסה שנת השמטה גם לא יזרע בשנת השמטה והנה כי דברי חכמינו ז"ל הם נכונים:

ראש

רשי

ויאמר יי' אל משה ואל אהרן. שבשביל שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור: בארץ מצרים. חוץ לכרך. או אינו אלא בתוך הכרך ת"ל כצאתי את העיר וגו' ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך דבור חמור לא כ"ש ומפני מה לא נדבר עמו בתוך הכרך לפי שהיתה מלאה גלולים: החדש הזה. הראהו לבנ' בחדושה ואמר לו כשהירח מתחדש יהי' לך ראש חדש ואין מקרא יוצא מידי פשוטו על חדש ניסן אמר לו זה יהי' ראש לסדר מנין החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי: הזה. נתקשה משה על מולד הלבנ' באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש וכיצד הראהו והלא לא היה מדבר עמו אלא ביום שנאמר ויהי ביום דבר יי' ביום צוותו מן היום אשר צוה יי' והלאה אלא סמוך לשקיעת החמה נאמר לו פרש' זו והראהו עם חשכ':

רבנו

רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: דַּבְּרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת: וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל־בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל־הַשֶּׂה: שֶׂה תָמִים זָכָר בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים תִּקָּחוּ: וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם: וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף

רֵישׁ יַרְחַיָּא קַדְמָאָה הוּא לְכוֹן לְיַרְחֵי שַׁתָּא: מַלִּילוּ עִם כָּל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּעַסְרָא לְיַרְחָא הָדֵין וְיִסְּבוּן לְהוֹן גְּבַר אִימְּרָא לְבֵית אַבָּא אִימְּרָא לְבֵיתָא: וְאִם יִזְעַר בֵּיתָא מִלְּאִתְמְנָאָה עַל אִמְּרָא וְיִסַּב הוּא וְשֵׁיבָבֵיהּ דְּקָרִיב לְבֵיתֵיהּ בְּמִנְיַן נַפְשָׁתָא גְּבַר לְפוּם מֵיכְלֵיהּ תִּתְמְנוּן עַל אִמְּרָא: אִמַּר שְׁלִים דְּכַר בַּר שַׁתָּא יְהֵי לְכוֹן מִן אִמְּרַיָּא וּמִן בְּנֵי עִזַּיָּא תִּסְּבוּן: וִיהֵי לְכוֹן לְמַטְּרָא עַד אַרְבְּעַת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא הָדֵין וְיִכְּסוּן יָתֵיהּ כֹּל קְהָלָא כְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בֵּין שִׁמְשַׁיָּא: וְיִסְּבוּן מִן דְּמָא וְיִתְּנוּן עַל תְּרֵין סִפַּיָּא וְעַל שַׁקְפָא

ראשון ח׳ וס׳ ראשון הוא לכם. ולא היה דברי ראשון לי. באתי היום ראשון לבית יוסף. ראשון לציון הנה הנם. אני יי׳ ראשון ואת אחרונים. אני ראשון אף אני אחרון. אני ראשון ואני אחרון. כי שאל נא לדור רישון. בהר״ל בתי׳ כן: דברו ד׳ ג׳ מנהון רפ׳ וס׳ בעשור לחדש הזה ויקחו. זאת החיה. זב בבשרו. וא׳ מצעו׳ פסו׳

דברו נא באזני פרעה: אל כל מן החדש הזה עד סופא דספרא אל כל ועל כל בכ״ד על כל׳ עיין במס׳ רבה: ויקחו ו׳ רפ׳ וס׳ ויקחו להם איש שה. ויקחו לי תרומה. ויקחו אליך שמן. פרה אדומה. ויקחו נא שני סוסים: נפשת ב׳ חס׳ וס׳ במכסת נפשת. כערכך נפשת ליי׳: מזוזת כל ואלה שמות ומשלי מזוזת כתיבן וב׳ כתיבן מזוז׳. דשמע יש׳. וישכב שמשון. וב׳ מל׳ דמל׳. האיל מזוזו חמישית. ההיכל מזוז׳ עצי שמן. ושארהון מזוזת כתבן:

ועל ל׳ יתר על המשקוף יתר אל המשקוף

דברו אל כל עדת. וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר אתה תדבר אלא חולק כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני והדבור יוצא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים: דברו אל כל עדת בני ישראל בעשור לחדש. דברו היום בראש חדש שיקחוהו בעשור לחדש הזה פסח מצרים מקחו בעשור ולא פסח דורות: שה לבית אבות. למשפחה אחת הרי שהיו מרובין יכול שה אחד לכלן תלמוד לומר שה לבית: ואם ימעט הבית מהיות משה. ואם יהיו מועטין מהיות משה אחד שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו וגו׳ זהו משמעו לפשוטו ועוד יש בו מדרש ללמד שאחר שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו ולהמנות על שה אחר אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה ימשכו בעוד השה קיים בהיותו בחיים ולא משנשחט: במכסת. חשבון וכן מכסת הערכך: לפי אכלו. הראוי לאכילה פרט לחולה ולזקן שאינו יכול לאכול כזית: תכסו. תתמנון: תמים. בלא מום: בן שנה. כל שנתו קרוי בן שנה כלומר שנולד בשנה זו: מן הכבשים ומן העזים. או מזה או מזה שאף עז קרוי שה שנאמר ושה עזים: והיה לכם למשמרת. זהו לשון בקור שטעון בקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים מה שלא צוה כן בפסח דורות היה רבי מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר ואעבר עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנאמר ואת ערום ועריה ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנאמר מתבוססת בדמיך בשני דמים ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ושהיו שטופין בע״ז אמר להם משכו וקחו לכם משכו ידיכם מע״ז וקחו לכם צאן של מצוה: ושחטו אותו. וכי כלן שוחטין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו: קהל עדת ישראל. קהל ועדה וישראל מכאן אמרו פסחי צבור נשחטים בשלש כתות זו אחר זו נכנסה כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה כו׳ כדאיתא בפסחים: בין הערבים. משש שעות ומעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב ולשון בין הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה עריבת היום בתחלת שבע שעות מכי ינטו צללי ערב ועריבת הלילה בתחלת הלילה. ערב לשון נשף וחשך כמו ערבה כל שמחה: ולקחו מן הדם. זו קבלת הדם יכול ביד תלמוד לומר אשר בסף: המזוזות. הם הזקופות אחת מכאן לפתח ואחת מכאן: המשקוף. הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו ליננטי״ל בלעז ולשון שקיפה חבטה כמו קול עלה נדף דשקיף חבורה משקופי: על

ראש חדשים. אמר רבי משה הכהן אין צריך לומר ראש חדש רק חדש לבדו כי הטעם יום חדוש אור הלבנה וכן כתיב חדש ושבת חדשיכם ומועדיכם מדי חדש בחדשו והאחרים טענו עליו אם כן למה אמר בחדש השביעי באחד לחדש והוא השיב להסיר הספק גם טענו עליו ובראשי חדשיכם והוא השיב כי על חדש ניסן ידבר בכל שנה כי ניסן לבדו הוא ראש חדשים ושאלוהו אם כן מה קרבן שאר החדשים והוא השיב כי שם כתוב זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה בפרשה עצמה וכן אמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות כי הוא תחלת השנה ואנחנו לא נניח דברי רבותינו ז״ל בעבור סברותינו כי הם אמרו כי בכל חדש יתקעו בחצוצרות והוא הנכון לומר חדש או ראש חדש וכתוב עד חדש ימים שטעמו שימלאו ימי החדש שלו: דברו אל כל עדת בני ישראל. כי כל בני מצות חייבים: ויקחו להם. מי שיש להם ממקניהם כי מקנה רב היה להם או יקנו ויפת אמר כי מיום העשור יחלו להכין השה עד יום י״ד רק לא ידענו אם זו מצוה לדורות או על פסח מצרים: שה לבית אבות. אם הם מעטים: ושה לבית. אם הם רבים ואחר שאמר שה לבית אבות אמר שה לכל בית ובית ובתחלת זה הספר פירשתי בית: ואם ימעט הבית מהיות משה. מהיו מעט מאכילת השה כי אנשי הבית יהיו מעטים יקח הוא ושכנו: במכסת. חלק וכן המכס ליי׳ חלק שיקח כל אחד וכמוהו יי׳ מנת חלקי וכוסי גם תכוסו והוא מפעלי הכפל והכפל חס׳ ממלת במכסת גם מן המכס והנה הא׳ המכס על משקל ומתר ליולדתו שהוא מפעלי הכפל: שה תמים. שיהיה בלא מום גם שה יקרא כל אחד משני המינים שמם הכאן כוללם וככה שה כשבים ושה עזים. ור׳ משה בן שמרס (?) הפרסי כי השה חיוב פסח מצרים ובארץ ישראל שה או פר וראייתו וזבחת פסח ליי׳ אלהיך צאן ובקר שהוא פסח דורות ולא דבר נכונה כי כל פסח דורות הוא זכר לפסח מצרים ואין ראוי לשנות רק וזבחת פסח ליי׳ אלהיך צאן חיוב ובקר לשלמים לאכול בחג מבושל במים וכמוהו ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך אתה חיוב ובנך ובתך רשות והעד שכתוב בדברי הימים ששחטו יום ארבעה עשר כבשים ופרים ושם כתוב הכבשים לפסחים והפרים לשלמים בשלו אותם בדודים ובסירות רק לבד הצאן בשלו באש כמשפטו. ור׳ ישועה כי יש הפרש בין בן שנה ובין בן שנתו כי בן שנה עלתה לו שנה ובן שנתו כמשמעו והנה בקרבן הנשיאים כבש אחד בן שנתו ובאחרונה כתוב כבשים בני שנה: והיה לכם למשמרת. שישמרו כל אחד בביתו: בין הערבים. מלה קשה ורבינו שלמה אמר כי זה רגע נטות השמש מחצי היום לבד מערב ולא נתן טעם למה ערבים שנים והנה כתוב ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים ואין ספק כי בשקוע השמש ידליק את הנרות וכאשר חפשנו זאת המלה מצאנו כי יקרא רגע בין הערבים ערב כי כן כתוב בין הערבים תאכלו בשר ושם כתוב בתת יי׳ לכם בערב בשר לאכול ובהדלקת הנרות כתוב יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר וכתיב עולות ליי׳ לבקר ולערב וכתיב ואת הכבש השני תעשה בין הערבים והנה על הפסח שכתוב בו בין הערבים מצאנו שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים פי׳ כבוא השמש לבד מערב ואין זה משמע ביאה כי הוא הפך יציאת השמש כדכתיב השמש יצא על הארץ שהחל להראות על הארץ וככה ובא השמש וטהר שלא יראה על הארץ והנה כתוב על מקרה לילה והיה לפנות ערב ירחץ במים ואם אין הדבר כן יבאר לנו מה הפרש יש בין כבוא השמש של פסח ובין כבוא השמש של מקרה לילה וככה ובא השמש וטהר אמרו המינים כי שלשה ערבים הם וראייתם בעבור שמצאו עד הערב השלישית והם לא הכירו האמת ולא הבינו כי כתוב מחר חדש ושלשת תרד מאד שפירושו כאשר יהיה היום השלישי מהיום הסמוך לערב החדש שאתה נסתר שם ובעבור זה אמר עד הערב השלישית ועתה אשוב לפרש דע ותדע כי משקל ערבים לעולם כופל על משקל שנים כמו אבנים וכמו לוחותים וככה דרכים והעד יפול באחת וככה שמים כי הם שני סדרי הגלגל שהם כמו מסמרות נטועים שעליהם משענות הגלגל וככה לנטוע שמים וכבר פירשתי בספר השם הנכבד כי שמים מגזרת שם יסד נכח עמו רמז לשני מקומות והנה יש לנו שני ערבים האחד עריבת השמש והוא עת ביאתו תחת הארץ והערב השני ביאת אור הנראה בעבים והנה יש ביניהם קרוב משעה ושליש שעה אז יבא בעל קרי אל המחנ׳ וידליק אהרן את הנרות אמ׳ הגאון רב סעדיה ז״ל מדת מזבח העולה חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב ובמדה הזאת לא יעמדו כי אם כהנים מעטים שהם זורקים דמי הפסחים קודם שיקרבו והנה בימי יאשיהו שהיו ישראל מעטים לא יכלו הכהנים לזרוק דמי הפסחים והשלמים ששחטו לזרקם לשעה ושליש שעה ואף כי בהיות כל השבטים בארצם והנה היתה קבלה שיחלו לשחוט מהרגע שיתברר לאדם כי השמש נטה לצד מערב והזכיר הכתוב בין הערבי׳ מרוב הפסחי׳ אז היו נשחטי׳ שם והוא סוף הזמן שלא יעבור עד עריבת אור השמש: על שתי המזוזות. של פתח הבית ועוד יפרש משה איך יקחו את הדם. ואל המשקוף מגזר׳ חלון ושקף וזה המשקוף הוא על פתח הבית וככה מנהג כל ארץ ישמעאל כי מנהג הערלים לא היה כמנהג המצריים ואפי׳ במאכליהן כמו פתות אותה פתים וככה תכשיטי הנשים לשום נזם באף ובאזן וכל אשר הזכיר ישעיהו על בנות ציון וככה אין בית להם כי אם בחצר האחת יקרא פתח הבית והחיצון שער החצר ורבים אמרו כי נתינת הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות להראות שישחטו תועבת מצרים בפרהסיא כי כבר נפל פחדם עליהם ולא יפחדו שיסקלום ואילו היה כן היה זה בשער החצר והנה לא הושם הדם כי אם בסתר שסגרו שער החצר והם שחטו בין הערבים שלא יראה אדם שהוא סמוך ללילה ואיש לא יצא מפתח ביתו עד בקר שהלכו לדרכם וסגרו כל אחד שער חברו כי המצריים חשבו שיפוטו רק הטעם להיות הדם על המשקוף להיותו כופר בעד כל האוכל בבית ויהיה סימן למשחית שירחמו כדרך והעיתיתיו:

מלת

אבן עזרא

מלת בתים משונה מדקדוק כי יש דגש אחר קמץ גדול ואין זה משפט הלשון רק אם היה הקמץ חטף כמו רנו שמים אולי היה כן בעבור חסרון יוד בית שלא תתערב זאת הגזרה עם גזרת עשרת הבתים אומר שהוא פתח לשון רבים מן האיפה והבת ומלת על הבתים יורנו כי היא מלמעלה הפך המנהג׃

רשי

על הבתים אשר יאכלו אותו בהם· ולא על משקוף ומזוזו׳ שבבית התבן ובית הבקר שאין דרין בתוכו׃ את הבשר· ולא גידי׳ ועצמו׳׃ על מצות ומרורי׳· כל עשב מר נקרא מרור וצוה לאכול מר זכר לוימררו את חייהם׃ אל תאכלו ממנו נא· שאינו צלוי כל צרכו קוריהו נא בלשון ערבי׃ ובשל מבושל· כל זה באזהרת אל תאכלו׃ במים·

מסורה

יאכלהו ד׳ וחס׳ וסי׳ ומצות על מררים יאכלהו· בשלו את הבשר· בחודש השני בארבעה· כי מאספיו יאכלהו׃ מבושל ב׳ קמצין וסי׳ ובשל מבשל במים· ולא יקח בשר מבשל׃ צלי אש ב׳ וסי׳ אל תאכלו ממנו נא· ומצו׳ על מרורים׃ והנתר ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ והנתר ממנו עד בקר· דפרש׳ החדש· ביום אשר נתרו· דמלכים· ותאכל

תורה

עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם׃ וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃ אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם צְלִי אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קִרְבּוֹ׃ וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃ וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה׃ וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה׃ וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ׃

תרגום אונקלוס

על בתיא דייכלון יתיה בהון׃ וייכלון ית בסרא בליליא הדין טוי נור ופטיר על מררין ייכלוניה׃ לא תיכלון מיניה כד חי ואף לא בשלא מבשל במיא אלהן טוי נור רישיה על כרעוהי ועל גויה׃ ולא תשארון מיניה עד צפרא ודישתאר מיניה עד צפרא בנורא תוקדון׃ וכדין תיכלון יתיה חרציכון יהון אסירין מסניכון ברגליכון וחוטריכון בידיכון ותיכלון יתיה בבהילו פסחא הוא קדם יי׃ ואתגלי בארעא דמצרים בליליא הדין ואקטול כל בוכרא בארעא דמצרים מאנשא ועד בעירא ובכל טעוות מצראי אעביד דינין אנא יי׃ ויהי דמא לכון לאת על בתיא דאתון תמן ואחזי ית דמא ואחוס עליכון ולא יהי בכון מותא לחבלא במקטלי בארעא דמצרים׃ ויהי יומא הדין לכון לדוכרנא ותחגון יתיה חגא קדם יי לדרתיכון קיים עלם תחגניה׃

אבן עזרא

על מרורים יאכלוהו· אמר אחד מחכמי ספרד ידוע כי הליחה תגבר בארץ מצרים בעבור מימי היאור ובעבו׳ שלא ירד שם גשם כי האויר הוא לח תמי׳ על כן מנהגם היה לאכול בכל שלחנם מיני מרורים רבים מעשבים וחרדל ואפי׳ לא יהיה למצרי אלא פת לבדה לעולם המרורים יהיו על שלחנו לטבול בו הפת כי הם רפואה לאוירם ואנחנו נסמוך על דעת קדמונינו ז״ל שפירשו לנו כי המרורי׳ זכר לוימררו את חייהם׃ נא· יש אומרי׳ כאשר הוא עתה שהבשר חי ובדרך הזאת לא מצאנו בכל המקרא ואחרים אמרו כי הוא מגזר׳ כי הניא אביה אותה והטעם שבור ואין זה נכון כי אחר כן אמר ועצם לא תשברו בו והנכון בעיני שאין לו חבר במקרא ופירושו הפך מבושל והוא שנקרא חי כמו לא אקח ממך בשר מבושל כי אם חי וכבר אמרתי כי רוב לשון ערבי דומה ללשון עברית והבשר החי יקרא בלשון ערבי נ״א ואותיות אהו״י מתחלפי׳ להם בלשונם כמו בלשוננו׃ ובשל· שם התאר ופירושו שהוא מבושל במים כי גם בלי אש יקרא מבושל כדרכתי׳ ובשלת ואכלת ויבשלו את ה[...] הפסח באש כמשפטו ויתכן להיות ובשל מבושל כמאכל ה[...] המלכים על דרך המשקיות כי ישימו על האש כלי נחשת רחב וימלאו חציו מים וכאשר ירתיחו המים ישימו סיר הבשר עם מי׳ קרים על המים הרותחים וככה יתבשל הבשר וזה המאכל מ[...] מועיל יותר מכל המאכל אשר יהיה קרוב אל האש והנני הכותב מוסיף על דברי זה החכם כ[י] כאשר שמעתי מפיו ובשל שם התואר על משקל כבד זקן וככה זה ובשל כי הבי״ת קמוץ והשין רפה ואינו שם הפועל על דרך כי כבד אכברך הכה תכה כי לעולם לא יבא שם הפועל בהתחברו רק על לשון עבר או עתיד כמו דבר ידבר הקדמתי רק להתחבר שם הפעל עם פועל ופעול לא יבא והנה זה בשל כמו כבד ולנקבה הזרוע בשלה ואל תתמה מה צורך לומ׳ שני הענינים בשל ומבושל כי שני בשולים הם כמו שפירש האחד להכנים כלי שהבשר בתוכו בתוך כלי המים הרותחין ולרבים בשלים מבושלים והנה חכמים מחוכמים וככה יאמר ליחיד חכם מחוכם ברוך ומבורך והפר׳ יש בין בדיקות הלשון בין חכם למחוכם וככה בי בשל ומבושל כאשר פורש׃ ראשו על כרעיו ועל קרבו· כמו עם וכן ויבואו האנשים על הנשים והראש והקרב והכרעים ירחץ במי׳ כמשפט׃ והנותר ממנו· אם יהיה אנוס שלא היה יכול לאכול חלקו ויפת אמר על העצמים ואיננו נכון כי לא דבר הכתוב רק על ההוה· וטעם וככה תאכלו אותו פסח מצרי׳ לבדו והמינ׳ אשר בארגלן עושים ככה היום זכר ליציאת מצרים ואלה תועי רוח כלם ילכו יום חמשה עשר מארצם זכר ליציאת מצרים׃ ומקלכם בידכם· לנהוג החמורים כמו ויך את האתון במקל· וטעם בחפזון שלא יתעכבו וימהרו לאכלו לפני בוא רגע המשחית שיפסח השם על הפתח על כן צוה השם להיותו צלי אש להתבשל מהרה וכן אמרו אבות הקדושים אינו נאכל אלא עד חצות אינו נאכל אלא צלי׃ ועברתי בארץ מצרים· כי כח השם וגבורותיו הם המעברים כאילו השם עובר׃ ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים· כדרך וראש דגון נופל לפניו ארצה וכן כתוב ובאלהיהם עשה ה׳ שפטים וזה יהיה לכם לאות שיחזק לבבכם ולא ירך בשמעכם צעקת המצריים במות בכוריהם בעבור המשחית בעבור הדם אשר אני רואה אפסח עליכם ולא יהיה בכם נגף כי זה הדם יהיה לאות על המשחית׃ והיה היום הזה· יהיה זכר לדורות׃ וחגותם אותו· הוא חג הפסח· ואמר חקת עולם לדורותיכם ולא אמר בכל מושבותיכם כי זו המצוה תלויה בארץ כאשר אפרש׃ שבעת

רשי

מנין לשאר משקים תלמוד לומר ובשל מ[...] מבושל מכל מקו׳׃ כי אם צלי אש· למעלה גזר עליו במצות עשה וכאן הוסיף עליו לא תעשה· אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש׃ ראשו על כרעיו· צולהו כלו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו בני מעיו נותן לתוכו לאחר הדחתן· ולשון על כרעיו ועל קרבו כלשו׳ על צבאות׳ כמו בצבאותם כמות שהן אף זה כמו׳ שהוא כל בשרו משלם׃ והנותר ממנו עד בקר· מה תלמוד לו׳ עד בקר פעם שנייה ליתן בקר על בק׳ שהבקר משעת הנץ החמ׳ ובא הכתוב להקדי׳ שאסור באכילה מעלות השחר זהו לפי משמעו ועוד מדרש אחר למד שאינו נשרף ביו״ט אלא ממחרת וכך ידרשנו והנותר ממנו בבקר ראשו׳ עד בקר שני תעמוד ותשרפנו׃ מתניכם חגורים· מזומנים לדרך׃ בחפזון· לשון בהלה ומהירו׳ כמו ויהי דוד נחפז ללכת אשר ה[...] השליכו ארם בחפזם׃ פסח הוא לה׳· הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדלוג שהקב״ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמי׳· דבר אחר דרך דלוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח וגם פסחא לשון פסיעה׃ ועברתי· כמלך העובר ממקו׳ למקו׳ ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין׃ כל בכור בארץ מצרים· אף בכורות אחרים והם במצרים ומנין אף בכורי מצרים שבמקומות אחרים תלמוד לומר למכה מצרים בבכוריהם׃ מאדם ועד בהמה· מי שהתחיל בעבירה תחילה ממנו מתחלת הפורענות׃ ובכל אלהי מצרים· של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ׃ אעשה שפטים אני ה׳· אני בעצמי ולא על ידי שליח׃ והיה הדם לכם לאות· לכם לאות ולא לאחרים לאות מכאן שלא נתנו הדם אלא מבפנים׃ וראיתי את הדם· הכל גלוי לפניו אלא אמר הקב״ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקי׳ במצותי ופוסח אני עליכם׃ ופסחתי· וחמלתי ודומה לו פסוח והמליט ואני אומר כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה· ופסחתי מדלג היה מבתי ישראל לבתי מצרים שהיו שרוים זה בתוך זה וכן פוסחים על שני הסעיפי׳ וכן כל הפסחי׳ הולכים כקופצים וכן פסוח והמליט מדלגו וממלטו מבין המומתים׃ ולא יהיה בכם נגף· אבל הווה הוא במצרי׳ הרי שהיה מצרי בביתו של ישראל יכול ימלט ת״ל ולא יהיה בכם נגף אבל הווה במצרים שבבתיכם הרי שהיה ישראל בביתו של מצרי שומע אני ילקה כמותו ת״ל ולא יהיה בכם נגף׃ לזכרון· לדורות׃ וחגותם אותו· יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון ת״ל זכור את היום הזה אשר יצאתם למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון ואי זה יום יצאו ת״ל ממחרת הפסח יצאו הוי אומ׳ יום ט״ו בניסן הוא של יום טוב שהרי ליל ט״ו אכלו את הפסח ולבקר יצאו׃ לדורותיכם· שומע אני מיעוט דורות שנים ת״ל חקת עולם תחגהו׃ שבעת

מסורה

והשבע ותתר׃ וככה ב׳ וסי׳ וככה האכלו אתו· יהוה נעור וריק׃ חגרים ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסי׳ מתניכם חגרים· ושש מאות איש חגורים· ומתניו חגרים· מצעים מ״ל׃ בחפזון ג׳ ומלא׳ וסי׳ ואכלתם אתו בחפזון· כי בחפזון יצאת· כי לא בחפזון תצאו׃ וראיתי י״ב חסרים נמסר בדניאל סימן י׳׃ בהכתי ב׳ חד חס׳ וחד מלא וסי׳ בהכתי בארץ מצרים· בהכותי את כל יושבי בה׳ קדמ׳ חס׳׃

שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל־אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד־יוֹם הַשְּׁבִעִי׃ וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב׃ שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל־אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ׃ כָּל־מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת׃ פ

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפָּסַח׃ וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם

ג׳ חס׳ בליש׳ יתר ראשן : ח׳ חס׳ · ל״ב · לג׳ · בג · ט״ · ל מל׳ בתיל · ד׳ חס׳ · ל · 5 · ב׳ פתחי׳ · ו׳ · ג מל׳ בתו׳

שַׁבְעָה יוֹמִין פַּטִּירָא תֵּיכְלוּן בְּרַם בְּיוֹמָא קַדְמָאָה תְּבַטְּלוּן חֲמִירָא מִבָּתֵּיכוֹן אֲרֵי כָּל־דְּיֵיכוֹל חֲמִיעַ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹמָא קַדְמָאָה עַד־יוֹמָא שְׁבִיעָאָה׃ וּבְיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל־עִיבִידָא לָא יִתְעֲבֵיד בְּהוֹן בְּרַם מַה דְּמִתְאֲכִיל לְכָל־נְפַשׁ הוּא בִּלְחוֹדוֹהִי יִתְעֲבֵיד לְכוֹן׃ וְתִטְּרוּן יַת פַּטִּירָא אֲרֵי בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין אַפֵּקִית יַת חֵילֵיכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם וְתִטְּרוּן יַת־יוֹמָא הָדֵין לְדָרֵיכוֹן קְיָם עָלַם׃ בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעָה עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא תֵּיכְלוּן פַּטִּירָא עַד יוֹמָא עַסְרִין וְחַד לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא׃ שַׁבְעָא יוֹמִין חֲמִירָא לָא יִשְׁתְּכַח בְּבָתֵּיכוֹן אֲרֵי כָּל־דְּיֵיכוֹל מַחְמְעָא וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהוּא מִכְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּגִיּוֹרַיָּא וּבְיַצִּיבָא דְאַרְעָא׃ כָּל־מַחְמְעָא לָא תֵיכְלוּן בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן תֵּיכְלוּן פַּטִּירָא׃

וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־סָבֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן נְגִידוּ וְסַבוּ לְכוֹן מִן־בְּנֵי־עָנָא לְזַרְעֲיָתְכוֹן וְכוֹסוּ פִסְחָא׃ וְתִיסְּבוּן אֵסָרַת אֵזוֹבָא וְתִטְבְּלוּן בִּדְמָא

רשי

שבעת ימים · שע׳לא של ימים : שבעת ימים מצות תאכלו · ובמקום אחר הוא אומ׳ ששת ימים תאכל מצו׳ למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה ובלבד שלא יאכל חמץ מנין אף ששה רשות ת״ל שבעת ימים זו מדה בתורה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא מה שביעי רשות אף ששי רשו׳ יכול אף לילה הראשון רשות ת״ל בערב תאכלו מצו׳ הכתוב קבעו חובה : אך ביום הראשון תשביתו שאור · מערב יום טוב וקרוי ראשון שהוא לפני ה השבע׳ ומצינו מוקדם קרוי ראשון הראשון אדם תולד הלפני א אדם נולדת או אינו אלא ראשון של שבעה ת״ל לא תשחט על ח חמץ לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים : הנפש ההיא · כשהיא בנפשה ובדעתה פרט לאנוס : מישראל שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר ת״ל ב במקום אחר מלפני בכל מקו׳ שהוא רשותי : מקרא קדש · מקרא שם דבר קרא אותו קדש לאכילה ושתייה וכסו׳ : לא יעשה בהם · אפי׳ על ידי אחרים : הוא לבדו · הוא ולא מכשיריו שאפשר ל לעשותן מערב יום טוב : לכל נפש · אפי׳ לבהמה יכול אף לגוי׳ ת״ל לך : ושמרתם את המצות · שלא יבאו לידי חמוץ מכאן אמרו תפח תלטוש בצונן ר׳ יאשיה אומר אל תהי קורא את ה המצו׳ אלא את המצוו׳ כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה אלא אם באה לידך עשה אותה מיד : ושמרתם את היום הזה · ממלאכה : לדורותיכם חקת עולם · לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא על החגיגה לכך חזר ושנאו כאן שלא תאמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה לא לדורו׳ נאמרה אלא לאותו הדור : עד יום האחד ועשרים · למה נאמר והלא כבר נאמ׳ שבעת ימים לפי שנאמר ימים לילות מנין ת״ל עד יום האחד וגו׳ : לא ימצא בבתיכם · מנין לגבולין תלמוד לומר בכל גבולך מה תלמו׳ לומ׳ בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך יצא חמצו של נכרי שהוא אצל ישר׳ ולא קבל עליו אחריות : כי כל אוכל מחמצת · לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש על החמץ אלא שלא תאמר חמץ שראוי לאכילה ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ אחרים ענש עליו שאינו מחמץ אחרים לא יענש עליו לכך נאמרו שניהם : בגר ובאזרח הארץ · לפי שהנס נעשה לישראל הוצרך לרבות את הגרים : מחמצת לא תאכלו · אזהר׳ על אכילת שאור : כל מחמצת · להביא את תערובתו : בכל מושבותיכם תאכלו מצות · זה בא ללמד שתהא ראויה ליאכל בכל מושבותיכם · פרט למעשר שני וחלות תודה : משכו · מי שיש לו צאן ימשוך משלו : וקחו · מי שאין לו יקח מן השוק : למשפחותיכם · שה לבית אבות : אזוב · מין ירק שיש לו גבעולין : אגודת אזוב · שלשה קלחין קרויין אגודה : אשר

בראשן / ג׳ חס׳ בליש׳ / וכ״ס מלין / בטע׳ ג׳ בריש / תיבות׳ / הזרין

אבן עזרא

שבעת ימים · טעם מצות תאכלו זכר לאכילתכם בצאתכם ממצרים כי לא צוו שיאכלו מצות רק הנאכלים עם הפסח לפני חצות לילה רק שבעת ימי׳ צוה לאכול מצות להיות זכר לאשר קרה לכם בצאתכם ממצרים כי שם כתוב כי לא חמץ ואילו היה מניחים המצריים שיתמהמהו מעט היו מחמיצין עיסתם והשבעת ימים בצאתם מצות אכלו עד שטבע פרעה ביום השביעי כי הענן היה מוליכם יומם ולילה ולא היו מתעכבים בחנותם עכוב רב וככה כתו׳ על הפסח שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני והנה הזכיר על הפסח שבעת ימים תאכל מצו׳ חיוב על דרך הפשט והטעם למען תזכור את יום צאתך ובעבור זה כתו׳ כל מחמצת לא תאכלו בכל מושבותיכ׳ תאכלו מצות חיוב בארץ ישר׳ ובחוצה לארץ ואחר שקבלה היתה ביד ישראל שיאכלו לשחוט את הפסח בבטות השמש לבד מערב וכתוב לא תשחט על חמץ דם זבחי על כן דרשו רז״ל אך חלק ודע כי כלוי מעשה איננו מעשה והנה פי׳ ויכל אלהים ביום השביעי כאשר נכנס היום השביעי כבר כלתה מלאכתו וככה ביום ה הראשון תשביתו שאור מבתיכם בהכנס היום הראשון כבר כ נשבת כל השאור מהבתים והנה תחלת יום ראשון סוף יום י״ד בערב ככתו׳ מיום הראשון עד יום השביעי והנה פי׳ זה כי שבעת ימים שלמים הם מיום י״ד לחדש בערב שהוא סוף יום י״ד עד יום הכ״א לחדש בערב ועוד אדבר על זה : וביו׳ הראשון · הוא יום יציאת מצרים והיום השביעי הוא יום טביעת פרעה כאשר אפרש : כל מלאכה · בכל המועדים חוץ מיום שבת ויום הכפורי׳ אין כתו׳ בהם כל מלאכה רק בפסח לבדו אמר והתנה להוציא אוכל נפש ובכל מקו׳ בין בפסח בין בעצרת בין יום הזכרון וחג הסוכות היה אוחז דרך קצרה לומ׳ כל מלאכ׳ לא תעשו רק במקו׳ אחד בפסח כתו׳ לא תעשה כל מלאכה על דרך שהזכיר תחלה : ושמרתם · הנה צוה להיות המצו׳ שמורי׳ מימות הקציר וכתוב והוצאתי את צבאותיכם ועדיין לא יצאו כי בתחלת החדש היתה זו ה הנבואה והטעם שתאמרו כן לדורותיכם : בראשון · אחז דרך קצרה בעבור שהזכיר בתחלה ראשון הוא לכם והנה טעם בחדש הראשון וכמוהו בעשירי באחד לחדש : שאור · שהוא מחמיץ והוא הידוע ואחר כן אמר כל אוכל מחמצת כל דבר שיחמץ ודע כי מיום הראשון עד יום השביעי איננו דבק בקרוב שהוא ונכרתה רק עם כל אוכל מחמצת כמו למלוך שלמה על ישראל · אמר יפת כי יש אות מושכת עצמה ואחרת עמה אחורנית כמו אדם פטדה וברקת שהטעם אדם ופטדה וברקת וככה מיום הראשון עד יום השביעי וכבר הזכיר כי כל אוכל חמץ מישראל חייב כרת ובכאן הוסיף בגר שהוא גר צדק : כל · הזכיר העונש תחלה ואחר כך האזהרה ואין בכל מושבותיכם תאכלו מצות רשות כמו ששת ימים תעשה מלאכה רק חיוב למען תזכור : ויקרא משה לכל זקני ישראל · והם יאמרו לקהל : וקחו לכם צאן · בעשור לחדש כאשר צוהו השם · אמ׳ המדקדק כי ושחטו הפסח מהבנין הדגוש ולא דבר נכון כי ושחטו אותו כל קהל עדת ישר׳ הוא מהבנין הקל והשי״ן קמוץ כמשפט בעבור הנח הנעלם רק ושחטו הפסח לבדו בווי מהבנין הקל ולא תמצא מזאת הגזרה בכל המקרא מהבנין הדגוש והיה ראוי השי״ן להיות חרק תחתיה כמו משכו רק בעבור אות הגרון שהוא אחריו כפתח השי״ן כמשפטם לעשות כך כמו בחרו לכם ורבי׳ כמה על כן יהיה השי״ן בפתח גדול בלשון בווי ושניהם מבנין אחד : ולקחתם · עתה פי׳ איך יקחו מהדם ויתנו על המשקוף · ומלת אגדה כמו חבורה כמו ויהיו לאגדה אחת ור׳ מריכוס אמר כי האל״ף נוסף והוא מגזרת גדוד ואחרי׳ אמרו כי האל״ף שורש כמו וחשב אפודתו : והגאון פי׳ האזוב בלשון ערבי זעת״ר ובלשון לעז אוריגנו והוא עשב ככבר בתוך מטעמים וזה לא יתכן כי הכתו׳ אומ׳ על האזוב אשר יצא בקיר ולא ידעתי מהו רק מדרך הסברא איננו עשב תקיף כי הוא הפך הארז שהזכיר בפסוק · ויש אומ׳ כי הפסח היו שוחטין אותו בסף השער ויטבלו האזוב בו ויגיעו אל המזוזות כמו וימד סף השער אמות הספים ואחרים אמרו כי הוא כלי ועליו היו שוחטים כמו משכב וספות ועוד אפרש עד בקר : ולא

בערב ד׳ וסי׳ בראשן בארבעה עשר יום · ב׳ כו · בתשעה לחדש בערב מערב · ויחנו בני ישר׳ בגלגל : מצת ד׳ חס׳ וסי׳ בראשן בארבעה עשר יום · שבעת ימים תאכל מצת · דקדש לי כל בכור · וכי תקריב קרבן מנחה · קדמ׳ דפסוק׳ · ולחם מצות וחלות · תנינ׳ דפסוק : עדת ישר׳ י״א וסי׳ מצוין בויקרא : ושחטו ב׳ פתחין וסי׳ ויקרא משה לכל זקני ישר׳ · והתקדשו והכינו · והוא חד מן א״ב מן ב״ב פתחין וסי׳ מצוין בכמ׳ רבתא : ולקחתם ו׳ נמסר פרש׳ ויגש : אזוב ג׳ מלאים בתורה וסי׳ ולקחתם אגדת · ולקח הכהן עץ ארז · ולקח אזוב וטבל במים :

אשר בסף והגעתם אל המשקוף
ואל שתי המזוזת מן הדם אשר
בסף ואתם לא תצאו איש מפתח
ביתו עד בקר: ועבר יהוה לנגף
את מצרים וראה את הדם על
המשקוף ועל שתי המזוזת ופסח
יהוה על הפתח ולא יתן המשחית
לבא אל בתיכם לנגף: ושמרתם
את הדבר הזה לחק לך ולבניך
עד עולם: והיה כי
תבאו אל הארץ אשר יתן יהוה לכם
כאשר דבר ושמרתם את העבדה
הזאת: והיה כי יאמרו אליכם
בניכם מה העבדה הזאת לכם:
ואמרתם זבח פסח הוא ליהוה אשר
פסח על בתי בני ישראל במצרים
בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל
ויקד העם וישתחוו: וילכו ויעשו
בני ישראל כאשר צוה יהוה את
משה ואהרן כן עשו: ס
ויהי בחצי הלילה ויהוה
הכה כל בכור בארץ מצרים מבכר
פרעה הישב על כסאו עד בכור
השבי אשר בבית הבור וכל בכור
בהמה: ויקם פרעה לילה הוא וכל
עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה גדלה
במצרים כי אין בית אשר אין שם
מת: ויקרא למשה ולאהרן לילה
ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם
אתם גם בני ישראל ולכו עבדו את
יהוה כדברכם: גם צאנכם
גם בקרכם קחו כאשר דברתם
ולכו וברכתם גם אתי:

די במנא ותדון לשקפא ולתרתין
סיפיא מן דמא די במנא ואתון
לא תפקון אנש מתרע ביתיה עד
צפרא: ויתגלי יי למממחי ית
מצראי ויחזי ית דמא על שקפא
ועל תרין סיפיא ויחוס יי על
תרעא ולא ישבוק מחבלא למיעל
לבתיכון למימחי: ותטרון
ית פתגמא הדין לקים לך ולבנך
עד עלמא:
ויהי ארי תיעלון לארעא דיהב
יי לכון כמא די מליל ותטרון ית
פולחנא הדין: ויהי ארי יימרון
לכון בניכון מא פולחנא הדין
לכון: ותימרון דיבח חיס הוא
קדם יי דחס על בתי בני ישראל
במצרים כד מחא ית מצראי וית
בתנא שיזיב וכרע עמא וסגידו:
ואזלו ועבדו בני ישראל כמא
דפקיד יי ית משה ואהרן כן עבדו:
והוה בפלגות
ליליא ויי קטל כל בוכרא בארעא
דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד
למתב על כורסיה מלכותיה עד
בוכרא דשביא די בבית אסירי
וכל בוכרא דבעירא: וקם
פרעה ליליא הוא וכל עבדוהי
וכל מצראי והות צוחתא רבתא
במצרים ארי לית ביתא די לית
תמן מיתא: וקרא למשה
ולאהרן ליליא ואמר קומו פוקו
מגו עמי אף אתון אף בני ישראל
ואיזילו פלחו קדם יי כמא
דהויתון אמרין: אף
ענכון אף תוריכון דברו כמא די
מלילתון ואיזילו וצלו אף עלי:

אבן עזרא

ולא יתן המשחית. לא יניח כמו כי על כן לא נתתיך לנגוע אליה והנה המשחית ברשותו ואם יניחנו כאילו נתן לו רשות: ושמרתם. רבים חשבו כי נתינת הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות חיוב לדורו׳ בעבור כי הדבר הזה סמוך אל לקיחת האזוב וטבילתו ועוד כי כתוב אחר כן אשר פסח על בתי בני ישראל ובדרך הסברא נכון היה לולי קבלת האמת הנגמר׳. והנה הנכון שמלת הדבר הזה שב אל ושחטו הפסח. וטעם שאלת הבנים בראותם כל ה המשפחה חבורה אחת אוכלים שה תמים ראשו על כרעיו ועל קרבו וטעם לא תשברו בו ובן נכר ותושב וערל ושכו׳ לא יאכל בו ואין זה המנהג במועדים אחרים: והיה. עתה פירש כי מצות הפסח תלויה בארץ ואל יקשה עליך פסח הר סיני כי מצוה עליונה היתה ולא עשו פסח אחר במדבר כי בהר סיני היו עם הישוב וימצאו מצות בהיותם בארץ אשר לא עבר בה איש אין להם רק המן לבדו: והיה. מה העבודה הזאת. השני שהזכרתי: ואמרתם זבח פסח. מצאנו פסיח והמליץ הטעם כמו חמלה ובעבור ש שהשם חמל על בכורי ישראל בעבור דם השה נקרא השה פסח כמו ושחטו הפסח והגאון אמ׳ שהוא מגזרת פסח כי הפסח עומד על רגליו התמימ׳ והמשחית כן עשה שהשחית בכורי בית המצרים ופסח על בית שכנו העברי ולא השחיתו וכמוהו עד מתי אתם פוסחים: וילכו ויעשו בני ישראל. שלקחו שה בעשור לחדש כאשר צוה השם למשה ולאהרן זאת חקת הפסח כן עשו: ויהי בחצי הלילה השבית. אמר יפת כי השבוים הטוחנים בריחים ביום בבית הסהר יכניסם בבור בלילה וישימו הריחים על פי הבור וזהו אשר אחר הרחים והנה הוא כמו בבית הסוהר: ויקם. הוא בעצמו כמו ועבד הלוי הוא בעצמו: כי אין בית. על הרוב ידבר הכתו׳: ויקרא. מדרך הסבר׳ כי משה ואהרן לא היו בליל טו׳ בארץ רעמסס עם ישר׳ רק במצרי׳ שהיתה מקו׳ המלוכה שהיה שם פרעה והנה יצאו הם מפתח ביתם בתוך העם בחצי הלילה ונתן להם רשות פרעה שילכו ישר׳ לעבודת השם והנה הלך משה עם עבדי פרעה ל לרעמסס להוציא ישראל וידוע היום כי יש בין מצרים הישנה שיש שם אוצרו יוסף ידועים עד היום ובין רעמסס משה פרסאו׳ והנה החלו לצאת בבקר והיא עת עלות עמוד השחר שיחל להראות אור השמש בעבים והנה יש בין תחלת זה הרגע עד עת זרוח השמש שעה ישרה ושליש שעה והנה יש לנו בקר והחשך גדול כמו ותשכב מרגלותיו עד הבקר ושם כתו׳ בטרם יכיר איש את רעהו והנה היו מישר׳ שיצאו בתחלת עמוד השחר ועודנו לילה בדרך התורה עד זרוח השמש ואלה היו קרובי׳ אל מצרים והאחרי׳ שהם רחוקים יצאו בו ביום כי קהל רב היה ויותר יש מתחלת רעמסס עד סופה משמונה פרסאות על כן כתוב הוציאך יי׳ אלהיך ממצרי׳ לילה וכתו׳ אחר היום אתם יוצאים ועוד ובני ישראל יוצאים ביד רמה וכתוב שם ומצרי׳ מקברים וביום יקברו וכבר פירשתי: גם אתם כדברכם. שתלכו דרך שלשת ימים גם כאשר דברתם וגם מקננו ילך עמנו: וטעם וברכתם גם אותי שיברכו אותו ויתפללו בעדו. וטעם גם שנתן להם זבחי׳ כאשר אמר לו משה: ותחזק

רשי

אשר בסף. בכלי כמו ספו׳ כסף: מן הדם אשר בסף. למה חזר ושנאו שלא תאמר טבילה אחת לשלש המתנות לכך נאמר עוד אשר בסף שתהא כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף על כל הגעה טבילה: ואתם לא תצאו וגו׳. מגיד שמאחר שניתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלים הוא שנ׳ בו תרמוש כל חיתו יער: ופסח. וחמל ויש לומר ודלג: ולא יתן המשחית. ולא יתן לו יכולת לבא כמו לא נתנו אלהים להרע עמדי. כאשר דבר. והיכן דבר והבאתי אתכם אל הארץ וגו׳: ויקד העם. על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם: וילכו ויעשו בני ישר׳. וכי כבר עשו והלא מ מראש חדש נאמ׳ להם אלא מכיון שקבלו ע עליהם מעלה עליהם כאילו עשו: וילכו ויעשו. אף ההליכה מנה הכתו׳ ליתן שכר להליכ׳ ושכר לעשייה: כאשר צוה יי׳ את משה ואת אהרן. להגיד שבחן של ישראל שלא הפילו דבר מכל מצו׳ משה ואהרן. ומהו כן עשו אף משה ו ואהרן כן עשו: ויי׳. כל מקום שנאמר וי׳ הוא ובית דינו שהוי״ו לשון תוספת הוא כמו פ פלוני ופלו׳: הכה כל בכור. אף של אומה אחרת והוא במצרי׳: מבכור פרעה. אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורו׳ ועליו הוא אומ׳ בעבור הראותך את כחי בים סוף: עד בכור השבי. שהיו שמחי׳ לאידם של ישר׳ ועוד שלא יאמרו יראתינו הביאה הפורענות ובכור הבהמה בכלל היה שהרי מכה מן החשוב שבכלן עד הפחו׳ ובכו׳ השפחה חשוב מבכור השבי: ויקם פרע׳. ממטתו: לילה. ולא כדרך המלכים בשלש שעות ביום: הוא תחלה ואח״כ עבדיו מלמד שהיה הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידן: כי אין בית אשר אין שם מת. יש שם בכור מת אין שם בכור ב גדול שבבית קרוי בכור שנ׳ גם אני בכור אתנהו. דבר אחר מצריות מזנות תחת בעליהן ויולדים מרווקי׳ פנויים והיו להם בכורות הרב׳ פעמים הם חמשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו: ויקרא למשה ולאהרן לילה. מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר צועק היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי: גם אתם. הגברים: גם בני ישראל. הטף: ולכו עבדו כדברכם. הכל כמו שאמרתם ולא כשאמרתי אני בטל לא אשלח בטל מי ומי ההולכים בטל צאנכם ובקרכם יצג גם צאנכם גם בקרכם קחו ומהו כאשר דברתם גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות: קחו כאשר דברתם. וברכתם גם אותי. התפללו עלי שלא אמות שאני בכור: כלנו

המשקוף ג׳ וסי׳ ונתנו על שתי המזוזות. ולקחתם אגדת אזוב. ועבר יי׳ לנגוף את: אל המשקוף חד מן ו׳ זוגין מן נ׳ ג׳ חד אל וחד על וחד ועל נמסר במסרא רבתא: ולא יתן ג׳ וסי׳ ולא יתן המשחית. ולא יתן עליה לבונה. ולא יתן עליו לבונה: לבא ט׳ חסרים נמסר פרשת ויחי: והיה ה׳ בטעם גריש ר״פ בתורה וסי׳ ושמרתם את העבודה. כי יביאך יי׳ אלהיך. כי ישאלך בנך. אם לא חפצת. אבנים גדולות: בחצי הלילה ג׳ וסי׳ ויי׳ הכה כל בכור. וישכב שמשון. ויחרד האיש וילפת. וסימ׳ כלשון ארמי שמשון קטל גברא. אנ״ך: מבכר ב׳ חס׳ וסי׳ ויהי בחצי הלילה ויי׳ הכה. ויהי כי הקשה: בבית הבור חד מן ח׳ זוגין חד בית וחד בבית נמסר בירמיה סימן ל״ז גבי פרשת ויצא ירמיהו מירושלם: וכל עבדיו ז׳ נמסר בשמואל סימן כ״ב. כי אין בית אשר אין י״ו פסו׳ איר כהון אין אין מצעו׳ פס׳ נמסר בישעיה סימן מ׳ גבי פסוק ולבנון אין די בער: גם צאנכם גם י״ב פסוקי׳ אית בהון גם גם גם. נמסר בשפטים סימן ח׳ גבי זבח וצלמנע. וגם נמסר במסרא רבתא:

כלנו מתים. אמרו לא כגזרת משה הוא שהרי אמ' ומת כל בכור וכאן אף הפשוטי' מתים חמשה או עשרה בבית אחד: טרם יחמץ. המצרים לא הניחום לשהות כדי חימוץ: משארותם. שירי מצה ומרור: על שכמם. אע"פ שבהמות הרבה הוליכו עמהם מחבבים היו את המצוה: כדבר משה. שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת רעהו: ושמלו'. אף הן היו חשובו' להם מן הכסף ומן הזהב והמאוחר בפסוק חשוב: וישאילום. אף מה שלא היו שואלים הם היו נותנים להם. אתה אומר אחד טול שנים ולך: וינצלו. ורוקינו: מרעמסס סכתה. מאה ועשרים מיל היו ובאו שם לפי שעה שנ' ואשא אתכם על כנפי נשרים: הגברים. מבן עשרים ומעלה: ערב רב. תערובת אומות של גרים: עוגות מצות. חררה של מצה בצק שלא החמיץ קרוי מצה: וגם צדה לא עשו להם. לדרך. מגיד שבחן של ישר' שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה אלא האמינו והלכו הוא שמפורש בקבלה זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה מה שכר מפורש אחריו קדש ישראל ליי' וגו': אשר ישבו במצרים. אחר שאר הישיבות שישבו גרי' בארץ לא להם: שלשים שנה וארבע מאות שנה. בין הכל משנולד יצחק עד עכשו היו ארבע מאות משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה זרעך ושלשי' שנה היו משנגזרה גזרת בין הבתרים עד שנולד יצחק ואי אפשר לומר בארץ מצרים לבדה שהרי קהת מן הבאי' עם יעקב היה צא וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמונים של משה לא תמצאם כל כך ועל כרחך הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים והרבה משנות עמרם נבלעים בשנות קהת והרבה משמונים של משה נבלעים בשנות עמרם הרי שלא תמצא ארבע מאות לביאת מצרי' והוזקקת לומר על כרחך שאף שאר הישיבות נקראו גרות ואפי' בחברון שנאמר אשר גר שם אברהם ויצחק ואומר את ארץ מגוריהם אשר גרו בה לפיכך אתה צריך לומר כי גר יהיה זרעך משהיה לו זרע וכשתמנה ת' שנה משנולד יצחק תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן רי"ו וזה אחד מן הדברי' ששנו לתלמי המלך: ויהי מקץ שלשי' שנה. ויהי בעצם היום הזה. מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין בט"ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו בט"ו בניסן נולד יצחק בט"ו בניסן נגזרה גזרת בין הבתרים: ליל שמרים. שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרי': הוא הלילה הזה ליי'. הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך:

שמורים

ותחזק. לשון נקבה כי מדינת מצרים כוללת הכל. וטעם כלנו מתים פירושו במלת פן יפגענו: משארותם. כליען כמו טנא ומשארתך כי חמוריהם היו טעונים בגדים ששאלו ממצרים: ובני ישראל. כל אחד שאל כפי מעלתו כי הנה במעשה המשכן הנשיאים לבדם הביאו האבני' היקרות והבושם והשמן: וינצלו. לא מצאנו גזרת הצלה מהבנין הקל רק מהנוסף או מהדגוש ושניהם פעלים יוצאים כי אין הפרש בטעם בין וינצלו ובין ויצל אלהים רק בבנין הנוסף תכיר הפעול ולא כן בדגוש: ויסעו. היה הסמך ראוי להדגש בהתבלע הנו"ן כמו ויגפו ויתנו אולי בא כן להקל על הלשון: מרעמסס. בפתח תחת הרי"ש ומלא תחת הע"ן והוא שם מחוז ולא עיר: סכותה. אל סכות: הגברים ואין צורך להזכיר הנשי' כי הם כמו הם או יותר: לבד מטף. שהוא פחות מב' שנים: וגם ערב רב. מאנשי מצרים שהתערבו עמהם והם האספסוף שהתאספו עליהם: ויאפו. הנה הבצק שהוציאו ממצרים לא היה בו שאור ולא אפוהו עד שחנו בסוכות: ומושב בני ישר'. חשבונות רבים יש במקרא לא ידענו למי הם סמוכים והנה אזכיר מקצתם ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום ואבשלום לא היה בן ארבעים שנה גם לא נשלמה מלכות בית דוד ומפרשי' אמרו כי זה חשבון מיום שבת הארון בקרית יערים וכתו' ויהי בשלשי' שנה יש אומרי' בן שלשי' שנה נתנבא ויש אומרי' ליובל ויש אומרי' למציאת ספר תורה שמצא חלקיהו הכהן ואני לא ידעתי כי הם סברות בלא יסוד ומשנת וכתו' ובעוד ששים וחמש שנה וזו הנבואה היתה בימי אחז ומלכותו היתה שש עשרה שנה ובשנת שש' לחזקיה בנו גלתה שומרון על כן הוצרכו המפרשי' לומר כי תחלת ששים וחמש שנה מיום שנבא עמוס וישראל גלה יגלה מעל אדמתו ואחרי' אמ' משנת הרעש וכאשר חשבנו שנות שבת ישר' במצרים בימי יוסף ואחיו הנה לא יגיעו מספר ימי הכתוב כי אין ספק כי קהת מיורדי מצרים היה וכתוב כי הוליד עמרם בנו בסוף ימיו גם עמרם הוליד משה בסוף ימיו והנה מספר חייהם מאתים ושבעים שנה ומשה היה בן שמונים שנה בצאת ישר' ממצרי' והנה הכל ג' מאות וחמשים שנה הנה חסרו לנו שמוני' והזקני' הוסיפו אשר ישבו במצרים ובשאר ארצו' כי ועבדום וענו אותם ת' שנה אינו דבק עם וענו רק עם גר יהיה זרעך וכמוהו רבי' ובפרשה הזאת מיום הראשון עד יום השביעי ואחר שמצאנו כתוב שהשם אמר לאברהם בין הבתרי' כי גר יהיה זרעך ת' שנה ידענו כי חשבון מושב בני ישרא' תלוי בקץ אברהם והוצרך בעל סדר עולם לומ' כי אחר שבא אברהם לארץ כנען שב לחרן והוצרכו המפרשים לומ' כי נבואת אני יי' אשר הוצאתיך מאור כשדים איננה דבקה עם הפרשה הנזכרת אבל אחר זה נאמרה ואין צורך לכל זה רק חשבון ד' מאות שנה הוא מיום שנולד יצחק ואלה השלשי' שנה הנוספים מספרם מיום שיצא אברהם מארץ מולדתו מאור כשדי' ובא עם אביו אל חרן כאשר כתו' ויבאו עד חרן וישבו שם ואברהם ישב עם אביו בחרן חמש שנים ובא אל ארץ כנען והוא בן חמש ושבעים שנה ולא שב אל חרן והנה כאשר נולד יצחק תמו שלשים שנה שיצא אברהם מארצו כי הוא העקר כי לו נתנה ארץ הכנעני ויהיה פסוק אני יי' אשר הוצאתיך מאור כשדים דבק עם כל הפרשה למעלה ולמטה והנה פי' ומושב בני ישר' אשר ישבו במצרים שהיו גרים שם גם אבותיהם היו גרים ככתוב כמעט וגרים בה ואברהם אמר גר ותושב אנכי עמכם שלשים שנה וארבע מאו' שנה מיום שיצא אברהם אביהם מארץ מולדתו. וטעם ויהי מקץ שלשים שנה להודיע כי בעבור צעקתם אל השם לא יצאו עד שהגיע הקץ שגזר עליהם: ליל שמורי' הוא ליי'. על דרך הפשט בעבור שהזכיר ליל שמורים הוא ליי' ובסוף שמורים לכל בני ישראל לדורותם נראה כי הטעם בעבור שהשם שמרם ולא נתן המשחית לבוא אל בתיהם לנגוף בזה שיהיה זה הלילה שמורים לכל בני ישראל לדורותם והטעם אכילת הפסח על משפטו ומצות ומרורים בלילה הזה ויש מפרשים אותו מטעם שומרי החומות שלא ישנו רק יודו ויספרו גבורות השם בצאתם ממצרים וככה רמזו חכמינו ז"ל הגיע זמן קריאת שמע של שחרית:

ויאמר

על העם ח' נמסר בבלכים א' סימן יד גבי ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא והשתנית: למהר ג' וסי' לשלחם מן הארץ. למהר שלל חש בז. ובצבאים על ההרים למהר. אנ"ך: לשלחם ג' נמסר פרשת וירא: צררת ב' בתרי לישנ' חד חס' וחד מל' וסי' משארותם צררת. עד יום מותן. בתר' מלא: ויי' ז בטעם גריש ר"פ נמסר פרשת

וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל־הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים׃ וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־בְּצֵקוֹ טֶרֶם יֶחְמָץ מִשְׁאֲרֹתָם צְרֻרֹת בְּשִׂמְלֹתָם עַל־שִׁכְמָם׃ וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת׃ וַיהוָה נָתַן אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם וַיְנַצְּלוּ אֶת־מִצְרָיִם׃ פ

וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס סֻכֹּתָה כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף׃ וְגַם־עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד׃ וַיֹּאפוּ אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי־גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם־צֵדָה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם׃ וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה׃ וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל־צִבְאוֹת יְהוָה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַיהוָה לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הוּא־הַלַּיְלָה הַזֶּה לַיהוָה

ותקיפו מצראי על עמא לאוחאה לשלחתהון מן ארעא ארי אמרו כולנא מיתין: ונטל עמא ית לישיהון עד לא חמע מותר אצותהון צריר בלבשיהון על כתפיהון: ובני ישראל עבדו כפתגמא דמשה ושאילו ממצרים מנין דכסף ומנין דדהב ולבושין: ויי' יהב ית עמא לרחמין בעיני מצראי ואשאלינון ורוקינו ית מצראי: ונטלו בני ישראל מרעמסס לסכות כשית מאה אלפין גברא ריגלאה בר מטפלא: ואף נוכראין סגיאין סליקו עמהון ועאן ותורי בעירא סגי לחדא: ואפו ית לישא די אפיקו ממצרים גריצן פטירן ארי לא חמע ארי אתרכו ממצרים ולא יכילו לאתעכבא ואף זוודין לא עבדו להון: ומותב בני ישראל די יתיבו במצרים ארבע מאה ותלתין שנין: והוה מסוף ארבע מאה ותלתין שנין והוה בכרן יומא הדין נפקו כל חיליא דיי' מארעא דמצרים: ליל נטיר הוא קדם יי' לאפקותהון מארעא דמצרים הוא ליליא הדין קדם יי' נ

צדה כל אור' חס' וכל קריי' מ"ל בה"ב חס'

מרא: סכתה ב' וסי' ויעקב נסע סכתה. ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה: ערב ב' קמצין וסי' וגם ערב רב עלה אתם. ויבדילו כל ערב מישר'. וכל שתי וערב דכו': צדה כל אורי' חס' וכל קרי' מ"ל בב"ב וסי' ויקחו את צדה העם בידם. לקחה צדה לעם: צבאות ג' ומלאים וסי' יצאו כל צבאות יי'. אשר עשה לשני שרי צבאות. נחלת צבי צבאות גוים: שמרים ג' פסוקי' דאית בהון שוים שתי תיבן ואות ראשונה ש' וסימ' ליל שמרים הוא ליי' וגו' שמרים. עד שקמתי דברה שקמתי אם בישראל. ובהו שארה והבן וגו' ואת אזן שארה. דה':

ויאמר. בעבור שהזכיר ליל שמורים שהוא ליל חמשה עשר שבו יאכל הפסח השלים לפרש חוקת פסח דורות. והנה לא הזכיר דבר המשקוף והמזוזה ולא הזכיר על מצות ומרורים כי כבר הזכירו בפסח מצרי והנה הטעם תאכלו הפסח לדורות כפסח מצרים והוסיף מצות אחרות רק מצות המשקוף והמזוזות איננה מענין אכילת הפסח הלא תראה בתחלת הפרשה כל בן נכר לא יאכל בו ובן נכר איננו מזרע ישראל או אם היה מישראל והוא עובד ע״ז נכר ואמר לא יאכל בו והטעם כמו ממנו כי נכון הוא בלשון הקדש גם בלשון ערבי לומר כך וכמוהו הנותר בבשר ובלחם: וכל. ומלתה אותו. לרצונו שישוב לדת ישראל אם הוא בן מצוה ומשפט מקנת כסף או יליד בית שוה רק דבר הכתוב בהווה יותר: תושב. מישר׳ או שכיר לא יאכל בפסח אם לא יקום על השה כמשפט כל העדה: בבית אחד יאכל. בפסח מצרים והעד לא תוציא מן הבשר חוצה וחכמינו ז״ל אמרו בחבורה אחת והוא הנכון: כל עדת ישראל. כל בני מצוה חייבי׳ לעשו׳ הפסח וכאשר חפשתי בתורה מצאתי שלשה ועשרים כריתות האמורי׳ בתורה כולם הם במצות לא תעשה אבל במצו׳ עשה לא מצאתי רק הפסח לבדו והמילה אולי היה כן בעבו׳ כי יציאת הפסח להזכירה חיוב ואין זכירה יותר מאכילת הפסח בזמנו ובהתחלת עשרת הדברי׳ אמ׳ אשר הוצאתיך מארץ מצרי׳: וכי יגור אתך. טעם אתך בארץ מצרי׳. וטעם ועשה פסח והוא רוצה לעשות הפסח ימול בתחלה. וטעם וכל ערל לא יאכל בו על ישראל שלא נמולו כמו הילודי׳ במדבר בדרך: תורה. זה הגר הוא גר צדק לא גר שער: ויעשו. טעם ויעשו לכל בני ישר׳ וכבר הזכיר זה למעלה אולי זה על הפסח שעשו במדבר סיני שמלו הגרים ואל תתמה בעבור שהוא כתו׳ במקו׳ הזה כי בפרשת דרת המן כתיב שיקח צנצנת ויתן שם מן ויניחה לפני העדות ועוד לא צוה השם לעשות ארון העדות וכמוהו הוצאתי את כל צבאותיכם: ויהי בעצם. לפי דעתי זה הפסוק דבק עם הפסו׳ הבא אחריו שדבר השם למשה לקדש הבכורים ובחצי הלילה היתה מכת בכורים ובצאת ישר׳ ביום צוה השם מיד לקדש בכורי ישראל ובכורי בהמתם: וידבר. אחז דרך קצרה כי משה כנגד כל ישראל ויפת אמר כי המצוה על משה לקדשם בפה הפך ו ונשאו הכהן כי הכהן קדוש הוא ולא יטמאנו רק בדבור שיאמ׳ בפה שהוא טמא:

פטר. פתיחת כמו ופטורי ציצים והטעם הבן שפתח תחלה הרחם ומלת רחם זרה כי משפט לשון הקדש שיפתח האות שהוא לפני אות הגרון: ויאמר משה. ביום ט״ו יום אמר זכור כנגד והיה היום הזה לכם לזכרון. וטעם מבית עבדים שהיו מעבידים אותם כאילו היו עבדיהם ובמקום אחר אמר מכור הברזל כי המצרי׳ חזקו עליהם והשם הוציאם בחוזק יד מהחזקים: היום. הזכיר בתחלה ולא יאכל חמץ וככה תעשו לדורות כמו שעשיתם ביום שיצאתם וכאשר היה זה בזמן שהאביב נמצא ככה תעשו בכל שנה בעת המצא האביב בארץ ישראל וזה האביב שעורה ופי׳ אביב כמו בכור כי הוא מגזרת אב שהוא כמו ראשון לאשר יוליד או חכם לתלמיד שלמד וכתוב כי השעורה אביב והעד שאמ׳ בחג שבועות בכורי קציר חטים: והיה. לא הזכיר כל השבעה כי כבר הזכיר זה במקום אחר:

שמורים לכל בני ישראל לדורותם. משומר ובא מן ההבטחה כענין שנאמר ולא יתן המשחית וגו׳: זאת חקת הפסח. בארבעה עשר בניסן נאמרה להם פרשה זו: כל בן נכר. שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ואחד הגוי ואחד ישראל משומד במשמע: ומלתה אותו אז יאכל בו. מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח דברי רבי יהושע רבי אליעזר אומ׳ אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח א״כ מה ת״ל אז יאכל בו העבד: תושב. זה גר תושב: ושכיר. זה הגוי ומה ת״ל והלא ערלים הם ונאמ׳ כל ערל לא יאכל בו אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר: בבית אחד יאכל. בחבורה אחת שלא יעשו המנוין עליו שתי חבורות ויחלקוהו אתה אומר בחבורה אחת או אינו אלא בבית אחד כמשמעו וללמד שאם התחילו והיו אוכלים בחצר וירדו גשמי׳ שלא יכנסו לבית ת״ל על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מכאן שהאוכל אוכל בשני מקומות: לא תוציא מן הבית. מן החבורה: ועצם לא תשברו בו. הראוי לאכילה כגון שיש עליו כזית בשר יש בו משום שבירת עצם אין עליו כזית בשר אין בו משום שבירת עצם: כל עדת ישראל יעשו אותו. למה נאמ׳ לפי שהוא אומ׳ בפסח מצרי׳ שה לבית אבות שנמנו עליו למשפחות יכול אף פסח דורות כן ת״ל כל עדת ישר׳ יעשו אותו: ועשה פסח. יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת״ל והיה כאזרח הארץ מה אזרח בארבעה עשר אף גר בארבעה עשר: וכל ערל לא יאכל בו. להביא את שמתו אחיו מחמת מילה שאינו משומד לערלו׳ ואינו למד מכן ככר לא יאכל בו: תורה אחת וגו׳. להשוו׳ גר לאזרח אף למאר מצות שבתורה: פטר רחם. שפתח את הרחם תחלה כמו פוטר מים ראשית מדון וכן יפטירו בשפה יפתחו שפתים: לי הוא. לעצמי קניתים על ידי שהכיתי בכורי מצרי׳: זכור את היום הזה. למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום: בחדש האביב. וכי לא היינו יודעין באי זה חדש אלא כך אמ׳ להם ראו חסד שגמלכם שמוציא אתכם בחדש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא צנה ולא גשמים וכן הוא אומר מוציא אסירין בכושרות חדש שהוא כשר לצאת: אל ארץ הכנעני וגו׳. אע״פ שלא מנה אלא חמשה עממים כל שבעה גוים במשמע שכולן בכלל כנעני הם ואחת ממשפחות כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא כנעני:

וכל ח״פ בספר וסי׳ וכל עבד איש. וכל פטר חמור. וכל העם ראים. וכל חכם לב בכם. וכל אשה חכמת לב. וכל הנשים אשר נשא. וכל איש אשר נמצא. וכל התרומה למשכן: בבית ו׳ רפין וס׳ בכל כם א׳ ס׳ ג גבי שתים נשים זונות. חוצה ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ לא תוציא מן והבית מן והבשר חוצה. כי מגרעות נתן לבית

נטיר לכל בני ישראל לדריהון: ואמר יי למשה ולאהרן דא גזירת פסחא כל בר ישראל דאשתמד לא ייכול ביה: וכל עבד גבר זביני כספא ותגזר יתיה בכן יכול ביה: תותבא ואגירא לא יכול ביה: בחבורה חדא יתאכל לא תפקון מן ביתא מן בסרא לברא וגרמא לא תתברון ביה: כל כנישתא דישראל יעבדון יתיה: וארי יתגייר עמך גיורא ויעבד פסחא קדם יי יתגזר ליה כל דכורא ובכן יקרב למעבדיה ויהי כיציבא דארעא וכל ערלא לא יכול ביה: אוריתא חדא תהי ליציבא ולגיורא דאתגייר ביניכון: ועבדו כל בני ישראל כמא דפקיד יי ית משה וית אהרן כן עבדו: והוה בכרן יומא הדין אפיק יי ית בני ישראל מארעא דמצרים על חיליהון: ומליל יי עם משה למימר: אקדיש קדמי כל בוכרא פתח כל ולדא בבני ישראל באנשא ובבעירא דילי הוא: ואמר משה לעמא הוו דכירין ית יומא הדין דנפקתון ממצרים מבית עבדותא ארי בתקוף יד אפיק יי יתכון מכא ולא יתאכל חמיע: יומא הדין אתון נפקין בירחא דאביבא: ויהי ארי יעלנך יי לארעא כנענאי וחתאי ואמוראי וחואי ויבוסאי

שמרים לכל בני ישראל לדרתם: פ ויאמר יהוה אל משה ואהרן זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו: וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אתו אז יאכל בו: תושב ושכיר לא יאכל בו: בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו: כל עדת ישראל יעשו אתו: וכי יגור אתך גר ועשה פסח ליהוה המול לו כל זכר ואז יקרב לעשתו והיה כאזרח הארץ וכל ערל לא יאכל בו: תורה אחת יהיה לאזרח ולגר הגר בתוככם: ויעשו כל בני ישראל כאשר צוה יהוה את משה ואת אהרן כן עשו: ס ויהי בעצם היום הזה הוציא יהוה את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם: פ יג וידבר יהוה אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא: ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יהוה אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם יצאים בחדש האביב: והיה כי יביאך יהוה אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר

חוצה. הן אראלם צעקו חצה. דין חסר. ויאמר המלך ויעשו ארון. ד״ה: עדת ישר׳ י״א נמסר בפר׳ ויקרא: אתך י״ח בתו׳ נמסר במסרא רבתא: ואז ד׳ קמץ וכו׳ ואז יקרב לעשתו. ואז ירצו את עונם. ואז תשכיל. ואז חיל מלך בבל צרים: לעשתו ה׳ חס׳ נמסר פרשת מקץ: את משה ואת אהרן דכעניינ׳ מטע׳ קדמא׳ אל משה ואל אהרן. תניינ׳ את משה ואהרן. תליתאה אל משה ואהרן. רביעאה את משה ואת אהרן: יצאתם ב׳ וסי׳ אשר יצאתם ממצרים. דפרש׳ בא. לא כארץ מצרים. וב׳ ויצאתם וכו׳ ויצאתם והתפשתם. ויצאתם ופשתם: כי בחזק יד חד מן׳ זוגין תנינ׳ בשניא וסי׳ נמסר ביהושע סימן ז׳: ולא יאכל ב׳ וסי׳ חמץ. את בשרו:

נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה׃ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַיהוָה׃ מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ׃ וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם׃ וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְהוָה מִמִּצְרָיִם׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה׃ פ

וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ לָךְ׃ וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר־רֶחֶם לַיהוָה וְכָל־פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיהוָה׃ וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה׃ וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג יְהוָה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד־בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָה כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה׃

דקיים לאבהתך למתן לך ארעא עבדא חלב ודבש ותפלח ית פולחנא הדין בירחא הדין׃ שבעא יומין תיכול פטירא וביומא שביעאה חגא קדם יי׃ פטירא יתאכיל ית שבעת יומין ולא יתחזי לך חמיע ולא יתחזי לך חמיר בכל תחומך׃ ותחוי לברך ביומא ההוא למימר בדיל דא עבד יי לי במפקי ממצרים׃ ויהי לך לאת על ידך ולדכרנא בין עינך בדיל דתהי אוריתא דיי בפומך ארי ביד תקיפא אפקך יי ממצרים׃ ותיטר ית קיימא הדין בזימניה מזמן לזמן׃ ויהי ארי יעלינך יי לארע כנענאי כמא די קיים לך ולאהבתך ויתנינה לך׃ ותעבר כל פתח ולדא קדם יי וכל פתח ולד בעירא דיהון לך דיכרין תקדיש קדם יי׃ וכל פתח בוכרא דחמרא תפרוק באימרא ואם לא תפרוק ותנקפיה וכל בוכרא דאנשא בבנך תפרוק׃ ויהי ארי ישאלנך ברך מחר למימר מא דא ותימר ליה בתקוף ידא אפקנא יי ממצרים מבית עבדותא׃ והוה כד אקשי פרעה לשלחותנא וקטל יי כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דאנשא ועד בוכרא דבעירא על כן אנא דבח קדם יי כל פתח ולד דכריא וכל בוכרא דבני אפרוק׃

יאכל ב״ג נמסר במסרא רבתא׃ מצת ד׳ חס׳ נמסר לעיל בהאי סידרא׃ מצות יאכל ג׳ וסי׳ מצות יאכל את שבעת· ובחמשה עשר יום לחדש· בראשון בארבעה· דיחזקאל׃ שבעת הימים ח׳ נמסר בישעיה סימן ל׳ גבי פסוק והיה אור הלבנה וגם במסרא רבתא׃ יראה י״ג וסי׳ בוהר יי׳ יראה· מצות יאכל את· ב׳ בו· שלש פעמים בשנה· דואלה המשפטים· וחברו דכי תשא· וחברו דמשנה תורה· ב׳ בו· ולא יראה לך שאור· מגן אם יראה ורמח· יי׳ עליה יראה· כי הנה החשך יכסה ארץ· ילכו מחיל אל חיל· יראה אל עבדיך פעליך׃ ולא יראה חד מן קכ״ג פסוקי׳ דאית בהון ולא ולא וסי׳ במס׳ רבתא׃ י״ד פסו׳ דאית בהון לך לך וסי׳ במס׳ רבת׳· מימים ימימה ה׳ וסי׳ ושמרת את החקה הזאת· מימים ימימה· דבת יפתח· ויאמרו הנה חג ליי׳ בשלה· ועל האיש ההוא מעירו· ומעיל קטן תעשה לו אמו׃ חמר ד׳ חס׳ בתורה נמסר פרשת ויחי׃

רשי

נשבע לאבותיך· באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת יי׳ את אברם וגו׳ וביצחק הוא אומר גור בארץ הזאת וביעקב הוא אומר הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו׳׃ זבת חלב ודבש· חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים׃ את העבד׳ הזאת· של פסח והלא כבר נאמר למעלה והיה כי תבאו אל הארץ וגו׳ ולמה חזר ושנאה ב בשביל דבר שנתחדש בה בפרשה ראשונה נאמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם בבן רשע הכתו׳ מדבר שהוציא עצמו מן ה הכלל וכאן והגדת לבנך בבן שאינו יודע לשאול והכתו׳ מלמדך שתפתח לו אתה ב בדברי אגד׳ המושכין את הלב׃ בעבור זה· בעבור שאקיי׳ מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו׃ עשה יי׳ לי· רמז תשובה לבן רשע לומר עשה יי׳ לי ולא לך שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל׃ והיה לך לאות· יציאת מצרי׳ תהיה לך לאות על ידך ולטוטפות בין עיניך שתכתו׳ פרשיו׳ הללו ותקשרם בראש ובזרוע׃ על ידך· שמאל לפיכך ידכה מלא בפרשה שנייה לדרוש בה שהיא כהה׃ מימים ימימה· משנה לשנה׃ נשבע לך· והיכן נשבע לך והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו׳׃ ונתנה לך· תהא בעיניך כאילו נתנה לך בו ביום ואל תהי בעיניך כירושת אבות׃ והעברת· אין והעברת אלא לשון הפרש׳ וכן הוא אומר והעברתם את נחלתו לבתו׃ שגר בהמה. נפל ששגרתו אמו ושלחתו בלא עתו ולמדך הכתוב שהוא קדוש בבכורה לפטור את הבא אחריו ואף שאינו נפל קרוי שגר כמו שגר אלפיך אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל שהרי כבר כתב כל פטר רחם ואת״ אף בכור בהמה טמאה במשמע בא ופרש במקום אחר בבקרך ובצאנך. לשון אחר״ ם לפרש והעברת כל פטר רחם בבכור אדם הכתוב מדבר׃ פטר חמור· ולא פטר שאר בהמה טמאה וגזרת הכתוב היא לפי שנמשלו בכורי מצרי׳ לחמורים ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים טעונים מכספם ומזהבם של מצרים׃ תפדה בשה· נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין ביד כהן׃ וערפתו· עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסד ממונו׃ וכל בכור אדם תפדה׃ חמש סלעים פדיונו וקבוע במקום אחר׃ כי ישאלך בנך מחר· יש מחר שהוא עכשו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון כי יאמרו בניכם מחר לבנינו דבני גד ודבני ראובן׃ מה זאת· זה תינוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת ובמקום אחר הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים וגו׳ הרי זאת שאלת בן חכם דברה תורה כנגד ה׳ בנים רשע ושאינו מבין לשאול והשואל דרך סתומה והשואל דרך חכמה׃

ולטוטפת

אבן עזרא

שבעת· זאת היא העבודה׃ מצות· הנה השבת הזהיר על גרך אשר בשעריך כי על זה התנאי יגור בשעריך שלא יעשה מלאכה לפניך בשבת וככה ביום הכפורי׳ כי כן כתוב וככה בפסח שלא יאכל חמץ במקום שהוא רשותך וזהו טעם בכל גבולך׃ בעבור זה· אמר רבי מריגוס כי פי׳ בעבור זה היה ראוי להיותו הפוך זה בעבור שעשה יי׳ לי והביא רבים כמוהו לדעתו ולפי דעתי אין אחד מהם נכון כי איך נ נהפוך דברי אלהים חיים וטעם הפסוק הפך מחשבתו כי אין אנו אוכלי׳ מצו׳ בעבור זה רק פי׳ בעבו׳ זה בעבור זאת העבודה שהיא אכילת המצה ולא יאכל חמץ שהוא תחלת המצות שצוה לנו השם עשה לנו השם אותות עד שהוציאנו ממצרים והטעם לא הוציאנו ממצרים רק לעבדו ככתו׳ בהוציאך את העם ממצרי׳ תעבדון את האלהים על ההר הזה וכתו׳ אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרי׳ להיות לכם לאלהי׳׃ והיה לך· יש חולקין על אבותינו הקדושי׳ שאמ׳ כי לאות ולזכרון על דרך כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך גם וקשרתם לאות על ידיך כמו קשרם על לוח לבך תמיד גם וכתבתם על מזוזות ביתך כמו כתבם על לוח לבך ומהו שיהיה לאות ולזכרון שיהיה שגור בפיך כי ביד חזקה הוציאך יי׳ ממצרי׳ ואין זה דרך נכונה כי בתחלת הספר כתוב משלי שלמה והנה כל מה ש שהזכיר הוא דרך משל ואין כתוב בתורה שהוא דרך משל חלילה רק הוא כמשמעו על כן לא נוציאנו מידי פשוטו כי ב בהיותו כמשמעו איננו מכחיש מקול הדעת כמו ומלתם את ערלת לבבכם שנצטרך לתקנו לפי הדעת· ואר״ משה הכהן כי יד ברוב המקרא היד השמאלית אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ידה ליתד תשלחנה ודברי הקבלה חזקים ואין צריכין ח חזוק׃ מימים ימימה· כמו ימי׳ תהיה גאולתו והטעם משנה לשנה ותחלת השנ׳ על פי קריאת בר׃ והיה· הזכיר הכנעני לבדו כי הוא אב לכולם· וטעם נשבע לך כמו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל׃ והעברת· תעביר לשם שלא יתערב עם אחר והנה אלה שתי מצות צוו ביום טו׳׃ שגר· על משקל ארץ שלא ישתנה בסמיכ׳ רק נמצאו מלות זרות ואלה הם שגר אלפיך ובחדר משכבך הבל הבלים מספר חמתך וסגור דלתך ולא מצאתי יותר׃ וכל פטר חמור שהוא טמא תפדה בשה׃ וערפתו· יש אומרי׳ תכתב על ערפו קדש והאומ׳ כזה אומר אני שהוא חמור קשה עורף כי הנה כתוב הוא יערוף מזבחותם וערפו שם את העגלה בנחל שהפירוש לכרות העורף כאשר פירשו מעתיקי הדת כי כל בכור שלא יקרב לגבי המזבח או לא יפדה חייב מיתה כי כל בכור מצרים אדם ובהמה מתו כי השם לא מלטם מן הגזירה שגזר על בכורי מצרים רק שיהיו מוכנים וקדושים לעבודתו ולא היו לישר׳ בהמות טמאות כי אם החמורי׳ לבדם על כן לא יפדה בכור מין אחר׃ והיה· אמר ר׳ יהודה הלוי ז״ל כי מחר חסר אלף׳ והטעם מה שהוא אחר היום׃ ויהי· החל לומר בחוזק יד הוציאנו ושב לפרש מה היתה היד החזקה והיא מכת הבכורים כי על יד זה יצאו ממצרים ולא על יד מכות הראשונות וככה אמר המשורר למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו ומשה תפש דרך קצרה כי ידוע היה באמרו ויהרוג יי׳ כל בכור והציל בכורינו ובכורי בהמתינו ועם זה ידבק על כן אני זובח ולא עם הריגת בכורים׃ כל פטר רחם הזכרים· מהמין הראוי לזבח לפני השם׃

והיה. הזכיר על אלה שתי המצות והיה לאות על ידכה ומה שהעתיקו חכמינו ז"ל לכתוב הפרשיות הוא האמת ולטוטפות כמו זכרון ויש אומרים כי הט"ת כפול ופי' כמו דבור מגזרת והטף אל דרום והוא רחוק בעיני: חסלת בא אל פרעה

ולטוטפת. תפילין ועל שם שהם ארבעה בתים קרויים טוטפת טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים. ומנחם חברו עם הטף אל דרום אל תטיפו לשון דבור כמו ולזכרון שהרואה אותם קשורים בין העינים יזכור הנס וידבר בו: חסלת בא אל פרעה

לטוטפת ולטוטפת ג' וסי' והיה לאות על ידכה. וקשרתם אתם. בתר'. וקשרתם לאות לטטפת כתיב. ושאר לטוטפת כתיב. ועיין פלוגתא דרד"ת: אמר אלהים ו' וסי' והנחש היה ערום. ומפרי העץ אשר. כי כל העשר אשר הציל. ויה' בשלח פרעה. ולרשע אמר אלהים. וישם את פסל הסמל. וזה נמסר גם בבראשי':

אויל מורד בשושהו הישלח. בשלותו כבדו חץ ישלח: ראה שובב ושים אל לבך כל. דבר פרעה בפרשת בשלח:

ויהי בשלח. ו"ו ולא נחם כפ"א רפה בלשון ישמעאל וידוע כי ממצרים עד ירושלם דרך ארץ פלשתים איננו מרחק רב והוא כמו מהלך עשרה ימים בדרך הישרה ולולי זה איך היו באים השבטים בחמוריהם עד מצרים אם היה הדרך רחוק מאד מה היה מספיק שיאכלו הם וחמוריהם ובעלותם מביאי' שבר לבתיהם: כי קרוב הוא. אמ' משה אע"פ שהוא קרוב וכמוהו לפי דעתי כי עם קשה ערף הוא רפאה נפשי כי חטאתי לך כי רכב ברזל לו ולפי דעתי אין צורך כי טעמו למה לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתי' בעבור שהוא קרוב והנה נחם דרך רחוקה שלא יראו מלחמ' ויאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה וידענו כי השם יודע העתידות בלי ספק וידע שינחמו אם יוליכם דרך ארץ פלשתים ואמ' פן ינחם העם כי דברה תורה כלשון בני אדם שיבינו השומעי': ויסב. מבעלי הכפל שבב גם יבא על משקל אחר ויסך בדלתי' ים ויגל את האבן ואל תשמע אל דברי האומרים שמרשו נסב. ומלת המדבר מוסך עצמו ואחר עמו והוא דרך המדבר מדבר ים סוף וכמוהו הארון הברית הארון ארון הברית ועץ הדעת דעת טוב ורע הספר המקנ' היין החמה וכמוהו רבי': וסוף. הוא שם מקום וי"א שהוא מגזרת סוף דבר כי הוא סוף העולם והוא ים אוקינוס כאשר כבר זכרתי וזאת טעות גדולה כי הוא ים מזרחי כנגד מצרים ויש ספרדי גדול ממנו: וחמושים. י"א מלא' הון שיש להם כל צרכיהם והנה כתוב וגם צדה לא עשו להם ומה טעם להזכיר זה עתה רק פירושו חגורי חומש למלחמ' כמו חלוצי' תעברו ספירושו חגורי חלצי' והעד הכלתו ואתם תעברו חמושי' ובמקו' אחר קראם חלוצי' כי מה טעם להוליך צדה לפני אחיהם וטעם להזכיר הכתוב וחמושים במקום הזה כי למעלה כתוב בראותם מלחמה כי ביד רמה יצאו בכלי מלחמה ולא כמו עבדים בורחים: ויקח. הזכיר למעלה עלו בני ישר' החיים ברוב ההוא גם העלו עמם הנכבד שהיה בהם שעל ידו ירדו מצרימה והוא השביעם לפני מותו שיאמרו כן לבניהם ובניהם לבניהם והנה משה נתעסק לקיים השבועה שלא תבא אשמה על ישראל כי ראינו שנשיאי ישראל נשבעו לגבעונים והם לא נשבעו להם אלא על תנאי שהם רחוקים כמו שאמרו ואחר שמצאו קרובים היה נכון שלא ישמרו שבועתם ולא יעברו הם וכל ישראל על מצות לא תחיה כל נשמה רק בעבור כבוד השם עשו שלא יחללוהו ואחר שנים רבות העניש השם בני ישראל בעבור שהכית שאול להמית את הגבעוני' שהיו בנוב עיר הכהנים. והזכיר עצמות כי כל הבשר והעור ירום תולעים ויבאש ולא ישארו בשנים מועטות רק העצמות: ויסעו. באיתם. הוא מדבר שור כאשר אפרש: ויי' הולך לפניהם יומם. ידענו כי השם שוכן עד וקדוש שמו ויושב קדם סלה והכתוב ידבר כלשון בני אדם בעבור כי כח השם הולך עם ישראל כדרך מוליך לימין משה זרוע תפארתו. וטעם בעמוד ענן שלא היה כדמות העבים רק כדמות עמוד כטוי מן השמי' על הארץ ונקרא העמוד כן בעבור שמעמיד הבית עליו. וטעם ללכת יומם ולילה בעבור כי המחנה היה גדול ולא יכלו ללכת רק מסע מעט על כן היו הולכים מקצת יום גם מקצת לילה ואלה השנים עמודים היו לפניהם עד שבאו אל הים כאשר אפרש: לא ימיש. פעל יוצא כי השם הנזכר למעלה לא המיש העמודי' לפני העם. ומלת יומם לא תמצא בכל המקרא רק על עת היות השמש על הארץ כי יום ימצא בתורה ובנביאי' ובכתובים והוא לילה כי כתו' ביום הכותי כל בכור וזה היה לילה וכתו' היום הזה יום בבורים הוא והוא היה לילה כי שם כתוב והכיתו עד אור הבקר וכתוב יום צעקתי בלילה נגדך: וידבר

ויהי לאת על ידך ולתפילין בין עינך ארי בתקוף יד אפקנא יי ממצרים:

והוה כד שלח פרעה ית עמא ולא דברינון יי אורח ארעא פלשתאי ארי קריבא היא ארי אמר יי דילמא יזועון עמא במחזיהון קרבא ויתובון למצרים: ואסחר יי ית עמא אורח מדברא לימא דסוף ומזרזין סליקו בני ישראל מארעא דמצרים: ואסיק משה ית גרמי יוסף עמיה ארי אומאה אומי ית בני ישראל למימר מדכר דכיר יי יתכון ותסקון ית גרמי מכא עמכון: ונטלו מסכות ושרו באתם דבסטר מדברא: ויי מדבר קדמיהון בימָמא בעמודא דעננא לדברותהון באורחא ובליליא בעמודא דאשתא לאנהרא להון למיזל בימָמא ובליליא: לא יעדי עמודא דעננא בימָמא ועמודא דאשתא בליליא קדם עמא:

ל' כתו' כן | ג'

והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים:

קה יבנה סימן:

ס ס ס

ס ס ס

ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם מלחמה ושבו מצרימה: ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים: ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעליתם את עצמתי מזה אתכם: ויסעו מסכות ויחנו באתם בקצה המדבר: ויהוה הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה: לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם: פ

ל' | ל' | ל' | נ' י' ג' ב' חס' וא' תל' אנ"ך: | ד' חס' בליש' | ל' | ה' חס' | ז' חס' בליש' | ל' ומל' אחר בקצה | ל' וא' להכותם | ל' | נ' י' ז'

ויהי בשלח פרעה. ולא נחם. נהגם כמו לך נחה את העם בהתהלכך תנחה אותך: כי קרוב הוא. ונוח לשוב באותו הדרך למצרים. ומדרשי אגדה יש הרבה: בראותם מלחמה. כגון מלחמת וירד העמלקי והכנעני וגו' אם הלכו דרך ישר היו חוזרים מה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה אם הוליכם בפשוטה על אחת כמה וכמה: פן ינחם. יחשבו מחשבה על שיצאו ויתנו לב לשוב: ויסב. הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה: ים סוף. כמו לים סוף וסוף הוא לשון אגם שגדלי' בו קנים וכן ותשם בסוף קנה וסוף קמלו: וחמושים. אין חמושים אלא מזויינים וכן הוא אומ' ואתם תעברו חמושים וכן תרגמו אנקלוס מזרזין כמו וירק את חניכיו וזריז. דבר אחר חמושים מחומשי' אחד מחמשה יצאו וארבעה חלקים מתו בשלשת ימי אפלה: השבע השביע. השביעם שישביעו לבניהם. ולמה לא השביע בניו שישאוהו לארץ כנען מיד כמו שהשביע יעקב אמר יוסף אני שליט הייתי במצרים והיה ספק בידי לעשות אבל בני לא יניחום מצרים לעשות לכך השביעם לכשיגאלו ויצאו משם שישאוהו: והעליתם את עצמותי מזה אתכם. לאחיו השביע כן למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהם שנאמר אתכם: ויסעו מסכו'. ביום השני שהרי בראשון באו מרעמסס לסוכות: לנחותם הדרך. נקוד פתח שהוא כמו להנחותם להראותכם הדרך אשר תלכו בה שהוא כמו להראותכם אף כאן להנחותם על ידי שליח ומי הוא השליח עמוד הענן והקב"ה בכבודו מוליכו לפניהם ומכל מקום את עמוד הענן הכין להנחותם על ידו שהרי על ידי עמוד הענן הם הולכי' ואור הענן אינו לאורה אלא להורותם הדרך: לא ימיש. הקב"ה את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה מגיד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן עשר שלא ישקע זה עולה זה: ויטובו

ידמה ל' כתי' כן ותאת יד חז' ל' אלין כתי' כה בכוף תיבות'

ויהוה ב' בטע' כא' הליך עליהם

ינחם ד' וסי' פן ינחם העם. כי ינחם יי' מנאקתם. וגם נצח ישר' לא ישקר. נשבע יי' ולא ינחם. וחד וינחם. ועתה השיבו דרכנם: בראתם ג' ב' חס' וחד מל' וסי' בראתם מלחמה. בראתם כי יי' אלהנו עמו. וכל איש ישראל בראותם. בתרא מל'. אנ"ך: וחמשים ד' בליש' וחס' וסי' וחמשים עלו בני ישראל. ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם. ויעברו בני גד ובני ראובן. וירד הוא ופורה נערו אל קצה החמשים: ולילה ו' נמסר בתלים סימן י"ט: ימיש ז' וסי' לא ימיש עמוד. ומשרתו יהושע. במקומו לא ימיש. ולא ימיש מעשות פרי. לא ימיש מרחובה תוך ומרמה. לא ימיש טרף. איך ימיש לי לשובב שדינו:

ישובו. לאחוריהם לצד מצרים היו מקרבין כל יום השלישי כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישראל וגו': ויחנו לפני פי החירות. הוא פיתום ועכשו נקראת פי החירות על שם שנעשו שם בני חורין והם שני סלעים גבוהים זקופים והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים: לפני בעל צפון. הוא נשאר מכל אלהי מצרים כדי להטעות שיאמרו קשה יראתן ועליו פ' פירש איוב משגיא לגוים ויאבדם: ואמר פרע'. כשישמע מהם שבו לאחוריהם: לבני ישראל. על בני ישראל וכן יי' ילחם לכם עליכם אמרי לי אחי הוא אמרי עלי: נבוכים הם. כלואים ומשוקעים ובלע"ז ... כמו נבכי ים עמק הבכא מבכי נהרות. נבוכים הם כלואים הם במדבר שאינן יודעים לצאת ממנו ולהיכן ילכו: ואכבדה בפרעה. כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו מתגדל ומתכבד וכן הוא אומ' ונשפטתי אתו וגו' ואחר כך והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו' ואומר שמה שבר רשפי קשת ואח' כך נודע ביהודה אלהי' ואומר נודע יי' משפט עשה: בפרעה ובכל חילו. הוא התחיל בעבירה וממנו התחיל התחיל הפורענות: ויעשו כן. להגיד שבחן ששמעו לקול משה ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפנו אנו צריכים לברוח אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם: ויגד למלך מצרים. איקטורי' שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין למצרים באו והגידו לפרעה ביום הרביעי ובחמישי ובששי רדפו אחריהם ליל שביעי ירדו לים בשחרית אמרו שירה והוא יום ז' שלפסח לכך אנו קורין השיר' ביום הז': ויהפך. נהפך ממה שהיה שהרי אמר להם קומו צאו מתוך עמי ונהפך לבבו ולבב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש ועכשו נהפכו לרדוף אחריהם בשביל ממונם שהשאילום: מעבדנו. מעבוד אותנו: ויאסור את רכבו. הוא בעצמו: ואת עמו לקח עמו. משכם בדברים לקינו וכטלו ממונכו ונלחמים בואו עמי ואני לא אתנהג כשאר מלכים דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים לפניכם שנאמר ופרעה הקריב הקריב עצמו ומהר לפני חיילותיו דרך מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר אני אטול עמכם בחלק שנאמר אחלק שלל: בחור. נבחרים בחור לשון יחיד כל רכב ורכב שבמנין זה היה בחור: וכל רכב מצרים. ועמהם כל שאר הרכב ומהיכן היו הבהמות הללו אם תאמר משל מצרים הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים ואם משל ישראל והלא נאמר וגם מקננו ילך עמנו משל מי היו מהירא את דבר יי' מכאן היה רבי שמעון אומר כשר שבגוים הרוג טוב שבנחשים רצץ מוחו: ושלישים על כלו. שרי צבאות כתרגומו: ויחזק יי' את לב פרעה. שהיה הולך אם לרדוף אם לאו וחזק את לבו לרדוף: ביד רמה. בגבורה גבוהה ומפורסמת: ופרעה הקריב. היה לו לכתוב ופרעה קרב מהו הקריב הקריב עצמו ונתאמץ לקדם לפניהם כמו שהתנה עמהם: נוסע אחריהם. בלב אחד כאיש אחד. דבר אחר והנה מצרים נוסע אחריהם ראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים תנחומא: ויצעקו. תפשו אומנות אבותם באברהם הוא אומר אל המקום אשר עמד שם ביצחק לשוח בשדה ביעקב ויפגע במקום: המבלי אין קברים. וכי מחמת חסרון קברים שאין קברים במצרים ליקבר שם לקחתנו משם: שיפור עליכה דילון פוש"ש: אשר

וידבר. מדרך האמת אין ראוי למשכיל לחשוב על מעשה השם למה עשה כן כי כל מעשיו בחכמה וחכמת האדם כאין נגדו והזכרתי זה בעבור שקראה בזו הפרש' שצוה השם שישובו אחורנית דרך ערמה כדי שיצא פרעה וירדוף אחריהם ויטבע בים ומחשבות השם עמוקות: פי החירות. הוא הנקרא פני החירות ונקרא כן בעבור שהפה בפנים והוא שם מקום: לפני בעל צפון. אמרו כי חרטומי מצרים עשו נדבר המזלות צורות נחשת וזהו בעל צפון שלא יוכל עבד לברוח ממצרים לעבור הצורה ובעבור זה כתוב כי ברח העם ולפי דעתי בעבור שאמר משה לפרעה דרך שלשת ימים נלך במדבר נראה לפרעה מדבריו כי ידע משה הדרך אשר ילכו בה אל המקום אשר יזבחו שם וכאשר שמע פרע' שישרא' החלו ללכת דרך המדבר ואחר שהרחיקו שבו אחורנית ללכת דרך אחרת אז חשב פרעה כי כל מה שדבר משה בערמה היה כי אין דעתו לזבוח כי אם לברוח כי הבורח ישתבש עליו הדרך ולא ידע אי זה דרך ילך: נכחו. באה זו המלה בחירק כמו אחרי נפלו ורבים ככה: ואמר פרעה לבני ישראל. בעבור בני ישראל כמו אמרי לי: נבוכים. בשורק תחת חולם כמו לא תעבורי מזה כי הוא מבנין נפעל כמו נכונים והנה נבוכו כמו נכונו והעיר שושן נבוכה כמו והממלכה נכונה והטעם כאדם שלא ימצא עצה ולא ידע מה יעשה וה"ן נבכי ים שורש ופירושו מעמקי ים ואין לו טעם במקום הזה: סגר עליהם המדבר. שנסגרו עליהם דרכי מדבר ולא ידעו אנה ילכו ואנה יבאו כמו הבורחים: וחזקתי. כאילו שבח המכות שהוכו בעבור ישראל: ואכבדה בפרעה. אז יראה כבודי בעולם לטבוע פרעה וחילו: וידעו מצרים. הנשארים גם הנטבעים לפני מותם כי אני יי': ויעשו כן. אז הכתוב דרך קצרה לומר ששבו אחורנית: ויגד. כי אין הולכים כי אם לברוח: ויאסור. בנווי כמו ויבן שלמה את הבית: ויקח שש מאות רכב בחור. מובחרים במרכבותיו מכל רכב שהיו לו: ושלישים. דע כי המלך דומה כמו אחד בחשבון על כן יקרא משנה אותו שהוא אחריו במעלה השנית מגזרת שנים ואשר הוא במעלה השלישית יקרא שליש: ביד רמה. לא יבאו כדמות בורחים והיה עמהם כל כלי המלחמה: וירדפו. מנהג הלשון לומר ככה כמו וכל העם רואים וירא העם וינועו והטעם כאשר ראו כן נעו ועמדו מרחוק וככה כתו' וירדוף אחרי בני ישראל והנה טעם וירדפו כאשר רדפו אחריהם השיגום שהיו חונים על הים. והזכיר כל סוס פרעה שלא באו מפוזרים רק כולם יחד: ופרשיו. רכבי הסוסים: וחילו. רגליים: ופרעה הקריב. מתאהו כי הקריב בבל המקרא פועל יוצא: ויאמרו. מנהגו בלשון הקדש מלות שהם מענין אחד שניהם נחברים והאחד ישפיך והנה זאת המבלי אין קברי' כמו הרק אך במשה:

דבר אל בני ב' בטעם זרקא בתורה וסי' ויחנו לפני פי החירות. כי יעשו מכל חטאת האדם: דבר אל בני ישר' ו' חס' לאמר וסי' וישובו ויחנו. מה תצעק אלי. ויקחו לי תרומה. איש או אשה. וקח באתם מטה. ויקחו אליך פרה: וישובו ה' רפין נמסר בירמיה סימן ג': נכחו ב' וסי' נכחו תחנו. כי נכחו יצאו: אמירה לבני

יד וידבר יהוה אל־משה לאמר: דבר אל־בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירת בין מגדל ובין הים לפני בעל צפן נכחו תחנו על־הים: ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר: וחזקתי את־לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל־חילו וידעו מצרים כי־אני יהוה ויעשו־כן: ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל־העם ויאמרו מה־זאת עשינו כי־שלחנו את־ישראל מעבדנו: ויאסר את־רכבו ואת־עמו לקח עמו: ויקח שש־מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשם על־כלו: ויחזק יהוה את־לב פרעה מלך מצרים וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל יצאים ביד רמה: וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם חנים על־הים כל־סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו על־פי החירת לפני בעל צפן: ופרעה הקריב וישאו בני־ישראל את־עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני־ישראל אל־יהוה: ויאמרו אל־משה המבלי אין־קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה־זאת עשית לנו

ומליל יי עם־משה למימר: מליל עם־בני ישראל ויתובון וישרון קדם פום חירתא בין מגדול ובין ימא לקדם בעיל צפון לקבליה תשרון על־ימא: ויימר פרעה על־בני ישראל מערבלין אינון בארעא אחד עליהון מדברא: ואתקף ית־לבא דפרעה וירדוף בתריהון ואתיקר בפרעה ובכל־משריתיה וידעון מצראי ארי־אנא יי ועבדו־כן: ואיתחוה למלכא דמצרים ארי אזל עמא ואתהפיך לבא דפרעה ועבדוהי לעמא ואמרו מה־דא עבדנא ארי־שלחנא ית־ישראל מלמיפלחנא: וטכים ית־רתיכוהי וית־עמיה דבר עמיה: ודבר שית־מאה רתיכין בחירין וכל רתיכי מצראי וגברין ממנן על־כולהון: ואתקיף יי ית־לבא דפרעה מלכא דמצרים ורדף בתר בני ישראל ובני ישראל נפקין בריש גלי: ורדפו מצראי בתריהון ואדביקו יתהון כד שרן על ימא כל־סוסות רתיכי פרעה ופרשוהי ומשריתיה על־פום חירת לקדם בעיל צפון: ופרעה קריב וזקפו בני־ישראל ית־עיניהון והא־מצראי נטלין בתריהון ודחילו לחדא וזעיקו בני־ישראל קדם יי: ואמרו למשה המדלית קברין במצרים דברתנא לממת במדברא מה־דא עבדת לנא

ישראל ה' נמסר פרשת שמות: ויגד כ"ד וסי' מצוין בישעיה סימן ז' פסוק ב': ויאסר ג' דגשים נמסר פרש' מקץ: ואת עמו ז' וסי' ויאסר את רכבו. ויחלט יהושע. אז עלה יהודם. ראה נתתי בידך את מלך העי'. ואת מלך מעכה ואת עמו. דד"ה. ויראו את הערכות ויברכו. ויאמר ללוים המבינים: ושלשם ל' חס' דחס': ויצעקו ז' וסי' מצויין בשפטים סימן ד' גבי סיסרא: ויאמרו ג' בטעם זרקא וסי' בפרשת ויצא: המבלי ד' וסי' אין קברי'. ומלאך יי' דבר אל אליה התשבי. ויאמרו אליו איש עלה לקראתנו. יען אשר שלחת מלאכים לדרוש בבעל זבוב:

להוציאנו · בקמץ גדול תחת קמץ קטן כמו והאמר אין רואני: הלא זה הדבר · איננו מפורש רק ידענו כי כן היה כי איך יאמרו לו בפניו דבר שלא היה והדבר הזה הוא בכלל ולא שמעו אל משה: התיצבו וראו את ישועת ה' · כי אתם לא תעשו מלחמה רק תראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום יש לתמוה איך יירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם התשובה כי המצרים היו אדוני' לישראל וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו והיו ישראל נרפי' ואינם מלומדים למלחמה הלא תראה כי עמלק בא בעם מועט ולולי תפלת משה היה חולש את ישראל והשם לבדו שהוא עושה גדולות ולו נתכנו עלילות שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים כי אין בהם כח להלחם בכנענים עד שקם דור אחר דור המדבר שלא ראו גלות והיתה להם נפש גבוהה כאשר הזכרתי בדברי משה בפרשת ואלה שמות: ה' ילחם לכם · בעבורכם וככה כל מלחמ' שאחריה לנ"ד היא לעזר על כן פירש רבי' משה הכהן כי דוים לוחמים לי מרום בשבילי · וטעם מרום מלחמת מרום כמשפט כל היושבים: ואתם תחרישון · הפך ויצעקו בני ישראל: מה תצעק · יש אומ' כי משה היה צועק אל השם וזה איננו נכון כי כבר דבר לו ו ואכבדה בפרעה רק כאמר על משה שהוא כנגד כל ישראל בעבור שצעקו בני ישראל אל ה': ויסעו · מעט מעט עד שיגיעו לשפת הים: ואתה · אמר השם למשה הרם את מטך ובקע את הים טרם שיסעו כי לא אמר לו שיכה הים רק שיטה ידו על הים במט' כדרך ויט משה את מטהו על השמים וידענו כי המטה לא בקע הים רק מרגע נטות משה ידו על הים יוליך השם את הים ברוח קדים עזה אז יבקעו המים כי כן כתוב: ואני · ידענו כי אין ים סוף בין מצרים ובין ארץ ישראל ואין צורך שיכנסו בים רק צוה ה' לעשות כך בעבור שיכנסו המצריים אחריהם ו ויטבעו וממדבר איתם נכנסו ישראל אל הים ולמדבר איתם יצאו כאשר אפרש: וידעו מצרים · הנשארים: בהכבדי בפרעה · שהוא בעצמו יטבע עם רכבו ופרשיו: ויסע מלאך האלהים · זה היה קודם דבר אל בני ישראל ויסעו והנה פי' וכבר נסע וכבר הראיתיך רבים כזה ובעבור שאלה הג' פסוקים דבקים זה עם זה וכל אחד יש בו ע"ב אותיות על כן מצאנו בספרים כתוב סימן סוד השם המפורש ולפי דעתי בעבור כי מספר השם הנכבד יעלה לע"ב אותיות כאשר אפרש בפרשת כי תשא על כן כתוב ככה ובספר רזיאל הרוצה לעשות שאלת חלום יקרא בתחלת הלילה פסוק ויהי בשלשים שנה כי הוא ע"ב אותיות: מלאך האלהים · הוא השר הגדול ההולך בענן והוא הכתוב עליו וה' הולך לפניהם יומם וכאשר נסע זה המלאך ההולך לפני מחנה ישראל והלך מאחריהם נסע עמוד הענן עמו והאומ' כי מלאך אלהי' הוא הענן ירא לנו אנה מצאנו עמוד הענן נקרא מלאך האלהים ואם המלאך הוא העמוד למה אמר פעם אחרת ויסע עמוד הענן מפניהם ואם השיב לנו הטעם ככול אין משפט לשון הקדש לכפול רק הנבואות והתוכחות רק המספר כי כן היה המעשה אין ראוי לכפול: ויבא · המלאך: ויהי הענן והחשך · בין מחנה למחנה: ויאר את הלילה · כמשפט כל הלילות לישראל לעבור הים כי בלילה עברו ואמר רבי מרינוס כי פי' ויאר את הלילה ויחשיך וכמוהו ולילה אור בעדני ודברי חכמינו ז"ל אור לארבעה עשר והמפרשים כזה משים חשך לאור ואור לחשך כי לא יתכן בכל לשון שיהיה פי' מלה אחת דבר והפכו אם לא היה על דרך כנוי כמו ברך כנוי אלהים ומלת אור בעדני פירשתיה שהיה אור בעצמו גם חז"ל אמרו אור לארבעה עשר לישכה מעליא הוא והנה הוא כמו כנוי ומה טעם להזכיר ויחשך את הלילה כי כל לילה חשך הוא רק ויאר את הלילה כאשר עשה מיום צאת ישרא' ממצרים כי עמוד האש בכל לילה היה ואם אין לאם אור איך יעברו את הים כי הנה פרעה בא בים והשם השקיף עליו באשמורת הבקר ורוב ישראל כבר עברו: ויט · כל הלילה · אפי' בעת עבור ישראל לא כר הרוח: ויבאו ·

אשר דברנו אליך במצרים · והיכן דברו ירא ה' עליכם וישפוט: ממותנו: מאשר נמות ואם היה נקוד מלאפום היה כבאר ממיתתנו עכשו שנקוד בשורק כבאר מאשר נמות וכן מי יתן מותנו שנמות וכן מי יתן מותי דאבשלום שאמות כמו ליום קומי לעד עד יום שובי בשלום שאקום שאשוב: כי אשר ראיתם את מצרים · מה שראיתם אותם אינו אלא היום היום הוא שראיתם אותם ולא תוסיפו עוד: ילחם לכם · בשבילכם וכן כי ה' נלחם להם וכן אם לא תריבון וכן אשר דבר לי וכן האתם תריבון לבעל: מה תצעק אלי · למדנו שהיה משה עומד ומתפלל אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך שישרא' נתונין בצרה · דבר אחר מה תצעק אלי עלי הדבר ולא עליך כמו שנאמר להלן על בני ועל פעל ידי תצוני: דבר אל בני ישראל ויסעו · אין להם אלא ליסע שאין הים עומד בפניהם כדאי זכות אבותיה' והם והאמונ' שהאמינו בי ויצאו לקרוע להם הים: וילך מאחריהם · להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ולקבל חצים ובליסטראות של מ מצרי' בכל מקו' הוא אומר מלאך ה' וכאן מלאך האלהים אין אלהים בכל מקום אלא דיין מלמד שהיו ישר' נתונין בדין באותה שעה אם להנצל אם להאבד עם מצרים: ויבא בין מחנה מצרים · משל למהלך בדרך ובנו מהלך לפניו באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו לאחריו בא זאב מאחריו נתנו לפניו באו לסטי' לפניו וזאבים מאחריו נתנו על זרועו ונלחם כך ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו: ויסע עמוד הענן · כשחשיכה והשלים ע עמוד הענן את המחנ' לעמו' האש לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי אלא נסע והלך לו מאחריהם להחשיך למצרים: ויהי הענן והחשך · למצרים ויאר עמוד האש את הלילה לישראל והולך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה והחשך של ערפל לצד מצרים: ולא קרב זה אל זה · מחנה אל מחנה: ברוח

ממתינו ו' חסרים בליש' וסי' ממתינו במדבר · ונת בדר · עד יום כתן אלמנות · ישב נא עבדך ואכת בעירי · ברך אלהים ונת · בההדרכיו יומת · בנכה"ב: ישועת ה' פתחים וסי' התיצבו וראו · חשף ה' את זרוע · מי יתן מציון · קדכאה · זכר חסדו ואמונתו · לא לכם להלחם בזאת: תספו ב' חס' וב' מלא ם וסי' לא תספו

הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבד את מצרים ממתנו במדבר: ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת יהוה אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד עולם: יהוה ילחם לכם ואתם תחרשון: פ ויאמר יהוה אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו: ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה: ואני הנני מחזק את לב מצרים ויבאו אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו ברכבו ובפרשיו: וידעו מצרים כי אני יהוה בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו: ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה: ויט משה את ידו על הים ויולך יהוה את הים

לאפקותנא ממצרים: הלא דין פתגמא די מלילנא עמך במצרים למימר שבוק מיננא ונפלח ית מצראי ארי טב לנא דנפלח ית מצראי מדנמות במדברא: ואמר משה לעמא לא תדחלון איתעתדו וחזו ית פורקנא דיי דיעבד לכון יומא דין ארי כמא דחזיתון ית מצראי יומא דין לא תוספון למחזיהון עוד עד עלמא: יי יגיח לכון קרב ואתון תשתקון: ואמר יי למשה קבילית צלותך מליל עם בני ישראל ויטלון: ואת טול ית חוטרך וארים ית ידך על ימא ובזעוהי ויעלון בני ישראל בגו ימא ביבשתא: ואנא הא אנא מתקיף ית לבא דמצראי ויעלון בתריהון ואיתיקר בפרעה ובכל משריתיה ברתכוהי ובפרשוהי: וידעון מצראי ארי אנא יי באיתיקרותי בפרעה ברתכוהי ובפרשוהי: ונטל מלאכא דיי דמדבר קדם משריתא דישראל ואתא מבתריהון ונטל עמודא דעננא מן קדמיהון ושרא מבתריהון: ועל בין משריתא דמצראי ובין משריתא דישראל והוה עננא וקבלא למצראי ולישראל נהר כל ליליא ולא איתקרבו דין לות דין כל ליליא: וארים משה ית ידיה על ימא ודבר יי ית ימא

לראתם · לא הספו על הדבר · והלין חס' · מלאים · לא תוסיפו הביא מנחת שוא · עוד תוספו סרה · והרויהון בישעיה בחד ענינא: תחרשון ב' א' מל' וא' חס' וסי' ה' ילחם לכם · מי יתן החרש תחרישון · בהראה כלא: הרם ג' ב' מלרע וא' מלעיל וסי' הרם את מטך · ויאמר דרם לך · כשופר הרם קולך · מציעת' מלעיל: ויבאו ז' רפין וסי' מצויין בישעיה סימן י"ג פסוק ב': מלאך האלהי' ח' וסי' מצויין בשפטים סימן י"ג גבי אשת מנוח: זה אל זה ב' דסמיכי וסי' ולא קרב זה אל זה · וקרא זה אל זה: ויולך ד' וסי' ויולך ה' את הים · ויולך אתם שמרונ' · ויולך אתם אל מלך בבל · דמלכים · ויולך אתם כחלח וחבור · וחברו דירמיה · וא' ו ויולך חשך ולא אור: ברוח קדים ב' דסמי' וסי' ברוח קדים עזה · תשבר אניות תרשיש:

ברוח קדים · עזה ברוח קדים שהיא עזה שברוחות הוא הרוח שהקב"ה נפרע בה מן הרשעים שנאמר ברוח קדים אפיצם יבא קדים רוח יי' רוח קדים שברך בלב ימים הנה ברוחו הקשה ביום קדים: ויבקעו המי' · כל מי' שבעולם: כל סוס פרעה · וכי סוס אחד היה מגד שאין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד:

ויבאו בני ישראל בתוך הים · אל תחשוב בעבור שאמר הכתו' בתוך הים כי הגיעו עד חצי ים סוף רק אם נכנסו אפילו חצי פרסה בתוך הים יקרא תוך הים כמו והאספסוף אשר בקרבו ולא היו באמצע המחנה וטעם בתוך הים המקום שהיה שם ים בתחלת הלילה: והמים להם חומה · שנקרשו המים וכתוב נצבו כמו נד נוזלים ואחר עבור רוב ישרא'

ומשמאלם ג' וס' מימינם ומשמאלם · וחברו · ויחזיקו ביד שמאלם · בתר' מל': וישקף ד' נמסר פרשת חיי: ויהם ב' וס' ויהם את מחנה מצרים · את סיסרא: ויאמר מצרים י"ב סבירין ויאמרו וס' מצויין בשפטים סימן י"א גבי' ויוסף עוד יפתח וישלח מלאכים: אנוסה חד מן א"ב מן חד חד לעיל וס' מצויין במסרא רבתא:

בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל־הַלַּיְלָה וַיָּשֶׂם אֶת־הַיָּם לֶחָרָבָה וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם: וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם: וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כֹּל סוּס פַּרְעֹה רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם: וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן וַיָּהָם אֵת מַחֲנֵה מִצְרָיִם: וַיָּסַר אֵת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו וַיְנַהֲגֵהוּ בִּכְבֵדֻת וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יְהוָה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרָיִם: פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל־מִצְרַיִם עַל־רִכְבּוֹ וְעַל־פָּרָשָׁיו: וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיָּשָׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיְנַעֵר יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם: וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכֹל חֵיל פַּרְעֹה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־נִשְׁאַר בָּהֶם עַד־אֶחָד: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם: וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם: וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ: פ

בְּרוּחַ קִידוּמָא תַקִּיף כָּל־לֵילְיָא וְשַׁוִּי יָת יַמָּא לְיַבֶּשְׁתָּא וְאִתְבְּזַעוּ מַיָּא: וְעַלּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ יַמָּא בְּיַבֶּשְׁתָּא וּמַיָּא לְהוֹן שׁוּרִין מִימִינְהוֹן וּמִסְּמָלְהוֹן: וּרְדַפוּ מִצְרָאֵי וְעָלוּ בָתְרֵיהוֹן כֹּל סוּסָוַת פַּרְעֹה רְתִיכוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי לְגוֹ יַמָּא: וַהֲוָה בְּמַטְּרַת צַפְרָא וְאִסְתְּכִי יְיָ לְמַשְׁרִיתָא דְמִצְרָאֵי בְּעַמּוּדָא דְאִישָּׁתָא וַעֲנָנָא וְשַׁגֵּישׁ יָת מַשְׁרִית דְּמִצְרָאֵי: וְאַעְדִּי יָת גַּלְגַּלֵּי רְתִיכוֹהִי וּמְדַבְּרִין לְהוֹן בִּתְקוֹף וַאֲמַרוּ מִצְרָאֵי נֵעֱרוֹק מִן קֳדָם יִשְׂרָאֵל אֲרֵי דָא הִיא גְבוּרְתָּא דַיְיָ דַעֲבַד לְהוֹן קְרָבִין בְּמִצְרָיִם: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרִים יָת יְדָךְ עַל יַמָּא וִיתוּבוּן מַיָּא עַל מִצְרָאֵי עַל רְתִיכֵיהוֹן וְעַל פָּרָשֵׁיהוֹן: וַאֲרִים מֹשֶׁה יָת יְדֵיהּ עַל יַמָּא וְתָב יַמָּא לְעִדָּן צַפְרָא לְתוּקְפֵיהּ וּמִצְרָאֵי עָרְקִין לְקַדְמוּתֵיהּ וְשַׁנֵּיק יְיָ יָת מִצְרָאֵי בְּגוֹ יַמָּא: וְתָבוּ מַיָּא וַחֲפוֹ יָת רְתִיכַיָּא וְיָת פָּרָשַׁיָּא לְכֹל מַשְׁרִית פַּרְעֹה דְּעָלוּ בָתְרֵיהוֹן בְּיַמָּא לָא אִשְׁתְּאַר בְּהוֹן עַד חַד: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלִיכוּ בְיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַמָּא וּמַיָּא לְהוֹן שׁוּרִין מִימִינְהוֹן וּמִסְּמָלְהוֹן: וּפְרַק יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת יִשְׂרָאֵל מִידָא דְמִצְרָאֵי וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת מִצְרָאֵי מֵיתִין עַל כֵּיף יַמָּא: וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת גְּבוּרַת יְדָא רַבְּתָא דִּי עֲבַד יְיָ בְּמִצְרָיִם וּדְחִילוּ עַמָּא מִן קֳדָם יְיָ וְהֵימִינוּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ וּבִנְבִיאוּת מֹשֶׁה עַבְדֵּיהּ:

באשמורת הבקר · שלשת חלקי הלילה קרויין אשמורה ואות' שלפני הבקר קורא אשמורת הבקר ואומ' אני שהוא חלוק למשמרו' שיר מלאכי השרת כת אחר כת לשלשה חלקים לכך קרוי' אשמורה וזהו שתרג' אנקלו' מטרתי: וישקף · ויבט כלומר פנה אליהם להשחיתם ותרגומו ואסתכי אף הוא לשון הבטה · כמו שרה צופי' הליכו' ביתה: בעמוד אש וענן · עמוד ענן יורד ועושה אותו כטיט ועמוד האש מרתיחו וטלפי סוסיהם מ משתמטות: ויהם · לשון מהומה א אסטורדישון בלע"ז ערבבם נטל סגניות שלהם · ושנינו בפרקי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי כל מקום שנאמ' מהומה הרעשת קול הוא וזה אב לכלן וירעם יי' בקול גדול על פלשתי' ויהומם: ויסר את אופן מרכבותיו · מכח האש נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נעים ואיבריהן מתפרקים: וינהגהו בכבדות · בהנהג' שהיא כבדה וקשה להם · במדה שמדדו ויכבד לבו ה הוא ועבדיו אף כאן וינהגהו בכבדות: נלחם להם במצרים · במצריים · דבר אחר במצרי' בארץ מצרי' · שכשם שאלו לוקים על הים כך לוקים א אות' שנשארו במצרי': וישבו המי' · שזקופין ועומדין כחומ' · ישובו למקומם ויכסו על מ מצרים: לפנו' בקר · לעת שהבקר פונה לבא: לאיתנו · לתקפו הראשו': נסים לקראתו · שהיו מהוממי' ומטורפי' ורצין לקראת המי': וינער יי' · כאדם שמנער את הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעלה כך היו עולין ויורדין ומשתברין בים ונתן הקב"ה בהן חיות לקבל הייסורין · וניעור הוא לשון טריף בלשון ארמי והרבה יש במדרשי אגדה: ויכסו את הרכב לכל חיל פרעה · כן דרך המקראות לכתוב למ"ד יתירה כמו לכל כליו תעשה נחשת וכן לכל כלי המשכן לכל עבודתו ויתדותיו ומתריהם לכל כליהם והיא אם תקון לשון: וירא ישראל את מצרים מת · שפלטן הים על שפתו כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולין מצד זה כך הם עולין מצד אחר רחוק ממנו וירדפו אחרינו: את היד הגדולה · את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקב"ה והרבה לשונו' נופלין על לשון יד וכלן לשון יד ממש הן והמפרש יתקן הלשון אחר ענין הדבור: אז

לחרבה לא תרויין לחרבה · כל סוס קדמ' כל סוס רכב פרעה ופרשיו ואילו תניי' כל סוס פרע' רכבו ופרשיו · ויאמר י"ב סבירין ויאמרו · חמה ג' חס' וכל הלכו' דכו' ביא' ·

המים שהיו להם חומה נמסו וזהו וישובו המים על מצרי' והם הבדילו בין המצרי' ובין היבשה על כן כתוב ומצרים נסים ל לקראתו כי היו חושבים שיבאו אל היבשה וחומות המים נמסו והפסיקו ביניהם ובין היבשה והרודפים אין ספק שראו האור איך היו ישראל עוברים: ויהי באשמורת · האל"ף נוסף: וישקף · הטעם מלאך יי' הוא הנזכר וכמוהו בדבר גדעון כי השליח יקרא בשם השולח כי אחר שצוהו לעשות כן הוא עוש': בעמוד אש וענן · בין שני העמודי': ויהם · יתכן שנשבו זה אל המשורר קול רעמך בגלגל וככה וברקים רב ויהם ובמקום אחר ויהמם: ויסר · מהבנין הכבד הנוסף והיה לו להיותו ויסר בפתח קטן תחת סמ"ך וכבר הזכרתי דקדוקו וי"א כי טעם ויסר את אופן מרכבותיו שהתירו קשר האופן מהסוסים לברוח להיותם קלים ומהומת האש הכתובה למעלה נפלה עליהם ועל סוסיהם ולא יכלו ל לנהגם רק בכבדות ואחרים אמרו כי הוא מגזרת סורר א סרבה ההולך לפניהם להפוך המרכבה: נלחם להם במצרים · בעבורם והטעם דבר השם שאמר וידעו מצרים כי אני יי' לפני מותם: וישובו המים · שהיו חומות אליהם כאשר היו בתחלה: לפנות בקר · קרוב מבקר: לאיתנו · לתקפו והוא שם דבר כמו ב כהרות איתני: נסים לקראתו · פירושו שהם חושבין בנוסם שהם חוזרין ליבשה והם הולכי' לקראתו ישתחקו עצמות חוי הכלבי שאמר כי משה ידע עת מיעוט הים ברדתו ועת רבותם בעלותו בהמשכו והוא העביר עמו במיעוט המים כמשפטו ופרע' לא ידע מנהג הים על כן טבע ואלה דברי שגעון כי מנהג הים ברדתו לא ייבש מקום ו וישארו חומות מים מימינו ו ומשמאלו כי הכל ייבש ועוד כי לא יתברר סוף רדית הים ותחלת עלותו רק אחר שעות ועוד לא השלימו ישר' לעבור עד שטבע פרעה וחילו: וינער יי' · מהבנין הכבד וקרוב ממנו גם חצני נערתי כדרך רמיה בים: וישובו המי' · שהיו חומות: ולא נשאר עד אחד · אפי' אחד לא נמלט וכן והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד והמשורר אמ' אחד מהם לא נותר: ובני ישרא' · טעם להזכיר זה פעם אחר כי פרע' היה טובע ועוד כשארו אנשי' מישר' בים עוברי' וזה היה פלא בתו' פלא כי במקו' שהיו ישר' עוברי' בים היה שם רוח קדי' מייבש ובמקו' פרע' וחילו הביא השם רוח אחרת להמס המי' שנקרשו ונעשו חומו' והנה שתי רוחו' בים ושני המקומות קרובים והעד הנאמן על זה הפי' שכתוב בשירה וברוח אפך נערמו מים וזאת הרוח היתה עם ישר' וכתו' נשפת ברוחך כסמו ים וזו היא שטבע' המצרי' ועל כן כתו' בסוף השיר' וישב יי' עליה' את מי הים ובני ישר' הלכו ביבש' בתוך הים ואל תתמה איך יכלו לעבור כל הלילה כי שם מאו' אף רגלי לא היו רביעי' המחנ' אולי על דרך אחר עברו או נקרע לי"ב קרעים כאשר אמ' חז"ל וישרא' לא עברו הים כנגד הרוחב רק נכנסו באורך ויצאו אל מדב' שור אשר נכנסו משם כאשר אפרש: ויושע · עתה היו ישר' נושעי' מיד מצרי' כי עד עתה היה עליה' פחד המלך וכתו' כי המצריי' טבעו בים והים לא השליכ' אל היבש' כי כן כתו' תבלעמו ארץ על כן פי' וירא ישר' את מצרי' מת על שפת הים שהיו ישר' על שפת הים וראו מצרי' מת כאשר טבע: וירא · כאשר ראו ישר' זו המכ' הגדול' יראו מהשם כמו ויירא דוד ביו' ההו' את יי' כמו עוזא אשר שלח ידו בארון: ויאמינו ביי' · שהו' אמת והאמינו במש' שהו' עבדו ולא יעש' רק מה שיצונו:

וישבו א' רפין נמסר ביונה סימן ג': לפנות בקר ב' וס' וישב הים לפנות · יעזרה אלהים: לאיתנו ל' ובל': חמה ג' חס' וס' ובני ישראל הלכו ביבשה · וקם הבית אשר בעיר · ובת' החצרים · ובל מלבים דכו' בב"ב כל וס' ותפל החומה על עשרים · חומה ובריח נחשת: ויושע בולם מ"ל בב"ג וס' וישע דוד את ישבי · וישע יי' את דוד בכל · קדמא' דשמואל · וישע מחרב מפיהם · וא' קוה יי' וישע לך: ויאמינו ג' וס' ביי' ובמשה עבדו · אנשי נינוה · ויאמינו בדבריו ישירו · אנך:

השירה בראש השיטה · לאמר · ורכבו · לישועה · אבי · שמו · שלישיו · אבן · יי' הרעץ · קמיך · אפיך · נוזלים · אויב · נפשי · ברוחך · אדירים · כמכה תנינא · פלא · בחסדך · קדשך · אחז · אדום · כל · ופחד · יעבר · קנית · לשבתך · ידיך: אז ישיר ב' וסי' משה · ישראל: ויאמרו לאמר

טו אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה
וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָה
כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה
בַיָּם׃ עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־
לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ
אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׃
יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה
שְׁמוֹ׃ מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ
יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו
טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף׃ תְּהֹמֹת
יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת
כְּמוֹ־אָבֶן׃ יְמִינְךָ יְהוָה

בְּכֵן שַׁבַּח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת־תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ וַאֲמָרוּ לְמֵימַר נְשַׁבַּח וְנוֹדֵה קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגָּאֵי עַל גֵּיוְתָנַיָּא וְגֵאוּתָא דִּילֵיהּ הוּא סוּסְיָא וְרָכְבֵיהּ רְמָא בְיַמָּא׃ תּוּקְפִּי וְתוּשְׁבַּחְתִּי דְּחִילָא יְיָ אֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ וַהֲוָה לִי לְפָרִיק דֵּין אֱלָהִי וְאֶבְנֵי לֵיהּ מַקְדַּשׁ אֱלָהָא דַאֲבָהָתִי וְאֶפְלַח קֳדָמוֹהִי׃ יְיָ מָרֵי נִצְחַן קְרָבַיָּא יְיָ שְׁמֵיהּ׃ רְתִיכֵּי פַרְעֹה וּמַשִּׁרְיָתֵיהּ שְׁדִי בְיַמָּא וּמִבְחַר גִּבָּרוֹהִי אִטַּבַּעוּ בְיַמָּא דְסוּף׃ תְּהוֹמַיָּא חֲפוֹ עֲלֵיהוֹן נְחַתוּ לְעוּמְקַיָּא כְּאַבְנָא׃ יְמִינָךְ יְיָ

ג' וסי' אז ישיר משה · ולו גוענו בגוע · ותנו עצמך ובשרך: אשירה ג' וסי' אשירה לי' כי גאה גאה · אשירה נא לידידי · אנכי לי' אנכי אשירה אזמר · וכל כתוב' דכו': עזי וזמרת ג' וסי' לישועה · הנה אל ישועתי · עזי וזמרת יה · דתהלים: מרכבת ד' ג' מלאים וא' חס' וסי' פרעה · מרכבות השמש · עמי נדיב · מרכבו' בכודך · קדמא חס': ומבחר ב' וסי' ומבחר שלישיו טובעו · שדד מואב ועריו: תהמת ג' חס' דחס' וסי' קפאו תהומת בלב ים · תהמת יכסימו · עינות ותהמת יצאים בבקעה · וד' מלאים דמלאים וסי' נגס כנד מי הים · יעלו ורים · בדעתו תהומות · באין תהומות חוללתי · ובמסורת אחריתי נמסר כל א ריתא תהמת חס' דחס' וב' מלאים יעלו ורים · בדעתו התהומות נבקעו · מל' דמלא ושאר' תהמות: במצולת ג' וסי' ירדו במצולת · ואת רדפיהם השלכת · במחשבי' במצלות כתיב · דעזרא במצול' כתיב · וסי' בלשון תרגו' נחתו רדופיא לחשוכא:

גאה. ח' חס' סי' יהוה גאה מכתל.

חמרת ג' וחד אין יג מלין רבותי נקודין

במצולת ג' וחסר' במ' וסי' כחנו רדופיא לחשכה.

אבן עזרא

אז ישיר משה. משפט לשון הקדש לומ' לשון עתיד תחת עבר עם מלת אז אז יבנה שלמה אז ידבר יהושע אז יבדיל משה וככה בלשון ישמעאל. משה לבדו חבר השירה ולמדוה ישראל ושורר כל אחד ואמר אשירה לי' וכמוהו ויצו משה וזקני ישראל כי המצוה משה לבדו אמרה וזקני ישראל אמרוה לכל: ויאמרו לאמר. כל אחד וא' ככה או בכל דור ודור:

כי גאה גאה. הראה גאותו כי הסוס שיש לו גאוה וגבורה ו והרוכב שהוא גבור שניהם השליכם בים כמשליך אבן כי רמה בים כמו נושקי רומי קשת: עזי. אמר רבינו שלמה ז"ל כי יש הפרש בין עזי בקמץ חטף ובין עזי בקיבוץ על כן אמר כי יוד עזי וזמרת יה נוסף ולא הראה לנו אחר כמוהו ואמ' כי וזמרת יה סמוך כאילו כתו' עז וזמרת יה היה לי לישוע' כי חשב כי כמוהו ויהי ביו' השלישי וישא אברהם את עיניו ומי שיבין ב בלשון ישמעא' ידע ההפרש שיש ביניהם כי לאמר עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה איננו משפט לשון הקדם ולא לשון ישמעאל ואין הפרש בין עזי בקמץ חטף ובין היותו בקבוץ כי אמר ה הטריפני לחם חקי כאמר ממנו כי חקך וחק בניך והנה בשירה הזאת נהלת בעזך בקמץ חטף וכמוהו יי' בעזך ישמח מלך והנ' היוד סימן המדבר אר"משה הכהן בעבור ר"ית וזמרת קמוץ כי הוא וזמרתייה ואם אתן שנת לעיני קמוץ כמו שנתי והנה נחלת שפרה עלי קמוץ כמו כ נחלתי יי' מנת חלקי וכוסי קמוץ כמו מנתי והנה מה יעש' במלח ומנת המלך שהוא קמוץ והוא סמוך וככה ים המלח ים כנרת ומי שהשיב לומר אלה זרות הן כאמר לו שיש עמהם עזי וזמרת יה ולפי דעתי שמלת עזי מושכת עצמה ואחרת עמה כמשפט לשון הקדש כאילו כתוב עזי וזמרת עזי יה והטעם בעבור שהזכיר למעלה סוס ורוכבו רמה בים הודה כי לא היה זה בגאותו ועזו רק עזי ותפארת עזי הוא השם לבדו שהוא יה וזהו אחד משלשה שמו' העצם אשר פירשתי ושלשתם מגזרה אחת ובעבור כי מלת אהיה ידועה בלשון הוצרך להחליף היוד בוי"ו בשם הנכבד ומלת יה ידועה ובעבור אות הגרון נפתח היוד והיוד הנעלם השירוהו כי יש לו סוד אחר מדרך המספר ומצאנו זה השם מחובר עם השם הנכבד והו' כמו כי עזי וזמרת יה יי' וכבר פירשתי כי השם פעם הוא שם העצם ופעם הוא שם תאר: זה אלי. תקיפי: ואנוהו. אושיבהו בנוה. וזה ישרת בעבור את זה אלהי אבי והטעם אלהי אברהם יצחק ויעקב: וארוממנהו. שאספר גבורתו: יי' איש מלחמה. שהוא מעמיד אוהביו הדבקים בו והוא איש מלחמה לאויביהם ופי' איש כטעם הדבר והנה בכוכבי' איש לא נעדר ובחיות איש אל עבר פניו ילכו ובמלאכים והאיש גבריא' והנה איש מלחמה כמו בעל מלחמה כמו איש אמונים איש שבו אמונים: יי' שמו. עתה יודע שמו כמו הקורא למי הים יי' שמו לבדו הנוש' ככה: מרכבו' פרעה. שהיו כבדות ועמהם חילו כאילו ירה אותם כמו חץ שהוא קל. ובעבור שהזכי' חילו הזכי' שליטיו שהיו על כלו. ואמ' יפת כי ים סוף כמו קנה וסוף קמלו ותמם בסוף כי יש סוף קנה וסוף סביביו ולא סביב' שאר הימי' ור' ישוע' אמ' שם עיר כמו ים כנרת: תהומו. תהומו' הארץ כמו תבלעמו ארץ ושורק יכסיומו תחת חולם כמו לא תעבורי מזה: במצולות. המים העמוקי' וכן ותשליכני מצולה בעמקי הגלים: כאדרי

רשי

אז ישיר משה. אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה וכן אז ידבר יהושע וכן ובית יעשה לבת פרעה חשב בלבו שיעשה לה אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה: ויאמרו לאמר אשירה לי'. וכן ביהושע כשראה הנס אמר לו לבו שידבר וכן עשה ויאמר לעיני כל ישראל וכן שירת הבאר שפתח בה אז ישיר ישראל פירש אחריו עלי באר ענו לה אז יבנה שלמה במה פרשו בו חכמי ישרא' שבקש לבנות ולא בנה למדנו שהיוד על שם המחשבה נאמרה זהו ליישב פשוטו אבל מדרשו אמרו רז"ל מ מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה וכן בכלן חוץ משל שלמה שפירשוהו ב בקש לבנות ולא בנה ואין לומר ולישב לשון הזה כשאר דברים הנכתבי' בלשון עתיד והן מיד כגון ככה יעשה איוב על פי ה' יחנו ויש אשר יהיה הענן לפי שהן דבר ההוה תמיד ונופל בו בין לשון עתיד בין לשון עבר אבל זה שלא היה אלא לשעה איני יכול ליישבו ב בלשון הזה: כי גאה גאה. כתרגומו. ד"א כי גאה גאה על כל השירות וכל מה ש שאקלס בו עוד יש ב נוספו ולא כמדת מלך בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו: סוס ורוכבו. שניהם קשורי' זה בזה והמים מעלין אותן ויורדין לעומק ואינן נפרדין: רמה. השליך וכן ורמו לגו אתון נורא. ומדר' אגד' כתו' אחד אומר רמה וכתו' אחד אומר ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדי' לתהום כמו מי ירה אבן פנתה מלמעלה למט': עזי וזמרת יה. אנקלוס תרגם עזי כמו עזי וזמרת כמו וזמרתי ואני תמה על לשון המקרא שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא אלא בשלשה מקומות שהוא סמוך אבל וזמרת וכל שאר מקומות נקוד שורק יי' עזי ומעזי עזי אליך אשמורה וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקוד' מלאפום כשהיא מארכת באות שלישית ואין השנית בשבא בחטף הראשונה נקודה בשורק כגון עז עזי רוק רוקי חק חקי על עלו יסור עלו כל כלו ושליש' על כלו ואלו שלשה עזי וזמרת של כאן ושל ישעיה ושל תלים נקודים בחטף קמץ ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרתי אלא וזמרת וכלם סמוך להם ויהי לי לישועה לכך אני אומר ליישב לשון המקרא שאין עזי כמו עזי ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא עזי שם דבר הוא כמו היושבי בשמים שוכני בחגוי סלע שוכני סנה וזהו השבח עזו וזמרת יה הוא היה לי לישועה וזמרת דבוק הוא לתיבת השם כמו לעזרת יי' בעברת יי' על דברת בני האד' ולשון וזמרת לשון לא תזמר זמיר עריצים כיסוח וכריתה עזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישוע': ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה וזה דוגמתו את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעו' סביב היה לו לומר עשה צלעות סביב וכן בדברי הימים ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם היה לו לומר מלך עליהם רחבעם מבלתי יכולת יי' וישחטם היה לו לומר שחטם והאנשים אשר שלח משה וימותו מתו היה לו לומר ואשר לא שם לבו אל דבר יי' ויעזב היה לו לומ' עזב: זה אלי. בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאי': ואנוהו. אנקלוס תרגם לשון נוה כוה שאכן לנוה כאן. דבר אחר ואנוהו לשון נוי אספר נויו ושבחו לבאי עולם כגון מה דודך מדוד דודי צח ואדום וכל הענין: אלהי אבי. זה וארוממנהו. אלהי אבי. לא אני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבותי: יי' איש מלחמה. בעל מלחמות כמו איש נעמי וכל איש ואיסך מתורגמין בעל וכן וחזקת והיית לאיש לגבור: יי' שמו. מלחמותיו לא בכלי זין אלא בשמו הוא נלחם ואני בא אליך בשם יי' צבאו'. דבר אחר יי' שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו אוחז הוא במדתו לרחם על קראיו ולזון את כל באי עולם ולא כמדת מלכי אדמה כשהוא עסוק במלחמה פונה עצמו מכל עסקים ואין בו כח לעשות זו וזו: ירה בים. שדי בימא. שדי לשון ירייה וכן הוא אומר או ירה יירה או אשתדלה אישתדי והתי' משמשת באלו במקום יתפעל: ומבחר. שם דבר כמו מרכב משכב מקרא קדש: טבעו. אין טביעה אלא במקום טיט כמו טבעתי ביון מצולה ויטבע ירמיהו בטיט מלמד שנעשה הים טיט לגמול להם כמדתם ששעבדו את ישראל בחמר ובלבנים: יכסיומו. כמו יכסום והיוד האמצעית יתירה בו ודרך מקראות בכך כמו ירביון ירויון מדשן ביתך. והיוד ראשונה שמשמעה לשון עתיד כך פרשהו טבעו בים סוף. כדי שיחזרו המים ויכסו אותן. יכסיומו אין דומה לו במקר' בנקודתו ודרכו להיות נקוד יכסיומו מלא פום: כמו אבן. ובמקום אחר צללו כעופרת ובמקו' אחר יאכלמו כקש הרשעים כקש הולכין ומטרפין עולין ויורדין בינונים כאבן והכשרים כעופרת שנחו מיד: ימינך ימינך. שני פעמים כשישראל עושין את רצונו של מקו' השמאל נעשה ימין: ימינך נאדרי בכח. להציל את ישראל וימינך השנית תרעץ אויב ולי נראה אותה ימין עצמה תרעץ אויב מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת ופשוטו של מקרא ימינך הנאדרת בכח מה מלאכתה ימינך היא תרעץ אויב וכמה מקראות דוגמתו כי הנה אויביך יי' כי הנה אויביך יאבדו עד מתי רשעים יי' עד מתי רשעים יעלזו נשאו נהרות יי' נשאו נהרות קולם לא לנו יי' לא לנו אנכי ליי' אנכי אשירה לולי יי' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי יי' שהיה לנו בקום עלינו אדם עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר תרמסנה רגל רגלי עני וכן נחלה לישראל עבדו: כאדרי

תשלח ה' וסי' בפרשת כי תצא: כקש ב' וסי' יאכלמו. תזרם ורוח תשאם: אפיך ב' מלאים נמסר בפרשת בראשית: בלב ים ד' וסי' קפאו תהומות. והיית כשכב בלב ים. ותכבד מאד בלב ים. דרך אניה בלב ים: ארדף ג' ב' חסרים וא' מל' וסי' אויב. אחרי הגדוד. ארדוף אויבי. בתר' מל': אריק ד' וסי' אמר אויב. וחרב

ימינך יהוה נאדרי בכח ימינך יהוה תרעץ אויב: וברב גאונך תהרס קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש: וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהמת בלב ים: אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי: נשפת ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים: מי כמכה באלם יהוה מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא: נטית ימינך תבלעמו ארץ: נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך: שמעו עמים ירגזון חיל אחז ישבי פלשת: אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל ישבי כנען: תפל עליהם אימתה

ימינך יי אדירא בחילא ימינך יי תברת סנאה: ובסגי תוקפך תברתנון לדקמו על עמך שלחת רוגזך שיצינון כנורא לקשא: ובמימר פומך חכימו מיא קמו כשור אזליא קפו תהומי בלבא דימא: דהוה אמר סנאה ארדוף אדביק איפליג ביזתא תישבע מנהון נפשי אשלוף חרבי תשיצינון ידי: אמרת במימרך חפא עליהון ימא אשתקעו כאברא במיין תקיפין: לית בר מינך את הוא אלהא יי לית בר מינך אלהא את אדיר בקודשא דחיל תושבחן עביד פרישן: ארימת ימינך בלעתנון ארעא: דברתא בטבותך לעמא דנן די פרקתא סוברתהי בתוקפך לדירא דקודשך: שמעו עממיא זעו דחלא אחדתנון לדהוו יתבין בפלשת: בכין אתבהילו רברבי אדום תקיפי מואב אחדתנון רתיתא אתברו כל דהוו יתבין בכנען: תפיל עליהון אימתא

אריק אחריהם. שלישתך בדבר ימותו. וכל אשר סביבתיו אזרה וכל אגפיו. והלתיהון כיחזקאל: צללו ג' וסי' כעופרת. לקול צללו שפתי. טערי ירושלם. וסי' בלשון תרגום אעיל תרעא כאברא: עשה ח' קמצין וסי' מי כמכה. מלא אתם חכמת לב. והוו שהותיה מדכאים. פגעת את שש. עשה ארץ בכחו. דריש ירמיה. וחברו דסוף ירמיה. תועבת יי' שפתי שקר. עשיר ורש נפגשו. וכל אמ"ת דתק"ע פו' אלה הדברים מלכים תרי עשר ד"ה תהלים קהלת עזרא דבו' קמצין בס"כ פתחין וס' מצוין במלכי' ב' ס' ז' גבי וארבעה אנשים היו מצרעים: עם זו ג' וסי' עם זו גאלת. עם זו קנית. עם זו יצרת לי: בעזך ג' וחס וסי' נהלת בעזך. אתה פוררת בעזך. יי' בעזך ישמח: שמעו ג' ר"פ וסי' שמעו עמים. שמעו גוים קל.נך. שמעו כי נאנחה. אנך: אחז ב' וסי' חיל אחז ישבי. והנה אחז בקרנות: נמגו ד' וחס וסי' נמגו כל ישבי כנען. וכי נמגו כל ישבי הארץ. גם נמגו כל ישבי. נמגו כים דאגה. דירמיה:

רשי

נאדרי. כמו רבתי עם שרתי במדינות גובהי יום: תרעץ. תמיד היא רועצת ומשברת האויב ודומה לו וירעצו וירוצצו את ישראל בשופטים: תהרס. תמיד אתה הורס קמיך הקמים נגדך ומי הם הקמים כנגדו אלו הקמים על ישראל וכן הוא אומר כי הנה אויביך יהמיון ומה היא ההמיה על עמך יערימו סוד ועל זה קורא אותם אויביו: וברוח אפיך. היוצא משני נחירים של אף דבר הכתוב כביכול בשכינ' דוגמת מלך בשר ודם כדי להשמיע אזן הבריות כפי ההווה שיוכלו להבין דבר כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו וכן עלה עשן באפו וכן ומרוח אפו יכלו וזהו שאמר למען שמי אאריך אפי כשזעפו נחה נשימתו ארוכה וכשהוא כועס נשימתו קצרה ותהלתי אחטם לך ולמען תהלתי אשים חטם באפי לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא יצאו לך בשבילך אחטם כמו כחוקה בחטם במסכת שבת כך נר' בעיני וכל אף וחרון שבמקרא אני אומר כן חרה אף כמו ועצמי חרה מני חורב לשון שרפה ומוקד שהנחירים מתחממין ונחרים בעת הקצף וחרון מגזר חרה כמו רצון מגזרת רצה וכן חמה לשון חמימות על כן הוא אומר בערה בו ובגוש החמה אומ' נתקררה דעתו: נערמו מים. אנקלוס תרגם לשון ערימות ולשון צחות המקרא כמו ערמת חטים: ונצבו כמו נד יוכיח: נערמו. מתוקף רוח שיצא מאפך יבשו המי' והם נעשו כמין גלי' וכריות של ערמה שהם גבוהים: כמו נד. כתרגומו כשור כחומה: נד. לשון צבור וכנוס כמו נד קציר ביום נחלה כונס כנד לא כתב כונס כנאד אלא כנד ואלו היה נד כמו כנאד וכונס לשון הכנסה היה לו לכתוב מכניס כבנאד מי הים אלא כונס לשון אוסף וצובר הוא וכן קמו נד אחד ויעמדו נד אחד ואין לשון קימה ועמידה בנאדות אלא בחומות וצבורים ולא מצינו נאד נקוד אלא במלא פום כמו שימה דמעתי בנאדך את נאד החלב: קפאו. כמו וכגבינה תקפיאני שהוקשו ונעשו כאבנים והמים זורקי' את המצרי' על האבן בכח ונלחמי' בם בכל מיני קושי: בלב ים. בחוזק הים ודרך המקראות לדבר כן עד לב השמים בלב האלה לשון עקרו ותקפו של דבר: אמר אויב. לעמו כשפיתן בדברים ארדוף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי: תמלאמו. תמלא מהם: נפשי. רוחי ורצוני ואל תתמה על תיבה המדברת בשתים. תמלאמו תמלא מהם יש הרבה כלשון הזה. כי ארץ הנגב נתתני כמו נתת לי ולא יכלו דברו לשלו' כמו דבר עמו ובני ישראל כמו יבאו ממני מספר צעדי אגידנו כמו אגיד לו אף כאן תמלאמו תמלא נפשי מהם: אריק חרבי. אשלוף ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו נשאר ריק נופל בו לשון הריקה כמו מריקים שקיהם וכליו יריקו ואל תאמר אין לשון ריקות נופל על היוצא אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנו אבל לא על החרב ועל היין ולדחוק ולפר' אריק חרבי כלשון וירק את חניכיו אזדיין בחרבי מצינו הלשון מוסב אף על היוצא שמן תורק לא הורק מכלי אל כלי לא הורק הכלי אין כתו' כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי ומצינו הלשון מוסב על היין וכן והריקו חרבותם על יפי חכמתך דחירם: תורישמו. לשון רישות ודלות כמו מוריש ומעשיר: נשפת. לשון הפחה וכן וגם נשף בהם: צללו. שקעו עמקו לשון מצולה: כעופרת. אבר פלו"ס בלעז: באלים. בחזקים כמו ואת אילי הארץ לקח אילותי לעזרתי חושה: נורא תהלות. יראוי מלהגיד תהלותיך פן ימעטו על כן לך דומיה תהלה: נטית ימינך. כשהקב"ה נוטה ידו הרשעים כלים ונופלים לפי שהכל נתון בידו ונופלים בהטייתה וכן הוא אומר וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור משל לכלי זכוכית הנתונים בידי אדם מטה ידו מעט והן נופלין ומשתברין: תבלעמו ארץ. מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו ה' הצדיק: נהלת. לשון מנהל ואנקלוס תרגם לשון נושא וסובל ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית: ירגזון. מתרגזין: יושבי פלשת. מפני שהרגו את בני אפרים שמהרו את הקץ ויצאו בחזקה כמפורש בדברי הימים והרגום אנשי גת: אלופי אדום אילי מואב. והלא לא היה להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים אלא מפני אנינות שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם של ישראל: נמוגו. נמסו כמו ברביבים תמוגגנה אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצינו: תפול עליהם אימתה. על הרחוקים: ופחד

אבן עזרא

נאדרי. היוד נוסף כיוד אכזרי. ואמ' פעמי' ימינך יי' כטעם כי הנה אויביך יי' פעמו כהרות והטעם כי פעם אחרי פעם פעמים אין להם מספר תעשה ככה שתרעץ ימינך האויב והנה נאדרי בכח הוא השם הנכבד וי"א שהוא שב אל הימין: וברוב גאונך. שהוא למעלה על כל גאה תוכל להרוס כל הקמים ואין לך צורך לכלי ברזל להרוס רק חרונך לבדו תשלח ויאכלמו כקש לפני אש כי החרון חום דומה לאש: וברוח אפך. כמו מרוח אפו יכלו תגער במי' ויקרסו: נערמו מים. כמו ערמת חטי': כמו נד נוזלי'. והמים שמנהגם להיותם נוזלים ויורדי' שבו כמו נד כמו קמו נד אחד כמו חומה: קפאו תהומות. נקרשו כמו וקפאון: בלב ים. באמצע הים כמו הלב שהוא באמצע הגוף כנגד רוחב הגוף: אמר אויב. הוא פרעה. ותמלאמו נפשי. ורבי מרינוס אומר תהיה מלאה נפשי מהם לקחת כל ממונם כדרך בני ישמעאל והטע' דבק עם אחלק שלל ואחרים אומרים מגזרת אשר מלאו בו ואמ' כן הוריקם: תורישמו ידי. תשמידם וכן ואם לא תורישו: נשפת ברוחך. מגזרת נשף כי בנשף האורות שהשבו' אות': צללו. מגזרת מצולות כמו לקול צללו שפתי. ובמים אדירי' דבק עם צללו כאילו אמ' צללו במים אדירי' כעופרת. ועופרת מגזר' עפר כי השמה מיני מתכות אם יוטמו תחת הארץ יחסר כל אחד מהם דבר ידוע בשנים ידועות ולעולם העופרת תוסיף: באלים יי'. הם מלאכי מעלה הקדושי' ובני אלים הם הכוכבים ועוד אפרש זה בפרש' כי תשא: נאדר בקד'. הוא כסא הכבוד. וטעם נורא תהלות כי כל המהללים יראים הם להלל שמו כי מי ישמיע כל תהלתו והם חייבי' להלל שמו כי הוא לבדו עושה פלא: נטית ימינך. מהו הפלא כי שמך עליון בעליוני' ושם נטית ימינך וב' ע' הארץ שהיא למט' מכל השפלי' את האויב והנה בדרך משל כי ברגע אחד הגיעה ימינך שהיא למעלה משמי השמים אל תחת הים. וטעם ימינך כחך: נחית בחסדך. אמ' נחית לשון עבר תחת עתיד כמשפט הנבואות. וטעם בחסדך על עמודי הענן והאש כי הוא המנחה אותם או זה רמז לאשר נחם עד עתה: נהלת. כמו אתנהלה לאטי: בעזך. ולא בעוזם: אל נוה קדשך. הוא הר ציון ששם שכן הכבוד וכן כתוב ואביא אתכם אלי: שמעו עמים. שהם סביבותיהם גם יעברו עליה': חיל אחז יושבי ארץ פלשת. כי יושבי לאות על זה: אילי. ביו"ד כמו כבש' כי הספרי' כרמותם בכאן והנה פלשתי' ואדום ומואב לא נלחמו עם ישרא' במדבר: נמוגו כל יושבי כנען. בעבור השמועות כדרך ושמע וימס לבבנו גם יושבי כנען ארץ כנען: תפול עליהם. שב אל אדום ואל מואב הע"פ שהזכיר למעלה כנען וכמוהו בעמוד ענן ידבר אליהם כאשר פרשתי ויש דמי מלחמה בשלום שבא אבנר לבדו את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו שב אל אשתו ואמהותיו וכל זה בעבור עד יעבור עמך יי' שעברו עליהם לפני בואם אל ארץ כנען. ואמר עד יעבר פעמים כי סבבו את הר שעיר ימים רבים. וטעם

צללו ג' וסי' אציל תרעא כאבר

כמכה יוד חן ה' דנ"א כתר יה"וה בלא מכתב ודינו להיות רפי וכרגם כדי שלא תראה כאומר מיכה ואין ככון לגונא מיכה אבל הטעם בשירת הים כי אז העביר פסלו של מיכה ועבר בים צרה ואומרי' זה הוא פסלו של מיכה ולפי זה יש פסק בין כמכה באלם:

ושעם קנית. שהיו עבדים למצרים ואתה קנית אותם להיותם לך לעבד: תביאמו ותטעמו. תפלה שיעמדו שם הרבה ולא יגלו כדרך בהר מרום ישר' אמתלנו: בהר. כמו ההר הטוב הזה והלבנון או רמז להר המוריה על כן כתוב אחריו מכון לשבתך פעלת יי'. וטעם פעלת יי' שאתה כוננתו מקדם מכין לך כי המקו' הנזכר הוא כנגד

ופחד. על הקרובים כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו': עד יעבר עד יעבר. כתרגומו: קנית. חבבת משאר אומות כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחביב על האדם: תביאמו. נתנבא משה שלא יכנס לארץ לכך לא נאמר תביאנו: מכון לשבתך. מקדש שלמטה מכוון כנגד כסא של מעלה אשר פעלת: מקד'. הטע' עליו

המקו' הנכבד מהעליון כי מקומו' הארץ משתנ' כנגד הכוכב ה העומד על ראשם וחכמי המזלו' יבינו זה. ומלת מקדם כמו מקד' וכמוהו השבת מטהרו כי הדגש בטי"ת נוסף כדגש קו"ף מקדש ובעבור שהיה בקוף שוא נע כ נרפה הדל"ת כי אין מנהג בכל המקרא דגש אחר שוא נע חוץ מגזרת שתים וכבר הזכרתי דיקדוקו: והנה כוננו ידיך. כמו פעלת כי הטעם כפול: ה' ימלוך. כאשר יבנה בית המקד' לשמו אז תראה מלכותו בארץ. וטעם לעולם ועד על דרך קצרה כי הוא לעולם ועד עולם ואל תתמה בעבור מלת עד שאינה סמוכה כי הנה כתוב שוכן עד וקדוש שמו ומשפט לשון הקדש בהיות התנועה באות הבא אחר וי"ו יפתחוהו כמו שור וכשב ועז ובעבור זה נפתח ועד והנה הא' ואוכל מכל ובסוף הפסוק הנחם השיאני ואוכל על כן אמרו ל לעולם ועד: כי בא סוס פרעה. לפי דעתי כי גם זה הפסוק מהשירה להזכיר הפלא שעשה בתוך פלא כאשר פירשתי. ומלת עליהם שבה אל סוס פרעה ב ברכבו ובפרשיו גם פרע' עמהם כי כן כתוב אמר אויב שהוא פרעה ואחריו תבלעמו ארץ וכתוב משרם ונער פרע' וחילו בים סוף: ויסע. לפי דעתי כי עמוד הענן שהיה הולך לפניה' בבאתם ממצרים ועמוד האש ככה ללכת יומם ולילה ואחר שטבע פרעה ואילו אין להם פחד ולא יסעו בלילה והנה לא תמצא בפרשת בהעלותך ש שבלילה נסעו והנ' השיאם משה על פי השם ואיכם רק שנת שנסעו' עד הר סיני והם פחותים מארבעים יום והאויר טוב לא לא ולא קר ומי שאין לו אהל יוכל לעמוד באויר ולא יזיקנו ו ובבואם אל מדבר סיני עשו כלם סכות כי שם עמדו כמו שנה ומשה הודיעם כי שם יתעכבו עד שיעשו המשכן כי בעבור זה הוציאו עני שטים ממצרי' כאשר אפרש ולהיות זכר לסכו' שעשו שם היה חג הסכות כי הכתוב אמר כי בסכו' הושבתי את בני ישר' ואיך ישבו בענני' כי הסכות אינם דומים לעננ' ועוד אפרש למה חג הסכו' בחדש השביעי וכאשר נעשה המשכן ירד האש בעמוד ענן עליו כי כן כתוב ואם תהיה לילה בו ובנסע הענן יסעו בני ישראל ובעבור זה כתוב ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם והנה שנים עמודים הם שמתה לפים על המשכן ואם קבלה היא שז' ענני כבוד היו כנגד סברתינו וכסמוך על הקבלה: אל מדבר שור. הוא מדבר איתם בעצמו אולי שתי ערי' היו במדבר שקראו כן או ים למדבר שתי שמות ועוד שאמ' וילכו שלשת ימים במדבר הוא מדבר שור על כן בהודעה נפתח בי"ת במדבר: ולא מצאו מים ויבאו מרתה וכתוב ויסעו מים סוף כמו ויסע משה את ישראל מים סוף וילכו דרך שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה: על כן קרא שמה. הקורא כמו אשר ילדה אותה ללוי: וילונו. מבנין נפעל כמו ויכונו מן נכונו מהפעלי' השניים או מעלומי העי"ן ואילו היה מבעלי הכפל היה על משקל ויבשו: ויצעק. זה העץ לא ידענו מה היה רק דבר פלא היה ואילו היו המים עומדי' היינו אות' דרך רפואה היה ונכון הוא מה שאז"ל: שם שם לו. השם לישרא': חק ומשפט. ליסר אותם וללמדם. וטעם ושם נסהו על דרך כי מנסה יי' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים וכמה וענך וירעיבך למען נסותך להטיב באחריתך להטיב הסובלים שלא הלינו על משה: ויאמר אם שמע תשמע. כבר הזכרתי שמיעה שאחריה למ"ד או בית את פי' לשמוע הדבר רק להבין טעם הענין הכותא הדבר והנה זו השמיעה שיבין מה מצוה לעשות: והישר בעיניו תעשה. אלו מצותעשה: כי כל והאזנת למצותיו. מצות לא תעשה להתבונן מה הם: ושמרת כל חקיו. שלא יעבור עליהם כמו ולא תלכו בחקות הגוי והקות העמים שלא יעשו כמעשיהם: וטעם

זקף גדול להפרידו מתיבה שם שלאחריו המקדש אשר כוננו ידיך ה' חביב בית המקדש שהעולם נ נברא ביד אחת שנא' אף ידי יסדה ארץ ו ומקדש בשתי ידים ואימתי יבנה בשתי ידי' בזמן שה' ימלוך לעולם ועד לעתי' לבא שכל המלוכה שלו: ולעולם ועד לשון עולמית הוא והוי"ו בו יסוד לפיכך היא פ פתוחה אבל אנכי היודע ועד שהוי"ו בו שמוש קמוצה היא: כי בא סוס פרעה. כאשר בא: ותקח מרים הנביאה. היכן נתנבאה כשהיא אחו' אהרן קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו' כדאית' בסוטה. דבר אחר אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה כ כשנצטרע' נקראת על שמו: את התף. כלי של מיני זמר: בתופים ובמחולות. מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תפים ממצרים: ותען להם מרים. משה אמר שירה לאנשים הוא אומ' והם עונין אחריו ומרים אמר' שירה לנשים: ויסע משה. הסיען בעל כרחם שעטרו מצרים סוסיה' בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוציאים אותם בים וגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים שנאמר תורי זהב נעשה לך עם נ נקודות הכסף לפיכך הוצרך להסיעם בעל כרחם: ויבואו מרתה. כמו למרה הה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחלתה והתי"ו היא במקום ה"א הנשרשת בתיבת מרה ו ובסמיכת' כשהיא נדבקת לה"א שהוא מוסיף במקו' הלמ"ד תהפך לתי"ו בסמיכתה כמו חמה אין לי וחמתו בערה בו הרי ה"א של שרש נהפכה לתי"ו מפני שנסמכה על הוי"ו הנוספת וכן עבר ואמה הנה אמתי בלהה לנפש חיה וזהמתו חיתו לחם בין הרמה ותשובתו הרמת': וילנו. לשון נפעלו הוא וכן התרגו' לשון נפעלו ואתרעמו וכן דרך לשון תלונ' להסב הדבור אל האד' מתלונן מתרועם ולא יאמר לונן רועם וכן יאמר הלועז דיקומפלמי"נט שמ"י מסב הדבור אליו באמרו שמ"י: שם שם לו. במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודינין: ושם נסהו. לעם וראה קשיות ערפו שלא נמלכו במשה בלשון יפה בקש עלינו שיהיה לנו מים לשתות אלא נתלוננו: אם שמוע תשמע. זו קבלה שיקבלו עליהם: תעשה. היא עשייה: והאזנת. תטה אזנים לדקדק בהם: כל חקיו. דברי' שאינן אלא גזרת מלך בלא שום טעם ויצר הרע מקנטר עליהם מה איסור באלו למה נאסרו כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם. לא

לשבתך ג' וסי' מכון לשבתך פעלת. בנה בניתי בית זבול ואני בניתי בית זבול: ידיך חד מן י"א בלאים וסי' באויב סימן י"ד סוף מענה אבנים כי אתם עם: לעולם ועד ט' וסי' יי' ימלוך. כי גל העמים ילבו. גערת גוים אבדת רשע. אזכירה שמך בכל דור. ואשברה תורתך. ההלה לדוד ארוממך. בכל יום. תהלת יי'

תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם: פ

וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֶאןָ כָל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת: וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: ס

וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת־יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ מָיִם: וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמָהּ מָרָה: וַיִּלֹּנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה־נִּשְׁתֶּה: וַיִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיּוֹרֵהוּ יְהוָה עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ: וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֺתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו

(מסורה: כ' המשל' ב' חל' · ג' · ל' וכב' ל' · ג' · ל' קל' · ג' חס' י' חס' בתורה · כ"ר · י"ג חס' בתור' · ל' וכב' · כ' י' ב' חס' · כ' ומניין · נ' · כ' בתרי לי"ש · ד' חס' ב' נב' לי"ש · ל' ומל' · נ' · י"ד בלי"ש · ל' · ל')

תִּפֹּל עֲלֵיהוֹן אֵימְתָא וְדַחַלְתָּא בִּסְגֵי תוּקְפָךְ יִשְׁתְּקוּן כְּאַבְנָא עַד דְּיֶעְבַּר עַמָּךְ יְיָ יָת אַרְנוֹנָא עַד דְּיֶעְבַּר עַמָּא דְּנָן דִּי פְרַקְתָּא יָת יַרְדְּנָא: תַּעֲלֵינוּן וְתַשְׁרֵינוּן בְּטוּרָא דְּאַחְסַנְתָּךְ אֲתַר מְתַקַּן לְבֵית שְׁכִינְתָּךְ אַתְקֵינְתָּא יְיָ מַקְדְּשָׁא יְיָ אַתְקְנוּהִי יְדָךְ: יְיָ מַלְכוּתֵיהּ קָאֵים לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: אֲרֵי עָלוּ סוּסָוָת פַּרְעֹה בִּרְתִכּוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי בְּיַמָּא וַאֲתֵיב יְיָ עֲלֵיהוֹן יָת מֵי יַמָּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלִיכוּ בְּיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַמָּא: וּנְסֵיבַת מִרְיָם נְבִיאֲתָא אֲחָתֵיהּ דְּאַהֲרֹן יָת תּוּפָּא בִּידַהּ וּנְפַקָא כָל נְשַׁיָּא בַּתְרַהָא בְּתֻפִּין וּבְחִנְגִּין: וּמְעַנְיָא לְהֶן מִרְיָם שַׁבַּחוּ וְאוֹדוּ קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגָּאִי עַל גֵּיוְתָנַיָּא וְגֵאוּתָא דִּילֵיהּ הִיא סוּסְיָא וְרָכְבֵיהּ רְמָא בְיַמָּא: וְאַטֵּיל מֹשֶׁה יָת יִשְׂרָאֵל מִיַּמָּא דְסוּף וּנְפַקוּ לְמַדְבְּרָא דְחַגְרָא וַאֲזַלוּ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא וְלָא אַשְׁכַּחוּ מַיָּא: וַאֲתוֹ לְמָרָה וְלָא יְכִילוּ לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִמָּרָה אֲרֵי מְרִירִין אִנּוּן עַל כֵּן קְרָא שְׁמַהּ מָרָה: וְאִתְרָעַמוּ עַמָּא עַל מֹשֶׁה לְמֵימַר מָה נִשְׁתֵּי: וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וְאַלְפֵיהּ יְיָ אָעָא וּרְמָא לְמַיָּא וּבְסִימוּ מַיָּא תַּמָּן גְּזַר לֵיהּ קְיָם וְדִין וְתַמָּן נַסְּיֵהּ: וַאֲמַר אִם קַבָּלָא תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וּדְכָשַׁר בְּעֵינוֹהִי תַּעְבֵּיד וְתָצִית לְפִקּוֹדוֹהִי וְתִטַּר כָּל קְיָמוֹהִי

(ולכן יד חן א' רנשי כתר יהוה בכל מנטל כדי שלא יראה כאהרך ידחיך לכן. · יעד ל' פתח לברשי ואבן עזרא: · ויל' ל' וכל קרי' ודך שלשת ימי'. · כל י' בכו' דמיין דאית בהון כל כל ולמה ביניהון:)

יד בר פי. והמשכילים יזהירו: לעלם י"ח חס' נמסר בתלים סימן ע"ה: בתפים ובמחלת ב' וסי' ותקח מרים. ויבא יפתח: ויסע ג' וסי' ויסע משה את ישראל. ויסע בעץ תקעתי. ויסע בצאן עמו. ואחד יסע קדים בשמים: מרתה ב' בתרי לי"ש וסי' ויבאו מרתה. כי אתי מרתה נאם יי': לשתת ד' חס' נמסר פרשת חיי: מרים ב' בתרי לי"ש וסי' כי מרים הם. די הוה צבי הוה מרים: חק ומשפט ג' וסי' משה. יהושע. עזרא. אנך: מצותיו דקדים לחקיו ד' וסי' והאזנת למצותיו. ושמעת בקול יי' אלהיך. להטות לבבנו אליו. דגלבים. וחבירו דדה: ושמרת כל חקיו כל י"ו פסו' כל כל וכלה חדא ביניהון נמסר בשפטים סימן ב' פסו' ב':

רשי

לא אשים עליך . ואם אשים הרי הוא כלא הושם כי אני יי׳ רופאך ולפי פשוטו כי אני יי׳ רופאך ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל דבר זה פן יביאך לידי חולי זה וכן הוא אומ׳ רפאות תהי לשריך : שתים עשרה עינות מים . כנגד יב׳ שבטים נזדמנו להם : ושבעים תמרים . כנגד ע׳ זקני׳ : בחמש׳ עשר יו׳ . נתפר׳ היום של חנייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו מ ממצרי׳ והוצרכו למן ללמדנו שאכלו משירי הבצק ששים ואחת סעודות וירד להם מן בששה עשר באייר ו יום אחד בשבת היה כדאיתא במסכת ש שבת : וילונו . לפי שכלה הלחם : מי יתן מותנו . שנמות ואינו שם דבר כמו מותנו אלא כמו עשותנו ח חנותנו שובנו לעשות אנחנו לחנות אנחנו למות אנחנו לוי דמיתנא לו מתנו הלואי והיינו מתים : דבר יום ביומו . צורך אכילת יום ילקטו ב ביומו ולא ילקטו היום לצורך מחר : למען אנסנו . אנסנו הילך בתורתי אם י ישמרו מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט : והיה משנה . ליום ולמחרת : משנה . על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע . אומר אני אשר יביאו והיה משנ׳ לאחר שיביאו ימצאו משנה במדידה על א אשר ילקטו וימדו יום יום וזהו לקטו לחם משנה לקיטתו היה כתוב׳ לחם משנה וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם ברכה ש פויסון בבית למלאת השמר פעמים ללחם יומים : ערב . כמו לערב : וידעתם כי אני יי׳ המוציא אתכם מארץ מצרים . לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו תדעו כי לא אנחנו המוציאים את כי יי׳ הוציא אתכם שיגיז לכם את השליו : ובקר וראיתם . לא על הכבוד שנאמר והנה כבוד יי׳ נראה בענן נאמר אלא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן אך לא בפני מאירות יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה והלחם ששאלתם לצורך בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שיורידהו לכם דרך חבה בבקר שיש שהות להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא : את תלונותיכם על יי׳ . כמו אשר על יי׳ : ונחנו מה . מה אנחנו חשובין : כי תלינו עלינו . שתרעימו עלינו את הכל את בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בלשון תפעילו מפני דגשותו וקרייתו שאו היה רפה הייתי מפרשו בלשון תפעלו כמו וילן העם על משה או אם היה דגש ואין בו יוד ונקרא תלונו הייתי מפרשו לשון תתלוננו עכשו הוא משמע תלינו את אחרים כמו במרגלים וילינו עליו את כל העדה : בשר

על המים ד׳ וס׳ בפרש׳ וארא : לשבע ד׳ וחס׳ וס׳ באכלנו לחם לשבע . ואכלת׳ לשבע וישבתם . ואכלת׳ לחמיב׳ לשבע . צדה שלח להם לשבע : אם לא ז׳ ס״פ וס׳ נבסר פרשת חיי : יום יום ז׳ ופסק וס׳ בפרשת וישב : בשמעו

כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יהוה רפאך : ס ויבאו אילמה ושם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים : ויסעו מאילם ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין אילם ובין סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים : וילינו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר : ויאמרו אלהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד יהוה בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב : ס ויאמר יהוה אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא : והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה על אשר ילקטו יום יום : ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל ערב וידעתם כי יהוה הוציא אתכם מארץ מצרים : ובקר וראיתם את כבוד יהוה בשמעו את תלנתיכם על יהוה ונחנו מה כי תלונו עלינו : ויאמר משה בתת יהוה לכם בערב

כל מרעין די שויתי במצרים לא אשוי עלך ארי אנא יי אסך : ואתו לאילם ותמן תרתי עסרי מבועין דמיין ושבעין דיקלין ושרו תמן על מיא : ונטלו מאילם ואתו כל כנשתא דבני ישראל למדברא דסין דבין אילים ובין סיני בחמשא עסרא יומא לירחא תנינא למפקהון מארעא דמצרים : ואתרעמו כל כנשתא דבני ישראל על משה ועל אהרן במדברא : ואמרו להון בני ישראל לוי דמיתנא קדם יי בארעא דמצרים כד הוינא יתבין על דודי בסרא וכד הוינא אכלין לחמא ושבעין ארי אפקתון יתנא למדברא הדין לקטלא ית כל קהלא הדין בכפנא : ואמר יי למשה הא אנא מחית לכון לחמא מן שמיא ויפקון עמא וילקטון פתגם יום ביומיה בדיל דאנסינון היהכון באוריתי אם לא : ויהי ביומא שתיתאה ויתקנון ית דייתון ויהי על חד תרין על דילקטון יום יום : ואמר משה ואהרן לכל בני ישראל רמשא ותדעון ארי יי אפיק יתכון מארעא דמצרים : וצפרא ותחזון ית יקרא דיי בדשמיען ית תורעמתכון על יי ונחנא מה ארי מתרעמיתון עלנא : ואמר משה בדיתן יי לכון ברמשא

ג׳ וס׳ ובקר וראית את כבוד יי׳ . וזהו בשמעו את דברי האלה . וירא כצר להם בשמעו : על יי׳ לא׳ נמס׳ בישעיה
סימן נה׳ גבי הפטר׳ ואמר סלו סלו : ונחנו ג׳ וס׳ ונחנו מה כי תלינו . ונחנו בה לא עלינו . ונחנו עליו באשר :

אבן עזרא

וטעם כל המחלה . יש לך לזכור כי בעיניך ראית המחלה והנגעים והמכות אשר שמתי במצרי׳ בעבור שמרדו בי ואם אתה תשמור חקי תמלט מהם שלא אשמה לך כאשר עשיתי להם ועוד כי אני יי׳ אהיה רופאך מכל מחלה שגזרתי להיותה על הארץ אין לך צורך לרופא כאשר רפאתי המים המרים שאין יכולת ברופאים לרפאם . והנה דבר מרה הפך המכה הראשונה כי מימי היאר היו מתוקים ולא יכלו לשתות מהם וכאן המים המרים שבו מתוקים והנה השם עשה הדבר והפכו על כן יש לך להשמר שלא תמר בו ולאהוב אותו כי הוא ייטיב לך : ויבואו . אמר הגאון שבעים מיני תמרים היו ואחרי הוסיפו לכל שבט ושבט ואחרים אמ׳ לכל איש ואיש ואין צורך לדברים האלה כי העיינות שהיו י״ב ושבעי׳ תמרי׳ לא נבראו עתה בשביל ישרא׳ ואין זה זמן בשול תמרי׳ ולפי דעתי כי ישרא׳ לא ישבו במרה רק יום אחד והתעכבו באלים כמו כ׳ יום על כן אמר הכתוב ויחנו שם על המים על כן אמר בפסוק הבא אחריו כי בחמשה עשר יום לחדש ה השני נסעו מאלים והנה בט״ו ימים חנו בד׳ מקומות ואלה הם מדבר סיני ודפקה ואלוש ורפידי׳ כי תחלת החדש השלישי באו מדבר סיני . והזכיר התמרים להודיע כי המים מתוקים הפך מימרה כי התמרים לא יצליחו בארץ שמימיה מרים : ויסעו . אמר הגאון רב סעדיה כי טעם להזכיר בט״ו לחדש השני להודיע כי יום חמישי בשבוע יצאו ישרא׳ ממצרים והנה יום ראשו׳ לחדש ניסן היה יום חמישי ואייר יום ששי ושבת והנה ביום השבת באו אל מדבר סין והתרעמו בחנותם . ואמר להם משה כי בערב תאכלו בשר ובבקר ירד המן והנה ראוי להיותו יום ר ראשון בעבור שאמר והיה ביום הששי כי היה יום ששי והיה ששי לירידת המן . ומה שאמר הגאון קבלנוהו בעבור הקבלה ולא בעבור פירושו כי מי הגיד לו כי ממחרת בואם אל מדבר סין ירד המן אולי שמרו שם ארבעה ימים או יותר והחל המן לרדת ביום ראשון כי מיום רדתו החל לספור כי כל האומות סומכים על ישרא׳ במספר הזה והנה הערלים קראו שמות ימות השבוע על שמות המשרתים ויום שבת לא כן ובלשון ערבי קראו חמשה ימים על דרך המספר ויום ששי אלגמ״ע על שם חבורם כי הוא להם היום הנכבד בשבוע ויום שבת קראו אותו סב״ת כי השי״ן והסמ״ך מתחלפים בכתיבתם ואלה מישראל למדו כי הנה אנשי הודו שאינם מודים במעשה בראשית תחלת ימי השבוע להם יום רביעי בעבור כי כוכב היום הוא כוכב חמה ויש לו שלטון עליהם כפי דבריהם : וילונו . במי מרה הלינו על משה לבדו כי הוא לבדו הסיעם וכל ישראל לא התרעמו רק קצתם על כן כתוב וילונו העם . ועתה במדבר סין וילנו כל עדת ישראל על משה ועל אהרן כי שניהם הוציאום ובמרה התרעמו על המים ועתה מתרעמים על הבשר והלחם שסבר אכלו רוב מקניהם וקהל גדול כמוהו לא ימצאו לחם לקנות כי אם ביוקר כי שלשים יום היו להם מיום צאתם : הנני ממטיר . כדמות מטר היורד מהשמי׳ . ומלת לחם מאכל תמצא על אלה כמשמעו גם על הבשר כמו לחם אשה גם על הפרי כמו נשחיתה עץ בלחמו . וטעם אנסנו שיצטרך אלי בכל יום . ופירוש משנה שני העומר לאחד כי כן כתוב : ויאמר . טעם כי יי׳ הוציא אתכם בעבור שאמרתם כי הוצאתם אותנו והנה שני אותות יעשה לכם שתדעו כי הוא הוציא אתכם האחד בערב זה היום ושני למחרתו בבקר והיה ראוי שיהיה ערב ובקר וידעתם כי אנכו דבק ובקר עם וראיתם את כבוד יי׳ כי ביום עצמו ראו את הכבוד כאשר יפרש : ובקר . פרשתיו : בשמעו את תלונותיכם . דבק עם וראיתם את כבוד יי׳ : ונחנו מה . מה בידנו לעשות לא עשינו רק מה שצונו . ונחנו חסר אלף : ויאמר . עתה פירש להם שני האותות : קרבו

בשר לאכל ולחם בבקר לשבע בשמע יהוה את תלנתיכם אשר אתם מלינם עליו ונחנו מה לא עלינו תלנתיכם כי על יהוה: ויאמר משה אל אהרן אמר אל כל עדת בני ישראל קרבו לפני יהוה כי שמע את תלנתיכם: ויהי כדבר אהרן אל כל עדת בני ישראל ויפנו אל המדבר והנה כבוד יהוה נראה בענן: פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: שמעתי את תלונת בני ישראל דבר אלהם לאמר בין הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם וידעתם כי אני יהוה אלהיכם: ויהי בערב ותעל השלו ותכס את המחנה ובבקר היתה שכבת הטל סביב למחנה: ותעל שכבת הטל והנה על פני המדבר דק מחספס דק ככפר על הארץ: ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא ויאמר משה אלהם הוא הלחם אשר נתן יהוה לכם לאכלה: זה הדבר אשר צוה יהוה לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשתיכם איש לאשר באהלו תקחו: ויעשו כן בני ישראל וילקטו המרבה והממעיט: וימדו בעמר ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר איש לפי אכלו לקטו: ויאמר משה אלהם איש אל יותר ממנו עד בקר: ולא שמעו אל משה ויותרו אנשים ממנו עד בקר וירם תולעים ויבאש ויקצף עלהם משה: וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו

ביסרא למיכל ולחמא בצפרא למסבע בדשמיען קדם יי ית תורעמתכון די אתון מתרעמין עלוהי ונחנא מה לא עלנא תורעמתכון אלהן על מימרא דיי: ואמר משה לאהרן אמר לכל כנשתא דבני ישראל קריבו קדם יי ארי שמיע קדם יי ית תורעמתכון: והוה כד מליל אהרן עם כל כנשתא דבני ישראל ואתפניאו למדברא והא יקרא דיי איתגלי בעננא: ומליל יי עם משה למימר: שמיע קדמי ית תורעמת בני ישראל מליל עמהון למימר בין שמשיא תיכלון בישרא ובצפרא תשבעון לחמא ותדעון ארי אנא יי אלהכון: והוה ברמשא וסליקת סלוי וחפת ית משריתא ובצפרא הות נחתת טלא סחור סחור למשריתא: וסליקת נחתת טלא והא על אפי מדברא דעדק מקלף דעדק כגירא על ארעא: וחזו בני ישראל ואמרו גבר לאחוהי מנא הוא ארי לא ידעין מה הוא ואמר משה להון הוא לחמא דיהב יי לכון למיכל: דין פתגמא דפקיד יי לקוטו מניה גבר לפום מיכליה עומרא לגולגלתא מנין נפשתיכון גבר לדי במשכניה תסבון: ועבדו כן בני ישראל ולקטו דאסגי ודאזער: וכלו בעומרא ולא אותר דאסגי ודאזער לא חסר גבר לפום מיכליה לקטו: ואמר משה להון אנש לא ישאר מניה עד צפרא: ולא קבילו מן משה ואשארו גברין מניה עד צפרא ורחיש ריחשא וסרי ורגיז עליהון משה: ולקטו יתיה בצפר בצפר גבר כפום מיכליה

אל כל עדת בני ישראל ג' וס' קרבו לפני יי' כי שמע את תלנתיכם · ויהי כדבר אהרן · הארץ אשר עברנו: ובבקר ו' וס' ובבקר תשבעו לחם · ובבקר היתה שכבת · ובבקר זרעך תפריח · ובבקר הפלתי תקדמך ·

ובבקר אמר למלך · ובבקר היא שבה: ויאמר משה אלהם ג' וס' הוא הלחם אשר · איש אל יותר · אם יעברו בני גד: לגלגלת ג' חס' וס' עמר לגלגלת · בקע לגלגלת · מחצית השקל דולקחת חמשת חמשת: יותר ז' בליש' וס' איש אל יותר ממנו · ואת היותר החרמנו · ויותר ממנו מאה רכב' דשמואל · וחברו דדה · כי מה יותר לחכם · ויותר לראי השמש · לעשות יקר יותר מכני: ויותרו ה' חס' בליש' וס' ויותרו אנשים ממנו · הנותרם לאמר · סוף פסו' · והותרך יי' לטובה בפרי בטנך · את אשר הותרה משבעה · ויאכלו ויותרו כדבר יי': בבקר בבקר י"ג וס' ב' שעיה סימן נ' בהפטרת והיה עקב:

אבן עזרא

קרבו לפני יי' · אל המדבר: ויהי · התברר להם כי בעת שדבר להם קרבו מיד בא הענן ונראה בו הכבוד: וידבר · וראו כי משה הלך אל הכבוד ודבר עמו: שמעתי · מלת תלונות זרה דגשות הנון וזאת הנבואה שניה כי כבר הזכירה משה בתת יי' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר רק נשנית בעבור ישראל שיראו הכבוד · ומלת בין הערבי' כמו בערב כאשר פי' ומזה הפסוק התברר פי' ובקר וראיתם את כבוד יי' כי הנה כתוב בין הערבים תאכלו בשר ובבק' תשבעו לחם: ויהי בערב · בסוף היום בעצמו: ותעל השלו · אולי עלת' מפאת ים: שכב' הטל · כמו ונבלי שמים מי ישכיב טעם ירידה ובמקו' אחר כתוב וברדת הטל · ירקבשם אוי שאמר כי המן הוא הנקרא בלשון פרסי תרנגבין ובלשו' ערבי מ"ן ובלשון לעז מנ"א כי קושיות רבות עמדו עליו האחת כי איננו יורד היום במדבר סיני כי ההר ידוע ואני ראיתי זה הדומה למן במלכות אלנכיר והוא יורד בניסן ובאייר ולא בחדשים אחרים ועוד אם תשימהו לשמש לא ימס ועוד כי בלילה לא יבאש ועוד כי איננו חזק ואין צורך שידוכנו אדם במדוכ' שיעשה ממנו עוגו' ועוד כאשר יושם בלשון ימס ועוד כי איננו משביע שיולד דם טוב רק הוא נכנס ברפוא' ועוד כי ביום הששי היה יורד משנה ועוד כי לא היה יורד בשב' ועוד כי יורד לכל מקום שיחנו ועוד כי עבר עמהם את הירדן ולא שבת עד חניכון על דרך הפש': ותעל · הטעם שנפסקה כמו אז תעלת יכוני עלה כי הטע' מעת שחללת יכוני נסתלק מעלי ונפס' וכמוהו אות' שי ש תעלני בחצי ימי והטל היה יורד בתחלה לטהר הארץ ובהסתלק הטל יורד המן וכן כתוב וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו: דק מחוספ' · כמו שגל ואין לו חבר והאומ' שהוא כמו מחשוף שהוא בג"ין איננו נכו' כי משפ' הלשו' שיכפלו הפ"א והע"ין כמו יפיפית או הע"ין והלמ"ד כמו ירקרק או הלמ"ד לבד' כמו סגריר רק הע"ין לבדו לא מצאנו כי אם בצלומי הה"א כמו הגיגי כי אחר שחסר הה"א נראה הנו"ן כלמ"ד פעל על כן כפלוהו רק באותיות נראות לא מצאנו הע"ין כפול: ויראו · אמ' רבינו שלמה כי בלשון ישמעא' תרגום מה הוא מן הוא והמגיד לו ככה לא דבר נכון כי תרגום מה הוא בלשון ישמע' מה הוא רק מן הוא תרגומו מי הוא כי איננו נופל מן בלשונ' כי אם על אדם כי פי' מן הוא מגזרת אשר מנה את מאכלכם אמר רב משה הכהן ידענו כי אין מוקד' ומאוחר בתורה כי ויאמר משה אליהם וכבר אמר משה אליהם וכמוהו רבים ובפרשה הזאת וירם תולעים ויבאש וכבר באש וכן כתוב ולא הבאיש ורמה לא היתה בו ואיחר הכתוב לומר דברי משה בעבור שהוא צרי' להאריך לומ' זה הדבר אשר צוה יי' זה כדרך הסבר' כי עומר לגולגולת למי שהוא גדול בשנים ולקטנים כפי אכלם: ויעשו · על דרך הפשט כי המרבה והממעיט לפי מספר נפשות אהלו וקדמונינו אמרו כי הוא דבר פלא: וימודו בעומר · מצא כל אחד לפי מה ששער: ויאמר · הטעם שיותירו ממנו לאכלו מחר רק יבטח בשם כי מחר ירד כי איננו מצוה עליו לאכלו כלו רק אם נשאר לו שלא יכול לאוכלו ישליכנו מחוץ לאהלו: ולא · מלת אנשים דבקה עם ולא שמעו אל משה כי ב' נשים מעטים היו · אמר רבי מריכום כי וירם מגזרת רמה:

רשי

בשר לאכל · ולא לשובע למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב לפי שהלח' שאלו כהוגן שאי אפשר לו לאדם בלא לחם אבל בשר שאלו שלא כהוגן שהרבה בהמות היו להם ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר לפיכ' נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן: אשר אתם מלינים עליו · את האחרים השומעי' אתכ' מתלוננ': קרבו · למקום שהענן ירד: השלו · מין עוף ושמן מאד: היתה שכבת הטל · הטל שוכב על המן ובמקו' אחר הוא אומר וברדת הטל וגו' הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וחוזר ויורד טל עליו והרי הוא כמונח בקופסא: ותעל שכבת הטל · כשהחמ' זורחת עולה טל שעל המן לקראת החמ' כדרך טל עולה לקראת חמה אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתום את פיה ותניחה בחמה היא עולה מאליה באוי' ורבותינו דרשו שהטל עולה מן הארץ באויר ונגלו שכב' הטל כמגל' המן וראו והנה על פני המדבר דק מחוספס מגולה ואין דומה לו במקרא וי"ל מחוספס לשון חפיס' ודלוסקמ' שבלשו' משנ' כשנתגל' משכב' הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס את תוכו בין שתי שכבות הטל ואונקלוס תרגם מקלף לשון מחשוף את הלבן: ככפור · כפור ילי"דא בלעז דעדק כגיר כאבני גיר והוא מין צבע שחור כדאמ' גבי כסוי הדם הגיר והזרניך דעדיק כגיר כגלידא על ארעא רק היה כגיר ושוכב מוגלד כקרח על הארץ וכן פירושו דק ככפו' שטוח קלוש ומחובר כגליד · דק טו"כנש בלע' שהיה מגליד גלד דק מלמעלה וכגיר שתרג' אונק' תוספ' הוא על לשון העברית ואין לו תיבה בפסוק: מן הוא · הכנת מזון הוא כמו וימן להם המלך: כי לא ידעו מה הוא · שיקראוהו בשמו: עומר · שם מדה: מספר נפשותיכם · כפי מנין נפשו' שיש לאיש באהלו תקחו עומר לכל גולגלת: המרבה והממעיט · יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש איש מה שלקטו ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר לגלגולת אשר באהלו והממעיט ללקוט לא מצא חסר מעומר לגלגלת וזהו נס גדול שנעשה בו: ויותירו אנשים · דתן ואבירם: וירם תולעי' · לשון רמה: ויבאש · הרי זה מקרא הפוך שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין שנ' ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן דרך כל המתליעים: ותם

וילקטו

השלו · ל' וב' כ' ובכ"א כמכר ל' א"ל השלו

זה · ל' ופכו' נקריי אית כהון א"ב

ויבאש · ל' והוא חד מן כתיין דבכרא

כפי · כימן קדמא תמיין לכי אכלו תליית' כפי אכלו וא"ל ב' לא לבוי' לא לבוכי

וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס׃ וַיְהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת אֲשֶׁר תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת כָּל הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד הַבֹּקֶר׃ וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא הָיְתָה בּוֹ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה בּוֹ׃ וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֺתַי וְתוֹרֹתָי׃ רְאוּ כִּי יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃ וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִעִי׃ וַיִּקְרְאוּ בֵית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מָן

וּמָה דְּמִשְׁתְּאַר מִנֵּיהּ עַל אַפֵּי חַקְלָא כַּד חָם עֲלוֹהִי שִׁמְשָׁא פָּשַׁר׃ וַהֲוָה בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה לְקַטוּ לַחְמָא עַל חַד תְּרֵין תְּרֵין עוּמְרִין לְחַד וַאֲתוֹ כָּל רַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא וְחַוִּיאוּ לְמֹשֶׁה׃ וַאֲמַר לְהוֹן הוּא דְּמַלִּיל יְיָ שְׁבָא שַׁבְּתָא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ מְחַר יָת דְּאַתּוּן עֲתִידִין לְמֵיפָא אֲפוֹ וְיָת דְּאַתּוּן עֲתִידִין לְבַשָּׁלָא בַּשִּׁילוּ וְיָת כָּל מוֹתָרָא אַצְנְעוּ לְכוֹן לְמַטְּרָא עַד צַפְרָא׃ וְאַצְנְעוּ יָתֵיהּ עַד צַפְרָא כְּמָא דְּפַקֵּיד מֹשֶׁה וְלָא סְרִי וְרִחְשָׁא לָא הֲוָת בֵּיהּ׃ וַאֲמַר מֹשֶׁה אִכְלוּהִי יוֹמָא דֵין אֲרֵי שַׁבְּתָא יוֹמָא דֵין קֳדָם יְיָ יוֹמָא דֵין לָא תַשְׁכְּחוּנֵּיהּ בְּחַקְלָא׃ שִׁתָּא יוֹמִין תִּלְקְטוּנֵּיהּ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא לָא יְהֵא בֵּיהּ׃ וַהֲוָה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה נְפַקוּ מִן עַמָּא לְמִלְקַט וְלָא אַשְׁכַּחוּ׃ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עַד אִמָּתַי אַתּוּן מְסָרְבִין לְמִטַּר פִּקּוּדַי וְאוֹרָיְתִי׃ חֲזוֹ אֲרֵי יְיָ יְהַב לְכוֹן שַׁבְּתָא עַל כֵּן הוּא יָהֵב לְכוֹן בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה לְחֶם תְּרֵין יוֹמִין תִּיבוּ גְּבַר תְּחוֹתוֹהִי לָא יִפּוֹק אֱנָשׁ מֵאַתְרֵיהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה׃ וְנָחוּ עַמָּא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה׃ וּקְרוֹ בֵית יִשְׂרָאֵל יָת שְׁמֵיהּ מַנָּא

וחם ג' פתחין וסי' וחם השמש ונמס. וחם לאדני המלך. אם ישכבו שנים. וא' חם לבי בקרבי וסי' בלשון תרגום מלכא דדמוך כשמשא: תמצאהו ז' חס' כליש' וסי' היום לא תמצאהו. תמצאהו המורים. ומצאהו רעות. ומצאהו בחלקת נבות. ויבקשו שלשה ימים. כחלום יעוף ולא ימצאהו: על כן ב' בטעם תלישא

גדולה וסי' על כן הוא נותן לכם ביום הששי. קרא שם המקום ההוא עמק עכור: יומים ה' כליש' ג' מלאים וב' חס' וסי' לחם יומים. אך אם יום או יומים. לא יום אחד תאכלון. או ימים או חדש ימים. יחיינו מימים. ב' כת' חס' שבו ה' בתו' נמס' פרש' וירא: אל יצא ג' וסי' אל יצא איש ממקומו. אל יצא פליט מן העיר. באו הבום איש אל יצא: השבעי חד מן ח' חסרי' נמסר פרש' בא: וישבתו ב' וסי' ביום השבעי. וישבתו שלשת רעי איוב:

רשי

וחם השמש ונמס. הנשאר בשדה נעשה נחלים ושותין ממנו אילים וצבאים ואומות העולם צדין מהן וטועמי' בהם טעם מן ויודעים מה שבחן של ישראל: פשר לשון פושרין על ידי השמש מתחמם ומפשיר: ונמס. דישטנפריר ודוגמתו בסנהדרין בסוף ארבע מיתות: לקטו לחם משנה. כשמדדו את לקיטתן באהליהם מצאו כפלים שני העומר לאחד. ומדרש אגדה לחם משונה אותו היו' נשתנה לשבח בריחו וטעמו: ויגידו למשה. שאלוהו מה היום מימי' ומכאן יש ללמד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטוה לומר להם והיה ביו' הששי והכינו וגו' עד ששאלו את זאת אמר להם הוא אשר דבר יי' שנצטויתי לומ' לכם ולכך ענשו הכתו' שאמר לו עד אנה מאנתם ולא הוציאו מן הכלל: את אשר תאפו אפו. מה שאתם רוצי' לאפות בתנור אפו היום הכל לשני ימים ומה שאתם צריכים לבשל ממנו במי' בשלו היו' לשון אפייה נופל בלחם ולשון בישול בתבשיל: למשמרת. לגניזה: ויאמר משה אכלוהו היום. שחרית שהיו רגילים לצאת וללקוט באו לשאו' אם נצא אם לאו אמ' להם את שבידכם אכלו לערב חזרו לפניו מהו לצאת אמר להם שבת היו' ראה אותם דואגי' שמא פסק המן ולא ירד עוד אמר להם היו' לא תמצאוהו מה תלמוד לומ' היום היום לא תמצאוהו אבל מחר תמצאוהו: וביום השביעי שבת. שבת הוא המן לא יהיה בו ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכיפורים וימים טובי': עד אנה מאנתם. משל הדיוט הוא בהדי הוצא לקיא כרבא ע"י הרשעים מתגנין הכשרים: ראו. בעיניכם כי יי' בכבודו מזהיר אתכ' על השבת שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים: שבו איש תחתיו. מכאן סמכו חכמים ארבע אמות ליוצא חוץ לתחום: אל יצא איש ממקומו. אלו אלפים אמה ולא במפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר.

ביום סימן תיבות דבקו כבדיקי דמסכתא

אבן עזרא

וילקטו. טעם וחם השמש כאשר היום כי השמש לא יחם: ונמס. משבין כמו על משקל הכפל: ויהי. ירד המן יותר מהמנהג כאשר יפרש וישראל לקטו ולחם משנה כי משה צוה להם לעשות ככה והם לא ידעו למה ועוד שהכתוב אמר לקטו ולא אמר מצאו ובאו הנשיאים והגידו למשה כי ישראל עשו כאשר צוה ושאלוהו מה יעשו כי למה צוה ללקוט משנה ואיך יוכלו לאכלו: ויאמר. כבר אמ' לי השם כי אתם חייבי' לשבות מחר שלא תעשו מלאכה אפילו אוכל נפש כי מחר הוא יום שבת לה' כי זה היום שמך לשם בעבור ששבת מכל מלאכתו ביום השביעי וככה בשנת השמטה שבתה הארץ שבת לה'. ומלת שבת בדקדוק קשה כי איננה על משקל גנב כי תי"ו שבת סימן לשון נקבה והעד שבת היא לה' ומלת שבת שם דבר כמו שביתה וככה דקדוק המלה היתה ראויה להיות שבתת על משקל דלקת וכאשר חסרו התי"ו האחת פתחו הבי"ת להורות על לשון נקבה כמו משרת לנקבה פתחו הרי"ש להורו' על לשון נקבה ולשון זכר הוא משרת את המלך וככה מלת אחת כאשר אפרש. ומלת אפו זרה כי היה ראוי להיותו על משקל עשו והנה אמר משה לנשיאים מה יעשו: את אשר תאפו. כמנהגכם אפו שתאכלו היום וככה את אשר תבשלו בשלו והנה מהשנה האחת יעשו כל זה ובשלו הכל כרצונכם ואכלו מה שיספיק לכם: ואת כל העודף. הניחוהו עד הבקר שאומ' לכם מה תעשו והנה לא הודיעם כי לא ירד מן ביום השבת רק בבקר הודיעם זה הסוד: ויאמר. רבים חברי אמונה השתבשו בעבור זה הפסוק ואמרו כי חייב אדם לשמור יום השבת והלילה הבא אחריו כי משה אמ' כי שבת היום לה' ולא הלילה שעבר גם אמר מחר ופרשו ויהי ערב ויהי בקר כרצונם כי יום ראשון לא השלי' עד בקר יום שני ולא דברו נכונה כי משה לא דבר לישר' רק כנגד מנהגם כאשר הזכרתי לך כי מנהג ארצות ערלי' אינם כמנהג ארץ ישראל במאכלם ובמלבושם ובגינם ועניינם כי אין מנהג שיאפה אדם או יבשל בקיץ ובחרף ולא לעשות מלאכה רק ביום על כן אמר מחר ועתה שים לבך להבין טפשות המפרשים ויהי ערב ויהי בקר אשר הזכרתי כי הכתוב אומר ויקרא אלהים לאור יום והוא מעת זרוח השמש עד שקעו ולחשך קרא לילה מעת שקוע השמש עד זרחו והנה הלילה הפך היום כמו שחשך הפך אור אם כן איך יקר' מעת ערב שהוא עריבת השמש עד בקר יום והנה הוא לילה והנה כתוב על אלה לילה ליום ישימו ודע כי היום בלשון הקדש על שני דרכים האחת כאשר הזכרתי כל זמן שאור השמש עומד על הארץ כנגד כל מקום על כן כתוב לילה ויום ויום ולילה שלשת ימים ושלשה לילות כי אילו היתה מדת היום כוללת עמו לילה למה יזכיר לילה וזה לא יתכן בראייה גמורה מחכמת הדבר שם רבי יהיה כולל שני דברים שאחד הפך כנגדו והדרך השנית שמלת יום נופל על זמן קרוב או רחוק כמו ביום הכותי כל בכור אתה עובר היום אל ארץ אחרת כיום הזה והיה ביום ההוא ורבים ככה והנה נניח כל אלה הדברים ונבקש יום התורה כאשר אמרתי כי שנותינו אינם קבועים במהלך החמה והלבנה רק בקביעות בית דין והנה מצאנו שאמר שבעת ימים מצות תאכלו ופירש כי זה המספר מארבעה עשר לחדש בערב עד יום האחד ועשרים לחדש בערב וכתוב מערב עד ערב תשבתו שבתכם ועוד מי שאירע לו קרי בלילה או ביום כי כן כתו' מקרה לילה והנה לא יטהר עד בא השמש שהוא סוף היום הראשון ואילו כן שהוא עד בקר יום שני היה ראוי שירחץ בבקר כי הם אומרים כי היום והלילה שהוא אחריו יקרא יום הנה יהיה חצי היום טמא וחציו טהור ואשר יארע לו קרי בתחלת הלילה חצי יום שעבר טמא גם חצי יום הבא ואלה דברי התולים וכבר פירשתי ויהי ערב ויהי בקר במקומו: ויאמר. עתה פירש מה יעשו בעודף המונח וגלה להם סודו כי לא ימצאוהו היום כי לא ירד: ששת. כן יהיה תמיד כל זמן היותכם במדבר כאשר היה עתה שלקטתם אותו ששת ימים: וביום השביעי לא יהיה. מן יורד והוסיף בו תוספת ביאור כמו ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו: ויהי ביום השביעי. לרדת המן: יצאו ללקוט. לראות היעמדו דברי משה: ויאמר יי'. משה כנגד כל ישראל והטעם שיאמר לישראל ככה. וטעם מצותי על האנשים שהותירו ממנו עד בקר. וטעם ותורותי שהשם הורה להם טעם השבת על כן לקטו לחם משנה וטעם לשון רבים מצותי ותורותי כי כל המצות והתורות הם אמת בלי ספק כמשמעם ויש להם סודות בדברי הנשמה ולא יבינום רק המשכילים ועל כן כל מצותיו היא שתים: ראו. הטעם ראו זה המופת שיתן לכם השם שיתברר לכם כי הוא צוה תשבתו כאשר שבת במעשה בראשית על כן הוא נותן שיורד המן היו ש' כפלים ממנהגו בכל יום: שבו איש תחתיו. באהלו ופי' אל יצא איש ממקומו ללקוט המן כאשר עשו אנשים שיצאו ללקוט: וישבתו. ספר הכתו' כי לא יצא אדם ללקוט ביום השבת היום ההוא והלאה: ויקראו. הנה הזכיר למעלה הנס' שנעשו במן ושב עתה לספר שבחו:

אבן עזרא

ים אומרים כי כזרע גד לבן כוסברתא ונקרא בלשון ערבי כסבור ויש אומרים חרדל ואלה לא ידעתיכי אין לו חבר במקרא רק בדבר המן וככה צפיחית והגאון אמר כי הוא רקיק מצות והנה כשיאכל כאשר ירד הוא כצפיחית בדבש ואם יבושל יהיה טעמו כלשד השמן אלה השני׳ מטעמים הראנו הכתוב: ויאמר. זאת הפרשה ראויה היתה להכתב אחר מעשה המשכן רק נכתבה במקו׳ הזה לספר זה הנס שעמד המן לדורות והנה משה אמ׳ כן לישר׳ על כן אמ׳ אשר האכלתי אתכם: צנצנת. כלי חרס או נחשת ואין למלה הזאת חבר. וטעם לפני יי׳ בעבור הכבוד שהוא על הכרובי׳ כאשר. הנה פי׳ לפני יי׳ לפני העדות שהוא הארון ונקר׳ ארון העדו׳ בעבור לוחות הברית שהיו שם: ובני. זה הנס היה גדול מכל הנסים שנעשו על יד משה כי נסי׳ רבים היו זמן ועמדו ארבעי׳ שנה ולא כל הנסים האחרים. וטעם אל ארץ נושבת כי היו במדבר בארץ לא עבר בה איש והנה כשעברו הירדן היו אוכלין ה התבואה שמצאו על כן הוצרך לומ׳ את המן אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען כי המן נמשך עמהם עד שבאו לגלגל שהוא קצה ארץ כנען והנה התבואה חדשה עמהם אז שבת המן: והעומר. הזכיר זאת המדה כי עומר לגלגלת היה רב לשובעי: ויסעו. אחז הכתוב דרך קצרה לומר למסעיהם כי ממדבר סין בסעו אל דפקה ומשם לאלוש ומאלוש לרפידים. וטעם על פי יי׳ ביד משה כאשר הזכרתי: וירב. הזכיר העם ולא כל העם כאשר הזכיר בדבר המן כי שתים בתות היו האחד אין לה מי׳ לשתות והיא העושה מריבה עם משה והשנית יש לה מים שהביא מאלוש והיא הרוצה ל לנסות את השם אם יתן מים כאשר יפרש: תנו לנו מים. למשה ואהרן מדברי׳ ואין צורך להזכיר אהרן כי כבר פירשתי כי משה לא דיבר עם ישראל רק ע״י אהרן והנה השיב למריבים עמו מה תריבו׳ עמדי כצעק כלנו ע׳ השם ואמר למנסי׳ מה תנסון את יי׳. ויצמא. כאשר התחזק עליהם הצמא התרעמו על משה כי הרע להם להוציאם מארץ מצרים: ויצעק׳ דבר הכתוב דרך משל כי רבי מריבות עמו עמי ומת עמים עלי ואילו היה בהם יכולת היו סולקין אותי: ויאמר יש אומרי׳ בעבור שאמר עוד מעט וסקלוני אמר לו השם עבור לפני העם המריבים עמך להודיע כי מים תתן להם עתה וקח אתך מזקני ישראל: ומטך אשר הכית בו. בגוי: הנני. הטעם כי יתגלה כי והטעם כחי וגבורתי בחורב: והכית

רשי

והוא כזרע גד. עשב ששמו גידא׳ וזרעו עגול ואינו לבן והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן: כצפיחית. בצק שמטגני׳ אותו בדבש וקורין לו אסקריטין בלשון משנה והוא תרגו׳ של אונקלוס: למשמרת. לגניזה: לדורותיכם. בימי ירמיהו כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקין בתורה והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתור׳ מהיכן נתפרנס הוציא להם צנצנת ה המן אמר להם אתם ראו דבר יי׳ שמעו לא נאמר אלא ראו בזה נתפרנסו אבותיכם ה הרבה שלוחין יש לו ל למקום להכין מזון ל ליראיו: צנצנת. צלוחית של חרס כתרגומו: והנח אותו לפני יי׳. לפני הארון ולא נאמ׳ מקר׳ זה עד שנבנה אהל מועד אלא שנכתב כאן בפרשת המן: ארבעים שנה. והלא חסר שלשי׳ יום שהרי בחמש׳ עש׳ באייר ירד להם המן תחלה ובחמשה עשר בניסן פסק שנאמר וישבות המן ממחרת אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ישראל מ ממצרים טעמו בהם טעם מן: אל ארץ נושבת לאחר שעברו את הירדן: אל קצה ארץ כנען בתחלת ה הגבול קודם שעברו את הירדן והם ערבו׳ מואב נמצאו מכחישי׳ זה את זה אלא בערבות מואב כשמת משה ב בשבעה באדר פסק המן מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בששה עשר בניסן ש שנאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח: עשירית האיפה. האיפה שלש סאין והסאה ששת קבין ו והקב ארבעה לוגים והלוג ששה בצי׳ נמצא עשירי׳ האיפה ארבעי׳ ושלש ביצים וחומש ביצה והוא שיעור ל לחלה ולמנחות: מה תנסון. לומר היוכל לתתמים בארץ ציה: עוד מעט. אם אמתין עוד מעט וסקלוני: עבור לפני העם. וראה אם יסקלוך ל למה הוצאת לעז על בני: וקח אתך מזקני ישראל. לעדות שיראו שעל ידך המי׳ יוצאים מן הצור ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם: ומטך אשר הכית בו את היאור. מה תלמוד לומר אשר הכית בו את היאור אלא שהיו ישר׳ אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורענות בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים לכך נאמר אשר הכית בו את היאור והם אומרים עליו שהוא לפורענות יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן: והכית

אחת ו׳ פתחין בזקפא וס׳ קח צנצנת אחת. ויסבו את העיר ביום. ויאמר אבישי אל דוד. ויחלק לכל העם לכל המון ישראל. ותנו את החצי לאחת. והנה גבר עפרת. זכריה. וס׳ בלשון תרגום צלוחית בקף אבישי פלג פלגות עגילי. וכל חקה בדה שנה תורה חבשת סיבן דכו׳ אחת בבא נקי יהיה לביתו שנה אחת:

תורה ותרגום

והוא כזרע גד לבן וטעמו כצפיחת בדבש: ויאמר משה זה הדבר אשר צוה יהוה מלא העמר ממנו למשמרת לדרתיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציאי אתכם מארץ מצרים: ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן והנח אתו לפני יהוה למשמרת לדרתיכם: כאשר צוה יהוה אל משה ויניחהו אהרן לפני העדת למשמרת: ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ נושבת את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ כנען: והעמר עשרית האיפה הוא:

פ

ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי יהוה ויחנו ברפידים ואין מים לשתת העם: וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה ויאמר להם משה מה תריבון עמדי מה תנסון את יהוה: ויצמא שם העם למים וילן העם על משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא: ויצעק משה אל יהוה לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני: ויאמר יהוה אל משה עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטך אשר הכית בו את היאר קח בידך והלכת: הנני עמד לפניך שם על הצור בחרב

והוא כבר זרע גידא חיור וטעמיה כאיסקריטון בדבש: ואמר משה דין פתגמא דפקיד יי מלי עומרא מניה למטרא לדריכון בדיל דיחזון ית לחמא דאוכלית יתכון במדברא באפקותי יתכון מארעא דמצרים: ואמר משה לאהרן סב צלוחית חדא והב תמן מלי עומרא מנא ואצנע יתיה קדם יי למטרא לדריכון: כמא דפקיד יי למשה ואצנעיה אהרן קדם סהדותא למטרא: ובני ישראל אכלו ית מנא ארבעין שנין עד דעלו לארעא יתיבתא ית מנא אכלו עד דאתו לסיפי ארעא דכנען: ועומרא חד מן עסרא בתלת סאין הוא: ונטלו כל כנישתא דבני ישראל ממדברא דסין למטלניהון על מימרא דיי ושרו ברפידים ולית מיא למשתי עמא: ונצא עמא עם משה ואמרו הבו לנא מיא ונשתי ואמר להון משה מה אתון נצן עמי מה אתון מנסן קדם יי: וצחי תמן עמא למיא ואתרעם עמא על משה ואמר למא דנן אסיקתנא ממצרים לקטלא יתי וית בני וית בעירי בצחותא: וצלי משה קדם יי למימר מה אעביד לעמא הדין עוד זעיר פון וירגמנני: ואמר יי למשה עבר קדם עמא וסב עמך מסבי ישראל וחוטרך די מחיתא ביה ית נהרא סב בידך ותיזיל: הא אנא קאים קדמך תמן על טנרא בחורב

העדת כלם חס בבמ׳ וס׳ מצוין בפרשת אחרי מות: אל קצה ו׳ וס׳ ובני ישראל אכלו את המן. וירד הגבול אל קצה ההר. ועבר הגבול אל כתף בית חגלה. וירד הוא ופורה נערו. צא נא לקראת אחז. ותנה יי׳ השמיע: והעמר עשרית האיפה ל׳ כתיב בן כתו׳. ועשירית האיפה סולת ל׳ מלא דמלא בתורה ושאר אוריתא עשירת כתיב וכל נביאים וכהו׳ עשרית כתיב בבא ועשירת החמר האיפה יחזקאל: ברפידים ב׳ מלאים בליש׳ וס׳ ויחנו ברפידים ואין מים. ויסעו מרפידים ויבאו: תריבון ג׳ ומל׳ וס׳ מה תריבון עמדי. האתם תריבון לבעל. הכפניו תשאון אם לאל תריבון. אנ״ד: מה תריבון עמדי כה ח׳ פסו׳ בה מה נמסר פרשת שמות: למים ה׳ דגשים וס׳ ויצמא שם העם למים. רפאתי למים האלה. הוי כל צמא לכו למים. ואדיריהם שלחו צעיריהם למים. לא רעב ללחם ולא צמא למים: וחד בין מים למים: וקח י״ג וסימן מצוין במשלי סימן [illegible]:

והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש כן משה לעיני זקני ישראל: ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסתם את יהוה לאמר היש יהוה בקרבנו אם אין: פ

ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים: ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בידי: ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה: והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק: וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד ויהי ידיו אמונה עד בא השמש: ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב: פ

ויאמר יהוה אל משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים: ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה נסי:

ותמחי בטינרא ויפקון מיניה מיא וישתי עמא ועבד כן משה לעיני סבי ישראל: וקרא שמא דאתרא נסיתא ומצותא על דנצו בני ישראל ועל דנסיאו קדם יי למימר האית שכינתא דיי בינאנא אם לא: ואתא עמלק ואגיח קרבא עם ישראל ברפידים: ואמר משה ליהושע בחר לנא גברין ופוק אגיח קרבא בעמלק מחר אנא קאים על ריש רמתא וחוטרא דאתעבידו ביה ניסין מן קדם יי בידי: ועבד יהושע כמא דאמר ליה משה לאגחא קרבא בעמלק ומשה אהרן וחור סליקו לריש רמתא: והוה כד מרים משה ידוהי ומתגברין דבית ישראל וכד מנח ידוהי ומתגברין דבית עמלק: וידי משה יקרא ונסיבו אבנא ושויאו תחותוהי ויתב עלה ואהרן וחור סעידין בידוהי מכא חד ומכא חד והואה ידוהי פרישן בצלו עד דעל שמשא: ותבר יהושע ית עמלק וית עמיה לפתגם דחרב: ואמר יי למשה כתב דא דוכרנא בספרא ושוי קדם יהושע ארי מימחא אימחי ית דוכרנא דעמלק מתחות שמיא: ובנא משה מדבחא ופלח עלוהי קדם יי דעבד ליה ניסין:

בצור ג׳ דגשים וס׳ והכית בצור ויצאו. בא בצור והטמן. לעד בצור יחצבון: ויצאו ז׳ רפין וס׳ הנני עומד לפניך שם על הצור. כי ינצו אנשים יחדו. ויצאו זקניך ושפטיך. ויצאו אחרינו עד. ויצאו וראו בפגרי. ויאמר אלהם טמאו. ויצאו ישבי עירו: נסתם ד׳ חס׳ בליש׳ נסי ועל נסתם. למען ענתך לנסתך. למען נכתך להטיבך. ותבא לנסתו בחידות: מסה ב׳ שום קרתא ומשתנין חד כתיב ס׳ וחד כתיב ש׳ וסי׳ ויקרא שם המקום מסה ומריבה. ובתבערה ובמשא: אם אין ד׳ וסי׳ היש יי׳ בקרבנו. היש בה עץ. אם אין אתה דבר. אם אין שמע לי: וילחם עם ישראל ב׳ וסי׳ ברפידים. ולא האמין סיחון. ושאר׳ וילחם בישראל: וידי ד׳ וסי׳ וידי משה כבדים. וידי אדם מתחת כנפיהם. וידי עם הארץ תבהלנה. מעשה חרש וידי צורף: ואת עמו ז׳ נמסר לעיל בריש סידרא: ויאמר יי׳ י״ב בטעם קדמא אזלא בספרא נמסר בסדר ואלה שמות: ושים ט׳ בקריי׳ וסי׳ ושים כסף איש בפיו: באזני יהושע. קטרת. בסלע קנך. עשה לך שרף. ושים עליה ברים. דיחזקאל. ראה בעיניך ובאזניך שמע. קח נא מפיו תורה. ושים פחות תחתיהם. דמלכים: אמחה ב׳ וסי׳ את האדם. את זכר עמלק: ויקרא שמו ו׳ חס׳ את נמכר פרש׳ וישלח: נסי ב׳ בתרי ליש׳ וסי׳ יי׳ נסי. ברים נסי:

רשי

והכית בצור. על הצור לא נאמר אלא בצור מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו סנפירינון והצור נבקע מפניו: ויבא עמלק. סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרי׳ היש יי׳ בקרבנו אם אין חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים לי ותדעו היכן אני משל לאדם שהרכי׳ בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שניה וכן שלישית פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא אמ׳ לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו ובא הכלב ונשכו: בחר לנו. לי ולך השווהו לו מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך מניין ויאמר אהרן אל משה בי אדוני והלא אהרן גדול מאחיו היה ועוש׳ את חבירו כרבו מורא רבך כמורא שמים שנאמר אדוני משה כלאם כלם מן העולם חייבין הם כלייה המורדים בך כאילו מרדו בהקב״ה: וצא הלחם. צא מן הענן והלחם בו: מחר. בעת המלחמה אנכי נצב: בחר לנו אנשים גבורים ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן. דבר אחר בחר לנו אנשים. שיודעין לבטל כשפים לפי שבני עמלק מכשפין היו: ומשה ואהרן וחור. מכאן לתענית שצריכים ג׳ לעבור לפני התיבה שבתענית היו שרויים: כאשר ירים משה ידו. וכי ידיו של משה עושות היו המלחמ׳ כו׳ כדאי׳ בראש השנ׳: וידי משה כבדים. בשבי׳ שנתעצל במצוה ומנה אחר תחתיו נתייקרו ידיו. ויקחו אהרן וחור אבן וישימו תחתיו: ולא ישב לו על כר וכסת אמר ישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער: ויהי ידיו אמונה. ויהי משה ידיו באמונה פרושות השמים בתפלה נאמנה ונכונה: עד בא השמש. שהיו עמלקים מחשבין את השעות באיצטרולוגיא באיזו שעה הם נוצחים והעמיד להם משה חמה וערבב את השעות: ויחלוש יהושע. חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כולם מכאן אנו למדים שעשו על פי הדיבור של שכינה: כתוב זאת זכרון. שבא עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות: ושים באזני יהושע. המכניס את ישראל לארץ שיצוה את ישראל לשלם לו את גמולו כאן נרמז לו למשה שיהושע מכניס את ישראל לארץ: כי מחה אמחה. לכך אני מזהירך כן כי חפץ אני למחותו: ויקרא שמו של מזבח יי׳ נסי. הקב״ה עשה לנו כאן נס לא שהמזבח קרוי יי׳ אלא המזכיר שמו של מזבח זוכר את הנס שעשה המקום יי׳ הוא נס שלנו: ויאמר

אבן עזרא

והכית בצור. שאין בו מים ואחז דרך קצרה שלא הזכיר ותשת העדה ובעירם: ויקרא. משה או הקורא: מסה ומריבה. בעבור שני דברים הנזכרים ומשפט לשון הקדש כאשר יזכיר שני דברים יחל לעולם מהשני שהוא הקרוב כמו ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואחר כך ואתן לעשו וככה הזכיר תחלה מסה ואחר כך מריבה ושב לפרש קריאת מריבה על ריב בני ישראל עם משה ופי׳ מסה על נסותם את יי׳ והנה פי׳ המסה היש יי׳ בקרבנו שיעשה כל צרכינו וזאת הנסיות הנסיכה השם יותר מן הראשונה על כן אמר לא תנסו את יי׳ אלהיכם כאשר נסיתם במסה: ויבא. גוי עמלק הוא היושב בארץ הנגב: ויאמר משה אל יהושע. הוא נין נשיא אלישמע בן עמיהוד שהיה בעל דגל אפרים וקראו הכתוב כן יהושע בשם שקראו משה בדבר המרגלים: בחר לנו. דרך הלשון לומר ככה בחר לך שבו לכו בזה: אנשים. ידועים בעלי גבורה אנשי מלחמה כמו כלם אנשים: וצא הלחם. צא ממחנה ישראל להלחם בעמלק ואנכי אהיה נצב על ראש הגבעה שהוא חורב והוא הר סיני: ומטה האלהים בידי. שארים בו ידי להתפלל: ויעש. הזכיר אהרן וחור בעבור צורך לפרש תמכו בידיו: והיה. יש אומרים כי הרמת ידו כאשר יעשה במלחמה מי שבידו הנס ולו היה כן היה מרי׳ אותו אהרן או חור או יעמידוהו במקום גבוה בהר שיראה עומד והנכון מה שאמ׳ קדמונינו: וידי משה. ידענו כי אין כח באדם להרים ידיו יום שלם ואפי׳ שני מוצעות ואף כי עד בא השמש והנה הזכיר וידי משה כבדי׳ יות׳ מידי אחד הזקנים על כן לא היה יכול להרימם תמיד: וטעם וישימו. שלא היה יכול לעמוד ושנבנו מקומו: ואהרן וחור. עמדו ואמר הכתוב כבדים על לשון זכרים וככה מזה אחד ומזה אחד וכמוהו והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר: ויהי ידיו אמונה. כל אחד מידיו כמו בנות צעדה כמו וצדיקים ככפיר יבטח. והאמונ׳ דבר עומד וקיים והוא שם דבר ויש אומרי׳ מגזרת ויהי אומן את הדסה כאילו א אומנים הם שישאו ידיו: ויחלש אין הפרש בין ויחלוש ובין ויחלש כאשר טעם יטרוף כמו יטרף כי תדור נדר וידר יעקב בפתח ריק זאת הגזרה כמלת שב פעם יוצאת ופעם עומדת או יהיה וגבר ימות ויחלש וכבר חלש כדרך וירש תולעים ויבאש על כן הזכיר גבר בעל גבורה: כתב זאת זכרון בספר. זו הפרשה בשנת הארבעים נאמרה והעד שאמר בספר בפתחות הבי״ת הנודע והוא ספר התורה או ספר אחר היה להם ויקרא ספר מלחמות יי׳ ואיננו אתנו כאשר אין לנו ספר הישר ומדרש עדו ודברי הימים למלכי ישראל וספרי שלמה. וטעם באזני יהושע כי השם ידע כי הוא עתיד להלחם עם מלכי כנען. וטעם כי מחה אמחה בעבור שהכניעם את השם כי אלופי אדום נבהלו מפחדו בעבור האותות שעשה במצרים ובים וככה מואב ופלשת והנה זה עמלק שמע גבורת השם בעבור עמו ישראל והנה בא ממקום רחוק להלחם עם ישראל ולא פחד מהשם וכן כתוב ולא ירא אלהי׳ ויש אומרים כי עמלק היה שם המלך בעבור שאמר הכתוב את עמלק ואת עמו או עם אחר נתחבר עמו: ויבן מזבח. בחורב ומלת מזבח נוסף עצמו ואחר ענו וכן הוא מזבח יי׳ נסי: כי

כי יד. כמו כי אמא אל שמים ידי והטעם כי השם שם ידו על כסאו ואתהיא שבועה ור' ישועה אמר כי יד חזקה תהיה ליושב ברא שו' על כסא ישראל כאשר כאמר בשלמה על כסא ישראל גם על כסא יי' והטעם על שאול:

ויאמר. משה: כי יד על כס יה: ידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמר כסא ואף השם נחלק לחציו. נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימח' שמו של עשו כולו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שנאמר האויב תמו חרבו' לנצח זהו עשו שכתוב בו ועברתו שמרה נצח וערים נתשת אבד זכרם המה מהו אומ' אחריו ויי' לעולם ישב הרי השם שלם כונן למשפט כסאו הרי כסאו שלם:

כאוס אברם אסיר יקוה: אשר פתח עני יתרו: ע"י הלך חצי לבו' וענה הנדוד יתרו' וזה פירש בפרשה. תחילתה דבר יתרו:

כס יה פליג' אם ואא חד מן מלין דלא כפסק ה' וסי' ובזיותיה וחצר שועל' מאפליה הודו אתם ראו. הללו' קדמא. היהוריה ואשתו היהודיה. ידידיה. במרחב יה. שלהבת יה. בת יה כת. וענתותיה וחנניה ועילם. ויערשיה ואליה וזכרי' בעשיה הגידה לי שאהבה נפשי: וישמע ב' בטעם שני גרשין וסי' וישמע יתרו כהן

וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַיהוָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר׃

ל' וחס' ל

וַאֲמַר בִּשְׁבוּעָה אֲמִירָא דָא מִן קֳדָם דְּחִילָא דִּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל כּוּרְסֵי יְקָרָא דַעֲתִיד דְּיִתְּגַח קְרָבָא קֳדָם יְיָ בִּדְבֵית עֲמָלֵק לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן מִדָּרֵי עָלְמָא׃

קי"ו. יד אמונה. סימן. סנאה. סימן

פרשת

וישמע יתרו: הזכיר למעלה דבר עמלק כי לרפידי' בא והיתה ראויה פרשת בחדש השלישי להיותה כתובה אחר דבר עמלק כי שם כתוב ויסעו מרפידי' ויבאו מדבר סיני' אם כן למה נכנס דבר יתרו בין שתי הפרשיות והגאון אמר כי יתרו בא אל מדבר סיני לפני מתן תורה ולפי דעתי שלא בא רק בשנה השנית אחר שהוקם המשכן כי כתוב בפרשה עולה וזבחים לאלהים ולא הזכיר שבנה מזבח חדש ועוד כתיב והודעתי את חקי האלהים ואת תורותיו והנה זה אחר מתן תורה והעד הנאמן על דברי כי כן כתוב אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלהים ואמר משה לחובב שהוא יתרו כאשר פירשתי בפרשת ואלה שמות כי חותן משה לא שב אל רעואל הקרוב אליו כי אם לחובב כי כן כתוב מבני חובב חותן משה ומשה אמר לו כי על כן ידעת חנותינו במדבר וידענו כי ישרא' עמדו במדבר סיני כמו שנה והנה דברי משה יוכיחו שאמר בפרשת אלה הדברים יי' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו לכם והנה זה הזמן היה קרוב למסעם והוא אמר ואמר אליכם בעת ההיא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם כי השם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב וטעם להזכיר זה להם כי השם אמר ליעקב הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך והנה הטעם כאשר ירבה זרעך אז אתן לו את הארץ על כן אמר יי' אלהיכם הרבה אתכם והגיע זמן שתירשו את הארץ ובעבור שאתם רבים לא יכלתי לבדי שאת אתכם והוכרכתי לתת עליכם שרי אלפים ושרי מאות וזאת היתה עצת יתרו שנתן לו ממחרת בואו למדבר סיני על כן אמר משה לחובב שהוא יתרו כמו שפיר' נוסעים אנחנו והוא השיבו לא אלך כי אל ארצי ואל מולדתי אלך וזהו וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו ועתה אפרש למה נכנסה פרשת יתרו במקום הזה בעבור שהזכיר למעלה הרעה שעשה עמלק לישראל הזכיר כנגדו הטובה שעשה יתרו לישראל וכתוב ויחד יתרו על כל הטובה ונתן להם עצה טובה ונכונה למשה ולישראל ומשה אמר לו והיית לנו לעינים והטעם שהאיר עיניהם ושאול אמר ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל ובעבור שכתוב למעלה מלחמה ליי' בעמלק שישראל חייבים להלחם בו כאשר יניח השם להם הזכיר דבר יתרו כי אם היו עם גוי עמלק שיזכרו ישראל חסד אביהם ולא יגעו בזרעו והנה ראינו הרכבים שהם בני יתרו היו עם בני ישראל בירושלם ובימי ירמיה יונדב בן רכב ויש פרשה אחרת דומה לזאת: אשר עשה אלהים. השם שהיה נודע בעולם לפני בא משה שהכל מודים בו: ולישראל עמו. עם יי' או עם משה ויתכן להיות הלמ"ד בעבור משה וישראל והטעם על המכות וטביעת פרעה: כי הוציא יי'. השם שנודע למשה כי על יד האותות יבאו: ויקח. אמר הכתוב אשת משה ולא אמר בתו בעבור כי משה נכבד מבית אביה: אחר שלוחיה. י"א אחר שנתן לה רשות במלון ללכת לבית אביה בשובו לבדו אל ארץ מצרים ויש אומרים אחר שלחה דורונות אליו כמו שלוחים לבתו: ואת. דעכי הנני לשון הקדם שומרים הפעלים במתכונתם בכל הבנינים ואינם חוששים לשמור שמות בני אדם על כן אל תתמה שאמר גרשום בעבור שגר שם כי הנה קין בעבור קניתי ואינו נכון בדקדוק וקשה מזה נח מגזרת ינחמנו ופעם יהפכו השם כמו חושים הוא שוחם ונקרא יעבץ בעבור שילדתו אמו בעוצב גם יחסרו אות ממנו כמו מעכה הוא מיכה והפך זה יובהוא ישוב ורבים אמרו כי כן שמואל מגזרת שאלתיהו והישר בעיני כי השורק תחת חולם כמו תחו תוח וצוף וצופי וכון וכון והנה שמואל מגזרת שמו אל וקראתו אמו בשם אל כי הוא נתנו לה כאשר שאלה ואל תתמה איך יקרא שם אדם בשם אל כי הנה כתוב צורי שדי ורבים ככה ולפי דעתי כי כן שם המזבח שבנה משה יי' נסי וככה שם המשיח יי' צדקנו והגאון אמר כי השם דבק עם מלת יקראו ושם המשיח הוא צדקנו והנה הוא מטעה בעל הטעמים שמם טרחא במלת יקראו כי הפרש גדול יש בין ויקרא בשם יי' הכתוב באברהם שהטרחא במלת ויקרא ובין ויקרא בשם יי' הכתוב בספר משה כאשר אפרש במקומו: ושם האחד. מנהג לשון הקדם לאמר פעמים ככה השני ופעמים האחד כמו שם האחד בוצץ ושם האחד סנה. ותחסר מלת אמר אחר כי אלהי אבי בעזרי ואין כתוב כי אמר אלהי אבי כי המלה שבה למעלה כי אמר גר הייתי כמו כי הפרני אלהים. וכבר פירשתי למה קרא שם הקטן אליעזר: ויבא. הזכיר הכתוב דרך מוסר בבואו אל משה כי יתרו הולך בראשונה ואחריו בני משה אחריהם האשה כמשפט: אשר הוא חונה שם. כי יש רבים חנה שם: ויאמר

וישמע

יתרו. מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק: יתרו. שבע שמות נקראו לו רעואל יתר יתרו חובב חבר קני פוטיאל. יתר על שם שיתר פרשה אחת בתורה ואתה תחזה. יתרו לכשנתגייר וקיים המצות הוסיפו לו אות' חובב שחבב את התורה: חובב הוא יתרו שנאמר מבני חובב חותן משה ויש אומרים רעואל אביו של יתרו היה ומהו אומר ותבאנה אל רעואל אביהן שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא בספרי: חותן משה. כאן היה יתרו מתכבד במשה אני חותן המלך ולשעבר היה משה תולה הגדול' בחמיו שנאמר וישב אל יתר חותנו: למשה ולישראל. שקול משה כנגד כל ישראל. את כל אשר עשה. להם בירידת המן ובבאר ובעמלק: כי הוציא יי'. זו גדולה על כולם: אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרימה ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר האלהים אמר לו מי הם הללו אמר לו זו אשתי שנשאתי במדין ואלו בני אמר לו והיכן אתה מוליכן אמר לו למצרים אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם אמ' לה לכי לבית אביך נטלה שני בניה והלכה לה: ויצלני מחרב פרעה. כשגלו דתן ואבירם על דבר המצרי ובקש להרוג משה נעשה צוארו כעמוד של שיש: אל המדבר. אף אנו יודעים שבמדבר היו אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר מקום תוהו לשמוע דברי תורה: ויאמר

וישמע ב' בטע' כני גרשין ל"ב בתור' סימ' רביע:

המדבר סימ' ב' המדבר בחטף גדול:

פרשת

וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ׃ וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה׃ וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה׃ וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים׃

ג' ז' · ב' רפוי' · ל' וחס' · ב' · ד' חס' וכל ל"ח דכו' נב"י · יג"ב · ז' חס' בליש' · ב' וחס'

וּשְׁמַע יִתְרוֹ רַבָּא דְמִדְיָן חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמֵּיהּ אֲרֵי אַפֵּיק יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ וּדְבַר יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה יָת צִפּוֹרָה אִתַּת מֹשֶׁה בָּתַר דְּשַׁלְּחַהּ׃ וְיָת תְּרֵין בְּנַהָא דִּי שׁוּם חַד גֵּרְשֹׁם אֲרֵי אֲמַר דַּיָּר הֲוֵיתִי בַּאֲרַע נוּכְרָאָה׃ וְשׁוּם חַד אֱלִיעֶזֶר אֲרֵי אֱלָהָא דְאַבָּא בְּסַעֲדִי וְשֵׁיזְבַנִי מֵחַרְבָּא דְפַרְעֹה׃ וַאֲתָא יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵיהּ לְמֹשֶׁה לְמַדְבְּרָא דִּי הוּא שָׁרֵי תַמָּן לְטוּרָא דְאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ׃

מדין. וישמע הכנעני מלך: וליטר' ז' וסי' וישמע יתרו. זכר לאברה' ליצחק. בעת יאמר ליעקב. ביום השמיני שלח את. להגיד ליעקב פשעו. וביום עשרים ושלשה לחדש שלח את. והנה דברי אסא הראשנים: ואת שני ג' וסי' ואת שני בניה. קח את אהרן. ונתת אתם על סל: גרשם ד' חס' וסי' מצוין פרשת שמות: ושם האחד ג' וסי' אליעזר. וכן המעברות אשר. ב' בו: ויצלני ז' חס' בליש' וסי' מצויין בסדר וישב: חנה ב' וחס' וסי' חנה שם הר האלהים. חנה מלאך יי' סביב:

ויאמר אל משה · על ידי שליח · אני חותנך יתרו וגו' · אם אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא בגין שני בניה : ויצא משה · כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה כיון שיצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא : וישתחו וישק לו · איני יודע מי השתחוה למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש זה משה : ויספר משה לחותנו · למשוך את לבו לקרבו לתור' : את כל התלאה · שעל הים ושל עמלק · התלאה · למ"ד אל"ף מן היסוד של תיבה והתי"ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים וכן תרומה תנופה תקומה תנואה : ויחד יתרו · וישמח יתרו זהו פשוטו ומדרש נעשה בשרו חידודין חידודין מצר על אבוד מצרים היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשר דרי לא תבזי ארמאה באפיה : על כל הטובה · טובת המן והבאר והתורה ועל כלן אשר הצילו מיד מצרים עד עכשו לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהית' הארץ מסוגרת ואלו יצאו ששי' רבוא : אשר הציל אתכם מיד מצרי' · אומה קשה : מיד פרע' · מלך קשה : מתחת יד מצרים · כתרגומו לשון רידוי ומרות היד שהיו מכבידים עליהם היא העבודה : עתה ידעתי · מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר : מכל האלהי' · מלמד שהיה מכיר בכל ע"ז שבעולם שלא הניח ע"ז שלא עבדה : כי בדבר אשר זדו עליהם · כתרגו' במים דמו לאבדם והם נאבדו במים : אשר זדו · אשר הרשיעו · ורבותינו דרשוהו לשון ויזד יעקב נזיד בקדרה שנשלו בה נתבשלו : עולה · כמשמעה שהיא כולה כליל : וזבחים · שלמים : ויבא אהרן וגו' · ומשה היכן הלך והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם : לפני האלהים · מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאילו נהנה מזיו שכינה : ויהי ממחרת · מוצאי יום הכיפורים היה כך שנינו בספרי ומהו ממחרת למחרת רדתו מן ההר ועל כרחך אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכיפורי' שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לומר והודעתי את חקי וגו' ומשנתנה תורה עד יום הכיפורים לא ישב משה לשפוט את העם שהרי בשבעה עשר בתמוז ירד ושבר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד ביום הכיפורים ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שנייה אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא שלוחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שנייה שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה נוסעים אנחנו אל המקום וגו' אל נא תעזוב אותנו ואם זו קודם מתן תורה משלחו והלך היכן מצינו שחזר אם תאמר שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה הוא חובב הוא יתרו שהרי כתוב מבני חובב חותן משה : וישב משה ויעמוד העם · יושב כמלך וכולן עומדים והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישרא' והוכיחו על כך שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים :

ויאמר · וכבר אמר לי משה לפני בואם על ידי שליח או באגרת כתובה אני חותנך יתרו ואשתך שהיא העיקר ושני בניה הבאים עמה : ויצא לקראת חותנו · בעבור כבוד יתרו וחכמתו ולא לאשתו ובניו כי אין מנהג לאדם נכבד לצאת לקראת אשתו או בנו : וישתחו · דקדוק וישתחו קשה ידענו כי שרשו מבעלי הה"א באחרונה והנה הו"ו במקום ה"א כו"ו שלו הייתי שאמ' ממנו לא שלותי והנה כ"ש אמרו לשון יחיד וישתחו היה ראוי להיותו וישתחוה כי ה התי"ו משבנין התפעל כמו והאיש משתאה לה כי משפט אותיות השני' אם היה אחד מהם פ"א הפעל יהיה האות אשר לפניהם תי"ו התפעל והנה בעבו' שהחליפו הה"א בו"ו במלת וישתחו הניחו הו"ו הראשון שאינו סימן לשון רבים תחת הא השרש והעלימו הו"ו ואמרו וישתחו ובעבור היות הו"ו בסוף המלה סימן לשון רבי' כאשר הוא נעלם כמו למה תתראו והנה היה נראה מלת וישתחו בהעלם הו"ו שהוא סימן לשון רבים על כן הוצרכה להיות המלה מלעיל להפרים בינה ובין מנהגם בלשון רבי' ולפי הסברא כי היוצא הוא המשתחוה זה לזה וקראו הכתו' רעהו בעבור גודל מעלתו בחכמה : ויבאו האהלה · שהוא ידוע אהל משה : ויספר · זה הפסוק יורה על פי' משה ולישראל בעבורם : התלאה · מגזרת ונלאו מצרי' והתי"ו נוסף והטע' צרה שילאה אדם לסבלה או להגידה והטעם על רדיפת מצרים בים וביאת עמלק ורעב הקהל וצמאו ומכולם הצילם יי' : ויחד · מגזרת חדוה והיה ראוי להיותו על משקל ויפתבשר לבי וישב ממנו שבירק כפתח האות בעבור שהוא מן אותיות הגרון ו ובאחר הדל"ת דגוש כאשר היה ולא אירע בכל המקרא אות דגוש בסוף המלה רק אם היה בנ"ר כפ"ת שיתחברו שני שואין שהם בסוף כמו וישב ממנו וישת מן היין רק עם אחד מהמלכים לא מצאנוהו דגוש רק פתח והם שנים ויחד יתרו אל יחד בימי שנה : ויאמר יתרו · שים לבך לדקדק זאת המלה דע כי לא יבא פעול רק מהפעלים היוצאים ואם מצאת אותו שהוא על משקל פעול הסתכל אם מצאת לו פועל שהוא יוצא הוא באמת פעול ואם לא יהיה כן הוא תואר וככה אם היה על משקל פועל ואין לו פעול מהבנין בעצמו ומתוך הגזר' גם הוא תואר ואינו פועל כלל כמו שמר הפועל הוא שומר והפעול הוא עושר שמור לבעליו והנה מצאנו הולך עומר יוצא וכל אלה יראו פועלים כי הם על מתכונת שומר ובעבור שהגזרה מהפעלים העומדים כי כי לא יאמר ממנו הלוך עמוד יצוא והנה אין לנו פעול על כן אמר כי הולך הוא תואר ואינו פועל מצאנו עצום והוא יראה פעול כי הוא על משקל שמור וכאשר חפשנו זו הגזרה מצאנו וירבו ויעצמו מהפעלים העומדים כי היוצא יהיה מהבנין הנוסף ויעצימהו מצריו והנה לא נוכל לומר עוצם על משק' שומר מענין עצמה רק מענין אחר עוצם עיניו מראות ברע והנה מצאנו מלת ברוך על משקל שמור והנה חפשנו בכל המקרא ולא מצאנו מזה הענין בבנין הקל רק מענין אחר והוא ויברך על ברכיו גם הוא פועל עומד לא יבא ממנו פעול כלל והנה מלת ברוך תואר כמו עצו' מהבנין הקל אר"ו תריכום ברוך הוא תואר מבנין הדגוש והיה הרי"ש ראוי להדגש ככל הגזרה כמו ברך כנות והוא על משקל כרוב שכול ולא דבר נכונה כי כל תואר כמו שכול וגבור ושכור לא ישתנו סור הדגש בסמיכת היחיד או בלשון רבים כמו ויהרג זכרי גבור אפרים הוי גבורים והנה עומד כשגדו בוא ברוך יי' ברוכים אתם ליי' : אשר הציל אתכם · אמר למשה ולאהרן שהיו שלוחים לשם ועל ידם באו המכות לפרעה ולמצרים על כן אמר מיד מצרים ומיד פרעה ואחר כן ברך השם אשר הציל את העם מתחת יד מצרים במצרים ובבקיעת ים סוף · ופי' עתה ידעתי פירשתיו בפר' שמות בפסוק ואמרו לי מה שמו · וטעם כי בדבר בעבור הדבר שזדו המצרים על עם ישראל וכן הזכיר למעלה ידעתי כי גדול יי' מכל האלהים יי' שעושה דין על שהעבידו אותם בפרך וכן כתוב כי ידעת כי הזידו עליהם כאדם שעשה בזדון רצונו וכבר כתוב כי ידעתי את מכאוביו וארד להצילו מיד מצרים : ויקח עולה וזבחים · הם השלמים · וטעם לאלהים כי עתה יחל להיות לו השם הנכבד לאלהים : ויבא אהרן וכל זקני ישראל · ואין צורך להזכיר משה כי באהלו היו : לאכל לחם · שלמים וטעם לפני האלהים כי אהל מועד היה לגבר מזרח אהל מעד : ויהי ממחרת · לביאת יתרו : וישב משה · כמנהגו :

מן

האהלה ה' נמסר בשפטים סימן ד' גבי יעל וסיסרא · אודת ג' כתיב בן נמסר בסדר וירא · התלאה ג' וסי' את כל התלאה אשר מצאתם · התלאה אשר מצאתנו · אל ימעט לפניך את כל התלאה : מצאתם חד מן ח' מלין מיחדין מלעיל וסי' כי רחל גנבתם · אשר מצאתם בדרך · והא העלתם הגגה · אש שרפתם · ובקשתם ולא תמצא · משם אצוה את הדרב · על בן נצרתם נפשו · ויחד ל' חד אל יחד במי שנה · עתה ה"ם בקרי' וג' מנהון באו וס' מצרין בישעיה סימן ל"ג גבי פרשתא דהן אראלם צעקו חוצה · וכל זקני ג' נבסר בסדר ויחי · לפני האלהים ז' נבסר ריש סידרא דנח ·

ה ויאמר אל משה אני חתנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה עמה : ויצא משה לקראת חתנו וישתחו וישק לו וישאלו איש לרעהו לשלום ויבאו האהלה : ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה יהוה לפרעה ולמצרים על אודת ישראל את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצלם יהוה : ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה יהוה לישראל אשר הצילו מיד מצרים : ויאמר יתרו ברוך יהוה אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים : עתה ידעתי כי גדול יהוה מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם : ויקח יתרו חתן משה עלה וזבחים לאלהים ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים : ויהי ממחרת וישב משה לשפט את העם ויעמד העם על משה

ואמר למשה אנא חמוך יתרו אתית לותך ואתתך ותרין בנהא עמה : ונפק משה לקדמות חמוהי וסגיד ונשק ליה ושאילו גבר לחבריה לשלם ועלו למשכנא : ואשתעי משה לחמוהי ית כל די עבד יי' לפרעה ולמצרים על עיסק ישראל ית כל עקתא דאשכחתנון באורחא ושזבינון יי' : וחדי יתרו על כל טבתא דעבד יי' לישראל דשזביה מידא דמצרים : ואמר יתרו בריך יי' די שזיב יתכון מידא דמצראי ומידא דפרעה די שזיב ית עמא מתחות מרות מצראי : כען ידענא ארי רב יי' ולית אלה בר מיניה ארי בפתגמא די חשיבו מצראי למידן ית ישראל ביה דנינון וקריב יתרו חמוהי דמשה עלון ונכסת קודשין קדם יי' ואתא אהרן וכל סבי ישראל למיכל לחמא עם חמוהי דמשה קדם יי' : והוה ביומא דבתרוהי ויתיב משה למידן ית עמא וקם עמא עלוהי דמשה

ז נ"ב · ז חס' בליש · סמך תגולם ונקר' הצילו · כה ד"ם · ל · ז וחס' מל"ע · ז ובל זקנים דגל

תמלת ל' ותוא חד מן ח' מלין מיחדין מלעיל

מן הבקר עד הערב. דע כי בקר האמת הוא כזרוח השמש גם יקרא בקר כעלות עמוד השחר שיחל להראות אור בשמים כמו שכבר זכרתי וזה הבקר הוא על דרך מקרה והערב האמתי הוא בשקוע השמש גם יקרא ערב על דרך מקרה עד עריבת האור וכן אמר דוד תזרח השמש יאספון ואחריו כתי' יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב על כן מערב עד ערב תשבתו שבתכם ראוי להיות מערב האמת עד ערב האמת רק חכמינו ז"ל הוסיפו מחול על הקדש ואמרו כי יציאת יום השבת תהיה עד צאת הכוכבי' והנה ראוי להכניס השבת מן התורה משקוע השמש וכל חכמי התולדות וכל חכמי המזלות מודי' כי גבול היום מרגע היות עגולת השמש כנגד שטח הארץ בכל מקום וזהו מעת באתו עד בואו: וירא את כל אשר הוא עושה לעם. שהו' מעמידם מערב עד בקר ורבינו שלמה אמ' בעבור משה יושב לבדו ויושב' נצבים ואין זה דרך מוסר ואין ספק כי מעלת משה גדולה לומר ככה כי הנה אהרן שהיה גדול לכל ישר' והיה גדול בשנים ממשה הוא אומ' לו בי אדוני ומשה עשה הדרך הנכונה כי השופט יושב ובעלי הריב עומדים וכן כתוב ועמדו שני האנשים אשר להם הריב ולא אמ' לו מדוע רק בעבו' שהיה יושב למשפט לבדו ואין לו שופטים אחרים שיעזרוהו ואמר ר' מרינוס כי מלת מדוע כמו מלכם מזה בדיך כי כל אחת שתי מלות וככה מדוע מה דעתך לעשות ככה: ויאמר. השיב משה אני עושה שני דברי' האחד כי יבא אלי העם לדרוש אלהים והטעם לדרוש תורתו והדבר השני כי יהיה להם דבר בא אלי והשיב על האחרון תחלה ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים לדורש: ויאמ' לא טוב הדבר אשר אתה עושה. בעיני ונתן טעם לדבריו והוא נבול תבול מגזרת עלהו לא יבול כאלה נובלת עליה כי הטעם שיפול מעצמו כנבול עלה דרך משל. ומלת גם כמוס גם כי כבד ממך הדבר: עשוהו מלה זרה בדקדוק ובאה על דרך שמרהו כי לא מצאנו הא' ראית בגזרת עשה: שמע בקולי איעצך. אתן לך עצה ודע כי מלת אלהים הוא שם תאר כאשר פירשתי רק בעבור שמדברו בה הרבה יחשבו זה שם התאר כאילו הוא שם עצם אלהים ירא' בשורי בראשית ברא אלהים ורבים ככה על כן שמוהו חכמינו ז"ל שם מן השמות שאינם ראויים להמחק. וטעם ויהי אלהים עמך שהשם יעזרך אם תעשה ככה ואמר לו בסוף הדברים שיקח רשות מאת השם על העצה הזאת וזהו אמרו וצוך אלהים ואין ספק כי כן עשה. וטעם היה אתה לעם בעבור העם: מול האלהים. תפלת השם: והבאת אתה את הדברי'. אם הם קשים ואלה הדברים הם שאמ' משה בתחלה כי יהיה להם דבר בא אלי ופירש זה אחר כן את הדבר הקש' יביאו אליך: והזהרת' הדרך השני שאמרת אתה חייב ללמדם ולהורותם מספקות כי טורח גדול הו' להודיע כל המעש' אשר יעשון וטעם והזהרת מן כי לא כזהר וטעמו כשמ': אתהם. שתי מלו' והוא להזהירם על מצו' עשה ועל מצו' לא תעשה הקשורי' בלב שהוא העיקר כמו לאהבה השם ולדבקה בו ולירא מפניו וללכת אחריו ולמול ערלת הלב ולא ישנא אחיו ולא יקום ולא יטור וכן אמ' משה בפיך ובלבבך לעשותו ורבי' ככה: ילכו בה. כמו אשר ילכו בה: את המעשה אשר יעשון' זה מצות עשה למעשה ורובם אינם מצות עשה עומדות בעצמם כי אם לזכר כמו השבת והמועדי' ופדיון הבן ואהבת הגר וציצית ותפלין ותפלה ומזוזה גם שעטנז ורבים אחרים ובמקומם אפרשם: ואתה תחזה. כבר הודעתיך כי אנשי לשון הקדש אינם שומרים המלות רק הטעמי' על כן לא כתפש על חסר ומלא כאשר אפרש עוד. והנה הזכיר יתרו אנשי חיל שיש להם כח לסבול הטורח ולא יפחדו מהם והנה כנגד אנשי חיל אמ' משה כשהוא מספר הדבר הבו לכם אנשים כמו בחר לנו אנשים כלם אנשים. ואמר יראי אלהי' שאין להם יראה מאדם רק מהשם לבדו וכנגדם אמר משה חכמים ונבונים כי לא יתכן להיות ירא שמים כראוי רק מי שהוא חכם. ואמ' יתרו אנשי אמת שאינם כזבני': שונאי בצע. ממון והם נודעים ככה למראה עיני אדם וכנגדם אמ' משה וידועי': שרי אלפים. יש לתמוה אם פי' אלה השרים כמשמעם יהיה מספרם יותר מע' אלף וט' אלפים וזה רחוק מאד להיות שרים רבים כאלה והכתוב אמר בפשע ארץ רבים שריה ועוד איך יתכן להיות שמינית המחנה ראשי שבטיכם ותמצא בהם כל המדות הטובות הנזכרו' והם מיוחסי מצרים שלמדו מעשיהם וכתוב כמעשה ארץ מצרים והנה דור המדבר שלמדם משה מ' שנה ולא הורכו לעשות אומנות כי לחמם נתן ומימיהם נאמנים והמן מפקח הפך המינים שהת: וו מה שהיו רגילים לאכול במצרים ומשה אמר להם בשנת הארבעי' ולא נתן יי' לכם לב לדעת והנה יש לתמוה איך ימצא המספר הנזכר שיהיו כלם חכמים ונבונים והנכון בעיני כי שרי אלפים הם שתחת ידם אלף איש עבדיו או נעריו או שכיריו אולי אלה הם ראשי השבטים והיה מספרם שנים עשר ושרי המאות הם רבים ושרי חמשים כדרך וחמשים איש רצים לפניו: ושפטו

לבדך ג' זקף וסי' מדוע אתה יושב. ויחרד אחימלך לקראת דוד' אתה יי' לבדך אתה. וכל אסף דכו': מן הבקר ט"ו מלין מן חד חד מן ולית דכו' וסי' מצוין בתהלים סימן ל': לדרש האלה' ד' וסי' כי יבא אלי העם לדרש אלהים. לפנים בישראל כה אמר. ולא יכול דוד ללכת. ויהי לדרש אלהים בימי. וכל אורי' חס בב"ב:

מן הבקר עד הערב: ויראה חתן משה את כל אשר הוא עשה לעם ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עשה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב: ויאמר משה לחתנו כי יבא אלי העם לדרש אלהים: כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו: ויאמר חתן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עשה: נבל תבל גם אתה גם העם הזה אשר עמך כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשהו לבדך: עתה שמע בקלי איעצך ויהי אלהים עמך היה אתה לעם מול האלהים והבאת אתה את הדברים אל האלהים: והזהרתה אתהם את החקים ואת התורת והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון: ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע ושמת עלהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרת:

מן צפרא עד רמשא: וחזא חמוהי דמשה ית כל דהוא עביד לעמא ואמר מה פתגמא הדין די את עביד לעמא מה דין את יתיב בלחודך וכל עמא קיימין עלוך מן צפרא עד רמשא: ואמר משה לחמוהי ארי אתן לותי עמא למתבע אולפן מן קדם יי: כד הוי להון דינא אתן לותי ודאין אנא בין גברא ובין חבריה ומהודענא להון ית קימיא דיי וית אוריתיה: ואמר חמוהי דמשה ליה לא תקין פתגמא דאת עביד: מלאה תלאי אף את אף עמא הדין דעמך ארי יקיר מינך פתגמא לא תיכול למעבדיה בלחודך: כען קביל מני אמלכנך ויהי מימרא דיי בסעדך הוי את לעמא תבע אולפן מן קדם יי ותהי מיתיאת ית פתגמיא קדם יי: ותזהר יתהון ית קימיא וית אוריתא ותהודע להון ית אורחא דיהכון בה וית עובדא דיעבדון: ואת תחזי מכל עמא גברין דחילא דחלין דיי גברין דקשוט דסנן לקבלא ממון ותמני עליהון רבני אלפין ורבני מאותא רבני חמשין ורבני עישורייתא:

תורותיו ג' וסי' והודעתי את חקי. ואם נכלמו מכל אשר. בן אדם שים לבך. וחד ותורתיו בעבור ישמרו חקיו: איעצך ג' וסי' עתה שמע בקלי. לכה איעצך אשר יעשה. וכי איעצך לא תשמע אלי: והזהרת ג' ב' חס' וא' מל' וסי' אתהם את החקים. צפה נתתיך לבני' וחברו. קדמ' מל': אתהם ה' נמסר בסדר ויצא: יעשון ה' וס' והזהרת. אתהם. ועלי זקן מאד' כה יעשון לי אלהים. דותשלח איזבל מלאך. וישלח אליו בן הדד' דמלכים. טרשם יבש פרי בל יעשון: שרי אלפים ד' פסו' אית בהון ד' מלין דכיין קדמ' ותניינ' ותלית' קרחי ורביע' נסיב וי"ו וסי' ואתה תחזה מכל העם שרי שרי שרי ושרי. ויבחר משה שרי שרי שרי ושרי' ומשנה תורה שרי ושרי ושרי' אל תכתר פניך מפני אל אל אל ואל. דרך הנשר בשמים ז רך דרך דרך ודרך: ג' פסוקי' שרי שרי וסי' ואתה תחזה. ויבחר משה' שם בנימן צעיר:

רשי

מן הבקר עד הערב. אפשר לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו שעה אחת מעלה עליו ה הכתוב כאילו עוסק בתור' כל היום וכאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנ' בו ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: כי יבא. כי בא לשון הווה ותרגו' למתבע אלפן לשאול תלמוד מפי הגבורה: כי יהיה להם דב' בא. מי שיהיה לו הדב' בא אלי: ויאמר חותן משה. דרך כבוד קורהו הכתוב חותנו של מלך: נבול תבול. כתרגומו ולשונו לשון כמישה פלייסט"ר כמו והעלה כבל כנבול עלה מגפן שהוא כמוש על ידי חמה ועל ידי קרח וכוחו תש וכלאה: גם אתה. לרבות אהרן וחור ושבעים זקנים: כי כבד ממך. כובדו רב יותר מכחך: איעצך ויהי אלהי' עמך. בעצה אמר לו צא המלך בגבורה: היה אתה לעם מול האלהים. שליח ומליץ בינותם למקום ושוא' משפטים מאתו: את הדברים. דברי ריבותם: ואתה תחזה. ברוח הקדש שעליך: אנשי חיל. עשירים שאין צריכין להחניף ולהכיר פני': אנשי אמת. אלו בעלי הבטחה שהן כדאי לסמוך על דבריהם שעל ידי כן יהיו דבריהם נשמעין: שונאי בצע. ששונאים את ממונם בדין כההי' דאמרינן כל דיינא דמפקין ממונ' מיניה בדינא לאו דיינא הוא: שרי אלפים. הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף: שרי מאות. ששת אלפים היו: שרי חמשים. שנים עשר אלף: שרי עשרות. ששים אלף: ושפטו

ושפטו. וידונון לשון צווי: והקל מעליך. דבר זה להקל מעליך. והקל. כמו והכבד את לבו והכות את מואב לשון הווה: וצוך אלהים ויכלת עמוד. המלך בגבורה אם מצוה אותך לעשות כן תוכל עמוד ואם יעכב על ידך לא תוכל לעמוד: וגם כל העם הזה. אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים הנלוים עתה עמך: ושפטו. ודינון ית עמא:

ושפטו את. הדבר. ומה שלא ידעו הם לשפוט תשפטנו אתה ואם אתה לא ידעת והבאת אתה את הדברים אל האלהי׳. וי״ו ויכלת כפ״א רפה בלשון ישמעאל אם תעשה את הדבר הזה ויתן לך השם רשות לעשותו אז תוכל לעמוד. והנה מלת עמוד שם הפועל כמו עמוד פתח האהל גם פשוטה ועזרה וחגורה על חלצים.

יבאון. מיתן: ישפטו הם. כמו ישפטו וכן לא תעבורי כמו לא תעברי ותרגומו דייתן אינון. ויקרהו הפעלים הללו לשון עבר ולכך מתורגמין ודיינין יי׳ ויתון דיינין ותקרהו הללו לשון עתיד: וילך לו אל ארצו. לגייר בני משפחתו: ביום הזה. בראש חדש לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביום הזה שיהו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנה: ויסעו מרפידים. מה ת״ל לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כתב שברפידי׳ היו חונים בידוע שמשם נסעו אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה: ויחן שם ישר׳. כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל החניות בתרעומת ובמחלוקת: נגד ההר. למזרחו וכל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח: ומשה עלה. ביו׳ השני וכל עליותיו בהשכמה היו שנאמר וישכם משה בבקר: כה תאמר. בלשון הזה וכסדר הזה: לבית יעקב. אלו הנשים תאמר להם בלשון רכה: ותגד לבני ישראל. עונשין ודקדוקין פרש לזכרי׳ דברי׳ הקשין כגידין: אתם ראיתם. לא מסורת הוא בידכם הדברים אשר עשיתי במצרים על כמה עבירות היו חייבין לי קודם שנזדווגו לכם ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם: ואשא אתכם. זה יום שבאו ישראל לרעמסס שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו כלם לרעמסס ואונקלוס תרגם ואשא כמו ואסיע אתכם ואטלית יתכון תיקן את הדבור דרך כבוד למעלה: על כנפי נשרים. כנשר הנושא גוזליו על כנפיו שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין רגליהם לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ לפי שאין עוף פורח על גביו לכך נותנו על כנפיו אמר מוטב יכנס החץ בי ולא בבני אף אני עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגו׳ ויבא בין מחנה מצרים וגו׳ והיו מצרים זורקים חצים ואבני בליסטראות והענן מקבלם: ואביא אתכם אלי. כתרגומו: ועתה

וטעם וגם כל העם הזה כי בעלי הריב שהיו נצבים לפניו יש מהם שלא יוכל לדבר אליך לשפטם והנה בטובם לאהליהם תתחזק המריבה ביניהם רק עתה יבא כל אחד על מקומו שהוא אהלו בשלום. וטעם וישמע הזכיר עצת יתרו ולא הזכיר עצתו שהוא הוסיף על עצת יתרו והוא שמם מוטורים על השבטים לעשות מה שיצוו השופטים וכן כתוב ומוטורים לשבטיכם וכתוב שופטים ומוטורים תתן לך בכל שעריך: ויבחר משה אנשי חיל. שהיה דבר ברור ולא הזכיר יראי אלהים כי הוא לבדו ידע לבב אנוש ומשה אמר כי בחר אנשים חכמים כי יוכל לדעת זה רק יש חכם שאיננו ירא שמים והזכיר ידועים שהם למראה העין ולא הזכירם עתה כי אחז דרך קצרה: ישפטו הם. כמו ישפטו במורך תחת חולם כמו וגם לא תעבורי מזה כמו ולא תעבורו ורבי׳ שלמ׳ רצה להפריש ביניהם ולא עלתה בידו וכל לומ׳ דרך דקדוק כי ראינו חדלו פרזון בישראל חדלו בדגשות הלמ״ד בעבור שהוא באתנח הרים כזולו בסוף פסוק ואמר תתהלל בו כי חשבוהו כמו סוף פסוק כי מלת בו דבוקה היא עם תתהלל ותנועה אחת לבדה וככה ישפטו הם כמו ישפטו בעבור שים להטיב כי אין כח האתנח ככח סוף פסוק כי הנה ממים תתיך יכלו יי׳ על ימינך טוב עשית עם עבדך ודבים כאלה וככה לא ימצא בסוף פסוק: וישלח. דרך כבוד כמו ואברהם הולך עמם לשלחם: בחדש השלישי. לא ידענו טעם ביום הזה אם לא יהיה פי׳ לאמ׳ כון שהוא ראש חדש כמו מחר חדש והזכיר הכתו׳ זה כי אחר ימים מועטים ליום שנותם היה מתן תורה אולי יום אחר עלה אל השם וירד ודבר עם ישראל וביום השלישי לחדש עלה פעם אחרת להשתחוות השם דברי העם ושם לא היה חדש איר מעובר אולי טעם ביום הזה כי רחוק מרפידים ובין הר סיני היה רב יותר מתרחק כל מסע: ויסעו. וכבר נסעו מרפידים כאשר הראיתיך רבים כאלה: ויחנו במדבר. הוא מדבר סיני הנזכר. וטעם ויחן שם ישרא׳ אחר שאמר ויחנו במדבר כי ראשי המטות והזקני׳ חנו נגד ההר בעבור כבודם על כן הזכיר ויחן כי מועטי׳ היו כי כפי מעלתם עמדו ביום מתן תורה סביב הר סיני כאשר אפרש ורבינו שלמה אמ׳ כי נגד ההר מזרח והנה כתוב מנגד סביב לאהל מועד יחנו שהוא מארבע הפאות כי כאשר יסעו הדגלים כן יחנו: ומשה עלה. הזכיר למעלה נגד ההר והנה הטעם ומשה עלה אל הר האלהים. וטעם ויקרא אליו יי׳ וכבר קרא אליו השם כי בלא רשות לא עלה. והזכיר מן ההר כי לא עלה למעלה מההר כי שם דבר עמו השם. ואל יקשה עליך בעבור שאמ׳ אחרי כן וירד יי׳ על הר סיני כי הזכיר זה כנגד כל ישראל לראותם הענן והאש כי כן כתוב ודבריו שמעת מתוך האש. וטעם לאמר כי קראו השם לומר כה תאמר לבית והטעם דבר כולל לבית יעקב אלה הנמצאים היום ובניהם אחריהם: ותגיד לבני ישראל. הם הזקנים והם יגידו לכל העם וכן כתו׳ ויבא משה ויקרא לזקני העם ואחרי כן כתו׳ ויענו כל העם יחדו. ומלת בית פירושו: אתם ראיתם. הנקמות שעשיתי במצרים בעבורכם ונשאתי אתכם ממצרים כאילו הייתם נשואים על כנפי נשרים כי הנשר יגביה באויר למעלה מכל עוף והכל מפחדים ממנו והוא לא יפחד על דרך כנשר יעיר קנו שיוליך גוזליו לאט גם דבר הענן כמו יפרוש כנפיו: ואביא אתכם אלי. שכבודי ירד בהר הזה והוא הר הקדש והנה אמר משה תעבדון את האלהים על ההר הזה והוא כזה קרסך:

הקשה ה׳ פתוחין בליש׳ נכסר פרשת וילך: ישפוטו הם כל ספ׳ דמה בב״ב הם וסי׳ שלשת השרינים. שלשת הסלים. ישפוטו הם. אשר כפר בהם. כל הולך על גחון. אלפי ישראל הם. ויאמר אליהם גדעון. בה אמר בן הדד בספך. ואמרת בלבבך מי ילד לי. בן אדם בתוך בית המרי. ואלה העולים מתל מלח תל

וְשָׁפְט֣וּ אֶת־הָעָם֮ בְּכָל־עֵת֒ וְהָיָ֞ה כָּל־הַדָּבָ֤ר הַגָּדֹל֙ יָבִ֣יאוּ אֵלֶ֔יךָ וְכָל־הַדָּבָ֥ר הַקָּטֹ֖ן יִשְׁפְּטוּ־הֵ֑ם וְהָקֵל֙ מֵֽעָלֶ֔יךָ וְנָשְׂא֖וּ אִתָּֽךְ׃ אִ֣ם אֶת־הַדָּבָ֤ר הַזֶּה֙ תַּֽעֲשֶׂ֔ה וְצִוְּךָ֣ אֱלֹהִ֔ים וְיָֽכָלְתָּ֖ עֲמֹ֑ד וְגַם֙ כָּל־הָעָ֣ם הַזֶּ֔ה עַל־מְקֹמ֖וֹ יָבֹ֥א בְשָׁלֽוֹם׃ וַיִּשְׁמַ֥ע מֹשֶׁ֖ה לְק֣וֹל חֹתְנ֑וֹ וַיַּ֕עַשׂ כֹּ֖ל אֲשֶׁ֥ר אָמָֽר׃ וַיִּבְחַ֨ר מֹשֶׁ֤ה אַנְשֵׁי־חַ֙יִל֙ מִכָּל־יִשְׂרָאֵ֔ל וַיִּתֵּ֥ן אֹתָ֛ם רָאשִׁ֖ים עַל־הָעָ֑ם שָׂרֵ֤י אֲלָפִים֙ שָׂרֵ֣י מֵא֔וֹת שָׂרֵ֥י חֲמִשִּׁ֖ים וְשָׂרֵ֥י עֲשָׂרֹֽת׃ וְשָׁפְט֥וּ אֶת־הָעָ֖ם בְּכָל־עֵ֑ת אֶת־הַדָּבָ֤ר הַקָּשֶׁה֙ יְבִיא֣וּן אֶל־מֹשֶׁ֔ה וְכָל־הַדָּבָ֥ר הַקָּטֹ֖ן יִשְׁפּוּט֥וּ הֵֽם׃ וַיְשַׁלַּ֥ח מֹשֶׁ֖ה אֶת־חֹתְנ֑וֹ וַיֵּ֥לֶךְ ל֖וֹ אֶל־אַרְצֽוֹ׃ פ

בַּחֹ֙דֶשׁ֙ הַשְּׁלִישִׁ֔י לְצֵ֥את בְּנֵי־יִשְׂרָאֵ֖ל מֵאֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם בַּיּ֣וֹם הַזֶּ֔ה בָּ֖אוּ מִדְבַּ֥ר סִינָֽי׃ וַיִּסְע֣וּ מֵרְפִידִ֗ים וַיָּבֹ֙אוּ֙ מִדְבַּ֣ר סִינַ֔י וַֽיַּחֲנ֖וּ בַּמִּדְבָּ֑ר וַיִּֽחַן־שָׁ֥ם יִשְׂרָאֵ֖ל נֶ֥גֶד הָהָֽר׃ וּמֹשֶׁ֥ה עָלָ֖ה אֶל־הָאֱלֹהִ֑ים וַיִּקְרָ֨א אֵלָ֤יו יְהוָה֙ מִן־הָהָ֣ר לֵאמֹ֔ר כֹּ֤ה תֹאמַר֙ לְבֵ֣ית יַעֲקֹ֔ב וְתַגֵּ֖יד לִבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ אַתֶּ֣ם רְאִיתֶ֔ם אֲשֶׁ֥ר עָשִׂ֖יתִי לְמִצְרָ֑יִם וָאֶשָּׂ֤א אֶתְכֶם֙ עַל־כַּנְפֵ֣י נְשָׁרִ֔ים וָאָבִ֥א אֶתְכֶ֖ם אֵלָֽי׃

וִידוּנוּן יָת עַמָּא בְּכָל עִדָּן וִיהֵי כָּל פִּתְגָּם רַב יַיְתוֹן לְוָתָךְ וְכָל פִּתְגָּם זְעֵיר יְדוּנוּן אִנּוּן וְיִקְלוּן מִנָּךְ וִיסוֹבְרוּן עִמָּךְ׃ אִם יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין תַּעְבֵּיד וִיפַקְּדִינָךְ יְיָ וְתִיכּוֹל לְמֵיקָם וְאַף כָּל עַמָּא הָדֵין עַל אַתְרֵיהּ יְהָךְ בִּשְׁלָם׃ וְקַבֵּיל מֹשֶׁה לְמֵימַר חֲמוּהִי וַעֲבַד כֹּל דִּי אֲמַר׃ וּבְחַר מֹשֶׁה גֻּבְרִין דְּחֵילָא מִכָּל יִשְׂרָאֵל וּמַנִּי יָתְהוֹן רֵישִׁין עַל עַמָּא רַבָּנֵי אַלְפִין רַבָּנֵי מָאוָתָא רַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עִשׂוּרְיָתָא׃ וְדָיְנִין יָת עַמָּא בְּכָל עִדָּן יָת פִּתְגָּם קְשֵׁי מַיְתַן לְוָת מֹשֶׁה וְכָל פִּתְגָּם זְעֵיר דָּיְנִין אִנּוּן׃ וְשַׁלַּח מֹשֶׁה יָת חֲמוּהִי וַאֲזַל לֵיהּ לְאַרְעֵיהּ׃ בְּיַרְחָא תְּלִיתָאָה לְמִפַּק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם בְּיוֹמָא הָדֵין אֲתוֹ לְמַדְבְּרָא דְסִינָי׃ וּנְטַלוּ מֵרְפִידִים וַאֲתוֹ לְמַדְבְּרָא דְסִינַי וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא וּשְׁרָא תַמָּן יִשְׂרָאֵל לָקֳבֵיל טוּרָא׃ וּמֹשֶׁה סְלֵיק קֳדָם יְיָ וּקְרָא לֵיהּ יְיָ מִן טוּרָא לְמֵימַר כִּדְנַן תֵּימַר לְבֵית יַעֲקֹב וּתְחַוֵּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ אַתּוּן חֲזֵיתוּן דִּי עֲבַדִית לְמִצְרָאֵי וְאַטֵּלִית יָתְכוֹן כְּעַל גַּדְפֵּי נִשְׁרִין וְקָרֵיבִית יָתְכוֹן לְפוּלְחָנִי׃

חרשא׳ וחברו׳ משלה כ״כ נמסר פרשת נח׃ בחדש ז׳ ר״פ וסי׳ השלשי. וראשון דויקרא. השני דפסח קטן. הרביעי דמלכים׳ וחברו דירמיה׳ השלשי החלי הערמות׳ הראשון הוא חדש ניסן׃ לצאת ג׳ וסי׳ בחדש השלשי. ויעל אהרן׳ ויהי בשמנים שנה׃ ביום הזה ו׳ נמסר בסדר נח׃ ומשה ז׳ ר״פ נמסר פרשת שמות׃ ותגיד ג׳ מלאים בליש׳ וסי׳ ותגיד לבני ישראל. הגיד נגיד למלך. ובעל כנפים יגיד. אנכי אתם ד׳ ר״פ נמסר בסדר שמות׃ ואביא ג׳ חסרים וסי׳ ואבא אתכם אלי. ואבא אתכם אל ארץ הכרמל. ואבא אתם בית יי׳ אל לשכת. בירמיה׃

ט׳ ב׳ לחגיד ה׳ כ׳ והתנכה כבית׳ כ׳ כבית׳ ח׳ כ״ל חס ה׳ כ׳ בליש׳ ונחי׳ ל יחל׳ ירכך׳ יט ז׳ ר״פ ג׳ ו׳ ב׳ מל׳ וחד חס ז׳ ר״פ ג׳ מל׳ בליש׳ ד׳ ר״פ ג׳ חס

שרי ד׳ בכלי ג׳ מלאין ויזעיקו קריין ישפוטו ויעבטו ישפטו׳

על אל במו על חד אל

לצריס אלוקים דקדוקים גנסים חיקוקים

ועתה אם שמוע תשמעו בקולי. לעשות מצותי ושמרתם הברית שאכרות עמכם והוא הברית שכרת משה עם ישר' אחר מתן תורה בבנותו המזבח כאשר אפרש במקומו בראיה גמורה. ומלת סגלה דבר נכבד ונחמד ולא ימצא אחר כמוהו. וטעם כי לי כל הארץ דבק עם מכל העמים כמו כי לי כל עמי הארץ וזהו ואבדיל אתכם מכל העמים להיות לי ור' מריגוס אמר כי פי' כי לי כל הארץ אעפ כי שלי כל הארץ וכמוהו לפי דעתי כי עם קשה עורף הוא רפא' נפשי כי חטאתי לך: ויבא משה. אל מחנה ישר' ואין צורך להזכיר כי ירד: וישם לפניהם. כמו וזאת התור' אשר שם משה ואמר הגאון כי הוא על דרך שימה בפיהם והטעם תורה שבעל פה שהוא פי' התורה שבכתב: יחדו. היא מלה יחיד במקר' בדקדו' בעבור תוספת הוי"ו ויפת אמר כאדם יחיד לבדו כי לא יהיה משנה שם. והזכיר וישב ואין צורך להזכיר ויעל כי הכתו' אחז דרך קצרה: ויאמר. אחר שאמ' וישב משה מה טעם לומר ויגד משה את דברי העם אל י' דע כי יש פסוקים רבים בתורה שהיו ראויים להיותם מוקדמים והנה פירושם וכבר היה כך וכך כמו וייצר יי' אלהים וכבר יצר ויצמח יי' אלהים וכבר הצמיח ויאמר בת מי את וכבר אמר וכן כתו' ואשאל אותה ואומר ואחר כך ואשים הנזם על אפה ותאמר אל העבד וכבר אמרה אל העבד אז ותפל מעל הגמל ואין צורך להאריך והנה זה ויגד משה וכבר הגיד ולא הזכיר הכתוב מה הגיד ומלת הגיד לעולם על דבר חדש שלא הזכירו והנה איננו דבק עם וישב משה ומתשובת השם שאמ' הנה אנכי בא אליך בעב הענן למדנו מה הגיד ועוד מצאנו זה הדבר מפורש בדברי משה כאשר אפרש דעני מצרים והודו הם מבניחם ואלה סומכים על אלה ואנשי הודו אינם אוכלים בשר וכך היו עושים המצרים ולא הושתנו מזה המנהג רק בעבור שהתגבר עליהם מלכות ישמעאל ושבו לדתו וחכמי הודו כותבין ראיו' כפי מחשבתם כי לא יתכן שידבר השם עם אדם וחי ויש' היו במצרים והיו בהם אנשים על דעת האמונה הזאת והיתה כנואת משה בספק אצלם ואין טענה ממלת ויאמינו ביי' ובמשה עבדו כי כתו' וירא ישר' ולא כל ישראל ואילו היה כתו' כל ישר' ידבר על הרוב כמשפט הלשון כמו וימת כל מקנה מצרים ואחר כן כתוב שלא הגנו את מקנך. והנ' טעם אנכי בא איך תשובה על דברי משה שהגיד לו כן. וטעם בעב הענן ברדת השם על ההר. ובדברי עמך עשרת הדברי' אז יאמינו כי נכון הוא שידבר השם עם אדם וחי. וטעם וגם בך יאמינו שאתה נביא ויוסר הספק ממחשבותם והנה כתו' מפורש היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי ועוד כתו' שם כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי ושם כתו' קרב אתה ושמע ותהו וגם בך יאמינו לעולם: ואמ' וקדשתם היום ומחר. הנה הרחיב להם זמן להתקדש שאר זה היום ומחר. וטעם וקדשתם שירחצו במים ויורה על זה וכבסו שמלותם כדרך ואם לא יכבם ובשרו לא ירחץ על כן אמר משה אל תגשו אל אשה מעתה שיהיו קדושים ולא טמאים ומי שנגע אל אשה יתקדש כדרך והיא מתקדשת מטומאתה: והיו נכונים. אולי לא ייטן אדם מהם בלילה שישמעו קול י' בבקר כדרך כהן גדול ביום הכפורים: והגבלת. שים גבול בהר על כן כמוהו הגבל את ההר וקדשתו לשום גבול בהר והארכתי כל כך בעבור שאמר המשוגע שהפך בספרו דברי אלהים חיים אמר כי רצה משה לומר הגבל את העם ויצא מפיו ההר במקום העם: כל הנוגע בהר. בגופו: לא תגע בו. מלת בו שבה אל האדם הנוגע בהר והטעם לא יכנס אדם אחריו לתפשו רק יסקלוהו הרואי' ממקום שעומדים מיד ואם רחוק יורוהו בחצי' ומלת ירה משובה מרעותיה כי משפט בעלי היו"ד להתחלף בוי"ו בעתיד בבנין כפעל כמו ולא יודע השבע יסרתני ואוסר אולי עמו כך שלא תתערב עם גזרת למען תורת כי האלף והה"א נחים בסוף המלה אין הפרש ביניהם במבטא: אם בהמה אם איש לא יחיה. ולא העוף כי לא יוכלו לקחתו כי יעוף מיד: במשוך היובל. פי' כבש ונקר' היובל כן בעבור והעברת שופר תרוע' כי שופר הוא מקרני הכבש וכן כתו' במשוך בקרן היובל כשמעכם את קול השופר והתמה על האומרי' כי על קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר במשוך היובל כי קול השופר הוא פלא גדול אין במעמד הר סיני גדול ממנו כי קולו' וברקי' וענן כבד גם אם נראו' בעולם וקול שופר לא נשמע עד יום עשרת הדברי' והנה לא היה מקרן כבש אמ' הגאון כאשר יתקע משה בשופר אז נתן להם רשו' לעלו' וזה היה אחר רדת משה בו' הכפורי' וזה לעשו' המשכן:

ועתה אם. עתה יקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות: ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם על שמירת התורה: סגלה. אוצר חביב כמו וסגלת מלכים כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם כך אתם לי סגולה משאר אומות ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם ומה יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת כי לי כל הארץ והם בעיני ולפני לכלום: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שרים כמה דאת אמר ובני דוד כהנים היו: אלה הדברים. לא פחות ולא יותר: וישב משה את דברי העם וגו'. ביום המחרת שהוא שלישי שהרי בהשכמה עלה וכי צריך היה משה להשיב אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממשה שלא אמר הואיל ויודע מי ששלחני איני צריך להשיב: בעב הענן. במעבה הענן וזהו ערפל: וגם בך. גם בנביאים הבאים אחריך: ויגד משה את דברי וגו'. ביום המחרת שהוא רביעי לחדש: את דברי העם וגו'. תשובה על דבר זה שמעתי מהם שרצונם לשמוע ממך אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי המלך רצוננו לראות את מלכנו: וקדשתם. וזמנתם שיכינו עצמם היום ומחר: והיו נכונים. ומובדלים מאשה: ליום השלישי. שהוא ששה בחדש ובחמשי בנה משה את המזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה כל הענין האמור בפר' ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר בתורה: לעיני כל העם. מלמד שלא היה בהם סומא שנתרפאו כולם: והגבלת. קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה: לאמר. הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן ולהלן ואתה הזהירם על כך: ונגע בקצהו. אפילו בקצהו: ירה יירה. מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה מבית הסקילה שהיה גבוה שתי קומות: יירה. יושלך למטה לארץ כמו ירה בים: במשוך היובל. כשימשוך היובל קול ארוך הוא סימן סילוק שכינ' והפסקת הקול וכיון שאסתלק הם רשאין לעלות: היובל. הוא שופר של איל שכן בערביא קורין לדכרא יובלא ושופר של אילו של יצחק היה:

וגו' ד' וסי' ואתם תהיו לי. וגוי לא ידעוך. וגוי גדול יעור מירכתי ארץ. וחברו: צוהו יי' נמסר בסדר נח: ויאמר יי' יב בטעם קדמא אזלא בספר' נמסר פרשת שמות: לעולם ב' מלאים בתורה וסי' וגם בך יאמינו לעולם. לא תדרוש שלומם: ומחר ו' וסי' וקדשתם היום ומחר. ומחר אל כל עדת ישראל. ומחר אתה ובניך עמי. שב בזה גם היום ומחר. אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר. ומחר אעשה כדבר המלך: ליום ב' דגשי' נמסר ביחזקאל סימן ל' פסוק ב': השלשי ג' חס' וסי' כי ביום השלשי. והשלשי שמה. והשלשי אבשלום. וכל ד"ה דכות' בכ"ד וסי' ואחרת' יחזיאל. לחרם. יחזיאל. ולמשלמיהו. שר הצבא. ב' בנו: עלות ו' א' חס' וסי' מצויין בסדר וישלח: במשך ב' וסי' היובל. בקרן היובל:

ועתה אם שמוע תשמעו בקלי
ושמרתם את בריתי והייתם לי
סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ
ואתם תהיו לי ממלכת כהנים
וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר
אל בני ישראל: ויבא משה ויקרא
לזקני העם וישם לפניהם את כל
הדברים האלה אשר צוהו יהוה:
ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר
דבר יהוה נעשה וישב משה את
דברי העם אל יהוה: ויאמר יהוה
אל משה הנה אנכי בא אליך בעב
הענן בעבור ישמע העם בדברי
עמך וגם בך יאמינו לעולם ויגד
משה את דברי העם אל יהוה:
ויאמר יהוה אל משה לך אל העם
וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלתם
והיו נכנים ליום השלישי כי
ביום השלשי ירד יהוה לעיני כל
העם על הר סיני: והגבלת את
העם סביב לאמר השמרו לכם עלות
בהר ונגע בקצהו כל הנגע בהר מות
יומת: לא תגע בו יד כי סקול
יסקל או ירה יירה אם בהמה
אם איש לא יחיה במשך היבל

וכען אם קבלא תקבלון למימרי
ותטרון ית קימי ותהון קדמי
חביבין מכל עממיא ארי דילי כל
ארעא: ואתון תהון קדמי
מלכין כהנין ועם קדיש אלין
פתגמיא דתמליל עם בני ישראל
: ואתא משה וקרא לסבי עמא
וסדר קדמיהון ית כל פתגמיא
האילין דפקדיה יי: ואתיבו כל
עמא כחדא ואמרו כל די מליל יי
נעביד ואתיב משה ית פתגמי
עמא קדם יי: ואמר יי למשה
הא אנא מתגלי לך בעבא דעננא
בדיל דישמע עמא במללותי עמך
ואף בך יהימנון לעלם וחוי משה
ית פתגמי עמא קדם יי:
ואמר יי למשה איזיל לות עמא
ותזמנינון יומא דין ומחר ויחוורון
לבושיהון: ויהון זמינין ליומא
תליתאה ארי ביומא תליתאה
יתגלי יי לעיני כל עמא על טורא
דסיני: ותתחם ית עמא סחור
סחור למימר איסתמרו לכון
מלמיסק בטורא ולמקרב בסופיה
כל דיקרב בטורא איתקטלא
יתקטל: לא תתקרב ביה
ידא ארי איתרגמא יתרגים או
אשתדאה ישתדי אם בעירא אם
אנשא לא יתקיים במיגד שופרא

המה יעלו בהר: וירד משה מן ההר אל העם ויקדש את העם ויכבסו שמלתם: ויאמר אל העם היו נכנים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה: ויהי ביום השלישי בהית הבקר ויהי קלת וברקים וענן כבד על ההר וקל שפר חזק מאד ויחרד כל העם אשר במחנה: ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר: והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו יהוה באש ויעל עשנו כעשן הכבשן ויחרד כל ההר מאד: ויהי קול השפר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלהים יעננו בקול: וירד יהוה על הר סיני אל ראש ההר ויקרא יהוה למשה אל ראש ההר ויעל משה: ויאמר יהוה אל משה רד העד בעם פן יהרסו אל יהוה לראות ונפל ממנו רב:

אינון מרשן למסק בטורא: ונחת משה מן טורא לות עמא וזמין ית עמא וחוורו לבושיהון: ואמר לעמא הוו זמינין לתלתא יומין לא תקרבון לציד אתתא: והוה ביומא תליתאה במהוי צפרא והוו קלין וברקין ועננא תקיף על טורא וקל שופרא תקיף לחדא וזע כל עמא די במשריתא: ואפיק משה ית עמא לקדמות מימרא דיי מן משריתא ואתעתדו בשיפולי טורא: וטורא דסיני תנן כוליה מן קדם דאתגלי עלוהי יי באשתא וסליק תנניה כתננא דאתונא וזע כל טורא לחדא: והוה קל שופרא אזיל ותקיף לחדא משה ממליל ומן קדם יי מתעני ליה בקל: ואתגלי יי על טורא דסיני לריש טורא וקרא יי למשה לריש טורא וסליק משה: ואמר יי למשה חות אסהיד בעמא דילמא יפגרון קדם יי למחזי ויפל מנהון סגי:

בהיות ה׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ ורב מוצאת קלות. ביום השלשי בהית הבקר. להית עד חמס. לחבר להית אחד. להית על חשב האפד. להיה להם משחתם. המעלה אתכם מארץ. מהית להם עבדים: קלת ד׳ חס׳ דחס׳ וסי׳ בסוף סדר וארא: קל׳ ו׳ חס׳ וסי׳ בסדר תולדות: ויוצא י״ב מל׳ וסי׳ מצוין בשפטים סימן ו׳ גבי קרבן גדעון למלאך האלהים: ויתיצבו ה׳ וסי׳ בתחתית ההר. באהל מועד. ויאסף יהושע את. ויתיצבו פנות כל העם. בתוך החלקה ויצילו: שפר כל אורי׳ חס׳ בב״ב וסי׳ והעברת שופר הרועה. ב׳ בו: הולך ט׳ מלאים בתו׳ נמסר סדר תולדות: והאלהים ז׳ נמסר בסדר וירא: י״ד פס׳ על אל אל וסי׳ וירד יי׳ על הר סיני. והיו הכרבים פרשי. ויהיו הכרבים פרשי. למען אשר יביאו. ויהי גבול מנשה. וילכו האנשים ויעברו. המה משיבים את לבם. ויסער לב מלך ארם. השלחבים צירים. ולקחת מדמו ונתת על ארבע קרנתיו. ויביאני במבוא אשר על כתף. וירדו שלשה מן השלשים. ויאמר דויד אעשה חסד עם חנון. דה״ו ואמר למלך אם ייטב:

רשי

מן ההר אל העם. מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם: היו נכונים לשלשת ימים. לסוף שלשת ימים הוא יום רביעי שהוסיף משה יום אחד מדעתו כדברי ר׳ יוסי ולדברי האומר בששה בחדש נתנו עשרת הדברות לא הוסיף משה כלום ולשלשת ימים כמו ליום השלישי: אל תגשו אל אשה. כל שלשת ימים הללו כדי שיהו הנשים טובלות ליום השלישי ויהיו טהורות לקבל תורה שאם ישמשו תוך שלשה שמא תפלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא אבל משהת׳ ג׳ ימים כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהור מלטמא את הפולטת: בהיות הבקר. מלמד שהקדי׳ על ידם מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא הרב ממתין לתלמיד וכן מצינו ביחזקאל קום צא אל הבקעה ואקו׳ ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד יי׳ עומד: לקראת האלהי׳. מגיד שהשכינ׳ יצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה וזהו שנ׳ יי׳ מסיני בא ולא נאמר לסיני בא: בתחתית ההר. לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית: עשן כולו. אין עשן זה שם דבר שהרי נקוד העש״ן פתח אלא לשון פעל כמו אמר שמר שמע לכך תרגומו תנן כוליה וכל עשן שבמקר׳ נקודים קמץ מפני שהם שם דבר: כבשן. של סיד יכול ככבשן זה ולא יותר ת״ל בוער באש עד לב השמי׳ ומה ת״ל כבשן לשבר את האזן מה שהיא יוכלה לשמוע נותן לבריו׳ סימן הניכר להם כיוצ׳ בו כאריה ישאג וכי מי נתן כח בארי אלא הוא והכתו׳ מושלו כאריה אלא אנו מכנין ומדמין אותו לבריותיו כדי לשבר את האזן מה שיכולה לשמוע כיוצא בו וקולו כקול מים רבי׳ וכי מי נתן קול למים אלא הוא ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו כדי לשבר את האזן: הולך וחזק מאד. מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוהה אבל כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה לשבר אזניהם מה שיכולין לשמוע: משה ידבר. כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישר׳ שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך והקב״ה מסייעו לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע: יעננו בקול. יעננו על דבר הקול כמו אשר יענה באש על דבר האש להורידו: וירד יי׳ על הר סיני. יכול ירד עליו ממש ת״ל כי מן השמי׳ דברתי עמכם מלמד שהרכין שמים העליוני׳ והתחתוני׳ והציען על גבי ההר כמצע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם: העד בעם. התרה בהם שלא לעלות בהר: פן יהרסו וגו׳. שלא יהרסו את מצבם על ידי שתאותם אל יי׳ לראות ויקרבו לצד ההר: ונפל ממנו רב. כל מה שיפול מהם ואפילו הוא יחידי חשוב לפני רב: פן יהרסו. כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין אף הנפרדין ממצב אנשים הורסים את המצב: וגם

אבן עזרא

המה יעלו בהר. אמר רב שמואל בן חפני כי טעם המה אהרן ובניו ושבעים זקנים שכתוב עליהם ואל משה אמר עלה אל יי׳ אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעי׳ מזקני ישרא׳ ואחר ישראל לא נתן רשות לעלות אל הר סיני על כן אמר המה ולא אחרים ודבריו טובים בעיני כי הכבוד היה תמיד על ההר עד שנעשה המשכן דכתיב וכבוד יי׳ מלא את המשכן אז דבר עם משה באהל מועד אולי אז תקע משה בשופר ונתן לו רשות לעלות בהסתלק הכבוד: וירד ויקדש. כאשר פירשתי: היו נכונים לשלשת ימים. טעמו ליום השלישי ולפי הפשט לא הוסיף יום אחד מדעתו ובזה אתן לך שני עדים נאמנים ושניהם בספר הזה הנה כתוב ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימים וגם כתוב ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי וכתו׳ בעוד שלשת ימים ישא פרעה וגם כתו׳ ויהי ביום השלישי יום הלדת וכן זה היו נכוני׳ לשלשת ימים: וענן כבד על ההר. לבדו היה וכל הקולו׳ והברקי׳. וטעם חזק מאד יותר מכל קול השופר ששמעו: ויחרד כל העם אשר במחנה. בעבור קול השופר: ויוצ׳ משה. טעם ויוצא מאהליה׳ לקראת האלהי׳. שיקבלו להיו׳ השם היורד על הר סיני להם לאלהי׳: ויתיצבו בתחתית ההר. מחוץ לגבול שהגבילם משה והנה היו במעמד הר סיני כדרך שהציב משה ביניהם בשנת הארבעי׳ בכרתו ברית עמהם כי בתחלה היו הגבורי׳ הנגשים אל יי׳ ואחריהם ראשי שבטים הם הנשיאים ואחריהם הזקנים ואחריהם השוטרים ואחריהם כל איש ישראל ואחריהם הטף ואחריהם הנשי׳ ואחריה׳ הגרים ומשה ואהרן עברו הגבול והיו בהר קרובי׳ אל הכהני׳ אע״פ שלא דבר הכתו׳ זה מפורש כי הכתו׳ אחז דרך קצרה כי ידענו כי הם לא מרו פי השם כי הנה כתוב לך רד ועלית אתה ואהרן עמך ואמר משה אנכי עומד בין יי׳ וביניכם: והר סיני עשן כלו. אין עשן בפתח גדול כי הוא פועל עבר ואל תתמה בעבור מלת עשן שלא אמ׳ כעשן הכבשן. והנ׳ הזכיר ויעל עשנו שהוא על משקל שללו זהבו כי שמו׳ משקלי השמות משתני׳ אמ׳ שגר אלפיך וכל פטר שגר ואמרו ואת הבשם וקנמון בשם ועוד אמר אריתי מורי עם בשמי ואלו היה מגזרת בשם היה ראוי להיותו בקמץ חטף תחת הבית בשמי כמו מקדש קדשי ואילו היה מגזרת וקנמון בשם היה ראוי להיות בפתח הבי״ת כמו משמן שמני וקטרתיהו בחירק כמו מצדיק צדיקי והנה עם בשמי בלא תוספת יו״ד הוא בשם בשני קמצין כמו שלל זהב: ויחרד כל ההר מאד. הפך המנהג כי ההרים לא ימוטו רק על דרך משל אמר וירגזו ההרי׳: ויהי קול השופר. מנהג כי קול השופר שבתחלה יהיה יותר חזק וזה היה להפך אולי עשה כן השם שלא היה חזק בתחלה שלא יצא לבם מהפחד: משה ידבר. לדעת הגאון כי השם פעם מעביר קול השופר אז היה משה מדבר בקול גדול והשם יעננו בקול כדרך וישמע את הקול מדבר אליו ועל זה כתו׳ בעבור ישמע העם בדברי עמך וכבר אמרתי לך כי לפי דעתי בדברי עמך על עשרת הדברים ידבר. וטעם משה ידבר דבק עם קול השופר כי נשמת משה היתה דביקה בשם כי משה היה מדבר בתחתית ההר עם השם לשאול לו והכתו׳ לא גלה מה היה שואל והשם היה עונהו בקול שהיה משה שומעו ולא היה קול השופר אע״פ שהיה חזק מונע אותו לשמוע הקול ובעבור זה כתוב אחריו ויקר׳ יי׳ למשה בקריאת קול לעלות אל ראש ההר ששם ירד כבוד השם: וירד יי׳. עתה אומ׳ כלל שישען לבך עליו עד שאגיע בע״ה בפר׳ כי תשא כי שם אבאר לך דברי׳ עמוקי׳ באר היטב: דע כי נשמת האדם עליונה ונכבדת והיא מהעולם האמצעי והגוף מהעולם השפל ואין מדב׳ בעולם השפל רק אדם לבדו גם שומע הוא האדם שהמדבר אליו הוא רוצה להבינו מה שיש בלבו ולא יוכל המשכיל לאדם לשון רק הידוע הנמ׳ וכל הלשונו׳ בנוי׳ על מתכונת דמו׳ אדם שהוא מורכב מהנשמ׳ שאינה גוף ומגוף שהו׳ מורכב מד׳ שרשי׳ והנ׳ כאשר ידב׳ האדם לאדם בדברי אדם בלשון שהו׳ יודע יבין דבריו ודמותם במתכונת׳ ואם רצה לדבר על שפלי׳ מבני אדם יצטרך להגביה מעלתם ולשומם כדמו׳ בני אד׳ עד שיבין השומע׳ שמו ראש לארץ וראש לעפרו׳ תבל ופה ותפתח הארץ את פיה גם ירך בירכתי הארץ ואמ׳ יד הירדן בלבים ורבים ככה והנה הכל כדברי משל כי אין לים לב ועוד כי ישימו אבר מן הגוף כדמות כל הגוף ואמ׳ מות וחיים ביד לשון ורבים ככה וכאשר יבקש האדם לדבר על נכבדי׳ ממנו שהם מהעולם העליון מוריד מעלתם עד שידמה לאדם כאילו הם דמות אדם כדי שיבין השומע אמ׳ והאיש גבריאל וזרועותיו ומרגלותיו וקול דבריו כקול המון והדרך הזאת תפשו בעליון העליונים אמר וכובע ישועה בראשו כי פי יי׳ דבר עיני יי׳ אל צדיקים ואזניו אל שועתם פני יי׳ בעושי רע ותחת רגליו ועל זה הדרך וירד יי׳ ויעל אלהים כי הכל מלא כבודו ובפר׳ כי תשא אתן לך משל שתוכל להבין טעם הירידה והעלייה. וטעם ויקרא שקראו השם כדי שיראו ישראל גודל מעלת משה שהגיע לראש ההר ששם הכבוד ודבריו ישמעו מתוך האש שיש שם: רד העד בעם פן יהרסו. כל אחד מקום מעמדו והם חושבים כי לכבודי יעשו כן מרוב תאותם לראות כבודי על כן אמר משה לראות. ומלת בעם מושכת אחרת וכן הוא ונפל ממנו עם רב: וגם

וגם. הם הבכורים אע״פ שהם קדושים ככתוב קדש לי כל בכור יוסיפו להתקדש עוד במחשבתם. וטעם הנגשים אל ה׳ שהם בתחלת הגבול או טעמו שהם הקריבו עולות על המזבח שבנה משה בחלושת עמלק גם הם יקריבו במזבח הברית שבנה ויתן משה בתחתית ההר שם עמדו כל ישראל לשמוע קול השם: ויאמר לא יוכל העם לעלות.

וגם הכהנים. אף הבכורות שהעבודה בהם. הנגשים אל ה׳ להקריב קרבנו אף הם אל יסמכו על חשיבותם לעלות. יתקדשו יהיו מזומנים להתיצב על עמדן: פן יפרץ. לשון פרצה יהרג בהם ועשה בהם פרצה: לא יוכל העם. איני צריך להעיד בהם שהרי מותרים ועומדין הם היום שלשה ימים ולא יוכלו לעלות שאין להם רשות: לך רד. והעד בהם שנייה שמזרזין את האדם קודם מעשה וחוזרין ומזרזין אותו בשעת מעשה: ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים. יכול אף הם עמך תלמוד לומר ועלית אתה. אמור מעתה אתה מחיצה לעצמך ואהרן מחיצה לעצמו והם מחיצה לעצמם משה נגש יותר מאהרן ואהרן יותר מן הכהנים והעם כל עיקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה׳: פן יפרץ בם. אע״פ שהוא נקוד חטף קמץ איננו זז מגזרתו כן דרך כל תיבה שנקודתה מלאפום כשהיא סמוכה במקף משתנה הנקוד לחטף קמץ: ויאמר אליהם. התראה זו: וידבר אלהים. אין אלהים אלא דיין לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורענות יכול אף עשרת הדברות כן תלמוד לומר וידבר אלהים דיין ליפרע: את כל הדברים האלה. מלמד שאמר הקב״ה עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן אם כן מה תלמוד לומר עוד אנכי ולא יהיה לך שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו: לאמר. מלמד שהיו עונין על הן הן ועל לאו לאו:

ויאמר משה אל י״י ה׳ נמסר בסדר ואלה שמות: לעלת ד׳ חס׳ בהורה וסי׳ לא יוכל העם לעלת. ולא אביתם לעלת. אל יהרסו לעלת את העם: אל הר י״י וסי׳ כצוין בישעיה ס״נו גבי פרשת שכרו משפט ועשו צדקה: וידבר אלהים ג׳ בסר פרשת נח:

וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדָּשׁוּ פֶּן־יִפְרֹץ בָּהֶם יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הַר סִינָי כִּי־אַתָּה הַעֵדֹתָה בָּנוּ לֵאמֹר הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה לֶךְ־רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל־יֶהֶרְסוּ לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה פֶּן־יִפְרָץ־בָּם׃ וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם׃ ס וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר׃ ס

וְאַף כָּהֲנַיָּא דְקָרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ יִתְקַדְּשׁוּן דִּלְמָא יִקְטוֹל בְּהוֹן יְיָ׃ וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לָא יִכּוֹל עַמָּא לְמִסַּק לְטוּרָא דְסִינָי אֲרֵי אַתְּ אַסְהֵידְתָּא בַנָּא לְמֵימַר תַּחֵים יָת טוּרָא וְקַדְּשֵׁהִי׃ וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ אִיזֵיל חוּת וְתִסַּק אַתְּ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְכָהֲנַיָּא וְעַמָּא לָא יִפַגְּרוּן לְמִסַּק קֳדָם יְיָ דִּלְמָא יִקְטוֹל בְּהוֹן׃ וּנְחַת מֹשֶׁה לְוָת עַמָּא וַאֲמַר לְהוֹן׃ וּמַלִּיל יְיָ יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימַר׃

אמר הגאון כי שנים רבות חשב בזה הפסוק ולא ידע טעמו עד שראה בספר מוסרי מלכי פרס שאין רשות לשליח לומר למלך עשיתי שליחותך עד שיצונו לעשות דבר אחר אז יאמר לו ולפי דעתי בעבור שאמ׳ לו השם פן יהרסו אל ה׳ לראות לא ידע משה אם צריך להזהירם שלא יראו כי כבר הזהירם על הגבול שלא יעברו אז אמר לו השם לך רד כאשר צויתיך שתעיד בהם כי היו צריכין ישר שיעיד בהם שנית: ועלית אתה ואהרן עמך. למעלה מעט מהגבול שלא ירחק מישראל כי עתידים הם לומר לך ככלות השם לדבר עשרת הדברי׳ דבר אתה עמנו ונשמעה והנכי משיב לו על שאלתו כי לא אמ׳ לו שיזהירם שלא יראו אותו אך שלא יעברו הגבול כי הם צריכי׳ שתזהירם הוא בשעת מעשה שישמעו וישמרו נפשם: וירד משה אל העם ויאמר אליהם. ובהשלימו לומר להם ועלה הוא ואהרן לפנים מהגבול אל ההר מיד דבר השם: וידבר אלהי׳. יש שאו׳ קשות בפרשה הזאת אמרו רבים כי השני הדברי׳ לבדם אמר השם ועדותם שכתוב בדבור ראשון אנכי י״י אלהיך ובשני כי אנכי י״י אלהיך אל קנא ובשלישי כתו׳ את שם י״י אלהיך גם את אשר ישא את שמו לשוא ולא אמר שמי וברביעי כי ששת ימים עשה י״י וגו׳ על כן ברך י״י ובחמישי אמר אשר י״י אלהיך נותן לך ויש לשאול איך יספר דבור אנכי בעשרת הדברים כי הוא המצווה והנה איננו מצות עשה ולא מצות לא תעשה ושאלות קשות מאד והנה אכתבנו כקרא זו הפרש׳ שהיא פרשת וישמע יתרו ראשונה ופרשת ואתחנן שנייה והנה ראינו כי מתחלת אנכי ועד סוף את אשר ישא את שמו לשוא אין שנוי בין שתי הפרשיות ומתחלת זכור עד סוף עשרת הדברים שנוי בכל מקום בראשונה זכור ובשנית שמור גם שם באחרונ׳ תוספת כאשר צוך י״י אלהיך בראשונה ובהמתך ובשני׳ תוספת ושורך וחמרך והקשה מכל אלה כי בראשונה כתו׳ טעם שבת כי ששת ימים עשה י״י את השמים ואת הארץ ואמ׳ עוד על כן ברך י״י את יום השבת ואלה הפסוקי׳ אינם כתובים בשנית רק טעם אחר וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ואמ׳ באחרונה על כן צוך י״י אלהיך לעשות את יום השבת בראשונה כתוב שכר כבוד אב ואם שהוא למען יאריכון ימיך וכן בשני רק הוסיף למען ייטב לך גם הוסיף בכבוד אב ואם כאשר צוך י״י אלהיך בראשונ׳ כתוב לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה ובשנית כתוב לא תרצח ולא תנאף ולא תגנוב ולא תענה בראשונה כתוב עד שקר ובשנית עד שוא בראשונ׳ כתו׳ לא תחמוד בית רעך ובשנית לא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך בראשונה אין כתוב שדהו ובשנית כתו׳ שדהו בראשונה עבדו ואמתו קודם שורו וחמורו ובשנית שורו וחמורו לפני עבדו ואמתו ובראשונה כתו׳ וידבר אלהי׳ את כל הדברים האלה לאמר ובשנית את הדברים האלה דבר י״י אל כל קהלכם וכאשר חפשנו בדברי חז״ל מה אמ׳ על ככה מצאנו שאמרו זכור ושמור בדבור אחד נאמרו וזה הדבר קשה מכל הקושיות שהיו לנו כאשר אפרש וחלילה חלילה שאומר שלא דברו נכונה כי דעתנו נקלה כנגד דעתם רק אנשי דורינו יחשבו כי דבריהם כמשמעם ואיננו כן כאשר אפרש בסוף אחר שאזכיר הקושיות ובאחרונה אפרש הדרך ישרה להסיר כל הקושיות והשאלות שבפרשה הזאת ולא יתכן שיאמר זכור ושמור בבת אחת רק במעשה נס והנה נודה כי גם כאן יש לשאול למה לא נכתב בראשונה זכו׳ ושמור וגם כן בשנית והנה מה נעשה באותם הפסוקי׳ אם נאמרו בבת אחת כמו זכור ושמור למה לא הזכירו זה חז״ל כי יותר יש לתמוה איך נאמרו במעשה נס פסוקי׳ רבים בבת אחת ואין טעמם שוה כמו תמשי מלות שטעמם אחד ושוה שתהיינה נאמרות בבת אחת ואיך יאמר השם כאשר צוך י״י אלהיך ועוד מתי צוה לפני זה המעמד על כבוד אב ואם והנה אין כתו׳ בראשונה למען ייטב לך אם כן אמר זה ולא אמר זה ואיך יאמ׳ ולא תנאף בוי״ו וגם לא תחמוד בית רעך ובשנית לא תחמוד אשת רעך ועוד איך יאמר עבדו ואמתו ואחר כן שורו וחמורו ויאמר בבת אחת הפך הדבר ואין הדעת סובלת כל אלה הדברים והקשה מכל מה שהזכרתי כי כל פלא שנעשה על ידי משה יש למקשה דמיון והמשכיל יבין והנה זה הדבר הפלא ופלא שהשם דבר זכור ושמור בבת אחת והיה ראוי להיות זה כתוב ומפורש בתורה יותר מכל האותות והמופתים שנכתבו ואם אמרנו אין דבור השם כדבור כל אדם הנה איך הבינו ישראל דבור השם כי האדם אם ישמע זכור ושמור בבת אחת לא יבין לא זה ולא זה ואפי׳ מלה אחת כמו זכור אם לא ישמע הזי״ן לפני הכ״ף והרי״ש לא יבין מה דבר המדבר והנה ידענו כי הרגשת העין כבדת מהרגשת האזן כי ידענו בראיות גמורות כי רגע הראות הברק לעין הוא רגע הרעם רק העין ראתה מרחוק והאויר מביא הקול אל האזן והליכתו לאט ולא יגיע אל האזן רק אחר עבור הרגע והאותיות שהאדם מדבר בם דמותם נכתב באויר על דרך מובאם מהחמשה מקומו׳ לא על דרך המכתב שהוא ביד בן אדם והנה כל אות הזי״ן נכנס באזן קודם כ״ף וי״ו רי״ש והנה אם כאשר פלא היה שנאמר זכור ושמור בבת אחת איך תשמע האזן ואם כאמ׳ גם פלא היה שתשמע האזן שתי מלות בבת אחת שלא כמנהגה לשמוע שתי אותיות למה לא הזכירו זה חכמי׳ ז״ל שהוא כבד מן הדבור בבת אחת ומה נעשה בקושיות הנשארות משנוי הפסוקים שאין טעמם אחד כמו זכור ושמור והכתוב בשנייה ולא בראשונה גם איך נתקן לא תחמוד בית רעך עם ולא תחמוד אשת רעך גם ההפוכים ולא אוכל לפרש לך כל אלה עד שאפרש לך מוסר דרך לשון הקדש והשם הוא עדי ויודע סודי כי לולי שהוצרכתי לפרש אלה הקושיות הייתי מחריש ולפני שאפרש אתקן דבריהם ז״ל: **אמר אברהם המחבר** משפט אנשי לשון הקדש פעם יבארו דבורם באר היטב ופעם יאמרו הצורך במלות קצרות שיוכל השומע להבין טעמם ודע כי המלות הם כגופות והטעמים הם כנשמות והגוף לנשמה כמו כלי על כן משפט כל החכמים בכל לשון שישמרו הטעמים ואינם חוששים משנוי המלות אחר שהם שוות בטעמן והנה אתן לך דמיונות אמר השם לקין ארור אתה מן האדמה כי תעבוד את האדמה לא תוסף תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ וקין אמר הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומי הוא שאין לו לב יחשוב כי הטעם איננו שוה בעבור שנוי המלות והנה אמר אליעזר הנמיאיני נא והוא אמר ואומר אליה השקיני נא ואמר משה בכור השבי אשר בבית הבור וכתוב בכור השפחה אשר אחר הריחים ומשה הזכיר התפלה במשנה תורה שהתפלל על ישראל בעבור העגל ואיננה דומה לתפלה הנזכרת בפרשת כי תשא למי שאין לו לב להבין והכלל כל דבר שנוי כמו חלום פרעה ונבוכד נצר ואחרים רבים תמצא מלות מוכות רק הטעם שוה וכאשר אמרתי לך שפעם יאחזו דרך קצרה ופעם ארוכה כך יעשו פעמים להוסיף אות משרת או לגרוע אותו והדבר שוה אמר השם תכלת וארגמן ומשה אמר ותכלת וארגמן אמר השם אבני שהם ומשה אמר ואבני שהם והנה רבים שיהיה נכונים כי הכתוב בלא וי״ו אחז דרך קצרה ולא יזיק גם הכתוב בוי״ו לא יזיק בעבור שהוסיף לבאר והנה הוי״ו שהיא כראות במבטא השפה אין אדם מבקש לו טעם למה נברע ולמה נכתב ולמה נוסף כי זה וזה נכון והנה על הנראה שיבוטא בו לא נבקש עליו בכתב טעם אם כן למה נבקש טעם בנח הנעלם שלא יבוטא בו כמו מלת לעולם למה נכתב מלא או למה נכתב חסר והנה בני הדור יבקשו טעם למלא גם לחסר ואלו היו מבקשים טעם לאחד מהם או שהמכתב היה לכתוב הכל על דרך אחד הייתי מחריש והנה אתן לך משל אמר לי אדם אחד כתוב לרעי וזה כתוב אני פלני אוהבך לעולם וכתבתי פלני בלא וי״ו ואהבך גם כן לעלם חסר ובא ראובן ושאלני למה כתבת חסרים והכי אין לי צורך לכתוב רק מה שאמר לי ואין לי חפץ להיותם מלאים או חסרים אולי יבא לוי ויודיעני איך אכתוב ולא ארבה להאריך רק המשכיל יבין ועתה אפרש לך השאלות הנזכרות דע

רשי

אשר הוצאתיך מארץ מצרים. כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי. דבר אחר לפי שנגלה בים כגבור מלחמה ונגלה כאן כזקן מלא רחמים שנאמ' ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר זו היתה לפניו בשעת השעבוד וכעצם השמי' משנגאלו הואיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי רשויות הם אנכי אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים. דבר אחר לפי שהיו שומעין קולות הרבה שנאמר את הקולות קולות באין מארבע רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן ולמה אמר לשון יחיד אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל וזה הוא שאמ' למה י"י יחרה אפך בעמך לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים אלא לי לבדי: מבית עבדים. מבית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים ת"ל ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים: לא

אנכי י"י יב וסי' מי שם פה לאדם. אשר הוצאתיך. חברו. לא תשתחוה להם. חברו. אנכי י"י עשה כל. אנכי אנכי י"י. ואנכי י"י אלהיך רגע הים. עד אשכב כאהלים. ואלהים זולתי לא תדע. מי אנכי אדני י"י

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ יר' ג' מל'

אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא׃

ומי כיתי' דשמואל ירחב פיך ואמלאהו. ד' מנהון ואנכי י"י אלהיך: הוצאתיך ג' מלאים וסי' מאור כשדים. אנכי י"י אלהיך. חברו דכ"ת:

אבן עזרא

דע כי עשרת הדברי' כאשר הם כתובים בפרשה הזאת השם אמרם כלם כי כתוב וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר ותחלתם אנכי וסופם כל אשר לרעך וגם משה אמר כאשר הזכיר עשרת הדברים בשנית את הדברים האלה דבר י"י את כל קהלכם ולא' הפסק ביניהם ועוד כאשר נכתבו כלם באצבע אלהים כן אמרם השם כלם והעדות שהביאו ש שהכתו' בדבר השלישי והרביעי והחמישי איננו על דרך המדבר יש להשיב אחרי שקבלת זה השם להיות לך לאלהים על כן אמר לא תשא את שם י"י אלהיך לשוא גם כי ששת ימים עשה י"י ועוד כי משפט אנשי לשון הקד' לדבר ככה כתוב לא ילין חלב חגי ואחריו כתוב תביא בית י"י אלהיך ורבים כאלה והאומרים כי דבור אנכי איננו מעשרת הדברים בזה נחלקו יש אומ' לא יהיה לך הוא הדבור הראשון והשני לא תעשה לך פסל וזה איננו נכון כי מענין אחד הוא זה וזה בין בסתר בין בגלוי בין באמונת הלב בין במעשה והנה בדבור זכור אתה ובנך ובתך בסתר ובגלוי והכל מצוה אחת ואחרי' אמרו כי לא תחמוד בית רעך דבור תשיעי והדבור עשירי לא תחמוד אשת רעך וראייתם כי השם אמר פעמים לא תחמוד כי החמוד הוא על שני דברים הא' יוצא למעשה כמו גזל וכמוהו ולא יחמוד איש את ארצך שאם זה החמוד בלב היה אי' רעה ולא תחמוד השני הוא בלב על כן הוצרך משה לפרש לא תתאוה גם זה דברי הבל כי מה טעם יזכור הגזל עם הבית לבדו והנה לא הזכיר האחרי' עמו והנה אתן לך מדברי משה ראיה שאלה לא דברו נכונה הנה השם אמ' לא תחמוד בית רעך ומשה אמ' לא תחמוד אשת רעך ולפי דעתי שלא תחמוד השני הכתו' בפרש' הזאת הוא בלב והראשון גזלת הבי' והנה משה הפך הדבר כי אמר עם ולא תתאוה בית רעך ואמר גם ולא תחמוד שהוא הגזל את רעך והנה נסחת טעמם והאמת כי דבור אנכי הוא הראשון כאשר אפרשנו במקומו

ועתה אדבר על זכור ושמור דע כי הטעמי' הם שמורי' לא המלו' והנה יצחק אבינו אמר לעשו בעבור תברכך נפשי בטרם אמות ורבקה אמרה ליעקב ששמעה שאמר ואברכך לפני י"י לפני מותי והנה לפני מותי כמו בטרם אמות אך מה טעם להוסיף לפני י"י התשוב' היא ידעה כי יצחק נביא היה והברכה שיברך בדרך נבואה היא על כן אמרה ליעקב לפני י"י והנה היא כמו מפרשת טעם הברכה וככה עשה משה כי עשרת הדברי' הכתובים בפרשה הזאת הם דברי השם בלי תוספת ומגרעת והם לבדם הכתובים על לוחות הברית לא כאשר אמר הגאון כי זכור הוא בלוח האחד ושמור בלוח השני ועשרת הדברים הכתובי' בפרשת ואתחנן הם דברי משה והראיה הגמורה שפעם כתוב פעמים כאשר צוך י"י אלהיך ודע כי באחרית מוח הראש הוא הזכירה והמקום מקום משמרת הצורות והנה הזכירה כוללת השמירה וטעם זכור שיזכור כל יום אי זה יום הוא מהשבוע וכל זה בעבור שישמור היום השביעי שלא יעשה בו מלאכה והנה טעם הזכירה היא השמירה וכאשר אמר השם זכור הבינו כל השומעים כי טעמו כמו שמור כאילו בבת אחת כאמרו ולא הוצרך משה להזכיר בשנית טעם כי ששת ימים עשה י"י כי בתחלה אמר כאשר צוך י"י אלהיך כאילו הוא אומר ככתוב בהורתך בדיבור זכור עד ויקדשהו ובעבור שהשם צוה שישבות העבד והאמה ולא פרש השם למה זה פרש משה טעמו ואמר זה שצוך השם שישבות העבד בעבור שתזכור שהיית עבד כמוהו במצרים ויפדך השם ודע כי השמנה דברי' כולם מצות לא תעשה ודבור כבד הוא מצות עשה ומשקול הדעת שנטע השם בלב האדם חייב כל אדם להטיב למי שיטיב לו והנה הבן לא יצא לעולם רק על יד אבותיו והם גדלוהו וטפחוהו ורבוהו והשקוהו והאכילוהו והלבישוהו חייב לכבדם כל ימיו כי הם היו לו הסבה להיותו חי על פני הארץ על כן שכרו למען יאריכון ימיך ובעבור כי השם נפח בו נשמה על ידי האבות שתקנו הגוף כזה שיכבד אבותיו כי מי שיכבדם הוא מכבד את השם והנה משה פירש ואמר כבד את אביך ואת אמך ואמר כאשר צוך י"י אלהיך כי השכר הוא על מצות עשה והעונש על מצות לא תעשה כאשר אפרש בפסוק לא תאכלנו והנה אמר משה אתה חייב לכבד האבו' למען יאריכון ימיך וזה החיוב הוא בשקול הדעת גם בעבור מצוה השם שתכבדם יהיה לך עוד שכר טוב והוא למען ייטב לך ובעבור שמעת בקול השם והנה דברי משה כאשר מפור' בדברי רבקה וכבר אמרתי כי אנכי שהם ואנכי שהם שוה הוא ג' לא תנאף ולא תנאף ושוא ושקר בני אדם אחד הם גם תחמוד ותתאוה מבנין אחד יבאו והשם אמר לא תחמוד בית רעך כי אנשי השכל יקנו בית ואחר כן אשה ואחר כן עבד ואמה ושור וחמור לחרוש שדהו וככה הם סדורי' בפרשה הזאת ומשה סדרם על דרך אחרת כי הבחורים הם חומדים אשה תחלה ואחר כך בית ובגבר הבית והשדה הקדים שור וחמור שיחרוש בהם ואחר כך עבד ואמה וכל באחרונה וכל אשר לרעך כאשר כלל השם ובעבור כי בדברי משה דברי השם מעורבין על כן כתוב את הדברים ולא כל הדברים כאשר כתוב בראשונה

דבור ראשון אנכי דע כי כל המצו' הם על שני דרכים והדרך הא' מצות שהם נטועות משם בלב כל אנשי דעת והם רבים ואין בעשרת הדברי' רק השבת לבדה שהיא בכלל שקול הדעת על כן כל משכיל בכל עם ולשון מודים בהם כי הם נטועים בשקול הדעת ועליהם אין להוסיף ולא לגרוע והם שמר אברהם עם מצות האחרות נוספות והשם לא נתן התורה רק לאנשי הדעת ומי שאין לו דעת אין לו תורה והדרך השנית מצות הנעלמות ואינן מפורשות למה צוו וחלילה וחלילה שתהיה מצוה אחת מהן מכחשת שקול הדעת רק אנחנו חייבי' לשמור כל אשר צונו השם בין שנגלה לנו הסוד בין שלא נגלה ואם מצאנו אחת מהן מכחשת שקול הדעת איננו נכון שנאמין בו כי הוא כמשמעו רק בספרי חכמינו ז"ל נבקש מה טעמה אם היא על דרך משל ואם לא מצאנו זה כתוב נבקש אנחנו ונחפש בכל יכלתנו אולי נוכל לתקן אותה ואם לא יכלנו נניחנה כאשר היא ונודה שלא ידענו מה היה כמו ומלתם את ערלת לבבכם וכי הוא כזו שערכתנו כאכזרי וידענו דעת ברורה כי כל המצות שאינם חייבות משקול הדעת סוד אחד יש לכל אחד מהן ואם נעלם ממנו והעד על זה כי כתוב במקצתם למה צוו כמו השבת שהוא זכר למעשה בראשית וחג המצות למען תזכור והאבתם את הגר כי גרים הייתם והכלאים פן תקדש ולא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם וכן לא ירבה לו נשים והזכיר למה ולא יסור לבבו ולא שהיא מצוה בפני עצמה כאשר הוא כתו' בהלכו' שמעון בן קיירא וטעם ויקרא בו לבלתי רום לבבו מאחיו ופרשת הקהל למען ילמדו ורבות מצות ככה אם כן יוכל המשכיל שהשם פקח עיניו לדעת מדברי תורה סוד כל המצות וכל המצות על ג' דברים האחת מצות הלב והב' מצות הלשון והג' מצות המעשה ומצות הלב על שני דרכים מצות עשה ומצות לא תעשה והנה מצות עשה והאהבת את י"י אלהיך ולדבקה בו וליראה את השם הנכבד ואהבת לרעך כמוך ומצות לא תעשה ולא תשנא את אחיך בלבבך ולא תקום ולא תטור גם מצות הלשון עשה ולא תעשה עשה כמו קרית שמע וברכת המזון וברכת כהנים גם וידוי מעשר ורבים ככה ומצות לא תעשה לא תענה ברעך אלהים לא תקלל לא תקלל חרש ומצו' עשה ולא תעשה במעשה הם רבים ואין צורך להזכירם ומצות הלב הם העקרים הנכבדי' על כלם ורבים חשבו כי אין עון במחשבת הלב רק בדברי ע"ז ובאמת כי היא קשה לבדה יותר מכל מחשבי' רעות רק היא כנגד כלם והלא ירא' כתוב שש הנה שנא י"י וגם כתוב לב חורש מחשבות און וכתו' הטיבות כי היה עם לבבך הטיבה י"י לטובי' ולישרי' בלבותם והיה לבבם שלם אנכי י"י חוקר לב וי"י יראה ללבב והנה זה הדבור הראשון הוא עקר כל התשעה הדברי' הכתבים אחריו והוא קרוב ממצות הלב וטעם זה הדיבור שיאמין ותהיה אמונתו בלבו בלי ספק כי זה השם הנכבד שהוא נכתב ולא נקרא הוא לבדו אלהיו

שאלני ר' יהודה הלוי מנוחתו כבוד למה הזכיר אנכי י"י אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא אמר שעשיתי שמים וארץ ואני עשיתיך וזאת היתה תשובתי אליו דע כי אין מעלות בני אדם שוות באמונתם בלבם שהם מאמיני' בשם הנכבד כי הרבו' מאמיני' להמשכות אחרים שיאמרו להם אדוניהם ככה ולמעלה מהם שראו זה כתו' בדברי התור' שנתן השם למשה ואם יבוא אפיקורוס לערער כי אין אלהים ישימו ידם לפיהם כי לא ידעו להשיב ואשר נשאו לבו ללמוד חכמות שהם כמו מעלות לעלות בהם אל מקום חפצו יכיר מעשה השם במתכות ובצמחים ובחיות ובגוף האדם בעצמו שידע מעשה כל אבר ואבר כפי התולדת ולמה היה על זאת המתכונת ויגבה לבו אחרי כן לדעת דברי הגלגלים שהם מעשה השם בעולם האמצעי שהוא עומד וידע זמן מתי תקדר השמש או הלבנה וכמה יקדר השמש ממנה גם ידע הלבנה למה נקדרה ומי גרם לה וכל אלה ידע בראיות גמורות שאין בהם ספק ומדרכי השם ידע המשכיל את השם וככה אמר משה הודיעני נא את דרכך ואדעך והנה השם הנכבד הזכיר בדבור הא' אנכי י"י אלהיך וזה לא יוכל להבין רק מי שהוא חכם מופלא כי כבר פרשתי בפרשת ואלה שמות כי זה השם לבדו הוא העומד בלא שנוי ואין זולתו סומך עד ולא כמוהו יושב קדם סלה ומעמיד העולם העליון בכחו והעולם האמצעי בכח השם ומלאכיו הקדושים שהם בעולם העליון וזה העולם השפל שאנו בו מעמדו בכח השם ובכח שני העולמי' העליונים והנה יספיק למשכיל בכלל גוי דבור אנכי י"י כי עשיית שמים וארץ היום קרוב מחמש אלפי שנה וישראל לבדם מודים בזה וחכמי האומות אינם מכחישים כי השם הוא לבדו עושה שמים וארץ רק הם אומרים כי השם הוא עושה תדיר בלי ראשית ואחרית והנה השם עשה אותות ומופתים במצרים עד שהוציאם משה להיות להם לאלהים וככה אמר משה או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי והטעם כי השם עשה לישראל מה שלא עשה לכל גוי כי השם ברא העולם האמצעי והוא מושל על העולם השפל כפי מה שיש במערכת מזל כל עם מטוב או רע על כן יקרנו כי כן חלק להם השם והנה היה במערכת ישראל כפי כוכבי מזלם להיות עוד עבדים והשם בכחו למען אהבת האבות חדש אותות בעולם השפל שלא היה בממשלת העולם האמצעי והוציא ישראל מרשות המזלות להיותם לו לעם נחלה ובעבור זה אמרו קדמונינו אין מזל לישראל ועוד אבאר זה בדרך משלים בפרשת כי תשא והנה בעבור האותות שעשה השם במצרי' אמר משה אתה

אבן עזרא

כראית לדעת שהכל ראו זה חכמים ושאינן חכמים גדולים וקטנים גם הוסיף עוד בדבר שמעמד הר סיני ששמעו קול השם על כן אחריו מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ואמר באחרונה כי הדעת הגמורה שישיב האדם אל לבו עד שיתברר לו כ ויות כי השם הוא לבדו על כן אמר וידעת היום והשבות אל לבבך ואמ' דוד ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו והדעת הוא בלב לא בהודאת הפה · והנה הזכי' למשכיל אנכי יי' והוסיף אשר הוצאתיך שיבי' המשכיל ושאינו משכיל · ואמר אלהיך כי אתה חייב בעבור שהוצאתיך מבית עבדים להיו' לי לעבד שתעבדני ותהיה לי לעם ואני אהיה לך לאלהים ומשה פירש זה בפרשת כי ישאלך בנך כי טעם השאלה למה אנו חייבים לעשות מצות השם יותר מכל האדם והלא ברא אחר לכולנו והנה הזכיר שלש תשובות הא' עבדי' היינו לפרעה והוא עשה לנו זאת ה הטוב' הגדולה על כן אנו חייבין לשמור כל מה שיצונו אפילו לא היינו יודע' טעם מצותיו והב' כי אלה המצות אינם לצרכו כי אם לטוב לנו כל הימי' לחיותנו והשלישית וצדקה תהיה לנו שנהיה צדיקים לנחול העה' ואנשי המחקר מצאו כל דברי הגופו' שהם י' והם ראשי' כללים אין למעלה מהם הראשון הוא עצם כל דבר והוא עומד והט' דברים כולם מקרים וכולם נסמכים על הראשון וכלוים אליו וממנו יצאו כי הוא כדמות האחד בחשבון

רשי

לא יהיה לך · למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה העשוי כבר מניין שלא יקיים ת"ל לא יהיה לך: אלהים אחרים · שאינן אלוהות שא אחרים עשאום אלהים עליהם ולא יתכן לפרש אלהים אחרי' זולתי שגבו' הוא כלפי מעלה לקראותם אלוהו' אצלו · דבר אחר אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם צועקים אליהם ואינן עונין אותן דומה כאילו הוא אחר שאינו מכירו מעולם: על פני · כל זמן שאני קיים שלא תאמר לא נצטוו על ע"ז אלא אותו הדור: פסל · על שם שנפסל: כל תמונה · דבר אשר בשמים: אל קנא · מקנא ליפרע ואינו עובר על מדתו למחול על ע"ז כל לשון קנא' אנפרי"מנט בלע"ז נותן לב ליפרע: לשנאי · כתרגומו כשאוחזין מעשה א אבותיהם בידיהם: נוצר חסד · שאדם עושה לשלם שכר עד לאלפים דור נמצאת מדה טובה יתרה על מדת פורענו' אחת על חמש מאו' שזו לארבע' דורות וזו לאלפים: לשוא · חנם להבל ואי זהו שבועת שוא כשבע לשנות את הידוע על עמוד של אבן שהוא של זהב: זכור

ועשה חסד ד' וס' לאלפים לאהבי · וחברו דב"ת לאלפים לאהביו · ועשה חסד למשיחו לדוד · דשמואל · וחברו דתהלות: את השמים ואת הארץ י"ג נמסר בישעיה ס' ל"ז גבי תפלת חזקיהו: אבת ב' חס' וס' שה לבית

תרגום

לָא יְהֵוֵי לָךְ אֱלָהָא אוֹחֳרָן בַּר מִנִּי ׃ לָא תַעְבֵּד לָךְ צֵילַם וְכָל דְּמוּת דִּי בִשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָא וְדִי בְּאַרְעָא מִלְּרַע וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא ׃ לָא תִסְגּוּד לְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין מָרְדִין עַל דָּר תְּלִיתַי וְעַל דָּר רְבִיעַי לְשָׂנְאַי כַּד מַשְׁלְמִין בְּנַיָּא לְמֶחֱטֵי בָּתַר אֲבָהַתְהוֹן ׃ וְעָבֵיד טֵיבוּ לְאַלְפֵי דָרִין לְרָחֲמַי וּלְנָטְרֵי פִּיקּוֹדָי ׃ לָא תֵימֵי בִשְׁמָא דַּייָ אֱלָהָךְ לְמַגָּנָא אֲרֵי לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת דְּיֵימֵי בִשְׁמֵיהּ לְשִׁקְרָא ׃

כן דיינו לאחן דיליף רחא· ל

נ' חס' ה'

ד' · כל לוי' פתח בא' וקמץ

מקרא

לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי ׃ לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ ׃ לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל בָּנִים עַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי ׃ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי ׃ ס

לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא ׃ פ

אבת שה · פקד עון אבת על בנים דוישמע יתרו: וינח ז' רפי' נמס' בסדר בא אל פרע': ברך י"ב נמס' בשמואל ב' ס' ו' גבי פרש' דויוסף עוד דוד את כל בחור וגו':

אבן עזרא

עשרה כי ממנו יצא כל חשבון וכל חשבון ימצא בו כי הוא היסוד והנה זה הדבור הראשון שאמר השם הנכבד כולל כל מצות שלב והלשון והמעשה כי מי שאינו מאמין בלבו בשם אין עליו מצוה וחייב אדם להזכירו בכל רגע לכבודו כי כל מה שיעשה לא יעשנו כי אם בעבור כבודו ולא ימנע עצמו ממצות לא תעשה רק בעבור כבוד השם לבדו כאדם נותן צדקה לעני לא יתכנו בעבור כבוד הגבאי ולא בעבור שישבחוהו בני אדם כי אז תהיה מעלת האדם גבוהה בעיניו ממעלת כבוד השם שנתן לו הון ועדף ממנו מה שיוכל לתת ולקבל שכר מהשם וככה העושה עבירה בסתר בעבור שלא יודע למלך או יראוהו בני אד' ויקל בעיניהם והחושב זה הוא משוגע כי כן כתו' אם יוצר עין הלא יביט והנה השם רואה במסתרי' מה שלא יוכלו בני אדם לראות בגלוי כי השם יודע מחשבותיו וסודו והנה פחד מהמלך שימו' מחר שלא יענישהו ולא יפחד ממלך האמת שנפשו בידו בעולם הזה ובעולם הבא והגאון רב סעדיה חבר אזהרות וכלל כל המצו' באלה עשרת הדברי' ומצאנו השם הנכבד בחמשה דברים הראשוני' וכבר פרשתי כי הדבור הראשון הוא היסוד ועליו כל בנייני המצות ואחריו כתוב לא יהיה לך ופשע מי שאינו מאמין בשם גדול מפשע עובד ע"ז כי יש רבי' שהם מאמיני' בשם והם מזבחים ומקטרים לעבודה זרה כמו המקטירין למלאכת השמים שהם חושבין כי ייטיבו להם כאשר אמרו ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמי' חסרנו כל וכתוב את יי' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים וככה נעמן בהשתחויתי בית רימון והנה אלה מודים בשם רק משתפים עמו אחר על כן בדבור זה כתוב השם הנכבד ובדבור השלישי גם הוא כתוב כי פשע הנשבע לשקר פחו' מע"ז רק הוא בוזה השם בגלוי אולי עשה זה בעבור כעס או צורך כי בלבו מאמין בשם ואינו משתף אחר עמו ובדבור הרביעי כתוב השם שבת ביום השביעי והנה העושה מלאכ' בשבת הוא מכחש מעשה בראשית וזה הפשע פחות מאשר ישא את שמו לשוא ובדבור החמישי כתוב השם כי האבות משתפים עמו ביצירתו ואם לא יכבדם כאילו אינו מכבד השם וחמשה דברים הנותרים הם כנגד האדם והראשון הוא הקשה שהיא להפריד הנשמה מעל הגוף ואשר אחריו אונס בגוף ואשר אחריו לא תגנוב בממון ואחר כך בלשון ואחר כן תחמוד בלב: לא יהיה לך · דבר הכתוב אלהים כנגד מחשבת עובדיו כמו ויאמר הנביא הכביא והאנשים רדפו אחריהם וככה דבר שמואל למה הרגזתני כי הכתוב דבר כפי מחשבת שאול ואין זה מקומו לפרש אותו · וטעם על פני כמו וימת הרן על פני תרח אביו שהיה נמצא אתו ורואה מותו וככה ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן והנה הטעם אחד שאני אהיך ואני נמצא תמיד בכל מקום ואני רואה מה שתעש' אין ראוי שתשתף עמי אלהים אחרים ואמר אחד מחכמי לב אל תבעים ארוכך והוא רואה אותך והנה זאת המצוה שהיא לא יהיה לך היא בלב גם בפה כי אין בתורה מצות לא תעשה בלב כי אם זו אם אדם אומר לפני עדים כי הוא הולך לרבוח או לנאוף לא יהרג בעבור דבורו אם לא עשה מעשה והאומר נלכה ונעבדה אלהים אחרים ובזה הכתוב כי הרג תהרגנו ובמעשה לא תעשה לך פסל וכל תמונה עץ או אבן ולא תעשה בשום אומנות תמונה שהיא בשמים ואמ' ממעל שהם למעלה על הארץ מכל צד ואין תמונות בשמים רק שמונה וארבעים צורות וחכמי הצורות עושים דברים אשר לא כן ומעשיהם קרובים לעבודה זרה: ואמר בארץ מתחת · שהוא מתחת השמים התמונות רבות כאשר הם מפורשות בפרשת ואתחנן גם כן במים · ואמר גם הכתוב מתחת לארץ ולא אמ' מתחת הארץ כי הים והארץ כדור אחד: לא תשתחוה להם · כאשר עושים בעלי הצורות החושבים כי יוכלו להוריד כח העליונים למטה לצורך האחד: ולא תעבדם · לזבוח ולהקטיר להם בכלל לא יהיה לך גם כן אזהרת שם אלהים אחרים לא תזכירו ולא ישמע על פיך ובספר יהושע לא תשביעו · וטעם אל קנא כי דין הוא אחר שהשם ברא לך והוא מחיה אותך איך תתן כבודו לאחר אשר לא ייטיב ולא ירע · וטעם אל הוא להודיעך שהוא תקיף ויוכל להנקם ממך בכל רגע ולא תוכל להנצל ממנו הזכיר ירמיהו כי האוכל הבוסר תקהינה שיניו ובספר יחזקאל מפורש כי השם הנכבד נשבע כי בן לא ישא בעון האב אם כן מה טעם פוקד עון אבות על בנים והתשוב' כי יחזקאל פירש אם היה האב רשע ולא הלך הבן בדרכיו לא ישא עון אביו כי פקידת העון היא קשורה על שונאי כמו שזכרתי · וטעם פקידה כמו זכירה כמו ויי' פקד את שרה שהוא כמו ויזכרה יי' כי השם יאריך לרשע אולי ישוב מחטאו חטאו ויוליד בן שהוא טוב ממנו והנה אם הלך בדרכי אביו גם הדור השלישי גם הדור הרביעי השם לא יאריך אפו לרביעי אם היו כך עד ארבע דורות שונאי השם כלם כי בו יאבד זכר כולם כי השם יזכור מה שעשה האב ומה שעשה הבן ובן הבן על כן לא יאריך לרביעי ובני הבני' נקראים בנים על כן אחז דרך קצרה כי ממלת שלשים ורבעים יבין האדם זה · כתוב ועשה חסד לאלפים וכתו' לאלף דור ובני אדם יחשבו כי זו שאלה ואיננה כי כן כתוב אם תשמור מצותי ישמור לך השם הברית והחסד אשר נשבע לאבותיך שהם הג' האבות וזה הוא שומר הברית והחסד לאוהבי ולשומרי מצותי לאלף דור ובפרשה זו אמר דבר אחר ועושה חסד לאלפים והטעם אין קץ והוא לעולם ועד וזה הדבר יתפרש לשני ענינים האחד שהשם יעשה חסד לאוהביו שתעמודנה נשמותם לעולם לאלף שפי דורות והשני כי השם יעשה טוב לבניה' שהם כמותם עד אין קץ וככה אמר דוד וחסד יי' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים והנה אין ספק כי חסד השם הוא לנכח על יראיו ובעבור שהזכיר לבני בנים על דרך וצדקתו עומדת לעד הוצרך לפרש אם היו הבנים טובי' על כן אמר אחר כן לשומרי בריתו ובפרש' כי תשא אפרש לך איך הנכנס מדת פוקד עון אבות במדת רחמי' ומלת לאוהבי הם החסידים ולשומרי מצותי הם הצדיקים: לא תשא את שם יי' אלהיך · שם · הוא כמו זכר והוא מושם להיות סימן לנקרא רק ימצא זכר בלשון הקדש פעם בלב ופעם בפה רק השם הוא נשוא בפה וכן מצאנו דוד שא' ובל אשא את שמותם על שפתי והנה טעם לזכור השם כי כאשר הוא השם אמת כן יהיה דברו אמת והנה אם לא יקיים דברו כאילו מכחיש את השם ותמהנ' אנשי מצרים עד היו' אם ישבע אדם בראש המלך ולא יקיים את דברו הוא בן מות ואילו נתן כופר משקלו זהב לא יחיה בעבור כי הוא בוזה את המלך בפרהסיא אם כן למלך בשר ודם שתחלתו הבל וסופו הבל ומלכותו הבל כמה אלף אלפי פעמים חייב אדם להשמר שלא תכשילהו לשונו לתת את פיו לחטיא את בשרו לזכרו לשוא והנה ראינו בעבור שנשבעו בני ישראל ברבים על דבר פלגש בגבעה ושם היה פנחס הכהן ומצאנו שהרגנו העוברים על השבועה וכן אנשי יבש גלעד אנשים ונשים וטף וכן לא יעשה אפילו במחללי שבת וגם ראינו שבקש שאול להרוג יהונתן בנו והוא לא שמע השבועה וראינו שהביא השם רעב לארץ בעבור שאול וביתו שעברו על שבועת הנשיאים שנשבעו לגבעוני' וכאשר נהרגו בית הדמים אז ויעתר יי' לארץ ושלמה אמר לשמעי הלא השבעתיך ביי' והכלל לא מצאנו בעשרת הדברים שכתוב בם שכר טוב מפורש רק בכבוד אב ואם ולא עונש מפורש רק בע"ז ובנשיאות השם לשוא ורבים חושבים כי הנושא השם לשוא לא עשה עבירה גדולה ואני אראה להם כי היא קשה מכל לאוין הבאים אחריו כי הרוצח והנואף שהם עבירות קשות לא יוכל כל עת לרצות ולנאוף

זכר ושמור · בדבור אחד נאמרו וכן מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים וכן לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך וכן ערות אשת אחיך יבמה יבא עליה הוא שנאמר אחת דבר אלהים שתים זו שמענו · זכור לשון פעול הוא כמו אכול ושתו הלוך ובכה וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת: ועשית כל מלאכתך · כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה: אתה ובנך ובתך · אלו קטנים או אינו אלא גדולים אמרת הרי כבר מוזהרין הם אלא לא בא אלא להזהיר גדולי' על הקטנים וזהו ששנינו קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עליך: וינח ביום השביעי · כביכול הכתיב בעצמו מנוחה ללמד הימנו קל וחומר לאדם שמלאכתו בעמל וביגיע שיהא נח בשב' · ברך ויקדשהו · ברכו במן לכפלו בששי לחם משנה וקדשו במן שלא היה יורד בו: למען יאריכון ימיך · אם תכבד יאריכון ואם לאו יקצרון שדברי תורה נוטריקון הם נדרשים מכלל הן לאו ומכלל לאו הן: לא תנאף · אין ניאוף אלא באשת איש שנ' מות יומת הנואף והנואפת ואומ' האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים: לא תגנוב · בגונב נפשות הכתוב מדבר לא תגנובו בגונב ממון או אינו אלא זה בגונב ממון ולהלן בגונב נפשות אמרת דבר למד מענינו מה לא תרצח לא תנאף דבר שחייבין עליהם מיתת בית דין אף לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין: וכל

ולכאוף כי יפחד ואפר הרגיל עצמו להשבע לשוא ישבע ביום אחד שבועות אין מספר וכל כך הוא רגיל בעבירה הזאת שלא ידע שנשבע ואם אתה תוכיחנו למה נשבעת עתה אז ישבע שלא נשבע מרוב רגילותו בה כי לפני כל דבור שידבר יקדימו השבועה והוא להם לשון צחות ואילו לא היה בישראל רק זאת העבירה לבדה תספיק להאריך הגלות ולהוסיף מכה על מכותינו ואני אראה שנענש כי הרוצח אם רצח איננו שלא תאותו בנקמתו גם הנואף כן לפי שנתו והגונב מצא הנאתו לצרכו ועד שקר להתרצות או להתנקם והנה הנשבע לשקר בכל עת שאין עליו שטעה הוא מחלל שם שמי' בפרהסיא בלא הנאה שיש לו: זכור · טעם לקדשו הוא הכתוב ששת ימים תעבוד וככה פי' ויקדשהו שהשם שבת בו מכל מלאכתו וטעם להיותו דבק עם ברך י' כאשר הוא כתוב בפרשתויכלו כי השם קדש זה היום וחננו לקבל הנשמות תוספת חכמה יותר מכל הימי' על כן כתו' ברך י' וכבר פירשתי זה במזמור שיר ליום השבת ראינו כי שנת השמטה דומה לשבת כי גם היא שביעית בשנים וצוה השם שיקראו התור' בתחלת השנ' נגד האנשי' והנשים והטף ואמר הטעם למען ישמעו ולמען ילמדו ושמרו והנה השבת נתונה להבין מעשי השם ולהגות בתורתו וככה כתו' כי שמחתני י' בפעלך כל ימי השבוע אדם מתעסק בצרכיו והנה זה היום ראוי להתבודד ולשבות בעבור כבוד השם ולא יתעסק לשוא אפילו בצרכיו שעברו או מה יועץ לעשות וככה אמר הנביא ממצוא חפצך ודבר דבר ומנהג ישראל היה ללכת סמוך לשבת אצל הנביאים כמו מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת · וכבר הזכרתי כי טעם כל עושה מלאכה בשבת הוא מכחש במעשה בראשית רק איננו מכחש השם הנכבד · והנה אין ספק כי מלת אתה כוללת כל מי שהוא בן מצוה על כן טעם בנך ובתך הקטנים שביתתן עליך ואתה חייב לשמרם שלא יעשו דבר שהוא אסור לך לעשותו · וככה ועבדך ואמתך שהוא ברשותך אתה חייב שתשמרהו ולא תניחהו שיעבור לאחר ואם לאו את זה עובר על מצות לא תעשה למען ינוח עבדך ואמתך כמוך כאשר פירש משה אדונינו על הדרך שהזכרתי ועל זה התנבא ידוד הגר בשעריך שלא יעשה מלאכה בשבת וביום הכפורים על כן נכתב בשניה הגר וככה בעריות ועל זה התנבא ידוד שישמור העריות וככה באכילת הדם וראינו בירמיהו שהחמיר במצות שבת ואמר מפורש אף על פי שנגזרה גזרה על ירושלם שתחרב אם ישוב ישראל לשמור השבת כאשר צוה לא יגלו ממקומם ויעמדו בירושלם כסאות מלכות בית דוד: כבד את אביך · כבר הזכרתי כי בחמשה דברים הראשונים זכר השם ושם עם כלם י' אלהיך · ומלת יאריכון פועל יוצא כי הן יהיו סבה והעד למען תאריכו ימים והארכת ימים בעבור המצוה שתעשה כמצות אתה תאריך ימיך · ואמר על הארץ הטובה כי כאשר ישמרו ישראל זאת המצוה לא יגלו ממנה וכתוב אב ואם הקלן בך והנה במצות כבוד אב שלא יעשה ההפך שיהיה מקלל או מקלה וחייב מיתה על המקלל כי השומעים ישמעו הקללה מפיו ולא חייב כן על המקלה כי המקלה יוכל לעשות גם כן בסתר על כן צוה הכתוב שיהיה במלת ארור ככל הכתובים שהם בסתר: לא תרצח · בידך או בלשונך להעיד עליו שקר להמיתו או להיותך רכיל או לתת עצה רעה בזדון שתדע שיהרג או שתגלה לך סוד שתוכל להצילו מן המות אם תגלהו לו ואם לא גלית אתה כמו רוצח: לא תנאף · רבים חשבו כי אין ניאוף כי אם עם אשת איש בעבור שמצאו אשר ינאף את אשת רעהו כי מה טעם לומר זה אחר שאמר אשר ינאף את אשת איש ואין פירושו כאשר חשבו והנה למעלה כתוב אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת אביו ואמו קלל דמיו והטע' כי עבירה גדולה עשה שקלל אבותיו שהולידוהו וככה אשר ינאף את אשת רעהו להודיע כי תועבה גדולה עשה שינאף את אשת רעהו והוא חייב לאהוב לרעהו כמוהו · ומלת נאוף כמו זנות והנה כתו' ותנאף את האבן ואת העץ ואין ראוי לפרסם התועבה הזאת · אמ' רב סעדיה הגאון כי הזנות על מעלות רבות ואשר הוא במעלה הקלה משכב הבתולה והאלמנה ואשר למעלה ממנה משכב האיש עם אשתו כשהיא נדה כי לאחר ימי' מעטי' תהיה מותרת לו ולמעלה מזאת אשת איש כי יתכן שימות בעלה תהיה מותרת לו ולמעלה ממנה הנכריה שאיננה על תורת ישראל אם לא נתן לה זרע כי יתכן שתתגייר וינשאנה לאשה רק אם נתן לה זרע עובר הוא עבודה זרה בעצמה ולמעלה ממנה משכב זכור שאין לו זמן היתר לעולם ולמעלה ממנה מה שהוא חוץ מהמין כמו אם ישכב האדם עם הבהמה והגאון ידע איך החלוק כי על כל העריו' כרת בפרשת אחרי מות והביא מזה החלוק האם והאחו' והבת: לא תגנוב · תשמע גנבה קחת ממון בסתר ויש גנב שהוא בן מות כמו גונב נפש מישראל בין שהוא נער קטן או כלעג לשון והגנבה במתון בין בפניו בין שלא בפניו או שרמהו בחשבון או במדה או במשקל ואת המלה גם היא כוללת מי שיגנוב לב אחר כאשר עשה אבשלום: לא תענה · שנים רבות חפשתי בלבי טעם זאת המלה לאמר עד שקר ולא אמר עדות שקר ולפי דעתי עתה כי הוא מדבר עם עד שקר כאילו כתוב לא תענה אם אתה עד שקר ומשמע זאת המלה כטעם לא תכחשו ולא תשקרו ומצאנו מלת ענות בבי"ת כמו שקר ענה באחיו ובלא בי"ת כמו ישמע ויענם והטעם ענה בם וכמוהו וכאשר לא נגעוך לא נגענו בך ויש עד שקר שהוא בן מות והוא שכתוב עליו ועשית לו כאשר זמם לעשות לאחיו: לא תחמוד · אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו ועתה אתן לך משל דע כי איש כפרי שיש לו דעת נכונ' והוא ראה בת מלך שהיא יפה לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה כי ידע כי זה לא יתכן ול' תחשוב זה הכפרי שהו' כאחד מן המשוגעי' שיתאוה שיהיו לו כנפים לעוף השמים ולא יתכן להיות כאשר אין אדם מתאוה לשכבעם אמו אע"פ שהיא יפה כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסור לו וככה כל משכיל

זכור חד מן ג' זוגין מתחלפין קדמאה ז"ן תניי' ש"ן וסימנהון זכור את יום השבת · שמור את יום השבת · דמשנה תור' לוז · ויקרא שם המקו' לוש · ויקר' שם העיר דן · תזבח · לא תזבח על חמץ · תשחט · לא תשחט על חמץ: ואלה שמות פסל וכל תמונה · משנה תורה פסל כל תמונה · וא"ש על שלשים · בת"ו על שלשים ·

זכור את יום השבת לקדשו: ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך: כי ששת ימים עשה יהוה את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך יהוה את יום השבת ויקדשהו: ס כבד את אביך ואת אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך: ס לא תרצח: ס לא תנאף: ס לא תגנב: ס לא תענה ברעך עד שקר: ס לא תחמד בית רעך לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך: פ

הוי דכיר ית יומא דשבתא לקדשותיה: שתא יומין תפלח ותעביד כל עיבידתך: ויומא שביעאה שבתא קדם יי אלהך לא תעביד כל עיבידא אתי וברך וברתך עבדך ואמתך ובעירך וגיורך די בקירוך: ארי שתא יומין עבד יי ית שמיא וית ארעא ית ימא וית כל די בהון ונח ביומא שביעאה על כן בריך יי ית יומא דשבתא וקדשיה: יקר ית אבוך וית אמך בדיל דיורכון יומך על ארעא דיי אלהך יהב לך: לא תיקטול נפש: לא תגוף: לא תיגנוב: לא תסהיד בחברך סהדותא דשקרא: לא תחמיד בית חברך לא תחמיד איתת חברך ועבדיה ואמתיה ותוריה וחמריה וכל די לחברך:

ג' זוגין מתחלפין קדמ' ז"ן תניי' ש"ן · ת"נ · ז' רפין · ת"נ · ג' כתיב' ו' בל' · ח' כתיב' דאי' בהון לא לא לא · ל' ותר שורו וחמרו ·

תנגב כל ליש' חס' בת"א מ"ל לא יבוזו לגנב כי יגנוב ·

וא"ש זכור · עבדך ואמתך ובהמתך וגרך · בת שמור · כאשר צוך ועבדך ואמתך ושרך וחמרך וכל בהמתך · וא"ש בשעריך כי ששת ימים · וינח ביום השביעי · מ"ת למען ינוח וזכרת כי עבד היית · וא"ש על כן ברך · בת על כן צוך יי' אלהיך · וא"ש לא תענה לא תחמד · בת ולא תחמד ולא תענה · וא"ש לא תחמד בית רעך לא תחמד אשת רעך · כ"ש סימן · מ"ת לא תחמד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך · ש"ב סימן · וא"ש ועבדו ואמתו ושורו וחמרו · מ"ת שדהו ועבדו שורו וחמרו: ח' פסו' דאית בהון לא לא לא לא נמסר ביחזקאל סימן י"ח גבי פסוק אל ההרים לא אכל קדמ' דספרא:

וכל העם ראים את הקולת ואת הלפידים ואת קול השפר ואת ההר עשן וירא העם וינעו ויעמדו מרחק: ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות: ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו: ויעמד העם מרחק ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים:

ס ויאמר יהוה אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם: לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם: מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך:

וכל עמא חזן ית קליא וית בעוריא וית קל שופרא וית טורא תנין וחזא עמא וזעו וקמו מרחיק: ואמרו למשה מליל את עמנא ונקביל ולא יתמליל עמנא מן קדם יי דילמא נמות: ואמר משה לעמא לא תדחלון ארי בדיל לנסאה יתכון איתגלי לכון יקרא דיי ובדיל דתהי דחלתיה על אפיכון בדיל דלא תחובון: וקם עמא מרחיק ומשה קריב לצית אמיטתא דתמן יקרא דיי:

ואמר יי למשה כדנן תימר לבני ישראל אתון חזיתון ארי מן שמיא מלילית עמכון: לא תעבדון קדמי דחלן דכסף ודחלן דדהב לא תעבדון לכון: מדבח אדמתא תעביד קדמי ותהי דבח עלוהי ית עלותך וית ניכסת קודשך ית ענך וית תורך בכל אתר די אשרי שכינתי לתמן אשלח ברכתי לך ואבריכינך:

וינעו ב' וחס' וס' וירא העם וינעו · וינעו אמות הספים: לבעבור ג' וס' נסות אתכם בא · לבעבור סבב את פני הדבר · לבעבור הביא יי' אל אבשלום: ובעבור ב' וס' תהיה יראתו · ובעבור חושיבי: תחטאו ב' וס' לבלתי · רגזו ואל תחטאו: העשון י"ד נמסר בשפטים ס' ז' גבי גדעון בפסוק מבני תראו: אלה ג' בטעם מלעיל אלהי שם · לא תעשון אתי אלהי כספי · מענה אלה קדם · ונמסר גם בפרשת נח: עלהיך ג' כב וסי' מזבח אדמה תעשה לי · לא הבאת לי שה · לא על זבחיך אוכיחך · אנ"ך · וכל משנה תורה דכו':

רשי

וכל העם רואים · מלמד שלא היה בהם אחד סומא ומניין שלא היה בהם אלם תלמוד לומר ויענו כל העם ומניין שלא היה בהם חרש תלמוד לומר נעשה ונשמע: רואים את הקולות · רואים את הנשמע שאי אפשר לראות במקום אחר: את הקולות · היוצאין מפי הגבורה: וינועו · אין נוע אלא זיע: ויעמדו מרחוק · היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל כאורך מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם שנאמר מלכי צבאות ידודון ידודון: לבעבור נסות אתכם · לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליכם · נסות · לשון הרמה וגדולה כמו הרימו נס · הריםו נס על הגבעה שהוא זקוף: ובעבור תהיה יראתו · על ידי שראיתם אותו יראוי ומאוים תדעו כי אין זולתו ותיראו מפניו: נגש אל הערפל · לפנים משלש מחיצות חשך ענן וערפל שנ' וההר בוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל ערפל הוא עב הענן שאמר לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן: כה תאמר · בלשון הזה: אתם ראיתם · יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים מסיחין לו שמה שאחרים מסיחין לו פעמי' שלבו חלוק מלהאמין: כי מן השמי' דברתי · וכתוב אחר אומ' וירד יי' על הר סיני בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ועל הארץ הראך את אשו הגדולה כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ · דבר אחר הרכין שמים ושמי השמים והציען על ההר וכן הוא אומר ויט שמים וירד: לא תעשון אתי · לא תעשון דמות שמשי המשמשין לפני במרום: אלהי כסף · בא להזהיר על הכרובי' שאתה עושה לעמוד אתי שלא יהיו של כסף שאם שניתם לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלוהות: ואלהי זהב · בא להזהיר שלא יוסיף על שנים שאם עשית ארבעה הרי הן לפני כאלהי זהב: לא תעשו לכם · שלא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם: מזבח אדמה · מחובר באדמה שלא יבננו על גבי עמודי' או על גבי כפים · דבר אחר שהיה ממלא את חלל מזבח הנחשת אדמה בשעת חנייתן: תעשה לי · שתהא תחילת עשייתו לשמי: וזבחת עליו · אצלו כמו ועליו מטה מנשה או אינו אלא עליו ממש תלמוד לומר הבשר והדם על מזבח יי' אלהיך ואין שחיטה בראש מזבח: את עולותיך ואת שלמיך · אשר מצאנך ומבקרך: את צאנך ואת בקרך · פירוש לאת עולתיך ואת שלמיך: בכל מקום אשר אזכיר את שמי · אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי שם אבא אליך וברכתיך מכאן אתה למד שלא נתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם וזהו בית הבחירה שם נתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאות כפים ולברך את העם:

אבן עזרא

בריך שידע כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו רק כאשר חלק לו השם · ואמר קהלת לאדם שלא עמל בו יתננו חלקו · ואמרו חכמים בני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מלתא אלא במזלא · ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו יותר היא נשגבה בעיניו משבת מלך בלב הכפרי על כן הוא ישמח בחלקו ולא ישים אל לבו לחמוד ולהתאוו דבר שאינו שלו כי ידע מה שהשם לא רצה לתת לו לא יוכל לקחתו בכחו ובמחשבותיו ובתחבולותיו על כן יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו · והנה נשלם פירוש עשרת הדברים:

אמר אחד מחכמי הדור ידענו כי תשע' גלגלי' הם כנגד תשעה מספרים שהם עיקרי כל מספר וככה אלה התשעה דברים · והנה הדבור הראשון שאיננו ממספר התשע' שהוא כנגד כבוד השם הנכבד המדבר כאשר הוא האחד במספר העשרה · והנה הדבור השני שהוא לא יהיה לך הוא כנגד הגלגל העליון שהוא מוליך כל הגלגלי' הפך תנועתו ממזרח למערב בעשרי' וארבע שעות ואמר כנגדו אלהי' אחרים להודיע כי בכח השם ירוצו הגלגלים ורבים חשבוהו שהוא הבורא בעבור שאיננו גוף · והדבו' השלישי שהוא לא תשא כנגד גלגל המזלות ששם כל צבא השמים חוץ מהמשרתים השבע' והנה הגוף הנכבד מקיף כל הגופות וצורתם שהם מתוקה וארבעים · ונראה כח השם לשון ויש מקומות בגלגל הזה שיש שם כוכבים רבים ומקומות אין כוכב בהם ואין יכולת באדם לדעת זה הסוד · ורבים מחסרי חכמה חשבו כי לשוא בראו אלה הצורות על זאת המתכונ' · והדבו' הרביעי דבור השבת כנגד גלגל שבתי כי חכמי הנסיון אומרים כי לכל אחד מהמשרתים יש יום ידוע בשבוע שבו יראה כחו · והוא בעל השעה הא' ביו' וכן מי שהוא בעל השע' הראשונה בלילה · ואומרים כי שבתי ומאדים הם כוכבים מזיקים · ומי שיחל מלאכה או ללכת בדרך באחד משניהם כשהם מושלי' יבא לידי נזק על כן אמרו קדמונינו שניתן רשות לחבל בלילי רביעיות ובלילי שבתות · והנה לא תמצא בכל ימי השבוע לילה ויום זה אחר זה שימשלו אלה שני המזיקי' בהם רק ביום הזה על כן אין ראוי להתעסק בו בדברי העול' רק ביראת השם לבדו · והדבו' החמישי שהוא כבד כנגד גלגל צדק שהוא יורה על שלום וצדק וחסד ולשלם שכר ולכבד מי שהוא חיי' · והדבור הששי לא תרצח כנגד גלגל מאדי' שהוא יורה על שפיכות דמים ועל החבורות ויש מחלוקת בין חכמי המזלו' אם נוגה הוא למעלה מהשמש או למטה ממנה · וחכמי הודו הביאו ראיות כי נוגה הוא למעלה · והנה הדבור השביעי שהוא לא תנאף כנגד גלגל נוגה שתולדתה להורו' על כל משכב וזנות · והדבור השמיני לא תגנוב כנגד גלגל השמש שהוא יורה על אונס ולהסיר כח כל משרת שיתחבר עמה שלא יראה אורו בעבורה · והנה הדבור התשיעי שהוא לא תענה כנגד גלגל כוכב חמה שהוא יורה על הלשון · והנה הדבור העשירי שהוא לא תחמוד כנגד גלגל הלבנה שהוא השפל מכל הגלגלים והוא תורה על החמד':

וכל העם רואים את הקולות · וכבר פירשתי טעם רואים את הקולות כי כל ההרגשות מתחברו' אל מקום אחד · והנה הטעם כאשר ראו הקולות והלפידי' כי מנהג האדם שיתפחד מהם · וקול השופר שלא נשמע כזה לעולם · ואת ההר לבדו עשן כאשר ראו הפלאים האלה נעו · כמו נע ונד שכל אחד סר ממקום מעמדו ושב אחורנית וכמוהו וינעו אמו' הספים · וטעם אמות שהספים סרו ממקומם · אמות לא יכול הנביא לעמוד במראות הנבואה · והאומר כי פי' כמו זעו לא יתכן זה כי אם לא סרו ממקומם איך עמדו מרחוק: ויאמרו · הכהנים וראשי המטו' שהיו קרובים אליו הם דברו עמו אחר שנשלמו עשרת הדברים כי כל כך היו יראים כי פחדו שהשם ידבר עוד עמהם וימותו · ובעבור זה אמר משה להם אל תיראו · ויאמר · למ"ד לבעבור נוסף כלמ"ד למברא שונה ולמ"ד והשלישי לאבשלום בן מעכה · וטעם נסות אתכם כמו ולמען נסותך להטיבך באחריתך ובעבור תהיה יראתו על פניכם · ככתוב יום אשר עמדת לפני יי' אלהיך בחורב: ויעמד · יזכיר זה פעם אחרת כי משה היה עושה הפך מעשיהם אלה עמדו מרחוק ומשה נגש אל הערפל: ויאמ' יי' · רבים השתבשו בעבור שמצאו ודבריו נשמעת מתוך האש שהיה בהר סיני כי כתוב וירד יי' על הר סיני על ראש ההר · ועתה י' מר מן השמים דברתי עמכם · ומי שישלו לב יבין הטעם בפרשת כי תשא · רק עתה אתן לך משל אולי יבין מי שאין לו לב · הסוב שיהיה כדמות אדם ראשו בשמים ורגליו על הר סיני וזה טעם וירד · ומן השמים ידבר כמו ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים כי ידענו שהשמים והארץ מלא כבודו: לא תעשון · הטעם הנה אנכי יושב בשמי' וכי דברתי עמכם לא על ידי אמצעי וכן כתוב פנים בפנים דבר יי' עמכם · ואל תתמה בעבור שכתוב לא תעשון כשנים כי כן דרך צחות לשון הקדש כמו לא תחמוד כי הטעם ההר הוא · וכן הוא לא תעשו לכם אלהי אלהי כסף ואלהי זהב כמו לא תעשה לך פסל וכל תמונה · וטעם שתעשו צורות לקבל כח עליונים ותחשבו כי לכבודי הם עושים כאלו יהיו אמצעיים ביני וביניכם כמו הענגל שעשו ישראל כי אהרן לכבוד השם עשה כאשר אפרש במקומו · ובעבור שהשם ידע שישראל יעשו הזהירם בתחלה שלא יעשו אלהי זהב · והנה נעם אתי שאין לצורך לאמצעיים עמי על כן אחריו אבא אליך וברכתיך · והטעם כי בכבודי אבא אליך:

הקולת ל' כתיב כך

אם מזבח אבנים. רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ משלשה אם מזבח אבנים תעשה לי הרי אם משמש בלשון כאשר וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים שנאמר אבני׳ שלמות תבנה וכן אם כסף תלוה חובה הוא שנאמר העבט תעביטנו ואף זה משמש בלשון כאשר וכן אם תקריב מנחת בכורי׳ זו מנחת העומ׳ שהיא חובה ועל כרחך אין אם הללו תלויין אלא ודאין ובלשון כאשר הם משמשים: גזית. לשון גזיזה שפוסלן ומכתתן בברזל: כי חרבך הנפת עליה. הרי כי זה משמש בלשון פן שהו׳ דילמא פן תניף חרבך עליה ותחללנה הא למדת שאם הנפת עליה ברזל חללת שהמזבח נברא להאריך ימיו של אד׳ והברזל נברא לקצר ימיו של אד׳ אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל והרי דברים קל וחומר ומה אבנים שאינן רואות ולא שומעות ולא מדברות על ידי שמטילות שלום אמר׳ תורה לא תניף עליה׳ ברזל המטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם לחבירו על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענו׳: לא תעלה במעלות. כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשהו מעלות מעלות אשקליני״ש בלעז אלא חלק יהא ומשופע: אשר לא תגלה ערותך. שעל ידי המעלות אתה צרי׳ להרחיב פסיעותיך ואף על פי שאינו גלוי ערוה ממש שהרי כתיב ועש׳ להם מכנסי בד מכל מקום הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא ואתה נוהג בם מנהג בזיון והרי דברים קל וחומר ומה אבני׳ הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה:

חסלת וישמע יתרו

מזבחי ח׳ וסי׳ לא תעלה במעלת. וכי יזיד. ובחור אתו מכל שבטי ישראל. ואיש לא אכרית לך. והביאתים אל הר קדשי. כל צאן קדר. ולא תאירו מזבחי חנם. מגישים על מזבחי: תגלה ג׳ וסי׳ אשר תגלה ערותך. בשרם תגלה רעתך. תגלה רעתו בקהל. וחד ותגלה ערותך:

וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים֙ תַּֽעֲשֶׂה־לִּי֒ לֹֽא־תִבְנֶ֥ה אֶתְהֶ֖ן גָּזִ֑ית כִּ֧י חַרְבְּךָ֛ הֵנַ֥פְתָּ עָלֶ֖יהָ וַתְּחַלְלֶֽהָ׃ וְלֹֽא־תַעֲלֶ֥ה בְמַעֲלֹ֖ת עַֽל־מִזְבְּחִ֑י אֲשֶׁ֛ר לֹֽא־תִגָּלֶ֥ה עֶרְוָתְךָ֖ עָלָֽיו׃

וְאִם מַדְבַּח אַבְנִין תַּעְבֵּד קֳדָמַי לָא תִבְנֵי יָתְהוֹן פְּסִילָן דִּילְמָא תָרִים חַרְבָּךְ עֲלַהּ וּתְחַלֵּינַהּ׃ וְלָא תִסַּק בְּדַרְגִּין עַל מַדְבְּחִי דְּלָא תִתְגְּלֵי עֶרְיָתָךְ עֲלוֹהִי׃

ע״ב. יונד״ב. סימן:

פרשה

וְאֵ֙לֶּה֙ הַמִּשְׁפָּטִ֔ים אֲשֶׁ֥ר תָּשִׂ֖ים לִפְנֵיהֶֽם׃

פרשה

וְאִלֵּין דִּינַיָּא דִּי תְסַדַּר קֳדָמֵיהוֹן׃

ואלה המשפטים. כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים ואלה מוסיף על הראשונים מה הראשוני׳ מסיני אף אילו מסיני ולמה נסמכ׳ פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש: אשר תשים לפניהם. אמר לו הקב״ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה שני׳ או שלשה פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו לכך נא׳ אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האד׳: לפניהם. ולא לפני גוים. ואפי׳ ידעת בדין אחד שהגוים דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם שהמביא דיני ישראל לפני גוים מחלל את השם ומיקר שם עבודה זרה להשביחה ש׳ כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים כשאויבינו פלילי׳ זהו עדות לעלוי יראתם:

כי.

מזבח אבני׳. יא׳ כי הטע׳ שלא יעשה ציורי׳ במזבח על כן צוה במזב׳ אבני׳ להיותם שלמות ואלה המפרשים אולי ילמדונו למה נעשה כל המשכן כרובים וכרובי זהב על הכפורת והבית אשר בנה שלמה כלו כרובים ותמונות ופטורי ציצים ואלה המקומות נכבדות ממקום המזבח ובפרשת כי תשא אדבר על זה ויש אומרי׳ כי מזבח אדמה שלא יהיה על מקו׳ גבוה ואין זה משמע הלשון והעד שכתו׳ אחריו מזבח אבנים וקדמונינו אמרו כי הטעם לשום אדמה במזבח הנחשת ואמת׳ א׳ אמרו כי כן עשו רק שמו זה הפסוק לזכר ולאסמכתא ואין זה פשוטו כי האדמה ששימו בו מקרה כי הוא לא יקרא רק מזבח הנחשת כי מנחשת נעשה גם נקרא מזבח הקטרת מזבח הזהב בעבור שהוא מצופה זהב ועוד אילו היה כן משמע מזבח אדמ׳ יהיה פי׳ ואם מזבח אבנים ששימו בו אבני׳ ולא נוכל לומר שלא נעשה המזבח מאבנים כי מפורש הוא והוא הנעשה בהר עיבל ועתה אפרש אמ׳ הגאון כי יש מחלוקת על דבר המזבח שעשה משה תחת הר סיני אם לפני מתן תורה היה ואחרים אמרו אחר כן והגאון הורה למחלוקת הראשונה ואמר כי הכתוב בפרשה הזאת כל אשר דבר יי׳ נעשה הוא שני בפרשה השנית כל אשר דבר יי׳ נעשה ונשמע ואני אתן לך ראיה גמורה כי אחר מתן תורה היה כי הנה כתוב בפרשה הזאת שאמר השם למשה בעלותו אל הר האלהי׳ לפני מתן תורה אתם ראיתם אשר עשיתי למצרי׳ ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ואמר בתחלה כה תאמ׳ לבית יעקב והנה לא הגיד להם לא מצוה ולא חקים ולא משפטים רק לשמוע אם היו חפצים לשמוע בקול השם לכל אשר יצום והם השיבו ואמרו נעשה ושם כתוב וישב משה את דברי העם אל יי׳ אז קדשם לשמוע דבר השם שהיו עשרת הדברים ועתה החל להשמיעם מצותיו וכאשר נגש משה אל הערפל אמר לו זאת הפרשה לא תעשון וכל פרשת ואלה המשפטים עד כי יהיה לך למוקש ואחר כן כתוב ויבא משה שירד מן ההר ושם כתוב ויספר לעם את כל דברי יי׳ ואת כל המשפטי׳ ודברי יי׳ והם מצו׳ עשה ומצו׳ לא תעשה שתחלתם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב ודברי המזבח וכל מצות עשה ולא תעשה שהם בפרשת ואלה המשפטים כמו השבת תשיבנו לו עד בא השמש תשיבנו לו אלהים לא תקלל והמשפטים דברי העבדים והמכים והנזקים והגניבה וההבערה ודברי הגנבה והשבועה ועל אלה כתוב שם ואת כל המשפטים ובעבור זה אמרו אבותינו נעשה ונשמע ופירו׳ נעשה נשמור מצו׳ עשה ומצות לא תעשה ונשמע על המשפטי׳ על כן הוסיפו אחר מתן תורה לאמ׳ ונשמע ולא אמרו כן בתחלה. והנה פי׳ מזבח אדמ׳ כשמשמעו עשוי מאדמ׳ וזהו שכתו׳ ויבן שם מזב׳ תחת ההר וכתו׳ בכאן וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך ושם כתוב ויעלו עולות ויזבחו זבחי׳ שלמי׳ ואין ספק כי זאת פרשת מזבח אדמה גם לא תעשו׳ אתי בעבור דם הברית שזרק על המזבח ועל העם שקבלו על נפש׳ שהשם לבדו יהיה להם לאהי׳ ושישמרו מצותיו ומשפטיו. והזכיר את צאנך ואת בקרך שמהם מיני עולות ושלמים ראיתי מין אחד ישתחקו עצמותיו שטען על החכמים בעבור שאמרו אי זהו מקומן של זבחים כי אמר כי לא מצא בכל התורה זביחה כי אם שלמים כמו עולה וזבחים כי עולה דבר בפני עצמו והזבחים שלמים כמו ויעלו עולות ויזבחו שלמים ליי׳ פרים וככה בכל מקום והראיתי לו כי לא דבר נכונה כי כתוב וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך אז הודה על חטאתו שטען על אנשים נכבדים מכל הדורות הבאים אחריה׳. וטעם בכל המקום אשר אזכיר את שמי פירוש בכל מקום אשר אשים זכר לשמי שכבודי שוכן שם כמו שילה ונוב שעמד שם הארון אם תבא אל המקום הנזכר לשמי לבקר אותי גם אני אבוא אליך וברכתיך. וטעם אבוא אליך כדרך בן אדם והטעם שתמצאני שם במקום שאזכיר את שמי עליו והוא מקום הכבוד כאילו באתי אליך שידעתי שתבא ובעבורך באתי ובעבור שבאת לכבודי אבוא אליך וברכתיך ולא תהיה צריך לאחר כי תמצאני בכל עת שם כבודי: ואם מזבח אבני׳. המזב׳ שבנ׳ משה לכרות ברית עם ישר׳ בדם הברית וכזה השם שיבנו מזב׳ אבני׳ בעבר הירדן טרם שינחלו הארץ ויכתבו על האבני׳ כל התורה כי מצות רבות הם תלויות בארץ כמו שהיה צורך עם בניהם בהכנסם לארץ מפני המצות התלויות בארץ ושם זבחו שלמים ויאכלו כאשר עשו אבותיהם ויהיה טעם ואם מזבח אבנים כאומר עשה עתה מזבח אדמה ואם תזכה שתכנס לארץ אז תבנה מזבח אבנים: אתהן. הם האבנים: גזית. הטעם כמו ותסרתו יהושע בן נון כער כן לא תבנה אתהן בנין גזית וגזית מגזרת על גזזי באהלו כי גזזים וכן כנגזו ועבר והטעם כמו כריתה רק אבנים שלמות כמו שהן נבראות: כי חרבך. שם חרב נופל על כלי ברזל שנעשה לחתוך בו אולי נקראת כן החרב כי היא מחרבת ובמקום אחר כתוב לא תניף עליהן ברזל על מזבח אבנים שבנו ואין לנו לחפש על טעמי המצות ועל דרך הסברא אולי היה כן כדרך הפגול בעבור שהיה קרב לגבי המזבח אין ראוי להיות הבשר פגול כי יחלל קדש שהקדים אם ישאר ממנו עד שיהיה פגול וככה זה אם יכרתו האבנים לבנות המזבח אולי יחולל הנכרת מן האבנים לעבודה זרה או למקום המטונף וזה איננו כבוד וראוי שהכהן צריך לכפר על המזבח יתעלה. אמר בן זיטא כי במעלות מגזרת מעל והלא פקח עיניו לראות כי אם מעל שורש והעד ומעלה בו מעל והנה מעל במשקל געל ולשון רבים שאינו סמוך והעלות בלות ומטולאות והנה ראוי להיות במעלות חירק תחת הבית וקמץ תחת העין רק פירושו כמו ומעלות שבע עולות והנה חשב בן זיטא לעלות בסלם חכמה בהבליו ונגלתה ערותו עליו וככה יקרה לכל מין אשר בדברי קדמונינו לא יאמין וזאת מצות מעלות כוללת כל מזבח שהוא עשוי לשם כאשר הוא כתוב מזבחי:

אשרי נותן לב למשפטים.
אז יתבונן למה נכתב.

גם בכללים גם בפרטים:
וי״ו עם אלה המשפטים:

ואלה המשפטי׳. אחר שאמרו ישר׳ למשה דבר אתה עמנו אמ׳ השם למשה בגשתו אל הערפל כה תאמר אל בני ישר׳ והחל להזהיר על אהי הזהב ושיכרות ברית עמהם בדרתו שהשם לבדו יהיה להם לאלהים והורהו המשפטים והמצות שיאמר להם אם יקבלום אז יכרות להם ברית ואמר לו בסוף אלה התנאים פרשת הנה אנכי שולח מלאך לפניך ועיקר הפרשה לשמור עבודה זרה מארצם בהכנסם שם וככה פירש להם משה לפני כרות הברית כי בסוף ולא תעבוד את אלהיהם והנה תחלת הפרשה שלא יעשו עם השם אהים אחרים וסוף הפרשה להכרית זכר האלילים והפסילים שהם עשויים בארץ כנען: כי תקנה

כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם: אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו: אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו: ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי: והגישו אדניו אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם: ס

ארי תזבין עבדא בר ישראל שית שנין יפלח ובשביעתא יפוק לבר חורין מגן: אם בלחודוהי ייעול בלחודוהי יפוק אם בעיל איתתא הוא ותיפוק אתתיה עמיה: אם רבוניה יתן ליה אתתא ותליד ליה בנין או בנן אתתא ובנהא תהי לריבונהא והוא יפוק בלחודוהי: ואם מימר ימר עבדא רחימנא ית רבוני ית אתתי וית בני לא איפוק לבר חורין: ויקרביניה רבוניה לקדם דיניא ויקרביניה לות דשא דלות מזוזתא וירצע רבוניה ית אודניה במרצעא ויהי ליה עבד פלח לעלם:

ל' וחס' דחס' · ג' ובעינין · ו' ר"פ בעניין · ב' וב' בפסוק · כל אורי' חס' ב' מנ'

בגפו ג' ובענינ': אמר ו' ג' מלאים וג' חס' וסי' ואם אמר יאמר. אמר אמרתי כי שנאתני. אם אמר אמר לנער. אילן חס' ואילן מלאים. בה תברכו. לכן נאם יי' אלהי ישראל. דעלי. אמרי אמור לבנאצי. דירמיה: י"ב פסוק' אית בהון את את ואת ומלה ביניהון וסי' ויחי נח. ויולד נח. ויחי תרח. אם

אמר יאמר העבד. ועדנו בני אורן אתה החלת. השקיפה. את המארה. כי נסך יי' עליכם. אנכי עשיתי את ארץ. ושלחתי בכם את החרב. והני משליח בם את החרב: אזנו ז' נמסר בתהלים סימן ק"ו: כצאת ג' וסי' העבדים. כצאת משה אל האהל. כצאת השמש בגבורתו: ואם ז' ר"פ בסדרא העבד. לבנו יעדנה. שלש אלה. אסון. שן עבדו. שור נגח. גנב יגנב מעמו:

אם · י"ב פסוקים ראשי' ותבש' אם אם · אהה ל' ויתר כל האה · ואת י"ב פסו' את את ואת ומלה ביניהון

רשי

כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר שש שנים יעבד ומה אני מקיים והתנחלתם אותם בלוקח מן הגוי אבל בלוקח מישראל יצא בשש תלמוד לומ' כי ימכר לך אחיך העברי לא אמרתי אלא באחיך. כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו כמו שנ' ואם אין לו ונמכר בגנבתו או אינו אלא במוכר עצמו מפני דוחקו אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש כשהוא אומר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך הרי מוכר עצמו מפני דחקו אמור ומה אני מקיי' כי תקנה בנמכר בבית דין: לחפשי. לחירות: אם בגפו יבא. שלא היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי ולשון בגפו בכנפו שלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך לבושו בכנף בגדו: בגפו יצא. מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענ' להוליד ממנה עבדי': ואם בעל אשה הוא. ישראלית: ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתו' שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו:

אם אדוניו יתן לו אשה. מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים או אינו אלא בישראלית תלמוד לומר האשה וילדיה תהיה לאדוניה הא אינו מדבר אלא בכנענית שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה שנ' אחיך העברי או העבריה מלמד שאף העבריה יוצאה בשש: את אשתי. השפח': אל האלהים. לבית דין צריך שימלך במוכריו שמכרוהו לו: אל הדלת או אל המזוזה. יכול תהא המזוזה כשרה לרצוע עליה תלמוד לומר ונתת באזנו ובדלת בדלת ולא במזוזה הא מה תלמוד לומר או אל המזוזה הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד: ורצע אדוניו את אזנו. הימנית או אינו אלא של שמאל תלמוד לומר אזן אזן לגזירה שוה נאמ' כאן ורצע אדוניו את אזנו ונאמר במצורע תנוך אזנו הימנית מה להלן הימנית אף כאן הימנית ומה ראה אזן לירצע מכל שאר איברים שבגוף אמר רבן יוחנן בן זכאי אזן ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע ואם מוכ' עצמו אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע. ר' שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקדוש ברוך הוא דלת ומזוזה שהיו עדים במצרי' כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזה ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם: ועבדו לעולם. עד היובל או אינו אלא לעולם כמשמעו תלמוד לומ' ואיש אל משפחתו תשובו מגיד שחמשי' שנה קרויים עולם ולא שיהא עובדו כל חמשים שנה אלא עובדו עד היובל בין סמוך בין מופלג: וכי

אבן עזרא

כי תקנה. אומר לך כלל לפני שאחל לפרש כי כל משפט או מצוה כל אחד עומד בפני עצמו ואם יוכלנו למצוא טעם למה דבק זה המשפט אל זה או זאת המצוה אל זאת נדבק בכל יכלתנו ואם לא יוכלנו נחשוב כי החסרון בא מחוסר דעתינו ואין לאדם בעולם יותר קשה עליו מהיותו ברשות אדם כמוהו על כן החל משפט העבד. וקדמונינו אמרו כי עבד עברי הוא ישראל וככה וכי ימכור איש את בתו לאמה רק וכי יכה איש את שן עבדו הוא כנעני וככה וכי יכה איש את עבדו וככה אם עבד יגח השור והנה אמרו כי ונמכר בגנבתו הוא ישראל והחולקים עליהם אמרו כי עבד עברי איננו ישראל רק הוא ממשפחת אברה' וככה הבת וכל העבדים הנזכרי' אחר כן דרך אחד לכל וראיתם דבר האשה וילדיה כי אמרו כי ה המשפחה תלויה באב ועוד ועבדו לעולם כי הם אומרים כל ימיו והיה עליהם קשה שיהיה ישר' נרצע ועתה נחפש המלות כמשמעם אם עבד עברי איננו ישראלי למה אמ' הכתוב כי ימכר לך אחיך העברי והלא ידענו כי משמע לא תשנא את אחיך ב בלבבך ישראל וככה בין איש ובין אחיו ובין גרו ורבים ככה והנה אין ספק כי פירוש אברם העברי שהוא מבני עבר עליו כתוב אבי כל בני עבר הפך וחם הוא אבי כנען או נקרא עברי בעבור שבא מעבר הנהר אף על פי שהיה ראוי להיות עברי נהרי ונחשוב כי הכתוב תפש דרך קצרה בעבור שמצאנו ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר והנה גם נקראו העברי' שהם ישראל כי ראינו שאמר משה לפרעה כה אמר יי' אלהי ישראל וכאשר שאל פרעה מי הוא זה השם אז השיבו השם אלהי העברים והנה אלהי העברים כמו אלהי ישראל והנה אם ישראל נקראו עברי' בעבור שהם מיוחסי' אל עבר ישתתפו עמנו בני ישמעאל ובני קטורה ובני עשו ואנחנו לא מצאנו קורא אחיך רק אדום לבדו שהיה בבטן אחד עם יעקב גם לא תמצא בכתוב שיזכיר עשו שהוא אחינו במצות רק בדבר השליחות וכמוהו לא תתעב אדומי כי אחיך הוא אחר שהזכי' אדומי וככה על רדפו בחרב אחיו והנה בכל המקר' לא מצאנו מלת עברי כי אם על בני יעקב וכתוב ושם אתנו נער עברי לאכל את העברים לחם מכה איש עברי שני אנשים עברים ויונה אמר עברי אנכי כי הם שאלוהו אי מזה עם אתה ואם המלה היתה כוללת עמים רבים עוד לא השיב מאי זה עם הוא וכתיב פן יעברון לעברים והעברי' היו לפלשתי' ובירמיהו כתוב לשלח איש את עבדו העברי והעבריה ובסוף פירש לבלתי עבוד בם ביהודי אחיהו איש וידוע כי אדומי לא יקרא יהודי והחולקים אמרו והנה כתוב ורבים מעמי הארץ מתיהדים והנם מישראל וזהו עורון כי לפי דעתם אם פי' שהיו מתיחסים אל יהודה או שנכנסו לתורת יהודה והנה ראוי להיותם לבלתי עבוד בם במתיהד אחיהו ועל דרך זה היה ראוי להיות עברי מתעבר והאומר זה מתעבר על ריב לא לו והנה התברר כי דברי קדמונינו נכונים כי עליהם נסמוך בכל המצות כאשר קבלום מאבותיהם ועוד איך יעלה על לב אד' כי הישמעאלי והאדומי יעבוד שש שני' והישראלי עד שנת היובל: שש שנים יעבוד. ולא יותר כמו שש שנים תזרע שדך ובתחלת שנה השביעית למכירתו יצא חפשי אי זה שנה שתהיה ואל תתמה על מקץ שבע שני' הכתו' בירמיה כי לכל דבר יש לו שני קצוות והנה פעם ימצא קץ שהוא תחלה ופעם שהוא בסוף וזה העבד הוא העבד הכתוב עליו ונמכר בגנבתו שמכרוהו ב"ד רק וכי ימוך אחיך ונמכר לך או לגר ימכר עצמו כפי השנים שיש עד היובל כי ביובל יצא וקבלה היא ביד ישראל כי הזכר ימכר בגנבתו ולא הנקבה ובפרשה שהיא אחר זאת אפליס הענין אמר רבי מריניס יו"ד לחפשי נוסף כי הוא כמו למשני אכזרי ורבי יהודה המדקדק אמ' כי הלמ"ד נוסף כי הוא כמו וכי תשלחנו חפשי והיו"ד כאלו היא לינח על דרך הקדמוני והלמ"ד כלמ"ד והשליטי לאבשלום בן מעכה ולפי דעתי כי באו שנים משרתים והאחד היה מספיק כמו בתוך האוהלי והוא תואר השם ומלת חנם מגזרת חננו אותם מטעם מתנה וטעם המ"ם לא ידענו כמ"ם ריקם: אם בגפו. יש בגפו כמו בגופו ותמצאנו גופת שאול ומשקלי השמות משתני' ואחרים אמרו שהוא כמו כנף וכנף בלשון תרגום ובפין כאלו אמר בכנף בגדו לבדו ואינו מטעם הענין כי אין ראוי להיות פירושו רק שאין גוף אחר תלוי על גבו והנה יהיה כמו על גבי חרשו חורשים אמר הגאון הוצרך הכתוב לומ' אם בגפו יבא בגפו יצא וכאשר אמר יצא לחפשי בעבור דבר אשתו שהוא צריך לומר אם בעל אשה הוא ואחר שאין אשה ישראלית נמכרת בגנבתה בבית דין מה טעם לומר ויצאה אשתו עמו להודיע כי הקונה עבד עברי צריך לפרנס את אשתו ותעמוד עמו עד שיצאו יחד: אם אדניו יתן. מצאנו אנשי לשון הקדש חולקים כבוד בתורת השמות אבל לא בפעלים אמרו אדון גם אדנים והוא לשון יחיד מיד אדנים קשה ובמקומו' אמרו אדניו ולא אמרו אדונו כי לא נמצא ולשון המדבר אדני שאל ואקור להומרו בלשון רבים שלא יתערבו עם השם הנכבד וככה אין ראוי שיאמר לשם על לשון יחיד כמו בכינוי אדני שאל וככה מלת אלוה אמר רבי מריניס זו כחו לאלוהו ולא לאלוהיו דרך בזיון: אם אדניו יתן לו אשה. זאת האשה על דרך קדמונינו היא כנענית ויתכן להיות פירוש כנענית על דרך מבני התושבים הגרים עמכם שכתוב מהם תקנו עבד ואמה וככה כל עבד כנעני כי על שבעה גוים כתוב לא תחיה כל נשמה ובשלמה כתוב מן הגוים אשר אמר יי' הם לא יבאו בכם ואתם לא תבאו בהם וזה כתוב על נכריות חתיות ולא מואביות עמוניות: ואם אמר. כבר פרשוהו קדמונינו כי לא יהיה נרצע עד שיהיו בו כל אלה הדברים עד כי אהבך ואת ביתך: והגישו. תלת אלהים כמו מקימי משפט אלהים בארץ והמנהג להיותם בשער העיר יושבים שיש לה דלתים ובריח וזה טעם אל הדלת או אל המזוזה שיעשה זה לפני יושבי השער: ועבדו לעולם. ידענו כי מלת לעולם בלשון הקדש הוא זמן כמו כבר היה לעולמים זמנים ויושבים עד עולם עד זמן שיהיה גדול וכן ועבדו לעולם לזמנו של יובל שאין זמן מושבי ישראל ארוך ממנו ויציאת חירות כאלו עולם מתחדש או יהיה פירושו שישוב לזמנו הראשון שהיה חפשי: את

וכי ימכר איש את בתו לאמה · בקטנה הכתוב מדבר יכול אפילו הביאה סימנין אמרת קל וחומר ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנין כמו שכתוב ויצאה חנם אין כסף שאנו דורשין אותו לסימני נערות שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר: לא תצא כצאת העבדים · כיציאת עבדים כנענים שיוצאין בשן ועין אבל זו לא תצא בשן ועין אלא ע עובד' שש או עד היובל או עד שתביא סימנין וכל הקודם קודם ל לחירות ונותן לה דמי עינה אודמי שינה או אינו אלא כצאת ע עברים בשש וביובל ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה מ מקיש עברי לעבריה לכל יציאותיו מה עברי יוצא בשש וביובל אף עבריה יוצאה בשש ו וביובל ומהו לא תצא כצאת העברי' לא תצא בראשי איברי' כעבדי' כנענים יכול העברי יוצא בראשי איברים תלמוד לומ' העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה מה העבריה אינה יוצאה בראשי א איברים אף הוא אינו יוצא בראשי אברים: אם רעה בעיני אדוניה · שלא נשאה חן בעיניו לכונסה: אשר לא יעדה · שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא כסף קדושיה וכאן רמז לך הכתוב שמצוה ביעוד ורמז לך שאינ' צריכה קדושין אחרים: והפדה · יתן לה מקום להפדו' ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונה ומה הוא מקום שנותן לה שנגרע מפדיונה במספר השני' שעשת אצלו כאלו היא שכורה אצלו כיצד הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו שתי שנים אומרים לו יודע היית שעתידה לצאת לסוף שש כמנה שקנית עבודת כל שנה ושנה בששית המנה ועשת' אצלך שתי שנים הרי שליש המנה טול שני שלישיות המנה ותצא מאתך: לעם נכרי לא ימשול למכרה · שאינו רשאי למוכרה לאחר לא האדון ולא האב: בבגדו בה · אם בא לבגוד בה שלא קיים בה מצות ייעוד וכן אביה מאחר שבגד בה ומכרה לזה: ואם לבנו ייעדנה · האדון מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אביו ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אביך ברמיך: כמשפט הבנות · שאר כסות ועונה: אם אחרת יקח לו · עליה: שארה כסות ועונתה לא יגרע · מן האמה שייעד לו כבר: שארה · מזונות: כסותה · כמשמעו: עונתה · תשמיש: ואם שלש אלה לא יעשה לה · אם אחת משלש אלה לא יעשה לה ומה הן השלש ייעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא וזה לא יעדה לא לו ולא לבנו והיא לא היה בידה לפדות את עצמה: ויצאה חנם · ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה לעבדים ומה היא היציאה למדך שתצא בסימני' ותשהה עמו עד שתביא סימנין ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין כבר למדנו שתצא בש' העברי או העבריה ועבדך שש שנים ומהו האמור כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנין לשש שנים תצא בהן או אינו אומר שתצא אלא בבגרות תלמוד לומר אין כסף לרבות יציאת בגרות ואם לא נאמרו שניהם הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרו' לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק: מכה איש ומת · כמה כתובי' נאמרו בפרש' רוצחין ומה שבידי לפרש למה באו כולם אפרש: מכה איש ומת · למה נאמר לפי שנא' ואיש כי יכה כל נפש אדם שומע אני הכאה בלא מיתה תלמוד לומר מכה איש ומת אינו חייב אלא בהכאה של מיתה ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש הכה את האשה ואת הקטן מנין ת"ל כי יכה כל נפש אדם אפי' קטן ואפי' אשה ועוד אילו נאמר ומכה איש שומע אני אפי' קטן שהרג ושהכה יהא חייב ת"ל ואיש כי יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה כל נפש אדם אפי' נפלים במשמע ת"ל מכה איש אינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש: ואשר לא צדה · לא ארב לו ולא נתכון: צדה · לשון ארב וכן הוא אומ' ואתה צודה את נפשי לקחתה ולא יתכן לומר צדה לשון הצד ציד שצידת חיות אין נופל ה"א בפעל שלה ושם דבר בה ציד וזה שם דבר בו צדייה ופועל שלו צודה וזה פועל שלו צד ואומר אני פתרונו כתרגומו ודלא כמן ליה ומנחם חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת ממחלקות של צד כחברנו בחלק על צד תשאו צדה אורה ומילי לצד עילאה ימלל אף כאן אשר לא צדה לא צדד למצוא לו שום צד מית' ואף זה יש להרהר עליו מה לשון אורב הוא: והאלהי' אנה לידו · זמן לידו לשון לא תאונה אליך רעה לא יאונה לצדיק כל און מתאנה הוא לי מזדמן למצוא לי עלה: והאלהים אנה לידו · ולמה תצא זאת מלפניו הוא שאמר דוד כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע ומשל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקדוש ברוך הוא שהוא קדמונו של עולם והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע והאלהים אנה לידו במה הכתוב מדבר בשני בני אדם אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו בהם עדים שיעידו זה לא נהרג וזה לא גלה הקדוש ברוך הוא מזמנן לפונדק אחד זה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות נמצא זה שהרג שוגג גלה וזה שהרג במזיד נהרג: ושמתי

וב' קמצין וסי' כמשפט הבנות · כמשפט צדונים · את יי' הו יראים · ויעשו את חג הסכות · ויעמד כמשפט דוד אביו · פנה אלי וחנני · ולכל העלות עלות · ב' בתראי קמץ: שארה ב' פסו' בן ג' מלין מורדפ' ומפקין יעדה ג' וסי' אם רעה בעיני אדניה · אל אשקלון ואל חוף הים · שמעו מטה ומי יעדה: כמשפט ז' ה' פתחין

וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים: אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה: ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה: אם אחרת יקח לו שארה כסותה וענתה לא יגרע: ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף: ס
מכה איש ומת מות יומת: ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו

וארי יזבין גבר ית ברתיה לאמהו לא תפוק כמפקנות עבדין: אם בישא בעיני רבונא דיקיימה ליה ויפרקינה לגבר אוחרן לית ליה רשו לזבונה במשלטיה בה: ואם לבריה יקיימינה כהילכת בנת ישראל יעביד לה: אם אוחרנתא יסב ליה זיונה כסותה ועונתה לא ימנע: ואם תלת אילין לא יעביד לה ותיפוק מגן דלא כסף: דימחי אינש ויקטליניה איתקטלא יתקטל: ודלא כמן ליה ומן קדם יי' אתמסר לידיה

ה' וסי' שארה כסותה ועונתה · אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה · וחד מן ד' מלין מפיק מורדפי' משושה חגה חדשה שבתה: ועונתה ד' חס' בליש' וסי' שארה כסותה · מענה אלהי קדם · התן כפיר קולו ממענתו · וימלא טרף חוריו ומענתיו: ואשר לא א' נמסר פרשת וארא:

נמדו ב' כתרי ליש'

שארה ב' כפו' אן ג' אלין מורדפין ומפקין ה' וחד מנד' אלי' מורדפי' מפיק

את בתו לאמה · קטנה היא שהיא ברשות האב כמו הבת שהוא מפר את נדריה · ואולת לעם נכרי עם זה הפסוק היא דבקה כי על האב ידבר לעם נכרי: לא ימשול למכרה בבגדו בה · כמו מדוע נבגד איש באחיו ואמת ונכון הוא כי אין רשות לאדון למכרה לאיש מישראל וזה ידענו מהקבלה ושמו זה לזכר ולאסמכתא ואל תתמה בעבור מרחק לעם נכרי מזה הפסו' כי כמוהו שלש ישלם כאשר אפרש אמר הגאון כי לעם נכרי כמו לאיש נכרי וכמוהו הגוי גם צדיק תהרוג וזה לא יתכן שיאמר על היחיד באחת הלשונות כי נכון הוא שיאמר ויאמר ישראל כי הוא שם המין הכולל כמו ויאמר מצרים רק להיות שם שטעמו כלל כמו עם וגוי וקהל ועדה לא יתכן שיאמר על היחיד ופי' הגוי גם צדיק שם מפורש כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה · וטעם לא תצא כצאת העבדים שיצאתם לעולם אחר שש שנים · כי גם זאת תצא אם הגיעו שש שנים כאשר הוא כתוב כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים רק אם הגיעו קודם שש לזמן שהיא ברשותה תצא: ואם רעה · שלא מצאה חן בעיניו אחר שקנה אותה שישאנה לאשה וזה הוא טעם אשר לא יעדה שהיא יעדה לו להיותה אשתו או יעדה להיותה אשת בנו ודע כי לא לו קרי וכתוב הוא בפנים באל"ף ובחוץ בוי"ו ואמר הגאון כי שני טעמים יש לו כמו הוא עשנו ולא אנחנו הטעם האחד כי אנחנו לא עשינו עצמנו והשני כי לו אנחנו והנכון בעיני כי זה השני הוא האמת לבדו וככה כולם אמר רבי יהודה המדקדק אנחנו לא נוכל להפריש במבטא בין לא באל"ף ובין לו בוי"ו או בה"א כמו הלה היא ברבת בגיעמון כל ט"ו הפסוקים אף מבפנים ומבחוץ וי"ו כל אלה כדרך קריאת' הוא טעמם · ודע כי מלת והפדה מהפעלי' היוצ' אי' כמו והפדך אשר פדה את נפשי כי פדיתיך והנה והפדה פועל יוצא לשנים פעולי' כמו המצמיח הרים חציר או כמו ראובן האכיל לשמעון לחם והנה והפדה שיבקש פדיונה ויקבלנו בין שתפדה היא עצמה או אביה או אחר מקרוביה כי אם היא קרובה אל שש שנים יחשבו כמה שנים עבדה וכמה המרחק עד השביעית או עד הזמן שתצא ברשותה וכפי החשבון יהיה הפדיון: ולעם נכרי פירש' ודע כי כל עם שאינו ישר' יקרא נכר ואינו כמו זר כי זר יקרא שאינו ממשפחת השבט והנה אם אמרנו כי ישראל נקראו עברים בעבור עבר והיה הוא עובד השם והנה מי שהוא ממשפחתו ועל אמונתו יקר' עברי ואם אמרנו בעבור אברהם נקרא כן הנה כתוב כי ביצחק יקרא לך זרע אף על פי שבישמע' ל כתוב כי זרעך הוא לא נתנה הארץ רק ליצחק לבדו ובני יצחק היו יעקב ועשו וכתוב ביצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והנה לא נקרא לו זרע רק ביעקב לבדו אשר לו נתנה הארץ והנה נכרים יחשבו בני הפילגשים ובני עשו עמהם: ואם לבנו ייעדנה · על משקל יירשנה מועד כמו מוקד · וטעם כמשפט הבנו' בנות ישר' הבתולות שלא נמכרו: יעשה לה · הבן גם האב אם הוא יקחנה: אם אחרת · בין שתהיה מבנות ישראל שנמכרה או לא נמכרה: שארה · מזונה שיעמיד שארה שהוא בשרה: ועונתה · יש אומ' דירתה וכמוהו לפי דעתם ועונה איים ועונת שמה ולפי דעתי כי ועונה איים כמשמעו כמו ועניית ואמרת דרך משל כי שם כתו' ושעיר על רעהו יקרא גם ועונתה שמה תגבן כמו ענו ליי' בתודה · ופי' ועונתה על המשכב שהוא עת דודים כי מלת עת בחסרון נו"ן כמו אמת על כן נדגש תי"ו והנה עתך או עתו כמו אמתו גם כן עונה והנה ועונתה מגזרת עת ועתה היא זאת העת: ואם · אחז דרך קצרה כמו שלש שאים כי הנכון השלש האלה ורבו' חשבו כי השלש האלה הם שארה כסות ועונתה וזה לא יתכן כי אחר שאמ' כמשפט הבנות יעשה לה וחיוב הבנות אלה השלש ואין צורך להזכיר זה ועוד כי יפת תאר שהיא נכרי' כתו' עליה ומכור לא תמכרנ' בכסף ואף כי זאת רק הנכון שהוא ואם אחת משלש אלה שהוא לא ישאנה ולא לבנו יעדנה ולא יפדנה תצא חנם בהיותה ברשותה וכמוהו אם יגע טמא נפש בכל אלה היטמא פי' באחת מאלה וכמוהו רבי' ואמ' הגאון מה טעם לומ' אין כסף אחר שאמ' ויצאה חנם והוא השיב כי אם חלתה בביתו והוציא עליה ברפואות לא תפרע לו כלום ולפי דעתי אין צורך כי הוא תוספת ביאור כדרך כי מת אתה ולא תחיה: מכה איש · טע' להזכיר זה אחר זכר העבד והאמה כי צרי' לפרש משפ' מכה עבדו ואמתו וזה האיש הוא מישר': מות יומת · כל מות יומת הדבר תלוי בב"ד חוץ מאחד כאשר תראה במקומו: ואשר לא צדה · כמו בצדיה ואתה צודה את נפשי והנה הוא כענין אורב ושוג במזיד: אנה לידו · כמו כי מתאנה הוא לי מבקש סבו' ועלילו' והנה טעמו שהשם סבב ותיקן עלילו' שימות זה מיד זה ולא עלתה במחשבתו והשם סבב לו זה בעבור עון אחר שעשה כדי שיגלה ממקומו וכתיב לא יאונה לצדיק כל און:

וכי יזיד · טעם להרגו ובאלו כתיב והרגו בערמה וכמוהו כי תחל לזנות שפי' כי תחלל נפשה לזנות על כן אביה היא מחללת וידוע כי לשון חלול גם תחלה מפעלי הכפל והם שנים טעמים על כן הוצרך להפריש בין שניהם אמרו כי תחל לזנות כי מלשון תחלה יאמר תחל כמו תחל לספור: מעם מזבחי · הנה זה הפך הפסוק הראשון שטעם כתוב ושמתי לך מקו' והם ערי מקלט רק המזיד שיכום אפילו על מזבחי כאשר עשה יואב ויומת וקדמונינו אמ' אפילו כהן ורצה לעבוד עבודת מזבחי יומת: ומכה · בעבור שהזכיר מכה איש ומת הוצרך לפרש כי יש מכה בלא מיתת המוכה שימות כמו מכה אביו ומכה ישרית בעבור אחר ובעבור כבוד האבות הוצרך אפי' שלא יכם רק יקללם יומת: וגונב · אמר הגאון למה נכנס זה הפסו' בין מכה אביו ובין מקלל אביו והשיב כי הכותב לא ידבר רק על ההוה כי הנגנבים היו קטנים וגדלו בארץ נכריה לא יכירו אבותיהם ויתכן שיכום ויקללום והעונש על הגנב: ונמצא בידו · בשוק לפני המכרו יומת: ומקלל · מגזרת קללה בזכיר השם כמו ויקללם בשם יי' גם בלא זכרון השם וקדמונינו העתיקו עד שיקלל בהזכר' השם: וכי יריבון · אמ' הגאון באגרוף כמו בעלי אגרופין דבר חזק וקשה ור' מרינוס אמ' כי האלף נוסף כמו אלף אזרוע מגזרת גרפם דבר שיגרוף בידו וככה בלשון ערבי: אם יקום · על חז"ל כמו' שפי' על משענתו שלא ישען על אחר כמשפט החולים רק על עצמו: ונקה המכה · שיוציאוהו מבית הסהר · ופי' שבתו מגזרת שבית ששבת' מלאכתו ונכון הוא והוא על משקל שברו כי התי"ו שורש ויתכ' להיותו כמו זה שבת' הבית מעט שהוא מגזרת ישב והטעם זמן ישיבתו בבית שובת בלי מלאכ' והשד על זה הפי' שהוא הפך והתהלך בחוץ: ורפא ירפא · לאות שנתן רשות לרופאים לרפא המכות והפצעים שיראו בחוץ רק כל חלי שהוא בפנים בגוף ביד השם לרפאתו וכן כתוב כי הוא יכאיב ויחבש וכתו' באסא גם בחליו לא דרש את יי' כי אם ברופאים והנה הכתו' הפריש כי לא אמ' ורפא ירפ' מן הבנין הקל רק ורפא ירפ' שהו' מהבנין הכבד ועוד אפרש זה היטב בפרשה הזאת וחכמינו קבלו דברים אחרים עם אלה שניהם כאשר קבלו בשמים עם קטורת סמים ואינם כתובים: וכי יכה · אין ספק כי משפט הישראלי בין חפשי בין נמכר שוה בכל המשפטים על כן לא יתכן להיות זה עבד עברי ועוד כי באחרונה כתוב כי כספו הוא והנה זה העבד והאמה הוא הכתוב עליהם מהם תקנו עבד ואמה · ונפתח בי"ת בשבט שהיה מנהגו להכותם בו והנה כל החולקים על חכמים בעל כרחם יסמכו עליהם במלת נקם ינקם כי הנקמה על דרכים רבים והנה לא תועיל להם הסברא במקום הזה והאבות קבלו כי זאת כמו חרב נוקמת נקם ברית: אך · הנה יוקם שהוא מהבנין שלא נקרא שם פועלו הוא כמו ינקם שהוא מבנין נפעל והמינים אמרו כי פירוש נקם ינקם נקמה גדולה ליסר אותו ואם יעמוד יום אחד תהיה הנקמה פחותה ואם יומים לא יוקם כלל וראייתם שלא מצאנו במיתות בית דין מלת נקמה ואמרו כי חרב נוקמת אינה ראיה גמורה שהוא הריגה ועוד אחר שאמר הכתוב יום מה צורך לומר יומים וכל זה היה קשה עליהם שיהרג האדון בעבור מות העבד והנה אשיב עליהם למה לא פירש הכתוב מהו הנקמה הגדולה או הקטנה והנה כרדוף אחרי הכתובים נקם נקמת בני ישרא' והרגו המדינים כולם והנה אמר שמשון כי אם נקמתי בכם ואחריו כתוב ויך אותם שוק ואנקמה נקם אחת ומתו בבית חרב פיפיות בידם ואחריו לעשות נקמה בגוים כידם עבדיו יקום והנה רם יורה על ההריגה ועל זה הדרך כל הלשון והכתוב שאמר זו המיתה במלת נקמה כי האדון מתגולל בעבדו בעבור היותו ברשותו כי לא יוכל להכות ככה ישראל אחיו וזהו שאמר יום או יומים והנה כמהו פי שנים עדים והם אמרו שלא ידעו טעמו אם כן ישימו זו עמו וחכמינו ז"ל אמרו כי טעם יום או יומים שתהייכה השעות מארבעה ועשרים שעות ביום וכאשר הסתכלנו בו מצאנו שיאמר בשבט שהוא שבט מוסר כמו אתה בשבט תכנו והנה האדון רצה ליסרו ולא הזכיר הכתוב כאשר ימית האדון עבדו מה הדין שיהיה עליו כי מנהג האדון לחמול על כספו שלא להמיתו כאשר יחמול אפילו על בהמתו והשם צוה כאשר ייסר האדון את עבדו שלא ייסרנו מוסר אכזרי כי בראותו שנפשו יוצאה תחת השבט יניחנו ואם לא יניחנו יהרג בעבורו כי רחמי השם על כל מעשיו וכתוב בדוד ודם לרוב שפכת ולא היו מישראל: וכי ינצו · אלה האנשים הם עברים שהם נצים מכה זה את זה וכן כתוב לנוה תכה רעך · ונגפו · כולל שניהם גם פעם יהיה פי' זה או זה וכן באם יגרפו אותו ואתהן זאת או זאת ואם שניהם ישראלים דין אחד להם · וזאת האשה היא ישראלית: ולא

ושמתי לך מקום · אף במדבר שיכום שמה ואי זה מקום קולט זה מחנה לויה: וכי יזיד איש · למה נאמר לפי שנאמר מכה איש וגו' שומע אני אפילו עבד ורופא שהרג ושליח בית דין שהמית במלקות ארבעים והאב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו והשוגג תלמוד לומר וכי יזיד ולא שוגג: על רעהו · ולא על עבד: להרגו בערמה · ולא שליח בית דין והרופא והרודה בנו ותלמידו שאף ע"פ שהם מזידין אין מערימין: מעם מזבחי · אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות: ומכה אביו ואמו · לפי שלמדנו על החובל בחבירו שהוא בתשלומין ולא במיתה הוצרך לומ' על החובל באביו שהוא במיתה ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חבורה: אביו ואמו · או זה או זה: מות יומת · בחנק: ונוגב איש ומכרו · למה נאמר לפי שנ' כי ימצא איש גונב נפש מאחיו אין לי אלא איש שגנב נפש אשה או טומטו' או אנדרוגינוס שגנבו מנין ת"ל וגונב איש ומכרו ולפי שנאמ' כאן וגונב איש אין לי אלא גונב איש גונב אשה מנין ת"ל וגונ' נפש לכך הוצרכו שניהם מה שחסר זה גלה זה: ונמצא בידו · שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצא כבר קודם מכירה: מות יומת · בחנק כל מית' האמור' בתורה סתם חנק הו' · ומקלל אביו ואמו: למה נאמר לפי שהוא אומר כי איש איש אשר יקלל את אביו אין לי אלא איש שקלל את אביו אשה שקללה את אביה מנין תלמוד לומר ומקלל אביו ואמו סתם בין איש ובין אשה אם כן למה נאמר איש כי יקלל להוציא את הקטן: מות יומת · בסקילה וכל מקום שנאמר דמיו בו בסקילה ובנין אב לכלם באבן ירגמו אותם דמיהם בם ובמקלל אביו נאמר דמיו בו: וכי יריבון אנשים · למה נאמר לפי שנ' עין תחת עין לא למדנו אלא דמי איבריו אבל שבת ורפוי לא למדנו לכך נאמרה פרשה זו: ונפל למשכב · כתרגומו ויפל לבוטלן לחולי שמבטלו ממלאכתו: על משענתו · על בוריו וכחו: ונקה המכה · וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג אלא למדך כאן שחובשין אותו עד שנראה אם יתרפא זה וכך משמעו כשקם זה והולך על משענתו אז נקה המכה אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכ': רק שבתו · בטול מלאכתו מחמת החולי ואם קטע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאילו שומר קשואי' שהרי אף לאחר החולי אינו ראוי למלאכת יד ורגל והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל: ורפא ירפא · כתרגומו ישלם שכר הרופא: וכי יכה איש את עבדו או את אמתו · בעבד כנעני הכתוב מדבר או אינו אלא בעברי ת"ל כי כספו הוא מה כספו קנוי לו עולמית אף עבד הקנוי לו עולמית והרי היה בכלל מכה איש ומת אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל להיות נדון בדין יום או יומים שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור: בשבט · בשיש בו כדי להמית הכתוב מדבר או אפי' אין בו כדי להמית ת"ל בישראל ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו והלא דברים קל וחומר מה ישראל חמור אין חייב עליו אלא אם כן הכהו בדבר שיש בו כדי להמית ועל אבר שהוא כדי למות בהכאה זו עבד הקל לא כל שכן: נקום ינקם · מיתת סייף וכן הוא אומר חרב נוקמת נקם ברית: אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם · אם על יום אחד הוא פטור על יומים לכ"ש אלא יום שהוא כיומים ואי זה זה מעת לעת: לא יוקם כי כספו הוא · הא אחר שהכהו אע"פ ששהה מעת לעת קודם שמת חייב: וכי ינצו אנשים · זה עם זה ונתכוון להכות את חבירו והכה את האשה: ונגפו · אין נגיפה אלא לשון דחיפה והכאה כמו פן תגוף באבן רגליך בטרם יתנגפו רגליכ' ולאבן נגף:

על רעהו ה' וסי' וכי יזיד איש · כי כאשר יקום איש · ושעיר על רעהו יקרא · כה תאמרו איש על רעהו · גבר מחליק על רעהו: בערמה ב' וסי' להרגו · ויעשו גם הם: ומכה ד' קמצין ג' ר"פ וחד מצעו' פסו' וסי' אביו ואמו · נפש בהמה · ומכה בהמה · ב' כו: באבן ב' בתורה וסי' או באגרוף · ואם באבן יד: ונקה ג' וסי' ונקה

וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: ס וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב: אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא: ס וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם: אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא: ס וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ

וְאֲשַׁוֵּי לָךְ אַתְרָא דִּיעֲרוֹק לְתַמָּן: וַאֲרֵי יַרְשַׁע גְּבַר עַל־חַבְרֵיהּ לְמִקְטְלֵיהּ בִּנְכִילוּ מִן מַדְבְּחִי תִּדְבְּרִינֵיהּ לְמִקְטַל: וּדְיִמְחֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטִיל: וּדְיִגְנוֹב נַפְשָׁא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִזַבְּנִינֵּיהּ וְיִשְׁתְּכַח בִּידֵיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטִיל: וּדְיָלוּט אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטִיל: וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחֵי גְּבַר יַת חַבְרֵיהּ בְּאַבְנָא אוֹ בְּכוּרְמֵיזָא וְלָא יְמוּת וְיִפּוֹל לְבוּטְלָן: אִם יְקוּם וִיהַלֵּיךְ בְּבָרָא עַל בּוּרְיֵיהּ וִיהֵי זַכָּאָה מַחְיָא לְחוֹד בּוּטְלָנֵיהּ יִתֵּן וַאֲגַר אַסְיָא יְשַׁלֵּם: וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יַת עַבְדֵּיהּ אוֹ יַת אַמְתֵיהּ בְּשׁוּלְטָן וִימוּת תְּחוֹת יְדֵיהּ אִתְדָּנָא יִתְדָּן: בְּרַם אִם יוֹמָא אוֹ תְרֵין יוֹמִין יִתְקַיַּם לָא יִתְדָּן אֲרֵי כַסְפֵּיהּ הוּא: וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחוֹן אִתְּתָא מְעַדְּיָא וְיִפְקוּן וַלְדַהָא

המכה · האיש מעון · במש"ח י' ונקה: יקם ג' ב' פתחין וא' קמץ וסי' לכן כל הרג קין · כי שבעתים יקם · לא יקם כי כספו הוא · קדמא קמץ: והתהלך בחוץ פלוגתא דבן אשר ובן נפתלי בן אשר והתהלך בחוץ הלמ"ד קמ"צ ובטעם מלרע תחת הלמ"ד · בן נפתלי והתהלך בחוץ הלמ"ד פתחה והטעם כלעיל תחת ה' קדם ומוקף: ויצאו ז' רפין נמסר בסדר ויהי בשלח:

ולא יהיה אסון · באשה : ענוש יענש · לשלם דמי וולדות לבעל שמין אותה כמה היתה ראויה לימכר בשוק להעלות בדמיה בשביל הריונה : ענוש יענש · יגבו ממון ממנו כמו וענשו אותו מאה כסף : כאשר ישית עליו וגו' · כשיתבענו הבעל בבית דין להשית עליו עונש על כך : ונתן · המכה דמי וולדו : בפלילי' · על פי הדיינין : ואם אסון יהיה · באשה :

ולא יהיה אסון · לאשה : ענוש יענש · בעבור הילדים שיצאו ומתו : כאשר ישית עליו · אבי הילדים אם יעשה כחפצו הנוגף ואם לאו יתן על פי ב"ד כמו ופללו אהי' : ואם אסון יהיה · לאשה ויש מחלוקת אומרים כי ימות הנוגף בעבור שהשבתו להרוג אחיו יומת וראייתם כי על הילדים כתו' ענש יענש ועל מות האשה כתוב ונתת נפש תחת נפש ואם הוא

ענוש כל ליש' מ'ל במב חס וסי' ויענש את הארץ · בענש לץ יחכם פתי : בפללים ג' ב' חס יו"ד קדמ' וא' חס' דחס' וסי' ונתן בפללים · וארבינו פללים · והוא עון פללים · בתר' חס' דחס' : עינו ט' וסי' לחפשי ישלחנו · והנה לא הפך הנגע · תרע עינו באחיו · יצרנהו כאישון עינו · לא כהתה עינו · כנגע בבת עינו · גם עינו

ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים : ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש : עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל : כויה תחת כויה פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה : ס וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו תחת עינו : ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו תחת שנו : וכי יגח שור את איש או את אשה ומת סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי : ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת : אם כפר יושת עליו ונתן פדין נפשו ככל אשר יושת עליו :

ולא יהא מותא איתנבאה יתגבי כמא דישוי עלוהי בעלה דאתתא ויתן מן מימר דיינא : ואם מותא יהי ותתן נפשא חלף נפשא : עינא חלף עינא שינא חלף שינא ידא חלף ידא רגלא חלף רגלא : כואה חלף כואה פידעא חלף פידעא משקופי חלף משקופי : וארי ימחי גבר ית עינא דעבדיה או ית עינא דאמתיה ויחבלינה לבר חורין יפטרניה חלף עיניה : ואם שנא דעבדיה או שינא דאמתיה יפיל לבר חורין יפטרניה חלף שניה : וארי יגח תור ית גברא או ית אתתא וימות אתרגמא יתרגם תורא ולא יתאכיל ית בסריה ומריה דתורא יהי זכאה : ואם תור נגח הוא מאתמלי ומדקמוהי ואיתסהד במריה ולא נטריה ויקטול גבר או אתתא תורא יתרגם ואף מריה יתקטיל : אם ממון ישוון עלוהי ויתן פורקן נפשיה ככל דישוון עלוהי :

לא תשבע · כי יתן בבוס עינו · וכל יקר ראתה עינו · וחד ועינו כעין הבדלח : סקול יסקל ב' וסי' השור · לא תגע בו יד : וגם בעליו יומת י"ד פסו' אית בסופיהון וגם ותרין מיליא בסופא וסי' וגם בעליו יומת · וגם הגמלים השקתה · וגם לא שבעת · וגם במכתב לאמר · דעזרא · וגם אני אליך · וחברו דדה"י · וגם עמי ישר' · וגם ההמות שדי · וגם עם אנשים · וגם שמו בכליהם · וגם ילדתי בנים · וגם נגיד ברית · וגם זה הבל · וגם בשרי ישראל · דדה"י : בכל אשר יושת ח' סבירין בכל ומטעי' וק' ככל וסי' ככל אשר יושת · ועתה צוה ויכרתו · וגם בכל המון יש' · ב' בו · ויאמר יי' אל יהוא יען אשר השיבות · דמלכים · בכל תורת משה · בחטאת מנשה · דמלכים · ויכעס עליו :

ונתת נפש תחת נפש · רבותינו חולקי' בדבר יש אומרים נפש ממש ויש אומרי' ממון אבל לא נפש ממש ש שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק : עין תחת עין · סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה ש שפוחתו דמיו למכור בשוק וכן כלם ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותי' בפר' החובל : כויה תחת כויה · מכות אש ועד עכשו דבר בחבלה ש[...] ושכשו בשאין בה פחת דמים אלא צער כגון כואו בשפו' על צפרנו אומרים כמה אדם כיוצ' בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך : פצע · היא מכה המוציאה דם שפוצע את בשרו כפר"דור בלע"ז הכל לפי מה שהוא אם יש בה פחת דמים נותן נזק ואם נפל למשכב נותן שבת ו[...]וי ובשת וצער ו[...]וקרא זה יתר הוא [...]החובל דרשוהו ר [...]רבותי לחייב על הצער א[...]לו במקום נזק ש[...]צפ שנותן לו דמי ידו אין פוטרין אותו מן הצער לומר הואיל וקנה ידו יש עמו ל[...] לחתך בכל מה שירצ' אלא אומרים יש לו לחותכה בסם שאינו מצטער כל כך וזה חתכה בברזל וצערו : חבורה · היא מכה שהדם נצרר בה ואינו יוצא אלא שמאדים הבשר כנגדו ולשון חבורה טק"א בלע"ז ומו ונמר חברבורותיו ותרגומו משקופי לשון חבטה בטורד"א בלע"ז וכן שדופו' קדים שקיפן קדום חבטות ברוח וכן על המשקוף על שם שהדלת נוקש עליו : [...]ת עין עבדו · כנעני אבל עברי אינו יוצא בשן ועין כמו שאמרנו לא תצא כצאת העבדים : תחת עינו · וכן בעשרים וארבעה ראשי איברים אצבעות הידים והרגלי' ושני אזנים והחוטם וראש הגויה שהוא גיד האמה ולמה נאמר שן ועין שאם כיר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה עין שנברא עמו אף כל שנברא עמו והרי שן אף כברא עמו ואם נאמר שן ולא נאמר עין הייתי אומר אפי' שן תינוק שיש לה חלין לכך נאמר עין : וכי יגח שור · אחד שור אחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדי' הכתוב בהווה : ולא יאכל את בשרו · ממשמע שנאמר סקל יסקל השור איני יודע שהיא נבלה ונבלה אסורה באכילה אלא מה ת"ל לא יאכל את בשרו שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה בהנאה מנין ת"ל ובעל השור נקי אדם האומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום זהו מדרשו ופשוטו כמשמעו לפי שנ' במועד וגם בעליו יומת הוצרך לומר בתם ובעל השור נקי : מתמול שלשום · הרי שלש נגיחות : והועד בבעליו · לשון התראה בעדי' כמו העד העד בנו האיש : והמית איש וגו' · לפי שנאמר כי יגח אין לי אלא שהמיתו בנגיחה דחיפה בשיכה מנין ת"ל והמית : וגם בעליו יומת · בידי שמים אלא [...]ידי אדם ת"ל מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורג [...]על רציחת שורו : אם כפר יושת עליו · אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו אם כל [...] לשון אשר זה משפטו שישיתו עליו בית דין כפר : ונתן פדיון נפשו · [...]כדברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר דמי מזיק : או

יין שמשכבו שלא שמר שורו להיותו קשור השור התיר עצמו שלא כקשר כראוי או שלא מכה הפתח סגור ויצא והזיק : יומת עליו על פי הדיינין : או

ענש מה יתרון למו' האשה יותר מן הילדים ואם אמרנו שהם בני ענשי' למה שינה הכתו' לומר נפש תחת נפש ומחלוקת אחרת אומרת כי המתכוין להרוג את זה והרג את זה לא יומת ושנה הכתוב לומר נפש תחת נפש כי ענש הנפש יותר מהילדי' הרבה מאד וראייתם הכתו' הבא אחריו עין תחת עין שאיננו כמשמעו רק הוא כופר · ונזכר זאת הפרשה בעבור עין תחת עין שן תחת שן כי אחריו כתו' משפט עין העבד ושנו : עין · אמ' רב סעדיה לא נוכל לפרש זה הפסוק כמשמעו כי אם אדם הכה עין חבירו ו וסרה שלישית אור עיניו איך יתכן שיוכה מכה כזאת בלי תוספת ומגרעת אולי יחסיך אור עינו כולו ויותר קשה הכויה והפצע והחבורה כי אם היו ב במקום מסוכן אולי ימות ואין הדעת סובלת אמר לו בן זיטא והלא כתוב במקום אחר כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו והגאון השיב לו יש לנו ב' תחת על והנה טעמו כן ינתן עליו עונש ובן זיטא השיב לו כאשר עשה יעשה לו והגאון השיב הנה מתמון אמר כאשר עשו לי כן אעשה להם ושמשון לא לקח נשותיהם ונתנם לאחרים רק גמולם השיב להם ובן זיטא השיב אם היה המכה עני מה יהיה ענשו והגאון השיב אם עור יעור עין פקח מה [...] כי העני יתכן שיעשיר וישלם רק העור לא יוכל לשלם לעולם והכלל לא נוכל לפרש על דרך מצות התורה פי' שלם אם לא נסמוך על דברי חז"ל כי כאשר קבלנו התורה מן האבות כן קבלנו תור' שבעל פה אין הפרש ביניהם והנה יהיה פי' עין תחת עין ראוי להיותו שינו תחת עינו אם לא יתן כפרו ואמר הגאון כי יש שן שהעוכש שלו מעט אם יהיה המוכה נער כי אם יכרת עוד יחליף · והזכיר היד כי היא בעלת מלאכה · והזכיר הרגל שהיא יותר קשה מהיד כי לא יוכל אדם ללכת ברגל אחת ולפי דעתי כי הזכיר אלה האיברים על ההוה ברוב כי כאשר יכה אדם חבירו אם יכנו בעין שהוא עומד כנגדו או בפה שעומד כנגדו וישבור שניו או ביד שבה ילחם או ינגף בעד פניו או ברגל בברחו מפניו : כויה · מכות אש כמשמעו · וי"א כי פצע להוציא דם וחבור' מכה בלי דם והגאון אמ' כי פצע שבירת עצם וחבור' מכת דם : וכי יכה · בוה השם שיצ' העבד חפשי תחת עינו או שנו שלא יתא אדניו אכזרי שיכנו מכה נמרצה כי אם ישחית עינו או אפי' שנו יצא מרשותו חפשי ויאבד ממונו : ואם שן · דבר הכתו' על ההוה ברוב כאשר הזכרתי וכן יצא בראשי איברו' כפי הקבלה : וכי יגח · הזכיר זאת הפרש' בעבור אם יגח השור עבד או אמה וזה האיש והאשה ישראלים · והזכיר האשה ולא עשה כן בפסוק מכה איש ומת כי מנהג הלשון להזכיר הנכבד שהוא הזכר והוא הדין לנקבה והזכיר האשה עתה בעבור שיש מקומות שאין מנהג האשה לצאת חוץ מהעיר לשדה אל מקום ששם השורים שלא יחשוב אדם ויערער ויאמר למה שנתה המנהג ובעבו' זה כתוב אחריו או בן יגח או בת יגח כי משפט מכה איש שוה הוא שיהיה גדול בשנים או קטן · והזכיר הבן והבת שהם קטנים שלא יערער בעל השור על האבות שהיה עליהם לשמרם : סקול יסקל השור · טעם ולא יאכל את בשרו כמו הקבלה שיאכלנה גר שער או נכרי וקדמונינו אמרו כי כל מקום שכתוב בו לא יאכל הוא אסור בהנאה : ובעל השור נקי · מענש : ואם · אין ספק כי אין כופר למומתי ב"ד על כן אמרו מעתיקי הדת כי וגם יומת מיתתו בידי שמים הנה זה יומת לפי דעתי כמו עין תחת עין שהוא ראוי שיומת אם לא יתן כופר נפשו וכל זה בעבור שהוא כתוב יומת : אם כופר · אין זה הפך ולא תקחו כופר כי הכתוב שם הוא רוצח גמור וזה לא רצח

או בן יגח · בן שהוא קטן : או בת · שהיא קטנה לפי שנ׳ והמית איש או אשה יכול אינו חייב אלא על הגדולים ת״ל או בן יגח או בת יגח לחייב על הקטנים כגדולים : אם עבד או אמה · כנענים : שלשים שקלים יתן · גזר׳ הכתוב הוא בין שהוא שוה אלף זוז בין שאינו שוה אלא דינר והשקל משקלו ארבעה זהובים שהם חצי אונקיא למשקל היושר של קולוניא : וכי יפתח איש בור · שהיה מכוסה וגלהו : או כי יכרה · למה נאמר אם על הפתיחה חייב על הכריה לא כל שכן אלא להביא כורה אחר כורה שהוא חייב : ולא יכסנו · הא אם כסהו פטור ובחופר ברשו׳ הרבים דבר הכתוב : שור או חמור · הוא הדין לכל בהמה שבכל מקום שנאמר שור וחמור אנו למדין אותו שור שור משבת שנ׳ למען ינוח שורך וחמורך מה להלן כל בהמה וחיה כשור שהרי נאמר ב במקום אחר וכל ב בהמתך אף כאן כל בהמה וחיה כשור ולא נאמר שור וחמור אלא שור ולא אדם חמור ולא כלים : בעל הבור · בעל התקלה אף על פי שאין הבור שלו שעשאו ברשות הרבים עשאו הכתו׳ בעליו להתחייב עליו בנזקיו : כסף ישיב לבעליו · ישיב לו דמי שוה כסף ואפי׳ סובין : והמת יהיה לו · לניזק ושמין את הנבלה ונוטלה בדמי׳ ומשלם [...] נזקו : וכי יגוף · ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין שנשכו בשניו כלן בכלל נגיפ׳ הם שאין נגיפה אלא לשון מכה : שור איש · שור של איש : ומכרו את השור וגו׳ · בשוי הכתו׳ מדבר שור שוה ר׳ שהמי׳ שור שוה ר׳ בין שהנבלה שוה הרבה בין שהיא שוה מעט כשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי ה המת נמצא כל אחד מפסיד חצי נזק ש שהזיקה המית׳ לו שהתם משלם חצי נזק שמן השוין אתה למד לשאינן שוין כי אין התם לשלם חצי נזק לא פ[חות] ולא יותר או יכול [...] בשאינן שוין בדמיהן כשהן חיים אמר הכתוב יחצו את שניהם אם אמרת כן פעמים שהמזיק מ משתכר הרבה כ כשהנבלה שוה לימכר לגוים הרב׳ יותר ממני שור המזיק ואי אפשר שיאמ׳ הכתוב שיטה המזיק נשכר או פעמים שהניזק יטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שחצייתי שור המזיק שוה יותר מכל דמי שור הניזק ואם אמרת כן הריתם חמור מועד על כרחך לא דבר הכתוב שלא בשוין מדרך שהתם משלם חצי נזק ומן השוי תלמד לשאינן שוין שהמשתלם חצי נזק מן

אבן עזרא

או בן או בת · שניהם ישראלים כי כתוב אחריו אם עבד והשם שם עונש על בעל השור כי יקשה בעיניו שתמית בהמה אדם שנברא בצלם אלהי׳ על כן נסקל השו׳ : וכי יפתח איש בור · שהיה כרוי והזכיר זה כי אין השם חפץ שתמות בהמה חנם שלא לצורך אדם ועוד כי יזיק בעל הבהמה : בעל הבור · הפותח או הכורה אע״פ שהוא ברשות הרבי׳ כי לצרכו עשה ע״כ נקרא בעל הבור : כסף ישיב לבעליו · שיתן דמי הנופל בהיותו חי אחר שיפחות ממנו דמי המת : וכי יגוף · אמר בן זוטא כי רעהו תואר לשור והלא ראה כי שור איש כמוך הוא וכן הוא שור רעהו ואין לשור ריע רק בן זוטא לבדו וזה השור שהוא תם ישלם בעליו חצי נזק : או · ואם היה השור מועד ישלם הנזק שלם והזכיר הכתוב דבר השור עד שיגיע אל וכי יגנוב איש שור או שה וכל זה בעבו׳ העבד שהוא נמכר בגנבתו כי כן החל כי תקנה עבד עברי : כי יגנוב · אמר ר׳ ישועה הוסיף השם על עונש השור יותר מן השה כי לא יוכל להסתיר השור כמו השה ולא יוכל לגנבו רק הרגיל יותר באומנות הגניבה והגאון אמ׳ בעבור הנזק שיבא לבעל השור יותר מהשה כי בו יחרוש : אם במחתרת ימצא הגנב · בלילה כי ביום לא יחתור והכתו׳ הבא אחריו לעד אם זרחה השמש · ופי׳ אין לו דמים אין על הורגו שפיכות דמים ויש לתמוה מן המפרשים דמים חיים אם כן מה הוא איש דמים דמיו בו : אם זרחה השמש שלם ישלם · שב אל הכתוב למעלה חמשה בקר ישלם וכו׳ כמו לעם נכרי ואף לאמתך תעשה כן כי הוא שב אל הפסוק העליון העניק תעניק לו : ונמכר בגנבתו · בעבור גניבתו : אם · זה הפסוק כולל כל בהמה וחכמים קבלו גזירת הכתוב לתשלומי ארבעה וחמשה בשור ושה בלבד : כי · גם זה דבק באשר למעלה שהזכיר שיבא הנזק על יד השור · ואמ׳ כי יבער איש מגזרת אנחנו ובעירנו והוא מהבנין הדגוש · וטעם ובער בשדה אחר אחר וכמוהו ואתם בערתם הכרם :

לבעליו ג׳ וסי׳ בעל הבור ישלם · ואם גנב יגנב · עשר שמור לבעליו : וכי יגף שור איש ג׳ זוגין מתחלפין בטעמא פירו׳ ב״ג מקומות המשרת דרגא אף על פי׳ שאין בין המשרת לתביר רק מלך אחד או מלך וחטף מובלע וסי׳ ואברהם הניחה · וכי יגף שור א ש׳ · לו תודה שוק הימין · וכל אשר אינו דמשנה תורה ·

או בן יגח או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו : אם עבד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדניו והשור יסקל : ס
וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור : בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו והמת יהיה לו : ס
וכי יגף שור איש את שור רעהו ומת ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגם את המת יחצון : או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם שור תחת השור והמת יהיה לו : ס
כי יגנב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה : אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים : אם זרחה השמש עליו דמים לו שלם ישלם אם אין לו ונמכר בגנבתו : אם המצא תמצא בידו הגנבה משור עד חמור עד שה חיים שנים ישלם : ס
כי יבער איש שדה או כרם ושלח

או לבר ישראל יגח תורא או לבת ישראל יגח כדינא הדין יתעביד ליה : אם לעבדא יגח תורא או לאמתא כספא תלתין סלעין יתן לרבוניה ותורא יתרגם :
וארי יפתח גבר גוב או ארי יכרה גבר גוב ולא יכסיניה ויפל תמן תורא או חמרא : מריה דגובא ישלם כספא יתיב למרוהי ומיתא יהא דיליה :
וארי יגוף תור דגבר ית תורא דחבריה וימות ויזבנון ית תורא חיא ויפלגון ית כספיה ואף ית דמי מיתא יפלגון : או אתידע ארי תור נגח הוא מאתמלי ומדקמוהי ולא נטריה מריה שלמא ישלם תורא חלף תורא ומיתא יהי דיליה :
ארי יגנוב גבר תור או אימר ויכסיניה או יזבניניה חמשא תורין ישלם חלף תורא וארבע ענא חלף אימרא : אם במחתרתא ישתכח גנבא ויתמחי וימות לית ליה דמא : אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי דמא ליה שלמא ישלם אם לית ליה ויזדבן בגנובתיה : אם אשתכחא ישתכח בידיה גנובתא מתור עד חמר עד אימר אינון חיין על חד תרין ישלם :
ארי יוכיל גבר חקל או כרם וישלח

בין כית אל דוישלחם יהושע · וחברו · וקאם שאון בענך · עתה ירע לנו · כשד שלמן · ואי ש משך בקשת · דדה · הפך ידך דמלכים · כי לא יכלו לעשות בעת ההיא · וכל אשר תמצא ידך · וכל פסק בדרגא דכוו׳ כגון המל ימל ואפי׳ אין ביניהם אפי׳ הברה אחת גם לא אפילו חטף כמו אחשורש מם ועיין בשער הנגינות : ואם שור נגח כל אם ואם דעיננא בבקף בב״א ואם שור נגח הוא סימן שור פר מקרין : כי שור נגח הוא סימן כל עיננא עד את חג המצות כל כי שהנגון הסמוך לו פשטא או טפחא כי אינו בבקף וכל כי שהוא שלוש לטפחא ולפשט׳ אינו במקף וכל שאר במקף במ״ב וסי׳ כי שור נגח הוא כי תפגע · וכל וכי דענין במקף : יגנב ב׳ א׳חס׳ וא׳ מ׳ל וסי׳ כי יגנב איש שור · לא יבוזו לגנב כי יגנוב · בתר מ׳ל : זרחה ד׳ וסי׳ אם זרחה השמש · והשמש זרחה על המים · שמש זרחה ונודד · דנחום · והצרעת זרחה · וא׳ וזרחה לכם יראי שמי :

אלו את הקבלה ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו ללמד שאין התם משלם אלא מגופו ואם נגח ומת אין ניזק נוטל אלא הנבלה ואם אינה מגעת לחצי נזקו יפסיד או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש מאות לו נוטל אלא את השור שלא נתחייב הלחייב את בעליו לשלם מן העלייה : או נודע · או לא היה תם אלא נודע כי שור נגח הוא היום ותמול שלשום הרי שלש נגיחות : שם ישלם שור · נזק שלם : והמת יהיה לו · לניזק ועליו ישלים המזיק עד שישתלם ניזק כל נזקו : חמשה בקר וגו׳ · אמר רבי יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריות שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב בנשאו על כתפו משלם חמשה שה שנושאו על כתפו משלם ארבעה הואיל ונתבזה בו אמר רבי מאיר בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכתו חמשה שה שלא בטלו ממלאכתו ארבעה : תחת השור תחת השה · שכאן הכתוב לומר שאין מדת תשלומי ארבעה וחמשה נוהגת אלא בשור ושה בלבד : אם במחתרת · כשהיה חותר את הבית : אין לו דמים · אין זו רציחה הרי הוא כמת מעיקרו כאן לימדתך תורה אם בא להורגך השכם להרגו וזה להרגך בא שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממונו בפניו ושותק לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו : ואם זרחה השמש עליו · אין זה אלא כמין משל אם ברור לך [...] שיש לו שלום עמך כשמש הזה שהוא שלום בעולם כך פשוט לך שאינו בא להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בידוע שרחמי [האב על] הבן ואינו בא על עסקי נפשות : דמים לו · כחי הוא חשוב ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית : שלם ישלם · הגנב ממון שגנב ואינו חייב מיתה ואונקלוס שתרגם אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי לקח לו שיטה אחרת לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית וכשבא בעל הבית נגדו הוא בו שלא יהרגנו · דמים לו · חייב [אם] הרגו מאחר שיש רואים להם אין הגנב הזה בא על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל הממון : אם המצא תמצא · ברשותו שלא טבח ולא מכר : משור עד חמור · [כל] דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים שהרי כלל מקרא אחר על שה ועל שלמה ועל כל אבידה : ישלמים לרעהו · חיים שנים ישלם ולא [...] מתים אלא חיים או דמי חיים : כי יבער · את בעירה · ובער · כולם לשון בהמה כמו אנחנו ובעירנו : כי יבער · יוליך בהמתו בשדה וכרם של חבירו ויזיק אותו · ושלח את בעירה אלו או בשלוח בעירה או בבעור ופירשו רבותינו שלוח הוא נזקי מדרך כף רגל :

ובער

ובער · הוא נזקי השן ההולכת ומבערת: בשדה אחר · בשדה של איש אחר: מיטב שדהו ישלם · שמין את הנזק ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם לו ממיטב שדותיו אם היה נזקו סלע יתן לו שוה סלע מעידית שיש לו למדך הכתוב שהנזקין שמין להם בעידית: כי תצא אש · אפילו מעצמה: ומצאה קוצים · קרדונש בלע"ז: ונאכל גדיש · שליחכה בקוצים עד שהגיעה לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע: או השדה · שליחכה את נירו וצריך לניר אותה פעם שנייה: שלם ישלם המבעיר · אע"פ שהדליק בתוך שלו והיא יצאה מעצמה על ידי קוצים שמצאה חייב לשלם לפי שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק: וגונב מבית האיש · לפי דבריו: אם ימצ' הגנב ישלם הגנב שנים לבעלי' ואם לא ימצא הגנב ובא השומ' הזה שהוא כבעל הבית ונקרב אל הדיינין לדון עם זה ולישבע לו שלא שלח ידו בשלו: על כל דבר פשע · שימצ' שקרן בשבועתו שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו וירשיעוהו אלהים על פי העדים: ישלם שנים לרעהו · למדך הכתו' שהטוען בפקדון לומר נגנב הימנו ונמצא שהוא עצמו גנבו משלם תשלומי כפל ואימתי בזמן שנשבע ואחר כך באו עדים שכך דרשו רבותינו: ונקרב בעל הבית אל האלהים: קריבה זו שבועה היא אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין שכיון שבא לדין וכפר לומר נגנבה מיד יתחייב כפל אם באו עדים שהוא בידו · נאמ' כאן שליחו' יד ונאמ' למטה שליחות יד שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו מה להלן שבועה אף כאן שבועה: אשר יאמר כי הוא זה · לפי פשוטו אשר יאמ' העד כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא אצלך עד הדיינין יבא דבר שניהם ויחקרו את העדות ואם כשרי' הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שנים ואם ירשיעו את העדים שנמצאו זוממין ישלמו הם שני' לשומר ורז"ל דרשו כי הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת לומ' כך וכך אני חייב לך והמותר נגנב ממני: כי יתן איש אל רעהו חמור או שור · פרשה ראשונ' נאמ' בשומר חנם לפיכך פטר בו את הגנבה כמו שכת' וגונב מבית האיש:

אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית · לשבועה למדת שפוטר עצמו בשבועה זו ופרשה זו אמורה בשומר שכר לפיכך אינו פטו' אם נגנבה כמו שכתו' אם גנוב יגנב מעמו ישלם אבל על האונס כמו מת מעצמו או נשבר או נשבה בחזקה על ידי לסטים ואין רואה שיעיד בדבר שבועת י' תהיה ישבע שכן הוא ולא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואחר כך נאנסה חייב באונסיה: ולקח בעליו · השבועה: ולא ישלם · לו השומר כלום: ואם טרוף יטרף · יביאהו עד · יביא עדים שנטרפה באונס ופטור: הטרפה לא ישלם · אינו אומר טרפה לא ישלם אלא הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם טרפת חתול ושועל ונמיה משלם טרפת זאב ארי ודוב ונחש אינו משלם ומי לחשך לדון כן שהרי כתוב ומת או נשבר או נשבה מה מיתה שאין יכול להציל אף שבר ושביה שאין יכול להציל: וכי ישאל · בא ללמד על השואל שחייב באונסין: בעליו אין עמו · אם בעליו של שור אינו עם השואל במלאכתו: ואם בעליו עמו · בין שהוא באותה מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת היה עמו בשעת שאלה אינו צריך להיות עמו בשעת שבירה ומיתה: אם שכיר הוא · אם השור אינו שאול אלא שכיר בא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי על ידי שכרו נשתמש ואין לו משפט שואל להתחייב באונסין ולא פירש מה דינו אם כשומר חנם או כשומר שכר לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כיצד משלם רבי מאיר אומר כשומר חנם רבי יהודה אומר כשומר שכר: וכי יפתה · מדבר על לבה עד ששוכבת לו וכן תרגם ארי ישדל בלשון ארמי כפתוי בלשון עברי: מהר ימהרנה · יפסוק לה מוהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה וישאנה: כמהר הבתולות · שהוא קצוב חמשי' כסף אבל התופס את הבתולה ושוכב עמה באונס שנאמר ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף: מכשפה

ובער ב' בתרי ל"ש וסי' בשדה אחר · ובער עליה הכהן: קצים ד' ב' חס' וב' מל' וסי' כי תצא אש ומצאה · נירו לכם ניר · קוצים כסוחים · דעכו כאש קוצים · ב' בתרא מל': כל ר"פ דקריי' ואם לא ב' בח' אם לא סים' מצוין בסד' חיי שרה: ג' פסו' דמיין את בתוו' מל' ודמי' ולא נסבין ול"ו וקדמ' ר"פ וסי' על כל דבר פשע · או גבן או דק ·

את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם: ס
כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבער את הבערה: ס
כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וגנב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים:
אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו:
על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיען אלהים ישלם שנים לרעהו: ס
כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמר ומת או נשבר או נשבה אין ראה:
שבעת יהוה תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ולקח בעליו ולא ישלם:
ואם גנב יגנב מעמו ישלם לבעליו:
אם טרף יטרף יבאהו עד הטרפה לא ישלם: פ
וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם:
אם בעליו עמו לא ישלם אם שכיר הוא בא בשכרו: ס
וכי יפתה איש בתולה אשר לא ארשה ושכב עמה מהר ימהרנה לו לאשה:
אם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקל כמהר הבתולת: ס

ית בעיריה וייכול בחקל אחרן שפר חקליה ושפר כרמיה ישלם:
ארי יתפק נור וישכח כבין ויתאכלון גדישין או קמתא או חקל שלמא ישלם דאדליק ית דליקתא:
ארי יתן גבר לחבריה כסף או מנין למטר ויתגנבון מבית גברא אם ישתכח גנבא ישלם על חד תרין:
אם לא ישתכח גנבא ויתקרב מריה דביתא לקדם דיינא אם לא אושיט ידיה במא דמסר ליה חבריה:
על כל פתגם דחוב על תור על חמר על אימר על כסו על כל אבידתא די יימר ארי הוא דין לקדם דייניא ייעול דין תרויהון די יחייבון דייניא ישלם על חד תרין לחבריה:
ארי יתן גבר לחבריה חמר או תור או אימר וכל בעירא למטר וימות או איתבר או אישתבי לית דחזי:
מומתא דיי תהי בין תרויהון אם לא אושיט ידיה במא דמסר ליה חבריה ויקביל מריה מניה מומתא ולא ישלם:
ואם אתגנבא יתגניב מעמיה ישלם למרוהי:
אם איתברא יתבר ייתי סהדין דתביר לא ישלם:
וארי ישאל גבר מן חבריה ויתבר או ימות מריה לית עמיה שלמא ישלם:
אם מריה עמיה לא ישלם אם אגירא הוא על באגריה:
וארי ישדל גבר בתולתא דלא מארסא וישכוב עמה קיימא יקיימינה ליה לאינתו:
אם מצבא לא יצבי אבוהא למתנה ליה כספא יתקול כמוהרי בתולתא:

למי אוי למי אבוי: על חמור חד מן ב' זוגין תרין אל ותרין על וסי' בבצרא רבתא: שלמה ד' בליש' וסי' על כל דבר פשע · אם חבל תחבל · ושכב בשלמתו · ואולך אתכם ארבעים שנה · וכל קרי' דכו' שלמת במו שמלה וסי' בהושע ס"ז: וכל בהמה ג' וסי' כי יתן איש · וכל בהמה מפרסת · דמשנה תורה · החיה וכל בהמה: נשבה ג' וסי' מצויין פרשת לך לך: שבעת ה' ד' חס' וא' מלא וסי' שבעת יי' תהיה בין · וכל שבעת אסר לענת נפש · ויחמל דוד על מפיבשת · ומדוע לא שמרת את · אני פי מלך שמור · דין מל' · וא' ושבועת שקר אל: יפתה ד' וסי' איש בתולה · מי יפתה את אחאב · וחברו דד"ה · איש חמס יפתה רעהו: [illegible]

אבן עזרא

כיתצא אש · גם זה דבק כי ידבר על נזק השדה · וטעם המבער אינו כמו כי יבער איש אע"פ שהם מבנין אחר כי מלת אש יורה עליו וזאת הדרך בחות בלשון הקדש לאמר מלה שוה והיא משני טעמי' כמו בלחי החמור חמור חמורתים רוכבים על שלשים עיירים ושלשי' עייר' להם וזאת השנית ערים והשני להם יקראו חוות יאיר: כי יתן · גם זה דבק כי על דבר הגנבה ידבר ל' השלים משפטי הגניבו': אם לא שלח ידו · יורה כי ונקרב בעל הבית שבועה היא לפני הדיינין על כן אחריו על כל דבר פשע שפשע הנשבע ור' ישועה אמ' כי פשע הוא שיבא מרשותו כמו אז תפשע לבנה ונתחת יד יהודה והנה על כל דבר פשע כולל הבא אחריו וכל דבר שיצא מרשות הבעלי' בין שנגנב בין שאבדה וכחש בה ולא הודה: אשר יאמ' · העד: כי הוא זה · אם ירשיעון האלהים השומר כי הוא עצמו גנבו או כחש האבדה שמצא ועשה גנב עליה: כי יתן · זה שומר שכר: במלאכת רעהו · כמו לרגל המלאכ' אשר לפני ולא יקח ממנו רק השבועה: אם · על זה קבל שכרו: יביאהו עד · יביא קצת הנטרף להיות לו לעד על דרך שכתב כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעי' או בדל אזן: וכי ישאל · על דרך הפשט בעליו אין עמו ויכול לטעון על השואל שהכביד על בהמתו: אם · שהוא ראה בעצמו איך נשבר או מת וככה השכיר שבא עם השוכר בדרך אחד השלי' לדבר על גניבת ממון ועתה ידבר על גניבת הלב הוא המפתה כי ההוה לפתו' הנערו' שאין דעתם שלימה: אשר לא אורשה · כי המאורשה אע"פ שלא נבעלה נקראת אשת רעהו · מלת ימהרנה כמו מוהר בענין קשור כמו אחר מהרו כי גזרת מהרה לא תמצא בפעלים רק מהבנין הדגוש בכל המקר': כסף ישקול · בעבור שפתה: מכשפה

אבן עזרא

מכשפה. טעם להזכיר זה אחר הבתולה כי המתאוים יתאוו דרך כשפים למלאת תאותם והזכיר הנקבה כי היא המצאה בכשוף יותר מן הזכרים: כל. הזכיר בתחלה פתוי הנערה שאין לה דעת גם הזכיר הבהמה שאין לה פה לצעוק כמו האשה והזכיר האשה שיש לה פה לצעוק: זובח. על דרך הפשט אינו מדבר על ישראל כי כבר הזכיר על זה בדבור שני רק בעבור הגר הכתו׳ אחריו כאמ׳ זה כי בעבורו כאמר כל שוכב עם בהמה כי כן מנהג עם נכרי והנה על זה התנאי יגור בארץ ישראל שלא ישכב עם בהמ׳ ושלא יזבח לע״ז. ואמר לאהים שהיה רגיל לעבדו מקדם ומלת לאלהים כוללת אף המלאכים: ליי׳ לבדו. רק לשם הנכבד לבדו שהוא שם העצם ולא יתערב אחר עמו: וגר. כאשר יקבל הגר שלא לעבוד ע״ז לא תונהו בארצך ב בעבור שיש לך כח רב ממנו וזכור כי גרים הייתם כמוהו. וכאשר הזכיר הגר שאין לו כח ככה היתום והאלמנה שהם ישראלים ואין להם כח. ואחר שאמר לא תענון לשון רבים אמ׳ אם תענה כי כל רואה אדם שהוא מענה יתום ואלמנה ולא יעזרם גם הוא יחשב מענה: אם ענה. והנה העונש אם אחד יענה ואין עוזר העונש על כלם על כן בא אחריו וחרה אפי והרגתי אתכם כולכם. ואמ׳ כי אם צעק יצעק אלי על היתום וכן דין האלמ׳ רק היתום יתכן שיהיה קטן ולא ידע לדבר כמו האלמנה: אם כסף תלוה. אם נתן לך השם הון שתוכל להלוו׳ העני והזכיר זאת הפרשה כי העני כמו הגר והיתום והאלמ׳. וקרא העניים עמי כי החסידים לא יבקשו עושר בעולם הזה והעד אליהו ואלישע שלא רצה לקבל מנחת נעמן גם שמואל הרמתי. וטעם עמך שהו׳ במקו׳ שאתה דר בו: לא תהיה לו כנושה. שישא לך פנים בעבור טובתך. ואמר תשימון כי המלוה והסופר והעדים כולם עוברים: אם חבל תחבל. אחר שאמר שלמת רעך שהוא לשון נקבה וככה אחר כי היא כסותה לבדה אמר תשיבנו והטעם על החבול שהוא לשון זכר. אמר הגאון מה טעם לקחת החבול ביום וישיבנו בלילה והוא השיב בעבור שירא שלא ילוה מאחר ויתנהו לו חבול תחתיו כי הטעם יש לך לחמול עליו. וטעם כי חנון אני על דעת הגאון שהוא כמו חנוני חנוני והטעם כי אני אתן לו ממון ואסיר את שלך ולפי דעתי כי מלת חנינה איננה כן כי מה יבקש דוד לאמ׳ חנני אלהים כחסדך רק הוא כמו רחום אע״פ שיש ביניהם הפרש כאשר אפרש בפרשת כי תשא. והנה זה ושמעתי שהוא אחר והיה כי יצעק אלי כמו הכתוב למעלה כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו: וחרה אפי בכם. ובמה יודע כי שמע אשמע צעקתו בחרון אפי שאחריו: אלהים לא תקלל. הם הדיינים והם הכהנים בני לוי שעמהם התור׳: ונשיא בעמך לא תאר. בסתר או בגלוי והגאוני׳ הפרישו בין קללה ומארה וזה הנשיא הוא המלך הכתו׳ במשנה תורה וכאשר הסתכלנו בפסוקי׳ הבאי׳ זה אחר זה עד ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו מצאנו רובם בדברי העניי׳ כאילו הם דבוקים עם פרש׳ אם כסף תלוה. אמר יפת טעם להזכיר אלהי׳ לא תקלל אולי העני ברוב צערו בלילה אם יעבור המלוה ולא ישיב לו העבוט יקלל את הדיין שדן שיקח עבוטו: מלאתך. כנוי לתירוש: ודמעך. כנוי ליצהר והגאון רב סעדי׳ אמ׳ כי מלת מלאתך כוללת המלאה הזרע והמלאה מן היקב ואמר כי דמעך רמז ליצהר כי כאשר ידרך הזית הוא יורד טפות כמו הדמע והנה פי׳ זה הכתוב במקו׳ אחר והוא ראשית דגנך תירושך ויצהרך על כן עמו בכור בניך תתן לי כי הוא ראשית אונו וכן זיטא אמר כי מלאתך על ההריון ודמעך כנוי לשכבת זרע והיא הטפה ואמר לא תאחר שלא יעכב מלקחת לו אשה על כן אחריו בכור בניך תתן לי וזה שגעון למה הזכיר מלאתך לפני דמעך כי דמעך לפי דעתו לשפוך זרע באשה ואחר כך תבא ההריון ועוד כי דבר ההריון אינו ביד אדם רק ביד השם לבדו אמר יפת הזכיר הפסוק הזה שלא יאחר העני לתת מה שהוא חייב כן תעשה לתת הבכור לכהן: ולכני

המקרא ותרגום אונקלוס (שמות כב, יז–כח)

מכשפה לא תחיה׃ כל־שכב עם־בהמה מות יומת׃ ס זבח לאלהים יחרם בלתי ליהוה לבדו׃ וגר לא־תונה ולא תלחצנו כי־גרים הייתם בארץ מצרים׃ כל־אלמנה ויתום לא תענון׃ אם־ענה תענה אתו כי אם־צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו׃ וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתמים׃ פ אם־כסף תלוה את־עמי את־העני עמך לא־תהיה לו כנשה לא־תשימון עליו נשך׃ אם־חבל תחבל שלמת רעך עד־בא השמש תשיבנו לו׃ כי הוא כסותה לבדה הוא שמלתו לערו במה ישכב והיה כי־יצעק אלי ושמעתי כי־חנון אני׃ ס אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר׃ מלאתך ודמעך

חרשא לא תחיון׃ כל דישכוב עם בעירא אתקטלא יתקטיל׃ דדבח לטעות עממיא יתקטיל אלהן לשמא דיי בלחודוהי׃ וגיורא לא תונון ולא תעיקון ליה ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים׃ כל ארמלא ויתם לא תענון׃ אם ענאה תעניה יתיה ארי אם מיקבל יקבול קדמי קבלא אקביל קבילתיה׃ ויתקיף רוגזי ואקטול יתכון בחרבא ויהוין נשיכון ארמלן ובניכון יתמין׃ אם כספא תוזיף בעמי ית עניא דעמך לא תהי ליה כרשיא לא תשוון עלוהי חבוליא׃ אם משכונא תיסב כסותא דחברך עד מיעל שמשא תתיבינה ליה׃ ארי היא כסותיה בלחודהא היא תותביה למשכיה במא ישכוב ויהי ארי יקבל קדמי ואקבל קבילתיה ארי חננא אנא׃ דיינא לא תקיל ורבא בעמך לא תלוט׃ בכורך ודמעך

מסורה

תחיה ג׳ וסי׳ מכשפה. כל נשמה. והחכמה תחיה בעליה: יחרם ג׳ ב׳ פתחין וא׳ קמץ וסי׳ זובח לאלהים. כל חרם אשר יחרם. יחרם כל רכושו. קדם׳ קמץ: ויתום ה׳ וסי׳ כל אלמנה ויתום. וקרבתי אליכ׳ למשפט. שפטו דל ויתום. גר ועני אל תעשקו. כי אמלט עני משוע: י״ב פסו׳ ראשיהון ומצעו׳ אם אם וסי׳ אם בגפו. אם זרחה השמש. אם לא ימצא הגנב. אם בעליו עמו. אם ענה תענה. אם אתם תכאו אלי. אם גנבים באו לך. אם יתקע שופר בעיר. אם תחנה עלי מחנה. אם אבא באהל ביתי. אם תדברנה שפתי. אם כח אבנים כחי: ענה תענה כה מלין מיחדין קמ׳ וסי׳ מצרין בישעיה סי׳ ט׳ גבי פסו׳ לסרבה המשרה: שמע ה׳ חס׳ וסי׳ שמע אשמע צעקתו. שמע בן אחיכם. והיה אם שמע. שמע שמע עבדך בי. והיה אם שמע תשמעון. דירמיה. ובמסרא אחריתי נמסר דהריסר ההיא דזבריה והוסף אלו ג׳ אחרים שמעו שמע אלי ואכלו. שמע שמעתי אפרים. שמעו שמע ואל תבינו: ג׳ סבירין ולא ואינון לא וסי׳ לא תשימון עליו נשך. לא ישמע על פיך. לא תכיר פנים: תשימון ג׳ וסי׳ עליו נשך. אם שום תשימון פניכם. קנצי למלין: אלהים לא ר״פ נמסר בתהלים סימן ז׳: תאר ג׳ כתו׳ וסי׳ ונשיא בעמך. אשר תאר יואר. לא תאר את העם:

רשי

מכשפה לא תחיה. אלא תומת בבית דין ואחד זכרים ואחד נקבות אלא שדבר הכתוב בהווה שהנשים מצויות בכשפים: לאלהים. לע״ז אילו היה נקוד לאלהים היה צריך לפרש ולכתוב אחרים עכשיו שאמר לאלהים אין צריך לפרש אחרים שכל למ״ד וב״ית המשמשת בראש התיבה אם נקודה בחטף כגון למלך למדבר לעיר צריך לפרש לאיזה מלך לאיזה מדבר לאיזה עיר וכן למלכי לרגלים צריך לפרש לאי זה ואם אינו מפרש כל מלכי׳ במשמע וכן לאלהים כל אלהים במשמע אפי׳ קדש אבל כשהיא נקוד׳ פתח כמו למלך למדבר לעיר נודע באיזה מלך מדבר וכן לעיר נודע באיזה עיר מדבר וכן לאהי׳ לאותן שהוזהרתם עליהם ממקום אחר. כיוצא בו אין כמוך באלהי׳ לפי שלא פירש הוצרך לינקד פתח: יחרם. יומת למה נאמ׳ יחרם והלא כבר נאמרה בו מיתה ב במקום אחר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו׳ אלא לפי שלא פירש על איזו עבודה חייב מיתה שלא תאמר כל עבודות במיתה בא ופירש לך כאן זובח לאלהים מה זביחה עבודה הנעשת בפנים לשמים אף אני מרבה המקטיר והמנסך שהן עבודה בפנים וחייבי׳ עליהם לכל ע״ז בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין דרכה לעבדה בכך אבל שאר עבודות כגון המכבד והמרבץ ז והמגפף והמנשק אינו במיתה: וגר לא תונ׳ י אונאת דברי׳ קונטרלייר בל׳ כמו והאכלתי את מוניך את בשרם: ולא תלחצנו. בגזילת ממון: כי גרי׳ הייתם. אם הוניתו אף הוא יכול להונותך ולומ׳ לך אף אתה מגרים באת מום שבך אל תאמ׳ לחבירך כל לשון גר אדם שלא נולד באותה מדינ׳ אלא בא ממדינ׳ אחרת לגור שם: כל אלמ׳ ויתום לא תענון. הוא הדין לכל אדם אלא מדבר הכתו׳ בהווה לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם: אם ענה תענ׳ אותו. הרי זה מקרא קצר גזם ולא פירש עונשו כמו לכן כל הורג קין גזם ולא פירש ענשו אף כאן אם ענה תענ׳ אותו לשון גזום כלומ׳ סופך ליטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אלי וגו׳: והיו נשיכם אלמנות. ממשמע שנאמר והרגתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים אלא הרי זו קללה אחרת שיהיו הנשים צרורות כאלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליה׳ ותהיינה אסורות להנשא והבנים יהיו יתומים שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו: אם כסף תלוה את עמי. רבי ישמעאל אומ׳ כל אם ואם שבתור׳ רשות חוץ משלש׳ וזה אחד מהן: את עמי. עמי וגוי עמי קודם עני ועשיר עני קודם עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין וזה משמעו אם כסף תלוה את עמי תלוהו ולא לגוי ולאיזה מעמי את העני ולאיזה עני לאותו שעמך: לא תהיה לו כנושה. לא תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאילו הלויתו אלא כאלו לא הלויתו כלומ׳ לא תכלימהו: נשך. רבית שהוא כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבטבט ונופח עד קדקדו כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה: אם חבל תחבל. כל לשון חבלה אינו משכון בשעת הלואה אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ואינו פורע: עד בא השמש תשיבנו לו. כל היום תשיבנו לו ועד בא השמש וכבא השמש תחזור ותטלינה עד שיבא בקר של מחר ובכסות יום הכתו׳ מדבר שאין צריך לה בלילה: כי הוא כסותה. זו טלית: שמלתו. זו חלוק: במה ישכב. לרבו׳ את המצע: אלהי׳ לא תקלל. הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דיין: מלאתך. חובת המוטלת עליך כשתתמלא תבואתך להתבשל והם בכורים: ודמעך. התרומה ואיני יודע מהו לשון דמע: לא

[illegible] רמתן לאחר את המוקדם ולהקדים את המאוחר ... בכורים ומעשר לתרומה: בכור בניך תתן לי. לפדותו חמש ... הכהן והלא כבר צוה עליו במקום אחר אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך מה בכור אדם לאחר שלשים יום פודהו שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה אף בכור בהמה נקה מטפל בו שלשים יום ואחר כך נותנו לכהן: שבעת ימים יהיה עם אמו. זו אזהרה לכהן שאם בא למהר את קרבנו לא ימהר קודם שמ׳ לפי שהוא מחוסר זמן: וביום השמיני תתנו לי. יכול יהא חובה לבו ביום נאמ׳ כאן שמיני ונאמ׳ להלן ומיום השמיני והלאה ירצ׳ מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן אף שמיני האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן וכן משמעו וביו׳ השמיני אתה רשאי ליתנו לי: ואנשי קדש תהיון לי. אם אתם קדושי׳ ופרושי׳ משקוצי נבלו׳ וטרפו׳ הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי: ובשר בשדה טרפ׳. אף בביתכן אלא מדבר הכתוב בהווה מקום שדרך בהמות ליטרף וכן כי בשדה מצאה וכן אשר לא יהיה טהור מקר׳ לילה הוא הדין למקרה יום אלא שדבר הכתוב בהווה. ובשר דתליש מן חיות חיתא בשר שנתלש על ידי טרפת זאב או ארי או מן חיה כשרה או בהמה כשרה בחיים: לכלב תשליכון אותו. אף הוא שבכלב או אינו אלא כלב כמשמעו תלמוד לומר בנבלה או מכור לנכרי קל וחומר לטריפה שמותרת בכל הנאות אם כן מה תלמוד לומר לכלב למדך שהכלב נכבד ממנו ולמדך הכתוב שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו אמר הקב״ה תנו לו שכרו: לא תשא שמע שוא. כתרגומו לא תקביל שמע דשקר אזהרה למקבל לשון הרע ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חברו: אל תשת ידך עם רשע. הטוען את חברו תביעת שקר שהבטיחהו להיות לו עד חמס: לא תהיה אחרי רבים לרעות. יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אופניו מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין אחד וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להטות שאם יש שנים מחייבין יותר על המזכין הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר ואמצע המקרא דרשו לא תענה על ריב על רב שאין חולקין על מופלא שבבית דין לפיכך מתחילין בדיני נפשו׳ מן הצד לקטנים שבהן שואלים תחלה שיאמרו את דעתם ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא. לא תהיה אחרי רבים לרעה לחייב מיתה בשביל דיין אחד שירבו מחייבין על המזכין. ולא תענה על הרב לנטו׳ מדברינו ולפי שהוא חסר יו״ד דרשו בו כן: אחרי רבים להטות. ויש רבו׳ שאתה נוטה אחריהם ואימתי בזמן שהן שנ׳ המכריעין במחייבין יותר מן המזכין וממשמע שנ׳ לא תהיה אחרי רבים לרעו׳ שומע אני אבל היה עמהם לטובה מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי עד אחד לזכות ועל פי שנים לחובה ואנקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דמתבעי לך על דינא ולשון העברי לפי תרגומו כך הוא נדרש. לא תענה על ריב לנטו׳. אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב אלא הוי דן אותו לאמיתו. ואני אומ׳ ליישבו על אופניו כפשוטו כך פתרונו. לא תהיה אחרי רבי׳ לרעות. אם ראית רשעים מטין משפט לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריה׳. ולא תענה על ריב לנטו׳ וגו׳. אם ישאל הנדון על אותו המשפט לא תעננו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמיתו אלא אמו׳ את המשפט כאשר הוא והקולר יהא תלוי בצואר הרבי׳: לא תהדר. לא תחלוק לו כבוד לזכותו בדין ולומ׳ דל הוא אזכנו ואכבדנו: כי תראה חמור שונאך וגו׳. הרי כי משמש לשון דלמא שהוא מארבע לשונות של שמושי כי וכה פתרונו שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו: וחדלת מעזוב לו. בתמיה: עזב תעזב עמו. עזיבה זו לשון עזרה וכן עזור ועזוב וכן ויעזבו את ירושלם עד החומה מלאוה עפר לעזוב ולסייע את חוזק החומה כיוצא בו כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני וגו׳ שמא תאמר כן בתמיה לא תירא מהם ומדרש כך דרשו רבותינו כי תראה וחדלת פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר הא כיצד זקן ואינו לפי כבודו וחדלת או בהמת גוי ומשאו ישראל וחדלת עזב תעזב עמו לפרק המשא מלמסקל ליה מליטול משאו ממנו: אביונך. לשון אובה שהוא מדולדל ותאב לכל טובה: ונקי וצדיק אל תהרג. מניין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו ת״ל ונקי אל תהרג. ואע״פ שאינו צדיק שלא נצטדק בבית דין מכל מקום נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו ומניין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לבית דין ת״ל וצדיק אל תהרג וזה צדיק הוא שנצטדק בבית דין: כי לא אצדיק רשע. אין עליך להחזירו כי לא אצדיקנו בדיני אם יצא מידך זכאי יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה: ושחד לא תקח. אפי׳ לשפוט אמת וכל שכן כדי להטות הדין שהרי להטות את הדין כבר נאמר לא תטה משפט: יעור פקחים. אפילו חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרף דעתו עליו ויתשכח תלמודו ויכהה מאור עיניו: ויסלף

לא תאחר בכור בניך תתן לי:

כן תעשה לשרך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי: ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשלכון אתו: ס לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להית עד חמס: לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים להטת: ודל לא תהדר בריבו: ס כי תפגע שור איבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו: ס כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו: ס לא תטה משפט אבינך בריבו: מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע: ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים

לא תאחר בוכרא דבך תפריש קדמי: כן תעביד לתורך לענך שבעא יומין יהי עם אמיה ביומא תמינאה תפרשיניה קדמי: ואנשין קדישין תהון קדמי ובשר תליש מן חיותא חיא לא תיכלון לכלבא תירמון יתיה: לא תקביל שמע דשקר לא תשוי ידך עם חייבא למהוי ליה סהיד שקר: לא תהי בתר סגיאי לאבאשא ולא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא בתר סגיאי שלם דינא: ועל מסכינא לא תרחים בדיניה: ארי תערע תורא דסנאך או חמריה דטעי אתבא תתיבניה ליה: ארי תחזי חמרא דסנאך רביע תחות טועניה ותתמנע מלמשבק ליה משבק תשבוק מה דבלבך עלוהי ותפריק עמיה: לא תצלי דין מסכינך בדיניה: מפתגמא דשיקרא הוי רחיק ודיזכי ודינפק זכי מן דינא לא תקטול ארי לא אזכי חייבא: ושוחדא לא תקביל ארי שוחדא מעור חכימין

תאחר ד׳ וסי׳ מלאתך ודמעך. כי תדר נדר לי״י. כאשר תדר נדר לאלהים. צדקתי לא תרחק: ואנשי ד׳ ר״פ נמסר פרשת לך לך: תשלכון י״ג חס׳ בליש׳ נמסר בסדר כי תשא: שמע ה׳ קמצין נמסר בסדר ויצא: לרעת ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ ושבע הפרות הרקות. לא תהיה אחרי רבים לרעת.

את רעתיכם ואת רעת נשיכם. ב׳ בפסו׳: רב ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ ולא תענה על רב. נצב לרב י״י. הנני קורא לרב. ורב לא ידעתי אחקרהו. אל תצא לרב מהר. ברבם עמדי: בריבו ד׳ וסי׳ לא תטה. ודל לא תהדר. צדיק הראשון. כי הר״פ בטעם מונח לפני גריש וסי׳ כי תפגע שור. כי תשא את ראש בני ישראל. כי רק עוג מלך. כי תכלה לעשר. ושארהון במקף: תעה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא נמסר בסדר וישב: שנאך ב׳ וסי׳ חמור שנאך. אם רעב: ונקי ג׳ וס׳ ונקי וצדיק אל תהרג. ונקי ילעג למו. ונקי על חנף יתעורר: וצדיק י׳ נמסר ביחזקאל ס׳ ל״ג גבי פרשת׳ אם אחפץ במות הרשע:

ואכמי קדש. בעבור שהזכיר שורך ואחך שהם מותרי׳ לאכילה הזהיר על הבשר שהוא כטרף אולי העני יאכלנו בעבור עניו. והזכיר בשדה שהוא יותר וככה הדין בנטרף גם בתוך העיר וכמוהו מקרה לילה. וטעם לכלב כפתח הלמ״ד שהוא שומר שורך ואחך ואין ראוי לאוכלו כי אם הכלב ור׳ משה הכהן אמ׳ כי הטרפה קשה מהנבלה כי יש בטרפה כדמות סם רע שיזיק תולדת האדם על כן לא התיר לתתה לגר אשר בשעריך או תמכר לנכרי כמו הנבלה: לא תשא שמע שוא. שלא יוציא מלבו דבר שוא להוציא דבה. וטעם אל תשת ידך עם רשע להתחבר עמו בעדות שוא לעשות חמס לנקי אולי העני יעשה זה למלאת חסרונו: לא. אם ראית רבים יעידו על דבר שלא ידעתו לא תאמר בלבבך אלה לא יכזבו ואמר הגאון כי שתים מצות יש בפסוק הזה האחת מצות לא תעשה והשנית מצות עשה כי אמר חייב אתה אחרי רבים ל להטות כי יחשב כי מלת להטות כמו לנטות ואיננה כן רק היא מהבנ׳ הדגוש הכבד כמו ארור מטה משפט גם כמצאת בלא משפט ומטה גר וחז״ל פירשו כי מזה נלמוד כי הלכה כרבים ומה שהעתיקו הוא האמת ואחר שהכתוב אמר לא תהיה אחרי רבים רק לרעות מזה נלמוד כי אם יהיו הרבים לטובה שהיא מצוה ללכת אחריהם: לא תענה על ריב. מצוה על כל ישר׳ ואף כי הדיין שהו׳ הריב לפניו לעזור לרעהו: ודל. גם זה דבק שתחשוב כי טוב תעשה בעזרך הדל ובמקו׳ אחר לא תהדר פני גדול: שור אויבך. בחרק תחת היו״ד והוא פעל כי מלת ואיבתי מהפעלים היוצאי׳ והטעם אע״פ שתדע שהו׳ אויבך וככה שונאך ואמ׳ אויבך כי נכון לרב׳ ככה גם כן שונאך אולי באה זו ה הפרשה אם היה השור והחמור של עני יהיה שכרך הרבה מאד שעשית מצות השם וגם גמלות חסד עם עני: וחדלת. והטעם חדל שתעזוב הדבר לו כמו חדל לך מעשות הדבר וכן ושמרת לבדו רק תתיר עמו הקשרים ותעזוב המשא ויפול מזה הדבר ויזה הבר ויקום החמור ויש אומ׳ כמו ויעזבו את ירושלם לטען המשא בדרך רחוקה: לא תטה. עם הדיין ידבר וכמוהו לפני יי׳ אלהיך תאכלנו הראוי לאכל כאלו הוא מדבר עם כהן ויבדילנו מכל ישר׳ שידבר עמהם והאומ׳ כי הוא בכור עדר הבל הוא: מדבר שקר. עם הדיין ידבר שלא ידין דין שקר וכמוהו צדק צדק תרדוף: ונקי וצדיק אל תהרוג. באותו הדבר אם ידעת שהוא רשע בדבר אחר שלא תאמר הואיל וככה עשה רשע אחר קשה אהרגנו ואסיר המכשול מהדרך כי אני אקח הדין ממנו ולא ימלט מידי: ושחד. גם הזכיר כל זה כי העשיר יתן שחד לדיין להטו׳ מדין דלים:

ויסלף דברי צדיקים. אמר הגאון כי צדיקים תאר לדברי ולא יתכן זה כי דברי סמוך · וטעם צדיקים בדין לא צדיקים במצות: ושש שנים. הזכיר גם זה בעבור ואכלו אביוני עמך: השביעית תשמטנה. היא שתקרא שמטה להשם ולא יגוש איש את רעהו האביון: ונטשתה. שלא תזרע וכמוהו ונטוש את השנה השביעית:

ויסלף. כתרגומו ומקלקל: דברי צדיקים. דברים המיושרים · ואחר כקבלת אלא מדבר תרגומו פתגמין תריצין ישרים: וגר לא תלחץ. בהרבה מקומות הזהיר תורה על הגר מפני שסורו רע: את נפש הגר. כמה קשה לו כשלוחצין אותו: את תבואתה. לשון הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך:

ושש ג' ר"פ וסי' ושש שנים תזרע · ושש מאות איש חגורים כלי מלחמתם. ושש מעלות לכסא. דדה"י:
וככל אשר ה' דסמי' וסי' וככל אשר אמרתי אליכם תשמרו. וככל אשר תרמש. וככל אשר השאלך נפשך.
וככל אשר יפנה ירשיע. וככל אשר עגבה: ישמע י' נמסר בישעיה סימן ס' גבי סוף פרשת קומי אורי כי בא

ויסלף דברי צדיקים:
וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים:
ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה: והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך: ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחמרך וינפש בן אמתך והגר: ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך: שלש רגלים תחג לי בשנה: את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש האביב כי בו יצאת ממצרים ולא יראו פני ריקם: וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה וחג האסף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדן יהוה: לא תזבח על חמץ דם זבחי ולא ילין חלב חגי עד בקר: ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו: פ

(ל' כתו' · ל' חל' רמ"ל · ל' · ג' ר"פ · ל' וחס' יוד תניין · ל' · ל' חס' · ל' · ה' רחסעי' דסבירי' וכל · ל' · י' · ל' וחס' · ו' רפין · ס"א · ה' · ל' חס' יוד חל' תקופת השנה: · י"ג ט' · ג' זוגין מתחלפין · י"ב · ג')

ומקלקל פתגמין תריצין:
וגיורא לא תעיקון ואתון ידעתון ית נפשא דגיורא ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים:
ושית שנין תזרע ית ארעך ותיכנוש ית עללתה: ושביעתא תשמטינה ותרטשינה ויכלון מסכיני עמך ושארהון תיכול חית ברא כן תעביד לכרמך לזיתך: שתא יומין תעביד עובדך וביומא שביעאה תנוח בדיל דינוח תורך וחמרך וישקוט בר אמתך וגיורא: ובכל די אמרית לכון תיסתמרון ושום טעות עממיא לא תדכרון לא ישתמע על פומך: תלת זמנין תחגון קדמי בשתא: ית חגא דפטיריא תיטר שבעא יומין תיכול פטירא כמא די פקידתך לזמן ירחא דאביבא ארי ביה נפקתא ממצרים ולא יתחזון קדמי ריקנין: וחגא דחצדא בכורי עובדך די תזרע בחקלא וחגא דכנשא במיפקא דשתא במיכנשך ית עובדך מן חקלא: תלת זמנין בשתא יתחזון כל דכורך קדם ריבון עלמא יי: לא תכוס על חמיע דם פסחי ולא יביתון בר מן מדבחא תרבי נכסת חגא עד צפרא: ריש בכורי ארעך תייתי בית מקדשא דיי אלהך לא תיכלון בשר בחלב:

אורך: למועד ו' רפי' וסי' חדש האביב. וחברו. ואת לא באת למועד הימים. ויצא יהונתן השדה. ויאמר הנני מודיעך. דניאל. כי למועד מועדים וחצי: יראה י"ג נמסר פרשת בא: אל פני ט' וסי' שלש פעמים בשנה. וזאת תורת המנחה. ויקחו את אשר צוה משה. ושלח את הצפור החיה. ואל יבא בכל עת. ויבא משה ואהרן. ויקהלו משה ואהרן. לא חסה עליך עין. ואצאה בשער הגיא. וכן בעשרים וחמש שנה לגלותינו עד סוף ספרא דכו' אל פני ואל פני כמ"ר על פני וסי' ועל פני השער האיתון. כי ארך הלשכות אשר לחצר. וחמש אלפ' הנותר. והנותר לנשיא מזה ומזה: תביא י"ג וסי' ומכל החי. ובמלאת ימי טהרה. ראשית בכורי אדמתך. וחברו. לא תביא תועבה. לא תביא אתנן זונה. ולקחת מראשית. ויצו את יהושע. עשרת חריצי החלב. ועניים מרודים. תשבע זעקה מבתיהם. אף על זה פקחת עיניך. היתה כאניות סוחר:

שבת· גם הזכיר זה בעבור וינפש בן אמתך והגר אשר בשעריך שהוא עני ושכיר לך: ובכל אשר. עתה הזכיר ע"ז והטעם כל מה שאמרתי הם מצותי ומשפטי ולא כן משפטי אלהי' אחרי' ואמ' לא תזכירו שלא תזכרו שמותם להשבע בהם גם שלא ישבעו בהם שעדיה וזהו ולא ישמע על פיך שתשביעו בו אחרים שלא תאמר לגוי השבע לי באלהיך: שלש פעמים. לי לבדי תהיה עבד שתעבור שלש רגלים בשנה ותבא לפני כעבד שיביא דורון לאדוניו על כן כתוב אחריו את פני האדון יי' כמו ל לפני האדון יי' וכן ולא יראו פני ריקם והזכיר זה בעבור כי יש ימים ידועים הולכים עובדי ל אלילים להבליהם על כן כתוב תחוג לי לבדי. ומלת תחוג תזבח כמו אמרו חג בשבועים: רגלי · מגזרת רגל כי רובם רגלים הם: את חג המצות· החל ממנו כי הוא ראשון לחדשי ה השנה והנה כתוב שבעת ימים תאכל מצות כמו חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים והנה הוא חיוב ואין כמוהו ששת ימים תעשה מעשיך כי אחריו כתוב שתשבות ביום השביעי ואין ככה שבעת ימים תאכל מצות ועוד למה לא כתב שבעת ימים לא תאכל חמץ: חדש האביב· פירש. רבי' חשבו כי לא יראו פני ריקם כמו ופני לא יראו וזה איננו נכון כי הבאים אל בית השם הם כראים והעד ונראה את פני יי' גם יראה כל זכורך את פני השם כמו לפני השם: וחג הקציר. בכורי קציר חטי'. והנה חג המצות לעולם יהיה בו אביב שהוא בכורי השעורים והמרחק בין בכורי שעורים לבכורי חטי' כמו שבעה שבועות תספר לך: וחג האסף. בצאת השנה ותכנס שנה אחרת ותחל ממרחשון לזרוע: שלש. ואלה השלש פעמים שאמרתי לך לא יראו פני ריקם הזכרים לבדם שהם בני מצות ואינם חולים שלא יוכלו לבא: דם זבחי. הוא זבח חג הפסח הנאכל על מצות ומרורים: חלב חגי· הוא שה תמים שהוא חיוב וכן כתוב בהעלות השלה והחלבים עד הבקר: ראשית. זהו ואם תקריב מנחת בכורי' כי טעם היחיד מדבר כאשר אפרש במקומו. והזכיר זה אחר לא תשחט על חמץ דם זבחי כי משם יחלו הבכורים. אמרו חסרי הדעת כי גדי מגזרת מגד ולא יתכן כי אם מגד שרש והער האמן עם פרי מגדים כי ככה לא ימצא בלשון הקדש ועוד מה טעם לא תבשל ואין כח ביד אדם לבשל המגד וכתוב וממגד תבואות שמש ומה טעם לומר בחלב ואכה מצאנו כלשון הזה ועוד מה טעם אמו ואכה נקרא העץ אם המגד וכל זה חשבו בעבור שמצאו זאת המצו' עם ראשית בכורי אדמתך והנה גם היא במקום אחר עם הבשר לא תאכלו כל נבלה והוא היסר רק הזכירה עם הבכורים כי אז ירבו ויגדלו הגדיי' וים אחר שאמר לא תבשל כמו לא תאחר שיעמוד עם אמו יותר משבעה ימים ואם

מעבודה: ונטשתה. מאכילה אחר זמן הבעור: דבר אחר תשמטנה מעבוד' גמור' כגון חרישה וזריעה: ונטשתה. מלזבל ומלקשקש: ויתרם תאכל חית השדה. להקיש מאכל אביון למאכל חיה מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלין בלא מעשר מכאן אמרו אין מעשר בשביעית: כן תעשה לכרמך. ותחלת המקר' בשדה הלבן כמו שאמור ל למעלה הימנו תזרע את ארצך: וביום השביעי תשבות. אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה ק קרויה שבת לא תנהוג בה שבת בראשית: למען ינוח שורך וחמורך· תן לו ניח להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן ה הקרקע או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית אמרת אין זה ניח אלא צער: בן אמתך· בעבד ערל הכתוב מ מדבר: והגר· גר תושב: ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו · לעשות כל מצו' עשה באזהרה שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו: לא תזכירו· שלא יאמר לו שמור לי בצד ע"ז פלונית או תעמוד עמי ביום ע"ז פלונית· דבר אחר ובכל אשר א אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו ללמדך שקולה ע"ז כנגד כל המצות כולן והנזהר בה כשומר את כולן: לא ישמע· מן הגוי: על פיך· שלא תעשה שותפות עם הגוי וישבע לך בע"ז שלו נמצאת שאתה גורם שיזכר על ידך: רגלים· פעמים וכן כי הכיתני זה שלש רגלים: חדש האביב· שהתבואה מתמלא' בו באביה. אביב לשון אב בכור וראשון לבשל פירו': ולא יראו פני ריקם· כשתבאו לראות פני ברגלי' הביאו לי עולות: וחג הקציר. הוא חג שבועות: בכורי מעשיך· שהוא זמן הבאת בכורים שתי הלחם הבאין בעצרת היו מתירין החדש למנחות ולהביא בכורי' למקדש שנ' וביום הבכורי' וגו': וחג האסיף. הוא חג הסוכות: באספך את מעשיך· שכל ימות החמה התבואה מתייבשת בשדות ובחג אוספים אותה אל הבית מפני הגשמים: שלש פעמים וגו'. לפי שהענין מדבר בשביעית הוצרך ללמד שלא יתרסו רגלים ממקומן: כל זכורך· הזכרים שבך: לא תשחט על חמץ וגו'. לא תשחט את הפסח בארבעה עשר בניסן עד שתבער החמץ: ולא ילין חלב חגי וגו'. חוץ למזבח: עד הבקר· יכול אף על המערכה יפסל בלינה ת"ל על מוקדה על המזבח כל הלילה: ולא ילין. אין לינה אלא בעמוד השחר שנאמר עד בקר אבל כל הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למזבח: ראשית בכורי אדמתך· אף השביעית חייבת בביכורי' לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך כיצד אדם נכנס לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה כורך עליו גמי לסימן ומקדישה ואין בכורים אלא משבעה המינין האמורין במקרא ארץ חטה ושעורה וגו': לא תבשל גדי· אף עגל וכבש בכלל גדי שאין גדי אלא לשון ולד רך ממה שאתה מוצא בכמה מקומו' בתורה שכתוב גדי והוצרך לפרש אחריו עזים כגון אנכי אשלח גדי עזים· שני גדיי עזים: את גדיי העזים: ללמדך שכל מקום שנאמר גדי סתם אף עגל וכבש במשמע ובשלשה מקומות נכתב בתורה אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בשול:

הנה

ואם כן מה טעם להזכיר המצוה הזאת פעם אחרת ועוד כי ראיתם בשל הקדיר ואיננו רק בשול כי השמש מבשלת כמו האש וככה הבשילו אשכלותיה ורבי שלמה אמר כי גדי הוא הקטן הרך וזה השם יאמר לקטן השור והכבש וראיתנו גדי עזים כי מה צורך לסמכו ואיננו כן כי גדי לא יקרא רק שהוא מהעזים ובלשון ערבי הוא גדי ולא יאמר על מין אחר רק יש הפרש בין גדי ובין גדי עזים כי גדי גדול מגדי עזים כי עודנו צריך להיותו עם העזים וככה שעיר ושעיר עזים וחכמים קבלו שלא יאכל ישראל בשר בחלב וענה אפרש דע כי מנהג התורה לדבר על ההווה כמו בת היענה למה שנה הכתוב לומר ככה ותהיה הבת כוללת כל המין וכזה לא מצאנו דע כי בשר היענ' יבש כעץ ואו' המנהג שיאכלנו אדם כי אין בו ליחה ולא יאכל מכל המין רק הבת כי היא נקבה וקטנ' יש בה מעט ליחה ולא כן הזכר הקטן וככה אין אדם אוכל בשר בחלב כי איננו מאכל ערב והבשר לא יתבשל רק בזמן רב והחלב איננו כן כי אין המנהג עד היו' בארץ ישמעאל שיאכל אדם טלה מבושל בעבור שיש בטלה לחה רבה וככה בחלב והנה הוא מזיק על כן לא יאכל ובעבור כי בשר הגדי אין בו ליחה וכשהוא קטן הוא חם על כן יבשלו הגדי בחלב ואל תתמה בעבור שלא נהגו אנשי אלה המקומות לאכול גדי עזים כי כל הרופאי' מודים כי אין בשר כמוהו ואפילו לחולים התירו שיאכלוהו וכן אוכלים אותו בספרד ואפריקא וארץ פרס ובבל גם ככה היה מנהג הקדמונים שני גדיי עזים טובים ונעשה לפניך גדי עזים והכהן אכל גדי עזים אחד לחטאת ובעבור שאין מנהג אדם לאכול בשר חי אסור לבשל הגדי בחלב אמו ויש אומרי' כי אין בשול כי אם באש והלא כתוב ובשל מבושל במים ובדברי הימים ויבשלו בסירות ואין לנו צורך לבקש מה טעם איסורו כי נעלם מעיני הנבונים אולי היה כי אכזריות לבשל הגדי עם חלב אמו כדרך שור ושה אותו ואת בנו לא תשחטו גם לא תקח האם על הבנים ומנהג רוב האדם שאין להם צאן ויקנו החלב בשוק והחלב יהיה מתוספת עזים רבות אולי הקונה הגדי לא ידע אנה אמו והנה אם קנה חלב אולי יש בו מחלב אם הגדי שקנה ויהיה עובר וכל ספק שהוא מן התורה לחומרא והנה גם הישמעאלים מודים כי אם יבושל הגדי בחלב אמו שהתולדת טוה אז הוא יותר ערב והכתוב דבר על ההווה והנה קדמונינו ז"ל החמירו להסיר כל ספק ואסרו בשר בחלב והטעם שנתן להם חכמה הוא יתן משכורתם שלמה ועוד אדבר למה הזכיר הכתוב זאת המצוה פעם שנית גם שלישית במקום כל אחד מהם:

מפניו בג נמסר בישעיה סימן יט בריש פרשת דמשא מצרים והנה יי' רוכב על עב קל: וברך ג' וסי' וברך את לחמך· ואהבך וברכך והרבך· וברך עלי' את אלקנה:

הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי: הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ: כִּי אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת צֹרְרֶיךָ: כִּי יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וֶהֱבִיאֲךָ אֶל הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו: לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם: וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: ס

הָא אֲנָא שָׁלַח מַלְאָכָא קֳדָמָךְ לְמִטְּרָךְ בְּאוֹרְחָא וּלְאַעָלוּתָךְ לְאַתְרָא דְאַתְקֵינִית: אִסְתַּמַּר מִן קֳדָמוֹהִי וְקַבֵּיל בְּמֵימְרֵיהּ לָא תְסָרֵיב לְקִבְלֵיהּ אֲרֵי לָא יִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן אֲרֵי בִשְׁמִי מֵימְרֵיהּ: אֲרֵי אִם קַבָּלָא תְקַבֵּיל בְּמֵימְרֵיהּ וְתַעְבֵּד כֹּל דַּאֲמַלֵּיל וְאַסְנֵי יָת סָנְאָךְ וְאָעִיק לִדְמְעִיקִין לָךְ: אֲרֵי יְהָךְ מַלְאָכִי קֳדָמָךְ וְיַעֲלִינָּךְ לְאֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי וְאֶשֵּׁיצֵנּוּן: לָא תִסְגּוֹד לְטַעֲוָתְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן וְלָא תַעְבֵּיד כְּעוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי פַגָּרָא תְפַגְּרִינּוּן וְתַבָּרָא תְתַבַּר קָמָתְהוֹן: וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיבָרֵךְ יָת מֵיכְלָךְ וְיָת מִשְׁתְּיָךְ וְאַעְדֵּי מַרְעִין בִּישִׁין מִבֵּינָךְ:

רשי

הנה אנכי שולח מלאך· כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם כי לא אעלה בקרבך: אשר הכינותי· אשר זמנתי לתת לכם זהו פשוטו ומדרשו אל המקום אשר הכינותי כבר מקומי נכר כנגדו וזה אחד מן המקראות שאומרים שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד של מטה: אל תמר בו· לשון המראה אשר ימרה את פיך: כי לא ישא לפשעכם· איננו מלומד בכך שהוא מן הכת שאין חוטאין ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו: כי שמי בקרבו· מחובר לראש המקרא: השמר מפניו· כי שמי משותף בו ורבותינו אמרו זה מטטרון ששמו כשם רבו מטטרון בגימטריא שדי: ואיבתי· כתרגומו ואעיק: הרס תהרסם· לאותם אלוהות: מצבותיהם· אבנים שהם מציבין להשתחוות להם:

ופרזי ב' בתרי לישני חסב ודין

ואפס לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע: מתכלים מיזן:

לא

גז״ג ל׳ ותל׳ ל׳ ואחי׳ רחב ל׳ ב׳ בג׳ ל׳ ג׳ כל אחרי׳ כתי׳ כן ג׳ ג׳ וכ׳

הנה אנכי· אמר הגאון למשה שיאמר גם זה לישראל כי אם יקבלו כל הדברים והמשפטים מתחלת אתם ראיתם אז יביאם אל הארץ ורבים השתבשו בזה יש אומרים כי המלאך ספר תורה בעבור כי שמי בקרבו ואחרים אמרו ארון הברית ופרשו ושמע בקולו הכתוב בו ואמרו לא ישא הפשעכם וכל אלה דברי רוח כי כל התורה והמקרא מלאים מזה הטעם הוא ישלח מלאכו אתך המלאך הגואל אותי מכל רע ומשה אמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרי' ומלאך פניו הושיעם ויבא מלאך יי' ויאמ' יי' למלאך המשחי' בעם ואהי שלח מלאכיה דמה לבר אהין ורבים כאלה ובספר דניאל שר יון ושר פרס כי אם מיכאל שרכם והוא הנקרא הגדול כי הוא נכבד מאחרים רבים גם כתוב עליו אחד השרים הראשונים בא לעזרני שפירושו במעלה כמו היושבים ראשונה במלכות וזה המלאך הוא מיכאל: לשמרך בדרך· שלא יגע בך רע: אשר הכינותי· לך כדרך בהנחל עליון גוים כאשר אפרש: השמר· כל מלאך שיהדבר השם לא יוסיף ולא יגרע וככה שטן אויב מלאך היה וככה היוצא לקראת בלעם לשטן לו והנה השומע בקול המלאך הוא שומע בקול השם הנכבד· ומלת אל תמר בו קשה והנה נראה הטעם כמו וימרו כי רק היה ראוי להיותו תמרה על כן הורכנו חכמי ספרד לאמר בו כי הוא מפעלי הכפל על דרך ויסב אלהים את העם כי כל הגזרה היא מפעלי הכפל כי ורחבה ונסבה תבנין נפעל כמו ונבלה שם מגזרת בלל ונבקה רוח מצרים מגזרת בוקק ואל תתמה בעבור שהם שנים שרשים והטעם אחד כי הנה שורר בביתו כי שרית עם אלהים וכמוהו אל תמר בו ומתמר ליולדתו על· משקל מסב שהוא מגזרת תסובו על השה מפעלי הכפל: כי לא ישא לפשעכם· עם לאו כמו שא נא לפשע עבדי· ודע כי שמי בקרבו דבק עם השמר מפניו ושמע בקולו כמו ואף לאמתך תעשה כן וכבר פירשתי כי השם הנכבד הוא שם העצם כי הוא לבדו גם ימצא תאר השם כי הוא הכל ומאתו הכל: וטעם בקרבו משל לעגול שהנקודה היא קרובה אל כל מרחק על כן היה כבוד השם בקרב המחנה ונוסע בתוך המחנות וכן כתוב כי אתה יי' בקרב העם הזה וכתוב ויוצר רוח אדם בקרבו ואל תשתומם בעבור שהוא כתוב כי אם שמוע תשמע בקולו ואחר כן ועשית כל אשר אדבר והנה אתן לך משל כל חכמי המדות הביאו ראיות גמורות כי עצם הלבנה גוף מקבל אור השמש כי הוא בעצמו אין נוגה לו ובעבור זה תקדר הלבנה עמה ביום ושניהם בגלגלים הדומים לגלגל המזלות ואין הקדרות רק שתכנס הלבנה תחת השמש ושתיהן עגולות והנה פני הלבנה שהם לנגד השמש כלם אור ופניה שהם למעלה ממנו חשך ולא אור והנה תסתיר אור השמש גם במחצי חדש הלבנה בהכנס כל הארץ בין השמש ובין הלבנ' לא יש אור ללבנה אור והנ' ידענו כי אור הלבנה בלילה תאיר האויר והנה אם אמר ראובן זה אור הלבנה יאמר אמת ואם אמר שמעון זה אור החמה יאמר אמת בעבור שמצאו חכמי ספרד איבה בהעלם היד וכתוב ואיבתי את אויבך גם כיד חיה אמר בידים ודין עני לא דנו וכתוב והיה יי' לדיין על כן אמרו אין פועל פחות מג' אותיות על כן איבה מעלומי העין: כי· כוס בעת בואם אל הארץ שיסירו כל ע"ז· והזכיר ששה גוי' ולא חשש להזכיר הקטן שבהם ובעבורו אמר והכחדתיו מיד כי האחרים מעט מעט יגרשם או פי' והכחדתיו כל אחד ואחד כמו בנות צעדה עלי שור ז לא· זהו שהזכרתי שתחלת ספר הברית אתם ראיתם שהזהיר על ע"ז וסוף הספר להזהיר על ע"ז שהוא הסוף כי יהיה לך למוקש רק יש הפרש שבתחלת הספר צוה שלא יעשון עם השם אלהי כסף ובסוף ספר הברית צוה להכרית ע"ז הנמצאה בארץ כנען שעשוה יושביה כי העובד ע"ז כאילו הוא עובר על כל מצות לא תעשה ולא יועילוהו כל מצות עשה בעולם הזה ובעולם הבא: ועבדתם· הטעם לא תעבדו רק השם שהוציאכם מבית עבדים והביאכם אל ארץ הגוים שעבדו אלהים אחרים ולא יוכלו להצילם מידכם ועבודת השם היא לעשות כל אשר צוה לאהבה אותו ולדבקה בו ולהשבע בשמו ולהתפלל אליו ולזבוח לפניו תמידין ומוספין ולכבדו בתת המעשרות הנה שכרו אתו והם ד' דברים בעולם הזה הא' וברך את לחמך ואת מימיך והב' והסירותי מחלה מקרבך והג' לא תהיה משכלה ועקרה בארצך והד' את מספר ימיך אמלא והנה כל אלה בגוף האדם ועוד כי הפך אלה הברכות תעשה בכל אויביך והוא את אימתי וגם את הצרעה:

אמר אברהם המחבר יש חכמים גדולים חכמי השתי תורות ולא התעסקו בחכמת התולדת על כן לא יכולתי לפרש אלה הברכות אם לא אזכיר מעט מן החכמו' בעבור שגוף האדם מהעולם השפל והנשמה העליונה קשורה בו ויש אמצעיים בין הנשמה והגוף והנה הם שני כחות ובלשון הקדש יקראו על הרוב רוח ונפש כי הנשמה היא החכמה ומושבה במוח הראש וממנה יצא כח כל ההרגשות ותנועת החפץ והרוח בלב ובו חיי האדם והיא המבקשת שררה להתגבר על כל העומד כנגדה והיא בעלת הכעס וכן אמר שלמה אל תבהל ברוחך לכעוס כל רוחו יוציא כסיל והנפש בכבד והיא המתאוה לאכל וככה כתוב כי תאוה נפשך ותאות המשגל ממנה והנה יש אדם שנבראת שתהיינה לו אלו השלש הנזכרות חזקות או כולן רפות או זו חזקה וזו רפה או לא חזקה ולא רפה והנה בני אדם על כ"ז מינין משונים והשם הנכבד נתן התורה לחזק ולהגביר ולהגדיל הנשמה העליונה ואז לא יתמשל הגוף עליה ואם לא תהיה התורה נשמרת אז יגבר הגוף על הנשמה והנה אתן לך משל ידענו כפי חכמת התולדת כי כל אדם שגבריה על תולדתו מרה אדומה יהיה בעל אף כי כן תולדת האש כי המרה האדומה דומה לה והנה הנשמה רודפת אחרי הגוף כאשר איננה חכמה שתוכל לסבול גם כתוב אדם שאין חוס בגופו ובא אחר וחרפו וקללו עד שכעס והנה הוליד בגופו חום שלא היה שם לפני כעסו והשם יתע' למען חסדיו בחר בישראל והורם תורתו וכאשר ישמרוה ימצאם חכמתם

מימיך ג' וסי' וברך את לחמך · ואם מימיך נשתה · מחטב עציך עד שאב · וא' וממיך · בן אדם לחמך ברעש :
ועקרה ב' וסי' לא תהיה משכלה ועקרה · עקר ועקרה : אמלא ג' וסי' לא תהיה משכלה ועקרה · אערכה לפניו
משפט · להנחיל אהבי יש · וחד ואמלא אתו רוח אלהים : הצרעה ג' וסי' ושלחתי את הצרעה לפניך · וגם את

לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׃ אֶת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת כָּל הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם וְנָתַתִּי אֶת כָּל אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף׃ וְשָׁלַחְתִּי אֶת הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת הַחִוִּי אֶת הַכְּנַעֲנִי וְאֶת הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ׃ לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת הָאָרֶץ׃ וְשַׁתִּי אֶת גְּבֻלְךָ מִיַּם סוּף וְעַד יָם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד הַנָּהָר כִּי אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֵת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ׃ לֹא תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית׃ לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם כִּי יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ׃ פ

כד וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק׃ וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל דִּבְרֵי יְהוָה

ל' · ב' · ג' וא' ואמלא · כול ב"כ במ"כ לוחס' · ית חס' · ג' · ז' פסוקי' את את את את · ו' · ל' · ל' · ל' · ג' · ג' כסן ועד עד · ב' מתנה · ל' · ל' · ב' · ל' ואל · ל' ואל' אל משה · כל אוריי' חס' · ג' בתור'

לָא תְהֵי מַתְכְּלָא וְעַקְרָא בְּאַרְעָךְ יָת מִנְיַן יוֹמָךְ אַשְׁלֵים׃ יָת אֵימְתִי אֲשַׁלַּח קֳדָמָךְ וַאֲשַׁגֵּשׁ יָת כָּל עַמָּא דְּאַתְּ עָלֵיל לְאַגָּחָא קְרָב בְּהוֹן וְאֶתֵּן יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ קֳדָמָךְ מְחַזְרֵי קְדָל׃ וְאֶשְׁלַח יָת עַרְעִיתָא קֳדָמָךְ וּתְתָרֵיךְ יָת חִוָּאֵי יָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת חִתָּאֵי מִן קֳדָמָךְ׃ לָא אֲתָרֵכִינּוּן מִן קֳדָמָךְ בְּשַׁתָּא חֲדָא דִּילְמָא תְּהֵי אַרְעָא צָדְיָא וְתִסְגֵּי עֲלָךְ חֵיוַת בָּרָא׃ זְעֵיר זְעֵיר אֲתָרֵיכִינּוּן מִן קֳדָמָךְ עַד דְּתִסְגֵּי וְתַחְסֵן יָת אַרְעָא׃ וַאֲשַׁוֵּי יָת תְּחוּמָךְ מִיַּמָּא דְסוּף וְעַד יַמָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי וּמִמַּדְבְּרָא עַד נַהֲרָא אֲרֵי אֶמְסַר בִּידְכוֹן יָת יָתְבֵי אַרְעָא וּתְתָרֵכִינּוּן מִן קֳדָמָךְ׃ לָא תִגְזַר לְהוֹן וּלְטַעֲוָתְהוֹן קְיָם׃ לָא יִתְּבוּן בְּאַרְעָךְ דִּילְמָא יְחַיְּבוּן יָתָךְ קֳדָמַי אֲרֵי תִפְלַח לְטַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי יְהוֹן לָךְ לְתַקְלָא׃

וּלְמֹשֶׁה אֲמַר סַק קֳדָם יְיָ אַתְּ וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשַׁבְעִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְתִסְגְּדוּן מֵרָחִיק׃ וְיִתְקָרַב מֹשֶׁה בִּלְחוֹדוֹהִי לִקֳדָם יְיָ וְאִנּוּן לָא יִתְקָרְבוּן וְעַמָּא לָא יִסְּקוּן עִמֵּיהּ׃ וַאֲתָא מֹשֶׁה וְאִשְׁתַּעִי לְעַמָּא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַּיְיָ

הצרעה · ואשלח לפניכם : מלפניך י' וסי' ושלחתי את הצרעה · תני' דפסוק · אל תאמר בלבבך בהדף · שורך טבוח · הוא ישמיד את הגוים האלה · אשר הסירתי מלפניך · וחטאתם מלפניך אל תמחי · מלפניך אל תנחה · והעשר והכבוד · מלפניך משפטי יצא · אל תשליכני מלפניך : ורבה ד' וסי' ורבה עליך חית השדה · ורבה העזובה בקרב הארץ · ורבה משטמה · ורבה היא על האדם : ועד ים ד' יחידאין וסי' ושתי את גבלך · והערבה והירדן · והערבה עד ים כנרת · דיהושע · וכל הערבה עבר הירדן : ג' פסו' ועד עד וסי' בסדר לך לך : ישבו ב' וס' ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גושן · ארץ מצרים לפניך · לא ישבו בארצך · בסכות תשבו · רק נשיכם וטפכם · וחברו דיהושע · כי ישבו אחים · כסעפתיו קננו כל · לכן ישבו ציים את · כי ימים רבים ישבו · לא ישבו בארץ יי' · עוד ישבו זקנים וזקנות · בני רביעים ישבו · וחברו · וישבו ערים נכחדות · כי ישחו במעונות · אך צדיקים ידו · אם ישמרו בניך · ישבו לארץ ידמו · וימצאו כתוב בתורה :

רשי

לא תהיה משכלה · אם תעשה רצוני : משכלה · מפלת נפלים או קוברת את בניה קרויה משכלה : והמותי · כמו והממתי ותרגומו ואשגש וכן כל תיבה שפועל שלה בכפל אות אחרונה כשהפוך לדבר בלשון פעלתי יש מקומו' שנוטל אות הכפולה ומדגיש את האות ונוקדו במלא פום כגון והמותי מגזרת והמם גלגל עגלתו וסבותי מגזרת וסבב ביתאל דלותי מגזרת דללו וחרבו על כפים חקותיך מגזרת חקקי לב את מי רצותי מגזרת רצץ עזב דלים והמתרגם והמותי ואקטיל טועה הוא שאילו מגזרת מיתה היה אין ה"א שלו בפתח ולא תי"ו שלו מודגשת ולא כ נקודה מלא פום אלא והמתי כגון והמתה את העם הזה והתי"ו מודגש לפי שתבא ב במקום שתי תי"ו ה האחת נשרשת לפי שאין מיתה בלא תי"ו והאחת משמשת כמו אמרתי חטאתי עשיתי וכן וכרתי והתי"ו מ מודגשת שהיא באה במקו' שתים לפי שהיה צריך שלש תוי"ן שתים ליסוד כמו ביום תתי' מתת אלהים הוא והשלשי לשמוש : עורף · שינוסו לפניך ויהפכו לך ערפם : הצרע' · מין שרץ העוף והיתה מכה אותם ב בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים ו והצרעה לא עברה את הירדן : והחתי והכנעני · הם ארץ סיחון ועוג לפיכך מכל שבע אומות לא מנה כאן אלא אלו וחוי אף על פי שהוא מעבר הירדן והלאה שנו רבותינו במסכת סוטה על ס שפת הירדן עמדה ו וזרקה בהם מרה : שממה · ריקנית מבני אדם לפי שאתם מעט ואין בכם כדי למלאות אותה : ורבה עליך · ותרבה עליך : עד אשר תפרה · תרבה לשון פרי כמו פרו ורבו : ושתי · לשון השתה והתי"ו מודגשת מפני שבאה תחת שתים שאין שיתה בלא תי"ו והאחת לשמוש : עד הנהר · פרת : וגרשתמו · ותגרשם : כי תעבוד וגו' · הרי אלו כי משמשין במקום אשר וכן בכמה מקומות וזהו לשון אי שהוא אחד מארבעה לשונות שהכי משמש וגם מצינו בהרבה מקומות אם משמש בלשון אשר כמו אם תקריב מנחת בכורים שהוא חובה : ואל משה אמר · פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות בארבעה בסיון נאמר לו עלה : ונגש משה לבדו · אל הערפל : ויבא משה ויספר לעם · בו ביום : את כל דברי יי' · מצות פרישה והגבלה :

אבן עזרא

וידריכם דרך ישרה לכל דבר שלא יזיק להם והכלל שיהיה גופם סר אל משמעת הנשמה ולא הפך הדבר שהנשמה סרה אל משמעת הגוף ובהתאמץ הנשמה יתאמץ כח השומר הגוף שיקבל האדם מן השמים והוא הנקרא תולדת והנה הברכה תהיה בכל מאכל ומשתה כי יש מאכל שבא לחסר כח התולדת כדרך אתה תאכל ולא תשבע והנה כל התחלואי' באים בעבור אוכל הנכנס בגוף והנה לא יפחד שומר התורה מהם וזהו וברך את לחמך ויש תחלואים באים מחוץ לגוף בעבור שנוי האויר כפי השתנות מערכת המשרתי' ועל זה כתוב והסירותי מחלה מקרבך והנה שומר התורה אי' לו צורך לרופא עם השם הנכבד על כן כתוב גם בחליו לא דרש את יי' כי אם ברופאים והנה דברתי על חכמת הרפואות ועתה אדבר על חכמת המזלות דע כי כל הנולד יקרוהו מקרים כדרך מה שיורה מערכת ה המשרתים ברגע הולדו וערך אלה על אלה והדבר עמוק מאד והנה יהיה כפי מולד האשה שתהי' משכלה כי תולדת הרחם להשכיל הילודים או שתהיה ע עקרה ולא תלד והנה אם היה הדבק בשם במולדו וכפי ת תולדתו שלא יוליד בנים השם הנכבד אם היה דבק בו יאמץ כח תולדת הכליו' ויתקן עלילות הזרע עד שיוליד בנים על כן אמר השם לאברהם התהלך ל לפני והיה תמים וזהו שאמרו קדמונינו ז"ל צא מאצטגנינו' שלך ואם תכרו' ברית עמי שתעבדני אני ארבה אותך במאד מאד כי אכנה התולדת ואין זה כנוח במערכת הכוכבי' כי לא נבראו להטיב או להרע לעולם השפל רק הולכים תמיד לעבודת השם לברכם ובמרוצתם יקבלו בני העולם השפל דבר והפכו על י ידם והנה אם נשמור לא נקבל ועוד אדבר על זה בפרשת כי תשא והנה הברכה השלישית שיהיה כל אחד מהם מוליד בנים ולא ימותו בחיי אביהם · ומלת עקרה כוללת אשת איש ובהמתו והרביעית שגם הוא יחיה שנים רבות והנה ידענו לכל איש זמן קצוב וזמן ידוע שיכול לחיות כפי רוב החום והלחה התולדית לא אם זרה וליחה נכרי' כי יהיה הפך התולדת והדבק בשם יחזק החום והלחה בכח הנשמה ואז יחיה האדם יותר מהזמן הקצוב וכן כתוב יראת יי' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה וכתוב בחצי ימיו יעזבנו וכתוב כי אם יי' יגפנו או יומו יבא והנה המת במלחמה או במגפה לא מת ביומו בזמן הקצוב כפי תולדת החום והלחה כי מחוץ באו לו מקרים והנה השם שדבק בו יצילנו מכלם ובתורה פן ימות במלחמה ואמר שלמה למה תמות בלא עתך ואין זה הפך חכמת המזלות כי דבר המזל תלוי בדברים רבים כאשר אפרש בפסוק וכפליגו אני ועמך על כן כתו' הנני יוסיף על ימיך ומה אוסיף עוד להאריך : את אימתי · הוא פחד בנשמה והנה תבא לגוף חולשה מיד וזהו ונתתי את כל אויבך אליך עורף שיתנו לך את ערפם והטעם שיברחו מפניך בראותך אותם : ושלחתי את הצרעה · מכה בגוף מגזרת צרעת שתחלש כח הגוף · והזכיר משבעה הגוים שלשה והוא הדין לכלם גם יתכן להיות זו המכה יותר קשה בנזכרים מהאחרים : לא · אמר הגאון זהו לסימן כאשר תראה כי פרית ורבית אז יכריתו כל השבעה עממין ואין צורך כי הזכיר הטעם למה לא יגרשם בשנה אחת וזהו פן תהיה הארץ שמם' כי ארץ ישרא' תהיה ארוכה מאד ויוכלו מצרי' לא יוכלו לישבה כלה כמו מן יקרים : מעט · עד שתפרה שתוכל לישב כל הארץ ועתה יפרש אורך הארץ ורחבה : ושתי את גבולך · וזהו ויורד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ והנהר הוא נהר פרת ובין כך ובין כך לא תכרו' להם ברי' · וטעם לאלהיהם שתשתחו' : לא ישבו בארצך · כאשר תפרה תשחי' ותכחיד כל השבע' עממין עד כה ספר הברי' : ואל משה אמר · כל מה שהזכיר למעלה עד עתה הם התנאי' שיספרם לישרא' ואח' כן אמר למשה אחר שתכרת להם ברי' תעלה אל אתה ואהרן ובניו ושבעים מזקני ישרא' שהם הגבורי' הקדושי' : ונגש · אל תתימה בעבור שאמ' בתחלה עלה אל יי' ואח' כך ונגש משה לבדו ולא אמ' ונגשת כי כן מנהג הלשון ויי' המטיר על סדום ועל עמורה גפרי' ואש מאת יי' מן השמים והטעם מאתו ושמואל אמ' וישלח יי' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ולא אמ' ואותי ורבי' ככה : ויבא משה · לא הזכיר וירד מן ההר כי אין צורך · וטעם ויבא משה בתוך מחנה ישרא' ויספר לעם את כל דברי יי' מצות עשה ולא תעשה שהם כתובים מן אתם ראיתם כי מן השמים עד סוף כי יהיה לך למוקש :

ואת

רשי

ואת כל המשפטים· מצות שנצטוו בני נח ושבת וכבוד אב ואם ופרה אדומה ודינין שנצטוו להם במרה: ויכתוב משה· מבראשית ועד מתן תורה וכתב מצות שנצטוו במרה: וישכם בבקר· בחמשה בסיון: את נערי· את הבכורות: ויקח משה חצי הדם· מי חלקו מלאך בא וחלקו: באגנות· שתי אגנות אחד לחצי דם עולה ואחד לחצי דם שלמי' להזו' אותם על העם ומכאן למדו רבותינו שנכנסו א[בותינו] לברית במילה וטבילה והזאת דמים שאין הזאה בלא טבילה: ספר הברי'· מבראשית ועד מתן תורה ומצות שנצטוו במרה: ויזרוק· ענין הזאה ותרגומו וזרק על מדבחא לכפרא על עמא: ויראו את אלהי ישר'· נסתכלו והציצו ונתחייבו מיתה אלא שלא רצה הקב"ה לערבב שמחת התור' והמתי' לנדב ואביהוא עד יום חנכת המשכן ולזקנים עד ויהי העם כמתאוננים ותבער בם אש יי' ותאכל בקצה המחנה בקצינים שבמחנה: כמעשה לבנת הספיר· היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדין במעשה לבנים: וכעצם השמי' לטוהר· משנגאלו היה אור וחדוה לפניו: וכעצם· כתרגומו לשון מראה: לטוהר· לשון ברור וצלול: ואל אצילי· הם נדב ואביהוא והזקנים: לא שלח ידו· מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד: ויחזו את האלהי'· היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתיה כך מדרש תנחומא· ואונקלוס לא תרגם כן· אצילי· לשון גדולי' כמו ומאציליה קראתיך ויאצל מן הרוח שם אמו' אצילה: ויאמר יי' אל משה· לאחר מתן תורה: עלה אלי ההרה והיה שם· ארבעי' יום: את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם· כל שש מאות ושלש עשרה מצו' בכלל עשרת הדברו' הן ורבינו סעדיה פי' באזהרו' שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו: ויקם משה ויהושע משרתו· לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן ואומר אני שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי לילך משם והלאה ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהי' ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל ארבעים יום שכן מצינו כשירד משה וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו שלא היה יהושע עמהם: ואל

מסורה

ויען ד' פסוק' אית בהון ויען ויאמרו נמסר בסדר ותהי שרה: תשמע ג' ב' פתחין וא' קמץ וסי' כל אשר דבר יי' נעשה· ונשמע קולו בבאו אל הקדש· ונשמע פתגם המלך· קדמא קמץ: אלהי ישר' כ"ח מיחדין וסי' מצב שם מזבח דיעקב· ויראו את אלהי יש'· המעט מכם כי הבדיל· אנשי אשדוד· ויאספו את כל סרני

שמות כד

וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה׃ וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר׃ וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃

ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם׃ וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים׃

ד' כתיבי' ויען ויאמרו· — מל' ב"כ — פלונת' עלות· — ג' פסו' זה אחר זה מתחילים ויקח· — ג' ב' פתח וא' קמץ· ת' וכל עשר' דכו'· — כ"ח מיחדין — ל' כתרי ליש'· ל'· — ל'· ל'· — ל' — י"ג· ו' וכתו' — ל'. ב' — ל' וכ"כ — א'

באגנת ל' ואחר [illegible] — ויאמר יהוה [illegible]

תרגום אונקלוס

וְיָת כָּל־דִּינַיָּא וַאֲתִיבוּ כָל־עַמָּא קָלָא חַד וַאֲמַרוּ כָּל־פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּיד׃ וּכְתַב מֹשֶׁה יָת כָּל־פִּתְגָּמֵי דַיְיָ וְאַקְדֵּים בְּצַפְרָא וּבְנָא מַדְבְּחָא בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְתַרְתָּא עַשְׂרֵי קָמָן לִתְרֵין עֲסַר שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ וּשְׁלַח יָת־בּוּכְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְנִכַסוּ נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ תּוֹרִין׃ וּנְסֵיב מֹשֶׁה פַּלְגוּת דְּמָא וְשַׁוִּי בְּמִזְרְקַיָּא וּפַלְגוּת דְּמָא זְרַק עַל־מַדְבְּחָא׃ וּנְסֵיב סִפְרָא דִקְיָמָא וּקְרָא קֳדָם עַמָּא וַאֲמַרוּ כֹּל דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּיד וּנְקַבֵּיל׃ וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת־דְּמָא וּזְרַק עַל־מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל־עַמָּא וַאֲמַר הָא דְמָא דִקְיָמָא דִּגְזַר יְיָ עִמְּכוֹן עַל כָּל־פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃ פ וּסְלֵיק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשַׁבְעִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַחֲזוֹ יָת יְקָר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וּתְחוֹת כּוּרְסֵי יְקָרֵיהּ כְּעוֹבַד אֶבֶן טָבָא וּכְמֶחֱזֵי שְׁמַיָּא לִבְרֵירוּ׃ וּלְרַבְרְבֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה נִזְקָא וַחֲזוֹ יָת יְקָרָא דַיְיָ וַהֲווֹ חָדַן בְּקוּרְבָּנֵיהוֹן דְּאִתְקַבַּלוּ בְּרַעֲוָא כְּאִלּוּ אָכְלִין וְשָׁתַן׃ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַק לִקְדָמַי לְטוּרָא וֶהֱוֵי תַמָּן וְאֶתֵּין לָךְ יָת לוּחֵי אַבְנָא וְאוֹרָיְתָא וְתַפְקֵידְתָּא דִּי כְתָבִית לְאַלָּפוּתְהוֹן׃ וְקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ וּסְלֵיק מֹשֶׁה לְטוּרָא דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ׃

מסורה

פלשתים ג' בו· וישלחו ויאספו· ונתתם לאלהי ישר' כבוד· ויען עלי ויאמר· ויצעקו העקרנים· אם משלחים אתם· לי דבר צור· יאמן נא דבריך· בראתו ילדיו· אלהי יש' לא אעזבם· הקורא בשמך· אתה אל מסתתר· כי מעיר הקדש· ובאספכם· והנה שם כבוד· נעלה מעל הכרוב· וירומו מן הארץ· היא החיה אשר ראיתי· והאפנים אשר לעמתם· בא מדרך הקדים· את רוח פול מלך אשור· אל יבושו בי קויך· ויקם ישוע· ואלי יאספו כל חרד· ויתן זאת שלתך: לבנת ב' כתרי ליש' וסי' הספיר· ובשיחור· קדמא פתח: ויחזו ב' וסי' אצילי בני ישראל· נביאיך חזו לך: ההרה י"ג נמסר בשפטים סוף סימן א': ווזה ו' נמסר בריש סדר לך לך:

אבן עזרא

ואת כל המשפטים· אשר שם לפניהם הם הנזכרים בפרשה הזאת: ויען כל העם· כאילו הוא איש אחד: ויכתוב משה· אחר שספר להם כל דברי השם המצות והמשפטים כתבם [illegible] הברית: ויבן מזבח תחת ההר· במקום שעמד ישראל בעת מתן תורה [illegible] ויבן מצבת בעבור אחרת כאילו כתוב ושתי עשרה מצבה בנה: וישלח את נערי· הם הבחורי' בני הזקנים הבכורים שיעלו עם משה: ויעלו עולות· וזהו וזבחת עליו· והזכיר עם השלמים פרים כי האוכלים רבים היו: ויקח חצי הדם· מהעולות והשלמים· ומלת באגנות כלים עגולים כמו אגן הסהר ובלשון ערבי אג"אן: וחצי הדם· של עולה והשלמי' זרק על המזבח לשם והנה באגנות ישמש לשני' שיתן חציו באגנות וחציו את' באגנו': ויקח· כאשר קרא באזני הזקני' וקבלו על נפשם אז לקח חצי הדם הנשאר וזרקו על העם והם הזקנים כי הם כנגד כל ישראל כמו שכתוב בפר העלם דבר של צבור וסמכו זקני העד' את ידיהם שהם כנגד כל ישרא' וזאת הזריקה כמו ויז על אהרן ועל בגדיו וקראה דם הברית: ויעל· ולא הזכיר ההר כי אין צורך: ויראו· במראה נבואה כמו ראיתי את יי' יושב על כסא· אמר הגאון כי ספיר לבן ראייתו לבנת הספיר ואיננו רק אדום והעד כי מנהג הלשון לכפול הטעם במלות שונות והנה כתוב זכו נזיריה משלג צחו מחלב והנה הטעם כפול אדמו עצם מפניני' ספיר גזרתם והנה ספיר כמו פנינים ועוד אם לבנת הספיר הוא לובן מה טעם לומר כמעשה היה ראוי לומר כמראה והנכון כי לבנת מגזרת לבנה כמו חשכת מים מגזרת חשכה והנה לבנת הספיר כאבן ספיר שראה יחזקאל במראות הנבואה שהוא דמות כסא· וטעם וכעצם השמים לטוהר תחת לבנת הספיר והוא הרקיע שהוא כעין הקרח שהוא נטוי על ראשי החיות שראה יחזקאל והנה כתוב ויראו את אלהי ישראל ושם כתו' היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל כי תפש דרך קצרה כי היא תחת רקיע גם הוא תחת הכסא והכל תחת השם הנכבד: ואל אצילי· כמו ומאציליה ולא הזכיר זקנים להכנים עמהם נדב ואביהוא: וטעם לא שלח ידו· כי ראו השם הנכבד ולא מתו כאשר אפרש בפסוק כי לא יראני האדם וחי· וטעם ויאכלו וישתו שירדו שמחים מההר ויאכלו זבחי שלמים שזבחו נעריהם וישתו בשמחה ורבי יהודה הלוי אמר כי טעם ויאכלו כי הוצרכו שיאכלו אף על פי שנהנו מזיו השכינה והזכיר זה בעבור משה שהיה ארבעים יום וארבעים לילה בלא אכילה ככתוב בפרשה אחרי זאת: ויאמ'· והיה שם עד שאתן לך אמר חכם אחד בספרד כי הלוחות הראשונים שהיו מעשה אלהים והטעם מתוקנים כנראה כמדת הארון כי גם השניים מעשה אלהים היו שהוא בורא הכל רק משה תקנם כי התקון נקרא מעשה כמו וימהר לעשות אותו ובעבור שהוא כתוב לוחות אבן ולא הזכיר אבנים כאשר הזכיר בשניים והנה הראיתי לו בעלותו ההרה לקחת שני לוחות האבנים ושלש פעמים הזכיר כי על כן פירש לוחות האבן שהם ממין אבן לא מעץ· אמר הגאון כי אשר כתבתי דבק עם לוחות האבן לא עם התור' והמצוה כי השם לא כתב רק עשרת הדברים· ופי' התורה· תורה שבכתב: והמצוה· תורה שבעל פה כי כל המצות ניתנו למשה בסיני בימים שעמד בהר וכן כתוב ואתה פה עמוד עמדי ולפי דעתי כי התורה הדבור הראשון והחמישי והמצוה השמנה דברים: ויקם משה· מדרך הסברא כי יהושע הלך ממחנה ישראל עם משה ויש[ב] בתחתית ההר עד רדת משה כי הנה לא ידע דבר העגל שנעשה ואין טעם לשאול מה אכל כי המן סביב למחנה לקט ואכל יום יום: ואל

ואל הזקנים · הידועי' הם שראו השם הנכבד: והנה אהרן · גם הוא נבור היה ואולי היה חור והוא מהשבעי' ושכ׳ הם ידינו תחת משה עד שובו וכבר פירשתי כי יתרו לא בא רק בשנה השנית: ויעל ויכס · וכבר כסה הענן בששה לחדש: וישכן · וכבר שכן הכבוד כי כן כתוב וירד יי' אל הר סיני ועוד ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים: ויכסהו הענן · את משה ואדם לא ראהו:

ויקרא אל משה ביום השביעי · ואין צורך לשאלת הגאון למה לא עלה לראש ההר בתחלת ע עלותו כי לא יוכל לעלות כי אם ברשות: ומראה · הנה ההר כולו מכוסה ענן ובראשו הכבוד משם השם הנכבד היה נראה כאש אוכלת: ויבא ויעל אל ההר · הטעם אל ראש ההר ששם הכבוד: ויהי משה בהר · שלא ירד וכתוב על זה הארבעי' יום לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי וזה פלא גדול לא נהיה כמוהו לפניו:

אשר נתן לבניו דת תמימה · אשר יוציא לאור כל תעלומה: יביננו דבר חכמה רשומה · בפרשת ויקחו לי תרומה:

וידבר בעלותו אל ראש ההר דבר לו על דבר המשכן והטע' שיעשו מקדש לשם הנכבד ו וישכו' בתוכו ושם ידבר עם משה ולא יעלה אל ההר · מלת ויקחו לי כגזירת סורה אלי שיסור הנקרא ממקומו ויקרב אליו וככה שיקח מאתו ויתן לי וככה קחי לי מעט מים: וזאת · אמר הגאון לא מצאנו כסף במשכן כי אם כסף פקודי ה העדה אם כן איך כתוב כי הכסף נדבה והוא השיב כי כסף אחר היה נדבה לצורך שלחן כסף כי לא יתכן שלא יהיה שם שלחן לתקן עליו שום דבר או לחתוך או לרחוץ עליו ולחצוצרות ולמזרקים לפי דעתי אין צורך כי הכתוב לא חשש להוציא דבר אחד מ מששה עשר דברי' כי החמשה עשר היו נדבה וכמוהו אלה בני יעקב אשר יולד לו בפדן ארם ובנימין לא נולד כי אם בארץ כנען ועוד בשבעים נפש ירדו אבותיך ובני יוסף לא ירדו כי שם נולדו · והזכיר בתחלת הנדבה הנכבד שהוא הזהב והשלים בנכבד אבני שוהם ואבני מלואים כי לא נמצאו רק אצל הנשיאי' ולא כן הזהב כי ברוב הקהל נמצא והנה לא היה במעשה המשכן ברזל וכתוב בבית ראשון ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו: ותכלת · אמר יפת שהוא כדמות שחרות כי הוא תכלית כל הצבעים והכל ישובו אליו והוא לא ישוב במעשה אדם לעולם ואנו נסמוך על רז"ל שאמרו שהוא ירוק והוא צמר: וארגמן · כדמות אדום ובדברי הימים ארגון ובלשון ערבי ארגואן וזה הצבע לא יהיה כי אם בצמר או במשי: ותולעת שני · זכרו' ושני התולעת כמו מכור החלמיש חלמיש צור והגאון אמר בו קר'מז כי הוא אדום רק איננו כצבע הארגמן ובעבור תולעת אמ' רבים כי הוא משי: ושש · הוא הבד מין ממיני פשתים ימצא במצרים לבדו רק הוא לבן ואיננו צבוע שם ורקמה ממצרים והגאון תרגמו בלשון ערבי עומר וידוע הוא עד היום: ועזים · שער העזים: ועורות אלים. שהם גדולים וזאת האומנות בארץ אלגודמאם ונקרא גורמנסי: תחשים · מין חיה היתה ידועה בימים ההם כי כן כתוב ואנעלך תחש והנה כבר היה נודע: ועצי שטים · יש מקדמונינו שאמרו שיעקב אבינו נטעו' וישראל הוציאום ממצרים במצות משה והראיה וכל אשר נמצא אתו כמו התכלת והארגמן ויש לתמוה למה כאמר אשר נמצא אתו לברכו ואם אמרנו כן יש לתמוה למה הוציאו עצי שטים כי מה צורך יש להם ועוד הנה המצרים חושבים כי לזבוח הם הולכים ואחר כן ישובו על כן השאילום והיך יוציאו קרשים רבים אורך כל אחד מהם עשר אמות גם בריחים והם עברו על׳ מצרים מקום המלוכה ומה היתה תשובה לשואליהם למה יוליכו עצי שטים והם הולכים לזבוח דרך שלשת ימים והנה לא ידענו אם קבלה היתה היא ביד אבותינו שממצרים הוציאום גם אנחנו נסור אל משמעתם ואם סברא היה יש לבקש דרך אחרת ונאמר כי היה סמוך אל הר סיני יער עצי שטים ובבאם שם אמר להם משה יתעכבו הרבה ואין עליהם ענן כאשר פירשתי אז עשה כל אחד סוכה והכסילים עשו כדמות חברות כל אחד כפי מעלתו וכרתו כל היער כי עם רב היה ועשו סוכות ומשה לא דבר להם דבר המשכן רק אחר יום הכפורים וזה טעם וכל אשר נמצא אתו: שמן

ואל הזקנים אמר · בצאתו מן המחנה: שבו לנו בזה · והתעכבו כאן עם שאר העם במחנה להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו: חור · בנה של מרים היה ואביו כלב בן יפונה שנאמר ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור אפרת זו מרים כדאיתא בסוטה: מי בעל דברים · מי שיש לו דין: ויכסהו הענן · רבותינו חולקי' בדבר יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמראש חדש: ויכסהו הענן · להר ויקרא אל משה ביום השביעי לומר עשרת הדברות ומשה וכל ישראל עומדי' שם שאלו הכתוב כבוד למשה ויש אומרים ויכסהו הענן למשה ששת ימי' לאח' עשרת הדברות והם היו ב בתחלת ארבעים יום שעלה משה לקבל ל לוחות ולמדך שכל ה הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששה ימי': בתוך הענן · ענן זה כמין עשן הוא ועשה לו הקב"ה למשה שביל בתוכו: חסלת ואלה המשפטים

ויקחו לי תרומה · לי · לשמי: תרומה · הפרשה יפרישו לי מ ממונם נדבה: ידבנו לבו · לשון נדב' והוא לשון רצון טוב פי' ש"ט בלע"ז: תקחו את תרומתי · אמרו רבותינו שלש תרומות אמורות כאן אחת תרומת בקע ל לגלגלת שנעשו מהם האדנים כמו שמפורש באלה פקודי ואחת תרומת המזבח בקע לגלגלת לקופו' לקנות מהן קרבנות צבור ואחת תרומת המשכן נדבת כל אחד ואחד שלש עשרה דברים האמורים בענין כלם הוצרכו למלאכת מ המשכן או לבגדי כהונה כשתדקדק בהם: זהב וכסף ונחשת וגו' · כלם באו בנדב' איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר שנא' וכסף פקודי העדה וגו': בקע לגלגלת וגו' · ושאר הכסף הבא שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת: תכלת · צמר צבוע בדם חלזון וצבעו ירוק: וארגמן · צמר צבוע ממין צבע ששמו ארגמן: ושש · הוא פשתן: ועזים · נוצה של עזים לכך תרגם אנקלוס ומעזי הבא מן העזים ולא עזים עצמן שתרגום של עזים עזיא: מאדמים · צבועות היו אדום לאחר עבודן: תחשים · מין חיה ולא היתה אלא לשעה והרבה גוונים היו לה לכך מתורגם ססגונא ששש ומתפאר בגוונין שלו: ועצי שטים · ומאין היו להם במדבר פירש ר' תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזי' למצרי' ונטע' וצוה לבניו ליטלם עמה' כשיצאו ממצרי': ושמן

ואל הזקנים חד מן כ"ד · מן חד וחד ואל וס' מצויין במס' רבת': וישכן ה' ד' חס' וא' מל' וסי' וישכן כבוד יי' · ישר' בטח בדד · וישכן הענן · וישכן בירושלם · וישכון ערים נכחדות · בתר' מל': ויקרא אל משה ב' וס' וישכן כבוד יי' · ויקרא אל משה דריש סיפרא: ומראה ז' קמץ וס' ומראה כבוד יי' · ומראה הנגע עמק · ומראה הנתק · ומראה אש לילה · ומראה האפנים כעין אבן תרשיש · ומראה הילדים האכלים · ומראה הערב והבקר · וא' פתח ומראה ולא בחידת: דבר אל בני ישראל ו' חסרים לאמר נמסר בסדר בשלח: ויקחו ו' רפ' ונמסר בסדר בא אל פרעה: וזאת י"ז ר"פ וס' וזאת התרומה אשר תקחו · וזאת תורת המנחה · וזאת תורת האשם · וזאת תורת זבח השלמים · וזאת תהיה טמאתו בזובו · וזאת עשו להם וחיו · וזאת משמרת משאם · וזאת תורת הנזיר · וזאת התורה החקים · וזאת התורה אשר שם · וזאת הברכה · וזאת ליהודה · וזאת התרומה אשר תרימו · וזאת לכם האות · דירמיה · וזאת תהיה המגפה · וזאת שנית תעשו · וזאת לפנים בישראל: זהב וכסף ג' וס' וזאת התרומה · קחו מאתכם תרומה · וישלח את הדורם בנו:

וּלְסָבַיָּא אֲמַר אוֹרִיכוּ לָנָא הָכָא עַד דִּי נְתוּב לְוָתְכוֹן וְהָא אַהֲרֹן וְחוּר עִמְּכוֹן מַן דְּאִית לֵיהּ דִּינָא יִתְקְרֵיב לְקֳדָמֵיהוֹן׃ וּסְלֵיק מֹשֶׁה לְטוּרָא וַחֲפָא עֲנָנָא יָת טוּרָא׃ וּשְׁרָא יְקָרָא דַּייָ עַל טוּרָא דְּסִינַי וַחֲפָהִי עֲנָנָא שִׁתָּא יוֹמִין וּקְרָא לְמֹשֶׁה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִגּוֹ עֲנָנָא׃ וְחֵיזוּ יְקָרָא דַּייָ כְּחֵיזוּ אִשָּׁתָא אָכְלָא בְּרֵישׁ טוּרָא לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְעַל מֹשֶׁה בְּגוֹ עֲנָנָא וּסְלֵיק לְטוּרָא וַהֲוָה מֹשֶׁה בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן׃

וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם׃ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר׃ וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן׃ וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה׃

ק"ח · עוזיאל · סימן · חנני · סימן:

פרשה

וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיַפְרְשׁוּן קֳדָמַי אַפְרָשׁוּתָא מִן כָּל גְּבַר דְּיִתְרְעֵי לִבֵּיהּ תִּסְּבוּן יָת אַפְרָשׁוּתִי׃ וְדָא אַפְרָשׁוּתָא דְּתִסְּבוּן מִנְּהוֹן דַּהֲבָא וְכַסְפָּא וּנְחָשָׁא׃ וְתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ וּמְעַזֵּי׃ וּמַשְׁכֵי דְדִיכְרֵי מְסַמְּקֵי וּמַשְׁכֵי דְּסַסְגוֹנָא וְאָעֵי שִׁטִּין׃

פרשה

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי׃ וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים׃ וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים׃

ל' · ה' · ב' · ה' ד' חס' וא' מל' · ב' · ז' קמץ · ב' · ו' חס' לאמר · ו' רפין · ל' · ל' · ג' · ה' · ג' · כה · א

שמן למאר בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים: אבני שהם ואבני מלאים לאפד ולחשן: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם: ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו: ס

ועשו ארון עצי שטים אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו: וצפית אתו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו ועשית עליו זר זהב סביב: ויצקת לו ארבע טבעת זהב ונתתה על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על צלעו האחת ושתי טבעת על צלעו השנית: ועשית בדי עצי שטים וצפית אתם זהב: והבאת את הבדים בטבעת על צלעת הארן לשאת את הארן בהם: בטבעת הארן יהיו הבדים לא יסרו ממנו: ונתת אל הארן את העדת אשר אתן אליך:

משחא לאנהרותא בוסמיא למשח דרבותא ולקטורת בוסמי: אבני בורלא ואבני אשלמותא לשקעא באפודא ובחושנא: ויעבדון קדמי מקדש ואשרי שכינתי ביניהון: ככל די אנא מחזי יתך ית דמות משכנא וית דמות כל מנוהי וכן תעבדון: ויעבדון ארונא דאעי שיטין תרתין אמין ופלגא אורכיה ואמתא ופלגא פותיה ואמתא ופלגא רומיה: ותחפי יתיה דהב דכי מגיו ומבר תחפיניה ותעביד עלוהי דיר דדהב סחור סחור: ותתיך ליה ארבע עזקן דדהב ותתן על ארבע זויתיה ותרתין עזקן על סטריה חד ותרתין עזקן על סטריה תנינא: ותעביד אריחי דאעי שטין ותחפי יתהון דהבא: ותעיל ית אריחיא בעזקתא על סטרי ארונא למיטל ית ארונא בהון: בעיזקת ארונא יהון אריחיא לא יעדון מניה: ותתן בארונא ית סהדותא די אתן לך:

ככל אשר ה״ט בתורה וסי׳ ויעש נח· וחברו אני מראה אתך· ככל אשר צויתי אתכה· ואת שמן המשחה· ותכל כל עבדת· ככל אשר דויבאו· ויעש משה· ויעש בני ישראל· וחברו דחבנית דגלים· ויעש משה דללוים· ויעשו את הפסח בראשון· ככל אשר דסוף פנחס· ויהי בארבעים שנה· ככל אשר עשה אתכם·

ח׳ זוגין מתחלפין· ל׳ חס׳ · ל׳ חס׳ · ה״ט בתורת · י״ז מל׳ בתו׳ בליש׳ זכר׳ ב׳ · ל׳ · כל אוריי׳ חס׳ · כול חס׳ · כד · ל׳ · ל׳ חס׳ · כ״ט חסרים·

ותענו ותאמרו אלי· ככל אשר שאלת· לא אכלתי כאני· ושבת עד יי׳ אלהיך: אותך י״ז מלאים נמסר ביחזקאל סימן כ״ט גבי פרשתא בן אדם שים פניך על פרעה מלך מצרים: וכן תעשו ב׳ וסי׳ ואת הבנית כל כליו· ממני תראו: ממנו ט׳ דמטע׳ וס׳ בטבעת הארן יהיו· והרים ממנו בקמצו· ואם האכל יאכל· ואם בהמה אשר· תני׳ דפסוק· אל תסור ממנו ד׳ הושע· ורק הוא יחידה· דבת יפתח· וילך בכל דרך אסא· דמלכים· וצדקת צדיקים יסירו:

עלית ל׳ ואלר׳ ועשית לו וסי׳ דארן כתר תורה עלגביהן·

כלעת כל כלעת דאורייתא חס׳ דכנוא׳ וכתובי׳ מל׳·

הארן כל הארן דאורייתא חס׳ דנביאים וכתובים מל׳

רשי

ושמן למאור· שמן זית זך להעלות נר תמיד: בשמים לשמן המשחה· שנעשה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדשו והוזכרו לו בשמים כמו שמפורש בכי תשא: לקטורת הסמים· שהיו מקטירים בכל בקר וערב כמו שמפורש בואתה תצוה ולשון קטרת העלאת קיטור ותמרות עשן: אבני שהם· שתים הוזכרו שם לצורך האפוד האמור בואתה תצוה: מלואים· על שעושין להם בזהב מושב כמין גומא ונותנים האבן שם למלאת הגומא קרוים אבני מלואים ומקום המושב קרוי משבצת: לאפוד ולחשן· השהם לאפוד ואבני המלואי׳ לחשן וחשן ואפוד מפורשי׳ בואתה תצוה והם מיני תכשיט: ועשו לי מקדש· ועשו לשמי בית קדושה: ככל אשר אני מראה אותך· כאן את תבנית המשכן המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו ועשו לי מקדש ככל אשר אני מראה אותך: וכן תעשו· לדורו׳ אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שלחנות מנורו׳ וכיורות ומכונו׳ שעשה שלמה כתבנית אלו תעשו אותם ואם לא היה המקרא מחובר למעלה הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשו אלא כן תעשו והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו: ועשו ארון· כמין ארגזים שעושים בלא רגלי׳ עשוי׳ כמין ארגז שקורי׳ איסקרי״ן יושב על שוליו: מבית ומחוץ תצפנו· שלש ארונות עשה בצלאל שנים של זהב ואחד של עץ ארבע כתלים ושולים לכל אחד ופתוחים מלמעלה נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה שפתו העליונה בזהב נמצא מצופה מבית ומחוץ: זר זהב· כמין כתר מוקף לו סביב למעלה משפתו שעשה הארון החיצון גבוה מן הפנימי עד שעלה למול עובי הכפרת ולמעלה הימנו משהו וכשהכפרת שוכב על עובי הכתלים עולה הזר למעלה מכל עובי הכפרת כל שהו והוא סימן לכתר תורה: ויצקת· לשון התכת כתרגו׳: פעמותיו· כתרגו׳ זויתיה ובזוית העליונות סמוך לכפרת היו נותנים שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ארון והבדים נתונין בהם וארכו של ארון מפסיק בין הבדים אמתים וחצי בין בד לבד שיהיו שני בני אדם הנושאי׳ את הארון מהלכין ביניהם וכן מפורש במנחות בפרק שתי הלחם: ושתי טבעות על צלעו האחת· הן הן ארבע טבעות שבתחלת המקרא ופירש לך היכן היו והוי״ו זו יתרה היא ופתרונו כמו שתי טבעות ויש לך לישבה כן ושתים מן הטבעות האלו על צלעו האחד: צלעו· צידו: בדי· מוטות: לא יסורו ממנו· לעולם: ונתת אל הארון· כמו בארון: העדות· התורה שהיא לעדות ביני וביניכם שצויתי אתכם מצות הכתובות בה: כפרת

אבן עזרא

שמן למאור· לצורך המאור כמשפטו אמרו חכמי הדור כי טעם ולקטורת הסמים הפוך וכן הוא הסמים בעבור קטרת אם כן למה לא נאמר כן ולשמן המשחה בשמים ועוד את הבושם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטורת הסמים והנכון בעיני שמלת בשמים כוללת לשמן המשח׳ ובשמי׳ שהם מעורבים עם הסמי׳ לקטורת וככה קבלת האמת: ואבני שוהם· כוללת כל האפוד ואחר מהחשן: ומלואים· עוד אפרש: ועשו· נקרא מקדש בעבור היותו משכן השם הקדוש: מראה אותך· במראה העין כי מראות יחזקאל היו בחלום בנבואה והוסיף ה׳ א הדעת ואמר המשכן אחר שהזכיר מקדש· תוספת וי״ו וכן תעשו לצורך הכלים כי ב בתחלה ועשו לי מקדש: ועשו· בעבור שאמר בתחלה ועשו לי החל ככה ועשו ארון ולא ידענו אם זאת המדה בחוץ או בפנים והנה אם היא בחוץ יהיה עבר הארון מכפה מבית ומחוץ מב׳ העברים הצי אמה עד שיהיה מדת כל לוח הברית אמה אורך ואמה רוחב ואם אמרנו שגם הקומה חצי אמה תהיה כל אבן כבדה מאד לולי נתן השם כח רב לידי משה שהיו כבדים ל להוריד לוח אבן ביד אחת· וכתוב משני עבריהם אולי כן היה כי הלוח הוא גוף מעוקב שיש לו ששה עברים וככה כתוב כי שלשה ארונות היו ויש לתמוה על הסברות ועוד כי עובי הכפרת טפח ועוד כי ראינו שלא היה זהב התנופה רק פחו׳ מן חלק אחד מג׳ שפים וארבע מאות מהזהב שהכין דוד והנה הכרובים היו עצי שמן גם מזבח הקטורת לא היה כלו זהב והיה שוה לפי הסברא כי היפוי למראה העין הוא ונעט הזהב יכנס ביפוי הלא כי הקרשים והבריחים והשלחן ומזבח הקטורת כלם מצופים ואין דבר שהיה זהב כלו רק ה המנורה ואחר שעשו הארון זהב מה צורך לעץ ויוכיח על הצפוי כי הנה האולם והבית צפה שלמה זהב: זר זהב· מגזרת ארחי ורבעי זרית: פעמותיו· חפשתי בכל המקרא ולא מצאתי פעם שהיא זוית רק מלשון רגל רגלי עני פעמי דלים ויש לדרך פעמיו מה יפו פעמיך ורבים ככה על כן הוזכרתי לפרש כי רגלי׳ היו לארון כי דרך בזיון הוא שישב הארון בארץ ועוד מה טעם לומר ושתי טבעות זהב בתוספת הוי״ו ואילו היו הראשונות היה כתוב שתי טבעות להודיע שהם ארבע טבעות זהב שהזכיר כמשפט הלשון ויש מחכמי דורינו שהבין זה ואמר כי הבדים היו מושמים בארון בטבעות שהיו על הפעמונים וכאשר יצטרכו לשאת את הארון יוסרו מהטבעות השפלות ויושמו בטבעות העליונות וכן כתוב ושמו בדיו ולפי דעתי שהבדים אחר שהושמו בטבעות העליונות לא הוסרו משם כי כן כתוב לא יסורו ממנו· ופירוש ושמו בדיו על הכהנים שהיו מטיתים בדי הארון בכתפות הקהתים וכאשר הושם הארון בדביר הוצרך להיותו סמוך אל הקיר שיסוכו הכרובים על הארון ועל בדיו על כן האריכו קצה כל אחד מהבדים וזהו ויאריכו הבדים והנה הד׳ הטבעות השפלים היו ליופי ותפארת כמשפט הארונים: בטבעות· שהם על צלעות הארון: ונתת· הלוחות הם העדות כאילו הם כמו שטר כתובה והם לוחות הברית והעד הנאמן ויקח ויתן את העדות אל הארון ועוד כי לא כתב משה ספר תורה וספר התורה שמוהו הכהנים מצד ארון ברית יי׳ מחוץ ועוד כתוב אין בארון רק שני לוחות אבנים ומחלוקת היא יש לשאול הנה הכתוב אמר למשה ונתת אל הארון הלוחות אשר אתן אליך וכתוב ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו והנה שברם ולא מלא מצות השם ויש להשיב אולי בעבור זה אמרו חכמינו כי שברי הלוחות הן מונחים בארון ואין הכתוב מכחיש דבריהם כי הראשונים והאחרונים לוחות הברית הם ועוד נוכל להשיב כי הכתוב לא דבר רק על הלוחות השניות ואין טענה ממלת אשר אתן אליך כי הנה כתוב גם עליהם ויתנם יי׳ אלי ועוד הנה לא מצאנו שיאמר השם למשה שיעשה הארון ויסים שם הלוחות הראשונות כי השם ידע כי ישברם משה רק אמר על הלוחות שפסלם משה ועשית לך ארון עץ וקדמונינו אמרו כי אין זה הארון שעשה בצלאל וכבון הוא ועל דרך הפשט איננו רחוק בעיני כי על הארון שעשה בצלאל ידבר וכן כתוב ועשו ארון עצי שטים ואין טעם לשאול אנה היו מושמים אלה הלוחות עד שהוקם המשכן כי אין צורך להזכיר זה והוצרכתי לפירוש הזה בעבור שהזכיר ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי והנה אם אמרנו כי יספר המעשה כאשר היה הע״פי שלא נדע טעם למה יזכיר זה והנה מה נעשה בכתו׳ אחר כך ויהי שם כאשר צוני וזה לאות כי ידבר על הלוחו׳ ששם משה בארון הברי׳ והם שם עד היום הזה וזה טעם ויהיו שם עד היום הזה גם לאות ולעד כי ספר התור׳ לא היה בארון כי בתחלה שם הלוחות בארון ואחר כן הכפורת עם הכרובי׳ והנה שכן הכבוד על הכרובי׳ וכתו׳ יושב הכרובי׳ אם כן איך ישי׳ משה ספר התור׳ בשבת הארבעי׳ בתוך הארון אם לא יסיר הכפורת עם הכרובי׳ מעל הארון ואין צורך לכל זה:

ועשה ג' ר"פ וסי' לי מטעמים · כרוב · מבנס: בד: הכרבים כל אורי' חס' ונבי' וכתו' מלאים במ"ג חס' וס' וישלח העם שילה · מבעלי יהודה · ועשר באמה הכרוב השני · ויפרשו את כנפי הכרבים · ויסכו הכרבים על הארון על בדיו · ויתפלל חזקיהו · וחברו' · ואראה והנה אל הרקיע · וישלח הכרוב את ידו ·

וְעָשִׂיתָ כַפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ: וְעָשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת: וַעֲשֵׂה כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשׂוּ אֶת־הַכְּרֻבִים עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו: וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים: וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה וְאֶל־הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ: וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל־אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב: וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב וְעָשִׂיתָ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב: וְעָשִׂיתָ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו:

ותעביד כפורתא דדהב דכי תרתין אמין ופלגא אורכה ואמתא ופלגא פותיה: ותעביד תרין כרובין דדהב נגיד תעביד יתהון מתרין סיטרי כפורתא: ועיביד כרובא חד מסיטרה מכא וכרובא חד מסיטרה מכא מן כפורתא תעבדון ית כרוביא על תרין סיטרוהי: ויהון כרוביא פריסן גדפיהון לעילא מטלין בגדפיהון על כפורתא ואפיהון חד לקביל חד לקביל כפורתא יהון אפי כרוביא: ותתן ית כפורתא על ארונא מלעילא ובארונא תתן ית סהדותא די אתן לך: ואיזמן מימרי לך תמן ואמליל עמך מעילוי כפורתא מבין תרין כרוביא די על ארונא דסהדותא ית כל די אפקיד יתך לות בני ישראל:

ותעביד פתורא דאעי שיטין תרתין אמין אורכיה ואמתא פותיה ואמתא ופלגא רומיה: ותחפי יתיה דהב דכי ותעביד ליה דיר דדהב סחור סחור: ותעביד ליה גדנפא רומיה פושכא סחור סחור ותעביד דיר דדהב לגדנפיה סחור סחור: ותעביד ליה ארבע עזקן דדהב ותתן ית עזקתא על ארבע זויתא די לארבע ריגלוהי:

ל' רפ · יד פסוקים על אל אל · ט' ב' · ל' · ה' · ל' מל' וחד חס' · יו בתור' · ג' בוהא את כל אשר · כל אוריית' חס' · מל' חס' · ל' · לט חס' ה' · ל' חס'

כרובי' כל משכנא פרשי כנפים וכל קריי' חלוף כרבים כנפים ·

ומלא חפניך גחלי אש · והכרבים עמדים מימין לבית · וירא לכרבים תבנית יד · וישלח הכרוב את ידו מבינות · תני' דפסוק: פרשי ב' חס' וסי' והיו הכרבים · וחברו: ופניהם ט' וסי' אחרנית · והיו הכרבים · ויהיו הכרבים · וידי אדם · ופניהם וכנפיהם פרודות · ופניהם קדמה והמה · ומחוץ לשער הפנימי לשכות · כנפי הכרבים · דו"ה · ופניהם אל יחפרו: י"ד פסו' דאית בהון על אל אל וסי' מצויין בסדר וישמע יתרו: ונתת נתת כ"ט חס' ה' בקרייא וסי' ונתת כוס פרעה · ונתת אל הארן · ונתת את הכפרת על הארן · ועשית לו ארבע טבעות · ונתת על השלחן לחם · ונתת את הכפרת על הארן · ועשית על החשן שרשרות · ונתת אל חשן המשפט · ונתת אתם על סל · ושמת את המצנפת · ואת האיל תנתח · ולקחת את כסף הכפורים · ועשית כיור נחשת · ב' בו · ונתת את הכיור · ב' בו · ושמת את החצר סביב · ונתת עליה שמן · ונתת על המערכת לבנה · ואתה תשמע מן השמים · ב' בו · דמלכים · אתה נתת ביד עבדך · נתת ירשת יראי · מן היום הראשון · ולחם משמים נתת · ורוחך הטובה נתת · והם במלבותם · ב' בו: ונועדתי ב' א' חס' וא' מל' וסי' ונועדתי לך שם · ונעדתי שמה לבני ישר' · קדמה מל': נתינה אליך ה' נמסר בסדר ראה אנכי: צואה את כל אשר ג' וסי' ונועדתי לך שם · נביא אקים להם מקרב · והיה המקום אשר יבחר יי':

ועשית כפרת · כדמות מכסה ואמ' יפת כי כמוהו לכפר עליו כמו כסוי חטאה ולפי דעתי שמלת לכפר עליו מגזרת כופר והנה זה מפורש ונתנו איש כופר נפשו וגם כתוב לכפר על נפשותיכם ועובי הכפורת לא נזכר: ועשית · אמרו קדמונינו כי צורת כרובים כפני נערים ופרשו כרוביא בלשון ארמי' והכ"ף משרת וכוון דברו שהיו כצורת ילדי' אם היא קבלה ושמו המלה לזכר כמו מלת חנוכה כי כ"ף כרוב שורש והעד והיו הכרובי' כי הה"א ה"א הדע' ואיכה לתימה כה"א הכמכת מכהו הכהו וכאשר חפשתי על מלת כרובים הנה הוא צורות כמו את כרוב ממשח הסוכך אמר יחזקאל כי ראה ד' פני' לחיה ואחד מהם פני שור ובמקום אחר על החיה בעצמה תחת שור פני הכרוב והטעם הצורה שהזכיר בפעם הראשונה ואמ' באחרונה היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה ויקרא כל הד' כרובים והנה הכ"ף שורש: מקשה · כמו שוה וכמוהו תחת מעשה מקשה · ופי' מעשה כמו לא עשה את שפמו · וטעם משני שהיה מרחק כל כרוב שוה מקצה הכפורת: כרוב · הנה הכרובים על דרך האורך על כן הבדים על רוחב הארון ומערער אמר כי לא יקרא צלע רק על דרך האורך וראיתו לצלע המשכן השנית ותשובתו בצדו וחמשה בריחים לקרשי צלע המשכן לירכתים ושהכפורת בעצמה עשו את הכרובים על שני קצות הארון: והיו · אמר יפת כי אל הכפורת יהיו פני הכרובים אל אמצע הכפרת · ולפי דעתי כי לא היו פני הכרובים עומדים צורת נצבה על כן פניהם מעט פונים אל הכפורת: ואל הארון · כמשפט הלשון וכבר היית נותן העדות בארון ואחר תשים הכפורת: ונועדתי · לא אבין איך יכחיש זה הפסוק פסוק וידבר י"י אליו מאהל מועד לאמר כי אהל מועד שם כולל את המשכן ואת כל אשר בו ואין צריך למכריע · וטעם וי"ו ואת כל אשר אצוה ככה הוא מלת ודברתי משרת בעבור אחרת כאילו כתוב ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובי' ולא הזכיר הדבר המדובר והטעם שאדבר אתך להודיע סודי ולהשיב על שאלתך ודברתי את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל · ויש לשאול למה הזכיר השם הארון בתחלה כי כתוב את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו ומנהג הלשון לבאר האחרון שהשלים בו כמו ויתן ליצחק את יעקב ואת עשו ויתן לעשו על כן החל ופירש כלי המשכן והחל מהנכבד ואחר כן השולחן והמנורה ואחר כן ואת המשכן תעשה והנה משה כאשר הקהיל כל העדה החל לאמר להם בתחלה המשכן והאהל ואחר כן הארון ואין צורך שנאמר אדם את משה ויש לתמוה למה לא הזכיר מזבח הקטורת והתשובה בדרך משל כי הכבוד לא ימוש על כן הארון דמו' כסא והנה מנורה ושולחן ערוך על כן לא הזכיר מזבח הקטורת רק אחר מזבח העולה בעבור שיזהיר ולא תעלה עליו עולה ומנחה ונסך ומשה הזכירו לבני ישראל אחר המנורה וכן במעשה: ועשית · אין ספק כי עובי השלחן עם קומות הרגלים היא המדה הנזכרת: ועשית · המסגרת למעלה כמשפט השולחנות: ועשית זר זהב · עתה פי' כי הזר שהזכיר בתחלה יהיה סביב המסגרת: ועשית · ארבע הפאות מזרח ומערב וצפון ודרום: לעומת

כפרת · כסוי על הארון שהיה פתוח מלמעלה ומניחו עליו כמין דף: אמתים וחצי ארכה · כארכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון ומונחת על עובי הכותלים הארבעתם ואף על פי שלא נתן שיעור לעוביה פירשו רבותינו שהיה עוביה טפח: כרובים · דמות פרצוף תינוק להם: מקשה תעשה · שלא תעשם בפני עצמם ותחברם בראשי הכפרת לאחר עשייתם כמעשה צורפים שקורין שולדרי"ן אלא הטיל זהב הרבה בתחלת עשיית הכפרת והכה בפטיש ובקורנס באמצע וראשין בולטין למעלה וצייר הכרובי' בבליט' קצותיו: מקש' · בטדי"ץ בלע"ז כמו דא לדא נקשן: קצו' הכפרת · ראשי הכפרת: ועשה כרוב אחד מקצה · שלא תאמר שנים כרובי' לכל קצה וקצה לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה: מזה מן הכפרת עשה את הכרובים זהו פירושו של מקשה שלא תעשה אותם שלא תעשם בפני עצמם ותחברם לכפרת: פורשי כנפים · שלא תעש' כנפיהם שוכבים אלא פרושים וגבוהים למעלה אצל ראשיהם שיהא עשרה טפחים בחלל שבין הכנפים לכפרת כדאיתא בסוכה: ואל הארן תתן את העדות · לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמ' ונתת אל הארון את העדות ויש לומר שבא ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואח' כך יתן הכפרת עליו וכן מצינו כשהקי' את המשכן נאמר ויתן את העדות אל הארון ואחר כך וישם את הכפרת על הארון מלמעלה: ונועדתי · כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר איך: ודברתי אתך מעל הכפרת · ובמקום אחר הוא אומר וידבר יי' אליו מאהל מועד לאמר זה המשכן מחוץ לפרכת נמצאו שני כתובין מכחישין זה את זה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם ובבא משה אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת וגו' משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד: ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל · הרי וי"ו זו יתירה וטפלה וכמוה הרבה במקרא וכה תפתר ואת אשר אדבר עמך שם את אשר אדבר אותך אל בני ישראל הוא: קומתו · גובה רגליו עם עובי השלחן: זר זהב · סימן לכתר מלכות שהשולחן שם עושר וגדולה כמו שאומרין שולחן מלכים: מסגרת · כתרגומו גדנפא ונחלקו חכמי ישראל בדבר יש למעלה היתה סביב לשולחן כמו לבזבזין שבשפת שולחן שרים ויש אומרים למטה היתה תקועה מרגל לרגל בארבע רוחות השלחן ודף השלחן שוכב על אותה מסגרת: ועשית זר זהב · הוא זר האמור ופירש לך כאן שעל המסגרת היתה: לעמת

לעמת המסגרת תהיין הטבעות. ברגלים תקועות כנגד ראשי המסגרת: לבתים לבדים. אותן טבעות יהיו בתים להכניס בהן הבדים. לבתי'. לצורך בתים. לבדי'. כתרגומו אתרא לאריחיא: ונשא בם. לשון נפעל יהי נשא בם את השלחן: ועשית קערותיו וכפותיו. קערותיו זה דפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משני רוחותיה שולים לו למטה וזוקף מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותלים ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואים לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן ארכו לרחבו של שלחן וכותליו זקופים כנגד שפת השלחן והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל בשל ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת שמסדרו על השלח' ואותו דפוס קרוי קערה: כפותיו. בזיכין שנותנין בהם לבונה שתים היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות. שנאמר ונתת על המערכת לבונה זכה: וקשותיו. הם כמין חצאי קנים חלולים הנסדקין לארכן דוגמתן עושה של זהב ומסדר שלשה על ראש כל לחם שישב לחם האחד על גבי אותן הקנים ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי קסו"א: ומנקיותיו. תרגומו ומכילתיה הן סניפין כמין יתדות זהב עומדין בארץ וגבוהין עד למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפוצלי' ששה פצולי' זה למעלה מזה וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכי' על אותן פצולין כדי שלא יכבד משא הלחם העליוני' על התחתונים וישברו ולשון מכילתי' סובלותיו כמו כלאיתי הכיל אבל לשון מנקיות איני יודע איך נופל על סניפין ויש מחכמי ישר' אומרים קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא ישבר: ומנקיותיו. אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש אבל אנקלוס שתרגם מכילתיה היה סובר כדברי האומר מנקיו' הן סניפי': אשר יוסך בהם. אשר יכוסה בהן. ועל קשותיו הוא אומר אשר יוסך שהיו עליו כמין סכך וכסוי וכן במקום אחר הוא אומר ואת קשות הנסך וזה וזה יוסך והנסך לשון סכך וכסוי הם: לחם הפנים. שהיו לו פנים כמו שפירשתי ומנין הלחם וסדר מערכותיו מפורשים באמור אל הכהנים: מקשה תיעשה המנורה. שלא יעשנה חוליות ולא יעשה קניה ונרותיה איברים איברים ואחר כך ידביקם כדרך הצורפי' שקורין שולדרי"ן אלא כולה באה מחתיכה אחת ומקיש בקורנס וחותך בכלי האומנות ומפריד הקנים אילך ואילך: מקשה. תרגומו נגיד לשון המשכה שממשיך את האיברים מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס ולשון מקשה מכת קורנס בטדי"ץ בלע"ז כמו דא לדא נקשן: תיעשה המנורה. מאליה לפי שהיה משה מתקשה בה אמר לו הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה לכך לא נכתב תעשה: ירכה. הוא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה ושלשת הרגלי' יוצאין הימנה מטה: וקנה. הקנה האמצעי שלה העולה באמצע הירך זקוף כלפי מעלה ועליו נר האמצעי עשוי כמי' בזך לצוק השמן לתוכו ולתת הפתילה: גביעיה. הן כמין כוסות שעושי' מזכוכית ארוכי' וקצרים וקורי' להם מדירנ"ש ואלו עשוי' של זהב ובולטי' ויוצאי' מכל קנה וקנה כמנין שנת' בהם הכתו' ולא היו בה אלא לנוי: כפתוריה. כמין תפוחי' היו עגולין סביב בולטין סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושין למנורות שלפני השרי' וקורין להם פומיל"ש ומנין שלהם כתו' בפרשה כמה כפתורי' בולטין ממנה וכמה חלק בין כפתור לכפתור: ופרחיה. ציורין עשוין בה כמין פרחים: ממנה יהיו. הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת ולא יעשם לבדם וידביקם: יוצאים מצדיה. לכאן ולכאן באלכסון נמשכין ועולין עד כנגד גובהה של מנורה שהוא קנה האמצעי ויוצאים מתוך קנה האמצעי זה למעלה מזה התחתון ארוך ושל מעלה קצר הימנו והעליון קצר הימנו לפי שהיה גובה ראשיהן שוה לגובה של קנה האמצעי השביעי שממנו יוצאים הששה: משוקדי'. כתרגומו מצויירין היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורי' ניילי"ר: שלשה גביעים. בולטין מכל קנה וקנה: כפתור ופרח. היה לכל קנה וקנה: ובמנורה ארבעה גביעי'. בגופה של מנורה היו ארבעה גביעים אחד בולט בה למטה מן הקנים והשלשה למעלה מן יציאת הקנים היוצאין מצדיה: משוקדים כפתוריה ופרחיה. זה אחד מחמשה מקראות שאין להם הכרע אין ידוע אם גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה: וכפתור תחת שני הקנים. מתוך הכפתור היו הקנים נמשכים משני צדיה אילך ואילך כך שנינו במלאכת המשכן. גובהה של מנורה י"ח טפחי' הרגלי' והפרח שלשה טפחי' הוא הפרח האמור בירך שנ' עד ירכה עד פרחה וטפחי' חלק וטפח שבו גביע מהארבע גביעים וכפתור ופרח משני כפתורי' ושני פרחים האמורים

לשאת כ"ד בקריי וס' מציין כדברי הימים א' סי' ט"ו: ונשא י"ב ו' בישעיה ו' בקריי וסי' בם את השלחן. ונשא כל אשר בביתך. דמלכים. וחברו. דישעיה. ונשא מגבעות. וחברו דמיכה. יושב על כסא רם ונשא. על הר גבוה ונשא. הנה ישכיל עבדי. רפאנו את כבל. ונשא אתכם בצנות. עמוס. ונשא המון. ורם

לעמת המסגרת תהיין הטבעת לבתים לבדים לשאת את השלחן: ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב ונשא בם את השלחן: ועשית קערתיו וכפתיו וקשותיו ומנקיתיו אשר יסך בהן זהב טהור תעשה אתם: ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד: פ

ועשית מנרת זהב טהור מקשה תיעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו: וששה קנים יצאים מצדיה שלשה קני מנרה מצדה האחד ושלשה קני מנרה מצדה השני: שלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח ושלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח כן לששת הקנים היצאים מן המנרה: ובמנרה ארבעה גבעים משקדים כפתריה ופרחיה: וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה לששת הקנים היצאים מן המנרה: כפתריהם וקנתם ממנה יהיו כלה מקשה אחת זהב טהור:

לקביל גדנפא תהויין עיזקתא לאתרא לאריחיא למיטל ית פתורא: ותעבד ית אריחיא דאעי שיטין ותחפי יתהון דהבא ויהון נטלין בהון ית פתורא: ותעבד מגיסוהי ובזיכוהי וקשותיה ומכילתיה דיתנסך בהין דהב דכי תעביד יתהין: ותתן על פתורא לחם אפיא קדמי תדירא: ותעביד מנרתא דדהב דכי נגיד תיתעביד ית מנרתא שידה וקנה כלידהא חזורהא ושושנהא מנה יהון: ושיתא קנין נפקין מסטרהא תלתא קני מנרתא מסיטרה חד ותלתא קני מנרתא מסיטרה תנינא: תלתא כלידין מציירין בקניא חד חזור ושושן ותלתא כלידין מציירין בקניא חד חזור ושושן כן לשיתא קנין דנפקין מן מנרתא: ובמנרתא ארבע כלידין מציירין חיזורהא ושושנהא: וחזור תחות תרין קנין דמינה וחזור תחות תרין קנין דמינה וחזור תחות תרין קנין דמינה לשיתא קנין דנפקין מן מנרתא: חזוריהון וקניהון מנה יהון כלה נגידא חדא דדהב דכי:

לבבו. כי כה אמר רם ונשא: בהן ט"ו קמצין וג' פתחין נמסר בסדר ויצא: לחם פנים הלין זוגין דלא נסבי ה' וסי' והאבן גדלה. לחם פנים לפני תמיד. בגדי שרד. נחש נחשת. מזרחה שמש. דאז יבדיל. א'זה בית אשר תבנו לי. וגם שם עיר המונה. זה הים גדול. ותחדש פני האדמה. מזבח נחשת. חג מצות. דעזרא: מנרת כול מ"ל במ"ב וסי' ומקטרים לי'. ראיתי והנה מנרת: תעשה ז' וסי' תיעשה המנרה. ל מל. ששת ימים תעשה מלאכה. דויקהל. וחבירו דויקרא. ואם מנחת מרחשת. על מחבת בשמן. כל מנחה אשר תקריבו. כי כלם מיראים אותנו: המנורה ג' מ"ל וסי' מקשה תעשה המנורה. ויעש בן אהרן אל. בהעלתך את הנרות: סימן כל דסמיך האחד בקנה בפתח תחת הב"ת דסמיך אחד בשוא תחת הב"ת: ג' פרשיות משתנות מקץ בקנה אחד בקנה אחד בשוא תחת הב"ת. תרומה בקנה האחד בקנה האחד בפתח תחת הב"ת. ויקהל בקנה האחד בפתח החת וב"ה בקנה אחד בשוא תחת הב"ת. קדמ' כן לששת הקנים היצאים מן המנרה תניין לששת הקנים היצאים מן המנרה:

אבן עזרא

לעומת. הזכיר התקון שתושמנה שם הטבעות: ונשא בם את השלחן. מבנין נפעל כמו ונקה המכה כי הדגשות להתבלע פ"א הפועל: ועשית. מה שאמרו רז"ל ידוע הוא: ומלת אשר יוסך בהם שבה אל וקשותיו לא אל הקרובה אליה שהיא ומנקיותיו וכמוהו משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וכתוב בעמוד ענן ידבר אליהם שהם משה ואהרן לא שמואל והעד כי במעשה הזכיר הקשות אשר יוסך בהם ועוד את קשות הנסך ומלת נסך לטעמי רבי' לא יסכו לי' נסך הפסל נסך חרש ואני נסכתי מלכי את' רב נתן שהוא בעל הערוך כי הקשות דמות קנים כי כן יקראו בלשון ישמעאל והמגיד לו לא ידע לשון ערבי כי בלעז היה כי הקנים יקראו קנ"ב בבדי גם בבית ויש שבוש בדברי הימים שהזכיר תחת הקערות מזרקים ותחת הכפות כפורים והזכיר הקשות כאשר הם ותחת המנקיות את' מזלגות והכל זהב לצורך השלחן אולי כלי' אחרים שצוה דוד לשומם בשלחנות שעשה שלמה ואין ככה שלחן אהל מועד: ונתת. על דרך הפשט נקרא לחם הפני' בעבור הפי' שהוא אחריו ומה שאמרו קדמונינו אמת הוא כי הקערות כמו דפוס: ועשית. ראיתי ספרים שבדקום חכמי טבריא ונשבעו חמשה עשר מזקניהם ששלש פעמים הסתכלו כל מלה וכל נקודה וכל מלא וכל חסר והנה כתוב יו"ד במלת תיעשה ולא מצאתי ככה בספרי ספרד וצרפת ומעבר לים והקדמונים דרשו כי תוספת היו"ד רמז לעשרה מנורות שעשה שלמה והכלל אם יש שם יו"ד היא מלה זרה ודרש כי נעשית מאליה והטעם שכל רואיה היו תמהים איך יכול אדם לעשותה כי הנה כתוב ויעש מנורת כן עשה את המנורה והנה על מחבת בשמן תעשה מורבכת תביאנה והנה מקשה כמו הכתוב בכרובים ירכה וקנה הוא גוף המנורה: ששה. טעם קני' עגולי' ארוכים חלולי': שלשה. אמר הגאון כי משקדים והנכון שהוא מגזרת לשקוד על דלתותי: טהור

וראה ג׳ ר״פ וסי׳ וראה ועשה בתבניתם · וראה אם דרך עצב בי · וראה בנים לבניך שלום : וכן תעשה ה׳ וסי׳ וכן תעשה בשפת היריעה · וכן תעשה לחמרו · ג׳ כו׳ וכן תעשה בשבעה בחדש : האחת ג׳ קמצין וסי׳ חמשים ללאות ר״פ · וחבירו · חמשים ללאות דמשכן תניי׳ · ויעש את העמודים · דמלכים · וכל אתנחתא וס״פ

וְעָשִׂיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֶעֱלָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ׃ וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר׃ כִּכַּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ אֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ וּרְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־אַתָּה מָרְאֶה בָּהָר׃ ס

כו וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת׃ חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת תִּהְיֶיןָ חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ׃ וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּחֹבָרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית׃ חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית

וְתַעְבֵּיד יָת־בּוֹצִינַהָא שִׁבְעָא וְתַדְלֵיק יָת־בּוֹצִינַהָא וִיהוֹן מְנַהֲרִין לָקֳבֵיל אַפָּהָא׃ וְצִיבְתְהָא וּמַחְתְּיָתְהָא דִּדְהַב דְּכֵי׃ כִּכְּרָא דִּדְהַב דְּכֵי יַעְבֵּיד יָתַהּ יָת כָּל־מָנַיָּא הָאִלֵּין׃ וַחֲזֵי וְעִיבֵיד כִּדְמוּתְהוֹן דִּי אַתְּ מִתְחֲזֵי בְּטוּרָא׃ וְיָת־מַשְׁכְּנָא תַּעְבֵּיד עֲשַׂר יְרִיעָן דְּבוּץ שְׁזִיר וְתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי צוּרַת־כְּרוּבִין עוֹבַד אוּמָן תַּעְבֵּיד יָתְהוֹן׃ אוּרְכָּא דִּירִיעֲתָא חֲדָא עַשְׂרִין וְתַמְנֵי אַמִּין וּפוּתְיָא אַרְבַּע אַמִּין דִּירִיעֲתָא חֲדָא ס מִשְׁחֲתָא חֲדָא לְכָל־יְרִיעֲתָא׃ חֲמֵשׁ יְרִיעָן יְהוֹיָין מְלַפְּפָן חֲדָא עִם־חֲדָא וְחָמֵשׁ יְרִיעָן מְלַפְּפָן חֲדָא עִם חֲדָא׃ וְתַעְבֵּיד עֲנוּבִין דִּתְכִלְתָּא עַל־סִפְתָּא דִּירִיעֲתָא חֲדָא מִסִּיטְרָא דְּבֵית־לוֹפֵי וְכֵן תַּעְבֵּיד בְּסִפְתָּא דִּירִיעֲתָא בְּסִטַר דְּבֵית לוֹפֵי תִנְיָנָא׃ חַמְשִׁין עֲנוּבִין תַּעְבֵּיד בִּירִיעֲתָא חֲדָא וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין תַּעְבֵּיד בְּסִטַר דִּירִיעֲתָא דִּבְבֵית לוֹפֵי תִנְיָנָא

חקפים דכו׳ קמצין בב״ב וסי׳ ויעש עשרה כיורות · נחשת · מלכים · ובני ישראל למספרם · וכל אחת דכו׳ קמץ בט״ו תח׳ זקבים וסי׳ מצויין כסדר בשלח׃

אבן עזרא

טהור · שהוא מזוקק שאין בו פסול׃ וראה · כי צריך מעשה המנורה לחכמה גדולות במראה הלב איך יעשה מככר אחד כל הכלים · מלת מראה זרה ואיננה כדרך מופעל כי אם פועל למלת ראה כי אם נראה לבד והיה כן בעבור כי הרואה איננו פועל רק מקבל דמות ובעל התולדת יבין זה ולפני שאדבר על המשכן שנים הוא היה יריעות כרובי׳ אתן לך עקר שתסמוך עליו׃

אמר אברהם המחבר כלים ע על שני דרכים האחד יש שהוא גוף שיש לו אורך ורוחב ועומק והנה שש פאות מהאורך יבאו פנים ואחור ומהרוחב ימין ושמאל ומהגובה מעלה ומטה ויש יש שאינו גוף והם מלאכי השם הקדוש׳ גם נשמת האדם ואלה השנים דרכים השם ברא לבדו ואין יכולת בנברא לברא עצם שיהיה גוף אף כי שאיננו גוף שהוא נכבד יותר גם אין בוכח להכחידו עד שעדר ולא יהיה יש ויש דבר סמוך על יש ונשען עליו ולא ימצא לבדו והיא הצורה גם היא על שני דרכים האחת עומדת ולא תסור כצורת הקדושים והחכמה בנשמה גם בגופות כחום האש ולחות המים והדרך האחר מקרים אינם עומדים רק מתהפכים ונחלפים וקרים ונעדרי׳ וכאלה יכול האדם לעשות על כן השם הנכבד לא יתכן שיהיה לו דמות ותמונה לא עומדת ולא נעדרת כי הוא ברא עצם כל דבר כי כל צורה עומדת או מקרה ואתן לך משל אחד קדרות הלבנה כשנכנס כל הארץ בינה ובין השמש ב בראש התלי או בזנבו ואתן לך משל אחר ידענו כי כח הנשמה בכל הגוף ויש מקומות בגוף האדם שיש בהם מהחבלים היוצאי׳ מן המוח שירגישו יותר מהאחרים כמו העיני׳ והאזנים כי העצמות גם הכבד לא ירגישו והנה הלב קבל כח הנשמה יותר מכל איברי הגוף על כן היו א איברים רבים משרתים לו וככה השם הנכבד ידענו כי כבודו מלא כל העולם רק יש מקומות שיראה כח השם בו יותר ממקומות אחרים ובעבור שני דברים האחד כפי מתכונת תולדת המקבל והשני כפי כח העליון שהוא על ראש המקבל על כן נבחר מקום בית המקדש ואם נתן לך השם חכמה בלבך תבין סוד הארון והכפורת והכרובים שהם פורשי כנפים ומחוץ לפרוכת דבר המנורה ומזבח הקטורת והשלחן ומחוץ לפתח המשכן מזבח העולה ואת כל כליו ואת הכיור ואת כנו ואלה הדברים הם כבוד אלהים ובעבור זה רמזתי לך כי יש בדורנו אנשים חכמים בעיניהם אולי יהתלו על דברי והיודע סוד נשמתו ומתכונת גופו יוכל לדעת דברי העולם העליון כי האדם כדמות עולם קטן והוא היה סוף בריתו בא׳ וסימן לדבר בגדול החל ובקטון כלה והגאון הזכיר כי שמונה עשר דברים הם במשכן שהוא עולם אמצעי וכמוהם בעולם העליון וככה העולם הקטן הנה הכלל כל כרוב נעשה לקבל כח העליון גם בעבור שילמוד המשכיל ואין צורך להאריך׃ ואת המשכן · כאשר הודיעו בתחלה את תבנית המשכן׃ אורך · חסרי דעת אמרו כי מדת כ״ח בעבור כ״ח מחנות הלבנה והנכון כי היו עשר יריעות על דרך נוטה שמים כיריעה על כן היה מקום קדש הקדשים בחשבון מעוקב׃ מעשה חושב · אמרו חכמים כי מעשה חושב שנים פרצופים׃ ורוקם · פרצוף אחד ונכון הוא ועל דרך הפשט מעשה חושב איננו רוקם ולא אורג רק על דרך שעושין היום בגדי משי כי הצורה שעלתה בלב היא חשבון ומחשבה ויציירנה בלוח ויש׳ שני חוטין בחשבון למשוך מרחוק׃ חוברות · כדמות תאר או יהיה כדמות פעל שזאת חוברת זאת והשד חבור עצבים אפרים הנח לו שהוא פעול׃ לולאות · יש אומרים כי כמוהו ובלולים יעלו אל התיכונה כי הבי״ת משרת׃ הקיצונה · תאר כמו העליונה׃ חמשים · עתה הזכיר מספר הלולאות · ומלת

רשי

האמורים במנורה עצמה שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה למדנו שהיו בקנה שני כפתורי׳ ושני פרחים לבד מן השלשה כפתורי׳ שהקני׳ נמשכין מתוכן שנאמר וכפתור תחת שני הקנים וגו׳ וטפחים חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכי׳ ועולי׳ כנגד גובהה של מנור׳ טפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו וטפח חלק וטפח כפתו׳ ושני קנים יוצאים ממנו ונמשכים ועולי׳ כנגד גבהה של מנורה וטפחים חלק נשתיירו שם שלשה טפחים שבהם שלשה גביעים וכפתור ופרח נמצאו גביעים שנים ועשרים שמנה עשרה לששה קנים שלש׳ לכל אחד ואחד וארבע׳ בגופה של מנורה ואחד עשר כפתורי׳ ששה בששת הקנים ושלשה בגופ׳ של מנורה שהקנים יוצאים מהם ושנים עוד נאמר במנורה שנ׳ משוקדי׳ כפתוריה ומיעוט כפתורים שני׳ האחד למטה אצל הירך והאחד בשלשה טפחים העליונים עם שלשה הגביעי׳ ותשעה פרחים היו לה ששה לששת הקנים שנאמר בקנה האחד כפתור ופרח ושלשה למנורה שנאמר משוקדים כ כפתוריה ופרחיה ומיעוט פרחים שנים ואחד האמור בפרשת בהעלותך עד ירכה עד פרחה ואם ת תדקדק במשנה זו הכתובה למעלה ת תמצאם כמנינם איש איש במקומו׃ את נרותיה · כמין בזיכין שנותנים בתוכ׳ השמן והפתילות׃ והאיר אל עבר פניה · עשה פי ששת הנרות שבראשי הקנים היוצאים מצדיה מסובי׳ כלפי האמצעי כדי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל צד פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנורה׃ ומלקחיה · הם הצבתים העשויים ליקח בהם הפתילה מתוך השמן ליישבן ולמושכן בפי הנרות ועל שם שלוקחים בהם קרויים מלקחים ובתורה שתרגם אנקלוס לשון צבת טנליי״ש בלעז׃ ומחתותיה הם כמין בזיכין קטנים שחותה בהן את האפר שבנר בבקר בבקר כשהוא מטיב את הנרו׳ מאפר הפתילות שדלקו הלילה וכבו ולשו׳ מחתה פויישדוי״א בלע״ז כמו לחתות אש מיקוד׃ ככר זהב טהור · שלא יהיה משקלה עם כל כליה אלא ככר לא פחות ולא יותר והככר של חול ששים מנה ושל קדש היה כפול מאה וכ׳ מנה והמנ׳ היא ליטרא שסוקלין בה כסף למשקל קולוניא והם מאה זהובי׳ כ״ה סלעים והסלע ארבעה זהובים׃ וראה ועשה · ראה כאן בהר תבנית שאני מראה אותך מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקב״ה מנור׳ של אש׃ אשר אתה מראה · כתרגומו דאת מתחזי בטורא אילו היה נקוד מראה בפת״ח היה פתרונו אתה מראה לאחרי׳ עכשו שנקוד חטף קמץ פתרונו דאת מתחזי שאחרים מראין לך׃ ואת המשכן תעשה עשר יריעות · להיות לו לגג ולמחיצו׳ מחוץ לקרשי׳ שהיריעות תלוים מאחוריהן לכסותן׃ שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני · הרי ד׳ מינין בכל חוט וחוט אחד של פשתן ושלשה של צמר וכל חוט וחוט חוטו כפול ששה הרי ארבעה מיני׳ כשהן שזורין יחד עשרים וארבעה כפלים לחוט׃ כרובים מעשה חושב · כרובי׳ היו מצויירין בהם באריגתן ולא ברקימה שהוא מעשה מחט אלא באריגה בשני כותלים פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד מכאן ארי מצד זה ונשר מצד זה כמו שאורגין חגורות של משי שקורין בלע״ז פיישי״שא׃ תהיין חוברו׳ · תופרן במחט זה בצד זה חמש לבד וחמש לבד׃ אשה אל אחותה · כך דרך המקרא לדבר בדבר שהוא לשון נקבה ובדבר שהוא לשון זכר אומר איש אל אחיו כמו שנאמר בכרובים ופניהם איש אל אחיו׃ לולאות · לצ״ולש בלע״ז וכן תרגם אנקלוס ענובין לשון עניבה׃ מקצה בחברת · באותה יריעה שבסוף החבור קבועת חמשת היריעות קרויה חוברת׃ וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית · באותה יריעה שהיא קיצונה לשון קצה כלומר לסוף החוברת׃ מקבילות

מקבילות הלולאות אשה אל אחותה. שמור שתעשה במדה אחת מכוונות הבדלתן זו מזו וכמדתן ביריעה זו כן יהא בחברתה כשתפרוש חוברת אצל חוברת יהיו הלולאות של יריעה זו מכוונות כנגד של זו וזהו לשון מקבילות זו כנגד של זו תרגומו של נגד לקבל היריעות ארכן עשרים ושמנה ורחבן ארבע וכשחבר חמש יריעות יחד נמצא רחבן עשרים וכן החוברת השנית והמשכן ארכו שלשים מן המזרח למערב שנאמר עשרים קרשים לפאת נגב תימנה וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמה הרי שלשים מן המזרח למערב רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שנאמר ולירכתי המשכן ימה וגו׳ ושני קרשים למקוצעות הרי עשר ובמקומם אפרש למקראות הללו כותן היריעות ארכן לרחבו של משכן עשר אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשי׳ שעוביין אמה נשתיירו שש עשרה אמה שמנה לצפון ושמנה לדרום מכסו׳ קומת הקרשי׳ שגובהן עשר נמצאו שתי אמו׳ התחתונות מגולות רחבן של יריעו׳ ארבע׳ אמה כשהן מחוברות עשרים אמה לחוברת שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו ואמה כנגד עובי ראשי הקרשי׳ שבמער׳ ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח שלא היו קרשים במזרח אלא ארבע׳ עמודי׳ שהמסך פרוש ותלוי בוו׳ שבהן כמין וילון נשתיירו שמנה אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות התחתונו׳ מגולות זו מצאתי בברית׳ דמס׳ מדות אבל במס׳ שבת אין היריעות מכסות את עמוד המזרח וט׳ אמות תלויות אחורי המשכ׳ והכתו׳ מסייעו ונתת את הפרוכ׳ תחת הקרסים ואם כדברי הברית׳ הזאת נמצאת פרוכת משוכה מן הקרסי׳ ולמערב אמה: קרסי זהב. פירמי״לש בלעז ומכניסין ראשן אחד בלולאו׳ שבחובר׳ זו וראשן אח׳ בלולאות שבחוברת זו ומחברן בהן: יריעות עזים. מנוצה של עזים: לאהל על המשכן. לפרוש אותן על יריעו׳ התחתונות: שלשים באמה. שכשנותן ארכן לרוחב המשכן כמו שנתן את הראשונות נמצאו אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן לכסות אחת מהשתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים והאמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אותו היא האמה התחובה בנקב הארן שהאדנים גבהן אמה: וכפלת את היריעה הששית. שעודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות: אל מול פני האהל. חצי רחבה היה תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח דומה לכלה צנועה המכוסה בצעיף על פניה: וסרח העודף ביריעות האהל. על יריעות המשכן יריעות האהל הן העליונות של עזים שקרויים אהל כמו שאמור בהם לאהל על המשכן וכל אהל האמור בהן אינו אלא לשון גג שמאהילות ומסככות על התחתונות והן היו עודפות על התחתונות חצי היריעה למערב שהחצי של יריעה אחת עשרה היתרה היה נכפל אל מול פני האהל נשארו שתי אמות רחב חציה עודף על רוחב התחתונות: תסרח על אחורי המשכן. לכסות שתי אמות שהיו מגולות בקרשי׳: והאמה מזה והאמה מזה. לצפון ולדרום: בעודף. באורך יריעו׳ האהל שהן עודפות על אורך יריעות המשכן שתי אמות יהיה סרוח על צדי המשכן לצפון ולדרום כמו שפירשתי למעלה למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה: אחורי המשכן. הוא צד מערבי לפי שהפתח במזרח שהן פניו וצפון ודרום קרויין צדדין לימין ולשמאל: מכסה לאהל. לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחד של עורות אילים מאדמים ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשים ואותן מכסאות לא היו מכסין אלא את הגג ארכן שלשים ורחבן עשר אלו דברי רבי נחמיה ולדברי רבי יהודה מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות תחשים: ועשית את הקרשים. היה לו לומר ועשית קרשים כמה שנאמר בכל דבר ודבר מהו הקרשים מאותן העומדין ומיוחדין לכך יעקב אבינו נטע ארזים במצרים וכשמת צוה בניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים ואמר להם שעתיד הקדוש ברוך הוא לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהו מזומנים בידכם הוא שיסד הקליר בפיוטו טס מטע מזורזים קורות בתינו ארזים שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן: עצי שטים עומדים. אישטנטי״ש בלעז שיהא אורך הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן ולא תעשה הכתלים בקרשים שוכבים להיות רחב הקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש: עשר

מקבילות ב׳ וכב׳ וס׳ הללאות. וחברו: לאהל ה׳ מיחדין וס׳ ועשית יריעות עזים. ויעש יריעות עזים. וביום הקים את המשכן. ויעש שלמה. ויקרא המלך ליהוידע. וכל לאהל למועד דכו׳: לבד כל הדין סיפרא ותריסר קמץ וכל שאר קרי׳ פתח במ״א תציג אתו לבד. שפטים: והאמה מזה והאמה חד מן לה״

מקבילת הללאת אשה אל אחתה: ועשית חמשים קרסי זהב וחברת את היריעת אשה אל אחתה בקרסים והיה המשכן אחד: ועשית יריעת עזים לאהל על המשכן עשתי עשרה יריעת תעשה אתם: ארך היריעה האחת שלשים באמה ורחב ארבע באמה היריעה האחת מדה אחת לעשתי עשרה יריעת: וחברת את חמש היריעת לבד ואת שש היריעת לבד וכפלת את היריעה הששית אל מול פני האהל: ועשית חמשים ללאת על שפת היריעה האחת הקיצנה בחברת וחמשים ללאת על שפת היריעה החברת השנית: ועשית קרסי נחשת חמשים והבאת את הקרסים בללאת וחברת את האהל והיה אחד: וסרח העדף ביריעת האהל חצי היריעה העדפת תסרח על אחרי המשכן: והאמה מזה והאמה מזה בעדף בארך יריעת האהל יהיה סרוח על צדי המשכן מזה ומזה לכסתו: ועשית מכסה לאהל ערת אילם מאדמים ומכסה ערת תחשים מלמעלה: פ

ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עמדים:

מכוונן ענוביא חדא עם חדא: ותעביד חמשין פורפין דדהב ותלפיף ית יריעתא חדא עם חדא בפורפיא ויהי משכנא חד: ותעביד יריען דמעזי לפרסא על משכנא חדא עשרי יריען תעביד יתהין: אורכא דיריעתא חדא תלתין באמין ופותיא ארבע באמין דיריעתא חדא משחתא חדא לחדא עסרי יריען: ותלפיף ית חמש יריען לחוד וית שית יריען לחוד ותעיף ית יריעתא שתיתתא לקביל אפי משכנא: ותעביד חמשין ענובין על שיפתא דיריעתא חדא בסיטרא דבית לופי וחמשין ענובין על שיפתא דיריעתא דבית לופי תנינא: ותעביד פורפין דנחשא חמשין ותעיל ית פורפיא בענוביא ותלפיף ית משכנא ויהי חד: וסירחא דיתיר ביריעת משכנא פלגות יריעתא דיתירא תסרח על אחורי משכנא: ואמתא מכא ואמתא מכא ביתיר באורך יריעת דמשכנא יהי סריח על סיטרי משכנא מכא ומכא לכסיותיה: ותעביד חופאה למשכנא משכי דדכרי מסמקי וחופאה דמשכי דססגונא מלעילא: ותעביד ית דפיא למשכנא דאעי שיטין קיימין:

דין חס׳ תניין מל׳ וכתיב׳ אחרת כתיב׳ ל׳ וכתו׳ כן: מ״סכל קרת׳ אשה אל אחתה תניין אחת אל אחת׳ ה׳ רפין

כל אורך רבותה בתוכת ודפתית כנגרם וכו׳ דפקיד יתיב ורעביד קאים׳

ל׳

ב׳ וכב׳ ונויתי את נרכתי

קרו׳ הקיצונה במחבר׳ תניין הקצנ׳ בחברת תלית׳ דעשייה ורביעא׳ הקיצונה במחברת ומטעי ביה׳

ל׳ כתי׳ סמך

ל׳

כל אחריו׳ ב״כ

ב׳ חס׳ בליש׳ ג׳ ג׳ ב׳

פסו׳ מסורתא מכא ומסורתא מכא נסבין ו״ו ומלה ביניהון וסי׳ מצוין במסרא רבתא: לכסתו ב׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ על צדי המשכן מזה ומזה. וכלה אהרן ובניו: לאהל ג׳ וס׳ ועשית מכסה לאהל. ויעש מכסה לאהל. שמרי הספים לאהל. ויהיו י״א רפין וסי׳ ויהיו דם. ויהיו תאמם מלמטה. את מחתת החטאים. ויהיו על מדין. ויהיו דברי אלה. דשלמה. ויהיו מובשלים לפניך. ויהיו כל האנשים. ויהיו נדדים בגוים. הבאת יום קראת ויהיו. ויהיו חיים לנפשך. אמרתי אעלה בתמר. וא׳ דמטעי׳ ביה דסבי׳ ויהיו בשוא תחת הו״ו והוא ויהיו בפתח תחת הו״ו ויאבדו להם הנשיאים יהיו ויהיו חטבי עצים בפתח תחת הו״ו. וחד ויהיו בשוא תחת ו״ו ויאמר אלי הנבא אל הרוח. וחד ויהיו בפתח תחת הו״ו ונבאתי כאשר צוני:

לבד כל הדין סיפרא ותריסר קמץ וכל שאר קרי׳ פתח בה״א

ביריעת ל׳ יתר ביריעות שלמה: על כל לשון אחרי אחריו׳ אל כתב על אתיקיהא יד״ן

אבן עזרא

ומלת מקבילות זאת לקבל זאת ויש אומרים כי כמוהו ויכס קבלעס ואחי קבלו. ופירו׳ אשה עכס דבר וכן איש על כן והאיש גבריא: ועשית קרסי. וכמוהו כרע בל קורס נבו. והנה עשר יריעות הוא המשכן והמשכן קראו אחד כולל הכל כי כל גוף איננו דבר אחד רק הוא מחובר מאחדים וככה השם הנכבד שהוא אחד כולל הכל ונקרא אחד וכן העולם הקטון והגדו׳: ועשית. להיות אהל. ומלת אותם תוספת ביאור כי היא שבה אל יריעו׳ עזי׳: ארך. מלת אחת זרה כי היא׳ ראויה להיות אחדת כי הד״לת איננה מאותיות המשרתי״ רק בעבור שהתחברו שנים דל״ת ותי״ו שהם ממוצא אחד יכבד על הלשו׳ על דרך משרת את המלך וחסרו הד״לת: חמש. בשוא ופתח דרך קצרה כמו שלש ס סאין והנה כאשר כפל את היריעה הששית כשאר חציה ב בסוף על כן כתוב חצי היריעה העודפת ואין צורך להזכיר כי אורך היריעות לרוחב המשכן והנה רוחב המשכן עשר אמות ותשע אמות היו גובה שני צדי המשכן על כן כתו׳ והאמה מזה לכסות המשכן: ועשית. מספר לולאות יריעות האהל כמספר לולאות יריעות המשכן וכן ה הקרסים רק לא היו לולאות ה האהל וקרסיו לנוכח לולאות ה המשכן וקרסיו רק אחריהם לפאת מערב שתי אמו׳: ועשית קרסי המשכן זהב. כי הו׳ נכבד והאהל. כמו מכסה על כן קרסיו נחשת ואינם נראים כי ב׳ מכסי׳ את האהל: וסרח. יש חצי שהו׳ בדרך קירוב כמו וחצי שבט המנשי ובמעשה הקרשים תבין הצורך לפרש: והאמה בעודף. כמו אוכד והוא תואר כי הוא מלרע הטעם: ועשית. מכסה על מכס׳ בעבור הגשם: ועשית. המשכן איננו רק היריע׳ והקרש׳ וכאשר הודיע המשכן כן הקרשים. ומלת עומדי׳ כפי תולד׳ העץ כי האורך הוא הגובה וככה הארז כאשר הוא עומד והפך זה בשכבו או מלת עומדי׳ על זוית נכבות: עשר

אבן עזרא

עשר אמות המשכן לא ידענו אם הם כאמות יחזקאל שהם אצילה ובדרך סברא אמות הבית הראשון כן היו בעבור שמצאנו בדברי הימים כתוב במדה אחרונה: שתי ידות. מגזרת יד: משולבות. אין לו אח כי אם בין השלבים: ועשית. הנה לא נכתב כמה עובי הקרש והראשונים אמרו שהיה אמה אם כן הוא כותל הדרומי היה שלשי' אמות וככה הצפוני והנה לא נשאר בכותל המערבי רק רחב שמנה אמות וצריכים אנו לשום שש שמנה קרשים אולי הוצרכו לאמה כי היה העובי אמה בעבור הבריח התיכון הנכנס בתוך הקרש ועל דעת רבינו שלמה כי כתב כי במעשה נס היה עומד כי על דרך הפשט שלשה בריחים תיכוני' הם וככה כתוב מן הקצה אל הקצה לא אל הקצות ואם קבלה היא שהעובי היה כך נשמע ונקבל ואם דרך סברא יש תקון אחר כי השני' הבריחי' הם העליונים גם השפלים הם עד חצי הקיר והבריח התיכון שהובא בתוך הקרשים יהיה מבריח מן הקצ' אל הקצ' וכמוהו לעשות בתוך התכלת ובתוך הארגמן וכן הפעמונים בתוך הרמונים ולולי זה לא היו מצפים הבריחים התיכוני' זהב אם כאמ' כי לא ידענו כמה עובי הקרש יש לנו לתקן המערב איך היתה והנה בתחלה היו מתקנים פאת מערב כי השנים הקרשי' שהם למקצוע' המשכן שפירושו כמו זוית וככה היה חצי מקצוע האחד כי היה כצורת מרובע ארוך והנה יש לנו מקצעות ואלה השנים הקרשים לבדם שהם במקצעות אינם כמדת הקרשים הנזכרי' על כן הבדילם הכתוב ואמר כן יהיה לשניהם לבדם לא הקרשים האחרים ובאלה השנים קרשים הם מקימין המשכן והיו השש קרשים באמצע והנה רוחב המשכן עשר אמו' ולא ידענו אם היו קרשי המקצעות מרובעות או עגולות כי אין לנו רק אמה אחת ועל הדרך שאמר רבינו שלמה לא תהיינה אלה הקרשים בטור שוה כי חצי אמה יהיה בפנים כי קרש הוא ואינו כנגד ואם כן ישימו קרשי צפון ודרום והנה יצא חוץ מן המשכן כפי עובי הקרש על כן יהיה כנגד עמוד פתח המשכן ובחצי יריעו' עזים יהיה התיקון: והקמות

תרגום אונקלוס

עשר אמין אורכא דדפא ואמתא ופלגות אמתא פותיא דדפא חד: תרין צירין לדפא חד משלבין חד לקביל חד כן תעביד לכל דפי משכנא: ותעביד ית דפיא למשכנא עסרין דפין לרוח עיבר דרומא: וארבעין סמכין דכסף תעביד תחות עסרין דפין תרין סמכין תחות דפא חד לתרין צירוהי ותרין סמכין תחות דפא חד לתרין צירוהי: ולסטר משכנא תנינא לרוח ציפונא עסרין דפין: וארבעין סמכיהון דכסף תרין סמכין תחות דפא חד ותרין סמכין תחות דפא חד: ולסייפי משכנא מערבא תעביד שיתא דפין: ותרין דפין תעביד לזוית משכנא בסופיהון: ויהון מכוונין מלרע וכחדא יהון מכוונין על רישיה לעיזקתא חדא כן יהי לתרויהון לתרין זוין יהון: ויהון תמניא דפין וסמכיהון דכסף שיתא עשר סמכין תרין סמכין תחות דפא חד ותרין סמכין תחות דפא חד: ותעביד עברי דאעי שיטין

מקרא

עשר אמות ארך הקרש ואמה וחצי האמה רחב הקרש האחד: שתי ידות לקרש האחד משלבת אשה אל אחתה כן תעשה לכל קרשי המשכן: ועשית את הקרשים למשכן עשרים קרש לפאת נגבה תימנה: וארבעים אדני כסף תעשה תחת עשרים הקרש שני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו ושני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו: ולצלע המשכן השנית לפאת צפון עשרים קרש: וארבעים אדניהם כסף שני אדנים תחת הקרש האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד: ולירכתי המשכן ימה תעשה ששה קרשים: ושני קרשים תעשה למקצעת המשכן בירכתים: ויהיו תאמם מלמטה ויחדו יהיו תמים על ראשו אל הטבעת האחת כן יהיה לשניהם לשני המקצעת יהיו: והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף ששה עשר אדנים שני אדנים תחת הקרש האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד: ועשית בריחם עצי שטים

הגהות המסורה

ל' וכל קרי' חלוף אמה וחצי האמה · ב' וחס' · ל' תמין מב תימנה · כ' ל' חס' · ב' · ב' · ב' וחס' · ב' · יא רפי' · ל' כ"כ · ג' וכל חס' · כ' מג · ל' · על ראשו ל' תמין אל ראשו · בריחם כל חס' יוד בתרא' כמ"א וכבב חומה ומגדלים דלתים ובריחים

מלמטה ו' וס' ויהיו תאמם מלמטה · והיו תאמים מלמטה · על כתפות האפד · וחברו · תחת כרכב המזבח · תחת כרכבו מלמטה · חד מנהון קמץ תחת כרכב המזבח ושאר' פתחים: ויחדו ג' וס' ויהיו תאמם מלמטה · והיו תאמים מלמטה · ויחדו כלם יכלין: קדמאה תחת עשרים הקרש · תניי' תחת עשרים הקרשים · קדם' שני אדנים תחת · תניי' שני אדנים שני אדנים: בריחם כלם חס' יוד תניין כמ"א מל' וס' ונסב חמה ומגדלים דלתים ובריחים: קדם' דצואה לקרשי צלע המשכן האחד · דעשיה לקרשי צלע המשכן האחת · סימן ד"ת · ס"א באחד ההרים או באחת הגיאות: קדם' טבעתיהם · תניין טבעתם:

רשי

עשר אמות אורך הקרש. למדנו גבהו של משכן עשר אמות: ואמה וחצי האמה רחב. למדנו ארכו של משכן לעשרים קרשים שהיו בצפון ובדרום מן המזרח למערב שלשים אמה: שתי ידות לקרש האחד. היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה מניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן והן הן הידות והחריץ חצי רוחב של הקרש באמצע ואותן הידות מכניס באדני' שהיו חלולי' והאדנים גבהן אמה ויושבים רצופים ארבעים זה אצל זה וידות הקרש הנכנסו' בחלל האדני' חרוצו' משלשת צדיהן רוחב החריץ כעובי שפת האדן שיכסה הקרש את כל ראש האדן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש כעובי שפת ב' האדנים שיפסיקו ביניהם וזהו שנאמר ויהיו תואמי' מלמטה שיחרוץ את צדי הידו' כדי שיתחברו הקרשי' זה אצל זה: משלבו'. עשויות כמין שליבת סולם ומובדלו' זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתו' חלל האדן כשליב' הנכנס' בנקב עמודי הסולם: אשה אל אחותה. מכוונות זו כנגד זו שיהיו חריציה' שוים זו כמד' זו כדי שלא יהיו ב' ידו' זו משוכ' לצד פנים וזו משוכ' לצד חוץ בעובי הקרש שהוא אמה ותרגו' של ידות צירין לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסי' בחורי המפתן: לפאת נגבה תימנה. אין פאה זו לשון מקצוע אלא כל הרוח קרויה פאה כתרגומו לרוח עיבר דרומא: ולירכתי. לשון סוף כתרגומו ולסיפי ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פני' והמערב אחורים וזהו סוף שהפנים מן הראש: תעשה ששה קרשים. הרי תשע אמות רחב: ושני קרשים למקצעת. אחד למקצוע צפונית מערבית ואחד למערבית דרומית כל שמנה קרשים בסדר אחד הן אלא שאלו השתים אינן בחלל המשכן אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו נראות בחלל להשלים רחבו לעשר והאמה מזה והאמה מזה באות כנגד אמת עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיהא המקצוע מבחוץ שוה: ויהיו כל הקרשים תואמים זה לזה מלמטה שלא יפסיק עובי שפת שני האדנים ביניהם להרחיקם זו מזו זהו שפירשתי שיהו צדי הידות חרוצין מצדיהן שיהא רחב הקרש בולט לצדדיו חוץ לצדי הקרש לכסות את שפת האדן וכן הקרש שאצלו ונמצאו תואמים זה לזה וקרש המקצוע שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חרץ של צד קרש הצפוני והדרומי כדי שלא יפרידו האדנים ביניהם: ויחדיו יהיו תמים. כמו תאומים: אל ראשו. של קרש: אל הטבעת האחת. כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצים בשני צדדיו כדי שיהו שני טבעת ומכניסו בטבעת אחת נמצא מתאים לקרש שאצלו אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם מטולטלות ובקרש שבמקצוע היה טבעת בעובי הקרש הדרומי והצפוני וראש קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכו נמצאו שני הכתלים מחוברים: כן יהיה לשניהם. הקרשים שבמקצוע לקרש שבסוף צפון ולקרש המערבי וכן לשני המקצועות: והיו שמנה קרשים. הן האמורות למעלה תעשה ששה קרשים ושני קרשים למקצועות נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי: כך שנויה במשנת מעשה סדר הקרשים במלאכת המשכן היה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע ועשה לו שתי ידות כמין שני חמוקין ולי נראה שהגרסא כמין שני חווקין כמין שתי שליבות סולם המובדלות זו מזו ומשופות ליכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם והוא לשון משולבות עשויות כמין שליבה ומכניסן לתוך שני אדנים שנאמר שני אדנים שני אדנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותן לתוך טבעת אחת של זהב כדי שלא יהיו נפרדים זה מזה שנאמר ויהיו תואמים מלמטה כך היא המשנה והפירוש שלה הבעתי למעלה בסדר המקראות: בריחים. כתרגומו עברין ובלעז אשפרי"ש: חמשה

חמשה לקרשי צלע המשכן · לו חמשה ב׳ הן אלא שהבריח העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי הכותל זה נכנס בטבעת מצד זה וזה נכנס בטבעת מצד זה עד שמגיעין זה לזה כמצא שעליון ותחתון שנים שהן ארבעה אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל ומבריח מקצה הכותל ועד קצהו שנאמר והבריח התיכון וגו׳ מבריח מן הקצה אל הקצה שהעליונים והתחתונים היו להן טבעות בקרשים ליכנס בתוכן שתי טבעות לכל קרש משולשים בתוך עשר אמות של גובה הקרש חלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה וחלק אחד מן התחתונה ולמטה וכל חלק הוא רביע ארך הקרש ושני חלקים בין טבעת לטבעת כדי שיהיו כל הטבעות מכוונין זה כנגד זה אבל לבריח התיכון אין טבעות אלא הקרשים נקובין בעוביין והוא נכנס בהם דרך הנקבים שהם מכוונין זה מול זה וזהו שנאמר בתוך הקרשים הבריחים העליונים והתחתונים שבצפון ושבדרום ארך כל אחד חמש עשרה אמה והתיכון ארכו שלשים אמה וזהו מן הקצה אל הקצה מן המזרח ועד המערב וחמשה בריחי שבמערב ארך העליונים והתחתונים שש אמות והתיכון ארכו שתים עשרה כנגד רחב שמנה קרשים כך היא מפורשת במלאכת המשכן: בתים לבריחים · הטבעות שתעשה בהן יהיו בתים ליכנס בהן הבריחים: וצפית את הבריחים זהב · לא שהי׳ הזהב מרובק על הבריחים שאין עליה שום צפוי אלא היה קובע כמין שתי פיפיות של זהב כמין שני סדקי קנה חלוק וקובען אצל הטבעת לכאן ולכאן ארכן ממלא את רחב הקרש מן הטבעת לכאן ומתנה לכאן והבריח נכנס לתוכו ומתנו לטבעת ומן הטבעת לפה השני כמכאו הבריחים מצופי׳ זהב כשהן תחובי׳ בקרשי׳ והבריחי׳ הללו מבחוץ היו בולטות הטבעות והפיפיו׳ לא היו נראות בתוך המשכן אלא כל הכותל חלק מבפני׳: והקמות את המשכן׳ לאח׳ שיגמר הקימהו: הראית בהר · קודם לכן שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו: פרכת · לשון מחיצה הוא ובלשון חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם: תכלת וארגמן · כל מין ומין היה כפול בכל חוט וחוט ששה חוטין: מעשה חושב · כבר פירשתי שזו היא אריגה של שתי קירות והציורין שמשני עבריה אינן דומין זה לזה: כרובים · ציורין של בריות יעשה בה: ארבעה עמודים תקועים בתוך ארבעה אדנים ואונקליו׳ קבועין בהן עקומים למעלה להושיב עליהן כלונס שראש הפרוכת כרוך בה והאונקליות הן הווין שהרי כמין ווין הן עשוים והפרכת ארכה עשר אמות לרחבו של משכן ורחבה עשר אמות כגבהן של קרשים פרוסה בשליש של משכן שיהא הימנה ולפנים עשר אמות והימנה ולחוץ עשרים אמה נמצא בית קדשי הקדשים עשר על עשר שנאמר ונתת את הפרכת תחת הקרסים המחברים את שתיחוברות של יריעות המשכן רחב החוברת עשרים אמה וכשפרשה על גג המשכן מן הפתח למערב כלתה בשני שלישי המשכן והחוברת השנית כסתה שליש של משכן והמותר תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים: ושמת את השולחן · שלחן בצפון משוך מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה ומנורה בדרום משוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה ומזבח הזהב נתון כנגד אויר שבין שלחן למנור׳ משוך קמעא כלפי המזרח וכלם נתונים מן חצי המשכן ולפנים כיצד ארך המשכן מן הפתח לפרכת עשרים אמה המזבח והשלחן והמנורה משוכין מן הפתח לצד מערב עשר אמות: ועשית מסך · וילון שהוא מסך כנגד הפתח כמו שכת בעדו לשון מגין: מעשה רוקם · הצורות עשויות בו מעשה מחט כפרצוף של עבר זה כך פרצוף של עבר זה: רוקם · שם האומן ולא שם האומנות ותרגומו עובד צייר ולא עובד ציור ומדת המסך כמדת הפרכת עשר אמות על עשר אמות: ועשית

מברח ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ מברח מן הקצה אל הקצה · ועל למיהן נחש ברח · חוללה ידו נחש ברח: והקמת ב׳ וכ״ב וסי׳ והקמת את המשכן. והקמת לך אבנים: הראית ב׳ חד חס׳ וחד מ״ל וסי׳ והקמת את המשכן כמשפטו · אתה הראת לדעת · קדמ״ל: העדות ח׳ מ״ל נמסר בסדר אחרי מות: קדש הקדשים ו׳ כתו׳ בליש׳ וסי׳ והבדילה הפרכת · ונתת את הכפרת על ארון העדות · זאת עבודת בני קהת באהל מועד · זאת עשו להם וחיו · זה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש · בקדשי הקדשים תאכלנו כל זכר יאכל · וכל נבי׳ וכתו׳ דכו׳ כ״מה קדש קדשי׳ וסי׳ זאת תורת הבית על ראש · ובן המדה הזאת תמד · והיה להם תרומיה · בני עמרם אהרן ומשה · ויבדל אהרן · ולחתם חזון ונביא ולמשוח קדש קדשים:

חמשה לקרשי צלע המשכן האחד: וחמשה בריחם לקרשי צלע המשכן השנית וחמשה בריחם לקרשי צלע המשכן לירכתים ימה: והבריח התיכן בתוך הקרשים מברח מן הקצה אל הקצה: ואת הקרשים תצפה זהב ואת טבעתיהם תעשה זהב בתים לבריחם וצפית את הבריחם זהב: והקמת את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר: ס

ועשית פרכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה חשב יעשה אתה כרבים: ונתתה אתה על ארבעה עמודי שטים מצפים זהב וויהם זהב על ארבעה אדני כסף: ונתתה את הפרכת תחת הקרסים והבאת שמה מבית לפרכת את ארון העדות והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים: ונתת את הכפרת על ארון העדת בקדש הקדשים: ושמת את השלחן מחוץ לפרכת ואת המנרה נכח השלחן על צלע המשכן תימנה והשלחן תתן על צלע צפון: ועשית מסך לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם: ועשית למסך חמשה עמודי שטים וצפית אתם זהב וויהם זהב ויצקת להם חמשה אדני נחשת: ס

חמשא לדפי סטר משכנא חד: וחמשא עברין לדפי סטר משכנא תנינא וחמשא עברין לדפי סטר משכנא לסופיהון מערבא: ועברא מציעאה בגו דפיא מעבר מן סייפי לסייפי: וית דפיא תחפי דהבא וית עזקתהון תעביד דהבא אתרא לעבריא ותחפי ית עבריא דהבא: ותקים ית משכנא כהלכתיה די אתחזיתא בטורא: ותעביד פרוכתא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד אומן יעביד יתה צורת כרובין: ותתן יתה על ארבעא עמודי שטין מחפן דהבא וויהון דהבא על ארבעא סמכין דכסף: ותתן ית פרוכתא תחות פורפיא ותעיל תמן מגו לפרוכתא ית ארונא דסהדותא ותפריש פרוכתא לכון בין קודשא ובין קודש קודשיא: ותתן ית כפורתא על ארונא דסהדותא בקודש קודשיא: ותשוי ית פתורא מברא לפרוכתא וית מנרתא לקביל פתורא על סטר משכנא דרומא ופתורא תתן על סטר צפונא: ותעביד פרסא לתרע משכנא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד צייר: ותעביד לפרסא חמשא עמודי שטין ותחפי יתהון דהבא וויהון דהבא ותתיך להון חמשא סמכין דנחשא:

אבן עזרא

והקמות · שיאמר כן לחכמי הלב או בעבור שהוא יקימנו בראשונה ואחרים עמו כי יש צורך לרבים: ועשית פרכת · ככה מנאנו שעשה שלמ׳ לפתח הדביר אולי הקיר היה עץ בעבור שהזכיר כי כל מדת הבית היה ששי׳ ופירש ר״שי ז״ל כי ארבעים ההיכל ועשרים הדביר ואדני כסף בעבור כבוד הארון והנה הדביר היה כפל מקום קדש הקדשי׳ באורך וברוחב ובגובה ואל תשתומם בעבור שהוא כתוב כי שלשים אמה היה גובה הבית והדביר שלישית הבית היה כי עליו׳ היו על פני הכפורת שהוא הדביר וכתוב בדברי הימים והעליות צפה זהב ·
ומלת והבדילה הפרוכת זרה בעבור היותה מלרע וכן והכית בכור: ועשית מעשה רוקם · פחות ממעשה חושב והעמודים מצופים זהב גם וויהם זהב בעבור כבוד המקום והאדנים לעמודים נחשת כי הוא אמצעי: ועשית

ועשית את המזבח וגו׳ · ושלש אמות קומתו דברים ככתבן דברי ר׳ יהודה רבי יוסי אומר נאמר כאן רבוע ונאמר בפנימי רבוע מה להלן גבהו פי שנים כארכו אף כאן גבהו פי שנים כארכו ומה אני מקיים שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה: ממנו תהיינה קרנותיו · שלא יעשם לבדם ויחברם בו: וצפית אותו נחשת · לכפר על עזות מצח שנאמר ומצחך נחושה: סירותיו · כמין יורות: לדשנו · להסיר דשנו לתוכם והוא שתרגם אנקלוס למספי קטמיה לספות הדשן לתוכם כי יש מלים בלשון עברית מלה אחת מתחלפת בפתרו׳ לשמש בנין וסתירה כמו ותשרש שרשיה אשר תסרים וחלופו וכל תבואתי תשרש וכמוהו בסעיפיה פוריה וחלופו מסעף פורה תפשח בסעיפיה · וכמוהו וזה האחרון עצמו שבר עצמיו וכמוהו ויסקלוהו באבנים ו וחלופו סקלו מאבן הסירו אבניה וכן ויעזקהו ויסקלהו אף כאן לדשנו להסיר ד דשנו ובלע״ז א אדשנדריר: ויעיו · כתרגומו מגרפות שנוטל בהם הדשן ו והן כמין כסוי הקדר׳ של מתכת דק ולו בית יד ובלע״ז יודי״ל: מזרקותיו · לקבל בהם דם הזבחים: ומזלגותיו · כמין אונקליות כפופים ומכה בהם בבשר ונתחבין בו ו ומתהפכין בהן על גחלי המערכה שיהא ממהר שריפתן ו ובלע״ז קרוצי״נש ו ובלשון חכמי׳ צנורו׳: ומחתותיו · בית קבול יש להם ליטול בהן גחלים מן המזבח ל לשאתם על מזבח ה הפנימי לקטרת ועל שם חתייתן קרויים מחתות כמו לחתות אש מיקוד לשון ש שאיבת אש ממקומה וכן היחתה איש אש בחיקו: לכל כליו · כמו כל כליו: מכבר · לשון כברה שקורין קריבל״ש כמין לבוש עשו לו למזבח עשוי חורין חורין כמין ר רשת ומקרא זה משורס וכה פתרונו ועשית לו מכבר נחשת מעשה רשת: כרכב המזבח · סובב כל דבר המקיף סביב בעגול קרוי כרכוב כ כמו ששנינו בהכל ש פוחטין אלו הן גלמי כלי עץ כל שעתיד ל לשוף ולכרכב והוא שנושים חריצין עגולין בקרשי דפני התבות וכפסלי העץ אף למזבח עשה חריץ סביבו ברפנו לנוי והוא לסוף שלש אמות של גבהו כדברי האומר הא מה אני מקיים שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה אבל סובב להלוך הכהנים לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפנים מקרנותיו וכן שנינו בזבחים אי זהו כרכוב בין קרן לקרן ולפנים מהן אמה של הלוך רגלי הכהנים שתי אמות הללו קרויים כרכוב ודקדקנו שם והכתיב תחת כרכובו ולמטה למדנו שהכרכוב ברפנו הוא ולבוש המכבר תחתיו ותירץ המתרץ תרי הוו חד לנוי וחד לכהנים דלא ישתרגו זה שברופן לנוי היה ותחתיו הלבישו המכבר והגיע רחבו עד חצי המזבח והוא היה סימן לחצי גבהו להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים וכנגדו עשו למזבח בית עולמים דוגמת חוט הסקרא באמצעו וכבש שהיו עולין בו אף על פי שלא פרשו בענין זה כבר שמענו בפרשת מזבח אדמה תעשה לי לא תעלה במעלות לא תעשה לו מעלות בכבש שלו אלא כבש חלק למדנו שהיה לו כבש כך שנינו במכילתא ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת שהיו ממלאין חללו אדמה במקום חנייתן והכבש היה בדרום המזבח מובדל מן המזבח מלא חוט השערה ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי החצר שבדרום כדברי האומר עשר אמות קומתו ולדברי האומר דברים ככתבן שלש אמות קומתו לא היה אורך הכבש אלא עשר אמות כך מצאתי במשנת ארבעים ותשע מדות וזה שהוא מובדל מן המזבח מלא החוט במסכת זבחים למדוהו מן המקרא: בטבעות · בארבע טבעות שנעשו למכבר: נבוב לוחות · כתרגומו חליל לוחין לוחות עצי שטים מכל צד והחלל באמצע ולא יהא כלו עץ אחד שיהא עביו חמש אמות על חמש אמות כמין סדן: קלעים · עשויין כמין קלעי ספינה נקבים נקבים מעשה קליעה ולא מעשה אורג ותרגום סרדין כתרגומו של מכבר המתורגם סרדה לפי שהן מנוקבין ככברה: לפאה האחת · כל הרוח קרוי פאה: ועמודיו עשרים · חמש אמות בין עמוד לעמוד: ואדניהם · של העמודים נחשת · האדנים יושבין על הארץ והעמודים תקועים לתוכן היה עושה כמין קונדסין שקורין פל״אש ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה וטבעת נחשת קבועה בו באמצעו וכורך שפת הקלע סביבו במיתרי׳ כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקלי שבעמוד העשוי כמין וי״ו ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן שעושין להציב דלתו׳ שקורי׳ גונ״זים ורחב הקלע תלוי מלמטה והיא קומת מחיצות החצר: ווי העמודי׳ · הן האונקלין: וחשוקיהם

חמש כ״ח קמ׳ וסי׳ ויהיו כל ימי מהללאל · ימי למך · כל ימי חנוך · ויחי למך אחרי · ויהיו ימי תרח · ואברם בן חמש שנים · ועוד חמש שנים · ועשית את המזבח · וקמה חמש אמות · וקמה ברחב חמש · היציע התחתונה חמש · ויבן את היציע על כל הבית · ושתי כתרות עשה לתת קדמ׳ דפסו · ויתן את

אבן עזרא

ועשית · כל צורה שהיא ארכה כרחבה נקראת רבועה וזהו המרובע באמת כי על חמש צורותהם המרובעות הנה אם אמרנו כי אין צורך לכתוב כאשר אמרו קדמונינו בעבור ששלש א אמות קומה הנה מה יעשו ה המכחישים במזבח שעשה שלמה שהיתה קומתו עשר אמות · וקומת האדם איננה רק ארבע אמות והפנות הם הזויות:

וטעם לדשנו להסיר הדשן ממנו ומלת ידשנה שלה יעשה ממנה דשן והטעם שתהיה נשרפת על גבי המזבח ומקובלת והנה תדשן עשם מבנין אחר שהוא הכבד הדגוש והוא מגזרת מאשר שמנה לחמו: ויעיו · כמו ויעה ברד · ולמ״ד לכל כליו · נוסף כמו למן היום אשר יוסד בית יי׳ ומכבר כמו כברה · ונחשת דבק כאילו כתוב מכבר נחשת: כמעשה רשת · ומלת כרכוב אין ריע לו במקום אחר · ומלת נבוב לוחות כמתורגם ארמית וכמוהו ואיש נבוב ילבב שהוא ריק בלי לבב על דרך האומרי׳ ראש בלי מוח ·

והנה לא הזכיר הכיור כי לא נעשה מנדבת כל ישראל רק מנדבת הנשים לבדם על כן ה הזכירו עם פרשת הבשמי׳ שכל ישראל לא הביאום רק הנשיאים לבדם: ועשית · שהאנו כתוב קדמה מזרחה וידענו כי ראשי המזרחים שלשה האחת כנגד נקודת ראש מזל גדי שהוא סוף נטו׳ השמש בפאת דרום והשני כנגד הקו השוה שהוא ראש ם טלה ומאזנים והשלישי כנגד ראש סרטן שהוא סוף נטות ה השמש לצפו׳ וככה נגבה תימנה דרום: ותימנה · מגזרת ימין כפון וימין אתה בראתם:

ומלת

ועשית את המזבח עצי שטים חמש אמות ארך וחמש אמות רחב רבוע יהיה המזבח ושלש אמות קמתו: ועשית קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו תהיין קרנתיו וצפית אתו נחשת: ועשית סירתיו לדשנו ויעיו ומזרקתיו ומזלגתיו ומחתתיו לכל כליו תעשה נחשת: ועשית לו מכבר מעשה רשת נחשת ועשית על הרשת ארבע טבעת נחשת על ארבע קצותיו: ונתתה אתה תחת כרכב המזבח מלמטה והיתה הרשת עד חצי המזבח: ועשית בדים למזבח בדי עצי שטים וצפית אתם נחשת: והובא את בדיו בטבעת והיו הבדים על שתי צלעת המזבח בשאת אתו: נבוב לחת תעשה אתו כאשר הראה אתך בהר כן יעשו: ס ועשית את חצר המשכן לפאת נגב תימנה קלעים לחצר שש משזר מאה באמה ארך לפאה האחת: ועמדיו עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמדים

ותעביד ית מדבחא דאעי שיטין חמש אמין אורכא וחמש אמין פותיא מרבע יהי מדבחא ותלת אמין רומיה: ותעביד קרנוהי על ארבע זויתיה מיניה יהוין קרנוהי ותחפי יתיה נחשא: ותעביד פכתרותיה למספי קטמיה ומגרופיתיה ומזרקוהי וצינוריתיה ומחתיתיה לכל מנוהי תעביד נחשא: ותעביד ליה סרדא עובד מצדת דנחשא ותעביד על מצדתא ארבע עזקן דנחשא על ארבעה סטרוהי: ותתן יתה תחות סובבא דמדבחא מלרע ותהי מצדתא עד פלגות מדבחא: ותעביד אריחיא למדבחא אריחי דאעי שטין ותחפי יתהון נחשא: ויעיל ית אריחוהי בעזקתא ויהון אריחיא על תרין סטרי מדבחא במיטל יתיה: חליל לוחין תעביד יתיה כמא די אחזי יתך בטורא כן יעבדון: ותעביד ית דרת משכנא לרוח עיבר דרומא סרדין לדרתא דבוץ שזיר מאה באמין אורכא לרוחא חדא: ועמודוהי עסרין וסמכיהון עסרין דנחש ווי עמודיא

המכונות חמש · ואת המנורות חמש מימין · וכנפי הכרבים דה״ה · ב׳ בו · וכנף הכרוב ב׳ בו · ויעש את מנורות הזהב · דה״ה · וכתרות עשה עליו נחשת · דסוף ירמיה · ויביאני אל אולם הבית קדמ׳ דפסו · ואולמות סביב · ותאיו ואילו · תאיו אילו · וכתפות הפתח · רחב הקר · והבנין אשר על בני הגזרה: קדמ׳ חמש אמות ארך וחמש אמות רחב · תניין ארכו רחבו · קדמ׳ ועשית סירתיו לדשנו ויעיו והמזרקתיו ומזלגתיו ומחתתיו לכל כליו · תני׳ ויעש את כל כלי המזבח את הסירת ואת היעים ואת המזרקות את המזלגת ואת המחתה כל כליו: בשאת חד מן י״א זוגין מן חד חד חד כלרע וחד מלעיל ב׳ בריש תיבותא וסי׳ מצוין בישעיה ריש סימן ח׳: לפאה חד מן י״ח זוגין מן חד וחד כלרע וחד חד מלעיל לב״ד בריש תיבות וסי׳ מצוין בבשלי סוף סי׳ כג גבי פרשת כי תשב ללחם את מושל בין הבין: קדמ׳ לפאת נגב תימנה קלעים לחצר · תניין קלעי החצר:

וחשוקיהם. מוקפין היו העמודי' בחוטי כסף סביב ואיני יודע אם על פני כולם אם בראשם אם באמצעם אך יודע אני שחשוק לשון חגורה שכך מצינו בפילגש בגבעה ועמו צמד חמורי' חבושים תרגומו חשוקי': לפאת קדמה מזרחה. פני המזרח קרוי קדם לשון פנים אחור לשון אחורים לפיכך מזרח קרוי קדם שהוא פנים ומערב קרוי אחור כמה דאת אמר הים האחרון ימא מערבא: חמשים אמה. אותן חמשים אמה לא היו סתומים כלם בקלעים לפי ששם הפתח אלא חמש עשרה אמה קלעים לכתף הפתח מכאן וכן לכתף השנית נשאר רוחב הלל הפתח בנתים עשרי' אמה וזהו שנ' ולשער החצר מסך עשרי' אמה וילון להסך כנגד הפתח עשרים אמה ארך כרחב ה הפתח: עמודיהם שלשה. חמש אמות בין עמוד לעמוד בין עמוד שבראש הדרום העומד במקצוע ר דרומית מזרחית עד עמוד שהו' מן השלשה שבמזרח חמש אמות ומשכו לשני חמש א אמו' ומן השני לשלישי חמש אמות וכן לכתף השנית ואר בע' עמודי' למסך הרי עשרה ע עמודים למזרח כנגד עשרה למערב: כל עמודי החצר סביב וגו'. לפי שלא פירש ווין וחשוקים ואדני נחשת אלא לצפון נ ולדרום אבל למזרח ומערב לא נאמר ווין וחשוקים ואדני נחשת לכך בא ולמד כאן ארך החצר הצפון והדרום שמן המזרח למערב מאה באמה: ורחב חמשי' בחמשי'. חצר שבמזרח היתה מרובעת חמשים על חמשי' שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר העמיד מזרח פתחו בשפת חמשי' החיצוני' של אורך החצר נמצא כלו בחמשי' הפנימי' וכלה ארכו לסוף ם שלשי' נמצאו עשרים אמה ריוח לאחוריו בין הקלעי' שבמערב ליריעות של אחורי המשכן ורחב המשכן

ומלת חשוקיהם דבוקיהם כי הווים ידבקו אל העמודים כי ותדבק נפשו כמו חשקה נפשו: ורוחב. הנה הרוחב חצי האורך והמפרשים אמרו כי המשכן הושם במרחק חמשי' במערב והנה רחבו חמשים וזהו ורוחב חמשים בחמשים ולפי דעתי כי הטעם שהוא מרוב אורך זויותיו נכבות כי רחבו בכל צד חמשים ואין טעם להיות פירוש חמשים בחמשי' מצדי החצר כי לא כפל האורך על הרוחב כמשפט: לכל. טעם לכל כלי המשכן כל הכלים שהם לצורך המשכן ויתדות האהל ויתדות החצר נחשת וכן האולמים:

עמודיהם כל משכנא קדמאה חס' ובמשכנא תניינא ד' מ'ל וסי' עמודיהם עשרים. ולפאת צפון ולפאת ים. קלעים חמש עשרה. ולכתף השנית חס' . וא' ועמדיהם ארבעה חס': קדמא' ורחב החצר לפאת קדמ' מזרחה. תניין ולפאת קדמה מזרחה: קדמא חמש עשרה אמה קלעים לכתף. תניין קלעים חמש עשר' אמה אל הכתף.

וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְכֵן לִפְאַת צָפוֹן בָּאֹרֶךְ קְלָעִים מֵאָה אֹרֶךְ וְעַמֻּדָו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה׃ וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קְלָעִים לַכָּתֵף עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה קְלָעִים עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ וּלְשַׁעַר הֶחָצֵר מָסָךְ עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם עַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה׃ כָּל־עַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וָוֵיהֶם כָּסֶף וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת׃ אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת׃ לְכֹל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכֹל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יְתֵדֹתָיו וְכָל־יִתְדֹת הֶחָצֵר נְחֹשֶׁת׃

וְכִבּוּשֵׁיהוֹן כְּסַף׃ וְכֵן לְרוּחַ צִפּוּנָא בְּאוּרְכָּא סְרָדִין מְאָה אוּרְכָּא וְעַמּוּדוֹהִי עַסְרִין וְסַמְכֵיהוֹן עַסְרִין נְחָשָׁא וָוֵי עַמּוּדַיָּא וְכִבּוּשֵׁיהוֹן כְּסַף׃ וּפוּתְיָא דְדַרְתָּא לְרוּחַ מַעַרְבָא סְרָדִין חַמְשִׁין אַמִּין עַמּוּדֵיהוֹן עַסְרָא וְסַמְכֵיהוֹן עַסְרָא׃ וּפוּתְיָא דְדַרְתָּא לְרוּחַ קִידוּמָא מָדִינְחָא חַמְשִׁין אַמִּין׃ וַחֲמֵשׁ עַסְרֵי אַמִּין סְרָדִין לְעִבְרָא עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסַמְכֵיהוֹן תְּלָתָא׃ וּלְעִיבְרָא תִּנְיָנָא חֲמֵשׁ עַסְרֵי סְרָדִין עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסַמְכֵיהוֹן תְּלָתָא׃ וְלִתְרַע דַּרְתָּא פְּרָסָא עַסְרִין אַמִּין תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד צַיָּר עַמּוּדֵיהוֹן אַרְבְּעָא וְסַמְכֵיהוֹן אַרְבְּעָא׃ כָּל־עַמּוּדֵי דַרְתָּא סְחוֹר־סְחוֹר מְכַבְּשִׁין כְּסַף וָוֵיהוֹן דִּכְסַף וְסַמְכֵיהוֹן נְחָשָׁא׃ אוּרְכָּא דְדַרְתָּא מְאָה בְּאַמִּין וּפוּתְיָא חַמְשִׁין בְּחַמְשִׁין וְרוּמָא חֲמֵשׁ אַמִּין דְּבוּץ שְׁזִיר וְסַמְכֵיהוֹן דִּנְחָשָׁא׃ לְכֹל מָאנֵי מַשְׁכְּנָא בְּכֹל פּוּלְחָנֵיהּ וְכָל־סִכּוֹהִי וְכָל־סִכֵּי דְדַרְתָּא דִּנְחָשָׁא׃

צ"ו יע"ו סימן ס"לו סימן

לדעת אמת אם לבבך יאוה. ראה כל גויה לנכבד בגוה: ואורים ותומים וסודם אחוז. בסתר בסדר ואתה תצוה:

פרשה

וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד׃

פרשה

וְאַתְּ תְּפַקֵּיד יָת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ מְשַׁח זֵיתָא דְכֵיָא כְּתִישָׁא לְאַנְהָרָא לְאַדְלָקָא בּוֹצִינַיָּא תְּדִירָא׃

קדמא ולכתף השנית חמש עשרה קלעים. תני' לשער החצר קלעים חמש עשרה אמה: וקמה ב' א' חס' וא' מ'ל וסי' וקמה חמש מאות. וקומה ברחב חמש מאות. בתר' מ'ל: משכנא קדמ' ארון כפרת שלחן מנרה משכן יריעת קרשים פרב' מזבח העלה חצר המשכן. רבש"ם מע"ק פ"זח סימן. משכנ' בתר' משכן יריעת קרשים פרבת ארון כפרת שלחן מנרה מזבח הקטרת מזבח העלה כיור החצר. מעק"ף רבש"ם קע"ח סימן: ה' סבירין בל וקרי' לבל וסי' לכל כליו תעשה. לכל כלי המשכן. לכל דבר נקי יהיה. לכל דרכיו משכיל. חירם בלך צר נשא תג' לכל חפצו: ואתה תצוה ב' דסמי' וסי' ואתה תצוה את בני ישראל. ואתה תצוה את הכהנים. דיהושע: ויקחו ו' רפין וסי' נמסר פרשת בא: להעלת ג' וסי' ואתה תצוה את בני ישראל. צו את בני ישר' ויקחו. לבנות לנו מזבח לשום. ב' דכתו' חס': ב' פסו' מטע' בתו' וסי' קדמ' ח' מ'לין בב' אהי אהי ברישיהון ואהי בסופהון בתר' תלת מלין ואהי. ותלת מלין ואהי וסי' באהל מועד מחוץ לפרוכת. תניין מחוץ לפרכת העדת:

ואתה תצוה. אזכיר בתחלה טעם לדבק הפרש' כי כאשר השלים לספר כל כלי הקדש והפרוכת והמשכן ו והאהל והמכסה ומזבח העולה והחצר והמסך החל לפרש מ משרתי המשכן ומה היא ע עבודתם בעצמם אין זר אתם והחל שיעלו נרות בשמן זית לא בשמן זר ואלה המשרתי' ראויים להיות' נכרי' ונבדלי' במשפחותם גם במלבושיהם והזכיר הכתו' זה אחר זה ואח' כן הזכיר שהם חייבי' ללמד שבעת ימי המלואים שילמדם משה וירגילם ואחר כן ישרתו ויעלו עולות התמיד על מזבח העולה לא על מזבח הזהב רק שיקטירו עליו ויכפרו על קרנותיו אחת בשנה. וטעם ואתה תצוה שהיא מצוה עולמית על הצבור לתת תמיד שמן זית להעלות נר תמיד ואל תשתומם בעבור השמן שהביאו הנשיאים כי הוא היה שמן המשחה רק שמן למאור חיוב הצבור ויש מנהג במקומות ששם זיתים שיבחרו הזית הזך והטעם ש הגרגרים שאין בהם עפוש או שלא כאכלה קצתם וממנו יעשו שמן למאכל המלכים על כן הזכיר הכתוב זך לפני כתית: למאור. לצורך האור בלילה: להעלות. להדליק הנרות ועל מנורת שלמה כתוב לבערם כ כמשפט. וטעם תמיד כל לילה ולילה וים אלת תמיד קטרת מזלת והיה על מצחו תמיד כאשר הושם המצנפת על ראשו לעולם ישימו עליה ציץ הקדש: אשר

עשר אמות באמצע רחב החצר נמצאו לו עשרים אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפניו: וקומה חמש אמות. גובה מחיצות החצר והוא רחב הקלעים: ואדניהם נחשת. להביא אדני המסך שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים אבל אדני המסך של מין אחר כך נראה בעיני שלכך חזר ושנאו: לכל כלי המשכן. שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו כגון מקבות לתקוע יתדות ועמודי': יתדות. כמין נגרי נחשת עשוין ליריעות האהל ולקלעי החצ' קשורים במיתרי' סביב סביב בשפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו ברוח ואומר אני ששמן מוכיח עליהם שהם תקועים בארץ לכך נקראו יתדות ומקרא זה מסייעני אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח:

חסלת ויקחו לי תרומה

ואתה תצוה. זך. בלי שמרים כמו ששנינו במנחות מגרגרו בראש הזית כו': כתית. הזיתים כותש במכתשת ואינו טוחנן בריחים כדי שלא יהו בו שמרים ואחר שהוציא טפה ראשונה מכניסן לריחים וטוחנן והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות שנ' כתית למאור ולא כתית למנחות: להעלות נר תמיד. מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה: תמיד. כל לילה ולילה קרוי תמיד כמו שאתה אומר עולת תמיד ואינה אלא מיום ליום וכן במנחת חבתים תמיד ואינה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב אבל תמיד האמור בלחם הפנים משבת לשבת הוא:

מערב

אמר על העדות · דרך קצרה על ארון העדות · אמר יפת כי יערוך כמו בערכך הכהן שיערוך שמן שיספיק להיות הנרות מאירים מערב ועד בקר וככה כרות המערכה ונכון הוא להיות טעם יערוך בעבור היות הנרות כחצי עגול ועוד אדבר על זה ׃ ואתה · בעבור היות משה כהן הכהנים בתחלה על כן טעם הקרב אליך · וכבר רמזתי לך למה נבחר אהרן להקדישו לשם בעבו' כבוד משפחת נחשון שיהיו הכהנים מכפרי' על בני ישראל ואין לדבר על משה אדוננו כי בורח היה ומי יתן לו עברית ועוד כי טורח כל ישר' על משה ללמדם המצות ולדון כל דבר קשה · ויו לכהנו לי נוסף כוי"ו חיתו שדי בנו בעור · ופי' שמות בני אהרן אולי בנים אחרים היו לו חוץ מאלה ואין ספק כי רבתה למעלה במדבר משפחת אהרן על כן נתנו להם ישראל ערים רבות ככתו' בספר יהושע ׃ ועשית בגדי קדש · נקראו כן בעבור שישרתו בהם במקום הקדש או על דרך ולא יקדשו את העם בבגדיה' ובגדי אהרן כלם הנזכרים ׃ לכבוד ולתפארת · שיתפארו בהם כי אין אחד מישראל שילבש כאלה ׃ ואתה · ויו מלאתיו שב אל לב ׃ ואלה · הזכיר בתחלה החשן שהיה למעלה מהאפוד שהוא למעלה מהמעיל ואח"כ הכתנת והאבנט החוגר אותו והמצנפת על ראשו וכן היה כאשר רחץ אהרן במים ולבש מכנסי בד ואין צורך להזכירם עתה ולא בשעת מעשה כי מנהג כל אדם ללבוש מכנסים והנה משה הלבישו הכתנת ואחר כן שם המצנפת על ראשו ושם על ה המצנפת ציץ נזר הקדש ולא הזכיר בפסוק הזה שהוא סופר בגדי כהונה את ציץ נזר הקדש כי איננו בגד וקדמונינו הזכירו בעבור הרבי' שמנה בגדי כהונה ואין האורים והתומים בגדים ולא אבנים ולא קלפי' ואחר כן חגר אותו באבנט ואחר כן ה הלבישו המעיל ואחר כן האפוד ויאפוד לו בו כי החשב מהאפוד ובעבור החשב נקר' אפוד והנה על הסדר שהוא בפסוק הזה ׃ ואל תתמה שתמצא כתו' באחרונ' במעשה וישם את המצנפת על ראשו כי פירושו וכבר שם המצנפת עם ציץ הזהב בלבשו הכתנת וכמוהו וילבישוהו בגדים וכבר הלבישוהו כי בתחלה כתוב וישימו הצניף הטהור על ראשו ׃ והם · חכמי לב העושים כאמנים הם ׃ וטעם האפוד כי הוא גדול מהחשן ולא יזח מעל החשב ׃ יש שאלות קשות בדברי האפוד והחשן כי משה לא עשה רק אפוד אחד והנה כתוב אפוד ירד בידו ואיננו אפוד משה כי אין כתוב האפוד הידוע כמו הגישה האפוד ועוד למה כתוב ירד ולא אמר הוריד כי יראה כי מקרה היה ושם כתוב שמנים איש נושא אפוד בד ומפרשי' רבים פרשו זה שהיו ראוים לשאת אפוד ולא שמו לב לדעת האמת כי האפוד בד הוא מין ממיני פשתי' ואפוד משה לא היה בד רק זהב ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש עם הכל ולא היו שואלים רק בחשן המשפט שהיו עליו שולים האורים והתומים וככה כתוב במשפט האורים לפני יי' ואין שנה מן הגישה האפוד כי החשן דבק עמו והאורים עם החשן וכן כתו' עד עמוד הכהן לאורים ותומים וכתוב תמיך ואוריך והנה ראינו שנה השם את דוד על פי אפוד אביתר והנה שאול בלכתו למלחמ' שאל באורים הם הם שהיו בחשן המשפט עם האפוד והארון והנה דוד שאל בצקלג באפוד אביתר והנה איננו אפוד משה וקשה שאלה מזאת כי האורים אינם אבני חשן כי הנה כתו' ומלאת בו מלואת אבן וזהו מעשה החרש הוא לא מעשה משה ואחר כן אמר למשה ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים ובמעשה כתוב ארבעה טורי אבן והזכיר הטורים ואמר על משה ויתן עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התומים והנה על דרך הפשט אין האבנים המאירים ולא המתמימים כי השאלה היא באורים ותומים

באהל מועד מחוץ לפרכת אשר־על־העדת יערך אתו אהרן ובניו מערב עד־בקר לפני יהוה חקת עולם לדרתם מאת בני ישראל ׃ ס

כח ואתה הקרב אליך את־אהרן אחיך ואת־בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו־לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן ׃ ועשית בגדי־קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת ׃ ואתה תדבר אל־כל־חכמי־לב אשר מלאתיו רוח חכמה ועשו את־בגדי אהרן לקדשו לכהנו־לי ׃ ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט ועשו בגדי־קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו־לי ׃ והם יקחו את־הזהב ואת־התכלת ואת־הארגמן ואת־תולעת השני ואת־השש ׃ פ ועשו את־האפד זהב תכלת וארגמן תולעת שני ושש משזר מעשה חשב ׃

במשכן זמנא מברא לפרוכתא דעל סהדותא יסדר יתיה אהרן ובנוהי מרמשא עד צפרא קדם יי קים עלם לדריהון מן בני ישראל ׃ ואת קריב לותך ית אהרן אחוך וית בנוהי עמיה מגו בני ישראל לשמשא קדמי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן ׃ ותעביד לבושי קודשא לאהרן אחוך ליקר ולתושבחא ׃ ואת תמליל עם כל חכימי לבא דאשלמית עמהון רוח חוכמתא ויעבדון ית לבושי אהרן לקדשותיה לשמשא קדמי ׃ ואילין לבושיא דיעבדון חושנא ואיפודא ומעילא וכיתונא מרמצא מצנפתא והמיינין ויעבדון לבושי קודשא לאהרן אחוך ולבנוהי לשמשא קדמי ׃ ואנון יסבון ית דהבא וית תכלא וית ארגונא וית צבע זהורי וית בוצא ׃ ויעבדון ית איפודא דהבא תכלא וארגונא צבע זהורי ובוץ שזיר עובד אומן ׃

חקת עולם לדרתם ב' וס' באהל מועד מחוץ · אשר צוה יי' לתת ׃ ואתה ד' בטעם פזר וס' ואתה הקרב אליך · ואתה הפקד את הלוים · אביך הקשה את · ואתה אל תירא דירמיה · וא' ובאת אתה וקראת במגלה ׃ הקרב ד' וס' ואתה הקרב אליך · הקרב את מטה לוי · וזאת תורת המנחה הקרב · וגם את אחיך מטה לוי · וא'

והקרב לפני יי' ׃ ואפוד ט' מלאים בליש' וס' ואלה הבגדים אשר · על שתי כתפות האפוד · קדמ' ל' בו · וירכסו את החשן · ג' בו · ועשית את מעיל · ואבני שהם תניין · והנשאם הביאו · וכל נבי' וכתו' דכו' מל' ׃ ואלה ט' ר"פ בתו' וס' נמסר בריש ספרא ׃ ו' משמשין ואלה ו' ל' דכו' וס' הבגדים אשר יעשו · ואלה משפחות הלוי · ואלה הדברים אשר דבר · ואלה הגוים אשר הניח יי' · שרי הנצבים אשר · ואלה העמדים ובניהם · ואלה משפחת בני מררי ׃ והם ט' ר"פ וס' נמסר במשלי סימן א' ׃ את הזהב ו' וס' והם יקחו את הזהב · אך את הזהב · ויקח משה ואלעזר · וחברו דבתרי' · וירד על הברכים ועל התמרות · ובחנתים כבחון את הכסף ׃

מערב עד בקר · תן לה מדתה שתהא דולקת מערב ועד בקר ושיערו חכמי' חצי לוג ללילי טבת הארוכין וכן לכל הלילות ואם יותר אין בכך כלום ׃ ואתה הקרב אליך · לאחר שתגמר מלאכת המשכן ׃ לכהנו לי · לקדשו לכהונה להכניסו בכהונה על ידי הבגדים שיהא כהן לי ולשון כהונה שירות הוא בל' סרוינטרי"א ׃ חשן · תכשיט כנגד הלב ׃ אפוד · לא שמעתי ולא מצאתי בברייתא פירו' תבניתו ולבי אומר לי שהוא חגורה לו מאחוריו רחב כרחב גב איש כמין סינר שקורין פורציי"נט שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים כך מעשהו מלמטה שנ' ודוד חגור אפוד בד למדנו שהאפוד חגורה היא ואי אפשר לומר אין בו אלא החגור לבדו שהרי נאמ' ויתן עליו את האפו' ואח"כ ויחגו' אותו בחש' האפו' ות"א בהמיין אפוד' למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם תכשיט לבדו ואי אפשר לומר שעל שם שתי הכתפו' שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמ' שתי כתפות האפד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לכך אני אומר שעל שם הסינר שלמטה קרוי אפוד על שם שאופדו ומקשטו בו כמו שנ' ויאפוד לו בו והחשב הוא חגור שלמעלה הימנו והכתפו' קבועו' בו ועוד אומר לי לבי שיש ראיה שהוא מין לבוש שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד כרדוט דבוץ ותרגם כמו כן מעילים כרדוטין במעשה תמר אחות אבשלום כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים ׃ מעיל · הוא כמין חלוק וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק העליון ׃ תשבץ · עשוי משבצות לנוי והמשבצות הם כמין גומות העשויות בתכשיטי זהב למושב קביעת אבנים טובות ומרגליות כמו שנאמר באבני האפוד מוסבות משבצות זהב ובלע"ז קורין אותו קשטו"נש ׃ מצנפת · כמין כיפת כובע שקורין קופי"א שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן כובעין ׃ ואבנט · היא חגורה על הכתונת והאפוד חגורה על המעיל כמו שמצינו בסדר לבישתן ויתן עליו את הכתנת ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד ׃ בגדי קדש · מתרומה המקודשת לשמי יעשו אותם ׃ והם יקחו · אותם חכמי לב שיעשו הבגדים יקבלו מן המתנדבים את הזהב ואת התכלת לעשות מהן את הבגדים ׃ ועשו את האפוד · אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות הרי פירושן פרקים ויטעה הקורא בצרופן לכך אני כותב מעשיהם כמות שהוא למען ירוץ קורא בו ואחר כך אפרש על סדר המקראות האפוד עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסים וחוגר אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כמדת רחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפו' מחוברו' בחשב אחד לימין ואחד לשמאל מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר וכשזוקפן עומדו' לו על שני כתפיו והן כמין שתי רצועות עשוי' ממין האפוד ארוכו' כדי שיעור לזקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט ואבני השהם קבועו' בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל והמשבצות נתונות בראשיהם לפני כתפיו ושתי עבותות הזהב תחובו' בשתי טבעות שבחשן בשני קצות רחבו העליון אחת

אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי הסדרת תקועין במשבצת לימין וכן שני ראשי הסדרת השמאלית תקועין במשבצת שכנגדה שמאל נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשני קצות החשן בתחתית וכנגדן שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב טבעות החשן אל מול טבעות האפוד שוכבי׳ זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד וכבדל הולך וחוזר: זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר. חמשת מיני׳ הללו שזורין בכל חוט וחוט היו מרדדין את הזהב כמין טסים דקים וקוצצים פתילים מהם וטווין אותו חוט של זהב עם ששה חוטי׳ של תכלת וחוט של זהב עם שש חוטים של ארגמן וכן בתולעת שני וכן בשש שכל המינין חוטן כפול ששה וחוט זהב עם כל אחד ואחד ואחר כך שוזר את כלם כ כאחד נמצא חוטן כפול עשרים ושמנה וכן מפורש במסכת יומא ולמד מן המקר׳ הזה וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשו׳ את פתילי הזהב בתוך התכלת ובתוך הארגמן וגו׳. למדנו שחוט של זהב שזור עם כל מין ומין: מעשה חושב. כבר פרשתי שהיא אריגת שתי קירו׳ שאין צורת שני עבריה דומות זו לזו: שתי כתפות וגו׳. הסינר מלמטה וחשב האפד היא החגורה ומעודה לו מלמעלה דוגמת סינר הנשים ומגבו של כהן היו מחוברות בחשב שתי חתיכות כמין שתי ר רצועות רחבות אחת כנגד כל כתף וכתף וזוקפן על שתי כ כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה ועל ידי חבורן לטבעו׳ החשן כאחזין מלפניו כנגד לבו שאין נופלו׳ כמו שמפור׳ בענין והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו ושתי א אבני שהם קבועו׳ בהן אחת בכל אחת: אל שני קצותיו. אל רחבו של אפוד שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן וגבהו עד כ כנגד האצילים שקורין קו״ד בלעז שנאמר לא יחגרו ביזע אין חוגרין במקום זיעה לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם אלא כנגד אציליהם: וחובר. האפוד עם אותן שתי כתפות האפוד יחבר אותם במחט למטה בחשב ולא יארגם עמו אלא אורגם לבד ואחר כך מחברם: וחשב אפודתו. וחגור שעל ידו הוא מאפדו ומתקנהו לכהן ומקשטו: אשר עליו. למעלה בשפת הסינר היא החגורה: כמעשהו. כאריגת הסינר מעשה חשב ומחמשת מיני׳ כך אריגת החשב מעש׳

ופתחת ג׳ וסי׳ ופתחת עליהם שמות בני ישראל. פתוחי חותם. ופתחה השק כעל: חרש ג׳ פתחין וסי׳ מעשה חרש. חרש עצים נטה קו. חרש ברזל מעצד. וסי׳ בלשון תרגום עובדא דקשא פרזלא: חותם כלם מלאים במז חס׳ בליש׳ וסי׳ מעשה חרש אבן׳ והאבנים תהיין על שמת בני. ועשית ציץ זהב טהור ופתחת.

שתי כתפת חברת יהיה לו אל שני קצתיו וחבר: והשב אפדתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר: ולקחת את שתי אבני שהם ופתחת עליהם שמות בני ישראל: ששה משמתם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדתם: מעשה חרש אבן פתוחי חתם תפתח את שתי האבנים על שמת בני ישראל מסבת משבצות זהב תעשה אתם: ושמת את שתי האבנים על כתפת האפד אבני זכרן לבני ישראל ונשא אהרן את שמותם לפני יהוה על שתי כתפיו לזכרן: ס ועשית משבצת זהב: ושתי שרשרת זהב טהור מגבלת תעשה אתם מעשה עבת ונתתה את שרשרת העבתת על המשבצת: ס ועשית חשן משפט מעשה חשב כמעשה אפד תעשנו זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר תעשה אתו: רבוע יהיה כפול

תרתין כתפין מלפפן יהון ליה על תרין סטרוהי ויתלפף: והמיין תקוניה דעלוהי כעובדיה מיניה יהי דהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר: ותסב ית תרתין אבני בורלא ותגלוף עליהן שמהת בני ישראל: שיתא משמהתהון על אבנא חדא וית שמהת שתא דאשתארו על אבנא תנייתא כתולדתהון: עובד אומן אבן טבא כתב מפרש כגלף דעזקא תיגלוף ית תרתין אבניא על שמהת בני ישראל משקען מרמצן דדהב תעביד יתהן: ותשוי ית תרתין אבניא על כתפי אפודא אבני דכרנא לבני ישראל ויטול אהרן ית שמהתהון קדם יי על תרין כתפוהי לדכרנא: ותעביד מרמצן דדהב: ותרתין תיכין דדהב דכי מתחמן תעביד יתהין עובד גדילו ותתן ית תיכיא גדילתא על מרמצתא: ותעבד חושן דינא עובד אומן כעובד אפודא תעבדיניה דהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר תעביד יתיה: מרבע יהי עיף

ל׳ ל׳ · ל׳ · ז׳ חס׳ בליש׳ · ג׳ חס׳ בתו׳ · ג׳ חל׳ · ג׳ חס׳ יו׳ · ב׳ מל׳ בתור׳ ואלה · מל׳ חס׳ במ״ג · ל׳ וחס׳ · מל׳ חס׳ במ״א בעבותות אהבה · ל׳ וא׳ חשן המשפט · ל׳ · ב׳ בטת׳ ובכנין

אבן עזרא

ותומים והנה לא ידענו מה הם והנה אין משלו׳ אותיות שמות השבטי׳ גם שמות האבות כי לא נקרא חשן משפט רק בעבור האורים שהם עליו ועוד שאלה אחרת כי לא נוכל לומ׳ כי האורי׳ הם עצמם התומים כי כתוב לאורים ולתומים ועוד כי מלת לאורים גם תומים לשון רבים והנה דברים רבים הם ורבינו שלמה אמר כי האורי׳ והתומים היו כתבי שם המפורש ואלו ראה תשובת רבינו האיי לא אמ׳ ככה וסוד עמוק הוא דבר האפוד והחשן רק ארמוז קצת הסוד אולי יבינהו מי שהוא ידע דעת עליון והפתח שיוכל לבא אל הסוד שתי העבותות הנתונות על שתי המשבצות וחשב האפוד הוא המיוסד על אתבעיתו על כן השמה על כתף השנית ואלה הם כפי המחשבת על כן הם באבן אחת על מספר בני ישר׳ ועל שמותם כתולדותם וככה השטה השניי׳ רק המשפט איננו כפי החלוק בלב רק כפי החלוק למראה העין ובעבור הנטייה אמר וירכסו את החשן מטבעותיו אל טבעות האפוד בפתיל תכלת והיה החשן כפול כי שם היו האורים והתומים שמורים עד עת הצורך אז יתקום מחוץ אל החשן והנה אבני שהם שוות ומעין אחד ואין ככה אבני החשן כי השוהם הם לזכרון ומשפט בני ישראל על אבני החשן ומלת אורי׳ מגזרת חמותי ראיתי אור ותומים שהם תמימים והאורים לא התומים זהב וכסף היו והמספר ידוע בראיות גמורו׳ מהעליון והשפל והמשכיל יבין והנה אפודים רבים היו עם הכהנים ויש להם חשב רק כי אין שם חשן ולא אורים ואשר היה רגיל בדברי האורים והתומים שהיו על חשן המשפט יוכל להשיב לשוא מדמיון האפוד לבדו רק לא בכל עת ולו הואלתי לגלות זה הסוד לא יכולתי לכתבו כפי המכתב שחברתי בפי׳ הספר כלו כי לא יבינהו מי שלא למד ספר המדות וסוד מלאכת שמים ואין צורך להאריך בצורת האפוד והחשן והטבעו׳: ואבן

חתמך ופתילך. למי החתמת והפתילים. ותחתם דזאתמו. ב׳ בפסוק: שבת ג׳ חס׳ וסי׳ מעשה חרש׳ והאבנים תהיין. והאבנים על שמת: משבצות ג׳ מלאים וסי׳ מעשה חרש אבן. ואת שתי קצות שתי העבתת תתן. במשבצות זהב לבושה: זכרון ג׳ חס׳ וסי׳ ושבת את שהי האבנים. ב׳ בו. ונשא אהרן את שמות בני ישראל: שמותם ב׳ מל׳ בתו׳ וסי׳ אבני זכרון לבני ישראל. ואלה שמותם למטה: לזכרן ח׳ ו׳ מלאים וב׳ חס׳ וסי׳ נמסר בזכריה סוף סימן ו׳: יד פסו׳ בן ג׳ ג׳ מלין וסי׳ ומשבע ודומה ומשא. וישב יצחק בגרר׳ ויגרש וגר בארץ. ובני דן חשים. לישועתך קויתי יי׳. יששכר זבולן ובנימן׳ מכשפה לא תחיה. ועשית משבצות זהב. ולצרעת הבגד ולבית. ולשאת ולספחת ולבהרת. יברכך יי׳ וישמרך. ובני פלוא אליאב. ברוך טנאך ומשארתך. ארור טנאך ומשארתך:

חושב ומחמשת מינין: ממנו יהיה. עמו היה ארוג ולא יארגנו לבד ויחברנו: כתולדותם. כסדר שנולדו ראובן שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי על האחת ועל השנית גד ואשר יששכר וזבולן יוסף ובנימין מלא שכן הוא כתוב במקום תולדתו עשרים וחמש אותיות בכל אחת ואחת: מעשה חרש אבן. מעשה אומן של אבנים חרש זה דבוק הוא לתיבה שלאחריו לפיכך הוא נקוד פתח בסופו וכן חרש עצים נטה קו חרש של עצים וכן חרש ברזל מעצד כל אלה דבוקים ופתוחים: פתוחי חותם. כתרגומו כתב מפרש כגלף דעזקא חרוטות האותיות בתוכן כמו שחורצין חותמי טבעות שהם לחתום אגרות כתב ככר ומפורש: על שמות. כמו בשמות: מוסבות משבצות. מוקפות האבנים במשבצות זהב שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן ומשקעה במשבצת נמצאת המשבצת סובבת את האבן סביב ומחבר המשבצת באפוד: לזכרון. שיהא רואה הקב״ה השבטים כתובים לפניו ויזכור צדקתם: ועשית משבצות. מיעוט משבצות שתים ולא פירש לך עתה בפרשה זו אלא מקצת צרכן ובפרשת החושן גומר לך פירושן: שרשרות זהב. שלשלאות: מגבלות. לסוף גבול החשן תעשה אותם: מעשה עבות. מעשה קליעת חוטין ולא מעשה נקבים וכפלי׳ כאותן שעושין לבורות אלא כאותן שעושין לעדרשקאות שקורין אנשיירי״ש: ונתת את שרשרות. של עבותות העשויות מעשה עבות על משבצות הללו ולא זה הוא מקום צוואת עשייתן של שרשרות ולא צוואת קביעתן ואין תעשה האמור כאן לשון צווי ואין ונתת האמור כאן לשון צווי אלא לשון עתיד כי בפרשת החשן חוזר ומצוה על עשייתן ועל קביעתן ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת צורך המשבצו׳ שצוה לעשות עם האפד וכתב לך זאת לומר לך המשבצו׳ הללו יזוקקו לך לכשתעשה שרשרות מגבלות על החשן תתנם על המשבצות הללו: חשן משפט. שמכפר על קלקול הדין. דבר אחר משפט שמברר דבריו והבטחתו אמת דריסנמי״נט בלע״ז שהמשפט משמש שלש לשונות דברי טענו׳ הדיינים וגמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון וזה משמש לשון ברור דברי׳ שמפרש ומברר דבריו: כמעשה אפוד. מעשה חשב ומחמשת מינין:

זרת ארכו וזרת רחבו. כפול ומוטל לו לפניו כנגד לבו שנ׳ והיו על לב אהרן תלוי בכתיפו׳ האפוד הבאות מאחוריו על כתפיו ונקפלות ויורדות לפניו מעט והחשן תלוי בהן בשרשרות וטבעות כמו שמפורש בענין: ומלאת בו. על שם שהאבנים ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן קורא אותן בלשון מלואים: משובצים זהב. יהיו הטורים במלואותם מוקפים משבצות זהב בעומק שעור שיתמלא בעובי האבן זהו לשון במלואותם כשעור מלוי עביין של אבנים יהיה עומק המשבצות לא פחות ולא יותר: איש על שמו. כסדר תולדותם סדר האבנים אודם לראובן. פטדה לשמעון וכן כלם: על החשן. בשביל החשן לקבעם בטבעותיו כמו שמפורש למטה בענין: שרשות. לשון שרשי אילן המאחזין לאילן להאחז ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחזין לחשן שבהם יהיה תלוי באפוד והן שתי שרשרו׳ האמורו׳ למעלה בענין המשבצו׳ ואף שרשרו׳ פתר מנחם בן סרוק לשון שרשים ואמר שהרים יתרה כמו מ״ם שבשלשם ואו״ם שבריקם ואיני רואה את דבריו אלא שרשרת בלשון עברית כשלשלת בלשון משנה: גבלות. הוא מגבלו׳ האמור למעלה שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן וכל גבול לשון קצה אשומיי״ל בלע״ז: מעשה עבות. מעשה קליעה: על החשן. לצורך החשן כדי לקבעם בו ולא יתכן לומר שתהא תחלת עשייתן עליו שאם כן מה הוא שחוזר ואומ׳ ונתת את שתי הטבעו׳ והלא כבר כתובים בו היה לו לכתו׳ בתחלת המקר׳ ועשית על קצות החשן שתי טבעו׳ זהב ואף בשרשרות צריך אתה לפתור כן: ועל שני קצות החשן לשתי פאות שכנגד הצואר לימנית ולשמאלית הבאים מול כתפות האפוד: ונתת את שתי עבותות הזהב. והן הן שרשרות הכתובות למעלה ולא פירש מקום קבוען בחשן עכשו מפרש לך שיהא תוחב אותן בטבעו׳ ותדע לך שהן הן הראשונות שהרי בפרשת אלה פקודי לא הוכלפו: ואת שתי קצות. של שתי עבותו׳ שני ראשיהם של כל אחת: תתן על שתי המשבצות. הן הן הכתובות למעלה בין פרשת החשן ופרשת האפוד ולא פירש את צרכן ואת מקומן עכשו מפרש שיתקע בהן ראשי העבותות התחובות בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל הצואר שני ראשי שרשרת הימנית תוקע במשבצת של ימין וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרת השמאלית: ונתת. המשבצות על כתפו׳ האפוד אחת בזו ואחת בזו נמצאו כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ובהן הוא תלוי ועדין שפת החשן התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה לכך הוצרך עוד שתי טבעות לתחתיתו כמו שמפרש והולך: אל מול פניו. של אפוד שלא יתן המשבצות בעבר הכתפות שכלפי המעיל אלא בעבר העליון שכלפי החוץ והוא קרוי מול פניו של אפוד כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים: על שני קצות החשן. הן שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל: על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה. הרי לך שני סימנין האחד שיתנם בשני קצות של תחתיתו שהוא כנגד האפוד שעליונו אינו כנגד האפוד שהרי סמוך לצואר הוא והאפוד נתון על מתניו ועוד נתן סימן שלא יקבעם בעבר החשן שכלפי החוץ אלא בעבר שכלפי פנים שנאמר ביתה ואותו העבר הוא לצד האפוד שחשב האפוד חוגרו לכהן ונקפל הכיור לפני הכהן על מתניו וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן וקצותיו שוכבין עליו על שתי כתפות האפוד מלמטה שהמשבצות ניתנו בראשי כתפות האפוד העליונים הבאים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו והטבעות בזה ליתן בראשן השני ש׳ זהו מחובר לאפוד והוא ש׳ לעמת מחברתו סמוך למקו׳ חבורן באפוד למעלה מן החגורה מעט שהמתחברת לעמת החגורה ואלו כתובים מעט בגובה זקיפת הכתפו׳. והוא ש׳ ממעל לחשב האפוד והן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת באותן טבעות ובטבעות החשן ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החשן הולך לפנים וחוזר לאחור ונוקש על כריסו ונמצא מיושב על המעיל יפה: ממול פניו. בעבר החיצון: וירכסו. לשון חבור וכן מרוכסי איש חבורי חבלי רשעי׳ וכן והרכסים לבקעה הרים הסמוכים זה לזה שאי אפשר לירד לגיא שביניהם אלא בקושי גדול שמתוך שמיצרים אגיא זקופה ועמוקה יהיו לבקעת מישור ונוחה לילך: להיות על חשב האפוד. להיות החשן דבוק אל חשב האפוד: ולא

אבן עזרא

ואבן השוהם. לבנה ובארמית בורלא ולשון ישמעאל בלאור ואין לנו דרך בבירו׳ לדעת אבני המלואים כי הגאון תרגמם כ כרצונו כי אין לו קבלה שיסמוך עליה כי הנה ראינו שתרגם ספיר לבן ואינו רק אדום ואין טענה מאודם הכתוב בראשונה כי ידוע כי חמש הם גוונ׳ העיני׳ הלבן ובריקת ואדום וירוק ושחור והנה בעבור היות האדום ה האמצעי ימצא על מינים רבים ותרגם נופך כדמו׳ שחור בעבור ותשם בפוך עיניה וזה לא יתכן שלא יהיה נו״ן נופך שרש כי הוא על משקל אודם וחכם גדול ספרדי אמ׳ כי יהלום הוא הנקר׳ אלמס שהוא שובר כל האבנים ונוקב הבדולח מגזרת הולם פעם והיו״ד נוסף כיו״ד יצהר גם אחלמה אל חלמה והוא אבן ש שכל מי שהאבן הזאת באצבעו לעולם יראה חלומו׳ ואין לתמוה על זה כי כח ימצא בתולדת כל אבן ואבן כי יש אבן המושכת את הברז״ל והמעמדת את הדם והבורחת מהחומץ והנשברת לעולם על משולש. ומלת שרשרות כפול העי״ן ואם לא יכפלוהו שזה הוא שרשות גבלות ולפרש בלשון הקדש מלת גבלו׳ ומלת רבות במעשה החשן גם מלת חשן קשה. ומלת וירכסו מגזרת מרוכסי איש כדרך עוות: ונתת

ויהלם ג׳ חס׳ וסי׳ נפך ספיר ויהלם. וחכרו. בעדן גן אלהים: ושהם ב׳ ומב׳ ליש׳ וסי׳ והטור הרביעי תרשיש. בני מררי ליעזיהו בנו ושהם וזכור ועברי: במלואתם ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ וסי׳ משבצים זהב יהיו: משבצות זהב במלאתם. קדמ׳ מל׳: לשני עשר ו׳ וסי׳ והאבנים תהיין. ויביאו את קרבנם לפני יי׳. ועתה קחו לכם. עמד על שני עשר. ויהי בשתי עשרה שנה בשני עשר חדש. דעלם. שא קינה על פרעה. גבול אשר תתנחלו אותה: טבעות ז׳ מל׳ וסי׳ ועשית על החשן שתי טבעות זהב. ב׳ בו. ועשית שתי טבעות זהב ושמת. דוקפא. ועשית דבתריה דורקא. הטבעות תזמי האף. בני חשופא בני טבעות וחבירו: אשר אל ח׳ וס׳ ועשית שתי טבעות זהב ושמת אתם. ויעשו שתי טבעת זהב. והשלך אל האש. ויבא אתי אל פתח שער בית יי׳. ומחוצה לשער הפנימי. והבנין אשר אל פני הגזרה. ויאמר אלי לשכות הצפון. חכת ברותה סכרים: וירכסו ל׳ בשוא תחת הו״ו. וא׳ וירכסו בפתח תחת הו״ו ומשמש א״ב:

זרת ארכו וזרת רחבו: ומלאת בו מלאת אבן ארבעה טורים אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד: והטור השני נפך ספיר ויהלם: והטור השלישי לשם שבו ואחלמה: והטור הרביעי תרשיש ושהם וישפה משבצים זהב יהיו במלואתם: והאבנים תהיין על שמת בני ישראל שתים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו תהיין לשני עשר שבט: ועשית על החשן שרשת גבלת מעשה עבת זהב טהור: ועשית על החשן שתי טבעות זהב ונתת את שתי הטבעות על שני קצות החשן: ונתתה את שתי עבתת הזהב על שתי הטבעת אל קצות החשן: ואת שתי קצות שתי העבתת תתן על שתי המשבצות ונתתה על כתפות האפד אל מול פניו: ועשית שתי טבעות זהב ושמת אתם על שני קצות החשן על שפתו אשר אל עבר האפד ביתה: ועשית שתי טבעות זהב ונתתה אתם על שתי כתפות האפוד מלמטה ממול פניו לעמת מחברתו ממעל לחשב האפד: וירכסו את החשן מטבעתו אל טבעת האפוד בפתיל תכלת להיות על חשב האפוד

זרתא אורכיה וזרתא פותיה: ותשלים ביה אשלמת אבנא ארבעא סדרין דאבן טבא סידרא קדמאה סמקן ירקן וברקן סידרא חד: וסדרא תניינא איזמרגדין שבזיז וסבהלום: וסדרא תליתאה קנכירי טרקיא ועין עיגלא: וסדרא רביעאה כרום ימא ובורלא ופנטירי מרמצן בדהב יהון באשלמותהון: ואבניא יהוין על שמהת בני ישראל תרתא עסרי על שמהתהון כתב מפרש כגלוף דעיזקא גבר על שמיה יהוין לתרי עסר שבטין: ותעביד על חושנא תיכין מתחמן עובד גדילו דהב דכי: ותעביד על חושנא תרתין עיזקן דדהב ותתן ית תרתין עיזקתא על תרין סיטרי חושנא: ותתן ית תרתין גדילן דדהב על תרתין עזקתא בסיטרי חושנא: וית תרתין גדילן דעל תרין סיטרוהי תתן על תרתין מרמצתא ותתן על כתפי אפודא לקביל אפוהי: ותעביד תרתין עזקן דדהב ותשוי יתהין על תרין סיטרי חושנא על סיפתיה דילעברא דאפודא לגיו: ותעביד תרתין עזקן דדהב ותתן יתהין על תרין כתפי אפודא מלרע מלקביל אפוהי לקביל בית לופי מעילוי להמין איפודא: וייחדון ית חושנא מעיזקתיה לעיזקתא דאיפודא בחוטא דתכלתא למהוי על המיין איפודא

103

ולא יזח. לשון ניתוק ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן לברט: את האורים ואת התומים. הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו ובמקדש שני היה החשן שאי אפשר לכהן גדול להיות מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה בתוכו ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט שנאמר ושאל לו במשפט האורים: את משפט בני ישראל. דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות ולפי מדרש אגדה שהחשן מכפר על מעוותי הדין נקרא משפט על שם סליחת המשפט: את מעיל האפוד. שהאפוד נתון עליו לחגורה: כליל תכלת. כולו תכלת שאין מין אחר מעורב בו: והיה פי ראשו. פי המעיל שבגבהו הוא פתיחת בית הצואר: בתוכו. כתרגומו כפיל לגוה כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו והיה מעשה אורג ולא במחט: כפי תחרא. למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול: לא יקרע. כדי שלא יקרע והקורעו עובר בלאו שזה מנין לאוין שבתורה וכן לא יזח החשן וכן לא יסורו ממנו. הנאמר בבדי הארון: רמוני. עגולים וחלולים היו כמין רמונים העשויים כביצת תרנגולת: ופעמוני זהב. זגין עם ענבלין שבתוכם: בתוכם סביב. ביניהם סביב בין ב' רמונים פעמון אחד דבוק ותלוי בשולי המעיל: פעמון זהב ורמון. אצלו: ולא ימות. מכלל לאו אתה שומע הן אם יהיו לו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב מיתה בידי שמים: ציץ. כמין טס של זהב היה רוחב ב' אצבעות מקיף על המצח מאוזן לאוזן:

ונתת. טעם משפט דיני השם ועזירותיו העתידות כי בעבור כן שואלים באורים ותומים: ועשית. הגאון תרגם מעיל מתטר כדמות הנקרא פרגל רק פירשו בתוך המעיל. קדמונינו ז"ל אמרו כי רמון סביב המעיל ופעמון בין שני רמונים כי אחרים אמרו כי הפעמונים אינם נראים רק הם בתוך הרמונים ושם ישמעו קולו:

רמני ט' חס' בליש' וסי' ועשית על שוליו רמני. קדמ'. פעמן ורמן. ב' בו. דאלה פקודי. ויחנו ברמן פרץ. ויסעו מרמן פרץ. מעסיס רמני. והשתחויתי בית רמן. בהשתחויתי בי רמן. הדר רמן בן טברמן. דמלכי. וכל הרבני' דאורי' ומלכים דכו' חס בבבא והרמנים כמאתים טורים. וכל שאר קריי' דכו' מל' במב חס. ויהו הרבני' תשעים.

ולא יזח החשן מעל האפוד: ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחשן המשפט על לבו בבאו אל הקדש לזכרן לפני יהוה תמיד: ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני יהוה ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני יהוה תמיד: ס ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת: והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי תחרא יהיה לו לא יקרע: ועשית על שוליו רמני תכלת וארגמן ותולעת שני על שוליו סביב ופעמני זהב בתוכם סביב: פעמן זהב ורמון פעמן זהב ורמון על שולי המעיל סביב: והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני יהוה ובצאתו ולא ימות: ס ועשית ציץ זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חתם קדש ליהוה: ושמת אתו על פתיל תכלת והיה על המצנפת אל מול פני המצנפת יהיה: והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנת קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני יהוה:

ולא יתפרק חושנא מעילוי איפודא: ויטול אהרן ית שמהת בני ישראל בחושן דינא על לביה במיעליה לקודשא לדכרנא קדם יי תדירא: ותתן בחושן דינא ית אוריא וית תומיא ויהון על לבא דאהרן במיעליה קדם יי ויטול אהרן ית דין בני ישראל על לביה קדם יי תדירא: ותעביד ית מעילא דאפודא גמיר תכלא: ויהי פומיה כפיל לגויה תורא יהא מקף לפומיה סחור סחור עובד מחי כפום שירין יהי ליה לא יתבזע: ותעביד על שיפולוהי רמוני תכלא וארגונא וצבע זהורי על שיפולוהי סחור סחור וזגין דדהב ביניהון סחור סחור: זגא דדהבא ורמונא זגא דדהבא ורמונא על שיפולי מעילא סחור סחור: ויהי על אהרן לשמשא וישתמע קליה במיעליה לקודשא קדם יי ובמפקיה ולא ימות: ותעביד ציצא דדהב דכי ותיגלוף עלוהי כתב מפרש קודש ליי: ותשוי יתיה על חוטא דתכלא ויהי על מצנפתא לקבל אפי מצנפתא יהי: ויהי על בית עיני דאהרן ויטול אהרן ית עוית קודשיא די יקדשון בני ישראל לכל מתנת קודשיהון ויהי על בית עינוהי תדירא לרעוא להון קדם יי:

ח' מל' וב' חס' · כ"ט חס' · ל' כסות' א' כל על · ט' מל' ב' · ב' מיו א' · ט' חס' בליש · ה' ג' ב' פת' וא' קמץ · ב' והיו צח החלק דה"א · ג' חס' · ב' ה' · ה' חס

קולו סימן קולדם ול' מל' בתור וכל נביאים זכתו' דכו' מלא חס'

ועשית ציץ. תרגמה הגאון עטרה והיא נתונה על המצנפת ואיננה כדמות כתר כי היא על המצח לבדו כי על דרך הפשט אין המגבעות כדמות מצנפת כי המגבעות כדמות אלה שישימו הזכרים באלה הארצות על הראש שיכסו הראש והם גבוהים. והמצנפת היא בגד רק ארוך כנוף סביב הראש לבדו מעט תדמה לה המצנפת שים בראש הנשים באלה המקומות כי בארץ ישמעאל ובספרד ואפריקה ומצרים ובבל ובגאדד המצנפת היא על הראש מן הזכרים ה הנכבדים ולא על ראש אשה והשרים הגדולים שומים ציץ זהב על המצנפת על מקום המצח וכבר הזכרתי לך כי מנהג ארץ ישר' ותכשיטיהם איננו כמנהג אלה המקומות והוצרך רבי שלמה לתקן הנקראות בשלש פתילות תכלת ועל דרך הפשט אין צורך רק לפתיל אחד שיעמיד הציץ על פני המצנפת שהיא על ה המצח. וטעם ושמת אותו על פתיל תכלת עם פתיל תכלת שהיה הציץ קשור משני צדדין ואין ספק כי פני המצנפת הוא על מקום המצח לא על הראש ובמקום אחר כתוב ויתנו עליו פתיל תכלת לתת על המצנפת מקום המצח. ואל תתמה על מלת על כי כמוהו ויבואו האנשים על הנשים על לחם הבכורים תנופה לפני על שני כבשים את החלב על החזה ורבים ככה והנה לא תמצא לעולם כי המצנפת היתה רק לאהרן לבדו והמגבעות לבניו ויש אומרים כי מגבעות מגזרת גבעות כי המצנפת ע עוטרת הראש ונוטה אותו וכן כתוב צנוף יצנפך צנפה ועוטך עטה והיודע דרך צנוף המצנפת ידע פי' זאת לא זאת הטפלה הגבה והגבוה הטפל כי אומנות היא והנה כתו' ושמת המצנפת על ראשו ונתת את נזר הקדש על המצנפת. והנה הציץ נקרא נזר וכמוהו ועליו יציץ נזרו הולי הכל מגזרת ציץ דבר נראה וככה מציץ מן החרכים ודעכי בשנים הנקבים שהם במוח על המצח שם יתחב' כח החמם הרגשו' ושם כח הדמו' ושם תחל המחשב' על כן כתוב על הציץ לשאת את עון הקדשים אולי לא היה מחשבת המקדשים כהוגן. ואמר

וגצו הרמנים: על אהרן ה' וסי' והיה על אהרן לשרת. והיו על אהרן ועל בניו. והזית על אהרן. ויקהל העם על אהרן. ויז על אהרן ועל בגדיו: ונשמע ג' ב' פתחין וא' קמץ וסי' ונשמע קולו כו' נכסר פרשת משפטים: קולו כל אורי' חס בב"א ונשמע קולו: קדמ' ועשית ציץ ופתחת עליו. תניינא ויעשו את ציץ פתוחי: מצח ב' קמצין וסי' אהרן. אשה זונה:

על פתיל תכלת. ובמקום אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן ובשחיטת קדשי' שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילים היו נקובין ותלויין בו בב' ראשי' ובאמצע שסה במקומות הללו פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו וקושר ראשי הפתילין מאחורי העורף שלשתן ומצא בין אורך הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי השנים הולך על פני רוחב הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה: ונשא אהרן. לשון סליחה ואעפ"כ אינו זז ממשמעו אהרן נושא את המשא של עון נמצא מסולק העון מן הקדשים: את עון הקדשים. לרצות על הדם והחלב שקרבו בטומאה כמו ששנינו אי זה עון הוא נושא אם עון פיגול הרי כבר נאמר לא ירצה ואם עון נותר הרי נאמר לא יחשב ואין לומר שיכפר על הכהן שהקריבם טמא' שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן: והיה על מצחו תמיד. אי אפשר לומר שיהא על מצחו תמיד שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה אלא תמיד לרצות להם אפילו אינו על מצחו שלא היה כהן גדול עובד באותה שעה ולדברי האומר עודהו על מצחו מכפר ומרצה ואם לאו אינו מרצה נדרש על מצחו תמיד שלמד שממשמש בו בעודו על מצחו שלא יסיח דעתו ממנו:

וכבכת

ואמר הכתוב על כתונת אהרן בתחלה וכתונת תשבץ שהיא משובצת לבדה ולא כן כתנת בניו והתשבץ עשוי לכבוד אהרן וככה אמר במעשה ויתן עליו הכתנת הידועה שהיא המשובצת ועל בניו וילבשם כתנות כמו ולבני אהרן תעשה כתנו'. ור' סעדיה תרגם ושבצת תשיין והוא כדמות צורת המטבע מרובע עשוי בתוך העגול: והלבשת אותם את אהרן אחיך. מלת אותם כוללת הכתנת המשובצת והמצנפת והאבנט שהם בגדי אהרן גם כוללת הכותנו' שאינם משובצו' והאבנטי' והמגבעות שהם בגדי בניו: וקדשת. בדבור כמו טמא יטמאנו. ומכנסי הבד יהיו קצרים שלא יכשל בהם: בבואם. להקטיר או להעלות הנרות: וזה אשר תעשה להם. לאהרן ולבניו אין הפרש בין קח או לקח כמו קח לכם ויאכלו וגם יצק בו מים בעבור שהזכיר עם פר בן בקר יורה כי איננו גדול וככה בני יונה שעיר עזים. והאיל גדול מהכבש והעשר הנסך שהוא שלישית ההין ולכבש רביעיתו: ולחם חלות. עבות והעשר רקיקי מצו'. והזכיר בשמן הוא שמן זית כמשפטו. ומלת סולת בלשון ערבי הוא כמ"ד שהוסר הפסולת מהחטה ובארץ ישמעאל עושי' כן ואין לחם נכבד ממנו ורבו' פי' מגזרת סלית כל שוגים מחוקיך סלה כל אבירי יי' ואמ' כי כמוהו חטים מכולת לביתך ויש אומרים טחונות: והקרבת אותם. והם בסל כמשפטן להיותם שם אל פתח אהל מועד וככה הפר והאילי': ולקחת. נקרא החשן מלבוש כי הוא מכסה המקום כנגד הלב: ושמת. גם איננו רחוק שישים המצנפת באחרונה והזכיר בתחלת הפרשה המצנפת לפני האבנט כי היא נכבדת ממנו: על ראשו. על ראש אהרן לבדו כי הוא הכהן המשיח והנה זה היה לפני שומו המצנפת על ראשו כי על הראש יצוק לבדו וכתוב כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן: ואתה הקרב. אל פתח אהל מועד: וחגרת אותם אבנט. כולל אבנט אהרן ובניו וכן המכנסים ואת' שהזכיר אותם הוסיף לבאר אהרן ובניו כמו ותפתח ותראהו את הילד. ומלת וחבשת כמו לא אהיה חובש: ומלאת. דעת המתרגם ארמית כמו ומלאו ידיו רק מה נעשה במלת מלאו ידכם היום והגאון פירשו יד חיוב ואחרים אמרו כי מלואים להיותם שלמים ומלאים ורגילים והנה מה יעשו במלת ומלאו ידיו: והקרבת

ומשבצת. עשה אותה משבצות משבצות וכולה של שש: ולבני אהרן תעשה כותנו'. ארבעה בגדים הללו ולא יותר כתונת ואבנט ומגבעות היא מצנפת ומכנסים כתובים למטה בפרשה: והלבשת אותם את אהרן. אותם האמורין באהרן חשן ואפוד ומעיל וכתונת תשבץ מצנפת ואבנט וציץ ומכנסים הכתובים למטה בכולם: ואת בניו אתו. אותם הכתובים בהם: ומשחת אותם. את אהרן ואת בניו בשמן המשחה: ומלאת את ידם. כל מילוי ידים לשון חנוך כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק בו מאותו יום והלאה הו' ובלשון לעז כשממנין אדם על פקידת דבר נותן השליט בידו בית יד של עור שקורין גואנ"טו ועל ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותה מסירה ריוישטיר והוא מילוי ידים: ועשה להם. לאהרן ולבניו: מכנסי בד. הרי שמנה בגדים לכהן גדול וארבעה לכהן הדיוט: והיו לאהרן. כל הבגדים האלה על אהרן הראוין לו: ובניו. האמורין בהם: בבאם אל אהל מועד. להיכל וכן למשכן: ומתו. הא למדת שהמשמש מחוסר בגדים במיתה: חקת עולם לו. כל מקום שנ' חקת עולם היא גזירה מיד ולדורות לעכב בו: לקח. כמו קח ושתי גזירות הן אחת של קיחה ואחת של לקיח' ולהן פתרון אחד: פר אחד. לכפר על מעש' העגל שהוא פר: ולחם מצות. וחלות ורקיקי מצות הרי אלו שלשה מינין רבוכה וחלות ורקיקין לחם מצות היא הקרויה למטה בענין חלת לחם שמן על שם שנותן שמן ברבוכה כנגד החלות והרקיקין וכל המינין באים עשר עשר חלות: בלולות בשמן. כשהן קמח יוצק בהן שמן ובוללן: משוחים בשמן. אחר אפייתן מושחן כמין כ"ף יונית שהיא עשויה כ כנו"ן שלנו כזה: והקרבת אותם. אל חצר המשכן ביום הקמתו: ורחצת. טבילת כל הגוף: ואפדת. קשט ותקן החגורה והסינר סביבותיו: נזר הקדש. זה הציץ: על המצנפת. כמו שפירשתי למעלה על ידי הפתיל האמצעי ושני פתילי' שבראשו הקשורין שלשתן מאחורי העורף הוא נותנו על המצנפת כמין כובע: ומשחת אותו. אף משיחה זו כמין כי נותן שמן על ראשו ובין ריסי עיניו ומחברן באצבעו: והיתה להם. מלוי ידים זה לכהונת עולם: ומלאת. על ידי הדברים האלה יד אהרן ויד בניו. במלוי ופקודת הכהונה: פתח

ועל בניו ג' וסי' והיו על אהרן ועל בניו. והזית על אהרן. ויז על אהרן ועל בגדיו. וא' על בניו. כי מרה נפש כל העם: בבאם בו"ל חס' ב' במג וסי' ארץ מצרים. בבאם הכהנים. הכהנים בבואם יבא: אל המזבח ט' נמסר בסדר ויקרא: ולא ישאו ד' וסי' והיו על אהרן ועל בניו בבאם. ושברו את משברתי. ולא ישאו עצים מן השדה. ולא ישאו עוד כלמת הגוים: וזה הדבר ד' ר"פ וסי' וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש. אשר מל יהושע. וזה הדבר אשר נעשה לגבעה. אשר הרים יד במלך: ואילם ז' וסי' עזים מאתים ותישים. וזה הדבר אשר תעשה להם. והקרבתם על הלחם. חמאת בקר וחלב. ערב וכל נשיאי קדר. הלא הדחתם את כהני יי'. ויביאו פרים שבעה. מי כמכה באלם ל' חס' דחס'. וד' מ"ל דמ"ל בתו' וסי' עזים מאתים. קח את אהרן. בנה לי כזה קדם'. חמאת בקר. ושאר אורי' אילם כתיב: ולחם ד' ר"פ נמסר בסדר ויגש: מצת ד' חס' וסי' וחלת מצת כו' נמסר בסדר כא: ואת הפר ג' וסי' ונתת אותם על סל אחד. ואת הפר ואת עורו. וישכימו אנשי העיר: ואת שני ג' נמסר בסדר וישמע יתרו: ולקחת את הבגדים ג' פסו' אית בהון את את ואת ואת ואת וסי' ולקחת את הבגדים והלבשת. ונר הול"ד את קש. וחברו. תרויהון בר"ה: והלבשתם ב' וסי' בתנת. והפשט:

ותרמיץ כיתונא דבוצא ותעביד מצנפתא דבוצא והמינא תעביד עובד צייר: ולבני אהרן תעביד כיתונין ותעביד להון המיינין וכובעין תעביד להון ליקר ולתושבחן: ותלביש יתהון ית אהרן אחוך וית בנוהי עמיה ותרבי יתהון ותקריב ית קורבנהון ותקדש יתהון וישמשון קדמי: ועביד להון מכנסין דבוץ לכסאה בסר עריתא מחרצין ועד ירכן יהון: ויהון על אהרן ועל בנוהי במיעלהון למשכן זימנא או במקרבהון למדבחא לשמשא בקודשא ולא יקבלון חובא וימותון קים עלם ליה ולבנוהי בתרוהי: ודין פתגמא דיתעביד להון לקדשא יתהון לשמשא קדמי סב תור חד בר תורי ודיכרין תרין שלמין: ולחם פטיר וגריצן פטירן דפילן במשח ואספוגין פטירין דמשיחין במשח סולתא דחטין תעביד יתהון: ותתן יתהון על סלא חד ותקריב יתהון בסלא וית תורא וית תרין דיכרין: וית אהרן וית בנוהי תקריב לתרע משכן זימנא ותסחי יתהון במיא: ותיסב ית לבושיא ותלביש ית אהרן ית כיתונא וית מעילא דאיפודא וית איפודא וית חושנא ותתקין ליה בהמיין איפודא: ותשוי מצנפתא על רישיה ותתן ית כלילא דקודשא על מצנפתא: ותסב ית משחא דרבותא ותריק על רישיה ותרבי יתיה: וית בנוהי תקריב ותלבישינון כתונין: ותזריז יתהון המיינין אהרן ובנוהי ותתקן להון כובעין ותהי להון כהונתא לקים עלם ותקריב קורבנא דאהרן וקורבנא דבנוהי:

וְשִׁבַּצְתָּ הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ וְעָשִׂיתָ מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה רֹקֵם: וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת וְעָשִׂיתָ לָהֶם אַבְנֵטִים וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְכִהֲנוּ לִי: וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה מִמָּתְנַיִם וְעַד־יְרֵכַיִם יִהְיוּ: וְהָיוּ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בָּנָיו בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא־יִשְׂאוּ עָוֹן וָמֵתוּ חֻקַּת עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו: ס

כט וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר וְאֵילִם שְׁנַיִם תְּמִימִם: וְלֶחֶם מַצּוֹת וְחַלֹּת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן סֹלֶת חִטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתָם: וְנָתַתָּ אוֹתָם עַל־סַל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בַּסָּל וְאֶת־הַפָּר וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִם: וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם: וְלָקַחְתָּ אֶת־הַבְּגָדִים וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וְאֵת מְעִיל הָאֵפֹד וְאֶת־הָאֵפֹד וְאֶת־הַחֹשֶׁן וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד: וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת־נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל־הַמִּצְנָפֶת: וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ: וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כֻּתֳּנֹת: וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אַהֲרֹן וּבָנָיו וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִלֵּאתָ יַד־אַהֲרֹן וְיַד־בָּנָיו:

פתח אהל מועד· בחצר המשכן שלפני הפתח: על קרנות· למעלה בקרנות ממש: ואת כל הדם· שירי הדם: אל יסוד המזבח· כמין בליטת בית קבול עשוי לו סביב סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ: החלב המכסה את הקרב· הוא הקרום שעל הכרס שקורין טי"לא: ואת היותרת· היא טרפשא דכבדא שקורין טיבר"ש: על הכבד· אף מן הכבד טול עמה: תשרף באש· לא מצינו חטאת חצונה נשרפת אלא זו: וזרקת· בכלי אוחז במזרק וזורק כנגד הקרן כדי שיראה לכאן ולכאן ואין קרבן טעון מתנה באצבע אלא חטאת בלבד. אבל שאר זבחים אינן טעונין קרן ולא אצבע שמתן דמם מחצי המזבח ולמטה ואינו עולה בכבש אלא עומד בארץ וזורק סביב כך מפרש בשחיטת קדשי' שאין סביב אלא שתי מתנות שהן ארבע האחת בקרן זוית זו והאחת שכנגדה באלכסון וכל מתנה כראית בשני צדי הקרן אילך ואילך כמצא הדם נתון בארבע רוחות סביב לכך קרוי סביב: על נתחיו· עם נתחיו מוסף על שאר הנתחים: ריח ניחוח· נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: אשה· לשון אש והיא הקטרת איברים שעל האש: תנוך· הוא הסחוס האמצעי שבתוך האזן שקורין טנרו"ס: בהן ידם· הגודל ובפרק האמצעי: החלב

והקרבת· כבר הזכיר זה והנה הטעם כאשר תקריב את הפר יסמוך אהרן ובניו עליו· ויש אומרים כי טעם וסמך אהרן לבדו ואחר כן בניו ועל האיל כתוב וסמכו אהרן ובניו והנה הטעם כאשר היה שיסמכו יחדו לא זה לפני זה: ושחטת את הפר· משה שחטו· וטעם לפני ה' כי הארון היה באמצע המערבי וכנגדו מזבח הקטורת וכנגדו מזבח העולה: ישפוך· הכהן השופך: ולקחת· אין לפר ולשעיר אליה· ויש אומרים כי יקראו כליות כי מגזרת ככספה וגם כלתה נפשי כי שם כח התאוה למשגל: ואת בשרו· כולל הראש והנתחים ופירשו דרך קבלה ירחצוהו ואחר כך ישרפוהו: והקטיר· האמורים· ומלת חטאת בעבור שהיא קרבה לכפר החטאת נקראת כן וככה האשם על כן וחטאו את המזבח ישירו חטא מעליו ואת האחד מהשנים אי זה מהן שירצה: ושחטת· על המזבח והנה שם יזרוק כל הדם לא על היסוד: ואת· לא הזכיר על הפר שינתחנו כלו כאשר הוא נשרף על כן לא הזכיר כרעיו: ורחצת· בגווי: והקטרת את כל האיל· על כן לא הזכיר האליה והחלבים: ולקחת· זה השני הוא איל המלואים: ושחטת· תנוך· אין לו ריע והגאון אמר הרך הדבק בעגול האוזן: בוהן· ורבים בהנות ואינו על משקל הלשון והנה יהיו שם שנים משקלים ורבים ככה בשמות ודם השני יזרוק כדם הראשון רק הדם הנשאר: ולקחת· והזית על אהרן· תחת בגדי אהרן ועל בגדיו: ולקחת

לפני אהל מועד ז' וסי' והקרבת את הפר לפני אהל מועד· ואת הלוים· ואם מן הצאן· ואם עז קרבנו· ונודעה החטאת· ושמרו את משמרתו ואת משמרת· והחנים לפני המשכן קדמה: קדמא ולקחת את כל החלב המכסה את הקרב ואת היתרת על הכבד· תנינא ויקח את כל החלב אשר על הקרב ואת יתרת:

והקרבת את הפר לפני אהל מועד וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר: ושחטת את הפר לפני יהוה פתח אהל מועד: ולקחת מדם הפר ונתתה על קרנת המזבח באצבעך ואת כל הדם תשפך אל יסוד המזבח: ולקחת את כל החלב המכסה את הקרב ואת היתרת על הכבד ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן והקטרת המזבחה: ואת בשר הפר ואת ערו ואת פרשו תשרף באש מחוץ למחנה חטאת הוא: ואת האיל האחד תקח וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: ושחטת את האיל ולקחת את דמו וזרקת על המזבח סביב: ואת האיל תנתח לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו ונתת על נתחיו ועל ראשו: והקטרת את כל האיל המזבחה עלה הוא ליהוה ריח ניחוח אשה ליהוה הוא: ולקחת את האיל השני וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: ושחטת את האיל ולקחת מדמו ונתתה על תנוך אזן אהרן ועל תנוך אזן בניו הימנית ועל בהן ידם הימנית ועל בהן רגלם הימנית וזרקת את הדם על המזבח סביב: ולקחת מן הדם אשר על המזבח ומשמן המשחה והזית על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו:

ותקריב ית תורא לקדם משכן זמנא ויסמוך אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש תורא: ותכוס ית תורא קדם יי לתרע משכן זמנא: ותסב מדמא דתורא ותתן על קרנת מדבחא באצבעך וית כל דמא תשוד ליסודא דמדבחא: ותסב ית כל תרבא דחפי ית גוא וית חצרא דעל כבדא וית תרתין כלין וית תרבא די עליהן ותסיק למדבחא: וית בסר תורא וית משכיה וית אוכליה תוקיד בנורא מברא למשריתא חטאתא הוא: וית דיכרא חד תיסב ויסמכון אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דיכרא: ותכוס ית דיכרא ותסב ית דמיה ותזרוק על מדבחא סחור סחור: וית דיכרא תפליג לאברוהי ותחליל גויה וכרעוהי ותתן על אברוהי ועל רישיה: ותסיק ית כל דיכרא למדבחא עלתא הוא קדם יי לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי הוא: ותסב ית דיכרא תנינא ויסמוך אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דיכרא: ותכוס ית דיכרא ותסב מדמיה ותתן על רום אודנא דאהרן ועל רום אודנא דבנוהי דימינא ועל איליון ידיהון דימינא ועל איליון ריגליהון דימינא ותזרוק ית דמא על מדבחא סחור סחור: ותסב מן דמא דעל מדבחא וממשחא דרבותא ותדי על אהרן ועל לבושוהי ועל בנוהי ועל לבושי בנוהי עמיה ויתקדש הוא ולבושוהי ובנוהי ולבושי בנוהי עמיה:

ואלה שמות ואת החלב אשר עליהן· ויקרא ואת חלבהן: תשרף באש ג' וחס' וסי' ואת בשר הפר ואת ערו· ואת מרכבתיהם· ואת העיר הזאת: ואלה שמות ואת בשר הפר ואת ערו ואת פרשו תשרף· ויקרא ואת הפר ואת ערו ואת בשרו ואת פרשו שרף: חטאת הוא ד' וסי' ואת בשר הפר דבסדר ואתה תצוה· והוציא את הפר· וסמך ידו על ראש השעיר דנשיא· והזה מדם החטאת: ואת האיל ה' וסי' ואת האיל האחד תקח· ואת האיל תנתח לנתחיו· נתח לנתחיו· ויעשה זבח שלמים· וישחט את השור: ניחוח ג' מל' בתו' וסי' והקטרת את כל האיל· ולקחת אתם מידם· וקרבו וכרעיו ירחץ: וב' מלאים בל"ש ברי"ח ניחוחכם· דיהושע· דיהון מקרבין ניחוחין: ובגדיו ד' וסי' וקדש הוא ובגדיו· את ראשו לא יפרע· ובגדיו קרעים ואדמה על ראשו· ובגדיו לא תשרפנה: ואלה שמות ולקחת מן האיל החלב והאליה ואת החלב המכסה את· ויקרא ויקח את החלב ואת האליה ואת כל החלב אשר על הקרב: ואת החלב ה' וסי' ולקחת מן האיל· ואת כל חלבו יקריב· ואת החלב מבני אהרן· ואת החלב ואת הכליות· המקריב את דם השלמים· וכל שתי הכליות דכו': ואלה שמות וככר לחם אחת· ויקרא ומסל המצות אשר לפני יי לקח חלת מצה אחת:

החלב. זה חלב הדקים או הקיבה: והאליה. מן הכליות ולמטה כמו שמפורש בויקרא שנאמר לעומת העצה יסירנה מקום שהכליות יועצות ובאמורי הפר לא נאמר אליה שאין אליה קריבה אלא בכבש וכבשה ואיל אבל שור ועז אין טעונים אליה: ואת שוק הימין. לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם האמורים אלא זו בלבד: כי איל מלואים הוא. שלמים לשון שלמות שהושלם בכל מגיד הכתוב שהמלואים שלמים שמשימים שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלים לכך אני מצריכו החזה להיות לו לעובד העבודה למנה וזהו משה ששמש במילואים והשאר אכלו אהרן ובניו שהם בעלים כמפורש בענין: וככר לחם. מן החלות: וחלת לחם שמן. ממין הרבוכה: ורקיק. מן הרקיקין אחד מעשר שבכל מין ומין לא מצינו תרומת לחם הבא עם זבח נקטרת אלא זו בלבד שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נתונה לכהני' עם חזה ושוק ומזה לא היה למשה למנה אלא חזה בלבד: על כפי אהרן והנפת. שניהם עסוקין בתנופה הבעלים והכהן הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלי' ומניף ובזה היו אהרן ובניו בעלים ומשה כהן: תנופה. מוליך ומביא למי שארבע רוחות העולם שלו ותנופה מעכבת ומבטלת פורעניות ורוחות רעות מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ומעכבת טללים רעים: על העולה. על האיל הראשו' שהעלית עולה: לריח ניחוח. לנחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו: אשה. לאש נתן: ליי'. לשמו של מקום: וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה וגו'. קדשם לדורות להיות נוהגת תרומתם והנפתם כחזה ושוק של שלמי' אבל לא להקטרה אלא והיה לאהרן ולבניו לאכל: חק עולם מאת בני ישראל. שהשלמי' לבעלים ואת החזה ואת שוק יתנו לכהן: תנופה. לשון הולכה והבאה ונטליר בלע"ז: הורם. לשון מעלה ומוריד: כי תרומה היא. החזה ושוק הזה: לבניו אחריו. למי שבא בגדולה אחריו: למשחה. להתגדל בהם שיש משיחה לשון שררה כמו לך נתתי' למשחה אל תגעו במשיחי: למלא בם את ידם. על ידי הבגדים הוא מתלבש בכהונה גדולה: שבעת ימים. רצופין: ילבשם הכהן. אשר יקום מבניו תחתיו לכהונה גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול: אשר יבא אל אהל מועד. אותו כהן המוכן ליכנס לפני לפנים ביום הכפורים וזהו כהן גדול שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא בו: תחתיו מבניו. מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנוהו כהן גדול תחתיו: הכהן תחתיו מבניו. מכאן ראיה כל לשון כהן לשון פועל עובד ממש ולפי' כינן תגיר כמסך לכניו: במקום קדוש וגו'. בחצר אהל מועד שהשלמים הללו קדשי קדשים היו: פתח אהל מועד. כל החצר קרוי כן: ואכלו אותם אהרן ובניו. לפי שהם בעליהם: אשר כופר בהם. בם כל זרות ותעוב: למלא את ידם. באיל ולחם הללו: לקדש אותם. שעל ידי המלואים הללו נתמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה: כי קדש הם. קדשי קדשים ומכאן למדנו אזהרה לזר האוכל קדש קדשים שנתן המקרא טעם לדבר משום דקדש הם:

ומחית קדוש' ושחית תכל והנפת אתם תנופה תניין ולקחת את החזה והנפת אתו תנופה:

תרומה הוא ד' דמטעי' ביה דקבירין היא

אשה הוא ליי' ג' וסי' ולקחת אתם מידם. ואת הקרב ואת הכרעים רחץ. ויקח משה אתם מעל כפיהם: הורם ב' א' קמ' וא' פתח וסי' ואשר הורם. וממנו הורם התמיד. קדמ' קמץ: הוא ה' דמטעין דסבירין היא וסי' כי תרומה הוא ותרומה יהיה. והיתה לאהרן ולבניו ואכלוהו. כי אחוזת עולם הוא להם. ובכל בהמה לא תתן שכבתך. כי

ולקחת מן האיל החלב והאליה ואת החלב המכסה את הקרב ואת יתרת הכבד ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן ואת שוק הימין כי איל מלאים הוא׃ וככר לחם אחת וחלת לחם שמן אחת ורקיק אחד מסל המצות אשר לפני יהוה׃ ושמת הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו והנפת אתם תנופה לפני יהוה׃ ולקחת אתם מידם והקטרת המזבחה על העלה לריח ניחוח לפני יהוה אשה הוא ליהוה׃ ולקחת את החזה מאיל המלאים אשר לאהרן והנפת אתו תנופה לפני יהוה והיה לך למנה׃ וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה אשר הונף ואשר הורם מאיל המלאים מאשר לאהרן ומאשר לבניו׃ והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל כי תרומה הוא ותרומה יהיה מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם תרומתם ליהוה׃ ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם ולמלא בם את ידם׃ שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו אשר יבא אל אהל מועד לשרת בקדש׃ ואת איל המלאים תקח ובשלת את בשרו במקם קדש׃ ואכל אהרן ובניו את בשר האיל ואת הלחם אשר בסל פתח אהל מועד׃ ואכלו אתם אשר כפר בהם למלא את ידם לקדש אתם וזר לא יאכל כי קדש הם׃ ואם יותר מבשר המלאים ומן הלחם עד הבקר ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא׃

ותסב מן דכרא תרבא ואליתא וית תרבא דחפי ית גווא וית חצר כבדא וית תרתין כליין וית תרבא די עליהון וית שקא דימינא ארי דכר קורבניא הוא׃ ופתא דלחם חדא וגריצא דלחם משח חדא ואספוג חד מסלא דפטיריא די קדם יי׃ ותשוי כולא על ידי דאהרן ועל ידי בנוהי ותרים יתהון ארמא קדם יי׃ ותסב יתהון מידהון ותסיק למדבחא על עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי קורבנא הוא קדם יי׃ ותסב ית חדיא מדכר קורבניא די לאהרן ותרים יתיה ארמא קדם יי ויהי לך לחולק׃ ותקדיש ית חדיא דארמותא וית שקא דאפרשותא די איתרם ודי אתפרש מדכר קורבניא מדי לאהרן ומדי לבנוהי׃ ויהי לאהרן ולבנוהי לקים עלם מן בני ישראל ארי אפרשותא היא ואפרשותא יהי מן בני ישראל מניכסת קודשיהון אפרשותהון קדם יי׃ ולבושי קודשא די לאהרן יהון לבנוהי בתרוהי לרבאה בהון ולקרבא בהון ית קורבנהון׃ שבעא יומין ילבשינון כהנא תחותוהי מבנוהי די ייעול למשכן זמנא לשמשא בקודשא׃ וית דכר קורבניא תסב ותבשיל ית בסריה באתר קדיש׃ וייכול אהרן ובנוהי ית בסר דכרא וית לחמא די בסלא בתרע משכן זמנא׃ וייכלון יתהון די אתכפר בהון לקרבא ית קורבנהון לקדשא יתהון וחילוני לא ייכול ארי קודשא אינון׃ ואם ישתאר מבסר קורבניא ומן לחמא עד צפרא ותוקיד ית דאשתאר בנורא לא יתאכיל ארי קודשא הוא׃

אבן עזרא

ולקחת: זה החלב הנזכר הוא אשר על הקרב ככתוב בפרשת ויקרא: שוק. הצד הימין והחזה כלקחו מאיל המלואים והשוק והחזה יהיו מהיו' נתונים לאהרן ולבניו מזבחי שלמי בני ישראל רק החזה מאיל המלוא' משה לבדו יאכלנו כי הוא כהן הכהנים: וככר. זהו ולחם מצות: והנפת אותם. והם בידם: ולקחת. כתוב מידם ובמקו' אחר מעל כפיהם והדבר שוה: ניחוח. כפול החי"ת והמבי' סוד נשמת האדם יבין זה: אשה. תואר מגזרת אש ובמקום אחר מן האש: ולקחת מאשר לאהרן. ולא הזכיר בניו כי הוא העקרי ומלת למנה לחלק: וקדשת. מהיום והלאה. ואין יונף כמו יורם כי יורם למעלה ולא יונף ויהיה את תרומתם שירימו מזבח השלמי' לכבוד השם: ובגדי. יהיו לבנו המשוח תחתיו. וטעם אחריו במותו: שבעת. מלת ילבשם בקמץ גדול תחת קטון וכמוהו בשם יי' כי אמילם: ובשלת. בשווי כמו והכית בגור ויבן שלמה את הבית: ואכל ואת הלחם. הנותר מהסל: ואכלו אותם. אשר כופר. דרך קצרה. ומלת אתם בעבור אחרת יוזר. שאינו מזרע אהרן ואם. נקרא האיל מלואים כי בו ימלאו ידיהם: אותנה

מסרה

מנחת קנאת הוא: סימן כל תרומה הי"א במ"א כי תרומה הוא. כל שבת הי"א במ"א הוא שבת שבתון הוא תניינ'. כל קדש הוא במ"א הי"א כי קדש היא לכם. כל דסמיך לברית הי"א במ"א ברית מלח עולם הוא. וכל דסמיך לאחזה הי"א במ"א כי אחוזת עולם הוא להם. וכל דסמיך למנחה הי"א במ"א מנחת קנאות הוא קדמא': וכל בעת בפעם בשנה הבאר ההי"א. וכל ביום בלילה השער המדב' הרעב ההוא: שבע' ימים ילבש' הכהן חד מן ג' פסוקי' בתו' דרישהון ש' וסופיהון ש' וסי' שבעת ימים ילבשם הכהן. שבעת ימים תכפר על המזבח. שלשי' ומאה הקערה: קדש י"ג חס' וסי' ובשלת את בשרו. ודנתרת במנה יאכלו. הכהן המחטא אתה. כל אשר יגע בבשרה. וקרשתו ביאת לחם. קדמ' דפסו'. אשה זנה וחללה. ואכלהו במקום קדש. כל ימי נדר נזרו תער. כל ימי נזרו קדש. ולהתך עליון על כל. לשכת הצפון לשכת הדרום. ויאמר נחמיה הוא התרשתא. והלוים מחשים. וכל קדשים דכוו' חס' בב"ג ועם קדושי' נאמן. לקדושים אשר בארץ. ויאמר ללוים המבינים: ואת הלחם ב' וסי' ואת הלחם אשר עשהו. ואכל אהרן ובניו את בשר האיל:

ועשית לאהרן ולבניו ככה ככל אשר צויתי אתכה שבעת ימים תמלא ידם: ופר חטאת תעשה ליום על הכפרים וחטאת על המזבח בכפרך עליו ומשחת אתו לקדשו: שבעת ימים תכפר על המזבח וקדשת אתו והיה המזבח קדש קדשים כל הנגע במזבח יקדש: ס וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שנים ליום תמיד: את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ועשרן סלת בלול בשמן כתית רבע ההין ונסך רביעת ההין יין לכבש האחד: ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכה תעשה לה לריח ניחח אשה ליהוה: עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד לפני יהוה אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם: ונעדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבדי: וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו אקדש לכהן לי: ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים: וידעו כי אני יהוה אלהיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם אני יהוה אלהיהם: פ

ותעביד לאהרן ולבנוהי כדין ככל די פקדית יתך שבעא יומין תקריב קורבנהון: ותורא דחטאתא תעביד ליומא על כפוריא ותדכי על מדבחא בכפרותך עלוהי ותרבי יתיה לקדשותיה: שבעא יומין תכפר על מדבחא ותקדיש יתיה ויהי מדבחא קודש קודשיא כל דיקרב במדבחא יתקדש: ודין דיתעביד על מדבחא אמרין בני שנא תרין ליומא תדירא: ית אימרא חד תעביד בצפרא וית אימרא תנינא תעביד בין שמשיא: ועסרונא סולתא דפילא במשח כתישא רבעות הינא ונסכא רבעות הינא חמרא לאימרא חד: וית אימרא תנינא תעביד בין שמשיא כמנחת צפרא וכנסכיה תעביד לה לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי: עלתא תדירא לדריכון בתרע משכן זמנא קדם יי דאזמין ממרי לכון תמן למללא עמך תמן: ואזמין מימרי תמן לבני ישראל ואתקדש ביקרי: ואקדש ית משכן זמנא וית מדבחא וית אהרן וית בנוהי אקדיש לשמשא קדמי: ואשרי שכינתי בגו בני ישראל ואהוי להון לאלה: וידעון ארי אנא יי אלההון די אפקית יתהון מארעא דמצרים לאשראה שכינתי ביניהון אנא יי אלההון:

ועשית לאהרן ולבניו ככה. שנה הכתוב וכפל לעכב שאם חסר דבר אחד מכל האמור בענין לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים ועבודתם פסולה: אותכה. כמו אותך: שבעת ימים תמלא. בענין הזה ובקרבנות הללו בכל יום: על הכפורי. בשביל הכפורים: לכפר על המזבח. מכל זרות ותעוב ולפי שנאמר שבעת ימים תמלא את ידם אין לי אלא דבר הבא בשבילם כגון האילים והלחם אבל הבא בשביל המזבח כגון פר שהוא לחטוי המזבח לא שמענו לכך הוצרך מקרא זה ומדרש תורת כהנים אומר כפרת המזבח הוצרכה שמא התנדב איש דבר גזל במלאכ' המשכן והמזבח: וחטאת' ותדכי. לשון מתנת דמים הנתונים באצבע קרוי חטוי: ומשחת אותו. בשמן המשח' וכל המשיחו' כמין כ"ף: והיה המזבח קדש. ומה היא קדושתו כל הנוגע במזבח יקדש אפילו קרבן פסול שעלה עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד מתוך שנאמר כל הנוגע יקד' שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי כגון דבר שלא היה פסולו בקדש כגו' הרובע והנרבע ומוקצ' ונעבד והטרפה וכיוצ' בהן ת"ל וזה אשר תעש' הסמוך אחריו מה עולה ראויה אף כל ראוי שנראה לו כבר ונפסל משבא לעזרה כגו' הלן והיוצ' והטמא ושנשחט במחשב' חוץ לזמנו וחוץ למקומו וכיוצא בהן: ועשרון סלת. עשירית האיפה ארבעים ושלש בצים וחומש ביצה: בשמן כתית. לא לחובה נאמר כתית אלא להכשיר לפי שנאמר כתית למאור ומשמע למאור ולא למנחות יכול לפסלו למנחות תלמוד לומר כאן כתית ולא נאמר כתית למאור אלא למעט מנחות שאין צריך כתית שאף הטחון ברחים כשר בהן: רבע ההין. שלשה לוגין: ונסך. לספלים כמו ששנינו במסכ' סוכה שני ספלי של כסף היו בראש המזבח ומנוקבין כמין שני חוטמין דקים נותן היין לתוכו והוא מקלח ויוצא דרך החוטם ונופל על גג המזבח ומשם יורד לשיתין במזבח בית עולמי' ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח לארץ: לריח ניחוח. על המנחה נאמר שמנחת נסכים כולה כליל וסדר הקרבת האיברי' בתחילה ואח"כ המנחה שנ' עולה ומנח' תמיד: מיום ליום. לא יפסיק יום בנתי': אשר אועד לכם. כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו לבא ויש מרבותינו למדים מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקב"ה מדבר עם משה משהוקם המשכן וי"א מעל הכפור' כמו שנ' ודברתי אתך מעל הכפורת ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח אלא על אהל מועד הנזכר במקרא: ונועדתי שמה. אתועד עמם בדבו' כמלך הקובע מקו' מועד לדבר עם עבדיו שם: ונקדש. המשכן בכבודי שתשרה שכינתי בו. ומדרש אגדה אל תקרי בכבודי אלא בכבדי במכובדי שלי כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו וזהו שאמר משה הוא אשר דבר יי' לאמר בקרובי אקדש והיכן דבר ונקדש בכבודי: לשכני בתוכם. ע"מ לשכון אני בתוכם:

מקטר

אותכה. באתנח מלה מחוברת מן אותך בקמץ גדול תחת התי"ו ומן כי אותך ראיתי: ופר תעשה ליום. בכל יום משבעת ימי המלואים. וטעם על הכפורים על שני האילים וכתוב כאשר עשה ביום הזה צוה יי' לעשו' לכפר עליכם: קדש קדשים. קדש כאחד הקדשים: כל הנוגע במזבח יקדש. כמו כל אשר יגע בבשרה יקדש יש אומרים כי על האנשים לבדו ידבר שלא יגעו אם לא יהיו קדושים והטעם שלא יהיו טמאי': וזה. הטעם זה הקרבן וכן זה יתנו זה השיעור וכן וזה אשר תעש' אותה משה יעשה ככה שבעת ימי המלואים ואחר כן אהרן ובניו: את הכבש. ה"א הכבש בעבור ה"א אחרת כאלו הוא את הכבש האחד ור' משה הכהן אמר כי את הכבש כבש אחד: ועשרון. עשירית האיפה גם ההין מדה מצרית: ואת' מלת וכנסכה שב אל הבקר: עולת תמיד לדורותיכם. יעשו ככה בבואם אל ארץ כנען כי לא הקריבו עולות רק חמשים יום ב במדבר סיני וזהו עולת תמיד העשויה בהר סיני כי המשכן הוקם בתחתית ההר בשנה ה השנית כי מעורבי' היו השבטים כי בא' לחדש השני החלו ל לדעת מספר כל שבט ושבט לעשותם דגלים ואחר שנסעו דרך שלשת ימים מהר סיני היה הארון נוסע בתוך המחנות וכן היה חונה בתוך המחנות ועל דרך הסברא לא הקריבו ישרא' עולות וזבחים רק בסיני לבדו ויום הכפורים בשנה השנית כי כן כתוב על עבודת אהרן ויעש כאשר צוה יי' את משה וכן כתוב הזבחים ומנחה הגשתם לי בית ישראל ארבעים שנה במדבר כי ישרא' עמדו במדבר בתהו ילל ישימון כמו שמנה ו ושלשים שנה ומאין היה להם בכל יום חצי הין שמן זית גם כן יין ואיך יוליכו עמהם כמו ד' עשר אלף הין ומאין היה להם שני כבשים בשנה בכל יום ו ותוספת בשבת ובמועדים ואין טענה ממלת אנחנו ובעירנו כי בקדש היו ושם ישבו כי כן כתו' והם בישוב וקנו ובזאת השנה שללו מדין וארץ סיחון ועוג ויהי לכלם מקנה רב. והנה פירש טעם למה נקרא אהל מועד: לכם. לישראל וככה קריאי העדה: לדבר אליך. לבדך שם. ויפת אמר אשר אועד לכם למשה ולאהרן ל לפעמים ורמז לדבר אליך למש' תמיד ופירושו ונועדתי שמה לבני ישר': ונקדש בכבודי. ולפי דעתי בעבו' היו' אהל מועד כולל הכל המשכן ואת כל כליו הארון והשלשה כלים הוא מקו' המועד והיה האהל נקדש בכבודי שישב על הכרובים: וקדשתי. והנה בעבור הכבוד יהיה קדוש האהל הנקדש בכבוד והמזבח שהוא לפתחו: ואת אהרן ואת בניו אקדש. שהם משרתי האהל והמזבח והיו קדושי': ושכנתי. יספר איך ישכון הכבוד בתוך בני ישראל בהקים הדגלים כי ארבעת הדגלים היו בארבע הפאות ומחנה בין מחנה לוים למחנה ישרא' כי גם הם היו לארבע הפאו' ואחר כן מחנ' ושם האהל בתוך בני ישראל והנה בעל קרי לא יצא ממחנה ישראל גם יד לא היה להם לשבת חוץ לתחום רק המצוה באה על מחנה ישראל בצאתו למלחמה על האויב וכן כי תצא מחנה לא ידבר על מחנה כל ישראל אנשי' ונשים וטף כי היוצאי' למלחמה הם זכרים ומעטים והנה בנשאם הארון עמהם כאשר עשה פנחס לא יוכלו לעשות מחיצה למקום הארון: וידעו. הטעם אז ידעו כי לא הוצאתי אותם ממצרים רק בעבור שיעשו לי משכן ושכנתי בתוכם וזהו תעבדון את האלהים על ההר הזה:

ועשית

וחטאת ג' וס' על המזבח· וחטאת את המקדש· וחטאת אתו וכפרתהו: ועשרן ה' ב' מל וג' חס' וס' ועשרן סלת בלול בשמן· ועשרון סלת אחד בלול בשמן למנחה· ועשרן עשרון דראש חדש· ועשרון אחד לכבש האחד דתרועה· ועשרן עשרון לכבש דיום טוב ראשון של חג· קדמ' וראש חדש חס': כלול ד'

וס' ועשרון סלת בלול בשמן· ואם דל הוא· שהקריב דמקריב קרבנו· והקריב על בן הבקר: בשמן ו' רפין וס' ועשרן סלת בלול· ועשירית האפה סלת· והצילו העדה את· מצאתי דוד עבדי· ותרם כראם קרני· ששה חדשים בשמן: עלת תמיד ד' וסי עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד· העשויה בהר סיני· ועשו את הכבש· ואחרי כן עלת תמיד ולחדשים ולכל מועדי יי': אני יי' אלהיהם ח' וס' וידעו כי אני יי' אלהיהם· ב' בנ· ואף גם זאת בהיותם· וישבו עליה לבטח· והבה עמי בית ישראל· וידעו בית ישראל כי אני· בהגלותי אותם אל הגוים וכנסתים· וגברתי את בית יהודה:

יקדש ג' פסוקי' בתורת רישיהון וסופיהון שי"ן:

וככה ב' בעניין בטעם זקף גדול לא תשנו·

אשר יקרא' אשר אועד לכם שזה תכיין אשר אועד לך תמש'

ועשית מקטר · שם המפעל כמו ומשלוח מנות: אמה · המזבח גבוה על השלחן חצי אמה אולי כן היה גבוה על המנורה והיה כנגד הכרובים שהם פורשי כנפים למעלה: וצפית · הזכיר גג על זה המזבח ולא כן במזבח הנחשת ובעבור היותו מצופה זהב נקרא מזבח הזהב וככה השלחן הטהור כמו המנורה הטהורה: על שתי צדיו · תוספת לבאר · וה״א בהמ״ נוסף כי המלה מלעיל כאשר פירשתי: ועשית · הבדים מצופים זהב כבדי הארון: ונתת · לפני הפרוכת: מחוץ · לפני הכפורת שיהיה כנגדה כתוך: והקטיר · קטורת סמים עם בשמים אולי הסמים הם העיקר או להפריש בין שתי המרקחות כי האחד בשמים בלי סמים · ופי׳ בהטיבו לתקן הפתילה והשמן: ובהעלות · בעבור עלות להב הפתילה נקרא כן · והנה בהעלות פעל יוצא: קטורת תמיד · בעשותם עולות על כן הזכיר לדורותיכם: לא קטורת זרה · שאינה כמתכונתה: וכפר אחת בשנה · בעשור לחדש השביעי: וטעם כפורי׳ על דם הפר ודם השעיר וזה חיוב כל שנה ואין צורך להזכיר דם פר המשיח או ה הצבור בחטאם כי אינם תמיד רק לפרקים מעטים:

ברוך לעד שם אל נישא · עם ישראל כל טוב עשה: ולציר גלה פלא נכסה · תוך פרשת ה״א כי תשא:

החל לפרש כסף הכפורים שהוא חיוב על כל אחד ולא היה נדבה והזכיר זה בעבור הכתוב למעלה כי אחת בשנה יעשה כפורים וכסף הכפורים גם כן יהיה אחת בשנה כאשר אפרש ואחר כן הכיור וכנו שלא יעשו מנדבת הצבור רק ממראות הצובאות לבדם גם הזכיר שמן המשחה וקטרת ה הסמים כי הנשיאים לבדם הביאום ובהזכירו שמן המשח׳ הזכיר הכלים הנמשחים גם הזכיר האומן הגדול שהוא ה הרוקח ואשר יעשה מעשהו כל המשכן והוא בצלאל ואהליאב והזכי׳ השבת להזהירם בתחלה שלא יעשו ישראל מלאכת השם בשבת ואחר כן הזכיר תפלת משה לפני רדתו מן ההר והוצרך להזכיר מעשה העגל בתחלה לדעת למה התפלל ואח׳ כן הזכיר רדתו ושריפת העגל ושובו אל ההר עוד להתפלל שנית בעדם והזכיר כעס משה להוציא אהלו ממחנה ישראל ויש אומרי׳ כי הכתוב יספר מה שהיה ואח׳ כן הזכיר כבוד משה שראה הכבוד ואחר כן צוהו שירד ויפסול לוחו׳ ויכתוב השם פעם שנית והזכיר התנאים שכרת ברית עם ישראל הם הכתובים בפרשת ואלה המשפטי׳ ואחר כן יזכיר כי קרן עור פניו ברדתו מההר ולוחות הברית בידו והגאון אמר כי כסף כפורים הוא חיוב על ישראל בכל שנה בין שיספרם מלכם או לא ישא מספרם וראיתי משאת משה במדבר ואמר כי ממנו יקריבו קרבנות הצבור ותקון הכיור ועשו שמן משחה וקטרת הסמים גם יתן ממנו לסנהדרין וזה רמז בצלאל ואהליאב כי מנהג החושבים שהם בעלי סוד החשבון לכתוב באגרת הפרטים ובראש האגרות יכתבו הכלל הנחבר מן הפרטים וי״א כי המגפה שהיתה בימי דוד בעבור שלא נתנו כפר נפשם ואם זה אמת היא תשובה על הגאון · וטעם

תצוה

ועשית מזבח מקטר קטרת עצי שטים תעשה אתו: אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים קמתו ממנו קרנתיו: וצפית אתו זהב טהור את גגו ואת קירתיו סביב ואת קרנתיו ועשית לו זר זהב סביב: ושתי טבעת זהב תעשה לו מתחת לזרו על שתי צלעתיו תעשה על שני צדיו והיה לבתים לבדים לשאת אתו בהמה: ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב: ונתתה אתו לפני הפרכת אשר על ארן העדת לפני הכפרת אשר על העדת אשר אועד לך שמה: והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יהוה לדרתיכם: לא תעלו עליו קטרת זרה ועלה ומנחה ונסך לא תסכו עליו: וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה מדם חטאת הכפרים אחת בשנה יכפר עליו לדרתיכם קדש קדשים הוא ליהוה:

קא׳ י׳ מיכאל · סימן:

ותעבד מדבחא לאקטרא עלוהי קטורת בוסמין דאעי שטין תעביד יתיה: אמתא אורכיה ואמתא פותיה מרבע יהי ותרתין אמין רומיה מיניה קרנוהי: ותחפי יתיה דהב דכי ית אגריה וית כתלוהי סחור סחור וית קרנוהי ותעביד ליה דיר דדהב סחור סחור: ותרתין עזקן דדהב תעביד ליה מלרע לדיריה על תרין זויתיה תעביד על תרין סטרוהי ויהי לאתרא לאריחיא למיטל יתיה בהון: ותעביד ית אריחיא דאעי שיטין ותחפי יתהון דהבא: ותתן יתיה לקדם פרוכתא די על ארונא דסהדותא לקדם כפורתא די על סהדותא דאזמין מימרי לך תמן: ויקטר עלוהי אהרן קטורת בוסמין בצפר בצפר באתקנותיה ית בוציניא יקטרינה: ובאדלקות אהרן ית בוציניא בין שמשיא יקטרינה קטורת בוסמין תדירא קדם יי לדריכון: לא תסקון עלוהי קטורת בוסמין נוכראין ועלתא ומנחתא ונסכין לא תנסכון עלוהי: ויכפר אהרן על קרנתיה חדא בשתא מדם חטאתא דכפוריא חדא בשתא יכפר עלוהי לדריכון קודש קודשין הוא קדם יי:

פרשה

וידבר יהוה אל משה לאמר: כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליהוה

פרשה

ומליל יי עם משה למימר: ארי תקביל ית חושבן בני ישראל למנייניהון ויתנון גבר פורקן נפשיה קדם יי

גגו לגגו ד׳ בליש׳ וסי׳ וצפית אתו זהב טהור · ויצף אתו זהב טהור · מגג התא לגגו רחב עשרים · ויעשו להם סכות איש על גגו: קירתיו ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסי׳ את גגו ואת קירתיו · וחברו דויקהל · וארכו וקירותיו עץ וידבר אלי זה השלחן אשר לפני יי׳ · וקירותיו ודלתותיו · ב׳ בתראי מלאים: כהמה ג׳ וסי׳ לשאת אתו כהמה · חכמה ותבונה כהמה · כי כהמה שכן חלקו: ארון ג׳ חס׳ וסי׳ ונתת אתו לפני הפרכת · ובא אהרן ובניו · ובבא משה אל אהל מועד · וכל הארון דאורי׳ חס׳ נבי׳ וכתו׳ מלאים וכל בארון מלא בכל הקרי׳: ועלה ב׳ חס׳ וסי׳ ועלה ומנחה ונסך · גם סגרו הדלתות: חטאת ז׳ פתחין וסי׳ וכפר אהרן על קרנתיו · והוציא את הפר אל מחוץ · מלבד חטאת הכפרים · כי חטאת קסם מרי · ותהי חטאת הנערים · חטאת יהודה כתובה · חטאת פימו דבר שפתימו · וכל הריסר דגו׳ כבא קמץ וסי׳ ראשית חטאת היא לבית ישראל: קדש קדשים הוא ו׳ וסי׳ וכפר אהרן על קרנתיו · זאת תורת האשם · כל זכר בכהנים יאכלנו · ושחט את הכבש במקום · אשר ישחט · והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו · אך כל חרם אשר יחרם: כי ה׳ רפ׳ בטעם מונח לפני גריש וסי׳ מצוין בסדר משפטים: בני ישראל חד מן י״א מקומות דמשרת המירבא לזרקא וסי׳ מצוין בריש סדר וארא:

מקטר קטרת · להעלות עליו קיטור עשן סמים: את גגו · זה היה לו גג אבל מזבח העולה לא היה לו גג אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתן: זר זהב · סימן לכתר כהונה: צלעותיו · כאן הוא לשון זויות כתרגומו לפי שנאמר על שני צדיו שתי זויותיו שבשני צדיו: והיה · מעשה הטבעות האלה: לבתים לבדים · בית תהיה הטבעת לבד: לפני הפרכ׳ · שמא תאמר משוך מכנגד הארון לצפון או לדרום ת״ל לפני הכפרת מכוון כנגד הארון מבחוץ: בהיטיבו · לשון נקוי הבזיכין של המנורה מדשן הפתילות ש שנשרפו בלילה והיה מטיבן בכל בקר ו ובקר: נרות · לוצי״ם בלע״ז וכן כל נרות האמורות ב במנורה חוץ ממקום שנאמר שם העלאה שהוא לשון הדלקה: ובהעלות · כשידליקם להעלות להבתן: יקטירנה · בכל יום פרס מקטיר שחרית ופרס בין הערבים: לא תעלו עליו · על מזבח זה: קטורת זרה · שום קטורת של נדבה כלן זרות לו חוץ מזו: ועולה ומנחה · ולא עולה ומנחה עולה של בהמ׳ ועוף: מנחה היא · של לחם: וכפר אהרן · מתן דמים אחת בשנ׳ ביום הכפורים הוא שנאמר באחרי מות ויצא אל המזבח אשר לפני יי׳ וכפר עליו: חטאת הכפורי׳ · הם פר ושעיר של יום ה הכפורים המכפרים על טומאת מקדש ו וקדשיו: קוד׳ קדשי׳ · המזבח מקודש לדברי׳ הללו בלבד ולא ל לעבודה אחרת:

הכפרת קרית׳ פרכת תניי׳ כפרית כ״ך כיון:

חסלת ואתה תצוה

כי תשא · לשון קבלה כ כתרגומו כשתחפוץ ל לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם אל תמנם לגלגלות אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את ה השקלים ותדע מנינם: ולא

כני זא׳ בטעמ׳ כי ב״א מתומות חסרית המירכא יחידה לזרקא:

ולא יהיה בהם נגף · שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד: זה יתנו · הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו כזה יתנו: העובר על הפקודים · דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה וכן כל אשר יעבור תחת השבט וכן תעבורנה הצאן על ידי מונה: מחצית השקל בשקל הקדש · במשקל שקצבתי לך לשקול בו שקלי הקדש כגון שקלים האמורין בפרשת ערכין ושדה אחוזה: עשרים גרה השקל · עכשיו פירש לך כמה הוא: גרה · לשון מעה וכן בשמואל יבא להשתחוות לו לאגורת כסף ולככר לחם: עשרים גרה השקל · השקל שהשקל ארבעה זוזים והזוז מתחלתו חמש מעות אלא בא והוסיפו עליו שתות והעלוהו לשש מעה כסף ומחצית השקל הזה שאמרתי לך יתנו תרומה ליי׳: מבן עשרים שנה ומעלה · למדך כאן שאין פחות מבן עשרים יוצא לצבא ונמנה בכלל אנשים: לכפר על נפשותיכם · שלא תנגפו על ידי מנין · דבר אחר לכפר על נפשותיכם לפי שרמז להם כאן שלש תרומות שנכתב כאן תרומת יי׳ שלש פעמים אחת תרומת אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל אחד ואחד מחצית השקל ועלה למאת ככר שנ׳ וכסף פקודי העדה מאת ככר ומהן נעשו האדנים שנא׳ ויהי מאת ככר הכסף וגו׳ והשנית אף היא ע״י מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא המנין האמור בתחלת חומש הפקודים באחד לחדש השני בב׳ השני׳ ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה וש׳ והושוו בהם עניי ועשירי ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם שהקרבנו׳ לכפרה הם באין והשלישית היא תרומות המשכן כמו שנא׳ כל מרים תרומת כסף ונחשת ולא היתה יד כלם שוה בה אלא איש מה שנדבו לבו: ונתת אותו על עבודת אהל מועד · למדת שנצטוו למנותם בתחלת נדבת המשכן אחר מעשה העגל מפני שנתנ׳ בהם מגפה כמו שנ׳ ויגוף יי׳ את העם משל לצאן החביבה על בעליה שנפל בה דבר ומשפסק אמר לרועה בבקשה ממך מנה את צאני ודע כמה נותרו בה להודיעו שהיא חביבה עליו ואי אפשר לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים שהרי נאמר בו באחד לחדש השני והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון שנא׳ ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים וגו׳ והמנין הזה כשנעשו האדנ׳ משקלים שלו שנאמר ויהי מאת ככר הכסף לצקת וגו׳ הא למדת שתים היו אחת בתחלת נדבתן אחר יום הכפורים בשנה ראשונה ואחת בשנה שניה באייר משהוקם המשכן ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים שהרי בכסף פקודי העדה נאמ׳ כן ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן יהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים והלא בשתי שנים היו ואי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני תשע עשרה שנה שלא נמנו ובשניה נעשו בני עשרים תשובה לדבר אבל שנות האנשי׳ בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי שליציאת מצרי׳ מונין מניסן כמו ששנינו במסכת ראש השנה ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשניה שנתחדשה שנה באחד בניסן אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי נמצאו שניהם המניינים בשנה אחת המנין האחד היה בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה המקום לישראל לסלוח להם ונצטוו על המשכן והשני באחד באייר: על עבודת אהל מועד · הן האדנים שנעשו בו: כיור · כמין דוד גדולה ולה דדים המריקים בפיהם מים: וכנו · כתרגומו בסיסיה מושב מתוקן לכיור: לרחצה · מושב על הכיור: ובין המזבח · מזבח העולה שכתוב בו שהוא לפני פתח אהל מועד והיה הכיור משוך קמעא ועומד כנגד האויר שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתיים משום שנא׳ ואת מזבח העולה שם פתח אהל מועד כלומר מזבח לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד הא כיצד משוך קימעא כלפי הדרום כך שנויה בזבחים: את ידיהם ואת רגליהם · בבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו וכך שנינו בזבחים כיצד קידוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ומקדש: בבאם אל אהל מועד · להקטיר שחרית ובין הערבים קטרת או להזות מדם פר כהן המשיח ושעירי ע״ז: ולא ימותו · הא אם לא ירחצו ימותו שבתורה נאמרו כללות ומכלל לאו אתה שומע הן: אל המזבח · החיצון שאין כאן ביאת אהל מועד אלא בחצר: ולא ימותו · לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רוחץ ידים ורגלים שהמיתה הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל: בשמים

זה ג׳ ר״פ בטעם מונח לפני לגרמיה וסי׳ זה יתנו כל העובר · זה לחמנו חם הצטיידנו · זה רע בכל אשר נעשה · אנ״ך: והדל י״ב פתחין בליש׳ נמסר בשפטים סימן ו׳ פסוק וידל יש׳ מאד מפני מדין: את תרומת יי׳ ה׳ בנתינה וסי׳ העשיר לא ירבה · קחו מאתכם תרומה · וכל אשר נדבה רוחו · כל מרים תרומת כסף · ונתתם ממנו את

בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם׃ זֶה ׀ יִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה׃ כֹּל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה׃ הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשָּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם׃ וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃

כַּד תִּמְנֵי יָתְהוֹן וְלָא יְהֵי בְהוֹן מוֹתָא כַּד תִּמְנֵי יָתְהוֹן׃ דֵּין יִתְּנוּן כָּל דְּעָבַר עַל מִנְיָנַיָּא פַּלְגוּת סִלְעָא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא עַסְרִין מָעִין סִלְעָא פַּלְגוּת סִלְעָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ׃ כֹּל דְּעָבַר עַל מִנְיָנַיָּא מִבַּר עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא יִתֵּן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ׃ דְּעַתִּיר לָא יַסְגֵּי וּדְמִסְכֵּן לָא יַזְעַר מִפַּלְגוּת סִלְעָא לְמִתַּן יָת אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן׃ וְתִסַּב יָת כְּסַף כִּפּוּרַיָּא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִתֵּן יָתֵיהּ עַל פּוּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וִיהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְדָכְרָנָא קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן׃

וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ וְתַעְבֵּיד כִּיּוֹרָא דִנְחָשָׁא וּבְסִיסֵיהּ דִּנְחָשָׁא לְקִדּוּשׁ וְתִתֵּן יָתֵיהּ בֵּין מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וְתִתֵּן תַּמָּן מַיָּא׃ וִיקַדְּשׁוּן אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי מִנֵּיהּ יָת יְדֵיהוֹן וְיָת רַגְלֵיהוֹן׃ בְּמֵעַלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא יְקַדְּשׁוּן מַיָּא וְלָא יְמוּתוּן אוֹ בְמִקְרַבְהוֹן לְמַדְבְּחָא לְשַׁמָּשָׁא לְאַסָּקָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃ וִיקַדְּשׁוּן יְדֵיהוֹן וְרַגְלֵיהוֹן וְלָא יְמוּתוּן וּתְהֵי לְהוֹן קְיָם עָלַם לֵיהּ וְלִבְנוֹהִי לְדָרֵיהוֹן׃

וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃

תרומת: לזכרון ח׳ ב׳ מנהון חס׳ וסי׳ מצויין בזכריה סימן ו׳ גבי פרש׳ לקוח מאת הגולה מחלדי ומאת טוביה וגו׳: כיור ג׳ מלאים בתורה וסי׳ ועשית כיור נחשת וכנו נחשת · ואת הכיור ואת כנו · דראה קראתי בשם: ויעש את הכיור נחשת · דויקהל · וכל נבי׳ וכתו׳ דכו׳ מ״ל בב״ב חס׳ וס׳ מתחת לכיר הכתפות יצקות · ויסר מעליהם את הכיר · תרויהון במלכים: לרחצ׳ ה׳ וסי׳ ועשית כיור נחשת · וישם את הכיור בין · ויעש כיורים עשרה · ב׳ בפסו׳ · והיה לכהנים לרחצה בו · דד״ה: בבאם כ״ל חס׳ בב״ג נמסר פרש׳ תצוה: חק עולם י״א בליש׳ וסי׳ ורחצו ידיהם ורגליהם · והיה לאהרן ולבניו · כל זכר בבני אהרן · והכהן המשיח תחתיו · כי את חזה התנופה · את משמרת תרומתי · ושלאחריו וזה לך תרומת מתנם · ושלאחריו כל תרומת הקדשי׳ · האותי לא תיראו נאם יי׳ · שוק התרומה וחזה התנופה · והיתה לאהרן ולבניו ואכלוה:

אבן עזרא

וטעם בפקוד אותם כי אם לא יתנו כפרם ברגע הפקידה אז יבא הנגף ויש אומ׳ אם לא יתנו כפרם בצאת למלחמה ויספרו ינגפו לפני האויב: זה · השיעור כמו וזה אשר תעשה אותו · וטעם כל העובר שעברו ממנותם ע עשרים והם כמו שלשה שבועות שני׳ אז הוא האד׳ תמים דעת גם גופו לא יגבה עוד בקומה ואלה הגרות גרגרות אחרות הם: כל הפקודים · הפעולים: העשיר · הזכיר טעם לא ירבה ולא ימעיט כי כפר נפש הוא: ולקחת · זה מפורש בפרשת אלה פקודי כי המשכן איננו עומד רק על כסף הכפורי׳ זכרון לבני ישר׳: וידבר · תחלת פרשה הוא: ועשית כנו · כמו מכונתו והעד מכונות שלמה והנה בעבור שהוא כתוב בין אהל מועד ובין המזבח לאות כי המזבח איננו סמוך אל פתח האהל רק הוא קרוב אליו והנה באמצע לנכח מזבח הקטרת ו והיה הכיור בין האהל ובין ה המזבח נוטה לאחר הצדדי׳ ולא הזכירו הכתוב כי על דרך ה הסברא אין הדעת נוטה להיות הכיור נכח מזבח הקטר׳ שהוא לנכח מקום הכפרת: ורחצו · הזכיר צורך הכיור בעבור המשרתים שהם אהרן ובניו ודורותיה׳ ולא הזכיר משה עתה כי הוא לבדו יעשה כן כל ימי היותו חי אבל הזכיר זה בשעת מעשה: בבאם ירחצו מי׳ · הטעם רחיצת מים כי ידיהם ורגליהם הם הפעולים וכמוהו רבים: ורחצו · פעם אחרת שיעשו כן תמיד או הזכיר זה כי אם לא יעשו כן הם בני מות: וידבר · פרשה בפני עצמה · ולחת

זה ג׳ ר״פ בטעם מונח לפני לגרמיה

ורחצו קדמא ורחצו אהרן ובניו תביר ורחצו ידיהם ואת״ס ורחצו אהרן ובניו את ידיהם

ואתה קח לך · כדרך לך לך ויקחו לכם כאן ועל דרך הפשט כמוהו עשה לך ערף גם פשל לך כי כן דרך הלשון · ומלת מר קשה והגאון תרגמה מוסק והנה איננו מעצים אעפ שיש לו ריח טוב אולי בעבור זה הפרידו הכתוב מהבשמים כי כתוב אחריו מור עם בשמי והנה הוא מלוקט ואומרי המביאים אותו כי הוא כעשב

בשמים ראש · חשובים · וקנמון בשם · לפי שהקנמון קלפתו עץ הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח טוב וטעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומר קנמן בשם מן הטוב : מחציתו חמשים ומאתים · מחצית הבאתו תהא חמשים ומאתים נמצא כלו חמש מאות כמו שעור מר דרור אם כן למה נאמר בו חצאין גזרת הכתוב היא להביאו לחצאין להרבות בו ב' הכרעות

מר המר ז' חס' וסי' בשמים ראש · קנה וקנמון · מקטרת מר ולבונה · מר ואהלות · צרור המור · נפתי משכבי · ששה חדשים בשמן המר : ארון העדת יב וסי' ונועדתי לך שם · והבדילה הפרכת לכם · ונתת את הכפרת · ונתת אתו לפני הפרכת · ומשחת בו את אהל מועד · את ארון העדת · ר"פ · ושבת שם את ארון

וְאַתָּה קַח־לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְּמָן־בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וּקְנֵה בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם : וְקִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת הִין : וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה : וּמָשַׁחְתָּ בוֹ אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת אֲרוֹן הָעֵדֻת : וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת : וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ : וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִקְדָּשׁ : וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּמְשָׁח וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי : וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם : עַל־בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם : אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זָר וְנִכְרַת מֵעַמָּיו : ס

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה

ואת סב לך בוסמין רישא מירא דכיא מתקל חמש מאה וקנמן בושם פלגותיה מתקל מאתן וחמשין וקנה בוסמא מתקל מאתן וחמשין : וקציעתא מתקל חמש מאה בסלעי קודשא ומשח זיתא מלא הינא : ותעביד יתיה משח רבות קודשא בוסם מבסם עובד בוסמנו משח רבות קודשא יהא : ותרבי ביה ית משכן זימנא וית ארונא דסהדותא : וית פתורא וית כל מנוהי וית מנרתא וית מנהא וית מדבחא דקטורת בוסמיא : וית מדבחא דעלתא וית כל מנוהי וית כיורא וית בסיסיה : ותקדש יתהון ויהון קודש קודשיא כל דיקרב בהון יתקדש : וית אהרן וית בנוהי תרבי ותקדש יתהון לשמשא קדמי : ועם בני ישראל תמליל למימר משח רבות קודשא יהי דין לי לדריכון : על בסר דאנשא לא יתסך ובדמותיה לא תעבדון כותיה קודשא הוא קודשא יהי לכון : גבר דיבסם דכותיה ודי יתן מיניה על חילוני וישתצי מעמיה : ואמר יי למשה סב לך בוסמין נטופא וטופרא וחלבנתא בוסמין ולבונת דכיתא

בד בבד יהיה. אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו שוים משקל במשקל כמשקלו של זה כך משקלו של זה וכן שנינו הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה ולשון בד נראה בעיני שהוא לשון יחיד אחד באחד יהיו זה כמות זה: ממלח. כתרגומו מערב שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם זה ואומר אני שדומה לו ויראו המלחים מלחיך וחובליך על שם שמהפכין את המים במשוטות כשמנהיגים את הספינה כאדם המהפך בכף בצים טרופות לערבן עם המים וכל דבר שאדם רוצה לערב יפה יפה מהפכו באצבע או בבזך: ממולח טהור קדש. ממולח יהיה וטהור יהיה וקדש יהיה: ונתת ממנה וגו'. היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא באהל מועד: אשר אועד לך שמה. כל מועדי דבור שאקבע לך אני קובעם לאותו מקום: במתכנתה. במנין סמניה: קדש תהיה לך לה'. שלא תעשה אלא לשמי: להריח בה. אבל עושה אתה במתכנתה משלך כדי למכרה לצבור: קראתי בשם. לעשות מלאכתי את בצלאל: חכמה. מה שאדם שומע מאחרים ולמד: תבונה. מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד: דעת. רוח הקדש: לחשוב מחשבות. אריגת מעשה חשב: חרשת. לשון אומנות כמו חרש חכם ואנקלוס פירש ושנה בפירושו שאומן אבנים קרוי אומן וחרש עץ קרוי נגר: למלאות. להושיבה במשבצת שלה במלואה לעשות המשבצת למדת מושב האבן ועביה: ובלב כל חכם לב וגו'. ועוד שאר חכמי לב יש בכם וכל אשר נתתי בו חכמה: ועשו את כל אשר צויתיך. ואת הארון לעדות. לצורך לוחות העדות: הטהור. על שם זהב טהור: ואת בגדי השרד. אומר אני לפי פשוטו של מקרא שאי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר לפי שנאמר אצלם ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן אא"ו בגדי השרד הם בגדי התכלת והארגמן ותולעת שני האמורין בפרשת מסעות ונתנו עליו בגד תכלת ונתנו עליו בגד ארגמן ונתנו עליהם בגד תולעת שני ונראין דברי שנאמר ומן התכלת והארגמן ותולעת שני עשו בגדי שרד לשרת בקדש ולא הוזכר שש עמהם ואם בבגדי כהונה מדבר לא מצינו באחד מהם ארגמן או תולעת שני בלא שש: בגדי השרד. יש מפרשים לשון עבודה ושירות כתרגומו לבושי שמושא ואין לו דמיון במקרא ואני אומר שהוא לשון ארמי כתרגומו של קלעים ותרגום של מכבר שהיו ארוגים במחט עשויים נקבים נקבים כנדין בלעז: ואת קטרת הסמים לקדש. לצורך הקטרת היכל שהוא קדש: ואתה

רוקח ב' מלאים וסי' רקח מעשה רוקח. יבאיש יביע שמן רוקח: כמוה ד' וסי' איש אשר יעשה כמוה להריח בה. ויאמר דוד אין כמוה תננה לי. כל הגנב מזה כמוה' ב' בו. זכריה: ובדעת ה' וסי' ואמלא אתו רוח. וימלא אתו. ובדעת צדיקים יחלצו. ובדעת חדרים ימלאו. כי יש אדם שעמלו בחכמה: כי תשא ובתבונה

בד בבד יהיה: וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ: וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם: וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לְךָ לַיהוָה: אִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כָמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמָּיו: ס

לא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה: וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה: לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת: וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה: וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֵת אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן וּבְלֵב כָּל־חֲכַם־לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ: אֵת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הָאָרֹן לָעֵדֻת וְאֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת כָּל־כְּלֵי הָאֹהֶל: וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת: וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ: וְאֵת בִּגְדֵי הַשְּׂרָד וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן: וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ: פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

מַתְקַל בְּמַתְקַל יְהֵא: וְתַעְבֵּיד יָתַהּ קְטוֹרֶת בּוּסְמִין בּוֹסֵם עוֹבַד בּוּסְמָנוּ מְעָרַב דְּכֵי קוּדְשָׁא: וְתִשְׁחוֹק מִינַהּ וְתַדִּיק וְתִתֵּן מִנַּהּ קֳדָם סַהֲדוּתָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּי אִיזַמֵּן מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין תְּהֵי לְכוֹן: וּקְטוֹרֶת בּוּסְמִין דִּי תַעְבֵּיד בִּדְמוּתַהּ לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן קוּדְשָׁא תְּהֵי לָךְ קֳדָם יְיָ: גְּבַר דְּיַעְבֵּיד דִּכְוָתַהּ לְאָרָחָא בַהּ וְיִשְׁתֵּיצֵי מֵעַמֵּיהּ:

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: חֲזִי דְּרַבֵּיתִי בְשׁוּם בְּצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַר חוּר לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָה: וְאַשְׁלֵמִית עִמֵּיהּ רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּחוּכְמְתָא וּבְסוּכְלְתָנוּ וּבְמַדַּע וּבְכָל עִיבִידָא: לְאַלָּפָא אוּמָנָוָן לְמֶעְבַּד בְּדַהֲבָא וּבְכַסְפָּא וּבִנְחָשָׁא: וּבְאוּמָנוּת אֶבֶן טָבָא לְאַשְׁלָמָא וּבְנַגָּרוּת אָעָא לְמֶעְבַּד בְּכָל עִיבִידָא: וַאֲנָא הָא יְהָבִית עִמֵּיהּ יָת אָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן וּבְלֵב כָּל חַכִּימֵי לִבָּא יְהָבִית חוּכְמְתָא וְיַעְבְּדוּן יָת כָּל דִּי פַקֵּדְתָּךְ: יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת אֲרוֹנָא לְסַהֲדוּתָא וְיָת כַּפּוּרְתָּא דִּי עֲלוֹהִי וְיָת כָּל מָנֵי מַשְׁכְּנָא: וְיָת פָּתוּרָא וְיָת מָנוֹהִי וְיָת מְנָרְתָא דָכִיתָא וְיָת כָּל מָנַהָא וְיָת מַדְבְּחָא דִּקְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא: וְיָת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְיָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵיהּ: וְיָת לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא וְיָת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא: וְיָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְיָת קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא לְקוּדְשָׁא כְּכֹל דִּי פַקֵּידִיתָךְ יַעְבְּדוּן: וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימַר:

ובדעת. ויקהל בתבונה ובדעת. וס' ובא אהרן: למלאת ו' ב' חס' וד' מל' וס' ובחרשת אבן למלאת. וחברו: למלאות לחרבות ירושלם. למלאות דבר יי' בפי ירמיהו. דסוף ד"ה. ב' בו. ומי מתנדב למלאות ידו היום ליי'. דד"ה: ואת כליו ג' וס' ואת השלחן. דראה קראתי. ויקח דוד את ראש הפלשתי. וישאו את ראשו ואת כליו. דד"ה. א"נך: ואת המנרה ג' וס' ואת השלחן ואת כל כליו. ואה השלחן ואת כליו. ואת המנרה נכח השלחן: ואת בגדי ז' וס' ואת בגדי השרד קדמ' דכי תשא. ג' בו. תניינא דויקהל. תל"ת' וחבריה. את בגדי השרד דאלה פקודי ותלית' דפסוק'. ויקח משה משמן המשחה. וירדו מעל כאותם: ואת שמן ז' וס' ואת שמן המשחה. ואת שמן המאור. ואת נרת המערכה. ואת מזבח הקטרת. קח את אהרן ואת'. ואת מזבח הזהב. ויראם את כל בית נכתה: ככל אשר צויתך ד' וס' ואת שמן המשחה. ואה הם הלך לפני. דמלכים. וחברו. על הארץ מרתים. בירמיה:

בד בבד: כל אחד לבד ירוקח ואחר כך יעורב: ועשית ממולח טעם ממולח הוא מלח סדומית ויש אומרים שחוק מאד או מגזרת ארץ מלחה: ממנה הדק. דקה בכל יכלתך זהו קטורת תמיד על מזבח הזהב: והקטורת אשר תעשה. רמז למשה: לא תעשו. עם ישראל מדבר: קדש תהיה לך. לכהן או לכל ישראל כמו זכור ימות עולם בינו: אים. הזהיר בתחלה ואחר כן הזכיר העונש כמשפט: וידבר. אמר הגאון למה נבחרו בצלאל ואהליאב והשיב כי בצלאל מבני יהודה שהמשילו יעקב לגור אריה גם אהליאב מבני דן שהמשילו משה לגור אריה והאריה נר באחוריו וככה היה הבית וזה דרש הדורש כי בצלאל ואהליאב לא בנו הבית ורוחב המשכן שעשו היה שוה ואין טעם לשאלתו כי נבחרו בעבור שלא היה בישראל כמוהם: ראה. בעין כבוד והקורא הוא בצלאל והטעם קראתי בשמו שאין כמוהו לעשות המשכן ועל דרך הפשט כלב בן יפונה איננו כלב בן חצרון בראיות גמורות והמשכילים יבינום: ואמלא אותו. כמו ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כתוב ונחה עליו רוח יי' ופירושו מה היא רוח יי' והוא רוח חכמ' וכ"כ. החכמה היא הצורות האצורות באחרונ' מוח הראש: ומלת תבונה גם בינה מגזרת בין והיא הצורה העומדת בין צורת הדעת ובין צורת החכמה כנגד הנקב השאמצעי במוח הראש כי החכמ' כנגד הנקב האחרון והדעת המתחברת בנקבי המוח על המצח מהארגשות ובלשון ישמעאל קורין הדעת אל תכיל והתבונה אלפכרה והחכמה חכמה והנה בצלאל היה מלא כל חכמה בחשבון ומדו' וערכים ומלאכת שמי' וחכמת התולדת וסוד הנשמה והיה לו יתרון על כל אנשי דורו שהיה יודע כל מלאכה כי רבים חכמי לב לא ידעו אפי' מלאכה אחת על כן כתוב ובכל מלאכה בוי"ו: ואתו. כמוהו במלאכות לא בחכמת מלאכת חרש והנה פירש ובכל מלאכה לחשוב מחשבות: ובלב כל חכם לב. לעשות מלאכה כי גם זה ימצא בתולדת האדם שיוציא מלבו דברים עמוקים במלאכת המדות והוא לא למד החכמ' ועתה יזכיר כל אשר יעשו: את. החל מהאהל שהוא כולל. והזכיר הארון והכפורת בעבור גודל מעלתם: ואת כל כלי האהל. הפרכת והמסך והקרשים והבריחים. והזכיר השולחן על הדרך שהזכרתי: ואת בגדי השרד. בגדי הכסוי שיכסו בהם הארון והשולחן והמזבח והמנור' וככה מפורש ומן התכלת והארגמן ותולעת השני כל אחד לבדו ככתוב בפרשת במדבר סיני עשו בגדי שרד ואחר כן כתוב ויעשו את בגדי הקדש ואח' כן פירש אותם והנה מלת שרד מגזרת פליט ושריד: לקדש. לצרך הקדש הם: ויאמר. כל לאמ' עם וידבר לאמר לו רק זה לאמ' לישראל:

ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני יהוה מקדשכם: ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מחלליה מות יומת כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה: ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש ליהוה כל העשה מלאכה ביום השבת מות יומת: ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות הוא לעלם כי ששת ימים עשה יהוה את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש: ס

ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע אלהים: וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו:

ואת מליל עם בני ישראל למימר ברם ית יומי שביא דילי תטרון ארי את היא בין מימרי וביניכון לדריכון למידע ארי אנא יי מקדשכון: ותטרון ית שבתא ארי קודשא היא לכון דיחלינה איתקטלא יתקטיל ארי כל דיעביד בה עבידא וישתיצי אנשא ההוא מגו עמיה: שיתא יומין תתעביד עבידא וביומא שביעאה שבת שבתא קודשא קדם יי כל דיעביד עבידתא ביומא דשבתא אתקטלא יתקטיל: ויטרון בני ישראל ית שבתא למעבד ית שבתא לדריהון קים עלם: בין מימרי ובין בני ישראל את היא לעלם ארי שיתא יומין עבד יי ית שמיא וית ארעא וביומא שביעאה שבת ונח: ויהב למשה כד שיצי למללא עמיה בטורא דסיני תרין לוחי סהדותא לוחי אבנא כתיבין באצבעא דיי: וחזא עמא ארי אוחר משה למיחת מן טורא ואתכנש עמא על אהרן ואמרו ליה קום עביד לנא דחלן דיהכון קדמנא ארי דין משה גברא די אסקנא מארעא דמצרים לא ידענא מה הוה ליה:

אני יי' מקדשכם ד' וסי' אך את שבתתי תשמרו. ושמרתם את חקתי דאיש כי יקלל. וקדשתו כי את לחם. ולא תחללו את שם קדשי: את השבת ד' וסי' ושמרתם את השבת. ושמרו בני ישראל. ב' בו. לחלל את השבת. דעזרא: יומת ד' קמץ וסי' ושמרתם את השבת. והנביא ההוא או. ונקב שם יי'. בנשך נתן ותרבית לקח. דיחזקאל. וכל אסף דכוו': כי תשא יעשה מלאכה שבת שבתון קדש ליי'. ויקהל תעשה מלאכ' יהיה לכם קדש שבת שבתון קדש. כי תשא כל העשה מלאכה ביום השבת מות יומת. ויקהל כל העשה מלאכה יומת: כתבים הכתבים ה' חס' וסי' כל אורית'. שלמה. אמציה. ויעמד המלך על עמדו. וגם את האבת. הכתבים על בכל: בשש ב' וסי' משה. סיסרא: מה ומה כ"ד ופתחין וסי' לא ידענו. וחברו. התרועה הגדולה. קול ההמון. קול הצאן. עכרתני. ומה גם עתה. משפט האיש. הנה חרדת אלינו. מה לידידי בביתי. לעשות עוד לכרמי. והיה כי תגיד לעם הזה. וחכמת מה לכם. על מה תכו. פנה אל הרבה: בני איש עד מה כבודי. נאץ רשע. ומה בר נדרי. ומה לא תשא פשעי. זכור יי' מה היה לנו. כי מה הוה לאדם. כי מה האדם. אל תאמר מה היה. וכל דסמיך לח"ע דכו' בר מן ה' מנהון קמצין וב' פתחין וסי' מצויין בסדר ויצא:

אבן עזרא

ואתה. טעם אך בעבור אשר צויתים ככתוב למעלה אולי חשבו כי יעשו כן בשבת. אמר חכם מהחכמים הגדולים ידוע כי שבת אחת שבת השם אם כן מה טעם שבתותי והשיב בעבור כי שתא אלפי שני הוי עלמא הנה האלף הז' שבת גם שנת השמטה שבת שבתו' רבות בכל שנה ודע כי לא מצאנו מפורש במועדי' שבת רק שבתו' ומחלוקת יש בפי' ממחרת השבת והאמת דברי הקבלה רק צריכים תיקון כאשר אפרש במקומו ויום הכפורים נקרא שבת רק לישראל לא לגם: כי אות היא. בסוף אפרש מה היא האות: מקדשכם. בקדשכם השבת שקדשתי ולא עשיתי ביום השבת מלאכה: ושמרתם. אולי יומת זה כמו וגם בעליו יומת והעד כל העושה בו מלאכה בסתר או לפני עד אחד אכריתנו: ששת. ועוד הוסיף לפרש כי ששת ימים מותרים לעשות מלאכה. ובא מלת יעשה עם מלאכה אולי י חסר מלת כל או דבר מעשה והנה הטעם אם יעשה מלאכה בפרהסיא המיתוהו אתם: ושמרו. שישמרו ימי השבוע שלא ישכחו אי זה יום הוא שבת ושיתקן צרכיו ודרכיו ביום הששי כדי שישמור השבת ולא יחללנה: והנה פירוש לעשות השבת כמו וימהר לעשות אותו: ביני וגו'. ובמילה כתוב ברית גם אות וככה בשבת והגאון אמר כאשר ימצא כמול בפריעה ידעו המוצאים אותו שהוא מישראל וככה כאשר לא יעשה מלאכה בשבת או ישא ויתן ב בשבת. ולפי דעתי כי פירוש אות היא כי ששת ימים עשה והנה העושה מלאכה בשבת מכחיש הוא במעשה בראשית והתורה דברה כלשון בני אדם להבין השומעים. ואמר וינפש כי השם לא ייעף ולא ייגע כי הנה בריאותיו שהם הגויות הנכבדות שהם צבאות השמים לעולמי עד סובבים ביום ובלילה ואף כי הנכבדים שאינן גופות ואף כי יוצר הכל שהוא שוכן עד וזמנו? קדוש ואין מעשיו בתנועה רק הכל נעשה בדברו: ויתן. ידיקי מה יתנהו ומה עשה משה בהר ארבעים יום וארבעי' לילה ולא ידעו אם יעמוד שם עם השם במספר הזה וכפל כפלו שנים לא יוכל לדעת חלק מאלף מ ממעשי השם ודרכיו יסוד כל המצות שכוהו כי יחשבו כי ה המעשה העיקר ואיננו רק הלבב והמעשה והלשון להרגיל וכן כתוב בפיך ובלבבך לעשותו וקדמונינו אמרו רחמנ' לבא בעי ושרש כל המצות עד שיאהב את השם בכל נפשו וידבק בו וזה לא יהיה שלם אם לא יכיר מעשי השם בעליונים ובשפלים וידע דרכיו וככה אמר הנביא כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי אז יתברר לו כי השם עושה חסד צדקה ומשפט בארץ ולא יוכל לדעת השם אם לא ידע נפשו ונשמתו וגופו כי כל מי שלא ידע מהות נפשו חכמת מה לו והנה משה שהתנבא ארבעים שנה במדבר ועמד בסודות רבות שגלה לו השם בהר סיני הוא אמר לפני מותו אתה החלות להראות את עבדך את גדלך והנה עתה החל והראה לו גדולת השם וזהו אמת כי לגדולתו אין חקר: לוחות אבן. פירשתיו. ודבר הכתוב באצבע אלהים על מנהג האדם כי כל חפץ השם בדבר פיו יקום ופי' דבר פה על דרך משל כמשפט מלכי האדם וככה כי הוא צוה ונבראו ודברי השם נצבי' הם בשמ' כנגד השפלים וכן כתוב לעולם יי' דברך נצב בשמים והמשכילים יבינו:

אמר אברהם המחבר

צריך אני להאריך על דבר העגל יש מהקדמוני' שאמרו בעבור שהרג חור והנה אהרן פחד ויש מי שאמר כי פחד על ישראל אם יהרגוהו שהשם ימיתם כלם ועל דרך הפשט אם מעשה העגל ע"ז למה פחד אהרן שיהרג והלא מתו

רשי

ואתה דבר אל בני ישראל. ואתה אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה: אך את שבתותי תשמורו. אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניה כל אכין ורקין מיעוטין למעט שבת ממלאכת המשכן: כי אות היא ביני וביניכם. אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה: לדעת. האומות בה כי אני יי' מקדשכם: מות יומת. אם יש עדים והתראה: ונכרתה. בלא התראה: מחלליה. הנוהג בה חול בקדושתה: שבת שבתון. מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי: קדש ליי'. שמירת קדושתה לשמי ובמצותי: וינפש. כתרגומו ונח וכל לשון נופש הוא לשון נפש שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו מטורח המלאכה ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע וכל פעלו במאמר הכתיב מנוחה לעצמו לשבר האזן מה שהי' יכולה לשמוע: ויתן אל משה וגו'. אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים היה שהרי בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחו' וביום הכפורי' נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן: ככלתו. ככלתו כתיב חסר שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה. דבר אחר מה כלה מתקשטת בעשרים וארבעה קשוטין הן האמורים בספר ישעיה אף תלמיד חכם צריך להיו' בקי בעשרים וארבעה ספרים: לדבר אתו. החקים והמשפטים שבואלה המשפטי': לדבר אתו. מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונין את ההלכה שניהם יחד: לוחות. לחת כתיב שהיו שתיהן שוות: כי בושש משה. כתרגומו לשון איחור וכן בשש רכבו ויחילו עד בוש כי כשעלה משה להר אמ' להם לסוף ארבעים יום אני בא בתוך שש שעות כסבורי' הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא והוא אמר להם שלמים ארבעי' יום ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו בשבעה בסיון עלה נמצא יום ארבעים בשבעה עשר בתמוז בששה עשר בא שטן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפלה וערבוביא לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוביא לעולם אמר להם מת משה שכבר באו שש שעות ולא בא כו' כדאיתא במסכת שבת ואי אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות בין לאחר חצות שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנאמר וישכימו ממחרת ויעלו עולות: אשר ילכו לפנינו. אלוהות הרבה אוו להם: כי זה משה האיש. כמין דמות משה הראה להם השטן שנושאין אותו באויר רקיע השמים: אשר העלנו ממצרים. והיה מורה לנו דרך אשר נעלה בה עתה צריכין אנו לאלהות אשר ילכו לפנינו: באזני

באוניהם ח׳ וסי׳ וישכם אבימלך. ויתנו אל יעקב. ויהפרקו כל העם. כבוא כל ישראל. הקהילו אלי את. ויעל המלך בית י״י. ויקרא באזניהם. דמלכים. ויקרא ברוך באזניהם: הביאו והביאו ט׳ נבסר בסדר מקץ: ויקרא ויאמר י״א פסו׳ וסי׳ בשפטים סימן ט״ו גבי שמשון עם לחי החמור: העלוך ג׳ וסי׳ ויקח מידם ויצר. סרו

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלָי: וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל אַהֲרֹן: וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַיהוָה מָחָר: וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיַּגִּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק: פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֶךְ רֵד

וַאֲמַר לְהוֹן אַהֲרֹן פָּרִיקוּ קָדָשֵׁי דְדַהֲבָא דִי בְּאוּדְנֵי נְשֵׁיכוֹן בְּנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְאַיְתוֹ לִי: וְאִתְפָּרִיקוּ כָּל עַמָּא יָת קָדָשֵׁי דְדַהֲבָא דִי בְּאוּדְנֵיהוֹן וְאַיְתִיאוּ לְוָת אַהֲרֹן: וּנְסֵיב מִידֵיהוֹן וְצָר יָתֵיהּ בְּזִיפָא וְעַבְדֵיהּ עֵגֶל מַתְּכָא וַאֲמַרוּ אִלֵּין דַחַלְתָךְ יִשְׂרָאֵל דִי אַסְּקוּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: וַחֲזָא אַהֲרֹן וּבְנָא מַדְבְּחָא קֳדָמוֹהִי וּקְרָא אַהֲרֹן וַאֲמַר חַגָּא קֳדָם יְיָ מְחַר: וְאַקְדִּימוּ בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְקָרִיבוּ נִכְסִין וְאַסְחַר עַמָּא לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי וְקָמוּ לְחַיָּכָא: וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה אִיזֵיל חוּת

ל׳ · ל׳ · ח׳ · ט׳ · ג׳ · ל׳ ויד בחרט · ג׳ · ז״א בכותי׳ אית בהון ויקרא ויאמר · ל׳ יכ ושתה · ל׳ נטעם · י״ג

מחר. ויועץ המלך ויעש: ויגשו ג׳ ב׳ חס׳ בליש׳ וא׳ מלא וסי׳ וישכמו ממחרת ויעלו עלת. ויאמר שאול פרצו בעם חס׳. ויגישו את שעירי החטאת. מל׳. ד״ה. וחד יגישו ויגידו לנו: קדמ׳ העלית בצירי׳ ותני׳ בחירק׳ וחד פסו׳ סימן וייטב אלהים למילדות וירב העם: ויצר ג׳ וסי׳ ויצר אתו בחרט. ויצר את שני העמודים. ויצר ככרים כסף:

באזני נשיכם. אמר אהרן בלבו הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן: פרקו. לשון צווי מגזרת פרק ליחיד כמו ברכו מגזרת ברך: ויתפרקו. לשון פריקת משא כשנטלום מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנזמיהם דישקרייר בלע״ז: את נזמי. כמו מנזמי כמו כצאתי את העיר מן העיר: ויצר אותו בחרט. יש לתרגמו בשני פנים האחד ויצר לשון קשירה: בחרט. לשון סודר כמו המטפחות והחריטים: ויצר. ככרים כסף בשני חריטים והשני ויצר לשון צורה: בחרט. כלי אומנות הצורפין שחורצין וחורתין בו צורות בזהב כעט סופר החורת אותיו׳ בלוחו׳ ופנקסין כמו וכתוב עליו בחרט אנוש וזהו שתרגם אונקלוס וצר יתיה בזיפא לשון זיוף הוא כלי אומנות שחורצין בו בזהב אותיות ושקודי׳ שקורין בלע״ז ניי״ל ומזייפין על ידו חותמות: עגל מסכה. כיון שהשליכו לאור בכור באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו בכשפים ויש אומרים מיכה היה שם שיצא מתוך דמוסי בנין שנתמכמך בו במצרי׳ והיה בידו שם וטס שכת׳ בו משה עלה שור עלה שור להעלו׳ ארונו של יוסף מתוך נילוס והשליכו לתוך הכו׳ ויצא העגל: מסכה. לשון מתכת. דבר אחר מאה ועשרי׳ וחמשה קנטרין זהב היו בו כגימטריא של מסכה: אלה אלהיך. ולא נאמר אלה אלהינו מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן והם שעשאוהו ואחר כך הטעו את ישראל אחריו: וירא אהרן. שהיה בו רוח חיים שנאמר בתבנית שור אוכל עשב וראה שהצליח מעשה שטן ולא היה לו פה לדחותם לגמרי: ויבן מזבח. לדחותם: ויקרא חג לי׳ מחר. ולא היום שמא יבא משה קודם שיעבדוהו זהו פשוטו. ומדרשו בויקרא רבה דברים הרבה ראה אהרן ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחן והרגוהו וזהו ויבן מזבח לפניו ויבן מזבוח לפניו ועוד ראה ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם ועוד ראה ואמר אם הם בונים אותו המזבח זה מביא צרור וזה מביא אבן ונמצאת מלאכתן נעשית בבת אחת מתוך שאני בונה אותו ואני מתעצל במלאכתו ובין כך ובין כך משה בא: חג לי׳. בלבו היה לשמי׳ בטוח היה שיבא משה ויעבדו את המקו׳: וישכימו. השטן זרזם כדי שיחטאו: לצחק. יש במשמע הזה גלוי עריות כמו שנ׳ לצחק בי ושפיכות דמים כמו שנ׳ יקומו הנערי׳ וישחקו לפנינו אף כאן נהרג חור: וידבר. לשון קושי הוא כמו וידבר אתם קשות: לך רד. מגדולתך לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם באותה שעה נתנדה משה מפי בית דין שלמעלה:

שחת

מתו אחריו כמה חסידים מישראל שלא הגיעה מעלתם למעלת אהרן בחכמות לפרסת כף רגל אהרן על ייחוד השם והנה חבירי דניאל הושלכו לכבשן האש בעבור שלא ישתחוו לצלם ואיך יעשה אהרן פסל שהמעשה קשה מההשתחויה והלא אהרן קדוש השם היה ונביא על ישראל ומצות רבות כתנו על ידו עם משה אחיו והנה יהיה חור טוב ממנו ואם הוא עשה ע״ז חייב היה משה להרגו קודם עובדי העגל והנה משה התפלל בעדו והעובדים הרג. ואיך היה אחר כן מכפר על בני ישראל הוא וזרעו עד סוף כל הדורות ואל תשים לבך על דבר קח לך עגל בן בקר לחטאת כי איננו על דבר העגל כי הנה כמוהו ביום ה הכפורים לכל כהן משוח מצוה לתת פר בן בקר לחטאת ולא נוכל לומר בעבור חטאת האב כי כל הכהנים היו בני אלעזר ובני איתמר וכבר נולד פנחס ועוד בפרשה שיתנו ישרא׳ שעיר עזים אחד לחטאת והם לא עשו דמות שעיר גם פרה אדומה איננה לכפר על ע״ז רק לטהר הטמאים וכל אנשי המחקר מודים כי השם לא יבחר שליח שידע כי בסופו יעבוד ע״ז והיך כל נביא שליח והנה ראינו שאל משה לפני מותו תמיך ואוריך לאיש חסידיך והנה לא הזכיר דבר העגל רק לא נמצא בו אלא מה שנמצא במשה והמה דבר מי מריב׳ כאשר אפרש במקומו. ויש אומרים כי ישר׳ רמו אהרן שעשו דפוס עגל והשליך אהרן הזהב באש ולא הרגיש וראייתם ואשליכהו באש ויצא העגל הזה וזה איננו נכון כי אהרן איך בחרו השם אם היה טפש שירמוהו פתאים ועוד למה בנה מזבח לפניו וצוה שיזבחו זבחים ועולות ואחרים אמרו אין זה אהרן שעשה העגל אחי משה גם זה הבל כי יקהל לא נקהלו רק אל ההוה תחת משה וכן כתוב והנה אהרן וחור ואם היה אחר למה לא הרגו אהרן או משה ברדתו מן ההר גם התפלל בעדו כי איננו נכון שיעשה חסיד ע״ז בעבור אחרים שלא ימותו גם אומרי׳ רבים כי פי׳ חג לי׳ מחר שהעובדים העגל יהיו נהרגים על יד משה כי אין משמע דברו רק אחר שבנה המזבח לפני העגל צוה להכריז במחנ׳ שישחטו מחר במזבח שבנה כמו אסרו חג בעבותי׳ וכן עשו וישכימו ממחרת ויעלו עולות ומחשבות הלב אינם מועילות כי הנוקב את השם על פי דברו יהרג וככה האומר נלכה ונעבדה אלהים אחרים והמפרש אנכי עשו בכורך אנכי מה שאנכי אבל עשו הוא בכורך איננו פשטו ולא יצא מחכמת הדבור ואם ישאל אדם בכב״ד את חבירו האתה הוא חבירי שהלויתי לך כך וכך ואמר אני לא יוכל לומר משבתי היתה שאני חבירו לא יותר גם ככה דברי דניאל לנבוכד נצר מרי חלמא לשנאך דרך מוסר ועתה אומר לך דעת הגאון רב סעדיה אמר כי אהרן עשה בערמה כאשר עשה יהוא על כן בנה מזבח והקשה על נפשו אם כן למה התאנף השם בו והוא הטיב בעבור שלא הרגם מיד כאשר עשה משה בבואו גם זה איננו נכון כי הוא קרא חג לי׳ מחר וזה השם הוא שם עצם לכבוד השם ולא יתערב אחר עמו כמלת אהי׳ שהוא לענינים רבים ועוד למה לא הזכיר זה בעבורו למשה כי הוא אומר ואשליכהו באש ואין המעשה דומה למלה ועתה אחל לפרש דרך קצרה קצת

הסוד חלילה חלילה שעשה אהרן ע״ז גם ישראל לא בקשו ע״ז רק חשבו שמת משה שהסיעם מים סוף כאשר פי׳ כי ראו שהמן איננו יורד בהר סיני ומשה התעכב שם ארבעים יום ואין כח באדם לחיות זה הזמן בלא מאכל כי הוא לא אמר להם מתי ירד גם הוא לא ידע כי השם אמר לו עלה אלי ההרה ושב שם עד שאתן לך לוחות הברית ומלת אלהים כבוד חונה בצורת גויה וככה אמרו אשר ילכו לפנינו ואם תשים לבך אל המסע הראשון אז תבין זה והנה לכבוד השם עשה על כן בנה אהרן מזבח לפניו והכריז שיזבחו מחר לכבוד השם וכן עשו כאשר צוה וזו תשובת אהרן כי נקהלו עליו וכמו שהודעתיך כי כל קהלה ואחריה על היא לגנאי ואם אחריה אל היא לשבח כמו ויקהלו אל המלך שלמה וזהו אתה ידעת את העם כי ברע הוא כי אני לא עשיתי רע להם כי לא בקשו רק אשר ילך לפניהם ולכבוד השם עשיתיו רק בעבור שישראל היו מעורבים עם ערב רב וזהו כי ברע הוא ולא אמר רע הוא וחשבו מעטים מישראל שהיתה ע״ז והביאו זבחים והשתחוו לו ואמרו אלה אלהיך ישראל ואל תתמה בעבור שהכתוב אומר כ׳ שחת עמך סרו מהר כי לא כתוב כל עמך הלא תראה כי לא מעל בחרם רק עכן לבדו והנה כתוב חטא ישראל גם עברו גם גנבו גם כחשו גם שמו בכליהם והנה כל עובדי העגל לשם ע״ז שאמרו אלה אלהיך ישראל או היתה כן במחשבתם לא היו רק שלשת אלפים והנה הם חצי עשירית עשירית המחנה והכלל כי לא נעשה כהוגן עד שנחשב לפתאים שהיה ע״ז ואל תתמה בעבור שהתאנף השם באהרן כי זה בעבור שהיה הוא הסבה כי הנה נענש עם משה אחיו על דבר מי מריבה ולא חטאו בזדון וכתוב עליהם לא האמנתם בי מריתם מעלתם וחכמי המזלות אמרו כי המחברת הגדולה לשני העליונים היתה במזל שור וזה כזב כי לא היתה רק במזל דלי ועל דרך חכמת המזלות הוא מזל ישראל ורבים כמו זה הסוד דור אחר דור וגם אני ראיתי ככה והנה שמוהו בחצי השמים: ויאמר פרקו. על משקל ברכו מהבנין הכבד הדגוש מנהג מצרים היה לשום נזמים באזניהם וככה כתוב במדינים כי ישמעאלים הם: ויתפרקו אשר באזניהם. באזני הבנים והבנות והנשים הנזכרים למעלה: ויקח מידם ויצר. מגזרת צורה כמו ויצר את שני העמודים. ומלת בחרט כמו דמות וכן בחרט אנוש בדמות אנוש ואין טעם להיותו מגזרת החריטים: מסכה. התוך כמו הפסל נסך חרש: וירא אהרן. בלב כמו וראיתי אני בלבי וירא יעקב כי יש שבר: וישכימו ממחרת. היום שבנה המזבח:

ויאמר

ויגשו ג׳ א׳ חס׳ וב׳ מלאין חס׳

ויאמר · טעם קשה עורף שלא ישמעמה שכוה משל לאדם הולך לדרכו במרוצה ולא ישיב עורף לקורא אליו וזה המשל בעבור שהיו ישראל בארץ מצרים עובדי עז והשם שלח להם נביאים לאמר איש גלולי מצרים השליכו כי כן כתו׳ ומשה ספר זה המעשה לבנים לפני מותו והוא שומר הטעמים לא המלות כתוב לך רד כי שחת עמך וכתוב קום רד וגם כתוב וישתחוו לו ויאמרו אלה אלהיך וכתוב ועתה הניחה לי ואתחנן הרף ממנו וכתוב ויחר אפי בהם ואכלם ותחת זה ואשמידם ואמחה את שמם וכתוב ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו והטעמים שוים והנה רמז לו אם לא בעבור כבוד משה היה משמיד אותם על כן הוצרך להתפלל׃ ויחל משה · זאת הגזרה לא מצאנוה מזה הטעם כי אם

ואכלם ב׳ חד פתח וחד קמץ וסי׳ אפי בהם · ואכחצם · קדב׳ פתח׃ ויחל ד׳ וסי׳ משה · איש האלהים את פני יי׳ · ההכת המיתוהו · ויחל חזקיהו מלך יהודה · ויחל יהואחז אה פני יי׳ דמלכים׃ אברהם ויצחק וישר׳ ד׳ דסמי׳ וסי׳ זכר לאברהם · ויהי בעלות הבנחה · יי׳ אלהי אברהם ר״פ · וילכו הרצים באגרות׃ ולישראל	

כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים׃ סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים׃ ויאמר יהוה אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא׃ ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול׃ ויחל משה את פני יהוה אלהיו ויאמר למה יהוה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה׃ למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך׃ זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם׃ וינחם יהוה על הרעה אשר דבר לעשות לעמו׃ פ ויפן וירד משה מן ההר ושני לחת העדת בידו לחת כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים׃

ב׳ פסו׳ ריש׳הון כמ׳ך כתו׳ כלה ירין · ג׳ · ב׳ טעמאן · יו׳ חל · ד׳ · ג׳ · פ׳ · ב׳ על עמיך · ו׳ · ל׳ · יו׳ חס

ארי חבילו עמך די אסיקתא מארעא דמצרים׃ סטו בפריע מן אורחא די פקדתינון עבדו להון עגל מתכא וסגידו ליה ודבחו ליה ואמרו אילין דחלתך ישראל די אסקוך מארעא דמצרים׃ ואמר יי׳ למשה גלי קדמי ית עמא הדין והא עם קשי קדל הוא׃ וכען אנח בעותך מן קדמי ויתקף רוגזי בהון ואשיצינון ואעביד יתך לעם סגי׃ וצלי משה קדם יי׳ אלהיה ואמר למא יי׳ יתקיף רוגזך בעמך די אפיקתא מארעא דמצרים בחיל רב בידא תקיפא׃ למא יימרון מצראי למימר בבישא אפיקינון לקטלא יתהון ביני טוריא ולשיציותהון מעל אפי ארעא תוב מתקוף רוגזך ואתיב מן בישתא דמלילתא למעבד לעמך׃ אדכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדך די קיימתא להון במימרך ומלילתא עמהון אסגי ית בניכון ככוכבי שמיא וכל ארעא הדא די אמרית אתן לבניכון ויחסנון לעלם׃ ותב יי׳ מן בישתא די מליל למעבד לעמיה׃ ואתפני ונחת משה מן טורא ותרין לוחי סהדותא בידיה לוחי כתיבין מתרין עבריהון מכא ומכא אינון כתיבין׃

ז׳ נמסר ריש סדר וישמע יתרו׃ וכל הארץ ה׳ נמסר בסדר מקץ׃ לעלם י״א חס׳ נמסר בתהלים סימן ע״ה׃ ושני לחת העדת ג׳ דסמי׳ וסי׳ ויתן אל משה ככלתו · ויפן וירד משה · ויהי ברדת משה׃

על פני׳ כמו יחלו פני נדיב ולפי דעתי כמו ופניה לא היו לה עוד וכלם ככה על כן אסור לומר חליתיך או אחלך כי יבא מגזרת אשר חלה יי׳ בם יש אומרים כי זאת התפלה היא הנזכרת ב בפרשת והיה עקב וזו התפלה היתה ראויה להכתב אחר שוב משה אל ההר על כן וינחם יי׳ אחר שהתפלל ואתנפל מ׳ יום ואם נחם על הרעה בראשונה מה טעם לומר אולי אכפרה בעד חטאתכם כי ירד ושרף העגל והרג עובדיו אז שב ל להתפלל לשם בעד ישראל ובעד אהרן שהיה הסבה ואחרי׳ אמר כי תפלת אל תשחת עמך איננה זאת הנזכרת במקו׳ הזה ולפי דעתי כי טעמי התפלה שוים כאשר אפרש כי איך יחלה פני השם לפני שרוף העגל ויסק את בני ישראל ויהרוג שובריו רק השם רמז לו שיתפלל אחר רדתו ויסיר העגל על כן כתוב אולי אכפרה בעד חטאתכם אחר שהסיר החטאת כאשר כתוב ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל והנה בעבור שהשם אמ׳ לו ועתה הניח׳ לי הזכיר התפלה שהתפלל בהתנפלו לפני השם וזאת הפרשה היתה ראויה להכתב אחר ושב משה אל יי׳ ואין מוקדם ומאוחר בתורה רק רמה לרבך דבר מי אשר חטא לי עם ועתה לך נחה את העם וכתוב ויגוף יי׳ את העם׃ ויחל · הנה כתוב ואתנפל לפני יי׳ את ארבעי׳ היום ואת ארבעי׳ הלילה כי אמר יי׳ להשמיד אתכם וזהו הרף ממני ואשמידם כי אין ה הדעת סובלת שיתפלל משה בעד ישראל וע״ז בידיהם עד ש שהסיר אותה · והנה למה יי׳ יחרה אפך בעמך כמו ש׳ תשחת עמך ונחלתך אשר הוצאת ב בכחך הגדול ובזרועך הנטויה וזהו אשר הוצאת ממצרים בכח גדול וביד חזקה וכתוב זכור לאברהם ליצחק וליעקב וזהו זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת והטעם שתזכור להם שבועתך ולא עירב זה בפסוק זכור לעבדיך כי איננו כמו זכור עדתך קנית קדם בעבור הלמ״ד והנה פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם זהו כמו למה יאמרו מצרים לאמר · וטעם ברעה הוציאם כאשר רמזו קדמונינו כי במזל רע יצאו ממצרים והנה יאמרו אין יכולת לשם לנצח כח המזל להציל הדבקים בו ובראותו כי אין יכולת לו הרגם וזה יהיה חלול השם והנה התנפל ארבעים יום והשם אמר לו כי לא אעלה בקרבך והנה לא ירשו הארץ ואז אמר משה כל פרשת ראה אתה אומר אלי ואחר כן בוא השם שירד ויפסול לוחות ויעלה בידו אל ההר אז ירד השם בענן ויקרן עור פניו וכתב השם הלוחות השניים על כן כתוב בעת ההיא אמר יי׳ אלי פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים ועשית לך ארון עץ והנה עשו ישראל הארון והוא שעשה בצלאל׃ וינחם · חלילה להנחם השם רק דברה תורה כלשון בני אדם כמו ויעל וירד ישמח יי׳ במעשיו ויתעצב אל לבו והנה שמואל אמר וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם וגם כתוב נחמתי ויש מפרשים אותו לשון ועד ואין צורך׃ ויפן · הזכיר במקום הזה וההר בוער באש וטעם ויפן כאדם מסתכל מה יעשה וראה כי חייב לרדת מהרה כדרך ויפן כה וכה · וטעם בידו ברשותו כמו ולקחת בידך עשרה אנשים כי יתמהים אנחנו איך יוכל להוריד לוח אחד ואף כי שנים ביד אחד ואחר שהכתוב מפורש שהיו כתובים משני עבריהם אינם אלה שני האבני׳ מהאבנים הנזכרים בחשן כי מה שיכתוב מעבר אחד יראה בעבר האחר ואין פי׳ כתובי׳ נראים רק כתובים כי כאשר כתב מזה העבר כן היה כתוב בעבר השני והנה הלוח עב ואין צריך מ״ם וסמ״ך שבלוחות שעמדו בנס כי מחלוקת היא בפירוש מלת אשורית אם מאושר באותיותיו או על שם שעלה עמהם מאשור ועוד אילו היו נראים ירא הפוכים ואין ראוי לטעון עלי אם היו אלה האבנים יקרות והתשובה כי היו יקרות מאד בעבור מכתב אלהים שהוא חרות עליהם כי היו צריכים להיות עבות ואיך ימצא אבן יקרה מאד וארכה אמה ורחבה אמה וחצי ואמה קומתה ועוד מאין יפסול משה שני לוחות אבנים יקרים כמדת הראשונים והנה לא ידענו היאך היו כתובים עשרת הדברים בשתי הלוחות ולא יתפכב על כן כתוב מזה ומזה הם כתובים · אחר שאמר כתובים משני עבריהם ולא נוכל לדעת אם הלוח נכתב כלו או בשארת לו מארבע פאותיו שיורין כאשר נעשה אנחנו היום בספרים או אם היה המכתב עב הורק ודבר שלא מצאנוהו בקבלה אין טעם לסברותינו׃ והלוחות

רשי

שחת עמך · שחת העם לא נאמר אלא עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה הם שחתו והשחיתו׃ קשה עורף · מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחהם וממאנים לשמוע׃ הניחה לי · עדין לא שמענו ש שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל עליהם לא יכלם׃ למה יי׳ יחרה אפך · כלום מתקנא אלא חכם ב בחכם גבור בגבור׃ והנחם · התעשת מחשב׳ אחרת להטיב להם׃ על הרעה · אשר חשבת להם׃ זכור לאברהם · אם עברו על עשרת הדברות אברה׳ אביהם נתנסה בעשר נסיונות ועדין לא קבל שכרו תנהו לו ויצאו עשר בעשר׃ לאברהם ליצחק ולישראל · אם לשרפה הם זכור לאברהם שמסר עצמו לישרף עליך באור כשדים אם להריגה זכור ל ליצחק שפשט צוארו לעקידה אם בגלות זכור ליעקב שגלה ל לחרן ואם אינן נצולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול ואם כסא של שלש רגלים אינו עומד לפניך ב בשעת כעסך קל ו

העלית קדמ׳ העלית בגרי תנין העלית בחירן ואל״ם וייטב אלהים לאילדית וירב׳ · ואכלם ב׳ חד פתח וחד קמץ דין כתם

ואומר לכסא של רגל אחד׃ אשר נשבעת להם בך · לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה לא בשמים ולא בארץ לא בהרי׳ ולא בגבעות אלא בך שאתה קיים ושבועתך קיימת לעולם שנאמר בי נשבעתי נאם יי׳ וליצחק נאמר והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך וליעקב נאמר אני אל שדי פרה ורבה נשבע לו באל שדי׃ משני עבריהם · היו האותיות נקראות ומעשה נסים הוא׃ מעשה

רשי

מעשה אלהים המה · כמשמעו הוא בכבודו עשאן · דבר אחר כאדם האומר לחבירו כל עסקיו של פלוני במלאכת פלונית כך כל שעשועיו של הקדוש ברוך הוא בתורה : חרות · לשון חרת וחרט אחד הוא שניהם לשון תיקוק אנטליי"ר בלע"ז : ברעה · בהריעו שהיו מריעים ושמחים וצוחקים : אין קול ענות גבורה · אין קול הזה כראה קול עניית גבורים הצועקים נצחון ולא קול חלשים הצועקים ווי או ניסה : קול ענות · קול חרופין וגדופין המענין את נפש שומען כשנאמרין לו : וישלך מידו וגו' · אמר מה פסח שהוא אחד מן המצות אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו והתורה כולה כאן וכל ישראל משומדים ואתננה להם : תחת ההר · לרגלי ההר : ויזר · לשון נפוץ וכן יזורה על נוהו גפרית וכן כי חנם מזורה הרשת שזורין בו דגן וקטנית : וישק את בני ישראל · נתכוון לבודקן כסוטות שלש מיתות נדונו אם יש עדים והתראה בסייף כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרובין : עדים בלא התראה במגפה שנאמר ויגף ה' את העם . לא עדים ולא התראה בהדרוקן שבדקום המים וצבו בטניהם : מה עשה לך העם הזה · כמה יסורין סבלת שיסרוך עד שלא תביא עליהם חטא זה : כי ברע הוא · בדרך רע הם הולכים תמיד ובנסיונות לפני המקום : ואומר להם · דבר אחד והם מהרו והתפרקו : ואשליכהו באש · ולא ידעתי שיצא העגל הזה ויצא : פרוע · מגולה נתגלה שמצו וקלונו כמו ופרע את ראש האשה : לשמצה בקמיהם · להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם : מי לה' אלי · יבא אלי : כל בני לוי · מכאן שכל השבט כשר : כה אמר וגו' · והיכן אמר זובח לאלהים יחרם כך שנויה במכילתא . אחיו · מאמו והוא ישראל : מלאו

אבן עזרא

והלוחות · קדמונינו אמרו כי נבראו להיותם ככה כאשר פירשתי בראש ספר בראשית ולפי דעתי כי פי' מעשה אלהי' שהיו ככה כמדה הראויה נבראו' והזכיר זה בעבור שהם ע"ש פסלם משה · יש אומרי' כי חרות כמו חרוט ויש מהפכים אותו חתור והנכון שאין חבר לו אולי הוא כדמות פתוח : וישמע יהושע · שנשאר בתחתית ההר : ברעה · מגזרת תרועה כמו אשא דעי שהוא מן ידע ככה יאמר מן רעה ירע וכמוהו למה תריעי ריע : ויאמר · אמר הגאון כי גם אלה דברי יהושע ולפי דעתי שהם דברי משה והעד הכתוב אחריו ויהי כאשר קרב אל המחנה : חלושה · שם כמו גבורה : קול ענות · כמו נגינות וזהו ויקמו לצחק : וירא את העגל ומחולות · והנה העגל משרת בעבור האחרת כמו וירא את העגל והמחולות סביביו ומרוב קנאת משה שבר הלוחות שהיו בידיו כמו שטר עדותו והנה קרע שטר התנאים וזה היה לעיני כל ישראל כי כן כתוב : ויקח את העגל · יש כי וישרוף כמו ויתך באש ואין צורך כי יש דבר שיותם באש עם הזהב ומיד ישרף ויהיה שחור ולעולם לא ישוב זהב וזה דבר מנוסה ואמת הוא : ויזר על פני המים · הם מי נחל יורד מן ההר וצוה שישתו כל ישראל מאלה המים וזה היה כמו ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים והנה המים חרשו אות בעובדי העגל בפניה' או שבטה בטנם כי לולי זה איך הכירו בני לוי עובדי העגל מי היו וכבר אמרנו כי היו מעטים שהיתה מחשבתם רעה ומחשבת הכל לטובה היתה כפי סברתם : ויאמ' · הנה משה שאל למה הוצרך אהרן לעשות העגל : ויאמר אל יחר אף אדני · בעבור גודל מעלתו וכבר פירשתי כי ברע הוא וככה ויאמרו לי ואומר אליהם : וירא משה את העם כי פרוע הוא · כמו באין חזון יפרע עם ותפרעו כל עצתי . ומלת לשמצה שם התואר תחת שם הפועל להיותם שמץ ודופי ודבה : בקמיהם · כמו רבים קמים עלי אף מן קמידרך קברה ותרגם ארמית כדרך והנה קמתם תחת אבותיכם : ויעמד משה · ככה המנהג בכל מחנה שיעמוד במקו' אחד כמו שנה לעשו' סוכות ולהיות שערים למחנה כי אין צורך לשום יד מחוץ למחנה : מי לה' · יגש אלי או יקרב או יבא או יתאסף : בני לוי · שהם ממשפחתו : ויאמ' · טעם אלהי ישר' בעבור שהשבו עובדיו שהוא ע"ז : והרגו איש את אחיו · אפי' יהיה אחיו ורבים פירשו האומר לאביו ולאמו על זה המעשה והוצרכו לפרש אביו ואמו אבי האם ואין צורך כאשר אפרש במקומו : ויעשו בני לוי · ולא כל בני לוי : ויאמר

מסורה

והלחת יא פסו' כתו' רישן וסופן חד וס' ואב"ם · כל רמש · והלחת · והבשר · בסכית תשבו · למררי · והלוים · תפש · ומקנה רב · ואיר הלך · יי אלהיך הוא עבר לפניך : י' פסו' אין ואין מצעות פסו' וס' אין קול ענות · כי אין לחם ואין מים · ויאמרו לו הגבעונים · ובביתי אין לחם · אסוף אסיפם · וריחו סגרת ·

תורה

טז וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת׃ יז וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה׃ יח וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ׃ יט וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָו אֶת־הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר׃ כ וַיִּקַּח אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דָּק וַיִּזֶר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁקְ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן מֶה־עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי־הֵבֵאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה׃ כב וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אַל־יִחַר אַף אֲדֹנִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־הָעָם כִּי בְרָע הוּא׃ כג וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃ כד וָאֹמַר לָהֶם לְמִי זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי וָאַשְׁלִכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה׃ כה וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא כִּי־פְרָעֹה אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם׃ כו וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַיהוָה אֵלָי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי׃ כז וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימוּ אִישׁ־חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לָשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהִרְגוּ אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־קְרֹבוֹ׃ כח וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ׃

תרגום

ולוחיא עובדא דיי אינון וכתבא כתבא דיי הוא מפרש על לוחיא : ושמע יהושע ית קל עמא כד מיבבין ואמר למשה קל קרבא במשריתא : ואמר לא קל גברין דנצחין בקרבא ואף לא קל חלשין דמתברין קל דמחייכין אנא שמע : והוה כד קריב למשריתא וחזא ית עגלא וחינגין ותקיף רוגזא דמשה ורמא מידוהי ית לוחיא ותבר יתהון בשיפולי טורא : ונסיב ית עגלא די עבדו ואוקיד בנורא ושף עד דהוה דקיק ודרא על אפי מיא ואשקי ית בני ישראל : ואמר משה לאהרן מא עבד לך עמא הדין ארי אייתיתא עלוהי חובא רבא : ואמר אהרן לא יתקף רוגזא דרבוני את ידעת ית עמא ארי בביש הוא : ואמרו לי עביד לנא דחלן די יהכן קדמנא ארי דין משה גברא די אסקנא מארעא דמצרים לא ידענא מא הוה ליה : ואמרית להון למאן דהבא פריקו ויהבו לי ורמיתיה בנורא ונפק עגלא הדין : וחזא משה ית עמא ארי בטיל הוא ארי בטילינון אהרן לאסבותהון שום ביש לדריהון : וקם משה בתרע משריתא ואמר מאן דחליא דיי ייתון לותי ואתכנשו לותיה כל בני לוי : ואמר להון כדנן אמר יי אלהא דישראל שוו גבר חרביה על ירכיה עיברו ותובו מתרע לתרע במשריתא וקטולו גבר ית אחוהי וגבר ית חבריה ואנש ית קריביה : ועבדו בני לוי כפתגמא דמשה ונפל מן עמא ביומא ההוא כתלתא אלפין גברא :

מסורה

ובליתי את חבתי · יי אין כמוך ואין אלהים · דד"ה : עשה גדולות · קדם דאויב · אין שטן ואין פגע : ענות ב' בב' לישני וס' קול ענות · יום ענות אדם נפשו : ידו מידו ה' כתי' בן וקרי' ידיו וקמצין וס' וישלך מידו את הלחת · וישא אהרן את ידו · וסמך אהרן את שתי ידו · ומלאו ידו · ימחץ וידו תרפינה : מה כ"ד ופתחין נמסר לעיל בהאי סידרא : ברע ג' וקמץ וס' ויראו שטרי בני ישראל · לא יחליפנו ולא ימיר · כי ברע הוא : פרוע ב' חד חס' וחד מל' וס' וירא משה את העם · וראשו יהיה פרוע · בהר' מלא : בקמיהם ב' קופ"ין דבוקים כתו' בקמיהם · הם העמדים על הפקדים : ויאספו י"ב וס' כל בני לוי · חמשת מלכי האמורי · כל בעלי שכם · ויצעקו בני עמון · שנה אשר ליהודה · בני בנימן מן הערים וירא ארם כי נגף לפני ישראל · ויאספו פלשתים לחיה · ויגע החדש השביעי · ויאספו ירושלם עם רב לעשות · ויאספו כל העם כאיש אחד · ויאספו בני המשררים : ויאמר להם כ"ב נמסר בשפטים סימן ט' גבי פרשה' דאבימלך בן ירובעל עם בעלי שכם : כה אמר יי אלהי ישר' כ"ד נמסר בירמיה סימן י"ג : קרבו ג' וחס' וס' עברו ושובו משער · וחרפה לא נשא על קרבו · לבני ישר' עם קרבו : אלפי ד' סבירין אלפים וס' ויפל מן העם ביום ההוא · ויזעק ברק את זבלון · ויהי מקנהו · ב' בו :

ויאמר משה. וכבר אמ' להם כמו וידבר יי' אלהים ורבי' ככה. ומלת מלאו דקדוקו זר כי פעם הוא פעל יוצא ופעם עומד והמבין יבין. וטעם כי איש בבנו אפי' יהיה שעובר בנו או אחיו שיהרגהו והשכר הוא שיתן עליכם ברכה וזהו בעת ההיא הבדיל יי' את שבט הלוי והטעם שאמר לו ה[illegible] הטעם בהר סיני על כן אמר ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר יי' אל משה בהר סיני והנה כאשר נעשה המשכן נבדל אהרן ובניו לשרת השם וכן הלוים אז היתה מחלוקת קרח כי בכור היה כאשר לקח השם הלוים תחת הבכורים שהיו קדושים בעבור שהם העלו העולות והשלמי' זבחו על המזבח שנעשה לפני העגל: ויהי ממחרת. יום רדתו: ועתה אעלה. לשוב אל ההר להתפלל לפני השם לכפר על ישראל כאשר פירשתי אולי יכתוב לוחות אחרות לכרות ברית עם ישראל וזהו הנה אנכי כורת ברית כי הלוחות כשטר עדות: וישב. אמר הגאון כי אנא מבולע הלמ"ד כמו אל נא ופירוש אל מגזרת הואל וזה רחוק רק אנא אל נא תעשה ככה ופירוש אנא כמו פיוס או דרך הודאה כמו זה וככה אנא יי' כי אני עבדך: ועתה. כבר פירשתי בספר דניאל וספרין פתיחין כי כל הנזרו' על הכללים ועל הפרטי' הם במערכות שמי' וככה הודו חכמי' חיי בני ומזוני רק השם יוסיף בעבור יראתו כאשר פירשתיו: ויאמר. אמר הגאון זהו ויכחש יי' כי אמר ל להשמיד הכל והטעם הנה לא אמחה מספרי רק אשר חטא לי במחשבתו על דרך למען תפוש את בית ישר' בלבם ולא נהרגו כי לא עברו וזהו ויגוף יי' את העם בעבור שעשה העגל ובא ספק לאנשים בסתר: ועתה. אל אשר דברתי לך. אל מקום הכנעני וזה כדרך כעס כי ב בעבורך נשאתי חטאתם ואתה שאהבת אותם כל ככה לך נחה אותם: וביום. תחלת כל שנה יום הפקידה: ויגוף. אולי לא היתה המגפה בשנה הראשונה רק ספר הכתו' מה שהיה אחרי נסעם מהר סיני: וידבר לך עלה מזה. כי ההולך לפאת שמאל עולה הוא על כן יורד אברם מ מצרימה כי הוא בדרום וכל זה אעשה בעבור שבועתי לאברהם ליצחק וליעקב: ושלחתי לפניך מלאך. לעזרך ולא אמ' המלאך הנודע כי השם בקרבו: כי לא אעלה בקרבך. לא יעשה משכן כי לא אשכון בתוך בני ישראל. וטעם פן אכלך בדרך אם יעשו פעם אחרת כמעשה הזה מיד אכלם ובא פתח קטן תחת גדול ולא כרגש הלמ"ד כי המשפט ל להיותו כן כמו אחוך שמעלי: וישמע העם את הדבר הרע. ומהו הוא הכתוב אחריו ויאמר יי' אל משה אמור אל בני ישראל וכמוהו ויאמר יי' אל משה במדין וכבר פירשתי הגם לחם יוכל תת כי כמוהו ויצו שחקים ממעל וכבר צוה שחקים וככה זה ואין צורך לתקון הגאונים שעשו ככה תמיד:

מלאו ידיכם. אתם ההורגים אותם בדבר זה תתחנכו להיות כהנים למקום: איש. מכם ימלא ידו בבנו ובאחיו: אכפרה בעד חטאתכם. אשים כופר וקנוח וסתימה לנגד חטאתיכם להבדיל ביניכם ובין החטא: אלהי זהב. אתה הוא שגרמת להם שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטאו. משל למלך שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות מה יעשה הבן שלא יחטא: ועתה אם תשא חטאתם. הרי טוב איני אומר לך מחני: ואם אין מחני. וזה מקרא קצר וכן הרבה: מספרך. מכל התור' כולה שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדי לבקש עליהם רחמים: אל אשר דברתי לך. יש כאן לך אצל דבור במקום אליך וכן לדבר לו אל אדניהו: הנה מלאכי. ולא אני: וביום פקדי וגו'. עתה שמעתי אליך מלכלותם יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל: ויגף יי' את העם. מיתה בידי שמים לעדי' בלא התראה: לך עלה מזה. ארץ ישראל גבוה מכל הארצות לכך נאמר עלה. דבר אחר כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד אמר לו בשעת רצון לך עלה: אתה והעם. כאן לא נאמר ועמך: וגרשתי את הכנעני וגו'. שש אומות הם והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו: אל ארץ זבת חלב ודבש. אני אומ' לך להעלותם: כי לא אעלה בקרבך. לכך אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך: כי עם קשה עורף אתה. וכשמכינתי בקרבכם ואתם ממרים בי מרבה אני עליכם זעם: אכלך. לשון כליון: הדבר הרע. שאין השכינה שורה ומהלכת עמם: איש עדיו. מהר חורב כתרים שנתנו להם בחורב כשאמרו נעשה ונשמע: רגע אחד אעל' בקרבך וכליתיך. אם אעלה בקרבך ואתם ממרים בי בקשיות ערפכם אזעום עליכם רגע אחד שהוא שעור זעמו שנאמר חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ואכלה אתכם לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך: ועתה. פורענות זו תלקו מיד שתורידו עדיכם מעליכם: ואדעה מה אעשה לך. בפקודת שאר העון אני יודע מה שבלבי לעשות לך: את

ולתת א' וס' ולתת להם צדה. עליכם היום ברכה. ולתת אויביך לפניך. ולתת לאיש כדרכיו. ולתת את העיר הזאת כתפת. ועתה כמעט רגע. ובעבדותו לא עזבנו. ומעת הוסר התמיד: אנא ה' מלין בתרי טעמי פ' דמשרת מונח לתיבתו וסי' בפרשת ויגש בפסוק אל תעצבו: אל אשר ה' וסי' ועתה לך נחה את העם.

ואמר משה קריבו ידכון קורבנא יומא דין קדם יי ארי גבר בבריה ובאחוהי ולאיתאה עליכון יומא דין ברכן: והוה ביומא דבתרוהי ואמר משה לעמא אתון חבתון חובא רבא וכען איסק קדם יי מאים אכפר על חוביכון: ותב משה לקדם יי ואמר בבעו חב עמא הדין חובא רבא ועבדו להון דחלן דדהב: וכען אם שבקת לחוביהון ואם לא מחיני כען מספרך די כתבתא: ואמר יי למשה מן די חב קדמי אמחיניה מספרי: וכען איזיל דבר ית עמא לאתר די מלילית לך הא מלאכי יהך קדמך וביום אסערותי ואסער עליהון חוביהון: ומחא יי ית עמא על דאשתעבדו לעיגלא די עבד אהרן: ומליל יי עם משה איזיל סק מכא את ועמא דאסקתא מארעא דמצרים לארעא די קיימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר לבנך אתנינה: ואשלח קדמך מלאכא ואתריך ית כנענאי אמוראי וחתאי ופריזאי חיואי ויבוסאי: לארעא עבדא חלב ודבש ארי לא אסליק שכינתי מבינך ארי עם קשי קדל את דילמא אשיצינך באורחא: ושמע עמא ית פתגמא בישא הדין ואתאבלו ולא שויאו גבר תיקון זיניה עלוהי: ואמר יי למשה אימר לבני ישראל אתון עם קשי קדל שעה חדא אסלק שכינתי מבינך ואשיצינך וכען אעדי תיקון זינך מינך גלי קדמי מה אעביד לך:

ויאמר משה מלאו ידכם היום ליהוה כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברכה: ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם אתם חטאתם חטאה גדלה ועתה אעלה אל יהוה אולי אכפרה בעד חטאתכם: וישב משה אל יהוה ויאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב: ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת: ויאמר יהוה אל משה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי: ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך הנה מלאכי ילך לפניך וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם: ויגף יהוה את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן: פ

וידבר יהוה אל משה לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה: ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני האמרי והחתי והפרזי החוי והיבוסי: אל ארץ זבת חלב ודבש כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פן אכלך בדרך: וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו: ויאמר יהוה אל משה אמר אל בני ישראל אתם עם קשה ערף רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך:

והתנחלתם את הארץ בגורל. ואיש אל עבר פניו ילכו קדמא'. בבאם הכהנים. ותאמר רות אל הפגעי בי: ד' סבירין והנה ואינון הנה וס' הנה מלאכי ילך. הנה ערשו ערש ברזל. והנה כסה את עין הארץ. ואם לא תעשון כן הנה חטאתם ליי': וידבר יי' ז' דילת' לאמר וסי' לך רד כי שחת. לך עלה מזה אתה. אחרי מות שני בני אהרן. בהר סיני דויש ספרא. במדבר סיני דושבתה. במדבר סיני דפסח. בערבות מואב דכי אתם עברים. וחברו. בערבו' דותתנו ללוים. בעצם היום הזה: העלית ג' וסי' לך עלה מזה. ושמעו מצרים כי. מ' העלית מן שאול: החוי והיבוסי ז' וס' כי ילך מלאכי. ושלחתי לפניך מלאך. כי החרם תחרימם. ויהי כשמע כל מלכי. בהר ובשפלה. והעברו את הירדן. דסוף יהושע. כל העם הנותר. דמלכים. ושאר והחוי והיבוסי: שתו ד' מלעיל וס' ולא שתו איש עדיו. שות שתו השערה. אשר סביב שתו עלי. מוקשים שתו לי סלה: עדיו ג' וס' ולא שתו איש עדיו. וצבי עדיו לגאון. עדיו לכלום. אנ"ך: הורד ג' וס' עדיך מעליך. הורד אותם אל המים. באף עמ' הורד אלהים. אנ"ך: ואדעה ו' נכסר בסור מקץ:

ויתנצלו

את עדים מהר חורב. את העדי שהיה בידם מהר חורב: ומשה. מאותו עון והלאה: יקח את האהל. לשון הווה הוא לוקח אהלו ונוטהו מחוץ למחנה אמר מנודה לרב מנודה לתלמיד: הרחק. אלפים אמה כענין שנאמר אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה: וקרא לו. והיה קורא לו אהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה: כל מבקש יי'. מכאן למבקש פני זקן כמקבל פני שכינה: יצא אל אהל מועד. כמו יוצא. דבר אחר והיה כל מבקש אפילו מלאכי השרת כשהיו שואלים מקום שכינה חבריהם אומרים להם הרי הוא באהלו של משה: והיה. לשון הוה: כצאת משה מן המחנה. ללכת אל האהל: יקומו כל העם. עומדים מפניו ואין יושבין עד שנתכסה מהם: והביטו אחרי משה. לשבח אשרי ילוד אשה שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהלו: ודבר יי' עם משה. כמו ומדבר עם משה תרגומו ומתמלל עם משה שהוא כבוד שכינה כמו וישמע את הקול מדבר אליו ואינו קורא מדבר אליו כשהוא קורא מדבר פתרונו הקול מדבר בינו לבין עצמו וההדיוט שומע מאליו וכשהוא קורא מדבר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט: והשתחוו. לשכינה: ודבר יי' אל משה פני' אל פנים. ומתמלל עם משה: ושב אל המחנ'. לאחר שדבר עמו היה משה שב אל המחנ' ומלמד לזקנים מה שלמד והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר שהרי בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחו' ובשמונה עשר שרף את העגל ודן את החוטאי' ובתשעה עשר עלה שנא' ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו' עשה שם ארבעים יום ובקש רחמים שנ' ואתנפל לפני יי' וגו' ובראש חדש אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני לקבל לוחות האחרונות ועשה שם ארבעים יום שנ' בהם ואנכי עמדתי בהר כימים הראשוני' וגו' מה הראשוני' ברצון אף האחרוני' ברצון אמור מעתה אמצעי' היו בכעס בעשרה בתשרי נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי ומסר לו לוחו' אחרונו' וירד והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן ועשאוהו עד אחד בניסן ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד: ושב אל המחנ'. תרגומו ותאיב למשריתא לפי שהוא לשון הווה וכן כל הענין וראה כל העם וחזן ונכבו וקיימין והביטו ומסתכלין השתחוו וסגדין ומדרשו דבר יי' אל משה שישוב אל המחנ' אמ' לו אני בכעס ואתה בכעס אם כן מי יקריבם: ראה אתה אומ' אלי. ראה תן עיניך ולבך על דבריך אתה אומ' אלי וגו' ואתה לא הודעתני וגו' ואשר אמרת לי הנה אנכי שולח מלאך אין זו הודעה שאין אני חפץ בה: ואתה אמרת ידעתיך. הכרתיך משאר בני אדם הרי אמרת לי הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' וגם בך יאמינו לעולם: ועתה. אם אמת שמצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכך מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך: ואדעך. למען אמצא חן בעיניך ואדע בזו מדת תגמוליך מה היא מציאת חן שמצאתי בעיניך ופתרון למען אמצא חן למען אכיר כמה שכר מציאתו: וראה כי עמך הגוי הזה. שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב ראה כי עמך הם מקדם ואם בהם תמאס איני בוטח על היוצאים מחלצי שיתקיימו ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני ורבותינו דרשוהו במסכת ברכות ואני ליישב המקראות על אופניהם ועל סדרם באתי: ויאמר פני ילכו. כתרגומו לא אשלח עוד מלאך אני בעצמי אלך כמו ופניך הולכים בקרב: ויאמר אליו. בזו אני חפץ כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה: ובמה יודע איפה. יודע מציאת החן הלא בלכתך עמנו ועוד דבר אחר אני שואל ממך שלא תשרה שכינתך עוד על אומות העולם: ונפלינו אני ועמך. ונהיה מובדלים בדבר הזה מכל העם כמו והפלה יי' בין מקנה מצרים וגו':

כצאת ג' נמסר בסדר משפטים: יקומו ג' מל' בתורה וסי' יקומו כל העם ונצבו. בניכם אשר יקומו מאחריכם. יקומו ויעזרכם: האהלה נמסר בשפטים סימן ד' גבי יעל וסיסרא: כבא ו' חס' בליש' וסי' כבא משה האהלה. וכבא השמש יבא. ויעבר הרנה במחנה. ראו כבא כלאך סגור ודלת. כבא הספר הזה אליכם. ויהי

אבן עזרא

ויתנצלו בני ישראל את עדים. מן עדים והם בגדי תפארת ותכשיטים כמו הנזמים והטבעת על דרך והערך עדי כי התאבלו על דבר העגל: ומשה יקח. עתיד תחת עבר על דרך יעשו עגל בחורב: האהל. אהל שלו כמו ויבאו האהלה והנה משה נבדל מישראל בעבור הכבוד שדבר עמו וזה היה אחר שהוריד הלוחות השניים כתובו' והחלו ישר' לעשות המשכן וקרא לאהלו אהל מועד כי השם נועד לו שם עד שנעשה המשכן ואין מוקדם ומאוחר בתורה ויא' כי זה הוא אהל המשכן וספר הכתוב אנה היה המשכן לפני שיקימו הדגלים החמשים יום: והיה. גם זה היה אות שהיו רואים כל רגע שיבא ממחנה ישראל אל האהל מיד היה רואה עמוד הענן: וראה. וזה המעשה היה אחר פרשת ראה אתה אומ' אלי כי היא היתה בקרב הארבעים יום שהתנפל על דבר העגל ואחר כן ירד ופסל את הלוחות אז עבר השם על פניו ויבא לידי מעשה מה שאמר לו וראית את אחורי: ודבר יי' אל משה פנים אל פנים. בפרשה הסמוכה לפרשנו: ומשרתו יהושע בן נון נער. והוא היה מאה ועשר שנים וחכמים אמרו כי שבע שנים כבש ושבע שנים חלק אם כן היה בן חמשי' ושש שנה ואיך קראו הכתוב נער וככה דקדוקו ומשרתו יהושע בן נון שירות נער: ויאמר משה ראה. כאומר ראה הגזרה שאני עומד בה ועתה אומר דקדוק הפרשה. אמר הגאון ידעתיך כמו כבדתיך ואין זה נכון כי הנה אחריו ואדעך כאשר ידעתני. אמר הגאון פני חמתי כמו ופניה לא היו לה עוד והנה מה יעשה במלת אין פניך הולכים ולפי דעתי כי פני אני בעצמי כמו ופניך הולכים בקרב: ונפלינו. מגזרת והפלא יי' מכותיך: כבודך

ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב: ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה וקרא לו אהל מועד והיה כל מבקש יהוה יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה: והיה כצאת משה אל האהל יקומו כל העם ונצבו איש פתח אהלו והביטו אחרי משה עד באו האהלה: והיה כבא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה: וראה כל העם את עמוד הענן עמד פתח האהל וקם כל העם והשתחוו איש פתח אהלו: ודבר יהוה אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושב אל המחנה ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל: פ	ואעדיאו בני ישראל ית תקון זיניהון מטורא דחורב: ומשה נסיב ית משכנא ופרסיה ליה מברא למשריתא ארחיק מן משריתא וקרי ליה משכן בית אולפנא ויהי כל דתבע אולפן מן קדם יי' נפק למשכן בית אולפנא מברא למשריתא: והוה כד נפק משה למשכנא קיימין כל עמא ומתעתדין גבר בתרע משכניה ומסתכלין אחורי משה עד דעליל למשכנא: והוה כד עליל משה למשכנא נחית עמודא דעננא וקאים בתרע משכנא ומתמליל עם משה: וחזן כל עמא ית עמודא דעננא קאים בתרע משכנא וקיימין כל עמא וסגדין גבר בתרע משכניה: ומליל יי' עם משה ממלל עם ממלל כמא דממליל גבר עם חבריה ותאב למשריתא ומשומשניה יהושע בר נון עולימא לא עדי מגו משכנא:
ויאמר משה אל יהוה ראה אתה אמר אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי ואתה אמרת ידעתיך בשם וגם מצאת חן בעיני: ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכך ואדעך למען אמצא חן בעיניך וראה כי עמך הגוי הזה: ויאמר פני ילכו והנחתי לך: ויאמר אליו אם אין פניך הלכים אל תעלנו מזה: ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלוא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה: פ	ואמר משה קדם יי' חזי דאת אמר לי אסיק ית עמא הדין ואת לא הודעתני ית דתשלח עמי ואת אמרת רביתך בשום ואף אשכחת רחמין קדמי: וכען אם כען אשכחית רחמין קדמך הודעני כען ית אורח טובך ואדע רחמך בדיל דאשכח רחמין קדמך וגלי קדמך ארי עמך עמא הדין: ואמר שכינתי תהך ואניח לך: ואמר קדמוהי אם לית שכינתך מהלכא בינגא לא תסקיננא מכא: ובמה יתידע הכא ארי אשכחית רחמין קדמך אנא ועמך הלא במהך שכינתך עמנא ויתעבדן לנא פרישן לי ולעמך משני מכל עמא די על אפי ארעא:

כבא הספר אליהם: והשתחוו ז' נמסר בסדר בא: פנים אל פנים ה' נמסר בסדר וישלח: ימיש ז' נמסר בסדר בשלח: ויאמר משה אל יי' ה' נמסר בסדר שמות: העל כולם מלעיל כב"ב וס' רב שקוה. סנבלט: דרכך ג' חס' וסי' הודיעני נא את דרכך. כי אז תצליח את דרכך. בדרכך חייני. אנך: ויאמר צ"א. מ' מנהון בתו. י' מנהון רפ'. וסי' מצויין בבס' רבת': ב' פסו' אית בהו ועמך ועמך וסי' ובמה יודע אפוא. ובעת ההיא יעמד מיכאל:

כבודך. כמו עצמך כי כן כתוב בעבור כבודי עד עברי באברהם כתוב ויקרא בשם יי׳ ובני אדם הם הנקראים לעבור השם על כן מלת השם דבקה עם השם הנכבד ואין ככה ויקר׳ בשם יי׳ כי השם הוא הקורא וככה וקראתי בשם יי׳ לפניך: לא יראני. קמוץ כמו ואמר אין רואני להוציאנו ממצרים אם שוב ישיבני יי׳.

גם את הדבר הזה. שלא תשרה שכינתי עוד על אומות העולם אעשה ואין דבריו של בלעם על ידי שריית שכינה אלא נופל וגלוי עינים כבן ואלי דבר יגונב שומעין על ידי שליח: ויאמר הראני נא את כבודך. ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלים והוסיף לשאול להראותו מראית כבודו: ויאמר אני אעביר וגו׳. הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראו׳ לפי שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה שכשנצרכת לבקש רחמים על ישר׳ הזכרת לי זכות אבות כסבו׳ אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה נתון במערה: וקראתי בשם יי׳ לפניך. ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות וכסדר שאתה רואה אותי מעוטף וקורא שלש עשרה מדו׳ הוי מלמד את ישראל לעשות כן ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון כי רחמי לא כלים: וחנותי את אשר אחון. אותן פעמי׳ שארצה לחון: ורחמתי. עת שאחפוץ לרחם עד כאן לא ה הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה

אעביר ג׳ וס׳ אני אעביר כל טובי. לו חיה רעה. ואת רוח הטומאה: וחנתי ב׳ וס׳ את אשר אחן. לבני בטני: כפי בכפי ט׳ וס׳ והסרתי את כפי. ושכתי כפי עליך. ואשימה נפשי בכפי. דשפטים. ואשים נפשי בכפי. דשמואל. ונפשי אשים בכפי. דאיוב. וגם אני אכה כפי אל כפי. ב׳ בו. הכתי כפי אל בצעך. נפשי בכפי

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם׃ וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם׃ וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר׃ וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד־עָבְרִי׃ וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ׃ פ

ל׳ · ל׳ חס׳ · נ׳ · ב׳ ישבעו · ל׳ לבני בטני · ל׳ וחס׳ · נ׳ חס׳ · ל׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ · ט׳ בליש · נ׳ · ה׳

וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַף יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין דִּי מַלֵּילְתָּא אַעֲבֵיד אֲרֵי אַשְׁכַּחְתָּא רַחֲמִין קֳדָמַי וְרַבִּיתָךְ בְּשׁוּם׃ וַאֲמַר אַחֲזֵינִי כְעַן יָת יְקָרָךְ׃ וַאֲמַר אֲנָא אַעְבַּר כָּל טוּבִי עַל אַפָּךְ וְאֶקְרֵי בִשְׁמָא דַייָ קֳדָמָךְ וְאֵחוֹן לְמַן דְּאֵחוֹן וַאֲרַחֵם עַל מַאן דַּאֲרַחֵם׃ וַאֲמַר לָא תִיכּוֹל לְמֶחֱזֵי יָת אַפֵּי שְׁכִינְתִּי אֲרֵי לָא יֶחֱזִינַנִי אֱנָשָׁא וְיִתְקַיָּם׃ וַאֲמַר יְיָ הָא אֲתַר מְתַקַּן קֳדָמָי וְתִתְעַתַּד עַל טִנָּרָא׃ וִיהֵי בְּמֶעְבַּר יְקָרִי וַאֲשַׁוֵּינָךְ בִּמְעָרַת טִנָּרָא וְאָגֵין בְּמֵימְרִי עֲלָךְ עַד דְּאֶעְבַּר׃ וְאַעְדֵּי יָת דִּבְרַת יְקָרִי וְתֶחֱזֵי יָת דִּבַתְרַי וּדְקֳדָמַי לָא יִתַחֲזוֹן׃

ופי׳ וחי כמו ויחיה כי מיד ימות כי מגוח אמר בעבור שראה ה המלאך מות נמות כי אלהים ראינו גם יעקב אמר כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי ואף כי השם הנכבד ויש אומרי׳ לא יראני האדם רק יחיה לעולם וזה הפך הלשון. ואחרי׳ אומרי׳ כי מלת לא ישרת בעבור אחר וכן הוא לא יראני האדם ולא החי והטעם המלאכים: ושכותי. בשי״ן או בסמ״ך שוה הטעם. ומפרשי׳ אמרו כי כפי ענ כמו על כפים כסה אור הן על כפים חקותיך ואיננו רק כמשמעו: ופני לא יראו. הם הנראים ולא כן ולא יראו פני ריקם כי הזכרים הם הנראים: ונצבת על הצור. הוא ראש ההר כי כן כתו׳ ונצבת לי שם על ראש ההר ואמר שהוא יתיצב שם ובעבור הכבוד הוא ישימנו ב בעצמו בנקרת הצור כי כן כתו׳ ושמתיך לא שיכנס הוא מעצמו ועתה אזכיר כלל טעם הפרשה אמ׳ הגאון כי השם אמר למשה העל את העם הזה מזה המקום שחטאו בו ובמקום אחר אסלח להם ומשה השיב אם לא ישוב אפך עתה במקו׳ הזה אל תעלנו מזה והנכון בעיני בעבור שהשם אמר לו ושלחתי לפניך מלאך אז השיב משה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי אם הוא הכתוב בו כי שמי בקרבו והשם השיבו אני בעצמי אלך והניחותי לך והנה טעם לך כי עמך לבדך אלך ולא אשכון בתוך בני ישראל על כן השיב משה אם אין פניך הולכים עם הגוי הזה שהזכיר למעלה וראה כי עמך הגוי הזה אל תעלנו בלשון רבים והעד הנאמן על זה הפירוש ובמה יודע איפה כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו והשם השיב גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ובעבור זה שמח משה ואמר ילך יי׳ בקרבנו הפך כי לא אעלה בקרבך ומשה בקש לראות השם והשם השיבו כי לא יראני האדם וחי וזהו האמת כי ההו׳ גמו׳ אינם מרגישות רק המקרי׳ על כן ויראו את אלהי ישראל גם ואראה את יי׳ וכן נבואת יחזקאל הכל במראו׳ אלהי׳. והנה אמר בכאן וראית אחורי ובמקום אחר ותמונת יי׳ יביט ואלה דברים צריכי׳ פי׳ ארוך והגאון אמר כי הפנים פני האור והמשל פני השמש והאחורים הנשאר מהאור התדבק באחר ואין צורך לכל זאת ולפני שאפרש זה אומר דע כי השם לא דבר עם משה פנים אל פנים רק בארבעים יום השלשי והלאה ובעברו השם על פניו אז קרן עור פניו כי תחלת נבואתו על ידי המלאך הנראה בסנה ושם כתוב ויאמר יי׳ וככה ויי׳ הולך לפניהם יומם כי השליח ידבר על לשון השולחו וזה היום שראה משה מה שבקש היה לו כיום מתן תורה לישראל ולא הגיע אדם לפניו ואחריו אל מעלתו וחכמינו אמרו שהראה לו קשר של תפילין ודברם נכון רק לא כאשר יפרשוהו תלמידיהם שהוא כמשמעו כי סוד עמוק הוא:

אבל בשעת מעשה אמר לו הנה אנכי כורת ברית הבטיחו שאינן חוזרות ריקם: ויאמר לא תוכל וגו׳. אף כשאעביר כל טובי על פניך איני נותן לך רשות לראות את פני: הנה מקו׳ אתי. בהר אשר אני מדבר עמך תמיד יש מקו׳ מוכן לי לצורכך שאטמינך שם שלא תזוק ומשם תראה מה שתראה זהו פשוטו ומדרשו על מקום שהשכינה שם מדבר ואומר המקום אתי ואינו אומר אני במקום שהקדוש ברוך הוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו: בעבור כבודי. כשאעבור לפניך: בנקרת הצור. כמו העיני האנשים ההם תנקר יקרוה עורבי נחל אני קרתי ושתיתי מים גזרה אחת להם: נקרת הצור. כריית הצור: ושכותי כפי. מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל ותרגומו ואגין במימרי כנוי הוא לדרך כבוד של מעלה שאינו צריך לסוכך עליו בכף ממש: ואעדי ית דברת יקרי. כשאסתלק הנהגת כבודי מכנגד פניך ללכת משם ולהלן: וראית את אחורי. הראהו קשר של תפילין: פסל

תמיד: ופני ג׳ וס׳ ופני לא יראו. יסב אל ביתו ופני לא יראה. ופני ארצה. אגד: יראו ה׳ וס׳ את חג המצות תשמר. ופטר חמור תפדה בשה. ויאריכו הבדים. וחבירו. דד״ה. ופני לא יראו:

אמר אברהם המחבר כבר פירשתי השם הנכתב ואינו נקרא הוא שם העצם והעצם הוא הכבוד וכאשר תחבר מספר כל האותיות יעלה לשני׳ ושבעים על כן אמרו חכמינו כי הוא שם המפורש וכאשר תחבר מרבע הראשון אל מרבע האמצעי באמת יהיה כמספר השם גם כן מחברות החמשה כוכבי לכת גם בחברך האותיות שיבטא האדם בהם בחצי השם יהיה כמספר השם ובחברך מרבעי הזוגות שהם במעלה הראשונה יהיו כמספרם המחוברים מחצי השם וכאשר תכפול חצי השם הראשון על החצי אז תמצא מרובעי הנפרדים ובחברך מרובע הראשון ממרבע השנים אז ישאר כחשבון מעוקב האות השני ואם תחסר מרובע השנים ממרבע השלשה אז ישאר בחשבון מעוקב האות השלישי וזה השם הנכבד הוא האחד שהוא בעצמו עומד ואין לו צורך לאחר לפניו ואם תסתכל מפאת החשבון שהוא ראש הכל וכל חשבון מהאחדים הוא האחד שהוא הכל על סוד התפלות והתהלות וטעם והתגדלתי והתקדשתי ועוד אשר בך אתפאר והנה האחד אין לו תמונה והוא כדרך כלל לכל התמונות כי מאתו יבאו והנה הגויות העליונות שהם המאורות והכוכבים אין להם פנים ואחור אף כי לנשמת האדם העליונה ואף כי למשרתי עליון אף כי לעליון העליונים והנה האורך בין שתי הנקודות והנקודה הקרובה אל הפועל שר הפנים ושר הכח והנקודה האחרת סוף הכח ותנועת האדם לפנים והגוף העליון אל הימין והצמח אל העליון והנה משה יכול לדעת ולראות בעין לבו איך הבריאות דבקות ביוצר בראשית הנקרא אחורים ומדרך הכבוד אין כח בגבורא לדעת זה וזהו כי לא יראני האדם וחי בעבור היות נשמת האדם עם הגוף והנה אחרי מות המשכיל תגיע נשמתו למעלה גדולה שלא יגיע בו בחיי האדם והנה משה שבכללי על כן אמר השם ידעתיך בשם כי הוא לבדו ידע הפרטי׳ וחלקיהם בדרך כלל ובעבור כי הנכבד בארמה הוא האדם על כן צורת הכרובים והנכבד באדם ישראל על כן דבר קשר של תפילין ועל כן כתוב בשיעור קומה כי השם הוא בורא כל גוף וכל נכבד מהגוף והנבזה מהגוף הוא המקרה ואמר ר׳ ישמעאל כל היודע שיעורו של יוצר בראשית מובטח לו שהוא בן העולם הבא ואני ור׳ עקיבא ערבים בדבר זה וזהו נעשה אדם בצלמנו כדמותינו ודע כי כל הנמחי׳ והחיים בארץ והעוף והבהמה והחיה והרמש וכל אדם קשורים בעליונים כי הכללים קשורים בארבעים ושמונה צורות הגלגל וזהו אשר חלק יי׳ אלהיך אותם לכל העמים והמוסיפי׳ להאיר עיניהם מטעם הענין אולי ידעו זה ולא רצו לגלות הסוד לתלמידים והעד הכתוב ולא חלק להם ודוע כי המחברות הם מאה ועשרים מחברות השבעה והמחברת הגדולה במספר כלם היא אחת והמחברת השנייה היא אחת ועשרים וכנגדה מחבר החמשה ככה וזה המספר יצא משבעה ומחברת השלשה חמשה ושלשים שגם זה המספר יוצא משבעה מחברות וככה מחברת הארבעה והנה מחברות השמשה שבעי׳ והמחבר שהיא כוללת המשפחות לכל האדמה כפי מזל כל גבול מהשבעה גבולות שהם כל הישוב ועליהם כתוב אתה הצבת כל גבולות ארץ קיץ וחורף שהמתנה בכל הגבולי׳ אתה יצרתם ואין השנוי בא מהשמש רק בעבור נטותה לפאת צפון ודרום והנה המחברת השניים העליונים במזל טלה היא בכל תשע מאות ושמים שנה ושניהם סובבים ממזל התחברותם אל מזל תשיעי בכל עשרים שנה ככה יתגלגלו שתים עשרה פעמים עד מאתים וארבעים שנה ומשם יתגלגלו כמספר הזה ובדרך הזה במזלו׳ העפר גם במזלות הרוח גם במזלות המים ואל יעלה על לבך כי הארבעה תולדות הם בשמים ויש חום בשמש וקור בלבנה ובשבתי חלילה חלילה כי הבריות העליונות

נכבדות

רשי

פסל לך. הראהו מחצב סנפירינון מתוך אהלו ואמר לו הפסולת יהיה שלך ומשם נתעשר משה הרבה: פסל לך. אתה שברת הראשונות אתה פסל לך אחרות משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע עמד שושבינה וקרע כתובתה אמר אם יאמר המלך להורגה אומר לו עדיין אינה אשתך. בדק המלך ומצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות נתרצה לה אמ' לו שושבינה כתוב לה כתובה אחרת שנקרעה הראשונה אמר לו המלך אתה קרעת אותה אתה קנה לה נייר אחר ואני אכתוב לה בכתב ידי. כך המלך זה הקדוש ברוך הוא השפחות אלו ערב רב והשושבין זה משה ארוסתו של הקדוש ברוך הוא ישר' לכך נאמר פסל לך: נכון. מזומן: ואיש לא יעלה עמך. הראשונות על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלות שלטה בהם עין רעה אין לך יפה מן הצניעות: ויקרא בשם ה'. מתרגמינן וקרא בשמא דיי': יי' יי'. מדת רחמים היא אחת קודם שיחטא ואחת היא לאחר שיחטא וישוב: אל. אף זו מדת רחמים וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתני ואין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתיה במכילתא: ארך אפים. מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע שמא יעשה תשובה: ורב חסד. לצריכי חסד שאין להם זכיות כל כך: ואמת. לשלם שכר טוב לעושי רצונו: נוצר חסד. שהאדם עושה לפניו: לאלפים. לשני אלפים דורות:

עונות

ואיש חד מן ו' זוגין דמיין מן כ"ב איש וס' וילך איש מבית לוי · ואיש לא יעלה עמך · ויהי בימי שפוט השפטים · וילכו אל יהושע אל המחנה · ופקדתי עליו ועל זרעו · לא אעשה חרון אפי · ואנכי תולעת · וירא הצופה איש אחד רץ · ואמרת אליו לאמר · צמח שמו: כראשונים ד' וס' פסל לך שני לחת · ויפסל שני לחת ·

לד ויאמר יהוה אל משה פסל לך שני לחת אבנים כראשנים וכתבתי על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשנים אשר שברת: והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל הר סיני ונצבת לי שם על ראש ההר: ואיש לא יעלה עמך וגם איש אל ירא בכל ההר גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא: ויפסל שני לחת אבנים כראשנים וישכם משה בבקר ויעל אל הר סיני כאשר צוה יהוה אתו ויקח בידו שני לחת אבנים: וירד יהוה בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם יהוה: ויעבר יהוה על פניו ויקרא יהוה יהוה אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת: נצר חסד לאלפים

ואמר יי' למשה פסל לך תרין לוחי אבניא כקדמאי ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא דהוו על לוחיא קדמאי די תברתא: והוי זמין לצפרא ותיסק בצפרא לטורא דסיני ותתעתד קדמי תמן על ריש טורא: ואנש לא יסק עמך ואף אנש לא יתחזי בכל טורא אף ענא ותורי לא ירעון לקבל טורא ההוא: ופסל תרין לוחי אבניא כקדמאי ואקדים משה בצפרא וסלק לטורא דסיני כמא די פקיד יי' יתיה ונסיב בידיה תרין לוחי אבניא: ואתגלי יי' בעננא ואתעתד עמיה תמן וקרא בשמא דיי': ואעבר יי' שכינתיה על אפוהי וקרא יי' יי' אלהא רחמנא וחננא מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון וקשוט: נטר טיבו לאלפי דרין

כל ל"ג פתח · ד' כתו' וגם גם · ל' ל' מן התי' ל'

בעת ההיא אמר יי' · ואעש ארון עצי שטים: אל הר יי' נמסר בישעיה סימן נ"ו: רחום וחנון ג' וס' ויעבר יי' על פניו · ואתה יי' אל רחום וחנון · רחום וחנון יי' ארך אפים: ורב חסד ואמת ב' וס' ויעבר יי' על פניו · ואתה יי' אל רחום וחנון:

אבן עזרא

נכבדות הן ועליהם כתוב כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור רק נקראו ככה בעבור המקבלים והנה לא יוכלו המשרתים לשנות דרכם ושיעבור אחד מהם החק שנתן לו השם גם כן כל צבא השמים והשפלים יקבלו מהם כפי מתכונתם על כן לא ייטיבו ולא ירעו והנה המשתחוה למלאכת השמים לא יועילו לו כי אם מה שנגזר עליו כפי מערכת ככבי מולדתו כן יקרנו חוץ אם ישמרהו כח העליון יותר מכח הככבי' שיהיה דבק בו או יצילנהו מגזרו' ואתן לך משל חשוב שהיתה מערכת הכוכבים שיגדל נהר על עיר אחת וישטוף השניה או ימותו ובא נביא והזהירם שישובו אל השם בטרם בא יום רעתם ושבו אליו בכל לבם ובעבור שדבקו בו נתן בלבם שיצאו אנשי העיר לחוץ להתפלל אל השם והנה עשו כן וביום ההוא גדל הנהר פתאום כמנהגו כאשר ראינו בעינינו פעמים רבות ושטף כל העיר והנה לא סרה גזירת השם והוא הצילם והשוב כי המשרתים ירוצו כסוסי' עוברי' במסלה ולא ירוצו להרע או ל להיטיב רק ככה דרכם וחשוב כי במסלה איש עור לא ידע מנהג הסוסים מתי הולכין אל ימין או לשמאל והוא נשען על פקח שידע סודם והנה הוא ישמרנו כי ברוצם בצד זה יוליך העור לצד האחר ומרוצת הסוס לא תשתנה והעור ימלט ובעבור זה אמר השם אחר אשר חלק ואתכם לקח יי' להיות לו לעם נחלה כיום הזה וככה לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וזהו ונפלינו אני ועמך וזהו שאמרו חכמינו ז"ל אין מזל ל לישראל כל זמן שהם שומרי התורה ואם לא ישמרוה ישלוט בהם המזל כאשר הוא מנוסה כי כל מחברת ומזל דלי במערכת רעה הנה יבא רעה לשונאי ישר' והיודעים חכמת המזלות ידעו כן והנה היתה במערכת השמים במחברת שישמדו בגלות מצרים עד שנים רבות ובעבור שצעקו אל השם ושבו אליו הושיעם השם וכאשר יקרה לכלל כן יקרה ליחיד על כן שומר תורה אשריהו. והנה ידעתיך בשם כמו יודע יי' דרך צדיקים. והנה הראני נא אינו במראית העין' והנה על פניך על פניך הפנימיים והם פני הלב. וטעם כל טובי שאינו כמו הכל ולא בכל ולא עם הכל. וטעם וחנותי את אשר אחון על משה כי אעביר כל טובי על פניך ולפני עברי ארחמך וזהו שאסוך כפי עליך והנה זה הוא הפירוש. והכף כדמו' סתר כמסתיר עצם השמש בכפו שלא תפרד נשמתו מעל גויתו. והנה וראית את אחורי מפאת שהוא הכל וכבודו מלא הכל ומאתו הכל וכל תמונת כל וזהו ותמונת יי' יביט: ויאמר פסל לך. כמו לך לך ואתה קח לך. וטעם כראשונים כמדתם. אמר הגאון כי השניים נכבדים מהראשונים כי השניים נתנו ביום קדש וביום הכפורים ולא כן הראשונים כי הם ירדו ביום י"ז בתמוז וביום חול ויש עם השניים זכר שלש בריתות ובשניים כתוב ולמען ייטב לך והראשונים נשברו ואלה כדברי חלום לא מעלין ולא מורידין כי מכתב אלהים היו שניהם ועוד כי הראשונים הם מעשה אלהים והשניים מעשה משה: והיה נכון לבקר ועלית' זאת היא הפעם השלישית שבכל פעם ישב ארבעי' יום וארבעים לילה: ואיש. בעבור שעלה אהרן ובניו עמו אחר תעמד הר סיני וירד עמהם גם עלה ועמד שם הפעם הראשונה: בכל ההר. אע"פ שיהיה רחוק ממקום הכבוד: ויפסול. מנהג הלשון לדבר ככה לאמר ויקח בידו שני לוחות אבנים ולא אמר ויקח בידו שני הלוחות כמו ויי' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת יי' ולא אמר מאתו וככה בפסוק אחד בני ישראל חמש פעמים והנה הוא דרך צחות: וירד. י"א כי ויתיצב על הענן כי השם היה עובר ודע כי המשל בהר העליונים והנכבדים מהגופות כאשר הוא ההר עליון על האדמה: ויקרא בשם יי'. הנה השם הוא הקורא והנה למדנו איך יקרא משה: ויעבור. ואל תתמה בעבור שהשם קורא השם כי הוא לבדו יודע ודעת וידוע וזה דבר עמוק הוא מאד. אמר הגאון כי השם הראשון דבק עם ויקרא ואילו היה כן למה לא דבקו בעל הטעמים. והנכון כי השם שתי פעמים כמו אברהם אברהם יעקב יעקב משה משה ככה תקרא וכתוב כי שלש עשרה מדות הם והגאון אמר כי השם הנכבד במספר אם כן אינו מדה והשנית שהוא ארון וזאת טעות כי הנכתב אינו ארון רק כנוי הוא כפי המדבר דרך כבוד. ורב נסים אמ' כי מלת ארך אפים שתי מדות לטובים ולרעי' גם זה איננו נכון כי לא תוסיף המדה בעבור שני האדם ועוד כי השם הוא ארך אפים לרשעים ולא לאשר לא חטאו והנה ונקה מדה בפני עצמה עד הנה מספר י"ג מדות. ועל דרך הפשט ונקה לא ינקה מדה אחת כי ונקה שם הפעל הוא כמו אם שנה תשנה אותו רק למדנו ממלת ונקה לא ינקה שהוא לשובבים רק לשבים ינקה כדברי הנביאים על כן הוצמה מלת ונקה מהמספר המדות. ומלת פוקד עון אבות גם היא מדת רחמים. ודע כי שבעה הם בגדי כהונה ובעבור שהציץ כמו תכשיט הכניסו במספר והנה אחד עשר שבטים נולדו בפדן ארם ובנימין לבדו נולד בארץ כנען והנה כתוב על כלם אלה בני יעקב אשר יולדו לו בפדן ארם כי אחר הרב' הלך ולא חשש להוציא האחד וככה בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ומנשה ואפרים לא ירדו כי שם נולדו והנה השם הנכבד הכניסוהו במדות והוא שם העצם וכבר הזכרתי בפרשת ואלה שמות כי פעמי' הוא שם התאר והפי' מדה והם שתים. ומלת אל שלישית. ורחום רביעית. וחנון חמישית. וארך אפי' ששית. ורב חסד שביעית. ומלת רב תשרת בעבור אחרת. ורב אמת שמינית. נוצר חסד לאלפים תשיעית. ונושא עון עשירית. ונושא פשע אחת עשרה. ונושא חטאה שתים עשרה. ונקה שלש עשרה. והשם שהוא תאר כולל הנכבדים והגויות ועליונים ושפלים. ואל כמו תקיף שעשה הכנון בחכמה. ורחום כדרך כרחם אב על בנים שישמרם שלא יפלו. וחנון כדרך כי חנון אני להושיע מי שנפל ולא יוכל קום. ארך אפים שלא יכעס מהרה על הרשע. ורב חסד לצדיק ולרשע. ורב אמת שימלא ויקיים דברו. נוצר חסד האב לבנים אם היו טובים. נושא עון שים לבך לדברי הנה כתוב וחזקת והיית לאיש והלא איש היה רק טעמו איש חיל ונודע והנה כתוב כי זקנתי מהיות לאיש והפירוש מהיותי בעולה או חשה להיות כי נקבה היתה והנה ונבואה אליה הוא המשכב כי נקבה היא. והנה אשר באו אליך הלילה אינו מזה הטעם כי זכר הוא וככה החוטא ונשא עונו לא יכופר החטא לו רק העונש שבא עליו על דרך ולבת לברך ונשא. ועתה שא נא חטאתי כי משה צדיק היה והכלל כי הנושא עונו בעצמו הוא לגנאי לעולם ובמלת חטא על שני דרכים הדרך האחת שימחול לו כמו זה שהוא לשבח לנשוא העון והדרך האחרת שיהיה נושא העון אחר רשע והנה לנושא עון יהיה לגנאי ולנשוא העון לשבח כמו ונשא את שנם כי העונש יסור מעליה ויהיה עליו:

ונושא

ונושא פשע · דע כי פשע קשה מעון כאילו הוא הפושע יוצא מתחת הרשות כמו אז תפשע אדום מתחת יד יהודה והנה עון פחות ממנו והוא בזדון ומלת חטאה כמו חטאת והוא שם דבר ואיננה כמו הממלכה החטאה כי היא תאר ומלת חטאה כוללת כל מחשבה וכל שגגה במעשה כי עון במעשה או בלשון והנה הסתכלנו תפלת משה על דבר המרגלים ויאמר יי' שהוא שם העצם והמדות תהיינה עליו כאמרות ולא הזכיר השם השני שהוא תאר כי השם רצה להשמיד ולא אל כי אין צורך להזכיר המדה הזאת ולא רחום כי ישראל לא היו פתאים ולא חנון כי לא נעשה להם חמס שיצעקו אל השם להושיעם והזכיר ארך אפים כי היו רשעים ורב חסד לכל הוא ולא הזכיר ואמת כי היו חייבים והזכיר נושא עון ופשע ולא הזכיר וחטאה כי לא היו שוגגים ומרוב הענוה שהית' במשה הכני' נפשו עם ישראל לאמר וסלחת לעונינו ולחטאתינו ולא הזכיר פשעינו בעבור גודל מעלתו שלא יתכן שיפשע: וימהר · ריקי מות אמרו כי מהר משה כאשר הזכיר רבעים שלא יאמ' חמשים וזאת טעות גדולה כי אין הדעת סובלת שיפסיק הוא דברי השם בעוד שהיה מדבר כי היה בן מות לשעתו רק כאשר נפסק הקול מיד מהר משה להתפלל ועוד כי הנה כתוב כן בעשרת הדברות והנה כל ישראל שמעו זה ואיך יעלה על לב משה שיאמר הקב"ה לחטאי' ובעבור שהזכיר ונקה לא ינקה לא הוצרך לומר לשונאי · ומלת ויקד מפעלי הכפל מגזרת קדקד שטם קדקדו בארץ על משקל ויתם הכסף ויקדו כמו ויתמו ואל תשמע אל המוסיפי' שרשים מלבם בעבור המשקל ועל זה הדרך ידמו כאבן: ויאמר · טעם ילך נא יי' בקרבנו כאשר יקשו כמו והתהלכתי בתוככם: כי עם קשה עורף הוא · על דעת רבי מרינום אע"פ שעם קשה עורף הוא וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך אף על פי שחטאתי לך ולפי דעתי רפאני כי אני מודה שחטאתי לך ובעבור חטאי החליתני וככה זה אני מודה כי עם קשה עורף הוא ואתה תסלח: ויאמר הנה אנכי כורת ברית · וזהו כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית והם התנאים הכתובים מתחלת שמר לך ובעבור זה אכתוב לך הלוחות השניים ויהיה כשטר עדות וכל זה שסלחתי לעונכם היה בעבור כבודך על כן אעשה עמך נפלאות שיתמהו כל רואיך וידעו כי נתתי הוד עליך שלא עשיתי כן מיום שבראתי שמים וארץ וזהו דבר קרינות פניו והנה כתוב בתורתו לא כהתה עינו ולא נס לחה הפך תולדת כל הזקנים · וטעם אשר לא נבראו בכל הארץ לא נשמע זה בגוים והגאון אמר אשר לא נבראו כן בכל ארץ מצרים שיצאתם משם ובכל הגוים: שמר לך · לפי דעתי עם משה ידבר שישמור אלה הדברים ויפרש כן לבני ישראל על דרך שמרו עדותיו וחוק נתן למו כאשר פירשתי במקומו ותחלת הפרשה שתאמר להם הנני גורש מפניך וזאת הפרשה דומה לפרשת הנה אנכי שולח מלאך עם הפרשה שהיא למעלה · ומלת גורש מהבנין הקל והוא פועל יוצא וככה אלמנה וגרושה: השמר לך · הנה זה כמו לא תשתחוה לאלהיהם: כי את מזבחותם · כמו כי הרס תהרסם · ופן תכרות כמו לא תכרות להם ולאלהיהם ברית והוסיף לפרש כן תכרות ברית וזנו בנותיו · והזכיר אל קנא כבתוב בעשרת הדברים · וטעם אלהי מסכה · ומלת אלהי הגוים כוללת בעבור עגל מסכה · והזכיר את חג המצות כאשר הזכיר בפרשת העגל וגו' ובעבור שהזכיר כי בו יצאת ממצרים והנה חג המצות לזכר הזכיר דבר פטר חמור שגם הוא זכר ליציאת מצרים כמו בפסוק ובקונטרס שהזכירו עם חג הקציר וככה הזכיר זה בפרשת קדושים תהיו ובעבור זה כל פטר רחם לי: ומלת

ויאמר יד בטעם פזר וסי' קח נא את בנך · דכי קרא שמו · אם נא מצאתי חן · וישמע דוד · ויאמר שלחני נא כי זבח · וישמע אליו דוד · את אלהי אשר · וישמע אליו דוד · ויאמר עד מתי יי' · ויאמר חלילה לי מאלוה · ויאמר עבד מלך הכושי · ויאמר בוא אל בינות · ויאמר חזאל · ואני באתי בית שמעיה דעזרא:

נשא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה פקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים: וימהר משה ויקד ארצה וישתחו: ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה ערף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו: ויאמר הנה אנכי כרת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאת אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה יהוה כי נורא הוא אשר אני עשה עמך: שמר לך את אשר אנכי מצוך היום הנני גרש מפניך את האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי: השמר לך פן תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פן יהיה למוקש בקרבך: כי את מזבחתם תתצון ואת מצבתם תשברון ואת אשריו תכרתון: כי לא תשתחוה לאל אחר כי יהוה קנא שמו אל קנא הוא: פן תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו: ולקחת מבנתיו לבניך וזנו בנתיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך אחרי אלהיהן: אלהי מסכה לא תעשה לך: את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתך למועד חדש האביב כי בחדש האביב יצאת ממצרים:

שביק לעוין ולמרוד ולחובין סלח לדתיבין לאוריתיה ולדלא תיבין לא מזכי מסער חובי אבהן על בנין ועל בני בנין מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי: ואוחי משה וכרע על ארעא וסגיד: ואמר אם כען אשכחית רחמין קדמך יי תהך כען שכינתא דיי בינגא ארי עם קשי קדל הוא ותשבוק לחובנא ולחטאנא ותחסננא: ואמר הא אנא גזר קיים קדם כל עמך אעביד פרישן די לא איתבריאו בכל ארעא ובכל עממיא ויחזן כל עממיא די את ביניהון ית עובדא דיי ארי דחיל הוא די אנא עביד עמך: טר לך ית די אנא מפקדך יומא דין האנא מתריך מן קדמך ית אמוראי וכנענאי וחיתאי ופריזאי וחיואי ויבוסאי: אסתמר לך דילמא תיגזר קיים ליתיב ארעא די את עליל עלה דילמא יהי לתקלא בינך: ארי ית איגוריהון תתרעון וית קמתהון תתברון וית אשיריהון תקצצון: ארי לא תסגוד לטעות עממיא ארי יי קנא שמיה אל קנא הוא: דילמא תיגזר קיים ליתיב ארעא ויטעון בתר טעותהון וידבחון לטעותהון ויקרון לך ותיכול מדבחיהון: ותסב מבנתהון לבנך ויטעין בנתהון בתר טעותהון ויטעין ית בנך בתר טעותהון: דחלן דמתכא לא תעביד לך: ית חגא דפטיריא תיטר שבעא יומין תיכול פטירא כמא די פקידתך לזמן ירחא דאביבא ארי בירחא דאביבא נפקת ממצרים:

אדני קל"ד יד מנהון מהדין בתו' וסי' בצוין במסרא רבתא: לך יד זקפין נמסר בסדר בראשית: וכל שמור השמר בין בזקף בין מצעות פסו' דכו': ליושב ז' מלאים כתו' וסי' בסדר ויחי: אלהיהן ה' בליש' וסי' ולקחת מבנתיו לבניך · ב' כו · ותקראן לעם לזבחי אלהיהן · ב' בו · וכן עשה לכל נשיו: למועד ז' רפין נמס' בסד' משפטי':

עונות · אלו הזדונות: פשעים · אלו המרדים שאדם עושה להכעים: ונקה לא ינקה · לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט ורבותינו דרשו מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים: פוקד עון אבות על בנים · כשאוחזין מעשה אבותיהם בידם שכבר פירש במקרא אחר לשנאי: על רבעים · דור רביעי נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענו' אחת לחמש מאות שבמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים: וימהר משה · כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד וישתחו: ילך נא יי' בקרבנו · כמו שהבטחת מאחר שאתה נושא עון ואם עם קשה עורף הוא וימרו בך ואמרת זאת פן אכלך בדרך אתה תסלח לעונינו וגו' · יש כי במקום אם: ונחלתנו · ותתננו לך לנחלה מיוחדת זו היא בקשת ונפלינו אני ועמך שלא תשרה שכינתך על האומות: כורת ברית · על זאת: אעשה נפלאות · לשון ונפלינו שתהיו מובדלים בזו מכל האומות שלא תשרה שכינתו עליהם: את האמורי וגו' · שש אומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם: אשריו · הוא אילן שעובדים אותו: קנא שמו · מקנא ליפרע ואינו מוותר וזהו כל לשון קנאה אוחז בנצחונו ופורע מעוזביו: ואכלת מזבחו · כסבור אתה שאין עונש באכילתו ואני מעלה עליך כמודה בעבודתם שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך: חדש האביב · חדש הבכיר שהתבואה מתבכרת באבים: כל

כל פטר רחם לי באדם: וכל מקנך תזכר וגו׳. וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה. אשר יפטור זכר את רחמה: פטר. לשון פתיחה וכן פוטר מים ראשית מדון תי״ו של תזכר לשון נקבה היא מוסב על היולדת: ופטר חמור. ולא שאר בהמה טמאה: תפדה בשה. נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן ופטר חמור מותר בעבודה לבעלים: וערפתו. עורפו בקופיץ הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יפסיד ממונו: כל בכור בניך תפדה. חמשה סלעים פדיונו קצוב ש׳ ופדויו מבן חדש תפדה: ולא יראו פני ריקם. לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין במצו׳ בכור ראיית פנים אלא אזהרה אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכם להביא עולה ראיית פנים ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין כפדיון בכור במסכת קדושין: בחריש ובקציר תשבות. למה נזכר חריש וקציר יש מרבותינו אומרים על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעי׳ וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעי׳ ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש וכך משמעו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבודת ששת הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור ואין צריך לומ׳ חריש וקציר של מוצאי שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו׳ ויש אומרים שאינו מדבר אלא בשב׳ ואחריש וקציר שהוזכר בו לומ׳ לך מה חריש רשו׳ אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת: בכורי קציר חטים. שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטי׳: בכורי. שהיא מנחה ראשונה הבאה מן החדש חטים למקדש כי מנחת העומר הבא בפסח מן השעורים היא: וחג האסיף. בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית אסיפה זו לשון הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך: תקופת השנה. שהיא בחזרת השנה בתחילת השנה הבאה: תקופת. לשון מסיבה והקפה: כל זכורך. כל הזכרים שבך הרבה מצות בתור׳ כאמרו וכפלו ויש מהם שלש פעמי׳ וארבע לחייב ולענוש על אין לאוין שבהם ועל מכין עשה שבהם: אוריש. כתרגומו אתריך וכן אחל רש וכן ויורש את האמורי לשון גרושין: והרחבתי את גבולך. ואתה רחוק מבית הבחירה ואינך יכול לראות לפני תמיד לכך אני קובע לך שלש הרגלים הללו: לא תשחט וגו׳. לא תשחט את הפסח ועדין חמץ קיים אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה: ולא ילין. כתרגומו אין לינה מועלת בראש המזבח ואין לינה אלא בעמוד השחר: זבח חג הפסח. אמוריו ומכאן אתה למד לכל הקטר חלבים ואברים: ראשית בכורי אדמתך. משבעת המינין האמורים בשבח ארצך ארץ חטה ושעורה וגפן וגו׳: ודבש. הוא דבש תמרים: לא תבשל גדי. אזהרה לבשר בחלב ושלש פעמים כתוב בתורה אחד לאכילה ואחד להנאה ואחד לאיסור בשול: גדי. כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש ממה שהוצרך לפרש בכמה מקומות גדי עזים למדת שגדי סתם כל יונקים במשמע: בחלב אמו. פרט לעוף שאין לו חלב שאין אסורו מן התורה אלא מדברי סופרים: את הדברים האלה. ולא אתה רשאי לכתוב תורה שבעל פה: ויהי ברדת משה. כשהביא לוחות אחרונות ביום הכפורים: כי

ומלת מקנה בא במקום הזה על לשון נקבה ושמות רבים ככה על לשון זכר גם לשון נקבה: ששת ימים. ככה כתוב בראשונה. וטעם בחריש ובקציר שהם עיקר חיי האדם: אמר עכן ימחה שמו כענין כי זה על משכב האשה והלא תכסהו בושה. כי אם אמרנו כי ביד הגבר האחרים הלא במלת קציר יחרים ולא הזכיר בפרש הזאת שנת השמיטה כי היום הידוע העולם היא תנועת הגלגל העליון ממזרח למערב בעשרים וארבעה שעות ויום השמש הוא שלש מאות וששים וחמשה ימים וקרוב מרביעית יום כי היא תקופת השמש מתחלת מערב עד שובה אל מקומה וחכמי המזלות יבינו זה: וחג. כתוב בשני מקומו׳ ושם בצאת השנה כי סוף השנ׳ הוא תחלת השנה האחרת וזה לאות כי השמש תכנס במזל המאזנים כמוך ליום העשור ולא יתאחר עד באת סוכות שלא תכנס השנה האחרת על כן כתוב תקופת השנה ואל תסמוך על תקופת שמואל רק ע׳ תקופת רב אדא ואעפ״י שהיא צריכה לשני תקונים האחד בעבור שמהלך השמש פעם בארוכה ופעם בקצרה וזה השני אינו במהלך השמש כי שוה הוא לעולם רק הוא כנגד מראה הנקודה בגלגל המזלות והתקון השני בעבור תנועת גלגל קטן בראש טלה: שלש פעמים. הזכיר בפרשה הזאת אלהי ישרא׳ בעבור דבר העגל: כי אורים. פירש בפרש׳ הזאת למה שלא הזכיר בראשונה כי לא הוצרך כי אחר שהשם צוה שיעלו כל זכרי ישר׳ לראות פניו הנה אין ספק כי השם ישמור ארצם מפני האויב אחר שכל ישראל עושים רצונו וזה הטעם באר אותו היטב. וטעם ולא יחמוד אים את ארצך כל כך אפלא אימה בלב השכנים אפי׳ שלא יחמדו הארץ אף שיעלה בלבם לעשות מלחמה: לא גם ראשית. כמו בפרשה הראשונ׳ ואלה הם התנאים ומתחלת ואלה המשפטים עד שם שני משפטי׳ הם והכהן הגדול והשופט שהוא המלך הם חייבי׳ ללמדם ולדעתם והיו הכבו׳ הם הנזכרי׳ אחר כן כמו אלה: ויאמר. ואעפ״י שכבר היו כתובי׳ כתבם פעם אחרת עם עשרת הדברים על כן נכתבה הפרשה הזאת פעמי׳: ויהי שם. רבים חשבו ששמוני׳ יום עמד משה בהר עד שנתן לו השם את הלוחות ולא דברו נכונה רק דברי הקדמונים ז״ל אמת כמו שכבר זכרתי. כי הנה ארבעים יום עמד משה בהר עד שנתן לו השם הלוחות הראשונים וכן כתו׳ ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה והוא אמר ואתנפל לפני יי׳ את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אז אמר משה פרשת ראה אתה אומר אלי ואחר כן ירד ופסל הלוחות והעלם עמו אל הר סיני והנה כתוב ויעבור יי׳ על פניו ואחר כך ויהי שם עם יי׳ ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל כמשפטו בפעם הראשונה גם בשנית: ויכתוב על הלוחות. השם כתבם כי כן כתוב וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת: ומשה

שבעת ב׳ חס׳ וסי׳ וחג שבעת תעשה לך. שבעה שבעת תספר לך: האסיף ב׳ חד חס׳ וחד מ״ל וסי׳ וחג האסף בצאת השנה. וחג האסיף תקופת השנה. בתר מ״ל: בעלתך ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ בעלתך לראת את פני. כדי עלתה בית יי׳. מנגד עלת הנשק: לראות ג׳ ומ״ל וסי׳ כי אוריש גוים. בבוא כל ישראל. כי תבאו לראות

כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר שׁוֹר וָשֶׂה: וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת: וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה: שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה: לֹא־תִשְׁחַט עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח: רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתָב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל: וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֵת דִּבְרֵי הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים: וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן־הָהָר

ל׳ תיגין זקף · ה׳ · סבירין וכל · ה · ב׳ חס׳ · יד זקפין בתו׳ · ב׳ יתר חס׳ ויתר מ״ל · י״ג · ל׳ · ל׳ וחס׳ וג׳ חס׳ בליש׳ · ג׳ זוגין מתחלפין · כ״ח · י״ג · ג׳ בתיל · ג׳ בתול׳ · ל׳ · כ׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳

כָּל־פָּתַח וַלְדָּא דִּילִי הוּא וְכָל־בְּעִירָךְ דִּיכְרִין תַּקְדִּישׁ בְּכוֹר תּוֹר וְאִמַּר: וּבוּכְרָא דַחֲמָרָא תִּיפְרוֹק בְּאִימַּר וְאִם לָא תִיפְרוֹק וְתִנְקְפֵיהּ כָּל־בּוּכְרָא דִבְנָךְ תִּפְרוֹק וְלָא יִתַּחֲזוֹן קֳדָמַי רֵיקָנִין: שִׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תְּנוּחַ בִּזְרוֹעָא וּבַחֲצָדָא תְּנוּחַ: וְחַגָּא דְשָׁבוּעַיָּא תַּעְבֵּיד לָךְ בִּכּוּרֵי חֲצַד חִטִּין וְחַגָּא דִכְנָשָׁא בְּמִיפְקָא דְשַׁתָּא: תְּלָת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתַּחֲזוֹן כָּל־דְּכוּרָךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל: אֲרֵי אֲתָרֵיךְ עַמְמִין מִן־קֳדָמָךְ וְאַפְתֵּי יָת־תְּחוּמָךְ וְלָא יַחְמֵיד אֱנָשׁ יָת־אַרְעָךְ בְּמִסְּקָךְ לְאִתַּחֲזָאָה קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תְּלָת זִמְנִין בְּשַׁתָּא: לָא־תִכּוֹס עַל־חֲמִיעַ דַּם פִּסְחִי וְלָא־יְבִיתוּן לְצַפְרָא בַּר מִמַּדְבְּחָא תַּרְבֵּי נִכְסַת חַגָּא דְפִסְחָא: רֵישׁ בִּכּוּרֵי אַרְעָךְ תַּיְתֵי לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַייָ אֱלָהָךְ לָא־תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב:

וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּתַב־לָךְ יָת־פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין אֲרֵי עַל־מֵימַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין גְּזָרִית עִמָּךְ קְיָם וְעִם־יִשְׂרָאֵל: וַהֲוָה תַמָּן קֳדָם־יְיָ אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן לַחְמָא לָא אֲכַל וּמַיָּא לָא אִשְׁתִּי וּכְתַב עַל־לוּחַיָּא יָת פִּתְגָּמֵי קְיָמָא עַשְׂרָא פִתְגָּמִין: וַהֲוָה כַּד־נְחַת מֹשֶׁה מִטּוּרָא דְסִינַי וּתְרֵין לוּחֵי דְסַהֲדוּתָא בִּידָא דְמֹשֶׁה בְּמֵיחֲתֵיהּ מִן־טוּרָא

פני: תשחט חד מן ג׳ זוגין מתחלפין קדמ׳ ז״ן הני׳ ש״ן וסי׳ בסדר וישמע יתרו: תביא י״ג וסי׳ מצוין בסדר משפטים: על פי הדברים האלה ב׳ בתו׳ וסי׳ ונגד לו על פי. כי על פי הדברים האלה כרת:

אבן עזרא

ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו · הטעם בדבר אתו השם וזה
בעבור שראה הכבוד על פניו על כן הזהירו כזהר הרקיע · ומלת קרן מגזרת
וקרנים מידו לו כי כן כתוב בתחלת הפסוק ונגה כאור תהיה והנה אמרו
אחריו וקרנים מידו לו יהיה הטעם כפול כמשפט ישתחקו עצמות חוי הפוסע
שאמר כי בעבור שלא אכל לחם
שבו פני משה יבשו כמו הקרן ·
וטעם וייראו מפני שהיו פניו
מכוערות ואיך לא פקח זה ה
המקולל את עיניו כי לא יירא
האדם לגשת אל האדם רק ב
בעבור דבר פלא שנתחדש בו
שלא ראה כמוהו ואין אד׳ שלא
ראה פני המת ולא יירא מגשת
אליו ועוד אילו היה ככה למה
לא היה תמיד המסוה על פניו
ולמה היה מסיר אותו תמיד ב
בדברו עם ישראל והלא ראה
כי בהיותו בן מאה ועשרים שנה
לא כהתה עינו ולא נס לחה
ואף כי כאשר היה בן שמונים :
וירא אהרן · שהוא הראש : וכל
בני ישראל · הם הנשיאי׳ שהיה
משפט משה מדבר אליהם
וכן כתוב ויקרא אליהם משה :
וישובו אליו · זה לאות כי שבו
מרוב הפחד אחורנית אחרי
באתם לקראתו ואחרי כן כל
בני ישראל שהיו בתחתית ההר :
ויצום · אלה התנאי׳ הנזכרים :
מסוה · כדמות כסו׳ ויש אומרי׳
כי כמוהו וכרם עננים סותה
ואל תתמה בעבור היות וי״ו
מסוה נראית ולא כן וי״ו סותה
כי הנה שולתה ועולתה של
ימים גם עוילים אל תוך
המחנ׳ גם ויבתר אותם בתוך
יש אומרים שהאור היה מתחדש
בפני משה בכל עת שהיה בא
אל אהל מועד וידבר עם השם
והיה יוצא והאור עומד כל זמן
שהיה מדבר אל בני ישרא׳ דברי
השם ובכלותו ישים המסוה
שידע שיסיר האור וישובו פניו
כאשר היו וזה יהיה גרעון למש׳
אם יראו יש׳ אל פניו בלי אור
על כן היה משים המסוה
ובבאו לדבר אל השם ישים ה
המסוה לקבל האור והגאון
אמר כי האור לא סר מפניו עד
יום מותו על כן לא כהתה עינו
וזהו הנכון רק אמר כי טעם
המסוה בעבור שלא יפחדו ישר׳
בריבם זה עם זה ולפי דעתי
כי שם המסוה בעבור כבוד
האור שחדש השם בפניו שלא
יראוהו ישר׳ בכל רגע רק כאשר
ידבר אליהם דברי השם ויסיר את המסוה בבואו אל אהל מועד שדבר עם השם
פנים בפנים וזה טעם ובבא משה : וראו · והנה טעם והשיב משה את המסוה
וכן עשה תמיד וככה היה משפטו עם ישראל עד יום שאספו כבוד השם אליו
ולא נודע קבורתו בחמלת יי׳ עליו ברוך יי׳ אשר בחר בו ושם רוח קדש בקרבו :

רשי

כי קרן · לשון קרנים שהאור מבהיק ובולט כמין קרן ומהיכן זכה משה לקרני
ההוד רבותינו אמרו מן המערה שנתן הקדוש ברוך הוא ידו על פניו שנ׳ ושכותי
כפי : וייראו מגשת אליו · בא וראה כמה גדול כוחה של עבירה שעד שלא פשטו
ידיהם בעביר׳ מהו אומ׳ ומראה כבוד יי׳ כאש אוכלת בראש ההר לעיני כל ישר׳ ולא
יראים ולא מזדעזעים
ומשעשו את העגל
אף מקרני הודו של
משה היו מרתיעים ו
ומזדעזעים : הנשיאים
בעדה · כמו נשיאי
העדה : וידבר משה
אליהם · שליחותו של
מקום ולשון הוה הוא
כל הענין הזה :
ואחרי כן נגשו · אחר
שלמד לזקנים חוזר
ומלמד הפרשה לו ש
ההלכה לישראל
תנו רבנן כיצד סדר
המשנ׳ משה היה למד
מפי הגבורה נכנס
אהרן שנה לו משה
פרקו נסתלק אהרן
וישב לו לשמאל משה
נכנסו בניו שנה להם
משה פרקם נסתלקו
הן ישב אלעזר לימין
משה ואיתמר לשמאל
אהרן נכנסו זקני׳ שנה
להם משה פרקם כ
נסתלקו זקנים ישבו
לצדדין נכנסו כל
העם שנה להם משה
פרקם נמצא ביד כל
העם אחד ביד הזקני׳
שנים ביד בני אהרן
שלשה ביד אהרן א
ארבעה וכו׳ כדאיתא
בערובין : ויתן על
פניו מסוה · כתרגומו
בית אפי לשון ארמי
הוא בתלמוד שוי לבא
ועוד בכתובו׳ הוה קא
מכוה לאפה לשון ש
הבט׳ היה מסתכל בה
אף כאן מסוה בגד
הניתן כנגד הפרצוף
ובית העינים ולכבוד
קרני ההוד שלא יזונו
הכל מהם היה נותן
המסוה כנגדן ונוטלו
בשעה שהיה מדבר
עם ישראל ובשעה ש
שהמקו׳ מדבר עמו עד
צאתו ובצאתו יצא ב
בלא מסוה : ודבר
אל בני ישראל · וראו קרני ההוד בפניו וכשהוא מסתלק מהם : והשיב את
המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו :

חסלת כי תשא

וכל בני ו׳ וס׳ וירא אהרן וכל בני ישראל וגו׳ כי קרן׳ ולפני אלעזר הכהן יעמד · וישכם יהושע בבקר · ובדין
ועמלק וכל בני קדם · וכל בני ישראל ראים ברדת האש · ויזכת שלמה את : ויצום ד׳ נמסר בסדר וארא :
ויכל ה׳ כתו׳ וס׳ ויכל אלהים ביום השביעי · ויכל מדבר אתו ויעל אלהים · ויכל יעקב לצות · ויכל כדבר אתם

ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו : וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו : ויקרא אלהם משה וישבו אליו אהרן וכל הנשאים בעדה וידבר משה אלהם : ואחרי כן נגשו כל בני ישראל ויצום את כל אשר דבר יהוה אתו בהר סיני : ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה : ובבא משה לפני יהוה לדבר אתו יסיר את המסוה עד צאתו ויצא ודבר אל בני ישראל את אשר יצוה : וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את המסוה על פניו עד באו לדבר אתו :

ומשה לא ידע ארי סגי זיו יקרא דאפוהי במללותיה עמיה : וחזא אהרן וכל בני ישראל ית משה והא סגי זיו יקרא דאפוהי ודחילו מלאתקרבא לותיה : וקרא להון משה ותבו לותיה אהרן וכל רברביא בכנישתא ומליל משה עמהון : ובתר כן אתקריבו כל בני ישראל ופקדינון ית כל די מליל יי עמיה בטורא דסיני : ושיצי משה מלמללא עמהון ויהב על אפוהי בית אפי : וכד עליל משה לקדם יי למללא עמיה יעדי ית בית אפוהי עד מפקיה ונפק וממליל עם בני ישראל ית די מתפקד : וחזן בני ישראל ית אפי משה ארי סגי זיו יקרא דאפי משה ומתיב משה ית בית אפי על אפוהי עד דעליל למללא עמיה :

קל״ט : חננאל · סימן :

ס ס ס

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם אלה הדברים אשר צוה יהוה לעשת אתם :

וכנש משה ית כל כנשתא דבני ישראל ואמר להון אילין פתגמיא די פקיד יי למעבד יתהון :

ס ס ס

ויתן על פניו מסוה · ויכל משה את כל המלאכה : מדבר א׳ דגש נמסר בסדר ויצא : ובבא ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳
וס׳ ובבא משה לפני יי׳ · ובבא משה אל אהל מועד · ובבוא הנשיא דרך · ובבוא עם הארץ לפני יי׳ · ב׳ בהראי
מלאים : באו כול חס׳ בב״א וס׳ ומי מבלכל יום בואו : אלה הדברים ה׳ וס׳ ואתם תהיו לי · ויקהל משה ·
אלה הדברים דדיש סיפרא · עשיתם ולא עזבתים · אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת · וא׳ ואלה הדברים
אשר דבר יי׳ : לעשת י״ג חס׳ וס׳ ולחשב מחשבות · ותבירו · ויקהל משה את כל · ועשה בצלאל ואהליאב ·
ויקרא משה אל בצלאל · ויקחו מלפני משה · מרבים העם להביא · כאשר עשה ביום · אל בני ישר׳ לעשת
הפסח · ד׳ וידבר משה · ו׳ והי אנשים אשר · כי עזרא הבין לבבו · ואשר ישמעו · ובחנכ׳ חומת ירוש׳ · בעזרא :

ויקהל

משה · למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר והוא
לשון הפעיל שאינו אוסף אנשים בידים אלא הן נאספין
על פי דבורו ותרגומו ואכנש : שבת

וברוך אל עליון בנות עמו נהל · ביד ביר מראהו כאור שמש יהל :
לבוהו בהר להכין לו אהל · לשבתו ככתוב בסדר ויקהל :

טעם

ויקהל שישמעו הכל מפיו דבר המשכן שיתנדבו · ופי׳ אלה הדברים המשכן וכליו לעשות על כן כתוב לעשות אותם והנה הטעם שהשם
צוני שתעשו מה שאומר לכם והוא הזהיר אתכם אע״פי שמעשה שמים אתם חייבים לעשות השמרו לכם שלא תעשו מעשה בשבת והעובר בפני
עדים ימיתוהו בית דין ובמקום אחר יפרש שהוא בסקילה : לא

רשי

ששת ימים. הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן לומר שאינו דוחה את השבת: לא תבערו אש. יש מרבותינו אומרי׳ הבערה ללאו יצאת ויש אומרי׳ לחלק יצאת: זה הדבר אשר צוה יי׳. לי לאמר לכם: נדיב לב. על שם שלבו נודבו קרוי נדיב לב כבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צואתם: את המשכן. יריעות התחתונות הנראות בתוכו קרוי משכן: ואת אהלו. הוא אהל יריעו׳ עזי׳ העשוי לגג: ואת מכסהו. מכסה עורות אלים והתחשי׳: ואת פרכת המסך. פרכ׳ המחיצה כל דבר המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי מסך וסכך וכן סכת בעדו הנני סך את דרכך: לחם הפנים. כבר פירשתי על שם שהיו לו פנים לכאן ולכאן שהוא עשוי כמין תיבה פרוצה: ואת כליה. מלקחים ומחתות: נרותיה. לוצי״ש בלע״ז בזיכין שהשמן והפתילו׳ נתונין בהן: ואת שמן המאור. אף הוא צריך חכמי לב שהוא מיוח׳ משאר שמנים כמו שמפורש במנחות מגרגרו בראש הזית והוא כתית ...: מסך הפתח. וילון שלפני המזרח שלא היו שם קרשים ולא יריעות: את עמודיו ואת אדניה. הרי חצר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה וכן דברים הרבה: ואת מסך שער החצ׳. וילון פרוש לצד המזרח עשרים אמה אמצעי׳ של רוחב החצר שהיה חמשים רחב ושלשים הימנו לצד צפון ט״ו אמה וכן לדרום שנ׳ ט״ו אמה קלעי׳ לכתף: יתדו׳. לתקוע ולקשור בם סופי היריעות בארץ שלא ינועו ברוח: מיתריהם. חבלים לקשור: בגדי השרד. לכסו׳ הארון והשלחן המנורה והמזבחות בשעת סילוק מסעות: על

אבן עזרא

לא תבערו. בעבור שהזכיר ביום הראשון ובשביעי בחג המצות כל מלאכה לא יעשה בהם להתיר אוכל נפש אמר עתה בשבת לא תבערו אש לאפות לחם ולבשל בשר כי האש צורך לכל מאכל והגאון רב סעדיה חבר ספר נכבד תשובות על החולקי׳ על קדמונינו על נר שבת: ויאמר. עתה החל לפרש לכל העדה מה שצוהו השם: קחו. הסך תנו רק בהיות מ״ם אחר גזרת לקיחה הנה היא כמו נתינה קחי לי מעט מים פירש כי הלקיחה לי היא בעבורי וככה קחו מאתכם תרומה ליי׳. ומלת כל נדיב לבו זרה כל אשר נדבו לבו כמו בגדול זרועך בזרועך הגדול זכר רב טובך זכר טובך הרב. ורבי ישועה אמר כי הוי״ו נוסף כמו חיתו שדי בנו בעור. ואחר שהזכיר יביאה פירש והוסיף לבאר שהיא תרומת יי׳ וכמוהו רבים והוא בזה לי אחי. יש אומרים כי נקרא כסף בעבור שתאוה היא לעיני׳ מגזר׳ נכספה גם נחשת כי הנשים מנחשות בנחשת: ותולעת שני. באל״ף ויו״ד במ״ם אם יהיו חטאיכם כשנים אולי לשון רבים הם: ועורות. זכרים כמו לוחות ובכורות בקרך: שטים. במ״ם כמו נשים: ושמן. ולא הזכיר זית זך כי ידוע הוא על כן לא למאור כמנהג. הנה הזכיר שיביאו המתנדבים תרומתם ומי שהם חכמי לב שהם בקיאי׳ במלאכות יבאו ויעשו והחל מהמשכן כי הוא כולל והאהל מכסה הוא עליו. והזכיר מכסהו והוא כולל שנים מכסים: את קרשיו. קרשי המשכן והאהל. ובריחיו ועמודיו ואדניו שהם עמודי הפרכת והמסך. ואחר כן הזכיר כלי הקדש שהם לפני׳ מהפרכת: ואת לחם הפני׳. כי בעבור זה נעשה: ואת מנורת. והזכיר שמן המאור שבעבורו נעשית המנורה: ואת. השלים להזכיר כלי הקד׳ ואחר כך את מסך הפתח והנה כלי שמן המאו׳ וכלי שמן המשח׳ וקטורת הסמים יהיו נכונים כי הם קדש בין הפרכת והמסך פתח המשכן: את הכיור. הנה אין לכיור ולכנו בדים אולי על העגלות היו נשואים: את קלעי החצר את עמודיו ואת אדניה. כמו רוח גדולה וחזק תאכלהו אש לא נופח: את בגדי השרד. לצורך הנסיעה: ויצאו

העשה ז׳ נמסר בסדר תרומה: משבתיכם ג׳ חס׳ ו׳ו׳ וסי׳ לא תבערו אש· ולחם וקלי וכרמל· כל מלאכה לא תעשה דאף בעשור לחדש· וב׳ מל׳ דמל׳ בכל מושבותיכ׳ הערי׳ תחרבנה· ממדבר דבלתה בכל מושבותיכם· ותרויהון ביחזקאל· ושארא מושבותיכם כתבן: קחו ה׳ ר״פ וסי׳ קחו באהכם תרומה· קחו לכם בן העם·

ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון ליהוה כל העשה בו מלאכה יומת: לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת: פ

ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה יהוה לאמר: קחו מאתכם תרומה ליהוה כל נדיב לבו יביאה את תרומת יהוה זהב וכסף ונחשת: ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים: וערת אילם מאדמים וערת תחשים ועצי שטים: ושמן למאור ובשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים: ואבני שהם ואבני מלאים לאפוד ולחשן: וכל חכם לב בכם יבאו ויעשו את כל אשר צוה יהוה: את המשכן את אהלו ואת מכסהו את קרסיו ואת קרשיו את בריחו את עמדיו ואת אדניו: את הארן ואת בדיו את הכפרת ואת פרכת המסך: את השלחן ואת בדיו ואת כל כליו ואת לחם הפנים: ואת מנרת המאור ואת כליה ואת נרתיה ואת שמן המאור: ואת מזבח הקטרת ואת בדיו ואת שמן המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך הפתח לפתח המשכן: את מזבח העלה ואת מכבר הנחשת אשר לו את בדיו ואת כל כליו את הכיר ואת כנו: את קלעי החצר את עמדיו ואת אדניה ואת מסך שער החצר: את יתדת המשכן ואת יתדת החצר ואת מיתריהם: את בגדי השרד לשרת בקדש את בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן:

שתא יומין תתעביד עבידתא וביומא שביעאה יהי לכון קודשא שבא שבתא קדם יי כל דיעביד ביה עבידתא יתקטיל: לא תבערון אשתא בכל מותבניכון ביומא דשבתא:

ואמר משה לכל כנשתא דבני ישראל למימר דין פתגמא די פקיד יי למימר: סבו מנכון אפרשותא קדם יי כל דיתרעי לביה ייתי ית אפרשותא קדם יי דהבא וכספא ונחשא: ותכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי: ומשכי דדיכרי מסמקי ומשכי ססגונא ואעי שטין: ומשחא לאנהרותא ובוסמיא למשח רבותא ולקטורת בוסמיא: ואבני בורלא ואבני אשלמותא לשקעא באפודא ובחושנא: וכל חכימי לבא דבכון ייתון ויעבדון ית כל די פקיד יי: ית משכנא ית פרסיה וית חופאיה ית פורפוהי וית דפוהי ית עברוהי ית עמודוהי וית סמכוהי: ית ארונא וית אריחוהי ית כפורתא וית פרוכת פרסא: ית פתורא וית אריחוהי וית כל מנוהי וית לחים אפיא: וית מנרתא דאנהורי וית מנהא וית בוציניהא וית משחא דאנהורותא: וית מדבחא דקטורת בוסמיא וית אריחוהי וית משחא דרבותא וית קטורת בוסמיא וית פרסא דתרעא לתרע משכנא: ית מדבחא דעלתא וית סרדא דנחשא דליה ית אריחוהי וית כל מנוהי ית כיורא וית בסיסיה: ית סרדי דרתא ית עמודוהי וית סמכהא וית פרסא דתרע דרתא: ית סכי משכנא וית סכי דרתא וית אטוניהון: ית לבושי שמושא לשמשא בקודשא ית לבושי קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא:

קחו נשים והולידו בנים· קחו עמכם דברים· קחו מוסרי ואל כסף: לאפוד ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ אבני שהם קדמ׳· וחברו דתקהל· והנשאם הביאו בתר׳ חס׳: ויעשו ג׳ רפין נמסר בסדר שמות: אשר צוה יי׳ ג׳ ס״פ וסי׳ וכל חכם לב בכם· ויעש בצלאל· וידבר משה אל ראשי המטות: ואת בדיו ד׳ וסי׳ את הארן ואת בדיו· את השלחן ואת בדיו· ואת מזבח הקטרת· את ארון העדות: ואת שמן ז׳ נמסר בסדר כי תשא: י״א זוגין בחד פסו׳ קדמ׳ את תניין ואת וסי׳ את המאור הגדול· את יתדות המשכן ואת· את בכור האדם· את מלאכת עוג· את ארבעים היום· את החצי לאחת· את אל לי בספו· את ידי אנשי המלחמה· את מקום כסאי· את ארץ מואב ואת ארץ בני עמון· וחלופיהון ב׳ פסו׳ ואת את וסי׳ ואת הבמה נתץ וישרף את הבמה· ואת גוזן את גוזן:

ויצאו. למדנו מזה שכל עדת ישראל באו אל אהל מועד פעם אחר פעם: ויבאו כל איש אשר נשאו לבו. הם חכמי לב והטעם שיש לו לב רם. ועל על הנשים כמו עם הנשים כמו על לחם הבכורים תנופה ורבים ככה: כל נדיב לב. או נדיבת לב כדרך השפן שור שה כשבים: חח. באזן: ונזם. באף: וטבע׳ באצבע: וכומז. בזרוע: כל איש. או אשה. והוסיפו הנשים שטוו התכלת והארגמן והתולעת ו והשש גם העזים והיא אומנות צריכה לחכמ׳ יותר: והנשיאי׳. כי בצאתם ממצרים וגבלום כל איש שאל כפי מעלתו והנה דבר גדול היה שנמצא שמן ל לאור ביד הנשיאים את חרשי׳ רבים שיצאו ממצרים ואחר כן כלל כל איש ואשה ושב לדבר על הנשים שנשאם לבם לעשו׳. והזכיר הראש שכלם יהיו סרי׳ משמעתו כי אין בהם חכם כ כמוהו: וימלא. הנה השם העיד כי הוא מלא חכמ׳ ותבונה ודעת ותוספת עוד שהוא חכם בכל מלאכה: ולחשוב. בלבו מחשבות שלא נראו כמותן כי יש אומן זהב ולא כסף ו וחרשי אבן ולא עץ ובכלם היה שלם. ועוד ולהורות כי יש חכמים רבים שהם קשי׳ להורות אחרי׳ והנה אהליאב הוא חבירו בכל המלאכות גם להורות לא בחכמה על כן אמר על שניהם עושי כל מלאכ׳ וחושבי מחשבו׳: ועשה

על הנשים. עם הנשים וסמוכין אליהן: חח. הוא תכשיט של זהב עגול נתון על הזרוע והוא הצמיד: כומז. כלי זהב הוא נתון כנגד אותו מקו׳ לאשה ורבו׳ פי׳ שם כומז כאן מקום זמה: וכל איש אשר נמצא אתו. תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אילים או תחשים כולם הביאו: טוו את העזים. היא היתה אומנות יתיר׳ שמעל גבי העזים טווין אותם: והנשיאי׳ הביאו. אמר רבי נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת ה המזבח בתחילה ו ובמלאכ׳ המשכן לא התנדבו בתחילה אלא כך אמ׳ נשיאי׳ יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו ת משלימין אותו כיון שהשלימו צבור את הכל שנא׳ והמלאכה היתה דים אמרו כ נשיאי׳ מה עלינו לעשו׳ הביאו את אבני ה השהם וגו׳ לכך התנדבו בחנכת ה המזבח תחלה ולפי שנתעצלו מתחלה כ נחסרה אות משמם והנשיאם כתיב: חור. בנה של מרים היה: אהליאב

כלי וכלי י״ח בליש׳ וסי׳ ויבאו האנשים על הנשים. וכל כלי פתוח אשר. לא יהיה כלי גבר. ויקח מקלו בידו. והבית בהבנותו. כשלם הבשר: אך לא יעשה בית יי׳. ב׳בו. ומוציא כלי למעשהו. והביאו את כל אחיכם. שאנן מואב מנעוריו. ונשחת הכלי אשר הוא עושה. אכלני הממני נבוכד נצר. ואתה קח לך חטין.

ונפקו כל כנישתא דבני ישראל מן קדם משה: ואתו כל גבר דאיתרעי לביה וכל די אשלמת רוחיה יתיה איתיאו ית אפרשותא קדם יי לעבידת משכן זמנא ו ולכל פולחניה וללבושי קודשא: ומיתן גבריא על נשיא כל דאיתרעי לביה איתיאו שירין ושבבין ועזקן ומחוך כל מן דדהב וכל גבר די ארים ארמות דדהבא קדם יי: וכל גבר דאישתכח עמיה תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ ומעזי ומשכי דדיכרי מסמקי ומשכי ססגונא איתיאו: כל דארים ארמות כסף ונחש איתיאו ית אפרשותא קדם יי וכל די א אשתכח עמיה אעי שטין לכל עיבידת פולחנא איתיאו: וכל אתתא חכימת לבא בידהא מעזלא ומיתן כד עזיל ית תכלא ית ארגונא ית צבע זהורי וית בוצא: וכל נשיא דאתרעי לבהן עמהן בחוכמה עזלן ית מעזיא: ורברביא איתיאו ית אבני בורלא וית אבני אשלמותא לשקעא ב באיפודא ובחושנא: וית בוסמא וית משחא לאנהרותא ולמשחא דרבותא ולקטורת בוסמיא: כל גבר ואתתא דאיתרעי לבהון יתהון לאיתאה לכל עיבידתא די פקיד יי למעבד בידא דמשה איתיאו בני ישראל נדבתא קדם יי: ואמר משה לבני ישראל חזו דרבי יי בשום בצלאל בר אורי בר חור לשבטא ד דיהודה: ואשלים עמיה רוח נבואה מן קדם יי בחכמתא ב בסוכלתנו ובמדע ובכל עיבידא: ולאלפא אומנן למעבד בדהבא ובכספא ובנחשא: ובאומנות אבן טבא לאשלמא ובנגרות אעא למעבד בכל עיבידת א אומנן ולאלפא יהב בלביה הוא

ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה: ויבאו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אתו הביאו את תרומת יהוה למלאכת אהל מועד ולכל עבדתו ולבגדי הקדש: ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב הביאו חח ונזם וטבעת וכומז כל כלי זהב וכל איש אשר הניף תנופת זהב ליהוה: וכל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים וערת אילם מאדמים וערת תחשים הביאו: כל מרים תרומת כסף ונחשת הביאו את תרומת יהוה וכל אשר נמצא אתו עצי שטים לכל מלאכת העבדה הביאו: וכל אשה חכמת לב בידיה טוו ויביאו מטוה את התכלת ואת הארגמן את תולעת השני ואת השש: וכל הנשים אשר נשא לבן אתנה בחכמה טוו את העזים: והנשאם הביאו את אבני השהם ואת אבני המלאים לאפוד ולחשן: ואת הבשם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטרת הסמים: כל איש ואשה אשר נדב לבם אתם להביא לכל המלאכה אשר צוה יהוה לעשות ביד משה הביאו בני ישראל נדבה ליהוה: פ

ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא יהוה בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה: וימלא אתו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה: ולחשב מחשבת לעשת בזהב ובכסף ו ובנחשת: ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת: ולהורת נתן בלבו הוא

ב׳ ובעינין · ג׳ · ל׳ · ל׳ ויתר הה׳ · ב׳ · י״ח בליש׳ · ט׳ · ג׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ב׳ · לו׳ · ב׳ · בעינין · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ב׳ חד חס׳ ויתר מל׳ · ל׳ חב׳ דחס׳ · ג׳ ב׳ מל׳ · ל׳ רפי ומל׳ · ל׳ · ל׳ · ט׳ · ח׳ · ה׳ · ה׳ · ג׳ · ג׳ חס׳ · ה״נ חס׳ · י׳ ר׳ מל׳ וכ׳ חס׳ · ב׳ · ב׳ חס׳ וה״ו בתרא׳

יתיר ג׳ וס׳ כספא לאחויא חכימיא מיניה

יתיר כל בכרא הכר נדב

מסרה

וי קרא באזני קול גדול. והנה ששה אנשים. לא יערכנה זהב. יש זהב ורב פנינים. וכל יוצר יוצר חרש חפץ חמדה דכו׳ במ״א כלי וסי׳ ויהי לחזקיהו עשר ו וכבוד הרבה. וכל תורת כהנים מן ויצאו משה ואלעזר הכהן עד סוף סיפרא דכו׳ כלי וכלי וכל תרים׳ ותהלו׳ דכו׳ כלי וכלי במ״ב המפורשים על פי הנבל׳ ולו הבין כלי מות: מרים ג׳ וסי׳ כל מרים תרומת כסף. כבוד חכמי׳ ינחלו׳ דרך אפים ורב תבונה. וחד ומרים ראשי. וסי׳ בלשון ארמי בספא אמטיאו חכימיא וראשיא: מלאכת העבדה ב׳ וסי׳ כל מרים תרומת כסף. ושלום בן קורא: בידיה ג׳ בקרייה וסי׳ וכל אשה חכמת לב. פרשה ציון בידיה. ואולת בידיה תהרסנו: וימלא ט׳ נמסר בסד׳ שלח לך: רוח אלה׳ ח׳ בליש׳ וסי׳ והארץ היתה תהו. ונמצא כזה איש. ואמלא אתו רוח׳ וחברו וימלא. וישא בלעם את עיניו. במראה ברוח. ועזריהו בן עודד היתה. ורוח אלהים לבשה את. וכל שמואל דכו׳ כמ״ח רוח יי׳ וסי׳ וצלח׳ עליך רוח יי׳. ויקח שמואל. ותהי רוח יי׳ ד ותוסף המלחמה. רוח יי׳ דבר בי. ורוח יי׳ סרה: בתבונה חד מן זוגין קדמ׳ נסיב וי״ו בעני׳ ותניין לא נסיב וי״ו ולית דכו׳ וסי׳ מצויין במסר׳ רבתא: ובדעת ה׳ בקרי׳ וסי׳ ואמלא אתו רוח אלהים ז וחברו וימלא. ובדעת צדיקים יחלצו. כי יש אדם שעמלו בחכמ׳ ובדע׳. ובדע׳ חדרי׳ ימלאו: מחשב׳ ג׳ חס׳ וסי׳ לחשב מחשב׳. וחברו ולחשב. עשי כל מלאכה וחשבי: לעשת י״ג חס׳ נמס׳ לעיל בריש סידרא: למלאת ו׳ ד׳ מל׳ וב׳ חס׳ נמסר בסדר כי תשא: ולהורות ב׳ חס׳ וי״ו כתר׳ וסי׳ נתן בלבו הוא ואהליאב. את בני ישראל:

ועשה · הנה בצלאל הוא בעצמו יעשה הנכבד ויורה הוא ואהליאב : ויקרא · הא לקרבה נוסף כמו ולדבקה בו ותחכם גדול טעה שאמר כי כמוהו לשמור את בריתי לעמדה כי הוא מפיק ה״א ומלת עומד שומרת על כן הפי׳ לעמוד בה : ויקחו · את כל התרומה אשר הביאו · והם · ישראל היו עוד מביאים נדבה אל משה בכל בקר : ויבאו · אל אהל משה ויאמרו מרבים העם · מ״ם מדי כותר כמ״ם מכל מלמדי השכלתי כאשר פירשתיו : ויעבירו קול · כמו ותעבור הרנה : והמלאכה · שהיתה עשויה · ומם דים שב אל כל החכמים : לכל המלאכה · שהיו צריכים לעשות : והותר · שם הפועל וטעם והותר הותירה : ויעשו · החל מהמשכן : משזר · בלשון ישמעאל ארוך דעכי דקדוק מספר האחד בחשבון משונה מדרך לשון הקד׳ גם ככה הוא בלשון כשדי׳ משונה גם בלשון ישמעאל כי לעולם הה״א בסוף השמות סימן לנקבה ולשון זכר בלא סימן והנה בחשבון שלשה בה״א סימן זכרי׳ וככה בחשבון ארבע׳ גם שמונה גם עשרה ומשם והלאה עד עשר והזכר בלא ה״א אחד עשר שני עשר תשעה עשר והנקבה בה״א רק בשנוי מלת עשרה שלא תתערב על לשון זכר אמרו שתים עשרה וככה כלם והנה לשון נקבה שלש וארבע ועשר ואם היתה מלת חשבון שמונה תחיה בתי״ו לזכרים ו ולנקבות ושלשת האחרים האלה ושלשת נשי בניו והנה שמונה לזכרים כמשפט ושנוי לנקבה לות׳ שמונה כדרך עשתי עשרה · אולי טעם באמה היא הידועה אולי היתה כמדת בית ראשון שהיתה אצילה · תי״ו הלולאות סימן הנקבה ואחת לולה ובא תחת הא׳ ה״א ויש או׳ כי מזאת הגזרה הרה ללת : לאהל · להיות אהל · ומלת

רשי

אהליאב · משבט דן מן הירודין שבשבטי׳ מבני השפחו׳ והשוהו המקום לבצלאל ל למלאכת המשכן ו והוא מגדולי השבטים לקיים מה שנא׳ ולא נכר שוע לפני דל : מדי העבודה · יותר מכדי צורך העבודה : ויכלא : לשון מניעה · והמלאכה היתה דים לכל המלאכה · ומלאכת ההבאה היתה דים של עושי המשכן לכל המלאכה של מ משכן לעשות אותה ולהותר : והותר · כמו והכבד את לבו והכות את מואב : ויעש

עשי ״ו כתיב ״יוד בקרייה וסי׳ מלא אתם חכמת לב · והיו שתותיה מדוכאים · ועתה אנחנו מאשרים · ועמך לרוב עשי · ועל ידם חיל צבא · ויתנו על ידי עשי המלאכה · תניינא דפסוק דד״ה · ויתיכו את הכסף הנמצא · ויעשו עשי המלאכה ותעל · וכל עשי מלאכת השדה · ברכו ״י מלאכיו · ברכו ״י כל צבאיו · יורדי הים

וְאָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן׃
מִלֵּא אֹתָם חָכְמַת־לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל־
מְלֶאכֶת חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת
וּבָאַרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ
וְאֹרֵג עֹשֵׂי כָּל־מְלָאכָה וְחֹשְׁבֵי מ
מַחֲשָׁבֹת׃ לו וְעָשָׂה בְצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב
וְכֹל אִישׁ חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה
חָכְמָה וּתְבוּנָה בָּהֵמָּה לָדַעַת לַעֲשֹׂת
אֶת־כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לְכֹל
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־
בְּצַלְאֵל וְאֶל־אָהֳלִיאָב וְאֶל כָּל־אִישׁ
חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חָכְמָה בְּלִבּוֹ
כֹּל אֲשֶׁר נְשָׂאוֹ לִבּוֹ לְקָרְבָה אֶל־
הַמְּלָאכָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃ וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי
מֹשֶׁה אֵת כָּל־הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִמְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ
לַעֲשֹׂת אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד
נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר׃ וַיָּבֹאוּ כָּל־
הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֵת כָּל־מְלֶאכֶת
הַקֹּדֶשׁ אִישׁ־אִישׁ מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־
הֵמָּה עֹשִׂים׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר
מַרְבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה
לַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃
וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה
לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל־יַעֲשׂוּ־עוֹד
מְלָאכָה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלֵא הָעָם
מֵהָבִיא׃ וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם לְכָל־
הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר׃
ס וַיַּעֲשׂוּ כָל־חֲכַם־
לֵב בְּעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֶת־הַמִּשְׁכָּן
עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה
חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָם׃ אֹרֶךְ הַיְרִיעָה
הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב
אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה
אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת׃ וַיְחַבֵּר אֶת־
חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אֶחָת וְחָמֵשׁ
יְרִיעֹת חִבַּר אַחַת אֶל־אֶחָת׃

וְאָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן׃ אַשְׁלֵים עִמְּהוֹן חַכִּימוּת לִבָּא לְמֶעְבַּד כָּל עֲבִידַת נַגָּר וְאוּמָן וְצַיָּיר בִּתְכַלְתָּא וּבְאַרְגְּוָנָא בִּצְבַע זְהוֹרִי וּבְבוּצָא וּמָחֵי עָבְדֵי כָּל עֲבִידָא וּמַלְפֵי אוּמָנוָן׃ וַעֲבַד בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכָל גְּבַר חַכִּים לִבָּא דִּיהַב יְיָ חוּכְמְתָא וְסוּכְלְתָנוּתָא בְּהוֹן לְמִידַע לְמֶעְבַּד יָת כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן קוּדְשָׁא לְכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ׃ וּקְרָא מֹשֶׁה לִבְצַלְאֵל וּלְאָהֳלִיאָב וּלְכָל גְּבַר חַכִּים לִבָּא דִּי יְהַב יְיָ חוּכְמְתָא בְּלִבֵּיהּ כָּל דְּאִתְרְעֵי לִבֵּיהּ לְמִקְרַב לַעֲבִידְתָּא לְמֶעְבַּד יָתַהּ׃ וּנְסִיבוּ מִן קֳדָם מֹשֶׁה יָת כָּל אַפְרָשׁוּתָא דִּי אַיְתִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבִידַת פּוּלְחַן קוּדְשָׁא לְמֶעְבַּד יָתַהּ וְאִינוּן מַיְתַן לֵיהּ עוֹד נְדַבְתָּא בִּצְפַר בִּצְפַר׃ וַאֲתוֹ כָּל חַכִּימַיָּא דְּעָבְדִין יָת כָּל עֲבִידַת קוּדְשָׁא גְּבַר גְּבַר מֵעֲבִידְתֵיהּ דְּאִינוּן עָבְדִין׃ וַאֲמַרוּ לְמֹשֶׁה לְמֵימַר מַסְגַן עַמָּא לְאֵיתָאָה מִסַּת פּוּלְחָנָא לַעֲבִידְתָּא דְּפַקִּיד יְיָ לְמֶעְבַּד יָתַהּ׃ וּפַקִּיד מֹשֶׁה וְאַעֲבַרוּ כָּרוֹז בְּמַשְׁרִיתָא לְמֵימַר גְּבַר וְאִתְּתָא לָא יַעְבְּדוּן עוֹד עֲבִידְתָּא לְאַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וּפְסַק עַמָּא מִלְּאֵיתָאָה׃ וַעֲבִידְתָּא הֲוָת מִסַּת לְכָל עֲבִידְתָּא לְמֶעְבַּד יָתַהּ וְיַתִּרַת׃

וַעֲבַדוּ כָל חַכִּימֵי לִבָּא בְּעָבְדֵי עֲבִידְתָּא יָת מַשְׁכְּנָא עֲשַׂר יְרִיעָן דְּבוּץ שְׁזִיר וְתַכְלְתָּא וְאַרְגְּוָן וּצְבַע זְהוֹרִי צוּרַת כְּרוּבִין עוֹבַד אוּמָן עֲבַד יָתְהוֹן׃ אוּרְכָּא דִּירִיעֲתָא חֲדָא עַסְרִין וְתַמְנֵי אַמִּין וּפוּתְיָא אַרְבַּע אַמִּין דִּירִיעֲתָא חֲדָא מִשְׁחֲתָא חֲדָא לְכָל יְרִיעָתָא׃ וְלָפֵיף יָת חֲמֵשׁ יְרִיעָן חֲדָא עִם חֲדָא וְחָמֵשׁ יְרִיעָן לָפֵיף חֲדָא עִם חֲדָא׃

אורך · כל אורך דכותה בטעם מונח ודעיבית בטעם גרש וסי׳ דפקיד יתיב ורעביד קאים והוא חד מן ה׳ זוגין מן ב׳ ב׳ בענין מתחלפין בטעמא וסי׳ אינם באחתיתא כהנא בנגעא תלתין בירעת׳ משח בידא רברבני בחוטרא :

מסרה

באניות · תועבת ״י שפתי שקר · ואדעה כי בניות הלוים · אשקל על ידי עשי · וכל שרי המדינות מנשאים · ומן ויהי בשנת עשרים ושלש שנה למלך יהואש לא חזקו עד סוף דכפר דכו׳ : בהמה ג׳ וסי׳ מסר סו׳ פרש׳ ואתה תצוה : אשר צוה ״י ג׳ ס״פ נמסר לעיל בהאי סידרא : בבקר בבקר ״ג נמסר בישעיה סימן נ׳ גבי הפטרת והיה עקב : המה עשים ה׳ וסי׳ ממלאכתו אשר המה עשים · כן המה עשים גם לך שכואל · האינך ראה מה המה עשים ד דירמיה · תועבו גדלו׳ אשר המה עשים יחזקאל · כי עגבי׳ בפיהם המה עשים יחזקאל : מרבים ג׳ וסי׳ העם להביא · כי יש דברים מרבים הבל · גם בימים ההם מרבים · וחד ומרבים בנים ובני בנים : והמלאכה ג׳ וסי׳ היתה דים · והמלאכה גדולה כי לא לאדם הבירה : והמלאכ׳ לא ליום אחד :

דים ג׳ וסי׳ והמלאכה היתה דים · הלא יגנבו דים · דעובדי׳ השחיתו דים · דירמיה : והותר ג׳ בקרייה וסי׳ והמלאכה היתה דים · כי כה אמר ״י אכול והותר · והותר עד לרוב : בעשי ג׳ וסי׳ ויעשו כל חכם לב · לדוד אל תתחר במרעים · פני ״י בעשי רע : ותכלת וארגמן ה׳ דסמי׳ וסי׳ ואת האבנט חברו · ואת המשכן תעשה · ויעשו כל חכם לב בעשי · ותכלת וארגמן דריש פסו׳ דסדר תרומה · וחברו דויקהל : ה׳ זוגין מן ב״ב בענין מתחלפין בטעמ׳ וסי׳ וקחו איש מחתתו · ויקחו איש מחתתו · ואם יראנה הכהן · ואם יראה הכהן · ארך היריע׳ האחת שלשי׳ · ארך היריעה האחת שמנה · ויט משה את ידו · ויט משה · ויאמר ״י אל יהושע נטה ידך בכידון · ויאמר ״י אל יהושע · וסי׳ בלשון ארמי אינש במחתיתא · כהנא בנגעא · תלתין ביריעת׳ · משח בידא · רברבני בחוטרא : האחת ג׳ קמצין נמס׳ בסדר תרומ׳ : אחת אל אחת ב׳ וסי׳ ויחבר את חמש היריע׳ · והלבו ישבי אחת אל אחת :

לאהל ה׳ מיחדין נמסר בסדר תרומה: יריעת כול סחס׳ ו״ו בליש׳ במ״ה וסי׳ הרחיבי מקום אהלך · ירגזון יריעות ארץ מדין · את ע׳ וכה אשה ואת יריעות · וארון ברית יי׳ בתוך · דד״ה · כיריעות שלמה: להית ח׳ חס׳ בליש׳ נמס׳ בסדר וישמע יתרו: מכסה ב׳ פתחין וסי׳ ויעש מכסה · ועשית מכסה: לאהל ג׳ וסי׳ נמסר בסד׳ תרומה: ידת ג׳ חסרים בליש׳ וסימ׳ וארבעה הדת · ושתי ידת לקרש דמשכנא תניינא · וידת מזה ומזה: קדמא דצואת ·

ויעש ללאת תכלת על שפת היריעה האחת מקצה במחברת כן עשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית: חמשים ללאת עשה ביריעה האחת וחמשים ללאת עשה בקצה היריעה אשר במחברת השנית מקבילת הללאת אחת אל אחת: ויעש חמשים קרסי זהב ויחבר את היריעת אחת אל אחת בקרסים ויהי המשכן אחד: פ

ויעש יריעת עזים לאהל על המשכן עשתי עשרה יריעת עשה אתם: ארך היריעה האחת שלשים באמה וארבע אמות רחב היריעה האחת מדה אחת לעשתי עשרה יריעת: ויחבר את חמש היריעת לבד ואת שש היריעת לבד: ויעש ללאת חמשים על שפת היריעה הקיצנה במחברת וחמשים ללאת עשה על שפת היריעה החברת השנית: ויעש קרסי נחשת חמשים לחבר את האהל להית אחד: ויעש מכסה לאהל ערת אילם מאדמים ומכסה ערת תחשים מלמעלה: ס

ויעש את הקרשים למשכן עצי שטים עמדים: עשר אמת ארך הקרש ואמה וחצי האמה רחב הקרש האחד: שתי ידת לקרש האחד משלבת אחת אל אחת כן עשה לכל קרשי המשכן: ויעש את הקרשים למשכן עשרים קרשים לפאת נגב תימנה: וארבעים אדני כסף עשה תחת עשרים הקרשים שני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו ושני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו: ולצלע המשכן השנית לפאת צפון עשה עשרים קרשים: וארבעים אדניהם כסף שני אדנים תחת הקרש האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד: ולירכתי המשכן ימה עשה ששה קרשים:

ועבד ענובין דתכלא על ספתא דיריעתא חדא מסטרא בית לופי כן עבד בספתא דיריעתא בסטרא בית לופי תנינא: חמשין ענובין עבד ביריעתא חדא וחמשין ענובין עבד בסטרא דיריעתא דבית לופי תנינא מכונן ענוביא חדא לקבל חדא: ועבד חמשין פורפין דדהב ולפיף ית יריעתא חדא עם חדא בפורפיא והות משכנא חד:

ועבד יריען דמעזי לפרסא על משכנא חדא עסרי יריען עבד יתהין: אורכא דיריעתא חדא תלתין באמין וארבע אמין פותיא דיריעתא חדא משחתא חדא לחדא עסרי יריען: ולפיף ית חמש יריען לחוד וית שית יריען לחוד: ועבד ענובין חמשין על ספתא דיריעתא בסטרא בית לופי וחמשין ענובין עבד על ספתא דיריעתא דבית לופי תנינא: ועבד פורפין דנחש חמשין ללפפא ית משכנא למהוי חד: ועבד חופאה למשכנא משכי דדכרי מסמקי וחופאה דמשכי ססגונא מלעילא:

ועבד ית דפיא למשכנא דאעי שטין קיימין: עסר אמין אורכא דדפא ואמתא ופלגות אמתא פותיא דדפא חד: תרין צירין לדפא חד משלבין חד לקביל חד כן עבד לכל דפי משכנא: ועבד ית דפיא למשכנא עסרין דפין לרוח עיבר דרומא: וארבעין סמכין דכסף עבד תחות עסרין דפין תרין סמכין תחות דפא חד לתרין צירוהי ותרין סמכין תחות דפא חד לתרין צירוהי: ולסטר משכנא תנינא לרוח ציפונא עבד עסרין דפין: וארבעין סמכיהון דכסף תרין סמכין תחות דפא חד ותרין סמכין תחות דפא חד: ולסיפי משכנא מערבא עבד שיתא דפין:

אבן עזרא

ומלת לברוח · מהבנין הקל וטעם כמו מבריח שהוא מהבנין הכבד כמו ירה ויורד ורבי׳ ככה:

ויעש

תחת עשרים וקרש · תניין קרשים · קדמא עשרים קרש לפאת נגבה · תניין עשרים קרשים · קדמא ולצלע המשכן קרש · תנין עשה עשרים קרשים:

קרמ׳ ויחדו יהיו תמים על ראשו · תניין אל : ויחדו ג׳ וסי׳ יהיו תמים · וחברו · ויחדו כלם יכליון : מלמטה ו׳ פתח וחד קמץ תחת כרכב קמץ · ושאר פתח · וסי׳ נמסר בסדר תרומה : קדמ׳ כן יהיה לשניהם לשני המקצעת · תניין כן עשה לשניהם : קרמ׳ לקרשי צלע המשכן ראחד · תניין האחת : היו ב׳ סבירין ויהיו וסי׳ והיו תואמים מלמטה · והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף : כולהון שני אדנים תחת הקרש האחד ·

ושני קרשים עשה למקצעת המשכן בירכתים : והיו תואמם מלמטה ויחדו יהיו תמים אל ראשו אל הטבעת האחת כן עשה לשניהם לשני המקצעת : והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף ששה עשר אדנים שני אדנים שני אדנים תחת הקרש האחד : ויעש בריחי עצי שטים חמשה לקרשי צלע המשכן האחת : וחמשה בריחם לקרשי צלע המשכן השנית וחמשה בריחם לקרשי המשכן לירכתים ימה : ויעש את הבריח התיכן לברח בתוך הקרשים מן הקצה אל הקצה : ואת הקרשים צפה זהב ואת טבעתם עשה זהב בתים לבריחם ויצף את הבריחם זהב : ויעש את הפרכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה חשב עשה אתה כרבים : ויעש לה ארבעה עמודי שטים ויצפם זהב וויהם זהב ויצק להם ארבעה אדני כסף : ויעש מסך לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם : ואת עמודיו חמשה ואת וויהם וצפה ראשיהם וחשקיהם זהב ואדניהם חמשה נחשת : פ

ויעש בצלאל את הארן עצי שטים אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו : ויצפהו זהב טהור מבית ומחוץ ויעש לו זר זהב סביב : ויצק לו ארבע טבעת זהב על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על צלעו האחת ושתי טבעת על צלעו השנית : ויעש בדי עצי שטים ויצף אתם זהב : ויבא את הבדים בטבעת על צלעת הארן לשאת את הארן : ויעש כפרת זהב טהור אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה : ויעש שני כרבים זהב מקשה עשה אתם משני קצות הכפרת :

ותרין דפין עבד לזוית משכנא בסופיהון : והוו מכוונין מלרע וכחדא הוו מכוונין ברישיהון בעזקתא חדא כן עבד לתרויהון לתרתין זוין : והוו תמניא דפין וסמכיהון דכסף שתא עשר סמכין תרין סמכין תרין סמכין תחות דפא חד : ועבד עברי דאעי שטין חמשא לדפי סטר משכנא חד : וחמשא עברין לדפי סטר משכנא תניינא וחמשא עברין לדפי משכנא לסופהון מערבא : ועבד ית עברא מציעאה לאעברא בגו דפיא מן סיפי לסיפי : וית דפיא חפא דהבא וית עזקתהון עבד דהבא אתרא לעבריא וחפא ית עבריא דהבא : ועבד ית פרוכתא דתכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד אומן עבד יתה צורת כרובין : ועבד לה ארבעא עמודי שטין וחפנון דהבא וויהון דהבא ואתיך להון ארבעא סמכין דכסף : ועבד פרסא לתרע משכנא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד ציור : וית עמודוהי חמשא וית וויהון וחפא רישיהון וכיבושיהון דהב וסמכיהון חמשא דנחשא :

ועבד בצלאל ית ארונא דאעי שטין תרתין אמין ופלגא אורכיה ואמתא ופלגא פותיה ואמתא ופלגא רומיה : וחפיהי דהב דכי מגיו ומברא ועבד ליה זיר דדהב סחור סחור : ואתיך ליה ארבע עזקן דדהב על ארבע זיוייתיה ותרתין עזקן על סטריה חד ותרתין עזקן על סטריה תניינא : ועבד אריחי דאעי שטין וחפא יתהון דהבא : ואעיל ית אריחי בעזקתא על סטרי דארונא למיטל ית ארונא : ועבד כפורתא דדהב דכי תרתין אמין ופלגא אורכה ואמתא ופלגא פותיה : ועבד תרין כרובין דדהב נגיד עבד יתהון מתרין סטרי כפורתא :

רשי

ויעש בצלאל. לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים נקראת על שמו : כבוד

אבן עזרא

ויעש בצלאל. בעבור כבוד הארון גם הוא עשה כל כלי הקדש · והנה הזכיר המשכן והאהל והפרכת והמסך כי דרך אחד להם · ואח׳ כך הזכיר כלי הקדש והזכיר שמן המשחה עם קטורת הסמי׳ כי יש בשמי׳ בשמן המשחה גם בקטורת הסמים :

ובית

מסרה

כב״א בסדר ויקהל שני אדני׳ שני אדנים : בריחם כולם חס׳ י״ח תניין כב״א מ״ל דמ״ל וסי׳ ונסב חומה ומגדל׳ ס דלתים ובריחים : לברח ג׳ וחס׳ סי׳ לברח בתוך הקרשים · למה נחבאת לברח · על בן קרכתי לברח : ברבים כל אוריה חס׳ ו״ג חס׳ כנבי׳ וכתו׳ וסי׳ נמסר בסדר תרומה : עמודיו ד׳ מ״ל וסי׳ ואת עמודיו חמשה · ויקם משה את המשכן · וזאת משמרת משאם · עמודיו עשה כסף : ראשיהם י״ג וסי׳ וצפה ראשיהם וחשקיהם זהב · וצפוי ראשיהם כסף · וצפוי ראשיהם וחשוקיהם · וצפה ראשיה׳ וחשק אותם · וישיבו את ראשיה׳ בדודי׳ · נטוי על ראשיהם · ויעלו עפר על ראשיהם · וכל ראשיה׳ קרח׳ · ויתנו את חרבותם תחת ראשיה׳ · כסוס יכסמו את ראשיהם · מה עצמו ראשיהם · ראשיהם מאתים · דד״ה · ויזרקו עפר על ראשיהם השמימ׳ : וחשקיהם כולהון חס׳ ו״ו בכ״ב מ״ל וסי׳ וו האדני׳ לעמדי׳ · ולפאת ים קלעי׳ :

ויבא נ״א וסי׳ ויבא אל האדם · קין כפרי האדמה · ולא מצאה היונה · ויבא לאמו · הגישה לי · ויעש גם הוא · ויחרד יצחק · ויקח את לאה · וילך ראובן · את דבתם · ביתה יוסף · וחברו · את יעקב אביו · וילקט יוסף · ויבא ידו בחיקו · את הבדים בטבעות · וחברו · את הארן · את המשכן · ויצעקו אל יי׳ · וישם באפר · ויקם דוד וילך · ויקרא יהונתן לדוד · ויקרא הוא ויבא · ויקם יואב וילך גשורה · ויקם שמעי ויחבש את · ותשלם כל המלאכ׳ · ויבא את קדשי דוד אביו · ויהי המלך עובר · ויבא הספר אל מלך · ואיש בא מבעל שלישה · ובשנה השביעית שלח יהוידע · ויבא מלך אשור מבבל · דמלכ׳ · ויבא את כל הכהנים · ויתר דברי יחזקיהו דמלכים · וגם הוא חכם ויבא רע · ויבאו עש יי׳ באשר · ויבא אתי אל פתח החצר · ויבא אתי אל פתח שער · אתי אל חצר בית · ויקח מזרע המלוכה · אבר נא לבית חמרי · אתי שמה והנה איש · בעשרים וחמש שנה לגלותינו · ויקרא יעבץ לאלהי ישראל · ותשלם כל המלאכה דד״ה · ויבא את קדשי אביו · ויהי אחרי בא אמציהו · ויבא את הכהנים · ויבא יי׳ עליהם את שרי · ויבא שפן את הספר · שאל ויבא שלו · הלא כה עשו אבתיכם · ויהאפק המן הני׳ דפסוק :

קצוותו ג' כתכן תרין ח"ן וסי' נמסר בסדר פקודי: ויהיו הכרבים פרשי תג' חד מן י"ד פסו דאית כהון על אל אל נמסר בסדר וישמע יתרו: בתים לבדים ב' ובענין וסי' לעומת המסגרת היו הטבעת· ויצק ארבע טבעת בארבע הקצות: ויעש את כל הכלים י"ד פס' אית בהון את ואת ואת וסי' ולקחת את כל החלב· ויעש את כל הכלים· את אלה מהם· ונתנו עליו את כל כליו· ויאמר יי' אל יהושע אל תירא· ולפני אהרן

כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד
מקצה מזה מן הכפרת עשה את
הכרבים משני קצוותו: ויהיו
הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים
בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש
אל אחיו אל הכפרת היו פני
הכרבים: פ

ויעש את השלחן עצי שטים
אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה
וחצי קמתו: ויצף אתו זהב טהור
ויעש לו זר זהב סביב: ויעש לו
מסגרת טפח סביב ויעש זר זהב
למסגרתו סביב: ויצק לו ארבע
טבעת זהב ויתן את הטבעת על
ארבע הפאת אשר לארבע רגליו:
לעמת המסגרת היו הטבעת בתים
לבדים לשאת את השלחן: ויעש
את הבדים עצי שטים ויצף אתם
זהב לשאת את השלחן: ויעש את
הכלים אשר על השלחן את
קערתיו ואת כפתיו ואת מנקיתיו
ואת הקשות אשר יסך בהן זהב
טהור: פ

ויעש
את המנרה זהב טהור מקשה עשה
את המנרה ירכה וקנה גביעיה
כפתריה ופרחיה ממנה היו: וששה
קנים יצאים מצדיה שלשה קני
מנרה מצדה האחד ושלשה קני
מנרה מצדה השני: שלשה גבעים
משקדים בקנה האחד כפתר ופרח
ושלשה גבעים משקדים בקנה אחד
כפתר ופרח כן לששת הקנים
היצאים מן המנרה: ובמנרה
ארבעה גבעים משקדים כפתריה
ופרחיה: וכפתר תחת שני הקנים
ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה
וכפתר תחת שני הקנים ממנה
לששת הקנים היצאים ממנה:
כפתריהם וקנתם ממנה היו כלה
מקשה אחת זהב טהור: ויעש את
נרתיה שבעה ומלקחיה ומחתתיה
זהב טהור: ככר זהב טהור עשה
אתה ואת כל כליה: פ

כרובא חד מסיטרא מכא וכרובא
חד מסטרא מכא מן כפורתא
עבד ית כרוביא מתרין סטרוהי:
והוו כרוביא פריסין גדפיהון
לעילא מטלין בגדפיהון על
כפורתא ואפיהון חד לקביל חד
לקבל כפורתא הוו אפי כרוביא:
ועבד ית פתורא דאעי
שטין תרתין אמין אורכיה
ואמתא פותיה ואמתא ופלגא
רומיה: וחפא יתיה דהב דכי
ועבד ליה זיר דדהב סחור סחור:
ועבד ליה גדנפא רומיה פושכא
סחור סחור ועבד זיר דדהב
לגדנפיה סחור סחור: ואתיך
ליה ארבע עזקן דדהב ויהב ית
עזקתא על ארבע זויתא די
לארבע רגלוהי: לקביל גדנפא
הואה עזקתא אתרא לאריחיא
למיטל ית פתורא: ועבד ית
אריחיא דאעי שטין וחפא יתהון
דהבא למיטל ית פתורא:
ועבד ית מניא דעל פתורא ית
מגיסוהי וית בזיכוהי וית
מכילתיה וית קשותא די אתנסך
בהון דהב דכי:
ועבד ית מנרתא
דדהב דכי נגיד עבד ית מנרתא
שידה וקנה כלידהא חזורהא
ושושנהא מנה הוו: ושתא קנין
נפקין מסטרהא תלתא קני
מנרתא מסטרה חד ותלתא קני
מנרתא מסטרה תנינא: תלתא
כלידין מציירין בקניא חד חזור
ושושן ותלתא כלידין מציירין
בקניא חד חזור ושושן כן לשתא
קנין דנפקין מן מנרתא:
ובמנרתא ארבעא כלידין מציירין
חזורהא ושושנהא: וחזור
תחות תרין קנין דמנה וחזור
תחות תרין קנין דמנה וחזור
תחות תרין קנין דמנה לשתא קנין
דנפקין מנה: חזוריהון וקניהון
מנה הוו כולה נגידא חדא דדהב
דכי: ועבד ית בוצינהא שבעא
וציבתהא ומחתיתהא דדהב דכי:
ככרא דדהב דכי עבד יתה
וית כל מנהא:

הכהן· ויתן להם· ולבני גרשן· וממטה גד· ויעלו תמשת· וישמע בן הדד· וחבדו ודברי הימים· ויתנו להם· ואחריה לקח· ויבאו פנימה: כהן י"ח טו קמץ וג' פתח וסי' בסדר והיה כי תבא: סימן בקנה בשוא תחת הבית או בפתח נמסר פרשת תרומה:

כתוב לוחות. כתוב הוא חלול וכן ועבו שלם אכבעות כתוב: כתוב לוחות. הלוחות של עצי שטים לכל רוח והחלל באמצע: במראות הצובאות. בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה מואס משה בהן מפני שעשויין ליצר הרע אמר לו הקב"ה קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות רבות במצרים כשהיו בעליהן יגעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים לומר אני נאה ממך ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות שם שנאמר תחת התפוח עוררתיך וזהו שנאמר במראות הצובאות ונעשה הכיור מהם שהוא לשום שלום בין איש לאשתו להשקות ממים שבתוכו למי שקנא לה בעלה ותדע לך שהן מראות ממש שהרי נאמר ונחשת התנופה שבעים ככר וגו' ויעש בה וגו' וכיור וכנו לא הוזכרו שם למדת שלא היה נחש' של כיור מנחשת התנופה כך דרש ר' תנחומא וכן תרגם אנקלו' במחזית נשיא וכן תרגו' של מראות מ"ריו בלע"ז וכן מצינו בישעי' והגליונים מתרגמינן מחזייתא: אשר צבאו. להביא נדבתן: לפאת

גביע הגביע כול מל' יוד גבעים כלם חס' יוד קדמ': חמש כ"ח קמ' צין נמסר בסדר תרומה: גגו לגגו ד' נמסר בסדר תצוה: קירתיו ד' ב' מל' וב' חס' נמסר בסדר תצוה: לשאת כ"ד בקרי' וסי' כר"ה א' ריש סי' טו: סירת כל הסירת דאורי' חס' ו"ו כל הסירות דמלכים מלאים דמלאים ואת הסרת קדמ' דירמיהו חס' דחס' כתיב: נבוב

ויעש את מזבח הקטרת עצי שטים אמה ארכו ואמה רחבו רבוע ואמתים קמתו ממנו היו קרנתיו: ויצף אתו זהב טהור את גגו ואת קירתיו סביב ואת קרנתיו ויעש לו זר זהב סביב: ושתי טבעת זהב עשה לו מתחת לזרו על שתי צלעתיו על שני צדיו לבתים לבדים לשאת אתו בהם: ויעש את הבדים עצי שטים ויצף אתם זהב: ויעש את שמן המשחה קדש ואת קטרת הסמים טהור מעשה רקח: ס

ויעש את מזבח העלה עצי שטים חמש אמות ארכו וחמש אמות רחבו רבוע ושלש אמות קמתו: ויעש קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו היו קרנתיו ויצף אתו נחשת: ויעש את כל כלי המזבח את הסירת ואת היעים ואת המזרקת את המזלגת ואת המחתת כל כליו עשה נחשת: ויעש למזבח מכבר מעשה רשת נחשת תחת כרכבו מלמטה עד חציו: ויצק ארבע טבעת בארבע הקצות למכבר הנחשת בתים לבדים: ויעש את הבדים עצי שטים ויצף אתם נחשת: ויבא את הבדים בטבעת על צלעת המזבח לשאת אתו בהם נבוב לחת עשה אתו: ס

ויעש את הכיור נחשת ואת כנו נחשת במראת הצבאת אשר צבאו פתח אהל מועד: ס

ויעש את החצר לפאת נגב תימנה קלעי החצר שש משזר מאה באמה: עמודיהם עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמודים וחשקיהם כסף: ולפאת צפון מאה באמה עמודיהם עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמודים וחשקיהם כסף:

ועבד ית מדבחא דקטורת בוסמיא דאעי שיטין אמתא אורכיה ואמתא פותיה מרבע ותרתין אמין רומיה מניה הואה קרנוהי: וחפא יתיה דהב דכי ית איגריה וית כותלוהי סחור סחור וית קרנוהי ועבד ליה זיר דדהב סחור סחור: ותרתין עזקן דדהב עבד ליה מלרע לזיריה על תרתין זויתיה על תרין סטרוהי לאתרא לאריחיא למיטל יתיה בהון: ועבד ית אריחיא דאעי שיטין וחפא יתהון דהבא: ועבד ית משחא דרבותא קודשא וית קטורת בוסמיא דכי עובד בוסמנו: ועבד ית מדבחא דעלתא דאעי שיטין חמש אמין אורכיה וחמש אמין פותיה מרבע ותלת אמין רומיה: ועבד קרנוהי על ארבע זויתיה מניה הואה קרנוהי וחפא יתיה נחשא: ועבד ית כל מני מדבחא ית פסכתרותא וית מגרופיתא וית מזרקיא וית צינוריתא וית מחתיתא כל מנוהי עבד נחשא: ועבד למדבחא סרדא עובד מצדתא דנחשא תחות סובביה מלרע עד פלגיה: ואתיך ארבע עזקתא בארבע זויתא לסרדא דנחשא אתרא לאריחיא: ועבד ית אריחיא דאעי שיטין וחפא יתהון נחשא: ואעיל ית אריחיא בעזקתא על סטרי מדבחא למיטל יתיה בהון חליל לוחין עבד יתיה: ועבד ית כיורא דנחשא וית בסיסיה דנחשא במחזית נשיא דאתין לצלאה בתרע משכן זימנא: ועבד ית דרתא לרוח עיבר דרומא סרדי דרתא דבוץ שזיר מאה באמין: עמודיהון עסרין וסמכיהון עסרין דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון דכסף: ולרוח צפונא מאה באמין עמודיהון עסרין וסמכיהון עסרין דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון דכסף:

אבן עזרא

ובית במראות תחת מ"ם כי ככה הוא בלשון הקדש כמו והנותר בבשר ובלחם וככה בלשון ישמעאל. וטעם הצובאות כי משפט כל הנשים להתיפות לראות פניהם בכל בקר במראות נחשת או זכוכית לתקן הפארים שעל ראשיהם הם הנזכרים בספר ישעיהו כי מנהג ישראל היה כמנהג ישמעאל עד היום והנה היו בישראל נשים עובדות השם שסרו מתאות זה העולם ונתנו מראותיהן נדבה כי אין להם צורך עוד להתיפות רק באות יום יום אל פתח אהל מועד להתפלל ולשמוע דברי המצות וזהו אשר צבאו פתח אהל מעד כי היו רבות ולא הזכיר הכתוב מדת הכיור כאשר הזכיר מדת הכיורים שעשה שלמה רק נעשה בכל המראות שהביאו והכן שהוא המכונ' לעולם הוא כמדת הכיור וכן המשפט ובעבור שפתח אהל מועד למזרח כמו הפנים על כן קרא לפאת ים ירכים וקרא הקרובים אל הפתח כתפיים ככתפות איש:

לחת ב' וסי' תעשה. עשה: כיור הכיור ג' מל' נמס' בריש סדר כי תשא: במראת ד' ב' חס' וב' מל' נמסר בסדר ויגש: עמודיהם ד' מל' ובענין וסי' עמודיהם עשרים דריש פסו'. ולפאת צפון מאה. ולפאת ים קלעים. קלעים חמש עשרה ר"פ: העמדים י"א חס' בלי' וסי' וו' העמדי' קדמ' ותני'. ולפא' ים קלע'. והאדני' לעמדים' נחשת קדמ' דפסו'. וגיחה אתי והמשני העמדים. ועמדים ועב על פיהם. ויקם את העמדים דמלכים. עמדים שמים. אל העמדים ועל הים דירמי'. ועמדי' אל האלי' נעש טדשרו' לדמ':

תכועה אב המון בהגיעך לראש

לשם והודה : אלה פקודי :

אלה

פקודי · הטעם פקודי הכלים כי מלת משכן כוללת הכל ופירש למה נקרא משכן בעבור הארון ששם לוחות העדות והנה אחז דרך קצר' וזהו האמת בעבור מכתב אלהים · וטעם עבודת הלוים שהם נושאים את המשכן ואת כל כליו שהיה מפקיד עליה איתמ' כי הגרשוני' והמררים הלוים על יד איתמר שהיה פוקד שמות כלי משאם : ובצלאל · הזכיר הכתוב כי בצלאל ואהליאב שהם הראשונים עשו כל מעשיהם כהוגן : כל הזהב · אמר הגאון למה הזכיר מה עשו בכסף ולא הזכיר מה עשו בזהב התנופ' והוא השיב הנה הזכיר כי המנורה היתה ככר זהב גם ככה הכפורת וזהב הארון ומזבח הקטורת ואין זה נכון כי המנורה כלה היתה זהב ולא כן הארון רק צפוי זהב הוא מבית ומחוץ וכן מזבח הקטורת והשלחן והברי' והקרש' והבריחים מצופים זהב הם כלם והכפורת היתה זהב כלה וכפי מה שקבלנו מאבותינו ככר אחד היתה כי ארכה רב ורחבה רב ולפי דעתי שהזכיר מה עשו בכסף שהוא כסף ה הכפורים והנה הזכיר כי על כסף החיוב היה עומד המשכן שהוא הכולל לכל הכלים וזה לזכרון לבני ישר' ומי יוכל לשער כמה זהב צפוי כל כלי המשכן :

וכסף

לעמדים ב' א' מל' וא' חס' וסי' והאדנים לעמדים נחשת · עשה ווים לעמדים · בתר' מל' : צפוי רצפוי ה' וסי' וצפוי ראשיהם כסף · וחברו · רקועי פחים צפוי · וירקעום צפוי למזבח · צפוי פסילי כספך : עמדי ב' חס' וסי' והאדנים לעמדים · כל עמדי החצר סביב : וקומה ב' חד חס' וחד מל' וסי' וקמה חמש אמות ברחב · וחברו

ולרוח מערבא סרדין חמשין אמין עמודיהון עסרא וסמכיהון עסרא ווי עמודיא וכבושיהון כסף : ולרוח קידומא מדינחא חמשין אמין : סרדין חמש עסרי אמין לעברא עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא : ולעברא תיניתא מכא ומכא לתרע דרתא סרדין חמש עסרי אמין עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא : כל סרדי דרתא סחור סחור דבוץ שזיר : וסמכיא לעמודיא דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון כסף ותפוי רישיהון דכסף ואנון מכבשין כסף כל עמודי דרתא : ופרסא דתרע דרתא עובד צייר תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר ועסרין אמין אורכא ורומא בפותיא חמש אמין לקביל סרדי דרתא : ועמודיהון ארבעא וסמכיהון ארבעא דנחשא וויהון כסף ותפוי רישיהון וכבושיהון כסף : וכל סכיא למשכנא ולדרתא סחור סחור דנחשא :

ולפאת ים קלעים חמשים באמה עמודיהם עשרה ואדניהם עשרה ווי העמדים וחשוקיהם כסף : ולפאת קדמה מזרחה חמשים אמה : קלעים חמש עשרה אמה אל הכתף עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה : ולכתף השנית מזה ומזה לשער החצר קלעים חמש עשרה אמה עמדיהם שלשה ואדניהם שלשה : כל קלעי החצר סביב שש משזר : והאדנים לעמדים נחשת ווי העמודים וחשוקיהם כסף וצפוי ראשיהם כסף והם מחשקים כסף כל עמדי החצר : ומסך שער החצר מעשה רקם תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר ועשרים אמה ארך וקומה ברחב חמש אמות לעמת קלעי החצר : ועמדיהם ארבעה ואדניהם ארבעה נחשת וויהם כסף וצפוי ראשיהם וחשקיהם כסף : וכל היתדת למשכן ולחצר סביב נחשת :

ב' חל · ב' חס · ב' חל מנין · ה' בליש' · ב' יתר חל' ויתר חס' · ה' בליש' · ח' ל' בכב'

קכב סנואה סימן :

ס ס ס

ס ס ס

אלין

מנייני משכנא משכנא דסהדותא די אתמניאו על מימרא דמשה פולחן ליואי בידא דאיתמר בר אהרן כהנא : ובצלאל בר אורי בר חור לשבטא דיהודה עבד ית כל די פקיד יי ית משה : ועמיה אהליאב בר אחיסמך לשבטא דדן נגר ואומן וצייר בתכלא ובארגונא ובצבע זהורי ובבוצא : כל דהבא דאתעביד לעיבידתא בכל עיבידת קודשא והוה דהב אפרשותא עסרין ותשע ככרין ושבע מאה ותלתין סלעין בסלעי קודשא :

אלה

פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה עבדת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן : ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה יהוה את משה : ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש וחשב ורקם בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש : כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש ויהי זהב התנופה תשע ועשרים ככר ושבע מאות ושלשים שקל בשקל הקדש :

ה' כנוקי' דמיין אית בהון ב' מלין חד קח' וחד פתח · ל' לפ · ל' · ו' בליש' · ב' בסיבל' · ד' וא' תהב

לעומת קלעי החצר · כמדת קלעי החצר :

חסלת ויקהל

פקודי · בפרשה זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן לכסף לזהב ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו : המשכן משכן שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חרבנין על עונותיהן של ישראל : משכן העדות · עדות לישראל שויתר להם הקדוש ברוך הוא על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם : עבודת הלוים · פקודי המשכן וכליו היא עבודה המסורה ללוי' במדבר לשאת ולהוריד ולהקים איש איש למשאו המופקד עליו כמו שאמור בפרשת נשא : ביד איתמר · הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית אב עבודה שעליו : ובצלאל בן אורי עשה את כל אשר צוה יי' את משה · אשר צוה אין כתוב כאן אלא כל אשר צוה יי' את משה אפילו דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנ' למשה בסיני כי משה צוה לבצלאל לעשות תחילה כלים ואחר כך משכן אמר לו בצלאל מנהג העולם לעשות תחילה בית ואחר כך משים כלי' בתוכו אמר לו כך ש שמעתי מפני הקדוש ברוך הוא אמ' לו משה בצלאל הייתכי בודאי כך צוה לי הקדוש ברוך הוא וכך עשה המשכן תחילה ואחר כך עשה כליו : הככר · ששים מנה ומנה של קדש כפול היה הרי הככר מאה ועשרים מנה והמנה כ"ה סלעי' הרי ככר של קדש ש שלשת אלפים שקלים לפיכ' מנה בפרוטרוט כל השקלים שפחותין במנינם משלשת אלפים שאין מגיעין לככר :

בקע

למודים ב' חד חל' והוא חד מן י"ב חס'

פקודי כל' חל' במ"ת חס' וכו' והוידע אז שרי : פיקד ל' דגש

זהב התנופה קדמ' ואלה שמות זהב התנו' תמין דוידבר זהב התרומה ואלם ואבר הוכן ואבר הורם :

מל' : סימן פרשת ויקהל קדמ' ואת כסה · ואת קרשיו · ואת אדניו · ואת בדיו · ואת פרכת · ואת בדיו ואת כל בליו ואת · ואת מנרת · ואת כליה · ואת נרותיה · ואת מזבח · ואת שמן · ואת בדיו · ואת שמן · ואת קטרת · ואת מסך · ואת מכבר · ואת כל כלי · ואת כנו · ואת אדניה · ואת מסך · ואת יתדת · ואת מיתריהם · ואת בגדי בניו : ז' פסו' דאית בהון תרין מלין חד קמץ וחד פתח וסי' את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי · אשר רכש במק' קנינו אשר רכש · המשכן משכן העדות אשר פקד · והמכתב מכתב אלה' הוא חרות · טוב ברע או רע בטוב ואם המר · כל המרכב אשר ירכב עליו · והמנהג כמנהג יהוא · ונמכר גם בסדר ויצא : זהב ד' חטפין פתחין בקרייה וסי' כל הזהב העשוי · כפות זהב שתים עשרה · ויהי כל זהב התרומה · ויצף את הבית אבן וא' וזהב הארץ ההוא טוב · ומשמש א"ב וסי' בבסר' רבתא :

בקע. הוא שם משקל מחצית השקל: למאת אלף וגו׳. כך היו ישר׳ וכך עלה מנינם אחר שהוקם המשכן בספר וידבר ואף עתה בנדבת המשכן כך היו ומנין חצאי השקלים של שש מאות אלף עולה מאת ככר כל אחד של שלשת אלפי שקלים כיצד שש מאות אלף חצאין הרי הן שלש מאות אלף שלמים הרי מאת ככר והשלשת אלפי׳ וחמש מאות וחמשים חצאין עולים אלף ושבע מ מאות וחמשה ושבעים שקלי׳: לצקת. לאתכא את ארני הקדש של קרשי המשכן שהם ארבעי׳ ושמנה קרשי׳ ולהן תשעים ושש ארנים וארני הפרוכת ארבעה הרי מאה וכל שאר הארנים נחשת כתוב בהם: וצפה ראשיהם. של עמודי׳ שהם שבכולן כתוב וציפה ראשיהם ו וחשוקיהם כסף: ומן התכלת והארגמן וגו׳. שש לא נאמר כאן מכאן אני אומר שאין בגדי שרד הללו בגדי כהונה שבבגדי כהונה היה שש אלא הם בגדים שמכסים בהם כלי הקדש ב בשעת סלוק מסעות שלא היה בהם שש: וירקעו׳ כמו לרוקע הארץ כתרגומו ו ורדידו טסין היו מ מרדדין מן הזהב אסטנדר״א בלע״ז טסין דקו׳ כאן הוא מלמדך היאך היו טווין את הזהב עם החוטין מרדדין הטסין דקין וקוצצין מהן פתילים לאורך הטס לעשות אותן פתילים מעורבת עם כל מין ומין בחשן ואפוד של בהן זהב חוט אחד של זהב עם ששה חוטין של תכלת וכן עם כל מין ומין שכל המינין חוטן כ כפול ששה והזהב חוט שביעי עם כל אחד ואחד: ואת

וכסף. הנה ידענו מזה המספר כי הככר ג׳ אלפים שקלים והעד וכסף פקודי העדה: בקע. חצי שקל וטעמו כאשר יבוקע השקל הנה חציו: לכל העובר. שעברו עליו עשרי׳ שנה שלמות וכבר הזכרתי טעם זה: לצקת. מבעלי הי״וד כמו לרדת: ואת. אלף השלים ככר: ונחשת. גם הזכיר כלי הנחשת: ובגדי השרד. הם הנזכרים בפרשת במדבר כי כי כוה הסם שיכסו הארון בפרכת בעבור כבודו ועל הפרכת כסוי עור תחש ועל זה הכסוי בגד כליל תכלת ועל דרך הסברא כי התכלת בעבור כבוד הארון אם היה האויר זך ואם ירד גשם יסירהו ויעמוד עליו כסוי עור תחש ועל שלחן הפנים בגד תכלת ובגד תולעת שני ולמעלה כסוי עור תחש ובגד תכלת על המנורה ועל מזבח הזהב וארגמן על מזבח העולה ועל הכל עור תחש. ואח׳ שהזכיר בגדי שרד הזכיר בגדי הקדש שהם לאהרן שהו׳ הכהן הגדול והחל לפרש אותם: ויעשו את האפוד. איך שמו הזהב בתוך התכלת. וטעם ויעשו את אבני השוהם כדרך תקון כמו וימהר לעשות אותו. ומלת

בקע ב׳ וסי׳ משקלו. לגלגלת: לגלגלת ג׳ נמסר פרשת בשלח: למאת הככר ב׳ וסי׳ למאת הככר ככר לאדן. ובה לעשות למאת הככר: לאדן ל׳: האלף ג׳ וסי׳ ואת האלף ושבע המאות. ויצלע האלף היבוסי היא ירושלם. כרמי שלי לפני האלף לך שלמה. וחד תביא לשר האלף: ואת מזבח ט׳ וסי׳ ואת השלחן ואת כל כליו.

וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר וְאֶלֶף
וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל ל׳ ובענין
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת ל׳ ג׳
מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכֹל
הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וָמַעְלָה לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף ל׳
וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים: וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף
לָצֶקֶת אֵת אַדְנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אַדְנֵי ל׳
הַפָּרֹכֶת מְאַת אֲדָנִים לִמְאַת הַכִּכָּר ב׳
כִּכָּר לָאָדֶן: וְאֶת הָאֶלֶף וּשְׁבַע ל׳ ג׳
הַמֵּאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים עָשָׂה וָוִים ל׳
לָעַמּוּדִים וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וְחִשַּׁק ל׳ ומל׳
אֹתָם: וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שִׁבְעִים
כִּכָּר וְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁקֶל: ל׳
וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת אַדְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
וְאֵת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת מִכְבַּר ס׳
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר לוֹ וְאֵת כָּל כְּלֵי
הַמִּזְבֵּחַ: וְאֶת אַדְנֵי הֶחָצֵר סָבִיב
וְאֶת אַדְנֵי שַׁעַר הֶחָצֵר וְאֵת כָּל
יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל יִתְדֹת הֶחָצֵר
לט סָבִיב: וּמִן הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן ל׳
וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִגְדֵי שְׂרָד ל׳
לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ
אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת
מֹשֶׁה: פ וַיַּעַשׂ אֶת הָאֵפֹד
זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר: וַיְרַקְּעוּ אֶת פַּחֵי הַזָּהָב ל׳
וְקִצֵּץ פְּתִילִם לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת ל׳ ויתר יוד
וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן וּבְתוֹךְ תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי
וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב: כְּתֵפֹת עָשׂוּ לוֹ חֹבְרֹת עַל שְׁנֵי

וּכְסַף מִנְיָנֵי כְּנִשְׁתָּא מְאָה כַּכְּרִין
וְאַלְף וּשְׁבַע מְאָה וְשַׁבְעִין וְחָמֵשׁ
סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא: תִּקְלָא
לְגוּלְגַּלְתָּא פַּלְגוּת סִלְעָא בְּסִלְעֵי
קוּדְשָׁא לְכֹל דַּעֲבַר עַל מִנְיָנַיָּא
מִבַּר עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא לְשִׁית
מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה
וְחַמְשִׁין: וַהֲוָה מְאָה כַּכְּרֵי כַסְפָּא
לְאַתָּכָא יָת סַמְכֵי קוּדְשָׁא וְיָת
סַמְכֵי פָּרוּכְתָּא מְאָה סַמְכִין לִמְאָה
כַּכְּרִין כַּכְּרָא לְסַמְכָא: וְיָת אַלְף
וּשְׁבַע מְאָה וְשַׁבְעִין וְחַמְשָׁא עֲבַד
וָוִין לְעַמּוּדַיָּא וַחֲפָא רֵישֵׁיהוֹן וְכַבֵּשׁ
יָתְהוֹן: וּנְחָשׁ אֲרָמוּתָא שַׁבְעִין
כַּכְּרִין וּתְרֵין אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה
סִלְעִין: וַעֲבַד בַּהּ יָת סַמְכֵי תְּרַע
מַשְׁכַּן זִימְנָא וְיָת מַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא
וְיָת סְרָדָא דִנְחָשָׁא דִּי לֵיהּ וְיָת כָּל
מָנֵי מַדְבְּחָא: וְיָת סַמְכֵי דַרְתָּא
סְחוֹר סְחוֹר וְיָת סַמְכֵי תְּרַע
דַּרְתָּא וְיָת כָּל סִכֵּי מַשְׁכְּנָא וְיָת
כָּל סִכֵּי דַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר:
וּמִן תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי
עֲבַדוּ לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא לְשַׁמָּשָׁא
בְקוּדְשָׁא וַעֲבַדוּ יָת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא
דִּי לְאַהֲרֹן כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת
מֹשֶׁה: וַעֲבַד יָת
אֵיפוֹדָא דְדַהֲבָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא
וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר: וְרַדִּידוּ
יָת טַסֵּי דְדַהֲבָא וְקַצִּיצוּ חוּטִין
לְמֶעְבַּד בְּגוֹ תִכְלָא וּבְגוֹ אַרְגְּוָנָא וּבְגוֹ
צְבַע זְהוֹרִי וּבְגוֹ בוּצָא עוֹבַד אוּמָּן:
כַּתְפִין עֲבַדוּ לֵיהּ מְלַפְּפָן עַל תְּרֵין

שרד כל שרד האפד כתו׳ בשין ימ׳

ובתוך לבכל ראית מן מן ד׳ דחיין קרא נסיב ...

מסרה

ודבתריה׳ ואת השלחן. ואת כל כליו. ודבתריה. ואת מזבח הקטרת דויקהל. ויעש בה את אדני. ואת מזבח הזהב דויביאו. ואת מזבח עלה שם פתח׳ ויעש שלמה את כל הכלים: וקצץ א״ב מן ב׳ ב׳ וא׳ וחד א׳ וסי׳ ואלכה׳ הנה את נשי. ואלכה. ויאמר אבנר אל דוד אקומה. אלכה. אני אמרתי בדמי ימי. ואדיריה׳. שלחו צעוריה׳ למים. ואדיריה׳. ועל ידם החזיקו התקועין. אדיריהם. מחזיקים על אחיהם. ובמלאת. ימי טהרה לבן או. ובמלאת׳ הימים האלה עשה המלך. במלאת ספקו יצר לו. וגדל. יי׳ ארך אפים וגדול כח ונקה לא. וגדל. חנון ורחום יי׳ ארך אפים. גדל חימה נשא ענש. ובהקבץ׳ ויהי בהשמע דבר המלך ודתו׳ ובהקבץ. בתולות שנית. בהקבץ׳ עמים יחדו וממלכות לעבר. והבין. ידעתי יי׳ כי לא לאדם. והבין. הקעו בתקוע והבין׳ הכין. וצוו אתם לאמר

שאו לכם. ונבנה׳ כי תאמר אדום רששנו. ונבנה. ואמר אלהם אתה ראים. ונבנה. את החומה ותקשר כל בפתח תחת הו״י׳ ויסלף. ושחד לא תקח. ויסלף׳ לא תטה משפט. ויסלף. עיני יי׳ נצרו דעת. בפתח תחת הו״י. ותנתן. ולקץ שנים יתחברו ובת מלך׳ והנתן: ויאמר המלך להעשות כן. בפתח תחת הו״י: ויושב׳ וידעו העם כלו אפרים. ויושב. ישמעאל ויענם. ויושב יוסף את אביו. בפתח החת הו״י. וזבדיהו. והנה אמריהו כהן הראש. וזבדיהו׳ ועמהם הלוי׳ שמעיה. זבדיהו׳ ולמשלמיהו בנים זבדיהו. וחיו. וזאת עשו לחם וחיו. וחיו׳ ואזרעם בעמים ובמרחקים. חיו׳ ויהושע בן נון וכלב בן יפונה. ויתר. האל מעוזי חיל ויתר. ויתר. עמד וימודד ארץ. יהר. ויואל אלוה וידכאני. וישכן׳ ויגרש את האדם׳ וישכן׳ ויגרש מפניהם גוים. ישכן. ירדף אויב נפשי. וימות׳ והושיבו שנים אנשים וימות. ויאמרו אנשי העיר אל יואש. ימות׳ יחי ראובן ואל ימות. וירח. יי׳ את ריח הניחח. וירח. ויגש וישק לו. ירח׳ ועתה ישמע׳ נא אדני המלך. ובעת. אותה והדברנה. ובעת. ויהי לימים מימים. בעת. ועוד אני מדבר בתפלה. ולמה. ויאמר לה אלקנה אישה. ג׳ בפסו׳ ולמה ולמה ולמה למה. ולמועדים. יהי מארת. ולמעדים. כה אמר יי׳ צבאו׳ צום הרביעי׳ למועדים. עשה ירח. ומוראכם. והחכם יהיה על׳ ומוראכם. לא יתיצב איש לפניכם. מוראכם. את יי׳ צבאות אתו תקדישו. ונבואה. יום בשורה הוא ואנחנו בחשים. ונבואה. הגידו ביהודה ובירושלם. נבאה. למשכנותיו. וסגרו. ואספו אספה אסיר. בישעיה. וסגרו. וסגרו דלתים בשוק. סגרו. עד הגגב סגרו. וקיצץ. וירקעו את פחי הזהב. וקיצץ. משבית מלחמו׳ עד׳ קיצץ. יי׳ צדיק קיצץ׳ ורחצו. יוקח נא מעט מים. ורחצו. ויאמר הנה אדני. רחצו. זכו והסירו רע׳ רחצו נקוד פתח. ותענה. אותם ותאברנה יש. ותענה׳ הנשי׳ המשחקות. הענה. חכמת שרותיה: בתוך חד מן כ׳ פסו׳ דאית בכל חד וחד ד׳ מלין דמ״ין קדמ׳ לא נסיב וי״ו וג׳ בתראי נסבין וי״ו נמסר בריש יחזקאל גבי פסו׳ ודמות פניהם פני אדם: תולעת השני ו׳ וסי׳ והם יקחו את הזהב. וכל אשה חכמת לב בידיה׳ מלא אתם חכמת לב. ואתו אהליאב בן אחיסמך. ומן התכלת והארגמן ותולע׳ השני. וירקעו את פחי הזהב:

קצותיו י״ג מלין כתיבן תרין וו״ין וסי׳ קצותו · כרוב אחד דכפרת משכן שני · קצותו דאפוד כתראה · עשוות וחמש צאן עשוות · וקוו · שתו ושכרו וקוו · נטוות גרון · ומנוות ברכה · עוון · וחכינו עד אור הבקר · עוון את עוון עבדך · דד״ה · כעוון · הן בעוון חוללתי · עוונותיו ילכדונו הרשע · ולצוות עליה דאסתר · ומצוות · דואת שבת קדשך · העשוום לבעל : חבר חד מן ט״ו זוגין קדם נסיב וי״ו ותניין לא נסיב וי״ו

אבן עזרא

ותלת כליל תכלת · כלו תכלת והוא סמוך: ואת

סטרוהי מלפף: והמין תיקוניה די עלוהי מיניה הוא כעובדיה דדהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר כמא דפקיד יי ית משה: ועבדו ית אבני בורלא משקען מרמצן דדהב גליפן כתב מפרש על שמהת בני ישראל: ושוי יתהון על כתפי איפודא אבני דוכרנא לבני ישראל כמא די פקיד יי ית משה: ועבד ית חושנא עובד אומן כעובד איפודא דדהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר: מרבע הוה עיף עבדו ית חושנא זרתא אורכיה וזרתא פותיה עיף: ואשלימו ביה ארבעא סדרין דאבן טבא סדרא קדמאה סמקן ירקן וברקן סידרא חד: וסדרא תנינא אזמרגדין שבזיז וסבהלום: וסדרא תליתאה קנכירי טרקיא ועין עיגלא: וסדרא רביעאה כרום ימא ובורלא ופנתירי משקען מרמצן דדהב באשלמותהון: ואבניא על שמהת בני ישראל אינין תרתא עסרי על שמהתהון כתב מפרש כגלוף דעזקא גבר על שמיה לתרי עסר שבטין: ועבדו על חושנא תיכין מתחמן עובד גדילו דדהב דכי: ועבדו תרתין מרמצן דדהב ותרתין עזקן דדהב ויהבו ית תרתין עזקתא על תרין סטרי חושנא: ויהבו תרתין גדילן דדהב על תרתין עזקתא על סטרי חושנא: וית תרתין גדילן דעל תרין סטרוהי יהבו על תרתין מרמצתא ויהבינון על כתפי איפודא לקביל אפוהי: ועבדו תרתין עזקן דדהב ושויאו על תרין סטרי חושנא על ספתיה די לעיברא דאיפודא לגיו: ועבדו תרתין עזקן דדהב ויהבינון על תרין כתפי איפודא מלרע מלקביל אפוהי לקביל בית לופי מעילוי המיין איפודא: ואחדו ית חושנא מעיזקתיה לעיזקת איפודא בחוטא דתכלא למהוי על המיין איפודא

קצותיו חבר: וחשב אפדתו אשר עליו ממנו הוא כמעשהו זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר כאשר צוה יהוה את משה: ס

ויעשו את אבני השהם מסבת משבצת זהב מפתחת פתוחי חותם על שמות בני ישראל: וישם אתם על כתפת האפד אבני זכרון לבני ישראל כאשר צוה יהוה את משה: פ

ויעש את החשן מעשה חשב כמעשה אפד זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר: רבוע היה כפול עשו את החשן זרת ארכו וזרת רחבו כפול: וימלאו בו ארבעה טורי אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד: והטור השני נפך ספיר ויהלם: והטור השלישי לשם שבו ואחלמה: והטור הרביעי תרשיש שהם וישפה מוסבת משבצות זהב במלאתם: והאבנים על שמת בני ישראל הנה שתים עשרה על שמתם פתוחי חתם איש על שמו לשנים עשר שבט: ויעשו על החשן שרשרת גבלת מעשה עבת זהב טהור: ויעשו שתי משבצת זהב ושתי טבעת זהב ויתנו את שתי הטבעת על שני קצות החשן: ויתנו שתי העבתת הזהב על שתי הטבעת על קצות החשן: ואת שתי קצות שתי העבתת נתנו על שתי המשבצת ויתנם על כתפת האפד אל מול פניו: ויעשו שתי טבעת זהב וישימו על שני קצות החשן על שפתו אשר אל עבר האפד ביתה: ויעשו שתי טבעת זהב ויתנם על שתי כתפת האפד מלמטה ממול פניו לעמת מחברתו ממעל לחשב האפד: וירכסו את החשן מטבעתו אל טבעת האפד בפתיל תכלת להית על חשב האפד

קצותיו חד מן י״ג מלין כתיבן תרין וו״ין

מוסבת ב׳ כ״כ חס׳ וי״ו בתר׳ וכ׳ מ״ל דמ״ל כת׳ ושאריהון חס׳ דחס׳ כתי׳

וירכסו ל׳ יתר׳ וירכסו

מסרה

הלית דכו׳ נמסר במס׳ רבת׳: טורי ג׳ מ״ל וסי׳ וימלאו בו ד׳ טורי ויבן את בית יער הלבנון · ויבן את החצ׳ סביב: חותם כול מלאי׳ בליש׳ כמ״ז נמסר פרשת תצוה: ויהלם ג׳ נמסר בפרשת תצוה: וישפה ג׳ וסי׳ והטור הרבעי · וחברו · בעדן גן אלהים היית: מוסבת ב׳ חס׳ וי״ו בתר׳ וסי׳ והטור הרביעי · מוסבת שם: שבת ג׳ חס׳ וסי׳ מעשה חרש אבן · והאבנים תהיין על · והאבנים על שמת בני: ואת שתי ו׳ וסי׳ וכמו השחר עלה · ויקם בלילה ההוא · ואת שתי קצות שתי · וחברו · ויצל דוד בינם ההוא דצקלג׳ · יען אמרך את שני הגוים · וכל ואת שתי הכלית דכו׳: אשר אל ח׳ נמסר בסדר הצוה: ויתנם ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסי׳ ואת שתי קצות שתי העבתות · ויעשו שתי טבעת זהב · ויתנם לחק בישראל · דירמיה · בתר׳ מ״ל:

ואת פארי המגבעות · תפארת המגבעות · המגבעות המפוארין לתת על המצנפת מלמעלה ועל ידי הפתילים היה מושיבן על המצנפת כמין כתר ואי אפשר לומר הציץ על המצנפת שהרי בשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין והציץ היה נתון על המצח הרי המצנפת למעלה והציץ למטה ומהו על המצנפת שלמעלה ועוד הקשיתי בה כאן הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ובענין הצואה הוא אומר ונתת אותו על פתיל תכלת והואר אכי פתיל תכלת זה חוטין הן לקשרו בהן במצנפת לפי שהציץ אינו אלא מאוזן לאוזן ובמה יקשרנו במצחו והיו קבועין בו חוטי תכלת לשני ראשיו ובאמצעיתו שבהן קושרו ותולהו במצנפת כשהיא בראשו ושני חוטין היו בכל קצה וקצה אחת מִמַעַל ואחת מ מתחת לצד מצחו וכן באמצעו שכך הוא כוח לקשור ואין דרך ק קשירה בפחות משני חוטין לכך נאמר על פתיל תכלת ועליו פ פתיל תכלת וקושר ראשיהן השנים כלן יחד מאחוריו למול ע ערפו ומושיבו על ה המצנפת ואל תתמה שלא כאמ׳ פתילי תכלת הואיל ומרובין הן ש שהרי מצינו בחושן ואפוד וירכסו את ה החשן וגו׳ ועל כרחך פחות משנים לא היו שהרי בשתי קצות ה החשן היו שתי טבעות החשן ובשתי כתפות האפו׳ היו שתי טבעות האפוד שכנגדן ולפי דרך קשירה ארבעה חוטין היו ומכל מקום פחות משני אי אפשר : ויעשו בני ישרא׳ את המלאכה ככל אשר צוה יי׳ וגו׳ · ויביאו את המשכן וגו׳ · שלא היו יכולין להקימו ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקדוש ברוך הוא הקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשי׳ שאין כח באדם ל לזקפן ומשה העמידו אמ׳ משה לפני הקב״ה איך אפשר הקמתו על ידי אדם אמ׳ לו עסוק אתה בידך כ כראה כמקימו והוא נזקף וקם מאליו וזהו שנאמ׳ הוקם המשכן הוקם מאליו מדרש רבי תנחומא :

ויברך

ולא יזח ב׳ וסי׳ וחשן · החשן : להית ח׳ חס׳ ב׳ ליש׳ נמסר בסדר וישמע יתרו : רמוני חד מן ה׳ זוגין בסיפרא קדמ׳ חס׳ תניין ב׳ ל׳ וסי׳ סבלת · לכן אמר לבני ישראל · סבלות ולקחתי אתכם לי לעם · יצא · לך אל פרעה · יוצא · השכם בבקר · שמן למאר · ושמן למאור · לאפד · אבני שהם · לאפוד · ואבני שהם · ויהיו

וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפֹד כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ
וַיַּעַשׂ אֶת־מְעִיל הָאֵפֹד מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּלִיל תְּכֵלֶת׃ וּפִי־הַמְּעִיל בְּתוֹכוֹ כְּפִי תַחְרָא שָׂפָה לְפִיו סָבִיב לֹא יִקָּרֵעַ׃ וַיַּעֲשׂוּ עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל רִמּוֹנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מָשְׁזָר׃ וַיַּעֲשׂוּ פַעֲמֹנֵי זָהָב טָהוֹר וַיִּתְּנוּ אֶת־הַפַּעֲמֹנִים בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים׃ פַּעֲמֹן וְרִמֹּן פַּעֲמֹן וְרִמֹּן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב לְשָׁרֵת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַכָּתְנֹת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֹרֵג לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו׃ וְאֵת הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאֶת־פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעֹת שֵׁשׁ וְאֶת־מִכְנְסֵי הַבָּד שֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ וְאֶת־הָאַבְנֵט שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מַעֲשֵׂה רֹקֵם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיַּעֲשׂוּ אֶת־צִיץ נֵזֶר־הַקֹּדֶשׁ זָהָב טָהוֹר וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו מִכְתַּב פִּתּוּחֵי חוֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ וַיִּתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת לָתֵת עַל־הַמִּצְנֶפֶת מִלְמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַתֵּכֶל כָּל־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ׃ פ
וַיָּבִיאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶל־מֹשֶׁה אֶת־הָאֹהֶל וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו קְרָסָיו קְרָשָׁיו בְּרִיחָו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו׃ וְאֶת־מִכְסֵה עוֹרֹת הָאֵילִם הַמְאָדָּמִים וְאֶת־מִכְסֵה עֹרֹת הַתְּחָשִׁים וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ׃ אֶת־אֲרוֹן הָעֵדֻת וְאֶת־בַּדָּיו וְאֵת הַכַּפֹּרֶת׃ אֶת־הַשֻּׁלְחָן אֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים׃ אֶת־הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ נֵרֹת הַמַּעֲרָכָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר׃

ולא יתפרק חושנא מעילוי איפודא כמא די פקיד יי ית משה : ועבד ית מעיל איפודא עובד מחי גמיר תכלא : ופומיה דמעילא כפיל לגויה כפום שריין תורא מקף לפומיה סחור סחור דלא יתבזע : ועבדו על שיפולי מעילא רמוני תכלא וארגונא וצבע זהורי שזיר : ועבדו זגין דדהב דכי ויהבו ית זגיא בגו רמוניא על שיפולי מעילא סחור סחור בגו רמוניא : זגא ורמונא זגא ורמונא על שיפולי מעילא סחור סחור לשמשא כמא די פקיד יי ית משה : ועבדו ית כיתונין דבוץ עובד מחי לאהרן ולבנוהי : וית מצנפתא דבוצא וית שבח קובעיא דבוצא וית מכנסי בוצא דבוץ שזיר : וית הימינא דבוץ שזיר ותכלא וארגונא וצבע זהורי עובד צייר כמא די פקיד יי ית משה : ועבדו ית ציצא כלילא דקודשא דדהב דכי וכתבו עלוהי כתב מפרש כגלוף דעזקא קודשא ליי : ויהבו עלוהי חוטא דתכלא למתן על מצנפתא מלעילא כמא די פקיד יי ית משה : ושלימת כל עיבידת משכנא משכן זימנא ועבדו בני ישראל ככל די פקיד יי ית משה כן עבדו : ואיתיו ית משכנא לות משה ית משכנא וית כל מנוהי פורפוהי דפוהי עברוהי ועמודוהי וסמכוהי : וית חופאה דמשכי דיכרי מסמקי וית חופאה דמשכי ססגונא וית פרוכתא דפרסא : ית ארונא דסהדותא וית אריחוהי וית כפורתא : ית פתורא ית כל מנוהי וית לחם אפיא : ית מנרתא דכיתא ית בוציניהא בוציני סדרא וית כל מנהא וית משחא דאנהרותא :

אבן עזרא

ואת המצנפת שש · שהוא לאהרן : ואת פארי המגבעו׳ . לבניו כי אין דרך המצנפת כמו המגבעו׳ : ותכל · כמשקל ותרב משאת בנימין : ויביאו את המשכן · והנה את מיתריו ויתדותיו כמו את קלעי החצר ואת ע עמודיו ואת אדניה :

ביום

תאמם · והיו תואמם · רמני · ועשית על שוליו · רמוני · על שולי · אסף · וחג הקציר · האסף · וחג שבועת · מטבעתו · וירכסו את החשן כשוא תחת הו״ו · מטבעותיו · וירכסו בפתח תחת הו״ו : כל אוריתא ומלכים רמנים הרמנים חס׳ בב״א מ״ל וסי׳ והרימונים באתים · ושאר קריי׳ דכו׳ מ״ל בב״א חס׳ וסי׳ אל גנת אגוז ירדתי לראות : ורמן ט׳ חס׳ נמסר בסדר תצוה : ותכלת וארגמן ו׳ דסמ׳ נמסר בסדר ויקהל : מכתב ד׳ וסי׳ והמכתב מכתב אלהים · ויכתבו עליו מכתב פתוחי חותם · ויבא אליו מכתב מאליהו · ד״ה · מכתב לחזקיהו : ארן העדת י״ב נמסר בסדר כי תשא : את כל כליו ב׳ ומטע׳ בהון וסי׳ את השלחן · ונתנו עליו את כל : ואת שמן ז׳ נמסר בסדר כי תשא :

ביום · מחלוקת היא זה כי יום השמיני למלואים היה יום ראש חדש ניסן והזכרנו לומר כי בשלשה ועשרים יום לאדר הקים משה את המשכן והנה יום תחלת המלואים היה משה סותרו ובונהו להרגיל הכהנים ואמרו כי השעיר שרפו משה והנה שורף הוא שעיר ראש חדש והנה בזה השם שיקים משה המשכן באחד לחדש הראשון ולא יסירנו עד יום נסוע הארון והנה מצאנו בספרי כי מישאל ואלצפן היו הטמאים לנפש אדם והנה יום שמיני למלואים הוא שמיני לחדש ויש כרמות שהיה על זה האחת למה לא הזכיר הכתוב שהיה משה מקים את המשכן וסותרו והנה יהיה פתח אהל מועד אחר שיהיה כאשר כי כתוב ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה ועוד כתוב ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת וזהו שרפו משה ועוד אם היה שעיר ראש חדש למה לא הזכיר שנים פרים ואיל אחד ושבעה כבשים וכאשר הזכיר מלבד עולת ה הבקר היה ראוי שיאמר מלבד עולת החדש והנה על דרך הפשט ביום החדש הראשון היתה תחלת הקמת המשכן והנה זה המשכן הראשון הקימוהו ביום אחד לחדש ה הראשון והחלו לבנות הבית הראשון שהוא המשכן השני בחדש השני שהוא אייר בשני לחדש כי כן כתוב בחדש השני בשני ובתלמודנו כתוב כי יום חמשי יצאו ישראל ממצרים ואם הוא דרך קבלה נקבל ואם הוא דרך סברא לפני יום חמישי יצאו כי אין בין שנה פשוטה לתחלת שנה אחרת פחות משלשה ימים כי שנת חסרין שנ״ג ושנ״כ יצאו בשביעית ואם מעוברת הם חמשה בחסרון ובעבור שהכתוב אמר ביום השבת יערכנו נראה כי ביום השבת ערך הלחם משה על השלחן והנה ביום שמי הוקם המשכן או ביום שבת אף על פי שאין זה ראיה גמורה כי יוכל הטוען להשיב ביום השבת יערכנו הכהן אחר שהוקם ה המשכן וערך משה הלחם הנה הזכיר במעשה כי הקים משה המשכן כאשר אמרתי בשני המקנשו׳ והלוים שהם משפחתו הקימוהו כי אינו מעשה יחיד ונתן האדנים למטה ואחר כן שם הקרשים ואחר כן הבריחים ואחר כן הקים העמודים בעבור הפרכת ומסך פתח האהל ואחר כן פרש האהל ושם עליו המכס׳ ואחר כן שם הארון לפאת ים ונתן הלוחות בארון ושם עליו הבדים ונתן את הכפרת על הארון מלמעלה ונתן השלחן וערך עליו לחם הפנים · והנה יורה כי בבקר היה זה · ואמר ויעל הנרו׳ אחר כן בלילה והעלה בבקר העולה היא עולת תמיד וכן עשה בין הערבים וביום הזה משח משה את המשכן ואת כל כליו ומזבח העולה ואת כל כליו ואת הכיור ואת כנו והקהלה העדה אל פתח אהל מועד ורחצו אהרן ובניו במים והלביש את אהרן בגדי הקדש גם ה הלביש בניו ומשחו בשמן הקדש והגיש פר בן בקר ואילים שנים ושחט את הפר וחטא על המזבח והקטיר את האמורים ושחט האיל וזרק את דמו על המזבח והקטיר את האיל ושחט

ואת מזבח ט׳ וסי׳ ואת השלחן ואת כל׳ · ושלאחריו · ואת השלחן הנין ושלאחריו · ואת מזבח הקטרת דויקהל · ואת מזבח הזהב דויביאו · ואת מזבח העלה שם · ויעש שלמה׳ דד״ה ׃ עמדיה ד׳ ג׳ מל׳ וחד חסר וסימ׳ את קלעי החצר ואת עמדיה · אנכי תכנתי עמ׳דיה · הרגיז ארץ ממקומה ׃ חצבה עמודיה שבעה ·

וְאֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֵת מָסַךְ פֶּתַח הָאֹהֶל׃ אֵת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ אֶת קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדֶיהָ וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֶת־הַמָּסָךְ לְשַׁעַר הֶחָצֵר אֶת־מֵיתָרָיו וִיתֵדֹתֶיהָ וְאֵת כָּל־כְּלֵי עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל מוֹעֵד׃ אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הָעֲבֹדָה׃ וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה׃

פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים אֶת־מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְשַׂמְתָּ שָׁם אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסַכֹּתָ עַל־הָאָרֹן אֶת־הַפָּרֹכֶת׃ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְעָרַכְתָּ אֶת־עֶרְכּוֹ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמְּנֹרָה וְהַעֲלֵיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ׃ וְנָתַתָּה אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב לִקְטֹרֶת לִפְנֵי אֲרוֹן הָעֵדֻת וְשַׂמְתָּ אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃ וְנָתַתָּה אֵת מִזְבַּח הָעֹלָה לִפְנֵי פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד׃ וְנָתַתָּ אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁם מָיִם׃ וְשַׂמְתָּ אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב וְנָתַתָּ אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ׃ וּמָשַׁחְתָּ אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃ וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ׃ וְהִקְרַבְתָּ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם׃

וְיָת מַדְבְּחָא דְדַהֲבָא וְיָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְיָת קְטֹרֶת בּוּסְמַיָא וְיָת פְּרָסָא דִתְרַע מַשְׁכְּנָא׃ יָת מַדְבְּחָא דִנְחָשָׁא וְיָת סְרָדָא דִנְחָשָׁא דִילֵיהּ יָת אֲרִיחוֹהִי וְיָת כָּל מָנוֹהִי יָת כִּיוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵיהּ׃ יָת סְרָדֵי דָרְתָא יָת עַמּוּדָהָא וְיָת סַמְכָהָא וְיָת פְּרָסָא לִתְרַע דָרְתָא יָת אַטּוּנוֹהִי וְסִכַּהָא וְיָת כָּל מָנֵי פֻּלְחַן מַשְׁכְּנָא לְמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ יָת לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא לְשַׁמָּשָׁא בְקוּדְשָׁא יָת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא׃ כְּכֹל דִי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבַדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת כָּל פֻּלְחָנָא׃ וַחֲזָא מֹשֶׁה יָת כָּל עֲבִידְתָא וְהָא עֲבַדוּ יָתַהּ כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ כֵּן עֲבַדוּ וּבָרֵיךְ יָתְהוֹן מֹשֶׁה׃ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ בְּיוֹמָא דְיַרְחָא קַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא תְּקִים יָת מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ וּתְשַׁוֵּי תַמָּן יָת אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא וְתַטֵּיל עַל אֲרוֹנָא יָת פָּרוּכְתָּא׃ וְתָעֵיל יָת פָּתוֹרָא וְתַסְדַּר יָת סִידְרוֹהִי וְתָעֵיל יָת מְנָרְתָא וְתַדְלֵיק יָת בּוֹצִינַהָא׃ וְתִתֵּן יָת מַדְבְּחָא דְדַהֲבָא לִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָא לִקְדָם אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא וּתְשַׁוֵּי יָת פְּרָסָא דְתַרְעָא לְמַשְׁכְּנָא׃ וְתִתֵּן יָת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא לִקְדָם תְּרַע מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ וְתִתֵּן יָת כִּיוֹרָא בֵּין מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וְתִתֵּן תַּמָּן מַיָא׃ וּתְשַׁוֵּי יָת דָרְתָא סְחוֹר סְחוֹר וְתִתֵּן יָת פְּרָסָא דִתְרַע דָרְתָא׃ וְתִסַּב יָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וּתְרַבֵּי יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל דִי בֵיהּ וּתְקַדֵּשׁ יָתֵיהּ וְיָת כָּל מָנוֹהִי וִיהֵי קוּדְשָׁא׃ וּתְרַבֵּי יָת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וּתְקַדֵּישׁ יָת מַדְבְּחָא וִיהֵי מַדְבְּחָא קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָא׃ וּתְרַבֵּי יָת כִּיוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵיהּ וּתְקַדֵּישׁ יָתֵיהּ׃ וּתְקָרֵיב יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתַסְחֵי יָתְהוֹן בְּמַיָא׃

ט׳ · סימ׳ תכנו׳ כי זכתה אתם הוכישה הורתם ׃ · ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ · ל · ט׳ כמות׳ בהיכל את אתות · יתכתו׳ · ג׳ בקרי׳ · לג · יב׳ · ח׳ מל׳ כתור׳ · ל ולכ · ג׳ · ל ומלרע · לט חס׳ · ז׳ כליש׳ · מ · כל אורי׳ חס׳ כמ״ג

רשי

ויברך אותם משה · אמר להם יהי רצון שתשרה שכינ׳ במעשה ידיכם ויהי נועם ה׳ אלהינו עלינו וגו׳ והוא מאחד עשר מזמורים שבתפלה למשה ׃ וסכות על הארון · לשון הגנה שהרי מחיצה היה ׃ וערכת את ערכו · שתים מערכות של לחם ה הפנים ׃ ויפרש

את תלא׳ כיות׳ רכב׳ ואלה יעו׳ וגו׳ רלוק׳ גר ולא׳ תבולן ונבתלי

קדמא חס׳ ׃ העדות ח׳ מלאים בתורה נמסר בסדר אחרי מות ׃ ואת בגדי ז׳ נמסר בסדר כי תשא ׃ סכת וסכת ד׳ וסימ׳ וסכת על הארון · סכתה לראשי ביום נשק · סכתה באף · סכתה בענן׳ וא׳ וסכתה עליהם ׃ ערכו ג׳ וסימ׳ והבאת את השלחן וערכת את ערכו · איש כסף נפשות ערכו · ואין ערכו׳ אנך ׃ נתינה שם ז׳ וס׳ ונתת את הכיר · ובגוים ההם לא תרגיע · ודביר בתוך הבית מפנימה הכין · וידעהם כי אני י״י בהית חלליהם · ואביאם אל הארץ אשר נשאתי את ידי · והיה בשבט אשר גר הגר אתו שם תתנו · נשבימה לכרמים ׃ ונתת כ״ט חס׳ נמסר בסדר תרומה׳ ולחם בשמים פלוגתא · ודודך הטובה פלוגתא ׃

ומחט גם איל המלואים וזרק את דמו על המזבח והאמורים עם שוק הימין עם חלת מצה אחת וחלת לחם שמן הכל הקטיר המזבחה ככה עשה שבעת ימי המלואים וככה כתו' ופר חטאת תעשה ליום על הכפורי' לכל יום ומשחת המזבח לקדשו וכתוב שבעת ימים תכפר על המזבח ומשחת אותו לקדשו והנה הטעם ככה תעשה כל שבעת ימי המלואים וכתוב ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אותו ויקדש את המזבח שבעת ימי המלואים אז החלו הנשיאים להקריב לחנוכת המזבח וככה היה הקריב אהרן עגל בן בקר לחטאת לכפר בעדו והעלה גם האיל שלו ועגל וכבש שהוא קרבן העם העלם עולה אחר שחט שעיר החטאת וחטאהו כאשר עשה לעגל החטאת אשר לו לזרוק דמו ולהקטיר האמורים רק חטאת הכהן לא יאכלנה כהן על כן נשרף בשר הפר מחוץ למחנה וחטאת הצבור שהוא שעיר עזים יאכלוה הכהני' וכל זה היה אחר עולת הבקר ואחר כל זה הקריב עולת נחשון ו וחטאתו והנה נשלמה חנוכת המזבח אחר תשעה עשר יום לחדש הראשון ואתמיה על לבך דברי הטוען אם כן מתי עשה קרבנות החג כי ישרא' לא עשו במדבר שיהי רק חג הפסח לילה אחד ולא שמרו חג המצו' כי כן כתוב והיה כי יביאך יי' שבעת ימים תאכל מצות ופירוש והיה היום הזה לכם לזכרון לדור הבא אחרי כן לקבוע יום ב באתכם מקרא קדש כי הנה ביום הראשון נכנו מגושן ועוד כי במדבר שיהי אין להם לחם שיעשו מצות שבעת ימים אע"פ שהיו קרובי' מהישוב דבר גדול היה שמצאו לחם לעשו' ולאכול על מרורים עם הפסח לילה כי עם רב היה מאד והנה על דרך הסברא היה מקריב משה שבעת ימי המלואים עולת תמיד וביום השבת שני כבשים אי זה יום שהיה לשבעת ימי המלואים הקריב עולת שבת ואחר כן קרבן המלואים וכל זה נכון רק מה נעשה בחנוכת המזבח ביום השבת יש אומרים היו מדלגין ולא היו חושבין רק חשבון הימי' שחנכו המזבח ואחרי' אמרו כי עולת הנשיא היתה נקרבת בשבת רק השלמים היו נשחטין יום ראשון ונאכלין וראיתם כי הנה הנשיא שהוא המשוח יקריב ביום שבת ששה כבשים חוץ מעולת השבת של הצבור והנה הראשונה אומרת כי ככה ששת ימים שהקיפו יריחו והחלוץ הולך דלגו יום שבת והנה שבעת ימים שסבבוה וכך אמרו על א ארבעה עשר יום שדילגו יום הכפורים ולא הכניסוהו במספר ועל דרך הסברא כאשר הוקם המשכן ויכא משה אז כסה הענן את המשכן וכבוד השם מלא את המשכן: ולא

הוקם ג' ב' מל וא' חס' וסי' הוקם המשכן· הוקם את דברי יהונדב· נאם הגבר הקם על· בתרא' חס' ומלעיל: ויקם משה את המשכן ד' פסו' מחדין אית בהון ה' את וסי' ויקם משה את המשכן· והוצאת את האיש· ואם רע בעיניכם· ויקם את העמודים: את מכסה ב' וסימ' ויסר נח את מכסה· וישם את מכסה: ויבא נ"א נמסר

רשי

ויפרש את האהל. הן יריעות העזים: את העדות. הלוחות: על ירך המשכן צפונ' . בחצי הצפוני של רוחב הבית: ירך. כתרגומו צדא כירך הזה שהוא בצדו של אדם: ויקטר עליו קטרת. שחרית וערבית כמו שנאמר בבקר בבקר בהטיבו את הנרות וגו': והעלות

והלבשת את אהרן את בגדי הקדש ומשחת אתו וקדשת אתו וכהן לי: ואת בניו תקריב והלבשת אתם כתנת: ומשחת אתם כאשר משחת את אביהם וכהנו לי והיתה להית להם משחתם לכהנת עולם לדרתם: ויעש משה ככל אשר צוה יהוה אתו כן עשה: ס ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן: ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את קרשיו ויתן את בריחיו ויקם את עמודיו: ויפרש את האהל על המשכן וישם את מכסה האהל עליו מלמעלה כאשר צוה יהוה את משה: ס ויקח ויתן את העדת אל הארן וישם את הבדים על הארן ויתן את הכפרת על הארן מלמעלה: ויבא את הארן אל המשכן וישם את פרכת המסך ויסך על ארון העדות כאשר צוה יהוה את משה: ס ויתן את השלחן באהל מועד על ירך המשכן צפנה מחוץ לפרכת: ויערך עליו ערך לחם לפני יהוה כאשר צוה יהוה את משה: ס וישם את המנרה באהל מועד נכח השלחן על ירך המשכן נגבה: ויעל הנרת לפני יהוה כאשר צוה יהוה את משה: ס וישם את מזבח הזהב באהל מועד לפני הפרכת: ויקטר עליו קטרת סמים כאשר צוה יהוה את משה: ס וישם את מסך הפתח למשכן:

ל' · ד' · ת' חס' בליש' · ב' בכ' ליש' · סג · ג' ב' מל וא' חס' · ב' · ד' מל · ב' · ית כקוקי' אל על על · כה · ד' · ית' מל בתול · ל' ותד וערך נגדים · כט · לג' כ' · ל' · ה

ותלביש ית אהרן ית לבושי קודשא ותרבי יתיה ותקדש יתיה וישמש קדמי: וית בנוהי תקריב ותלביש יתהון כתונין: ותרבי יתהון כמא די רביתא ית אבוהון וישמשון קדמי ותהי למהוי להון רבותהון לכהנות עלם לדריהון: ועבד משה ככל די פקיד יי יתיה כן עבד: והוה בירחא קדמאה בשתא תניתא בחד לירחא אתקם משכנא: ואקים משה ית משכנא ויהב ית סמכוהי ושוי ית דפוהי ויהב ית עברוהי ואקים ית עמודוהי: ופרס ית פרסא על משכנא ושוי ית חופאה דמשכנא עלוהי מלעילא כמא די פקיד יי ית משה: ונסיב ויהב ית סהדותא בארונא ושוי ית אריחיא על ארונא ויהב ית כפורתא על ארונא מלעילא: ואעיל ית ארונא למשכנא ושוי ית פרוכתא דפרסא ואטיל על ארונא דסהדותא כמא די פקיד יי ית משה: ויהב ית פתורא במשכן זימנא על צדא דמשכנא צפונא מברא לפרוכתא: וסדר עלוהי סדרין דלחם קדם יי כמא די פקיד יי ית משה: ושוי ית מנרתא במשכן זימנא לקביל פתורא על שידא דמשכנא דרומא: ואדליק בוציניא קדם יי כמא די פקיד יי ית משה: ושוי ית מדבחא דדהבא במשכן זימנא קדם פרוכתא: ואקטר עלוהי קטורת בוסמין כמא די פקיד יי ית משה: ושוי ית פרסא דתרעא למשכנא:

בסדר ויקהל: י"ח פסו' אית בהון אל על על וסי' ויאמרו איש אל אחיו אבל· ויאמר יי' אל משה נטה ידך דארב· דחשך· ונתת אל חשן המשפט· ויאמר יי' אל משה פסל לך· ויקח ויתן את העדות· ועשו להם ציצית· ונתת את הברכה: והוצאתם את שניהם אל שער· הרפה מבני שנים חדשים· אתי שלח יי' למשחך· אשר בחר בי מאביך· ותבא בת שבע אל המלך· ויבא אחאב אל ביתו סר וזעף· וישמע בן הדד אל המלך· כה אמר יי' צבאות לך בא אל הסכן· ואקום ואצא אל הבקעה· תהי נא אזנך קשבת· תהינא עיניך פתוחות· והנותר לנשיא מזה ומזה: ויסך ד' רפין וסימ' ויבא את הארן אל המשכן· וירחץ ויסך· לגבר אשר דרכיו נסתרה· ויסך בדלתים ים: משכנא קדמאה על צלע המשכן: משכנא תניינ' על ירך· ואפ"ס והוא צלע על ירכו: ויקטר עליו ד' דסמי' וס' ויקטר עליו קטרת סמים· ויקטר עליו קטרת המזבח· ויקטר עליו אה עלתו: קטרת סמים ה' דסמ' בקרי' וסי' והקטיר עליו אהרן קטרת סמים· ויקטר עליו קטרת סמים· ומלא חפניו קטרת סמים דקה· להקטיר קטרת· ומקטירים ליי' עולות בבקר בבקר· דד"ה:

וכהעלות אהרן וגו׳. אף ביום השמיני למלואים שהוא יום הקמת המשכן שמש משה והקריב קרבנות צבור חוץ מאותן שנצטוו בו ביום שנאמר קרב אל המזבח וגו׳: את העולה. עולת התמיד: ואת המנחה. מנחת נסכים של תמיד כמו שנאמר ועשרון סלת בלול בשמן וגו׳: ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו. יום שמיני למלואים השוו כולם לכהונה ותרגומו ומקדשין מיניה בו ביום קדש משה עמהם: ובקרבתם. כמו ובקרבם כשיקריבו כתיב ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וכתוב אחד אומר ובבא משה אל אהל מועד בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם כי שכן עליו הענן אמור מעתה כל זמן שהיה הענן לא היה יכול לבא נסתלק הענן נכנס ומדבר עמו לעיני כל בית ישראל: בכל מסעיהם. בכל מסע שהיו נוסעי׳ היה הענן שוכן במקום אשר יחנו שם מקום חנייתן אף הוא קרוי מסע וכן וילך למסעיו וכן אלה מסעי לפי שממקום החנייה חזרו ונסעו לכך נקראו כולן מסעות:

ואת המנחה ח׳ וסי׳ ואת מזבח העלה. והעלה הכהן את. ויקח מצות את גדי העזים. ביום ההוא קדש המלך. ב׳ בפסו׳. ועל הנשיא יזהה. יעשו את הכבש. ויקדש המלך. דד״ה: לרחצה ה׳ נמסר בריש סדר כי תשא: ואהרן ובניו ג׳ דסמי׳ וסי׳ ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו. והחנים לפני המשכן קדמה. ומקטירים ליי׳: ובקרבתם

אונקלוס	תורה
וְיָת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא שַׁוִּי בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא וְאַסֵּיק עֲלוֹהִי יָת עֲלָתָא וְיָת מִנְחָתָא כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:	וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה שָׂם פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה: ס
וְשַׁוִּי יָת כִּיּוֹרָא בֵּין מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וִיהַב תַּמָּן מַיָּא לְקִידּוּשׁ:	וַיָּשֶׂם אֶת הַכִּיֹּר בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה מַיִם לְרָחְצָה:
וּמְקַדְּשִׁין מִנֵּיהּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן וְיָת רַגְלֵיהוֹן:	וְרָחֲצוּ מִמֶּנּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם:
בְּמֵיעַלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וּבְמִקְרַבְהוֹן לְמַדְבְּחָא מְקַדְּשִׁין כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:	בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וּבְקָרְבָתָם אֶל הַמִּזְבֵּחַ יִרְחָצוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה: ס
וַאֲקִים יָת דָּרְתָא סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא וּלְמַדְבְּחָא וִיהַב יָת פְּרָסָא דִתְרַע דָּרְתָא וְשֵׁיצִי מֹשֶׁה יָת עֲבִידְתָא:	וַיָּקֶם אֶת הֶחָצֵר סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת הַמְּלָאכָה: פ
וַחֲפָא עֲנָנָא יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וִיקָרָא דַייָ אִתְמְלֵי יָת מַשְׁכְּנָא:	וַיְכַס הֶעָנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן:
וְלָא יָכֵיל מֹשֶׁה לְמֵיעַל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא אֲרֵי שְׁרָא עֲלוֹהִי עֲנָנָא וִיקָרָא דַייָ אִתְמְלֵי יָת מַשְׁכְּנָא:	וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן:
וּבְאִסְתַּלָּקוּת עֲנָנָא מֵעִלָּוֵי מַשְׁכְּנָא נָטְלִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֹל מַטְלָנֵיהוֹן:	וּבְהֵעָלוֹת הֶעָנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֹל מַסְעֵיהֶם:
וְאִם לָא מִסְתַּלַּק עֲנָנָא וְלָא נָטְלִין עַד יוֹמָא אִסְתַּלָּקוּתֵיהּ:	וְאִם לֹא יֵעָלֶה הֶעָנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד יוֹם הֵעָלֹתוֹ:
אֲרֵי עֲנַן יְקָרָא דַייָ עַל מַשְׁכְּנָא בִּימָמָא וְחֵיזוּ אִשָּׁתָא הֲוֵי בְּלֵילְיָא בֵּיהּ לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלָנֵיהוֹן:	כִּי עֲנַן יְהוָה עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם: חזק

(Marginal masorah: ח׳ ; ד׳ ; ג׳ ; ל׳ וחד בקרבתם ; ל׳ ; ג׳ הא״ס ; ז׳ ל׳ פ בספ׳ ; ל׳ וחד׳ וחד בהעלות ; ל׳ ; ל׳. ד׳ ; ג׳ בטעמ׳)

סכום פסוקי דספרא ואלה שמות אלף ומאתים וט׳ וסימנו אר״ט וסדריו י״א ופרשיותיו כ״ט וחציו אלהים לא תקלל:

ל׳ וחד בקרבתם. ומשמש אלפא ביתא: ולא ז׳ ראשי פסוקים בספרא וסי׳ ולא יכלה עוד הצפינו. ולא יכלו החרטמים. ולא יכל משה לבא אל אהל מועד. ולא ישמע אליכם פרעה. ולא שמעו אל משה. ולא תותירו ממנו עד בקר. ולא תעלה במעלת על מזבחי: ענן ד׳ רפין בקרי׳ וסי׳ כי ענן יי׳ על המשכן. וכסה ענן הקטרת את הכפרת. יפיץ ענן אורו. ועתר ענן הקטרת עלה. וחד וענן יי׳ עליהם: ואש ג׳ בטעם זקף גדול וסי׳ ואש מתלקחת בתוך הברד. תהיה לילה בו לעיני. ואש אכלה את נאות המדבר. ונמסר גם בסדר וארא: סימן של סוף ואלה פקודי. ויביאו את המשכן. ואת כל כליו. ואת מכסה. ואת פרכת. ואת בדיו. ואת הכפרת. ואת לחם. ואת כל כליה. ואת שמן. ואת מזבח. ואת השמן. ואת קטרת. ואת מסך. ואת מכסה. ואת כל כליו. ואת כנו. ואת אדניה. ואת המסך. ואת כל כלי. ואת בגדי בניו:

אבן עזרא

ולא יכול משה. אזכרהו השם שיכנס אל אהל מועד והיה מדבר עם השם פנים אל פנים במקום שהיה נכנס כהן גדול פעם אחת בשנה עם ענן הקטרת כי משה בין בית הוא׳ והזכרתי לומר ככה כי משה שם הלוחו׳ בארון ושם הכפורת ששם הכרובים על הארון ועליהם תמיד הכבוד והנה מה נעשה כאשר יורידו אהרן ובניו פרכת המסך מחוץ מקום הארון איך יגשו אליו על כן אמרתי כי משה לבדו היה נכנס לפנים מהפרכת ואהרן ובניו יורידו המסך הנקר׳ פרכת ומשה היה לוקח המסך ומכסה בו תמיד את ארון העדות שלא יראהו אהרן ובניו ואמ׳ הכתוב וכסו בו כי היו עוזרים אותו ויש אומרים כי הכהנים מכסים ה הארון ואו׳ פניהם לנכח הארון ובעבור שמצא בו כתוב ואש תהיה לילה בו ואמ׳ לכל מסעיהם גם זה יורה כי יש פעמים שיסע הענן בלילה והנה לא מצאנו כתוב שנסעו בלילה והאומר זה יפרש או יומם ולילה יום אחד והנה מה יעשה במלת מסעיהם ולא אמר מחניהם רק פירושו או יומם ולילה או יומם או לילה כמו ומקלל אביו ואמו מות יומת והזכרתי לכל זה בעבור מראיתי כתוב בתפלת משה על דבר המרגלים ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה:

נשלם ספר ואלה שמות תהלה למוכן מרומות

ועתה אפרש מעשה האפוד

לפי שפירשתי האפוד והחשן פרקים פרקי׳ על פירושי המקראות ויש לטעות בצירופן אכיכות׳ מעשיהן יחד. האפוד היה עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסי׳ וחוגרו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כרחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו ולא במחט אלא מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בחשב אחת לימין ואחת לשמאל מאחוריו זו מזו שיעור הבדלות כתפים מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר שכשזוקפן עומדו׳ לו על שתי כתפיו והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד ארוכות כדי שיעור לזוקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלו לפניו למטה מכתפיו מעט ואבני השוהם קבועות בהן אחת על כתף הימין ואחת על כתף שמאל והמשבצות נתונו׳ בראשיהן לפני כתפיו של כהן וראשי שתי עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות במשבצות שבכתף שמאל כנגד שני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרות תקועין במשבצות לימין וכן ראשי שרשרת השמאלית תקועין במשבצת שבכתף שמאל נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשתי קצות החשן בתחתיתו וכנגדן שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשן וטבעות החשן מול טבעות האפוד שוכבין זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ומובדל והולך וחוזר:

חסלת ספר ואלה שמות תהלה למוכן מרומות

ויקרא

אב מן חד חד קמץ בזקפא וס׳ אדע׃ והיה אני אלך מאתך ורוח׃ אקח תגל ערותך גם תראה חרפתך׃ אזעק כי מדי אדבר אזעק׃ אשמע ויהי כאשר קרא ולא שמע׃ כן יברך׃ נבר להטות משפט גבר׃ גזר ויכן שלמה את נזר׃ גאל ואני אמרתי אגלה אזנך׃ געש מנחלי געש אביאל׃ דרש כי לאלהי אביו דרש׃ היין אלי אחד מן השרפים׃ זע ויצא המן ביום ההוא׃ זמם עשה יי׳ אשר זמם׃ חי כה תאמרון אדם חי׃ חיי צמתו בבור חיי׃ חלוני האמר אבנה לי בית מדות׃ יזעק׃ יפרע והכהן הגדול מאחיו׃ יעצן חזה ציון קרית׃ ישחט איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב תנ״כ דפסוק׃ יש כח באהעת נכוכד נצר׃ כדרך הגידו בגת והשמיעו׃ מטל וליוסף אמ׳ מברכת׃ נזרע וכי תאמרו מה נאכל׃ נפל בין רגליה כרע נפל תני׳ דפסוק׃ פרץ׃ צמח ואם בעיניו עבד הנתק׃ צוני ויאמר המלך הדי יואב אתך׃ קט ולא כורדביה הלכת׃ קץ כי בטרם ידע הנער מאוס׃ יום ושלש ימים׃ תשכב ולרש אין כל כי אם כבשה׃ תצלח ושניה המלכים לככס׳ תצמח הגני עשה חדשה עתה תצמח׃

אלף זעירא מאותיות קטנות דאינון א׳ ויקרא אל משה ריש סיפרא׃ ב׳ שתי בנות הב׳׃ ג׳ לבש מ׳ על מוקדה׃ נ׳ נטע ארן וגשם יגדל׳׃ נ׳ ונרגן׃ נ׳ ונבושובן׃ ס׳ יספנני בסכה׃

ויקרא

בשם המצוה להקריב לפניו אשה

אחל לפרש ספר ויקרא אל משה׃

ויקרא

אל משה. לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים קדמה קריאה לשון חבה לשון שמלאכי השרת משתמשין בו ויקרא זה אל זה אבל לנביאי האומות נגלה עליהן בלשון עראי ובלשון טומאה שנאמר ויקר אלהים אל בלעם׃ ויקרא אל משה. הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין יכול אף להפסקות היתה קריאה תלמוד לומר וידבר לדבור היתה קריאה ולא להפסקות ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין קל וחומר להדיוט הלמד מן ההדיוט׃ אליו. למעט את אהרן רבי יהודה אומ׳ שלש עשר׳ דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמ׳ שלש עשרה מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן שלש עשרה מיעוטין לדבר אתו מדבר אליו וידבר אליו ונועדתי לך כולן בתורת כהנים יכול ישמעו את קול הקריאה תלמוד לומ׳ קול לו קול׃ אליו. משה שומע וכל ישראל לא שמעו׃ מאהל מועד. מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל יכול מפני שהקול נמוך תלמוד לומר את הקול מהו הקול הוא הקול המתפרש בתלים קול יי׳ בכח קול יי׳ בהדר קול יי׳ שובר ארזים אם כן למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק כיוצא בו וקול כנפי הכרובי׳ נשמע עד החצר החיצונ׳ יכול מפני שהקול נמוך תלמוד לומר כקול אל שדי בדברו אם כן למה נאמ׳ עד החצר החיצונה שכיון שמגיע שם היה נפסק׃ מאהל מועד לאמר. יכול מכל הבית תלמוד לומר מעל הכפרת יכול מעל הכפרת כולה תלמוד לומר מבין שני הכרובים׃ לאמר. צא ואמור להם דברי כיבושין בשבילכם הוא נדבר עמי שכן מצינו שכל שמנה ושלשים שנה שהיו ישראל במדבר כמנודין מן המרגלים ואילך לא נתייחד הדבור עם משה שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר אלי לאמר אלי היה הדבור׃ דבר אחר צא ואמור להן דברי והשיבני אם יקבלום כמו שנאמר וישב משה את דברי העם וגו׳׃ אדם כי יקריב מכם. כשיקריב בקרבנות נדבה דבר הענין׃ אדם למה נאמר מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל׃ הבהמה׃ יכול אף חיה בכלל תלמוד לומר בקר וצאן׃ מן הבהמה. ולא כולה להוציא את הרובע ואת הנרבע׃ מן הבקר. להוציא את הנעבד׃ מן

ויקרא אל משה ב׳ וס׳ ויקרא אל משה דריש סיפרא׃ ביום השבעי׃ מאהל ד׳ וס׳ ויצא מאהל לאה׃ ויקרא אל משה׃ יחתך ויסחך מאהל׃ מתהלך טאהל אל אהל׃ דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם י״ג בתורה וס׳ אדם כי יקריב׃ כמעשה ארץ מצרים׃ מועדי יי׳ אשר׃ וקצרהם את קצירה׃ ושבתה הארץ׃ איש כי

ויקרא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיהוָה מִן־הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר

ב׳ ל׳ · י״ג כתיב׳ · ד׳ פסו׳ אית בהון מן מן מן מן׃

וקרא לְמֹשֶׁה וּמַלִּיל יְיָ עִמֵּיהּ מִמַּשְׁכַּן זִמְנָא לְמֵימָר׃ מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֱנָשׁ אֲרֵי יְקָרֵיב מִנְּכוֹן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ מִן בְּעִירָא מִן תּוֹרָא

יפליא נדר׃ איש כי תשטה׃ לנדר נדר נזיר׃ כי תבאו אל ארץ משבתיכם׃ בבאכם אל הארץ׃ קח צנצנת אחת׃ ועשו להם ציצית׃ והורשתם את כל יושבי דעלם והקריתם לכם ערים׃ קרבן ה׳ קמצין וס׳ אדם כי יקריב מכם׃ והקריב ממנו אחד מכל׃ ואל פתח אהל מועד׃ אשר יקריבו׃ ואם כל בהמה טמאה׃ וס׳ בלשון ארמי בר נשא דאקרב בעירא קמי תרעא׃ מן הבהמה ד׳ פסו׳ אית בהון מן מן ומן וס׳ נמסר בסדר וארא׃

ויקרא

מצאנו ברית יחיד בעבור שני דברים גם כן יתכן להיות מצוה אחת בעבור דברים רבים כמצות העולה והקרבן כי בתת כל חלק בגתו ימלט החלק שיש לו חלק לעולם הבא עלכן פירוש לכפר לתת כופר ותצר מתחלת כי תשא על כן כתוב פן יפגענו בדבר גם יש בעולות כורות לעתידות גם יתבונן מכל קרבן סוד התולדת והחטאות והמכות להחיו׳ מורי התורה. וטעם ויקרא אל משה אחר ולא יכול משה שהכבוד קראו מאהל מועד שיבא שם ושם ידבר עמו והכבוד לפנים מהפרכת ושם היה משה נכנס כי כן כתוב וזה טעם ותמונת יי׳ יביט. וטעם להזכיר הקרבנות קודם המצות כי השכינה תשוב אל מקומה אם לא ישמרו תורת העולה וכן היה וחלילה חלילה להצטרך לעולה וכן כתוב אם ארעב לא אומר לך רק יש לנו סוד׃ מכם. מאוחר וכן הוא אדם מכם כי יקריב קרבן וכמוהו רבים או יהיה מכם ממוכבם או יהיה מכם רמז להוציא את הגזול כי כן כתוב שונא גזל בעולה׃ מן הבהמה. יהיה הקרבן כלל ואח׳ כן מן הבקר ומן הצאן שהם מין כבש ועז פרט גם מלת קרבנכם כלל

אבן עזרא

אם עולה קרבנו. פרט ועולה מפורשת: מן הבקר. גדול או קטן אחר שמוכת ימים ובעבור היות העולה קרבה כלה לגבוה היא מהנבחרת והזכר נבחר מהנקבה על כן אין בעולה נקבה: תמים. בלא מום. ואחר שאמר יקריבנו פירש אל המקום אשר יקריב אותו כי יכנס בחצר אהל מועד: לפני יי'. דבק בטעם עם אל פתח אהל מועד יקריב אותו: לרצונו לפני יי'. שיקריבנו ברצונו ולא באונס: וסמך ידו. היה כר' מהפש שבידו האחת יסמוך כי דרך שעיר המשתלח איננו כדרך כל קרבן על כן שנה הכתוב רק כאשר מצאנו המעתיקי' שהעתיקו שכל סמיכה בשתי ידי' שמכנו עליהם והגוף הקרב לכפר על העולה על הרוח יקרא עולה גם כן הקרב בעבור חטאת ואשם יקרא חטאת ואשם: ונרצה לו. יפיק רצון מהשם: לכפר עליו. להיות כופר שוכם שים עליו: לפני יי'. כמו שולת הכאן: על ירך המזבח צפונה. כנגד השלחן. וטעם ושחט הכהן ששחטנו אחד ויזרקו רבים את הדם וכן כתוב וימציאו בני אהרן. וטעם אשר פתח אהל להוציא מזבח הקטורת: והפשיט. כהן או לוי כלוה שיו: ונתנו בני אהרן. שלא יגשו הלוים וזאת מצוה על הכהני' ולא פחותים משנים: הפדר. רבי חכמי הדור פירשוהו הגוף והנכון בעיני שפי' הפדר החלבי' וכן הוא וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחי' שהם נתחי הגוף את הראש ואת הפדר שהם החלבים ויחסר אות וי"ו שהוא כמנהג הלשון אדם פטר וכריתת ונתח אותו לנתחיו ולנתחי הגוף את ראשו ואת פדרו או יהי פי' את הראש עם הראש וכמוהו רבים והעד הנאמן ויקטר משה את הראש ואת הנתחים ואת הפדר: וערכו. על בן הבקר כי הוא גדול ועל הכבש וערך: ירחץ במים. כהן או לוי על כן הוצרך להוסיף עם והקטי' מלת הכהן: אשה. שם התאר וטעמו קרבן אש והוא תאר למלת הכל: ניחוח. מפורש: על ירך המזבח. מחוץ וכן ירכתי צפון כי רבים תעו ואמרו שמגדל ציון היה בתוך ירושלם: מן התרי'. גדולים ולא קטנים: בני היונה. להוציא את הגדולים על כן לא אמרו יונים: ומלק

רשי

מן הבקר. להוציא את המוקצה: ומן הצאן. להוציא את הנוגח שהמית כשהוא אומר למטה מן הענין מן הבקר שאין תלמוד לומר להוציא את הטרפה: תקריבו. מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות: קרבנכם. מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות: זכר. ולא נקבה כשהוא אומר זכר למטה שאין תלמוד לומ' זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס: תמים. בלא מום: אל פתח אהל מועד. מטפל בהבאתו עד העזרה מהו אומר יקריב יקריב אפילו נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל אחד לשם מי שהו' וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצרכי עולות והרי הן כולן עולות ויקרב כל אחד לשם מי שהוא יכול אפילו נתערבה בפסולין או בשאינו מינו תלמוד לומר יקריבנו: יקריב אותו. מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו תלמוד לומר לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני: לפני יי' וסמך. אין סמיכה בבמה: על ראש העולה. להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן: העולה. פרט לעולת העוף: ונרצה לו. על מה הוא מרצה לו אם תאמר על כריתות ומיתות בית דין או מיתה בידי שמים או מלקו' הרי עונשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שניתק לעשה: ושחט והקריבו הכהנים. מקבלה ואילך מצות כהונה לימד על השחיטה שכשרה בזר: לפני יי'. בעזרה: והקריבו. זו קבלה שהיא הראשונ' ומשמעה לשון הולכה למדנו שתיהן: בני אהרן. יכול חללים תלמוד לומר הכהני': את הדם וזרקו את הדם. מה תלמוד לומ' דם דם שני פעמים להביא את שנתערב במינו או בשאינו מינו יכול אף בפסולין או בחטאות הפנימיות או בחטאו' החצוניות שאו למעלה והיא למט' ת"ל במקום אחר דמו: וזרקו. עומד למטה וזורק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד הזויות לכך נאמ' סביב שיהא הדם נתון בארבע רוחו' המזבח או יכול יקיפנו בחוט ת"ל וזרקו ואי אפשר להקיף בזריקה אי וזרקו יכול בזריקה אחת ת"ל סביב הא כיצד נותן שתי מתנות שהן ד': אשר פתח אהל מועד. ולא בזמן שהוא מפורק: והפשיט. מה ת"ל העולה לרבו' את כל העולו' להפשט ונתוח: אותה לנתחיה. ולא נתחיה לנתחי': ונתנו אש. אעפ שהאש יורדת מן השמי' מצוה להביא מן ההדיוט: בני אהרן הכהן. כשהוא בכיהונו הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט עבודתו פסול': בני אהרן הכהני'. כשהם בכיהונם הא כהן הדיוט שעבד בשמנ' בגדי' עבודתו פסולה: את הנתחי' ואת הראש. לפי שאין הראש בכלל הפשט שכבר הותז בשחיטה לפיכך הוצרך למנותו לעצמו: ואת הפדר. למה נאמר ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה בו את בית השחיט' וזהו דרך כבוד של מעלה: אשר על המזבח. שלא יהיו הגזירין יוצאין חוץ למערכה: עולה. לשם עולה יקטירנו: אשה. כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש וכל אשה לשון אש פוייר בלע"ז: ניחוח. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: ואם מן הצאן. וי"ו מוסף על ענין ראשון ולמה הופסק ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה מן הכשבים ומן העזים הרי אלו מיעוטין פרט לזקן ולחולה ולמזוהם: על ירך המזבח. על צד המזבח: צפונה לפני יי'. ואין צפון בבמה: מן העוף. ולא כל העוף לפי שנאמ' תמים זכר בבקר בכשבים תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות יכול אף מחוסר אבר תלמוד לומ' מן העוף: תורים. גדולים ולא קטנים: בני יונה. קטנים לא גדולים: מן התורים או מן בני היונה. פרט לתחלת הציהוב שבזה ושבזה שהוא פסול שגדול הוא אצל בני יונה וקטן אצל תורים: והקריבו

מסורה

לרצנו ה' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר ויחי: וסמך ידו ד' חס' את וסי' וסמך ידו על ראש העלה. וסמך ידו על ראש קרבנו. וסמך ידו על ראש השעיר. וסמך ידו אל הקיר. יבן הבק' כל בן הבנתן בקמץ כמ"ו פתחין וסי' נמסר בסדר ויצא: ירחץ ה' ד' פתחין וחד קמץ וסי' והקרב והכרעים ירחץ. וקרב וכרעיו ירחץ. ואם לא יכבס

ובשרו. דין קמץ. והיה לפנות ערב ירחץ. ישמח צדיק כי חזה נקם: אשה כל ויקרא אשה בטעם תביר תחת אשה בב"ב שהתביר תחת עלה וכל במדבר דכוו' בב"ב וסי' ואת חלבם תקטיר. הכבש: ניחוח ה' מ"ל בליש' נמסר בסדר תצוה: על א' בטעם מאריכין בספרא וסי' על ירך המזבח צפונ'. על כל קרבנך תקריב מלח. על חטאתו אשר חטא. וחברו על שגגתו אשר שגג. על אשי. על המטהר. על לחם הבכורים: וערכו בני אהרן. ונתח אתו לנתחיו. על העצים אשר על האש אשר על המזבח צש"ז סמן. ושסע אתו בכנפיו. על העצים אשר על האש. צ"ש סימן: קדמא את הנתחים את הראש ואת הפדר. נר"ף סימן. תביר' את הראש ואת הנתחים ואת הפדר. ר"נף סימן: עלה הוא אשה ריח נחח ל"ב וסי' והקרב והכרעים. ושסע אתו בכנפיו לא יבדיל:

תרגום

ומן ענא תקרבון ית קורבנכון: אם עלתא קורבניה מן תורי דכר שלים יקרביניה לתרע משכן זמנא יקריב יתיה לרעוא ליה קדם יי: ויסמוך ידיה על ריש עלתא ויתרעי ליה לכפרא עלוהי: ויכוס ית בר תורי קדם יי ויקרבון בני אהרן כהניא ית דמא ויזרקון ית דמא על מדבחא סחור סחור די בתרע משכן זמנא: וישלח ית עלתא ויפליג יתה לאיברהא: ויתנון בני אהרן כהנא אשתא על מדבחא ויסדרון אעיא על אשתא: ויסדרון בני אהרן כהניא ית איבריא ית רישא וית תרבא על אעיא די על אשתא די על מדבחא: וגויה וכרעוהי יחליל במיא ויסיק כהנא ית כולא למדבחא עלתא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי: ואם מן ענא קורבניה מן אמריא או מן בני עזיא לעלתא דכר שלים יקרביניה: ויכוס יתיה על שידא דמדבחא ציפונא קדם יי ויזרקון בני אהרן כהניא ית דמיה על מדבחא סחור סחור: ויפליג יתיה לאברוהי וית רישיה וית תרביה ויסדר כהנא יתהון על אעיא די על אשתא די על מדבחא: וגווא וכרעיא יחליל במיא ויקריב כהנא ית כולא ויסיק למדבחא עלתא הוא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי: ואם מן עופא עלתא קורבניה קדם יי ויקריב מן שפניניא או מן בני יונה ית קורבניה:

ויקרא

ומן הצאן תקריבו את קרבנכם: אם עלה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד יקריב אתו לרצנו לפני יהוה: וסמך ידו על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו: ושחט את בן הבקר לפני יהוה והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח אהל מועד: והפשיט את העלה ונתח אתה לנתחיה: ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח וערכו עצים על האש: וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש אשר על המזבח: וקרבו וכרעיו ירחץ במים והקטיר הכהן את הכל המזבחה עלה אשה ריח ניחוח ליהוה: ס ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים או מן העזים לעלה זכר תמים יקריבנו: ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יהוה וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב: ונתח אתו לנתחיו ואת ראשו ואת פדרו וערך הכהן אתם על העצים אשר על האש אשר על המזבח: והקרב והכרעים ירחץ במים והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה עלה הוא אשה ריח ניחח ליהוה: פ ואם מן העוף עלה קרבנו ליהוה והקריב מן התרים או מן בני היונה את קרבנו:

והפשיט ל' וא' בכדי' ועלי הכשים

ירחץ ד' פתחין וא' קמץ

אשה כל ויקרא בטעם תביר תחת אשה בת' בשהתביר תחת עלה

וזרקו כל היכא דאית הכהנים בתר וזרקו בני אהרן בתר וזרקו ויחסר הכהנים בתל' גדולה ארוכה

והקריבו. אפילו פרידה אחת: יבוא. הכהן: ומלק. אין מליקה בכלי אלא בעצמו של כהן קוצץ בצפרנו ממול העורף וחותך מפרקת עד שמגיע לסימנין וקוצבן: ונמצה דמו. לשון מיץ אפיס כי אפש המץ כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד: ומלק והקטיר ונמצה. אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו וכו' אף מליקה כן ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצה רמו כבר: מוראתו. מקום הרעי זה הזפק: בנוצתה. עם בני מעיה ונוצה לשון דבר המאוס כמו כי נצו גם נעו וזהו מתרגם אנקלוס באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמ' נוטל את הקרקבן עמה ורבותינו אמרו קודר סביב הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה שעל העורף בעולת בהמה שאינה אוכלת אלא באבוס בעליה נאמר והקרב והכרעי' ירחץ במים והקטיר בעוף שנזון מן הגזל נאמר והשליך את המעים שאכלו מן הגזל: אצל המזבח קדמה. במזרחו של כבש: אל מקום הדשן. מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל בקר ודשון מזבח הפנימי והמנור' וכולם נבלעים שם במקומן: ושסע. אין שיסוע אלא ביד וכן הוא אומר בשמשון וישסעהו כשסע הגדי': בכנפיו. עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו בכנפיו נוצה ממש והלא אין לך הדיוט שמריח ריח כנפים נשרפים ואין נפשו קצה עליו ולמה אמר הכתו' יקרב כדי שיהא המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני: לא יבדיל. אינו מפרקו לגמרי לשתי חתיכות אלא קורעו מגבו: נאמר בעוף ריח ניחוח ונאמר בבהמה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים: נפש כי תקריב. לא נאמ' נפש בכל קרבנו' נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקדוש ברוך הוא מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו: סלת יהיה קרבנו. האומר הרי עלי מנחה סתם מבי' מנחת סלת שהיא הראשונה שבמנחות ונקמצת כשהיא סלת כמו שמפורש בענין לפי שנאמרו כאן חמש מיני מנחות וכולן באות אפויות קודם קמיצה חוץ מזו לכך קרויה מנחת סלת: סלת. אין סלת אלא מן החיטים שנ' סלת חטים ואין מנחה פחותה מעשרון שנ' ועשרון סלת למנחה עשרון לכל מנחה: ויצק עליה שמן. על כולה: ונתן עליה לבונ'. על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד ומה ראית לומר כן שאין רבוי אחר רבוי בתורה אלא למעט. דבר אחר שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה כמו שנ' מסלתה ומשמנה ולבונה על מקצתה שאינה נבללת עמה ולא נקמצת עמה שנ' על כל לבונתה שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כולה ומקטירה ויצק ונתן והביאה מלמד שיציקה ובלילה כשרים בזר: הכהנים וקמץ. מקמיצה ואילך מצות כהונה: וקמץ משם. ממקום שרגלי הזר עומדו' ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקו' בעזרה אף באחת עשרה אמה של מקום דריסת רגלי ישראל: מלא קמצו. יכול מבורץ מבבנץ ויוצא לכל צד ת"ל במקום אחר והרים ממנו בקומצו. לא יהא כשר אלא מה שבתוך הקומץ אי בקומצו יכול חסר ת"ל מלא הא כיצד חופה שלש אצבעותיו על פס ידו וזהו קומץ במשמ' לשון העברית: על כל לבונתה. לבד כל הלבונ' יהא הקומץ מלא: לבונתה והקטיר. אף הלבונה בהקטרה: מלא קומצו מסלתה ומשמנה. הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט לבונה פסולה: אזכרתה. הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח: לאהרן ולבניו. כהן גדול נוטל חלק בראש שלא במחלוקת וההדיוט במחלוקת: קדש קדשים. הוא להם מאישי ה' אין להם חלק בה אלא לאחר מתנות האישי': וכי תקריב וגו'. שאמר הרי עלי מנחת תנור ולמד הכתוב שיביא או חלות או רקיקין החלות בלולות והרקיקין משוחין ונחלקו רבותי' במשיחתן יש אומרים מושחן וחוזר ומושחן עד שכלה כל השמן שבלוג שכל המנחות טעונות לוג שמן ויש אומרים מושחן כמין כי ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים מה תלמוד לומר בשמן בשמן שני פעמים להכשיר שמן שני ושלישי היוצא מן הזיתים ואין צריך שמן ראשון אלא למנורה שנ' בו זך וטעינו במנחות כל המנחו' האפויות לפני קמיצתן נקמצו' על ידי פתיתה כולן באות עשר עשר חלות והאמור בה רקיקין באה עשר רקיקין: ואם מנח' על המחבת. שאמר הרי עלי מנחת מחבת וכלי הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחה על האור בשמן והכלי אינו עמוק אלא צף ומעשי המנחה שבתוכו קשין שמתוך שהיא צפה האור שורף את השמן וכולן טעונות יציקה ובלילה ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן: סלת בלולה בשמן. מלמד שבוללן בעודן סלת: פתות אותה פתים. לרבות כל המנחות הנאפות קודם קמיצה לפתיתה: ויצקת עליה שמן מנחה היא. לרבות כל המנחות ליציקה יכול אף מנחת מאפה תנור תלמוד לומר עליה אוציא את החלות ולא אוציא את הרקיקין תלמוד לומר היא: מרחשת. כלי הוא שהיה במקדש עמוק ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו לפיכך מעשי מנחה העשויין לתוכה רוחשין כל דבר רך ע"י משקה נראה כרוחש ומנענע: אשר

והקריבו ג' ומל' וסי' והקריבו הכהן אל המזבח. ואם עז קרבנו. וטהרה ממקור דמיה: אל המזבח ט' וסי' או בגשתם אל המזבח. ירחצו מים ולא ימותו. ובקרבתם אל המזבח ירחצו. והקריבו הכהן אל המזבח ומלק. והבאת את המנחה. ויקרב אהרן אל המזבח. קרב אל המזבח ועשה. ויצא אל המזבח אשר לפני ה'.

והקריבו הכהן אל המזבח ומלק את ראשו והקטיר המזבחה ונמצה דמו על קיר המזבח: והסיר את מראתו בנצתה והשליך אתה אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן: ושסע אתו בכנפיו לא יבדיל והקטיר אתו הכהן המזבחה על העצים אשר על האש עלה הוא אשה ריח ניחח ליהוה: ס

ונפש כי תקריב קרבן מנחה ליהוה סלת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבנה: והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ משם מלא קמצו מסלתה ומשמנה על כל לבנתה והקטיר הכהן את אזכרתה המזבחה אשה ריח ניחח ליהוה: והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאשי יהוה: ס

וכי תקרב קרבן מנחה מאפה תנור סלת חלות מצת בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן: ס

ואם מנחה על המחבת קרבנך סלת בלולה בשמן מצה תהיה: פתות אתה פתים ויצקת עליה שמן מנחה הוא: ס

ואם מנחת מרחשת קרבנך סלת בשמן תעשה: והבאת את המנחה

ויקרביניה כהנא למדבחא וימלוק ית רישיה ויסיק למדבחא ויתמצי דמיה על כותל מדבחא: ויעדי ית זפקיה באוכליה וירמי יתה בסטר מדבחא קידומא לאתר דמוקדין קיטמא: ויפריק יתיה בגדפוהי לא יפריש ויסיק יתיה כהנא למדבחא על אעיא די על אשתא עלתא הוא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי: ואנש ארי יקריב קורבן מנחתא קדם יי סולתא יהי קורבניה ויריק עלה משחא ויתן עלה לבונתא: וייתינה לות בני אהרן כהניא ויקמוץ מתמן מלי קומציה מסולתה וממשחה על כל לבונתה ויסיק כהנא ית אדכרתה למדבחא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי: ודאשתאר מן מנחתא לאהרן ולבנוהי קודש קודשין מקורבניא דיי: וארי תקריב קורבן מנחתא מאפה תנורא סולתא גריצן פטירן דפילן במשח ואספוגין פטירין דמשיחין במשח: ואם מנחתא על מסריתא קורבנך סולתא דפילא במשח פטיר תהי: בצע יתה ביצועין ותריק עלה משחא מנחתא היא: ואם מנחתא דרדתא קורבנך סולתא במשח תתעביד: ותיתי ית מנחתא

ולקח הכהן מיד האשה: ונפש ג' ר"פ וסי' כי תקריב. ושמעה קול אלה. ונפש אדם מן הנשים: ומשמנה ג' וסי' מלא קמצו מסלתה. מגרשה ומשמנה. והקטיר ממנו בקמצו. וא' כל כלי שמנה: תקרב י' חס' בליש' וסי' וכי תקרב קרבן מנחה. ויקרבו בני אהרן את הדם. בהקרבכם אש זרה. הקרב את קרבנו. תקרבון אלי ושמעתיו. ויקרבו אתו אל יהושע. והעלה אשר יקרב הנשיא. בהזיבנא קרבו גברין כשדאין. באדין קרבו ואמרו קדם מלכא. והקרבו לחנכת בית אלהא דנא: חלות ג' מל' וסי' וכי תקרב קרבן מנחה. ואם על תודה. קדמא דפסו'. ואפית אותה: פתים ב' וסי' פתות אתה. תופיני: תעשה ז' וסי' נמסר בסדר תרומה:

אבן עזרא

ומלק. אין לו אח במקרא ושפטו המליץ מדברי הקבלה: ונמצה דמו. מבנין נפעל מגזר' מצית: מראתו. ידוע וכמוהו הוי מראה ונגאלה: בנוצתה. עם הנוצה שלו וכן מלא הנוצ'. אצל המזבח. מחוץ: קדמה. כי הוא רחוק ממקום הכבוד: אל מקו' הדשן. גם שם ישימוהו: ושסע. מגזרת ושוסעת שסע כטעם בקוע: ונפש כי תקריב. נפש אדם והזכיר הנפש שהמנחה נדבה גם הנפש תקר' נדיב' ורוח נדיבה תסמכני: סלת. קמח הטה נקיה והיא הנקראת בלשון קדר סמ"ד והנה אין ראוי להיו' מנח' לגבוה כי אם מהמין שאין למעלה הימנו: וקמץ. מגזרת לקמצי' קדמונינו פירשו מלא קמצו ודבריה אמת: מסלתה. מעט ממנה וכן מהשמן רק כל הלבונ' יקטיר: אזכרתה. האלף נוסף והטע' מה שיהיה לו לזכרון לפני השם בעבור מנחתו ורבים פירשוהו כריח וקטורת כמו זכרו כיין לבנון: לאהרן ולבניו. ולכל הכהנים בשוה: חלות. עבות ויש אומרים שנגזר מלשון חלילה בדברי קדמונינו: מחבת. קערה מכוסה בקערה והאש תחת האחת וסבת לנשיאה: מרחשת. מעשה מטוגן ויש מפרש' מגזרת רחש לבי והטעם בעבור שישמיע קול: לאהרן

אשר יעשה מאלה· מאחד מן המינין הללו: והקריבה· בעליה אל הכהן: והגישה הכהן אל המזבח· מגישה לקרן דרומית מערבית של מזבח: את אזכרתה· ז היא הקומץ: וכל דבש· כל מתיקת פרי קרויה דבש: קרבן ראשית תקריבו· מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש· קרבן ראשית שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור שנאמר חמץ תאפינה· ובכורים מן הדבש כמו ביכורי תאנים ותמרים: מלח ברית· שהברית כרותה למלח משששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג: על כל קרבנך· על עולת בהמה ועוף ואמורי כל הקדשים כולן: ואם תקריב· הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל וגו': מנחת ביכורים· במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא באה אביב ב בשעת ביסול התבואה ומן השעורי' היא באה כאמ' כאן אביב וכאמ' להלן כי השעור' אביב: קלוי באש· שמיבשי' אותו על האור בתנור של קלאים שאלולי כן אינה נטחנת בריחים לפי שהיא לחה: גרש כרמל· גרוסה בעודה לחה גרש לשו' שבירה וטחינ' גורסה בריחים של גרוסות כמו ויגרס בחצץ וכן גרסה נפשי: כרמל· בעוד הכר מלא שהתבוא' לחה ומלאה בקשין שלה ועל כן נקרא' המלילו' כרמל וכן כרמל בצקלונו: שלמים· שמטילים שלום בעולם שלמים שיש בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים: ואת כל החלב וגו'· להביא חלב שעל הקבה דברי ר' ישמעאל רבי עקיבא אומר להביא חלב שעל הדקין: כסלים

יעשה לו" וסי' ויאמר לבן לא אעשה· ובני יעקב באו· ותתצב אחתו·|וביום הראשון מקרא קדש· ב' בפסו'· אז בן ינח· ששת ימים דושמרו· והבאת את המנחה· וחלב נבלה· וכל אשר יפל עליו· וראה את הנגע ביום· ואיש כי יתן סום· ואת קלעי החצר· כל ימי נזרו· ככה יעשה לשור· כי לא פרש· כאלה תעשו

אשר יעשה מאלה ליהוה והקריבה
אל הכהן והגישה אל המזבח:
והרים הכהן מן המנחה את
אזכרתה והקטיר המזבחה אשה
ריח ניחח ליהוה: והנותרת מן
המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים
מאשי יהוה: כל המנחה אשר
תקריבו ליהוה לא תעשה חמץ כי
כל שאר וכל דבש לא תקטירו
ממנו אשה ליהוה: קרבן ראשית
תקריבו אתם ליהוה ואל המזבח
לא יעלו לריח ניחח: וכל קרבן
מנחתך במלח תמלח ולא תשבית
מלח ברית אלהיך מעל מנחתך
על כל קרבנך תקריב מלח: ס
ואם תקריב מנחת בכורים ליהוה
אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב
את מנחת בכוריך: ונתת עליה
שמן ושמת עליה לבנה מנחה היא:
והקטיר הכהן את אזכרתה מגרשה
ומשמנה על כל לבנתה אשה
ליהוה: פ ואם זבח
שלמים קרבנו אם מן הבקר הוא
מקריב אם זכר אם נקבה תמים
יקריבנו לפני יהוה: וסמך ידו על
ראש קרבנו ושחטו פתח אהל מועד
וזרקו בני אהרן הכהנים את הדם
על המזבח סביב: והקריב מזבח
השלמים אשה ליהוה את החלב
המכסה את הקרב ואת כל החלב
אשר על הקרב: ואת שתי
הכלית ואת החלב אשר עלהן

די יתעבד מאילין קדם יי
ויקרבינה לות כהנא ויקרבינה
לות מדבחא: ויפריש כהנא מן
מנחתא ית אדכרתה ויסיק
למדבחא קורבן דמתקבל ברעוא
קדם יי: ודישתאר מן מנחתא
לאהרן ולבנוהי קודש קודשין
מקורבניא דיי: כל מנחתא די
תקרבון קדם יי לא תתעבד חמיע
ארי כל חמיר וכל דבש לא
תסקון מיניה קורבנא קדם יי:
קורבן קדמאי תקרבון יתהון
קדם יי ולמדבחא לא יתסקון
לאתקבלא ברעוא: וכל קורבן
מנחתך במלחא תמלח ולא
תבטיל מלח קים אלהך מעל
מנחתך על כל קורבנך תקרב
מלחא: ואם תקריב
מנחת בכורין קדם יי אביב קלי
בנור פירוכן רכיכן תקריב ית
מנחת בכורך: ותתן עלה
משחא ותשוי עלה לבונתא מנחת
היא: ויסיק כהנא ית אדכרתה
מפירוכה וממשחה על כל לבונתה
קורבנא קדם יי:
ואם ניכסת קודשיא קורבניה אם
מן תורי הוא מקריב אם דכר אם
נוקבא שלים יקרבינה קדם יי:
ויסמוך ידיה על ריש קורבניה
ויכסיניה בתרע משכן זימנא
ויזרקון בני אהרן כהניא ית דמא
על מדבחא סחור סחור: ויקריב
מנכסת קודשיא קורבנא קדם יי
ית תרבא דחפי ית גוא וית כל
תרבא די על גוא: וית תרתין
כוליין וית תרבא די עליהן

אבן עזרא

לאהרן ולבניו: אחריו:
והטעם לכהן המקריב כי כן כתוב על שתי המנחות: שאור· הוא המחמיץ גם כן הדבש ורבים אמרו שפי' דבש תמרים וכן כל ארץ זבת חלב ודבש ויש להם כדמו' ראיה בספר עזרא: קרבן ראשית תקריב אותם ליי'· כטעם שתים שני עשרונים המונפים לפני השם בחג השבועות וזה פירוש ליי' אף ע"פ שהם קדש ליי' הם למאכל הכהן: ברית אלהיך· הכנסתיך בברית והשבעתיך שלא תקריב תפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון: ואם תקריב מנחת בכורים· רבים אמרו שמלת אם חיוב ולפי דעתי כי אין צורך כי החיוב הוא ראשית בכורים ולא הבכורים והרוצה להביא מנחה מבכורים נדבה יביא: אביב· נקרא כן בעבור שהוא ראשון והוא מגזרת אב: גרש· טעמו ידוע וקרוב מגזרת גרסה נפשי ואם הוא במ"ך: כרמל· כמו וכרמל בצקלונו: שלמים· מפורש: על

ליום· ושעיר עזים דח"ת· ונגשה יבמתו· ותאמר אל אביה יעשה· ויקח צמד בקר· ויאמר דוד אל האנשים· ויאמר לו העם בודבר· ותאמר לו אל אח' אל· אך לא יעשה בית יי' ספות· אוי לרשע רע כי גמול· והיה כי תרבו ופריתם· והנביאים יהיו לרוח· אמור אני מופתכם· הנה בהיותו תמים לא יעשה· ונתתי אתם שמרי· כי קרוב יום יי' על כל· ובכל יום ויום מרדכי· ונתון הלבוש והסוס· יקח המן את הלבוש· ועתה נכרת ברית לאלהינו: תמלח חד מן כ"ב מלין קמצין אחד זרקא וסי' ומפרי העץ· במלח תמלח· את כליהם בר· חמשים ללאות עשה· וחברו· ויקרא משה ליהושע· וישכמו בבקר ממחרת· עוד העם רב ויאמר עלי לשמואל לך שכב· ויצא את יהושע· נתן תנו· ואת עצומים יחלק שלל· חרש עצים נטה קו· ותשכח את יי' עשך· וקבצתים מירכתי ארץ· שלמה בני נער ורך· וישלח לו· עלה עליו חיל ארם דח"ה· ויתנהו יי' אלהיו· הטה אלהי אזנך דדניאל· וירדת לפני הגלגל· פתות אתה פתים· ונתת עליה· והביאה אל הכהן· ואם לא תשיג· צו את· תאפה· דבר אל אהרן· כל זכר בכהנים· קחו את המנחה· ואכלתם אתה· מדוע לא אכלתם· ואת הארנבת· ב' בני· לבל הבהמה· וכי ימות· הלין כולהון הוא וקרינן היא· ומן ריש סיפרא עד ואם בהרת הוא· ומן אם בהרת עד לא יסגרנו הוא וקרינן היא· ומן לא יסגרנו עד ובשר כי יהיה הוא· ומן ובשר עד ואיש או אשה הוא וקרינן היא· ומן ואיש עד וכי יהיה בקרחת הוא· ומן וכי יהיה עד סוף סיפרא הוא במ"ם פרחת הוא· פחתת הוא· מבארת הוא· טמאתו· ישכת· תהיה טמאה· שבת שבתון קדמא· והלין כולהון קרינן היא: זבח שלמים ו' בתורה וסי' ואם זבח שלמים· ואם מן הצאן תניינא· וכי תזבחו זבח שלמים· ואיש כי יקריב· ועשיתם שעיר עזים· יעשה זבח שלמים: וסמך ידו ד' חס' את וסי' נמסר לעיל בריש סידרא: וזרקו כל היכא דאיכא הכהנים בתר הרקו בני אהרן פוד הרקו ודחסר הכהנים תלשא גדולה וזרקו: עלהן ג' חס' בסיפרא וסי' ואת שתי הכליות דואם זבח שלמים· ואת שתי הכליות דואם מן הצאן· כליות דואם עז קרבנו:

רשי

כסלים. פלנקי"ן בלע"ז שהחלב שעל הכליות כשהבהמ' חיה היא בגובה הכסלים למטה והו החלב שתחת המתנים שקורין בלע"ז לונבי"לוש לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו: היותרת. הוא דופן המסך שקורין איברים ובלשון ארמי חיברא: על הכבד. שיטול מן הכבד עמה מעט ובמקום אחר הוא אומר ואת היותרת מן הכבד: על הכבד ועל הכלי'. לבד מן הכבד ולבד מן הכלי' יסירנה לזו: על העולה. מלבד העולה למדנו שמקדים עולת תמיד לכל קרבן על המערכ': אם כשב. לפי שיש באמורי הכשב מה שאין באמורי העז שהכשב איתוקריבה לכך נחלקו לשתי פרשיות: וזרקו. שתי מתנות שהן ארבע ועל ידי הכלי הוא זורק ואינו נותן באצבע אלא חטאת: חלבו. המחובר שבו ומהו זה האליה תמימ': לעמת העצה. למעלה מן הכליות היועצות: לחם אשה לה'. לחמו של אש לשם גבוה: לחם. לשון מאכל וכן כשחיתה עץ בלחמו עבד לחם רב לשחוק עושין לחם: חקת עולם. יפה מפורש בתורת כהנים וכל הפסוק: מכל מצות ה'. פירשו רבותינו אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו לאו וכרת ושגגתו חטאת: מאחת מהנה. ממקצת אחת מהן כגון הכותב בשבת שם משמעון נח מנחור דן מדניאל: אם

אבן עזרא

על הכסלים. ידוע והוא מגזרת כוכבי השמים וכסיליהם: על הכליות. כמו ויבאו האנשים על הנשים וטעמו עם. וקראו כליות בעבור כח תאות המשגל והיא מגזרת נכספה וגם כלתה נפשי: חלבו האליה תמימה. טעמו כאשר היא שהאליה תקרא חלב וטעו הצדוקים כאשר אפרש לך בפרשה השנית גם תעש הגאון שאמ' כי הוא חלבו והאיש כי מדקדוק הלשון לא יתכן כי יהיה ראוי להיות חלבו ואליתו או החלב והאליה: העצה. ידוע ממקומו ואין לו אח ויש מי שהוציא מגזר עץ בדרך רחוקה: לחם אשה. כבר פירשתי לחם שהוא מאכל וימצא על הפרי ועל הבשר: ואם עז. ממין העז זכר או נקבה כמשפט הכבש ובבן הבקר לא הזכיר האליה כי אם בכבש כי האליה בעז ובשור קטנה ועוד כי הכבשים שהם בארץ ישראל יש להם אליה גדולה וזה דבר ידוע: כל חלב לה'. זה הכלל ואחר שהחלב והדם לגבוה הם אסורים לכם ובפרשה השנית אאריך לבאר חוקת עולם: נפש כי תחטא. לעשו' במגנה אחת ממצות לא תעשה שיש עליהם כרת או מלקות. ומלת נפש כלל לישראל ולגר כי כן כתוב. ואחר כן פרט והחל מהכהן הגדול והו' הכהן המשיח לאשמת

מסורה

כשב ד' וסי' אם כשב הוא מקריב. איש איש מבית ישראל. שור או כשב או עז. אך בכור שור. וחד כל חלב שור וכשב. והוא משמש א"ב מן ד' א וחד וא' כגון אדני אדני אדני וחד ואדני וסי' מצויין במס' רבת': אם ז' ר"פ בספר וסי' אם עלה. אם כשב. אם הכהן המשיח. אם על תודה יקריבנו. אם בחקתי תלכו. אם

ויקרא ג–ד

אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִירוּ אֹתוֹ בְנֵי־אַהֲרֹן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה אֲשֶׁר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ פ

וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ לְזֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה זָכָר אוֹ נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃ אִם־כֶּשֶׂב הוּא־מַקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיב אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה לַיהוָה חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה תְמִימָה לְעֻמַּת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִירוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה לַיהוָה׃ פ

וְאִם עֵז קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ קָרְבָּנוֹ אִשֶּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ כָּל־חֵלֶב לַיהוָה׃ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל־חֵלֶב וְכָל־דָּם לֹא תֹאכֵלוּ׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה׃

תרגום

די על גיססיא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא יעדינה׃ ויסקון יתיה בני אהרן למדבחא על עלתא די על אעיא די על אשתא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי׃ ואם מן ענא קורבניה לנכסת קודשיא קדם יי דכר או נוקבא שלים יקרביניה׃ אם אימר הוא מקריב ית קורבניה ויקריב יתיה קדם יי׃ ויסמוך ית ידיה על ריש קורבניה ויכוס יתיה קדם משכן זמנא ויזרקון בני אהרן ית דמיה על מדבחא סחור סחור׃ ויקריב מנכסת קודשיא קורבנא קדם יי תרביה אליתא שלמתא לקביל שורתא יעדינה וית תרבא דחפי ית גווא וית כל תרבא די על גווא׃ וית תרתין כולין וית תרבא די עליהן די על גיססיא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא יעדינה׃ ויסקיניה כהנא למדבחא לחים קורבנא קדם יי׃ ואם מן בני עזיא קורבניה ויקרביניה קדם יי׃ ויסמוך ית ידיה על רישיה ויכוס יתיה קדם משכן זמנא ויזרקון בני אהרן ית דמיה על מדבחא סחור סחור׃ ויקריב מיניה קורבניה קורבנא קדם יי ית תרבא דחפי ית גווא וית כל תרבא די על גווא׃ וית תרתין כולין וית תרבא די עליהן די על גיססיא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא יעדינה׃ ויסקינון כהנא למדבחא לחים קורבנא לאתקבלא ברעוא כל תרבא קדם יי׃ קים עלם לדריכון בכל מותבניכון כל תרבא וכל דמא לא תיכלון׃ ומליל יי עם משה למימר׃ מליל עם בני ישראל למימר אנש ארי יחוב בשלו מכל פיקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא ויעבד מן חד מנהון׃

מסרה

עוד רבות. אם משנת: ז' פסו' ואת את ואת וסי' והקריב מזבח השלמים אשה לה' חלבו. ואת כל חלב פר. ואת האיל יעשה. ואת כל שללה תקבוץ. ואם נכלמו מכל אשר. ויאמר אליהם עברי. ואת עשו שנאתי: לפני אהל מועד ז' וסי' והקרבת את הפר. ושחט אתו דואם מן הצאן. וחברו דואם עז. ונודעה החטאת. ושברו את משברתי. והקרבת את הלוים. והחנים לפני המשכן. ונמסר גם בסדר תצוה: הכליות כל אוריי' חס'

במ"ב וסי' על הכליות יסירנה דבתריה והקטירו אתו בני אהרן המזבחה. על הכליות יסירנה דבתריה דאשר יורם משור זבח השלמים: והקטירם ב' וסי' לחם אשה לריח. באשר יורם: לריח ה' וסי' ולקחת אתם מידם. והקטרת את כל האיל. ואת הכבש השני דואלה שמות. קרבן ראשית תקריבו. והקטירם הכהן המזבחה. ואת כל חלבה יסיר קדמ'. ואת הקרב ואת הכרעים. ויקח משה אותם מעל כפיהם. וזרק הכהן את הדם. והיה אם מעיני העדה. אך בכור שור. עלת תמיד העשויה. והקרבתם עלה. בבכורים. ועשיתם עלה לריח ניחח. מלבד עלת החדש. ולחמי אשר נתתי לך. לריח שמניך טובים: וכל דם ד' וסי' חקת עולם לדרתיכם. כל דם לא תאכלו בכל משבתיכם. ויצוהו הבלך אחז. ב' כנו' מהנה ז' וסי' ועשה מאחת מהנה. כל היוצא מהנה יטרף. ושמרן בחצי חטאתיך. והלשכות העליונות קצרו'. אחת מהנה לא נשבר. אחת כהנה לא נעדרה. בחר לך אחת מהנה דדה׃

אם כהן המשיח יחטא לאשמת העם· מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה כמו שנאמר לאשמת העם ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם היא שזה שהן תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם נעשה מקולקל: פר· יכול זקן תלמוד לומר בן אי בן יכול קטן תלמוד לומר פר הא כיצד זה פר בן שלש: אל אהל מועד· למשכן· ובבית עולמים להיכל: את פני פרכת הקדש· כנגד מקום קדושתה מכוון כנגד בין הבדים לא היו נוגעין דמים בפרכת ואם נגעו נגעו: ואת כל דם· שירי הדם: ואת כל חלב פר· חלבו היה לו לומר מה תלמוד לומר פר לרבות פר של יום הכפורים לכליות ולחלבים ויותרת: החטאת· להביא שעירי עבודה זרה ל לכליות ולחלבי' ויותרת: ירים ממנו· מן המחובר שלא ינתחנו קודם הסרת חלבו ת תורת כהנים: כאשר יורם· מאותן אמורים המפורשין בשור זבח השלמי' וכי מה פירש בזבח השלמים שלא פי' כאן אלא להקישו לשלמים מה שלמים לשמן אף זה לשמו ומה שלמים שלום ל לעולם אף זה שלום לעולם ובשחיטת ין קדשי' מצריכו ללמוד הימנו שאין למדי' למד מן הלמד בקדשי' בפ' איזהו מקומן: על הכבד ועל הכליות· על ראשו ועל כרעיו כולן לשון תוספת הן כמו מלבד: אל מקום טהור· לפי שיש מחוץ לעיר מקו' מוכן לטומאה להשליך א אבנים מנוגעו' ולבית הקברות הוצרך לומ' במחוץ למחנה זה ם שהוא חוץ לעיר שיהא המקום טהור: מחוץ למחנ'· חוץ לג' מחנות בבית עולמי' חוץ לעיר כמו שפירשוהו רבותי' במסכת יומא ו ובסנהדרין: על שפך הדשן· מקו' ששופכין בו דשן המסולק מן המזבח כמו שנאמר והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה: על שפך הדשן ישרף· שאין תלמוד ללמד שאפילו אין שם דשן: עדת ישראל· אלו סנהדרין: ונעלם דבר· טעו להורות ב באחת מכל כריתות שבתורה שהוא מותר: הקהל ועשו· שעשו הצבור על פיהם: את

המשיח ד' מל' בתורה וסי' אם הכהן המשיח· ולקח הכהן המשיח מדם הפר· והביא הכהן המשיח· והכהן המשיח תחתיו: לפני יי' ב' בסב' אשר וסי' והביא את הפר דנפש קדמ'· ויעל שלמה: קרנו' ד' מלא' בתורה וסי' ונתן הכהן מן הדם· וישחט קדמאה משה את הדם· ויקרבו בני אהרן את הדם אליו· ויצא אל המזבח: מקום טהור

אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים ליהוה לחטאת: והביא את הפר אל פתח אהל מועד לפני יהוה וסמך את ידו על ראש הפר ושחט את הפר לפני יהוה: ולקח הכהן המשיח מדם הפר והביא אתו אל אהל מועד: וטבל הכהן את אצבעו בדם והזה מן הדם שבע פעמים לפני יהוה את פני פרכת הקדש: ונתן הכהן מן הדם על קרנות מזבח קטרת הסמים לפני יהוה אשר באהל מועד ואת כל דם הפר ישפך אל יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד: ואת כל חלב פר החטאת ירים ממנו את החלב המכסה על הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב: ואת שתי הכלית ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת היתרת על הכבד על הכליות יסירנה: כאשר יורם משור זבח השלמים והקטירם הכהן על מזבח העלה: ואת עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו וקרבו ופרשו: והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה אל מקום טהור אל שפך הדשן ושרף אתו על עצים באש על שפך הדשן ישרף:

פ ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל מצות יהוה אשר לא תעשינה ואשמו: ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת והביאו אתו לפני אהל מועד: וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר לפני יהוה ושחט את הפר לפני יהוה: והביא הכהן המשיח מדם הפר אל אהל מועד:

אם כהנא רבא יחוב לחובת עמא ויקריב על חובתיה די חב תור בר תורי שלים קדם יי לחטאתא: וייתי ית תורא לתרע משכן זמנא לקדם יי ויסמוך ית ידיה על ריש תורא ויכוס ית תורא קדם יי: ויסב כהנא רבא מדמא דתורא ויעיל יתיה למשכן זמנא: ויטבול כהנא ית אצבעיה בדמא וידי מן דמא שבע זמנין קדם יי קדם פרוכתא דקודשא: ויתן כהנא מן דמא על קרנת מדבח קטורת בוסמיא קדם יי די במשכן זמנא וית כל דמא דתורא ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא די בתרע משכן זמנא: וית כל תרב תורא דחטאתא יפריש מניה ית תרבא דחפי על גווא וית כל תרבא די על גווא: וית תרתין כולין וית תרבא די עליהן די על גססיא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא יעדינה: כמא די מתפרש מתור נכסת קודשיא ויסיקינון כהנא על מדבחא דעלתא: וית משך תורא וית כל בסריה על רישיה ועל כרעוהי וגויה ואוכליה: ויפיק ית כל תורא מברא למשריתא לאתר דכי לאתר בית מישד קיטמא ויוקד יתיה על אעיא באשתא על אתר בית מישד קיטמא יתוקד: ואם כל כנשתא דישראל ישתלון ויהי מכסא פתגמא מעיני קהלא ויעבדון חד מכל פקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא ויחובון: ותתידע חובתא די חבו עלה ויקרבון קהלא תור בר תורי לחטאתא וייתון יתיה לקדם משכן זמנא: ויסמכון סבי כנשתא ית ידיהון על ריש תורא קדם יי ויכוס ית תורא קדם יי: ויעיל כהנא רבא מדמא דתורא למשכן זמנא:

אבן עזרא

לאשמת העם· שהורה שלא כהוגן ואשם העם וכלם שוגגים או פירוש לאשמת העם באשמת כל בני אדם ונזכר כן בעבור שהכהן הוא נושא התורה והוא עצמו כשמר ויקדוש לשם: על חטאתו· בעבור חטאתו וכאשר הוא גדול יקריב הפר שהוא הגדול מכל הקרבים על גבי המזבח: וטבל הכהן· הוא המשיח בעצמו· וטעם שבע פעמים תמצאנו בפרשת וירא בלק ובעבור גודל מעלת הכהן הגדול יזה מדם חטאתו על פ פרכת הקדש ועל קרנות מזבח הקטרת וכל הפר חוץ מהחלבי' ישרוף בחוץ כי איננה עולה: על שפך הדשן· באר שיהיה נשרף במקום שיש שם דשן המזבח: ונודעה החטאת· וכן משפט הכהן הגדול ואם איננו נזכר כי אם לא הודיע אליו חטאתו לא יקריב פר חטאת· ויש אומרים כי בכל שנה יקריב כן שמא ח חטא· והזכיר עם כל עדת ישר' ונודעה החטאת שהכהן יתכן שיודיעם ואין מי שיודיע לכהן רק מעצמו: וחטאת הקהל כחטאת הכהן הגדול בכל מ משפטיה והנה הכהן הגדול שקול כנגד כל ישראל: זקני העדה· הם המנהיגים והם יסמכו את ידיהם בעדם ובעד כל ישראל כי לא יתכן שיסמכו כל ישראל: חטאת

ד' וס' והוציא את כל הפר· ואת חזה התנופה· והוציא את הדשן· ואסף איש טהור: על שפך חד מן אלפא בית מן חד וחד חד אל וחד ע' וס' מצוין בבסר' רבתא: עדת ישראל א' כליש' וס' דברו אל כל עדת ישר'· ושחטו אתו כל· ונכרתה הנפש ההיא· יעשו אתו· ואם כל עדת ישר' ישגו· המעט מכם כי· הארץ אשר הכה· וכאשר על כל עדת ישראל· ועל כל עדת ישראל היה קצף דעכן· וכל עדת ישר' הנועדי' דמלכים· וחברו דו"ה· מעיני ד' וס' ואם כל עדת ישראל ישגו· והיה אם מעיני העד'· ונעלם מעיני אישה· ונעלמה מעיני כל חי: ונודעה ב' וס' ונודעה החטאת אשר חטאו עליה· ונודע היד יי' את עבדיו: והביאו ד' וס' ונודעה החטאת אשר חטאו עליה· ולקחו אבנים אחרות· והביאו בניך בחצן· והביאו את כל אחיכם מכל הגוים· המשיח ד' בלא' בתורה נבסר לעיל בהאי סידרא:

רשי

את פני הפרכת. ולמעלה הוא אומר את פני פרכת הקדש משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת אף כאן כשחטא כהן משיח עדין שם קדושת המקום על המקדש משחטאו כולם חס ושלום נסתלקה הקדושה: יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד. זה יסוד מערבי שהוא כנגד הפתח: ואת כל חלבו ירים. אף על פי שלא פירש כאן יותרת ושתי כליות למדין הם מועשה לפר כאשר עשה וגו' ומפני מה לא נתפרשו בו תנא דבי רבי ישמעאל משל למלך שזעם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו: ועשה לפר זה כאשר עשה לפר החטאת. כמו שמפורש בפר כהן משיח להביא יותרת ושתי כליות שפירש שם שלא פירש' כאן ולכפול במצות העבודה ללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסל לפי שמצינו בניתנין על מזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כפר הוצרך לומר כאן במתנ' א' מהן מעכבת: אשר נשיא יחטא. לשון אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להבי' כפר' על שגגתו קל וחומ' שמתחרט על זדונותיו: או הודע. כמו אם הודע הדבר הרבה או יש משמשין בלשון אם ואם במקו' או וכן או נודע כי שור נגח הוא: הודע אליו. כשחטא היה סבור שהו' התר ולאח' מיכן נודע לו שאיסור היה: במקום אשר ישחט את העולה. בצפון שהוא מפורש בעולה: חטאת הוא. לשמו כשר שלא לשמו פסול: ואת דמו. שירי הדם: כחלב זבח השלמי'. כאותן אמורין המפורשי' בעז האמור אצל שלמים: כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים. כאימורי עז האמורים בשלמים: ושחט

אבן עזרא

חטאת הקהל הוא. הפר: ואם ישגו. ישראל ולא יעשו אחת ממצות עשה יקריבו פר לעולה ושעיר לחטאת: אשר נשיא יחטא. הפוך וכן הוא אשר יחטא הנשיא והוא דבק באשר למעלה ואם כל עדת ישר' כאילו אמר ואם אשר יחטא הוא נשיא שבט או נשיא בית אב: או הודע אליו. אחז הכתוב דרך קצרה כמו לכהן והטעם שידע הנשיא מעצמו שחטא או הודיעו אדם אחר שראהו. ודקדוק הודע אליו פעל עבר כמו והגד לך ויחסר המודיע כמו א אשר ילדה אותה ללוי ויאמר רבי משה הכהן כי הוא מהבנין שלא נקרא שם פועלו כי החולם והשורק יתחלפו והוא על משקל ויוסף הורד מצרימה והנשיא יקריב שעיר מטעם זרזיר מתני' אותים כפי' הגאון בספר משלי והוא זכר למעלת הנשיא רק לא יובא את דמו לפנים מהקדש והכהנים יאכלו חטאת הנשיא לכפר בעדו כי כן כתו' ולא יאכל הכהן הגדול חטאתו: מעם הארץ. והם כל ישר' והכהנים ההדיוטים וכל הלוים: ואשם. פעל עבר כמו כי זקן יצחק: שעירת עזים נקבה. כי מעלתו קלה ממעלת הנשיא. וטעם ונסלח לו בפרשת שלח לך: ואם

עלהם י"ג חס' בתורה נמסר בסדר ויגש: חטאות ז' פתחין נמסר בסדר תצוה: מדמה ו' וסי' ולקח הכהן מדמה באצבעו. כל אשר יגע בבשרה. וכל חטאת אשר יובא. ולקח אלעזר הכהן. ב' בו. ויז מדמה אל הקיר:

מקרא

וטבל הכהן אצבעו מן הדם והזה שבע פעמים לפני יהוה את פני הפרכת: ומן הדם יתן על קרנת המזבח אשר לפני יהוה אשר באהל מועד ואת כל הדם ישפך אל יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד: ואת כל חלבו ירים ממנו והקטיר המזבחה: ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת כן יעשה לו וכפר עלהם הכהן ונסלח להם: והוציא את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אתו כאשר שרף את הפר הראשון חטאת הקהל הוא: פ

אשר נשיא יחטא ועשה אחת מכל מצות יהוה אלהיו אשר לא תעשינה בשגגה ואשם: או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים: וסמך ידו על ראש השעיר ושחט אתו במקום אשר ישחט את העלה לפני יהוה חטאת הוא: ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנת מזבח העלה ואת דמו ישפך אל יסוד מזבח העלה: ואת כל חלבו יקטיר המזבחה כחלב זבח השלמים וכפר עליו הכהן מחטאתו ונסלח לו: פ

ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשתה אחת ממצות יהוה אשר לא תעשינה ואשם: או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא: וסמך את ידו על ראש החטאת ושחט את החטאת במקום העלה: ולקח הכהן מדמה באצבעו ונתן על קרנת מזבח העלה ואת כל דמה ישפך אל יסוד המזבח: ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים והקטיר הכהן המזבחה לריח ניחח ליהוה וכפר עליו הכהן ונסלח לו: פ

תרגום

ויטבול כהנא אצבעיה מן דמא וידי שבע זמנין קדם יי ית קדם פרוכתא: ומן דמא יתן על קרנת מדבחא די קדם יי די במשכן זימנא וית כל דמא ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא די בתרע משכן זימנא: וית כל תרביה יפריש מיניה ויסיק למדבחא: ויעביד לתורא כמא דעבד לתורא דחטאתא כן יעביד ליה ויכפר עליהון כהנא וישתביק להון: ויפק ית תורא למברא למשריתא ויוקיד יתיה כמא די אוקיד ית תורא קדמאה חטאת קהלא הוא:

אם רבא יחוב ויעביד חד מכל פיקודיא דיי אלהיה דלא כשרין לאתעבדא בשלו ויחוב: או איתידע ליה חובתיה די חב בה וייתי ית קורבניה צפיר בר עזי דכר שלים: ויסמוך ידיה על ריש צפירא ויכוס יתיה באתרא דיכוס ית עלתא קדם יי חטאתא הוא: ויסב כהנא מדמא דחטאתא באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית דמיה ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא: וית כל תרביה יסק למדבחא כתרב ניכסת קודשיא ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה וישתביק ליה:

ואם אינש חד יחוב בשלו מעמא דארעא במעבדיה חד מפקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא ויחוב: או אתידע ליה חובתיה די חב וייתי קורבניה צפירת עזין שלימתא נקובתא על חובתיה די חב: ויסמוך ית ידיה על ריש חטאתא ויכוס ית חטאתא באתרא דעלתא: ויסב כהנא מדמה באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית כל דמה ישוד ליסודא דמדבחא: וית כל תרבה יעדי כמא דאיתעדא תרב מעל ניכסת קודשיא ויסיק כהנא למדבחא לאתקבלא ברעוא קדם יי ויכפר עלוהי כהנא וישתביק ליה:

וכפר עליו הכהן מחטאתו ונסלח לו.
תנינא דהוסר וכפר עליו הכהן ונסלח לו. תליתאה דיוסר וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא ונסלח לו. רביעאה דוהביא וכפר עליו הכהן מחטאתו. חמישאה דזאת השני וכפר עליו הכהן מחטאתו אשר חטא ונסלח לו. שתיתאה דר"ב וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא מאחת מאלה. שביעאה דאיל תמים וכפר עליו הכהן על שגגתו. תמינאה דריש נכון בסוף כדרא וכפר עליו הכהן לפני יי' ונסלח לו:

ואם כבש · ואם הביא ממין הכבש לחטאת יביא נקבה כמו שעירת עזי׳ · וטע׳ כאשר יוסר חלב הכשב להביא האליה כי אין עם השעירה אליה: ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה · הוא החרם וכן ואת אלית והכתוב אחז דרך קצרה והזהיר שחייב העד להגיד כי אם לא יגיד יש עליו עונש מהשם שישא עונו ואם שכח ולא הגיד ואחר כן נזכר לו: או נפש כי תגע · בנבלת הארבעה הנזכרות והם חזיר וחביריו: או בנבלת בהמה טמאה · למאכל כסוס וחמור · ושרץ טמא מהשמנה הנזכרי׳: ונעלם ממנו · ואחר כך ידע או נגע בזב וטמא מת וזבה ונדה: לבטא בשפתים · דבור שפה: להרע · למי שהוא חייב או לפי׳ הנאון להתענות · וטעם להזכיר אלה שהוא חייב להודות ועל ה האחרות שהן מצות לא תעשה לא יתודה לפני הכהן והקרבן אחד: ואם לא תגיע ידו · כי היד היא העושה כל מלאכה והיא הקונה רמז למי שאין לו · ואמר רב יצחק כי טעם אחד לעולה בעבור שלא תגיע ידו אולי עלה על רוחו מחשבת והקרוב אלי שהאחד כנגד האמורים והשני חטאת כמשפט: עשירית

ושחט אותה לחטאת · שתהא שחיטתה לשם חטאת: כאשר יוסר חלב הכשב · שנתרבו אמורין באליה אף חטאת כשהיא באה כבשה טעונה אליה עם האמורין: אשי יי׳ · על מדורות האש העשויות לשם שהיו אי״ם בלע״ז: ושמעה קול אלה · בדבר שהוא עד בו שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו בעדות שיעיד לו: או נפש אשר תגע וגו׳ · ולאחר הטומאה הזו יאכל ק קדשי׳ או יכנס למקד׳ שהוא דבר שזדונו כ כרת במסכת שבועות נדרש כן: ונעלם ממנו · הטומאה: ואשם · באכילת קדש או בביאת מקדש: בטומאת אדם · זו טומאת מת: לכל טומאתו · לרבות טומא׳ מגע זבין וזבות: אשר יטמא · לרבות הנוגע בבועל נדה: בה · לרבו׳ בולע נבלת עוף טהור ולא ידע ש שכח הטומאה: ואשם · באכילת קדש או בביאת מקדש: בשפתים · ולא בלב: להרע · לעצמו או להטיב לעצמו כגון א אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן: לכל אשר יבטא · לרבות לשעבר: ונעלם ממנו ועבר על שבועתו · כל אלה בקרבן עולה ויורד כ כמפורש כאן אבל שבועה שיש בה כפיר׳ ממון איכה בקרבן זו אלא באשם: והקריב את אשר לחטאת ר ראשונ׳ · חטאת קודמ׳ לעולה למה הדבר דומה לפרקליט ש שנכנס לרצות רצה פרקליט נכנס דורון אחריו: ולא יבדיל · אינו מולק אלא סימן אח׳: עורף · הוא גובה הראש המשפיע לצד הצואר: מול עורף · מול הרואה את העורף והוא אורך כל אחורי הצואר: והזה מדם החטאת · בעולה לא הטעין אלא מצוי׳ ובחטאת הזאה ומצוי׳ אוחז בעורף ומתיז ו והדם נתז והולך ל למזבח: חטאת היא · לשמה כשרה שלא לשמה פסולה: כמשפט

יוסר חד מן כ׳ זוגין מ׳ חדין מתחלפין מן חד וחד חד ס׳ וחד ש׳ וסימן נמסר בריש שיר השירים : אשי ט׳ כתיב יוד נמסר בסדר צו: לוא לה מל בק וסי׳ כי לוא אוכל לקום · אם לוא יגיד · אל בני כי לוא טובה

ואם אמר ייתי קורבניה לחטאתא נוקבא שלימתא ייתנה: ויסמוך ית ידיה על ריש חטאתא ויכוס יתה לחטאתא באתרא די יכוס ית עלתא: ויסב כהנא מדמא דחטאתא באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית כל דמה ישוד ליסודא דמדבחא: וית כל תרבה יעדי כמא דמתעדא תרב אמר מנכסת קודשיא ויסק כהנא יתהון למדבחא על קורבניא דיי ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה די חב וישתביק ליה: ואנש ארי יחוב וישמע קל מומי והוא סהיד או חזא או ידע אם לא יחוי ויקביל חוביה: או אנש די יקרב בכל מדעם מסאב או בנבלת חיתא מסאבא או בנבלת בעירא מסאבא או בנבלת רחיש מסאב ויהי מכסא מניה והוא מסאב וחב: או ארי יקרב בסואבת אנשא לכל סאובתיה די יסתאב בה ויהי מכסא מניה והוא ידע וחב: או אנש ארי יקיים לפרשא בספון לאבאשא או לאיטבא לכל די יפריש אנשא בקיום ויהי מכסא מניה והוא ידע וחב לחדא מאלין: ויהי ארי יחוב לחדא מאלין ויודי די חב עלה: וייתי ית חובתיה לקדם יי על חובתיה די חב נוקבא מן ענא אימרתא או צפירת עזין לחטאתא ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה: ואם לא תימטי ידיה כמיסת שיתא וייתי ית חובתיה די חב תרתין שפנינין או תרין בני יונה קדם יי חד לחטאתא וחד לעלתא: וייתי יתהון לכהנא ויקריב ית די לחטאתא בקדמיתא וימלוק ית רישיה מקביל קדליה ולא יפריש: וידי מדמא דחטאתא על כותל מדבחא ודישתאר בדמא יתמצי ליסודא דמדבחא חטאתא הוא:

ואם כבש יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה: וסמך את ידו על ראש החטאת ושחט אתה לחטאת במקום אשר ישחט את העלה: ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנת מזבח העלה ואת כל דמה ישפך אל יסוד המזבח: ואת כל חלבה יסיר כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים והקטיר הכהן אתם המזבחה על אשי יהוה וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא ונסלח לו: פ

ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עונו: או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה או בנבלת שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא ואשם: או כי יגע בטמאת אדם לכל טמאתו אשר יטמא בה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם: או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת מאלה: והיה כי יאשם לאחת מאלה והתודה אשר חטא עליה: והביא את אשמו ליהוה על חטאתו אשר חטא נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת וכפר עליו הכהן מחטאתו: ואם לא תגיע ידו די שה והביא את אשמו אשר חטא שתי תרים או שני בני יונה ליהוה אחד לחטאת ואחד לעלה: והביא אתם אל הכהן והקריב את אשר לחטאת ראשונה ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל: והזה מדם החטאת על קיר המזבח והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח חטאת הוא:

ל׳ וא׳ יוסר ואחשתו אל׳ · ט׳ כתי׳ יוד · ל׳ · ל׳ חס׳ · יתי׳ רביע תניין כזר · ל׳ · ב׳ · ו׳ פתחין · ל׳ וא׳ ויכטא בשנתיו · ב׳ בתורה · ח׳ בטע׳ מלרע בקיבל · ח׳ כליש׳ · ל׳ יג מל׳ · מהון · ל׳ ל׳ יקרת׳ לא יבדיל · ל׳ כתי׳ הא

יוסר חלב כן כתוב נחומש אחר שכתב ונקד רבינו גרשם תפר״ה כלא׳ יוסר חלב אלא הא מונחים

לא לא נטעה׳ לאחור

מסרת

השמועה · ולוא נכרית מהבהמה · כי לוא חטא לך · דשמואל · לא תשמע ולוא תאבה לו · כי לוא יתנבא עלי טוב · תניין דמלכים · כי לוא יעשה עבדך · לוא אדני המלך כי׳ מעט מזער לוא כאביר · לוא כי אהבתי זרים · לוא נבא עוד אליך · ומנעו רביבים ומלקוש · לוא אפיל פני בכם · קדמא דפסוק · לוא לזרות ולא להבר · העל אלה לוא אפקד · קדמא דפסוק · עלו בשרותיה · וקדמא וכתרא דכחשו בי׳ · ורעב לוא נראה · שוט שוטף כי יעבר לוא יבואנו · ולוא אמרו בלבבם · זה הגוי אשר לוא · קדמא דפסוק · הוסרי ירושלם פן · והקשבתי ואשמע לוא כן · עבר קציר כלה קיץ · ולוא יפיק · ואזרם במזרה · אם לוא הפגעתי בך · ינאפו · ואם לוא השחוק היה · אם לוא יסחבום קדמא · ולוא תבא דמעתך · לוא אליכם כל עוברי · סדם אחותך · ונא׳ נדרשתי ללוא שאלוני: או

בנבלת בהמה טמאה ל״א בטעמא לאחור פ׳ בטעמא פשטא ולפניו יתיב וסי׳ או בנבלת בהמה טמאה · אחרי הכתו את סיחן: והזכר מעבר משה · איש יושב על כסא דוד · איש יושב בתוך העם · איש אחרי שרירות לבו הרע · שקר הנבאים נבאים בשמי · די כלבות תחות כל שמיא · די כל מלך רב ושליט · די מרת עבר נהרא · על כל חרד בדבר אלהינו: להרע ו׳ פתחין וסי׳ ולא נתננו אלהים להרע עמדי · או נפש כי תשבע לבטא · חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו · אנכי מחל להרע · נשבע להרע ולא ימיר · כאשר זממתי: ראשונה ג׳ מל׳ וסי׳ והקריב את אשר לחטאת ראשנה · ושלמתי ראשונה משנה עונם · ויד השרים והסגנים היתה במעל · אנך: ומלק ב׳ וסי׳ את ראשו והקטיר · ממול ערפו ולא יבדיל: חטאת הוא ד׳ נמסר בסדר ואתה תצוה:

כמשפט • כדת האמורה בעולת העוף של נדבה בראש הפרשה: כי חטאת היא • ואין צריך שיהא קרבנה מהודר • חטאת היא • נקמצה ונקטרה לשמה כשרה שלא לשמה פסולה: על חטאתו אשר חטא • כאן שנה הכתוב שהרי בעשירות ובדלות נאמר מחטאתו וכאן בדלי דלות נאמר על חטאתו • דקדקו רבותינו מכאן שאם חטא כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה או שעירה והעני יביא מקצתן שתי תורים • הפריש מעות לשתי תורים והעני יביא ממקצתן עשירית האיפה • הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר לכך נאמר כאן על חטאתו: מאחת מאלה • מאחת משלש כפרות האמורות בענין או בעשירו' או בדלות או בדלי דלות ומה תלמוד לומר שיכול החמורים שבהם יהיו בכשב' או שעירה והקלין יהיו בעוף והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה ת"ל מאחת מאלה להשוות קלין לחמורין לכשבה אם השיגה ידם ואת החמורים לקלין לעשירית האיפ' בדלי דלות: והיתה לכהן כמנחה • ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלי' זהו לפי פשוטו ורבותינו דרשו והית' לכהן ואם חוטא זה כהן הו' תהא כשאר מנחת נדבת כהן שהיא בכליל תהיה לא תאכל: כי תמעול מעל • אין מעילה בכל מקו' אלא שנוי וכן הוא אומר וימעלו באלהי אבותיה' ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ וכן הוא אומר בסוטה ומעלה בו מעל: וחטאה בשגג' מקדשי ה' • שנהנ' מן ההקדש והיכן הוזהר נאמר כאן חטא ונאמ' להלן חטא בתרומה ולא ישאו עליו חטא מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר אי מה להלן לא הזהיר אלא על האוכל אף כאן לא הזהיר אלא על האוכל ת"ל תמעול מעל ריבה: מקדשי ה' • המיוחדים לשם יצאו קדשי' קלים: איל • לשון קשה כמו ואת אילי הארץ לקח אף כאן קשה בן שתי שנים: בערכך כסף שקלי' • שיהא שוה שתי סלעים: ואת אשר חטא מן הקדש • ישלם קרן וחומש להקדש: ולא ידע ואשם והביא • הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן לפניו וכסבור שתיהן היתר ואכל את האחת אמרו לו אחת של חלב היתה ולא ידע אם זו של חלב אכל הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו ודאי חטא ואם יודע לו לאחר זמן יביא חטאת: ולא ידע ואשם ונשא עונו • ר' יוסי הגלילי אומר הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע על אחת כמה וכמה שיענש את שידע ר' יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאדם הראשון שלא נצטוה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו וכי איזו מדה מרובה של טובה או של פורענות הוי אומר מדה טובה אם מדת פורענות מעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו מדה טובה המרובה היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה ביום הכפורים על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות ר' עקיבה אומר הרי הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה וגו' אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך הכתוב שלשה אלא להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש והזמה אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה ר' אלעזר בן עזריה אומ' כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה הרי הוא אומ' למען יברכך וגו' קבע הכתו' ברכה למי שבאת על ידו מצוה בלא ידע אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה הימנו ומצאה העני ונתפרנס בה הרי הקב"ה קובע לו ברכה: בערכך לאשם • בערך האמור למעלה: אשר שגג והוא לא ידע • הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת הא למה זה דומה לעגלה ערופה שנתערפה ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג: אשם הוא אשם אשם • הראשון כולו קמוץ שהוא שם דבר והאחרון חציו קמוץ וחציו פתח שהוא לשון פעל ואת"ה מקרא שלא לצורך הוא כבר דרוש הוא בתורת כהנים: אשם אשם • להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל בן שתי שנים יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מצורע תלמוד לומר הוא:

האפה ב' חס וס' ואם לא תשיג • זה קרבן אהרן: ולא יתן ג' נמסר בסדר בא: מלוא ב' מל' וס' מלוא קמצו ד ואם לא תשיג ידו • מלוא הספל מים • וא' מלו הקנה חס' א' ושארא כלא בתיב: והביאה ב' בפיק ה"א וס' והביאה אל הכהן וקמץ הכהן • אל בני אהרן: נפש ג' ר"פ ובטעם וס' נפש כי תמעל מעל • נפש כי תחטא

ואת השני יעשה עלה כמשפט וכפר עליו הכהן מחטאתו אשר חטא ונסלח לו: ס ואם לא תשיג ידו לשתי תרים או לשני בני יונה והביא את קרבנו אשר חטא עשירת האפה סלת לחטאת לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבנה כי חטאת היא: והביאה אל הכהן וקמץ הכהן ממנה מלוא קמצו את אזכרתה והקטיר המזבחה על אשי יהוה חטאת הוא: וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא מאחת מאלה ונסלח לו והיתה לכהן כמנחה: ס וידבר יהוה אל משה לאמר: נפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי יהוה והביא את אשמו ליהוה איל תמים מן הצאן בערכך כסף שקלים בשקל הקדש לאשם: ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ואת חמישתו יוסף עליו ונתן אתו לכהן והכהן יכפר עליו באיל האשם ונסלח לו: פ ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות יהוה אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו: והביא איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע ונסלח לו: אשם הוא אשם אשם ליהוה: פ

וית תנינא יעביד עלתא כדחזי ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה די חב וישתבק ליה: ואם לא תדביק ידיה לתרין שפנינין או לתרין בני יונה וייתי ית קורבניה די חב חד מן עסרא בתלת סאין סולתא לחטאתא לא ישוי עלה משחא ולא יתן עלה לבונתא ארי חטאתא היא: וייתינה לות כהנא ויקמוץ כהנא מינה מלי קומציה ית אדכרתה ויסק למדבחא על קורבניא דיי חטאתא היא: ויכפר עלוהי כהנא על חובתיה די חב מחדא מאלין וישתבק ליה ותהי לכהנא כמנחתא: ומליל יי עם משה למימר: אנש ארי ישקר שקר ויחוב בשלו מקודשיא דיי וייתי ית אשמיה קדם יי דכר שלים מן ענא בפורסניה כסף סילעין בסילעי קודשא לאשמא: וית די חב מן קודשא ישלם וית חומשיה יוסף עלוהי ויתן יתיה לכהנא וכהנא יכפר עלוהי בדיכרא דאשמא וישתבק ליה: ואם אנש ארי יחוב ויעביד חד מכל פיקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא ולא ידע וחב ויקבל חוביה: וייתי דכר שלים מן ענא בפורסניה לאשמא לות כהנא ויכפר עלוהי כהנא על שלותיה דאשתלי והוא לא ידע וישתבק ליה: אשמא הוא על חובתיה דהוא חב אשמא יקריב קדם יי:

ומעלה מעל • נפש אשר תגע בו: חמישתו ג' חס' תניינא וס' ואת אשר חטא מן הקדש • ואם גאל יגאלנה • והתודו את חטאתם: יוסף ג' מל' בלשון אוסיף וכל שום בר נש דכו' נמסר בסדר ויצא: ולא ידע י"א וס' ולא ידע בשכבה • ושל אחריו • ולא ידע יעקב • ולא ידע אתו מאומה • ולא ידע ואשם • ולא ידע איש את קברתו • עד יפלח חץ כבדו • והלהטהו מסביב ולא ידע קמ' • ולא ידע כי רפאים שם • ולא ידע נפש מאד • גם שמש לא ראה: ונשא י"ז נמסר בסדר אחרי מות: אשם ב' חד מל' וס' אשם • ויאשמו אשום בהרא מל':

אבן עזרא

עשירית האיפה • מאכל לאיש אחד ביום אחד: תמעל מעל • דבר שנתכסה עליו מגזרת מעיל והטעם כי החטאת הוא בקדשי השם יביא איל שהוא שוה כסף שקלים ומעוט רבים שנים • וישלם אשר חטא מן הקדש עם תוספת חמישיתו וזה הוא אשם בשגגה בתחלה ואחר כך ידע: ואם נפש כי תחטא • ועשה אחת ממצות לא תעשנה ולא ידע אם הוא אסור יביא איל ודעת רבים שזה אשם תלוי לא ידע אם עשה אם לא עשה והחטא' שבתחלה לא ידע ואחר כן ידע והנה החטאת שלא ידע שהוא אסור עד שהודע והאשם ידע שהוא אסור ושכח ואחר כן נזכר או אשם תלוי: אשם אשם ליי'. הוא פירוש אשם הוא:

ומעלם

ומעלה מעל ביי׳ . שעבר על מצות לא תעשה מדבר שהוא בינו ובין אדם : או בתשומת יד׳ . שותפות ששם ידו עמו : בגזל׳ . בחזקה כמו ויגזול את החנית : עשק . בסתר . ועמיתו רעהו ויתכן שהוא בעומתו׳ והא׳ בהנה נוסף : ונשבע על שקר . פירושו או נשבע על ממון שיבקש אדם ממנו והעד או מכל אשר ישבע עליו לשקר : בראשו . בעצמו או מה שהוא שוה : וחמשיתיו . מיעוט רבים שנים והנה הם שני חמישיות ועוד אפרשנו : ביום אשמתו . טעמו ביום שובו מאשמתו יביא איל : בערכך . כראשון והוסיף חומש׳ בעבור שזה האשם הוא בזדון ודברי יחיד הם שגם זה האשם תלוי : לאשמה בה . שם מהבנין הקל תחת שם הפועל :

כפש כי תחטא . אמר רבי עקיבה מה תלמוד לומ׳ ומעלה מעל ביי׳ לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך בזמן שהוא מכחש מכחש בעדים ובשטר אבל המפקיד אצל חבירו ואינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם לפיכך כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם : בתשומת יד . ששם בידו ממון להתעסק או במלוה : או בגזל . שגזל מידו כלום : או עשק . הוא שכר שכיר : וכחש בה . שכפר על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטוא ולהשבע על שקר לכפירת ממון : כי יחטא ואשם . כשיכיר בעצמו לשוב בתשוב׳ ולדעת ולהודו׳ כי יחטא ואשם : בראשו . הוא הקרן ראש הממון : לאשר הוא לו . למי שהממון שלו :

חסלת ויקרא

וכחש ג׳ ב׳ בלרע וסי׳ או מצא אבדה וכחש בה ונשבע . וכחש בעמיתו בפקדון . וכחש בו לא ראיתיך : בהנה ג׳ וסי׳ או מצא אבדה . אשר הוא יושב בהנה . בשח בהנה : גזל ב׳ קבץ וסי׳ והשיב את הגזלה אשר גזל ; מעני השיב ידו : ושלם ג׳ וסי׳ אתו בראשו . את הבית . את נות צדקך . אנך : בראשו ט״ו וסי׳ ושלם אתו

ומליל יי׳ עם משה למימר :
אנש ארי יחוב ויַשקר שקר קדם יי׳ ויכדיב בחבריה בפקדנא או בשותפות ידא או בגזילא או עשק ית חבריה : או אשכח אבידתא וכדיב בה ואשתבע על שקרא על חדא מכל די יעבד אנשא למיחב בהן : ויהי ארי יחטי ויחוב ויתיב ית גזילא די גזל או ית עושקא די עשק או ית פקדנא די אתפקד עמיה או ית אבידתא די אשכח : או מכל די אישתבע עלוהי לשיקרא וישלם יתיה בריישיה וחומשיה יוסף עלוהי לדי הוא דיליה יתניניה ביומא דחובתיה : וית אשמיה ייתי קדם יי׳ דכר שלים מן ענא בפורסניה לאשמא לות כהנא : ויכפר עלוהי כהנא קדם יי׳ וישתבק ליה על חדא מכל די יעביד למיחב בה :

וידבר יהוה אל משה לאמר : נפש כי תחטא ומעלה מעל ביהוה וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו : או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר על אחת מכל אשר יעשה האדם לחטא בהנה : והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו או את האבדה אשר מצא : או מכל אשר ישבע עליו לשקר ושלם אתו בראשו וחמשתיו יסף עליו לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו : ואת אשמו יביא ליהוה איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן : וכפר עליו הכהן לפני יהוה ונסלח לו על אחת מכל אשר יעשה לאשמה בה :

ג׳ ר״פ בטע׳ · ג׳ ב׳ מלעיל וא׳ מלרע · ית כסו׳ על על ומלה חדא · בהנה ג׳ · ב׳ קמץ בזק״ף · ב׳ סתרי ליכני · ג׳ · ב׳ וחס׳ · קר״מ׳ על אחת מכל אשר יעשה האדם תניין על אחת מכל אשר יעשה לאשמה

פרשה

צו סימן :

פרשה

ומליל יי׳ עם משה למימר : פקיד ית אהרן וית בנוהי למימר דא אוריתא דעלתא היא עלתא דמתוקדא על מדבחא כל ליליא עד צפרא ואשתא דמדבחא תהי יקדא ביה : וילבש כהנא לבושין דבוץ ומכנסין דבוץ ילבש על בסריה ויפריש ית קיטמא די תיכול אשתא ית עלתא על מדבחא וישוייניה בסטר מדבחא : וישלח ית לבושוהי וילבש לבושין אוחרנין ויפק ית קיטמא למברא למשריתא לאתר דכי : ואשתא על מדבחא תהי יקדא ביה לא תטפי ויבער עלה כהנא אעין בצפר בצפר ויסדר עלה עלתא ויסק עלה תרבי נכסת קודשיא :

וידבר יהוה אל משה לאמר : צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו : ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמו אצל המזבח : ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור : והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים :

ל׳ וחס׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ וב׳ סמו׳ · ג׳ ג׳ · ו׳ י״ג

פרשת צו

היא העולה . נקראת כן בעבור שהיא עולה כלה על המזבח ובכאן רמז שלא יעלה עולה בלילה רק היא תהיה על מוקדה כל הלילה . והא׳ מוקדה נוסף או מוקד ומוקדה הם שני שמות : ואש המזבח תוקד בו . ולא חוץ ממנו : מדו . חלוק וחכמי׳ אמרו שהוא חלוק כנגד מדיתו : על בשרו . כנוי לערוה וכן זב מבשרו : אשר תאכל האש . הנשאר מאכילת האש : אצל המזבח . מחוץ לפאת מזרח : והאש על המזבח תוקד בו . פעם שנית להוסיף לא תכבה ביום . וטעם בבקר בבקר בכל בקר ובקר . ובתחלה יעלה העולת ואחר כן אימורי השלמים :

אם

צו את אהרן . אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות אמר ר׳ שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז מקום שיש בו חסרון כיס : זאת תור׳ העולה . הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואברי׳ שיהא כשר כל הלילה וללמד על הפסולין אי זה אם עלה ירד ואי זה אם עלה לא ירד שכל תורה לרבות הוא בא לומר תורה אחת לכל העולים ואפי׳ פסולין שאם עלו לא ירדו : היא העולה . מעט את הרובע ואת הנרבע וכיוצא בהן שלא היה פסולן בקדש שנפסלו קודם שבאו לעזרה : מדו בד . היא הכתונת ומה תלמוד לומר מדו שתהא כמדתו : על בשרו . שלא יהא דבר חוצץ בינתים : והרים את הדשן . היה חותה מלא המחתה מן ה המאוכלות הפנימיות ונותנן במזרחו של כבש : הדשן אשר תאכל האש את העולה . ועשאתה דשן מאותו דשן ירים תרומ׳ ושמו אצל המזבח : ופשט את בגדיו . אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהם תמיד בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהם : והוציא את הדשן . הצבור בתפוח כשהוא רבה ואין מקום למערכה מוציאו משם ואין זה חובה לכל יום אבל התרומה חובה בכל יום : והאש על המזבח תוקד בו . רבה כאן יקידות הרבה על מוקדה ואש המזבח תוקד בו והאש על המזבח תוקד בו אש תמיד תוקד על המזבח כולן נדרשו במסכת יומא שנחלקו רבותינו במנין המערכות שהיו שם : וערך עליה העולה . עולת תמיד היא תקדום : חלבי השלמים . אם יביאו שם שלמים . ורבותינו למדו מכאן עליה על עולת הבקר השלם כל הקרבנות כולם מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים :

אם

בראשו . בראשו נגעו׳ והשיב את אשמו . דמו בראשו ואנחנו נקים . ואת רעת נבל . ונוכע ישוע בראשו . ישם ויגיד בראשו . ונריתי אשר דפר . דיחזקאל . ותבא חרב ותחקהו . ואתה תשמע השמים . דמלכים קדמ׳ . וחברו דד״ה . ישוב עמלו בראשו . דמו בראשו יהיה . יחזקאל החב׳ עיניו בראשו . ואשר נתן כתר . יתננו ב׳ וסי׳ ביום אשמתו . ולאדם שלא עמל : תוקד ה׳ וסי׳ היא העולה על . והאש על המזבח . אש תמיד . באפי עליכם תוקד . עד עולם תוקד : מדו ב׳ וסי׳ מדו בד . ודוד חגור מדו : והאש ג׳ וסי׳ והאש על המזבח תוקד בו . מהאש יצאו . והאש ירדה מן השמים . א׳ בתורה . א׳ בנביאים . א׳ בכתובים : ובער ב׳ בתרי לישני וסימ׳ ובער בשדה אחר . ובער עליה הכהן עצים :

אש תמיד · אש שנאמר בו תמיד היא שמדליקין בה את הנרות שנאמר בה להעלות נר תמיד אף היא מעל מזבח החיצון תוקד: לא תכבה · המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין: וזאת תורת המנחה · תורה אחת לכולן להטעינן שמן ולבונה האמורין בענין שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמצת מנחת כהנים שהיא כליל מנין תלמוד לומר תורת: הקרב אותה · היא הגשה בקרן דרומית מערבית: לפני יי · הוא מערב שהוא לצד אהל מועד: אל פני המזבח · הוא הדרום שהוא פניו של מזבח שהכבש נתון לאותו הרוח: בקמצו · שלא יעשה מדה לקומץ: מסולת המנחה ומשמנה · מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה: ואת כל הלבונ' אשר על המנח' והקטיר · שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן המנחות בויקרא הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן: במקום קדוש · ואיזהו בחצר אהל מועד: לא תאפה חמץ · חלקם · אף השירים אסורין בחמץ: כחטאת כאשם · מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה מנחת נדבה הרי היא כאשם לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה: כל זכר · אפילו בעל מום למה נאמר אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו' אלא לרבו' בעלי מומין למחלוקת: כל אשר יגע וגו' · קדשי קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה: יקדש · להיות כמוה שאם פסולה יפסלו ואם כשרה יאכלו כחומר המנחה: זה קרבן אהרן ובניו · אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהן מתחנכין לעבוד אבל כהן גדול בכל יום שנ' מנחת תמיד והכהן המשיח תחתיו מבניו חקת עולם וגו': מרבכת · חלוטה ברותחין כל צרכה: תופיני · אפויה אפוי' הרבה אחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת: מנחת פתים · מלמד שטעונה פתיתה: המשיח תחתיו מבניו · המשיח מבניו תחתיו: כליל תקטר · אין נקמצת להיות שיריה נאכלין אלא כולה כליל וכן כל מנחת כהן של נדבה כליל תהיה: כליל · כולה שוה לגבוה: המחטא אותה · העובד עבודותיה שהיא נעשת חטאת על ידו: המחטא אותה יאכלנ' · הראוי לעבודה יצא טמא בשעת זריקת דמים שאינו חולק בבשר ואי אפשר לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הזורק דמה שהרי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה:

לא תכבה ו' וסימ' אש תמיד תוקד · והאש על המזבח · לילה ויומם לא תכבה · כי תולעתם לא תמות · ואברת ליער הנגב · וראו כל בשר: הקרב ד' וסימן ואתה הקרב אליך · וזאת תורת המנחה · וגם את אחיך מטה לוי · הקרב את מטה לוי והעמדת · ונמסר גם בסדר תצוה: והרים ממנו ו' סבורין ממנה וקרינן ממנו

אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה: ס וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִפְנֵי יְהוָה אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ: וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיהוָה: וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ: לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם: כָּל זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ: פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב: עַל מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת תְּבִיאֶנָּה תֻּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים תַּקְרִיב רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק עוֹלָם לַיהוָה כָּלִיל תָּקְטָר: וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל: פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא: הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד:

אֶשָּׁתָא תְּדִירָא תְּהֵי יָקְדָא עַל מַדְבְּחָא לָא תִטְפֵי: וְדָא אוֹרַיְתָא דְמִנְחָתָא דִּיקָרְבוּן יָתַהּ בְּנֵי אַהֲרֹן קֳדָם יְיָ לִקְדָם מַדְבְּחָא: וְיַפְרֵשׁ מִנֵּיהּ בִּקְמִצֵיהּ מִסֻּלְתָּהּ דְמִנְחָתָא וּמִמִּשְׁחַהּ וְיָת כָּל לְבֻנְתָּא דִי עַל מִנְחָתָא וְיַסֵּיק לְמַדְבְּחָא לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא אַדְכַּרְתַּהּ קֳדָם יְיָ: וּדְיִשְׁתְּאַר מִנַּהּ יֵיכְלוּן אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי פַּטִּיר תִּתְאֲכִיל בַּאֲתַר קַדִּישׁ בְּדָרַת מַשְׁכַּן זִמְנָא יֵיכְלוּנַהּ: לָא תִתְאֲפֵי חֲמִיעַ חוּלָקְהוֹן יְהַבִית יָתַהּ מִקֻּרְבָּנָי קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא כְּחַטָּאתָא וְכַאֲשָׁמָא: כָּל דְּכוּרָא בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֵיכְלִנַּהּ קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן מִקֻּרְבָּנַיָּא דַיְיָ כֹּל דְּיִקְרַב בְּהוֹן יִתְקַדַּשׁ:

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: דֵּין קֻרְבַּנָא דְאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי דִּי יְקָרְבוּן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא דִּירַבּוּן יָתֵיהּ חַד מִן עַסְרָא בִּתְלָת סְאִין סֻלְתָּא מִנְחָתָא תְּדִירָא פַּלְגוּתַהּ בְּצַפְרָא וּפַלְגוּתַהּ בְּרַמְשָׁא: עַל מַסְרֵיתָא בִּמְשַׁח תִּתְעֲבֵיד רְבִיכָא תַּיְתִינַהּ תּוּפִינֵי מִנְחַת בִּצּוּעִין תְּקָרֵיב לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: וְכַהֲנָא דִּיתְרַבָּא תְחוֹתוֹהִי מִבְּנוֹהִי יַעְבֵּיד יָתַהּ קְיָם עָלַם קֳדָם יְיָ גְּמִיר תִּתַּסַּק: וְכָל מִנְחָתָא דְכַהֲנָא גְּמִיר תְּהֵי לָא תִתְאֲכִיל:

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: מַלֵּיל עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי לְמֵימַר דָּא אוֹרַיְתָא דְחַטָּאתָא בַּאֲתַר דְּתִתְנְכֵס עֲלָתָא תִּתְנְכֵס חַטָּאתָא קֳדָם יְיָ קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא: כַּהֲנָא דִמְכַפַּר בִּדְמַהּ יֵיכְלִנַּהּ בַּאֲתַר קַדִּישׁ תִּתְאֲכִיל בְּדָרַת מַשְׁכַּן זִמְנָא:

אבן עזרא

אש תמיד תוקד · טעם זה הפסוק להוסיף תמיד: הקרב אותה · שם הפועל וטעם הקרב יקריבו אותה בני אהרן והטעם אחד מבני אהרן על כן והרים ממנו והוספה זאת הפרשה על הכתובה בפרשת ויקרא: מצות תאכל במקום קדוש · והנה שתים מצות וכל זכר שלישית · וטעם לא תאפה חמץ הוא העקר במצות פסח: כחטאת כאשם · כן המנחה: כל אשר יגע · במנחה ובחטאת ובאשם הוא קדש לשם: זה קרבן אהרן · או אחד מבניו תחתיו: ביום המשח אותו · אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ורבי' אמרו כי זה בית תחת מ"ם והטעם כי מיום המשח אותו הנה זה חייב להקריב תמיד מנחתו: מרבכת · אין לו אח ויש מי שאומרי' רכה ויש מי שאומרי' במהרה · ותו"ו תביאנה סימן לאהרן וכן תו"ו תקריב · ועל דעתי כי כן הוא תו"ו תופיני וטעמו תקון ואין ריע לו והקדמוני' אמרו שהיא שתי מלות תאפה נא · ויאמר רבי יונה המדקדק שהו' על משקל רוכיפת וזה המשקל מעקל: כליל · כמו כלה כליל תהיה לשם: לא תאכל · ככל המנחות כי איך יאכל הכהן מנחתו או חטאתו · מקו' שחיטת כל חטאת צפונה: קדש קדשים · כי הוא כאחד הקדשים: הכהן המחטא · טעמו הזורק דם כאילו אמר המסיר חטא החוטא ורבי' המפרשי' אמרו כי טעם המחטא רוחץ או מטהר וכן תחטאני באזוב ואטהר: כל

וסימ' והרים ממנו בקמצו ו' · ואם בהמה אשר יקריבו ממנה' תנינא דפסו' · אל תסור ממנו ימין · דיהושע · אין לו ממנו בן או בת · ויצא אחד אל השדה וילקט · דמלכים · וילך בכל דרך אסא · וסימ' בלשון תרגום אפריש בעירא יהושע ויפתח לקט כאורחא: ריח ניחח ח' יח' דאין כתו' וסי' והקטרת את כל האיל · הפני מנחת פתים · והרים ממנו בקמצו · ומנחתו שני עשרנים · ועשיתם אשה לי"י עלה · ויין לנסך שלישית · ועשרון סלת דר"פ · ובעשור לחדש · וכל אשה ריח דבו': תאכל ט' וסימ' והנותרת ממנה · וכל מנחת כהן כליל תהיה · הכהן המחטא · וכל חטאת אשר יובא · ולהבדיל בין הטמא · לכן חכו לי נאם י"י · חנה אדני י"י יורשנה · ונתתי קנאתי בך ועשו אותך בחמה · גם כספם גם זהבם: תעשה ז' נמסר בסדר תרומה: חק עולם י"א בליש' נמסר בסדר כי תשא: תביאנה ח' מלין דגשי' יהידאין וסימ' תחתנה · תביאנה · תבלנה · תעננה · תראנה · תשבנה · שמענה · קחנה בידך:

כל אשר יגע בבשרה · כל דבר אוכל אשר יגע ויבלע ממנה : יקדש · להיות כמוה אם פסולה תפסל ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה : ואשר יזה מדמה על הבגד · ואם הוזה מדמה על הבגד אותו מקום הדם הבגד אשר יזה עליה תכבס בתוך העזרה : אשר יזה · יהא כזה כמו לא יטה מנלם יהא כטוי : ישבר · לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשת נותר והוא הדין לכל הקדשים : ומורק · לשון תמרוקי הנשים אשקורי"מנט בלע"ז : ומורק ושוטף · לפלוט את בליעתו אבל כלי חרס למדך הכתוב כאן שאינו יוצא מידי דופיו לעולם : כל זכר בכהנים יאכל אותה · הא למדת שהמחטא אותה האמור למעלה לא להוציא שאר הכהנים אלא להוציא את שאינו ראוי לחטוי : וכל חטאת וגו' · שאם הכניס מדם חטאת החיצו' לפנים פסולה : קודש קדשי' הוא · הוא קרב ואין תמורתו קרבה : ואת כל חלבו וגו' · עד כאן לא נתפרשו אימורין באשם לכך הוצרך לפרשם כאן אבל חטאת כבר נתפרש בה בפרשת ויקרא : את האליה · לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש ואיל וכבש נתרבו באליה : אשם הוא · עד שינתק שמו ממנו לימד על אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו אף על פי שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שניתק לרעייה ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשנו הוא הכתוב בחטאת לפי שאשם לא נאמ' בו אשם הוא אלא לאחר הקטרת אמורין והוא עצמו שלא הוקטרו אמוריו כשר : קדש קדשים הוא · בתורת כהנים הוא נדרש : תורה אחת להם · בדבר זה : לכהן אשר יכפר בו · הראוי לכפרה חולק בו פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן שאין חולקין בשורו : לכהן המקריב אותה וגו' · יכול לו לבדו תלמוד לומ' לכל בני אהרן תהיה יכול לכולן תלמוד לומר לכהן המקריב הא כיצד לבית אב של יום שמקריבין אותה : בלולה

כל י"ט ר"פ בספ' וסי' כל המנחה אשר · כל זכר בבני אהרן יאכלנה · זכר בכהנים יאכלנו · זכר בכהנים יאכל · אשר יגע בבשרה · כל נפש אשר תאכל כל דם · כפרסת פרסה · אשר אין לו סנפיר · שרץ העוף ההלך · הולך על גחון · ימי אשר הנגע · המשכב אשר ישכב · וחברו · כל אשר בו כוס · מלאכת

כל אשר־יגע בבשרה יקדש ואשר יזה מדמה על־הבגד אשר יזה עליה תכבס במקום קדש : וכלי־חרש אשר תבשל־בו ישבר ואם־בכלי נחשת בשלה ומרק ושטף במים : כל־זכר בכהנים יאכל אתה קדש קדשים הוא : וכל־חטאת אשר יובא מדמה אל־אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תשרף :

פ וזאת תורת האשם קדש קדשים הוא : במקום אשר ישחטו את־העלה ישחטו את־האשם ואת־דמו יזרק על־המזבח סביב : ואת כל־חלבו יקריב ממנו את האליה ואת־החלב המכסה את־הקרב : ואת שתי הכלית ואת־החלב אשר עליהן אשר על־הכסלים ואת־היתרת על־הכבד על־הכלית יסירנה : והקטיר אתם הכהן המזבחה אשה ליהוה אשם הוא : כל־זכר בכהנים יאכלנו במקום קדוש יאכל קדש קדשים הוא : כחטאת כאשם תורה אחת להם הכהן אשר יכפר־בו לו יהיה : והכהן המקריב את־עלת איש עור העלה אשר הקריב לכהן לו יהיה : וכל־מנחה אשר תאפה בתנור וכל־נעשה במרחשת ועל־מחבת לכהן המקריב אתה לו תהיה :

כל די־יקרב בבסרה יתקדש ודי־יזי מדמה על־לבושא די־יזי עלה תחור באתר קדיש : ומן דחסף די־תתבשל־ביה יתבר ואם במנא דנחשא תתבשל ויתמריק וישתטיף במיא : כל דכורא בכהניא ייכול יתה קודש קודשין היא : וכל־חטאתא די־יתעל מדמה למשכן זימנא לכפרא בקודשא לא תתאכל בנורא תתוקד : ודא אורייתא דאשמא קודש קודשין היא : באתרא די־יכסון ית־עלתא יכסון ית־אשמא וית־דמיה יזרוק על־מדבחא סחור סחור : וית כל־תרביה יקריב מיניה ית אליתא וית־תרבא דחפי ית־גוא : וית תרתין כולין וית־תרבא די עליהן די על־גיססיא וית־חצרא דעל־כבדא על־כוליתא יעדינה : ויסיק יתהון כהנא למדבחא קורבנא קדם יי אשמא הוא : כל־דכורא בכהניא ייכלינה באתר קדיש יתאכיל קודש קודשין הוא : כחטאתא כן־אשמא אוריתא חדא להון כהנא די־מכפר ביה דיליה יהי : וכהנא דמקריב ית־עלת גבר משך עלתא די־יקריב לכהנא דיליה יהי : וכל־מנחתא די תתאפי בתנורא וכל־דיתעביד ברדתא ועל־מסריתא לכהנא דמקריב יתה דיליה תהי :

אבן עזרא

כל אשר יגע · בבשר החטאת יהיה קדש לשם והכהן יאכלנו לכן חלק הזורק כחלק כל אחיו : יזה · אמ' ר' משה הכהן שהוא כמו יטה מבנין קל ובפתחות היו"ד מהכבד והאות המובלע נ"ון וכן ויז מדמ' על הקיר באחרין עם ויז בפתח רק במלת נטה הוא בכרי בבנין הקל וכן מצאנו ויז נכחס מבנין הקל ויפה ד דקדק ובעבור שהחטאת קדש בזה השם לכבס המקום שנפל מדמה על הבגד במקום קדוש הוא חצר אהל מועד כי יש הפרש בין קדוש וטהור : אשר יזה עליה · ויחסר מקום או והטעם או אם יזה אחר עליה שהוא הבגד יכבס הבשר הכהן ואחר כך יאכלנו או פירושו המקום אשר יזה מהדם תכבס ויהיה בגד לשון נקבה וזכר וכמוהו אשר תשיג ידו ותי"ו תכבס לנכח : תבשל בו · גם בשלה ומורק ושוטף מבנין שלא נקרא שם פועלו וכא ומורק בחולם בעבור הדי"ש שלא תדגש כי אם ב במקומות מועטים במשקל לא זורק עליו מגזרת מרקו הרמחי' כי האו"ם שרש · וטעם קדש קדשים היא עם כל זכר שאין ראוי לאכול החטאת שהקריבו האימורים ממנה והובא לכפר כי אם התמימים והזכר תמים מהנקבה ואפי' קטן יקרא זכר והזכר שהוא בן שלש עשרים שנה כאשר העתיקו אבותינו : וכל חטאת אשר יובא מדמה לכפר בקדש · והנה מקום הפרכת יקרא קדש כי החצר ואם היא קדש כנגד אהל מועד חול והנה גם יקרא לפנים מהפרכת קדש כנגד אהל מועד כמו בזאת יבא אהרן אל הקדש וזאת החטאת היא חטאת כהן הגדול או הקהל : וזאת תורת האשם · כבר הודעתיך ההפרש בין חטאת ואשם אע"פ שהכתוב יאמר בחטאת אשם ובאשם חטאת · וטעם להזכיר זאת הפרשה להזכיר החלבים שאין להם זכר בתורת החטאת : עולת איש · מלעיל בעבור היות הטעם בראשית המלה האחרונה כמשפטו · וטעם לו אחר שאמר לכהן תוספת ביאור שלא יתן העור לכהן אחר : וכל

עבודה לא תעשו דתרועה · מלאכה לא תעשו חקת · ימי השבה תשבת · כל חרם אשר יחרם מן האדם : יובא ה' ומל' וסימ' וכל חטאת אשר יובא · במים יובא · ויאמר יהואש אל הכהנים · כסף ברקע מתרשיש · כסף אשם וכסף חטאת : וזאת י"ז ר"פ נמסר בריש סדר תרומה : קדש קדשים ז' וסימ' וכפר הכהן · וזאת תורת האשם · כל זכר בכהנים תני' · ושחט את הכבש · והותה לאהרן ולבניו · אך כל חרם · ובני עמרם אהרן ומשה : ואת החלב ה' נמסר בסדר אתה תצוה : כחטאת ד' וסי' קדש קדשים הוא · כחטאת כאשם תורה אחת להם · כי כחטאת האשם הוא · כחטאת כעלה כמנחה : את עולה איש ב' וסימן והכהן המקריב את · ויצוה המלך : וכל מנחה י' פסו' ריש' וכל ומצע' וכל וס"מ וכל שיח השדה · וכל פטר חמור · וכל מנחה אשר תאפה · וכל אשר תשכב עליו · וכל בגד וכל עור · וכל ערי המישור וכל הגלעד · וכל ממלכת סיחן · וכל כלי משקה דמלכים וחברו · דד"ה · וכל עמק הפגרים · וכל אשר סביבתינו : בתנור חד מן י"א זוגין מן חד חד מלרע וחד מלעיל ב' בריש ב' תיבות נכר בישעיה סימן י"ש גבי פרשת' משא מצרים הנה יי' רכב על עב קל פסו' וסכסכתי מצרים במצרים : נעשה ח' קמצין וסימ' וכל נעשה במרחשת · אם אסיר יאסרוני · ושנים עשר אריים' דמלכים · וחברו · דד"ה · ושני עשר · ולא נעשה פסח בכהו · כי אם בשמנה עשרה · כי לא נעשה פסח · בשמנה עשרה · דד"ה · וכל חמש מגילות דכות' בב"ב וסימ' תורי זהב נעשה לך · אחות לנו קטנה וסי' בלשון ארמי' תורתא דאחתי :

וכל־מנחה בלולה־בשמן וחרבה לכל־בני אהרן תהיה איש כאחיו: פ

וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב ליהוה: אם על־תודה יקריבנו והקריב על־זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן וסלת מרבכת חלת בלולת בשמן: על־חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על־זבח תודת שלמיו: והקריב ממנו אחד מכל־קרבן תרומה ליהוה לכהן הזרק את־דם השלמים לו יהיה: ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא־יניח ממנו עד־בקר: ואם־נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את־זבחו יאכל וממחרת והנותר ממנו יאכל: והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף: ואם האכל יאכל מבשר־זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה המקריב אתו לא יחשב לו פגול יהיה והנפש האכלת ממנו עונה תשא: והבשר אשר יגע בכל־טמא לא יאכל באש ישרף והבשר כל־טהור יאכל בשר: והנפש אשר־תאכל בשר מזבח השלמים אשר ליהוה וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה:

וכל־מנחתא דפילא במשח ודלא פילא לכל־בני אהרן תהי גבר כאחוהי: ודא אוריתא דניכסת קודשיא די יקריב קדם יי: אם על־תודתא יקרבינה ויקריב על־ניכסת תודתא גריצן פטירן דפילן במשח ואיספוגין פטירין דמשיחין במשח וסולתא רביכא גריצן דפילן במשח: על־גריצן דלחם חמיע יקריב קורבניה על־ניכסת תודת קודשוהי: ויקריב מניה חד מכל־קורבנא אפרשותא קדם יי לכהנא דזריק ית־דם נכסת־קודשיא דיליה יהי: ובסר נכסת תודת קודשוהי ביום קורבניה יתאכיל לא־יצנע מניה עד־צפרא: ואם נדרא או נדבתא נכסת קורבניה ביומא די יקריב נכסתיה יתאכיל וביומא דבתרוהי ודישתאר מניה יתאכיל: ודישתאר מבשר ניכסתא ביומא תליתאה בנורא יתוקד: ואם אתאכלא יתאכיל מבסר נכסת קודשוהי ביומא תליתאה לא יהי לרעוא דמקריב יתיה לא יתחשב ליה מרחק יהי ואנש דיכול מיניה חוביה יקביל: ובסר קודשא די יקרב בכל־מסאב לא יתאכיל בנורא יתוקד ובסר קודשא כל־דידכי לקודשא ייכול בסר־קודשא: ואנש די ייכול בסרא מנכסת קודשיא די קדם יי וסובתיה עלוהי וישתיצי אנשא ההוא מעמיה:

רשי

בלולה בשמן: זו מנחת נדבה: וחרבה. זו מנחת חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן: אם על תודה יקריבנו. אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורין וחולה שנתרפא שהן צריכין להודות שכתוב בהן יודו לי״י חסדו ונפלאותיו לבני אדם: ויזבחו זבחי תודה. אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו שלמי תודה הן וטעונות לחם האמור בענין ואין נאכלין אלא ליום ולילה כמו שמפורש כאן: והקריב על זבח התודה. ארבעה מיני לחם חלות ורקיקין ורביכה שלשה מיני מצה וכתוב על חלות לחם חמץ וגו׳ וכל מין ומין עשר חלות כך מפורש במנחות ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות עשרים עשרון: מרבכת. לחם חלוט ברותחין כל צורכו: יקריב קרבנו על זבח. מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף ליפסל ביוצא וטבול יום ומלצאת לחולין בפדיון עד שישחט הזבח: אחד מכל קרבן. לחם אחד מכל מין יטול תרומה לכהן העובד עבודתה והשאר נאכל לבעלי׳ ובשרה לבעלים חוץ מחזה ושוק שבה כמו שמפורש למט׳ תנופת חזה ושוק בשלמים והתודה קרויה שלמים: ביום קרבנו יאכל. והזמן בשר זמן לחמה: ובשר זבח תודת שלמיו. יש כאן ריבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה: לא יניח ממנו עד בקר. אוכל הוא כל הלילה אם כן למה אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה: ואם נדר או נדב׳. שלא הביאה על הודאה של נס אינה טעונה לחם ונאכלת לשני ימי׳ כמו שמפורש בענין: וממחרת והנותר ממנו בראשון יאכל. וי״ו זו יתיר׳ היא ויש כמוהו הרבה במקר׳ כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה תת וקדש וצבא מרמס: ואם האכל יאכל וגו׳. במחשב בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע ת״ל המקריב לא יחשב בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי וכן פירושו בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשב׳ ואם חשב פגול יהיה: והנפש האוכלת ממנו. אפילו בתוך הזמן עונה תשא: והבשר. של קדש שלמי׳: אשר יגע בכל טמא לא יאכל. והבשר לרבות אבר שיצא מקצתו שהפנימי מותר: כל טהור יאכל בשר. מה תלמוד לומר לפי שנאמר ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים לכך נאמר כל טהור יאכל בשר: וטומאתו עליו. בטומאת הגוף הכתוב מדבר אבל טהור שאכל את הטמא אינו ענוש כרת אלא אזהרה: והבשר אשר יגע בכל טמא וגו׳. ואזהרת טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת בתורה אלא חכמים למדוה בגזרה שוה שלש כריתות אמורים באוכלי קדשים בטומאת הגוף ודרשום רבותינו בשבועות אחת לכלל ואחת לפרט ואחד ללמד על קרבן עולה ויורד שלא נאמר אלא על טומאת מקדש וקדשיו:

יעשה

אבן עזרא

וכל נעשה. שם התאר לשון נקבה כמו אין אבן נראה כי לשון זכר ואשר הוא נעשה ליום אחד: וחרבה. כמנחת היורד ומנחת הקנאות: אם על תודה. טעמו שיתן תודה לשם שנמלט מצרה: חלות מצות. כרצונו אך לא פחותים משנים וכן רקיקי מצות: מורבכת. הנבחר בפירוש׳ בעיני שהיא מובחרת. וחלות מצות ורקיקים אפוי׳ וחלת המורבכת אינה כן: על חלות. כמו ויבאו האנשים על הנשים והטעם עם חלות: והקריב ממנו אחד מכל קרבן. הנה ארבע חלות בפחותי׳ והאמת שהם עשרה: ביום קרבנו יאכל. שיאכלנו המקריב אותו וביתו ומי שהוא טהור כי גם השלמים קדש ואם הם קדשים קלים: ואם נדר. שנשא בשפתיו בצר לו. ונדבה שנדבה רוחו אותו להביא זבח לשם לא לנדר ולא לתודה: ביום הקריבו. שם הפעל מהבנין הכבד הנוסף וממחרת אותו היום. וי״ו והנותר ממנו כוי״ו רפה בלשון ישמעאל וכמהו ויעזוב את עבדיו גם והארץ היתה תוהו ובהו: באש ישרף. כאשר נשרפו האימורים רק לא ישרף על גבי המזבח. וטעם המקריב אותו לא יחשב אחר שיהיו האימורים קרבים לגבוה הנה כל הנשאר קדש וכן אבני המזבח שאחר שהם קדושים אין ראוי שישאר ממנו לחול על כן אבני׳ שלמות: פגול. כדברי המתרגם ארמית וכן ומרק פגולים כליהם. ויש שואלים אחר שעלה ריח ניחוח איך לא יחשב והטעם על המחשבה כי משפט השלמים להיות קדש והפגול איננו קדש ועוד בעבור שלא שמר את המצוה יצא שכרו בהפסדו אם הוא שלמים ואם נדר תתחדש עליו עון כנגד הראשון אם לא ישלם נדרו: עונה תשא. עונש ולא הזכירו הכתוב וכרת על טמא שיאכל בשר קדש. וטעם וטומאתו להיותו טמא מעצמו כזב ומצורע גם בעבור מקרה לילה כי כן כתוב כי אמר מקרה הוא או שיהיה טמא בעבור אחר בטומאת אדם מת או חי והוא זב ומצורע או בבהמה טמאה שאינ׳ נאכלת ושקץ טמא מהעוף והשרץ. ופעם אחת בא אלי צדוקי אחד ושאלני אם האליה אסורה מן התורה ואען ואומר אמת כי האליה תקרא חלב כי כן כתוב חלבו האליה תמימה רק קדמונינו התירוה ואסרו כל חלב אז ענה הלא כל חלב אסור מן התורה כי כן כתוב כל חלב וכל דם לא תאכלו ובתחלה כתוב חקת עולם לדורותיכם גם אני עניתיו כי זה הפסוק דבק עם זבח השלמי׳ ואין מלת חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ראיה גמורה כי הנה כתו׳ ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם ושם כתו׳ חקת עולם ואם כן לא נאכל לחם בגלות כי לא הקרבנו קרבן העומר וגם הוא השיב כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו גם אני השיבותי כי גם זה הפסו׳ דבק עם זבח השלמי׳ והעד כי כל אוכל חלב מן הבהמ׳ אשר יקריבו ממנה להוציא חלב כל בשר שאיננו קרב לשלמי׳ והנכלל בשר חול על כן הזכיר בפרשה הזאת וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכ׳ ואכול לא תאכלוה וידוע כי בשר הנבלה והטרפה אסורו׳ והאסור הוא הבשר ובעבור שאין החלב קרב לגבי המזבח שמא יחשוב אדם שהוא מותר על כן הזהיר ואכול לא תאכלוהו ובעבור זה לא הזכיר הדם ובאה זאת הפרשה לבאר ענש האוכל חלב בשר קדש וכן כל דם הוסיף לעוף על כן שחלב העוף מותר והראיה הגמורה שאמר בספר אלה הדברים בבשר תאוה שהוא חול שיאכלנו כלו ולא הוציא רק את דמו לבדו ובשלשה מקומות ואין זכר לחלב כלל אז פקח הצדוקי עיניו ופצו שפתיו שבועה שלא יסמוך על דעתו בפירוש המצות רק ישען על העתקת הפירושים:

ושוק

מחבת ג׳ וסימ׳ על מחבת בשמן תעשה. וכל נעשה במרחשת. ואתה קח לך מחבת ברזל: חלות ג׳ בל׳ נמסר בסדר ויקרא: קרבן ה׳ קמצין נמסר בסדר ויקרא: וממחרת ג׳ וס׳ ואם נדר או נדבה. ביום זבחכם יאכל. טב כזה גם היום ומחר: ונפש ג׳ ראשי פסו׳ וסי׳ ונפש כי תגע בכל טמא. ושמע קול אלה. אדם מן הנשי׳. ונבס׳ גם בסדר ויקרא: והבשר י׳ פסו׳ בתורה רישיהון וסופיהון חד וס׳ כל רמש אשר הוא חי. והלוחות מעש׳ אלהים. והבשר אשר יגע. ונפש אדם מן הנשים. לבני מררי משפחת המררי. י״י אלהיך הוא העובר לפניך. בסבו׳ תשבו׳ ומקנה רב היה. והלוים יסבבו את. ויאיר בן מנשה:

עשה לכל מלאכה · בא ולימד על החלב שאינו מטמא טומאת נבלות: ואכל לא תאכלהו · אמרה תורה יבא איסור נבלה וטרפה ויחול על איסור חלב שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה ולא תאמר אין איסור חל על איסור: לעוף ולבהמה · פרט לדם דגים וחגבי': בכל מושבותיכם · לפי שהיא חובת הגוף ואינה חובת קרקע נוהגת בכל מושבות ובמסכת קדושין בפרק ראשון מפרש למה הוצרך לומר: ידיו תביאינה וגו' · שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונין בה ויד כהן מלמטה ומניפן: את אשי יי' · ומה הן האישים את החלב על החזה: יביאנו · כשמביאו מבית המטבחים נותן חלב על החזה וכשנותנו ליד המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה וזהו האמור במקום אחר שוק התרומה וחזה התנופה על אישי ה החלבים יביאו להניף וגו' ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר ונמצא החזה למטה וזהו שנאמר וישימו החלבים על החזות ויקטר החלבי' המזבח למדנו ששלשה כהנים זקוקין לה כך מפורש במנחות: את החלב על החזה יביאנו · ואת החזה למה מביא לא להניף אותו הוא מ מביאו ולא שיהא הוא מן האישים לפי שנ את אישי יי' את החלב על החזות יכול שיהא אף החזה לאישי' לכך נאמר ואת החזה ל להניף וגו': והקטיר הכהן החלב · ואחר כך והיה החזה לאהרן למדנו שאין הבשר נאכל בעוד האמורים למטה מן המזבח: שוק · מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש עד הפרק ה האמצעי שהוא סובך של רגל: המקריב את דם השלמים וגו' · מי שהו' ראוי לזריקתו ולהקטיר חלביו יצא טמא בשעת זריקת דמי' או בשעת הקטר חלבים שאינו חולק בבשר: תנופה תרומה · מוליך ומביא מעלה ומוריד: ולמלואים · ליום חינוך הכהונה

קח

בבהמה ד' רפין וסי' ונפש כי תגע בכל טמא · ואיש אשר יתן שכבתו · ואם הבר ימיר בהמה בבהמה · אך בכור אשר יבכר ליי' · וחלופיהון ו' דגש נמסר בסדר תולדות נח: דבר ד' ר"פ בטעמא תביר בסיפרא וסי' כל חלב שור וכשב · המקריב את זבח שלמיו · בחדש השביעי בחמשה עשר יום: וחלב נבלה וחלב חד מן ל"ד פסו' מסורת'

ונפש כי תגע בכל טמא בטמאת אדם או בבהמה טמאה או בכל שקץ טמא ואכל מבשר זבח השלמים אשר ליהוה ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו: וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא תאכלהו: כי כל אכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה ליהוה ונכרתה הנפש האכלת מעמיה: וכל דם לא תאכלו בכל מושבתיכם לעוף ולבהמה: כל נפש אשר תאכל כל דם ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר המקריב את זבח שלמיו ליהוה יביא את קרבנו ליהוה מזבח שלמיו: ידיו תביאינה את אשי יהוה את החלב על החזה יביאנו את החזה להניף אתו תנופה לפני יהוה: והקטיר הכהן את החלב המזבחה והיה החזה לאהרן ולבניו: ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן מזבחי שלמיכם: המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן לו תהיה שוק הימין למנה: כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אתם לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל: זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי יהוה ביום הקריב אתם לכהן ליהוה: אשר צוה יהוה לתת להם ביום משחו אתם מאת בני ישראל חקת עולם לדרתם: זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים: אשר צוה יהוה את משה בהר סיני ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם ליהוה במדבר סיני: פ

ואנש ארי יקרב בכל מסאב בסואבת אנשא או בבעירא מסאבא או בכל רחש מסאב וייכול מבשר נכסת קודשיא די קדם יי וישתיצי אנשא ההוא מעמיה: ומליל יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל למימר כל תרב תור ואימר ועז לא תיכלון: ותרב נבילא ותרב תבירא יתעבד לכל עיבידתא ומיכל לא תיכלוניה: ארי כל דייכול תרבא מן בעירא די יקרבון מינה קורבנא קדם יי וישתיצי אנשא דייכול מעמיה: וכל דמא לא תיכלון בכל מותבניכון דעופא ודבעירא: כל אנש דייכול כל דמא וישתיצי אנשא ההוא מעמיה: ומליל יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל למימר דמקריב ית ניכסת קודשוהי קדם יי ייתי ית קורבניה קדם יי מנכסת קודשוהי: ידוהי ייתין ית קורבניא דיי ית תרבא על חדיא ייתיניה ית חדיא לארמא יתיה ארמותא קדם יי: ויסק כהנא ית תרבא למדבחא ויהי חדיא לאהרן ולבנוהי: וית שקא דימינא תתנון אפרשותא לכהנא מנכסת קודשיכון: דמקריב ית דם נכסת קודשיא וית תרבא מבני אהרן די ליה יהי שקא דימינא לחולק: ארי ית חדיא דארמותא וית שקא דאפרשותא נסיבית מן בני ישראל מניכסת קודשיהון ויהבית יתהון לאהרן כהנא ולבנוהי לקים עלם מן בני ישראל: דא רבות אהרן ורבות בנוהי מקורבניא דיי ביומא דיקרבון יתהון לשמשא קדם יי: די פקיד יי למתן להון ביומא דירבון יתהון מן בני ישראל קים עלם לדריהון: דא אוריתא לעלתא למנחתא ולחטאתא ולאשמא ולקורבניא ולנכסת קודשיא: די פקיד יי ית משה בטורא דסיני ביומא דפקיד ית בני ישראל לקרבא ית קורבניהון קדם יי במדברא דסיני:

אבן עזרא

ושוק הימין לזורק הדם והחזה לכל הכהני: זאת משחת · זאת שכר משחת אהרן או משחת בניו נגידות: ביום משחו · מיום וכן בבשר ובלחם: ולמלואים · ככתוב בפרשת ואתה תצוה: להקריב את קרבניה' ליי' במדבר סיני · כי לא הקריבו קרבן עד שבאו אל הר סיני וכבר הראיתיך שהמזבח שבנה משה על מלחמת עמלק הוא בחורב והוא הר סיני ושם ישבו ישר' שנה פחות עשרים ימים כי כן כתוב ובמדבר לא הקריבו שלו' כי כן אמר הנביא הזבחים ומנחה הגשתם לי ב במדבר בני ישראל גם לא עשו פסח כי אם במצרים ושנית בהר סיני כי במדבר לא היו להם מקנה ואחר שנסעו מהר סיני לא מלו בדרך והנה רובם ערלים ובעבור אכילת פסח מל אותם יהושע: ואת

מסרה

שבא ומסורת' מבא ומל"ה בינהון נמסר במסרא רבתא: ולבהמה ג' וסי' וכל דם לא תאכלו · ולא היה מים למנחה ולבהמה · הו עצביהם לחיה: יבא ט"ו ה' בנהון חס' וסי' ואם כבש · ואת אשמו · המקריב את זבח שתי תרים דנזיר חס' · ואת תורת הנזיר · כאשר בא עליב' דיהושע · על עמך ועל בית אביך · והגת' אשר יביא · הארון · ותאותם יבא להם חס' · יבא בפריו חס' · והמנחה · כי את כל המעשה · יבא במשפט חס' · תם מלכיהם עם נסיכהם חס' · וחד ויביא דעזרא: אשר ה' סבירין באשר וקרינן אשר וסי' כי אשר ראיהם את מצרים היום · אשר צוה יי' לתת להם · אשר צוה יי' את משה בהר סיני ביום צותו · ופקדיו אשר צוה יי' את משה · השמרו לכם פן תשכחו: אשי ט' בתורה כתיב י' וסי' ואת כל חלבה יסיר כאשר יוסר · והביאה אל הכהן וקמץ · ידיו תביאנה את · שוק התרומה וחזה · קדשים יהיו לאלהיהם · להקריב את אשי יי' · אשי יי' ונחלתו יאכלון · אלהי ישראל הוא נחלתו · ואתנה לבית אביך · וכל כאשי דכוו' כתיב יו"ד: לעלה ה' קמץ וסי' זאת התורה לעלה למנחה · כל הבקר לעלה · שנים עשר פרים · וגם עלה לרוב · בחלבי השלמים · ויאמר ארונה למלך: חקת עולם לדרת' ב' וסי' באהל מועד מחוץ לפרכת · אשר צוה יי' לתת להם · ושארא לדרתיכם: כל ספרא בהר סיני בג"א במדבר סיני וסימ' להקריב את קרבניהם · וכל וידבר דכוו' כמ"ב בהר סיני וסי' ביום דבר יי' אל משה · עולת תמיד העשויה:

רשי

קח את אהרן· פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה: קח את אהרן· קחנו בדברים ומשכהו: ואת פר החטאת וגו'· אלו האמורים בענין צואת המלואי' בואתה תצוה ועכשיו ביום ראשון למלואי' חזר וצוו בשעת מעשה: הקהל אל פתח אהל מועד· זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה:

זה הדבר· דברים שתראו שאני עושה לפניכם צוני הקדוש ברוך הוא לעשות ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה כל הענין הזה פירשתי בואתה תצוה: את האורים· כתב של שם המפורש: וישם על המצנפת· פתילי תכלת הקבועים בציץ נותן על המצנפת נמצא הציץ תלוי במצנפת: ויז ממנו על המזבח· לא ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו: ויצק· וימשח· בתחילה יוצק על ראשו ואחר כך נותן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה: ויחבש· לשון קשירה: ויחטא את המזבח· חטאו וטהרו מזרות ליכנס לקדושה: ויקדשהו· בעבודה זו: לכפר עליו· מעתה כל הכפרות: על הכבד· לבד הכבד שהיה נוטל מעט מן הכבד עמה: איל

אבן עזרא

ואת פר החטאת· בה"א כי כבר הזכירו וכן האילים וכן המצות: ואת כל העדה ראשי השבטים והזקנים: ויאפוד· כמו ויחגור וכו' אמר ציץ הזהב אינכו המכנס כן האורים והתומים אינם אבני החשן וכן הלוחות בארון על כן כתוב ויתן אל החשן: ויקרב משה את אהרן· אל הכיור: וירחץ אותם· בגוו: ויקח משה את שמן המשחה· טעמו וכבר לקח קודם משיחת אהרן: ויקרב משה את בני אהרן· פעם שנית בעבור שארכו הדברי' או טעמו כאשר הקריב משה את בני אהרן הלבישם כתנות· ומלת וילבישם יוצאה לשנים פעולים: ויחטא· כבר פירשתיו: ויקדשהו· לכפר עליו כל העולם: ויקח את כל החלב אשר על הקרב· וכתו' בתחלה המכסה את הקרב וכתוב אחר אומר המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב דע כי החלב המכסה הוא רב מאד ואת כל החלב אשר על הקרב הוא מעט מפה ומפה גם המכסה הוא על הקרב לכן הכתוב אחז דרך קצרה:

סרף

מסורה

קח את אהרן ז' פסו' אית בהון את ז' פעמים ואת וסי' נמסר בסדר וישלח: האילים ז' בליש' ד' בנהון מל' דמלאי' בתו' וסי' נבס' בסדר תצוה: הקהל ג' וסיבן ואת כל העדה הקהל· הקהל לי את העם ואשמיעם· הקהל את העם האנשים· וא והקהל· קח את המטה וגו': ותקהל העדה ב' וסים' אל פתח אהל· והקהל

ח

ויקרא ח

פ וידבר יהוה אל משה לאמר: קח את אהרן ואת בניו אתו ואת הבגדים ואת שמן המשחה ואת פר החטאת ואת שני האילים ואת סל המצות: ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד: ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו ותקהל העדה אל פתח אהל מועד: ויאמר משה אל העדה זה הדבר אשר צוה יהוה לעשות: ויקרב משה את אהרן ואת בניו וירחץ אתם במים: ויתן עליו את הכתנת ויחגר אתו באבנט וילבש אתו את המעיל ויתן עליו את האפד ויחגר אתו בחשב האפד ויאפד לו בו: וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התמים: וישם את המצנפת על ראשו וישם על המצנפת אל מול פניו את ציץ הזהב נזר הקדש כאשר צוה יהוה את משה: ויקח משה את שמן המשחה וימשח את המשכן ואת כל אשר בו ויקדש אתם: ויז ממנו על המזבח שבע פעמים וימשח את המזבח ואת כל כליו ואת הכיר ואת כנו לקדשם: ויצק משמן המשחה על ראש אהרן וימשח אתו לקדשו: ויקרב משה את בני אהרן וילבשם כתנת ויחגר אתם אבנט ויחבש להם מגבעות כאשר צוה יהוה את משה: ויגש את פר החטאת ויסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש פר החטאת: וישחט ויקח משה את הדם ויתן על קרנות המזבח סביב באצבעו ויחטא את המזבח ואת הדם יצק אל יסוד המזבח ויקדשהו לכפר עליו: ויקח את כל החלב אשר על הקרב ואת יתרת הכבד ואת שתי הכלית ואת חלבהן ויקטר משה המזבחה:

ומליל יי עם משה למימר: קריב ית אהרן וית בנוהי עמיה וית לבושיא וית משחא דרבותא וית תורא דחטאתא וית תרין דיכרין וית סלא דפטיריא: וית כל כנשתא כנוש לתרע משכן זימנא: ועבד משה כמא די פקיד יי יתיה ואתכנשת כנישתא לתרע משכן זימנא: ואמר משה לכנישתא דין פתגמא די פקיד יי למעבד: וקריב משה ית אהרן וית בנוהי ואסחי יתהון במיא: ויהב עלוהי ית כתונא וזריז יתיה בהמיינא ואלביש יתיה ית מעילא ויהב עלוהי ית אפודא וזריז יתיה בהמיין אפודא ואתקין ליה ביה: ושוי עלוהי ית חושנא ויהב בחושנא ית אוריא וית תומיא: ושוי ית מצנפתא על רישיה ושוי על מצנפתא לקביל אפוהי ית ציצא דדהבא כלילא דקודשא כמא די פקיד יי ית משה: ונסיב משה ית משחא דרבותא ורבי ית משכנא וית כל דביה וקדיש יתהון: ואדי מניה על מדבחא שבע זמנין ורבי ית מדבחא וית כל מנוהי וית כיורא וית בסיסיה לקדשותהון: ואריק ממשחא דרבותא על רישא דאהרן ורבי יתיה לקדשותיה: וקריב משה ית בני אהרן ואלבשינון כיתונין וזריז יתהון המיינין ואתקין להון כובעין כמא די פקיד יי ית משה: וקריב ית תורא דחטאתא וסמך אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש תורא דחטאתא: ונכס ונסיב משה ית דמא ויהב על קרנת מדבחא סחור סחור באצבעיה ודכי ית מדבחא וית דמא אריק ליסודא דמדבחא וקדשיה לכפרא עלוהי: ונסיב ית כל תרבא די על גווא וית חצר כבדא וית תרתין כוליין וית תרבהן ואסיק משה למדבחא:

מסורה

העדה כאיש אחד: ויז ב' וסי' ויז ממנו על המזבח שבע פעמי'· ויז על אהרן ועל בגדיו· וחד ויז מדמה אל הקיר· וחד ויז נצחם על בגדי: ואת הכיר ג' וסים' ואת השלחן ואת כל כליו קדמא· ואת השלחן ואת כליו· ויז ממנו על המזבח· ונמסר גם בסדר כי תשא: וילבשם ב' חס' וסים' ויעש יי' אלהים לאדם ולאשתו· וילבשם כתנת ויחגר אתם אבנט: ויגש ה' קמצין וסים' ויגש לו ויאכל· ועיני ישראל כבדו מזקן· ויקח יוסף את שניהם· ויגש את פר החטאת· ויגש אביתר את· ונמסר גם בסדר תולדות: וישחט ג' קמצים ובענין וסים' וישחט ויקח משה את הדם· ויזרק משה· ויקח משה· ומשתנין בטעמא קדמא רביע תני' אתנחתא תליתא שלשלת· וסי' ישן יושב עומד והוא חד מן י"א זוגין מתחלפין מן ב' בענין קדמאה רביע ותני' זקף וסים' הוא הסובב דחוילה· הוא הסובב דכוש· וישחט ויקח משה את הדם· וישחט ויקח משה מדמו· ויהושע בן נון· ויהושע בן נון· והיו המתים· ויהיו המתים· ויען בלעם ויאמר· ויען בלעם· ואבדתם מהרה דאוריתא· ואבדתם מהרה דיהושע· אמר אל רחבעם· וחברו· ויאמר ישעיהו וחברו· בן אדם כל דברו· ותבא כי רוח· אמר אל זרובבל· וחברו: קרנות ד' מל וסים' וישחט ויקח משה בו' נמסר בסדר ויקרא:

סמך בראש. יש אומרים הוא בעצמו ויש אומרים בכוונ ורא... כאשר צוה יי' את משה ולאכנה ראיה כי כן דרך לשון הקדש: ויקרב את איל המלואים. ויסמכו אהרן ובניו. ובכתוב הראשון וסמך אהרן ובניו והנה אין הפרש בין וסמך אהרן ובניו ובין ויסמכו אהרן ובניו כי מדקדק גדול תעה שאמר כי טעם וסמך הוא לבדו ואחר כן בניו וסמכו כלם יחד: הימנית. כמו הכפימית. וטעם על תנוך ובהן בפרשת זאת תהיה והנה הדם יכפר על נפש אהרן וכן כי הדם הוא בנפש יכפר וטעמו בנפש שיש בו לכפר והכה נפש תחת נפש וקרוב מזה הטעם ותגע לרגליו: חלת. מנה אחת היא ככר לחם אחת ויתכן היות ככר משקל ולאכנו כמשקל הכסף והזהב: וישם על החלבים. ולא הזכיר יותרת הכבד והכליות כי היותרת היא קטנה ופירוש המלה כמו יתרון לאדם והכליות הם עם חלביהן כי לא יתכן שיקראו הכליו' חלב רק האליה היא חלב: ויניף אותם. הניף אהרן ובניו כאשר יניף אהרן את הלוים: בשלג

ואת הפר ג' וסימ' ונתת אתם על סל אחד. ואת הפר ואת עורו. וישבימו אנשי העיר: ואת האיל ה' נמסר בסדר הצוה: לריח י' נמסר בסדר ויקרא: אשה ה' פתחין וסי' ולקחת אתם. ואת הקרב. ויקח משה. והקרבתם אשה. וכל דסמיך ללב"ד דכו': וישחט ויקח ז' מלין בטעם מרעימין ומפסיקין וסי' ויתמהמה ויחזיקו:

ואת הפר ואת ערו ואת בשרו ואת פרשו שרף באש מחוץ למחנה כאשר צוה יהוה את משה: ויקרב את איל העלה ויסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: וישחט ויזרק משה את הדם על המזבח סביב: ואת האיל נתח לנתחיו ויקטר משה את הראש ואת הנתחים ואת הפדר: ואת הקרב ואת הכרעים רחץ במים ויקטר משה את כל האיל המזבחה עלה הוא לריח ניחח אשה הוא ליהוה כאשר צוה יהוה את משה: ויקרב את האיל השני איל המלאים ויסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל: וישחט ויקח משה מדמו ויתן על תנוך אזן אהרן הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית: ויקרב את בני אהרן ויתן משה מן הדם על תנוך אזנם הימנית ועל בהן ידם הימנית ועל בהן רגלם הימנית ויזרק משה את הדם על המזבח סביב: ויקח את החלב ואת האליה ואת כל החלב אשר על הקרב ואת יתרת הכבד ואת שתי הכלית ואת חלבהן ואת שוק הימין: ומסל המצות אשר לפני יהוה לקח חלת מצה אחת וחלת לחם שמן אחת ורקיק אחד וישם על החלבים ועל שוק הימין: ויתן את הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו וינף אתם תנופה לפני יהוה: ויקח משה אתם מעל כפיהם ויקטר המזבחה על העלה מלאים הם לריח ניחח אשה הוא ליהוה: ויקח משה את החזה ויניפהו תנופה לפני יהוה מאיל המלאים למשה היה למנה כאשר צוה יהוה את משה: ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח ויז על אהרן על בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו ויקדש את אהרן את בגדיו ואת בניו ואת בגדי בניו אתו:

ג' קמצי' ובפנכי' וכו' יוסב' · ה' ל' · ל' · לב' · ה' · ג' קמצין ובענין וכו' עומר והוא חד מן ז' בטעם מרעימין · ח' · כ"ל חס' · ז' כסוקי' דמיין דאו' בהון את וכו' ואת · כ' ובענין · ל' ומכתב אל · ים אחד · לב' · כל דכמיך להלע פתחין · ל' וכמד תנוה ועל · כן הוא בכל קריי כאשר ואת בגדיו לא כבם

וית תורא וית משכיה וית בסריה וית אוכליה אוקיד בנורא מברא למשריתא כמא די פקיד יי ית משה: וקריב ית דיכרא דעלתא וסמכו אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דיכרא: ונכיס וזרק משה ית דמא על מדבחא סחור סחור: וית דיכרא פליג לאברוהי ואסיק משה ית רישא וית איבריא וית תרבא: וית גוא וית כרעיא חליל במיא ואסיק משה ית כל דיכרא למדבחא עלתא הוא לאתקבלא ברעוא קורבנא הוא קדם יי כמא די פקיד יי ית משה: וקריב ית דיכרא תנינא דכר קורבניא וסמכו אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דיכרא: ונכיס ונסיב משה מדמיה ויהב על רום אודנא דאהרן דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון ריגליה דימינא: וקריב ית בני אהרן ויהב משה מן דמא על רום אודנהון דימינא ועל אליון ידיהון דימינא ועל אליון ריגלהון דימינא וזרק משה ית דמא על מדבחא סחור סחור: ונסיב ית תרבא וית אליתא וית כל תרבא די על גוא וית חצר כבדא וית תרתין כולין וית תרבהן וית שקא דימינא: ומסלא דפטיריא די קדם יי נסיב גריצתא פטירתא חדא וגריצתא דלחם משח חדא ואספוג חד ושוי על תרביא ועל שקא דימינא: ויהב ית כולא על ידי אהרן ועל ידי בנוהי וארים יתהון ארמא קדם יי: ונסיב משה יתהון מעל ידיהון ואסיק למדבחא על עלתא קורבניא אינון לאתקבלא ברעוא קורבנא הוא קדם יי: ונסיב משה ית חדיא וארימיה ארמא קדם יי מדכר קורבניא למשה הוה לחולק כמא די פקיד יי ית משה: ונסיב משה ממשחא דרבותא ומן דמא די על מדבחא ואדי על אהרן על לבושוהי ועל בנוהי ועל לבושי בנוהי עמיה וקדיש ית אהרן ית לבושוהי וית בנוהי וית לבושי בנוהי עמיה:

ויאמ' יי' אלהי אדני. ויחמאן ויאמר אל אשת אדניו. וישחט ויקח משה. ונכהלו צרים וחבלים. ויאמר יי' מציון. ואמר לה אלה מאניא שא אזל אחת הבו: את החלב ואת האליה ז' פסו' אית בהון את ואת ואת ואת ואת ואת וסימ' ויקח עשו את נשיו. קח את אהרן. ויקח את החלב. אשר לא הוריש. וזה דבר המס. בימי פקח מלך ישר'. ופלשתים פשטו בערי השפלה. ונמסר גם בסד' וישלח: חלבהן ב' ובענייינא: ומסל חד מן מלי' מן חד חד סב"ך במצעות תיבותא וריש תיבותא וי"ו וסי' ומסל המצות אשר לפני יי'. ויתן תבן ומספוא. ומסגרת דחזה מעשה המכונ'. ומסגרותיה דובראש המכונה: ומסגרותיה דופיהו מבית לכתרת. ומשאת בר. ארחה ומשאת. ומשאכם וריבכם. ומסבי ירושלם. ונשאו דודו ומסרפו. דעמוס. ומשביע לכל חי רצון:

רשי

איל המלואים. איל השלמים שהמלואים לשון שלמי' שממלאין ומשלימין את הכהני' בכהונתם: חלות לחם שמן. היא רבוכה שהיה מרבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין כך מפורש במנחות: ויקטר המזבחה. משה משמש כל שבעת ימי המלואי' בחלוק לבן: על העולה. אחר העולה ולא מצינו שוק של שלמים קרב בכל מקום חוץ מזה:

כוה

ויקרב · ויקח את אהרן עד · קדמ' ויקרב · תכיין ויקרב · משה בקדמ' אזלא · תליתאה ויקרב את איל העולה · רביע ויקרב את האיל השני · תמימאה · ויקרב את בני אהרן · וסמכו קדמ' ויסמך אהרן ובניו · וסמכו אהרן ובניו · תנוך אזן קדמ' · תנוך אזן · בהן ידו · בהן רגלו · תנוך אזנם · בהן ידם · בהן רגלם

במלו את הבשר׳ הם בעצמם כי ובשלו את בשרו בצוו׃ והנותר בבשר ובלחם · עד בקר כי כן כתוב׃ כאשר עשה ביום הזה · פי׳ וכאשר עשה ביום הזה משה כן צוה ה׳ לעשות שבעת ימי המלואים והיה ראוי להיות כאשר עשיתי לכן כי כן דרך לשון הקדש כמו והיה יחזקאל לכם ואת יפתח ואת שמואל והעד ספירם צוה יי׳ לעשות כן ועשית לאהרן ולבניו ככה ככל אשר צויתי אותכה שבעת ימים ועוד ופר חטאת תעשה ליום כמו שנים ליום עולה תמיד וכתוב שם וחטאת על המזבח ומשחת אותו בכל יום עד סוף המלואים ועוד שבעת ימים תכפר על המזבח ולא הזכיר את שני האילים כי אחז דרך קצרה ודעת רבים כי פר חטאת לבדו יעשה בכל יום ולפי דעתי שטעם להזכיר הפר בעבור שיתן מדם איל העולה על אהרן ובניו והאיל השני יאכל בשרו רק פר החטאת הוא לכפר על המזבח וכן כתוב על הכפורים וטעמו בעבור כפורי׃ ימלא את ידכם · תחסר מלת קץ כאילו אמר כי כי קץ שבעת ימי או זמן · יש אומרים לא תצאו שבעת ימים ובלילה היו יוצאים לצרכם והנכון בעיני שיצאו בשעת הצורך ביום ובלילה וחכם גדול אמר כי חפרו מקום בחצר אהל מועד וזה רחוק והכתוב אמר ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום כאילו אין שם רגע שלא היו בוכים רק ה הכתוב דבר שישבו פתח אהל מועד יום ולילה והטעם שלא יתעסקו בדבר ולא ילכו אל מקו׳ אחר וכן ומן המקדש לא יצא כאשר אפרש׃ ופתח אהל מועד תשבו · להזכיר ולא תמותו׃ צויתי · פועל שלא נקרא שם פועלו ויש אומרים כי כן צויתי זהו ככל אשר צויתי אותכה ואם לא פורש שם לשבת פתח אהל מועד׃

ויהי ביום השמיני · היה כר׳ לנו כי ביום השמיני שמיני לניסן כי המשכן הוקם באחד לחדש רק המעתיקים אמרו שהיה ראש חדש ניסן ובשבעת ימי המלואי׳ היה משה מקים את המשכן בכל יום ופורקו כדי להרגיל בו וללמד קרא משה לאהרן ולבניו · ויבאו עפתח אהל מועד או העד׳ ככנסה אל החצר׃ עגל בן בקר · בשבעת ימי המלואים היה פר חטאת גם איל לעולה ולא הזכי׳ עם עגל בן בקר אם הוא בן שנה והקרוב אלי שפר כמו עגל בלא זכר שנה׃ תמימים · על העגל ועל האיל ופרי המלואים לחטא את המזבח וזה העגל לכפר על אהרן וכבר פירשתי זאת המלה׃ שעיר עזים לחטאת · על הקהל ועגל שאין לו שנה תמימ׳ וכן כבש לעולה׃ ושור ואיל · גדולים׃ ומנחה · היא סלת לכל אחד ואחד · וטעם ויאמר משה כאשר הראיתיך ושאל אותה וטעמו כבר אמר להם משה זה הדבר עשו שיתנו שעיר ועגל וכבש ושור ואיל אז ירא׳ לכם כבוד יי׳ והטעם על האש שיצא׃

והפר

צויתי ה׳ וסימ׳ בשלו את הבשר פתח · הן לא הובא את דמה · ואת יהושע צויתי · אני צויתי למקדשי · אנכי עשיתי ארץ׃ יאכלהו ד׳ וחס׳ וסימ׳ צלי אש ומצות · בשלו את הבשר · בחדש השני בארבעה עשר · כי מאספיו יאכלהו והללו · ונמסר גם בסדר בא׃ ימלא ז׳ וסימ׳ כי שבעת ימים ימלא · ואשר ימלא את ידו ·

ויאמר משה אל אהרן ואל בניו בשלו את הבשר פתח אהל מועד ושם תאכלו אתו ואת הלחם אשר בסל המלאים כאשר צויתי לאמר אהרן ובניו יאכלהו׃ והנותר בבשר ובלחם באש תשרפו׃ ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מלאיכם כי שבעת ימים ימלא את ידכם׃ כאשר עשה ביום הזה צוה יהוה לעשת לכפר עליכם׃ ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת יהוה ולא תמותו כי כן צויתי׃ ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה יהוה ביד משה׃

ואמר משה לאהרן ולבנוהי בשילו ית בסרא בתרע משכן זמנא ותמן תיכלון יתיה וית לחמא די בסל קורבניא כמא די אתפקדית למימר אהרן ובנוהי ייכלוניה׃ ודאשתאר בבישרא ובלחמא בנורא תוקדון׃ ומתרע משכן זמנא לא תיפקון שבעא יומין עד יום משלם יומי קורבניכון ארי שבעא יומין יתקריב ית קורבניכון׃ כמא דעבד ביומא הדין פקיד יי למעבד לכפרא עליכון׃ ובתרע משכן זמנא תיתבון יימם ולילי שבעא יומין ותטרון ית מטרת מימרא דיי ולא תמותון ארי כן אתפקדית׃ ועבד אהרן ובנוהי ית כל פתגמיא די פקיד יי בידא דמשה׃

ל׳ ודגש · ל׳ · ב׳ ר״פ בטע׳ כב׳ · ל׳ חס׳ · ז׳ · ז׳ בחס׳ · ג׳ ז׳ מל׳ · ה׳ מל׳ · בווי ביד משה ז׳

צו · סימן ז׳

ס ס ס

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל׃ ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעלה תמימם והקרב לפני יהוה׃ ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימם לעלה׃ ושור ואיל לשלמים לזבח לפני יהוה ומנחה בלולה בשמן כי היום יהוה נראה אליכם׃ ויקחו את אשר צוה משה אל פני אהל מועד ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני יהוה׃ ויאמר משה זה הדבר אשר צוה יהוה תעשו וירא אליכם כבוד יהוה׃ ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח ועשה את חטאתך

והוה ביומא תמינאה קרא משה לאהרן ולבנוהי ולסבי ישראל׃ ואמר לאהרן סב לך עיגל בר תורי לחטאתא ודכר לעלתא שלמין וקריב קדם יי׃ ועם בני ישראל תמליל למימר סבו צפיר בר עזין לחטאתא ועיגל ואימר בני שנא שלמין לעלתא׃ ותור ודכר לנכסת קודשיא לדבחא קדם יי ומנחתא דפילא במשח ארי יומא דין יקרא דיי מיתגלי לכון׃ ונסיבו ית די פקיד משה לקדם משכן זמנא וקריבו כל כנישתא וקמו קדם יי׃ ואמ׳ משה דין פתגמ׳ די פקיד יי תעבדון ויתגלי לכון יקרא דיי׃ ואמר משה לאהרן קרב למדבחא ועבד ית חטאתך

ט׳ · כל אורייתא כתובי׳ כן ר׳ · ה׳ ג׳ מנהון ראשי כבו׳ · ט׳ · ל׳ ויתר אל ירא׳ · ג׳

רשי

צוה יי׳ לעשות · כל שבעת הימים ורבותינו דרשו לעשות זה מעשה פרה׃ לכפר · זה מעשה יום הכפורי׳ וללמד שכהן גדול טעון פרישה ק קודם יום הכפורים שבעת ימי׳ וכן הכהן השורף את הפרה׃ ולא תמותו · הא אם לא תעשו כן הרי אתם חייבים מיתה׃ ויעש אהרן ובניו · להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל׃

צויתי פיון בו׳ צויתי צויתי · ויבינו כיון · מחיכי צויתי · צוייתי רבוני · מיון וכו׳ לארבעתם במתותוני׃ ופתח וקד׳ וח׳ ית׳ אהל מועד לא תצאו · תנין וגית׳ אהל מועד תשבו׃

חסלת צו את אהרן

ויהי ביום ה השמיני · למלואים הוא ראש חדש ניסן שהוקם ה המשכן בו ביו׳ ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם׃ ולזקני ישראל · להשמיעם שעל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה ולא יאמרו פ מאליו נכנס׃ קח לך עגל׃ להודיע שמכפר לו הקדוש ברוך הוא על ידי עגל זה על מ מעשה העגל שעשה׃ כי היום יי׳ נראה אליכם · להשרות שכינתו ב במעשה ידיכם לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה׃ קרב אל המזבח · שהיה אהרן בוש וירא לגשת אמ׳ לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת׃ את חטאתך · עגל בן בקר׃ ואת

חטאת ל׳ וי׳ תקרב

אשר לא ימלא את ימיו · החפץ ימלא את ידו · ימלא יי׳ כל משאלותיך · וכל עצתך ימלא · עד ימלה שחוק פיך בהראה בתיב ה׳׃ לעשת י״ג חס׳ נמסר בריש ויקהל׃ צויתי ה׳ וסי׳ ופתח אהל מועד תשבו · ואכלתם אתה במקום · ואעש כן כאשר צויתי · ואדבר אל העם בבקר · ונבאתי כאשר צויתי׃ תמימם ז׳ מלאי׳ נמסר בסדר מקץ׃ אשר צוה יי׳ ביד משה צוי׳ כיד משה י׳ וסימן כל איש ואשה אשר · ויעש אהרן ובניו דסוף פרשת צו · והלאה לדרתיכם · אלה המצות דסוף ספר מדבר · בגורל נחלתם דיהושע · וידברו אליהם בשילה · ויתנו בני ישראל ללוים · לנסות בם את ישראל תניין · דשפטים · וימצאו כתוב בתורת · ואת שבת קדשך · ושארא צוה את משה בב״א אל משה וסי׳ ומנחת אהרן לפני׃ ואל בני ישראל תדבר לאמר ד׳ נמס׳ בסדר כי תשא ושור ה׳ וסי׳ ושור ואיל לשלמים · ושור ושה שרוע · ושור או שה · ושור לאחד דנשיאים · ושור · וחמור ושה · ג׳ קדמאי ר״פ׃ אל המזבח ט׳ נמסר בסדר ויקרא׃ חטאתך ב׳ וסימ׳ ועשה את חטאתך · גם יי׳ העביר · וחוד וחטאתך תכפר׃

אבן עזרא

וכפר בעדך ובעד העם. שהיא מצו' שתכפר על נפשך ועל כל הקהל ובפר החטא' תכפר בעדך ואחר כך תעשה קרבן העם וכפר בעדם כי לא יוכל אדם לכפר על אחר עד היותו טהור מכל חטא: אשר לו. משלו היה וכן פר יום הכפורים: ואת הדם. הנשאר יצק: ואת החלב. המכסה ואשר על הקרב ועל הכליות: וימציאו. מגזרת מצא שמצאו בשעה הצורך: ויקרב את קרבן העם. על המזבח: וישחטהו ויחטאהו כראשון: הוא עגל החטאת. וטעם ויחטאהו כפר בו החטאת: וישימו את החלבי'. עם הכליות ויותרת הכבד כ כאשר הראיתיך: ואת החזות. חזה השור גם חזה האיל: ואת שוק הימין. מזה ומזה ושוק סמוך אל הכפה או הכר: וישא אהרן את ידיו אל העם. אל ככחם וקדמונינו העתיקו מכאן צורת נשיאות כפים: וירד. כאשר הראיתיך רבו' ובכר ירד מעשות חטאת העם ועולתם ו והשלמים. וטעם וירד בעבור המזבח שהיה שלש אמו' קומתו ואחר כן באו משה ואהרן אל אהל מועד ויתכן שבאו להתפלל על האש שתצא ובצאתם ברכו שניהם את העם: את

מסורה

עלתך ג' כתיב כן וסי' קרב אל המזבח. התיצב על עלתך. התיצבה על: וכפר ד' וסי' קרב אל המזבח. בו. והולך מורה אל העדה. עזרינו אלהי ישענו: כאשר צוה יי ג' ספ' נמסר לקמן בהאי סידרא: ויקרב ח' פותחין וסי' ויקרב אהרן אל המזבח. ותקרא אשה חכמה מן העיר: ויקרב אל הפלשתי. ויקרב המלך אל

תורה

ואת עלתך וכפר בעדך ובעד העם ועשה את קרבן העם וכפר בעדם כאשר צוה יהוה: ויקרב אהרן אל המזבח וישחט את עגל החטאת אשר לו: ויקרבו בני אהרן את הדם אליו ויטבל אצבעו בדם ויתן על קרנות המזבח ואת הדם יצק אל יסוד המזבח: ואת החלב ואת הכלית ואת היתרת מן הכבד מן החטאת הקטיר המזבחה כאשר צוה יהוה את משה: ואת הבשר ואת העור שרף באש מחוץ למחנה: וישחט את העלה וימצאו בני אהרן אליו את הדם ויזרקהו על המזבח סביב: ואת העלה המציאו אליו לנתחיה ואת הראש ויקטר על המזבח: וירחץ את הקרב ואת הכרעים ויקטר על העלה המזבחה: ויקרב את קרבן העם ויקח את שעיר החטאת אשר לעם וישחטהו ויחטאהו כראשון: ויקרב את העלה ויעשה כמשפט: ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח מלבד עלת הבקר: וישחט את השור ואת האיל זבח השלמים אשר לעם וימצאו בני אהרן את הדם אליו ויזרקהו על המזבח סביב: ואת החלבים מן השור ומן האיל האליה והמכסה והכלית ויתרת הכבד: וישימו את החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה: ואת החזות ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה לפני יהוה כאשר צוה משה: וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים: ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד יהוה אל כל העם:

תרגום

וית עלתך וכפר עלך ועל עמא ועיבד ית קורבן עמא וכפר עליהון כמא די פקיד יי: וקריב אהרן למדבחא ונכס ית עגלא דחטאתא די ליה: וקריבו בני אהרן ית דמא ליה וטבל אצבעיה בדמא ויהב על קרנת מדבחא וית דמא אריק ליסודא דמדבחא: וית תרבא וית כוליתא וית חצרא מן כבדא מן חטאתא אסיק למדבחא כמא די פקיד יי ית משה: וית בשרא וית משכא אוקיד בנורא מברא למשריתא: ונכיס ית עלתא ואמטיאו בני אהרן ליה ית דמא וזרקיה על מדבחא סחור סחור: וית עלתא אמטיאו ליה לאיברהא וית רישא ואסיק על מדבחא: וחליל ית גווא וית כרעיא ואסיק על עלתא למדבחא: וקרב ית קרבן עמא ונסיב ית צפירא דחטאתא די לעמא ונכסיה וכפר ברמיה כקדמאה: וקרב ית עלתא ועבדה כדחזי: וקריב ית מנחתא ומלא ידיה מנה ואסיק על מדבחא בר מעלת צפרא: ונכס ית תורא וית דיכרא נכסת קודשיא די לעמא ואמטיאו בני אהרן ית דמא ליה וזרקיה על מדבחא סחור סחור: וית תרביא מן תורא ומן דיכרא אליתא ודחפי גווא וכוליתא וחצר כבדא: ושויאו ית תרביא על חדוותא ואסיק תרביא למדבחא: וית חדוותא וית שוקא דימינא ארים אהרן ארמא קדם יי כמא די פקיד משה: וארים אהרן ית ידוהי לעמא ובריכינון ונחת מלמעבד חטאתא ועלתא ונכסת קודשיא: ועל משה ואהרן למשכן זימנא ונפקו ובריכו ית עמא ואתגלי יקרא דיי לכל עמא:

רשי

ואת עלתך. האיל: קרבן העם. שעיר עזים ועגל וכבש. כל מקום שנאמר על בן שנה הוא ומכאן אתה למד: ואת הבשר ואת העור וגו'. לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו ושל מלואים וכולן על פי הדבור: וימציאו. לשון הושטה והזמנה: ויחטאהו. עשהו כמשפט חטאת: כראשון. כעגל שלו: ויעשה כמשפט. המפורש בעולת נדבה בויקרא: וימלא כפו. היא קמיצה: מלבד עלת הבקר. כל אלה עשה אחר עולת התמיד: והמכסה. חלב המכסה את הקרב: וישימו את החלבי' על החזו'. לאחר התנופה נתנן כהן המניף לכהן אחר להקטירם נמצאו ה העליונים למטה: ויברכם. ברכת כהני' יברכך יאר ישא: וירד. מעל המזבח: ויבא משה ואהרן. למה נכנסו מצאתי בפרשת מלואים ב בברייתא הנוספת על תורת כהני' שלנו למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה ה הקטרת או לא נכנס אלא לדבר אחר הריני דן ירידה וביאה טעו' ברכה מה ירידה מעין עבודה אף ביאה מעין עבודה הא למדת למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעש' הקטרת. דבר אחר כיון שראה אהרן ש שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשי' ולא ירדה שכינה לישראל היה מצטער ואומר יודע אני שכעס הקדו' ברוך הו' עלי ובשבילי לא ירדה שכינה ל לישראל אמ' לו למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ו ונתביישתי מיד נכנס משה עמו ובקשו ר רחמים וירדה שכינה לישרא': ויצאו ויברכו את העם. אמרו ויהי נועם יי' אלהינו עלינו יהי רצון שתשרה ה שכינה במעש' ידיכם לפי שכל שבעת ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה והיו ישראל נכלמים ו ואומרים למשה משה רבינו כל הטורח ש שטרחנו שתשרה ה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון ה העגל לכך אמר להם זה הדבר אשר צוה

ויצאו

מסורה

המזבח. אליו רב ואהל: ויקרבו קריבה י' חס' בליש' נמסר בסדר ויקרא: ואת העולה ג' וסי' המציאו אליו. ושחט את הכבש במקום. ועל ונשיא יוזה: ויקטר על המזבח. כל הקטרה המזבחה במג השבח וסי' והרים ממנו בקמצו. ואת העלה המציאו אליו. ויקרב את המנחה. וכל קרי' דכוו' המזבח במ"ה. וסי' והעלה הכהן את העלה. וישחטו הבקר ג' בפסו' ד"ה. וישחטום הכהני' ד"ה: וימלא ט' דגש נמסר בסדר שלח לך: ויעשה ב' וחס' וסי' כמשפט: ויבא הלך לאיש: ואת האיל ה' וסימ' האחד תקח. תנתח לנתחיו: יעשה זבח שלמים. וישחט את השור ואת. ונמסר גם בסדר תצוה: ידו מידו ה' חס' וקמצין וסימ' וישא אהרן את ידו. וסמך אהרן את שתי ידו. וישלך מידו את הלחות. ומלאו ידו. ימחץ וידו תרפינה: מעשת ה' חס' בליש' וסימן חלילה לך מ מעשת. וירד מעשת החטאת. ונכרתו ובמעשות העשת: לעשתכם אתם בקרב: חלילה לי מי' מעשת: דשמואל: וירא כ' וירא יי' אל אברם ויהי אברם בן תשעים. וירא אליו יי' באלני. ויאמר אל תרד. וירא אליו יי' בלילה. אלה' אל יעקב. ויאסר יוסף מרכבתו. בלבת אש מתוך. ויה בהקהל העדה. באהל בעמוד ענן. וירא אליו מלאך יי'. ויבא משה ואהרן אל אהל מועד. ויקהל עליהם קרח. ויבא משה ואהרן מפני הקהל: וירכב על כרוב ויעף: דשמואל: וירא יי' אל שלמה. והכרו. אל שלמה שנית. וירא לכרובי' תבנית יד. ויהו לה בשות. וירא מלאך יי' אל האשה:

זו תעשו וירא אליכם כבוד יי' אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו:

וירנו. כתרגומו: ותבא אש. רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן רבי ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין משל למלך שהיה לו בן בית וכו׳ כדאיתא בויקרא רבה: הוא אשר דבר וגו׳. היכן דבר ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא בכבודי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך: וידם אהרן. וקבל שכר על שתיקתו ומה שכר קבל שנתיחד עמו הדבר שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין: בקרובי. בבחירי: ועל פני כל העם אכבד. כשהקדוש ברוך הוא עושה דין בצדיקים מתירא ומתעלה ומתקלס אם כן באלו כל שכן ברשעים וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך: דד אהרן. עזיאל אחי עמרם היה שנאמר ובני קהת וגו׳: שאו את אחיכם וגו׳. כאדם האומר לחבירו העבר את המת מלפני הכלה שלא לערבב את השמחה: בכתנתם. של מתים מלמד שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמתם כמין חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם: אל תפרעו. אל תגדלו שער מכאן שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום: ולא תמותו. הא אם תעשו תמותו: ואחיכם כל בית ישראל. מכאן שצרתן של תלמידי חכמים מוטלת על הכל להתאבל בה: יין ושכר. יין דרך שכרותו: בבואכם אל אהל מועד. אין לי אלא בבואכם להיכל בגשתם למזבח מניין נאמר כאן ביאת אהל מועד ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד: ולהבדיל. כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת הא למדת שאם עבד פסל: ולהורות. למד שאסור שכור בהוראה יכול יהא חייב מיתה תלמוד לומר אתה ובניך אתך ולא תמותו כהנים בעבודתם במיתה ואין חכמים בהוראתן במיתה: הנותרים. מן המיתה מלמד שאף עליהן נקנסה מיתה על עון העגל הוא שנאמר ובאהרן התאנף ה׳ מאד להשמידו ואין השמדה אלא כלוי בנים שנאמר ואשמיד פריו ממעל ותפלתו של משה בטלה מחצה שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא:

בקרבי ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ בקרבי אקדש. וקרבי מרחוק עמדו. חדלו קרבי ומידעי: וידם ב׳ וסי׳ וידם אהרן. וידם השמש והירח עמד. ואשב בדד וידם: דד ב׳ חס׳ וסימ׳ אהרן. כרדבי: קרבו ה׳ מלין בהרי טעמי וסי׳ זה ינחמנו. קרבו שאו. שובו מדרכיכם הרעים. דמלכים. ולאלה תהיה תרומת הקדש. זאת העיר העליזה.

וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַחֲלָבִים וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיָּרֹנּוּ וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם: וַיִּקְחוּ בְנֵי־אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֵן אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עָלֶיהָ קְטֹרֶת וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם: וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי יְהוָה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן הוּא אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה לֵאמֹר בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעָם אֶכָּבֵד וַיִּדֹּם אַהֲרֹן: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־מִישָׁאֵל וְאֶל אֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל דֹּד אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם קִרְבוּ שְׂאוּ אֶת־אֲחֵיכֶם מֵאֵת פְּנֵי־הַקֹּדֶשׁ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֻם בְּכֻתֳּנֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר בָּנָיו רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ וּבִגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְעַל כָּל־הָעֵדָה יִקְצֹף וַאֲחֵיכֶם כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת־הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוָה: וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ פֶּן־תָּמֻתוּ כִּי־שֶׁמֶן מִשְׁחַת יְהוָה עֲלֵיכֶם וַיַּעֲשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה: ס

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: יַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְלֹא תָמֻתוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר: וּלְהוֹרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַחֻקִּים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיהֶם בְּיַד־מֹשֶׁה: פ

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל־אִיתָמָר בָּנָיו הַנּוֹתָרִים

ונפקת אשתא מן קדם יי ואכלת על מדבחא ית עלתא וית תרביא וחזא כל עמא ושבחו ונפלו על אפיהון: ונסיבו בני אהרן נדב ואביהוא גבר מחתיתיה ויהבו בהון אשתא ושויאו עלה קטורת בוסמין וקריבו קדם יי אשתא נוכרתא די לא אפקיד יתהון: ונפקת אשתא מן קדם יי ואכלת יתהון ומיתו קדם יי: ואמר משה לאהרן הוא די מליל יי למימר בקריבי אתקדש ועל אפי כל עמא אתיקר ושתיק אהרן: וקרא משה למישאל ולאלצפן בני עזיאל אחבוהי דאהרן ואמר להון קריבו טולו ית אחוכון מן קדם אפי קודשא למברא למשריתא: וקריבו ונטלונון בכיתונהון למברא למשריתא כמא די מליל משה: ואמר משה לאהרן ולאלעזר ולאיתמר בנוהי רישיכון לא תרבון פירוע ולבושיכון לא תבזעון ולא תמותון ועל כל כנישתא יהי רוגזא ואחיכון כל בית ישראל יבכון ית יוקידתא די אוקיד יי: ומתרע משכן זימנא לא תפקון דילמא תמותון ארי משח רבותא דיי עליכון ועבדו כפתגמא דמשה: ומליל יי לאהרן למימר: חמר ומרוי לא תשתי את ובנך עמך במיעלכון למשכן זימנא ולא תמותון קים עלם לדריכון: ולאפרשא בין קודשא ובין חולא ובין מסאבא ובין דכיא: ולאלפא ית בני ישראל ית כל קימיא די מליל יי להון בידא דמשה: ומליל משה עם אהרן ועם אלעזר ועם איתמר בנוהי דאשתארו

וחד פסו׳ סימן כי תבלה לעשר: מאת פני ה׳ וסי׳ מאת פני יצחק אביו. פרעה. והקדש׳ הבית׳ מאת פני יי׳. ונמסר גם בסדר תולדות: וישאם ב׳ חד חס׳ וחד מלא וסימ׳ וישאם בכתנתם. וישאום בני קיש׳ בתראה מל׳: ראשיכם ו׳ וסימ׳ אל תפרעו. אתם נצבים. את הנביאים ואת ראשיכם החוזים. ופארכם על ראשיכם. שאו שערים. וחברו שאו שערים: תפרעו ב׳ וסימ׳ ראשיכם אל הפרעו. שמעו מוסר וחכמו: ולהבדיל ב׳ בטעמא כהורה וסי׳ בין האור. בין הקדש: החל ב׳ בתרי לישני חד חס׳ וחד מלא וסימ׳ בין הקדש ובין. ככד אבן ונטל החול. בתראה מלא: הטהור ב׳ מל׳ וסי׳ וכב׳ העוף הטהור. ולהבדיל בין הקדש: ולהורת ב׳ וחס׳ ו״ו תניינא וסי׳ ולהורת נתן בלבו. את בני ישראל: איתמר בניו ג׳ מלין בטעמא פי׳ בג׳ בקומות משרתים אזלא ומרבא בתיבה אחת לזרקא וס׳ ואל איתמר בניו. אם יצאו בנות שילה. לאוצרות לתרומות:

אבן עזרא

את העולה. עולת אהרן ועולת העם ועולת תמיד כי כן כתוב מלבד עולת הבקר: ואת החלבים. מהעגל ואיל אהרן והשעיר והשור והאיל: וירנו. הרימו קול וכן ותעבור הרנה במחנה: איש מחתתו. כל איש לקח מחתתו ולפי דעתי שזה הדבר היה גם ביום השמיני והעד הן היום הקריבו חטאתם: ויתנו בהן אש. לא מהאש מיכאה וזה טעם אש זרה. וטעם אשר לא צוה אותם שם שמרעת עצמו ולא בצווי להקטיר קטורת גם באש זרה: וימותו לפני יי׳. כי חשבו שיעשו דבר רצוי לפניו: הוא אשר דבר יי׳. כבר אמר לי השם שהוא יראה קדושתו בקרובים אליו כטעם רק אתכם ידעתי וכאשר אראה גם קדושתי אז אהיה נכבד ועל פני כל העם אכבד ויראו ממני: שאו את אחיכם מאת פני הקדש. יש אומרי׳ כי הקטורת היתה לפני מזבח העולה והלוים נכנסים שם ויש אומרים שהיתה על מזבח הקטור׳ ומשה הוציאם מאהל מועד: פני הקדש. היא החצר כנגד המחנה כאשר פירשתי: ראשיכם אל תפרעו. יש אומרי׳ לגדל פרע: תפרומו. תקרעו והנכון שהוא מן בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ורבים אמרו מכוסה ואחרים אמרו מגולה והאמת דברי הקבלה: ולא תמותו. מלת ולא מושכת עצמה כמו ולא למדתי חכמה וכן הוא ולא על כל העדה יקצוף כי אתם תכפרו בעדם. וטעם ואחיכם כל בית ישראל תמצאנו רמוז בפרשת ראה אנכי: וידבר יי׳ אל אהרן. כי נביא היה וי״א על ידי משה כמו דבר אל אחז והזהירו שישמר הוא ובניו שלא ימותו כאשר מתו בניו הגדולים: ושכר. השנוי ממין חטה או דבש או תמרים כי היין משחית הדעת לשותיו ויתערבו לו הדברים על כן ולהבדיל כי אתה כהן גדול ותבדיל בין מקום הקדש ובין החול והוא מלשון חלול גם יתכן בין יום קדש לחול: ובין הטמא ובין הטהור. בבהמה ובשרץ המים ובעוף על כן כתוב אחרי זאת הפרשה פרשת זאת החיה ואח׳ כן טומאת היולדת וצרעת אדם ובגד ובית ובעל קרי וזב וזבה ונדה וזה טעם ובין הטמא ובין הטהור: ולהורות את בני ישראל. שאר המצות וכן ככל אשר יורו אתכם הכהנים: קחו

קחו את המנחה הנותרת מאשי יהוה ואכלוה מצות אצל המזבח כי קדש קדשים הוא: ואכלתם אתה במקום קדוש כי חקך וחק בניך הוא מאשי יהוה כי כן צויתי: ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור אתה ובניך ובנתיך אתך כי חקך וחק בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישראל: שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף תנופה לפני יהוה והיה לך ולבניך אתך לחק עולם כאשר צוה יהוה: ואת שעיר החטאת דרש דרש משה והנה שרף ויקצף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרם לאמר: מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש כי קדש קדשים הוא ואתה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליהם לפני יהוה: הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה אכול תאכלו אתה בקדש כאשר צויתי: וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו את חטאתם ואת עלתם לפני יהוה ותקראנה אתי כאלה ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני יהוה: וישמע משה וייטב בעיניו: פ

סבו ית מנחתא דאשתארת מקורבניא דיי ואכלוהא פטיר בסטר מדבחא ארי קודש קודשין היא: ותיכלון יתה באתר קדיש ארי חולקך וחולק בנך היא מקורבניא דיי ארי כן אתפקדית: וית חדיא דארמותא וית שקא דאפרשותא תיכלון באתר דכי את ובנך ובנתך עמך ארי חולקך וחולק בנך איתיהיבו מנכסת קודשיא דבני ישראל: שקא דאפרשותא וחדיא דארמותא על קורבני תרביא ייתון לארמא ארמא קדם יי ויהי לך ולבנך עמך לקים עלם כמא די פקיד יי: וית צפירא דחטאתא מתבע תבעי משה והא איתוקד ורגיז על אלעזר ועל איתמר בני אהרן דאשתארו למימר: מדין לא אכלתון ית חטאתא באתר קדיש ארי קודש קודשין היא ויתה יהב לכון לסלחא על חובי כנשתא לכפרא עליהון קדם יי: הא לא אתעל מדמה לבית קודשא גואה מיכל תיכלון יתה בקודשא כמא די פקידית: ומליל אהרן עם משה הא יומא דין קריבו ית חטואתהון וית עלותהון קדם יי וערעא יתי עקן כאלין אילו הוה אכלית חטאתא יומא דין התקין קדם יי: ושמע משה ושפר בעינוהי:

רשי

קחו את המנחה · אף על פי שאתם אוננין ואף על פי שהקדשים אסורין לאונן: את המנחה · זו מנחת שמיני ומנחת נחשון: ואכלוה מצות · מה תלמוד לומר לפי שהיא מנחת צבור ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות הוצרך לפרש בה דין שאר מנחות: וחק בניך · אין לבנות חק בקדשים: כי כן צויתי · באנינות יאכלוה: ואת חזה התנופה · של שלמי צבור: תאכלו במקום טהור · וכי את הראשונים אכלו במקו' טמא אלא הראשונים שהם קדשי הקדשים הוזקקה אכילתם במקום קדוש אבל אלו אין צריכים תוך הקלעים אבל צריכין הם ליאכל תוך מחנה ישראל שהוא טהור מליכנס שם מצורעים מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר: אתה ובניך ובנותיך · אתה ובניך בחלק אבל בנותיך לא בחלק אלא אם תתנו להם מתנות רשאות הן לאכל בחזה ושוק או אינו אלא אף הבנות בחלק תלמוד לומר כי חקך וחק בניך נתנו חק לבנים ואין חק לבנות: על אשי החלבים · מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה ויישוב המקראות שלא יכחישו זה את זה כבר פירשתי את שלשתן בצו את אהרן: שעיר החטאת · שעיר מוספי ראש חדש ושלשה שעירי חטאות קרבו בו ביום שעיר עזים ושעיר נחשון ושעיר ראש חדש ומכולן לא נשרף אלא זה ונחלקו בדבר חכמי ישראל יש אומרי' מפני טומאה שנגעה בו נשרף ויש אומרים מפני אנינות נשרף לפי שהוא קדשי דורות אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמר להם במנחה ואכלוה מצות: דרש דרש · שתי דרישות הללו מפני מה נשרף זה ומפני מה נאכלו אלו כך היא בתורת כהני': על אלעזר ועל איתמר · בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד הבנים וכעס: לאמר · אמר להם השיבוני על דברי מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש וכי חוץ לקדש אכלוה והלא שרפוה ומהו אומר במקום הקדש אלא אמר להם שמא חוץ לקלעים יצאת ונפסלה: כי קדש קדשים היא · ונפסלת ביוצא והם אמרו לו לאו אמר להם הואיל ובמקום הקדש היתה מדוע לא אכלתם אותה: ואותה נתן לכם לשאת וגו' · שהכהנים אוכלין ובעלים מתכפרים: לשאת את עון העדה · מכאן למדנו ששעיר ראש חדש היה שהוא מכפר עון טומאת מקדש וקדשיו שחטאת שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו: הן לא הובא וגו' · שאילו הובא היה לכם לשרפה כמו שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו': אכל תאכלו אותה · היה לכם לאכלה אף על פי שאתם אוננים: כאשר צויתי · לכם במנחה: וידבר אהרן · אין לשון דבור אלא לשון עז שנאמר וידבר העם וגו' אפשר משה קצף על אלעזר על איתמר ואהרן מדבר הא ידעת שלא היתה אלא מדת כבוד · אמרו אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו ואינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו יכול מפני שלא היה באלעזר להשיב תלמוד לומר ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' הרי כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאי' זו מצאתי בספרי של פנים שני: הן היום הקריבו · מהו אומר אלא אמר לו משה שמא זרקתם דמה אוננים שהאונן שעבד חלל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן: ותקראנה אותי כאלה · אפילו לא היו המתים בני אלא שאר קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו כגון כל האמורי' בפרשת כהנים שהכהן מטמא להם: ואכלתי חטאת · ואם אכלתי הייטב וגו': היום · אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה: הייטב בעיני יי · אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות: וייטב בעיניו · הודה ולא בוש לומר לא שמעתי:

אבן עזרא

קחו את המנחה · אחר שהקטירו ממנה לגבוה אין ראוי לאכול הנשאר כי אם מקודשים ועתה תחלו לאכול החוק שנתן לכם השם שתקחו תמיד מאשי יי' ופירושו כל מנחה שהקטירו ממנה לשם במקו' טהור ואם הוא חוץ החצר והחזה והשוק תאכלו זכרים ונקבות כי כן כתוב כל טהור בביתך יאכל אותו וכן קנין כסף ויליד בית ואלמנה שבה וכאשר תאכלו עתה השוק והחזה יהיה לכם החק לקחתו מכל זבחי השלמים: שורף · מהבנין שלא נקרא שם פועלו כמו ומורק ושוטף: במקום הקדש · פתח אהל מועד כי כן כתוב ואותה נתן השם לכם כי כאשר תאכלו אתם את החטאת השם ישא את עון העדה או פירושו אתם תשאו את החטאת והטעם כי על ידכם יכופר עונם על כן לכפר: הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה · כפר הבא על כל המצות שהוא לכהן ולקהל · ואם ישאל שואל הנה פר חטאת שורף ולא הובא את דמו לפנים בקדש והטעם הפרכת ומזבח הזהב דע שפר חטאת הוא לחטאת על המזבח ושעיר החטאת הוא לעם ובשר החטאת לכהן: אכול תאכלו · היה ראוי שתאכלו אותה · יש מדקדקים שאמרו שהתא' של התי' לא יהיה אחריו דגש עם אחר מהז' מלכי' כי אם עם השוא הנע ימצ' והה"א פתוח בעבור שלא יתכן להתחבר שני שואין נעים ובעבור שמצאו יוד הייטב דגוש אמרו כי זה הה"א לידיעה כה"א השבה עם נעמי המצא פה העיר ההוללה ולא הבין במקום אשר הנה כן פיר' הייטב ועוד אמרו כי ואכלתי פועל עבר ואילו היה עתיד היה מלרע כמו ודברתי על הנביאים ודברתי אתך והטעם כי בני הנשרפים היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם כי העגל והאיל בעד אהרן ובניו: ותקראנה אותי כאלה · פירושו צרות ודאגות על מות הבנים ובעבור זה לא יכולתי לאכול כל חטאת רק אכלתי ממנה מה שייטב בעיני השם והטעם מה שנשאתי לידי הובה ועל דעת המעתיקים שהוא הייטב לתמה והיא מלה זרה גם על הפי' שהזכרתי היא זרה כי לא מצאנו בכל המקרא הא הדעת עם פועל עתיד · ומלת ואכלתי חטאת כאילו אמר ואילו אכלתי חטאת גם מצאנו מלות לעתיד והם מלעיל פן אורש ונגבתי והטעם כי הייתי אונן ואין אוכל חטאת כטעם לא אכלתי באוני:

וידבר

יביאו ט' וסימ' והיה ביום הששי · ושפטו את העם · שוק התרומה וחזה · למען אשר יביאו · בכורי כל אשר בארצם · והשעורים והתבן לסוסים · את המנחה בכלי טהור · יביאו לבוש מלכות · כי אל הלשכות אשר יביאו: אתך י"ו בתורה וסימ' כל רוח אשר אתך · וירא אליו יי' בלילה · כי אם זכרתני אתך · וכי יגור

אתך גר דפסח · וקח אתך מזקני · פעלת שכיר · ודברתי אתך מעל · כרתי אתך ברית · גר בארצכם · שוק התרומה · תשברו את כוגתכם · וזה לך תרומה · כל תרומת הקדשים · קדמא דפסוק · ונשאו · הוא תהלתך · יצו יי' אתך את הברכה: כאשר צוה יי' ג' ספ"ו וס' קרב אל המזבח · שוק התרומה · ויעל דוד דשמואל: דרש ב' בק' · משה · ולא דרש ביי': הנותרים · קדמאה הנותרים כתיב · הנינא והנותרם כתיב: ואתה ד' בקריא ג' חס' וא' מלא וס' מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש · ואתה החייתי · ואתה הרגנ בחרב · ואותה לא יראה · בתרא מלא: פנימה ה' בקרי' וס' הן לא הובא · כל כבודה בת מלך · וארז אל הבית פנימה · ויקרא השערים · ויבאו פנימה אל חזקיהו · דד"ה: ואכול י' מלא' בליש' וס' הלא נבריות · הן לא הובא את דמה · האכול אכלנו מן המלך · אכול השנה ספיח · דמלכים · וחברו דישעיה · ערוך השלחן צפה · אכול ושתו כי מחר · ואכלתם אכול ושבוע · אכול ואין לשבעה · אכול ושבוע והותר: ותקראנה ד' ג' כתיב ה' וס' ותקראנה אתי באלה · ותקראנה לו השכנות · ב' בפסו' · ותקראן לעם לזבחי אלהיהן · בתרא חסר:

אל משה ואל אהרן. למשה אמר שיאמר לאהרן: לאמר אליהם. אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר או אינו אלא לאמר לישראל כשהוא אומר דברו אל בני ישראל הרי דבור אמור לישראל הא מה אני מקיים לאמר אליהם לבנים לאלעזר ולאיתמר: דברו אל בני ישראל. את כולם השוה להיות שלוחים בדבור זה לפי שהושוו בדמימה וקבלו עליהם גזרת המקום מאהבה: זאת החיה. לשון חיים לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר עליהם מצות ולאומות לא אסר כלום משל לרופא שנכנס לבקר את החולה כו' כדאית' במדרש רבי תנחומא: זאת החיה. מלמד שהיה משה אוחז בחיה ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו: את זה תאכלו וגו'. אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין ומראה להם וכן בעוף: את אלה תשקצו מן העוף. וכן בשרצים זה לכם הטמא: זאת החיה מכל הבהמה. מלמד שהבהמה בכלל חיה: מפרסת. כתרגומו סדיקא: פרסה. פלאנטה בלעז: ושוסעת שסע. שמובדלת מלמעלה ומלמטה בשתי צפרנין כתרגומו ומטלפן טלפי' שיש שפרסותיו סדוקו' מלמעלה ואין שסועו' ומובדלו' לגמרי שמלמטה מחוברות: מעלת גרה. מעלה ומקיא' האוכל ממעיה ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק: גרה. כך שמו ויתכן לתתו מגזרת מים הנגרים שהוא נגרר אח' הפה ותרגומו פישרא שעל ידי הגר' האוכל נפשר ונמוח: בבהמה. תיבה יתירה היא לדרשה להתיר את השליל הנמצא במעי אמו: אותה תאכלו. ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא לעבור עליה בעש' ולא תעשה: מבשרם לא תאכלו. אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מניין אמרת קל וחומר ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות כו': מבשרם. על בשרם באזהרה ולא על עצמות וגידים וקרנים וטלפים: ובנבלתם לא תגעו. יכול יהו ישרא' מוזהרי' על מגע נבלה תלמוד לומר אמור אל הכהנים וגו' כהנים מוזהרין ואין ישראל מוזהרין קל וחומר מעתה ומה טומאת מת חמורה לא הזהיר בה אלא כהנים טומאת נבלה קלה לא כל שכן ומה תלמוד לומר לא תגעו ברגל: סנפיר. אלו ששט בהם: קשקשת. אלו קליפין הקבועים בו כמו שנאמר ושריון קשקשים הוא לבוש: שרץ. בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ: ושקץ יהיו. לאסור את עירוביהם אם יש בו בנותן טעם: מבשרם. איני מוזהר על הסנפירים ועל העצמות: ואת נבלתם תשקצו. לרבות יבחושין שסיננן. יבחושין מושי"לונש בלעז: וכל אשר אין לו וגו'. מה תלמוד לומר שיכול אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה השירן במים מניין ת"ל וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים הא אם היו לו במים אף על פי שהשירן בעלייתו מותר: לא יאכלו. לחייב את המאכילן לקטנים שכך משמעו לא יהו נאכלין על ידך או אינו אלא לאסרן בהנאה תלמוד לומר לא תאכלום באכילה אסורין בהנאה מותרין:

וידבר יי ז' בטעם דרגא תביר וסימ' אני יי דבר אל פרעה. זאת החיה. ונתנו ללוים מנחלת. וחברו דערבות צו את בני ישראל. וידבר יי אליכם מתוך האש. וידבר יי ביד עבדיו הנביאים אל מנשה ואל עמו. ונמסר גם בסדר וארא: בבהמה ו' דגשים וסים' בעוף ובבהמה דנח. מעלה גרה בבהמה דתורת כהנים. וחברו דמשנה תורה. אל תשקצו את נפשותיכם. ופדה בערכך. ליש גבור בבהמה. ונמסר גם בסדר נח: מעלי ג' כתיב ור וסימ' אך את זה לא תאכלו. אך את זה דמשנה תורה. ועד מעלי שמשא. וכל שארא מעלה המעלה למעלה ה' כתיב: בימים ה' דגשי' וסי' פרו ורבו ומלאו את המים. וכל אשר אין לו סנפיר. את זה תאכלו מכל אשר במים. ואתה כתנים במים. כימים וכל תהומות: כל אשר אין לו ו' זוגין בתחלפין חד בדרגא וחד במאריך וסי' ואברהם היו יהיה. וכי יגוף שור. איש יהוה שלום. לא תהיה משכלה. לו תהיה שוק. וכל אשר אין לו דמשנה תורה. כל אשר לו דויקרא. כי לא יכלו להראות. כי לא יכל: לעשותו. והפך ידך דמלכים. הפך ידך דד"ה. תהי נא ידך. כל אשר תמצא ידך: שקץ הם ג' וסים' וכל אשר אין לו. ואת אלה תשקצו. כל הולך על גחון:

יא וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר אלהם: דברו אל בני ישראל לאמר זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ: כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו: אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפרסי הפרסה את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס טמא הוא לכם: ואת השפן כי מעלה גרה הוא ופרסה לא יפריס טמא הוא לכם: ואת הארנבת כי מעלת גרה הוא ופרסה לא הפריסה טמאה הוא לכם: ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ושסע שסע פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם: מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו טמאים הם לכם: את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אתם תאכלו: וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם: ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו ואת נבלתם תשקצו: כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים שקץ הוא לכם: ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם את הנשר ואת הפרס ואת העזניה:

ומליל יי עם משה ולאהרן למימר להון: מלילו עם בני ישראל למימר דא חיתא דיתכלון מכל בעירא די על ארעא: כל דסדיקא פרסתא ומטלפן טילפין פרסתה מסקא פישרא בבעירא יתה תיכלון: ברם ית דין לא תיכלון ממסקי פשרא וממסדיקי פרסתא ית גמלא ארי מסיק פישרא הוא ופרסתיה ליתוהי מסדיק מסאב הוא לכון: וית טפזא ארי מסיק פישרא הוא ופרסתא לא אסדיק מסאב הוא לכון: וית ארנבא ארי מסקא פישרא היא ופרסתא לא אסדיקת מסאבא היא לכון: וית חזירא ארי סדיק פרסתא הוא ומטלפן טילפין פרסתה והוא פשר לא פשר מסאב הוא לכון: מבסרהון לא תיכלון ובנבילתהון לא תקרבון מסאבין אינון לכון: ית דין תיכלון מכל די במיא כל די ליה ציצין וקלפין במיא ביממי ובנחליא יתהון תיכלון: וכל די לית ליה ציצין וקלפין ביממיא ובנחליא מכל רחשא דמיא ומכל נפשא חיתא די במיא שקצא אינון לכון: ושקצא יהון לכון מבסרהון לא תיכלון וית נבילתהון תשקצון: כל די לית ליה ציצין וקלפין במיא שקצא הוא לכון: וית אילין תשקצון מן עופא לא יתאכלון שקצא אינון נשרא וער ועזיא:

ז' בטע' דרגא תביר. ל' ג' ר"פ. ט"ס ל"פ. ל' ומל'. ל' דגש' ר' בטרין. ג' כתי' ור. ו' כתי' ה"א. ל' ומל' ור'. ו' פלגין. ה"ר בכת'. ה' דגש'. ה' דגש'. ט"ס ל"פ בסוף. ג' וסי' שק"ן הוא.

זאת החיה: ב' חד חס' וחד מל' דין חסר. איננו: תמין ומפרש לא יברים. תלית זברס' לא המריסה. תאכלו: סימן דקודמי זה ואת תאכלו וקודמו' ב' תאכלו. וכל: קדמי וכל אשר אין לו תניין כל אשר אין לו.

אבן עזרא

וידבר יי' אל משה ואל אהרן. בעבור שהוא הכהן המורה המבדיל בין הטמא ובין הטהור: מפרסת. שם התואר וכן מקרין מפריס והטעם כל שהיא מתוארת שהיא בעלת פרסה: ושוסעת שסע. שם התאר והטעם שפרסותיה שסועות: והיא מעלת גרה. מגזרת גרון ומעלת פועל. והזכיר הגמל והשפן והארנבת והחזיר בעבור שיש לכל אח' הסימן האח' ודרך לשון הקדש להזכיר הזכר מכל מין כי הנקבה בכלל הזכר היא והזכיר ארנבת יש אומרים לפי שלא ימצא הזכר מהם וי"א שהזכר ישוב נקבה והפך הדבר והראשון קרוב אלי: ובנבלתם לא תגעו. והכתוב לא הזכיר הנוגע שיטמא עד הערב רק מדברי קבלה ידענו זה והנה הנוגע בזדון יש עליו מלקות הוא עבר על לא תעשה ואם רדפנו אחרי הכתוב לבדו בלי העתקה הנה לא הותר הדג שהוא באגמים כי הכתוב פרט בימים ובנחלים. וסנפיר וקשקשת כדברי המתרגם ארמית: שרץ המים. הם הקטנים שיבראו מן המים ובמים נפש חיה מזכר ונקבה: ואחר שאמר שקץ הם לכם אמר ושקץ יהיו לכם לפרש מה שהוא שקץ והוא מבשרם לא תאכלו והנה הדג יקרא בשר רק מה שאמרו חז"ל בגדרים הוא על מנהג דברי אלה הדורות והוסיף כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת להיות כלל לכל מים כי לא הזכיר בתחלה רק הימים והנחלים: הנשר. ידוע גם זה עוף שיקרא כן בלשון ישמעאל יש כדמות ראיה שהוא כן בעבור היות שתי הלשונות קרובות: העזניה. אף ע"פ שיש דברי יחיד שאיננה ביישוב טעה הגאו' שתרגם אותה אלענקא כי זה השם בלשון ישמעאל על דבר שלא נמצא בעולם ולא היה ולא נברא אלא למשל וכן ידו חכמי לשונם אם כן לא יתכן שיאסור השם הדבר שלא היה: והראה

אבן עזרא

ואדאה שם כלל לשני מיני' והם דאה ודיה כמו ואת הצפור לא בתר שם תור וגוזל והנה בדקו המעתיקים שאמרו כי ראה היא דאה ושרה טעתה רבי יונה שאמר איך יתכן לאמר השמר לך מהאריה והלים. ויש אומרים שנשר מן אשורנו ופרס מן הלא פרס לרעב. ועזניה מן עוז והגאון כוסף והוא הנקרא עקאב ודאה מן כאשר ידאה הנשר ואיה שמנהגה לשבת באיים ידועים. ועורב מלשון ערב בעבור שחרותו: בת היענה. יש אומרי' שהוא מין שלא ימצאו זכרים כמו הארנבת ואין מלת בנות טענה כי אינם זכרים רק הם נקבות כמו יעלים ורחלים: ואת התחמס. מגזרת חמס: ואת השחף. מוליד השחפת: והנץ. יש לו נוצה רבה והקרוב שהוא הידוע הפורש כנפיו תמיד לפאת דרום כי יבקש מקום חם: הכוס. כשם חרבות ויש אומרי' שהוא נכסה מעין אדם על כן ישכון במקום שאין שם ייסוב: השלך. יש אומרים עוף מנהג תולדתו להשליך ילדיו: ינשוף. עוף יעופף בנשף כי לא יראה ביום מפני להט אור השמש. והתנשמת' כל רואהו ישום גם זה השם נמצא בשרצי': והקאת. יש אומ' שיש עוף מנהג תולדתו להקיא מאכלו: הרחם. אמר הגאון שהוא בלשון קדר בחלוף את בכ"ף כי בנתבס אות אחד להם ואחרים אמרו שהוא עוף מרחם על בניו: החסידה. היא הנראית למועדים ידועים בשנה ויש אומרים שהוא מגזרת חסד בדרך רחוק: האנפ'. שיתאנף מהרה: הדוכיפת. אמרו הצדוקים שהיא התרנגולת ואלה טפשי עולם כי מי הגיד להם: העטלף. עוף קטן יעוף בלילה והיא מלה מרובע' ודעני מלת תשקצו מן העוף בדקדוק הטע' היא מעט רחוקה ממלת אל ת תשקצו את נפשותיכ' כי הנפשו' פעולים ובעוף טעמו שתדע שהם שקץ ויהיו כחשבים לכם לשקץ וכל שרץ קטן שיעוף פעם ופעם הולך על ארבע שקץ: אשר לא כרעים. העיקר להיות לועם וי"ו: לנתר. אין לו אח והמתרגם אמר לקפצא בהון כמו מקפץ והטעם דולג ואמת תרג'. נקר' ארבה מלשון ריבוי: הסלעם. מין יעלה בסלעים: החרגול. אם היא מרובעת אין לו אח ואם היא שתי מלות כמלת לפלמוני המדבר תהיה תולדתו הפך תולדת הסלעם: החגב. ידוע מלשון ישמעאל. וטעם אשר לו ארבע רגלים וכבר נכתב ה ההולך על ארבע שיתכן שיש שרץ יש לו ד' רגלים ולא ילך בהן רק יעופף לבדו: ולאלה תטמאו. לכל שרץ העוף בעל ד' רגלי' ואת זה תשקצו מן העוף ודעת אחרים שפי' זה לכל הבהמה וכל הולך על כפיו ולפי דעתי שמלת אלה על כל הנזכרים למעלה: תטמאו. משבין התפעל ורגשות הטי"ת להתבלע התי"ו וכן וישמע את הקול מדבר אליו ונבך המטהר: יטמא עד הערב. אחז הכתוב דרך קצרה כי הוא צריך שירחץ במים: והנושא. חמור מהנוגע על כן יכבס בגדיו אף כי גופו וכן משפט כל בהמה גם פה אחז דרך קצרה וכן הוא ושסע שוסעת וגרה איננה מעלה או גרה איננה מעלה ושסע איננה שוסעת וכבר אמר ובנבלתם לא תגעו טמאים הם לכם. וטעם כל הנוגע בהם והם הנבלות הנזכרות למעלה יטמא כמשפט הנזכרים שהוא עד הערב ויש מין ממין הצדוקים שאמרו כי כל הנוגע בהם והם חיים יטמא ואין צורך להשיב על דברי שגעון כי הכתוב לא אסר כי אם בשרים ואמר ובנבלתם לא תגעו: וכל הולך על כפיו. בתחלה המשפט אחד וכן הנושא את נבלתם וזה הפסוק יישר פירושי במלת ולאלה תטמאו כי שם כתוב וכל הנושא מנבלתם ושניהם בפרשה אחת. וטעם טמאים המה לכם להזכיר כל ישראל אנשים ונשים וטף משפט אחד להם:

רשי

כל עוף שנאמר בו למינו למינה למינהו יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראיהם ולא בשמותיהם וכולן מין אחד: הנץ אישפרוויר: שלך. פירשו רבותינו זה השולה דגים מן הים וזהו שתרגם אנקלוס ושלינונא: כוס וינשוף. הם כואיטס הצועקים בלילה ויש להם לסתות כאדם ועוד אחר דומה לו שקורין ייב"ן: תנשמת. היא קלב"א שוריץ ודומה לעכבר הפורח בלילה ותנשמת ה האמורה בשרצי' היא דומה לה ואין לה ע עיני' וקורין לה טלפ"א: החסיד'. זו דיה לבנה ציגוני"א ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה במזונות: האנפה. היא דיה רגזנית ונראה לי שהוא שקורין הירו"ן: הדוכיפת. תרנגול הבר וכרבלתו כפולה ובלעז הרופ"א ולמה נקרא שמו דוכיפת ש שהודו כפות וזו היא כרבלתו ונגר טורא נקרא על שם מעשיו כמו שפירשו רבותינו במסכת גיטין בפרק מי שאחזו: שרץ העוף. הם הדקים הנמוכין הרוחשין על הארץ כ כגון זבובין וצרעין ויתושין וחגבים: על ארבע. ד' רגלי': ממעל לרגליו. סמוך לצוארו יש לו כמין שני רגלים לבד ד' רגליו וכשרוצ' לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שני כ כרעי' ופורח ויש מהן הרבה כאותן שקורין לנגוסט"א אבל אין אנו בקיאין בהם שארבע סימני טהרה נאמרו בהם ארבע רגלים וד' כנפים וקרסולין אלו הכתובים כאן וכנפיו חופין את רובו וכל ס סימנין הללו מצויים באותן שבינותינו אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להן זנב וצריך שיהא שמו חגב ובזה אין אנו יודעי' להבדיל ביניהן: וכל שרץ העוף וגו'. בא ולמד שאם יש לו חמש ט טהו': ולאלה. העתידין לאמר בענין למטה תטמאו כלו' בנגיעת' יש טומא': וכל הנושא מנבלתם. כל מקום שנאמר' טומאת משא חמורה מטומאת מגע שהיא טעונה כיבוס בגדים: מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת. כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה אבל למטה היא מחוברת כאן למדך שנבלת בהמ' טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פירש על בהמה טהורה: על כפיו. כגון כלב ודוב וחתול: טמאים הם לכם. למגע:

וזה

תרגום אונקלוס

ודיתא וטרפיתא לזנהא: ית כל עורבא לזניה: וית בת נעמיתא וציצא וצפר שחפא וית נצא לזנוהי: וקריא ושלינונא וקיפופא: ובותא וקתא וירקריקא: וית חוריתא ואיבו לזנה ונגר טורא ועטלפא: כל ריחשא דעופא דמהליך על ארבע שקצא הוא לכון: ברם ית דין תיכלון מכל ריחשא דעופא דמהליך על ארבע די ליה קרסולין מעילוי ריגלוהי לקפצא בהון על ארעא: ית אילין מנהון תיכלון ית גובא לזניה וית רשונא לזנוהי וית חרגולא לזנוהי וית חגבא לזנוהי: וכל ריחשא דעופא די ליה ארבע ריגלין שיקצא הוא לכון: ולאילין תסתאבון כל דיקרב בנבילתהון יהי מסאב עד רמשא: וכל דיטול מנבילתהון יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא: לכל בעירא די היא סדיקא פרסתא וטלפין ליתהא מטלפא ופישרא ליתהא מסקא מסאבין אינון לכון כל דיקרב בהון יהי מסאב: וכל דמהליך על ידוהי בכל חיתא דמהלכא על ארבעא מסאבין אינון לכון כל דיקרב בנבילתהון יהי מסאב עד רמשא: ודיטול ית נבילתהון יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא מסאבין אינון לכון:

תורה

ואת הדאה ואת האיה למינה: את כל ערב למינו: ואת בת היענה ואת התחמס ואת השחף ואת הנץ למינהו: ואת הכוס ואת השלך ואת הינשוף: ואת התנשמת ואת הקאת ואת הרחם: ואת החסידה האנפה למינה ואת הדוכיפת ואת העטלף: כל שרץ העוף ההלך על ארבע שקץ הוא לכם: אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההלך על ארבע אשר לא כרעים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ: את אלה מהם תאכלו את הארבה למינו ואת הסלעם למינהו ואת החרגל למינהו ואת החגב למינהו: וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם: ס ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם יטמא עד הערב: וכל הנשא מנבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב: לכל הבהמה אשר הוא מפרסת פרסה ושסע איננה שסעת וגרה איננה מעלה טמאים הם לכם כל הנגע בהם יטמא: וכל הולך על כפיו בכל החיה ההלכת על ארבע טמאים הם לכם כל הנגע בנבלתם יטמא עד הערב: והנשא את נבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב טמאים המה לכם: ס

מסורה

למינו ד' בתורה וסי' עץ פרי עשה פרי · ואת כל עורב · וחברו דמשנה תורה · את הארבה למינו: ואת בת הדסמ' בקרו' וסי' ואת בת היענה דתורת כהנים · וחברו דמשנה תורה · ערות אשה ובתה לא תגלה · ואת בת פרעה דמלכים · וחברו דד"ה: למינהו י"ד בתורה וס' ותוצא הארץ דשא · ב' בו · ויברא אלהי' את התנינים ·

ויעש אלהים את חית הארץ · מהעוף למינהו ב' בפסו' · הבהמה וכל החיה למינה ב' בפסו' · הנץ · הנץ · הסלעם · החרגל · החגב · הצב למינהו: לרגליו ד' וסי' ותגע לרגליו · כל אשר לא כרעים · ויצא רשף · ונמסר גם בסדר שמות: לו דכתיב לא ט"ו וסימ' אשר לא יעדה · אשר לא כרעים · אשר לא חומה · ולא נתכנו עלילות · לא אהיה ואתו אשב · לא חיו תחיה · לא הגדלת השמחה · בכל צרתם לא צר · הוא עשנו ולא אנחנו · ימים יוצרו ולא אחד בהם · הן יקטלני לא איחל · לא אחריש בדיו · קללת חנם לא תבא · אברים לא רבה · ולא אנחנו זבח ס: תורת כהנים כל אשר אין לו · משנה תורה וכל אשר אין לו · תורת כהנים את כל ערב · משנה תורה ואת כל ערב · ואפ"ס מכו את עורב בצור עורב ואת זאב: ולאלה ג' ר"פ בקרייה וסי' ולאלה תטמאו · ולאלה אמר באזני · דיחזקאל · ולאלה תהיה תרומת הקדש: הולך ט' מלאים בתורה וסימ' נמסר בסדר תולדות: וההלכת ג' ב' חס' וחד מלא וסימ' במנחה וההלכת לפני · ההלכת על ארבע · השנית ההלכת לשמאל · כתראה מל' · ונמסר גם בסדר וישלח:

וזה לכם הטמא בשרץ השרץ על־הארץ החלד והעכבר והצב למינהו: והאנקה והכח והלטאה והחמט והתנשמת: אלה הטמאים לכם בכל־השרץ כל־הנגע בהם במתם יטמא עד־הערב: וכל אשר־יפל־עליו מהם במתם יטמא מכל־כלי־עץ או בגד או־עור או שק כל־כלי אשר־יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד־הערב וטהר: וכל־כלי־חרש אשר־יפל מהם אל־תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואתו תשברו: מכל־האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא וכל־משקה אשר ישתה בכל־כלי יטמא: וכל אשר־יפל מנבלתם עליו יטמא תנור וכירים יתץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם: אך מעין ובור מקוה־מים יהיה טהור ונגע בנבלתם יטמא: וכי יפל מנבלתם על־כל־זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא: וכי יתן־מים על־זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם: ס וכי ימות מן־הבהמה אשר־היא לכם לאכלה הנגע בנבלתה יטמא עד־הערב:

ודין לכון דמסאב בריחשא דרחיש על־ארעא חולדא ועכברא וצבא לזנוהי: ויילא וכוחא וחלטתא ותומטא ואשותא: אילין דמסאבין לכון בכל־ריחשא כל־דיקרב בהון במותהון יהי מסאב עד־רמשא: וכל דיפל־עלוהי מנהון במותהון יהי מסאב מכל־מאן דאע או לבוש או־משך או שק כל־מאן דיתתעביד עיבידתא בהון במיא יתעל ויהי מסאב עד־רמשא וידכי: וכל־מאן דחסף דיפיל מנהון לגויה כל די בגויה יסתאב ויתיה תתברון: מכל־מיכל די מתאכיל די יעלון עלוהי מיא יהי מסאב וכל־משקי די ישתתי בכל־מאן יהי מסאב: וכל דיפיל מנבילתהון עלוהי יהי מסאב תנור וכירים יתרעון ם מסאבין אינון ומסאבין יהון לכון: ברם מעין וגוב בית־כנישת מיא יהי דכי ודיקרב בנבלתהון יהי מסאב: וארי יפל מנבילתהון על־כל־בר־זרע זירוע די יזדרע דכי הוא: וארי יתיהבון־מיא על־בר־זרעא ויפיל מנבלתהון עלוהי מסאב הוא לכון: וארי ימות מן־בעירא די־היא לכון למיכל דיקרב בנבילתה יהי מסאב עד־רמשא:

לג ל״ב · ל · ל · ל · ל · ל · ל · ל · והלמ״ד רפת׳ · מ״ל חס ב׳ מב · ר׳ יתיר · כו׳ · כל כפילה על בר מ״ח אל · ז׳ מ׳ · מ״ל פתחין בחד · ה׳ כסק נכיר׳ · ל ומ״ל · ל · ל · ל · י״ל וחס׳ · ל ומ״ל · ל · ל · ב׳ וכאורייתא · י״א כתיב י״ד בתורה

רשי

וזה לכם הטמא · כל טמאות הללו אינן לאיסור אכילה אלא לטומאה ממש להיות טמא במגען ואסור לאכול תרומה וקדשים וליכנס למקדש: החלד · מוסטיל״ה: והצב · פוי״ט שדומה לצפרדע: אנקה · הריצו״ן: לטאה · לייסרדה: חומט · ליימצה: תנשמת · טלפ״א: במים יובא · ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב ואחר כך וטהר בהערב השמש: אל תוכו · אין כלי חרס מטמא אלא מאוירו: כל אשר בתוכו יטמא · הכלי חוזר ומטמא מה שבאוירו: ואותו תשברו · למד שאין לו טהרה במקוה: מכל האוכל אשר יאכל · מוסב על מקרא העליון: כל אשר בתוכו יטמא · מכל האוכל אשר יאכל אשר בא עליו מים והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא · למדנו דברים הרבה למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבאו עליו מים פעם אחת ומשבאו עליו פעם אחת מקבל טומאה לעולם ואפילו נגוב והיין והשמן וכל הנקר׳ משקה מכשיר זרעים לטומאה כמים שכך יש לדרוש המקר׳ אשר יבא עליו מים או כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל ועוד למדו רבו׳ מכאן שאין ולד הטומאה מטמא כלי׳ שכך שנינו יכול יהו כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס תלמוד לומר כל אשר בתוכו יטמ׳ מכל האוכל אוכל ומשקה מטמ׳ מאויר כלי חרס ואין כל הכלי׳ מטמאי׳ מאויר כלי חרס לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי שנטמא ממנו ולד הטומאה לפיכך אינו חוזר ומטמ׳ כלים שבתוכו ולמדנו עוד שהשרץ שנפל לאויר תנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת התנו׳ ראשון והפת שניים ולא נאמר רואין את התנור כאילו מלא טומאה ותהא הפת תחילה שאם אתה אומר כן לא כתמעטו כל הכלים מליטמא מאויר כלי חרס שהרי טומאה עצמה נוגעה בהן מגבן ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים אלא אם כן נפלו עליהן משתלשו שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר אין לך שלא באו עליו מים ומהו אומר אשר יבא עליו מי׳ ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה שנאמר אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמי׳ אין בית הבליע׳ מחזיק יותר מביצת תרנגולת: תנור וכירים · כלים המטלטלין הם והן של חרס ויש להן תוך ושופת על נקב החלל את הקדרה ושניהם פיהם למעלה: יותץ · שאין לכלי חרס טהרה בטבילה: וטמאים יהיו לכם · שלא תאמר מצוה אני לנותצם תלמוד לומר וטמאים יהיו לכם אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי: אך מעין ובור מקוה מים · המחוברים לקרקע אין מקבלין טומאה ועוד יש לך ללמד יהיה טהור הטובל בהן מטומאתו: ונוגע בנבלתם יטמא · אפילו הוא בתוך מעין ובור · ונוגע בטומאתם יטמא שלא תאמר קל וחומר אם מטהר את הטמאים מטומאתם קל וחומר שיציל את הטהור מליטמא לכך נאמ׳ ונוגע בנבלתם יטמא: זרע זרוע · זריעה של מיני זרעונין: זרוע · שם דבר הוא כמו ויתנו לנו מן הזרעים: טהור הוא · למדך הכתוב שלא הוכשר ונתקן להיות אוכל לקבל טו׳ עד שיבא עליו מים: וכי יותן מים על זרע · לאחר שנתלש שאם תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר: מים על זרע · בין מים בין שאר משקין בין הם בין הזרע בין זרע נופל לתוכן הכל נדרש בתורת כהנים: ונפל מנבלתם עליו · אף משנתנו מן המים שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אכל ומשירד לו הכשר קבלת טומאה פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו: בנבלתה · ולא בעצמות וגידים ולא בקרנים וטלפים ולא בעור: והנושא את נבלתה · חמורה טומאת משא מטומאת מגע שהנושא מטמא בגדים והנוגע אין בגדיו טמאין שלא נאמ׳ בו יכבס בגדיו:

מסורה

וזה ב׳נ ר״פ וסי׳ מצויין במס׳ רבתא: והעכבר ב׳ וסי׳ החלד והעכבר · השקץ: והאנקה ל׳ · והכח ל׳ · והלטאה ל׳ · והחמט ל׳ · והתנשמת ל׳ · והצב ל׳: במתם כלם חסרים בכ״ב וסי׳ ובמותם לא נפרדו · כי אין חרצובות: שק ד׳ קמצין וסים׳ וכל אשר יפל · ואני בח״תם לבושי שק · בת׳עמי חגרי שק · על כל מתנים שק · וכל השק בשק ואתנחתה וסוף פסו׳ דכו׳: יובא ה׳ ומ״ל נמס׳ כסדר צו: אשר יפול אל כל לשון נפילה על במ״ח אל וסי׳ וכל כלי חרש אשר · אני שר צבא · ויפל יואב אל פניו · כפיל הקורה · וינוסו הנותרים אפקה · אם אמרנו נבא העיר · והיה הנס · ב׳ בו · ויהי הוא בשער בנימן · ויאמר המלך צדקיהו אל ירמיהו · את יתר העם והנשארים · והיה הנס · דירמיה · הרבה כושל גם נפל איש · וכמראה המראה · וחברו · ויביאני אל שער הצפון · וממנשה נפלו אל דוד: וכל כלי ה׳ וסי׳ וכל כלי חרש אשר יפול · וכלי חרש אשר יגע · וכל כלי פתוח · וכל בגד וכל כלי עור ·ב׳ בו: אשר יבוא י״ד סבירין יבואו וקרי׳ יבוא וסימ׳ מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא · אוצר יי׳ יבוא · עתה יבוא דברך · אשר לא יבוא שם נדחי עי׳לם · מצפון יבוא לה השודדים · וברותי מכם המורדים · ועל מת אדם לא יבוא · והנשיא בתוכם בבאם · עדיו יבוא ויבושו · ערל לב וערל בשר · יבא כל בשר להשתחוות · יום הוא ועדיך יבוא · יראה ודעד יבוא כם׳ לכל יבא גבורתך: משקה כולם פתחין בכ״ד וסי׳ בסדר וישב: מעין ה׳ קמצין בקרייא וסי׳ אך מעין ובור מקוה מים · אתה בקעת מעין ונחל · עברי בעמק הבכא · מעין נרפש ומקור משחת · גן נעול מעין חתום · וחד ומעין מבית יי׳ יצא · וד׳ פתחין וסי׳ אל מעין מי נפתוח · וחברו · וכל מעין מים יסתמו · מעין גנים באר מים: יטמא כל נגיעה יטמא עד הערב בכ״ב יטמא לבד וסי׳ לכל הכתבה אשר הוא · אך מעין ובור: יתן ז׳ בקריי׳ וסי׳ וכי יתן מים על זרע · לרב תרבה נחלתו · ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן · יותן לנו שבעה אנשים ל׳ כתיב בן · את אבישג השונמית · ויאמר נעמן ולא יתן נא · לא יתן סגור תחתיה: היא י״א כתיב הוא באורייתא וסי׳ נמסר בסדר וישב:

אבן עזרא

וזה לכם הטמא · במגע גם שלא תשמנה לא נוכל לדעתם באמת גם העופו׳ כי אם מדברי קבלה · וטעם אלה הטמאים לכם בכל השרץ אלה לבדם הם הטמאים שיטמאו במותם · וטעם יטמא עד הערב אחר שירחץ: במים יובא · הבגד או השק או הכלי שהוא מקבל טומא׳ וצריכין אנו למסור׳: אשר יפול מהם אל תוכו · מאחד מהם כמו ויקבר בערי גלעד: וכל משקה · שם ואלו הייתי משקה פועל והנה התנור ללחם לאפות והכירים לבשל את הבשר יותצו כי טמאי׳ הם ואות בזרתמלך: באר · בלשון הקדם לשון נקבה והיא הנובעת וכן כהקיר בור מימיה ובור כרוי אנו חפור למטר השמי׳ אם כן תהיה הבאר כמו מעין ואין צורך להזכיר הכאל ויהיה מקוה מים סמוך אל בור כי יש בור אין בו מים ויש אומרים כי הוא חסר וי״ו כמו ראובן שמעון שמש ירח: ונוגע בנבלתם · המים הנוגעים בנבלתם יהיו טמאי׳: זרוע · שם התאר כמו פעול או הם ב׳ שמות והעד ויתן להם זרעונים: וכי יותן מים · שישקו את השדה ונפל מנבלתם על הזרע וי״א על המים ובא מלת יותן שהיא לשון יחיד עם מים וכן מי נדה לא זורק עליו ומלת יותן כמו יוקח נא מעט מים מהבני׳ הכבד הנוסף: אשר היא לכם · מותר׳ לאכול: יטמא עד הערב · אחר שירחץ במים והאוכל חמור כמו הנושא כי שניהם נושאים זה בחוץ וזה בפנים · וטעם

וטעם כל השרץ השורץ על הארץ כל שרץ הארץ ובכלל ממנה שרצים הנזכרים והזכיר שלא יאכלו : גחון . כמו על גחונך תלך : וכל הולך על ארבע . בשרץ שהוא הקטן כאשר פירשתי בשרץ המים : מרבה רגלים . שם התאר והוא כמוך : אל תשקצו את נפשותיכם . להיותם מתועבות ומגואלות : ולא תטמאו בהם . כי ידוע כי הגוף הנאכל ישוב בשר בגוף האוכל : ונטמתם בם . חסר אלף כמו מרעית השנה וי"א שהם שני שרשים והעד נטמינו בעיניכם וטעמו כאדם שאין לו דעת : והייתם קדושים כי קדוש אני . על כן אמרתי לכם ולא תטמאו והוי"ו כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכן ויעזוב את עבדיו ורבים כמוהו . וטעם כי אני יי' כי לא העליתי אתכם מארץ מצרים כי אם להיות לכם לאלהים ואם לא תהיו קדושים לא אהיה לכם לאלהים על כן אם רצונכם שאהיה לכם לאלהים תהיו קדושים : להבדיל בין הטמא . בעוף ובשרץ המים : הנאכלת . המותרת לאכילה : אשר לא תאכל . על פי התורה :

חסלת שמיני

אשה כי תזריע . אחר שהשלים תורת הטהור והטמא במאכלין הזכיר טמאת אדם והחל מן האשה היולדת כי הלידה היא תחלה ורבים אמרו שהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר על כן וילדה זכר ועל כן דעת חכמי יון שהזרע לאשה חרע הזכ' מקפיא וכל הבן מדם האשה והנה פי' תזריע תתן זרע כי הוא כמו הארץ . והוי"ו וטמאה כפ"א רפה בלשון ישמעאל . ושבת טומאתה שבעת ימים עד שובה אל המרבע וכן ימצא בימי החולי כי השנוי יראה עד סוף כל ז' : כדית . שם במשקל בזת והם שניהם מפעלי הכפל : דותה . טעמו כמו חולי כמו מדוה מצרים כי הדם היוצא הוא חולי בבשר האשה : וביום השמיני . אמרו חז"ל בו ולא בלילה והנה הנולד חצי שעה קודם שקיעת החמה יהיה נמול לשמנה ימים וחצי יום כי יום התורה איננו מעת לעת : ימול . מבנין נפעל כמו לא יכון ויהיה מגזרת מולים היו ויתכן להיותו חסר נו"ן מגזרת נמלתם כמו אים כי ידור נדר ויחס' המל כמו אביו או בית דין : ערלתו . [illegible]ה כי היא נערות ואין כן ערלת לב ושפה ואזן כי כלם שמוכים . הא

והאוכל מנבלתה . יכול תטמאנו אכילתו כשהוא אומר בנבלת עוף טהור לא יאכל לטמאה בה אותה מטמאה בגדים באכילתה ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא כגון אם תחבה לו חברו בבית הבליעה א"כ מה תלמוד לומר האוכל ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והוא כזית : וטמא עד הערב . אף על פי שטבל צריך הערב השמש : השורץ על הארץ . להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין ואת הזיזין שבעדשים שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל אבל משפירשו לאויר ושרצו הרי נאסרו : לא יאכל . לחייב על המאכיל כאוכל ואין קרוי שרץ אלא דבר נמוך קצר רגלי' שאינו נראה אלא כרוחש ונד : הולך על גחון . זה נחש ולשון גחון שחייה שהולך שח ונופל על מעיו : כל הולך . להביא השלשולין ואת הדומה לדומה : הולך על ארבע . זה עקרב : כל . להביא את החפושית השקרבוט בלע"ז ואת הדומה לדומה : מרבה רגלים . זה נדל . שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין צינטפיד"ש : אל תשקצו . באכילתן שהרי כתי' נפשותיכם ואין שיקוץ נפש במגע וכן לא תטמאו באכילתם : ונטמתם בם . אם אתם מטמאין בהן בארץ אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבת מעלה : כי אני יי' אלהיכם . כשם שאני קדוש שאני יי' אלהיכ' כך והתקדשתם קדשו עצמכ' למטה : והייתם קדושים . לפי שאני אקדש אתכם למעלה ובעולם הבא : ולא תטמאו וגו' . לעבור עליהם בלאוין הרבה וכל לאו מלקות וזהו שאמרנו בתלמוד אכל פוטיתא לוקה ד' נמלה לוקה ה' צרעה לוקה שש : כי אני יי' המעלה אתכם . על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכ' : להבדיל . לא בלבד השונה אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן : בין הטמא ובין הטהור . צריך לומר בין חמור לפרה והלא כבר מפורשים הם אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו : ובין החיה הנאכלת . צריך לומר בין צבי לערוד והלא כבר מפורשין הם אלא בין שנולד בה סימני טרפה כשרה לנולד בה סימני טרפה פסולה :

ס' וזה לכם הטמא בשרץ השרץ . כל הולך על גחון וגו' לכל השרץ השרץ . אל תשקצו את נפשתיכם וגו' בכל השרץ השרץ . כי אני יי' אלהיכם בכל השרץ הרמש על הארץ : מרבה רגלים חד מן כ"ה מלין מחרין בליש' וקמצין וסימ' מצויין בישעיה סימן ש' גבי פסו' לסרבה המשרה : ונטמתם אילין מלין דחס' א' באורי' וסי' משטו

ודייכול מנבילתה יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא ודיטול ית נבלתה יצבע לבושוהי ויהא מסאב עד רמשא : וכל ריחשא דרחיש על ארעא שקצא הוא לא יתאכיל : כל דמהליך על מעוהי וכל דמהליך על ארבע עד כל סגיות רגלין לכל ריחשא דרחיש על ארעא לא תיכלינון ארי שקצא אינון : לא תשקצון ית נפשתיכון בכל ריחשא דרחיש ולא תסתאבון בהון ותסתאבון פון בהון : ארי אנא יי' אלהכון ותתקדשון ותהון קדישין ארי קדיש אנא ולא תסאבון ית נפשתיכון בכל ריחשא דרחיש על ארעא : ארי אנא יי' דאסיק יתכון מארעא דמצרים למהוי לכון לאלה ותהון קדישין ארי קדיש אנא : דא אוריתא דבעירא ודעופא וכל נפשא חיתא דרחשא במיא ודכל נפשא דרחשא על ארעא : לאפרשא בין מסאבא ובין דכיא ובין חיתא דמתאכלא ובין חיתא די לא מתאכלא :

והאכל מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב והנשא את נבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב : וכל השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל : כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השרץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם : אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בם : כי אני יהוה אלהיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ : כי אני יהוה המעלה אתכם מארץ מצרים להית לכם לאלהים והייתם קדשים כי קדוש אני : זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרמשת במים ולכל נפש השרצת על הארץ : להבדיל בין הטמא ובין הטהר ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל :

צ"א עבדיה . סימן :

פרשה

ומליל יי' עם משה למימר : מליל עם בני ישראל למימר אתתא ארי תעדי ותליד דכר ותהי מסאבא שבעא יומין כיומי ריחוק סובתה תהי מסאבא : וביומא תמינאה יגזר בסרא דעורלתיה :

פרשה

וידבר יהוה אל משה לאמר : דבר אל בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא : וביום השמיני ימול בשר ערלתו :

ל' . ונטמתם בם דהבא . מצתי חן דבהעלותך . ולחשת דאם מעיני העדה דשלח לך אנשים . מראשית השנה . ובשליתה היוצת מבין רגליה . ויקבר אתו בגי מול : להית ח' חס' בליש' נמכר בסדר וישמע יתרו : והעוף ג' וסימ' והעוף ירב בארץ . אכל אתם . והעוף והבהמה ונמסר גם בסוף וישב : הטהר ה' חס' בתור' וסי' להבדיל בין הטמא ובין הטהר . והבדלתם בין הבהמה הטמאה . והזה הטהר על הטמא . להורת ביום . על השלחן הטהר : ימול בשר ערלתו ב' חס' את בליש' וסי' בהמלו בשר ערלתו . וביום השמיני ימול בשר ערלתו :

Margin: נחש ויורנחו התו' שאינו והוי"ו רביעי מאותיות גדולות . / מרבה לחור והוא יוד מן לה חצי' אותיות תורה . / הגחן ל' ושלא הנון הגחן הרמשורת

חסלת ויהי ביום השמיני

אשה כי תזריע . אמר רבי שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה וחיה ועוף במעשה בראשית כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף : כי תזריע . לרבות שאפילו ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה ללידה : כימי נדת דותה תטמא . כסדר כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאת לידה ואפילו נפתח הקבר בלא דם : דותה . לשון דבר הזב מגופה . לשון אחר לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה ראשה ואבריה כבדין עליה :

סימן טהר' דסמיך לדמי רפי דסמיך לימי מפיק ה"א וסימ' דמים מבוסים · ימים מגולים : תבא י"ו חס' וסי' בסדם אל תבא · את אימתי · ואל המקדש · גם בי התאנף · אשימה עלי מלך · בקמת רעך · בכרם רעך · כי תשה ברעך · וכתבת עליהן · תבא נא תמר אחתי · קדמאה · חדר בחדר · דמלכים · קדש ישראל ליי' · אל

וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יְמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָה בְּכָל־קֹדֶשׁ לֹא־תִגָּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ׃ וְאִם־נְקֵבָה תֵלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל־דְּמֵי טָהֳרָה׃ וּבִמְלֹאת ׀ יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן־יוֹנָה אוֹ־תֹר לְחַטָּאת אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר אוֹ לַנְּקֵבָה׃ וְאִם־לֹא תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי־תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה׃ פ

יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ אָדָם כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ־סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרָעַת וְהוּבָא אֶל־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל־אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ ׀ לָבָן וּמַרְאֵה הַנֶּגַע עָמֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צָרַעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ׃ וְאִם־בַּהֶרֶת לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעָמֹק אֵין־מַרְאֶהָ מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָה לֹא־הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית

וּתְלָתִין וּתְלָתָא יוֹמִין תְּתֵיב בִּדְמִין דְּכוּ בְּכָל־קוּדְשָׁא לָא תִקְרַב וּלְמַקְדְּשָׁא לָא תֵעוֹל עַד מִשְׁלַם יוֹמֵי דְכוּתַהּ׃ וְאִם נוּקְבְתָא תְלִיד וּתְהֵי מְסָאֲבָא אַרְבְּעַת עֲסַר כְּרִיחוּקַהּ וְשִׁתִּין וְשִׁתָּא יוֹמִין תְּתֵיב עַל דַם דְּכוּ׃ וּבְמִשְׁלַם יוֹמֵי דְכוּתַהּ לִבְרָא אוֹ לִבְרַתָּא תַּיְתֵי אִמַּר בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא וּבַר יוֹנָה אוֹ שַׁפְנִינָא לְחַטָּאתָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לְוָת כַּהֲנָא׃ וִיקָרְבִנֵּיהּ קֳדָם יְיָ וִיכַפַּר עֲלַהּ וְתִדְכֵּי מִסּוֹאֲבַת דְּמַהָא דָא אוֹרָיְתָא דְּיָלַדְתָּא לִדְכַר אוֹ לְנוּקְבָא׃ וְאִם לָא תַשְׁכַּח יְדַהּ כְּמִסַּת אִמְּרָא וְתִסַּב תְּרֵין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה חַד לַעֲלָתָא וְחַד לְחַטָּאתָא וִיכַפַּר עֲלַהּ כַּהֲנָא וְתִדְכֵּי׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימַר׃ אֱנָשׁ אֲרֵי יְהֵי בִמְשַׁךְ בִּסְרֵיהּ עַמְקָא אוֹ עַדְיָא אוֹ בַהֲרָא וִיהֵי בִמְשַׁךְ בִּסְרֵיהּ לְמַכְתַּשׁ סְגִירוּ וְיִתְיְתֵי לְוָת אַהֲרֹן כַּהֲנָא אוֹ לְוָת חַד מִבְּנוֹהִי כַּהֲנַיָּא׃ וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא בִּמְשַׁךְ בִּשְׂרָא וְסַעַר בְּמַכְתָּשָׁא אִתְהֲפִיךְ לְמִחְוַר וּמֶחֱזֵי מַכְתָּשָׁא עַמִּיק מִמְּשַׁךְ בִּסְרֵיהּ מַכְתַּשׁ סְגִירוּתָא הוּא וְיֶחֱזֵינֵיהּ כַּהֲנָא וִיסָאֵיב יָתֵיהּ׃ וְאִם בַּהֲרָא חִוַּרְתָּא הִיא בִּמְשַׁךְ בִּסְרֵיהּ וְעַמִּיק לֵית מֶחֱזָהָא מִן מַשְׁכָּא וְשַׂעְרַהּ לָא אִתְהֲפִיךְ לְמִחְוַר וְיַסְגַּר כַּהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא שִׁבְעָא יוֹמִין׃ וְיֶחֱזֵינֵיהּ כַּהֲנָא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא מַכְתָּשָׁא קָם כַּד הֲוָה לָא אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא בְמַשְׁכָּא וְיַסְגְּרִינֵּיהּ כַּהֲנָא שִׁבְעָא יוֹמִין תִּנְיָנוּת׃ וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָתֵיהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תִּנְיָנוּת

ל' תחן · יד חס' · ב' מכתי' ה' ובענין · ל' חס' ותר מל' · ל' · ל' חס' ותר מל' · ג' · ז' בקרי' · ג' · ל' · יה"לדכתי' · יו"ר פ' · ל' · כול מל' · כ"ה · ז' · כול חס' במ"כ · כול חס' · ל' רכי ותר מכ"ין · ה' · כול מל' במ"ח · ז' · נ'

רשי

תשב · אין תשב אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש ויושב באלוני ממרא : בדמי טהרה · אף על פי שרואה טהורה : בדמי טהרה · לא מפיק ה"א והוא שם דבר כמו טוהר : ימי טהרה · מפיק ה"א ימי טוהר שלה : לא תגע · אזהרה לאוכל כו' כמו ששנויה ביבמות : בכל קדש · לרבות את התרומה לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף יום ארוך שטבלה לסוף שבעה ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום ארבעים של אחר תביא את כפרת טהרתה : והקריבו · למדך שאין מעכבת לאכול בקדשים אלא אחד מהם ואי זה הוא זה חטאת שנאמר וכפר עליה הכהן וטהרה מי שהוא בא לכפר בו הטהר' תלויה : וטהרה · מכלל שעד כאן קרוי' טמאה : אחד לעולה ואחד לחטאת · לא הקדימה הכתוב אלא למקראה אבל להקרבה חטאת קודם לעולה כך שנינו בזבחים בפרק כל התדיר : שאת או ספחת וגו' · שמו' נגעי' הן ולבנות זו מזו : בהרת חברבור' טייא בלע"ז וכן בהיר הוא בשחקים : אל אהרן וגו' · גזרת הכתוב היא שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן : הפך לבן · מתחילה שחור והפך ללבן בתוך הנגע ומעוט שער שנים : עמוק מעור בשרו · כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל : וטמא אותו · יאמר לו טמא אתה שער לבן סימן טומאה הוא בגזי' הכתוב : ועמוק אין מראהו · לא ידעתי פירושו : והסגיר · יסגירנו בבית אחד ולא יראה עד סוף השבוע ויוכיחו סימנין עליו : בעיניו · במראהו ובשיעורו הראשון : והסגיר שנית · הא אם פשה בשבוע ראשון טמא מוחלט : כהה

כהה

אבן עזרא

ה"א טהרה נח נעלם והיה ראוי להראות כה"א ויקרא לא כתו · וטעם דמי טהרה שהוא דם טוהר כנגד דם נדה ואיננו מטמא והשם גזר על הזכר כמספר הזכר אשר תשלים צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברור ומנוסה : בכל קדש לא תגע · כמו המעשר והתרומה ובשר שלמים · ואל המקדש · אל חצרן אהל מועד או אל העזר' בבית המקדש : בדמי טהרה · או על דמי טהרה אחד הוא · לולי הקבלה מי היה מפרש לנו בן שנתו אם הוא בן שנה תמימה לא יותר או פחות או תוספת וי"א שטעם הכבש לעולה שמא עלתה שום מחשבה על רוחה בשעת לדתה מרוב הצער : וחטאת · שמא דברה בפיה : והקריבו · זה וזה הכבש והתור או בן יונה והכתוב אחז דרך קצרה וכן לא הזכיר מליקת חטאת העוף כי הכהן איננו אוכל חטאת עוף : וכפר עליה · כאשר פירשתי : וטהרה ממקור דמיה · זה אות כי לא תטהר בתולדתה עד הימים הספורים : תמצא ידה · כטעם ואין ידו משגת : וכפר עליה הכהן וטהרה · זה יורה אם לא יכפר עליה הכהן לא תטהר וזה תלוי בארץ : וידבר יי' אל משה ואל אהרן · וטעם אהרן כי על פיו יהיו כל נגעי אדם מי שיטהר ומי שיטמא : אדם · ולא אמר איש איש מבית ישראל להכנים הגרים וכן אדם כי יקריב מכם כי תורה אחת לאזרח ולגר בקרבנות כי כן כתוב והכנים הגר שלא יטמא אחר כי הצרעת היא מהחליים הנדבקים מהחולה אל השלם : והובא · ברצונו ושלא ברצונו כי הרואה בו אחד מסימני' אלו יכריחנו שיבא : או אל אחד מבניו הכהנים · טעם אהרן הוא הכהן המשיח תחתיו וטעם אחד מבניו הכהנים ההדיוטים שימצאו חוץ למקדש ככהני ענתות · וטעם הכהנים שלא יהיו מהפסולים · ומלת שאת כמו שרפה וכן והמשאת החלה וישאם דוד ויתכן שנקרא כן בעבור שהאם תולדתה להנשא למעלה : ספחת · מגזרת ספחני נא וכספחו על בית יעקב חלי שיתחבר אל מקום אחר : בהרת · מגזרת בהיר הוא בשחקים והוא כודע שיעשה כ דמות אות וסימן : הפך לבן · טעמו נהפך ללבן : עמוק · יותר יש בעמקו מעומק העור ואיננו כמו שפל : וטמא אותו · בדבור שיאמר שהוא טמא : והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים · האדם יהיה נסגר והוא ייחל עד שבעת ימים כי רובי החליים ישתנו ביום השביעי : עמד בעיניו · הטעם במראהו כי המראה הוא בעין וכל המפרשים אמרו שטעמו בעצמו והטעם כאשר היה : פשה · כענין נפוץ : שנית · פעם שנית : כהה

השטן מאין תבא · אי מזה תבא ויען השטן · כי לפני לחמי · ברכת אבד · תבא כל רעתם · וכל משלי דכו' במ"ר מל' : ובמלאת ב' חד חס' וחד מל' · וסי' ימי טהרה לבן · ובמלאות הימים האלה · בתרא מל' : תביא י"ג וסימ' נמסר בסדר משפטים : ממקור ב' חד חס' וחד מל' וסי' וטהרה ממקור דמיה · י' ממקור יש' : דמיה ג' ומל' וסי' וטהרה ממקור דמיה והיא גלתה את מקור דמיה · וגלתה הארץ את דמיה : די ז' בקרי' וסי' ואם לא תמצא ידה · די השיב לו · ואם לא תשיג ידו · די מחסורו אשר יחסר · אין די בער · ב' בו · וא' ודי חלב עזים ללחמך : אדם י' ראשי פסוק' וסי' כי יהיה בעור בשרו · להבל דמה · ביקר לא יבין · אדם ילוד אשה · תועה מדרך השכל · אדם ערום · אדם בליעל · אדם עשוק בדם · אדם חסר לב · אדם שת אנוש : ומראה ז' קמצין וסי' נמסר בסדר משפטים : צרעת הוא ד' וסי' עמק מעור בשרו קדמ' · וראה הכהן את הבשר החי · צרעת הראש או · והיה הנגע ירקרק : וראהו הכהן ה' וסי' נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אתו · וראהו הכהן ביום השביעי והנה הנגע עמד · והנה נהפך הנגע ללבן · ביום השביעי אם פשה תפשה · והנה פשה הנתק בעור לא יבקר : והסגירו ד' וסי' והסגירו הכהן שבעת ימים · והנה אין בה שער · והנה אין בבהרת שער · ונכבס את אשר בו :

אבן עזרא

כהה הנגע. רבי החכמי' אמרו כמו חשך ועדותם ותכהין עיניו מראות ואמרו כי הכות לבבות פירושו כמו לבנה אדמדמת שיהיו בו שניהם ולפי דעתי שמלת כהה הפך פשה ומגזרת ותכהין עיניו והקרוב אליו ולא כהה בם וטעם לא פשה הנגע במקום אחר והנה הם שנים סימנים שכהה המקום הנגוע ולא פשה בשלם: וטהרו. יאמר שהוא טהור כי מספחת היתה ואם פשתה אחר כן הנו טמא: והובא. האדם כחברו: והיא הפכה. השער השחור ללבן: ומחית. פירוש בשר חי והנה הבשר שלא ירגיש איננו כן: נושנת. קדמונית' מלת יסגירנו יוצא לשנים פעולים והטעם שיהיה שיסגר וטהר את הנגע כי כבר יצא הנגע כולו לחוץ והוא סר ממנו. וטעם וטהר את הנגע בעבור שאותו הנגע לא יטמא אחרים: או כי ישוב. שיתכן שישוב: לבנה אדמדמת. מעורבת משני העינים או קצתה כן. מלת צרעת מחלה וכן ושלחתי את הצרעה ואין מלת ושלחתי טענה כי הנה ישלח דברו אף שולח את כל מגפותי ישלח בם חרון אפו: והנה מראה. לא יתכן בדקדוק מראה בקמץ גדול תחת האלף והה"א במפיק כמו ידה ורגלה כי לא נמצא כן בבעלי הה"א הנח הנעלם בסוף המלה ודגשות נו"ן ירא"כ כמו יסגירנו לחסרון הה"א הנוסף וכן מלת מתכה ומתכו: ואם

רשי

כהה. הוכהה ממראיתו הא אם עמד במראיתו או פשה טמא: מספחת. שם נגע טהור: וכבס בגדיו וטהר. הואיל ונזקק להסגר קרוי טמא וצריך טבילה: וטמאו הכהן. ומשטמאו הרי הוא מוחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבן האמור בפרשת זאת תהיה: צרעת היא. המספחת הזאת: צרעת. לשון נקבה: נגע. לשון זכר: ומחית. שנויכט בלע"ז שהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר אף הוא סימן טומאה שער לבן בלא מחיה ומחיה בלא שער לבן ואף על פי שלא נאמרה מחיה אלא בשאת אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומאה: צרעת נושנת היא. מכה ישנה היא תחת המחיה וחבורה זו נראית בריאה מלמעלה ותחתיה מליאה לחה שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנו: מראשו. של אדם ועד רגליו: לכל מראה עיני הכהן. פרט לכהן שחשך מאורו: וביום הראות בו בשר חי. אם צמחה בו מחיה הרי כבר פירש שהמחיה סימן טומאה אלא שהיה הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי איברים שאין מטמאים משום מחיה לפי שאין נראה הנגע כולו כאחד שמשופעין אילך ואילך וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו על ידי שומן כגון שהבריא ונעשה רחב ונראית בו המחיה למדנו הכתוב שתטמא: וביום. מה תלמוד לומר למד יש יום שאתה רואה ויש יום שאין אתה רואה בו מכאן אמרו חתן נותנין לו כל ז' ימי המשתה לו ולאצטליתו ולכסותו וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל: צרעת הוא. הבשר ההוא. בשר. לשון זכר: שחין. לשון חמום שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור: ונרפא. השחין העלה ארוכה ובמקומו העלה נגע אחר: או בהרת לבנה אדמדמת. שאין הנגע לבן חלק אלא פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואודם: מראה שפל. ואין ממשה שפל אלא מתוך לבנוניתו הוא נראה שפל ועמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל: נגע היא. השאת או הבהרת: תחתיה

וטהרו ד' וסי' מספחת. צרבת. צרבת. צמח בו: ונראה ה' וסי' ונראה שנית אל הכהן. ונראה אל הכהן דוהיה במקום השחין. והביאותיו ונראה פני יי'. אני חשפתי שוליך. גלה חציר ונראה דשא: נגע צרעת. י"א פסו' רישיהון נו"ן וסופיהון נו"ן וסי' נגע צרעת. נחנו נעבר. נביא מקרבך. נגדו מתוך בכל. נהר פלגיו.

והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע בעור וטהרו הכהן מספחת הוא וכבס בגדיו וטהר: ואם פשה תפשה המספחת בעור אחרי הראתו אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן: וראה הכהן והנה פשתה המספחת בעור וטמאו הכהן צרעת הוא: פ

נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן: וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בשאת: צרעת נושנת הוא בעור בשרו וטמאו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא: ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן: וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר את הנגע כלו הפך לבן טהור הוא: וביום הראות בו בשר חי יטמא: וראה הכהן את הבשר החי וטמאו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא: או כי ישוב הבשר החי ונהפך ללבן ובא אל הכהן: וראהו הכהן והנה נהפך הנגע ללבן וטהר הכהן את הנגע טהור הוא: פ

ובשר כי יהיה בו בערו שחין ונרפא: והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל הכהן: וראה הכהן והנה מראה שפל מן העור ושערה הפך לבן וטמאו הכהן נגע צרעת הוא בשחין פרחה: ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן ושפלה איננה מן העור והיא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים: ואם פשה תפשה בעור וטמא הכהן אתו נגע הוא:

תרגום

והא עמיא מכתשא ולא אוסיף מכתשא במשכא וידכיניה כהנא עדיתא היא ויצבע לבושוהי וידכי: ואם אוספא תוסיף עדיתא במשכא בתר דאתחזי לכהנא לדכותיה ויתחזי תנינות לכהנא: ויחזי כהנא והא אוספת עדיתא במשכא ויסאביניה כהנא סגירותא היא: ס

מכתש סגירו ארי תהי באנשא ויתיתי לות כהנא: ויחזי כהנא והא עמקא חוורא במשכא והיא הפכת שערא לחיור ורושם בסרא חיא בעמיקתא: סגירות עתיקא היא במשך בסריה ויסאביניה כהנא לא יסגריניה ארי מסאב הוא: ואם מסגא תסגי סגירותא במשכא ותחפי סגירותא ית כל משך מכתשא מרישיה ועד רגלוהי לכל חיזו עיני כהנא: ויחזי כהנא והא חפת סגירותא ית כל בסריה וידכי ית מכתשא כוליה אתהפיך למחוור דכי הוא: וביומא דיתחזי ביה בסרא חיא יהי מסאב: ויחזי כהנא ית בסרא חיא ויסאביניה בסרא חיא מסאב הוא סגירותא היא: או ארי יתוב בסרא חיא ויתהפיך למחור וייתי לות כהנא: ויחזיניה כהנא והא אתהפיך מכתשא למחור וידכי כהנא ית מכתשא דכי הוא:

ואנש ארי יהי ביה במשכיה שיחנא ואיתסי: ויהי באתר שחנא עמקא חורא או בהרא חורא סמקא ויתחזי לכהנא: ויחזי כהנא והא מחזהא מכיך מן משכא ושערה אתהפיך למחור ויסאביניה כהנא מכתש סגירותא היא בשחנא סגיאת: ואם יחזינה כהנא והא לית בה שער חיור ומכיכא ליתהא מן משכא והיא עמיא ויסגריניה כהנא שבעא יומין: ואם אוספא תוסיף במשכא ויסאיב כהנא יתיה מכתשא היא:

מסרה

נחית כצאן עמך. נגד אבותם עשה פלא. נפת תטפנה. נפתי משכבי. נר אלהים. נשקי קשת: באדם ד' חטפין וס' נגע צרעת כי תהיה. או איש אשר יגע. ובוגדים באדם תוסיף. עת אשר שלט האדם באדם. וחד ובאדם מבין יודע. וכל לאדם דכו' חטפין במ"ה קמצין וסי' נמסר בסדר שמות. וכל חמש מגילות דכו' בב"ב וסי' כי לאדם שטוב ל' לפניו נתן. עמל: כשאת חד מן י"א זוגין חד מלרע וחד מלעיל נסבין ב' בריש תיבותא וסי' נמסר בישעיה ריש סימן ח': יסגרנו ה' חס' בליש' וסי' לא יסגרנו כי טמא הוא. ולא יסגרו את הרצח. הסגרוני בעלי קעילה. ואם תסגרני ביד אדני. היסגרו בעלי קעילה: הראות ד' מלאים בליש' וסימ' וביום הראות בו. כי לא יוכלו להראות. וילך אליהו להראות אל אחאב. בהגלות פשעיכם להראות חטאתיכם: וראהו הכהן ח' נמסר לעיל בהאי סידרא: ובשר ח' וסימ' זאת הפעם עצם. ואנשי קדש. ובשר כי יהיה בו בערו. וראיתי והנה עליהם גידים. והעורבים מביאים לו לחם ובשר. ב' בו'. לחם חמודות לא אכלתי. עור ובשר תלבישני: ונראה ה' נמסר לעיל בהאי סידרא: ואם יראנה הכהן ב' בטעמא ובענין וסימ' והנה אין בה שער לבן. והנה אין בבהרת שער לבן: כהה ח' וסימ' וראהו הכהן ביום השביעי. ואם יראנה הכהן והנה אין בה. וחברו והנה אין בבהרת. ואם תחתיה תעמד הבהרת בתראה. ואם ראה הכהן. לשום לאבלי ציון. קנה רצוץ לא ישבר. אין כהה לשברך. וחד בחירק ולא כהה בם:

תחתיה. במקומה: צרבת השחין. כתרגומו רושם שיחנא. אינו אלא רושם החמום הניכר בבשר. כל צרבת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת חימום כמו ונצרבו בה כל פנים רייטריר בלע"ז: צרבת ריטרי"שמנט בלע"ז: מחית המכוה. שנימכית כשחיתה המכוה נהפכה לבהרת פתוכה או לבנה חלקה וסימני מכוה וסימני שחין שוין הם ולמה חלקן הכתוב לומר שאין מצטרפין זה עם זה נולד חצי גריס בשחין וחצי גריס במכוה לא ידונו כגריס: בראש או בזקן. בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהוב: ובו שער צהוב. שנהפך שער שחור שבו לצהוב: נתק הוא. כך שמו של נגע שבמקום שער: ושער שחור אין בו. הא אם היה בו שער שחור טהור ואין צריך להסגר שהשער שחור סימן טהרה הוא בנתקים כמו שנאמר ושער שחור צמח בו וגו': והנה לא פשה וגו'. הא אם פשה או היה בו שער צהוב טמא: והתגלח. סביבות הנתק: ואת הנתק לא יגלח. מניח שתי שערות סמוך לו סביב כדי שיהא ניכר אם פשה שאם יפשה יעבור השערות ויצא לנקום הגילוח: אחרי טהרתו. אין לי אלא פושה לאחר הפטור מנין אף בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני תלמוד לומר פשה יפשה: שער

ואם תחתיה. אם עמדה במקומה כי יש נגע שיסע ממקום אל מקום: צרבת. כמו ונצרבו בה כל פנים כטעם מוקד וחום ולהבת: או לבנה. לבדה: ואם תחתיה תעמד הבהרת והיא כהה. כאשר פירשתי ולא הזכיר כן בפסוק ואם תחתיה תעמד הבהרת הראשון בעבור שעמדה הבהרת כאשר היתה. וטעם להזכיר ואיש או אשה בעבור הזקן ועוד כי הוא צריך לאמר על הקרח והגבח איש ולא אדם כלל להוציא האשה והנה פי' ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן לאיש: צהוב. בלשון ישמעאל קרוב מעין הלובן: נתק הוא. וגזר' כאשר ינתק פתיל הנעורת והטעם על השער: והתגלח. הראש או הזקן ומקום הנתק לא יגלח: וכבס בגדיו. ואין צורך לאמר שירחץ במים: לא יבקר הכהן. הטעם יבקש וכן ובקרתים וקרוב מלשון הבדלה וכן לא יבקר בין טוב לרע: כהן

ואם התחתיה ב' ובעניין וסי' העמד הבהרת. תעמד הבהרת: כל אורי' הוא כה' ו' כר מן י"א כתיב יו"ד וס' ואם יראנ' חבוהן שבשחין וכו' נמסר בסדר וישב: הזקן ג' וסימן צרעת הראש או הזקן. וגם את הזקן תספה. כטל חרמון שיורד על הזקן. אנך: שחר כל ליש' חס' במ"ב וסי' שחורה אני ונאוה. חשך משחור תארם: ומראהו ז' קבצין

ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה צרבת השחין הוא וטהרו הכהן: ס או בשר כי יהיה בערו מכות אש והיתה מחית המכוה בהרת לבנה אדמדמת או לבנה: וראה אתה הכהן והנה נהפך שער לבן בבהרת ומראה עמק מן העור צרעת הוא במכוה פרחה וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא: ואם יראנה הכהן והנה אין בבהרת שער לבן ושפלה איננה מן העור והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים: וראהו הכהן ביום השביעי אם פשה תפשה בעור וטמא הכהן אתו נגע צרעת הוא: ואם תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה בעור והוא כהה שאת המכוה הוא וטהרו הכהן כי צרבת המכוה היא: פ

ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן: וראה הכהן את הנגע והנה מראהו עמק מן העור ובו שער צהב דק וטמא אתו הכהן נתק הוא צרעת הראש או הזקן הוא: וכי יראה הכהן את נגע הנתק והנה אין מראהו עמק מן העור ושער שחר אין בו והסגיר הכהן את נגע הנתק שבעת ימים: וראה הכהן את הנגע ביום השביעי והנה לא פשה הנתק ולא היה בו שער צהב ומראה הנתק אין עמק מן העור: והתגלח ואת הנתק לא יגלח והסגיר הכהן את הנתק שבעת ימים שנית: וראה הכהן את הנתק ביום השביעי והנה לא פשה הנתק בעור ומראהו איננו עמק מן העור וטהר אתו הכהן וכבס בגדיו וטהר: ואם פשה יפשה הנתק בעור אחרי טהרתו: וראהו הכהן והנה פשה הנתק בעור לא יבקר הכהן לשער הצהב טמא הוא:

ואם באתרהא קמת בהרתא לא אוסיפת רושם שיחנא היא וידכיניה כהנא: או אנש ארי יהי במשכיה כואה דנור ותהי רושם כואה בהרא חוורא סמקא או חורא: ויחזי יתה כהנא והא אתהפיך שערא למחוור בבהרתא ומחזהא עמיק מן משכא סגירותא היא בכואה סגיאת ויסאיב יתיה כהנא מכתש סגירותא היא: ואם יחזינה כהנא והא לית בבהרתא שער חיור ומכיכא ליתהא מן משכא והיא עמיא ויסגרניה כהנא שבעא יומין: ויחזיניה כהנא ביומא שביעאה אם אוספא תוסף במשכא ויסאיב כהנא יתיה מכתש סגירותא היא: ואם באתרהא קמת בהרתא לא אוסיפת במשכא והיא עמיא עימק כואה היא וידכיניה כהנא ארי רושם כואה היא: וגבר או אתתא ארי יהי ביה מכתשא בריש או בדקן: ויחזי כהנא ית מכתשא והא מחזוהי עמיק מן משכא וביה שער סומק דעדק ויסאב יתיה כהנא נתקא הוא סגירות רישא או דיקנא הוא: וארי יחזי כהנא ית מכתש נתקא והא לית מחזוהי עמיק מן משכא ושער אוכם לית ביה ויסגר כהנא ית מכתש ניתקא שבעא יומין: ויחזי כהנא ית מכתשא ביומא שביעאה והא לא אוסיף ניתקא ולא הוה ביה שער סומק ומחזי נתקא לית עמיק מן משכא: ויגלח סחרני נתקא ודעם ניתקא לא יגלח ויסגר כהנא ית נתקא שבעא יומין תנינות: ויחזי כהנא ית נתקא ביומא שביעאה והא לא אוסיף נתקא במשכא ומחזוהי ליתוהי עמיק מן משכא וידכי יתיה כהנא ויצבע לבושוהי וידכי: ואם אוספא יוסיף נתקא במשכא בתר דכותיה: ויחזיניה כהנא והא אוסיף נתקא במשכא לא יבקר כהנא לשער סומק מסאב הוא:

נמסר בסדר משפטים: וכבס ט' וסי' במספחת הוא. נג הנתק. וכבס המטהר את. וכי ירוקה: ב בטהור. וידיו לא שטף במים. וכי יטהר הזב מזובו. והנוגע בטמא. וכל נפש אשר תאכל. וכל ספר וידבר דכו' במ"ב יכבס וסי' והשרף אתה יכבס. ומזה מי הנדה יכבס: לא יבקר ב' וסי' הכהן לשער הצהב. בין טוב לרע:

רשי

שער שחור · מניין אף הירוק והאדום שאינו צהוב תלמוד לומר ושער ולמון צהוב דומה לתבנית הזהב צהוב כמו זהוב אורפי״ל בלע״ז: טהור הוא וטהרו הכהן יהא טמא שטהרו הכהן לא טהר: בהרת · חברבורות: כהות לבנות · שאין לובן שלהן עז אלא כוהה: בהק · כמין לובן הנראה בבשר אדם אדום שקורין רו״ס בין חברבורות אדמימותו קרוי בהק כאיש שעשן שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח: קרח הוא טהור הוא · מטומאת נתקין שאינו נדון בסימני ראש וזקן שהן מקום שער אלא בסימני נגע עור בשר מחיה ופשיון: ואם מפאת פניו · משפוע קדקד כלפי פניו קרוי גבחת ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל ומשפוע קדקד כל כלפי אחריו קרוי קרחת: נגע לבן אדמדם · פתוך מניין שאר המראות תלמוד לומר כמראה צרעת עור בשר כמראה הצרעת האמור בפרשת עור בשר: אדם כי יהיה בעור בשרו · ומה האמור בו שמטמא ב׳ בארבע מראות ונדון בשתי שבועות ולא כ׳ כמראה צרעת האמו׳ בשחין ומכוה שהוא נדון בשבוע אחד ולא כמראה נתקין של ת׳ מקום שער שאין ת׳ מטמאין בארבע ת׳ מראו׳ שאת ותולדתה בהרת ותולדתה: בראשו נגעו · אין לי אלא נתקין מניין לרבו׳ שאר המנוגעים ת״ל טמא יטמאנו לרבות את כלן על כלן הוא אומ׳ בגדיו יהיו פרומי׳ וגו׳: פרומים · קרועים: פרוע · מגודל שער: ועל שפם יעטה · כאבל: שפם · שער השפתים גרנו״ן בלע״ז: וטמא טמא יקרא · משמיע שהוא טמא ויפרשו ממנו: בדד ישב · שלא יהיו טמאי׳ יושבין עמו ואמרו רבותינו מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד הואיל והוא ה׳ הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו בין איש לרעהו אף הוא יבדל: מחוץ למחנה · חוץ לשלש מחנות: לפשתים ולצמר · של פשתים או של צמר: או בעור · זה עור שלא נעשה בו מלאכ׳: או בכל מלאכת עור · עור שנעשה בו מלאכה: ירקרק · ירוק שבירוקין: אדמדם · אדום שבאדומים: צרעת ממארת · לשון סילון ממאיר פויי״נט בלע״ז · ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה הימנו: בבגד

לבנת ד׳ בליש׳ ב׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסי׳ ויפצל בהן פצלות לבנות · בהרת בהרת לבנת · ושלאחריו בהרת כהות לבנת · ונתתי אתהן לך לבנות · קדמא ובתרא מל׳: כהות ב׳ ומל׳ וסי׳ והנה בעור בשרם בהרת כהות · ועיניו החלו כהות: וראשו ד׳ נמס׳ ריש סדר ויצא: פרוע ב׳ וסי׳ וראשו יהיה פרוע · כי פרוע

ואם בעיניו עמד הנתק ושער שחר צמח בו נרפא הנתק טהור הוא וטהרו הכהן: ס ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם בהרת בהרת לבנת: וראה הכהן והנה בעור בשרם בהרת כהות לבנת בהק הוא פרח בעור טהור הוא: ס ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא: ואם מפאת פניו ימרט ראשו גבח הוא טהור הוא: וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם צרעת פרחת הוא בקרחתו או בגבחתו: וראה אתו הכהן והנה שאת הנגע לבנה אדמדמת בקרחתו או בגבחתו כמראה צרעת עור בשר: איש צרוע הוא טמא הוא טמא יטמאנו הכהן בראשו נגעו: והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרמים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה וטמא טמא יקרא: כל ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא בדד ישב מחוץ למחנה מושבו: ס והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים: או בשתי או בערב לפשתים ולצמר או בעור או בכל מלאכת עור: והיה הנגע ירקרק או אדמדם בבגד או בעור או בשתי או בערב או בכל כלי עור נגע צרעת הוא והראה את הכהן: וראה הכהן את הנגע והסגיר את הנגע שבעת ימים: וראה את הנגע ביום השביעי כי פשה הנגע בבגד או בשתי או בערב או בעור לכל אשר יעשה העור למלאכה צרעת ממארת הנגע טמא הוא: ושרף את הבגד או את השתי או את הערב

ואם כד הוה קם נתקא ושער אוכם צמח ביה אתסי נתקא דכי הוא וידכיניה כהנא: וגבר או אתתא ארי יהי במשך בסרהון בהרן בהרן חורן: ויחזי כהנא והא במשך בסרהון בהרן עמין חורן בוהקא הוא סגי במשכא דכי הוא: וגבר ארי יתר שער רישיה קריח הוא דכי הוא: ואם מקביל אפוהי יתר שער רישיה גלוש הוא דכי הוא: וארי יהא בקרחותא או בגלושתא מכתש חיור סמוק סגירות סגיא היא בקרחותיה או בגלושתיה: ויחזי יתיה כהנא והא עמיק מכתשא חיור סמוק בקרחותיה או בגלושתיה כמחזי סגירות משך בסרא: גבר סגיר הוא מסאב הוא סאבא יסאבניה כהנא ברישיה מכתשיה: וסגירא די ביה מכתשא לבושוהי יהון מבזעין ורישיה יהי פריע ועל שפם כאבילא יתעטף ולא תסתאבון ולא תסתאבון יקרי: כל יומין די מכתשא ביה יהי מסאב מסאב הוא בלחודוהי יתיב מברא למשריתא מותביה: ולבושא ארי יהי ביה מכתש סגירו בלבוש עמר או בלבוש כיתן: או בשתיא או בערבא לכיתנא ולעמרא או במשכא או בכל עיבידת משך: ויהי מכתשא ירוקא סמוק בלבושא או במשכא או בשתיא או בערבא או בכל מאן דמשך מכתש סגירותא הוא ויתחזי לכהנא: ויחזי כהנא ית מכתשא ויסגר ית מכתשא שבעא יומין: ויחזי ית מכתשא ביומא שביעאה ארי אוסיף מכתשא בלבושא או בשתיא או בערבא או במשכא לכל די תתעביד משכא לעיבידתא סגירות מחסרא מכתשא מסאב הוא: ויוקיד ית לבושא או ית שתיא או ית ערבא

אבן עזרא

בהק הוא · זאת המלה ידועה בלשון חז״ל ואין ריע לו במקרא: ימרט · כמו ולחיי למורטים בעבור השער שהוא כביכול הלחיי: קרח · מגזר׳ לא תשימו קרחה · וטעם ראשו כלו: גבח · אין לו חבר חוץ מהפרש׳ הזאת והוא שם התאר ולפי דעתי שקרח הוא במעלה של הראש ולא הזכיר האשה בעבור הלחה הרבה שיש בה לא יקרח ראשה כי השער הוא כדמות עשב: כמראה צרעת עור בשר · שאר הגוף: בגדיו יהיו פרומים · כמו קרועים להכירו ללכת במנהג משוגה או טעמו כענין אבל על כן בגדיו יהיה פרומים וראשו פרוע והטעם שיתאבל על רוע מעשיו כי בעבור מעשיו בא לו זה הנגע: ועל שפם · למעלה מהשפה והשם מהשרש והשד לא עשה שפמו: יעטה · בבגדיו מגזרת עוטה אור והטעם שלא יזיק ברוח פיו: וטמא · פעמים שיאמר כן תמיד בעברו במקום שיש שם ישוב שישמרו בני אדם שלא יגעו בו: כל ימי אשר הנגע בו יטמא · כי טמא הוא באמת · מלת בדד מפורש׳ במגלת איכה · או בשתי או בערב · ידועים ויתכן להיות גזרת בשתי מגזר׳ וחשופי שת שהוא יסוד והשד כי השתות יהרסון וטעם ערב שיתערב עם השתי: או בעור · כאשר הוא: בכל מלאכת עור · כמו מכבר וכאד: ירקרק · מגזרת ירק כי העין כמוהו ואח כפול לחסרון וכן שחרחרת וי״א הפך הדבר: ממארת · כמו סילון ממאיר ואחר שסילון כמו קוץ יהיה ממאיר כמו מכאיב והשם הב׳ במלת ממארת שורש ואיכה מגזר׳ מארה · וטעם שלא הזכיר משי וכמר גפן יתכן שדבר הכתו׳ על ההוה הנמצא כטעם כי תראה חמור שונאך וכן משפט הסוס והפרד או יתכן שלא יארע הנגע כי אם לצמר ופשתים: השכם

הוא: יעטה ד׳ וסי׳ ועל שפם יעטה · וכאשר יעטה הרעה אר־גדו · תהי לו כבגד יעטה · גם ברכות יעטה מורה: בדד ח׳ וסימ׳ מחוץ למחנה · יי׳ בדד ינחנו · ישכן ישראל בטח · כי עיר בצורה · קומו עלו אל גוי · לא ישבתי בסוד משחקים · איכה ישבה בדד · שב בדד וידם: למלאכה ששה מן ה׳ דכל חד וחד לית דכו׳ וסי׳ למלאכה ל׳ וכל יחזקאל דכו׳ · בנשים וכל השף בנשים · וכל שיר השירים דכו · ואת עשרת · ואת עשרת חריצי החלב · וכל מגלת אסתר · התפקדו · ובני ישראל התפקדו · וכל וידבר דכו׳ · הבלים · ובאחת יבערו ויכסלו · וכל קהלת דכו׳ · וצב׳ החדש עדיך נגדי · וכל דניאל דכו׳ · ורעה · ודוד עבדי מלך עליהם · וכל משלי דכו׳ · ירעם · צאן לשאל שתו · וכל תרי עשר דכו׳ · ויאסרו · ויבא עליהם את שרי · וכל שפטים דכו׳:

בצמר או בפשתים. של צמר או של פשתים זהו פשוטו ומדרשו יכול יביא גיזי צמר ואניצי פשתן ויפרוס עמו תלמוד לומר היא באש תשרף אינה צריכה דבר אחר עמה אם כן מה תלמוד לומר בצמר או בפשתים להוציא את האומריות שבו שהן ממין אחר. אומריות לשון שפה כמו אימרא: את אשר בו הנגע. יכול מקום הנגע בלבד תלמוד לומר את אשר בו הנגע יכול כל הבגד כולו טעון כבוס תלמוד לומר הנגע הא כיצד יכבס מן הבגד עמו: אחרי הכבס. לשון העשות: לא הפך הנגע את עינו. לא כהה ממראיתו: והנגע לא פשה. שמענו שהם לא הפך ולא פשה טמא ואין צריך לומר לא הפך ופשה הפך ולא פשה איני יודע מה יעשה לו תלמוד לומר והסגיר את הנגע מכל מקום דברי רבי יהודה וחכמים אומרים כו׳ כדאיתא בתורת כהני׳ ורמזתיה כאן ליישב המקרא על אופניו: פחתת היא. לשון גומא כמו באחת הפחתים כלומ׳ שפלה היא נגע שמראיו שוקעין: בקרחתו או בגבחתו. כתרגומו בשחיקותיה או בחדתותיה: קרחתו׳ שחקים ישנים ומפני המדרש שהוצרך לגזרה שוה מכין לפריחה בבגדי׳ שהיא טהורה נאמר קרחת וגבחת באדם ונאמ׳ קרחת וגבחת בבגדי׳ מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור לכך אחז הכתוב לשון קרחת וגבחת ולענין פירושו ותרגומו זהו משמעו קרחת לשון ישנים וגבחת לשון חדשים כאילו נכתב באחריתו או בקדמותו שהקרחת לשון אחורים והגבחת לשון פנים כמו שכתו׳ ואם מפאת פניו וגו׳ והקרחת כל ששופע ויורד מן הקדקד ולאחריו כך מפורש בתורת כהנים: וקרע אותו. יקרע מקום הנגע מן הבגד וישרפנו: פורחת היא. דבר החוזר וצומח: באש תשרפנו. את כל הבגד: וסר מהם הנגע. אם כשכבסוהו בתחילה על פי כהן סר ממנו הנגע לגמרי: וכבס שנית. לשון טבילה תרגום של כבוסין שבפרשה זו לשון לבון ויתחוור חוץ מזה שאינו ללבון אלא לטבול לכך תרגומו ויצטבע וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתורגמין ויצטבע:

חסלת אשה כי תזריע

זאת תהיה תורת וגו׳. מלמד שאין מטהרין אותו בלילה: אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות שנשתלח שם בימי חלוטו: חיות. פרט לטריפות: טהורות. פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באין על לשון הרע שהוא מעשה פטפוטי דברים לפיכך הוזקקו לטהרתו בפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול: ועץ

עינו ט׳ נמסר בסדר משפטים: ואם ב׳ בטעם זרקא ובענין וסי׳ ואם יראה הכהן. ואם ראה הכהן: וכבסו ב׳ וסי׳ את אשר בו הנגע. בגדיהם והטהרו: הכבס ב׳ וסי׳ אחרי הכבס את הנגע. ואם ראה הכהן הנגע: כלי העור ב׳ וסי׳ ושרף את הבגד. והבגד או השתי: תראה׳ ב׳ וסי׳ ואם תראה עוד בבגד. תגל ערותך גם. וחד

בצמר או בפשתים או את כל כלי העור אשר יהיה בו הנגע כי צרעת ממארת הוא באש תשרף: ואם יראה הכהן והנה לא פשה הנגע בבגד או בשתי או בערב או בכל כלי עור: וצוה הכהן וכבסו את אשר בו הנגע והסגירו שבעת ימים שנית: וראה הכהן אחרי הכבס את הנגע והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא הוא באש תשרפנו פחתת הוא בקרחתו או בגבחתו: ואם ראה הכהן והנה כהה הנגע אחרי הכבס אתו וקרע אתו מן הבגד או מן העור או מן השתי או מן הערב: ואם תראה עוד בבגד או בשתי או בערב או בכל כלי עור פרחת הוא באש תשרפנו את אשר בו הנגע: והבגד או השתי או הערב או כל כלי העור אשר תכבס וסר מהם הנגע וכבס שנית וטהר: זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר או הפשתים או השתי או הערב או כל כלי עור לטהרו או לטמאו:

ל׳ בטעם זרקא ובענין · ל׳ י׳ נ׳ · נ׳ ובענין · ל׳ · נ׳ · ח׳ · ל׳ · ל׳ · כל קמץ וכל רמ״א כתח׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳

סימן דפרשת׳ כבוקים המתחילי׳ ורואה׳ וטמא אותו הכהן וטהר׳ וטמא הכהן אתו: וכל יהיה בו דפרשת׳ רשי׳

סז׳ בניה סימן:

בעמרא או בכיתנא או ית כל מאן דמשך די יהי ביה מכתשא ארי סגירות מחסרא היא בנורא תתוקד: ואם יחזי כהנא והא לא אוסיף מכתשא בלבושא או בשתיא או בערבא או בכל מאן דמשך: ויפקיד כהנא ויחורון ית די ביה מכתשא ויסגריניה שבעא יומין תנינות: ויחזי כהנא בתר דחוורו ית מכתשא והא לא שנא מכתשא מן כד הוה ומכתשא לא אוסיף מסאב הוא בנורא תוקדיניה תברא היא בשחיקותיה או בחדתותיה: ואם חזא כהנא והא עמא מכתשא בתר דחוורו יתיה ויבזע יתיה מן לבושא או מן משכא או מן שתיא או מן ערבא: ואם תתחזי עוד בלבושא או בשתיא או בערבא או בכל מאן דמשך סגיא היא בנורא תוקדיניה ית די ביה מכתשא: ולבושא או שתיא או ערבא או כל מאן דמשך די יתחוור ויעדי מנהון מכתשא ויצטבע תנינות וידכי: דא אוריתא דמכתש סגירו לבוש עמר או כיתנא או שתיא או ערבא או כל מאן דמשך לדכותיה או לסאבותיה:

פרשה

יד וידבר יהוה אל משה לאמר: זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו והובא אל הכהן: ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע: וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהרות

כל ל״ת אל בחו׳ · בו׳ ל׳ מ״ל · ב׳ וא׳ בנגע · מ׳ל מ״ל · כל חס׳ וי״ו קדמ׳

פרשה

ומליל יי עם משה למימר: דא תהי אוריתא דסגירא ביומא דדכותיה ויתיתי לות כהנא: ויפוק כהנא למברא למשריתא ויחזי כהנא והא אתסי מכתש סגירותא מן סגירא: ויפקד כהנא ויסב למדכי תרתי צפרין חיין דכין

ותראה הכבשה: וכבס ב׳ וסי׳ שנית. במים וטהר: מצרע כל ליש׳ חס׳ במ״א ויקברו אתו בשדה הקבורה אשר למלכים דדה״: הצפור כל צפור לשון עוף חס׳ בב״ב מל וס׳ רצוה הכהן ושחט. וחטא את הבית. גברי כלם מלאים בב״ב חס׳ וסי׳ בלק בן צפר מלך. האזינה עדי בנו צפר. וכל נבי׳ וכתובי׳ חס׳ בין גברי בין עופי:

אבן עזרא

הכבס את הנגע. שם הפעל שלא נקרא שם פועלו שהכבסין הכבס הנוסף: פחתת. אין לה אח במקרא והיא ידועה בלשון חז״ל וטעמו חסרון הוא שאירע בקרחת הבגד או בגבחתו והגאון אמר שפי׳ בקרחת הפאה האחרית כי בגבחת היא מפאת פני הבגד הכ״ יהיה קרח מאחור הראש ויפה פי׳: ואם תראה עוד. הפחתת וכן פורחת היא ואחר שאמר תשרפנו באר כי מקום הנגע לבדו ישרף: וכבס שנית. מצוה לכבסו פעמים: וסר מהם הנגע׳ וכבר סר מהם הנגע וכבר הראיתיך רבים כמוהו ומלת וכבס פעל שלא נקרא שם פועלו: זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר. הרבה סמוכים יש ובמקרא ה׳ גבורי חיל מלאכת עבודת בית וכלם סמוכים אל השם שהוא סומך לכל הנופלים:

אמר וידבר השם כי יחל תורת המטהר ואמ׳ ר׳ יונה הספרדי המדקדק כי נרפא נגע הצרעת מן הצרוע הוא הפוך והיה ראוי להיותו נרפא הצרוע מנגע הצרעת ולמה נהפוך דברי אלהים חיים בעבור חוסר דעתנו והלא שם כתו׳ כי נרפא הנתק טהור הוא ועוד כי נרפא הנגע. וטעם והובא כמו חביריו כי אחר שיסור נגע הצרעת לא ירצה להביא מה שמחוייב: ויצא הכהן אל מחוץ למחנה. אע״פ שטהרו הכהן לא יכנס אל המחנה או במדינה עד שיתן טהרתו וישלי׳ כל אשר צוה: ויצא הכהן. איננו כהן גדול והנה שתברר פי׳ או אל אחד מבניו הכהנים: ולקח למטהר׳ הכהן יקח משלו ויש אומ׳ המצורע יתנם ותי״ו התפעל מובלע בדגשות הטי״ת והוא על משקל איש מתהלל: שתי צפרי׳. כל עוף יקרא צפור והנה יקח כל עוף שימצא: חיות. ולא מתות: טהורות׳ שלא יקח מהטמאות: ועץ

רשי

ועץ ארז. לפי שהנגעים באין על גסות הרוח: ושני תולעת ואזוב. מה תקנתו ויתרפא ישפיל עצמו מגאותו כתולעת כאזוב: עץ ארז. מקל של ארז: שני תולעת. לשון של צמר צבועה זהורית: על מים חיים. נותן אותן תחלה בכלי כדי שיהא דם צפור ניכר בהם וכמה הן רביעית: את הצפור החיה יקח אותה. מלמד שאינו אוגדה עמהם אלא מפרישה לעצמה אבל העץ והאזוב כרוכין יחד בלשון הזהורית כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב קיחה אחת לשלשתן יכול כשם שאינה בכלל אגודה כך לא תהא בכלל טבילה תלמוד לומר וטבל אותם ואת הצפור החיה החזיר את הצפור לכלל טבילה: וישב מחוץ לאהלו. שאסור בתשמיש המטה: את כל שערו וגו'. כלל ופרט וכלל להביא כל מקו' כנוס שער ונראה: וכבש' אחת. לחטאת: ושלשה עשרונים. לנסכי שלשה כבשים הללו שחטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים: ולוג אחד שמן. להזות שבע וליתן ממנו על תנוך אזנו ומתן בהונות: לפני ה'. בשער נקנור ולא בעזרה עצמה לפי שהוא מחוסר כפורי': והקריב אותו לאשם. יקריבנו לתוך העזרה לשם אשם: להניף. שהוא טעון תנופה חי: והניף אותם. את האשם ואת הלוג: במקום אשר ישחט וגו'. על ירך המזבח בצפון ומה תלמוד לומ' והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיטה בצפון לפי שיצא זה מכלל אשמו' לידון בהעמדה יכול תהא שחיטתו במקום העמדתו לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו': כי כחטאת. כי ככל החטאות האשם הזה הוא לכהן בכל עבודות התלויות בכהן הושוה אשם זה לחטאת שלא תאמר הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמות ליתן על תנוך ובהונו' לא יהא טעון מתן דמים ואמורים לגבי מזבח לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן יכול יהא דמו ניתן למעלה כחטאת תלמוד לומר וכו' בתורת כהנים: תנוך. גדר אמצעי שבאזן ולשון תנוך לא נודע לי והפותרין קורין לו טינרדוס: בהן. גדל: לפני

על מים ז' וסי' וצוה הכהן. דמצורע. ושחט את הפרה. והיה כעץ שתול. דירמיה. שכנתי על מים. ויקח מזרע הארץ. אנך כגפן בדמך על מים שתולה. י"ו על מים רבים: ואת הצפור ג' וסי' לא בהר. ולקח את עץ הארז. את הצפור וחיה יקח. תנייגא דפסו': על המים ד' נמסר בסדר וארא. וכל תהלות דכוו':

וצוה הכהן ושחט את־הצפור האחת אל־כלי־חרש על־מים חיים: את־הצפר החיה יקח אתה ואת־עץ הארז ואת־שני התולעת ואת־האזב וטבל אותם ואת הצפר החיה בדם הצפר השחטה על המים החיים: והזה על המטהר מן־הצרעת שבע פעמים וטהרו ושלח את־הצפר החיה על־פני השדה: וכבס המטהר את־בגדיו וגלח את־כל־שערו ורחץ במים וטהר ואחר יבוא אל־המחנה וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים: והיה ביום השביעי יגלח את־כל־שערו את־ראשו ואת־זקנו ואת גבת עיניו ואת־כל־שערו יגלח וכבס את־בגדיו ורחץ את־בשרו במים וטהר: וביום השמיני יקח שני־כבשים תמימם וכבשה אחת בת־שנתה תמימה ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ולג אחד שמן: והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואתם לפני יהוה פתח אהל מועד: ולקח הכהן את־הכבש האחד והקריב אתו לאשם ואת־לג השמן והניף אתם תנופה לפני יהוה: ושחט את־הכבש במקום אשר ישחט את־החטאת ואת־העלה במקום הקדש כי כחטאת האשם הוא לכהן קדש קדשים הוא: ולקח הכהן מדם האשם ונתן הכהן על־תנוך אזן המטהר הימנית ועל־בהן ידו הימנית ועל־בהן רגלו הימנית: ולקח הכהן מלג השמן ויצק על־כף הכהן השמאלית: וטבל הכהן את־אצבעו הימנית מן־השמן אשר על־כפו השמאלית והזה מן־השמן באצבעו שבע פעמים

ואעא דארזא וצבע זהורי ואזובא: ויפקיד כהנא ויכוס ית צפרא חדא למאן דחסף על מי מבוע: ית ציפרא חיתא יסב יתה וית אעא דארזא וית צבע זהורי וית אזובא ויטבול יתהון וית ציפרא חיתא בדמא דצפרא דנכסתא על מי מבוע: וידי על דמדכי מן סגירותא שבע זמנין וידכיניה וישלח ית צפרא חיתא על אפי חקלא: ויצבע דמדכי ית לבושוהי ויגלח ית כל שעריה ויסחי במיא וידכי ובתר כן יעול למשריתא ויתיב מברא למשכניה שבעא יומין: ויהי ביומא שביעאה יגלח ית כל סעריה ית רישיה וית דקניה וית גביני עינוהי וית כל סעריה יגלח ויצבע ית לבושוהי ויסחי ית בסריה במיא וידכי: וביומא תמינאה יסב תרין אמרין שלמין ואמרתא חדא בת שתה שלמתא ותלתא עסרונין סולתא מנחתא דפילא במשח ולוגא חד דמשחא: ויקים כהנא דמדכי ית גברא דמדכי ויתהון קדם יי בתרע משכן זימנא: ויסב כהנא ית אמרא חד ויקריב יתיה לאשמא וית לוגא דמשחא וירים יתהון ארמא קדם יי: ויכוס ית אמרא באתר די יכוס ית חטאתא וית עלתא באתר קדיש ארי כחטאתא אשמא הוא לכהנא קודש קודשין הוא: ויסב כהנא מדמא דאשמא ויתן כהנא על רום אודנא דמדכי דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון ריגליה דימינא: ויסב כהנא מלוגא דמשחא ויריק על ידא דכהנא דסמלא: ויטבול כהנא ית אצבעיה דימינא מן משחא די על ידיה דסמלא וידי מן משחא באצבעיה שבע זמנין

אבן עזרא

ועץ ארז ואזוב. הוא הגדול והקטן במיני הצמחים והעד מדברי חכמת שלמה ואין צורך לחפש על האזוב כי הוא ידוע בקבלה. והנה המצורע והבית המנוגע וטומאת המת קרובים והנה גם הם כרמו' פסח מצרי': וצוה הכהן ושחט. כהן אחר או ישראל ו"א המצורע והוא רחוק: אל כלי חרש. כמו על וכן אל הנער הזה התפללתי: מים חיים. לקוחים ממקום נובע: וטבל אותם. הארז השני והאזוב: על המים. שהדם מעורב עמם: והזה. מהדם המעורב אחר טבול גם הצפור החיה והנזכר: על פני השדה. מקום שאין שם יישוב שלא תדבק הצרעת והזיה בשלשתן או בחז' לבדו כטומאת המת: וכבס וגלח את כל שערו. כלל: ורחץ במים וטהר. בערב כמשפטו ואחר כן שב לפרט כי זה יהיה אחר ימים שבעה וכן היה משפט שבעה של מרים ופרט כי יגלח את כל שערו ביום השביעי וביאר כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו ואת המלה קרובה מגזרת גב: ואת כל שערו. שער הרגלים וי"א אף זרועיו ושוקיו והחזה: שני כבשים וכבשה אחת. בעבור היות נגע הצרעת מוסר על מ מעשה הלשון על כן יקריב כבש אחד לעולה כמשפט כל השלה על הרוח ואחר אשם כמשפט כל אשם ונקב' לחטאת כמשפט כל חטאת ושלשה עשרונים כמשפט עשרון לכבש: ולוג אחד. מדה ואין לו אח' וטעם ואותם הכבש' והכבשה גם זה האשם גם זאת החטאת לכהן חוץ מהאמורים: על תנוך. טעמו ידוע ממקומו והנה המטהר מהצרעת שהוא בגוף כמו הכהן שימלא ידו כי העון כמו הצרעת בנפש והבהן מקו' חבור והוא עקר כל המעשים והימנית בעבור כח הצד הימין והתנוך זכר לשמוע אשר צוה: על כף הכהן השמאלית. היא כף הכהן המטהר רק כן דרך צחות בלשון הקדש והעד הפסו' הבא אחריו: לפני

השחטה ב' א' חס' וא' מלא קדמא חס' ותניין מלא: על המטהר על ח' בטעם מאריכין בסיפרא וסי' נמסר בסדר ויקרא: וכבס ט' נמסר בסדר תזריע: יבוא ז' כל' א"ם בתורה נמסר בסדר אחרי מות: ואתם ג' ב' מלא"ם וא' חס'. וסי' והעמיד הכהן המטהר. אשר ראיתי על נהר כבר בראיהם. ויבאו. אליך כמבוא עם. קדמא חס': ואת העלה ג' וסי' המציאו אליו לנהחוה. ושחט את הכבש במקום. ועל ונשיא יהה: קדש קדשים הוא ו' נמסר בסוף תצוה:

רשי

לפני ה׳. כנגד בית קדשי הקדשי׳: ואת המנחה. מנחת נסכי׳ של בהמה: ועשרון סלת אחד. לכבש זה שהוא אחד יביא עשרון אחד לנסכיו: ולוג שמן. לתת ממנו על הבוהנו׳ ושמן של נסכי המנחה לא הוזקק הכתו׳ לפרש: ביום השמיני לטהרתו. שמיני לצפרים ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני תולעת: על מקום דם האשם. אפילו נתקנח הדם למד שאין הדם גורם אלא המקום גורם: וכתי׳

אבן עזרא

לפני יי׳. אל פתח אהל מועד: על מקום דם האשם. שהוא בתנוך ובבוהנות: ועשה הכהן את החטאת. היא הכבשה כתורת כל חטאת: והעלה את העולה. היא הכבש ומנחתו שהוא עשרון ויש אומרים שכל המנחה יקריב לעולה ובתחלה האשם שהוא החמור: וטהר. אז יהיה טהור ככל הטהורים: דל. יש בגוף כמו דלות ורעות אשרי משכיל אל דל ככה דל בן המלך ויש דל שאין לו ממון: וידבר

תנוך א׳ בתורה וסי׳ ושחטת את האיל. ב׳ בו. וישחט ויקח משה מדמו. ויקרב את בני אהרן. ולקח הכהן מדם האשם. ומיתר השמן אשר על כפו. ושחט את כבש האשם. ונתן הכהן מן השמן: ואת המנחה ה׳ נמסר בסדר פקודי׳ המזבחה ה׳ וסי׳ והעלה הכהן את העלה ואת המנחה. וישחטום הבקר ס דד״ה׳ וישחטו הבקר

לפני יהוה: ומיתר השמן אשר על כפו יתן הכהן על תנוך אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית על דם האשם: והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר וכפר עליו הכהן לפני יהוה: ועשה הכהן את החטאת וכפר על המטהר מטמאתו ואחר ישחט את העלה: והעלה הכהן את העלה ואת המנחה המזבחה וכפר עליו הכהן וטהר: ס ואם דל הוא ואין ידו משגת ולקח כבש אחד אשם לתנופה לכפר עליו ועשרון סלת אחד בלול בשמן למנחה ולג שמן: ושתי תרים או שני בני יונה אשר תשיג ידו והיה אחד חטאת והאחד עלה: והביא אתם ביום השמיני לטהרתו אל הכהן אל פתח אהל מועד לפני יהוה: ולקח הכהן את כבש האשם ואת לג השמן והניף אתם הכהן תנופה לפני יהוה: ושחט את כבש האשם ולקח הכהן מדם האשם ונתן על תנוך אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית: ומן השמן יצק הכהן על כף הכהן השמאלית: והזה הכהן באצבעו הימנית מן השמן אשר על כפו השמאלית שבע פעמים לפני יהוה: ונתן הכהן מן השמן אשר על כפו על תנוך אזן המטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית על מקום דם האשם: והנותר מן השמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר לכפר עליו לפני יהוה: ועשה את האחד מן התרים או מן בני היונה מאשר תשיג ידו: את אשר תשיג ידו את האחד חטאת ואת האחד עלה על המנחה וכפר הכהן על המטהר לפני יהוה: זאת תורת אשר בו נגע צרעת אשר לא תשיג ידו בטהרתו: פ

קדם יי׳: ומשאר משחא די על ידיה יתן כהנא על רום אודנא דמדכי דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון ריגליה דימינא על דמא דאשמא: ודישתאר במשחא די על ידא דכהנא יתן על רישא דמדכי ויכפר עלוהי כהנא קדם יי׳: ויעביד כהנא ית חטאתא ויכפר על דמדכי מסובתיה ובתר כן יכוס ית עלתא: ויסק כהנא ית עלתא וית מנחתא למדבחא ויכפר עלוהי כהנא וידכי: ואם מסכן הוא ולית ידיה מדבקא ויסב אימר חד אשמא לארמא לכפרא עלוהי ועסרונא סולתא חד דפיל במשח למנחתא ולוגא דמשחא: ותרתין שפנינין או תרין בני יונה די תדביק ידיה ויהי חד חטאתא וחד עלתא: וייתי יתהון ביומא תמינאה לדכותיה לות כהנא לתרע משכן זמנא קדם יי׳: ויסב כהנא ית אמרא דאשמא וית לוגא דמשחא וירים יתהון כהנא ארמא קדם יי׳: ויכוס ית אמרא דאשמא ויסב כהנא מדמא דאשמא ויתן על רום אודנא דמדכי דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון ריגליה דימינא: ומן משחא יריק כהנא על ידא דכהנא דשמאלא: וידי כהנא באצבעיה דימינא מן משחא די על ידיה דשמאלא שבע זמנין קדם יי׳: ויתן כהנא מן משחא די על ידיה על רום אודנא דמדכי דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון ריגליה דימינא על אתר דמא דאשמא: ודישתאר מן משחא די על ידא דכהנא יתן על רישא דמדכי לכפרא עלוהי קדם יי׳: ויעביד ית חד מן שפנינייא או מן בני יונה מדתדביק ידיה: ית דתדביק ידיה ית חד חטאתא וית חד עלתא על מנחתא ויכפר כהנא על דמדכי קדם יי׳: דא אוריתא די ביה מכתש סגירו דלא תדבק ידיה בדכותיה:

מסרה

ג׳ בפסו׳ דד״ה. וכל הקטרה דכול בכ״ג המזבח וסימ׳ והרים ממנו בקמצו. ואת העל׳ הכ״ג או אליו. ויקרב את המנחה: דל ודל ידל. י״ב פתחין נמסר בשפטים סימן ו׳ גבי פסו׳ וידל ישראל: ועשרן ג׳ חס׳ בקרי׳ וסימן ועשרן ד וזה אשר תעשה על המזבח ב כבשים: ואם דל הוא ואין ידו משגת ולקח. ועשרן ד ובראשי חדשיכ׳ תקריבו עלה לי׳: בלול ד׳ נמסר בסדר תצוה: והאחד ד׳ וסי׳ והנה הקטן את אבינו. ועשה אתם הכהן׳ ושתי תרים ד ואם דל הוא דמצורע. השן האחד מצוק: על מקום ג׳ וסי׳ על מק׳ דם האשם. כי הכרבים פרשים כנפי׳ וישש מעלו׳ לכסא דד״ה מן בני ומן בני ד׳ וסי׳ ואם מן העוף. ועשה את האחד מן התרים. ויאמר יי׳ אל בני ישראל הלא ממצרים. הגפן הובישה והתאנה. וכל דד״ה כו׳ מן בני ומן בני במ׳ מבני ומבני וסימ׳ נמסר שם גבי פסו׳ ויהיו בני אלם אנשים: ואת האחד ד׳ וסי׳ את אשר תשיג ידו. ועשה הכהן את האחד. והלוים יסמכו את תניין. וישם את האחד בבית אל:

וידבר יי' אל משה ואל אהרן · החל לבאר צרעת הבית · וטעם כי תבאו אל ארץ כנען כי זה נוהג בארץ לבדה בעבור גודל מעלת הארץ כי המקדש בתוכ' והכבוד בתוך המקדש: ונתתי · הדבר תלוי בנתינתי: ובא אשר לו הבית · מצוה שיבא אל הכהן: ופנו את הבית · בעל הבית וכל אנשי ביתו · וטעם לשון רבים לפנותו מהרה: בטרם יבא הכהן · כי עוד יסגיר הבית בעבור הספק וטרם בואו ספקו: שקערורות · אין אחות למלה הזאת ולא נדע אם היא מרובעת כפולה האות האחרון או מחמשת אותיות ופירושיה לפי טעם המקום יש כדמות כימנין או חוטין ויש שהיא מלה מורכבת מטעם ותשקע האש ורורות מגזרת רר בשרו וזה רחוק: ומראיהן · ומראה כל א' מהם שפל: וחלצו את האבני' · יסירו וכן חלצני יי' מאדם רע: אל מקום טמא · שלא יקחם משם אדם שיהיו כברים שהם טמאי': ואת הבית יקציע · מגזרת מקצעות וכן מר ואהלות קציעות וטעמו פעולות ויש שיפכלו המקצוע ואין זה נכון כי כבר פשה הנגע בבית רק יקציע כל הבית · וטעם מבית מבפנים: הקצו · מגזרת קצה כי קצתו ההוה למעלה הסירו לבדו: וטח · הפך יקציע והוא מגזרת טחים אותו טפל: אחר חלץ · אחר שחלץ ואחרי הקצות את הבית בתחלה · ומלת ולקחו והביאו רבים במהרה: ועפר אחר יקח · בעל הבית שירצה לדור בו · ואם הנגע ישוב יבא הכהן: ונתץ את הבית · בשוי וכן והוציא והקרוב שסגור יהיה שבעת ימים רק הכתב אחז דרך קצרה והעד והבא אל הבית כל ימי הסגי' אותו בראשונ' ובשניה · יטמא עד הערב · אחר שירחץ בשרו כמשפט: והשוכב · חמור על כן יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב ולא הזכירו הכתוב כי כל שוכב ואוכל הוא בא בבית: ולקח

ונתתי נגע צרעת · בשורה היא להם שהנגעי' באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן: כנגע נראה לי בבית · אפילו הוא חכם ויודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר נגע נראה לי אלא כנגע נראה לי: בטרם יבא הכהן וגו' · שכל זמן שאין כהן נזקק לו אין שם תורת טומאה: ולא יטמא כל אשר בבית · שאם לא יפנהו ויבא הכהן ויראה הנגע נזקק להסגר וכל מה שבתוכו יטמא ועל מה חסה תורה אם על כלי שטף יטבילם ויטהרו ואם על אוכלי' ומשקין יאכלם בימי טומאתו הא לא חסה תורה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה: שקערורות · שוקעין מראיתו: וחלצו את האבנים · כתרגומו ויטלפון יטלם משם כמו וחלצה נעלו לשון הסרה: אל מקום טמא · מקום שאין טהרות משתמשו' שם למדך הכתו' שהאבני' הללו מטמאות מקומן בעודן בו: יקציע · רדוי"ר בלע"ז ובלשון משנה יש הרבה: מבית · מבפנים: סביב · סביבות הנגע בתורת כהנים נדרש כן שיקליף הטיח שסביב אבני הנגע: הקצו · לשון קצה אשר קצעו בקצו' הנגע סביב: הקצות · לשון העשו' וכן הטוח אבל חלץ את האבני' מוסב הלשון אל האדם שחלצן והוא משקל לשון כבד כמו כפר דבר: ואם ישוב הנגע וגו' · יכול חזר בו ביום יהא טמא תלמוד לומ' ושב הכהן ובא הכהן אם ישוב מה שיבה האמו' להלן בסוף שבוע אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע: ובא הכהן וראה והנה פשה · יכול לא יהא החוזר טמא אלא אם כן פשה נאמ' צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים מה להלן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה אף

וידבר יי' אל משה ואל אהרן י"ב נמסר בסדר חקת התורה: ובא ו' ר"פ נמסר בישעיה ריש סימן נ"ט גבי פסו' ובא לציון גואל: ואחר כן ב' וס' ואחר כן יבא הכהן לראות את הבית · ואחר כן תבא אליה ובעלתה: ומראיהן ד' נמסר בסדר מקץ: ואת הבית ה' וס' יקציע · והכרתי את ישראל דמלכים · ונתשתים ר"דה · ומאסתי את

וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נתן לכם לאחזה ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם: ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית: וצוה הכהן ופנו את הבית בטרם יבא הכהן לראות את הנגע ולא יטמא כל אשר בבית ואחר כן יבא הכהן לראות את הבית: וראה את הנגע והנה הנגע בקירת הבית שקערורת ירקרקת או אדמדמת ומראיהן שפל מן הקיר: ויצא הכהן מן הבית אל פתח הבית והסגיר את הבית שבעת ימים: ושב הכהן ביום השביעי וראה והנה פשה הנגע בקירת הבית: וצוה הכהן וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע והשליכו אתהן אל מחוץ לעיר אל מקום טמא: ואת הבית יקצע מבית סביב ושפכו את העפר אשר הקצו אל מחוץ לעיר אל מקום טמא: ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים ועפר אחר יקח וטח את הבית: ואם ישוב הנגע ופרח בבית אחר חלץ את האבנים ואחרי הקצות את הבית ואחרי הטוח: ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית צרעת ממארת הוא בבית טמא הוא: ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית והוציא אל מחוץ לעיר אל מקום טמא: והבא אל הבית כל ימי הסגיר אתו יטמא עד הערב: והשכב בבית יכבס את בגדיו והאכל בבית יכבס את בגדיו:

ומליל יי עם משה ולאהרן למימר: ארי תעלון לארעא דכנען די אנא יהיב לכון לאחסנא ואתן מכתש סגירו בבית ארע אחסנתכון: ויעול דדיליה ביתא ויחוי לכהנא למימר כמכתשא אתחזי לי בביתא: ויפקד כהנא ויפנון ית ביתא עד לא יעול כהנא למחזי ית מכתשא ולא יסתאב כל די בביתא ובתר כן יעול כהנא למחזי ית ביתא: ויחזי ית מכתשא והא מכתשא בכותלי ביתא פחתן ירקן או סמקן ומחזיהן מכיך מן כותלא: ויפוק כהנא מן ביתא לתרע ביתא ויסגר ית ביתא שבעא יומין: ויתוב כהנא ביומא שביעאה ויחזי והא אוסיף מכתשא בכותלי ביתא: ויפקד כהנא וישלפון ית אבניא די בהן מכתשא וירמון יתהן למברא לקרתא לאתר מסאב: וית ביתא יקלפון מגיו סחור סחור וירמון ית עפרא די קליפו למברא לקרתא לאתר מסאב: ויסבון אבנין אוחרנין ויעלון לאתר אבניא ועפר אוחרן יסב וישוע ית ביתא: ואם יתוב מכתשא ויסגי בביתא בתר דשליפו ית אבניא ובתר דקליפו ית ביתא ובתר דאתשע: ויעול כהנא ויחזי והא אוסיף מכתשא בביתא סגירות מחסרא היא בביתא מסאב הוא: ויתרע ית ביתא ית אבנוהי וית אעוהי וית כל עפר ביתא ויפק למברא לקרתא לאתר מסאב: ודיעול לביתא כל יומין דיסגר יתיה יהי מסאב עד רמשא: ודישכוב בביתא יצבע ית לבושוהי ודייכול בביתא יצבע ית לבושוהי:

מסרה

העיר הזאת ואת הבית הזה · ואת הבית הגדול חפה עץ ב ברושים · דה"ו: והביאו ד נמסר בסדר ויקרא: יקצע מן מלין יתירין דחסרין יו"ד · יקצע ל' · יקדש ל' · יחרם ל' · יקשב ל': יחשך ל' · יקרב ל' · ינח ל' · ונמסרו באורך בסוף קדשים: הטוח ב' חד חס' וחד מ"ל וסימ' אחרי הקצות מ"ל · ואם בא יבא חס': אבנים דקדמין לעצים ד' וס' ונתץ את הבית · ואבניך ועציך · ועמך לרוב עשי מלאכה · בן אשה מבנות דן:

כאן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה אם כן מה ת"ל והנה פשה אין כאן מקומו של מקרא זה אלא ונתץ את הבית היה לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע וראה והנה פשה הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה מה יעשה לו פירש לך הכתוב למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון ולמד כאן בפשיון זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני ומה יעשה לו יכול יתצנו כמו שמפרש לו ונתץ את הבית ת"ל ושב הכהן ובא הכהן נלמד ביאה משיבה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע חוזר נותץ לא חזר טהור ומנין שאם עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ת"ל לומר ובא · ואם בא יבא מה הכתוב מדבר אם בפושה בראשון הרי אמור אם בפושה בשני הרי אמור הא אינו אומר ובא ואם בא יבא אלא את שבא בסוף שבוע ואם בא בסוף שבוע שני: וראה והנה לא פשה · זה העומד מה יעשה לו יכול יפטר וילך כמו שכתוב כאן וטהר את הבית תלמוד לומר כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא הרפוי מה יעשה לו ביאה אמורה למעלה ביאה אמורה למטה מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע דגמר לה זהו שיבה זהו ביאה אף בתחתונה כן כו' כדאיתא בתורת כהנים נמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקיצוע וטיחה ואין החוזר צריך פשיון וסדר המקראות כך הוא · ואם ישוב ונתץ · והבא אל הבית והאוכל בבית · ובא הכהן וראה והנה פשה ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגרו ובסוף שבוע שני להסגרו בא וראהו שפשה ומה יעשה לו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע חזר נותץ לא חזר טעון צפרים שאין בנגעים יותר משלש שבועות: ואם

ואם בא יבא. לסוף שבוע שני: וראה והנה לא פשה. מקרא זה בא ללמד במומד בעיניו בראשון ובשני ומה יעשה לו יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטהר הכהן את הבית תלמוד לומר כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא את הרפוי ואין רפוי אלא הבית שהוקצה והוטח ולא חזר הנגע אבל זה טעון חליצה וקיצוי וטיחה ושבוע שלישי וכן המקרא נדרש ואם בא יבא בשני וראה והנה לא פשה יטיחנו ואין טיחה בלא חלוץ וקצוי ואחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית אם לא חזר לסוף השבוע כי נרפא הנגע ואם חזר כבר פירש על החוזר שטעון נתיצה: כל ימי הסגיר אותו. ולא ימים שקלף את נגעו יכול שאני מוציא המוחלט שקלף את נגעו תלמוד לומר כל ימי: יטמא עד הערב. מלמד שאין מטמא ב בגדים יכול אפי׳ שהה כדי אכילת פרס ת תלמוד לומר והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל שוכב מנין תלמוד לומר ו והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מניין תלמו׳ לומר כבס יכבס ריבה אם כן למה נאמר אוכל ושוכב ליתן ש שיעור לשוכב כדי א אכילת פרס: להורו׳ ביום הטמא. איזה יום מטהרו ואיזה יום מטמאו: כי יהיה זב. יכול זב מכל מקו׳ יהא טמא תלמוד לומר מ מבשרו ולא כל בשרו אחר שחלק הכתו׳ בין בשר לבש׳ זכיתי לדין טמא בזב וטמא בזבה מה זבה ממקו׳ שהיא מטמאה טומאה קלה נדה מטמאה טומאה חמורה זיבה אף הזב מקו׳ שמטמא טומאה קלה קרי מטמא ט טומאה חמורה זיבה: זובו טמא. לימד על הטפה שהיא מטמא׳. זוב דומ׳ למי בצק של שעורין דחוי ודומה ללובן ביצה המוזרת טו שכב׳ זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת: רר. לשון ריר שזב את בשרו: את זובו. כמו ריר שיוצא בלול: או החתים. שיוצא עב וסותם את פי האמה ונסתם בשרו מטפת זובו זהו פשוטו. ומדרשו מנה הכתוב הראשון ראיות שתים וקרא טמא שנאמ׳ זב מבשרו זובו טמא הוא ומנה הכתוב השני ראיו׳ שלש וקרא טמא טומאתו בזובו רר ב בשרו את זובו או ה החתים בשרו מזובו טומאתו היא הא כיצד שתים לטומאה ו והשלישית מזקיקתו לקרבן: כל המשכב. הראוי למשכב יכול אפילו מיוחד למלאכה אחרת תלמוד לומר אשר ישכב אשר שכב לא נאמר אלא אשר ישכב המיוחד תמיד לכך יצא זה שאומרין לו עמוד ונעשה מלאכתנו: אשר ישב. ישב לא נאמר אלא אשר ישב עליו הזב במיוחד תמיד לכך: ואיש אשר יגע במשכבו. לימד על המשכב שחמור מן המגע שזה נעשה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים והמגע שאינו משכב אינו אלא ולד הטומאה ואינו מטמא אלא אוכלין ומשקין: והיושב על הכלי. אפילו לא נגע אפילו עשרה כלים זה על זה כולן מטמאין משום מושב וכן במשכב: וכי ירוק הזב בטהור. ונגע בו או נשאו שהרוק מטמא במשא: וכל המרכב. אף על פי שלא ישב עליו כגון התפוס של סרגא שקורין ארצו״ן טמא משום מרכב והאוכף שקורין אוו״ש טמא טומאת מושב: וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחת של זבה ולמד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים והוא חומר במשכב ממרכב: והנושא

בא יבא ה׳ דסמיכי בקריי וסי׳ ואם בא יבא הכהן. והאיש נכבד דשמואל. בא יבא מלך בבל. אם יתמהמה חכה לו׳ בא יבא ברנה: על מים ז׳ נמסר לעיל בריש סידרא: ואת הצפור ג׳ נמסר לעיל בריש סידרא: השחוטה ב׳ קדמאי חס׳ ובתרא מ״ל: אל פני השדה ב׳ וסי׳ ושלח את הצפר החיה תני׳. ותשלכי אל פני השדה:

וְאִם־בֹּא יָבֹא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת אַחֲרֵי הִטֹּחַ אֶת־הַבָּיִת וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת־הַבַּיִת כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע: וְלָקַח לְחַטֵּא אֶת־הַבַּיִת שְׁתֵּי צִפֳּרִים וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב: וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפֹּר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים: וְלָקַח אֶת־עֵץ־הָאֶרֶז וְאֶת־הָאֵזֹב וְאֵת שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֵת הַצִּפֹּר הַחַיָּה וְטָבַל אֹתָם בְּדַם הַצִּפֹּר הַשְּׁחוּטָה וּבַמַּיִם הַחַיִּים וְהִזָּה אֶל־הַבַּיִת שֶׁבַע פְּעָמִים: וְחִטֵּא אֶת־הַבַּיִת בְּדַם הַצִּפּוֹר וּבַמַּיִם הַחַיִּים וּבַצִּפֹּר הַחַיָּה וּבְעֵץ הָאֶרֶז וּבָאֵזֹב וּבִשְׁנִי הַתּוֹלָעַת: וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְכִפֶּר עַל־הַבַּיִת וְטָהֵר: זֹאת הַתּוֹרָה לְכָל־נֶגַע הַצָּרַעַת וְלַנָּתֶק: וּלְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְלַבָּיִת: וְלַשְׂאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת: לְהוֹרֹת בְּיוֹם הַטָּמֵא וּבְיוֹם הַטָּהֹר זֹאת תּוֹרַת הַצָּרָעַת: פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא: וְזֹאת תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ רָר בְּשָׂרוֹ אֶת־זוֹבוֹ אוֹ־הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ טֻמְאָתוֹ הִוא: כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא: וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: וְהַיֹּשֵׁב עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: וְהַנֹּגֵעַ בִּבְשַׂר הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: וְכִי־יָרֹק הַזָּב בַּטָּהוֹר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: וְכָל־הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא: וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַחְתָּיו יִטְמָא עַד־הָעָרֶב

ואם מיעל ייעול כהנא ויחזי והא לא אוסיף מכתשא בביתא בתר דאיתשע ית ביתא וידכי כהנא ית ביתא ארי אתסי מכתשא: ויסב לדכאה ית ביתא תרתין צפרין ואע דארזא וצבע זהורי ואזובא: ויכוס ית צפרא חדא למאן דחסף על מי מבוע: ויסב ית אעא דארזא וית אזובא וית צבע זהורי וית צפרא חיתא ויטבול יתהון בדמא דצפרא נכיסתא ובמי מבוע ויַדי לביתא שבע זמנין: וידכי ית ביתא בדמא דצפרא ובמי מבועא ובצפרא חיתא ובאעא דארזא ובאזובא ובצבע זהורי: וישלח ית צפרא חיתא למברא לקרתא לאפי חקלא ויכפר על ביתא וידכי: דא אוריתא לכל מכתש סגירותא ולנתקא: ולסגירות לבושא ולביתא: ולעמקא ולעדיא ולבהרא: לאלפא ביום מסאבא וביום דכיא דא אוריתא דסגירותא:

ומליל יי עם משה ולאהרן למימר: מלילו עם בני ישראל ותימרון להון גבר גבר ארי יהי דאיב מבסריה דוביה מסאב הוא: ודא תהי סובתיה בדוביה ריר בסריה ית דוביה או חתים בסריה מדוביה סאובתיה היא: כל משכבא דישכוב עלוהי דובנא יהי מסאב וכל מנא דיתיב עלוהי יהי מסאב: וגבר די יקרב במשכביה יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא: ודיתיב על מנא דיתיב עלוהי דובנא יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא: ודיקרב בבסר דובנא יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא: וארי ירוק דובנא בדכיא ויצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא: וכל מרכבא די ירכב עלוהי דובנא יהי מסאב: וכל דיקרב בכל די יהי תחותוהי יהי מסאב עד רמשא

אבן עזרא

ולקח. בחבירו: ביום הטמא. ביום שיהיה האדם או הבגד או הבית טמא או טהור: וידבר יי׳ אל משה ואל אהרן. כי הכהני׳ יפרישו בין זבה לנדה כאשר אחז״ל בין דם לדם ועתה יחל לבאר הטמאים מדבר נסתר כי הצרעת נגע גלוי: זב. כמו זבת חלב כרמות טפות נוטפות: מבשרו. כנוי לערות הזכר: זובו. שם: וזאת תהיה טומאתו. הטע׳ כי הזוב הוא על ב׳ דרכי׳: רר בשרו. מגזרת ויורד רירו על זקנו: או החתים. כמו כשגר׳ מגזרת כי חתום הוא והטעם שהתחבר הזוב ונקרש ולא יצא היקרי בשכבו עם האשה וגזרת ה׳ למשכב ולמושב וכן הנוגע בא׳ מהם משפ׳ אחד לו: והנוגע בבשר הזב. בא׳ זה אבר שיהיה ירוק. ידוע מפעלי הכפל והעד׳ דגשות הקוף רוקי הנה גם רוקו יזיק כי הזוב מהחלי׳ הנדבקי׳ ואין מנהג האדם שירוק בפני חברו רק איננו בכוונה כי הזב זרק רוקו ונפל על הטהור: וכל המרכב. שהוא מקבל טומאה כדברי המעתיקים: בכל אשר יהיה תחתיו. תחת המרכב יטמא טומאה קלה ו וטמאת הנושא אותם יות׳ חמור׳:
ודיו

מסרה

אל פני ט׳ נמסר בסדר משפטים: הטהר ה׳ חס׳ נמסר בסוף סדר ש שמיני: וידבר יי׳ אל משה ואל אהרן י״ב דסמי׳ נמסר בסדר חקת התורה: דברו ד׳ ג׳ ר״פ וא׳ מצעו׳ פסו׳ נמס׳ בסד׳ בא: ואמרת׳ אלהם ב׳ וסי׳ דברו אל בני ישראל דזב. עברים אנחנו: זאת י״ז ר״פ נמסר בריש סדר תרומה: רר א״ב מן חד חד מן ב׳ ב׳ אתין דלוג קמץ וסי׳ נמסר במסרא רבתא: על הכל׳ ב׳ וסי׳ והיושב על הכלי דזב. ואם על המשכב: ירק ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסימ׳ וכי ירק הזב בטהור. ואב׳ ה ירק ירק. ואחר כל ירוק ידרש. בתרא מ״ל:

וידיו לא שטף במים. היה נראה לנו כי כל מאכל והדומה לו שיגע בו הזב והנגיעה היא בידים וידיו שטופות אינכו טמא בעבור שלא נגע במקום הזוב רק כאשר ראינו כל אבותינו פי׳ וידיו כגופו קבלנו דבריהם ועל דרך הפשט כי כל טהור שיגע בו הזב וידיו שטופות הוא יטמ׳ ולא בגדיו ואם לא היו שטופו׳ יטמאו בגדיו וזה כמו הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו׃

והנוש׳ אותם. כל האמור בענין הזב זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב משאן מטמא אדם לטמא בגדים׃ וידיו לא שטף במים. בעוד שלא טבל מטומאתו ואפי׳ פסק מזובו וספר שבע׳ ומחוסר טבילה מטמא בכל טומאותיו וזה שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית

ידיו ד׳ וסי׳ וידיו לא שטף במים. וידיו תבצענה אתו. ידיו תשבנה אונו. ימחץ וידיו תרפינה׃ במים ד׳ רפין וסימ׳ נשפת ברוחך. וכי יטהר הזב. יזל מים מדליו. במים רבים והביאוך. בים דרכך ושבילך. יורדי הים באניות. וזה בקעת לפניהם׃ ורחץ בשרו רחיצת בשרו ד׳ וסימ׳ וכי יטהר הזב מזובו. נפש אשר תגע

לטהרתו. מיו׳ טהרתו והקרבן עולה וחטאת בעבור כי הזב מוסר על עון׃ כי תצא ממנו. שלא ברצונו׃ שכבת זרע. כמו שכבת הטל מגזרת מי ישכיב. היה נראה לנו שצריך רחיצה הבגד או העור אם היה בו זרע לח או יבש והאמת כדברי הקבלה והשלים דבר הזכר ועתה יחל בנקבה. ופי׳ ואם על המשכב הוא שב אל הכלי אשר תשב עליו והנה הכלי על המשכב או כלי על כלי על כן הטומאה קלה ולא הזכיר לאשה מרכב כי בהווה דבר הכתוב והמשפט אחד׃ ואם שכוב ישכב איש אותה. בלא זדון רק הוא שוכב עמה בשוגג והנה באה נדתה והיתה עמו וזה טעם עליו כי כרת יש על השוכב עם נדה בזדון וכן משפט הזבה ואם לא נזכר׃ וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא׃ כי הוא טמא טמאת שבעה וגם יטמא אחרים ואם לא נכתב׃ ימים רבים בלא עת נדתה. לכל אשה עתים ידועות או יארע לה זוב על נדתה׃ בבשרה. ערות האשה וטעו המפרשים בבעל קרי את כל בשרו האבר לבדו והעד כל׃ והביאה

והנושא אותם יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב׃ וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב׃ וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר וכל כלי עץ ישטף במים׃ וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים חיים וטהר׃ וביום השמיני יקח לו שתי תרים או שני בני יונה ובא לפני יהוה אל פתח אהל מועד ונתנם אל הכהן׃ ועשה אתם הכהן אחד חטאת והאחד עלה וכפר עליו הכהן לפני יהוה מזובו׃ ס ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע ורחץ במים את כל בשרו וטמא עד הערב׃ וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע וכבס במים וטמא עד הערב׃ ואשה אשר ישכב איש אתה שכבת זרע ורחצו במים וטמאו עד הערב׃ פ ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זבה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה וכל הנגע בה יטמא עד הערב׃ וכל אשר תשכב עליו בנדתה יטמא וכל אשר תשב עליו יטמא׃ וכל הנגע במשכבה יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב׃ וכל הנגע בכל כלי אשר תשב עליו יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב׃ ואם על המשכב הוא או על הכלי אשר הוא ישבת עליו בנגעו בו יטמא עד הערב׃ ואם שכב ישכב איש אתה ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא׃ ס ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה או כי תזוב על נדתה כל ימי זוב טמאתה כימי נדתה תהיה טמאה הוא׃ כל המשכב אשר תשכב

ל׳ וחל׳ · ג׳ · ט׳ בטע׳ · ל׳ חס׳ · ד׳ חס׳ את׳ ד׳ רפין · ל׳ · ד׳ · חוץ חדס לבסוף ל׳ · ל׳ ותר כל עור · ל׳ · ל׳ · ב׳ רפין חס׳ · ה׳ ר״פ וחד כל · כלם חס׳ כת׳ ב · ט׳ חסר · יד׳ · ג׳ פתחין

ודיטול יתהון יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא׃ וכל די יקרב ביה דובנא וידוהי לא שטף במיא ויצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא׃ ומאן דחסף די יקרב ביה דובנא יתבר וכל מאן דאע ישתטף במיא׃ וארי ידכי דובנא מדוביה וימני ליה שבעא יומין לדכותיה ויצבע לבושוהי ויסחי בסריה במי מבוע וידכי׃ וביומא תמינאה יסב ליה תרתין שפנינין או תרין בני יונה וייתי לקדם יי לתרע משכן זמנא ויתנינון לכהנא׃ ויעבד יתהון כהנא חד חטאתא וחד עלתא ויכפר עלוהי כהנא קדם יי מדוביה׃ ס וגבר ארי תפוק מיניה שכבת זרעא ויסחי במיא ית כל בסריה ויהי מסאב עד רמשא׃ וכל לבוש וכל משך די יהי עלוהי שכבת זרעא ויצטבע במיא ויהי מסאב עד רמשא׃ ואתתא די ישכוב גבר יתה שכבת זרעא ויסחון במיא ויהון מסאבין עד רמשא׃ ואתתא ארי תהי דיבא דם יהי דובה בבסרה שבעא יומין תהי בריחוקה וכל די יקרב בה יהי מסאב עד רמשא׃ וכל די תשכוב עלוהי בריחוקה יהי מסאב וכל די תתיב עלוהי יהי מסאב׃ וכל די יקרב במשכבה יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא׃ וכל די יקרב בכל מאן די תתיב עלוהי יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא׃ ואם על משכבא הוא או על מנא די היא יתבה עלוהי במקרביה ביה יהי מסאב עד רמשא׃ ואם משכב ישכב גבר יתה ותהי ריחוקה עלוהי ויהי מסאב שבעא יומין וכל משכבא די ישכוב עלוהי יהי מסאב׃ ואתתא ארי ידוב דוב דמה יומין סגיאין בלא עדן ריחוקה או ארי תדוב על ריחוקה כל יומי דוב סאובתה כיומי ריחוקה תהי מסאבא היא׃ כל משכבא די תשכוב

הסתרים טעון ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים׃ וכלי חרש אשר יגע בו הזב. יכול אפילו נגע בו מאחוריו כו׳ כדאיתא בתורת כהנים עד מגעו שהוא בכולו הוי אומר זה הסטו׃ וכי יטהר. כשיפסוק׃ שבעת ימים לטהרתו׳ שבעת ימים טהורים מטומאת זיבה שלא יראה זוב וכולן ר רצופין׃ ורחצו במים. גזר׳ מלך היא שתטמ׳ האשה בביאה ואין הטעם משום נוגע ב בשכבת זרע שהרי מגע בית הסתרי׳ הוא׃ כי תהיה זבה. יכול מאחר מכל איבריה תלמוד לומ׳ והיא גלתה את מקור דמיה אין דם מטמא אלא הבא מן המקור׃ דם יהיה זובה בבשרה. אין זובה קרוי זוב לטמא אלא אם כן אדום׃ בנדתה. כמו ותתבל ינדוהו שהוא מנודה ממגע כל אדם׃ תהיה בנדתה. אפילו לא ראתה אלא ראייה ר ראשונה׃ ואם על המשכב הוא׳ השוכב או היושב על משכבה או על מושבה אפי׳ לא נגע בה אף הוא בכלל טומא׳ האמור במקר׳ העליון שטעון כבוס בגדי׃ על הכלי. לרבו׳ את המרכב׃ בנגעו בו יטמא. ואינו טעון כבוס בגדי׳ שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים׃ ותהי נדתה עליו. יכול יעלה לרגלה שאם באת עליה בחמשה לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימי׳ כמותה תלמוד לומר וטמא שבעת ימי׳ ומה תלמוד לומר ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם וכלי חרש אף הוא מטמא אדם וכלי חרש׃ ימים רבים. שלשה ימים׃ בלא עת נדתה. אחר שיצאו שבעת ימי נדתה׃ או כי תזוב. את שלשת הימים ה הללו׃ על נדתה׃ מופלג מנדתה יום א׳ זו היא זבה ומשפטה חרוץ בפרשה זו ולא כרת הנדה מה טעונה שבעה נקיים וקרבן והנדה אינה טעונה ספירת נקיים אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה ודרשו בפרשה זו אחד עשר יום שבין סוף נדה לתחילת נדה שכל שלשה רצופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה׃ והזרתם

בגדיו אין רבו על סוף הפרשה כל בגדיו בתביר בז״א דוכבר בל׳ באתנחתא והוא רון

המשכב קדמ׳ רבו כל המשכב בתביר תנין דנבה כל המשכב נסב גריסין וסי׳ אשר עליה

מסרה

בו דפרשית אמר. וכבס בגדיו הכהן. והשרף אתה יכבס. ושארא רחיצת את בשרו׃

והאחד ד׳ נמסר לעיל בהאי סידרא׃ רחיצה דקדים לבשרו ב׳ וסימ׳ איש אשר תצא ממנו ד דפרשת מצרע. כתנת בד קדש ילבש׃ וכבס ב׳ וסימ׳ במים. שנית׃ זבה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ דם יהיה זבה. כל ימי זובה בהרא מל׳׃ וכל אשר תשכב י״א פסו׳ רישיהון ומצעות וכל׳ וכל וסימ׳ נמסר בסדר צו׃ ישבת ט׳ חס׳ וס׳ ם׳ ואם על המשכב הוא. בתוך עמי אנכי ישבת. והיא ישבת בירושלם׳ הנני אליך ישבת העמק׳ רדי מכבוד. חמסי ושארי על בבל. הישבת על מבואות ים. ונהג כל הארץ ישבת ושקטת. בחות ירושלם ישבת ושלוה. וחד מנהון הישבת׃ ותה׳ י״ד רפין נמסר באיוב סימן י״ג במענה אמנם כי אתם עם׃ עת ג׳ פתחי׳ וסי׳ בלא עת נדתה׃ לא עת בא עת בית י״י. ב׳ בנו׃

והזרתם · אין נזירה אלא פרישה וכן נזורו אחור וכן נזיר אחיו : ולא ימותו בטומאתם · הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי מיתה : זאת תורת הזב · בעל ראייה אחת ומהו תורתו ואשר תצא ממנו שכבת זרע הרי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב : והזב את זובו · בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורשת למעלה :

חקלת זאת תהיה

והביאה אותם · אלרע והיא מלה זרה : והזרתם · יש מפרשי׳ בו והזהרתם בחסרו׳ הה״א וזה לא יתכן כי הה״א איננו מאותיות המשך כי לא יהיה נח נעלם כי אם בסוף המלה רק פירושו כמו ויכזרו מקדשי בני ישראל כענין והרחקתם וממנו נזיר שהרחיק נפשו מתאות העולם ומשקלו והפלתם את הארץ כי הנון מובלע בדגש : בטומאתם · בעבור טומאתם ופירושו בטמאם את משכני : לטמאה בה · שמצוה היא שישב טמא ועוד אפרש זה · וטעם לזכר פירושו זאת תורת הזב · וטעם עם טמאה זבה או נדה :

והנוגע ג׳ מלאים בליש׳ וסי׳ וכל הנוגע בם יטמא דאשה כי יזוב זוב · הנוגע בארץ והמיג · ואין נוגע בארץ · דניאל · אנך : אותם ט״ל מלאים בתורה נמסר במס׳ רבתא : משכני ג׳ וסי׳ בטמאם את משכני · ונתתי משכני בתוככם · והיה משכני עליהם : ולאיש ג׳ וסימ׳ והדוה בנדתה · ולאיש בשת בן שאול · ולאיש שהיה מכסות

עָלָיו כָּל־יְמֵי זוֹבָהּ כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ יִהְיֶה־לָּהּ וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר תֵּשֵׁב עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה כְּטֻמְאַת נִדָּתָהּ׃ וְכָל־הַנּוֹגֵעַ בָּם יִטְמָא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְאִם־טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְסָפְרָה לָּהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהָר׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּקַּח־לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וְהֵבִיאָה אוֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹב טֻמְאָתָהּ׃ וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת־מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכָם׃ זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זֶרַע לְטָמְאָה־בָהּ׃ וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת־זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־טְמֵאָה׃

צ׳ עיזו׳ סימן :

עֲלוֹהִי כָּל־יוֹמֵי דוֹבַהּ כְּמִשְׁכַּב רִיחוּקַהּ יְהֵי לַהּ וְכָל־מָנָא דְּיִתֵּיב עֲלוֹהִי מְסָאַב יְהֵי כְּסוֹאֲבַת רִיחוּקַהּ׃ וְכָל־דְּיִקְרַב בְּהוֹן יְהֵי מְסָאַב וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד־רַמְשָׁא׃ וְאִם דְּכִיאַת מִדּוֹבַהּ וְתִמְנֵי לַהּ שִׁבְעָא יוֹמִין וּבָתַר כֵּן תִּדְכֵּי׃ וּבְיוֹמָא תְמִינָאָה תִּסַּב לַהּ תַּרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה וְתַיְתֵי יָתְהוֹן לְוָת כַּהֲנָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ וְיַעֲבֵיד כַּהֲנָא יָת חַד חַטָּאתָא וְיָת חַד עֲלָתָא וִיכַפַּר עֲלַהּ כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ מִדּוֹב סוֹאֲבְתַהּ׃ וְתַפְרְשׁוּן יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסּוֹאֲבָתְהוֹן וְלָא יְמוּתוּן בְּסוֹאֲבַתְהוֹן בְּסָאֲבֵיהוֹן יָת מַשְׁכְּנִי דִּי בֵינֵיהוֹן׃ דָּא אוֹרָיְתָא דְדוֹבָנָא וְדִי תִפּוֹק מִנֵּיהּ שִׁכְבַת זַרְעָא לְאִסְתָּאָבָא בַהּ׃ וְלִדְסָאוֹבְתַהּ בְּרִיחוּקַהּ וּלְדְדָאִיב יָת דּוֹבֵיהּ לִדְכַר וּלְנוּקְבָא וּלְגְבַר דִּי יִשְׁכּוֹב עִם מְסָאַבְתָּא׃

וידבר יי׳ אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו׳ · מה תלמוד לומר היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא אמ׳ לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כ כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן : ויאמר יי׳ אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא · שלא ימות כדרך שמתו בניו : ולא ימות · שאם בא הוא מת : כי בענן אראה · כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני ולפי שגלוי שם שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא זהו פשוטו ומדרשו לא יבא כי אם בענן הקטורת ביו׳ הכפורים : בזאת · גמטריא שלו ארבע מאות ועשר רמז לבית ראשון : בזאת יבא אהרן וגו׳ · אף זו לא בכל עת כי אם ביום הכפורים כמו שמפורש בסוף ה הפרש׳ בחדש השביעי בעשור לחדש : כתנת בד וגו׳ · מגיד שאינו משמש לפנים בשמנה בגדים שהוא משמש בהן בחוץ שיש בהם זהב לפי שאין קטיגור נעשה סניגור אלא ב בארבע׳ ככהן הדיוט וכולן של בוץ : קדש ילבש · שיהיו משל הקדש : יצנף · כתרגומו יחית ברישיה יניח בראשו כמו ותנח בגדו אצלה : ורחץ במי׳ · אותו היום טעון טבילה בכל ח חליפותיו וחמש פעמי׳ היה מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ו ומחוץ לפנים ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב ובכל חליפ׳ טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלי׳ מן הכיור : את

והביאה ל׳ בטעם אלרע ואינן ג׳ בליש׳ ·

פרשה

יי׳ וידבר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי־יְהוָה וַיָּמֻתוּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל־יָבֹא בְכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה עַל־הַכַּפֹּרֶת׃ בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל־הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה׃ כְּתֹנֶת־בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי־בַד יִהְיוּ עַל־בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגֹּר וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף בִּגְדֵי־קֹדֶשׁ הֵם וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם׃ וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי־שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת וְאַיִל אֶחָד לְעֹלָה׃

פרשה

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בָּתַר דְּמִיתוּ תְּרֵין בְּנֵי אַהֲרֹן בְּקָרוֹבֵיהוֹן אֶשָּׁתָא נוּכְרֵיתָא קֳדָם יְיָ וּמִיתוּ׃ וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה מַלֵּיל עִם אַהֲרֹן אֲחוּךְ וְלָא יְהֵי עָלֵיל בְּכָל עִדָּן לְקוּדְשָׁא מִגָּיו לְפָרוּכְתָּא לִקֳדָם כַּפּוּרְתָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא וְלָא יְמוּת אֲרֵי בַּעֲנָנָא אֲנָא מִתְגְּלֵי עַל בֵּית כַּפּוּרְתָּא׃ בְּדָא יְהֵי עָלֵיל אַהֲרֹן לְקוּדְשָׁא בְּתוֹר בַּר תּוֹרֵי לְחַטָּאתָא וּדְכַר לַעֲלָתָא׃ כִּתּוּנָא דְבוּצָא דְקוּדְשָׁא יִלְבַּשׁ וּמִכְנְסִין דְּבוּץ יְהוֹן עַל בִּסְרֵיהּ וּבְהֶמְיָנָא דְבוּצָא יֵסַר וּמִצְנֶפְתָּא דְבוּצָא יָחֵית בְּרֵישֵׁיהּ לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא אִנּוּן וְיַסְחֵי בְמַיָּא יָת בִּסְרֵיהּ וְיִלְבְּשִׁנּוּן׃ וּמִן כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִסַּב תְּרֵין צְפִירֵי עִזִּין לְחַטָּאתָא וּדְכַר חַד לַעֲלָתָא׃

אחרי מות · אחר שהזהיר את ישראל שלא ימותו אמר השם למשה שיזהיר גם אהרן שלא ימות כאשר מתו בניו ואת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו הקטרת לפנים מהפרכת · ומלת בקרבתם שם הפעל והא׳ לקרבה אל האלוהים שבה תיו כמנהג ה״א הנקבה וטעה ר׳ ישועה שאמר שהוא שם במשקל חכמתם : אל הקדש · כנגד אהל מועד : כי בענן · הטעם שלא יכנס כי אם בקטרת שיעש ענן ולא יראה הכבוד פן ימות והנה טעמו לא אהיה נראה אלי כי אם בענן ויש אומרי׳ כי פי׳ כי בענן בעבור כי אני דר בענן על הכפורת כטעם יי׳ אמ׳ לשכון בערפל : בפר בן בקר · אין פירושו שיביא הפר אל הקדש רק שיתן תחלה פר ח חטאת לכפר עליו ועל הכהנים ויש אומרים גם הלוים בעבור שמכלאו ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי והוא רחוק רק ה הלוים יחשבו עם ישראל : כתנת בד קדש · ולא הזכיר האפוד והחשן ומעיל האפוד כי כבר הזכיר ונשמע קולו בבואו אל הקדש ומזה הכתוב למדו אנשי בית שני שמשמשו בלא אורי׳ ותומים גם נביאים היו שם : והקריב

לעלה בל׳ אורייתא חס׳ בתא ביו׳ הכפורי׳

לחנה : אחרי מות ג׳ בטעם וסי׳ שני בני אהרן · ויואש בן יהואחז · וחברי דדה ויחי אמציהו בן יואש : אראה על הכפרת כל לשון ראייה אל בגו על וסים ירא יי׳ עליכם משפט · אראה על הכפר׳ · ויי׳ עליהם יראה · וכבודו עליך יראה · ואקום ואצא אל הבקעה · המה הפנים אשר ראיתי : אל פני ט׳ נמסר בסדר משפטים : אראה ב׳ וסי׳ על הכפר׳ · אל אחאב : בפר בן בקר ב׳ וסי׳ בזאת יבא אהרן אל הקדש · כל הבא למלא ידו : בד כלהון פתחין בר מן א׳ ועשה להם מכנסי בד :

והקריב אהרן את פר החטאת. ל פתח אהל מועד כמשפטו. וטעם וכפר בעדו כי בו יכפר בעדו ובעד ביתו אחר שישחטנו וי"א כי העמדתו היא כפרה: גורלות. ידועים מדברי קבלת אבותינו: אמר הגאון כי עזאזל שם הר ונקרא כן בעבור שהוא תקיף כי טעם זכר השם כטעם הררי אל יקותיאל והגאון הלוי תפשו כי האלף במלת עזאזל היא בין זי"ן לזי"ן ויש או' שהוא הר סמוך ל הר סיני והשם כזה להוליך השעיר ולהעלותו שם עד שישמט ואחר כן היו מוליכי' אותו בבית המקדש להר אחר והעד שאת' ועם אהרן וכן בחג שבועות לפי דעתי כאשר אפרש במקומו וי"א כי עבודת בית שני לא הית' כראשון כי היה הכהן מחוסר בגדים ואין כפרת וזה המפ' אמר כי השעיר ישולח במדבר כי כן כתוב ושלח את השעיר במדבר וטעמו כטעם צפור המטהר מהצרעת שהוא על פני השדה מקום שאין שם ישוב והעד אל ארץ גזרה ואנחנו השיבונו כי השעיר ישלחו ב במדבר כאשר הוא כתו' וירדוף אחריו עד שיברח ויצא אל הצור על כן אמר חז"ל ודוחפו ואמ' רב שמואל אף על פי שכתו' בשעיר החטאת שהוא לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם ואין צריך כי המשתלח איננו קרבן כי לא ישחט ואם יכולת להבין הסוד שאחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדענו: ועשהו חטאת. שישחטנה: יעמד חי. הבנין הכבד הנוסף שלא נזכר שם פועלו והיה היו"ד ראוי להיותו מחוסף בשורק רק נכתב בעבור אות הגרון וכן יחרם כל רכושו: לכפר עליו. כי הכפור יהי' עליו ופירושו שלח אותו: והקריב אהרן. בעבור שארכו דברי השעירים הוסיף לבאר אחר שהקרי' הפר ושני השעירים אל אהל מועד יחל לשחוט את הפר שלו: המחתה. ידועה היא: חפניו. כפיהם: קטרת סמים. היא הנזכרת. היה נראה לנו כי על פני הכפרת ולפני הכפרת כ' כמשמעו והמעתיקים אמרו כי על פני הכפרת הוא על בין ה' הבדים ולפני הכפרת ידוע מדבריהם והוא אמת: ושחט את שעיר החטאת אשר לעם. ועתה ישחטנו בבאתו כי י"א שהוא ישחוט קוד' הפר ואיננו אמת: וכפר על הקדש. הו' קדש הקדשים. וכן יעשה לאהל מועד. שיזה שבע פעמים לפני הכפרת ועל קרנות מזבח ה' הקטורת. וטעם וכפר על הקד' להיות הדם כופר שלא ישחת בעבור טומאת הטמאים: וכל אדם. מהכהני': לכפר בקדש. בפנים: וכפר בעדו ובעד ביתו. בפר חטאתו: ובעד כל קהל ישראל. בשעיר חטאתם:

ויצא

את פר החטאת אשר לו. האמור למעלה ולמדך כאן שמשלו הוא בא ולא משל צבור: וכפר בעדו ובעד ביתו. מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו: ונתן אהרן על שני השעירים גרלות. מעמיד אחד לימין ואחד לשמאל ונתן שתי ידיו בקלפי ונוטל גורל בימין וחבירו בשמאל ונותנן עליהם את שכתוב בו לשם הוא לשם ואת שכתו' בו לעזאזל משתלח לעזאזל: עזאזל. הוא הר עז וקשה צוק גבוה שנ' ארץ גזרה חתוכה: ועשהו חטאת. כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ואומ' ליי' חטאת: יעמד חי. כמו יועמד חי על ידי אחרי' ותרגומו יתקם כד חי מה תלמוד לומ' לפי שנאמ' לשלח אותו לעזאזל ואיני יודע ש שלוחו אם למיתה אם לחיי' לכך נאמר יעמד חי עמידתו חי עד ש שישתלח מכאן ש שילוחו למיתה: לכפר עליו. שיתודה עליו כדכתיב והתודה עליו וגו': וכפר בעדו וגו'. ודוי שני עליו ועל אחיו הכהני' שהן כולן קרויין ביתו שנ' בית אהרן ברכו את יי' וגו' מכאן ש שהכהנים מתכפרין בו וכל כפרתן איננה אלא על טומאת מקדש וקדשיו כמו שנ' וכפר על הקדש מטומאות וגו': מעל המזבח. החיצון: מלפני יי'. מצד שלפני הפתח ו והוא צד מערבי: דקה. מה תלמוד לומר דקה והלא כל הקטרת דקה היא ש שנאמר ושחקת ממנה הדק אלא שתהא דקה מן הדקה שמערב יום הכפורי' היה מחזירה למכתשת: על האש. שבתוך המחתה: ולא ימות. הא אם לא עשאה כתקנה חייב מיתה: והזה באצבעו. הזאה אחת במשמע: ולפני הכפרת יזה שבע. הרי א' למעלה וז' למטה: אשר לעם. מה שהפר מכפר על הכהני' מכפר השעיר על ישרא' והוא השעיר שעלה עליו הגורל ל לשם: כאשר עשה לדם הפר. א' למעלה וז' למטה: מטומאות בני ישראל. על הנכנסין למקדש בטומאה ולא נודע להם בסוף שנא' לכל חטאתם והטאת היא שוגג: ומפשעיה'. אף הנכנסין מזיד בטומאה: וכן יעשה לאהל מועד. כשם שהזה משניהם בפנים אחת למעלה ושבע למטה כך מזה על הפרכת מבחוץ משניהם אחת למעלה ושבע למטה: השוכן אתם בתוך טומאתם. אף על פי שהם טמאים שכינה ביניהם:

אל

השעירם כל ליש' כתיב בן בר מן ב' מלאים וסים' ושעירים ירקדו שם. לבמות ולשעירים: גרלות ד' חס' ו' קדמא כליש' וסימ' ונתן אהרן על שני השעירים. ומגרל נחלתנו. עלה אתי בגרלי. ותנוח ותעמוד לגרלך: וגורל ב' ומל' וסימ' וגורל אחד לעזאזל. זה חלק שוסינו וגורל לבוזינו: המדברה י"ב וסים' ויאמר יי' אל

והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו: ולקח את שני השעירם והעמיד אתם לפני יהוה פתח אהל מועד: ונתן אהרן על שני השעירם גרלות גורל אחד ליהוה וגורל אחד לעזאזל: והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל ליהוה ועשהו חטאת: והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני יהוה לכפר עליו לשלח אתו לעזאזל המדברה: והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו ושחט את פר החטאת אשר לו: ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני יהוה ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרכת: ונתן את הקטרת על האש לפני יהוה וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות: ולקח מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפרת קדמה ולפני הכפרת יזה שבע פעמים מן הדם באצבעו: ושחט את שעיר החטאת אשר לעם והביא את דמו אל מבית לפרכת ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר והזה אתו על הכפרת ולפני הכפרת: וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם וכן יעשה לאהל מועד השכן אתם בתוך טמאתם: וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל:

ויקריב אהרן ית תורא דחטאתא די ליה ויכפר עלוהי ועל אנש ביתיה: ויסב ית תרין צפירין ויקים יתהון קדם יי בתרע משכן זמנא: ויתן אהרן על תרין צפירין עדבין עדבא חד לשמא דיי ועדבא חד לעזאזל: ויקריב אהרן ית צפירא דיסליק עלוהי עדבא לשמא דיי ויעבדיניה חטאתא: וצפירא דיסליק עלוהי עדבא לעזאזל יתקם כד חי קדם יי לכפרא עלוהי לשדרא יתיה לעזאזל למדברא: ויקרב אהרן ית תורא דחטאתא די ליה ויכפר עלוהי ועל אנש ביתיה ויכוס ית תורא דחטאתא די ליה: ויסב מלי מחתיתא גומרין דאשא מעילוי מדבחא מן קדם יי ומלי חופנוהי קטורת בוסמין דקיקין ויעיל מגיו לפרוכתא: ויתן ית קטורת בוסמיא על אשתא קדם יי ויחפי ענן קטורתא ית כפורתא די על סהדותא ולא ימות: ויסב מדמא דתורא וידי באצבעיה על אפי כפורתא קדומא ולקדם כפורתא ידי שבע זמנין מן דמא באצבעיה: ויכוס ית צפירא דחטאתא די לעמא ויעיל ית דמיה למגיו לפרוכתא ויעביד לדמיה כמא די עבד לדמא דתורא וידי יתיה על כפורתא ולקדם כפורתא: ויכפר על קודשא מסואבת בני ישראל וממרדיהון לכל חטאיהון וכן יעביד למשכן זמנא דשרי עמהון בגו סואבתהון: וכל אנש לא יהי במשכן זימנא במעליה לכפרא בקודשא עד מפקיה ויכפר עלוהי ועל אנש ביתיה ועל כל קהלא דישראל:

אהרן. והשעיר אשר עלה עליו הגורל. ביד איש עתי המדברה. ולא נתן סיחן את ישראל. ויסעו מפני החירות. ואתם פנו לכם וסעו המדברה. ונפן ונצא המדברה. ויפנו וינסו המדברה. דשפטים. וחברו' והראש אחד יפנה. ויחן שאול. ונטשתיך המדברה. לעיני העם פלוגתא: ומלא ב' וסימן חפניו קטרת. ומלא החבל להחיות: קטרת סמים ד' דסמיכי נמסר בסדר פקודי: דקה ב' וסימ' קטרת סמים דקה. קול דממה דקה: ענן ד' חטפין פתחין וסימ' נמסר בסוף סדר פקודי: העדות ח' מלאים בתורה וסי' והבדילה הפרכת לכם. ושמת שם את ארון העדות. ויסך על ארון. וכסה ענן הקטרת. והלוים יחנו סביב. תניינא דפסו' והנחתם באהל. ויהי ממחרת ויבא. השב את מטה אהרן: חטאתם ט' וסי' נמסר בישעיה גבי פרשתא ואמר סלו סלו פנו דרך: לאהל מועד ה' וסי' וכן יעשה לאהל מועד. איש על דגלו באותת. ואת כל כלי עבדת הקדש. זכריה בן משלמיה שוער. ויעל שלמה שם:

אף הנכנסין מזיד בטומאה: וכן יעשה לאהל מועד. כשם שהזה משניהם בפנים אחת למעלה ושבע למטה כך מזה על הפרכת מבחוץ משניהם אחת למעלה ושבע למטה: השוכן אתם בתוך טומאתם. אף על פי שהם טמאים שכינה ביניהם: אל

אל המזבח אשר לפני יי · זה מזבח הזהב שהוא לפני יי בהיכל ומה תלמוד לומר ויצא לפי שהזה ההזאות על הפרכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה ובמתנות המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ ויתחיל מקרן מזרחית צפונית: וכפר עליו · מה היא כפרתו ולקח מדם הפר ומדם השעיר מעורבין זה לתוך זה: והזה עליו מן הדם · אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו מזה שבע הזאות על גגו: וטהרו · ממה שעבר: וקדשו · לעתיד לבא: איש עתי · המוכן לכך מיום אתמול: ובא אהרן אל אהל מועד · אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא ואמרו כל הפרשה כולה כאמורה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר שנעשים בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן: ובא אל אהל מועד · להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים: ופשט את בגדי הבד · אחר שהוציאה ולובש בגדי זהב לתמיד בין הערבים וזהו סדר העבודות תמיד של שחר בבגדי זהב ועבודת פר ושעיר הפנימים וקטורת של מחתה בבגדי לבן ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן ושירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטרת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא ושלח את השעיר במדבר ורחץ את בשרו במים וגו' ויצא ועשה את עולתו וגו' ואת חלב החטאת וגו' וכל הפרשה עד ואחר יבא אל המחנה ואחר כך ובא אהרן: והניחם שם · מלמד שטעונין גניזה ולא ישתמש באותן ארבעה בגדים ליום הכפורים אחר: ורחץ את בשרו וגו' · לתעלה למדנו מורחץ את בשרו ולבשם שכשהוא משנה מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה שבאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהן עבודת תמיד של שחר ולובש בגדי לבן לעבודת היום וכאן למדנו שכשהוא משנה מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה: במקום קדוש · המקודש בקדושת עזרה והיא היתה בגג בית הפרוה וכן ארבע טבילות הבאות חובה ליום אבל הראשונה היתה בחול: ולבש את בגדיו · שמנה בגדים שהוא עובד בהן כל ימות השנה ויצא מן ההיכל אל החצר שמזבח העולה שם: ועשה את עולתו · איל לעולה האמור למעלה בזאת יבא אהרן וגו': ואת עולת העם · איל לעולה האמור למעלה ומאת עדת בני ישראל וגו': ואת חלב החטאת · אמורי פר ושעיר: יקטיר המזבחה · על מזבח החיצון דאילו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה: אשר הובא את דמם · להיכל ולפני ולפנים: וכפר

אל המזבח ט' נמסר בויקרא: קרנות ד' מלאים בתורה וסימ' נמסר בסדר ויקרא: וכלה ו' וסימ' וכלה הרעב את הארץ · וכלה מכפר את הקדש · וכלה אהרן ובניו · ושב והרע לכם וכלה אתכם · שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה · וכלה את בדות הבית: ואת אהל ה' וסימ' וכלה מכפר את הקדש · ונשאו את יריעות המשכן · וכפר את מקדש הקדש · ויעלו את ארון יי · ויעלו את הארון · דד"ה: ואת המזבח ד' וסימ' וקדשת את אהל מועד · וכלה מכפר · וכפר את מקדש · ויהי ביום כלת משה להקים: ידו ה' חס' וסימ' נמסר בסדר כי תשא: ונשא י"ו וסי' ונשא אהרן את שמותם · אהרן את שמות · ונתת אל חשן · והיה על מצח אהרן · ונפש כי תחטא ושמעה · כי תחטא ועשתה · ונשא השעיר עליו · ואם לא יכבס · ואם הפר יפר · ויאבר דוד · ויצו המלך את חלקיה · ונשא נס לגוים · בהר מרום ישראל · הנני נתן לנבוכד נצר · הנני גער לכם את: ובא י"ו ר"פ נמסר בישעיה סימן נ"ט גבי פסוק ובא לציון גואל: ורחץ את בשרו במים ז' פסוקין אית בהון את את ואת וסימ' וישא לוט את עינין · וישב את כל הרכוש · ושלחתי את הצרעה · ורחץ את בשרו במים ר"פ דאחרי מות · קח את המטה והקהל · הקהילו אלי · ויעשו בני ישראל את הרע: יבוא ז בלאים בתורה וסימ' פן יבוא והכני · אם יבוא עשו אל המחנה · וכבס הבטהר · והמשלח את השעיר · והשרף אתם יכבס · מכל האכל אשר יאכל · וזאת אשר ללוים: והיתה לכם ב' פסו' בטעי' וסימ' והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי · תניין והיתה להם לחקת עולם:

וְיָצָא אֶל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר עָלָיו וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וּמִדַּם הַשָּׂעִיר וְנָתַן עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְהִזָּה עָלָיו מִן הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְקִדְּשׁוֹ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְכִלָּה מִכַּפֵּר אֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְהִקְרִיב אֶת הַשָּׂעִיר הֶחָי: וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָו עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל חַטֹּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשִׁלַּח בְּיַד אִישׁ עִתִּי הַמִּדְבָּרָה: וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹתָם אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר: וּבָא אַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת בִּגְדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם: וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַמַּיִם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת בְּגָדָיו וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת עֹלָתוֹ וְאֶת עֹלַת הָעָם וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד הָעָם: וְאֵת חֵלֶב הַחַטָּאת יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה: וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת הַשָּׂעִיר לַעֲזָאזֵל יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי כֵן יָבוֹא אֶל הַמַּחֲנֶה: וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר הוּבָא אֶת דָּמָם לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ יוֹצִיא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ אֶת עֹרֹתָם וְאֶת בְּשָׂרָם וְאֶת פִּרְשָׁם: וְהַשֹּׂרֵף אֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי כֵן יָבוֹא אֶל הַמַּחֲנֶה: וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם

וְיִפּוֹק לְמַדְבְּחָא דִּי קֳדָם יְיָ וִיכַפַּר עֲלוֹהִי וְיִסַּב מִדְּמָא דְתוֹרָא וּמִדְּמָא דִצְפִירָא וְיִתֵּן עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר: וְיַדֵּי עֲלוֹהִי מִן דְּמָא בְּאֶצְבְּעֵיהּ שְׁבַע זִמְנִין וִידַכֵּינֵיהּ וִיקַדְּשִׁנֵּיהּ מִסּוֹאֲבַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וִישֵׁיצֵי מִלְּכַפָּרָא עַל קוּדְשָׁא וְעַל מַשְׁכַּן זִמְנָא וְעַל מַדְבְּחָא וִיקָרֵיב יָת צְפִירָא חַיָּא: וְיִסְמוֹךְ אַהֲרֹן יָת תַּרְתֵּין יְדוֹהִי עַל רֵישׁ צְפִירָא חַיָּא וִיוַדֵּי עֲלוֹהִי יָת כָּל עֲוָיַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָת כָּל מְרָדֵיהוֹן לְכָל חֲטָאֵיהוֹן וְיִתֵּן יָתְהוֹן עַל רֵישׁ צְפִירָא וִישַׁלַּח בְּיַד גְּבַר דִּזְמִין לְמֵהַךְ לְמַדְבְּרָא: וְיִטּוֹל צְפִירָא עֲלוֹהִי יָת כָּל עֲוָיָתְהוֹן לַאֲרַע לָא יָתְבָא וִישַׁלַּח יָת צְפִירָא בְּמַדְבְּרָא: וְיֵעוֹל אַהֲרֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיַשְׁלַח יָת לְבוּשֵׁי בוּצָא דִּי לְבֵשׁ בְּמֵעֲלֵיהּ לְקוּדְשָׁא וְיַצְנְעִנּוּן תַּמָּן: וְיַסְחֵי יָת בִּשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא בַּאֲתַר קַדִּישׁ וְיִלְבַּשׁ יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיִפּוֹק וְיַעֲבֵיד יָת עֲלָתֵיהּ וְיָת עֲלַת עַמָּא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי וְעַל עַמָּא: וְיָת תַּרְבָּא דְחַטָּאתָא יַסֵּיק לְמַדְבְּחָא: וּדְמוֹבִיל יָת צְפִירָא לַעֲזָאזֵל יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי יָת בִּשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא וּבָתַר כֵּן יֵעוֹל לְמַשְׁרִיתָא: וְיָת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא וְיָת צְפִירָא דְחַטָּאתָא דִּי אִתָּעַל מִדְּמְהוֹן לְכַפָּרָא בְקוּדְשָׁא יַפֵּיק לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְיוֹקְדוּן בְּנוּרָא יָת מַשְׁכֵּיהוֹן וְיָת בִּשְׂרְהוֹן וְיָת אוּכְלֵיהוֹן: וּדְמוֹקִיד יָתְהוֹן יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי יָת בִּשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא וּבָתַר כֵּן יֵעוֹל לְמַשְׁרִיתָא: וּתְהֵא לְכוֹן לִקְיַם עָלַם בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא תְּעַנּוֹן יָת נַפְשָׁתְכוֹן

אבן עזרא

ויצא אל המזבח · הוא מזבח העולה: ונתן אותם · אחר סיפורו מיסר אל כאילו כתובים הם על ראש השעיר והולכים אל מקום שלא יזכרו עוד והכתוב דבר להבין הכל: עתי · מזומן לעתו או מנהגו ללכת בכל עת בכפורים והעד להתיחם לעת כמו פנימי והמפרשים אותו חכם היכנו נכון בעיני וחז"ל אמ' שהכונה הוא כהן ודבריהם אמת: במקום קדוש · בחצר אהל מועד וסדין היו פורשין לו: בגדיו · שמשמש בהן בכל יום וי"א שהם הנזכרים והעד שלא נכתב ולבש בגדים אחרים: עולתו · הוא האיל ואיל העם ופר העם ושבע כבשים כי כן כתו': ואת חלב החטאת · חלב פר החטאת וחלב שעיר החטאת גם חלב שעיר העזים שהוא חטאת לכהן כמשפטו ואינו כשרף וזה בפרשת פנחס: ורחץ את בשרו במים · ודי לו כי לא יטמא עד הערב: יבוא אל מחוץ למחנה · בגווי: ושרפו · הכהני וכל אחד מהשורפי' ירחץ במים ומיד יבא אל המחנה והעד שאמר ואחרי כן יבא אל המחנה כי מה צורך לאמרו: והית' לכם לחקת עולם · זאת העבודה: בחדש השביעי בעשור · אחר תענו את נפשותיכ' · אחר שהכתו' אומ' ותתענג בדשן נפשכם ידענו כי הענוי הפך ה התענוג והוא הצום ועוד ונפש נענה תשביע שטעמו כמו ותפק לרעב נפשך כי דרך דברי ה הנביאים להכפל ואחר שים לנו קבלה אין צור' לחפש ואין עניתי בצום כנפשי ראיה בעבור זכר צום והכלל כל עינוי שימצא במקר' דבק עם נפש הוא הצום: האזרח

האזרח והגר הגר בתוככם. לא נעזבנו לעשות מלאכה ולא נכריחנו על הצום: יכפר עליכם. הכהן על כן אמרו המפרשים על השעיר המשתלח כי יעמד חי לכפר עליו כי העמדתו היא כפרה: מכל חטאתיכם. כאשר פירשתי שמם חטאת שם כלל על כן תמצא על השגגה ועל הזדון: שבת שבתון. יש אומרים שביתה לנפש ולגוף ואחרי' אמרו שהוא שביתת השביתה שאין למעלה ממנה ושניהם שמות ופעם יבא זה קודם זה ופעם שוים ואיננו רחוק: חקת עולם. להתענות: וכפר הכהן. שב עתה לפרש על כל מה שיכפר: אשר ימשח אותו. המושח בשמן המשחה אחר שמלא את ידו: ולבש. הוא הלובש אלה בגדי קדש כי אחר לא ילבשם: את מקדש הקדש. הוא מבית לפרכת: ועל הכהני' ועל כל עם הקהל יכפר.

עמס הלוים כי הם לא יקראו הכהני' רק כל כהן הוא לוי ואין כל לוי כהן: והיתה זאת לכם. וכבר אמ' כן להוסיף אחת שנ': ויעש אהרן. דבר אל אהרן ואל בניו. כי הם השוחטים לישראל אילו היה כתוב במחנה מותר לשחטו מחוץ למחנה וזו המצוה תלויה גם בבית המקד' רק בכל מקום שהוא קרוב לירושלם והקרוב ידענו מדברי קבלה כי אם היה המקום רחוק יזבח ויאכל בשר כי כן כתוב ורבים אמרו כי הבשר אסור בגלות ויפרשו בשר ויין לא בא אל פי בשר דג ולא דברו נכונה ואיני רוצה להאריך להשיב עליהם: למען אשר יביאו. זה הטעם על המצוה הזאת ופירוש על פני השד' ולא יזבחו עוד את זבחיהם: לשעירים. הם השדים וקראו כן בעבור שיכעש הגוף הרואה אותם והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעי' כדמות שעירים ומלת עוד תורה שכן היו ישראל עושין במצרי': אשר הם זונים. כי כל מי שמבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי שייטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא

וכזו

וכל מלאכה ג' וסימ' וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה דכפורים' והיתה לכם לחקת עולם. ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת: ביום הזה ו' נמסר בסדר נח: חטאתיכם כול חס' כמ"ד מל וסימ' אל קנוא הוא לא ישא. וחטאותיכם הסתירו. מנעו הטוב מכם' בהגלות פשעיכם להראות: ימלא ז' וסימ' נמסר בסוף סדר

וכל עבידא לא תעבדון יציבא וגיוריא דיתגיירון ביניכון: ארי ביומא הדין יכפר עליכון לדכאה יתכון מכל חוביכון קדם יי תדכון: שבא שבתא היא לכון ותענון ית נפשתיכון קים עלם: ויכפר כהנא די ירבי יתיה ודי יקריב ית קורבניה לשמשא תחות אבוהי וילבש ית לבושי בוצא לבושי קודשא: ויכפר על מקדש קודשא ועל משכן זימנא ועל מדבחא יכפר ועל כהניא ועל כל עמא דקהלא יכפר: ותהי דא לכון לקים עלם לכפרא על בני ישראל מכל חוביהון חדא בשתא ועבד כמא די פקיד יי ית משה:

ומליל יי עם משה למימר: מליל עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישראל ותימר להון דין פתגמא די פקיד יי למימר: גבר גבר מבית ישראל די יכוס תור או אימר או עזא במשריתא או די יכוס מברא למשריתא: ולתרע משכן זימנא לא איתיה לקרבא קורבנא קדם יי קדם משכנא דיי דמא יתחשב לגברא ההוא דמא אשד וישתיצי אנשא ההוא מעמיה: בדיל דייתון בני ישראל ית דיבחיהון די אינון דבחין על אפי חקלא וייתינון קדם יי לתרע משכן זימנא לות כהנא ויכסון ניכסת קודשין קדם יי יתהון: ויזרוק כהנא ית דמא על מדבחא דיי בתרע משכן זימנא ויסק תרבא לאתקבלא ברעוא קדם יי: ולא ידבחון עוד ית דבחיהון לשדין די אינון טען בתריהון קים עלם תהא דא להון לדריהון:

וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוככם: כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני יהוה תטהרו: שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשתיכם חקת עולם: וכפר הכהן אשר ימשח אתו ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו ולבש את בגדי הבד בגדי הקדש: וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח יכפר ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר: והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה ויעש כאשר צוה יהוה את משה: פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אליהם זה הדבר אשר צוה יהוה לאמר: איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה: ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן ליהוה לפני משכן יהוה דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת האיש ההוא מקרב עמו: למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זבחים על פני השדה והביאם ליהוה אל פתח אהל מועד אל הכהן וזבחו זבחי שלמים ליהוה אותם: וזרק הכהן את הדם על מזבח יהוה פתח אהל מועד והקטיר החלב לריח ניחח ליהוה: ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירם אשר הם זנים אחריהם חקת עולם תהיה זאת להם לדרתם:

רשי

וכפר הכהן אשר ימשח וגו'. כפרה ע של יום הכפורים אינ' כשרה אלא בכהן גדול לפי שנאמרה כל ה הפרש' באהרן הוצר' לומר בכהן גדול הבא אחריו שיהא כמוהו: ואשר ימלא את ידו. אין לי אלא המשוח בשמן המשח' מרובה בגדי' מנין ת"ל ואשר ימלא את ידו וגו' והן כל הכהנים גדולים שעמדו מיאשיהו ו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן ה המשחה: לכהן תחת אביו. ללמד שאם בנו ממלא את מקומו הוא קודם לכל אדם: ויעש כאשר צוה וגו'. כשהגיע יום הכפורי' עשה כסדר הזה ולהגיד שבחו של אהרן שלא היה לובש לגדולתו אלא כמקיים גזירת מלך: אשר ישחט שור או כשב. במוקדשין הכתוב מדבר שראוי להקריב קרבן: במחנה. חוץ לעזרה: דם יחשב. כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו: דם שפך. לרבות את הזורק דמים בחוץ: אשר הם זובחים. אשר הם רגילי' לזבוח: לשעירי'. לשדי' כמו ושעירים ירקדו שם:

אשר

אים ג' בטע' בענין וסימ' אשר ישחט. אשר יגור. אל כל שאר.

קרבן ה' קמצין וסי' כר כשא דאקרב בעיל קמי תרעא.

לשעירם ל' וחס' יתר חמיכא וחד לשמות ולשעירי' מ"ל דמ"ל וכל ליש' חסרים דחס' כ"תב מ"ל דמ"ל.

צו: כפרה את ו' וסי' וכלה מכפר את הקדש. וכפר את מקדש הקדש. ג' בפסו'. שבע' ימים יכפרו את המזבח. וכפרת' את הבית ו' פסו' ועל ועל ומלה חדא ביניהון נמס' בסוף מגלת אסת' גבי פסוק קימו וקבלו היהודים: אליהם י"ו מלאים בתורה וסימ' נמס' רבת': מבית ישראל ו' וסי' איש איש מבית ישראל אשר ישחט. אשר יעלה עלה. אשר יאכל כל דם. אשר יקריב את קרבנו' אשר יעלה את גלוליו. ושלאחריו וינזר מאחרי דיחזקאל: קרבן ה' קמצין נמסר בויקרא: שפך ב' זקפין קמ' וסי' דם יחשב. וגם דם הנקי אשר: ונכרת ה' וס' איש אשר ירקח. איש אשר יעשה כמוהו. ואל פתח אהל מועד לא הביאו' וחברו ואל פתח אהל מועד לא יביאנו. ונכרת הנשא: מקרב עמו ג' וסי' דם יחשב לאיש ההוא' ואני אתן את פני באיש ההוא. והנפש אשר תפנה אל האבת ואל: יביאו ט' נמסר בסדר שמיני: והביאם ג' ב' מל וא' חס' וסי' למען אשר יביאו בני ישראל' ולקחום עמים והביאום. ובזזום ולקחום קדמ' חס': לריח י"ו נמסר בויקרא:

אשר יעלה עולה · לחייב על המקטיר אברים בחוץ כשוחט בחוץ שאם שחט אחד והעלה חבירו שניהם חייבין : ונכרת · זרעו נכרת וימיו נכרתי' : כל דם · לפי שנאמר בנפש יכפר יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשין תלמוד לומר כל דם : ונתתי פני · פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו : כי נפש הבשר · של כל בריה בדם היא תלויה ולפיכך נתתיו לכפר על נפש האדם תבא נפש ותכפר על הנפש : כל נפש מכם · להזהיר גדולים על הקטנים : אשר יצוד · אין לי אלא ציד אווזין ותרנגולין מניין ת"ל ציד מכל מקום אם כן למה נאמר אשר יצוד שלא יאכל בשר אלא בהזמנה זאת : אשר יאכל · פרט לטמאים : דמו בנפשו הוא · דמו הוא לו במקום הנפש שהנפש תלויה בו : כי נפש כל בשר דמו היא · הנפ' היא הדם · דם ובשר לשון זכר · נפש לשון נקב' : אשר תאכל נבלה וטרפה · בנבלת עוף טהו' דבר הכתוב שאין לה טומאה אלא בשעה שנבלע' בבית הבליעה ולמדך כאן שמטמא באכילתה וטרפה האמור כאן לא נכתב אלא לדרוש וכן שנינו יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בבית הבליעה ת"ל טרפה מי שיש במינו טרפ' יצא עוף טמא שאין במינו טרפה : ונשא עונו · אם יאכל קדש או יכנ' למקד' חייב על טומא' זו ככל שאר טומאות : ובשרו לא ירחץ ונשא עונו · על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כבוס בגדים במלקות : אני יי' אלהיכם · אני הוא שאמרתי בסיני אנכי יי' אלהיך וקבלתם עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי רבי אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהם בגזרה אני יי' אלהיכם דעו מי גוזר עליכם דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר : כמעשה ארץ מצרים · מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלי' מכל האומו' ואותו מקום שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל : אשר אני מביא אתכם שמה · מגיד שאותן עממין שכבשו ישר' מקולקלי' מכולם : ובחוקותיה' לא תלכו · מה הניח הכתוב שלא אמר אלא אלו נמוסות שלהן דברי' החקוקים להם כגון טרטיאות ואצטריאות ר' אומר אלו דרכי האמורי שמנו חכמים : את

ונתתי פני ד' וסימ' ונתתי פני בנפש האכלת · ונגפתם לפני איביכם · ונתתי פני באיש ההוא · והשימותיהו לאות ולמשלים · וחד נתתי פני ארצה ונאלמתי : מקרב עמה ג' וסימ' ונתתי פני בנפש האכלת את הדם · ונתתי את פני בנפש ההוא · את יי' הוא מגדף : ב' פסוקים בהדין עניינ' מטעין בהון וסימ' כי נפש כל בשר דמו

וַאֲלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר־יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ־זָבַח׃ וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֶנּוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַיהוָה וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמָּיו׃ וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל־דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת אֶת־הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃ כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי־הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר׃ עַל־כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא־תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא־יֹאכַל דָּם׃ וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יָצוּד צֵיד חַיָּה אוֹ־עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת־דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר׃ כִּי־נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל־בָּשָׂר לֹא תֹאכֵלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ הִוא כָּל־אֹכְלָיו יִכָּרֵת׃ וְכָל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר׃ וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃

פ

יח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ׃

ג' בטעם בתוכם · ב' בטעם דין ואשר יגור · ד' חס את · אמירה לבני ישראל ה' · ב' בסל בעניין לא ב' · כ' חד בשר · ג' כיוון · ט' ח' · ב' כנעלם · ד' חלבג"ג

וּלְהוֹן תֵּימַר גְּבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דְּיַסֵּיק עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ וְלִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לָא יַיְתֵינֵיהּ לְמֶעְבַּד יָתֵיהּ קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מֵעַמֵּיהּ׃ וּגְבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דְּיֵיכוֹל כָּל דְּמָא וְאֶתֵּן רוּגְזִי בֶּאֱנָשָׁא דְּיֵיכוֹל יָת דְּמָא וְאֵשֵׁיצֵי יָתֵיהּ מִגּוֹ עַמֵּיהּ׃ אֲרֵי נְפַשׁ בִּסְרָא בִּדְמָא הִיא וַאֲנָא יְהַבִיתֵיהּ לְכוֹן עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתְכוֹן אֲרֵי דְמָא הוּא עַל נַפְשָׁא מְכַפֵּר׃ עַל כֵּן אֲמָרִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֱנָשׁ מִנְּכוֹן לָא יֵיכוֹל דְּמָא וְגִיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן לָא יֵיכְלוּן דְּם׃ וּגְבַר גְּבַר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דְּיִצּוּד צֵידָא חַיְתָא אוֹ עוֹפָא דְּמִתְאֲכִיל וְיֵישׁוֹד יָת דְּמֵיהּ וִיכַסִּינֵיהּ בְּעַפְרָא׃ אֲרֵי נְפַשׁ כָּל בִּסְרָא דְּמֵיהּ בְּנַפְשֵׁיהּ הוּא וַאֲמָרִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל בִּסְרָא לָא תֵיכְלוּן אֲרֵי נְפַשׁ כָּל בִּסְרָא דְּמֵיהּ הִיא כָּל דְּיֵיכְלִנֵּיהּ יִשְׁתֵּיצֵי׃ וְכָל אֱנָשׁ דְּיֵיכוֹל נְבִילָא וּתְבִירָא בְּיַצִּיבַיָּא וּבְגִיּוֹרַיָּא וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא וְיִדְכֵּי׃ וְאִם לָא יְצַבַּע וּבִסְרֵיהּ לָא יַסְחֵי וִיקַבֵּיל חוֹבֵיהּ׃ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ כְּעוֹבָדֵי עַמָּא דְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם דִּי יְתֵבְתּוּן בַּהּ לָא תַעְבְּדוּן וּכְעוֹבָדֵי עַמָּא דְּאַרְעָא דִּכְנַעַן דִּי אֲנָא מָעֵיל יָתְכוֹן לְתַמָּן לָא תַעְבְּדוּן וּבְנִימוֹסֵיהוֹן לָא תְהָכוּן׃

אבן עזרא

ובזו הפרשה לא הזכיר הגר כי המצוה על ישר' בזבחים ובעולו' והזכיר הגר שלא יעזבו ישראל שיזבח הגר לעז' בארץ ישראל וכן משפט כל דם שהוא אסור בעבור שהוא הנפש כי הבשר בדם הו' והאמת כי הנפש שבה יחיה האדם היא בדם הלב : בנפש יכפר · בנפש שיש בו יכפר והטע' נפש תחת נפש וא"ת כמו על נפשותיכם ואין לו טעם אחר שלא' לכפר על נפשותיכם : אשר יצוד ציד חיה · כאיל וצבי : או עוף אשר יאכל · גם מזה הכתוב כלמוד שלא כעזוב הגר שיאכל בארצנו חזיר או סוס או עוף דורס שהוא טמא ויתכן בעבור שצוה שלא יאכל דם ולא יראה דם נשפך חוץ מהמזבח השם צוה לכסות כל דם שאינו קרב לגבי המזבח שלא יחשוב הרואה בראותו והוא דם איל וצבי או עוף כי זבח כזבח לעז' ובפרשת ראה אככי אפרש עוד זה הפסוק : דמו בנפשו · הוא דבק עם הנפש כי ידוע שהגידי' היוצאים מפאת שמאל הלב מ מחולקים בחצי לדם ולרוח כ כדמות שמן זיתעם האור : ואומ' לבני ישר' · טעמו וכבר אמרתי והיא הפרשה הנזכרת ובעבור שהזכיר חיה שאיננה קרבה וכן עוף הזכיר כל נפש אשר תאכל נבלה שאיננה קרבה גם היא הזכירה בעבור הכיר אם בזדון הוא עובר בלאו וילקה ואם ב בשגגה יביא חטאת ואם טמ טומא והלא הכתו' אמ' לגר אשר בשעריך תתננ' ואכלה התשוב' כי זה גר תושב וכן כתוב והגר הגר בתוככם לא נעזבנו שיאכל נבלה רק הנכרי שיבא בשעריכו נתן אותה לו ויאכל אותה לחוץ : ונשא עונו · תמיד והו' יסלח עונו בעונש שיביא השם עליו ובעבור שהזכיר דברי השעירים שהיו עושי' במצרים נסמכה זו הפרש' והעריות על מעשה ארץ כנען כי כן מפורש בסוף · וטעם אני יי' אלהיכם על זה התנאי א אהיה אלהיכם : ובחקותיהם לא תלכו · שלא ירגיל אדם ללכת בדרך הזה עד שיהיה לו חק : וכמעש' ארץ מצרי' · על המשפט' והראיה את משפטי תעשו הם הכתובי' על ספר הברית המפו' בפרשת אלה המשפטים : אני

ואליהם ב' חד חסר וחד מל' · יגור קדמ' דו"א תאור ומן הגר אשר יגור בתוכם · תניין ותליתאי דואיש תמי' ומן הגר הגר בתוכם דעל בן אחרתי והגר הגר בתוכם · הוא קדמ' ותנינ' היא וב' חביע הוא וכו' נקבה תשובנ גבר · דמו ל' בסל פסט' שאר דכל וידור דכות ב"א דבר רפינת בסני נרי"ין

אבן עזרא

אני יי׳ אלהיכם. אז אהיה אלהיכם. וטעם ושמרתם את חקותי ואת משפטי לבאר שהם חיים לעושיה׳ בשני עולמות כי המבין סודם חי העולם יחיינו ולא ימות לעולם על כן כתוב אני יי׳ אלהיכם כאשר פירשתיו: איש איש. כל איש ואיש ובעבור שלא הזכיר מבית ישרא׳ לא כעזוב הגר שיעשה אחת מהתועבות הנזכרות בארצכו שלא יטמא את הארץ: אל כל שאר בשרו. שם כלל לכל העריות ואח׳ כן פרט ורב אהרן הכהן אמ׳ שפירושו להוציא שכבת זרע לבטלה: לא תקרבו. כנוי לשכיבה וכן ואקרב אל הנביאה וקרוב מגלות אל תגשו אל אשה: ערוה. דבר מגונה כחשף צריך להתכסות. וטעם אני יי׳ שהשם אוהב הנברל לעבדו ולשמוע דבריו והר סיני לעד גם הראשון והוא סוד האדם ובעבור שיצר לב האדם כבהמות לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאו׳ עמו בכל עת ובפרט כי תמצא מחנה אגלה לך סוד שמוש וחתום והנה כל המתגאל ירחיק משם השם המקובל על כן הזכיר אני יי׳: ערות אביך. והחל מהאב שהוא קודם הבן ואמר שאסור הוא כל מי שהיא ערות אב ואם והנה היא האם בראש ואחר כן ערות אשת אב ואיננה אם ואחר כך האחות שהיא בת אביו או בת אם: מולדת בית. שנולדה על משפט בית ישר׳ אחר אירוסין וקדושין: מולדת חוץ. חוץ מהמנהג ויש אומרים כי פירוש מולדת כמו יולדו על ברכי יוסף שגדלה עמך בבית או היא במקו׳ אחר ומדינ׳ אחרת וגדלה בחוץ מבית האב עמך ואחר כך הזכיר בת בנך: ערות בת אשת אביך. יש אומרי׳ שהיא האחות מאב ואם ואנחנו ידענו כי השוכב עמה עובר על שני לאוין ויש אומרים כי זה הפסוק לחזוק והצדוקים אמרו שאיננה בת אם ויפרשו מולדת אביך שגדלה אביך והטעם שלקח האב אשה והיתה לה בת קטנ׳ וכן יפרשו על תמר וראיית׳ כי לא ימנענו ממך רק לא היתה מולדת דוד ואחר שהמעתיקים אמרו כי בת אשת אב מותר אין צורך להשיב על הבודאי׳ מלבם ויתכן להיות בת אשת אביך בת אנוס׳. ומלת שאר ובשר קרובים בטעם: דודתך היא. חשובה היא כדודתך וכן הנה חכמאל דודי והנה מה יעשו הסומכים במצות על התורה לבדה כי לא אסר הכתוב אשת אחי האם ולא אם האב ולא אם האם על כן אנחנו צריכי׳ לקבלה ויתכן שלא הזכיר אשת אחי האם כי נלמוד מאשת אחי האב והזכירה ב

בפרשת קדושים גם הנזכרות שלא הזכירם הכתוב דבר על ההוה: ערות אשת אחיך. בפרשת כי ישבו אחים והאומ׳ למה לא הזכיר הכתוב הבת והיא מפורשת ערות אשה ובתה בתו או שאיננה בתו כי אחר שכב עם האם כאשרה הבת: שארה הנה. הם שני שמות שאר עם שארה שארה היה האלף ראוי לנוח כלמ״ד שלמה לולי שהיא מהגרון: לצרור. מגזרת וכעסתה צרתה והנה לא הזכיר בפרשת קדושים עונש השוכב עם שתי אחיות כאשר לא הזכיר עונש השוכב עם בת בנו ועם בת בתו וטעה המפרש כי רחל ולאה לא היו אחיות וראייתו כי את כל התועבות האל וזו איננה ראיה גמורה והשואל איך יעכים השם על דבר שלא הזהיר יש משיבים כי בני נח נצטוו על העריות האלה ואחרים אמרו אף על פי שהכתוב אמר את כל התועבות האל בשם כלל אין הפירוש על כולם כי אם על רובם ור

רשי

את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה במשפט שאלו לא נאמר היו כדאי לאמרן: ואת חוקותי תשמרו. דברים שהן גזרת המלך שיצר הרע משיב עליהם למה לנו לשומרן ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת לכך נאמר אני יי׳ גזרתי עליכם אי אתה רשאי ליפטר: ללכת בהם. לא תפטר מתוכם שלא תאמר למדתי חכמת ישרא׳ אלך ואלמד חכמת האומות: ושמרתם את חוקותי. לרבות שאר דקדוקי הפרשה שלא פרט ה׳ הכתוב. דבר אחר ליתן שמירה ועשייה לחוקי׳ ושמיר׳ ועשייה למשפטים לפי שלא נתן אלא עשיי׳ למשפטי׳ ושמירה לחוקים: וחי בהם. לעולם הבא ואם תאמ׳ לעולם הזה והלא סופו הוא מת: אני יי׳. נאמן לשלם שכר: לא תקרבו. להזהיר הנקבה כזכר לכך נאמ׳ לשון רבים: אני יי׳. נאמן לשלם שכר: ערות אביך. זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו נאמר כאן ערות אביך ונאמ׳ להלן ערות אביו גלה מה להלן אשת אביו אף כאן אשת אביו: וערות אמך. להביא אמו שאינ׳ אשת אביו: ערות אשת אביך. לרבות לאחר מיתה: בת אביך. אף בת אנוסה במשמע: מולדת בית או מולדת חוץ. בין שאומר לו לאביך קיים את אמה ובין שאומר לו הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה: ערות בת בנך וגו׳. בבתו מאנוסתו הכתו׳ מדבר ובתו ובת בתו מאשתו אנו למדי׳ מערות אשה ובתה שנאמר בהן לא תגלה בין שהיא ממנו בין שהיא מאיש אחר: ערות בנך. קל וחומ׳ לבתך אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה מגזרה שוה במסכת יבמות: ערות בת אשת אביך. לימר שאינו חייב על אחותו משפחה ונכרית לכך נאמר בת אשת אביך בראויה לקידושין: ערות אחי אביך לא תגלה: ומה היא ערותו אל אשתו לא תקרב: אשת בנך היא. לא אמרתי אלא בשיש לבנך אישות בה פרט לאנוסה ושפחה ונכרית: ערות אשה ובתה. לא אסר הכתוב אלא על ידי נשואי הראשונה לכך נאמ׳ לא תקח לשון קיחה וכן לענין העונש אשר יקח את אשה ואת אמה לשון קיחה אבל אנס אשה מותר לישא בתה: שארה הנה. קרובות זו לזו: זמה. עצה כתרגומו עצת חטאי׳ שיצרך יועצך לחטוא: אל אחותה. שתיהן כאחת: לצרור. לשון צרה לעשות את זו צרה לזו: בחייה. למדך שאם גרשה לא ישא את אחותה כל זמן שהיא בחיים: למולך

את משפטי ג׳ וסי׳ את משפטי רפ ואם את משפטי תגעל נפשכם. ותמר את משפטי לרשעה: ואת חקתי ה׳ וסי׳ נמסר בסדר אם בחקתי: וערות ג וסי׳ וערות אביהם לא ראו. ערות אביך וערות אמך. וערות אחות אמך ואחות אביך. וא׳ וערות מלבא לא אריך לנא: ואת בת ה׳ וסי׳ נבסר בסדר שמיני: בחייה חיה ויחיה

אֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְהוָה׃ ס אִישׁ אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה אֲנִי יְהוָה׃ ס עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ׃ ס עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַת־אָבִיךָ אוֹ בַת־אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן׃ ס עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ אוֹ בַת־בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה׃ ס עֶרְוַת בַּת־אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ׃ ס עֶרְוַת אֲחוֹת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה שְׁאֵר אָבִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת אֲחוֹת־אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה כִּי־שְׁאֵר אִמְּךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת אֲחִי־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה אֶל־אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֵּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ׃ ס עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָחִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה אֶת־בַּת־בְּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא׃ וְאִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ׃ וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ׃

ית דיני תעבדון וית קימי תטרון להלכא בהון אנא יי אלהכון: ותטרון ית קימי וית דיני די יעבד יתהון אנשא ויחי בהון בחיי עלמא אנא יי: גבר גבר לכל קריב בשריה לא תקרבון לגלאה ערין אנא יי: ערית אבוך וערית אמך לא תגלי אמך היא לא תגלי עריתה: ערית איתת אבוך לא תגלי עריתא דאבוך היא: ערית אחתך בת אבוך או בת אמך דיליד מן אבוך מן אתתא אוחרן או מן אמך מן גבר אוחרן לא תגלי עריתהן: ערית בת ברך או בת ברתך לא תגלי עריתהן ארי עריתך אנין: ערית בת איתת אבוך דיליד מן אבוך אחתך היא לא תגלי עריתה: ערית אחת אבוך לא תגלי קריבת אבוך היא: ערית אחת אמך לא תגלי ארי קריבת אמך היא: ערית אחא דאבוך לא תגלי לאתתיה לא תקרב אתת אחא דאבוך היא: ערית כלתך לא תגלי אתת ברך היא לא תגלי עריתה: ערית אתת אחוך לא תגלי עריתא דאחוך היא: ערית אתתא וברתה לא תגלי ית בת ברה וית בת ברתה לא תיסב לגלאה עריתה קריבן אינין עיצת חטאין היא: ואתתא עם אחתה לא תיסב לאעקא לה לגלאה עריתה עלה בחיהא: ולאתתא בריחוק סאובתה לא תקרב לגלאה עריתה:

ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חס׳ וסימ׳ לצרר לגלות ערותה עליה בחייה. ויחיה והגדל עמו ועם בניו דבת שבע. גמלתו טוב ולא רע כל ימי חייה׳ מציע׳ חס׳. אגד:

למולך. עבודה זרה היא ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש: לא תתן. זו היא מסירתו לכומרים: להעביר למולך. זו העברת האש: תבל הוא. לשון קדש וערוה וניאוף וכן ואפי על תבליתם. דבר אחר תבל הוא לשון בלילה וערבוב זרע אדם וזרע בהמה: ולא תקיא הארץ אתכם. משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה ותרגומו ולא תרוקן לשון ריקון מריקה עצמה מהם: הנפשות העושות. הזכר והנקבה במשמע: ושמרתם את משמרתי. להזהיר בית דין על כך: ולא תטמאו בהם אני יי׳ אלהיכם. הא אם תטמאו איני אלהיכם ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כליה לכך נאמר אני יי׳ אלהיכם:

חסלת אחרי מות:

לרבעה ל׳ חסין ה״א א׳ לא חסין ה״א והוא חד מן י״א זוגין מן ב׳ ב׳ חד חסין ה״א וחד לא חסין ה״א

משכבי ב׳ וסימ׳ כי עלית משכבי אביך. ואת זכר לא תשכב משכבי אשה: ולא תעשו ג׳ וסימ׳ ושמרתם אתם את חקתי. וכי תשגו. ואם לא תשמעו: כי כל אשר יעשה ג׳ דסמי׳ בקרייא וסימ׳ כי כל אשר יעשה מכל התועבת. עמם. ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים: כל קריי׳ תועבת חס׳ ו״ו הניין בב״מט חסרים וי״ו

ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה׃ ומזרעך לא תתן להעביר למלך ולא תחלל את שם אלהיך אני יהוה׃ ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה הוא׃ ובכל בהמה לא תתן שכבתך לטמאה בה ואשה לא תעמד לפני בהמה לרבעה תבל הוא׃ אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם׃ ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה׃ ושמרתם אתם את חקתי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבת האלה האזרח והגר הגר בתוככם׃ כי את כל התועבת האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ׃ ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם׃ כי כל אשר יעשה מכל התועבת האלה ונכרתו הנפשות העשת מקרב עמם׃ ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבת אשר נעשו לפניכם ולא תטמאו בהם אני יהוה אלהיכם׃

ובאתת חברך לא תתן שכובתך לזרעא לאסתאבא בה׃ ומבנך לא תתן לאעברא למולך ולא תחיל ית שמא דאלהך אנא יי׃ וית דכורא לא תשכוב משכבי אתתא תועבתא היא׃ ובכל בעירא לא תתן שכובתך לאסתאבא בה ואתתא לא תקום קדם בעירא למשלט בה תבלא הוא׃ לא תסתאבון בכל אילין ארי בכל אילין איסתאבו עממיא די אנא מגלי מן קדמיכון׃ ואיסתאבת ארעא ואסערית חובה עלה ורוקינת ארעא ית יתבהא׃ ותטרון אתון ית קימי וית דיני ולא תעבדון מכל תועבתא האילין יציבא וגיוריא די יתגיירון ביניכון׃ ארי ית כל תועבתא האילין עבדו אינשי ארעא די קדמיכון ואיסתאבת ארעא׃ ולא תרוקין ארעא יתכון בסאוביכון יתה כמא די רוקינת ית עממא די קדמיכון׃ ארי כל די יעבד מכל תועבתא האילין וישתיצין נפשתא דיעבדן מגו עמהון׃ ותטרון ית מטרת מימרי בדיל דלא למעבד מנימוסי תועבתא דאיתעבידא קדמיכון ולא תסתאבון בהון אנא יי אלהכון׃

פ׳ כ׳ כ״ל סימן. עד״ו סימן:

פרשה

פרשה

קדמא וס׳ וילך בדרך מלכי ישראל דאחז. וילך בדרכי דאחז דד״ה. גם כל שרי הכהנים והעם. אשר עשה מנשה. ויסר יאשיהו את כל. הנשוב להפר מצותיך. ואשלח אליכם דירמיהו. ויתר דברי יהויקים ותעבותיו. כתעבותיהם לכנעני. וב׳ כתיבן תועבות מלאים דמ״ל וס׳ הכה בכפך ורקע ברגלך. כתועבות הגוים דמנשה דד״ה. ושארהון תועבת כתיב: האל ח׳ בלשון חול וסימ׳ נמסר בסדר הולדות: העשת ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמיני:

ואל אשת עמיתך. להוציא השכביה ויש אומרים כי כבר היתה אסורה ואסר גברת תאות יכרם על דעת לבם תנו בפי׳ לזרע וידענו כי המשגל נחלק לג׳ חלקים האחד לפריה ורביה בלא תאוה והשני להקל מלאו׳ הגוף והשלישי לתאוה הנמשלת לתאות הבהמה ואחר שאמ׳ הכתו׳ לזרע שטעמו אפי׳ לזרע הנה היא אסורה אסור חמור ומזרעך. לא יתן הבא אחריו לעד׳. והוסיף לטמאה בה כי לא ינקה כל הנוגע בה והוא טמא לעולם ובפסו׳ הזה לא אסר הנכרית כלל ואין טמאה מהשכביה כי היא מתייהדת: למולך. שם כלם ודרשו חז״ל שהוא שם כלל כל מי שימליכנו עליו ויתכן שהוא תועבת בני עמון. ומלת להעביר כמו לשרוף כי זאת היתה עבודתו וי״א כי יעביר הבן על האש ויש מי שיחיה ויש מי שימות ואחרי׳ פי׳ בעבור שאין בפסוק זכר אש להעביר מתורת השם לדת ה המולך: וחללת. השם שהוא נקרא עליך שהוא אלהיך בתתך מזרע קדש למולך והגאון אמר כי הנאוף על שמנה מעלות והקשה שבכלם הבהמה שהיא ממין אחר ואחריה הזכר שכל המין אסור ואחריה ערות אשת אב וחביריה שהן אסורות בכל עת ולא אאריך כי לא יועילו אלו הדברים כי הכתוב אמר על כלם ונכרתו הנפשות העושות: ואת זכר. אחר שמצאנו הן שכבתי אמש את אבי הנה אזהרה לשוכב ולנשכב ויאמר רב חננאל ז״ל כי יש מי שיחדש בגופו כצורת בשר אשה וזה לא יתכן בתולדת ויש אומרים אנדרוגינוס וכל הנער הזה ב בעבור היות משכבי אשה לשון רבים ודברי יחיד שני משכבים והנכון בעיני כי המצוה כפשוטה גם אנשי התושיה חייבו מיתה עליה והכתוב אחז דרך כבוד לאמר כמו לא תקרב ואחר שהזכר נברא לעשות והנקבה להעשות הזהיר הכתוב שלא תהפך דברי השם ויש משכב להוציא הזרע על כן מלת מ משכבי ואין ראוי להאריך. והזכיר תועבה היא כי הוא דבר נתעב לנפש קדוש׳ אפי׳ בתולדת. ומלת שכבתך כבר פירשתיה ויתכן להיותו שכבתך משכיבת כי עם השכיבה יקר הקרי וכמו שאמ׳ באשת איש לטמאה בה כן אמר בבהמה: ובכל בהמה. נקבה: ולפני בהמה. זכר: לרבעה. שב אל הבהמה כי האשה היא הנרבעת ואות ה המלה מגזרת ארבעה: תבל הוא. אנשי הדקדוק אמרו שזאת המלה מהכפל כמו תמס יהלוך והתי״ו נוסף ואמרו כי טעמה כמו השחתה ויש אומרים כי גם מבול ממנו וקרוב מגזרת בלל יי׳ שפת כל הארץ וזה הכלל אשר הכתוב כל מי שיוכל אדם להתייחד עמה אשת איש ונכריה ואשר לא יוליד כי מין לא יוליד כי אם ממינו וכמינו: אל תטמאו. דגשות הט״ית להתבלע תי״ו התפעל ולא נ״ח בנין נפעל והעד דגשו׳ המ״ם כמשפט והנה הזכיר על כלם שהם מטמאים הנפש: משלח מפניכם. טעמו מהארץ הטהורה מתים או מגורשים: ותקיא הארץ. כל מה שיקיא האדם הוא נתעב בעיניו ואליו לא ישוב: ושמרתם את חקותי. אלה שאמרתי לכם אלה תהיינה אסורות: ואת משפטי. שתעשו המשפט שאצוה על העובר על אחת מהן וטעם ולא תעשו מכל התועבות האלה שנית להכנים הגר כי זאת המצוה היא שוה לאזרח ולגר בעבור שהוא דר בארץ ישראל ואם יש לך לב תוכל להבין כי בימי יעקב שלקח שתי אחיות בחרן ואחריו עמרם שלקח דודתו במצרי׳ לא נטמאו בהם. וטעם כי את כל התועבו׳ האל שתדעו זה גם אתם גם בניכם שתשמרו אותם ותהיה הארץ טהורה ולא תקיא הארץ אתכם: האל. עם האלה שוה כמו ההם ההמה ואין זאת דעת הגאון: כאשר קאה. פועל עבר מגזרת שתו ושכרו וקיו כי אותיות אהו״י מתחלפים ויש ארץ לשון זכר נעתם ארץ ולא נשא אותם הארץ או חסר מלת היה כאילו הוא כאשר היא קאה כמו באה עם הצאן: ונכרתו הנפשות העושות. בפרהסיא שתמיתם ואם בסתר אני אכריתם: ושמרתם את משמרתי. זאת המשמרת והיא לבלתי עשות. וטעם אשר נעשו לפניכם שלא יאמר אדם הואיל ועשו כן הקדמונים אעשה כן גם אני. וטעם אני יי׳ אלהיכם דבק עם משמרתי שלא ישאל חסר לב למה זאת המשמרת כי אני יי׳ אלהיכם עשו כל אשר אצוה אתכם:

טעם אל כל עדת בני ישר' להכניס את הגרים בעבור שהם נזהרים על העריות כישראלים וטעם להזכיר זאת הפרשה אחרי העריות שלא יחשבו כי בעבור שמירת העריות לבדם יעמדו בארץ אמר להם שגם יש מצות אחרות אם לא תשמרום תגרשו מן הארץ והם עשרת הדברים הנזכרים כי הנה אזהר' על עבודה זרה אחר שאמר כי קדוש אני יי כי הוא כנגד הדבור הראשון על דעת רבים: לא תשבעו בשמי. הוא דבור לא תשא: ואת שבתותי תשמורו. זכור את יום השבת. גם איש אמו ואביו תיראו הוא דבור כבד את אביך ואת אמך. גם לא תעמוד על דם רעך. דבור לא תרצח. ודבר השפחה הנחרפת אזהרת לא תנאף עם שהיא חפשית גם לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תעשוק את רעך כנגד השלשה הנשארים וכבר אמרתי לך בפרשת ואלה המשפטים שכל מצוה ומצוה עומדת בפני עצמה לכן יש כרמות סמך להדביק הפסוקים. והנה פי' קדושים תחלתו איש אמו ואביו תיראו והנה אמ' כי יאריכון ימי המכבד אם כן יקצרון ימי המקלה על כן אמר תיראו. וטעם להזכיר האם קודם האב כי הקטן איננו מכיר בתחלה כי אם אמו ואחר כן אביו ואחר כן שבת כי מצוה על הקטן לשמור את השבת ואין ככה שאר המועדים ואחר כן יכיר אלהיו ששבת ביום ה השביעי ואחריו אל תפנו אל האלילים ומורא האבות ידוע מהקבלה. ואמר איש פעם אחת דרך קצרה. ואמר תיראו לשון רבים כי חייבים הרואים ללמדו ולהכריחו וכן בשמירת שבתי. וטעם אני יי' אלהיכם שתעשו כמוני ששבתי מכל מלאכה: אל תפנו. ואפי' בלב להסתכל: האלילים. הם הפסילים וקראו כן כי הם דבר שקר כמו רופאי אליל כ כלכם ויתכן להיותו מגזרת אל והטעם שאיננו יש: ואלהי מסכה. לקבל כח העליונים כי אין צורך לאלוה אחר עמי על כן כתוב אני יי' אלהיכם ובלשון רבים תפנו גם תעשו כי הרואה ולא יגלה הדבר הוא משתתף עמו: וכי תזבחו זבח שלמים. דבק עם הכתוב למעלה בעבור שלא יזבחו לשדים לא אלוה כי אם לשם לבדו. וטעם לשון רבים תזבחו כי על הרוב דבר הכתו' שיתחברו אנשים על זבח אחד. וטעם לרצונכם שיביאו הזבח ברצונם ולא בהכרח: ואוכליו. כל אחד מאוכליו וכן ומדיקים ככפיד יבטח: כי את קדש יי' חלל. אחר שהקריבו האמורים לגבוה הנה כל הבשר קדש. וחלל מגזרת חול שאין לו טעם כרמות חלל ובפרשה הזאת באר עונש העון ונכרתה הנפש ההיא. וטעם ובקוצרכם אחר זבח שלמים כאמר כתתם לשם האמורים כן תתנו מקציר ארצכם לכבוד השם לעני ולגר. ודקדוק ובקוצרכם זר והוא שם הפעל מן הקל: פאת שדך. שיעזוב פאה בשדה: ולקט. ידוע: תעולל. תכרית העוללות הם הקטנים כמו עולל גם יקראו יונקות וזאת המלה כמו ושרשך מארץ חיים שטעמו יכרית השרש וכן מסעף פורה יכרות הסעיף: ופרט. ידוע בדברי קבלה מגזרת הפורטים על פי הנבל: לעני. ישראל: ולגר. הגר אתכם: וטעם

אבן עזרא

אמו דקדים לאביו ג' וסימ' איש אמו ואביו תיראו. ויותר הוא לבדו לאמו. לאמו ולאביו ולבנו ולבתו: ואביו ט' נמסר בסדר וישלח: זבח שלמים ו' בליש' וסימ' נמסר בויקרא: לרצנכם ד' חס' וסימ' תמים זכר. וכי הזבחו זבח שלמים. זבח תודה. ממחרת השבת: וממחרת ג' וסימ' ואם נדר או נדבה. ביום זבחכם.

ומליל יי עם משה למימר: מליל עם כל כנישתא דבני ישראל ותימר להון קדישין תהון ארי קדיש אנא יי אלהכון: גבר מן אמיה ומן אבוהי תהון דחלין וית יומי שביא דילי תטרון אנא יי אלהכון: לא תתפנון בתר טעון ודחלן דמתכא לא תעבדון לכון אנא יי אלהכון: וארי תיכסון ניכסת קודשין קדם יי לרעוא לכון תכסוניה: ביומא דיתנכס יתאכיל ומיומא דבתרוהי ודישתאר עד יומא תליתאה בנורא יתוקד: ואם מתאכלא יתאכיל ביומא תליתאה מרחק הוא לא יהי לרעוא: ודייכלינה חוביה יקביל ארי ית קודשא דיי אחיל וישתיצי אנשא ההוא מעמיה: ובמחצדכון ית חצדא דארעכון לא תשיצי פאתא דחקלך למחצד ולקטא דחצדך לא תלקט: וכרמך לא תעליל וניתרא דכרמך לא תלקט לעניי ולגיורי תשבוק יתהון אנא יי אלהכון:

וידבר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יט דַּבֵּר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִם וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ: בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף: וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה: וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת־קֹדֶשׁ יְהוָה חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ: וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט: וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

כל ליש חס' במ"ג · י' ר"פ בתורה · נ' דקדים אמו לאביו: · ב' חס' בליש' ' תניין · ד' וחס' · ל' · כ"נ · נ' · כל סיפרא ר"פ ואם במ"ג חס · ב' בסיפר' · ב' · ל'

שב בזה גם היום ומחר. ונמסר גם בסדר צו: תעולל ב' וסימ' וכרמך לא תעולל. לא תעולל אחריך:

דבר אל כל עדת בני ישראל. מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה: קדושים תהיו. הוו פרושין מן העריות ומן העבירה שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה: אשה זונה וחללה וגו' אני יי מקדשם. ולא יחלל זרעו אני יי' מקדשו. קדושים יהיו. אשה זונה וחללה: איש אמו ואביו תיראו. כל אחד מכם תיראו אביו ואמו זהו פשוטו ומדרשו אין לי אלא איש אשה מניין כשהו' אומר תיראו הרי כאן שנים אם כן למה נאמר איש שהאיש ספק ב בידו לעשות אבל אשה רשות אחרים עליה: אמו ואביו תיראו. כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו ובכבוד הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו ב בדברי': ואת שבתותי תשמורו. סמך שבת למורא אב לומר אף על פי שהזהרתיך על מורא אב אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו וכן בשאר כל המצות: אני יי' אלהיכם. אתה ואביך חייבי' בכבודי לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי אי זהו מורא לא ישב ב במקומו ולא יסתור את דבריו ואי זהו כ כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכניס ומוציא: אל תפנו אל האלילי'. לעבדם: אלילים לשון אל כלא הוא חשוב: ואלהי מסכה. תחלתן אלילים הם אם אתה פונה אחריהם סופך עושה אותם אלוהות: לא תעשו לכם. לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם ואם תאמר לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם הרי כבר נאמר לא יהיה לך לא שלך ולא של אחרים: וכי תזבחו וגו'. לא נאמרה פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על מנת ליאכל בתוך הזמן הזה שאם לקבוע להם זמן אכילה הרי כבר נאמר אם נדר או נדבה זבח קרבנו וגו': לרצונכם תזבחוהו. תחילת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני: לרצונכם. אפיימינט זהו לפי פשוטו ורבותינו למדו מכאן למתעסק בקדשים שפסול שצריך שיתכוין לשחוט: ביום זבחכם יאכל. כשתזבחוהו תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר: ואם האכל יאכל וגו'. אם איננו ענין לחוץ לזמנו שהרי כבר נאמר ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' תנהו ענין לחוץ למקומו יכול יהיו חייבין כרת על אכילתו תלמוד לומ' והנפש האוכלת ממנו עונה תשא ממנו ולא מחבירו יצא הנשחט במחשבת חוץ למקומו: ואוכליו עונו ישא. בנותר גמור הכתוב מדבר ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו שכבר מעטו הכתוב וזה בנותר גמור מדבר ובמסכת כריתות למדוהו מגזרה שוה: פגול. מתועב כמו ומרק פגולים כליהם: לא תכלה פאת שדך. שיניח פאה בסוף שדה: ולקט קצירך. שבלים הנושרים בשעת קצירה אחת או שתים אבל שלש אינן לקט: לא תעולל. לא תטול עוללות שבה והן ניכרות אי זהו עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף: ופרט כרמך. גרגרי ענבים הנושרים בשעת בצירה: אני יי' אלהיכם. דיין ליפרע ואיני גובה מכם אלא נפשות שנאמר אל תגזול דל וגו' כי יי' יריב ריבם וגו':

שבתותי ל' בס' וכל יחזקאל דכוו' במ"ב וגם את שבתתי · ויורו בי הבנים: · זבח ו' בליש' באמור זבח תודה ש"ת כיון · תזבחהו ל' וחס' וכאמר תזבחו הו' כיון

לא תגנבו

לא תגנבו. אזהרה לגונב ממון לא תגנוב שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר הלמד מענינו דבר שחייבין עליו מיתת בית דין: לא תכחשו. לפי שנאמר וכחש בה ונשבע על שקר משלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מניין תלמוד לומר לא תכחשו: ולא תשקרו. לפי שנאמר ונשבע על שקר ישלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מניין תלמוד לומר ולא תשקרו:

וטעם לא תגנובו אחר כך כי כן צויתיך שתתן משלך אל העניים לכבוד השם אף שתקח מה שהוא לאחרים. וטעם תגנובו כי הרואה ומחרים גם הוא גנב: תכחשו. בפקדון מופקד אצלך והיודע ואיננו מגיד גם הוא מכחש: תשקרו. שיבקש ממון ממי שאין לו אצלו כלום. וטעם ולא תשבעו בשמי אחר לא תגנובו

לא תגנבו חד מן ל"ד פסו' אית בהון לא ולא ולא מטעין ביה וסימ' מצויין במסרא רבתא: חרש ג' בטעם מלרע וסי' מי שם פה לאדם. לא תקלל חרש. כמו פתן חרש. וחד וחרש כמלאכי: לא תעשו עול חד מן ו' ר"פ לא לא ולא וסי' לא תעשו עול במשפט. לא תאכלו על הדם. לא תטה משפט לא תכיר. לא יתיצב איש.

לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ: וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר: לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ: לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה: לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא: לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה: אֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ: וְאִישׁ כִּי־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה שִׁכְבַת־זֶרַע וְהִוא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ

לָא תִּגְנְבוּן וְלָא תְכַדְּבוּן וְלָא תְשַׁקְּרוּן אֱנָשׁ בְּחַבְרֵיהּ: וְלָא תִשְׁתַּבְעוּן בִּשְׁמִי לְשִׁקְרָא וְתַחֵיל יָת שְׁמָא דֶאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ: לָא תַעְשׁוֹק יָת חַבְרָךְ וְלָא תֵינוֹס לָא תְבִית אַגְרָא דַאֲגִירָא לְוָתָךְ עַד צַפְרָא: לָא תְלוּט דְלָא שָׁמַע וְקֳדָם דְלָא חָזֵי לָא תְשִׂים תַּקְלָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ: לָא תַעְבְּדוּן שְׁקַר בְּדִין לָא תִסַּב אַפֵּי מִסְכֵּינָא וְלָא תֶהְדַּר אַפֵּי רַבָּא בְּקוּשְׁטָא תְּדִינֵיהּ לְחַבְרָךְ: לָא תֵיכוּל קוּרְצִין בְּעַמָּךְ לָא תְקוּם עַל דְּמָא דְחַבְרָךְ אֲנָא יְיָ: לָא תִשְׂנֵי יָת אֲחוּךְ בְּלִבָּךְ אוֹכָחָא תוֹכַח יָת חַבְרָךְ וְלָא תְקַבֵּל עֲלוֹהִי חוֹבָא: לָא תִקּוֹם וְלָא תִיטַּר דְּבָבוּ לִבְנֵי עַמָּךְ וְתִרְחֲמֵיהּ לְחַבְרָךְ כְּוָתָךְ אֲנָא יְיָ: יָת קְיָמַי תִּטְּרוּן בְּעִירָךְ לָא תַרְבֵּיב עֵירוּבִין חַקְלָךְ לָא תִזְרַע עֵירוּבִין וּלְבוּשׁ עֵירוּבִין שַׁעַטְנֵזָא לָא יִסַּק עֲלָךְ: וּגְבַר אֲרֵי יִשְׁכּוּב יָת אִתְּתָא שְׁכָבַת זַרְעָא וְהִיא אַמְתָא אֲחִידָא לִגְבַר

לא תאברון קשר לכל. לא תעבור בה רגל אדם: בעמיך ה' מלאים וסי' לא תלך רכיל. ונאספת אל עמיך נקם נקמת. ומת בהר אשר אתה. וקאם שאן בעמיך: הוכח ה' וסימ' לא תשנא את אחיך. מה נמרצו אמרי יושר. הוכח דבר לא יסכן. הוכח יוכיח אתכם. לא יאהב לץ הוכח לו. חד והוכח אל אל אחפץ: לא תרביע חד מן מ"ז פסו' אית בהון מן ג' ג' מלין לא לא וסימ' נמסר במסרא רבתא:

אזהרה מניין תלמוד לומר ולא תשקרו: לא תגנבו לא תכחשו לא תשקרו ולא תשבעו. אם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך לישבע לשקר: לא תשבעו. למה נאמר לפי שנ' לא תשא את שם אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מניין לרבות כל הכנויין ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי: לא תעשוק. זה הכובש שכר שכיר: לא תלין. לשון נקבה מוסב על הפעולה: עד בקר. בשכיר יום הכתוב מדבר שיציאתו משתשקע החמה לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה ובמקום אחר הוא אומר לא תבא עליו השמש מדבר בשכיר לילה שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה לבקש מעות: לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש מניין לרבות כל אדם ת"ל בעמך לא תאור אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים: ולפני עור לא תתן מכשול. לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו: ויראת מאלהיך. לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה ויכול להשמט ולומר לטובה נתכוונתי לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירות בו נאמר בו ויראת מאלהיך: לא תעשו עול במשפט. מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול שנוי ומשוקץ חרם ותועבה שהעול קרוי תועבה שנ' כי תועבת יי' כל עושה עול והתועבה קרויה שקץ וחרם שנ' ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו': לא תשא פני דל. שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות: ולא תהדר פני גדול. שלא תאמר עשיר הוא זה בן גדולים הוא זה היאך אביישנו ואראה בבשתו עונש יש בדבר לכך נאמר ולא תהדר פני גדול: בצדק תשפט עמיתך. כמשמעו. דבר אחר הוי דן את חבירך לכף זכות: לא תלך רכיל. אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרים לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה אשפיי"מנט בלע"ז וראייה לדברי שלא מצינו רכילות שאין כתו' בלשון הליכה לא תלך רכיל הולכי רכיל נחשת וברזל ושאר לשון הרע אין כתו' בו הליכה מלשני בסתר רעהו לשון רמיה לשון מדברת גדולות לכך אני אומר שהלשון הולך ומרגל שהכף נחלפת בגימ"ל שכל האותיות שמוצאיהם ממקו' אחד מתחלפות זו בזו בי"ת בפ"א וגימ"ל בכ"ף וקו"ף בכ"ף ונ"ון בלמ"ד וזי"ן בצד"י וכן וירגל בעבדך רגל בתרמה לאמר עלי רעה וכן לא רגל על לשונו וכן רוכל הסוחר ומרגל אחר כל סחורה וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשי' על שם שמחזר תמיד בעיירו נקר' רוכל לשון רוגל ותרגו' לא תיכול קרצין כמו ואכלו קרציהון דיהודאי אכל ביה קורצא בי מלכא נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריה' סוס הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימין ומעמידם על האמת ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין לשון קורץ בעיניו שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים: לא תעמוד על דם רעך. לראות במיתתו ואתה יכול להצילו כגון טובע בנהר וחיה או לסטים באים עליו: אני יי'. נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע: ולא תשא עליו חטא. לא תלבין את פניו ברבים: לא תקום. אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ואי זו היא נטירה אמר לו השאילני קרדומך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שנוטר האיבה בלבו אף על פי שאינו נוקם: ואהבת לרעך כמוך. אמר רבי עקיבה זה כלל גדול בתורה: את חקותי תשמורו. ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו' חקים הם אלו גזרת מלך שאין טעם לדבר: ובגד כלאים. למה נאמר לפי שנ' לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן תלמוד לומר בגד מניין לרבות הלבדים תלמוד לומר שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ואומר אני נוז לשון דבר המלל ושוזר זה עם זה לחבירו מ"שטיר בלע"ז כמו חזיין לנאזי דאית בהון שאינו מפרקין לשון כמש פלי"שטרא ולשון שעטנז פירש מנחם מחברת צמר ופשתים: נחרפת לאיש. מיועדת ומיוחדת לאיש ואיני יודע לו דמיון במקרא ובשפחה כנענית חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי שמותר בשפחה הכתוב מדבר: והפדה

כי החשוד בגנבה ופקדון ישבע. וטעם תשבעו להזכיר המשביע. וטעם וחללת שהנשבע לשקר מכחש השם כאשר פירשתיו: לא תעשוק את רעך. בסתר: ולא תגזול. בגלוי בחזקה: פעלת. כמו שכירו וכן ופעולתו לפניו ויתכן היותו דרך קצרה והטעם שכר פעולתו ורבים פירשוהו על שכיר יום שיאמרו לו גם תעשה בבקר ובבקר אתן לך שכר שני ימים והמעתיקים אמרו כי הוא שכיר יום כי שכיר לילה לא תבא עליו השמש. וכן לא תקלל חרש בעבור שיש לך כח. וכן ולפני עור: ויראת מאלהיך. שהוא יכול להעניש למומך חרש ועור: לא תעשו עול. על הדיינים והעדים ידבר: פני גדול. בממון כברזלי: רכיל. כמו רכולתך מכל אבקת רוכל והטעם המלשין כי הרוכל מעתיק יקנה מזה וימכור לזה והרכיל יגלה לזה מה ששמע מזה: ולא תעמד על דם רעך. שלא יתחבר עם אנשי דמים וידוע כי כמה נרצחו ונהרגו בעבור המלשינות ודואג האדומי לעד. וטעם אני יי' רואה מה שאתה עושה בסתר: לא תשנא את אחיך. הפך ואהבת לרעך והנה אלה המצות כולם כנועות בלב ובהשמרם ישבו בארץ כי על שנאת חנם חרב בית שני: הוכח תוכיח. שמא תחשדהו בדבר ולא היה כן וזה טעם ולא תשא עליו חטא כי עונש יהיה לך בעבורו: לא תקום ולא תטור. מפורש בדברי חז"ל: ואהבת לרעך. על דעת רבים שהלמ"ד נוסף כלמ"ד לאבנר ועל דעתי שהוא כמשמעו שיאהב הטוב לחברו כמו לנפשו. וטעם אני יי' כי אני אלוה אחד בראתי אתכם. וטעם להזכיר אחר אלה המצות בהמתך לא תרביע כלאי' להזהיר אחר היותך קדוש שלא תעשה חמס לבן אדם כמוך גם לא תעשה לבהמה לשנות מעשה השם על כן כתוב את חוקותי תשמורו לשמור כל מין שלא יתערב מין עם מין: כלאים. שני מינים ועוד אפרש מלת כלאים. וטעם השדה והבגד להיות לזכרון כי יש מצות רבות לזכר כחג המצות וסכות וציצית ושופר ומזוזה ותפלין ופה ארמוז לך סוד. דע כי השלם שלם מאד על כן כתוב באברהם וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי: שעטנז. המעתיקים אמרו שהיא שלש מלות או מחוברת ופירושה מעורב והוא שם לבדו במקרא: והיא שפחה. אמרו המכחישים כי איננה יהודית והנכון על דרך הפשט שהיא הנזכרת בפרשת וכי ימכור איש את בתו לאמה והיא ישראלית והטעם שהוא יעדה שיקחנה אדוניה או בנו ואיננה מאורסה וזה טעם כי לא חופשה איננה חפשית עד שתהיה מאורסה כמשפט הבנות. ומלת נחרפת על דעת רבים יעודה ולפי דעתי שהמלה מגזרת חרפה בעבור היותה שפחה והיא בתולה ברצון אחר ואיננה מאורסה: והפדה

אבן עזרא

והפדה. שם הפעל מהבנין שלא נקרא שם פועלו מהכבד הנוסף והטעם שלא פדאה אביה או אחד ממשפחתה קודם היותה בוגרת: או חפשה. השורק מקום קמץ חטף כי האחד חופש והטעם שהיה המנהג לכתוב להם גט חופש אם מכרה האב עד זמן קצוב והמעתיקים אמרו שחציה שפחה וחציה אמה והוא האמת:

רשי

והפדה לא נפדתה. פדויה ואינה פדויה ושהם פדיון בכסף: או חופשה. בשטר: בקרת תהיה. היא לוקה ולא הוא יש על בית דין לבקר את הדבר שלא לחייבו מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין ורבותי' למדו מכאן שמי שהוא במלקות תהא בקריאה שהדיינים המלקין קורין על הלוקה אם לא תשמור לעשות וגו' והפלא יי' את מכותך וגו':

והפדה לא נפדתה חד מן ח' פסוקים דאית בהון לא לא לא לא נמסר ביחזקאל סימ' יו"א גבי פסו' אל ההרים לא אכל קדמ': נתן ונתן כ"א יו' פתחין וד' קמצין וסימ' מציין במסרא רבתא: והחמשית ה' חס וי"ו קדמ' וסי' ובשנה החמשית תאכלו. בשנה החמשית ליהויקים. היא השנה החמשית לגלות. ויהי בשנה החמשית למלך רחבעם. וזכרו. עלה ששק. דאוריהא והחמישית כתיב חס' יו"ד בתרא. דירמיה החמשית חס' יו"ד קדמא. ושארא החמישית כתיב מל' דמל':

והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה בקרת תהיה לא יומתו כי לא חפשה: והביא את אשמו ליהוה אל פתח אהל מועד איל אשם: וכפר עליו הכהן באיל האשם לפני יהוה על חטאתו אשר חטא ונסלח לו מחטאתו אשר חטא: פ

וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל: ובשנה הרביעת יהיה כל פריו קדש הלולים ליהוה: ובשנה החמישת תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו אני יהוה אלהיכם: לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו: לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך: ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני יהוה: אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה:

ואתפרקא לא אתפרקת בכספא או חירותא לא אתיהבת לה בשטר בקורתא תהי בה לא ימותון ארי לא אתחררת: וייתי ית אשמיה קדם יי לתרע משכן זמנא דיכרא לאשמא: ויכפר עלוהי כהנא בדיכרא דאשמא קדם יי על חובתיה די חב וישתביק ליה מחובתיה די חב: וארי תיעלון לארעא ותיצבון כל אילן דמיכל ותרחקון רחקא ית אביה תלת שנין יהי לכון מרחק לאבדא לא יתאכיל: ובשתא רביעתא יהי כל אביה קודש תושבחן קדם יי: ובשתא חמישתא תיכלון ית אביה לאוספא לכון עללתיה אנא יי אלהכון: לא תיכלון על דמא לא תנחשון ולא תעננון: לא תקפון פאתא דרישכון ולא תחבל ית פאתא דדיקנך: וחבול על מית לא תתנון בבשרכון ורושמין חריתין לא תתנון בכון אנא יי: לא תתפיל ית ברתך לאטעיותה ולא תטעי ארעא ותתמלי ארעא עיצת חטאין:

אבן עזרא

בקרת תהיה. יש אומרים פירושו כמו פילגש ואמרו כי כן בנות מלכים ביקרותיך ולא פרשו נכון כי ביקרותיך טעמו המפוארות היקרות ונעלם היו"ד בעבור האות המשרת בחרק והיא בחרק בעבור התחברות שני נוחין נעים האחד תחת האות המשרת והשנית תחת האות הראשון של השרש בלשון נקבות ואין כח בלשון להזכיר ככה וכן משפט כל הלשון ואין מלה זרה חוץ ממלת ורבים מישני אדמת עפר יקיצו על ק קריאת בן נפתלי. ויש אומרים בקורת מגזרת לא יבקר הכהן והטעם שיחפש הדבר והמעתיקי' אמרו כי יש עליו מלקו' ברצועה של בקר וזה אמת מדברי קבלה והמלה כרמות אסמכתא. וטעם להזכיר זאת הפרשה כי היא עוסק אחרי השפחה על כן יביא איל אשם ועוד על דרך דרש זאת השכיב' כמו כלאים שני עם שפחה: ונסלח לו. פרשנו עוד: וטעם להזכיר ערלת הפרי בעבור שהזכיר זרע השדה וזרע האשה שהיא בארץ הזכיר גם הנטוע וידוע כי הפרי הבא עד שלש שני' אין בו תועלת ומזיק כאשר יזיק לגוף כל רע שאין לו בניר ו וקמשת ויזיק לנפש החכמה בשר כל עוף דורס והבהמות הטמאות והמשכיל יבין. וטעם וערלתם ערלתו שאותו הפרי הוא חשוב כערלה שהיא מזקת ולא תועיל כערלת שפה ואוזן וערלת בשר. וטעם וערלתם שיהיה נחשב בעיניכם כדבר ערלה גם יפה הוא מתורגם בארמית: יהיה לכם ערלים. פירוש וערלתם: קדש הלולים. להלל השם והכהן יאכלנו. וטעם להוסיף לכם תבואתו דבק עם קדש הלולים ואם הוא רחוק וכן שלם ישלם ואם אין לו דבוק עם חמשה בקר ישלם תחת השור ורבים כמו הם. וטעם אני יי' אלהיכם שאוסיף ברכה בתבואה: לא תאכלו על הדם. דבוק עם הכתוב למעלה כי הזהיר על עץ נטוע שלא יאכל מפריו עד השנה החמישית גם כן כל בשר טהור לא יאכל עד שיזרוק דמו על מזבח השם אם היה קרוב אל מקו' הקדש והעד הנאמן דברי שאול כי הארון היה עמו כי כן כתוב הנה אוכלים על הדם כאילו אוכלים זבחים לשעירים כאשר פירשתי שהיה כן מנהגם במצרים לזבוח בשם השדים כי אחר שלא נזרק הדם על המזבח לשם השם הנה הדבר ברור על כן דבק עמו לא תנחשו כי במצרים היו אוכלים על הדם וזונים אחרי השדים ובארץ כנען מנחשים ומעוננים כי כן כתוב גם זה כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען. ומלת מנחש מנסה כמו נחשתי ויברכני יי' כי נחוש בעורות ובמקלות ובמעשים ובתנועות ובימים ושעות: תעוננו. יש אומרים מלשון ענה שיחשוב בלבו דבר ויטה אזניו לשמוע מה יענה המדבר ולא אבה ידקדוק וי"א מעונה לשון ועונתה לא יגרע והנכון בעיני מגזרת ענן כי ידוע כי יש מי שיעונן שיסתכל בעננים ובדמותם ובתנועתם ויתכן להיות תעוננו מפעלי הכפל כמו תסובבו כי תאכלו ושוכבים כפלשתים כי יתכן היותו מבנין הכפול והעד ומכחש. וטעם להזכיר לא תקיפו פאת ראשכם כמעשה הגוים להיות מובדלי' מהם ואחר שעשר הראש והזקן לתפארת נברא אין ראוי להשחיתו וי"א כי זה הפסוק דבק עם ושרט לנפש כי יש מי שישחית פאת ראשו גם פאת זקן בעבור המת: ושרט. גם הפאה בראש ובזקן ידועים מדברי קבלה. ומלת לנפש הגוף המת וכן מתורגם והוא האמת ולא כדברי הכ"ון להקל על הלשון: וכתובת קעקע. יש אומרים שהוא דבק עם ושרט לנפש כי יש מי שירשום גופו בצורה הידועה באבל על המת ויש עד היום רושמים בנעוריהם בפניהם להיותם ניכרים. ומלת קעקע כפולה כמו רוקע הארץ ובאכאיה והוא מגזרת והוקע אותם ועל דעת המתרג' גם היא מלה זרה גם הוא הנכון. וטעם להזכיר אל תחלל את בתך בעבור שרט לנפש שלא תתגלה לעיני הכל כי קול באשה ערוה ואף כי שרט: ולא תזנה הארץ. הטעם זנות אנשי הארץ כמו ארץ כי תחטא לי: וטעם

רשי

כי לא חפשה. לפיכך אין חייב עליה מיתה שאין קידושיה קדושין הא אם חופשה קידושיה קידושין וחייב מיתה: ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. לרבות את המזיד כשוגג: וערלתם ערלתו. ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתר מליהנות ממנו: שלש שני' יהיה לכם ערלי'. משימתי מונה לו משעת נטיעתו. יכול אם הבריכו לאחר ג' שנים יהא מותר ת"ל יהיה בהוייתו יהא: יהיה כל פריו קדש. כמעשר שני שכתוב בו וכל מעשר הארץ וגו' קדש לי"י. מה מעשר אינו נאכל חוץ לחומת ירושלם אלא בפדיון אף זה כן ודבר זה הלולים לי"י הוא שנושאו שם לשבח ולהלל לשמי: להוסיף לכם תבואתו. המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעה היה ר' עקיבה אומר דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם לפיכך נאמר להוסיף לכם תבואתו: אני יי'. אני יי' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי: לא תאכלו על הדם. להרבה פני' נדרש בסנהדרין שלא יאכל מבשר קדשי' לפני זריקת דמים ואזהרה לאוכל מבהמת חולין עד שתצא נפשה ועוד הרב': לא תנחשו. כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך: לא תעוננו. לשון עונות ושעות שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה שעה פלונית קשה לצאת: לא תקיפו פאת ראשכם. זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו ונמצא הקף ראשו עגול סביב שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו הרבה: פאת זקנך. סוף הזקן וגבוליו והן חמש שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פאות ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד: ושרט לנפש. כן דרכן של אמוריים להיות משרטין בשרם כשמת להם מת: וכתובת קעקע. כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם: קעקע. לשון והוקע אותם והקעגום תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם ונמצאו מחוקין ותחובין בקרקע פורפוינט בלע"ז: אל תחלל את בתך להזנותה. במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין: ולא תזנה הארץ. אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר וימנעו רביבים וגו': ומקדשי

מקדשי תיראו. לא יכנס לו במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ואף על פי שאני מזהירכם על המקדש את שבתותי תשמרו אין בנין בית המקדש דוחה שבת: אל תפנו אל האבות. אזהרה לבעל אוב וידעוני. בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו: וידעוני. המכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו והעצם מדבר: אל תבקשו. להיות עסוקים בם שאם תעסקו בם אתם מטמאין לפני ואני מתעב אתכם: אני ה׳ אלהיכם. דעו את מי אתם מחליפין במי: מפני שיבה תקום. יכול זקן אשמאי ת״ל זקן אין זקן אלא שקנה חכמה: והדרת פני זקן. איזהו הדור לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו לכך נאמ׳ ויראת מאלהיך שהרי דבר זה מסור ללב ללבו של עושהו שאין מכיר בו אלא הוא וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך: לא תונו. אונאת דברים לא תאמר לו אמש היית עובד עבודה זרה ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שניתנה מפי הגבורה: כי גרים הייתם. מום שבך אל תאמר לחבירך: אני ה׳ אלהיכם. אלהיך ואלהיו אני: לא תעשו עול במשפט. אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט ומהו משפט השנוי כאן היא המדה והמשקל והמשורה מלמד שהמודד נקרא דיין שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנוי ומשוקץ חרם ותועבה וגורם לחמשה דברים האמורי׳ בדיין מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם: במדה. זו מדת הארץ: במשקל. כמשמעו: ובמשורה. היא מדת הלח והיבש: אבני צדק. הם המשקולות ששוקלין כנגדן: איפה. היא מדת היבש: הין. זו היא מדת הלח: אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן. דבר אחר אני הבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינ׳ של בכור ואני הנאמן ליפרע ממי שטומן משקלותיו במלח להונות את הבריות שאין מכירין בהם: ואל בני ישראל תאמר. עונשין על האזהרות: מות יומת. בבית דין ואם אין כח בבית דין עם הארץ מסייעין אותן: עם הארץ. שבגינו נבראת הארץ שעתידין לירש את הארץ על ידי מצות הללו: אתן את פני. פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו: באיש. ולא בצבור שאין כל הצבור נכרתין: כי מזרעו נתן למולך. לפי שנאמ׳ מעביר בנו ובתו באש בן בנו ובן בתו מניין תלמוד לומר כי מזרעו נתן למולך זרע פסול מניין תלמוד לומר בתתו מזרעו למולך: למען טמא את מקדשי. את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי: ולחלל את שם קדשי. כמו ולא יחלל את מקדשי: אם העלם יעלימו. אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו בדברים הרבה אם העלימה סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה: ובמשפחתו. אמר רבי שמעון וכי משפחה מה חטאה אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולן מוכסין שכולן מחפין עליו: והכרתי אותו. למה נאמר לפי שנ׳ במשפחה יכול יהיו כל המשפחה בהכרת תלמוד לומר אותו אותו בהכרת ולא כל המשפחה בהכרת אלא ביסורין:

ל את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני יהוה: לא אל תפנו אל האבת ואל הידענים אל תבקשו לטמאה בהם אני יהוה אלהיכם: לב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני יהוה: ס לג וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אתו: לד כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך כי גרים הייתם בארץ מצרים אני יהוה אלהיכם: לה לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה: לו מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני יהוה אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים: לז ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם אני יהוה: פ

כ א וידבר יהוה אל משה לאמר: ב ואל בני ישראל תאמר איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יתן מזרעו למלך מות יומת עם הארץ ירגמהו באבן: ג ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי: ד ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא בתתו מזרעו למלך לבלתי המית אתו: ה ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אתו

ית יומי שביא דילי תטרון ולבית מקדשי תהון דחלין אנא יי: לא תתפנון בתר בידין וזכורו לא תתבעון לאסתאבא בהון אנא יי אלהכון: מן קדם דסביר באוריתא תקום ותהדר אפי סבא ותדחל מאלהך אנא יי: וארי יתגייר עמכון גיורא בארעכון לא תונון יתיה: כיציבא מנכון יהי לכון גיורא דיתגייר עמכון ותרחים ליה כותך ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים אנא יי אלהכון: לא תעבדון שקר בדין במשחתא במתקלא ובמכילתא: מאזנון דקשוט מתקלין דקשוט מכילן דקשוט והינין דקשוט יהון לכון אנא יי אלהכון די אפקית יתכון מארעא דמצרים: ותטרון ית כל קימי וית כל דיני ותעבדון יתהון אנא יי: ומליל יי עם משה למימר: ולבני ישראל תימר גבר גבר מבני ישראל ומן גיוריא דיתגיירון בישראל די יתן מזרעיה למולך אתקטלא יתקטיל עמא בית ישראל ירגמוניה באבנא: ואנא אתן ית רוגזי בגברא ההוא ואשיצי יתיה מגו עמיה ארי מזרעיה יהב למולך בדיל לסאבא ית מקדשי ולאחלא ית שמא דקודשי: ואם מיכבש יכבשון עמא בית ישראל ית עיניהון מן גברא ההוא בדיהב מזרעיה למולך בדיל דלא למקטל יתיה: ואשוי אנא ית רוגזי בגברא ההוא ובסעדוהי ואשיצי יתיה

ואבת ו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ בסדר אלה מסעי גבי פנו ויחנו באבת: וכי יגור אתך ב׳ וסימ׳ ועשה פסח ליי׳. גר בארצכם: כאזרח ג׳ קמצין וסימ׳ כאזרח מכם. כאזרח בבני ישראל. ומתערה כאזרח רענן: במשפט ח׳ דגשים וסימ׳ לא תעשו עול במשפט. חכרו. ויגבה יי׳ צבאות. על כן לא יקומו רשעים. וידרך ענוים.

שאת פני רשע לא טוב. שבח בחור בידודך. וכל איוב דכו בכא עד זה פקחת עיניך: במדה ג׳ דגשים וסימ׳ לא תעשו עול במשפט. אך רחוק יהיה. במדה הראשונה אמות עשרים. דד״ה. אנך. וס׳ בלשון תרגום תעכרון רחיקן אריכין: במשקל ד׳ דגשים וסימ׳ לא תעשו עול במשפט. והשיבו לחמכם במשקל. לזהב במשקל מזקק. למזבח הנחשת: ואני אתן ב׳ וסימ׳ ואני אתן את שכרך. ואני אתן את פני באיש ההוא: באיש ח׳ קמצין וסימ׳ ויפצרו באיש בלוט. ויצו אבימלך. ואני אתן את פני. לא יאבה יי׳ סלח לו. ויחר אף דוד באיש מאד. והשמתיהו לאות ולמשלים. ושמתי אני את פני. מה לעשות לאיש: טמא ב׳ דגשים וס״מ טבא יטמאנו. למען טמא את:

ומקדשי תיראו. וטעם ומקדשי תיראו על הכהן הגדול שלא יהיה כשאר האבלי׳ וכן אזהרה על כל אנשי המקדש. וטעם להזכיר את שבתותי תשמרו בעבור המת שאין אבל בשבת. וטעם אני יי׳ שאם לא יראו ממקדשו ויתנו לו כבוד יענישם. וטעם להזכיר האובות וידעונים בעבור המת וכן כתוב בישעיה בעד החיים אל המתים: האובות. מגזרת וכאובות חדשים כי הם עיקר זאת האומנות: והידעוני. מגזרת דעת שיבקשו לדעת העתידות ידיעת יריקי מוח אמרו לולי שהאובות אמת גם כן דרך הכשוף לא אסרם הכתוב ואני אומר הפך דבריהם כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר והעד האלילים והפסילים ולולי שאין רצוני להאריך הייתי מבאר דבר בעלת אוב בראיות גמורות. וטעם ל׳ תפנו לידע האומנות. וטעם אל תבקשו לשאול כשואל. וטעם אני יי׳ אלהיכם שלא תבקשו כי אם השם לבדו והנה הזכיר לטמאה כי נפש הפועל והמבקש טמאה היא כי איננה דבקה בשם. וטעם להזכיר מפני שיבה תקום בעבור המת כי הזקן קרוב למית כי גופו כמת נחשב והנה טעמו כל זקן וכל איש שיבה. וטעם ויראת מאלהיך שיענישך בימי הזקנה: וכי יגור אתך גר. הזכירו אחר הזקן והטעם כאשר הזהרתיך לכבד הזקן הישראלי בעבור שאין לו כח כך אזהירך על הגר שאתה גדול מכחו או בעבור שאין לו כח שהוא בארצך ברשותך: ואהבת לו. מפורש. וטעם לא תעשו עול בעבור הגר כטעם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו וכן במדה שלא תעשה מרמה במדת האמות גם האמות משתנות ויתכן להיות פי׳ כמשפט הידוע בארץ: מאזני צדק אבני צדק. פירוש במשקל: איפת צדק. ביבש: והין צדק. בלח פי׳ במשורה. וטעם אני יי׳ אלהיכם אשר הוצאתי אתכם בעבור שהזכיר כי גרים הייתם בארץ מצרים על כן אתם חייבי׳ לשמור חקותי ומשפטי בלבבכם ועשיתם אותם. וטעם אני יי׳ שתרדפו אחרי החקות ששמתי בכם כי כלם צדק. וטעם וידבר יי׳ אל משה לאמר בעבור כי אלה המצות חיוב על כל ישר׳ ואין גר עמם על כן כתוב בתחלה אל כל עדת ישר׳ ועתה יחל להזכיר עונש הזנות על כל מי שהוא דר בארץ ישראל אזרח או גר תושב והחל מהקשה שבכלם והוא אשר יתן מזרעו למולך והטעם לשכב עם עובדת ע״ז. וטעם עם הארץ ארץ שהוא דר בה אזרח או גר וזה בפרהסיא: ואני אתן את פני באיש ההוא. אם היה בסתר וי״א כי טעמו להכרית זרעו: למען טמא את מקדשי. שהוא בתוך ארץ ישראל: ולחלל את שם קדשי. שישמעו הגוים והיה נראה לנו כי טעם מולך שם המין כמו ויהי לי שור וחמור ודברי הקבלה נכונים והם אמת. ואמר רבי יונה המדקדק הספרדי נ״ע כי פי׳ ובמשפחתו הדומה אליו ומי קבאנו בצרה הזאת רק פי׳ כמשמעו כי עם הארץ יעלימו עיניהם בעבור שהם ממשפחתו. וטעם

לזנות

אבן עזרא

וטעם ואת כל הזוני' אחריו שאם לא יומת יזנו אחרים: והנפש אשר תפנה אל האובות. טעמו כאשר אכרית הנותן מזרעו למולך בסתר או בגלוי אם לא ימיתוהו עם הארץ כן אכרית הזונה מאחרי לפנות אל האובות ומצאנו נפשים גם כל נפש ארבעה עשר וכן והכרתי אותו: והתקדשתם כי אני י״י אלהיכם. קדש ונתתי לכם חקת לשמרם כדי לקדשכם ו וכבר הזכיר זה הכתו' והטעם להכנים את הגרים התושבים עם ישראל שהם חייבים להיותם קדושים בעבור שדורו בארץ קדושה. והחל להזכיר עונש הכתובי' בתחלת הפרשה מהאב כאשר החל איש אמו ואביו תיראו. וטעם להזכיר האב קודם האם בעבור כבודו ואיננו כמו איש אמו ואביו תיראו כי לא יומת אם לא היה בר מצוה: אשר יקלל את אביו. מוסף עצמו ואחר עמו וכן הוא ואשר יקלל את אמו. וטעם אביו ואמו קלל כאומר תועבה גדולה עשה: דמיו בו. כמו דמו בראשו והנסקלים גם הנחנקים דמיהם בם וכלל אומר בכל המיתות כי צריכי' אנחנו למסורת אבותינו כי לא נוכל להוציאם לאמיתם מהכתוב גם כן לא נכתב בן כמה שנים יהיה בר מצוה ואחר כן הזכיר ואיש אשר ינאף את אשת איש כי אסורה היתה: וטעם אשר ינאף את אשת רעהו כמו אביו ואמו קלל כי עשה דבר רע: והנואפת. אם היתה אנוסה לא תקרא בשם הזה: ערות אביו גלה. דבר גדול עשה: כלתו. אשת בנו: תבל. שדמתיו תועבה עשו. אם הנשכב אינו אנוס: איש אשר יקח את אשה ואמה היא. כטעם זנות במחשבה: ואתהן. זאת או זאת אם היתה האם אשתו תשרף הבת וכן הפך הדבר: ואת הבהמה תהרוגו. שלא תחטיא אחר ויש אומרי' להסתיר הקלון: לרבעה. שם הפעל ואם הוא בחרק כמו בשברי לכם כי משקלי שמות הפועלים הם' משתנים: ואיש אשר יקח את אחותו. במקום שאינם יודעים בו ואח״כ נודע הדבר. וטעם וראה את ערותה או ראה כמו אביו ואמו קלל וראה כמו גלה. וטעם והיא תראה' את ערותו שהסכימו שניהם על זה: חסד הוא. מגזרת פן יחסדך שומע וטעמו תוספת בזנות: ערות אחותו גלה. באונס: עונו ישא. לבדו. וטעם להזכיר אלה הדברי' באחות בעבור שגדלו יחד והם נערים משחקים וכל עת יתייחד עמה ולא הזכיר הכתו' עונש בת הבן או בת הבת כי סמך על תורה שבעל פה גם יתכן שלא הזכירה בעבור חוזק תאות האב כי הוא בא בימים בזמן שתהיה לו בת בוגרת ועל כן לא הזכיר הכתוב אם האב ואם האם כי הן זקנות: דוה. היא חולה בעבור הדם. וטעם מקורה הערה שעשה תועבה גדולה. וטעם והיא גלתה ברצונה כי אם היא אנוסה לבדו יכרת: וערות

רשי

לזנות אחרי המולך. לרבות שאר ע״ז שעבדה בכך ואפילו אין זו עבודתה: והתקדשתם. זו פרישות ע״ז: אביו ואמו קלל. לרבות לאחר מיתה: דמיו בו. זו סקילה וכן כל מקום שנ' דמיו בו דמיהם בם ולמדנו מאוב וידעוני שנאמר בהם באבן ירגמו אותם דמיהם בם ופשוטו של מקרא כמו דמו בנפשו אין נענש על מיתתו אלא הוא שהוא גרם לעצמו שיהרג: ואיש. פרט לקטן: אשר ינאף את אשת. פרט לאשת קטן לימדנו שאין לקטן קדושין ועל איזו אשת איש חייבתי לך: אשר ינאף את אשת רעהו. פרט לאשת גוי לימדנו שאין קדושין לגוי: מות יומת הנואף והנואפת. כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק: תבל עשו. גנאי. לשון אחר מבלבלין זרע האב בזרע הבן: משכבי אשה. מכניס כמכחול בשפופרת: ישרפו אותו ואתהן. אי אתה יכול לומר את אשתו הראשונה ישרפו שהרי כשרה בהיתר ולא נאסרה עליו אלא אשה ואמה הכתובין כאן שתיהן לאסור שנשא חמותו ואמה ויש מרבותינו שאומרי' אין כאן אלא חמותו ומהו אתהן את אחת מהן ולשון יוני הוא הן אחת: ואת הבהמה תהרוגו. אם אדם חטא בהמ' מה חטאה אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתו' תסקל קל וחומר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם תקלה לחברו לעבור עבירה כיוצא בדבר אתה אומ' אבד תאבדון את כל המקומו הרי דברים קל וחומר ומה אילנות שאינן רואין ואינן שומעין על שבאת תקלה על ידם אמרה תורה השחת שרוף וכלה המט' את חבירו מדרך חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה: חסד הוא. לשון ארמי חרפה חסודא ומדרשו אם תאמ' קין נשא אחותו חסד עשה המקום לבנו' עולמו ממנו שנ' עולם חסד יבנה: הערה. גלה וכן כל לשון ערוה גלוי הוא והוי״ו יורדת בתיבה לשם דבר כמו זעוה מגזרת לא קם ולא זע וכן אחוה מגזרת אח והערה זו נחלקו בה רבותינו יש אומרים זו נשיקת שמש ויש אומרים זו הכנסת עטרה: וערות

אני י״י מקדשכם ד' וסימ' נמסר בסדר כי תשא: ואת אמו ג' וסי' על כן יעזב איש· כי איש איש אשר יקלל. ואת אמו לא יברך: מות יומתו ג' וסימ' ואיש אשר ישכב את זכר. ואשה אשר תקרב אל כל בהמה. ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב. וסימ' דסמיך שניהם יומתו כשוא תחת הב״ם ושארא יומתו בפתח תחת הב״ם:

וְאֵת כָּל־הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ מִקֶּרֶב עַמָּם׃ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים לִזְנֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בַּנֶּפֶשׁ הַהִוא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ׃ וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מוֹת־יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־כַּלָּתוֹ מוֹת יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם תֶּבֶל עָשׂוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה מוֹת יוּמָת וְאֶת־הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ׃ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל־כָּל־בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא־תִרְאֶה אֶת־עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֺנוֹ יִשָּׂא׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת־עֶרְוָתָהּ אֶת־מְקֹרָהּ הֶעֱרָה וְהִיא גִּלְּתָה אֶת־מְקוֹר דָּמֶיהָ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם מִקֶּרֶב עַמָּם׃

וית כל דטען בתרוהי למטעי בתר מולך מגו עמהון: ואנש די יתפני בתר בידין וזכורו למטעי בתריהון ואתן ית רוגזי באנשא ההוא ואשיצי יתיה מגו עמיה: ותתקדשון ותהון קדישין ארי אנא יי אלהכון: ותטרון ית קימי ותעבדון יתהון אנא יי מקדשכון: ארי גבר גבר די ילוט ית אבוהי וית אמיה אתקטלא יתקטיל אבוהי ואמיה לט קטלא חייב: וגבר די יגוף ית אתת גבר די יגוף ית אתת חבריה אתקטלא יתקטיל גייפא וגייפתא: וגבר די ישכוב ית אתת אבוהי עריתא דאבוהי גלי אתקטלא יתקטלון תרויהון קטלא חייבין: וגבר די ישכוב ית כלתיה אתקטלא יתקטלון תרויהון תבלא עבדו קטלא חייבין: וגבר די ישכוב ית דכורא משכבי אתתא תועבתא עבדו תרויהון אתקטלא יתקטלון קטלא חייבין: וגבר די יסב ית אתתא וית אמה עצת חטאין היא בנורא יוקדון יתיה ויתהן ולא תהי עצת חטאין ביניכון: וגבר די יתן שכובתיה בבעירא אתקטלא יתקטיל וית בעירא תקטלון: ואתתא די תקרב לות כל בעירא למשלט בה ותקטול ית אתתא וית בעירא אתקטלא יתקטלון קטלא חייבין: וגבר די יסב ית אחתיה בת אבוהי או בת אמיה ויחזי ית עריתה והיא תחזי ית עריתיה קלנא הוא וישתיצון לעיני בני עמהון עירית אחתיה גלי חוביה יקביל: וגבר די ישכוב עם אתתא סאיבא ויגלי ית עריתה ית קלנה גלי והיא תגלי ית סואבת דמהא וישתיצון תרויהון מגו עמהון:

משכבי ג' וסימ' כי עלית· ואיש אשר ישכב את זכר. ואת זכר לא תשכב משכבי אשה: ולא תהיה ח וסימ' ולא תהיה זמה בתוככם. ונכשלו איש באחיו· עדת י״י כצאן. והיית רק למעלה· ולא תהיה זאת לכם לפוקה· לא תקום ולא תהיה· ולא תהיה בראשנה ובאחרנה· ולא תהיה להם לאיש מוכיח: בתוככם כולהון מ'ל בב״ב וסימ' הסירו את אלהי הנכר · ונאחזו בתוככם בארץ: בבהמה ד' רפין וסימ' נמסר בסדר נח וסדר צו: דוה ג' וסימ' ואיש אשר ישכב את אשה דוה· תורם כמו דוה· נתנני שוממה· ודין הוא חד מן י״ו פסוקי' דאית בהו את את את· וסימ' במס'רבת': מקורה ב' חד חס' וחד מ'ל וסימ' את מקורה הערה· והנכשתי אה מקורה· קדמ' חס' ותני' מ'ל: הערה ג' וסימ' את מקורה הערה· כי את שארו הערה· תחת אשר הערה למות נפשו:

רשי

וערות אחות אמך. שנה הכתוב באזהרתן לומר שהוזהר עליהם בין על אחות אביו ואמו מן האב בין על אחיותיהן מן האם אבל ערות אשת אחי אביו לא הוזהר אלא על אשת אחי אביו מן האב: אשר ישכב את דודתו. המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה שהוא בעונש הליכת ערירי: ערירים. כתרגומו בלא ולד דומה לו ולכך הולך ערירי יש לו בנים קוברן אין לו בנים מת בלא בנים לכך שנה בשני מקראות אלו ערירים ימותו ערירים יהיו ערירים ימותו אם יהיו לו בשעת עבירה לא יהיו לו כשימות לפי שקוברן בחייו ערירי יהיו ואם אין לו בשעת עבירה יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשיו: נדה היא. השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה ורבותינו דרשו לאסור הערוה בה כנדה שהערוה מפורשת בה את מקורה הערה: ואקוץ. לשון מאוס כמו קצתי בחיי שהוא קץ במזונו: והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה. אין צורך לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין וניכרין הם אלא בין טהורה לך לטמאה לך בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חציו וכמה בין רובו לחציו מלא שערה: אשר הבדלתי לכם לטמא. לאסור: ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכד נצר וחביריו. רבי אלעזר בן עזריה אומ׳ מניין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר אי אפשי ללבוש כלאים אבל אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי ת״ל ואבדיל אתכם מן העמי׳ להיות לי שתהא הבדלתכם מהם לשמי פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכו׳ שמים: כי יהיה בהם אוב וגו׳. כאן נאמר בהם מיתה ולמעלה כרת עדים והתראה בסקילה מזיד בלא התראה בהכרת ושגגתם חטאת וכן בכל חייבי מיתות שנ׳ בהם כרת:

חסלת קדושים תהיו

אבן עזרא

וערות אחות אמך. טעמו כבר הזהרתי לא תגלה והנה המגלה את הערוה הערה שארו: עונם ישאו. אם הדבר ברצונם לא הזכיר עונש אחות האב גם לא הזכיר כלל עונש שתי אחיות והמשכיל יבין גם דברי הקבלה אמת: את דודתו. היא אשת דודו: ערירים ימותו. אמרו הצדוקים שהוא כמו ערומים ופי׳ ימותו כמו יומתו ולא אמרו אמת והנכון שהוא כדברי המתרגם ארמית וכבר פירשתי כתבו את האיש הזה ערירי כי הוא כמו הולך ערירי. ואמ׳ על אשת אח נדה והטעם ראוי ש שירחק ממנה וכן אמרו אחיכם שונאיכם מנדיכם והנה אין בעריות זכר נדה כי אם באשת אח והנדה אסורה גם תבא עת להיו׳ מותרת גם כן יתכן באשת האח כאשר אפרש בפרשת כי ישבו אחים יחדיו ואשר אמרו כאשר היא אחות האב אסורה כן אסור לאשה שתנשא לדודה לא זה הדרך כי העריו׳ הזכרי׳ הם המכריחים ואין מי יכריחם ואם בדרך שקול דעתם החסרה יראו לנו למה לא נקבל עדות שתים נשים ואם על הערכים תהיינה ארבעת נשים כמו שני עדים על כן אנחנו צריכים ל לקבלה: ושמרתם את כל חוקותי. שלא לעבור על אלה העריות: ואת כל משפטי. משפטי העונש. וטעם ולא תקיא הארץ אפרש בפרשת ו וילך: ואקץ בם. דרך משל כמו ותקצר נפשו. וטעם ארץ זבת חלב שאין כמוה: אשר הבדלתי אתכם מן העמים. באלה החקים ועוד שתבדילו בין הבהמה. וטעם הטהורה העשרה הנזכרים וכל האחרים טמאים. וטעם העוף הטמא הנזכר וכל האחרים טהורים. וטעם לטמא שתדעו שהוא טמא במחשבה ובדבור וכן תשקצו מן העוף על כן גר תושב לא יאכל טמא בארץ טהורה כי על זה התנאי ידור בתוכנו ואם תשמרו כל אשר צויתי אתכם אז תהיו קדושים כי חייבים א אתם ללכת אחרי כי קדוש אני. וטעם ואיש או אשה בעבור שאמר על האבו׳ לטמאה בהם אמר היו קדושים והמית אשר יטמא נפשו באוב ובידעוני כי עד כה לא הזכיר עונש פונה אל אוב בפרהסיא. וטעם להזכיר האשה כי זאת האומנ׳ ביד הנשים יותר וכן מכשפה לא תחיה:

ישאו ו׳ קמצין וסימ׳ וערות אחות אמך ואחות אביך · אשר ישכב את דדתו ערות דדו · כי עבדת הקדש עלהם · זהב ולבנה ישאו · הבה כלכותם ישאו · הלא אלה כלם עליו: ולא תקיא ב׳ וסימ׳ ולא תקיא אתכם הארץ · הארץ אתכם בטמאכם אתה: ולא תלכו ב׳ וסימ׳ ולא תלכו בחקת הגוי · ולא תלכו רומה:

וערות אחות אמך ואחות אביך לא תגלה כי את שארו הערה עונם ישאו: ואיש אשר ישכב את דדתו ערות דדו גלה חטאם ישאו ערירים ימתו: ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה הוא ערות אחיו גלה ערירים יהיו: ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם ולא תקיא אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה: ולא תלכו בחקת הגוי אשר אני משלח מפניכם כי את כל אלה עשו ואקץ בם: ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אתה ארץ זבת חלב ודבש אני יהוה אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים: והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה ובין העוף הטמא לטהר ולא תשקצו את נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא: והייתם לי קדשים כי קדוש אני יהוה ואבדל אתכם מן העמים להיות לי: ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו באבן ירגמו אתם דמיהם בם:

ועריית אחת אמך ואחת אבוך לא תגלי ארי ית קריביה גלי חוביהון יקבלון: וגבר די ישכוב עם אתת אח אבוהי עריתא דאח אבוהי גלי חוביהון יקבלון דלא ולד ימותון: וגבר די יסב ית אתת אחוהי מרחקא היא עריתא דאחוהי גלי דלא ולד יהון: ותטרון ית כל קימי וית כל דיני ותעבדון יתהון ולא תרוקן יתכון ארעא די אנא מעיל יתכון תמן למיתב בה: ולא תהכון בנימוסי עממיא די אנא מגלי מן קדמיכון ארי ית כל אלין עבדו ורחיק מימרי יתהון: ואמרית לכון אתון תירתון ית ארעהון ואנא אתנינה לכון למירת יתה ארע עבדא חלב ודבש אנא יי אלהכון די אפרשית יתכון מן עממיא: ותפרשון בין בעירא דכיא למסאבא ובין עופא מסאבא לדכיא ולא תשקצון ית נפשתכון בבעירא ובעופא ובכל די תרחיש ארעא די אפרשית לכון לסאבא: ותהון קדמי קדישין ארי קדיש אנא יי ואפרשית יתכון מן עממיא למהוי פלחין קדמי: וגבר או אתתא ארי יהי בהון בדין או זכורו אתקטלא יתקטלון באבנא ירגמון יתהון קטלא חיבין:

סד ונגה מ׳ זהב סימן

פרשה

פרשה

ויאמר יהוה אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא בעמיו:

ואמר יי למשה אימר לכהניא בני אהרן ותימר להון על מית לא יסתאב בעמיה:

בחקת ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ולא תלכו בחקת הגוי · ואינם עשים בחקתם · ובחקתיהם לא תלכו · אם בחקתי תלכו · חקת שמים · וכל חקתיו דכו׳: בבהמה ו׳ דגשי׳ וסימ׳ נמסר בסדר נח: ואבדל ב׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ואבדל אתכם מן העמים דסוף קדשים · כי עונותיכם היו מבדלים · והוא חד מן מלין מיחדין חס׳ יוד וסימ׳ ואת הבית יקצע מבית סביב · ואיש כי יקדש את ביתו קדש · הקרב את קרבנו קערת כסף אחת · תנו לי״ אלהים כבוד בטרם יחשך ובטרם · מאהתו ינחל את בנין · יקשוב וישמע לאחור · לא תירא כי יעשר איש · מריח מים יפרח · שודו עבר ולא יגעל תפלט פרתו · והוא ישקט ומי ירשע · ב׳ בו · בבלי דעת מלין יכבר · בצפעני יפרש: ידעני ה׳ חס׳ וסי׳ כי יהיה בהם אוב או ידעני · וחבר חבר · אשר הכרית את האבת ואת · ועשה אוב וידעונים · דמלכים · וחברו דד״ה ועשה אוב וידעני:

רשי

אמור אל הכהנים. אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים: בני אהרן. יכול חללים תלמוד לומר הכהנים. בני אהרן. אף בעלי מומין במשמע. בני אהרן. ולא בנות אהרן: לא יטמא בעמיו. בעוד שהמת בתוך עמיו יצא מת מצוה: כי

אבן עזרא

אמור אל הכהנים. אחר שהזהיר ישראל ובני אהרן בכללם להיותם קדושים הזכיר בני אהרן שהם חייבים להשמר מדברים אחרים בעבור שהם משרתי השם ויתכן להיות פי׳ אמור אל הכהני׳ כל הפרשה הנזכרת כי התורה בידם: ואמרת אליהם. טעמו המצות שהם חייבים לשמרם לבדם: לנפש. הוא המת. מלת יטמא מבנין התפעל ודגשות הט״ת להתבלע הת״ו וטעם בעמיו בכל ישראל שהם עמיו: כי

להחלו ה' מלין בטעמ' פ' סוף פסו' לא ישרתוהו לעולם כי אם מרכות וכה' מקומות ישרתוהו מאיילה בתיבתו וסי' להחלו. לדרתיכם דראשית עריסותיכם' מבועצות יהם דהושע' והאשתאלי בריש ד"ה. וקויתי לו. והמקף הוא מחברו בתיבה אחת וי"א כטעם לאתנחתא פי' האתנחתא לעולם לא ישרתנה כי אם מונח בר מן

כי אם לשארו הקרב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו: ולאחתו הבתולה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש לה יטמא: לא יטמא בעל בעמיו להחלו: לא יקרחה קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שרטת: קדשים יהיו לאלהיהם ולא יחללו שם אלהיהם כי את אשי יהוה לחם אלהיהם הם מקריבם והיו קדש: אשה זנה וחללה לא יקחו ואשה גרושה מאישה לא יקחו כי קדש הוא לאלהיו: וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב קדש יהיה לך כי קדוש אני יהוה מקדשכם: ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת באש תשרף: ס והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבש את הבגדים את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרם: ועל כל נפשת מת לא יבא לאביו ולאמו לא יטמא: ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אני יהוה: והוא אשה בבתוליה יקח: אלמנה וגרושה וחללה זנה את אלה לא יקח כי אם בתולה מעמיו יקח אשה:

אלהן לקריביה דקריב ליה לאמיה ולאבוהי ולבריה ולברתיה ולאחוהי: ולאחתיה בתולתא דקריבא ליה די לא הות לגבר לה יסתאב: לא יסתאב רבא בעמיה לאחלותיה: לא ימרטון מרט ברישיהון ופאתא דדקנהון לא יגלחון ובבשרהון לא יחבלון חיבול: קדישין יהון קדם אלההון ולא יחלון שמא דאלההון ארי ית קורבניא דיי קורבן אלההון אינון מקרבין ויהון קדישין: אתתא מטעיא ומחללא לא יסבון ואתתא דמתרכא מבעלה לא יסבון ארי קדיש הוא קדם אלהיה: ותקדשניה ארי ית קורבן אלהך הוא מקריב קדיש יהא לך ארי קדיש אנא יי מקדשכון: ובת גבר כהן ארי תתחל למטעי מקדושת אבוהא היא מתחלא בנורא תתוקד: וכהנא דיתרבא מאחוהי די יתרק על רישיה משחא דרבותא ודיקריב ית קורבניה למלבש ית לבושיא ית רישיה לא ירבי פירוע ולבושוהי לא יבזע: ועל כל נפשת מיתא לא יעול לאבוהי ולאמיה לא יסתאב: ומן מקדשא לא יפוק ולא יחל ית מקדשא דאלהיה ארי כליל משח רבות אלהיה עלוהי אנא יי: והוא איתתא בבתולהא יסב: ארמלא ומתרכא וחלילא מטעיא ית אילין לא יסב אלהן בתולתא מעמיה יסב איתתא:

י"א מקומות ש' שרתנה מאיילא על פי המסרה והיא דומה לטפחא שנוטה לצד ימין וחסי' ימיני טפחה שמים וסימ' הי"א מקומות נמסר בסדר פנחס. ועיין בשער הנגינות: יקרחה חד מן י"ד מלין כתיב ה' בסוף תיבותא וקרי' וי"ו נמסר במסרא רבתא: אשי ט' כתיב י' נמסר בסדר צו: זנה ג' חס' וסימ' אשה זנה וחללה. אלמנה וגרושה וחללה. את צעה זנה: יקחו י' בקרי' וקמצין וסימ' אשה זונה וחללה' ב' בו. ובליעל בקוץ מונד. אהליהם וצאנם יקחו. ונחלת עריצים משדי יקחו. קשר נביאיה בתוכה. והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו. ומבניך אשר יצאו דמלכים. וחברו דישעיה. בניך ובנותיך יקחו: קדש י"ג חס' נמסר בסדר תצוה: הגדול ח' מלאים נמסר בסדר נח: וקדשהו ב' א' ר"פ. וא' ס"פ וסימ' וקדשתו כי את לחם. הגבל את ההר וקדשתו: והכהן הגדול ב' דסמי' וסימ' והכהן הגדול מאחיו. ויעל סופר המלך: והכהן ג' ר"פ וסימ' המשיח. הגדול. המקריב. וא' הכהן המחטא אותה: יוצק ב' ומ"ל וסימ' והכהן הגדול מאחיו. נהר יוצק יסודם: ללבש ב' וחס' וסימ' ובגד ללבש. ומלא את ידו ללבש את הבגדים: יפרע חד מן א"ב מן חד חד זקף קמץ וסימ' נמסר בריש ויקרא: והוא לג' ר"פ נמסר במסרא רבתא:

אבן עזרא

כי אם לשארו הקרוב אליו. היה נראה לנו כי פירושו כמו איש איש אל כל שאר בשרו שם כלל ואחר כן פרט לאמו ולאביו. וטעם בעל בעמיו שלא יטמא הבעל באשתו וכאשר ראינו שהעתיקו רבותינו כי יטמא לאשתו ושמו לשארו כדרך אסמכתא כאשר פירשתי במלת לשם ככרי ואמרו כי פי' בעל גדול שהטעם ברשותו כמו בעליו אין עמו ובטל הפי' הראשון. וטעם להזכיר אמו קודם האב כי הזכר חי יותר מהנקבה ברוב: הקרובה אליו. להיותה אחותו מאב ואם והנה לא יטמא בעל בעמיו בכהנים או בישראלים חוץ מהנזכרים: להחלו. דגשות הלמ"ד להתבלע אחר והוא שם הפעל מבנין כפעל: לא יקרחה קרחה בראשם. על המת: ופאת זקנם. על המת כמנהג מקומו' בארץ כשדים והנה התברר פי' את פאת זקניך: וטעם שרטת אפי' אחת וכבר נזהרו ישראל על אלה. וטעם הזכירם כי ראש מוקרח וזקן מגולח ובשר שרוט לא ישרתו לפני השם: ולא יחללו שם אלהיהם. פי' כי את אשי יי': אשה זונה. לא מצאנו על דרך הפשט בכל המקרא זונה כי אם כמשמעה גם כן ויתנו את הילד בזונה כאשר פירשתיו: וחללה. שאינה מפורסמת כזונה ולפי הפשט היה נראה' מדברי יחזקאל כי אלמנות כהן מותרו' לכהנים לכן דבר הקבלה הוא הנכון: וקדשתו. במחשבת ובדבור: לחם אלהיך. מאכל שהוא קרוב לשם: אני יי' מקדשכם. לכלכם: כי תחל. לדעת רבים מגזרת תחלה ולפי דעתי מלשון חלול רק הוא מהבנין הכבד הנוסף כמו לא יחל דברו ועל שני הפירושי' המלה היא מפעלי הכפל רק היא זרה ויתכן שתהיה זרה החל גם תחל שלא יתערבו עם טעם תחלה בעבור היות התי"ו קמוץ בקמץ קטן וכן לבלתי החל: ובת כהן. אם חללה עצמה בזנות בעבור שחללה כבוד אביה: באש תשרף. בעולה או ארוסה: את הבגדים. והם בגדי קדש: את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום. מזה הכתוב נלמוד מה שהעתיקו חז"ל במשפט האבלות: ועל כל נפשות מת לא יבא. נוף מת והנוף חסר כי מת שם התאר וכן וצעיר יעזה עזו ואכלו בריאה תחסר שה. וטעם לא יבא באהל או בבית ששם המת. וטעם לאביו ולאמו שהיא מצוה עליו לכבדם בחייהם ובמותם ואף כי לאחיו ולבנו: ומן המקדש לא יצא. אמרו המעתיקים אחר המת והוא הנכון ויש אומרים בשבעת ימי המלואים וזה לא יתכן כי כבר באר ומלא את ידו וגם יתכן שלא יצא מן המקדש כי אם לדבר מצוה: בבתוליה. יש שמות בלשון הקדש לא יפרדו לעולם כמו נעורים וזקונים ועלומים ובתולים ויש שמות בלשון הקדש שלא יתחברו כטף ושכס וזהב וברזל: אלמנה גרושה. כלל מכהן או מישראל: וחללה זונה. חסר וי"ו הדבק כמו שמש ירח עמד זבולה. וטעם להוסיף כי אם בתולה להזכיר אל עמיו כי הבתולה השבויה והמתייהדת אסורה לו: ולא

רשי

כי אם לשארו. אין שארו אלא אשתו: הקרובה. לרבות את הארוסה: אשר לא היתה לאיש. למשכב: לה יטמא. מצוה: לא יטמא בעל בעמיו להחלו. לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעוד עמו וכן פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו שיש לה קוברין שאינה מת מצוה ובאיזה שאר אמרתי באותו שהוא להחלו להתחלל הוא מכהונתו: לא יקרחה קרחה. על מת והלא אף ישראל הוזהרו על כך אלא לפי שנאמר בישראל בין עיניכם יכול לא יהא חייב על כל הראש תלמוד לומר בראשם וילמדו ישראל מכהנים בגזרה שוה נאמר כאן קרחה ונאמר בישראל קרחה מה כאן כל הראש אף להלן כל הראש במשמע כל מקום שיקרח בראש ומה להלן על מת אף כאן על מת: ופאת זקנם לא יגלחו. לפי שנאמר בישראל לא תשחית יכול לקטו במלקט ורהיטני לכך נאמר לא יגלחו שאינו חייב אלא על דבר הקרוי גלוח ויש בו השחתה וזהו תער: ובבשרם לא ישרטו שרטת. לפי שנאמר בישראל ושרט לנפש לא תתנו יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת תלמוד לומר לא ישרטו שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה שתיבה זו יתירה היא לדרוש שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואני יודע שהיא שרטת: קדושים יהיו. על כרחם יקדישום ב"ד בכך: זונה. שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר: חללה. שנולדה מן הפסולים שבכהונה כגון בת אלמנה מכהן גדול או בת גרוש' מכהן הדיוט וכן שנתחללה מן הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולים לכהונה: וקדשתו. על כרחו שאם לא רצה לגרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש: קדוש יהיה לך. נהוג בו קדש לפתוח ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה: כי תחל לזנות. כשתתחלל על ידי זנות שהיתה בה זיקת בעל ונזנתה או מן האירוסין או מן הנשואי' ורבותינו נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה: את אביה היא מחללת. חללה ובזתה את כבודו שאומרים עליו ארור שזה ילד ארור שזה גדל: לא יפרע. לא יגדל פרע על אבל ואיזהו גדול פרע יותר משלשים יום: ועל כל נפשות מת. באהל המת: נפשות מת. להביא רביעית דם מן המת שמטמאה באהל: לאביו ולאמו לא יטמא. לא בא אלא להתיר לו מת מצוה: ומן המקדש לא יצא. אינו הולך אחר המטה ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה: ולא יחלל את מקדש. שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב הא כהן הדיוט שעבד אונן חלל: חללה. שנולדה מפסולי כהונה: ולא

לא יחלל זרעו · הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו הימנה חלל מדין קדושת כהונה: לחם אלהיו · מאכל אלהיו כל סעודה קרויה לחם כמו עבד לחם רב: כי כל איש אשר בו מום לא יקרב · אינו דין שיקרב כמו הקריבהו נא לפחתך: חרום · שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת: שרוע · שאחת מאיבריו גדולה מחברתה עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו ארוכה מחברתה: או גבן · שורצי״לש בלעז שגבני עיניו שערן ארוך וסוכב: או דק · שיש לו בעיניו דוק שקורין טי״לא כמו הנוטה כדוק: או תבלול · דבר המבלבל את העין כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירה שהוא עוגל המקיף את השחור שקורין פרונ״לא והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור ותרגו׳ תבלול חליז לשון חלזון שהו׳ דומה לתולעת אותו החו׳ וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש עינב: גרב וילפת · מיני שחין הם גרב זו החרס שחין היבש מ מבפנים ומבחוץ: ילפת · היא חזזית המצרית ולמ׳ נקראת ילפת שמלפפת ו והולכת עד יום המית׳ והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים ובמקו׳ אחר קורא לגרב שחין הלח מבחוץ ויבש מבפנים שנאמר בגרב ובחרס כשסמך גרב אצל חרס קורא לילפת גרב וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב כך מפורש בבכורות: מרוח אשך · לפי התרגום מריס פחדין שפחדיו מרוכסין ש שבצים שלו כתותין פחדין כמו גידי פחדי ישורגו: כל אשר בו מום · לרבות שאר מומין: מום בו · בעוד מומו בו פסול הא אם עבר מומו כשר: לחם אלהיו · כל מאכל קרוי לחם: מקדשי הקדשי׳ · אלו קדשי הקדשים: ומן הקדשים יאכל · אלו קדשים קלים ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמר קדשים קלים אם לא נאמר הייתי אומר בקדשי הקדשי׳ יאכל בעל מום שמצינו שהותרו לזר שאכל משה בשר ה המלואים אבל בחזה ושוק של קדשי׳ קלים לא יאכל שלא מצינו זר חולק בהן לכך כ נאמרו קדשים קלים כך מפורש בזבחים: אך אל הפרכת · להזות שבע הזאות שעל ה הפרכת: ואל המזבח · החיצון ושניה׳ הוצרכו ליכתב ומפורש בתורת כהנים: ולא יחלל את מקדשי · שאם עבד עבודתו מחוללת ליפסל: וידבר משה · המצוה הזאת: אל אהרן וגו׳ ואל בני ישראל · להזהיר בית דין על הכהני׳: וינזרו · אין נזירה אלא פרישה וכן הוא אומר וינזרו מאחרי נזורו אחור יפרשו מן הקדשי׳ בימי טומאתן · דבר אחר וינזרו מקדשי בני ישר׳ אשר הם מקדישי׳ לי: ולא יחללו את שם קדשי · סרס המקרא ודרשהו · אשר הם מקדישים לי · לרבות קדשי כהנים עצמן: כל איש אשר יקרב · אין קריבה זו אלא אכילה וכן מצינו שנאמרה אזהרת אכילת קדשים בטומאה בלשון נגיעה בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל ולמדוה רבותינו מגזרה שוה ואי אפשר לומר שחייב על הנגיעה שהרי נאמר כרת על האכילה בצו את אהרן שתי כריתות זו אצל זו ואם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה וכן נדרש בתורת כהנים וכי יש נוגע חיי׳ אם כן מה ת״ל יקרב משיכשר ליקרב שאין חייבין עליו משום טומאה אלא אם כן קרבו מתיריו ואם תאמר שלש כריתות בטומאת כהנים למה כבר נדרשו במסכת שבועות אחת לכלל ואחת לפרט כו׳: וטומאתו עליו · וטומאת האדם עליו יכול בבשר הכתוב מדבר וטומאתו של בשר עליו ובטהור שאכל את הטמא הכתו׳ מדבר על כרחך ממשמעו אתה למד במי שטומאתו פורחת ממנו הכתוב מדבר וזהו האדם שיש לו טהרה בטבילה: ונכרתה · יכול מצד זה לצד זה יכרת ממקומו ויתיישב במקום אחר ת״ל אני ה׳ בכל מקום אני: בכל

וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשׁוֹ׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם לֹא יִקְרַב לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהָיו׃ כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֻם אוֹ שָׂרוּעַ׃ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה בוֹ שֶׁבֶר רָגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד׃ אוֹ־גִבֵּן אוֹ־דַק אוֹ תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת אוֹ מְרוֹחַ אָשֶׁךְ׃ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה מוּם בּוֹ אֵת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב׃ לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן־הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל׃ אַךְ אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי־מוּם בּוֹ וְלֹא יְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשַׁי כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

כב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר הֵם מַקְדִּשִׁים לִי אֲנִי יְהוָה׃ אֱמֹר אֲלֵהֶם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יִקְרַב מִכָּל־זַרְעֲכֶם אֶל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִלְּפָנַי אֲנִי יְהוָה׃

וְלָא־יַחֵל זַרְעֵיהּ בְּעַמֵּיהּ אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדְּשֵׁיהּ׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ מַלֵּיל עִם־אַהֲרֹן לְמֵימַר גְּבַר מִבְּנָךְ לְדָרֵיהוֹן דִּי יְהֵא בֵיהּ מוּמָא לָא יִקְרַב לְקָרָבָא קוּרְבַּן אֱלָהֵיהּ׃ אֲרֵי כָל־גְּבַר דִּי־בֵיהּ מוּמָא לָא יִקְרַב גְּבַר עֲוִיר אוֹ חֲגִיר אוֹ חֲרִים אוֹ שְׂרִיעַ׃ אוֹ גְבַר דִּי־יְהֵי בֵיהּ תְּבַר רִיגְלָא אוֹ תְּבַר יְדָא׃ אוֹ־גְבִין אוֹ־דוּקָא אוֹ חִילִיז בְּעֵינֵיהּ אוֹ גַרְבָן אוֹ חֲזָזָן אוֹ מְרִיס פַּחֲדִין׃ כָּל־גְּבַר דִּי־בֵיהּ מוּמָא מִזַּרְעָא דְּאַהֲרֹן כַּהֲנָא לָא יִקְרַב לְקָרָבָא יַת־קוּרְבָּנַיָּא דַּיְיָ מוּמָא בֵיהּ יַת קוּרְבַּן אֱלָהֵיהּ לָא יִקְרַב לְקָרָבָא׃ קוּרְבַּן אֱלָהֵיהּ מִקּוּדְשֵׁי קוּדְשַׁיָּא וּמִן־קוּדְשַׁיָּא יֵיכוּל׃ בְּרַם לְפָרוּכְתָּא לָא יֵיעוּל וּלְמַדְבְּחָא לָא יִקְרַב אֲרֵי מוּמָא בֵיהּ וְלָא יַחֵל יַת־מַקְדְּשַׁי אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדֵּשְׁהוֹן׃ וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם־אַהֲרֹן וְעִם־בְּנוֹהִי וְעִם־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

וּמַלִּיל יְיָ עִם־מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ מַלֵּיל עִם־אַהֲרֹן וְעִם־בְּנוֹהִי וְיִפְרְשׁוּן מִקּוּדְשַׁיָּא דִּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלָא יַחְלוּן יַת־שְׁמָא דְּקוּדְשִׁי דִּי אִנּוּן מַקְדִּישִׁין קֳדָמַי אֲנָא יְיָ׃ אֵימַר לְהוֹן לְדָרֵיכוֹן כָּל־גְּבַר דִּי־יִקְרַב מִכָּל־בְּנֵיכוֹן לְקוּדְשַׁיָּא דִּי יַקְדְּשׁוּן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל קֳדָם־יְיָ וְסוֹאֲבְתֵיהּ עֲלוֹהִי וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִן־קֳדָמַי אֲנָא יְיָ׃

שרוע ב׳ ומל׳ וסימ׳ או חרם או שרוע · שור ושה שרוע: או גבן ג׳ פסוקים אית כהון ו׳ מלין דמיין לא נסבין ו״ו וקדמ׳ ר״פ וסימ׳ נמכר כסדר משפטים: מקדשי הקדשים ד׳ בליש׳ וסי׳ לחם אלהיו מקדשי הקדשים · לשכות הצפון · לשכות והדרום · ב׳ כנו · ולגשת על כל קדשי · אל קדשי הקדשים:

יאכל י״ג בקריי׳ וסימ׳ לחם אלהיו מקדשי · מחרצנים · מיין ושכר יזיר · מתת לאחד מהם · חמאה ודבש יאכל · והיה מרוב עשות תניינ׳ דפסו׳ · חציו שרף במו אש · לא יבנו ואחר ישב · אשר קצירו רעב יאכל · הנהנא ברמות אשר עשיתי · גם כל ימיו בחשך יאכל · מהוקה שנת העוכר · אזרעה ואחר יאכל: מלפני י״ב וסימ׳ ואקברה מתי · לקבר את מתי · ונכרתה הנפש · לא יכרת לך איש דמלכים · וחברו דד״ה · כי נכנע אחאב קדמ׳ דפסו׳ · ויהי כחול זרעך · כי רוח מלפני יעטף · כי עיני על דרכיהם · אם ימושו החקים · ולכהנים הלוים לא · ויצאו מלאכים מלפני:

אבן עזרא

ולא יחלל זרעו · פי׳ אלמנה וגרושה במתר כי את כל אלה לא יקח בגלוי ואחר שהזכיר קדושת הכהנים החל להזכיר המומין: לחם אלהיו · והוא קרבן המזבח ואלה הכהנים הדיוטים על כן אמר כל מי ש שהוא מזרע אהרן הכהן: חרום · הפך שרוע והנה חרום מגזרת חרם: שרוע · מגזרת מהשתרע: או גבן · קרוב מגזרת הריס גבנונים וה״ן שרש והוא שם התאר וכן דק והוא כמשמעו להיות דק קצר קומה: תבלול בעינו · יש אומרי׳ מגזרת תבל עשו השחתה ויש אומרים מגזרת בלולה בשמן והת״ו על שני הפירושים נוסף גם גרב בעין על דעת רבי׳ כן: ילפת · כטעם דבק מגזרת וילפות שמשון ויש אומרי׳ עוות מגזרת ויחרד האיש וילפת והי״וד נוסף כי״וד יצהר: מרוח · שם התאר מגזרת רוח: אשך · הביצה ואחר שפרט אמר כלל כל איש אשר בו מום · וטעם מום בו כמו אבינו והמו קלל: לחם אלהיו · לחם הפני׳ והאשם והחטאת שהם קדש הקדשים כנגד השלמים כי גם השלמים קדש: ומן הקדשים · המעשר והבכור: אך אל הפרכת לא יבא · להיותו כהן גדול גם אל המזבח לא יקרב · וטעם אל כל בני ישראל שלא יזבח להם שלמים בעלי מום לולי הקבלה ובעבו׳ שהזכי׳ כי בעל מום יאכל קדש הזהיר שיהיה האוכל ט טהור: וינזרו · כמו והזרתם והוא מבנין נפעל והטע׳ ירחקו ויבדלו מגזרת נזיר: ולא יחללו · מושכת עצמו ואח׳ עמו וכן הוא ולא יחללו את שם קדשי ולא יחללו אשר הם מקדישים לי · וטעם אני יי׳ · קדוש · וטעם מלפני אני יי׳ כי אחר שיכרת מלפני השם לא יעמד כאשר פ פירשתי בסוד השם · עד

עד אשר יטהר. ימי טהרתו: אשר יטמא לו. בשבילו כמו אמרי לי אחי הוא כל אלה הנזכרים יטמאו עד הערב: ובא השמש וטהר. ידוע כי וטהר שב אל הטמא כמו וכפר עליה הכהן וטהרה כי אין בפסוק זכר יום רק חז״ל העתיקו אפילו שיבא השמש לא יאכל עד סוף האור ושמו זה הפסוק לאסמכתא כאשר פירשתי בפסוק לעם נכרי על כן אמרו טהר יומא: כי לחמו. מאכלו וכבר פירשתיו ורייקי מוח יפרשו הפסוק שהוא בספר יחזקאל והוא כל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים כל מה שנבלוהו וטרפוהו עופות או בהמות חח הבל כי הנה בתורה כתוב כל נבלה וטרפה לא יאכל והטעם שאם יאכל לא יטמא: ושמרו את משמרתי. רמז למקדש על כן ולא ישאו עליו חטא ומתו. בו: וכל זר. שאינו מזרע אהרן: הם יאכלו בלחמו. זכרי׳ ונקבו׳: בתרומת הקדשי׳. השוק והחזה: מלחם אביה תאכל. כמו בראשונה: וכל זר לא יאכל בו. על כן אם יש לה ובעבורו לא תאכל היא: ונתן לכהן את הקדש. טעמו עם הקדש או תהיה מלת ונתן לכהן מוספת עצמ׳ ואחרת עמה וכן פירושו ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן ונתן את הקדש ולפי דעתי שאין צורך בעבור מלת עליו: והשיאו אותם. פעל יוצא לשנים פעול׳ והטעם שיזהירום ויורום עד שלא ישגו ואחרי שהזכיר קדשי בני ישרא׳ הזהיר שלא יביאו הקדשים מבעלי ה המומין: וטעם ומן הגר כי משפט אחד לנודר ולמתנדב ל לישראל ולגר כי כן כתו׳ וחכמי׳ הפרישו בין נדר ובין נדבה וכל נדר נדבה ואין כל נדבה נדר. וכל קרבן שעלה כלו על המזבח אין ראוי להיותו בלא מום: לפלא

בכל טמא נפש. במי שנטמא במת: בכל שרץ אשר יטמא לו: בשיעור הראוי לטמא בכעדשה: או באדם. במת אשר יטמא לו בשיעורו לטמא וזהו כזית: לכל טומאתו. לרבות נוגע בזב וזבה נדה ויולדת: נפש אשר תגע בו. באחד מן הטמאים הללו: ואחר יאכל מן הקדשי׳. נדרש ביבמות בתרומה שמותר לאכלה בהערב השמש: מן הקדשים. ולא כל הקדשי׳: נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. לענין הטומאה הזהיר כאן שאם אכל נבלת עוף טהור שאין לה ט טומאת מגע ומשא אלא טומאת אכילה בבית הבליעה אסור לאכול בקדשים וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפ׳ יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טרפה: ושמרו את משמרתי. מלאכול תרומ׳ בטומאת הגוף: ומתו בו. למדנו שהיא מיתה בידי שמים: לא יאכל קדש. בתרומה הכתו׳ מדבר שכל הענין דבר בה: תושב כהן ושכיר. תושבו של כהן ושכירו לפיכך תושב זה נקוד פתח לפי שהוא דבוק ואיזהו תושב זה נרצע שהו׳ קנוי לו עד היובל ואיזהו שכיר זה קנוי קנין שנים שיוצא בשש בא הכתו׳ ולמדך כאן שאי׳ גופו קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו: וכהן כי יקנה נפש. עבד כנעני שקנוי לגופו: ויליד ביתו. אלו בני השפחו׳ ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה שאף היא קנין כספו ועוד למד ממקרא אחר כל טהור בביתך וגו׳ בספרי: לאיש זר. ללוי וישראל: אלמנה וגרושה. מן האיש הזר: וזרע אין לה. ממנו: ושבה. הא אם יש לה זרע ממנו א אסור בתרומ׳ כל זמן שהזרע קיים: וכל זר לא יאכל בו. לא בא אלא להוציא את האונן שמותר בתרומ׳ זרות אמרתי לך ולא אנינו׳: כי יאכל קדש. תרומ׳: ונתן לכהן את הקד׳. דבר הראוי להיו׳ קדש שאינו פורע לו מעות אלא פירות של חולין והן נעשין תרומה: ולא יחללו וגו׳. להאכילם לזרים: והשיאו אותם. את עצמם יטענו עון באכלם את קדשיהם שהובדלו לשם תרומה וקדשו ואסרו עליהן ואונקלוס תרגם במיכלהון בסואבא שלא לצורך תרגמו כן: והשיאו אותם. זה אחד מג׳ אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בתורה שמדברים באדם עצמו וכן ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא יביא את עצמו וכן ויקבור אותו בגיא הוא קבר את עצמו כך נדרש בספרי: נדריהם. הרי אלו: נדבותם. הרי זו: לרצונכם. הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני שיהא לכם לרצון אפיימנט בלע״ז ואיזהו הראוי לרצון: תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות ואינו נפסל במום אלא בחסרון אבר: לפלא

איש י״ר״פ בתורה וב׳ באיוב וסי׳ נמסר בריש איוב: טמא ד׳ וסי׳ והנגע בכל טמא נפש. כי איש טמא שפתים ב׳ בו. אם יגע טמא נפש בכל: באדם ד׳ רפ׳ ן נמסר בסדר הזריע: רחיצה בשרו ד׳ חס׳ את נמסר בסדר מצורע: ובא י״ז רפ׳ נמסר בישעיה סימן נ״ט גבי פסוק ובא ל ציון גואל: בלחמו ג׳ וסי׳ הם יאכלו בלחמו. קרבנו נודד.

איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר והנגע בכל טמא נפש או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע: או איש אשר יגע בכל שרץ אשר יטמא לו או באדם אשר יטמא לו לכל טמאתו: נפש אשר תגע בו וטמאה עד הערב ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים: ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא: נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אני יהוה: ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללהו אני יהוה מקדשם: וכל זר לא יאכל קדש תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש: וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו: ובת כהן כי תהיה לאיש זר הוא בתרומת הקדשים לא תאכל: ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל וכל זר לא יאכל בו: ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמשיתו עליו ונתן לכהן את הקדש: ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו ליהוה: והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם כי אני יהוה מקדשם:

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אלהם איש איש מבית ישראל ומן הגר בישראל אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו ליהוה לעלה: לרצנכם תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים: כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם: ואיש כי יקריב זבח שלמים ליהוה ל

גבר גבר מזרעא דאהרן והוא סגיר או דאיב בקודשיא לא ייכול עד די ידכי ודיקרב בכל טמא נפשא או גבר די תפוק מניה ש שכבת זרעא: או גבר די יקרב בכל ריחשא די יסתאב ליה או באנשא די יסתאב ליה לכל ס סאובתיה: אנש די יקרב ביה ויהי מסאב עד רמשא ולא ייכול מן קודשיא אלהן אסחי בשריה במיא: ובמיעל שמשא וידכי ובתר כן יכול מן קודשיא ארי לחמיה הוא: נבילא ותבירא לא ייכול לאסתאבא בה אנא יי: ויטרון ית מטרת מימרי ולא יקבלון עלוהי חובא וימותון ביה ארי יחלוניה אנא יי מקדשהון: וכל חילוני לא ייכול קודשא תותב דכהנא ואגירא לא יכול קודשא: וכהנא ארי יקני נפש קנין כספיה הוא ייכול ביה ויליד ביתיה אינון ייכלון בלחמיה: ובת כהנא ארי תהי לגבר חילוני היא באפרשות קודשיא לא תיכול: ובת כהנא ארי תהי ארמלא ומתרכא ובר לית לה ותתוב לבית אבוהא כרביותהא מלחמא דאבוהא תיכול וכל חילוני לא ייכול ביה: וגבר ארי ייכול קודשא בשלו ויוסף חומשיה עלוהי ויתן לכהנא ית קודשא: ולא יחלון ית קודשיא דבני ישראל ית די יפרשון קדם יי: ויקבלון עליהון עויין וחובין במיכלהון בסואבא ית קודשיהון ארי אנא יי מקדשהון:

ומליל יי עם משה למימר: מליל עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישראל ותימר להון גבר גבר מבני ישראל ומן גיוריא בישראל די יקריב קורבניה לכל נדריהון ולכל נדבתהון די יקרבון קדם יי לעלתא: לרעוא לכון שלים דכורא בתוריא באימריא ובעזיא: כל די ביה מומא לא תקרבון ארי לא לרעוא יהי לכון: וגבר ארי יקריב ניכסת קודשיא קדם יי

מסרה

נשותיה עץ: חמשיתו ב׳ חס׳ וחד קרמ׳ וסימ׳ ויסף חמישתו עליו. כי יגאל ממעשרו. וחד חמשתו וחמשתו יסף עליו: והשיאו ב׳ וסימ׳ והשיאו אותם עון אשמה. והשיאו אתו כל ישראל: באכלם ב׳ וסימ׳ באכלם את קדשיהם. באכלם מעבור הארץ: אני יי׳ מקדשכם ד׳ וסימ׳ אך אל הפרכת לא יבא. ושמרו את משמרתי. והשיאו אתם עון. וגם את שבתתי נתתי: לרצנכם ד׳ וחס׳ וסי׳ נמסר בסדר קדשים:

רשי

לפלא נדר. להפריש בדיבורו: עורת. שם דבר של מום עורון בלשון נקבה שלא יהא בו מום של עורת: או שבור. לא יהיה: חרוץ. ריס של עין שנסדק או שנפגם וכן שפתו שנסדקה או נפגמה: יבלת. ורוואה בלע"ז: גרב. מין חזזית וכן ילפת ולפון ילפת כמו וילפות שמשון שאחוזה בו עד יום מיתה שאין לה רפואה: לא תקריבו. שלשה פעמים להזהיר על הקדשן ועל שחיטתן ועל זריקת דמן: ואשה לא תתנו. אזהרת הקטרתן: שרוע. אבר גדול מחבירו: קלוט. פרסותיו קלוטות: נדבה תעשה אותו. לבדק הבית: ולנדר. למזבח: לא ירצה. אי זה הקדש בא לרצות הוי אומר זה הקדש המזבח: ומעוך וכתות ונתוק וכרות. בביצים או בגיד: מעוך. ביציו מעוכין ביד: כתות. כתושים יותר ממעוך: נתוק. תלושין ביד עד שנפסקו חוטי' שתלויה בהן אבל כתונין בכיס בתוך הכיס והכיס לא נתלש: וכרות. כרותין בכלי ועודן בכיס: ומעוך. תרגום ודמרים זהו לשונו בארמית לשון כתישה וכתו' תרגומו ודרסים כמו הבית הגדול רסיסים בקיעות דקו' וכן קנה המרוסס: ובארצכם לא תעשו. דבר זה לסרס שום בהמה וחיה ואפילו טמאה לכך נאמר בארצכם לרבות כל אשר בארצכם שאי אפשר לומר לא נצטוו על הסרוס אלא בארץ שהרי סרוס חובת הגוף הוא וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ: ומיד בן נכר. גוי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום ואף על פי שלא נאסרו בעלי מומין לקרבן בבני נח אלא כן מחוסרי אבר זאת נוהגת בבמה שבשדות אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבוה אבל תמימה תקבלו מהם לכך נאמר למעלה איש איש לרבות את הגוים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: משחתם. חבולהון: לא ירצו לכם. לכפר עליכם: כי יולד. פרט ליוצא דופן: אותו ואת בנו. נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או הבת ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן: אותו ואת בנו. אף בנו ואותו במשמע: לרצונכם תזבחו. תחלת זביחתכם הזהרו שתהיו לרצון לכם ומהו הרצון ביום ההוא יאכל לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן אל תשחטוהו על מנת לאכלו למחר שאם תחשבו בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון. דבר אחר לרצונכם לדעתכם מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים ואעפ"י שכבר פרט בהלכים לשני ימים חזר ופרט באוכלין לאוכלים אותו שיהא זביחתו על מנת לאכלו בזמנו: ביום ההוא יאכל. לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן שאם זמן אכילה כבר כתו' ובשר זבח תודת שלמיו וגו': אני ה'. דע מי גזר על הדבר ואל יקל בעיניך: ושמרתם. זו המשנה: ועשיתם. זה המעשה: ולא תחללו. לעבור על דברי מזידין ממשמע שנאמר ולא תחללו מה תלמוד לומר ונקדשתי מסור עצמך וקדש שמי יכול ביחיד תלמוד לומר בתוך בני ישראל וכשהוא מוסר עצמו ימסור על מנת למות שכל המוסר עצמו על מנת הנס אין עושין לו נס שכך מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנ' והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו' מציל ולא מציל ידיע להוי לך וגו': המוציא אתכם. על מנת כן: אני ה'. נאמן לשלם שכר: דבר אל בני ישראל. מועדי ה'. עשה מועדות שיהיו ישראל מלומדין בהם שמעברין את השנה על גליות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלם: ששת ימים. מה ענין שבת אצל מועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאילו חלל את השבתות וכל המקיים את המועדות מעלין עליו כאילו קיים את השבתות: אלה

אבן עזרא

לפלא. לפרש: עורת. שם התאר לעין ואם כי שבור ביד וחרוץ ברגל וחרוץ מגזרת כן משפטיך אתה חרצת כמו נגזר: יבלת. כמו תבלול וכללו של דבר אחכנו כסמוך על הקבלה ולא כמען על דעתנו החסרה: לא תקריבו אלה לה'. לפלא נדר ולא יקח מאלה האמורים: שרוע. כראשון. וקלוט הפכו והוא מגזרת עיר מקלט: ומעוך. מגזרת מעכו סדיהן: וכתות. מגזרת וכתות אותו טחון ושניהם בביצים: ונתוק. מגזרת כאשר ינתק פתיל הנעורת: ובארצכם לא תעשו. לעשות מעשה השם: ומיד בן נכר. שלא יחשוב בלבו הואיל והוא קרבן בן נכר לא אחוש להקריבו: משחתם. הם נוסף והתי"ו שרש מגזרת השחתה והם להיות להם משחתם שרש והתי"ו נוסף: ירצו. מבנין נפעל ואחר שהזכיר לא ירצו הזכיר כי כל קרבן שם מיקרב קודם יום השמיני גם הוא לא ירצה: שור או כשב או עז. מקראים על שם שופם כמו ובבריעותי תפשום ומות המת כי יפול הנופל או הטעם זכר המין: וטעם ומיום השמיני כמו הכמול עד המרובע: והלאה. אחריו והעד חוץ יהיונתן: ושור או שה. פירשתיו והמצוה על זכר ונקבה. וטעם וכי תזבחו זבח תודה שיאכל ביום אחד בעבור שהזכיר ושור או שה שלא ישחטו ביום אחד והוסיף על הפרש הכתוב' בצו את אהרן מלת לרצונכם. וטעם אני ה' להיות התודה שלימה: ושמרתם מצותי. בלב: ועשיתם אותם אני ה' שאחקור מה שים בלב וארא כל המעשוי. וטעם לא תחללו את שם קדשי עם בני אהרן ידבר כי הפרשה דבקה והם המצווים שלא ישחטו להם או לישראל אם ובנו ביום אחד גם יתכן שמצות וכי תזבחו זבח תודה לכהנים והעד שהחל בפרשה אחרי כן דבר אל בני ישראל ועד שני ונקדשתי בתוך בני ישראל: המוציא אתכם. ובסוף אני ה' שהוא הדבור הראשון והוא עיקר כל המצות. ואחר שהזכיר קדשי בני ישראל הזכיר הימים שיקריבו בהם העולות והחל משבת: וטעם אלה הם מועדי בעבור היות שבתות רבות בשנה: בכל

זבח שלמים ו' בתורה נמסר בויקרא: ושור ה' ג' מנהון ר"פ נמסר בריש סדר שמיני: ולנדר ה' קמצ' בליש' וסימ' ונדר אלמנה וגרושה: כי נדר נדר עבדך: ולנדר לא ירצה. ונדרו נדר לה' ושלמו: כל נדר וכל שבועת. וסימ' בלשון ארמי: נדרא דארמלתא שלם עבדא ולא אתקבל: זבח ב' וסימ' וכי תזבחו זבח

לְפַלֵּא־נֶ֙דֶר֙ א֣וֹ לִנְדָבָ֔ה בַּבָּקָ֖ר א֣וֹ בַצֹּ֑אן תָּמִ֤ים יִהְיֶה֙ לְרָצ֔וֹן כָּל־מ֖וּם לֹ֥א יִהְיֶה־בּֽוֹ׃ עַוֶּרֶת֩ א֨וֹ שָׁב֜וּר אוֹ־חָר֣וּץ אֽוֹ־יַבֶּ֗לֶת א֤וֹ גָרָב֙ א֣וֹ יַלֶּ֔פֶת לֹא־תַקְרִ֥יבוּ אֵ֖לֶּה לַיהוָ֑ה וְאִשֶּׁ֗ה לֹא־תִתְּנ֥וּ מֵהֶ֛ם עַל־הַמִּזְבֵּ֖חַ לַיהוָֽה׃ וְשׁ֣וֹר וָשֶׂ֔ה שָׂר֖וּעַ וְקָל֑וּט נְדָבָה֙ תַּעֲשֶׂ֣ה אֹת֔וֹ וּלְנֵ֖דֶר לֹ֥א יֵרָצֶֽה׃ וּמָע֤וּךְ וְכָתוּת֙ וְנָת֣וּק וְכָר֔וּת לֹ֥א תַקְרִ֖יבוּ לַיהוָ֑ה וּבְאַרְצְכֶ֖ם לֹ֥א תַעֲשֽׂוּ׃ וּמִיַּ֣ד בֶּן־נֵכָ֗ר לֹ֥א תַקְרִ֛יבוּ אֶת־לֶ֥חֶם אֱלֹהֵיכֶ֖ם מִכָּל־אֵ֑לֶּה כִּ֣י מָשְׁחָתָ֤ם בָּהֶם֙ מ֣וּם בָּ֔ם לֹ֥א יֵרָצ֖וּ לָכֶֽם׃ ס

וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ שׁ֣וֹר אוֹ־כֶ֤שֶׂב אוֹ־עֵז֙ כִּ֣י יִוָּלֵ֔ד וְהָיָ֛ה שִׁבְעַ֥ת יָמִ֖ים תַּ֣חַת אִמּ֑וֹ וּמִיּ֤וֹם הַשְּׁמִינִי֙ וָהָ֔לְאָה יֵרָצֶ֕ה לְקָרְבַּ֥ן אִשֶּׁ֖ה לַיהוָֽה׃ וְשׁ֖וֹר אוֹ־שֶׂ֑ה אֹת֣וֹ וְאֶת־בְּנ֔וֹ לֹ֥א תִשְׁחֲט֖וּ בְּי֥וֹם אֶחָֽד׃ וְכִֽי־תִזְבְּח֥וּ זֶֽבַח־תּוֹדָ֖ה לַיהוָ֑ה לִֽרְצֹנְכֶ֖ם תִּזְבָּֽחוּ׃ בַּיּ֤וֹם הַהוּא֙ יֵאָכֵ֔ל לֹא־תוֹתִ֥ירוּ מִמֶּ֖נּוּ עַד־בֹּ֑קֶר אֲנִ֖י יְהוָֽה׃ וּשְׁמַרְתֶּם֙ מִצְוֺתַ֔י וַעֲשִׂיתֶ֖ם אֹתָ֑ם אֲנִ֖י יְהוָֽה׃ וְלֹ֤א תְחַלְּלוּ֙ אֶת־שֵׁ֣ם קָדְשִׁ֔י וְנִ֨קְדַּשְׁתִּ֔י בְּת֖וֹךְ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל אֲנִ֥י יְהוָ֖ה מְקַדִּשְׁכֶֽם׃ הַמּוֹצִ֤יא אֶתְכֶם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם לִהְי֥וֹת לָכֶ֖ם לֵאלֹהִ֑ים אֲנִ֖י יְהוָֽה׃ פ

כג וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵהֶ֔ם מוֹעֲדֵ֣י יְהוָ֔ה אֲשֶׁר־תִּקְרְא֥וּ אֹתָ֖ם מִקְרָאֵ֣י קֹ֑דֶשׁ אֵ֥לֶּה הֵ֖ם מוֹעֲדָֽי׃ שֵׁ֣שֶׁת יָמִים֮ תֵּעָשֶׂ֣ה מְלָאכָה֒ וּבַיּ֣וֹם הַשְּׁבִיעִ֗י שַׁבַּ֤ת שַׁבָּתוֹן֙ מִקְרָא־קֹ֔דֶשׁ כָּל־מְלָאכָ֖ה לֹ֣א תַעֲשׂ֑וּ שַׁבָּ֥ת הִוא֙ לַֽיהוָ֔ה

אונקלוס

לְפָרָשָׁא נִדְרָא אוֹ לִנְדַבְתָּא בְּתוֹרֵי אוֹ בְעָנָא שְׁלִים יְהֵי לְרַעֲוָא כָּל מוּמָא לָא יְהֵי בֵיהּ׃ עֲוִיר אוֹ תְבִיר אוֹ פְסִיק אוֹ יַבְּלָן אוֹ גַרְבָן אוֹ חֲזָזָן לָא תְקָרְבוּן אִלֵּין קֳדָם יְיָ וְקוּרְבָּנָא לָא תִתְּנוּן מִנְּהוֹן עַל מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ׃ וְתוֹר וְאִמַּר יַתִּיר וַחֲסִיר נְדַבְתָּא תַּעֲבֵיד יָתֵיהּ וּלְנִדְרָא לָא יְהֵי לְרַעֲוָא׃ וּדְמָרִיס וְדִרְסִיס וְדִישְׁלִיף וְדִיגְזִיר לָא תְקָרְבוּן קֳדָם יְיָ וּבְאַרְעֲכוֹן לָא תַעְבְּדוּן׃ וּמִן בַּר עַמְמִין לָא תְקָרְבוּן יָת קוּרְבַּן אֱלָהֲכוֹן מִכָּל אִלֵּין אֲרֵי חִבּוּלְהוֹן בְּהוֹן מוּמָא בְהוֹן לָא לְרַעֲוָא יְהוֹן לְכוֹן׃

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ תּוֹר אוֹ אִמַּר אוֹ עִזָּא אֲרֵי יִתְיְלִיד וִיהֵי שִׁבְעָא יוֹמִין בָּתַר אִמֵּיהּ וּמִיּוֹמָא תְמִינָאָה וּלְהָלָּא יִתְרְעֵי לְקָרְבָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃ וְתוֹרְתָא אוֹ שֵׂיתָא לַהּ וְלִבְרַהּ לָא תִכְּסוּן בְּיוֹמָא חָד׃ וַאֲרֵי תִכְּסוּן נִכְסַת תּוֹדְתָא קֳדָם יְיָ לְרַעֲוָא לְכוֹן תִּכְּסוּן׃ בְּיוֹמָא הַהוּא יִתְאֲכִיל לָא תַשְׁאֲרוּן מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא אֲנָא יְיָ׃ וְתִטְּרוּן פִּקּוּדַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ׃ וְלָא תַחֲלוּן יָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי וְאֶתְקַדַּשׁ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן׃ דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ אֲנָא יְיָ׃

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן מוֹעֲדַיָּא דַיְיָ דִּי תְעָרְעוּן יָתְהוֹן מְעָרְעֵי קַדִּישׁ אִלֵּין אִנּוּן מוֹעֲדָי׃ שִׁתָּא יוֹמִין תִּתְעֲבֵיד עֲבִידְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבָּא שַׁבְּתָא מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל עֲבִידָא לָא תַעְבְּדוּן שַׁבְּתָא הִיא קֳדָם יְיָ

תודה. זבח שלמים: אני ה' ב' ספ' בספרא וסימ' נמסר בסדר אחרי מות: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם י"ג בתורה נמסר בסדר ויקרא: תעשה ז' וסי' נמסר בסדר תרומה:

ולנדר ה' קמצין ב' לא ירצה. תזבחו ב' לא תזביר וכי תזבחו דקדשים

אבן עזרא

בכל מושבותיכם. בארצכם וחוץ מארצכם בבית ובדרך. וטעם שבת היא ליי׳ פירשתיו. ואחר כן הזכיר המועדים ואמר בשבת אלה הם מועדי ובמועדים אמר במועדם והטעם בא׳ זה יום שיהיה מהשבוע והנה אני נותן לך כלל בדברי המועדים כי בזמן שבית המקדש קיים היו המועדים נמסרים לב״ד הלא תראה כי אמר על פסח חזקיהו ויועץ המלך ואחר שקבעו אם חדש ניסן עבר השנה ובזה תפשוהו חכמי׳ ז״ל כי היה ראוי שלא יעבר ניסן בניסן והמעתיקים אמרו כי בית דין היה מסתכל בדברים רבים בקביעות השנה ואמרו על רבי עקיבא שקבע שתי שנים מעוברות שנה אחר שנה לפי צורך השעה ואין בכל המקרא ראיה איך היו ישראל קובעים החדשים והמועדים ומה שאמר הגאון כי על חשבון העיבור היו נסמכים איננו אמת כי במשנה גם בתלמוד ראיות שהיה פסח בבדו גם שני מעשיות שם ועבור השנים קרוב מתוספת שנת החמה על הלבנה ואיננו על דרך הקדמונים ותחלת החשבון וי״ד פי׳ שיש עם לבה״רד ר״ח תשעו׳ יבא המולד וי״ד כי שנה נוספה להחל מחשבון בהר״ד בעבור חמש הימים שהיו קודם בריאת האדם ויום בשל׳ חשוב שנה וזה לא יזיק על כן לא תוכל לקחת תוספת שנה נוספה כי לא היתה והנה העבור אחר שנה וחצי שנה והעבור כנוי על המהלך התיכון על כן אמרו פעמי׳ שבא בארוכה ובקצרה ואין הקביעו׳ רודף אחר ראית הלבנ׳ בירושלם או בקצה מזרח או במערב כלל והעד מקום המחברת התיכונה כי הנה היא על ירושלם ועוד מראינו פעמים רבות הלבנה בחדש ניסן בליל שני וכן היתה נראית בכל העולם וקביעות ה החדש היה ליל שלישי וכן ארע לשלשה חדשים קודם ניסן וזה נתקן בשנת גטר״ד בעבור הדחיה גם פעמי׳ היה הקביעות בתשרי יום חמישי ולא נראית הלבנה בליל שבת והיה האויר זך וזה יקרה בכל שנה שהמולד קרוב מחצי היום והיתה הלבנה בחצי גלגל הגבוה גם אין הקביעות בנוי על עת התחברות המאורות אפי׳ במהלך האמצעי כי הנה בטור״ד גם בטר״ד יוכיחו ולולי שלא אצריך הייתי מפרש סוד העיבור וסוד ההלכה האמורה שהוא נולד קודם חצות והכלל שחז״ל העתיקו לנו שנסמוך על העיבור בגלות וכן קבלנו מפי נביאים ולא נוכל לעשות דבר אחר טוב ממנו וזה ששמו שני ימים בגלות והוא על דבר ספק והמתענים יום הכפורים שני ימים מה יועילם בעבור הדחיות כי בשנת גטר״ד אם על המולד היה ראוי שיתענו בשמו׳ לקביעותינו וכי למה נעות אנחנו חשבון שנתנו בעבור שנה אחרת וכן יקרה להם עם הראיה : בין הערבים. פירשתיו : אשה ליי׳. בפרשת פנחס. וטעם להזכיר כי תבאו אל הארץ בעבור שישמרו כל השבתות במדבר ופסח בהר סיני כי זו הפרשה סמוכה להקמת המשכן. וטעם דבר אל בני ישראל שיתחברו ואחר כן ואמרת אליהם : ממחרת השבת. אמרו חז״ל ממחרת יום טוב והמכחשים אמרו שהוא כמשמעו והאמינים הביאו ראיות משבת השמטה והיובל והכוס הגדול ויום תרועה שכתוב בו שבתון וכן שבתון כאמר בראשון של סוכות ובשמיני ואמרו כי שבע שבתות שבועות וכמוהו בא׳ השבת עם יוצאי השבת והם שנים פירושים בפסוק אחד והנה שלשים עיירים וראייתם תמימות וחכם ברומי הביא ראיה ממחרת הפסח מצות וקלוי ולא ידע כי בנפשו הוא כי הפסח ביום ארבעה עשר וממחרתו יום חמשה עשר וכן כתוב ויסעו מרעמסס בחדש הראשון ולאכול קלי אסור עד עבור תנופת העומר והגאון אמר ששני פסחים הם פסח יי׳ ופסח ישראל ופסח יי׳ בליל חמשה עשר והנה מחרת הפסח ביהושע יום ששה עשר ויהיה פי׳ ממחרת הפסח ולא אמ׳ כלום כי לא נקר׳ החג פסח רק בעבור שפסח השם על הבתים וממחרתו הוא לבקר יום חמשה עשר וכן כתוב כל היום וכל הלילה וכל יום המחרת ועוד אמר הגאון שמצות וקלוי היה מהישן וזה איננו רחוק כי הכתוב אמר על תנופת העומר שתהיה מהחל חרמש בקמה ואם תנופת העומר היתה יום חמשה עשר מתיקברו ועשו מצות ועוד כי אין קציר כי הוא ראשית קציר שעורי׳ גם יש כדמות ראיה על פירושו שאמר מעבור הארץ ויתכן שזה השם נקרא על התבואה שיש לה שנה שעברה. וטעם מעבור הארץ ארץ סיחון ועוג והעד שאמ׳ אחר כן מתבואות ארץ כנען ועוד כי קלוי איננו כמו קלי והכתוב אמר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו ואין פסוק קלוי באם טענה כי הוא תואר המעשה כי אביב קלוי באש יקרא קלי ועוד יש להשיב מאין נדע כי הניף הכהן בעברם הירדן תנופת העומר כי הכתוב אמר אשר אני נותן לכם ועוד לא נתנה להם ולא בא הכתוב להזכיר מצות וקלוי רק בעבור ששבת המן וכן טעם כל הפסוק ועוד אמ׳ הגאון אם השבת כמשמעה מתי זה שבת נחל לספור וישועה השיב כי שמנה עשר ימים הם שיש בהם קרבן ונקראו מועדים מלבד השבתות ואחר שיש קרבן ביום תנופת העומר לאות ולעד כי התקופה באחד מימות מועד האביב והנה שכח קרבנות ראשי חדשים שלא נזכרו ועוד כי הכתוב אמר כאלה תעשו ליום שבעת ימים והיה ראוי שיאמר מלבד תנופת העומר גם זאת איננה טענה עלינו כי אנחנו נסמוך במצות על הקבלה והנה ביום שבועות לא הזכיר בפרשת פנחס מלבד כבשי השלמים ולמעלה פר בן בקר אחד ואילם שנים ובפנחס פרים שנים ואיל אחד גם יוכל המאמין להשיב כי בדרך נבואה ידע היום שיהיה בו תנופת העומר שיום השבת יהיה הקבעו׳ והעד מערך הלחם שהיה בשבת והזכיר הכתוב איך יחשבו בשנה הראשונה ואז הקריבו שלמים והעולה הנזכרת ואחר כן הנזכרת בפנחס ואח״כן אמר בשבועותיכם שבגה שבועות ולא אמר שבתות ואין ראיה כי תחלת השבוע יום ראשון וטמאה שבועים יוכיח והנה ארמוז לך סוד אחד שכל המועדי׳ תלוים ביום ידוע מהחדש ולא כאמר בחג השבועות מספר בעבור הספירה שהיא מצוה וחז״ל העתיקו כי בחג שבועות היה מתן תורה ועליו כאמר כי חג יי׳ לנו. יש אומרים כי כל לרצונכם פירושו להיות לכם לרצון בעבור והניף את העומר לפני יי׳ לרצונכם וטעמו שתקיבו ברצונכם והטעם שתתנו כבש בן שנתו כדי שתהיו נרצים והמכחשים אמרו כי בן שנה איננו כבן שנתו כי בן שנתו עד אין לו שנה ובן שנה שיש לו שנה תמימה והנה לא קראו בחנוכת המזבח כבש אחד בן שנתו לעולה ובפרשה אחרונה כבשים בני שנה שנים עשר : ולחם

רשי

אלה מועדי יי׳. למעלה מדבר בעבור שנה וכאן מדבר בקדוש החדש : בין הערבים. משש שעות ולמעלה : פסח ליי׳. הקרבת קרבן ששמו פסח : והקרבתם אשה וגו׳. הם המוספין האמורים בפרשת פנחס ולמה נאמרו כאן לומר לך שאין המוספין מעכבין זה את זה : והקרבתם אשה ליי׳. מכל מקו׳ אם אין פרים הבא אילים אין פרים ואילים הבא כבשים : שבעת ימים. כל מקו׳ שנא׳ שבעת סם דבר הוא שבוע של ימים שטיכא בלע״ז וכן כל לשון שמונת ששת חמשת שלשת : מלאכת עבודה. אפי׳ מלאכו׳ החשובות לכם עבוד׳ וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהן כגו׳ דבר האבד כך הבנתי מתורת כ כהני׳ דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכו׳ : ראשית קצירכם. שתהא ראשונה לקציר : עומר. עשירית האיפה כך היתה שמה כמו וימדו בעומר : והניף. כל תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד לעצור טללים רעים : לרצונכם. אם תקריבו כמשפט זה יהי לרצון לכם : ממחרת השבת. ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשי׳ אי אתה יודע איזהו : ועשיתם כבש. חובה לעומר הוא בא : ומנחתו. מנחת נסכיו : שני עשרונים. כפולה היתה : ונסכו יין רביעית ההין. אף על פי שמנחתו כפולה אין נסכיו כפולים : קלי

מסורה

שבותיכם כלם כתיב כן בב״ג וסים נמסר בריש סדר ויקהל : בחודש ז׳ ר״פ נמסר בסדר וישמע יתרו : ובחמשה עשר יום ג׳ ר״פ דסמיכי בתורה וסים׳ ובחמשה עשר דמצות. וחברו׳ וחגתם אתו חג : ועשיתם דעומר בזקף ועשיתם שעיר עזים בתביר וסי׳ בלשון ארמי עומרא סליק צפירא נחית והוא חד מן י״ו זוגין מתחלפין בטעמא

בחד ענינא חד זקיף לרומא וחד נחית להומא וסים׳ בלשון ארמי שמואל עבד אורית׳ דוד מנהון כמיא קטלין לרוגזא משה מבלל בגלותא. וביאורם וסימנם בסדר וארא : ריח ניחח ח׳ מחרין בתורה וסי׳ נמסר בסדר צו :

ועשיתם ל׳ בעינין ומתחלפין בטעמ׳ חד בזקף וחד בתביר וסי׳ עומרא סליק צפירא נחית והוא חד מן י״ו זוגין מתחלפין בטעמא חד נחית לתהומא וחד סליק לרומא

מ״ל כתיב׳ כן במ״ג חס | ז׳ ר״פ | ס״ג בתרי׳ | ג׳ ר״פ | ס״ג בקריאה | כל אורי׳ חס | כל אורית׳ מ״ל בתח | ת׳ ר״פ בטעם בספר ג׳ בסיכל | כ׳ | כ״ח | ד׳ וחס | ל׳ ומ״ל | ה׳ מיידין | מ״מ ח״ת

מקרא

בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם : פ

אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם : בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבָּיִם פֶּסַח לַיהוָה : וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ : בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ : וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ : וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר : דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת־קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת־עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל־הַכֹּהֵן : וְהֵנִיף אֶת־הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לִרְצֹנְכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ הַכֹּהֵן : וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת־הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לַיהוָה : וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן אִשֶּׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְכֹּה יַיִן רְבִיעִת הַהִין :

תרגום

בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן : אִלֵּין מוֹעֲדַיָּא דַּיְיָ מְעָרְעֵי קַדִּישׁ דִּי תְעָרְעוּן יָתְהוֹן בְּזִמְנֵיהוֹן : בְּיַרְחָא קַדְמָאָה בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא לְיַרְחָא בֵּין שִׁמְשַׁיָּא פִּסְחָא קֳדָם יְיָ : וּבְחַמְשַׁת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא הָדֵין חַגָּא דְפַטִּירַיָּא קֳדָם יְיָ שִׁבְעָא יוֹמִין פַּטִּירָא תֵּיכְלוּן : בְּיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעְבְּדוּן : וּתְקָרְבוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ שִׁבְעָא יוֹמִין בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעְבְּדוּן : וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר : מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תֵיעֲלוּן לְאַרְעָא דִּי אֲנָא יָהֵיב לְכוֹן וְתַחְצְדוּן יָת חֲצָדַהּ וְתַיְתוּן יָת עוּמְרָא רֵישׁ חֲצָדְכוֹן לְוָת כַּהֲנָא : וִירִים יָת עוּמְרָא קֳדָם יְיָ לְרַעֲוָא לְכוֹן מִבָּתַר יוֹמָא טָבָא יְרִימִנֵּיהּ כַּהֲנָא : וְתַעְבְּדוּן בְּיוֹם אֲרָמוּתְכוֹן יָת עוּמְרָא אִמַּר שְׁלִים בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא קֳדָם יְיָ : וּמִנְחָתֵיהּ תְּרֵין עֶשְׂרוֹנִין סוּלְתָּא דְּפִילָא בִּמְשַׁח קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא וְנִסְכֵּיהּ חַמְרָא רַבְעוּת הִינָא :

קלי. קמח עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור: כרמל. הן קליות שקורין גרנייליש: בכל מושבותיכם. נחלקו בו חכמי ישראל יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוצה לארץ ויש אומרים לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו: ממחרת השבת. ממחרת יום טוב: תמימות תהיינה. מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות: השבת השביעית. כתרגומו שבועתא שביעתא: עד ממחרת השבת השביעית תספרו. ולא עד בכלל והן ארבעים ותשעה יום: חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. ביום חמשים תקריבוה ואומר אני זה מדרשו אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו ומקרא מסורס הוא: מנחה חדשה. היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש ואם תאמ' הרי קרבה מנחת העומר אינה כשאר כל המנחות שהיא באה מן השעורים: ממושבותיכם. ולא מחוצה לארץ: לחם תנופה. לחם תרומה המורם לשם גבוה וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה: בכורים. ראשונה לכל המנחות אף למנחת קנאות הבאה מן השעורים לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם: על הלחם. בגלל הלחם חובה ללחם: ומנחתם ונסכיהם. כמשפט מנח' ונסכי' המפורשי' בכל בהמה בפרשת נסכים שלשה עשרוני' לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש זו היא המנח' והנסכים חצי ההין לפר ושלישי' ההין לאיל ורביעית ההין לכבש: ועשיתם שעיר עזים. יכול שבעת כבשים ושעיר האמורים כאן הם שבעת כבשים ושעיר האמורי' בחומש הפקודים כשאתה מגיע אצל פרים ואילים אינן הן אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין: והניף הכהן אותם תנופה. מלמד שטעוני' תנופה חיים יכול כולם תלמוד לומר על שני כבשים: קדש יהיו. לפי ששלמי יחיד קדשים קלים הוזקק לומר בשלמי צבור שהן קדשי קדשי': ובקצרכם. חזר ושנה לעבור עליהם בשני לאוין. אמר ר' אבדימי בר' יוסף מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים מכאן ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו כאלו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו: תעזב. הנח לפניהם והם ילקטו ואין לך לסייע אחד מהם: אני ה' אלהיכם. נאמן לשלם שכר: זכרון תרועה. זכרון פסוקי זכרנות ופסוקי שופרות לזכור לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל: והקרבתם אשה. המוספין האמורים בחומש הפקודים:

ולחם ד' ר"פ וסימ' נמסר בסדר ויגש: עד עצם היום הזה ג' וסימ' ולחם וקלי וכרמל. רשימו אבנים גדולות. המה ואבותם פשעו בו: משבתיכם ג' חס' וסי' נמסר בריש סדר ויקהל: כל קרי' לדרתיכם בכל משבתיכם בכ"א בכל משבתיכם לדרתיכם וסימ' וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש: תביאו חד מן ד' אלפין דגשין בקרי'

ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדרתיכם בכל משבתיכם: ס

וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהיינה: עד ממחרת השבת השביעת תספרו חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה ליהוה: ממושבתיכם תביאו לחם תנופה שתים שני עשרנים סלת תהיינה חמץ תאפינה בכורים ליהוה: והקרבתם על הלחם שבעת כבשים תמימם בני שנה ופר בן בקר אחד ואילם שנים יהיו עלה ליהוה ומנחתם ונסכיהם אשה ריח ניחח ליהוה: ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים: והניף הכהן אתם על לחם הבכרים תנופה לפני יהוה על שני כבשים קדש יהיו ליהוה לכהן: וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו חקת עולם בכל מושבתיכם לדרתיכם: ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני יהוה אלהיכם:

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש: כל מלאכת עבדה לא תעשו והקרבתם אשה ליהוה:

ולחם וקלי ופירוכן לא תיכלון עד כרן יומא הדין עד אייתאיכון ית קורבנא דאלהכון קים עלם לדריכון בכל מותבניכון: ותמנון לכון מבתר יומא טבא מיום אייתאיכון ית עומרא דארמותא שבע שבוען שלמן יהויין: עד מבתר שבועתא שביעאה תמנון חמשין יומין ותקרבון מנחתא חדתא קדם יי: ממותבניכון תיתון לחם ארמותא תרתין גריצן תרין עשרונין סולתא יהוין חמיע יתאפיין בכורין קדם יי: ותקרבון על לחמא שבעא אימרין שלמין בני שנא ותור בר תורי חד ודיכרין תרין יהון עלתא קדם יי ומנחתהון ונסכיהון קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי: ותעבדון צפיר בר עזין חד לחטאתא ותרין אמרין בני שנא לנכסת קודשיא: וירים כהנא יתהון על לחם בכוריא ארמא קדם יי על תרין אימרין קודשא יהון קדם יי לכהנא: ותערעון בכרן יומא הדין מערע קדיש יהי לכון כל עיבידת פולחן לא תעבדון קים עלם בכל מותבניכון לדריכון: ובמחצדכון ית חצדא דארעכון לא תשיצי פאתא דחקלך בחצדך ולקטא דחצדך לא תלקט לעניי ולגיורי תשבוק יתהון אנא יי אלהכון: ומליל יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל למימר בירחא שביעאה בחד לירחא יהא לכון נייחא דוכרן יבבא מערע קדיש: כל עיבידת פולחן לא תעבדון ותקרבון קורבנא קדם יי:

אבן עזרא

ולחם. מחדש והעד כי הפסח יאכלו על מצות ומרורים לולי הקבלה היה נראה כי ספירת הימים בשנו' היובל והמכחשים אמרו כי טעם תמימות שלא ת תעלה במספר השבת הראשונה שיחל ממחריתה: תספרו חמשי' יום. כי כן מספר התורה וכן ביום השמיני בכל מקום. מלת תביאו זרה בעבור דגשות האלף כי לא נדע לו טעם: ממשבותיכם. צריכי' אנו לקבלה מאי זה מקום יוקח ומתי יביאוהו: לחם תנופה. לכהן עם כבשי השלמי' ויתכן שטנה הכתו' בשני הראשו' בעבור שהיא תחלת ה ההתחלה ויש אומרי' כי יקריב פר ואילים שנים או שני פרים ואיל אחד כרצות הכהן ועור לא ראינו שנו' כזאת ובפנחס אפרש האמת ואח' שמחיטת השלמים ביום חג שבוע' והוא יום מקרא קדש הנה מותר לשחוט בכל המועדים הפך דברי הצדוקים: וטעם להזכיר ובקוצרכם את קציר ארצכם פעם שנית בעבור כי חג שבוע' בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח מה שצויתיך לעשות בימים ההם. וטעם להזכיר וידבר יי' עם יום התרוע' בעבור היותו מועד בפני עצמו כי חג שבועות תלוי מיום תנופת העומר וכן הזכיר עם הצום הגדול ועם חג הסכות: בחדש השביעי. כי תחלת החשבון מניסן כי בו יצאו מ ממצרים ועוד כי אביב השעורים תחלה ואחר כן בכורי קציר חטים ואחר כך באספך את מעשיך ואלה המועדים תלוים להיותם בימים הנזכרים ואחר שאמר לתקוע בחצוצרות בכל חדש הנה זכרון תרועה גם יום תרועה מצוה לתקוע בשופר וכן ביום הכפורי' ואני הנה ארמוז לך סודו ושים לבך אולי תבינהו: אמרו

מסרה

וסי' ויביאו לו את המנחה. תביאו לחם תנופה. ושפו עצמותיו לא ראו. ויביאו לנו כיד אלהינו הטובה דעזרא: תהיינה' כתובים בן בתרין יודין והא בתר נ"ן וסי' וספרת' לכם ממחר'. ממשבתיכם תביאו'. והקריתם לכם ערים. והערים אשר התנו ללוים. את שלש הערים אשר. ולגר ולתושב. ונגרעה נחלתן מנחלת. ונוספה נחלתן על. לטוב בעיניה' ב' בפסו' וחד ותהיינה מחלה: על הלחם ב' וסימ' והקרבתם. כי לא על הלחם לבדו: ואלים ז' חס' יוד קדמא וח' מלאים דמל'. וסי' נמסר בסדר תצוה: וקראתם ג' ר"פ וסימ' בעצם היום הזה: וקראתם בשם אלהיכם. וקראת אותי והלכתם והתפללתם: משבתיכם חד מן ח' מלין בתרי טעמי פי' הטפח' לא ישרתנה מירבא בתיבתה כי אם בה' מקובו' וסי' בכל משבתיכם דוספרתם לכם דפרשת אמר. והריתיה. את כל הורתיה בקע דסוף מלכים. מכליגיתי. ומכל גלוליכם מעל תועבתיכם. כי למבראשונה. דד"ה. ונכזביהך לאהרן הב'. שהם הרהיכוני וסי' מה"ם הגלס. ועיין בשער הנגינות: דבר ד' בטעם תביר ר"פ בספרא וסי' נמסר בסדר צו:

אבן עזרא

שיום ראש השנה יום הדין וטעם התרועה זכר למלכיות השם ואחר שהעיקר כל ר״ח היה ר״ח ובעתיד אמר יחזקאל בראשון באחד לחדש והנה חמשה עשר לנכח ויום שביעי גם

אמרו המעתיקים כיאן נכבד כינו הויקס המשכן וכן תעשה בשבעה בעבור המרובע מרובע ופסח שניית אלפו הגדול והקטן על כן יום ראש השנה גדול מכולם אע״פ שהוא יום דין אסור להתענות בו ועזרא יוכיח ויום הכפורים הקטן במחברת והנה שבות כחג פסח רק שמיני ואין שביעי ומזה יתבר׳ לך הסוד וסוד השבת. וטעם אך בעשור בעבור שיום מקרא קדש יום ש שמחה וכן כתוב בספר עזרא לכו אכלו משמני׳ ושתו ממתקי׳: ועניתם. פירשתיו: לכפר עליכ׳. פירוש כי יום כפורים עליכם לבדכם: כי כל הנפש אשר לא תענה. זה מהנכין שלא נקרא שם פועלו וזה אות כי מי שנדע שאינו שומר זו המצוה כאשר כשמרנו נכריחנו להתענות.

וטעם שלא יעשו מלאכה שלא תהיינה הנפשות מתעסקות חוץ מבקשת כפור העונו׳: והאבדתי יש הפרש בינו ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש. וטעם כל מלאכה לא תעשו פעם אחרת להוסיף חקת עולם לדורותיכם: תשבתו שבתכם. זה יום השבת לא יקרא שבת ישראל כי אם שבת יי׳: שבעת ימים תקריבו אשה. ואם איננו שוה כאשה חג פסח: עצרת היא. יש אומרים שטעמו קהלה כטעם עצרת ב בוגדים והטעם התחברות כל ישראל לשלש רגלים ולא דברו נכונ׳ כי הנה כתוב בפסח וביום השביעי עצרת וכתוב ופנית ב בבקר והלכת לאהליך והקרוב שהוא כמו נעצר לפני יי׳ שיהיה בטל מכל עסקי העולם ופירוש עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו וכן כתו׳ בעצרת מועד הפסח: אלה מועדי יי׳. שאתם חייבי׳ להקריב בהם חטאה ופרש כי בכולם יש בהם עולה ומנחה וזבח ונסכים כי עד עתה לא ה הזכיר רק חטאה לבדו ויתכן להיותו עולה לבדה או מנחה ל לבדה: מתנותיכם. בשלש רגלים ונדרי הצבור והיחיד ו ונדבותיהם. וטעם אך בעבור שהזכיר בפרשה שהיא קודם זאת ענוי הנפש אסר להתענות בחג הסכו׳ כינו כתוב ושמחת׳ והיית אך שמח: באספכם את תבואת הארץ. שדות וכרמים: תחוגו. מפעלי הכפל והטעם על הזבחים: ביום הראשון שבתון. שם ויתסר יהיה לכם ואילו היה שם התאר היה ה״א תחת בית: ולקחתם

מסורה

אך ח׳ ר״פ בקריין וסימ׳ אך בשר בנפשו דמו. אך בעשור לחדש. אך כל חרם אשר יחרם. אך בכור אשר יבוכר. אך בחמשה עשר יום. אך בכור שור או בכור כבש. אך את מטה לוי. אך יד אחיקם בן שפן: כל מלאכה ג׳ נמסר בסדר אחרי מות: הסכת כלם חס׳ כמ״ב וסי׳ על כן קרא שם המקום סכות. כי בסכות

תרגום

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: בְּרַם בְּעַסְרָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה הָדֵין יוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא הוּא מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן וּתְעַנּוֹן יַת נַפְשָׁתֵיכוֹן וּתְקָרְבוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ: וְכָל עִיבִידָא לָא תַעְבְּדוּן בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי יוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא הוּא לְכַפָּרָא עֲלֵיכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן: אֲרֵי כָל אֱנַשׁ דִּי לָא יִתְעַנֵּי בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין וְיִשְׁתֵּיצֵי מֵעַמֵּיהּ: וְכָל אֱנַשׁ דִּי יַעְבֵּיד כָּל עִיבִידָא בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין וְאוֹבֵיד יַת אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ עַמֵּיהּ: כָּל עִיבִידָא לָא תַעְבְּדוּן קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן: שַׁבָּא שַׁבָּתָא הוּא לְכוֹן וּתְעַנּוֹן יַת נַפְשָׁתְכוֹן בְּתִשְׁעָה לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא מֵרַמְשָׁא עַד רַמְשָׁא תְּנוּחוּן נְיָחַכוֹן:

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּחַמְשָׁא עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה הָדֵין חַגָּא דְמִטַּלַּיָּא שִׁבְעָא יוֹמִין קֳדָם יְיָ: בְּיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל עִיבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעְבְּדוּן: שִׁבְעָא יוֹמִין תְּקָרְבוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא תְמִינָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן וּתְקָרְבוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ כְּנִישִׁין תְּהוֹן כָּל עִיבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעְבְּדוּן: אִלֵּין מוֹעֲדַיָּא דַיְיָ דִּי תְעָרְעוּן יָתְהוֹן מְעָרְעֵי קַדִּישׁ לְקָרָבָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ עֲלָתָא וּמִנְחָתָא נִכְסַת קוּדְשִׁין וְנִסּוּכִין פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ: בַּר מִשַּׁבַּיָּא דַיְיָ וּבַר מִמַּתְּנָתֵיכוֹן וּבַר מִכָּל נִדְרֵיכוֹן וּבַר מִכָּל נִדְבָתְכוֹן דִּי תִתְּנוּן קֳדָם יְיָ: בְּרַם בְּחַמְשַׁת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּמִכְנַשְׁכוֹן יַת עֲלַלְתָּא דְאַרְעָא תָּחֹגּוּן יַת חַגָּא דַיְיָ שִׁבְעָא יוֹמִין בְּיוֹמָא קַדְמָאָה נְיָחָא וּבְיוֹמָא תְמִינָאָה נְיָחָא:

תורה

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה: וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כִּי כָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא־תְעֻנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמֶּיהָ: וְכָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ: כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם: שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד־עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם: פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַיהוָה: בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לַיהוָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת הִוא כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: מִלְּבַד שַׁבְּתֹת יְהוָה וּמִלְּבַד מַתְּנוֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה: אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת־תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת־חַג־יְהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן:

מסורה (בשולי הטור)

ג׳ · ג׳ · ו׳ נתורה · ל׳ · ל׳ · יט רל׳ נסימנ׳ · נ׳ חס׳ נתורה · ו׳ · ב׳ רפ׳ בטעם תכיר בענין תרועה יע השכות · כו׳ל חכ׳ ב׳מב · סנ׳ · ל׳ תשרי׳ והיה לכם · כל דסמיך להל״ע כתיתין · ל׳ · ל׳ ב׳ מ׳ל · ו׳ נתורה

רשי

אך. כל אכין ורקין שבתורה מעוטין מכפר הוא לשבין ואינו מכפר על שאינם שבין: והאבדתי. לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן: וכל מלאכה וגו׳. לעבור עליו בלאוין הרבה או להזהיר על מלאכת לילה כמלאכת יום: מקרא קדש. קדשהו בכסו׳ נקייה ובתפלה ובשאר ימים טובים במאכ׳ ובמשת׳ ובכסו׳ נקיה ובתפלה: עצרת היא. עצרתי אתכם אצלי כמלך שזמן את בניו לסעוד׳ לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמ׳ בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד קשה עלי פ פרידתכ׳: כל מלאכת עבודה. אפי׳ מלאכה שהיא עבודה לכם ש שאם לא תעשוה יש חסרון כיס בדבר: לא תעשו. יכול אף חולו של מועד יהא א אסור במלאכת עבוד׳ תלמוד לומר היא: עלה ומנחה. מנחת נסכים הקריבה עם העלה: דבר יום ביומו. חק הקצוב בחומש הפקודים: דבר יום ביומו. הא אם עבר יומו בטל ק קרבנו: אך בחמשה עשר יום תחגו. קרבן שלמים לחגיגה יכול תדחה את השבת ת״ל אך הואיל ויש לה ת תשלומין כל שבעה: באספכם את תבואת הארץ. שיהא חדש שביעי זה בא בזמן א אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השני׳ שאם אין העבור פעמים ש שהו׳ באמצע הקיץ או החורף: תחגו. שלמי חגיגה: שבעת ימים. אם לא הביא בזה יביא בזה יכול יהא מ מביאן כל שבעה ת״ל וחגותם אותו יום אחד במשמ׳ ולא יותר ולמה כאמ׳ שבע׳ לתשלומין:

פרי

גליון

יום ל׳ ומשחא אל חד כתיב ה״א וחד לא כתיב ה״א

הוא קרמא היא תניין הוא ולבר ותאכל היא והוא

וכו׳ הספרי׳ ב׳ שבעו׳ כמו׳

מסורה

הושבתי: מתנותיכם ד׳ בקריא׳ ב׳ חס׳ וב׳ מלאים וסימ׳ מלבד שבתות יי׳ ומלבד. ואתם בית ישראל עבפכם. ובשאת מתנותיכם בהעביר. דיחזקאל. מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת יי׳. ב׳ קדמאי מלאים: חג יי׳ ד׳ בקריא׳ וסימ׳ בנערינו ובזקנינו נלך. באספכם את תבואת הארץ: ויאמרו הנה חג יי׳ בשילה. ומה תעשו ליום מועד. ונמסר גם בסדר בא:

ולקחתם ו' נמסר בסדר ויגש : ויקחו ו' רפין נמסר בסדר בא : זך ב' קמצין וסימ' ואתה תצוה · צו את בני ישראל : להעלת ב' חס' בתורה וסימ' ואתה תצוה · צו את בני ישראל : הנרות ב' מל בתורה וסימ' על המנרה הטהרה · יאירו שבעת הנרות · וכל נביא' וכתובי' דכו' מלאים בבמ"א חס' וסימ' והפרח והנרת : חלות

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני יהוה אלהיכם שבעת ימים : וחגתם אתו חג ליהוה שבעת ימים בשנה חקת עולם לדרתיכם בחדש השביעי תחגו אתו : בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת : למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים אני יהוה אלהיכם : וידבר משה את מעדי יהוה אל בני ישראל : פ

כד וידבר יהוה אל משה לאמר : צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד : מחוץ לפרכת העדת באהל מועד יערך אתו אהרן מערב עד בקר לפני יהוה תמיד חקת עולם לדרתיכם : על המנרה הטהרה יערך את הנרות לפני יהוה תמיד : פ ולקחת סלת ואפית אתה שתים עשרה חלות שני עשרנים יהיה החלה האחת : ושמת אותם שתים מערכות שש המערכת על השלחן הטהר לפני יהוה : ונתת על המערכת לבנה זכה והיתה ללחם לאזכרה אשה ליהוה : ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני יהוה תמיד מאת בני ישראל ברית עולם : והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו במקום קדש כי קדש קדשים הוא לו מאשי יהוה חק עולם : ס ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל וינצו במחנה בן הישראלית

ותסבון לכון ביומא קדמאה פירי אילנא אתרוגין ולולבין והדסין וערבין דנחל ותחדון קדם יי אלהכון שבעא יומין : ותחגון יתיה חגא קדם יי שבעא יומין בשתא קים עלם לדריכון בירחא שביעאה תחגון יתיה : במטליא תתבון שבעא יומין כל יציבא בישראל יתבון במטליא : בדיל דידעון דריכון ארי במטלת ענני אותיבית ית בני ישראל באפקותי יתהון מארעא דמצרים אנא יי אלהכון : ומליל משה ית סדר מועדיא דיי ואליפינון לבני ישראל :

ומליל יי עם משה למימר : פקיד ית בני ישראל ויסבון לך משח זיתא דכיא כתישא לאנהרא לאדלקא בוציניא תדירא : מברא לפרוכתא דסהדותא במשכן זימנא יסדר יתיה אהרן מרמשא עד צפרא קדם יי תדירא קים עלם לדריכון : על מנרתא דכיתא יסדר ית בוציניא קדם יי תדירא : ותיסב סולתא ותיפי יתה תרתא עשרי גריצן תרין עשרונין תהי גריצתא חדא : ותשוי יתהון תרתין סדרין שית סדרא על פתורא דכיא קדם יי : ותתן על סדרא לבונתא דכיתא ותהי ללחם לאדכרתה קרבנא קדם יי : ביומא דשבתא ביומא דשבתא יסדרינה קדם יי תדירא מן בני ישראל קים עלם : ותהי לאהרן ולבנוהי וייכלוניה באתר קדיש ארי קודש קודשין הוא ליה מקורבניא דיי קים עלם : ונפק בר אתתא בת ישראל והוא בר גבר מצראי בגו בני ישראל ואתנציאו במשריתא בר אתתא בת ישראל

ג' מלאים בתורה וסימ' וכי תקריב קרבן מנחה מאפה · אם על תודה · ולקחת סלת · ונמסר גם בסדר ויקרא : ללחם ד' דגשי' נמסר בסדר מקץ : ונתת כ"ט חס' ה' וסי' נמסר בסדר תרומה : זכה ג' וסי' סמים ולבנה זכה · ונתת על המערכת לבנה · והפלתי זכה : ואכלהו ג' וחס' וסימ' ואכלהו במקום קדוש · ואכלהו איבכם · כי אכלו את יעקב · דירמיה : בן הישראלית כל בן המנוגן בקמץ בבמ"ז פתחין וסימ' נמסר בסדר ויצא :

רשי

פרי עץ הדר · עץ שטעם עצו ופריו שוה : הדר · הדר באילנו משנה לשנה וזהו אתרוג : כפות תמרים · חסר וי"ו לומר שאינה אלא אחת : וענף עץ עבות · שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים ותהו הדס העשוי כמין קליעה : האזרח · זה אזרח : בישראל · לרבות הגרים : כי בסוכות הושבתי · ענני כבוד : צו את בני ישראל · זו פרשה מצות הנרות ופרש' ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכ' המשכן לפרש צורך המנורה וכן משמע ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך : שמן זית זך · שלשה שמנים יוצאים מן הזית הראשו' קרוי זך והן מפורשין במנחו' ובתורת כהני' : תמיד · מלילה ללילה כמו עולת תמיד שאינ' אלא מיום ליום : פרכת העדו' · שלפני הארון שהוא קרוי עדות ורבותינו דרשו על נר מערבי שהו' עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מתחי' ובה היה מסיים : יערוך אותו אהרן מערב עד בקר · יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הליל' ושיערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר והן כדאי אף ללילי תקופת טבת ומדה זו הוקבע' להם : המנורה הטהורה · שהיא זהב טהור · דבר אחר על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה תחלה מן האפר : שש המערכ' · שש חלות המערכת האחת : השלחן הטה' · של זהב טהור · דבר אחר על טהרו של שלחן שלא יהו הסניפי' מגביהי' את הלח' מעל גבי השלח' : ונתת על המערכת · על כל אחת משתי המערכות היו שני בזיכי לבונה מלא קומץ לכל אח' והיתה הלבונה הזאת ללחם לאזכר' שאין מן הלח' לגבוה כלו' אלא הלבונ' נקטרת כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת והיא לזכרון : ללחם · שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ שהוא אזכרה למנחה : והית' · המנחה הזאת שכל דבר שבא מן התבואה בכלל מנחה הוא : ואכלוהו · מוסב על הלחם שהוא לשון זכר : ויצא בן אשה ישראלית · מהיכן יצא רבי לוי אומר מעולמו יצא רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא לגלג ואמר ביום השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה ימים בתמיהה ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחוייב בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אמרו לו איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב עמד וגדף : בן איש מצרי · הוא המצרי שהרג משה : בתוך בני ישראל · מלמד שנתגייר : וינצו במחנה · על עסקי המחנה : ואיש

אבן עזרא

ולקחתם לכם · אנחנו נאמין בדברי המעתיקים כי לא יכחישו הכתוב אף על פי שמצאנו ויקחו להם איש שה לבית אבות · גם הם העתיקו כי פרי עץ הדר הוא אתרוג ובאמת אמרו כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו ודרשו בו הדר באילנו כדרך אסמכתא כאשר פירשתי בפסוק לעם נכרי והצדוקים אמרו כי מאלה תעשו סוכות והביאו ראיה מספר עזרא ואלה עורי לב הלא יראו כי אין בספר עזרא ערבי נחל ולא פרי עץ כלל רק עלי חמשה מינים ואין זכר לעלי הדס ועלי עץ עבות שעשה על קדמונינו וכן מין הדס אין אילנו גבוה והנה הם שני מינים גבוה ונמוך והנולה מארץ קדר לארץ אדום אם יש לו עינים ידע סוד המצוה הזאת : כי בסכות · שהיו עושים אחר שעברו ים סוף סוכות ואף כי במדבר סיני שעמדו שם קרוב משנה וכן מנהג כל המחנות והנה גם זה המועד זכר ליציאת מצרים ואם ישאל שואל למה בתשרי זאת המצוה יש להשיב כי ענן יי' היה על המחנה יומם והשמש לא יכם ותימות תשרי החלו לעשות סוכות בעבור הקור : אל בני ישרא' · ולא כל בני ישראל כי לא יוכל לדבר עם כלם וכן כתוב דבר אל בני ישראל ואין טעם מפסוק אל כל עדת בני ישראל כי כל ישראל לא יקרא עדה ·

וטעם להזכיר פרשת שמן זית זך בעבור שהזכיר משה כל מועד והוא צריך להזכיר הלחם והמנורה כנגד השלחן והוסיף בפרשה הזאת על המנורה הטהורה היא הידועה שהכלה מעשה בצלאל ולא אחרת ואסר שמוה מברזל בשעת הצורך על פי הנביאים שמוה : ולקחת סלת · בצווי וכן ואפית אותה ובאה זו המלה מלרע והיא זרה : שתים מערכו' · במספר השבטי' כסוד האפוד והחשן או שני עשרונים כמספר המערכות : על השלחן הטהור · כנגד שלחנות אחרים שיש שם והוא לבדו מצופה זהב וזרו זהב והלבונה שהיתה עם הלחם הוא אשה לשם והלחם לכהן ויתכן שהזכיר זאת הפרשה בעבור שיש חיוב על ישראל לתת עולות המועד ושמן ולחם תמיד : לאהרן ולבניו · כל בני ביתו : ויצא בן אשה ישראלית : מאהלו כמו יצאו נצבים פתח אהליהם : בן איש מצרי · מתיהד : ואיש

אבן עזרא

ואיש הישראלי. כמו לאיש העשיר את יום השביעי ולא נדע למה נסמכה זאת הפרשה אולי דבר המקלל דברים אשר לא כן בעבור הלחם והשמן והקרבנות: ויקב. יש אומרים שפירושו ויפרש כמו אשר פי יי' יקבנו אשר נקבו בשמות ויש אומרים שהוא כמו מה אקוב והראשון קרוב לפי דעתי: במשמר. מקום ידוע במחנה: וסמכו כל השומעים. בעבור כי על פי עדותם יסקל: כל העדה. הם גדולי הארץ שהם גדולי ישרא' ויש אומרי' כי יקלל אהיו בסתר והנכון שמלת אלהים שם התאר והמלאכים יקראו אלהים וכן הדיינים ומי יוכל לדעת מה יש בלב המקלל אך אם יפרש השם הנכבד שאינו שם התאר ולא יתערב עם שם כי הוא לבדו והנה הטעם בעת שיקלל אם יפרש השם יומת בנקבו שם כאשר עשה בן המצרי ולמען כבוד השם לא נזכר. ואמר כגר כאזרח יומת ויתכן שהכו אלה הנכים זה את זה על כן נכתבה זאת הפרשה וכבר הזכירה רק הוסיף כגר כאזרח יהיה והחל כי יכה כל נפש אדם בזדון ולא במלחמה מגר או אזרח: ומכה בהמה ישלמנה. והנה נפש תחת נפש משמש לשנים הפסוקים: כן יעשה לו. ואת שמשון כן עשיתי להם והנאון הביא ראיות משקול הדעת כי לא יתכן להיות שבר תחת שבר כמשמעו כי ה הראשון בא בלא כוונה ואיך יתכן לעשות שבר כמוהו ואם הוא במקום מסוכן הנה ימות וכן בעין ומי ששר שלישית אור עינו איך יוכל לעשות כן בעין החובל על כן דברי הקבלה אמת כי פי' אלה שים עליו שבר להוציא עינו אם לא יפדנו ואם טענו עליו אם היה החובל עני ותשובתינו כי על הרוב דבר הכתוב ושמא יעשיר העני גם זאת התשובה על הטוענים אם היה חובל העין עור: כן ינתן בו. יש בי"ת תחת על כמו אשר אני רוכב בה ורבי' כן או פירושו כן ינתן בו אם לא יפדה. וטעם ומכה בהמ' פעם אחרת להזכיר הגר כי נתינ' המום הוא בישרא' כי כן כתוב בעמיתו רק מכה אדם ובהמה משפט אחד להם כגר כאזרח וכבר הודעתיך כי בהתחבר שנים כפ"ין הים דרך קצר' גם הכתו' אחז דרך קצרה שלא הזכיר עם מכה אדם ומת כי ידוע הוא כי המכה לא יומת עד מות המוכה ופי' אחר הזכי' בתחל' נפש והטע' שהכהו במקו' מסוכן ואחר כן אמר כלל מי שימית יומת בין שיכה במקום מסוכן או שאינו מסוכן על כן לא הזכיר נפש. וטעם אלהיכם אלהי האזרח ואלהי הגר: ובני ישר' עשו. מאותו היום כמשפט הזה בחובל:

רשי

ואיש הישראלי. זה שכנגדו שמחה בו מנעו אהלו: ויקב. כתרגומו ופרש שנקב שם המיוחד וגדף והוא שם המפורש ששמע מסיני: ושם אמו שלומית בת דברי. שבחן של ישראל שפרסמה הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונה: שלומית. דהוה פטפטה שלם עליך שלם עליך שלם עליכון מפטפטת בדברים שואלת בשלום הכל: בת דברי למטה דן. מגיד שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו כיוצא בו אהליאב בן אחיסמך למטה דן שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו: ויניחוהו. לבדו ולא הניחו מקושש עמו ששניהם היו בפרק אחד ויודעי' היו שהמקושש במית' אבל לא פורש להם באי זו מית' לכך נא' כי לא פורש מה יעשה לו אבל במקלל הוא אומ' לפרוש להם שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו: השומעים. אלו העדי': כל. להביא את הדיינ': את ידיה'. אומ' לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך: כל העד'. במעמ' כל העדה מכאן ששלוחו של אדם כמותו: ונשא חטאו. בכרת כשאין התרא': ונוקב שם. אינו חייב עד שיפרש את השם ולא המקלל בכנוי: ונוקב. לשון קללה כמו מה אקב: ואיש כי יכה. לפי שנאמר ומכה איש וגו' אין לי אלא שהרג את האיש אשה וקטן מנין ת"ל כל נפש אדם: כן ינתן בו. פי' רבותינו שאינו נתינ' מום ממש אלא תשלומי ממון שמין אותו כעבד לכך כתוב בו לשון נתינה דבר הנתון מיד ליד: ומכה בהמה ישלמנ'. למעלה דבר בהורג בהמה וכאן דבר בעושה בה חבורה: ומכה אדם יומת. אפילו לא הרגו אלא עשה בו חבורה שלא נאמ' כאן נפש ובמכ' אביו ואמו דבר הכתו' ובא להקישו למכה בהמה מה מכה בהמ' מחיים אף מכה אביו מחיים פרט למכה לאח' מית' לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חייב הוצרך לומר במכה שפטור ומה בבהמה בחבלה שאם אין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו אינו חייב עד שיעשה בו חבורה: אני יי' אלהיכם. אלהי כלכם כשם שאני מיחד שמי עליכם כך אני מיחדו על הגרים: ובני ישראל עשו. כל המצוה האמורה בסקילה במקום אחר דחייה רגימה ותלייה:

ויקב ב' בתרי לישני וסי' ויקב בן האשה. ויקב חר. וע"ין בהאי רזא בספר הזוהר: ויקלל ד' וסימ' ויקב בן האשה הישראלית. ויקלל הפלשתי את דוד. ושמעי ירד בצלע. ויקלל את יומו. וא' דניחו לו ויקלל: ויניחהו ז' חס' בליש' וסי' ויניחו בגן עדן. ויצאהו ויניחהו כחוץ לעיר. ויניחהו במשמר. הניחו לו ויקלל.

תרגום

וגברא בר ישראל: ופריש בר איתתא בת ישראל ית שמא וארגיז ואיתיאו יתיה לות משה ושום אמיה שלמית בת דברי לשבטא דדן: ואסרוהי בבית מטרא עד דיתפרש להון על גזרת מימרא דיי: ומליל יי עם משה למימר: אפיק ית דארגיז למברא למשריתא ויסמכון כל דשמעו ית ידיהון על רישיה וירגמון יתיה כל כנשתא: ועם בני ישראל תמליל למימר גבר גבר ארי ירגיז קדם אלהיה ויקביל חוביה: ודיפרש שמא דיי אתקטלא יתקטל מירגם ירגמון ביה כל כנשתא כגיורא כיציבא בפרשותיה שמא יתקטיל: וגבר ארי יקטול כל נפשא דאנשא אתקטלא יתקטל: ודיקטול נפש בעירא ישלמינה נפשא חלף נפשא: וגבר ארי יתין מומא בחבריה כמא דעבד כן יתעביד ליה: תברא חלף תברא עינא חלף עינא שינא חלף שינא כמא דיתין מומא באנשא כן יתיהב ביה: ודיקטול בעירא ישלמנה ודיקטול אנשא יתקטיל: דינא חד יהא לכון כגיורא כיציבא יהא ארי אנא יי אלהכון: ומליל משה עם בני ישראל ואפיקו ית דארגיז למברא למשריתא ורגמו יתיה אבנא ובני ישראל עבדו כמא דפקיד יי ית משה:

מקרא

ב' בתרי לי"ש ואיש הישראלי: ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל ויביאו אתו אל משה ושם אמו שלמית בת דברי למטה דן: ויניחהו במשמר לפרש להם על פי יהוה: פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה וסמכו כל השמעים את ידיהם על ראשו ורגמו אתו כל העדה: ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו: ונקב שם יהוה מות יומת רגום ירגמו בו כל העדה כגר כאזרח בנקבו שם יומת: ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת: ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש: ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו: שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו: ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת: משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח יהיה כי אני יהוה אלהיכם: וידבר משה אל בני ישראל ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אתו אבן ובני ישראל עשו כאשר צוה יהוה את משה:

קב"ד. אל"עזי. סימן.

פרשה פרשה

אשר הנח שם משה. ויניחהו אל החמור. ושכך עלינו נקרא: הוצא ה' וסים' נמסר בסדר וירא: ואל בני ישראל תדבר לאמר ד' וסימ' נמסר בסדר כי תשא: יומת ד' קמצין. וכל אסף דכו' נמסר בסדר כי תשא: ומכה ד' קמצין ג' מנהון ר"פ נמסר בסדר משפטים: ישלמנה ג' וסי' ומכה בהמה ישלמנה. ומכה נפש בהמה. המעמד ישלמנה: ויוציאו י"ב ד' מנהון מלאים וסימ' ויוציאו את המקלל. ויוציאו דבת הארץ. ויוציאו אתו כל העדה. ויבאו הנערים המרגלים. ויוציאו אליו את חמשת. כאשר בא יעקב מצרים. ויוציאו את מצבות. ויוציאו את אוריהו ממצרים. וירא ארם כי נגפו. דד"ה. ויבאו הכהנים לפנימה. ויעלו ויוציאו ברכבה. ויוציאו את בן המלך. דד"ה: רגימה אבן ה' בקריא' וסי' ויוציאו את המקלל. עכן בן זרח. את אדורם אשר על המס. וחברו. ויקשרו עליו וירגמהו אבן. דזכריה. ושארא דגימה באבנים או רגימה בלחוד:

בהר

וידבר יהוה אל משה בהר סיני לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליהוה: שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה: ובשנה השביעת שבת שבתון יהיה לארץ שבת ליהוה שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר: את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה לארץ: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל: ס

וספרת לך שבע שבתת שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתת השנים תשע וארבעים שנה: והעברת שופר תרועה בחדש השבעי בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם: וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל ישביה יובל הוא תהיה לכם

ומליל יי עם משה בטורא דסיני למימר: מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי תיעלון לארעא די אנא יהיב לכון ותשמט ארעא שמיטתא קדם יי: שית שנין תזרע חקלך ושית שנין תכסח כרמך ותכנוש ית עללתה: ובשתא שביעתא נייח שמיטתא יהי לארעא שמיטתא קדם יי חקלך לא תזרע וכרמך לא תכסח: ית כתא דחצדך לא תחצד וית ענבי שבקך לא תקטוף שנת שמיטתא יהי לארעא: ותהי שמטת ארעא לכון למיכל לך ולעבדך ולאמתך ולאגירך ולתותבך דדיירין עמך: ולבעירך ולחיתא די בארעך תהא כל עללתה למיכל: ותמני לך שבע שמטין דשנין שבע שנין שבע זמנין ויהון לך יומי שבע שמטין דשנין ארבעין ותשע שנין: ותעבר שופר יבבא בירחא שביעאה בעשרא לירחא ביומא דכפוריא תעברון שופרא בכל ארעכון: ותקדשון ית שנת חמשין שנין ותקרון חירותא בארעא לכל יתבהא יובלא היא תהא לכון

רשי

בהר סיני. מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו מסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בתורת כהנים. ונראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמטת קרקעו' שנשנית בערבו' מואב במשנה תור' למדנו שכללותיה ופרטותי' כלן נאמרו מסיני ובא הכתו' ולמד כאן על כל דבור שנדבר למש' שמסיני היו כלם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ושנאו בערבות מואב: שבת לי"י. לשם י"י כשם שנאמר בשבת בראשית: יהיה לארץ. לשדות ולכרמי': לא תזמור. שקוצצין זמורותיה ותרגומו לא תכסח ודומה לו קוצי' כסוחים שרופה באש כסוחה: את ספיח קצירך. אפי' לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר הוא קרוי ספיח: לא תקצור. להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל: נזירך. שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם: לא תבצור. אותם אינך בוצר אלא מן המופקר: והיתה שבת הארץ וגו'. אע"פ שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהו' בהם כבעל הבי' אלא הכל יהיו שוים בה את' ושכירך ותושבך: שבת הארץ לכם לאכלה. מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור: לך ולעבדך ולאמתך. לפי שנאמר ואכלו אביוני עמך יכול יהיו אסורים באכילה לעשירי' ת"ל לך ולעבדך ולאמתך הרי בעלים ועבדי' ושפחו' אמורים כאן: ולשכירך ולתושבך. אף הגוי': ולבהמתך ולחיה. אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך מה תלמוד לומר ולבהמתך הקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית: שבתות שנים. שמטות שנים. יכול יעשה שבע שנים רצופות שמטה ויעשה יובל אחריהם תלמוד לומר שבע שנים שבע פעמים הוי אומר כל שמטה ושמטה בזמנה: והיו לך ימי שבע וגו'. מגיד לך שאף ע"פ שלא עשית שמטות עשה יובל לסוף מ"ט שנה ופשוטו של מקרא יעלו לך חשבון שנות השמטות למספר מ"ט: והעברת. לשון ויעבירו קול במחנה לשון הכרזה: ביום הכפורים. ממשמע שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש אם כן למה נאמר בעשור לחדש אלא לומר לך תקיעת בעשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תקיעת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד: וקדשתם. בכניסתה מקדשין אותה בבית דין ואומרי' מקודשת השנה: וקראתם דרור. לעבדים בין נרצע בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר אמר רבי יהודה מהו לשון דרור כמדייר בי דיירא וכו' שדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשו' אחרים: יובל היא. שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר: ושבתם

אבן עזרא

סיני: אין מוקדם ומאוחר בתורה וזו הפרשה קודם ויקרא וכל הפרשיות שהם אחריו כי הדבור בהר סיני ועתה כרת הברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים והזכירה במקו' הזה לחבר תקיא הארץ וכאשר אמר על העריות כי בעבור תקיא הארץ אותם כן אמ' בפרשת אם בחקותי על שבתות הארץ והזכיר בתחלה פי' השבתות: ושבתה הארץ שבת לי"י. מצוה על ישראל שלא יעזוב גר לזרוע שנת השבת כאשר לא נעזבנו לעשות מלאכה בשבת כי הוא ברשותנו. וטעם שבת לי"י כיום השבת וסוד ימי עולם רמוז במקום הזה: את תבואתה. שב אל הארץ הנזכרת בפסוק הראשון: שבת שבתון. פירשתיו: ספיח. ידוע שהוא מגזרת ספחני נא גם נזירך ידוע שהוא מגזרת נזיר: שנת שבתון. הטעם כי שנת שבתון היא לארץ והטעם שהארץ איננה ברשותך בשנה הזאת: והיתה שבת הארץ. הטעם כל מה שהוציאה מעצמה. וטעם לכם לכל העולם. וטעם לך שים רשות לבעל האדמה לאכול הספיחי': ולבהמתך. שהיא ברשותך: ולחיה. שאיננה ברשותך: והעברת שופר תרועה. יש מחלוקת אם נברא העולם בניסן או בתשרי ואין צורך להאריך כי מעתיקי הדת תקנו לנו בתפלות ראש השנה זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון והנה ראינו תקיעת שופר בשנת היובל בתשרי בתחלת השנה ועוד בפרשת הקהל את העם לקרוא בתורה בחג הסוכות וכתו' למען ישמעו ולמען ילמדו ולא יתכן להיו' [illegible] חצי השנה ועוד וחג האסיף בצאת השנה וכן תקופת השנה והעד הנאמן שנת השבת שכתוב לא תזרעו ובמרחשון יחלו בארץ ישראל לזרוע ואם היתה תחלת השנה מניסן הנה לא יקצרו אשר זרעו בשנה הששית ולא יזרעו כי הנה שנת השמטה היא ואחר שלא יקצרו זרע שנה ששית לא יזרעו פעמים והכתוב אמר לא תזרעו בשנה השביעית לבדה ויהודה הפרסי אמר כי ישראל היו מונים בחשבון השמש ואילו היה זה כנו' הנה לא פירש משה מהלך שנה תמימ' כי חכמי המזלות לא יכלו עד הנה להוציאה לאור כי חכמי הודו מוסיפים על רביע היום חומש שעה ותלמי וחביריו אומרים כי יחסר חלק משלש מאו' ביום והוא קרוב ממהלך העבור והבאי' אחריו אמרו חלק ממאה ושש ואחרי' מאה ועשר ואחרים מאה ושלשים גם מאה ושמונ' כי יש מי שהוא שנתו להשלמת המזלות מנקודה נראית ויש מנקודת הגלגל הנטוי לימין ולשמאל ואנחנו צריכים לקבלה ועוד כי פי' חדש יכחיש הפרסי והצדוקים האומרי' שהדרש על שנת הלבנה דע כי אין ללבנה שנה כלל רק בקשו המחשבים מספר חדשים קרובים לשנת החמה ומצאו שנים עשר כאשר אין לחמה חדש והמחשבים בקשו מספר לחדש שיהיה כחלק קרוב לחדש מימות חדשי הלבנה על כן חדשנו הם ללבנה ושנותינו ישובו בסוף לשנות החמה על כן העתיקו חז"ל כי לעולם היה בית דין עושה שבעה עבורים בכל מחזור הלכה למשה מסיני אע"פ שהיו קובעי' בכל חדש על פי ראיית הלבנה וסוד המחזור ידוע מחכמת המזלות. וטעם תעבירו שיתקעו שופר בכל המשלות: וקדשתם את שנת החמשים. בעבודת הארץ וכל יושביה: דרור. ידועה שהוא כמו חפשי וכדרור לעוף עוף קטן מנגן כשהוא ברשותו ואם הוא ברשות אדם לא יאכל עד שימות: יובל. כמו שלוח וחז"ל אמרו שפירוש יובל כבש והראיה שופרות היובלים ונקראה השנה בשם השופר. וטעם תהיה לכם לישראלים לבדם: ושבתם

וידבר יי אל משה ט' חס' לאמר נמסר בסדר כי תשא: הזרע ב קמצין וסימ' שדך לא תזרע וכרמך לא · פן תקדש המלאה והזרע אשר · והוא חד מן י"ב זוגין מן כ"ב קמצין וסי' בלשון ארמי תעליא צחו · ולקח זרעא · נחליא יבשין · יהושע מצלי · שמשא יתיב · ורגז יהושע · מסי פומיהון · אדניה גמללין · מבכיה דשמעין · שאלת דינא · ליעקב דיינא · מתקלא אפיק · שליטא דמלכא · למפלא גברא · בחקלא דכרמא · נבר זכאי · וסימ' בביאור בריש ספר במדבר סיני: תקצור ג' מלאים בליש' וסימ' את ספיח קצירך לא · אתה תזרע ולא תקצור · הקצור קצרה ידי: שבת ד' פתחין וסימ' והיתה שבת הארץ לכם · ואת שבת קדשך · עולת שבת בשבתו · להבין שבת שבת · וכל שבת שבתון דכו': שופר ב' מלאים בתורה וסי' והעברת שופר תרועה · ב' בנו · וכל נביאים וכתו' דכו' מלאים במ"ב חס' וסימ' אל חכך שפר · כדי שפר יאבד האח · ומן וישלח אבשלום עד סוף סיפרא דכו': והשבעי א' חס' בקריאה וסי' נמסר בסדר בא: החמשים ח' וסימ' נמסר בסדר קרח:

אבן עזרא

ושבתם איש אל אחוזתו׃ כאשר יפרש כי בשנת היובל תשוב הארץ הנמכרת
לבעליה׃ ואיש אל משפחתו. העבד הנמכר לישראל׃ יובל היא. אחר שהיא שנת
יובל לא תזרעו׃ קדש תהיה לכם. כי היא מפורשת בינות השנים׃ מן השדה
תאכלו. מה שיוציא השדה מעצמו תאכלו כלכם ככתוב בשנת השמיטה׃ בשנת
היובל הזאת. טעמו בתחלת
השנה׃ או קנה. שם הפעל
ויחסר מקו׳ קניתם קנה וכן זכור
את יום השבת ורבים כמוהם׃
וטעם תמכרו לשון רבים על פי
עדים וכן טעם אל תונו רק
כמספר שנים׃ תרבה מקנתו.
הפך תמעיט. וטעם אל תונו
איש את עמיתו אזהרה למוכר
כי הראשון לקונה׃ כי אני יי׳
אלהיכם. ואחר שאני אלהיכם
אפרע משניהם מאשר יונה ע
עמיתו ואם תעשו חקותי תתן
הארץ פריה׳ וטעם להזכיר זה
בעבור מספר תבואות אמרו
הצדוקים כי תבואתנו ראיה כי
תחלת השנה מניסן ואין זו ראיה
כי יתכן להיות פי׳ תבואתנו מה
שתוציא הארץ מעצמה ואם
אמרו לא תקרא תבואה כי אם
ספיח הנה נגרס מן השדה
תאכלו את תבואתה ועוד יודיענו
איך יעשו בשנת היובל כי לא
יזרעו בששית ובשביעית ו
ובשמינית רק יזרעו בתשיעית
ויקצרו בעשירי׳ ולמה לא הזכיר
הכתוב זה כי אמר לשלש השנים
לבדם והנכון בעיני שפירוש
ועשת את התבואה שאתן ברכה
בששית שיספיק ויוסיף עוד שנה
ובשנת היובל יהיו שלש שנים
בלא תוספת ומלת ועשת זרה
כמו משרת את המלך כי בעבור
התחברו שנים תוי״ן חסרו האחד
להקל על הלשון׃ ישן. שב אל
מן וטעמו כמ[illegible] וכן מן הכפרת
תעשו את הכרובים׃ לצמיתות׃
כמו כריתות והתי״ו שרש מגזרת
יצמיתם יי׳ אלהינו׃ כי לי כל
הארץ. זה טעם כנכר וכן אמר
משה בתפלתו יי׳ מעון אתה היית
לנו אתה כמו מעון עומד ודור
הולך ודור בא׃ ארץ

נזריה ב׳ א׳ מלא וא׳ חסר וסימ׳ ולא תקצרו את ספיחיה׃ זבו נזיריה משלג צחו כחלב. מלא׃ ממכר ב׳ קמץ
וסימ׳ וכי תמכרו ממכר לעמיתך או. וממכרי כל מכבר׃ קנה ג׳ וסימ׳ או קנה מיד עמיתך. לא כי קנה אקנה
בכסף. קנו אקנה באותך׳ בתרא כתיב ו״ת׃ יובל היובל ח׳ מלאים וסימ׳ יובל הוא ההוא לכם׳ יובל היא

תרגום

ותתובון גבר לאחסנתיה וגבר
לזרעיתיה תתובון׃ יובלא היא
שנת חמשין שנין תהי לכון לא
תזרעון ולא תחצדון ית כתהא
ולא תקטפון ית שבקהא׃ ארי
יובלא היא קודשא תהי לכון מן
חקלא תיכלון ית עללתה׃
בשתא דיובלא הדא תתובון גבר
לאחסנתיה׃ וארי תזבנון
זבינין לחברך או תזבין מיד
חברך לא תונון גבר ית אחוהי׃
במניין שניא בתר יובלא תזבן
מן חברך במניין שני עללתא
יזבין לך׃ לפום סגיאות שניא
תסגי זבינוהי ולפום זעירות שניא
תזעיר זבינוהי ארי מנין עללתא
הוא מזבין לך׃ ולא תונון גבר
ית חבריה ותדחל מאלהך ארי
אנא יי אלהכון׃ ותעבדון ית
קימי וית דיני תטרון ותעבדון
יתהון ותיתבון על ארעא לרוחצן׃
ותתן ארעא אבהא ותיכלון
למשבע ותיתבון לרוחצן עלה׃
וארי תימרון מה ניכול בשתא
שביעתא הא לא נזרע ולא
נכנוש ית עללתנא׃ ואפקיד ית
ברכתי לכון בשתא שתיתאה
ותעביד ית עללתא לתלת שנין׃
ותזרעון ית שתא תמינאה
ותיכלון מן עללתא עתיקא עדי
שתא תשיעיתא עד מיעל עללתה
תיכלון עתיקא׃ וארעא לא תזדבן
לחלוטין ארי דילי ארעא ארי
דיירין ותותבין אתון קדמי׃

מקרא

ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל
משפחתו תשבו׃ יובל הוא שנת
החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו
ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו
את נזריה׃ כי יובל הוא קדש
תהיה לכם מן השדה תאכלו את
תבואתה׃ בשנת היובל הזאת
תשבו איש אל אחזתו׃
וכי תמכרו ממכר לעמיתך או
קנה מיד עמיתך אל תונו איש את
אחיו׃ במספר שנים אחר היובל
תקנה מאת עמיתך במספר שני
תבואת ימכר לך׃ לפי רב השנים
תרבה מקנתו ולפי מעט השנים
תמעיט מקנתו כי מספר תבואת
הוא מכר לך׃ ולא תונו איש את
עמיתו ויראת מאלהיך כי אני יהוה
אלהיכם׃ ועשיתם את חקתי
ואת משפטי תשמרו ועשיתם אתם
וישבתם על הארץ לבטח׃ ונתנה
הארץ פריה ואכלתם לשבע וישבתם
לבטח עליה׃ וכי תאמרו מה
נאכל בשנה השביעת הן לא נזרע
ולא נאסף את תבואתנו׃ וצויתי
את ברכתי לכם בשנה הששית
ועשת את התבואה לשלש השנים׃
וזרעתם את השנה השמינת
ואכלתם מן התבואה ישן עד
השנה התשיעת עד בוא תבואתה
תאכלו ישן׃ והארץ לא תמכר
לצמתת כי לי הארץ כי
גרים ותושבים אתם עמדי׃

שנת החמשים׳ כי יובל היא קדש׳ בשנת היובל הזאת. במספר שנים אחר היובל׳ והיה ממכרו ביד הקנה.
בשנת היובל ישוב השדה. והיה במשך בקרן היובל׃ לשבע ד׳ וסי׳ בסדר בשלח׃ ברכתי ג׳ וסי׳ וצויתי את
ברכתי. קחנא את ברכתי. הכי קרא שמו יעקב. וחזר וברכתי על צאצאיך׃ הששית ב׳ וסי׳ וצויתי את ברכתי.
ונפלת את היריעה הששית׃ והארץ ח׳ רפ׳ וסימ׳ והארץ היתה תוהו. והארץ לא תמכר. והארץ תעזב
מהם. והארץ אשר אתם. והארץ הגבלי. והארץ הנשמה תעבד. והארץ תענה. והארץ חנפה׃

רשי

ושבתם איש אל אחוזתו׃ שהשדות חוזרות לבעליהם. ואיש אל משפחתו תשובו׃
לרבות את הנרצע׃ יובל היא שנת החמשים שנה. מה ת״ל לפי שנאמר וקדשתם
וגו׳ כו׳ כראש׳ בראש השנה ובתורת כהנים׃ את נזיריה. את הענבים המשומרים
אבל בוצר אתה מן המופקרים כשם שנא׳ בשביעית כך נאמר ביובל כמנאו שתי
שני׳ קדושות סמוכות
זו לזו שנת מ״ט שמטה
ושנת החמשים יובל׃
קדש תהיה לכם.
תופסת דמיה כהקדש
יכול תצא היא לחולין
תלמוד לומר תהיה
בהויתה תהא׃ מן
השדה תאכלו. על
ידי השדה אתה אוכל
מן הבית שאם כלה
לחיה מן השדה אתה
צריך לבער מן הבית
כשם שנ׳ בשביעית כך
נאמר ביובל׃ תשובו
איש אל אחוזתו׳ והרי
כבר נאמר ושבתם
איש אל אחוזתו אלא
לרבות המוכר שדהו
ועמד בנו וגאלה ש
שחוזרת לאביו ביובל
׃ וכי תמכרו וגו׳. לפי
פשוטו כמשמעו ועוד
יש דרש׳ מניין כשאת׳
מוכר מכור לישראל
חברך תלמוד לומר
וכי תמכרו ממכר ל
לעמיתך מכור ומניין
שאם באת לקנות ק
קנה מישראל חברך
תלמוד לומר או קנה
מיד עמיתך ואל תונו.
זו אונאת ממון׃
במספר שנים אחר
היובל תקנה. זהו
פשוטו ליישב המקרא
על אפניו על האונאה
בא להזהיר כשתמכור.
או תקנה קרקע דעו
כמה שני׳ יש עד היובל
ולפי השנים ותבואות
השדה שהיא ראויה
לעשו׳ ימכור המוכר
ויקנה הקונה שהרי
סופו להחזיר לו בשנת
היובל ואם יש שנים
מועטות וזה מוכרה
בדמים יקרים הרי
נתאנה לוקח ואם יש
שנים מרובות ואכל
ממנה תבואות הרבה
הרי נתאנ׳ מוכר לפי׳
צריך לקנותה לפי ה
הזמן וזהו שנ׳ במספר
שני תבואו׳ ימכור לך
לפי מני׳ שני התבואו׳
שתהא עומדת ביד
הלוקח ימכור לו ורבותי׳ דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום ואפילו יש שלש תבואות באותן שתי
שנים כגון שמכרה לו בקמותיה. ושני אינו יוצא מפשוטו כלומר מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שנים׃ תרבה מקנתו. תמכרנה ביוקר׃ תמעיט
מקנתו׳ תמעיט בדמיה׃ ולא תונו איש את עמיתו. כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט את חברו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ ואם
תאמר מי יודע אם נתכוונתי לרעה לכך נאמר ויראת מאלהיך היודע מחשבות הוא כל דבר המסור ללב שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו נאמר בו ויראת מאלהיך׃
וישבתם על הארץ לבטח. שבעון שמטה ישראל גולים שנ׳ אז תרצה הארץ את שבתותיה והרצת את שבתותיה ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמטות שבטלו
היו׃ ונתנה הארץ וגו׳. וישבתם לבטח עליה. שלא תדאגו משנת בצורת׃ ואכלתם לשובע. אף בתוך המעים תהא בו ברכה׃ ולא נאסף. אל הבית׃ את תבואתינו׳ כגון יין
ופירות האילן וספיחין הבאים מאליהם׃ לשלש השנים. לקצת הששית מניסן ועד ראש השנה ולשביעית ולשמינית שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן׃ עד השנה
התשיעית׳ עד חג הסוכות של תשיעית שהוא עת בא תבואתה של שמיני לתוך הבית שכל ימות הקיץ היו בשדה בגרנות ובתשרי הוא עת האסיף לבית ופעמים שהיתה
צריכה לעשות לארבעה שנים בששית שלפני השמטה השביעית שהן בטלים מעבודת קרקע שתי שנים רצופות השביעית והיובל ומקרא זה נאמר בשאר השמטות כלן׃
והארץ לא תמכר. ליתן לאו על חזרת שדות לבעלי׳ ביובל שלא יהא הלוקח כובשה׃ לצמיתות. לפסיקה למכירה פסוקה עולמית׃ כי לי הארץ. אל תרע עינך בה שאינה שלך׃
וכל

וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ׃ ס כִּי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֵת מִמְכַּר אָחִיו׃ וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה־לּוֹ גֹּאֵל וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ׃ וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר־לוֹ וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ׃ וְאִם־לֹא מָצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְיָצָא בַּיֹּבֵל וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ׃ ס וְאִישׁ כִּי־יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד־תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ׃ וְאִם לֹא־יִגָּאֵל עַד־מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּעִיר אֲשֶׁר־לֹא חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל׃ וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא׃ וְעָרֵי הַלְוִיִּם בָּתֵּי עָרֵי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם׃ וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְוִיִּם וְיָצָא מִמְכַּר־בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיֹּבֵל כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הִוא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי־אֲחֻזַּת עוֹלָם הוּא לָהֶם׃ ס וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ׃ אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ׃ אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ׃

ל׳ ויתר או השיגה ידו · לג׳ · ו׳ · כל ליש׳ חס׳ במ״ר חל׳ · ת חל בליש׳ · ל׳ · ה׳ וחס׳ · לו׳ ט״ו כ״כ ק׳ לא ויקרי לו: · ג׳ חס׳ כתיב · יכלל׳ כ׳ ל׳ ל׳ · ה׳ לשון נקנה · סימן · ל׳ · ל׳ ומלעיל · ל׳ · ל׳ · י״ג כתיבין בקיבל באלף

ובכל ארע אחסנתכון פורקנא תתנון לארעא: ארי יתמסכן אחוך ויזבין מאחסנתיה וייתי פריקיה דקריב ליה ויפרוק ית זביני אחוהי: וגבר ארי לא יהי ליה פריק ותדביק ידיה וישכח כמסת פורקניה: ויחשיב ית שני זבינוהי ויתיב ית מותרא לגבר דיזבין ליה ויתוב לאחסנתיה: ואם לא אשכחת ידיה כמסת דיתיב ליה ויהו זבינוהי ביד דיזבן יתיה עד שתא דיובלא ויפוק ביובלא ויתוב לאחסנתיה: וגבר ארי יזבין בית מותב קרתא מקפא שור ויהי פורקניה עד משלם שתא ד דזבינוהי עידן בעידן יהי פורקניה: ואם לא יתפרק עד משלם ליה שתא שלמתא ויקום ביתא די בקרתא די ליה שורא לחלוטין לדזבן יתיה לדרוהי לא יפוק ביובלא: ובתי פציחיא די לית להון שור מקף סחור סחור על חקל ארעא יתחשבון פורקנא יהי להון וביובלא יפקון: וקירוי ליואי בתי קירוי אחסנתהון פורקן עלם תהא לליואי: ודי יפרוק מן ליואי ויפקון זביני ביתא וקירוי אחסנתהון ביובלא ארי בתי קירוי ליואי היא אחסנתהון בגו בני ישראל: וחקל רוח קרויהון לא יזדבן ארי אחסנת עלם הוא להון: וארי יתמסכן אחוך ותמוט ידיה עמך ותתקף ביה דייר ותותב ויחי עמך: לא תסב מניה חבוליא ורביתא ותדחל מאלהך ויחי אחוך עמך: ית כספך לא תתן ליה בחבוליא ו ובריביתא לא תתן מיכלך:

ובכל ארץ ה׳ וסי׳ ובכל ארץ מצרים היה לחם · ובכל ארץ אחזתכם · תשחת הארץ מפני הרעב · ארץ ממשלתו דמלכים · וחברו דד״ה: מצאה ג׳ וסימ׳ ולא מצאה היונה · ואם לא מצאה ידו · גם צפור מצאה בית: די ו׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תזריע: תם ה׳ וחס׳ וסי׳ עד תם שנת ממכרו · עד תם כל הדור · עד תם כל הגוי ·

ובכל ארץ אחוזתכם · לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפור׳ בקדושין בפרק ראשון ולפי פשוטו סמוך לפרשה שלאחריו שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב: כי ימוך אחיך ומכר · מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עוני: מאחוזתו · ולא כולה למד דרך ארץ שישייר שדה לעצמו: וגאל את ממכר אחיו · ואין הלוקח יכול לעכב: ואיש כי לא יהיה לו גואל · וכי יש לך אדם בישרא׳ שאין לו גואלים אלא גואל שיוכל לגאול ממכרו: וחשב את שני ממכרו · כמה שני׳ היו עד היובל כך וכך וכמה מכרתיה לך כך וכך עתיד היית להחזיר ביובל נמצאת קונה מחפר התבואות כפי חשבון של כל שנה אכלת אותה שלש שנים או ארבע הוצא את דמיהן מן ה החשבון וטול השאר והו והשיב את העודף · ברמי הקמח על ה האכילה שאכלה ויתנם ללוקח: לאיש אשר מכר לו · המוכר הזה שבא לגאלה: די השיב לו · מכאן שאינו גואל לחצאין: עד שנת היובל · שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום שהיובל משמט ב בתחילתו: בית מושב עיר חומה · בית בתוך עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון: והיתה גאולתו · לפי שנ׳ בשדה שיכול לגאלה משתי שנים ואילך כל זמן שירצה ובתוך שתי שנים ה הראשונים אינו יכול לגאלה הוצרך לפרש בזה שהוא חילוף שאם רצה לגאול בשנה ר ראשונה גואלה ולאחר מכאן אינו גואלה: והיתה גאולתו · של בית: ימים · ימי שנה שלימה קרויים ימים וכן תשב הנער׳ אתנו ימים: וקם הבית לצמיתות · יצא מכחו של מוכר ועומד בכחו של קונה: לא יצא ביובל · אמ׳ רב ספרא אם פגע בו יובל בתוך שנתו לא יצא: ובתי החצרים · כתרגומו פצחין עיירות פתוחות מאין חומה ויש הרבה בספר יהושע הערים וחצריהם בחצריהם ובטירותם: על שדה הארץ יחשב · הרי הן כשדות הנגאלים עד היובל ויוצאין ביובל לבעלים אם לא נגאלו: גאלה תהיה לו · מיד אם ירצה ובזה יפה כמו מכח שדות שהשדות אין נגאלות עד שתי שנים: וביובל יצא · בחנם: וערי הלוים · ארבעים ושמנה עיר שנתנו להם: גאולת עולם · גואל מיד אפי׳ לפני שתי שנים אם מכרו שדה משדותיה׳ הניתנות להם באלפים אמה סביבות הערים או אם מכרו בית בעיר חומה גואלין לעולם ואינו חלוט לסוף שנה: ואשר יגאל מן הלוים · ואם יקנה בית או עיר מהם: ויצא ביובל · אותו ממכר של בית או של עיר ויסוב ללוי שמכרו ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישרא׳ וגאולה זו לשון מכירה · דבר אחר לפי שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוים אבל לוי שקנה מלוי יהי חלוט ת״ל ואשר יגאל מן הלוים אף הגואל מיד לוי גואל גאולת עולם: ויצא ממכר בית · הרי זו מצוה אחרת ואם לא גאלה יוצאה ביובל ואינו נחלט לסוף שנה כבית של ישראל: כי בתי ערי הלוים הוא אחוזתם · לא היו להם נחלת שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך הם להם במקום שדות ויש להם גאולה כשדות כדי שלא יופקעו נחלתם מהם: ושדה מגרש עריהם לא ימכר · מכר גזבר שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה יוצאה לכהנים ביובל כמו שנאמר בישראל ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד אבל בן לוי גואל לעולם: והחזקת בו · אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו אלא חזקהו משעת מוטת היד למה זה דומה למשאוי שעל החמור עודהו על החמור אחד תופש בו ומעמידו נפל לארץ חמשה אין מעמידין אותו: גר ותושב · אף אם הוא גר או תושב ואי זהו תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד ע״ז ואוכל נבלות: ויראת מאלהיך · לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש ממנו ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו הוצרך לומר ויראת מאלהיך או התולה מעותיו בגוי להלוותם לישראל ברבית הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו לכך הוצרך לומר ויראת מאלהיך:

ארץ אחוזתכם · שירשתם בארץ כנען גם בארץ האמורי: ימוך · מהפעלי׳ השניים הכפולים וכח כפעלם בניהם וטעמו כמו דל ואביון: הקרוב אליו · ממשפחתו: וחשב · מהבנין הכבד הדגוש: ויצא הממכר · והנה שם תחת תאר השם ורבים כמוהו ואחר שהזכיר בית תושב ידענו כי ומכר מאחזתו שדה או כרם: עיר חומה · עיר מוקפת: ימים · שנה עד שוב הימים מקור וחום וקיץ וחורף כאשר היו כי שבתם שוב השמש למקומה והנה אנחנו צריכים לקבלה על שנה תמימה אם לחמה אם ללבנה ואם מעוברת: על שדה הארץ יחשב · כמו ויבואו האנשים על הנשים ופי׳ עם: גאלה תהיה לו · לכל בית ובית כמו בנות צעדה עלי שור וכמו על בניה כי איננו: גאלת עולם · כנגד ובעבור שאמ׳ גאלת עולם אמר ואשר יגאל והטעם כמו יקנה ויש אומרים אפי׳ אם היה הגואל לוי · וי״ו ויצא כפ״א רפה בלשון ישמעאל · בית או עיר המשפט אחד: ומטה ידו · מגזרת לא ימוט והמ״ם שרש וכמוהו אם אמרתי מטה רגלי: אחיך · ישראל: עמך · שאתה חייב למצא עמך שאתה רואה: גר ותושב · ואם הוא מארצך או גר ותושב: וחי · כמו יחיה: והחזקת בו · הפך ומטה ידו שלא יפול: כסף ותרבית · מפורש בדברי הקבלה ת״ו תרבית נוסף כמו תרמית והוא מגזרת רב רק הוא מהפעלים שהלמ״ד שלהם נח נעלם כמו תכלית שנאה ואחר כן פי׳ הנשך והתרבית גם מ״ם מרבית נוסף כמו מ״ם ואבן משכית ·

וטעם

מסרה

תם וישר יצרוני · עד תם פגרי׳ ב׳ · וחד ותם דרכיך · וכל כשלי דכוו׳ כב״א אנשי דמים ישנאו איש: ואשר יב ר״פ וסי׳ ואשר לא שם לבו · ואשר לא צדה · ואשר יגאל מן הלוים · ואשר יבא את רעהו · ואשר עשה לדתן · ואשר עשה לכם במדבר · ואשר אכלו שאר עמי · ואשר ישמיעו · ואשר נתנו שארית · ואשר היה נעשה ליום · ואשר לא נתן · ואשר עשה לחיל: חמה ג׳ חס׳ וסימ׳ בסדר בשלח: ושדה ב׳ א׳ כתיב ה״א וא׳ יו״ד וסימ׳ ושדה מגרש · הרי בגלבוע אל טל ואל מטר עליהם ושדי:

 וטעם אני י״י אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים שהייתם גרים והנה נתתי לכם אחוזה והטעם דבק עם גר ותושב וחי עמך גם עם כל הפרש׳ הנזכרת בעבור גאלת הארץ׃ והזכיר פרשת ומטה ידו עמך בעבור שיזכיר הישראלי שיהיה לו צורך רב עד שימכור עצמו שיצא ביובל והנה כל פרשת הסדר דבוקה׃ ונמכר לך. הוא מעצמו או נגנב ממך ומכרוהו בבית דין׃ הוא ובניו עמו. זה שהעתיקו חכמים ועבדו לעולם. וטעם כי עבדי הם כי אני קניתים מבית עבדים׃ תרדה בו. כטעם ממשלה׃ בפרך׳ כדברי המתרגם ארמית׃ מאת הגוים אשר סביבותיכם. כעמון ומואב וארום וארם׃ וגם מבני התושבים׳ הדרים בארץ כנען שהיא ארצכם והם מהגוים ה הנזכרים או מצרים וכל עם חוץ משבעת הגוים כי הכתוב הזהיר עליהם לא תחיה כל נשמה והנה אסור אפילו להאכילם ויתכן שחז״ל אמרו עבד כנעני על הגר הגר בארץ כנען ואיננו כנעני ביחוסו או הם ידעו להוציא זה הדבר לאמיתו כי דעתנו נקלה כנגד דעתם׃ והתנחלתם. מבנין התפעל וכמוהו והתאויתם לכם׃ לעולם בהם תעבודו. מותרים רק כאשר מצאנו חז״ל שאמרו כי היא מצוה קבלנוה. וטעם ובאחיכם בני ישראל שתעשה הפרש בין אחיך ובין הנכרי׃ או לעקר. כמו שרש והטעם שטב לדת ישראל והוא ממשפחת גר ואין ריע לו רק הוא כמו תלת ופרשך הפך וכן ואת סוסיהם תעקר׃ או השיגה ידו. שמצא אוצר או ירש ממון מת ממשפחתו. והזכיר בתחלה האח והמשפחה כי הוא הדבר הנמצא ברוב׃ קונהו׳ בה״א ובלא ה״א שוה׃ המכרו. שם הפעל מבני׳ כפעל והשנים שיעמוד עמו כימי שכיר יהיה. וי״ו ואם עוד רבות בשנים כפ״א רפה בלשון ישמעאל והטעם בין היות השנים הנשארו׳ רבות או מעטות׃ לפיכך

וכי ימוך חד מנד׳ זוגין מן ג׳ ג׳ בענין קדמא לא נסיב וי״ו ותני׳ ותליתא נסיב וי״ו וסים בספרא רבתא׃ כשכיר ב׳ וסים׳ כשכיר כתושב יהיה עמך. עד ירצה כשכיר יומו׃ וגם י״ג ר״פ וסים׳ ללוט. וגם את הגוי. וגם אמנה אחתי׳ וגם את בן האמה. וגם ערב רב׳ וגם מקנינו. וגם הגרוזים והגשים. וגם מבני התושבים׳ וגם

אני יהוה אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים׃ ס	אנא יי אלהכון די אפקית יתכון מארעא דמצרים למתן לכון ית ארעא דכנען למהוי לכון לאלהא׃
וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד׃ כשכיר כתושב יהיה עמך עד שנת היבל יעבד עמך׃ ויצא מעמך הוא ובניו עמו ושב אל משפחתו ואל אחזת אבתיו ישוב׃ כי עבדי הם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד׃ לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך׃ ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד ואמה׃ וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחזה׃ והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעלם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך׃ ס	וארי יתמסכן אחוך עמך ויזדבן לך לא תפלח ביה פולחן עבדין׃ כאגירא כתותבא יהא עמך עד שתא דיובלא יפלח עמך׃ ויפוק מעמך הוא ובנוהי עמיה ויתוב לזרעיתיה ולאחסנת אבהתוהי יתוב׃ ארי עבדי אינון די אפקית יתהון מארעא דמצרים לא יזדבנון זבון עבדין׃ לא תפלח ביה בקשיו ותדחל מאלהך׃ ועבדך ואמתך די יהון לך מן עממיא די בסחרניכון מנהון תקנון עבדין ואמהן׃ ואף מבני תותביא ערליא דדיירין עמכון מנהון תקנון ומזרעיתהון דעמכון די אתילידו בארעכון ויהון לכון לאחסנא׃ ותחסנון יתהון לבניכון בתריכון לירותת אחסנא לעלם בהון תיפלחון ובאחיכון בני ישראל גבר באחוהי לא תפלח ביה בקשיו׃
וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר׃ אחרי נמכר גאלה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו׃ או דדו או בן דדו יגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו או השיגה ידו ונגאל׃ וחשב עם קנהו משנת המכרו לו עד שנת היבל והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו׃ אם עוד רבות בשנים	וארי תדביק יד ערל ותותב עמך ויתמסכן אחוך עמיה ויזדבן לערל תותב עמך או לארמאי מזרעית גיורא׃ בתר דיזדבן פורקנא תהא ליה חד מאחוהי יפרקניה׃ או אח אבוהי או בר אח אבוהי יפרקניה או מקריב בשריה מזרעיתיה יפרקניה או דתדבק ידיה ויתפרק׃ ויחשב עם זבניה משתא דאזדבן ליה עד שתא דיובלא ויהי כסף זבינוהי במניין שניא כיומי אגירא יהי עמיה׃ אם עוד סגיאות בשניא

Marginal notes beside the text: ל׳ כטע׳ נסב׳ ר״פ · ל׳ · ל׳ · ל׳ כול חס׳ בתור · ל׳ · ג׳ · ל׳ חס׳ וי״ו · ל׳ דגש׳ · ל׳ חס׳ · ל׳ חס׳ · ג׳ בליש׳ · ל׳ ובענין · ל׳ וא׳ חס׳ · ל׳ כטע׳ · כול חס׳ בתור׳ · ל׳ ומל׳ · ג׳ ר״פ בסיפ׳

את אחיך. וגם הקמתי את בריתי׳ וחברו׳ וגם יד י״י היתה בם. וגם את הצרעה׃ הגרים ד׳ קמץ וסי׳ והיתה שבת. וגם מבני התשבים. והגרים עמהם מאפרים ומנשה. דד״ה. ולהגרים הגרים בתככם׳ דיחזקאל׃ הולידו ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מלא וסימ׳ וגם מבני התושבים. ולהגרים הגרים בתככם. דיחזקאל. הניינא חס׃ ובאחיכם ו׳ מלין בטעמא אזלא ונהפך וסי׳ ובאחיכם בני ישראל. כל העדה מדבר צן. וכל צורתיו וכל תורתיו. הקצותיהם על יאשיהו. גדבריא דתבריא. זכריא ותרעיא׃

אשר הוצאתי וגו׳. והבחנתי בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית ואומר של גוי הם. דבר אחר אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי אף׳ הם כבדות עליכם׃ לתת לכם את ארץ כנען׳ בשכר שתקבלו מצותי׃ להיות לכם לאלהים׳ שכל הדר בארץ ישר׳ אני לו לאלהים וכל היוצא ממנה כעובד ע״ז׃ עבודת עבד. עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ ולא ינעיל לו מנעלו׃ כשכיר כתוש׳ עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירי׳ התנהג בו׃ עד שנת היובל. אם פגע בו יובל לפני שש שנים היובל מוציאו׃ ובניו עמו. אמר ר׳ שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו׃ אל אחוזת אבותיו. אל כבוד אבותיו ואין לזלזלו בכך׃ אחזת. חזקת׃ כי עבדי הם. שטרי קודם׃ לא ימכרו ממכרת עבד. בהכרזה כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן הלקח׃ לא תרדה בו בפרך. מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד שאבא שמא תאמר אין מכיר שדבר אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך הרי הדבר הזה מסור ללבו לכך נאמ׳ ויראת׃ ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. אם תאמר אם כן במה אשתמש בעבדי איני מושל ב באומות איני נוחל שהרי הזהרתני לא תחיה כל נשמה אלא מי ישמשני׃ מאת הגוים. הם יהיו לך לעבדים׃ אשר סביבותיכם׳ ולא שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה׃ וגם מבני התושבים. שבאו מסביבותיכם לישא נשים בארצכם וילדו להם הבן

הולך אחר האב ואינו בכלל לא תחיה אלא אתה מותר לקנותו כעבד׃ מהם תקנו׳ אותם תקנו׃ והתנחלתם אותם לבניכם. החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם שאם כן היה לו לכתוב והנחלת׳ אותם לבניכם והתנחלת׳ כמו והתחזקתם. איש באחיו. להביא נשיא בעמו ומלך במשרתיו שלא לרדות בפרך׃ יד גר ותושב. גר והוא תושב כתרגו׳ ערל תותב וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב׃ וכי תשיג יד גר ותושב עמך׳ מי גרם לו שיעשיר דבוקו עמך׃ ומך אחיך עמו. מי גרם לו שימוך דבוקו עמו על ידי שלמד ממעשיו׃ משפחת גר. זה הגוי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לע״ז עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים׃ גאולה תהיה לו. מיד אל תניחוהו שיטמע עד שנת היובל שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעבדו עד היובל שהרי ביובל יצא כמו שנאמר למטה ויצא בשנת היובל ובגוי שתחת ידך הכתוב מדבר ואף על פי כן לא תבא עליו בעקיפין מפני חלול השם אלא כשבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו והגוי מן דמיו אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים מנה נמצא שקנה הגוי עבודת שנה במנה ואם שהה זה אצלו חמש שנים ובא ליגאל ינכה לו חמשת מנים ויתן לו העבד חמשה עשר מנים וזהו והיה כסף ממכרו במספר שנים׃ כימי שכיר יהיה עמו. חשבון המגיע לכל שנה ושנה יחשב כאילו נשכר עמו כל שנה בשנה וינכה לו׃ ואם עוד רבות בשנים׳ עד היובל׃ לפיכך

לפיהן. הכל כמו שפירשתי: לא ירדנו בפרך לעיניך. כלומר ואתה רואה: ואם לא יגאל באלה. באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש: כי לי בני ישראל עבדי'. שטרי קודם: אני יי' אלהיכם. כל המשעבדן מלמטה כאילו משעבדן מלמעלה: לא תעשו לכם אלילים. כנגד זה הנמכר לגוי שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו הואיל ורבי עובד ע"ז אף אני כמותו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו לכך נאמרו מקראות הללו ואף הפרשיו' הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר על השביעי' ואם חמד ממון ונחשד על השביעית סופו למכור מטלטליו לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו לא חזר בו סוף מוכר את ביתו לא חזר בו סוף לוה ברבי' כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות לא חזר בו סוף מוכר את עצמו לא חזר בו לא דיו לישראל אלא אפילו לגוי: ואבן משכית. לשון כסוי כמו ושכותי כפי שמכסין הקרקע ברצפת אבנים: להשתחוות עליה. אפילו לשמים לפי שהשתחואה בפשוט ידים ורגלי' היא ואסרה תורה לעשות כך חוץ מן המקדש: אני יי'. נאמן לשלם שכר:

חסלת בהר סיני:

אם בחקתי תלכו. יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ועשיתם אותם הרי קיום המצו' אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה: ואת מצותי תשמרו. הוו עמלי' בתורה על מנת לשמור ולקיי' כמו שנ' ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם: בעתם. בשעה שאין דרך בני אדם לצאת כגון בלילי שבתות: ועץ השדה. הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות: והשיג לכם דיש את בציר. שיהא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו עד הבציר ובבציר תעסקו עד שעת הזרע: ואכלתם לחמכם לשובע. אוכל קמעא והוא מתברך במעיו: ונתתי שלום. שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלו' בארץ מכאן שהשלו' שקול כנגד הכל וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל: וחרב לא תעבור בארצכם. אין צריך לומר שלא יבואו למלחמה אלא אפילו לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה: לפניכם לחרב. איש בחרב רעהו:

לפיהן ישיב גאלתו. על כסף מקנתו כן יחשב לו: כשכיר שנה. להוסיף לא ירדנו בפרך לעיניך לא כעזוב הגר לרדות בו בפרך: ואם לא יגאל באלה. בשנים הנשארות ליובל וי"א על ידי אלה הנזכרים: כי לי בני ישראל. טעם שהודיעו כן הגר הקונה העבד הישראלי: לא תעשו לכם אלילים. בעבור שנמכר לגוי הזהיר על ע"ז שלא ישמש אדניו בפסל ולא יעבוד אדניו בשבת ובזה יקנהו הנכרי: ומקדשי תיראו. שיבא למקדש שלש רגלים ויתכן להיות טעם לא תעשו לכם אלילים בעבור שאמר עבדי הם ואחר שהם עבדי יעבדו אותי לבדי ולא אחרי'. ופסל ידוע. ומצבה לפסל: משכית. שם כמו מרבית וטעמו אבן מצויירת מגזר' שכיות לבב שכיות החמדה: לא תתנו בארצכם. זה משפט ע"ז במרקולים: כי אני יי' אלהיכם לי תשתחוו ובתרגו' ירושלמי כן: את שבתותי תשמורו. שנות השמיטה: ומקדשי תיראו. שנת היובל כי כן כתוב קדש תהיה לכם ולפי דעתי שהזכיר את שבתותי משעם ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני ולא בעבור שהזכיר להשתחוות עליה והטעם שתבאו בכל שבת להשתחוות לפני ולא על אבן משכית רק מקדשי והנה הזכיר היום הנבחר כי הוא נבחר לעבודת השם כאשר פירשתיגם הזכיר המקו' הנבחר. וטעם אני יי' ששבתי מכל מלאכ' בשבת וכבודי דר במקדש על כן הזכיר מלת תיראו:

אם בחקותי. תשמרו ועשיתם. שנו' ללמוד וללמד ולעשות. וי"ו ונתתי כוי"ו והארץ היתה תהו ובוהו ולעולם כאשר המלה מלרע עם וי"ו הטעם הוא לעתיד ואם מלעיל עבר חוץ ממתי מעט: יבולה. מן כי בול הרים ישאו לו ולא נרע אם הי"וד שרש או אינו שרש כמלת יקום: דיש את בציר. והנה התבאר באספך את מעשיך מן השדה וכרם: לשובע. שם הפועל: לבטח. בלמ"ד ובחסרונו שוה וכן מלת לבדד והנה הזכיר בתחלה השובע שהוא עיקר. וטעם וישבתם לבטח כי בימי הרעב יגלו בני אדם ממקומם כטעם לא תוסף תת כחה לך נע ונד: ונתתי שלום בארץ. בניכם: ואין מחריד. לא מחיה רעה ולא מאויב רק אתם תרדפו האויב ויפול לפניכם והתימה כי מתי מעט מכם ירדפו מתי רב מהאויבי' וכבר הודעתיך בספר מאזנים כי עשרה ומאה ואלף ורבבה שהיא עשרת אלפים סך חשבון ומנהג המרבה לומר אחד לעשר כמו כי עתה כמונו עשרה אלפי' ופה הוסיף כי המאה ירדפום חמשה והנה כפל מנהג המרבה וכל אחת מהמאה ירדוף מאה וי"א כי בעבור התחברו' האחרים יוסיף המספר וכן איכה ירדוף אחד אלף ואין צורך: ונפלו

לפיהן חד מן אלפא ביתא מן חד חד חד נ"ון וחד מ"ם בסוף תיבותא וסי' אתהן. ורגמו עליהם אבן' אתהם. ואנשים צדיקים. בנעוריהן. והזנינה במצרים. בנעוריה'. אשר בנינו בנטיעים. והמיתן. אם בן הוא. והמתם. ויצו אבשלום את נעריו. ובמשפטיהן. ודרך לפניהם. ובמשפטיהם. המלך יהאכל' ידעתין. עתה נבראו.

לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ: וְאִם מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת גְּאֻלָּתוֹ: כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ: וְאִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ: כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֺת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה:

לפומהן יתיב פורקניה מכסף זבינוהי: ואם זעיר אשתאר בשניא עד שתא דיובלא ויחשיב ליה כפום שנוהי יתיב ית פורקניה: כאגיר שנא בשנא יהי עמיה לא יפלח ביה בקשיו לעינך: ואם לא יתפרק באילין ויפוק בשתא דיובלא הוא ובנוהי עמיה: ארי דילי בני ישראל עבדין עבדי אינון דאפקית יתהון מארעא דמצרים אנא יי אלהכון: לא תעבדון לכון טעון וצלם וקמא לא תקימון לכון ואבן סגידא לא תתנון בארעכון למסגד עלה ארי אנא יי אלהכון: ית יומי שביא דילי תטרון ולבית מקדשי תהון דחלין אנא יי:

ג' בר · ל' · ח' · כ' בל · ל' · לא פסו' לא לא · בב פ' · כ' סוף פסוק

פ"ו חשי"ל לאחוזה. סימן:

פרשה

אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֺתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם: וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ: וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם: וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם: וּרְדַפְתֶּם אֶת אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב:

פרשה

אם בקיימי תהכון וית פיקודי תטרון ותעבדון יתהון: ואתן מטריכון בעדנהון ותתן ארעא עללתה ואילן חקלא יתן איביה: ויערע לכון דישא לקטפא וקטפא יערע לאפוקי בר זרעא ותיכלון לחמכון למשבע ותיתבון לרוחצן בארעכון: ואתן שלמא בארעא ותשרון וליות דמניד ואבטל חיתא בישתא מן ארעא וקטלין בחרבא לא יעדון בארעכון: ותרדפון ית בעלי דבביכון ויפלון קדמיכון לחרבא:

ידעתים. שלשה המה נפלאו ממני. לפיהן' אם עוד רבות. לפיהם. שרים עצרו במלים. מוצאיהן. ודרך לפניהם. מוצאיהם. ויכתוב משה את. מעזכן' הילילו אניות תרשיש. מעזכם. ויאמר להם לכו אכלו' פריהן: כי על כן שלח על כל. פריהם' ושבתי את שבות. שוממין. דרכי ציון אבלות' שוממים' על אלה אני בכיה. תאכלון' לא יום אחד. תאכלום. כל הולך על גחון. וכל חד וחד לית דכוו': לא תעשו לכם אלילם חד מן ו' רפ' אית בהון לא לא נמסר בסדר קדשים: יבולה ח' וסי' ונתנה הארץ יבולה. ועץ השדה. ותם לריק כחכם. והאדמה לא תתן את יבולה' ארץ נהנה יבולה יברכנו. גם יי' יתן הטוב. וארצנו התן יבולה. והארץ תתן יבולה. דיחזקאל. כלאה יבולה. והארץ תתן את יבולה. דזכריה. וחד ויבולה ותאכל ארץ ויבולה: לשבע ד' וחס' נמסר בסדר בשלח: והשבתי י"ג נמסר בהושע סימן ב' גבי פרשת' וזה מספר בני ישראל:

אבן עזרא

ונפלו אויביכם. פעם אחרת שיפלו פעם אחר פעם בלי תקומה: ופניתי אליכם. להרבות עשריכם ולהפרות ולהרבות אתכם בבנים ובנות והכנן בעיני להיות והפריתי הפך עוצר רחם: והקימותי את בריתי אתכם. להיותכם ככוכבי השמים לרוב וכעפר הארץ: ואכלתם ישן נושן. התימה שתהיו רבים ומרוב התבואה יאכל מי שירצה ישן גם נושן יותר מהישן והוא מבנין כפעל וים מי שיוציא הישן מביתו מפני החדש כי אין לו מקום לשומו שם ומפרש אח' כי טעם תוציאו אל השדה: ונתתי משכני. ולא תפחדו שתבואו לעולם לידי חסרון כי כבודי דר עמכם: ואיננו כבן אדם שתגעל נפשו לשבת במקום אחד ועוד כי בלכתכם אל ארץ אויביכם: והמקדש איננו עמכם יתהלך כבודי בתוככם והנה אני אהיה לכם לאלהים ואתם עמי כי על כן הוצאתי אתכם מארץ מצרי': מוטות עולכם. משל כפר החורש שיעבוד אדמת בעליו ושרש השתעבדו בבנין האדמה כי כן כתוב: קוממיות. בקומה זקופה ורבים מוח את כי הקללות רבות מהברכות ולא אמרו אמת רק כאמרו הברכו' כלל וכאמרו בקללות פרטים לירא ולהפחיד השומע' והמסתכל היטב יתברר לו דברי: את כל המצות. אלה הכתוב': להפרכם. מלה זרה שיקרו' כי משקלי שמות הפעלי' משנים: והפקדתי עליכם. כאדם פקיד על אחר יעשה חפצו בו: בהלה את השחפ' ואת הקדח'. חליים ידועים. וטעם את עם' וטעם בהלה שתבהלו ולא תדעו מה תעשו וי"א כי בהלה כפתאום ורבי' אמרו כי השחפת והקדחת שנים חליים בזרע כמו השדפון והירקון כי כן כתוב בעבור וזרעתם לריק ואין צורך כי פירושו שיבאו להם חליים ואם באו שוללים לכפרים יאכלו הזרע כי אין מי שיבא אליהם לגרשם. וטעם מכלות עינים שאלה החליים יחשכו עינים וידאבו הנפש והאלף חסר מ מאלת ומדיבות נפש וכן ממלת מקר מזין וי"א כי העינים מן הגוף בעבור ומדיבות נפש ואין צורך: ונתתי פני. קצפי ואפי כמו ופניה לא היו לה והטעם כי הנשארים שאין להם חליים אם יבאו אל האויבים ינגפו לפניהם ופעם ינוסו ואין רודף כטעם מחנה ארם: ואם

רשי

ורדפו מכם. מן החלשים שבכם ולא מן הגבורים שבכם: חמשה מאה ומאה רבבה. וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדופו אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה: ונפלו איביכם וגו'. שיהיו נופלין לפניכם שלא כדרך הארץ: ופניתי אליכם. אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם משל למה הדבר דומה ל למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בתורת כהנים: והפריתי אתכם. בפריה ורביה: והרביתי אתכם. בקומה זקופה: והקימותי את בריתי אתכ'. ברית חדשה לא כברית הראשונה שהפרתם אותה אלא ברית חדשה שלא ת תופר שנ' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית וגו': ואכלתם ישן נושן. הפירו' יהיו משתמרין וטובי' להתישן שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד: וישן מפני חדש תוציאו. שיהו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן וצריכין אתם לפנות האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכן: ונתתי משכני. זה בית המקדש: ולא תגעל נפשי. אין רוחי קצה בכם כל געילה לשון פליטת דבר ה הבלוע בדבר כמו כי שם נגעל מגן גבורים לא קבל המשיחה ש שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא יקוב העור: והתהלכתי בתוככם. אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני יכול לא תיראו ממני ת"ל והייתי לכם לאלהים: אני ה' אלהיכם. כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים: מוטות. כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר כמו עשה לך מוסרות ומוטות קב"ליא בלע"ז: קוממיות. בקומה זקופה: ואם לא תשמעו לי. להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים יכול לקיום המצות כשהוא אומר ולא תעשו וגו' הרי קיום מצות אמור הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלי' בתורה ומה ת"ל לי אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומכוון למרוד בו וכן באנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד מכירים רבונם ומתכוונים למרוד בו וכן בנמרוד גבור ציד לפני ה' שמכירו ומתכוין למרוד בו: ולא תעשו. משלא תלמדו לא תעשו הרי שתים עבירות: אם בחוקותי תמאסו. מואס באחרי' העושי': משפטי תגעל נפשכם. שונא החכמי': לבלתי עשות. מונע את אחרי' מעשות: את כל מצותי. כופר שלא צויתי' לכך כאמ' את כל מצותי ולא כאמר את כל המצות: להפרכ' את בריתי. כופר בעיקר הרי שבע עבירות הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעית ואלו הן לא למד ולא עשה מואס באחרים העושין שונא את חכמי' מונע את האחרי' כופר במצות כופר בעיקר: והפקדתי עליכם. וצויתי עליכם: שחפת. חולי שמשחף את הבשר אנפו"לים בלע"ז דומה לנפוח שהוקלה נפיחתו ומראית פניו זעופה: קדחת. חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו כמו כי אש קדחה באפי: מכלות עינים ומדיבות נפש. העיני' צופות וכלות לראות שיקל וירפא וסוף שלא ירפא וידאבו הנפשו' של משפחה במותו כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכ' קרויה כליון עינים: וזרעתם לריק. תזרעו ולא תצמח ואם תצמח ואכלוהו אויביכם: ונתתי פני. פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם: ורדו בכם שונאיכם. כמשמעו ישלטו בכם: אגדת ת"כ מפרשה זו אף אני אעשה זאת' איני מדבר אלא באף וכן אף אני אלך עמכם בקרי: והפקדתי עליכם. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד שהראשונה פקודה אצלכם אביא אחרת ואסמכנה לה: בהלה. מכה המבהלת את הבריות ואי זו זו מכת מותן: את השחפת. יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו ת"ל שחפת שהוא נשחף או עתים שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח ת"ל ואת הקדחת מלמד שהוא מקדי' או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו שיחיה ת"ל מכלות עיני' או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרים סבורים שיחיה ת"ל ומדיבות נפש: וזרעתם לריק זרעכם. זורעה ואינה מצמחת ומעתה מה אויביכם באים ואוכלים ת"ל ואכלוהו אויביכם הא כיצד זורעה שנה ראשונה ואינה מצמחת שנה שניה מצמחת ואויבים באים ומוצאים תבואה לימי המצור ושבפנים מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד: דבר אחר וזרעתם לריק זרעכם כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר שאתה עמל בהם ומגדלן והחטא בא ומכלה אותם וכן הוא אומ' אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם: ונתתי פני בכם. כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני משלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה: ונגפתם לפני אויביכם. שיהא המות הורג אתכם מבפנים ובעלי דבביכון מקיפין אתכם מבחוץ: ורדו בכם שונאיכם. שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם שבשעה שאומות העולם עומדים על ישר' אינם מבקשים אלא מה שבגלוי שנאמר והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו' ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם מחפשים אחר מטמוניות שלכם וכן הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו': ונסתם

מסורה

רבבה ד' נמסר בסדר חיי שרה: והפריתי ב' מלאים בתורה וסימ' ולישמעאל שמעתיך הנה. והפריתי: והקימתי ו' חס' וי"ו וסימ' והקימתי את בריתי אתכם. ויבא שמואל אל שאול. והקימתי את זרעך דשמואל. וחניתי כדור עליך. והקימתי אני את בריתי תניינ' דיחזקאל. והקימתי מלכותך. דד"ה. ושארא ופניתי אליכם

הקמתי כתיב: ואולך ד' וסי' ואשבר מטות עלכם ואולך אתכם קוממיות. ואולך אתכם ארבעים. ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה. ואולך אותו בכל ארץ כנען: ואבלהו ג' חסרים נמסר בסדר אמר:

בחקתי

וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב: וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם: וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ: וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם: וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת: פ
וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה: וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי: אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם: וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם

תרגום

וְיִרְדְּפוּן מִנְּכוֹן חַמְשָׁא מְאָה וּמְאָה מִנְּכוֹן לְרִבּוֹתָא יְעָרְקוּן וְיִפְּלוּן בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא: וְאִתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן וְאַפֵּישׁ יָתְכוֹן וְאַסְגֵּי יָתְכוֹן וַאֲקִים יָת קְיָמִי עִמְּכוֹן: וְתֵיכְלוּן עַתִּיקָא דְעַתִּיק וְעַתִּיקָא מִן קֳדָם חַדְתָּא תְּפַנּוּן: וְאֶתֵּן מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן וְלָא יְרַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן: וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיכוֹן וֶאֱהֵוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וְאַתּוּן תְּהוֹן קֳדָמַי לְעָם: אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִלְּמֶהֱוֵי לְהוֹן עַבְדִּין וְתַבְרִית נִיר עַמְמַיָּא מִנְּכוֹן וְדַבָּרִית יָתְכוֹן בְּחֵירוּתָא: וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוֹדַיָּא הָאִלֵּין: וְאִם בִּקְיָמַי תְּקוּצוּן וְאִם יָת דִּינַי תְּרַחֵק נַפְשְׁכוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוֹדַי לְאַשְׁנָיוּתְכוֹן יָת קְיָמִי: אַף אֲנָא אַעְבֵּיד דָּא לְכוֹן וְאַסְעַר עֲלֵיכוֹן בְּהוּלְתָּא יָת שַׁחַפְתָּא וְיָת קַדַּחְתָּא מְחַשְׁכָן עַיְנִין וּמַפְּחָן נְפַשׁ וְתִזְרְעוּן לְרֵיקָנוּ זַרְעֲכוֹן וְיֵיכְלוּנֵיהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן: וְאֶתֵּן רוּגְזִי בְּכוֹן וְתִתַּבְרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְיִרְדּוּן בְּכוֹן סָנְאֵיכוֹן

רשי

ונסתם. מפני אימה: ואין רודף אתכם. מבלי כח: ואם עד אלה. ואם בעוד אלה לא תשמעו: ויספתי. עוד ייסורין אחרים: שבע על חטאתיכם. שבע פורעניות על שבע עבירות האמורות למעלה: ושברתי את גאון עזכם. זה בית המקדש וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדשי את גאון עוזכם: ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה. זו קשה משל משה ששם הוא אומר והיו שמיך אשר על ראשך נחשת וגו׳ שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיע והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע והיא משמרת פירותיה אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ויהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מאבדת פירותיה: ותם לריק כחכם. הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש ועדר ובא שדפון והלקה אותו הרי שיניו של זה קהות: ולא תתן ארצכם את יבולה. אף מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע: ועץ הארץ. אפילו מן הארץ יהא לקוי שלא יחניט פירותיו בשעת החנטה: לא יתן. משמש למעלה ולמטה אעץ ואפרי: לא יתן פריו. כשהוא מפריח משיר פירותיו הרי שתי קללות ויש כאן שבע פורעניות: ואם תלכו עמי קרי. רבותינו אמרו עראי במקרה שאינו אלא לפרקים כן תלכו עראי במצות ומנחם פירש לשון מניעה וכן הוקר רגלך וכן יקר רוח וקרוב לשון זה לתרגומו של אנקלוס לשון קושי שמקשים לבם ליִמנע מהתקרב אלי: שבע כחטאתיכם. שבע פורעניות אחרי׳ כמספר שבע כחטאתיכם: והשלחתי. לשון גרוי: ושכלה אתכם. אין לי אלא חיה משכלת שדרכה בכך בהמה מנין תלמוד לומר ושן בהמות אשלח בם הרי שתים ומנין שתהא ממיתה בנשיכתה תלמוד לומר עם חמת זוחלי עפר מה אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים בארץ ישראל חמור נושך וממית ערוד נושך וממית: ושכלה אתכם. אלו הקטנים: והכריתה את בהמתכם. מבחוץ: והמעיטה אתכם. מבפנים: ונשמו דרכיכם. שבילים גדולים ושבילים קטנים הרי שבע פורעניות שן בהמה שן חיה חמת זוחלי עפר: ושכלה והכריתה והמעיטה ונשמו: לא תוסרו לי. לשוב אלי: נקם ברית. ויש נקם שאינו בברית כדרך שאר נקמות וזהו סמוי עיניו של צדקיהו. דבר אחר נקם ברית נקמת בריתי אשר עברתם. כל הבאת חרב שבמקרא היא מלחמת חיילות אויבים: ונאספתם. מן החוץ אל תוך הערים מפני המצור: ושלחתי דבר בתוככם. על ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליכם לפי שאין מלינים את המת בירושלם וכשהם מוציאים את המת לקברו נתנין ביד אויב: מטה לחם. לשון משען כמו מטה עז: בשברי לכם מטה לחם. אשבור לכם כל משעד אוכל והם חבירעב: ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד. מחוסר עצים: והשיבו לחמכם במשקל. שתהא התבואה נרקבת ונעשית פת נפולת ומשתברת בתנור והן יושבות ושוקלות את השברים לחלקם ביניהם: ואכלתם ולא תשבעו. זהו מארה בתוך המעים בלחם הרי שבע פורעניות חרב מצור דבר שבר מטה לחם חוסר עצים פת נפולת מארה במעים ונתתם איננה מן המנין היא החרב: במותיכם. מגדלים ובירניות: חמניכם. מין ע״ז שמעמידין על הגגות ועל שם שמעמידין בחמה קרויין חמנים: ונתתי את פגריכם. תפוחי רעב היו ומוציאין יראתם מחיקם ומנשקים אותה וכרסו נבקעת ונופל עליה: ונעלה

אבן עזרא

ואם עד אלה. המכות: שבע. בעבור היותו חשבון שלם כאמר על לשון רבים וכן כי שבע יפול צדיק ויקם עד עקרה ילדה שבעה ואין על חטאתיכם להוסיף שבעה רק ויספתי פעם אחרת כמו קול גדול ולא יסף. וטעם על חטאתיכם בעבור חטאתיכם וי״א שהחשבון כמשמעו והראשון ככון כי אם כתוב ושברתי אחד שמיכם כברזל שנים והארץ כנחושה ותם לריק ויבול הארץ ופרי העץ הנה שש ומכת חית השדה הנה שבע: גאון עזכם. השובע כטעם וישמן ישורון והגה״ה אם ישבר יפול וימות: ותם לריק כחכם. שיגעתם בעבודת האדמה: קרי. אמרו רבים שפירושו גבורה וכוח כאיש שיחזק לבו ולא יפחד למען שלא יכוחו ואין ריע לו וי״א שהוא מגזרת כל הקורות והטעם שאמר בדברי הפלשתים כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא ועל שני הפירושים יחסר בי״ת כמו כי ששת ימים או יהי כן תלכו עמי הליכת קרי כאשר הראיתיך רבים כאלה והנה כתוב כחטאתיכם ולא יוסיף עליכם ועל חטאתיכם דבק עם ליסרה אתכם והטעם בעבור חטאתיכם: והשלחתי בכם. מגזרת הנני משליח בך: ושכלה אתכם. בהריגת קטנים: והמעיטה אתכם. בהריגת הגדולים: ונשמו דרכיכם. כי אין דרך בטוח מפחד החיות שאינם ברשות אדם כאשר פירשתי: תוסרו. פעול מבנין נפעל: על חטאתיכם. דבק עם והכתי: נקם ברית. על כן אמרתי כי זאת הברית הכרותה בסיני הכתובה בפרשת אלה המשפטים יום קבלו על נפשם ואמרו נעשה ונשמע אז נכרתה הברית ואמר להם כל הפרשה הזאת: ונאספתם אל עריכם. מפני החרב ושם אשלח הדבר והרעב עד שתרצו להנתן ביד האויב וזה טעם ונתתם ביד אויב והיא מלה מבנין נפעל: בשברי. שם הפעל ובא שבור כמו בשכבה ובקומה וטעם השבר בעבור מטה לחם והוא דרך משל ובישעיה משען לחם כי הלחם לבב אנוש יסעד: עשר נשים. כי הוא קץ חשבון כי מנהג ישר״ל היה לאפות כל בית תנור לעצמו שיאכלו כל השבוע ומערכת השבת תוכיח: והשיבו לחמכם במשקל. בעבור שיהיה מעט: ואכלתם ולא תשבעו. יש רעב וישבע האוכל מעט ועתה מאוכל הרבה לא ישבעו: ואם בזאת. המכה הזאת וכן ואם באלה באלה המכות הנזכרות: על חטאתיכם. דבק עם ויסרתי: ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם. אין למעלה מן הרעב הזה ולא יהיה לכם מקום לזעוק ולהתפלל להושע מהרעב כי אשמיד במותיכם מקום הזבחים: חמניכם. מגזרת חמה בתים העשויים להשתחוות לשמש והנון נוסף כנון כשי׳ רחמניות: פגריכם. גופותיכם כמו פגר מובס: גלוליכם. שם גנאי לע״ז מגזרת כאשר יבער הגלל והטעם כי בהתחברכם לבתי ע״ז שם תהרגו וישחיתו אויביכם צורות גלוליכם ואני לא אושיעכם: ונעלה

תנסתם ג׳ וסימ׳ ונסתם ואין רדף אתכם. ונסתם גיא ארי כי יגיע גיא. ב׳ בו. וא׳ נסתם. כאשר נסתם מפני:
לשמע כלם חס׳ בב״ד וסי׳ בני נכר. דשמואל. העם הזה הרע. שבו על עונות אבותם. לשמוע אל הרנה.

ונסתם ואין רדף אתכם: ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם: ושברתי את גאון עזכם ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה: ותם לריק כחכם ולא תתן ארצכם את יבולה ועץ הארץ לא יתן פריו: ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמע לי ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם: והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם והכריתה את בהמתכם והמעיטה אתכם ונשמו דרכיכם: ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי: והלכתי אף אני עמכם בקרי והכיתי אתכם גם אני שבע על חטאתיכם: והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית ונאספתם אל עריכם ושלחתי דבר בתוככם ונתתם ביד אויב: בשברי לכם מטה לחם ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד והשיבו לחמכם במשקל ואכלתם ולא תשבעו: ס ואם בזאת לא תשמעו לי והלכתם עמי בקרי: והלכתי עמכם בחמת קרי ויסרתי אתכם אף אני שבע על חטאתיכם: ואכלתם בשר בניכם ובשר בנתיכם תאכלו: והשמדתי את במתיכם והכרתי את חמניכם ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם

ותתברון ולית דרדיף יתכון: ואם עד אלין לא תקבלון למימרי ואוסיף למרדי יתכון שבע על חוביכון: ואתבר ית יקר תוקפכון ואתן ית שמיא דעיליכון תקיפין כפרזלא מלאחתא מטרא וארעא דתחותיכון חסינא כנחשא מלמעבד פירין: ויסוף לריקנו חילכון ולא תתן ארעכון ית עללתה ואילן ארעא לא יתן אביה: ואם תהכון קדמי בקשיו ולא תיבון לקבלא למימרי ואוסיף לאיתאה עליכון מחא שבע כחוביכון: ואגרי בכון ית חית ברא ותתכיל יתכון ותשיצי ית בעירכון ותזעיר יתכון ויצדיין אורחתכון: ואם באילין לא תתרדון למימרי ותהכון קדמי בקשיו: ואהך אף אנא עמכון בקשיו ואלקי יתכון אף אנא שבע על חוביכון: ואיתי עליכון דקטלין בחרבא ויתפרעון מנכון פורענותא על דעברתון על פתגמי אוריתא ותתכנשון לקירויכון ואגרי מותנא ביניכון ותתמסרון ביד סנאה: בדאתבר לכון סעיד מיכלא ויפין עשר נשין לחמכון בתנורא חד ויתיבן לחמכון במתקלא ותיכלון ולא תשבעון: ואם בדא לא תקבלון למימרי ותהכון קדמי בקשיו: ואיהך עימכון בתקוף רגז ואירדי יתכון אף אנא שבע על חוביכון: ותיכלון בשר בניכון ובשר בנתכון תיכלון: ואשיצי ית במתכון ואקצץ ית חניסניכון ואתן ית פגריכון על פיגרי טעותכון

דד״ח: והשלחתי ג׳ וסי׳ והשלחתי בכם את חית השדה. והשלחתי רעב בארץ לא. ארץ כי תחטא לי:
במשקל ד׳ דגשים נמסר בסדר קדשים:

שבע קרא׳ ותלית׳ ורביע שבע על חטאתיכם בנ׳ של רחמה שבע בחטאתיכם כיתן ויכו כף

גם אני כל ענין אף אני כתו׳ גם אני וכל׳ מכה מכאת

אבן עזרא

ונגעלה נפשי אתכם · שתסור השכינה אז תחרבנה עריכם וכמו המקדשי' שלכם והטעם בתחלה היו מקדשי: ולא אריח בריח · והטעם כי כבוד השם מלא שמים וארץ וכתוב על נח וירח יי' את ריח הניחוח והטעם שלא אקבל עולה אחרי כן מכם · ואחר שאמר עריכם ומקדשיכם אמר את הארץ כל ארץ ישראל: ושממו עליה · כל כך תהיה שממה שגם האויבים הדרים ישומו עליה הפך משוש לכל הארץ: אזרה · מבנין הכבד הרגוש ולא די שתזרו עד אשר אריק אחריכם חרב · וטעם אריק מנדנה: והיתה ארצכם · דבק עם הפסוק הבא אחריו והטע' כאשר תהיה ארצכם שממה אז תרצה הארץ וזאת המלה כמו תשלים וכן עד ירצה כשכיר יומו כי נרצה עונה: שבתותיה · שמיטות ויובלים וכן כתוב עד רצתה הארץ את שבתותיה ושם פירשתיו: השמה · שם ומשקלו השמות משתנים · וטעם כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם שתהיה שממה מכם אז תשבת ותמצא מנוחה למלאת שבתותיה · וטעם כל ימי השמה תשבו מספר השני' שתשבות וביחזקאל מפורש: והנשארים בכם · בעבור שאמ' והריקותי אחריכם חרב: מרך · מפעלי הכפל וכן במועל ידיהם מגזרת ורך הלבב ויפחדו עד שירדפם קול עלה נדף והוא שם התאר מבנין נפעל ונו"ן הסרס מובלע: איש באחיו · שהוא אוהבו: תקומה · מבנין נוסף כבד מנחי ע"ין וי"ו בעבור הת"ו וכן תרומה: ואכלה אתכם · מנהג כל הגולים למקום אחר בהשתנות האויר עליהם והמים ימותו רובם: והנשארים · מהנשארים ימקו בעונם על משקל ימסו ושניהם מפעלי הכפל מגזר' המק בשרו מק יהיה: ואף בעונות אבותם אתם ימקו · כטעם אבותינו חטאו ובמגלת איכה פירשתיו: והתודו · מבנין התפעל: במעלם אשר מעלו בי · אבותם: ואף אשר הלכו עמי · אלה בניהם בקרי: אף אני · כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם אל ארץ אויביהם עד שיכנע לבבם הערל ועוד אפרשנו: ושם

מסורה

והשמותי ג' וסימ' והשמותי את מקדשכם · והשמותי אני את · והשמותי עליך עמים רבים: ולא אריח ב' דסמ' כי וסימ' ולא אריח בריח ניחחכם · ולא אריח בעצרתיכם: בריח ב' וסימ' ולא אריח בריח ניחחכם · בריח ניחח ארצה אתכם: אזרה ג' וסימ' ואתכם אזרה בגוים · והשלישית לכל רוח אזרה · וכל אגפיו אזרה:

תרגום

ויַרחיק מימרי יתכון: ואתן ית קירויכון חרבא ואצדי ית מקדשיכון ולא אקביל ברעוא קורבן כנישתכון: ואצדי אנא ית ארעא ויצדון עלה בעלי דבביכון דיתבין בה: ויתכון איבדר ביני עממיא ואגרי בתריכון דקטלין בחרבא ותהי ארעכון צדיא וקירויכון יהוין חרבא: בכן תרעי ארעא ית שמיטהא כל יומין דצדיאת ואתון בארע בעלי דבביכון בכן תשמט ארעא ותרעי ית שמיטהא: כל יומין דצדיאת תשמט ית די לא שמטת בשמטכון כד הויתון יתבין עלה: ודישתארון בכון ואעיל תברא בלבהון בארעתא דשנאיהון וירדוף יתהון קל טרפא דשקיף ויערקון כמערוק מן קדם דקטלין בחרבא ויפלון וליות דרדיף: ויתקלון גבר באחוהי כמקדם דקטלין בחרבא ורדיף לית ולא תהי לכון תקומא קדם בעלי דבביכון: ותיבדון ביני עממיא ותגמר יתכון ארע בעלי דבביכון: ודישתארון בכון יתמסון בחוביהון בארעתא בעלי דבביכון ואף בחובי אבהתהון בישיא דאחידין בידיהון יתמסון: ויודון ית חוביהון וית חובי אבהתהון בשקרהון דשקרו קדמי ואף די הליכו קדמי בקשיו: אף אנא איהך עמהון בקשיו

מקרא

ונגעלה נפשי אתכם: ונתתי את עריכם חרבה והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחחכם: והשמתי אני את הארץ ושממו עליה איביכם הישבים בה: ואתכם אזרה בגוים והריקתי אחריכם חרב והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה: אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה: כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבתתיכם בשבתכם עליה: והנשארים בכם והבאתי מרך בלבבם בארצת איביהם ורדף אתם קול עלה נדף ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף: וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורדף אין ולא תהיה לכם תקומה לפני איביכם: ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ איביכם: והנשארים בכם ימקו בעונם בארצת איביכם ואף בעונת אבתם אתם ימקו: והתודו את עונם ואת עון אבתם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי: אף אני אלך עמם בקרי

מסורה

והריקתי ב' וכתיב בן וסימ' והריקתי אחריכם חרב · והריקתי לכם ברכה עד: שבתתיה ד' ג' חס' וא' מלא וסי' אז תרצה הארץ · ב' בו · והארץ תעזב מהם · עד רצתה הארץ את שבתותיה · בתרא' מלא: סי' דהדין ענינ' קדמ' תלית' ורביעא שבע על חטאתיכם · תניינא שבע כחטאתיכם · קדמא תניינא וחמשא' קרי תליתא רביעא שתיתאה שביעאה בקרי וכך דינן אן דאית את קרי אן דאית ואת בקרי: בארצת ב' חסרים ובענין וסימ' ימקו בעונם · והנשארים בכם והבאתי מרך: עלה ז' בטעמי' ד' כתיב יוד וג' כתיב ה' וסימ' ויתפרו עלה תאנה · והנה עלה זית טרף · צאו ההר והביאם עלי' ד' בפסו': נדף ח' קמצין וסימ' קול עלה נדף · בקש נדף קשתו · העלה נדף תערץ · הבל נדף · וכל מזרע יאור: מנסת ה' חס' בליש' וסי' ונסו מנסת חרב · וינסו משנאיך · ויה' בנסם מפני ישראל · נסך לפני צריך · מפני גערת חמשה תנסו · וכל וינסו דכוו' במ"ד מלאים: ורדף ג' חס' וסי' וכשלו איש באחיו · שריך סוררים · אפרים רעה רוח: ואף אשר הלכו עמ' בקרי חד מן י"ו זוגין חד זקף לרומא וחד נחית לתהומא וסימ' נמסר בסדר וארא:

רשי

ונגעלה נפשי אתכם · זה סילוק שכינה: ונתתי את עריכם חרבה: יכול מאדם כשהוא אומר והשימותי אני את הארץ הרי אדם אמור הא מה אני מקיים חרבה מעובר ושב: והשימותי את מקדשיכם · יכול מן הקרבנו' כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשמותי את מקדשכם מן הגדודיות שיירות של ישרא' שהיו מתקדשו' ונועדו' לבא שם הרי שבע פורעני' אכילת בשר בנים ובנות השמדת במות הרי שתים כריתת חמני' אין כאן פורענו' אלא על ידי השמדת הבירניות יפלו החמני' שבראשי הגגו' ויכרתו: ונתתי את עריכם וגו' · הרי שלש שלוק שכינה ארבע חרבן ערים שממון מקדש מן הגדודיו' ולא אריח קרבנות הרי שבע: והשימותי אני את הארץ · זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו אויבים נחת רוח בארצם שתהא שוממ' מיושביה: ואתכם אזרה בגוים · זו מדה קשה שבשעה שבני מדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמי' וישרא' נזרו כבמזרה כאד' הזורה שעורי' בנפה ואי' אחת מהם דבוק' בחברתה: והריקותי · כששולף החרב מתרוקן הנדן ומדרשו חרב המשמטת אחריכ' אינ' חוזרת מהר כאדם שמריק את המי' ואין סופן לחזור: והיתה ארצכם שממה · שלא תמהרו לשוב לתוכה ומתוך כך עריכם יהיו חרבה נראות לכם חרבות שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאילו אי' כרמו וביתו חרבי' כך שנויה בתורת כהני': אז תרצה · תפייס את כעס המקום שכעס על שמטותיה: והרצת · למלך את שבתותיה: את אשר לא שבתה · שבעי' שנה של גלות בבל הן היו כנגד שנות השמטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישר' בארצם לפני המקום ארבע מאות ושלשים שנה שלש מאות ושנים היו שעונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים ובני יהודה הכעיסו לפניו ארבעים שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלם הוא שנאמר ביחזקאל ואתה שכב על צדך השמאלית וגו' וכלית את אלה וגו' ושכבת על צדך הימנית ארבעים יום ונשאת את עון בית יהודה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו הרי ארבעים ושש ואם תאמר שנות מנשה חמשים וחמש היו מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתים כמו שאמור בא' גרת חלק ושל אמון שתים ואחת עשרה ליהויקים וכנגדן לצדקיהו צא וחשוב לארבע מאות שנה שנים וארבע לשלשים ושש שנה חמש שמטות הרי שבעים חסר אחת ועוד שנה יתירה שנכנסה בשמטה המשלמת לשבעים ועליהם נגזר שבעים שנה שלמי' וכן הוא אומר בדברי הימים עד רצתה הארץ את שבתותיה למלאת שבעים שנה: והבאתי מרך · פחד ורך לבב מ"ם של מרך יסוד נופל הוא כמו מ"ם של מועד ושל מוקש: וכמו מנוסת חרב · כאילו רודפים הורגים אותם: עלה נדף · שהרוח רודפו ומכהו על עלה אחר ומקשקש ומוציא קול וכן תרגומו קל טרפ' דשקיף וכן תרגומו של חבור' משקופי: וכשלו איש באחיו · כשירוצו לנוס יכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ: כמפני חרב · כאילו בורחי' מלפני הורגים שיהא בלבם פחד וכל שעה סבורים שאדם רודפם · ומדרשו וכשלו איש באחיו זה בעונו של זה שכל ישראל ערבין זה בזה: ואבדתם בגוים · כשתהיו פזורים תהיו אבודים זה מזה: ואכלה אתכם · אלו המתים בגולה: בעון אבותם אתם · כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: ימקו · לשון המסה כמו ימסו וכמוהו תמקנה בחוריהן כמקו חבורותי: והבאתי

וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם׃ וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר׃ וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ בָּהְשַׁמָּה מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם׃ וְאַף־גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה׃ אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ

כז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה׃ וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל׃ וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים׃ וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף׃ וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים׃

ואעיל יתהון בארע בעלי דבביהון או בכן יתבר לבהון טפשא ובכן ירעון ית חוביהון׃ ודכירנא ית קיימי דעם יעקוב ואף ית קיימי דעם יצחק ואף ית קיימי דעם אברהם אנא דכיר וארעא אנא דכיר׃ וארעא תתרטיש מנהון ותרעי ית שמטהא בדצדיאת מנהון ואינון ירעון ית חוביהון לוטין חלף בירכן אייתי עליהון דבדיני קצו וית קיימי רחיקת נפשהון׃ ואף ברם בדא במהויהון בארע בעלי דבביהון לא ארטישינון ולא ארחיקינון לשיציותהון לאשנאה קיימי עמהון ארי אנא יי אלההון׃ ודכירנא להון קיים קדמאי די אפיקית יתהון מארעא דמצרים לעיני עממיא למהוי להון לאלה אנא יי׃ אילין קימיא ודיניא ואורייתא די יהב יי בין מימריה ובין בני ישראל בטורא דסיני בידא דמשה׃ ומליל יי עם משה למימר׃ מליל עם בני ישראל ותימר להון גבר ארי יפריש נדר בפורסן נפשתא קדם יי׃ ויהי פורסניה דדכרא מבר עשרין שנין ועד בר שתין שנין ויהי פורסניה חמשין סלעין דכסף בסלעי קודשא׃ ואם נקבתא היא ויהי פורסנה תלתין סלעין׃ ואם מבר חמש שנין ועד בר עשרין שנין ויהי פורסניה דדכרא עסרין סלעין ולנקבתא עסר סלעין׃ ואם מבר ירחא ועד בר חמש שנין ויהי פורסניה דדכרא חמש סלעין דכסף ולנקבתא פורסנה תלת סלעין דכסף׃ ואם מבר שתין שנין ולעלא אם דכור ויהי פורסניה חמש עסרי סלעין ולנקבתא עסר סלעין׃

ירצו ד' וסימ' או אז יכנע לבבם הערל · והארץ תעזב מהם · ואחריהם בפיהם ירצו סלה · אך משאתו יעצו להדיח׃ יעקוב ה' מלאים וסי' וזכרתי את בריתי יעקוב · הנני שב שבות אהלי יעקוב · גם זרע יעקוב ודוד עבדי · ושב יעקוב ושקט ושאנן תניינא · לא כאלה חלק יעקוב תניינא דספרא׃ ראשנים ה' וסימ' וזכרתי להם ברית ראשנים · כי שאל נא לימים ראשנים · אל תסג גבול עולם · ובנו ממך חרבות עולם · אל תזכור לנו עונות׃ יפלא ב' חסרים וסימ' איש כי יפלא נדר בערכך נפשות לי"י · איש כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר׃ נפשות ב' חס' וסימ' במכסת נפשת · בערכך נפשת לי"י׃

רשי

והבאתי אותם · אני בעצמי אביאם זו מדה טובה לישראל שלא יהו אומרים הואיל ונגלינו בין האומות נעשה כמעשיהם אני איני מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי שנאמר והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו' חי אני אם לא ביד חזקה וגו'׃ או אז יכנע · כמו או נודע כי שור נגח הוא אם אז יכנע. לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם וגו'׃ ואז ירצו את עונם · יכפרו על עונם ביסוריהם׃ וזכרתי את בריתי יעקוב · בה' מקומות נכתב מלא ואליהו חסר בחמשה מקומות יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבא ויבשר גאולת בניו׃ וזכרתי את בריתי יעקוב · למה נמנו אחורנית כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו ואם אינו כדי הרי אברה' שהוא כדי ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח׃ יען וביען · גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו׃ ואף גם זאת · ואף אפי' אני עושה עמהם זאת הפורענות אשר אמרתי בהיותם בארץ איביהם לא אמאסם לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם׃ ברית ראשונים · של שבטי'׃ והתורות · אחת בכתב ואחת על פה מגיד שכלם נתנו למשה בסיני׃ כי יפליא · יפריש בפיו׃ בערכך נפשות · ליתן ערך נפשו לומר ערך דבר שנפשו תלויה בו עלי׃ והיה ערכך וגו' · אין ערך זה לשון דמים אלא בין שהוא יקר בין שהוא זול׃ כפי שניו · הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו׃ ערכך · כמו ערך והכפל הכפ"ין לא ידעתי מאיזה לשון הוא׃ ואם מבן חמש שנים · לא שיהא הנודר קטן שאין בדברי קטן כלו' אלא גדול שאמר ערך קטן זה שהוא בן חמש שנים עלי׃ ואם מבן ששים שנה וגו' · כשמגיע לימי הזקנה האשה קרוב' להחשב כאיש דאמרי אינשי סבא בביתא פחא בביתא סבתא בביתא סימא בביתא וסימנא טבא בביתא׃ ואם

אבן עזרא

והם ירצו את עונם · ישלימו ויפרעו׃ וזכרתי את בריתי · מוסף עצמו ואחר עמו וכן הוא ואחרתי את בריתי את ברית יעקב כמו והנבואה עודד הנביא שהוא כמו והנבואה נבואת עודד הנביא ראשיכם שבטיכם שהוא ראשיכם ראשי שבטיכם ויאמר הגאון כי טעם להזכיר בתחלה יעקב בעבור היות בנותיו כלם בברית׃ והארץ תעזב מהם · טעמו אזכור גם הארץ שפרעה את השבתות ונעזבה מהם וגם אזכור שהם הרצו את עונם׃ יען וביען · האחד כנגד משפטי מאסו והשני ובחקותי געלה נפשם והבי"ת נוסף כבי"ת בראשונה׃ ואף גם זאת · לשון כפול והאחד ישפיק וכל המקר' כך וכן הרק אך במשת המבלי אין קברי׃ לא מאסתים לכלותם · רק ליסרם עד שיכנע לבבם׃ געלתים · שרתי מהם או בחלה נפשי מהם׃ להפר בריתי · שנשבעתי להם ואף אם הם הפרו את בריתי כי כן כתוב אני לא אפר בריתי אתם כי אלהים אני׃ וזכרתי להם · לעולם׃ ברית ראשונים · זאת הברית הכרותה בביני וקרא זה הדור ראשונים כנגד הבנים שיגלו בארץ אויביהם ויש אומ' על אבות העולם · וטעם אשר הוצאתי אותם שנשבעתי לאבותם להוציא בניה' מעבדות והראשון נכון בעיני׃ אלה החקי' והמשפטי' · הם הכתובים בפרשת וישמע ואלה המשפטי' ופרשת בהר סיני׃ אשר נתן י"י בינו ובין בני ישראל · רמז לברית הר סיני כי אחר שנעשה המשכן והיה הכבוד באהל מועד לא עלה משה בהר סיני גם הזכיר הפרשה של הערכים בעבור שנאמרה בהר סיני כי כן כתוב באחרונה כי תחלת ספר וידבר י"י אל משה במדבר סיני באהל מועד בספר ויקרא׃ יפליא · יפרים ויבאר׃ בערכך נפשות · הטעם שידור נדר לאמר אם השם יעשה לי כך אפדה נפשי כדי ערכי או ערך בני או ערך בהמה וכ"ף בערכך על דעת כל המדקדקי' נוסף והטעם בערך ויש אומרי' כי הכ"ף לנכח הכהן ויפרש בערכך הכהן כערכך אתה והה"א יקרא לו ה"א הקריאה ואמר על הערכך שהיא מלה זרה כמו בתוך האהלי ולפי דעתי שהוא האהל שלי וכן ה הערכך · וטעם נפשות כלל לאדם ולבהמה׃ מבן עשרים שנה · החל משהוא נכנס בפקודים׃ בן ששי' · זקן ודעת רבים כי זו גזרת מלך כי מבן חדש עד חמש שנים יתן חמשה שקלים אילו עבר יום אחד נוסף על חדש יתן ה' שקלים ולפי דעת הגאון שיתן בכל שנה שקל עד חמש שנים שלמות כי אמרו רבים שהם ארבע כחלקי השנים ואחר כן תשעעשרה שלמות ואחר כן תשע וחמשים לשוב אל המקום שהחל מתנו וחמשה עשר להשלמת חמש ושבעים כנגד הד' החלקים ולפי האמת שכל אלה שלמות או יום אחד בשנה חשוב שנה ולא נסמוך רק על דברי הקבלה כי מה צורך לחלוק מבן חדש עד חמש ומחמש עד עשרים אחר שיתן לכל שנה שקל ויש להשיב על דבר החדש והנה מי שהוא פחות מחדש ימים אין לו ערך ואחר ששים שב לאחור ועוד מה יעשה אחר הששים שנה אם יתן כך תמיד וכל זה שבושי' והכלל כי הוא בגזרת הכתוב כי אילו היה על דרך תוספת הזכר על הנקבה הנה אחר ששים יוסיף השלישית והנה מחמש עד עשרי' יוסיף החצי ומחדש ועד חמש ומעשרים ועד חמשי' יוסיף על החצי עשיריתו׃

ואם מך הוא · שאין ידו משגת ליתן הערך הזה: על פי אשר תשיג. לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו מטה כר וכסת וכלי אומנות אם היה חמר משאיר לו חמורו: כל אשר יתן ממנו · אמר רגלה של זו עולה דבריו קיימין ותמכר לצרכי עולה ודמיה חולין חוץ מדמי אותו האבר: טוב ברע. תם בבעל מום או רע בטוב וכל שכן טוב בטוב ורע ברע: כל בהמה טמאה. בבעלת מום הכתוב מדבר שהיא טמאה להקרבה ולמדך הכתוב שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון אלא אם כן הוממו: כערכך הכהן כן יהיה. לשאר כל אדם הבא לקנותה מיד הקדש: ואם גאל יגאלנה. בבעלים החמיר הכתוב להוסיף חומש וכן במקדיש בית וכן במקדיש את השדה וכן בפדיון מעשר שני הבעלים מוסיפין חומש ולא שאר כל אדם: והיה ערכך לפי זרעו. לא כפי שוויה אחת שדה טובה ואחת שדה רעה פדיון הקדשן שוה בית כור שעורים בחמשים שקלים כך גזרת הכתוב והוא שבא לגאלה בתחלת היובל ואם בא לגאלה באמצעו נותן לפי החשבון סלע ופונדיון לשנה לפי שאינה הקדש אלא למנין שני היובל שאם נגאלה הרי טוב ואם לאו הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות המכורות וכשהיא יוצאה מיד וחוזרת לכהני של אותו משמר שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם זהו המשפט האמור במקדיש שדה ועכשיו אפרשנו על סדר המקראות: אם משנת היובל יקדיש וגו'. אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה ובא זה לגאלה: כערכך יקום. כערך הזה האמור יהיה: חמשים כסף יתן. ואם אחר היובל יקדיש וכן אם הקדישה משנת היובל ונשתהת ביד גזבר ובא זה לגאלה אחר היובל: וחשב לו הכהן את הכסף על פי השני' הנותרות · כפי חשבון כיצד הרי קצב דמיה של ארבעים ותשע שנה חמשים שקל הרי שקל לכל שנה ושקל יתר על כולן והשקל ארבעים ושמנה פונדיונין הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שחסר פונדיון אחד לכולן ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרות עד שנת היובל: ונגרע מערכך. מנין השנים שמשנת היובל עד שנת הפדיון: ואם גאל יגאל. המקדיש אותו יוסיף חומש על הקצבה הזאת: ואם לא יגאל את השדה. המקדיש: ואם מכר. הגזבר: את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד. לשוב ביד המקדיש: והיה השדה בצאתו ביובל. מיד הלוקחו מן הגזבר כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהם ביובל: קדש ליי'. לא שישוב להקדש בדק הבית ליד הגזבר אלא כשדה החרם הנתן לכהנים שנאמ' כל חרם בישראל לך יהיה אף זו תתחלק לכהנים של אותו משמר שיום הכיפורים של יובל פוגע בו: ואם את שדה מקנתו וגו'. חלוקים בין שדה מקנה לשדה אחוזה ששדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים לפי' אם בא לגאלה יגאל בדמים הללו הקצובים לשדה אחוזה: ואם לא יגאל. וימכרנה גזבר לאחר או אם לא יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו שהקדישה ופן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה מאתו וזהו הגזבר לכך הוצרך לומר לאשר לו אחזת הארץ מירושת אבות וזהו בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש:

אבן עזרא

והעריך · שיושם הערך במערכ' אחת עם כך וכך וכמוהו אין ערוך אליך ומלת העריך מהבנין הכבד הנוסף וכן יעריכנו הכהן להפרים בינו ובין יערכנו לפני יי': והעמידו הכהן כאילו אמר והעמידו הכהן לפני ה הכהן כאשר פירשתי ויצק על כף הכהן השמאלית ויהיה דרך צחות או יהיה והעמידו שיעמיד הנודר נפשו: כן יקום. כמו יעמוד: ואם משדה אחוזתו · שירשו עם ישראל: חומר שעורים · וכתוב כי עשרת הבתים חומר ושם כתוב האיפה והבת והנה זרע איפת שעורי' בחמשה שקלים וזו גזרת המלך בדמי העבד: ואם משנת היובל. בעצם השנה: ונגרע מערכך · מה שהלך אחר היובל · ו"ו ואם גאול יגאל כפ"א רפה בלשון ישמעאל והוא דבק בטעם הפסוקים שהם למעלה כי הערך עיקר אם יגאל השדה ואם לא יגאל: ואם מכר. טעמו או מכר ולא יוכל בעל שדה אחוזה שיגאלנו בעבור שמכרו קודם לשם: בצאתו ביובל. הזכיר הכתוב על דרך כל שדה כי ביובל יצא: כשדה החרם. שידור נדר להחרימו גם הוא לכהן והערך לכהן כי הוא מעריך ואין צורך להיותו כהן גדול: מכסת

מסרה

ביום טובה · אנסכה בשמחה · נפשו בטוב תלין: חמישית ג' מלאים וסי' והיה כהבואו' ונתתם · ואם המקדיש יגאל את ביתו · וישלח אלי סנבלט כדבר הזה פעם חמישית: גאל ג' חס' וסי' ואם גאל יגאלנה ויסף חמישתו · ואם גאל יגאל את השדה · א"ט מבעשרו: שערים כלם חס' בר"ב מלאים וסי' בלאה שעורים דד"ה · והוא נלחם: ואם לא יגאל את השדה ח' פסוקים א"ת בהון ואם ואם ריש ומצעות וסימ' ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי · ואם בבהמה הטמאה · ואם לא יגאל את השדה · ואם להעלות עליו · ואם נביאים הם · ואם יחבאו בראש · ואם אב אני איה · ואם תדרשנו ימצא: את שדה ב' דסמיכי וסימ' ואם את שדה מקנתו אשר · וירשו הנגב את הר עשו והשפלה:

קרבן ה' קמצין נמסר ברישׁ סדר ויקרא: ממנו ו' סבירין ממנה נמסר בסדר צו: ימיר ד' וסימ' לא יחליפנו ולא ימיר ב' בפסו' · חלק עמי ימיר · נשבע להרע ולא ימר · בתרא חס': רע י"א פתחין בליש' וסי' נמסר בתהלים סימן נ"ד · וכל אמירה ועשיה · מצר ועין ולשון דבוו' בב"ט קמץ וסי' נמסר שם: בטוב ד' רפין וסי' לא יחליפנו.

ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן והעריך אתו הכהן על פי אשר תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן: ס ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן ליהוה כל אשר יתן ממנו ליהוה יהיה קדש: לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב ברע או רע בטוב ואם המר ימיר בהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש: ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן ליהוה והעמיד את הבהמה לפני הכהן: והעריך הכהן אתה בין טוב ובין רע כערכך הכהן כן יהיה: ואם גאל יגאלנה ויסף חמישתו על ערכך: ואיש כי יקדש את ביתו קדש ליהוה והעריכו הכהן בין טוב ובין רע כאשר יעריך אתו הכהן כן יקום: ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו והיה לו: ואם משדה אחזתו יקדיש איש ליהוה והיה ערכך לפי זרעו זרע חמר שערים בחמשים שקל כסף: אם משנת היבל יקדיש שדהו כערכך יקום: ואם אחר היבל יקדיש שדהו וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרת עד שנת היבל ונגרע מערכך: ואם גאל יגאל את השדה המקדיש אתו ויסף חמשית כסף ערכך עליו וקם לו: ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד: והיה השדה בצאתו ביבל קדש ליהוה כשדה החרם לכהן תהיה אחזתו: ואם את שדה מקנתו אשר לא

ואם מסכן הוא מפורסניה ויקימיניה קדם כהנא ויפרוס יתיה כהנא על מימר די תדביק יד נדרא יפרסיניה כהנא: ואם בעירא די יקרבון מינה קורבנא קדם יי' כל די יתן מינה קדם יי' יהי קודשא: לא יחליפיניה ולא יעבר יתיה טב בביש או ביש בטב ואם חלפא יחליף בעירא בבעירא ויהי הוא וחילופיה יהי קודשא: ואם כל בעירא מסאבא די לא יקרבון מינה קורבנא קדם יי' ויקים ית בעירא קדם כהנא: ויפרוס כהנא יתה בין טב ובין ביש כפורסן כהנא כן יהי: ואם מפרק יפרקינה ויוסף חומשיה על פורסניה: וגבר ארי יקדיש ית ביתיה קודשא קדם יי' ויפרסיניה כהנא בין טב ובין ביש כמא די יפרוס יתיה כהנא כן יקום: ואם דאקדיש יפרוק ית ביתיה ויוסף חומש כסף פורסניה עלוהי ויהי ליה: ואם מחקל אחסנתיה יקדיש גבר קדם יי' ויהי פורסניה לפום זרעיה בית זרע כור סעורין בחמשין סלעין דכסף: אם משתא דיובלא יקדיש חקליה כפורסניה יקום: ואם בתר יובלא יקדיש חקליה ויחשב ליה כהנא ית כספא על פום שניא דאשתארא עד שתא דיובלא ויתמנע מפורסניה: ואם מפרק יפרוק ית חקלא דאקדיש יתיה ויוסף חומש כסף פורסניה עלוהי ויקום ליה: ואם לא יפרוק ית חקלא ואם זבין ית חקלא לגבר אוחרן לא יתפריק עוד: ויהי חקלא במיפקיה ביובלא קודשא קדם יי' כחקל חרמא לכהנא תהי אחסנתיה: ואם ית חקל זבינוהי דלא מחקל

וכל ערכך יהיה בשקל הקדש · כל ערכך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש: עשרים גרה · עשרים מעות כך היו מתחילה ולאחר מכאן הוסיפו שתות ואמרו רבותינו שש מעה כסף דינר עשרים וארבע מעות לסלע: לא יקדיש איש אותו · לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו: ואם בבהמה הטמאה וגו׳ · אין המקרא הזה מוסב אל הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו להקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש שהכתוב בשל מעלה בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית: ופדה בערכך · לפי מה שיעריכנה הכהן אם לא יגאל על ידי בעלים: ונמכר בערכך · לאחרים:

אך כל חרם וגו׳ · נחלקו רבותינו בדבר יש אומרים סתם חרמים להקדש ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהיה בחרמי כהנים שפירש ואמ׳ הרי זה לכהן ויש שאמרו סתם חרמים לכהן: לא ימכר ולא יגאל · אלא ינתן לכהן לדברי האומר סתם חרמים לכהנים מפרש מקרא זה בסתם חרמי׳ והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי כהנים שהכל מודים חרמי כהני׳ אין להם פדיון עד שיבואו ליד כהן וחרמי גבוה נפדים: כל חרם קדש קדשים הוא · האומר סתם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן והאומר סתם חרמים לכהני׳ מפר׳ כל חרם קדש קדשי׳ הוא ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים ונותן לכהן כמו ששנינו במסכ׳ ערכין אם נדר נותן דמיהן ואם נדב׳ נותן את טובתה: מאדם · כגון שהחרי׳ עבדיו ושפחותיו הכנענים: כל חרם אשר יחרם · היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום: מות יומת · הרי הולך למו׳ לפיכך לא יפדה׳ אין לו לא דמי׳ ולא ערך: וכל מעשר הארץ · במעשר שני הכתוב מדבר: מזרע הארץ · דגן: מפרי העץ · תירוש ויצהר: ליי׳ הוא · קנאו השם ומשולחנו צוה לך לעלו׳ ולאכל בירושלים כמו שנאמר ואכלת לפני יי׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך וגו׳

מסורה

הויבל ח׳ מלאי׳ נמסר בסדר בהר סיני: בבהמ׳ ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר נח: בבהמ׳ ו׳ דגשי׳ נמסר בסדר נח: קדש קדשים הוא ג׳ נמסר סוף סדר הצוה: יחרם ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסי׳ נמסר בסדר משפטי׳: וצאן ד׳ קמץ וסי׳ וכל מעשר בקר וצאן· ויזבח בלק· ובני ישר׳ ויהודה· קניתי עבדי׳: לרע ז׳ ג׳ קמצין וד׳ פתחין וס׳ לא יבקר בין טוב

מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה: וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֵת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה: בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ: וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל: אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר־יְבֻכַּר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא: וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ וְיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ: אַךְ־כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה: כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת: וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה: וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ חֲמִשִׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו: וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לַיהוָה: לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב לָרַע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל: אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי: חזק ונתחזק

(מסורה בגליון: כיתן· ב׳ ובכנות· | ח׳ מל׳ | ל׳· ל׳ | ל׳· ד׳ רפין | ו׳ רתוסי׳ | ל׳ חס׳ רחס׳ | ל׳ חס׳ | יתיר | יום ר״פ בסיפ׳ | ב׳ א׳ תיו וא׳ פתח· ל׳· ב׳ | ג׳ חס׳· ל׳· ב׳ כבי׳ | ד׳ | ל׳ לסער | ז׳ ג׳ קמצי׳ וד׳ פתחין· ב׳ ובכפות ומל׳·)

אחסנתיה יקדיש קדם יי׳: ויחשב ליה כהנא ית נסיב פורסניה עד שתא דיובלא ויתן ית פורסניה ביומא ההוא קודשא קדם יי׳: בשתא דיובלא יתוב חקלא לדזבניה מיניה לדי ליה אחסנת ארעא: וכל פורסניה יהי בסלעי קודשא עשרין מעין יהא סלעא: ברם בוכרא די יתבכר קדם יי׳ בבעירא לא יקדיש גבר יתיה אם תור אם אמר דיי׳ הוא: ואם בבעירא מסאבא ויפרוק בפורסניה ויוסף חומשיה עלוהי ואם לא יתפריק ויזדבן בפורסניה: ברם כל חרמא די יחרים גבר קדם יי׳ מכל די ליה מאנש ובעירא ומחקל אחסנתיה לא יזדבן ולא יתפרק כל חרמא קודש קודשין הוא קדם יי׳: כל חרמא די יתחרם מן אנשא לא יתפריק אתקטלא יתקטיל: וכל מעשר ארעא מזרעא דארעא מפירי אילנא דיי׳ הוא קודש קדם יי׳: ואם מפרק יפרוק גבר ממעשריה חומשיה יוסף עלוהי: וכל מעשר תורין ועאן כל די יעיבר תחות חוטרא עשיראה יהי קודשא קדם יי׳: לא יבקר בין טב לביש ולא יחלפיניה ואם חלפא יחלפיניה ויהי הוא וחילופיה יהי קודשא לא יתפריק: אילין פקודיא די פקיד יי׳ ית משה לות בני ישראל בטורא דסיני:

אבן עזרא

מכסת · כמו מכסת נפשות: לאשר קנהו מאתו · הוא המוכר והוא מפורש לאשר לו אחזת הארץ: יבוכר ליי׳ · נודע שהוא לשם וזאת המלה מהבנין שלא נקרא שם פועלו ופירושו האומ׳ אתן הבכור לשם: ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך · הבכור עם התוספת חמישית בעבור שהקדישו גם יתן שה כי כן כתוב אם לא יקדישנו ונמכר ופטר חמור · בערך גם השה יתן ורבים אומרים לא כן: מכל אשר לו · שהוא ברשותו: מאדם · כמו והחרמתי את עריה׳ יומת ומלת יחרם מהבנין שלא נקר׳ שם פועלו כמו יעמד חי: תחת השבט · שבט הרועה והנה הנבחר הוא הה׳ והעשירי שוה כמו זה רק העשירי יגאלנו ואין כן הבכו׳ והנה יתן הבכור והעשירי בבהמה ובזרע הארץ שהיא התבוא׳ הבכורי׳ והמעש׳: יבקר · כמו יבדיל וכב׳ פירשתי שהמלה מגזרת בקר: בהר סיני · פירשתיו בפרשה הזאת ומי שיש לו לב להבי׳ סוד העולם אז ידע סוד הבכור והעשירי והנה אברהם נתן המעשר גם כן יעקב אבינו עליו השלו׳ ועוד אגלה קצת הסוד בזכרי מעשר שני אם יעזרני ה׳ ואין לו שני:

סכום הפסוקים של ספר זה שמנה מאות וחמשים ותשעה · וסימן נט״ף וחציו והנוגע בבשר הזב ע״ת ע״זה:

לרע · הוי האמרים לרע טוב · כי רגליהם לרע ׳ וחברו · אלין פתחין · ואילין קמצין · כל היום דברי יעצבו · כי לא תהיה אחרית · משכיל צדיק · וכל למרע פתחין בב״ב קמצין וסימ׳ ולא דבר אבשלום עם אמנון · ושניה המלכ׳ לבכם לברע ׃ ג״ר״פ לא ולא לא וס׳ לא העשק את רעך · לא יבקר בין טוב לרע · לא יסבו לי״ין׃

ממעשרו · ולא ממעשר חבירו הפודה מעשר של חבירו אין מוסיף חומש ומה היא גאולתו כדי להתירו באכילה בכל מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלים כמו שנאמר ונתת הכסף וגו׳: תחת השבט · כשבא לעשרן מוציאן בפתח זה אחר זה והעשירי מכה בשבט צבועה בסיקרא להיות׳ ניכר שהוא מעשר כן עושה לטלאים ועגלים של כל שנה ושנה: יהיה קדש · ליקרב למזבח דמו ואמוריו והבשר נאכל לבעלים שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה ולא מצינו שיהא נתן לכהנים: לא יבקר וגו׳ · לפי שנאמר כל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוצי׳ את היפה תלמוד לומר לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה ולא שיקרב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז וליעבד: חסלת אם בחקותי:

לזוגין מן בב קמצין וסי' כחרבות · כשועלים בחרבות · בחרבות · ולא צמאו כחרבות · קח · ויאמר הכהן חרב גלית · קח · ויקח מזרע הארץ ויתנהו · מים · ישמע · וכדברי אתך אפתח את · צעקו · הן אראלם צעקו חוצה · צעקו · ויי שמע · לקח · ויאמר הקשית לשאול · לקח · מעצר וממשפט כרמך תניינ' דפסוק · שפך · ואל פתח אהל מועד לא הביאו · שפך · וגם דם נקי אשר שפך וימלא את ירושלם דם נקי · וסי' בלשון

ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום

יח מלין תיקון סופרים וסי' ואברהם עודנו עומד לפני יי' · ואל אראה ברעתי · ויאכל חצי עינו · ועמי המיר כבודו · והיה עלי למשא · כבודם בקלון אמיר ·

וידבר

שכל ויבינו במקרא · והמשכילים

ככוכבים לעולם ועד

איש לאהליו ישראל · וגם שולחים את הזמורה אל אפם · אלהי קדשי ולא נמות · בתבנית שור · אלו יח דברים תיקון סופרים ודקדוקין משובחים:

יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים

והיה לאדם לבער ויקח · עמד · ודם השמש ירח עמד · עמד · אשרי האיש אשר לא · אחל · היום הזה אחל תת פחדך · אחל · ויאמר יי' אל יה[ושע] · המשת שקלים · תקח · ומהם עוד תקח · עדת · ומתכנשין אחשדרפניא · עדת · עוד מילתא בפום מלכא קל · על · ישובו לא · יהושע · כסי פומיהון · אדניה ממללין · סכביה דשמעין · שאלת דינא · ליעקב דיינא · מתקלא אפיק · שליטא דמלכא ·

אבן עזרא

במס' הט' פקידי רוס ותחת חברי · אחל לפר' על הפשט סם' וידבר :

במדבר סיני · להודיע כי לא עלה משה אל הר סיני אחר היות הכבוד באהל מועד : באחד לחדש השני · לתקן הדגלים ואיך יסעו ואיך יחנו בעבור המקדש כי בעשרים לחדש השני נסעו : שאו את ראש · כמו כי תשא וטעם מפורש : לבית אבותם · כי משפחת האם איננה קרואה משפחה : לגלגלותם · פירושו : בישראל · להוציא ערב רב : איש ראש · דרך קצר' והראוי להיות איש איש : לראובן · החל מהבכור כטעם ולא להתיחס לבכורה :

לבני

יד[בר] יי' אל משה ט' חסרים לאמר וסי' נמסר בסדר כי תשא : למשפחתם כל אוריתא חס' בכמה וסי' ופקודי בני גרשון · ויהי גבול בני ראובן · ויתן משה לחצי · וחצי הגלעד ועשתרות · שמעון קדמאה · זבולון בתראה · יששכר אשר קדמ' וכל בהוכים דכו' מל' : ואתכם ג' וסי' ואתכם יהיו איש · ואתכם בני אדניכם · ואתכם הרכב

ומליל יי' עם משה במדברא דסיני במשכן זמנא בחד לירחא תנינא בשתא תיניתא למיפקהון מארעא דמצרים למימר : קבילו ית חושבן כל כנשתא דבני ישראל לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן כל דכורא לגולגלתהון : מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא בישראל תמנון יתהון לחיליהון את ואהרן : ועמכון יהון גברא גברא לשבטא גבר ריש לבית אבהתוהי הוא : ואילין שמהת גובריא די יקומון עמכון לראובן אליצור בר שדיאור :

א יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר : שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם : מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן : וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית אֲבֹתָיו הוּא : וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן שְׁדֵיאוּר :

י' חס' לאמר · ג' · וב' ר"פ · כל אורית' חס' בכמ"ה ופקודי · ט' מל' · ג' · ג' · ז' חס' בליש'

רשי

במדבר סיני באחד לחדש · מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה כשיצאו ממצרים מנאן וכשנפלו בעגל מנאן לידע מנין הנותרים כשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם : למשפחותם · דע מניין כל שבט ושבט : לבית אבותם · אביו משבט אחד ואמו משבט אחר יקום על שבט אביו : לגלגלותם · על ידי שקלים בקע לגלגולת : כל יוצא צבא · מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבן עשרים : ואתכם יהיו · כשתפקדו אותם יהיו עמכם נשיא כל שבט ושבט : אלה

כל זכר ל' כטע' בעני' וב' במקבר שמו' דסמיך לגלגלת' וכי' ראובן שמוא' ר"ש קימן ושאר דענין במקבר שמו' חבן וסימן י' שמות דסמיך חבן רביע'

והסוסים ב' בפסו' : אבתיו לאבתיו ז' חס' בתורה וסים' ואתכם יהיו איש איש · אלה הפקדים אשר פקד · ויעשו בני ישראל ככל אשר · שלח לך אנשים · האנכי הריתי את · ויצא מעמך הוא · ולא תסב נחלה ממטה · כי אביאנו אל האדמה : ואלה שמות י' בתורה וסים בני ישמעאל · אלופי עשו · בני ישר' דויגש · וחברון ריש ספרא · שמות האנשי' אשר יעמדו · בני לוי לתלדות' · בני אהרן הבכר נדב · בני גרשון למשפחותם · שמות כנותיו · האנשים למטה יהודה : שמות ט' מלאים בתור' וסי' נמסר בסדר בראשי' גבי פסו' ויקרא האדם שמות ·

לבני יוסף · אחר בני לאה בעבור כבוד רחל על השפחות והחל מאפרים על דרך יעקב אבינו והקדים אפרים ומנשה על בנימין כי הם מקום יוסף ואחר כן החל מדן שהוא בכור השפחות ואחריו אשר כי השם ידע שהוא יהיה ראש החונים על דגל דן ואחר כן גד כי הוא בכור שפחת לאה: קרואי עדה · הטעם שהעדה לא יעשו דבר עד שיקראום: מטות אבותם · הטעם על השבטים והנה כל אחד נשיא שבטו: ראשי אלפי ישראל · כל אחד ראש על כל אלפי השבט כי יש שר לאלף: ויקח משה ואהרן · עמם: האנשים אשר נקבו · שהם מפורשי' כמו אשר פי יי' יקבנו · ויתילדו · בקשו מתי נולדו בעבור חשבון כ' שנה אז נכתבו תולדותם: ויפקדם · משה שהוא העיקר והחל מראובן כי הוא הבכור ואחריו שמעון הנולד אחריו ואחריו גד בכור שפחת לאה והנה דגל ראובן ואחר כן דגל יהודה ואחר כך דגל אפרים ואחר כך דגל דן והחונים על כל דגל ודגל כאשר הם בחנוכת המזבח ודע כי אחר שהיו כל השבטים שנים עשר שיצא לוי והיו ליוסף בנים שנים ורוחות העולם ארבע הנה לכל רוח שלשה והנה יש ללאה חמשה בנים יחבר האחד ויהיו לה שני דגלים השלימו הדגל עם בכור שפחתה ושמוהו עם דגל ראובן שהוא גם בכור והדגל השני ליהודה והחוני' עליו אחיו הקטנים ממנו ולרחל דגל בפני עצמה ואפרים מקום יוסף הוא קודם מנשה כדברי יעקב והדגל הרביעי לשפחת רחל שהוא ה הבכור שלה ואחריו אשר ואם הוא קטן בבני' מנפתלי בעבור היות הדגל לבן שפחת רחל שם זאת המעלה לבן שפחת לאה ואם תסתכל היטב אז תדע כי הראש הוא הדרום והזנב הוא הצפון ולא אוכל לפרש על כן ראובן בדרו' כי הוא הראש ודן בצפון ודע כי לא היו גבורים בשבטים כשבט יהודה הנמשל לגור אריה וכשבט דן הנמשל כן מדברי משה על כן היו הם בראשונה ובאחרונה · והזכיר לגולגלותם בראובן גם בשמעון להורות על האחרים כי הכתוב אחז דרך קצרה · ופירוש

רשי

אלה קרואי העדה · הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה: האנשים האלה · את שני' עשר נשיאי' הללו: אשר נקבו · לו כאן בשמות: ויתילדו על משפחותם · הביאו ספרי יחוסיהם ועדי חזקת לידתם כל אחד ואחד להתייחס על ה השבט: אך

לגלגלתם · הלמד השכית דגלגלתם דשמעו' עשויה כמגירה הקובה ואין לה כובע כראשה לפי שהורה כשיא בית אב לשמעוני זנות ביטל נגלו הראש וכקומה זקופה

אבותם ב' מלאים בתורה וס' אלה קריאי העדה נשיאי מטות · ואת שם אהרן תכתוב · וכל נביאי' וכתו' דכוו' מלאים ב' בה חס' וסי' ואמרו על אשר עזבו דמלכים · דשלמה · ויע' יהודה הרע דרחבעם דמלכים · ויהיו הגוים האלה · ויעשו כן בני הגולה · ואלה העלים כתל מלח כתר': הם י"ב סופי פסוקי' וסי' נגס' בסדר וישמע

לשמעון שלמיאל בן צורישדי: ליהודה נחשון בן עמינדב: ליששכר נתנאל בן צוער: לזבולן אליאב בן חלן: לבני יוסף לאפרים אלישמע בן עמיהוד למנשה גמליאל בן פדהצור: לבנימן אבידן בן גדעני: לדן אחיעזר בן עמישדי: לאשר פגעיאל בן עכרן: לגד אליסף בן דעואל: לנפתלי אחירע בן עינן: אלה קריאי העדה נשיאי מטות אבותם ראשי אלפי ישראל הם: ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר נקבו בשמות: ואת כל העדה הקהילו באחד לחדש השני ויתילדו על משפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה לגלגלתם: כאשר צוה יהוה את משה ויפקדם במדבר סיני: ס ויהיו בני ראובן בכר ישראל תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות לגלגלתם כל זכר מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה ראובן ששה וארבעים אלף וחמש מאות: פ

לבני שמעון תולדתם למשפחתם לבית אבתם פקדיו במספר שמות לגלגלתם כל זכר מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה שמעון תשעה וחמשים אלף ושלש מאות: פ

לבני גד תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה גד חמשה וארבעים אלף ושש מאות וחמשים: פ

כל שמות דשבטים יתיר קריין · ל' וחד לבני יוסף לבני אפרים · קרואי ק' ל"מל · י"ב ב"פ · ל' ומ"ל וחד הקהילו · ט' מ"ל בתורה · ג' · כל ספר במדב' כת"ב בהר סיני · ב' בטעם בענין ל"ס סיתן · כל אוריו' כ"כ · כל מ"ל כ' מנ' חס' · ל' בענין לפי שחסר מ שבטו לנ"שי ומתה במעשה זמרי · כו"ל בטעם בענין · ב' בטע' בענין גד דפקודים ודרגלים וכו' נ"ז גד זקף

לשמעון שלמיאל בר צורישדי: ליהודה נחשון בר עמינדב: ליששכר נתנאל בר צוער: לזבולן אליאב בר חילן: לבני יוסף לאפרים אלישמע בר עמיהוד למנשה גמליאל בר פדה צור: לבנימן אבידן בר גדעוני: לדן אחיעזר בר עמישדי: לאשר פגעיאל בר עכרן: לגד אליסף בר דעואל: לנפתלי אחירע בר עינן: אילין מערעי כנשתא רברבי שבטי אבהתהון רישי אלפיא דישראל אינון: ונסיב משה ואהרן ית גבריא האילין די אתפרשו בשמהן: וית כל כנשתא כנשו בחד לירחא תנינא ואתיחסו על זרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעלא לגולגלתהון: כמא די פקיד יי ית משה ומננון במדברא דסיני: והוו בני ראובן בוכרא דישראל תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן לגולגלתהון כל דכורא מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מניניהון לשבטא דראובן ארבעין ושיתא אלפין וחמש מאה: לבני שמעון תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון מנינוהי במניין שמהן לגולגלתהון כל דכורא מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מנייניהון לשבטא דשמעון חמשין ותשעה אלפין ותלת מאה:

לבני גד תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן מבר עסרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מנייניהון לשיבטא דגד ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה וחמשין:

לישכר ג' בטע' בענ' · לישכר לבנימן לנפתלי לבן קיין

יתרו · וכל ריש פסוקי' דכוו' ב"בט והם וסי' נמס' במשלי ס' א' גבי פסוק והם לדמם יארובו: ויפקדם ג' וסי' במדבר סיני · ויפקדם בבזק · ויפקדם בטלאים: בכר ו' חסרים וסימ' נמסר בסדר ויגש: סי' שבטים ראובן שמעון גד יהודה זבולן יוסף מנשה דן אשר נפתלי · וסימ' רש"ג הב"ו ס"מן דא"ת: מאת כלם כלאים ב"מג חס' וסי' ויהיו ימי אדם · ויחי למך · וישקל אברהם לעפרן: חלוף השבטים ראובן קדמאה ששה וארבעים אלף וחמש מאות · ראובן תניינא שלשה וארבעים אלף ושבע מאות ושלשים · יהודה קדמאה ארבעה ושבעים אלף ושש מאות · תניינא ששה ושבעים אלף וחמש מאות · אפרים קדמא' ארבעים אלף וחמש מאות · תניינא שנים ושלשים אלף וחמש מאות · דן קדמאה שנים וששים אלף ושבע מאות · דן תניינא ארבעה וששים אלף וארבע מאות · שמעון קדמאה תשעה וחמשים אלף ושלש מאות · תניינא שנים ועשרים אלף ומאתים:

ישש־כר קדמאה ארבעה וחמשים אלף וארבע מאות · תניינא ארבעה וששים אלף ושלש מאות · זבולן קדמה שבעה וחמשים אלף וארבע מאות · תניינא ששים אלף וחמש מאות · מנשה קדמאה שנים ושלשים אלף ומאתים · תניינא שנים וחמשים אלף ושבע מאות · אשר קדמאה אחד וארבעים אלף וחמש מאות · אשר תניינא שלשה וחמשים אלף וארבע מאות · גד קדמאה חמשה וארבעים אלף ושש מאות וחמשים ·

לבני יהודה תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה יהודה ארבעה ושבעים אלף ושש מאות: פ

לבני יששכר תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה יששכר ארבעה וחמשים אלף וארבע מאות: פ

לבני זבולן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה זבולן שבעה וחמשים אלף וארבע מאות: פ

לבני יוסף לבני אפרים תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה אפרים ארבעים אלף וחמש מאות: פ

לבני מנשה תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה מנשה שנים ושלשים אלף ומאתים: פ

לבני בנימן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה בנימן חמשה ושלשים אלף וארבע מאות: פ

לבני דן תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה דן שנים וששים אלף ושבע מאות: פ

לבני אשר תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה אשר אחד וארבעים אלף וחמש מאות: פ

בני נפתלי תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא: פקדיהם למטה נפתלי שלשה וחמשים אלף וארבע מאות: פ

לבני יהודה תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מנייניהון לשבטא דיהודה שבעין וארבעא אלפין ושית מאה:

לבני יששכר תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מנייניהון לשבטא דיששכר חמשין וארבעא אלפין וארבע מאה:

לבני זבולן תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מנייניהון לשבטא דזבולן חמשין ושבעא אלפין וארבע מאה:

לבני יוסף לבני אפרים תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מנייניהון לשבטא דאפרים ארבעין אלפין וחמש מאה:

לבני מנשה תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מנייניהון לשבטא דמנשה תלתין ותרין אלפין ומאתן:

לבני בנימן תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מנייניהון לשבטא דבנימן תלתין וחמשא אלפין וארבע מאה:

לבני דן תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מנייניהון לשבטא דדן שיתין ותרין אלפין ושבע מאה:

לבני אשר תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מנייניהון לשבטא דאשר ארבעין וחד אלפין וחמש מאה:

בני נפתלי תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במניין שמהן מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא: מנייניהון לשבטא דנפתלי חמשין ותלתא אלפין וארבע מאה:

כל רשבטים חסרים ב״מ ר״ש ג״ס פיתן · כל רשבטים חס׳ ב״מ ר״לו׳ שמעון גר מנשה ר״ש ג״ס פיתן · מ״ל חס׳ ב״מ מ״ל · מ״ל חס׳ ב״מ ר״ש ג״ס פיתן · ר׳ מ״ל מענין · כל אוריי׳ חס׳ ל״מנ · מ״ל חס׳ במ״ח מ״ל · כן מ״ל ב״מנ כל יבה בכה בישראל · כל אוריי׳ חס׳ ב״מנ מ״ל · כן מ״ל ב״מנ כל יבה בכה בישראל · ל׳ בענין וכל׳ לבני דבני הוו ליה ובכתה לא הוו ליה וסלה בכין וכבן הוו להון

תניינא ארבעים אלף וחמש מאות · בנימן קדמא׳ חמשה ושלשים אלף וארבע מאות · תניינא חמשה וארבעים אלף ושש מאות · נפתלי קדמא׳ שלש׳ וחמשי׳ אלף וארבע מאות · נפתלי תניינא חמשה וארבעים אלף וארבע מאות: יצא כל אורייתא חס׳ במ״ג וסימ׳ הנה יוצא המיבה · תניינא והעתרתי כחצות · ושש בנביא׳ וסימ׳ ביהושע ריש סימן ו׳ וכל כתובים דכוו׳ מ״ל בר״מא וסימ׳ והוא כחתן יצא:

אלה הפקדים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל שנים עשר איש איש אחד לבית אבתיו היו : ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבתם מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא בישראל : ויהיו כל הפקדים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים : והלוים למטה אבתם לא התפקדו בתוכם : פ

וידבר יהוה אל משה לאמר : אך את מטה לוי לא תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל : ואתה הפקד את הלוים על משכן העדת ועל כל כליו ועל כל אשר לו המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם ישרתהו וסביב למשכן יחנו : ובנסע המשכן יורידו אתו הלוים ובחנת המשכן יקימו אתו הלוים והזר הקרב יומת : וחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאתם : והלוים יחנו סביב למשכן העדת ולא יהיה קצף על עדת בני ישראל ושמרו הלוים את משמרת משכן העדות : ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו : פ

ב וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר : איש על דגלו באתת לבית אבתם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו : והחנים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאתם ונשיא לבני יהודה נחשון בן עמינדב : וצבאו ופקדיהם ארבעה ושבעים אלף ושש מאות : והחנים עליו מטה יששכר ונשיא לבני יששכר נתנאל בן צוער : וצבאו ופקדיו ארבעה וחמשים אלף וארבע מאות : מטה זבולן ונשיא לבני זבולן אליאב בן חלן :

אילין מנינייא די מנא משה ואהרן ורברבי ישראל תרי עשר גברין גברא חד לבית אבהתוהי הוו : והוו כל מניני בני ישראל לבית אבהתהון מבר עשרין שנין ולעילא כל נפיק חילא בישראל : והוו כל מניניא שית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשין : וליואי לשבטא דאבהתהון לא אתמניאו ביניהון : ומליל יי עם משה למימר : ברם ית שבטא דלוי לא תמני וית חושבנהון לא תקביל בגו בני ישראל : ואת מני ית ליואי על משכנא דסהדותא ועל כל מנוהי ועל כל די ליה אינון יטלון ית משכנא וית כל מנוהי ואינון ישמשוניה וסחור סחור למשכנא ישרון : ובמיטל משכנא יפרקון יתיה ליואי ובמישרי משכנא יקימון יתיה ליואי וחילוני דיקרב יתקטיל : וישרון בני ישראל גבר על משריתיה וגבר על טיקסיה לחיליהון : וליואי ישרון סחור סחור למשכנא דסהדותא ולא יהי רוגזא על כנישתא דבני ישראל ויטרון ליואי ית מטרת משכנא דסהדותא : ועבדו בני ישראל ככל די פקיד יי ית משה כן עבדו : ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר : גבר על טקסיה באתון לבית אבהתהון ישרון בני ישראל מלקביל סחור סחור למשכן זימנא ישרון : ודישרון קידומא מדינחא טיקס משרית יהודה לחיליהון ורבא לבני יהודה נחשון בר עמינדב : וחיליה ומניניהון שבעין וארבעת אלפין ושית מאה : ודישרן סמיכין עלוהי שבטא דיששכר ורבא לבני יששכר נתנאל בר צוער : וחיליה ומנינוהי חמשין וארבעא אלפין וארבע מאה : שבטא דזבולן ורבא לבני זבולן אליאב בר חילון :

רשי

אך את מטה לוי לא תפקוד · כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו · ד"א צפה הקב"ה שעתידה לעמוד גזירה על כל הנימנין מבן עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר אמר אל יהיו בכלל לפי שהם שלי שלא טעו בעגל · ואתה הפקד את הלוי · כתרגומו מני למנין מנוי שררה על דבר שהוא ממונה עליו כמו ויפקד המלך פקידים : יורידו אותו · כתרגומו יפרקון כשבאין ליסע במדבר מתסע למסעיהן מפרקין אותו מהקמתו ונושאין אותו עד מקום אשר ישכון שם הענן ויחנו שם ומקימין אותו : והזר הקרב · לעבודתם זו : יומת · בידי שמים : איש על דגלו · כמו שהדגלים סדורים בספר זה שלשה שבטים לכל דגל : ולא יהיה קצף · אם תעשו כמצותי לא יהיה קצף ואם לאו שיכנסו זרים בעבודתם זו יהיה קצף כמו שמצינו במעשה קרח כי יצא הקצף וגו' : באותות · כל דגל יהיה לו אות מפה צבועה תלויה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחושן ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו · דבר אחר באותות לבית אבותם באות שמסר להם יעקב אביהם כשנשאוהו ממצרים שנאמר ויעשו בניו לו כן כאשר צום : יהוד' ויששכר וזבולן ישאוהו מן המזרח וראובן ושמעו' וגד מן הדרום כו' כדאיתא בתנחומא בפרשה זו : מנגד · מרחוק מיל כמו שנאמר ביהושע אך רחוק יהי' ביניכם וביניו כאלפים אמה שיוכלו לבא בשבת משה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו : קדמה · לפנים הקרוי קדם ואיזו זו רוח מזרחית והמערב קרוי אחור : ראשונה

אבן עזרא

ופי' ויהיו כל פקודי בני ישראל שלא נפקדו רק מי שהוא מבן עשרים שנה ואחר כך ויהיו כל הפקודים בכללם : התפקדו · משקל בניינים כי הוא בבנין התפעל ושם בבנין שלא נקרא שם פועלו : אך את מטה לוי · פי' לא התפקדו כי השם צוה כן : ואת ראשם לא תשא · כללם כאשר פירשתי : ואתה הפקד את הלוים · באר למה לא התפקדו כי פקדת המשכן עליהם על כן לא יבאו בצבא : משכן העדות · הוא אהל מועד והמשכן לארון ששם העדות : ועל כל כליו · כמנורה והשלחן והמזבחות : ועל כל אשר לו · הם כלי הכלים : המה ישאו · הם הם הנושאים בנסוע המחנה והם המשרתים בחנותם וסביב המשכן יחנו : ובנסוע המשכן יורידו אותו · להסיר הבריחים והעמודים ובחנותו הם יקימוהו : והזר · מבני לוי ואם הוא ישראל יומת ובית דין ימיתוהו · וטעם יחנו בני ישראל כשיחנו בני ישראל : איש על מחנהו · הטעם כל שבט · וטעם איש על דגלו שלא יתערב שבט בדגל : והלוים יחנו סביב · פי' הכתוב למעלה למה יחנו סביב שלא יקרב אל המשכן אחר מעדת בני ישראל וימות וזה טעם ולא יהיה קצף כעונש שנגע בארון ושם כתוב ויחר אף י"י בעוזא · וטעם על עדת בני ישראל אחד מעדתם וכן ויקבר בערי גלעד עיר בן אתונות ורב' כמו הם : ושמרו הלוים · מצוה עליהם לשמור המשכן : ויעשו בני ישראל · שלא נגעו במשכן לעולם · וטעם אל משה ואל אהרן בעבור כי אהרן ובניו ישימו משא הקהתים בכתף : באותות · סימנים היו בכל דגל ודגל וקדמונינו אמרו שהיה בדגל ראובן צורת אדם מכח דרש דודאי' ובדגל יהודה צורת אריה כי בו המשילו יעקב ובדגל אפרים צורת שור מטעם בכור שורו ובדגל דן צורת נשר עד שידמו לכרובים שראה יחזקאל הנביא : מנגד · רחוק : קדמה מזרחה · תחלת מזרח · ופקודיהם או ופקודיו אין הפרש ביניהם : והחונים עליו · כמו עמו והם אחריו וקודם השלישי : ראשונה

התפקדו ד' וסימ' והלוים לא התפקדו בתוך בני ישראל · והלוים למטה אבותם · כי לא התפקדו בתוך בני ישראל · ובני ישראל התפקדו וכלכלו : מטה לוי ג' וסימ' וגם את אחיך מטה לוי · ואת שם אהרן תכתוב · אך את מטה לוי לא תפקד : הפקד ב' וסימ' ואתה הפקד את הלוים · הפקד עליו רשע : ראשם י"ד וסימ'

מסרה

ואת ראשם לא תשא · ופדויי י"י ישובון · וחברו · וחפו ראשם · וחברו חפו ראשם · ויבגע בדין לפני ישראל דגדעון · ויקרע יהושע שמלתיו · ויהי קול מעל לרקיע אשר · ומבעל לרקיע אשר על' · פארי פשתים יהי' על ראשם · העלו עפר על ראשם קדמ' דפסו' · שרקו ויניעו ראשם · שמע אלהנו כי היינו בוזה · יראני יניעון ראשם · וחד הורידו לארץ ראשן : על כל ועל כל ו' בספר' וס' ואתת הפקד את הלוים ב' בו · והעבירו תער על כל בשרם · וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל · האיש אחד יחטא ועל כל העד' תקצף · וזה על האהל ועל' : יורידו ב' א' מלא וא' חס' וסימ' ובנסע המשכן כלא · עבדי ירדו מן : הקרב ז' נמסר בסדר קרח גבי כל הקרב הקרב אל משכן י"י : העדות ח' מלאים נמסר בסדר אחרי מות : לאהל מועד ה' נמסר בסדר אחרי מות : מטה זבולן ונשיא חד מן י"ד זוגין מן כ"ב ראשי פסוקי' לא נסבין ו"ו בריש תיבותא וכל קריאה נסבי' וי"ו וסי' במסרא רבתא :

ראשונה י׳ וסימ׳ במלכים א׳ סימן י״ת: והחונם ב׳ כתיב בן מלאים ו׳ ו׳ וחס׳ י״ד וסי׳ והחונם עליו מטה שמעון. והחונם בגדרות: כל הפקדים ג׳ בטעמא וסימ׳ יר״א יהודה ראובן אפרים: ושנים ל׳ וחד שנים והוא חד מן ו׳ זוגין חד ש׳ וחד וש׳ וסימ׳ במסרא רבתא: המחנת ג׳ חס׳ וסימ׳ ונסע אהל מועד מחנה. כל פקדי המחנת. מאסף לכל המחנת: ועליו ז׳ וסי׳ מטה מנשה. ועליו תגור חרב מצמדת. ועליו נמבנה עיר. תשתחוו ועליו

וצבאו ופקדיו שבעה וחמשים אלף וארבע מאות: כל הפקדים למחנה יהודה מאת אלף ושמנים אלף וששת אלפים וארבע מאות לצבאתם ראשנה יסעו: ס

דגל מחנה ראובן תימנה לצבאתם ונשיא לבני ראובן אליצור בן שדיאור: וצבאו ופקדיו ששה וארבעים אלף וחמש מאות: והחונם עליו מטה שמעון ונשיא לבני שמעון שלמיאל בן צורי שדי: וצבאו ופקדיהם תשעה וחמשים אלף ושלש מאות: ומטה גד ונשיא לבני גד אליסף בן רעואל: וצבאו ופקדיהם חמשה וארבעים אלף ושש מאות וחמשים: כל הפקדים למחנה ראובן מאת אלף ואחד וחמשים אלף וארבע מאות וחמשים לצבאתם ושנים יסעו: ס

ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנת כאשר יחנו כן יסעו איש על ידו לדגליהם: ס

דגל מחנה אפרים לצבאתם ימה ונשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד: וצבאו ופקדיהם ארבעים אלף וחמש מאות: ועליו מטה מנשה ונשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור: וצבאו ופקדיהם שנים ושלשים אלף ומאתים: ומטה בנימן ונשיא לבני בנימן אבידן בן גדעני: וצבאו ופקדיהם חמשה ושלשים אלף וארבע מאות: כל הפקדים למחנה אפרים מאת אלף ושמנת אלפים ומאה לצבאתם ושלשים יסעו: ס

דגל מחנה דן צפנה לצבאתם ונשיא לבני דן אחיעזר בן עמי שדי: וצבאו ופקדיהם שנים וששים אלף ושבע מאות: והחנים עליו מטה אשר ונשיא לבני אשר פגעיאל בן עכרן: וצבאו ופקדיהם אחד וארבעים אלף וחמש מאות: ומטה נפתלי ונשיא לבני נפתלי אחירע בן עינן:

וחיליה ומנינוהי חמשין ושבעא אלפין וארבע מאה: כל מנינא למשרית יהודה מאה ותמנן ושיתא אלפין וארבע מאה לחיליהון בקדמיתא נטלין:

טיקס משרית ראובן דרומא לחיליהון ורבא לבני ראובן אליצור בר שדיאור: וחיליה ומנינוהי ארבעין ושיתא אלפין וחמש מאה: ודישרן סמיכין עלוהי שבטא דשמעון ורבא לבני שמעון שלמיאל בר צורי שדי: וחיליה ומניניהון חמשין ותשע אלפין ותלת מאה: ושבטא דגד ורבא לבני גד אליסף בר רעואל: וחיליה ומניניהון ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה וחמשין: כל מניניא למשרית ראובן מאה וחמשין וחד אלפין וארבע מאה וחמשין לחיליהון בתנייתא נטלין:

ונטיל משכן זימנא משרית ליואי בגו משריתא כמא דישרן כן נטלין גבר על אתריה לטיקסיהון:

טיקס משרית אפרים לחיליהון מערבא ורבא לבני אפרים אלישמע בר עמיהוד: וחיליה ומניניהון ארבעין אלפין וחמש מאה: ודסמיכין עלוהי שבטא דמנשה ורבא לבני מנשה גמליאל בר פדהצור: וחיליה ומניניהון תלתין ותרין אלפין ומאתן: ושבטא דבנימן ורבא לבני בנימן אבידן בר גדעוני: וחיליה ומניניהון תלתין וחמשא אלפין וארבע מאה: כל מניניא למשרית אפרים מאה ותמני אלפין ומאה לחיליהון ותליתיתא נטלין:

טיקס משרית דן ציפונא לחיליהון ורבא לבני דן אחיעזר בר עמי שדי: וחיליה ומניניהון שיתין ותרין אלפין ושבע מאה: ודישרן סמיכין עלוהי שבטא דאשר ורבא לבני אשר פגעיאל בר עכרן: וחיליה ומניניהון ארבעין וחד אלפין וחמש מאה: ושבטא דנפתלי ורבא לבני נפתלי אחירע בר עינן:

ג׳ דפ׳ בענין וסי׳ ש״ר יששכר זבולן ראובן · י׳ · ל׳ לכ · ל׳ כתי׳ ר״ש בשבטים קדמ׳ דפר׳ רעואל ד׳ דסימן · ל׳ וא׳ שמים ושלשים · ג׳ חס׳ · ל׳ דפ׳ ואחרן ז׳ · כו״ל חס׳ ל׳ מלא · ג׳ בטע׳ בענין · סימן · ב׳ תנינא · ת׳ בתורה · כו״ל ב׳ כ׳ ל׳ מב · כל מטה ומטה דל״פ דעין בטפחא

אבן עזרא

ראשונ׳ יסעו. הם יסעו בתחלה: תימנה. מגזרת ימין: ושניים. אחר השם: ונסע אהל מועד בתוך המחנות. הנזכרות כי הגרשונים והמררים נוסעים בין דגל יהודה ובין דגל ראובן והקהתים נוסעי׳ ועמהם אהרן ובניו בין דגל ראובן ובין דגל אפרים: כאשר יחנו כן יסעו. סבאל המחנות שהם ישרא׳ אל מחנה הלוים כי יחנה דגל יהוד׳ למזרח כי הגרשוני שהוא למערב המקדש ומררי בצפון אחריו יסעו: על ידו. פאה ומקו׳ וכן יד הירדן ויד תהיה לך: אלה

רש״י

ראשונ׳ יסעו. כשהענ׳ הענן מסתלק תוקעין הכהנים בחצוצרות ונוסע מחנה יהודה תחלה וכשהולכין ה הולכים כדרך חנייתן הלוי׳ והעגלו׳ באמצע דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל אפרי׳ במערב ושל דן בצפון: ונסע אהל מועד. לאחר ב׳ דגלי׳ הללו: כאשר יחנו כן יסעו. כמו שפירשתי הליכתן כחנייתן כל דגל מהלך לרוח ה הקבועלו: על ידו. על מקומו ואין לשון יד זז ממשמעו רוח של צדו קרוי על ידו ס הסמוכ׳ לו לכל הושט׳ ידו אינשון איסא ב בלעז: ועליו. כתרגו׳ ודסמיכין עלוהי: ואלה

הפיקודים ג׳ בטע׳ גרים בעני׳ ירא׳ סימן יהודה ראובן אפרי׳ וחד כל הפקודים למחנה דן בטע׳ פשטא

מאות אלף ל׳ בטע׳ בענין יהוד׳ ראובן וחד מאות אלף דאפרי׳ מאות באלפים אלף בתניר׳ וחד מאות אלף דדן מאות במחנה אלף ברביע וכי דביעאה רביע

תקטירו. עדינא בן שיזא ראש לראובני. ויראו צדיקי׳ ויראו. ועליו יציץ נזרו: ושלשים ב׳ וסימ׳ החתים שנים ושלשים. ושלשים יסעו: צפנה וצפנה ח׳ בתורה וחס׳ וסי׳ בריש סדר ויצא:

הנ׳ תולדות אהרן ומשה · ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן · מ״ה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו : ביום דבר יי׳ אל משה · כעשו אלו תולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה :

ושרתו אותו · ומהו השירות ושמרו את משמרתו לפי שמירת המקדש עליו שלא יקרב זר כמו שנא׳ אתה ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש והלוים הללו מסייעין אותם זו היא השירות : ושמרו את משמרתו · כל מנוי שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת בכל המקר׳ ובלשון משנה כמו שאמור בגבתן ותרם והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה וכן משמרו כהונ׳ ולויה : ואת משמרת בני ישראל · שכלן היו זקוקי׳ לצרכי המקדש אלא שהלוים באים תחתיהם בשליחותם לפיכך לוקחים מהם המעשרות בשכרן שנאמר כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם : נתונים המה לו · לעזרה : מאת בני ישראל · כמו מתוך בני ישראל כלומר משאר כל העם׳ נבדלו לכך בגזרת המקום והוא נתנם לו שנאמר ואתנה את הלוים נתונים וגו׳ : ואת אהרן ואת בניו תפקוד · לשון פקידות ואינו שון מנין : ושמרו את כהונתם · קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות המסורות לכהנים : ואני

אלה פקודי בני ישראל · וכן כשנו · כאשר היו ביום שהתפקדו והנה בעשרים יום לא מת אחד מהם וזה דבר פלא : והלוים לא התפקדו · לבאר שלא כתוב אחד מהם עם הפקודים בגבעם : ויעשו כן בני ישראל · כל ימי המדבר : ואלה תולדות אהרן ומשה · הטעם שלא הולידו בניהם ולא הוסיפו בקרוב מעשר׳ חדשים כאשר דבר יי׳ עם משה בהר סיני בעלותו להתפל׳ על מעשה העגל אז נבחר שבט לוי ואמר השם למשה הקרב את מטה לוי גם פרשת ואני הנה לקחתי וכאשר הוקם המשכן אמר השם פקוד את בני לוי והשכינה במשכן על כן כתב במדבר סיני והנה היו תולדות אהרן ומשה במדבר סיני כאשר היו בהר סיני רק חסרו שני בני אהרן על כן אמרתי כי הלוים לא נתנו כפר נפשם כי כן כתוב לכל העובר על הפקודי׳ ויש אומרים כי לא פקד׳ משה טרם עשות המשכן רק ידע פקודיהם בדרך נבוא׳ והכתוב יכחישם והוא׳ כי תשא : המשוחים · בשמן המשחה · שהיו כהנים גדולים ולא הניחו בנים גדולים או קטנים על כן חסר ממספר הלוי׳ כי הגדולים יתכן שיולידו : על פני · פי׳ לפני אהרן הכהן · שהוא נגד השבט · ופירוש והעמדת הוא ושרתו וכן חי יי׳ אשר עמדתי לפניו : ואת משמרת כל העדה · בקרבנות : ואת משמרת בני ישראל · שישמרו שלא יגע ישראל אל המשכן : נתונים · לעולם או הם ובניהם העומדי׳ תחתם : לאהרן ולבניו · המכהנים ועומדים תחתיהם : מאת בני ישראל · להיותם מובדלים : ואת אהרן ואת בניו · ובכלל בניו בני בניו תפקדם לתתפקיד׳ לכל אח׳ והם ישמרו את כהנתם שלא יבואו לידי פסלות : והזר הקרב · לכהן להיות עם כהנתם ישראל׳ או לוי יומת ופרשת ואני הנה לקחתי גם היא דבקה כי יש בתורה פרשיות דבקות בטעם ואם הם מפורשות כמו ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמ׳ וכן ויהי ביום דבר יי׳ אל משה : לקחתי

לאחרנה ב׳ וס׳ לאחרנה יסעו · עם שיהיו לאחרנה : התפקדו ד׳ וס׳ נמסר לעיל כהאי סידרא : למשפחתיו ד׳ וס׳ איש למשפחתיו על בית אבתיו · את העם בכה למשפחתיו · ויקרב את שבט בנימן · ואחיו למשפחתיו : על בית ועל בית י״ג וסימ׳ אשר על בית יוסף · איש למשפחתיו על בית · קמתם על בית אבי · ויפקדו

וצבאו ופקדיהם שלשה וחמשים אלף וארבע מאות : כל הפקדים למחנה דן מאת אלף ושבעה וחמשים אלף ושש מאות לאחרנה יסעו לדגליהם : פ

אלה פקודי בני ישראל לבית אבתם כל פקודי המחנת לצבאתם שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים : והלוים לא התפקדו בתוך בני ישראל כאשר צוה יהוה את משה : ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה יהוה את משה כן חנו לדגליהם וכן נסעו איש למשפחתיו על בית אבתיו : פ

ואלה תולדת אהרן ומשה ביום דבר יהוה את משה בהר סיני : ואלה שמות בני אהרן הבכר נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר : אלה שמות בני אהרן הכהנים המשחים אשר מלא ידם לכהן : וימת נדב ואביהוא לפני יהוה בהקרבם אש זרה לפני יהוה במדבר סיני ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם : פ

וידבר יהוה אל משה לאמר : הקרב את מטה לוי והעמדת אתו לפני אהרן הכהן ושרתו אתו : ושמרו את משמרתו ואת משמרת כל העדה לפני אהל מועד לעבד את עבדת המשכן : ושמרו את כל כלי אהל מועד ואת משמרת בני ישראל לעבד את עבדת המשכן : ונתתה את הלוים לאהרן ולבניו נתונם נתונם המה לו מאת בני ישראל : ואת אהרן ואת בניו תפקד ושמרו את כהנתם והזר הקרב יומת : פ

וידבר יהוה אל משה לאמר :

ל׳ בטע׳ כסטה רף סימן · דן חס׳ לכבאותם · ג׳ חס׳ · ד׳ · ד׳ וחס׳ · יג׳ · ז׳ חס׳ · ל׳ וחס׳ ו׳ו · י׳ חס׳ בלוים · ד׳ יתר והקרב · ל׳ · ג׳ · ד׳ · ד׳ · סימן · ו׳

וחיליה ומניניהון חמשין ותלתא אלפין וארבע מאה : כל מניניא למשרית דן מאה וחמשין ושבעא אלפין ושית מאה בבתריתא נטלין לטיקסיהון :

אילין מנייני בני ישראל לבית אבהתהון כל מנייני משריתא לחיליהון שית מאה ותלתא אלפין וחמש מאה וחמשין : וליואי לא אתמניאו בגו בני ישראל כמא די פקיד יי׳ ית משה : ועבדו בני ישראל ככל די פקיד יי׳ ית משה כן שרן לטיקסיהון וכן נטלין גבר לזרעיתהון על בית אבהתוהי :

ואילין תולדת אהרן ומשה ביומא דמליל יי׳ עם משה בטורא דסיני : ואילין שמהת בני אהרן בוכרא נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר : אילין שמהת בני אהרן כהניא דאתרביאו די איתקרב קורבנהון לשמשא : ומית נדב ואביהוא קדם יי׳ בקרוביהון אישתא נוכריתא קדם יי׳ במדברא דסיני ובנין לא הוו להון ושמש אלעזר ואיתמר על אפי אהרן אבוהון :

ומליל יי׳ עם משה למימר : קריב ית שבטא דלוי ותקים יתיה קדם אהרן כהנא וישמשון יתיה : ויטרון ית מטרתיה וית מטרת כל כנישתא קדם משכן זמנא למפלח ית פולחן משכנא : ויטרון ית כל מני משכן זמנא וית מטרת בני ישראל למפלח ית פולחן משכנא : ותתן ית ליואי לאהרן ולבנוהי מסירין יהיבין אינון ליה מן בני ישראל : וית אהרן וית בנוהי תמני ויטרון ית כהונתהון וחילוני דיקרב יתקטיל :

ומליל יי׳ עם משה למימר :

ויבבו ויצומו · ויבאו אנשי יהודה · לוז מספר הימים · ותאמר האשה התקועית לא עליתם בפרצות · ולא אסתיר עוד פני · ותקטן עוד זאת בעיניך דדה׳ · ויוז עזיהו המלך דדה׳ · וישם יהוידע פקדות · ותשם אסתר את מרדכי · וכל מלכים וישעיהו וירמיה והרי עשר דכול׳ במ״א אל בית ואל בית : בהקרבם ב׳ חד חס׳ וחד מלא וסימ׳ וימת נדב ואביהוא · דין חסר · וחברו מלא · ו׳ חס׳ בלישניהון וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא : ואת משמרת ג׳ וסימ׳ ושמרו את משמרתו · ושמרו את כל כלי · וחברו ושמרו את משמרת דדה׳ : והקרב ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה : הקרב ז׳ נמסר בסדר קרח : נתונם ב׳ חס׳ יוד וסימ׳ נתונם נתונם המה לו מאת בני ישראל ב׳ בנ׳ · וא׳ מלא דמלא וסימ׳ ואחיהם הלוים נתונים לכל עבודת דדה׳ · ושארא נתנים כת׳ :

לקחתי. מעלה גדולה ללוים: בכור דבק אל פטר: והיו לי הלוים. מקודשים לי: כי לי כל בכור. והטעם כי גם הבכורים לי הם ביום הכותי טעמו זמן וכן רבים: לי יהיו. טעמו לי הם ולי יהיו כי כל בכור מאדם יפדה וכן כל בכור הבהמה הטמאה: מבן חדש ומעלה. עד סוף המחברת או על קרוב מהמקום הראשון זה אל זה והמשכיל יבין: גרשון. כי הוא הבכור ובדברי הימים כמצא עם מס תחת כ"ון: לגרשון משפחת הלבני. פירושו אלה שתי המשפחות מספרם כך: אחרי המשכן. כמו אחורי וכן אחור וקדם: וימה. בעבור שהוא הים הגדול הספרדי ב בארץ ישראל לפאת מערב: המשכן. הם עשר יריעות: והאהל. עשתי עשרה יריעות: מכסהו ומכסה. מכסהו בכלל: אשר על המשכן. שהוא בפנים החצר: ועל המזבח. שהוא חוץ למשכן. וטעם סביב שאין שם מקום חסר כפרץ שאין שם מסך: לכל עבודתו. עוד אפרשנו: משמרת הקדש. הוא הארון וקרא קדש כנגד המשכן כאשר פירשתי: על ירך המשכן תימנה. ובעבור שבני קהת נכבדים מכל בני לוי הושם קהת בימין כי הוא נכבד מהשמאל ומהאחור ואין אחר מזרח נכבד ממנו ובעבור שהיה גרשון ב בכור לוי יש לו מעלה גדולה על מררי כי הוא נושא את הקדש כנגד משא מררי על כן חנה גרשון במערב כמו דגל אפרים ומררי בצפון כדגל דן שהוא בכור השפחה והנה הקהתי מכר דגל ראובן על כן התחבר קרח עם דתן ואבירם ועוד ל למשכן קרח דתן ואבירם ועוד אפרשנו: והמזבחות

ואני הנה לקחתי. ואני מהיכן זכיתי בהן מתוך בני ישראל שיהיו ישראל אותן לפירות שלי על ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתים תמורתן לפי שהיתה העבודה בבכורות וכשחטאו בעגל נפסלו והלוים שלא עבדו ע"ז נבחרו תחתיהם: מבן חדש ומעלה. משיצא מכלל נפלים הוא נמנה לקרות שומר משמרת הקדש. אמר רבי יהודה בר שלום למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן שנאמר אשר ילדה אותה ללוי ב במצרים עם כניסתה בפתח מצרים ילדה אותה ונמנית בשבעים נפש שכשאתה מונה חשבונם לא תמצאם אלא ששים ותשע אחת והיא השלימה את ה המנין: על פי ה'. אמר משה לפני הקב"ה היאך אני נכנס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם אמר לו הקב"ה עשה אתה שלך ואני אעשה שלי הולך משה ועומד על פתח האהל והשכינה מקדמת ל לפניו ובת קול יוצאה מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש באהל זה לכך נאמר על פי ה': לגרשון משפחת הלבני. כלומר לגרשון היו הפקודים משפחת הלבני ומשפחת ה השמעי פקודיהם כך כך: המשכן. יריעות התחתונות: והאהל. יריעות עזים העשויות לגג: מכסהו. עורות אילים ותחשים: ומסך פתח. הוא הוילון: ואת מיתריו. של משכן והאהל ולא של חצר: משפחות בני קהת יחנו תימנה. וסמוכין להם דגל ר ראובן החונים תימנה אוי לרשע ואוי לשכנו לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים ו וחמשים אים עם קרח ועדתו שנמשכו עמהם במחלוקתם: והמסך

הקדשתי ו' וסי' כי לי כל בכור. וחברו כי לי כל בכור. והקדשתי את הכסף. הקדשתי את הבית הזה. וחברו. ואת הבית אשר הקדשתי לשמי. וחברו. ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי דד"ה וחד בחרתי והקדשתי. דד"ה: מאדם עד בהמה ד' וסי' ויכח את כל היקום אשר. אבחה את האדם. כי לי כל בכור. שהכה בכורי מצרי:

ואני הנה לקחתי את הלוים מתוך בני ישראל תחת כל בכור פטר רחם מבני ישראל והיו לי הלוים: כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל מאדם עד בהמה לי יהיו אני יהוה: פ

וידבר יהוה אל משה במדבר סיני לאמר: פקד את בני לוי לבית אבתם למשפחתם כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם: ויפקד אתם משה על פי יהוה כאשר צוה: ויהיו אלה בני לוי בשמתם גרשון וקהת ומררי: ואלה שמות בני גרשון למשפחתם לבני ושמעי: ובני קהת למשפחתם עמרם ויצהר חברון ועזיאל: ובני מררי למשפחתם מחלי ומושי אלה הם משפחת הלוי לבית אבתם: לגרשון משפחת הלבני ומשפחת השמעי אלה הם משפחת הגרשני: פקדיהם במספר כל זכר מבן חדש ומעלה פקדיהם שבעת אלפים וחמש מאות: משפחת הגרשני אחרי המשכן יחנו ימה: ונשיא בית אב לגרשני אליסף בן לאל: ומשמרת בני גרשון באהל מועד המשכן והאהל מכסהו ומסך פתח אהל מועד: וקלעי החצר ואת מסך פתח החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב ואת מיתריו לכל עבדתו: ולקהת משפחת העמרמי ומשפחת היצהרי ומשפחת החברני ומשפחת העזיאלי אלה הם משפחת הקהתי: במספר כל זכר מבן חדש ומעלה שמנת אלפים ושש מאות שמרי משמרת הקדש: משפחת בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה: ונשיא בית אב למשפחת הקהתי אליצפן בן עזיאל: ומשמרתם הארן והשלחן והמנרה

ואנא הא קריבית ית ליואי מגו בני ישראל חלף כל בוכרא פתח ולדא מבני ישראל ויהון משמשין קדמי ליואי: ארי דילי כל בוכרא ביומא דקטלית כל בוכרא בארעא דמצרים אקדישית קדמי כל בוכרא בישראל מאינשא עד בעירא דילי יהון אנא יי: ומליל יי עם משה במדברא דסיני למימר: מני ית בני לוי לבית אבהתהון לזרעיתהון כל דכורא מבר ירחא ולעילא תמנינון: ומנא יתהון משה על מימרא דיי כמא די איתפקד: והוו אילין בני לוי בשמהתהון גרשון וקהת ומררי: ואילין שמהת בני גרשון לזרעיתהון לבני ושמעי: ובני קהת לזרעיתהון עמרם ויצהר חברון ועזיאל: ובני מררי לזרעיתהון מחלי ומושי אילין אינון זרעית ליואי לבית אבהתהון: לגרשון זרעית לבני וזרעית שמעי אילין אינון זרעית גרשון: מניניהון במנין כל דכורא מבר ירחא ולעילא מניניהון שבעא אלפין וחמש מאה: זרעית גרשון אחורי משכנא ישרון מערבא: ורב בית אבא לבית גרשון אליסף בר לאל: ומטרת בני גרשון במשכן זמנא משכנא ופרסא חופאיה ופרסא דתרע משכן זמנא: וסרדי דרתא וית פרסא דתרע דרתא דעל משכנא ועל מדבחא סחור סחור וית אטונוהי לכל פולחניה: ולקהת זרעית עמרם וזרעית יצהר וזרעית חברון וזרעית עזיאל אילין אינון זרעית קהת: במנין כל דכורא מבר ירחא ולעילא תמניא אלפין ושית מאה נטרי מטרתא דקודשא: זרעית בני קהת ישרון על צידא דמשכנא דרומא: ורב בית אבא לזרעית קהת אליצפן בר עזיאל: ומטרתהון ארונא ופתורא ומנרתא

מסרה

משפחת י"א בליש' וסי' ואחר נפצו ל' מל' בתורה. ואת עבדת משפחת הגרשני לעבד ולמשא. והגרשני דאחרי המשכן. ונשיא בית אב דקהתי. וחברו דמררי. אל תכריתו את שבט. והקרבנה בנות צלפחד. והעולה על רוחכם. והיה אשר לא יעלה. הבו לי' משפחת עמים. הבו לי' דתהלות. וכל כל אלה וכל אלה בני ובני דכוו' משפחות במ"ב למשפחת וסי' ויקרבו ראשי האבות למשפחת. וילך אבימלך בן ירבעל. וכל סדרא תליתאה דדברי הימים מן ואהרן ובניו עד בני אולם דכוו' משפחת במ"ב משפחות וסימ' במשפחות בני קהת. ואחיהם לכל משפחות יששכר. וכל תורת כהנים ויהושע דכוו' משפחות במ"ר משפחת וסימ' ובי תש"ג יד גר. ויקרב את משפחת יהודה ג' בפסו': לאל י"א וסימ' באיוב סימ' י"ג:

רשי

והמסך · היא הפרכת שאף היא קרויה פרכת המסך : ונשיא נשיאי הלוי · ממונה על כלם · ועל מה היה נשיאותו פקודת שומרי משמרת על ידו היא פקודת כלם : משה ואהרן ובניו · וסמוכין להם דגל מחנה יהודה והחונים עליו יששכר וזבולן טוב לשכן טוב לשכנו לפי שהיו שכניו של משה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה שנאמר יהודה מחוקקי ומבני יששכר יודעי בינה וגו׳ · מאתים ראשי סנהדראות · ומזבולן מושכי׳ בשבט סופר : אשר פקד משה ואהרן · נקוד על אהרן לומר שלא היה במנין הלוים : שנים ועשרים אלף · ובפרטן אתה מוצא שלש מאות יתרי׳ בני גרשון שבעת אלפים וחמש מאות בני קהת שמונת אלפי׳ ושש מאות בני מררי ששת אלפים ומאתים ולמה לא כללן עם הפאר ויפדו את הבכורות ולא יהיו זקוקי׳ השלשה ושבעים ומאתי׳ בכו׳ העודפי׳ על המנין לפדיון אמרו רבותינו במסכת בכורות אותן שלש מאות לוים בכורו׳ היו ודיים שיפקיעו עצמם מן הפדיון : פקד כל בכר זכר מבן חדש ומעלה · משיצא מכלל ספק נפלים : ואת

אבן עזרא

והמזבחות · שניהם : וכלי הקדש אשר ישרתו בהם · הם כלי המנורה והשלחן והמזבחות ורבים השתבשו בפי׳ והמסך וכל עבדתו והאמת ברור שהוא מסך פתח אהל מועד וכל עבודתו ויתריו : ונשיא נשיאי הלוי · שהם שלשה גם מלת נשיאי הלוי מושכת עצמה ואחרת עמה כמו לא רבי יחכמו וכן הוא נשיאי פקודת שומרי משמרת הקדש והטעם כי אלה שלש פקידי׳ על השומרי׳ שהם הלוים ויתכן היות צפונה מגזרת צפנת ליראיך וצפון לצדיק כי אין כנגב שוש רבר׳ : קדמה מזרחה · הוא מזרחה שמש במקום התחברו׳ העגלות והנה במזרח אהל משה ואהל אהרן ואהל בניו ובני בניו וכל ביתם : והזר הקרב · אל מקום הקדש והנה כל הלוים סביבות המשכן לשמור אותו שני׳ ועשרי׳ אלף בכלל וכשאתה מחבר הפרטים תמצא שיותירו שלש מאות ויא כי הכתו׳ אחז דרך קצרה להזכיר האלפים ועזב המאות וזה לא יתכן בעבור מספר העודפים שהם פחותים משלש מאות והאמת דברי הקבלה אין בכור מפקיע בכור ויהיה פי׳ הפסוק כל פקודי הלוי חוץ מהבכורים ויהודה הפרסי דקדק להביא ראיה מהמספר כי בכורי הלוים הם חלק משלשה ושבעים מהלוים וכשאתה לוקח במספר הזה מפקודי ישר׳ ואחר כן תקח כמספר פקודי הלוים הבאים לצבא כנגד פקודי הלוי מבן חדש יהיו קרובים ולא אמר כלום כי ישר׳ נפקדו מבן עשרים שנה ואין קצב אחרת והלוים נפקדו מבן שלשי׳ ועד בן חמשי׳ ויש ביניהם הפרש גדול רק נסמוך על דברי הקבלה : פקוד כל בכור זכר · הנה זכר שם התאר : ואת בהמת הלוים · שלא יפסידו הלוים ובכור כל בהמה גם הוא להם : קח

למררי משפחת המחלי · חד מן י״א פסוקין בתורה רישיהון וסופיהון חד וסימ׳ ואברהם בן תשעים שנה ותשע · כל רמש אשר הוא חי · והלוחות מעשה אלהים המה · והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל · בסכת תשבו שבעת ימים · למררי משפחת המחלי · והלוים יסמכו את ידיהם · ונפש אדם ששה עשר אלף · ומקנה רב

והמזבחת וכלי הקדש אשר ישרתו בהם והמסך וכל עבדתו : ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן פקדת שמרי משמרת הקדש : למררי משפחת המחלי ומשפחת המושי אלה הם משפחת מררי : ופקדיהם במספר כל זכר מבן חדש ומעלה ששת אלפים ומאתים : ונשיא בית אב למשפחת מררי צוריאל בן אביחיל על ירך המשכן יחנו צפנה : ופקדת משמרת בני מררי קרשי המשכן ובריחיו ועמדיו ואדניו וכל כליו וכל עבדתו : ועמדי החצר סביב ואדניהם ויתדתם ומיתריהם : והחנים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שמרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל והזר הקרב יומת : כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן על פי יהוה למשפחתם כל זכר מבן חדש ומעלה שנים ועשרים אלף : פ

ויאמר יהוה אל משה פקד כל בכר זכר לבני ישראל מבן חדש ומעלה ושא את מספר שמתם : ולקחת את הלוים לי אני יהוה תחת כל בכר בבני ישראל ואת בהמת הלוים תחת כל בכור בבהמת בני ישראל : ויפקד משה כאשר צוה יהוה אתו את כל בכור בבני ישראל : ויהי כל בכור זכר במספר שמת מבן חדש ומעלה לפקדיהם שנים ועשרים אלף שלשה ושבעים ומאתים : פ

ומדבחיא ומני קודשא די ישמשון בהון ופרסא וכל פולחניה : ואמרכלא דממנא על רברבי ליואי אלעזר בר אהרן כהנא דמתחות ידוהי ממנן נטרי מטרת קודשא : למררי זרעית מחלי וזרעית מושי אילין אינון זרעית מררי : ומנייניהון במנין כל דכורא מבר ירחא ולעילא שיתא אלפין ומאתן : ורב בית אבא לזרעית מררי צוריאל בר אביחיל על שידא דמשכנא ישרון ציפונא : ודמסיר למטר בני מררי דפי משכנא ועברוהי ועמודוהי וסמכוהי וכל מנוהי וכל פולחניה : ועמודי דדרתא סחור סחור וסמכיהון וסכיהון ואטוניהון : ודישרון קדם משכנא קידומא קדם משכן זמנא מדינחא משה ואהרן ובנוהי נטרין מטרת מקדשא למטרת בני ישראל וחילוני דיקרב יתקטל : כל מנייני ליואי די מנא משה ואהרן על מימרא דיי לזרעיתהון כל דכורא מבר ירחא ולעילא עשרין ותרין אלפין :

ואמר יי למשה מני כל בוכרא דכורא לבני ישראל מבר ירחא ולעילא וקביל ית מנין שמהתהון : ותקרב ית ליואי קדמי אנא יי חלף כל בוכרא בבני ישראל וית בעירא דליואי חלף כל בוכרא בבעירא דבני ישראל : ומנא משה כמא די פקיד יי יתיה ית כל בוכרא בבני ישראל : והוו כל בוכרא דוכרא במנין שמהן מבר ירחא ולעילא למנייניהון עשרין ותרין אלפין מאתן ושבעין ותלתא :

הוה · ויאיר בן מנשה הלך · יי׳ אלהיך הוא עבר לפניך · ונמסר גם בסדר צו : ואהרן׳ נקדות בתור׳ וסי׳ ובינ״ך · ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך · ובקומה · ותשקין את אביהן קדמא · אליו · איה שרה אשתך · משקה׳ · וירץ עשו לקראתו · את וילכו אחיו לרעות · ואה״רן · כל פקודי הלוים · רחקה או בדרך רחקה לכם · אש״ר · ונירם אבד חשבון · ועש״רן · עש״רן לכבש דחגא · לנו ולבנינו עד · הנסהרות לי״י בר מן ד׳ · וד׳ בנביאים · וסים׳ יצא · ויאמר אל המלך אל יחשב · והה״כל · מהארץ עד מעל הפתח · המה · יצרי פסל כלם תהו · מהקצעות · בארבע מקצעו החצ׳ · וחד בכתובי׳ לולא האמנתי לראות בטוב הוי״ו נקודה מלרע : ויאמר יי׳ ט׳ בטעמא בספרא וסי׳ פקד כל בכר זכר · אספה לי שבעים איש · פתאם · ירק ירק בפניה · חשב את משה אהרן · בארצם לא תנחל · והוקע אותם · עשה לך · קח לך : בכר ו׳ חס׳ וסים׳ נמסר בסדר ויגש :

ואת בהמת הלוים וגו׳ · לא פדו בהמת הלוים את בכורי בהמה טהורה של ישראל אלא את פטרי חמוריהם ושה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים של ישראל תדע שהרי מנה העודפים באדם ולא מנה העודפים בבהמה: ואת פדויי השלשה וגו׳ · ואת הבכורות הצריכין להפדות בהם אלו שלשה ושבעים ומאתי׳ העודפים בהם יתרי׳ על הלוים מהם תקח חמשת שקלי׳ לגלגלת כך היא מכירתו של יוסף עשרים כסף שהיה בכורה של רחל: העודפים על פדויי הלויים · על אותן ספרו הלוים בגופן: חמשה וששים ושלש מאות אלף · כך סכום החשבון: חמשת שקלים לגלגלת · למאתים בכורות אלף שקל לשבעי׳ בכורות שלש מאות וחמשים שקל לשלש בכורות חמשה עשר שקל אמר כיצד אעשה בכור שאומר לו תן חמשת שקלים יאמר לי אני מפדויי הלוים מה עשה הביא שנים ועשרים אלף פתקי׳ וכתב עליהם בן לוי ומאתים ושבעי׳ ושלשה פתקין כתב עליהן חמשת שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פתקיכם לפי הגורל: נשא את ראש · מנה מהם את הראויין לעבודת משא והם מבן שלשים ועד בן חמשי׳ שנה והפחו׳ משלשים לא נתמלא כחו מכאן אמרו בן שלשים לכח והיותר על בן חמשים כחו מכחיש מעתה: קדש הקדשים · המקודש שבכולן הארון והשלחן והמנורה והמזבחות והפרכת וכלי שרת: ובא אהרן ובניו וגו׳ · יכניסו כל כלי וכלי לנרתקו המפורש לו בפרשה זו ולא יכנסו הלוי׳ בני קהת אלא לשאת: בנסוע המחנה · כשהענן מסתלק הן יודעין שיסעו: קערות וכפות וקשות ומנקיות · כבר פירשתי במלאכת המשכן: המסך · הכסוי לשון מסך אשר יוסך בהם: מלקחיה · כמין צבת שמוטך בה את הפתילה לכל צד שירצה: מחתותיה · כמין כף קטנה ושוליה פשוטין ולא מגלגלים ואין לה מחיצה לפנים אלא מגריה וחותה בה את דשן הנרות כשמטיבן: נרותיה · לוצי״ש בלעז שנותנים בהן השמן והפתילו׳ : אל

קח י״ב ראשי פסוקי׳ וסימ׳ קח נא את ברכתי אשר הובאת · קח את אהרן · קח את הלוים תחת כל בכור · קח מאהם והיו לעבד · קח את הלוים מתוך בני ישראל · קח את המטה · קח את אלעזר · קח את האזור בידך · קח בידך אבנים גדולות · קח לך מגלת ספר · קח נא בפיו תורה · קח בגדו כי ערב זר · בתרא דמשלי:

ומליל יי עם משה למימר: קריב ית ליואי חלף כל בוכרא בבני ישראל וית בעירא דליואי חלף בעיריהון ויהון משמשין קדמי ליואי אנא יי: וית פורקן מאתן ושבעין ותלתא דיתירין על ליואי מבוכריא דבני ישראל: ותסב חמש חמש סלעין לגולגלתא בסלעי קודשא תיסב עשרין מעין סלעא: ותתן כספא לאהרן ולבנוהי פורקן דיתירין בהון: ונסיב משה ית כסף פורקנהון מן דיתירין על פריקי ליואי: מן בוכריא דבני ישראל נסיב ית כספא אלף ותלת מאה ושיתין וחמש סלעין בסלעי קודשא: ויהב משה ית כסף פריקיא לאהרן ולבנוהי על מימרא דיי כמא די פקיד יי ית משה: ומליל יי עם משה ולאהרן למימר: קבילו ית חושבן בני קהת מגו בני לוי לזרעיתהון לבית אבהתהון: מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא למעבד עיבידתא במשכן זמנא: דין פולחן בני קהת במשכן זמנא קודש קודשיא: וייעול אהרן ובנוהי במיטל משריתא ויפרקון ית פרוכתא דפרסא ויכסון בה ית ארונא דסהדותא: ויתנון עלוהי חופאה דמשך ססגונא ויפרסון לבוש גמיר תכלא מלעילא וישוון אריחוהי: ועל פתורא דלחם אפיא יפרסון לבוש תכלא ויתנון עלוהי ית מגיסיא וית בזיכיא וית מכילתא וית קסוות ניסוכא ולחם תדירא עלוהי יהי: ויפרסון עליהון לבוש צבע זהורי ויכסון יתיה בחופאה דמשך ססגונא וישוון ית אריחוהי: ויסבון לבוש תכלא ויכסון ית מנרתא דאנהורי וית בוצינהא וית צבתהא וית מחתיתהא וית כל מני משחהא די ישמשון לה בהון:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: קַח אֶת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֶּהֱמַת הַלְוִיִּם תַּחַת בְּהֶמְתָּם וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם אֲנִי יְהוָה: וְאֵת פְּדוּיֵי הַשְּׁלֹשָׁה וְהַשִּׁבְעִים וְהַמָּאתָיִם הָעֹדְפִים עַל הַלְוִיִּם מִבְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְלָקַחְתָּ חֲמֵשֶׁת חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ תִּקָּח עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשָּׁקֶל: וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו פְּדוּיֵי הָעֹדְפִים בָּהֶם: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֵת כֶּסֶף הַפִּדְיוֹם מֵאֵת הָעֹדְפִים עַל פְּדוּיֵי הַלְוִיִּם: מֵאֵת בְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַח אֶת הַכָּסֶף חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאֶלֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת כֶּסֶף הַפְּדֻיִם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו עַל פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר: נָשֹׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת מִתּוֹךְ בְּנֵי לֵוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם: מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל בָּא לַצָּבָא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד: זֹאת עֲבֹדַת בְּנֵי קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה וְהוֹרִדוּ אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וְכִסּוּ בָהּ אֵת אֲרֹן הָעֵדֻת: וְנָתְנוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ וּפָרְשׂוּ בֶגֶד כְּלִיל תְּכֵלֶת מִלְמָעְלָה וְשָׂמוּ בַּדָּיו: וְעַל שֻׁלְחַן הַפָּנִים יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת הַקְּעָרֹת וְאֶת הַכַּפֹּת וְאֶת הַמְּנַקִּיֹּת וְאֵת קְשׂוֹת הַנָּסֶךְ וְלֶחֶם הַתָּמִיד עָלָיו יִהְיֶה: וּפָרְשׂוּ עֲלֵיהֶם בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת בַּדָּיו: וְלָקְחוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֶת מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת נֵרֹתֶיהָ וְאֶת מַלְקָחֶיהָ וְאֶת מַחְתֹּתֶיהָ וְאֵת כָּל כְּלֵי שַׁמְנָהּ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ לָהּ בָּהֶם:

אבן עזרא

יקח את הלוים · פעם אחרת כאילו אמ׳ כאשר תקח את הלוי׳ יהיו העודפים פדויים וכשתנה מלת פדויי אל המספר וכמוהו רבים יש מכחשים אמרו מזה כלמוד כי פדיון כל בכור חמשת שקלי׳ ואיננה ראיה כי זאת מצוה בפני עצמה והאמת דברי קבלה · פדיום · במ״ם תחת נו״ן כמו גרשום: נשוא את ראש בני קהת · בתחלה בעבור משה ואהרן: מבן שלשי׳ שנה · קרוב מארבעה שבועי׳ בן חמשים שבעה שבוע׳ כי אז יחסר כח הגוף: מלאכה באהל מועד · מלאכת המשא: קדש הקדשים · הוא הארון: פרכת המסך · שתסוך על הארון: ונתנו עליו · על המסך וי״א כי ישוב עליו אל מלת את שהוא את פרכת וכמוהו ותצפנו ופרשו בגד כליל תכלת · כלו תכלת: מלמעלה · י״א על כסוי עור תחש והנכון בעיני שפירושו וכבר פירשו בגד כליל תכלת מלמעלה לפרכת המסך ואם לדרך כבוד יתכן גם הראשון ועור תחש מפני הגשם והאבק: ושמו בדיו · הנה ישירום עד שיכסו הארון וי״א שמו בדיו על כתפות הנושאים ועל שולחן הפנים להורות כי שם שולחנו׳ אחרו׳ לצורך הכשר ולחם הפני׳ שים בו לא יוסר: בגד תולעת שני · והנה על השולחן שני בגדים והמכסה וכן על הארון מסך ובגד תכלת ומכסה ועל המנורה בגד ומכסה: ונתנו

מסרה

תקח ב׳ זקפין קמצין וסימ׳ ולקחת חמשת · ומהם עוד תקח · ואינון חד מן י״ו זוגין מן ב״ב קמצין וסימ׳ נמסר בריש ספר במדבר סיני: ואלף ב׳ וסימ׳ ושלש מאות ואלף בשקל הקדש · זהב דרכמונים שש מאות ואלף: וידבר יי׳ אל משה ואל אהרן י״ב נמסר בריש סדר חקת התורה: העדפים ג׳ ותס׳ ו״ו וסימ׳ ואת פדויי השלשה · ונתת הכסף לאהרן · ושלאחריו ויקח משה את כסף הפדיום: קדש הקדשי׳ ו׳ בליש׳ וסי׳מ בקדש הקדשים תאכלנו · ונתת את הפרכת׳ ואת עבדת בני קהת · וזאת עשו קחו לכם · בקדש הקדשים ספ׳ · חזה יהיה לך מקדש הקדשים: והורדו ב׳ כתיב כן וסימ׳ ובא אהרן ובניו · והורדו זקני העיר ההוא: ארן ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה: יפרשו כל ליש׳ כתיב שי״ן בב״ב כתיב סמ״ך וסימ׳ הלא פרוס לרעב לחמך · ולא יפרסו להם על אבל: ועל שלחן ב׳ וסי׳ ועל שלחן הפנים · ועל שלחן אחד יאכלו וכזב: תולעת שני ב׳ וסימ׳ ופרשו עליהם בגד · ויעשו את האפוד זהב: ולקחו בגד תכלת חד מן י״ח פסוקין אית בהון את ואת ואת ואת וסימ׳ בבס׳ רבת׳:

רשי

אל מכסה עור תחש · כמין מרכוף: את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש · בתוך המשכן שהוא קדש והן כלי הקטורת שמשרתין בהן במזבח הפנימי: ודשנו את המזבח · מזבח הנחשת: ודשנו · יטלו את הדשן מעליו: ופרשו עליו · בגד ארגמן ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי בשעת המסעות ואינו שורפן שהיו כופין עליה פסכתר של נחשת: מחתות · שבהן חותים גחלים לתרומת הדשן עשויות כמין מחבת שאין לה אלא שלש מחיצות ולפניהם שואבת את הגחלים: מזלגות · בנוריות של נחשת שבהן מכין בחברים שעל המזבח להפכן כדי שיתעכלו יפה ומהר: יעים · הם מגרפות ובלע"ז וודי"ל והן של נחשת ובהן מכבדין את הדשן מעל המזבח: לכסות את הקדש · הארון והמזבח: ואת כל כלי הקדש · המנורה וכלי שרת: ומתו · שאם יגעו חייבי מיתה בידי שמים: ופקדת אלעזר · שהוא ממונה עליהם לשאת אותם · שמן וקטרת ושמן המשחה ומנחת התמיד עליו מוטל לצוות ולזרז ולהקריב בעת חנייתן: פקודת כל המשכן · ועוד היה ממונה על משא בני קהת לצוות איש על עבודתו ועל משאו והוא המשכן וכל אשר בו כל הסדורין למעלה בפרשה זו אבל משא בני גרשון ומררי של איתמר מקדש הקדשים על פי איתמר היה כמו שכתוב בפרשת נשא: אל תכריתו · אל תגרמו להם שימותו: ולא יבאו לראות כבלע את הקדש · לתוך נרתק שלו כמו שפירשתי למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלוני ובלוע שלו זהו כסויו:

חסלת במדבר סיני:

נשא את ראש בני גרשון גם הם · כמו שצויתיך על בני קהת לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה: את

אבן עזרא

ונתנו על המוט · כי אין לה בדים והוא כמו וישאוהו במוט: ועל מזבח הזהב · בגד אחר ומכסה לכסות את הקדש שהוא ארון השולחן והמנורה והמזבחות וכל כלי השרת כמו ספינים וכפות וקערות: ודשנו · הסרת הדשן מעל המזבח: משא בני קהת באהל מועד · כי האהל והמשכן הם לא ישאוהו: ופקודת · מגזרת פקיד: שמן המאור · י"א כי הוא היה נושא שמן המאור לילה אחד וכן את מנחת התמיד והנכון בעיני שהוא פקיד עליהם לתת שמן המאור והטעם הכלי וכן כלי שמן המשחה וכלי הקטורת לבני הקהתים · וטעם ופקודת כל המשכן כי יש לו גם פקידות במשכן ובכל כליו עם אחיו איתמר רק לגודל מעלת אלעזר היה הוא פקיד על השמן והקטרת והמנחה לבדו · וטעם אל משה ואל אהרן כי מצוה על אהרן ובניו להשמר שלא יבאו הקהתים לידי כרת · ומלת אל תכריתו למשה אהרן ובניו: וחיו · יוסיפו חיים: ולא ימותו · בכרת והטעם כי אם ישמרו יקבלו שכר ואם לא יענשו כי יתכן שלא יענשו על כן ולא ימותו · ושמו אותם · הארון והשולחן והמנורה והמזבחות: על עבודתו · בכלי הקדש: ואל משאו · לשאת בכתף: ולא יבאו · הקהתים אל אהל מועד לראות כבלע את הקדש והטעם כאשר יוסר בניו יוסר מסך הפרכת ונגלה הארון וי"א כי כבלע כמו ככסו והטעם כאשר יכסו הארון לשאת אותו וזה טעם קרוב מהראשון והנה שתים אזהרות שלא יגעו בקדש כי אם בבדים ישאוהו ולא יראו הקדש:

נשא · שם הפעל כמו זכור את יום השבת וטעם נשא את: גם הם · בעבור שנשא את ראש הקהתים: לעבוד

וכלה ו' וסימ' נמסר בסדר אחרי מות: לשאת כ"ד וסימ' נמסר בדברי הימים א' ריש סימן ט"ו: ופקדת אלעזר פקדת י"ב פסוקי' דאית בהון ב' מלין קדמ' ריש פסוק נסיב ו' ותניינא מצע פסוק ולא נסיב ו' וסימ' ואשר לא צדה · והמלאכה היתה דים לכל המלאכה · ופקדת אלעזר פקדת · ואיש את קדשיו · וכן יעשה שנה בשנה ·

ונתנו אתה ואת כל כליה אל מכסה עור תחש ונתנו על המוט: ועל מזבח הזהב יפרשו בגד תכלת וכסו אתו במכסה עור תחש ושמו את בדיו: ולקחו את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש ונתנו אל בגד תכלת וכסו אותם במכסה עור תחש ונתנו על המוט: ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן: ונתנו עליו את כל כליו אשר ישרתו עליו בהם את המחתת את המזלגת ואת היעים ואת המזרקת כל כלי המזבח ופרשו עליו כסוי עור תחש ושמו בדיו: וכלה אהרן ובניו לכסת את הקדש ואת כל כלי הקדש בנסע המחנה ואחרי כן יבאו בני קהת לשאת ולא יגעו אל הקדש ומתו אלה משא בני קהת באהל מועד: ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטרת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה פקדת כל המשכן וכל אשר בו בקדש ובכליו: פ

וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: אל תכריתו את שבט משפחת הקהתי מתוך הלוים: וזאת עשו להם וחיו ולא ימתו בגשתם את קדש הקדשים אהרן ובניו יבאו ושמו אותם איש איש על עבדתו ואל משאו: ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו:

ויתנון יתה וית כל מנהא לחופאה דמשך ססגונא ויתנון על אריתא: ועל מדבחא דדהבא יפרשון לבוש תכלא ויכסון יתיה בחופאה דמשך ססגונא וישוון ית אריחוהי: ויסבון ית כל מני שמושא די ישמשון בהון בקודשא ויתנון ללבוש תכלא ויכסון יתהון בחופאה דמשך ססגונא ויתנון על אריתא: ויספון ית קיטמא דמדבחא ויפרסון עלוהי לבוש ארגוון: ויתנון עלוהי ית כל מנוהי די ישמשון עלוהי בהון ית מחתיתא וית צנוריתא וית מגרופיתא וית מזרקיא כל מני מדבחא ויפרסון עלוהי חופאה דמשך ססגונא וישוון אריחוהי: וישיצי אהרן ובנוהי לכסאה ית קודשא וית כל מני קודשא במיטל משריתא ובתר כן יעלון בני קהת למיטל ולא יקרבון לקודשא ולא ימותון אילין מטול בני קהת במשכן זמנא: ודימסיר לאלעזר בר אהרן כהנא משחא דאנהרותא וקטורת בוסמיא ומנחתא תדירא ומשחא דרבותא מסרת כל משכנא וכל די ביה בקודשא ובמנוהי:

ומליל יי עם משה ולאהרן למימר: לא תשיצון ית שבטא זרעית קהת מגו ליואי: ודא עיבידו להון ויחון ולא ימותון במקרבהון לקודש קודשיא אהרן ובנוהי ייעלון וימנון יתהון גבר גבר על פולחניה ולמטוליה: ולא ייעלון למחזי כד מכסן ית מני קודשא ולא ימותון:

קכ"ט חלקיה"ו סימן

פרשה

וידבר יהוה אל משה לאמר: נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבתם למשפחתם:

פרשה

ומליל יי עם משה למימר: קביל ית חושבן בני גרשון אף אינון לבית אבהתהון לזרעיתהון:

ואולם הכסא · והרצפה אל כתף השערים · ואני יי אהיה להם · ומשא יי לא תזכרו · והערים המבדלות לבני אפרים · והערבה עד ים כנרות מזרחה · ודין רשע מלאת: וזאת י"ז רפ' וסימ' נמסר בריש סדר תרומה: כבלע א"ב מן חד וחד חד כ' וחד ב' וסימ' במסרה רבה: ומתו ח' וסימ' נמסר בסדר וישלח: נשא כלם חסרי' בר"א וסימ' נשוא ינשאוני:

אבן עזרא

לעבוד · להקים המשכן ולעשות הלחם ולפתוח ולסמור : ולמשא · סם הפועל וכמוהו ולמשא את המתנות כי משקלי שמות הפעלים משתנים : ומכסה התחש אשר עליו · אחז הכתוב דרך קצרה שלא הזכיר מכסה עורות אלים ויש אומרים ששני המכסים היו דבקים : ואת כל כלי עבודתם · כמו לחכות ויתדות ומיתרות : ואת כל אשר יעשה להם · לכלי העבודה או למשכן ולמזבח : בני מררי · לא הזכיר לשאת שמותם כי הפרשה דבקה : עבודת

רשי

את יריעות המשכן · עשר תחתונות : ואת אהל מועד · יריעות עזים העשויות לאהל עליו : מכסהו · עורות אלים מאודמים : מסך פתח · וילון המזרחי : אשר על המשכן · כלומר הקלעים והמסך של חצר הסוככים ומגינים על המשכן ועל מזבח הנחשת סביב : ואת כל אשר יעשה להם · כתרגו' ית כל דיתמסר להון לבני גרשון : על פי אהרן ובניו · ואי זה מהבני ממונה עליהם ביד איתמר בן אהרן הכהן : ויתדותם ומיתריהם · של עמודים שהרי יתידות ומיתרי הקלעי במשא בני גרשון היו ויתדות ומיתרים היו ליריעות ולקלעי מלמטה שלא תגביהם הרוח · ויתדות ומיתרים היו לעמודי סביב לתלות בהם הקלעי לשפתם העליונה בבלונקות וקונטיסין כמו שמפורש במלאכת המשכן : עבודת

מבן שלשים שנה ומעלה ב׳ בטע׳ תלישא קטנה בעניין וסימ׳ מבן שלשים קדמא דבני גרשון ותנינא דבני מררי : בני קהת כל בא לעשות מלאכה · בני גרשון כל הבא לצבא צבא לעבד · ושארא כל הבא לצבא לעבודה : משפחת ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר במדבר סיני : ואת אהל מועד ה׳ נמסר בסדר אחרי מות : ועל המזבח ב׳

מבן שלשים שנה ומעלה עד בן
חמשים שנה תפקד אותם כל הבא
לצבא צבא לעבד עבדה באהל
מועד : זאת עבדת משפחת
הגרשני לעבד ולמשא : ונשאו
את יריעת המשכן ואת אהל מועד
מכסהו ומכסה התחש אשר עליו
מלמעלה ואת מסך פתח אהל מועד
: ואת קלעי החצר ואת מסך פתח
שער החצר אשר על המשכן ועל
המזבח סביב ואת מיתריהם ואת כל
כלי עבדתם ואת כל אשר יעשה
להם ועבדו : על פי אהרן ובניו
תהיה כל עבדת בני הגרשני לכל
משאם ולכל עבדתם ופקדתם
עלהם במשמרת את כל משאם :
זאת עבדת משפחת בני הגרשני
באהל מועד ומשמרתם ביד איתמר
בן אהרן הכהן : ס בני
מררי למשפחתם לבית אבתם
תפקד אתם : מבן שלשים שנה
ומעלה ועד בן חמשים שנה תפקדם
כל הבא לצבא לעבד את עבדת
אהל מועד : וזאת משמרת משאם
לכל עבדתם באהל מועד קרשי
המשכן ובריחיו ועמודיו ואדניו :
ועמודי החצר סביב ואדניהם
ויתדתם ומיתריהם לכל כליהם
ולכל עבדתם ובשמת תפקדו את
כלי משמרת משאם : זאת עבדת
משפחת בני מררי לכל עבדתם
באהל מועד ביד איתמר בן אהרן
הכהן : ויפקד משה ואהרן ונשיאי
העדה את בני הקהתי למשפחתם
ולבית אבתם : מבן שלשים שנה
ומעלה ועד בן חמשים שנה כל
הבא לצבא לעבדה באהל מועד :
ויהיו פקדיהם למשפחתם אלפים
שבע מאות וחמשים : אלה
פקודי משפחת הקהתי כל העבד
באהל מועד אשר פקד משה ואהרן
על פי יהוה ביד משה : ס
ופקודי בני גרשון למשפחותם ולבית

מבר תלתין שנין ולעילא עד בר
חמשין שנין תמני יתהון כל דאתי
לחיילא חילא למפלח פולחנא
במשכן זמנא : דין פולחן זרעית
גרשון למפלח ולמטול : ויטלון
ית יריעת משכנא וית משכן
זמנא חופאיה וחופאה דססגונא
די עלוהי מלעילא וית פרסא
דתרע משכן זמנא : וית סרדי
דרתא וית פרסא דמעלנא דתרע
דרתא די על משכנא ועל מדבחא
סחור סחור וית אטוניהון וית
כל מני פולחנהון וית כל דיתמסר
להון ויפלחון : על מימר אהרן
ובנוהי יהי כל פולחן בני גרשון
לכל מטולהון ולכל פולחנהון
ותמנון עליהון במטרא ית כל
מטולהון : דין פולחן זרעית בני
גרשון במשכן זמנא ומטרתהון
בידא דאיתמר בר אהרן כהנא :
בני מררי לזרעיתהון
לבית אבהתהון תמני יתהון :
מבר תלתין שנין ולעילא ועד
בר חמשין שנין תמנינון כל דאתי
לחילא למפלח ית פולחן משכן
זימנא : ודא מטרת מטולהון לכל
פולחנהון במשכן זימנא דפי
משכנא ועברוהי ועמודוהי
וסמכוהי : ועמודי דרתא סחור
סחור וסמכיהון וסכיהון
ואטוניהון לכל מניהון ולכל
פולחנהון ובשמהן תמנון ית מני
מטרת מטולהון : דין פולחן
זרעית בני מררי לכל פולחנהון
במשכן זמנא בידא דאיתמר בר
אהרן כהנא : ומנא משה ואהרן
ורברבי כנשתא ית בני קהת
לזרעיתהון ולבית אבהתהון :
מבר תלתין שנין ולעילא ועד
בר חמשין שנין כל דאתי לחילא
לפולחנא במשכן זמנא : והוו
מניניהון לזרעיתהון תרין אלפין
שבע מאה וחמשין : אילין מניני
זרעית קהת כל דפלח במשכן
זמנא די מנא משה ואהרן על
מימרא דיי בידא דמשה :
ומניני בני גרשון לזרעיתהו ולבי

מסרה

וסימ׳ ואת קלעי החצר ואת · וקלעי החצר ואת מסך : עלהם י״ג חס נמסר בסדר ויגש : משאם ה׳ בתורה וסימ׳ על פי אהרן ובניו תהיה ב׳ בו · וזאת משמרת משאם · את כלי משמרת משאם : ועמודיו ד׳ מלאים נמסר בסדר ויקהל : על פי יי׳ ביד משה ו׳ וסימ׳ משפחת הקהתי · משפחת בני מררי · ויסעו בראשונה · את משמרת יי׳ שמרו · אשר נאחזו בה · על פי יי׳ נתנו לו את : ולבית י׳ וסי׳ ויפקד משה ואהרן · ופקודי בני גרשון · כל הפקדים אשר פקד · ולבית שאול עבדי · ויעש המלך את עצי האלמגים · וחברו · ולבית מלך יהודה · ולבית הרכבים · והיה לאב ליושב ירושלם · קרא בגרון אל תחשך : למשפחת ולבית אבהם ג׳ וסימ׳ הקהתי · גרשון · הלוים · ושארא לבית : למשפחותם ח׳ מלאים וסימ׳ נמסר בסדר במדבר סיני :

ט׳ ל׳ מ״ל בתור׳ · ט׳ · ל׳ · ל׳ ה׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ב׳ האל׳ והשלא׳ · ב׳ בטעם בעניין · י״ג ל״פ · ר׳ מ״ל · ל׳ וחס׳ · תר״ו חטפחת בטפחא תניין חטפחת בתביר תלית בפסטא · ג׳ · סימן · ג׳ דמטעי׳ דבירין ושבע אלפי׳ בראשו סימן · ה׳ · ל׳ מ״ל

עבודת אין דאית בתריה בני עבודת גרשון וכו׳ בני רביעים וכן כל הפרשה הזאת

ועד עד ועד דאחר ומעלה תביר דאחר ומעלה טפחא

על פי יי׳ פקד אותם ט׳ זוגין חד ואל וחד ועל וסי׳ ואל אדם אל נא אשא פני איש · ועל אדם והוא ישקט ומי · ואל המקדש ושלשים יום ושלשת · ועל המקדש ויביאו פרים שבעה׳ ואל איתמר ודבר משה אל אהרן · ועל איתמר ואת שעיר החטאת דרש דרש · ואל משאו חאת עשו להם וחיו · ועל משאו על פי יי׳ פקד אתם · ואל שדה ויהי בקצה שבע שנים · ועל שדה ויהי הוא בספר · ואל ישביה אך

אבתם: מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לצבא לעבדה באהל מועד: ויהיו פקדיהם למשפחתם לבית אבתם אלפים ושש מאות ושלשים: אלה פקודי משפחת בני גרשון כל העבד באהל מועד אשר פקד משה ואהרן על פי יהוה: ופקודי משפחת בני מררי למשפחתם לבית אבתם: מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לצבא לעבדה באהל מועד: ויהיו פקדיהם למשפחתם שלשת אלפים ומאתים: אלה פקודי משפחת בני מררי אשר פקד משה ואהרן על פי יהוה ביד משה: כל הפקדים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל את הלוים למשפחתם ולבית אבתם: מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבד עבדת עבדה ועבדת משא באהל מועד: ויהיו פקדיהם שמנת אלפים וחמש מאות ושמנים: על פי יהוה פקד אותם ביד משה איש איש על עבדתו ועל משאו ופקדיו אשר צוה יהוה את משה: פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש: מזכר עד נקבה תשלחו אל מחוץ למחנה תשלחום ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שכן בתוכם: ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם אל מחוץ למחנה כאשר דבר יהוה אל משה כן עשו בני ישראל: פ

אבהתהון: מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא לפולחנא במשכן זמנא: והוו מניניהון לזרעיתהון לבית אבהתהון תרין אלפין ושית מאה ותלתין: אילין מניני זרעית בני גרשון כל דפלח במשכן זמנא די מנא משה ואהרן על מימרא דיי: ומניני זרעית בני מררי לזרעיתהון לבית אבהתהון: מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי לחילא לפולחנא במשכן זמנא: והוו מניניהון לזרעיתהון תלתא אלפין ומאתן: אילין מניני זרעית בני מררי די מנא משה ואהרן על מימרא דיי בידא דמשה: כל מניניא די מנא משה ואהרן ורברבי ישראל ית ליואי לזרעיתהון ולבית אבהתהון: מבר תלתין שנין ולעילא ועד בר חמשין שנין כל דאתי למפלח פולחן פולחנא ופולחן מטול במשכן זמנא: והוו מניניהון תמניא אלפין וחמש מאה ותמנן: על מימרא דיי מנא יתהון בידא דמשה גבר גבר על פולחניה ועל מטוליה ומניניה די פקיד יי ית משה: ומליל יי עם משה למימר: פקיד ית בני ישראל וישלחון מן משריתא כל דסגיר וכל דדאיב וכל דמסאב לטמי נפשא דאנשא: מדכר עד נוקבא תשלחון למברא למשריתא תשלחונון ולא יסאבון ית משריתהון די שכינתי שריא ביניהון: ועבדו כן בני ישראל ושלחו יתהון למברא למשריתא כמא די מליל יי עם משה כן עבדו בני ישראל:

רשי

עבודת עבודה. הוא השיר במצלתי׳ וכנור׳ שהיא עבודה לעבודה אחרת: ועבדת משא. כמשמעו: ופקודיו אשר צוה יי׳ את משה · ואותן הפקודי׳ היו במנוה מבן שלשים שנה ועד בן חמשים: צו את בני ישרא׳ וגו׳ · פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן ושמנה פרשיו׳ נאמרו בו ביום כדאיתא במסכת גיטין בפרק הניזקין: וישלחו מן המחנה. שלש מחנות היו שם בשעת חנייתן תוך הקלעים היא מחנה שכינה חניית הלוים סביב כמו שמפורש בפרשת במדבר סיני היא מחנה לויה ומשם ועד סוף מחנה הדגלי׳ לכל ארבע הרוחות היא מחנה ישראל הצרוע נשתלח חוץ לכולם הזב מותר במחנה ישר׳ ומשולח מן השתי׳ וטמא לנפש מותר אף במחנה לויה ואינו משולח אלא משל שכינה וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במסכת פסחים: טמא לנפש. לטמי נפשא דאינשא אומר אני שהוא לשון עצמות אדם בלשון ארמי והרבה יש בבראשית רבה אדריינוס שחיק טמיא שחיק עצמות: למשול

אבן עזרא

עבודת עבודה· כאשר פרשתי והנה טעם כל הפקודים שהיו מבן שלשים שנה: איש איש· על גרשון קהת ומררי: על עבודתו ועל משאו· על כן ופקודיו ונסמכה פרשת וישלחו מן המחנה בעבור היות השכינה בתוך המחנות בנסעם ובחנותם: כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש· אלה הם מטומאות שבעה והם מטמאים אחרים על כן לא יצא בעל קרי מחוץ למחנה ואין יד במחנה לצאת חוץ רק כל אחד חופר באהלו כמנהג כל המחנות כלן כי תינוקים יש ביניהם· ופרשת כי תצא מחנה על מחנה קטן ידבר שאין שם אשה והארון ביניהם ואין סובבים כי במחנה ישראל השכינה באמצע ועוד אפרשנו במקומו: נקבה· זבה או נדה או מצורעת או טמאת מת: ויעשו כן· מיד קודם שיסעו והטמאים בנסעם יסעו בין דגל אפרים לדגל דן על דרך סברא כי לא פורש· ונסמכה פרשת איש או אשה כי הצרעת והזוב יבואו בעבור מעל· ועטם

ידע תדעו כי אם · ועל ישביה הנני שלח ולקחתי · ואל אלהיה ותאמר הנה שבה יבמתך · ועל אלהיה הנני פקד על אמון מנו · ואל ההרים אנשי רכיל היו בך · ועל ההרים ואקרא חרב על הארץ · ואל עמים כה אמר יי׳ הנני אשא · ועל עמים ונשפטתי אתו בדבר: כל צרוע וכל זב ט׳ פסוקי׳ אית בהון כל וכל וכל וסימ׳ כל צרוע וכל · ויקם העם כל היום · כל ערי המישור · ויתקבצו אליו כל איש מצוק · ויסקל באבנים את דוד · ויתר כל דברי אסא וכל גבורתו · ויצוה המלך אחז · לבן כל אכליך יאכלו · ויענו את ירמיהו כל האנשים:

למעול מעל. הרי חזר וכתב כאן פרשת גזל וסבעה על שקר היא האמורה בפרשת ויקרא ומעלה מעל ביי' וכחש בעמיתו וגו' ונשנית כאן בשביל שני דברים שנתחדשו בה האחד שכתב והתודו לימד שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים עד שיודה בדבר והשני על גזל הגר שהוא נתן לכהנים: את אשמו בראשו. הוא הקרן שנשבע עליו: לאשר אשם לו. למי שנתחייב לו: ואם אין לאיש גואל. שמת התובע שהשביעו ואין לו יורשים: להשיב האשם אליו. כשנמלך זה להתודות על עונו. ואמרו רבותינו וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים או אח או בן או שאר בשר הקרוב ממשפחת אביו למעלה עד יעקב אלא זה הגר שמת ואין לו יורשים: האשם המושב. זה הקרן והחומש: ליי' לכהן. קנאו השם ונתנו לכהן שבאותו משמר: מלבד איל הכיפורים. האמור בויקרא שהוא צריך להביא: וכל תרומה וגו'. אמר רבי ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן והלא הוא המחזר אחריה לבית הגרנות ומה תלמוד לומר אשר יקריבו לכהן אלו הביכורים שנא' בהם תביא בית יי' אלהיך ואיני יודע מה יעשה בהם תלמוד לומר לכהן לו יהיה בא הכתוב ולמד על הבכורים שיהיו נתנים לכהן: ואיש את קדשיו לו יהיו. לפי שנאמרו מתנות כהונה ולויה יכול יבואו ויטלו בזרוע תלמוד לומר ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד שטובת הנאתן לבעלים ועוד מדרשים הרבה דרשו בו בספרי ומדרש אגדה ואיש את קדשיו לו יהיו מי שמעכב מעשרות ואינו נותנן לו יהיו המעשרות סוף שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה ממה שהיתה למודה לעשות: ואיש אשר יתן לכהן. מתנות הראויות לו: לו יהיה. ממון הרב: איש איש כי תשטה אשתו. מה כתוב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו אם אתה מעכב מתנות הכהן חייך שנצרך לבא אצלו להביא לו את הסוטה: כי תשטה. תט מדרכי צניעות ותחשד בעיניו כמו שטה מעליו ועבור אל ישט אל דרכיה לבך: ומעלה בו מעל. ומהו המעל ושכב איש אותה: איש. פרט לקטן ומי שאינו איש: איש אותה שכבת זרע. שכיבתה פוסלת אותה ואין שכבת אחרת פוסלת כמעשה במתי אחיות שהיו דומות זו לזו: ונעלם מעיני אישה. פרט לסומא הא אם היה רואה ומעמעם אין המים בודקין אותה: ונסתרה. שיעור שתראה לטומאת ביאה: ועד אין בה. הא אם יש בה אפילו עד אחד שאמר נטמאת לא היתה שותה: ועד אין בה. בטומאה אבל יש עדים לסתירה: והיא לא נתפשה. נאנסה כמו ותפשה ושכב עמה: ועבר עליו. קודם לסתירה: רוח קנאה וקנא. פרשו רבותינו לשון התראה שמתרה בה אל תסתרי עם איש פלוני: והיא נטמאה או עבר עליו וגו'. כלומר הוא התרה בה ועברה על התראתו ואין ידוע אם נטמאה אם לאו: קמח. שלא יהא מסלת: שעורים. ולא חטים היא עשתה מעשה בהמה וקרבנה מאכל בהמה: לא יצוק עליו שמן. שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחשך: ולא יתן עליו לבונה. שהאמהות נקראו לבונה שנאמר אל גבעת הלבונה והיא פרשה מדרכיהן: כי מנחת קנאת הוא. הקמח הזה קמח לשון זכר: מנחת קנאות. מעוררת עליה שתי קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל: מים

אבן עזרא

וטעם להזכיר זאת הפרש' פעם אחרת להזכיר ואם אין לאיש גואל: והתודו. אי זה מהם שיהיה איש או אשה: בראשו. כאשר הוא לא פחות ממנו: וחמישיתו יוסף עליו. אם הוא יתודה מעצמו ואם יש עדי' עליו יוסף שני חמישיות ומעתיקי הדת אמרו חומש החומש ודעתם רחבה מדעתנו: המושב ליי'. בעבור ירא את השם השיבו: ואיש את קדשיו לו יהיו. טעמו בשנו המקדישים שיתנם לאי זה כהן שירצה והזכיר זה בעבור מתנות כהונה: וטעם הסוטה בעבור ומעלה בו מעל: תשטה. תסור מהדרך הישרה וכן שטה מעליו ועבור: שכבת זרע. השכיבה הידועה כי עקרה לזרע: ונסתרה. שלא נגלתה היא הדבר ואפי' עד אחד אין בה שתהיה חמוד' בעבורו: והיא לא נתפשה. בעדים אנשי' או על ידי נשים עד שתהיה אחודה: ועבר עליו. לשון זכר וכן רוח גדולה וחזק מאד. וטעם עבר שעלה במחשבתו: והביא. בעל כרחה: עליה. עמה או בעבורה: קמח שעורי'. אמרו רבותינו היא עשתה מעשה בהמה תביא מאכל בהמה ומנחת הנדבה היא סולת חטים לזכרון לטוב וזאת המנחה מזכרת עון אם היא שם על כן היא גרועה להיותה שעורי' בלא שמן ובלא לבונה: והקריב אותה. המנחה: והעמיד לפני י'. לפני המזבח: אים

חטאת ו' חסרים וסימ' איש או אשה כי יעשו. חטאת ירבעם. אך לא סרו מחטאת ירבעם דיהושפט. בחטאת מנשה דמלכים. יבקש את עון ישראל. והגה הוליד בן: את חטאתם אשר עשו חד מן ח' פסוקים דמיין אית בהון חטייה ועשייה וסימ' והתודו את חטאתם אשר עשו. ואת חטאתכם אשר עשיתם. על חטאתו

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעל מעל ביהוה ואשמה הנפש ההוא: והתודו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו וחמישתו יסף עליו ונתן לאשר אשם לו: ואם אין לאיש גאל להשיב האשם אליו האשם המושב ליהוה לכהן מלבד איל הכפרים אשר יכפר בו עליו: וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן לו יהיה: ואיש את קדשיו לו יהיו איש אשר יתן לכהן לו יהיה: פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל: ושכב איש אתה שכבת זרע ונעלם מעיני אישה ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה והוא לא נתפשה: ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והוא נטמאה או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה: והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה עשירת האיפה קמח שערים לא יצק עליו שמן ולא יתן עליו לבנה כי מנחת קנאת הוא מנחת זכרון מזכרת עון: והקריב אתה הכהן והעמדה לפני יהוה:

ומליל יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל גבר או אתתא ארי יעבדון מכל חובי אנשא לשקרא שקר קדם יי ויחוב אנשא ההוא: ויודון ית חוביהון די עבדו ויתיב ית חוביה ברישיה וחומשיה יוסף עלוהי ויתן לדחב ליה: ואם לית לגבר פריק לאתבא חובתא ליה חובתא דאיתותב קדם יי לכהנא בר מדכר כפוריא די יכפר ביה עלוהי: וכל אפרשותא לכל קודשיא דבני ישראל די יקרבון לכהנא דיליה יהי: וגבר ית מעשר קודשוהי דיליה יהון גבר די יתן לכהנא דיליה יהי:

ומליל יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל ותימר להון גבר גבר ארי תסטי אתתיה ותשקר ביה שקר: וישכוב גבר יתה שכבת זרעא ויהי מכסא מעיני בעלה ומטמרא והיא מסאבא וסהיד לית בה והיא לא אתחדת: ויעבר עלוהי רוח קנאה ויקני ית אתתיה והיא אסתאבת או עבר עלוהי רוח קנאה ויקני ית אתתיה והיא לא מסאבא: וייתי גברא ית אתתיה לות כהנא וייתי ית קורבנה עלה חד מן עסרא בתלת סאין קמחא דסערין לא יריק עלוהי משחא ולא יתן עלוהי לבונתא ארי מנחת קנאתא הוא מנחת דכרנא מדכרת חובין: ויקריב יתה כהנא ויקימינה קדם יי:

אשר חטא דזמרי. וילך בכל חטאת אביו אשר דאביה. וילכו בני ישראל בכל חטאת ירבעם. החליד בן פריץ. כי על אף יי'. ורשע כי ישוב מכל חטאתו: והתודו ב' וסי' והתודו את עונם. והתודו את חטאתם אשר עשו: אשם ב' קמצין וסימ' אשם אשם ליי'. לאשר אשם לו: המושב ב' חד קמץ וחד פתח וסימ' בפי אמתחיכם. האשם המושב. בתרא קמץ: קדשיו ג' וסימ' ואיש את קדשיו לו יהיו. ויקח יואש דמלכים. ויבא את קדשיו דד"ה: תשטה ב' וסי' כי תשטה אשתו. זאת הורת הקנאות: והוא י"א כתי' יוד בהו' וסימ' נמסר בסדר וישב: ולא יתן ג' נמסר בסדר בא: והעמידה לפני יי' חד מן ז' זוגין מחדין חד מעוט וחד ריבוי וסימ' והעמדה לפני יי'. והעמדה על גחליה. ושברה כשבר נבל. רפה שבריה כי מטה. ותמי מפתח פתוחה. ועהה פתוחיה יחד. ונכבד עליה פשעה. כי יי' הוגה על רב פשעיה. תסוב על צירה. כי נהפכו עליה ציריה. ויגידה על מה אבדה. ויגידה ערכה לנו. וגדרתי את גדרה. למה פרצת גדריה:

דמר צ' לפ נטע' זרקא בתור' ישובו ויתננו ודין וכי' יתובון מתובין.

יכף כולם חס' בלישן תובותי כת"ב

ואיש ת'ל'ף דמיין אית בהו ב' מלין דמיין קרת' נכיב ויו ותנייל יקרא.

עשירת כל אורייתא כ"כ מלא והעשר עשרית.

הוא קדמ' מנחת קנאת הוא ובתוקף הוא תכיין היא ובאתכיתא וכו' זקף לשון זכר אתכחתא לשון נקבה

והעמידה לוחם והוא חד מן ז' זוג' חד חיעוט וחד ריבוי

מים קדושים· שקדשו בכיור לפי שנעשה מנחשת מראות הצובאות וזו פירשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במראים תחת התפוח וזו קלקלה לאחר תבדק בו׃ בכלי חרש· היא השקת את הנואף יין משובח בכוסות משובחים לפיכך תשתה מים המרים במקדה בזויה של חרש׃ והעמיד הכהן וגו׳· והלא כבר נאמר והעמידה לפני ה׳ אלא משיאין היו אותה ממקום למקום כדי ליגעה ותטרף דעתה ותודה׃ ופרע· סותר את קליעת שערה כדי לבזותה מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי להם׃ לפני ה׳· בשער ניקנור הוא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסים׃ ונתן על כפיה· ליגעה אולי תטרף דעתה ותודה ולא ימחה שם המיוחד על המים׃ המרים· על שם סופן שהם מרים לה׃ המאררים· המחסרים אותה מן העולם לשון סלון ממאיר ולא יתכן לפרש מים ארורים שהרי קדושים הן ולא ארורים כתב הכתוב אלא מאררים את אחרים ואף אנקלוס לא תרגם ליטייא אלא מלטטיא מראות קללה בגופה של זו׃ והשבע אותה וגו׳· ומה היא השבועה אם לא שכב הנקי הא אם שכב חנקי שמכלל לאו אתה שומע הן אלא שמצוה לפתוח בדיני נפשות תחלה לזכות׃ ואת כי שטית· כי משמש לשון אם׃ בשבועת האלה· שבועה של קללה׃ יתן ה׳ אותך לאלה וגו׳· יהיו הכל מקללין בך יבואך כדרך שבא לפלונית׃ ולשבועה· שיהיו הכל נשבעין בך לא יארע לי כדרך שאירע לפלוני וכן הוא אומר והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהצדיקים נשבעים בפורענותן של רשעים וכן לענין הברכה ונברכו וגו׳ בך יברך ישראל לאמר׃ את ירכך· בקללה הקדים ירך לבטן לפי שהתחילה בעבירה תחילה׃ צבה· כתרגומו נפוחה׃ לצבות בטן· כמו להצבות בטן זהו שמוש פתח שהלמ״ד נקודה בו וכן לנחותם הדרך לראותכם את הדרך אשר תלכו בה וכן לנפיל ירך להפיל ירך שהמים מצבים את הבטן ומפילים את הירך׃ לצבות בטן ולנפיל ירך· בטנו וירכו של בועל או אינו אלא של נבעלת כשהוא אומר את ירכך נופלת ואת בטנך צבה הרי של נבעלת אמור׃ אמן אמן· קבלת

בקרקע ב׳ וסימ׳ בקרקע המשכן. בקרקע הים׃ לאשה ה׳ נמסר בסדר בראשית׃ עמך ה׳ וס׳ והשביע הכהן את האשה· בפרסות סוסיו ירמוס את כל חוצותיך· הנה עמך נשים בקרבך· שמעי בת וראי והטי· עמך עמי וחד ועמך כולם׃ ולנפל ו׳ חסרים בליש׳ וסימ׳ ולנפל ירך· רק הפלה ליש׳ בנחלה· וזה תפלו אתה

ולקח הכהן מים קדשים בכלי חרש ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים׃ והעמיד הכהן את האשה לפני יהוה ופרע את ראש האשה ונתן על כפיה את מנחת הזכרון מנחת קנאת הוא וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים׃ והשביע אתה הכהן ואמר אל האשה אם לא שכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת אישך הנקי ממי המרים המאררים האלה׃ ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך׃ והשביע הכהן את האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה יתן יהוה אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בתת יהוה את ירכך נפלת ואת בטנך צבה׃ ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך ואמרה האשה אמן אמן׃ וכתב את האלת האלה הכהן בספר ומחה אל מי המרים׃ והשקה את האשה את מי המרים המאררים ובאו בה המים המאררים למרים׃ ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאת והניף את המנחה לפני יהוה והקריב אתה אל המזבח׃ וקמץ הכהן מן המנחה את אזכרתה והקטיר המזבחה ואחר ישקה את האשה את המים׃ והשקה את המים והיתה אם נטמאה ותמעל מעל באישה ובאו בה המים המאררים למרים וצבתה בטנה ונפלה ירכה והיתה האשה לאלה בקרב עמה׃

ויסב כהנא מי כיור במן דחסף ומן עפרא די יהי ביסודי משכנא יסב כהנא ויתן למיא׃ ויקים כהנא ית אתתא קדם יי ויפרע ית רישא דאתתא ויתן על ידהא ית מנחת דכרנא מנחת קנאתא היא ובידא דכהנא יהון מי מריריא מלטטיא׃ ויומי יתה כהנא ויימר לאתתא אם לא שכיב גבר יתך ואם לא סטית לאסתאבא בר מבעליך הוי זכאה ממיא מריריא מלטטיא האלין׃ ואת ארי סטית בר מבעליך וארי אסתאבת ויהב גבר ביך ית שכבתיה בר מבעליך׃ ויומי כהנא ית אתתא במומתא דלוטא ויימר כהנא לאתתא יתן יי יתיך ללוט ולמומי בגו עמיך בדיתן יי ית ירכיך מסיא וית מעיכי נפיחין׃ ויעלון מיא מלטטיא האלין במעיכי לאפחא מעין ולאמסאה ירכין ותימר אתתא אמן אמן׃ ויכתוב ית לוטיא האלין כהנא בספרא וימחוק למיא מריריא׃ וישקי ית אתתא ית מיא מריריא מלטטיא ויעלון בה מיא מלטטיא למרר׃ ויסב כהנא מידא דאתתא ית מנחת קנאתא וירים ית מנחתא קדם יי ויקריב יתה למדבחא׃ ויקמוץ כהנא מן מנחתא ית אדכרתה ויסיק למדבחא ובתר כן ישקי ית אתתא ית מיא׃ וישקינה ית מיא ותהי אם אסתאבת ושקרת שקר בבעלה ויעלון בה מיא מלטטיא למרר ויפחון מעהא ותתמסי ירכה ותהי אתתא ללוט בגו עמה׃

אבן עזרא

מים קדושים· מהכיור כי כבר נקדשו׃ בקרקע· ידוע תחת הקרקע׃ ופרע את ראש האשה· יגלה ולפי דעתי יוציא פרע ראשה שהיה מכוסה׃ מי המרים· לפי דעתי שמלת מי סמוך ומלת המרים תאר השם אם כן קודו ידוע גם יתכן שנקראו על שם סופם כמו ובגדי ערומים תפשיט והעד ובאו בה המים המאררי׳ למרים להורות כי האלות הנקראות המאררים ישימו המים מרים אחר היותם מתוקים· ומלת המאררים משבנין הכבד כמו אשר אררה יי׳· וטעם והשביע שתענה האשה אמן אמן׃ ואם לא שכב איש אותך· הטעם איש אחר בחזקה׃ ואם לא שטית· ברצונך ודקדוק שטית שטות טומאה כמו לא תשנה אתהן נזית׃ הנקי· תהיי נקייה כמו ומות בהר ויתכן להיות והשביע הראשון בשם והשני באלה כאשר הוא מפורש׃ ירך ובטן· שכנים׃ צבה· כמו נפוחה ואין ריע לו חוץ מהפרשה הזאת׃ ולנפיל· כפתח הלמ״ד להורות על חסרון הא הבנין וכן לשמיד׃ אמן· פעמים חזוק· וטעם בספר שהיה להם ספר ידוע באלות׃ אזכרת· מה שיהיה לה לזכרון לטוב או לרע כפי מעשיה׃ ותמעל מעל· כאשר פירשתי דבר מכוסה׃ ונזרעה

בנחלה· הפלו גורלות ׳באש יפלס במהמרות׳ ׳והפל פור הוא הגורל׃ ומחה ה׳ וסי׳ ומחה אל מי המרים· ומחה אל כתף ים כנרת· ומחה יי׳ את שמו· ומחה יי׳ אלהים דמעה· וא׳ מחה והפך על פניו׃ והשקה ג׳ ורפיגוא׳ מפיק וסימ׳ נמסר בסדר בראשית׃ אל המזבח ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא׃

שבועה אמן אם מאיש זה אמן אם מאיש אחר אמן על האלה אמן על השבועה׃ והשקה את האשה· אין זה סדר המעשה שהרי בתחילה מקריב מנחתה אלא הכתוב מבשרך שכשישקנה יבואו בה למרים לפי שנאמר בטן וירך מניין לשאר כל הגוף תלמוד לומר ובאו בה בכולה אם כן מה תלמוד לומר בטן וירך לפי שהן התחילו בעבירה תחילה לפיכך התחיל מהם הפורענות׃ למרים· להיות לה רעים ומרים׃ והניף· מוליך ומביא מעלה ומוריד ואף היא מניפה עמו שידה למעלה מידו של כהן׃ והקריב אותה· זו היא הגשתה בקרן דרומית מערבית של מזבח קודם קמיצה כשאר מנחות׃ אזכרתה· הוא הקומץ שעל ידי הקטרתו המנחה באה לזכרון לגבוה׃ והשקה את המים· לרבות שאם אמרה איני שותה לאחר שנמחקה מגלה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה אלא אם כן אמרה טמאה אני׃ וצבתה בטנה וגו׳· אף על פי שהקללה ירך תחלה המים אין בודקין אלא כדרך כניסתן בה׃ והיתה האשה לאלה· כמו שפירשתי שיהיו הכל אלין בה׃ בקרב עמה· הפרש בין אדם המתגולל במקום שנכר לאדם המתגולל במקום שאינו נכר׃ ואם

ונקה ג' וסימ' בסדור משפטים : והאשה ה' וסימ' ונקה האיש מעון · השכב עם האשה · והאשה טובת שכל · והאשה טובת מראה · אני והאשה הזאת : יפלא ד' חסרי' בליש' וסימ' איש כי יפלא · איש או אשה כי יפלא · ומפלא לעשות · הפלא ע"ה : קדש י"ג חסרי' וסימ' ובשלה את · והנותרת מכנה יאכלו ·

ואם לא נטמאה האשה וטהרה הוא ונקתה ונזרעה זרע : זאת תורת הקנאת אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה : או איש אשר תעבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והעמיד את האשה לפני יהוה ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת : ונקה האיש מעון והאשה ההוא תשא את עונה : פ

וידבר יהוה אל משה לאמר : דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש או אשה כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר ליהוה : מיין ושכר יזיר חמץ יין וחמץ שכר לא ישתה וכל משרת ענבים לא ישתה וענבים לחים ויבשים לא יאכל : כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לא יאכל : כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו עד מלאת הימם אשר יזיר ליהוה קדש יהיה גדל פרע שער ראשו : כל ימי הזירו ליהוה על נפש מת לא יבא : לאביו ולאמו לאחיו ולאחתו לא יטמא להם במתם כי נזר אלהיו על ראשו : כל ימי נזרו קדש הוא ליהוה : וכי ימות מת עליו בפתע פתאם וטמא ראש נזרו וגלח ראשו ביום טהרתו ביום השביעי יגלחנו : וביום השמיני יבא שתי תרים או שני בני יונה אל הכהן אל פתח אהל מועד : ועשה הכהן אחד לחטאת ואחד לעלה וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וקדש את ראשו ביום ההוא : והזיר ליהוה את ימי נזרו והביא כבש בן שנתו לאשם והימים הראשנים יפלו כי טמא נזרו : וזאת תורת הנזיר

ואם לא אסתאבת אתתא ודכיא היא ותפוק זכאה ותעדי עדוי : דא אוריתא דקנאתא די תסטי אתתא בר מבעלה ותסתאב : או גבר די תעיבר עלוהי רוח קנאה ויקני ית אתתיה ויקים ית אתתא קדם יי ויעביד לה כהנא ית כל אוריתא הדא : ויהי זכאה גברא מחובין ואתתא ההיא תקבל ית חובה : ומליל יי עם משה למימר : מליל עם בני ישראל ותימר להון גבר או אתתא ארי יפריש למידר נדר נזירא למיזר קדם יי : מחמר חדת ועתיק יזיר חל דחמר חדת וחל דחמר עתיק לא ישתי וכל מתרות ענבין לא ישתי וענבין רטיבין ויבישין לא ייכול : כל יומי נזריה מכל דיתעביד מגופנא דחמרא מפורצנין ועד עיצורין לא ייכול : כל יומי נדר נזריה מספר לא יעיבר על רישיה עד משלם יומיא דיזר קדם יי קדיש יהי מרבי פרוע שער רישיה : כל יומין דיזר קדם יי על נפשא דמתא לא ייעול : לאבוהי ולאמיה לאחוהי ולאחתיה לא יסתאב להון במותהון ארי נזרא דאלהיה על רישיה : כל יומי נזריה קדיש הוא קדם יי : וארי ימות מיתא עלוהי בתכיף שלו ויסאיב ריש נזריה ויגלח רישיה ביומא דדכותיה ביומא שביעאה יגלחניה : וביומא תמינאה ייתי תרתין שפנינין או תרין בני יונה לות כהנא לתרע משכן זמנא : ויעביד כהנא חד לחטאתא וחד לעלתא ויכפר עלוהי מדחב על מיתא ויקדיש ית רישיה ביומא ההוא : ויזיר קדם יי ית יומי נזריה וייתי אמר בר שתיה לאשמא ויומיא קדמאי יבטלון ארי אסתאב נזריה : ודא אוריתא דנזירא

אבן עזרא

ונזרעה זרע · שיתן לה השם זרע בשכר הקלון שהרע לה : תשא את עונה · אם נטמאה · וטעם ונקה האיש מעון כי אם עבר עליו רוח קנאה הנה היא אסורה לו שישכב עמה והשוכב יש לו עון יש אומרים שטעם הסמך פרשת נזיר לפרשת סוטה שיהיה לה בן נזיר אם לא נטמאה ולפי דעתי כי נסמכה בעבור נזירת האשה שהיא הפך המועלת כי רובי העבירו' שבתם היין ואשה שלא תתקן שער ראשה איננה מבקשת להבעל : יפליא · יפריש או יעשה דבר פלא כי רוב העולם הולכי' אחר תאותם : נדר נזיר · פי' נדר להיות נזיר כי נזיר הוא תאר השם ויכזרו מנזרתו שירחק מהתאוות ועשה זה לעבודת השם כי היין משחית הדעת ועבודת השם ו ובפרשת כי תצא מלכה ארמות לך סוד · וטעם מיין ושכר אם נדר להיותו נזיר וקדום מיין ושכר יזיר על דעת המעתיקים משכר גדול מהתירוש ואחרים אמרו שכר ממש כל דבר ש שישתכר האדם ממנו · וטעם חומץ יין והמשרה והענבי' לשום גדר שירחק מן היין כלל ובאמת מנוח פי' כל טומאה כל אשר יצא מגפן היין : ומשרת · אין לו חבר והתיו לסמיכת לשון נקבה וטעמו כל דבר שימש שם ענבים · ויש אומרים משקה מבושל : מחרצנים · אין לו ריע וכן זג והמפרשי' אמרו חרצני' חיצונים וזג פנימים ואחרים הפכו הפי' ויהיה פי' מחרצנים דבק עם מכל אשר יעשה כל מה שעשה מאלה שניהם : גדל פרע · שם הפעל מהכבד והטעם גדל יגדל : הזירו · שם הפעל מהכבד : על נפש מת · תאר לנפש או יחסר גוף : לאביו ולאמו · ואף כי לאשתו ולבנו ולאחרים ויש אומרים כי מלת נזיר מגזרת נזר והעד כי נזר אלהיו על ראשו ואיננו רחוק ודע כי כל בני אדם עבדי תאות ה העולם והמלך באמת שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו כל מי שהוא חפשי מן התאוות : בפתע פתאום · שניהם קרובים כטעם וכן אדמת עפר : וטמא · המת יטמאנו : ביום טהרתו · במי נדה כי הוא טמא מת : אחד לחטאת ואחד לעולה · והסוד הוא שאח"ז ושכר עבירה עבירה : על הנפש · הוא על נפש מת כמו ושרט לנפש ואילו היה מחטא על נפשו לא היה השם מצוה אותו שיחזור לחטאתו : והזיר ליי' את ימי נזרו · כל הימי' שנדר להיות נזיר ועתה יחל לספור אותם : כי טמא נזרו · כי הוא לא נדר רק שיהיו שלמי' זה אחר זה ולא יכרית שום דבר ויפסיק ביניהם : מלאת

רשי

ואם לא נטמאה · האשה בסתירה זו : וטהורה היא · ממקום אחר : ונקתה · ממים המאררים ולא עוד אלא ונזרעה זרע אם היתה יולדת בצער תלד בריוח אם היתה יולדת שחורים יולדת לבנים : או איש · כמו או נודע כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את האשה : ונקה האיש מעון · אם בדקיה המים אל ידאג לומר חבתי במיתתה נקי הוא מן העונש · דבר אחר משישקנה תהא אצלו בהיתר ונקה מעון שהסוטה אסורה לבעלה : כי יפליא · יפריש · למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי ניאוף : נדר נזי' · אין נזירה בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפירש מן היין : להזיר ליי' · להבדיל עצמו מן היין לשם שמים : מיין ושכר · כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין משכר כשהוא ישן : וכל משרת · לשון כביעה במי' וכל משק' ובלשון משנה יש הרבה אין שורין דיו וסממני' כזיר ששרה פתו ביין : חרצני' · הם הגרעיני' : זג · הם קלפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכן כענבל בזוג : קדוש יהיה · השער שלו לגדל הפרע של שער ראשו : פרע · נקוד פתח לפי שהוא דבוק לשער ראשו פרע של שער · ופירוש של פרע גדול של שער וכן את ראשו לא יפרע ואין קרוי פרע פחות משלשים יום : כל ימי נזרו קדוש הוא · זו קדושת הגוף מליטמא' למתים : פתע · זה אונס : פתאום · זה שוגג · ויש אומרים פתע פתאום · דבר אחר הוא מקרה של פתאום : וכי ימות מת עליו · באהל שהוא בו : ביום טהרתו · ביום הזייתו או אינו אלא בשמיני שהוא טהור לגמרי תלמוד לומר ביו' השביעי אי שביעי יכול אפילו לא הזה תלמוד לומר ביו' טהרתו : וביו' השמיני יביא שתי תורים · להוציא את השביעי או אינו אלא להוציא את התשיעי קבע זמן לקרבין וקבע זמן למקריבין מה קריבין הכשי' שמיני ומשמיני ולמעלה אף מקריבין שמיני ומשמיני ולמעלה : מאשר חטא על הנפש · שלא נזהר מטומאת המת רבי אלעזר הקפר אומר שציער עצמו מן היין : וקדש את ראשו · לחזור להתחיל מנין נזירותו : והזיר ליי' את ימי נזרו · יחזור וימנה נזירותו בתחילה : והימים הראשונים יפלו · לא יעלו מן המנין : יביא

הכהן המחטא · כל אשר יגע בבשרה · וקדשתי כי קדו' דפס' · אשה זונה · והיתה לאהרן · כל ימי נדר מרו · כל ימי נזרו קדש · ולהדך עליין · לשכות הצפון · לשכות הדרום · ויאבר נחמיה · והלוים בחשים · ונמסר גם בסדר צוו : וכי ימות ב' וסימ' וכי ימות מת עליו · וכי ימות מן הבהמה : וזאת ח' ראשי פסוקים וסימ' נמסר בריש סדר תרומה :

יביא אותו. את עצמו וזה אחד משלשה אתים שהיה ר' ישמעאל דורש כן כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה את עצמם. כיוצא בו ויקבור אותו בגיא הוא קבר את עצמו. ומנחתם ונסכיהם. של עולה ושלמים לפי שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש.

יבוא טו ה' מנהון חס' וסימ' בסדר צו: ואת האיל ה' וס' נמסר בכדר תצוה: זבח שלמים ו' בליש' וס' ואם זבח שלמים קרבנו. ואם מן הצאן קרבנו. וכי הזבחו זבח שלמים. ואיש כי יקריב. ועשיתם שעיר עזים. ואת האיל יעשה זבח שלמים. תמסר גם בסדר ויקרא: שער ד' וס' גדל פרע שער. ולקח את שער ראשו:

בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אֹתוֹ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְהִקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָמִים אֶחָד לְעֹלָה וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה לְחַטָּאת וְאַיִל־אֶחָד תָּמִים לִשְׁלָמִים׃ וְסַל מַצּוֹת סֹלֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם׃ וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה אֶת־חַטָּאתוֹ וְאֶת־עֹלָתוֹ׃ וְאֶת־הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה עַל סַל הַמַּצּוֹת וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־מִנְחָתוֹ וְאֶת־נִסְכּוֹ׃ וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶת־רֹאשׁ נִזְרוֹ וְלָקַח אֶת־שְׂעַר רֹאשׁ נִזְרוֹ וְנָתַן עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר־תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַזְּרֹעַ בְּשֵׁלָה מִן־הָאַיִל וְחַלַּת מַצָּה אַחַת מִן־הַסַּל וּרְקִיק מַצָּה אֶחָד וְנָתַן עַל־כַּפֵּי הַנָּזִיר אַחַר הִתְגַּלְּחוֹ אֶת־נִזְרוֹ׃ וְהֵנִיף אוֹתָם הַכֹּהֵן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ הוּא לַכֹּהֵן עַל חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְעַל שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְאַחַר יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יָיִן׃ זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר אֲשֶׁר יִדֹּר קָרְבָּנוֹ לַיהוָה עַל־נִזְרוֹ מִלְּבַד אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה עַל תּוֹרַת נִזְרוֹ׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם׃ ס

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ׃ ס

יָאֵר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ׃ ס

יִשָּׂא יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם׃ ס

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם׃ ס

בְּיוֹם מִשְׁלַם יוֹמֵי נְזִרֵיהּ יַיְתֵי יָתֵיהּ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ וִיקָרֵיב יָת קוּרְבָּנֵיהּ קֳדָם יְיָ אִימַּר בַּר שַׁתֵּיהּ שְׁלִים חַד לַעֲלָתָא וְאִימַּרְתָּא חֲדָא בַּת שַׁתַּהּ שְׁלֶמְתָּא לְחַטָּאתָא וּדְכַר חַד שְׁלִים לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ וְסַל פַּטִּיר סוּלְתָּא גְּרִיצָן דְּפִילָן בִּמְשַׁח וְאֶסְפּוֹגִין פַּטִּירִין דִּמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן׃ וִיקָרֵיב כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ וְיַעְבֵּיד יָת חַטָּאתֵיהּ וְיָת עֲלָתֵיהּ׃ וְיָת דִּיכְרָא יַעְבֵּיד נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ עַל סַלָּא דְּפַטִּירַיָּא וְיַעְבֵּיד כַּהֲנָא יָת מִנְחָתֵיהּ וְיָת נִסְכֵּיהּ׃ וִיגַלַּח נְזִירָא בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא יָת רֵישׁ נְזִירֵיהּ וְיִסַּב יָת שְׂעַר רֵישׁ נְזִירֵיהּ וְיִתֵּן עַל אֶשָּׁתָא דִּי תְחוֹת דּוּדָא דְּנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ וְיִסַּב כַּהֲנָא יָת דְּרָעָא בְּשֵׁילָא מִן דִּיכְרָא וּגְרִיצְתָּא פַּטִּירְתָּא חֲדָא מִן סַלָּא וְאֶסְפּוֹג פַּטִּיר חַד וְיִתֵּן עַל יְדֵי נְזִירָא בָּתַר דְּיִגַלַּח יָת נְזִירֵיהּ׃ וִירִים יָתְהוֹן כַּהֲנָא אֲרָמָא קֳדָם יְיָ קוּדְשָׁא הוּא לְכַהֲנָא עַל חַדְיָא דַּאֲרָמוּתָא וְעַל שָׁקָא דְּאַפְרָשׁוּתָא וּבָתַר כֵּן יִשְׁתֵּי נְזִירָא חַמְרָא׃ דָּא אוֹרָיְתָא דִּנְזִירָא דִּי יִדַּר קוּרְבָּנֵיהּ קֳדָם יְיָ עַל נְזִירֵיהּ בַּר מִדְּתַדְבֵּיק יְדֵיהּ כְּפוּם נִדְרֵיהּ דִּי יִדַּר כֵּן יַעְבֵּיד עַל אוֹרָיְתָא דִּנְזִירֵיהּ׃

וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ מַלֵּיל עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי לְמֵימַר כְּדֵין תְּבָרְכוּן יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּד תֵּימְרוּן לְהוֹן׃ יְבָרְכִינָךְ יְיָ וְיִטְּרִינָךְ׃ יַנְהַר יְיָ שְׁכִינְתֵיהּ לְוָתָךְ וִירַחֵם עֲלָךְ׃ יִסַּב יְיָ אַפֵּיהּ לְוָתָךְ וִישַׁוֵּי לָךְ שְׁלָם׃ וִישַׁוּוּן יָת בִּרְכַּת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנָא אֲבָרְכִינּוּן׃

וזבח שלמים לה' על סל המצות. יזבח השלמים על מנת לקדש את הלחם: את מנחתו ואת נסכו. של איל: ונגלח הנזיר פתח אהל מועד. יכול יגלח בעזרה הרי זה דרך בזיון אלא ונגלח הנזיר לאחר שחיטת השלמים שכתוב בהן ושחטו פתח אהל מועד: אשר תחת זבח השלמים. תחת הדוד שהוא מבשלן בו.

ויהי ביום כלות משה. כלת כתיב יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה: כלות משה. בצלאל וכל חכם לב עשו את המשכן ותלאו הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל דבר ודבר כמו שהראהו בהר להורות לעושי המלאכה ולא טעה בתבנית אחת וכן מצינו בדוד לפי שמסר נפשו על בנין בית המקדש שנאמר זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' וגו' לפיכך נקרא על שמו שנאמר ראה ביתך דוד: כלות משה להקים. ולא נאמר ביום הקים מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו ובאותו היום העמידו ולא פרקו לכך נאמר כלות משה להקים אותו היום כלו הקמותיו וראש חדש ניסן היה בשני נשרפה הפרה בשלישי הזו הזיה ראשונה ובשביעי גלחו: הם נשיאי המטות. שהיו שוטרים עליהם במצרים והיו מוכים עליהם שנאמר ויכו שוטרי ישראל הם העומדים על הפקודי'. שעמדו עם משה ואהרן כשמנו את ישראל שנאמ' ואתכם יהיו וגו': שש עגלת צב. אין צב אלא מחופין וכן בצבים ובפרדים עגלות מכוסין קרויים צבים: ויקריבו אותם לפני המשכן. שלא קבל משה מידם עד שנאמ' לו מפי המקום. אמר רבי נתן מה ראו הנשיאי' להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחלה אלא כך אמרו הנשיאים יתנדבו צבור מה שיתנדבו ומה שמחסרין אנו משלימין כיון שראו שהשלימו צבור את הכל שנאמ' והמלאכה היתה דים אמרו מעתה מה עלינו לעשות הביאו אבני השהם והמלואים לאפוד ולחשן לכך התנדבו כאן תחלה: כפי עבודתו. שהיה משא בני גרשון קל משל מררי שהיו נושאים הקרשים והעמודים והאדנים: כי עבודת הקדש עליהם. משא דבר הקדושה הארון והשולחן וגו' לפיכך בכתף ישאו: ויקריבו הנשיאים את חנכת המזבח. לאחר שהתנדבו העגלות והבקר לשאת המשכן נשאו לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו: ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח. כי לא קבל משה מידם עד שנאמר לו מפי הגבורה: יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח. ועדיין לא היה יודע משה היאך יקריבו אם כסדר תולדותם אם כסדר המסעות עד שנאמר לו מפי הקב"ה יקריבו למסעות איש יומו: ביום הראשון. אותו היום נטל עשר עטרות ראשון למעשי בראשית ראשון לנשיאים וכו' כדאית' בסדר עולם: למטה יהודה. יחסו הכתוב על שבטו ולא שגבה משבטו והקריב או אינו אומר למטה יהודה אלא שגבה משבטו והביא תלמוד לומר זה קרבן נחשון משלו הביא: שניהם מלאים סלת. למנחת נדבה: עשרה זהב. כתרגומו משקל עשר שקלי הקדש היה בה: מלאה קטרת. לא מצינו קטרת ליחיד ולא על מזבח החיצון אלא זו בלבד והוראת שעה היתה:

המטת ג' חסרים בתורה וסי' הם נשיאי המטת העמדים. וינח משה. ויוצא משה: עגלת ג' חס' בליש' וסימ' שש עגלת צב. ויקח משה את העגלת. ואת ארבע העגלת. ופלוגתא עליה: הנשיאם ד' כתיב כן וסימ' ולישמעאל שמעתיך. אלה הם בני ישמעאל. ואלה שמותם. ויקריבו הנשיאם תניינא דפסו'. ותעבדנה

ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אתו ויקדש אתו ואת כל כליו ואת המזבח ואת כל כליו וימשחם ויקדש אתם: ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטת הם העמדים על הפקדים: ויביאו את קרבנם לפני יהוה שש עגלת צב ושני עשר בקר עגלה על שני הנשאים ושור לאחד ויקריבו אותם לפני המשכן: ויאמר יהוה אל משה לאמר: קח מאתם והיו לעבד את עבדת אהל מועד ונתתה אותם אל הלוים איש כפי עבדתו: ויקח משה את העגלת ואת הבקר ויתן אותם אל הלוים: את שתי העגלות ואת ארבעת הבקר נתן לבני גרשון כפי עבדתם: ואת ארבע העגלת ואת שמנת הבקר נתן לבני מררי כפי עבדתם ביד איתמר בן אהרן הכהן: ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש עלהם בכתף ישאו: ויקריבו הנשאים את חנכת המזבח ביום המשח אתו ויקריבו הנשיאם את קרבנם לפני המזבח: ויאמר יהוה אל משה נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח: ס ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון בן עמינדב למטה יהודה: וקרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת:

והוה ביומא דשיצי משה לאקמא ית משכנא ורבי יתיה וקדיש יתיה וית כל מנוהי וית מדבחא וית כל מנוהי ורבינון וקדיש יתהון: וקריבו רברבי ישראל רישי בית אבהתהון אינון רברבי שבטיא אינון דקימין על מניניא: ואיתיאו ית קורבנהון קדם יי שית עגלן כד מחפין ותרי עשר תורין עגלתא על תרין רברביא ותורא לחד וקריבו יתהון לקדם משכנא: ואמר יי למשה למימר: סב מנהון ויהון למפלח ית פולחן משכן זמנא ותתן יתהון לליואי גבר כמיסת פולחניה: ונסיב משה ית עגלתא וית תוריא ויהב יתהון לליואי: ית תרתין עגלן וית ארבעא תורי יהב לבני גרשון כמיסת פולחנהון: וית ארבע עגלן וית תמניא תורין יהב לבני מררי כמיסת פולחנהון בידא דאיתמר בר אהרן כהנא: ולבני קהת לא יהב ארי פולחן קודשא עליהון בכתפא נטלין: וקריבו רברביא ית חנוכת מדבחא ביומא דרביו יתיה וקריבו רברביא ית קורבנהון לקדם מדבחא: ואמר יי למשה רבא חד ליומא רבא חד ליומא יקרבון ית קורבנהון לחנוכת מדבחא: והוה דמקריב ביומא קדמאה ית קורבניה נחשון בר עמינדב לשבטא דיהודה: וקורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוי מתקלה מזרקא חד דכסף שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא: בזיכא חדא מתקל עסר סלעין דדהב היא מליא קטורת בוסמין:

אבן עזרא

וטעם ויהי ביום כלת משה אחר ברכת כהנים כי כן היה כי ביום שנשא אהרן את ידיו אל העם ויברכם החלה חנוכת המזבח ופסוק ויהי ביום כלות משה להקי' את המשכן לבד על דברי המעתיקים כי היה סותרו ומקימו וחוזר לסותרו ולהקימו כל ז' ימי המלואים להרגילם כי טעם ויקדש אותם בהזאת הדם בשבעת ימי המלואים: ואת המזבח ואת כל כליו. דבק עם ביום כלות משה להקי' את המשכן והטעם שהקים המזבח במקומו: ואת כל כליו וימשחם. בשמן המשחה: ויקדש אותם. בדם והזכיר המזבח בעבור החנכה: ויקריבו נשיאי ישרא'. שם כלל והטעם שעמו קרבן לי' אל פתח אהל מועד: צב. כמו בצבים בפרדים מין ממיני השוורים המושכים את העגלות ויש אומרים שהוא כטעם מלאות יות' מדאי מגזר' ואת בטנך צבה בדרך רחוקה. כבר בארתי בספר מאזנים שמ"ם שנים עשר דבק ומוכרת והטעם שנים ועשר ונסמך אל עשר לקצר כמו שלש עשרה וכן שלש אלה ובאה מלת שתי עשר בחסרון מ"ם דרך קצרה: על שני הנשיאים. כמו לשני אמר הכתו' ויקרבו כי כבר הזכיר המקריב והוי"ו יש לו טעם כאומר וזה קרבנו ואמר בשני הקריב את קרבנו כי כן דרך המקרא כמו ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי בעבור שארכו לו הדברים וכן ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה ולא הזכיר ביתר הנשיאים הקריב כי אחז דרך קצר' וכן לגלגלתם במספר ראובן ושמעון לבדם וכן רבים:

ביום

לפני משה. ונמסר גם בסדר לך לך בסוף: ליום ל' דגשים וסי' ב' נמסר ביחזקאל סימן ל' פסו' ב': אילם כל אורייתא אילם האילם חס' יוד בתר' בר מן ד' האילים מ"ל דמ"ל וסי' מ' נמסר בסדר תצוה: עתודים ב' מלא' בתורה וסים' עתודים חמשה דנחשון. חבאת בקר וחלב צאן. ושארא עתדים כתיב:

פר

פר אחד · מיוחד שבעדרו : שעיר עזים אחד לחטאת · לכפר על קבר התהום טומאת ספק : הקריב נתנאל בן צוער · הקריב את קרבנו · מה תלמוד לומר הקריב משבטו של יששכר מה שלא נאמר בכל השבטים לפי שבא ראובן וערער ואמר דיו שקדמני יהודה אחי אקריב אני אחריו אמר לו משה מפי הגבורה נאמר לי שיקריבו כסדר מסען לרגליהם לכך אמר הקרב את קרבנו והוא חסר יו״ד שהוא משמע הקרב לשון צווי שמפי הגבורה נצטוה הקרב ומהו הקריב הקריב שני פעמים שבשביל שני דברים זכה להקריב שני לשבטים אחת שהיו יודעים בתורה שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו ובספרו של רבי משה הדרשן מצאתי אמר רבי פנחס בן יאיר כ

נשיא ו רפין וכל יחזקאל דכוו׳ במ״ד נמסר בסד׳ חיי שרה : הקרב י׳ חס׳ בליש׳ נמסר בסדר ויקרא : למנחה כלהון רפין כמ״ב דגשים וסי׳ זאת התורה לעלה למנחה · ויאבר ארנן אל דוד : כף אחת כ״ב פסוקים ליה בהון לא אריך ולא זעיר פי׳ לא יו״ד ולא וי״ו וסי׳ בלשון ארמי לא תקטל עבדא דשם יהב להון חסיד בתריסר ותלת

פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה : שעיר עזים אחד לחטאת : ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן נחשון בן עמינדב : פ

ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר : הקרב את קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת : פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה : שעיר עזים אחד לחטאת : ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן נתנאל בן צוער : פ

ביום השלישי נשיא לבני זבולן אליאב בן חלן : קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת : פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה : שעיר עזים אחד לחטאת : ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אליאב בן חלן : פ

ביום הרביעי נשיא לבני ראובן אליצור בן שדיאור : קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת : פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה : שעיר עזים אחד לחטאת :

תור חד בר תורי דכר חד אימר חד בר שתיה לעלתא : צפיר בר עזין חד לחטאתא : ולנכסת קודשיא תורין תרין דיכרי חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קורבנא דנחשון בר עמינדב : ביומא תנינא קריב נתנאל בר צוער רבא שבטא דיששכר : קריב ית קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלאן סולתא דפילא במשח למנחתא : בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין : תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא : צפיר בר עזין חד לחטאתא : ולנכסת קודשי תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קורבן נתנאל בר צוער : ביומא תליתאה רבא לבני זבולן אליאב בר חילון : קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלאן סולתא דפילא במשח למנחתא : בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין : תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא : צפיר בר עזין חד לחטאתא : ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קורבן אליאב בר חילון : ביומא רביעאה רבא לבני ראובן אליצור בר שדיאור : קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא : בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטרת בוסמין : תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא : צפיר בר עזין חד לחטאתא :

בתורה · ל׳ ר״פ · ורפין · ל׳ ר״פ · וחס׳ וי׳ חס׳ בליש׳ · כלה רפין במ״ב דגשים · כ״ב פסוקי׳ לית בהון לא אריך ולא זעיר · י״ב ר״פ · כ׳ ת״ל ב״מ חס · כ״ב פסוקי׳ לית בהון לא אריך ולא זעיר · י״ב ר״פ · כ׳ חס׳ ב״מ · י׳ ר״פ · כ״ב פסוקי׳ לית בהון לא אריך ולא זעיר

כתנאל בן צוער השיאן עצה זו : קערת כסף · מנין אותיותיו בגימטריא תשע מאו׳ ושלשים כנגד שנותיו של אדם הראשון : שלשים ומאה משקלה · על שם שכשהעמיד תולדו׳ לקיום העולם בן מאה ושלשים היה שנאמר ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו וגו׳ · מזרק אחד כסף · בגימטריא חמש מאות ועשרים על שם נח שהעמיד תולדו׳ בן חמש מאות שנה ועל שם עשרים שנה שנגזרה גזרת המבול קוד׳ תולדותיו כמו שפירשתי אצל והיו ימיו מאה ועשרי׳ שנה לפיכ׳ נאמ׳ מזרק אחד כסף ולא נאמר מזרק כסף אחד כמו שנאמר בקערה לומר שאף אותיות של אחד מצטרפות למנין : שבעים שקל · כנגד שבעים אומות שיצאו מבניו : כף אחת · כנגד התורה שנתנה מידו של הקב״ה : עשרה זהב · כנגד עשרת הדברות : מלאה קטרת · גימטריא של קטרת שש מאו׳ ושלש עשרה מצות ובלבד שתחליף קו״ף בדל״ת על ידי את״ בש ג״ר ד״ק : פר אחד · כנגד אברהם שנאמ׳ בו ויקח בן בקר : איל אחד · כנגד יצחק ויקח את האיל וגו׳ : כבש אחד · כנגד יעקב והכשבי׳ הפריד יעקב : שעיר עזים · לכפר על מכירת יוסף שנאמר וישחטו שעיר עזים : ולזבח השלמי׳ בקר שנים · כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים : אילים כבשי׳ ועתודי׳ · שלשה מינים כנגד כהנים ולוים וישראל וכנגד תורה נביאים וכתובים שלש חמשיו׳ כנגד חמשה חומשין וחמש הדברו׳ הכתובין על לוח אחד וחמש הכתובים על השני ע״כ מיסודו של רבי משה הדרשן : ביום השלישי נשיא וגו׳ · ביום השלישי היה הנשיא המקריב לבני זבולן וכן כלם אבל בנתנאל שנאמר בו הקריב נתנאל נופל אחריו הלשון לומר נשיא לפי שכבר הזכיר שמו והקרבתו ובאחר שלא נאמר בהן הקריב נופל עליהן לשון זה נשיא לבני פלוני אותו היום היה הנשיא המקריב לשבט פלוני : ביום

אילם מלא׳ ב״כ לאה״ת לאים דמלאים של׳ חס׳ דחס׳

מסרה

מלכין בארעא דכנענא · וסי׳ לא תרצח לא תנאף דואלה שמות · לאמר לך אתן את ארץ כנען · וחבירו דד״ה · כף אחת דשנים עשר נשיאים · התן להם מגנת לב · מלך דבר אחד וגו׳ מלך חרמה וגו׳ · מלך לבנה אחד מלך עדלם · שם ארפכשד למך · גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב · לבלגה חמשה עשר : כל ראשון מל׳ בליש׳ ב׳ מב חס׳ וסימ׳ מיום הראשון עד יום השבעי · בראשן בארבעה עשר · וכל שני חס׳ וכל שלישי מל׳ ב׳ מג חס׳ וסי׳ והיו נבנים תנינא דפסו׳ והשלשי שמה · והשלישי אבשלום · וכל ד״ה דכוו׳ במ״ו וסי׳ ואחרח · יחזיאל ל׳חרם · יחזיאל · ולמשלמיהו · שר הצבא ב׳ כו · וכל רביעי מלא ב׳ מג חס׳ וסימ׳ לשערים הרבעי · חלקיהו השני תבליהו · ביום הרבעי נקהלו לעמק ·

ולזבח השלמים בקר שנים אלם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן אליצור בן־שדיאור: פ

ביום החמישי נשיא לבני שמעון שלמיאל בן־צורישדי: קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה: שעיר־עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן שלמיאל בן־צורישדי: פ

ביום הששי נשיא לבני גד אליסף בן־דעואל: קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה: שעיר־עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן אליסף בן־דעואל: פ

ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן־עמיהוד: קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה: שעיר־עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן אלישמע בן־עמיהוד: פ

ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל בן־פדהצור: קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה:

ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנא חמש דין קורבן אליצור בר־שדיאור:

ביומא חמישאה רבא לבני שמעון שלמיאל בר־צורישדי: קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרק חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא: בזכא חדא מתקל־עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין: תור חד בר־תורי דכר חד אמר־חד בר שתיה לעלתא: צפיר־בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קורבן שלמיאל בר־צורישדי:

ביומא שתיתאה רבא לבני גד אליסף בר־דעואל: קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא: בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין: תור חד בר תורי דכר חד אמר־חד בר־שתיה לעלתא: צפיר־בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קורבן אליסף בר־דעואל:

ביומא שביעאה רבא לבני אפרים אלישמע בר־עמיהוד: קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרק חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא: בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין: תור חד בר־תורי דכר חד אמר־חד בר־שתיה לעלתא: צפיר בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורי תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרי בני שנה חמשא דין קורבן אלישמע בר־עמיהוד:

ביומא תמינאה רבא לבני מנשה גמליאל בר־פדה צור: קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא:

אבן עזרא

ביום השביעי. יש אומרים כי בשבת הקריבו והיא הוראת שעה ויש אומרים כי היום הוא שביעי לחנכת המזבח והמכחשים אמרו כי לא היה תחלת החנוכ׳ יום ראשון לשבוע וזה לא יועיל כי לא יתכן שלא יהיה שבת בין שנים עשר יום והנכון בעיני כי הוא כפו׳ השני בעבור זבח השלמים וכן ביום השביעי בהקפת יריחו וכן ז׳ הימים בחנכת הבית בעבור יום עננוי נפש: פר אחד בן בקר. קטן כמו בן יונה: בקר שנים. גם הם פרים זכרים וטעמו מין הבקר והעד וכל בקר זבח ה השלמים עשרים וארבעה פרי׳: ביום

מסרה

זכל חמישי מלא ב׳מג חס׳ וסי׳ ובאו אנשים. והנזיר כאשר עשיתי. ירמיה החמשי. כל ששי חס׳ ודג׳. וכל שביעי מלא כמ״ח חס׳ וסי׳ נמסר בסדר בא: וכל שמיני מ׳ל. וכל השיעי מלא כמ״ג חס׳ וסימ׳ ויהי בשנה התשעית ליהויקים. בשנה ארבע לדריוש. לישוע התשעי: שלשי׳ ומאה כל שלשי׳ חסר וי״ו בר מן ד׳ וסי׳ וירדו שלשה מהשלושי׳. מן השלושי׳ דריש פסוק. ויחלא אסא בשנת שלושים דו״ה. ואני לא נקראתי זכל אורית׳ עלה לעלה חס׳ במ״א מלא עולה דבכורים: יהושע בלהון חס׳ ב״מג מלאים ונאמר נעשה נא. והיה כי יאמרו אלינו. לבנות לנו מזבח. וא׳ מלא בשפטים וסימ׳ והעלית עולה. וג׳ מלאים בשמואל וסי׳ טלה חלב. ויהי שאול מעלה העולה. ויכל מהעלות העולה. וכל מלכים חס׳. וב׳ מלאים בישעיה וסי׳ אין די בער. שנא גזל בעולה. וא׳ חס׳ בירמיה וסי׳ כי יצמו. וכל תהלות ואיוב מלאים. וכל יחזקאל מלא כ״מו נמס׳ שם. וכל ד״ה חס׳ כ״מט מלאים נמסר שם: בשמן כלם דגשים בר מן ו׳ רפין וסי׳ נמסר בסדר תצוה: ביום השמיני ג״רפ וסימ׳ ביום השמיני נשיא לבני מנשה. ביום השמיני עצרת. ביום השמיני שלח את העם. וכל אמצעו׳ פסו׳ דכו׳ ביום השמיני כ״מב וביום השמיני וסימ׳ אך בחמשה עשר יום. ויקרא בספר תורת אלהים:

העשירי כלהון מלאים במ״ד חס׳ וסי׳ בשנה התשיעית לצדקיהו · לשכניהו העשרי · בשנה העשירית בעשרי דפרעה · בעשירי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט · וכל רבוי מניין מלאים במ״א חס׳ וסי׳ והמה כשלשים איש : ביום עשתי ב׳ רפין ר״פ ובענין וסים׳ ביום עשתי עשר יום · ביום שנים עשר יום נשיא : זהב ד׳ וסימ׳

כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת : פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה : שעיר־עזים אחד לחטאת : ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן גמליאל בן־פדהצור : פ

ביום התשיעי נשיא לבני בנימן אבידן בן־גדעני : קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת : פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה : שעיר־עזים אחד לחטאת : ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן אבידן בן־גדעני : פ

ביום העשירי נשיא לבני דן אחיעזר בן־עמישדי : קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת : פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה : שעיר־עזים אחד לחטאת : ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן אחיעזר בן־עמישדי : פ

ביום עשתי־עשר יום נשיא לבני אשר פגעיאל בן־עכרן : קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה : כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת : פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה : שעיר־עזים אחד לחטאת : ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן פגעיאל בן־עכרן : פ

בזכ׳ חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין : תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר־שתיה לעלתא : צפיר בר עזין חד לחטאתא : ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קורבן גמליאל בר־פדהצור :
ביומא תשיעאה רבא לבני בנימן אבידן בר־גדעוני : קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן ס סולתא דפילא במשח למנחתא : בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין : תור חד בר־תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא : צפיר בר עזין לחטאתא : ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קורבן אבידן בר־גדעוני :
ביומא עשיראה רבא לבני דן אחיעזר בר־עמישדי : קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח ל למנחתא : בזכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין : תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא : צפיר־בר עזין חד לחטאתא : ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קורבן אחיעזר בר־עמישדי :
ביומא חד־עשר יומין רבא לבני נפתלי אחירע בר־עינן : קורבניה מגיסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן ס סולתא דפילא במשח למנחתא : בזכא חד מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין : תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר־שתיה לעלתא : צפיר בר עזין חד לחטאתא : ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרין חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קורבן פגעיאל בר־עכרן :

לגלגלתם הלחר השכית דגלגלתם דמתני׳ עיטויה כמו ירה חקוקה ולין לה כוכב גרלה לפי שהורת כשיא בית לב לישו נוכי זכות כישר׳ כגלות הרלים ונקודה זקופה

אבן עזרא

ביום עשתי עשר יום · כבר בארתי בספר מאזנים למה ה׳ הטתנה זה המקפ׳ וטעם עשתי כמו עשתנותיו מה שיולידו ה׳ מחשבותיו כאילו העשר הוליד והוא סוד גדול ויאמר ר׳ יונה הספרדי כי פירושו על שתי עשר והטעם החשבון שהוא קודם ממנו והנה טעה שתי טעיות גדולות האחד כי חשבון שנים עשר הוא על אחד עשר הפך דבורו והעד הנאמן מבן עשרים שנה ומעלה והטעות השנית כי אילו היה על שתי היה ראוי ם שיאמר עשתי עשר ולא עשתי עשר כי עשתי לשון נקבה רק עשתי מלה אחת · וטעם

נמסר בסדר פקודי · לעלה ה׳ מלעיל וסים׳ זאת התורה לעלה למנחה לחטאת ולאשם . כל הבקר לעלה שנים עשר פרים · וארבעה שלחנות לעלה · וגם עלה לרוב בחלבי השלמים · ויאמר ארונה אל המלך :

ביום המשח אותו. בו ביום שנמשח הקריב ומה אני מקיים אחרי המשח שנמשח תחלה ואחר כך הקריב או אחרי המשח לאחר זמן ולא בא ללמד ביום המשח אלא לומר שנמשח ביום כשהוא אומר ביום משחו אותו למדנו שנמשח ביום ומה תלמוד לומר ביום המשח אותו ביום שנמשח הקריב: קערות כסף שתים עשרה. הם הם שהתנדבו ולא אירע בהם פסול: שלשים ומאה הקערה האחת וגו׳. מה תלמוד לומר לפי שלא אמר שלשים ומאה משקלה ולא פירש באי זו שקל לכך חזר ושנאה כאן וכלל בכולן כל כסף הכלים בשקל הקדש: כל כסף הכלים וגו׳. למדך שהיו כלי המקדש מכוונים במשקלן שוקלן אחד אחד ושוקלן כלן כאחד לא רבה ולא מעט: כפות זהב שתים עשרה. למה נאמ׳ לפי שנאמ׳ כף אחת עשרה זהב היא של זהב ומשקלה עשר׳ שקלים של כסף או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה עשר׳ שקלי זהב ושקלי זהב אין משקלם שוה לשל כסף תלמ׳ לומר כפו׳ זהב של זהב היו: ובבא משה. ב׳ כתובי׳ המכחישי׳ זה את זה שלישי בא והכריע ביניהם כתוב אחד אומר וידבר י״י אליו מאהל מועד והוא חוץ לפרכת וכתוב אחד אומר ודברתי אתך מעל הכפרת בא זה והכריע ביניהם משה בא אל אהל מועד ושם שומע את הקול הבא מעל הכפר׳ מבין שני הכרובים הקול יוצא מן השמים לבין שני הכרובים ומשם יוצא לאהל מועד: מדבר. כמו מתדב׳ כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו: וידבר אליו. למעט את אהרן מן הדברות: וישמע את הקול. יכול קול נמוך תלמוד לומר את הקול הוא הקול שנדבר עמו בסיני וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל:

חסלת נשא

בהעלותך על שם שהלהב עולה כתיב בהדלקתן לשון עלייה שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה ועוד דרשו רבותי׳ מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב: אל מול פני המנור׳. כנגד האמצעי שאינו בקנ׳ אלא בגוף של מנור׳: יאירו שבע׳ הנרות. ששה שעל ששת הקנים שלשה המזרחיי׳ פונים למול האמצעי הפתילות שבהן וכן ג׳ המערבי׳ ראשי הפתילות למול האמצעי ולמה כדי שלא יאמרו לאור הוא צריך: ויעש

אבן עזרא

וטעם ובבא משה יתכן שתחלת הדבור שהוא ויקר׳ אל משה היה כאשר נשלמה החנוכה וכל המדקדקים אמרו כי מדבר אין מבנין התפעל והתי״ו מבולע ולפי דעתי שהוא שם הפוע׳ כמו הנה לא ידעתי דבר והמ״ם תחת מן כמשפט הלשון. וטעם וישמע שהוא לבדו היה שומע הקול ולא ישמעהו מי שהו׳ באהל מועד מחוץ לפרוכת גם זה נכון כי השם הוסיף בהרגשת אזניו כאשר הוסיף באור עיני נער אלישע וכן ויגל י״י את עיני בלעם: וידבר אליו. כן היה משפט הדבור תמיד:

חסלת נשא

דבר אל אהרן. כי הוא חייב במצות הדלק׳ הנר: אל מול פני המנורה. פי׳ והאיר אל עבר פניה והנה מלת האיר יוצא׳ כמו תאיר נרי ואין כן יאירו והארץ האיר׳. ונסמכ׳ זאת הפרשה להורות כי הדבור יהיה גם בלילה כי שם יהיה הנר דלוק ולא יכבה:

ובבא ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מלאים וסימ׳ נמסר בסוף סדר כי תשא: מדבר ה׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר ויצא: ארן ג׳ חס׳ נמסר בסדר תצוה: ארן העדות י״ב וסימ׳ ונועדתי לך. ונתת את הכפרת. ונתת את הפרכת. ונתת אתו.

ביום שנים עשר יום נשיא לבני נפתלי אחירע בן עינן: קרבנו קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אחירע בן עינן: פ

זאת חנכת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי ישראל קערת כסף שתים עשרה מזרקי כסף שנים עשר כפות זהב שתים עשרה: שלשים ומאה הקערה האחת כסף ושבעים המזרק האחד כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות בשקל הקדש: כפות זהב שתים עשרה מלאת קטרת עשרה עשרה הכף בשקל הקדש כל זהב הכפות עשרים ומאה: כל הבקר לעלה שנים עשר פרים אילם שנים עשר כבשים בני שנה שנים עשר ומנחתם ושעירי עזים שנים עשר לחטאת: וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים אילם ששים עתדים ששים כבשים בני שנה ששים זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו: ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארן העדת מבין שני הכרבים וידבר אליו: ו

ביומא תרי עשר יומין רבא לבני נפתלי אחירע בר עינן: קורבניה מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקליה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סולתא דפילא במשח למנחתא: בזיכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטורת בוסמין: תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתיה לעלתא: צפיר בר עזין חד לחטאתא: ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרי חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קורבן אחירע בר עינן:

דא חנוכת מדבחא ביומא דרביאו יתיה מן רברבי ישראל מגיסי כספא תרתא עסרי מזרקי כספא תרין עשר בזיכי דדהבא תרתא עסרי: מאה ותלתין סלעין הוו מתקלא דמגיסתא חדא דכספא ושבעין דמזרקא חד כל כסף מניא תרין אלפין וארבע מאה בסלעי קודשא: בזיכי דדהבא תרתא עסרי מליין קטורת בוסמיא מתקל עסר סלעין הוי מתקלא דבזיכא בסלעי קודשא כל דהב בזיכיא מאה ועשרין: כל תורי לעלתא תרי עשר תורין דכרין תרי עשר אמרין בני שנא תרי עשר ומנחתהון וצפירי בר עזי תרי עשר לחטאתא: וכל תורי לנכסת קודשיא עשרין וארבעה תורין דיכרין שיתין גדיין שיתין אימרין בני שנא שיתין דא חנוכת מדבחא בתר דרביאו יתיה: וכד עליל משה למשכן זמנא למללא עמיה ושמע ית קלא דמתמליל עמיה מעילוי כפורתא די על ארונא דסהדותא מבין תרין כרוביא ומתמליל עמיה:

קע״ו. עמו״ס. סימן. עמ״נוב

פרשה

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרת אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות: ח

פרשה

ומליל יי עם משה למימר: מליל עם אהרן ותימר ליה באדלקותך ית בוציניא לקבל אפי מנרתא יהון מנהרין שבעא בוציניא:

ומשחת בו את אהל מועד. את ארן העדות ואת ר״פ. ושכת שם את ארון. ונתת את מזבח. ריבא את הארון וכא אהרן ובניו. ובבא משה אל אהל מועד לדבר. צוה את הכהנים נשיא דיהושע. ונמסר גם בסדר פקודי:

ויעש כן אהרן. להגיד שבחו של אהרן שלא שינה: וזה מעשה המנורה. שהראהו הקב"ה באצבע לפי שנתקשה בה לכך נאמר וזה: מקשה. בטורני"ן בלע"ז לשון דא לדא נקשן עשת של ככר זהב היתה ומקיש בקורנס וחותך בכשיל לפשט איבריה כתקנן ולא נעשית איברים איברים על ידי חיבור: עד ירכה עד פרחה. ירכה היא השידה שעל הרגלים חלול כדרך מנורות כסף שלפני השרים: עד ירכה עד פרחה. כלומר גופה של מנורה כולה וכל התלוי בה: עד ירכה. שהוא אבר גדול: ועד פרחה. שהוא מעשה דק שבה הכל מקשה ודרך עד לשמש בלשון זה כמו מגדים ועד קטנה ועד כרס זית: כמראה אשר הראה וגו'. כתבנית אשר הראהו בהר כמו שנאמר וראה ועשה כתבניתם וגו': כן עשה את המנורה. מי שעשאה ומדרש אגדה על ידי הקב"ה נעשית מאליה: קח את הלוי'. קחם בדברים אשריכם שתזכו להיו' שמשים למקום: הזה עליהם מי חטאת. של אפר הפר' מפני טמאי מתים שבה': והעבירו תער. מצאתי בדברי רבי משה הדרשן לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו ע"ז והיא קרוי' זבחי מתים והמצורע קרוי מת הזקיקם תגלחת כמצורעים: ולקחו פר בן בקר. והוא עולה כמו שכתו' ועשה את האחד עולה והוא קרב' צבור בע"ז: ופר שני. מה תלמוד לומר שני לומ' לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת ובזו יש סמך לדבריו בתורת כהנים ואומר אני שהוראת שעה היתה שמעיר היה להם להביא לחטאת ע"ז עם פר העולה: והקהלת את כל עדת. לפי שהלוים נתנים קרבן כפרה תחתיהם יבאו ויעמדו על קרבנם ויסמכו ידיה' עליהם: והניף אהרן את הלוי' תנופה. כדרך שאשם מצורע טעון תנופה חי שלש תנופו' נאמרו בפרש' זו הראשונה לבני קהת לכך נאמר בה והיו לעבד את עבודת יי' לפי שעבודת קדש הקדשים עליהם הארון והשלחן וגו' השניה לבני גרשון לכך נאמר בה תנופה ליי' שאף עליהם היתה עבודת הקדש יריעות וקרסים הנראות בבי' קדש הקדשים והשלישי' לבני מררי: נתוני' נתוני'. נתונים למשא נתונים לשיר: פטרת. פתיחת: כי לי כל בכור. שלי היו הבכורות בקו הדין שהגנתי עליהם בין בכורי מצרי': לקחתי אותם לי. עד שטעו בעגל ועכשו ואקח את הלוים: חמשה פעמים נאמרו בני ישראל במקרא זה להודיע חבתן שנכפל אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה וכך ראיתי בבראשית רבה: ולא

המנורה ג' מלאים וסימ' מקשה תיעשה המנורה. ויעש כן אהרן. בהעלתך את הנרת. ונמסר גם בסדר כי תשא: כמראה ה' דגשין וסי' אשר הראה יי' את משה. אשר ראיתי בבאי ב' בפסו' והנה שם כבוד אלהי ישר'. ופני הקדש. המראה כמראה: קח י"ב ר"פ וסי' נמסר בסדר מדבר סיני: וכה תעשה להם ב' ר"פ וסי' וכה תעשה

ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרתיה כאשר צוה יהוה את משה: וזה מעשה המנרה מקשה זהב עד ירכה עד פרחה מקשה הוא כמראה אשר הראה יהוה את משה כן עשה את המנרה: פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: קח את הלוים מתוך בני ישראל וטהרת אתם: וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת והעבירו תער על כל בשרם וכבסו בגדיהם והטהרו: ולקחו פר בן בקר ומנחתו סלת בלולה בשמן ופר שני בן בקר תקח לחטאת: והקרבת את הלוים לפני אהל מועד והקהלת את כל עדת בני ישראל: והקרבת את הלוים לפני יהוה וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלוים: והניף אהרן את הלוים תנופה לפני יהוה מאת בני ישראל והיו לעבד את עבדת יהוה: והלוים יסמכו את ידיהם על ראש הפרים ועשה את האחד חטאת ואת האחד עלה ליהוה לכפר על הלוים: והעמדת את הלוים לפני אהרן ולפני בניו והנפת אתם תנופה ליהוה: והבדלת את הלוים מתוך בני ישראל והיו לי הלוים: ואחרי כן יבאו הלוים לעבד את אהל מועד וטהרת אתם והנפת אתם תנופה: כי נתנים נתנים המה לי מתוך בני ישראל תחת פטרת כל רחם בכור כל מבני ישראל לקחתי אתם לי: כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי אתם לי:

ועבד כן אהרן לקביל אפי מנרתא אדליק בוצינהא כמא די פקיד יי' ית משה: ודין עובד מנרתא נגידא דדהב עד שידה עד שושנהא נגידא היא כחיזו די אחזי יי' ית משה כן עבד ית מנרתא:

ומליל יי' עם משה למימר: קריב ית ליואי מגו בני ישראל ותדכי יתהון: וכדין תעביד להון לדכואהון אדי עליהון מי חטאתא ויעברון מספר על כל בשרהון ויחוורון לבושיהון וידכון: ויסבון תור בר תורי ומנחתיה סולתא דפילא במשח ותור תנינן בר תורי תסב לחטאתא: ותקריב ית ליואי לקדם משכן זמנא ותכנוש ית כל כנשתא דבני ישראל: ותקריב ית ליואי קדם יי' ויסמכון בני ישראל ית ידיהון על ליואי: וירים אהרן ית ליואי ארמא קדם יי' מן בני ישראל ויהון למפלח ית פולחנא דיי': וליואי יסמכון ית ידיהון על ריש תוריא ועביד ית חד חטאתא וית חד עלתא קדם יי' לכפרא על ליואי: ותקים ית ליואי קדם אהרן וקדם בנוהי ותרים יתהון ארמא קדם יי': ותפריש ית ליואי מגו בני ישראל ויהון משמשין קדמי ליואי: ובתר כן יעלון ליואי למפלח ית משכן זמנא ותדכי יתהון ותרים יתהון ארמא: ארי אפרשא מפרשין אינון לי מגו בני ישראל חלף פתח כל ולדא בוכרא כולא מבני ישראל קריבית יתהון קדמי: ארי דילי כל בוכרא בבני ישראל באנשא ובבעירא ביומא דקטלית כל בוכרא בארעא דמצרים אקדשית יתהון קדמי:

אבן עזרא

וזה מעשה המנור'. הזכיר שלא נראה כמוה: מקשה. פירשתיו: ירכה. הוא על הקנה שתעמוד עליו כי כן כתוב ירכה וקנה: פרח'. ידוע ולא היה כח בחרש חכם לעשותה כן לולי שהשם הראה אותה למשה במראה הנבואה: כן עשה. שב אל משה והטעם בצווי וכן ועשית מנורת זהב. וטעם הסמך פרשת הלוים להורות כי אהרן יתעסק בהדלקת הנר ובשאר העבודות יעזרוהו הלוים ויעמדו לפניו לעשות מה שיצום: קח את הלוים מתוך בני ישרא'. כי מעורבים היו וכן כל השבטים קודם שיסעו אל הדרך מהר סיני: מי חטאת. כמו תחטאני או טעמו כחטאת הקרבן: הזה עליהם. אמר ר' משה שפ"א הפועל נ"ון כמו הכה תכה וכמו הוא: והעבירו תער על כל בשרם. וכבר העבירו תער אמרו המעתיקי' אפי' הזקן ולא הפאה: וכבסו בגדיהם. ואחר כן יהיו טהורים בערב במי חטא': והטהרו. מבנין התפעל והתי"ו מבולע וכן המתקדשים והמטהרים: פר בן בקר. קטן: סולת. שלשה עשרונים כמשפטו: תקח לחטאת. בצווי כי הם יקחו והטעם יתנו כמו ויקחו לי תרומה או יקחו עמם כמו ויקחו להם איש שה לבית אבות: לפני יי'. והטעם כאשר תקריבם לפני האהל יסמכו בני הלוים את ידם על ראש כל אחד מהבכרים ורבים כן: ועשה. בצווי כי אהרן היה המקריב והעד הכ"מן שאמר כי החטא' גם העולה הם לכפר על הלוים וכתוב ויכפר עליהם אהרן. וטעם והעמדת את הלוי' אחר שיכפר אהרן עליהם תעמידם לפניו ויניפם: והנפת. בצווי כמו יעשה להם: והיו לי הלוים. זו מעלה גדולה: ואחרי כן יבואו הלוים. אחרי שתטהר אותם: והנפתם. בצווי: כי נתונים נתוני'. הם ובניהם ישרא' נתונים לי ואני לקחתי אותם לי והטעם קבלתים ולא כתנום בעבור פדיון פטרת כל רחם ופטרת ופטר שתי לשונות כמו צדקה וצדק או על משקל אחר: ביום הכותי. זמן כמו אתה עובר היום. וטעם

לוהם לטהרם. וכה אמר שמעי בלכתו: לטהרם ב' וסי' הזה עליהם מי חטאת. ויכפר עליהם אהרן: על כל ועל כל ו' וסי' נמסר בסדר מדבר סיני: לפני אהל מועד ז' וסי' בסדר תצוה: עבדת י"ג וסי' והניף את הלוים. כי עד הוא בינינו וביניכם. ותכן כל מלאכת עבדת יי': ואת האחד ד' וסימ' נמסר בסדר מצורע: והעמדת כל העמדת כת' כן במ"א העמדתה להררי עוז: נתנים כל אוריית' חס' וי"ו ב"מג וס' נמסר בסדר במדבר סיני: המה ליחד מן ז' ותגין שתחלפין קדמא וי"ו תניין יו"ד וסי' מחייאל וילד לחנוך. ומחויאל ב' בו. נתונים המה לו. נתנים המה לי. מנחת קנאות הוא. מנחת קנאות היא. כי אתה תבוא. כי אתה תביא. אם לא תגידו את דברינו. ואם תגידי את דברינו. באש קנאתו. באש קנאתי. אל ילחו מעיניך. אל ילזו מעיניך: הקדשתי ו' וסימ' בסדר מדבר סיני:

אבן עזרא

וטעם ואקח את הלוים וכבר אמר לקחתי אותם לי כי כן דרך המקרא והוא דבק עם הפסוק הבא אחריו וכאשר לקחתי לי הלוי' נתתים אני לאהרן ולבניו ׃ ולכפר · להיותם כפר נפשם כאשר פירשתי ׃ ויעש משה ואהרן · משה בצווי ואהרן שהניפם וישראל שסמכו עליהם · וטעם ויתחטאו כי גם הם עשו ׃ ויכפר עליהם · וכבר כפר עליהם ויש אומרים כי בתחלה התחטאו ואחר כן סמכו ידיהם על הפרים ואיננו רחוק ואם כן יהיה פירוש והעמדת את הלוים וכבר העמדתם בתחלה ׃ כן עשו · להם תמיד בני אהרן לבניהם ׃ זאת אשר ללוים · והטעם זאת הקצבה ואין מבן שלשים שנה מכחיש זה הפסו' כי מבן שלשים שנה הוא לעבודת משא ומבן חמש ועשרים לעבודת האהל · וטעם לצבוא להמנות עם צבא העובדים ׃ במשמרותם · על הזקנים ודבקה פרשת הפסח כי המכו' היתה בחדש הראשון ואז נבדלו הלוים ובאה זאת הפרשה בעבור שהוא כתוב בפסח והיה כי תבאו אל הארץ והיה כי יביאך יי' בוה שהם חייבים גם במדבר ׃ ויהי אנשים · לא יתכן שיהיה מחנה ישראל גדול ושלא ימותו שם מתים בכל יום ׃ למה

מסרה

ואתנה כל שפטים ושמואל ויחזקאל ואתנה מלעיל בר מן חד מלרע ויאמר הפלשתי אל דוד · וכל שאר נביאים ואורית דכוו' מלרע בר מן א' מלעיל וסי' ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו · וכל כתובים דכות' מלעיל בר מן חד מלרע שאל ממני ואתנה גוים נחלתך ׃ ולכפר ג' וסימ' ואתנה את הלוים · ואהרן ובניו

תרגום

וקריבית ית ליואי חלף כל בוכרא בבני ישראל ׃ ויהבית ית ליואי מסירין לאהרן ולבנוהי מגו בני ישראל למפלח ית פולחן בני ישראל במשכן זמנא ולכפרא על בני ישראל ולא יהי בבני ישראל מותא במיקרב בני ישראל לקודשא ׃ ועבד משה ואהרן וכל כנשתא דבני ישראל לליואי ככל די פקיד יי ית משה לליואי כן עבדו להון בני ישראל ׃ ואדכיאו ליואי וחוורו לבושיהון וארים אהרן יתהון ארמא קדם יי וכפר עליהון אהרן לדכואיהון ׃ ובתר כן עלו ליואי למפלח ית פולחנהון במשכן זמנא קדם אהרן וקדם בנוהי כמא די פקיד יי ית משה על ליואי כן עבדו להון ׃ ומליל יי עם משה למימר ׃ דא די לליואי מבר חמש ועסרין שנין ולעילא ייתי לחיילא חילא בפולחן משכן זמנא ׃ ומבר חמשין שנין יתוב מחיל פולחנא ולא יפלח עוד ׃ וישמש עם אחוהי במשכן זמנא למיטר מטרא ופולחנא לא יפלח כדין תעביד לליואי במטרתהון ׃ ומליל יי עם משה במדברא דסיני בשתא תניתא למיפקהון מארעא דמצרים בירחא קדמאה למימר ׃ ויעבדון בני ישראל ית פסחא בזימניה ׃ בארבעת עסרא יומא בירחא הדין בין שמשיא תעבדון יתיה בזמניה ככל גזרתיה וככל דחזי ליה תעבדון יתיה ׃ ומליל משה עם בני ישראל למעבד פסחא ׃ ועבדו ית פיסחא בניסן בארבעת עסרא יומא לירחא בין שמשיא במדברא דסיני ככל די פקיד יי ית משה כן עבדו בני ישראל ׃ והוו גבריא די הוו מסאבין לטמי נפשא דאנשא ולא יכילו למעבד פסחא ביומא ההוא וקריבו קדם משה וקדם אהרן ביומא ההוא ׃

תורה

ואקח את הלוים תחת כל בכור בבני ישראל ׃ ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבד את עבדת בני ישראל באהל מועד ולכפר על בני ישראל ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקדש ׃ ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל ללוים ככל אשר צוה יהוה את משה ללוים כן עשו להם בני ישראל ׃ ויתחטאו הלוים ויכבסו בגדיהם וינף אהרן אתם תנופה לפני יהוה ויכפר עליהם אהרן לטהרם ׃ ואחרי כן באו הלוים לעבד את עבדתם באהל מועד לפני אהרן ולפני בניו כאשר צוה יהוה את משה על הלוים כן עשו להם ׃ ס

וידבר יהוה אל משה לאמר ׃ זאת אשר ללוים מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבא צבא בעבדת אהל מועד ׃ ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה ולא יעבד עוד ׃ ושרת את אחיו באהל מועד לשמר משמרת ועבדה לא יעבד ככה תעשה ללוים במשמרתם ׃ פ

וידבר יהוה אל משה במדבר סיני ט בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר ׃ ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו ׃ בארבעה עשר יום בחדש הזה בין הערבים תעשו אתו במעדו ככל חקתיו וככל משפטיו תעשו אתו ׃ וידבר משה אל בני ישראל לעשת הפסח ׃ ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין ה הערבים במדבר סיני ככל אשר צוה יהוה את משה כן עשו בני ישראל ׃ ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשת הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא ׃

רשי

ולא יהיה נגף · שלא יצטרכו לגשת אל הקדש שאם יגשו יהיה נגף ׃ ויעש משה ואהרן וכל עדת בני ישראל וגו' · משה העמידן ואהרן הניף וישראל סמכו את ידיהם ׃ כאשר צוה יי' כן עשו · להגיד שבח העושין והנעשה בהן שאחד מהן לא עכב ׃ מבן חמש ועשרים · ובמקום אחר אומר מבן שלשים שנה הא כיצד מבן עשרי' וחמש בא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים ובן שלשים עובד מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו בחמש שנים שוב אינו רואה ׃ ולא יעבוד עוד · עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות וזהו ושרת את אחיו עם אחוהי כתרגומו ׃ לשמור משמרת · לחנות סביב לאהל ולהקים ולהוריד בשעת המסעות ׃ בחדש הראשון · פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה ולמה לא פתח בזו מפני שהיא גנותן של ישראל שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זו בלבד ׃ במועדו · אף בשבת אף בטומאה ׃ ככל חקתיו · אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה ׃ וככל משפטיו · אלו מצות שעל גופו ממקום אחר כגון שבעת ימים למצה ולביעור חמץ ׃ וידבר משה וגו' · מה תלמוד לומר והלא כבר נאמר וידבר משה את מועדי יי' אלא כששמע פרשת מועדות מסיני אמר להם וחזר והזהירן בשעת מעשה ׃ לפני משה ולפני אהרן · כששניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום ולא יתכן לומר זה אחר זה שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו ׃

למה

מסרה

מקטרי' · שכועים שבעי' נחתך ׃ על בני ישראל ז' וסי' נמסר בסדר נשא ׃ וכל עדת ה' וסימ' ויעש משה ואהרן · והמלך שלמה וכל דמלכים וחברו דד"ה ׃ יבא כל אוריית' יבא חס' ב"מז מלאים וסי' נמסר בסדר אחרימות · וב' מלאי' ביהושע ושפטים וסימ' אוצר יי' יבוא · יבוא נא אלינו ויורנו · וכל שאר נביאים כו' ב"מו חס' וסי' וזה לך האות אשר יבא · יבא בך עוד ערל וטמא · לא יראת כי יבא חום · פתאום יבא השודד' ואיה נביאכם · ואיש לא יבא בו · כי בא יבא ולא יאחר · וכל מלכים חס' וכל תהלות ומשלי ואיוב דכוו' חס' ב"מה מ"ל וסי' לכל יבוא גבורתך · ולא תירא משוד כי יבוא · כי לא לפניו חנף יבוא · המיראתך יוכיחך · בכפל רסנך מי יבוא · וכל שיר השירים דכוו' מ"ל ב"מא חס' וסי' יבא דודי לגנו · וכל קהלת כוו' חס' ב"מא שיבא אחרי המלך · וכל כתובי' דכוו' מלאים ב"מג חס' כי יבא צר ואויב · לעתים מזמני' · אל היכל יי' · ואית דאמרי פתאום יבא אידו ל' מלא במשלי ׃ ושרת ב' וסי' את אחיו · בשם יי' ׃ וככל ה' וסי' בכל חקתיו וככל משפטיו · וככל החזיון הזה דד"ה · כי התעיתם בנפשתיכם · וככל החזון הזה · וככל כחי הכינותי לבית אלהי ׃ לעשת י"ג חס' נמסר בריש סדר ויקהל ׃

רשי

למה נגרע. אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה אמרו לו יזרק הדם עלינו בכהנים טהורי' ויאכל הבשר לטמאים אמ' להם עמדו ואשמעה כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו אשרי ילוד אשה שכך מובטח שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר ראויה היתה פרשה זו ליאמר על ידי משה כשאר התורה כולה אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן שמגלגלין זכות על ידי זכאי: או בדרך רחוקה. נקוד עליו לומ' לא שרחוקה ודאי אלא שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה פסח שני מצה וחמץ עמו בבית ואין שם יום טוב ואין אסור חמץ אלא עמו באכילתו: וכי יגור אתכם גר ועשה פסח. יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל חקה אחת וגו' אלא כך משמעו וכי יגור אתכם גר ובא עת לעשו' פסח עם חבריו כחקה וכמשפט יעשה: המשכן לאהל העדו' . המשכן העשוי להיו' אהל ללוחות העדות: יהיה על המשכן. כמו הווה על המשכן וכן כל לשון הפרשה: העלות הענן. כתרגומו אסתלקות וכן ונעלה הענן ולא יתכן לכתוב ולפי עלות הענן ועלה הענן שאין זה לשון סלוק אלא צמוח ועלייה כמו עב קטנה ככף איש עולה מים: על פי יי' יסעו. שנינו במלאכת המשכן כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה. תקעו והריעו ותקעו. ולא היה מהלך עד שמשה אומ' קומה יי' זו בספרי: וכשרגל מחנה יהודה. ועל פי יי' יחנו. כיון שהיו ישראל חונים עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ולא היה נפרש עד שמשה אומר שובה יי' רבבות אלפי ישראל הוי אומ' על פי יי' וביד משה: ויש. כלומר ופעמים: ימים מספר. ימים מועטים: או

אבן עזרא

למה נגרע. מבנין נפעל: עמדו. פתח אהל מועד: או בדרך רחוקה. אין לחפש כי כבר העתיקו חז"ל כמה היא הרחוקה: לכם לטמא נפש. או לדורותיכם בטמא נפש ודרך רחוקה: ובדרך לא היה. או בדרך וכן ומכה אביו ואמו: חטאו ישא. הוא בעצמו: וכי יגור אתכם גר. גם הוא יעשה פסח שניכמשפטו ויש אומרים כי הטעם על פסח ראשון: וביום הקים את המשכן. החל לספור מסעי ישראל הוצרך להזכיר הענן שחנה על המשכן כי ב בזכותו יחנו ובנסעם יסעו: לאהל העדות. על אהל ורבים כן: על פי יי' יסעו. הטעם ידוע כי הענן השם יכיחנו ויסענו: ובהאריך. ואם היה מאריך והנה דרך כלל ואחר כן אמר ימים מספר יסעו או יחנו על פי יי': או

ההמה י"ב וסימ' האנשים ההמה אליו. והוא הסיר את הבמות. כי הרבו ופריתם בארץ. ילכו בית יהודה. וגם בימים ההמה. ובעת ההיא. על הנביאים. וגם על העבדים. כי הנה בימים ההמה' וכן תהיה מגפת הסוס. דרכים גתות בשבת. אשר יחזיקו: במעדו ד' חסרים בליש וסימ' העשו אתו במעדו' והאיש אשר

ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן יהוה במעדו בתוך בני ישראל: ויאמר אלהם משה עמדו ואשמעה מה יצוה יהוה לכם: פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל לאמר איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחקה לכם או לדרתיכם ועשה פסח ליהוה: בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אתו על מצות ומררים יאכלהו: לא ישאירו ממנו עד בקר ועצם לא ישברו בו ככל חקת הפסח יעשו אתו: והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההוא מעמיה כי קרבן יהוה לא הקריב במעדו חטאו ישא האיש ההוא: וכי יגור אתכם גר ועשה פסח ליהוה כחקת הפסח וכמשפטו כן יעשה חקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ: ס

וביום הקים את המשכן כסה הענן את המשכן לאהל העדת ובערב יהיה על המשכן כמראה אש עד בקר: כן יהיה תמיד הענן יכסנו ומראה אש לילה: ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו בני ישראל: על פי יהוה יסעו בני ישראל ועל פי יהוה יחנו כל ימי אשר ישכן הענן על המשכן יחנו: ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים ושמרו בני ישראל את משמרת יהוה ולא יסעו: ויש אשר יהיה הענן ימים מספר על המשכן על פי יהוה יחנו ועל פי יהוה יסעו: ויש אשר יהיה הענן מערב עד בקר ונעלה הענן בבקר ונסעו

ואמרו גבריא האינון ליה אנחנא מסאבין לטמי נפשא דאנשא למא נתמנע בדיל דלא לקרבא ית קורבנא דיי בזמניה בגו בני ישראל: ואמר להון משה אוריכו עד דאשמע מה דאתפקד מן קדם יי על דלכון:

ומליל יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל למימר גבר גבר ארי יהי מסאב לטמי נפשא דאנשא או באורח רחיקא לכון או לדריכון ויעביד פסחא קדם יי: בירחא תנינא בארבעת עסרא יומא בין שמשיא יעבדון יתיה על פטיר ומררין ייכלוניה: לא ישארון מניה עד צפרא וגרמא לא יתברון ביה ככל גזירת פסחא יעבדון יתיה: וגברא דהוא דכי ובאורח לא הוה ויתמנע למיעבד פסחא וישתיצי אנשא ההוא מעמיה ארי קורבנא דיי לא קריב בזמניה חוביה יקביל גברא ההוא: וארי יתגייר עמכון גיורא ויעביד פסחא קדם יי כגזירת פסחא וכדחזי ליה כן יעבד קימא חד יהא לכון ולגיורא וליציבא דארעא:

וביומא דאתקם ית משכנא חפא עננא ית משכנא למשכנא דסהדותא וברמשא הוי על משכנא כחיזו אשתא עד צפרא: כן הוי תדירא עננא חפי ליה וחיזו אשתא בליליא: ולפום אסתלקות עננא מעילוי משכנא ובתר כן נטלין בני ישראל ובאתרא דשרי תמן עננא תמן שרן בני ישראל: על מימרא דיי נטלין בני ישראל ועל מימרא דיי שרן כל יומין דשרי עננא על משכנא שרן: ובאורכות עננא על משכנא יומין סגיאין ויטרון בני ישראל ית מטרת מימרא דיי ולא נטלין: ואית דהוי עננא יומין דמינין על משכנא על מימרא דיי שרן ועל מימרא דיי נטלין: ואית דהוי עננא מרמשא ועד צפרא ומסתלק עננא בצפרא ונטלין

מסרה

הוא טהור ובדרך. במעד שנת השמטה. למה נגרע לבלתי: יאכלהו ד' וחס' וסימ' נמסר בסדר בא: ובדרך ד' וסימ' והאיש אשר הוא טהור' ובדרך לא היה. וילך בדרך אביו ובדרך דאחזיהו בן אחאב ב' בו. ובדרך חטאים לא עמד: חקה ב' בתורה וסימ' חקה אחת יהיה לכם. הקהל חקה אחת: לאהל ה' וסימ' נמסר בסדר תרומ': העלו' ב' וסי' ולפי העלות הענן. העלו' הגולה מבבל: ויש ו' רפ' וסי' ויש אשר יהיה ימים. ויש אשר יהיה הענן מערב. ויש תקוה לאחריתך. ויש אשר אמרים בנינו. ויש אשר אמרי' שדותינו. ויש אשר אמרים לוינו כסף: ובערב ד' וסימ' יהיה על המשכן במראה אש. בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב. חתרתי לי בקיר ומקטירים ליי' עולות: ומראה ז' קמצין נמס' בסוף סדר משפטי':

או יומם ולילה ונעלה הענן ונסעו: או ימים או חדש או ימים בהאריך הענן על המשכן לשכן עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו ובהעלתו יסעו: על פי יהוה יחנו ועל פי יהוה יסעו את משמרת יהוה שמרו על פי יהוה ביד משה: פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: עשה לך שתי חצוצרת כסף מקשה תעשה אתם והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות: ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד: ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל: ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החנים קדמה: ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החנים תימנה תרועה יתקעו למסעיהם: ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו: ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצצרות והיו לכם לחקת עולם לדרתיכם: וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצרר אתכם והרעתם בחצצרת ונזכרתם לפני יהוה אלהיכם ונושעתם מאיביכם: וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשכם ותקעתם בחצצרת על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני יהוה אלהיכם: פ

ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדת: ויסעו בני ישראל

או יימם ולילי ומסתלק עננא ונטלין: או תרין יומין או ירחא או עידן בעידן באורכות עננא על משכנא למשרי עלוהי שרן בני ישראל ולא נטלין ובאסתלקותיה נטלין: על מימרא דיי שרן ועל מימרא דיי נטלין ית מטרת מימרא דיי נטרין על מימרא דיי בידא דמשה: ומליל יי עם משה למימר: עיביד לך תרתין חצוצרן דכסף נגיד תעביד יתהין ויהויין לך לארעא כנשתא ולאטלא ית משריתא: ויתקעון בהין ויזדמנון לותך כל כנשתא לתרע משכן זמנא: ואם בחדא יתקעון ויזדמנון לותך רברביא רישי אלפיא דישראל: ותתקעון יבבתא ויטלון משריתא דשרן קדומא: ותתקעון יבבתא תניינות ויטלון משריתא דשרן דרומא יבבא יתקעון למטלניהון: ובמכנש ית קהלא תתקעון ולא תיבבון: ובני אהרן כהניא יתקעון בחצוצרתא ויהוין לכון לקים עלם לדריכון: וארי תיעלון לאגחא קרבא בארעכון על מעיקי דמעיקין לכון ותיבבון בחצוצרתא וייעול דוכרניכון לטבא קדם יי אלהכון ותתפרקון מסנאיכון: וביום חדוותכון ובמועדיכון ובריש ירחיכון ותתקעון בחצוצרתא על עלוותכון ועל נכסת קודשיכון ויהוין לכון לדכרנא קדם אלהכון אנא יי אלהכון: והוה בשתא תניתא בירחא תנינא בעסרין לירחא אסתלק עננא מעילוי משכנא דסהדותא: ונטלו בני ישראל

יומים ה' ג' מלאים וב' חס' וסי' לחם יומים · אך אם יום או יומים · לא יום אחד תאכלו ולא · או ימים או חדש · יחנו מימים ב' בתראי חס': שמרו ה' קמצין וסי' את משמרת יי' שמרו · על מאסם את תורת יי' · ואת תורתי לא שמרו · ועדותיו לא שמרו · ראיתי בוגדים ואתקוטטה · וא' אכל בערים ושמרו: עשה לך ז' וסי' תבת עצי

אבן עזרא

או יומם ולילה · הנה פעמים יסעו בלילה ויש אומרי' כי פירושו יומם ולילה כמשמעו והוא הנכון בעיני והעד או יומים: או ימים · שנה תמימה: על פי יי' יחנו · באחרונ' כל ימי שבתם במדבר: חצצרות · שם והפעל באחרון הצרי' בקריאה ואם הוא כתוב: למקרא · שם הפועל וכן ולמסע או הוא שם והטעם לעת מקרא ולעת מסע והראשון נכון בעיני: ותקעו בהם · התוקעים כמו ויאמר ליוסף אשר ילדה אותה ללוי והנה הטעם אם יתקעו בשתיהן יתחברו הנשיאים והעדה: ואם באחת יתקעו · פי' בחצוצרת אחת יבואו הנשיאים לבדם ואם היתה תרועה יסע דגל מחנה יהודה אע"פ שהענן על המשכן ולפי דעת רבים שענן אחר הוא הנוסע לפניהם: ונסעו המחנו' · כי הם שלש: תרועה שנית · שיסע דגל ראובן ולא יתקעו עוד כי הקהתים ועמם הכהנים ה התוקעים נוסעים קודם דגל אפרי': תרועה יתקעו · הכהנים למסעיהם כי אחר דגל ראובן נוסעים: והיו לכם לחקת עולם · כי המחנות נוסעי' להלחם הלא תראה דברי משה בנסוע הארון והנה פי' זאת החוקה שתמיד כן שיריעו הכהנים בחצוצרות בלכתם למלחמה להלחם אל ארץ אויביהם וכן כי יבא אויב בארצכם ותבואו למלחמ' עמו: ונזכרתם · כי עשיתם מה שצוה לכם השם הנכבד גם התרועה זכר לנפשות לצעוק לשם: וביום שמחתכם ובמועדיכם · שבתם מארץ אויב או נצחתם האויב הבא עליכם וקבעתם יום שמחה כימי פורים ושבעת ימי חזקיה שמחה רק שהעתיקים פירשו וביום שמחתכם שבת והתקיעה שישמעו ישר' וידעו כי העולות יקריבו ויכונו לבם לשם: בעשרים בחדש · זה היום היה תחלת נסוע הדגלי' והנה עמדו בסיני קרוב משנה: למסעיהם

רשי

או ימים · שנה כמו ימים תהיה גאולתו: למקרא העדה · כשתרצה לדבר עם סנהדרין ושאר העם ותקראם לאסוף אליך תקראם על ידי חצוצרות: ולמסע את המחנות · בשעת סלוק מסעות תתקעו בהם לסימן כמצאת אתה אומר על פי שלשה היו נוסעים על פי הקב"ה ועל פי משה ועל פי חצוצרות: מקשה · מן העשת מעשה מן הקשת ה הקורנס: ותקעו בהן · בשתיהן והוא סימן למקרא העדה שנאמ' ונועדו אליך פתח א אהל מועד: ואם באחת יתקעו · הוא סימן למקר' הנשיאים שנאמר ונועדו אליך הנשיאים ואף הן י יעידתן אל אהל מועד ומגזרה שוה הוא בא בספרי: ותקעתם תרועה · סימן מסע המחנות תקיעה ת תרועה ותקיעה כך הוא נדרש בספרי מן המקראות היתרים: ובהקהיל את הקהל וגו' · לפי שהוא אומר והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות מה מקר' העדה תוקע בשני כהני' ובשתיהן שנאמר ותקעו בהן וגו' אף מסע המחנות בשתיהם יכול מה מסע המחנות תוקע ומריע ותוקע אף ת מקרא העדה תוקע ומריע ותוקע ומעתה אין חלוק בין מקרא העדה למסע את ה המחנות תלמוד לומר ובהקהיל את הקהל וגו' לומר שאין תרועה למקרא העדה והוא הדין לנשיאים הרי סימן לשלשתם מקרא העדה בשתים ושל נשיאים באחת וזו וזו אין בהן תרועה ומסע המחנות בשתים על ידי תרועה ותקיעה: ובני אהרן · יתקעו במקראות ובמסעות הללו: על עולותיכם · בקרבן צבור הכתוב מדבר: אני יי' אלהיכם · זו מלכות וכו': בחדש השני · נמצאת אתה אומר שנים עשר חדש חסר עשרה ימים עשו בחורב שהרי ב בראש חדש סיון חנו שם ולא נסעו עד ע עשרים באייר לשנה הבאה: למקעיהם

מסרה

נפר · חצוצרת כסף · שרף · חרבות צורים · כלי גולה · אשר תמצא ידך: חצוצרת ג' חסרים דחס' וסי' וכי תבאו · ודבתריה · תקעו שופר · עשה לך חצוצרת כתיב חס' ו' בתרא · ושארא חצצרות כתיב חס' ו"ו קדמא: הצר ג' ב' קמצין וא' פתח וסי' וכי תבאו מלחמה · אחרי שרוף המלך וליוצא ולבא אין שלום · כי אין הצר שוה · אנך · קדמא פתח: חלופי דספר במדבר · כי נתונים נתונים המה לו · בהעלתך כי נתני' נתנים המה לי · וסי' ו"ו לו"ן וי"וד לי"וד · דגל ראובן תימנה לצבאותם · אפרים לצבאותם ימה · דן צפנה לצבאות · וצבאו ופקדיו · יששכר זבולן ראובן · הגרשני יחנו ימה · הקהתים יחנו תימנה · מררי יחנו צפנה · ונתנו עליו רפ · ושמו בדיו ופרשו · ועל מזבח הזהב · ושמו את בדיו · בני קהת כל בא לצבא לעשות מלאכה באהל מועד · בני מררי כל הבא לצבא לעבד את עבדת אהל מועד · בני גרשון כל הבא לצבוא צבא לעבד עבדה באהל מועד · מבן שלשים כתר' רפ כל הבא לעבד עבדת עבדה ועבדת משא באהל מועד · ושארא כל לצבא לעבדה באהל מועד · ויפקד משה בני הקהתי אלפים שבע מאות וחמשים · בני גרשון אלפים ושש מאות ושלשים · בני מררי שלשת אלפים ומאתים · ויפקד · ופקודי בני גרשון · כל הפקודים · ולבית אבותם · והעמיד הכהן את האשה · את מנחת הזכרון · ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות · קדמא מנחת קנאות הוא · תניינא מנחת קנאות הוא · וסי' הלוא הוא אמר לי אחתי הוא · ויביאו את קרבנ' לפני המשכן · ויקריבו הנשיאים לפני המזבח · וסי' אשר על המשכן ועל המזבח · והעבדת את לפני אהרן תנופה לה' · ושאר' תנופה לפני יי' · ויעש משה ואהרן וכל ועדת בני ישר' ללוים ותניינא דפס' ללוים · ואחרי כן באו הלוים · לעבד · על הלוים · וידבר · את הפסח בראשון בארבעה עשר · יהושע ויעשו את הפסח בארבעה עשר · ונסע אהל מועד דגל מחנה ראובן · ושארא דגל מחנה בני פלוני · אספה לי שבעים איש מזקני ישר' · ויאסף שבעים איש מזקני העם · ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו · ותנח עליהם הרוח ויתנבאו במחנה · ואביה ירק ירק בפניה · ואחר תאסף · נקם נקמת בני · אחר תאסף אל עמך:

למסעיהם. כמשפט המפורש למסע דגליהם מי ראשון ומי אחרון : במדבר פארן. קברות התאוה במדבר פארן היה ושם חנו ממסע זה : והורד המשכן. כיון שנוסע דגל יהודה נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנ' ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענים אותו בעגלות והארון וכלי הקדש של משא בני קהת עומדים מכוסין ונתונין על המוטות עד שנסע דגל מחנה ראובן ואחר כך ונסעו הקהתי' : נושאי המקדש. נושאי דברים המקודשים : והקימו את המשכן. בני גרשון ובני מררי שהיו קודמי' להם מסע שני דגלים היו מקימין את המשכן כשהיה הענן שוכן וסימן החניה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים ועדיין בני קהת באים מאחריהם עם שני דגלים האחרוני' היו בני גרשון ובני מררי מקימין את המקדש וכשבאים בני קהת מוצאי' אותו על מכונו ומכניסין בו הארון והשלחן והמנורה והמזבחו' וזהו משמע המקרא : והקימו. מקימי המשכן אותו עד טרם בואם של בני קהת : מאסף לכל המחנות. תלמוד ירושלמי לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונ' וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו אתיא כמאן דאמר כתיבה היו מהלכין ומפיק לה מן כאשר יחנו כן יסעו ואית דאמרי כקורה היו מהלכים ומפיק לה מן מאסף לכל המחנות : אלה מסעי. זה סדר מסעיהם : ויסעו. ביום ההוא נסעו : חובב. הוא יתרו שנאמר ומבני חובב חותן משה ומה ת"ל ותבאנה אל רעואל אביהן מלמד שהתינוקו' קורין לאבי אביהן אבא ושמו' הרבה היו לו יתרו על שם שייתר פרשה אחת בתור' חובב על שחבב את התורה כו' : נוסעי' אנחנו אל המקום. מיד עד שלשה ימים אנו נכנסין לארץ שבמסע זה הראשון נסעו על מנת ליכנס לארץ ישר' אלא שחטאו במתאוננים ומפני מה שיתף משה עצמו עמהן שעדיין לא נגזרה גזרה עליו וכסבור שהוא נכנס : אל ארצי ואל מולדתי. אם בשביל נכסי אם בשביל משפחתי : אל נא תעזוב. אין נא אלא לשון בקשה שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מחבה סבור היה שיש לגרים חלק בארץ עכשו שראה שאין להם חלק הניחם והלך לו : כי על כן ידעת חנותנו במדבר. כי נאה לך לעשות זאת על אשר ידעת חנותנו במדבר וראית נסים וגבורות שנעשו לנו : כי על כן ידעת. כמו על אשר ידעת כמו כי על כן לא נתתיה לשלה בני כי על כן באו כי על כן ראיתי פניך : והיית לנו לעינים. לשון עבר כתרגומו. דבר אחר לשון עתיד כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו. דבר אחר שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנאמר ואהבתם את הגר :

דבר טוב על ב' וסי' על ישראל · על המלך : לעינים א"ב מן חד חד מלרע לט"ר בריש תיבותא וסי' במס' רבת' :

למסעיהם ממדבר סיני וישכן הענן במדבר פארן : ויסעו בראשנה על פי יהוה ביד משה : ויסע דגל מחנה בני יהודה בראשנה לצבאתם ועל צבאו נחשון בן עמינדב : ועל צבא מטה בני יששכר נתנאל בן צוער : ועל צבא מטה בני זבולן אליאב בן חלן : והורד המשכן ונסעו בני גרשון ובני מררי נשאי המשכן : ונסע דגל מחנה ראובן לצבאתם ועל צבאו אליצור בן שדיאור : ועל צבא מטה בני שמעון שלמיאל בן צורי שדי : ועל צבא מטה בני גד אליסף בן דעואל : ונסעו הקהתים נשאי המקדש והקימו את המשכן עד באם : ונסע דגל מחנה בני אפרים לצבאתם ועל צבאו אלישמע בן עמיהוד : ועל צבא מטה בני מנשה גמליאל בן פדהצור : ועל צבא מטה בני בנימן אבידן בן גדעוני : ונסע דגל מחנה בני דן מאסף לכל המחנת לצבאתם ועל צבאו אחיעזר בן עמישדי : ועל צבא מטה בני אשר פגעיאל בן עכרן : ועל צבא מטה בני נפתלי אחירע בן עינן : אלה מסעי בני ישראל לצבאתם ויסעו : ס ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר יהוה אתו אתן לכם לכה אתנו והטבנו לך כי יהוה דבר טוב על ישראל : ויאמר אליו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך : ויאמר אל נא תעזב אתנו כי על כן ידעת חנתנו במדבר והיית לנו לעינים :

למטלניהון ממדברא דסיני ושרא עננא במדברא דפארן : ונטלו בקדמיתא על מימרא דיי בידא דמשה : ונטיל טיקס משרית בני יהודה בקדמיתא לחיליהון ועל חיליה נחשון בר עמינדב : ועל חילא שבטא דבני יששכר נתנאל בר צוער : ועל חילא שבטא דבני זבולן אליאב בר חילון : ומתפרק משכנא ונטלין בני גרשון ובני מררי נטלי משכנא : ונטיל טיקס משרית ראובן לחיליהון ועל חיליה אליצור בר שדיאור : ועל חילא שבטא דבני שמעון שלמיאל בר צורי שדי : ועל חילא שבטא דבני גד אליסף בר דעואל : ונטלין בני קהת נטלי מקדשא ומקימין ית משכנא עד מיתיהון : ונטיל טיקס משרית בני אפרים לחיליהון ועל חיליה אלישמע בר עמיהוד : ועל חילא שבטא דבני מנשה גמליאל בר פדהצור : ועל חילא שבטא דבני בנימן אבידן בר גדעוני : ונטיל טיקס משרית בני דן מכניש לכל משריתא לחיליהון ועל חיליה אחיעזר בר עמישדי : ועל חילא שבטא דבני אשר פגעיאל בר עכרן : ועל חילא שבטא דבני נפתלי אחירע בר עינן : אילין מטלני בני ישראל לחיליהון ונטלו : ואמר משה לחובב בר רעואל מדינאה חמוהי דמשה נטלין אנחנא לאתרא די אמר יי יתיה אתן לכון איתא עמנא ונוטיב לך ארי יי מליל לאיתאה טבא על ישראל : ואמר ליה לא איזיל אלהן לארעי ולילדותי איזיל : ואמר לא כען תשבוק יתנא ארי על כן ידעת כד הוינא שרן במדברא וגבורן דאתעבידא לנא חזיתא בעינך :

למסעיהם. כראוי שיסעו : וישכן הענן במדבר פארן. עוד אפרשנו וכן ויסעו בראשונה : והורד. הלוים יורידוהו : נושאי המקדש. הוא הארון : והקימו. הגרשונים והמררים את המשכן עד בא הקהתים ויכניסו הכהנים מיד הארון אל מקומו : מאסף. לפי הדגלים כי נפתלי הוא באחרונה : אלה מסעי בני ישרא'. הטעם כך נסעו תמיד כל ימי המדבר : חובב. מצאנו שצפורה היא בת רעואל כי כן כתוב ויתן את צפורה בתו ועוד להשקות צאן אביהן אל רעואל אביהן והנה חובב הוא בן רעואל והנה הוא אחי צפורה ולפי שקול הדעת שהוא יתרו בעבור חותנו ב במדבר ואת על דבר יתרו כאשר בא אל המדבר אשר הוא חונה שם ואם יטעון טוען כי הכתוב אמר על יתרו חותן משה יש להשיב כי דרך המקרא לקרוא אבי הנערה ואחיה חותן והעד לחובב בן רעואל המדיני חותן משה וכבר נתברר שחובב אחי צפורה וקראו חותן משה ואם אמר אין חותן משה דבק עם חובב רק עם רעואל התשובה מבני חובב חותן משה ורבים אמרו שחובב הוא יתרו והוא אבי צפורה ורעואל היה זקנה ואמר הכתוב אל רעואל אביהן כאשר אמר יעקב אלהי אבי אברהם ואמר הכתו' בתו כאשר אמר על בלשצר שהוא בן כ נבוכד נצר והוא בן בנו וחכמינו אמרו שבעה שמות היו לו ליתרו ושבעה פנים לתורה : אל ארצי. שאדור שם היום ושם נולדתי : אל נא. כמו עתה וכן כל נא שבמקרא והוא הפוך בלשון ישמעאל : כי על כן ידעת. כמו כי על כן לא נתתיה לשלה ו והטעם הואיל וידעת חנותינו שידעת המקום שנחנו שם : לכה אתנו. והיית לנו לעינים. להראות הדרך ורבים אומרים כי והיית לשון עבר רמז על העצה שנתן למשה שהראה לו מה שלא ידע וזה טעם לעינים. וטעם ויאמר אל נא וכבר אמר לו כך ולא הועיל לפי דעתי ש שהמסע הראשון לבדו לא היה כשאר המסעות והפסוק שאמר ונסעו הקהתים אחר נסוע שני הדגלים בכל המסעים חוץ מזה כי הארון היה נוסע לפניהם וזה היה שלשת ימים בלבד וזה טעם דרך שלשת ימים וכמוהו וילכו שלשת ימים במדבר איתם אין פירושו שהלכו ביום אחד מהלך ג' ימים ויש אומרים שהלכו מהלך שלשה ימים ביום אחד ויש אומרים שהלכו מהלך שלשה ימים כנגד המקום שנסעו בצאתם ממצרי' והארון היה רחוק מהם דרך שלשת ימים וזה טעם וישכן הענן במדבר פארן ויפרשו ויסעו בראשונה כי על פי משה נסעו כי הענן נסע מיד וזה לא יתכן כי משה לא יסור מהארון והעד ויהי בנסוע הארון ויאמר משה ובנחה יאמר והנכון בעיני אשר אמרתי. וטעם וישכן הענן במדבר פארן שם כלל לתבערה שהוא קברות התאוה ולחצרות ורתמה ומקומים רבים והעד שלא הזכיר הכתוב בפרש' אלה מסעי במדבר פארן ועוד אפרשנו. וטעם על פי יי' בהריע בחצוצרות :

והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב יהוה עמנו והטבנו לך׃ ויסעו מהר יהוה דרך שלשת ימים וארון ברית יהוה נסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה׃ וענן יהוה עליהם יומם בנסעם מן המחנה׃ ס ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יהוה ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך׃ ובנחה יאמר שובה יהוה רבבות אלפי ישראל׃ פ

ויהי העם כמתאננים רע באזני יהוה וישמע יהוה ויחר אפו ותבער בם אש יהוה ותאכל בקצה המחנה׃ ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל יהוה ותשקע האש׃ ויקרא שם המקום ההוא תבערה כי בערה בם אש יהוה׃ והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר׃ זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים׃ ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו׃ והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח׃

ויהי ארי תיזיל עמנא ויהי טבא ההוא די יוטיב יי עמנא ונוטיב לך׃ ונטלו מטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי מהלך תלתא יומין וארון קימא דיי נטיל קדמיהון מהלך תלתא יומין לאתקנא להון אתר בית מישרי׃ וענן יקרא דיי עליהון ביממא במיטלהון מן משריתא׃ והוה במיטל ארונא ואמר משה אתגלי יי ויתבדרון סנאך ויערקון בעלי דבבך מן קדמך׃ ובמשרוהי אמר תוב יי שרי ביקרך בגו רבות אלפיא דישראל׃

והוה עמא כד מסתקפין ביש קדם יי ושמיע קדם יי ותקיף רוגזיה ודליקת בהון אשתא מן קדם יי ושיצאת בסיפי משריתא׃ וצוח עמא על משה וצלי משה קדם יי ואשתקעת אשתא׃ וקרא שמא דאתרא ההוא דליקתא ארי דליקת בהון אשתא מן קדם יי׃ וערברבין די ביניהון שאילו שאילתא ותבו ובכו אף בני ישראל ואמרו מן ייכליננא בשרא׃ דכירין אנחנא ית נוניא דהוינא אכלין במצרים מגן ית בוציניא וית אבטיחיא וית כרתי וית בצלי וית תומי׃ וכען נפשנא תאיבא לית כל מדעם אלהין למנא עיננא׃ ומנא כבר זרע גידא הוא וחזויה כחזו בדולחא׃

וארון ברית יי׳ ב וס׳ נסע לפניהם׃ לא משו מקרב׃ ט׳ פסוקים אית בהון הדין סימן נ״ון הפוכה וסימ׳ ויהי בנסע הארן׃ ויהי העם כמתאננים׃ יורדי הים באניות׃ המה ראו מעשי יי׳׃ ויאמר ויעמד רוח׃ יעלו שמים ירדו׃ יחגו וינעו כשכור׃ ויצעקו אל יי׳ בצר׳׃ שופך בוז על נדיבים׃ ומקרין אבין ורקין שבתורה׃ קומה ב׳

אבן עזרא

קומה יי׳. כדרך בני אדם לעמוד להלחם. וטעם ויפוצו כאשר ירא׳ו שקמת לעשות מלחמה מיד יפוצו אויביך׳ מלת משנאיך מהבנין הכבד הנוסף והבנין קל להקל על הלשון׃ ויפוצו וינוסו. כדרך כל הנבואות לכפול במלות משונות כאשר אפרש בפרשת בלעם׃ ובנחה. בנוח הארון ונכתב בה״א כמו ה״א אהלה כי אותיות אהו״י מתחלפים׃ שובה יי׳. אמר רבי יהודה המדקדק הראשון כי כל שב שטעמו מגזרת תשובה הוא פועל עומד ולא יבא בבנין הקל רק אם היה טעמו בשלוה והשקט כמו בשוב׳ ונחת תושעון וכן שובה יי׳ רבבות אלפי ישרא׳ שיניחם ולא ירגזו מאויב. ודע כי רבבה מגזרת רב והטעם כמו רבבה כצמח השדה נתתיך ויתכן שנקרא עשרת אלפים כן בעבור היותו מספר רב על כן נסמכה מלת רבבות לאלפי ומשה התפלל שיניח וישקט השם כל ישראל ואם הם רבים׃ ויהי העם. נסמכה זו הפרשה כי אחר שנסע הארון מהר סיני חנו בקברות התאוה והנה ספר מה שארע שם׃ כמתאוננים׳ מגזרת און וכן מחשבו׳ אונך. וטעם וישמע יי׳ שדברו דברי און׃ ותאכל. מלעיל כמו ויאמר ובמוכרת מלרע הפך הלשון רק כן מצאנו׃ ויצעק העם אל משה ׳בפיום׃ ותשקע האש. כטעם ותכבה ואין לו אחר׃ תבערה. עוד אפרשנו׃ והאספסוף. שנאספו אל ישרא׳ ואינם מהם והם ערב רב והמלה כפולה כמו שחרחר חמרמרו׃ וישבו ויבכו. אחר התאוה׃ גם בני ישראל׳ עמם׃ הדגה. שם המין׃ חנם׳ בזול כאילו היא חנם׃ הקשואים׳ באלף תחת ה״א מקשה כמו ועמי תלואים ורבים כן׃ אבטיחי׳ ידוע מלשון קדר ואין לו ריע במקרא׃ חציר. הירקות שהם עשב השדה וכן המצמיח הרים חציר והנה הוא שם כלל והמתרגם ארמית אמר שהוא שם פרט גם הוא נכון׃ והבצלי׳ והשומים׳ ידועים והם קרובים בלשון קדר׃ נפשנו יבשה. היא הנפש המתאוה הנטועה בכבד׃ אין כל. חסרנו כל דבר ׳עינינו׳ כי מן השמים ירד׃ והמן. ספר הכתו׳ חסרון דעת המתאוי׳ כי המן היה כזרע גד והוא קל ללקוט והיה נראה כי הוא לבן ועוד כי יוכלו לאכלו כאשר היה גם לטחנו ברחים ולעשות עוגות או לדכותו ולבשלו בפרור ויש לו טעם נכבד כמו לשד השמן ועוד היה יורד על מקו׳ נקי אחר שירחץ הטל את המקום׃ כזרע גד׳. שמוך כמו כטע שעשועיו. גד יש אומרים כסברתא ויש אומרים חרדל מגזרת גרין ואנכי לא ידעתי׃ סגא

רשי

והיה הטוב ההוא. מה טובה הטיבו לו אמרו כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דושנה של יריחו חמש מאות אמה על חמש מאות אמה והניחוהו מלחלוק אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו ליונדב בן רכב׃ דרך שלשת ימים. מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד שהיה הקב״ה חפץ להכניס לארץ מיד׃ וארון ברית יי׳ נוסע לפניהם דרך שלשת ימים. זה הארון היוצא עמהם למלחמה ובו שברי לוחות מונחים ומקדי׳ לפניהם דרך שלשת ימי׳ לתקן להם חנייה׃ וענן יי׳ עליהם יומם. שבעה עננים כתובים במסעיהם ארבעה מארבע רוחות ואחד למעלה ואחד למטה ואחד לפניהם ממיך את הגבוה ומגביה את המוך והורג נחשים ועקרבי׳׃ ויהי בנסוע הארון. עשה לו סימניות מלפניו ומאחריו לומר שאין זה מקומו ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות וכו׳ כדאית׳ בכל כתבי הקדש׃ קומה יי׳. לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך שלשה ימים היה משה אומר עמוד והמתן לנו ואל תתרחק יותר תנחומא בויקהל׃ ויפוצו אויביך. המכונסין׃ וינוסו משנאיך. אלו הרודפי׳׃ משנאיך. אלו שונאי ישרא׳ שכל השונא את ישר׳ שונא את מי שאמר והיה העולם שנ׳ ומשנאיך נשאו ראש ומי הם על עמך יערימו סוד׃ שובה יי׳. מנחם תרגמו לשון מרגוע וכן בשובה ונחת תושעון׃ רבבות אלפי ישראל׳ מגיד שאין השכינה שורה בישרא׳ פחותים משני אלפים ושתי רבבות׃ ויהי העם כמתאוננים. אין העם אלא רשעי׳ וכן הוא אומר מה אעשה לעם הזה ואומ׳ העם הרע הזה ושהן כשרים קרואים עמי שנ׳ שלח עמי עמי מה עשיתי לך׃ כמתאוננים׳ אין מתאוננים אלא לשון עלילה מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום וכן הוא אומר בשמשון כי תואנה הוא מבקש׃ רע באזני יי׳. תואנה שיהא רעה באזני׳ שתבא באזניו ויקניט אמרו אוי לנו כמה ליבטנו בדרך הזה שלשה ימים שלא נחנו מענוי הדרך׃ ויחר אפו. אני הייתי מתכוין לטובתכם שתכנסו לארץ מיד׃ בקצה המחנה׳ במוקצין שבהם לשפלות אלו ערב רב רבי שמעון בן מנסיא אומר בקצינים שבהן ובגדולים׃ ויצעק העם אל משה. משל למלך בשר ודם שכעס על בנו והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא׃ ותשקע האש. שקעה במקומה שאילו חזרה לאחת הרוחו׳ היתה מקפלת והולכת כל אותו הרוח׃ והאספסף. אלו ערב רב שנאספו עליהם בצאתם ממצרים׃ וישובו. גם בני ישראל ויבכו עמהם׃ מי יאכילנו בשר. וכי לא היה להם בשר והלא כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו׳ ואם תאמר אכלום והלא בכניסתן לארץ נאמר ומקנה רב היה לבני ראובן וגו׳ אלא שמבקשים עלילה׃ אשר נאכל במצרים חנם. אם תאמר שמצרים נותנים להם דגים חנם והלא כבר נאמר ותבן לא ינתן להם אם תבן לא היו נותנין להם חנם דגים היו נותנין להם חנם ומהו אומר חנם חנם מן המצות׃ את הקישואים. אמר ר׳ שמעון מפני מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו מפני שהן קשים למיניקות אומרים לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק משל למלך כו כדאית׳ בספרי׃ הקשואים. הם קוקומברו״ש בלע״ז׃ אבטיחים. בורי״קש׃ החציר. כרישין פור״לים ית בוציניא וכו׳׃ אל המן עינינו. מן בשחר מן בערב׃ והמן כזרע גד. מי שאמר זו לא אמר זו ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו והקב״ה הכתיב בתורה והמן כזרע גד וגו׳ כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני והמן כך וכך הוא חשוב׃ כזרע גד. עגול כגדא זרע קולייאנדר״ו׃ בדולח. שם אבן טובה קריסטל׃ סגא

כטעם מלרע וסי׳ קומה יי׳ ויפוצו. קומה יי׳ אלהים לנוחך׳ וכל תהילות דכוו׳ בב״א מלעיל וסי׳ החזק כגן וצנה׃ טובה ה׳ בטעם׳ מלרע וסימ ובנחה יאמר שובה. מחיתי כעב פשעיך. שובה יי׳ חלצה נפשי. והנחם על עבדיך. באפיקים בנגב׃ ואתה ועתה י״ח בטע׳ תברין וסימ׳ ואתה תבוא אל אבתיך בשלום. ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן. ועתה נפשנו יבשה אין כל. אם רע בעיניך אשובה לי. צודה את נפשי. ברח מן הארץ מעל אבשלום. אדוני המלך. יושב ירושלם. תבקש לך גדלות. את נבלותה. יאכלם חדש את חלקיהם. נאספו עליה עמים. ועתה חלו נא. ועתה כה נאמר אלהינו דעזרא. ועתה יש מקוה לישראל. בחליים רבים. ואתה תעלה אותם ירושלם. קח נא ברכה׃

סטו העם · מגזרת משוט בארץ וזה יורה כי לא היה נופל זה עם זה רק מפוזר ומפורד : ברחים · של היד ולא יתכן להפריד זה השם כי משנים יהיו הרחים : במדוכה · עץ או אבן שידוכו בה גם יתכן שיעשו עוגות מאשר ידוכו : עוגות · כמו ועשי עוגות : לשד · יש אומרים כי האל״ף נוסף כאלף שאאנן ושלו והיה ראוי להיות השמן מלרע בעבור שהוא תאר השם והנכון בעיני שאמר לשד טורש כמו נהפך לשדי והוא הפך בחרבוני קיץ והיא האחת הנכבדת העולה למעלה מכל שמן ויהי השמן מלפיל כמשמעו : בוכה למשפחותיו · שהתחברו המשפחות לבכות כאשר יעשו בבכותם על מת : איש לפתח אהלו · בפרהסיא : ובעיני משה רע · פעל עבר או תחסר מלת היה : למה הרעות לעבדך · הכתוב דבר על הבא במהרה : ולמה לא מצאתי חן בעיניך · כאשר אמרתי שלח נא ביד תשלח ומלת מצתי חסרת אלף ורבים כמוה כי אין תימה לחסרון המלך יהוא : הריתי · האנכי אמם : ילדתיהו · או אנכי אביהם כמו ילד את שלח : שאהו · עד בואו אל האדמה : מאין · במם שם מקום ובלא מם כמו לא ונמצא מלת הן אתם מאין : כי כבד · פעל עבר כמו כי זקן יצחק או יחסר הוא : את · לשון זכר ונקבה כמו לך גם בך ועמך ואתך ואתה לשון זכר לבדו : הרגני · כמו המיתני זה עשה לי בצדקתך ובעבו׳ פיוסי וזה טעם ואם מצאתי חן בעיניך : ואל אראה · עוד ברעה שאני בה ואין צורך לתקון הסופרים : אספה לי · מלה זרה ויתכן שהית׳ כן בעבור אות הגרון וכן ערבה לפני התיבה : ושוטריו · כי יש זקנים שבאו בימי׳ ואינם ראוים להיותם שוטרים גם יש שוטרים ואינם זקנים : וירדתי · הכבוד ירד באש בתוך הענן : ודברתי אתך שם · וכאשר תשמע את הקול ישמעו גם הם : ואצלתי · כטעם הקח מאשר אצלך ודע כי הרוח כמו החכמה ואם תנתן מחכמת ראובן לשמעו׳ לא תחסר חכמת ראובן רק נשארה כאשר היא והמשל בנר : התקדשו · כמצא לשבח ולגנאי לשון התקדש וכן היקדש שהוא לשון טומאה : ולא

שטו · אין שייט אלא לשון טייול איסבניי״ר בלא עמל : וטחנו ברחים וגו׳ · לא ירד ברחי׳ ולא בקדרה ולא במדוכה אלא משתנ׳ היה טעמו לנטחנין ולמדוכי׳ ולמבושלי׳ : בפרור · קדרה : לשד השמן · לחלוח של שמן כך פרשו דונש ודומה לו נהפך לשדי בחרבוני קיץ והלמ״ד יסוד נהפך לחלוחי בחרבוני קיץ ורבותי׳ פי׳ לשון שדי אך אי׳ ענין שדי אצל שמן ואי אפשר לומ׳ לשד השמן לשו׳ ויטש ישורון שא״ם כן היה המ״ם נקוד קמ״ן וטעמו למטה תחת המ״ם עכשיו שהמ״ם נקוד פתח קטן והטע׳ תחת השי״ן לשון שמן הוא והשי״ן נקודה בקמץ גדול ואינו נקוד בפתח קטן מפני שהו׳ סוף פסוק · דבר אחר לשד לשון נוטריקון ליש שמן דבש כעיסה הנלושה בשמן וקטופה בדבש ותרגום של א אונקלוס מתרגם דליש במשח׳ נוטה לפתרונו של דונש שהעיסה ה הנלושה בשמן לחלוחית שמן יש בה : בוכה למשפחותיו · משפחו׳ משפחו׳ נאספי׳ ובוכים לפרסם תרעומתן ב בגלוי ורבותי׳ אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות על עריות הנאסרות להם : כי תאמר אלי · שאתה אומ׳ לי שאהו בחיקך והיכן אמר לו כן לך נחה את העם ואומר ויצום אל בני ישראל על מנת שיהיו סוקלי׳ אתכם ומחרפי׳ אתכם : על האדמה אשר נשבעת לאבותיו · אתה אומר לי לשאתם בחיקי : ואם ככה את עושה לי · תשש כחו של משה כנקבה ש כשהראהו הקב״ה פ הפורענו׳ שהוא עתיד להביא עליהם על זאת אמר לפניו אם כן הרגני תחלה : ואל אראה ברעתי · ברעתם היה לו לכתוב אלא שכינ׳ הכתוב וזה אחד מתקוני סופרי׳ בתורה לכינוי ולתקון לשון : אספה לי · הרי תשוב׳ לתלונתך שאמרת לא אוכל אנכי לבדי ו והזקנים הראשונים היכן היו והלא אף במצרים ישבו עמה׳ שנא׳ לך ואספת את זקני ישראל אלא באש תבערה מתו וראוי׳ היו לכך מסיני דכתי׳ ויחזו את האלהים שנהגו קלות ראש כנושך פתו ומדבר בפני המלך וזהו ויאכלו וישתו ולא רצה הקב״ה ליתן אבלות במתן תורה ופרע להם כאן : אשר ידעת כי הם וגו׳ · אותם שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים עליהם ומכים על ידם שנאמר ויכו שוטרי בני ישראל עתה יתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן : ולקחת אותם · קחם בדברים אשריכם שנתמניתם פרנסים על בניו של מקום : והתיצבו שם עמך · כדי שיראו ישראל וינהגו בהם גדולה וכבוד ויאמרו חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבור מפי הקב״ה : וירדתי · זו אחת מעשר ירידות הכתובות בתורה : ודברתי עמך · ולא עמהם : ואצלתי · כתרגו׳ וארבי כמו ואל אצילי בני ישראל : ושמתי עליהם · למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנורה והכל מדליקין הימנו ואין אורו חסר כלום : ונשאו אתך · התנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני שהם טרחנים וסרבנין : ולא תשא אתה לבדך · הרי תשובה למה שאמר לא אוכל אנכי לבדי : התקדשו · הזמינו עצמכם לפורענו׳ וכן הוא אומ׳ הקדישם ליום הריגה :

בכה ובכה ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות : למשפחותיו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר במדבר סיני : ובעיני י׳ וסי׳ ובעיני שכם כן · בעיני פרעה ובעיני · והקול נשמע בית · ירא יי׳ עליכם · גם האיש משה · ובעיני משה רע · ובעיני הסרנים · וידבר גם אבנר · ויישר הדבר בעיני דמלכים · ותכרו דדה : עבדך לעבדך ז׳ קמצין וסי׳ למה

שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן : וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו : וישמע משה את העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו ויחר אף יהוה מאד ובעיני משה רע : ויאמר משה אל יהוה למה הרעת לעבדך ולמה לא מצתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי : האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את הינק על האדמה אשר נשבעת לאבתיו : מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה : לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני : ואם ככה את עשה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי : פ

ויאמר יהוה אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך : וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך : ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם באזני יהוה לאמר מי יאכלנו בשר כי טוב לנו במצרים ונתן יהוה לכם בשר ואכלתם :

שייטין עמא ולקטין דצבי טחנין בריחיא או דצבי דאיך במדוכתא ומבשלין ליה בקידרא ועבדין יתיה גריצן והוה טעמיה כטעים דליש במשחא : וכד נחית טלא על משריתא ליליא נחית מנא עלוהי : ושמע משה ית עמא בכן לזרעיתהון גבר בתרע משכניה ותקיף רוגזא דיי׳ לחדא ובעיני משה ביש : ואמר משה קדם יי׳ למה אבאישתא לעבדך ולמה לא אשכחית רחמין קדמך לשואה ית מטול כל עמא הדין עלי : האבא אנא לכל עמא הדין ואם בניי אינון דאמרת לי סוברהי בתוקפך כמא דמסובר תורבינא ית ינקא על ארעא דקיימתא לאבהתוהי : מנן לי בשרא למתן לכל עמא הדין ארי בכן עלי למימר הב לנא בשרא וניכול : לית אנא יכיל בלחודי לסובראית כל עמא הדין ארי יקיר מיני : ואם כדין את עביד לי קטולני כען קטול אם אשכחית רחמין קדמך ולא אחזי בבישתי : ואמר יי׳ למשה כנוש קדמי שבעין גברא מסבי ישראל די ידעת ארי אינון סבי עמא ו וסרכוהי ותדבר יתהון למשכן זמנא ויתעתדון תמן עמך : ואתגלי ואמליל עמך תמן ואירבי מן רוחא די עלך ואשוי עליהון ויסוברון עמך במטול עמא ולא תסובר את בלחודך : ולעמא תימר אזדמנו למחר ותיכלון בסרא ארי בכיתון קדם יי׳ למימר מאן ייכלננ בסרא ארי טב לנ במצרים ויתן יי׳ לכון בסרא ותכלון :

ל׳ · ל׳ ותס׳ · נ׳ ר׳ וחד וטעמו ל׳ · ל׳ ב׳ ז׳ · ד׳ ל׳ י׳ · ל׳ נ׳ ומסכי׳ בכתיב׳ · ז׳ ל׳ חס׳ אלף · ל׳ ותר ואת מש׳ה ה׳ ל׳ ותל ה׳ חס׳ בליש׳ ב ל׳ ותס׳ ל׳ ז׳ רפ בסיפ׳ כ״ר כ״ז · נ׳ לשון זכר · נ׳ ותס׳ · ב׳ כי זבת משכתה · וכל מגלה דכו׳ ושאר׳ אם כא מכאתי ל׳ כו״ל חס׳ י״ב ביתיר ל׳ נ׳ ה׳ · כ״ז בטע׳ פזר נ׳

הרעת לעבדך · הסגרוני בעלי קעילה · ועשית חסד על עבדך · ולי אני עבדך ולצדוק · ויאמר המלך שלום דאבשלום · כי אתה הבדלתם לך · גם מזדים חשוך עבדך · וכל אתנחתא וסוף פסוקים דבו׳ בבא טוב עשית עם עבדך : האנכי ב׳ וסי׳ הריתי · לאדם שתי : לשאת כ״ד נמסר בר״ה א׳ ריש סי׳ ט״ו : את ג׳ בליש׳ זכר וסי׳ ואת הדבר אלינו · ואם ככה את עשה לי · ממשת הסוכך : הרג ג׳ וחס׳ וסי׳ ואם ככה את עשה לי · כי הרג תהרגנו ידך תהיה בו · והנה ששון ושמחה הרג · וחד והרג בשנאיהם : ואל אראה ברעתי חד מן י״ח מלין תיקון סופרים וסי׳ נמסר בריש סיפרא דמדבר סיני : ויאמ׳ יי׳ אל משה ט׳ בטעמ׳ נמסר בסדר במדבר סיני : ולא תשא ג׳ וסי׳ ולא תשא למקום בעבורם · ולא תשא עליו חטא · ולא תשא אתה לבדך · ונמס׳ גם בסדר וארא :

אבן עזרא

ולא יומים כפל: חמשה ימים. כמו אצבעות היד האוכלים: עשרה. כפל בעתי ידיו גם עשרים כמשל האומרים יאכל כל מה שיאכל באצבעות ידיו ורגליו: חדש ימים. פירושו שישוב ערך הלבנה באורה כאשר היתה וכן שנתים ימים. וטעם מאפכם כי הריח באף ויצא הריח ממנו ולא ימצא: לזרא. באלף תחת הא כמו קראן לי מרא כי אותיות האוי מתחלפי' וטעם לזרא הוא דבר זר שיקוץ לתולדת שלא הרגיל אדם בו: שש מאות אלף רגלי. ואין צורך להזכיר הפחותים.

ורבים פירשו זאת הפרשה לטעמים רבים יש אומרים כי משה אמר מה שיאמרו לו ישראל בעת שישאלו מה הוא הבשר והתשובה שיאמר להם אין לכם צורך לשאול: היד יי' תקצר. ולא אדע למה הזרה הזאת רק הדבר כמשמעו כי משה לא ידע כי השם יחדש אות או מופת כי אם להצדיק נביאו כאשר אפרש: ומצא להם. כדברי המתרגם ארמית ומה כבר דרש ק קדמונינו בתלת ישחט על ה הבהמה ויאסף על הדג: היקרך. כמו ויקר מקרה: ויצא משה. מאהל מועד: ויאצל. על דעתי שהבנין הכבד הנוסף. וי"ו ויתנבאו כפ"א רפה בלשון ישמעאל: ולא יספו. פעם שנית וכן קול גדול ולא יסף ולא יסף עוד לדעתה ואין מדקדק הלשון להיותו מגזרת פן תספו בכל חטאתם אמרו חכמים ז"ל שלקח משה מכל שבט ששה והנה ששים ושבעים ובעבור שאמר לו השם שבעים אים הניח השנים וזה נכון: והמה בכתובים. בתחלה ולא יצאו. ממחנה ישר' אל אהל מועד: וירץ הנער. בה"א הוא הנודע לשרת משה חוץ מיהושע כי שרות יהושע איננו כשרות כל נער: מבחוריו. יש אומרים שפירושו מבחרותו והטעם שלא אמר כדברי זקן ויש מדביקים מבחוריו עם משרת משה והטעם שרת אותו מיום שהיה בחור וזה איננו נכון כי זה המעשה היה בשנה השנית והנכון בעיני שהוא מבחוריו הוא מהמובחרים לשרת משה כי אחרים יש עמו ודע כי מלת בחור בלשון רבים פעם תשתנה ופעם לא תשתנה וכן מלת סרים אולי הם שני משקלים: כלאם. כפתח הלמ"ד בעבור אות הגרון שבא אחריו. וכפתחה

רשי

עד חדש ימים. זו בכשרים שמתמצין על מטותיהן ואחר כך נשמתן יוצאה וברשעי' הוא אומר הבשר עודנו בין שניהם כך היא שנויה בספרי אבל במכילתא שנויה חילוף הרשעים אוכלין ומצטערין שלשים יום והכשרים הבשר עודנו בין שניהם: עד אשר יצא מאפכם. כתרגומו דתקוצון ביה יהא דומה לכם כאילו אכלתם ממנו יותר מדאי עד שיוצא ונגעל לחוץ דרך האף: והיה לכם לזרא. שתהיו מרחקין אותו יותר ממה שקרבתם ובדברי רבי משה הדרשן ראיתי שיש לשון שקורין לחרב זרא: את יי' אשר בקרבכם. אם לא שנטעתי שכינתי ב ביניכ' לא גבה לבבכם ליכנס לכל הדברים הללו: שש מאות אלף רגלי. לא חש למנות את הפרט שלשת א אלפים היתרים רבי משה הדרשן פירש שלא בכו אלא אותן שיצאו ממצרים: הצאן ובקר ישחט. זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו רבי עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים: הצאן ובקר. הכל כמשמעו מי מספיק להם כענין שנאמר ומצא כדי גאולתו ו ואיזו קשה זו או שמעו כא המורים אלא לפי שלא אמ' ברבים חיסך לו הכתוב ולא נפרע ממנו וזו של מריבה היתה בגלוי לפיכך לא חיסך לו הכתוב רבי שמעון אומר חס ושלום לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק לנו אלא כך אמר שש מאות אלף רגלי וגו' ואת' אמרת בשר אתן לחדש ימים ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו: הצאן ובקר ישחט להם. כדי שיהרגו ותהי אכילה זו מספקתן עד עולם וכי שבחך הוא זה אומר לו לחמור טול

לא יום אחד תאכלון חד מן ג' פסו' דמיין אית בהון לא ולא ולא ולא וסי' לא יום אחד תאכלון ולא · לא תאבה לו ולא תשמע אליו · והיה כי תרבו ופריתם : ויאמר משה ב' בטע' זרקא וסי' שש מאות אלף רגלי · בזאת תדעון כי יי' שלחני : להם ה' דסבירין לכם ומטעין בהו כפרי וסים בשר אתן להם · ומדתם מחוץ

תורה

לא יום אחד תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום: עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא יען כי מאסתם את יהוה אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים: ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים: הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם: פ ויאמר יהוה אל משה היד יהוה תקצר עתה תראה היקרך דברי אם לא: ויצא משה וידבר אל העם את דברי יהוה ויאסף שבעים איש מזקני העם ויעמד אתם סביבת האהל: וירד יהוה בענן וידבר אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו: וישארו שני אנשים במחנה שם האחד אלדד ושם השני מידד ותנח עליהם הרוח והמה בכתבים ולא יצאו האהלה ויתנבאו במחנה: וירץ הנער ויגד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה: ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה כלאם:

תרגום

לא יומא חד תיכלון ולא תרין יומין ולא חמשא יומין ולא עסרא יומין ולא עסרין יומין: עד ירח יומין עד די תקוצון ביה ויהי לכון לתקלא חלף דקצתון ית מימרא דיי דשכינתיה שריא ביניכון ובכיתון קדמוהי למימר למא דנן נפקנא ממצרים: ואמר משה שית מאה אלפין גברא ריגלאה עמא די אנא ביניהון ואת אמרת בסרא אתן להון וייכלון ירח יומין: העאן ותורין יתנכסון להון היספקון להון אם ית כל נוני ימא יתכנשון להון היספקון להון: ואמר יי למשה המימרא דיי יתעכב כען תחזי היערעינך פתגמי אם לא: ונפק משה ומליל עם עמא ית פתגמיא דיי וכנש שבעין גברא מסבי עמא ואקים יתהון סחרנות משכנא: ואתגלי יי בעננא ומליל עמיה ורבי מן רוחא די עלוהי ויהב על שבעין גברא סביא והוה כד שרת עליהון רוח נבואה ומתנבאין ולא פסקין: ואשתארו תרין גברין במשריתא שום חד אלדד ושום תנינא מידד ושרת עליהון רוח נבואה ואינון בכתיביא ולא נפקו למשכנא ומתנבאין במשריתא: ורהט עולימא וחוי למשה ואמר אלדד ומידד מתנבאין במשריתא: ואתיב יהושע בר נון משומשניה דמשה מעולימוהי ואמר רבוני משה אסרינון:

לעיר · ינוח יי' דאחיכם דאוריה וחברו דיהושע · ועתה הניח יי' : היד ב' וסים' היד יי' תקצר · היד יואב וזה : דברי י"ג וסים' היד יי' תקצר · ומדוע הקליתני · ויען איש ישראל את איש · הבית הזה אשר אתה בונה · ויאמר אליהו התשבי · כן יהיה דברי אשר יצא מפי · ואת כל אלה ידי עשתה · ויאמר יי' אליה שבת · הלא כה דברי באש נאם יי' · הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר · ושל אחריו בפסוק שני · כי כה אמר יי' לפי מלאת לבבל · ויתפלל אל יי' ויאמר אנא יי' דיונה · אחרי דברי לא ישנו : אם לא ז' ספ' וסים' נמסר בסדר חיי שרה : כנוח ב' וסים' כנוח עליהם הרוח · כפות רגלי הכהנים : עליהם י"ג חס' נמסר בסדר ויגש : האהלה ח' וסים' נמסר בשפטי' סימן ד' גבי יעל וסיסרא :

כור שעורים ומתוך ראשך המיתו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי הטוב בעיניך שיד יי' תקצר בעיניהם יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפני אפי' שעה אחת: עתה תראה היקרך דברי' רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומ' אי אפשר לעמוד על הטפל מאחר שאינן מבקשים אלא עלילה לא תספיק להם סופן לדון אחריך אם אתה נותן להם בשר בהמה גסה יאמרו דקה בקשנו ואם אתה נותן דקה יאמרו גסה בקשנו חיה ועוף בקשנו דגים וחגבי' בקשנו אמ' לו אם כן יאמרו שקצרה ידי אמר לפניו הריני הולך ומפייסן אמר לו עתה תראה היקרך דברי שלא ישמעו לך הלך משה לפייסן אמר להם היד יי' תקצר הן הכה צור ויזובו מים וגו' הגם לחם יוכל תת אמרו פשרה היא זו אין בו כח למלאת שאלתינו וזהו שנ' ויצא משה וידבר אל העם כיון שלא שמעו לו ויקח שבעים איש וגו': ולא יספו. לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו כך מפורש בספרי ואנקלוס תרגומו ולא פסקין שלא פסקה נבואה מהם: וישארו שני אנשים. מאותן שנבחרו אמרו אין אנו כדאי לגדולה זו: והמה בכתובים. במבוררים שבהם לסנהדרין ונכתבו כלם נקובים בשמות ועל ידי גורל לפי שהחשבון עולה לשנים עשר שבטים ששה ששה לכל שבט ושבט חוץ משני שבטי' שאין מגיע אליהם אלא חמשה חמשה אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד מה עשה נטל ע"ב פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים חלק ובירר מכל שבט ושבט ששה והיו ע"ב אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי מי שעלה בידו זקן נתקדש מי שעלה בידו חלק אמר לו לא המקום חפץ בך: וירץ הנער. יש אומרים גרשום בן משה היה: כלאם. הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם. דבר אחר תנם אל בית הכלא לפי שהיו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ: המקנא

המקנא אתה לי. הקנאתי את מקנא: לי. כמו בשבילי כל לשון קנאה אדם הנותן לב על הדבר או לנקום או לעזור אכפר"מט בלע"ז אוחז בעובי המשא: ויאסף משה. מפתח אהל מועד: אל המחנה. נכנסו איש לאהלו: ויאסף. לשון כניסה אל הבית כמו ואספתו אל תוך ביתך ואב לכלם יקבור ולא ידע מי אוספם תלמוד שלא תבוא ע עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקי' איש לאהלו: ויגז. ויפריח: וכן כי גז חיש וכן נגוזו ועבר: ויטוש. ויפשט כמו והנם נטושים על פני כל ה הארץ ונטשתיך המדברה: וכאמתי'. פורחו' גבוהה עד שהן כנגד לבו של אד' כדי שלא יהא טורח ב באסיפתן לא להגביה ולא לשחו': הממעיט. מי שאוסף פחו' מכלם העצלים והחגרי' אסף עשרה חמרים: וישטחו. עשו אותן משטיחין משטיחין: טרם יכרת. כתרגומו עד לא פסק. דבר אח' אינו מספיק לפוסקו בשניו עד שנשמתו י יוצאה: ותדבר. אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה וכן הוא אומר דבר האיש אדוני הארץ אתנו ק קשות אין אמיר בכל מקום אלא לשון ת תחנוני' וכן הוא אומר ויאמ' אל נא אחי תרעו יב ויאמ' שמעו נא דברי כל נא לשון בקשה: ותדבר מרים ואהרן. היא פתחה בדבור ת תחלה לפיכך הקדימ' הכתוב תחלה ומניין שהיתה יודעת מרים שפירש משה מן ה האשה רבי נתן אומר מרי' היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה כיון ששמעה צפורה אמרה אוי ל לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה שיהיו פורשין מ מנשותיהן כדרך ש שפירש בעלי ממני ו ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה קל וחומר למספר בגנותו של חבירו: האשה הכושית. מגיד שהכל מודים ביפיה כשם ש שהכל מודי' בשחרותו של כושי: כושית. בגימטרייא יפת מראה: על אודות האשה. על אודות גירושיה: כי אשה כושית לקח. מה תלמוד לומר אלא יש לך אשה נאה ביופיה ואין נאה במעשיה ולא ביופיה אבל זאת נאה בכל: האשה הכושית. על שם נויה נקראת כושית כאדם הקורא את בנו נאה כושי כדי שלא תשלוט בו עין רעה: כי אשה כושית לקח. ועתה גרשה: הרק. אך עמו לבדו דבר י"י: הלא גם בנו דבר. ולא פירשנו מדרך ארץ: ענו. שפל וסבלן: פתאם. נגלה עליהם פתאם והן טמאין בדרך ארץ והיו צועקים מים מים להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלית עליו שכינ' תדיר ואין עת קבועה לדבור: צאו שלשתכם. מגיד שלשתן נקראו בדבור אחד מה שאי אפשר לפה לומ' ולאזן לשמוע: בעמוד ענן. יצא יחידי שלא כמדת בשר ודם מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה יוצא באוכלוסין וכשיוצא לשלום יוצא במועטין ומדת הקב"ה יוצא למלחמה יחידי שנאמר יי' איש מלחמה ויוצא לשלום באוכלוסין שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן: ויקרא אהרן ומרים. שיהיו נמשכין ויוצאין מן החצר לקראת הדבר: ויצאו

ונפתחה ה"א המקנ' והיה ראוי להיותו בשוא ובפתח ובעבור היותו תחת המ"ם שוא נע ושני שואים נעים לא יתחברו לעולם. ומלת מי יתן כשואל חפץ בדבר כאומר מי יתן לי זאת השאלה והחפץ: ויאסף משה. הלך בלווי עם הזקנים לאלוק להם כבוד: ורוח נסע. יום שני: ויגז. כרת כמו גזי נזרך ומגזרתו גז כאנך. וטעם ויגז שהיו בשפת ים רבים כחול והנה גזז מהם ומלת ויגז מפעלי הכפל כמו ויחם בשר הילד: ויטוש. כמו ויפרוש והטעם כדבר נטוש אין כח בו לנוד וכן והנם נטושים על פני כל הארץ: סביבות המחנה. בלבד גם הטעם שהיה כאמתי' בכל מקום גבוה או שפל: וישטחו. כמו ויפרשו וכן שטחתי אליך כפי ואם הם שני בנינים: מכה רבה. דבר היה: ויקרא. הקורא או משה: קברו. הקוברים כמו ויאמר ליוסף: נסעו העם חצרות. אל חצרות דרך קצרה. וטעם ויהיו בחצרו' דבק עם ותדבר מרי' כי בעבורם ישבו שם כי כן כתוב: ותדבר מרים. היא דברה גם אהרן הסכי' או החריש על כן נענשה. וטעם ותדבר עם בית דרך גנאי כמו וידבר העם באלהים גם ימצא לשבח גם בדרך נבואה יש אומרי' כי משה מלך על כוש ולקח כושית והמתרגם אמר שפירתא וטעמו לשון כבוד כאשר יקראו הישמעאלים לזפת הלבן גם אנחנו נקרא העיר סגי נהור והנה לא יתכן שנקרא שם שהוא לשבח להפכו לגנאי ויש אומרי' כי כוש בן ימיני הוא שאול וכן הלא כבני כושיים וכבר פירשתיו והישר בעיני שזו הכושית היא צפורה כי היא מדינית ומדינים הם ישמעאלים והם דרים באהלים וכן כתוב ירגזון יריעו' ארץ מדין ובעבור חום השמש אין להם לבן כלל וצפורה היתה שחורה ודומה ל לכושית. וטעם כי אשה כושית לקח זה הדבור שדברה מרים ומה נכבד דברי קדמונינו ש שאמרו על הזקני' אשריהם ואוי לנשיהם והנה חשדו משה כי לא נמנע לשכב עם צפורה רק בעבור שאיננה יפה: ויאמרו הרק אך במשה. הביא ראיה כי לא עשה זה לקדושת השם כי הם היו נביאים ואין המשכב אסור להם: הרק אך. והאחד יספיק רק הוא דרך צחות כמו המבלי אין קברים: וישמע י"י. ואם דברו בסתר: ענו מאד. במשקל שלו והטעם שלא נקם גדולה על אחיו: פתאום. המ"ם נוסף כמ"ם שלשום והוא מגזרת פתי דבר שלא עלה על לב: צאו שלשתכם ויצאו שלשתם. כל אחד מאהלו והנה דרך כלל ואחר כן פרט וירד י"י בעמוד ענן ויקרא אהרן ומרים ומשה שומע: שמעו

נביאים ג' מלא' וסי' המקנא אתה לי. בהבריה אזבל. גם נביאים העבדת דעזרא: ויאסף ב' מלרע וסי' ויאסף משה אל המחנה. ויאסף כל איש ישר'אל: ויגז ב' בתרי לישני וסי' ויגז שלוים מן הים ויטש על. ויגז את ראשו: על פני הארץ ה' חס' כל וס' וכאמתים. ואנשי תמיד יבדילו. הבונה בשמים. עשה

וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הַמְקַנֵּא אַתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל־עַם יְהוָה נְבִיאִים כִּי־יִתֵּן יְהוָה אֶת־רוּחוֹ עֲלֵיהֶם׃ וַיֵּאָסֵף מֹשֶׁה אֶל־הַמַּחֲנֶה הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְרוּחַ נָסַע מֵאֵת יְהוָה וַיָּגָז שַׂלְוִים מִן־הַיָּם וַיִּטֹּשׁ עַל־הַמַּחֲנֶה כְּדֶרֶךְ יוֹם כֹּה וּכְדֶרֶךְ יוֹם כֹּה סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה וּכְאַמָּתַיִם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ׃ וַיָּקָם הָעָם כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלַּיְלָה וְכֹל יוֹם הַמָּחֳרָת וַיַּאַסְפוּ אֶת־הַשְּׂלָו הַמַּמְעִיט אָסַף עֲשָׂרָה חֳמָרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שָׁטוֹחַ סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה׃ הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם טֶרֶם יִכָּרֵת וְאַף יְהוָה חָרָה בָעָם וַיַּךְ יְהוָה בָּעָם מַכָּה רַבָּה מְאֹד׃ וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה כִּי־שָׁם קָבְרוּ אֶת־הָעָם הַמִּתְאַוִּים׃ מִקִּבְרוֹת הַתַּאֲוָה נָסְעוּ הָעָם חֲצֵרוֹת וַיִּהְיוּ בַּחֲצֵרוֹת׃ פ

וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה עַל־אֹדוֹת הָאִשָּׁה הַכֻּשִׁית אֲשֶׁר לָקָח כִּי־אִשָּׁה כֻשִׁית לָקָח׃ וַיֹּאמְרוּ הֲרַק אַךְ־בְּמֹשֶׁה דִּבֶּר יְהוָה הֲלֹא גַּם־בָּנוּ דִבֵּר וַיִּשְׁמַע יְהוָה׃ וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס

וַיֹּאמֶר יְהוָה פִּתְאֹם אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־מִרְיָם צְאוּ שְׁלָשְׁתְּכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלָשְׁתָּם׃ וַיֵּרֶד יְהוָה בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וּמִרְיָם ו

וַאֲמַר לֵיהּ מֹשֶׁה הַקַנָּאָה אַתְּ מְקַנֵּי לִי רְעֵינָא פּוּן דִּיהוֹן כָּל עַמָּא דַייָ נְבִיאִין אֲרֵי יִתֵּן יְיָ יָת רוּחַ נְבוּאֲתֵיהּ עֲלֵיהוֹן׃ וְאִתְכְּנֵשׁ מֹשֶׁה לְמַשְׁרִיתָא הוּא וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְרוּחָא נְפַלַת מִן קֳדָם יְיָ וְאַפְרַחַת שְׂלָיו מִן יַמָּא וּרְמָא עַל מַשְׁרִיתָא כְּמַהֲלַךְ יוֹמָא לְכָא וּכְמַהֲלַךְ יוֹמָא לְכָא סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁרִיתָא וּכְרוּם תַּרְתֵּין אַמִּין עַל אַפֵּי אַרְעָא׃ וְקָם עַמָּא כָּל יוֹמָא הַהוּא וְכָל לֵילְיָא וְכָל יוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּכְנַשׁוּ יָת שְׂלָיו דְּאַזְעַר כְּנַשׁ עַשְׂרָא דְגוֹרִין וּשְׁטַחוּ לְהוֹן מַשְׁטִיחִין סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁרִיתָא׃ בִּסְרָא עַד כְּעַן בֵּין שִׁנֵּיהוֹן עַד לָא פְסַק וְרוּגְזָא דַייָ תְּקֵיף בְּעַמָּא וּקְטַל יְיָ בְּעַמָּא קְטוֹל סַגִּי לַחֲדָא׃ וּקְרָא יָת שְׁמָא דְאַתְרָא הַהוּא קִבְרֵי דְמִשְׁאֲלֵי אֲרֵי תַמָּן קְבַרוּ יָת עַמָּא דִּשְׁאִילוּ׃ מִקִּבְרֵי דְמִשְׁאֲלֵי נְטַלוּ עַמָּא לַחֲצֵרוֹת וַהֲווֹ בַּחֲצֵרוֹת׃

וּמַלִּילַת מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה עַל עֵיסַק אִתְּתָא שַׁפִּירְתָּא דִּנְסֵיב אֲרֵי אִתְּתָא שַׁפִּירְתָּא דִּנְסֵיב רַחִיק׃ וַאֲמַרוּ הֲלְחוֹד בְּרַם עִם מֹשֶׁה מַלֵּיל יְיָ הֲלָא אַף עִמַּנָא מַלֵּיל וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ׃ וְגַבְרָא מֹשֶׁה עִנְוְתָן לַחֲדָא מִכָּל אֱנָשָׁא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא׃

וַאֲמַר יְיָ בִּתְכֵיף לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וּלְמִרְיָם פּוּקוּ תְלָתֵיכוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפַקוּ תְּלָתֵיהוֹן׃ וְאִתְגְּלִי יְיָ בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא וְקָם בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וּקְרָא אַהֲרֹן וּמִרְיָם

עש כסיל. ושארא על פני כל הארץ: ויאספו ו' פתחין וסימ' בלשון ארמי סביא סלוא שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון חברא וכספא ופירושא דילהון בלשון הקדש בסדר שמות: חמרים ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' ויצברו אתם חמרים ב' בו וחס' והממעיט אסף עשרה חמרים: סביבו' ב' מלאים בתורה וסימ' ורוח נסע מאת י"י. ויקם העם כל היום. ושארא סביבת כתיב וכל נביאים וכתובים מלאים בכמ"א חסר וסימ' ורכב אש סביבת אלישע: ואף י"י ל' והוא חד מן מ' מלין מנא' א' קדמא נסיב ו"ו ותנינא י"י וסי' במס' רבת': רבה מאד ה' וסימ' הבשר עודנו בין שניהם. והיה כל נפש חיה. ההה דגתם כדגת הים הגדול. נחשת רבה מאד דה"י. ויהי מקנהו שבעת דאיוב: ויקרא את שם המקום ד' בליש' וסימ' לוז שם העיר. אשר דבר אתו שם. המקום ההוא קברות התאוה. עמק ברכה כי שם ברכו את י"י. דה"י:

אבן עזרא

שמעו נא · כמו עתה: נביאכם · מי שיהיה מכם נביא יי: במראה · פירושו אם יהיה נביאכם שהוא נביא יי כמו והנבואה עודד הנביא האהלה שרה אמו כסאך אלהים עולם: במראה · במראות הלילה: בחלום אדבר בו · כפול כדרך הנבואות: בכל ביתי נאמן הוא · טעמו כבן בית שיכנס בלא רשות ואם יצטרך ידבר דבריו ואתם כאשר אתודע לכם בחלום ידעו ואם לא אין לכם רשות לשאול: פה אל פה אדבר בו · הטעם בלא אמצעי: במראה ולא בחידות · הטעם שמראה לו הדבור כאשר הוא כצורת ה המשכן: ולא בחידות · כמו הנשר הגדול: ותמונת יי יביט · כטעם הראני נא את כבודך או שהוא כהקין: וילך · הכבוד והענן סר: מעל האהל · מעל פתח האהל: והנה מצורעת · תחסר מלת היא כמו כאשר קהה: בי אדני · פרשתיו: אל נא · אל עתה: נואלנו · מגזרת כפעל ואין לו ריע כי אם נואלנו שרי צען ויש אומ' שהוא הפוך מאולת קשורה וטעמו ידוע: אל נא תהי כמת · אל עתה תהיה אחותנו כנפל המת כאשר יצא מבטן אמו כאכל חצי בשרו וכן בשר המצורע ואין צורך לתיקון סופרים: ויצעק משה · זה יורה שהיה בצער על אחותו: אל · אתה שים הגבורה כדרך עתה רפא עתה לה על כן השיב השם ואביה ואילו אביה כעס עליה וירק בפניה הלא תכלם לראות פניו שבעת ימים: תסגר · כמו המצורעים שלא יזיקו אחרים: ואחר תאסף · תחשב מהישוב וכן ואספתו מצרעתו ואחר שבאה אל המחנ' נסעו העם מחצרו': ויחנו במדב' פארן · ועל דעת רבים שהענן היה שם בעבור שמצאו וישכן הענן במדב' פארן ויפרשו הענן סר מעל האהל כמשמעו ולפי דעתי אין זה הפי' נכון:

שלח לך · כתו' שהם' אמר לישראל עלה רש והם אמרו נשלח' אנשי' אז אמר השם שלח לך אנשים · וטעם אנשים שהם ידועים ג גבורים וכן כלם אנשים וחזקת והיית לאיש כי איש היה: ויתורו · ויחפשו וכן ולא תתורו: כל נשיא בהם · כל אחד הוא נשיא בהם או תהיה מלת אחד מושכת עצמה ואחרת עמה וכן ושניים אנשים שרי גדודים היו בן שאול ורבים כן · וטעם

רשי

ויצאו שניהם · ומפני מה משכן והפרישן ממשה לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכלו שלא בפניו וכן מצינו בנח שלא בפניו נאמר איש צדיק תמים ובפניו נאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני · דבר אחר שלא ישמע בנזיפתו של אהרן: שמעו נא דברי · אין נא אלא לשון בקשה: אם יהיה נביאכם · אם יהיו לכם נביאים: יי במראה אליו אתודע · שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאירה אלא בחלום וחזיון: פה אל פה · אמרתי לו לפרוש מן האשה והיכן אמרתי לו בסיני לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי: ומראה ולא בחידות · ומראה זה מראה דבור שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבו ואיני סותמו לו בחידות כענין שנאמ' ליחזקאל חוד חידה וגו' · יכול מראה שכינה תלמוד לומ' לא תוכל לראות את פני: ותמונת יי יביט · זה מראה אחורים כענין שנאמר וראית את אחורי: בעבדי במשה · אינו אומ' בעבדי משה אלא בעבדי במשה בעבדי אעפ' שאי' משה במשה אפי' אינו עבדי כדאי הייתם לירוא מפניו וכל שכן שהוא עבדי ועבד מלך מלך היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם ואם תאמרו איני מכי' במעשיו זו קשה מן הראשונה: ויחר אף יי בם וילך · מאחר שהודיעם סרחונם גזר עליהם נדוי קל וחומר לבשר ודם שלא יכעוס על חבירו עד שיודיענו סרחונו: והענן סר · ואחר כך מרי' מצורעת כשלג · משל למלך שאמר לפידגוג רדה את בני אבל לא תרדנו עד שאלך מאצלך שרחמי עליו: נואלנו · כתרגומו לשון אויל: אל נא תהי · אחותנו זו: כמת · שהמצורע חשוב כמת מה מת מטמא בביאה אף מצורע מטמא ב במיתה: אשר בצאתו מרחם אמו · אמנו היה לו לומר אלא שכנה הכתוב וכן חצי בשרו חצי בשרנו היה לו לומר אלא שכנה הכתוב' אמר מאחר שיצאת מרחם אמנו היא לנו כאילו נאכל חצי בשרנו כענין שנ' כי אחינו בשרנו הוא ולפי שמשמעו אף הוא נראה כן אין ראוי לאח להניח את אחותו להיות כמת: אשר בצאתו · מאחר שיכלת זה מרחם אמו של זה שיש כח בידו לעזור ואינו עוזרו הרי כאכל חצי בשרו שאחיו בשרו הוא · דבר אחר אל נא תהי כמת · אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה או מי מטהרה אני אי אפשר לראותה שאני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים וכהן אחר אין בעולם וזהו אשר בצאתו מרחם אמו: אל נא רפא נא לה · בא הכתו' ללמדך דרך ארץ שהשואל דבר מחברו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים ואחר כך יבקש שאלותיו: לאמר · מה תלמוד לומר אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו עד שהשיבו ואביה ירק ירק וגו' רבי אלעזר בן עזריה אומר בארבעה מקומות בקש משה מלפני הקב"ה להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו עד שהשיבו עתה תראה וגו' כיוצא בו ויאמר משה לפני יי לאמר יפקוד יי אלהי הרוחו' לכל בשר כיוצא בו ואתחנן אל יי בעת ההיא לאמר השיבו רב לך: רפא נא לה · מפני מה לא האריך משה בתפלה שלא יהו ישר' אומרים אחותו עומדת בצרה והו' עומד ומרבה בתפלה: ואביה ירק ירק בפניה · ואם אביה הראה לה פנים זועפות הלא תכלם שבעת ימים קל וחומר לשכינה ארבעה עשר יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון לפיכך אף בנזיפתו תסגר שבעת ימים: ואחר תאסף · אומר אני כל האסיפות האמורות במצורעים על שהוא משולח מחוץ למחנה וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה כתובה בו אסיפה לשון הכנסה: והעם לא נסע · זה כבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור שנאמר ותתצב אחותו מרחוק וגו': חסלת בהעלותך

שלח לך אנשים · למה נסמכה פרשת מרגלי' לפרשת מרים לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה ורשעי' הללו ראו ולא לקחו מוסר: שלח לך · לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו כמה שנאמר ותקרבון אלי כלכם וגו' ומשה נמלך בשכינה אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר אעלה אתכם מעוני מצרים חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי מרגלים למען לא ירשוה: על

יראתם ג' וסימ' ומדוע לא יראתם · אנכי עמד בין יי' · חרב יראתם · וסי' בלשון ארמי חרבא דמשה אישתא · וא' יראתם · יראתם את יי' דיהושע : וילדו' פתחין וסי' נמסר בסוף חיי שרה : ירקג' ב' חס' וא' מלא וסי' נמסר בסדר מצורע : אבתיו לאבתיו ז' חס' בסיפא וסי' נמסר בסדר במדבר :

ויצאו שניהם : ויאמר שמעו נא דברי אם יהיה נביאכם יהוה במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו : לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא : פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמנת יהוה יביט ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה : ויחר אף יהוה בם וילך : והענן סר מעל האהל והנה מרים מצרעת כשלג ויפן אהרן אל מרים והנה מצרעת : ויאמר אהרן אל משה בי אדני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו : אל נא תהי כמת אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו : ויצעק משה אל יהוה לאמר אל נא רפא נא לה : פ ויאמר יהוה אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף : ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים והעם לא נסע עד האסף מרים : ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן :

ונפקו תרויהון : ואמר שמעו כען פתגמי אם יהון לכון נביאין אנא יי בחיזון אנא מתגלי ליה בחלמין אנא ממליל עמהון : לא כן עבדי משה בכל ביתי מהימן הוא : ממלל עם ממלל מלילנא עמיה בחיזו ולא בחידון ובדמות יקרא דיי מסתכל ומא דין לא דחילתון למללא בעבדי במשה : ותקיף רוגזא דיי בהון ואסתלק : ועננא אסתלק מעילוי משכנא והא מרים חורא כתלגא ואתפני אהרן למרים והא סגירא : ואמר אהרן למשה בבעו רבוני לא כען תשוי עלנא חובא דאיטפשנא ודיסרחנא : לא כען תתרחק דא מבינגא ארי אחתנא היא צלי כען על בשרא מיתא הדין דבה ותסי : וצלי משה קדם יי למימר אלהא בבעו אסי כען יתה : ואמר יי למשה ואילו אבוהא מנזף נזף בה הלא תתכלם שבעא יומין תסתגר שבעא יומין מברא למשריתא ובתר כן תתכניש : ואסתגרת מרים מברא למשריתא שבעא יומין ועמא לא נטל עד דאתכנשת מרים : ובתר כן נטלו עמא מחצרות ושרו במדברא דפארן :

קלו' מהללאל · סימן :

פרשה

וידבר יהוה אל משה לאמר : שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אחד איש אחד למטה אבתיו תשלחו כל נשיא בהם :

פרשה

ומליל · יי עם משה למימר : שלח לך גוברין ויאללון ית ארעא דכנען דאנא יהיב לבני ישראל גברא חד גברא חד לשבטא דאבהתוהי תשלחון כל רבא דבהון :

על פי ה׳ · ברשותו: כלם אנשים: כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות ואותה שעה כשרים היו: ויקרא משה להושע וגו׳ התפלל עליו יה יושיעך מעצת מרגלי׳: עלו זה בנגב · הוא היה הפסולת של ארץ ישראל שכן דרך התגרים מראין את הפסולת תחילה ואחר כך מראים את השבח: את הארץ מה היא · יש ארץ מגדלת גבורים ויש ארץ מגדלת חלשי׳ יש מגדלת אוכלוסין ויש ממעטת אוכלוסין: החזק הוא הרפה · סימן מסר להם אם בפרזים יושבין חזקין הם שסומכין על גבורתם ואם בערי׳ בצורות הם יושבין חלשים הם: הבמחני׳ · תרגו׳ הבכרכין כרכין פצוחין ופתוחין מאין חומה: הטובה היא · במעיינות ותהומות טובים ובריאים: היש בה עץ · אם יש בהם אדם כשר שמגין עליהם בזכותו:

בכורי ענבים · ימים שהענבים מתבשלים בבכור: ממדבר צין עד רחוב לבא חמת · הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גם ה׳ הלכו רוח גבול ד׳ דרומי׳ ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב כמו שצוה משה עלו זה בנגב דרך גבול ד׳ דרומית מזרחית עד הים שהים הוא גבול מערבי ומשם חזרו ו׳ והלכו כל גבול מערבי על שפת הים עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע מ׳ מערבית צפונית כמו שמפורש בגבולות ה׳ הארץ בפרשת אלה מסעי: ויבא עד חברו׳ · כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי א׳ אבות שלא יהא ניסת לחביריו להיו׳ בעצתם וכן הוא אומר ולו אתן את הארץ אשר דרך בה וכתיב ויתנו לכלב את חברון: שבע שנים נבנתה · אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קוד׳ שיבנ׳ את צוען למצרים בנו הגדול אלא שהית׳ מבונה בכל טוב על אחד משבעה בצוען ובא להודיעך שבחה של ארץ ישראל שאין לך טרשין בארץ ישר׳ יותר מחברון לפיכך הקצוה לקברו׳ מתים ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרי׳ שנ׳ כגן ה׳ בארץ מצרים · וצוען היא המעולה ש׳ שבארץ מצרים ששם מושב המלכי׳ שנאמ׳ כי היו בצוען שריו ו׳ והיתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים:

זמורה

אפרים ד׳ קמצ׳ וסימ׳ למטה אפרים הושע בן נון · ויהי איש אחד מהר אפרים · חבור עצבים אפרים הנח לו · צרור עון אפרי׳ צפונה חטאתו · וס׳ בלשון תרגו׳ חוטרא דגברא צריר ומתקן: רפוא חד מן י״ב מלין כתיב אל״ף בסוף ולא קרינ׳ וסימ׳ רפוא · למטה בנימן פלטי בן · ההלכוא · ויהי כהוציאם את המלכים · הקליא ·

וישלח אתם משה ממדבר פארן על־פי יהוה כלם אנשים ראשי בני־ישראל המה: ואלה שמותם למטה ראובן שמוע בן־זכור: למטה שמעון שפט בן־חורי: למטה יהודה כלב בן־יפנה: למטה יששכר יגאל בן־יוסף: למטה אפרים הושע בן־נון: למטה בנימן פלטי בן־רפוא: למטה זבולן גדיאל בן־סודי: למטה יוסף למטה מנשה גדי בן־סוסי: למטה דן עמיאל בן־גמלי: למטה אשר סתור בן־מיכאל: למטה נפתלי נחבי בן־ופסי: למטה גד גאואל בן־מכי: אלה שמות האנשים אשר־שלח משה לתור את־הארץ ויקרא משה להושע בן־נון יהושע: וישלח אתם משה לתור את־ארץ כנען ויאמר אלהם עלו זה בנגב ועליתם את־ההר: וראיתם את־הארץ מה־הוא ואת־העם הישב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם־רב: ומה הארץ אשר־הוא ישב בה הטובה הוא אם־רעה ומה הערים אשר־הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים: ומה הארץ השמנה הוא אם־רזה היש־בה עץ אם־אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ והימים ימי בכורי ענבים: ויעלו ויתרו את־הארץ ממדבר־צן עד־רחב לבא חמת: ויעלו בנגב ויבא עד־חברון ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים: ויבאו עד־נחל אשכל ויכרתו משם

ושלח יתהון משה ממדברא דפארן על־מימרא דיי כולהון גוברין רישי בני־ישראל אינון: ואילין שמהתהון לשבטא דראובן שמוע בר־זכור: לשבטא דשמעון שפט בר־חורי: לשבטא דיהודה כלב בר־יפנה: לשבטא דיששכר יגאל בר־יוסף: לשבטא דאפרים הושע בר־נון: לשבטא דבנימן פלטי בר־רפוא: לשבטא דזבולן גדיאל בר־סודי: לשבטא דיוסף לשבטא דמנשה גדי בר־סוסי: לשבטא דדן עמיאל בר־גמלי: לשבטא דאשר סתור בר־מיכאל: לשבטא דנפתלי נחבי בר־ופסי: לשבטא דגד גאואל בר־מכי: אילין שמהת גובריא די־שלח משה לאללא ית־ארעא וקרא משה להושע בר־נון יהושע: ושלח יתהון משה לאללא ית־ארעא דכנען ואמר להון סקו דא בדרומא ותסקון לטורא: ותחזון ית־ארעא מה היא וית־עמא דיתיב עלה התקיף הוא אם־חלש הזעיר הוא אם־סגי: ומה ארעא די־הוא יתיב בה הטבא היא אם־בישא ומה קירויא די־הוא יתיב בהין הבפצחין אם־בכרכין: ומה ארעא העתירא היא אם־מסכינא האית בה אילנין אם־לא ותתקפון ותסבון מאבא דארעא ויומיא יומי בכורי ענבין: וסליקו ואלילו ית־ארעא ממדברא דצין עד־רחוב למטי חמת: וסליקו בדרומא ואתא עד־חברון ותמן אחימן ששי ותלמי בני גבריא וחברון שבע שנין אתבניאת קדם טנס דמצרים: ואתו עד־נחלא דאתכלא וקצו מתמן

אבן עזרא

וטעם אלה שמות האנשים אחר שאמר ואלה שמותם להודיע כי כן היה שמותם לעולם ולא ה׳ השתנו כמו הושע: עלו זה בנגב · עלו זה הדרך בנגב וידוע כי מצרי׳ הוא נגב ארץ ישר׳ כאשר פירשתי בספר דניאל והראיה כי רוחב מצרים פחות משלשים מעלות ורוחב ירושלם שלשים ושלש ומדבר פארן בנגב ארץ מצרים והנה פי׳ בנגב אינו נגב המחנה רק פירושו כנגב של ארץ כנען והעד בחברון שהוא ליהודה והכתוב אמר יהודה יעמוד על גבולו מנגב: וראיתם את הארץ מה היא · ומה העם: החזק · למלחמה ואחר כן פירש מה הארץ הטובה היא שהאויר שלה והמי׳ שלה טובי׳: הבמחני׳ · כמו הקדרי׳ שחוכים באהלים: השמנה היא · לתת חטה אמרו חז״ל כי טעם ויבא על כלב בן יפונה כי כל אחד הלך לבד אחד: צען מצרים · שם מדינה סמוכה אל מצרים וכן תבית לחם יהודה ויש אומ׳ שפירושו מגזרת אהל בל יצען בדרך רחוקה · וטעם להזכיר חברון להודיע שהיא קדמונית: עד נחל אשכול · דברי משה ויתכן להיות כמו וירדוף עד דן להיות שם אחר: קרא

ויאמר ישי לדוד בני׳ אבוא זאת המנוחה׳ רצוא · והחיות רצוא ושוב · ואתיקיהא · ומדד ארך הבנין: נקיא · ואל תתן עלינו דיונה · נקיא · מצרים לשמה תהיה · נגוא · ומני שים טעם די כל׳ ושיציא · בית דנא עד יום · יפוא · ויתנו כסף לחצבים · ארעא׳ וכתרך תקים מלכו: מה היא ד׳ וסי׳ נמסר בסדר חיי שרה: ואת העם י״ב וסי׳ וישב את כל הרכוש · ואת העם העביר · וראיתם את הארץ׳ ואת העם צו לאמר · ואת העם צוה יהושע · ואבימלך נלחם בעיר · לבשר בית עצביהם ואת העם · וחברו דד״ה · ואחרי כן נאם ה׳ אתן את צדקיהו · ואת העם אשר בה · וחברו דד״ה · ויתן אלהי אל לבי: השמנה ב׳ וסימ׳ ומה הארץ השמנה היא אם · האבדת אבקש · וא׳ והשמנה וסימ׳ והם כמלבותם: בהנה ג׳ וסימ׳ לחטא · אשר הוא יושב · אשר אתה בוטח: אם אין ד׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ בשלח: ויבא ה׳ סבירין לשון רבים וסי׳ ויעלו בנגב ויבא · ויבא אלי אנשים · ויבא אלה בבא אל׳ · ויבא אל הגוים אשר · והנה עבדי דוד ויואב בא · יבוא וברוהי כיכם המורדים · אך בה׳ לי אמר · יבוא וירננו על בכל׳: אשכל כל ליש׳ מלאים בכ״ה חס׳ וסימ׳ בלעדי רק אשר אכלו הנערים · ויבא הפליט ויגד לאברם העברי · ויבאו עד נחל אשכל · ויפנו ויעלו ההרה · אשכל הכופר דודי לי:

זמורה · סוכת גפן ואשכול של ענבים תלוי בה ממשמע שנאמר במוט איני יודע שהוא בשנים מה תלמוד לומר בשנים בשני מוטות הא כיצד שמנה נטלו אשכול אחד נטל תאנה ואחד רמון יהושע וכלב לא נטלו כלום לפי שכל עצמן להוציא דבה נתכוונו כשם שפריה משונה כך עמה משונה ואם חפץ אתה לידע כמה משאוי אחד מהם צא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל הרימו להם איש אבן אחד מן הירדן על שכמו והקימוה בגלגל ושקלום רבותינו משקל כל אחד ארבעים סאה וגמירי טונא דמידלי איניש על כתפיה איננו אלא שליש משאוי במשאוי שמסייעין אותו להרים: וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום · והלא ד' מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא ומהלך אדם בינוני י' פרסאות הרי מהלך מ' יום מן המזרח למערב והם הלכו את ארכה ורחבה אלא שגלוי לפני הקב"ה שיגזור עליהם יום לשנה קצר לפניה' את הדרך: וילכו ויבאו · מהו וילכו להקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה: וישיבו אותם דבר · את משה ואת אהרן: זבת חלב ודבש היא · כל דבר שקר שאין אומרין בו קצת אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו: בצורות · לשון חוזק ותרגומו כריכן לשון בירניות עגולות ובלשון ארמי כריך עגול: עמלק יושב וגו' · לפי שנכוו בעמלק כבר הזכירוהו מרגלים כדי ליראם: על יד הירדן · יד כמשמעו אצל הירדן ולא תוכלו לעבור: ויהס כלב · השתיק את כלם: אל משה · לשמוע מה שידבר במשה צווח ואמ' וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם השומע היה סבור שבא לספר בגנותו ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כלם לשמוע גנותו אמ' והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו: עלה נעלה · אפילו בשמים והוא אומ' עשו סולמו' ועלו שם נצליח בכל דבריו: ויהס · לשון שתיקה: וכן הס כל בשר הס כי לא להזכיר כן דרך בני אדם הרוצה לשתק א' אגודת אנשים אומר שיט: חזק הוא ממנו · כביכול כלפי מעלה אמרו: אוכלת יושביה · בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים והקב"ה עשה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא יתנו לב לאלו: אנשי מדות · גדולים וגבוהים וצריך לתת להם מדה כגון גלית גבהו שש אמות וזרת וכן איש מדון איש מדה: הנפילים · ענקים מבני שמחזאי ועזאל שנפלו מן השמי' בימי דור אנוש: וכן היינו בעיניהם · שמענו אומרים זה לזה נמלים יש בכרמים כאנשים: ענק · שמעניקים חמה בקומתן: לו מתנו · הלואי ומתנו:

כתנה

אבן עזרא

קרא · הקורא כמו אשר ילדה אותה ללוי · יש מקץ שהוא תחלה ויש מקץ שהוא מסוף ויתכן להיות ראש הארבעים: וילכו · להודיע שלא באו לאהליהם אל המחנה רק מיד הלכו: וישיבו אותם דבר · אל משה ואהרן: ויספרו לו · למשה שהוא העיקר: ויהס כלב · אמר ר' יונה המדקדק שטעמו שאמ' הסו: ויוציאו דבת הארץ · דבר שלא היה ואין כן ויבא יוסף כי ויבא הכך ויוציאו: דבה · משפעלי הכפל מגזרת דובב שפתי ישנים ובמקומו פ פירשתיו: אוכלת יושביה · שהאויר שלה רע: אנשי מדות · כל איש הוא איש מדה רק טעמו מדות גדולות יותר מהכל וכן אנשי לבב ורבים כמו הם: הנפילים · פרשתיו: מן הנפילי' · טעמו וגם אחרי כן אשר יבואו ושם מפורש: את קולם · פעול למלת ותשא גם ויתנו: וילונו · מבנין נפעל מהפעלים השניים הנראים לנפל שלם: שוב

וישאהו ד' וסימ' במוט בשנים · מבית אבינדב אשר בגבעה · וחברו · וישאהו על הסוסים דד"ה דאמציה: וישיבו י"ז חס' וג' מלאים וסימ' וישיבו אתם דבר · וירא כל ישראל כי לא שמע · והנה אוסיפך אל דד"ה · הלין קדמאי מלאים · ויקחו בידם מפרי' וישב פינחס בן אלעזר · ויקחו את דגון וישיבו · וישלח מלאכי' אחרי ·

ועוברתא ואתכל ענבין חד ונטלוהי באריחא בתרין ומן רימוניא ומן תאניא: לאתרא ההוא קרא נחלא דאתכלא על עיסק אתכלא די קצו מתמן בני ישראל: ותבו מלאללא ית ארעא מסוף ארבעין יומין: ואזלו ואתו לות משה ולות אהרן ולות כל כנשתא דבני ישראל למדבר דפארן לרקם ואתיבו יתהון פתגמא וית כל כנשתא ואחזיאונון ית אבא דארעא: ואשתעיאו ליה ואמרו אתינא לארעא די שלחתנא ואף עבדא חלב ודבש היא ודין אבה: לחוד ארי תקיף עמא דיתיב בארע וקירויא כריכן רברבן לחדא ואף בני גבריא חזינא תמן: עמלקאה יתיב בארע דרומא וחיתאה ויבוסאה ואמוראה יתיב בטורא וכנענאה יתיב על ימא ועל כיף ירדנא: ואצית כלב ית עמא למשה ואמר מיסק ניסק ונירת יתה ארי מיכל ניכול לה: וגבריא די סליקו עמיה אמרו לא ניכול למיסק לות עמא ארי תקיף הוא מיננא: ואפיקו שום ביש על ארעא די אלילו יתהלות בני ישראל למימר ארעא די עברנא בה לאללא יתה ארעא מקטלא יתבהא היא וכל עמא דיחזינא בגוה אנשין דמשחן: ותמן חזינא ית גבריא בני ענק מן גבריא והוינא בעיני נפשנא כקמצין וכן הוינא בעיניהון: וארימת כל כנשתא ויהבו ית קלהון ובכו עמא בליליא ההוא: ואתרעמו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ואמרו להון כל כנשתא לוי דמיתנא בארעא דמצרים או במדברא הדין לוי דמיתנא:

זמורה ואשכול ענבים אחד וישאהו במוט בשנים ומן הרמנים ומן התאנים: למקום ההוא קרא נחל אשכול על אדות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל: וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום: וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן ואל כל עדת בני ישראל אל מדבר פארן קדשה וישיבו אתם דבר ואת כל העדה ויראום את פרי הארץ: ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש הוא וזה פריה: אפס כי עז העם הישב בארץ והערים בצרות גדלת מאד וגם ילדי הענק ראינו שם: עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבוסי והאמרי יושב בהר והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן: ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל לה: והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו: ויציאו דבת הארץ אשר תרו אתה אל בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה ארץ אכלת יושביה הוא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות: ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפלים ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם: ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא: וילנו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ויאמרו אלהם כל העדה לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו מתנו:

כי לא שמע המלך דד"ה · הנני אוסיפך אל דמלכים · וישיבו את העבדים: יושב י"ו מלאים בתורה וסימ' נמסר בסדר ויחי: עלה ג' וכתיב ה' וסימ' אעלך גם עלה · עלה נעלה וירשנו · עלה ובכה · ונמסר גם בויגש: יכול ה' מלאים בליש' וסימ' ויהס כלב · ועיניו קמה ולא יכול לראות דעלי · אתה ידעת את דוד אבי · היכול יכלו גויי הארצות דד"ה · ושל אחריו אשר יכול להציל את עמו מידי: והאנשים ח' ר"פ וסימ' בסדר ויגש: ויציאו י"ב וסימ' נמסר בסוף סדר אמ': ושם ה' ר"פ נמס' בריש סדר מקץ: הנפלים ג' א' מלא וב' חס' וסימ' הנפילים היו בארץ ושם ראינו את הנפלי' ב' בנו' קדמ' מלא דמלא · וגם נמסר בבראשי': לו י"ט וסי' בלשון ארמי ישמעא' מיתא לבן שטימא יסופון בארעא ובמדברא כלעם חכימא יהושע קטליה אתתיה בזונה אתקלי אבשלום ב בזכותיה לא שלטא ביה חיתא בישתא גברא דשמע לא מתכעסא נפשיה וביאורם בלשון קדש נמסר בבסר רבת' · וג' ולו וסי' וירב העם עם משה ויאמרו ולו · ויאמר יהושע אהה" · ויאמר האיש אל יואב כהרא ולא:

נתנה ראש. כתרגומו נמני רישא מלך ורבותינו פירשו לשון ע"ז: אל תמרדו. ושוב ואתם אל תיראו: כי לחמנו הם. נאכלם כלחם: סר צלם. מגינם וחזקם כשרים שבהם מתו איוב שהיה מגין עליהם. דבר אחר צלו של המקום סר מעליהם: לרגום אותם. את יהושע וכלב: וכבוד יי'. הענן ירד שם: עד אנה ינאצוני. ירגיזוני:

טוב מצרים. שם הפועל כמו לא אוכל קום ומלך יקום עמו: ויפל משה. ברבונו: ויהושע בן נון. הזכירו משה בתחלה לגודל מעלתו: כי לחמנו הם. נאכלם כלחם וכן אוכלי עמי אכלו לחם: סר צלם. כי הגבור אם אין לו מגן שיגן עליו והיה צל לו לבו ירא: לרגום אותם. יהושע וכלב: ינאצוני. כמו יכעסוני ורבים

ולמה ה"פ ג' רפין וה' דגשי' וסי' ולמה יי' מביא אותנו. הבאתם. העליתנו ממצרים. אילין קדמאי רפין תניין. ולמה תכבדו את לבבכם. ולמה לא שמעתם בקול יי'. ולמה ברחם הוצאתני. ולמה תשגה בני בורה: לנפל ד' חס' וסי' לנפל בחרב. גם בבל לנפל חללי ישראל. דחה דחיתני לנפל. אשר החילות

ולמה יהוה מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז הלוא טוב לנו שוב מצרימה: ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה: ויפל משה ואהרן על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל: ויהושע בן נון וכלב בן יפנה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם: ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד: אם חפץ בנו יהוה והביא אתנו אל הארץ הזאת ונתנה לנו ארץ אשר הוא זבת חלב ודבש: אך ביהוה אל תמרדו ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם ויהוה אתנו אל תיראם: ויאמרו כל העדה לרגום אתם באבנים וכבוד יהוה נראה באהל מועד אל כל בני ישראל:

פ

ויאמר יהוה אל משה עד אנה ינאצני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האתות אשר עשיתי בקרבו: אכנו בדבר ואורשנו ואעשה אתך לגוי גדול ועצום ממנו: ויאמר משה אל יהוה ושמעו מצרים כי העלית בכחך את העם הזה מקרבו: ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה יהוה בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה יהוה ועננך עמד עלהם ובעמד ענן אתה הלך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה: והמתה את העם הזה כאיש אחד ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר: מבלתי יכלת יהוה להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר: ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר: יהוה ארך אפים ורב חסד נשא עון ופשע ונקה לא ינקה פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים:

ולמה יי מעיל יתנא לארעא הדא למפל בחרבא נשנא וטפלנא יהון לביזא הלא טב לנא דנתוב למצרים: ואמרו גבר לאחוהי נמני רישא ונתוב למצרים: ונפל משה ואהרן על אפיהון קדם כל קהל כנשתא דבני ישראל: ויהושע בר נון וכלב בר יפנה מן מאללי ית ארעא בזעו לבושיהון: ואמרו לכל כנשתא דבני ישראל למימר ארעא די עברנא בה לאללא יתה טבא ארעא לחדא לחדא: אם רעוא בנא קדם יי ויעיל יתנא לארעא הדא ויתננה לנא ארעא די היא עבדא חלב ודבש: ברם במימרא דיי לא תמרדון ואתון לא תדחלון מן עמא דארעא ארי בידנא מסירין אנון עדא תוקפהון מנהון ומימרא דיי בסעדנא לא תדחלון מנהון: ואמרו כל כנשתא למרגם יתהון באבניא ויקרא דיי אתגלי במשכן זמנא לכל בני ישראל:

ואמר יי למשה עד אימתי יהון מרגזין קדמי עמא הדין ועד אימתי לא יהימנון במימרי בכל אתיא די עבדית ביניהון: אמחינון במותא ואשיצינון ואעביד יתך לעם רב ותקיף מנהון: ואמר משה קדם יי וישמעון מצראי ארי אסיקתא בחילך ית עמא הדין מביניהון: ויימרון ליתיב ארעא הדא דשמעו ארי את יי דשכינתך שריא בגו עמא הדין די בעיניהון חזן שכינת יקרא דיי ועננך מטיל עליהון ובעמודא דעננא את מדבר קדמיהון בימָמא ובעמודא דאשתא בליליא: ותקטיל ית עמא הדין כגברא חד ויימרון עממיא די שמעו ית שמע גבורתך למימר: מדלית יוכלא קדם יי לאעלא ית עמא הדין לארעא דקיים להון וקטילנון במדברא: וכען סגי כען חילא מן קדם יי כמא די מלילתא למימר: יי מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון שביק לעוון ולמרוד ולחובין סלח לדתיבין לאוריתיה ודלא תיבין לא מזכי מסער חובי אבהן על בנין מרדין על דר תליתאי ועל דר רביעאי:

בכל האותות. בשביל כל הנסים שעשיתי להם היה להם להאמין ש שהיכולת בידי לקיים הבטחתי: ואורישנו. כתרגומו תרוכין ואם ת תאמר מה אעשה ל לשבועת אבו' ואעשה אותך לגוי גדול שאת' מזרעם: ושמעו מצרי' ושמעו את אשר תהרגם: כי העלית. כי משמש בלשון אשר והם ראו אשר העלית בכחך הגדול אותם מקרבם וכששמעו ש שאת' הורג' לא יאמרו שחטאו לך אלא יאמרו שכנגדם יכולת להלח' אבל כנגד יושבי האר' לא יכולת להלחם וזו היא ואמרו אל יושבי הארץ הזאת כ כמו על יושב הארץ הזאת ומה יאמרו עליהם מה שאמור ב בסוף הענין: מבלתי יכולת יי'. בשביל ששמעו כי את' יי' שוכן בקרב' ועין בעין אתה נרא' להם והכל בדרך חבה ולא הכירו בך שנתק' אהבתך מהם עד הנה: והמתה את העם הזה כאיש אחד. פתאום ומתוך כך יאמרו הגוים אשר ש שמעו שמעך וגו'. מבלתי יכולתו וגו'. לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורים ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים זאת י יאמרו על יושבי האר' הזאת מבלתי יכולת מתוך שלא היה יכולת בידו להביאם שחטם: יכלת. שם דבר הוא: כאשר דברת לאמר. ומהו הדבור יי' ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו ת משה להקדוש ברוך הוא שהיה יושב וכות' יי' ארך אפים אמר לו לצדיקים אמר לו הקדוש ברוך הוא אף לרשעים אמר לו רשעים יאבדו אמר לו חייך שאתה צריך לדבר כשחטאו ישרא' בעגל ובמרגלים נתפלל משה לפניו ב בארך אפים אמר לו הקדוש ברוך הוא והלא אמרת לי לצדיקים אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים: יגדל נא כח יי'. לעשות דיבורך: ונקה. לשבים: לא ינקה. לשאינן שבים: כדברך

חביריו. וטעם בקרבו לשון יחיד שהיו בתחלה לב אחד לטוב: ושמעו מצרים כי העלית. טעמו ואשר העלית ואחר שאמ' ושמעו ואמרו אל יושב הארץ הזאת היא ארץ כנען פירש מה שמעו על כן פעם אחרת שמעו כי אתה יי' כבוד בקרב העם הזה: אשר עין בעין. על הכבוד שראו הזקנים או על מראה כבוד יי' לעיני בני ישרא' והוא הנכון: נראה. פעל עבר וטעמו נראית אתה יי' וכן וכמאמר אני וכן ש הומלל אני בעבור היות הלמ"ד בפתח גדול: עומד עליהם. בשבתם: ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך. מצרים גם כנענים גם אחרים: יכולת. שם כמו עד יבשת המים ואיננו לשון מדה כדרך הדרש: וישחטם במדבר. הטעם ויהרגם ואמר וישחטם בעבור המדבר כי שם ירעו ה הצאן: יגדל נא. קרוב מאריכו' אפים כי כל מי שהוא ארך א אפים יש לו כח גדול לשבור כ כעסו והעד כאשר דברת שאת' ארך אפים ולא המדו' פירשתים בפרשת כי תשא: סלח

מסרה

לנפל לפניו: הלוא י"ג מלאים בתור' וסי' הלוא אם תטיב שאת. הלוא גבריות נחשבנו. אחיך רעים בשכם. מקניהם וקנינם. אמרתי אליכם. הלוא זה אשר ישתה. הלוא ידעתם כי נחש. הלוא טוב לנו שוב. הלוא לאלהים פתרנים. הלוא בלכתך עמנו. הלוא אנכי אתנך אשר. הלוא הוא אביך קנך. וחד פלוגתא עלה הלוא הוא כמוס עמדי. וכל יהושע דכוו' מלאים בבא חסר הלא הוא כתובה על. וכל שפטים דכוו' חס' שמואל כולהון מלאים: ונשובה ז' נמסר בירמיה סימן מ"ו גבי הפטרת בא: אם ה' ר"פ בספר' וסי' אם חפץ בנו יי'. אם כמות כל האדם. אם אתם תבאו אל הארץ. אם יראו את הארץ. אם יתן לי בלק: לחמנו ד' וסי' כי לחמנו הם. זה לחמנו חם הצטיידנו. לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש. בנפשנו נביא לחמנו: העלית ג' וסי' נמסר בסדר כי תשא: עין בעין ג' וסי' לא תחוס עינך. אשר עין בעין נראה. כי עין בעין יראו: באיש ב' וסי' בבסרא רבתא:

כדברך. בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכולת יי: ואולם. כמו אבל זאת אעשה להם: חי אני. לשון שבועה כשם שאני חי וכבודי ימלא את כל הארץ כך אקיים להם כי כל האנשים הרואים וגו': אם יראו את הארץ. הרי זה מקרא מסורס: חי אני כי כל האנשים אם יראו את הארץ וכבודי ימלא את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכולת יי להביאם שלא אמיתם פתאום כאיש אחד אלא באיחור ארבעים שנה מעט מעט: וינסו. כמשמעו: זה עשר פעמים. שנים בים ושנים במן ושנים בשלו כו' כדאיתא במסכת ערכין: אם יראו. לא יראו: רוח אחרת. שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב למרגלים אמר אני עמכם בעצה ולבו היה לומר האמת ועל ידי כן היה בו כח להשתיקם כמו שנא' ויהס כלב שהיו סבורי' שיאמר כמותם וזהו שנאמר בספר יהושע ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי: וימלא את לבו אחרי. וזה מקרא קצר: אשר בא שמה. חברון תנתן לו: יורישנה. כתרגומו יתרכינה יורישו את הענקי' ואת העם אשר בה ואין לתרגמו ירתינה אלא במקום יירשנה: והעמלקי וגו'. אם תלכו שם יהרגו אתכם מאחר שאיני עמכם: מחר פנו לאחוריכם וסעו לכם וגו'. לעדה הרע' וגו'. אלו המרגלים מכאן לעדה שהיא עשרה: אשר המה מלינים. את ישראל עלי: את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים. המרגלים מלינים אות' עלי שמעתי: חי אני. לשון שבועה: אם לא כן אעשה כביכול איני חי: כאשר דברתם. שבקשתם ממני או במדבר הזה לו מתנו: וכל פקודיכם לכל מספרכ'. כל הנמנ' לכל מספ' שאת' נמנין בו כגון לצאת ולבא לצבא ולתת שקלי' כל הנמנים לכל אותן המספרות ימותו ואלו הן מבן עשרי' שנה ומעל' להוציא שבטו של לוי שאין פקודיהם מבן עשרי': ופגריכ' אתם. כתרגו' לפי שדבר על הבנים להכניס' לארץ ובקש לומר ואתם תמותו נופל לשון זה כאן לומר אתם: ארבעי' שנה. לא מת אחד מהם פחות מבן ס' לכך נגזר ארבעים כדי שיהיו אות' של בני עשרי' מגיעין לכלל ס' ושנה ראשונה היתה בכלל ואע"פ שקדמה לשלוח המרגלים לפי משעשו את העגל עלתה גזרה זו במחשבה אלא שהמתי' להם עד שתתמלא סאתם וזהו שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם זו ואף כאן נאמר תשאו את עונותיכם שתי עונות של עגל ושל תלונה וחשב להם במנין חייהם מקצת שנה ככולה וכשנכנסו לשנת ששים מתו אותם של בני עשרים: ונשאו את זנותיכם. כתרגומו ויקבלון ית חוביכון: את תנואתי

ואולם ה' רפ' וסי' נמסר בסדר וארא: וימלא ט' דגשים וסי' ויעש יעקב כן. וימלא אותו רוח. ויקרב את המנחה את יד אחד מבניו. ועבדי כלב עקב. וימלא מיכה את יד הלוי. וימלא את ירושלם דם נקי. וימלא מקומם עצמות. וימלא טרף חוריו. וא' וימלא קדים בטנו: וזרעו ז' וסי' נמסר בויא בלק: וידבר יי' אל משה ואל אהרן י"ב דסמי' וסי' נמסר בריש סדר חקת התורה: באזני ח' קמצין וסי' מצויין במסרה רבתא: אם לא ח' בתורה ז' מנהון ס"פ וסים' כסדר חיי שרה וגם במסרה רבתא וד"ין מצעות פסו': אם לא כאשר דברתם באזני. וטפכם אשר אמרתם והביאתי כתיב. והבאתיו אל הארץ והביאתיו כתיב ושארא והבאתי כתיב: תסד"ו חס' וסים' נמסר בסדר בהר סיני:

סלח נא לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה: ויאמר יהוה סלחתי כדברך: ואולם חי אני וימלא כבוד יהוה את כל הארץ: כי כל האנשים הראים את כבדי ואת אתתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבתם וכל מנאצי לא יראוה: ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי והביאתיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורשנה: והעמלקי והכנעני יושב בעמק מחר פנו וסעו לכם המדבר דרך ים סוף: פ

וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את תלנות בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי: אמר אלהם חי אני נאם יהוה אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם: במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינתם עלי: אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון: וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והביאתי אתם וידעו את הארץ אשר מאסתם בה: ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה: ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם עד תם פגריכם במדבר: במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה תשאו את עונתיכם ארבעים שנה וידעתם

שבוק כען לחובי עמא הדין כסגיאות טבותך וכמא די שבקתא לעמא הדין ממצרים ועד כען: ואמר יי שבקית כפתגמך: וברם קיים אנא ומליא יקרא דיי ית כל ארעא: ארי כל גובריא דחזו ית יקרי וית אתותי די עבדית במצרים ובמדברא ונסיאו קדמי דנן עסר זמנין ולא קבילו למימרי: אם יחזון ית ארעא די קיימית לאבהתהון וכל דארגיזו קדמי לא יחזונה: ועבדי כלב חלף דהות רוח אוחרי עמיה ואשלים בתר דחלתי ואעיליניה לארעא די על לתמן ובנוהי יתרכונה: ועמלקאה וכנענאה יתיב במישרא מחר אתפנו וטולו לכון למדברא אורח ימא דסוף: ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: עד אימתי לכנישתא בישתא הדא די אינון מתרעמין עלי ית תורעמת בני ישראל די אינון מתרעמין עלי שמיע קדמי: אימר להון קיים אנא אמר יי אם לא כמא די מלילתון קדמי כן אעביד לכון: במדברא הדין יפלון פגריכון וכל מניניכון לכל חושבנכון מבר עשרין שנין ולעילא די אתרעמתון עלי: אם אתון תיעלון לארעא די קיימית במימרי לאשראה יתכון בה אלהן כלב בר יפנה ויהושע בר נון: וטפלכון דאמרתון לביזא יהי ואעיל יתהון וידעון ית ארעא די קצתון בה: ופגריכון דילכון יפלון במדברא הדין: ובניכון יהון מאחרין במדברא ארבעין שנין ויקבלון ית חוביכון עד דיסופון פגריכון במדברא: במנין יומיא די אללתון ית ארעא ארבעין יומין יומא לשתא יומא לשתא תקבלון ית חוביכון ארבעין שנין ותדעון

אבן עזרא

סלח נא. אחר שמשאלנו שאמר אם יראו את הארץ אחר סלחתי כדברך ידענו כי מלת סלח נא אריכות אף וכן ונסלח לו עד שיעשה תשובה שלימה: כגדל חסדך. בעבור חסדך הגדול: וכאשר נשאת. כטעם נושא עון: ועד הנה. עד המקום הזה או מיום שיצאו ממצרים ועד זה היום כי יש הנה שם המקו' כמו באו הנה הלילה גם סימן זמן כמו ולא ראיתיו עד הנה וכבר פירשתיו: חי אני. טעמו כאשר אני חי כן יהיה דברי קיים: וימלא. וכאשר מלא כבודי את כל האר' והקרוב שהוא לעתיד וטעמו זה אעשה כדי שיודע כבודי בעולם: זה עשר פעמים. הטעם רבים והזכיר עשר בעבור היותו סך חשבון כי הוא סוף האחדים וראש העשרות שהם במחברת השנית: וכל מנאצי. מאביהם: ועבדי כלב. הזכירו לבדו בעבור ויהם והלוים והכהנים אינם בכלל השבועה כי לא הלך מהם נשיא מרגל: ועוד לכל פקודיכם לכל מספרכם אע"פ שלא היו הכהנים גם הלוים הם רבים: רוח אחר'. כנגד התרים: וימלא אחרי. רדף אחרי דברי ומלא אותו שהארץ טובה מאד ואין רבה: והעמלקי והכנעני. הוא האמורי כי כל אמורי הוא כנעני ולא חשש הכתו' להפרישו בעבור העמלקי שהוא מבני שם וכנען שהוא אבי האמורי מבני חם וכן וירד העמלקי והכנעני והעד ויצא האמורי ולא הזכיר העמלקי כי האמורי הוא העקר: יושב בעמק. לארוב לכם ויש אומ' אע"פ שהעמלקי והכנעני יושבי' בעמק פנו דרך ים סוף ולא תפחדו והנה ישרא' לא עשו תשובה על כן דבר השם: פגריכם. הגופות: הלינותם. מגזרת וילונו על משה: נשאתי את ידי. כלשון בני אדם כי השמים למעלה. הקדים כלב כי הוא הקדים ויהם: ופגריכם. שהם אתם: יהיו רועים. כי מנהג הרועה שלא יעמוד וינוח במקום והעד כאהל רעי: זנותיכם. שזנו מאחרי ואמרו נתנ' ראש: אשר תרתם. בעוו': את

רשי

את תנואתי. שהניאותם את לבבכם מאחרי: תנואה. לשון הסרה כמו כי הניא אביה אותה: וישובו וילינו עליו. וכששבו מתור הארץ הרעימו עליו כל העדה בהוצאת דבה אותן האנשים וימותו כל הוצאת דבה לשון חינוך דברי' שמלקיחין לשונם לאדם לדבר בו כמו ודובב שפתי ישני' ושנה לטובה וישנה לרעה לכך נאמ' כאן מוציאי דבת ה הארץ רעה שיש דבה שהיא טובה. דבה פרלדי"ש בלע"ז: במגפ' לפני יי'. באות' מית' ההגונ' להם מדה כנגד מדה הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונ' עד טבורם ותולעים יוצאין מלשונם ובאין לתוך טיבורם לכך כ נאמר במגפה ולא ב במגפה: לפני יי'. באותה הראויה להם על פי מדותיו של הב"ה שהוא מודד מדה כ כנגד מדה: ויהושע וכלב חיו. מה תלמוד לומר חיו מן האנשים ההם אלא מלמד ם שנטלו חלקם של ת מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים: אל ראש ההר. הוא הדרך העולה לארץ ישראל: והיא לא תצלח. זו שאתם עושי' לא תצלח: כי על כן שבתם. כלומר כי זאת תבא לכם על אשר שבתם וגו': ויעפילו. לשון חוזק וכן הנה עפלה איגנרי"ש בלע"ז לשון עזות וכן עופל בת צ ציון עופל ובחן. ומדרש תנחומ' מפרשו לשון אופל הלכו ח חשכים שלא ברשות: ויכתום. כמו ואכות אותו טחון מכה אחר מכה: עד החרמה. שם המקום נקרא על שם המאורע: ועשית טו אשה. אין זה צווי אלא כשתבאו שם ותעלה על לבבכ' לעשות אשה ליי': לריח ניחח. נחת רוח לפני: לפלא נדר או נדבה. או שתעשו האשה בשביל חובת מועדיכם שחייבתי א אתכם לעשות במועד: והקריב המקריב. תקריבו נסכי' ומנחה לכל בהמה המנחה בליל והשמן נבלל ב בתוכה והיין לספלים כמו ששנינו במסכת סוכה: לכבש האחד. על כל האמור למעלה הוא מוסב על המנחה ועל השמן ועל היין: או לאיל. ואם איל הוא ורבותינו דרשו לרבות את הפלגס ל לבכבי אילי: אשה

והאנשים קראה והאנשי' אשר עליגתו' תנו' והאנשי' אשר ש"ח חטה ומשכי' בטעמה וכו' עלו ברחת

ויהוש' בן נון לא זוגין מתחלפין בטע' קדמאה רביע תמן זקף

אשה לרכיך לארבע לקורות

אבן עזרא

את תנואתי. הביא דברי או מי יביאני והטעם שיסבור את שבועתי כמו ואם הניא: הנועדים עלי. שאמרו לרגום באבנים עבדי השם בעבור שאמרו כבוד השם: במדבר הזה. יתמו קץ כל אחד שיש קץ כל אחד: ושם ימותו. כלם קרוב מהקץ: וילינו עליו. פועל יוצא לשנים פעולים: וימותו. כמו מתו במגפ' כלם יחד: ויהושע בן נון. דברי משה קודם כלב: והיא. העליה אל ראש ההר לא תצלח או העברת פי השם אין בה הצלחה: כי על כן שבתם. הואיל ושבתם כמו כי על כן לא כתתיה: ויעפילו. מגזרת עפל ובחן והטעם שעלו אל העפל: ויכתום. אמר רבי משה הכהן הספרדי ז"ל כי היה ראוי להיותו ויכיתום וכן ודבקו גם המה והנכון בעיני שהו' מפעלי הכפל והיא מלה זרה: עד החרמה. שם מקו' ויש או' עד שהחרימום: כי תבאו אל ארץ מושבותיכם'. נסמכה זאת הפרשה בעבור שנחלשו ויתאבלו לנחם הבנים להודיעם כי יבאו אל הארץ והנכון בעבור שנשאו קול כל העד' וחטאו ונסלח להם בעבור תפלת משה את' וכי תשגו והעד ונסלח להם והוצרך להזכיר משפט מנחות כל עולה וזבח ובסוף והנפש אשר תעשה ביד רמה רמז למעשיהם. והזכיר דבר המקושש כי עשה ביד רמה ומרוב חמלת השם על ישרא' שם הכיבית לזכר שלא יעשה האדם ביד רמה או שלא ישכח: לפלא

והאנשים ח' ראשי פסוקים וס' נמסר במגש: מוצא' ל' חס' אלין ביחדין חס' יו"ד בלשון יציאה מוציאי דבת הארץ. והוצא עליה שם רע. בידם יצאו. ותעלה ותצא מרכבה דמלכים. ויצאו דמצבות. הוצא דלקרוא דרור. להוציאהו אל הבית דירמיה. ואוצא אש מתוכך דיחזקאל. ותעלומה יוצא אור. ומלכם יוצאו מלין.

מקרא

את־תְנוּאָתִֽי׃ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא׀ זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל־הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת הַנּוֹעָדִים עָלָי בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ׃ וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ וַיַּלִּינוּ עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ׃ וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת־הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה חָיוּ מִן־הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַהֹלְכִים לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד׃ וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיַּעֲלוּ אֶל־רֹאשׁ־הָהָר לֵאמֹר הִנֶּנּוּ וְעָלִינוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה כִּי חָטָאנוּ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לָמָּה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־פִּי יְהוָה וְהִוא לֹא תִצְלָח׃ אַל־תַּעֲלוּ כִּי אֵין יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ כִּי הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי שָׁם לִפְנֵיכֶם וּנְפַלְתֶּם בֶּחָרֶב כִּי־עַל־כֵּן שַׁבְתֶּם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה יְהוָה עִמָּכֶם׃ וַיַּעְפִּלוּ לַעֲלוֹת אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וּמֹשֶׁה לֹא־מָשׁוּ מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה׃ וַיֵּרֶד הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם עַד־הַחָרְמָה׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ מוֹשְׁבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם׃ וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה אוֹ־זֶבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה אוֹ בְּמֹעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה מִן־הַבָּקָר אוֹ מִן־הַצֹּאן׃ וְהִקְרִיב הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִנְחָה סֹלֶת עִשָּׂרוֹן בָּלוּל בִּרְבִעִית הַהִין שָׁמֶן׃ וְיַיִן לַנֶּסֶךְ רְבִיעִית הַהִין תַּעֲשֶׂה עַל־הָעֹלָה אוֹ לַזָּבַח לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד׃ אוֹ לָאַיִל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֹלֶת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן

תרגום

יָת דְּאִתְרַעֲמְתּוּן עֲלָי׃ אֲנָא יְיָ גְּזָרִית בְּמֵימְרִי אִם לָא דָּא אֶעְבֵּיד לְכָל כְּנִשְׁתָּא בִישְׁתָּא הָדָא דְּאִזְדַּמַּנוּ עֲלָי בְּמַדְבְּרָא הָדֵין יִסוּפוּן וְתַמָּן יְמוּתוּן׃ וְגֻבְרַיָּא דִּי שְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא וְתָבוּ וְאַרְעִימוּ עֲלוֹהִי יָת כָּל כְּנִשְׁתָּא לְאַפָּקָא שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא׃ וּמִיתוּ גֻּבְרַיָּא דְּאַפִּיקוּ שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא בְּמוֹתָנָא קֳדָם יְיָ׃ וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה אִתְקַיַּמוּ מִן גֻּבְרַיָּא הָאִנּוּן דַּאֲזַלוּ לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא׃ וּמַלֵּיל מֹשֶׁה יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְאַבַּלוּ עַמָּא לַחֲדָא׃ וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא וּסְלִיקוּ לְרֵישׁ טוּרָא לְמֵימַר הָא אֲנַחְנָא סָלְקִין לְאַתְרָא דִּי אֲמַר יְיָ אֲרֵי חַבְנָא׃ וַאֲמַר מֹשֶׁה לְמָה דְּנַן אַתּוּן עָבְרִין עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַּיְיָ וְהִיא לָא תַצְלַח׃ לָא תִסְּקוּן אֲרֵי לֵית שְׁכִינְתָּא דַּיְיָ בֵּינֵיכוֹן וְלָא תִתַּבְּרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן׃ אֲרֵי עֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה תַּמָּן קֳדָמֵיכוֹן וְתִפְּלוּן בְּחַרְבָּא אֲרֵי עַל כֵּן תַּבְתּוּן מִבָּתַר פֻּלְחָנָא דַּיְיָ וְלָא יְהֵי מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן׃ וְאַרְשַׁעוּ לְמִסַּק לְרֵישׁ טוּרָא וַאֲרוֹן קְיָמָא דַּיְיָ וּמֹשֶׁה לָא עֲדוֹ מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא׃ וּנְחַת עֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה דְּיָתֵיב בְּטוּרָא הַהוּא וּמְחוֹנוּן וּטְרָדִינוּן עַד חָרְמָה׃

וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תֵעֲלוּן לְאַרַע מוֹתְבָנֵיכוֹן דִּי אֲנָא יָהֵיב לְכוֹן׃ וְתַעְבְּדוּן קֻרְבְּנָא קֳדָם יְיָ עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְאַפְרָשָׁא נִדְרָא אוֹ בִנְדַבְתָּא אוֹ בְּמוֹעֲדֵיכוֹן לְמֶעְבַּד לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ מִן תּוֹרֵי אוֹ מִן עָנָא׃ וִיקָרֵיב דִּמְקָרֵיב קֻרְבָּנֵיהּ קֳדָם יְיָ מִנְחָתָא סֻלְתָּא עֶשְׂרוֹנָא דְּפִילָא בְּרַבְעוּת הִינָא מִשְׁחָא׃ וְחַמְרָא לְנִסְכָּא רַבְעוּת הִינָא תַּעְבֵּיד עַל עֲלָתָא אוֹ לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְאִימְּרָא חַד׃ אוֹ לְדִיכְרָא תַּעְבֵּיד מִנְחָתָא סֻלְתָּא תְּרֵין עֶשְׂרוֹנִין דְּפִילָא בִּמְשַׁח

[מסורה בשוליים]

ל' ומל' ג' רפ — כו"ל מל' ב' מלא לכן אתה — וילינו ק' — ב' במדבר ולא לא תוריש — ל' וחס' יוד ו' חס' בליש' — ל' — כו"ל מל' — ב' ב' חס' — ג' רגש' — ב' וגעליכו — ל' — כו"ל חס' וי"ו — ל' וחס' ב' — ל' — את ל' — ל' — י"ג — ב' ל' וכו' מריב לכ' ת' מיודין — ד' ל' חס' יוד קדמ' — ה' רפ' ל' מל' כתוריה — ב' מלעיל

מסרה

ומוצא דבה הוא כסיל: ויהושע בן נון חד מן י"א זוגין מתחלפין בטע' קדמ' רביע תמן זקף וסימ' נמסר בסדר צו: וישכמו ג' חסרים וסימ' וישכמו בבקר ויעלו. בעלות יהושע. וחברו: הננו ג' דגש' וסימ' הננו עבדים. לך לעבדים. הננו ועלינו. ונמסר גם בסדר מקץ: וארון ברית יי' ב' וסי' נסע לפניה. וארון ברית יי' ומשה לא משו: ויכום י"א וסימ' וירד העמלקי והכנעני. ויכו בהם אנשי העי'

ואת מלכה ואת כל. ויתנם יי' ביד ישראל ויכום ב' בני בתרא דפסו' חס'. ויעל יהודה ויתן יי' את. ואבימלך והראשים אשר. ויתן יי' אלהי ישראל את סיחן. ואיש ישר' שבו אל בני בנימן. ויצאו אנשי ישר' מן העיר. ויהי ככלתו לעשות העלה: בלול ד' וסים' בסדר תצוה:

לפלא· לפרם וכן והפלא יי׳ ואם הוא בה״א כי אותיות אהו״י מתחלפו׳: מנחה סלת· עשרון לאחד מן הבאין: שה כשבים· או עזים וכן פירם בסוף לכבש האחד או אם הקריב איל תהא מנחתו כפלי׳ כי הכבש הוא קטן· ולא הזכיר עם בן הבקר נדבה והזכיר שלמים בעבור שלא הזכירו בתחלה ומשפט הכל אחד· וטעם כמספרם על המנחה והשמן והיין: או

אשר בתוככם· היום: הקהל· ים אֹ׳ כי זה הה״א הוא לקריאה ולפי דעתי שאין סימן קריאה בלשון הקדש והעד הארבעה והאחר מהם משה משה רק זה הה״א הוא ה״א הדעת וסימן ה הקריאה איכנו: ככם כגר· כבר ביארתי משפט הכפ״ן בהתחברם· וטעם תורה אחת לבד מהעולות כי העולות הם ב בחיוב חקה ועוד אמר השם כאשר תביאו מנחה על העולה מהסלת כן תתנו גם מעריסותיכ׳ ואין צורך להזכיר מה שקבלו קדמונינו ז״ל כי הם שתים חלה ותרומ׳ ושיעורן לפי שכל דבריה׳ אמת וזולתם הבל הנה שעיר מוסף בין שעשו בשגגה מה שצוו שלא לעשו׳ ובין שלא עשו בשגגה מה שצוו לעשות: ואמאתם

אשה ריח· אינו מוסב אלא על המנחה והשמן אבל היין אינו אשה שאינו ניתן על האש: או לשה· בין שהוא בכבשי׳ בין שהוא בעזי׳ כבש ושה קרויים בתוך שנתם: איל· בן שלשה עשר חדש ויום אחד: כמספר אשר תעשו· כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן ככה תעשו נסכים לכל אחד מהם: כמספרם· של בהמו׳ מספרם של נסכי׳: ככם כגר·

שלשית כל אורית׳ כתיב כן חס׳ יו״ד קדמא בר מן ב׳ דכתיב שלישת וסי׳ ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר· כי תכלא לעשר· וט׳ מלאים וסי׳ והציע התחתונה. ויהי מימים רבים ויהי בשנה השלישית· הא לך האות אבול דמלכי׳ ואבני דיסעיה· והשלישית לכל רוח אזרה· ושמן שלישית לרס את הסלת· ושם השלישית קרן הפוך·

שְׁלִשִׁית הַהִין׃ וְיַיִן לַנֶּסֶךְ שְׁלִשִׁית הַהִין תַּקְרִיב רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְכִי־תַעֲשֶׂה בֶן־בָּקָר עֹלָה אוֹ־זָבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ־שְׁלָמִים לַיהוָה׃ וְהִקְרִיב עַל־בֶּן־הַבָּקָר מִנְחָה סֹלֶת שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן חֲצִי הַהִין׃ וְיַיִן תַּקְרִיב לַנֶּסֶךְ חֲצִי הַהִין אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ כָּכָה יֵעָשֶׂה לַשּׁוֹר הָאֶחָד אוֹ לָאַיִל הָאֶחָד אוֹ־לַשֶּׂה בַכְּבָשִׂים אוֹ בָעִזִּים׃ כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כָּכָה תַּעֲשׂוּ לָאֶחָד כְּמִסְפָּרָם׃ כָּל־הָאֶזְרָח יַעֲשֶׂה־כָּכָה אֶת־אֵלֶּה לְהַקְרִיב אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר־בְּתוֹכְכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה׃ הַקָּהָל חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּכֶם כַּגֵּר יִהְיֶה לִפְנֵי יְהוָה׃ תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּבֹאֲכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה׃ וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה׃ רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ׃ מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ ס

וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֺת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה׃ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֶשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָל־הָעֵדָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּת׃ וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם כִּי־שְׁגָגָה הִוא

תַּלְתוּת הִינָא׃ וְחַמְרָא לְנִסְכָּא תַּלְתוּת הִינָא תְּקָרֵיב לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ וַאֲרֵי תַעְבֵּיד בַּר תּוֹרֵי עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָא לְאַפְרָשָׁא נִדְרָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָא קֳדָם יְיָ׃ וִיקָרֵיב עַל בַּר תּוֹרֵי מִנְחָתָא סוֹלְתָּא תְּלָתָא עֶסְרוֹנִין דְּפִיל בִּמְשַׁח פַּלְגוּת הִינָא׃ וְחַמְרָא תְּקָרֵיב לְנִסְכָּא פַּלְגוּת הִינָא קוּרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ כְּדֵין יִתְעֲבֵיד לְתוֹרָא חַד אוֹ לְדִכְרָא חַד אוֹ לְאִמַּר בְּאִמְּרַיָא אוֹ בְעִזַּיָא׃ כְּמִנְיָן דִּי תַעְבְּדוּן כְּדֵין תַּעְבְּדוּן לְחַד כְּמִנְיָנְהוֹן׃ כָּל יַצִּיבָא יַעְבֵּיד כְּדֵין יָת אִלֵּין לְקָרָבָא קוּרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ וַאֲרֵי יִתְגַּיַּר עִמְּכוֹן גִּיּוֹרָא אוֹ דִּי בֵינֵיכוֹן לְדָרֵיכוֹן וְיַעְבֵּיד קוּרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ כְּמָא דִּי תַעְבְּדוּן כֵּן יַעְבֵּיד׃ קְהָלָא קְיָמָא חַד לְכוֹן וּלְגִיּוֹרַיָא דְּיִתְגַּיְּרוּן קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן כְּוָתְכוֹן כְּגִיּוֹרָא יְהֵי קֳדָם יְיָ׃ אוֹרַיְתָא חֲדָא וְדִינָא חַד יְהֵי לְכוֹן וּלְגִיּוֹרַיָא דְּיִתְגַּיְּרוּן עִמְּכוֹן׃

וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן בְּמֵיעַלְכוֹן לְאַרְעָא דִּי אֲנָא מָעֵיל יָתְכוֹן לְתַמָּן׃ וִיהֵי בְּמֵיכַלְכוֹן מִלַּחְמָא דְּאַרְעָא תַּפְרְשׁוּן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ׃ רֵישׁ אַצְוָתְכוֹן חַלְּתָא תַּפְרְשׁוּן אַפְרָשׁוּתָא כְּמָא דְּמַפְרְשִׁין מִן אִדְּרָא כֵּן תַּפְרְשׁוּן יָתַהּ׃ מֵרִישׁ אַצְוָתְכוֹן תִּתְּנוּן קֳדָם יְיָ אַפְרָשׁוּתָא לְדָרֵיכוֹן׃ וַאֲרֵי תִשְׁתְּלוּן וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוּדַיָא הָאִלֵּין דִּי מַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה׃ יָת כָּל דִּי פַקֵּיד יְיָ לְוָתְכוֹן בִּידָא דְּמֹשֶׁה מִן יוֹמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ וּלְהָלָא לְדָרֵיכוֹן׃ וִיהֵי אִם מֵעֵינֵי כְנִשְׁתָּא אִתְעֲבִידַת לְשָׁלוּ וְיַעְבְּדוּן כָּל כְּנִשְׁתָּא תּוֹר בַּר תּוֹרֵי חַד לַעֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ וּמִנְחָתֵיהּ וְנִסְכֵּיהּ כִּדְחָזֵי וּצְפִיר בַּר עִזֵּי חַד לְחַטָּאתָא׃ וִיכַפַּר כָּהֲנָא עַל כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִשְׁתְּבֵק לְהוֹן אֲרֵי שָׁלוּתָא הִיא

של נסכי׳: ככם כגר· כמותכם כן גר וכן דרך לשון עברית כגן ה׳ כארץ מצרים כן ארץ מצרים כמוני כמוך כעמי כעמך׃ בבואכם אל הארץ· משונה ביאה זו מכל ביאות שבתור׳ שבכולן נאמ׳ כי תבא כי תבאו לפי כלן למדות זו מזו וכיון שפרט לך באח׳ מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיב׳ אף כולן כן אבל זו נאמר בה בבואכ׳ משנכנסו בה ואכלו מלחמ׳ נתחייבו בחלה׃ ראשית עריסותיכ׳· כשתלושו כדי עיסתכם שאתם רגילין ללוש במדבר וכמה היא ויִמדו ב בעומר עומר לגולגלת תרימו מראשית כלומ׳ קודם שתאכלו ממנה ראשית הלקו חלה א את׳ תרימו תרומ׳ לשם ה׳: חלה· טורטיל בלעז׃ כתרומת גורן· שלא נאמר בה שיעור ולא כתרומת מעשר שנאמ׳ בה שיעור אבל חכמים נתנו שיעור ל לבעל הבית אחד מכ״ד ולנחתום אחד ממ״ח׃ מראשית עריסותיכם· למה נאמ׳ לפי שנאמ׳ ראשית עריסותיכם ש שומע אני ראשונה ש שבעיסות תלמו׳ לומר מראשית מקצתה ולא כולה׃ תתנו לה׳ תרומה· לפי שלא שמענו שיעור חלה כ נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה׃ וכי תשגו ולא תעשו· עבוד׳ זרה היתה בכלל כל המצות שהעובר עליה פר והריהו כתו׳ מוכיח׳ כאן מכללה לדון ב בפר לעולה ושעיר ל לחטאת׃ וכי תשגו וגו׳· בע״ז הכתוב מדב׳ או אינו אלא באח׳ מכל המצות תלמוד לומר את כל המצות האלה מצוה אחת שהיא ככל המצות מה העובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה פ פני׳ אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים ואי זו זו

שלחיה כול הכ׳ יוד קרוא לחה

לדרתיכם חד מן ה׳ תקונות דמצרית מלייולא לכוף בסוף ביקעתי

מסרה

והעמדנו עלינו מצות· ת׳ כתיבן שלישת חס׳ יו״ד תני׳ וסי׳ ונסכיהם חצי ההין· ויכף י״קרא שמואל· ותכפל חרב שלישתה· וב׳ כתבן שלשת חס׳ דחס׳· והשלשת ביד אתי· שלשתך כדבר׃ ריח ניחח ה׳ מיחדין בתורה וסי׳ נמסר בסד׳ צו׃ ויין ה׳ ר״פ וסי׳ ויין לנסך רביעית· ויין לנסך שלשית· ויין תקריב לנסך· ויין לא ישתו כל כהן· ויין ישמח לבב׃ במספר א״ב מן חד חד כ״ף בר״ש תיבותא וסי׳ נמסר במסרא רבתא׃ לאחד ב׳ וסי׳ שני העמר לאחד· ככה תעשו לאחד׃ בבאכם ג׳ וחסרים וס׳ יין ושכר אל תשת· בבאכם אל הארץ דחלה· בן תהדף חמתי עליכ׳׃ מראשית ה׳ וסי׳ ערסתיכ׳· מרשית השנה כן כתו׳ חס׳ אל״ף· מרשית כל פרי האדמה· מגיד מראשית אחרית· להבריאכם מראשית· וא׳ ומראשית כל תבואתך׃ ערסתכם ל׳ חס׳ דחס׳· בראשית עדסתיכם חס׳ ומ״ל· וראשית עריסותיכם דיחזקאל מ״ל דמ״ל׃ לחטת ל׳ חסר אל״ף· והוא חד מן נ״ח מלין חסרי׳ אל״ף וסי׳ במסרא רבתא׃

זו ע״ז· אשר דבר ה׳ אל משה· אנכי ולא יהיה לך מפי הגבור׳ שמענום אחת דבר שהי׳ פ׳ זו שמענו· את כל אשר צוה וגו׳· מגיד שכל המודה בע״ז ככופר בכל התור׳ כולה ובכל מה שנתנבאו הנביאים שנ׳ למן היום אשר צוה ה׳ והלא׳ ה׳: אם מעיני העדה נעשת׳ לשגגה· אם מעיני העדה נעשת׳ עבירה זו על ידי שוגג שטעו [illegible] ואמרו על א׳ מן העבודות שהיא מותרת לעבוד ע״ז בכך׃ לחטת· חסר אל״ף שאינו כשאר חטאו׳ שכל חטאות שבתורה הבאות עם עולה החטא׳ קודמו׳ לעולות שנ׳ ואת השני יעשה עולה וזו עולה קודמ׳ לחטאת׳

רשי

הביאו את קרבנם לפני יי׳ · זה האמור בפרשה אות פר העולה שנאמר אשה ליי׳. וחטאתם · זה השעיר: תחטא בשגגה · בע״ז: עז בת שנתה · שאר עבירות יחיד מביא כשבה או שעירה וכזו קבע לה שעירה: ביד רמה · במזיד: מגדף · מחרף כמו והיתה חרפה וגדופה אשר גדפו נערי מלך אשור ועוד דרשו רבותינו מכאן למברך את השם שהוא בכרת: דבר יי׳ · אזהרת ע״ז מפי הגבור׳ והשאר מפי משה: עונה בה · בזמן שעונה בה שלא עשה תשובה: ויהיו במדבר וימצאו · בגנותן של ישר׳ דבר הכתוב שלא שמרו אלא שבת ראשונ׳ ובשנייה בא זה וחללה: המוצאי׳ אותו מקושש · שהתרו בו ולא הניח מלקושש אף משמצאוהו והתרו בו: כי לא פורש מה יעשה לו · באי זו מיתה ימות אבל יודעי׳ היו שהמחלל שבת במיתה: ויוציאו אותו · מכאן שבית הסקילה חוץ ורחוק מבית דין: רגום · פש״ט בלע״ז וכן הלוך אלג״ט׳ וכן זכור ושמור: ועשו להם ציצית · על שם הפתילים התלויים בה כמו ויקחני בציצית ראשי · דבר אחר ציצית על שם וראיתם אותו כמו מציץ מן החרכים: תכלת · צבע ירוק של חלזון: וזכרתם את כל מצות יי׳ · שמנין גימטריא של ציצית שש מאות ושמנה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי״ג: ולא

אבן עזרא

וחטאתם · הוא השעיר ובעבור שהוא סמוך אל עזים הוא קטן והעתיד הפך: בת שנתה · פירוש שעירת עזים וזה החטא הוא שלא עשו מה שצוה לעשות והוא שוגג. והנה הוא כמשפט העושה בשגגה מה שצוה שלא לעשות: תורה אחת. כזאת תורת החטאת: ביד רמה · להראות הכל שאיננו ירא מהשם: מגדף · כדרך לשון בני אדם: כי דבר יי׳ בזה · זה הוא ביד רמה: ואת מצותו הפר · שצוהו שלא לעשות ביד רמה ויש אומרים או אם יפר מצותו בסתר: הנפש ההיא · איננה המשכלת כדברי תועי רוח רק הוא חבור נפש עם הגוף: עונה בה · כמו דמו בראשו: במדבר · לפי דעתי שהוא מדבר סיני וכבר הזכרתי למה נסמכה הפרשה גם יתכן שעשה המקושש ביד רמה והזהירוהו ולא הועיל · ויקריבו אותו אל ראשון: במשמר · בפתחות הבית מקום היה ידוע: מה יעשה לו · אי זו מיתה ימות: כאשר צוה יי׳ · מיתת הרגימ׳: ועשו להם ציצית · יתכן על שני פירושי׳ האחד שיעשו ציצית כמו בציצית ראשי והם החוטים היוצאים מאיכם ארוגים: על כנפי בגדיהם · על כל בגד חלוק או מכנסי׳ כי אם תחלקוהו הנה הוא כדמות כנף: פתיל תכלת · על הציצית · וטעם תכלת בעבור שהוא כעין השמים: והיה לכם לציצית · והנה ישוב הפתיל להיותו בקצה כמו הציצית. והפירוש השני כאשר העתיקו חז״ל ובעבור שיש עדים נאמנים על הפירוש השני בטל הראשון והם העתיקו כי זאת המצוה עם בגד שיש לו ארבע כנפים והציצית הם הגדילים ועוד אפרשנו והנה מצוה על כל מי שיש לו בגד בארבע כנפי׳ שיתכסה בו ביום תמיד ולא יסירנו מעליו למען יזכרו והמתפללים בטלית בשעת התפלה יעשו זה בעבור שיקראו בקריאת שמע והיה לכם לציצית ועשו להם ציצית רק לפי דעתי יותר הוא חייב להתעטף בציצית בשאר השעות משעת התפלה למען יזכור ולא ישגה ולא יעשה עבירה בכל שעה כי בשעת התפלה לא יעשה עבירה: וראיתם אותו · מצוה להיותו נראה: אחרי

לכפר עליו ה׳ וסי׳ ושחט את בן הבקר · ויקח משה מן הדם · ואם דל הוא ואין · והנותר מן השמן · והשעיר אשר עלה · וכפר אהרן על קרנותיו: ביד רמה ג׳ וסי׳ ובני ישראל יוצאים ביד רמה · והנפש אשר תעשה · יצאו בני ישראל ביד רמה · ונמסר גם בסדר בשלח: בזה ח׳ וסי׳ כי דבר יי׳ בזה ואת מצותו הפר · בזה לך

והם הביאו את קרבנם אשה ליהוה וחטאתם לפני יהוה על שגגתם: ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה: ס ואם נפש אחת תחטא בשגגה והקריבה עז בת שנתה לחטאת: וכפר הכהן על הנפש השגגת בחטאה בשגגה לפני יהוה לכפר עליו ונסלח לו: האזרח בבני ישראל ולגר הגר בתוכם תורה אחת יהיה לכם לעשה בשגגה: והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את יהוה הוא מגדף ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמה: כי דבר יהוה בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההוא עונה בה: פ

ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקשש עצים ביום השבת: ויקריבו אתו המצאים אתו מקשש עצים אל משה ואל אהרן ואל כל העדה: ויניחו אתו במשמר כי לא פרש מה יעשה לו: ס ויאמר יהוה אל משה מות יומת האיש רגום אתו באבנים כל העדה מחוץ למחנה: ויציאו אתו כל העדה אל מחוץ למחנה וירגמו אתו באבנים וימת כאשר צוה יהוה את משה: פ

ויאמר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת: והיה לכם לציצת וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות יהוה ועשיתם אתם

ואינון איתיאו ית קורבנהון קורבנא קדם יי וחובתהון קדם יי על שלותהון: וישתבק לכל כנישתא דבני ישראל ולגיוריא דיתגיירון ביניהון ארי לכל עמא בשלותא: ואם אנש חד יחוב בשלו ויקריב עיזא בת שתה לחטאתא: ויכפר כהנא על אנשא דאשתלי במחביה בשלו קדם יי לכפרא עלוהי וישתבק ליה: יציבא בבני ישראל ולגיוריא דיתגיירון ביניהון אורייתא חדא תהי לכון לדיעבד בשלו: ואנש דיעביד בריש גלי מן יציביא ומן גיוריא קדם יי הוא מרגיז וישתיצי אנשא ההוא מגו עמיה: ארי פתגמא דיי בסר וית פיקודוהי אשני אשתיצאה ישתיצי אנשא ההוא חוביה ביה: והוו בני ישראל במדברא ואשכחו גברא כד מגבב אעין ביומא דשבתא: וקריבו יתיה דאשכחו יתיה כד מגביב אעין לות משה ולות אהרן ולות כל כנישתא: ואסרו יתיה בבית מטרא ארי לא אתפרש להון מה דיעבדון ליה: ואמר יי למשה אתקטלא יתקטיל גברא רגומו יתיה באבניא כל כנישתא מברא למשריתא: ואפיקו יתיה כל כנישתא למברא למשריתא ורגמו יתיה באבניא ומית כמא דפקיד יי ית משה: ואמר יי למשה למימר: מליל עם בני ישראל ותימר להון ויעבדון להון כרוספדין על כנפי כסותהון לדריהון ויתנון על כרוספדא דכנפא חוטא דתכלתא: ויהון לכון לכרוספדין ותחזון יתיה ותדכרון ית כל פקודיא דיי ותעבדון יתהון

לענה לך דמלכים · וחכרו דישעיה · אשר בזה את אלתי · אם לא אלתו אשר בזה · כי לא בזה ולא שקץ ענות עני · ואת אסיריו לא בזה · את הפלהם: ויציאו י״ב וסי׳ וידבר משה אל בני ישראל · ויציאו אתו כל העדה · ויבאו הנערים המרגלים · ויעשו כן ויציאו אליו · כאשר בא יעקב מצרים · ויצאו את מצבות · וירא ארם כי נגפו · דה׳ · ויבאו הכהנים לפנימה · ויעלו ויצאו מרכבה ממצרים · ויציאו את בן המלך דה׳ · והמקלל · אוריהו · וכתיבא · ויוציאו כתיב · מצבות ויצאו כתיב · ושארא ויציאו כתיב · ונמסר גם בסוף אמור: ציצת ד׳ וכתיב כן חסר יוד תמין וסי׳ ועשו להם ציצת · ונתנו על ציצת הכנף פתיל הכלת · והיו לכם לציצת · ויקחני בציצת ראשי: את כל מצות יי׳ ג׳ וסי׳ והיה לכם לציצת · ויעזבו את כל מצות יי׳ · ולשמור ולעשות:

אחרי לבבכם. המחשבה והעין רואה והלב חומד והנה יהיה הציצית לאות ולסימן שלא ירדוף אדם אחר הרהור לבו וכל אשר שאלו עיניו: אשר אתם זונים. כי מי שילך אחרי תאותו הוא זונה מתחת עבודת אלהיו. וטעם למען תזכרו וכבר אמר וזכרתם את כל מצות יי׳ שאם תזכרו תהיו קדושים ולא תתגאלו בתאות הלב המטנפת הרוח המשכלת: אני יי׳ אלהיכם. אני הוא שהוצאתי אתכם להיות לכם לאלהים על כן אמרתי לכם אני יי׳ אלהיכם:

ולא תתורו אחרי לבבכם. כמו מתור הארץ הלב והעינים הם מרגלים לגוף מסרסרים לו את העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירה: אני יי׳. נאמן לשלם שכר: אלהיכם. נאמן ליפרע: אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזירותי: אני יי׳ אלהיכם. עוד למה נאמר כדי שלא יאמרו ישראל מפני מה אמ׳ המקום לא שנעשה ונטול שכר לא עושין ולא נוטלין שכר על כרחכם אני מלככם וכן הוא אומר אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם. דבר אחר למה נאמר יציאת מצרים אני הוא שהבחנתי במצרי׳ בין טפה של בכור לשאינה של בכור אני הוא עתיד להבחין וליפרע מן התולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת היא. ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ע״ז לומר שהמחלל את השבת כעובר ע״ז שאף היא שקולה ככל המצות וכן הוא אומר בעזרא ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תור׳ ומצו׳ ואת שבת קדשך הודעת להם ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצות שנ׳ ועשיתם את כל מצותי: על כנפי בגדיהם. כנגד ואשא אתכם על כנפי נשרי׳ על ארבע כנפות ולא בעלת שלש ולא בעלת חמש כנגד ארבעה לשונות של גאולה שנאמ׳ במצרי׳ והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי: פתיל תכלת. על שם שכול בכורות תרגומו של שכול תכלא ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב ושמונה חוטין שבה כנגד שמנה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים: חסלת שלח לך

אני יי׳ ב׳ בטעמ׳ ר״פ וסי׳ ואולך אתכם קוממיות. אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים: ודתן ואבירם ג׳ וסי׳ ויקח קרח בן יצהר בן קהת. ויעלו מעל משכן קרח הניינא דפסו׳. ובני אליאב קדמ׳ דפסו׳: ויקמו כלם חס בב״ט וסי׳ ויאכלו וישתו. ויקומו שרי מואב קדמ׳. וינוסו בנשף. ויקומו בני ישראל בבקר. ויקומו וילכו זיפה.

וְלֹא־תָתֻ֜רוּ אַחֲרֵ֤י לְבַבְכֶם֙ וְאַחֲרֵ֣י עֵֽינֵיכֶ֔ם אֲשֶׁר־אַתֶּ֥ם זֹנִ֖ים אַחֲרֵיהֶֽם׃ לְמַ֣עַן תִּזְכְּר֔וּ וַעֲשִׂיתֶ֖ם אֶת־כָּל־מִצְוֺתָ֑י וִהְיִיתֶ֥ם קְדֹשִׁ֖ים לֵאלֹֽהֵיכֶֽם׃ אֲנִ֞י יְהֹוָ֣ה אֱלֹהֵיכֶ֗ם אֲשֶׁ֨ר הוֹצֵ֤אתִי אֶתְכֶם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם לִהְי֥וֹת לָכֶ֖ם לֵאלֹהִ֑ים אֲנִ֖י יְהֹוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃

ל׳ ומל׳ · ב׳ ר״פ בטע׳ בתור · ל׳ ב סו׳

וְלָא תִטְעוֹן בָּתַר הִרְהוּר לִבְּכוֹן וּבָתַר חֵיזוּ עֵינֵיכוֹן דִּי אַתּוּן טָעַן בַּתְרֵיהוֹן׃ בְּדִיל דְּתִדְכְּרוּן וְתַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוֹדַיי וּתְהוֹן קַדִּישִׁין קֳדָם אֱלָהֲכוֹן׃ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּיקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃

קי״ט פל״ט סימן.

פרשה ויקח

פרשה ואתפליג

וַיִּקַּ֣ח קֹ֔רַח בֶּן־יִצְהָ֥ר בֶּן־קְהָ֖ת בֶּן־לֵוִ֑י וְדָתָ֨ן וַאֲבִירָ֜ם בְּנֵ֧י אֱלִיאָ֛ב וְא֥וֹן בֶּן־פֶּ֖לֶת בְּנֵ֥י רְאוּבֵֽן׃ וַיָּקֻ֙מוּ֙ לִפְנֵ֣י מֹשֶׁ֔ה וַאֲנָשִׁ֥ים מִבְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל חֲמִשִּׁ֣ים וּמָאתָ֑יִם נְשִׂיאֵ֥י עֵדָ֛ה קְרִאֵ֥י מוֹעֵ֖ד אַנְשֵׁי־שֵֽׁם׃ וַיִּקָּהֲל֞וּ עַל־מֹשֶׁ֣ה וְעַֽל־אַהֲרֹ֗ן וַיֹּאמְר֣וּ אֲלֵהֶם֮ רַב־לָכֶם֒ כִּ֤י כָל־הָֽעֵדָה֙ כֻּלָּ֣ם קְדֹשִׁ֔ים וּבְתוֹכָ֖ם יְהֹוָ֑ה וּמַדּ֥וּעַ תִּֽתְנַשְּׂא֖וּ עַל־קְהַ֥ל יְהֹוָֽה׃ וַיִּשְׁמַ֣ע מֹשֶׁ֔ה וַיִּפֹּ֖ל עַל־פָּנָֽיו׃ וַיְדַבֵּ֨ר אֶל־קֹ֜רַח וְאֶֽל־כָּל־עֲדָתוֹ֮ לֵאמֹר֒ בֹּ֠קֶר וְיֹדַ֨ע יְהֹוָ֧ה אֶת־אֲשֶׁר־ל֛וֹ

ב׳ ובני יונתן בלת י׳ בקרי · ב׳ ח׳ מל׳ וא׳ חס׳ בין חס׳ ל׳ · י׳ · ל · ל · ל׳ וידע בהם

קֹרַח בַּר יִצְהָר בַּר קְהָת בַּר לֵוִי וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בַּר פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן׃ וְקָמוּ לְאַפֵּי מֹשֶׁה וְגַבְרַיָּא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מָאתַן וְחַמְשִׁין רַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא מְעַרְעֵי זְמַן אֱנָשִׁין דִּשְׁמָא׃ וְאִתְכְּנִשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן וַאֲמַרוּ לְהוֹן סַגִּי לְכוֹן אֲרֵי כָל כְּנִשְׁתָּא כּוּלְּהוֹן קַדִּישִׁין וּבֵינֵיהוֹן שַׁרְיָא שְׁכִינְתָּא דַיְיָ וּמָא דֵין אַתּוּן מִתְרַבְרְבִין עַל קְהָלָא דַיְיָ׃ וּשְׁמַע מֹשֶׁה וּנְפַל עַל אַפּוֹהִי׃ וּמַלִּיל עִם קֹרַח וְעִם כָּל כְּנִשְׁתֵּיהּ לְמֵימַר בְּצַפְרָא וִיהוֹדַע יְיָ יָת דְּכָשַׁר לֵיהּ

ויקומו כל איש חיל. וחברו ד׳ה וישאו גופת. ויקומו ראשי האבות. ויקומו על עבדם: ומדוע י׳ וסימ׳ ומדוע לא יראתם לדבר. ומדוע תתנשאו על קהל יי׳. ומדוע נעכרנו אנחנו. ומדוע באתם אלי עתה. ומדוע לא הצלהם. ומדוע לא הכיתו שם. ומדוע יסתיר אבי מבני. ומדוע הקילתני. ומדוע מלך אדוניהו. ומדוע לא שמרת את שבועת יי׳. ושארא מדוע. וא׳ חס׳ מדע. לא נשא האב:

ויקח קרח: זה הדבר היה במדב׳ סיני כאשר נתחלפו הבכורים ונבדלו הלוי׳ כי חשבו ישראל שמשה אדונינו עשה זה מדעתו לתת גדולה לאחיו גם לבני קהת שהם קרובים אליו ולכל בני לוי שהם ממשפחתו והלוים קשרו עליו בעבור היותם נתוני׳ לאהרן ולבניו וקשר דתן ואבירם בעבור שהסיר הבכורה מראובן אביהם ונתנה ליוסף אולי תשרוהו בעבור יהושע מ משרתו וגם קרח בכור היה כי כן כתו׳ ודגל ראובן חונה בנגב וקהת בנגב המשכן כי הוא מ מבני קהת ואלה נשיאי העדה היו בכורים והם היו מקריבים את העולות על כן לקחו מחתות והראיה על זה הפירוש מופת המטה שראו כל ישראל כי השם בחר שבט לוי תחת הבכורי׳ על כן כתו׳ ותכל תלונתם כי התלונה על זה היתה גם אמר משה כי לא מלבי בעבור שחשדוהו כי מלבו עשה ועוד לא יי׳ שלחני בשליחות הזה כי כבר האמינו בו כל ישראל ועוד ראיה במורם כי כל העדה כלם קדושים וזה רמז לבכורים שהם קדושים כי כן כתוב קדש לי כל בכור והם היו הכהנים הנגשים אל יי׳ והם עיקר כל העדה: ויקח קרח. ואנשים. דרך קצרה כמו תאמר לחם ורבים ככה ויאמר ר׳ יונה כי פירושו לקח לקום על משה: לפני משה. שלא קמו בבתר ויש הפרש בין לפני ובין מפני: קריאי מועד. שהיו נקראים אל אהל מועד: אנשי שם. קודם נאתם ממצרים והמדקדק אמר כי נשיאי עדה הם הנשיאים העומדים על הפקודים והם פעולים למלת לקח כאילו כתוב ויקח קרח ודתן ואבירם ואון נשיאי העדה לדבר אליהם וזה משעו רחוק: רב לכם. כמו די לכם והטעם שתפשתם החלק הרב: כי כל העדה כלם קדושים. כי כל העדה מיום מעמד הר סיני היו קדושים: ובתוכם יי׳. כי הלוים נבחרו אחרי היות הכבוד בתוך בני ישראל ואם ידע משה כאשר היה בהר סיני כי נבחר שבט לוי לא ידעו ישראל: תתנשאו. להיות אהרן הכהן הגדול ומשה למעלה ממנו כי הוא למדו: ויפול על פניו. ברצונו ויש אומרים כדרך הנבואות: את אשר לו. השבט הנבחר וזאת תשובה לדתן ולאבירם ולנשיאי העדה שהיו הבכורים: ואת

ויקח קרח: פרשה זו יפה נדרשת במדרש רבי תנחומא: ויקח קרח. לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה וזהו שתרגם אונקלוס ואתפליג נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת וכן מה יקחך לבך לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם. ד״א ויקח קרח משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים כמו שנאמר קח את אהרן קחו עמכם דברים: בן יצהר בן קהת בן לוי. ולא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו על מחלוקתם שנאמר ובקהלם אל תחד כבודי והיכן נזכר שמו על קרח בהתיחסם על הדוכן בדברי הימים שנאמ׳ בן אביאסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל: ודתן ואבירם. בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם תימנה שכן לקהת ובניו החונים תימנה נשתתפו עם קרח במחלוקתו אוי לרשע אוי לשכנו ומה ראה קרח לחלוק עם משה נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל שמנהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבר אמר קרח אחי אבא ארבעה היו שנ׳ ובני קהת וגו׳ עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה אחד מלך ואחד כהן גדול מי ראוי ליטול את השנייה לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מנה נשיא את בן אחיו הקטן מכלם הריני חולק עליו ומבטל את דבריו מה עשה עמד וכנס מאתים וחמשים ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן שכיניו והם אליצור בן שדיאור וחביריו וכיוצא בו שנ׳ נשיאי עדה קריאי מועד ולהלן הוא אומר אלה קריאי העדה והלבישן טליתות שכולן תכלת באו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית או פטורה אמ׳ להם חייבת התחילו לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה: בני ראובן. דתן ואבירם ואון בן פלת: רב לכם. הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדולה: כלם קדושים. כלם שמעו דברים בסיני מפי הגבורה: ומדוע תתנשאו. אם לקחת אתה מלכות לא היה לך לברור לאחיך כהונה לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי יי׳ אלהיך כל העדה שמעו: ויפל על פניו. מפני המחלוק׳ שכבר זה בידם סרחון רביעי חטאו בעגל ויחל משה במתאוננים ויתפלל משה במרגלים ויאמר ושמעו מצרים במחלקתו של קרח נתרשלו ידיו משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא אמר עד מתי אטריח על המלך שמא לא יקבל עוד ממני: בקר ויודיעו׳. עתה עת שכרות הוא לנו ולא נכון להראות לפניו והוא היה מתכוון לרחות שמא יחזרו בהן: בקר ויודע יי׳ את אשר לו. לעבודת לויה: ואת

ואת הקדוש. לכהונה: והקריב. אותם אליו תנחומ' והתרגום מוכיח כן יקרב לשמושיה. ומדל בקר אמר לו משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו שנאמר ויהי ערב ויהי בקר ויבדל כך ויבדל אהרן להקדישו וגו': זאת עשו קחו לכם מחתות. מה ראה לומר להם כך אמ' להם בדרכי הגוי' יש נימוסים הרבה וכומרי' הרבה וכולם מתקבצי' בבית אחד אנו אין לנו אלא יי' אחד ארון אחד ותורה אחת ומזבח אחד וכהן גדול אחד ואתם מאתים וחמשים איש מבקשי' כהונה גדולה אף אני רוצה בכך הא לכם תשמיש חביב מכל היא הקטרת החביב' מכל הקרבנו' וסם המות נתן בתוכו שבו נשרפו נדב ואביהוא לפיכ' התרה בהם והיה האיש אשר יבחר הוא הקדוש כבר הוא בקדושתו וכי אין אנו יודעי' שמי שיבחר הוא הקדוש אלא אמר להם משה הריני אומ' לכם שלא תתחייבו מי שיבחר בו יצא חי וכלכם אובדין: רב לכם בני לוי. דבר גדול אמרתי לכם ולא טפשים היו שכך התרה בהם וקבלו עליהם לקרב. הם חטאו על נפשותם שנ' את מחתות החטאים האלה בנפשותם וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו שמואל ששקול כנגד משה ואהרן אמר בשבילו אני נמלט ועשרי' וארבע משמרו' עומדו' לבני בניו כלם מתנבאי' ברוח הקדש שנאמר כל אלה בנים להימן אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום לכך נשתתף לבא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולם אובדים ואחד נמלט: אשר יבחר הוא הקדוש. טעה ותלה בעצמו ולא ראה יפה לפי שבניו עשו תשובה ומשה היה רואה תנחומא: מחתות. כלים שחותין בהם גחלים ויש להם בית יד: רב לכם. דבר גדול נטלתם בעצמכם לחלוק על הקב"ה: ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי. התחיל לדבר עמו דברי' רכים כיון שראהו קשה עורף אמר עד שלא ישתתפו שאר השבטים ויאבדו עמו אדבר גם אל כלם התחיל לזרז בהם שמעו נא בני לוי: ולעמוד לפני העדה. לשיר על הדוכן: ויקרב אותך. לאותו שירות שהרחיק ממנו שאר עדת ישראל: לכן. בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדי' אתך על יי' כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן ולא לנו הוא המחלוקת הזה: וישלח משה וגו'. מכאן שאין מחזיקין במחלוקת שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום: לא נעלה. פיהם הכשילם אין להם אלא ירידה: ותתן לנו. הדבר מוסב על לשון שאמור למעלה כלומ' לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה וכרם ואמרת לנו אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה וגו' משם הוצאתנו ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו אלא גזרת עלינו להמיתנו במדבר שאמרת לנו במדבר הזה יפלו פגריכם: העיני האנשים ההם וגו'. אפילו אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך לא נעלה: האנשים ההם. כאדם התולה קללתו בחבירו: אל תפן אל מנחתם. לפי פשוטו הקטורת שהם מקריבין לפניך מחר אל תפן אליהם והמדרש אומר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון תניחנו האש ולא תאכלנו: לא חמור אחד מהם נשאתי. לא חמורו של אחד מהם נטלתי אפילו כשהלכתי ממדין למצרי והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור. והיה לי ליטול אותו החמור משלהם לא נטלתי אלא משלי. שחרית לשון ארמי כך תרגמת אנגריא של מלך שחור: וכל עדתך. והקרבתם איש מחתתו. החמשים ומאתים איש שבכם:

ואת הקדוש. בשבטו להיותו כהן גדול: זאת. הטחינה: רב לכם בני לוי. וזה פירושו שאמר להם המעט ואמר הכתוב ויאמר משה אל קרח כי הדבור הראשון עם קרח ועם כל עדתו וזה עם הלוים: המעט. הדבר מעט הוא אצלכם: לפני העדה לשרתם. בהביאם את עולותיהם ואת זבחיהם: ויקרב אותך. וכאשר הקריב אותך ואחיך בקשתם גם כהונה: לכן. על כן קשרתם אתה וכל עדתך שאתם נועדים על השם והטעם כמו ורוזנים נוסדו יחד על יי' ועל משיחו שעשו וועד להריב עם השם וכן בהכותם על יי' ויש אומרים כי הא' הנועדים נוסף: ואהרן מה הוא. מה פשעו מה הוא עושה: לא נעלה. יתכן שהיה אהל מועד בתוך המחנה במקום גבוה על כן מלת העלו מסביב או מי שילך לעבודת השם או ש' המקו' הנבחר יקרא עולה: המעט. הדבר קל כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש כי מצרים בנגב ארץ ישר' והבא ממצרים לארץ כנען באמת הוא עולה: כי תשתרר עלינו. העליתנו ממצרים כדי שתשתרר עלינו: גם השתרר. גם שררות רבות או אתה או אחיך: אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש. והטעם שהוצאתנו ממקום טוב ואילו הביאותנו למקום טוב כמוהו ונתת לנו שדה וכרם כאשר היה לנו במצרים ותבקש שררה היינו סובלי' רק הסירותנו ממקום טוב משדותינו וכרמנו ולא הביאותנו אל מקום כמוהו ולמה תבקש שררה: העיני האנשים ההם. טעמו תרצה לנקר עיני: האנשים ההם. רמז ליוצאים ממצרים כאילו אמר תרצה לנקר העינים שלא תראינה כי זה שעשית לנו נראה הוא לעינים ודרך משל לומר שנוררות הן עיני פלוני על כן לא יראה על כן לא נעלה ויש אומרי' התרצה להחשיך העינים שלא תראינה כלומ' אחיזת עינים אתה עושה לנו לא נעלה ויש אומרים אילו היית מנקר עינינו לא נעלה ואמר האנשים ההם על דרך בני אדם חסרי דעת שלא ירצו לדבר על נפשם בנכחי ונכון בעיני שמלת האנשי' ההם רמז לזקנים שהיו עם משה כי כן כתוב וילכו אחריו זקני ישר': מחר. זה הדבר כבר פירשתיו כי העולה והמנח' מארכת האף על הרשעי' ודתן ואבירם היו אנשים גדולים והקריבו מנחה קודם זה המעשה וזה טעם אל תפן אל מנחתם ופנה אלי כי לא נשאתי חמור אחד מהם ופי' נשאתי שמתי משא עליו: ולא הרעתי. במום דברי: ויאמר משה אל קרח. וכבר אמר כן רק הטעם כאשר אמר משה לקרח היו לפני יי' לקחו איש מחתתו מחר. והוא היום שקרא משה לדתן ואבירם ויתכן שקראם קודם והוא הנכון בעבור מלת בקר:

הקדוש ד' מלאים וסימ' וידבר אל קורח ואל כל. ותנו בהן אש ושימו. ויאמרו אנשי בית שמש דשמואל. ויגבה יי' צבאות: מחתות ג' מלאים וסימ' קחו לכם מחתות. את מחתות החטאים. ויקח אלעזר הכהן: בהן ח' ט"ו קמצין וג' פתחין וסימ' נמסר בסדר והיה כי תבא: ולעבד ג' חס' וסימ' המעט מכם כי הבדיל אלהי

ואת הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אליו: זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו: ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת לפני יהוה מחר והיה האיש אשר יבחר יהוה הוא הקדוש רב לכם בני לוי: ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי: המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו לעבד את עבדת משכן יהוה ולעמד לפני העדה לשרתם: ויקרב אתך ואת כל אחיך בני לוי אתך ובקשתם גם כהנה: לכן אתה וכל עדתך הנעדים על יהוה ואהרן מה הוא כי תלונו עליו: וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ויאמרו לא נעלה: המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי תשתרר עלינו גם השתרר: אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה: ויחר למשה מאד ויאמר אל יהוה אל תפן אל מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעתי את אחד מהם: ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך היו לפני יהוה אתה והם ואהרן מחר:

וית דקדיש ויקריב לקדמוהי וית די יתרעי ביה יקריב לשמושיה: דא עבידו סבו לכון מחתיין קרח וכל כנשתיה: והבו בהון אשתא ושוו עליהון קטרת בוסמין קדם יי' מחר ויהי גברא דיתירעי יי' הוא קדיש סגי לכון בני לוי: ואמר משה לקרח שמעו כען בני לוי: הזעיר לכון ארי אפריש אלהא דישראל יתכון מכנשתא דישראל לקרבא יתכון לקדמוהי למפלח ית פולחן משכנא דיי' ולמיקם קדם כנשתא לשמשותהון: וקריב יתך וית כל אחך בני לוי עמך וכען אתון בען אף כהונתא רבתא: בכן את וכל כנשתך דאזדמנתון על יי' ואהרן מה הוא ארי אתרעמתון עלוהי: ושלח משה למקרי לדתן ולאבירם בני אליאב ואמרו לא נסק: הזעיר ארי אסקתנא מארעא עבדא חלב ודבש לקטלותנא במדברא ארי אתרברבת עלנא אף אתרברבא: ברם לא לארעא עבדא חלב ודבש אעלתנא ויהבתא לנא אחסנת חקלין וכרמין העיני גבריא האינון תשלח לעורא לא ניסק: ותקיף למשה לחדא ואמר קדם יי' לא תקביל ברעוא קורבנהון לא חמרא דחד מנהון שחרית ולא אבאישית ית חד מנהון: ואמר משה לקרח את וכל כנשתך הוו זמינין לקדם יי' את ואינון ואהרן מחר:

ישראל אתכם. ולעמד כבבקר כבבקר. להקהל ולעמד על נפשם: ובקשתם ג' וסי' גם כהנה. את יי'. אתי ומצאתם כי. וא' בקשתם וסימ' והנחלות לא חזקתם: על יי' לא' וסי' במסר' רבת': אל תפן ג' וסימ' אל תפן אל קשי העם. אל תפן אל מנחתם. אל תפן אל און:

ויקהל ומשה

אבן עזרא

ומשה ואהרן. עמם: הבדלו. כי היו עמם פתח אהל מועד: ויפלו על פניהם. להתפלל. וטעם אל מורה שיש לו כח לכלותם כרגע והוא אלהי הרוחות והטעם פי' אל כי יוכל לכלותם כי הרוחות בידו הם: האיש אחד יחטא. הוא קרח מקהיל על משה ועל אהרן כל העדה וי"א כי טעם אל אלהי הרוחות כי בידו כח לחפש הרוחות כי הוא אלהיהם.

והוא ידע כי האחד שהוא קרח חטא לבדו וגם אם החטיא אחרים והנכון בעיני כי טעם הבדלו מתוך העדה הזאת הם קרח וכל עדתו ואם יבאו ואכלתם ואכלתם כרגע: למשכן קרח. הנכון בעיני שהיה לקרח אהל לאדם שלו ולרכושו רחוק ממחנה הלוים והיה עם אהלו אהלי דתן ואבירם כי לא יחנו סביב המשכן כי אם הלוי' לבדם ומזה הכתו' נלמוד כי בעל הדגל היה חונה קרוב ממחנה הלוים: זקני ישראל. הנכון בעיני שהם השבעים הזקנים הנבחרים: ואל תגעו בכל אשר להם. שאם באו להציל ממונם ירדו חיים שאול כמו הם: בכל חטאתם. בעבור רב חטאתם: ובניהם. הגדולים: וטפם. קטני' וקטנות: לעשות את כל המעשי'. להחליף הבכורים בלוים ודע כי דבר גדול היה ומכעיס לאמר איכנו מאמין להסיר הבכורי' מכהונתם ולהסיב המעלה למשפחת משה לבדו וכל זה היה בעבור מעשה העגל כי ויעלו עולות ויזבחו שלמי' הבכורי' העלום כי הם היו לבדם הכהנים ובני לוי הרגו עובדי העגל ויש בכאן שאלה ותשובתה בפרשת וילך משה: בריאה. יש אומרי' שהיא תורה על המכה מה שלא היה וכבר פירשתי שאין המלה רק מגזרת וברא אתהן וכבר בקשו מדינו' רבות וירדו הדרים בהן שאולה והנה פירושה כטעם גזרה: ופצתה האדמה את פיה. כמו ופתחה וכן יפצה פיהו וכבר רמזתי בעבור היות נשמת האדם ה העליונה תיכונה ידבר על ה הנבואים ממנה כדרך ארמונה שהוא הגוף וכן על השפלים ממנה והטעם להבין השומעים: ואת בתיהם. שם כלל לנשיהם ובניהם וטפם: ואת כל הרכוש. שהיה לכלם: וירדו הם. הטעם כאשר ירדו נשתה הארץ ולא כראו: ותכס

רשי

ויקהל עליהם קרח: בדברי ליצנות כל הלילה ההוא הלך אצל השבטים ופתה אותן סבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד איני מקפיד אלא בשביל כלכם אלו באין ונוטלין כל הגדולות לו המלכות ולאחיו הכהונה עד שנתפתו כלם: וירא כבוד יי'. בא בעמוד ענן: אל אלהי הרוחות. יודע מחשבות אין מדתך כמדת בשר ודם מלך בשר ודם שסרחה מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא לפיכך כשהו' כועס נפרע מכלם א אבל אתה לפניך ג גלויות כל מחשבות ויודע אתה מי החוטא: האיש אחד. הוא החוטא ואתה על כל העדה תקצוף. אמר הקב"ה יפה אמרתם אני יודע ואודיע מי חטא ומי לא חטא: העלו. הסתלקו מסביבות משכן קרח: יצאו נצבים. בקומה זקופה לחרף ולגדף כמו ויתיצב א ארבעים יום דגלית: ונשיהם ובניהם וטפם. בא וראה כמה קשה המחלוקת שהרי בית דין של מטה אין ע עונשין עד שיביא שתי שערות ובית דין של מעלה עד עשרים שנה וכאן אבדו אף יונקי שדים: לעשות את כל המעשים האלה. שעשיתי על פי הדבור לתת לאהרן כהונה גדולה ובניו סגני כ כהונה ואליצפן נשיא הקהתי: לא יי' שלחני. אלא אני עשיתי הכל מדעתי ובדין הוא ח חולק עלי: ואם בריאה חדשה יברא יי'. להמית אותם במיתה שלא מת בה אדם עד הנה ומה היא הבריאה ופצתה האדמה את פיה ותבלעם אז ו וידעתם כי הם נאצו והם ואני מפי הגבורה א אמרתי ורבותינו פירשו אם בריאה פה לארץ מששת ימי ב בראשית מוטב ואם לאו יברא יי': כמו

מסורה

וישימו כלהון מלאים במ"ד חס' וסי' נמסר בסדר מקץ: אל ב' בטעם' זקף גדול וסי' ויפלו על פניהם ויאמרו. אל נא רפא נא לה: הרוחת ב' כתיב בן חס' וי"ו בתר' וסי' ויפלו על פניהם. יפקד יי' אלהי הרוחת: תספו ב' וסי' פן תספו בכל חטאתם. גם אתם גם מלככם: חטאתם ג' וסי' וידבר אל העדה לאמר. קרא בגרון אל

תרגום אונקלוס

וסבו גבר מחתיתיה ותתנון עליהון קטורת בוסמין ותקרבון קדם יי' גבר מחתיתיה מאתן וחמשין מחתיין ואת ואהרן גבר מחתיתיה: ונסיבו גבר מחתיתיה ויהבו עליהון אשתא ושויאו עליהון קטורת בוסמין וקמו בתרע משכן זימנא ומשה ואהרן: ואכניש עליהון קרח ית כל כנישתא לתרע משכן זימנא ואתגלי יקרא דיי' לכל כנישתא: ומליל יי' עם משה ולאהרן למימר: אתפרשו מגו כנישתא הדא ואשיצי יתהון כשעה: ונפלו על אפיהון ואמרו אל אלה רוחיא לכל בשרא גברא חד יחוב ועל כל כנישתא יהי רוגזא: ומליל יי' עם משה למימר: מליל עם כנישתא למימר אסתלקו מסחור סחור למשכנא דקרח דתן ואבירם: וקם משה ואזל לות דתן ואבירם ואזלו בתרוהי סבי ישראל: ומליל עם כנישתא למימר זורו כען מעילוי משכני גבריא חייביא האילין ולא תקרבון בכל די להון דילמא תלקון בכל חוביהון: ואסתלקו מעילוי משכנא דקרח דתן ואבירם מסחור סחור ודתן ואבירם נפקו קיימין בתרע משכניהון ונשיהון ובניהון וטפלהון: ואמר משה בדא תדעון ארי יי' שלחני למעבד ית כל עובדיא האילין ארי לא מרעותי: אם כמותא דכל אנשא ימותון אילין וסערא דכל אנשא יסתער עליהון לא יי' שלחני: ואם בריה יברי יי' ופתחת ארעא ית פומה ותבלע יתהון וית כל דילהון ויחתון כד חיין לשאול ותדעון ארי ארגיזו גבריא האילין קדם יי': והוה כד שיצי למללא ית כל פתגמיא האילין ואתבזעת ארעא די תחותיהון: ופתחת ארעא ית פומה ובלעת יתהון וית אנש בתיהון וית כל אנשא די לקרח וית כל קנינא: ונחתו אינון וכל דילהון כד חיין לשאול

תורה

וקחו איש מחתתו ונתתם עליהם קטרת והקרבתם לפני יהוה איש מחתתו חמשים ומאתים מחתת ואתה ואהרן איש מחתתו: ויקחו איש מחתתו ויתנו עליהם אש וישימו עליהם קטרת ויעמדו פתח אהל מועד ומשה ואהרן: ויקהל עליהם קרח את כל העדה אל פתח אהל מועד וירא כבוד יהוה אל כל העדה: ס וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע: ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחת לכל בשר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף: ס וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל העדה לאמר העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם: ויקם משה וילך אל דתן ואבירם וילכו אחריו זקני ישראל: וידבר אל העדה לאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה ואל תגעו בכל אשר להם פן תספו בכל חטאתם: ויעלו מעל משכן קרח דתן ואבירם מסביב ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם ונשיהם ובניהם וטפם: ויאמר משה בזאת תדעון כי יהוה שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי: אם כמות כל האדם ימתון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם לא יהוה שלחני: ואם בריאה יברא יהוה ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאלה וידעתם כי נאצו האנשים האלה את יהוה: ויהי ככלתו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם: ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש: וירדו הם וכל אשר להם חיים שאלה

מסרה

החשך. ישוב ירחמנו יכבש עונותינו. וכל יזכר יפקד וכל פרש' אחרי מות דכוו' חטאתם: תדעון ד' וסי' ויאמר משה בזאת תדעון. ולכל בני ישראל לא יחרץ. ויאמר יהושע בזאת: גורו לכם מפני חרב: כמות ג' ומלאי' וסי' אם כמות כל האדם. כמות זה כן מות זה. והיה כמות אחאב: בריאה. ב' ומב' לישני וסי' ואם בריאה יברא יי' דין מלא. וא' חס' ומאכלו בראה: וירדו ז' וסי' כל עבדיך אלה אלי. ואם בריאה יברא יי' ופצתה האדמה. וירדו ראמים עמם. וירדו מעל כסאותם. וירדו מאניותיהם. ויאמר אלי המים האלה. והפכתי כסא ממלכות: ותבקע ד' וסי' ותבקע האדמה אשר תחתיהם. ותבקע הארץ בקלם. והבקע העיר דמלכים. וחברו דירמיה: שאלה ט' חס' וסימ' נמסר בסדר וישב:

כמו לקולם · בשביל קול היוצא על בליעתן : ואת האש · שבתוך המחתות : זרה הלאה · לארץ מעל המחתות : כי קדשו · המחתות ואסורין בהנאה שהרי עשאום כלי שרת : החטאים האלה בנפשותם · שנעשו פושעים בנפשותם שנחלקו על הקב"ה : רקועי · רדודים : פחים · טסין מרודדין טינב"ים בלע"ז : צפוי למזבח · למזבח הנחשת : ויהיו לאות · לזכרון שיאמרו אלו היו מאותן שנחלקו על הכהונה ונשרפו : וירקעום · אינכטיב"ירם אוש בלע"ז : ולא יהיה כקרח · כדי שלא יהיה כקרח : כאשר דבר יי' ביד משה לו · כמו עליו על אהרן דב' למשה שיהיו הו' ובניו כהני' לפיכך לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגו' וכן כל לי ולו ולהם הסמוכי' אצל דבור פתרונם כמו על ומדרשו על קרח ומהו ביד משה ולא כתב אל משה רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו שנ' ויוציאה והנה מצורעת כשלג ועל כן לקה עוזיה בצרעת : וכפר עליהם · רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע שהקטורת עוצ' המגפ' כדאית' במסכ' שבת : ויעמוד

ותכס עליהם · הארץ בעצמה : ויאבדו · בעבור מות בניהם העומדים תחתם : לקולם · בשמעו קולם · הא' החתמי' מוספת ואחרת עמה י"א כי קרח מהנבלעי' היה והראיה ותבלע אותם ואת קרח ויש אומרים כי נשרף היה והעד ואת קרח במות העד' באכול האש וחז"ל אמרו כי נשרף ונבלע ולפי דעתי שלא נבקע רק מקו'רתן ואבירם כי לא נזכר וקרח היה עומד עם מחתתו עם אהרן ועם נשיאי העדה מקריבי הקטרת ופי' הפסוק ואת קרח אינו' דבק עם ותבלע אותם רק עם במות העדה ואם טוען טוען ויאמר למה לא הזכי' קרח עם השרופים התשובה כי אחר שהזכי' הכתוב שנשרפה עדתו שבאה לעזרה אין צורך להזכיר קרח כי מקל וחומ' יודע הדב' וכמוהו מרכבות פרעה וחילו ולא הזכיר בשירה פרעה שטבע ובאמת טבע כי כן כתוב ונער פרעה וחילו והעד הנאמן כי קרח היה מהשרופים ולא יהיה כקרח וכעדתו : זרה הלאה · מהמזבח : כי קדשו · כי אחר שהקריבום לשם הנם קדושים : את מחתות החטאים · פי' המחתות : ועשו אותם · האומני' : רקועי פחי' · כמו וירקעו את פחי הזהב · ופי' כי קדשו כי הקריבום לפני יי' : ויהיו לאות · לזכר ולסימן : וירקעום · המרקעים : כאשר דבר יי' ביד משה לו · לאהרן ויש אומרים כי לו שב אל קרח והוא רחוק בעיני : ממחרת · זה היום כי לעולם הוא סמוך : אתם המיתם · הטעם מה ראיה היתה זאת ששבט לוי הוא הנבחר ונבחר אהרן לכהן גדול ויתכן שבהתפללכם או בחכמ' שידעתם שרפתם המקריבים : בהקהל העדה · כל קהלה ואחריה על היא למריבה : ויבא משה ואהרן · בעבור שראו שנראה הכבוד : הרומו · שיש בו במקום המרומם במחנה הלוי' והוא האהל כאשר פירשתי במלת העלו : ויפלו על פניהם · להתפלל : את המחתה · הידועה : ושים קטורת · ולא אמר הקטורת והמשכיל יבין : והולך · לשון צווי כמו הושב את אביך ושרשו כמו הוליכי וטעמו הובילי כמו ילך עמך · וטעם

לקלם ג' וחס' וסי' וכל ישר' אשר סביבותיהם נסו · ויפצרו בו עבדיו · ואתה תמנה לך חיל : החמשים ח' וסי' וקדשתם את שנת · ואש יצאת מאת יי' · ומבמחצית בני ישראל · ויקח משה במחצית · ויענה אליהו וידבר · נישלח נישב שר חמשים תניינא דפסו' : וירם ב' וסי' את המחתת מבין השרפה · וירם קרן משיחו : מחתות

ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל : וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו לקלם כי אמרו פן תבלענו הארץ : ואש יצאה מאת יהוה ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת : ס

יז וידבר יהוה אל משה לאמר : אמר אל אלעזר בן אהרן הכהן וירם את המחתת מבין השרפה ואת האש זרה הלאה כי קדשו : את מחתות החטאים האלה בנפשתם ועשו אתם רקעי פחים צפוי למזבח כי הקריבם לפני יהוה ויקדשו ויהיו לאות לבני ישראל : ויקח אלעזר הכהן את מחתות הנחשת אשר הקריבו השרפים וירקעום צפוי למזבח : זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא להקטיר קטרת לפני יהוה ולא יהיה כקרח וכעדתו כאשר דבר יהוה ביד משה לו : פ

וילנו כל עדת בני ישראל ממחרת על משה ועל אהרן לאמר אתם המתם את עם יהוה : ויהי בהקהל העדה על משה ועל אהרן ויפנו אל אהל מועד והנה כסהו הענן וירא כבוד יהוה : ויבא משה ואהרן אל פני אהל מועד : ס וידבר יהוה אל משה לאמר : הרמו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע ויפלו על פניהם : ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה ותן עליה אש מעל המזבח ושים קטרת והולך מהרה אל העדה וכפר עליהם כי יצא הקצף מלפני יהוה החל הנגף : ויקח אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם ויתן את הקטרת ויכפר על העם :

ל' כלי מלחמה · ג' חס' · ל' · ל' · ח' · ב' קמץ מסיימו · ל' · ל' · ג' מל' · ב' חס' · ל' חס' · ח' · ל' וכב' · ל' · ח' · ל' חס' · ל' ומל' · ח' · ל' · ל' · ל' ותר' והמתם חט' · ל' · ל' · ל' · ט' · ל' מל' כתו' · ר' · ב' בסכ' · ח' וכל עתה דכוו'

וחפת עליהון ארעא ואבדו מגו קהלא : וכל ישראל די בסחרניהון ערקו לקלהון ארי אמרו דילמא תבלעיננא ארעא : ואשתא נפקת מן קדם יי ואכלת ית מאתן וחמשין גברא מקרבי קטורת בוסמיא : ומליל יי עם משה למימר : אימר לאלעזר בר אהרן כהנא ויפריש ית מחתיתא מבין יקידיא וית אשתא ירחיק להלא ארי אתקדשו : ית מחתית חייביא האלין דאתחייבו בנפשתהון ויעבדון יתהין רדידין טסין חופאה למדבחא ארי קריבונין קדם יי ואתקדשא ויהוין לאת לבני ישראל : ונסיב אלעזר כהנא ית מחתית נחשא די קריבו יוקדיא ורדידונין חופאה למדבחא : דכרנא לבני ישראל בדיל דלא יקרב גבר חילוני די לא מזרעא דאהרן הוא לאסקא קטורת בוסמין קדם יי ולא יהי כקרח וכבנשתיה כמא די מליל יי בידא דמשה ליה : ואתרעמו כל כנשתא דבני ישראל מיומא דבתרוהי על משה ועל אהרן למימר אתון גרמתון דמית עמא דיי : והות באתכנשות כנשתא על משה ועל אהרן ואתפניאו למשכן זמנא והא חפהי ענגא ואתגלי יקרא דיי : ועאל משה ואהרן לקדם משכן זמנא : ומליל יי עם משה למימר : אתפרשו מגו כנשתא הדא ואשיצי יתהון כשעא ונפלו על אפיהון : ואמר משה לאהרן סב ית מחתיתא והב עלה אשתא מעילוי מדבחא ושוי קטורת בוסמיא ואוביל בפריע לכנשתא וכפר עליהון ארי נפק רוגזא מן קדם יי שרי מותנא : ונסיב אהרן כמא דמליל משה ורהט לגו קהלא והא שרי מותנא בעמא ויהב ית קטורת בוסמיא וכפר על עמא :

ג' מלאים נמסר לעיל בסידרא : צפוי ה' וסימ' נמסר בסוף סדר ויקהל : ויהיו י"א רפין וסי' בסדר תרומה : וירא כ' וסי' נמסר בסדר שמיני : ושים ט' וסי' נמסר בסדר בשלח : וכפר ד' וסימ' קרב אל המזבח ועשה כ' בו · כי יצא הקצף · עזרנו אלהי ישענו · ונמסר גם בסדר שמיני : על העם ח' וסימ' נמסר במלכים ריש סימן י"ד :

אבן עזרא

וטעם וישב אהרן דבק עם הפרש׳ הבאה ואם כפסקה וכבר הראיתיך רבות כהנה וכהנה וכאשר שב אהרן ונעצרה המגפה דבר השם: מטה. יש אומרים כי מטה לוי איננו מטה האלהים כי כבר היה ניכר ומה צורך לכתוב עליו שם אהרן ויש אומרים כי המטה היה כאחד המטות אין הפרש ביניהם וזה הישר בעיני׳ וטעם לבית אב שבטי ישר׳ כמו ראובן ושמעון׳ וטעם כי מטה אחד בעבור שנחלק השבט לכהנים וללוים: אשר אועד לכם. תמיד: והשכותי׳ משעלי הכפל כמו והתמותי מגזר׳ וחמת המלך שככ׳ וטע׳ והשכותי כדרך בני אדם למנוע מכות׳ ומטה לוי בתוך השנים עשר והנה יוסף במטה אחד: לבית לוי׳ מטה משרת עצמו ואחר עמו מטה אהרן מטה לבית לוי: ויגמול. מגזרת ויגדל הילד ויגמל ורבים אמרו בעבור שקדים כי המטה היה ממין האילן ואיננה ראיה ודרך דרש כי שקדים כמו כי שוקד אני: ויראו. משתב יד כל אחד: ויאמרו בני ישראל. די לנו שגוענו ואבדנו והנה עוד כל הקרב אל משכן יי׳ ימות כמות השרופים ומי יתן ותמנו לגוע אז אמר השם לאהרן שהוא הנגיד על שבט לוי להזהירו שלא יכשילו הלוים את ישר׳׳ וטעם לאהרן על יד משה או כאשר הוא כינם אהרן נבוא היה גם זאת הפרש׳ לאות כי במדב׳ סיני היתה כאשר הוקם המשכן ונבחרו הלוים ונפסלו הבכורים:

את

רשי

ויעמד בין המתים וגו׳. אחז את המלאך והעמידו על כרחו אמר לו הנח לי לעשות שליחותי אמר לו משה צוני לעכב על ידך אמר לו אני שלוחו של מקום ואתה שלוחו של משה אמר לו אין משה אומר כלום מלבו אלא מפי הגבורה אם אין אתה מאמין הרי הקב״ה ומשה אל פתח אהל מועד בא עמי ושאל וזהו שנאמר וישב אהרן אל משה׳ דבר אחר למה בקטר׳ לפי שהיו ישר׳ מליזים ומרננים אחר הקטרת לומ׳ סם המו׳ הוא על ידו מתו נדב ואביהו על ידו נשרפו חמשים ומאתים איש אמר הקב״ה תראו שעוצר מגפ׳ הו׳ והחט׳ הוא הממית: כי מטה אחד. אע״פ שחלקתים לשתי משפחו׳ משפחת כהונה לבד ולויה לבד מכל מקום שבט אחד הוא: והשיכותי׳ כמו וישכו המים וחמת המלך שככה: בתוך מטותם. הניחו באמצע שלא יאמרו מפני שהניחו בצד שכינה פרח: ויוצא פרח. כמשמעו: ציץ׳ הוא חנטת הפרי כשהפרח נופל: ויגמל שקדים׳ כשהוכר הפרי הוכ׳ שהן שקדי׳ לשו׳ ויגדל הילד ויגמל ולשון זה מצוי בפרי האילן כמו ובוסר גומל יהיה נצה ולמ׳ שקדים הוא הפרי הממהר להפריח מכל הפירות אף המעור על הכהונ׳ פורענותו ממהר׳ לבא כמו שמצינו בעוזיה והצרע׳ זרחה במצחו תרגומו וכפית שגדין כמין אשכול שקדים יחד כפותים זה על זה׳ ותכל תלונותם. כמו ותכלה תלונתם לשון זה שם מפעל יחיד לשון נקבה כמו תלונתם תרעומו״ריש בלע״ז ויש חלוק בין תלונותם לתלונתם תלונתם תלונה אחת תלונות שם דב׳ כלשון יחיד ואפי׳ הם תלונות הרבה: למשמרת לאו׳. לזכרון שבחרתי באהרן הכה׳ ולא ילונו עוד על הכהונה:

כל

Scripture and Targum

וְקָם בֵּין מִיתַיָא וּבֵין חַיַיָא וְאִתְכְּלִי מוֹתָנָא: והוו דמיתו במותנא ארבעת עשר אלפין ושבע מאה בר מדמיתו על פלגתא דקרח: ותב אהרן למשה לתרע משכן זמנא ומותנא אתכלי: ומליל יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל וסב מנהון חוטרא חוטרא לבית אבא מן כל רברבניהון לבית אבהתהון תרי עסר חוטרין גבר ית שמיה תכתוב על חוטריה: וית שמא דאהרן תכתוב על חוטרא דלוי ארי חוטרא חד לריש בית אבהתהון: ותצנעינון במשכן זמנא קדם סהדותא דאיזמן מימרי לכון תמן: ויהי גברא דאתרעי ביה חוטריה ינעי ואניח מן קדמי ית תורעמת בני ישראל די אינון מתרעמין עליכון: ומליל משה עם בני ישראל ויהבו ליה כל רברבניהון חוטרא לרבא חד חוטרא לרבא חד לבית אבהתהון תרי עסר חוטרין וחוטרא דאהרן בגו חוטריהון: ואצנע משה ית חוטריא קדם יי במשכנא דסהדותא: והוה ביומא דבתרוהי ועל משה למשכנא דסהדותא והא נעא חוטרא דאהרן לבית לוי ואפיק לבלבין ואניץ נץ וכפית שיגדין: ואפיק משה ית כל חוטריא מן קדם יי לות כל בני ישראל ואשתמודעו ונסיבו גבר חוטריה: ואמר יי למשה אתיב ית חוטרא דאהרן לקדם סהדותא למטרא לאת לעמא סרבנא ויסופן תורעמתהון מן קדמי ולא ימותון: ועבד משה כמא די פקיד יי יתיה כן עבד: ואמרו בני ישראל למשה למימר הא מיננא קטלת חרבא הא מיננא בלעת ארעא והא מיננא מיתו במותנא:

וַיַּעֲמֹד בֵּין הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה: וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה עָשָׂר אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת מִלְּבַד הַמֵּתִים עַל דְּבַר קֹרַח: וַיָּשָׁב אַהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצָרָה:

פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְקַח מֵאִתָּם מַטֶּה מַטֶּה לְבֵית אָב מֵאֵת כָּל נְשִׂיאֵהֶם לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת אִישׁ אֶת שְׁמוֹ תִּכְתֹּב עַל מַטֵּהוּ: וְאֵת שֵׁם אַהֲרֹן תִּכְתֹּב עַל מַטֵּה לֵוִי כִּי מַטֶּה אֶחָד לְרֹאשׁ בֵּית אֲבוֹתָם: וְהִנַּחְתָּם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הָעֵדוּת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה: וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר בּוֹ מַטֵּהוּ יִפְרָח וַהֲשִׁכֹּתִי מֵעָלַי אֶת תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם מַלִּינִם עֲלֵיכֶם: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֵלָיו כָּל נְשִׂיאֵיהֶם מַטֶּה לְנָשִׂיא אֶחָד מַטֶּה לְנָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת וּמַטֵּה אַהֲרֹן בְּתוֹךְ מַטּוֹתָם: וַיַּנַּח מֹשֶׁה אֶת הַמַּטֹּת לִפְנֵי יְהוָה בְּאֹהֶל הָעֵדֻת: וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל הָעֵדוּת וְהִנֵּה פָּרַח מַטֵּה אַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי וַיֹּצֵא פֶרַח וַיָּצֵץ צִיץ וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים: וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמַּטֹּת מִלִּפְנֵי יְהוָה אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ מַטֵּהוּ:

פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה הָשֵׁב אֶת מַטֵּה אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לִבְנֵי מֶרִי וּתְכַל תְּלוּנֹּתָם מֵעָלַי וְלֹא יָמֻתוּ: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה:

פ

וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר הֵן גָּוַעְנוּ אָבַדְנוּ כֻּלָּנוּ אָבָדְנוּ:

מסרה

וקח ־ג וסי׳ לך נא אל הצאן וקח לי משם. קום לך פדנה ארם ביתה בתואל׳ עם אשר תמצא את אלהיך׳ ויאמר יי׳ אל משה עבר׳ דבר אל בני ישראל וקח מאתם. ויאמר אליו האיש קטר׳ וקח אהו אלי כי בן מות׳ ויאמר לו אבנר נטה לך ׳ויאמר לגחזי תגור מתניך׳ ואלישע הנביא קרא׳ ויהי מקץ ימים רבים׳ קחו עמכם

מסרה

דברים׳ שמע בני וקח אמרי׳ ונמסר גם במשלי סימן ד׳: נשיאהם ב׳ ובענינא קדמ׳ חס ׳וד תנינא תני׳ מל׳ דמל׳: ואת שם ד׳ וסימ׳ ואת שם השני קרב׳ ואת שם אהרן תכתב׳ ואת שם קדשי לא החללו עוד: העדות ח׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר אחרי מות: יפרח ד׳ וסי׳ והיה האיש אשר אבחר בו׳ יפרח כשושנה׳ יפרח בימיו צדיק׳ צדיק כתמר יפרח: מטותם ב׳ מל׳ וסי׳ ויבלע מטה אהרן את מטותם׳ ומטה אהרן בתוך: וינח ז׳ דגש וסי׳ משה את המטת׳ וינח יי׳ את הגוים׳ ויכתב בספר וינח׳ וינח שלמה את כל הכלים׳ וינח את נבלתו׳ וינח את נערו שם׳ ויעש שלחנות: ויצא ־ג חס׳ וסי׳ ויהי ממחרת ויבא משה אל אהל מועד׳ ויצא משה את כל המטת׳ ולא אבו האנשים דפלגש בגבעה׳ וישלח הדר עזר דשמואל׳ ועליה כתנת פסים׳ ויצא לכרחב אתי׳ ויצא מנחם את הכסף׳ ויצא את האשרה׳ ויאמר לאשר על המלתחה׳ ויהי ממחרת ויצא פשחור׳ אויל מדרך ויהי בשלשים ושבע׳ ויצא אסא כסף דדברי הימים׳ מגלה עמקות מני חשך׳ וחד וירמיהו בא ויצא: המטת ג׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר נשא: מרי ד׳ וסי׳ השב את מטה אהרן לפני העדות׳ כי חטאת קסם מרי׳ אל תהי מרי כבית המרי׳ ואמרת אל מרי אל בית ישראל:

כל הקרב הקרב וגו'. אין אנו יכולין להיות זהירין בכך כולנו רשאין להכנס לחצר אהל מועד ואחד שמקריב עצמו יותר מחביריו ונכנס לתוך אהל מועד ימות: האם תמנו לגוע. שמא הופקרנו למיתה: ויאמר ה' אל אהרן. למשה אמר שיאמר לאהרן להזהירו על תקנת ישראל שלא יכנסו למקדש: אתה ובניך ובית אביך. הם בני קהת אבי עמרם: תשאו את עון המקדש. עליכם אני מטיל עונש הזרים שיחטאו בעסקי הדברים המקודשים המסורים לכם הוא האהל והארון והשלחן וכלי הקדש אתם תשבו ותזהירו על כל זר הבא ליגע: ואתה ובניך הכהנים תשאו את עון כהונתכם. שאינה מסורה ללוים ותזהירו הלוים השוגגים שלא יגעו אליכם בעבודתכם: וגם את אחיך. בני גרשון ובני מררי: וילוו. ויתחברו עליכם להזהיר גם את הזרים מליקרב אליהם: וישרתוך. בשמירת השערים ולמנות מהם גזברים ואמרכלין: וזר לא יקרב אליכם. אתכם אני מזהיר על כך: ולא יהיה עוד קצף. כמו שהיה כבר שנאמר כי יצא הקצף: לכם מתנה נתונים. יכול לעבודתכם של הדיוט תלמוד לומר לה' כמו שמפורש למעלה לשמור משמרת. גזברין ואמרכלין: עבודת מתנה. במתנה נתתיה לכם: ואני הנה נתתי לך. בשמחה לשון שמחה הוא זה כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין בא אחד וערער עליו על השדה אמר לו המלך כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך הריני כותב וחותם לך ומעלה בערכאין אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה בא הכתוב ונתן לו עשרים וארבע מתנות כהונה בברית מלח עולם ולכך נסמכה פרשה זו לכאן: משמרת תרומותי. שאתה צריך לשמרן בטהרה: למשחה. לגדולה: מן האש. לאחר הקטרת האשים: לכל קרבנם. כגון זבחי שלמי צבור: מנחתם חטאתם ואשמם כמשמעו: אשר ישיבו לי. זה גזל הגר: בקדש הקדשים תאכלנו וגו'. למד על קדשי קדשים שאין נאכלין אלא בעזרה ולזכרי כהונה: תרומת מתנם. המורם מן התודה ומהשלמים ומאיל נזיר: לכל תנופת. שהרי אלו טעונין תנופה: כל טהור. ולא טמאים. ד"א כל טהור לרבות אשתו: ראשיתם.

הקרב ז' וסי' כל הקרב הקרב ב' בו. ובנסוע המשכן יורידו. ואת אהרן ואת בניו תפקד. והחנים לפני המשכן. אתן את כהנתכם. ונלכלו הנצבים האלה: האם ב' וסי' האם תמנו לגוע. האם אין עזרתי בי: ואתה ובניך אתך ג' דסמיכי וסי' תשמרו את כהנתכם. תשאו את עון כהנתכם. לפני אהל העדות: ונלוו ד' וסי' עליך

כֹּל הַקָּרֵב ׀ הַקָּרֵב אֶל־מִשְׁכַּן יְהוָה יָמוּת הַאִם תַּמְנוּ לִגְוֹעַ׃ ס

יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹן הַמִּקְדָּשׁ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹן כְּהֻנַּתְכֶם׃ וְגַם אֶת־אַחֶיךָ מַטֵּה לֵוִי שֵׁבֶט אָבִיךָ הַקְרֵב אִתָּךְ וְיִלָּווּ עָלֶיךָ וִישָׁרְתוּךָ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת׃ וְשָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתְּךָ וּמִשְׁמֶרֶת כָּל־הָאֹהֶל אַךְ אֶל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ וְלֹא־יָמֻתוּ גַם־הֵם גַּם־אַתֶּם׃ וְנִלְווּ עָלֶיךָ וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד לְכֹל עֲבֹדַת הָאֹהֶל וְזָר לֹא־יִקְרַב אֲלֵיכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֵת מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד קֶצֶף עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־אֲחֵיכֶם הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֶם מַתָּנָה נְתֻנִים לַיהוָה לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל־דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וַעֲבַדְתֶּם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת־מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה וּלְבָנֶיךָ לְחָק־עוֹלָם׃ זֶה־יִהְיֶה לְךָ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים מִן־הָאֵשׁ כָּל־קָרְבָּנָם לְכָל־מִנְחָתָם וּלְכָל־חַטָּאתָם וּלְכָל־אֲשָׁמָם אֲשֶׁר יָשִׁיבוּ לִי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים לְךָ הוּא וּלְבָנֶיךָ׃ בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים תֹּאכְלֶנּוּ כָּל־זָכָר יֹאכַל אֹתוֹ קֹדֶשׁ יִהְיֶה־לָּךְ׃ וְזֶה־לְּךָ תְּרוּמַת מַתָּנָם לְכָל־תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם כָּל־טָהוֹר בְּבֵיתְךָ יֹאכַל אֹתוֹ׃

כל דקריב מקרב למשכנא דיי מאית הא אנחנא סייפין לממת: ואמר יי לאהרן את ובנך ובית אבוך עמך תקבלון על חובי מקדשא ואת ובנך עמך תקבלון על חובי כהונתכון: ואף ית אחך שבטא דלוי שיבטא דאבוך קריב לותך ויתוספון עלך וישמשונך ואת ובנך עמך קדם משכנא דסהדותא: ויטרון מטרתך ומטרת כל משכנא ברם למני קודשא ולמדבחא לא יקרבון ולא ימותון אף אינון אף אתון: ויתוספון עלך ויטרון ית מטרת משכן זמנא לכל פולחן משכנא וחילוני לא יקרב לותכון: ותטרון ית מטרת קודשא וית מטרת מדבחא ולא יהי עוד רוגזא על בני ישראל: ואנא הא קריבית ית אחיכון ליואי מגו בני ישראל לכון מתנא יהיבין קדם יי למפלח ית פולחן משכן זמנא: ואת ובנך עמך תטרון ית כהונתכון לכל פתגם מדבחא ולמגו לפרוכתא ותפלחון פולחן מתנא אתן ית כהונתכון וחילוני דיקרב יתקטיל: ומליל יי לאהרן ואנא הא יהבית לך ית מטרת אפרשותי לכל קודשיא דבני ישראל לך יהבתינון לרבו ולבנך לקים עלם: דין יהי לך מקודש קודשיא מותר מן אשתא כל קורבנהון לכל מנחתהון ולכל חטוותהון ולכל אשמיהון די יתיבון קדמי קודש קודשין דילך הוא ולבנך: בקודש קודשין תיכלוניה כל דכורא ייכול יתיה קודשא יהי לך: ודין לך אפרשות מתנתהון לכל ארמות בני ישראל לך יהבתינון ולבנך ולבנתך עמך לקים עלם כל דדכי בביתך ייכול יתיה:

אבן עזרא

את עון המקדש. שהיא מבית לפרכת והטעם אם לא תשמרוהו העון עליכם. וטעם ובית אביך כי הם נושאי המקדש: את עון כהונתכם. אם לא תשמרו הכהונה העון עליכם: שבט אביך. הוא לוי וחז"ל פירשוהו כמשמעו ולפי דעתי מה שפירשתיו כאילו אמר מטה לוי שהוא שבט אביך: וילוו. כמו ונספחו וכן ילוה אישי והכ' הלוי' כלוים בשמם: ואתה ובניך אתך תשבו לפני אהל מועד. לברכם ולא הלוים: גם הם גם אתם. דרך המקרא כן כמו משל בנו גם אתה גם בנך והטעם כי זה כמו זה. וטעם ונלוו עליך שלא תצטרכו לזר שהוא ישראל: עבדת מתנה: והזר מהכהנים אפילו לוי ועולת טמוא שהוא לוי איננה טענה כי היא הית' הוראת שעה כמעשה גדעון: למשחה. פירשתיו: מקדש הקדשים. כי יש קדשים קלים: מן האש. כל מה שיקדישו ממנו כי אשה כמו אש והה"א נוסף: לכל מנחתם. אחר אשר יקדים האזכרה ממנה ואמורי החטאת והאשם: אשר ישיבו לי. פי' כי תמעול מעל והנה המנחה והחטאת והאשם קדש קדשים כנגד השלמים: בקדש הקדשי' תאכלנה. אפי' בקדש הקדשים שהוא אהל מועד וקרא קדש קדשים כנגד חצר המשכן: מתנם. בחסרון תי"ו כמו הולך בשוק אצל פנה שהוא פנתה או הם שני משקלים: חלב

ושמרו את משמרת. באו ונלוו אל יי'. ונלוו גוים רבים. ונלוו עליהם רבים בחלקלקות: לך י"ד זקפין וס' נמסר בסדרת בראשים וידבר יי' אל אהרן כ' בטעמ' זרקא וס' וידבר יי' דעל יין ושכר אל תשת אתה. ועלם ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי: לך נתתים ג' וס' למשחה. וזה לך תרומת מתנם: כל חלב יצהר כל חלב: סימן קדמ' כל זכר יאכל אתו. תניין כל טהור בביתך יאכל אתו: תלית' כל טהור בביתך יאכלנו: בקדש ג' דפין וס' ונתת את הכפרת על. ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן. בקדש הקדשים תאכלנו כל זכר:

אבן עזרא

חלב יצהר · הנכבד והמוטב שהוא כקנק כי יצהר מענין נהור ופרשו צהר והוא חלב שמן זית: בכורי כל אשר בארצם · בכורי כל פרי האדמה · וטעם כל טהור בביתך יאכלנו להזהיר על אלה החלבים כי כל טהור בביתך יאכל אותו ועל חזה התנופה ועל שוק התרומה ומה שיותרים הישראלי שלא יאכלנו כי הוא לשם ואתה תאכלנו: אך פדה תפדה · פי' תקח פדיונו וכן בכור הבהמה הטמאה תפדה: ופדויו · שב אל בכור האדם לבדו: לא תפדה כי קדש הם · לא תקח פדיונם ורבים פירשו שפדה לישראל והפך זה כל הבכור שאמר ת תאכלנו והכיון לכהן מי שהוא חייב לאכלו: ברית מלח · ברית כרותה מגזרת ארץ פרי למלחה ומקום המלח כמו כבדת שלא יעלה בו צמח כלל וכן גפרית ומלח: חלף · כמו תמורה: ולא יקרבו עוד · בעבור עדת קרח: ועבד הלוי הוא · בעצמו ויש אומרים כי הוא פעול ואיננו נכון כי את עבודת אהל מועד הוא הפעול: והם ישאו את עונם · אם לא ישמרו והנה המעשר כחלתם על כן אמרתי: וידבר ה' אל משה · ולא אל אהרן בעבור תתם מעשר מן המעשר לאהרן: וכמלאת

רשי

ראשיתם · היא תרומה גדולה: כחזה התנופה וכשוק הימין · של שלמי שנאכלין לכהני' ולנשיהם לבניהם ולעבדיהם לשני ימים ולילה אחד אף הבכור נאכל לשני ימים ולילה אחד: לך יהיה · בא רבי עקיבא ולמד הוסיף לך הכתוב הוייה אחרת שלא תאמר כחזה ושוק של תודה שאינו נאכל אלא ליום ולילה: כל תרומת הקדשים · מחיבתה של פרשה זו כללה ב בתחילה וכללה בסוף ופרט באמצע: ברית מלח עולם · כרת בריתעם אהרן בדבר הבריא ומתקיים ומבריא את אחרים: ברית מלח כברית הכרותה למלח שאינו מסריח לעולם: וחלק לא יהיה לך בתוכם · אף בביזה: והם · הלוים ישאו עונם של ישר' שעליהם להזהיר הזרים מגשת אליהם: אשר ירימו לה' תרומה · הכתוב קראו תרומה עד שיפריש ממנו תרומת מעשר: וכתב

תירוש ג' מלאים וסי' כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן · ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך · אל ארץ דגן ותירוש: יביאו ט' וסי' נמסר בסדר שמיני: לכל בשר ז' וסי' אל אלהי הרוחות · כל פטר רחם · יפקד יי' · והיו דראון · נותן לחם · אין שלום לכל בשר · בא שאין עד קצה: כשב ד' בתורה וסי' בסדר ויקרא: לריח

יב כל חלב יצהר וכל-חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר-יתנו ליהוה לך נתתים: יג בכורי כל-אשר בארצם אשר-יביאו ליהוה לך יהיה כל-טהור בביתך יאכלנו: יד כל-חרם בישראל לך יהיה: טו כל-פטר רחם לכל-בשר אשר-יקריבו ליהוה באדם ובבהמה יהיה-לך אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור-הבהמה הטמאה תפדה: טז ופדויו מבן-חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא: יז אך בכור-שור או-בכור כשב או-בכור עז לא תפדה קדש הם את-דמם תזרק על-המזבח ואת-חלבם תקטיר אשה לריח ניחח ליהוה: יח ובשרם יהיה-לך כחזה התנופה וכשוק הימין לך יהיה: יט כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני-ישראל ליהוה נתתי לך ולבניך ולבנתיך אתך לחק-עולם ברית מלח עולם הוא לפני יהוה לך ולזרעך אתך: כ ויאמר יהוה אל-אהרן בארצם לא תנחל וחלק לא-יהיה לך בתוכם אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל: ס

כא ולבני לוי הנה נתתי כל-מעשר בישראל לנחלה חלף עבדתם אשר-הם עבדים את-עבדת אהל מועד: כב ולא-יקרבו עוד בני ישראל אל-אהל מועד לשאת חטא למות: כג ועבד הלוי הוא את-עבדת אהל מועד והם ישאו עונם חקת עולם לדרתיכם ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה: כד כי את-מעשר בני-ישראל אשר ירימו ליהוה תרומה נתתי ללוים לנחלה על-כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה: פ

כה וידבר יהוה אל-משה לאמר: כו ואל-הלוים תדבר ואמרת אלהם כי-תקחו מאת בני-ישראל את-

כל טוב משח וכל-טוב חמר ועבור ראשיתהון די-יתנון קדם-יי' לך יהבתינון: בכורי כל-די בארעהון די-ייתון קדם-יי' דיד לך יהי כל-דדכי בביתך ייכלוניה: כל-חרמא בישראל דילך יהי: כל-פתח ולדא לכל-בסרא די-יקרבון קדם-יי' באנשא ובבעירא יהי-לך ברם מיפרק תיפרוק ית בוכרא דאנשא וית בוכרא דבעירא מסאבא תיפרוק: ופורקניה מבר-ירחא תיפרוק בפורסניה כסף חמשא סלעין בסלעי קודשא עסרין מעין הוא: ברם בוכרא-דתורא או-בוכרא דאימרא או-בוכרא דעיזא לא תיפרוק קודשא אינון ית-דמהון תזרוק על-מדבחא וית-תרביהון תסיק קורבן דמתקבל ברעוא קדם-יי': ובשרהון יהי-לך כחדיא דארמותא וכשקא דימינא דילך יהי: כל-אפרשות קודשיא די-יפרשון בני-ישראל קדם-יי' יהבית לך ולבנך ולבנתך עמך לקיים עלם קים מלח עלם היא קדם-יי' לך ולבנך עמך: ואמר יי' לאהרן בארעהון לא תחסין וחולק לא-יהי לך בניהון מתנן די-יהבית לך אינון-חולקך ואחסנתך בגו בני ישראל: ולבני לוי הא יהבית כל-מעשרא בישראל לאחסנא חלף פולחנהון די-אינון פלחין ית-פולחן משכן זימנא: ולא-יקרבון עוד בני ישראל למשכן זימנא לקבלא חובא לממת: ויפלחון ליואי אינון ית-פולחן משכן זימנא ואינון יקבלון חוביהון קים עלם לדריכון ובגו בני ישראל לא יחסנון אחסנא: ארי ית-מעשרא דבני-ישראל די יפרשון קדם-יי' אפרשותא יהבית לליואי לאחסנא על-כן אמרית להון בגו בני ישראל לא יחסנון אחסנא: ומליל יי' עם-משה למימר: ולליואי תמליל ותימר להון ארי-תסבון מן בני-ישראל ית-

מסרה

יו וסי' נמסר בסדר ויקרא: תרומת ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' כל תרומת הקדשים · הרי בגלבע אל · מלך במשפט יעמיד קדמ' חס' וחד לאוצרות לתרומת: אתך טו' בתורה וסי' נמסר בסדר שמיני: ויאמר יי' אל אהרן ג' בטעמא וסי' דעלם לך לקראת משה המדברה · ודעלם אתה ובניך ובית אביך אתך · ודעלם בארצם לא תנחל · ונמסר גם בסדר שמות: מעשר ג' רפין וסי' ויתן לו מעשר מכל · מעשר מן המעשר · ולבני לוי הנה נתתי · וכל המעשר דכוו': לנחלה טו' וסי' ולבני לוי הנה נתתי כל מעש' בישראל לנחלה · אשר ירימו בני ישראל · ונקח את ארצם ונתנה לנחלה · וישבע משה ביום ההוא · על כן היתה חברון לכלב · ויברכהו יהושע ויתן את חברון לכלב · ואת עצמת יוסף אשר העלו בני ישר' · ויקח יהושע את כל הארץ · כי תורם את הדרך הטובה דמלכים · וחברו דד"ה כי תורם אל הדרך הטובה · כי אתה הבדלתם לך · והגלכתי עליכם אדם · והיתה להם לנחלה · אשרי הגוי שיי' אלהיו · ונתן ארצם לנחלה:

ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן. תרומת מעשר שלכם אסורה לזרים ולטמאים וחייבין עליה מיתה וחומש כתרומה גדולה שנקראת ראשית: כדגן מן הגרן וכמלאה מן היקב. תרומת תירוש ויצהר הניטלת מן היקבים: מלאה. לשון ביכור תבואה שנתמלאת: יקב. הוא הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו וכל לשון יקב חפירת קרקע הוא וכן יקבי המלך הוא יש אוקיינוס חפירה שחפר מלכו של עולם: כן תרימו גם אתם. כמו שישראל תרימים מגרנם ומיקביהם תרימו אתם ממעשר שלכם כי הוא נחלתכם: מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת יי. בתרומה גדולה הכתוב מדבר שאם הקדים לוי את כהן בכרי וקבל מעשרותיו קודם שיטול כהן תרומ' גדולה מן הכרי צריך להפריש הלוי מן המעשר תחילה אחד מחמשי' לתרומה גדולה ויחזור ויפריש תרומת מעשר: בהרימכם את חלבו ממנו. לאחר שתרימו תרומת מעשר ממנו: ונחשב. המותר ללוי' חולין גמורין: כתבואת גרן. לישראל שלא תאמר הואיל וקראו הכתוב תרומה שנאמר כי את מעשר בני ישרא' אשר ירימו ליי' תרומה יכול יהא כולו אסו' תלמוד לומר ונחשב ללוים כתבואת גרן מה של ישראל חולין אף של לוי חולין: בכל מקו'. אפי' בבית הקברות: ולא תשאו עליו חטא וגו'. הא אם לא תרימו תשאו חטא: ולא תמותו. הא אם תחללו תמותו:

חסלת ויקח קרח

ממנו ד' פסוקי' חטע' בענין קו' ת' והרמותם ממנו תרומת יי': תניין גם אתם תרומת יי': תלית' את תרו' מת יי' לאהרן. רביע' תרימו את כל תרומת יי' מכל:

מתנתיכם ד' ב' חס' וב' מלאים וסי' נמסר בסדר אמר: קדמא תרומת יי' תנינא את תרומת יי' תליתא את כל הרומת יי': מקדשו ל' ומשמש א"ב מן א"א בתובין ו"ו בסוף תיבותא. וסי' במסרא רבתא: ו' פסוקים ולא לא ולא. וסי' ולא תשאו עליו חטא דסוף סדר קרח. והיה כעץ שתול על מים. ולא תסורו כי אחרי התהו. ולא אברו

המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם והרמתם ממנו תרומת יהוה מעשר מן המעשר: ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן וכמלאה מן היקב: כן תרימו גם אתם תרומת יהוה מכל מעשרתיכם אשר תקחו מאת בני ישראל ונתתם ממנו את תרומת יהוה לאהרן הכהן: מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת יהוה מכל חלבו את מקדשו ממנו: ואמרת אלהם בהרימכם את חלבו ממנו ונחשב ללוים כתבואת גרן וכתבואת יקב: ואכלתם אתו בכל מקום אתם וביתכם כי שכר הוא לכם חלף עבדתכם באהל מועד: ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו:

צ"ה. דניאל. ותיבות אלף תס"ב:

מעסרא די יהבית לכון מנהון באחסנתכון ותפרשון מניה אפרשותא קדם יי מעשרא מן מעשרא: ותתחשיב לכון אפרשותכון כעבורא מן אדרא וכמליאתא מן מעצרתא: כן תפרשון אף אתון אפרשותא קדם יי מכל מעסרתיכון די תסבון מן בני ישראל ותתנון מניה ית אפרשותא קדם יי לאהרן כהנא: מכל מתנתיכון תפרשון ית כל אפרשותא דיי מכל שופריה ית מקדשיה מניה: ותימר להון באפרשותכון ית שופריה מניה ויתחשיב לליואי כעללת אידרא וכעללת מעצרתא: ותיכלון יתיה בכל אתר אתון ואנש בתיכון ארי אגרא הוא לכון חלף פולחנכון במשכן זמנא: ולא תקבלון עלוהי חובא באפרשותכון ית שופריה מניה וית קודשיא דבני ישראל לא תחללון ולא תמותון:

אבן עזרא

וכמלאה. פירשתיו: מכל חלבו. שהטוב שבו וכן ואכלו את כל חלב הארץ: את מקדשו. כי המעשר הוא הקדש. וטעם בהרימכם את חלבו וכבר הזכיר הכתוב זה לדבק אחריו ואכלתם אותו והטעם שהוא אסור לכם לאכול ממנו עד שתרימו חלבו ממנו ואז שיחשב לכם אז תאכלוהו בכל מקום טהור: ולא תשאו עליו חטא. טעמו כאשר תרימו חלבו לא תשאו חטא ובתתכם מקדשו ממנו יהיו קדשי בני ישראל שמורים ואם לא תעשו כן תשאו חטא שעברתם על המצוה וחללתם קדשי בני ישרא' בעבור שאכלתם אתם מקדשו:

פרשה

יט וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: זאת חקת התורה אשר צוה יהוה לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על: ונתתם אתה אל אלעזר הכהן והוציא אתה אל מחוץ למחנה ושחט אתה לפניו: ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה אל נכח פני אהל מועד מדמה שבע פעמים: ושרף את הפרה לעיניו את ערה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרף: ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת והשליך אל תוך שרפת הפרה: וכבס בגדיו הכהן ורחץ בשרו במים ואחר יבא אל המחנה

פרשה

ומליל יי עם משה ולאהרן למימר: דא גזירת אוריתא די פקיד יי למימר מליל עם בני ישראל ויסבון לך תורתא סמוקתא שלמתא די לית בה מומא די לא סליק עלה נירא: ותתנון יתה לאלעזר כהנא ויפיק יתה למברא למשריתא ויכוס יתה קדמוהי: ויסב אלעזר כהנא מדמה באצבעיה וידי לקביל אפי משכן זמנא מדמה שבע זמנין: ויוקיד ית תורתא לעינוהי ית משכה וית בסרה וית דמה על אוכלה יוקיד: ויסב כהנא אעא דארזא ואיזובא וצבע זהורי וירמי לגו יקידת תורתא: ויצבע לבושוהי כהנא ויסחי בסריה במיא ובתר כן ייעול למשריתא

זאת חקת התור'. לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישר' לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חקה גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה: ויקחו אליך. לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר: אדומה תמימה. שתהא תמימה באדמות שאם היו בה שתי שערות שחורות פסולה: אלעזר. מצותה בסגן: אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות. ושחט אותה לפניו. זר שוחט ואלעזר רואה: אל נכח פני אהל מועד. עומד במזרחו של ירושלם ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם: אל המחנה. למחנה שכינה שאין טמא מסולח חוץ לשתי מחנות אלא זב ובעל קרי ומצורע:

וטמא

זאת חקת. גם זאת הפרש' במדבר סיני כאשר כ כאשר בוה השם וישלחו מן המחנה ובפסח היו טמאי מת וסמכה זאת הפרשה בעבור שהיא לכהן: פרה אדומה תמימה. שלא תהיה קטנה. אמר הגאון כי מי נדה כמו הדבש שיזיק לבעל המרה האדומה ויועיל לבעל הלחה ואין צורך: והוציא אותה. המוציא או בצווי וכן ושחט כי הוא לא ישחט' והעד לפניו: ושרף את הפרה. השורף והעד לעיניו: עץ ארז. כמו למצורע ושם רמזתי סוד: וכבס בגדיו. הכהן השורף: וטמא

איה יי'. ולא יהיו כאבותם דור. ואיש שכב ולא יקום: תמותו ז' מלאים וסי' נמסר בסדר מקץ: וידבר יי' אל משה ואל אהרן י"ב וסי' ויצום אל בני ישראל. דברו אל כל דשרצים. אדם כי יהיה בעור. כי תבאו אל ארץ. איש איש כי יהיה זב. איש על דגלו באחת. נשא את ראש דקהת. אל תכריתו את. עד מתי לעדה הרעה. הבדלו מתוך העדה. זאת חקת התורה: דבר אל בני ישר' ו' חס' לאמר וסי' נמסר בסדר בשלח: מדמה ז' וסי' נמסר בסדר ויקרא: לעיניו ה' וסי' ושרף את הפרה לעיניו. ותלך תמר בית אמנון. ואת בני צדקיהו שחטו דמלכים. וישחט מלך בבל בתרא דירמיה:

וטמא הכהן עד הערב. סרסהו ודרשהו וטמא עד הערב ואחר יבא אל המחנה: והניח מחוץ למחנה. לשלשה חלקים מחלקה אחד נתן בהר המשחה ואחד מתחלק לכל המשמרות ואחד נתן בחיל זה של משמרות היה חוץ לעזרה ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין ליטהר וזה שבהר המשחה כהנים גדולים לפרו' אחרו' מקדשין הימנה וזה שבחיל נתון למשמרת מגזרת הכתוב שנאמר והיתה לעדת בני ישראל למשמרת: למי נדה. למי הזייה כמו וידו אבן בי לידות את את קרנות הגוי' לשון זריקה: חטאת היא. לשון חטוי כפשוטו ולפי הלכותיו קראה הכתוב חטאת לומר שהיא כקדשים ליאסר בהנאה: יהוא יתחטא בו. באפר הזה: במת בנפש. ואי זה מת של נפש האדם ל להוציא נפש בהמה שאין טומאתה צריכה הזאה. ד"א בנפש זו רביעית דם: את משכן יי' טמא. אם נכנס לעזרה אפילו בטבילה בלא הזאת שלישי ושביעי: עוד טומאתו בו. אף על פי שטבל: כל הבא אל האהל. בעוד שהמת בתוכו: וכל כלי פתוח. בכלי חרס הכתוב מדבר שאין מקבל ט טומאה מגבו אלא מ מתוכו לפיכך אם אין מגופת צמידתו פתולה עליו יפה בחבור טמא הוא הא אם יש צמיד פתיל עליו טהור. פתיל לשון מחובר ב בלשון עברי וכן כ נפתולי אלהי' נפתלתי נתחברתי עם אחותי: על פני השד'. רבותינו דרשו לרבות גולל ו דופק ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת שם בנגיעה: וחטאו ביום השביעי. הוא גמר טהרתו: ואיש אשר יטמא וגו'. אם נאמר מקדש למה נאמר מ משכן כו' כדאיתא ב בשבועות: ומזה מי הנדה. רבותינו אמרו שהמזה טהור וזה בא ללמד שהנושא מי ח חטאת טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו מה שאין כן בנוגע וזה שהוציאו בלשון מזה לומר לך שאינן מטמאין עד ש שיהא בהן שיעור ה הזאה: והנוגע יטמא. ואי' טעון כבוס בגדי'. וכל

הנגע ל' ל"פ והוא יד חן ט"ו ל"פ חאמיין ה' א

את משכן קרא את משכן יי' טמא תבין כי את מקדש יי' טמא

ורחץ בשרו ד' חס' את בליש' וסי' נמסר בסדר מצורע: ואסף ג' וסי' ואסף איש טהור. ואסף דמצרע. ואסף נדחי ישראל: באהל ה' חטפין וסי' ויבא לבן באהל כ' בו. אדם כי ימות באהל. ואהיה מתהלך באהל. והוכן בחסד כסא. וימאס באהל יוסף. אם אבא באהל ביתי. באהל בת ציון: באהל ו' קמצין וסי' ויאמרו אליו

וטמא הכהן עד הערב: והשרף אתה יכבס בגדיו במים ורחץ בשרו במים וטמא עד הערב: ואסף איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה חטאת הוא: וכבס האסף את אפר הפרה את בגדיו וטמא עד הערב והיתה לבני ישראל ולגר הגר בתוכם לחקת עולם: הנגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים: הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר ואם לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר: כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן יהוה טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל כי מי נדה לא זרק עליו טמא יהיה עוד טמאתו בו: זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים: וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא: וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת ימים: ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי: ולקח אזוב וטבל במים איש טהור והזה על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם ועל הנגע בעצם או בחלל או במת או בקבר: והזה הטהר על הטמא ביום השלישי וביום השביעי וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב: ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההוא מתוך הקהל כי את מקדש יהוה טמא מי נדה לא זרק עליו טמא הוא: והיתה להם לחקת עולם ומזה מי הנדה יכבס בגדיו והנגע במי הנדה יטמא עד הערב:

ויהי מסאב כהנא עד רמשא: ודמוקיד יתה יצבע לבושוהי במיא ויסחי בסריה במיא ויהי מסאב עד רמשא: ויכנוש גבר דכי ית קטמא דתורתא ויצנע מברא למשריתא באתר דכי ותהי לכנישתא דבני ישראל למטרא למי אדיותא חטאתא היא: ויצבע דכניש ית קטמא דתורתא ית לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא ותהי לבני ישראל ולגיוריא דיתגיירון ביניהון לקים עלם: דיקרב במיתא לכל נפשא דאנשא ויהי מסאב שבעא יומין: הוא ידי עלוהי ביומא תליתאה וביומא שביעאה ידכי ואם לא ידי עלוהי ביומא תליתאה וביומא שביעאה לא ידכי: כל דיקרב במיתא בנפשא דאנשא דימות ולא ידי עלוהי ית משכנא דיי סאיב וישתיצי אנשא ההוא מישראל ארי מי אדיותא לא אזדריקו עלוהי מסאב יהי עוד סאובתיה ביה: דא אוריתא אנש ארי ימות במשכנא כל דעליל למשכנא וכל די במשכנא יהי מסאב שבעא יומין: וכל מן דחסף פתיח דלית מגופת שיע מקף עלוהי מסאב הוא: וכל די יקרב על אפי חקלא בקטיל חרבא או במיתא או בגרמא דאנשא או בקיברא יהי מסאב שבעא יומין: ויסבון לדמסאב מעפר יקידת חטאתא ויתן עלוהי מי מבוע למן: ויסב אזובא ויטבול במיא גבר דכי וידי על משכנא ועל כל מניא ועל נפשתא די הוו תמן ועל דיקרב בגרמא או בקטילא או במיתא או בקברא: וידי דכיא על מסאבא ביומא תליתאה וביומא שביעאה וידכיניה ביומא שביעאה ויצבע לבושוהי ויסחי במיא וידכי ברמשא: וגבר די יסתאב ולא ידי עלוהי וישתיצי אנשא ההוא מגו קהלא ארי ית מקדשא דיי סאיב מי אדיותא לא אזדריקו עלוהי מסאב הוא: ותהי להון לקים עלם ודידי מי אדיותא יצבע לבושוהי ודיקרב במי אדיותא יהי מסאב עד רמשא:

אבן עזרא

וטמא הכהן. וכבר ישב טמא יום אחד שיהיה טמא עד הערב שלא יאכל מן הקדשים: איש טהור. אולי הכהן השורף: למי נדה. פירושו רחוק כמו מנדיכם: וטמא עד הערב. ואחר שאמר שיכבס את בגדיו אין צורך להזכיר שירחץ במי': ולגר הגר בתוכם. בעבור היות ארץ ישראל קדושה כי הכבוד שם: לכל נפש אדם. יהודי או גוי: אדם. ולא בהמה: וטמא. יהיה טמא והוא פועל עתיד כי הוי"ו השיבו ועל דעתי שהוא פועל עבר: יתחטא בו. יסיר חטאו בו או כמו תחטאני באזוב ואטהר וידוע כי בסוד החשבון השלישי כמו השביעי: כי מי נדה. יש מפרשים כמו אך במי נדה יתחטא: לא זורק עליו. על המים: עוד יתמיד כמו עוד כל ימי הארץ: באהל. והבית כאהל רק הזכיר הכתוב האהל בעבור היות ישראל ב באהלים וכן אשר ישחט שור או כשב ועז במחנה: וכל אשר באהל. מחובר: צמיד פתיל. שנים פתילים: או בקבר. של אד': ולקחו לטמא. הנה פירוש איך יתחטא: איש טהור. והקרוב להיותו כהן: ואיש אשר יטמא. וכבר הזכיר כל הנוגע במת בנפש ונכרת' ועתה הזהיר על העצם ועל הקבר: יטמא עד הערב. ולא יטהר עד אשר ירחץ: וכל

מסרה

א' ה שרה אשתך. כל הבא אל האהל וכל אשר באהל. וירא יי' באהל בעמוד ענן. תבורך מנשי' יעל. ויעלו את ארון יי'. ויעלו את הארון דד"ה: פתוח ד' וסי' וכל כלי פתוח אשר אי' צמיד פתיל. שרשי פתוח אלי מים. אשפתו בקבר פתוח. קבר פתוח גרונם. וסי' כלשון ארמי כתיא בקבריהון משתעין: אזוב ג' מ"ל בתורה וסי' ולקח הכהן עץ ארז ואזוב. ולקח אזוב וטבל במים איש טהו' ולקחתם אגדת אזוב. ונמסר גם בסדר בא: אל כלי ב' וסימ' מים חיים. לא הורק: בקבר ג' דגשי' וסי' ולקח אזוב וטבל במי'. בקבר אשר איש האלהי'. היסופר בקבר חסדך. קדמ' קמץ: מקדש יי' ג' וסי' מקדש יי' טמא. והיה מקדש יי' בתוכו. ועתה תנו לבבכם. וב' במקדש וסי' במקדש י' כהן ונביא. אשר במקדש יי': הטהר ה' חס' בתורה וסימ' נמסר בסוף שמיני: וכבס ט' וסי' נמסר בסדר תזריע: במי ה' וסי' והנגע במי הנדה. כל דבר אשר יבא באש. במי מריבת קדש. נטבלו במי הירדן. אם התרחצתי במו שלג. במו כתיב:

וכל אשר יגע בו הטמא יטמא · שהו׳ טמא מת או עצם או קבר : תטמא עד הערב · ותרחץ : בחדש הראשון · בשנת הארבעים והנה אין בתורה כלל שום מעשה או נבואה רק בשנה הראשונה ובשנת הארבעים · וטעם ויבאו בני ישראל כל העדה בעבור שמתו דור המדבר ועתה באו הבאים אל ארץ כנען : וישב העם בקדש · בעבור שישבו שם ימים רבים כי כן כתוב : ולא היה מים לעדה · ספר הכתוב שנים מאורעו׳ האחד מות מרי׳ והשני מות אהרן ומשה ולא יכנסו לארץ והחל לספר השנה : וירב · מבנין הפעיל : בגוע אחינו · שם הפעל כמו בשכב ארני המלך : אחינו · הם דור המדבר שמתו והם עברי השם : ולמה הבאתם · ידבר למשה ולאהרן כי כן כתוב ויקהלו על משה ועל אהרן · וטעם וירב העם עם משה שהמריבה היתה עם משה חזקה : העליתונו · מלה זרה : ויבא משה ואהרן מפני הקהל · כדמות בורחים : ויפלו על פניהם · להתפלל ויש אומרים לרגום את העם ב בנבואה : קח את המטה · יש בכאן פירושים רבים יש בדברי יחיד בעבור שאמר לישר׳ שמעו נא המורים והם בני אברהם יצחק ויעקב ואילו היה כן למה אמר להם עוד ממרים הייתם ואחרים אמרו כי מלת ודברתם כמו והכיתם וכמוהו וידבר את כל זרע הממלכה ואין זה נכון כי המלה מגזרת דבר או מן ידבר עמים תחתנו והגאון פי׳ ותדבר כמו ותאבד וכן בספר השני והנה פי׳ ודברתם אל הסלע ואברתם ועוד אם כן הפי׳ למה נענש משה גם הם השיבו בעבור שהכה פעמי׳ אם כן למה נענש אהרן ויאמר ר׳ משה הכהן ז״ל הספרדי יש א אותות כענין מדבור ויש בפועל ודבור כמו מלא אלישע והשם צוה שיקח המטה להכות בסלע כמשפט הכור והוסיף מלת ודברתם להוציא המים במכה ובדבור ובעבור שהכעיסוהו ישראל אמר להם המן הסלע הזה נוציא לכם מים והיתה דעתו כי אין יכולת בנו להוציא מים מהסלע כי אם בכח השם והנה לא פירש דבורו היטב ו וחשבו אנשים בלבם כי דבורו

רשי

וכל אשר יגע בו · הטמא הזה שנטמא במת יטמא : והנפש הנוגעת בו · בטמא מת : תטמא עד הערב · כאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה והנוגע בו אב הטומאה ומטמא אדם זהו פירושה לפי משמעה והלכותיה ומדרש אגדה העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן וזהו : ויקחו אליך · משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל כך יביאו זו לכפרה מ משלהם : פרה אדומה · משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמרו תבא אמו ותקנח הצואה כך תבא פרה ותכפר על העגל : אדומה · על שם אם יאדימו כ כתולע שהחטא קרוי אדום : תמימה · על שם ישר׳ שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם : לא עלה עליה עול · כשם שפרקו מעליהן עול שמים : אל אלעזר · כשם שנקהלו על א אהרן שהוא כהן ל לעשות העגל ולפי שאהרן עשה את ה העגל לא נתנה לו ע עבודה זו על ידו שאין קטיגור נעש׳ סניגור : ושרף את הפרה · כשם שנשרף העגל : עץ ארז ואזוב ושני ת תולעת · שלשה מינין הללו כנגד שלשת א אלפי איש שנפלו בעגל וארז הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכלם סימן שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל את עצמו כאזוב ו ותולעת ויתכפר לו : למשמרת · כמו פשע העגל שמור לדורות לפורענות ואין לך פ פקודה שאין בה מ מפקודת העגל שנאמ׳ וביום פקדי ופקדתי וגו׳ · וכשם שהעגל טמא כל העוסקין בו כך פרה תטמא כל ה העוסקין בה וכשם שנטהרו באפרו של׳ ויזר על פני המים וגו׳ · כך ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וגו׳ : כל העדה · עדה השלמה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים : ותמת שם מרים · למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה קרבנות מכפרין אף מיתת צדיקי׳ מכפרת : ותמת שם מרי׳ · אף היא בנשיקה מתה ומפני מה לא נאמ׳ בה על פי יי׳ שאינו דרך כבוד של מעלה ובאהרן נאמר על פי יי׳ באה מקצי׳ : ולא היה מים לעדה · מכאן שכל ארבעים שנה היה להם הבאר בזכו׳ מרים : ולו גוענו · הלואי גוענו : בגוע אחינו · במיתת אחינו בדבר למד שמיתת צמא מגונה ממנה · בגוע · שם דבר הוא כמו במיתת אחינו ולא יתכן לפרשו כשמתו אחינו שאם כן היה לו לינקד בגוע : ואת בעירם · מכאן שחס הקב״ה על ממונם של ישר׳ : ויקהילו וגו׳ · זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה : המן

בן כל בן אל יכל סין אל

העדה ו׳ מלין בטע׳ אולא וכותפך וסי׳ נמסר בסוף סדר בהר סיני : ותקבר ג׳ וסי׳ אלון בכות · ותקבר בדרך אפרתה · ותמת שם מרים ותקבר שם : ולמה ג׳ ר״פ רפין וסימ׳ ולמה הבאתם את קהל יי׳ · ולמה העליתנו ממצרים · ולמהי״ בביא אתנו אל הארץ הזאת : הבאתם ג׳ וסי׳ ולמה הבאתם את קהל יי׳ · חסר משגעים

וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ פ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם׃ וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן׃ וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ וְלָמָה הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ׃ וְלָמָה הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן וּמַיִם אַיִן לִשְׁתּוֹת׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם׃ פ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַח אֶת־הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ׃ וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסָּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים

וְכֹל דְּיִקְרַב בֵּיהּ מְסָאֲבָא יְהֵי מְסָאַב וֶאֱנָשׁ דְּיִקְרַב יְהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ וַאֲתוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמַדְבְּרָא דְצִן בְּיַרְחָא קַדְמָאָה וִיתֵיב עַמָּא בִּרְקָם וּמִיתַת תַּמָּן מִרְיָם וְאִתְקְבַרַת תַּמָּן׃ וְלָא הֲוָה מַיָּא לִכְנִשְׁתָּא וְאִתְכְּנִשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן׃ וּנְצָא עַמָּא עִם מֹשֶׁה וַאֲמַרוּ לְמֵימַר וּלְוַי דְּמִתְנָא בְּמוֹתָא דְּאַחְנָא קֳדָם יְיָ׃ וּלְמָא אַעֵילְתּוּן יָת קְהָלָא דַּייָ לְמַדְבְּרָא הָדֵין לִמְמָת תַּמָּן אֲנַחְנָא וּבְעִירָנָא׃ וּלְמָא אַסֶּקְתּוּנָא מִמִּצְרַיִם לְאַיְתָאָה יָתַנָא לְאַתְרָא בִּישָׁא הָדֵין לָא אֲתַר כְּשַׁר לְבֵית זְרַע וְאַף לָא תְאֵינִין וְגוּפְנִין וְרִמּוֹנִין וּמַיָּא לֵית לְמִשְׁתֵּי׃ וַעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִן קֳדָם קְהָלָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפַלוּ עַל אַפֵּיהוֹן וְאִתְגְּלִי יְקָרָא דַּייָ לְהוֹן׃ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ סַב יָת חוּטְרָא וְאַכְנֵישׁ יָת כְּנִשְׁתָּא אַתְּ וְאַהֲרֹן אֲחוּךְ וּתְמַלְּלוּן עִם כֵּיפָא לְעֵינֵיהוֹן וְיִתֵּן מוֹהִי וְתַפֵּיק לְהוֹן מַיָּא מִן כֵּיפָא וְתַשְׁקֵי יָת כְּנִשְׁתָּא וְיָת בְּעִירְהוֹן׃ וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת חוּטְרָא מִן קֳדָם יְיָ כְּמָא דִּי פַקְדֵיהּ׃ וְאַכְנִישׁוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָת קְהָלָא לִקֳדָם כֵּיפָא וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמָעוּ כְעַן סָרְבָנַיָּא

אלפי׳ ומחמדי הטובים : קח י״ב ר״פ וסי׳ נמסר בסדר במדבר סיני : לעיניהם ב׳ וסי׳ בכסרא רבתא : אל פני ט׳ וסי׳ נמסר בסדר משפטים : המרים ד׳ וסי׳ שמעו נא המרים · למצאו המורים דשמואל · וחברו דדה׳ · וירו המורים אל עבדיך המוראים כתיב · ודאוריתא המרים חס׳ ושארא המורים מלא׳ :

אבן עזרא

פלא יוכל השם להוציא מים מן הסלע וזה טעם אשר לא קדשתם אותי והביא ראיה מדברי המשורר שאמר כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו והנה החטא היה בבטוא לא במכה גם זה איננו נכון כי משה אמר זה ולמה נענש אהרן ועוד כי אין במעשה זכר דבור והראיה שהביא איננה ראיה כי אין פי׳ כי המרו את רוחו כי אם אל השם וכן כתוב והמה מרו ועצבו את רוח קדשו וזה פירוש ויקציפו על מי מריבה והטעם שהקציפו השם וכן כתו׳ המה מי מריבה על יי׳ וירע למשה בעבורם כי המרו את רוח השם ויגזור על משה שלא יכנס לארץ ואחרים אמרו כי הדבור אל הסלע שאיננו שומע איננה כי אם במכה ואם כן למה נענש משה ואחרים אמרו בעבור שלא אמרו שירה כמו עלי באר ענו לה וזה טעם אשר לא קדשתם והאחרים אמרו כי השם צוה שידברו והם לא דברו רק הכה ונשה על כן נענשו שניהם וכאמר להם מעלתם מריתם לא האמנתם לא קדשתם ואנשי שקול הדעת אמרו שלא יתכן שיהיה שליח השם ימיר דבור השם ואם הוא המיר איך כאמין בתורתו גם אלה לא דברו נכונה כי אילו היה מחליף במצוה מיד היה נענש כי הנה נענש על דבר שאיננו מצוה לעולם ולא תורה לישראל ולא נעשה בזדון רק בשגגה בעבור שהכעיסוהו ישראל וכן אמר גם בי התאנף יי׳ בגללכם ואחרים אמרו כי ישרא׳ אמרו לו שיוציא מסלע אחר וראייתם המן הסלע הזה ומשה פחד להחליף דבור השם ובעבור שלא האמי׳ להוציא מים מן הסלע שאמרו על כן נענש וזה טעם לא האמנתם בי גם זה הפירוש איננו נכון כי הכתוב אמר מריתם את פי והנה לא מרו והפירוש הנכון בעיני אגלנו ברמיזות דע כי כאשר ידע החלק את הכל ידבק בכל ויחדש בכל אותות ומופתי׳ ואמת כי השם אמר למשה ולאהרן ודברתם ולא דברו בעבור מריבת העם עם משה והנה החלק חלק והכה הסלע ולא יצאו מים עד שהכהו פעם שנית והנה לא קדשו השם ומרו ומעלו בשגגה גם יוכל המפרש לפרש ויבטא בשפתיו על משה כי על כן נענש כי לא היה ראוי שידבר דבר עד שימלא שליחו׳ השם גם יהיה דרש קדמונינו ז״ל כי החטא היה בעבור שאמר שמעו נא המורי׳ ורמזו זה הסוד : אל הסלע · שהודעתיך או הנמצא סמוך למחנה : ונתן מימיו · בעבור מימיו טעו רבים ואמרו כי זה הסלע הוא הצור ואלה עורי לב כי הצור הוא בחורב וזה הסלע היה בקדש ארץ אדום כי בקדש היה גם יתכן לפרש מימיו המים שאתן בו : את המטה מלפני יי׳ · הוא מטה האלהים והוא המונח לפני העדות : המן

המן הסלע הזה נוציא · לפי שלא היו מכירין אותו לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעי' כשנסתלק הבאר והיו ישראל אומרין מה לכם מאי זה סלע תוציאו לנו מים לכך אמר להם: המורי · סרבנים לשון יוני שוטי' מורים את מוריהם: המן הסלע הזה · שלא כשטויכו עליו נוציא לכם מים: פעמים · לפי שבראשונה לא הוציא אלא טיפין לפי שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע והם דברו לסלע אחר ולא הוציא אמרו שמא צריך להכות כבראשונה שנאמר והכית בצור ונזדמן להם אותו סלע והכהו: יען לא האמנתם בי · גלה הכתוב שאלולי חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ כדי שלא יאמרו עליהם כעון דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו כך היה עון משה ואהרן והלא הכאן ובקר י ישחט קשה מזו אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתו' וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך עליו הכתו' מפני קדוש השם: להקדישני · שאו דברתם אל הסלע הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיי' דברו של מקום קל וחומר אנו: לכן לא תביאו · בשבועה כמו לכן כ נשבעתי לבית עלי כ נשבע בקפיצה שלא ירבו בתפילה כל כך: המה מי מריבה · הם הנזכרים במקו' אחר את שו ראו אצטגניני פרעה שמושיען של י ישראל לוקה במי' לכך גזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו: ויקדש בם · שמתו משה ואהרן על ידם שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא ירואי ומתקדש על הבריות וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך וכן הוא אומ' בקרובי אקדש: אחיך ישרא' · מה ראה להזכיר כאן אחוה אלא אמר לו אחים אנחנו בני א אברהם שנאמר לו כי גר יהיה זרעך ועל שנינו היה החוב לפרעו: אתה ידעת את כל התלא' · לפיכך פירש אבינו מעל א אבינו וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו מפני הסטר חוב המוטל ע עליהם והטילו על י יעקב: וירעו לנו · סבלנו צרות רבות: ולאבותינו · מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענו' באה על ישראל: וישמע קולינו · בברכה שברכנו אבינו הקול קול יעקב שאנו צועקי' ונענים: מלאך · זה משה מכאן שהנביאי' קרואין מלאכי' ואומ' ויהיו מלעיבי' במלאכי אלהים: נעברה נא בארצך · אי'לך לעורר על הירושה של ארץ ישר' כשם שלא פרעת

אבן עזרא

המן הסלע הזה · יש לנו כח להוציא לכם מים ממנו: יען לא האמנתם בי · הוא הסוד שרמזתי שלא נקדש השם על ידם: ויקדש בם · במש' ואהרן כטעם בקרובי אקדש: מקדש · שם מקום עיר ואיננו קדש ברנע כי אותו הוא מדבר וכן הכתוב אומר יחיל יי' מדבר קדש: התלאה · פירשתיו: למו מצרים ולאבותינו · שמתו והטע' שארך זמן רעתם: וישלח מלאך · במשמעו וכן הכתוב אומר ומלאך פניו הושיעם ורבים פירשוהו על משה כי מצאו ויאמר חגי מלאך יי' ואין זאת דעתי: בשד' וכרם · שלא ישחיתו ואפילו מי הבארות שלכם לא נשתה: דרך המלך נלך · אם הדרך שהמלך הולך בה או פירושו הדרך שיצוה המלך ם שהוא מלך אדום נלך: במסלה נעלה · מה יזיקכם שנעלה במסלה ואם הוצרכנו למים תמכרום לנו וזה טעם מכרם כמו דמיהם · וטעם בני ישראל כל העדה בעבור שיצא אדום להלחם גם הגיד הכתוב שלא נפקד איש מבני ישראל בבואם מעיר אדום אל הר ההר: יאסף

המן ג' וס' המן העץ · המן הסלע הזה · המן הגרן או מן היקב: וירם ח' וס' ויעש בן משה ואהרן · וירם משה את ידו ויך את הסלע · וירם השבה את השוק · וירבעם בן נבט אפרתי · וירם את אדרת אל הו · וירם קרן לעמו תהלה · וירם ימינו ושמאלו · וירם יאשיהו · ונמסר גם בתהלים ס' קכ"ח: המה י"ט ראשי פסו' וסי' נמסר

המן הסלע הזה נוציא לכם מים: וירם משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם: ס ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם: המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את יהוה ויקדש בם: ס

וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו: וירדו אבתינו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו מצרים ולאבתינו: ונצעק אל יהוה וישמע קלנו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך: נעברה נא בארצך לא נעבר בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאול עד אשר נעבר גבלך: ויאמר אליו אדום לא תעבר בי פן בחרב אצא לקראתך: ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה ואם מימיך נשתה אני ומקני ונתתי מכרם רק אין דבר ברגלי אעברה: ויאמר לא תעבר ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה: וימאן אדום נתן את ישראל עבר בגבלו ויט ישראל מעליו: פ

ויסעו מקדש ויבאו בני ישראל כל העדה הר ההר:

המן כיפא הדין נפיק לכון מיא: וארים משה ית ידיה ומחא ית כיפא בחוטריה תרין זמנין ונפקו מיא סגיאי ושתיאת כנשתא ובעירהון: ואמר יי' למשה ולאהרן חלף דלא הימנתון במימרי לקדשותי לעיני בני ישראל בכן לא תעלון ית קהלא הדין לארעא די יהבית להון: אינון מי מצותא דינצו בני ישראל קדם יי' ואתקדש בהון:

ושלח משה איזגדין מרקם לות מלכא דאדום כדנן אמר אחוך ישראל את ידעת ית כל עקתא די אשכחתנא: ונחתו אבהתנא למצרים ויתיבנא במצרים יומין סגיאין ואבאישו לנא מצראי ולאבהתנא: וצלינא קדם יי' וקביל צלותנא ושלח מלאכא ואפקנא ממצרים והא אנחנא ברקם קרתא דבסטר תחומך: נעיבר כען בארעך לא נעיבר בחקל ובכרם ולא נשתי מי גוב אורח מלכא ניזיל לא נסטי לימינא ולסמאלא עד דנעיבר תחומך: ואמר ליה אדומאה לא תעיבר בתחומי דילמא בדקטלין בחרבא אפוק לקדמותך: ואמרו ליה בני ישראל באורח כבישא ניסק ואם מיך נשתי אנא ובעירי ואתן דמהון לחוד לית פתגם דביש ברגלי איעיבר: ואמר לא תעיביר ונפק אדומאה לקדמותי בחיל רב ובידא תקיפא: וסריב אדומאה שבק ית ישראל למיעבר בתחומיה וסטא ישראל מלותיה:

ונטלו מרקם ואתו בני ישראל כל כנשתא להר טורא:

ג' · ח' · ג' בטע' בס"פ · ל' ויד ולא · ב' ומלא' במים · ט · י"ט ל"פ · ל' · מ' · מ' · ל"ח · ב' ד' ג' הס' ויד ח' ל' · ג' · ג' ח' ל' · ה' רפין · ל' יד חן י"ט זונין · קדימו' · ד' · ב' חסר אתה עולה · ג' · ל' · ד' · ב' · ל' וא' כתן את · ה' חס' · ה'

וישלח משה · חלוף בטעמ' קדמ' וישלח ישר' מלאכי' וישלח באזלא משה בדרגא מלאכים בתביר תמיין וישלח ישר' מלאכים וישלח במהפך ישר' בפשטא מלאכים בזקף ואזלם אז ישיר משה ובני ישראל ·

בתהלים סימן מ"ח: התלאה ג' נמסר בסדר וישמע יתרו: ויצאני ג' ומשניין בכתבהון וסי' וישלח מלאך ויצאנו חס' דחס' · ואמרת דכנך עבדים ויציאנו כתיב חסר ו"ו · ארמי אבד אבי ויוציאני כתיב מל' ו"ו וחס' יוד: קולנו בקולנו ד' ג' בלאים וא' חס' וסי' ונצעק אל יי' וישמע קלנו · בננו זה סורר · וירא את עניינו · דברנו אליו ולא שמע בקולנו דשמואל · קדמ' חס': בשדה ה' רפין וסי' נעבר נא בארצך · אעברה בארצך · הוי מגיעי בית בבית · ותאמר נעמי אל רות · ויאמר בועז אל רות: לקראתך ד' וסי' וגם הנה הוא יוצא לקראתך · פן בחרב אצא לקראתך · כאשר הפך איש · על בן יצאתי · ונמסר גם בסדר שמות: מימיך ג' ומלא' וסי' ועבדת את יי' אלהיכ וברך את לחמך ואת מימיך · ויאמרו אליו בני ישרא' במסלה נעלה · טפכם נשיכם וגרך אשר בשעריך · וחוטב עציך ועד שואב מימיך · כנאדם לחמך ברעש · ונמסר גם בסדר משפטים: מכרם ג' וסי' ונתתי מכרם · על מכרם בכסף צדיק · ביום מכרם ציד · אנ"ך:

החוב עשה לנו עזר מעט לעבור דרך ארצך: לא נשתה מי באר · מי בורות היה צריך לומר אלא כך אמר משה אעפ"י שיש בידינו מן לאכול ובאר לשתות לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם מכאן לאכסנאי שיש בידו לאכול יקנה מן החנוני כדי ליהנות את אושפיזו: דרך המלך נלך · אנו חוסמים את בהמתנו ולא ישנו לכאן ולכאן לאכול: פן בחרב אצא לקראתך · אתם מתגאי' בקול שהורישכם אביכם ואומרים ונצעק וישמע קולנו ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי על חרבך תחיה: רק אין דבר · אין שום דבר מזיקך: וביד חזקה · בהבטחת זקננו והידי' ידי עשו: כל העדה · כלם שלמים ועומדי' ליכנס לארץ שלא היה בהן אחד מאותן שנגזרה גזירה עליהם שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שכתוב בהן חיים כלכם היום: הר

הר ההר · הר על גבי הר כתפוח קטן על גבי תפוח גדול ואף על פי שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים שלשה נשארו בהן הר סיני לתורה והר נבו לקבורת משה והר ההר לקבורת אהרן : על גבול ארץ אדום · מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה וכן הנביא אומר ליה ושפטו בהתחברך לרשע פרץ יי׳ את מעשיך : קח את אהרן · בדברים של ניחומים אמור לו אשריך שתראה כתרך נתון לבנך מה שאין אני זכאי לכך : את בגדיו · את בגדי כהונה הלבישהו והפשיטם מעליו לתתם על בנו בפניו אמר לו הכנס למערה ונכנס ראה מטה מוצעת ונר דלוק אמר לו עלה למטה ועלה פשוט ידיך ופשט קמוץ פיך וקמץ עצום עיניך ועצם מיד חמד משה לאותה מיתה וזהו שנאמר לו כאשר מת אהרן אחיך מיתה שנתאויתה לה : ויעש משה · אף על פי שהדבר קשה לו לא עכב : ויראו כל העדה · כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד אמרו היכן הו׳ אהרן אמר להם מת אמרו אפש׳ מי שעמד כנגד המלאך ועצר את המגפה ישלוט בו מלאך המות מיד בקש משה רחמי׳ והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במטה ראו והאמינו : כל בית ישראל · האנשים והנשים לפי שהיה אהרן רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו : כי גוע · אומ׳ אני שמתרגם דהא מית טועה הוא אלא אם כן מתרגם ויראו ואתחזיאו שלא אמרו רבותינו כי זה משמש בלשון דהא אלא על מדרש שנסתלקו ענני כבוד וכדאמ׳ ר׳ אבהו דאמר רבי אבהו אל תקרי ויראו אלא ויראו ועל לשון זה נופל לשו׳ דהא לפי שהיא כתיב׳ טעם למה שלמעלה הימנו למה ויראו לפי שהרי מת אהרן אבל על תרגום ואזו כל כנשת׳ אין לשון דהא נופל אלא לשון אשר שהוא מגזרת שמוש אי שמשינו אם משמש בלשון אשר כמו אם מדוע לא תקצר רוחי והרבה מפורשי׳ מזה אם חרוצי ימיו : וישמ׳ הכנעני · שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד כו׳ כדאיתא בראש השנה ועמלק מעולם רצועת מרדות לישרא׳ מזומן בכל עת לפורענות : יושב הנגב · זה עמלק שנאמר עמלק יושב בארץ הנגב ושינה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישרא׳ מתפללים להקדוש ברוך הוא לתת כנענים בידם והם אינם כנענים ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקי׳ ולשונם לשון כנען אמרו נתפלל סתם שנאמר אם נתון תתן את העם הזה בידי : דרך האתרים · דרך הנגב שהלכו בה מרגלים שנאמר ויעלו בנגב · דבר אחר דרך האתרים דרך התייר הגדול הנוסע לפניהם שנאמר דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה : וישב ממנו שבי · אינה אלא שפחה אחת : והחרמתי · אקדיש שללם לגבוה : ויחרם אתהם · בהריגה : ואת עריהם · חרמי גבוה : דרך ים סוף · כיון שמת אהרן ובאת עליהם מלחמה זו חזרו לאחוריהם דרך ים סוף הוא הדרך שחזרו להם כשנגזר עליהם גזירת מרגלים שנא׳ ונסעו המדברה דרך ים סוף וכאן חזרו לאחוריהם שבע מסעות שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וכי במוסרה מת והלא בהר ההר מת אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו כאילו הוא בפניהם וצא ובדוק במסעות ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר : לסבוב את ארץ אדום · שלא נתנם לעבור בארצו : ותקצר נפש העם בדרך · בטורח הדרך שהוקשה להם אמרו עכשיו היינו קרובים ליכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו כך חזרו אבותינו ונשתהו לח׳ שנה עד היום לפיכך קצרה נפשם בענוי הדרך ובלשון לעז אנקר״וטלוד ולא יתכן לומ׳ ותקצר נפש העם בדרך בהיות׳ בדרך ולא פירש בו במה קצרה שכל מקום שתמצא קצור נפש במקר׳ מפורש שם במה קצרה כגון ותקצר נפשי בהם וכגון ותקצר נפשו בעמל ישרא׳ וכל דבר קשה על אדם נופל בו לשון קצור נפש כאדם שהטורח בא עליו ואין דעתו רחב׳ לקבל אותו הדבר ואין לו מקו׳ בתוך לבו לגור שם אותו הצער ובדבר המטריח נופ׳ לשון גדל שגדול הו׳ וכבד על האדם כגון וגם נפש׳ בחלה בי גדלה עלי ותגאה כשחל תצודני כללו של פי׳ כל לשון קיצור נפש בדבר לשון שאין יכול לסבלו הוא שאין הדע׳ סובלתו באלהים

ויאמר יי׳ אל משה ואל אהרן ו׳ בטעם דרגא תביר וסים׳ בסדר וארא : על גבול ה׳ וסימ׳ ויאמר יי׳ אל משה ואל אהרן · וישמע בלק כי בא בלעם · ושב משריד קדמה · בחרב תפלו על גבול ישראל · והנוהר לנשיא תנינא דפסוק : והעל ב׳ וסימ׳ ויאמר יי׳ אל משה דצפרדעים · והעל אתם הר ההר : יאסף ט׳ וסימ׳ שלח

ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן בהר ההר על גבול ארץ אדום לאמר : יאסף אהרן אל עמיו כי לא יבא אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל על אשר מריתם את פי למי מריבה : קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל אתם הר ההר : והפשט את אהרן את בגדיו והלבשתם את אלעזר בנו ואהרן יאסף ומת שם : ויעש משה כאשר צוה יהוה ויעלו אל הר ההר לעיני כל העדה : ויפשט משה את אהרן את בגדיו וילבש אתם את אלעזר בנו וימת אהרן שם בראש ההר וירד משה ואלעזר מן ההר : ויראו כל העדה כי גוע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל : ס

וישמע הכנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי : וידר ישראל נדר ליהוה ויאמר אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם : וישמע יהוה בקול ישראל ויתן את הכנעני ויחרם אתהם ואת עריהם ויקרא שם המקום חרמה : פ

ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבב את ארץ אדום ותקצר נפש העם בדרך :

ואמר יי׳ למשה ולאהרן בהר טורא על תחום ארעא דאדום למימר : יתכניש אהרן לעמיה ארי לא יעול לארעא די יהבית לבני ישראל על די סריבתון על מימרי למי מצותא : דבר ית אהרן וית אלעזר בריה ואסיק יתהון להור טורא : ואשלח ית אהרן ית לבושוהי ותלבישינון ית אלעזר בריה ואהרן יתכניש וימות תמן : ועבד משה כמא די פקיד יי׳ וסליקו להור טורא לעיני כל כנשתא : ואשלח משה ית אהרן ית לבושוהי ואלביש יתהון ית אלעזר בריה ומית אהרן תמן בריש טורא ונחת משה ואלעזר מן טורא : וחזו כל כנשתא ארי מית אהרן ובכו ית אהרן תלתין יומין כל בית ישראל : ושמע כנענאה מלכא דערד יתיב דרומא ארי אתא ישראל אורח מאלליא ואגיח קרבא בישראל ושבא מיניה שביא : וקיים ישראל קיים קדם יי׳ ואמר אם ממסר תמסר ית עמא הדין בידי ואגמר ית קרויהון : וקביל יי׳ צלותיה דישראל ומסר ית כנענאה וגמר יתהון וית קירויהון וקרא שמא דאתרא חרמה : ונטלו מהור טורא אורח ימא דסוף לאקפא ית ארעא דאדום ועקת נפשא דעמא באורחא :

העז את מקנך · הצאן ובקר ישחט · יאסף אהרן אל עמיו · ואהרן יאסף ומת שם · האסף יאסף ואם אל עיר יאסף · וישראל לא יאסף · לא יבא עוד שמשך · עשיר ישכב ולא : בית ישראל כ׳ וסימ׳ ויקראו · כי ענן יי׳ על · יבכו את השרפה · ויבכו את אהרן · לא נפל דבר מכל · ויהי מיום שבת ארון · ויאמר שמואל אל כל · משחקים · מעלים את הארן · ויספדו ויבכו · ואתנה לך · ויבא ירבעם דמלכים · גשיכה נא שקים · כי כרם יי׳ · העמסים · ולקחום עמים · יי׳ זכרנו · בית ישראל ברכו · יתן יי׳ את האשה · וכל ירמיה ויחזקאל דכות׳ במ״ז בני ישר׳ וסי׳ שם : וידר ג׳ וסי׳ יעקב · ישר׳ · יפתח : אתהם ה׳ וסי׳ נמסר בסדר ויצא : ותקצר ד׳ וסי׳ נפש העם · ותקצר נפשו בעמל ישראל · ותה כי הציקה לו ותחלצהו · וגם נפשם בחלה :

אבן עזרא

יאסף אהרן · כמו ומות בהר שיתקן עצמו למות ויעלה אל ההר : מריתם · פירשתיו : למי מריבה · כמו במי מריבה שם המקום או בעבור מי מריבה : והפשט · והלבשתם · יוצאים לשנים פעולים · וטעם ואהרן יאסף כי בעת שתפשוט בגדיו מיד ימות : ויאסף אהרן אל עמיו · פירשתיו : ויראו כל העדה · כאשר ראו זה המאורע שארע בכו שלשים יום · מלת גויעה פירשתיו : וישמע הכנעני מלך ערד · אמרו הקדמונים שהוא סיחון ונקרא הכנעני כי כל האמורי כנעני ורבים אמרו כי זאת הפרשה יהושע כתבה והראיה מלך ערד אחד ומצאנו שבני יהודה קראו שם המקום חרמה ולא אמרו כלום כי אותו המקום יקרא בתחלה צפת וזה מלך ערד והאמת שני מקומות ורבים במקרא כמו הם ומלך ערד על פשוטו הוא מעבר לירדן מזרחה ונסמכה זאת הפרשה למות אהרן כי הכתוב ספר מה שארע בהר ההר קודם נסעם משם והעד וישמע הכנעני מלך ערד ואחריו ויסעו מהר ההר ואם תבקש מה שמע הנה מפורש : כי בא ישראל דרך האתרים · האתרים יש אומ׳ כי האלף נוסף וטעם התרים את הארץ וכן אף אזרועך : לסבוב את ארץ אדום · בלמוכה ופוכון כיכן כתוב : הקלוקל

אבן עזרא

הקלוקל · כמו קל הקל והמלה כפולה ורבים כמו הם: וישלח השרפים · שם תאר הנחשים ודרך דרש אם ישך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון והם שלחו לשונם לגנות כן שולח בהם: עשה לך · כדמות נחש שרף מנחשת כי כן כתוב על נס שיהיה גבוה ויראו אותו הכל ורבים השתבשו ואמרו כי זאת הצורה לקבל כח עליונים וחלילה חלילה כי הדבר כעשה בגווי השם ואין לנו לחפש למה צורת נחש ואם לא כן ירפאו הים עץ שימתיק המים המרים אפילו הדבש לא ימתיקם ומה טעם לשום דבלת תאנים על השחין ואין בתולד' הדבל' להסיר השחין והאמת כי נשגבה ממנו דעת עליון: ויסעו בני ישראל · מארץ אדום כי כן כתו' לסבוב ואחרית גבולה פינון ומפינון נסעו אל אובות כי כן כתו' ויחנו בנח' זרד במקום אחר יקרא דיבון גד כי ארנון גבול מואב היה בתחלה: בספר מלחמות יי' · ספר היה בפני עצמו ושם כתוב מלחמות יי' בעבור יראיו ויתכן שהיה מימות אברהם כי ספרים רבים אבדו ואינם נמצאים אצלנו כ כדברי נתן ועדו ודברי הימים למלכי ישראל ושירות שלמה ומשליו: את והב בסופה · מלחמות היו בימים הקדמונים במקומו' הנזכרי' ושם והב איננו לשון הקדש וכן ופסי ושתי ויזתא גם ושני או פי' ושני הווי לחבור וכל זה למה שלא נמצא וי"ו שרש בראש המלה רק מלת וו"י ה העמודים רק תמצא תחת יו"ד כמו ולד ופירוש המתרגם ארמי ידוע: ואשד הנחלי' · יש אומרים שהוא בלשון ארמית וסוף דבר כל אלה שמות מקומות: אשר נטה · הטעם על ישראל כי על ער עברו: ונשען לגבול מואב · זהו והוא יושב ממולי ומשם נסעו ישראל אל המקום הנקרא באר כי הה"א בארה תחת אל כה"א מצרימה וזאת הבאר גם היא היתה פלא ואיננה הבאר הנקר' באר מרים לפי דעתי רק היה המקו' שצוה משה וחפרוהו שרי ישר' במשענות ומיד נבקעו מי' עלי

רשי

באלהים ובמשה · השוו עבד לקונו: למה העליתונו · שניהם שוים: ונפשנו קצה · אף זה לשון קצור נפש ותאוס: בלחם הקלוקל · לפי שהמן נבלע באיברים קראוהו קלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא: את הנחשים השרפים · ששורפים את האדם בארס שיניהם: וינשכו את העם · יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה יבא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם אחד ויפרע מכפויי טובה שדבר אחד משתנה להם לכמה מטעמים: ויתפלל משה · מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול: על נס · על כלונס שקורין פירק"א וכן כנס על הגבעה ואריה כנס שאו נס ולפי שהוא גבוה לאות ולראייה קורהו נס: כל הנשוך · אפי' כלב או חמור נושכו היה נזוק ומתנונה והולך אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית לכך נאמ' כאן וראה אותו ראייה בעלמ' ובנשיכת הנחש נאמר והביט והיה אם נשך הנחש את איש והביט וגו': שלא היה ממהר להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכונה ואמרו רבותי' וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאי' ואם לאו היו נמוקים: נחש נחשת · לא נאמ' לו לעשותו של נחשת אלא אמ' משה הקב"ה קורהו נחש ואני אעשנו של נחשת לשון נופל על לשון: בעיי העברים · לא ידעתי למה נקר' שמם עיים ועי לשון חורב הוא דבר הטאטא במטאטא והעי"ן בו יסוד לבדה והוא מלשון עיים ועיה ברד: העברים · דרך מעבר העוברים את הר נבו אל ארץ כנען שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמוריים: על פני מואב ממזרח השמש · במזרחה של ארץ מואב: מגבול האמורי · תחום סוף מצר שלהם וכן גבול מואב לשון קצה וסוף: מעבר ארנון · הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שבאו מעבר השני וארנון בתוך ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב: היוצא מגבול האמורי · רצועה יוצאה מגבול האמורי והיא של אמוריים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב כמו שאמ' יפתח וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה ומשה רמזה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער מה אלו לא נתנום לעבור בתוך ארצם אלא הקיפום סביב אף מואב כן: על כן יאמר · על חניה זו ונסים שנעשו בה יאמר בספר מלחמות יי' כשמספרי' נסים שנעשו לאבותינו יספרו: את והב · כמו את יהב כמו שאמ' מן יעד ועד כך יאמ' מן יהב והב והוי"ו יסוד הוא כלו' את אשר יהב להם והרבה נסים בים סוף: ואת הנחלים ארנון · כשם שמספרים בנסי ים סוף כך יש לספר בנסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ומה הם הנסים: ואשד הנחלים · תרגום של שפך אשד שפך הנחלים שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחבאים שם לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר וההרים סמוכים זה לזה אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר הזה והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמוריים כשיכנסו ישר' לארץ לתוך הנחל לעבור נצא מן המערות בהרי' שלמעלה מהם ונהרגם בחצי' ואבני בליסטרא והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב ובהר של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזע ההר של ארץ ישראל כשפחה היוצאת להקביל פני גבירתה ונתקרב לצד הר של מואב ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום וזהו אשר נטה לשבת ער שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד מואב ונדבק בו וזהו ונשען לגבול מואב: ומשם בארה · משם בא האשד אל הבאר כיצד אמר הקב"ה מי מודיע לבני הנסים הללו המשל אומר נתת פת לתינוק הודיע לאמו לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם והבאר ירדה לתוך הנחל והעלת משם דם ההרוגים וזרועות ואיברים ומוליכתן סביב המחנה וישראל ראו ואמרו שירה: עלי

מסורה

בלחם ו' דגש' וסימ' קנה אותנו ואת · וינהלם בלחם · ונפשינו קצה בלחם · על דבר אשר לא קדמו · שבעים בלחם נשכרו · כי לא קדמו את בני · וישלח כ"ב נמסר בסדר נח: ויכר ג' רפין וסימ' נמסר בסדר וארא: ארנון ג' מלאים ובענינא וסימ' מעבר ארנון · כי ארנון גבול מואב בין מואב ·

מקרא

וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָה הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל: וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּעָם אֵת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת הָעָם וַיָּמָת עַם רָב מִיִּשְׂרָאֵל: וַיָּבֹא הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל יְהוָה וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל נֵס וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל הַנֵּס וְהָיָה אִם נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת אִישׁ וְהִבִּיט אֶל נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת וָחָי: וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת: וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זָרֶד: מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנוֹן אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי: עַל כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה אֶת וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת הַנְּחָלִים אַרְנוֹן: וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב: וּמִשָּׁם בְּאֵרָה הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף אֶת הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם: ס

תרגום

ואתרעם עמא במימרא דיי' ועם משה נצו למא אסקתונא ממצרים לממת במדברא ארי לית לחמא ולית מיא ונפשנא עקת במנא הדין דמיכליה קליל: וגרי יי' בעמא ית חיון קלן ונכיתו ית עמא ומית עם סגי מישראל: ואתא עמא למשה ואמרו חבנא ארי אתרעמנא קדם יי' ועמך נצינא צלי קדם יי' ויעדי מננא ית חיויא וצלי משה על עמא: ואמר יי' למשה עביד לך קליא ושוי יתיה על את ויהי כל דיתנכית ויחזי יתיה ויתקיים: ועבד משה חויא דנחשא ושויה על את והוי כד נכית חויא ית גברא ומסתכל לחויא דנחשא ומתקיים: ונטלו בני ישראל ושרו באבות: ונטלו מאבות ושרו במגזת עבראי במדברא די על אפי מואב ממדנח שמשא: מתמן נטלו ושרו בנחלא דזרד: מתמן נטלו ושרו מעיברא דארנון די במדברא דנפיק מתחום אמוראה ארי ארנון תחום מואב בין מואב ובין אמוראה: על כן יתאמר בספר קרבין דעבד יי' על ימא דסוף וגבורן דעל נחלי ארנון: ושפוך נחליא דמדברין לקבל לחיית וסמיך לתחום מואב: ומתמן אתיהיבת להון בירא היא בירא די אמר יי' למשה כנוש ית עמא ואתין להון מיא:

מסורה

ואת הנחלים ארנון: מגבל ט' חס' כל וס' היצא מגבל האמרי · מור הור תתאו לבא חמת · מירד וגבל משפם ב' בו · ויצא הגבל ופרנה וקדמא דולראובני ולגדי · והערבה והירדן וגבל · ובעמק בית הרם · נשמדנו מהתיצב בכל גבל: יאמר ג' וסימ' כנמרד גבור ציד לפני יי' · על כן יאמר בספר מלחמות יי' · ולציון יאמר איש ואיש · וחד יאמר למלך יריחו לאמר · ונמסר גם בסדר נח: לשבת ב' אברם בארץ · ודין: ומשם ט' וסימ' ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים · ומשם הפיצם יי' · ומשם בארה היא הבאר · ומשם יקחך · ומשם עבר את בני עמון · ומשם עבר קדמה מזרחה · ומשם שב שמרון · ומשם לא תאכל · וחברון: בארה ג' מלעיל וסימ' ויסע ישראל בארה שבע · ומשם בארה הוא הבאר · וינס אתם וילך בארה · וב' מלרע בארה בנו אשר הגלה · ויתרן ובארא כתרא כתיב אלף · ונמסר גם בסדר ויגש:

עלי באר · מתוך הבאר והעלי מה שאת מעלה ומנין שהבאר הודיעה להם שבאת ומשם בארה · וכי משם היתה והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים וכן אז ישיר השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים והבאר ניתנה להם מתחלת ארבעים מה ראה ליכתב כאן אלא הענין הזה נדרש למעלה הימנו · זאת היא הבאר אשר ח חפרוה שרים משה ואהרן: במשענותם · במטה: וממדבר מתנה להם: וממתנה נחליאל · כתרגו' ומבמות הגיא אשר בשדה מואב כי שם מת משה ושם בטלה הבאר · דבר אחר כרוה נדיבי העם כל נשיא ונשיא כשהיו חונים נוטל מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאי' לפני חניית כל שבט ושבט: במחוקק · על פי משה שנקר' מחוקק שנאמר כי שם חלקת מחוקק ספון ולמה לא נזכר משה בשירה זו לפי שלקה על ידי הבאר וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקב"ה משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה אמ' אם אוהבי שם אני שם ואם לאו איני הולך: ראש הפסגה · כתרגומו ריש רמתא: פסגה · לשון גובה וכן פסגו ארמנותיה הגביהו ארמנותיה: ונשקפה · אותה הפסגה על פני מקום ששמו ישימון והוא לשון מדבר שהו' שמם · דבר אחר ונשקפה הבאר על פני הישימון שנגנזה בימה של טבריא ו והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כ כברה בים והיא הבאר כך דרש רבי תנחומא · וישלח ישר' מלאכים · ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנ' ואשלח מלאכים מ ממדבר קדמות וכן וישלח משה מלאכים אל מלך אדום וביפתח הוא אומר וישלח ישרא' מלאכים אל מלך אדום וגו' הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח שמשה הוא ישרא' וישרא' הם משה לומ' לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל: אעברה בארצך · אע"פ שלא נצטוו לפתוח להם בשלום בקשו שלום: ולא נתן סיחון · לפי שכל מלכי כנען היו מעלין לו מס שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גייסות כיון שאמרו לו ישראל נעברה נא בארצך אמר להם כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרה מפניכם ואתם אומרים כך: ויצא לקראת ישראל · אילו היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה יכולה לכבשה ואם היה סיחון בכפר חלש אין כל אדם יכול לכבשו וכל שכן אילו היה בחשבון אמ' הקב"ה מה אני מטריח על בני כל זאת לצור על כל עיר ועיר נתן בלב כל אנשי המלחמ' לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום אחד ושם נפלו ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם כי אין שם אלא נשים וטף: כי עז · ומהו חזקו התראתו של הקב"ה שאמר להם אל תצורם וגו': בנותיה · כפרים הסמוכים לה: והוא נלחם · למה הוצרך ליכתב לפי שנאמר אל תצר את מואב וחשבון משל מואב היתה כתב לנו שסיחון לקחה מהם ועל ידו טהרה לישראל: מידו · מרשותו: על כן · על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב: יאמרו המושלים · בלעם שנ' בו וישא משלו המושלי' בלעם ובעור והם אמרו באו חשבון שלא היה סיחון יכול לכבשה והלך ושכר את בלעם לקללו וזהו שאמר לו בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו': תבנה ותכונן · חשבון בשם סיחון להיות עירו: כי אש יצאה מחשבון · משכבשה סיחון: אכלה ער מואב · שם אותה המדינ' קרוי ער בלשון עברי ולחיית בלשון ארמי: ער מואב · ער של מואב: אוי לך מואב · שקללו את מואב שימסרו בידו: כמוש · שם אלהי מואב: נתן · הנותן את בניו של מואב: פליטו' · נסים ופליטי מחרב: ואת בנותיו בשבית וגו'

ונירם

ולא נתן ד' וס' סיחון את ישראל עבר בגבלו · ולא נתן יי' לכם לב לדעת · ולא נתן למוט רגלינו · ולא נתן תפלה לאלהים: בגבלו ה' חס' בליש' וסימ' נמכר בסדר חיי שרה: סיחון ד' מלאים בתורה וסימ' על כן יאמרו המשלים · אוי לך מואב אבדת · ממדבר קדמות · ועשה יי' להם כאשר עשה:

אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ: בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה: וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת: וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: פ

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי לֵאמֹר: אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ: וְלֹא־נָתַן סִיחֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל: וַיַּכֵּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב וַיִּירַשׁ אֶת־אַרְצוֹ מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן: וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ: כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הִוא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־אַרְנֹן: עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן: כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אָכְלָה עָר מוֹאָב בַּעֲלֵי בָּמוֹת אַרְנֹן: אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן:

בְּכֵן שַׁבַּח יִשְׂרָאֵל יָת תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא סַקִּי בֵירָא שַׁבַּחוּ לַהּ: בֵּירָא דְּחַפְרוּהָ רַבְרְבַיָּא כְּרוֹהָ רֵישֵׁי עַמָּא סָפְרַיָּא בְּחוּטְרֵיהוֹן וּמִמַּדְבְּרָא אִתְיְהִיבַת לְהוֹן: וּמִדְּאִתְיְהִיבַת לְהוֹן נַחְתָּא עִמְּהוֹן לְנַחְלַיָּא וּמִנַּחְלַיָּא סָלְקָא עִמְּהוֹן לְרָמָתָא: וּמֵרָמָתָא לְחֵילַיָּא דִּי בְחַקְלֵי מוֹאָב רֵישׁ רָמָתָא וּמִסְתַּכְיָא עַל אַפֵּי בֵית יְשִׁימוֹן: וּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אִזְגַּדִּין לְוָת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה לְמֵימָר: אִיעְבַּר בְּאַרְעָךְ לָא נִסְטֵי בַּחֲקַל וּבִכְרַם לָא נִשְׁתֵּי מֵי גוֹב בְּאוֹרַח מַלְכָּא נֵיזִיל עַד דְּנִעְבַּר תְּחוּמָךְ: וְלָא שְׁבַק סִיחוֹן יָת יִשְׂרָאֵל לְמִעְבַּר בִּתְחוּמֵיהּ וּכְנַשׁ סִיחוֹן יָת כָּל עַמֵּיהּ וּנְפַק לָקֳדָמוּת יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא וַאֲתָא לְיָהַץ וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל: וּמְחָהִי יִשְׂרָאֵל לְפִתְגָּם דְּחָרֶב וִירִית יָת אַרְעֵיהּ מֵאַרְנוֹנָא עַד יוּבְקָא עַד בְּנֵי עַמּוֹן אֲרֵי תַקִּיף תְּחוּם דִּבְנֵי עַמּוֹן: וּכְבַשׁ יִשְׂרָאֵל יָת כָּל קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל בְּכָל קִרְוֵי אֱמוֹרָאָה בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל כַּפְרָנָהָא: אֲרֵי חֶשְׁבּוֹן קַרְתָּא דְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה הִיא וְהוּא אַגִּיחַ קְרָבָא בְּמַלְכָּא דְמוֹאָב קַדְמָאָה וּנְסֵיב יָת כָּל אַרְעֵיהּ מִידֵיהּ עַד אַרְנוֹן: עַל כֵּן יֵימְרוּן מַתְלַיָּא עוּלוּ לְחֶשְׁבּוֹן תִּתְבְּנֵי וְתִשְׁתַּכְלַל קַרְתָּא דְסִיחוֹן: אֲרֵי קְדוֹם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא נְפַק מֵחֶשְׁבּוֹן עָבְדֵי קְרָבָא כְּשַׁלְהוֹבִיתָא מִקַּרְתָּא דְסִיחוֹן קְטִילוּ עַמָּא דִשְׁרוֹ בִלְחָיַת מוֹאָב כּוּמְרַיָּא דְּפָלְחִין בֵּית דַּחַלְתָּא רָמָתָא דְאַרְנוֹן: וַי לְכוֹן מוֹאֲבָאֵי אֲבַדְתּוּן עַמָּא דְּפָלְחִין לִכְמוֹשׁ מְסַר בְּנוֹהִי צִירִין וּבְנָתֵיהּ בְּשִׁבְיָא לְמַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה סִיחוֹן:

עלי באר · תחלת השירה ולא נכתבה כלה: ענו לה · לשון צווי והנה פי' איך עלתה: כרוה נדיבי העם · כפול במשפט: במחוקק · על ידי מחוקקים כמו לבי לחוקקי ישראל וזו הבאר היתה במדבר רחוק מהיישוב ומזה המדבר נסעו אל מתנה ומשם אל נחליאל ודע כי אשר הנחלי' והמדבר הנקרא באר ומתנה ונחליאל כולם מקומות ויש להם שם כלל והוא עלמון דבלתימה כי כן כתוב בפרשת אלה מסעי או אלה שמות מקומו' עברו עליהם במסע אחד והרי העברים לפני נבו הוא הבמות והגיא אשר בשדה מואב והעד שאמ' הכתוב כי מהגיא נסעו אל ערבות מואב מעבר לירדן ירחו וכתו' כי מהר העברים נסעו אל ערבות מואב על ירדן ירחו ועוד וכתב בגיא מול בית פעור עת שהתחננתי ובמקו' אחר עלה אל הר העברי' הר נבו גם ויקבור אותו בגיא ושם כתוב ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו והנה הגיא הוא ראש הפסגה ושם מת משה ואין צורך להוליכו אחר מותו: ונשקפה · לשון נקבה על הגיא: הישימון · מקום שממה והעד ובתהו יליל ישימון וכן תעו במדבר בישימון דרך: יהצה · אל יהץ: מארנון · שלקח ממואב: ועד בני עמון · כי כתוב כי חצי ארץ בני עמון היתה לישרא' כי לקחוהו מיד האמורי שלקחו בתחלה מיד בני עמון והכתוב אמר על מואב ועמון שלא יתן השם מארצם לישראל עד מדרך כף רגל והטעם הארץ שהיתה בידם בעת ההיא על כן הוצרך הכתוב לאמר דברי המושלים בעבור חשבון שישבו שם ישרא' כי כן כתוב וישב ישר' בכל ערי האמורי בחשבון: ובכל בנותיה · חשבון כאם והכפרים כבנות: כי חשבון עיר סיחון · שנה כי הוא נלחם במלך מואב הראשון והוא דבר ידוע: המושלים · הבודאים משלים מלבם · וטעם בואו חשבון לאמורים יאמרו: ותבנה · יותר ממה שהיא ותכונן להיותה עיר סיחון: כי אש יצאה מחשבון · רמז לאנשים שקשרו בחשבון על מלכה: להבה · הטעם כפול כמשפט: מקרית סיחון · מקרית שהוא היום לסיחון: ער מואב · שם מקום סמוך כמו שבית לחם יהודה: במות · מקומות גבוהים: כמוש · שם צלם אלהי מואב: פליטים · פליטי חרב בורחים:

ונירם

ונירם אבד · מלכות שלהם : אבד חשבון עד דיבון · מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם וכן עד דיבון תרגום של סר עד כלומר סר כיר מדיבון כיר לשון מלכות ועול וממשלת איש כמו למען היות ניר לדוד עבדי : ונשים · ש״ן דגושה לשון שממה כך יאמרו המושלים ונשים אותם : עד נפח · השימוהם עד נפח : וישלח משה לרגל את יעזר · המרגלים לכדוה אמרו לא נעשה כראשונים בטוחים אנו בכח תפלתו של משה להלחם : אל תירא אותו · שהיה משה ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם שנאמר ויבא הפליט הוא עוג שפלט מן הרפאים שהכו כדרלעומר וחביריו בעשתרות קרנים שנ׳ רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים : ויכו אותו · משה הרגו כדאית׳ בברכות בהרואה עקר טורא בר תלתא פרסי וכו׳ ·

חסלת זאת חקת

אשר עד מדבה חד מן ׳ נקודות בתורה וסי׳ נמסר בסדר במדבר סיני : בנתיה ה׳ חס׳ ו״ו וסי׳ כל אורית׳ · תענך · עקרון דיהושע · יבלעם דשפטים · באש תצתנה · וכל כתובים דכוו׳ מלאים במ״ו וסי׳ מגדו · דאר · ביתאל · שונו · תבנה : ואת ארצו ה׳ וסי׳ ויאמר י״י אל משה אל תירא · ויאמר י״י אלי אל · קומו וסעו ועברו ·

אבן עזרא

ונירם · דברי משה והטעם סימן מלך אמורי וגדודיו ולו שני פ פירושי׳ האחד מגזרת ניר ותהיה מלת ונירם מושכת עצמ׳ ואחרת עמה כמו והנבואה עודד הנביא וכן הוא ונירם אבד ניר חשבון ותהיה מלת ונירם כמו בתוך האהלי הערכך וכן היא והניר שלהם אבד שהוא ניר חשבון והפירוש השני שתהיה מלת ונירם מגזרת ירה ויור אשר יריתי והטעם כאשר יריכו אותם אבד חשבון : ונשים · מפעלי הכפל והחריק תחת קמץ קטן כמו ויסב אלהים את העם ויאמר ר׳ משה הכהן כי הדגשו׳ לחסרון האלף כאלף תלפנו מבהמות ארץ מגזרת תאשם שומרון ויש אומרים כי חשבון היתה עיר סיחון לעולם וטעם בואו חשבון דברי המושלים למואבים הבאים בשבי אל ח חשבון כי אם יבאה מחשבון משל למחנות סיחון וכאשר יריכום דברי המושלים על לשון המואבי׳ חשבנו כי תאבד חשבון ונשמה שממ׳ כל הארץ עד נופח או הם דברי משה : ויפנו · פירשתיו : אדרעי · אל אדרעי דרך קצרה : השאיר לו · אחד מישראל :

ומלכו פסקת מחשבון עדא שולטן מדיבון וצדיאו עד נופח דסמיך עד מידבא : ויתיב ישראל בארע אמוראה : ושלח משה לאללא ית יעזר וכבשו כפרנהא ותריך ית אמוראה דיתמן : ואתפניאו וסליקו לאורח מתנן ונפק עוג מלכא דמתנן לקדמותהון הוא וכל עמיה לאגחא קרבא לאדרעי : ואמר יי למשה לא תדחל מיניה ארי בידך מסרית יתיה וית כל עמיה וית ארעיה ותעביד ליה כמא די עבדת לסיחון מלכא דאמוראה דיתיב בחשבון : ומחו יתיה וית בנוהי וית כל עמיה עד דלא אשתאר ליה משיזיב ויריתו ית ארעיה : ונטלו בני ישראל ושרו במישרא דמואב מעיברא לירדנא דיריחו :

ונירם אבד חשבון עד דיבן ונשים עד נפח אשר עד מידבא : וישב ישראל בארץ האמרי : וישלח משה לרגל את יעזר וילכדו בנתיה ויירש את האמרי אשר שם : ויפנו ויעלו דרך הבשן ויצא עוג מלך הבשן לקראתם הוא וכל עמו למלחמה אדרעי : ויאמר יהוה אל משה אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון : ויכו אתו ואת בניו ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו שריד ויירשו את ארצו : ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב מעבר לירדן ירחו : כב

פו׳ · למידבא סימן · ימואל סימן · עוזי סימן · ותיבות אלף תנ״ד

ויֿרא בלק את כל אשר עשה ישראל לאמורי · אמר אלו שני מלכים שהיינו בטוחי׳ עליהם לא עמדו בפניהם אנו על אחת כמה וכמה לפיכך ויגר מואב לשון מורא כמו גורו לכם : ויקץ מואב · קצו בחייהם : אל זקני מדין · והלא מעולם היו שונאים זה את זה שנאמר המכה את מדין בשדה מואב שבאו מדין על מואב למלחמה אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניה׳ · מה ראו מואב ליטול עצה ממדין כיון שראו את ישראל נוצחים שלא כמנהג העולם אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל נשאל מהם מה מדתו אמרו לו אין כחו אלא בפיו אמרו אף אנו נבוא עליהם באדם שכחו בפיו : כלחוך השור · כל מה שהשור מלחך אין בו ברכה : בעת ההיא · לא היה ראוי למלכות מנסיכי מדין היה וכיון שמת סיחון מנוהו עליהם לצורך שעה : פתורה · כשלחני הזה שהכל מריצין לו מעות כך כל המלכים מריצים לו אגרותיהם ולפי פ פשוטו של מקרא כך שם המקום : ארץ בני עמו · של בלק משם היה וזה היה מתנבא ואומר לו עתיד אתה למלוך ואם תאמר מפני מה השרה הקב״ה שכינתו על גוי רשע כדי שלא יהא פתחון פה לאומות לומ׳ אילו היו לנו נביאי׳ חזרנו למוטב העמיד להם נביאי׳ והם פרצו גדר העולם שבתחלה היו גדורי׳ בעריות וזה

אבן עזרא

לאמורי בקמצות האל״ף והטעם לידוע שהוא סיחון ועוג ולא היה במלכי כנען גדולים כאלה והעד אשר כגובה ארזים גבהו : ויגר מואב · כמו ויירא וכן גורו לכם : ויקץ · כמו הפוך וכמוהו נעלה ביהודה ונקיצנה : אל זקני מדין · יתכן שהיו החמשה מלכים זקנים : ילחכו כלחוך · שנים בנינים : פתורה · כמו מצרימה אל פתור : ארץ בני עמו · והם ארמים וכן מפתור ארם נהרים ונדרש שבלעם הוא בלע כי זה ארמי ואם בעבור בעור אביו הנה בן אחשורוש קודם א אחשורוש רק הם שנים : אשר על הנהר · פי׳ ארם נהרים : עין הארץ · פירשתיו : ארה

וחזא בלק בר צפור ית כל די עבד ישראל לאמוראי : ודחיל מואבאה מן קדם עמא לחדא ארי סגי הוא ועקת למואבאי מן קדם בני ישראל : ואמר מואב לסבי מדין כען ישיצון קהלא ית כל סחרננא כמא דמלחיך תורא ית ירוקא דחקלא ובלק בר צפור מלכא למואב בעידנא ההיא : ושלח אזגדין לות בלעם בר בעור לפתור ארם דעל פרת ארע בני עמיה למקרי ליה למימר הא עמא נפק ממצרים הא חפא ית עין שמשא דארעא והוא שרי מלקבלי :

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי : ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל : ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל את כל סביבתינו כלחך השור את ירק השדה ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא : וישלח מלאכים אל בלעם בן בער פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו לקרא לו לאמר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא ישב ממלי :

ויאמר י״י אלי ראה · ויאמר י״י אל יהושע : ויגר ב׳ בליש׳ דחילה וסי׳ מואב · ויגר מפניו כפ׳ : הנה ד׳ סבירין והנה וסי׳ נמסר בסדר כי תשא :

נתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות : לקרא לו · הקריאה שלו היתה ולהנאתו שהיה פוסק לו ממון הרבה : עם יצא ממצרים · ואם תאמר מה מזיקך : הנה כסה את עין הארץ · סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו עמדו עליהם והרגום : והוא יושב ממלי · חסר כתיב קרובים הם להכריתני כמו כי אמילם : נכח

נכה בו · אני ועמי נכה בהם · דבר אחר לשון משנה הוא מכסה לו מן הדמים לחסר מהם מעט : כי ידעתי וגו' · על ידי מלחמת סיחון שעזרתו להכות את מואב : וקסמים בידם · כל מיני קסמים שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי · דבר אחר קסם זה נטלו בידם זקני מדין אמרו אם יבא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש ואם ידחנו אין בו תועלת לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם שנ' וישבו שרי מואב עם בלעם אבל זקני מדין הלכו להם : לינו פה הלילה · אין רוח הקדש שורה עליו אלא בלילה וכן לכל נביאי אומות העולם שנאמר ויאמר יי' אל לבן הארמי בחלום הלילה כאדם ההולך אצל פלגשו בהחבא : כאשר ידבר יי' אלי · אם ימליכני ללכת עם בני אדם כמותכם אלך שמא אין כבודו לתתי להלוך אלא עם שרים גדולים : וישבו · לשון עכבה :

לכה ה' מלא' בעני' וסימ' ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה · כי כבד אכבדך מאד · מן ארם ינחני בלק מלך מואב ב' בו · לכה נא אקחך · לכה נא איעצך : מברך ג' וחס' וסימ' ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה · יהי שם יי' מברך מעתה ועד עולם · ערום יצאתי מבטן אמי : תאר ג' וחס' וסי' כי ידעתי את אשר תברך

ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה כי עצום הוא ממני אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ כי ידעתי את אשר תברך מברך ואשר תאר יואר : וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם ויבאו אל בלעם וידברו אליו דברי בלק : ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשבתי אתכם דבר כאשר ידבר יהוה אלי וישבו שרי מואב עם בלעם : ויבא אלהים אל בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך : ויאמר בלעם אל האלהים בלק בן צפר מלך מואב שלח אלי : הנה העם היצא ממצרים ויכס את עין הארץ עתה לכה קבה לי אתו אולי אוכל להלחם בו וגרשתיו : ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא : ויקם בלעם בבקר ויאמר אל שרי בלק לכו אל ארצכם כי מאן יהוה לתתי להלך עמכם : ויקומו שרי מואב ויבאו אל בלק ויאמרו מאן בלעם הלך עמנו : ויסף עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה : ויבאו אל בלעם ויאמרו לו כה אמר בלק בן צפור אל נא תמנע מהלך אלי : כי כבד אכבדך מאד וכל אשר תאמר אלי אעשה ולכה נא קבה לי את העם הזה : ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את פי יהוה אלהי לעשות קטנה או גדולה :

כוען איתא כען לוט לי ית עמא הדין ארי תקיף הוא מיני מאים איכול לאגחא ביה קרב ואתריכניה מן ארעא ארי ידענא ית די תבריך מברך ודי תלוט ליט : ואזלו סבי מואב וסבי מדין וקיסמיא בידיהון ואתו לות בלעם ומלילו עמיה פתגמי בלק : ואמר להון ביתו הכא בליליא ואתיב יתכון פתגמא כמא די מליל יי עמי ואוריכו רברבי מואב עם בלעם : ואתא מימר מן קדם יי לות בלעם ואמר מן גבריא האילין דעמך : ואמר בלעם קדם יי בלק בר צפור מלכא דמואב שלח לותי : הא עמא דינפק ממצרים וחפא ית עין שמשא דארעא כען איתא לוט לי יתיה מאים איכול לאגחא ביה קרב ואתריכיניה : ואמר יי לבלעם לא תיזיל עמהון לא תלוט ית עמא ארי בריך הוא : וקם בלעם בצפרא ואמר לרברבי בלק איזילו לארעכון ארי לית רעוא קדם יי למשבקי למיזל עמכון : וקמו רברבי מואב ואתו לות בלק ואמרו סריב בלעם למיתי עמנא : ואוסיף עוד בלק למשלח רברבין סגיאין ויקירין מאילין : ואתו לות בלעם ואמרו ליה כדנן אמר בלק בר צפור לא כען תתמנע מלמיתי לותי : ארי יקרא איקרינך לחדא וכל די תימר לי אעביד ואיתא כען לוט לי ית עמא הדין : ואתיב בלעם ואמר לעבדי בלק אם יתן לי בלק מלי ביתיה כסף ודהב לית לי רשו למעבר על גזירת מימרא דיי אלהי למעבד זעירתא או רבתא :

אבן עזרא

ארה לי · לשון צווי מפעלי הכפל בחסרון אות הכפל וכן קבה לי והנה קובעל משקל שמור וקבה לי בחסרו' הה"א על דרך משקל שכב רכב צלח : נכה בו · שם הפועל ואין טענה בעבור היותו בה"א כי הנה כמוהו לכלה הפשע : יואר · הוי"ו הנח הנעלם תחת הרגש שהוא תחת אות הכפל כמו על כמון יסב ולא היה כ כמוהו מאותו בנין בעבור אות הגרון כמשפט : זקני מואב · חכמי' : וקסמים בידם · אמר ר' משה הגיד הספרדי ז"ל שטעמו ודמי הקסמים וראיתו מבידם ולא אמ' כלום רק הוא כמשמעו וספר הכתוב שמלא אל קוסם קוסמים כמוהו ועוד שלא יוכל להתעכב לאמר לא אמצא יום נבחר ושעה נבחרת ללכת ולקוב כי הם אנשי אומנותו והעד ש שפירושו כאשר הוא שאמר ה הכתוב בימינו היה הקסם : והשיבותי אתכם דבר · אחר שתלינו : ויבא אלהים · לכבוד ישראל כי השם ידע דבר בעל פעור ואילו היה בלעם מקלל אותם היו כל העולם אומרי' כי בעבור קללת בלעם באה ה המגפה : מי האנשים האלה · פתחון ותחלת דבור כמו אי הבל אחיך והנה הוא נחש והשם אמר לו קול דמי אחיך : כי ברוך הוא · הטעם כי לא תוכל לקלל אותו כי אני ברכתיו : שרי בלק : ולא הזכיר זקני מדין כי בלק הוא העיקר והוא השולח אליו אמ' ר' משה הכהן הספרדי ז"ל כי אע"פ שסימן הפעול ביו"ד לא יתכן להיותו כי אם בבנין כמו הלהרגני לא יאמר הלהרגני והנה שכח לתתי להלוך עמכם לא אבה יבמי ור' יונה המדקדק אמר כי היו"ד נוסף ואיננו נכון : וטעם הלוך עמכו ממקומו : רבים · כמשמעו או גדולים כמו על כל רב ביתו קרית מלך רב והוא דוד כי כן תקרא קרית חנה דוד : כי כבד אכבדך · בממון : וכל אשר תאמר · שים צורך כדי שתקללם והעד כי כבר אכבדך כן שאמר בלעם אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב : מלא ביתו · ביתו מלא וכן מלא כל הארץ כבודו כי רבים טעו שחשבו כי כבוד השם הוא מלא העולם כטעם ליי' ה הארץ ומלואה : קטנה או גדולה · תאר השם ויחסר מקום השם וכן ועשיר יענה עזות ותאכלנו בריתה : בזה

מי האנשים האלה עמך · להטעותו בא את' פעמים שאין הכל גלוי לפניו אין דעתו שוה עליו אף אני א ארא' עת שאוכל לקלל ולא יבין : בלק בן צפור · אע"פ שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים : קבה לי · זו קשה מארה לי שהוא נוקב ומפרש : וגרשתיו · מן העולם ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ איני מבקש אלא להסיעם מעלי ובלעם היה שונאם יותר מ מבלק : לא תלך עמהם · אמר לו אם כן אקללם במקומי אמר לו לא תאור את העם אמר לו אם כן אברכם אמ' לו אינם צריכים לברכתך כי ברוך הוא משל אומרים לצרעה לא מדבשיך ולא מעוקציך : להלוך עמכם · אלא עם שרי גדולי' מכם למדנו שרוחו גבוהה ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות לפיכ' ויוסף עוד בלק : כי כבד אכבדך מאד · יותר ממה שהיית נוטל לשעבר אני נותן לך : מלא ביתו כסף וזהב · למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים אמר ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו שהרי צריך לשכור חיילו' רבות ספק נוצח ספק אינו נוצח ואני ודאי נוצח : לא אוכל לעבור · על כרחו גלה שהוא ברשות אחרים ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל הברכות שנתברכו האבו' מפי השכינה : גם

מברך · לא תאר את העם · ונשיא בעמך לא תאר · ונמסר גם בסדר משפטים : ממני' בתורה וסי' ב' ויאמר אליו אל תשלח ידך אל הנער · וידבר אל עפרון · ויאמר צדקה ממני · איננו גדול בבית הזה ממני ב' בפסו' · ויקרא פרעה למשה · לא אוכל אנכי לבדי · ועתה לכה נא ארה לי · הרף ממני ואשמידם · כי תאמר בלבבך רבים : להלך ד' חס' וסימ' נמסר בסדר שמות : ויקומו ט' מלאים וסימ' נמסר בריש קרח : אלהי ח' קמצין וסימ' ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק · ככל אשר שאלת מעם יי' אלהיך בחרב · לא אכלתי באני ממנו · ועתה יי' אלהי אתה המלכת · ויקרא אל יי' ויאמר יי' אלהי הגם · ויתמודד על הילד שלש פעמי' · הנה אני בנה בית לשם · שפטני בצדקך יי' אלהי · וכל אסף דכו' במ"ב פתחי' וסי' בחרתי הסתופף · שמרה נפשי כי : גדולה ד' מלאים בתורה וסימ' לעשות קטנה או גדולה · את אשו הגדולה · לא יהיה לך בכיסך · בביתך :

ועתה שבו נא בזה גם אתם הלילה ואדעה מה יסף יהוה דבר עמי: ויבא אלהים אל בלעם לילה ויאמר לו אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה: ויקם בלעם בבקר ויחבש את אתנו וילך עם שרי מואב: ויחר אף אלהים כי הולך הוא ויתיצב מלאך יהוה בדרך לשטן לו והוא רכב על אתנו ושני נעריו עמו: ותרא האתון את מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו שלופה בידו ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה ויך בלעם את האתון להטתה הדרך: ויעמד מלאך יהוה במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה: ותרא האתון את מלאך יהוה ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר ויסף להכתה: ויוסף מלאך יהוה עבור ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאול: ותרא האתון את מלאך יהוה ותרבץ תחת בלעם ויחר אף בלעם ויך את האתון במקל: ויפתח יהוה את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים: ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך: ותאמר האתון אל בלעם הלוא אנכי אתנך אשר רכבת עלי מעודך עד היום הזה ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ויאמר לא: ויגל יהוה את עיני בלעם וירא את מלאך יהוה נצב בדרך

וכען אוריכו כען הכא אף אתון בליליא ואדע מה יוסף יי למללא עמי: ואתא מימר מן קדם יי לבלעם בליליא ואמר ליה אם למקרי לך אתו גבריא קום איזיל עמהון וברם ית פתגמא דאמליל עמך יתיה תעביד: וקם בלעם בצפרא וזריז ית אתניה ואזל עם רברבי מואב: ותקיף רוגזא דיי ארי אזיל הוא ואתעתד מלאכא דיי באורחא לסטן ליה והוא רכיב על אתניה ותרין עולימוהי עמיה: וחזת אתנא ית מלאכא דיי מעתד באורחא וחרביה שליפא בידיה וסטת אתנא מן אורחא ואזלת בחקלא ומחא בלעם ית אתנא לאסטיותה לאורחא: וקם מלאכא דיי בשביל כרמיא אתרא דגדירא מכא וגדירא מכא: וחזת אתנא ית מלאכא דיי ודחיקת לכתלא ודחיקת ית ריגלא דבלעם לכתלא ואוסיף למחתה: ואוסיף מלאכא דיי למיעבר וקם באתר עק דלית אורח למסטי לימינא ולסמלא: וחזת אתנא ית מלאכא דיי ורבעת תחות בלעם ותקיף רוגזא דבלעם ומחא ית אתנא בחוטרא: ופתח יי ית פומא דאתנא ואמרת לבלעם מה עבדית לך ארי מחיתני דנן תלת זמנין: ואמר בלעם לאתנא ארי חייכת בי אילו פון אית חרבא בידי ארי כען קטלתיך: ואמרת אתנא לבלעם הלא אנא אתנך דרכבת עלי מדאיתך עד יומא הדין המילף אליפנא למעבד לך כדין ואמר לא: וגלא יי ית עיני בלעם וחזא ית מלאכא דיי מעתד באורחא

ואדעה ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר מקץ: יוסף ה׳ חס׳ בליש׳ תוספת וסימ׳ בסדר שמות: ואך ג׳ וסימ׳ ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש. ואך אם טמאה ארץ אחזתכם. ואך את הדבר אשר אדבר אליך אתו: ב׳ קדמ׳ ריש פסו׳. ונמסר גם בסדר נח: הולך ט׳ מלאים בתורה וסימ׳ נמסר בסדר תולדות: דבלעם נעריו עמו דאברהם נעריו אתו וסימ׳ אותו אתיהן: ויסף ז׳ מלאים וסימ׳ ויוסף מלאך יי׳ עבור. ויוסף עוד יפתח. ויוסף יהונתן להשביע. רד קעילה. ויוסף אחאב. דבר אלי אחז קדמא. ויוסף יי׳ דבר. ויוסף למעול בי׳. ויוסף שאול לירא. ויאסף כתיב ושארא ויסף כתיב: עבור י׳ מלאים בליש׳ וסי׳ ויוסף מלאך יי׳ עבור. וגם עבור העבור. לא אוסיף עוד עבור לו. וחברו. כי תעבור במים. בעבור סופה ואין. סבותה בענן לך מעבור. וגם לא תעבורי מזה. בדתי מדי ופרס ולא יעבור. וד׳ לעבור וסי׳ עד אשר תמו כל הגוי. ותני׳ ויהי כאשר תמו כל הגוי. ויהי כאשר תם כל העם. לעבור בך בליעל כלו נכרת. וג׳ אעבור וסי׳ ותאבדי לא אעבור. יחד אנכי עד אעבור. ולא אעבור: הלוא י״ג מלאים בתורה וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך:

אבן עזרא

בזה. במקום הזה אמר הגאון ז״ל אם יטעון טוען ויאמר אחר שאמ׳ השם לא תלך עמהם איך אמר קום לך אתם יש להשיב כי השם לא רצה שילך עם המלאכים הראשונים עד שיבואו שרים נכבדים מהם ולפי דעתי אין צורך רק טעמו כטעם שלח לך אנשים כי השם אמר לישראל עלה רש והם לא האמינו רק אמרו נשלחה אנשים לפנינו אז שאל משה את השם ואמר לו שלח לך אנשים ואחר שאמר השם לבלעם לא תאור את העם מה צורך היה לו לומ׳ ואדעה מה יוסף יי׳ דבר רק חשב בלבו מחשבה רעה והשם אמ׳ לו לך עם האנשי׳ רק השמר לך שלא תדבר רק מה שאומר לך והעד על פירושי ויחר אף אלהים כי הולך הוא: לשטן לו. כבר פירשתיו בספר איוב כי השטן היה המלאך ודברי הגאון שהוא בן אדם לא מעלין ולא מורידין: ויחבש. בצווי: מן הדרך. הדרוך והלכה בשדה שאין שם דרך: להטותה הדרך. דרך קצרה והטעם אל הדרך: במשעול הכרמים. פירושו כפי מקומו כדברי המתרגם ארמית כי אין ריע לו: ותלחץ אל הקיר. היא לחצה עצמה: אל הקיר. הוא הגדר: ויוסף להכותה. כי כבר הכה אותה בנטותה אל השדה: ויפתח יי׳. אמר חז״ל שעשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ולפי דעתי שהטעם שגזר השם לחדש באותות האלה שהם חוץ לתולדת ויאמ׳ הגאון כי לא דברה האתון ורב שמואל בן חפני תפשו ור׳ שמוא׳ הספרדי בעל השירי׳ חשב להציל הכתוב ודע כי אנשי שקול הדעת הוכרחו להוציא הדברים ממשמעם כי אמרו שהשם לא יחדש אות ב בעולם לשנות המנהג שברא רק להצדיק נביאו ולא אמרו אמת כי הנה חנניה מישאל ועזריה נעשה להם אות ולא היו נביאים ויש מהם אומרי׳ כי בלעם נביא היה והאמת כי נבואתו היתה בעבור כבוד ישראל כי קוסם היה וכן קראו הכתו׳ ויש אומרי׳ כי היה יודעת עליונים לקבל כחם למטה בצורות וזה טעם ואשר תאור יואר והנכון בעיני כי היה יודע מזלו׳ ובעת ראותו במזל של שום אדם שהגיע עת רעתו היה מקלל אותו ובבא הרעה על המקולל יחשבו הרואי׳ והשומעים השומעים כי בעבור קללתו באה הרעה והעד שדבר במרמה עם שרי בלק וזה טעם לא אוכל לעבור את פי יי׳ אלהי כי אין יכולת בנוצר לשנות מ מעשה היוצר או גזרתו והסוד כי החלק לא ישנה החלק רק גזירת הכל תשנה גזירת החלק ולא אוכל לגלות זה הסוד כי עמוק הוא והישר כי האתון דברה ואם תבין סוד מלאכי אברה׳ גם יעקב אז תבין האמת. וטעם במקל כי בתחלה ובשנית הכה אותה בענף קטן או בשוט: רגלים. פירשתיו: התעללת. פירשתיו: מעודך. הטעם מיום שרכבת: ההסכן הסכנתי. ההרגל הרגלתי והטעם הכך היה חקי הסכן כא עמו ושלם: ויגל יי׳. כנער אלישע שהוסיף במאור עיניו או הכהו תחלה בסנורים:

רשי

גם אתם. פיו הכשילו גם אתם סופכם לילך בפחי נפש כראשונים: מה יוסף. לא ישנה דברו מברכה לקללה הלואי שלא יוסיף לברך כאן ניבא שעתיד להוסיף להם ברכות על ידו: אם לקרא לך. אם הקריאה שלך וסבור אתה ליטול עליה שכר: קום לך אתם ואך. על כרחך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה ואף על פי כן וילך בלעם אמר שמא אפתנו ויתרצה: ויחבש את אתנו. מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו. אמר הקב״ה רשע כבר קדמך אברהם אביהם שנ׳ וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו: עם שרי מואב. לבו כלבם שוה: כי הולך הוא. ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה לילך: לשטן לו. מלאך של רחמים היה והיה רוצה למנעו מלחטוא שלא יחטא ויאבד: ושני נעריו עמו. מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך יוליך עמו שני אנשים לשמשו וחוזרים ומשמשים זה את זה: ותרא האתון. והוא לא ראה שהקב״ה נתן רשות לבהמה לראות יותר מן האדם שמתוך שיש בו דעת תטרף דעתו כשיראה מזיקין: וחרבו שלופה בידו. אמר רשע זה הניח כלי אומנותו שכלי זיין של אומות העולם בחרב והוא בא עליהם בפיו שהוא אומנו׳ שלהם אף אני אתפוש את שלו ואבא עליו באומנותו וכן היה סופו ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב: במשעול. כתרגומו בשביל. וכן אם ישפוק עפר שומרון לשועלים עפר הנדבק בכפות הרגלים בהלוכן וכן מי מדד בשעלו מים ברגליו ובהלוכו: גדר מזה וגדר מזה. סתם גדר של אבנים הוא: ותלחץ. היא עצמה: ותלחץ. את אחרים את רגל בלעם: ויוסף מלאך יי׳ עבור: לעבור עוד לפניו להלן להיות לפניו במקום אחר כמו והוא עבר לפניהם ומדרש אגדה יש בתנחומא מה ראה לעמוד בג׳ מקומות סימני אבות הראהו: זה שלש רגלים. רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה: התעללת. כתרגומו לשון גנאי ובזיון: לו יש חרב בידי. גנות גדולה היה לו דבר זה בעיני ה[illegible] להרוג אומה שלימה [illegible] ולאתון זו צריך לכלי זין: ההס[illegible] וכן הלאל יסכן גבר ורבותינו דרשו מקרא זה בתלמוד א[illegible] רכבת אמוסיא אמר להון ברטיבא מדלי ליה כו׳ [illegible]

רשי

כי ירט הדרך לנגדי. רבותינו חכמי משנה דרשוהו נוטריקון יראה ראתה נטתה בשביל שהדרך לנגדי כלומר לקנאתי ולהקניטני ולפי משמעו כי חרד הדרך לנגדי לשון רטט כי ראיתי בעל הדרך שחרד ומהר הדרך שהוא לכעסי ולהמרותי ומקר׳ קצר הוא כמו ותכל דוד לא ירט לשון רצון וכן על ידי רשעים ירטני מפיים ומנחם אותי על ידי רשעים שאינן אלא מקניטי: אולי נטתה. כמו לולי פעמי׳ שאולי משמש בלשון לולא: גם אותכה הרגתי. הרי זה מקרא מסורס והוא כמו גם הרגתי אותך כלומ׳ לא העכבה בלבד קראתך על ידי כי גם ההריג׳: ואותה החייתי. ועתה מפני שדברה והוכיחתך ולא יכולת לעמוד בתוכחתה כמו שכתוב ויאמר לא הרגתיה שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב שחס המקום על כבוד הבריות וכן והרגת את האשה ואת הבהמה וכן ואת הבהמה תהרגו: כי לא ידעתי. גם זה גנותו ועל כרחו: אם רע בעיניך אשובה לי. להתריס כנגד המקום היא תשובה זו אמ׳ לו הוא בעצמו צוני ללכת ואתה מלאך מבטל את דבריו למוד הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו אמר לאברהם קח נא את בנך וגו׳ ועל ידי מלאך בטל את דברו אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב: לך עם האנשים. בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו: ואפס. על כרחך את הדבר אשר אדבר וגו׳: אל עיר מואב. אל מטרופולין שלו. עיר החשובה שלו לומ׳ ראה מה אלו מבקשי׳ לעקו׳: קרית חוצות. עיר מלאה שוקי׳ אנשי׳ וטף בחוצותיה לומר ראה ורחם שלא יעקרו אלו: בקר וצאן. דבר מועט: במות בעל. כתרגו׳ לרמת דחלתיה שם ע״ז: אולי

שלפה ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חס׳ וסימ׳ ותרא האתון׳ נטויה על ירושלם. מפני חרב שלופה: שלושה ה׳ מלאים בתורה וסימ׳ על מה הכית את אתנך׳ שלוש ערים תבדיל לך קדמ׳ דמשנה תורה. שלוש פעמים בשנה דראה׳ והצלעות צלע אל צלע. המזבח עץ שלוש אמות. וכל כתיב׳ דכוו׳ מלאים: ותט ג׳ וסי׳ האתון

וחרבו שלפה בידו ויקד וישתחו לאפיו: ויאמר אליו מלאך יהוה על־מה הכית את־אתנך זה שלוש רגלים הנה אנכי יצאתי לשטן כי־ירט הדרך לנגדי: ותראני האתון ותט לפני זה שלש רגלים אולי נטתה מפני כי עתה גם־אתכה הרגתי ואותה החייתי: ויאמר בלעם אל־מלאך יהוה חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה אם־רע בעיניך אשובה לי: ויאמר מלאך יהוה אל־בלעם לך עם־האנשים ואפס את־הדבר אשר־אדבר אליך אתו תדבר וילך בלעם עם־שרי בלק: וישמע בלק כי בא בלעם ויצא לקראתו אל־עיר מואב אשר על־גבול ארנן אשר בקצה הגבול: ויאמר בלק אל־בלעם הלא שלח שלחתי אליך לקרא־לך למה לא־הלכת אלי האמנם לא אוכל כבדך: ויאמר בלעם אל־בלק הנה־באתי אליך עתה היכל אוכל דבר מאומה הדבר אשר ישים אלהים בפי אתו אדבר: וילך בלעם עם־בלק ויבאו קרית חצות: ויזבח בלק בקר וצאן וישלח לבלעם ולשרים אשר אתו: ויהי בבקר ויקח בלק את־בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם: ויאמר בלעם אל־בלק בנה־לי בזה שבעה מזבחת והכן לי בזה שבעה פרים ושבעה אילים: ויעש בלק כאשר דבר בלעם ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח: ויאמר בלעם לבלק התיצב על־עלתך ואלכה

וחרביה שליפא בידיה וכרע וסגיד לאפוהי: ואמר ליה מלאכא דיי על מה מחיתא ית אתנך דנן תלת זמנין הא אנא נפקית למסטן ארי גלי קדמי דאת רעי למיזל באורחא לקבלי: וחזתני אתנא וסטת מן קדמי דנן תלת זמנין אילופון לא סטת מן קדמי ארי כען אף יתך קטלית ויתה קיימית: ואמר בלעם למלאכא דיי חבית ארי לא ידעית דאת מעתד לקדמותי באורחא וכען אם ביש בעינך איתוב לי: ואמר מלאכא דיי לבלעם איזיל עם גבריא ולחוד ית פתגמא די אמליל עמך יתיה תמליל ואזל בלעם עם רברבי בלק: ושמע בלק ארי אתא בלעם ונפק לקדמותיה לקרתא דמואב די על תחום ארנון די בסטר תחומא: ואמר בלק לבלעם הלא מישלח שלחית לוותך למיקרי לך למה לא אתיתא לוותי הבקושטא הויתא אמר לית אנא יכיל ליקרותך: ואמר בלעם לבלק הא אתיתי לוותך כען המיכל יכילנא למללא מדעם פתגמא דישוי יי בפומי יתיה אמליל: ואזל בלעם עם בלק ואתו לקרית מחוזוהי: ונכיס בלק תורין ועאן ושלח לבלעם ולרברביא די עמיה: והוה בצפרא ודבר בלק ית בלעם ואסקיה לרמת דחלתיה וחזא מתמן קצת מן עמא: ואמר בלעם לבלק בנה לי הכא שבעא מדבחין ואתקין לי הכא שבעא תורין ושבעא דיכרין: ועבד בלק כמא די מליל בלעם ואסיק בלק ובלעם תור ודכר על כל מדבחא: ואמר בלעם לבלק אתעתד על עלתך ואיהך

אבן עזרא

וישתחו לאפיו׳ פירשתיו: כי ירט. הטעם עוות וכן על ידי רשעים ירטני שהוא מן רעה שאילו היה מן ירט היה ראוי להיות כמו יעטני ואם הם שני שרשים וכמוהו מעיל צדקה יעטני שהוא על משקל אשר יעצני כמו עוטה אור: ותראני האתון. בקמץ גדול תחת קטן שהיה ראוי להיות ותראני ורבים כן אולי יתחלק לטעמים רבים ופה הוא כמו לולי ומלת גם לעד שנטתה האתון אחר שדברה: ואותה החייתי. דרך קצר׳ וכן הטעם כאשר הרגתיה הרגתיך או הרגתיך לבדך ואותה החייתי. וטעם ואותה החייתי כי בן אדם בראותו המלאך ימות והעד ותגל כפשי ודבר מנוח לעד ואף כי הבהמה שאין לה שום שתפות עם רוח המלאך כבן אדם: עם האנשי׳ האלה: ואפס. כמו רק וכן אפס כי לא יהיה בך אביון אפס כי עז העם: למה לא הלכת. כמו באת בעבור מלת אלי וכן מלת ויקר כאשר פירשתיו: קרית חוצות׳ שם מדינה: במות בעל. הוא בעלי במות ארנון: וירא משם קצה העם. כי הם חונים לארבע רוחות השמים: שבעה מזבחות. יש סודות עמוקים לא יבינום כי אם מתי מספר ושביעי בימים ובחדשים ובשנים ושבעה כבשי העולה ושבע הזאות גם אמר השם לאיוב קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים ובתת שלם לשלם אז תתחדש רוח בינה והמשכיל יבין: פר ואיל במזבח. בכל מזבח ומזבח והיא דרך קצרה כאילו אמ׳ במזבח האחר מכל המזבחות: יקרה

מן הדרך׳ ותראני האתון׳ אשורנו כני ארחך: ואותה י״ב מלאים בליש׳ וסי׳ ואותה החיתי׳ ביום שמע אישה יניא אותה׳ ויטכל אותה ביערת׳ ויוצא אותה משרתו׳ נשים גאות מאירות׳ יוצר אותה להבינה׳ הלא שמעת למרחוק׳ צרר רוח אותה׳ אחת שאלתי מאת יי׳. למן היום אשר בנו אותה׳ אשר יראה הרואה׳ הארצה אותה מידכם׳ וכל יהושע ושופטים ויחזקאל דכוו׳ במ״ג חס׳ וסימ׳ להרג את כל ישבי העי׳ והתחלקו אותה׳ למורשה ולתפש בכף: ועתה ואתה י״ח בטעם תברין וסימ׳ נמסר בסדר בהעלותך׳ האמנם ד׳ וחס׳ וסימ׳ לא אוכל כבדך׳ ישב אלהים את׳ וחברו דד״ה׳ האמנם אלם צדק׳ וא׳ אמנם דאף אמנם: חצות ב׳ כתו׳ כן חס׳ וי״ו קדמ׳ וסימ׳ ויבאו קרית חצות׳ וחצות תשים לך בדמשק׳ וכל ירמיה דכוו׳ חצות׳ וא׳ בחוצה כתיב חסר וי״ו תניין וסימ׳ ואל תבשרו בחוצת׳ ושארהון חוצות מלאים דכלאים: וישלח כ״כ וסימ׳ נמסר בסדר נח:

אבן עזרא

יקרה ·מגזרת לקראתי: ודבר · סמוך אל מה: וילך שפי · דברי המתרגם ארמית ירועים שהוא לבדו והנה שפי לבדו גם הוא בלי את ואחרים אמרו כי הוא כמו כאלה לב מגזרת ושופו עצמותיו והנכון בעיני שהוא מגזרת קול על שפיו וימצא בו"ר גם באלף כמלת פתאים והטעם שהלך אל שפי ותחסר מלת אל כמו ויבא ירושלם וכן נסעו העם חצרות ורבים כן והנה הוא מנחש בלכתו כי כן כתוב ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים והנה גם פה רמזתי לך סוד חנוס: ואעל פר ואיל במזבח · בכוי: וישא משלו ויאמ' · המשל הוא כי מראש צורים אראנו: ומהררי קדם · מזרח: לכה ארה לי יעקב · תחסר מלת ואמר וכשיר השירי' כמוהו רבים והיא דרך קצרה: זועמה ישראל · הטעם כפול כמשפט שהוא דרך לדבר טעם אחד במלות משונות ושנוהו לחזוק והיתה ראויה מלת זועמה להיותה על משקל זכרה לי אלהי רק כאשר כפתח העי"ן בעבור היותו מן הגרון היה בינו ובין הזי"ן חולם תחת קמץ חטף: מה אקוב לא קבה אל · כטעם קללה וההא תחתונה כה"א אהלה וכן ה"א כי פרעה אהרן והמלה מפעלי הכפל והשלמה קבנו כמו סבבו ואם היא מלה זרה: ומה אזעום לא זעם יי' · מגזרת זעם והטעם כפול: כי מראש צורים אראנו · כי על השפי היה והוא גבוה ו ואשר על השפי שהוא כפירושו ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו ולא אל שפי גם יתכן להיות מראש צורי' משל לגזרו' היורדות מהעליונים כי ראה בחכמתו שיעמוד זאת האומ' לבדה ולא תתערב עם אחרת מתגברת עליה לעזוב תורתה כאשר עשו כל האומות: ובגוים לא יתחשב · אפרשנו בפסוק יצב גבולות ע עמים: מי מנה · והתימה שלא יתחשב עם הגוים והם עם רב כחול שיתכן שלא יתחשב המעט עפר יעקב · הטעם שהוא רב כעפר הארץ: ומספר את רובע ישראל · רגל אחד כטעם אפס קצהו תראה וכלו לא תראה · ויפה פירש המתרגם ארמית מלת ישרים והטעם לפי דעתי שהתאוה למות ותהיה אחריתו כאחרית ישראל שהם חלק השם ולא חלק כוכבים כי הוא היה קוסם ויש אומרים שמלת ותהי אחריתי כפולה בטעם והוא היה מתאוה שימות מות ישרים כמו הישרים של ישראל בעבור דעתו כי בחרב ימות והגאון אמר כי מי מנה הוא השם והטעם אתה תוכל למנות עפר יעקב המת נפשי מות ישרים אם כן מה טעם ותספר את רובע ישראל ולפי דעת רבים שפירושו כמו ארחי ורבעי זרית שהוא כענין רבצי ופרשו עפר יעקב על עת כשעה משפט הלשון להקדים שם הפועל בלשון עבר ועתיד ובנוי הדבר הפוך ויש מלות זרות כמו ברך ובא בא: אפס קצהו · רק קבנו · מלה זרה ולפי הדקדוק כי הבנוי כעתיד ואין ביניהם רק הסימן ירדפנו ירדפוהו אויב ירדפו ובאה זו המלה מורכבת עם נו"ן ובחולם ולפי דעת ר' יהוד' המדקדק הראשון שהוא מן שורש קבן אם כן לא יתכן להיותה בנוי כי לא ימצא כן מהבנין הקל אולי יהי שם הפועל על משקל ושמרו את השבועה:

ויפא

מסורה

ערכתי ג' וסימ' את שבעת המזבחות ערכתי · ערכתי נר למשיחי · הנה נא ערכתי משפט: הן ה' פתחין וסימ' הן עם לבדד ישכן · הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא · הן הוא משוש דרכו · הן זאת לא צדקת אענך · הן תוי שדי · וכל בל אלה אל דכוו': לבדד ג' וסימ' כי מראש צורים אראנו · ראה עמך בשבטך צאן · בשלום

תורה

אולי יקרה יהוה לקראתי ודבר מה יראני והגדתי לך וילך שפי: ויקר אלהים אל בלעם ויאמר אליו את שבעת המזבחת ערכתי ואעל פר ואיל במזבח: וישם יהוה דבר בפי בלעם ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר: וישב אליו והנה נצב על עלתו הוא וכל שרי מואב: וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל: מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם יהוה: כי מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב: מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל תמת נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו: ויאמר בלק אל בלעם מה עשית לי לקב איבי לקחתיך והנה ברכת ברך: ויען ויאמר הלא את אשר ישים יהוה בפי אתו אשמר לדבר: ויאמר אליו בלק לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם אפס קצהו תראה וכלו לא תראה וקבנו לי משם: ויקחהו שדה צפים אל ראש הפסגה ויבן שבעה מזבחת ויעל פר ואיל במזבח: ויאמר אל בלק התיצב כה על עלתך

תרגום

מאים יערע מימר מן קדם יי' ל לקדמותי ופתגמא דיתחזינני ואחוי לך ואזל יחידי: וערע מימר מן קדם יי' לות בלעם ואמר ליה ית שבעא מדבחין סדרית וא ואסיקית תור ודכר על כל מדבחא: ושוי יי' פתגמא בפומא דבלעם ואמר תוב לות בלק וכדין תמליל: ותב לותיה והא מעתד על עלתיה הוא וכל רברבי מואב: ונטל מתליה ואמר מן ארם דברני בלק מלכא דמואב מטורי מדינחא איתא לוט לי יעקב ואיתא תריך לי ישראל: מה אלוטיה דלא לטיה אל ומה אתרכיה דלא תרכיה יי': ארי מריש טוריא חזיתיה ומרמתא סכיתיה הא עמא בלחודיהון עתידין דיחסנון עלמא ובעממיא לא יתדנון גמירא: מן ייכול למימני דעדקיא דבית יעקב ד דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא או חד מארבע מש משריתא דישראל תמות נפשי מותא דקשיטוהי ותהי סופי כותהון: ואמר בלק לבלעם מה עבדת לי למילט סנאי דברתיך והא ברכא מברכת להון: ואתיב ואמר הלא ית די שוי יי' בפומי יתיה אטר למללא: ואמר ליה בלק איתא כען עמי לאתר אוחרן דתיחזיניה מתמן לחוד קצתיה תחזי וכוליה לא תחזי ותלוטיה לי מתמן: ודבריה לחקל סכותא לריש רמתא ובנא שבעא מדבחין ואסיק תור ודכר על כל מדבחא: ואמר לבלק אתעתד הכא על עלתך

מסורה

יחדו אשכבה ואישן · תנ"ך: ומספר ה' ד' פתחין וא' קמץ וסימ' כי מנה עפר יעקב ומספר · ומספר חצות ירושלם · ומספר חדשיו חצצו · ימיך רבים · ומספר שנים נצפנו לעריץ · קדמ' קמץ: תמת ג' חס' וסימ' תמת נפשי מות ישרים · תמה נפשי עם פלשתים · תמת בנער נפשם · וא' ותמה כצמא: לך ג' חס' בליש' הליכה וסימ' לך נא אתי אל מקום אחד · ויאמר לנערו לך ונקרבה · לך נתראה פנים דדברי הימים: וכלו ב' וסימ' אפס קצהו תראה וכלו לא תראה · חכו ממתקים:

רשי

אולי יקרה יי' לקראתי · אינו רגיל לדבר עמי ביום: וילך שפי · כתרגומו יחידי לשון שופי ושקט שאין עמו אלא שתיקה: ויקר · לשון עראי לשון גנאי לשון טומאה. קרי כלומר בקושי ובבזיון היה נגלה עליו ביום אלא בשביל להראות חבתן של ישראל: את שבעת המזבחות · שבעה מזבחות ערכתי אין כתיב כאן אלא את שבעת המזבחות אמר לפניו אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות ואני ערכתי כנגד כולן אברהם בנה ארבעה ויבן שם מזבח ליי' הנראה אליו ויעתק משם ההרה וגו' ויאהל אברהם וגו' ואחד בהר המוריה ויצחק בנה אחד ויבן שם מזבח וגו' ויכרו שם עבדי יצחק באר ויעקב בנה שתי' אחד בשכם ואחד בבית אל: ואעל פר ואיל במזבח · ואברהם לא העלה אלא איל אחד: ארה לי יעקב ולכה זועמה ישר' · בשני שמותיהם אמר לו לקללם שמא אחד מהם מובהק: מה אקב לא קבה אל · כשהיו ראוי להתקלל לא נתקלל כשהזכיר אביהם את עונם באפם הרגו איש לא קלל אלא אפם שנ' ארור אפם כשנכנס אביהם במרמה אצל אביו היה ראוי ל להתקלל מה נאמר' שם גם ברוך יהיה ב במברכים נאמר אלה יעמדו לברך את העם במקללים לא נאמר אלה יעמדו לקלל את העם אלא על הקללה לא רצה להזכיר ע עליהם שם קללה: לא זעם יי' · אני אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה והוא לא כעס כל הימי' הללו שבאתי אליך וזהו שנאמ' עמי זכור נא מה יעץ וגו' ומה ענה אותו בלעם וגו' למען דעת צדקות יי': כי מראש צורים אראנו · אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדי' וחזקים כצורים וגבעות הללו על ידי אבו' ואמהות: הן עם · הוא אשר זכו לו אבותיו לשכון בדד כתרגומו: ובגוי' לא יתחשב · כתרגו' לא יהיו נעשין כלה עם שאר האומות שנ' כי אעשה כלה בכל הגוי' וגו' אינן נמנין עם השאר · דבר אחר כשהן שמחין אין אומה שמחה עמהם שנאמר יי' בדד ינחנו וכשהאומו' בטוב' הן אוכלי' עם כל אחד ואין עולה להם מן החשבון וזהו ובגוי' לא יתחשב: מי מנה עפר יעקב · כתרגו' מארבע משרייתא ארבע דגלים · דבר אחר עפר יעקב אין חשבון במצות שהן מקיימין בעפר לא תחרוש בשור ובחמור לא תזרע כלאים אפר פרה ועפר סוטה וכיוצא בהם: ומספר את רובע ישראל · רביעותיהן זרע היוצא מן התשמיש שלהם: תמות נפשי מות ישרים · שבהם: וקבנו לי · לשון צווי קללהו לי: שדה צופים · מקום גבוה היה ששם הצופה עומד לשמור אם יבא חיל על העיר: ראש הפסגה · בלעם לא היה קוסם כבלק ראה בלק שעתידה פרצה להפרץ בישראל משם שמת משה כקבור משם תחול עליהם הקללה וזו היא הפרצה שאני רואה:

אקרא

רשי

אקרה כה. מאת הקב"ה. אקרה. לשון אתפעל: וישם יי' דבר בפיו. ומה היא השימה הזאת מה חסר המקרא באמרו שוב אל בלק וכה תדבר אלא כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו כאדם הפוקס בהמה בחכה להוליכה אל אשר ירצה אמ' לו על כרחך תשוב אל בלק: ושרי מואב אתו. ולמעלה הוא אומר וכל שרי מואב כיון שראו שאין בו תקוה הלכו להם מקצתם ולא נשארו אלא מקצתם: מה דבר יי'. לשון צחוק הוא זה כלומר אינך ברשותך: קום בלק. כיון שראהו מצחק בו נתכוון לצערו עמוד על רגליך אינך רשאי לישב ואני שלוח אליך בשליחותו של מקום: בנו צפור. לשון מקרא הוא זה כמו חיתו יער וחיתו ארץ למעינו מים: לא איש וגו'. כבר נשבע להם להביאם ולהורישם ארץ שבעה אומות ואתה סבור להמיתם במדבר: ההוא אמ' וגו'. בלשון תימה ותרגום תייבין ומתמלכין חוזרין ונמלכין לחזור בהם: הנה ברך לקחתי. אתה שואלני מה דבר יי' קבלתי ממנו לברך אותם: וברך ולא אשיבנה. הוא ברך אותם ואני לא אשיב את ברכתו: וברך. כמו וברך וכן היא גזרת ריש אויב חרף כמו חרף וכן ובוצע ברך המהלל ומברך את הגזל ואומר אל תירא כי לא תענש שלום יהיה לך מרגיז הוא להקב"ה ואין לומ' ברך שם דבר שאם כן היה נקוד בפתח קטן וטעמו למעלה אבל לפי שהוא לשון פעל הוא נקוד קמץ קטן וטעמו למטה: לא הביט און ביעקב וגו'. כתרגומו. דבר אחר אחרי פשוטו הוא נדרש מדרש כזה: לא הביט. הקב"ה און שביעקב כשהן עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ובעמלן שהן עוברין על דתו: עמל. לשון עביר' כמו הרה עמל כי אתה עמל וכעס תביט לפי שהעבירה היא עמל לפני המקום: יי' אלהיו עמו. אפילו מכעיסין וממרין לפניו אינו זז מתוכן: ותרועת מלך בו. לשון חבה וריעות כמו רעה דוד אוהב דוד ויתנה למרעהו וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכהון ביניהון: אל מוציאם ממצרים. אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים לא יצא מעצמו אלא האלהים הוציאם: כתועפות ראם לו. כתוקף רום וגובה שלו וכן וכסף תועפות לשון מעוז הוא ואומר אני שהוא לשון עוף יעופף המשופף ברום וגובה ותוקף רב הוא זה: ותועפות ראם. עפיפת גובה. דבר אחר תועפות ראם תוקף ראמים ואמרו רבותינו אלו השדים: כי לא נחש ביעקב. כי ראויים הם לברכה שאין בהם מנחשים וקוסמים: כעת יאמר ליעקב וגו'. עוד עתיד להיות עת כעת הזאת אשר תגלה חבתן לעין כל שהן יושבין לפניו ולמדים תורה מפיו ומחיצתן לפנים ממלאכי השרת והם ישאלו להם מה פעל אל וזהו שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך. דבר אחר יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון הווה אינן צריכין למנחש וקוסם כי בכל עת שצריך להאמר ליעקב ולישראל מה פעל הקב"ה ומה גזרותיו במרום אינן מנחשים וקוסמים אלא נאמר על פי נביאיהם מה היא גזרת המקום או אורים ותומים מגידים להם ואונקלוס לא תרגם כן: הן עם כלביא יקום וגו'. כשהן עומדין משנתן שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות ללבוש טלית לקרא את שמע ולהניח תפלין: לא ישכב. בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו כיצד קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום בא מחנה וגייס להזיקם הקב"ה שומרם ונלחם מלחמותם ומפילם חללי'. דבר אחר הן עם כלביא יקום וגו' כתרגומו: ודם חללי' ישתה. נתנבא שאין משה מת עד שיפיל מלכי מדין חללים ויהרג. הוא עמהם שנ' ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישר' בחרב על חלליהם: גם קב לא תקבנו. גם ראשון מוסף על גם השני וגם שני על גם ראשון וכן גם לי גם לך לא יהיה וכן גם בחור גם בתולה:

אבן עזרא

וישא משלו. הוא כתועפות ראם כלביא יקום: האזינה עדי. מגזרת עד וכן לא שבתם עדי והטעם כפול. וי"א בנו בעור נוסף כמו למעינו מים. וטעם לא איש אל בעבור שאמר וקבנו לי משם וכבר אמר לא קבה אל: אמר ולא יעשה. אמרו: ודבר. דברו: הנה ברך לקחתי. שם הפועל כמו שם: וברך. פועל עבר והטעם והשם ברך ברכה ולא אשיבנה: לא הביט און. לפי דעתי כי מזאת המלה למד בלק לשלוח נשי מואב במחנה ישר' והטעם כי אין השם כבן אדם שיתנחם כי לא ראה און בישראל והנה אם יהיה בהם און לא יקום דבר השם כי כל דבריו הם על תנאי רק במקום שבועה וכן הנבואות אות' רגע אדבר וזה טעם בדבר בלעם: ולא ראה עמל. הטעם כפול והוא אחי האון והטעם מה יביא האדם לעמל בסוף און והנה כל עת שלא הביט און ביעקב השם עמו: ותרועת מלך בו. במחנה ישרא' אז ותקעתם תרועה: אל מוציאם ממצרים. וזה השם שהוא עמו הוא תקיף והראה אותות במצרים: כתועפות. כמו קרני ראם ופירוש תועפות תוקף וכן ותועפות הרים לו וגם יתכן היות פירושו וקרני הרי' וכסף תועפות לך פירושו וכסף תועפות הרים ואמר לו כמו ותרועת מלך בו והטעם שזה האל שם תוקף ל לישראל וכל זה בעבור שהוא דבק בשם ולא יבקש כי אם מאתו כי אין להם צורך למנחש וקוסם: כעת יאמר ליעקב. כעת הזאת והטעם בכל עת יאמר להם בלי דעת מהום: מה פעל אל. מה יפעל אל ומלת עבר בעבור היות כל דבר נגזר ואם הוא לעתיד כבר נגזר בתחלה וזה יאמר לישרא' בדרך נבואה שהוא אמת: ליעקב ולישראל. דבר כפול בנבואות וכן מראש שניר וחרמון: הן עם כלביא יקום. רמז כי ינצח מלכי כנען והקרוב אל הדעת הדבר הקרו' כמו מלחמת מדין שלא נשמע מלחמה כמוה שלא נפקד מזרע ישראל אחד ומתו חמשה מלכים ונפש אדם אשר לא ידעו משכב זכר היו שלשים ושנים אלף: ודם חללים. המלקוח ואת כל חילם ועל דרך הדרש לא ישכב משה עד יאכל טרף וכן כתוב אחר תאסף אל עמיך: וקבותו

מסורה

ויקר יי' ה' זוגין מן כ"ב בעניינא חד אלהים וחד יי' וסימ' נמסר בסדר שמות: והנו ל' וב' הנו וסימ' מן חשלשים והנו נכבד ד"ה. ויאמר יי' אל השטן הנו בידך: ושמע ה' קמצין וסימ' קום בלק ושמע. קרב אתה ושמע. הטה יי' אזנך פקח. וחברו דישעיה. הטה אלהי אזנך דדניאל: ובן אדם ה' וסימ' לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם.

בלק

ואנכי אקרה כה: ויקר יהוה אל בלעם וישם דבר בפיו ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר: ויבא אליו והנו נצב על עלתו ושרי מואב אתו ויאמר לו בלק מה דבר יהוה: וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפר: לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה: הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה: לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל יהוה אלהיו עמו ותרועת מלך בו: אל מוציאם ממצרים כתועפת ראם לו: כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל: הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה: ויאמר בלק אל בלעם גם קב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו: ויען בלעם ויאמר אל בלק הלא דברתי אליך לאמר כל אשר ידבר יהוה אתו אעשה: ויאמר בלק אל בלעם לכה נא אקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני האלהים

תרגום

ואנא אתמטי עד כא: וערע מימר מן קדם יי' לבלעם ושוי פתגמא בפומיה ואמר תוב לות בלק וכדין תמליל: ואתא לותיה והוא מעתד על עלתיה ורברבי מואב עמיה ואמר ליה בלק מה מליל יי': ונטל מתליה ואמר קום בלק ושמע אצית למימרי בר צפור: לא כמילי בני אנשא מימר אלהא בני אנשא אמרין ומכדבין ואף לא כעובדי בני בשרא דאינון גזרין למעבד ותיבין ומתמלכין דהוא אמר ועביד וכל מימריה מתקיים: הא בירכן קבילית ואבריכינון לישראל ולא אתיב ברכתי מיניה: איסתכלית לית פלחי גילולין בדבית יעקב ואף לא עברי ליאות שקר בישראל מימרא דיי' אלההון בסעדהון ושכינת מלכהון ביניהון: אלהא דאפיקינון ממצרים תוקפא ורומא דיליה: ארי לא נחשיא צבן דייטב לדבית יעקב ואף לא קסמיא רעין ברבות בית ישראל בעידן יתאמר ליעקב ולישראל מה עבד אלהא: הא עמא כליתא שרי וכאריא יתנטל לא ישרי בארעיה עד דיקטול קטול ונכסי עממיא ירות: ואמר בלק לבלעם אף מילט לא תלוטינון אף ברכא לא תברכינון: ואתיב בלעם ואמר לבלק הלא מלילית עמך למימר כל די ימליל יי' יתיה אעביד: ואמר בלק לבלעם איתא כען אידבריניך לאתר אוחרן אם יהי רעוא מן קדם יי'

מסורה

אשרי אנוש יעשה זאת. אף כי אנוש רמה. כי הזכרנו. ויוכח לגבר עם אלוה: מה פעל ב' וסי' ולישראל. צדיק מה פעל: אלהיו עמו ה' וסימ' ולא ראה עמל בישר' יי' אלהיו עמו. ויתחזק שלמה באלהיו. בראותם כי יי' אלהיו עמו. מי בכם מכל עמו. וחברו: ולישראל ז' וסי' נמסר בריש סדר וישמע יתרו: הן ה' פתחין נמסר לעיל בהאי סידרא: לכה ד' מלאים בסידרא נמסר בריש סידרא: יישר ג' מלאים וסי' אולי יישר בעיני האלהים. ויישר הדבר דאבשלום. ויישר הדבר בעיני כל דחזקיהו:

וקבותו לי. מפעלי הכפל כמו וסבותי אני · ראש הפעור · ולא הלך לקראת נחשים · על כן היתה עליו רוח אלהים וזה עשה בעבור שראה כי לא נחש ביעקב · וישת אל המדבר פניו · ששם ישראל בערבות מואב · שוכן לשבטיו · ראה כל הדגלים · יש אומרים כי בלעם היה רעע הקרא מרע וברעת עינו היה עושה רעות

וקבותו לי. אין זה לשון ציווי כמו וקבנו אלא לשון עתיד אולי יישר בעיניו ותקבנו לי משם. מלרדי"ש בלע"ז · ראש הפעור · קוסם היה בלק וראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור ולא היה יודע במה אמר שמא הקללה תחול עליהם משם וכן כל החוזים בכוכבים רואים ואין יודעים מה רואים · וירא בלעם כי טוב וגו' אמר אינו צריך לבדוק בהקב"ה כי לא יחפוץ לקללם · ולא הלך כפעם בפעם · כאשר עשה שני פעמים · לקראת נחשים · לנחש אולי יקרה ה' לקראתי · כרצונו אינו רוצה ולא רוצה לקללם אזכיר עונותיהם והקללה על הזכרת עונותיהם תחול · וישת אל המדבר פניו · כתרגומו · וישא את עיניו · בקש להכניס בהם עין רעה

לברך ט' וס' ויה כאשר בלה יצחק לברך את יעקב · וירא בלעם כי טוב בעיני יי' · ואלה עמדו לברך את העם · ובכל ישראל חקרו · וישב דוד לברך את ביתו · ועתה הואלת לברך דוד · ולאביגיל אשת נבל הגיד · וגם באו עבדי המלך לברך · וילכו כל העם איש לביתו ד"ה · ולא הלך ג' וס' וירא בלעם כי טוב בעיני יי' · והושפט

וְקַבֹּתוֹ לִי מִשָּׁם׃ וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם׃ וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ כד וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו׃ וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים׃ וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן׃ נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם׃ מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל׃ כִּנְחָלִים נִטָּיוּ כְּגַנֹּת עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע יְהוָה כַּאֲרָזִים עֲלֵי־מָיִם׃ יִזַּל־מַיִם מִדָּלְיָו וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנַּשֵּׂא מַלְכֻתוֹ׃ אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֵם וְחִצָּיו יִמְחָץ׃ כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרְכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר׃ וַיִּחַר־אַף בָּלָק אֶל־בִּלְעָם

וּתְלוּטֵיהּ לִי מִתַּמָּן׃ וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם רֵישׁ רָמָתָא דְּמִסְתַּכְיָא עַל אַפֵּי בֵית יְשִׁימוֹן׃ וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנִי לִי הָכָא שִׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֵין לִי הָכָא שִׁבְעָא תוֹרִין וְשִׁבְעָא דִּכְרִין׃ וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא דִּי אֲמַר בִּלְעָם וְאַסֵּיק תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃ וַחֲזָא בִּלְעָם אֲרֵי תַקִּין קֳדָם יְיָ לְבָרָכָא יָת יִשְׂרָאֵל וְלָא הֲלִיךְ כִּזְמַן בִּזְמַן לְקַדָּמוּת נַחֲשַׁיָּא וְשַׁוִּי לָקֳבֵיל עֶגְלָא דַּעֲבָדוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא אַפּוֹהִי׃ וּזְקַף בִּלְעָם יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת יִשְׂרָאֵל שָׁרַן לְשִׁבְטוֹהִי וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ׃ וּנְטַל מַתְלֵיהּ וַאֲמַר אֵימַר בִּלְעָם בְּרֵיהּ בְּעוֹר וְאֵימַר גַּבְרָא דְּשַׁפִּיר חָזֵי׃ אֵימַר דִּשְׁמַע מֵימַר מִן קֳדָם אֵל וְחֵזוּ מִן קֳדָם שַׁדַּי חָזֵי שְׁכִיב וּמִתְגְּלֵי לֵיהּ׃ מַה טָּבָא אַרְעָךְ יַעֲקֹב בֵּית מִשְׁרָךְ יִשְׂרָאֵל׃ כְּנַחֲלִין דְּמִדַּבְּרִין כְּגִנַּת שַׁקְיָא דְעַל פְּרָת כְּבוּסְמַיָּא דִּנְצִיב יְיָ כְּאַרְזִין דִּנְצִיבִין עַל מַיָּא׃ יִסְגֵּי מַלְכָּא דְּיִתְרַבָּא מִבְּנוֹהִי וְיִשְׁלוֹט בְּעַמְמִין סַגִּיאִין וְיִתְקוֹף מֵאֲגַג מַלְכֵּיהּ וְתִתְנַטַּל מַלְכוּתֵיהּ׃ אֱלָהָא דְּאַפֵּיקִנּוּן מִמִּצְרַיִם תּוּקְפָא וְרוּמָא דִּילֵיהּ יֵיכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סַנְאֵיהוֹן וּבְבִזַּת מַלְכֵיהוֹן יִתְפַּנְקוּן וְאַרְעֲהוֹן יַחְסְנוּן׃ יְנוּחַ יִשְׁרֵי בִּתְקוֹף כְּאַרְיָא וּכְלֵיתָא וְלֵית מַלְכוּ דִּיזַעְזְעִנֵּיהּ בָּרִיכָךְ יְהוֹן בְּרִיכִין וְלָיְטָךְ יְהוֹן לִיטִין׃ וּתְקֵיף רוּגְזָא דְּבָלָק בְּבִלְעָם

עשה אניות · ועזב את יי' דאמון · משת ז' וס' נמסר בסדר ויצא · רוח אלהים ח' וסימ' נמסר בסדר ויקהל · משכנתיך ג' חס' בליש' וס' מה טובו אהליך · ומשכנותיו מלחה · קרבם בתימו לעולם · משכנותיך ג' וס' מה טובו אהליך יעקב · בה ידידות משכנותיך · שלח אורך ואמתך · וזרעו ז' וסימ' וזרעו יהוה מלא הגוים · וזרעו במים רבים · ועבדי כלב התיה רוח אחרת עמו · הזעב נבזה נפוץ · כל הוים חונן ומלוה · נפשו בטוב תלין · נער הייתי · במים ז' וס' נמסר בסדר מצורע · מלכתו ג' חס' וס' וירם מאגג מלכו · ותכן מלכותו מאד · דשלמה · בשנת מלכתו דירמיה · כארי ב' וס' כרע שכב כארי · כארי ידי ורגלי · כארו כתיב · קדמא לקהתיך תמין קראתיך · קדם אשר מחזה · תנין מחזה שדי יחזה ·

וכבר הודעתיך דעתי · וישא משלו · הטעם שנשא קול במשלו והמשל כנחלים נטיו · נאום · דבור כמו ונאמו נאום · יש אומרים כי טעם שומע גם יחזה דבר הנחום והקרוב אל הדעת שהוא דרך הנבואה בחלום · כי כדברי אליפז תמונה לנגד עיני דממה וקול אשמע · שתום העין · אין לו אח רק פירושו כפי מקומו הפך סתום ויש אומרים כי עין אחד היה לבלעם וזה דרך דרש · נופל · כמו תרדמה נפלה על אברם · וגלוי עינים · אעפי שהוא ישן הוא רואה בעיניו כטעם ולבי ער · מה טובו · פיעל עבר כמו כי אורו עיני · כנחלים · דגמות הטית להתקבץ כן כנה · כי יש נחלים שיבנו כה וכה ועליהם אילנים · כאהלים · כמו מר ואהלות והנכה דמה האהלים כנחלים כנוי · כארזים · כפול בטעם והזכיר הארזים כארז בלבנון ישגה · יזל מים · הנה מים לשון יחיד כמו מידה לא זורק עליו · מדליו · כמו מדליותיו · וזרעו במים רבים · כזרע שרוה במים והטעם שבל יום יצמח ויגדל · וירום מאגג מלכו · כנואה על שאול שהוא המלך הראשון כי קודם שאול היו שופטים ולא מלכים · אל מוציאם · והטעם כי האל המוציאו ממצרים שם כח לו כתועפות ראם ואל יתנון טוען בעבור ממ' אל מוציאם · ויחשוב כי מתלו סימן לשם כי כן משפט הלשון כמו יתכו לרגליך ישא מדברותיך עד הנה ינהלני העם הזה ורבים כן · יאכל גוים צריו · מלכי כנען ועצמותיהם יגרם · ישבר הגרם שהוא העצם וכן מלת עצמו וכמה משקע פארה לא תפאר · וחציו ימחץ · כל חץ מחציו ימחץ וכן ודריקים כבפיר יבטח בוות עדה וכן מברכך ברוך כל אחד ממברכיך יהיה ברוך וכן אורריך · כרע שכב · הטעם שירים ישראל ארץ כנען ואחר כך תשקוט הארץ · יקימנו · פירשתיו · ויספק

צריך לבדוק בהקב"ה כי לא יחפוץ לקללם · ולא הלך כפעם בפעם · כאשר עשה שני פעמים · לקראת נחשים · לנחש אולי יקרה יי' לקראתי · כרצונו אינו רוצה ולא רוצה לקללם אזכיר עונותיהם והקללה על הזכרת עונותיהם תחול · וישת אל המדבר פניו · כתרגומו · וישא את עיניו · בקש להכניס בהם עין רעה והרי יש לך שלש מדותיו עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה האמורים למעלה · שוכן לשבטיו · ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מעורבין ראה שאין פתחיהם מכוונין זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אהל חבירו · ותהי עליו רוח אלהים · עלה בלבו שלא יקללם · בנו בעור · כמו למעינו מים · ומדרש אגדה שניהם גדולים מאבותיהם · בלק בנו צפור · אביו בנו הוא במלכות ובלעם גדול מאביו בנביאות מנה בן פרס היה · שתום העין · עינו נקורה ומוצאת לחוץ וחור שלה נראה פתוח ולשון משנה הוא כדי שיסתום ויסתם ויגוב ורבותינו אמרו לפי שאמר ומספר את רובע ישראל שהקב"ה יושב ומונה רביעותיהן של ישראל מתי תבא טפה שנולד הצדיק ממנה אמר בלבו מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים הללו ועל דבר זה נסמת עינו של בלעם ויש מפרשים שתום העין פתוח העין כמו שתרגם אונקלוס

ועל שאמר שתום העין ולא אמר שתום העינים למדנו שסומא באחת מעיניו היה · נופל וגלוי עינים · פשוטו כתרגומו שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב · ומדרשו כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונופל על פניו לפי שהיה ערל ומאוס להיות נגלה עליו בקומה זקופה לפניו · מה טובו אהליך · על שראה פתחיהם שאינן מכוונים זה מול זה · משכנותיך · חניותיך כתרגומו · דבר אחר מה טובו אהליך מה טובו אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהם קרבנות לכפר עליהם · משכנותיך · אף כשהן חרבין לפי שהן משכון עליהם וחורבנן כפרה על הנפשות שנאמר כלה יי' את חמתו ומהו כלה ויצת אש בציון · כנחלים נטיו · שנארכו ונמשכו לנטוי למרחוק · אמרו רבותינו מברכותיו של אותו רשע אנו למדין מה היה בלבו לקלל כשאמר להסית אל המדבר פניו וכשהפך המקום את פיו ברכם מעין אותן קללות שבקש לומר כו' כדאיתא בחלק · כאהלים · כתרגומו לשון מור ואהלות כעוצ יי' בגן עדן · לשון אחר כאהלים נטע יי' כשמים המתוחין כאהל כנטע יי' · כנטיעה מכינו באהלים שנאמר וימתחם כאהל לשבת · מדליו · מבארותיו ופירושו כתרגומו · וזרעו במים רבים · לשון הצלחה הוא זה כזרע הזרוע על פני המים · וירום מאגג מלכו · מלך ראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק · ותנשא מלכותו · של יעקב יותר ויותר שיבא אחריו דוד ושלמה · אל מוציאו ממצרים · מי גורם להם הגדולה הזאת אל המוציאם ממצרים בתוקף ורום שלו יאכל את הגוים שהם צריו · ועצמותיהם · של צריו · יגרם · מנחם פתר בו לשון שבירה וכן לא גרמו לבקר וכן את הרמיה תגרמי ואני אומר לשון עצם הוא שמגרר הבשר בשניו מסביב והמוח שבפנים ומעמיד העצם על ערמימותו · וחציו ימחץ · אונקלוס תרגם חציו של צריו חלוקה שלהם כמו בעלי חצים תרגם מרי פלגותא · ימחץ · לשון ומחצה וחלפה רקתו מוחץ את הרסם ויש לפתור לשון חצי ממש חציו של הקב"ה ימחץ בדמם של צריו יטבול ויצבע ברמס כמו למען תמחץ רגלך ואינו זז מלשון מכה כמו מחצתי שהנצבע בדם נראה כאלו מחוץ וכגוש · כרע שכב כארי · כתרגומו יתיישבו בארצם בכח ובגבורה · ויספיק

ויספק ד' חס' בליש' וסימ' ויספק את כפיו. אם ישפק את עפר שמרון. יספק עלימו כפימו. אם יוסיף על חטאתו פשע בינינו ישפק. וכל ליש' כתיב סמ"ך בכ"ג כתיב ש"ן וסימ' אם ישפק עפר שמרון. ובילדי נכרים ישפיקו. בינינו ישפק. וכל איוב דכו' בש"ן בכ"ב בסמ"ך וסי' פן יסיתך בספק. תחת רשעים ספקם: מנעך ב' וסי'

ויספק את כפיו ויאמר בלק אל בלעם לקב איבי קראתיך והנה ברכת ברך זה שלש פעמים: ועתה ברח לך אל מקומך אמרתי כבד אכבדך והנה מנעך יהוה מכבוד: ויאמר בלעם אל בלק הלא גם אל מלאכיך אשר שלחת אלי דברתי לאמר: אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את פי יהוה לעשות טובה או רעה מלבי אשר ידבר יהוה אתו אדבר: ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים: וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין: נאם שמע אמרי אל וידע דעת עליון מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים: אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת: והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר איביו וישראל עשה חיל: וירד מיעקב והאביד שריד מעיר: וירא את עמלק וישא משלו ויאמר ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד: וירא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך: כי אם יהיה לבער קין עד מה אשור תשבך:

ושקפינון לידוהי ואמר בלק לבלעם למילט סנאי קריתך והא ברכא מברכת להון דנן תלת זמנין: וכען איזיל לך לאתרך אמרית יקרא איקרינך והא מנעך יי מן יקר: ואמר בלעם לבלק הלא אף לאזגדך די שלחת לותי מלילית למימר: אם יתן לי בלק מלי ביתיה כסף ודהב לית לי רשו למעבר על גזירת מימרא דיי למעבד טבתא או בישתא מרעותי די ימליל יי יתיה אמליל: וכען הא אנא אזיל לעמי איתא אמלכינך מה דתעביד ואחוי לך מה דיעביד עמא הדין לעמך בסוף יומיא: ונטל מתליה ואמר אמר בלעם בריה בעור ואמר גברא דשפיר חזי: אימר דשמע מימר מן קדם אל וידע מדע מן קדם עלאה חיזו מן קדם שדי חזי שכיב ומתגלי ליה: חזיתיה ולא כען סכיתיה ולא איתוהי קריב כד יקום מלכא מיעקב ויתרבא משיחא מישראל ויקטול רברבי מואב וישלוט בכל בני אנשא: ויהי אדום ירתא ויהי ירתא שעיר לבעלי דבבוהי וישראל יצלח בנכסין: ויחות חד מדבית יעקב וישיצי משיזיב מקרית עממיא: וחזא ית עמלק ונטל מתליה ואמר ריש קרביא דישראל הוה עמלק וסופיה לעלמא ייבד: וחזא ית שלמאה ונטל מתליה ואמר תקיף בית מותבך ושוי בכרך תקיף מדורך: ארי אם יהי לשיצאה שלמאה עד מה אתוראה ישבינך:

מכבוד. מבא בדמ"י: איעצך ג' וסי' איעצך ויהי אלהי' עמך. ועתה הנני הולך לעמי. ובי איעצך לא תשמע אלי: תם נמסר בוישמע יתרו: וידע ג' חס' וסי' וידע דעת עליון. טוב יי' למעוז ביום צרה. ועתה שלח לי איש חכם וידע נגן: אשורנו ב' וסי' אשורנו ולא קרוב. ומגבעות אשורנו: איתן ג' וסי' איתן מושבך. אל נחל איתן. ורוב עצמיו אתן כן כתיב חס': מושבך ג' וסי' משמני הארץ יהיה מושבך. איתן מושבך. כי יפקד מושבך: עד מה ד' וסי' אשור תשבך. יי' תאנף לנצח. יי' תסתר פניך. ולא אתנו יודע עד מה:

ויספק. הכה זו על זו: לעבור את פי יי'. כאן לא נאמר אלהי כמו שאמ' בראשונה לפי שידע שנטלה בהקב"ה ונטרד: הולך לעמי. מעתה הריני כשאר עמי שנסתלק הקב"ה מעליו: לכה איעצך. מה לך לעשות ומה היא העצה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כו' כדאי' בחלק תדע שבלעם השיא עצה זו להכשילם בזמה שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם: אשר יעשה העם הזה לעמך. מקרא קצר הוא זה איעצך להכשילם ואו' לך מה שהן עתידין להרע למואב באחרית הימים: ומחץ פאתי מואב. התרגו' מפרש קוצר העברי ויקטול וכו': וידע דעת עליון. לכוין שעה שכועס בה: אראנו. רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו אך לא עתה היא אלא לאחר זמן: דרך כוכב. כתרגומו לשון דרך קשתו שהכוכב עובר כחץ ובלע"ז דישטי"נט. כלומר יקום מזל: וקם שבט. מלך רודה ומושל: ומחץ פאתי מואב. זה דוד שנאמ' בו השכב אותם ארצה וימד שני חבלי להמית וגו': וקרקר. לשון קורה כמו אני קרתי מקבת בור נוקרתם יקרוה עורבי נחל פוריי"ר בלע"ז: כל בני שת. כל האומות שכולם יצאו מן שת בנו של אדם הראשון: והיה ירשה שעיר. לאויביו ישראל: וירד מיעקב. ועוד יהיה מושל אחר מיעקב: והאביד שריד מעיר. החשובה של אדו' והיא רומי ועל מלך המשיח אומר כן שנאמר בו וירד מים עד ים ולא יהיה שריד לבית עשו: וירא את עמלק. נסתכל בפורענות של עמלק: ראשית גוים. הוא קדם את כלם להלחם בישראל וכך תרגם אונקלו' ואחריתו ליאבד בידם שנאמר תמח' את זכר עמלק: וירא את הקיני. לפי שהיה קיני תקוע אצל עמלק כענין שנאמר ויאמר שאול אל הקיני וגו' הזכירו אחר עמלק נסתכל בגדולתם של בני יתרו שנאמר בהם תרעתים שמעתים סוכתים: איתן מושבך. תמה אני מהיכן זכית לכך הלא אתה עמי היית בעצת הבה נתחכמה לו ועתה נתישבת באיתן ומעוז של ישרא': כי אם יהיה לבער קין וגו'. אשריך שנתקעת לתוקף זה שאינך נטרד עוד מן העולם כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנתישבת שם מה בכך: עד מה אשור תשבך. עד היכן מגלה אותך שמא לחלח וחבור אין זה טרוד מן העולם אלא טלטול ממקום למקום ותשוב עם שאר הגליות: וישא

ויספק את כפיו. כמו ספקו עליך כפים: לכה איעצך. יש אומרי' הטעם על בנות מואב וזה דבר רחוק בעבור שאמר באחרית הימים והנכון בעיני שהוא כמשמעו אתן לך עצה שתדעמה תעש' כי זה העם כן יעשה לעמך: וידע דעת עליון. בדרך נבואה לא בקסם: אראנו ולא עתה. הקרוב אלי כי זאת הנבואה על דוד ואמר ולא עתה כי אחרי ארבע מאות שנה היתה: אשורנו ולא קרוב. הטעם כפול והמשל הוא כוכב ושבט: דרך כוכב. יש דמות כוכבים דורכו' ברקיע שלא היו בתולדת ולא נודעו: וקם שבט. מלכו' והנכון בעיני כי מלת דרך שירלה בדרכו כטעם הכוכבים ממסילותם ורבים פירשוהו על המשיח והקדמוני' אמרו סנחריב בלבל הגוים והנה מואב ועמלק אשור ועוד למה המשלים ועוד עבר רק היה ראוי להיו' דרך כוכב בסוף משלו וחסירי דעת יחשבו כי ה המפרש דרך כוכב על דוד הוא מכחש ביאת המשיח חלילה חלילה כי המשיח מבואר הטב בנבואת דניאל כאשר פירשתי שהזכיר עמידת מלכי יון וקום קול החשמונים ועמידת בית שני ושני המצור והגלות והישועה זה אחר זה ואין צורך לנביא בעולם עם דברי משה שהוא העיקר אם יהיה נדחך בקצה השמים ושב יי' אלהיך את שבותך: ומחץ פאתי מואב. כן עשה דוד: וקרקר. כמו מקרקר קיר והטעם הורס הקיר כמו תשקף: בני שת. כמו בני אדם כי הוא העיקר כי נח משני בניו היה ויאמר היצחקי כי פירושו על בני עמון גם מואב והטעם כפול גם אמר שהוא מ מגזרת ושופי שת רמז לבנות לוט והוא רחוק בעיני כי השת הוא האחור שהוא כמו היסוד כמו כי השתות יהרסון ורבים פירשו כל בני שת מגזרת כי ה השתות והטעם כי יהרוס ה המדינות ואיננו רחוק: והיה אדום ירשה. מגזרת ואם לא תורישו והוא שם כמשקל קח לך לבנה והוא תחת תאר השם כמו והיתה הארץ שממה וידוע כי גברה יד דוד על אדום והר שעיר: וירד מיעקב. יקום רודה מיעקב: והאביד שריד מעיר. מכל עיר והטעם מאדום וזה היה יואב כי כן כתוב עד הכרית כל זכר באדום: וירא את עמלק. בדרך נבואה והמשל ראשית גוים ופירושו כי הוא הגוי הנלחם עם ישראל בראשונה ואחריתו עד שיהיה אובד וכן היה בימי שאול שהמית מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק וזקן ורבים פירשו ראשית גוים כי הם יחשבו בראש הגוים ולא היה כן: וירא את הקיני. משפחת יתרו וכתוב המה הקינים וחבר הקיני והמשל ושים בסלע קנך והטעם כפול כי אילו היה מושבך גבוה כקן העוף לא יכילך: לבער קין. כמו ושבה והיתה לבער וכן כאשר יבער הגלל ובערת הרע וקין הוא הקיני. וטעם עד מה אשור תשבך כאומ' עד מתי תשבך אשור לא יעזבך כי אם היית לבער ואשור לשון נקבה והטעם מחנה וכן ותפול שבא ותקחם ותערוך ישראל: וישא

אבן עזרא

וישא משלו ויאמר · הוא וצים מיד כאשר הזכיר שאשור ישבה הקיני אמר גם יבא עת שיענה אשור ועבר עמו והטעם העברים שישבה אשור כי הקינים היו דרים עם ישראל ופי׳ המתרגם ארמית ידוע רק אין מנהג הכתוב להזכיר עבר בלא נהר · יש מפרשים וצים לשון רבים מגזרת וצי אדיר ויש אומרים שפי׳ כמו ושבתו ציים את איים כי דמם לציים שישוט אדם מראותם · וטעם אוי מי יחיה משומו אל הטעם על מלך אשור ששם נפשו כמו אל וכן כתיב בספר ישעיה או שמו מי יחיה מהגזרות ששם אל בעולם על ידי אשור כי מלך אשור נכח את כל הגוים כי כן כתוב : וכתים · מבני יון כי כן כתוב ויתכן להיות רמז למלכות יון הרשעה וכבר ביארתי בספר דניאל כי מלכות יון ורומי אחת היא והיא החיה השלישית ב בראיות : מיד כתים · ממקום כמו על יד הירדן ויד תהיה לך : וגם הוא · כתים שהוא שם יחיד ואם הוא על משפט לשון רבים והעד ובני יון אלישה ותרשיש כתים : ויקם בלעם כי שוכב היה ותרדמה נפלה עליו וכן אמר נופל וגלוי עינים : בשטים · כי כן כתו׳ ויחנו על הירדן מבית הישימון עד אבל השטים והכל בערבות מואב כי לא זזו משם גם יהושע משם שלח מרגלים ולפי דעתי כי ויחל מהבנין ה הכבד הנוסף : וישתחוו · ישראל ובנות מואב : ויצמד ישראל · מגזרת צמד בקר והטעם הנשים והנה נצמדו עמם לדת פעור : והוקע אותם · הטעם על הנצמדים והעד שהוא כתוב ויאמר משה אל שופטי ישראל : והוקע אותם · כמו ויוקיעום בהם כדברי המתרגם ארמית והעד נגד השמש והטעם ב בפרהסיא כמו לעיני השמש הזאת : הרגו איש את אנשיו · הטע׳ מאי זה שבט יהיו וידוע כי הרגו ואם לא הזכיר הכתוב : ויקרב אל אחיו · כת׳ למשפחותיו : והמה בוכים · מתפללים לשם : וירא פנחס · כאשר ראה פינחס כן קם מתוך העדה שהיתה בחצר אהל מועד ויש בכאן שאלה ויתכן להשיב שכבר נצמד זמרי בשדים : אל הקבה · כמו אל האהל וכן קרוב בלשון קדר ואם יש מעט הפרש בין צורת האהל והקבה : וידקור · כמו ודקרני בה : אל קבתה · בקובה שהיתה שם עם אחי זמרי ויש אומרים כי קבתה מגזרת הזרוע והלחיים והקיבה וגם יש דרך דרש שנעשו י׳ נסים לפנחס רק הכתוב לא הזכירם :

רשי

וישא משלו וגו׳ · כיון שהזכיר את שבית אשור אמר אוי מי יחיה משומו אל · מי יכול להחיות את עצמו משומו את אלה שלא ישים עליו הגוזר את אלה שיעמוד סנחריב ויבלבל את כל האומות · ועוד יבאו צים מיד כתים · ויעברו כתיים שהן רומיים בבירניות גדולות על אשור · וענו אשור · וענו אותם שבעבר הנהר · וגם הוא עדי אובד · וכן פירש דניאל עד ד דקטילת חיותא והובד גשמה : צים · ספינות גדולות כדכתיב וצי אדיר ובורני רבתא : בשטים · כך שמה : לזנות את בנות מואב · על ידי עצת בלעם כדאיתא בחלק : וישתחוו לאלהיהן · כשתקף יצרו עליו ואומר לה השמיעי לי והיא מוציאה לו דמות פעור מחיקה ואומרת לו השתחוה לזה : פעור · על שם שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי זו היא עבודתו : ויחר אף יי׳ בישראל · שלח בם מגפה : קח את כל ראשי העם · לשפוט את העובדים לפעור : והוקע אותם · את העובדים : והוקע היא תלייה כמו שמצינו בבני שאול והוקענום ליי׳ ושם תלייה מפורשת · ע״ז בסקילה וכל הנסקלין נתלין : נגד השמש · לעין כל · ומדרש אגדה השמש מודיע את החוטאים הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו : והנה איש מבני ישראל בא · כשנקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי שהיה נשיא שלהם אמרו לו אנו נידונין במיתה ואתה יושב כו׳ כדאיתא באלו הן הנשרפין בסנהדרין · את המדינית · כזבית בת צור : לעיני משה · אמרו לו משה זו אסורה או מותרת אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך כו׳ כדאיתא התם : והמה בוכים · נתעלמה ממנו הלכה געו כולם בבכיה בעגל עמד משה כנגד ששים רבוא שנ׳ ויטחן עד אשר דק וגו׳ וכאן רפו ידיו אלא כדי שיבא פנחס ויטול את ה הראוי לו : וירא פנחס · ראה מעשה ונזכר הלכה אמר לו למשה מקובלני ממך הבועל ארמית קנאין פוגעין בו אמר לו קריינא דאגרתא ליהוי פרוונקא מיד ויקח רומח בידו וגו׳ : אל הקבה · אל האהל : אל קבתה · כמו הלחיים והקיבה כיון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה וראו כולם שלא לחנם הרגם והרבה נסים נעשו לו כו׳ כדאיתא התם :

חסלת וירא בלק

וגם הוא ז׳ וסימ׳ וגם הוא יגדל · וגם הוא עדי אבד · ילד להרפה · נולד להרפה · טוב תאר מאד · חכם יבא רע · נדחף ליצאת כי נגעו : ויחל ט׳ וסי׳ נמסר בסדר נח : ותקראנה ד׳ וסי׳ נמסר בסדר שמיני : אלהיהן ה׳ וסי׳ ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ב׳ בו · ולקחת מבנותיו לבניך ב׳ בו · וכן עשה לכל נשיו הנכריות ·

וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשֻּׂמוֹ אֵל׃ וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ עֵבֶר וְגַם הוּא עֲדֵי אֹבֵד׃ וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ׃ פ

וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב׃ וַתִּקְרֶאןָ לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן׃ וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּחַר אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר׃ וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל אֶחָיו אֶת הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ׃ וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת שְׁנֵיהֶם אֵת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קֳבָתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף׃

ד״ק · בגוה סמני ותבות אלף תנ״ו :

ונטל מתליה ואמר ווי לחייביא דיחון כד יעביד אלהא ית אילין׃ וסיען יצטרחן מרומאי ויענון לאתור וישתעבדון לעיבר פרת ואף אינון לעלמא ייבדון׃ וקם בלעם ואזל ותב לאתריה ואף בלק אזל לאורחיה׃ ויתיב ישראל בשטין ושרי עמא למטעי בתר בנת מואב׃ וקראה לעמא לדבחי טעותהון ואכל עמא וסגידו לטעותהון׃ ואתחבר ישראל לבעלא פעור ותקיף רוגזא דיי בישראל׃ ואמר יי למשה דבר ית כל רישי עמא ודון וקטול דחייב קטול קדם יי לקביל שמשא ויתוב תקוף רוגזא דיי מישראל׃ ואמר משה לדייני ישראל קטולו גבר גברוהי דאתחברו לבעלא פעור׃ והא גברא מבני ישראל אתא וקריב לות אחוהי ית מדיניתא לעיני משה ולעיני כל כנישתא דבני ישראל ואינון בכן בתרע משכן זמנא׃ וחזא פינחס בר אלעזר בר אהרן כהנא וקם מגו כנישתא ונסיב רומחא בידיה׃ ועל בתר גברא בר ישראל לקובתא ובזע ית תרויהון ית גברא בר ישראל וית אתתא למעהא ואתכליאת מותנא מעל בני ישראל׃ והוו דמיתו במותנא עסרין וארבעא אלפין׃

פרשה

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא כִלִּיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי׃

פרשה

ומליל יי עם משה למימר׃ פנחס בר אלעזר בר אהרן כהנא אתיב ית חימתי מעל בני ישראל בדקני ית קנאתי ביניהון ולא שיציתי ית בני ישראל בקנאתי׃

ונמסר גם בסדר כי תשא : ויקרב י״א וסי׳ ויקרב משה את אהרן · את האיל העלה · את האיל השני · את בני אהרן · את המנחה · את קרבן העם · אל אחיו את המדינית · את יש׳ לשבטים · את משפחת יהודה ב׳ בו · ויקרב את ביתו לגברים · את המנחה לעגלון מלך מואב : וישב טרפקים והוקע אותם ליי׳ נגד השמש · ודברו השטרים אל העם · ומי האיש אשר נטעכרם : אשר ארש אשה · ויספו השטרים לדבר · שלחו את ארון · ויקצפו עליו שרי פלשתים · וישלח אליו אלישע מלאך · יעזב רשע דרכו · עתה עם לבבי לכרות ברית · עתה אל תקשו ערפכם · וילבו הרצים באגרות · וישב העפר על הארץ · יתגרה ובניו יתגרו ואספו · וישב ארצו ברכוש גדול : בכים כלם חס׳ בכ״ב מ״ל וסימ׳ וכל הארץ בוכים קול גדול · כי בוכים כל העם : ויהיו המתים חד מן י״א זוגין מן ב׳ בענין קדמ׳ רביע ותנ״ין זקף וסימ׳ נמסר בסדר צו :

בקנאו קנא הכ״ת להקל על הלשון

והטעם כי הוא קנא כקנאו וכתו׳ על השם כי הוא אל קנא בע״ז ולולי הוא שקנא הייתי מכלה כל ישראל בדבר בקנאתי : את

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן · לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע״ז והרג נשיא שבט מישראל לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן : בקנאו את קנאתי · בנקמו את נקמתי בקצפו את הקצף שהיה לי לקצוף כל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר אנפרינמ״נט בלע״ז : את

את בריתי שלום. שתהא לו לברית שלום כאדם המחזיק טובה וחנות למי שעושה עמו טובה אף כאן פירש לו הקב״ה שלומותיו: והיתה לו. בריתי זאת: ברית כהונת עולם. שאע״פ שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתן אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא בא לכלל כהונה עד כאן וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי: לאלהיו. בשביל אלהיו כמו המקנא אתה לי וקנאתי לציון בשביל ציון: ושם איש ישראל וגו׳. במקום שייחס את הצדיק לשבח ייחס את הרשע לגנאי: נשיא בית אב לשמעוני. לאחד מחמשה בתי אבות שהיו לשבט שמעון. ד״א להודיע שבחו של פינחס שאע״פ שזה היה נשיא לא מנע את עצמו מלקנא לחילול השם לכך הודיעך הכתוב מי הוא המוכה: ושם האשה המוכה וגו׳. להודיעך שנאתן של מדינים שהפקירו בת מלך לזנות כדי להחטיא את ישראל: ראש אומות. אחד מחמשת מלכי מדין את אוי ואת רקם ואת צור וגו׳. והוא היה חשוב מכולם שנאמר ראש אומות ולפי שנהג בזיון בעצמו להפקיר בתו מנאו שלישי: בית אב. חמשת בתי אבות היו למדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה וזה היה מלך לאחד מהם: צרור. כמו זכור שמור לשון הווה: עליכם. לאייב אותם: כי צוררים הם לכם. על דבר פעו׳ שהפקירו בנותיהן לזנות כדי להטעותכם אח׳ פעור ואת מואב לא צוה להשמיד מפני רות שהיתה עתידה לצאת מהם כדאמרי׳ בבבא קמא: ויהי אחרי המגפה וגו׳. משל לרועה שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן והוא מונה אותן לידע מנין הנותרות. דבר אחר כשיצאו ממצרים ונמסרו למשה נמסרו לו במנין עכשו שקרב למות ולהחזיר צאנו מחזירן במנין: לבית אבותם. על שבט האב יתיחסו ולא אחר האם: וידבר משה ואלעזר הכהן אתם. דברו עמם על זאת שצוה המקום למנותם: לאמר. אמרו להם צריכין אתם לימנות: מבן עשרים שנה ומעלה כאשר צוה וגו׳. שיהא מניינכם מבן עשרים שנה ומעלה שנ׳ כל העובר על הפקדי׳ וגו׳: משפחת החנכי. לפי שהיו האומות מבזין אותם מה אלו מתייחסין על שבטיהן סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיה׳ אם בגופם היו מושלי׳ קל וחומר בנשותיה׳ לפיכך הטיל הקב״ה שמו עליהם ה״א מצד זה ויו״ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהן בני אבותיהם וזה הוא שמפורש על ידי דוד שבטי יה עדות לישראל השם הזה העיד עליהם לשבטיהם לפיכך בכולם כתב החנכי הפלואי אבל בימנה לא הוצרך לומר משפחת הימני לפי שהשם קבוע בו יו״ד בראשו וה״א בסופו: אמר

ושם י״ג ר״פ וסי׳ נמסר בסדר בראשית: הכה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וס׳ אשר הכה את המדינית. הכה אפרים שרשם יבש. הוכה כעשב וייבש דין מלא. וא׳ והוכה וכת: המכה ב׳ קמצין ובטעם תביר ובענ״נא וס׳ ושם האשה המכה. כי צררים הם לכם: שאו י״ב ריש פסו׳ וסי׳ שאו את ראש כל עדת בני ישראל. וחברו שאו את ראש

לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם׃ וְהָיְתָה לּוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת־הַמִּדְיָנִית זִמְרִי בֶּן־סָלוּא נְשִׂיא בֵית־אָב לַשִּׁמְעֹנִי׃ וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה הַמִּדְיָנִית כָּזְבִּי בַת־צוּר רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית־אָב בְּמִדְיָן הוּא׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צָרוֹר אֶת־הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם׃ כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם עַל־דְּבַר־פְּעוֹר וְעַל־דְּבַר כָּזְבִּי בַת־נְשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־דְּבַר פְּעוֹר׃ וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר׃ שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֹתָם בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃ מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי לְפַלּוּא מִשְׁפַּחַת הַפַּלֻּאִי׃ לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרוֹנִי לְכַרְמִי מִשְׁפַּחַת הַכַּרְמִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הָרֻאוּבֵנִי וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃

בְּכֵן אֵימַר הָא אֲנָא גְּזַר לֵיהּ יָת קְיָמִי שְׁלָם׃ וּתְהֵי לֵיהּ וְלִבְנוֹהִי בַתְרוֹהִי קְיָם כְּהוּנַּת עָלַם חֲלָף דִּי קַנִּי קֳדָם אֱלָהֵיהּ וְכַפַּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְשׁוּם גַּבְרָא בַר יִשְׂרָאֵל קְטִילָא דִּי אִתְקְטִיל עִם מִדְיָנֵיתָא זִמְרִי בַר סָלוּא רַב בֵּית אַבָּא לְבֵית שִׁמְעוֹן׃ וְשׁוּם אִתְּתָא דְּאִתְקְטִילַת מִדְיָנֵיתָא כָּזְבִּי בַת צוּר רֵישׁ אוּמֵּי בֵּית אַבָּא בְּמִדְיָן הוּא׃ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ אָעִיק יָת מִדְיָנָאֵי וְתִקְטֵיל יָתְהוֹן׃ אֲרֵי מְעִיקִין אִנּוּן לְכוֹן בְּנִכְלֵיהוֹן דִּי נְכִילוּ לְכוֹן עַל עֵיסַק פְּעוֹר וְעַל עֵיסַק כָּזְבִּי בַת רַבָּא דְמִדְיָן אֲחָתְהוֹן דְּאִתְקְטִילַת בְּיוֹמָא דְמוֹתָנָא עַל עֵיסַק פְּעוֹר׃ וַהֲוָת בָּתַר מוֹתָנָא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא לְמֵימָר׃ קַבִּילוּ יָת חוּשְׁבַּן כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבַּר עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן כָּל נָפֵיק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וּמַלֵּיל מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא אֲמָרוּ לְמִמְנֵי יָתְהוֹן בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵיחוֹ לְמֵימָר׃ מִבַּר עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי נְפַקוּ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ זַרְעִית חֲנוֹךְ לְפַלּוּא זַרְעִית פַּלּוּא׃ לְחֶצְרוֹן זַרְעִית חֶצְרוֹן לְכַרְמִי זַרְעִית כַּרְמִי׃ אִלֵּין זַרְעֲיַת רְאוּבֵן וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וּתְלָתָא אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה וּתְלָתִין׃

כל עדת. שאו מרום עיניכם. שאו לשמים עיניכם. שאו עיניכם וראו והתמהו. שאו נס ציונה. הבאים מצפון. שאו שערים ראשיכם. והברו שאו שערים ראשיכם. שאו זמרה ותנו תף. שאו ידיכם קדש וברכו את יי׳. שאו נס בארץ: כל דסמיך לדבור אתו אתך אתם דגש בב״ש אותו אותך אותם רפ׳ וס׳ נמסר בסדר וירא: ובני ישראל ט״ו מצעות פסו׳ וסי׳ ויחזק יי׳ את לב פרעה. אז ישיר משה ובני ישר׳. כי בא סוס פרעה. מבן עשרים שנה ומעלה תניינא דפנחס: ויוציאו את המקלל. כעבר הירדן כגיא. ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע. ויהי בכלות יהושע. משה עבד יי׳ ובני ישראל הכום. ויאמרו בני ישראל נגפים הם. ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון. ויקרא המלך לגבעונים. ונקבצו בני יהודה ובני ישראל. וינע החדש השביעי. וכל ר״פ דכו׳: אלה ד׳ בטעם טפחא בעניין וס׳ משפחות הראובני. אלה משפחות השמעוני. אלה משפחת מנשה. ואלה בני שותלח לעדן משפחת:

את בריתי שלום. טעמו את בריתי ברית שלום כמו כסאך אלהים ורבים כן. והטעם שלא יגור מאחי זמרי כי הוא נשיא בית אב. ושכרו שתהיה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם ונכח כי הכהנים הגדולים היו מבני פנחס ויתכן שהיו בנים אחרים לאלעזר. ומלת אחריו לאות שמת ואיננו אליהו כלל וכבר פירשתיו כי נגיד היה עליהם וגם שהיה בימי פילגש בגבעה: אשר קנא לאלהיו. מאהבתו את השם גם עשה טובה לישראל ודרך דרש האב כפר ובניו יכפרו: אשר הכה את המדינית. עם ורבים כן: נשיא בית אב. אחד מחמשה אבות בני שמעון. וראש לבית אבותיו גדו׳ ממנו: צור. אחד ממלכי מדין והנה גם מלכי מדין חמשה אבות: צרור. שם הפועל כמו זכור את יום השבת: כי צוררים הם לכם. כי הצרו לכם: בנכליהם. במחשבתם הרעה מגזרת ויתנכלו אותו: ועל דבר כזבי. ועוד כי יחשבו לעשות לכם רע בעבור כזבי אחותם: ויהי אחרי המגפה. אמר השם אל משה ואל אלעזר על יד משה וכן ויצו משה וזקני ישראל אז ישיר משה ובני ישראל. וטעם אחרי המגפה בעבור שאמר השם לאלה תחלק הארץ: וידבר משה ואלעזר הכהן. מקום אביו ויתכן שהוא היה פה למשה כמו אהרן: אותם. כמו דברו לשלו׳: מבן עשרים שנה. והטעם שנשאו את חשבונם כאשר צוה יי׳ את משה. וטעם ובני ישראל היוצאים מארץ מצרים כי היו בספורים רבים מיוצאי מצרים והקרוב להיותם חיים והאל מראובן בספורים הראשונים במדבר סיני: אמר

אלה משפחו׳ ג׳ ר״פ בטע׳ בענין הראובני השמעוני מנשה ואלה בני שותלח

אשר הכו · את ישראל על משה : בהצותם · את העם אל ה׳ : הכו · המיאו את ישראל לריב על משה לשון הפעילו : ויהיו לנס · לאות ולזכרון למען אשר לא יקרב איש זר לחלוק על הכהונה : ובני קרח לא מתו · הם היו בעצה תחלה ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגהינם וישבו שם : לזרח · הוא צוחר לשון זוהר אבל משפחת אהד בטלה וכן חמש משבט בנימין שהרי בעשרה בנים ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה וכן אצבון לגד הרי שבע משפחות ומצאתי בתלמוד ירושלמי שכשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד ובאו הכנענים להלחם בישראל ונתנו לב לחזור למצרים וחזרו לאחוריהם שמנה מסעות מהר ההר למוסרה שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן והלא בהר ההר מת וממוסרה עד הר ההר שמנה מסעות יש למפרע אלא שחזרו לאחוריהם ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם שבע משפחות ומבני לוי נפלו ארבע משפחות משפחת שמעי ועזיאלי ומבני יצהר לא נמנו כאן אלא משפחת הקרחי והרביעית לא ידעתי מה היא ור׳ תנחומא דרש שמתו במגפה בדבר בלעם אבל לפי החשבון שחסר משבט שמעון במנין זה ממנין הראשון שבמדבר סיני כראה שכל עשרים וארבעה אלף נפלו משבטו של שמעון : לאזני · אומר אני שזו משפח׳ אצבון ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו : ליסוב · הוא יוב האמור ביורדי מצרים כי כל המשפחו׳ נקראו על שם יורדי מצרים והנולדים משם והלאה לא נקראו המשפחות על שמם חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו כולם במצרים וארד ונעמן בני בלע בן בנימין ומצאתי ביסודו של ר׳ משה הדרשן שירדה אמן למצרים כשהיתה מעוברת מהם לכך נחלקו למשפחות כחצרון וחמול שהיו בני בנים ליהוד׳ וחבר ומלכיאל שהיו בני בני׳ של אשר ואם תגרה היא הרי טוב ואם לאו אומר אני שהיו לבלע בני בני׳ הרבה ומשני׳ הללו ארד ונעמן יצאה מכל אחד משפח׳ רבה ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות השנים הללו נקראו על שמם וכן אני אומר בבני מכיר שנחלקו לשתי משפח׳ אחת נקראת על שמו ואחת נקראת על שם גלעד בנו חמשת משפחות חסרו משבטו של בנימין כאן נתקיימה מקצת נבואת אמו שקראתו בן אוני בן אנינות ובפלגש בגבעה נתקיימה כולה זו מצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן : ואלה

אבן עזרא

אשר הכו · כטעם כי ינכו אנשים : ואת קרח · פירשתיו : ויהיו לנס · כמו ויהיו לאות לבני ישראל : ובני קרח לא מתו · והעד שמואל ובניו ובני בניו שהם המשוררים והם הנקראים ה הקרחים לבני קרח מזמור גם בתורה כתוב משפחת הקרחי והזכיר הכתוב ובני קרח עם בני ראובן בעבור כי בנו דתן ואבירם גדולים וקטנים מתו והנה רעת דתן ואבירם קשה מרעת קרח : הימני · אל תבקש דקדוק בשמות וכן מן פוה פוני ומן לשפופם השופמי לימנה משפחת הימנה ואיננו הימיני כמו מן בריעה בריעי וחגי ושוני חסר יוד היחס׳ או זה יוד היחס ושל השם חסר והוא הנכון ואחר ראובן שמעון וגד החונים עליו רק מנשה קודם אפרים ובמדבר סיני הפוך והנכון שזה בעבור מספרם כי בני אפרים יוסיפו על בני מנשה במדבר סיני שמונת אלפים ושלש מאות ובערבות מואב יוסיפו בני מנשה על בני אפרים עשרים אלף ושבע מאות ואין זכר למשפחות חמשה בנים לבנימן והם בכר וגרא ונעמן וראש וארד · אחרים

וּבְנֵי פַלּוּא אֱלִיאָב׃

וּבְנֵי פַלּוּא אֱלִיאָב׃ וּבְנֵי אֱלִיאָב נְמוּאֵל וְדָתָן וַאֲבִירָם הוּא־דָתָן וַאֲבִירָם קְרוּאֵי הָעֵדָה אֲשֶׁר הִצּוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּעֲדַת־קֹרַח בְּהַצֹּתָם עַל־יְהוָה׃ וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת־קֹרַח בְּמוֹת הָעֵדָה בַּאֲכֹל הָאֵשׁ אֵת חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ וַיִּהְיוּ לְנֵס׃ וּבְנֵי־קֹרַח לֹא־מֵתוּ׃ ס בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם לִנְמוּאֵל מִשְׁפַּחַת הַנְּמוּאֵלִי לְיָמִין מִשְׁפַּחַת הַיָּמִינִי לְיָכִין מִשְׁפַּחַת הַיָּכִינִי׃ לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי לְשָׁאוּל מִשְׁפַּחַת הַשָּׁאוּלִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַשִּׁמְעֹנִי שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ ס בְּנֵי גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם לִצְפוֹן מִשְׁפַּחַת הַצְּפוֹנִי לְחַגִּי מִשְׁפַּחַת הַחַגִּי לְשׁוּנִי מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּנִי׃ לְאָזְנִי מִשְׁפַּחַת הָאָזְנִי לְעֵרִי מִשְׁפַּחַת הָעֵרִי׃ לַאֲרוֹד מִשְׁפַּחַת הָאֲרוֹדִי לְאַרְאֵלִי מִשְׁפַּחַת הָאַרְאֵלִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־גָד לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשֵׁלָה מִשְׁפַּחַת הַשֵּׁלָנִי לְפֶרֶץ מִשְׁפַּחַת הַפַּרְצִי לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי׃ וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרֹנִי לְחָמוּל מִשְׁפַּחַת הֶחָמוּלִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יְהוּדָה לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחֹתָם תּוֹלָע מִשְׁפַּחַת הַתּוֹלָעִי לְפֻוָּה מִשְׁפַּחַת הַפּוּנִי׃ לְיָשׁוּב מִשְׁפַּחַת הַיָּשִׁבִי לְשִׁמְרֹן מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְרֹנִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יִשָּׂשכָר לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי זְבוּלֻן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְסֶרֶד מִשְׁפַּחַת הַסַּרְדִּי לְאֵלוֹן מִשְׁפַּחַת הָאֵלֹנִי לְיַחְלְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְלְאֵלִי׃

וּבְנֵי אֱלִיאָב נְמוּאֵל וְדָתָן וַאֲבִירָם הוּא דָתָן וַאֲבִירָם מְעָרְעֵי כְנִשְׁתָּא דְאִתְכְּנַשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בִּכְנִשְׁתָּא דְקֹרַח בְּאִתְכַּנּוּשְׁהוֹן עַל יְיָ׃ וּפְתַחַת אַרְעָא יָת פּוּמַהּ וּבְלָעַת יָתְהוֹן וְיָת קֹרַח בְּמוֹתָא דִכְנִשְׁתָּא כַּד אֲכַלַת אִשָּׁתָא יָת מָאתַן וְחַמְשִׁין גֻּבְרָא וַהֲווֹ לְאָת׃ וּבְנֵי קֹרַח לָא מִיתוּ׃ בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְזַרְעִיַתְהוֹן לִנְמוּאֵל זַרְעִית נְמוּאֵל לְיָמִין זַרְעִית יָמִין לְיָכִין זַרְעִית יָכִין׃ לְזֶרַח זַרְעִית זֶרַח לְשָׁאוּל זַרְעִית שָׁאוּל׃ אִלֵּין זַרְעֲיַת שִׁמְעוֹן עַסְרִין וּתְרֵין אַלְפִין וּמָאתָן׃ בְּנֵי גָד לְזַרְעִיַתְהוֹן לִצְפוֹן זַרְעִית צְפוֹן לְחַגִּי זַרְעִית חַגִּי לְשׁוּנִי זַרְעִית שׁוּנִי׃ לְאָזְנִי זַרְעִית אָזְנִי לְעֵרִי זַרְעִית עֵרִי׃ לַאֲרוֹד זַרְעִית אֲרוֹדִי לְאַרְאֵלִי זַרְעִית אַרְאֵלִי׃ אִלֵּין זַרְעֲיַת בְּנֵי גָד לְמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וּמִית עֵר וְאוֹנָן בְּאַרְעָא דִכְנָעַן׃ וַהֲווֹ בְנֵי יְהוּדָה לְזַרְעִיַתְהוֹן לְשֵׁלָה זַרְעִית שֵׁלָה לְפֶרֶץ זַרְעִית פֶּרֶץ לְזֶרַח זַרְעִית זֶרַח׃ וַהֲווֹ בְנֵי פֶרֶץ לְחֶצְרוֹן זַרְעִית חֶצְרוֹן לְחָמוּל זַרְעִית חָמוּל׃ אִלֵּין זַרְעֲיַת יְהוּדָה לְמִנְיָנֵיהוֹן שַׁבְעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ בְּנֵי יִשָּׂשכָר לְזַרְעִיַתְהוֹן תּוֹלָע זַרְעִית תּוֹלָע לְפֻוָּה זַרְעִית פּוּנִי׃ לְיָשׁוּב זַרְעִית יָשׁוּב לְשִׁמְרוֹן זַרְעִית שִׁמְרוֹן׃ אִלֵּין זַרְעֲיַת יִשָּׂשכָר לְמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וּתְלָת מְאָה׃ בְּנֵי זְבוּלוּן לְזַרְעִיַתְהוֹן לְסֶרֶד זַרְעִית סֶרֶד לְאֵלוֹן זַרְעִית אֵלוֹן לְיַחְלְאֵל זַרְעִית יַחְלְאֵל׃

ובני פלוא אליאב חד מן י״ד פסוק׳ מן ג׳ ג׳ מלין וסי׳ נמסר בסדר תצוה : בני פלו״ז בטעמ׳ ורקא וסי׳ בני שמעון למשפחתם · בני גד למשפחתם · ויהיו בני יהודה · בני זבולן למשפחתם · אפרים למשפחתם · בנימן · אשר · וסי׳ זא״ב ישא״ג זר״ק : הצפוני ב׳ בתרי לישני מלאים וסי׳ לצפון משפחת הצפוני · ואת הצפוני ארחיק : בני

מסרה

יהודה ג׳ בטעמ׳ וסימ׳ ראובן בכור ישראל · ובני יהודה למשפחתם · בני יוסף למשפחתם : אלה ו׳ ר״פ בטעם תביר בענין וסי׳ גד יהודה יששכר זבולן אשר נפתלי · וחד מצעות פסו׳ אלה משפחת דן · וס׳ כל הכא דאיכא בעניין אלה משפחת פלוני משפח׳ בני פלוני דסמיך לפקודיהם או למשפחתם אלה בתביר והם ו׳ וסימ׳ ישׂ״ג אזנ״י ואפרים יוצא מן הכלל : ג׳ בטעם שופר ופשט בעניינא וסי׳ יששכר דן נפתלי · שר״ן סי׳ : ופסוקים דכל תיבותהון אית בהון שי״ן וסי׳ ליטוב משפח׳ הישובי · לשמרון משפחת השמרני · ואשריאל משפחת האשריאלי · ושכם משפחת השכמי · שם ארפכשד שלח · שיר השירים אשר לשלמה :

ואלה בני שותלח וגו'. שאר בני שותלח נקראו תולדותיהן על שם שותלח ומערן יצאת משפחה רבה ונקראת על שמו ונחשבו בני שותלח לשתי משפחות כא' וחשוב ותמצא בפרשה זו חמשים ושבע משפחות ומבני לוי שמונה הרי ששים וחמש וזהו שנאמר כי אתם המעט וגו' ה"א מעט חמשה אתם חסרים ממשפחות כל העמים שהן שבעים אף זו ה הבנתי מיסודו של ר' משה הדרשן אך ה הוזרכתי לפתות ו ולהוסיף בדבריו: לאחירם. הוא אחי שירד למצרים ולפי שנקרא על שם יוסף שהיה אחיו ורם ממנו נקרא אחירם: שפופם. הוא מופים על שם שהיה יוסף שפוף בין האומות: לשוחם. הוא חושים: ושם

אחירם הוא אחי שפופם הוא מופים חופם הוא חופים ואלה ארד ונעמן הם בני בלע ויש אומרי' כי נעמן וארד מיורדי מצרים הם והם בני בלע בן בנימין: שוחם. הוא חושים: אלה משפחות דן למשפחותם. כי חושים נחלק למשפחות רבות: יחלק

ואפרים ה' וסי' ואפרים לא הוריש את ישבי. בבני יבאו וכתחנונים. כאשר ראיתי לצור תניינא דפסוק. עגלה מלומדה. וענה גאון ישראל. וכל מנשה ואפרים דכות': ו' פסוקין דאית בהון מלין דדמיין בשמהן ומתחלפין באתיהון וסי' וצלפחד דפנחס מחלה ונועה חגלה מלכה ותרצה. מוה"מו סי'. וכן צלפחד דיהושע.

אלה משפחת הזבולני לפקדיהם ששים אלף וחמש מאות: ס

בני יוסף למשפחתם מנשה ואפרים: בני מנשה למכיר משפחת המכירי ומכיר הוליד את גלעד לגלעד משפחת הגלעדי: אלה בני גלעד איעזר משפחת האיעזרי לחלק משפחת החלקי: ואשריאל משפחת האשראלי ושכם משפחת השכמי: ושמידע משפחת השמידעי וחפר משפחת החפרי: וצלפחד בן חפר לא היו לו בנים כי אם בנות ושם בנות צלפחד מחלה ונעה חגלה מלכה ותרצה: אלה משפחת מנשה ופקדיהם שנים וחמשים אלף ושבע מאות: ס

אלה בני אפרים למשפחתם לשותלח משפחת השתלחי לבכר משפחת הבכרי לתחן משפחת התחני: ואלה בני שותלח לערן משפחת הערני: אלה משפחת בני אפרים לפקדיהם שנים ושלשים אלף וחמש מאות אלה בני יוסף למשפחתם: ס

בני בנימן למשפחתם לבלע משפחת הבלעי לאשבל משפחת האשבלי לאחירם משפחת האחירמי: לשפופם משפחת השופמי לחופם משפחת החופמי: ויהיו בני בלע ארד ונעמן משפחת הארדי לנעמן משפחת הנעמי: אלה בני בנימן למשפחתם ופקדיהם חמשה וארבעים אלף ושש מאות: ס

אלה בני דן למשפחתם לשוחם משפחת השוחמי אלה משפחת דן למשפחתם: כל משפחת השוחמי לפקדיהם ארבעה וששים אלף וארבע מאות: ס

בני אשר למשפחתם לימנה משפחת הימנה לישוי משפחת הישוי לבריעה משפחת הבריעי:

אילין זרעית זבולן למניניהון שיתין אלפין וחמש מאה:

בני יוסף לזרעיתהון מנשה ואפרים: בני מנשה למכיר זרעית מכיר ומכיר אוליד ית גלעד לגלעד זרעית גלעד: אילין בני גלעד איעזר זרעית איעזר לחלק זרעית חלק: ואשריאל זרעית אשריאל ושכם זרעית שכם: ושמידע זרעית שמידע וחפר זרעית חפר: וצלפחד בר חפר לא הוו ליה בנין אלהן בנן ושום בנת צלפחד מחלה ונועה חגלה מלכה ותרצה: אילין זרעית מנשה ומניניהון חמשין ותרין אלפין ושבע מאה:

אילין בני אפרים לזרעיתהון לשותלח זרעית שותלח לבכר זרעית בכר לתחן זרעית תחן: ואילין בני שותלח לערן זרעית ערן: אילין זרעית בני אפרים למניניהון תלתין ותרין אלפין וחמש מאה אילין בני יוסף לזרעיתהון:

בני בנימן לזרעיתהון לבלע זרעית בלע לאשבל זרעית אשבל לאחירם זרעית אחירם: לשפופם זרעית שפופם לחופם זרעית חופם: והוו בני בלע ארד ונעמן זרעית ארד לנעמן זרעית נעמן: אילין בני בנימן לזרעיתהון ומניניהון ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה:

אילין בני דן לזרעיתהון לשוחם זרעית שוחם אילין זרעית דן לזרעיתהון: כל זרעית שוחם למניניהון שיתין וארבעא אלפין וארבע מאה:

בני אשר לזרעיתהון לימנה זרעית ימנה לישוי זרעית ישוי לבריעה זרעית בריעה:

ותקרבנה בנות צלפחד כב"ות סי' מחלה נעה וחגלה ומלכ' ותרצ'. ותהיינה בנות צלפחד מת"וו סי' מחלה תרצה. וכן הוא דפנחס ודיהושע מוה"מו סי'. ודותקרבנה כב"ות סימן. דותהיינה מת"וו סי': אלה בני אפרים ד' סימן ראובן אפרים דן אלה בני ריש' פסוק' ושארא כמ: לשותלח ל': השותלחי ל':

ושם בת אשר סרח · לפי שהיתה קיימת בחיים מנאה כאן : לאלה תחלק הארץ · ולא לפחותים מבן עשרים אע״פ שבאו לכלל עשרים בטרם חלוק הארץ שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו ולא נטלו חלק בארץ אלא אלו שם מאות אלף ואלף ואם היו לאחד מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו : לרב תרבה נחלתו · לשבט שהיה מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב ואע״פ שלא היו החלקים שוים שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל היה על פי רוח הקדש כמו שמפורש בבבא בתרא : אלעזר הכהן · היה מלובש באורים ותומים ואומר ברוח הקדש אם שבט פלוני עולה תחום פלוני עולה עמו והשבטים כתובים בשנים עשר פתקין ושנים עשר גבולים בשנים עשר פתקין ובללום בקלפי והנשיא מכניס ידו לתוכה ונוטל שנים פתקין עלה בידו פתק של שם שבט ופתק של גבול המפורש לו והגורל עצמו היה צווח ואומר אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני שנאמר על פי הגורל ולא נתחלקה הארץ במדה לפי שיש גבול משובח מחברו אלא בשומא בית כור רע כנגד בית סאה טוב הכל לפי הדמים : לשמות מטות אבותם · אלו יוצאי מצרים שנה הכתוב נחלה זו משכל הנחלות שבתורה שכל הנחלות החיים יורשים את המתים וכאן מתים יורשים את החיים כיצד שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ לזה אחד ולזה שלשה האחד נטל חלק אחד והשלשה נטלו שלשה שנאמר לאלה תחלק הארץ חזרה נחלתן אצל אביהן וחלקו הכל בשוה וזהו שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו שאחר שנטלו הבנים חלקוה לפי האבות שיצאו ממצרים ואלו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הד׳ אלא ב׳ חלקים עכשו נטלו ד׳ חלקים : על פי הגורל · הגורל היה מדבר מגיד שנתחלקה ברוח הקדש וכן הוא אומר ויתנו לכלב את חברון על פי ה׳ לכך נאמר על פי ה׳ אף בגורל יצאו יהושע וכלב ואומר על פי ה׳ נתנו לו את העיר אשר שאל : מטות אבותם · יצאו גרים ועבדים : אלה משפחות הלוי · חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי וקצת מן היצהרי : אשר ילדה אותה ללוי · אשתו ילדתה במצרים ואין הורתה במצרים כשנכנסו לתוך החומה ילדתה והיא השלימה מנין שבעים שהרי בפרטן אי אתה מוצא אלא ששים ותשע : כי לא התפקדו בתוך בני ישראל · להיות נמנין בני עשרים שנה מה טעם כי לא נתן להם נחלה והנמנין מבן עשרים שנה היו בני נחלה שנאמר איש לפי פקודיו יותן נחלתו : ובאלה

אבן עזרא

יחלק את הארץ · הטעם כי בגורל יחלק הארץ למטות על פי הגורל שחלק נחלתו בין רב למעט לפקודים : לגרשון · החל מהבכור והזכיר בנו שהוא לבני ולא הזכיר שמעי ויתכן שלא היו לו בנים או היו לו ומתו בלא בנים · ואחר כן הזכיר החברוני שהוא בן קהת ולא הזכיר עוזיאל ואחר כן בני מררי ושב להזכיר בני יצהר ואחר כן בני עמרם ואחר הזכיר אותם בעבור שיבאר מה שארע לבני בן עמרם : הקרחי · הם בני קרח · והזכיר שם יוכבד בעבור כבוד בניה ולא הזכיר שם יולדתה דרך קצרה וכן אשר אשר ילדה : ויהיו פקודיהם פקודי הלוים במספר הזה נוספו שבע מאות והתימה כי לא נוסף בהם רק שבע מאות והנה ישראל שמתו מי שהיה מבן עשרים שנה ומעלה היה מספרם בפעם האחרונה קרוב מהמספר הראשון כי הלוים לא נכנסו עם פקודי ישראל והשם לאלעזר הכהן : ובאלה

ושם י״ג ריש פסו׳ וסי׳ נמסר בסדר בראשית : לאלה ה׳ קמצין וסי׳ יען לבן ויאמר אל יעקב הבנות בנתי והבנים בני · לאלה תחלק הארץ בנחלה למספר שמות · ויאמר ראיתי את כל ישראל · וחברו ויאמר ראיתי את כל ישראל · אל תטיפו יטיפון מיכה : יותן ד׳ וסי׳ וכי יותן מים על זרע · לרב הרבה נחלתו ולמעט · ואמרו

לִבְנֵי בְרִיעָה לְחֶבֶר זַרְעִית חֶבֶר לְמַלְכִּיאֵל זַרְעִית מַלְכִּיאֵל׃ וְשׁוּם בַּת אָשֵׁר סָרַח׃ אִלֵּין זַרְעִית בְּנֵי אָשֵׁר לְמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְלָתָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃ בְּנֵי נַפְתָּלִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְיַחְצְאֵל זַרְעִית יַחְצְאֵל לְגוּנִי זַרְעִית גּוּנִי׃ לְיֵצֶר זַרְעִית יֵצֶר לְשִׁלֵּם זַרְעִית שִׁלֵּם׃ אִלֵּין זַרְעִית נַפְתָּלִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה׃ אִלֵּין מִנְיָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁית מְאָה וְחַד אַלְפִין שְׁבַע מְאָה וּתְלָתִין׃ וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ לְאִלֵּין תִּתְפְּלֵיג אַרְעָא בְּאַחְסָנָא בְּמִנְיַן שְׁמָהָן׃ לְסַגִּיאֵי תַּסְגּוֹן אַחְסַנְתְּהוֹן וְלִזְעִירֵי תַּזְעֲרוּן אַחְסַנְתְּהוֹן גְּבַר לְפוּם מִנְיָנוֹהִי תִּתְיְהֵב אַחְסַנְתֵּיהּ׃ בְּרַם בְּעַדְבָא תִּתְפְּלֵיג יָת אַרְעָא לִשְׁמָהָת שִׁבְטֵי אֲבָהַתְהוֹן יַחְסְנוּן׃ עַל פּוּם עַדְבָא תִּתְפְּלֵיג אַחְסַנְתְּהוֹן בֵּין סַגִּיאֵי לִזְעִירֵי׃ וְאִלֵּין מִנְיָנֵי לֵיוָאֵי לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְגֵרְשׁוֹן זַרְעִית גֵּרְשׁוֹן לִקְהָת זַרְעִית קְהָת לִמְרָרִי זַרְעִית מְרָרִי׃ אִלֵּין זַרְעִית לֵוִי זַרְעִית לִבְנִי זַרְעִית חֶבְרוֹן זַרְעִית מַחְלִי זַרְעִית מוּשִׁי זַרְעִית קֹרַח וּקְהָת אוֹלִיד יָת עַמְרָם׃ וְשׁוּם אִתַּת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת לֵוִי דִּילִידַת יָתַהּ לְלֵוִי בְּמִצְרַיִם וִילֵידַת לְעַמְרָם יָת אַהֲרֹן וְיָת מֹשֶׁה וְיָת מִרְיָם אֲחָתְהוֹן׃ וְאִתְיְלִיד לְאַהֲרֹן יָת נָדָב וְיָת אֲבִיהוּא יָת אֶלְעָזָר וְיָת אִיתָמָר׃ וּמִית נָדָב וַאֲבִיהוּא בְּקָרוֹבֵיהוֹן אֶשָּׁתָא נוּכְרֵיתָא קֳדָם יְיָ׃ וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן עַסְרִין וּתְלָתָא אַלְפִין כָּל דְּכוּר מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵילָּא אֲרֵי לָא אִתְמְנִיאוּ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי לָא אִתְיְהֵבַת לְהוֹן אַחְסָנָא בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

לִבְנֵי בְרִיעָה לְחֶבֶר מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרִי לְמַלְכִּיאֵל מִשְׁפַּחַת הַמַּלְכִּיאֵלִי׃ וְשֵׁם בַּת־אָשֵׁר שָׂרַח׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אָשֵׁר לִפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ ס

בְּנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְיַחְצְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְצְאֵלִי לְגוּנִי מִשְׁפַּחַת הַגּוּנִי׃ לְיֵצֶר מִשְׁפַּחַת הַיִּצְרִי לְשִׁלֵּם מִשְׁפַּחַת הַשִּׁלֵּמִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וָאָלֶף שְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת׃ לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקֻדָיו יֻתַּן נַחֲלָתוֹ׃ אַךְ־בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁמוֹת מַטּוֹת־אֲבֹתָם יִנְחָלוּ׃ עַל־פִּי הַגּוֹרָל תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ בֵּין רַב לִמְעָט׃ ס

וְאֵלֶּה פְקוּדֵי הַלֵּוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַגֵּרְשֻׁנִּי לִקְהָת מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמְּרָרִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת לֵוִי מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי מִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי וּקְהָת הוֹלִד אֶת־עַמְרָם׃ וְשֵׁם אֵשֶׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת־לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּלֶד לְעַמְרָם אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וְאֵת מִרְיָם אֲחֹתָם׃ וַיִּוָּלֵד לְאַהֲרֹן אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃ וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא בְּהַקְרִיבָם אֵשׁ־זָרָה לִפְנֵי יְהוָה׃ וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה כִּי לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־נִתַּן לָהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

מסרה

אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת · ינתן לנו שבעה אנשים ל׳ כתיב כן · ויאמר יתן את אבישג · ויאמר נעמן ולא · לא יתן סגור תחתיה · ונמסר גם בסדר שמיני : וקהת הולד את עמרם ל׳ חס׳ יוד וי״א חס׳ וי״ו וסי׳ עתי הליד את נתן · ועובד הליד את יהוא ב׳ בו · ועזריה הליד את חלץ ב׳ בו · ואלעשה הליד את ססמי ב׳ בו · ויקמיה הליד את אלישמע · וחרן הליד את גזז · וראיה בן שובל ב׳ בו · פנחס הליד את אבישוע · ושארא הוליד כתיב : ללוי ג׳ וסי׳ אשר ילדה אתה ללוי · על כן לא היה ללוי · ללוי חשביה בן קמואל · וחד וללוי אמר תמיך : ויולד ג׳ ר״פ וסי׳ לחנוך · ליוסף · לאהרן : נתן ונתן נ״א ד׳ מנהון קמצין וסי׳ בבסרא רבתא :

רשי

ובאלה לא היה איש. אבל על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים לפי שהן היו מחבבות את הארץ האנשים אומרים נתנה ראש ונשובה מצרים והנשים אומרות תנה לנו אחוזה לכך נסמכה פרשת בנות צלפחד לכאן: למשפחות מנשה בן יוסף. למה נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה אלא לומר לך יוסף חבב את הארץ שנאמר והעליתם את עצמותי וגו' ובנותיו חבבו את הארץ שנא' תנה לנו אחוזה וללמדך שהיו כלם צדיקים שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח הרי זה צדיק בן צדיק ואם יחסו לגנאי כגון בן ישמעאל בן נתניה בן אלישמע בידוע שכל הנזכרים עמו רשעים היו: מחלה נועה וגו'. ולהלן הוא אומר ותהיינה מחלה ותרצה מגיד שכולן שקולות זו כזו לפיכך שנה את סדרן: לפני משה ולפני אלעזר. מגיד שלא עמדו לפניהם אלא בשעת הארבעים אחר שמת אהרן: לפני משה. ואחר כך לפני אלעזר איפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע אלא סרס המקרא ודרשהו דברי רבי יאשיה אבא חנן משום ר' אלעזר אומר בבית המדרש היו יושבין ועמדו לפני כולם: והוא לא היה. לפי שהיו באות לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקב"ה אלא בחטאו לבדו מת ולא החטיא את אחרים עמו רבי עקיבא אומר מקושש עצים היה ור"ש אומר מן המעפילים היה: למה יגרע שם אבינו. אנו במקום בן עומדות ואם אין הנקבות חשובות זרע תתיבם אמנו ליבם: כי אין לו בן. הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום מגיד שחכמניות היו: ויקרב משה את משפטן. נתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי. דבר אחר ראויה היתה פרשה זו להכתב על ידי משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן: כן בנות צלפחד דוברות. כתרגומו יאות כך כתובה פרשה זו לפני במרום מגיד שראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה: כן בנות צלפחד דוברות. יפה תבעו אשרי אדם שהקב"ה מודה לדבריו: נתן תתן. שני חלקים חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר: והעברת. לשון העברה הוא במי שאינו מניח בן ליורשו. דבר אחר על שם שהבת מעברת נחלה משבט לשבט שבנה ובעלה יורשין אותה שלא תסוב נחלה לא נכתוה אלא לאותו הדור בלבד וכן והעברתם את נחלתו לבתו. בכולן הוא אומר ונתתם ובבת הוא אומר והעברתם: לשארו הקרוב אליו ממשפחתו. ואין משפחה קרויה אלא משפחת האב: עלה אל הר העברים. למה נסמכה לכאן כיון שאמר הקב"ה נתן תתן להם אמר אותי צוה המקום להנחיל שמא הותרה הגזרה ואכנס לארץ אמר לו הקב"ה גזרתי במקומה עומדת. דבר אחר כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי. משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטין שלו נכנס לשער והוא אחריו לחצר והוא אחריו לטרקלין והוא אחריו כיון שבא ליכנס לקיטון אמר לו בני מכאן ואילך אתה אסור ליכנס: כאשר

מסורה

ולא נותר ה' וס' כל ירק בעץ ובכל עשב השדה. ולא נותר בהם איש. ולא נותר בהם אחד. ולא נותר בו ובכל האנשים. ולא נותר בה פרץ: למשפחת י"א בליש וס' נמסר בסדר במדבר סיני: נתן ה' ג' בלאים וב' חסרים וס' וידר ישראל נדר לי"י. נתון תתן לו ולא ירע. ויאמרו נתון יתן. וידר יפתח נדר. כן בנות צלפחד

מקרא

אֵ֣לֶּה פְּקוּדֵ֤י מֹשֶׁה֙ וְאֶלְעָזָ֣ר הַכֹּהֵ֔ן אֲשֶׁ֨ר פָּֽקְד֜וּ אֶת־בְּנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ בְּעַרְבֹ֣ת מוֹאָ֔ב עַ֖ל יַרְדֵּ֥ן יְרֵחֽוֹ׃ וּבְאֵ֙לֶּה֙ לֹא־הָ֣יָה אִ֔ישׁ מִפְּקוּדֵ֣י מֹשֶׁ֔ה וְאַהֲרֹ֖ן הַכֹּהֵ֑ן אֲשֶׁ֥ר פָּֽקְד֛וּ אֶת־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל בְּמִדְבַּ֥ר סִינָֽי׃ כִּֽי־אָמַ֤ר יְהוָה֙ לָהֶ֔ם מ֥וֹת יָמֻ֖תוּ בַּמִּדְבָּ֑ר וְלֹא־נוֹתַ֤ר מֵהֶם֙ אִ֔ישׁ כִּ֚י אִם־כָּלֵ֣ב בֶּן־יְפֻנֶּ֔ה וִיהוֹשֻׁ֖עַ בִּן־נֽוּן׃ ס

וַתִּקְרַ֜בְנָה בְּנ֣וֹת צְלָפְחָ֗ד בֶּן־חֵ֤פֶר בֶּן־גִּלְעָד֙ בֶּן־מָכִ֣יר בֶּן־מְנַשֶּׁ֔ה לְמִשְׁפְּחֹ֖ת מְנַשֶּׁ֣ה בֶן־יוֹסֵ֑ף וְאֵ֙לֶּה֙ שְׁמ֣וֹת בְּנֹתָ֔יו מַחְלָ֣ה נֹעָ֔ה וְחָגְלָ֥ה וּמִלְכָּ֖ה וְתִרְצָֽה׃ וַֽתַּעֲמֹ֜דְנָה לִפְנֵ֣י מֹשֶׁ֗ה וְלִפְנֵי֙ אֶלְעָזָ֣ר הַכֹּהֵ֔ן וְלִפְנֵ֥י הַנְּשִׂיאִ֖ם וְכָל־הָעֵדָ֑ה פֶּ֥תַח אֹֽהֶל־מוֹעֵ֖ד לֵאמֹֽר׃ אָבִ֘ינוּ֮ מֵ֣ת בַּמִּדְבָּר֒ וְה֨וּא לֹא־הָיָ֜ה בְּת֣וֹךְ הָעֵדָ֗ה הַנּוֹעָדִ֛ים עַל־יְהוָ֖ה בַּעֲדַת־קֹ֑רַח כִּֽי־בְחֶטְא֣וֹ מֵ֔ת וּבָנִ֖ים לֹא־הָ֥יוּ לֽוֹ׃ לָ֣מָּה יִגָּרַ֤ע שֵׁם־אָבִ֙ינוּ֙ מִתּ֣וֹךְ מִשְׁפַּחְתּ֔וֹ כִּ֛י אֵ֥ין ל֖וֹ בֵּ֑ן תְּנָה־לָּ֣נוּ אֲחֻזָּ֔ה בְּת֖וֹךְ אֲחֵ֥י אָבִֽינוּ׃ וַיַּקְרֵ֥ב מֹשֶׁ֛ה אֶת־מִשְׁפָּטָ֖ן לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃ פ

וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ כֵּ֗ן בְּנ֣וֹת צְלָפְחָד֮ דֹּבְרֹת֒ נָתֹ֨ן תִּתֵּ֤ן לָהֶם֙ אֲחֻזַּ֣ת נַחֲלָ֔ה בְּת֖וֹךְ אֲחֵ֣י אֲבִיהֶ֑ם וְהַֽעֲבַרְתָּ֛ אֶת־נַחֲלַ֥ת אֲבִיהֶ֖ן לָהֶֽן׃ וְאֶל־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל תְּדַבֵּ֣ר לֵאמֹ֑ר אִ֣ישׁ כִּֽי־יָמ֗וּת וּבֵן֙ אֵ֣ין ל֔וֹ וְהַֽעֲבַרְתֶּ֥ם אֶֽת־נַחֲלָת֖וֹ לְבִתּֽוֹ׃ וְאִם־אֵ֥ין ל֖וֹ בַּ֑ת וּנְתַתֶּ֥ם אֶת־נַחֲלָת֖וֹ לְאֶחָֽיו׃ וְאִם־אֵ֥ין ל֖וֹ אַחִ֑ים וּנְתַתֶּ֥ם אֶת־נַחֲלָת֖וֹ לַאֲחֵ֥י אָבִֽיו׃ וְאִם־אֵ֣ין אַחִים֮ לְאָבִיו֒ וּנְתַתֶּ֣ם אֶת־נַחֲלָת֗וֹ לִשְׁאֵר֞וֹ הַקָּרֹ֥ב אֵלָ֛יו מִמִּשְׁפַּחְתּ֖וֹ וְיָרַ֣שׁ אֹתָ֑הּ וְהָ֨יְתָ֜ה לִבְנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ לְחֻקַּ֣ת מִשְׁפָּ֔ט כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃ ס

וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה עֲלֵ֛ה אֶל־הַ֥ר הָעֲבָרִ֖ים הַזֶּ֑ה וּרְאֵה֙ אֶת־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר נָתַ֖תִּי לִבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

תרגום

אִלֵּין מִנְיָנֵי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא דִּי מְנוֹ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ׃ וּבְאִלֵּין לָא הֲוָה גְּבַר מִמִּנְיָנֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּהֲנָא דִּי מְנוֹ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי׃ אֲרֵי אֲמַר יְיָ לְהוֹן מֵימָת יְמוּתוּן בְּמַדְבְּרָא וְלָא אִשְׁתְּאַר מִנְּהוֹן אֱנָשׁ אֱלָהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן׃

וּקְרִיבָא בְּנָת צְלָפְחָד בַּר חֵפֶר בַּר גִּלְעָד בַּר מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לְזַרְעִית מְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנָתֵיהּ מַחְלָה נוֹעָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה׃ וְקָמָא קֳדָם מֹשֶׁה וְקֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְקֳדָם רַבְרְבַיָּא וְכָל כְּנִשְׁתָּא בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לְמֵימָר׃ אֲבוּנָא מִית בְּמַדְבְּרָא וְהוּא לָא הֲוָה בְּגוֹ כְּנִשְׁתָּא דְּאִזְדַּמַּנוּ עַל יְיָ בִּכְנִשְׁתָּא דְקֹרַח אֲרֵי בְחוֹבֵיהּ מִית וּבְנִין לָא הֲווֹ לֵיהּ׃ לְמָא יִתְמְנַע שְׁמָא דַאֲבוּנָא מִגּוֹ זַרְעִיתֵיהּ אֲרֵי לֵית לֵיהּ בַּר הַב לָנָא אַחְסָנָא בְּגוֹ אֲחֵי אֲבוּנָא׃ וְקָרֵיב מֹשֶׁה יָת דִּינְהֵין קֳדָם יְיָ׃

וַאֲמַר יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יָאוּת בְּנָת צְלָפְחָד מְמַלְּלָן מִתַּן תִּתֵּן לְהוֹן אֲחִידַת אַחְסָנָא בְּגוֹ אֲחֵי אֲבוּהֶן וְתַעֲבַר יָת אַחְסָנַת אֲבוּהֶן לְהֶן׃ וְעִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּיל לְמֵימַר גְּבַר אֲרֵי יְמוּת וּבַר לֵית לֵיהּ וְתַעְבְּרוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ לִבְרַתֵּיהּ׃ וְאִם לֵית לֵיהּ בְּרַתָּא וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ לַאֲחוֹהִי׃ וְאִם לֵית לֵיהּ אַחִין וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ לַאֲחֵי אֲבוּהִי׃ וְאִם לֵית אַחִין לַאֲבוּהִי וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּיהּ לְקָרִיבֵיהּ דְּקָרִיב לֵיהּ מִזַּרְעִיתֵיהּ וְיֵירַת יָתַהּ וּתְהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לִגְזֵירַת דִּין כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃

וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַק לְטוּרָא דַעֲבָרָאֵי הָדֵין וַחֲזִי יָת אַרְעָא דִּי יְהָבִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

אבן עזרא

ובאלה לא היה איש: זה הפסוק שב אל פקודי ישראל: כי אם כלב בן יפונה קודם יהושע כאשר אמר השם: והוא לא היה. חשבו הבנות כי לא יירשו בני הנועדים על י"י: כי בחטאו מת. אמר ר' יהודה הלוי הספרדי כי פי' כי בחטאו מת דבק עם ובנים לא היו לו. כאשר יאמר היום בעונותיו אירע לפלוני כך וכך והיכנו רחוק: כי אין לו בן. בעבור שאין לו בן: כן. אמת או הדבר כן: והעברת. מה שהיה ראוי שיקח הוא תקחנה הן: ובן אין לו. הנה אות כי הבן יירש את אביו: לאחיו. אחיו מאביו: לשארו הקרוב אליו. מכל המשפחה: וירש אותה. הנחלה וכבר פירשתי דרך חז"ל בפסוק לעם נכרי. ולדעת הנחלות אם יירש האב או האם את הבן ומה שתירש אשתו צריכים אנחנו לקבלה. אמ' חז"ל כי נסמכה פרשת עלה אל הר העברי' לדבר הנחלות כי בקש משה לדעת מי ינחל מעלתו: להקריבני

מסורה

דברות. יש' צלפחד חס': אביהם ג' בליש' נקב' וסי' כן בנות צלפחד דברו' קדמ' דפסו'. לטוב בעיניה' תהיינה לנשים. ויתן להם אביהם דאיוב. ויצל אלהים את מקנה אביכם: אביהן ז' וסי' נמסר בסדר וירא: להן י"ד וסי' הנה נא לי שתי בנות. וישב יצחק ויחפר ב' בו. ויאמר להן ראה אנכי את פני אביכן. ויקרא מלך מצרים למילדת. כן בנות צלפחד הניינא דפסוק. והמה באו בקצה העיר והמה. והוא דפיל להן גורל וידו. ויאמר אלי בן אדם התשפט. והקמתי עליהם רעה אחר. כי משלשות הנה ואין. ויאמר ראיתי את ישראל דדברי הימים. אך לא בעי ישלח יד. יתן י"י לכם ומצאן מנוחה. ונמסר גם כרות גבי פסו' ומצאן מנוח': אל הר י"ז וסי' נמסר בישעיה סימן נ"ו גבי פסו' והביאותים אל הר קדשי ושמחתים:

כאשר נאסף אהרן אחיך. מכאן שנתאוה משה למיתתו של אהרן. דבר אחר אין אתה טוב ממנו: על אשר לא קדשתם. הא אם קדשתם עדיין לא הגיע זמנכם להפטר בכל מקום שכתב מיתתם כתב סורחנם לפי שנגזרה גזרה על דור המדבר למות במדבר בעון שלא האמינו לכך בקש משה שיכתב סרחונו שלא יאמרו אף הוא מן הממרים היה. משל לשתי נשים שלוקות בבית דין אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית וכו׳ אף כאן בכל מקום שהזכיר מיתתן הזכיר סורחנן להודיע שלא היתה בהם אלא זו בלבד: הם מי מריבת קדש. הם לבדם אין בהם עון אחר. דבר אחר הם הם שהמרו במרה הם היו שהמרו בים סוף הם עצמם שהמרו במדבר צין: וידבר משה אל יי וגו׳. להודיע שבחן של צדיקים כשנפטרי׳ מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור: לאמר. אמר לו השיבני אם אתה ממנה להם פרנס או לאו: יפקוד ה׳. כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיעה שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי אמר לו הקב״ה לא כך עלתה במחשבה לפני כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמושו שלא מש מתוך האהל וזהו שאמר שלמה נוצר תאנה יאכל פריה: אלהי הרוחות. למה נאמר אמר לפניו רבונו של עולם גלוי לפניך דעתו של כל א׳ ואחד ואינן דומין זה לזה מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו: אשר יצא לפניהם. לא כדרך מלכי האומות שיושבים בבתיהם ושולחין את חיילותיה׳ למלחמה אלא כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסיחון ועוג שנאמר אל תירא אותו וכדרך שעשה יהושע שנאמר וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה וגו׳ וכן בדוד הוא אומ׳ כי הוא יוצא ובא לפניה׳ יוצא בראש ונכנס בראש: ואשר יוציאם. בזכיותיו: ואשר יביאם. בזכיותיו. דבר אחר שלא תעשה לו כדרך שאתה עושה לי שאיני מכניס לארץ: קח לך. קחנו בדברי׳ אשריך שזכית להנהיג בניו של מקום: לך. את שבדוק לך את זה אתה מכיר: אשר רוח בו. כאשר שאלת שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואח׳: וסמכת את ידך עליו. תן לו תורגמן שידרוש בחייך שלא יאמרו עליו לא היה לו להרים ראש בימי משה: וצויתה אותו על ישראל. דע שטרחנין הם סרבנים הם על מנת שתקבל עליך: ונתתה מהודך עליו. זה קירון עור פנים. מהודך ולא כל הודך ומצינו למדין פני משה כחמה פני יהושע כלבנה: למען ישמעו כל עדת בני ישראל. שיהו נוהגין בו כבוד ויראה כדרך שנוהגין בך: ולפני אלעזר הכהן יעמד. הרי שאלתך שאלת שאין הכבוד הזה מוטל מבית אביך שאף יהושע יהא צריך לאלעזר: ושאל לו. כשיצטרך לצאת למלחמה: על פיו. של אלעזר: וכל העדה. סנהדרין: ויקח את יהושע. לקחו בדברים והודיעו מתן שכר פרנסי ישראל לעולם הבא: ויסמוך את ידיו. בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטוה שהקב״ה אמר לו וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה: כאשר דבר יי׳. אף לענין ההוד נתן מהודו עליו: צו את בני ישראל. מה אמור למעלה יפקוד יי׳ אמר לו הקדוש ברוך הוא עד שאתה מצוני על בני צוה את בני עלי. משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה כו׳ כדאית׳ בספרי: קרבני. זה הדם: לחמי. אלו אמורין וכן הוא אומ׳ והקטיר׳ הכהן המזבחה לחם אשה לאשי. הנתנין לאשי מזבחי: תשמרו. שיהיו כהני׳ ולוים וישרא׳ עומדין על גביו מכאן למדו ותקנו מעמדות: במועדו. בכל יום מועד התמידין: ואמרת להם. אזהרה לב״ד: שנים ליום. כפשוטו ועקרו בא ללמד שיהיו נשחטין כנגד היום תמיד של שחר במערב ושל בין הערבי׳ במזרח של טבעות: את הכבש

אבן עזרא

להקדישני. דבק עם מריתם והטעם כי מריתם להקדישני וזה הוא על אשר לא קדשתם כאשר פיר׳: אל אלהי הרוחות. שהוא יודע הרוחות אי זה רוח ראוי וטעם יפקוד מגזר׳ פקיד: אשר יצא לפניהם. במלחמה: ואשר יוציאם. על ידי אחר: אשר רוח בו. וכל איש חיים רוח רק הטע׳ כמו וחזקתו והיית לאיש: וסמכת את ידך. להראות את ישרא׳ שהוא במקומו ועליו סמך: ונתת מהודך. לחלוק לו כבוד לפני ישראל למען ישמעו כי הם כבר האמינו בך וכאשר יראו שאתה כבדתו כן יכבדוהו כי ילכו אחרי מעשיך: על פיו יצאו. על פי אלעזר במשפט האורי׳ ויא׳ על פי משפט האורים והראשון ישר בעיני: הוא וכל בני ישרא׳. בדבר שהיה כלל לכל: וכל העד׳. בדבר שהיה פרט לעדה הם הנועדים באהל מועד. וטע׳ הדבק פרשת הקרבנות שהשם צוה אז למשה שיצוה את בני ישראל הקרבנות שהם חייבים לעשות כי הוא לא יכנס לארץ שהם והחל להזכיר עולת תמיד ואם הזכירה בתחלה יתכן שהנזכרת היא על הר סיני או שתהיה מערכת הקרבנו׳ מדור׳: לחמי. פירשתיו: לאשי. פירש׳ והטע׳ לחם לאשי לריח ניחוחי: במועדו. שלא יקדימו קרי׳ הבקר ושלא יאחר אחר הערב: את

וצויתה ד׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ וצויתה אותו לעיניהם. את כל אשר צויתה לעשות להם ולא עשו. אתה צויתה פקודיך. אשר צויתה לא יבאו׳ וא׳ ואתה צויתה: וצויתה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ וצויתה אתו לעיניהם. אתם אל אדניהם. קדמ׳ מל׳: עמיך ה׳ מלאים בתורה וסימ׳ נמסר בסדר קדשים: ולא תהיה ח׳ וסימ׳ נמסר

וראיתה אתה ונאספת אל עמיך גם אתה כאשר נאסף אהרן אחיך: כאשר מריתם פי במדבר צן במריבת העדה להקדישני במים לעיניהם הם מי מריבת קדש מדבר צן: ס וידבר משה אל יהוה לאמר: יפקד יהוה אלהי הרוחת לכל בשר איש על העדה: אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת יהוה כצאן אשר אין להם רעה: ויאמר יהוה אל משה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו: והעמדת אתו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצויתה אתו לעיניהם: ונתתה מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל: ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני יהוה על פיו יצאו ועל פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה: ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו ויקח את יהושע ויעמדהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה: ויסמך את ידיו עליו ויצוהו כאשר דבר יהוה ביד משה: פ

כח וידבר יהוה אל משה לאמר: צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו: ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו ליהוה כבשים בני שנה תמימם שנים ליום עלה תמיד:

ותחזי יתה ותתכניש לעמך אף את כמא דאתכניש אהרן אחוך: כמא דסרבתון על מימרי במדברא דצין במצות כנשתא לקדשותי במיא לעיניהון אינון מי מצות רקם מדברא דצין: ומליל משה קדם יי למימר: ימני יי אלה רוחיא לכל בסרא גברא על כנשתא: דיפוק קדמיהון ודיעול קדמיהון ודי יפקינון ודי יעלינון ולא תהי כנשתא דיי כענא דלית להין רעי: ואמר יי למשה דבר לך ית יהושע בר נון גבר דרוח נבואה ביה ותסמוך ית ידך עלוהי: ותקים יתיה לקדם אלעזר כהנא ולקדם כל כנשתא ותפקיד יתיה לעיניהון: ותתן מזיוך עלוהי בדיל דיקבלון מיניה כל כנשתא דבני ישראל: ולקדם אלעזר כהנא יקום וישאל ליה בדין אוריא קדם יי על מימריה יהון נפקין ועל מימריה יהון עלין הוא וכל בני ישראל עמיה וכל כנשתא: ועבד משה כמא דפקיד יי יתיה ודבר ית יהושע ואקימיה קדם אלעזר כהנא וקדם כל כנשתא: וסמך ית ידוהי עלוהי ופקדיה כמא די מליל יי בידא דמשה: ומליל יי עם משה למימר: פקיד ית בני ישראל ותימר להון ית קורבני לחם סידור לקורבני לאתקבלא ברעוא תטרון לקרבא קדמי בזמניה: ותימר להון דין קורבנא דתקרבון קדם יי אמרין בני שנא שלמין תרין ליומא עלתא תדירא:

בסדר קדשים: ולפני יי יחדאין וסי׳ ולפני הכפרת יזה. והזה אתו עד הכפרת. ולפני עור לא תתן מכשול. לפני אלעזר הכהן ולפני. ולפני הדביר עשרים אמה. ולפני יום ולא שמעתם. ולפני ירח דור דורים. ולפני כבוד ענוה. תפלה לעני כי יעטוף. ולפני התגלע הריב נטוש. ולפני גדולים ינחנו. ולפני כל חציר יבש. ולפני הלשכות מהלך עשר. הראשון אדם תולד. אשר נתתי לפניכם ולפני. ולפני מזה. וכל לפני ולפני רבו׳: יצאו ט״ו וסי׳ במסרה רבתא: וכל בני ו׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא:

רשי

את הכבש אחד. אף על פי שכבר נאמר בפרשת ואתה תצוה וזה אשר תעשה וגו' היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות: סלת למנחה. מנחת נסכים: העשויה בהר סיני. כאותן שנעשו בימי המלואים. דבר אחר העשויה בהר סיני הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני אותה שנתקרבה לפני מתן תורה שכתוב בה וישם באגנות מלמד שטעונה כלי: ונסכו. יין: בקדש הסך. על המזבח יתנסכו: נסך שכר. יין המשכר פרט ליין מגתו: ריח ניחח. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: עולת שבת בשבתו. ולא עולת שבת בשבת אחרת הרי שלא הקריב בשבת זו שומע אני יקריב שתים לשבת הבאה תלמוד לומר בשבתו מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו: על עולת התמיד. אלו מוספין לבד אותן שני כבשים של עולת התמיד ומגיד שאין קרבין אלא בין שני התמידין וכן בכל מוספין נאמר על עולת התמיד לתלמוד זה: ושלשה עשרונים. כמשפט נסכי פר שכן הן קצובין בפרשת נסכים: זאת עולת חדש בחדשו. שאם עבר יומו בטל קרבנו ושוב אין לו תשלומין: ושעיר עזים וגו'. כל שעירי המוספין באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו הכל כמו שמפורש במס' שבועות. ונשתנה שעיר ראש חדש שנאמר בו ליי' ללמדך שמכפר על שאין בו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שאין מכיר בחטא אלא הקדוש ברוך הוא בלבד ושאר השעירים למדין ממנו ומדרשו באגדה אמר הקדוש ברוך הוא הביאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח: על עולת התמיד. יעשה כל הקרבן הזה: ונסכו. אין ונסכו מוסב על השעיר שאין נסכים לחטאת: כל מלאכת עבודה. אפי' מלאכה הצריכה לכם כגון דבר האבד המותר בחולו של מועד אסור ביום טוב: פרים. כנגד אברהם. איל. כנגד יצחק: כבשים. כנגד יעקב והכבשים הפריד יעקב ביסודו של רבי משה ראיתי זאת: כאלה

את הכבש אחד ל' וחד את הכבש האחד דואלה שמות: עולת תמיד ד' וסימ' נמסר בסדר תצוה: לריח יי' וסי' נמסר בסדר ויקרא: ואת הכבש ד' וסי' ואת הכבש האחד העשה ב' בפסוק. את הכבש האחד תעשה בבקר. ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: שבעת ד' פתחין וסי' נמסר בסד' בהר סיני: ובראשי ב' וסי' וביום שמחתכם

את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ועשירית האיפה סלת למנחה בלולה בשמן כתית רביעת ההין: עלת תמיד העשיה בהר סיני לריח ניחח אשה ליהוה: ונסכו רביעת ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך שכר ליהוה: ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח ניחח ליהוה: פ

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה: פ

ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליהוה פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם: ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרן עשרון סלת מנחה בלולה בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח אשה ליהוה: ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה: ושעיר עזים אחד לחטאת ליהוה על עלת התמיד יעשה ונסכו: ס

ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח ליהוה: ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג שבעת ימים מצות יאכל: ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבדה לא תעשו: והקרבתם אשה עלה ליהוה פרים בני בקר שנים ואיל אחד ושבעה כבשים בני שנה תמימם יהיו לכם: ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר ושני עשרנים לאיל תעשו:

ית אמרא חד תעביד בצפרא וית אמרא תנינא תעביד בין שמשיא: וחד מן עסרא בתלת סאין סולתא למנחתא דפילא במשח כתישא רבעות הינא: עלת תדירא דאתעבידא בטורא דסיני לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי: ונסכיה רבעות הינא לאמרא חד בקודשא יתנסך נסוך דחמר עתיק קדם יי: וית אמרא תנינא תעביד בין שמשיא כמנחת צפרא וכנסכיה תעביד קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי:

וביומא דשבתא תרין אמרין בני שנא שלמין ותרין עשרונין סולתא דמנחתא דפילא במשח ונסכיה: עלת שבתא דתתעביד בשבתא על עלת תדירא ונסכה:

ובריש ירחיכון תקרבון עלתא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין: ותלתא עשרונין סולתא מנחתא דפילא במשח לתורא חד ותרין עשרונין סולתא מנחתא דפילא במשח לדיכרא חד: ועשרונא עשרונא סולתא מנחתא דפילא במשח לאמרא חד עלתא לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי: ונסכיהון פלגות הינא יהי לתורא ותלתות הינא לדיכרא ורבעות הינא לאמרא חמרא דא עלת ריש ירחא באתחדתותיה כן לכל רישי ירחי שתא: וצפיר בר עזי חד לחטאתא קדם יי על עלת תדירא יתעביד ונסכיה:

ובירחא קדמאה בארבעת עסרא יומא לירחא פסחא קדם יי: ובחמשת עסרא יומא לירחא הדין חגא שבעא יומין פטיר יתאכיל: ביומא קדמאה מערע קדיש כל עבידת פולחן לא תעבדון: ותקרבון קורבנא עלתא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר חד ושבעא אמרין בני שנא שלמין יהון לכון: ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא ותרין עשרונין לדיכרא תעבדון:

אבן עזרא

את הכבש אחד. אמר רבי משה הכהן הספרדי כי הוא דרך קצרה והטעם את הכבש כבש אחד ועל דעתי שאות את מושך עצמו ואחר עמו וכבר הראיתיך רבים כן: העשויה בהר סיני. הטעם כאשר עשיתם בהר סיני גם זה אות שלא העלו עולות במדבר אחר שנסעו מסיני כאשר פירשתי בראיות גמורות: הסך נסך שכר. ונון השורש מובלע בסמ"ך ומן הפי' נסמוך על דברי הקדמונים ז"ל: בשבתו. שבא אל יום השבת אף על פי שנמצא כל שומר שבת מחללו והטעם כל שבת ושבת כמו יום ביומו: על עולת התמיד. הטעם אחרי התמיד שישים עליה עולת שבת: ובראשי חדשיכם. אמר רבי משה הכהן הספרדי נ"ע שפירושו חדש ניסן כי כן כתוב ראשון הוא לכם ואחר כן אמר זאת עולת חדש בחדשו שיעשו כן בכל חדש על כן הוסיף לחדשי השנ' ופירושו נכון הוא ואע"פ שיש לטעון על יו"ד ובראשי חדשיכם רק בעבור שמצאנו הנה חדש מחר ישר ד דבורו: בחדשו. כמו שבת בשבתו ולא יתכן בו על דרך הפשט פי' אחר כי אין בפסוק זכר לירח ועוד כי לא מצאנו זאת המלה כי אם מהבנין הכבד הדגוש והנה הדל"ת רפה: ושעיר עזים אחד לחטאת ליי'. כמו אשר עלה עליו הגורל ליי' ועשהו חטאת ודע כי חטאת עם למ"ד בלשון הקדש אין החטאת דבק כי אם בחוטא הלא תראה וחטאתי לאבי והנה זה הפך הדרש רק יש לו סוד: בארבעה עשר יום לחדש. ולא הזכיר בין הערבים גם זה חזוק למעתיקי' אע"פ שאין להם צורך: ושעיר

מסרה

ובמעדיכם. ובראשי חדשיכם: שבת בשבתו ב' וסי' עולת שבת והיה מדי חדש: ושני עשרנים ג' וסי' החדש. פסח. הבכורים. ושארא שני עשרנים: ועשרון עשרון ב' סלת מנחה. לכבש האחד: ועשרון ה' ג' חס' וב' מלאי' וסי' נמסר בסדר תצוה: ושלישת ההין ג' כתיב כן חס' יוד תניין וסי' ושלישת ההין לאיל. כי תכלה לעשר השלישית. ויסף יי' קרא שלמה בשלישית. וט' מלאי' וסי' נמסר בסדר שלח לך: חדש בחדשו ב' וסי' זאת עולת חדש בחדשו. והיה מדי חדש בחדשו: ובחדש הראש' פסוק' וסימ' יבשה הארץ. ובחדש הראשון דפסח דסדר פנחס. ובחדש החמישי דסוף מלכים. ודסוף ירמיה. ובחדש השביעי מקרא:

ושעיר חטאת. כמו שעיר עזים והוא דרך קצרה והנה לא הזכיר עולה בשבעת ימי הפסח כאשר לא הזכיר עולת התנופה ואם צריכין לקבלה כי פסוק שבת בשבתו אשר על עולת התמיד: בהקריבכם מנחה חדשה. לחם התנופה הוא העיקר ועמו שבעה כבשים ופר בן בקר ואילים שנים ושני כבשי שלמים והעולה הנזכרת בפרשה הזאת היא חובת היום והעד על דבריהם כי לא באר בשבת ובמועד דבר כלל רק הזכיר בחג המצות וסכות ויום העצור והקרבת אשה ליי' ולא אמ' כמה המספר וכן ביום תרועה ולא הזכיר עולת חדש ועולת התמיד ומנחתה היא העולה בראש חדש: יום תרועה. מצוה להריע כי אילו היה זה הדבור על עולת היום למה לא הזכיר באשר המועדים ועוד כי על העולות בוה לתקוע ולא להריע:

פר בן בקר אחד. של צבור וכן איל אחד ואיננו פר כהן גדול והאיל שלו ולפי דעתי כי האיל הנזכר בפרש' אחרי מות שלקח מן העם איננו זה כי על אילו ואיל העם כאמ' ועשה את עולתו ואת עולת העם והעד שים ת תוספת שבעת כבשים גם זה שעיר עזים אחד לחטאת איננו משעיר הגורלות על כן כתוב מלבד חטאת הכפורי' הנכתבת בפרשת אחרי מות: עצרת

בשבעתיכם י"א מלין בטעמא פי' האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח בב"א מקומות שישרתנה מאיילא וסי' ויצא נח. בשבעתיכם דפנחס דוביום הבכורים. ובאת שמה. קפדה כא. אם ארץ מאפליה. וכאו שמה. ותאברנה לה' וישבו בה ויבנו לה מקדש. ומזון לכלא בה. וחברו. לא פנים להם קרא הגלגל: והחדש

עשרונא עשרונא תעביד לאמרא חד כן לשבעא אמרין: וצפירא דחטאתא חד לכפרא עליכון: בר מעלת צפרא דהיא עלת תדירא תעבדון ית אילין: כאילין תעבדון ליומא שבעא יומין לחים קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי על עלת תדירא יתעביד ונסכיה: וביומא שביעאה מערע קדיש יהי לכון כל עיבידת פולחן לא תעבדון:

וביומא דבכוריא בקרוביכון מנחתא חדתא קדם יי בעצרתיכון מערע קדיש יהי לכון כל עיבידת פולחן לא תעבדון: ותקרבון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר חד שבעא אמרין בני שנא: ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עסרונין לתורא חד תרין עסרונין לדיכרא חד: עסרונא עסרונא לאמרא חד לשבעא אמרין: צפיר בר עזין חד לכפרא עליכון: בר מעלת תדירא ומנחתיה תעבדון שלמין יהון לכון ונסכיהון:

ובירחא שביעאה בחד לירחא מערע קדיש יהא לכון כל עיבידת פולחן לא תעבדון יום יבבא יהא לכון: ותעבדון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין: ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עסרונין לתורא תרין עסרונין לדיכרא: ועסרונא חד לאמרא חד לשבעא אמרין: וצפיר בר עזין חד חטאתא לכפרא עליכון: בר מעלת ירחא ומנחתה ועלת תדירא ומנחתה ונסכיהון כדחזי להון לאתקבלא ברעוא קורבנא קדם יי: ובעסרא לירחא שביעאה הדין מערע קדיש יהי לכון ותענון ית נפשתיכון כל עיבידתא לא תעבדון:

עשרון עשרון תעשה לכבש האחד לשבעת הכבשים: ושעיר חטאת אחד לכפר עליכם: מלבד עלת הבקר אשר לעלת התמיד תעשו את אלה: כאלה תעשו ליום שבעת ימים לחם אשה ריח ניחח ליהוה על עולת התמיד יעשה ונסכו: וביום השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו: ס

וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה ליהוה בשבעתיכם מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו: והקרבתם עולה לריח ניחח ליהוה פרים בני בקר שנים איל אחד שבעה כבשים בני שנה: ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר האחד שני עשרנים לאיל האחד: עשרון עשרון לכבש האחד לשבעת הכבשים: שעיר עזים אחד לכפר עליכם: מלבד עלת התמיד ומנחתו תעשו תמימם יהיו לכם ונסכיהם: פ

כט ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם: ועשיתם עלה לריח ניחח ליהוה פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם: ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר שני עשרנים לאיל: ועשרון אחד לכבש האחד לשבעת הכבשים: ושעיר עזים אחד חטאת לכפר עליכם: מלבד עלת החדש ומנחתה ועלת התמיד ומנחתה ונסכיהם כמשפטם לריח ניחח אשה ליהוה: ס

ובעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם ועניתם את נפשתיכם כל מלאכה לא תעשו:

רשי

כאלה תעשו. שלא יהו פוחתין והולכין כפרי החג: וביום הבכורי. חג השבועות קרוי ב בכורי קציר חטים על שם שתי הלחם שהם ראשונים למנחת חטים הבאה מן החדש: תמימים יהיו לכם ונסכיה'. אף הנסכים יהיו תמימים למדו רבותינו מכאן שהיין שהעלה קמחין פסול לנסכים: מלבד עולת החדש. מוספי ראש חדש שהוא ביום ראש השנה: מלבד

בשבעתיכם ב' את מקומות ישרת מאיילא לאתנחתא ודין הוא חד מהון

ומנחתם סלת בל ומנחתם סלת דעבין בשבעות ודר"ה ויתנח' ועצרת וכפור וכו'

כל מלאכה ושאר כל מלאכת עבוד' ר"ה כל מלאכת אסורה אבילו אוכל נפש דאתיר בשאר ימ'

לחטאת ליי' ושארא חטאת. בכורים וכפורים שעיר וכלם ושעיר. הפסח ושעיר חטא' אחד. בכורי' שעיר עזים אחד. תרועה וכפורי' שעיר עזים אחד חטאת. תרועה וכפורי' ומנחתה ונסכיהם. פסח ובבכורי' ותרועה לכפר וכלם מלבד: עולה ל' מלא בתורה והוא דין דבכורים. יהושע כלם חס' וסימ' נמסר בסדר נשא ושם נמסר כל המלאים דעולות דכל קרי' ב"מ יחזקאל וד"ה: פסח מלבד עלת הבקר. תרועה מלבד עולת החדש. בפרים מלבד חטאת הכפרים. וכלם מלבד עלת התמיד' החדש ופסח ואיל אחד ושני עשרנים וכלם איל אחד שני עשרנים' החדש ובכורי' ויום טוב הראשון של חג לפר האחד לאיל האחד. פסח לפר לאיל תעשו. כפורים לפר לאיל האחד. תרועה לפר לאיל. תרועה ועשיתם עלה וכלם והקרבת' עלה. פסח אשה עלה ליי':

מלבד חטאת הכפורים • שעיר הנעשה בפנים האמור באחרי מות שגם הוא חטאת: ועולת התמיד • מלבד עולת התמיד תעשו עולות הללו: ונסכיהם • מוסב על המוספין הכתובים ועל תעשו והוא לשון צווי מלבד עולת התמיד ומנחתה תעשו את אלה ונסכיהם וכן כל נסכיהם האמורים בכל המועדות חוץ משל קרבנות החג שכל ונסכה ונסכיהם ונסכיה שבהם מוסבים על התמיד ואינן לשון צווי שהרי נסכיהם של מוספים כתובין לעצמן בכל יום ויום: ומנחתם ונסכיהם לפרים • פרי החג שבעים הם כנגד שבעים אומות ומתמעטים והולכים סימן כלייה להם ובימי המקדש היו מגינין עליהם מן היסורין: ולכבשים • כנגד ישראל שנקראו שה פזורה והם קבועי' ומנינם תשעים ומונה לכלות מהם תשעי' ושמונה קללות שבמשנה תורה בשני כאת' ונסכיהם על שני תמידי היום ולא שנה הלשון אלא לידרש כמו שאמרו רז"ל בשני ונסכיה' בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם מ"ם יו"ד מ"ם הרי כאן מים רמז לניסוך המים מן התורה בחג:

עברת

חטאת ז' פתחין וס' נמסר בסוף סדר תצוה • וכל תרי עשר דכוו פתחין במ"א קמץ רתם המרכבה לרכש: ובחמשה עשר יום ג' ר"פ חג המצות • וחברו • וחגהם אתו: בכורים ותרועה עלה לריח ניחח ליי' • בפרים עלה ליי' ריח ניחח • יום טוב ראשון של חג עלה אשה ריח ניחח ליי' • החדש ופסח ובכורי' פרים בני בקר שנים •

והקרבתם עלה ליהוה ריח ניחח פר בן בקר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם יהיו לכם: ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר שני עשרנים לאיל האחד: עשרון עשרון לכבש האחד לשבעת הכבשים: שעיר עזים אחד חטאת מלבד חטאת הכפרים ועלת התמיד ומנחתה ונסכיהם: ס ובחמשה עשר יום לחדש השביעי מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו וחגתם חג ליהוה שבעת ימים: והקרבתם עלה אשה ריח ניחח ליהוה פרים בני בקר שלשה עשר אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם יהיו: ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר האחד לשלשה עשר פרים שני עשרנים לאיל האחד לשני האילם: ועשרון עשרון לכבש האחד לארבעה עשר כבשים: ושעיר עזים אחד חטאת מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכה: ס וביום השני פרים בני בקר שנים עשר אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם: ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפט: ושעיר עזים אחד חטאת מלבד עלת התמיד ומנחתם ונסכיהם: ס וביום השלישי פרים עשתי עשר אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם: ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפט: ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכה: ס וביום הרביעי פרים עשרה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם: מנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפט:

ותקרבון עלתא קדם יי' לאתקבלא ברעוא תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין יהון לכון: ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עסרונין לתורא תרין עסרונין לדיכרא חד: עסרונא עסרונא לאמרא חד כן לשבעא אמרין: צפיר בר עיזין חד חטאתא בר מחטאת דכפוריא ועלת תדירא ומנחתה ונסכיהון: ובחמישת עסרא יומא לירחא שביעאה מערע קדיש יהי לכון כל עיבידת פולחן לא תעבדון ותחגון חגא קדם יי' שבעא יומין: ותקרבון עלתא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי' תורין בני תורי תלת עסר דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעה עסר שלמין יהון: ומנחתהון סולתא דפילא במשח תלתא עסרונין לתורא חד לתלתא עסר תורין תרין עסרונין לדיכרא חד לתרין דכרין: ועסרונא עסרונא לאמרא חד לארבעה עסר אמרין: וצפיר בר עיזין חד חטאתא בר מעלת תדירא מנחתה ונסכה: וביומא תנינא תורין בני תורי תרי עסר דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא עסר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורין לדכרין ולאמרין במנינהון כדחזי: וצפיר בר עיזין חד חטאתא בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכיהון: וביומא תליתאה תורין חד עסר דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא עסר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורין לדכרין ולאמרין במנינהון כדחזי: וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה: וביומא רביעאה תורין עסרא דיכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא עסר שלמין: מנחתהון ונסכיהון לתורין לדיכרין ולאמרין במנינהון כדחזי:

מסר ח

תרועה וכפורי' פר בן בקר אחד • יום טוב הראשון של חג פרים בני בקר שלשה עשר • ויום טוב האחרון של חג פר אחד • פסח ובכורים ושבעה כבשים • ולא דק • וכלם כבשים שבעה • פסח וכפורים תמימם יהיו לכם • יום טוב הראשון של חג תמימם יהיו כפ' • תרועה ויום טוב של חג האחרון תמימם • בכורים בני שנה • החדש ותרועה • ויום טוב הראשון של חג ועשרון וכלם עשרון • תרועה ועשרון אחד וכלם משני' • פסח עשרון עשרון תעשה • יום טוב הראשון של חג לארבעה עשר וכלם לשבעת • ראשון רביעי ששי שביעי מנחת' וסי' אד"ה מנחתה • רביעי שביעי מנחתם וסי' ד"ה מנחתם • ראשון שני רביעי ושעיר עזים וס' אב"ד עזים • שני ונסכיה' • ששי ונסכיה' שביעי במשפטם וסי' בו"ז מ"ם • מכאן סמכו חכמים במסכת תעני' רמז לניסוך המים מן התורה:

עצרת תהיה לכם · עצורים בעשיית מלאכה · דבר אחר עצרת עצרו מלאכות מלמד שטעון לינה ומדרשו באגדה לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד שבעים אומות וכאין ללכת אמר להם המקום בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם: פר אחד איל אחד · אילו כנגד ישראל התעכבו לי מעט עוד ולשון חבה הוא זה כבנים הנפטרים מאביהם והוא אומר להם קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד משל למלך שעשה סעודה כו' כדאיתא במסכת סוטה ובמדרש ר' תנחום למדה תורה דרך ארץ שמי שיש לו אכסנאי יום ראשון יאכילנו פטומו' למחר יאכילנו דגים למחר בשר בהמה למחר מאכילו קטני' למחר מאכילו ירק פוחת והולך כפרי החג: אלה תעשו לי"י במועדיכם · דבר הקצוב לחובה: לבד מנדריכם · אם באתם לידור קרבנות ברגל מצוה היא בידכם או נדרים או נדבות שנדרתם כל השנה הקריבום ברגל שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלם ולהקריב נדריו ונמצא עובר בבל תאחר: ויאמר משה אל בני ישראל · להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל לפי שעד כאן דבריו של מקום ופרשת נדרי' מתחלת בדבורו של משה היה הוצרך להפסיק תחלה ולומר שחזר משה ואמרה לפרשה זו לישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו:

חסלת פנחס בן אלעזר

ב' פסו' בתורה כל סוף מליהון כ"ם וסי' עזים מאתים ותישים עשרים · ומנחתם ונסכיהם של וביום השביעי: כל הדין ענינא וביום ריש פסוק בר מן שמיני לפי שהוא רגל בפני עצמו: במועדיכם ג' בליש' ב' מלאי' וא' חס' וסימ' ועשיתם עלה אשה עלה לי"י לפלא נדר דין חס' · אלה תעשו לי"י במועדיכם · וחד וביום שבתכם ומועדיכם:

אבן עזרא

עצרת' פירשתיו: למנחותיכם ולנסכיכם · לכל עולה ועולה כמשפטה:

ראשי

המטות · לפי דעתי שזאת הפרש' היתה אחר מלחמת מדין על כן היא אחריה כמו ותדבר מרי' ואהרן במשה אחר ויהיו בחברות כאשר פירשתיו והכתוב אמר שבאו בני גד אל משה ואל אלעזר כשיאי העדה ודברו דבריהם ואחרי כן כתו' ויצו להם משה את אלעזר הכהן ואת יהושע בן נון ואת ראשי אבות המטות הם נשיאי העדה הנזכרים ובעבור שאמר משה לבני גד ולבני ראובן והיוצא מפיכם תעשו על כן כתוב וידבר משה אל ראשי המטות וגם כתוב ככל היוצא מפיו יעשה: לבני ישראל. שיאמרו כן לבני ישראל: לי"י

ושעיר עזים אחד חטאת מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכה: ס
וביום החמישי פרים תשעה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם: ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפט: ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכה: ס
וביום הששי פרים שמנה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם: ומנחתם ונסכיהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפט: ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכיה: ס
וביום השביעי פרים שבעה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם: ומנחתם ונסכהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפטם: ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד מנחתה ונסכה: ס
ביום השמיני עצרת תהיה לכם כל מלאכת עבדה לא תעשו: והקרבתם עלה אשה ריח ניחח ליהוה פר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם: מנחתם ונסכיהם לפר לאיל ולכבשים במספרם כמשפט: ושעיר חטאת אחד מלבד עלת התמיד ומנחתה ונסכה: אלה תעשו ליהוה במועדיכם לבד מנדריכם ונדבתיכם לעלתיכם ולמנחתיכם ולנסכיכם ולשלמיכם: ויאמר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה יהוה את משה:

וצפיר בר עיזין חד חטאתא בר מעלת תדירא מנחתה ונסכה:
וביומא חמישאה תורין תשעה דיכרין תרין אמרין בני שנה ארבעה עשר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדכרי ולאמרי במניניהון כד חזי: וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה:
וביומא שתיתאה תורין תמניא דיכרין תרין אמרין בני שנה ארבעה עסר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדיכרי ולאימרי במניניהון כד חזי: וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא מנחתא ונסכהא:
וביומא שביעאה תורין שבעא דיכרין תרין אימרין בני שנה ארבעה עסר שלמין: ומנחתהון ונסכיהון לתורי לדיכרי ולאימרי במניניהון כד חזי להון: וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא מנחתא ונסכהא:
ביומא תמינאה כנישין תהילכון כל עיבידת פולחן לא תעבדון: ותקרבון עלתא קורבן דמתקבל ברעוא קדם יי תור חד דכר חד אמרין בני שנה שבעא שלמין: מנחתהון ונסכיהון לתור לדיכרא ולאמרין במניניהון כד חזי: וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה: אילין תעבדון קדם יי במועדיכון בר מנדריכון ונדבותיכון לעלותכון ולמנחותיכון ולנסכיכון ולנכסת קודשיכון: ואמר משה לבני ישראל ככל די פקיד יי ית משה:

קס"ח · לחלק · סימן ואליפלהו:

פרשה

וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה יהוה:

פרשה

ומליל משה עם רישי שבטיא לבני ישראל למימר דין פתגמא דיפקיד יי:

ראשי

המטות · חלק כבוד לנשיאי ללמדם תחלה ואחר כך לכל בני ישר' ומנין שאף שאר הדברות כן תלמוד לומר וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בני ישראל ומה ראה לומרה כאן למר שהפרת נדרי' ביחיד מומחה ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות או יכול שלא אמ' משה פרשה זו אלא לנשיאי' בלבד נאמר כאן זה הדבר ונאמ' בשחוטי חוץ זה הדבר מה להלן נאמר לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל שנ' דבר אל אהרן וגו' אף זו נאמרה לכולן: זה הדבר · משה נתנבא בכה אמר יי' כחצות הלילה והנביאים נתנבאו בכה אמר יי' מוסף עליהם משה שנתנבא בלשון זה הדבר · דבר אחר זה הדבר מעוט הוא שהחכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה כלשון הכתוב כאן ואם חלפו אין מותר ואין מופר: נדר

נדר. האומר הרי עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני יכול אפי׳ נשבע שיאכל נבלות אני קורא עליו ככל היוצא מפיו יעשה תלמוד לומר לאסר אסר לאסור את המותר ולא להתיר את האסור: לא יחל דברו. כמו לא יחלל דברו לא יעשה דבריו חולין: בית אביה. ברשות אביה ואפי׳ אינה בביתו: בנעוריה. ולא קטנה ולא בוגרת שהקטנה אין נדריה נדר והבוגרת אינה ברשותו של אביה להפר נדריה ואי זו היא קטנה אמרו רבותינו בת אחת עשרה שנה ויום אחד נדריה נבדקין אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה נדרה נדר בת שתים עשרה שנה ויום אחד אינה צריכה ליבדק: ואם הניא אביה אותה. אם מנע אותה מן הנדר כלומר שהפר לה. הנאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומ׳ ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר הוי אומר הנאה זו הפרה ופשוטו לשון מניעה והסרה וכן למה תניאון וכן שמן ראש אל יניא ראשי וכן וידעתם את תנואתי את אשר סרתם מעלי: ויי׳ יסלח לה. במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה ועוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים זו היא שצריכה סליחה ואע״פ שהוא מופר ואם המופרין צריכים סליחה קל וחומר לשאינן מופרין: ואם היו תהיה לאיש. זו ארוסה או אינו אלא נשואה כשהוא אומר ואם בית אישה נדרה הרי נשואה אמור וכאן בארוסה ובא לחלוק בה שאביה ובעלה מפירין נדריה הפר האב ולא הפר הבעל או הפר הבעל ולא הפר האב הרי זה אינו מופר ואין צריך לומר אם קיים אחד מהם: ונדריה עליה. שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן אביה ולא הופרו ולא הוקמו: ושמע אישה וגו׳. הרי לך שאם קיים הבעל שהוא קיים: ואם חפר יפר אותם. יכול אפילו לא הפר האב ת״ל בנעוריה בית אביה כל שבנעורי׳ ברשות אביה הוא: כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה. לפי שאינה לא ברשות אב ולא ברשות בעל. ובאלמנה מן הנשואי׳ הכתוב מדבר אבל אלמנה מן האירוסין מת הבעל נתרוקנה וחזרה רשות לאב: ואם בית אישה נדרה. בנשואה הכתוב מדבר: כל נדר וכל שבועת איסר וגו׳. לפי שאמר שהבעל מפר יכול כל נדרים במשמע ת״ל לענות נפש אינו מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד והם מפורשי׳ במסכת נדרים: מיום אל יום. שלא תאמר מעת לעת לכך נאמר מיום אל יום ללמדך שאין מפר אלא עד שתחשך: אחרי שמעו. אחרי ששמע וקיים שאמר אפשי בו וחזר והפר לה אפילו בו ביום: ונשא את עונה. הוא נכנס תחתיה למדנו מכאן שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין:

יחל ה׳ ג׳ פתחין וב׳ קמצין וסי׳ לא יחל את דברו. יחל ישראל אל יי׳. וחברו. כי האיש אשר יחל. והוא יחל להושיע ב׳ בתראי קמצין: בבית י״א מחדין וסי׳ ואסרה אסר בבית. בבית שאן. ויאמרו בני יוסף. בבית שאול. ויהי בהיות המלך בבית ירבעם. וספרו לו כל. בבית ישראל ראיתי שערוריה. ויעש בבית קדש.

איש כי ידר נדר ליהוה או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה: ואשה כי תדר נדר ליהוה ואסרה אסר בבית אביה בנעריה: ושמע אביה את נדרה ואסרה אשר אסרה על נפשה והחריש לה אביה וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום: ואם הניא אביה אתה ביום שמעו כל נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום ויהוה יסלח לה כי הניא אביה אתה: ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה או מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה: ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה וקמו נדריה ואסרה אשר אסרה על נפשה יקמו: ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר את נדרה אשר עליה ואת מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה ויהוה יסלח לה: ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה: ואם בית אישה נדרה או אסרה אסר על נפשה בשבעה: ושמע אישה והחרש לה לא הניא אתה וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום: ואם הפר יפר אתם אישה ביום שמעו כל מוצא שפתיה לנדריה ולאסר נפשה לא יקום אישה הפרם ויהוה יסלח לה: כל נדר וכל שבעת אסר לענת נפש אישה יקימנו ואישה יפרנו: ואם החרש יחריש לה אישה מיום אל יום והקים את כל נדריה או את כל אסריה אשר עליה הקים אתם כי החרש לה ביום שמעו: ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו ונשא את עונה: אלה החקים אשר צוה יהוה את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו בנעריה בית אביה: פ

גבר ארי ידר נדר קדם יי או יקיים קיים למיסר איסר על נפשיה לא יבטיל פתגמיה ככל די יפוק מפומיה יעביד: ואתתא ארי תדר נדר קדם יי ותיסר איסר בבית אבוהא ברביותהא: וישמע אבוהא ית נדרהא ואסרהא די אסרת על נפשה וישתוק לה אבוהא ויקומון כל נדרהא וכל אסרי די אסרת על נפשה יקומון: ואם אעדי אבוהא יתהון ביומא דשמע כל נדרהא ואסרהא די אסרת על נפשה לא יקומון ומן קדם יי ישתביק לה ארי אעדי אבוהא יתהון: ואם מהוה תהוי לגבר ונדרהא עלהא או פירוש ספותהא די אסרת על נפשה: וישמע בעלה ביומא דישמע וישתוק לה ויקומון נדרהא ואסרהא די אסרת על נפשה יקומון: ואם ביומא די שמע בעלה אעדי יתהון ויבטל ית נדרהא די עלהא וית פירוש ספותהא די אסרת על נפשה ומן קדם יי ישתבק לה: ונדר ארמלא ומתרכא כל די אסרת על נפשה יקום עלה: ואם בית בעלה נדרת או אסרת איסר על נפשה בקיום: וישמע בעלה וישתוק לה לא אעדי יתהון ויקומון כל נדרהא וכל איסר די אסרת על נפשה יקום: ואם בטלא יבטל יתהון בעלה ביומא דשמע כל אפקות ספותהא לנדרהא ולאיסר נפשה לא יקומון בעלה בטלינון ומן קדם יי ישתביק לה: כל נדר וכל קיומת איסר לסגפא נפש בעלה יקימינון ובעלה יבטלינון: ואם משתק ישתוק לה בעלה מיום ליום ויקיים ית כל נדרהא או ית כל איסרהא די עלה קיים יתהון ארי שתיק לה ביומא דשמע: ואם בטלא יבטיל יתהון בתר דשמע ויקביל ית חובה: אלין קימיא די פקיד יי ית משה בין גברא לאתתיה בין אבא לברתיה ברביותהא בית אבוהא:

אבן עזרא

ליי׳. שהזכיר השם והנדר אם יהיה כן אתן לשם כך וכך או אתענה: השבע. שם הפועל ובא עם שם וכמוהו רבים: לא יחל דברו. כמו לא יחלל ואיננו לשון מחילה והנה אנחנו צריכין לקבלה כי הכתוב אמר איש ואשה ולא פי׳ מתי יהיה איש או מתי תהיה אשה: ואסרה אסר. או אסרה אסר. ואסרה משקל אחר ואיננו כמו אסר: הניא. כמו שבר והפר כמו את תנואתי: ביום שמעו. לא ביום אחר: ונדריה עליה. בבית אביה ולא הניא אותה אביה בעלה יניא אותה: ביום שמוע. הדבר מפיה: מבטא שפתיה. השבועה: ואם בית אישה נדרה. האלמנה בימים הקדמונים והניא אותה לא תקיים נדרה בימי אלמנותה וזה על דבר העתיד שנדרה ומת הבעל קודם געת הזמן. אלת שליחה מפורשת: לענות נפש. אפי׳ לענות נפש שהוא הצום כאשר פירשתי: והקים. כבר הקים ואחר כן פירש איך הקים אותם בעבור שהחרים ביום שמעו: ונשא את עונה. כי היא ברשותו: בין איש לאשתו. והיא בוגרת: בין אב לבתו. אם איננה בוגרת על כן נאמר בנעוריה:

החלנו

מסרה

בבית יער. ושלש מאת מגנים דד״ה. בבית הארזים דד״ה. בבית מלך יהודה. בבית גנזיא. עובד בבית המן. בבית אלהא ואת מאני בית: יקמו ז׳ חס׳ וסי׳ ושמע אישה ביום שמעו. ויאמר יואב יקמו הנערים. רפאים בל יקמו. בל יקמו וירשו ארץ. לא יקמו אשרים וחמנים. לא יקמו רשעים במשפט. יקמו ויספרו לבניהם: שמע י״א ד׳ כנהון מ״ל וסי׳ נמסר בסדר שפטים ושטרי׳: נדר ה׳ קמצין וסימ׳ נמסר בסדר אמור וסימ׳ בלשון ארמי נדרא דארמלהא שלים עבדא ולא אתקבל: שבעת ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מ״לא וסימ׳ כל נדר וכל שבעת אסר לענת נפש. שבעת יי׳ תהיה בין שניהם. ויחמל המלך על מפיבשת. מדוע לא שמרת את שבעת יי׳. ועל דברת שבעת אלהים. בתר׳ מ״ל וחד ושבועת שקר אל תאהבו. ונמסר גם בסדר משפטים: חרישה ז׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר וישלח: ואישה ד׳ וסי׳ אישה יקימנו ואישה. ובלתו אשת פנחס הרה. ויקרא לנער אי כבוד. אבל בן אין לה ואישה זקן:

מאת המדינים. ולא מאת המואבים שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם שיהיו שוללים אותם שלא נאמר אלא אל תתגר בם מלחמה אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם. דבר אחר מפני שתי פרידות טובות שיש לי להוציא מהם: וידבר משה וגו'. אף על פי ששמע שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא איחר: החלצו. כתרגומו לשון חלוצי צבא מזויינים: אנשים. צדיקים וכן בחר לנו אנשים וכן אנשים חכמים וידועים: נקמת ה'. שהעומד כנגד ישראל כאילו עומד כנגד הקב"ה: לכל מטות ישראל. לרבות שבט לוי: וימסרו. להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר עוד מעט וסקלוני ומששמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן: אותם ואת פנחס. מגיד שהיה פנחס שקול כנגד כולם ומפני מה הלך פנחס ולא הלך אלעזר אמר הקב"ה מי שהתחיל במצוה שהרג כזבי בת צור יגמור. דבר אחר שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנאמר והמדנים מכרו אותו ומניין שהיתה אמו של פנחס משל יוסף שנאמר מבנות פוטיאל מזרע יתרו שפיטם עגלים לע"ז ומזרע יוסף שפטפט ביצרו. דבר אחר שהיה משוח מלחמה: וכלי הקדש. זה הארון והציץ שהיה בלעם עמהם ומפריח מלכי מדין בכשפים והוא עצמו פורח עמהם הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים לכך נאמר על חלליהם במלכי מדין שנופלים על החללים מן האויר וכן בבלעם כתוב על חלליהם בספר יהושע: בידו. ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו: חמשת מלכי מדין. וכי איני רואה שחמשה מנה הכתוב למה הוזקק לומר חמשת אלא ללמדך ששוו כולם בעצה והשוו כלם בפורענות בלעם הלך שם ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל בעצתו ויצא ממדין לקראת ישר' ומשיאן עצה רעה אמר להם אם כשהייתם ששים רבוא לא יכולתם להם ועכשו בשנים עשר אלף אתם באים להלחם נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו: בחרב. הוא בא על ישראל והחליף אומנתו באומנותם שאין כוחם אלא בפיהם ועל ידי תפילה ובקשה ובא הוא ותפש אומנותם לקללם בפיו אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין בחרב שנאמר ועל חרבך תחיה: טירותם. מקום פלטרין שלהם שהם לשון מושב כומרים יודעי חוקיהם. דבר אחר לשון מושב שריהם כמו שמתורגם סרני פלשתים טורני פלשתאי: ויקחו את כל השלל. מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא ברשות שנאמר את כל השלל וגו' ועליהם מפורש בקבלה שניך כעדר הרחלים וגו' אף אנשי המלחמה שביך כלם צדיקים: שלל. הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין: בז. הוא בזת מטלטלין שאינן תכשיט: מלקוח. אדם ובהמה ובמקום שכתוב שבי אצל מלקוח שבי באדם ומלקוח בבהמה: ויצאו משה ואלעזר הכהן. לפי שראו את נערי ישראל יוצאים לחטוף מן הבזה: ויקצף משה על פקודי החיל. ממונים על החיל ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים שיש כח בידם למחות:

עמיך ה' מל' בליש וסי' נמסר בסדר קדשים: ויהו "א מלרע וסי' נמסר בסדר תרומה: וישבו ט' וסימ' את נשי מדין. וישבו מארץ ישראל נערה קטנה. וישבו את הנשים אשר בה דצקלג. וישבו מקניהם גמליהם דוד"ה. וישבו צאן לרוב. וישבו בני ישראל מאחיהם. את כל הרכוש לבית המלך. ועוד אדומים באו ויכו כל זכר ביהודה. וישבו ממנו שביה גדולה: ואת בלעם ב' וסי' בן בעור הרגו. הקוסם: מקנהם ד' חס' וסי' נמסר בסדר וישלח: המלקוח ד' ומלאים וסי' ויקחו את כל השלל. את כל השבי. וחצית את המלקוח. ויהי המלקוח:

לא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֵּאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם לֵאמֹר הֵחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לַצָּבָא וְיִהְיוּ עַל־מִדְיָן לָתֵת נִקְמַת־יְהוָה בְּמִדְיָן: אֶלֶף לַמַּטֶּה אֶלֶף לַמַּטֶּה לְכֹל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לַצָּבָא: וַיִּמָּסְרוּ מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַמַּטֶּה שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא: וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אֹתָם וְאֶת־פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לַצָּבָא וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ: וַיִּצְבְּאוּ עַל־מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר: וְאֶת־מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל־חַלְלֵיהֶם אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־רֶבַע חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב: וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת־טַפָּם וְאֵת כָּל־בְּהֶמְתָּם וְאֶת־כָּל־מִקְנֵהֶם וְאֶת־כָּל־חֵילָם בָּזָזוּ: וְאֵת כָּל־עָרֵיהֶם בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֵת כָּל־טִירֹתָם שָׂרְפוּ בָּאֵשׁ: וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־הַשָּׁלָל וְאֵת כָּל־הַמַּלְקוֹחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: וַיָּבִאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשְּׁבִי וְאֶת־הַמַּלְקוֹחַ וְאֶת־הַשָּׁלָל אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־עַרְבֹת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ: ס וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לִקְרָאתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הֶחָיִל שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצְּבָא הַמִּלְחָמָה: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחִיִּיתֶם כָּל־נְקֵבָה:

וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: אִתְפְּרַע פּוּרְעֲנוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן מִדְיָנָאֵי בָּתַר כֵּן תִּתְכְּנֵישׁ לְעַמָּךְ: וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם עַמָּא לְמֵימַר זָרִיזוּ מִנְּכוֹן גֻּבְרִין לְחֵילָא וִיהוֹן עַל מִדְיָן לְמִתַּן פּוּרְעֲנוּת דִּין עַמָּא דַייָ בְּמִדְיָן: אַלְפָא לְשִׁבְטָא אַלְפָא לְשִׁבְטָא לְכֹל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּן לְחֵילָא: וְאִתְבְּחַרוּ מֵאַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל אַלְפָא לְשִׁבְטָא תְּרֵי עֲסַר אַלְפִין מְזָרְזֵי חֵילָא: וּשְׁלַח יָתְהוֹן מֹשֶׁה אַלְפָא לְשִׁבְטָא לְחֵילָא יָתְהוֹן וְיָת פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא לְחֵילָא וּמָנֵי קוּדְשָׁא וַחֲצוֹצְרַת יַבָּבְתָא בִּידֵיהּ: וְאִתְחַיַּלוּ עַל מִדְיָן כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה וּקְטַלוּ כָּל דְּכוּרָא: וְיָת מַלְכֵי מִדְיָן קְטַלוּ עַל קְטִילֵיהוֹן יָת אֱוִי וְיָת רֶקֶם וְיָת צוּר וְיָת חוּר וְיָת רֶבַע חַמְשָׁא מַלְכֵי מִדְיָן וְיָת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר קְטַלוּ בְּחַרְבָּא: וּשְׁבוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת נְשֵׁי מִדְיָן וְיָת טַפְלְהוֹן וְיָת כָּל בְּעִירְהוֹן וְיָת כָּל גֵּיתֵיהוֹן וְיָת כָּל נִכְסֵיהוֹן בַּזּוּ: וְיָת כָּל קִרְוֵיהוֹן בְּמוֹתְבָנֵיהוֹן וְיָת כָּל בֵּית סִגְדַּתְהוֹן אוֹקִידוּ בְּנוּרָא: וּשְׁבוֹ יָת כָּל עֲדָאָה וְיָת כָּל דְּבַרְתָּא בַּאֲנָשָׁא וּבִבְעִירָא: וְאַיְתִיאוּ לְוָת מֹשֶׁה וּלְוָת אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וּלְוָת כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת שִׁבְיָא וְיָת דְּבַרְתָּא וְיָת עֲדָאָה לְמַשְׁרִיתָא לְמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב דִּי עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ: וּנְפַקוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְכָל רַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא לְקַדָּמוּתְהוֹן לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא: וּרְגֵיז מֹשֶׁה עַל דִּמְמַנַּן עַל חֵילָא רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא דַּאֲתוֹ מֵחֵיל קְרָבָא: וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה הֲקַיֶּמְתּוּן כָּל נוּקְבָא:

אבן עזרא

החלצו. חברו חלוציכם: נקמת ה'. היא נקמת בני ישר' בעבור ע"ז: וימסרו. כמו ויתנו וקרוב ממנו למסור מעל בה': וכלי הקדש. הארון: ויהרגו כל זכר. גדול בשנים: ואת צור. אבי כזבי: ובלעם בן בעור. יש אומרים אחר ששב אל מקומו בא למדין כאשר שמע המגפה שהיתה בישר' בעצתו שב לקחת ממון מזקני מדין: חילם. שם כלל והוא זהב וכסף ונחשת וברזל ובגדים: ואת כל עריהם במושבותם. כלל ופרט: טירותם. ארמוני המלכים: ויקחו את כל השלל ואת כל המלקוח. שם כלל לאדם ולבהמה: השבי. פרט לאדם: השלל. הם הבגדים: על פקודי החיל. מגזרת יפקוד ה' כמו פקידי החיל וכן מלת קרואי כמו קריאי: שרי האלפים ושרי המאו'. הם מאה ושלשים ושני': החייתם כל נקבה. הטעם אפי' אחת וכן אף כל ויתכן להיות כמשמעו כי כל נקבה החיו ורבים כן:

בדבר בלעם. אמר להם אפילו אתם מכניסים כל המונות שבעולם אין אתם יכולין להם שמא מרובים אתם מן המצרים שהיו שש מאות רכב בחור בחו ואמיאכם עבה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו׳ כדאי׳ בחלק ובספרי יהן הכה. מגיד שהיו מכירין אותן זו היא שבכסל פלו׳ בת: וכל אשה יודעת איש. ראויה ליבעל אע״פ שלא נבעלה ולפני הכיון העבירום והראויה ליבעל פניה מוריקות: הרוגו. למה חזר ואמר להפסיק העניין דברי רבי ישמעאל שאם אני קורא הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש וכל הטף בנשים וגו׳ איני יודע אם להרוג עם הזכרים או להחיות עם הטף לכך נאמר הרוגו: מחוץ למחנה. שלא יכנסו לעזרה: כל הורג נפש. רבי מאיר אומר בהורג בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי המת כאילו נוגע במת עצמו או אפילו זרק בו חץ והרגו תלמוד לומר וכל נוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה נוגע על ידי חבורו אף הורג על ידי חבורו: תתחטאו. במי נדה כדין שאר טמאי מתים שאף לדברי האומר קברי גוי׳ אין מטמאין באהל שנאמ׳ ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרויים אד׳ ואין הגוים קרויים אדם מודה הוא שהגוים מטמאין במגע ובמשא שלא נאמר אדם אלא אצל טומאת אהלים שנאמר אדם כי ימות באהל: אתם ושביכם. לא שהגוי׳ מקבלין טומאה וצריכין הזאה אלא מה אתם בני ברית אף שביכם כשיבואו לברית ויטמאו צריכין הזאה: וכל מעשה עזים. להביא כלי הקרנים והטלפים והעצמות: ויאמר אלעזר הכהן וגו׳. לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות שנתעלמו ממנו הלכות גיעולי גוים וכן אתה מוצא בשמיני למלואים שנאמר ויקצף על אלעזר ועל איתמר בא לכלל כעס בא לכלל טעות וכן בשמעו נא המורים ויך את הסלע על ידי הכעס טעה: אשר צוה יי׳ וגו׳. תלה ההוראה ברבו: אך את הזהב וגו׳. אע״פ שלא הזהי׳ להם משה אלא על הלכות טומא׳ עוד יש להזהיר לכם על הלכות גיעול ואך לשון מעוט כלומ׳ ממועטין אתם מלהשתמש בכלי׳ אפי׳ לאח׳ טהרתן מטומאת המת עד שיטהרו מבליעת איסור נבלות ורבותינו אמרו אך את הזהב לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו וזהו לשון אך שלא יהא שם חלודה אך המתכת יהיה כמות שהוא: כל דבר אשר יבא באש. לבשל בו כלום: תעבירו באש. כדרך תשמישו הגעלתו. מה שתשמישו על ידי חמין יגעילנו בחמין ומה שתשמישו על ידי צלי כגון השפוד והאסכלה ילבננו באור: אך במי נדה יתחטא. לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת אמר להם צריכין הכלים געול לטהרן מן האיסור וחטוי לטהרן מן הטומאה ורבותינו דרשו מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראויין לטבול בהם נדה וכמה הם ארבעים סאה: וכל אשר לא יבא באש. כל דבר שאין תשמישו על ידי האור כגון כוסות וצלוחיות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור: תעבירו במים. מטבילן ודיו. ודוקא כלי מתכות: אל המחנה. למחנה שכינה שאין טמא מת טעון שילוח ממחנה לויה וממחנה ישראל: שא את ראש. קח את החשבון: וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה וגו׳. חציו לאלו וחציו לאלו:

וכל אשה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר ויקהל: ידעת ג׳ חס׳ וסי׳ וכל אשה ידעת איש. וזה הדב׳ אשר תעשו. ונפשי ידעת מאד: חנו ב׳ וסי׳ ואתם חנו מחוץ למחנה. חנו עליה סביב: וכל מעשה ג׳ וסי׳ וכל מעשה עזים. וישתמר חקות עמרי. וכל מעש׳ תקפו: את הזהב ו׳ וסי׳ כסד׳ תצוה: ואת הכסף ד׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ: העפרת ד׳ חס׳ בליש׳

הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל ביהוה על דבר פעור ותהי המגפה בעדת יהוה: ועתה הרגו כל זכר בטף וכל אשה ידעת איש למשכב זכר הרגו: וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם: ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים כל הרג נפש וכל נגע בחלל תתחטאו ביום השלישי וביום השביעי אתם ושביכם: וכל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עזים וכל כלי עץ תתחטאו: ס

ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה יהוה את משה: אך את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העפרת: כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים: וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וטהרתם ואחר תבאו אל המחנה: ס

ויאמר יהוה אל משה לאמר: שא את ראש מלקוח השבי באדם ובבהמה אתה ואלעזר הכהן וראשי אבות העדה: וחצית את המלקוח בין תפשי המלחמה היצאים לצבא ובין כל העדה: והרמת מכס ליהוה מאת אנשי המלחמה היצאים לצבא אחד נפש מחמש המאות מן האדם ומן הבקר ומן החמרים ומן הצאן: ממחציתם תקחו ונתתה לאלעזר הכהן תרומת יהוה: וממחצת בני ישראל תקח אחד אחז מן החמשים מן האדם מן הבקר מן החמרים ומן הצאן

הא אנין הואה לבני ישראל בעצת בלעם לשקרא שקר קדם יי׳ על עיסק פעור והות מותנא בכנישתא דיי׳: וכען קטולו כל דכורא בטפלא וכל אתתא דידעת גבר למשכב דכורא קטולו: וכל טפלא בנשיא די לא ידעא משכבי דכורא קיימו לכון: ואתון שרו מברא למשריתא שבעא יומין כל דיקטל נפשא וכל דיקרב בקטילא תדון עלוהי ביומא תליתאה וביומא שביעאה אתון ושביכון: וכל לבוש וכל מאן דמשך וכל עובד מעזי וכל מאן דאע תדון עלוהי: ואמר אלעזר כהנא לגברי חילא דאתו לקרבא דא גזירת אוריתא דפקיד יי׳ ית משה: ברם ית דהבא וית כספא ית נחשא ית פרזלא ית אבצא וית אברא: כל מדעם דמתעל בנורא תעברונה בנורא וידכי ברם במי אדיותא יתדי וכל דלא מתעל בנורא תעברונה במיא: ותחורון לבושיכון ביומא שביעאה ותדכון ובתר כן תיעלון למשריתא: ואמר יי׳ עם משה למימר: קביל ית חושבן דברת שביא באנשא ובבעירא את ואלעזר כהנא ורישי אבהת כנישתא: ותפליג ית דברתא בין גברי מגיחי קרבא דנפקו לחילא ובין כל כנישתא: ותפריש נסבא קדם יי׳ מן גברי מגיחי קרבא דנפקו לחילא חד נפשא מחמש מאה מן אנשא ומן תורי ומן חמרי ומן ענא: מפלגותהון תסבון ותתן לאלעזר כהנא אפרשותא קדם יי׳: ומפלגות בני ישראל תסב חד דאחיד מן חמשין מן אנשא מן תורי מן חמרי ומן ענא

אבן עזרא

טף. שם כלל לקטן זכר או נקבה: אתם ושביכם. בעבור הכבוד השוכן בתוכם: וכל מעשה עזים. כאשר פירשתי והנה הבגד בעבור שנגע בחלל הוא טמא הטעם ושמכם כל בגד עד שתתחטאו או תהיה מלת תתחטאו יוצאה וכן והתאויתם לכם כי הגבול הוא הפעול: ויאמר אלעזר הכהן. כי חקת תורת הפרה לאלעזר נתנה ומשה אמ׳ להם תתחטאו דרך כלל ואלעזר פירש להם: הבדיל. ידוע: אך במי נדה יתחטא. היה נראה לנו כי הוא מי אפר הפרה כמו מי נדה לא זורק עליו וחז״ל אמרו כי טעמו בשיעור המים שתרחץ בהם האשה הנדה ודעתם רחבה מדעתנו: שא את ראש. פירשתיו: מלקוח. הבהמה: השבי. האדם ותחסר מלת ו״ו כמו שמש ירח: וראשי אבות העדה. הם הנשיאים: וחצית את המלקוח. שם כלל: אחד נפש. כמו נפש אחד: אחד אחז. כמו והאחז אחוז ושניה׳ דקים כאשר פירשתי:

ומכל

מסרה

וסימ׳ צללו כעפרת במים. אך את הזהב ואת. נחר מפוח מאשהם עפרת. בעט ברזל ועפרת: במי ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר חקת התורה: ויאמר ה׳ אל משה לאמר ו׳ ר״פ וסי׳ אך את שבתתי תשמרו. מי שם פה לאדם. קח מאתם והיו לעבד. ועשו להם ציצת. כן בנות צלפחד. שא את ראש מלקוח: וממחצת ב׳ חס׳ וסי׳ תקח אחד. ויקח משה: החמשים ח׳ וסי׳ נמסר בסדר קרח:

ויהי

מכל הבהמה· כמו גמלים והנה לא לקח אלעזר מהם חלק אולי היו מעטים ועל כן לא נזכר המספר שהביאו ולא המספר שלקחו הלוי׳ ׃ יתר הבז· חוץ מאשר אכלו על כן אמר יתר והזכיר מספרם כי היה מספר רב ולא שמענו שלל כמוהו גם כן הזכיר המכס כי גם הוא רב ומלת מכס מפועלי הכפל על משקל וממר ליולדתו והוא מגזרת תכסו על השה והטעם חלק· ואמר מן האדם ומן הבהמה שם כלל ׃ הפקודים· פירשתיו׃ אשר בידינו· בעבור היותם ברשותם וכן ולקחת בידך עשרה אנשי׳ ׃ ונקרב· במחשבה או בפה׃ אצעדה· היא על הזרוע כי כן כתוב׃ וצמיד· ליד׃ טבעת· באצבע׃ עגיל· באזנים כי כן כתוב אולי נקרא כן בעבור היותו עגול׃ וכומז· כחבריו׃
כל

ויהי המלקוח יתר הבז· לפי שלא נצטוו להרים מכס מן המטלטלין אלא מן המלקוח כת׳ את הלשון הזה ויהי המלקוח שבא לכלל חלוקה ולכלל מכס שהיה עודף על בז המטלטלין אשר בזזו עם הצבא איש לו ולא בא לכלל חלוקה מספר הצאן וגו׳׃ וממחצית בני ישראל אשר חצה משה· לעדה והוציאה להם מן האנשי׳ הצובאי׳׃ ותהי מחצת העדה· כך וכך ׃ ויקח משה וגו׳· הפקדים· הממונים׃ לא נפקד· לא נחסר· ותרגום לא שגא אף הוא לשון ארמי חסרון כמו אנכי אחטנה תרגומו דהות שגיא מתבעיא וכן כי יפקד מושבך יחסר מקום מושבך איש הרגיל לישב שם וכן ויפקד מקום דוד נחסר מקומו ואין יושב שם׃ עגיל· נזמי אזן׃ וכומז· דפוס של בית הרחם לכפר על הרהור הלב של בנות מדין׃
עטרת

בצבא ד׳ דגשים וסימ׳ ותהי המחצה חלק היצאים בצבא· אשה חדשה לא יצא בצבא׃ והתיחשם בצבא· ויהיו שרים בצבא׃ ויהי כ״א ר״פ בטעם תברין וסי׳ בבס׳ רבתא׃ ונפש אדם ששה עשר אלף׳ פסוקי׳ באוריתא דרישהון וסופיהון חד וסימ׳ נמסר בסדר צו ובסדר בבדבר סיני׃ שלשים כלם חס׳ בר מנ״ד וסי׳ וירדו שלשה מן

מכל הבהמה ונתתה אתם ללוים שמרי משמרת משכן יהוה׃ ויעש משה ואלעזר הכהן כאשר צוה יהוה את משה׃ ויהי המלקוח יתר הבז אשר בזזו עם הצבא צאן שש מאות אלף ושבעים אלף וחמשת אלפים׃ ובקר שנים ושבעים אלף׃ וחמרים אחד וששים אלף׃ ונפש אדם מן הנשים אשר לא ידעו משכב זכר כל נפש שנים ושלשים אלף׃ ותהי המחצה חלק היצאים בצבא מספר הצאן שלש מאות אלף ושלשים אלף ושבעת אלפים וחמש מאות׃ ויהי המכס ליהוה מן הצאן שש מאות חמש ושבעים׃ והבקר ששה ושלשים אלף ומכסם ליהוה שנים ושבעים׃ וחמרים שלשים אלף וחמש מאות ומכסם ליהוה אחד וששים׃ ונפש אדם ששה עשר אלף ומכסם ליהוה שנים ושלשים נפש׃ ויתן משה את מכס תרומת יהוה לאלעזר הכהן כאשר צוה יהוה את משה׃ וממחצית בני ישראל אשר חצה משה מן האנשים הצבאים׃ ותהי מחצת העדה מן הצאן שלש מאות אלף ושלשים אלף שבעת אלפים וחמש מאות׃ ובקר ששה ושלשים אלף׃ וחמרים שלשים אלף וחמש מאות׃ ונפש אדם ששה עשר אלף׃ ויקח משה ממחצת בני ישראל את האחז אחד מן החמשים מן האדם ומן הבהמה ויתן אתם ללוים שמרי משמרת משכן יהוה כאשר צוה יהוה את משה׃ ויקרבו אל משה הפקדים אשר לאלפי הצבא שרי האלפים ושרי המאות׃ ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו ולא נפקד ממנו איש׃ ונקרב את קרבן יהוה איש אשר מצא כלי זהב אצעדה וצמיד טבעת עגיל וכומז לכפר על נפשתינו לפני יהוה׃

ד׳ חס׳ · ב׳ · ל׳ חס׳ · לא לבנע׳ תברין · ל׳ חס׳ ובנעין · ד׳ כתי׳ מן מן מן · ב׳

מכל בעירא ותתן יתהון לליואי נטרי מטרת משכנא דיי׃ ועבד משה ואלעזר כהנא כמא די פקיד יי ית משה׃ והות דברתא שאר ביזא די בזו עמא די נפקו לחילא ענא שית מאה ושבעין וחמשא אלפין׃ ותורי שבעין ותרין אלפין׃ וחמרי שתין וחד אלפין׃ ונפשא דאנשא מן נשיא דילא ידעא משכבי דכורא כל נפשא תלתין ותרין אלפין׃ והות פלגותא חולק גובריא די נפקו לחילא מנין ענא תלת מאה ותלתין ושבעא אלפין וחמש מאה׃ והות נסיבא קדם יי מן ענא שית מאה שבעין וחמש׃ ותורי תלתין ושיתא אלפין ונסיבהון קדם יי שבעין ותרין׃ וחמרי תלתין אלפין וחמש מאה ונסיבהון קדם יי שתין וחד׃ ונפשא דאנשא שיתא עסר אלפין ונסיבהון קדם יי תלתין ותרין נפשן׃ ויהב משה ית נסיב אפרשותא קדם יי לאלעזר כהנא כמא די פקיד יי ית משה׃ ומפלגות בני ישראל די פלג משה מן גבריא די נפקו לחילא׃ והות פלגות כנשתא מן ענא תלת מאה ותלתין ושבעא אלפין וחמש מאה׃ ותורי תלתין ושיתא אלפין׃ וחמרי תלתין אלפין וחמש מאה׃ ונפשא דאנשא שיתא עסר אלפין׃ ונסיב משה מפלגות בני ישראל ית דאתאחד חד מן חמשין מן אנשא ומן בעירא ויהב יתהון לליואי נטרי מטרת משכנא דיי כמא די פקיד יי ית משה׃ וקריבו לות משה די ממנן על אלפי חילא רבני אלפין ורבני מאותא׃ ואמרו למשה עבדך קבילו ית חושבן גברי מגיחי קרבא די עמנא ולא שגא מננא אנש׃ וקריבנא ית קורבנא קדם יי גבר די אשכח מאן דדהב שירין ושבבין עזקן קדשין ומחוך לכפרא על נפשתנא קדם יי׃

סימן דסק׳ וחמרים ומכסם ליי׳ בטעמ׳ תלישא׳ תליתאה דונכסם אדם ומכסם ליי׳ בטעמ׳ לעיל מן תיכות׳ וכל׳ רות בכי אדם מעלה תיה למעלה וריח הבהמות היורדת היא למטה לארץ

מסרת

השלושים· ויהלא אשא בשנת שלושים דד״ה· מן השלושים הנו נכבד· ואני לא נקראתי לבא אל המלך· ונמסר גם בסדר נשא׃ הצבאים ג׳ וחס׳ וסי׳ ממחצית בני ישראל· הצבאים על אריאל· הצבאים על הר ציון׃ ויקח משה ממחצית בני ישראל ד׳ פסוקים מן מן מן ומן וסי׳ ויעש יי׳ כדבר משה· אדם כי יקריב מכם קרבן ליי׳· ויקח משה ממחצית בני ישראל· ואחרי בן נאם יי׳· ונמסר גם בסדר וארא׃ סימן אך את הזהב את ואת את את ואת ואפ״ס ויהי כשמע כל המלכים דיהושע וסי׳ כלשון ארמי דהבא למלכיא ס׳׃ וסי׳ והרמות מכם מן ומן ומן ומן׃ וממחצית בני ישראל מן מן מן מן ומן· ויקח משה ממחצית בני ישראל מן מן ומן׃ אחז ד׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ תקח אחד מן החמשי׳׃ את האחז אחד מן החמשים· ויכתבם שמעיה בן נתנאל ב׳ בו ד׳ דה· אחוז בחבלי בוץ וארגמן· בתר׳ מלא וא׳ ואחז את לאיתמ׳׃ נשאו י׳ בקריאה וסימ׳ ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש א אנשי· אשר נשאו את ידם· קול צופיך נשאו קול· והנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו· נשאו נהרות יי׳ ב׳ בו· ערום הלבו מבלי לבוש· נשאו את רדידי· נשאו מבנותיהם· נשאו נשים נכריות׃ כלי זהב ג׳ דסמי׳ וסימ׳ חח ונזם וטבעת וכומז· איש אשר מצא כלי זהב· אך לא יעשה בית יי׳ ספות׃

ל׳ וא׳ ואבדים ל׳

כל כלי מעשה. הגיד הכתוב שלא היה בהם כלי שבור: אנשי הצבא בזזו איש לו. הזכיר הכתוב זה להודיע כי זהב רב וכלי מעשה בזזו כל אחד: לבני ראובן. כי הוא בן הגבירה: מקום מקנה. כי שם מרעה טוב: ויבאו בני גד. הם היו בעלי העצה בתחלה על כן הקדימם הכתוב: ויאמרו יותן. אמר ואמרו פעם אחרת בעבור שארכו הדברים יש אומרים כי את הוא פעול יותן ולא ידע למה זה כי הנה כתוב כעתם ארץ יחלק הארץ ולא כשא אותם הארץ אשר הוא כא שמה בקרבו: תניאון. כמו תשברון: כי השולים. משכון הלכו לנגב: לא מלאו. קל הלמד והוא מהבנין הכבד שלא קרבך לא השלימו מה שהחלו: כלב בן יפונה. בתחלה כאשר דבר השם ומלת מלאו כמו כקמו כפני שלחו באם עם מקדשך: ויכעס

כלי וכלי יח בליש׳ וסים׳ נמסר בסדר ויקרא: מעשה׳ פתחין וסי׳ ויקח משה ואלעזר׳ והיה תחת בשם. ולא יהיה למצרים. ותפכנם אם כחמר. ויקברהו בקברתיו דאסא דדה׳ להסיר אדם מעשה. את כל זה ראיתי ונתון. כל אשר תמצא ידך. ובכל מעשה אשר החל. כי את כל מעשה האלהים: ומקנה ו׳ ג׳ פתחין

רשי

עטרות ודיבון וגו׳. מארץ סיחון ועוג היו: האחיכם. לשון תמיהה הוא: ולמה תניאון. תסירו ותמניעו לבם מעבור שיהיו סבורין שאתם יראים לעבור מפני המלחמ׳ וחוזק הערים והעם: מקדש ברנע. כך שמה ושתי קדש היו: הקנזי. חורגו של קנז היה וילדה לו אמו של כלב את עתניאל: ויכעס

ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב מאתם כל כלי מעשה: ויהי כל זהב התרומה אשר הרימו ליהוה ששה עשר אלף שבע מאות וחמשים שקל מאת שרי האלפים ומאת שרי המאות: אנשי הצבא בזזו איש לו: ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב מאת שרי האלפים והמאות ויבאו אתו אל אהל מועד זכרון לבני ישראל לפני יהוה:

פ לב ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד והנה המקום מקום מקנה: ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל נשיאי העדה לאמר: עטרות ודיבן ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושבם ונבו ובען: הארץ אשר הכה יהוה לפני עדת ישראל ארץ מקנה הוא ולעבדיך מקנה: ס ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה אל תעברנו את הירדן: ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה: ולמה תנואון את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם יהוה: כה עשו אבתיכם בשלחי אתם מקדש ברנע לראות את הארץ: ויעלו עד נחל אשכול ויראו את הארץ ויניאו את לב בני ישראל לבלתי בא אל הארץ אשר נתן להם יהוה: ויחר אף יהוה ביום ההוא וישבע לאמר: אם יראו האנשים העלים ממצרים מבן עשרים שנה ומעלה את האדמה אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב כי לא מלאו אחרי: בלתי כלב בן יפנה הקנזי ויהושע בן נון כי מלאו אחרי יהוה:

ונסיב משה ואלעזר כהנא ית דהבא מנהון כל מאן דעובדא: והוה כל דהב אפרשותא די אפרשו קדם יי שתת עסר אלפין שבע מאה וחמשין סלעין מן רבני אלפין ומן רבני מאותא: גברי דחילא בזו גבר לנפשיה: ונסיב משה ואלעזר כהנא ית דהבא מן רבני אלפין ומאותן ואיתיאו יתיה למשכן זמנא דכרנא לבני ישראל קדם יי:

ובעיר סגי הוה לבני ראובן ולבני גד תקיף לחדא וחזו ית ארע יעזר וית ארע גלעד והא אתרא אתר כשר לבית בעיר: ואתו בני גד ובני ראובן ואמרו למשה ולאלעזר כהנא ולרברבי כנשתא למימר: מכללתא ומלבשתא וכומרין ובית נמרין ובית חשבני ובעל דבבא וסימא וקבורתא דמשה ובעון: ארעא דימחא יי קדם כנשתא דישראל ארע כשרא לבית בעיר היא ולעבדך אית בעיר: ואמרו אם אשכחנא רחמין בעינך תתיהיב ית ארעא הדא לעבדך לאחסנא לא תעברננא ית ירדנא: ואמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכון ייעלון לאגחא קרבא ואתון תתבון הכא: ולמא תונון ית לבא דבני ישראל מלמעבר לארעא דיהב להון יי: כדין עבדו אבהתכון כד שלחית יתהון מרקם גיאה למחזי ית ארעא: וסליקו עד נחלא דאתכלא וחזו ית ארעא ואוניאו ית לבא דבני ישראל בדיל דלא למיעל לארעא דיהב להון יי: ותקיף רוגזא דיי ביומא ההוא וקיים למימר: אם יחזון גובריא דסליקו ממצרים מבר עסרין שנין ולעילא ית ארעא דקיימית לאברהם ליצחק וליעקב ארי לא אשלימו בתר דחלתי: אלהן כלב בר יפנה קניזאה ויהושע בר נון ארי אשלימו בתר דחלתא דיי:

מסרה

וג׳ קמצין וסי׳ נמס׳ בסדר בראשי׳: עטרות ל׳ מלא בתורה: עדת ישר׳ יא וסי׳ נמסר בסדר ויקרא: ולעבדיך ג׳ וסים׳ התפאר עלי למתי. ולעבדיך מקנה. מה חטאתי לך ולעבדיך. ונמסר גם בסדר וארא: יתן ז׳ וסים׳ נמסר בסדר שמיני ובסדר פנחס: ולמה ה׳ ר״פ דגשים וסימ׳ ולמה תניאון את לב בני ישראל. ולמה תכבדו את לבבכם. ולמה לא שמעת בקול יי׳. ולמה מרחם הצאתני. ולמה תשגה בבני בורה: אם ז׳ ר״פ בס׳ וסימ׳ אם חפץ בנו יי׳ והביא אתנו. אם יראו את הארץ. אם אתם תבאו אל הארץ. אם כמות כל האדם. אם יתן לי בלק. אם יראו האנשים. אם יראה איש באנשים האלה:

אבן עזרא

ויניעם. מגזרת נע ונד בעבור שלא כחו: תרבות. מגזרת אשר טפחתי ורביתי והוא קרוב מגזרת על כל רב ביתו והטעם גדול הפנים: לספות. כמו להוסיף רק הוא משרש אחר וכמוהו ספו על זבחיכם כי לא מצאנו בבעלי היו״ד מזה השרש בבנין הקל חסר יוד: וערים. בתחלה לטפנו: חושים. על משקל מולים היו כמו מהירי׳ מגזרת מהרה חושה אל תעמוד: והלאה. נמצא על מקום ועל זמן והטעם ולמעלה: עד הורישו. השם: לפני יי׳. כי שם הארון לפני יי׳ כאשר פירשתי כי לעולם הוא לשבת. אלף לצבאכם נוסף כמו והאזניחו נהרות: כל חלוץ צבא. כמו הארון הברית והטעם כל חלוץ חלוץ צבא: ונתנם

רשי

ויניעם. ויטלטלם מן נע ונד: לספות. כמו ספו שנה על שנה עולותיכם ספו וגו׳ לשון תוספת: נבנה למקננו פה. חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם שהקדימו מקניהם לטפם אמר להם משה לא כן עשו העיקר עיקר והטפל טפל בנו לכם תחילה ערים לטפכם ואחר כן גדרות לצאנכם: ואנחנו נחלץ חושים. נזריין מהירים כמו מהר שלל חש בז: ימהר יחישה: לפני בני ישראל. בראשי גייסות מתוך שגבורים היו שכן נאמר בגד וטרף זרוע אף קדקד ואף משה חזר ופירש להם באלה הדברים ואצו אתכם בעת ההי׳ וגו׳ חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל וביריחו כתיב והחלוץ עובר לפניהם זה ראובן וגד שקיימו תנאם: וישב טפנו. בעודנו אצל אחינו: בערי המבצר. שנבנה עכשיו: מעבר הירדן והלאה. בעבר המערבי: כי באה נחלתנו. כבר קבלנוה בעבר המזרחי: לצאנכם. תיבה זו מגזרת צונה ואלפים כלם שאין בו אלף מפסיק בין נ״ון לצד״י ואל״ף שבא כאן אחר הנ״ון במקום ה״א של צנה הוא מיסודו של רבי משה הדרשן למדתיכן: והיוצא מפיכם תעשו. לגבוה שקבלתם עליכם לעבר למלחמה עד כבוש וחלוק שמשה לא בקש מהם אלא ונכבשה ואח׳ תשובו והם קבלו עליה׳ עד התנחל הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו וכן עשו: ויאמר בני גד. כלם כאיש אחד: ויצו להם. כמו עליהם ועל תנאם מנה אלעזר ויהושע כמו יי׳ ילחם לכם: ואתנו

מסורה

וינעם ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ וינעם במדבר · ונעתי בכל הגוים · שרקו וינעו ראשם: אל ישראל ז׳ וס׳ נמסר בסדר ויח: תשובון ג׳ בג׳ בת׳ וס׳ כי תשובן מאחריו חס׳ ו׳ בתרא · ואם שוב תשבון חס׳ ו׳ קדמא · אם תשובון אתם מלא דמל׳: נבנה ז׳ וס׳ הבה נבנה לנו עיר · ויאמרו גדרת צאן נבנה · וגזית נבנה · ויאמר ליהודה ולירושלם.

תורה

ויחר אף יהוה בישראל ויניעם במדבר ארבעים שנה עד תם כל הדור העשה הרע בעיני יהוה: והנה קמתם תחת אבתיכם תרבות אנשים חטאים לספות עוד על חרון אף יהוה אל ישראל: כי תשובן מאחריו ויסף עוד להניחו במדבר ושחתם לכל העם הזה: ס

ויגשו אליו ויאמרו גדרת צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו: ואנחנו נחלץ חשים לפני בני ישראל עד אשר אם הביאנם אל מקומם וישב טפנו בערי המבצר מפני ישבי הארץ: לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו: כי לא ננחל אתם מעבר לירדן והלאה כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה: פ

ויאמר אליהם משה אם תעשון את הדבר הזה אם תחלצו לפני יהוה למלחמה: ועבר לכם כל חלוץ את הירדן לפני יהוה עד הורישו את איביו מפניו: ונכבשה הארץ לפני יהוה ואחר תשבו והייתם נקים מיהוה ומישראל והיתה הארץ הזאת לכם לאחזה לפני יהוה: ואם לא תעשון כן הנה חטאתם ליהוה ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם: בנו לכם ערים לטפכם וגדרת לצנאכם והיצא מפיכם תעשו: ויאמר בני גד ובני ראובן אל משה לאמר עבדיך יעשו כאשר אדני מצוה: טפנו נשינו מקננו וכל בהמתנו יהיו שם בערי הגלעד: ועבדיך יעברו כל חלוץ צבא לפני יהוה למלחמה כאשר אדני דבר: ויצו להם משה את אלעזר הכהן ואת יהושע בן נון ואת ראשי אבות המטות לבני ישראל:

תרגום

ותקיף רוגזא דיי בישראל ואטלטלינון במדברא ארבעין שנין עד דסף כל דרא דעביד דביש קדם יי: והא קמתון בתר אבהתכון תלמידי גבריא חיביא לאוספא עוד על תקוף רוגזא דיי לישראל: ארי תתובון מבתר דחלתיה ויוסף עוד לאוחרותהון במדברא ותחבלון לכל עמא הדין:

וקריבו לותיה ואמרו חטרין דען נבני לבעירנא הכא וקירוין לטפלנא: ואנחנא נזדרז מבעין קדם בני ישראל עד די נעילינון לאתרהון ויתבון טפלנא בקירוין כריכן מן קדם יתבי ארעא: לא נתוב לבתנא עד דיחסנון בני ישראל גבר אחסנתיה: ארי לא נחסין עמהון מעיברא לירדנא ולהלא ארי קבילנא אחסנתנא לנא מעיברא לירדנא מדינחא:

ואמר להון משה אם תעבדון ית פתגמא הדין אם תזרזון קדם עמא דיי לקרבא: ויעבר לכון כל דמזרז ית ירדנא קדם עמא דיי עד דיתרך ית בעלי דבבוהי מן קדמוהי: ותתכבש ארעא קדם עמא דיי ובתר כן תתובון ותהון זכאין קדם יי ומישראל ותהי ארעא הדא לכון לאחסנא קדם יי: ואם לא תעבדון כן הא חבתון קדם יי ודעו חובתכון די תשכח יתכון: בנו לכון קירוין לטפלכון וחטרין לענכון ודיפוק מפומכון תעבדון: ואמר שבטא דבני גד ובני ראובן למימר עבדך יעבדון כמא דרבוני מפקיד: טפלנא נשנא גיתנא וכל בעירנא יהון תמן בקירוי גלעד: ועבדך יעברון כל מזרזי חילא קדם עמא דיי לקרבא כמא די רבוני ממליל: ופקיד להון משה ית אלעזר כהנא וית יהושע בר נון וית רישי אבהת שבטיא לבני ישראל:

מסרה

אם חומה היא · כי אנחנו עמכם יחד נבנה לי׳ · כי כנס נדרש לאלהכם דעזרא · וא׳ ונבנה את החומה: לא ז׳ ר״פ בספ׳ וסי׳ לא ישאירו ממנו עד בקר · ולא יום אחד תאכלו · לא אוכל אני לבדי לא כן עבדי משה · לא איש אל ויכזב · לא הביט און ביעקב · לא נשוב אל בתינו עד התנחל: העשון ט״ו וסי׳ וזכרת אלי ושמת את הדברים · ולא תעשון את אלהי כסף ואלהי זהב · ויאמר אליהם משה אם תעשון · ואם לא תעשון כן הנה חטאתם · לא תעשון כן ליי׳ אלהיכ׳ · ואצוה אתכם בעת ההיא · לא תעשון בכל אשר אנחנו · ושמרתם את דברי הברית · ויאמר אלהם כמני כ׳ בו · וי״א תנינא · ויאמר להם שמשון · ויאמ׳ להם למה תעשון כדברים · ויצום לאמר זה הדב׳ דמלכים · וכל ריב אשר יבא ד״ה · ויצו עליהם לאמר ד״ה: והנה׳ סבירין והנה וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא: וגדרת ב׳ וחס׳ וסי׳ וגדרת לצאנכם · וגדרת בית דגון: ויאמר דסבירין ויאמרו י״ב וסימ׳ ויאמר מצרים אנוסה · ויאמר בני גד ובני ראובן נעבר קדם · ויאמר שרי סכות · ויאמר כה אמר יפתח · ויאמר הנה בנות ברמה · כי לא מצאתם בידי מאומה · שלום בואך · כה אמר בן הדד · ויהוא יצא אל עבדי אדניו · ויאמר אפרי׳ אך עשרתי · והאמצים יצאו ויבקשו · ונמסר גם בשפטים סימן י״ג: ואת ז׳ בטע׳ שפחא וסימ׳ ויצו להם משה את אלעזר הכהן · ויושבו נערי דוד · את רב שקה · תחזקנה ידיכם · הגלה הזאת · פצה פיך · ויהי לי מאד:

רשי

ואתנו אחזת נחלתנו · כלומר בידינו וברשותינו תהי אחזת נחלתנו מעבר הזה ׃ ערי מבצר וגדרות צאן · זה סוף פסוק מוסב על תחילת המלה ויבנו בני גד את הערים הללו להיות ערי מבצר וגדרות צאן ׃ ואת נבו ואת בעל מעון מוסבו׳ שם · שמות ע״ז הם והיו האמוריים קורים עריהם על שם עבודה זרה שלהם ובני ראובן הסבו שמם לשמות אחרים וזהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר ׃ ואת שבמה · בנו שבמ׳ והיא שבם האמורה למעלה ׃ ויורש · כתרגומו ותריך שתיבת ר״ש משמשת שתי מחלוקות לשון ירושה ולשון הורשה שהוא טירוד ותירוך ׃ חוותיהם · כפרניהון ׃ ויקרא אתהן חוות יאיר · לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון ׃ ויקרא לה נבח · לא מפיק ה״א וראיתי ביסודו של ר׳ משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך הוא רפה משמעו מדרשו כמו לא ותמהני מה ידרוש בשתי תיבות הדומות לה ויאמר לה בעז לבנות לה בית ׃

חסלת ראשי המטות

ויענו תרג׳ ויאמר בני גד ובני ראובן אל משה לאמר תנינא ויענו בני גד ובני ראובן לאמר ומשתכין בטעג׳ בית מפטא תביר ואע״פ אין קול עבות גבורה

אבן עזרא

ונתתם · יתנו להם והוין כפ״א רפה בלשון ישמעאל כי כן משפט הלשון ׃ ואחזו בתוככם · חלק להם כבוד כי הטעם אם לא יעברו חלוצים תוליכו׳ עמכם בעל כרחם ואחזו או אם יתאחזו ואחזו בתוככם ובאות זו המלה כמשפט בעלי הו״ד כי אותיות אהו״י מתחלפים ׃ ויבנו בני גד · שכית חזוק ׃ נחנו · הוא העיקר ואלף אנחנו נוסף ולא הזכיר עד עתה חצי שבט מנשה בעבור היותו חצי השבט ׃ ואת נבו · יתכן שהוא הר נבו ששם נקבר משה כאשר אפרש ׃ מוסבות · אלה הערים הוסבו שמותם וכן שבמה ׃ ויורש · יש אומרים כי מכיר חי היה ולפי דעתי שמלת ויורש שבה אל הגבור שהיה במשפחה · וטעם למכיר בן מנשה לבני מכיר כמו ויאמר יהוד׳ לשמעון אחיו ׃ ויאיר בן מנשה · הוא ממשפחת יהודה כי כן כתו׳ כי חצרון לקח בת מכיר בן מנש׳ והוליד ממנה שגוב ושגוב הוליד את יאיר שהיו לו הערים בערי הגלעד ונקרא על שם משפחת אמו גם יש כהנים שנקראו על שם בני ברזלי הגלעדי כי כן כתוב ואין פה מקום לשאול איך לקח יאיר נחלה עם שבט אח׳ כי ארץ כנען היא הנחלקת ולא ארץ האמורי שהיא מעבר לירדן מזרחה כי יש אמורי בארץ כנען והוא היה התקיף מכל שבעה גוים ׃ חוותיהם · פירושו לפי מקומו כמו קריות ׃

ונכבשה הארץ ג׳ וסימ׳ לפני יי׳ ואחר תשבו · ונכבשה הארץ לפניכם · הלא יי׳ אלהיכם עמכם · וא׳ והארץ נכבשה ׃ חלוצים כל ליש׳ מל׳ כמ״א חלצי צבא י נחנו ג׳ ב׳ פתחי׳ וא׳ קמץ וסימ׳ כלנו בני איש אחד נחנו · נעבר חלוצים · נחנו פשענו ומרינו · ונמסר גם בסדר מקץ ׃ נחנו חד מן י״א פסו׳ רישהון נ״ן וסופיהון נ״ן

ויאמר משה אלהם אם־יעברו בני־גד ובני־ראובן אתכם את־הירדן כל־חלוץ למלחמה לפני יהוה ונכבשה הארץ לפניכם ונתתם להם את־ארץ הגלעד לאחזה ׃ ואם־לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתככם בארץ כנען ׃ ויענו בני־גד ובני ראובן לאמר את אשר דבר יהוה אל־עבדיך כן נעשה ׃ נחנו נעבר חלוצים לפני יהוה ארץ כנען ואתנו אחזת נחלתנו מעבר לירדן ׃ ויתן להם משה לבני־גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן־יוסף את־ממלכת סיחן מלך האמרי ואת־ממלכת עוג מלך הבשן הארץ לעריה בגבלת ערי הארץ סביב ׃ ויבנו בני־גד את־דיבן ואת־עטרת ואת ערער ׃ ואת־עטרת שופן ואת־יעזר ויגבהה ׃ ואת־בית נמרה ואת־בית הרן ערי מבצר וגדרת צאן ׃ ובני ראובן בנו את־חשבון ואת־אלעלא ואת קריתים ׃ ואת־נבו ואת־בעל מעון מוסבת שם ואת־שבמה ויקראו בשמת את־שמות הערים אשר בנו ׃ וילכו בני מכיר בן־מנשה גלעדה וילכדה ויורש את־האמרי אשר־בה ׃ ויתן משה את־הגלעד למכיר בן־מנשה וישב בה ׃ ויאיר בן־מנשה הלך וילכד את־חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר ׃ ונבח הלך וילכד את־קנת ואת־בנתיה ויקרא לה נבח בשמו ׃

ואמר משה להון אם־יעברון בני־גד ובני־ראובן עמכון ית־ירדנא כל־דמזרין לקרבא קדם־עמא דיי ותתכביש ארעא קדמיכון ותתנון להון ית־ארעא דגלעד לאחסנא ׃ ואם־לא יעברון מזרזין עמכון ויחסנון ביניכון בארעא דכנען ׃ ואתיבו בני־גד ובני ראובן למימר ית די מליל יי לעבדך כן נעביד ׃ נחנא נעיבר מזרזין קדם עמא־דיי לארעא דכנען ועמנא אחידת אחסנתנא מעיברא לירדנא ׃ ויהב להון משה לבני־גד ולבני ראובן ולפלגות שבטא דמנשה בר־יוסף ית־מלכות סיחון מלכא דאימוראה וית מלכוות עוג מלכא דמתנן ארעא לקרוהא בתחומין קירוי ארעא סחור סחור ׃ ובנו בני־גד ית־דיבן וית־עטרות וית־ערוער ׃ וית־עטרות שופן וית־יעזר ויגבהה ׃ וית־בית נמרה וית־בית הרן קירוין כריכן וחוטרין דען ׃ ובני ראובן בנו ית־חשבון וית־אלעלא וית קריתים ׃ וית־נבו וית־בעל מעון מקפן שמהן וית־שבמה וקרו בשמהן ית־שמהת קרויא די־בנו ׃ ואזלו בני מכיר בר־מנשה לגלעד וכבשוה ותריך ית־אימוראה די־בה ׃ ויהב משה ית־גלעד למכיר בר־מנשה ויתיב בה ׃ ויאיר בר־מנשה אזל וכבש ית־כפרניהון וקרא יתהין כפרני יאיר ׃ ונבח אזל וכבש ית־קנת וית־כפרנהא וקרא לה נבח בשמיה ׃

ג׳ · ב׳ חס׳ בתור · י״א פסוקי׳ רישי׳ וסופי׳ נ״ן · ל׳.ל׳ · ל׳ חס׳ י׳ חס׳ · ג׳ חס׳ בליש׳ · ג׳ · ל׳ סוס קרית׳ וכל סוס כרכ״ו דכו׳ כמ״ב תרן · ל׳ כתי׳ אלף · ג׳ כ״כ · ג׳ בליש׳ י״ה ג׳ מל׳ וב׳ חס · י״א פסוקי׳ ריש׳ וסופי׳ יוד · ב״יד מקומות יסריתו דרגא עם ב׳ מרכות לטבחא ׃

קי״ב · נקי״ יק״ב עיב״ל סימן ·

פרשה

פרשה

וסי׳ נמסר בסדר תזריע ׃ את ממלכת י״א פסוקי׳ מן ב׳ בחד פסוק דמין קדמא את ותנינא ואת וסימ׳ נמס׳ בסדר ויקהל ׃ לעריה בגבלת ערי הארץ · יצב גבלת עמים חס׳ דחס׳ · אתה חצבת כל גבולות כלא דמל׳ · וב׳ גבלות כתיב חסר וי״ו קדמא וסי׳ ואסיר גבלות עמים · גבלות ישיגו עדר · ושאר׳ גבולת כתיב חסר וי״ו תניין ׃ עטרת ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ויבנו בני גד את דיבון · ואת עטרת שופן · והעטרת תהיה לחלם דזכריה ׃ מוסבת ב׳ כב״ וסימ׳ משבצת זהב · שם ׃ וילכדה ה׳ ג׳ מלאים וב׳ חסרים וסימ׳ וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה · והאורב קם מהרה ממקומו · ויעבר יהושע וכל יש׳ עמו מלכיש · ויעל יהושע וכל יש׳ עמו מעגלונה חברונה · וילכדה מקצה שלש שנים · קדמ׳ ובתר׳ חס ׃ כל חותיהם חס וכל הוות מל׳ בב״ג חס וסי׳ הות לאביו בן כסיל · שקר מזין · אם חכי לא יבין הות · בתר׳ פליג׳ ׃ ויקרא לה נבח י״ד פסו׳ בטעם הרין חוטרין ׃ פי׳ הטפחא כך דינה לעולם לא ישרתנה כי אם מרכא אך ב״יד מקומות ישרתנה דרגא עם ב׳ מרכות הנקראו תרין חוטרין וסי׳ ויבא לו יין וישת · למה העשה כה · אשר לא צוה איתם · ויקרא לה נבח · הלא טוב לנו שוב מצרימה · נעלם מן המלך אשר לא הגיד לה דמלכים · וחברו דד״ה · ויחנו אלה נבח אלה · נעניתי לו בה · וינח לו אלהיו מסביב · הלא זה אוד מוצל מאש · ודי לא ידע תהודעון · ויהי לב לעם לעשות · ויהי ריב ומדון ישא ׃ לה ג׳ דלא כפקי ה״א וסי׳ ונבח הלך וילכד את קנת · ויאמר אלי לבנות לה בית · ויאמר לה בעז ׃

אבן עזרא

אלה מסעי. כאשר חנו בני ישראל בערבות מואב ושבו שם חדשים עד שבאו שערים הנזכרים ולא זזו משם כי אם אחרי מות אהרן כתב משה כל המסעים: את מוצאיהם. איך יצאו ממקום למקום על כן אחריו למסעיהם: על פי יי׳. דבק עם למסעיהם: ממחרת הפסח. פירשתיו וכן ביד רמה: ובאלהיהם עשה יי׳ שפטי׳. כמו ראש דגון כי כן אמר השם למשה: וישב. רמז לענן או לישראל: פני החירות. ופי החירות מקום אחד הוא והפ״א בפנים: דרך שלשת ימים. פירשתיו: קברות התאוה. הוא בקדש ברנע כאשר פירשתי: ויסעו

רשי

אלה מסעי: למה נכתבו המסעות הללו להודיע חסדיו של מקום שאעפ״י שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות: צא מהן י״ד שכלם היו בשנה ראשונה קודם גזירה משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה שמשם נשתלחו מרגלי׳ שנאמ׳ ואחר נסעו העם מחצרות וגו׳ שלח לך אנשים וגו׳ וכאן הוא אומר ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה למדת שהיא במדבר פארן ועוד הוצא משם שמנה מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעי׳ נמצא שכל שלשים ושמנה שנה לא נסעו אלא עשרים מסעו׳ זה מיסודו של רבי משה ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפאותו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעו׳ אמר לו כאן ישננו כאן הוקרנו כאן חששת את ראשך וכו׳:

ומצרים מקברים. טרודים באבלם:

ויחנו ברתמה. על שם לשון הרע של מרגלים שנאמ׳ מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים:

על

מסרה

כיד רמה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח ושלח לך: מקברים ב׳ וסי׳ ומצרים מקברים את אשר הכה. מקברים את העוברים: באתם כל ליש׳ חס׳ בר מן חד ואל ימשלו בי אז איתם: צפון ל׳ מלא בתורה: מפני החירת ג׳ סבירי׳ פי׳ מפי וקרי׳ פני מפני וסי׳ ויסעו מפני החירת. ותפרש את המסך על פני הבאר. כאשר ינוס איש מפני הארי:

מסעי

לג **אלה** מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד משה ואהרן: ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי יהוה ואלה מסעיהם למוצאיהם: ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים: ומצרים מקברים את אשר הכה יהוה בהם כל בכור ובאלהיהם עשה יהוה שפטים: ויסעו בני ישראל מרעמסס ויחנו בסכת: ויסעו מסכת ויחנו באתם אשר בקצה המדבר: ויסעו מאתם וישב על פי החירת אשר על פני בעל צפון ויחנו לפני מגדל: ויסעו מפני החירת ויעברו בתוך הים המדברה וילכו דרך שלשת ימים במדבר אתם ויחנו במרה: ויסעו ממרה ויבאו אילמה ובאילם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו שם: ויסעו מאילם ויחנו על ים סוף: ויסעו מים סוף ויחנו במדבר סין: ויסעו ממדבר סין ויחנו בדפקה: ויסעו מדפקה ויחנו באלוש: ויסעו מאלוש ויחנו ברפידם ולא היה שם מים לעם לשתות: ויסעו מרפידם ויחנו במדבר סיני: ויסעו ממדבר סיני ויחנו בקברת התאוה: ויסעו מקברת התאוה ויחנו בחצרת: ויסעו מחצרת ויחנו ברתמה: ויסעו מרתמה ויחנו ברמן פרץ: ויסעו מרמן פרץ ויחנו בלבנה: ויסעו מלבנה ויחנו ברסה: ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה: ויסעו מקהלתה ויחנו בהר שפר: ויסעו מהר שפר ויחנו בחרדה: ויסעו מחרדה ויחנו במקהלת: ויסעו ממקהלת ויחנו בתחת: ויסעו מתחת ויחנו בתרח: ויסעו מתרח ויחנו במתקה: ויסעו ממתקה

תרגום

אילין מטלני בני ישראל די נפקו מארעא דמצרים לחיליהון בידא דמשה ואהרן: וכתב משה ית מפקנהון למטלניהון על מימרא דיי ואילין מטלניהון למפקניהון: ונטלו מרעמסס בירחא קדמאה בחמשא עסרא יומא לירחא קדמאה מבתר פסחא נפקו בני ישראל בריש גלי לעיני כל מצרים: ומצראי מקברין ית די קטל יי בהון כל בוכרא ובטעותהון עבד יי דינין: ונטלו בני ישראל מרעמסס ושרו בסכות: ונטלו מסכות ושרו באיתם די בסטר מדברא: ונטלו מאיתם ותב על פום חירתא די קדם בעל צפון ושרו קדם מגדול: ונטלו מן פום חירתא ועברו בגו ימא למדברא ואזלו מהלך תלתא יומין במדברא דאיתם ושרו במרה: ונטלו ממרה ואתו לאילים ובאילים תרתי עסר מבועין דמין ושבעין דיקלין ושרו תמן: ונטלו מאילים ושרו על ימא דסוף: ונטלו מימא דסוף ושרו במדברא דסין: ונטלו ממדברא דסין ושרו בדפקה: ונטלו מדפקה ושרו באלוש: ונטלו מאלוש ושרו ברפידים ולא הוה תמן מיא לעמא למשתי: ונטלו מרפידים ושרו במדברא דסיני: ונטלו ממדברא דסיני ושרו בקברי דמשאלי: ונטלו מקברי דמשאלי ושרו בחצרות: ונטלו מחצרות ושרו ברתמה: ונטלו מרתמה ושרו ברמון פרץ: ונטלו מרמון פרץ ושרו בלבנה: ונטלו מלבנה ושרו ברסה: ונטלו מרסה ושרו בקהלתא: ונטלו מקהלתא ושרו בהר שפר: ונטלו מהר שפר ושרו בחרדה: ונטלו מחרדה ושרו במקהלות: ונטלו ממקהלות ושרו בתחת: ונטלו מתחת ושרו בתרח: ונטלו מתרח ושרו במתקה: ונטלו ממתקה

מסרה

אילמה ב׳ כתי׳ בן ביו״ד כתר אל״ף וסי׳ ויבאו אילמה. ויסעו מכרה המדברה י״ג וסי׳ נמסר בסד׳ אחרי מות: חצרת ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ בן הבתים מן החצר׳ ומן השדת. ויחנו בחצרת. ויסעו מחצרת ולבן וחצרת ודי זהב: ברמן ט׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסד׳ תצוה: במקהלו׳ ב׳ וכתרי ליש׳ וסי׳ ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות. במקהלות ברכו אלהים:

רש"י

על פי ה'. מלמד שמת בנשיקה: וישמע הכנעני. כאן למדך שמיתת אהרן היא השמועה שנסתלקו ענני כבוד וכסבור שניתנה רשות להלחם בישראל לפיכך חזר וכתבה: בעיי העברים. לשון חרבות וגלים כמו לעי השדה שמו את ירושלם לעיים: מבית הישימות עד אבל השטים. כאן למדך שעור מחנה ישראל שנים עשר מיל דאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא כו': אבל השטים. מישור של שטים אבל שמו: כי אתם עוברים את הירדן וגו'. והורשתם וגו'. והלא כמה פעמי' הוזהרו על כך אלא כך אמר להם משה כשאתם עוברי' בירדן ביבשה על מנת כן תעברו ואם לאו מים באין ושוטפין אתכם וכן מצינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן: והורשתם. וגרשתם: משכיותם. כתרגומו בית סגדתהון על שם שהיו משככין את הקרקע ברצפת אבני' של שיש להשתחוות עליהם בפישוט ידים ורגלים כדכתיב ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה: מסכותם. כתרגומו מתכתהון: והורשתם את הארץ. והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה תוכלו להתקיי' בה ואם לאו לא תוכלו לאתקיים בה:

הארבעים ג' וסימ' לא אעשה בעבור הארבעים · ויעל אהרן הכהן · בשנת הארבעים למלכות דוד · ונמסר גם בסדר וירא: לצאת ג' וסימ' בחדש · ויעל אהרן הכהן · ויהי בשמנים שנה' ונמסר גם בסדר וישמע יתרו: במתו ג' חס' וסימ' ואהרן בן שלש ועשרים · ומשה בן מאה ועשרים · מצורע עד יום מתו דמלכים:

מקרא

ויחנו בחשמנה: ויסעו מחשמנה ויחנו במסרות: ויסעו ממסרות ויחנו בבני יעקן: ויסעו מבני יעקן ויחנו בחר הגדגד: ויסעו מחר הגדגד ויחנו ביטבתה: ויסעו מיטבתה ויחנו בעברנה: ויסעו מעברנה ויחנו בעצין גבר: ויסעו מעצין גבר ויחנו במדבר צן הוא קדש: ויסעו מקדש ויחנו בהר ההר בקצה ארץ אדום: ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי יהוה וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש: ואהרן בן שלש ועשרים ומאת שנה במתו בהר ההר: ס

וישמע הכנעני מלך ערד והוא ישב בנגב בארץ כנען בבא בני ישראל: ויסעו מהר ההר ויחנו בצלמנה: ויסעו מצלמנה ויחנו בפונן: ויסעו מפונן ויחנו באבת: ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים בגבול מואב: ויסעו מעיים ויחנו בדיבן גד: ויסעו מדיבן גד ויחנו בעלמן דבלתימה: ויסעו מעלמן דבלתימה ויחנו בהרי העברים לפני נבו: ויסעו מהרי העברים ויחנו בערבת מואב על ירדן ירחו: ויחנו על הירדן מבית הישמת עד אבל השטים בערבת מואב: ס

וידבר יהוה אל משה בערבת מואב על ירדן ירחו לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם עברים את הירדן אל ארץ כנען: והורשתם את כל ישבי הארץ מפניכם ואבדתם את כל משכיתם ואת כל צלמי מסכתם תאבדו ואת כל במותם תשמידו: והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה:

תרגום אונקלוס

ושרו בחשמונה: ונטלו מחשמונה ושרו במוסרות: ונטלו ממוסרות ושרו בבני יעקן: ונטלו מבני יעקן ושרו בחור הגדגד: ונטלו מחור הגדגד ושרו ביטבתא: ונטלו מיטבתא ושרו בעברונה: ונטלו מעברונה ושרו בעציון גבר: ונטלו מעציון גבר ושרו במדברא דצן היא רקם: ונטלו מרקם ושרו בהור טורא בסייפי ארעא דאדום: וסליק אהרן כהנא להור טורא על מימרא דיי ומית תמן בשנת ארבעין למיפק בני ישראל מארעא דמצרים בירחא חמישאה בחד לירחא: ואהרן בר מאה ועסרין ותלת שנין כד מית בהור טורא:

ושמע כנענאה מלכא דערד והוא יתיב בדרומא בארע דכנען במיתי בני ישראל: ונטלו מהור טורא ושרו בצלמונה: ונטלו מצלמונה ושרו בפונון: ונטלו מפונון ושרו באבות: ונטלו מאבות ושרו במגיזת עבראי בתחום מואב: ונטלו ממגיזתא ושרו בדיבון גד: ונטלו מדיבון גד ושרו בעלמון דבלתימה: ונטלו מעלמון דבלתימה ושרו בטורי דעבראי דקדם נבו: ונטלו מטורי דעבראי ושרו במישריא דמואב על ירדנא דירחו: ושרו על ירדנא מבית ישימות עד מישר שיטין במישריא דמואב:

ומליל יי עם משה במישריא דמואב על ירדנא דיריחו למימר: מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי אתון עברין ית ירדנא לארעא דכנען: ותתרכון ית כל יתבי ארעא מן קדמיכון ותיבדון ית כל בית סגדתהון וית כל צלמי מתכתהון תיבדון וית כל במתהון תשיצון: ותתרכון ית יתבי ארעא ותתבון בה ארי לכון יהבית ית ארעא למירת יתה:

אבן עזרא

ויסעו מקדש · שם פירש'. וטעם וישמע הכנעני כי נלחם עם ישראל בהיותם בהר ההר: צלמונה ופונן. פירשתים: ועלמון דבלתימה. שם כלל למסעים רבי' כאשר בפרשת זאת חקת התורה: מבית הישימות. הוא הגיא הנשקף על פני הישימון: אז צוה השם להזהיר ישראל כי הם קרובים לעבור: משכיותם. כמו אבן משכית: במותם. מקומות גבוהים כמו במותי ארץ: והתנחלתם

אבת באבת ז' חס' וסימ' אל הפנו אל האבת · ונפש אשר תפנה אל האבת · ויחנו ויסעו דזא' חקת · ויחנו ויסעו דאלה מסעי · בעלמן ל' · מעלמן ל' · בערב' כל אוריית' חס' בר מן חד דעלם וירא בלק: הישמת ג' חלוקי' אוריית' הישמת ד' כתיב כן יהושע הישמות כתיב · יחזקאל הישימות כתיב: וידבר יי' ו' בטעם' תביר וסימ' אני יי' דבר אל פרעה · זאת החיה אשר תאכלו · וידבר יי' אליכם מתוך האש · צו את בני ישראל · כי אתם עברים · אל מנשה ואל עמו · ביד עבדיו הנביאי' · ונמסר גם בסדר וארא: והורשתם ב' נמלאים וסי' את כל יושבי האר' את הארץ וישבתם בה:

רשי

אל אשר יצא לו שמה · מקרא קצר הוא זה אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה : למטות אבותיכם · לפי חשבון יוצאי מצרים · דבר אחר בשנים עשר גבולין כמנין השבטים : והיה אשר תותירו מהם · יהיו לכם לרעה : לשכים בעיניכם · ליתדות המנקרות עיניכם תרגום של יתדות סיכיא : ולצנינם · פותרים בו הפותרי׳ לשון מסוכת קוצי׳ הסוככ׳ אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא : וצררו אתכם · כתרגו׳ : זאת הארץ אשר תפל לכם וגו׳ · לפי שהרבה מצות נוהגו׳ בארץ ואין נוהגו׳ בחוצה לארץ הוצרך לכתו׳ מצרני גבולי רוחותיה סביב לומ׳ לך מן הגבול׳ ולפנים המצות נוהגו׳ : תפל לכם · על שם שנתחלקה בגורל נקראת חלוקה לשון נפילה ומדרש אגדה אומ׳ על ידי שהפיל הקב״ה שריהם של שבעים אומות מן השמים וכפתן לפני משה אמ׳ לו ראה אין בהם עוד כח : והיה לכם פאת נגב · רוח דרומית אשר מן המזרח למערב : ממדבר צן · אשר אצל אדו׳ מתחיל מקצוע דרומית מזרחית של ארץ תפשת המטות כיצד שלש ארצות יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אצל זו קצת ארץ מצרים וארץ אדו׳ כולה וארץ מואב כולה · ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבית שנ׳ בפרשה זו מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחל מצרים היה מהלך על פני כל ארץ מצרים שנאמר מן השיחור אשר על פני מצרים ומפסיק בין ארץ מצרי׳ לארץ ישראל וארץ אדום אצלה לצד המזרח וארץ מואב אצל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח וכשיצאו ישראל ממצרים אם רצה המקום לקרב את כניסתם לארץ היה מעבירם את הפלשתים לצד צפון ובאין לארץ ישר׳ ולא עשה כן וזהו שנאמר ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים שהם יושבים על הים במערבה של ארץ כנען כענין שנאמר בפלשתים יושבי חבל הים גוי כרתים ולא נחם אותו הדרך אלא הסיבן והוציאם דרך

דרומה אל המדבר והוא שקראו יחזקאל מדבר העמים לפי שהיו כמה אומות יושבים בצדו והולכין אצל דרומה מן המערב כלפי מזרח תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום ובקשו ממלך אדום שיניחם לעבור דרך ארצם ולהכנם לארץ דרך רחבה ולא רצה והוצרכו לסבוב את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב שנאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה והלכו כל דרומ׳ של מואב עד סופו ומשם הפכו פניהם לצפון עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה לרחבה וכשכלו את מזרחה מצאו את ארץ סיחון ועוג שהיו יושבין במזרחה של ארץ כנען והירדן מפסיק ביניהם וזהו שנאמר ביפתח וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ מואב וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיה בצפונה של ארץ מואב וקרבו עד הירדן והוא כנגד מקצוע צפונית מערבה של ארץ מואב נמצא שארץ כנען שבעבר הירדן למערב היא מקצוע דרומית מזרחית שלה אצל אדום : ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים · כל מקום שנאמר ונסב או ויצא מלמד שלא היה המצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ יוצא המצר ועוקם לצד צפונו של עולם באלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבים נמצא מעלה עקרבי׳ לפנים מן המצר : ועבר צנה · אל צין כמו מצרימה : והיו תוצאותיו · קצותיו בדרומה של קדש ברנע : ויצא חצר אדר · מתפשט המצר ומרחיב לצד צפון ונמשך עוד באלכסון למערב ובא לו לחצר אדר ומשם לעצמון ומשם לנחל מצרים · ולשון ונסב האמור כאן לפי שכתב ויצא חצר אדר שהתחיל להרחיב משעבר את קדש ברנע ורוחב אותה רצועה שבלטה לצד צפון היתה מקדש עד עצמון ומשם והלאה נתקצר המצר ונסב לצד הדרום ובא לו לנחל מצרים ומשם לצד המערב אל הים ההוא מצר מערבה של כל ארץ ישראל נמצא שנחל מצרים במקצוע מערבית דרומית : והיו תוצאותיו הימה · אל מצר המערב שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב משם והלאה : וגבול ים · ומצר מערבי מהו : והיה לכם הים הגדול · למצר וגבול הנסין שבתוך הים אף הם מן הגבול והם איים שקורין איישו״לש : גבול צפון · מצר צפון : מן הים הגדול תתאו לכם להר ההר · שהוא במקצוע צפונית מערבית וראשו משפיע ונכנס לתוך הים ויש מרוחב הים לפנים הימנו וחוצה הימנו : תתאו · תשפעו לכם לנטות ממצר׳ לצפו׳ אל הר ההר · תתאו · לשון סיבה כמו אל תא הרצי׳ ותאי השער היציע שקורין אפנדי״ץ שהוא מוסב ומשופע : מהר ההר · תסבו ותלכו אל מצר הצפון לצד המזרח ותפגעו בלבא חמת זו אנטוכיא : תוצאות הגבול · סופי הגבול כל מקום שנאמר תוצאות הגבול או המצר כלה שם לגמרי ואינו עובר להלן כלל או משם מתפשט ומרחיב ויוצא לאחוריו להמשך להלן באלכסון יותר מן הרוחב הראשון ולענין רוחב המדה הראשון קראו תוצאות ששם כלה אותה מדה : והיו תוצאותיו חצר עינן · הוא היה סוף המצר הצפוני ונמצאת חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית ומשם והתאויתם לכם אל מצר המזרחי : והתאויתם

מסורה

והתנחלתם ב׳ אותם לבניכם · את הארץ בגורל : אל אשר ה׳ וסימ׳ ועהה לך נחה את העם · והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחתיכם · ואיש אל עבר פניו קר׳ · כבאם הכהנים · ותאמר רות אל תפגעי בי · ונמסר גם בסדר כי תשא : את ישבי ב׳ בתורה וסימ׳ וגרשתמו · ואם לא תורישו : אבתיכם כל אוריתא כתיב בן

תורה

נ״ד והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחתיכם לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה למטות אבתיכם תתנחלו : נ״ה ואם לא תורישו את ישבי הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצנינם בצדיכם וצררו אתכם על הארץ אשר אתם ישבים בה : נ״ו והיה כאשר דמיתי לעשות להם אעשה לכם : פ

לד א וידבר יהוה אל משה לאמר : ב צו את בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם באים אל הארץ כנען זאת הארץ אשר תפל לכם בנחלה ארץ כנען לגבלתיה : ג והיה לכם פאת נגב ממדבר צן על ידי אדום והיה לכם גבול נגב מקצה ים המלח קדמה : ד ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים ועבר צנה והיה תוצאתיו מנגב לקדש ברנע ויצא חצר אדר ועבר עצמנה : ה ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאתיו הימה : ו וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול זה יהיה לכם גבול ים : ז וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדל תתאו לכם הר ההר : ח מהר ההר תתאו לבא חמת והיו תוצאת הגבל צדדה : ט ויצא הגבל זפרנה והיו תוצאתיו חצר עינן זה יהיה לכם גבול צפון :

(מסורה קטנה: נ׳ כן היתה · מטעי׳ ביה סברים · כל אורי׳ לב · כל כן חס׳ וכל סין מ״ה · והיו ק׳ · ו׳ כתי׳ הא בסוף תיבות ויקרי׳ ויו · ב׳ מ׳עיל · ח׳ מ׳לכתוב · לג ד״פ · ל׳ וכענין · ג׳ לב · ל׳ חס׳ כתיב וט׳ בליש׳)

תרגום

ותתחסנון ית ארעא בעדבא לזרעיתכון לסגיאי תסגון ית אחסנתהון ולזעירי תזעירון ית אחסנתיה לדיפוק ליה תמן עדבא דיליה יהי לשבטי אבהתכון תתחסנון : ואם לא תתרכון ית יתבי ארעא מן קדמיכון ויהי דתשארון מנהון לסיען נטלן זיין לקיבליכון ולמשיריין מקפנכון לכון ויעיקון לכון על ארעא די אתון יתבין בה : ויהי כמא די חשיבית למעבד להון אעביד לכון : ומליל יי עם משה למימר : פקיד ית בני ישראל ותימר להון ארי אתון עלין לארעא דכנען דא ארעא די תתפלג לכון באחסנא ארעא דכנען לתחומהא : ויהי לכון רוח דרומא ממדברא דצן על תחומי אדום ויהי לכון תחום דרומא מסיפי ימא דמלחא קידומא : ויסחר לכון תחומא מדרומא למסקנא דעקרבים ויעיבר לצין ויהון מפקנוהי מדרום לרקם גיאה ויפוק לחצר אדר ויעיבר לעצמון : ויסחר תחומא מעצמון לנחלא דמצרים ויהון מפקנוהי למערבא : ותחום מערבא ויהי לכון ימא רבא ותחומ׳ דין יהי לכון תחום מערבא : ודין יהי לכון תחום צפונא מן ימא רבא תכוונון לכון הור טורא : מהור טורא תכוונון למטי חמת ויהון מפקנוהי דתחומא לצדד : ויפוק תחומ׳ לזפרון ויהו׳ מפקנוהי לחצר עינן דין יהי לכון תחום ציפונא :

אבן עזרא

והתנחלתם · כמו והתאויתם והפעול הארץ · וטעם להזכיר לרב תרבו לדבק אחריו ואם לא תורישו : לשכים · קוצי׳ חדים מגזרת הסר משוכתו הנני שך את דרכך בסירים : ולצנינים · פירושו לפי מקומו כמו ולשוטט בצדכם שהם מכות בשוט או קוצים חדים כמו צנים פחים והנה עד פי׳ להם גבול נחלתם שהם חייבים להוריש משם יושב הארץ : אל הארץ כנען · כמו והנבואה עודד הנביא הנבואת נבואת עודד הנביא והטעם אל הארץ ארץ כנען : על ידי אדום · מקום כמו על יד הירדן : נחלה מצרים · אל נחל מצרים ואיננו היאור : הים הגדול · הספרדי הטעם גבול מערב נחלתכם והיה הים הגדול והוא הגבול בעצמו · ואלף

מסורה

בב״ב ואמרתי לה׳ אלהי אבותיכם כתיב בל דמל׳ וי׳ אלה אבותכם יוסף על כם בן כתיב ושארא א אכתיב כתי׳ : תפל בלם חס׳ בקרי׳ בכא מל׳ וסי׳ במסר׳ רבת׳ : לגבלתיה ד׳ וסימ׳ זאת הארץ אשר תפל · וירד הגבול הירדנה : והירדן יגבל אתו · ויכלו לנחל את הארץ · אוריתא לגבלתיה כתיב חס׳ וי״ו קדמה תניין · יהוש׳ לגבולתיה חס׳ וי״ו דבתר למ״ד : ו׳ כתיב והיה וקרינן והיו וסימ׳ עקרבים דוידבר · נחל מצרים דיהודה · דועבר עצמונה · בית און · בית חורון · בית חגלה : תצאתיו כל אוריתא תוצאתיו כתיב · אל גבול היפלט תצאתו כת׳ · אל כתף בי׳ חגלה תצאותיו כתיב · ושארא תצאתיו כתיב ולענין הוצאות כתיב תצאות : תוצאת ג׳ כתיב בן וסימ׳ מהר ההר תתאו · ואלה תוצאת העיר · וירד הגבול · תוצאות ח״ם ל׳ מל׳ דמל׳ · ושארא כלהון תצאות׳ כתיב : הגבל ט׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר חקת התורה :

והתאויתם. לשון סיבה ונטייה כמו תתאו, ספמה. במצר המזרחי ומשם הרבלה: מקדם לעין. שם מקום והמצר הולך במזרחו כנגד העין לפנים מן המצר והארץ ישר׳ הוא: וירד הגבול. כל שהגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך: ומחה על כתף ים כנרת קדמה. שהוא ים כנרת תוך לגבול במערב והגבול במזרח ים כנרת ומשם ירד אל הירדן והירדן מושך ובא מן הצפון לדרום באלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת ומושך לצד מזרחה של ארץ ישראל כנגד כנרת עד שנופל בים המלח ומשם כלה הגבול בתוצאותיו אל ים המלח שממנו התחלת מצר מקצוע דרומית מזרחית הרי סובבת אותה לארבע רוחותיה: קדמה מזרחה. אל פני העולם שהם במזרח פאות מזרחית קרוים פנים ומערבית קרוים אחור לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל: אשר יתחלו לכם. בשבילכם כל נשיא ונשיא אפטרופוס לשבטו ומחלק נחלת השבט למשפחות ולגברים ובורר לכל אחד ואחד חלק הגון ומה שהם עושין יהיה עשוי כאילו עשאום שלוחים ולא יתכן לפרש לכם זה ככל לכם שבמקרא שאם כן היה לו לכתוב ינחילו לכם ינחלו משמע שהם נוחלים לכם בשבילכם ומקומכם כמו ה׳ ילחם לכם: לנחל את הארץ. שיהא נוחל ומולך אותה במקומכם: לנחל את בני ישראל. שהם ינחילו אותה לכם למחלקותיה: ומגרש. ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לנוי לעיר ואין רשאין לבנות שם בית ולא לנטוע כרם ולא לזרוע זריעה: ולכל

ומחה ד׳ וסי׳ נמסר בסדר נשא: על כתף ה׳ וסי׳ וירד הגבול משפם. ויתן את המבנות ב׳ בו. משא בהמות נגב. ויביאני במבוא אשר על צפונה: הירדנה ד׳ וסי׳ וירד הגבול. ויבא גדעון. ויאמר אליהו אל אלישע. וילך אתם ויבאו הירדנה: כי לקחו ה׳ ר״פ בטעמא טונה לפני גריש בתו׳ וסי׳ נמסר בסדר משפטים:

והתאויתם לכם לגבול קדמה מחצר עינן שפמה: וירד הגבל משפם הרבלה מקדם לעין וירד הגבל ומחה על כתף ים כנרת קדמה: וירד הגבול הירדנה והיו תוצאתיו ים המלח זאת תהיה לכם הארץ לגבלתיה סביב: ויצו משה את בני ישראל לאמר זאת הארץ אשר תתנחלו אתה בגורל אשר צוה יהוה לתת לתשעת המטות וחצי המטה: כי לקחו מטה בני הראובני לבית אבתם ומטה בני הגדי לבית אבתם וחצי מטה מנשה לקחו נחלתם: שני המטות וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה: פ וידבר יהוה אל משה לאמר: אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן נון: ונשיא אחד נשיא אחד ממטה תקחו לנחל את הארץ: ואלה שמות האנשים למטה יהודה כלב בן יפנה: ולמטה בני שמעון שמואל בן עמיהוד: למטה בנימן אלידד בן כסלון: ולמטה בני דן נשיא בקי בן יגלי: לבני יוסף למטה בני מנשה נשיא חניאל בן אפד: ולמטה בני אפרים נשיא קמואל בן שפטן: ולמטה בני זבולן נשיא אליצפן בן פרנך: ולמטה בני יששכר נשיא פלטיאל בן עזן: ולמטה בני אשר נשיא אחיהוד בן שלמי: ולמטה בני נפתלי נשיא פדהאל בן עמיהוד: אלה אשר צוה יהוה לנחל את בני ישראל בארץ כנען: פ וידבר יהוה אל משה בערבת מואב על ירדן ירחו לאמר: צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אחזתם ערים לשבת ומגרש לערים סביבתיהם תתנו ללוים: והיו הערים להם לשבת ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכשם

ותכוונון לכון לתחום קידומא מחצר עינן לשפם: ויחות תחומא משפם לריבלה ממדנח לעין ויחות תחומא וימטי על כיף ים גינסר קידומא: ויחות תחומא לירדנא ויהון מפקנוהי לימא דמילחא דא תהי לכון ארעא לתחומהא סחור סחור: ופקיד משה ית בני ישראל למימר דא ארעא די תחסנון יתה בעדבא די פקיד יי למיתן לתשעת שבטין ופלגות שבטא: ארי קבילו שבטא דבני ראובן לבית אבהתהון ושבטא דבני גד לבית אבהתהון ופלגות שבטא דמנשה קבילו אחסנתהון: תרין שבטין ופלגות שבטא קבילו אחסנתהון מעברא לירדנא דיריחו קידומא מדינחא: ומליל יי עם משה למימר: אלין שמהת גבריא די יחסנון לכון ית ארעא אלעזר כהנא ויהושע בר נון: ורבא חד רבא חד משבטא תסבון לאחסנא ית ארעא: ואלין שמהת גובריא לשבטא דיהודה כלב בר יפנה: ולשבטא דבני שמעון שמואל בר עמיהוד: לשבטא דבנימן אלידד בר כסלון: ולשבטא דבני דן רבא בקי בר יגלי: לבני יוסף לשבטא דבני מנשה רבא חניאל בר אפוד: ולשבטא דבני אפרים רבא קמואל בר שפטן: ולשבטא דבני זבולן רבא אליצפן בר פרנך: ולשבטא דבני יששכר רבא פלטיאל בר עזן: ולשבטא דבני אשר רבא אחיהוד בר שלומי: ולשבטא דבני נפתלי רבא פדהאל בר עמיהוד: אלין די פקיד יי לאחסנא ית בני ישראל בארעא דכנען: ומליל יי עם משה במישריא דמואב על ירדנא דיריחו למימר: פקיד ית בני ישראל ויתנון לליואי מאחסנת אחודתהון קירוין למתב ורוח לקרויא סחרניהון תתנון לליואי: ויהון קירויא להון למתב ורוחיהון יהון לבעירהון ולקניניהון

אבן עזרא

ופף״ והתאוית תחת וי״ו והתאוית תיו ואלו הם שני בניינים: והתאוית. כמו עד תאות גבעות עולם: ומחה. כאשר אמרו קדמונינו תבריא מגזר׳ ימחאו כף: שני המטות. פעם שנית לבאר מקום נחלתם: ינחלו. פעל יוצא לשנים פעולים וכן ונחלתינו על דעת המדקדקים: אלעזר. ראשונה כי על פיו יצא יהושע גם הוא בן אהרן. ולא הזכיר נשיא לבני ראובן וגד כי כבר לקחו חלקם והמפרשים אמרו כי החל מיהוד׳ כאשר יצא הגורל בתחילה רק יש טענה גדולה עליה׳ אף על פי שהפירוש נכון יהיה נראה לפי דעתינו: פדהאל. אם כעלם הה״א הם שתי מלות שוות בטעם כי הה״א איננה מהאותיות המשך: ומגרש. ידוע: ארבה

לחטה כל ענינא ול׳ זטה ב׳ מנ׳ לחטה יהוד׳ בנימן מנשה

בנימן נ׳ זקנין נענין וכי כיתן יהוד׳ בנימן יוסף ידד ולמט׳ בני שמעון·

נשיא כל ענינא נשיא ב׳ מנ׳ חסרים יהודה שמעון בנימן·

ולמטה בני כל ענינא למטה בני ולמטה בני ל׳ מנ׳ חסרים בני יהודה בנימן·

צו את קדמאה צו את בני ישראל ואחרת צו בשני גריסין ירין בזריקא· וכו׳ תתנה בזריקה·

ומגרשיהם כל אורייתא כתו׳ כן ב׳ מנ׳ מגרשיהן כל הערים אשר תתנו· וכל יהושע דכותהון ב׳ מנ׳ ומגרשיהם בני יוסף שני מטות·

לבית אבתם כל אורית׳ אבתם חס׳ ב״ב מ׳ל וסימ׳ אלה קריאי העדה· ואת שם אהרן תכתב על מטה· וכל נביאים וכתובים דכות׳ מ׳ל בר מה׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר במדבר: אלה שמות ה׳ ר״פ וסי׳ נמסר בריש סדר שמות בריש סיפרא: כל ענינא ולמטה במ״ג למטה וסימ׳ יהוד׳ בנימן מנשה יב״ם סימן: למטה יהודה ב׳ בעני׳ בטעם יהודה. בנימן: כל ענינא ולמטה בני בב״ב חס׳ בני וסימ׳ יב יהודה· בנימן: וידבר יי׳ אל משה דלא נסיב לאמר ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא:

לכל חייתם. לכל צרכיהם: אלף אמה סביב. ואחריו הוא אומר אלפים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אף הפנימיים למגרש והחיצונים לשדות וכרמים: והקריתם. אין הקרייה אלא לשון הזמנה וכן הוא אומר כי הקרה יי' אלהיך לפניך: מגואל. מפני גואל הדם קרוב לנרצח: שש ערי מקלט. מגיד שאף על פי שהבדיל משה בחייו שלש ערים בעבר הירדן לא היו קולטות עד שנבחרו שלש שבארץ כנען: את שלש הערים וגו'. אף על פי שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים וחצי השוה מנין ערי מקלט שלהם משום דבגלעד כפישי רוצחים דכתיב גלעד קרית פועלי און עקובה מדם: ואם בכלי ברזל הכהו. אין זה מדבר בהורג בשוגג אלא בהורג במזיד ובא ללמד שההורג בכל דבר צריך שיהא בו שיעור כדי להמית שנאמר בכולם אשר ימות בו דמתרגמינן דהיא כמיסת דימות ביה חוץ מן הברזל שגלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא שהברזל ממית בכל שהוא אפילו מחט לפיכך לא נתנה בו תורה שיעור לכתוב בו אשר ימות בו ולא בהורג בשוגג הכתוב מדבר הרי הוא אומר למטה או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות וגו' למד על הראשונים למעלה שבהורג במזיד הכתוב מדבר: באבן יד. שיש בה מלא יד: אשר ימות בה. שיש בה שיעור להמית כתרגומו לפי שנאמר והכה איש את רעהו באבן ולא נתן בה שיעור יכול כל שהוא לכך נאמר אשר ימות בה: או בכלי עץ יד. לפי שנאמר וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט יכול כל שהוא לכך נאמר בעץ אשר ימות בו שיהא בו כדי להמית: בפגעו בו. אפילו בתוך ערי מקלט: בצדיה

ומדתם י"ו פסוק' בטעם פזר גדול וגלגל וסי' במס' רבתא: ומדתם ב' חס' בליש' וסי' ומדתם בחוץ לעיר. ומדתי את פעלתם: בתוך ה' וסי' נמסר בסדר לך לך: ערי המקלט ד' וסי' ואת הערים אשר תתנו ללוים. דבר אל בני ישראל דיהושע. ויתנו להם את ערי המקלט דד"ה. ולבני אהרן נתנו את ערי דד"ה. ושאר אורית' ערי

אבן עזרא

ארצה כנען. ידוע גם זאת הפרשה דבקה: והקריתם. מגזרת קריה: לבני ישראל. איננו דבק עם הפסוק הראשון כי בפסוק הראשון אמר כי שש הערים תהיינה ערי מקלט ולא אמר מקלט למי אחר כן באר כי לבני ישראל ולגר הגר בתוכם תהיינה שש הערים האלה מקלט: בפגעו בו. בשבר הפה כמו בשברי לכם כי שמות הפועלים שתנו: יהדפנו. ממקום גבוה: או השליך עליו. כמו קיר כטוי או כלי שימותנו: בצדיה

ולכל חיותהון: ורוחי קרויא די תתנון לליואי מכותל קרתא ולברא אלף אמין סחור סחור: ותמשחון מברא לקרתא ית רוח קידומא תרין אלפין אמין וית רוח דרומא תרין אלפין אמין וית רוח מערבא תרין אלפין אמין וית רוח ציפונא תרין אלפין אמין וקרתא במציעא דין יהי להון רווחי קירויא: וית קירויא די תתנון לליואי ית שית קירוי שיזבותא די תתנון למערק תמן קטולא ועליהון תתנון ארבעין ותרתין קירוין: כל קירויא די תתנון לליואי ארבעין ותמני קירוין יתהן וית רוחיהן: וקירויא די תתנון מאחסנת בני ישראל מן סגיאי תסגון ומן זעירי תזערון גבר כפום אחסנתיה די יחסנון יתן מקירוהי לליואי: ומליל יי עם משה למימר: מליל עם בני ישראל ותימר להון ארי אתון עברין ית ירדנא לארעא דכנען: ותזמנון לכון קירוין קרוי שיזבותא יהוין לכון ויערוק תמן קטולא דיקטול נפשא בשלו: ויהוין לכון קירויא לשיזבא מגאיל דמא ולא ימות קטולא עד דיקום קדם כנשתא לדינא: וקירויא די תתנון שית קירוי שיזבותא יהוין לכון: ית תלת קירויא תתנון מעיברא לירדנא וית תלת קירויא תתנון בארעא דכנען קרוי שיזבותא יהוין: לבני ישראל ולגיורא ולתותבא ביניכון יהוין שית קירויא האלין לשיזבא למערוק לתמן כל דיקטול נפשא בשלו: ואם במנא דפרזלא מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא: ואם באבנא דמיתנסבא בידא דהיא כמיסת די ימות בה מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא: או במאן דאע דמתנסיב בידא דהיא כמיסת די ימות בו מחהי וקטליה קטולא הוא אתקטלא יתקטיל קטולא: גאיל דמא הוא יקטול ית קטולא כד אתחייב ליה מן דינא הוא יקטליניה: ואם בדבבו דחהי או רמא עלוהי

ולכל חיתם: ומגרשי הערים אשר תתנו ללוים מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב: ומדתם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה ואת פאת נגב אלפים באמה ואת פאת ים אלפים באמה ואת פאת צפון אלפים באמה והעיר בתוך זה יהיה להם מגרשי הערים: ואת הערים אשר תתנו ללוים את שש ערי המקלט אשר תתנו לנס שמה הרצח ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר: כל הערים אשר תתנו ללוים ארבעים ושמנה עיר אתהן ואת מגרשיהן: והערים אשר תתנו מאחזת בני ישראל מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים: פ

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי אתם עברים את הירדן ארצה כנען: והקריתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה: והיו לכם הערים למקלט מגאל ולא ימות הרצח עד עמדו לפני העדה למשפט: והערים אשר תתנו שש ערי מקלט תהיינה לכם: את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי מקלט תהיינה: לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה: ואם בכלי ברזל הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח: ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח: או בכלי עץ יד אשר ימות בו הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח: גאל הדם הוא ימית את הרצח בפגעו בו הוא ימתנו: ואם בשנאה יהדפנו או השליך עליו

ל' ל' ומל' · ל' חס' בליש' · ה' פסו' בטעם · כתר גדול וגלגל · ה' מטעי' · ל' חס' את הירדן · ל' ל' כל · יהוי ארבעים ו' · ל' את ומחזית בני יוסף · ר' בו ד' נסב · בל עניגות ויחית · ה' חס' בליש'

ואת: כל ואת דעינין במתק במס ואם באבן יד:

ימות בו: וקדמאה אשר ימות בה ודין אשר ימות בו וסי' אשר בה בו

או: כל או דעינין בלא מתקף במס או השליך עליו וחבירו:

מסרה

מקלט. ושאר יהושע עיר מקלט: עמדו ד' וסי' עד עמדו לפני העד למשפט. וישב בעיר ההיא. עד עמדו לפני העדה. ויעמד המלך על עמדו: ארצה כנען ח' וסי' במסרה רבתא: למשפט ט"ו דגש' וסי' במס' רבת': תהיינה' כתובי' בן כתו' וסי' נמסר בסדר אמר: באבן ג' וסי' באבן או באגרוף. ואם באבן יד אשר ימות בה. וכגלחו את ראשו. וחד ובאבן וסי' ולאלוה מעזים על כנו: יבית ח' וסי' במס' רבתא:

בצדיה · כתרגו׳ בכמנא במארב: בפתע · באונס ותרגו׳ בתכיף שהיה סמוך לו ולא היה לו שהות להזהר עליו: או בכל אבן אשר ימות בה · הכהו בלא ראות שלא ראהו: ויפל עליו · מכאן אמרו ההורג דרך ירידה גולה דרך עלייה אינו גולה: עד מות הכהן הגדול · שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול. דבר אחר לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל: אשר משח אותו בשמן הקדש · לפי פשוטו מן המקראות קצרים הוא שלא פירש מי משחו אלא אשר משחו המושח אותו בשמן הקדש ורבותינו דרשוהו במסכת מכות לראיית דבר ללמד שאם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול ומנו אחר תחתיו ולאחר מכאן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני שנא׳ אשר משח אותו וכי הוא מושחו לכהן או הכהן משח אותו אלא להביא את המשוח בימיו שמחזירו במיתתו: אין לו דם · הרי הוא כהורג את המת שאין לו דם: בכל מושבותיכם · למד שתהא סנהדרי׳ נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישר׳: כל מכה נפש · הבא להרגו על שהכה את הנפש: לפי עדים ירצח · שיעידו שבמזיד ובהתראה הרגו: ולא תקחו כפר · לא יפטר בממון: ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו · למי שנס אל עיר מקלט שהרג בשוגג אינו נפטר מגלות בממון ליתן כפר לשוב לשבת בארץ בטרם ימות הכהן: לנוס · כמו לנס כמו שובי מלחמה נוגי ממורד שסבו מן המלחמה כי מולים היו כאשר תאמר שוב על שסב כבר ומול על שמל כבר כן תאמר לנוס על מי שנס וקורהו נוס כלומר מוברח ואם תאמר לנוס לברוח ותפרשהו לא תקחו כפר למי שיש לו לברוח לפטרו מן הגלות לא ידעתי היאך יאמר לשוב לשבת בארץ הרי עדיין לא נס ומהיכן ישוב: לא תחניפו · ולא תרשיעו לא תחייבון כתרגומו: אשר אני שוכן בתוכה · שלא תשכינו אותי בטומאתה: כי אני שוכן בתוך בני ישראל · אף בזמן שהם טמאים שכינה ביניהם: ונוסף

הדפו ב׳ וסי׳ ואם בפתע בלא איבה הדפו · לא עמד כי יי׳ הדפו: ויפל ג׳ וסי׳ ויפל יי׳ אלהים תרדמה על האדם ויישן · ויפל עליו וימת והוא לא · ויפל בקרב מחנהו · וסי׳ בלשון תרגום אדם מית במשריתיה: כשמן ו׳ רפין וסים נמסר בסדר תצוה: יצוא ז׳ ד׳ חס׳ וג׳ מ״ל וסים וישלח את הערב מ״ל · ויהי כאשר כלה יצחק לברך את

בצדיה וימת: או באיבה הכהו בידו וימת מות יומת המכה רצח הוא גאל הדם ימית את הרצח בפגעו בו: ואם בפתע בלא איבה הדפו או השליך עליו כל כלי בלא צדיה: או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות ויפל עליו וימת והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו: ושפטו העדה בין המכה ובין גאל הדם על המשפטים האלה: והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש: ואם יצא יצא הרצח את גבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה: ומצא אתו גאל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ורצח גאל הדם את הרצח אין לו דם: כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדל ואחרי מות הכהן הגדל ישוב הרצח אל ארץ אחזתו: והיו אלה לכם לחקת משפט לדרתיכם בכל מושבתיכם: כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרצח ועד אחד לא יענה בנפש למות: ולא תקחו כפר לנפש רצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת: ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן: ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו: ולא תטמא את הארץ אשר אתם ישבים בה אשר אני שכן בתוכה כי אני יהוה שכן בתוך בני ישראל: פ

לו ויקרבו ראשי האבות למשפחת בני גלעד בן מכיר בן מנשה ממשפחת בני יוסף וידברו לפני משה ולפני הנשאים ראשי אבות לבני ישראל:

בכמנא וקטליה: או בדבבו מחהי בידיה וקטליה אתקטלא יתקטיל מחיא קטולא הוא גאיל דמא יקטול ית קטולא כד אתחייב ליה מן דינא: ואם בתכיף בלא דבבו דחהיה או רמא עלוהי כל מאן בלא כמן ליה: או בכל אבנא דהיא כמיסת די מות בה בלא חזו ורמא עלוהי וקטליה והוא לא סני ליה ולא תבע בישתיה: וידונון כנשתא בין מחיא ובין גאיל דמא על דיניא האלין: וישזבון כנשתא ית קטולא מיד גאיל דמא ויתיבון יתיה כנשתא לקרית שזבותיה די ערק לתמן ויתיב בה עד די מות כהנא רבא די רבי יתיה במשחא קודשא: ואם מפק יפוק קטולא ית תחום קרית שזבותיה די ערק לתמן: וישכח יתיה גאיל דמא מברא לתחום קרית שזבותיה ויקטול גאיל דמא ית קטולא לית ליה דם: ארי בקרית שזבותיה יתיב עד די מות כהנא רבא ובתר די מות כהנא רבא יתוב קטולא לארע אחסנתיה: ויהון אילין לכון לגזירת דין לדריכון בכל מותבניכון: כל דיקטול נפשא לפום סהדין יקטול ית קטולא וסהיד חד לא יסהיד באנשא למקטל: ולא תקבלון ממון על אנש קטול די הוא חייב למקטל ארי אתקטלא יתקטיל: ולא תקבלון ממון למיערק לקרית שזבותיה למתוב למתב בארעא עד די מות כהנא: ולא תחייבון ית ארעא די אתון בה ארי דמא הוא מחייב ית ארעא ולארעא לא מתכפר על דם זכאי דאתשד בה אלהין בדם דאשדיה: ולא תסאבון ית ארעא די אתון יתבין בה די שכינתי שריא בגוה ארי אנא יי שכינתי שריא בגו בני ישראל: וקריבו רישי אבהתא לזרעית בני גלעד בר מכיר בר מנשה מזרעית בני יוסף ומלילו קדם משה וקדם רברביא רישי אבהתא לבני ישראל:

סימן · ל׳ ג׳ וכו׳ אדם מית במשריתא׳ · ה׳ כמל · ורפי׳ ז׳ל חס׳ וג׳ מ״ל · ל׳ · ל׳ · ג׳ מוקפי׳ וסי׳ ככן דמא כיש׳ · ב׳ וכל כתובים דכוו׳ כמ״כ

ולא תקחו ב׳ פסוקים מתחלפים בטעמ׳ קדמא ולא תקחו כפר לנפש רצח · תרג׳ ולא תקחו כפר לנוס ב׳ דאתקטיל׳ דמי באריעא דערק מתקמן תרלוהי · אשר אתם דולא תחניפו אשר אתם בה דולא תטמא אשר אתם יושבים בה · והכ״ם ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב ·

אבן עזרא

בצדיה · פירושו: בפתע · כמו פתאום: בלא ראות · שם הפועל: ולא אויב לו · ולא מתכוין לבקש רעתו: עד מות · יש אומ׳ עד מות עד חפוש וכמוהו תמות חכמה ולא אמרו כלום כי עמכם תמות חכמה הוא כמשמעו וגם כן עד מות הכהן הגדול כי הוא יכפר בעד ישראל וזה המאורע אירע בימיו: את גבול · מן גבול כמו כצאתי את העיר · דמים · פיר׳: יחניף · עשות רע בסתר: שופכו · פועל כמו ובא גואלו: ולא תטמא · החנופה את הארץ או הוא כווי בעבור כי אני שוכן בתוכה ולא לכבוד הארץ רק לכבוד בני ישראל על כן אמר שוכן בתוך בני ישראל: ויקרבו · גם זאת הפרשה דבקה עם כאשר צוה משה לתת מנחלת ישראל ערים ללוי׳: ראשי אבות · הם הנשיאים: ואם

מסרה

יעקב · ואם יצא יצא הרצח · ובא המלך דוד עד מ״ל · ויאמר המלך אל העם · ויקצף נעמן וילך מ״ל · ויאמר ירמיהו אל צדקיהו · דעורב ושמעי ונעמן מ״ל · ואפס והבית ימלא עשן · ונמס׳ גם בסדר נח: אשר ינוס שמה כל סופי פסוקי׳ דקר׳ שם במ״ח שמה וסי׳ במס׳ רבת׳: יכפר ד׳ וסי׳ ולארץ לא יכפר · אם יכפר העון הזה · בזאת יכפר עון יעקב · בחסד ואמת יכפר עון: כי אם כל קריא כי אם הטעם תחת כי ואם במקף במ״ג אשר המקף בכי והטעם באם וסי׳ כי אם אשר יצא ממעיך · כי אם בדם שפכו · אין זה כי אם רע לבב · וסי׳ בלשון תרגום נפק דבא בישא:

ואם יהיה היובל· ואפילו שיהיה היובל לא נקוה לשוב הנחלה אלינו רק תהיה תמיד נוספת על נחלת המטה: כן מטה בני יוסף· כי ראשי האבות דברו בעבור כל המטה· וטעם תסוב שפעם תסוב מפה ומפה בין הם בין אחרים· וטעם ולא תסוב נחלה מהיום קודם נחלת הארץ: וכל בת יורשת נחלה· אחר נחול הארץ על כן אמר הכתוב ולא תסוב נחלה פעם שנית: מחלה תרצה· הזכירם הכתוב בתחילה כאשר נולדו ועתה הזכיר כאשר נשאו לאנשים בתחילה: ממשפחות· לאות כי בני דודיה' לא היו כולם אחים: אלה המצות· של הנחלה והנדר וכל בת יורשת נחלה ומשפטי הדם על ירדן יריחו מזרחה:

חסלת אלה מסעי

ונוסף על נחלת המטה· שהרי בנה יורשה והבן מתיחס על שבט אביו: ואם יהיה היובל· מכאן היה רבי יהודה אומר עתיד היובל שיפסוק: ואם יהיה היובל· כלומר אין זו מכירה שחוזרת ביובל שהירושה אינה חוזרת ואפילו יהיה היובל לא תחזור הנחלה לשבטו ונמצא שנוספה על נחלת המטה אשר תהיינה להם: וכל בת יורשת נחלה· שלא היה בן לאביה: מחלה תרצה· כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים ונשאו כסדר תולדותן ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן ומגיד שם שקולות זו כזו:

חסלת אלה מסעי

שבטייש' חד מן י"ח דסלקי ונחתי פ' חד מן י"ח מאיל"ן מאריכין בין אזלא לזרקא וסי' נמס' בסדר ויצא: ומגרל ד' חס בליש' ופתחין וסי' ומגרל נחלתינו· בגרל נחלתם דיהושע בשבט לוי· ועל גרל מטה בנימן· על גרל הצדיקים וד' חס בליש' נמס' בסדר אחרי מות: נחלתן ד' וסי' והיו לאחד מבני· ואם יהיה היובל ב' בו' ממשפחת

ויאמרו את אדני צוה יהוה לתת את הארץ בנחלה בגורל לבני ישראל ואדני צוה ביהוה לתת את נחלת צלפחד אחינו לבנתיו: והיו לאחד מבני שבטי בני ישראל לנשים ונגרעה נחלתן מנחלת אבתינו ונוסף על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומגרל נחלתנו יגרע: ואם יהיה היבל לבני ישראל ונוספה נחלתן על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומנחלת מטה אבתינו יגרע נחלתן: ויצו משה את בני ישראל על פי יהוה לאמר כן מטה בני יוסף דברים: זה הדבר אשר צוה יהוה לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים: ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל: וכל בת ירשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו: ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל: כאשר צוה יהוה את משה כן עשו בנות צלפחד: ותהיינה מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונעה בנות צלפחד לבני דדיהן לנשים: ממשפחת בני מנשה בן יוסף היו לנשים ותהי נחלתן על מטה משפחת אביהן: אלה המצות והמשפטים אשר צוה יהוה ביד משה אל בני ישראל בערבת מואב על ירדן ירחו: חזק

ואמרו ית ריבוני פקיד יי למתן ית ארעא באחסנא בעדבא לבני ישראל ורבוני אתפקד במימרא דיי למתן ית אחסנת צלפחד אחונא לבנתיה: ויהוין לחד מבני שבטיא בני ישראל לנשין ותתמנע אחסנתהין מאחסנת אבהתנא ותתוסף על אחסנת שבטא די יהוין להון ומעדב אחסנתנא יתמנע: ואם יהי יובלא לבני ישראל ותתוסף אחסנתהין על אחסנת שבטא די תהוין להון ומאחסנת שבטא דאבהתנא יתמנע אחסנתהן: ופקיד משה ית בני ישראל על מימרא דיי למימר יאות שבטא דבני יוסף ממללין: דין פתגמא די פקיד יי לבנת צלפחד למימר לדתקין בעיניהן תהוין לנשין ברם לזרעית שבטא דאבוהן תהוין לנשין: ולא תסחר אחסנא לבני ישראל משיבטא לשבטא ארי גבר באחסנת שבטא דאבהתוהי ידבקון בני ישראל: וכל ברתא ירתת אחסנא משבטיא דבני ישראל לחד מזרעית שבטא דאבוהא תהי לאינתו בדיל דירתון בני ישראל גבר אחסנת אבהתוהי: ולא תסחר אחסנא משיבטא לשיבטא אוחרנא ארי גבר באחסנתיה ידבקון שבטיא דבני ישראל: כמא דפקיד יי ית משה כן עבדו בנת צלפחד: והואה מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונועה בנת צלפחד לבני אחי אבוהן לנשין: מזרעית בני מנשה בר יוסף הואה לנשין והות אחסנתהן על שבטא זרעית אבוהן: אילין פיקודיא ודיניא די פקיד יי בידא דמשה לות בני ישראל במשריא דמואב על ירדנא דיריחו:

ולא תסוב
ב' רמטעי' קדמאה ולא תסב נחלה לבני ישראל תסב בטעם תהפך נחלה בפשטא· תנינ' ולא תסב נחלה מחזטה תסב נחלה בטע' רתא תביר סי' נשבי לכם מטה להם·

מסרה
בני מנשה: לטוב ב' דגשים וסי' זה הדב' אשר צוה יי' לבנו צלפח' לאמר· הכל כאשר לכל· וחד ולטוב· הוי האמרים לרע טוב: אביהם ג' בנקבות וסי' כן בנות צלפחד קדמ' דפס' ·לטו' בעיניה'· ויתן להם אביהם דאיוב· ונמסר גם בסדר פנחס: בעיניהם י' וסי' במסרא רבתא· לנשים י"ד וסי' נמסר בסוף שפטים: ו' פסוקים אית בהון ה' מלין דמיין ומשניין בהיבתן וסי' ויצלפחד דפנחס לא היו לו ולצלפחד דיהושע מחלה נעה חגלה מלכ' ותרצה ·מחמו' סימן· ותקרבנה בנות צלפחד מחלה נעה וחגלה ומלכ' ותרצה כנ"וו סי'· ותהיינה מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונעה מת"וו סימן: ונמסר גם בסדר פנחס: אביהן ז' וסי' נמסר בסדר וירא: ערבת כל אורית חס' בבא דעלוי וירא בלק בן צפור:

קלב· מחלה· חולח· סימן

סכום פסוקי דספר במדבר סיני אלף ומאתים ושמנים ושמנה וסימן ארפת וחציו והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח· וסדריו לב· סא וסדרין כח·
ופרשיותיו עשרה:

חד מן י"ח פסוקי' חד ריש פסוק וחד סוף פסוק וסימ' ויסעו ויהי חתת אלהים על' ויסעו אלה מסעי בני ישר' לצבאתם · וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא · וקדשתו ויאמר
ה' ליי' עלות כבקר בבקר · ומקטירי' בני עהה על תשלו · ולרבקה אח ושמו לבן · ולרבקה ותהיין מרת רוח · נדמה שמרון מלכ' בקצף · ונדמה למי תדמיוני ותשוו ·

זכרו תורת משה

י' מלין דקריין ולא כתבן וסי' בני ועתה תנו את האנשים תבנ' דפסוק · פרת ויך דוד את הדדעזר דשמואל · איש

אלה

רש"י

כמס רוכל כדין ומגיד מישרים

אלה הדברים · לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן לפי' סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל · אילו הוכיח מקנתן היו אלו שבשוק אומרי' אתם הייתם שומעי' מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אילו היינו שם היינו משיבי' אותו לכך כנסם כולם ואמ' להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיבנו: במדבר · לא במדבר היו אלא ב ערבות מואב ומהו במדבר אלא בשביל מה שהכעיסוהו ב מדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו': בערבה · בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשיטי' בערבות מואב: מול סוף · על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף ש שאמרו המבלי אין קברים במצרים וכן בנוסעם מתוך הים שנ' וימרו על הים כדאיתא בערכין: בין פארן ובין תפל ולבן · אמר ר' יוחנן חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן שאמרו בלח' הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים וחצרות במחלוקתו של קרח · דבר אחר אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרי' בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקו': ודי זהב · הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנ' וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל: אחד עשר יום מחורב · אמר להם משה ראו מה גרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף היא מהלך אחד עשר יום ואתם הלכתם אותה בשלשה ימים שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנאמר ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרי' באחד וגו' ובעשרי' ותשע בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע צא מהם שלשים שעשו שלשים יום בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמצא בג' ימים הלכו כל הדרך וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשביל למהר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה:

אפרש ספר אלה הדברים

אבן עזרא

יש אומרים כי טעם אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר והנה הם הלכו במדבר ארבעים שנה וזה פי' ויהי בארבעים שנה ואלה טעו כי עד קדש ברנע באו בשנה השנית רק ויהי בארבעים שנה דבק עם דבר משה והישר בעיני שפירושו אלה הדברי' שהם דברי המצות הכתובים בפרשת ראה אנכי ושופטים וכי תצא והיה כי תבא כבר אמר אותם כאשר היו במדבר ויהיה דבר משה מוסף עצמו ואת' עמו וכן הוא דבר משה במדבר ב בערבה מול סוף מיום שנסעו מסיני: בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב · מקומות לא נזכרו בפרשת אלה מסעי או נזכרו בשמות אחרים כי הנה מכירים לו ג' שמות ורבים כן: אחד עשר יום · הטעם שדבר אלה הדברים באותם י"א יום: מחורב · שהלכו מחורב עד קדש ברנע וכבר הגדתי לך כי מקדש ברנע הלכו המרגלים ואחר שנשבע השם שלא יכנסו בארץ לא התחדשה מצוה רק בשנת הארבעים כי כן מצאנו והעד שאמר באר את התורה הזאת הנה באר התורה שאמר בין פארן ובין תפל כי רוב המצות הם בספר הזה וכן פי' ככל אשר צוה יי' אותו אליהם בעבר הירדן במדבר בערבה ואם תבין סוד השנים עשר גם ויכתוב משה והכנעני אז בארץ בהר יי' יראה גם והנה ערשו ערש ברזל תכיר האמת · יש אומרים כי באחד באחד מת משה ואמ' כי התאבלו שלשים יום וישבו שם שני שבתות והראיה שלהם ויהי בעצם היום הזה כי ביום אחר קרא

אלה הדברים ה' דסמיכי וסי' אלה הדברי' אשר צוה יי' · אלה הדברים אשר תדבר · אלה הדברים ריש סיפרא · אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים · אלה הדברים אשר תעשו' וחד ואלה הדברים אשר דבר · ונמסר גם

ה' וחד ואלה הדברים · **הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־**
יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר ב
ב' ח' מל' וח' חס **בָּעֲרָבָה מוֹל סוּף בֵּין־פָּארָן וּבֵין־**
ל' ותס' · נ' · ד' חס' בליש' **תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב:**
כה **אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ**
הַר־שֵׂעִיר עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ:

אִלֵּין פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה עִם כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעִיבְרָא דְיַרְדְּנָא אוֹכַח יָתְהוֹן עַל דְּחָבוּ בְּמַדְבְּרָא וְעַל דְּאַרְגִּיזוּ בְּמֵישְׁרָא לָקֳבֵיל יַם סוּף בְּפָארָן אִתַּפַּלוּ עַל מַנָּא וּבַחֲצֵרוֹת דְּאַרְגִּיזוּ עַל בִּסְרָא וְעַל דַּעֲבָדוּ עֵיגַל דִּדְהַב: מַהֲלַךְ חַד עֲסַר יוֹמִין מֵחוֹרֵב אוֹרַח טוּרָא דְשֵׂעִיר עַד רְקַם גֵּיאָה:

בריש ויקהל: מול ב' בתרי ליש' חד חס' וחד מל' וסי' מול סוף · מל' את בני ישר' שנית: ולבן ג' וסי' בסדר ויצא: וחצרת ד' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר מסעי: אחד עשר ב' בתורה וסי' ילדיו · יום מחרב:

ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש · מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ארבעה דברי' אין מוכיחי' את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא חבירו רואהו ומתביים ממנו כו' כדאיתא בספרי וכן יהושע לא הוכיח את ישרא' אלא סמוך למיתה וכן שמואל שנ' הנני ענו בי וכן דוד את שלמה בנו: אחרי הכותו · אמר משה אם אני מוכיחן קודם שיכנסו לקצות הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה שאין בו כח להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואח"כ הוכיחן: סיחון אשר יושב בחשבון · אילו לא היה סיחון קשה והיה שרוי בחשבון היה קשה שהמדינה קשה ואילו היתה עיר אחרת וסיחון שרוי בתוכה היתה קשה שהמלך קשה על אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה: אשר יושב בעשתרות המלך קשה והמדינה קשה: עשתרות · הוא לשון צוקין וקושי כמו עשתרות קרנים ועשתרות זה הוא עשתרות קרנים שהיו שם רפאים שהכה אמרפל שנאמר ויכו את רפאים בעשתרות קרני' ועוג נמלט מהם והוא שנ' ויבא הפליט ואומר כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים: באדרעי · שם המלכות: הואיל · התחיל כמו הנה נא הואלתי: באר את התורה · בשבעים לשון פירשה להם: רב לכם שבת · כפשוטו ויש מדרש אגדה הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין שרי אלפי' ושרי מאות: פנו וסעו לכם · זו דרך ערד וחרמה: ובאו הר האמורי · כמשמעו: ואל כל שכניו · עמון ומואב והר שעיר: בערבה · זה מישור של יער: בהר · זה הר המלך: ובשפלה · זו שפלת דרום: ובנגב ובחוף הים · אשקלון ועזה וקסרי' וכו' כדאיתא בספרי: עד הנהר הגדול · מפני שנזכר עם ארץ ישרא' קוראהו גדול משל הדיוט אומר עבד מלך מלך הדבק לשחור וישתחוו לך קרב לגבי דיהנא ואידהן: ראה נתתי · בעיניכם אתם רואים איני אומר לכם מאומד ומשמועה: באו ורשו · אין מערער בדבר ואינכם צריכי' למלחמה אילו לא שלחו מרגלי' לא היו צריכי' לכלי זין: לאבותיכם · למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם כדי לעצמו יצחק כדי לעצמו יעקב כדי לעצמו: ואומר אליכם בעת ההיא לאמר · מהו לאמר אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה: לא אוכל לבדי וגו' · אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השלו לא היה יכול לדונם אלא כך אמר להם ה' אלהיכם הרבה אתכם הגדיל והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינין וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הגדול הזה אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם אומר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנ' וקבע את קובעיהם נפש: והנכם היום ככוכבי השמים · וכי ככוכבי השמים היו באותו היום והלא לא היו אלא ס' ריבוא מהו והנכם היום משולים כיום קיימי' לעולם כחמה וכלבנה וככוכבים: יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים · מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו כבר הבטיח הקב"ה את אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגו' אמ' להם זו משלי היא אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם: איכה אשא לבדי · אם אומר לקבל שכר לא אוכל זו היא שאמרתי לכם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה: טרחכם · מלמד שהיו ישראל טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינין: ומשאכם · מלמד שהיו אפיקורסין הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שאין שפוי בתוך ביתו איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות: וריבכם · מלמד שהיו רוגני': הבו לכם · הזמינו עצמכם לדבר: אנשים · וכי תעלה על דעתך נשים מה תלמוד לומר אנשים: צדיקים · חכמים · כסופים: נבונים · מבינים דבר מתוך דבר זו היא ששאל אריוס את רבי יוסי מה בין חכמים לנבונים חכם דומה לשלחני עשיר כשמביאין לו דינרין לראות רואה וכשאין מביאין יושב ותוהא: נבון · דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה וכשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו: וידועים לשבטיכם · שהם ניכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירים בו שאתם גדלתם אותו לכך נאמר וידועים לשבטיכם: בראשיכם · ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגים בהם כבוד ויראה: ואשמם · חסר יו"ד למד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה: ותענו

אבן עזרא

זה הספר על כל ישראל ובו מת וזאת אינה ראיה כי בעצם היום הזה הוא על השירה והנה כתו' אתה עובר היום את הירדן: בעשתי · פירשתיו בפרש' נשא: הואיל משה באר · שנים פעלים עברים דבקים בלא וי"ו וכן אמץ עבר והנה משה החל לפרש לבני' שנולדו במדבר מה שאירע לאבותיהם ואמ' להם כל המצות גם עשרת הדברים ששמעו אבותיהם מפי השם ישמעום גם הם מפי ציר נאמן: בחורב · הוא סיני כאשר אמרתי: פנו · עזבו זה המקום: וסעו לכם · דרך הלשון כמו לך לך: לא אוכל לבדי · כטעם לא תוכל עשוהו לבדך: הרבה אתכם · במצרים ונתקיימה הברכה שברך אביכם · וטעם ככוכבי השמים דרך משל פעמים עם אלף וכן משה הפך לשון קדר: טרחכם · מגזרת היו עלי לטורח ופירוש טרחכם להבין האנשים פתאים המצות: ומשאכם · שבקשו לחם ומים ובשר כמו ולשום את משא כל העם הזה: וריבכם · זה עם זה: הבו · מלה זרה והיא הה"א ראוי להתנועע בשוא ופתח: וידועים · שהם היו ידועים שיכירום הכל:

סרי

מסרה

י"א מנהון חס' וסי' ארץ הכנעני והלבנון · אעברה נא ואראה · כל המקום אשר תדרך כף רגליכם דמשנה תורה · מהמדבר והלבנון · והלבנון באדיר יפול · תנינא חס': לאבתיכם חס' וסי' במס' רבתא: יסף י"א בלשון אוסופי ג' מלאים וח' חס' נמסר בסדר ויצא:

בעשתי עשר ג' וסי' ויהי בארבעים שנה · ויהי בעשתי עשרה דצדקיה · בעשתי עשרה שנה דצור דיחזקאל: אחרי הכתו את סיחן י"א בטעם לאחור פי' אחר יתיב לא יבא פשטא לעולם רק בי"א מקומות וסי' נמסר בסדר ויקרא: הואיל ג' ומל' וסי' הואיל משה באר · כי הואיל ה' לעשות · כי הואיל הלך אחרי צו: והלבנון ה' מל'

וַיְהִי֙ בְּאַרְבָּעִ֣ים שָׁנָ֔ה בְּעַשְׁתֵּֽי־עָשָׂ֥ר חֹ֖דֶשׁ בְּאֶחָ֣ד לַחֹ֑דֶשׁ דִּבֶּ֤ר מֹשֶׁה֙ אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל כְּ֠כֹל אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה יְהוָ֛ה אֹת֖וֹ אֲלֵהֶֽם׃ אַחֲרֵ֣י הַכֹּת֗וֹ אֵ֚ת סִיחֹן֙ מֶ֣לֶךְ הָֽאֱמֹרִ֔י אֲשֶׁ֥ר יוֹשֵׁ֖ב בְּחֶשְׁבּ֑וֹן וְאֵ֗ת ע֚וֹג מֶ֣לֶךְ הַבָּשָׁ֔ן אֲשֶׁר־יוֹשֵׁ֥ב בְּעַשְׁתָּרֹ֖ת בְּאֶדְרֶֽעִי׃ בְּעֵ֖בֶר הַיַּרְדֵּ֑ן בְּאֶ֣רֶץ מוֹאָ֔ב הוֹאִ֣יל מֹשֶׁ֔ה בֵּאֵ֛ר אֶת־הַתּוֹרָ֥ה הַזֹּ֖את לֵאמֹֽר׃ יְהוָ֧ה אֱלֹהֵ֛ינוּ דִּבֶּ֥ר אֵלֵ֖ינוּ בְּחֹרֵ֣ב לֵאמֹ֑ר רַב־לָכֶ֥ם שֶׁ֖בֶת בָּהָ֥ר הַזֶּֽה׃ פְּנ֣וּ ׀ וּסְע֣וּ לָכֶ֗ם וּבֹ֨אוּ הַ֥ר הָֽאֱמֹרִי֮ וְאֶל־כָּל־שְׁכֵנָיו֒ בָּעֲרָבָ֥ה בָהָ֛ר וּבַשְּׁפֵלָ֥ה וּבַנֶּ֖גֶב וּבְח֣וֹף הַיָּ֑ם אֶ֤רֶץ הַֽכְּנַעֲנִי֙ וְהַלְּבָנ֔וֹן עַד־הַנָּהָ֥ר הַגָּדֹ֖ל נְהַר־פְּרָֽת׃ רְאֵ֛ה נָתַ֥תִּי לִפְנֵיכֶ֖ם אֶת־הָאָ֑רֶץ בֹּ֚אוּ וּרְשׁ֣וּ אֶת־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֣ר נִשְׁבַּ֣ע יְהוָ֠ה לַאֲבֹ֨תֵיכֶ֜ם לְאַבְרָהָ֨ם לְיִצְחָ֤ק וּֽלְיַעֲקֹב֙ לָתֵ֣ת לָהֶ֔ם וּלְזַרְעָ֖ם אַחֲרֵיהֶֽם׃ וָאֹמַ֣ר אֲלֵכֶ֔ם בָּעֵ֥ת הַהִ֖וא לֵאמֹ֑ר לֹא־אוּכַ֥ל לְבַדִּ֖י שְׂאֵ֥ת אֶתְכֶֽם׃ יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶ֖ם הִרְבָּ֣ה אֶתְכֶ֑ם וְהִנְּכֶ֣ם הַיּ֔וֹם כְּכוֹכְבֵ֥י הַשָּׁמַ֖יִם לָרֹֽב׃ יְהוָ֞ה אֱלֹהֵ֣י אֲבֽוֹתֵכֶ֗ם יֹסֵ֧ף עֲלֵיכֶ֛ם כָּכֶ֖ם אֶ֣לֶף פְּעָמִ֑ים וִיבָרֵ֣ךְ אֶתְכֶ֔ם כַּאֲשֶׁ֖ר דִּבֶּ֥ר לָכֶֽם׃ אֵיכָ֥ה אֶשָּׂ֖א לְבַדִּ֑י טָרְחֲכֶ֥ם וּמַשַּׂאֲכֶ֖ם וְרִֽיבְכֶֽם׃ הָב֣וּ לָ֠כֶם אֲנָשִׁ֨ים חֲכָמִ֧ים וּנְבֹנִ֛ים וִידֻעִ֖ים לְשִׁבְטֵיכֶ֑ם וַאֲשִׂימֵ֖ם בְּרָאשֵׁיכֶֽם׃

והוה בארבעין שנין בחד עסר ירחין בחד לירחא מליל משה עם בני ישראל ככל די פקיד יי יתיה להון: בתר דמחא ית סיחון מלכא דאמוראה דיתיב בחשבון וית עוג מלכא דמתנן דיתיב בעשתרות באדרעי: בעברא דירדנא בארעא דמואב שרי משה פריש ית אולפן אוריתא הדא למימר: יי אלהנא מליל עמנא בחורב למימר סגי לכון דיתיבתון בטורא הדין: אתפנו וטולו לכון ועולו לטורא דאמוראה ולכל מגירוהי במישרא בטורא ובשפלתא ובדרומא ובספר ימא ארע כנענאה ולבנן עד נהרא רבא נהרא פרת: חזו דיהבית קדמיכון ית ארעא עולו ואחסינו ית ארעא דקיים יי לאבהתכון לאברהם ליצחק וליעקב למתן להון ולבניהון בתריהון: ואמרית לכון בעידנא ההיא למימר לית אנא יכיל בלחודי לסוברא יתכון: יי אלהכון אסגי יתכון והא איתיכון יומא דין ככוכבי שמיא לסגי: יי אלהא דאבהתכון יוסף עליכון כותכון אלף זמנין ויברך יתכון כמא די מליל לכון: איכדין אסובר בלחודי טורחכון ועקתכון ודינכון: הבו לכון גברין חכימין וסוכלתנין ומדען לשבטיכון ואמנינון רישין עליכון:

ותענו אותי וגו'. חלטתם את הדבר להנאתכם היה לכם להשיב רבנו משה ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך לא ממך שנצטערת עליה אלא ידעתי מחשבותיכם הייתם אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים: לעשות. אם היתי מתעצל אתם אומרים עשה מהרה: ואקח את ראשי שבטיכם. משכתי' בדברי' אשריכם על מי באתם להתמנות על בני אברהם יצחק ויעקב על בני אדם שנקראו אחים ורעים חלק ונחלה וכל לשון חבה: אנשים חכמים וידועים. אבל נבונים לא מצאתי זו אחת משבע מדות שאמ' יתרו למשה ולא מצא אלא שלש אנשים צדיקים חכמים וידועים: ראשים עליכם. שתנהגו בהם כבוד ראשי' במקח ראשי' במתן ראשי' במתכר ראשים במשא ומתן נכנס אחרון יוצא ראשון: שרי אלפים. אחד ממונה על אלף: שרי מאות. אחד ממונה על מאה: ושוטרים. מניתי עליכם לשבטיכם אלו הכופתין והמכין ברצועה על פי הדיינין ואכוה את שופטיכם. אמרתי להם הוו מתונים בדין אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמי' הרבה אלא היו נושאים ונותנים: בעת ההיא. משמניתי' אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר לשעבר הייתם ברשות עצמכם עכשו הרי אתם משועבדי' לציבור: שמוע. לשון הווה אודנט בלע"ז כמו זכור ושמור: ובין גרו. זה בעל דינו שאוגר עליו דברים. דבר אחר ובין גרו אף על עסקי דירה בין חלוקת אחי' אפי' בין תנור לכירים: לא תכירו פנים במשפט. זה הממונה להושיב הדיינין שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמנהו כאילו הכיר פנים בדין: כקטון כגדול תשמעון. שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרון. דבר אחר כקטון כגדול תשמעון כתרגומו שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות. דבר אחר שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשו וכשיצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו: לא תגורו מפני איש. לא תיראו. דבר אחר לא תגורו לא תכניס דבריך מפני איש לשון אוגר בקיץ: כי המשפט לאלהי' הוא. מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי המשפט: תקריבון אלי. על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד וכן שמואל אמר לשאול אנכי הרואה אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה ואימתי הודיעו כשבא למשוח את דוד וירא את אליאב ויאמר אך נגד יי' משיחו אמר לו הקב"ה ולא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו: את כל הדברים אשר תעשון. אלו עשרת דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות: המדבר הגדול והנורא. שהיו בו נחשים כקורות עקרבים כקשתות: ותקרבון אלי כלכם. בערבוביא ולהלן הוא אומר ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו' אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל כאן ותקרבון כלכם בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים: וישיבו אותנו דבר. באי זה לשון הם מדברים: את הדרך אשר נעלה בה. אין דרך שאין בה עקמימות: ואת הערים אשר נבא אליהן. תחלה לכבוש: וייטב בעיני הדבר. בעיני ולא בעיני המקום ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה בתוכחת משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה אמ' לו הן נותנו אתה לי לנסיון אמר לו הן בהרים ובגבעות אמ' לו הן כיון שראה שאין מעכבו כלום אמ' הלוקח בלבו בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום אמ' לו טול מעותיך איני מנסהו מעתה אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם: ואקח מכם. מן הברורים שבכם מן המסולתים שבכם: שנים עשר אנשים. איש אחד לשבט מגיד שלא היה שבט לוי עמהם: עד נחל אשכול. מגיד שנקרא על שם סופו: וירגלו אותה. מלמד שהלכו בה ארבעה אומנין שתי וערב: ויורידו אלינו. מגיד שארץ ישר' גבוהה מכל הארצות

ויאמרו

שמע ה' חס' וסי' נמס' בסדר משפטי': במשפט ה' דגשי' וסי' נמס' בסד' קדשים: כגדל ג' חסרים בליש' וסי' לא תכירו פנים' ובמורא גדל ובאהות ובמופתים. כי גדל מעל שמים: תקרבון י' חס' בליש' וסי' נמסר בסדר ויקרא: את כל הדברים י"ג חס' האלה וסי' במס' רבתא: נבא ונבאג' חסרים וסי' נמסר בסדר וישב: אלכם ו' חס' בתורה

ותענו אתי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות: ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידעים ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרת ושטרים לשבטיכם: ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו: לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו: ואצוה אתכם בעת ההיא את כל הדברים אשר תעשון: ונסע מחרב ונלך את כל המדבר הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר האמרי כאשר צוה יהוה אלהינו אתנו ונבא עד קדש ברנע: ואמר אלכם באתם עד הר האמרי אשר יהוה אלהינו נתן לנו: ראה נתן יהוה אלהיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר יהוה אלהי אבתיך לך אל תירא ואל תחת: ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישבו אתנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן: וייטב בעיני הדבר ואקח מכם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט: ויפנו ויעלו ההרה ויבאו עד נחל אשכל וירגלו אתה: ויקחו בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו וישבו אתנו דבר

ואתיבתון יתי ואמרתון תקין פתגמא די מלילתא למיעבד: ודברית ית רישי שבטיכון גברין חכימין ומדען ומניתי יתהון רישין עליכון רבני אלפין ורבני מאותא ורבני חמשין ורבני עסורייתא וסרכין לשבטיכון: ופקידית ית דייניכון בעידנא ההיא למימר שמעו בין אחיכון ותדונון קושטא בין גברא ובין אחוהי ובין גיוריה: לא תשתמודעון אפין בדינא מילי זעירא כרבא תשמעון לא תידחלון מן קדם גברא ארי דינא דיי' הוא ופתגמא די יקשי מינכון תקרבון לותי ואשמעיניה: ופקידית יתכון בעידנא ההיא ית כל פתגמיא די תעבדון: ונטלנא מחורב והליכנא ית כל מדברא רבא ודחילא ההוא די חזיתון אורח טורא דאמוראה כמא די פקיד יי' אלהנא יתנא ואתינא עד רקם גיאה: ואמרית לכון אתיתון עד טורא דאמוראה דיי' אלהנא יהיב לנא: חזי דיהב יי' אלהך קדמך ית ארעא סק אחסין כמא די מליל יי' אלהא דאבהתך לך לא תדחל ולא תתבר: וקריבתון לותי כולכון ואמרתון נישלח גוברין קדמנא ויאללון לנא ית ארעא ויתיבון יתנא פתגמא ית אורחא די נסק בה וית קירויא די ניעול לותהן: ושפר בעיני פתגמא ודברית מינכון תרין עסר גוברין גברא חד לשבטא: ואתפניאו וסליקו לטורא ואתו עד נחלא דאתכלא ואלילו יתה: ונסיבו בידיהון מאבא דארעא ואחיתו לנא ואתיבו יתנא פתגמא

אבן עזרא

שרי אלפים. פירשתיו: שמוע. שם הפועל כמו זכור את יום השבת והוא שמוע שמעו או שמעו שמוע: גרו. כבר פירשתיו: תכירו. להכריח הדין למי שיכיר: אשר תעשון. הם החוקים והמשפטי' שהורום: את כל המדבר. זהו אחד עשר יום. וטעם הר האמורי כי כן כתוב: בשעיר עד חרמה. והטעם שנכא להר האמורי: רש. במשקל שב מגזרת ירושה: תחת. כמו ידל כבוד יעקב מפעלי הכפל: ויחפרו. כמו לחפור את כל הארץ כי החופר יחפש מה שים בסתר: אשר נבוא אליהן. בתחלה: וייטב בעיני הדבר. בעבור שכלכם הסכמתם על זה: ויורידו. בעבור גובה העץ והאמת בעבור היותם בנגב: ותרגנו

מסרה

וסי' נמסר בסד' מקץ: רש ג' ב' חס' וא' מלא וסי' עלה רש כאשר דבר יי'. קום רש את כרם נבות. ראש מלין אכר. בתר' מ"ל וכל לשון מסכנא דכוו: וישיבו ג' רפין חד חס' וב' מ"ל וסי' ותקרבון אלי כלכ'. וארא ואין איש מאלה: כי בקשו אכל למו. קדמ' חס'. וס' בלשון ארמי גבריא שאילו למיכל: אליהן ה' ד' מלאים וא' חס' וסימ' נמסר בסדר שמות: לשבט ג' קמצין וסי' ואקח מכם שנים עשר אנשים. ועתה קחו לכם. הבו לכם שלשה אנשים לשבט: אשכל ה' חס' וסי' נמסר בסדר לך לך: וישיבו' ז' חס' וג' מ"ל וסים' נמסר בסדר לך לך:

ויאמרו טובה הארץ. מי הם שאמרו טובתה יהושע וכלב: ותמרו. לשון התרסה התרסתם כנגד מאמרו: ותרגנו. לשון הרע וכן דברי נרגן אדם המוציא דבה: בשנאת יי׳ אותנו. והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומר מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך: הוציאנו מארץ מצרים. הוצאתו לשנאה היתה משל למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא ואחת של בעל למי שהוא אוהב נותן של שקיא ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל ארץ מצרים של שקיא היא שנילוס עולה ומשקה אותה וארץ כנען של בעל והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען: ערים גדולות ובצורות בשמים. דברו הכתובי׳ לשון הבאי: לא תערצון. לשון שבירה כתרגומו ודומה לו בערוץ נחלים לשכון לשבור נחלים: ילחם לכם. בשבילכם: ובמדבר אשר ראית. מוסב על מקרא שלמעלה הימנו: ככל אשר עשה אתכם במצרים. ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגו׳: כאשר ישא איש את בנו. כמו שפירשתי אצל ויסע מלאך אלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגו׳ משל למהלך בדרך ובנו לפניו באו לסטים לשבותו וכו׳: ובדבר הזה. שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ אינכם מאמינים בו: לראותכם. כמו להראותכם וכן לנחותם הדרך וכן לשמיע בקול תודה וכן ללכת לגיד ביזרעאל: אשר דרך בה. חברון שנאמר ויבא עד חברון: התאנף. נתמלא רוגז: פנו לכם. אמרתי להעביר אתכם דרך רוחב ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם לכם עכוב: פנו לכם. לאחוריכם ותלכו במדבר לצד ים סוף שהמדבר שהיו הולכי׳ בו לדרומה של הר שעיר היה מפסיק בין ים סוף להר שעיר עתה המשכו לצד הים ותסבבו את הר שעיר כל דרומו מן המערב למזרח: ותהינו. לשון הננו ועלינו אל המקום זה הלשון שאמרתם לשון הין כלומר נזדמנתם: לא

אנה ב׳ שלרע וסי׳ אנה אנחנו עלים. אנה אלך מרוחך: לבבנו ד׳ חס וסי׳ אחינו המסו את לבבנו. ונשמע וימס לבבנו. להטות לבבנו אליו. נשא לבבנו אל כפים: בדבר הזה ב׳ וסי׳ ובדבר הזה אינכם מאמינים. תאריכו ימים על: אם יראה ד׳ אם ראשי פסו׳ בספרא וסימ׳ אם יראה איש באנשים האלה. אם לא תשמר לעשות.

ויאמרו טובה הארץ אשר יהוה אלהינו נתן לנו׃ ולא אביתם לעלת ותמרו את פי יהוה אלהיכם׃ ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת יהוה אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו׃ אנה אנחנו עלים אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו ערים גדלת ובצורת בשמים וגם בני ענקים ראינו שם׃ ואמר אלכם לא תערצון ולא תיראון מהם׃ יהוה אלהיכם ההלך לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם׃ ובמדבר אשר ראית אשר נשאך יהוה אלהיך כאשר ישא איש את בנו בכל הדרך אשר הלכתם עד באכם עד המקום הזה׃ ובדבר הזה אינכם מאמינם ביהוה אלהיכם׃ ההלך לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנתכם באש לילה לראתכם בדרך אשר תלכו בה ובענן יומם׃ וישמע יהוה את קול דבריכם ויקצף וישבע לאמר׃ אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה אשר נשבעתי לתת לאבתיכם׃ זולתי כלב בן יפנה הוא יראנה ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו יען אשר מלא אחרי יהוה׃ גם בי התאנף יהוה בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם׃ יהושע בן נון העמד לפניך הוא יבא שמה אתו חזק כי הוא ינחלנה את ישראל׃ וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבאו שמה ולהם אתננה והם יירשוה׃ ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך ים סוף׃ ותענו ותאמרו אלי חטאנו ליהוה אנחנו נעלה ונלחמנו ככל אשר צונו יהוה אלהינו ותחגרו איש את כלי מלחמתו ותהינו לעלת ההרה׃

ואמרו טבא ארעא דיי אלהנא יהיב לנא׃ ולא אביתון למיסק וסריבתון על מימרא דיי אלהכון׃ ואתרעמתון במשכניכון ואמרתון בדסני יי יתנא אפקנא מארעא דמצרים לממסר יתנא בידא דאמוראה לשיצאותנא׃ לאן אנחנא סלקין אחנא תברו ית לבנא למימר עם רב ותקיף מיננא קירוין רברבן וכריכן עד צית שמיא ואף בני גיבריא חזינא תמן׃ ואמרית לכון לא תתברון ולא תדחלון מנהון׃ יי אלהכון דמדבר קדמיכון מימריה יגיח לכון ככל די עבד עמכון במצרים לעיניכון׃ ובמדברא די חזיתא די סוברך יי אלהך כמא די מסובר גברא ית בריה בכל אורחא די הליכתון עד מיתיכון עד אתרא הדין׃ ובפתגמא הדין ליתיכון מהימנין במימרא דיי אלהכון׃ דמדבר קדמיכון באורחא לאתקנא לכון אתר בית מישרי לאשריותכון בעמודא דאשתא בליליא לאחזיותכון באורחא דתהכון בה ובעמודא דעננא ביממא׃ ושמיע קדם יי ית קל פתגמיכון ורגז וקיים למימר׃ אם יחזי גבר בגבריא האלין דרא בישא הדין ית ארעא טבתא די קיימית למתן לאבהתכון׃ אלהן כלב בר יפנה הוא יחזינה וליה אתן ית ארעא די דרך בה ולבנוהי חלף די אשלים בתר דחלתא דיי׃ אף עלי הוה רגז מן קדם יי בדילכון למימר אף את לא תיעול תמן׃ יהושע בר נון דמשמש קדמך הוא יעול תמן יתיה תקיף ארי הוא יחסנינה לישראל׃ וטפלכון די אמרתון לביזא יהי ובניכון די לא ידעו יומא דין טב וביש אינון יעלון לתמן ולהון אתנינה ואינון ירתונה׃ ואתון אתפנו לכון וטולו למדברא אורח ימא דסוף׃ ואתיבתון ואמרתון לי חבנא קדם יי אנחנא ניסק ונגיח ככל דפקדנא יי אלהנא וזריזתון גבר ית מני קרביה ושריתון למיסק לטורא׃

אבן עזרא

ותרגנו. כמו ורוגנים ילמדו לקח והוא מבנין נפעל כמו ל תקבנו: לא תערצון. כמו לא תפחדון והוא מגזרת והוא מעריצכם והטעם שבר הלב בפחד: ילחם לכם. בשבילכם: לחנותכם. איננו פעל יוצא כי לא מצאנו מזה הבנין כן: לראותכם. כפתח הלמד ללמד על האות שהוא הא הא הדעת הנעדרת: זולתי. היוד נוסף כי נמצא בלא יוד: ולו אתן את הארץ אשר דרך בה. היא חברון. כבר ביארתי כי אפוהו נון מובלע כפא והיא בלשון ארמית כראת גם הוא מגזרת כי אנפת בי גם בו התאנף יי׳. הזכיר כלב בתחלה כאשר פירשתי ואחר כן יהושע: העומד לפניך. הוא משרתו: אשר לא ידעו היום. כאותו היום: טוב ורע. על רובם דבר הכתוב: ותהינו. ותאמרו הן ואל תתמה איך יבא פעל מגזר ממלה מדבקת כי כן מלת על גם פן שמצאנו אפונה כאשר פירשתיו ויש אומרים שהוא מגזרת הין והטעם מדה והוא רחוק: ויצא

מסרה

אם יהיה נדחך בקצה. אם שנתי ברק חרבי: באנשים ג׳ ב׳ קמצי׳ וא׳ פתח וסימ׳ אם יראה איש באנשים האלה. ויחלו באנשים הזקנים. זקן בא באנשי׳ בתרא פתח: יען ג׳ בטעמא זקף וסימ׳ זולתי כלב בן יפונה. יען אשר גבהת בקומה דיחזקאל. יען אשר לא שמעתם דירמיה: כל ריש פסוקי׳ דאורי׳ ויהושע ושפטים וגם במה גם וסימ׳ גם מעוף השמים. גם צאנכם גם בקרכם. גם בי התאנף יי׳. גם כל חלי וכל. גם אני לא אוסיף להוריש: חזק ד׳ וסימ׳ אתו חזק כי הוא. לבלתי חזק את בדק. צפה דרך חזק מתנים. ועתה חזק את ידי: ולהם ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר נח: צונו ה׳ וסימ׳ ותענו ותאמרו אלי. וצדקה תהיה לנו. ותשמע בקול יהוה ב. תשמע ונעש. ויאמר להם זרובבל: ההרה י״ג וסימ׳ בגם רבת׳:

לא תעלו. לא עליה תהא לכם אלא ירידה: כאשר תעשינה הדבורים. מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה אף הם כשהיו נוגעים בכם מיד מתים: ולא שמע יי׳ בקולכם. כביכול עשיתם מדת רחמיו כאילו אכזרי: ותשבו בקדש ימים רבים. תשע עשרה שנה שנאמר כימי׳ אשר ישבתם בשאר המסעות והם היו שלשי׳ ושמנה שנה תשע עשרה מהם עשו בקדש ותשע עשרה שנה הולכים ומטורפי׳ וחזרו לקדש כמו שנאמר ויניעם במדבר כך מצאתי בסדר עולם: ונסע המדברה. אילו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ כנען דרומו לצפונו ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף דרך יציאתן ממצרי׳ שהוא במקצוע דרומית מערבית משם היו הולכים לצד המזרח: ונסב את הר שעיר. כל דרומו עד ארץ מואב: לכם צפונה. סובו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון פניכם לצפון נמצאו הולכי׳ את רוח מזרחית וזהו שנאמר ויבאו ממזרח שמש לארץ מואב: ונשמרתם מאד. ומהו השמירה אל תתגרו בם: עד מדרך כף רגל. אפילו מדרך כף רגל כלומר אפילו דריסת הרגל איני מרשה לכם לעבור בארצם שלא ברשות ומדרש אגדה עד שיבא יום דריסת כף רגל על הר הזתים שנאמר ועמדו רגליו וגו׳: ירוש׳ לעשו. מאברהם עשר עממים נתתי לו שבעה לכם קני וקנזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחת מהן לעשו והשתי׳ לבני לוט בשכר שהלך אתו למצרים ושתק על מה שהיו אומרי׳ על אשתו אחותי היא עשאו כבנו: תכרו. לשון מקח וכן אשר כריתי לי שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה: כי יי׳ אלהיך ברכך. לפיכך לא תכפו את טובתי להראות כאילו אתם עניים אלא הראו עצמכם עשירים: ונפן ונעבור. לצד צפון הפכנו פנים להלוך רוח מזרחית: ואל תתגר בם. לא אסר להם על מואב אלא מלחמה אבל מיראים היו אותם ונראים להם כשהם מזויינ׳ לפיכך כתיב ויגר מואב מפני העם שהיו שוללים ובוזזים אותם אבל בבני עמון נאמר אל תתגר בם שום גרוי בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה הבכירה שקראה שם בנה מואב: ער. שם המדינה: האמים לפנים וגו׳. אתה סבור שזו רפאים שנתתי לו לאברהם לפי שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אותן רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתים תחתם: רפאים יחשבו וגו׳. רפאי׳ היו נחשבין אותם אימי׳ כענקי׳ הנקראי׳ רפאי׳ על שם שכל הרואה אותם ידיו מרפות: אימים. על שם שאימתם מוטלת על הבריות וכן ובשעיר ישבו החורים ונתתי׳ לבני עשו: וירשום

כימים ד׳ וסימ׳ ותשבו בקדש ימים רבים. ואנכי עמדתי בהר. לא כימים הראשנים. כימים אשר נחו בהם: סב ו׳ חס׳ וס׳ רב לכם סב. ויאמ׳ המלך לדויג. סב התיצב כה. וילך רכב הסוס לקראתו. כה הלך לשלום. סב דמה לך דודי: צפנה וצפנה ח׳ בתורה חס׳ וס׳ נכסר בריש סדר ויצא: ואת העם ב׳ וס׳ נמסר בסדר שלח לך:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֱמֹר לָהֶם לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ כִּי אֵינֶנִּי בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וַתַּמְרוּ אֶת פִּי יְהוָה וַתָּזִדוּ וַתַּעֲלוּ הָהָרָה׃ וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא לִקְרַאתְכֶם וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבֹרִים וַיַּכְּתוּ אֶתְכֶם בְּשֵׂעִיר עַד חָרְמָה׃ וַתָּשֻׁבוּ וַתִּבְכּוּ לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא שָׁמַע יְהוָה בְּקֹלְכֶם וְלֹא הֶאֱזִין אֲלֵיכֶם׃ וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם׃ וַנֵּפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלָי וַנָּסָב אֶת הַר שֵׂעִיר יָמִים רַבִּים׃ פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ רַב לָכֶם סֹב אֶת הָהָר הַזֶּה פְּנוּ לָכֶם צָפֹנָה׃ וְאֶת הָעָם צַו לֵאמֹר אַתֶּם עֹבְרִים בִּגְבוּל אֲחֵיכֶם בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְיִירְאוּ מִכֶּם וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד׃ אַל תִּתְגָּרוּ בָם כִּי לֹא אֶתֵּן לָכֶם מֵאַרְצָם עַד מִדְרַךְ כַּף רָגֶל כִּי יְרֻשָּׁה לְעֵשָׂו נָתַתִּי אֶת הַר שֵׂעִיר׃ אֹכֶל תִּשְׁבְּרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וַאֲכַלְתֶּם וְגַם מַיִם תִּכְרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וּשְׁתִיתֶם׃ כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ יָדַע לֶכְתְּךָ אֶת הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר׃ וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אַחֵינוּ בְנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיֹן גָּבֶר ס וַנֵּפֶן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ מִדְבַּר מוֹאָב׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב וְאַל תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא אֶתֵּן לְךָ מֵאַרְצוֹ יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי לוֹט נָתַתִּי אֶת עָר יְרֻשָּׁה׃ הָאֵמִים לְפָנִים יָשְׁבוּ בָהּ עַם גָּדוֹל וְרַב וָרָם כָּעֲנָקִים׃ רְפָאִים יֵחָשְׁבוּ אַף הֵם כָּעֲנָקִים וְהַמֹּאָבִים יִקְרְאוּ לָהֶם אֵמִים׃

וַאֲמַר יְיָ לִי אֵימַר לְהוֹן לָא תִסְּקוּן וְלָא תְגִיחוּן קְרָב אֲרֵי לֵית שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיכוֹן וְלָא תִתַּבְרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן׃ וּמַלֵּילִית עִמְּכוֹן וְלָא קַבֵּילְתּוּן וְסָרֵיבְתּוּן עַל מֵימְרָא דַיְיָ וְארְשַׁעְתּוּן וּסְלֵיקְתּוּן לְטוּרָא׃ וּנְפַק אֱמוֹרָאָה דְּיָתֵיב בְּטוּרָא הַהוּא לְקַדָּמוּתְכוֹן וּרְדַפוּ יָתְכוֹן כְּמָא דְנָתְזָן דַּבְרִיתָא וּטְרַדוּ יָתְכוֹן בְּשֵׂעִיר עַד חָרְמָה׃ וְתַבְתּוּן וּבְכֵיתוּן קֳדָם יְיָ וְלָא קַבֵּיל יְיָ צְלוֹתְכוֹן וְלָא אֲצֵית לְמֵילֵיכוֹן׃ וִיתֵיבְתּוּן בִּרְקַם יוֹמִין סַגִּיאִין כְּיוֹמַיָּא דִּי יְתֵיבְתּוּן׃ וְאִתְפְּנֵינָא וּנְטַלְנָא לְמַדְבְּרָא אוֹרַח יַמָּא דְסוּף כְּמָא דִי מַלֵּיל יְיָ עִמִּי וְאַקֵּיפְנָא יָת טוּרָא דְשֵׂעִיר יוֹמִין סַגִּיאִין׃ וַאֲמַר יְיָ לִי לְמֵימַר׃ סַגִּי לְכוֹן דְּאַקֵּיפְתּוּן יָת טוּרָא הָדֵין אִתְפְּנוּ לְכוֹן צִפּוּנָא׃ וְיָת עַמָּא פַּקֵּיד לְמֵימַר אַתּוּן עָבְרִין בִּתְחוּם אֲחוּכוֹן בְּנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר וְיִדְחֲלוּן מִנְּכוֹן וְתִסְתַּמְּרוּן לַחְדָּא׃ לָא תִתְגָּרוּן בְּהוֹן אֲרֵי לָא אֶתֵּין לְכוֹן מֵאַרְעֲהוֹן עַד מִדְרַךְ פַּרְסַת רַגְלָא אֲרֵי יְרוּתָּא לְעֵשָׂו יְהָבִית יָת טוּרָא דְשֵׂעִיר׃ עִיבוּרָא תִּזְבְּנוּן מִנְּהוֹן בְּכַסְפָּא וְתֵיכְלוּן וְאַף מַיָּא תִּזְבְּנוּן מִנְּהוֹן בְּכַסְפָּא וְתִשְׁתּוּן׃ אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בָּרְכָךְ בְּכֹל עוֹבָדֵי יְדָךְ סְפֵיק לָךְ צוֹרְכָךְ בְּמֵהֲכָךְ בְּמַדְבְּרָא רַבָּא הָדֵין דְּנַן אַרְבְּעִין שְׁנִין מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ בְּסַעְדָּךְ לָא חֲסַרְתְּ מִדַּעַם׃ וַעֲבַרְנָא מִלְּוָת אֲחוּנָא בְּנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר מֵאוֹרַח מֵישְׁרָא מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיוֹן גָּבֶר וְאִתְפְּנֵינָא וַעֲבַרְנָא אוֹרַח מַדְבְּרָא דְמוֹאָב׃ וַאֲמַר יְיָ לִי לָא תְצוּר לְמוֹאֲבָאֵי וְלָא תִתְגָּרֵי לְמֶעְבַּד עִמְּהוֹן קְרָב אֲרֵי לָא אֶתֵּין לָךְ מֵאַרְעֵיהּ יְרוּתָּא אֲרֵי לִבְנֵי לוֹט יְהָבִית יָת לְחָיַית יְרוּתָּא׃ אֵימְתָנֵי מִלְּקַדְמִין יְתִיבוּ בַהּ עַם רַב וְסַגִּי וְתַקִּיף כְּגִיבָּרַיָּא׃ גִּיבָּרִין מִתְחַשְּׁבִין אַף אִינוּן כְּגִיבָּרַיָּא וּמוֹאֲבָאֵי קָרַן לְהוֹן אֵימְתָנֵי׃

אבן עזרא

ויצא האמורי. הוא הכנעני כאשר פירשתי: כאשר תעשינה הדבורים. כי מי שיגע אל ביתם מיד ירדפו אחריו וישכוהו: ויכתו. פירשתיו מגזרת וכתותי: עד חרמה. מקום או שם הפעל: ותשבו בקדש. ברגע ימים רבים: כימים אשר ישבתם. ברגול הארץ ואם טען טוען והמרגלי׳ ישבו לבדם הנה כן כמספר הימים אשר תרתם את הארץ: אל תתגרו בם. כמו יגרה מדון כענין תנוע׳ ושבום: אוכל תשברו מאתם. אם ירצו למכור ויש אומרים כי המלה בתימ׳ והטעם כי אין לכם צורך למאכל ולמשתה אלה השנים מעברו והעד על כן כי יי׳ אלהיך ברכך: כתתי את ער. מואב יתכן שלקחה סיחון וחזרה למואב באחרונה: האמים. פירשתיו ספר הכתוב כי מואב לקחו ער מיד האמים: רפאים. פירשתיו: החורים

מסרה
וייראו ה׳ רפין ד׳ מלא׳ וא׳ חסר וס׳ ואת העם צו לאמר. וייראו ממערב את שמואל. ילחכו עפר כנחש חס׳. יברכנו אלהים וייראו אתו כל אפסי ארץ. וייראו גוים את שם י״י: ירשה כלם חס״ ודגשים: האמים ב׳ דין חס׳ וא׳ מלא ואת האימ׳ בשוה קריתים: רפאים ל׳ ראש פסו׳: והמאבים ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ והמאבי׳ יקראו להם אמים. מאדם וממאב דשבאל. וישאו להם נשים מאביות. וגם את רות המאביה. וככלות אלה נגשו:

אבן עזרא

החורים · הם בני שעיר החורי: להמס · משעלי הכפל מבנין הקל: ויהי כאשר תמו · דבק עם ויאמר יי׳ אלי כמו ויהי ככלות משה לכתוב גם ויהי ביום דבר יי׳ ורבים כן והטעם ויהי כאשר תמו הם אחר השם שנעבור את גבול ער: וקרבת מול בני עמון · פירוש ובקרבך אליהם: אל תצורם · משעלי הכפל: ואל תתגר בם · מבנין התפעל מגזרת הלמ״ד ה״א: זמזמים · מלה מתוקנת על משפט לשון הקדש כמו מ האחשדרפנים: וישמידם יי׳ · ספר הכתוב כי השם השמיד אחרים מפני המואבים ונתן להם הארץ לירושה כהר שעיר לעשו· וטעם עד עזה כי היא היתה לפלשתים וכבר היתה בין אברהם ובין אבימלך ברית אם תשקור לי ולניני ולנכדי והכתוב ספר כי העוים לקחו עזה: החל רש · מירושה: ממדבר קדמות · לפי דעתי הוא הנקרא מדבר מתנה: בדרך · הידוע: אכל בכסף תשבירני ואכלתי · אם שובכתי: כאשר

רשי

יירשום · לשון הוה כלומר נתתי בהם כח שהיו מורישים אותם והולכים: היתה בם · למהר ולהומם בתוך ארבעים שנה שלא יגרמו לבניהם עוד להתעכב במדבר ויהי כאשר תמו וגו׳: וידבר יי׳ אלי וגו׳ · אבל משילוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפרשת וידבר אלא ויאמר ללמדך שכל שלשים ושמונה שנה שהיו ישראל נזופים לא נתייחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים ויישוב ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל: אנשי המלחמה · מבן עשרים שנה היוצאים בצבא: אתה עובר היום את גבול מואב אל מול בני עמון · מכאן שארץ עמון לצד צפון: ארץ רפאים תחשב · ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא שנתתי לאברהם: והעוים היושבים בחצרים וגו׳ · עוים מפלשתים הם שמהם הם נחשבים בספר יהושע שנאמר חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים ומפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מידם: והבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם · ועכשו אתם מותרין לקחתה מידם: תחת כל השמים · למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג ונודע הדבר תחת כל השמים: ממדבר קדמות · אעפ״י שלא צוני המקום לקרא לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם כשבא הקב״ה ליתנה לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואעפ״כ פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום · ד״א ממדבר קדמות ממך למדתי שקדמת לעולם יכול היית לשלוח ברק אחד לשרוף את המצרים אלא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר שלח את עמי במתון: כאשר

עתה בל ראשי פסו׳ דקריא׳ ועתה בטבה עתה וסימ׳ כבים רבת: תם ה׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בסדר בהר סיני: אתה ד׳ ר״פ בתורה וסי׳ אתה תהיה על ביתי · אתה תדבר אל כל · אתה עבר היום · אתה הראת לדעת: ואת ארצו ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר זאת חקת התורה: החל ד׳ ג׳ קמ׳ וא׳ פתח וסימ׳ החל רש לרשת: החל רש והתגר בו · החל

תרגום

ובשעיר יתיבו חוראי מלקדמין ובני עשו תריכונון ושיציאונון מן קדמיהון ויתיבו באתריהון כמא די עבד ישראל לארע ירותתיה די יהב יי׳ להון: כען קומו ועברו לכון ית נחלא דזרד ועברנא ית נחלא דזרד: ויומיא די הליכנא מרקם גיאה עד די עברנא ית נחלא דזרד תלתין ותמני שנין עד דסף כל דרא גברי מגיחי קרבא מגו משריתא כמא די קיים יי׳ להון: ואף מחא מן קדם יי׳ הות בהון לשיציותהון מגו משריתא עד דשלימו: והוה כד שלימו כל גברי מגיחי קרבא לממת מגו עמא: ומליל יי׳ עמי למימר: את עבר יומא דין ית תחום מואב ית לחיית: ותתקרב לקביל בני עמון לא תצור עליהון ולא תתגרי למיעבד עמהון קרב ארי לא אתן מארע בני עמון לך ירותא ארי לבני לוט יהבתה ירותא: ארע גיבראי מתחשבא אף היא גיברין יתיבו בה מלקדמין ועמונאי קרן להון חשבני: עם רב וסגי ותקיף כגבריא ושיצינון יי׳ מן קדמיהון ותריכונון ויתיבו באתריהון: כמא דעבד לבני עשו דיתבין בשעיר די שיצי ית חוראי מן קדמיהון ותריכונון ויתיבו באתריהון עד יומא הדין: ועואי דיתבין ברפיח עד עזה קפוטקאי דנפקו מקפוטקיא שיציאונון ויתיבו באתריהון: קומו טולו ועברו ית נחלא דארנון חזי דמסרית בידך ית סיחון מלכא דחשבון אמוראה וית ארעיה שרי לתרכותיה ואתגרי למיעבד עמיה קרב: יומא הדין אשרי למיתן זועתך ודחלתך על אפי עממיא די תחות כל שמיא די ישמעון שמעך ויזועון ויתברון מן קדמך: ושלחית איזגדין ממדברא דקדמות לות סיחון מלכא דחשבון פתגמי שלם למימר: איעיבר בארעך באורחא באורחא איזיל לא אסטי לימינא ולסמאלא: עיבורא בכספא תזבין לי ואיכול ומיא בכספא תתן לי ואשתי לחוד איעיבר בריגלי:

דברים ב, יב–כח

ובשעיר ישבו החרים לפנים ובני עשו יירשום וישמידום מפניהם וישבו תחתם כאשר עשה ישראל לארץ ירשתו אשר נתן יהוה להם: עתה קמו ועברו לכם את נחל זרד ונעבר את נחל זרד: והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמנה שנה עד תם כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה כאשר נשבע יהוה להם: וגם יד יהוה היתה בם להמם מקרב המחנה עד תמם: ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם: ס וידבר יהוה אלי לאמר: אתה עבר היום את גבול מואב את ער: וקרבת מול בני עמון אל תצרם ואל תתגר בם כי לא אתן מארץ בני עמון לך ירשה כי לבני לוט נתתיה ירשה: ארץ רפאים תחשב אף הוא רפאים ישבו בה לפנים והעמנים יקראו להם זמזמים: עם גדול ורב ורם כענקים וישמידם יהוה מפניהם ויירשם וישבו תחתם: כאשר עשה לבני עשו הישבים בשעיר אשר השמיד את החרי מפניהם ויירשם וישבו תחתם עד היום הזה: והעוים הישבים בחצרים עד עזה כפתרים היצאים מכפתור השמידם וישבו תחתם: קומו סעו ועברו את נחל ארנן ראה נתתי בידך את סיחן מלך חשבון האמרי ואת ארצו החל רש והתגר בו מלחמה: היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך: ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום לאמר: אעברה בארצך בדרך בדרך אלך לא אסור ימין ושמאול: אכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי רק אעברה ברגלי:

מסרא

וכלה · תגלות החל הזה בתרא פתח: אחל ג׳ קמצין וא׳ פתח וסימ׳ תת פחדך · אחל גדלך · ולא אחל את שם קדשי · בתרא פתח: ישמעון ה׳ וסימ׳ והיה אם לא יאמינו · היום הזה אחל תת פחדך · ושברתם ועשיתם כי · ועבדתם שם אלה׳ מעשה · כי ישמעון את שמעך דמלכים: סיחון ד׳ מל׳ בתורה וסימ׳ על כן יאמרו המשלים באו חשבון · אוי לך מואב אבדת עם כמוש · ואשלח מלאכים ממדבר · ועשה יי׳ להם · ונמסר גם בסדר חקת:

רשי

כאשר עשו לי בני עשו. לא לענין לעבור את ארצם אלא לענין מכר אוכל ומים: עד אשר אעבור את הירדן. מוסב על אעברה בארצך: החילותי תת לפניך. כפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו: ויצא סיחון. לא שלח בשביל עוג לעזור לו ללמדך שלא היו צריכים זה לזה: ואת בניו. בנו כתי' שהיה לו בן גבור כמותו: מתים. אנשי׃ בבזת סיחון כאמר בזזנו לנו לשון בזה שהיתה חביבה עליהם ובוזזי' איש לו וכשבאו לבזת עוג כבר היו שבעים ומלאי' והיתה בזויה בעיניהם ומקרעין ומשליכין בהמה ובגדים לכך נאמ' כי אם כסף וזהב בזונו לנו לשון בזיון כך נדרש בספרי בפרשת וישב ישראל בשיטים: כל יד נחל יבוק. כל אצל נחל יבוק: וכל אשר צוה ה' אלהינו. שלא לכבוש הניחנו: ונפן ונעל. כל צד צפון הוא עלייה: אל תירא אותו. ובסיחון לא הוצרך לומר אל תירא אותו אלא מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם שנ' ויבא הפליט והוא עוג: חבל ארגוב. מתרגמינן בית פלך טרכונא וראיתי תרגו' ירושלמי במגילת אסתר קורא פלטין טרכונין למדתי חבל ארגוב הפרכיא היכל מלך כלומר שהמלכות נקראת על שמה וכן את הארגוב דמלכים אצל היכל מלך הרגו פקח לתכחם למדתי שכך נקראת שם ההפרכיא: ערי הפרזות. פרוזות ופתוחות בלא חומה וכן פרזות תשב ירושלם: החרם. לשון הווה הלוך וכלותי מיד

ולא אבה סיחון כל משנה תורה ראשי פסו' לא במ"ו ולא וסים' במסר' רבה׳: החלתי ב' וסימ' ראה החלתי תת לפניך את סיחון. היום החלותי לשאל: החל ד' ג' קמצ' וא' פתח וסי' נמסר לע"ל בהאי סידרא: בנו ד' כתי' בנו וקרי' בניו וסי' ונך אתו ואת בנו. ואת בנו לא ידע׳ איש על בנו ועל בנותיו. ובנו יתגרו ואספו: מתם כל ליש׳

אבן עזרא

כאשר עשו לי בני עשו. יש מפרשי' כי פירושו על אוכל בכסף תשבירני אם כן הוא מה יעשו עם יושבי ער שהם מואבים והכתוב אמר על דבר אשר לא קדמו אתכם והוצרכו לפרוש זה בעבור שאמר מלך אדום לא תעבור בי ולפי דעתי שפירושו על טעם שדרך בדרך אלך כאשר עשו לי בני עשו שסבבו הר שעיר בדרך בדרך וכן כתו' אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר רק המלך שהוא מלך אדום לא עזבם שיעברו דרך מדינתו כי משם היה מקום ארץ כנען קרוב ולכן עברו על ער כי כן כתוב ורבים אמרו הם לא קדמו רק ישראל קנו מהם: החלותי. בפתחות הה"א הבנין בעבור אות הגרון וכן העירותיהו בצדק: וכך. חסר נון הטרם: מתים. בני אדם: שגבה. מגזרת ונשגב ה' לבדו: אל ארץ בני עמון. שהיא היום בידם כאשר פירשתי: לא קרבת כל יד. מקום כמו יד הירדן: השאיר לו. כל אחד מישראל והוא פעל עבר: חבל ארגוב. דברי המתרגם ארמית ידועים ויש אומרי' שהו' שם אד' היה בחלקו מירושת אביו זה החבל ויש אומרים כי הא"לף נוסף והוא מגזרת ורגבים ידומקו בדרך רחוקה: באמת

כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ־לִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָר עַד אֲשֶׁר־אֶעֱבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃ וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַעֲבִרֵנוּ בּוֹ כִּי־הִקְשָׁה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־רוּחוֹ וְאִמֵּץ אֶת־לְבָבוֹ לְמַעַן תִּתּוֹ בְיָדְךָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ ס

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת לְפָנֶיךָ אֶת־סִיחֹן וְאֶת־אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצוֹ׃ וַיֵּצֵא סִיחֹן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה יָהְצָה׃ וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנַּךְ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ׃ וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא וַנַּחֲרֵם אֶת־כָּל־עִיר מְתִם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף לֹא הִשְׁאַרְנוּ שָׂרִיד׃ רַק הַבְּהֵמָה בָּזַזְנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הֶעָרִים אֲשֶׁר לָכָדְנוּ׃ מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בַּנַּחַל וְעַד־הַגִּלְעָד לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר שָׂגְבָה מִמֶּנּוּ אֶת־הַכֹּל נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ׃ רַק אֶל־אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן לֹא קָרָבְתָּ כָּל־יַד נַחַל יַבֹּק וְעָרֵי הָהָר וְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

וַנֵּפֶן וַנַּעַל דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן׃ וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ גַּם אֶת־עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וַנַּכֵּהוּ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃ וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא־לָקַחְנוּ מֵאִתָּם שִׁשִּׁים עִיר כָּל־חֶבֶל אַרְגֹּב מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן׃ כָּל־אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרֹת חוֹמָה גְבֹהָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ לְבַד מֵעָרֵי הַפְּרָזִי הַרְבֵּה מְאֹד׃ וַנַּחֲרֵם אוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַחֲרֵם כָּל־עִיר מְתִם הַנָּשִׁים וְהַטָּף׃

כְּמָא דַעֲבַדוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר וּמוֹאֲבָאֵי דְּיָתְבִין בִּלְחָיַת עַד דְּאֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא לְאַרְעָא דַּייָ אֱלָהַנָא יָהֵיב לַנָא׃ וְלָא אֲבָה סִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן לְמִשְׁבְּקַנָא לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵיהּ אֲרֵי אַקְשֵׁי יְיָ אֱלָהָךְ יָת רוּחֵיהּ וְאַתְקֵיף יָת לִבֵּיהּ בְּדִיל לְמִמְסְרֵיהּ בִּידָךְ כְּיוֹמָא הָדֵין׃ וַאֲמַר יְיָ לִי חֲזִי דְּשָׁרֵיתִי לְמִמְסַר קֳדָמָךְ יָת סִיחוֹן וְיָת אַרְעֵיהּ שָׁרֵי לְתָרְכוּתֵיהּ לְמֵירַת יָת אַרְעֵיהּ׃ וּנְפַק סִיחוֹן לְקַדָּמוּתַנָא הוּא וְכָל עַמֵּיהּ לַאֲגָחָא קְרָבָא לְיָהַץ׃ וּמַסְרֵיהּ יְיָ אֱלָהַנָא קֳדָמַנָא וּמְחֵינָא יָתֵיהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת כָּל עַמֵּיהּ׃ וּכְבַשְׁנָא יָת כָּל קִרְווֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא וְגַמַּרְנָא יָת כָּל קִרְוֵי גֻבְרַיָּא וּנְשַׁיָּא וְטַפְלָא לָא אַשְׁאַרְנָא מְשֵׁיזֵיב׃ לְחוֹד בְּעִירָא בַּזּוֹנָא לַנָא וַעֲדֵי קִרְוַיָּא דִּי כְבַשְׁנָא׃ מֵעֲרוֹעֵר דִּי עַל כֵּיף נַחְלָא דְאַרְנוֹן וְקַרְתָּא דִּי בְנַחְלָא וְעַד גִּלְעָד לָא הֲוָת קַרְתָּא דִּי תְקֵיפַת מִנַּנָא יָת כֹּלָּא מְסַר יְיָ אֱלָהַנָא קֳדָמַנָא׃ לְחוֹד לְאַרְעָא בְנֵי עַמּוֹן לָא קְרֵיבְתָּא כָּל כֵּיף נַחְלָא יוּבְקָא וְקִרְוֵי טוּרָא וְכֹל דִּי פַקֵּיד יְיָ אֱלָהַנָא׃ וְאִתְפְּנֵינָא וּסְלֵיקְנָא אֹרַח מַתְנָן וּנְפַק עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן לְקַדָּמוּתַנָא הוּא וְכָל עַמֵּיהּ לַאֲגָחָא קְרָבָא לְאֶדְרֶעִי׃ וַאֲמַר יְיָ לִי לָא תִדְחַל מִנֵּיהּ אֲרֵי בִידָךְ מְסָרִית יָתֵיהּ וְיָת כָּל עַמֵּיהּ וְיָת אַרְעֵיהּ וְתַעְבֵּיד לֵיהּ כְּמָא דַעֲבַדְתָּא לְסִיחוֹן מַלְכָּא אֱמוֹרָאָה דְּיָתֵיב בְּחֶשְׁבּוֹן׃ וּמְסַר יְיָ אֱלָהַנָא בִּידַנָא אַף יָת עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן וְיָת כָּל עַמֵּיהּ וּמְחֵינָהִי עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵיהּ מְשֵׁיזֵיב׃ וּכְבַשְׁנָא יָת כָּל קִרְווֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא לָא הֲוָת קַרְתָּא דִּי לָא נְסֵיבְנָא מִנְּהוֹן שִׁתִּין קִרְוִין כָּל בֵּית פֶּלֶךְ טְרָכוֹנָא מַלְכוּתָא דְעוֹג בְּמַתְנָן׃ כָּל אִלֵּין קִרְוִין כְּרִיכָן מַקְּפָן שׁוּר רָם דָּשִׁין וְעַבְרִין בַּר מִקִּרְוֵי פַּצְחַיָּא סַגִּיאִין לַחְדָּא׃ וְגַמַּרְנָא יָתְהוֹן כְּמָא דַעֲבַדְנָא לְסִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן גַּמַּרְנָא יָת כָּל קִרְוֵי גֻבְרַיָּא נְשַׁיָּא וְטַפְלָא׃

מסרה

חס בכ"ד וסימ' כתים ידך יי' ב' בו. בדיך מתים יחרשו. מעיר מתים ינאקו: ונפן ג' וסימ' ונפן ונסע המדברה. ונפן ונעבר. ונפן ונעל דרך הבשן: ואת ארצו ה' וסימ' ויאמר יי' אל משה אל תירא אתו. ראה החלתי תת לפניך את סיחן ואת ארצו. קומו סעו ועברו את נחל ארנן. ויאמר יי' אלי אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו. ויאמר יי' אל יהושע. ונמסר גם בסדר חקה: עוג בבשן ד' וסים' ונלכד את כל עריו בעת ההיא. כל ערי המישור. כל ממלכת עוג בבשן. חצי הגלעד: בצרת ו' ומשנין וסים' במסר' רבהא:

אבן עזרא

באמת איש · באמת כל אדם והנה הוא כפל ולא יתכן להיות באמתו כי מה בא הכתוב ללמד ועוד שלא יהיה בכלם אדם כלל : יאיר בן מנשה · פירשתיו שהוא מבני יהודה : הגשורי והמעכתי · שני גוים : ולמכיר · מפורש : תוך הנחל וגבול · מלא וכן והירדן וגבול : ואצו אתכם · עם בני ראובן וגד ידבר בעבור שהיו בכלל ישראל אמר אתכם ולא אותם והפך זה ויצו משה את הלוים לקוח את ספר התורה כי אנכי ידעתי את מריך אינו מדבר עם הלוים רק עם כל ישראל ובעבור היות הלוים בכלל דבר אליהם :

רשי

מיד · מרשות : צידונים יקראו לחרמון וגו' · ובמקום אחר הוא אומר עד הר שיאון הוא חרמון הרי לו ארבעה שמות למה הוצרכו ליכתב להגיד שבח ארץ ישראל שהיו ארבעה מלכיות מתפארות בכך זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא : שניר · הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנען : מיתר הרפאים · שהרגו אמרפל וחבריו בעשתרות קרנים והוא פלט מן המלחמה שנ' ויבא הפליט והוא עוג : באמת איש · באמת עוג : ההוא יקרא ארץ רפאים · היא אותה שנתתי לאברהם : ואת הארץ הזאת · האמור למעלה מנחל ארנון ועד הר חרמון : ירשנו בעת ההיא · מערוער אשר על נחל ארנון · אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתתי לראובני ולגדי אבל לענין ירושה עד הר חרמון היה : תוך הנחל וגבול · כל הנחל ועוד מעבר לשפתו כלומר עד ועד בכלל ויותר מכאן : כנרת · מעבר הירדן המערבי היא ונחלת בני גד מעבר הירדן מזרחי ונפל בגורלם רוחב הירדן כנגדם ועוד מעבר שפתו עד כנרת וזהו שנאמר והירדן וגבול הירדן ומעבר לו : ואצו אתכם · לבני ראובן וגד היה מדבר : לפני אחיכם · הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה לפי שהיו גבורי' ואויבים נופלי' לפניהם שנאמ' וטרף זרוע אף קדקד :

חסלת ואלה הדברים

מסורה

מנחל ד' וסימ' ונקח בעת ההוא את הארץ · ואלה מלכי הארץ אשר הכו בני ישראל · ולא הוסיף עוד מלך מצרים · מנחל בדרך ישתה : כל ערי המישור ט' פסוקי' כל וכל וכל וסימ' נמסר בסדר נשא : המישר כלם חס' במ' מל וסימ' נמסר רבת' : סלכה ג' וסימ' כל ערי המישור וכל הגלעד · והגלעד וגבול הגשורי · ובני גד לנגדם

וכל הבהמה ושלל הערים בזונו לנו : ונקח בעת ההוא את הארץ מיד שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מנחל ארנן עד הר חרמון : צידנים יקראו לחרמון שרין והאמרי יקראו לו שניר : כל ערי המישר וכל הגלעד וכל הבשן עד סלכה ואדרעי ערי ממלכת עוג בבשן : כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים הנה ערשו ערש ברזל הלה הוא ברבת בני עמון תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה באמת איש : ואת הארץ הזאת ירשנו בעת ההוא מערער אשר על נחל ארנן וחצי הר הגלעד ועריו נתתי לראובני ולגדי : ויתר הגלעד וכל הבשן ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה כל חבל הארגב לכל הבשן ההוא יקרא ארץ רפאים : יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגב עד גבול הגשורי והמעכתי ויקרא אתם על שמו את הבשן חות יאיר עד היום הזה : ולמכיר נתתי את הגלעד : ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד ועד נחל ארנן תוך הנחל וגבל ועד יבק הנחל גבול בני עמון : והערבה והירדן וגבל מכנרת ועד ים הערבה ים המלח תחת אשדת הפסגה מזרחה : ואצו אתכם בעת ההוא לאמר יהוה אלהיכם נתן לכם את הארץ הזאת לרשתה חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל : רק נשיכם וטפכם ומקנכם ידעתי כי מקנה רב לכם ישבו בעריכם אשר נתתי לכם : עד אשר יניח יהוה לאחיכם ככם וירשו גם הם את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם בעבר הירדן ושבתם איש לירשתו אשר נתתי לכם : ואת יהושוע צויתי בעת ההוא לאמר עיניך הראת

תרגום

וכל בעירא ועדי קרויא בזנא לנא : ונסיבנא בעידנא ההיא ית ארעא מיד תרין מלכי אימוראה די בעברא דירדנא מנחלא דארנון עד טורא דחרמון : צידונאי קרן לחרמון שריון ואמוראי קרן ליה טור תלגא : כל קרוי מישרא וכל גלעד וכל מתנן עד סלכה ואדרעי קרוי מלכותיה דעוג במתנן : ארי לחוד עוג מלכא דמתנן אישתאר משאר גבריא הא ערסיה ערסא דפרזלא הלא היא ברבת בני עמון תשע אמין אורכה וארבע אמין פותיה באמת מלך : וית ארעא הדא יריתנא בעידנא ההיא מערער די על נחלא דארנון ופלגות טורא דגלעד וקירוהי יהבית לשיבט ראובן ולשיבט גד : ושאר גלעד וכל מתנן מלכותא דעוג יהבית לפלגות שבטא דמנשה כל בית פלך טרכונא וכל מתנן ההוא יתקרי ארע גבריא : יאיר בר מנשה נסיב ית כל בית פלך טרכונא עד תחום גשוראה ואפקירוס וקרא יתהן על שמיה ית מתנן כפרני יאיר עד יומא הדין : ולמכיר יהבית ית גלעד : ולשיבט ראובן ולשיבט גד יהבית מן גלעד ועד נחלא דארנון גו נחלא ותחומא ועד יובקא דנחלא תחומא דבני עמון : ומישרא וירדנא ותחומיה מגינוסר ועד ימא דמישרא ימא דמילחא תחות משפך מרמתא מדינחא : ופקידית יתכון בעידנא ההיא למימר יי אלהכון יהיב לכון ית ארעא הדא למירתה מזרזין תעברון קדם אחיכון בני ישראל כל מזרזי חילא : לחוד נשיכון וטפלכון ובעירכון ידענא ארי בעיר סגי לכון יתבון בקירויכון די יהבית לכון : עד די יניח יי לאחיכון כותכון וירתון אף אינון ית ארעא דיי אלהכון יהיב להון בעיברא דירדנא ותתובון גבר לירותתיה די יהבית לכון : וית יהושע פקידית בעידנא ההיא למימר עינך חזאן

מסרה

ישבנו : הנה ד' סב' והנה וסי' נמסר בסדר כי תשא : הלא היא ג' וסי' כי רק עוג · כתובה על ספר הישר · הדעת אתי נאם יי' : ואת הארץ ה' וסי' נמסר בסדר וישלח : שבט המנשה ב' וסי' ממלכת עוג נתתי לחצי · שבט המנשה וכל יהושע דכוו' במג וסימ' ויתן משה · וישלחו בני ישראל · ויבאו אל בני ראובן ואל : ועד נחל ארנון י"ר פסו' אית בהון ועד ועד וסימ' במס' רבת' : וגבל ט' חס' וסי' נמסר בסד' חקה : ועד ים ד' יתיראין וסי' נמ' בסדר משפטים : אשר יי' אלהיכם ד' בטע' בספר בליש' וסי' עד אשר יניח יי' · ושמרת את חקיו ואת · שפטים ושטרים · ושבת בטנא : יהושע ב' מלאי' וסימ' ואת יהושע צויתי · אשר תאריכו ימים : צויתי ה' וסי' נמסר בסוף סדר צו :

200

ואתחנן

את כל אשר עשה יהוה אלהיכם לשני המלכים האלה כן־יעשה יהוה לכל־הממלכות אשר אתה עבר שמה׃ לא תיראום כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם׃

קה׳ כל׳ה סימן

ס ס ס

ואתחנן אל־יהוה בעת ההוא לאמר׃ אדני יהוה אתה החלות להראות את־עבדך את־גדלך ואת־ידך החזקה אשר מי־אל בשמים ובארץ אשר־יעשה כמעשיך וכגבורתך׃ אעברה־נא ואראה את־הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנן׃ ויתעבר יהוה בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר יהוה אלי רב־לך אל־תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה׃ עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך כי־לא תעבר את־הירדן הזה׃ וצו את־יהושע וחזקהו ואמצהו כי־הוא יעבר לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את־הארץ אשר תראה׃ ונשב בגיא מול בית פעור׃ פ

ועתה ישראל שמע אל־החקים ואל־המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את־הארץ אשר יהוה אלהי אבתיכם נתן לכם׃ לא תספו על־הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את־מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם׃

יַת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ אֱלָהֲכוֹן לִתְרֵין מַלְכַיָּא הָאִלֵּין כֵּן יַעְבֵּיד יְיָ לְכָל מַלְכְוָתָא דִּי אַתְּ עָבַר לְתַמָּן׃ לָא תִדְחֲלוּן מִנְּהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן מֵימְרֵיהּ יְגִיחַ לְכוֹן׃

ס ס ס

וְצַלֵּיתִי קֳדָם יְיָ בְּעִדָּנָא הַהוּא לְמֵימָר׃ יְיָ אֱלֹהִים אַתְּ שָׁרֵיתָא לְאַחֲזָאָה יַת עַבְדָּךְ יַת רְבוּתָךְ וְיַת יְדָךְ תַּקִּיפְתָּא דִּי אַתְּ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִינְתָּךְ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָא וְשַׁלִּיט בְּאַרְעָא וְלֵית דְּיַעְבֵּיד כְּעוֹבָדָךְ וּכְגִיבַרְתָּךְ׃ אֶעֱבַר כְּעַן וְאֶחֱזֵי יַת אַרְעָא טָבְתָא דִּי בְּעִיבַר דְּיַרְדְּנָא טוּרָא טָבָא הָדֵין וּבֵית מַקְדְּשָׁא׃ וַהֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עֲלַי בְּדִילְכוֹן וְלָא קַבֵּיל מִנִּי וַאֲמַר יְיָ לִי סַגִּי לָךְ לָא תוֹסֵף לְמַלָּלָא קֳדָמַי עוֹד בְּפִתְגָמָא הָדֵין׃ סַק לְרֵישׁ רָמָתָא וּזְקוֹף עֵינָךְ לְמַעַרְבָא וּלְצִפּוּנָא וּלְדָרוֹמָא וּלְמַדִּינְחָא וַחֲזֵי בְעֵינָךְ אֲרֵי לָא תְעִיבַּר יַת יַרְדְּנָא הָדֵין׃ וּפַקֵּיד יַת יְהוֹשֻׁעַ וְתַקְּפֵהִי וְאַלֵּימְהִי אֲרֵי הוּא יְעִיבַּר קֳדָם עַמָּא הָדֵין וְהוּא יַחְסֵין יָתְהוֹן יַת אַרְעָא דִּי תֶחֱזֵי׃ וִיתֵיבְנָא בְּחֵילְתָא לָקֳבֵיל בֵּית פְּעוֹר׃

וּכְעַן יִשְׂרָאֵל שְׁמַע לִקְיָמַיָּא וּלְדִינַיָּא דִּי אֲנָא מַלֵּיף יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד בְּדִיל דְּתֵיחוֹן וְתֵיעֲלוּן וְתֵירְתוּן יַת אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתְכוֹן יָהֵיב לְכוֹן׃ לָא תוֹסְפוּן עַל פִּתְגָמָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד יָתְכוֹן וְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּיהּ לְמִטַּר יַת פִּקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד יָתְכוֹן׃

תיראום ב׳ דין מ׳ל וא׳ חס׳ · וי׳ אתכו אל תיראם : הנ׳לחם ג׳ וסי׳ב׳ לא תיראום דמשנה תורה · אתם ראיתם · אחד בכם ירדף אלף : אדני יי׳ כל אורית׳ וכתיב א׳ יי׳ אלהים בר מן ח׳ אדני יי׳ וסי׳ במסר׳ רבת׳ : להראות ג׳ ובלאי׳ וסימ׳ אתה החלות · להראות העמים והשרים · להראות את אסתר : ובגבורותיך ל׳ וכתי׳ כן וג׳ בליש׳ וס׳ אשר יעש׳ כמעשיך וכגבורתך׳ ואיה קנאתך וגבורותיך · וגבורותיך יגידו · ב׳ קדמאי גבורתך כת׳ : ואראה וסי׳ נכס בשמות : והלבנון ה׳ ד׳ מלאי׳ ודין חס׳ נמסר בסדר ואלה הדברים : תוסף ב׳ מלאי׳ בליש׳ וסי׳ אל תוסף דבר אלי · את כל הדבר אשר : כדבר הזה ח׳ וסימ׳ במסר׳ רבת׳ : וצפונה ה׳ ג׳ מלאי׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ והיה זרעך כעפר חס׳ · עלה ראש הפסגה · וצפנה פנה אל הגלגל חס׳ · נגבה לאפרים וצפונה · ראיתי את האיל מנגח :

רשי

ואתחנן אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם · ואע״פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון אמר לו בלשון ואתחנן · דבר אחר זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה כדאית׳ בספרי : בעת ההיא · לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר : לאמר · זה אחד משלשה מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו : יי׳ אלהים · רחום בדין : אתה החילות להראות את עבדך · פתח להיות עומד ומתפלל אף על פי שנגזרה גזרה אמ׳ לו ממך למדתי שאמרת לי ועתה הניחה לי וכי תופש הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי תלוי להתפלל עליהם כמו כן הייתי לעשו׳ עכשיו׳ : את גדלך · זו מדת טובך וכן הוא אומר ועתה יגדל נא כח יי׳ : ואת ידך · זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי עולם : החזק׳ · שאתה כובש ברחמים את מדת הדין בחזקה : אשר מי אל וגו׳ · אינך דומ׳ למלך בשר ודם שיש לו יועצין וסנקתדרין הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזירתך ולפי פשוטו אתה החלות להראות את עבדך מלחמת סיחון ועוג כדכתיב ראה החלותי תת לפניך הראני מלחמת שלשים ואחד מלכי׳ : אעברה נא · אין נא אלא לשון בקשה : ההר הטוב הזה · זו ירושלם : והלבנון · זה בית המקדש : ויתעבר יי׳ · נתמלא חימה : למענכם · אתם גרמתם לי וכן הוא אומר ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם : רב לך · שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן ומפציר · דבר אחר רב לך הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך : וראה בעיניך · בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה אני מראה לך את כלה שנאמר ויראהו יי׳ את כל הארץ : וצו את יהושע · על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות : וחזקהו ואמצהו · בדבריך שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי ליענש עליהם מבטיחו אנכי הוא יעבור והוא ינחיל : כי הוא יעבור · אם יעבור לפניהם ינחלו ואם לאו לא ינחלו וכן אתה מוצא כששלח מן העם אל העי והוא ישב ויכו מהם אנשי העי וגו׳ וכיון שנפל על פניו אמר לו קום לך קם לך כתיב אתה הוא העומד במקומך ושלח את בני למלחמה למה זה אתה נופל על פניך לא כך אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם לאו אין עוברין : ונשב בגיא וגו׳ · ונצמדתם לע״ז ואף על פי כן ועתה ישראל שמע אל החוקים והכל מחול לך ואני לא זכיתי לימחל לי : לא תוסיפו · כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכן לא תגרעו : ושמרתם

תחיו קרית דברית׳ למען תחיו וכלהם · תכיי׳ למען תחיון וטוב לכם׳

אבן עזרא

ואתחנן הטעם וכבר התחננתי כי אחר הזכיר יהושע ואמר צויתיו בעבור כי אינני עובר עמכם כי התחננתי לשם לעבור עמכם בעבור כי לגדולת השם אין חקר וחדשים לבקרים רבה אמונתך · אמר חכם מהחכמים אתה החלות להראו׳ גדלך בשמים ובארץ במעשים שנוהג העולם בם : ואת ידך החזקה · באותות שכתבו על ידו עד שנודע בעולם כי אין אל כי אם הוא לבדו והטעם תקיף בשמי׳ שהם המלאכים והצבא ובארץ שהם החיות ובני אדם : כמעשיך · שהם כולם בחכמ׳ : וכגבורותיך · ביכולת וטעם זו הפרשה לחבב את ארץ ישראל ואם הארץ תהיה חביבה ישמרו מצות השם שלא יגלו ממנה : עלה ראש הפסגה · הוא הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה : ונשב בגיא · טעמו וכבר ישבנו בגיא הזה שהוא ראש הפסגה כי משם כשנו אל ערבות מואב והגיא הוא בהר העברים כי כן מפורש ועתה החל לדבר על המצות ובעבור שהיו מול בית פעור החל לדבר בע״ז ילמד אתכם לעשות · כי עקר הלמוד לעשות המצות : למען תחיון · כי עובדי פעור נשמדו : וירשתם · בעבור שנח ונעלם הי״וד כשבר הוי״ו כשבר עין הפעל ואפס על משקלו : לא תוסיפו · מדעתכם ותחשבו כי היא עבודה לשם גם כן לא תגרעו ואשר אמרתי למען תחיו אין צורך לעדים כי עיניכם הרואות : בבעל

אבן עזרא

בבעל פעור. בעבור בעל פעור ורבים כן ומי שלא עבר בעל פעור הנו חי. וטעם למדתי אתכם אחר שאמר אשר אנכי מלמד אתכם להוסיף כאשר צוני י״י כי המצות הם מצותיו שתעשו בארץ שיתן לכם השם לירושה ועוד כי יש לכם תפארת במצותיו על כל הגוים והטעם כי עיקר כל המצות יבינם המשכיל וידע למה נתנו: כי מי גוי גדול. שיש לו אלהים שיהיה קרוב אליו שיענהו תמיד בכל אשר יבקש ממנו גם אין גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים בשקול הדעת כמו ישראל. וטעם גוי גדול בעבור חכמי לב יראי השם: רק השמר לך. הטעם אם תשכח כל דבר אל תשכח יום אשר עמדת בסיני: אשר ראו עיניך. זהו וכל העם רואים את הקולות. וטעם כל הימים אשר הם חיי׳ על האדמה כי השם ידע שלא יוכלו לעשות מצותיו כראוי והם בארצות המושלים בהם: לב השמים. באמצע כנגד הרואים וכן בלב ים: זולתי קול. שמעתם כי הקול איננו נראה בעין וכבר פירשתי וכל העם רואים את הקולות. וטעם ואותי צוה י״י כי בסיני צוה השם למשה את כל החקים והמשפטים רק הגידם לישראל בשנה השנית ופעם אחרית בשנת הארבעים ואחר שלא ראיתם כל תמונה השמרו לכם פן תשחיתון מה שראיתם והטעם האמת או דרכיכם:

פסל

הראות ד׳ ב׳ מלאים וב׳ חסרים וסימ׳ ואת יהושע צויתי. כי עיניכם הראת. עיניכם הראות. וחשבו הראות. ב׳ קדמאי חס׳ דחס׳ וב׳ בתראי הראות כתי׳: ישמעון ה׳ וסי׳ והיה אם לא יאמינו גם׳ היום הזה אחל תת פחדך ויראתך. ושמרתם ועשיתם. ועבדתם שם אלהים. כי ישמעון את שמעך דמ״ל. ונמסר גם בסדר

עיניכון חזאה ית די עבד יי בפלחי בעלא פעור ארי כל גברא דהליך בתר בעלא פעור שיציה יי אלהך מבינך: ואתון דאדבקתון בדחלתא דיי אלהכון קימין כולכון יומא דין: חזו דאליפית יתכון קימין ודינין כמא די פקדני יי אלהי למעבד כן בגו ארעא די אתון עלין לתמן למירתה: ותטרון ותעבדון ארי היא חוכמתכון וסוכלתנותכון לעיני עממיא די ישמעון ית כל קימיא האילין ויימרון לחוד עם חכים וסוכלתן עמא רבא הדין: ארי מן עם רב דיליה אלהא קריב ליה לקבלא צלותיה בעידן עקתיה כיי אלהנא בכל עידן דאנחנא מצלן קדמוהי: ומן עם רב דליה קימין ודינין קשיטין ככל אורייתא הדא די אנא יהיב קדמיכון יומא דין: לחוד אסתמר לך וטר נפשך לחדא דילמא תתנשי ית פתגמיא די חזאה עינך ודילמא יעידון מלבך כל יומי חייך ותהודעינון לבנך ולבני בנך: יומא די קמתא קדם יי אלהך בחורב כד אמר יי לי כנוש קדמי ית עמא ואשמעינון ית פתגמי די ילפון למדחל קדמי כל יומיא די אנון קימין על ארעא וית בניהון יאלפון: וקריבתון וקמתון בשיפולי טורא וטורא בער באשתא עד צית שמיא חשוכא עננא ואמיטתא: ומליל יי עמכון מגו אשתא קל פתגמין אתון שמעין ודמות ליתיכון חזן אלהן קלא: וחוי לכון ית קימיה די פקיד יתכון למעבד עסרא פתגמין וכתבינון על תרין לוחי אבניא: ויתי פקיד יי בעידנא ההיא לאלפא יתכון קימין ודינין למעבדכון יתהון בארעא דאתון עברין תמן למירתה: ותסתמרון לחדא לנפשתיכון ארי לא חזיתון כל דמות ביומא די מליל יי עמכון בחורב מגו אשתא: דילמא תחבלון ותעבדון לכון

עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל פְּעוֹר כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם: רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה: כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו: וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם: רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ: יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְהוָה אֵלַי הַקְהֶל לִי אֶת הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה וְאֶת בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן: וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל: וַיְדַבֵּר יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל: וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֵם עַל שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים: וְאֹתִי צִוָּה יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: פֶּן תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם

רשי

ושמרתם. זו משנה: ועשיתם. כמשמעו: כי היא חכמתכם ובינתכם וגו׳. בזאת תחשבו חכמי׳ ונבונים לעיני העמים: חקים ומשפטים. צדיקים הגונים ומקובלים: רק השמר לך פן תשכח את הדברים. אז כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם תחשבו חכמים ונבונים ואם תעוותו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטי׳: יום אשר עמדת. מוסב על מקרא של מעלה ממנו אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב אשר ראיתם את הקולות ואת הלפידים: ילמדון. ילפון לעצמם: ואותי צוה יי׳ ללמד אתכם. תורה שבעל פה: כמל

צדיקם כל אורייתא לכ חס׳ יוד בתר כמ״א ויסלף דברי צדיקים דאלת שמות

מסרה

דברים: הגדול ח׳ מלא׳ בתורה וסי׳ בממ רבת׳: כיי׳ אלהינו ד׳ וסי׳ ויאמר למחר למען תדע. כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו. אין קדוש כיי׳ כי אין בלתך. מי כיי׳ אלהינו המגביה לשבת. ונמסר גם בסדר וארא: קראנו ב׳ וסימ׳ כי מי גוי גדול. יעננו ביום קראינו: יסורו ב׳ מלא׳ וסימ׳ רק השמר לך ושמר. יתנדדו יסורו: ופן ה׳ וסי׳ במסר׳ רבת׳: באמר ג׳ וחס׳ וסימ׳ יום אשר עמדת. ומארצו יצאו. באמר אלי׳ כל היום איה. אנ״ך: וחד ויהי באמר יהושע: אשר הם חיים ג׳ וסימ׳ יום אשר עמדת. למען ייראוך. וחברו דד״ה. אנ״ך: ואת בניהם ד׳ וסי׳ יום אשר עמדת. ואת בניהם הקים. כלו בבית. ואת בניהם לא המית כי בכתוב בתורה בספר דד״ה: וההר ג׳ וסימ׳ ותקרבון ותעמדון תחת ההר׳ ויהי בשמעכם את הקול. ואפן וארד מן ההר: בער באש ב׳ הסנה׳ וההר בער באש: לחות ב׳ כתי׳ כן בתורה חס׳ וי״ו קדמ׳ וסימ׳ במסר׳ רבת׳: ונשמרתם ה׳ וסי׳ ונשמרתם מאד לנפשתיכם. וחברו דיהושע. וייראו מכם. ונשברת ברוחב׳. וחברו תרויהון במלאכי: השחתון ז׳ חסרי׳ בליש׳ השחתה וסי׳ במסר׳ רבת׳:

השמ׳ מה׳א וסימ׳ במסר׳ רבת׳ ׃ ועבדתם ד׳ קמצין וסי׳ ופן תשא עיניך ׃ והיה אם שכח תשכח ׃ ואם יפנה לבבך ׃ וידברו אליו דמלכ׳ גבי רחבעם ׃ ויוצא ד׳ חס׳ יוד וסימ׳ ואתכם לקח יי׳ ויוצא אתכם ׃ ויוצא את בן המלך דמלכים ׃ ויוצא נוזלים מסלע ׃ ויוצא עמו בששון ׃ וסימ׳ בלשון התרגום נסב ברא דמלכא אבנא

פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה׃ תבנית כל בהמה אשר בארץ תבנית כל צפור כנף אשר תעוף בשמים׃ תבנית כל רמש באדמה תבנית כל דגה אשר במים מתחת לארץ׃ ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק יהוה אלהיך אתם לכל העמים תחת כל השמים׃ ואתכם לקח יהוה ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה׃ ויהוה התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עברי את הירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה׃ כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עבר את הירדן ואתם עברים וירשתם את הארץ הטובה הזאת׃ השמרו לכם פן תשכחו את ברית יהוה אלהיכם אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך יהוה אלהיך׃ כי יהוה אלהיך אש אכלה הוא אל קנא׃ פ

כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם הרע בעיני יהוה אלהיך להכעיסו׃ העידתי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה לא תאריכן ימים עליה כי השמד תשמדון׃ והפיץ יהוה אתכם בעמים ונשארתם מתי מספר בגוים אשר ינהג יהוה אתכם שמה׃ ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחן׃

צלם דמות כל צורא דמות דכר או נוקבא׃ דמות כל בעירא די בארעא דמות כל צפר גדפא די פרח באויר רקיע שמיא׃ דמות כל רחשא די בארעא דמות כל נוני די במיא מלרע לארעא׃ ודילמא תזקוף עינך לשמיא ותחזי ית שמשא וית סיהרא וית כוכביא כל חילי שמיא ותטעי ותסגוד להון ותפלחינון די זמין יי אלהך יתהון לכל עממיא די תחות כל שמיא׃ ויתכון קריב יי לדחלתיה ואפיק יתכון מכורא דפרזלא ממצרים למהוי ליה לעם אחסנא כיומא הדין׃ ומן קדם יי הוה רגז עלי על פתגמיכון וקיים בדיל דלא למעבר ית ירדנא ובדיל דלא למיעל לארעא טבתא די יי אלהך יהיב לך אחסנא׃ ארי אנא מאית בארעא הדא לית אנא עבר ית ירדנא ואתון עברין ותירתון ית ארעא טבתא הדא׃ אסתמרו לכון דילמא תתנשון ית קימא דיי אלהכון די גזר עמכון ותעבדון לכון צלם דמות כולא די פקדך יי אלהך׃ ארי יי אלהך מימריה אשא אכלא הוא אל קנא׃ ארי תולדון בנין ובני בנין ותתעתקון בארעא ותחבלון ותעבדון צלם דמות כולא ותעבדון דבישׁ קדם יי אלהך לארגזא קדמוהי׃ אסהדית בכון יומא דין ית שמיא וית ארעא ארי מיבד תיבדון בפריע מעל ארעא די אתון עברין ית ירדנא תמן למירתה לא תורכון יומין עלה ארי אשתצאה תשתיצון׃ ויבדר יי יתכון ביני עממיא ותשתארון עם דמניין בעממיא די ידבר יי יתכון לתמן׃ ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעותא עובד ידי אנשא אעא ואבנא דלא חזן ולא שמעין ולא אכלין ולא מריחין׃

רשי: סמל. צורה׃ ופן תשא עיניך. להסתכל בדבר ולתת לב לטעות אחריהם׃ אשר חלק להם. להאיר להם. דבר אחר לאלוהות לא מנען מלטעות אחריהם אלא החליקם בדברי הבליהם לטרדם מן העולם וכן הוא אומר כי החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא׃ כור. הוא כלי שמזקקים בו את הזהב׃ התאנף. נתמלא רוגז׃ על דבריכם. על אודותיכם על עסקיכם׃ כי אנכי מת וגו׳. אינני עובר. מאחר שמת מהיכן יעבר אלא אף עצמותי אינם עוברים׃ תמונת כל. תמונת כל דבר׃ אשר צוך יי׳. אשר צוך שלא לעשות׃ אל קנא. מקנא לנקום אנפרדמינט בלעז מתאחז על רוגזו להפרע מעובדי ע״ז׃ ונושנתם. רמז להם שיגלו ממנה לסוף שמונה מאות וחמשים ושתים שנה כמנין ונושנתם והוא הקדים והגלם לסוף שמנה מאות וחמשים ושתים והקדים שתי שנים לונושנתם כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שנ׳ וישקוד יי׳ על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק יי׳ אלהינו צדקה עשה עמנו שמהר להביאה שתי שנים לפני זמנה׃ העידותי בכם. הנני מזמינם להיות עדים שהתריתי בכם׃ ועבדתם שם אלהים. כתרגומו משאתם עובדים לעובדיהם כאילו אתם עובדים להם׃

אבן עזרא: פסל. אשר יקצב כמו ויפסלו׃ זכר או נקבה. סוגדים ועובדים כל בהמה שיפגעו בתחלת יומו ויש אומרים להוריד כח עליונים כצורת עקרב לנשוך והצורות הארבעים ושבעה הנעתקות שהם התאורים הגדולים ואחר שאמר ואת הככבים בגוים ידועים׃ גם יש גוים השמש והירח. אחר כן כלל כל צבא השמים ככבי לכת שהם ככבי אור וכל המזלות והצורות׃ ונדחת. כאדם שידחה ויפול׃ אשר חלק. דבר מנוכה הוא כי יש לכל עם ועם ככב ידוע ומזל וכן יש מזל לכל עיר ועיר והשם שם לישראל מעלה גדולה להיות השם יועצם ולא ככב להם והנה ישראל נחלת השם. וטעם ויי׳ התאנף כי בעבור שאמר ויוציא אתכם להיותכם לו לעם נחלה בארץ שתעבדוהו רק אני לא לא אראה בטובה הזאת׃ על דבריכם. אתם סבבתם שלא אכנס לארץ כאשר פירשתי׃ השמרו לכם ועשיתם פסל. וכבר אמר כזה והטעם להוסיף אם אוכלה על כן אנכי מצוך׃ תמונת כל. כל דבר׃ אשר צוך. כאשר צוך או תלת צוך שלא לעשות כמו ועל העבטים אבוה ויש אומ׳ על צורת הככבים וזה רחוק בעיני׃ אש אוכלה הוא. בלי כף הדמות והטעם כאש אוכלה הוא׃ אל קנא. לעז וקנאתו תאכל כאש שלא תעזוב שורש וענף׃ כי תוליד בנים. אמר אל קנא ואחר כן באר מה יקרא להם אם יעשו פסל׃ ועשיתם הרע. באשר המצות כמו לרצון ולכאוף׃ העידותי בכם היום. יש אומרים כי טעם עדות שמים והארץ המלאכים ובני אדם ואחרים אמרו על הגשם כטעם את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה והנכון בעיני להיותם עדים שיראום תמיד הם ובניהם כי הם עומדים כטעם כימי השמים על הארץ וכן שמעו הרים את ריב יי׳ וכן האבן הזאת תהיה בנו לעדה ושמא יטעון טוען כי שמים כעשן נמלחו וחביריו הטוען ער ולבו יסן׃ תאבדון. כמו תלמדון בעבור שאיננו סמוך׃ מתי מספר. פירשתיו׃ יראון וישמעון. הזכיר הארבעה ההרגשות ואין צורך להזכיר החמישית כי היא עבה מכולם ועוד כי היא שורש חיי הגוף ולא תמצא על מלת ובקשתם ומצאת כי ידבר לרבים ולגוי אחד או לאדם אחר׃ בכל

בחדוא׃ אנכי מת ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויחי׃ אכלה ה׳ וסימ׳ כי יי׳ אלהיך אש אכלה הוא. יי׳ אלהיך הוא העבר לפניך. ואמרת אכלה בשר כי תאוה נפשך. על כל שפאים במדבר. כקול ברכבות. וחד ואכלה מציד׃ בנים ובני בנים ג׳ פסוקים אית בהון תרין מלין בתרי טעמי וסימ׳ כי תוליד בנים ובני בנים. עורי עורי דבורה׃ כפרי זהב שלשים׃ את השמים ואת הארץ י״ג וסי׳ במסרה רבתא׃ האבדון ד׳ וסי׳ העידתי בכם. והבון. בגוים אשר אני מאביך. הגדתי לכם היום׃

ובקשתם ג׳ וסימניהון ובקשתם גם כתנה׳ ובקשתם משם את יי׳ אלהיך ומצאת׳ ובקשתם אתי ומצאתם׳ ונמסר גם בסדר קרח׃ עד יי׳ ה׳ וסימניהון בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה׳ תנגף יי׳ את מצרים׳ שובה ישראל עד יי׳ אלהיך׳ נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה׳ ושבת עד יי׳׃ ראשנים ח׳ וסי׳ נמסר בסדר

וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ׃ כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם׃ כִּי שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל־הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמָיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ׃ הֲשָׁמַע עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי׃ אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ׃ אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ׃ מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָּ וְעַל־הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם׃ לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת־לְךָ אֶת־אַרְצָם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ פ

וְתִתְבְּעוּן מִתַּמָּן יָת דַּחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וְתַשְׁכַּח אֲרֵי תִתְבְּעִינֵיהּ מִן קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃ כַּד יְעוּק לָךְ וְיַשְׁכְּחוּנָּךְ כֹּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין בְּסוֹף יוֹמַיָּא וּתְתוּב לְדַחַלְתָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּיל לְמֵימְרֵיהּ׃ אֲרֵי אֱלָהָא רַחֲמָנָא יְיָ אֱלָהָךְ לָא יִשְׁבְּקִינָּךְ וְלָא יְחַבְּלִינָּךְ וְלָא יִנְשֵׁי יָת קְיָמָא דַּאֲבָהָתָךְ דִּי קַיֵּים לְהוֹן׃ אֲרֵי שְׁאַל כְּעַן לְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי דִּי הֲווֹ קֳדָמָךְ לְמִן יוֹמָא דִּי בְרָא יְיָ אָדָם עַל אַרְעָא וּלְמִסְּיָפֵי שְׁמַיָּא וְעַד סְיָפֵי שְׁמַיָּא הֲהֲוָה כְּפִתְגָּמָא רַבָּא הָדֵין אוֹ הַאִשְׁתְּמַע דִּכְוָתֵיהּ׃ הֲשָׁמַע עַמָּא קָל מֵימְרָא דַּיְיָ מְמַלֵּיל מִגּוֹ אִשָּׁתָא כְּמָא דִּי שְׁמַעְתְּ אַתְּ וְאִתְקַיַּים׃ אוֹ נִסִּין עֲבַד יְיָ לְאִתְגְּלָאָה לְמִפְרַק לֵיהּ עַם מִגּוֹ עַם בְּנִסִּין בְּאָתִין וּבְמוֹפְתִין וּבִקְרָבָא וּבִידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמְמָא וּבְחֶזְוָנִין רַבְרְבִין כְּכֹל דִּי עֲבַד לְכוֹן יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכוֹן׃ אַתְּ אִתַּחֲזֵיתָא לְמִדַּע אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלָהִים לֵית עוֹד בַּר מִנֵּיהּ׃ מִן שְׁמַיָּא אַשְׁמְעָךְ יָת קָל מֵימְרֵיהּ לְאַלָּפוּתָךְ וְעַל אַרְעָא אַחְזְיָךְ יָת אִשָּׁתֵיהּ רַבְּתָא וּפִתְגָּמוֹהִי שְׁמַעְתְּ מִגּוֹ אִשָּׁתָא׃ וַחֲלָף אֲרֵי רְחֵים יָת אֲבָהָתָךְ וְאִתְרְעִי בִּבְנֵיהוֹן בָּתְרֵיהוֹן וְאַפְּקָךְ בְּמֵימְרֵיהּ בְּחֵילֵיהּ רַבָּא מִמִּצְרָיִם׃ לְתָרָכָא עַמְמִין רַבְרְבִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ מִן קֳדָמָךְ לְאַעָלוּתָךְ לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן אַחְסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃ וְתִידַע יוֹמָא דֵין וּתְתִיב לְלִבָּךְ אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלָהִים דִּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרַע לֵית עוֹד בַּר מִנֵּיהּ׃ וְתִטַּר יָת קְיָמוֹהִי וְיָת פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין דְּיֵיטַב לָךְ וְלִבְנָךְ בָּתְרָךְ וּבְדִיל דְּתוֹרִיךְ יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ כָּל יוֹמַיָּא׃

בחקתי׃ למן היום ז׳ וסי׳ בבס׳ רבת׳׃ ועד קצה ה׳ וסי׳ כי שאל נא לימים׳ ותפיצך יי׳ בכל העמ׳׳ באלהי העמים׳ על כל שפאים במדבר׳ והו הללו יי׳ ביום ההוא׳ ונסה ב׳ וסי׳ או הנסה אלהים׳ הנסה דבר אליך תלאה׃ גדלה הגדלת כל אורי׳ חס׳ בבה׳ מל׳ וסי׳ בבס׳ רב׳׃ ודבריו ה׳ וסי׳ ודבריו שמעת מתוך האש׳ ודבריו הראשני׳ והאחרוני׳ דיאשיהו׳ ויתר דברי אביה דה׳ה׳ איוב לא בדעת ידבר׳ חכמת המסכן בזויה׃ ויוצאך כ׳ חד כתי׳ כן חס׳ יוד וא׳ חס׳ דחס׳ וסי׳ ותחת כי אהב׳ ויצאך יי׳ אלהיך משם׳ בתר חס׳ דחס׳׃ ולמען ט׳ ב׳ ואריך וסי׳ בבס׳ רבתא׃

רשי

אז יבדיל. נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם ואף על פי שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה: בעבר הירדן מזרחה שמש. באותו עבר שבמזרחו של ירדן: מזרחה שמש. לפי שהוא דבוק נקודה ר״ים בחטף מזרח של שמש מקום זריחת השמש: זאת התורה. זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו: אלה העדות אשר דבר. הם הם אשר דבר בצאתם ממצרי׳ דבר להם בערבות מואב אשר בעבר הירדן שהיא במזרח שהעבר השני היה במערב. חזר ושנאה להם: לא את אבותינו בלבד כרת ה׳ וגו׳. כי אתנו: פנים בפנים. אמר רבי ברכיה כך אמר משה אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח הרי הלוקח עצמו מדבר עמכם: לאמר. מוסב על דבר ה׳ עמכם בהר מתוך האש לאמר אנכי עומד בין ה׳ וביניכם: על פני. בכל מקום אשר אני שם וזהו כל העולם. דבר אחר כל זמן שאני קיים. עשרת הדברות כבר פירשתים:

שמור

אבן עזרא

אז יבדיל משה. הטעם שום שיבדיל משה אלה הערים אז אמר דברי הברית: בעבר הירדן בגיא. הוא הר העברים קודם נכנס אל ערבות מואב אע״פ שהר העברים הוא בארץ מואב: ויקרא משה אל כל ישראל. כאשר פירשתי להשמיע דברי הברית את הכנים: בחורב. הוא סיני: לא את אבותינו. לבדם: כי אתנו: אנחנו והטעם כי גם אתנו כמו לא יקרא שמך עוד יעקב או טעמו לא כרתעם אבותינו שהיו במצרים רק אתנו כרת הברית כי רבים יש במחנה ששמעו הברית מפי השם על כן אמר אנחנו אלה שהם פה והם חיים והעד על יושר זה הפירוש שאמר עמכם וביניכם: פנים בפנים. בלא אמצעי והטעם כאשר ישמיע המשמיע קולו לאחר ופניו אל פניו ואם לא יראנו: אנכי עומד בין ה׳ וביניכם. פירשתיו: כי יראתם מפני האש. ואם לא עליתם בהר. ומלת לאמר דבקה עם דבר ה׳ עמכם בהר מתוך האש לאמר ויתכן להיות פירוש אנכי עומד בין ה׳ אחר מעמד הר סיני והטעם שהוא דבר עמכם פנים בפנים ומאותו היום הייתי אני עומד בין ה׳ וביניכם כי יראתם כאשר יפרש: ולא עליתם. בהר כאשר עליתי אני ומשה נגש אל הערפל ואל תשים אל לבך בעבור היות מלת לאמר רחוקה כי כן רבים והמדבר לא הפסיק הפסוקים ולא הפרשיות גם אל תשית לב אל המלות כי הם כגופות והטעמי׳ כרוחות והכורת בפני׳ כלים זה כמו זה במעשה מעשה אחד הוא על כן

רוצח ד׳ב׳ל׳ וסי׳ לנוס שמה רוצח דאז יבדיל. לנס שמה דתנו לכם ערים דיהושע. אז ישוב. לאור יקום רוצח: המישר בלם חס׳ במ׳ מלאים בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר אלה הדברים: ראמת ג׳ כתיב כן וסי׳ את בצר במדבר בארץ המישר. וחברו דיהושע. ארם סתרתך. וז׳ כתיב רמות ונמסרו במשלי גבי עינים רמות לשון

אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש: לנס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת והוא לא שנא לו מתמל שלשם ונס אל אחת מן הערים האל וחי: את בצר במדבר בארץ המישר לראובני ואת ראמת בגלעד לגדי ואת גולן בבשן למנשי: וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל: אלה העדת והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים: בעבר הירדן בגיא מול בית פעור בארץ סיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון אשר הכה משה ובני ישראל בצאתם ממצרים: ויירשו את ארצו ואת ארץ עוג מלך הבשן שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מזרח שמש: מערער אשר על שפת נחל ארנן ועד הר שיאן הוא חרמון: וכל הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה תחת אשדת הפסגה: פ

ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם: יהוה אלהינו כרת עמנו ברית בחרב: לא את אבתינו כרת יהוה את הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו חיים: פנים בפנים דבר יהוה עמכם בהר מתוך האש: אנכי עמד בין יהוה וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את דבר יהוה כי יראתם מפני האש ולא עליתם בהר לאמר: פ

אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני: לא תעשה לך פסל כל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ:

בכן אפריש משה תלת קירוין בעברא דירדנא מדנח שמשא: למערוק לתמן קטולא די יקטול ית חבריה בלא מדעיה והוא לא סני ליה מאתמלי ומדקמוהי ויערוק לחדא מן קירויא האילין ויתקיים: ית בצר במדברא בארע מישרא לשיבט ראובן וית ראמת בגלעד לשיבט גד וית גולן במתנן לשבטא דמנשה: ודא אוריתא די סדר משה קדם בני ישראל: אילין סהדותא וקיימיא ודיניא די מליל משה עם בני ישראל במפקהון ממצרים: בעברא דירדנא בחילתא לקביל בית פעור בארע סיחון מלכא אמוראה די יתיב בחשבון די מחא משה ובני ישראל במיפקהון ממצרים: וירית ית ארעיה וית ארעי עוג מלכא דמתנן תרין מלכי אמוראה די בעברא דירדנא מדנח שמשא: מערוער די על כיף נחלא דארנון ועד טורא דשיאון הוא חרמון: וכל מישרא עיברא דירדנא מדינחא ועד ימא דמישרא תחות משפך מרמתא:

וקרא משה לכל ישראל ואמר להון שמע ישראל ית קיימיא וית דיניא די אנא ממליל קדמיכו יומא דין ותלפון יתהון ותיטרון למעבדהון: יי אלהנא גזר עמנא קים בחורב: לא עם אבהתנא גזר יי ית קיימא הדין אלהן עמנא אנחנא אלין הכא יומא דין כולנא קיימין: ממללי עם ממלל מליל יי עמכון בטורא מגו אשתא: אנא הויתי קאים בין מימרא דיי וביניכון בעידנא ההיא לחואה לכון ית פתגמא דיי ארי דחילתון מן קדם אשתא ולא סליקתון בטורא למימר:

אנא יי אלהך די אפיקתך מארעא דמצרים מבית עבדותא: לא יהוי לך אלה אוחרן בר מיני: לא תעביד לך צלם כל דמות די בשמיא מלעילא ודי בארעא מלרע ודי במיא מלרע לארעא:

מסרה

שקר: ואת ראמת ג׳ וסי׳ את בצר במדבר ר״פ. ומעבר לירדן. ואת ראמה ואת מגרשיה: ובני ישראל ט״ו מצעות פסו׳ וסי׳ נמסר בסדר פנחס: ועד ים ד׳ יחידאין וסים נמסר בסדר משפטים: לעשותם ד׳ב׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסימ׳ ולמדתם אתם ושמרת׳ לעשת׳ י והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו חס׳. ושמרת את המצוה ואת החקים. לשמרי בריתי ולזכרי פקדיו ב׳ בתראי מל׳: פנים בפנים ב׳ וסי׳ דבר יי׳ עמכם. נראת אתה: דבר יי׳ עמכם דבור כלשון עם ז׳ בתורה וסימ׳ בעבור ישמע העם בדברי עמך. דבר אתה עמנו ונשמעה ב׳ בו. מן השמים דברתי עמכם. וירדתי ודברתי עמך שם. פנים בפנים דבר יי׳ עמכם: יראתם ג׳ וסימ׳ חרבא דמשה אשתא סמן. וסי׳ חרב יראתם וחרב. לא יראתם לדבר בעבדי במשה. כי יראתם מפני האש. וכסדר בהעלתך גם נמסר: אנכי יי׳ י״ב וסי׳ נמסר בסדר וישמע יתרו: הוצאתיך ג׳ מלאים וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו:

על כן שוא ושקר כי הם אחים וכל שקר שוא וכבר פירשתי זכור שהוא כמו שמור׃ והוסיף כאשר צוך יי אלהיך והטעם במעמד הר סיני׃ ושורך וחמורך וכל בהמתך פרט ואחר כך כלל ובתחלה כלל זה וזה שוה׃ למען ינוח׃ הוסיף לבאר טעם עבדך ואמתך וזכרת כי עבד היית והנח עבדך על כן צוך יי אלהיך לעשות כן ביום השבת והטעם למנוחת העבד ויש אומרי׳ כי העבד לא ינוח והנה השם הוציאך מעבדו׳ וצוך שתנוח למען תזכור כי היית עבד ובכווי כבד כאשר צוך כאשר פירשתי׃ ולמען ייטב לך׃ יש אומרים רמז לעולם הבא וסוד העולם הבא ארמזנו בפסוק אני אמית ואחיה׃ ימיך׃ באר שיהיו טובי׳. דע כי ידעת כל הקדמוני׳ כי הדבו׳ הראשון הוא אנכי ואם יש לשואל למה לא הפסיק המפסי׳ לא יהיה לך וכבר פיר׳ עשרת הדברים כי סמכתי על דעתם רק היסר בעיני שמלת אנכי׃ אינה מהעשרה כי דבור אנכי הוא המצוה ועקר המצות כאשר פירשתי כבר. ומלת חמד בלשון הקדש מתפרשת לשני טעמים האחד גזל ועושק ויקחת של אחרים בחזקה ובאונס וכך ולא יחמוד איש את ארצך כי אם אין פירושו כן הנה תהיה ס הארץ רעה ולא בא הכתוב אלא לשבח והטעם השני לשון תאוה בלב ולא תמצא לפועל והנה לא תחמוד בית רעך הדבור התשיעי ולא תחמוד אשת רעך הדבור העשירי ויהיה בית רעך ואשת רעך נדבקים זה עם זה או בית רעך כלל והעד שאמר משה בספר הזה שבאר את התורה תחת לא תחמוד אמר לא תתאוה ורבים אמרו כי אין עון במחשבת הלב ואין עליהם שכר ועונש ויש ראיות רבות להשיב עליהן ולא אאריך רק אראה להם לב חורש מחשבות און הטיבות כי היה עם לבבך ולישרים בלבותם ומשה אמר בפיך ובלבבך לעשותו ועיקר כל המצות ליישר הלב ורובם זכר והמזיד והשוגג יוכיחו׃ את הדברים האלה. הטעם עשרת הדברים ולא הדבורים׃ קול גדול. שלא שמעו כמוהו׃ ולא יסף. כי זה היה פעם אחת והנה ביאר למה לא יסף והוא ויהי כשמעכם׃ את כבודו. מראה האש׃ ואת גדלו. קולות וברקים וקול שופר׃ ואת

שמור׃ ובראשונות הוא אומר זכור שניהם בדיבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו׃ אשר צוך. קודם מתן תורה במרה׃ וזכרת כי עבד היית וגו׳. על מנת כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו׃ כאשר צוך. אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנאמר שם שם לו חק ומשפט׃ לא תנאף. אין לשון ניאוף אלא באשת איש׃ לא תתאוה. לא תירוג. אף הוא לשון חמדה כמו נחמד למראה דמתרגמינן דמרגג למחזי׃ ולא יסף. מתרגמינן ולא פסק כי קולו חזק וקיים לעולם. דבר אחר לא יסף לא הוסיף להראות באותו פומבי׃ ואת

שמור ג׳ מלאים בתורה וסי׳ שמור את יום דמשנה תורה. שמור תשמרו רפ מצות. שמור את חדש האביב. וב׳ חס׳ וסימ׳ כי אם שמר תשמרון את. ויצו משה וזקני׃ ט׳ פסוקים לא ולא ולא ולא וס׳ בבכרה רבתא׃ ולא יסף ו׳ וסי׳ נמסר בסדר וישב׃ בשמעכם ג׳ וסי׳ בשמעכם את הקול. והיה במשך בקרן היובל. וישלח

לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי
אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון
אבות על בנים ועל שלשים ועל
רבעים לשנאי׃ ועשה חסד לאלפים
לאהבי ולשמרי מצותו׃ ס
לא תשא את שם יהוה אלהיך
לשוא כי לא ינקה יהוה את אשר
ישא את שמו לשוא׃ ס
שמור את יום השבת לקדשו
כאשר צוך יהוה אלהיך׃ ששת ימים
תעבד ועשית כל מלאכתך׃ ויום
השביעי שבת ליהוה אלהיך לא
תעשה כל מלאכה אתה ובנך
ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמרך
וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך
למען ינוח עבדך ואמתך כמוך׃
וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים
ויצאך יהוה אלהיך משם ביד חזקה
ובזרע נטויה על כן צוך יהוה אלהיך
לעשות את יום השבת׃ ס
כבד את אביך ואת אמך כאשר
צוך יהוה אלהיך למען יאריכן
ימיך ולמען ייטב לך על האדמה
אשר יהוה אלהיך נתן לך׃ ס
לא תרצח׃ ס
ולא תנאף׃ ס
ולא תגנב׃ ס
ולא תענה ברעך עד שוא׃ ס
ולא תחמד אשת רעך ס
ולא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו
ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך
׃ ס את הדברים האלה דבר
יהוה אל כל קהלכם בהר מתוך
האש הענן והערפל קול גדול ולא
יסף ויכתבם על שני לחת אבנים
ויתנם אלי׃ ויהי כשמעכם את
הקול מתוך החשך וההר בער באש
ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם
וזקניכם׃ ותאמרו הן הראנו
יהוה אלהינו את כבדו ואת גדלו

לא תסגוד להון ולא תפלחינון
ארי אנא יי אלהך אל קנא מסער
חובי אבהן על בנין מרדין על דר
תליתאי ועל דר רביעאי לסנאי
כד משלמין בניא למחטי בתר
אבהתהון׃ ועביד טיבו לאלפי
דרין לרחמי ולנטרי פיקודי׃
לא תימי בשמא דיי
אלהך למגנא ארי לא יזכי יי ית
דיימי בשמיה לשקרא׃
טר ית יומא דשבתא לקדשותיה
כמא די פקדך יי אלהך׃ שתא
יומין תפלח ותעביד כל עבידתך
׃ ויומא שביעאה שבתא קדם יי
אלהך לא תעביד כל עבידא את
וברך וברתך ועבדך ואמתך
ותורך וחמרך וכל בעירך וגיורך
די בקרוך בדיל דינוח עבדך ו
ואמתך כותך׃ ותדכר ארי עבדא
הויתא בארעא דמצרים ואפקך
יי אלהך מתמן בידא תקיפא
ובדרעא מרממא על כן פקדך יי
אלהך למעבד ית יומא דשבתא׃
יקר ית אבוך וית
אמך כמא דפקדך יי אלהך בדיל
דיורכון יומך ובדיל דייטב לך על
ארעא דיי אלהך יהיב לך׃
לא תקטול נפש׃
ולא תגוף׃
ולא תגנוב׃
ולא תסהיד בחברך סהדותא
דשיקרא׃
ולא תחמיד איתת חברך ולא
תירוג בית חברך חקליה ועבדיה
ואמתיה תוריה וחמריה וכל די
לחברך׃ ית פתגמיא
האלין מליל יי עם כל קהלכון
בטורא מגו אישתא עננא ו
ואמיטתא קל רב ולא פסק
וכתבינון על תרין לוחי אבניא
ויהבינון לי׃ והוה כמשמעכון ית
קלא מגו חשוכא וטורא בעיר באישתא
וקריבתון לותי כל רישי שבטיכון
וסביכון׃ ואמרתון הא אחזינא יי
אלהנא ית יקריה וית רבותיה

קדמ׳ דויצאתה אשר ייטב לך. תניי׳ דכבד למען ייטב לך. תלית׳ דויצאת אשר ייטב לך. רביעא׳ דויצאת למען ייטב לך. כיתן דסמיך אשר ייטב לך כצוה תחת התלמ׳ וכולהו׳ מתחלפי׳ בסמנא׳

אכשלום מרגלים׃ כבדו ג׳ חס׳ וסי׳ ותאמרו הן הראנו יי׳ אלהינו את כבדו ואת גדלו. והוא כבדו יקר יקיד. הארץ האירה מכבדו׃

ואת קולו. עשרת הדברות וים בדברי יחיד מדבור אנכי לבדו אמר השם: קול אלהים חיים. לשון רבים כאשר פירשתי. וטעם חיים על דעתי להפרים בין אלהים ובין הבבא כי לא יתנועע הוא מעצמו: ואת תדבר אלינו. כמו אם ככה את עושה לי ושם מפורש: היטיבו. פעל עבר מהשניים הנראים: מי יתן. אין הכתוב אומר מי יתן לי רק מי יתן להם על כן נכתב להם אחר והיה לבבם זה ודע כי שורש כל המעשים והתנועות גזרות השם וכל הנמצאים תחת השמים כחם ותולדותם כפי המערכת העליונה עם הפרטי׳ למטה וכן עם המורכבים וכן כפי תנועתם יום יום ועת ועת כי לעולם יהיה שנוי כאשר פירש בעל ספר יצירה והחלקי׳ יקבלו מהכללים כפי תולדתם ובעבור כח הכללים יוכלו לשנות מעט בתולדת וזה טעם ויחזק יי׳ את לב פרעה ובמקום אחר ויכבד לבו הוא ועבדיו והכל אמת. על כן אומר ידעתי יי׳ כי לא לאדם דרכו ויאמרו למה תתענו יי׳ מדרכך ומשה אמר ובחרת בחיים ואחר שהשם לא ימנע טוב הנה הוא אוהב להטיב ואמר הכתוב כלשון בני אדם מי יתן: לך אמור להם. הטעם מיד: ואתה פה עמוד עמדי. הטעם מיושב וכן כתוב ואדברה אליך את כל המצות החקים והמשפטים והנה רוב התורה משיני נאמרה למשה רק משה אמר במדבר סיני ובאותם אחד עשר יום שנסעו משיני כפי דעתי: ושמרתם לעשות. להוסיף ולא תסורו ימין ושמאל: בכל הדרך. פי׳ ימין ושמאל וזו המצוה והחקים והמשפטים עקרם למתן תורה אתה ובנך ובן בנך והנה עקר כל המצות אמונת הלב וכאשר יראת השם זה כל האדם ובעבור זה נברא האדם כדברי קהלת ועוד יאריכון ימים עם הכל על האדמה ועם היחיד בעולם הבא: ושמרת לעשות. והנה אנוך שתשמור אשר ייטב לך:

ארץ

ומתנו ה׳ וסימ׳ אם יספים אנחנו. ואכלנהו וכתנו. אם אמרנו נבא העיר והרעב ג׳ בפסו׳: ואת ג׳ בליש׳ זכר וסי׳ ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר יי׳ אלהינו. ואם ככה את עשה לי. את כרוב ממשח. ונמסר גם בסדר בהעלתך: שובו ג׳ מל׳ בתורה וסימ׳ וקומו שובו אל האיש. עברו ושובו משער לשער במחנה. שובו

ואת־קלו שמענו מתוך האש היום הזה ראינו כי־ידבר אלהים את־האדם וחי׃ ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדלה הזאת אם־יספים אנחנו לשמע את־קול יהוה אלהינו עוד ומתנו׃ כי מי כל־בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך־האש כמנו ויחי׃ קרב אתה ושמע את כל־אשר יאמר יהוה אלהינו ואת תדבר אלינו את כל־אשר ידבר יהוה אלהינו אליך ושמענו ועשינו׃ וישמע יהוה את־קול דבריכם בדברכם אלי ויאמר יהוה אלי שמעתי את־קול דברי העם הזה אשר דברו אליך היטיבו כל־אשר דברו׃ מי־יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמר את־כל־מצותי כל־הימים למען ייטב להם ולבניהם לעלם׃ לך אמר להם שובו לכם לאהליכם׃ ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל־המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר אנכי נתן להם לרשתה׃ ושמרתם לעשות כאשר צוה יהוה אלהיכם אתכם לא תסרו ימין ושמאל׃ בכל־הדרך אשר צוה יהוה אלהיכם אתכם תלכו למען תחיון וטוב לכם והארכתם ימים בארץ אשר תירשון׃ וזאת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה יהוה אלהיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה׃ למען תירא את־יהוה אלהיך לשמר את־כל־חקתיו ומצותיו אשר אנכי מצוך אתה ובנך ובן־בנך כל ימי חייך ולמען יארכן ימיך׃ ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך

וית־קל־מימריה שמענא מגו אישתא יומא הדין חזינא ארי־ימליל יי׳ עם־אינשא ומתקיים׃ וכען למה נמות ארי תיכלינגא אישתא רבתא הדא אם־מוספין אנחנא למשמע ית־קל־מימרא דיי׳ אלהנא עוד מייתין אנחנא׃ ארי מן כל־בסרא די־שמע קל מימרא דיי׳ קיימא דממליל מגו־אישתא כוותנא ואתקיים׃ קרב את ושמע ית כל־די ייימר יי׳ אלהנא ואת תמליל עמנא ית כל־די ימליל יי׳ אלהנא עמך ונקביל ונעביד׃ ושמיע קדם־יי׳ ית־קל פתגמיכון במללותכון עמי ואמר יי׳ לי שמיע קדמי ית־קל פיתגמי עמא הדין די מלילו עמך אתקינו כל־די מלילו׃ לווי די־יהי לבא הדין להון למדחל קדמי ולמיטר ית־כל־פיקודי כל־יומיא בדיל דייטב להון ולבניהון לעלם׃ איזיל ותימר להון תובו לכון למשכניכון׃ ואת הכא קאים קדמי ואמליל עמך ית כל־תפקידתא וקימיא ודיניא די תלפינון ויעבדון בארעא די אנא יהיב להון למירתה׃ ותטרון למעבד כמא דפקיד יי׳ אלהכון יתכון לא תסטון לימינא ולשמאלא׃ בכל־אורחא די פקיד יי׳ אלהכון יתכון תהכון בדיל דתיחון וייטב לכון ותורכון יומין בארעא דתירתון׃ ודא תפקידתא קימיא ודיניא די פקיד יי׳ אלהכון לאלפא יתכון למעבד בארעא די אתון עברין תמן למירתה׃ בדיל דתדחל קדם יי׳ אלהך למיטר ית־כל־קימוהי ופיקודוהי די אנא מפקיד לך את וברך ובר־ברך כל יומי חייך ובדיל דיורכון יומך׃ ותקביל ישראל ותיטר למעבד די ייטב לך

רשי

ואת תדבר אלינו. התשתם את כחי כנקבה שנכטערתי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמד ממני: א׳

לכם לאהליכם. וכל נביאים וכתובים דכוותהון מלאים בר מן ה׳ חסרים וסימניהון אם תבעיון בעיו שבו אתיו. ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים דארי״ך. וגם עתה נאם יי׳ שבו עדי. ויעד יי׳ בישראל וביהודה. ושבי עוד צדקי בה כתי׳: וטוב י״ז וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ו גבי והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב ראי: תחיון ב׳ וסי׳ כל הם צוה. למען תחיון וטוב לכם:

אבן עזרא

ארץ זבת חלב. דבק עם לרשתה והנה הוא רחוק ממנו או יהיה חסר בית כמו המצא בית יי׳ · ומה שהעתיקו קדמונינו ז״ל על קרית שמע הוא האמת ואין צורך לחפש. דע כי זה השם הנכבד הוא שם העצם ואם כן מה טעם לאמרו פעם שנית והתשובה כי אדם שם עצם ושם מקר׳ שאיננו כן ואם הוא נקרא מעצם האדמה וכן זה והשד. השם שהוא סמוך אל צבאות או העקר הוא אלהינו וככפל כמו כן לומר אחד והטעם לברו וראיות עד אין חקר יש כי השם אחד והפסוק שאמר ביום ההוא יהיה יי׳ אחד על מחשבות בני אדם והנכון בעיני שהוא דבק עם מלך כי כן כתוב והיה יי׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי׳ מלך אחד ושמו אחד כטעם כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה והנה כל העולם ידברו שפה אחת על כן יהיה שם יי׳ אחד: ואהבת · ואחר שאין לנו אלוה אחר רק הוא לבדו חייב אתה שתאהבנו כי אין לנו אלוה אחר: בכל לבבך ובכל נפשך · הלב הוא הדעת והוא כנוי לרוח המשכלת כי היא המרכבה הראשונה וכן חכם לב קונה לב: נפשך · היא הרוח מבגוף והיא המתאוה וכבר פרשתיה כבר: מאדך · מטעם מאד מאד והטעם לרוב אהבה אותו בכל מה שתוכל ותהיה אהבה גמול בלב: והיו הדברים האלה · אמרו המכחשים על עשרת הדברות ועליהם כאמר וכתבתם על מזוזות ביתך והאמת כל המצות: ושננתם · מגזרת חץ שנון ידוע איך ישונן החץ הנה כראה כי עיקר כל האדם עבודת השם ועבדותו להכיר פעליו והעתיקו העתיקו שעת קריאת שמע וכלנו נסמוך עליהם: בשבתך · דבק עם ודברת בם: ובשכבך · לשון כי אין מצוה על היום והנה ודברת בם בפה ובלב: וקשרתם לאות על ידך · מפורש: לטוטפות · אין למלה הזאת ריע במקרא והמכחשים אמרו שהוא מגזרת והטף אל דרום וזה לא יתכן כי שרש הטף נטף וזה חסר כ״ת וכפול הטי״ת: וכתבתם · גם אמרו שהוא כמו קשרם ואחר שקבלנו אבותינו האמת כתוב אלה הכופרים מלבם: כל טוב · בעורך תחת חוללם כי יתחלפו כי איננו סמוך · וטעם מבית עבדים שלא היו לך ערים ובתים מלאים: תירא · שלא תעשו מצות לא תעשה: תעבוד · במצות עשה: ובשמו תשבע · לא בשם אלהים אחרים להקים דבר ולכרות ברית וכן תשבע כל לשון רק באמת והטעם שלא יהיה לך אלוה שתשבע בשמו רק שם השם לבדו על כן כתוב אחריו לא תלכון אחרי אלהים אחרים ולא תנסו: במסה · שם מקום הנזכר ויקרא שם המקום מסה ומריבה כמו חנה ונלמוצא בקרקר ויפקדם בטלאים ושם פירשתיו והטעם שאמר היש השם בקרבנו ואם הוא כעבדיו רק אין לך צורך לבד שתשמור מצותיו ואם אתה תעשה הטוב בעיניו יעשה לך כל טוב ויהדוף את כל אויביך. הא

מסורה

וטבת ד׳ חס׳ דחס׳ בליש׳ וסימ׳ ויראו בני האלהים את בנות האדם · שבע פרות הטבת שבע שנים הנה ב׳ בו · ערים גדלת וטבת · אל תאמן בם כי ידברו אליך · יבקשו למלך טובות כת׳ מ״ל דמ״ל ושארא טבות כת׳ · ונמסר גם בסדר מקץ: וברת ה׳ בליש׳ וסימ׳ ושנייהון כתיבתהון נמסר בסדר וישב: את יי׳ אלהך תיר׳ חד מן ד׳ זוגין

תרגום

ותקביל ישראל ותטר למעבד דייטב לך ודי תסגון לחדא כמא די מליל יי׳ אלהא דאבהתך לך ארעא עבדא חלב ודבש: שמע ישראל יי׳ אלהנא יי׳ חד: ותרחם ית יי׳ אלהך בכל לבך ובכל נפשך ובכל נכסך: ויהון פתגמיא האלין די אנא מפקיד לך יומא דין על לבך: ותתנינון לבנך ותמליל בהון במתבך בביתך ובמהכך באורחא ובמשכבך ובמקימך: ותקטרינון לאת על ידך ויהון לתפילין בין עינך: ותכתבינון על מזוזין ותקבעינון בסיפי ביתך ובתרעך: ויהי ארי יעילנך יי׳ אלהך לארעא די קיים לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב למתן לך קירוין רברבן וטבן די לא בניתא: ובתין מלן כל טוב די לא מליתא וגובין פסילן די לא פסלתא כרמין וזיתין די לא נצבתא ותיכול ותשבע: איסתמר לך דילמא תתנשי ית דחלתא דיי׳ די אפקך מארעא דמצרים מבית עבדותא: ית יי׳ אלהך תדחל וקדמוהי תפלח ובשמיה תתקיים: לא תהכון בתר טעות עממיא מטעות עממיא די בסחרניכון: ארי אל קנא יי׳ אלהך שכינתיה בינך דילמא יתקף רוגזא דיי׳ אלהך בך וישיצינך מעל אפי ארעא: לא תנסון ית יי׳ אלהכון כמא די נסיתון בנסיתא: מיטר תטרון ית פיקודיא דיי׳ אלהכון וסהדותיה וקימוהי די פקדך: ותעביד דכשר ודתקין קדם יי׳ בדיל דייטב לך ותיעול ותירת ית ארעא טבתא די קיים יי׳ לאבהתך:

מקרא

וְאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: פ

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד: וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: ס

וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא בָנִיתָ: וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב אֲשֶׁר לֹא מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא חָצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ: לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם: כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פֶּן יֶחֱרֶה אַף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ס

לֹא תְנַסּוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה: שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ: וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ:

מסורה

בן ב׳ בספרא קדמא נס״ב אות וחס׳ מלה ותניין חסר אות נס״ב יהיר מלה וסימ׳ במסר רבת׳: ועדותיו ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ שמור תשמרון את מצות יי׳ אלהיכם · כל ארחות יי׳ חסר · וינסו וימרו · אשרי נצרי עדתיו · בעמוד ענן ידבר · והטוב ד׳ וסימ׳ ועשית הישר והטוב בעיני יי׳ · כפי עליון לא תצא · אנא יי׳ זכר נא את אשר · וזכרו אנא יי׳ זכר נא:

רשי

יי׳ אלהינו יי׳ אחד · יי׳ שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות הוא עתיד להיות יי׳ אחד שנ׳ כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם יי׳ ונאמר ביום ההוא יהיה יי׳ אחד ושמו אחד: ואהבת · עשה דבריו מאהבה אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו: בכל לבבך · בשני יצריך · דבר אחר בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום: ובכל נפשך · אפי׳ הוא נוטל את נפשך: ובכל מאדך · בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך · ד״א בכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות וכן דוד הוא אומר כוס ישועות אשא וגו׳ צרה ויגון אמצא וגו׳: והיו הדברים · מהו האהבה והיו הדברים האלה שמתוך כך אתה מכיר בהקב״ה ומדבק בדרכיו: אשר אנכי מצוך היום · לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה דיוטגמא מצות המלך הבאה במכתב: ושננתם · לשון חדוד הוא שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד: לבניך · אלו התלמידים מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים שנאמר בנים אתם ליי׳ אלהיכם ואומר בני הנביאים אשר בבית אל וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים שנאמר ועתה בני אל תשלו וכשם שהתלמידים קרויים בנים שנאמר בנים אתם ליי׳ אלהיכם כך הרב קרוי אב שנאמר אבי אבי רכב ישראל וגו׳: ודברת בם · שלא יהא עיקר דבורך אלא בם עשם עיקר ואל תעשם טפל: ובשכבך · יכול אפי׳ שכב בחצי היום ת״ל ובקומך · יכול אפי׳ בחצי הלילה תלמוד לומר

ובלכתך בדרך · בשבתך בביתך · דרך ארץ דברה תור׳ זמן שכיבה וזמן קימה: וקשרתם לאות על ידך · אלו תפילין שבזרוע: והיו לטוטפות בין עיניך · אלו תפילין שבראש ועל שם מנין פרשיותיהם נקראו טוטפות טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים: מזוזות ביתך · מזוזת כתיב שאין צריך אלא אחת: ובשעריך · לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות: חצובים · לפי שהיא מקום טרשין וסלעים נופל בו לשון חציבה: מבית עבדים · כתרגומו מבית עבדותא ממקום שהייתם שם עבדים: ובשמו תשבע · אם יש בך כל המדות הללו שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאתה ירא את שמו תהא זהיר לאו לא תשבע: מאלהי העמים אשר סביבותיכם · הוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את שסביבותיך תועים אחריהם הוצרך להזהיר עליהם ביותר: במסה · כשנסו אותם במצרים ממצרים כשיצאו משם שנאמר היש יי׳ בקרבנו: הישר והטוב · זו פשרה לפנים משורת הדין: כאשר

כאשר דבר · והיכן דבר והמותי את כל העם וגו׳ : כי ישאלך בנך מחר · יש מחר שהוא אחר זמן : וכמ״ל · לשון השלכה והתזה וכן ונשל הברזל : לא תחנם · לא תתן להם חן אסור לו לאדם לומר כמה נאה גוי זה · דבר אחר לא תתן להם חנייה בארץ : כי יסיר את בנך מאחרי · בנו של גוי כשישא את בתך יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי למדנו שבן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך אבל בן בנך הבא מן הגויה אינו קרוי בנך אלא בנה שהרי לא נאמר על בתו לא תקח כי תסיר את בנך מאחרי אלא כי יסיר את בנך וגו׳ : מזבחותיהם · של בנין : מצבותיהם · אבן אחת : ואשריהם · אילנות שעובדין אותן : ופסיליהם · פסילים צלמים : לא מרובכם · כפשוטו ומדרשו לפי שאין אתם מגדילים עצמכ׳ כשאני משפיע לכם טובה לפיכך חשק בכם : כי אתם המעט · הממעטין עצמכם כגון אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה לא כנבוכד נצר שאמ׳ אדמ׳ לעליון וכסנחריב שאמר מי בכל אלהי הארצות וחירם אמר אני מושב אלהים ישבתי : כי אתם המעט · הרי כי משמש בלשון דהא : כי מאהבת יי׳ · הרי כי משמש בלשון אלא : לא מרובכם חשק יי׳ בכם · אלא מאהבת יי׳ אתכם : ושמרו

ה״א להדוף שורש והעד הדפו : מה העדות · הטעם למה זה השל׳ עלינו בינות בני אדם ואמרת כי השם פדנו מבית עבדים והנה עשה לנו זאת הטובה והנה חייבים אנחנו ליראה את שמו כי כבר הכרנו כי הוא הטיב לנו ועוד ייטיב לנו להחיותנו כי מצותיו חיים הם למוצאיהם : וצדקה תהיה לנו · יש אומרים מכאן רמז לשכר המצות לעולם הבא ולפי הפשט כי מדרך הצדקה חייבים אנחנו לשמור את רצונו כי הוא אדננו והנכון בעיני כי כל הגוים יראו שאנחנו צדיקים בשמרנו מצותיו וחקיו שהם צדיקים כי כן כתוב : ונשל · הנו״ן שורש והוא מגזרת כי ישל זיתך : כי יסיר את בנך · שב אל בנו הנזכר והוא שלא תתן בתך לבנו או לא תקח הבת הנזכרת : כי אם · רקכה עשו להם כטעם כי עם קדוש אתה ולא תתגאל בדברי הגויות המצוירות במצבות ואשרים : סגולה · פירשתיו והוא דבר נחמד לא ימצא בכל מקו׳ כמוהו וכן וסגולת מלכים : חשק בכם ויבחר בכם · ולא באחרים : ושמרו

ויצאנו ג׳ ומשניין באתיהון וסי׳ וישלח מלאך ויצאנו ממצרים חס׳ דחס׳ · ואמרת לבנך עבדים היינו ויצאנו כתי׳ חסר ומ״ל · ובמורא גדול ויוציאנו כת׳ מ״ל דמ״ל · ונמסר גם בסדר חקה : אותנו ואותנו ג׳ מ״ל וסימ׳ ואותנו הוציא משם קדמ׳ דפסו׳ · אולי יעשה יי׳ אותנו · כי כולם מיראים אותנו : כהיום ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישב : צונו

לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה׃ ס
כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה
הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׃ וְאָמַרְתָּ
לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם
וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃
וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים
וְרָעִים בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ
לְעֵינֵינוּ׃ וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם
לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ׃
וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים
הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם
הַזֶּה׃ וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ׃ פ
כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
וְנָשַׁל גּוֹיִם־רַבִּים מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי
וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי
וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים
וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ׃ וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים אֹתָם
לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם׃
וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בִּתְּךָ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ
וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ׃ כִּי־יָסִיר אֶת־
בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר׃
כִּי־אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם
תִּתֹּצוּ וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ וַאֲשֵׁירֵהֶם
תְּגַדֵּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ׃
כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ
בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם
סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה׃ לֹא מֵרֻבְּכֶם
מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בָּכֶם
וַיִּבְחַר בָּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־
הָעַמִּים׃ כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם

לְמִתְּבַר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִן
קֳדָמָךְ כְּמָא דְמַלִּיל׃
אֲרֵי יִשְׁאֲלִנָּךְ בְּרָךְ מְחַר
לְמֵימַר מָה סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָּא
וְדִינַיָּא דִּי פַקֵּיד יְיָ אֱלָהַנָא יָתְכוֹן׃
וְתֵימַר לִבְרָךְ עַבְדִין הֲוֵינָא לְפַרְעֹה
בְּמִצְרָיִם וְאַפְּקָנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם בִּידָא
תַקִּיפָא׃ וִיהַב יְיָ אָתִין וּמוֹפְתִין
רַבְרְבִין וּבִישִׁין בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה
וּבְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ לְעֵינָנָא׃ וְיָתַנָא
אַפֵּיק מִתַּמָּן בְּדִיל לְאַעָלָא יָתַנָא
לְמִתַּן לָנָא יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּים
לַאֲבָהָתַנָא׃ וּפַקְדַנָא יְיָ לְמֶעְבַּד
יָת כָּל קְיָמַיָּא הָאִלֵּין לְמִדְחַל
קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא דְּיֵיטַב לָנָא כָּל
יוֹמַיָּא לְקַיָּימוּתַנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃
וְזָכוּתָא תְּהֵי לָנָא אֲרֵי נִטַּר
לְמֶעְבַּד יָת כָּל תַּפְקֵידְתָּא הָדָא
קֳדָם יְיָ אֱלָהַנָא כְּמָא דִּי פַקְדַנָא׃
אֲרֵי יַעֲלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ
לְאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵיל לְתַמָּן
לְמֵירְתַהּ וִיתָרֵיךְ עַמְמִין סַגִּיאִין
מִן קֳדָמָךְ חִתָּאֵי וְגִרְגָּשָׁאֵי
וֶאֱמוֹרָאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי
וִיבוּסָאֵי שִׁבְעָא עַמְמִין סַגִּיאִין
וְתַקִּיפִין מִנָּךְ׃ וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ
קֳדָמָךְ וְתִמְחִנּוּן גַּמָּרָא תְּגַמַּר
יָתְהוֹן לָא תִגְזַר לְהוֹן קְיָם וְלָא
תְרַחֵם עֲלֵיהוֹן׃ וְלָא תִתְחַתַּן
בְּהוֹן בְּרַתָּךְ לָא תִתֵּן לִבְרֵיהּ
וּבְרַתֵּיהּ לָא תִסַּב לִבְרָךְ׃ אֲרֵי
יַטְעִין יָת בְּרָךְ מִבָּתַר פֻּלְחָנִי
וְיִפְלְחוּן לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא וְיִתְקַף
רוּגְזָא דַּיְיָ בְּכוֹן וִישֵׁיצֵינָךְ בִּפְרִיעַ׃
אֱלָהֵין כְּדֵין תַּעְבְּדוּן לְהוֹן
אֱגוֹרֵיהוֹן תְּתָרְעוּן וְקָמָתְהוֹן
תְּתַבְּרוּן וַאֲשֵׁירֵיהוֹן תְּקַצְּצוּן
וְצַלְמֵיהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא׃ אֲרֵי
עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בָּךְ
אִתְרְעִי יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶהְוֵי לֵיהּ לְעַם
חַבִּיב מִכֹּל עַמְמַיָּא דִּי עַל אַפֵּי
אַרְעָא׃ לָא מִדְּסַגִּיאִין אַתּוּן
מִכָּל עַמְמַיָּא צְבֵי יְיָ בְּכוֹן וְאִתְרְעִי
בְכוֹן אֲרֵי אַתּוּן זְעֵירִין מִכָּל
עַמְמַיָּא׃ אֲרֵי מִדְּרָחֵם יְיָ יָתְכוֹן

ועיולת ג׳ ומשתכין ב׳ כתי׳ דין בן דינו וחד חס׳ דחס׳ דוישלח מלאך · וחד חל׳ דמ״ל דובמורא גדול

ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר דברים : ונשל ג׳ וסימ׳ ונשל יי׳ אלהיך את הגוים האל מפניך · ונשל הברזל מן העץ · ונשל גוים רבים מפניך את החתי : ועצומים כל אורית׳ עצמ׳ חס׳ ב״מ בא שבעה גוים רבים ועצומים · וכל נביאים וכתובים דכוו׳ מ״ל ב״מ ג חס׳ וסימ׳ כי ידעתי רבים פשעכם · והוכיח לגוים עצמים · כי רבים חללים הפילה : מזבחתיהם ג׳ ב׳ מלא׳ וא׳ חס׳ וסי׳ לא תכרתו ברית לישבי · כי אם כה תעשו להם · וידעתם כי אני יי׳ בהיות קימ׳ חס׳ וא׳ מזבחותיהם · חטאת יהודה כתובה : ואשירהם ג׳ מ״ל בליש׳ וסימ׳ ואשירהם תגדעון · ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא · ונתשתי אשיריך :

ומשמרו· שם הפעל: הוא האלהים· הטעם זה הוא האלהים באמת שיש לו כח והוא נאמן והטעם בעבור השבועה כי יש נאמן ואין בו כח למלאת שבועתו ויש בעל כח שאיננו נאמן: שומר הברית והחסד לאוהביו· אין למעלה מהם: ולשומרי מצותיו אחריהם הו פירושו אוהביו בלב הם שומרי מצותיו בפה ובפעל: לאלף דור· טעה האומר כי בשלשים אלף ושש אלפים ישוב גלגל המזלות כי הנה כמלאת המעלה בשבעים שנה וטעם אלף עד אין קץ: ומשלם לשונאיו· לכל אחד משונאיו כמו וצדיקים ככפיר יבטח: אל פניו· הטעם לעצמו ויש אומרים כמו בפניו בעודו והטעם כי ישלם לשונאיו בעבור שנאתו האמתי: להאבידו ולא יאחר לשונאיו· יש אומרים כי הטעם ישלם לרשע גמול טוב שעשה בעולם הזה ולא יאחר לתת לו בעולם הבא והנכון ב בעיני שהוא כנגד אוהביו שהם שומרי לאלף דור ושונאיו יאבדו והוסיף לא יאחר שיחשוב ש שיעמוד בנו או בן בנו כטעם על שלשים ועל רבעים: ושמרת· הטעם כאשר השם שומר הברית שמור אתה מצותיו:

ומשמרו את השבועה· מאחת שמרו את השבועה לאלף דור ולהלן הוא אומר לאלפים כאן שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו הוא אומר לאלף ולהלן שהוא סמוך אצל לאוהביו הוא אומר לאלפים: אוהביו· אלו העושים מאהבה: שומרי מצותיו· העושים מיראה: ומשלם לשונאיו אל פניו· בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא: היום לעשותם· ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם:

מצותו ג' חס' יוד וסימ' האל הנאמן· כי תשמר מצותו· ועשית את מצותו: לאלף דור ג' וסימ' שמר הברית והחסד לאהביו· זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור· זכרו לעולם בריתו: ומשלם ג' וסימ' לשנאיו אל פניו לאבידו· עון אבות אל חיק· על יתר· אנך: אל פניו ו' וסימ' במסר' רבת': לעשותם ד' ב' מלא' וב' חס' וסי'

ונטר ית קימא די קים לאבהתכון אפיק יי יתכון בידא תקיפא ופרקך מבית עבדותא מידא דפרעה מלכא דמצרים: ותדע ארי יי אלהך הוא אלהים אלהא מהימנא נטר קים וחסדא לרחמוהי ולנטרי פיקודוהי לאלפי דרין: ומשלם לסנאוהי טבוון דאינון עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון לא מאחר עובד טב לסנאוהי טבוון דאינון עבדין קדמוהי בחייהון משלם להון: ותיטר ית תפקידתא וית קימיא וית דיניא די אנא מפקיד לך יומא דין למעבדהון:

ומשמרו את השבעה אשר נשבע לאבתיכם הוציא יהוה אתכם ביד חזקה ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים: וידעת כי יהוה אלהיך הוא האלהים האל הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותו לאלף דור: ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשנאו אל פניו ישלם לו: ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם:

ק"ח עזיא"ל סימן· והיבות אלף תת"ע

חסלת ואתחנן

פרשה

עקב כמו לעולם עקב שכר באחרונ' וטעם הפסוק הראשון שומר הברית ששמר ברית אברהם ואתם אם תהיו מאוהביו ישמור עוד הברית ואם היית מאוהביו ואהבך: וברכך והרבך זה פירו' הברית והחסד: פרי בטנך· הבנים ובטן רמז: ופרי אדמתך· הזכיר דגן תירוש ויצהר שהם עקר: שגר· פירושו: אלפיך· כמו אלופינו מסובלים: ועשתרות· כמו עדרים ומפרש גדול היה בספרד והוכיח טעם למה קראו העברי' הבקר בשם אלף והצאן בעשתרו' וכן היה מפרש הבעלים ועשתרות בעל המזל הצומח והעשירי ועוד לא די שיברך פרי בטנך כי לא יהיה בך עקר שאין זרעו מוליד וכן בבהמתך ועוד תהיה בריא מכל מין חולי ידוע להיות כמנהג העולם וכל מדוי שהיו חוץ המנהג: ואכלת· מצוה הוא לכלותם כאוכל לחם והעד לא תחוס עינך: כי מוקש הוא לך· כל אחד מאלהיהם: הנרעש

פרשה

ויהי חלף די תקבלון ית דיניא האילין ותטרון ותעבדון יתהון ויטר יי אלהך לך ית קימא וית חסדא די קים לאבהתך: וירחמינך ויברכינך ויסגינך ויברך ולדא דמעך ואיבא דארעך עיבורך וחמרך ומשחך בקרי תורך ועדרי ענך על ארעא די קים לאבהתך למיתן לך: בריך תהי מכל עממיא לא יהי בך עקר ועקרא ובבעירך: ויעדי יי מנך כל מרעין וכל מכתשי מצראי בישיא די ידעת לא ישוינון בך ויתנינון בכל סנאך: ותגמר ית כל עממיא די יי אלהך יהיב לך לא תחוס עינך עליהון ולא תפלח ית טעותהון ארי לתקלא יהון לך:

ארי תימר בלבך סגיאין עממיא האילין מני אכדין איכול לתרכותהון: לא תידחל מנהון

פרשה

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם ושמר יהוה אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתיך: ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרת צאנך על האדמה אשר נשבע לאבתיך לתת לך: ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך: והסיר יהוה ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך: ואכלת את כל העמים אשר יהוה אלהיך נתן לך לא תחוס עינך עליהם ולא תעבד את אלהיהם כי מוקש הוא לך: ס כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם: לא תירא מהם

והיה עקב תשמעון· אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון: ושמר יי' וגו'· ישמור לך הבטחתו: שגר אלפיך· ולדי בקרך שהנקבה משגרת מ ממעיה: עשתרות צאנך· מנחם פירש אבירי בשן מבחר הצאן כמו עשתרות קרנים לשון חוזק ו ואנקלוס תרגם ועדרי ענך ורבותינו אמרו למה נקרא שמם ע עשתרות שמעשרות את בעליהן: עקר· שאינו מוליד: כי תאמר בלבבך· על כרחך לשון דילמא הוא שמא תאמר ב בלבבך מפני שהם רבי' לא אוכל להורישם ע תאמר כן לא תירא מהם ולא יתכן לפרשו באחת משאר לשונות של כי שיפול עליו סוב לא תירא מהם: המסות

ושמר יי' חד מן ח' מלין יתידאין דנסבין ו' יו בריש תיבותא ואינון קריבין לשם ולית להון זוגא

מדוי ב' חד ב' יוד וחד ה' ואינון זוגין מן ב' חד הא וחד יוד וקמצין

נמסר לעיל בהאי סידרא: תשמעון ו' וסימ' במסר' רבת': ושמר יי' חד מן מ' מלין יתידאין דנסבין ו' ו בריש תיבותא ואינון קריבין לשם ולית להון זוגא וסי' נמסר במסר' רבת': וברך ג' וסימ' וברך את לחמך ואת מימיך· ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך· וברך עלי' את אלקנ': ועקרה ב' וסי' לא תהיה משכלה ועקר' בבהמתך· ברוך תהיה מכל העמ': מדוי ב' א' כתי' הא וא' כתיב יוד והוא חד מן ה' זוגין מן ב' ב' חד הא וחד יוד וקמצין וסי' במסר' רבת': נתן לך ג' וסימ' ואכלת את כל העמים· אשימה עלי מלך· ושמת בטנא· וסימ' בלשון ארמי אכל מלבא בכלא: לא תירא ח' וסימ' במסר' רבת':

המסות· נסיונות: האותות· כגון ויהי לנחש והיו לדם בזכות: המופתים· המכות המופלאות: היד החזקה· זה הדבר: והזרוע הנטויה· זו החרב של מכת בכורות: הצרעה· מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרין שם: פן תרבה עליך חית השדה· והלא אם עושין רצונו של מקום אין מתיראין מן החיה שנאמר וחית השדה השלמה לך אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא: והשם· נקוד קמץ כולו לפי שאין מ״ם אחרונה מן היסוד והרי היא כמו והם אותם אבל והשם בגלגלתו כולו יקוד לפי׳ חציו קמץ וחציו פתח כשאר פעל של שלש אותיות: כל המצוה· כפשוטו ומדרש אגדה אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה שנאמר ואת עצמו׳ יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישר׳ נקראת על שמם: התענו׳ מכותיו· שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו: שמלתך לא בלתה· ענני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים אותם כמין כלים מגוהצין ואף קטניהם כמו שהיו גדלי׳ היה גדל לבושן עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו: לא בצקה· לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות:

זית

גדול ונורא כימן לא תעריץ גדול ונורא· כי יי׳ אלהיכם· ועתה אלהינו האל הגדול הגבור והנורא· דניאל נחמיה האל הגדול והנורא· ירמיהו האל הגדול הגבור

מוצא פי
כלל כל נע״ר לפת שמיך ליהוה רפי׳ ב״ת המכטלין והרבה שגשין מהן להיות מקריאה כי לא יתכן לומ׳ פי ברכה קרוב לשם וכ״ל שאין לחוש בשירת הים נבי יי׳ מי כמוך שלא תרפה אל״ף כי כאומר מיכה אבל בשאר אין לחוש ונמצאו כל עמודי תפארה יי׳ מי כמוך פלוני׳ דבן אשר וב״נ ובספ׳ ן׳ עזרא מוצא רגש: ואחרי׳ הרבה מגלים מן הכלל ומרגשים:

זכר ב׳ חס׳ וסימ׳ זכר תזכר את אשר עשה יי׳ אלהיך· הבן יקיר לי אפרים· וכל זכר דבו׳ חס׳ בב״א מ״ל זכור יי׳ לדוד את כל ענתו: הצרעה ג׳ וסימ׳ ושלחתי את הצרעה לפניך· וגם את הצרעה ישלח· ואשלח לפניכם את הצרעה ותגרש: תערץ כל לשון עריצה חס׳ בב״ג בלא׳ וסימ׳ העלה נדף תערוץ· כי אערוץ המוזרבה· אולי

זכר תזכר את אשר עשה יהוה אלהיך לפרעה ולכל מצרים: המסת הגדלת אשר ראו עיניך והאתת והמפתים והיד החזקה והזרע הנטויה אשר הוצאך יהוה אלהיך כן יעשה יהוה אלהיך לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם: וגם את הצרעה ישלח יהוה אלהיך בם עד אבד הנשארים והנסתרים מפניך: לא תערץ מפניהם כי יהוה אלהיך בקרבך אל גדול ונורא: ונשל יהוה אלהיך את הגוים האל מפניך מעט מעט לא תוכל כלתם מהר פן תרבה עליך חית השדה: ונתנם יהוה אלהיך לפניך והמם מהומה גדלה עד השמדם: ונתן מלכיהם בידך והאבדת את שמם מתחת השמים לא יתיצב איש בפניך עד השמדך אתם: פסילי אלהיהם תשרפון באש לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פן תוקש בו כי תועבת יהוה אלהיך הוא: ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמהו שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא: פ

ח כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע יהוה לאבתיכם: וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך יהוה אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו אם לא: ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יהוה יחיה האדם: שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה: וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו יהוה אלהיך מיסרך:

ב׳ חס׳ · כו׳ל חס׳ ב׳מנ׳ · ב׳ ב׳נ · ג׳ · ל׳ כל לשון עריצה חס׳ ב׳מנ מ׳ל · ב׳א׳ קמ׳ וא׳ פתח · ה׳ חס בליש׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · כל ליש׳ כתחי׳ ב׳מר · כימן כל מצוה תורה אנכי מצוך אנכי במסורת מצוך במלך ב״מא דיושבת עדיו׳ אלהיך וכל אנכי מצוה אנכי במלך מצוה במסורת · מצותיו ז׳ ז׳ סס׳ · ל׳ · ל׳ · ז׳ כסו׳ דמיין לא ולא לא · ל׳ · ל׳

אדכרא תדכר ית די עבד יי אלהך לפרעה ולכל מצרים: ניסין רברבין די חזאה עינך ואתיא ומופתיא וידא תקיפא ודרעא מרממא דאפקך יי אלהך כן יעביד יי אלהך לכל עממיא די את דחיל מן קדמיהון: ואף ית ערעיתא יגרי יי אלהך בהון עד דיבדון דאשתארו ודאטמרו מן קדמך: לא תתבר מן קדמיהון ארי יי אלהך שכינתיה בינך אלהא רבא ודחילא: ויתריך יי אלהך ית עממיא האלין מן קדמך זעיר זעיר לא תיכול לשיציותהון בפריע דילמא תסגי עלך חית ברא: וימסרינון יי אלהך קדמך וישגשינון שיגוש רב עד דישתיצון: וימסר מלכיהון בידך ותוביד ית שמהון מתחות שמיא לא יתעתד אנש קדמך עד דתשיצי יתהון: צלמי טעותהון תוקדון בנורא לא תחמיד כספא ודהבא עליהון ותיסב לך דילמא תתקל ביה ארי מרחק קדם יי אלהך הוא: ולא תעיל דמרחק לביתך ותהי חרמא כותיה שקצא תשקציניה ורחקא תרחקיניה ארי חרמא הוא: כל תפקידתא די אנא מפקיד לך יומא דין תטרון למעבד בדיל דתיחון ותיסגון ותיעלון ותירתון ית ארעא די קיים יי לאבהתכון: ותדכר ית כל אורחא די דברך יי אלהך דנן ארבעין שנין במדברא בדיל לעניותך לנסיותך למידע ית די בלבך התטר פיקודוהי אם לא: ועניך ואכפנך ואוכלך ית מנא די לא ידעתא ולא ידעו אבהתך בדיל להודעותך ארי לא על לחמא בלחודוהי מתקיים אנשא ארי על כל אפקות מימרא מן קדם יי חיי אנשא: כסותך לא בליאת מינך ומסנך לא יחיפו דנן ארבעין שנין: ותידע עם לבך ארי כמא די מליף גברא לבריה יי אלהך מליף לך:

הצרעה· חולי בגוף מגזרת צרעת: לא תערוץ מפניהם· רק תערוץ מהשם שהוא אל גדול ונורא· אמר הגאון כי פן תרבה עליך סימן לזמן שיכבשו והאין צורך וכבר פירשתיו: המיודך· שם הפעל ואם הוא בחרק ויתכן היות כמוהו השאיר לו שריד והעד אותם שהוא הפעול כסף וזהב שעליהם או ממון תקח לעצמך: תוקש· הוא״ו תחת יו״ד יקושתי לך: כל המצוה· הטעם אם רציתם לשמור המצות למען תחיו זכרו את הדרך: למען ענותך לנסותך לדעת· פירשתיו: ויענך· בדרך: וירעיבך· קודם בוא המן או במן בעצמו בעבור שהיה קל על לבם וזה לא יתכן ויתכן מתאוות אחרות: ידעון· בנו״ן וכן נקון לחם גם ויחנון בעבר ארנון: הודיעך· שם הפעל: הלחם· שאדם תדיר בו: מוצא פי יי׳· כמו מה שגזר כמו הדבר יצא מפי המלך והטעם כי על הלחם לבדו לא יחיה האדם רק הכח עם הכח הבא מהעליוני׳ במצו׳ הש׳ וזה פי׳ מוצא פי יי׳ והעד שלא אכלתם לחם וחייתם: שמלתך· יש אומרי׳ דרך אות ואחרי׳ אומרים כי הוציאו מלבושי׳ רבים ממצרי׳ ויתכן שאין בתולדת המן להוליד זיעה: לא בצקה· מגזרת ויאפו את הבצק כי מנהג רגל האורח שהלך רגלי דרך רב שיבצקו רגליו ויתכן שנתן להם השם כח או הוליכם אט: וידעת עם לבבך· שידע במחשבת לבו שהוא העיקר ובעבור שתשמע אל האלוה המיסר אותך אם להרעיבך ליסרך ויענך בדרך בעבור שברכך שיביאך אל הארץ הטובה: ארץ

תערוצי· ונורא ז׳ וסימ׳ במסר׳ רבת׳: ונשל ג׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסידרא אחריתי: השמדך ה׳ חס׳ בליש׳ השמדה וסימ׳ במסר רבת׳: ותעב כל ליש׳ פתח בר מן ד׳ קמצין וסימ׳ למתעב גוי· ודבר תמים יתעבו· איש דמים ומרמה יתעב יי׳· ויתעב את נחלתו· כל אכל תתעב נפשם· וא׳ מתאב אנכי:

מים ב׳ זקפ׳ קמצין וסימ׳ נחלי מים · יבשו אפיקי מים · וסימ׳ בלשון ארמי נחליא יבשין · וכל אתנחתא וס״פ דכו׳ כב״ג פתחין וסימ׳ ישם מדבר לאגם מים · ארץ לא שבעה מים · באנו באש ובמים · וסימ׳ בלשון ארמי מדברא ונורא גיהנם : ארץ י״ג ריש׳ פסוק וסימ׳ במסר׳ רבת׳ : תחסר ג׳ ב׳ קמצין וא׳ פתח וסימ׳ לא תחסר כל בה · וצפחת השמן לא תחסר דמלכי׳ · ובטן רשעים תחסר · קדמא פתח : טבים והטבים ה׳ חס׳ וסימ׳ לך נא אל

ושמרת את מצות יהוה אלהיך ללכת בדרכיו וליראה אתו : כי יהוה אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר : ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש : ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת : ואכלת ושבעת וברכת את יהוה אלהיך על הארץ הטבה אשר נתן לך : השמר לך פן תשכח את יהוה אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום : פן תאכל ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת : ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה : ורם לבבך ושכחת את יהוה אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים : המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש : המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך : ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה : וזכרת את יהוה אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבתיך כיום הזה : פ

והיה אם שכח תשכח את יהוה אלהיך והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחוית להם העדתי בכם היום כי אבד תאבדון : כגוים אשר יהוה מאביד מפניכם כן תאבדון עקב לא תשמעון בקול יהוה אלהיכם : פ

ט שמע ישראל אתה עבר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדלים ועצמים ממך ערים גדלת ובצרת בשמים : עם גדול ורם בני ענקים

ותיטר ית פקודיא דיי אלהך למהך באורחן דתקנן קדמוהי ולמדחל יתיה : ארי יי אלהך מעלך לארעא טבתא ארעא נגדא נחלין דמיין מבועי עינון ותהומין נפקין בבקען ובטורין : ארעא חטין וסערין וגופנין ותאינין ורימונין ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא עבדא דבש : ארעא די לא במסכינו תיכול בה לחמא לא תחסר כל מדעם בה ארעא די אבנהא ברזלא ומטורהא תפסול נחשא : ותיכול ותסבע ותברך ית יי אלהך על ארעא טבתא די יהיב לך : אסתמר לך דילמא תתנשי ית דחלתא דיי אלהך בדיל דלא למיטר פקודוהי ודינוהי וקימוהי די אנא מפקיד לך יומא דין : דילמא תיכול ותשבע ובתין שפירין תבני ותתיב : ותורך ועאנך יסגון לך וכספא ודהבא יסגי לך וכל די לך יסגי : וירים לבך ותתנשי ית דחלתא דיי אלהך די אפקך מארעא דמצרים מבית עבדותא : דדברך במדברא רבא ודחילא אתר דחיון קלן ועקרבין ובית צחונא אתר דלית מיא דאפיק לך מיא מטינרא תקיפא : דאוכלך מנא במדברא דלא ידעו אבהתך בדיל לעניותך ובדיל לנסיותך לאוטבא לך בסופך : ותימר בלבך חילי ותקוף ידי כנש לי ית נכסיא האילין : ותדכר ית יי אלהך ארי הוא יהיב לך עיצה למקני נכסין בדיל לקימא ית קימיה די קיים לאבהתך ביומא הדין : ויהי אם אתנשאה תתנשי ית דחלתא דיי אלהך ותהך בתר טעות עממיא ותפלחינון ותסגוד להון אסהדית בכון יומא דין ארי מיבד תיבדון : כעממיא דיי מוביד מן קדמיכון כן תיבדון חלף דלא קבילתון במימרא דיי אלהכון : שמע ישראל את עבר יומא דין ית ירדנא למיעל למירת עממין רברבין ותקיפין מינך קירוין רברבן וכריכן עד צית שמיא : עם רב ותקיף בני גבריא

אבן עזרא

ארץ חטה · הזכיר המולידים הדם : ודבש · פירפתיו : במסכנות · ברלות ועניות וכן ילד מסכן וחכם : ירבין · היו״ד תחת ה״א ואין זה דעת ר׳ משה הכהן הספרדי : ורם לבבך · ותשכח כי עבד היית בשפלות לב ותשכח הצמא והרעב והצמא שהיה לך במדבר ואף על פי כן השם כלכל אותך : במדבר · מוסף עצמו ואחר עמו וכן הוא במדבר הגדול שהו׳ ארוך ורחב והנורא שהוא מדבר טרף : החלמיש · הצור התקיף : החיל הזה · הממון וכן ועזבו לאחרי׳ חילם והטעם יגיעם וכחם : וזכרת · הטעם אם עלה על לבבך לאמר כחי ועוצם ידי זכור הנותן לך כח : עקב · שכר באחרית לטוב או לרע : אתה עובר היום · בזמן הזה או טעמו חשוב כי אתה עובר היום : אם

רשי

זית שמן · זיתים העושים שמן : גדולים ועצומים ממך · אתה עצום והם עצומים ממך : אל

תיים ב׳ זקפין קמצין וסי׳ כחליא יבשין וכל אתנ׳ דכו׳ כח״ג וסי׳ מדברא וגורא גהינם

היצאן · ובתים טבים תבנה וישבת · אשר פגע בשני · והאנשים טבים לנו · אשר כספי וזהבי לקחתם ומחמדי · ונמסר גם בתולדת : נחש שרף ו׳ מלין בטעם שני שמות נטף ושחלת · נחש שרף · אריות בקר · חומר חדתה · ענן יומם · תורין דכרין : להיטבך ט׳ חס׳ בליש׳ הטבה וסימ׳ במסר׳ רבת : ועבדתם ד׳ קמצין וסי׳ נמסר לעיל בסדר א אחריתי : העדתי ה׳ וחס׳ וסי׳ העדתי בכם היום · והיה אם שכח תשכח · אל תבאו מצרים · ידע תדעו כי העדתי בכם · העד העדתי באבתיכם : תשמעון ו׳ וסי׳ נמסר בריש האי סידרא : לבא ט׳ חס׳ וסים׳ נמסר בסדר ויהי :

אכלה ה' וסימ' נמסר לעיל בסידרא אחריתי: מלפניך י' וסימ' נמס' בסדר משפטי: הביאני ד' וס' בצדקתי הנ' . יאני
י"י . במראות אלהים הביאני . הביאני אל בית היין . הביאני המלך חדריו: ההרה י"ג וסימ' נמסר בסדר א... לה
הדברים וגם בספר שופטים סוף סימן א': לוחת האבנים ד' וסימ' בעלתי ההרה לקחת לוחת האבנים . ויתן
י"י אלי את שני לוחת האבנים . ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה . אין בארון רק: לחות ב' כתי'.

אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק: וידעת היום כי יהוה אלהיך הוא העבר לפניך אש אכלה הוא ישמידם והוא יכניעם לפניך והורשתם והאבדתם מהר כאשר דבר יהוה לך: אל תאמר בלבבך בהדף יהוה אלהיך אתם מלפניך לאמר בצדקתי הביאני יהוה לרשת את הארץ הזאת וברשעת הגוים האלה יהוה מורישם מפניך: לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם כי ברשעת הגוים האלה יהוה אלהיך מורישם מפניך ולמען הקים את הדבר אשר נשבע יהוה לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב: וידעת כי לא בצדקתך יהוה אלהיך נתן לך את הארץ הטובה הזאת לרשתה כי עם קשה ערף אתה: זכר אל תשכח את אשר הקצפת את יהוה אלהיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם יהוה: ובחרב הקצפתם את יהוה ויתאנף יהוה בכם להשמיד אתכם: בעלתי ההרה לקחת לוחת האבנים לוחת הברית אשר כרת יהוה עמכם ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי: ויתן יהוה אלי את שני לוחת האבנים כתבים באצבע אלהים ועליהם ככל הדברים אשר דבר יהוה עמכם בהר מתוך האש ביום הקהל: ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן יהוה אלי את שני לחת האבנים לחות הברית: ויאמר ה אלי קום רד מהר מזה כי שחת אשר הוצאת ממצרים סרו ן הדרך אשר צויתם עשו מסכה: ויאמר יהוה אלי ראיתי את העם הזה והנה ה ערף הוא: הרף ממני ואמחה את שמם מתחת השמים ואעשה אותך לגוי

ה' יתר ואכלה · י': כ' · ר' · ל' · ל' · ו' יתיראין · כל תורית' מל' בת' חס' · ל' · ז' · ל' · נ' חס' · ת' · ר' · ל' · ה' · ה' כ"כ · ב' כ"כ · ה' בטע' ככ' · ו' · כ"ז

די את ידעת ואת שמעת מן ייכול למיקם קדם בני גבריא: ותידע יומא דין ארי יי אלהך הוא דעבר קדמך מימריה אישא אכלא הוא ישיצינון והוא יתברינון קדמך ותתריכינון ותובידינון בפריע כמא די מליל יי לך: לא תימר בלבך כד יתבר יי אלהך יתהון מן קדמך למימר בזכותי אעלני יי למירת ית ארעא הדא ובחובי עממיא האילין יי מתריכהון מן קדמך: לא בזכותך ובקשיטות לבך את עליל למירת ית א ארעהון ארי בחובי עממיא ה האילין יי אלהך מתריכהון מן ק קדמך ובדיל לקימא ית פתגמא די קיים יי לאבהתך לאברהם ל ליצחק וליעקב: ותידע ארי לא בזכותך יי אלהך יהיב לך ית ארעא טבתא הדא למירתה ארי עם קשי קדל את: הוי דכיר לא תנשי ית דארגזת קדם יי אלהך במדברא למן יומא די נפקתא מארעא דמצרי' עד מיתיכון עד אתרא הדין מסרבין הויתון קדם יי: ובחורב ארגזתון קדם יי ותקיף רוגזא דיי בכון לשיצאה יתכון: במסקי לטורא למיסב לוחי אבניא לוחי קיימא דגזר יי עמכון ויתיבית בטורא ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכלית ומיא לא אשתיתי: ויהב יי לי ית תרין לוחי אבניא כתיבין באצבעא דיי ועליהון ככל פ פתגמיא די מליל יי עמכון בטורא מגו אשתא ביומא דקהלא: והוה מסוף ארבעין יממין וארבעין לילון יהב יי לי ית תרין לוחי א אבניא לוחי קיימא: ואמר יי לי קום חות בפריע מכא ארי חביל עמך די אפקתא ממצרים סטו בפריע מן אורחא דפקידתינון עבדו להון מתכא: ואמר יי לי למימר גלי קדמי ית עמא הדין והא עם קשה קדל ה הוא: אנח בעותך מן קדמי ואישיצינון ואמחי ית שמהון ם מתחות שמיא ואעביד יתך לעם

רשי

אל תאמר בלבבך . צדקתי ורשעת הגוים גרמו: לא בצדקתך אתה בא לרשת כי ברשעת הגוים . הרי כי רשעתם בלשון אחר: ואשב בהר . אין ישיבה אלא לשון עכבה ושהות . לוחת כתיב שתיהן שוות:

ואתכפל

אבן עזרא

אש אוכלה . במהירות על כן אמר מהר . לאמר למן היום נוסף וכן רבים: במדבר . אחר שנסעו מחורב: באצבע . מפורש: מקץ . סוף או תחלת הארבעים והנה הראה כי ביום שניתנו הלוחות למשה נעשה העגל:

ואתכפל

ארבעים יום תנינא דפסו' . ויכתבם על שני לוחת האבנים: סימן לוחת ה' כתיב בן וס'
ן וכל נביאיא וכתו' לחות כתיב חס' וי"ו קדמ' במ"א חס' דחס' ויפתח על הלחת ידותיה:
ההרה: ויקם יי' את דברו . וחברו דדה . ואבא אל הגולה תל ב' בפסוק . קדמ'
דפסו כתיב ואשרי: הרף ו' וסימ' במסר' רבת':

ואתנפל · זהו שאמר ועתה אעלה אל י״י · ...גם ואתנפל נופל על פניו ארצה : גם
בפעם ההיא · כאשר התפלל בעדם ב... אותם על הים והעד מה תצעק אלי
ועוד ויצעק אל י״י ויורהו י״י עץ : ואת ... אתכם · נקרא העגל חטא...ת על כן הוסיף
להר ואמר את העגל : והכת לעפר · דק כעפר הארץ : ובתבערה · יתכן להיותו
שם מקום ולא חנו שם כי אם
יום אחד על כן לא הזכירו בא׳
מסעי והוא אחר משלשים
מקעים שנסעו מהר סיני עד
קברות התאוה כאשר פירש...
· וטעם לחבר תבערה עם מ...
כי היו העם מתאוננים כמו ...
לשם והזכיר תבערה קוד׳ מסה
כי במסה לא אירע ... כלום
ויש אומרים כי בא עמלק בעבור
שנסו השם ועל כן הזכיר בעירת
אש השם בהם וזנו בעמלק ו
ולכת המתאוים הזכיר בתחלה
הקשה ויש אומרים כי תבערה
היא מסה כמו מראש שניר ו
וחרמון והנכון מה שפירשתי :
ולא האמנתם · בלב ולא
שמעתם במעשה ושב לבאר
התפלה שהתפלל : עמך

ואתנפל כראשונה ארבעים יום · שנאמר ועתה אעלה אל ה׳ אולי אכפרה באותה
עלייה עכבתי ארבעים יום ונתנו לו כלים בעשרים ותשעה באב שהוא עלה בשמונה
עשר בתמוז בו ביום נתרצה לישראל ואמר לו למשה פסל לך שני לוחות עמה עוד
ארבעים יום נתנו לו כלים ביום הכפורים בו ביום נתרצה הקב״ה לישראל בשמחה
ואמ׳ לו למשה סלחתי
כדבריך לכך הוקבע
למחילה ולסליח׳ ומנין
שנתרצה ברצון שלם
שנאמר בארבעים של
לוחות אחרונות ואנכי
עמדתי בהר כימים ה
הראשונים מה ה
הראשונים ברצון אף
אחרונים ברצון אמור
מעתה אמצעיים היו
בכעס : ובאהרן
התאנף י״י · לפי ששמע
לכם : להשמידו · זה
כלוי בנים וכן הוא
אומר ואשמיד פריו
ממעל : ואתפלל גם
בעד אהרן · והועילה
תפלתי לכפר מחצה
ומתו שני בניו ונשארו ב׳
הבנים : טחון · לשון
הווה כמו הלוך ובלות
מולהבט ב׳ עזי :
ואתנפל וגו׳ · אלו הן
עצמן הארבעי׳ לתפלה
וכפלן כאן לפי שכתו׳
כאן סדר תפלתו שנ׳
ה׳ אלהים אל תשחת
עמך וגו׳ : בכת

ורב ה׳ קמצין וסימ׳ במכר רבת׳ : ידי וידי כ״ב וסימ׳ מצוין בס׳ רבה׳ : יגרתי ד׳ וחס׳ וסימ׳ כי יגרתי מפני
האף והחמה · העבר חרפתי אשר יגרתי · ואשר יגרתי יבא לי · יגרתי כל עצבתי : ואף ג׳ קמץ וסימ׳ כי
יגרתי מפני האף · כי גדול האף והחמה · מה חרי האף הגדול : לעפר ג׳ וסימ׳ עד אשר דק לעפר · ישרף

עצום ורב ממנו : ואפן וארד מן ההר
וההר בער באש ושני לוחת הברית
על שתי ידי : וארא והנה חטאתם
ליהוה אלהיכם עשיתם לכם עגל
מסכה סרתם מהר מן הדרך אשר
צוה יהוה אתכם : ואתפש בשני
הלחת ואשלכם מעל שתי ידי
ואשברם לעיניכם : ואתנפל לפני
יהוה כראשנה ארבעים יום
וארבעים לילה לחם לא אכלתי
ומים לא שתיתי על כל חטאתכם
אשר חטאתם לעשות הרע בעיני
יהוה להכעיסו : כי יגרתי מפני
האף והחמה אשר קצף יהוה עליכם
להשמיד אתכם וישמע יהוה אלי
גם בפעם ההוא : ובאהרן התאנף
יהוה מאד להשמידו ואתפלל גם
בעד אהרן בעת ההוא : ואת
חטאתכם אשר עשיתם את העגל
לקחתי ואשרף אתו באש ואכת אתו
טחון היטב עד אשר דק לעפר
ואשלך את עפרו אל הנחל הירד
מן ההר : ובתבערה ובמסה
ובקברת התאוה מקצפים הייתם
את יהוה : ובשלח יהוה אתכם
מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את
הארץ אשר נתתי לכם ותמרו את
פי יהוה אלהיכם ולא האמנתם לו
ולא שמעתם בקלו : ממרים הייתם
עם יהוה מיום דעתי אתכם :
ואתנפל לפני יהוה את ארבעים
היום ואת ארבעים הלילה אשר
התנפלתי כי אמר יהוה להשמיד
אתכם : ואתפלל אל יהוה
ואמר אדני יהוה אל תשחת ע
ונחלתך אשר פדית בגדלך
הוצאת ממצרים ביד חזקה :
זכר לעבדיך לאברהם ל
וליעקב אל תפן אל קשי הע
ואל רשעו ואל חטאתו : פ
הארץ אשר הוצאתנו מש
יכלת יהוה להביאם
אשר דבר להם
אותם הוציאם להמת

תקיף וסגי מנהון : ואתפניתי
ונחתית מן טורא וטורא בער
באשתא ותרין לוחי קימא על
תרין ידי : וחזית והא חבתון קדם
יי אלהכון עבדתון לכון עיגל
מתכא סטיתון בפריע מן אורחא
די פקיד יי יתכון : ואחדית
בתרין לוחיא ורמיתינון מעל
תרתין ידי ותברתינון לעיניכון :
ואשתטחית קדם יי כדבקדמית
ארבעין יממין וארבעין לילון
לחם לא אכלית ומיא לא שתיתי
על כל חובתכון די חבתון
למעבד דביש קדם יי לארגזא
קדמוהי : ארי דחילית מן קדם
רוגזא וחימתא די רגיז יי עליכון
לשיצאה יתכון וקביל יי צלותי
אף בזמנא ההוא : ועל אהרן
הוה רגז מן קדם יי לחדא
לשיצאותיה וצליתי אף על אהרן
בעדנא ההוא : וית חובתכון
די עבדתון ית עיגלא נסיבית
ואוקידית יתיה בנורא ושפית
יתיה בשופינא יאות עד דהוה
דקיק לעפרא ורמית ית עפריה
לנחלא דנחית מן טורא : ובדליקתא
ובנסיתא ובקברי דמשאלי מרגזין
הויתון קדם יי : וכד שלח יי
יתכון מרקם גיאה למימר סקו
ואחסינו ית ארעא די יהבית לכון
וסרבתון על גזירת מימרא דיי
אלהכון ולא הימנתון ליה ולא
קבילתון למימריה : מסרבין
הויתון קדם יי מיומא דידעית
יתכון : ואשתטחית קדם יי ית
ארבעין יממין וית ארבעין לילון
די אשתטחית ארי אמר יי לשיצאה
יתכון : וצליתי קדם יי ואמרית
יי אלהים לא תחביל עמך
ואחסנתך די פרקתא בתוקפך די
אפקתא ממצרים בידא תקיפא :
אידכר לעבדך לאברהם ליצחק
וליעקב לא תתפני לקשיות עמא
הדין לחוביהון ולחטאיהון :
דילמא יימרון דיירי ארעא די
אפקתנא מתמן מדלית יוכלא
קדם יי לאעלותהון לארעא די
מליל להון ומדסני יתהון
אפקינון לקטלותהון במדברא :

מסרה
את הבמות · מיצא האשרה מכית
י״י וא׳ ולעפר מות תשפתני :
בברים שם קדם׳ קטנה והיא אחת
מאלפא ביתא דאותיות קטנות
וסי׳ נמסר בריש ספר
ויקרא : את ארבעים וגו׳ חד מן
א׳ זוגין מן ב׳ בפסוק חד את וחד
ואת וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל :
אדני י״י ח׳ כתובין כן וסימ׳ נמסר
לעיל בריש סידרא אוריתי :

בעת ההיא. לסוף ארבעים יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואחר כך ועשית ארון ואני עשיתי ארון תחלה שכשאבוא והלוחות בידי היכן אתנם ולא זה הוא ארון שעשה בצלאל שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים כי בירדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה משכן תחלה ואח״כ ארון וכלים נמצא זה ארון אחר היה וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמ׳ ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה:
ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה. מה ענין זה לכאן ועוד וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה והלא ממוסרות באו לבני יעקן שנא׳ ויסעו ממוסרות וגו׳ ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת צא וחשוב ותמצא שמנה מסעות ממוסרו׳ להר ההר אלא אף זו מן התוכחה ועוד עשיתם זאת כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעי׳ שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמת מלך ערד ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם שמנה מסעות עד בני יעקן ומשם למוסרה שם נלחמו לכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם ומשם תזרתם הגדגד׳ הוא חור הגדגד: ומן הגדגד׳ וגו׳. ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שם נדמה לכם כאילו מת שם וסמך משה תוכחה זו לשבור הלוחות לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב״ה כיום שנשתברו בו הלוחות ולהודיעך שהוקש׳ לו מה שנתנו ראש לפרוש ממנו כיו׳ שעשו בו את העגל:
בעת ההיא הבדיל ה׳ וגו׳. מוסב לענין הראשון: בעת ההיא. בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדילם המקום מכם וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן לומר שאף בזו לא תעו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם: ואנכי עמדתי בהר. לקבל לוחות האחרונות ולפי שלא פירש למעלה כמה עמד בהר בעלייה אחרונה זו חזר והתחיל בה: לשאת ארון. הלוים: לעמוד לשרתו ולברך בשמו. הכהנים והוא נשיאות כפים: על כן לא היה ללוי חלק. לפי שהובדלו לעבודת מזבח ואינן פנויין לחרוש ולזרוע: ה׳ הוא נחלתו. נוטל פרס מזומן מבית המלך: כימים הראשונים. מה הם ברצון אף אלו ברצון אבל האמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכעס:

עמך ונחלתך. בעבו׳ אבותם. וטעם הם עמך ידוע כי הם עמך בעבור שהוצאתם בכחך הגדול שהראית בעולם: בעת ההיא. בארבעים היום הנזכרי׳: ארון עץ. אמרו המעתיקים ז״ל כי ארון אחר עשה משה בתחלה והעד ולשם ארון ואחר כך אמר ואפסול ואמר ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי ודעתם רחבה מדעתנו כי היה כר׳ לנו כי ויסכון כבוד ה׳ דבק עם הכבוד שראו הזקנים ולא נדעמתי עלה משה כי היה נראה בדרך הפשט כי משה לא התענה כי אם שמונים יום כי פירוש ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים הוא שנוי והטעם כאשר עמדתי בהר אותם ה הארבעים יום שמע ה׳ אלי ואמר לך למסע וזהו לך נחה את העם והנה יהיה ארון עץ בנוי והוא הארון שעשה בצלאל:
ואשם ארון. בנוי ויהיה פי׳ ויקהל משה וכבר הקהיל משה וכבר הראיתיך רבים כן וכל זה בעבור שאמר ויהי שם כאשר צוני ה׳ וזהו ונתת אל הערות גם יתכן להיו׳ פירושו על ועשית לך ארון עץ והקבלה נכונה:
ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה. ככנס זה הפסוק במקום הזה בעבור שאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא ואמר כי לא מת אהרן רק בשנת הארבעים והעד שכן פירושו שאח׳ בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט לוי וזה היה בהר סיני כאשר פירשתי בפרשת וידבר וקדמונינו אמרו שנסעו לאחור ומה נעשה במלת שם מת אהרן ויקבר שם ורבינו אבן גיאת ז״ל הספרדי פי׳ שם כמו אז וכמוהו משם רועה ואין צורך רק לפי דעתי כי מבארו׳ בני יעקן איננו בני יעקן גם מוסרה איננו מוסרות רק קדש יקרא בארו׳ בני יעקן ושם תרבר הר ההר מוסרה ורבים כן הלא תראה הכתוב אמר מדבר צור ובפסוק אח׳ מדבר איתם משם נסעו הגדגדה איננו חור הגדגד רק הוא שם כלל צלמונה גם פונן ואובו׳ ויטבתה הוא המקום הנקרא באר כי כן כתוב ומשם בארה וזה טעם ארץ נחלי מים כי במשענותם כרו הנדיבים ויצאו המים וזה הפסוק שהוא ומשם נסעו ה הגדגדה רבק עם ויכהן אלעזר והנה פירשתי לך כי ישראל לא הקריבו זבחים אחר נסעם מהר סיני ויתכן שהקריבום בבואם ל צלמונה ופונן והיתה תחלת כהונת אלעזר בכהונה גדולה באותם המקומות בראש השנה ושמש במקום הנקרא באר ב ביום הכפורים והנה הפי׳ כן ויכהן אלעזר כאשר נסעו אלי מקום פלוני ולמה כהן אלעזר כי השם הבדיל בעת עבוד׳ העגל את שבט הלוי לשאת את הארון לעמוד לפני השם: לשרתו. בני לוי עם בני אהרן: ולברך בשמו. כי אלעזר היה נושא את כפיו: ה׳ הוא נחלתו. כטעם ה׳ מנת חלקי וכוסי וזו היא עבודת השם בלמוד דרכיו: ואנכי עמדתי בהר. פירשתיו: למסע. שם הפועל: ויבחר

והם ט׳ ר״פ נמסר בריש משלי גבי פסו׳ והם לדמם יארבו: וכזרעך ה׳ חס׳ וסימ׳ והם עמך ונחלתך. וגדעתי את זרעך. כי ישטעון את שבעך דמלכ׳ם. ואמרה אהה אדני ה׳ הנה. וזרעך חשופה: כראשנים ד׳ וסי׳ וכתבתי על הלחת את הדברים אשר היו עלי. ויפסל שני לחת אבנים כראשנים. בעת ההיא אמר ה׳. ואעש.

וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה׃ פ
בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְהוָה אֵלַי פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לוּחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְעָשִׂיתָ לְּךָ אֲרוֹן עֵץ׃ וְאֶכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן׃ וָאַעַשׂ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וָאֶפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וָאַעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי הַלֻּחֹת בְּיָדִי׃ וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן אֵת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֵם יְהוָה אֵלָי׃ וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וָאָשִׂם אֶת־הַלֻּחֹת בָּאָרוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיִּהְיוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ מִשָּׁם נָסְעוּ הַגֻּדְגֹּדָה וּמִן־הַגֻּדְגֹּדָה יָטְבָתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם׃
בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל יְהוָה אֶת־שֵׁבֶט הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־אֶחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לוֹ׃ וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא לֹא־אָבָה יְהוָה הַשְׁחִיתֶךָ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם

וְאִנּוּן עַמָּךְ וְאַחְסָנְתָּךְ דִּי אַפֶּקְתָּא בְּחֵילָךְ רַבָּא וּבִדְרָעָךְ מְרָמְמָא׃ בְּעִדָּנָא הַהוּא אֲמַר יְיָ לִי פְּסַל לָךְ תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וְסַק לְקֳדָמַי לְטוּרָא וְתַעְבֵּיד לָךְ אֲרוֹנָא דְאָעָא׃ וְאֶכְתּוֹב עַל לוּחַיָּא יָת פִּתְגָּמַיָּא דִּי הֲווֹ עַל לוּחַיָּא קַדְמָאֵי דִּי תַבַּרְתָּא וּתְשַׁוֵּינוּן בַּאֲרוֹנָא׃ וַעֲבַדִית אֲרוֹנָא דְאָעֵי שִׁטִּין וּפְסָלִית תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וּסְלֵיקִית לְטוּרָא וּתְרֵין לוּחַיָּא בִּידִי׃ וּכְתַב עַל לוּחַיָּא כִּכְתָבָא קַדְמָאָה יָת עַשְׂרָא פִּתְגָּמִין דִּי מַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא בְּיוֹמָא דִקְהָלָא וִיהַבִינוּן יְיָ לִי׃ וְאִתְפְּנֵיתִי וּנְחָתִית מִן טוּרָא וְשַׁוֵּיתִי יָת לוּחַיָּא בַּאֲרוֹנָא דִּי עֲבַדִית וַהֲווֹ תַמָּן כְּמָא דְפַקְדַנִי יְיָ׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְטַלוּ מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעֲקָן לְמוֹסֵרָה תַּמָּן מִית אַהֲרֹן וְאִתְקְבַר תַּמָּן וְשַׁמֵּישׁ אֶלְעָזָר בְּרֵיהּ תְּחוֹתוֹהִי׃ מִתַּמָּן נְטַלוּ לְגוּדְגּוֹד וּמִן גּוּדְגּוֹד לְיָטְבַת אֲרַע נָגְדָא נַחֲלִין דְּמַיִּין׃ בְּעִדָּנָא הַהוּא אַפְרֵישׁ יְיָ יָת שִׁבְטָא דְלֵוִי לְמִיטַּל יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ לְמֵיקַם קֳדָם יְיָ לְשַׁמָּשׁוּתֵיהּ וּלְבָרָכָא בִּשְׁמֵיהּ עַד יוֹמָא הָדֵין׃ עַל כֵּן לָא הֲוָה לְלֵוָאֵי חוּלָק וְאַחְסָנָא עִם אֲחוֹהִי מַתְּנָן דִּי יְהַב לֵיהּ יְיָ אִנּוּן אַחְסַנְתֵּיהּ כְּמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ אֱלָהָךְ לֵיהּ׃ וַאֲנָא הֲוֵיתִי קָאֵים בְּטוּרָא כְּיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתִי אַף בְּזִמְנָא הַהִיא לָא אֲבָא יְיָ לְחַבָּלוּתָךְ׃ וַאֲמַר יְיָ לִי קוּם אֱזֵיל לְמִטּוֹל קֳדָם עַמָּא

ארון. ונמסר גם בסדר כי תשא: שברת כל ליש פתח: ושבתם ב׳ וסימ׳ ושמתם שדי בקנה על אשר לי: בארון: ואשם ה׳ חס׳ וסימ׳ ואשם הגזם על אפה והצמדים. ואשם את הלחת בארון אשר עשיתי. ואשם שם מקום לארון דמלכים. ואשם דברי בפיך. ואשם השק על מתני. ונמסר גם בסדר חיי: ולברך ד׳ וסי׳ בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי. ונגשו הכהנים בני לוי. יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב. ובני עמרם אהרן ומשה: ואנכי ט׳ ר״פ וסימ׳ במסר רבת׳: לא אבה ג׳ וסימ׳ לא אבה ה׳ השחיתך. לא אבה יבמי. וישראל לא אבה לי: כימים ד׳ דגשים וסי׳ נמסר בסדר דברים:

אבן עזרא

ויבחר בזרעם · והם אתם וזה טעם ככם : ומלתם את ערלת לבבכם · להתרחק מהתאוות העבות והכבדו כערלה גם יתכן להיות פירושו לטהר הלב עד שיבין האמת : וערפכם · פירושתיו ועוד בעבור שאמר כי עם קשה ערף אתה : אלהי האלהים · פירשתיו : ואדוני האדונים · כי מעלות גבוהות הם כטעם וגבוהים עליהם ומי שיכיר אלה המדות הוא מול לב : עושה משפט · אף על פי שהוא כטעם הוא עושה משפט יתום ואלמנה שאין להם עוזר כטעם אבי יתומים וכן הגר ויכלכלהו בהשענו עליו ואחר שהשם אוהב הגר אתם חייבים שתאהבוהו : את יי׳ אלהיך תירא · שלא תעברו על מצות לא תעשה : ואותו תעבודו · במצות עשה : ובו תדבק · בלב · ובשמו תשבע · בפה כאשר הוא מפורש : הוא תהלתך · הטעם כי יש לך להתהלל בו כי עשה עמך נוראות : בשבעים נפש · פירשתיו ואחר שהוא הרבה אתכם חייבים אתם לאהוב אותו והוסיף כל הימים : כי לא את בניכם · התשובה היא כי עיניכם הרואות והטעם כי אלה הנוראות אינם לעתיד שיראום בניכם רק אתם ראיתם אותם : את גדלו ואת ידו החזקה וזרועו הנטויה · להוציא אתכם ממצרים · והאותות והמופתים לפרעה שהוא עיקר : אשר הציף · מגזרת צפו מים על ראשי : ויאבדם · הטעם כי לא קמו עוד בניהם תחתיהם להיות כמוהם : ואשר עשה לכם במדבר · דבר המן : ואת

רשי

עתה ישראל · אף על פי שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם : כי אם ליראה וגו׳ · רבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים : לשמור את מצות יי׳ · ואף היא לא לחנם אלא לטוב לך שתקבלו שכר : הן לי׳׳ אלהיך · הכל ואף על פי כן רק באבותיך חשק יי׳ מן הכל : בכם · כמו שאתם חשוקים מכל העמים היום הזה : ערלת לבבכם · אוטם לבבכם וכסויו : ואדוני האדונים · לא יוכל שום אדון להציל אתכם מידו : לא ישא פנים · אם תפרקו עולו : ולא יקח שוחד · לפייסו בממון : עושה משפט יתום ואלמנה · הרי גבורה ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו : ואוהב גר · לתת לחם ושמלה · דבר חשוב הוא זה שכל עצמו של יעקב אבינו על זה נתפלל ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש : כי גרים הייתם · מום שבך אל תאמר לחברך : את יי׳ אלהיך תירא · ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו בך כל המדו׳ הללו אז בשמו תשבע : וידעתם היום · תנו לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי : כי לא את בניכם · אני מדבר עכשיו שיוכלו לומ׳ אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה :

בקרב

ויבאו ז׳ רפין וסימ׳ במסר׳ רבת׳ : השמים ושמי השמים ג׳ וסימ׳ הן ליי׳ אלהיך השמים ושמי השמים · הנה השמים דמ׳ל · ומי יעצר ד׳ה : וערפכם ג׳ וסימ׳ לא תקשו עוד · ומלתם את ערלת לבבכם · וחברו עשה כל עשה דאב׳ת דתקע כולם קמצים ב׳ם כ׳ב פתחין וסימ׳ במלכים ב׳ סימ׳ ז׳ גבי פרשת׳ וארבעה

ויבאו ויירשו את הארץ אשר נשבעתי לאבתם לתת להם : פ

ועתה ישראל מה יהוה אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את יהוה אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך : לשמר את מצות יהוה ואת חקתיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך : הן ליהוה אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה : רק באבתיך חשק יהוה לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה : ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד : כי יהוה אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים האל הגדל הגבר והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד : עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה : ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים : את יהוה אלהיך תירא אתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע : הוא תהלתך והוא אלהיך אשר עשה אתך את הגדלת ואת הנוראת האלה אשר ראו עיניך : בשבעים נפש ירדו אבתיך מצרימה ועתה שמך יהוה אלהיך ככוכבי השמים לרב :

יא ואהבת את יהוה אלהיך ושמרת משמרתו וחקתיו ומשפטיו ומצותיו כל הימים : וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ואשר לא ראו את מוסר יהוה אלהיכם את גדלו את ידו החזקה וזרעו הנטויה : ואת אתתיו ואת מעשיו אשר עשה בתוך מצרים לפרעה מלך מצרים ולכל ארצו : ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף את מי ים סוף על פניהם ברדפם אחריכם ויאבדם יהוה עד היום הזה : ואשר עשה לכם במדבר עד באכם עד המקום הזה :

ויעלון וירתון ית ארעא די קיימית לאבהתהון למתן להון : וכען ישראל מה יי אלהך תבע מנך אילהין למדחל קדם יי אלהך למהך בכל אורחן דתקנן קדמוהי ולמרחם יתיה ולמפלח קדם יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך : למיטר ית פקודיא דיי וית קיימוהי דאנא מפקיד לך יומא דין דייטב לך : הא דיי אלהך שמיא ושמי שמיא ארעא וכל די בה : לחוד באבהתך צבי יי למרחם יתהון ואתרעי בבניהון בתריהון בכון מכל עממיא כיומא הדין : ותעדון ית טפשות לבכון וקדלכון לא תקשון עוד : ארי יי אלהכון הוא אלה דיינין ומרי מלכין אלהא רבא גברא ודחילא דלית קדמוהי למיסב אפין ואף לא לקבלא שוחדא : עביד דין יתם וארמלא ורחים גיורא למתן ליה מזון וכסו : ותרחמון ית גיורא ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים : ית יי אלהך תידחל וקדמוהי תפלח ולדחלתיה תתקריב ובשמיה תקיים : הוא תושבחתך והוא אלהך די עבד עמך ית רברבתא וית חסינתא האילין די חזאה עינך : בשבעין נפשן נחתו אבהתך למצרים וכען שויך יי אלהך ככוכבי שמיא למסגי : ותרחם ית יי אלהך ותיטר מטרת מימריה וקיימוהי ודינוהי ופיקודוהי כל יומיא : ותדעון יומא דין ארי לא ית בניכון די לא ידעו ודי לא חזו ית אולפנא דיי אלהכון ית רבותיה ית ידיה תקיפתא ודרעיה מרממא : וית אתוהי וית עובדוהי דעבד בגו מצרים לפרעה מלכא דמצרים ולכל ארעיה : ודי עבד למשרית מצראי לסוסותהון ולרתיכיהון די אטיף ית מי ימא דסוף על אפיהון במרדפהון בתריכון ואובדינון יי עד יומא הדין : ודי עבד לכון במדברא עד מיתיכון עד אתרא הדין :

מסרה

אנשים הו מצורעים · ושמלה כל אוריתא כתיב בן במ׳ד שלמה וסימ׳ על כל דבר פשע על שור על חמור · ואם חבל תחבל שלמת רעך · השב תשיב לו את העבוט בבא · ואולך אתכם ארבעים שנה · וכל שאר קריא׳ דכוו׳ כר מן ו׳ שמלה וסימ׳ ויקרא יהושע ויפרשו את השמלה · הנה היא לושה בשמלה · וירחץ ויסך · מי עלה שמים וירד · ורחצת וסכת דישעיהו · וסימ׳ כל למ׳ד דקדים לט׳ם מ׳ל מ׳ם דקדי׳ ללמ׳ד חס׳ במ׳ג דאינון למ׳ד דקדים לט׳ם וחס׳ וסימ׳ ואולך אתכם ארבעים · וריח שלמתיך · שלמתיהם לא בלו דעזרא : הוא תהלתך והוא י׳ב פסוקי׳ דמי׳ מן ב׳ מלין דמין מסורת׳ מכא ומסורת׳ מכא קדמא לא נסיב ו׳ ותניין נסיב ו׳ו וחד מלה בינייהון וסימ׳ במסר׳ רבתא :

בקרב כל ישראל. כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו אלו דברי רבי יהודה אמר לו רבי נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה ולא פיותיה אמר לו ומה אני מקיים בקרב כל ישראל אמר לו שנעשית הארץ מדרון כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה: ואת כל היקום אשר ברגליהם. זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו: כי עיניכם הרואות. מוסב על מקרא האמור למעלה כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו' כי אם עמכם אשר עיניכם הרואות וגו': לא כארץ מצרים היא. אלא טובה הימנה ונאמרה הבטחה זו לישראל כי היו אומרים שמא לא נבא אל ארץ טובה ויפה כזו יכול בגנותה הכתוב מדבר וכך אמר להם לא כ כארץ מצרי' היא אלא רעה הימנ' ת"ל וחברון שבע שנים נבנת' וגו' אדם אחד בנאן ואם בנה צוען למצרי' בנו וחברון לכנען דרך ארץ אדם בונה את הנאה ואחר כך בונה את הכעור שפסולתו של ראשון הוא נותן בשני ובכל מקום ה החביב קודם הא ל למדת שחברון יפה מצוען ומצרים מ משובחת מכל הארצו' שנאמר כגן יי' כארץ מצרים וצוען שבח מצרים היא שהיה מ מקום מלכו' שכן הוא אומר כי היו בצוען שריו וחברון פסולתה של ארץ ישראל לכך הקצוה לקבורת מתי' ואעפ"כ היא יפה מ מצוען ובכתובו' דורשו בענין אחר אפשר אדם בונה בית לבנו הקטון ואחר כך לבנו הגדול אלא שמבונה על אחד משבעה בצוען: אשר יצאתם משם. אפי' ארץ רעמסס אשר י ישבתם בה והיא ב במיטב ארץ מצרים שנאמר במיטב הארץ וגו' אף היא אינ' כארץ ישר' והשקית ברגלך. • ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ו ולהשקותה צריך אתה לנדד משנתיך ולעמול והנמוך שותה ולא ה הגבוה ואתה מעלה המים מן הנמוך ל לגבוה אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב"ה משקה נמוך

ואשר עשה ח' וסימ' במסר' רבת': ולמען ב' ראשי פסוקים וסי' ולמען תספר באזני בנך. ולמען תאריכון ימים על האדמה: בארץ ה' וסימ' נמסר בסדר לך לך: כגן ז' וסימ' במסר' רבת': מטר ד' וסי' ונתתי מטר ארצכם. יתן יי' מטר ארצך. ולתת מטר ארצך בעתו. מטר זרעך:

וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי
אֱלִיאָב בֶּן־רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ
אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלָעֵם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם וְאֶת־
אָהֳלֵיהֶם וְאֵת כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר
בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ כִּי
עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה
הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לְמַעַן תֶּחֶזְקוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ׃ וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם
לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבָשׁ׃ ס
כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר
יְצָאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זַרְעֲךָ
וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק׃ וְהָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לִמְטַר הַשָּׁמַיִם
תִּשְׁתֶּה־מָּיִם׃ אֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד
אַחֲרִית שָׁנָה׃ פ וְהָיָה אִם־
שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֺתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם
וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם
בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ
וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ׃ וְנָתַתִּי עֵשֶׂב
בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃
הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם

ב' | ג' ומל | ד' ב' מל' וב' חס' | ב' דף מתור' ג' | א' | ל' מלעי' ז' חד פ' | ל' חס' | ל' חס' אלף | ל' | ה' חס' | ח' | ב' סכם אחד | ד' רפין | ל'

ודי עבד לדתן ולאבירם בני א
אליאב בר ראובן די פתחת ארעא
ית פומה ובלעתנון וית אנש
בתיהון וית משכניהון וית כל
יקומא די עמהון בגו כל ישראל:
ארי עיניכון חזאן ית כל עובדא
דיי רבא די עבד: ותטרון ית כל
תפקידתא די אנא מפקיד לך
יומא דין בדיל דתתקפון ותעלון
ותירתון ית ארעא די אתון עברין
תמן למירתה: ובדיל דתורכון
יומין על ארעא די קיים יי ל
לאבהתכון למתן להון ולבניהון
ארעא עבדא חלב ודבש:
ארי ארעא די את עליל
לתמן למירתה לא כארעא
דמצרים היא די נפקתון מתמן די
תזרע ית זרעך ומשקת ליה
בריגלך כגינת ירקא: וארעא
די אתון עברין תמן למרתה ארע
טורין ובקען למטר שמיא שתיא
מיא: ארעא דיי אלהך תבע יתה
תדירא עיני יי אלהך בה מרישא
דשתא ועד סופא דשתא:
ויהי אם קבלא תקבלון
לפקודי די אנא מפקיד יתכון
יומא דין למרחם ית יי אלהכון
ולמפלח קדמוהי בכל לבכון
ובכל נפשכון: ואתן מטר
ארעכון בעידניה בכיר ולקיש ו
ותכנוש עיבורך וחמרך ו
ומשחך: ואתן עשבא בחקלך
לבעירך ותיכול ותשבע:
איסתמרו לכון דילמא יטעי לבכון

אבן עזרא

ואת בתיהם. הם נשיהם ובניהם: ואת כל היקום. שם כלל: אשר ברגליהם. בעבורם או כמשמעם ואח' שעיניכם ראו את כל אלה השמרו שתשמרו מצות השם: וירשתם. שטור הרים בעבור שבר הוו כי הארץ הנה טעם אחר שאתם חייבים לשמור מצותיו כי הארץ איננה כארץ מצרים רק יש לה צורך כל השנה לשום השם עינו עליה והטעם כדרך משל כאד' שירא' כל מה שהיא צריכה ויתן הכל בעתו: מרשית. בלא אלף ורבים כן על כן כתוב והיה אם שמע תשמעו ונתתי מטר ארצכם וזהו עיני יי' אלהיך בה: יורה. גשם שיורה על שנה טובה והוא ב בתחלת השנה: ומלקוש. ידוע: ואכלת ושבעת. שב אל דגנך ותירושך לא אל הקרוב שהוא עשב בשדך: יבולה

וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת: כגן הירק. שאין די לו בגשמים ומשקים אותו ברגל ובכתף: ארץ הרים ובקעת. משובח ההר מן המישור שהמישור בבית כור אתה זורע כור אבל ההר בית כור ממנו חמשת כורין ארבע משפועיו ואחד בראשו: ובקעות. הן מישור: אשר יי' אלהיך דורש אותה. והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר להמטיר על ארץ לא איש אלא כביכול אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה: תמיד עיני יי' אלהיך בה. לראות מה היא צריכה ולחדש בה גזירות עתים לטובה עתים לרעה כו' כדאיתא בראש השנה: מראשית השנה. מראש השנה נידון מה יהא בסופה: והיה אם שמוע. והיה מוסב על האמור למעלה למטר השמים תשתה מים: והיה אם שמע תשמעו. אם תשמע בישן תשמע בחדש וכן אם שכוח תשכח אם התחלת לשכוח סופך שתשכח כולה כתיב במגלה אם תעזבני יום יומים אעזבך: מצוה אתכם היום. שיהיו עליכם חדשים כאילו שמעתם בו ביום: לאהבה את יי'. שלא תאמר הרי אני לומד בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר אלא כל מה שתעשו עשו מאהבה וסוף הכבוד לבוא: ולעבדו בכל לבבכם. עבודה שהיא בלב וזו היא תפילה שהתפלה קרויה עבודה שנאמר אלהך די אנת פלח ליה בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנאמר וכוין פתיחן ליה וגו' וכן בדוד הוא אומר תכון תפלתי קטרת לפניך: בכל לבבכם ובכל נפשכם. והלא כבר הזהיר בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד אזהרה לציבור: ונתתי מטר ארצכם. עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי: בעתו. בלילות שלא יטריחו אתכם. דבר אחר בעתו בלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם: יורה. היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה שמרוה את הארץ ואת הזרעים: מלקוש רביעה היורדת סמוך לקציר למלאת התבואה בקשיה ולשון מלקוש דבר המאוחר כדמתרגמינן והיה העטופים ללבן לקישיא. ד"א לכך נקראת מלקוש שיורדת על המלילות ועל הקשין: ואספת דגנך. אתה תאספנו אל הבית ולא אויבך כענין שנ' אם אתן דגנך וגו' כי מאספיו יאכלוהו ולא כענין שנ' והיה אם זרע ישראל וגו': ונתתי עשב בשדך. שלא תצטרך להוליכה למדברו. דבר אחר שתהיה גוזז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך ואתה מונע ידך ממנה שלשים יום קודם לקציר ואינה פוחתת מדגנה: ואכלת ושבעת. הרי זו ברכה אחרת שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעים ואכלת ושבעת: השמרו לכם. כיון שתהיו אוכלים ושבעים השמרו לכם שלא תבעטו שאין אד' מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה שנ' פן תאכל ושבעת: ובקרך וצאנך ירבין. מה הוא אומר אחריו ורם לבבך ושכחת

וסרתם. לפרוש מן התורה ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בע״ז וכן דוד אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת יי׳ לומר לך עבוד וגו׳ ומי אמר לו כן אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה הריני קרוב לעבוד אלהים אחרים: אלהים אחרים. שהם אחרים לעובדיהם צועק אליו ואינו עונהו נמצא עשוי לו כנכרי: את יבולה. אף מה שאתה מוביל לה כענין שנאמר זרעתם הרבה והבא מעט: ואבדתם מהרה. על כל שאר הייסורין אבלה אתכם מן האדמה שגרמה לכם לחטוא משל למלך ששלח בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקידו אל תאכל יותר מצרכך שתבא נקי לביתך ולא השגיח הבן ההוא אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטנף את כל בני המסיב׳ נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחרי פלטרין:

והאדמה ג׳ וסימ׳ והאדמה לא תשם. והאדמה לא תתן את יבולה. והאדמה תשאה שממה: הטבה ג׳ חס׳ וסימ׳ ואבדתם מהרה׳ וברכת את יי׳ אלהי׳ך ׳ ועשית הישר והטוב: כימי השמים ל׳ וחד כימי שמים. ואינון ז׳ זוגין דשמים וחדא מלהחד לא נסיב ה״א וחד נסיב ה״א ולית דכוו׳ וסימ׳ במסר׳ רבת׳: מצוה אתכם

אבן עזרא

יבולה. פירשתיו: ואבדתם מהרה. שיגלו ממנה כאובדים ברעב אחר שהית׳ הארץ טובה על כן אתם חייבים שתשימו את הדברים על לבבכם: לטוטפו׳. מפורש. ואם תשימון על לב לא תאבדון מעל הארץ רק תאריכו ימים כימי השמים על הארץ: כי אם שמור תשמרו. הטעם זה שאמרתי לכם שתאבדו מהרה מעל הארץ הטובה דעו כי לא תכנסו שם בתחלה ולא תנכחו אם לא תשמרו מצות יי׳: לאהבה. בלב: ללכת בכל דרכיו. שלא ימטה ולא יהפוך: ולדבקה בו. בסוף והוא סוד גדול:

ראה לכל אחד ידבר: את הברכ׳ אשר תשמעו. כי בשמעכם הנה אתם מבורכים והברכה תוספת טובה והקללה מגרעת והוא מגזרת קלה:

ותסטון ותפלחון לטעות עממיא ותסגדון להון: ויתקוף רוגזא דיי׳ בכון ויחוד ית שמיא ולא יהי מטרא וארעא לא תתן ית עללתה ותיבדון בפריע מעל ארעא טבתא דיי׳ יהיב לכון: ותשוון ית פיתגמי אילין על לבכון ועל נפשכון ותקטרון יתהון לאת על ידכון ויהון לתפילין בין עיניכון: ותלפון יתהון ית בניכון למללא בהון במיתבך בביתך ובמהכך באורחא ובמשכבך ובמקימך: ותכתבינון על מזוזין ותקבעינון בסיפי ביתך ובתרעך: בדיל דיסגון יומיכון ויומי בניכון על ארעא די קיים יי׳ לאבהתכון למתן להון כיומי שמיא על ארעא:

ארי אם מטר תטרון ית כל תפקידתא הדא די אנא מפקיד יתכון למעבדה למרחם ית יי׳ אלהכון למהך בכל אורחן דתקנן קדמוהי ולאתקרבא לדחלתיה: ויתריך יי׳ ית כל עממיא האילין מן קדמיכון ותרתון עממין רברבין ותקיפין מנכון: כל אתרא די תדרוך פרסת ריגליכון ביה דילכון יהי מן מדברא וליבנן מן נהרא נהר פרת ועד ימא בתראה יהי תחומיכון: לא יתעתד אנש קדמיכון דחלתכון ואימתכון יתן יי׳ אלהכון על אפי כל ארעא די תדרכון בה כמא די מליל לכון:

וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם: וחרה אף־יהוה בכם ועצר את־השמים ולא־יהיה מטר והאדמה לא תתן את־יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יהוה נתן לכם: ושמתם את־דברי אלה על־לבבכם ועל־נפשכם וקשרתם אתם לאות על־ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם: ולמדתם אתם את־בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: וכתבתם על־מזוזות ביתך ובשעריך: למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע יהוה לאבתיכם לתת להם כימי השמים על־הארץ: ס

כי אם־שמר תשמרון את־כל־המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשתה לאהבה את־יהוה אלהיכם ללכת בכל־דרכיו ולדבקה־בו: והוריש יהוה את־כל־הגוים האלה מלפניכם וירשתם גוים גדלים ועצמים מכם: כל־המקום אשר תדרך כף־רגלכם בו לכם יהיה מן־המדבר והלבנון מן־הנהר נהר־פרת ועד הים האחרון יהיה גבלכם: לא־יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן יהוה אלהיכם על־פני כל־הארץ אשר תדרכו־בה כאשר דבר לכם:

קי״א א״ק יע״לא סימן ותיבות אלף תשס״ו

פרשה ראה

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה: את־הברכה אשר תשמעו אל־מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום:

פרשה חזו

חזו די אנא יהיב קדמיכון יומא דין ברכן ולוטין: ית ברכן אם תקבלון לפיקודיא דיי׳ אלהכון די אנא מפקיד יתכון יומא דין:

מהר׳. איני נותן לכם ארכה ואם תאמרו והלא נתנ׳ ארכה לדור המבול שנ׳ והיו ימיו מאה ועשרים שנה דור המבול לא היה להם ממי ללמוד ואתם יש לכם ממי ללמוד: ושמתם את דברי. אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות הניחו תפלין עשו מזוזו׳ כדי שלא יהו לכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומ׳ הציבי לך ציוני׳: לדבר בם. משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה צוה לנו משה שיהא זה למוד דברו מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו משיח עמו בלשון הקדש ומלמדו תור׳ ואם לא עשה כן הרי הוא כאילו קוברו שנא׳ ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו׳: למען ירבו ימיכם וימי בניכם. אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו שדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו: לתת להם. אין כתוב כאן אלא לתת להם מכאן מצינו למדים תחיית המתים מן התורה: שמור תשמרון. אזהרת שמירות הרב׳ להזהר בתלמודו שלא ישתכח: ללכת בכל דרכיו. הוא רחום ואתה תהא רחו׳ הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים: ולדבקה בו. אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בתלמידים ובחכמים ומעל׳ אני עליך כאילו נדבקת בו: והוריש יי׳. עשיתם מה שעליכם אף אני אעש׳ מה שעלי: ועצומים מכם. אתם גבורים והם גבורי׳ מכם שאם לא שישראל גבורים מה השבח ההוא משבח את האמורי׳ לומר ועצומי׳ מכם אלא אתם גבורים משאר האומות והם גבורים מכם: לא יתיצב איש וגו׳. אין לי אלא איש אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מניין תלמוד לומר לא יתיצב מכל מקום אם כן מה תלמוד לומר איש אפי׳ כעוג מלך הבשן: פחדכם ומוראכם. והלא פחד הוא מורא אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים: פחד. לשון בעיתת פתאום. מורא לשון דאגה מימים רבים: כאשר דבר לכם. והיכן דיבר את אימתי אשלח לפניך וגו׳:

מהרה כיון תלוף בטל משה ואבדתם מהרה בטל רביע מהרה יהושע ואבדתם מהרה בותא מהרה וכל׳ ארין יושב ומאריתו עומד׳.

כימי השמל׳ ל׳ וא׳ כימי שמים ואינון ז׳ זוגין השמים וחדא תלא יד השמים ויד שמים:

י״א וסימ׳ במס׳ רבת׳: מלפניכם ג׳ וסימ׳ והוריש יי׳ את כל הגוים האלה. וי׳ אלהיכם הוא הדפס׳ ידע תדעו כי לא יוסיף יי׳ מפניכם תנינא דפסו׳: תדרך ה׳ וחס׳ וסי׳ כל המקום אשר תדרך. ואתה על במותימו תדרך׳ כל מקום אשר תדרך. אתה תדרך זית. על שחל ופתן תדרך: פחדכם ג׳ וס׳ לא יתיצב איש בפניכם. גם אני באידכם. בבא כשאה פחדכם: אנכי נתן ז׳ וסימ׳ במסר׳ רבת׳: מצות יי׳ אליכם ה׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר פקודי:

חסלת והיה עקב

ראה אנכי. ברכה וקללה. האמורות בהר גרזים ובהר עיבל: את הברכה. על מנת אשר תשמעו:

מן

מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת וגו' · הא למדת כל העובד ע"ז הרי הוא סר מכל הדרך שנצטוו ישראל מכאן אמרו המודה בע"ז ככופר בכל התורה כולה: ונתת את הברכה · כתרגו' ית מברכיא את המברכים: על הר גריזים · כלפי הר גרזים הופכין פניהם ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' כל הארורין שבפרשה אמרו תחלה בלשון ברוך ואחר כך הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: הלא המה · נתן בהן סימן: אחרי · אחר העברת הירדן הרבה והלאה למרחוק וזהו לשון אחרי כל מקום שנ' אחרי מופלג הוא: דרך מבוא השמש · להלן מן הירדן לצד מערב וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים שנקודו בשני טעמים אחרי נקוד בפשטא ודרך נקוד במשפל והוא דגש ואם היה אחרי דרך דבור אחד היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך ודרך רפה: מול הגלגל · רחוק מן הגלגל: אלוני מורה · שכם הוא שנ' עד מקום שכם עד אלון מורה: כי אתם עוברים את הירדן וגו' · נסים של ירדן יהיו סימן בידכם שתבואו ותירשו את הארץ: אבד תאבדון · אבד ואחר כך תאבדון מכאן לעוקר ע"ז שצריך לשרש אחריה: את כל המקומות אשר עבדו שם וגו' · ומה תאבדון מהם את אלהיהם אשר על ההרי': מזבח · של אבני' הרבה: מצבה · של אבן אחת והיא בימוס שנינו במשנה אבן שחצב' מתחלתה לבימוס: אשרה · אילן הנעבד: ואבדתם את שמם · לכנות להם שם לגנאי בית גלייא קורין לה בית כריא עין כל עין קוץ: לא תעשון כן · להקטיר לשמים בכל מקום כי אם במקום אשר יבחר · דבר אחר ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם: לא תעשון כן · אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן מן המזבח או מן העזרה א"ר ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיתחרב: לשכנו תדרשו · זה משכן שילה: זבחיכם · שלמים של חובה: מעשרותיכם · מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפנים מן החומ': תרומת ידכם · אלו הבכורים שנ' בהם ולקח הכהן הטנא מידך: ובכורות בקרכם · לתתם לכהן ויקריבום שם: אשר ברכך יי' · לפי הברכה הבא: לא

אל הארץ י"ח פסוק' אל על וסי' נמסר בסדר פקודי: מרהה' חס' וסי' מול הגלגל אצל · בננו זה סורר ומרה · ראה יי' את עני ישראל מרה מאד · קורץ בעיניו מולל · דור סורר ומרה: תעשון י"ד וסי' נמסר בספר שפטים סימן ז' גבי כרים רקים דגדעון: שמו שם ו' פסו' שם שכה וסי' כי אם אל המקום אשר · והיה המקום אשר

והקללה אם לא תשמעו אל מצות יהוה אלהיכם וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם: ס

והיה כי יביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבל: הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני הישב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מרה: כי אתם עברים את הירדן לבא לרשת את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן לכם וירשתם אתה וישבתם בה: ושמרתם לעשות את כל החקים ואת המשפטים אשר אנכי נתן לפניכם היום:

אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר נתן יהוה אלהי אבתיך לך לרשתה כל הימים אשר אתם חיים על האדמה: אבד תאבדון את כל המקמות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן: ונתצתם את מזבחתם ושברתם את מצבתם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום ההוא: לא תעשון כן ליהוה אלהיכם: כי אם אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה: והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם: ואכלתם שם לפני יהוה אלהיכם ושמחתם בכל משלח ידכם אתם ובתיכם אשר ברכך יהוה אלהיך:

ית כמ' אל על · ל' בתור' · כול לכי' ה' חס' · יב · כל משכח תיר' בב כמכ תשמח · ג' כתו' כן · כל אוריית' חס' · ג' · יד · ו' מכו' סם שמה · סיין · ל' ומטעי' ביה

ולוטין אם לא תתקבלון לפקודיא דיי אלהכון ותסטון מן אורחא די אנא מפקיד יתכון יומא דין למהך בתר טעות עממיא די לא ידעתון: ויהי ארי יעילינך יי אלהך לארעא די את עליל תמן למירתה ותתן ית מברכיא על טורא דגרזין וית מלטטיא על טורא דעיבל: הלא אינון בעיבר דירדנא אחורי אורח מעלני שמשא בארע כנענאה דיתיב במישרא לקביל גלגלא בסטר משרי מורה: ארי אתון עברין ית ירדנא למיעל למירת ית ארעא דיי אלהכון יהיב לכון ותרתון יתה ותיתבון בה: ותטרון למעבד ית כל קיימיא וית דיניא די אנא יהיב קדמיכון יומא דין: אילין קיימיא ודיניא די תטרון למעבד בארעא די הב יי אלהא דאבהתך לך למירתה כל יומיא די אתון קיימין על ארעא: אבדא תאבדון ית כל אתריא די פלחו תמן עממיא די אתון ירתין יתהון ית טעותהון על טוריא רמיא ועל רמתא ותחות כל אילן ענוף: ותתרעון ית איגוריהון ותתברון ית קמתהון ואשיריהון תוקדון בנורא וצילמי טעותהון תקוצצון ותובדון ית שומהן מן אתרא ההוא: לא תעבדון כדין קדם יי אלהכון: אלהן לאתר די יתרעי יי אלהכון מכל שבטיכון לאשראה שכינתיה תמן לבית שכינתיה תתבעון ותיתון לתמן: ותיתון לתמן עלותכון ונכסת קודשיכון וית מעשרתיכון וית אפרשות ידכון ונדריכון ונדבתיכון ובכורי תוריכון ועניכון: ותיכלון תמן קדם יי אלהכון ותחדון בכל אושטות ידכון אתון ואנש בתיכון די ברכך יי אלהך:

אבן עזרא

ונתת את הברכה · שפה כמו ונתן אותם על ראש השעיר: בעבר הירדן · כנגד המדבר: אחרי דרך מבוא השמש · והטעם שתלכו אחרי דרך מערב ותמצאו: בארץ הכנעני היושב בערבה · כי יש כנעני יושב בהר: מול הגלגל · וההרים ארוכים והנה כוה באו זה מקום מההרי' · מול הגלגל כמו וירדוף עד דן או דרך כנואה או שני שמות: מול · כמו נכח: אלוני מורה · הוא הנזכר בימי אברהם · והברכה והקללה עוד יפרש: כי אתם עוברים · הטעם כן תחלו לעשו' ותהיה הארץ לעולם לנחלה לכם: אבד תאבדון את כל המקומות · אמר רבי יונה המדקדק כי את אלהיהם חסר וי"ו והטעם ואת אלהיהם ולא את' כלום רק הוא דבק עם מלת אשר עבדו שם: רענן · ושאנן לעולם בשני נו"ן והטעם כמו רטוב: ואשיריהם · הם עצים: ואבדתם את שמם · שלא יזכרו: לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה · הטעם שלא תזבחו על הגבעות וההרים רק אל המקום שישום שמו: לשום את שמו · כמו אזכיר שמי: לשכנו תדרשו · והוא הארץ והטעם מקום משכן כבודו: ואכלתם שם · הכהנים והלוים ואתם

תרומת כול תלבנא יהיה המקום אשר יבחר

יבחר יי' אלהיכם · ויהי היום ויעבר אלישע · נעשה נא עליית קיר קטנה · ועל הארץ אשר אתם מנשאים · על אשר יהיה שם הרוח: והבאתם י' ר"פ מלה חדא ותנינא שכה וסים' נמסר בסדר ויצא:

לא תעשון ככל אשר אנחנו עשים פה היום איש כל הישר בעיניו: כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר יהוה אלהיך נתן לך: ועברתם את הירדן וישבתם בארץ אשר יהוה אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל איביכם מסביב וישבתם בטח: והיה המקום אשר יבחר יהוה אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם מעשרתיכם ותרמת ידכם וכל מבחר נדריכם אשר תדרו ליהוה: ושמחתם לפני יהוה אלהיכם אתם ובניכם ובנתיכם ועבדיכם ואמהתיכם והלוי אשר בשעריכם כי אין לו חלק ונחלה אתכם: השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה: כי אם במקום אשר יבחר יהוה באחד שבטיך שם תעלה עלתיך ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך: רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת יהוה אלהיך אשר נתן לך בכל שעריך הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל: רק הדם לא תאכלו על הארץ תשפכנו כמים: לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדר ונדבתיך ותרומת ידך: כי אם לפני יהוה אלהיך תאכלנו במקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו אתה ובנך ובתך ועבדך

לא תעבדון ככל די אנחנא עבדין הכא יומא דין גבר כל דכשר בעינוהי: ארי לא אתיתון עד כען לבית ניחא ולאחסנא דיי אלהך יהיב לך: ותעברון ית ירדנא ותיתבון בארעא דיי אלהכון מחסין יתכון ויניח לכון מכל בעלי דבביכון מסחור סחור ותיתבון לרוחצן: ויהי אתרא די יתרעי יי אלהכון ביה לאשראה שכינתיה תמן לתמן תייתון ית כל די אנא מפקיד יתכון עלותכון ונכסת קודשיכון מעשריכון ואפרשות ידכון וכל שפר נדריכון די תדרון קדם יי: ותחדון קדם יי אלהכון אתון ובניכון ובנתיכון ועבדיכון ואמהתיכון וליואה די בקירויכון ארי לית ליה חולק ואחסנא עמכון: אסתמר לך דילמא תסיק עלותך בכל אתרא די תחזי: אילהין באתרא די יתרעי יי בחד משבטך תמן תסיק עלותך ותמן תעביד כל די אנא מפקיד לך: לחוד בכל רעות נפשך תכוס ותיכול בשרא כברכתא דיי אלהך דיהיב לך בכל קירוך מסאבא ודכיא ייכלוניה כבשר טביא ואילא: לחוד דמא לא תיכלון על ארעא תישדיניה כמיא: לית לך רשו למיכל בקירוך מעשר עיבורך חמרך ומשחך ובכורי תורך ועאנך וכל נדרך די תדר ונדבתך ואפרשות ידך: אלהין קדם יי אלהך תיכלינוי באתרא די יתרעי יי אלהך ביה את וברך וברתך ועבדך

אבן עזרא

ואתם לא תעשו ככל אשר אנחנו עושים פה בעבור שהיו נוסעים ממסע אל מסע ויש מי שיקריב עולה במסע שירצה אחר מות אהרן ויש מי שיתן בכור כאשר ויש מי שלא יתן כי המצוה תלויה בארץ ואין זאת דעתי רק טעמו שלא היו כולם ישראי השם ובעבור שאמר אנחנו הנה שם מצות רבות בעולות תלויות בארץ כי כן כתו׳ אל המנוחה שלא יקמו הם ובניהם וזה טעם נחלה והאמת שפירוש מנוחה והניח לכם הנחלה וישבתם בטח: מבחר נדריכם׳ מגז הנדר מן המובחר והנה עוד תוספת ושמחתם והלוי חייבים אתם לשמחו כי אין לו נחלה כאשר יש לך׳ וטעם לומר פעם שנית בכל מקום אשר תראה להוציא בשר תאוה בעבור שהשלמי׳ הם קדש ויש כרת על טמא שאכל בשר קודש את׳ על בשר תאוה הטמא והטהור: כצבי וכאיל׳ שאינו קרב על המזבח וחלב הצבי גם חלב האיל מותר והנה חזוק לדברי רק שסמכנו על קבלת אבותינו: לאכול בשעריך מעשר דגנך׳ עם הלוים ידבר גם עם ישר׳ במעשר שני על דעת רבים ובכורות בקרך ובאשר עם הכהנים ידבר כי הלוים גם הכהנים הם בכלל ישראל כמו ואנו אתכם שידבר עם שני שבטי׳ וחצי וכן אך פדה תפדה עם ישר׳ ידבר והטעם מי שהוא חייב לפדו׳ וכן לאכול בשעריך לפני יי׳ אלהיך תאכלנו מי שהוא חייב לאכלו והמכחשים אמרו כי הם שנים בכורי׳ האחד בכור פטר רחם והשני בכור שדר ואין צורך להשיב על הבליהם גם אחרים אמרו כי הבכור והמעשר יאכלם הישראל ואם היה במקום הנבחר וזה הפך הכתו׳ ואת׳ כי תאוה לאכל בשר פי׳ אם תאוה נפשך לאכול בשר וכבר הזכי׳ זה להוסיף כי ירחק ממך המקום וגם זה הכתו׳ על מקום שאינו מארץ כנען ומשפטו כמשפט שעריך:

כי

רשי

לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים וגו׳ מוסב למעלה על כי אתם עוברים את הירדן וגו׳ כשתעברו את הירדן מיד מותרי׳ אתם להקריב בבמה כל יד שנה של כיבוש וחילוק ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה היום במשכן שהוא עמכם ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות אבל בבמה אין קרב אלא הנדר והנדב וזהו איש כל הישר בעיניו נדרים ונדבו׳ שאתם מתנדבי׳ על ידי שישר בעיניכם להביאם ולא על ידי חובה אותם תקריבו בבמה: כי לא באתם׳ כל אותן י״ד שנה: עד עתה׳ כמו עדיין: אל המנוחה׳ זו שילה: הנחלה׳ זו ירושלם: ועברתם את הירדן וישבתם בארץ׳ שתחלקוה ויהא כל א אחד מכיר את חלקו ואת שבטו: והניח לכם׳ לאחר כבוש וחלוק ומנוח׳ מן שבוים אשר הניח יי׳ לכנו׳ בם את ישראל ואין זו אלא בימי דוד אז והיה ה המקום וגו׳ בנו לכם בית הבחיר׳ בירושלם וכן הוא אומר בדוד ויהי כי ישב המלך ב בביתו ויי׳ הניח לו מכל אויביו מסביב ויאמר המלך אל נתן ראה א אנכי יושב בבית ארזי׳ וארון יי׳ יושב בתוך היריעה: שמה תביאו וגו׳: למעלה אמור לענין שילה וכאן אמור לענין ירושלם ולכך חלקם הכתוב׳ ליתן היתר בין זו לזו ת משחרבה שילה ובאו לנוב וחרבה נוב ובאו לגבעון היו הבמות ת מותרות עד שבאו ל לירושלם: מבחר נדריכם׳ מלמד שיביא מן המובחר: השמר לך׳ ליתן לא תעשה על הדבר: בכל מקום אשר תראה׳ אשר יעלה בלבך אבל אתה מקריב על פי נביא כגון אליהו בהר ה הכרמל: באחד שבטיך׳ בחלקו של בנימין ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם הא כיצד כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מ מכל השבטים ומכל מקו׳ הגורן בחלקו של בנימין היה: רק בכל אות נפשך׳ במה הכתוב מדבר אם ב בבשר תאוה להתירה להם בלא הקרבת אימורים הרי אמור במקום אחר כי ירחיב את גבולך וגו׳ ואמרת אוכלה בשר וגו׳ במה זה מדבר בקדשי׳ שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו בכל מקום יכול יפדו על מום עובר ת״ל רק: תזבח ואכלת׳ אין לך בהם היתר גיזה וחלב אלא אכילה על ידי זביחה: הטמא והטהור׳ לפי שבאו מכח קדשי׳ שנ׳ בהם והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הוצרך להתיר בו שטמא וטהור אוכלין בקערה אחת: כצבי וכאיל׳ שאין קרבן בא מהם: כצבי וכאיל׳ לפוטרן מן הזרוע והלחיים והקיבה: רק הדם לא תאכלו׳ אע״פ שאמרתי שאין לך בו זריקת דם במזבח לא תאכלנו: תשפכנו כמים׳ לומ׳ לך שאין צריך כסוי׳ דבר אחר הרי הוא כמים להכשיר את הזרעי׳: לא תוכל׳ בא הכתו׳ ליתן לא תעשה על הדבר: לא תוכל׳ ר׳ יהושע בן קרחה אומ׳ יכול אתה אבל אינך רשאי כיוצ״ בו ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם יכולים היו אלא שאינן רשאין לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה ולא יבוסי׳ היו אלא חתיי׳ היו אלא על שם העיר שנקרא יבוס כך מפורש בפרקי׳ דר׳ אליעזר והוא שנאמר כי אם הסירך העורי׳ והפסחים בלמו׳ שכתבו עליהם את השבועה: ובכורות בקרך׳ אזהרה לכהנים: ותרומת ידך׳ אלו הבכורים׳ לפני יי׳ לפנים מן החומה: והלוי

מסרה

עד עתה ד׳ וס׳ ואחר עד עתה׳ כי לא באתם עד עתה׳ ועתה קום צא ודבר על לב׳ ויחן יי׳ אותם וירחמם׳ וכל שאר קריאה ועד עתה: אל הנחלה כל לשון נחלה על כב״ד אל וסימ׳ כי לא באתם עד עתה׳ וישבו אל נחלתם׳ למנצח אל הנחלות: נדריכם ד׳ וסימ׳ מלבד שבתת יי׳׳ והיה המקום אשר יבחר׳ הקם

מסרה

תקימנה ב׳ בו: ושמחתם לפני יי׳ אלהיכם ב׳ פסוקי׳ מתחלפין בענינא דין ואכלתם שם לפני יי׳ אלהיכ׳ וסימ׳ דאכיל יתיב דחדי מרקד: סימן והיה המקום׳ והביאותים אל הר קדשי׳ עולתיכם כתיב ושארא עולותיכ׳ כתי׳ כל דמל׳: בכל מקום ד׳ וסימ׳ ואכלתם אתו׳ השמר לך פן תעלה׳ רב הפגר בכל מקום׳ בכל מקום עיני יי׳ צופות: במקום במקום כלם חס׳ בבא ואת איל המלואים תקח: מצוך ג׳ ב׳ דגשים וא׳ רפה וסימ׳ למען תירא את יי׳ אלהיך׳ כי אם אל המקום׳ שמור ושמעת את כל הדברים האלה: כברכת ב׳ וסי׳ רק בכל אות נפשך׳ איש כמתנת ידו: משנה תורה כל מקום אשר תדרך לכם נתתיו׳ רק בכל אות נפשך׳ הטהור והטמא יחדו יאכלנו כצבי וכאיל׳ הטמא והטהור יחדו כצבי וכאיל׳ אך כאשר יאכל׳ הטמא והטהור יחדו יאכלנו סוף פסו׳׳ כי אם אל המקום אשר׳ לשום את שמו לשכנו תדרשו׳ כי ירחק׳ לשום שמו שם: מן ריש סיפרא עד עשר תעשר דגנך ותירשך׳ וכן עשר העשר עד סוף סיפרא דגנך תירשך׳ וכל ליש׳ חס׳ ו״ו בר מן אם ישתו בני נכר תירושך: סימן רק הדם לא תאכלו יתיר ו״ו וחס׳ את׳ רק את דמו לא תאכל יתיר את וחסר ו״ו: כל ש״נתי דא״ל הארץ ודע״ל הארץ בכל כד ספרי תש״כח בבסרה רבתא ואסדרנא בר״ש הא׳ תיב׳ רא באורת קשוט:

שהלוי אשר בשעריך· אם אין לך לתת לו חלקו כגון מעשר ראשון תן לו מעשר עני אם אין לך מעשר עני הזמינהו על שלמיך: השמר לך· ליתן לא תעשה
על הדבר: על אדמתך· אבל בגולה אינך מוזהר עליו יותר מעניי ישראל: כי ירחיב וגו'· למדה תורה דרך ארץ שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת
ידים ועושר: בכל אות נפשך וגו'· אבל במדבר נאסר להם בשר חולין אלא אם כן מקדישה ומקריבה שלמים: כי ירחק ממך המקום· ולא תוכל לבא ולעשות שלמים
בכל יום כמו עכשו שהמשכן הולך עמכם: וזבחת כאשר צויתיך· למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה בסיני: אך כאשר יאכל את

ואמתך והלוי אשר בשעריך
ושמחת לפני יהוה אלהיך בכל
משלח ידיך: השמר לך פן תעזב
את הלוי כל ימיך על אדמתך:
ס כי ירחיב יהוה אלהיך
את גבלך כאשר דבר לך ואמרת
אכלה בשר כי תאוה נפשך לאכל
בשר בכל אות נפשך תאכל בשר:
כי ירחק ממך המקום אשר יבחר
יהוה אלהיך לשום שמו שם וזבחת
מבקרך ומצאנך אשר נתן יהוה לך
כאשר צויתך ואכלת בשעריך בכל
אות נפשך: אך כאשר יאכל את
הצבי ואת האיל כן תאכלנו הטמא
והטהור יחדו יאכלנו: רק חזק
לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש
ולא תאכל הנפש עם הבשר:
לא תאכלנו על הארץ תשפכנו
כמים: לא תאכלנו למען ייטב
לך ולבניך אחריך כי תעשה הישר
בעיני יהוה: רק קדשיך אשר
יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל
המקום אשר יבחר יהוה: ועשית
עלתיך הבשר והדם על מזבח יהוה
אלהיך ודם זבחיך ישפך על מזבח
יהוה אלהיך והבשר תאכל:
שמר ושמעת את כל הדברים
האלה אשר אנכי מצוך למען ייטב
לך ולבניך אחריך עד עולם כי
תעשה הטוב והישר בעיני יהוה
אלהיך: ס
כי יכרית יהוה אלהיך
את הגוים אשר אתה בא שמה
לרשת אותם מפניך וירשת אתם
וישבת בארצם: השמר לך פן
תנקש אחריהם אחרי השמדם
מפניך ופן תדרש לאלהיהם לאמר
איכה יעבדו הגוים האלה את
אלהיהם ואעשה כן גם אני: לא
תעשה כן ליהוה אלהיך כי כל
תועבת יהוה אשר שנא עשו
לאלהיהם כי גם את בניהם ואת
בנתיהם ישרפו באש לאלהיהם:

ואמתך וליואה די בקירוך ותחדי
קדם יי אלהך בכל אושטות ידך:
אסתמר לך דילמא תשבוק ית
ליואה כל יומך על ארעך:
ארי יפתי יי אלהך ית
תחומך כמא די מליל לך ותימר
איכול בשרא ארי תתרעי נפשך
למיכל בשרא בכל רעות נפשך
תיכול בישרא: ארי יתרחק מינך
אתרא די יתרעי יי אלהך לאשראה
שכנתיה תמן ותכוס מתורך
ומענך די יהיב יי לך כמא
דפקדתך ותיכול בקרוך בכל
רעות נפשך: ברם כמא
דמתאכיל בסר טביא ואילא כן
תכלינה מסאבא ודכיא כחדא
יכלינה: לחוד תקף בדיל דלא
למיכל דמא ארי דמא הוא נפשא
ולא תיכול נפשא עם בשרא:
לא תיכלינה על ארעא תשדינה
כמיא: לא תכלינה בדיל דייטב
לך ולבנך בתרך ארי תעביד
דכשר קדם יי: לחוד מעשר
קודשך דיהון לך ונדרך תיטול
ותיתי לאתרא די יתרעי יי:
ותעביד עלותך בשרא ודמא על
מדבחא דיי אלהך ודם נכסת
קודשך ישתפך על מדבחא דיי
אלהך ובישרא תיכול: טר
ותקביל ית כל פתגמיא האילין
די אנא מפקיד לך בדיל דייטב
לך ולבנך בתרך עד עלמא ארי
תעביד דתקין ודכשר קדם יי
אלהך: ארי
ישיצי יי אלהך ית עממיא די את
עליל לתמן למירת יתהון מן
קדמך ותירת יתהון ותיתב
בארעהון: אסתמר לך דילמא
תתקל בתריהון בתר דישתיצון
מן קדמך ודילמא תתבע
לטעותהון למימר אכדין פלחין
עממיא האילין ית טעותהון
ואעביד כן אף אנא: לא תעביד
כן קדם יי אלהך ארי כל דמרחק
קדם יי דסני עבדין לטעותהון
ארי אף ית בניהון וית בנתהון
מוקדין בנורא לטעותהון:

אבן עזרא

כי הדם הוא הנפש· פירשתיו: למען ייטב לך· שלא יאכל נפש בהמה שתשכם נפשו גם הנפש והצורה ברמות האב על כן ל לבניך אחריך: רק קדשיך עולות ושלמים ונדרים: תשא· והטעם תביאם אל המקום הנבחר: והבשר תאכל· עם הכהן ידבר אם הוא בכור או חטאת או אשם והשוק והחזה ואם שלמים יאכל רבם הישרא'· ·וטעם שמור ושמעת על הדם· שישפך על גבי המזבח: כי יכרית· גם זאת הפרשה דבקה עם כי ירחיב כי אם לא יכרת ואת הגוים לא ירחיב גבולו·: ומלת ופן דרך קצרה שתעשה כמעשיהם: ואעשה כן גם אני· לעבודת השם ותחשוב כי תעשה טוב לא תעשה כן כי כל מעשיהם יתעב השם והעד כי גם את בניהם: את

מסרה

אכלה ה' וסי' נמסר בסדר ואתחנן: הטוב והישר ד' וסימ' כי תעשה הטוב והישר· וראיתם הטוב והישר מבני אדניכם· ויעש אסא· ויעש כזאת יחזקיהו בכל יהודה דדה: ופן ה' וסי' נמסר בסדר ואתחנן: איכה י"ז וסי' נמסר בריש מגלת איכה: בנתיהם ח' חס' ו"ו וסי' כי גם את בניהם· ויחיל דוד ואנשיו· ובנו במות התפת· והאכלהים את בשר· והעם אשר המה· וכל עזרא דכות':

הצבי וגו'· אינך מוזהר לאכלן בטהר' אי מה צבי ואיל חלבן מותר אף חולין חלבן מותר תלמוד לומר אך: רק חזק לבלתי אכול הדם· ממה שנ' חזק אתה למד שהיו שטופין בדם לאכלו לפיכך הוצרך לומ' חזק דברי רבי יהודה ר' שמעון בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצות אם הדם שהוא קל להשמר ממנו שאין אדם מתאוה לו הוצרך לחזקך באזהרתו קל וחומר לשאר מצות: ולא תאכל הנפש עם הבשר· אזהרה לאבר מן החי: לא תאכלנו· אזהרה לדם התמצית: לא תאכלנו· אזהרה לדם האיברים: למען ייטב לך וגו'· צא ולמד מתן שכרן של מצו' אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו זוכה לו ולבניו אחריו קל וחומר לגזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם: רק קדשיך· אע"פ שאתה מותר לשחוט חולין לא התרתי לך לשחוט את הקדשים ולאכלן בשעריך בלא הקרבה אלא הביאם לבית הבחירה: ועשית עולותיך· אם עולות הם תן הבשר והדם על גבי המזבח ואם זבחי שלמים הם דם זבחיך ישפך על המזבח תחילה ואחר כך והבשר תאכל עוד דרשו רבותינו רק קדשיך בא ללמד על הקדשים שבחוצה לארץ וללמד על התמורות ועל ולדות קדשים שיקריבו: שמור· זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטנך שלא תשכח כענין שנ' כי נעים כי תשמרם בבטנך ואם שניתה אפשר שתשמע ומתקיים הא כל שאינו בכלל משנה אינו בכלל מעשה: את כל הדברים· שתהא חביבה עליך מצוה קלה כמצוה חמורה: הטוב: בעיני השמים: והישר· בעיני אדם: פן תנקש· אנקלוס תרגם לשון מוקש ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון שלא מצינו נו"ן בלשון יוקש ואפילו ליסוד הנופל ממנו אבל בלשון טירוף וקשקוש מצינו נ"ון וארכובתיה דא לדא נקשן ואף זה אני אומר פן תנקש אחריהם פן תטרף אחריהם להיות כרוך אחר מעשיהם וכן ינקש נושה לכל אשר לו מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים ויהיו מחזירים ומתנקשים אחר ממונו: אחרי השמדם מפניך· אחר שתראה שאשמידם מפניך יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו מפני מעשים מקולקלים שבידיהם אף אתה לא תעשה כן שלא יבואו אחרים וישמידוך: איכה יעבדו· לפי שלא ענש על עבודה זרה אלא זבוח וקטור וניסוך והשתחואה כמו שכתו' בלתי לה' לבדו דברים הנעשים לגבוה בא ולמדך כאן שאם דרכה של עבודה זרה לעובדה בדבר אחר כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו וחייב אבל זבוח וקטור וניסוך והשתחואה אפי' שלא כדרכה חייב: כי גם את בניהם· גם לרבות את אבותם ואמותיהם אמר רבי עקיבה אני ראיתי גוי שכפתו לאביו לפני כלבו ואכלו:

את כל

אבן עזרא

את הדבר אשר צויתי אתכם אותו תשמורו: כי יקום בקרבך נביא. טעם בקרבך כי אין נביא כי אם מישראל וזאת הפרשה דבקה בעבור ע"ז כי שרפת הבנים ע"ז. נביא שיאמר כי בהקיץ דבר השם או שלאחו עמו או בחלום ויש אומרים כי יתכן להיות הנביא מתנבא דבר השם ופי' שאמר נביא האמת שיהיה אות כך להצדיקו ושמע השומע והגידו להיות אות לנפשו ויש אומרים כי אפי' בא האות והמופת אין להאמין בו כי הוא דבר הפך שקול הדעת ולפי דעתי שיש אות גם מופת כמו סימן והעד דברי ישעיה שאמר הנה אנכי והילדי' אשר נתן לי י"י לאותות ולמופת ואות הנביא כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף ואותות בניו שמותם על דבר המקרה שיהיה בימיהם והם עמנואל מהר שלל חש בז ושאר ישוב ובמקו' והיו לך לאות ולמופת וכן רבים. וטעם כי מנסה בעבור שעזבו ולא המיתו ונסיון השם להראות צדקת ה המנוסה: אחרי י"י אלהיכם תלכו. שתעשו על פי יכלתכם כמעשיו ותרדפו אחרי נתיבותיו: ואותו תיראו. שלא תשאול למה זה: ואת מצותיו תשמורו. שהם העיקר: ובקולו תשמעו. מה שהם זכר לעיקר: ואותו תעבודו. במעשה: ובו תדבקון. בלב בראש ובסוף: כי דבר סרה. תחסר מלת דבר כמו וברוב יועצים תקום וטעם סרה שהשם צוה לסור מע"ז או הוא מגזרת סורר ומורה והוא הנכון והיה הרשע ראוי להרגש. המוציא אתכם והפודך כפול בטעם ל לחזוק: ובערת. פירשתיו: כי יסיתך אחיך. הטעם אפי' אחיך. וטעם בן אמך שהייתם בבטן אחת והאם כגוף והאב כצורה והצורה לא יבינוה כי אם מתי מעט: לא תאבה לו. באמונת הלב: לא תשמע אליו. במעשה: ולא תחוס עינך. להרגו: ולא תכסה. שתניחנו רק תגלה הדבר עד שישמעון העדי' מפיו כי כן כתוב ואח"כ תהרגנו: ידך תהיה בו. היה נראה כי הוא משנים עדים לולי הקבלה: וסקלתו: פירש מה תהיה מיתתו: ודרשת

רשי

את כל הדבר. קלה כחמורה: תשמרון לעשות. ליתן לא תעשה על עשה האמור בפרשה שכל השמר לשון לא תעשה הוא אלא שאין לוקין על השמר של עשה: לא תוסף עליו. חמשה טוטפות חמשה מינין בלולב ארבע ברכות לברכת כהנים: ונתן אליך אות. בשמים כענין שנאמר בגדעון ועשית עמדי אות ואומר יהי נא חורב על הגיזה וגו': אות ומופת. בארץ אעפ"כ לא תשמע לו ואם תאמר מפני מה נותן לו הקב"ה ממשלה לעשות אות: כי מנסה י"י אלהיכם אתכם. ואת מצותיו תשמורו. תורת משה: ובקולו תשמעו. בקול הנביאים: ואותו תעבודו. במקדשו: ובו תדבקון. הדבק בדרכיו גמול חסדים קבור מתים בקור חולים כמו שעשה הקב"ה: סרה. דבר המוסר מן העולם שלא היה ולא נברא ולא צויתיו לדבר כן ריסטורנ"א בלע"ז: והפודך מבית עבדים. אפי' אין לו עליך אלא שפדאך דיו: כי יסיתך. אין המסית אלא גדול שנ' כי אם י"י הסיתך בי אמיטר"א בלע"ז שמסיאו לעשות כן: אחיך. מאב או בן אמך מאם: חיקך. השוכבת בחיקך ומחקה בך אפקיידא בלע"ז וכן מחיק הארץ מיסוד התקוע בארץ: אשר כנפשך. זה אביך פירש לך הכתוב את החביבין לך קל וחומר לאחרים: בסתר. ידבר הכתוב בהווה שאין דברי מסית אלא בסתר וכן שלמה הוא אומר בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה: אשר לא ידעת אתה ואבותיך. דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף האומות אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך: הקרובים אליך או הרחוקים. למה פרט קרובים ורחוקי' אלא כך אמר הכתו' מטבען של קרובים אתה למד טבען של רחוקי' כשם שאין ממש בקרובים כך אין ממש ברחוקי': מקצה הארץ. זו חמה ולבנה וצבא ה השמים שהן מהלכים מסוף העולם ועד סופו: לא תאבה לו. לא תהא תאב לו לא תאהבנו לפי שנאמר ואהבת לרעך כמוך את זה לא תאהב ולא תשמע אליו בהתחננו על נפשו למחול לו לפי שנ' עזוב תעזוב עמו לזה לא תעזוב: ולא תחוס עינך עליו. לפי שנ' לא תעמוד על דם רעך על זה לא תחוס: ולא תחמול. לא תהפוך בזכותו: ולא תכסה עליו. אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק: כי הרוג תהרגנו. יצא מבית דין חייב אל תחזירהו לזכות: ידך תהיה בו בראשונה. מצוה ביד הניסת להמיתו לא מת בידו ימות ביד אחרים שנאמר ויד כל העם וגו': לשבת שם. פרט לירושלם שלא ניתנה לדירה: כי

מצוה אתכם י"א וסי' נמסר בסדר והיה עקב: ונתן אל"ד נתינה אליך ה' וסי' ונתת אל הארץ. ואל הארץ תתן. ונתן אליך אות. פצה פיך ואכול. בטנך תאכל ומעיך תמלא: והנביא ג' ר"פ וסי' והנביא רהוא או חולם. והנביא והכהן והעם. והנביא כי יפתה: יומת ד' קמץ וסי' נמסר בסדר כי תשא: מקצה הארץ ועד קצה

אֶת־כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ׃ פ

כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת׃ וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם׃ לֹא תִשְׁמַע אֶל־דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל־חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מְנַסֶּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת־מִצְוֺתָיו תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן׃ וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר־סָרָה עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס

כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ אוֹ־בִתְּךָ אוֹ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ׃ מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ׃ לֹא־תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־תְכַסֶּה עָלָיו׃ כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה׃ וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא־יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ׃ ס

ית כל פתגמא די אנא מפקיד יתכון יתיה תטרון למעבד לא תוספון עלוהי ולא תמנעון מיניה׃

ארי יקום בינך נביא או חלים חלמא ויתן לך את או מופתא׃ וייתי אתא ומופתא די מליל עמך למימר נהך בתר טעות עממיא די לא ידעתינון ונפלחינון׃ לא תקביל לפתגמי נביא ההוא או לחלים חלמא ההוא ארי מנסי יי אלהכון יתכון למידע האיתיכון רחמין ית יי אלהכון בכל לבכון ובכל נפשכון׃ בתר פולחנא דיי אלהכון תהכון ויתיה תדחלון וית פיקודוהי תיטרון ולמימריה תקבלון וקדמוהי תפלחון ובדחלתיה תתקרבון׃ ונביא ההוא או חלים חלמא ההוא יתקטיל ארי מליל סטיא על יי אלהכון די אפיק יתכון מארעא דמצרים ודפרקך מבית עבדותא לאטעיותך מן אורחא די פקדך יי אלהך למהך בה ותפלי עביד דביש מבינך׃

ארי ימלכינך אחוך בר אמך או ברך או ברתך או איתת קימך או חברך די כנפשך בסתר למימר נהך ונפלח לטעות עממיא די לא ידעת את ואבהתך׃ מטעות עממיא די בסחרניכון דקריבין לך או דרחיקין מינך מסיפי ארעא ועד סיפי ארעא׃ לא תיבי ליה ולא תקבל למימריה ולא תחוס עינך עלוהי ולא תרחם ולא תכסי עלוהי׃ ארי מיקטל תקטליניה ידך תהי ביה בקדמיתא למקטליה וידא דכל עמא בבתריתא׃ ותרגמיניה באבניא וימות ארי בעא לאטעיותך מדחלתא דיי אלהך דאפקך מארעא דמצרים מבית עבדותא׃ וכל ישראל ישמעון וידחלון ולא יוספון למעבד כפתגמא בישא הדין בינך׃

הארץ ג' וסי' מאלהי העמים. והפיצך יי' בכל העמים. והיו חללי יי' ביום ההוא: ולא תשמע ד' דסמיכי וסי' לא תאבה לו ולא. הנני מביא עליכם גוי. עד אנה יי' שועתי. ואם יפנה לבבך: יוספו ד' כ"כ וסי' במסר' רבתא:

כי תשמע לאמר · אומר כן יפלו וגו׳ : בני בליעל · בלי עול שפרקו עולו של מקום : אנשים · ולא נשים · ולא קטנים : יושבי עירם · ולא יושבי עיר אחרת מכאן אמרו אין נעשית עיר הנדחת עד שידיחוה אנשים ועד שיהיו מדיחיה מתוכה : ודרשת וחקרת ושאלת היטב · מכאן למדו שבע חקירות מרבוי המקרא כאן יש שלש דרישה וחקירה והיטב ושאלת איכו מן המכין וממנו למדו בדיקות ובמקום אחר הוא אומר ודרשו השופטים היטב ובמקום אחר הוא אומר ודרשת היטב ולמדו היטב היטב לגזירה שוה ליתן האמור של זה בזה : הכה תכה · אם אינך יכול להמיתם במיתה הכתובה בהם המיתם באחרת : ליי׳ אלהיך · לשמו ובשבילו : למען ישוב יי׳ מחרון אפו · שכל זמן שע״ז בעולם חרון אף בעולם : לא תתגודדו · לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת כדרך שהאמוריים עושין לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויין להיות נאים ולא גדודים ומקורחים : בין עיניכם · אצל הפדחת ובמקום אחר הוא אומ׳ ולא יקרחו קרחה בראשם לעשות כל הראש כבין העינים : כי עם קדוש אתה · קדושת עצמך מאבותיך · ועוד וכך בחר יי׳ : כל תועבה · כל שתעבתי לך · כגון צרם אזן בכור כדי לשוחטו במדינה הרי דבר שתעבתי לך · כל מום לא יהיה בו · בא ולמד כאן שלא ישחט ויאכל על אותו המום · בשל בשר בחלב הרי דבר שתעבתי לך הזהיר כאן על אכילתו : זאת הבהמה · איל וצבי ויחמור · למדנו שהחיה בכלל בהמה ולמדנו שהבהמה וחיה טמאה מרובה מן הטהורה שבכל מקו׳ פורט את המועט : אקו · מתורגם יעלא יעלי סלע הוא א״שטיינבוק׳ : ותאו · תורב״לא שור היער בלא״ז יער בלשון ארמי : מפרסת · סדוקה כתרגומו : פרסה · פלנ״טה : ושוסעת · חלוקה בשתי צפרנים שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרנים והיא טמאה : בבהמה · משמע מה שמוצא בבהמ׳ אכול · מכאן אמרו שהשליל מותר בשחיטת אמו : השסועה · בריה היא שיש לה שני גבין ושני שדראות אמרו רבותינו למה נשנו בבהמה מפני השסועה ובעופו׳ מפני הראה שלא נ׳ כאמרו בתורת כהני׳ : ובנבלתם לא תגעו · רבותינו פירשו ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל יכול יהיו מוזהרים בכל השנה תלמוד לומר אמור אל הכהנים וגו׳ · ומה טומאת המת חמורה כהנים מוזהרים ואין ישראל מוזהרים טומאת נבלה קלה לא כל שכן : כל

נעשתה ט׳ וסי׳ במסרה רבתא : כל משנה תורה רישי פסו׳ לא ב״מ ט׳ ולא וסי׳ במסרה רבתא : ובו בחר יי׳ ב׳ זוגין מתחלפין קדמ׳ יתיר אות וחס׳ מלה תנינ׳ חסר אות ויתיר מלה וסי׳ בך בחר יי׳ אלהיך כי עם קדוש את ד׳ ואתחנן · ובך בחר יי׳ כי עם קדוש אתה דראה : שה ושה ד׳ קמצין וסי׳ זאת הבהמה אשר תאכלו ב׳ בו · לא הבאת לי

כי תשמע באחת עריך אשר יהוה אלהיך נתן לך לשבת שם לאמר : יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את ישבי עירם לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם : ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בקרבך : הכה תכה את ישבי העיר ההוא לפי חרב החרם אתה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב : ואת כל שללה תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל ליהוה אלהיך והיתה תל עולם לא תבנה עוד : ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב יהוה מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבתיך : כי תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום לעשות הישר בעיני יהוה אלהיך : ס

בנים אתם ליהוה אלהיכם לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת : כי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך ובך בחר יהוה להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה : ס

לא תאכל כל תועבה : זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים : איל וצבי ויחמור ואקו ודישן ותאו וזמר : וכל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו : אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה השסועה את הגמל ואת הארנבת ואת השפן כי מעלה גרה המה ופרסה לא הפריסו טמאים הם לכם : ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא הוא לכם מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו : ס

ארי תשמע בחדא מקרויך דיי׳ אלהך יהיב לך למתב תמן למימר : נפקו גברין בני רשיעא מבינך ואטעיו ית יתבי קרתהון למימר נהך ונפלח לטעות עממיא דלא ידעתון : ותתבע ותתבדוק ותשאל יאות והא קושטא כיון פתגמא אתעבידת תועבתא הדא בינך : מימחא תמחי ית יתבי קרתא ההיא לפתגם דחרב גמר יתה וית כל די בה וית בעירה לפתגם דחרב : וית כל עדאה תכנוש לגו פתאה ותוקיד בנורא ית קרתא וית כל עדאה גמיר קדם יי׳ אלהך ותהי תל חרוב לעלם לא תתבני עוד : ולא יתדבק בידך מדעם מן חרמא בדיל דיתוב יי׳ מתקוף רוגזיה ויתן לך רחמין וירחם עלך ויסגינך כמא די קיים לאבהתך : ארי תקבל למימרא דיי׳ אלהך למיטר ית כל פיקודוהי די אנא מפקיד לך יומא דין למעבד דכשר קדם יי׳ אלהך : בנין אתון קדם יי׳ אלהכון לא תתהממון ולא תשוון מרט בין עיניכון על מית : ארי עם קדיש את קדם יי׳ אלהך ובך אתרעי יי׳ למהוי ליה לעם חביב מכל עממיא די על אפי ארעא : לא תיכול כל דמרחק : דין בעירא דתיכלון תורין אמרין דרחלין וגדיין דעזין : אילא וטביא ויחמורא ויעלא ורימא ותורבלא ודיצא : וכל בעירא דסדיקא פרסתא ומטלפן טלפין תרתין פרסתא מסקא פשרא בבעירא יתה תיכלון : ברם ית דין לא תיכלון ממסקי פשרא וממסדיקי פרסתא מטלפי טלפיא ית גמלא וית ארנבא וית טפזא ארי מסקי פשרא אינון ופרסתהון לא סדיקא מסאבין אינון לכון : וית חזירא ארי סדיק פרסתא הוא ולא פשר מסאב הוא לכון מבסרהון לא תיכלון ובנבלתהון לא תקרבון :

אבן עזרא

ודרשת וחקרת ושאלת · אלה המלות היטב מפורשות בדברי רז״ל : כליל · כלה ליי׳ אלהיך בעבור כבוד השם תשרפנה באש : תל · מגזרת הר גבוה ותלול : למען ישוב יי׳ מחרון אפו · ולא ישחיתך בעון העיר · וטעם כי תשמע כן תעשה אם בקשת לעשות הישר בעיניו · וסמכה פרשת בנים אתם ליי׳ בעבור המסיתים את או בן או אב אנשי עיר הנדחת ואסור להתאבל עליהם אף כי להתגודד כי הנה אסר הוא על כל מת : תתגודדו · כטעם ושרט לנפש מגזרת על כל ידים גדודות : ולא תשימו קרחה · כמשפט הגוים עד היום הזה · וטעם בנים אחר שתדעו שאתם בנים לשם והוא אוהב אתכם יותר מהאב לבן אל תתגודדו על כל מה שיעשה כי כל אשר יעשה לטוב הוא ואם לא תבינוהו כאשר לא יבינו הבנים הקטנים מעשה אביהם רק יסמכו עליו כן תעשו גם אתם כי עם קדוש אתה ואיך כשאר כל הגוים על כן לא תעשה כמעשיהם · וטעם הסמך פרשת לא תאכל כל תועבה כי אתה עם קדוש בלב ובפה ותהיו מובדלים מן העמים וכל רואיכם יכירו אתכם כי לא תקרחו על מת ולא תאכלו כל חי ואם אתה עם קדוש אין ראוי שתאכל טמא ותטמא הנפש : כל תועבה · כלל דבר שהוא כתוב לנפש הטהורה כמו שרץ הארץ : שור שה כשבים · חסר ו״ו שה מן כבש או עז : איל וצבי · ידועים והחמשה האחרים צריכים לקבלה : ולא גרה · תחסר מלת יגר דרך קצרה או מלת גו : שספיד

שה עלתיך · ואמר לה אלה מאניא שא אזל אחת המו כתרא כתיב אלף : וצבי ג׳ וסי׳ איל וצבי · לכד מאיל וצבי · וצבי עדיו לגאון : ודישון ד׳ וסי׳ ואצר ואהליבמה · אלוף · ואקו · וכלהון חס׳ בתורה בס״א מלא ודישון ואצר · וכל דברי הימים דכוו׳ מל בר מן חד ואלוף אצר ואלוף דישן ועיין בסוף סדר וישלח : מעלי ג׳ כתיב יוד וסי׳ דמשנה תורה · דתורת כהני׳ · ועד מעלי שמשא : מעלה כלם קמצין בר מן א׳ פתחין וסי׳ כמסר׳ רבתא :

אבן עזרא

סנפיר וקשקשת. פירשתיו: כל צפור טהורה תאכלו. הנה צפור שם כלל ותור וגוזל על השכים המיכין שהם תחת צפור וכן דיה ואיה תחת דאה כי עתה הוסיף לבאר: כל עוף טהור. כארבה: לא תאכלו כל נבלה. מהעוף ומהבהמה: לגר אשר בשעריך. ואיננו מתיהד כאשר פירשתי או מכור לנכרי שאיננו דר בארצך. וטעם הסמך לא תבשל גדי כי הוא בשר וכבר פירשתיו: עשר תעשר. וסמכה זאת הפרשה כי אסור לאכול כל עוף טמא ובהמה טמאה ונבלה והנה בבשר ודגן אסור לאכול ה ההקדש כי אם במקו' הנבחר: היוצא השדה שנה שנה. אמר רבי יהודה הלוי הספרדי נ"ע כי הוא דבק עם זרעך והטעם ה הזרע שהוצאת אל השדה ולפי דעתי שהוא לפשוטו וטעמו על התבואה מה שיוצאת השדה ואם יטען טוען כי הכתוב את היוצא והוא מהפעלים שאינם יוצאים לאחרים הראיה לו העיר היוצאת אלף והעד תשאיר מאה וח"ז אמרו שהוא מעשר שני ודע אם תחל ממעל הנה האחד ראש ואם מתטה הנה העשירי וזה סוד הבכור והמעשר ודע כי האחד איננו בחשבון וכן העשירי כי הוא כנגד האחד כי הוא ראש למחברת השנית וסוף למחברת הראשונה וכל שרש בחשבון כמוך אליו מ מפניו ומאחריו ובעבור היות האחד והעשרה עיקריים והאמצעיים חמשה וששה הם הנקראים עגולים על כן אותיות הנא הם אלה הארבעה ומהם אותיות השם הנכבד והנורא: ובכורות בקרך. יאכלם מי שהוא ראוי לאכלם כאשר פ פירשתי: למען תלמד. הטעם כי כאשר תלך אל מקום הכבוד שם ילמדוך וטעם שנית להיות למען תלמד כטעם עגלה מ מלומדה והטעם רגילות והוא היושר בעיני: ונתת בכסף. שב אל המעשר: בידך. שהוא מופקד בידך: ובשכר. העשוי מדבש ומתמרים מחטה ושעורי': אשר תשאלך. פירוש: אתה וביתך. אתה ובניך חייב וביתך רשות כי מצות שלש פ פעמים על הזכרים והאשה ההולכת למקום הנבחר כנשי אלקנה יש להן שכר: והלוי אשר בשעריך. והטעם על בית הלוי שאתה מקבל שכר שלא תעזבנו רק יתן לו כפי מתנת ידך ו והקרוב כי על המעשר הראשון ידבר בעבור שהזכיר מעשר שני אמר לא תחשוב כי תצא ידי חובה במעשר השני לבדו. וטעם אשר בשעריך כי לאשר הוא בשערו יתן המעשר הראשון ולא יאמר יהיה עמי ואני אוליכנו ללוי אחר או כבר כתבתיו:

מקצה

רשי

כל צפור טהור תאכלו. להתיר משולחת שבמצורע: וזה אשר לא תאכלו. לאסור את השחוטה: הראה והאיה. היא דאה היא איה היא דיה ולמה נקרא שמה ראה שרואה ביותר ולמה הזהירך בכל שמותיה שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא יהא האוסרה קורא אותה ראה והבא להתיר אומר זו דאה שמה או איה שמה וזו לא אסר הכתוב: ובעופות. פרט לך הטמאים ללמד ש שהעופות טהורים מרובים על הטמאים לפיכ' פרט את המועט: התנשמת. קלב"א סוריץ: שלך. השולה דגים מן הים: דוכיפת. הוא תרנגול הבר ובלע"ז הרופ"א וכרבלתו כפולה: שרץ העוף. הם הנמוכים הרוחשים על הארץ כגון זבובין וצרעים וחגבי' טמאים הם קרויים שרץ: כל עוף טהור תאכלו. ולא את הטמא בא ליתן עשה על לא ת תעשה וכן בבהמה אותה תאכלו ולא ב בהמ' טמאה לאו הבא מכלל עשה עשה ל לעבור עליהם בעשה ולא תעשה: לגר אשר בשעריך. גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבלות: כי עם קדוש אתה לה'. קדש את עצמך במותר לך דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם: לא תבשל גדי. שלשה פעמים פרט לחיה ולעופות ולבהמה ט טמאה לא תבשל גדי: עשר תעשר. מה ענין זה אצל זה אמר להם הקב"ה ל לישראל אל תגרמו לי לבשל גדיי' של תבואה עד שהן במעי א אמותיהן שאם אין אתם מעשרין מעשר' כראוי כשהוא סמוך להתבשל אני מוציא רוח קדים והיא מ משדפתן של' ושדפה לפני קמה וכן לענין בכורים: שנה שנה. מכאן שאין מעשרין מן החדש על הישן: ואכלת וגו'. זה מעשר שני שכבר למדנו ליתן מעשר אחר ללוים שנ' כי תקחו מאת בני י ישראל וגו' ונתן להם רשות לאכלו בכל מ מקום שנא' ואכלתם אותו בכל מקום על כרחך זה מעשר אחר הוא: כי יברכך. שתהא התבואה מרובה לשאתו: בכל אשר תאוה נפשך. כלל: בבקר ובצאן וביין ובשכר. פרט: ובכל אשר תשאלך נפשך. חזר וכלל מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ וראוי למאכל אדם וכו': והלוי. לא תעזבנו. מליתן לו מעשר ראשון: כי אין לו חלק ונחלה עמך. יצאו לקט שכחה ופאה והפקר שאף הוא יש לו חלק עמך בהן כמוך ואינן חייבין במעשר:

מקצה

מסורה

וכל אשר אין לו חד מן ו' זוגין מתחלפין חד בדרגא וחד כמאריך וסי' נמסר בסדר שמיני: טהרה ה' ב' מנהון מ"ל וסי' נמסר בסדר נח: וזה כ"ג רפ' וסי' במס' רבתא: ובכל אשר ה' וסי' ובכל אשר תרמש האדמה. ובכל אשר אמרתי אליכם. ובכל אשר תשאלך נפשך. ובכל אשר עגבה. ובכל אשר יפנה ירשיע. ונמסר גם בסדר משפטים:

תורה

את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו: וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו טמא הוא לכם: ס

כל צפור טהרה תאכלו: וזה אשר לא תאכלו מהם הנשר והפרס והעזניה: והראה ואת האיה והדיה למינה: ואת כל ערב למינו: ואת בת היענה ואת התחמס ואת השחף ואת הנץ למינהו: את הכוס ואת הינשוף והתנשמת: והקאת ואת הרחמה ואת השלך: והחסידה והאנפה למינה והדוכיפת והעטלף: וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו: כל עוף טהור תאכלו: לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו: פ

עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה: ואכלת לפני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובכרת בקרך וצאנך למען תלמד ליראה את יהוה אלהיך כל הימים: וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ירחק ממך המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשום שמו שם כי יברכך יהוה אלהיך: ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו: ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך ואכלת שם לפני יהוה אלהיך ושמחת אתה וביתך: והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו כי אין לו חלק ונחלה עמך: ס

תרגום

ית דין תיכלון מכל דבמיא כל דליה ציצין וקלפין תיכלון: וכל דלית ליה ציצין וקלפין לא תיכלון מסאב הוא לכון: כל ציפר דכי תיכלון: ודין דלא תיכלון מנהון נשרא וער ועזיא: ובת כנפא וטרפיתא ודיתא לזנה: וית כל עורבא לזניה: וית בת נעמיתא וציצא וציפר שחפא ונצא לזנוהי: וקדיא וקיפופא ובותא: וקקתא וירקריקא ושלינונא: וחוריתא ואיבו לזנה ונגר טורא ועטלפא: וכל ריחשא דעופא מסאב הוא לכון לא יתאכלון: כל עופא דכי תיכלון: לא תיכלון כל נבילא לתותב ערל דבקירוך תתנינה וייכלינה או תזבנינה לבר עממין ארי עם קדיש את קדם יי אלהך לא תיכלון בשר בחלב: עשרא תעשר ית כל עללת זרעך דיפוק חקלא שנא בשנא: ותיכול קדם יי אלהך באתרא דיתרעי לאשראה שכינתיה תמן מעשר עבורך חמרך ומשחך ובוכרי תורך ועאנך בדיל דתילף למדחל קדם יי אלהך כל יומיא: וארי יסגי מנך אורחא ארי לא תיכול למטליה ארי יתרחק מנך אתרא דיתרעי יי אלהך לאשראה שכינתיה תמן ארי יברכנך יי אלהך: ותתן בכספא ותצור כספא בידך ותהך לאתרא דיתרעי יי אלהך ביה: ותתן כספא בכל דיתרעי נפשך בתורי ובענא ובחמר חדת ועתיק ובכל די תשאלינך נפשך ותיכול תמן קדם יי אלהך ותחדי את ואנש ביתך: וליואה דבקירוך לא תשבקיניה ארי לית ליה חולק ואחסנא עמך:

מקצה שלש שנים · בא ולמד שאם השהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושנייה למיעוטה שיבערם מן הבית בשלישית: ובא הלוי · ויטול מעשר ראשון: והגר והיתום · ויטלו מעשר שני שהוא של עני של שנה זו: ולא תאכלנו· אתה בירושלם כדרך שנזקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים: ואכלו ושבעו · תן להם כדי שבען מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגרן וכו׳ ואתה הולך לירושלם במעשר של שנה ראשונה ושנייה שהשהית ומתודה ב בערתי הקדש מן ה הבית כמו שמפורש בכי תכלה לעשר: מקץ שבע שנים· יכול שבע שנים לכל מלוה ומלוה ת״ל קרבה שנת השבע ואם אתה אומר שבע שנים לכל מלוה ומלוה להלואת כל אחד ואחד היאך היא קריבה הא למדת שבע שנים למנין ה השמיטים: שמוט כל בעל משה ידו· שמוט את ידו של כל בעל משה: אפס כי לא יהיה בך אביון· ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון אלא בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אביוני׳ באחרים ולא בכם ו וכשאין אתם עושים רצונו של מקו׳ אביוני׳ בכם: אביון· דל מעני ולשון אביון ם שהוא תאב לכל דבר: רק אם שמוע תשמע· אז לא יהיה בך אביון: שמוע תשמע· שמע קמעה משמיעין אותו הרבה: כאשר דבר לך· והיכן דבר ברוך אתה בעיר: והעבטת · כל לשון הלואה כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל כגון והלוית והעבטת ואם היה אומ׳ ועבטת היה נופל על הלווה כמו ולוית: והעבטת גוים· יכול שתהא לוה מזה ומלוה לזה ת״ל ואתה לא תעבוט: ומשלת בגוים רבים· יכול גוים אחרים מ מושלים עליך תלמוד לומר ובך לא ימשולו: כי יהיה בך אביון· התאב תאב קודם: מאחד אחיך· אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך: שעריך· עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת: לא תאמץ· יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן לכך נאמר לא תאמץ יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נאמר לא תקפוץ: מאחיך האביון· אם לא תתן לו סופך להיות אחיו של אביון: פתוח תפתח· אפילו כמה פעמים: כי פתוח תפתח· הרי כי משמש בלשון אלא: והעבט תעביטנו· אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה: די מחסורו· ואי אתה מצווה לעשרו: אשר יחסר לו· אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו: לו· זו אשה וכן הוא אומר אעשה לו עזר כנגדו: וקרא עליך· יכול מצוה תלמוד לומר ולא יקרא: והיה בך חטא· מכל מקום אפי׳ לא יקרא אם כן למה נאמר וקרא עליך ממהר אני ליפרע על ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא: נתון תתן לו· אפילו מאה פעמים: לו· בינו ובינך: כי בגלל

מקצה שלש שנים· זה מעשר שלישי ולא יוציא בשנה הזאת מעשר שני ויש אומרי׳ כי יוציא שלשתם והמכחישים אמרו כי מצות עשר תעשר הוא המעשר הראשון· וטעם וצרת הכסף בידך עם הלוי ידבר וכן ובכורות בקרך עם הכהן ידבר ואין שם מעשר שני רק זה שהוא לשלש שנים: מקצה· תחלה וזה של שלש שנים יקרא מעשר עני ואנחנו נסמוך על קבלת אבותינו· וטעם מקץ שבע שני תעשה שמטה בתחלת השנה כאשר פירשתי והשם׳ להקהל את העם ונרבקה זאת הפרשה בעבור שאמר כי מעשר עני הוא ללוי ולגר וליתום ולאלמ׳ אמר וכן דבר השמיטה והטעם כמו שמטוה והניחוה ונטשה ותפול י משה· במשקל מטה והוא שם לפי דעתי ולפי דעת רבים הוא פועל ובעל כמו והחכמה תחיה בעליה את נפש בעליו יקח והטעם מי שהדבר ברשותו: ישה· פועל יוצא והלוקח יקרא נושה בו: יגוש· ילחץ כמו וכל עצביכם תנגושו והנה נקרא הגון בפעלי העתיד מבעלי הגון י שמטה ליי׳· לכבוד השם שנתן לו הממון וטעם הסמך המלה לשם בעבור שבת היא ליי׳: את הנכרי תגוש· דמות: אפס· הטעם דע כי זה שצויתיך שלא תגוש את אחיך אין צורך אם היו כל ישראל או רובם שומעים בקול השם אז לא יהיה בך אביון שהוא צריך להיותך מלוה אותו רק כלכם תעבטו גוים רבים והטעם תקחו עבוטו שהוא משכון בעבור ממון שתתן לו שהוא צריך אליו לשחור בו: ומשלת· ובהיותכם ישרים תהיו עוד מושלים על הנכרים רק ה המצוה כי יהיה בך אביון על כן אמר כי לא יחדל אביון כי יודע כי יבא דור שלא יהיה רבו זכאי׳: ולא תאמץ את לבבך· לדבר על לבו דברים טובים: תקפוץ· תסגור וכן קפצה פיה קפץ באף יקפצו מלכים פיהם והוא פעל קל: האביון יש אומרים שהוא מגזרת ולא אבה כי הוא במשקל עליון ואביון והגיון שהטרם עלא חבה הגה והטעם שהוא מתאוה לכל דבר בעבור חסרונו: פתח תפתח· שם הפעל וכל מקום שאיננו כתוב הוא דרך קצרה גם הדרש יפה: את ידך לו. לאשר אין לו כלום: והעבט תעביטנו· תתן לו משלך על עבוטו והנה תעביטנו תקח עבוטו: בליעל· שם ויש אומרים שהיא מלה מורכבת כגון תפלה שלא יעל ולא יגדל ולא יחיה: ורעה עינך· כמו ושבה אל בית אביה והמלה מהשניים הנראי׳: בגלל

ובא ה׳ רפ וס׳ נכסר בישעיה סימן נ״ט גבי פסו׳ ובא לציון גואל: ישה ב׳ אשר ישה ברעהו· ודע כי ישה לך אלוה: יברכך יי׳ ד׳ וחד אין וס׳ וישמרך· אפס כי לא יהיה בך אביון· יברכך יי׳ נוה צדק· ויאמרו לו יברכך יי׳· וכל ההלות דכוו׳ ונבסר גם בסדר נשא: פתח ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וס׳ כי פתח תפתח את ידך לו· כי לא

מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא והנחת בשעריך: ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכך יהוה אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה: ס מקץ שבע שנים תעשה שמטה: וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה ליהוה: את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך: אפס כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך יהוה בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה לרשתה: רק אם שמוע תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום: כי יהוה אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבט ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו: ס כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר יהוה אלהיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון: כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו: השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל יהוה והיה בך חטא: נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כ

מסוף תלת שנין תפיק ית כל מעשר עללתך בשתא ההיא ותצנע בקרוך: וייתי ליואה ארי לית ליה חולק ואחסנא עמך וגיורא ויתמא וארמלתא די בקרוך וייכלון וישבעון בדיל די יברכנך יי אלהך בכל עובדי ידך די תעביד: מסוף שבע שנין תעביד שמיטתא: ודין פתגם שמטתא דישמט כל גבר מרי רשו די ירשי בחבריה לא יתבע מן חבריה ומן אחוהי ארי קרא שמיטתא קדם יי: מן בר עממין תתבע ודיהי לך את אחוך תשמיט ידך: לחוד ארי לא יהי בך מסכינא ארי ברכא יברכנך יי בארעא דיי אלהך יהיב לך אחסנא למירתה: לחוד אם קבלא תקבל למימר דיי אלהך למיטר למעבד ית כל תפקידתא הדא דאנא מפקיד לך יומא דין: ארי יי אלהך ברכך כמא די מליל לך ותוזיף לעממין סגיאין ואת לא תזיף ותשלוט בעממין סגיאין ובך לא ישלטון: ארי יהי בך מסכינא מחד מאחך בחדא מקירוך בארעך דיי אלהך יהיב לך לא תתקיף ית לבך ולא תקפוץ ית ידך מאחוך מסכינא: ארי מיפתח תפתח ית ידך ליה ואוזפא תוזפיניה כמסת חסרוניה דיחסיר ליה: אסתמר לך דילמא יהי פתגמא עם לבך ברשע למימר קריבת שתא שביעתא שתא דשמיטתא ותבאש עינך באחוך מסכינא ולא תתן ליה ויקרי עלך קדם יי ויהי בך חובא: מתן תתן ליה ולא יבאש לבך במתנך ליה

יחול אביון מקרב הארץ· פתוח נפתחו שערי ארצך· כתר׳ מל׳: די ה׳ וס׳ נמסר בסדר תזריע: ורעה ט׳ ו׳ בישין וג׳ שבין וס׳ במסרה רבתא: נתון ה׳ ב׳ מנהון חס׳ וס׳ נבסר בסדר פנחס:

כי בגלל הדבר הזה יברכך יהוה אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך: כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאבינך בארצך: ס

כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעת תשלחנו חפשי מעמך: וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם: העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך יהוה אלהיך תתן לו: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך יהוה אלהיך על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום: והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך: ולקחת את המרצע ונתתה באזנו ובדלת והיה לך עבד עולם ואף לאמתך תעשה כן: לא יקשה בעינך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים וברכך יהוה אלהיך בכל אשר תעשה: פ

כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש ליהוה אלהיך לא תעבד בבכר שורך ולא תגז בכור צאנך: לפני יהוה אלהיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר יהוה אתה וביתך: וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו ליהוה אלהיך: בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדו כצבי וכאיל:

ארי בדיל פתגמא הדין יברכינך יי אלהך בכל עובדך ובכל אושטות ידך: ארי לא יפסוק מסכינא מגו ארעא על כן אנא מפקדך למימר מפתח תפתח ית ידך לאחוך לעניך ולמסכינך בארעך: ארי יזדבן לך אחוך בר ישראל או בת ישראל ויפלחנך שית שנין ובשתא שביעיתא תפטריניה בר חורין מעמך: וארי תפטריניה בר חורין מעמך לא תפטריניה ריקן: אפרשא תפריש ליה מענך ומאדרך וממעצרתך די ברכך יי אלהך תתן ליה: ותדכר ארי עבדא הויתא בארעא דמצרים ופרקך יי אלהך על כן אנא מפקיד לך ית פתגמא הדין יומא דין: ויהי ארי יימר לך לא אפוק מעמך ארי רחמך וית אנש ביתך ארי טב ליה עמך: ותיסב ית מרצעא ותתן באודניה ובדשא ויהי לך עבד פלח לעלם ואף לאמתך תעביד כן: לא יקשי בעינך במפטרך יתיה בר חורין מעמך ארי על חד תרין כאגר אגירא פלחך שית שנין ויברכנך יי אלהך בכל די תעביד: כל בוכרא די יתיליד בתורך ובענך דיכרין תקדיש קדם יי אלהך לא תפלח בבוכרא דתורך ולא תגוז בוכרא דענך: קדם יי אלהך תיכליניה שנא בשנא באתרא די יתרעי יי את ואנש ביתך: וארי יהי ביה מומא חגיר או עויר כל מום ביש לא תכסיניה קדם יי אלהך: בקירויך תיכליניה מסאבא ודכיא כחדא כבשר טביא ואילא:

אבן עזרא

בגלל. כמו שבה לבעבור סבב כי הכל הוא בחלקי בחלקי׳ הכל שהוא חנוף: נתן תתן. הטעם כי אם תתן לו יוסיף השם על ממונך: כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. כאשר פרשתי: לאחיך. הקרוב אליך בתחלה: ולעניך. לעניי משפחתך ואביון ארצך קודם לאביון מקום אחר. וטעם הדבק כי ימכר לך אחיך העברי בעבור העניק תעניק לו: אחיך העברי. פירשתיו: או העבריה. והוא כי ימכור איש את בתו ל לאמה: ריקם. פירשתיו: העניק תעניק לו. הטעם עשה לו תפארת מגזרת וענקים לגרגרותיך או יהיה פירוש המלה כפי המקום בלא אח: באזנו ובדלת. פירשתיו וטעם להזכיר זה כי אתה חייב לתת לו בצאתו חפשי רק אם לא ירצה לצאת תרצע אזנו: ואף לאמתך תעשה כן. דבק עם העניק תעניק לו ואם הוא רחוק כמו שלש ישלם אם אין לו ואם שלם שה ורבים כן כי אין אמה נרצעת: לא יקשה בעיניך. מצאנו כתוב שלש שנים כימי שכיר וזו ראיה כי אין רשות לאדם שישכיר עצמו יותר משלש שנים ג״כ לשוכר אותו הנותן שכרו וזה טעם משנה כמו כפל וכן והיה משנה הוא משנ׳ למלך שם משנה למלך תאר השם גם הוא מגזרת שני׳ כאשר פירשתי והנה זה הכתוב יפרש כי ו ובשביעית יצא לחפשי חנם ב בתחלה השנה גם ים ראיה משנת השמטה גם מיום השבת: וברכך. פועל עתיד ולא עבר כי אין הפרש ביניהם רק מטעם המקום: כל הבכור. הזכירו בעבור לא תעבוד בבכור שורך: תאכלנו. מי שהוא ראוי לאכלו כאשר פירשתי והזכיר זה פעם שנית לבאר משפט בעל מום: אתה וביתך: בית הכהן: כל מום רע. הנזכרים: בשעריך תאכלנו. ״א הכהן יאכלנו חוץ למקדש יש אומרים אחר שיש בו מום הוא לישראל וזה רחוק בעיני: הטמא והטהור. שב אל תאכלנו והטעם כמו קריאה אתה הטמא או הטהור והטע׳ בין שיהיה טמא או טהור הוא מותר לאכלו בעבור כי בשר קדש אם אכלו טמא הוא בכרת ובעבור שהזכיר שנה בשנה ה הזכיר שלש פעמים ועוד בעבור הבכור שיאכל במקדש וכן ה הפסח יאכל במקדש ולא חוץ ממנו: את חדש

רשי

כי בגלל הדבר. אפי׳ אמרת ליתן אתה נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה: על כן. מפני כן: לאמר. עצה לטובתך אני משיאך: לאחיך לעניך. לאי זה אח לעני: לעניך. ב״ור אחר לשון עני אחד הוא אבל עניך בשני יודין שני עניים: כי ימכר לך. על ידי אחרים במכרוהו בית דין בגנבתו הכתוב מדבר והרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי ובמכרוהו ב״ד הכתו׳ מדבר אלא מפני ב׳ דברים שנתחדשו כאן אחד שכתוב או העבריה אף היא תצא בשש ולא שמכרוה ב״ד שאין האשה נמכרת בגנבתה שנ׳ בגנבתו ולא בגנבתה אלא ב בקטנה שמכרה אביה ולמד כאן שאם יצאו שש שני׳ קודם שתביא סימנין תצא ועוד חדש כאן העניק ת תעניק: העניק תעניק. לשון עדי בגובה ובמראית העין דבר שיהא ניכר שהטיבות לו וים׳ מפרשים לשון הטענה על צוארו: מצאנך מגרנך ומיקבך. יכול אין לי אלא אלו בלבד ת״ל אשר ברכך מכל מה שברכך בוראך ולמה נאמרו אלו מה אלו מיוחדים שהם בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכה יצאו פ פרדות ולמדו רבותינו במסכת קדושין בגזר׳ שוה כמה נותן לו מכל מין ומין: וזכרת כי עבד היית. והענקתי ושניתי לך מבזת מ מצרים ובזת הים אף אתה העניק ושנה לו: עבד עולם. יכול כמשמעו ת״ל ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל: ואף לאמתך תעשה כן. העניק לה יכול אף לרציעה השוה ה הכתוב אותה תלמוד לומר אם אמור יאמר העבד עבד נרצע ואין אמה נרצעת: כי משנה שכר שכיר. מכאן אמרו עבד ע עברי עובד בין ביום ובין בלילה וזהו כפל׳ מעבודת שכירי יום ומהו עבודתו בלילה רבו מוסר לו שפחה כנענית והולדו׳ לאדון: כל הבכור תקדיש. ובמקום אחר הוא אומר אל תקדיש אינו מקדישו לקרבן אחר וכאן למד שמצוה לומ׳ הרי אתה קדוש לבכורה. ד״א אי אפשר לומר הקדש שכבר נאמר אל תקדיש ואי אפשר לומ׳ אל תקדיש שהרי כבר נאמ׳ תקדיש הא כיצד מקדיש אתה הקדש עליו ונותן להקדש כפי טובת הנאת שבו: לא תעבד בבכור שורך ולא תגוז וגו׳. אף החילוף למדו רבותינו שאסור אלא שדבר הכתוב בהווה: לפני יי׳ אלהיך תאכלנו. לכהן הוא אומר שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה אחד תם ואחד בעל מום שנ׳ ובשר׳ יהיה לך וגו׳: שנה בשנה. מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו יכול יהא פסול משעברה שנתו כבר הוקש למעשר שנ׳ ואכלת לפני יי׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחבירתה אף בכור אינו נפסל אלא שמצוה תוך שנתו: שנה בשנה. אם שחטו בסוף שנתו אוכלו אותו היום ויום אחד משנה אחרת למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד: מום. כלל: פסח ועור. פרט: כל מום רע. חזר וכלל מה הפרט מפורש מום הנגלוי ואינו חוזר אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר: ריק

בעיניך ו׳ חס׳ בליש׳ יוד בתר׳ וסימ׳ לא יקשה בעינך. ולא תחס עינך נפש בנפש. וקצותה את כפה לא תחוס עינך. להוות עינך פתוחות קדם׳ דמלכים. הטהי׳ דישעיה. אף על זה פקחת עינך: בארץ מצרי׳ ד׳ פסוק׳ בטע׳ ומתחלפי׳ בן בארץ מצרים במצרים וסימ׳ וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים דכל הבכור.

חכרת דעלם חג הסכת במצרים. חכרת דעלם כי תקצר במצרים. וזכרת דעלם כי יהיה ריב בארץ מצרי׳: הבכור ד׳ מלאים בתורה וסימ׳ כי בגשה הבכור. את שם הבכור מנשה. כל הבכור אשר יולד בבקרך. והיה הבכור אשר תלד. ונמסר גם בסדר מקץ: וכי יהיה ד׳ ר״פ וסימ׳ וכי יהיה בקרחת או בגבחת. וכי יהיה בו מום פסח. וכי יהיה איש שנא לרעהו. וכי יהיה באיש חטא משפט מות:

רק את דמו לא תאכל · שלא תאמר הואיל וכולו היתר הבא מכלל איסור הוא שהרי קדמו נשחט בחוץ בלא פדיון והאכל יכול יהא אף הדם מותר ת"ל רק את דמו לא תאכל : שמור את חדש האביב · מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה : ממצרים לילה · והלא ביום יצאו שנ' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו' אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת שנאמר ויקרא למשה ולאהרן לילה וגו' : וזבחת פסח ליי' אלהיך צאן · שנ' מן הכבשים ומן העזים תקחו : ובקר · תזבח לחגיגה שאם נמנו כל הפסח חבורה מרובה מביאים עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השבע ועוד למדו רבותינו דברים הרבה מפסוק זה : לחם עוני · לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרי' : כי בחפזון יצאת · ולא הספיק בצק להחמיץ וזה יהיה לך לזכרון וחפזון לא שלך היה אלא של מצרי' שכן הוא אומר ותחזק מצרי' על העם וגו' : למען תזכור · על ידי אכילת הפסח והמצה : יום צאתך · ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר · אזהרה למותיר בפסח דורות לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים ויום ראשון האמור כאן הוא ארבעה עשר בניסן כמה דאת אמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכ' ולפי שנתלק הכתו' מענינו של פסח והתחיל לדבר בחקות שבעת ימים כגון שבעת ימים מצות תאכלו ולא יראה לך שאור בכל גבולך הוצרך לפרש באי זו זביחה הוא מזהיר שאם כתב ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר הייתי אומ' שלמי' השמחות כ' שבעה בכלל תורתו ואינן נאכלין אלא ליום ולילה לכך כתב בערב ביום הראשון · דבר אחר בחגיגת י"ד ה הכתוב מדבר ולמד עליה שנאכלת לשני ימים והראשון האמור כאן ביום טוב הראשון הכתוב מדבר וכן משמעו של מקרא בשר חגיגה אשר תזבח בערב לא ילין ביום טוב הראשון עד בקרו של שני הבא לאכלת היא ב"ד ובט"ו וכך היא שנויה במסכת פסחים : בערב כבא השמש מועד צאתך ממצרים · הרי שלשה זמנים חלוקי' בערב משש שעות ולמעלה זבחהו וכבא השמש תאכלהו ומועד צאתך אתה שורפהו כלומר נעשה נותר ויצא לבית השריפה : ובשלת · זהו צלי אש שאף הוא קרוי בשול : ופנית בבקר · לבקרו של שני מלמד שטעון לינה ליל של מוצאי של יום טוב : ששת ימים תאכל מצות · ובמקום אחר הוא אומר שבעת ימים שבעה מן הישן וששה מן החדש · דבר אחר למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה ומכאן אתה למד לששת ימים שהרי שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו אלא רשות ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף כולם רשות חוץ מלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה שנאמר בערב תאכלו מצות : עצרת ליי' אלהיך · עצור עצמך מן המלאכה · דבר אחר כנופיא של מאכל ומשתה לשון נעצרה נא אותך : מהחל חרמש בקמה · משנקצר העומר שהוא ראשית הקציר : מסת נדבת ידך · די נדבת ידך הכל לפי הברכה הבא שלמי שמחה וקרא קרואים לאכול : לוי וגר יתום ואלמנה · ד' שלי כנגד ד' שלך בנך ובתך ועבדך ואמתך אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך : וזכרת כי עבד היית וגו' · על מנת כן פדיתיך שתשמור ותעשה החקים האלה :

תאכל י"ז וסימ' במסר רבת' : שמור ג' מלא' וסי' נכס בסדר ואתחנן : בחפזון ג' ומ"ל וסימ' נגס בסדר בא : יראה י"ג וסימ' נבסר סדר בא : ולא יראה חד מן ד' פסוקי' דאית בהון ולא ולא וסי' במסר רבת' : שבעת בוהון

רק את דמו לא תאכל על הארץ תשפכנו כמים : פ

שמור את חדש האביב ועשית פסח ליהוה אלהיך כי בחדש האביב הוציאך יהוה אלהיך ממצרים לילה : וזבחת פסח ליהוה אלהיך צאן ובקר במקום אשר יבחר יהוה לשכן שמו שם : לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך : ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר : לא תוכל לזבח את הפסח באחד שעריך אשר יהוה אלהיך נתן לך : כי אם אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים : ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו ופנית בבקר והלכת לאהליך : ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת ליהוה אלהיך לא תעשה מלאכה : ס

שבעה שבעת תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספר שבעה שבעות : ועשית חג שבעות ליהוה אלהיך מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר יברכך יהוה אלהיך : ושמחת לפני יהוה אלהיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך במקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם : וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החקים האלה : פ

לחוד ית דמיה לא תיכול על ארעא תשדיניה כמיא : טר ית ירחא דאביבא ותעביד פסחא קדם יי אלהך ארי בירחא דאביבא אפקך יי אלהך ממצרים ועבד לך ניסין בליליא : ותכוס פסחא קדם יי אלהך מן בני ענא ונכסת קודשין מן תורי באתרא די יתרעי יי לאשראה שכינתיה תמן : לא תיכול עלוהי חמיע שבעא יומין תיכול עלוהי פטיר לחם עני ארי בבהילו נפקתא מארעא דמצרים בדיל דתדכר ית יום מפקך מארעא דמצרים כל יומי חייך : ולא יתחזי לך חמיר בכל תחומך שבעא יומין ולא יבית מן בסרא די תכוס ברמשא ביומא קדמאה לצפרא : לית לך רשו למיכס ית פסחא בחדא מקירווך די יי אלהך יהיב לך : אלהין לאתרא די יתרעי יי אלהך לאשראה שכינתיה תמן תכוס ית פסחא ברמשא כמיעל שמשא זמן מפקך ממצרים : ותבשל ותיכול באתרא די יתרעי יי אלהך ביה ותתפני בצפרא ותהך לקרווך : שתא יומין תיכול פטירא וביומא שביעאה כנישׁ קדם יי אלהך לא תעביד עבידא : שבעא שבועין תמני לך משריות מגלא בחצד עומרא דארמותא תשרי למימני שבעא שבועין : ותעביד חגא דשבועיא קדם יי אלהך מיסת נדבת ידך די תתן כמא די יברכינך יי אלהך : ותחדי קדם יי אלהך את וברך וברתך ועבדך ואמתך וליואה די בקירווך וגיורא ויתמא וארמלתא די בינך באתרא די יתרעי יי אלהך לאשראה שכינתיה תמן : ותדכר ארי עבדא הויתא במצרים ותטר ותעביד ית קימיא האילין :

כתיב בקבוג שבעות וסי' תחל לספר שבעה שבעות · ועשית חג שבעות ליי' אלהיך · בחג המצות ובחג השבעות · וכולהון בחד ענינא : סימן איש · שבעה · לא תטה · כי עבד היית במצרים · ושארא בארץ מצרים :

את חדש האביב · נקרא כן בעבור שהיה בו אביב בצאתם ממצרים והמכחישים אמרו כי לא נעשה פסח בלא אביב וכבר השיבותיו על הבליהם גם אנחנו נודה כי בית דין היה מסתכל לאביב ודעני אין לחדשים בלשון הקדש שמות כי ניסן סיון גם כסליו גם טבת גם אדר שהם נזכרים בנקרא הם לשון כשדים על כן אמר הוא חדש ניסן רק משאנו זיו ואיתני ובול וטעם ראשון כאשר ימצא האביב הנו חדש הראשון כי משם יחל לספור החדשים אם היתה שנה מעברה שנים עשר חדש או שלשה עשר לא נחוש על זה וזה טעם ראשון רק קדמונינו ז"ל העתיקו עם שאביב דברים אחרי' וכל דבריהם אמת : לילה · הוציאך מתחת רשות פרעה והקרוב עוד הפרשנו : צאן · לחיוב הפסח : ובקר · לשלמי' והעד ובקר שלשת אלפים אחר שאמר הכל לפסחים על כשבים ובני עזים וכן נתנו ל לפסחים חמשת אלפים ובקר חמש מאות והנה זכר הפסח קודם הבקר וכן אתה ובניך וי"א כי במצרי' אמר כשב או עז ועת' בקר אם יוכל והראשון הוא הנכון : לא תאכל עליו חמץ · שלא ימצא חמץ בעת שחיטת הפסח : לחם עוני · לזכרון : כל ימי חייך · בכל שנה : אשר תזבח בערב · שהוא בשר הפסח : בערב כבא השמש · פירשתיו : מועד צאתך ממצרים · שב אל פסח כי מועד חדש האביב יצאו ממצרי' ואיננו דבק עם כבא השמש : ובשלת · פירשתיו באש וכן ויבשלו את הפסח באש והזכיר ובשלת ש שלא יאכלנו חי : ופנית בבקר · אמרו המכחישים כי ילך במקום קדש אל ביתו וארצו ואנחנו לא נסמוך על דעתנו במצות כי אם על מעתיקי התורה והנה מצאנו ביום השמיני שלח את העם והוא יום קדש וכתוב אחר וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם יש אומרים כי הפירוש לאהליהם כאשר הוא וביום החול לארצם והלכת ל לאהליך סביב לירושלם ומשם ילך אל ארצו בחול : ששת ימים · אמרו הקדמונים מהחל חרמש ויתכן להיות ביום השביעי דבק עם ששת ימים והבדילו מפאה אל פאה אחרת להזהיר לא ת תעשה מלאכה ולא אמר כל מלאכה והטעם כל מלאכת ע עבודה ובמקו' שאמר כל מלאכה שם כתוב אך וכאשר הזכיר הפסח שהוא חייב לבא ל מקום הכבוד הזכיר החג השני גם ה השלישי ולא הזכיר יום תרועה ויום הצום כי אין הכבוד מתחבר במקדם : מסת · דגשות הסמך להתבלע הנון והמלה מגזרת כם כטעם הרמת יד : נדבת ידך · לעולה ולשלמים : וזכרת כי עבד היית · דבק עם עבדך ואמתך : באספך

באספך

אבן עזרא

באספך מגרנך ומיקבך · על כן נקר' חג האסיף : תחוג · תזבח הזבח והטעם על הבכור אוטעם תחוג ליחיד לעשו' עולות ושלמי' ואמר כי יברכך והטעם תעשה זה · בעבור שברך אותך השם והוסיף בכל תבואת' לבאר על ברכת התבואה שהוציאה הארץ : מעשה ידיך · בסחורה ואומנות : והיית אך שמח · מצוה לשמוח בחג הסוכות ויש אומרים כי יברכך לעתיד ותהיה לעולם שמח · וטעם אך כי לא תהיה כי אם כן · ולא יראה · זהו מסת נדבת ידך : את פני ה' · פרשתיו :

רשי

באספך · בזמן האסיף שאתה מכניס לבית פירות הקיץ · דבר אחר באספך מגרנך ומיקבך למד שמסככין את הסכה בפסולת גורן ויקב : והיית אך שמח · לפי פשוטו אין זה לשון ציווי אלא לשון הבטחה ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה : ולא יראה את פני ה' ריקם · אלא הבא עולת ראייה ושלמי חגיגה : איש כמתנת ידו · מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובין יביא עולות מרובות ושלמי' מרובים :

חג הסכת כל אורייתא סכת כתיב בכ״ב על כן קרא שם המקום סכות · כי בסכות הושבתי · וכל הסכות דאורייתא דכוו' מ״ל בב״א חס ו״א הסכת תעשה לך שבעת ימים : ידיד י״א מ״ל וסימ' נמסר באיוב סימן י״ד סוף

חגא דמטליא תעביד לך שבעא יומין במכנשך מאדרך וממעצרתך : ותחדי בחגך את וברך וברתך ועבדך ואמתך וליואה וגיורא ויתמא וארמלתא די בקרוך : שבעא יומין תחוג קדם יי אלהך באתרא די יתרעי יי ארי יברכינך יי אלהך בכל עללתך ובכל עובדי ידך ותהי ברם חדי : תלת זמנין בשתא יתחזון כל דכורך קדם יי אלהך באתרא די יתרעי בחגא דפטיריא ובחגא דשבועיא ובחגא דמטליא ולא יתחזון קדם יי ריקנין : גבר כמתנת ידיה כברכתא דיי אלהך די יהב לך :

חג הסכת תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך : ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך : שבעת ימים תחג ליהוה אלהיך במקום אשר יבחר יהוה כי יברכך יהוה אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח : שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבעות ובחג הסכות ולא יראה את פני יהוה ריקם : איש כמתנת ידו כברכת יהוה אלהיך אשר נתן לך :

קכו. פלאיה. סימן.

ס ס ס

חסלת ראה אכני

פרשה שופטים

דינין ופורענין תמני לך בכל קרוך די יי אלהך יהיב לך לשבטך וידונון ית עמא דין דקשוט : לא תצלי דין לא תשתמודע אפין ולא תקביל שוחדא ארי שוחדא מעור עיני חכימין ומקלקל פתגמין תריצין : קושטא קושטא תהי רדיף בדיל דתיחי ותירת ית ארעא די יי אלהך יהיב לך : לא תצוב לך אשרה כל אילן בסטר מדבחא דיי אלהך די תעביד לך : ולא תקים לך קמא די רחיק יי אלהך : לא תכוס קדם יי אלהך תור ואימר די יהי ביה מומא כל מדעם ביש ארי מרחק קדם יי אלהך הוא :

שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר יהוה אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק : לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקם : צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך : ס

לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח יהוה אלהיך אשר תעשה לך : ולא תקים לך מצבה אשר שנא יהוה אלהיך : ס

לא תזבח ליהוה אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת יהוה אלהיך הוא : ס

אבן עזרא

אע״פ שכל מצוה ומצוה עומדת בפני עצמה יש כדמות דרש להדבק הפרשיות · וטעם שופטי' אף על פי שאתה חייב ללכת שלשה פעמי' למקום הכהנים שהזכרתי המקדש ושם תשאל מהחקים והמשפטים זה לא יספיק לך עד שיהיו לך שופטים בכל שעריך ושוטרים הם המושלי' מגזרת שוטר ומושל וכן שטרו בארץ והטעם כי השופט ישפוט והשוטר יכריח המצוות : בכל שעריך · וכן מנהגו שעשה יהושפט : לשבטיך · בכל שער שבט ושבט : ושפטו את העם · שב אל השופטים : לא תטה משפט · עם כל אחד מהשופטים ידבר : תכיר · פירשתיו בפסוק לא תכירו פנים במשפט : צדק צדק · עם בעלי הריב ידבר וטעם שני פעמים לדבר צדק שירויח בו או יפסיד או פעם אחר פעם כל ימי היותך או לחזוק : למען תחיה · עם הבאים אל הארץ ידבר : וירשתה · עם בניהם ידבר והטעם שתעמוד לך זו הירושה והדבר שיתחיל השופט לדקדק הוא על עבודה זרה המפורסמת בתחלה כמו לא תטע לך אשרה כי כן משפט עבודה זרה אחר אחת בתוך : ולא תקים לך מצבה · לע״ז והעד אשר שנא רק מצבה שלא לע״ז איננה אסורה והעד האבן בפרשת וישלח יעקב : לא תזבח ליי' אלהיך · הנה כאשר הזכיר האשרה והמצבה הזכיר כי גם הוא אסור לזבוח לשם כל בעל מום : כל דבר רע · פירוש מום : כי תועבת · כטעם הקריבהו נא לפחתך ויש שנים לזובחו ואין שנים לאשר איננו זובח כלל חוץ משחיוב :

כי ימצא

רשי

שופטים ושוטרים · שופטים דיינין הפוסקים את הדין : ושוטרים · הרודין את העם במקלם ורצועה עד שיקבל עליו את דין השופט : בכל שעריך · בכל עיר ועיר : לשבטיך · מוסב על תתן לך שופטים ושוטרי' תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר יי' אלהיך נותן לך : לשבטיך · מלמד שמושיבין דיינין לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר : ושפטו את העם וגו' · מנה דיינין מומחי' וצדיקי' לשפוט צדק : לא תטה משפט · כמשמעו : ולא תכיר פנים · אף בשעת הטענו' אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו מסתתמין טענותיו : ולא תקח שחד · אפי' לשפוט צדק : כי השחד יעור · משקבל שחד ממנו אי אפשר שלא יטה את לבו אצלו להפך בזכותו : דברי צדיקים · דברים המצודקים משפטי אמת : צדק צדק תרדף · הלך אחר בית דין יפה : למען תחיה וירשת · כדי הוא מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן : לא תטע לך אשרה · לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפי' לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה : ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח יי' אלהיך · אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית : ולא תקים לך מצבה · מצבה אבן אחת להקריב עליה אפי' לשמים : אשר שנא · מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות ואת זו שנא כי חק היתה לכנענים ואע״פ שהיתה אהובה לו בימי האבו' עכשיו שנאה מאחר שעשאום אלו חק לע״ז : לא תזבח כל דבר רע · אזהרה למפגל בקדשים על ידי דבור רע : ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשים :

לעבור

מענה אמנם כי אתם עם : לא הכיר פנים ג' סבירין ולא ומטעי' בהון וסימ' לא ישמע על פיך · לא תשימון עליו נשך · לא הכיר פנים : ונמסר גם בסדר משפטים : צדיקם כלם כתיב כן בב״א וסלף קדמ' : שנא ה' וסימ' כי כל תועבת יי' אשר · ולא תקים לך מצבה · כי שנא אבשלום את אמנון · כי שנא שלח · שש הנה שנא יי' : ושה הקטן וסימ' כל פטר רחם · ושור ושה שרוע · לא תזבח ליי' אלהיך שור ושה · ויחרימו את כל אשר בעיר · ואת נוב עיר הכהנים :

לעבור בריתו. אשר כרת אתכם שלא לעבוד ע"ז: אשר לא צויתי. לעבוד: כמון. מכוון העדות: והוצאת אל שעריך את האיש ההוא וגו׳. המתרגם ל׳ שעריך לתרע בית דינך טועה שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו או אינו אלא שער שנדון בו כאמר שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בה אף שעריך האמור למטה שער שעבד בה ותרגומו לקרוך: שנים או שלשה. אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט לך בשלשה להקיש שלשה לשנים מה שני עדות אחת אף שלשה עדות אחת ואין נעשים זוממין עד שיזומו כולם: כי יפלא. כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה שהדבר נבדל ומכוסה ממך: בין דם לדם. בין דם טמא לדם טהור: בין דין לדין. בין דין זכאי לדין חייב: בין נגע לנגע. בין נגע טמא לנגע טהור: דברי ריבות. שיהו חכמי העיר חולקים בדבר זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזכה: וקמת ועלית. מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות: הכהנים הלוים. הכהנים שיצאו משבט לוי: אל השופט אשר יהיה בימים ההם. ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמוע לו אין לך אלא שופט שבימיך: ימין ושמאל. אפי׳ אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל: וכל העם ישמעו. מכאן שממתינין לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל: לא

כי ימצא בקרבך. ואחר שהזכיר האזהרה אבל המזבח שהיא בפרהסיא לכל שב להזהיר על היחיד על עבודה זרה: לעבור בריתו. הפך להעמידו. דקדוק וישתחו בספר היסוד: אלהים אחרים. פסילים מעשה בני אדם: ולשמש ולירח ולכבא השמים. שהם מעשה אלהים: אשר לא צויתי. לעבדם ואם הם מעשי: ודרשת היטב. מאד מאד וכן היטב חרה לי והוא מעט רחוק מגזרת טוב: וסקלתם באבנים. זה או זאת כמו באש ישרפו אותו ואתהן ובעבור שאמר והוגד לך בסתר ושמעת הדבר בגלוי הוצרך לפרש אף על פי שהוגד לך ושמעת לא יומתו רק על פי שנים עדים: או שלשה עדים. מקבלים עדות שנים על דעת הגאון והנה לא פורש בתורה אם תקובל עדות השאר והאשה ועדות אויב המת ויש אומרים אם היו שני עדים מכחשי׳ שנים עדים השלישי יכריע לזכות או לחובה ויש אומרים עדים מהחכמים ושלשה מהאחרים וגם אנחנו צריכים בעל כרחנו לדברי הקבלה: יד העדים. יד כל אחד מהעדים וכן ויתם לבב העם ורבים כן: ובערת. פירשתיו: כי יפלא ממך דבר. עם השופט ידבר בעבור היות עדות שנים להמית המת וזה פי׳ בין דם לדם בין דם נקי לדם חייב. ומלת יפלא כמו היפלא מי׳ דבר ושט מפורש: בין דין לדין. בממון: בין נגע לנגע. כמו פצע וחבורה והכלל דברי ריבות: וקמת ועלית. פירשתיו: הכהנים הלוים. כאשר פירשתי כי יש כהני׳ שאינם מייחוס לוי: ואל השופט. הוא המלך שכתב משנה התורה מיד הכהנים: ואל השופט. במקום שיהיה: על פי התורה אשר יורוך. בדבר המופלא: ומת האיש ההוא. בית דין ימיתוהו והטעם וכל ישראל ישמעו ויראו וכאשר הזכיר השופט באר המשפטים שהוא חי׳ למשרים: סוס

יעשה את הרע עשה את הרע ז׳ בליש׳ וסי׳ במסר׳ רבתא: ומתו ח׳ וסי׳ במסרה רבתא: למשפט ט״ו דגשים וסי׳ נמסר בסדר מסעי: הכהנים הלוים י״ג וסי׳ במסרה רבתא: שמוע י״א ז׳ חס׳ וד׳ מלאים וסימ׳ במס׳ רבתא: וייראו ו׳ רפין וסי׳ במסרה רבתא: נתן לך ג׳ וסי׳ נמסר בסדר עקב. ובלשון ארמי אבל מלכא בסלא: בכל

כי ימצא בקרבך באחד שעריך אשר יהוה אלהיך נתן לך איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני יהוה אלהיך לעבר בריתו: וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש או לירח או לכל צבא השמים אשר לא צויתי: והגד לך ושמעת ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בישראל: והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההוא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה וסקלתם באבנים ומתו: על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על פי עד אחד: יד העדים תהיה בו בראשנה להמיתו ויד כל העם באחרנה ובערת הרע מקרבך: פ

כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו: ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט: ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר יהוה ושמרת לעשות ככל אשר יורוך: על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל: והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמע אל הכהן העמד לשרת שם את יהוה אלהיך או אל השפט ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל: וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד: ס

כי תבא אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי:

ארי ישתכח בינך בחדא מן קרוך די יי אלהך יהיב לך גבר או אתתא די יעביד ית דביש קדם יי אלהך למעבר על קימיה: ויזיל ויפלח לטעות עממיא ויסגיד להון ולשמשא או לסיהרא או לכל חילי שמיא די לא פקידית: ויתחוי לך ותשמע ותתבע יאות והא קושטא כיון פתגמא אתעבידא תועבתא הדא בישראל: ותפיק ית גברא ההוא או ית אתתא ההיא די עבדו ית פתגמא בישא הדין לתרע בית דינך ית גברא או ית אתתא ותרגמינון באבניא וימותון: על מימר תרין סהדין או תלתא סהדין יתקטיל דחייב קטול לא יתקטיל על מימר סהיד חד: ידא דסהדיא תהי ביה בקדמיתא לממקטליה וידא דכל עמא בבתריתא ותפלי עביד דביש מבינך:

ארי יתפרש מנך פתגמא לדינא בין דם לדם בין דין לדין ובין מכתש סגירו למכתש סגירו פתגמי פלוגת דינא בקרוך ותקום ותיסק לאתרא די יתרעי יי אלהך ביה: ותיתי לות כהניא ליואי ולות דיינא די יהי ביומיא האינון ותתבע ויחוון לך ית פתגמא דדינא: ותעביד על מימר פתגמא די יחוון לך מן אתרא ההוא די יתרעי יי ותטר למיעבד ככל די ילפונך: על מימר אוריתא די ילפונך ועל דינא די יימרון לך תעביד לא תסטי מן פתגמא די יחוון לך ימינא ושמאלא: וגברא די יעביד ברשע בדיל דלא לקבלא מן כהנא דקאים לשמשא תמן קדם יי אלהך או לות דיינא ויתקטיל גברא ההוא ותפלי עביד דביש מישראל: וכל עמא ישמעון וידחלון ולא ירשעון עוד:

ארי תיעול לארעא די יי אלהך יהיב לך ותרתה ותתיב בה ותימר אימני עלי מלכא ככל עממיא די בסחרני:

ובערת הרע ב׳ רפוי׳ כימן והאיש אשר יעשה בזדון כי ימצא איש שכב עם אשה [illegible] ובערת הרע מישראל ובערת הרע מקרבך

הגוים ד׳ וסי׳ אשימה עלי מלך׳ מלך לשפטנו ככל הגוים׳ והיינו גם אנחנו ככל הגוים׳ יען אמר מואב ושעיר הנה: סביבתי ב׳ חס׳ וסי׳ אשימה עלי מלך. סביבתי נערי:

שום תשים. רשות אשר יבחר על פי נביא או משפט האורים והטעם לא אשר תבחר אתה: לא תוכל. מדרך האמת לא אחיך שאינכו ממשפחת ישראל ולא אדומי אף על פי שכתוב בו אחיך ובעבור כי הסוסים בימים ההם היו מוציאים ממצרים והעד דברי שלמה ותצא מרכבה ממצרים והנה יצטרך למען הרבות סוסיו שיחזיר העם לשוב אל מצרים וזה דבר ברור כי השם גאלם משם ובשובם יחללו השם והוריה הנביא בשכנת הנפש ברח לשם גם ירמיהו בעל כרחו הלך שם: לא תוסיפון. מצוה היתה ולא נכתבה ויש אומרים מטעם לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם ואת דרך אחרת: ולא יסור לבבו. כי ילך אחרי תאותו: וכסף וזהב לא ירבה לו. שלא יעניש את ישראל והנה שלמה שנתן הכסף לאבנים בירושלם מרוב אהבתו לממון התרעמו עליו ישראל ואמרו אביך הכביד את עולנו ויש אומרים בעבור הבניינים התרעמו ואין זה אמת כי הגרים בנו הבית כי כן כתוב והנה אדונירם שהיה על המס רגמוהו בנותו: והיה כשבתו. בתחלת מלכותו: משנה. כנוסח שנית: והיתה עמו. התורה: וקרא בו. בספר: ליראה. הוא בעצמו: לשמור את כל דברי. כי הוא יתקן המעוותים בכחו: לבלתי רום לבבו. אם היה חפשי מהמצו': ולבלתי סור. כי אם לא ילמד לא ידעתה המצוה ושכרו למען יאריך ימים: לא יהיה לכהנים הלוים. כאשר הזכיר משפטי המלך שהוא השופט הזכיר גם משפט הכהנים שהם מורי התור' ואחר שאמר שאין להם נחלה יקחו מאת הזובח הזרוע והלחיים והקיבה הזרוע מהגוף והלחיים שהלשון ביניהם מהראש והקיב' מהקרב ודרך דרש כי הכהן הוא שוחט השלמים הזרוע שכר זרועו בשחיטה והלחיים שכר הברכה והקיבה שכר הסדיקה ועל דרך הפשט כי אלה טובים משאר הבשר גם הזכיר דבר לוי כי גם הם יורו התורה בשערים והעד דברי הימים:

לבד

לא ירבה לו סוסים. אלא כדי מרכבתו שלא ישיב את העם מצרימה שהסוסים באים משם כמה שנ' בשלמה ותעל ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה: ולא ירבה לו נשים. אלא שמנה עשרה שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה: וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. אלא כדי ליתן לאכסניא: והיה כשבתו. אם עשה כן כדי הוא שתתקיים מלכותו: את משנה התורה. שתי ספרי תורות אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאת עמו ואונקלוס תרגם פתשגן פתר משנה לשון שנון ודבור: דברי התורה. כמשמעו: לבלתי סור מן המצוה. אפי' מצוה קלה של נביא: למען יאריך ימים. מכלל הן אתה שומע לאו וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל שבעת ימים תוחיל עד בואי אליך להעלות עולה וכתוב ויוחל שבעת ימים ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום ולא הספיק להעלו' עולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת אשר לא שמעת וגו' ועתה ממלכתך לא תקום הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש: הוא ובניו. מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם: כל שבט לוי. בין תמימין בין בעלי מומין: חלק. בביזה: ונחלה. בארץ: אשי יי. קדשי המקדש: ונחלתו. אלו קדשי הגבול תרומות ומעשרות: אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו. ובספרי דורשו ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר: בקרב אחיו. זו נחלת חמשה ואיני יודע מה היא ונראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממים ושל סיחון ועוג שני עממים אמורי וכנעני ונחלת שאר לרבות קני וקניזי וקדמוני וכן דורש בפרשת מתנות שאמרו לאהרן על כן לא היה ללוי וגו' להזהיר על קני וקניזי וקדמוני סוב נמצא בדברי רבי קלונימוס הכי גרסינן בספרי: ונחלה לא יהיה לו. אלו נחלת חמשה: בקרב אחיו. אלו נחלת שבעה נחלת חמשה שבטים ונחלת שבעה שבטים ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד שכן משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה ושבעה האחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע מתוך כך הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד: כאשר דבר לו. בארצם לא תנחל וחלק וגו' אני חלקך: מאת העם. ולא מאת הכהנים: אם שור אם שה. פרט לחיה: הזרוע. מן הפרק של ארכובה עד כף של יד שקורין אשפלד"ן: הלחיים. עם הלשון דורשי רשומות היו אומרים זרוע תחת יד שנאמר ויקח רומח בידו: לחיים. תחת תפלה שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל: והקיבה. תחת האשה אל קבתה: ראשית דגנך. זו תרומה ולא פירש בה שיעור אבל רבותינו נתנו בה שיעור עין יפה אחד מארבעים עין רעה אחד מששים בינונית אחד מחמשים וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד מששים שנ' וששיתם את האיפה מחומר החטים ששית האיפה חצי סאה כשאתה כונ"ן חצי סאה לכור הרי אחת מששים שהכור שלשים סאין: וראשית גז צאנך. כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה ראשית לכהן ולא פירש שיעור ורבותינו נתנו בה שיעור אחד מששים וכמה צאן חייבות בראשית הגז חמש רחלות שנאמר וחמש צאן עשויות ר' עקיבא אומ' ראשית הגז שתים גז צאנך ארבעה תתן לו הרי חמשה: לעמוד לשרת. מכאן שאין שירות אלא מעומד: וכי יבא הלוי. יכול בבן לוי ודאי הכתוב מדבר תלמוד לומר ושרת יצאו לוים שאין ראוין לשירות:

ובא

ואת החקים ד' וס' ושמרת את המצוה. והיתה עמו וקרא בו. ואת החקים ואת המשפטים והתורה והמצוה דמלכים. חבל חבלנו לך: וראשית ו' וס' ראובן בכרי אתה. וראשית גז צאנך. וראשית כל בכורי כל ב' בפסו' השתים במזרקי יין. ואלה ימלטו מידו אדום ומואב וראשית. ונמסר גם ביחזקאל סימן מ"ד:

שום תשים עליך מלך אשר יבחר יהוה אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא: רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ויהוה אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד: ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד: והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים: והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את יהוה אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם: לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאול למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל: ס

לא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל אשי יהוה ונחלתו יאכלון: ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו יהוה הוא נחלתו כאשר דבר לו: ס

וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי הזבח אם שור אם שה ונתן לכהן הזרע והלחיים והקבה: ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו: כי בו בחר יהוה אלהיך מכל שבטיך לעמד לשרת בשם יהוה הוא ובניו כל הימים: ס

וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא

מנאה תמני עלך מלכא די יתרעי יי אלהך ביה מגו אחך תמני עלך מלכא לית לך רשו למנאה עלך גבר נוכראה דלא אחוך הוא: לחוד לא יסגי ליה סוסון ולא יתיב ית עמא למצרים בדיל לאסגאה סוסון ויי אמר לכון לא תוספון למתוב באורחא הדין עוד: ולא יסגי ליה נשין ולא יטעי לביה וכספא ודהבא לא יסגי ליה לחדא: ויהי כמיתביה על כורסיה מלכותיה ויכתוב ליה ית פתשגן אוריתא הדא על ספרא מן קדם כהניא ליואי: ותהי עמיה ויהי קרי ביה כל יומי חיוהי בדיל דיליף למדחל קדם יי אלהיה למטר ית כל פתגמי אוריתא הדא וית קימיא האלין למעבדהון: בדיל דלא ירים ליביה מאחוהי ובדיל דלא יסטי מן תפקידתא ימינא ושמאלא בדיל דיוריך יומין על מלכותיה הוא ובנוהי בגו ישראל:

לא יהי לכהניא ליואי כל שבטא דלוי חולק ואחסנא עם ישראל קורבניא דיי ואחסנתיה ייכלון: ואחסנא לא יהי ליה בגו אחוהי מתנן די יהב ליה יי אינון אחסנתיה כמא די מליל ליה: ודין יהי דחזי לכהניא מן עמא מן נכסי נכסתא אם תור אם אימר ויתן לכהנא דרעא ולועא וקבתא: ריש עבורך חמרך ומשחך וריש גזת ענך תפרש ליה: ארי ביה אתרעי יי אלהך מכל שבטך למקם לשמשא בשמא דיי הוא ובנוהי כל יומיא:

וארי ייתי ליואה מחדא מקירוך מכל ישראל די הוא

ובא בכל אות נפשו וגו'. לימד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפילו במשמר שאינו שלו. ד"א עוד למד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין במשמר ועובדין בקרבנות הבאות מחמת הרגל כגון מוספי הרגל ואף על פי שאין המשמר שלהם: חלק כחלק יאכלו. מלמד שחולקין בעורות ובשר שעירי חטאות יכול אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל כגון תמידין ומוספי שבת ונדרים ונדבות תלמוד לומר לבד ממכריו על האבות חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל שנקבעו המשמרות ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול שבתי: לא תלמד לעשות. אבל אתה למד להבין ולהורות כלומר להבין מעשיהן כמה הם מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק הגוים: מעביר בנו ובתו באש. היא עבודת המולך עושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיהם: קוסם. אי זהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם לא אלך וכן הוא אומר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו: מעונן. רבי עקיבא אומר אלו נותני עונות שאומרי' עונה פלונית יפה להתחיל וחכמים אומרים אלו אוחזי העינים: מנחש. פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך מקלו נפל מידו: וחובר חבר. שמכניס נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד: ושואל אוב. זה מכשפות ששמו פיתום ומדבר משחיו ומעלה את המת בבית השחי שלו: וידעוני. מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר העצם על ידי מכשפו': ודורש אל המתים. כגון מעלה בזכורו והנשאל בגלגלת: כל עושה אלה. עושה כל אלה לא נאמר אלא כל עושה אלה אפילו אחת מהן: תמים תהיה עם יי' אלהיך. התהלך עמו בתמימו' ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו: לא כן נתן לך. הקב"ה לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים שהרי השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים: מקרבך מאחיך כמוני. כמו שאני מקרבך מאחיך יקי' לך תחתי וכן מנביא לנביא: אשר לא צויתיו לדבר. אבל צויתי לחבירו: ואשר ידבר בשם אלהי' אחרים. אפי' כיון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר: ומת. בחנק שלשה מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו והמתנבא בשם ע"ז אבל הכובש את נבואתו והעובר על דברי נביא והעובר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים שנאמר אנכי אדרוש מעמו: וכי תאמר בלבבך. עתידים אתם לומר כשיבא חנניה בן עזור ומתנבא הנה כלי בית יי' מושבים מבבלה עתה מהרה וירמיהו עומד וכווח על העמודים ועל הים ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה בבלה יובאו עם גלות צדקיהו: אשר ידבר הנביא. ויאמר דבר זה עתיד לבא עליכם ותראו שלא יבא הוא הדבר אשר לא דברו יי' והרוג אותו ואם תאמר זו במתנבא על העתידות הרי שבא ואמר עשו כך וכך ומפי הקב"ה אני אומר כבר נצטוו שאם בא להדיחך מאחת מכל המצות לא תשמע לו אלא אם כן מומחה הוא לך שהו' צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישר' הכל לפי צורך שעה וסייג הפריצה לכך נאמר אליו תשמעון: לא

גר שם ד' וסימ' נמסר בסדר וישלח: ודרש ג' חס' וסימ' ודרש אל המתים. שפט ודרש משפט. שחר טוב יבקש רצון: יא פסו' רישיהון נו"ן וסופיהון נו"ן וסימ' נמסר בסדר תזריע: בעם יי' ט' וסימ' במס' רבת':

(ו) גר שם ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר יהוה: (ז) ושרת בשם יהוה אלהיו ככל אחיו הלוים העמדים שם לפני יהוה: (ח) חלק כחלק יאכלו לבד ממכריו על האבות: ס

(ט) כי אתה בא אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך לא תלמד לעשות כתועבת הגוים ההם: (י) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף: (יא) וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים: (יב) כי תועבת יהוה כל עשה אלה ובגלל התועבת האלה יהוה אלהיך מוריש אותם מפניך: (יג) תמים תהיה עם יהוה אלהיך: (יד) כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך יהוה אלהיך: (טו) נביא מקרבך מאחיך כמני יקים לך יהוה אלהיך אליו תשמעון: (טז) ככל אשר שאלת מעם יהוה אלהיך בחרב ביום הקהל לאמר לא אסף לשמע את קול יהוה אלהי ואת האש הגדלה הזאת לא אראה עוד ולא אמות: (יז) ויאמר יהוה אלי היטיבו אשר דברו: (יח) נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו: (יט) והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו: (כ) אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא: (כא) וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו יהוה: (כב) אשר ידבר הנביא בשם יהוה ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו יהוה בזדון דברו הנביא

אסף ג' ב' חס' וא' מלא וסי' ככל אשר שאלת מעם יי'. ורעב אסף. לא אוסף אהבתם בתרא מלא.

דיר תמן וייתי בכל רעות נפשיה לאתרא די יתרעי יי: וישמש בשמא דיי אלהיה ככל אחוהי ליואי דמשמשין תמן קדם יי: חולק כחולק ייכלון בר ממטרתא דייתי בשבתא דכן אתקינו אבהתא: ארי את עליל לארעא דיי אלהך יהיב לך לא תילף למעבד כתועבת עממיא האינון: לא ישתכח בך מעבר בריה וברתיה בנורא קסם קסמין מעונן ומנחש וחרש: ורטין רטן ושאיל בבידין וזכורו ותבע מן מיתיא: ארי מרחקא קדם יי כל עבד אלין ובדיל תועבתא האלין יי אלהך מתריך יתהון מן קדמך: שלים תהי בדחלתא דיי אלהך: ארי עממיא האלין די את ירית יתהון מן מעונניא ומן קסמיא שמעין ואת לא כן יהיב לך יי אלהך: נביא מבינך מאחך כותי יקים לך יי אלהך מניה תקבלון: ככל די שאלתא מן קדם יי אלהך בחורב ביומא דקהלא למימר לא אוסיף למשמע ית קל מימרא דיי אלהי וית אשתא רבתא הדא לא אחזי עוד ולא אמות: ואמר יי לי אתקינו די מלילו: נביא אקים להון מגו אחיהון כותך ואתן פתגמי נבואתי בפומיה וימליל עמהון ית כל די אפקדיניה: ויהי גברא די לא יקבל לפתגמי די ימליל בשמי מימרי יתבע מניה: ברם נביא די ירשע למללא פתגמא בשמי ית די לא פקידתיה למללא ודי ימליל בשום טעות עממיא ויתקטיל נביא ההוא: וארי תימר בלבך אכדין נדע ית פתגמא די לא מלליה יי: די ימליל נביא בשמא דיי ולא יהי פתגמא ולא יתקיים הוא פתגמא די לא מלליה יי ברשע מלליה נביא:

אבן עזרא

לבד ממכריו. יש אומרים שהוא כמו מאת מכריה' בדרך רחוקה מעט ולא אבה הדקדוק רק הוא מגזרת וכי תמכרו ממכר והטעם כי אם מכר ביתו שירש מאבותיו כאשר כתו' ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו וזה פירוש על האבות לא יאמר לו הנה יש לך לא תאכל עוד אלא חלק כחלק יאכלו וכאשר השלים להזכיר דבר השופט והכהן הזכיר דבר הנביא: ומעביר בנו. עבודה זרה היתה כי יש גם היום בינינו גוים רבים עובדי האש: קוסם קסמים. יתכן היותו שם כלל ופירושו שותכי משפט האומרים כי כן יהיה בלא ספק וכן גוזרין וקרוב ממנו קסם על שפתי מלך והפרט מעונן ומנחש ומכשף גם יתכן היותו שם פרט להוברי שמים וטעם קסמים שים במשפטי הככבים הנקראים האשוכים ושניים: מעונן ומנחש. פירשתים. ומכשף כן: וחבר חבר. אלה האומרים שיחברו השדים: אוב וידעוני. פירשתיו: ודורש אל המתים. כהולכים אל בית הקברות ולוקחים עצם אדם מת ובעבור מחשבתו ושגעונו תראה לו דמות צורות בחלום גם בהקיץ וכל אלה תועבות השם כי האמת להיות לב האדם תמיד תמי' עם בוראו וכאשר ישען על חכמתו לו לבקש האמת ומה שיהיה חוץ מהשם הנה לבו חסר כי הוא מטובם והרוצ' לדרוש ידרוש מהשם על פי הנביא על כן כתוב אחריו נביא מקרבך זה יהושע והעד שאת' אליו תשמעון וכתו' וישמעו אליו בני ישרא' ועוד ראיה אחרת כי לא מצאנו נביא שנכנס עם ישראל לארץ כי אם יהושע גם יתכן להיות זה כלל לכל נביא שיקום אחר משה: כמוני. שהוא נביא השם לא מנחש: אנכי אדרוש מעמו. והנה מיתתו בידי שמים והעד שאמר והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי הנביא שאמר הנני נא ושם כתוב בדבר יי' וכבר היה הנביא נודע: אשר ידבר הנביא. גם כן דברי ירמיהו בבא דבר הנביא בזמן שיאמר ואחר שהשלים לבאר דברי המעוננים שהיו בארץ והיא דרך עבודה זרה הזהיר שלא ישפך דם נקי בארץ והטעם שתהיה הארץ טהורה מתועבת המעוננים גם לא תהיה טמאה בדם נקי:

תכין

אבן עזרא

תכין לך הדרך. להיות הערים במקום שיהיה דרכו מוכנת ומיושבת: ושלשת. תחלק הארץ לשלש או תשים בשלישית הארץ: את רעהו. עם וכן רבים: ונדחה. משכין כפעל והקל כדחי ישר' יכנם: בגרזן. ברזל שיכרתו בו העץ מגזרת גרזנתי: ונשל הברזל. כמו ונשע מגזרת כי ישל זיתיך רק זה כשל פעל עומד ונשל גוים רבים יוצא וכן קול גדול ולא יסף עם יסף יי׳ יען על דעת מדקדק גדול כי על דעתי שניהם יוצאים: והכהו נפש. דרך קצרה והכהו מכת נפש במקום שתצא נפשו: ואם ירחיב יי׳ אלהיך. אם ישמרו כל התורה על כן כתוב כי תשמור את כל המצוה הזאת והיא שלם עוד׳: וללכת בדרכיו כל הימים. בלי הפסק ביניהם: לא תסיג גבול רעך. תשיג ידוע וכן אל תסג גבול עולם והוא קרוב מהשחית: ראשונים. שחלקו הארץ וסמכה פרשה זו כי השגת גבול מביא לידי ריב ומכו׳ ורציחה על כן כתיב אחרי זאת נפש בנפש עין בעין שן בשן והטוען כי חברו השיג גבולו יביא עדים: על

מסרה

שלוש ה׳ מל׳ בתורה ובנביאי׳ וסי׳ נמסר בסדר בלק: ושלשת ב׳ וסי׳ את גבול ארצך׳ ושלשת תרד מא ובאת: שנא ד׳ חס בקריא וסי׳ וכי ירדף גאל הדם דיהושע. שנא גזל בעולה׳ ושנא תקעים בוטח. שנאי בצער יאריך

תרגום

לָא תִדְחַל מִנֵּיהּ׃

אֲרֵי יְשֵׁיצֵי יְיָ אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן וְתֵירְתִנּוּן וְתֵיתֵב בְּקִרְוֵיהוֹן וּבְבָתֵּיהוֹן׃ תְּלָת קִרְוִין תַּפְרֵישׁ לָךְ בְּגוֹ אַרְעָךְ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ לְמֵירְתַהּ׃ תַּתְקֵין לָךְ אוֹרְחָא וּתְתַלֵּת יָת תְּחוּם אַרְעָךְ דִּי יַחְסְנִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ וִיהֵי לְמֵעְרוֹק תַּמָּן כָּל קָטוֹלָא׃ וְדֵין פִּתְגָם קָטוֹלָא דִּי יֵעְרוֹק לְתַמָּן וְיִתְקַיַּם דִּי יִקְטוֹל יָת חַבְרֵיהּ בְּלָא מַדְּעֵיהּ וְהוּא לָא סָנֵי לֵיהּ מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי׃ וְדִי יֵיעוֹל עִם חַבְרֵיהּ בְּחוּרְשָׁא לְמִקַּץ אָעִין וְתִתְמְרֵיג יְדֵיהּ בְּבַרְזְלָא לְמִקַּץ אָעִין וְיִשְׁתְּלֵיף בַּרְזְלָא מִן אָעָא וְיִשְׁכַּח יָת חַבְרֵיהּ וִימוּת הוּא יֵעְרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיִתְקַיַּם׃ דִּילְמָא יִרְדּוֹף גָּאֵיל דְּמָא בָּתַר קָטוֹלָא אֲרֵי יֵחַם לִבֵּיהּ וְיִדְבְּקִנֵּיהּ אֲרֵי תִסְגֵּי אוֹרְחָא וְיִקְטְלִנֵּיהּ נְפַשׁ וְלֵיהּ לֵית חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל אֲרֵי לָא סָנֵי הוּא לֵיהּ מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי׃ עַל כֵּן אֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ לְמֵימַר תְּלָת קִרְוִין תַּפְרֵישׁ לָךְ׃ וְאִם יַפְתֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת תְּחוּמָךְ כְּמָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ וְיִתֵּן לָךְ יָת כָּל אַרְעָא דִּי מַלֵּיל לְמִתַּן לַאֲבָהָתָךְ׃ אֲרֵי תִטַּר יָת כָּל תַּפְקֶדְתָּא הָדָא לְמֶעְבְּדַהּ דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ וְלִמְהָךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי כָּל יוֹמַיָּא וְתוֹסֵיף לָךְ עוֹד תְּלָת קִרְוִין עַל תְּלָת אִלֵּין׃ וְלָא יִשְׁתְּפֵיךְ דַּם זַכַּאי בְּגוֹ אַרְעָךְ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ אַחְסָנָא וִיהֵי עֲלָךְ חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל׃ וַאֲרֵי יְהֵי גְבַר סָנֵי לְחַבְרֵיהּ וְיִכְמַן לֵיהּ וִיקוּם עֲלוֹהִי וְיִקְטְלִנֵּיהּ נְפַשׁ וִימוּת וְיֵעְרוֹק לַחֲדָא מִן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין׃ וְיִשְׁלְחוּן סָבֵי קַרְתֵּיהּ וִידַבְּרוּן יָתֵיהּ מִתַּמָּן וְיִמְסְרוּן יָתֵיהּ בְּיַד גָּאֵיל דְּמָא וִימוּת׃ לָא תְחוּס עֵינָךְ עֲלוֹהִי וּתְפַלֵּי אַשְׁדֵּי דַּם זַכַּאי מִיִּשְׂרָאֵל וְיֵיטַב לָךְ׃ לָא תַשְׁנֵי תְּחוּמָא דְּחַבְרָךְ דִּי תְחִימוּ קַדְמָאֵי בְּאַחְסַנְתָּךְ דִּי תַחְסֵין בְּאַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ לְמֵירְתַהּ׃

מקרא

לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ׃ ס

יט כִּֽי־יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־אַרְצָם וִירִשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם וּבְבָתֵּיהֶם׃ שָׁלוֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ׃ תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אַרְצְךָ אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל־רֹצֵחַ׃ וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ אֲשֶׁר־יָנוּס שָׁמָּה וָחָי אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם׃ וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַיַּעַר לַחְטֹב עֵצִים וְנִדְּחָה יָדוֹ בַגַּרְזֶן לִכְרֹת הָעֵץ וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן־הָעֵץ וּמָצָא אֶת־רֵעֵהוּ וָמֵת הוּא יָנוּס אֶל־אַחַת הֶעָרִים־הָאֵלֶּה וָחָי׃ פֶּן־יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי־יֵחַם לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכָּהוּ נָפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־מָוֶת כִּי לֹא שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשׁוֹם׃ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ׃ וְאִם־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ וְנָתַן לְךָ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ׃ כִּי־תִשְׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו כָּל־הַיָּמִים וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה׃ וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים׃ פ

וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת וְנָס אֶל־אַחַת הֶעָרִים הָאֵל׃ וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וָמֵת׃ לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ׃ ס

לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ׃ ס

רשי

לא תגור ממנו. לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה ולא תירא ליענש עליו: תכין לך הדרך. מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים: ושלשת את גבול ארצך. שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה וכן משניה לשלישית וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל: ונדחה ידו. כשבא להפיל הגרזן על העץ ותרגומו ותתמריג ידיה למקץ ונשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ כי שמטו הבקר תרגם יונתן ארי מרגוהי תוריא: ונשל הברזל מן העץ. יש מרבותינו אומרים שנשמט הברזל מקתו ויש מהם אומרי׳ שישל הברזל לחתיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגה: פן ירדף גואל הדם. לכך אני אומר להכין לך דרך וערי מקלט רבים: ואם ירחיב. כאשר נשבע לתת לך ארץ קיני וקניזי וקדמוני: ויספת לך עוד שלש. הרי תשע שלש שבעבר הירדן ושלש שבארץ כנען ושלש לעתיד לבא: וכי יהיה איש שונא לרעהו. על ידי שנאתו הוא בא לידי וארב לו מכאן אמרו עבר אד׳ על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמור׳ לפי שעבר על לא תשנא סופו לבא לידי שפיכות דמים לכך נאמר כי יהיה איש שונא לרעהו וגו׳ שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש: לא תחוס עינך. שלא תאמר הראשון כבר נהרג מה אנו הורגי׳ את זה ונמצאו שני ישראל הרוגים: לא תסיג גבול. לשון נסוג אחור כשמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו למען הרחיב את שלו והלא כבר נאמר לא תגזול מה תלמוד לומר לא תסיג למד על העוקר תחום חברו שעובר בשני לאוין יכול אף בחוצה לארץ תלמוד לומר בנחלתך אשר תנחל וגו׳ בארץ ישראל עובר בשני לאוין בחוצה לארץ אינו עובר אלא משום לא תגזול: עד

מסרה

ימים כתיב: וכל אורייתא דכוו׳ חס׳: ואשר יב ר״פ וסי׳ נמסר בסדר בהר סיני: את רעהו ביער חד מן י״ח דסלקין ונחתין בטעם באורית׳ וי״ח מאיילין מאריכין בין אזלא לזרקא באורית׳ וסימ׳ במס׳ רבת׳: כתמל מתמל ז׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא: שלשום ב׳ מלאים בתור׳ וכל נביאי׳ וכתובי׳ דכוו׳ מלאים במ״ד וסי׳ נמסר בסדר ויצא: האל ח׳ בליש׳ חול וסימ׳ נמסר בסדר תולדת: דם הנקי ג׳ וסי׳ לא תחס עינך עליו. וגם דם הנקי שפך. ועל דם הנקי אשר שפך: לא תסיג ד׳ כתיב סמ״ך בלשון השגה וסי׳ לא תשיג גבל רעך. היו שרי יהודה כמסיג גבל. ארור מסיג גבל. לא יסג כל מות. וכל נסיגה דכוו׳ בסמ״ך במ״א כתיב שין ולא נשוג אחור לבנו:

עד אחד · זה בנה אב כל עד שבתורה שנים אלא אם כן פרט לך בו אחד ׃ לכל עון ולכל חטאת · להיות חבירו נענש על עדותו לא ענש גוף ולא ענש ממון אבל קם הוא לשבוע'. אמר לחברו תן לי מנה שהלויתיך אמר לו אין לך בידי כלום ועד אחד מעידו שיש לו חייב להשבע לו ׃ על פי שני עדים · ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לב"ד ולא שיעמוד תורגמן בין העדים ובין הדיינים ׃ לענות בו סרה · דבר שאינו שהוסר העד הזה מכל העדות הזאת כיצד שאמרו להם והלא עמנו הייתם אותו היום במקום פלוני ׃ ועמדו שני האנשים · בעדים הכתוב מדבר ולמד שאין עדות בנשים ולמד שצריכין להעיד עדותן מעומד ׃ אשר להם הריב · אלו בעלי הדין ׃ לפני יי · יהי דומה להם כאילו עומדים לפני המקום שנאמר בקרב אלהים ישפוט ׃ אשר יהיו בימי' ההם · יפתח בדורו כשמואל בדורו צריך אתה לנהוג בו כבוד ׃ והנה עד שקר · כל מקום שנ' עד בשנים הכתוב מדבר ׃ ודרשו השופטים היטב · על פי המזימים אותם ובודקים וחוקרי' את הבאים להזימם בדרישה ובחקירה ׃ כאשר זמם · ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין ׃ לעשו' לאחיו · מה ת"ל לאחיו למד על זוממי בת כהן נשואה שאינן בשריפ' אלא במיתת הבועל שהיא בחנק שנאמר באש תשרף היא ולא בועלה לכך נאמ' כאן לאחיו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לאחותו אבל בכל שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש כגון שהעידוה שהרגה את הנפש שחללה את השבת נהרגין במיתת' שלא מיעט כאן אחותו אלא במקום שיש לקיים בהן הזמה במיתת הבועל ׃ ישמעו ויראו · מכאן שצריכי' הכרזה איש פלו' ופלו' נהרגין על שהוזמו בב"ד ׃ עין בעין · ממון וכן שן בשן וגו' ׃ כי תצא למלחמה · סמך הכתו' יציאת מלחמה לכאן לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה · דבר אחר לומר לך אם עשית משפט צדק אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח וכן דוד הוא אומר עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי ׃ על אויבך · יהיו בעיניך כאויבים אל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך ׃ סוס ורכב · בעיני כלם כסוס אחד וכן הוא אומר והכית את מדין כאיש אחד וכן הוא אומר כי בא סוס פרעה ׃ עם רב ממך · בעיניך הוא רב אבל בעיני אינו רב ׃ כקרבכם אל המלחמה · סמוך לצאתכם מן הספר מגבול ארצכם ׃ ונגש הכהן · המשוח לכך והוא הנקרא משוח מלחמה ׃ ודבר אל העם · בלשון הקדש ׃ שמע ישראל · אפילו אין בכם זכות אלא קרית שמע בלבד כדי אתם שיושיע אתכם ׃ על אויביכם · אין אלו אחיכם שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם אין זו כמלחמת יהודה עם ישרא' שנאמר להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיה' הלבישו מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילו' וישקום ויסוכו' וינהלום בחמורי' לכל כושל ויביאום יריחו עיר התמרי' אצל אחיה' וישובו שומרון אלא על אויביכם אתם הולכים לפיכך התחזקו למלחמה ׃ אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו · ארבע אזהרות כנגד ארבעה דברים שמלכי האומות עושים מגיפין בתריסיהם כדי להקישן זה לזה כדי להשמיע קול שיחפזו אלו שכנגדן וינוסו ורומסי' בסוסיהם ומצהילין אותם להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם וצווחין בקולם ותוקעין בשופרות ומיני משמיעי קול ׃ אל ירך לבבכם · מצהלת סוסי' ׃ אל תיראו · מהגפת תריסין ׃ אל תחפזו · מקול הקרנו' ׃ אל תערצו · מקול הצווח' ׃ כי יי אלהיכם וגו' · הם באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום פלשתי' באו בנצחונו של גלית מה היה סופו נפל ונפלו עמו ׃ ההולך עמכם · זה מחנה הארון ׃ ולא חנכו · לא דר בו חנוך לשון התחלה ׃ ואיש אחר יחנכנו · ודבר של עגמת נפש הוא זה ׃ ולא חללו · לא פדאו בשנ' הרביעית שהפירו' טעונין לאכלן בירושלם או לחללן בדמי' ולאכול הדמי' בירושלם ׃

על פי שני עדים חד מן ד' זוגין מן ב' ב' מתחלפין קדמאה יתר אות וחסר מלה ותני' חסר אות ויתר מלה וסי' נמסר בסדר ואתחנן ׃ שני האנשים ד' וסי' ועמדו שני האנשים אשר להם הריב · ותקח האשה את שני האנשי' · וישבו שני האנשים וירדו מההר · ויעדהו אנשי הבליעל ׃ השפטי' ד' וסי' ודרשו השפטי' היטב · כי לא נעשה בפסח ·

לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֹן וּלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר׃ כִּי־יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה׃ וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם׃ וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו׃ וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא־יֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ׃ וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל׃ ס

כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶךָ וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב מִמְּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְהָיָה כְּקָרָבְכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־הָעָם׃ וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֵיכֶם אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם׃ כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם׃ וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ׃ וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ׃

לא יקום סהיד חד בגברא לכל עוין ולכל חובין בכל חט די יחטי על מימר תרין סהדין או על מימר תלתא סהדין יתקיים פתגמא׃ ארי יקום סהיד שקר בגבר לאסהדא ביה סטיא׃ ויקומון תרין גברין די להון דינא קדם יי קדם כהניא ודיניא די יהון ביומיא האינון׃ ויתבעון דיניא יאות והא סהיד שקרא סהדא שקרא אסהיד באחוהי׃ ותעבדון ליה כמא די חשיב למעבד לאחוהי ותפלי עביד דביש מבינך׃ ודישתארון ישמעון וידחלון ולא יוספון למעבד עוד כפתגמא בישא הדין בינך׃ ולא תחוס עינך נפשא חלף נפשא עינא חלף עינא שינא חלף שינא ידא חלף ידא ריגלא חלף ריגלא׃ ארי תפוק לאגחא קרבא על בעלי דבבך ותחזי סוסון ורתיכין עם סגי מינך לא תדחל מנהון ארי יי אלהך מימריה בסעדך דאסקך מארעא דמצרים׃ ויהי כמקרבכון לאגחא קרבא ויתקרב כהנא וימליל עם עמא׃ ויימר להון שמע ישראל אתון מתקרבין יומא דין לאגחא קרבא על בעלי דבביכון לא יזוע לבכון לא תדחלון ולא תתבהתון ולא תתברון מן קדמיהון׃ ארי יי אלהכון דמדבר קדמיכון לאגחא לכון קרב עם בעלי דבביכון למפרק יתכון׃ וימללון סרכיא קדם עמא למימר מן גברא די בנא ביתא חדתא ולא חנכיה יהך ויתוב לביתיה דילמא יתקטל בקרבא וגבר אוחרן יחנכיניה׃ ומן גברא די נצב כרמא ולא אחליה יהך ויתוב לביתיה דילמא יתקטל בקרבא וגבר אוחרן יחליניה׃

אבן עזרא

על כן לא יקום עד אחד בין לרוצח בין למכה בין למשיג בין לכל דבר רק על פי שני עדים דרך קצרה כי במקו' אחר על פי שנים עדים׃ לענות בו סרה · כמו עז"ו ענה · כמו העד גם כן במכות ובעונש והטעם לא תחוס עינך על עד שקר׃ כי תצא למלחמה · דבקה עם לא תחוס עינך עם מי שהוא חייב רק צאת למלחמה יש לך לחוס על מארש ובונה ונוטע ורך הלבב׃ ונגש הכהן · משוח מלחמה׃ אל תיראו · בלב׃ אל תחפזו · לנוס׃ אל תערצו · במעשה׃ חנכו · כמו חנכת המזבח וכן חנוך לנער ומזה למדו רבותינו ז"ל מחנכין את הנערי' והטעם כי לבו וכל תאותו לחנוך ביתו והנה לבו לביתו לא למלחמה על כן ינוס ויניס אחרים׃ חללו · מגזרת חלילים כי מנהגם היה לחול בכרמים׃ ארש

מסרה
ויאמר אל השפטים דיהושע · ויהי בימי שפט השפטים׃ עין בעין ג' וסי' נמסר בסד' שלח לך׃ קרבים ג' בליש' וסי' אתם קרבים היום · הקרבים ליי' · הקרבים אלי׃ ירך ג' וסימ' אל ירך לבבכם · ולבבך אל ירך · ופן ירך לבבכם׃ וישב ט"ו וסי' נמס' בס"פ סדר בלק׃

על פי ד' זוגין מתחלפין קדמ' יתיר אות וחס' מלה תניין חס' אות ויתיר מלה·

וספו השוטרים. למה נאמר כאן ויספו מוסיפין זה על דברי הכהן שהכהן מדבר ומשמיע מן שמע ישראל עד להושיע אתכם ומי האיש ושני ושלישי כהן מדבר ושוטר משמיע וזה שוטר מדבר ושוטר משמיע: הירא ורך הלבב. רבי עקיבא אומר כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה רבי יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירה והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה: פן ימות במלחמה. ישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי הכהן כדי הוא שימות: שרי צבאות. שמעמידין זקפין מלפניהם ומלאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור ה הרשות בידו לקפח את שוקו זקפין בני אדם עומדים בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם ב בדברים שובו אל ה המלחמה ולא תנוסו שתחילת נפילה ניסה: כי תקרב אל עיר. במלחמת הרשות הכתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים הרחוקות וגו': כל העם הנמצא בה. אפי' אתה מוצא בה מששבעה אומות ש שנצטוית להחרימם אתה רשאי לקיימם: למס ועבדוך. עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד: ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה. הכתו' מבשרך שאם לא ת תשלים עמך סופה להלחם בך אם תניחנ' ותלך: וצרת עליה. אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת ת תחלואים: ונתנה ה' אלהיך בידך. אם עשית כל האמו' בענין סוף שהשם נותנה בידיך: והטף. אף טף של זכרי' ומה אני מקיים והכית את כל זכורה בגדולים: כאשר צוך. לרבות את הגרגשי: למען לא ילמדו. הא אם עשו תשוב' ומתגיירין אתה רשאי לקבלם: ימים. שנים: רבים. שלשה. מכאן אמרו אין צריך על עיירות של גוים פחות משלש' ימים קודם לשבת ו ולמד שפותח שלום שנים או שלשה ימים וכן הוא אומר' וישב דוד בצקלג ימים ש שני' ובמלחמת הרשות הכתוב מדבר: כי האדם עץ השדה. הרי כי משמש בלשון דילמא שמא האדם עץ השדה להכנס ב בתוך המצור מפניך להתייסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר למה תשחיתנו: עד רדתה. לשון רדוי שתהא כפופה לך: ויצאו

אבן עזרא

ארש אשה ולא לקחה. בנשואין והנה זה הכתוב לאות כי יש מי שימות בבא יומו רק המת ב במלחמה מת בלא יומו על כן אמר דוד או במלחמ' ירד ונספה: הירא. להכות אחר: רך הלבב. לסבול מכת אחר: את לבב. הנה את יראה נוסף רק טעמו כאשר פירשתיו שהוא כנעש הדבר: ופקדו. מגזרת פקיד: וקראת. קרא אליה מצוה ויתכן שהוא רשות: תשלים. תעשה שלום: הרחוקות ממך. שאינם משבעה גוים: לא תחיה. אסור שיאכילם או ישקם והכלל חייב להמיתם אם יוכל ולא הזכיר הגרגשי כי הוא המעט והקטן שבהם: כי האדם עץ השדה. כבר ביארתי בספר היסוד כי יתכן בכל לשון לקצר לאחוז דרך קצרה כמו חמור לחם רק מלת לא לא יתכן להיותה כ נחסרת כי הטעם יהיה להפך ומדקדק גדול ספרדי אמר כי חסר ה"א וכן הוא הכי האדם עץ השדה וזה הטעם איננו נכון בעיני כי מה טעם לאמר לא תשחית עץ פרי כי איננו כבני אדם שיוכל לברוח מפניך ולפי דעתי שאין לנו צורך לכל זה וזה פירושו כי ממנו תאכל ואתו לא תכרות כי האדם עץ השדה והטעם כי חיי בן אדם הוא עץ השדה וכמוהו כי נפש הוא ח חובל כי חיי נפש הוא חובל ואותו לא תכרות דבק עם ל לבא מפניך במצור הנה לא תשחית עץ פרי שהוא חיים לבן אדם רק מותר שתאכל ממנו ואסור לך להשחיתו כדי שתבא העיר מפניך במצור והעד על זה הפי' שהוא נכון שאמר וכרת ובנית מצור: עד רדתה. כי לולי שהיתה נשגבה לא אמר הכתוב ימים רבים: כי ימצא חלל. כאשר הזכיר המלחמה על ה האויב אמר ואם אדם ילחם עם אחד ונמצא חלל בארץ ישראל ולא נודע מי הכהו: זקניך

עבך יב בתור וס' בפס' רבה: והכית ה' בטעם מלרע וס' והכית את כל זכור. עתה לך והכית את עמלק. והכית את ארם באפק. והכית את מדין כאיש. והכית את בית אחאב אדניך: כל שללה בך דינו ובטעין ביה דאמרי זכל שללה כי איננו מנוי עם' פסו' וכל וכל: תחיה ג' וס' כל נשמה. מכשפה. והמכבה תחיה בעליה. ונמסר גם

ומן גברא די ארס איתתא ולא נסבה יהך ויתוב לביתיה דילמא יתקטיל בקרבא וגבר אוחרן יסבינה: ויוספון סרכיא למללא עם עמא ויימרון מן גברא דדחיל ותביר לבא יהך ויתוב לביתיה ולא יתבר ית לבא דאחוהי כלביה: ויהי כד ישצון סרכיא למללא עם עמא וימנון רבני חילא בריש עמא:

ארי תקרב לקרתא לאגחא קרבא עלה ותקרי לה מילין דשלם: ויהי אם שלם תעניניך ותפתח לך ויהי כל עמא דישתכח בה יהון לך למסקי מסין ויפלחונך: ואם לא תשלים עמך ותעביד עמך קרב ותצור עלה: וימסרינה יי אלהך בידך ותמחי ית כל דכורה לפתגם דחרב: לחוד נשיא וטפלא ובעירא וכל די יהי בקרתא כל עדאה תיבוז לך ותיכול ית עדאה דסנאך די יהב יי אלהך לך: כן תעביד לכל קירויא די רחיקין מינך לחדא די לא מקרוי עממיא האילין אינון: לחוד מקירוי עממיא האילין די יי אלהך יהיב לך אחסנא לא תקיים כל נשמא: ארי גמרא תגמרנון חתאי ואמוראי כנענאי ופריזאי חואי ויבוסאי כמא די פקדך יי אלהך: בדיל דלא ילפון יתכון למעבד ככל תועבתהון די עבדו לטעותהון ותחובון קדם יי אלהכון: ארי תצור לקרתא יומין סגיאין לאגחא עלה למכבשה לא תחבל ית אילנה לארמא עלוהי ברזלא ארי מיניה תיכול ויתיה לא תקוץ ארי לא כאנשא אילן חקלא למיעל מן קדמך בציירא: לחוד אילן דתדע ארי לא אילן דמיכל הוא יתיה תחבל ותקוץ ותבני כרכומין על קרתא דהיא עבדא עמך קרב עד דתיכבשה:

ארי ישתכח קטילא בארעא די יי אלהך יהיב לך למירתה רמי בחקלא לא ידיע מן קטליה:

וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה: וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת־לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ: וְהָיָה כְּכַלֹּת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם: ס

כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם: וְהָיָה אִם־שָׁלוֹם תַּעַנְךָ וּפָתְחָה לָךְ וְהָיָה כָּל־הָעָם הַנִּמְצָא־בָהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ: וְאִם־לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה וְצַרְתָּ עָלֶיהָ: וּנְתָנָהּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־זְכוּרָהּ לְפִי־חָרֶב: רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בָעִיר כָּל־שְׁלָלָהּ תָּבֹז לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־שְׁלַל אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ: כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל־הֶעָרִים הָרְחֹקֹת מִמְּךָ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־מֵעָרֵי הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה הֵנָּה: רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה: כִּי־הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם וַחֲטָאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ס

כִּי־תָצוּר אֶל־עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא־תַשְׁחִית אֶת־עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר: רַק עֵץ אֲשֶׁר־תֵּדַע כִּי־לֹא־עֵץ מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ וּבָנִיתָ מָצוֹר עַל־הָעִיר אֲשֶׁר־הִוא עֹשָׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּהּ: פ

כא כִּי־יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ:

בסדר משפטים: על העיר ז' ס' נמסר בירמיה וס' לב: עשהו' וס' רק עץ אשר: אש וברד שלג וקיטור. השבתה כה זה עשה. אין אסתר מגדת. קול רנה וישועה. ימין יי' רוממה ימין יי' עשה חיל:

217

רשי: ויצאו זקניך · מיוחדי' שבזקניך סנהדרי גדולה: ומדדו · ממקום שהחלל שוכב אל הערים אשר סביבות · לכל צד לידע אי זו קרובה: אל נחל איתן · קשה שלא נעבד: וערפו · קוצץ עורפה בקופיץ אמר הקב״ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשו' פירו': ידינו לא שפכה · וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה · הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל · ונכפר להם הדם · הכתו' מבשרם שמשעשו כן יכופר להם העון: ואתה תבער · מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפ' העגלה הרי זה יהרג · והוא הישר בעיני ה':

סלית שופטי' ושוטרי'

כי תצא למלחמ'. במלחמת הרשות הכתו' מדבר שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו שהרי כבר נאמר לא תחיה כל נשמה: ושבית שביו · לרבות כנענים שבתוכה ואע״פ שהן משבעה אומות: ולקחת לך לאשה · לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע אם אין הקב״ה מתירה ישאנה באיסור אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנאמר אחריו כי תהיין לאיש וגו' וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיו' הללו: אשת · אפילו אשת איש: ועשתה את צפרניה · תגדלם כדי שתתנוול: והסירה את שמלת שביה · לפי שהם נאות שהגוים הארורי' בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם: וישבה בביתך · בבית שמשתמש בו נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה רואה בבכייתה רואה בנוולה כדי שתתגנה עליו: ובכתה את אביה · כל כך למה כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצבה בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת: והיה אם לא חפצת בה · מבשרך שסופך לשנאתה:

אבן עזרא: זקניך · זקני הערים הקרובו' והשופטי': עגלת בקר אשר לא עובד בה · לחרוש ולא משכה בעול · להביא אבנים כמנהג העגלו': איתן · תקיף: וערפו שם · ישברו עורף העגלה: הכהנים בני לוי · שהם בברור מבני לוי: ועל פיהם יהיה · עונש כל ריב וכל נגע: וכל זקני העיר · זהו ויצאו זקניך · ה״א שפכה תחת סימן הרבי' כמו שפכה אמורי ועל דרך דרש סימוב לאחת כי היד לשון נקבה ברוב: ועינינו לא ראו · ויתכן שהשם צוה לעשות כן: העיר הקרובה · כי לולי שעשו עבירה כדומה לה לא נזדמן להם שיהרג אדם קרוב מהם ומחשבות השם עמקו וגבהו לאין קץ אבלנו: וענו ואמרו · כמו ועניית ואמרת ושם אפרשנו: כפר לעמך · שעשו ולא שמרו הדרכים המשובשים: ונכפר · חסר תי"ו כמו ונוסרו כל הנשים והם שנים בנינים בנין התפעל עם בנין נפעל · וטעם זכר אשר פדית כאשר פדיתם ממצרים למען חסדיך כן פדם מזה הדם ועונשו: ואתה תבער הדם הנקי · פירושו עונש הדם הנקי או יהיה הדם דם הנקי ויש אומרי' אתה חייב לבער שפיכות דמים ונכון בעיני הוא אשר הזכרתי כי לא ישפך דם נקי בארצך אם תעשה הישר בעיני ה' כי שכר עבירה עבירה ושכר מצוה מצוה:

ויצאו ז' רפין וסי' בסדר ויהי בשלח: ולברך ד' וסי' נמסר בסדר עקב: ידינו ז' מלאים וסי' נמסר בסדר בראשית: ראשה ז' וסי' נמסר בסדר ויצא: ירח ימים ב' וסי' ובכתה את אביה · וימלך ירח ימים בשמרון:

וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ אֶל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הֶחָלָל: וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל־הֶחָלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עֻבַּד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא־מָשְׁכָה בְּעֹל: וְהוֹרִדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת־הָעֶגְלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה בַּנָּחַל: וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל־רִיב וְכָל־נָגַע: וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל־הֶחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַנָּחַל: וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ: כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם: וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה:

וְיִפְּקוּן סָבָךְ וְדַיָּנָךְ וְיִמְשְׁחוּן לְקִרְוַיָּא דִּי בְּסַחְרָנוּת קְטִילָא: וּתְהֵי קַרְתָּא דְּקָרִיבָא לִקְטִילָא וְיִסְּבוּן סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא עֶגְלַת תּוֹרִין דִּי לָא אִתְפְּלַח בַּהּ דִּי לָא נְגַדַת בְּנִיר: וְיַחֲתוּן סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא יָת עֶגְלְתָא לְנַחַל בַּיִּיר דִּי לָא יִתְפְּלַח בֵּיהּ וְלָא יִזְדְּרַע וְיִנְקְפוּן תַּמָּן יָת עֶגְלְתָא בְּנַחְלָא: וְיִתְקָרְבוּן כָּהֲנַיָּא בְּנֵי לֵוִי אֲרֵי בְהוֹן אִתְרְעִי יְיָ אֱלָהָךְ לְשַׁמָּשׁוּתֵיהּ וּלְבָרָכָא בִּשְׁמָא דַיְיָ וְעַל מֵימְרְהוֹן יְהֵי כָּל דִּין וְכָל מַכְתַּשׁ סְגִירוּ: וְכֹל סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא דְּקָרִיבִין לִקְטִילָא יַסְחוֹן יָת יְדֵיהוֹן עַל עֶגְלְתָא דִּנְקִיפָא בְנַחְלָא: וְיָתִיבוּן וְיֵימְרוּן יְדָנָא לָא אֲשַׁדָּא יָת דְּמָא הָדֵין וְעֵינָנָא לָא חֲזָאָה: כָּהֲנַיָּא יֵימְרוּן כַּפַּר לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל דִּי פְרַקְתָּא יְיָ וְלָא תִתֵּן חוֹבַת דַּם זַכַּאי בְּגוֹ עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וְיִתְכַּפַּר לְהוֹן עַל דְּמָא: וְאַתְּ תְּפַלֵּי חוֹבַת דַּם זַכַּאי מִבֵּינָךְ אֲרֵי תַעֲבֵיד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ:

צז · סלוא · סימן

ס ס ס

כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ: וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ בָהּ וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה: וַהֲבֵאתָהּ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת־רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ: וְהֵסִירָה אֶת־שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ יֶרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה לְךָ לְאִשָּׁה: וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף ל

אֲרֵי תִפּוֹק לְאַגָּחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ בִּידָךְ וְתִשְׁבֵּי שִׁבְיְהוֹן: וְתֶחֱזֵי בְּשִׁבְיָא אִתְּתָא שַׁפִּירַת חֵיזוּ וְתִתְרְעֵי בַהּ וְתִסְּבַהּ לָךְ לְאִנְתּוּ: וְתַעֲלִינַהּ לְגוֹ בֵּיתָךְ וּתְגַלַּח יָת רֵישַׁהּ וּתְרַבֵּי יָת טוּפְרַהָא: וְתַעְדֵּי יָת כְּסוּת שִׁבְיַהּ מִנַּהּ וְתִתֵּיב בְּבֵיתָךְ וְתִבְכֵּי יָת אֲבוּהָא וְיָת אִמַּהּ יְרַח יוֹמִין וּבָתַר כֵּן תֵּיעוֹל לְוָתַהּ וְתִבְעֲלִינַהּ וּתְהֵי לָךְ לְאִנְתּוּ: וִיהֵי אִם לָא תִתְרְעֵי בַהּ וְתִפְטְרִנַּהּ לְנַפְשַׁהּ וְזַבָּנָא לָא תְזַבְּנִנַּהּ בְּכַסְפָּא

אבן עזרא: תצא · זו הפרשה דבקה עם כי תצור אל עיר והכנסה ביניהם פרשת עגלה ערופה בעבור החלל הנמצא בארץ ישראל: ולא כן חוצה לארץ ואף כי במלחמה: אשת · כבר דרשוהו חז״ל: יפת תאר · בעיניו: וחשקת בה · שתחשקנה לקחתה לאשה כי אחרי כן יהיה ובעלתה וכמוהו ואקח אותה לי לאשה: והבאתה אל תוך ביתך וגלחה · יש אומרים שהיא בעבור שערה חשק בה על כן תגלח: ועשתה · תגדל כדי להיותה מאוסה בעיניו: והסירה את שמלת שביה · שהיא בעבור יופי מלבוש חשק בה: ובכתה · כדי להסיר משחתו בה: ירח ימים · אולי יקל חשקו ויש אומרים וגלחה בעבור היותה טמאה וכן משפט המצורע: ועשתה · תקון ותקונה לכרות השרף וכן לא עשה שפמו ותחת מעשה מקשה והתקון עיקר כל מעשה במקרא חוץ אם בא אחריו דבר מגונה גם יהיה רע שלם: והסירה שמלת · כי היא מטונפת: וישבה בביתך ובכתה · והטעם תשב בביתך ירח ימים לבכות: את אביה ואת אמה · אם קרוב יש אומרים כי זה הבכי על אביה ועל אמה שלא התיהדו ולפי דעתי שחייב כל אדם בשקול הדעת לכבד את אביו ואת אמו בחיים ובמות · וטעם ובכתה שתתאבל עליהם כמשפט ישראלית כי היא מתיהדת אם נהרגו כאשר נשבת ואין צריך להזכיר תרחץ כי היא צריכה למי נדה כי כבר נכתב אתם ושביכם וחז״ל אמרו עד שלשה חדשים ולע״פ שאין צורך לחזוק הנה העד ויהי כמשלש חדשים והוא הזמן שיחל הולד להתנועע ואסור לשכב עם אשה בספק אם היא הרה בעבור הולד כי יש מי שיולד בחסרון שנים חדשים כמנהג ב״ב ביתרון רק הוא המעט: ירח ימים · כמו חדש ימים וכבר פירשתיו ונקרא החדש ירח כי עקרו הירח: ושלחתה לנפשה · תעשה רצונה: ומכור לא תמכרנה בכסף · דבר הכתוב כמנהג הרב והטעם בשום דבר: לא

לא תתעמר בה · לא תשתמש בה בלשון פרסי קורין לעבדות ושמוש עימרא מיסודו של רבי משה הדרשן למדתיכן: פי שנים · כנגד שני אחים: בכל אשר ימצא לו · מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבא לאחר מיתת האב כבמוחזק: סורר · סר מן הדרך: ומורה · מסרב בדברי אביו לשון ממרים: ויסרו אותו · מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו: בן סורר ומורה · אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין שנ׳ זולל וסובא ואומר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב: וכל ישראל ישמעו ויראו · מכאן שצריך הכרזה בבית דין פ׳ פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה: וכי יהיה באיש חטא משפט מות · סמיכות הפרשיות מגיד שאם חסו עליו אביו ואמו סוף שיצא לתרבות רעה ויעבור עבירות ויתחייב מיתה בבית דין: ותלית אותו על עץ · רבותינו אמרו כל הנסקלין נתלין שנאמ׳ כי קללת אלהים תלוי והמברך ה׳ בסקילה: כי קללת אלהים תלוי · זלזולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו משל לשני אחים תאומי׳ שהיו דומין זה לזה אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה כל הרוא׳ אותו אומר המלך תלוי כל קללה שבמקרא לשון הקל וזלזול כמו והוא קללני קללה נמרצת: והתעלמת · כובש עין כאילו אינו רואהו: לא תראה והתעלמת · לא תראה אותו שתתעלם ממנו זהו פשוטו ורבותינו אמרו פעמים שאתה מתעלם וכו׳: עד דרוש אחיך · וכי תעלה בלבך שיתנהו לו קודם שידרשהו אלא דרשהו שלא יהא רמאי: והשבותו לו · שתהא בו השבה שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבעם ממנו מכאן אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה ואוכל ימכר: לא תוכל להתעלם · לכבוש עיניך כאילו אינך רואה אותו: הקם תקים · זו טעינה להטעין משאוי שנפל מעליו: עמו · עם בעליו אבל אם הלך ויסב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון פטור: לא

אבן עזרא

לא תתעמר בה · כמו והתעמר בו ומכרו ואין להם שליש ופירושו לפי מקומו בטעם רמאות: אהובה · בעיניו ולא לשם: לשניאה · תאר השם ונסמכה זו הפרשה בעבור ואשקת בה ולא חפצת בה: ביום הנחילו את בניו · בבריאו׳ גופו או ביו׳ מותו והוא שכיב מרע או ב״ר ינחילו: לבכר · בדיבור ובמעלה · וטעם לא יוכל כחבריו: יכיר · יעשה לו הכרה או שיודה לפני אחרי׳ מי שהוא בכור אם היה במקו׳ שלא ידעו או הוא חייב מבתחלה שיכיר מי שהוא הבכור מבניו אם היו תאומים: לתת לו פי שנים · שיקח שני חלקים אם היו שלשה שיחשבו שהם ארבע׳ ויקח שני חלקים ואם שני בנים יחשבו שלשה וכן הכל ולפי דעתי שכן פירוש ויהי נא פי שנים ברוחך ש׳ כאשר פירשתי במקומו: כי הוא ראשית אונו · הנודע שם היסר ידבר וכל ישראל בחזקת ישרים: סורר ומורה · כנגד השם וכנגד האבות אם היו יראי השם: סורר · כמו כפרה סוררה שלא ישמור מצו׳ עשה: ומורה · במצות לא תעשה: ויסרו אותו · בפני עדי׳ מצוה שהם יתפשוהו ויוציאוהו ודברי הקבלה אמת: זולל · מפורש והוא זולל בשר רק הוא שם כלל לנותן בכל מה שיתאוה כל מה שיבוקש ממנו: וסובא · מרבה לשתות והוא ה׳ המשתכר והנ׳ זה כמו אפיקורוס כי לא יבקש חיי העולם הזה כי אם להתענג בכל מיני מאכל ומשתה · ונסמכה זו הפרשה בעבו׳ אשת יפת תאר והעד ושם אמו והרמז שרמזתי בבני אהרן · ותלית אותו · כבר קבלנו מחז״ל ענין הנתלים: כי קללת אלהים תלוי · בעבור שברך השם ועל דרך הפשט כי אהים פועל והקללה תבוא לכל מקום קרוב מהתלוי ויש לו סוד דבק בנפש על כן ולא תטמא את אדמתך ונסמכה זו הפרשה בעבור המלחמה כי בתחלה כי תצא והנה גבעון יוכיח כי משפט לא תלין איננו לכבוד המת רק לכבוד הארץ כי משפט הערלים והישרא׳ איננו שוה: לא תראה את שור · אפילו אתה יוצא למלחמה וזה דרך דרש: ואספתו · אם היית שב או בגוי שתפקדנו ביד נאמן: והתעלמת · דבק עם לא תראה והזכיר שור ושה וכבר הזכיר החמור וכן משפט כל בהמה: לא תוכל · כחבריו: נופלי׳ כמו רובץ ומלת נופלים כלל: הקם תקים עמו · ולא לבדך כמו עזוב תעזוב עמו: לא

והיה ביום ה׳ וסי׳ והיה ביום הנחילו · והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב · והיה ביום הניח ה׳ לך מעצבך · והיה ביום צאתך ועברת את נחל דשמעי · והיה ביום זבח ה׳ ופקדתי על השרים דצפניה: את בניו ד׳ וסימ׳

לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ׃ ס

כִּי־תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ־לוֹ בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנִיאָה׃ וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת־בֶּן־הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר׃ כִּי אֶת־הַבְּכֹר בֶּן־הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא לוֹ כִּי־הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה׃ ס

כִּי־יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם׃ וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר מְקֹמוֹ׃ וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא׃ וּרְגָמֻהוּ כָּל־אַנְשֵׁי עִירוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ׃ ס

וְכִי־יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט־מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ׃ לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ ס

לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת־שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ׃ וְאִם־לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ וַאֲסַפְתּוֹ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ׃ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל־אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר־תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם׃ ס

לֹא־תִרְאֶה אֶת־חֲמוֹר אָחִיךָ אוֹ שׁוֹרוֹ נֹפְלִים בַּדֶּרֶךְ וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ׃ ס

לָא תִתַּגַּר בַּהּ חֲלָף דְּעַנֵּיתַהּ׃

אֲרֵי תְהֶוְיָן לִגְבַר תַּרְתֵּין נְשִׁין חֲדָא רְחִימְתָּא וַחֲדָא שְׂנִיאֲתָא וִילִידָן לֵיהּ בְּנִין רְחִימְתָּא וּשְׂנִיאֲתָא וִיהֵי בְרָא בוּכְרָא לִשְׂנִיאֲתָא׃ וִיהֵי בְּיוֹמָא דְיַחְסֵין לִבְנוֹהִי יָת דִּי יְהֵי לֵיהּ לֵית לֵיהּ רְשׁוּ לְבַכָּרָא יָת בַּר רְחִימְתָּא עַל אַפֵּי בַר שְׂנִיאֲתָא בּוּכְרָא׃ אֲרֵי יָת בּוּכְרָא בַּר שְׂנִיאֲתָא יַפְרֵישׁ לְמִתַּן לֵיהּ תְּרֵין חוּלָקִין בְּכֹל דִּי יִשְׁתְּכַח לֵיהּ אֲרֵי הוּא רֵישׁ תּוּקְפֵּיהּ לֵיהּ חֲזֵיָא בְּכֵירוּתָא׃

אֲרֵי יְהֵי לִגְבַר בַּר סָטֵי וּמָרוֹד לֵיתוֹהִי מְקַבֵּיל לְמֵימַר אֲבוּהִי וּלְמֵימַר אִמֵּיהּ וּמַלְפִין יָתֵיהּ וְלָא מְקַבֵּיל מִנְּהוֹן׃ וְיֵחֲדוּן בֵּיהּ אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ וְיַפְּקוּן יָתֵיהּ לָקֳדָם סָבֵי קַרְתֵּיהּ וְלִתְרַע בֵּית דִּין אַתְרֵיהּ׃ וְיֵימְרוּן לְסָבֵי קַרְתֵּיהּ בְּרַנָא דֵין סָטֵי וּמָרוֹד לֵיתוֹהִי מְקַבֵּיל לְמֵימְרַנָא זָלֵיל בְּסַר וְסָבֵי חֲמַר׃ וְיִרְגְּמוּנֵיהּ כָּל אֱנָשֵׁי קַרְתֵּיהּ בְּאַבְנַיָּא וִימוּת וּתְפַלֵּי עָבֵיד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן׃

וַאֲרֵי יְהֵי בִגְבַר חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל וְיִתְקְטֵיל וְתִצְלוֹב יָתֵיהּ עַל צְלִיבָא׃ לָא תְבִית נְבִלְתֵּיהּ עַל צְלִיבָא אֲרֵי מִקְבַּר תִּקְבְּרִינֵּיהּ בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי עַל דְּחָב קֳדָם יְיָ אִצְטְלֵיב וְלָא תְסָאֵיב יָת אַרְעָךְ דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ אַחְסָנָא׃

לָא תֶחֱזֵי יָת תּוֹרָא דַאֲחוּךְ אוֹ יָת אִמְּרֵיהּ דְּטָעַן וְתִתְכְּבֵישׁ מִנְּהוֹן אֲתָבָא תְתֵיבִנּוּן לַאֲחוּךְ׃ וְאִם לָא קָרִיב אֲחוּךְ לְוָתָךְ וְלָא יְדַעְתֵּיהּ וְתִכְנְשִׁנֵּיהּ לְגוֹ בֵיתָךְ וִיהֵי עִמָּךְ עַד דְּיִתְבַּע אֲחוּךְ יָתֵיהּ וְתִתְבִינֵּיהּ לֵיהּ׃ וְכֵן תַּעֲבֵיד לַחֲמָרֵיהּ וְכֵן תַּעֲבֵיד לִכְסוּתֵיהּ וְכֵן תַּעֲבֵיד לְכָל אֲבֵידְתָא דַאֲחוּךְ דִּי תֵיבַד מִנֵּיהּ וְתַשְׁכְּחִנַּהּ לֵית לָךְ רְשׁוּ לְכַסָּיוּתַהּ׃

לָא תֶחֱזֵי יָת חֲמָרָא דַאֲחוּךְ אוֹ תוֹרֵיהּ רְמַן בְּאוֹרְחָא וְתִתְכְּבֵישׁ מִנְּהוֹן אֲקָמָא תְקִים עִמֵּיהּ׃

נכסר בכדר ו׳ית׳ : אנו ג׳ חס׳ וסי׳ כי הוא ראשית אנו · יוה׳ רעב אנו · בני לך חדיד ואנו תנינא ד׳ עזרא : קללת ג׳ וסי׳ כי קללת אלהים תלוי · קללת יותם בן ירבעל · ובן קללת חנם לא תבא · תנ״ך : הלוי ג׳ וסי׳ כי קללת אלהים · את אבשלום תלוי באלה · אלף המגן תלוי עליו · תנ״ך : עמך י״ב בתורה וסימ׳ נכסר בסדרא דלעיל :

רשי

לא יהיה כלי גבר על אשה. שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין זו אלא לשם ניאוף׃ ולא ילבש גבר שמלת אשה. לילך ולישב בין הנשים. דבר אחר שלא ישיר שער הערוה ושער של בית השחי׃ כי תועבת. לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה׃ כי יקרא. פרט למזומן׃ לא תקח האם. בעודה על בניה׃ למען ייטב לך וגו'. אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר למתן שכר של מצות חמורות׃ כי תבנה בית חדש. אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים לכך נסמכו פרשיות הללו׃ מעקה. גדר סביב לגג ואנקלוס תרגם תייקא כגון תיק שמשמר מה שבתוכו׃ כי יפול הנופל. ראוי זה ליפול ואעפ"כ לא תתגלגל מיתתו על ידיך שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב׃ כלאים. חטה ושעורה וחרצן במפולת יד׃ פן תקדש. כתרגומו תסתאב כל דבר הנתעב על האדם בין לשבח כגון הקדש בין לגנאי כגון אסור נופל בו לשון קדוש כמו אל תגע בי כי קדשתיך׃ לא תחרוש בשור ובחמור. הוא הדין לכל שני מינין שבעולם הוא הדין להנהיגם יחד קשורין זוגין בהולכת משא׃ שעטנז. לשון ערוב. ורבותינו דרשו שוע טווי ונוז׃ גדילים תעשה לך. אף מן הכלאים לכך סמכן הכתוב׃ ובא אליה ושנאה. סופו ושם לה עלילות דברים עבירה גוררת עבירה עבר על לא תשנא סופו לבא לידי לשון הרע׃ את האשה הזאת. מכאן שאין אומר דבר אלא בפני בעל דין׃ אבי הנערה ואמה. מי שגדלו גדולים הרעים יתבזו עליה׃ ואמר אבי הנערה. מלמד שאין רשות לאשה לדבר בפני האיש׃ ופרשו השמלה. הרי זה משל מחוורין הדברים כשמלה׃ ויסרו אותו. מלקות׃ ואם

אבן עזרא

לא יהיה כלי גבר. נסמכה בעבור צאת למלחמה כי האשה לא נבראת כי אם להקים הזרע ואם היא תצא עם אנשים למלחמה תבא בדרך לידי זנות וכן לא ילבש גבר והטעם זכר שלא כמלא זקנו יתערב עם הנשים ואין יודע אם ינאפו הוא והן ואינו יודע וזה יורה כי מנהג ישר' היה וכן ברובי המלכיו' להיות מלבוש האנשים איננו כמלבוש הנשים רק הפרש ביניהם ויש אומרים על חוץ לדרך ואין צורך רק השם יתעב מי שישנה מעשי השם׃ כי יקרא. נסמכה זאת הפרשה בעבור בדרך. יקרא כמו נקרא נקראתי והם מגזרת מקרה וקרוב מפגע׃ אפרוחי׳ נוסף כמו שף ובאזרועך והטעם כי אכזריות הוא בלב להיות אם על בנים רוטשה וכן שור או שה׃ ייטב לך. שהשם יחמול עליך וייטיב לך. והארכת ימים. כאשר לא תכרית כל הקן שעזבת העיקר׃ כי תבנה בית חדש. נדבקה זאת הפרש' אחר שנלחמו והם בארץ החל במצות הבית׃ מעקה. טעמו ידוע מהמקום ואין ריע לו ומדקדק הוציאו מגזרת עקת רשע והביא עצמו כנעקה׃ הנופל. נקרא על שם סופו וכן יומת המת וכן ובגדי ערומים תפשיט ויתרו ככו הבנים ומלות רבות לאין מספר נקראו על שם סופם ולא נדע אם כן דרך הלשון או הוא דברי נבואה כמו וירדוף עד דן עד כלה אשכול על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ואחר מצות הבית מצות הזרע והטעם כי אחר שהוא בארץ ובנה בית וזרע׃ לא תזרע כלאים. פי' פן תקדש כבר פירשו מנחם בן סרוק ה' הספרדי במחברתו והוא מגזרת קדש בעבור שיתערב זה עם זה׃ לא תחרוש בשור ובחמור. דבק עם הזריעה והשם חמל על כל מעשיו כי אין כח החמור ככח השור ובעבור הזריעה את' שעטנז וכבר הזכירו על דרך כלל ובכאן פרט שהוא הצמר והפשתים לא אחרי' כן תקדש׃ גדילים תעשה לך. אמרו המכחשים שהיא מצוה בפני עצמה בלילה כמו הציצית ביום על כן כתוב תכסה והמעתיקים העתיקו כי זאת מצות הציצית ביום ופי' גדילים כמו בבגייכה גדילי' מעשה שרשרו' והמכחשי' הוציאוהו מגזרת גדולה ואנחנו מאמינים בדברי קדמונינו לבדם והזכיר זה הכתוב לבאר על ארבע כנפות ונסמך לשעטנז בעבור הציצית שהוא מותר׃ כי יקח איש אשה. נסמכה הפרשה לדעת המכחישים ב' בעבור תכסה בה והאמת על דרך דרש שנסמכ' בעבור הבית ואחר כן הבגד ואחר כן בעלת הבית׃ עלילות. כמו סבות׃ דברים. הם אמת או שקר׃ בתולי. לשון רבים ולא יתפרדו וכן בחורות וזקונים ועלומים׃ אבי הנערה ואמה. אם הם בחיים או ממונה בית דין. וטעם

יקרא ב' א' בקריאה וסי' בבסרה רבתא׃ תשלח ה' וסי' חרונך יאכלמו׃ שלח תשלח את האם׃ ויאמר חזאל מדוע אדני בכה׃ תשלח קציריה עד ים׃ רוחך יבראון׃ וחד ותשלח פארות׃ לא תחרש ב' וסי' בשור ובחמור׃ על רעך רעה׃ צמר ופשתים ב' וסי' לא תלבש׃ דרשה צמר ופשתים׃ גדלים ב' חס' יוד קדמ'

לֹא־יִהְיֶה כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה וְלֹא־יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה׃ פ

לָא יְהֵי תִּקּוּן זֵין דִּגְבַר עַל־אִתְּתָא וְלָא יְתַקַּן גְּבַר בְּתִקּוּנֵי אִתְּתָא אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כָּל־עָבֵיד אִלֵּין׃

כִּי יִקָּרֵא קַן־צִפּוֹר ׀ לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ בְּכָל־עֵץ ׀ אוֹ עַל־הָאָרֶץ אֶפְרֹחִים אוֹ בֵיצִים וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל־הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל־הַבֵּיצִים לֹא־תִקַּח הָאֵם עַל־הַבָּנִים׃ שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת־הָאֵם וְאֶת־הַבָּנִים תִּקַּח־לָךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים׃ ס

אֲרֵי תְעָרַע קִנָּא דְצִפְּרָא קֳדָמָךְ בְּאוֹרְחָא בְּכָל אִילָן אוֹ עַל־אַרְעָא אֶפְרוֹחִין אוֹ בֵיעִין וְאִמָּא רְבִיעָא עַל־אֶפְרוֹחִין אוֹ עַל־בֵּיעִין לָא תִסַּב אִמָּא עַל־בְּנַיָּא׃ שַׁלָּחָא תְשַׁלַּח יָת אִמָּא וְיָת בְּנַיָּא תִּסַּב לָךְ בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וְתוֹרִיךְ יוֹמִין׃

כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא־תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי־יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ׃ לֹא־תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן־תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם׃ ס לֹא־תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹר יַחְדָּו׃ לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו׃ ס גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עַל־אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תְּכַסֶּה־בָּהּ׃ ס

אֲרֵי תִבְנֵי בֵּיתָא חַדְתָּא וְתַעֲבֵיד תִּיקָא לְאִגָּרָךְ וְלָא־תְשַׁוֵּי חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל בְּבֵיתָךְ אֲרֵי־יִפֵּל דְּנָפֵיל מִנֵּיהּ׃ לָא תִזְרַע כַּרְמָךְ עֵירוּבִין דִּלְמָא תִסְתְּאַב דִּמְעַרַת זַרְעָא דִּי תִזְרַע וַעֲלַלַת כַּרְמָא׃ לָא תִרְדֵּי בְּתוֹרָא וּבַחֲמָרָא כַּחֲדָא׃ לָא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵיזָא עֲמַר וְכִתָּן מְחוּבַּר כַּחֲדָא׃ כְּרוּסְפְּדִין תַּעֲבֵיד לָךְ עַל־אַרְבַּע כַּנְפֵי כְסוּתָךְ דְּתִתְכַּסֵּי בַהּ׃

כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ׃ וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים וְהוֹצִא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר אֶת־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָקַחְתִּי וָאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא־מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים׃ וְלָקַח אֲבִי הַנַּעֲרָ וְאִמָּהּ וְהוֹצִיאוּ אֶת־בְּתוּלֵי הַנַּעֲרָ אֶל־זִקְנֵי הָעִיר הַשָּׁעְרָה׃ וְאָמַר אֲבִי הַנַּעֲרָ אֶל־הַזְּקֵנִים אֶת־בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה וַיִּשְׂנָאֶהָ׃ וְהִנֵּה־הוּא שָׂם עֲלִילֹת דְּבָרִים לֵאמֹר לֹא־מָצָאתִי לְבִתְּךָ בְּתוּלִים וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתִּי וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה לִפְנֵי זִקְנֵי הָעִיר׃ וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר־הַהִוא אֶת־הָאִישׁ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ׃ וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה

אֲרֵי־יִסַּב גְּבַר אִתְּתָא וְיֵיעוֹל לְוָתַהּ וְיִסְנֵינַהּ׃ וִישַׁוֵּי לַהּ תַּסְקוֹפֵי מִלִּין וְיַפֵּיק עֲלַהּ שׁוּם בִּישׁ וְיֵימַר יָת אִתְּתָא הָדָא נְסֵבִית וְעָלֵית לְוָתַהּ וְלָא אַשְׁכְּחִית לַהּ בְּתוּלִין׃ וְיִסַּב אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא וְאִמַּהּ וְיַפְּקוּן יָת בְּתוּלֵי עוּלֶמְתָּא לִקְדָם סָבֵי קַרְתָּא וּלְתְרַע בֵּית דִּינָא דְּאַתְרַהּ׃ וְיֵימַר אֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא לְסָבַיָּא יָת בְּרַתִּי יְהָבִית לְגַבְרָא הָדֵין לְאִנְתּוּ וּסְנַהּ׃ וְהָא הוּא שַׁוִּי תַּסְקוֹפֵי מִלִּין לְמֵימַר לָא אַשְׁכַּחִית לִבְרַתָּךְ בְּתוּלִין וְאִלֵּין בְּתוּלֵי בְרַתִּי וְיִפְרְסוּן שׁוֹשִׁיפָא קֳדָם סָבֵי קַרְתָּא׃ וְיִדְבְּרוּן סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא יָת גַּבְרָא וְיִלְקוּן יָתֵיהּ׃ וְיִגְבּוּן מִנֵּיהּ מְאָה סִלְעִין דִּכְסַף וְיִתְּנוּן לַאֲבוּהָא דְעוּלֶמְתָּא אֲרֵי אַפֵּיק שׁוּם בִּישׁ עַל בְּתוּלְתָּא בַּת יִשְׂרָאֵל וְלֵיהּ תְּהֵי לְאִנְתּוּ

וסי' תעשה לך׃ מעשה שבכה׃ ושנאה ב' א' ראש פסוק וא' סוף פסוק וסי' ושנאה ואיש האחרון׃ כי יקח איש אשה ושנאה׃ עלילת ד' ב' כתיב עלילת וב' כתיב עללות וסי' ושם לה עלילת׃ והנה שם לה עלילת כתיב׃ להתעולל עללות׃ ולא נתכנו עללות כתיב׃ הוצא ו' חסרים וא' בליש וסי' מוצאי דכת הארץ׃ והוצאף מבית עבדים דשחש׃ והוצא עליה שם רע׃ ואוצא אש מתוכך׃ התרצא מזרות׃ ותעלומה יוצא אור׃ ולא מצאתי ה' וסי' בתולים׃ ואבקש מהם איש גדר׃ ולמנחמים ולא מצאתי׃ אשר עוד בקשה נפשי׃ ויאמרו שרי פלשתים׃ השערה ג' וסי' ולקח אבי הנערה׃ ועלתה יבמתו׃ והפרשים שת שתו השערה׃

אבן עזרא

מעםכל ימיו כי לעולם תהיה ברשותו עד יום מותו׃ וסקלוה. שיתכן שאחר שאר שה שכב איש אותה כי המארש לא ארש אותה רק היא אומרת שהיא בתולה ומעתיקי הדת באחרו הדבר באר היטב ואלה הבתולים ימצאו עד זמן קצוב וכפי תולדת הנערות ובעבור וסקלוה נסמכה פרשת הבעולה והמאורשה גם פירושו זה כמו זה והנה פירש זה עוד׃

רשי

ואם אמת היה הדבר. בעדים והתראה שזינתה לאחר אירוסין׃ אל פתח בית אביה. ראו גדולים שגדלתם׃ לזנות בית אביה. כמו בבית אביה׃ כל אנשי עירה. במעמד כל אנשי עירה׃ ומצאה איש בעיר. לפי שכב עמה פריצה קוראה לגנב הא אילו ישבה בביתה לא אירע לה׃ ומתו גם שניהם. להוציא מעשה

ושלחה חד מן י״ד זוגין קרבא נסיב ל׳ ותניינא לא נסיב ל׳ ולית דכוו׳ דסמיכי וסי׳ במס׳ רבתא׃ דכא ג׳ וסי׳ לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה. ואת דכא ושפל רוח. תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. אנ״ך׃ ממזר ב׳ וסי׳ לא יבא ממזר בקהל י״י. וישב ממזר באשדוד׃ עמוני ה׳ מלאים בליש׳ וסי׳ לא יבא עמוני׃

לא־יוכל לשלחה כל־ימיו׃ ס
ואם־אמת היה הדבר הזה
לא־נמצאו בתולים לנער׃ והוציאו
את־הנער אל־פתח בית־אביה
וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה
כי־עשתה נבלה בישראל לזנות
בית אביה ובערת הרע מקרבך׃
ס כי־ימצא איש שכב
עם־אשה בעלת־בעל ומתו גם־
שניהם האיש השכב עם־האשה
והאשה ובערת הרע מישראל׃
ס כי יהיה נער בתולה
מארשה לאיש ומצאה איש בעיר
ושכב עמה׃ והוצאתם את־שניהם
אל־שער העיר ההוא וסקלתם אתם
באבנים ומתו את־הנער על־דבר
אשר לא־צעקה בעיר ואת־האיש
על־דבר אשר־ענה את־אשת רעהו
ובערת הרע מקרבך׃ ס
ואם־בשדה ימצא האיש את־הנער
המארשה והחזיק־בה האיש ושכב
עמה ומת האיש אשר־שכב עמה
לבדו׃ ולנער לא־תעשה דבר אין
לנער חטא מות כי כאשר יקום איש
על־רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה׃
כי בשדה מצאה צעקה הנער
המארשה ואין מושיע לה׃
ס כי־ימצא איש נער
בתולה אשר לא־ארשה ותפשה
ושכב עמה ונמצאו׃ ונתן האיש
השכב עמה לאבי הנער חמשים
כסף ולו־תהיה לאשה תחת אשר
ענה לא־יוכל שלחה כל־ימיו׃
ס לא־יקח איש את־
אשת אביו ולא יגלה כנף אביו׃
ס לא־יבא פצוע־דכא
וכרות שפכה בקהל יהוה׃ ס
לא־יבא ממזר בקהל יהוה גם
דור עשירי לא־יבא לו בקהל יהוה׃
ס לא־יבא עמוני ומואבי
בקהל יהוה גם דור עשירי לא־יבא
להם בקהל יהוה עד־עולם׃

ליתה ליה רשו למפטרה כל־
יומוהי׃ ואם קושטא
הוה פתגמא הדין לא אשתכחו
בתולין לעולימתא׃ ויפקון ית־
עולימתא לתרע בית־אבוהא
ויתרגמונה אנשי קרתה באבניא
ותמות ארי עבדת קלנא בישראל
לזנאה בית אבוהא ותפלי עביד־
דביש מבינך׃ ארי־
ישתכח גבר שכיב עם־אתתא
אתת גבר ויתקטלון אף תרויהון
גברא דשכיב עם אתתא ואתתא
ותפלי עביד דביש מישראל׃
ארי תהי עולימתא
בתולתא דמארסה לגבר
וישכחינה גברא בקרתא וישכוב
עמה׃ ותפקון ית־תרויהון
לתרע קרתא ההיא ותרגמון
יתהון באבניא וימותון ית־
עולימתא על־עסק דלא צוחת
בקרתא וית גברא על־עיסק די־
ענִי ית־אתת חבריה ותפלי עביד־
דביש מבינך׃ ואם־
בחקלא ישכח גבר ית־עולימתא
דמארסא ויתקף בה גבר וישכוב
עמה ויתקטל גברא דשכיב
עמה בלחודוהי׃ ולעולימתא
לא־תעביד מדעם לית לעולימתא
חובת דין דקטול ארי כמא די־
יקום גבר על־חבריה ויקטליניה
נפש כן פתגמא הדין׃ ארי
בחקלא אשכחה צוחא עולמתא
דמארסה ולית דפריק ליה׃
ארי־ישכח גבר
עולמתא בתולתא דילא מארסא
ויחדינה וישכוב עמה וישתכחון׃
ויתן גברא דשכב עמה לאבוהא
דעולימתא חמשין סלעין דכסף
וליה תהי לאנתו חלף די־ענִיה
לית־ליה רשו למפטרה כל־
יומוהי׃ לא־יסב
גבר ית־אתת אבוהי ולא יגלי כנף
דאבוהי׃ לא־ידכי
דפסיק־ודמתבל למיעל בקהלא
דיי׃ לא־ידכי ממזירא
למיעל בקהלא־דיי אף דרא
עשיראה לא־ידכי ליה למיעל־
בקהלא דיי׃ לא־ידכון עמונאי
ומואבאי למיעל־בקהלא דיי אף
דרא עשיראה לא־ידכי להון למיעל־בקהלא דיי עד־עלמא׃

כי יהיה. כאשר יארע זה הדבר׃ שער. מקום שבת זקני העיר הנה הכתוב קרא המאורשה אשת רעהו ולא נוכל לדעת ה האריכות כי אם בדברי קבלה כייתכן שלא השכימה היא ולא ידעה עד שבא ואנס׳ על כן משל הרוצח׃ צעקה. יתכן שצעקה׃ אמר לא אורשה. זאת אנוסה לא מפותה׃ לא יקח איש את אשת אביו׃ האנוסה על כן נסמכה זאת הפרשה׃ פצוע דכא. ביצים בלא אבר ואמרו המדקדקים כי הטעם. בשרם שהוא דכא וזה רחוק׃ שפכה. זה האבר שממנו ישפך מימיו והזרע׃ בקהל י״י. הטעם שלא יחשב כאחר מקהל י״י שיקח בת ישראל וכן עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית והעד הנאמן רות והכתוב שאמר לא קבאו בהם על נשי שבעת הגוים גם הכתוב בעזרא ויבדילו כל ערב הם הזכרים ושם פירשתיו׃ ממזר. אחז״ל הבא מן העריות והשנים מת״ן נוספין כמית׳ נהרסו ממגורות ואחרים אמרו כי הוא שם גוי וישב ממזר ב באשדוד כי רחוק הוא שיקר׳ שם ישראל ואף כי בעת הישועה בשם נבאי והמתרגם תפש דרך קצרה ודרש׃ ויהפוך

חדודים שאין האשה נהנית מהם׃ גם. לרבו׳ הבאי׳ מאחריהם. דבר אחר גם שניהם לרבות את הולד שאם היתה מעוברת אין ממתינין לה עד שתלד׃ כי כאשר יקום וגו׳. לפי פשוטו זהו משמעו כי אנוסה היא ובחזק׳ עמד עליה כאדם ה העומד על חברו ל להרגו. ורבותינו דרשו בו הרי זה בא ללמד ונמצא למד וכו׳׃ לא יקח. אין לו בה לקוחין ואין קדושין תופסין בה׃ ולא יגלה כנף אביו. שומרת יבם של אביו הראויה לאביו והרי כבר הוזהר עליה משום ערות אחי אביך אלא לעבור על זו בשני לאוין ו ולסמוך לה׃ לא יבא ממזר. ללמד שאין ממזר אלא מחייבי כריתות וקל וחומר מחייבי מיתות בית דין שאין בעריות מיתת בית דין שאין בה כ כרת׃ פצוע דכא. שנפצעו או נדכאו בצי׳ שלו׃ וכרות שפכה. שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קילוח זרע אלא שופך ושותת ואינו מוליד׃ לא יבא ממזר בקהל י״י. לא ישא ישראלית׃ לא יבא עמוני. לא ישא ישראלית׃ על

על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך: ולא אבה יהוה אלהיך לשמע אל בלעם ויהפך יהוה אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך יהוה אלהיך: לא תדרש שלמם וטבתם כל ימיך לעולם: ס
לא תתעב אדמי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו: בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל יהוה: ס
כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע: כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה: והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבא השמש יבא אל תוך המחנה: ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ: ויתד תהיה לך על אזנך והיה בשבתך חוץ וחפרתה בה ושבת וכסית את צאתך: כי יהוה אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת איביך לפניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך: ס
לא תסגיר עבד אל אדניו אשר ינצל אליך מעם אדניו: עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו: ס
לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל: לא תביא אתנן זונה

על עיסק די לא ערעו יתכון בלחמא ובמיא באורחא במפקכון ממצרים ודי אגר עלך ית בלעם בר בעור מפתור ארם די על פרת לטיותך: ולא אבי יי אלהך לקבלא מן בלעם והפך יי אלהך לך ית לוטין לברכן ארי רחמך יי אלהך: לא תתבע שלמהון וטבתהון כל יומך לעלם: לא תרחיק אדומאה ארי אחוך הוא לא תרחיק מצראה ארי דייר הויתא בארעיה: בנין דיתילדון להון דרא תליתאה ירכון להון למיעל בקהלא דיי: ארי תפוק משריתא על בעלי דבבך ותסתמר מכל מדעם ביש: ארי יהי בך גבר די לא יהי דכי מקרי ליליא ויפוק למברא למשריתא לא יעול לגו משריתא: ויהי למפני רמשא יסחי במיא וכמיעל שמשא יעול לגו משריתא: ואתר מתקן יהי לך מברא למשריתא ותפוק תמן לברא: וסכתא תהי לך על זינך ויהי במיתבך לברא ותחפר בה ותתוב ותכסי ית מפקתך: ארי יי אלהך שכינתיה מהלכא בגו משריתך לשזבותך ולממסר סנאך קדמך ויהי משריתך קדישא ולא יתחזי בך עבירת פתגם ויתוב מימריה מלאיטבא לך: לא תמסר עבד עממין ליד רבוניה דישתיזב לותך מן קדם רבוניה: עמך יתיב בינך באתרא די יתרעי בחד מן קרוך בדייטב ליה לא תוניניה: לא תהי איתתא מבנת ישראל לגבר עבד ולא יסב גברא מבני ישראל איתא אמא: לא תעיל אגר זניתא

רשי

על דבר. על העצה שיעצו אתכם להחטיאכם: בדרך. כשהייתם בטירוף: לא תדרוש שלומם. מכלל שנאמר עמך ישב בקרבך יכול אף זה כן ת"ל לא תדרוש שלומם: לא תתעב אדומי. לגמרי. ואף על פי שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך: לא תתעב מצרי. מכל וכל אע"פ שזרקו זכוריכם ליאור מה טעם שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק לפיכך בנים אשר יולדו להם דור שלישי וגו' ושאר אומות מותרין מיד הא למדת שהמחטיאו לאדם קשה לו מן ההורגו שההורגו הורגו בעולם הזה והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא לפיכך אדום שקדמם בחרב לא נתעב וכן מצריים שטבעום ואלו שהחטיאום נתעבו: כי תצא מחנה וגו' ונשמרת. שהשטן מקטרג בשעת הסכנה: מקרה לילה. דבר הכתוב בהווה: ויצא אל מחוץ למחנה. זו מצות עשה: ולא יבא אל תוך המחנה. זו מצות לא תעשה ואסור ליכנס למחנה לויה וכל שכן למחנה שכינה: והיה לפנות ערב. סמוך להערב שמשו יטבול שאינו טהור בלא הערב השמש: ויד תהיה לך. כתרגומו כמו איש על ידו: מחוץ למחנה. חוץ לענן: על אזנך. לבד משאר כלי תשמישך: אזנך. כמו כלי זין: ולא יראה בך. הקב"ה ערות דבר: לא תסגיר עבד. כתרגומו. דבר אחר אפי' עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ: לא תהיה קדשה. מופקרת מקודשת ומזומנת לזנות: ולא יהיה קדש. מזומן למשכב זכור ואנקלוס תרגם לא תהא אתתא מבנת ישראל לגבר עבד שאף זו מופקרת לבעילת זנות היא מאחר שאין קדושין תופסין לו בה שהרי הוקשו לחמור שנאמר שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור ולא יסב גבר מבני ישראל איתא אמה שאף הוא נעשה קדש על ידה שכל בעילותיו בעילת זנות שאין קדושין תופסין לו בה: אתנן זונה. נתן לה טלה באתננה פסול להקרבה:

אבן עזרא

ויהפוך. שהיה בלב בלעם לקלל ולא עזבו השם: כי תצא מחנה. זהו המחנה שיצא על האויב ושם הארון והוא מחנה קטן ואיננו מחנה הגדול כי שם מחיצות עשויות ובצאתם אל המלחמה הם קרובים סביבות הארון וברור כי טמא מקרה משתית ונסמכה זו הפרשה בעבור מלחמת מדין שהזכיר דבר בלעם כי צוררים הם בעבור אחותם והארון היה עם המחנה שיצא על מדין: מכל דבר רע. לנפש ולגוף כמו הקרי: מקרה. השם משרת ונשקלו משרה אחותו: לפנות ערב. כטעם כי פנה היום גם חזוק הוא זה לדברי חז"ל והמכחשים אמרו כי לפנות כמו לפני ולא אמרו כלום וי"א כי טעמו כאשר יחל הערב לפנות והנה אחר שאמר הכתוב לפנות ערב אמר וכבוא השמש הנה קודם הערב וכן לפנות בקר קודם זרוח השמש: ויד. מקום כמו יד הירדן גם זו ראיה כי ממחנה ישראל לא יצא בעל קרי ולא כל אדם בשעת הצורך ואף כי התינוקות והעד שאמר הכתוב וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש והטעם כל טמא מטמא ולא טמא יום. אלף אזנך נוסף ישגזרת והאזינו' רחצו: וכסית. כי כל דבר נראה לעינים והוא מגונה יוליד רמות גנאי בנפש: ערות דבר. במעשה או דבור: ושב מאחריך. הטעם שלא ילך לפניך כי כן כתוב: לא תסגיר עבד. בלכתם למלחמה יתכן שיברח למחניהם עבד ואיננו ישראלי: מעם אדניו. גם הוא איננו ישראל כי הוא בא לכבוד השם הנקרא על ישראל ואם העבד יסגירנו ישראל אל אדוניו הנה זה חלול השם על כן לא תוננו: ונסמכה פרשת קדשה בעבור העבד ומעתיקי הדת אמרו כי הקדש הוא משכב והער מבני ישראל ואמר אליהו ואיתם בקדשים כי נפשם כנגד תיתם והנה קדשים כנגד נוער וכתוב וגם קדש היה בארץ בתי הקדשים ושם כתוב אשר הנשים אורגות שם ואני לא אבין טעם קדשה וכאשר נחפשה היטב טעם המלה אז היה ידועה שהיא מזומנת לכל עובר ושב והער אחר הקדשה אם כן יהיה הקדש כמעשה המצרים והמבין

ומחיר

קדמו ה' וס' על דבר אשר לא קדמו אתכם. בלחמו קדמו נודד. קדמו עיני אשמורות. קדמו שרים אחר נוגנים. כי לא קדמו בני ישראל את: בלחם ו' דגשים וס' נמסר בסדר חקת התורה: ירחץ ה' וסי' וקרבו וכרעיו ירחץ במים. והקרב והכרעים ירחץ במים. ואם לא יכבס. והיה לפנות ערב. ישבת צדיק כי חוח.

ונמסר גם בסדר ויקרא: וכבא ג' ב' חס' וא' מלא וס' וכבא השמש יבא אל תוך המחנה. וכבא השמש צוה יהושע. וכבוא נשאי הארון. בתרא מלא: ויד ג' קמ' וס' אל תשלחו בו. ויד תהיה לך. ויד כרא בראש דרך. וגם נמסר בישב: מחניך ג' ב' מל' וא' חס' וס' כי יי אלהיך מתהלך. טפכם נשיכם. והיה מחניך קדוש. קדש' חס': בטוב ט' דגשים וס' בישעיה ס' ז': אתנן ה' פתחין בליש' וס' לא תביא אתנן זונה. כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ב' בפסו' ויהי בך הפך מן הנשים הנינא דפסוק. ושרפו בתיך באש:

ומחיר

אבן עזרא

ומחיר כלב. כי הוא דרך בזיון על כן אמ' כי תועבת יי': לא תשיך לאחיך. בעבור שהזכיר העבד הנכרי אע"פ שכתוב בו לא תונכו יש לך רשות שתשיכנו: לא תשיך לאחיך. יש הפרש בין תשך לתשיך והטעם שלא תקבל מאחיך שיתן לך מרבית גם הוא עובר על מצות רבית והנה המלוה והלוה לשניהם פעולים ורבים אמרו כי תשיך כמו תשך אין הפרש ביניהם וכמו כן פעולים רבים במקרא: כי תדור נדר. בעבור שהזכיר באתנן זונה לכל נדר: כי דרוש ידרשנו. משל כבני אדם שיבקש מה שנדרת: והיה בך חטא. עונש: מוצא שפתיך. בכל דבר שיש בו זכר לשם: נדבה. כי כל נדר נדבה ואין כל נדבה נדר וזה הדבר ברור: אשר דברת בפיך. אחר שיצא הדבור לא תוכל להשיבו: כי תבא בכרם רעך. לעבור מותר שתאכל ובעבור זאת הפרשה כי משלך אתה חייב לתת בנדר ושל אחרים לא תקח לך: כליך. כמו שקיך: בקמת רעך. לקצור: מלילות. ידועות מהמקום: וקטפת. כמו הקוטפים מלוח: וחרמש. מלה מרובעת ובעבור תניף אמרו המכחישים כי כן לעוברי דרכים: כי יקח איש אשה. גם היא חשובה כשרה: חן בעיניו. שהיא הפך תולדתו: מצא בה. ולא יוכל לגלות כי אין לו עדים והטעם או מצא בה כמו ומכה אביו ואמו: ויצאה. שלא תשוב שם ונודע הדבר שיצאה מהיותה בביתו: והיתה. בעולה לאיש: אחר גם אחרון. שמות התאר: כריתות. שנכרתה בעילתם לעולם: הוטמאה. כנגד בעל ראשון והנה טעמו טמאה היא לו בעבור שידעה איש אחר ודגשות הטי"ת בחסרון תי"ו התפעל וכן הכבס את הנגע: ולא תחטיא. צווי לישראל: אשה חדשה. יש אומרי' בתולה ולדעת רבי' חדשה כנגדו כי יוכל להשיב אשה גרושה אם לא נטמאה ועל כן חדשה: נקי יהיה לביתו. שלא יהיה עליו עול מלכות נקי כמו אי נקי. לכל דבר נוסף כמו והעליתי לאבתם: לא

רשי

ומחיר כלב. החליף שה בכלב: גם שניהם. לרבות שנוייהם כגון חטים ועשאן סלת: לא תשיך. אזהרה ללוה שלא יתן רבית למלוה ואחר כך אזהרה ללוה את כספך לא תתן לו בנשך: לנכרי תשיך. ולא לאחיך לאו הבא מכלל עשה עשה לעבור עליו בשני לאוין ועשה: לא תאחר לשלמו. שלשה רגלים ולמדוהו רבותי' מן המקרא: מוצא שפתיך תשמור. ליתן עשה על לא תעשה: כי תבא בכרם רעך. בפועל הכתוב מדבר: ואל כליך לא תתן. מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית אבל שכרו אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל: כנפשך. כמה שתרצה: שבעך. ולא אכילה גסה: כי תבא בקמת רעך. אף זו בפועל הכתוב מדבר: כי מצא בה ערות דבר. מצוה עליו לגרשה שלא תמצא חן בעיניו: לאיש אחר. אין זה בן זוגו של ראשון הוא הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה: ושנא' האיש האחרון. הכתוב מבשרו שסופו לשנאתה ואם לאו קוברתו שנ' או כי ימות: אחרי אשר הוטמאה. לרבות סוטה שנסתרה: אשה חדשה. שהיא חדשה לו ואפילו אלמנה פרט למחזיר גרושתו: ולא יעבור עליו. דבר הצבא: לכל דבר. שהוא צורך הצבא לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי כהן כגון בנה בית ולא חנכו או ארש אשה ולא לקחה מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים: יהיה לביתו. אף בשביל ביתו אם בנה בית וחנכו ואם נטע כרם וחללו אינו זז מביתו בשביל צורכי המלחמה: לביתו. זה ביתו והיה לרבות את כרמו: ושמח. ישמח את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה והמתרגם ויחדי עם אתתיה טועה הוא שאין זה תרגום של ושמח אלא של ושמח: רחים

מוכא תיקון סופרי' בא"ת שזו כריש הדף בספר תורה ויש נמנום ועיין בהגהה במיימוני בהלכות ל"ת

ישך ב' כל דבר אשר ישך. והוא כנחש ישך: על הארץ כל בראשית על הארץ בב"ד אל הארץ וכל ויקרא דכוו' על הארץ בכמ"ג אל הארץ. וכל שאר אוריתא ויהושע ושפטים ושמואל דכוו' אל בם"ב על וסי' דכולהו בכ"ס רבתא בערך ע' דאסדר"נא בריש האי חיבורא באורח קשוט: האחר ד' וסי' נמסר בסדר משפטי': הבא י"ז

מקרא

ומחיר כלב בית יהוה אלהיך לכל-נדר כי תועבת יהוה אלהיך גם-שניהם: ס

לא-תשיך לאחיך נשך כסף נשך אכל נשך כל-דבר אשר ישך:

לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך למען יברכך יהוה אלהיך בכל משלח ידך על-הארץ אשר-אתה בא-שמה לרשתה: ס

כי-תדר נדר ליהוה אלהיך לא תאחר לשלמו כי-דרש ידרשנו יהוה אלהיך מעמך והיה בך חטא:

וכי תחדל לנדר לא-יהיה בך חטא:

מוצא שפתיך תשמר ועשית כאשר נדרת ליהוה אלהיך נדבה אשר דברת בפיך: ס

כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל-כליך לא תתן: ס

כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילת בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך: ס

כי-יקח איש אשה ובעלה והיה אם-לא תמצא-חן בעיניו כי-מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו:

ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש-אחר:

ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר-לקחה לו לאשה:

לא-יוכל בעלה הראשון אשר-שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה כי-תועבה הוא לפני יהוה ולא תחטיא את-הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה: ס

כי-יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא-יעבר עליו לכל-דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את-אשתו אשר-לקח:

תרגום

וחולפן כלבא לבית מקדשא דיי אלהך לכל נדרא ארי מרחק קדם יי אלהך אף תרויהון:

לא תרבי לאחוך ריבית כסף ריבית עיבור ריבית כל מדעם דמתרבי:

לבר עממין תרבי ולאחוך לא תרבי בדיל די יברכינך יי אלהך בכל אושטות ידך על ארעא די את עליל לתמן למירתה:

ארי תדור נדר קדם יי אלהך לא תאחר לשלמותיה ארי מתבע יתבעיניה יי אלהך מינך ויהי בך חובא:

וארי תתמנע מלמדר לא יהי בך חובא:

אפקות ספותך תיטר ותעביד כמא די נדרתא קדם יי אלהך נדבתא די מלילתא בפומך:

ארי תתגר בכרמא דחברך ותיכול עינבין כנפשך שבעך ולמנך לא תתן:

ארי תתגר בקמתא דחברך ותקטוף מלילן בידך ומגלא לא תרים על קמתא דחברך:

ארי יסב גבר אתתא ויבעלינה ויהי אם לא תשכח רחמין בעינוהי ארי אשכח בה עבירת פתגם ויכתוב לה גט פטורין ויתן בידה ויפטרינה מביתיה:

ותפוק מביתיה ותהך ותהי לגבר אוחרן:

ויסנינה גברא בתראה ויכתוב לה גט פטורין ויתן בידה ויפטרינה מביתיה או ארי ימות גברא בתראה דנסבה ליה לאנתו:

לית ליה רשו לבעלה קדמאה די פטרה למיתב למיסבה למהוי ליה לאנתו בתר די אסתאבת ארי מרחקא היא קדם יי ולא תחייב ית ארעא די יי אלהך יהיב לך אחסנא:

ארי יסב גבר אתתא חדתא לא יפוק בחילא ולא יעבר עלוהי לכל פתגם פני יהי לביתיה שתא חדא ויחדי ית אתתיה די נסיב:

חס' וסי' נמסר באיוב ס"א: כריתת ג' ב' חסרים ו"ו וא' מלא דמ"ל וסי' כי יקח איש אשה ובעלה. ושנאה האיש האחרון. אי זה ספר כריתות אמכם. כתרא מ"ל דכ"ל: בצבא ד' דגשים וסי' ותהי דבחצ חלקת הצאים בצבא. כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא. והתיחשם בצבא. ויוזו שרים בצבא. ונמסר גם בסדר מטות:

לא יחבול רחים ורכב. אמרו המכחישים כי נדבקה זאת הפרשה עם ושמח את אשתו כי רמז לתשכב כי אסור שימנע מן המשכב וזה הבל וריק והביאו ראיה תטחן לאחר אשתי וכבר פירשתיו והאמת שהוא כמשמעו שאסור לאדם שיחבול רחים ותחסר מלאכת אוכל נפש ויאמר ליוסף אשר ילדה אותה ללוי ורבים כן כי טעמם ויאמר לו האומר ילדה לו היולדת: רחים. שם שנים ולא יתכן להיותם כפרדים: ורכב. הוא ההוה בתים ויש אומרים העץ שהוא על הרחים וי"א כי ריחים התחתון ורכב העליונה: כי נפש הוא חובל. כי בו מחית נפשות והסומכים על הסמך הפרשיות אינכה טענה כי כל מצוה עומדת בפני עצמה והסמיכות כדרך דרש ואחר הפרשה דבקה כי הזכיר שלא יגזול עני לתת אל כליו וחרמש בקמה ולקחת אשה והיתה לו גם לאחר ויצא מרשותו והלוקח אשה שישמח בה לא יהיה עוסק שיצא בצבא וחבילת הריחים עוסק וגם גונב נפש וכן נגע הצרעת שלא ישמרו משפטים תזיק הקרובים וכן לא תעשוק העני בעבוטו והשכיר והבנים הקטני' שלא ימותו בעון אביהם והטיית משפט גר יתום וחבול בגד אלמנה ושכחה בשדה כי היא לעני וכן לא תעולל וכן פן יוסיף ונקלה וחסימת השור עסק כי יגע ולא יאכל והמחלץ ליבם כדמות עסק והמחזקת במבושי' עושקת אבן ואבן איפה ואיפה עסק ממש גם עמלק עסק ליש' : מאחיו. והוסיף מבני ישראל כי אדום נקרא אח: והתעמר. כחברו: הכהנים הלוים. שהם מבני לוי: במרים יהנה ראיה על דרש אל תקרא מצורע אלא מוציא שם רע: תשה. מגזרת נשה. ה"א מאומה נוסף כה"א לילה: לעבוט. לקחת משכונו: תהיה צדקה. פי' שתשקול חבירך במאזני צדק: עניך. שישכב בעבוטו ועל דעת המעתיקי' כי יש הפרש במקומו' בין צדק לצדקה וטעם העבוט כבר פירשתיו בפרשת ואלה המשפטי' ושם פירשתיו בשמלתו: ביומו יתן שכרו ולא תבא עליו השמש. מצות לא עשה לאחוז: ואליו. אל שכרו: הוא נושא את נפשו. להתפרנס ממנו על כן הזכיר את עצמו ותועי רוח שאלו איך אמ' הכתוב לא יומתו אבות ובמקום אחר אומ' פוקד עון אבות ושאלתם תהו כי לא יומתו אבות על בנים מצוה על ישראל ופוקד עון אבות על בנים הוא הפוקד וכבר פירשתיו במקומו: וזכרת כי עבד היית. בעבור כן זכר הגר שלא תטה משפטו ויש מאלה המשפטים שכבר הזכיר' לאבות גם יזבירם שנית לבנים: למען יברכך. כי כתת משלך במחשבה והשם יתן לך משלו באמת: כי תחבוט. כמו חובט חטים והוא פעל יוצא קבה בנין כפעל וכן כל אותיות אחע"הר כאשר יבנה מהם בנין כפעל ואלה הם לא יאכר ולא יחסן ולא יהרג יאבד בו יראה כל זכורך כי כן המשפט: לא

רחים. היא התחתונה: רכב. היא העליונה: לא יחבל. אם בא למשכנו על חובו בב"ד לא ימשכננו בדברים העושים בהן אוכל נפש: כי ימצא. בעדים והתראה וכן כל ימצא שבתורה: והתעמר בו. אינו חייב עד שישתמש בו: השמר בנגע הצרעת. שלא תתלוש סימני טומאה ולא תקוץ את הבהרת: ככל אשר יורו אתכם. אם להסגיר אם להחליט אם לטהר: זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים. אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת לא תספר לשון הרע זכור העשוי למרי' שדברה באחיה ולקתה בנגעים: כי תשה ברעך. תחוב בחבירך: משאת מאומה. חוב של כלום: לא תשכב בעבוטו. לא תשכב ועבוטו אצלך: כבא השמש. אם כסות לילה הוא ואם כסות יום החזירהו בבקר וכבר כתוב בואלה המשפטים עד בא השמש תשיבנו לו כל היום תשיבנו לו וכבא השמש תקחנו: וברכך. ואם אינו מברכך מכל מקום ולך תהיה צדקה: לא תעשוק שכיר. והלא כבר כתוב אלא לעבור על האביון בשני לאוין לא תעשוק שכר שכיר שהוא עני ואביון ועל העשיר כבר הוזהר לא תעשוק את רעך: אביון. התאב לכל דבר: מגרך. זה גר צדק: בשעריך. זה גר תושב האוכל נבלו': אשר בארצך. לרבות שכר בהמה וכלים: ואליו הוא נושא את נפשו. אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות עלה בכבש ונתלה באילן: והיה בך חטא. מכל מקום אלא שממהרין ליפרע על ידי הקורא: לא יומתו אבות על בנים. בעדות בני' ואת"ל בעון בנים כבר נאמר איש בחטאו יומתו. איש בחטאו יומתו אבל מי שאינו איש מת בעון אביו והקטנים מתים בעון אבותם בידי שמי': לא תטה משפט גר יתום. ועל העשיר כבר הוזהר לא תטה משפט ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שקל להטו' משפט עני יותר משל עשיר לכך הזהיר ושנה עליו: ולא תחבל. שלא בשעת הלואה: וזכרת. על מנת כן פדיתיך לשמור חקותי אפי' יש חסרון כיס בדבר: ושכחת עומר. ולא גדיש מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה: בשדה. לרבות שכחת קמה ששכח מקצתה מלקצור: לא תשוב לקחתו. מכאן אמרו שלאחריו שכחה שלפניו אינו שכחה שאינו בבל תשוב: למען יברכך. ואף על פי שבאת לידו שלא במתכוין קל וחומר לעושה במתכוין אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה:

הכהנים הלוים י"ג וסימ' נמסר לעיל בסידרא אחריתי : בשלתו ל' וד' בליש' באורית' וכל שאר קריאה דכוו' במו שמלה וסימ נמסר בסדר והיה עקב. גם עיין בסדר משפטים : ירד א' מלאים וסימ' נמסר באיוב סימן י"ד סוף מענה אכבם כי אתם עם :

לֹא־יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב כִּי־נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל׃ ס

לא יסב משכונא ריחיא ורכבא ארי בהון מתעביד מזון לכל נפש׃

כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמֶּר־בּוֹ וּמְכָרוֹ וּמֵת הַגַּנָּב הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס

ארי ישתכח גבר גניב נפשא מאחוהי מבני ישראל ויתגר בה ויזבניניה ויתקטיל גנבא ההוא ותפלי עביד דביש מבינך׃

הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע־הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר־יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת׃ זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם׃ ס

אסתמר במכתש סגירו למטר לחדא ולמעבד ככל די יאלפון יתכון כהניא ליואי כמא די פקדתינון תטרון למעבד׃ הוי דכיר ית די עבד יי אלהך למרים באורחא במפקכון ממצרים׃

כִּי־תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה לֹא־תָבֹא אֶל־בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ׃ בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה בוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת־הַעֲבוֹט הַחוּצָה׃ וְאִם־אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ׃ הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת־הַעֲבוֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשַׂלְמָתוֹ וּבֵרְכֶךָּ וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס

ארי תרשי בחברך רשות מדעם לא תיעול לביתיה למיסב משכוניה׃ בברא תקום וגברא די את רשי ביה יפק לך ית משכונא לברא׃ ואם גבר מסכן הוא לא תשכוב במשכוניה׃ אתבא תתיב ליה ית משכונא במיעל שמשא וישכוב בכסותיה ויברכינך ולך תהי זכו קדם יי אלהך׃

לֹא־תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא־יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ ס

לא תעשוק אגירא עניא ומסכינא מאחך או מגיורך די בארעך בקירויך׃ ביומיה תתן אגריה ולא תיעול עלוהי שמשא ארי עניא הוא וליה הוא מסר ית נפשיה ולא יקרי עלך קדם יי ויהי בך חובא׃

לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ׃ ס

לא ימותון אבהן על פום בנין ובנין לא ימותון על פום אבהן אנש בחוביה ימותון׃

לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה׃ וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ ס

לא תצלי דין גיור יתם ולא תסב משכונא לבוש ארמלא׃ ותדכר ארי עבדא הויתא במצרים ופרקך יי אלהך מתמן על כן אנא מפקיד לך למעבד ית פתגמא הדין׃

כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ס

ארי תחצוד חצדך בחקלך ותתנשי עומרא בחקלא לא תתוב למסביה לגיורא ליתמא ולארמלתא יהי בדיל דיברכינך יי אלהך בכל עובדי ידך׃

כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ

ארי תחבוט זיתך

לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם
וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃ כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ
לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם
וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃ וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד
הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל כֵּן אָנֹכִי
מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר הַזֶּה׃
ס כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין
אֲנָשִׁים וְנִגְּשׁוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט וּשְׁפָטוּם
וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת
הָרָשָׁע׃ וְהָיָה אִם בִּן הַכּוֹת הָרָשָׁע
וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי
רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר׃ אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ
לֹא יֹסִיף פֶּן יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל אֵלֶּה
מַכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ׃
לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ׃ ס
כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת
אַחַד מֵהֶם וּבֵן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה
אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ
יָבֹא עָלֶיהָ וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ׃
וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל
שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ
מִיִּשְׂרָאֵל׃ וְאִם לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ
לָקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ
הַשַּׁעְרָה אֶל הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה מֵאֵין
יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל
לֹא אָבָה יַבְּמִי׃ וְקָרְאוּ לוֹ זִקְנֵי
עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא
חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ׃ וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ
אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ
מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה
וְאָמְרָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא
יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו׃ וְנִקְרָא שְׁמוֹ
בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל׃ ס
כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו
וְקָרְבָה אֵשֶׁת הָאֶחָד לְהַצִּיל אֶת
אִישָׁהּ מִיַּד מַכֵּהוּ וְשָׁלְחָה יָדָהּ

לָא תְפַלֵּי בָּתְרָךְ לְגִיּוֹרָא לְיִתְמָא
וּלְאַרְמַלְתָּא יְהֵי׃
אֲרֵי תִקְטוֹף כַּרְמָךְ לָא תְעַלֵּיל
בָּתְרָךְ לְגִיּוֹרָא לְיִתְמָא וּלְאַרְמַלְתָּא
יְהֵי׃ וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא
בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם עַל כֵּן אֲנָא
מְפַקֵּיד לָךְ לְמֶעְבַּד יָת פִּתְגָּמָא
הָדֵין׃ אֲרֵי יְהֵי דִין
בֵּין גֻּבְרַיָּא וְיִתְקָרְבוּן לְדִינָא
וִידוּנוּן וִיזַכּוּן יָת זַכָּאָה וִיחַיְּבוּן
יָת חַיָּבָא׃ וִיהֵי אִם בַּר חַיָּב
לְאַלְקָאָה חַיָּבָא וְיִרְמִינֵיהּ דַּיָּנָא
וְיַלְקֵינֵיהּ קֳדָמוֹהִי כְּמִיסַת חוֹבְתֵיהּ
בְּמִנְיָן׃ אַרְבְּעִין יַלְקֵינֵיהּ לָא
יוֹסֵיף דִּילְמָא יוֹסֵיף לְאַלְקְיוּתֵיהּ עַל
אִילֵּין מַחָא רַבָּא וְיֵיקַל אֲחוּךְ
לְעֵינָךְ׃ לָא
תֵיחוֹד פּוּם תּוֹרָא בְּדִישֵׁיהּ׃
אֲרֵי יִתְּבוּן אַחִין כַּחְדָּא
וִימוּת חַד מִנְּהוֹן וּבַר לֵית לֵיהּ
לָא תְהֵי אִתַּת מִיתָא לְבָרָא לִגְבַר
אוֹחֲרָן יְבָמַהּ יֵעוֹל עֲלַהּ וְיִסְּבַהּ
לֵיהּ לְאִנְתּוּ וִיבַמִּינַהּ׃ וִיהֵי בּוּכְרָא
דִּי תְלִיד יְקוּם עַל שְׁמָא דַאֲחוּהִי
מִיתָא וְלָא יִתְמְחֵי שְׁמֵיהּ מִיִּשְׂרָאֵל׃
וְאִם לָא יִצְבֵּי גַּבְרָא לְמִיסַּב יָת
יְבִמְתֵּיהּ וְתִיסַּק יְבִמְתֵּיהּ לִתְרַע
בֵּית דִּינָא לִקְדָם סָבַיָּא וְתֵימַר
סָרֵיב יְבָמִי לַאֲקָמָא לַאֲחוּהִי שְׁמָא
בְּיִשְׂרָאֵל לָא אָבֵי לְיַבָּמוּתִי׃ וְיִקְרוּן
לֵיהּ סָבֵי קַרְתֵּיהּ וִימַלְּלוּן עִמֵּיהּ
וִיקוּם וְיֵימַר לָא רְעֵיתִי לְמִסְּבַהּ׃
וְתִתְקְרֵיב יְבִמְתֵּיהּ לְוָתֵיהּ לִקְדָם
סָבַיָּא וְתִשְׁרֵי סֵינֵיהּ מֵעַל רִיגְלֵיהּ
וְתָרוֹק בְּאַנְפּוֹהִי וְתָתֵיב וְתֵימַר
כְּדֵין יִתְעֲבֵד לְגַבְרָא דִּי לָא יִבְנֵי יָת
בֵּיתָא דַאֲחוּהִי׃ וְיִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ
בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית שְׁרֵי סֵינָא׃
אֲרֵי יִצּוֹן גֻּבְרִין כַּחְדָּא גְּבַר וַאֲחוּהִי
וְתִתְקְרַב אִתַּת חַד לְשֵׁיזָבָא יָת
בַּעְלַהּ מִיַּד מָחוֹהִי וְתוֹשֵׁיט יְדַהּ

תעולל ב׳ וסי׳ וכרבך לא תעולל ופרט. כי תבצר כרבך לא תעולל: אל המשפט ט״ו וזמין מן ג׳ ג׳ חד אל וחד על וחד ועל וסי׳ נמסר בב״ס רבה: בן ז׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ במסר׳ רבת׳: ארבעי׳ ב׳ ר״פ וסי׳ ארבעים יכנו. ארבעי׳ שנה אק ט: יסיף י״ד כתיב בן וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סוף ס׳ ג׳ גבי פרשתא דקינת דוד על אבנר: ונקלה ב׳ וסי׳ ונקלה

אחיך. ונקלה כבוד מואב: הבכור ד׳ מלאים וסי׳ נמסר בסדר מקץ: השערה ג׳ נמסר לעיל בריש האי סידרא: ככה יעשה ד׳ וסי׳ ככה יעשה לשור האחד. ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה. והלבישו את האיש אשר המלך חפץ ביקרו. ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש: חלוץ ב׳ בב׳ ליש׳ וסי׳ ועבר לכם כל חלוץ. בית חלוץ הנעל:

לא תפאר: לא תחפש הפארות והם הסעיפי׳ וכן ותצא בדים ותשלח פארות גם הוא כתוב באלף ואם נקרא בוי״ו וכן כודותיין: וזכרת. דבק עם לגר: ושפטו. השופטים כמו לא יחבול ריחים: בן הכות. בחרק כמו בן נון בן יקה והטעם כמו בן בליעל וכן שבן לילה היה והוא חייב להכותו לפי דעתי שהכה חבירו: והפילו השופט. בצווי וכן והכהו והנה לפניו: כדי רשעתו במספר. המכות היה נראה לנו שיש עון שיוכה עליו עשר גם עשרי׳ ופחו׳ ויותר והנה כדי רשעתו רק לא יוסיף על ארבעים לולי דברי ה הקבלה והוא לבדו האמת ויש אומרים כי טעם רשעתו במכות גדולות או קטנות וכלם במספר ארבעים. וטעם ונקלה אחיך שהוא דבר ידוע וגזירה מהשם להיות ארבעים לסבול הסובל כדין שמים ולא בחפץ השופט: ב״ת בדישו אמרו המכחישים שהוא קודם דישה ואין צורך: כי ישבו אחים יחדיו. גם הם אמרו כי אינם אחים ממש כי אם קרובי׳ והביאו ראיה מבועז ולא אמרו כלום כי אין שם זכר יבום כי אם גאולה ומה טעם להזכיר יחדו ואם היו במדינה אחת או בהכר אחר או שהיו אוהבים זה את זה ואמר כי הנה הכתוב אמר ויבמה וזה אות כי איננה יבמה כי אם בשם כמו שבה יבמתך והנה כואלו ונסכלו כי הנה מפורש בבני יהוד׳ ויבם אותה והוא יבמה גם יבמתך בעבור היותן לשני אחים וכל אים דעת ידע כי המצות שנתנו למשה שהם מצות לא תעשה לא היו אסורות קודם לכן ואילו היה אדם מונע עצמו מהן קודם משה לא היה הדבר רע בעיני השם אף כי שכתב כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ולא מצאנו כניא שהזהירם והנה הכתוב אמר על אונן שלא נתן זרע לאחיו וירע בעיני י״י על כן אנחנו נסמוך על הקבלה שהם אחים ממש: ובן אין לו. כי אם יש לו בן אין צורך כי היא אסורה. ופירוש יחדיו כדברי המעתיקים: לאיש זר. פירוש החוצה אם ירצה היבם: הבכור אשר תלד יקרא בשם אחיו ולא ימחה שמו. על הנחלה ידבר וכבר פירשתי אשר תלד בפסוק לעם נכרי: יבמי. האמת כי היוד סימן הפעול: ועמד ואמר. עד שישמעוהו הזקנים: וחלצה. כמו חלצו שד והטעם תסיר: בפניו. מפורש בדברי הקבלה שהוא כמו לפניו ודרך הפשט לפני הנעל כמו והיא כתובה פנים ואחור: כי ינצו. הפך כי ישבו אחים יחדו ואלה האנשים זרים או אחים:

לא תפאר. לא תטול תפארתו ממנו מכאן שמניחין פאה באילן: אחריך. זו שכחה: לא תעולל. תמצא בו עוללות לא תקחנה ואי זו היא עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף יש לה אחד מהם הרי היא לבעל הבית וראיתי בתלמוד ירושלמי אי זו היא כתף פסיגין זה על גב זה נטף אלו התלויות בשדרה ויורדות: כי יהיה ריב. סופם להיות נגשים אל המשפט אמור מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה: והרשיעו את הרשע. יכול כל המתחייבין בדין לוקין תלמוד לומ׳ והיה אם בן הכות הרשע פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה ומי הלוקה למוד מן הענין: לא תחסום שור בדישו. לאו שלא נתק לעשה: והפילו השופט. מלמד שאין מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה: לפניו כדי רשעתו. ולאחריו כדי שתים מכאן אמרו מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושלים מלפניו: במספר. ואינו נקוד במספר למד שהוא דבוק לומ׳ במספר ארבעים ולא ארבעים שלמים אלא מנין שהוא סוכם ומשלי׳ לארבעים והן ארבעים חסר אחת: לא יוסיף. מכאן אזהרה למכה את חבירו: ונקלה אחיך. כל היום קורהו רשע ומשלקה קראו אחיך: לא תחסום שור. דבר הכתוב בהווה והוא הדין לכל בהמה חיה ועוף ולכל מלאכה שהיא בדבר מאכל אם כן למה נאמר שור להוציא את האדם: בדישו. יכול יחסמנו מבחוץ תלמוד לומר לא תחסום שור מכל מקום ולמה נאמר דיש לומר לך מה דיש מיוחד דבר שלא נגמר מלאכתו וגדולו מן הארץ אף כל כיוצא בו יצא החולב והמגבן והמחבץ שאין גדולו מן הארץ יצא הלש והמקטף שנגמר מלאכתו לחלה יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות שנגמרה מלאכתן למעשר: כי ישבו אחים יחדו. שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו: יחדיו. המיוחדים בנחלה פרט לאחיו מן האם: ובן אין לו. עיין עליו בן או בת או בן הבן או בת הבן או בת הבת: והיה הבכור. גדול האחים הוא מיבם אותה: אשר תלד. פרט לאילונית שאינה יולדת: יקום על שם אחיו. זה שמיבם את אשתו יטול נחלת המת בנכסי אביו: ולא ימחה שמו. פרט לאשת סריס ששמו מחוי: השערה. כתרגומו לתרע בית דינא: ועמד. בעמידה: ואמר. בלשון הקדש ואף היא דבריה בלשון הקדש: וירקה בפניו. על גבי קרקע: אשר לא יבנה. מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא יבנה כיון שלא בנה שוב לא יבנה: ונקרא שמו וגו׳. מצוה על כל העומדים שם לומר חלוץ הנעל: כי ינצו אנשים. סופן לבא לידי מכות כמו שנאמר מיד מכהו אין שלום יוצא מתוך ידי מכות: וקצותה

והחזיקה ב׳ והחזיקה במבשיו · והחזיקה בו ושכבה לו : עינך ו׳ חס׳ וס׳ נמסר בסדר ראה : גדולה ד׳ מלאים בתורה וסימ׳ נמסר בסדר בלק : וצדק ד׳ וסי׳ אבן שלמה וצדק יהיה לך ב׳ בו · אם עשק רש וגזל משפט וצדק · עשיתי משפט וצדק : יאריכן ל׳ בתורה · קרך ל׳ · ויזנב ל׳ · הנחשלים ל׳ : מראשית ה׳ וסימ׳

וְהֶחֱזִ֖יקָה בִּמְבֻשָֽׁיו׃ וְקַצֹּתָ֖ה אֶת־כַּפָּ֑הּ לֹ֥א תָח֖וֹס עֵינֶֽךָ׃ ס

לֹא־יִהְיֶ֥ה לְךָ֛ בְּכִֽיסְךָ֖ אֶ֣בֶן וָאָ֑בֶן גְּדוֹלָ֖ה וּקְטַנָּֽה׃ לֹא־יִהְיֶ֥ה לְךָ֛ בְּבֵיתְךָ֖ אֵיפָ֣ה וְאֵיפָ֑ה גְּדוֹלָ֖ה וּקְטַנָּֽה׃ אֶ֣בֶן שְׁלֵמָ֤ה וָצֶ֙דֶק֙ יִֽהְיֶה־לָּ֔ךְ אֵיפָ֧ה שְׁלֵמָ֛ה וָצֶ֖דֶק יִֽהְיֶה־לָּ֑ךְ לְמַ֙עַן֙ יַאֲרִ֣יכוּ יָמֶ֔יךָ עַ֚ל הָֽאֲדָמָ֔ה אֲשֶׁר־יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ נֹתֵ֥ן לָֽךְ׃ כִּ֧י תוֹעֲבַ֛ת יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ כָּל־עֹ֣שֵׂה אֵ֑לֶּה כֹּ֖ל עֹ֥שֵׂה עָֽוֶל׃ פ

זָכ֕וֹר אֵ֛ת אֲשֶׁר־עָשָׂ֥ה לְךָ֖ עֲמָלֵ֑ק בַּדֶּ֖רֶךְ בְּצֵאתְכֶ֥ם מִמִּצְרָֽיִם׃ אֲשֶׁ֨ר קָֽרְךָ֜ בַּדֶּ֗רֶךְ וַיְזַנֵּ֤ב בְּךָ֙ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִ֣ים אַֽחֲרֶ֔יךָ וְאַתָּ֖ה עָיֵ֣ף וְיָגֵ֑עַ וְלֹ֥א יָרֵ֖א אֱלֹהִֽים׃ וְהָיָ֡ה בְּהָנִ֣יחַ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֣יךָ ׀ לְ֠ךָ מִכָּל־אֹ֨יְבֶ֜יךָ מִסָּבִ֗יב בָּאָ֙רֶץ֙ אֲשֶׁ֣ר יְהוָֽה־אֱ֠לֹהֶ֠יךָ נֹתֵ֨ן לְךָ֤ נַחֲלָה֙ לְרִשְׁתָּ֔הּ תִּמְחֶה֙ אֶת־זֵ֣כֶר עֲמָלֵ֔ק מִתַּ֖חַת הַשָּׁמָ֑יִם לֹ֖א תִּשְׁכָּֽח׃

קי׳ עלי סימן

ותתקף בבית בהתתיה׃ ותקוץ ית ידה לא תחוס עינך׃
לא יהי לך בכיסך מתקל ומתקל רב וזעיר׃ לא יהי לך בביתך מכילא ומכילא רבתא וזעירתא׃ מתקלין שלמין דקשוט יהון לך מכילן שלמין דקשוט יהון לך בדיל דיורכון יומך על ארעא דיי אלהך יהיב לך׃ ארי מרחק קדם יי אלהך כל עביד אלין כל עביד שקר׃
הוי דכיר ית די עבד לך עמלק באורחא במפקכון ממצרים׃ דארעך באורחא וקטיל בך כל דהוו מתאחרין בתרך ואת משלהי ולאי ולא דחיל מן קדם יי׃ ויהי כד יניח יי אלהך לך מכל בעלי דבבך מסחור סחור בארעא דיי אלהך יהיב לך אחסנא למירתה תמחי ית דכרנא דעמלק מתחות שמיא לא תתנשי׃

פרשה

וְהָיָה֙ כִּֽי־תָב֣וֹא אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁר֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ נֹתֵ֥ן לְךָ֖ נַחֲלָ֑ה וִֽירִשְׁתָּ֖הּ וְיָשַׁ֥בְתָּ בָּֽהּ׃ וְלָקַחְתָּ֞ מֵרֵאשִׁ֣ית ׀ כָּל־פְּרִ֣י הָאֲדָמָ֗ה אֲשֶׁ֨ר תָּבִ֧יא מֵֽאַרְצְךָ֛ אֲשֶׁ֨ר יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ נֹתֵ֥ן לָ֖ךְ וְשַׂמְתָּ֣ בַטֶּ֑נֶא וְהָֽלַכְתָּ֙ אֶל־הַמָּק֔וֹם אֲשֶׁ֤ר יִבְחַר֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ לְשַׁכֵּ֥ן שְׁמ֖וֹ שָֽׁם׃ וּבָאתָ֙ אֶל־הַכֹּהֵ֔ן אֲשֶׁ֥ר יִהְיֶ֖ה בַּיָּמִ֣ים הָהֵ֑ם וְאָמַרְתָּ֣ אֵלָ֗יו הִגַּ֤דְתִּי הַיּוֹם֙ לַיהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ כִּי־בָ֙אתִי֙ אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֨ר נִשְׁבַּ֧ע יְהוָ֛ה לַאֲבֹתֵ֖ינוּ לָ֥תֶת לָֽנוּ׃ וְלָקַ֧ח הַכֹּהֵ֛ן הַטֶּ֖נֶא מִיָּדֶ֑ךָ וְהִ֨נִּיח֔וֹ לִפְנֵ֕י מִזְבַּ֖ח יְהוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃

פרשה

ויהי ארי תיעול לארעא דיי אלהך יהיב לך אחסנא ותירתה ותתיב בה׃ ותסב מריש כל איבא דארעא די תעיל מארעך דיי אלהך יהיב לך ותשוי בסלא ותהך לאתרא די יתרעי יי אלהך לאשראה שכינתיה תמן׃ ותיתי לות כהנא די יהי ביומיא האנון ותימר ליה חויתי יומא דין קדם יי אלהך ארי עלית לארעא די קיים יי לאבהתנא למתן לנא׃ ויסב כהנא סלא מן ידך ויצנעניה קדם מדבחא דיי אלהך׃

רשי

וקצותה את כפה. ממון דמי בשתו הכל לפי המבייש והמתבייש או אינו אלא ידה ממש נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן בעדים זוממין לא תחוס מה להלן ממון אף כאן ממון: גדולה וקטנה. גדולה כשמכחשת את הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה: לא יהיה לך. אם עשית כן לא יהיה לך כלום: אבן ואבן. משקלות: אבן שלמה וצדק יהיה לך. אם עשית כן יהיה לך הרבה: זכור את אשר עשה לך. אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנאמר מאזני מרמה תועבת ה׳ וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון: אשר קרך בדרך. לשון מקרה. דבר אחר לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור. דבר אחר לשון קור וחום צננך והפשירך מרתיחתך שהיו האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אף על פי שנכוה הקר אותה בפני אחרים: ויזנב בך. מכת זנב חותך מילות וזורק כלפי מעלה: כל הנחשלים אחריך. חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן: ואתה עיף ויגע. עיף בצמא דכתיב ויצמא שם העם למים וכתיב אחריו ויבא עמלק: ויגע. בדרך: ולא ירא. עמלק אלהים מלהרע לך: תמחה את זכר עמלק. מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה שלא יהא שם עמלק נזכר אפי׳ על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה:

חסלת כי תצא

והיה כי תבא וירשתה וישבת בה. מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה: מראשית. ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא שבעת המינים בלבד נאמר כאן ארץ ונאמ׳ להלן ארץ חטה ושעור׳ וגו׳ מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהן ארץ ישר׳ אף כאן שבח ארץ ישר׳ שהן שבעת המינין: זית שמן. זית אגורי ששמנו אגור בתוכו: ודבש. הוא דבש תמרים: מראשית. אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ואומר הרי זו ביכורים: אשר יהיה בימים ההם. אין לך אלא כהן שבימיך כמו שהוא: ואמרת אליו. שאינך כפוי טובה: הגדתי היום. פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים: ולקח הכהן הטנא מידך. להניף אותו כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף

ועכית

אבן עזרא

במבושיו. בציו מגזרת בושה והוא עזות מצח לגלות דבר הנסתר שהיא ערוה גם הוא מקום מבוכן: וקצותה את כפה. כמו עין תחת עין אם לא תפדה כפה תקוץ: לא תחוס עינך. אם היתה עניה: בכיסך. מקום לאבנים או יוציא מן הכיס בדרך רמאות והראשון הוא הנכון והעד כיס אחד יהיה לכלנו משקל אחד ומגזרת תכוסו על השה ואם הוא משורש אחר ורבים פירשו כמו חריט ואין צורך: שלימה. שלא יהיה מקום חסר. ואיפת צדק להיותה כמדת השוק: למען יאריכון ימיך. כי זה ידוע כי כל מלכות צדק תעמוד כי הצדק כבנין והעוות כהריסות ברגע יפול הקיר: כל עושה אלה. איפה ואיפה אבן ואבן והכלל כל עושה עול בפה ובמעשה בסתר או בגלוי: אשר קרך. מגזרת כל הקורות אותם: ויזנב בך. כרת זנבך והם הנחשלים אחריך שלא היה בם כח ללכת ויתכן להיות מלת נחשלים כמו נחלשים וכן כבש כשב: ואתה עיף. כי ברפידים בא והעם צמא למים כי כן כתו׳: ויגע. מן הדרך: ולא ירא. שב אל עמלק והוא פעל עבר כמו כי כבד ממך כי זקן יצחק כאשר אהב: בהניח יי׳ אלהיך. הטעם כי זאת המצוה תלויה אחר שירשו את הארץ ושקטה הארץ ממלחמה מכל סביבותיה כי כל זמן שיתעסקו עם מלחמות הקרובים אליהם אינם חייבים להלחם בעמלק: תמחה את זכר עמלק. זהו והמתה מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה שלא יאמר זה השור היה משלל עמלק ודברי התורה כלל ודברי שמואל הנביא פרט: לא תשכח. אחר זכור לחזוק וכן משפט מצות רבות בתורה:

והיה כי תבא. בעבור שכתוב בהניח יי׳ אמר השם כי יש מצות הן קודם בהניח יי׳ רק כאשר תבא והם הבכורים והמעשר וכתיבת התורה על האבנים ובנות מזבח והברכה והקללה על שני ההרים: בטנא. כדמות סל וחברו טנאך ותאת המצוה על הקרובים אל מקום המקדש. וטעם בימים ההם שזה חיוב כל זמן שיש כהן גדול: הגדתי. הטעם כדי שישמעו הקטנים או היא כדמות הודיה שהשם השלים שבועתו ושם הפרי:

ועכית

ושינוי אתיהון נמסר בסדר שלח לך : נתן לך ג׳ בספרא וסימ׳ אכל כלבא כסלא סימן ואמרת אשימה עלי מלך · ואכלת את כל העמים אשר יי׳ אלהיך נתן לך · ושמת בטנא · ונמסר גם בסדר עקב : ובאת ז׳ בטעמא מלרע וסימ׳ נמסר בסדר נח :

וענית. לשון הרמת קול: ארמי אובד אבי. מזכיר חסדי המקום ארמי אובד אבי לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום כאילו עשה שאומות העולם חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה: וירד מצרימה. ועוד אחרים באו לכלותינו שהרי זאת ירד יעקב למצרים: במתי מעט. בשבעים נפש: אל המקום הזה. זה בית המקדש: ויתן לנו את הארץ. כמשמעו: והנחתו. מגיד שנוטלו אחר הנפת הכהן ואוחזו בידו כשהוא קורא וחוזר ומניף: ושמחת בכל הטוב. מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו אבל מהחג והילך מביא ואינו קורא: אתה והלוי. אף הלוי חייב בבכורי' אם נטעו בתוך עריהם: והגר אשר בקרבך. מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו: כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית. כשתגמור להפריש מעשר של שנה שלישית קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של שנה הרביעית שנ' מקצה שלש שנים תוציא וגו' נאמר כאן מקץ ונאמ' להלן מקץ שבע שנים לענין הקהל מה להלן רגל אף כאן רגל אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות ת"ל כי תכלה לעשר מעשרות של שנה השלישית רגל שהמעשרות כלין בו וזהו פסח שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות נמצאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רביעית וכל מי ששהה מעשרותיו הצריכו הכתו' לבערו מן הבית: שנת המעשר. שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד משני מעשרו' שנהגו בשתי שנים שלפניה ששנה ראשונה של שמטה נוהג בה מעש' ראשון כמו שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר ומעשר שני ש' ואכלת לפני יי' אלהיך מעשר דגנך הרי שתי מעשרו' ובא ולמדך כאן בשנה השלישית שאין נוהג מאותן שתי מעשרות אלא האחד ואי זה זה מעשר ראשון ותחת מעשר שני יתן מעשר עני שנאמר כאן ונתת ללוי את אשר לו הרי מעשר ראשון: לגר ליתום ולאלמנה. זה מעשר עני: ואכלו בשעריך ושבעו. [תן] להם כדי [שבעו] מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגרן פחות מחצי קב חטים וכו': ואמרת לפני יי' אלהיך. התודה שנתת מעשרותיך: בערתי הקדש מן הבית. זה מעשר שני ונטע רבעי ולמדך שאם שהה מעשרותיו של שתי שנים ולא העלם לירושלם שצריך להעלותן עכשו: וגם נתתיו ללוי. מעשר ראשון: וגם לרבות תרומות ובכורים: לגר ליתום ולאלמנה. זה מעשר עני: ככל מצותך. נתתים כסדרן לא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר לתרומ' ולא שני לראשון שהתרומה קרויה ראשית שהיא ראשית שהיא ראשונה משנעשה דגן וכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר לא תשנה את הסדר: לא עברתי ממצותיך. לא הפרשתי ממין על שאינו מינו מן החדש על הישן: ולא שכחתי. מלברכך על הפרשת מעשרות: לא אכלתי באוני ממנו. מכאן שאסור לאונן: ולא בערתי ממנו בטמא. בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא והיכן הוזהר על כך לא תוכל לאכול בשעריך זו אכילת טומאה כמה שנאמר בפסולי המוקדשין בשעריך תאכלנו הטמא והטהור וגו' אבל זה לא תוכל לאכול דרך אכילת שעריך שאמור במקום אחר: ולא נתתי ממנו למת. לעשות לו ארון ותכריכין: שמעתי בקול יי' אלהי. הביאותיו לבית הבחירה: עשיתי ככל אשר צויתני. שמחתי ושמחתי בו: השקיפה ממעון קדשך. עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם   אמר

וירד מצרימה כל ירידה מצרימה כמ"ר מצרים וס' ויקמו וירדו מצרים. ויעקב ובניו ירדו מצרים. ההלכי' לרדת מצרים. הוי הירדים מצרים לעזרה: ורב ה' קמצין וס' הרף ממני ואשמידם. וענית ואמרת לפני יי' אלהיך. ויהי עד דבר שאול אל. וישלח אבשלו' את. והיה לאות ולעד ליי'. ונמס' גם בסדר עקב: קלנו בקלנו ד' ג' חס'

וענית ואמרת לפני יהוה אלהיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב: וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה: ונצעק אל יהוה אלהי אבתינו וישמע יהוה את קלנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו: ויוצאנו יהוה ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים: ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש: ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי יהוה והנחתו לפני יהוה אלהיך והשתחוית לפני יהוה אלהיך: ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך יהוה אלהיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך: ס

כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו: ואמרת לפני יהוה אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי: לא אכלתי באני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת שמעתי בקול יהוה אלהי עשיתי ככל אשר צויתני: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה

ותתיב ותימר קדם יי' אלהך לבן ארמאה בעא לאובדא ית אבא ונחת למצרים ודר תמן בעם זעיר והוה תמן לעם רב ותקיף וסגי: ואבאישו לנא מצראי וענינא ויהבו עלנא פולחנא קשיא: וצלינא קדם יי' אלהא דאבהתנא וקביל יי' צלותנא וגלי קדמוהי עמלנא וליאותנא ודוחקנא: ואפקנא יי' ממצרים בידא תקיפא ובדרעא מרמא ובחזונין רברבין ובאתין ובמופתין: ואתינא לאתרא הדין ויהב לנא ית ארעא הדא ארע עבדא חלב ודבש: וכען הא איתיתי ית ריש איבא דארעא די יהבת לי יי' ותחתיניה קדם יי' אלהך ותסגוד קדם יי' אלהך: ותחדי בכל טבתא די יהב לך יי' אלהך ולאנש ביתך את וליואה וגיורא די בינך:

ארי תשיצי לעשרא ית כל מעשר עללתך בשתא תליתאה שתא דמעשרא ותיתן לליואה לגיורא ליתמא ולארמלתא ויכלון בקרוך וישבעון: ותימר קדם יי' אלהך פליתי מעשר קודשא מן ביתא ואף יהביתיה לליואה ולגיורא ליתמא ולארמלתא ככל פקודך די פקדתני לא עברית מפקודך ולא איתנשיתי: לא אכלית באבלי מניה ולא חליפית מניה בנסאב ולא יהבית מניה למית קבלית למימרא דיי' אלהי עבדית ככל די פקדתני: אסתכי ממדור קודשך מן שמיא וברך ית עמך ית ישראל וית ארעא

וא' מלא וס' נמסר בסדר חקת התורה: גדל ג' חס' בליש' וס' נמסר בסדר דברים: ובאתת ג' כתיב כן בליש' וס' בס' שמות. וא' כתיב אותת ויתן יי' אותת ומפתים. ושאר אוריתא אתת כתיב ובכנ' אחריתי מונה גם זה שלח אותת ומפתים וא' אתת ותתן אתת ומפתים: כי תכלה לעשר ז' בטעמ' מונח לפני גרש בתורה וס' בס' רבת': השלישת ד' כתיב כן וסי' ושלישת ההין לאיל. כי תכלה לעשר. ויוסף' קרא שמואל. ותכפל חרב שלישתה. ונמסר גם בסדר שלח לך: אלהי ח' זקפין קמצין וסי' בכס' רבת':

אבן עזרא

וענית. יתכן שישאלו הכהנים לאמר מה זה שהבאת על כן וענית או כדמות תחלה וכן ויען איוב הראשון: אובד אבי. מלת אובד מהפעלים שאינם יוצאים ואילו היה ארמי על לבן היה הכתוב אומר מאביד או מאבד ועוד מה טעם לאמר לבן בקש להאביד אבי וירד מצרימ' ולבן לא סבב לרדת אל מצרימה והקרוב שארמי הוא יעק' כאילו אמר הכתוב כאשר היה אבי בארם היה אובד והטעם עני בלא ממון וכן תנו שכר לאובד והעד ישתה וישכח רישו והנה הוא ארמי אובד היה אבי והטע' כי לא ירשתי הארץ מאבי כי עני היה כאשר בא אל ארם גם גר היה במצרים והוא היה במתי מעט ואחר כן שב לגוי גדול ואתה יי' הוצאתנו מעבדו' ותתן לנו ארץ טובה ואל יטעון טוען איך יקרא יעקב ארמי והנה כמוהו יתרא הישמעאלי והוא ישראלי כי כן כתוב: במתי. סמוך כי לא נמצא לשון יחיד ומתים לשון רבים ור' יונה דקדק אותה כולה באר היטב בערך מתה: עניינו. בחסרון עשר: עמלינו. בבנין: לחצינו. כטעם אנשים לאמר כלו מעשיכם: וטעם אתה והלוי והגר שאתה חייב לשמח בפרי אדמתך: לעשר. מהבנין הכבד הנוסף ואין ריע לו: שנת המעשר. זה מעשר עני: ללוי לגר ליתום ולאלמנה. לאשר תרצה מהם: בערתי הקדש. שהוא המעשר: וגם. שלא הפקרתיו רק נתתיו לאשר אני חייב לתת לו: לא עברתי. בזדון: ולא שכחתי. שלא הוצאתי המעשר או פירושו על שני המעשרים: לא אכלתי באוני. כמו בן אוני ולחם אונים והטעם רמזתי על לשון הקדש וטעם אוני כמו אבלי כי אם הייתי אבל לא אכלתי קודש המעשר: ולא בערתי ממנו. הטע' הסירותי מהקדש: בטמא. כדבר טמא: למת. לצרכי מת ויש אומרי' לעבודה זרה והטעם כאלה הדברים כי אסור הוא שיוציא מהדגן לשום דבר עד יתן המעשר שהוא קדש כי אם יתן מהמותר הוא דרך בזיון ואף כי אם יתן בטמא וכאשר שמרתי אני ושמרתי הדגן בעבור להוציא הקדש כן שמור אלהינו אותנו וזה טעם ואת האדמה. וטעם

רש"י

אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו · לתת לנו וקיימת ארץ זבת חלב ודבש : היום הזה ה' אלהיך · בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאילו בו ביום נצטוית עליהם : ושמרת ועשית אותם · בת קול מברכתו הבאת בכורים היום תשנה לשנה הבאה : האמרת והאמירך · אין להם עד מוכיח במקרא ולי נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה הבדלתי לך מאלהי הנכר להיות לך לאלהים והוא ה' הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה ומצאתי להם עד והוא לשון תפארת יתאמרו כל פועלי און : כאשר דבר לך · והייתם לי סגולה : ולהיותך עם קדוש · כאשר דבר והייתם לי קדושים : שמור את כל המצוה · לשון הוה גרד"ם בלע"ז : הקמות לך · בירדן ואחר כך תוציאו משם אחרות ותבנו מהן מזבח בהר עיבל כמצאת אתה אומר שלשה מיני אבני' היו שנים עשר בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר עיבל כדאיתא במסכת סוטה : באר היטב · בשבעים לשון : הסכת · כתרגומו : היום הזה נהיית לעם · בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בברית : לברך

אבן עזרא

וטעם ארץ זבת חלב ודבש להיותה כן תמיד : היום הזה · אלה דברי משה : ושמרתם אותם · בלבך : ועשית אותם · בארץ : האמרת · מלשון גדולה וקרוב מגזרת ברוש אמיר ויאמר רבי יהודה הלוי הספרדי נ"ע כי המלה מגזרת ויאמר והטעם כי עשית היחיד עד שיאמר שהוא יהיה אלהיך גם הוא עושה לך עד שאמרת שתהיה לו לעם סגולה ויפה פירש והנה תהיה מלת האמרת פעל יוצא לשנים פעולי' : ולתתך עליון · זה הוא שכר האמירה : ויצו משה · בצווי השם : וזקני ישראל · אמר כן לקהל וכן רבים וכבר הזכרתים : שמור את כל המצוה · ומה שיאו והקמות לך אבנים גדולות להכיל התורה ויאמר הגאון ז"ל כי כתוב עליהם מספר המצות כמו הכתובות בהלכות גדולות בענין אזהרות ויפה אמר · וטעם בשיד שיעמדו : למען · כי השם יעזרך אם החלות לשמור מצותיו וזאת ה המצוה הראשונה לביאתם לבנות להם מזבח חדש להודות לשם שהחלו להיותם בארץ : באר היטב · הכתיבה : וידבר משה והכהנים הלוים · כאשר כתוב וזקני ישראל והעיקר משה : הסכת · פירושו לפי מקומו כי אין ריע לו : היום הזה נהיית לעם · שכרות עמך ברית : ושמעת · היום בקולו : ועשית

על כל הגוים ב' בקריא וסי' במסר' רבתא : ולשם ד' וסי' נמסר בסדר נח : גדלות כל אוריתא גדולת הגדלת כתיב חס' דחס' כמ"א וסי' במסורה רבתא : מצוה אתכם י"א בספרא וסי' נמסר בסדר והיה עקב : והעלית ג' וסי' עליו

מקרא

אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבתינו ארץ זבת חלב ודבש : ס

היום הזה יהוה אלהיך מצוך לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך : את יהוה האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטיו ולשמע בקלו : ויהוה האמירך היום להיות לו לעם סגלה כאשר דבר לך ולשמר כל מצותיו : ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיתך עם קדש ליהוה אלהיך כאשר דבר : פ

כז ויצו משה וזקני ישראל את העם לאמר שמר את כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום : והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך והקמת לך אבנים גדלות ושדת אתם בשיד : וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך למען אשר תבא אל הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך ארץ זבת חלב ודבש כאשר דבר יהוה אלהי אבתיך לך : והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם בשיד : ובנית שם מזבח ליהוה אלהיך מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל : אבנים שלמות תבנה את מזבח יהוה אלהיך והעלית עליו עולת ליהוה אלהיך : וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני יהוה אלהיך : וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב : ס

וידבר משה והכהנים הלוים אל כל ישראל לאמר הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם ליהוה אלהיך : ושמעת בקול יהוה אלהיך

תרגום

די יהבת לנא כמא די קיימתא לאבהתנא ארע עבדא חלב ודבש : יומא הדין יי אלהך מפקדך למעבד ית קימיא האלין וית דיניא ותטר ותעביד יתהון בכל לבך ובכל נפשך : ית יי חטבת יומא דין למהוי לך לאלה ולמהך באורחן דתקנן קדמוהי ולמטר קימוהי ופקודוהי ודינוהי ולקבלא למימריה : ויי חטבך יומא דין למהוי ליה לעם חביב כמא די מליל לך ולמטר כל פקודוהי : ולמתנך עלאה על כל עממיא די עבד לתושבחא ולשום ולרבו ולמהוך עם קדיש קדם יי אלהך כמא די מליל :

ופקיד משה וסבי ישראל ית עמא למימר טרו ית כל תפקידתא די אנא מפקיד יתכון יומא דין : ויהי ביומא די תעברון ית ירדנא לארעא די יי אלהך יהיב לך ותקים לך אבנין רברבין ותסוד יתהון בסידא : ותכתוב עליהון ית כל פתגמי אוריתא הדא במעברך בדיל די תיעול לארעא די יי אלהך יהיב לך ארע עבדא חלב ודבש כמא די מליל יי אלהא דאבהתך לך : ויהי במעברכון ית ירדנא תקימון ית אבניא האלין די אנא מפקיד יתכון יומא דין בטורא דעיבל ותסוד יתהון בסידא : ותבני תמן מדבחא קדם יי אלהך מדבח אבנין לא תרים עליהון ברזלא : אבנין שלמן תבני ית מדבחא דיי אלהך ותסיק עלוהי עלון קדם יי אלהך : ותכוס נכסת קודשין ותיכול תמן ותחדי קדם יי אלהך : ותכתוב על אבניא ית כל פתגמי אוריתא הדא פרש יאות :

ומליל משה וכהניא ליואי לכל ישראל למימר אצית ושמע ישראל יומא הדין הויתא לעם קדם יי אלהך : ותקביל למימרא דיי אלהך

עולת · ובניתשם מזבח · את ירמיהו הנביא : והכהנים הלוים ג' וסי' וידבר משה והכהנים הלוים · ויצוו את העם לאמר · והכהנים הלוים בני צדוק : הסכת ל' :

אבן עזרא

ועשית את מצותיו. לעתיד. וטעם והכהנים הלוים כי הם האומרים ארור האיש. על הברכה בני הגבירות ועל הקללה בני השפחות ואם יחסרו שנים ובני לאה רבים ונלקחו הגדול והקטן: וענו. כמו וענית ואמרת וחז"ל אמרו כי טעם לברך ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וכן הכל ועל דרך הפשט שברכה היא ברוך אתה בעיר והקללה הפך זה והעד בספר יהושע. וטעם להזכיר אלה י"א עבירות בעבור שיוכל לעשותם בסתר והעד ושם בסתר כי אם יעשם בגלוי יומת וכן מכה רעהו בסתר והחל מהעיקר שהוא בינו ובין בוראו ואחר כן בינו ובין אבותיו כי מי ידע אם יקלה אותם: ומקלה. לשון קלון פועל יוצא: מסיג גבול רעהו. כי הוא דבר נסתר. ומשגה עור גם כן לא יוכל לפרסם מי שהשגהו: ומטה משפט גר יתום. כי אין להם עוזר והנה גם הוא בסתר והזכיר הגר גם היתום והאלמנה כי אם יטה הדיין משפט אחרים יתעוררו עליו ויפרסמוהו והגר והיתום והאלמנה אין להם כח ושוכב עם אשת אב ואחות ואחותו אינו נחשד להתייחד עמם על כן הוא דבר נסתר ואין כן שאר העבירות ועם כל בהמה זכר או נקבה כי אין לה פה שתצעק ותתעורר כמו הזכור על כן לא הזכירו: לוקח שוחד. לפי דעת רבים שהוא הדיין ולפי דעתי שהוא עד שקר: אשר לא יקים. יש אומרים על כל התורה ויש אומרים על אלה הנזכרים ולא אמרו כלום בעבור שכתוב לעשות אותם והנכון בעיני כי קלל על מצות לא תעשה הנזכרים וקלל מי שלא ישמור גם בסתר מצות עשה על כן אמר לעשות אותם: עליון על כל גויי הארץ. זאת הברכה כלל שלא תהיה אומה בעולם כמוכם. וטעם ובאו שיבואו מעצמם: והשיגך. ואם לא תבקשם והטעם שלא תיגע: בעיר. ברכה שהיא תוספת כל מיני סחורה: בשדה. בזריעה ובנטיעה: פרי

רשי

לברך את העם. כדאיתא במסכת סוטה ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון למטה באמצע הפכו לויים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו'. ואלו ואלו עונין אמן חזרו והפכו פניהם להר עיבל ופתחו בקללה ואומרים ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' וכן כולם עד ארור אשר לא יקים: מקלה אביו. מזלזל לשון וקלה אחיך: מסיג גבול. מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע לשון והוסג אחור: משגה עור. הסומא בדבר ומשיאו עצה רעה: מכה רעהו בסתר. על לשון הרע הוא אומר ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן אחד עשר ארורים יש כאן כנגד י"א שבטים וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשבירך שאר השבטים לכך לא רצה לקללו: אשר לא יקים. כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה: שגר

מסורה

לברך ט' וס' נמסר בסדר בלק: בעברכם ג' וס' אלה יעמדו לברך את העם. והוה בעברכם את הירדן תקימו. בעברכם את הברית דיהושע: ארור ח' בטעמא זקף גדול וס' במסרה רבתא: משגה ב' וס' משגה עור בדרך. משגה ישרים בדרך רע. וא' אדלי משגה הוא: ארור ה' בטעמא רביע וס' מטה משפט גר יתום ואלמנה. ארור

תרגום

ותעביד ית פקודוהי וית קימוהי די אנא מפקדך יומא דין:
ופקיד משה ית עמא ביומא ההוא למימר: אלין יקומון לברכא ית עמא על טורא דגריזים במעברכון ית ירדנא שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימן: ואלין יקומון על לוטיא בטורא דעיבל ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי: ויתיבון ליואי ויימרון לכל אנש ישראל קל רם:
ליט גברא די יעביד צלם ומתכא מרחקא קדם יי עובד ידי אומנא וישוי בסתרא ויתיבון כל עמא ויימרון אמן:
ליט דיקלי אבוהי ואמיה ויימר כל עמא אמן:
ליט דישני תחומא דחבריה ויימר כל עמא אמן:
ליט דיטעי עוירא באורחא ויימר כל עמא אמן:
ליט דיצלי דין גיורא יתם וארמלא ויימר כל עמא אמן:
ליט דישכוב עם איתת אבוהי ארי גלי כנפא דאבוהי ויימר כל עמא אמן:
ליט דישכוב עם כל בעירא ויימר כל עמא אמן:
ליט דישכוב עם אחתיה בת אבוהי או בת אמיה ויימר כל עמא אמן:
ליט דישכוב עם חמותיה ויימר כל עמא אמן:
ליט דימחי לחבריה בסתרא ויימר כל עמא אמן:
ליט דיקבל שוחדא למקטל נפש דם זכאי ויימר כל עמא אמן:
ליט די לא יקים ית פתגמי אוריתא הדא למעבד יתהון ויימר כל עמא אמן:
ויהי אם קבלא תקביל למימרא דיי אלהך למיטר למעבד ית כל פקודוהי די אנא מפקיד לך יומא דין ויתנינך יי אלהך עלאה על כל עממי ארעא: וייתון עלך כל ברכתא האלין וידבקונך ארי תקביל למימרא דיי אלהך: בריך את בקרתא ובריך את בחקלא:

מקרא

ועשית את מצותו ואת חקיו אשר אנכי מצוך היום: ס

ויצו משה את העם ביום ההוא לאמר: אלה יעמדו לברך את העם על הר גרזים בעברכם את הירדן שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימן: ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי: וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם: ס

ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת יהוה מעשה ידי חרש ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן: ס

ארור מקלה אביו ואמו ואמר כל העם אמן: ס

ארור מסיג גבול רעהו ואמר כל העם אמן: ס

ארור משגה עור בדרך ואמר כל העם אמן: ס

ארור מטה משפט גר יתום ואלמנה ואמר כל העם אמן: ס

ארור שכב עם אשת אביו כי גלה כנף אביו ואמר כל העם אמן: ס

ארור שכב עם כל בהמה ואמר כל העם אמן: ס

ארור שכב עם אחתו בת אביו או בת אמו ואמר כל העם אמן: ס

ארור שכב עם חתנתו ואמר כל העם אמן: ס

ארור מכה רעהו בסתר ואמר כל העם אמן: ס

ארור לקח שחד להכות נפש דם נקי ואמר כל העם אמן: ס

ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמן: ס

כח והיה אם שמוע תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום ונתנך יהוה אלהיך עליון על כל גויי הארץ: ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך כי תשמע בקול יהוה אלהיך: ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה:

לשמר
כל הפרשה לשמר לעשות בה"א לשמר ולעשות ונתנך יי' לראש ולא לזנב

מסרה
שכב עם אשת אביו כי גלה. שכב עם אחתו. ארור אשר לא לא יקים. מלאכת יי' רמית. וס' בלשון תרגום דינא דאחתיה גלי וקם ברמיותא: בסתר ד' וס' במסרה רבתא: לוקח ח' וס' נמסר ביחזקאל סימן כו: וברוך ז' וס' נמסר בסדר לך לך:

רשי

שגר אלפיך · ולדות בקרך שהבהמה משגרת ממעיה : עשתרות צאנך · כתרגומו ורבותינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשרות את בעליהן ומחזיקות אותן כעשתרות הללו שהן סלעים חזקים : ברוך טנאך · פירותיך : דבר אחר טנאך דבר לח שאתה מסנן בסלים : ומשארתך · דבר יבש שנשאר בכלי ואינו זב : ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך · שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם : ובשבעה דרכים ינוסו לפניך · כן דרך הנבהלים לברוח מתפזרין לכל צד : המארה · חסרון כמו צרעת ממארת : מהומה · שגום קול בהלות : שחפת · שנשרו כשחף וכפוח : קדחת · לשון כי אש קדחה באפי והוא אש של חולים מלוז׳ בלע״ז שהיא חמה מאד : ודלקת · חמה יותר מקדחת ומיני חלאים הם : ובחרחור · חולי המחממו תוך הגוף ושמא תמיד למים ובלע״ז אייסטרדימנט לשון ועצמי חרה מני חרב כחר מפוח מאש : ובחרב · יביא עליך גייסות : שדפון וירקון · מכת תבואה שבשדה׳ : שדפון · רוח קדים אשלידה בלע״ז : ירקון · יובש ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון קמ״א בלע״ז : עד אבדך · תרגום עד דתיבד כלומ׳ עד אבוד אותך שתכלה מאליך : וחיו

וחיו

יצאו י״ד וסי׳ במסרה רבתא : והוהרך ל׳ כתיב בן אלין חס׳ יוד כליש׳ וסי׳ ויותרו אנשים כמנו · ויאכלו ויותרו כדבר יי׳ · על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרם · והותרך יי׳ לטובה · את אשר הותרה כשבעה : מטר ד׳ וסי׳ ונתתי מטר ארצכם בעתו · יפתח יי׳ לך את אוצרו הטוב · יתן יי׳ מטר ארצך · ונתן מטר זרעך אשר תזרע ·

ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך : ברוך טנאך ומשארתך : ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך : יתן יהוה את איביך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך : יצו יהוה אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך : יקימך יהוה לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמר את מצות יהוה אלהיך והלכת בדרכיו : וראו כל עמי הארץ כי שם יהוה נקרא עליך ויראו ממך : והותרך יהוה לטובה בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך על האדמה אשר נשבע יהוה לאבתיך לתת לך : יפתח יהוה לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה : ונתנך יהוה לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה כי תשמע אל מצות יהוה אלהיך אשר אנכי מצוך היום לשמר ולעשות : ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאול ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם : פ

והיה אם לא תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר לעשות את כל מצותיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך : ארור אתה בעיר וארור אתה בשדה : ארור טנאך ומשארתך : ארור פרי בטנך ופרי אדמתך שגר אלפיך ועשתרת צאנך : ארור אתה בבאך וארור אתה בצאתך : ישלח יהוה בך את המארה את המהומה ואת המגערת בכל משלח ידך אשר תעשה עד השמדך ועד אבדך מהר מפני רע מעלליך אשר עזבתני :

בריך ולדא דמעך ואיבא דארעך וולד דבעירך בקרי תורך ועדרי ענך : בריך סלך ואצותך : בריך את במיעלך ובריך את במפקך : יתן יי ית בעלי דבבך דקיימין עלך תבירין קדמך באורחא חדא יפקון לותך ובשבע אורחן יערקון מן קדמך : יפקיד יי עמך ית ברכתא באוצרך ובכל אושטות ידך ויברכינך בארעא דיי אלהך יהיב לך : יקימינך יי ליה לעם קדיש כמא די קיים לך ארי תטר ית פקודיא דיי אלהך ותהך באורחן דתקנן קדמוהי : ויחזון כל עממי ארעא ארי שמא דיי אתקרי עלך וידחלון מינך : ויותרינך יי לטבא בולדא דמעך ובולדא דבעירך ובאיבא דארעך על ארעא די קיים יי לאבהתך למיתן לך : יפתח יי לך ית אוצריה טבא ית שמיא למתן מטר ארעך בעדניה ולברכא ית כל עובדי ידך ותוזיף לעממין סגיאין ואת לא תזוף : ויתנינך יי לתקיף ולא לחלש ותהי ברם לעילא ולא תהי לתחתא ארי תקביל לפיקודיא דיי אלהך די אנא מפקיד לך יומא דין למיטר ולמעבד : ולא תסטון מכל פתגמי די אנא מפקיד יתכון יומא דין ימינא סמאלא למהך בתר טעות עממיא למפלחהין : ויהי אם לא תקביל למימרא דיי אלהך למטר למעבד ית כל פקודוהי וקיימוהי די אנא מפקיד לך יומא דין וייתון עלך כל לוטיא האילין וידבקונך : ליט את בקרתא וליט את בחקלא : ליט סלך ואצותך : ליט ולדא דמעך ואיבא דארעך בקרי תורך ועדרי ענך : ליט את במיעלך וליט את במפקך : יגרי יי בך ית מאירתא וית שגושיא וית מזופיתא בכל אושטות ידך די תעביד עד דתשתיצי ועד דתיבד בפריע מן קדם בישות עובדך דשבקתא דחלתי :

אבן עזרא

פרי בטנך · בבנים והבטן כנוי : שגר ועשתרות · פירשתים : טנאך · מקום הלחם והוא מוקדם ומאוחר עם משארותיך או מקום שיושם שם הקמח : בבאך · לחוב ולסחור ולטלול או בכל ביאה ויציאה בכל יום ויום והטעם בכל אשר תעשה תצליח וההפך כתוב ואחר שאמר שתהיה עליון על כל הגוים אמ׳ כי אם יקשרו אויביך על כן אמר הקמי׳ עליך : ובשבע׳ · לשון רבי׳ בעבור שוב ימי השבוע כי הוא תלוי בעליונים : באסמיך · באוצרותיך מטעם המקום : לעם קדוש · והקדושה לשמור המצות · וטעם יקימך יעמידך תשמור · בלב : והלכת · במעשה · וטעם והותירך אם תהיה רעה בארץ ורעב ומארה אתה תותר לטובה : אוצרו · שהוא בכחו לבאת וכן אוצרות שלג על כן אחר הותירך · אמר דבר הגשם כי העוצר סבת הרעב : והלוית גוי׳ רבים כי ירעבו ולא יבא זמן שתלוה אתה והכלל שתהיה לעולם לראש : כי תשמע · בלב לשמור ולעשו׳ והכלל שלא תסור מאחרי השם לעבוד ע״ז כי היא עיקר כל העבירות לכפור בעיקר והפך זה יחוד השם לשמור ולעשו׳ כי עיקר השמירה המעשה : המארה · מגערת · המהומה · שלא יוכל להשלים המעשה · המגערת שלא ישמח במעשיו רק ידאג בו אחר יגיעתו :

בשחפת

ונמסר גם בסדר עקב : ולברך ד׳ וסי׳ נמסר בסדר עקב : ואת נמלה וחדא ביהונתן וסי׳ נמסר בריש סדר משפטים : את המארה חד מן י״ב פסוקים דאית בהון את את עד השמדך ועד אבדך י״א פסוקים בן עד ועד וסי׳ במסרה רבתא :

ידבק יהוה בך את הדבר עד כלתו אתך מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה׃ יככה יהוה בשחפת ובקדחת ובדלקת ובחרחר ובחרב ובשדפון ובירקון ורדפוך עד אבדך׃ והיו שמיך אשר על ראשך נחשת והארץ אשר תחתיך ברזל׃ יתן יהוה את מטר ארצך אבק ועפר מן השמים ירד עליך עד השמדך׃ יתנך יהוה נגף לפני איביך בדרך אחד תצא אליו ובשבעה דרכים תנוס לפניו והיית לזעוה לכל ממלכות הארץ׃ והיתה נבלתך למאכל לכל עוף השמים ולבהמת הארץ ואין מחריד׃ יככה יהוה בשחין מצרים ובעפלים ובגרב ובחרס אשר לא תוכל להרפא׃ יככה יהוה בשגעון ובעורון ובתמהון לבב׃ והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה ולא תצליח את דרכיך והיית אך עשוק וגזול כל הימים ואין מושיע׃ אשה תארש ואיש אחר ישגלנה בית תבנה ולא תשב בו כרם תטע ולא תחללנו׃ שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו חמרך גזול מלפניך ולא ישוב לך צאנך נתנות לאיביך ואין לך מושיע׃ בניך ובנתיך נתנים לעם אחר ועיניך ראות וכלות אליהם כל היום ואין לאל ידך׃ פרי אדמתך וכל יגיעך יאכל עם אשר לא ידעת והיית רק עשוק ורצוץ כל הימים׃ והיית משגע ממראה עיניך אשר תראה׃ יככה יהוה בשחין רע על הברכים ועל השקים אשר לא תוכל להרפא מכף רגלך ועד קדקדך׃ יולך יהוה אתך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבתיך ועבדת שם אלהים אחרים עץ ואבן׃ והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך יהוה שמה׃ זרע רב תוציא השדה ומעט תאסף

ידביק יי בך ית מותנא עד דישיצי יתך מעל ארעא דאת עליל לתמן למירתה׃ ימחינך יי בשחפתא ובקדחתא ובדלקתא ובחרחורא ובחרבא ובשדפונא ובירקונא וירדפונך עד דתיבד׃ ויהון שמיא די עלוי רישך תקיפין כנחשא מלאחתא מטרא וארעא די תחותך תקיפא כברזלא מלמעבד פירין׃ יתן יי ית מטר ארעך אבקא ועפרא מן שמיא יחות עלך עד דתשתיצי׃ יתנינך יי תביר קדם סנאך באורחא חדא תיפוק לותיה ובשבעא אורחן תעירוק מן קדמוהי ותהי לזיע לכל מלכות ארעא׃ ותהא נבילתך משגרא למיכל לכל עופא דשמיא ולבעירא דארעא ולית דמניד׃ ימחינך יי בשחנא דמצראי ובטחורין ובגרבא ובחרס דלא תיכול לאתסאה׃ ימחינך יי בשטיותא ובסמיותא ובשעממות ליבא׃ ותהי ממשש בטיהרא כמא די ממשש עוירא בקבלא ולא תצלח ית אורחך ותהי ברם עשיק ואניס כל יומיא ולית דפריק׃ איתתא תירוס וגבר אוחרן ישכבינה ביתא תבני ולא תתיב ביה כרמא תיצוב ולא תחליניה׃ תורך יהי נכיס לעינך ולא תיכול מיניה חמרך יהי אניס מן קדמך ולא יתוב לך ענך מסירין לבעלי דבבך ולית לך פריק׃ בנך ובנתך מסירין לעמא אוחרן ועינך חזין וחסופן בגלל הון כל יומא ולית חילא בידך׃ אבא דארעך וכל ליאותך ייכול עם דלא ידעת ותהי לחוד עשיק ורעיע כל יומיא׃ ותהי משתטי מחיזו עינך דתהי חזי׃ ימחינך יי בשחנא בישא על רכובין ועל שוקין די לא תיכול לאתסאה מפרסת רגלך ועד מוחך׃ יגלי יי יתך וית מלכך די תקים עלך לעם די לא ידעת את ואבהתך ותפלח תמן לעממיא פלחי טעותא אעא ואבנא׃ ותהי לצדו למתל ולשועי בכל עממיא די ידברינך יי לתמן׃ בר זרע סגי תפיק חקלא וזעיר תכנוש

רשי

והיו שמיך אשר על ראשך נחשת. קללות הללו משה מפי עצמו אמרן ושבהר סיני מפי הקב״ה אמרן כמשמען וכן כאמ׳ ואם לא תשמעו לי ואם תלכו עמי קרי וכאן הוא אומר לקול יי׳ אלהיך׃ ידבק יי׳ בך. יככה יי׳. הקל משה בקללותיו לאמרן בלשון יחיד וגם כן שקללה זו הקל שבראשונות אומר שמיכם כברזל וארצכם כנחושה שלא יהו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה וכאן הוא אומר שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו שמים מזיעין אף על פי שלא יריקו מטר מכל מקום לא יהיה חורב של אבדון בעולם והארץ לא תהיה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע ואין הפירות מרקיבין ומכל מקום קללה היא בין שהיא כנחשת בין שהיא כברזל לא תוציא פירות וכן השמים לא יריקו מטר׃ מטר ארצך אבק ועפר. זיקא דבתר מטרא מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי להרביץ את העפר והרוח באה ומעלה את האבק ומכס׳ את עשב הזרעים שהן לחים מן המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתיבש ומרקיבין׃ לזעוה. לאימה ולזיע שיזועו כל שומעי מכותיך ממך ויאמרו אוי לנו שלא יבא עלינו כדרך שבא על אלו׃ בשחין מצרים. רע היה מאד לח מבפנים ויבש מבחוץ כדאי׳ בבכורו׳׃ גרב. שחין לח׃ חרס. שחין יבש כחרס׃ בתמהון לבב. אוטם הלב אשטורדישון בלע״ז׃ עשוק. בכל מעשיך יהי ערער׃ ישגלנה. לשון שגל פלגש והכתוב כינהו לשבח ישכבנ׳ ותיקון סופרים הוא זה׃ תחללנו. בשנה הרביעית לאכול פריו׃ וכלות אליהם. מצפות שיהם שישובו ואינם שבי׳ כל תוחלת שאינה באה קרויה כלית עינים׃ לשמה. אשמו אשטורדישון כל הרואה אותך ישום עליך׃ למשל. כשתבא מכה רעה על אדם יאמרו זו דומה למכת פלוני׃ ולשנינה. לשון ושננתם ידברו בך וכן תרגומו ולשועי לשון ספור ואישתעי׃

יחסלנו

והיית קדמ׳ והיית אך עשוק וגזול תכייל׳ והיית רק עשוק ורצוץ

תפרית ב׳ כמ׳ כמין דמיין כתיבותהון ומתחלפין כטעמיהון דין כן ריש

אבן עזרא

בשחפת. יש אומרים שהם מיני חלאים׃ בקדחת. בכל יום מגזרת כי אש קדחה באפי ומהות ומגערת ושחפת וקדחת ודלקת שם התואר׃ וטעם ובדלקת שלישית ארביעית׃ ובחרחור. מגזרת ותרה כחומתה׃ ובחרב. מגזרת חורב׃ ובשדפון. כפיחות וכן שדופות קדים וה״א הפך וטעם דקות׃ ובירקון. כמשמעו בלשון קדר ויש אומרים כי אלה חליים בזרע ובשדפון כמו שדופות קדים והעד הכיתי אתכם בשדפון ובירקון על כן אחריו והיו שמיך וכן בפרשת אם בחקותי׃ נחשת. כנחשת וכן ברזל׃ אבק ועפר. ברוב החורב וכח הרוחו׃ עד השמדך. מלה זרה כמו ביום הבראך׃ לזעוה. הפוך כמו כבש וכשב׃ ואין מחריד. לעוף ולבהמה׃ ובעפלים. יוכו בשחין מצרים ובטחורים. הם היוצאים במקום הנסתר על כן כתוב ובעפולים והוא מגזרת ויבא אל העופל׃ ובגרב. כן בלשון ישמעאל׃ ובחרס. יש אומרי׳ שיתגרד אל חרש כאיוב ואם הוא בסמך ויש אומרים במכת השמש והנכון שהוא שם חולי כנזכרים ואין לו חבר והשגעון והעורון והתמהון שלשתן בלב׃ והיית ממשש. פי׳ בעורון׃ תצליח. פעל יוצא׃ עשוק וגזול. מאויב ואין מושיע ואחל לפרש איך יהיה עשוק׃ ישגלנה. כנוי לשכיבה וכן שגל המוכנת למטה׃ תחללנו. מגזרת חלילה׃ וכלות. כמו נכספה וגם כלתה וכן ותכל דוד ואימו חסר כפם כאשר פירש חסר הדעת כי ותכל פועל יוצא ולא נזכר הפועל כמו אשר ילדה אותה׃ ורצוץ. בחזקה ופי׳ בשגעון שיראה גופו מלא שחין׃ על הברכים ועל השוקים. כי בהיות השחין שם קשה לסור׃ אשר לא תוכל להרפא. בעבור היותם מחוץ לגוף׃ ועבדת שם. ולא ימשל לך רק תהיה לשמה כל רואיך ישומו׃ למשל. באזן׃ ולשנינה. בפה מגזרת ושננתם׃ ינהגך יי׳. במשך ויקודם זה יבא עליך שכת רעב ואתה עודך בארצך׃

יחסלנו

בצהרים י״ב וסי׳ נמסר במלכים א׳ ס׳ י״ח גבי פסו׳ ויה׳ כצהרים ויהתל בהם אליהו בפרשת׳ דנביאי הבעל׃ עשוק ד׳ ג׳ מלאים וא׳ חס׳ וסי׳ עשוק וגזול כל הימים. עשוק ורצוץ כל הימים. עשוק אפרים רצוץ. אדם עשק בדם נפש. בתרא חסר׃ מלפניך י׳ וסי׳ נמסר בסדר משפטים׃ ולא ישוב ו׳ וסי׳ בלשון ארמי תודא אישתבע

מסרה

ונפל אריה בשרא וחייך. ופי׳ שורך טבוח לעיניך. כי נשבעתי יצא מפי. הפלו ולא יקומו׳ ליש גבור בבהמה. ויזכור כי בשר המה. ישחק לפחד ולא יחת׃ ועיניך ז׳ וסי׳ במסרה רבתא׃ משגע ג׳ וסי׳ והיית משגע ממראה עיניך. איש משגע ומתנבא. משגע איש הרוח. וא׳ המשגע מדוע בא׃ ועד קדקדך י״א בטעמא מאריך ס״פ וסי׳ במסרה רבתא׃ ולשנינה ד׳ וסי׳ והיית לשמה למשל. והכרתי את ישר׳ דמלכי׳. ונתשתי מעל האדמה דד״ה. ונתתים לזועה לרעה דירמי׳ה׃ תאסף ב׳ וסי׳ ומעט תאסף. אל תאסף עם חטאים׃

רשי

יחסלנו. יכלנו ועל שם כך נקרא חסיל שמכלה את הכל: כי ישל. ישיר פירותיו לשון וכשל הברזל: יירש הצלצל. יעשנו הארבה רש מן הפרי: יירש. יעני: צלצל. מין ארבה ואי אפשר לפרש יירש לשון ירושה שאם כן היה לו לכתוב יירש ולא לשון הורשה וגרושין שאם כן היה לו לכתוב יוריש: מרוב כל. בעוד היה לך כל טוב: כאשר ידאה הנשר. פתאום ודרך מבלחת ויקלו סוסיו: לא תשמע לשונו. לא תכיר לשונו וכן תשמע חלום לפתור אותו וכן כי שומע יוסף אלא המליץ בינותם (?) איבטידרי: עד רדת חומותיך. לשון רדוי וכבוש: ואכלת בשר בניך במצור. מחמת שיהיו צרים על העיר ויהיה שם מצוק עקת רעבון: הרך בך. הרחמני ורך לבב על בניו: תרע עינו. בהם להעליו עינו מהם מתת לאחד מהם מבשר את אחיהם אשר יאכל: וביתר בניו אשר יותיר. מן השחוטים שחשב לאכלו תהא עינו רעה וכר' בהם מליתן להם מבשר הנשחטים: תרע

אבן עזרא

יחסלנו. יכריתנו והוא מן חסיל מין ממיני הארבה: תיגע. בגטיעה ובעבודה ולא תפתח. בשעת הבציר: ולא תאגור. תקבץ והוא פעל כמו אגרה בקציר: לא תסוך. כמשפטו וסוך לא סכתי וזה הפך ושמן על ראשך: כי ישל. מבנין נפעל: יירש. מהבכר הדגוש והטעם כמו להוריש גוים: צלצל. מלה מרובעת אין לו ריע ופירושו כפי מקומו: מעלה מעלה. פעמים שאין להעלות ממנו או תמיד וכן מטה מטה הטעם מאד מאד: הוא יהיה לראש. כטעם ועבד לוה לאיש מלוה: לאות. מהשם שתזכור כי מרדת בו ולא בך לבדך כי גם בזרעך כטעם אבותינו חטאו ואינם וכבר פירשתיו: מרב כל. אם תתאוה או כל צורך: ידאה. ישוף וכן וידא על כנפי רוח: ואכלת פרי בטנך. במצור יציק לך. כל אחד מאויביך או הוא כן בעבור היותו בכף: אשר יותיר. האויב או יותירם בהחבא וכל זה בעבור המצור: בכל שעריך. בכל מקום: ובשליתה

ולא יהיו ג' וסי' בנים ובנות תוליד. לא תקח לך אשה. ולא יהיו כאבתם. וכל יחזקאל דכות בבא לא יהיו׳ והיתה ידי: גבולך ג' מלאי' כתור וסי' צפרדעי׳. והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך׳ זתים יהיו לך בכל גבולך: והשיגוך ג' ב' מלאים וא' חס' וסי' ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך׳ והיה אם לא תשמע׳ ורדפוך והשיגוך׳

כי יחסלנו הארבה: כרמים תטע
ועבדת ויין לא תשתה ולא תאגר
כי תאכלנו התלעת: זיתים יהיו
לך בכל גבולך ושמן לא תסוך כי
ישל זיתך: בנים ובנות תוליד ולא
יהיו לך כי ילכו בשבי: כל עצך
ופרי אדמתך יירש הצלצל: הגר
אשר בקרבך יעלה עליך מעלה
מעלה ואתה תרד מטה מטה: הוא
ילוך ואתה לא תלונו הוא יהיה
לראש ואתה תהיה לזנב: ובאו
עליך כל הקללות האלה ורדפוך
והשיגוך עד השמדך כי לא שמעת
בקול יהוה אלהיך לשמר מצותיו
וחקתיו אשר צוך: והיו בך לאות
ולמופת ובזרעך עד עולם: תחת
אשר לא עבדת את יהוה אלהיך
בשמחה ובטוב לבב מרב כל:
ועבדת את איביך אשר ישלחנו
יהוה בך ברעב ובצמא ובעירם
ובחסר כל ונתן על ברזל על צוארך
עד השמידו אתך: ישא יהוה עליך
גוי מרחק מקצה הארץ כאשר ידאה
הנשר גוי אשר לא תשמע לשנו:
גוי עז פנים אשר לא ישא פנים
לזקן ונער לא יחן: ואכל פרי
בהמתך ופרי אדמתך עד השמדך
אשר לא ישאיר לך דגן תירוש
ויצהר שגר אלפיך ועשתרת צאנך
עד האבידו אתך: והצר לך בכל
שעריך עד רדת חמתיך הגבהת
והבצרות אשר אתה בטח בהן בכל
ארצך והצר לך בכל שעריך בכל
ארצך אשר נתן יהוה אלהיך לך:
ואכלת פרי בטנך בשר בניך
ובנתיך אשר נתן לך יהוה אלהיך
במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך
: האיש הרך בך והענג מאד תרע
עינו באחיו ובאשת חיקו וביתר
בניו אשר יותיר: מתת לאחד מהם
מבשר בניו אשר יאכל מבלי השאיר
לו כל במצור ובמצוק אשר יציק
לך איבך בכל שעריך: הרכה בך
והענגה אשר לא נסתה כף רגלה
הצג על הארץ מהתענג ומרך

ארי יחסלניה גובא: כרמין תצוב
ותפלח וחמרא לא תשתי ולא
תכנוש ארי תיכליניה תולעתא:
זיתין יהון לך בכל תחומך
ומשחא לא תסוך ארי יתרון
זיתך: בנין ובנן תוליד ולא יהון
לך ארי יהכון בשביא: כל
אילנך ואיבא דארעך יחסניניה
סקאה: תותב ערל די בינך יהי
סליק עיל מינך לעילא לעילא
ואת תהי נחית לתחתא לתחתא:
הוא יוזפינך ואת לא תוזפיניה הוא
יהי תקיף ואת תהי חליש: וייתון
עלך כל לוטיא האילין וירדפונך
וידבקונך עד דתשתיצי ארי לא
קבילתא למימר דיי אלהך למטר
פיקודוהי וקימוהי דפקדך:
ויהון בך לאת ולמופתין ובבנך
עד עלמא: חלף די לא פלחתא
קדם יי אלהך בחדוא ובשפירות
לבא מסגי כולא: ותפלח ית
בעלי דבבך די יגרינון יי בך
בכפנא ובצחותא ובערטליותא
ובחסירות כולא ויתן ניר דברזלא
על צוארך עד דישצי יתך: ייתי
יי עלך עם מרחיק מסיפי ארעא
כמא דמישתדי נשרא עמא די לא
תשמע לישניה: עם תקיף אפין
די לא נסיב אפין לסבא ועל ינקא
לא מרחים: וייכול ולדא דבעירך
ואיבא דארעך עד דתישתיצי די
לא ישאר לך עיבורא חמרא
ומשחא בקרי תורך ועדרי ענך
עד דיוביד יתך: ויעוק לך בכל
קירוך עד דיכבוש שורך רמיא
וכריכיא די את רחיץ לאישתיזבא
בהון בכל ארעך ויעוק לך בכל
קירוך בכל ארעך דיהב יי אלהך
לך: ותיכול ולדא דמעך בשר
בנך ובנתך דיהב לך יי אלהך
בצירא ובעקתא די יעיק לך סנאך
: גברא דרכיך בך ודימפנק לחדא
תבאש עיניה באחוהי ובאתת
קיימיה ובשאר בנוהי די ישאר:
מלמתן לחד מנהון מבשר בנוהי
די ייכול מדלא אישתאר ליה
כולא בצירא ובעקתא די יעיק
לך סנאך בכל קירוך:
דרכיכא בך ודימפנקא די לא
נסיאת פרסת ריגלה לאחתא
על ארעא מתפנקא ומרכיכו

ואספנוך ב' ב' חל' וח' חס' דברכת חס' ויו'

איבך סימן דעינך רסתיך שעריך בכל שעריך איבך ושאר איבך

מסרה

קדמא חס' ויו' : ג' פסוק' מטעין כי את כל הארץ אשר אתה ראה. ולזרעך עד עולם. והיו בך לאות ולמופ'. ובזרעך עד עול'. וצרע' נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם: ברעב ד' רפין וסי' ברעב ובצמא ובעירם. ברעב פודך ממות: העטופים ברעב. הלא חזקיהו מסית אתכם: בהן יח' טו' קמץ וג' פתחין וסי' כמס' רבתא: לאחד ולאחד ז' פתחין וסי' כמס' רבתא:

אבן עזרא

ובשליתה· הוא מקום הולד כשבתו בבטן אמו: מבין רגליה· כנויכמו ולא עשה את רגליו: מכותך· לשון יחיד עם רבים מורכבת וכן ועדותי זו אלמדם· וטעם והפלא להיות דבר מופלא שלא נראה ולא נשמע כמוהו: ונאמנים· שלא יסורו: יעלם יי'· מגזרת העלה ואם הוא חטוף ויש אומרים כמו יביאם לשו' ארמי· וטעם כאש' שש שלא תחשוב כי יזיק לשם או יתאבל כטעם אם צדקת מה תתן לו: ונסחתם· מבנין נפעל והוא חסר נון מגזרת יסח יי': תלואים· באלף תחת הא השורש: והתמכרתם· אינו כמו ונמכרתם רק פירושו אתם תבקשו למכור עצמכם אנשים ונשים ואין קונה והנה זאת הברית במצות השם בערבות מואב: ויקרא

רשי

תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה· הגדולים: ובשליתה· בניה הקטני' בכלן תהא עינה צרה כשתאכל את האחד מליתן לאשר אצלה מן הבשר: והפלא יי' את מכותך· מופלאות ומובדלות משאר מכות: ונאמנות· ליסרך לקיים שליחותן: אשר יגורת מפניהם· מפני המכות כשהיו ישראל רואים מכות משונות הבאות על מצרים היו יראים מהם שלא יבאו גם עליהם תדע שכן כתוב אם שמוע תשמע וגו': כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך· אין מיראין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו: יעלם· לשון עליה: ונשארתם במתי מעט תחת וגו'· מוענין חלוף מרובין: כן ישיש יי'· את אויביכם עליכם להאביד וגו': ונסחתם· לשון עקירה וכן בית גאים יסח יי': ועבדת שם אלהים אחרים· כתרגומו לא עבודת אלוהות ממש אלא מעלי' מס וגולגליו' לכומרי ע"ז: לא תרגיע· לא תנוח כמו ואתה תרגעה: לב רגז· לב חרד כתרגומו דחיל כמו שאול מתחת רגזה לך שמעו עמים ירגזון מוכדות השמי' ירגזון: וכליון עינים· מצפה לישועה ולא תבא: חייך תלואים לך· על הספק כל ספק תלוי שמא אמות היום בחרב הבאה עלינו ורבותינו דרשו זה הלוקח תבואה מן השוק: ולא תאמין בחייך· זה הסומך על הפלטר: בבקר תאמר מי יתן· ויהיה הערב של אמש: ובערב תאמר מי יתן בקר· של שחרית שהצרות מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה: באניות· בספינות בשביה: והתמכרתם שם לאויביך· אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדי' ואין קונה· כי יגזרו עליך הרג וכליון: והתמכרתם· בלע"ז איפורוד"רי"ץ ווש ולא יתכן לפר' והתמכרת' בלשון ונמכרתם על ידי מוכרים אחרים מפני שנאמר אחריו ואין קונה: לכרות את בני ישראל· שיקבלו עליהם תורה באלה ובשבועה: מלבד הברית· קללו' שבתור' כהני' שנאמרו בחורב: ולא

מסרה

היוצאת ל' כתיב בן וה' מל ו"ו בליש' וסי' והיוצאת מאה תשא· ואת האלה היוצאת· כה היוצאת הזאת· אין פרץ ואין יוצאת· ובשליתה היוצה חס' אלף וכלא ו"ו ושארא יצאת היצאת: בסתר ד' וסי' נמסר לעיל בהאי סידרא: מעט ז' זקפין קמץ וסי' במסרה רבתא: שש ה' וסי' והיה כאשר על אבתיך· פגעת את שש· שש

מקרא

תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה: ובשליתה היוצת מבין רגליה ובבניה אשר תלד כי תאכלם בחסר כל בסתר במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך בשעריך: אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתבים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את יהוה אלהיך: והפלא יהוה את מכתך ואת מכות זרעך מכות גדלת ונאמנות וחלים רעים ונאמנים: והשיב בך את כל מדוה מצרים אשר יגרת מפניהם ודבקו בך: גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם יהוה עליך עד השמדך: ונשארתם במתי מעט תחת אשר הייתם ככוכבי השמים לרב כי לא שמעת בקול יהוה אלהיך: והיה כאשר שש יהוה עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש יהוה עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם ונסחתם מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה: והפיצך יהוה בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך עץ ואבן: ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך ונתן יהוה לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש: והיו חייך תלאים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייך: בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה: והשיבך יהוה מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה: ס

אלה דברי הברית אשר צוה יהוה את משה לכרת את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב: פ

תרגום

תבאש עינה בגבר קיימת ובברה ובברתה: ובזעיר בנהא דיפקון מינה ובבנהא די תליד ארי תיכלינון בחסירות כולא בסיתרא בציירא ובעקתא די יעיק לך סנאך בקירוך: אם לא תיטר למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא דכתיבין בספרא הדין למדחל ית שמא יקירא ודחילא הדין ית יי אלהך: ויפריש יי ית מחתך וית מחת בנך מחן רברבן ומהימנן ומכתשין בישין ומהימני: ויתיב בך ית כל מכתשי מצרים די דחילתא מן קדמיהון וידבקון בך: אף כל מרע וכל מחא די לא כתיבין בספר אוריתא הדא ייתינון יי עלך עד דתישתיצי: ותישתארון בעם זעיר חלף די הויתון ככוכבי שמיא לסגי ארי לא קבלתא למימרא דיי אלהך: ויהי כמא דחדי יי עליכון לאוטבא לכון ולאסגאה יתכון כן יחדי יי עליכון לאובדא יתכון ולשיצאה יתכון ותטלטלון מעל ארעא די את עליל לתמן למירתה: ויבדרינך יי בכל עממיא מסיפי ארעא ועד סיפי ארעא ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעותא דלא ידעת את ואבהתך אעא ואבנא: ובעממיא האינון לא תנוח ולא יהי מנח לפרסת ריגלך ויתן יי לך תמן לב דחול ותשכות עינין ומפחת נפש: ויהון חייך תלן לך מקביל ותהי פחיד בליליא וביממא ולא תהימין בחייך: בצפרא תימר מן יתן רמשא וברמשא תימר מן יתן צפרא מתווהות לבך די תהי תווה ומחיזו עינך די תהי חזי: ויתיבינך יי למצרים בספינן באורחא די אמרית לך לא תוסיף עוד למחזה ותיזדבנון תמן לבעלי דבבך לעבדין ולאמהן ולית דקני: אילין פתגמי קיימא די פקיד יי ית משה למיגזר עם בני ישראל בארעא דמואב בר מן קיימא די גזר עמהון בחורב:

מסרה

אנכי על אמרתך· וכצמר יאכלם סס· בתרא כתיב סב"ך· וחד וששו לבבכם: ישיש ד' וסי' כן ישיש יי' עליכם· ומשוש חתן על כלה· ישיש עליך בשמחה· ישיש כגבור לרוץ ארח· וא' וישיש· וישיש בכח יצא לקראת נשק: ולהשמיד ד' וסי' והיה כאשר שש יי' עליכם· ויענו את יהושע· ויעמדו בני עמון ומואב· ויהי בדבר הזה לחטאת: ובגוים ד' לא יתחשב· והם לא תרגיע· ובגוים הרבים לא היה מלך· ובגוים זריתנו: לילה ויומם ג' וסי' ופחדת לילה· לילה ויומם אל תדמינה· לילה ויומם לא תכבה: באניות ד' וסי' והשיבך יי' מצרים באניות· אז אמר אחזיהו· וכשדים באניות רנתם· יורדי הים באניות· וחד ובאניות רכות ובא בארצות:

ולא נתן יי לכם לב לדעת. להכיר את חסדי הקב"ה ולידבק בו: עד היום הזה. שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמו שכתוב ויתנה אל הכהנים בני לוי באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה וניתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ויאמרו לנו יום מחר לא לכם ניתנה לנו ניתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמ' להם היום הזה נהיית לעם וגו': היום הזה. הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום: ותבאו אל המקום הזה. עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד אל תבעטו במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את דברי הברית הזאת. דבר אחר ולא נתן יי לכם לב לדעת שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעים שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד ולפיכ' ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו':

חסלת והיה כי תבא

אתם נצבי'. מלמד שכינסם משה לפני הקב"ה ביום מותו להכניסם בברית: ראשיכם שבטיכם. ראשיכם לשבטיכם: זקניכם ושוטריכם. החשוב חשוב קודם ואח"כ כל איש ישר': מחוטב עציך. מלמד שבאו כנעניי' להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם המה בערמה ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים: לעברך. להיותך עובר בברית ולא יתכן לפרשו כמו להעבירך אלא כמו לעשותכם אותם: לעברך בברית. דרך העבר' כך היו כורתי' בריתות עושי' מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בנתים כמו שנאמר העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו: למען הקי' אותך היום לו לעם. כל כך הוא נכנס לטרוח למען קיי' אותך לפניו לעם: והוא יהיה לך לאלהים. לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם ע"כ פירשתי לפי פשוטו של פרשה. ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתי' חוץ מארבעים ותשע שבתורת כהני' הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימים לפניו: היום. כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם והקללות והייסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו ואף הפרשה של מעלה מזו פיוסין הם אתם ראיתם אשר עשיתי' דבר אחר אתם נצבים לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם וכן עשה יהושע וכן שמואל התיצבו ואשפטה אתכם כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאול: ואת

אבן עזרא

ויקרא משה אל כל ישראל. לכרות הברית על כן אחריו אתם נצבים היום. וטעם אתם ראיתם ואחר כן ואולך אתכם ואחר כן ויצא עוג. כי יש מהם שראו האותות שעשה השם במצרים והם והבאו' אחריהם ראו מופת המן שלא אכלו לחם זולתו ואלה הבנים ראו כי השם עוזרם והכו שני המלכים. וטעם לב לדעת בעבור שנסו השם עשר פעמים ולא הזכירו האותו' שראו. וטעם נתן כי מאתו העלילה הראשונה ועוד כי ראו שלא הוצרכו ללחם ויין. וטעם לא בלו פירשתיו. ומכת סיחון ועוג שהיה קרוב על כן אתם חייבים לשמור הברית: למען תשכילו. כמו תצליחו והוא פעל יוצא לב' פעולים והעד תעשון כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל:

אתם נצבים לפני יי' אלהיכם. סביבו' הארון: ראשיכם. כמו ההלה שרה אמו והנבואה עודד הנביא וכן הוא ראשיכם שהם ראשי שבטיכם כמו וכירם והטעם כי הנשיאים קמוכים ואחריהם הזקנים ואחריהם השוטרים ואחריהם כל איש ישראל הזכרים ואחריהם הטף בזכרים ואחריהם הנשים ואחריהם הגרים: לעברך. שם הפועל כטעם ויעברו בין בתריו והנה מלת עבר בחסרון בי"ת להפך: ולא אתכם לבדכ'. רק עמכם ועם הבאים אחריכם שהם בניכם ובני בניכם.

כט ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם אתם ראיתם את כל אשר עשה יהוה לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו: המסות הגדלת אשר ראו עיניך האתת והמפתים הגדלים ההם: ולא נתן יהוה לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה: ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר לא בלו שלמתיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך: לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם למען תדעו כי אני יהוה אלהיכם: ותבאו אל המקום הזה ויצא סיחן מלך חשבון ועוג מלך הבשן לקראתנו למלחמה ונכם: ונקח את ארצם ונתנה לנחלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי: ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אתם למען תשכילו את כל אשר תעשון:

וקרא משה לכל ישראל ואמר להון אתון חזיתון ית כל די עבד יי לעיניכון בארעא דמצרים לפרעה ולכל עבדוהי ולכל ארעיה: ניסין רברבין די חזאה עינך אתיא ומופתיא רברביא האינון: ולא יהב יי לכון לבא למדע ועינין למחזי ואודנין למשמע עד יומא הדין: ודברית יתכון ארבעין שנין במדברא לא בליאת כסותכון מנכון ומסנך לא עדו מעל ריגלך: לחמא לא אכלתון וחמר חדת ועתיק לא שתיתון בדיל דתדעון ארי אנא יי אלהכון: ואתיתון לאתרא הדין ונפק סיחון מלכא דחשבון ועוג מלכא דמתנן לקדמותנא לאגחא קרבא ומחינונון: ונסיבנא ית ארעהון ויהבנה לאחסנא לשבטא דראובן ולשבטא דגד ולפלגות שבטא דמנשה: ותטרון ית פתגמי קיימא הדין ותעבדון יתהון בדיל דתצלחון ית כל די תעבדון:

קכב לעבדיו סימן

פרשה

אתם נצבים היום כלכם לפני יהוה אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל: טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחטב עציך עד שאב מימיך: לעברך בברית יהוה אלהיך ובאלתו אשר יהוה אלהיך כרת עמך היום: למען הקים אתך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים כאשר דבר לך וכאשר נשבע לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב: ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת:

פרשה

אתון קיימין יומא דין כולכון קדם יי אלהכון רישיכון שבטיכון סביכון וסרכיכון כל אנש ישראל: טפלכון נשיכון וגיורך די בגו משריתך מלקט אעך עד מלי מימך: לאעלותך בקימא דיי אלהך ובמומתיה די יי אלהך גזר עמך יומא דין: בדיל לאקמא יתך יומא דין קדמוהי לעמא והוא יהי לך לאלהא כמא די מליל לך וכמא די קיים לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב: ולא עמכון בלחודיכון אנא גזר ית קיימא הדין וית מומתא הדא:

לעיניכם ח' וס' במסרה רבתא: ועינים ג' וס' ולא נתן יי' לכם לב לדעת. הוציא עם עור. ועינים רמות תשפיל. אנך: ואולך ד' וס' נמסר בסדר בחקתי: בלו ד' וס' לא בלו שלמתיכם מעליכם. בלו מרב הדרך מאד. שלמתיהם לא בלו דעזרא. בלו עצמי בשאגתי כל היום: לנחלה ט"ו וס' נמסר בסדר קרח: המנשי ד' בליש'

וס' את בצר במדבר. ונקח את ארצ' ונתנה לנחלה לראובני. ונקח את ארצ' מן הירדן מזרח השמש דמלכים. ויפקידם דויד המלך על הראובני: אתם ד' ר"פ וס' נמסר בסדר שמות: ראשיכם ו' וס' נמסר בסד' שמיני: מימיך ג' וס' ועבדתם את יי' אלהיכם. ויאמרו אליו בני ישר'. טפכם נשיכם וגרך אשר. וא' וכימיך בן אדם לחמך. ונמסר גם בסדר משפטים. בברית ג' רפין וס' לעברך בברית יי' אלהיך. כי בברית יי' הבאת את. ואשבע לך ואבוא בברית אתך:

אבן עזרא

כת ישנו נוסף׃ ואת אשר איננו. עם אשר איננו רק יבא אחריכו ואיכו כטעם האומרים כי רוחות הבאים היו פה׃ כי אתם ידעתם. יש מכם שראה תועבת מצרים והטעם אלהיהם וכלכם ראיתם תועבות הגוים׃ אשר עברתם. אליהם באדום ועמון ומואב ומדין. וטעם פורה ראש ולענה כי הראש מזיק השלמי' והוא מהחליים המדביקים. וטעם את האלה הזאת ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה׃ והתברך בלבבו. אמר ר' יהודה הלוי ז"ל כי והתברך הוא כ כמשמעו כאשר ישמע הקללה יתברך בלבבו והוא אומר שלום יהיה לי כאומר במשמעו החרם חוץ ממני׃ למען ספות. אמר רבי יהודה הלוי נ"ע לשון כריתה כמו האף תספה כלומר שיחשוב המתברך לבטל דברי הצדיק שהוא כנוי במלת רוה עם דבר הצמאה והנה כנה הצדיק ברוה כמו כעץ שתול על מים והרשע בצמאה כמו כערער בערב' ויחשו' כי גם ברכתו בלבו תפסיק ה הקללה ויפה פירש לולי שמלת רוה תאר השם והיה ראוי להיות רווי את הצמאה ויאמר רבי יונה המדקדק כי טעמו בעבו' שיראה שיכלה התם עם הרשע על כן יחשוב בלבו רע ואין זה נכון בעבור שלום יהיה לי ולפי דעתי שמלת ספות לשון תוספת כמו ספות חטאת והטעם שלום יהיה לי הע"פ שאלך בשרירות לבי כי בצדקת הצדיקים אחיה כי הם רבים ואני יחיד חוטא על כן כתו' אחריו לא יאבה י"י סלוח לו כי אז והטעם מיד יכרת גם זה הפסוק לעד על פירושי במלת נסלח לו והנה ספות כי הרוה תוסיף על הצמאה ומשל הצדיק ברוה כטעם כעץ שתול על פלגי מים והרשע בצמאה כטעם כערער בערבה והעד שכתוב בתחלה שרש פורה ראש ולענה והוא במקום צמא׃ יעשן אף י י שרפכו אש האף עד שיראה העשן והנה אם הוא יחיד ימות מיד ואם היא משפחה ורבצה בו כל האלה והטעם שתרבץ האלה במשפחה עד שימחה שמם ואם הוא שבט והבדילו י"י לרעה וכמוהו והיה לי"י והעליתיהו עולה כאשר פירשתיו׃ ואמר הדור האחרון. שהם בניכם גם הנכרי' הרואים את מכת הארץ. גפרית. תפלה לשם שתהיה כל ארצה שרופה בגפרית ומלח כמהפכת המקומות הנזכרים ויש מפר' אומרים כי ואמרו כל הגוי' שנוי בעבור שארכו הדברי' כמשפט הלשון ואמרו הקדמוני' וטעם אלהי אבותם שעזבו שידעו הם ואבותם ועבדו אשר לא ידעו׃ ולא

מסורה

ישנו ד' וס' כי את אשר ישנו פה. כי אם ישנו ביהונתן. וזה אם ישנו בארץ. ישנו עם אחד בפזור׃ פנה ג' וחס וס' אשר לבבו פנה היום. וצפנה פנה אל הגלגל. אשר פנה דרך הקדים׃ מעם י"י ט' וס' נמסר בסדר שפטים׃ בלבבו ה' וס' והתברך בלבבו. וישם דוד את הדברים. לנסתו לדעת כל אשר בלבבו. כי להשמר

תורה ותרגום

כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם׃ כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם׃ וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֵת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם׃ פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה׃ וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה׃ לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה׃ וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנָּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלָּה יְהוָה בָּהּ׃ גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָל־אַרְצָהּ לֹא תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ׃ וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֳרִי הָאַף הַגָּדוֹל הַזֶּה׃ וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם

ארי ית מן דאיתוהי הכא עמנא קאים יומא דין קדם יי אלהנא וית מן דליתוהי הכא עמנא יומא דין׃ ארי אתון ידעתון ית די יתיבנא בארעא דמצרים וית די עברנא בגו עממיא די עברתון׃ וחזיתון ית שקוציהון וית טעותהון אעא ואבנא כספא ודהבא די עמהון׃ דילמא אית בכון גבר או אתתא או זרעית או שבטא די לביה פני יומא דין מדחלתא דיי אלהנא למהך למפלח ית טעות עממיא האינון דילמא אית בכון גבר מהרהר חטאין או זדונין׃ ויהי במשמעיה ית פתגמי מומתא הדא ויחשיב בלביה למימר שלמא יהי לי ארי בהרהור לבי אנא אזיל בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זדנותא׃ לא ייבי יי למשבק ליה ארי בכן יתקף רוגזא דיי וחמתיה בגברא ההוא וידבקון ביה כל לוטיא דכתיבין בספרא הדין וימחי יי ית שמיה מתחות שמיא׃ ויפרשניה יי לבישא מכל שבטיא דישראל ככל לוטי קימא דכתיבין בספר אוריתא הדין׃ ויימר דרא בתראה בניכון די יקומון מבתריכון ובר עממין דייתי מארע רחיקא ויחזון ית מחתא דארעא ההיא וית מרעהא די אמרע יי בה׃ גופריתא ומלחא יקידת כל ארעה לא תזדרע ולא תצמח ולא יסק בה כל עסבא כמהפכתא דסדום ועמורה אדמה וצבוים די הפך יי ברוגזיה ובחמתיה׃ ויימרון כל עממיא על מה עבד יי כדין לארעא הדא מה תקוף רוגזא רבא הדין׃ ויימרון על דשבקו ית קימא דיי אלהא דאבהתהון די גזר עמהון באפקותיה יתהון מארעא דמצרים׃ ואזלו ופלחו לטעות עממיא וסגידו להון דחלן דלא ידעונין

מסורה

בלבבו. וזוכר אמת בלבבו. ואד ובלבבו יגדיל׃ יעשן ב' וס' כי אז יעשן אף י"י וקנאתו. יעשן אפך בצאן׃ באיש ח' קמצין וס' נמסר בסדר קדשים׃ ומחה ד' וס' נמסר בסדר נשא׃ האף ג' וס' כי יגרתי מפני האף והחמה. האף הגדול הזה. כי גדול האף והחמה. ונמסר גם בסדר עקב׃ הגדול ח' ומלאים בתורה וס' נמסר בסדר נח׃ אלהי אבותם ד' וס' למען יאמינו כי נראה. ואמרו על אשר עזבו. ויעזבו את י"י. בעוזבם את י"י׃

רשי

ואת אשר איננו פה. ואף עם דורות העתידים להיות׃ כי אתם ידעתם וגו'. ותראו את שקוציהם. לפי שראיתם האומות עובדי ע"ז ושמא הסית לב אחד מכם אותו ללכת אחריהם׃ פן יש בכם וגו'. לפיכך אני צריך להשביעכם׃ ותראו את שקוציהם. על שם שהם מאוסים כשקצים׃ גלוליהם. מוסרחים ומאוסין כגלל׃ עץ ואבן. אותן של עצים ושל אבני' ראיתם בגלוי לפי שאין הגוי ירא שמא יגנבו אבל של כסף וזהב עמהם בחדרי משכיתם הם לפי שהם יראים שמא יגנבו׃ פן יש בכם. שמא יש בכם׃ אשר לבבו פונה היום. מלקבל עליו הברית׃ שרש פורה ראש ולענה. שרש מגדל עשב מר כגידין שהם מרים כלומר מפרה ומרב' רשע בקרבכם׃ והתברך בלבבו. לשון ברכה יחשוב בלבו ברכת שלום ל לעצמו לאמר לא י יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה לי׃ והתברך. בנדירל"א שוי בלע"ז כמו והתגלח והתפלל׃ בשרירות לבי אלך. במראית לבי כמו אשורנו ולא קרוב כלומ' מה שלבי רואה לעשות׃ למען ספות הרוה. למען שאוסיף לו פורענות על מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם ונורש עתה שאכרפס עם המזיד ואפרע ממנו הכל וכן תרגם אונקלוס בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זדנותא שאוסיף לו אני השגגו' על הזדונו'. רוה. שוגג שהוא עושה כאדם שכור שלא מדעת׃ צמאה. שהוא עושה מדעת ובתאוה׃ יעשן אף י"י. על ידי כעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף וכן עלה עשן באפו ואף על פי שאין זו לפני המקום הכתו' משמיע את האזן כדרך ש שהיא רגילה ויכולה לשמוע כפי דרך ה הארץ׃ וקנאתו. לשון חמה אנפרנמינט אחיזת לבישת נקמה ואינו מעביר על המדה׃ הכתוב' בספר התורה הזה. ולמעלה הוא אומר בספר התורה הזאת גם כל חלי וכל מכה וגו' הזאת לשון נקבה מוסב אל התורה הזה לשון זכר מוסב אל הספר ועל ידי פיסוק הטעמים הן נחלקים לשתי לשונות בפרשת קללות הטפחה נתונה תחת בספר והתורה הזאת דבוקים זה לזה לפיכך אמר הזאת וכאן הטפחה נתונה תחת התורה נמצא ספר התורה דבוקים זה לזה לפיכך לשון זכר נופל אחריו שהלשון נופל על הספר׃ ולא

רשי

ולא חלק להם. לא נתנם לחלקם: לא ידעום: לא ידעו בהם גבורת אלהות: ואונקלוס תרגם לא אוטבא להון לא הטיבו להם שום טובה ולשון חלק אותו אלוה שבחרו להם לא חלק להם שום נחלה ושום חלק: ויתשם ה׳. כתרגומו וטלטלינון וכן הנני נותשם מעל אדמתם: הנסתרות לה׳ אלהינו. ואם תאמרו מה בידינו לעשות אתה מענים את הרבים על הרהורי היחיד שנאמר פן יש בכם איש וגו׳ ואחר כך וראו את מכות הארץ ההיא והלא אין אדם יודע טמונותיו של חבירו אין אני מענים אתכם על הנסתרות שהן לה׳ אלהינו והוא יפרע מאותו יחיד אבל הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם ונענשו את הרבים. נקוד על לנו ולבנינו לדרוש אף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה: ושב ה׳ אלהיך את שבותך. היה לו לכתוב והשיב את שבותך רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם ועוד יש לומר שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאילו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל ואף בגליות שאר האומות מצינו כן ושבתי את שבות בני עמון: לא נפלאת היא ממך. לא מכוסה היא ממך כמו שנאמר כי יפלא אחרי יתכסי ותרד פלאים ותרד במטמוניות מכוסה חבושה בטמון: לא בשמים היא. שאילו היתה בשמים הייתי צריך לעלות אחריה וללמדה: כי

אבן עזרא

ולא חלק להם. פירשתיו: ויתשם. בחכרון נון לנתום רק הוא מבולע כמשפט. וטעם כיום הזה דברי המשיבים: הנסתרות. הטעם מי שיעבוד ע״ז בסתר לה׳ אלהינו והטעם כי משפטו ביד השם והוא יפרע ממנו ואם היתה בגלוי חיוב לנו ולבנינו לעשות ככתוב בתורה ויש אומרים כי הנסתרות והנגלות הם לה׳ ואין לנו כי אם לעשות דברי התורה וזה הפי׳ בלא ראש ורגל ומה טעם יש להזכיר כן במקום הזה ובעבור שאמר וישליכם אל ארץ אחרת אמר כי אם תשוב אל ה׳ אע״פ שאתה חובה לארץ השם ישיב שבותך ועל דעת ר׳ יהודה המדקדק הראשון כי הוא יכית והטעם ימצא מנוחה לנפשם ויתן להם רחמים ואחרי כך ישוב ויקבץ: בקצה השמים. כנגד ארץ ישראל: ומל ה׳ אלהיך. כי לו נתכנו העלילות הראשונות ואחר שאמר תשוב לשמוע בקולו הוא יעזרך וימול לבבך ולבב זרעך לא כמילת הבשר שאתה חייב למול אותו. וטעם והותירך בעבור שיתן הקללות על השונאים: כאשר שש על אבותיך. שנחלו הארץ כיעם הגולים ממנה ידבר: הכתובה בספר התורה הזה. כי עקר כל המצות שם ואם הם צריכים פירוש קבלה ולא תהיה שמורה עד שיהיה הלב שלם על כן בכל לבבך כי מצות השמירה עם הלב: נפלאת. נסתרת או דבר פלא שתלאה לעשותו: לא בשמים היא. פי׳ נפלאת:

מעבר

לי״י אלהינו ט׳ וסי׳ בסדר שמות: לנו ולבנינו עד ט׳ נקודות בקריאה וסי׳ נמסר בסדר במדבר סיני: והשבך ט׳ דקדימי׳ יוד לט״ית וסי׳ במסרה רבתא: האלות ג׳ ב׳ מלאים וסי׳ וכתב את האלה. ונתן י״י אלהיך את כל האלות. את כל האלות הכתובות על הספר אשר דוה. קדמ׳ חס׳: לטבה ב׳ חס׳ בתורה וסי׳ אלהים חשבה לטבה. כי

ולא חלק להם: ויחר אף יהוה בארץ ההוא להביא עליה את כל הקללה הכתובה בספר הזה: ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה: הנסתרת ליהוה אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת: ס

והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך יהוה אלהיך שמה: ושבת עד יהוה אלהיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך: ושב יהוה אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יהוה אלהיך שמה: אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחך: והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבתיך וירשתה והיטבך והרבך מאבתיך: ומל יהוה אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייך: ונתן יהוה אלהיך את כל האלות האלה על איביך ועל שנאיך אשר רדפוך: ואתה תשוב ושמעת בקול יהוה ועשית את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום: והותירך יהוה אלהיך בכל מעשה ידך בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטבה כי ישוב יהוה לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבתיך: כי תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך: ס

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת הוא ממך ולא רחקה הוא: לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו

ולא אטיבא להון: ותקיף רוגזא דיי בארעא ההיא לאיתאה עלה ית כל לוטיא דכתיבין בספרא הדין: וטלטלינון יי מעל ארעהון ברגז ובחימתא ובתקוף רב ואגלינון לארע אוחרי כיומא הדין: דמטמרן קדם יי אלהנא ודגליין לנא ולבננא עד עלמא למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא: ויהי ארי ייתון עלך כל פתגמיא האילין ברכן ולוטין די יהבית קדמך ותתיב ללבך בכל עממיא די אגלך יי אלהך לתמן: ותתוב לדחלתא דיי אלהך ותקביל למימריה ככל די אנא מפקיד לך יומא דין את ובנך בכל לבך ובכל נפשך: ויתיב יי אלהך ית שבי גלותך וירחם עלך ויתוב ויכנשינך מכל עממיא די בדרך יי אלהך לתמן: אם יהא גלותך בסיפי שמיא מתמן יכנשינך יי אלהך ומתמן יקרבינך: ויעילינך יי אלהך לארעא דיריתו אבהתך ותרתה ויוטיב לך ויסגינך מאבהתך: ויעדי יי אלהך ית טפשות לבך וית טפשות ליבא דבנך למרחם ית יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך בדיל חייך: ויתן יי אלהך ית כל לוטיא האילין על בעלי דבבך ועל סנאך דרדפונך: ואת תתוב ותקביל למימרא דיי ותעביד ית כל פקודוהי די אנא מפקיד לך יומא דין: ויותרינך יי אלהך בכל עובדי ידך בולדא דמעך ובולדא דבעירך ובאיבא דארעך לטבא ארי יתוב יי למחדי עלך לטב כמא די חדי על אבהתך: ארי תקביל למימרא דיי אלהך למיטר פקודוהי וקימוהי דכתיבין בספר אוריתא הדין ארי תתיב לדחלתא דיי אלהך בכל לבך ובכל נפשך:

ארי תפקידתא הדא די אנא מפקיד לך יומא דין לא מפרשא היא מנך ולא רחיקא היא: לא בשמיא היא למימר מן יסק לנא

ישוב יי׳ לשוש: שש ה׳ כליש׳ וסי׳ נמסר בסדר תבא:

כי קרוב אליך. התורה נתונה לכם בכתב ובעל פה: את החיים ואת הטוב. זה תלוי בזה אם תעשה טוב הרי לך חיים ואם תעשה רע הרי לך המות והכתוב מפרש והולך היאך: אשר אנכי מצוך היום לאהבה. הרי הטוב ובו תלוי: וחיית ורבית. הרי החיים: ואם יפנה לבבך. הרי הרע: כי אבד תאבדון. הרי המות: העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ. שהם קיימים לעולם וכאשר תקרא אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת. דבר אחר העידותי בכם את השמים אמר להם הקב"ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם כענין שנאמר וזרח השמש ובא השמש הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא שנתה מדתה שמא זרעתם אותה ולא צמחה או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד אם זוכין אין מקבלין שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות לא שנו את מדתם אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה: ובחרת בחיים. אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך ועל זה נאמר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך:

חסלת אתם נצבים.

השמימה י"א וסי' נמסר בסדר ואתחנן: לעשתו ה' חס' וסי' נמסר בסדר מקץ: וחיית ו' פסוקים מן ג' ג' תיבות מתחלפות וסי' השמר פן תשכח מצותיו משפטיו וחקתיו צפ"ק סי'. את יי' האמרת קצ"פ. למען תשכיל דריש מלכים קצ"ף. וחיית. להטות לבבנו צקף. ואהבת את יי' אלהיך קפ"ץ סימן: ועבדתם ד' קמץ וסימ' נמסר

השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה: ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה: כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשתו: ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע: אשר אנכי מצוך היום לאהבה את יהוה אלהיך ללכת בדרכיו ולשמר מצותיו וחקתיו ומשפטיו וחיית ורבית וברכך יהוה אלהיך בארץ אשר אתה בא שמה לרשתה: ואם יפנה לבבך ולא תשמע ונדחת והשתחוית לאלהים אחרים ועבדתם: הגדתי לכם היום כי אבד תאבדון לא תאריכן ימים על האדמה אשר אתה עבר את הירדן לבוא שמה לרשתה: העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך: לאהבה את יהוה אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי הוא חייך וארך ימיך לשבת על האדמה אשר נשבע יהוה לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם:

מ׳ לבבו. סימן.

בשמיא ויסבה לנא וישמעיננה יתה ונעבדינה: ולא מעברא לימא היא למימר מן יעיבר לנא לעבר ימא ויסבה לנא וישמעיננה יתה ונעבדינה: ארי קריב לותך פתגמא לחדא בפומך ובלבך למעבדיה: חזי די הבית קדמך יומא דין ית חיי וית טבתא וית מותא וית בישתא: די אנא מפקיד לך יומא דין למרחם ית יי אלהך למהך באורחן דתקנן קדמוהי ולמיטר פקודוהי וקימוהי ודינוהי ותחי ותסגי ויברכינך יי אלהך בארעא די את עליל תמן למירתה: ואם יתפני לבך ולא תקביל ותטעי ותסגוד לטעות עממיא ותפלחינון: חויתי לכון יומא דין ארי מיבד תיבדון לא תורכון יומין על ארעא די את עבר ית ירדנא למיעל לתמן למירתה: אסהידית בכון יומא דין ית שמיא וית ארעא חיי ומותא יהבית קדמך ברכן ולוטין ותתרעי בחיי בדיל דתיחי את ובנך: למרחם ית יי אלהך לקבלא במימריה ולקרבא לדחלתיה ארי הוא חייך ואורכות יומך למיתב על ארעא די קיים יי לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב למתן להון:

אבן עזרא

מעבר לים. פי' רחוקה ויתכן שהוא הים הגדול שלא יוכל אדם להכנס ברחבו מפני חשכת המים: בפיך ובלבבך. שכל המצות עקרם הלב ויש מהם זכר בפה לחזוק הלב ויש מעשה כדי שיזכור בפה: החיים. אורך ימים: הטוב. בעושר ובריאות הגוף וכבוד. והמות והרע הפך: לאהבה. העקר: ללכת בדרכיו. שלא תשנה מדרכי מעשיו ומצותיו שכוך ואם לא תדע למה נתנו החוקים והמשפטים. והנה וחיית פי' החיים: ורבית. פי' הטוב כי הוא רבוי הגוף בבנים ובעשר: ואם יפנה לבבך. כי הלב הוא העקר: ונדחת פירשתיו: כי אבוד תאבדון. פי' המות והרע כי יאבדו הם ובניהם והונם: לא תאריכון ימים. הפך וברכך יי' אלהיך בארץ: את השמים ואת הארץ. בעבור היותם עומדים וכן על האבן תהיה בנו לעדה וכן שמעו הרים את ריב יי': החיים והמות. הם הברכה והקללה והנה יש לך לבחור בחיים: למען תחיה. בגוף או בזכר ופירש כי החיים הם לאהבה כי הוא חייך. על דעת המפרשים שהוא שב אל קול השם ולפי דעתי שהוא השם כאשר אמר המשורר יי' ישעי ואלהי חסדי ומגני וחרבי:

פרשה וילך

וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל: ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא ויהוה אמר אלי לא תעבר את הירדן הזה: יהוה אלהיך הוא עבר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה מלפניך וירשתם יהושע הוא עבר לפניך כאשר דבר יהוה:

פרשה ואזל

ואזל משה ומליל ית פתגמיא האלין עם כל ישראל: ואמר להון בר מאה ועשרין שנין אנא יומא דין לית אנא יכיל עוד למפק ולמיעל ויי אמר לי לא תעיבר ית ירדנא הדין: יי אלהך הוא עבר קדמך הוא ישיצי ית עממיא האלין מן קדמך ותירתינון יהושע הוא עבר קדמך כמא די מליל יי:

לא אוכל עוד לצאת ולבא. יכול שתשש כחו תלמוד לומר לא כהתה עינו ולא נס לחה אלא מהו לא אוכל איני רשאי שנטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע: ויי' אמר אלי. זהו פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבא לפי שה' אמר אלי: אנכי היום. היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה אמות. דבר אחר לצאת ולבא בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעינות החכמה: לא

וילך. הלך אל כל שבט ושבט להודיע שהוא מת שלא יפחדו ויחזק לבם בדברי יהושע על כן כתו' אחריו ואתה תנחילנ' אותם ולפי דעתי כי אז ברך השבטים ואם ברכותיהם מאוחרות במכתב: לצאת ולבא במלחמה והטעם כי אילו לא הייתי מת עתה אין בי יכולת להלחם ואין לכם צורך למי שיעזור אתכם כי השם ישמיד הגוים גם יהושע והעד מה שראיתם בעיניכם במלחמת סיחון ועוג: ועשיתם

בסדר ואתחנן. את השמים ואת הארץ ה' דסמיכי וסי' נמס' בסדר ואתחנן גם בישעיה סי' ל"ז גבי פרשת' דויתפלל חזקיהו: לא אוכל ג' גבי משה וסי' לא אוכל אנכי: לא אוכל לבדי שאת: לא אוכל עוד לצאת ולבוא: ולבוא ד' מלאים וסי' ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה. עודני היום חזק לא אוכל לשוב אתך ולבוא. ואחרי כן בנה חומה חיצונה דה"י: את הירדן הזה ו' וסי' כי במקלי עברתי. כי לא תעבור. ויי' אמר אלי. משה עבדי מת. עברו בקרב המחנה. והודעתם את בניכם: הוא עבר לפניך ג' פסוקים רישא וסיפא אזכרה וסי' יי' אלהיך הוא עבר לפניך. ויי' ישיב לאיש. יי' להושיעני ונגנותי ננגן:

לא ירפך · לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו : כי אתה תבא את העם הזה · אתי את תיעול עם עמא הדין משה אמר לו ליהושע זקנים שבדור עמך הכל לפי דעתן ועצתן אבל הקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם תביא על כרחם הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור : ויכתוב משה ויתנה · כשנגמר כלה נתנה לבני שבטו : מקץ שבע שנים · בשנה ראשונה של שמטה השמיטית ולמה קורא אותה שנת השמיטה שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית : תקרא את התורה הזאת · המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים כדאי' במסכת סוטה על בימה של עץ שהיו עושין בעזרה : האנשים · ללמוד : והנשים · לשמוע : והטף · למה באו לתת שכר למביאיהם : ואצונו · ואזרזנו :

ועשיתם להם · לשבור מצבותם : חזקו ואמצו · אחר שתדעו שהשם הולך עמכם בכל מקום שתלכו להלחם : חזק ואמץ · גם כן אמר משה ליהושע שהוא הפקיד עליהם כי אתה תבוא את העם הזה ענין את כמו עם : ויתנה אל הכהנים בני לוי · שהם מורי התורה : ואל כל זקני ישראל · הסנהדרין או טעמו כמו ויצו משה וזקני ישראל : מקץ שבע שנים · תחלת השנה : למען ילמדו · כל השנה גם כן השבת : וגרך · אולי יתיהד וכאשר ישמעו ישאלו וילמדו מי שאינו חכם והבנים שהם קטנים : קרבו ימיך למות · כי לכל אחד יש לו עתים קבועים וכבר פירשתי זה : וילך משה · ממחנה ישראל כי שם היה ובא אל מחנה השכינה : וירא יי' באהל · הידוע הטעם כי עמוד הענן היה על הפתח והשם היה נראה באהל וזהו הכבוד · הדבור ואצונו זהו ויצו את יהושע בן נון במות השם ית' על כן אמר אשר נשבעתי להם ואחר כך פרשת הנך שוכב עם אבותיך ואין מוקדם ומאוחר בתורה וכן פרשת ויהי ככלות משה לכתוב דבקה עם ויכתוב משה את התורה הזאת : וקם העם הזה · לא יתכן היותו דבק עם אשר לפניו כי מה טעם העם הזה וזנה · וטעם וזנה לבאת במחשבתו מתחת רשותו : אחרי

חזקו ואמצו ג' וסי' אל תיראו ואל תערצו מפניהם · ויאמר אלהים יהושע · אל תיראו ואל תחתו מפני מלך אשור : כי אתה תבא את העם כל אורייתא ואינון כי עתה בב"ט כי אתה וסי' בנסרה רבתא : ויתיצבו ה' וסי'

ועשה יהוה להם כאשר עשה לסיחון ולעוג מלכי האמרי ולארצם אשר השמיד אתם : ונתנם יהוה לפניכם ועשיתם להם ככל המצוה אשר צויתי אתכם : חזקו ואמצו אל תיראו ואל תערצו מפניהם כי יהוה אלהיך הוא ההלך עמך לא ירפך ולא יעזבך : ס

ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע יהוה לאבתם לתת להם ואתה תנחילנה אותם : ויהוה הוא ההלך לפניך הוא יהיה עמך לא ירפך ולא יעזבך לא תירא ולא תחת :

ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית יהוה ואל כל זקני ישראל : ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסכות : בבוא כל ישראל לראות את פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם : הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את יהוה אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת : ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את יהוה אלהיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה : פ

ויאמר יהוה אל משה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד : וירא יהוה באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן על פתח האהל : ויאמר יהוה אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם העם הזה וזנה

ויעביד יי' להון כמא דעבד לסיחון ולעוג מלכי אמוראה ולארעהון די שיצי יתהון : וימסרינון יי' קדמיכון ותעבדון להון ככל תפקידתא די פקידית יתכון : תקיפו ועלימו לא תדחלון ולא תתברון מן קדמיהון ארי יי' אלהך מימריה מדבר קדמך לא ישבקינך ולא ירחקינך : וקרא משה ליהושע ואמר ליה לעיני כל ישראל תקף ועלים ארי את תיעול עם עמא הדין לארעא די קיים יי' לאבהתהון למתן להון ואת תחסנינה יתהון : ויי' הוא מדבר קדמך מימריה יהי בסעדך לא ישבקינך ולא ירחקינך לא תדחל ולא תתבר : וכתב משה ית אוריתא הדא ויהבה לכהניא בני לוי דנטלין ית ארון קיימא דיי' ולכל סבי ישראל : ופקיד משה יתהון למימר מסוף שבע שנין בזמן שתא דשמטתא בחגא דמטליא : במיתי כל ישראל לאתחזאה קדם יי' אלהך באתרא דיתרעי תיקרי ית אוריתא הדא קדם כל ישראל ותשמעינון : כנוש ית עמא גבריא ונשיא וטפלא וגיורך די בקירוך בדיל דישמעון ובדיל דילפון וידחלון קדם יי' אלהכון ויטרון למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא : ובניהון דלא ידעין ישמעון וילפון למדחל קדם יי' אלהכון כל יומיא די אתון קיימין על ארעא די אתון עברין ית ירדנא תמן למירתה : ואמר יי' למשה הא קריבו יומך לממת קרי ית יהושע ואתעתדו במשכן זמנא ואפקדיניה ואזל משה ויהושע ואתעתדו במשכן זמנא : ואתגלי יי' במשכנא בעמודא דעננא וקם עמודא דעננא על תרע משכנא : ואמר יי' למשה הא את שכיב עם אבהתך ויקום עמא הדין ויטעי

ויתיצבו בתחתית ההר · ויתיצבו באהל מועד · ויתיצבו לפני האלהים · לפנות כל העם · בתוך החלקה דה · וחד ויתיצבו כמו לבוש' ונמסר גם בסדר וישמע יתרו : וירא ב' וסי' נמסר במסרה רבתא :

אבן עזרא

אחרי אלהי נכר הארץ. ידענו כי השם אחד והשנוי יבוא מהמקבלים והשם לא ישנה מעשיו כי כלם הם בחכמה ומעבודת השם לעמוד כח הקבול כפי המקום על כן כתוב את משפט אלהי הארץ על כן אמר יעקב הסירו את אלהי הנכר והפך המקום הדבק בעריו' שהם טהור והמשכיל יבין. וטעם בקרבו שב אל נכר כאילו אמר הנה אחרי אלהי עם נכר שהם אלהי הארץ והקרוב כי בקרבו שב אל הארץ כי ימצא לשון זכר כמו ולא נשא אותם הארץ נשמה הארץ: ועזבתים. כלם: והיה. כל אחד לאכול לאויב. וטעם הסתר אסתיר שאם יקראו אלי לא אענם והמשל כאדם שלא יראה ולא ידע מה יעשה וכן מנהג לשון לדב' בכפל ובעלי הדקדוק יבינו זה: כי פנה. היא הרעה הגדולה כאשר פירשתי שאין ל למעלה ממנה: כתבו לכם. מצוה שיכתוב אותה משה גם כל מבין לכתוב: ולמדה. הטעמים הקשים שיבאר להם: שימה בפיהם' שידעוה בגרסא. ומלת ולמדה גם שימה זרה כי המשפט להיו' ה״א ולמדה קמוץ ותחת הדל״ת פתח קטן: לעד בבני ישראל. דבק בטעם עם כי אשא׳ גם יתכן להיותו מ מובדל בעבור וענתה כטעם לא תענה ברעך כאילו השירה עונה לאשר יאמרו למה מצאתנו כל זאת: לפניו. כמו נגדו והטעם שלא יוח העד ממנו רק עמו יהיה תמיד: כי ידעתי את יצרו. כי אילו לא הייתי יודע את העתידות כבר ידעתי מה שעשו עד היום הזה: ביום ההוא. שלא איחר הדבר ויתכן שהיה יום מותו אחר מכת׳ דברי התורה כי השירה כתב משה עמה: עד תומם. דבק עם דברי: ויצו משה את הלוים. דרך קצרה כאילו אמר הלוים הנזכרים שהם הכהנים ולא כל הלוים כי אינם נוגעים בארון. וטעם נושאי ארון ברית יי׳ בצווי וכן רבים: והיה שם בך לעד. עם כל ישר׳ ידבר והכהנים בכללם כאשר דבר ל לישראל וטעמו הראובני והגדי לבדם כאשר פירשתי: ואף

מסרה

יי׳ אל משה הנך שוכב עם אבתיך וקם: אל האדמה ו׳ וסי׳ במסרה רבתא: ושבע ב׳ וסי׳ ואכל ושבע ודשן. ודוד זקן ושבע: עשה ח׳ קמצ׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח׳ וכל אמ״ת דהק״ע דכוו׳ במ״כ״ב פתחין. וסי׳ נמסר במלכים ב׳ ס׳ ז׳ גבי וארבע׳ אנשי׳ היו מצורעי׳: קשה הקשה פתחין וסי׳ ושפטו את העם. ואת ערפך הקשה. מדעתי כי קשה אתה. והאיש קשה ורע מעללים. וסכרתי את מצרים ביד ארני קשה: באזניהם ח׳ ומלאים וסי׳ נכס׳ בסד׳ כי תשא: ואעידה ה׳ וסי׳ בם את השמים ואת הארץ. ואעידה לי עדים נאמני׳. על כי אדבר ואעיד׳. שמעה עמי ואדברה. שמע עמי ואעידה בך:

רשי

נכר הארץ. גויי הארץ: והסתרתי פני. כמו שאיני רואה בצרתם: ועד וכפר אדמתו עמו: על כל התוכחות אותו: והאצוני. והכעיסוני וכן כל ניאוץ לשון כעס: את השירה הזאת. האזינו השמים: וענתה השירה הזאת. לפניו לעד שהתריתי בו בתוכה: כי לא תשכח מפי זרעו. הרי זו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת מ מזרעם לגמרי: ויצו את יהושע בן נון. מוסב למעלה כלפי שכינה כמו שמפורש אל הארץ אשר כ נשבעתי להם: לקוח. כמו זכור שמור הלוך: מצד ארון ברית יי׳. נחלקו בו חכמי ישראל בבבא בתרא יש מהם אומרי׳ דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח ויש או׳ מצד הלוחות היה מ מונח בתוך הארון: הקהילו אלי. ולא תקעו אותו היום ב בחצוצרו׳ להקהיל את הקהל לפי שנאמ׳ עשה לך ולא השליט יהושע עליהם ואף בחייו כ נגנזו קודם יום מותו לקיים מה שנאמ׳ אין שלטון ביום המות: ואעידה בם את השמי׳ ואת הארץ. ואם תאמר הרי כבר העיד למעלה העידותי בכם היום וגו׳ לישראל אמר אבל לשמים ולארץ לא אמ׳ ועכשו בא לומ׳ האזינו השמים וגומ׳: אחרי

תרגום

וקם העם הזה חנה חד מן ה׳ פסוקים בתורה דאית בכל חד וחד מלא חדא דלית לה הכרע אי מהאי גיסא או מהאי גיסא וסי׳ בלשון תרגום אוטבו טבטא ליהושע כנהורא דמשה. ופי׳ הלא אם תטיב שאת. ובני יעקב באו מן השדה כשמעם׳ ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים׳ ובמנרה ארבעה גביעים משוקדים. ויאמר

תורה

אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתו: וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכל ומצאהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה: ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים: ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל: כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבתיו זבת חלב ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים ועבדום ונאצוני והפר את בריתי: והיה כי תמצאן אתו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו כי ידעתי את יצרו אשר הוא עשה היום בטרם אביאנו אל הארץ אשר נשבעתי: ויכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדה את בני ישראל: ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך: ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם: ויצו משה את הלוים נשאי ארון ברית יהוה לאמר: לקח את ספר התורה הזה ושמתם אתו מצד ארון ברית יהוה אלהיכם והיה שם בך לעד: כי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה הן בעודני חי עמכם היום ממרים היתם עם יהוה ואף כי אחרי מותי: הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בם את השמים ואת הארץ:

אונקלוס

בתרי טעות עממי ארעא די הוא עליל לתמן ביניהון וישבקון דחלתי וישנון ית קימי דגזרית עמהון: ויתקוף רוגזי בהון ביומא ההוא וארחיקנון ואסלק שכנתי מנהון ויהון למיכל ויערען יתהון בישן סגיאן ועקן ויימר ביומא ההוא הלא מדלית שכינת אלהי ביני ערעוני בישתא האלין: ואנא סלקא אסלק שכנתי מנהון ביומא ההוא על כל בישתא די עבדו ארי אתפניאו בתר טעות עממיא: וכען כתובו לכון ית תושבחתא הדא ואלפה לבני ישראל שויה בפומהון בדיל דתהי לי תושבחתא הדא לסהיד בבני ישראל: ארי אעילינון לארעא די קיימית לאבהתהון עבדא חלב ודבש וייכלון וישבעון ויתפנקון ויתפנון בתר טעות עממיא ויפלחון להון וירגזון קדמי וישנון ית קימי: ויהי ארי יערען יתהון בישן סגיאן ועקן ותתיב תושבחתא הדא קדמוהי לסהיד ארי לא תתנשי מפום בניהון ארי גלי קדמי יצרהון דאינון עבדין יומא דין עד לא אעלינון לארעא די קיימית: וכתב משה ית תושבחתא הדא ביומא ההוא ואלפה לבני ישראל: ופקיד ית יהושע בר נון ואמר תקיף ואלים ארי את תעיל ית בני ישראל לארעא די קיימית להון ומימריה יהי בסעדך: והוה כד שיצי משה למכתב ית פתגמי אוריתא הדא על ספרא עד דשלימו: ופקיד משה ית ליואי נטלי ארון קימא דיי למימר: סובו ית ספרא דאוריתא הדין ותשוון יתיה מסטר ארון קימא דיי אלהכון ויהי תמן בך לסהיד: ארי אנא ידענא ית סרבנותך וית קדלך קשיא הא עד אנא קיים עמכון יומא דין מסרבין הויתון קדם יי ואף ארי בתר דאמות: אכנשו לותי ית כל סבי שבטיכון וסרביכון ואמליל קדמיהון ית פתגמיא האילין ואסהיד בהון ית שמיא וית ארעא:

כי השחית תשחיתון · והרי כל ימות יהושע לא השחיתו שנאמר ויעבדו העם את יי׳ כל ימי יהושע · מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו · כל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאילו הוא חי : חסלת וילך

ואף כי אחרי מותי · גם כי ידעתי אחרי מותי כי כן אמר לי השם וקם העם הזה אחר שתשכב עם אבותיך וזהו אחרי מותי · וטעם וקראת כמו וחטאת שמך ושם מפורש :

האזינו

השמים · שאני מתרה בהם בישראל ותהיו עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ ולמה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהן קיימים לעולם ועוד שאם יזכו יבאו העדים ויתנו שכרם הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה ועצר את השמים ...

...מדו ...מי בפניכם ...ה שנתתי לישראל ...יא חיי לעולם כמטר ...ה שהוא חיי לעולם ...שר יערפו השמים ...ם ומטר : יערוף · ...ן יטיף יערף לשון כנען וכן יערפו רסן ... טל : תזל כטל שהכל שמחים בו נפי ... מטר יש בו עצבים כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין : כשעירים · לשון רוח סער כתרגומו כרוחי מטרא מה הרוחות הללו מחזקין את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן : וכרביבים · טיפי מטר ונראה לי על שם שיורה כחץ נקרא רביב כמא דאת אמר רובה קשת : דשא · ארבר״ין עטיפת הארץ מכוסה בירק : עשב · קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב : כי שם יי׳ אקרא · הרי כי משמש בלשון כאשר כמו כי תבאו אל הארץ כשאקרא ואזכיר שם יי׳ אתם הבו גדל לאלהינו וברכו שמו מכאן שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש : הצור תמים פעלו · אף על פי שהוא חזק כשיביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין כי תמים פעלו : אל אמונה · לשלם לצדיקי׳ צדקתם לעולם הבא ואף על פי שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו : ואין עול · אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה : צדיק וישר הוא · הכל מצדיקים עליהם את דינו וכך ראוי ויושר להם צדיק מפי הבריות וישר הוא וראוי להצדיקו : שחת לו וגו׳ · כתרגומו חבילו להון ולא ליה : בניו מומם · בניו היו והשחתה שהשחיתו היא מומם : בניו מומם · מומם של בניו היה ולא מומו : דור עקש · עקום ומעוקל כמו ואת הישרה יעקשו ובלשון משנה חולדה שעיניה עקומות ועקושות : ופתלתול · אכטורטי״ליש כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות הגדיל : פתלתול · מן התיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם סחרחר סגלגל : הלי׳ תגמלו זאת · לשון תימה וכי לפניו אתם מעציבין שיש בידו ליפרע מכם ושהיטיב לכם בכל הטובו׳ : עם נבל · ששכחו את העשוי להם : ולא חכם · להבין את הנולדות שיש בידו להיטיב ולהרע : הלא

האזינו ה׳ ומלאים וס׳ כמס׳ רבת׳ : ואדברה ד׳ וס׳ אל נא יחר לאדני ואדברה אולי · האזינו השמים · רבות עשית אתה יי׳ אלהי נפלאותיך · שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה׳ וחד ואדברה · גם אנכי כנס אדברה לו : לקחי ג׳ וס׳ יערף כמטר · ותאמר זך לקחי · לקחי ליפת לחם · וא׳ ולקחי

כִּי־יָדַעְתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתוּן וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם : וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד תֻּמָּם :

ארי ידעי בתר דאמות ארי חבלא תחבלון ותסטון מן אורחא די פקידית יתכון ותערע יתכון בישתא בסוף יומיא ארי תעבדון ית דביש קדם יי׳ לארגזא קדמוהי בעובדי ידיכון : ומליל משה קדם כל קהלא דישראל ית פתגמי תושבחתא הדא עד דשלימו :

ע׳ אדניה סימן

פרשה האזינו

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי : יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב : כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ : הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא : שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל : הַלְיְהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם

פרשה אציתו

אציתו שמיא ואמליל ותשמע ארעא מימרי פומי : יבסם כמטרא אולפני יתקבל כטלא מימרי כרוחי מטרא דנשבין על דיתאה וכרסיסי מלקושא דעל עשבא : ארי בשמא דיי׳ אנא מצלי הבו רבותא קדם אלהנא : תקיפא דשלמין עובדוהי ארי כל אורחתיה דינא אלהא מהימנא דמן קדמוהי עולא לא נפיק מן קדם דזכאי וקשיט הוא : חבילו להון לא ליה בניא די פלחו לטעותא דרא דאשני עובדוהי ואשתניאו : הא קדם יי׳ אתון גמלין דא עמא דקבילו אוריתא ולא חכימו

ואטעם · אנ״ך : לו לא ז׳ וס׳ ואמרו לו לא נכחר · עמך ישב בקרבך · ויקרא יצחק אל יעקב · והזה פי ראשו בתוכו · והאחבים הנחילו · שחת לו לא בניו מומם · ויעמדו על עזיהו דד״ה :

האזינו כבר פירשתי בספרי כי מלת האזינו מגזרת אזן כאילו אמ׳ הטו אזן · וכבר הודעתיך שהגאון אמר כי טעם השמים המלאכי׳ · וטעם הארץ אנשי הארץ או עדו׳ הגשם היורד מן השמים והארץ תתן יבולה והנכון בעיני כי העיקר בעבור היותם עומדי׳ לעולם וכן שמעו הרים גם אבן יהושע ושם כתו׳ כי היא שמעה וכבר רמזתי לך על נשמת האדם שהיא א אמצעית בין הגבוהים לשפלים והיא תדמ׳ הכל על צורת היכלא ואף כי להבין גם היושבת ב בהיכל על כן תגביה השפלים ותשפיל הגבוהים : יערף · מגזרת יערף מזבחותם כטעם ירד : לקחי · מה שיקח אחד ממנו כטעם למוד וכן כי לקח טוב : כשעירים · הנכון בעיני שהם דקים : וכרביבים · מגזרת רב ושניהם שמות המטר והעד כי עשב חזק מדשא ויש אומרי׳ כי שעירי׳ מגזרת סער ואחרים אמרו מגזרת סערת יי׳ ואם הוא בשי״ן וכן וישתער עליו כמו ויסתער עליו גם יתכן שאין לו אח במקרא והנה הטעם כפול כדרך כל הנבואות לחזוק ועקר הטעם שהתפלל משה שיהיו דבריו כטל וכמטר שלא ישובו ריקם כי אם הרוו את הארץ כי כן כתוב והטעם שיכנסו דבריו בלבות השומעים כמעשה הגשם על הארץ להולידה ולהצמיחה : הבו גודל · שב אל השמים והארץ כמו שאמר השמים מ מספרי׳ כבוד א׳ כאשר פירשתיו וכן יהללוהו שמים וארץ · והחל הצור תמים פעלו להודיע כי כל מה שאירע לישראל בעבור מ מעשיהם הרעים היה · וטעם הצור שהוא עומד תמיד כצור ואל תתמה כי כן יאמר הכתוב כאריה ישאג כי לא יוכל המדבר לרמות מעשי השם כי אם אל מעשיו כי הכל מעשיו וכן צור לבבי כמו משען ותוקף ועמידה ויש אומרים מלשון צורה וכן וצורם לבלות שאול ועקרם שאין לו עצם מקבל רק הוא צור קדמון והראשון נכון בעיני : תמים פעלו · כי כל מפעל פועל חסר בעבור הצטרכו לאשר הוא למעלה ממנו לבד מפעל השם הנכבד והכל שנים חוץ מיוצר הכל : כי כל דרכיו משפט · שלא ישתנו רק הם על משפט אחד וזו היא התהלה וכל הנבראים ישתנו מעשיהם כפי צרכיהם ומעשי השם לכבודו בגבורה כפי החכמה ואין לטעון מעמידת השמש כי סודו ברור במלת וירח בעמק אילון כאשר פירשתי במקומו : אל אמונה ואין עול · הוא לבדו יש לו גבורת אמת כי כל גבורה בגבורים הוא מקרה מיד אחר והטעם אחר שהוא אל אמונה לא יתכן שיעשה עול ויתכן להיות ואין עול בדרכיו או מלת אל מושכת עצמה ואחרת עמה : צדיק וישר הוא · בעבור שאמר שחת לו אמר כי צדקתו שחתו עם כפתל והנה הוא לבדו ישר ויוסר היושר לתקן המעות על כן טעם לו בעבור שהיו לו בתחלה : לא בניו · אלה שאמרו שאינם בניו וכן בנים לא אמן בם והטעם שלא יודו שהוא בראם ואם יודו בפה לא יודו בלב והעד שלא יראו מהשם ולמד לו משרת עצמו ואחר עמו והוא למומם והטעם בעבור מומם שהוא דור עקש ופתלתל · ופתלתל מתחזק ומתנכח בעקשותו וכן נפתולי אלהים · יש אומרים כי טעם שחת לו כמו שחתו להם והטעם לנפשם ואל תתמה בעבור שהמלה לשון יחיד כי כן משפט הלשון הלא תראה זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור והנכון בעיני שהוא כן שחת לשם והטעם השחתת דרכי השם הנטועים והחקים שנות כאילו אמ׳ שחת לו דור עקש שהם לא בניו וזהו מומם והעד כי כן פירושו הבא אחריו והוא הלי׳ תגמלו זאת וכבר פירשתי טעם הה״א בספר מאזנים : נבל · במעשיו · ולא חכם בלב והנה כלו חסר במחשבה ובמעשה : אביך

אביך. בעבור שאמר שחתו לו לא בניו: קנך. כטעם ה׳ קנני. הוא עשך. ויכוננך. לקבל התיקון: ימות. עם ימי מתי למוכו וכן שנות עם שני. עולם. זמן מעבר: שאל אביך. בעבור שאמר זכור אם שכחת מה שספרו לך אבותיך שאל אותם: ויגדך. כמו ויגד לך...

הלא הוא אבוך ואת דילה הוא עבדך ואתקנך: אדכר יומין דמן עלמא אסתכל בשני דר ודר שאל אבוך ויחוי לך סבך ויימרון לך: באחסנא עלאה עממיא בפרשותיה בני אנשא קיים תחומי עממיא למנין בני ישראל: ארי חולקא דיי עמיה יעקב עדב אחסנתיה: ספיק צורכיהון בארע מדברא ובית צחונא אתר דלית מיא אשרינון סחור סחור לשכינתיה אלפינון פתגמי אורתא נטרינון כבבת עיניהון: כנשרא דמחיש לקיניה על בנוהי מתחופף מפרש גדפוהי מקבילהון מנטילהון על תקוף איברוהי: יי בלחודיהון עתיד לאשריותהון בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולא יתקיים קדמוהי פולחן טעון: אשרינון על תוקפי ארעא ואוכלינון ביזת סנאיהון ויהב להון ביזת שליטי קרוין ונכסי יתבין כרכין תקיפין: יהב להון ביזת מלכיהון ושליטיהון

הלוא הוא אביך קנך הוא עשך ויכננך: זכר ימות עולם בינו שנות דר ודר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך: בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבלת עמים למספר בני ישראל: כי חלק יהוה עמו יעקב חבל נחלתו: ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן יסבבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו: כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו: יהוה בדד ינחנו ואין עמו אל נכר: ירכבהו על במותי ארץ ויאכל תנובת שדי ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור: חמאת בקר וחלב צאן

רשי

עם חלב כרים. זה היה בימי עשרת השבטים שנאמר אוכלים כרים מצאן: חלב כליות חטה. זה היה בימי שלמה שנאמר ויהי לחם שלמה וגו': ודם ענב תשתה חמר. בימי עשרת השבטים השותים במזרקי יין: במותי ארץ. לשון גובה: שדי. לשון שדה: חלמיש צור. תקפו וחזקו של סלע

אבן עזרא

בני בשן. שגדל בהר הבשן: חלב כליות חטה. דרך משל כי החלב של הכליות גם גרגיר החטה דומה לאחת הכליות: ודם ענב. היין והנה היא רבת רבש ושמן ובשר ולחם ויין וכל פרי וזהו תנובות שדי ויש אומרים כי דבש דבש תמרים: חמר. כמו יין וכן כרם חמר ותי"ו תשתה לנכח והטעם כמדבר לחבירו כל כך הוא רב שתשתה

ישעהו ו' חס' בליש' וסי' וינבל צור ישעתו. מי יתן מציון ישעת ישראל תנינא. ולכה לישעתה לנו. אמר לנפשי ישעתך אני. וכעב עברה ישעתי. ותהי התשעה ביום ההוא לאכל: וירא יי' ד' בתורה וסי' כי רבה רעת

עֶם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן
וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב
כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב
תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃ וַיִּשְׁמַן
יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ
עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַ
עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ׃
יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת
יַכְעִיסֻהוּ׃ יִזְבְּחוּ
לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַ אֱלֹהִים
לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב
בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם׃
צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח
אֵל מְחֹלְלֶךָ׃ וַיַּרְא
יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס
בָּנָיו וּבְנֹתָיו׃ וַיֹּאמֶר
אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם אֶרְאֶה מָה
אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר
תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֻן
בָּם׃ הֵם
קִנְאוּנִי בְלֹא־אֵל
כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי
אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי
נָבָל אַכְעִיסֵם׃ כִּי־אֵשׁ
קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד
עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית וַתֹּאכַל
אֶרֶץ וִיבֻלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי
הָרִים׃ אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת

ד' מל' כתיב' · ב' מל' כחסין · ב' מל' כתיב' · ל' וחס' · ל' · ב' ד"כ · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' בתו' · ל' · ו' חס' בליש' · ב' חברת דיתהלית · ב' ומל' וילכו ויעבדו · ב' · ל' ומל' · ל' · ל' יור זעיר · ל' וחס' וי"ו · ל' ומל' · ל' חס' דחס' · ל' ותס' ה' חס' בליש' · ג' · ל' · ל' ומל' · ל' ומל' · ל' וחס' · ל' · ל'

עִם־עוֹתַר רַבְרְבָנֵיהוֹן וְתַקִּיפֵיהוֹן
עַמָּא דְאַרְעֲהוֹן וְאַחְסַנְתְּהוֹן
עִם־בִּיזַת חֵילֵיהוֹן וּמַשִּׁרְיָתְהוֹן
וְדַם־גִּבָּרֵיהוֹן אִיתְּשַׁד כְּמַיָּא׃
וַעֲתַר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט
אַצְלַחְ תְּקוֹף קְנָא נִכְסִין
וּשְׁבַק פּוּלְחַן אֱלָהָא דַּעֲבָדֵיהּ
וְאַרְגֵּיז קֳדָם תַּקִּיפָא דְּפַרְקֵיהּ׃
אַקְנִיאוּ קֳדָמוֹהִי בְּפוּלְחַן טַעֲוָן
בְּתוֹעֵיבָתָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי׃
דַּבַּחוּ לְשֵׁדִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ
דַּחֲלָן דְּלָא יְדַעוּנִין
חַדְתָּן דְּמִקְּרִיב אִתְעֲבִידָא
לָא אִתְעַסַּקוּ בְהוֹן אֲבָהָתְכוֹן׃
דַּחֲלַת תַּקִּיפָא דִּי בְרָאָךְ אִתְנְשֵׁיתָ
שְׁבַקְתָּא פּוּלְחַן אֱלָהָא דַּעֲבָדָךְ׃
וּגְלֵי קֳדָם יְיָ וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ
מִדְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי בְּנִין וּבְנָן׃
וַאֲמַר אֲסַלֵּק שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן
גְּלֵי קֳדָמַי מָה יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן
אֲרֵי דָרָא דְּאַשְׁנִיוּ אִינוּן
בְּנַיָּא דְּלֵית בְּהוֹן הֵימָנוּ׃
אִינוּן אַקְנִיאוּ קֳדָמַי בְּלָא דַחֲלָא
אַרְגִּיזוּ קֳדָמַי בְּטַעֲוָתְהוֹן
וַאֲנָא אַקְנֵינוּן בְּלָא עַם
בְּעַמָּא טַפְשָׁא אַרְגֵּיזִנּוּן׃
אֲרֵי קִידוּם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא נְפַק
מִן קֳדָמַי בִּרְגַז שֵׁיצֵי עַד שְׁאוֹל
אַרְעִיתָא אֱסַף אַרְעָא וַעֲלַלְתַּהּ
וְשֵׁיצֵי עַד סְיָפֵי טוּרַיָּא׃
אֲסֵיף עֲלֵיהוֹן בִּישָׁן

האדם. כי שנואה לאה. כי סר לראות. וינאץ מכעס. ונמסר גם בבראשית: אמן ז' חס' בליש' וסי' בכס' רבתא: בהבליהם ג' וסי' הם קנאוני בלא אל. אל כל חטאת בעשא. וילך בכל דרך ירבעם בן נבט:

רשי

כשאינו דבוק לתיבה של אחריו נקוד חלמיש וכשהוא דבוק נקוד חלמיש: חמאת בקר. הוא שומן הנקלט על גבי החלב: וחלב צאן. חלב של צאן וכשהוא דבוק נקוד חלב כמו בחלב אמו: כרי'. כבשים: ואילי'. כמשמעו: בני בשן. שמנים היו: כליות חטה. חטים שמנים כחלב כליות וגסין ככוליא: ודם ענב. היה שותה טוב וטעם יין חשוב: חמר. יין בלשון ארמי: חמר. אין זה שם דבר אלא לשון משובח בטעם ווי"נוס בלעז. ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגומו של אנקלוס אשריכון על תקפי ארעא וגו': עבית. לשון עבי: כשית. כמו כסית לשון כי כסה פניו בחלבו כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ וכן הוא אומר ויעש פימה עלי כסל: כשית. יש לשון קל בלשון כנוי כמו וכוסם קלון ערום ואם כתב כסית דגש היה משמע מכסה את אחרים כמו כי כסה פניו: וינבל צור ישועתו. גנהו וביזהו שנ' והנה כ"ה איש אחוריהם אל היכל יי' וגו' אין ניבול גדול מזה: יקניאהו. הבעירו חמתו וקנאתו: בתועבות. במעשים תעובים כגון משכב זכור וכשפים שנ' בהם תועבה: לא אלוה. כתרגומו לית בהון צרוך אילו היה בהם צרוך לא היתה קנאה כפולה כמות עכשו: חדשים מקרוב באו. אפי' האומות לא היו רגילים בהם גוי שהיה רואה אותם היה אומר זה צלם יהודי: לא שערום אבותיכם. לא יראו מהם לא עמדה שערתם מפניהם דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה כך נדרש בספרי ויש לפרש עוד שערום לשון ושעירים ירקדו שם: שעירים. הם שדים לא עשו אבותיכם שעירים הללו: תשי. תשכח ורבותינו דרשו כשבא להיטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים כחו מלהטיב לכם: אל מחוללך. מוציאך מרחם לשון יחולל אילות חיל כיולדה: מה אחריתם. מה תעלה בהם בסופם: כי דור תהפוכות המה. מהפכין רצוני לכעס: לא אמון בם. אין גדולי נכרים בהם כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה: אמון. לשון ויהי אומן כודרטו"רה בלע"ז. ד"א אמון לשון אמונ' כתרגומו אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל: קנאוני. הבעירו חמתי: בלא אל. בדבר שאינו אלוה: בלא עם. באומה שאין לה שם שנ' הן ארץ כשדים זה העם לא היה בעשו הוא אומר בזוי אתה מאד: בגוי נבל אכעיסם. אלו המינין וכן הוא אומר אמר נבל בלבו אין אלהים: קדחה. בערה: ותיקד. בכם עד היסוד: ותאכל ארץ ויבולה. ארצכם ויבולה: ותלהט. ירושלם המיוסדת על ההרי' שנאמר ירושלם הרים סביב לה: אספה עלימו רעות. אחביר רעה אל רעה לשון ספו שנה על שנה ספות הרוה עולותיכם ספו על זבחיכם. ד"א אספה אכלה כמו פן תספה:

אבן עזרא

חמר בכל עת ויש אומרים כי ענב לשון נקבה ואיננו כלום כי היה ראוי להיות התי"ו פתח עד שיבא לאחרי' וי"א על לשון קהלה כי ישראל לשון זכר ולשון נקבה וזה קרוב מעט: וישמן ישורון. ישראל ויתכן להיות מגזרת ישר והטעם שמן זה שהיה ישר ויש אומרים שהוא מגזרת אשורנו והראשון הוא הישר בעיני והעד שהוא לשון יחיד: ויבעט. כמו למה תבעטו לפי טעם המקום: שמנת. ולא חשבו לאמר לנפשו: עבית. כמו קטני עבה: כשית. יש אומרים שהוא כמו כסה פניו בחלבו כי ימצא מהבנין הקל ואחרים אמרו שהוא כמו תעיתי כשה אובד וזה לא ימצא באחד מהפעלים והנכון בעיני שאין למלה הזאת אח וטעמה כמו בעטת: ויטוש. מצות אלהיו: וינבל. במחשבה ובפה והנכון שאלל השם שלא הושיעו הוא שבב על כן כתוב צור ישועתו גם זה הפסוק על פירוש הצור תמים פעלו: יקניאהו. במחשבתם כמו לא יזכר מהם: בזרים. באלהים זרים: בתועבות. הם אלילים: לשדים. כמו לשעירים אשר הם זונים על כן פירש רבי יצחק בן שאול כ"ע לא שערום אבותיכם מגזרת לשעירים. לא"ד לשדי' מוסכת עצמה ואחרת עמה וכן הוא לשדים וללא אלוה ולפי דעתי שאין צורך רק פירושו לשדים שאינם אלהים ונקראו שדים על טעם אמים משוד הדעת: אלהים לא ידעום. ואיך חשבו שהם אלהים ולא ידעו זה בראיה ו וזאת מלת ידעום ולא בהעתקה וזהו לא שערום אבותיכם: חדשים מקרוב באו. תמימים מעטים אינם קדמונים אפי' אבותיכ' לא ידעום: שערום. פי' לא שערו מהם מגזרת וישתער עליו כטעם תסמר שערת בשרי וקרוב הוא מגזרת כערה ואם הוא בסמך וכמוהו בני יצאוני יצאו ממני חזקתני ותוכל חזקת ממני והנה טעמו ולא פחדו מהם: צור ילדך תשי. דבר הכביא ותמה איך שכחת אשר ילדך ועבדת חדשי' גם זה צור ילדך כמו הביטו אל צור חוצבת כאילו ממנו היה כי הכל בגבורת השם כמו רוקע הארץ מאתי והתמה מתועי לב בעבור אני היום ילדתיך ושכחו זה הכתוב תשי כמו לא תנשה והנה הנעלם אחר התי"ו תחת הדגש שהוא אלף הבלוע והיו"ד תחת ה"א וכן אל תמחי ובאו שניהם מלעיל להפרים בין זכר לנקבה בפעלים שהאות האחרון ה"א נח והנכון בעיני כי היו"ד נוסף והוא על משפט אל תט: מחוללך. כמו ילדך והנה אל שהוא גבור ותקיף כמו צור ויתכן היות גזרת מחוללך מחיל כמו הרה תקריב ללדת תחיל גם כן כתוב ויאנץ השקד או הוא פועל עומד: בניו ובנותיו. אנשים ונשים כי גם הם קטרו לע"ז: ויאמר. השם אל לבו או אל המלאכים: אסתירה. כדרך לשון בני אדם וכן אעלים עיני והטעם כאשר יבקשוני לא ימצאו עזר: אראה מה אחריתם: י"א כי אני אסתיר פני מהם בעבור שאני רואה מה יעשו באחרונ' והנכון שהוא כמשמעו עד שאראה מה יעשו בכך להם: כי דור תהפוכות. דבק עם אסתירה פני: תהפוכות. שנהפכו לעבוד אלהים זולתי והם היו בני כי אני ילדתים והנה אין אמונה בהם והוא שם או תאר כי אין בהם איש אמונים כי מצאנו כי פסו אמונים כנגד חסיד גם שומר אמונים: קנאוני. קל העי"ן להקל על הלשון: בלא אל. הטעם שאין לו כח להציל: בהבליה'. ולא בדבר אמת: אקניאם. מהבנין הכבד הנוסף והוא יצא לשני פעולים: בלא עם. שלא הם עמי והנה פי' איך יכניסם שיביא עליהם לבדם גזרות משונות ויותר מהכל גוי נבל שהכסיל והנבל איננו יודע ועל כן יהרוג ולא יחמול: קדחה. הקנאה או זאת שיעשו כי מצאנו זאת המלה יוצאת כמו כי אש קדחתם באפי ויתכן להיות קדחה כמו בקרח' כמו כל אחד חברו כחברו וכל זה כנוי לחרון האף: עד שאול תחתית. כטע' גפרית ומלח שרפה כל ארצה: ותאכל ארץ. יבול: ותלהט. מגזרת להט החרב: הרי. הרי ישר': אספה. י"א כמו אוסיף והנכון כמו אכלה מגזר' האף תספ' ואם הוא מבנין אח' והטע' שלא תמצא רעה שלא תבוא' ודמה הרעו' לחצי' תבאנ' פתאו' ואין יכולת להשמ' מהם:

תזי

אבן עזרא

מזי רעב. כמו שרופי רעב מגזרת למזה לאתונה : ולחומי רשף. אכולי עוף כמו ובני רשף יגביהו עוף והנכון בעיני שהזכיר הארבעה השפטים הרעים והם רעב וזהו מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי זה הדבר. ושן בהמות אשלח בם חיה. וחרב מחוץ תשכל חרב והנה יהיה פירוש רשף כמו רשפיה רשפי אש והטעם שיתחמם האויר. וקטב כמו הכריתה : מרירי. מרירות באויר כמו כמרירי יום וכן כתו׳ מקטב ישוד צהרים כמו הדבר. ולחומי רשף כמו אכולי וכן רבים : עם חמת זוחלי עפר. לנשוך והחמה כנוי לנשיכה. וטעם עפר כמו השרפים ומלת זוחלי מיראה כי כל רואם יירא כטעם האימים כיש תואר השם וחבירו באליהו בן ברכאל : גם בחור. דבק עם תשכל חרב וטעם גם כמשפט הלשון כאשר פירשתי והנה חבר שכל בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים : אפאיהם. יש אומרים שהם שלש מלות והנכון שאין לו ריע וטעמו כמו אשחיתם בעבור שיש אחריו אשביתה מאנוש זכרם והנה כולם ימותו ואילו היה כדעת המדקדקים שהטעם אפיכם בכל פאה לא ידבק הטעם ויש אומרים אחרי גם אפי והנה טעמו אכריתם כמו אשביתם ויבא הטע׳ כפול וזה נכון לולי אלף אפיהם שהיה ראוי להיות אכפיהם והטעם אאכף בם והראשון נכון וטעם אמרתי כלשון בני אדם אמרתי בלבי : אגור. אפחד מגזרת ויגר מואב והמתרגם אמר מגזרת אגרה בקציר והנכון שהוא מלשון תגרה והכתוב דבר כדרך בני אדם להבין השומעים : ינכרו. הפך יכירו כמו ויתנכר אליהם : פעל כל זאת. על השבטים : כי גוי אובד עצות. הנכון שזה הגוי הם בני ישראל ומלת אובד שם התאר והיא שנוכה על כן נפתח הבית וידוע כי מלת אבד מהפעלים העומדים רק פירוש עצות שב אל אובד כמו נובלת עליה וכן ותאבדו דרך שהוא סמוך אל דרך והנה השכיל המתרגם שאמ׳ מאבדי עצה : לו חכמו. אילו היו חכמי׳ שישכילו כי השם פעל כל זאת לישראל בעבור עונם אז יבינו לאחריתם כי כן יעשה השם בעבור עונם : איכה ירדוף. הטעם לו חכמו ישר׳ שישכיל איך ירדוף אחד מהצרים אלף מישר׳ אין זה כי אם בעבור שעזבם צורם וזאת איך היו ישראל בתחלה רודף אחד מהם אלף ועתה נחלפו : כי צורם מכרם. כמו נתנם וכן וימכר יי׳ את סיסרא והטעם כאילו נתנם בשכר מעשיהם והנה היא מכירה ממש : הסגירם. כטעם יסגור על איש או כמו ולנו הסגירו : כי לא כצורנו צורם. דברי משה פירוש כי גוי אובד עצות והטעם כי צורנו מכרנו ואין להם צור כצורנו ולא הם טובים ממנו וכן הוא אומ׳ ולא אויבינו פלילים כמו ולא למדתי חכמה וגו׳ ויש אומרים שהוא כן והאויבינו ידו כן לכן איננו דבק עם מגפן סדום : ומשדמות. כפול וכן אשכלות מרורות : חמת. והנה היין כמו חמת התנינים בחמה : וראש פתנים. כמו על חור פתן ואם הוא באלף הוא כחבריו בוין : אכזר. תקיף והאלף נוסף כאלף אצבע ואזרוע : הלא הוא כמוס עמדי. דברי השם יא׳ על הגזרות והקרוב אלי שהוא יינם שהוא ראש פתני׳ הוא שמור עד שישתוהו ומלת כמוס מטעם המקום ידועה כי אין לה משפחה : חתום

מסורה

רשף ג׳ וס׳ ולחמי רשף · ובני רשף יגביהו עוף · ויצא רשף לרגליו : אשלח ט׳ וס׳ נמסר בסדר בא : רמה ג׳ בטעמא מלעיל וס׳ פן יאמרו ידינו רמה · רמה קרני ביי׳ · רמה ידך בל יחזיון : איכה ז׳ וס׳ נמסר בריש

האזינו

		תרגום
מְזֵי רָעָב	חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם׃	מכתשי אגרי בהון :
וְקֶטֶב	וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף	נפיחי כפן ואכילי עוף
אֲשַׁלַּח־בָּם	מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמֹת	וכתישי רוחין בישין
עָפָר׃	עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי	ושן חיות ברא אגרי בהון
וּמֵחֲדָרִים	מִחוּץ תְּשַׁכֶּל־חֶרֶב	עם חמת תניניא דזחלין בעפרא :
גַּם־בְּתוּלָה	אֵימָה גַּם־בָּחוּר	מברא תתכיל חרבא
שֵׂיבָה׃	יוֹנֵק עִם־אִישׁ	ומתוניא חרגת מותא
אַשְׁבִּיתָה	אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם	אף עולימהון אף עולימתהון
לוּלֵי כַּעַס	מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם׃	ינקיהון עם סביהון :
יְנַכְּרוּ	אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־	אמרית יחול רוגזי עליהון
יָדֵנוּ רָמָה	צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ	ואשיצינון אבטיל מן בני
כָּל־זֹאת׃	וְלֹא יְהוָה פָּעַל	אנשא דוכרניהון :
הֵמָּה וְאֵין	כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת	אילולפון רוגזא דסנאה כניש
לוּ חָכְמוּ	בָּהֶם תְּבוּנָה׃	דילמא יתרברבון בעיל דבבא
יָבִינוּ	יַשְׂכִּילוּ זֹאת	דילמא יימרון ידנא תקיפת לנא
אֵיכָה	לְאַחֲרִיתָם׃	ולא מן קדם יי הות כל דא :
וּשְׁנַיִם	יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף	ארי עם מאבדי עיצה אינון
אִם־לֹא כִּי־	יָנִיסוּ רְבָבָה	ולית בהון סוכלתנו :
הִסְגִּירָם׃	צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה	אילו חכימו אסתכלו בדא
צוּרָם	כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ	סברו מה יהי בסופהון :
כִּי־מִגֶּפֶן	וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים׃	אכדין ירדף חד לאלפא
וּמִשַּׁדְמֹת	סְדֹם גַּפְנָם	ותרין יערקון לרבותא
עִנְּבֵי־רוֹשׁ	עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ	אילהין ארי תקיפיהון מסרינון
לָמוֹ׃	אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת	ויי אשלמינון :
יֵינָם	חֲמַת תַּנִּינִם	ארי לא כתוקפנא תוקפהון
אַכְזָר׃	וְרֹאשׁ פְּתָנִים	ובעלי דבבנא הוו דיננא :
עִמָּדִי	הֲלֹא־הוּא כָּמֻס	ארי כפורענות עמא דסדום
		פורענותהו ולקותהו כעם עמורה
		מחתהון בישין כרישי חיוין
		ותושלמת עובדיהון כמררותהון :
		הא כמרירת תניניא כס פורענותהון
		וכרישי פיתני חוין אכזראין :
		הלא כל עובדיהון גלן קדמי

מגלת איכה : צורם ג׳ ומלאים וס׳ כי לא כצורינו צורם · אם לא כי צורם מכרם · ויזכרו כי אלהים צורם · וא׳ וצורם לבלות שאול :

רשי

חצי אכלה בם. כל חצי אשלים בהם וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא חצי כלים והם אינם כלים : מזי רעב. אונקלוס תרגם נפיחי כפן ואין לי עד מוכיח עליו ושמעתי של רבי משה הדרשן מטולושא שמעתי שעירי רעב אדם כחוש מגדל שער על בשרו : מזי. לשון ארמי שער מזיא דהוה מהפך במזיא : ולחומי רשף. השדים נלחמו בהם שנאמר ובני רשף יגביהו עוף והם שדים : וקטב מרירי. וכריתות שד ששמו מרירי. קטב כרית כמו אהי קטבך שאול : ושן בהמות. מעשה היה והיו הרחלים נושכין וממיתין : חמת זוחלי עפר. ארס נחשים המהלכים בגחונם על העפר כמים הזוחלים על הארץ זחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצת דבר המשפשף על הארץ והולך : מחוץ תשכל חרב. מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות : ומחדרים אימה. כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נוקפים עליו מחמת אימה והוא מת והולך בה. דבר אחר ומחדרים אימה בבית יהיה אימת דבר כמה שנאמר כי עלה מות בחלונינו וכן תרגם אונקלוס. דבר אחר מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות שנ׳ ומספר חוצות ירושלם שמתם מזבחות לבשת : ומחדרים אימה. על מה שעשו בחדרי חדרים שנאמר אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו : אמרתי אפאיהם. אמרתי בלבי אפאה אותם ויש לפרש אפאיהם אשימם פאה להשליכם מעלי הפקר דוגמתו תכינו בעזרא ותתן להם ארץ ממלכות ועמים ותחלקם לפאה להפקר וכן חברו מנחם ויש פותרים אותו כתרגומו יחול רוגזי עליהון ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אאפיהם אחת לשמוש ואחת ליסוד כמו אאזרך אאמיצכם כמו פי והאלף התיכונה אינה ראויה בו כלל ואונקלוס תרגם אחר לשון הברייתא השנויה בספרי האולקת תיבה זו לשלש תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנם כאילו אינם שיאמרו רואיהם עליהם אי הם : לולי כעס אויב אגור. אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלוהיו ולא יתלה הגדולה בי וזהו שנאמ׳ פן ינכרו צרימו יכרו הדבר לתלות גבורתי בנכרי שאין הגדולה שלו : פן יאמרו ידינו רמה וגו׳. כי אומה גוי אובד עצות המה : ואין בהם תבונה. שאילו היו חכמים ישכילו זאת : איכה ירדוף וגו׳. יבינו לאחריתם. יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל : איכה ירדוף אחד ממנו אלף מישראל : אם לא כי צורם מכרם וי׳ הסגירם. מסרם והסגירם בידינו דליבר בגע״ז : כי לא כצורנו צורם. כל זה היה לאויבים להבין שהשם הסגירם ולא להם ולאלהיהם הנצחון שהרי עד הנה לא יוכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו : כי לא כסלענו סלעם. כל צור שבמקרא לשון סלע : ואויבינו פלילים. ועכשיו אויבינו שופטים אותנו שהרי צורנו מכרנו להם : כי מגפן סדום גפנם. מוסב למעלה אמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם לפי שמעשיהם מעשי סדום ועמורה : שדמות. שדה תבואה כמו ושדמות לא עשה אכל בשדמות קדרון : ענבי רוש. עשב מר : אשכלות מרורות למו. משקה מר ראוי להם לפי מעשיהם פורענותם וכן תרגם אונקלוס ותושלמת עובדיהון כמרדותהון : חמת תנינים יינם. כתרגומו הא כמרת תניניא כס פורענותהון הנה כמרירת נחשים כוס משתה פורענותם : וראש פתנים. כוסם שהוא אכזר לנשוך אויב אכזרי יבא ויפרע מהם : הלא הוא כמוס עמדי. כתרגומו כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כולם גנוזים ושמורים לפני : הלא הוא. פרי גפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי :

לי נקם

רשי

לי נקם ושלם. עמי מוכן ומזומן פורענות נקם וישלם להם כמעשיהם הנקם ישלם להם גמולם ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלום והוא מגזרת והדבר אין בהם כמו והדבור ולאימתי אשלם להם: לעת תמוט רגלם. כשתתום זכות אבותם שהן סמוכין עליו: כי קרוב יום אידם. משארצה להביא עליהם יום אידם קרוב ומזומן לפני להביא על ידי שלוחים הרבה: וחש עתידות למו. ומהר יבואו העתידות להם: וחש. כמו ימהר יחישה עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליהם הפורענו׳ ידעו שאני הודעתים מראש מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבואו עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעלה והיה כי יבואו עליך הברכה והקללה וגו׳ ושב יי׳ אלהיך את שבותך וגו׳: כי ידין יי׳ עמו. כשישפוט אותן ביסורי׳ הללו האמורות עליהם כמו כי בם ידין עמים כי זה אינו משמש בלשון דהא לתת טעם לדברים של מעלה אלא לשו׳ תחילת דבור כמו כי תבואו אל הארץ כשיבואו עליהם משפטי׳ הללו ויתנחם הקב״ה על עבדיו לשוב ולרחם עליהם: יתנחם. לשון הפך מחשבה להטיב או להרע: כי יראה כי אזלת יד. כשיראה כי אזלת יד האויב הולכת וחוזקת עליהם ואפס בהם עצור ועזוב: עצור. נושע על ידי עוצר ומושל שיעצור בהם: עזוב. על ידי עוזב: עוצר. הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מפוזרי׳ בצאתם לצבא על האויב בלשון לעז מיינטיניט״ור: עצור. הוא הנושע במעצור המושל: עזוב. מחוזק כמו ויעזבו את ירושלם עד החומה איך לא עוזבה עיר תהילת ואמר הקב״ה עליהם אי אלהימו עז״ שעבדו: צור חסיו בו. הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה: אשר חלב זבחימו. היו אותן אלוהות אוכלים שהיו מקריבים לפניהם ושותים יין נסיכם: יהי עליכם סתרה. אותו הצור יהי לכם מחסה ומסתור: ראו עתה. הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי: אני אני הוא. אני להשפיל ואני להרים: ואין אלהים עמדי. עומד כנגדי למחות: עמדי. דוגמתי וכמוני: ואין מידי מציל. הפושעים בי: כי אשא אל שמים ידי. כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי בשבועה: ואמרתי חי אנכי. לשון שבוע׳ הוא אני נשבע חי אנכי: אם שנותי ברק חרבי. אם אשנן את להב חרבי כמו למען היות לה ברק פלנד״ור: ותאחז במשפט ידי. להניח מדת רחמי׳ באויבי שהרעו לכם אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. ד״א ותאחז ידי את מדת המשפט להחזיק בה ולנקו׳ נקם: אשיב נקם וגו׳. למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת בשר ודם מדת הקב״ה מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקב״ה זורק חציו ויש בידו להשיבם כאילו אוחזן בידו שהרי ברק הו׳ חצו שנא׳ כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי והמשפט הזה לשון פורענות הוא בלע״ז יושטיצא: אשכיר חצי מדם. האויב: וחרבי תאכל. בשרם: מדם חלל ושביה. זאת תהיה להם מעון דם חללי ישרא׳ ושביה ששבו מהם: מראש פרעות אויב. משעת תחלת פרעות האויב כי כשהקב״ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועונות אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישרא׳: הרנינו גוים עמו. לאותו הזמן ישבחו האומות את ישרא׳ ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב״ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו: כי דם עבדיו יקום. שפיכות דמיהם כמשמעו: ונקם

באצרתי ג׳ חס׳ וס׳ הלא הוא כמוס. כל אשר באצרתי ראו דמלכים. וחברו דישעיה: אי ה׳ וס׳ נכסר בסדר בראשי׳: יין ו׳ בליש׳ וס׳ במס׳ רבת׳: ואין אלהים עמדי י״ג פסו׳ ואין ואין וס׳ במס׳ רבת׳: בראש י״ד וס׳ במס׳ רבת׳:

הֲלֹא הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי׃ לִי נָקָם
וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם כִּי
קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ
עֲתִדֹת לָמוֹ׃ כִּי יָדִין
יְהוָה עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו
יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת
יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב׃
וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ
בוֹ׃ אֲשֶׁר חֵלֶב
זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין
נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם
יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה׃
רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי
הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי
אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי
וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי
מַצִּיל׃ כִּי אֶשָּׂא
אֶל שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי
אָנֹכִי לְעֹלָם׃ אִם שַׁנּוֹתִי
בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז
בְּמִשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב נָקָם
לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם׃
אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם
וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם
חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ
פַּרְעוֹת אוֹיֵב׃ הַרְנִינוּ גוֹיִם
עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם

גְּנִיזִין לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹצְרָי׃
קֳדָמַי פּוּרְעָנוּתָא וַאֲנָא אֲשַׁלֵּם
בְּעִידָן דְּיִגְלוֹן מֵאַרְעֲהוֹן
אֲרֵי קָרִיב יוֹם תְּבַרְהוֹן
וּמַבַע דַּעֲתִיד לְהוֹן׃
אֲרֵי יְדִין יְיָ דִּינָא דְעַמֵּיהּ
וּפוּרְעָנוּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע
אֲרֵי גְלֵי קֳדָמוֹהִי דִּבְעִידָן
דְּתִתְקַף עֲלֵיהוֹן מַחַת סַנְאָה יְהוֹן
מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין׃
וְיֵימַר אָן דַּחַלְתְּהוֹן
תַּקִּיפָא דַּהֲווֹ רְחִיצִין בֵּיהּ׃
דִּי תְּרַב נִכְסַתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין
שָׁתַן חֲמַר נִסְכֵּיהוֹן
יְקוּמוּן כְּעַן וְיִסְעֲדוּנְכוֹן
יְהוֹן עֲלֵיכוֹן מְגַן׃
חֲזוֹ כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא
וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנִּי
אֲנָא מְמִית וּמְחֵיֵי
מָחֵינָא וְאַף מַסֵּינָא
וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁיזִיב׃
אֲרֵי אַתְקֵינִית בִּשְׁמַיָּא בֵּית שְׁכִינְתִּי
וַאֲמָרִית קַיָּם אֲנָא לְעָלְמִין׃
אִם עַל חַד תְּרֵין כְּחֵיזוּ בִרְקָא
מִסּוֹף שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַיָּא תִּתְגְּלֵי
חַרְבִּי וְתִתְקַף בְּדִינָא יְדִי
אָתֵיב פּוּרְעָנוּתָא לְסָנְאַי
וּלְבַעֲלֵי דְבָבַי אֲשַׁלֵּם׃
אֲרַוֵּי גִּירַי מִדְּמָא
וְחַרְבִּי תִּקְטוֹל בְּעַמְמַיָּא
מִדַּם קְטִילִין וּשְׁבָיִין
לְאַעֲדָאָה כִּתְרִין מֵרֵישׁ
סַנְאָה וּבְעֵיל דְּבָבָא׃ שַׁבָּחוּ עַמְמַיָּא עַמֵּיהּ אֲרֵי פּוּרְעָנוּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע

אבן עזרא

חתום באוצרותי. שלא תגע בו יד רק הוא שמו׳ להם להנקם מהם: לי נקם ושלם. שם כמו׳ אלא את הקטר והטעם לי הנקם ולי השלם לשלם להם כמעשיהם: לעת תמוט רגלם. והטעם שיפלו ולא יוכלו לעמוד וטעם לעת כמו גם רשע ליום רעה והוא סוד גדול: כי קרוב. ואל יחשבו כי הנקמה תהיה בזרעם: וחש עתידות למו. וחש כל אחד מהם מהעתידות כמו בנות צעדה והו׳ חש יום עתידות והראשון כמו נכון ומלת חש מהשניים וטעם עתידות הרעות העתידות לבא עליהם: כי ידין יי׳ עמו. יקח דין עמו מהם כמו שפטני אלהים וריבה ריבי: יתנחם. פירשתיו: אזלת יד. אזלת יד ישראל והטעם הכח והתי״ו תחת ה״א כי גם שתיהן סימני הנקבה וכן ושבת לנשיא: ואפס עצור ועזוב. כאשר יהיו הנשבי׳ רבים ילקחו מהם ויעזבו מהם ועתה כמעט יאבד הכל: ואמר. האויב: צור חסיו בו. כאשר פירשתי: יאכלו. כדברי האויבי׳ שחשבו כי העולות מאכל לשם וכן בלשון רבים כדבריהם על כן כתו׳ אני אני הוא לבדי אחד ואין אלהים עמדי: יין נסיכם. כמו ונסכו יין ויהיו שני שמות יש אומרי׳ יין מלכם כמו נסיכי מדין כי המלך היה נותן יין של העולה והראשון קרוב אלי: ויעזרכם. כמו ברכנוכם ואם תאמרו שהוא אחר ישתירכם מן הצרות הבאות: אני אני. פעמי׳ כמו אנכי אנכי או כי אני הוא ולא אשנה והוא הנכון כי אין עמו פועל אני הוא שהמתי את ישראל ואני אחיה אותם והנה הם לא נצלו ואין מציל אתכם מידי גם אתם מידי עד עשותי את המשפט בכם ורבים אמרו כי מזה הכתוב נלמוד חיי העולם הבא והשר שאמר בתחלה אמית ואחר כך אחיה וכן יי׳ ממית ומחיה והעד יי׳ ממית מוריד שאול ויעל ואחרי׳ אמרו מפסוק ואך את דמכם לנפשותיכם גם וצדקה תהיה לנו כי היא חייך בעולם הבא ואורך ימיך בעולם הזה למען ייטב לך ור׳ האיי ז״ל אמר כי לא הוצרך הכתו׳ לפרש דבר העולם הבא כי היה ידוע בהעתקה ולפי דעתי שהתורה נתנה לכל לא לאחד לבדו ודבר העולם הבא לא יבינו אחד מני אלף כי עמוק הוא ושכר העולם הבא תלוי בדבר הנשמה והנה הוא חלף. עבודת הלב ועבודתו להתבונן מעשה השם כי הם הסולם לעלות בו אל מעלת דעת השם שהוא העיקר והנה גם התורה ביארה למשכיל דבר עץ החיים והנה יש כח לנכח הכרובים והאוכל מעץ החיים וחי לעולם כמלאכי השרת וכן במזמור לבני קרח שמעו זאת כל העמים והסוד אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה וכן אחר כבוד תקחני והנה עם שניהם לקיחה כאשר עם דבר חנוך ואליהו ואחר שאמר ויקר פדיון נפשם איך אמר יפדה נפשי והמשכיל יבין: כי אשא אל שמים ידי. שבועה כדבר קיים ואשא כמו וירם ימינו ושמאלו אל השמי׳ ומלת אשא כדרך בן אדם להבין את השומעים: חי אנכי. כאשר אני חי כן אעשה זה: אם שנותי. מפעלי הכפל כמו וחנותי לבני בנגי מגזרת חץ שנון: ותאחז במשפט ידי. החרב משפט גבור מלחמה: אשיב נקם. טעם אשיב כאשר עשו לישראל. וכן אשלם: מדם חלל. פי׳ אשכיר וטעם ושביה הפצועים: מראש. פי׳ תאכל בשר וטעם מראש להתיז הראש: פרעות. כמו בפרוע פרעו׳ גם קדמונינו אמרו הנפרע: הרנינו גוי׳ עמו. אז ישבחוהו כאשר יקום השם דמם ויש אומ׳ מגז׳ ותעבור הרנה והטעם הכרוז והכריזו עליהם בכל מקום שיהיו: וכפר

רשי

ונקם ישיב לצריו · על הגזל ועל החמס כענין שנאמר מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה ואומ' מחמס אחיך יעקב וגו' : וכפר אדמתו עמו · ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב : וכפר · לשון רצוי ופיוס כמו אכפרה פניו אכחיכיה לרגזיה : וכפר אדמתו · ומה היא אדמתו : עמו · כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת וכן הוא אומר רצית יי' ארצך במה רצית ארצך שבת שבות יעקב בפנים אחרים היא נדרשת בספרי ונחלקו בה רבי יהודה ורבי נחמיה ר' יהודה דורש כולה כנגד ישראל ורבי נחמיה דורש את כולה כנגד האומות רבי יהודה דורשה כלפי ישראל אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא יי' פעל כל זאת כי גוי אובד עצו' המה אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדף אחד מן האומו' אלף מהם אם לא כי צורם מכרם כי לא כצורנו צורם הכל כמו שפירשתי עד תכלית ורבי נחמיה דורשה כלפי האומות כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי תחלה עד ואויבנו פלילים : כי מגפן סדום גפנם · של אומות: ומשדמות עמור' וגו' · ולא ישימו לבם לגדולת הגדולה בי' עכבתנו עכבי ראש · הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרידם לפיכך אשכלו' מרורות למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני: חמת תנינים יינם · מוכן להשקותם על מה שעושין להם : כמוס עמדי · אותו הכוס שנאמר כי כוס ביד יי' וגו' : לעת תמוט רגלם · כענין שנאמר תרמסנה רגל : כי ידין יי' עמו · בלשון זה משמש כי ידין בלשון דהא ואין ידין לשון יסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם : כי יראה כי אזלת יד וגו' · ואמר אי אלהימו והאויב יאמ' אי אלהימו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגדר את הפרכות כענין שנא' ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי איו יי' אלהיך : ראו עתה כי אני וגו' · אז יגלה הקדוש ברוך הוא ישועתו ויאמר ראו עתה כי אני אני הוא מאתי באת עליהם הרעה ומאתי תבא עליהם הטובה : ואין מידי מציל · שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם : כי אשא אל שמים ידי · כמו כי כשאתי תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו אפילו אלם למעלה וגבור למטה אומת עליון על התחתון וכל שכן שגבור למעלה ואלם תלמטה : ידי · מקום שכינתי כמו איש על ידו והיה בידי להפרע מכם אבל אמרתי חי אנכי לעולם איני ממהר לפרוע לפי שיש שהות בדבר אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני כפרע מהם והיכולת בידי ליפרע מן המתים ומן החיים מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממהר נקמתו ליפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני כפרע בחייהם הפרע במותן : אם שנותי ברק חרבי · הרבה אם יש שאיכם תלויין כשאכן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי כו' כמו שפירשתי למעלה : הוא והושע בן נון · שבת של דיוזגי היתה כטלה רשות מזה וניתנה לזה העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהיה דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש ולמה קוראו כאן הושע לומר שלא זחה דעתו עליו שאע"פ שניתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו : שימו לבבכם · צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך והרי דברים קל וחומר ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים להבין דברי תורה שהן כהררין תלויין בשערה על אחת כמה וכמה : כי לא דבר רק הוא מכם · לא לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה כי היא חייכם · דבר אחר אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר תדע לך שכן אמרו ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש וגו' לפי שאמרה איני כדי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פלגשו וכל כך למה להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים לידבק בזרעו : וידבר יי' אל משה בעצם היום הזה · בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה נאמר בנח בעצם היום הזה בא נח במראית אורו של יום לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה במצרים נאמר בעצם היום הזה הוציא יי' לפי שהיו מצריים אומרים מכך וכך אם אנו מרגישין בהם אין אנו מניחין אותם לצאת ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין בהם אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השלו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכו' : כאשר מת אהרן אחיך · באותה מיתה שראית וחמדת אותה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן שלישי וראה בכבודו אמר לו משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט רגליך ופשט פשוט ידיך ופשט עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמץ והלך לו אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו : על אשר מעלתם בי · גרמתם לי שלא אתקדש אותי · גרמתם לי שלא אתקדש אמרתי לכם ודברתם אל הסלע והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים ואלו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים שהיו ישראל אומרים ומה הסלע שאינו לשכר ולא לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה כך מקיים מצות בוראו אנו לא כל שכן : כי

רק ב' וסימ' והבור רק אין בו מים · כי לא דבר רק הוא מכם · וא'בכה יה נעור ורק : ובדבר הזה ב' וסי' אינכם מאמינים · תאריכו ימים על האדמה : תאריכו ג' ומלאים וסי' למען תאריכו ימים · ובדבר הזה

תרגום אונקלוס	מקרא
ופורענותא יתיב לסנאוהי ויכפר על ארעיה ועל עמיה :	כ"ד וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ : פ
ואתא משה ומליל ית כל פתגמי תושבחתא הדא קדם עמא הוא והושע בר נון :	וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן :
ושיצי משה למללא ית כל פתגמיא האלין עם כל ישראל :	וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל :
ואמר להון שוו לבכון לכל פתגמיא די אנא מסהיד בכון יומא דין די תפקדינון ית בניכון למיטר למיעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא :	וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת :
ארי לא פתגם ריקן הוא מנכון ארי הוא חייכון ובפתגמא הדין תורכון יומין על ארעא די אתון עברין ית ירדנא תמן למירתה :	כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ : פ
ומליל יי' עם משה בכרן יומא הדין למימר :	וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר :
סק לטורא דעבראי הדין טורא דנבו די בארעא דמואב די על אפי ירחו וחזי ית ארעא דכנען די אנא יהיב לבני ישראל לאחסנא :	עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה :
ומות בטורא די את סליק לתמן ואתכניש לעמך כמא דמית אהרן אחוך בהור טורא ואתכניש לעמיה :	וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל עַמָּיו :
על דשקרתון במימרי בגו בני ישראל במי מצות רקם מדברא דצן על די לא קדישתון יתי בגו בני ישראל :	עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר צִן עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

תאריכו · על מי תרחיבו פה תאריכו לשון : ויאסף ז' ה' מלעיל וסימ' נמסר בסוף סדר חיי' וב' מלרע וסי' ויאסף אל עמיו דמשה · ויאסף כל איש ישראל :

אבן עזרא

וכפר אדמתו עמו · י"א שהוא חסר וי"ו והטעם וכפר אדמתו ועמו ובדרש כי הארץ תכפר בעד עמו גם הוא נכון בטעם רק איננו מטעם המקום ועוד כי הארמ' לשון נקבה והא' העד הכאמן ותחתיו התי"ו והנה איננו וכפרה ולפי דעתי שפי' שהטעם יכפר על האדמה כי כן מנהגו הבי' מחקו מים גם נמצא כפור בלא מלת על כמו וחטאת אותו וכפרתהו והטעם כי ישרא' ישנו נקמה בגוים והם יכפרו על ארץ ישר' בעבו' הדם ששופך בה כמו ולארץ לא יכופר והוא דבר ב בטעם המקום או פי' וכפר כמו וטהר וכמו וכפרתהו וכן אמר יחזקא' על סוף המלחמות ו וטהרו את הארץ והנה ישראל יטהרוה : ויבא משה · להורות כי אחר שהלך אל כל שבט ו ושבט ובוש בבואו אל אהל מועד ושם נקהלו אליו כל בני ישראל את דבר השירה הזאת : הוא והושע בן נון · כמו אז ישיר משה ובני ישר' גם זאת להגדיל מעלת יהושע לעיני הכל וקראו הכתוב הושע בשם שהיו כל ישר' יודעין אותו כי מיודע שכנה שמו משה יהושע כי אם קריאי מועד לבדם ודרך הדרש ידוע' : כי הוא חייכם · כטעם יראת יי' תוסיף ימים ועוד שתהיו בארץ טובה ולא בגלות : בעצם היום הזה · היום שאמר השירה : ומות · לתקן עצמו כי הוא יקבור את עצמו כאשר אפרש וכבר רמזתי מה שאמר אחר מתכמי הדור במלת ויאסף :

אשר

אל' מיח' ג' כפוקי' ארוכים בלא' אתנחת'

ויחן י' אחד בליש' יד' כך אלאים יוחן

כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

אֲרֵי מִלְּקָבֵל תֶּחֱזֵי יָת־אַרְעָא וּלְתַמָּן לָא תֵיעוֹל לְאַרְעָא דִּי־אֲנָא יָהֵיב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

חאת ה׳ רפ וסימ׳ נמסר כריש סדר תרומה יברך יב וסימ׳ נמסר כשמואל ב׳ סימן ז׳ גבי ברך ה׳ את בית עובד לפני מותו ד׳ וסי׳ נמסר בסדר תולדות׃ הופיע ג׳ ומלאים וסימ׳ הופיע בהר פארן׳ מציון מכלל יופי · אל נקמות ה׳׃

פרשה

וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ׃ וַיֹּאמַר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשְׁדָּת לָמוֹ׃ אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ׃ תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב׃ וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר׃ ס וְזֹאת לִיהוּדָה

(ל׳ ית׳ · ו׳ דסמי׳ · ד׳ · ג׳ · ט׳ מלין כתי׳ חד׳ מלה · יתרי׳ תרי׳ · ג׳ · ד׳ חב׳ כלים · כ׳ בתור׳ ומ׳ ל׳ ותם׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ בתור׳ וחס׳ לב׳ · יד ד׳ בתור׳)

פרשה

וְדָא בִּרְכְתָא דִּי בָרֵיךְ מֹשֶׁה נְבִיָּא דַּייָ יָת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵיהּ׃ וַאֲמַר יְיָ מִסִּינַי אִתְגְּלִי וְזִיהוֹר יְקָרֵיהּ מִשֵּׂעִיר אִתְחֲזִי לָנָא אִתְגְּלִי בִגְבוּרְתֵיהּ עַל־טוּרָא דְפָארָן וְעִמֵּיהּ רִבְבַת קַדִּישִׁין כְּתַב יְמִינֵיהּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא אוֹרָיְתָא יְהַב לָנָא׃ אַף חַבֵּיבִנּוּן לְשִׁבְטַיָּא כָּל־קַדִּישׁוֹהִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָא אַפֵּיקִנּוּן מִמִּצְרַיִם וְאִנּוּן דְּמִדַּבְּרִין תְּחוֹת עֲנָנָךְ נָטְלִין עַל־מֵימְרָךְ׃ אוֹרָיְתָא יְהַב לָנָא מֹשֶׁה מְסַרַהּ יְרֻתָּא לִכְנִשַׁת יַעֲקֹב׃ וַהֲוָה בְיִשְׂרָאֵל מַלְכָּא בְּאִתְכַּנָּשׁוּת רֵישֵׁי עַמָּא כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל׃ יְחֵי רְאוּבֵן בְּחַיֵּי עָלְמָא וּמוֹתָא תִנְיָנָא לָא יְמוּת וִיקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחְסַנְתְּהוֹן בְּמִנְיַנְהוֹן׃ וְדָא לִיהוּדָה

רשי

כי מנגד · מרחוק תראה׳ וגו׳ כי אם לא תראה עכשו לא תראה עוד בחייך · ושמ׳ לא תבא · וידעתי כי חביב היא לך על כן אני אומ׳ לך עלה וראה׃ חסלת האזינו

וזאת הברכה · לפני מותו · סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי׃ ויאמר ה׳ מסיני בא · פתח תחלה בשבחו של מקום ואחר כך פתח בצרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל וכל זה דרך ריצוי הוא כלומר כדי הם לו שתחול עליהם ברכה׃ מסיני בא · יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה של׳ לקראת האלהי׳ למדנו שיצא כנגדם׃ וזרח משעיר למו · שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו׃ הופיע להם מהר פארן · שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו׃ ואתה · לישראל׃ מרבבות קדש · ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ולא כולם ולא רובם ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו׃ אשדת · שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה על גבי אש לבנ׳ נתן להם בלוחו׳ כתב ידי ימינו · ד״א אש דת כתרגומו שנתנה להם מתוך האש׃ אף חובב עמי׳ · גם חבה יתירה חבב את השבטי׳ כל אחד ואחד קרוי עם שהרי בנימין לבדו היה עתיד להולד כשאמר הקב״ה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך׃ כל קדושיו בידך · נפשות הצדיקים גנוזות אתו כענין שנ׳ והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיי׳ את ה׳ אלהיך׃ והם תוכו לרגליך · והם ראויים לכך שהרי תוכו עצמן לתוך תחתית ההר לרגליך בסיני׃ תוכו · לשון פעלו הותוו לתוך מרגלותיך׃ ישא מדברותיך · נשאו עליהם עול תורתך׃ מדברותיך · המ״ם בו קרוב ליסוד כמו וישמע את הקול מדבר אליו ואשמע את קול מדבר אלי כמו מתדבר אלי אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמ׳ להם טישפורפלידורם בלע״ז ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך והמ״ם בו שימוש משמשת לשון מן׃ ד״א אף חובב עמים אף בשעת חבתן של אומות העולם שהראית׳ לאומות פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם׃ כל קדושיו בידך · כל צדיקיהם וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומרם׃ והם תוכו לרגליך · והם מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך׃ ישא מדברותיך · מקבלין גזרותיך ודתותיך בשמחה ואלה דבריהם תורה אשר צוה לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב אחזנוה ולא נעזבנה׃ ויהי · הקב״ה בישורון מלך תמיד עול מלכותו עליהם בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם׃ ראשי · כמו כי תשא את ראש ראויין אלו שאברכם · דבר אח׳ בהתאסף בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניה׳ הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם׃ יחי ראובן · בעולם הזה׃ ואל ימות · לעולם הבא שלא יזכר לו מעשה בלהה׃ ויהי מתיו מספר · נמנין במנין שאר אחיו דוגמא היא זו כענין שנ׳ וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב שני׳ עשר שלא יצא מן המנין׃ וזאת ליהודה · סמך יהודה לראובן מפני ששניהם הודו על קלקול שבידם שנאמר אשר חכמים יגידו וגו׳ להם לבדם וגו׳ ולא עבר זר בתוכם ועוד פרשו רבותינו שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה מתגלגלי׳ בארון מפני נדוי שקבל עליו שנאמר וחטאתי לאבי כל הימי׳ אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה וכו׳׃ שמע

(חלא ל׳ רפ בתור׳ וחד מכתו׳ כשו׳ · ויאמר י׳ רפ בתו׳ ואינון ב״א כתיבין וכל ויען וייכף ראיור׳ דכו׳ · תמ׳ ב׳ ואל לוש על זה תכו׳ · יחי ב׳ עכויס וכל המ׳ דכו׳)

אבן עזרא

אשר לא קדשתם · פירשתיו׃ אל הארץ · פירושו ושמה׃

וזאת הברכה · כברכת יעקב׃ איש האלהים · להודיע כי בנבואה ברך אותם׃ לפני מותו · סמוך למותו והטעם ביום מותו · ויאמ׳ הגאון ז״ל כי הר סיני ושעיר ופארן קרובים וזה הכתוב הוא על מעמד הר סיני ואמ׳ כי מסיני כמו בסיני וכן משעיר׃ מרבבת קדש · הם המלאכים והטעם על השכינה שירדה׃ אש דת למו · התורה שנתנה באש וברית ואמר כי טעם ה׳ מסיני בא דרך תפלה כאומ׳ אתה שבאת בסיני והנחלת תורה יחי ראובן וזה רחוק כי היה ראוי להיות החיים ואל תמית וחסידי אמונה אמרו כי טעם משעיר על דת אדום ופארן על דת ישמעאל ואלה תועים הלא ראו כי לא החל בתחלה כי אם לברך ישר׳ לבדם וכן כתוב אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל ואמר וזרח משעיר למו שפירושו להם כמו ואין למו מכשול והנכון בעיני שהפרש׳ היא ברכה כלל לכל ישראל ואחר כך פרט לכל שבט ושבט ואחר כן כללם במקום אין כאל ישורון והנה מ׳ מצאנו שאמר׳ דבורה ה׳ בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום והנה אין שדה אדום הר כאשר אמ׳ הגאון כי שלשה הרים הם סמוכים או נכוח ובספר תהלו׳ אלהי׳ בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה ואחריו כתו׳ ארץ רעשה ובצעד השכינה בישימון לא היה יום מתן תורה כי אחר מדבר פארן בהו בישימון ואמר חבקוק אלוה מתימן יבא שהוא מבני אדום תימן אומר כטעם משדה אדום והנה הכל במלחמות ידבר והעד יקום אלהים יפוצו אויביו וכאשר יושיע השם את עבדיו ידמה הכתוב דרך עזר מהשם והארץ תמוג והרים ימשו והשמים ירעפו והעד בשירת דוד ותגעש ותרעש הארץ וטעם זה שני פירשתיו במקומו וכן הוא הפירוש השם בא והטעם הכבוד שנכנס בישראל ותחלת הכנסו מסיני וזרח משעיר והטעם כל השנים שהיו ישראל במדבר לא הראה השם גבורה בעמים עד בא ישראל אל שדה אדום וכן כתוב בהרים שעיר עד איל פארן והנה הם קרובים שעיר ופארן והטעם מפורש כי ממקום שעיר כאשר באו לשעיר אז זרח הכבוד לישראל והופיע מהר פארן והטעם כפול כי כה הראה יפעתו׃ ואתה מרבבות קדש · על דעתי שהוא דבק עם מימינו והטעם שבא אש מרבבות קדש מימין השם לסבב ישראל כטעם סוסי אש ורכב אש סביבות אלישע וטעם דת שעומדת תמיד׃ אף חובב · מגזרת ארמית מלשון והייתם לי סגולה ועמים הם ישראל כמו אחריך בנימין בעממיך עמים הר יקראו׃ וכל קדושיו · בני לוי׃ בידך · שהם סביבות הארון׃ והם תכו לרגלך · ילכו על דרכך וטעם בידך שתשמרם׃ ישא מדברותיך · כי הם ילמדו התורה והם המעתיקי׳ על תורה שבעל פה · ישא כל אחד ואם הם רבים · וטעם מדברותיך כי אשר דברת ישאו כי הם נושאי התורה כי גם הם ישאו את הארון וטעם ישא כמו לא תשא שמע שוא׃ תכו · בלא אח ויש אומרים מלשון מתוך כאילו הולכים בתוך רגלך ואחרי׳ אומרי׳ כי התי״ו במקום ה״א כתי״ו תרגלתי לאפרים כטעם אפילו שיוכו בשבילך לא יעזבו דבריך וזה רחוק והנכון שהוא כמו נמשכו והטעם שילכו אל המקו׳ ששם הארון שהוא הדום רגלי השם וזאת היא הברכה שהשם יהיה חומת אש סביב ישראל ויהיה סגלתו והלוים יורו התורה תמיד׃ תורה צוה לנו משה · זהו שישא ויאמר דור לדור כך העתקנו מפי משה ירושה בידנו ויהיה למ״ד לנו מוסך עמנו ואחר עמו וכן הוא מורשה מורשה לקהלת יעקב כמו והנבוא׳ עודד הנביא ויהי מורש׳ מורשה קהלת יעקב׃ מלך · הוא משה שמעו ראשי עם התורה מפור׳ מפיו והטעם כי הוא היה כמלך והתאספו אליו ראשי השבטי׳ ויחזיק זה הפירוש שאמר הכתוב כי התורה נתנה לכהנים שהם לפי דעתי כל קדושיו בידך ואל כל זקני ישראל זהו בהתאסף ראשי עם גם שם כתוב הקהילו אלי כל ראשי שבטיכם · ויאמר רבי יהודה הלוי ז״ל כי המלך רמז לתורה וכן היה מפרש אין מלך בישראל׃ יחי ראובן · הנה החל מהבכור כי כן המשפט ולא הזכיר שמעון בעבור בעל פעור כי העוברים היו משמעונים ומספרם לער גם נשיאם נהרג או הלך על דרך יעקב שלא ברך שמעון ולוי ובעבור כבוד אהרן כתלה השבט ממנו ולא היה השבט שמעון גדול כמותו ואם יטעון טוען למה בירך ראובן התשובה כי יעקב ברכו והברכה היא אל תותר שיהיה כאחד מאחיו ואח׳ ראובן הזכיר יהוד׳ שהוא בעל רגל והוא עולה בתחלה למלחמה ואחר כן לוי ואחריו בנימן בעבור היות הלויים דרים בירושלם שהיתה בין יהודה ובין בנימן כן כתוב ואחר כן שבט יוסף שלא יאחרנו וכבר הקדים אחיו הקטן ואח׳ כן זבולון בעבור שהוא כלחם ואחר יששכר וכאשר תמו בני הגבירות החל מגד שהוא עם רגל בני הגבירות ואחר כן דן שהוא בעל דגל ואחר כן נפתלי כי הוא גדול מאשר׃ יחי ראובן · תפלה ואל ימות שיתכן שיהיה כבן אדם לחיות שנים קצובות וימות׃ ויהי מתיו מספר · ואל יהי מתיו מספר כמו ולא למדתי חכמה ובית באל סדי כאשר פירשתי רבים כי יתכן שיחיה לעולם ויהיו מעטים וכל דבר שיספר הוא מעט · וכן ואני מתי מספר וזאת ליהודה וכן אמר ליהודה · שיחיה ולא ימות והוסיף עוד שמע ה׳ קול יהודה בבאו למלחמה כי הוא יעלה בתחלה׃ ואל

אבן עזרא

ואל עמו תביאנו· אל המחנה אשר בגלגל או תפלה על יהושע להלחם על ארץ אויב: רב לו· יספיקו לו ידיו ואין לו צורך למי שיעזור אותו כי אם עזרת השם לבדו ויש אומרים מלשון מריבה והטעם ידיו יריבו בעדו ואחרים אמרו כמו ובריקי רב מגזרת ורבו: וללוי אמר· בעבור לוי אמר לשם כמו אמרי לי אחי הוא: לאיש חסידך· לאיש שהוא חסידך: אשר נסיתו במסה· שם כמו בנסיון והטעם שהיה חסיד ולא נמצא בו דופי חוץ מדבר מריבה שבעבור העכשתו עליו גם זה יחזיק פירושי בדבר העגל כי לכבוד השם עשהו· וטעם תומיך ואוריך שיהיו תמיד לו ולזרעו: האומר· על השבט ידבר כמו שמואל שבא באשר נגמל אל בית ה' להרגילו: ואת בניו לא ידע· יש מהם אחד שהוליד בנים לעבוד השם: ·כי שמרו אמרתך· כמו שמרו עדותיו וחק נתן למו עד שיורש לישראל ויש אומרים על דבר מי לה' אלי: ישימו קטורה· הכהנים מהם: וכליל· היא העולה: ברך ה' חילו· הבכורים והמעשר: ופעל ידיו· הקרבנות: מחץ מתנים· הטעם מחץ קמיו: מן יקומון· מן אשר יקומון עליהם כמו ליש מכשים: לבנימן אמר· בעבור בנימין שהוא ידיד השם ישכון בנימין לבטח על השם והשם שוכן בין כתיפיו: חופף עליו· על הכבוד שהיה דר בירושלם בחלק בנימין כי כן כתוב· וטעם בין כתפיו באמצע נחלתו או שהיה נראה גם להיות דבק עם חופף: ממגד· שיתנו השמים: תבואות שמש· כי תבואת הזרע והכרם תלויה בשמש: גרש· מגזרת ויגרשו מימיו והוא שיעשה באויר בלאותו כי אלאותו ככח השמש· ואמר ירחים בעבור שיתחדשו והם רבים בשנה אחת: ומראש· הטעם וממגד ראש הררי קדם: גבעות עולם· כפול: וממגד ארץ· כפול ארץ המישור: ומלואה· מאשר היא מלאה: ורצון שכני סנה· הוא השמים: תבואתה· הברכה הזאת והתחברו שנים שימנין התיו ו והה"א כמו עזרתה ישועתה בכרתה ובעבור שהזכיר התבואה דמה השבט לשור ואמר בכור שורו כי יש לו כח רב כי הוא ראשית און: הדר לו· נוף גדול והטעם מספר רב: וקרני ראם· בהם: רבבות אפרים· כדברי יעקב: שמח

רשי

שמע ה' קול יהודה· תפלת דוד ושלמה ואסא מפני הכושים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב: ואל עמו תביאנו· לשלום מפני המלחמה: ידיו רב לו· יריבו ריבו ויקמו נקמתו: ועזר מצריו תהיה· על יהושפט נתפלל על מלחמת ראמות גלעד ויזעק יהושפט וה' עזרו: ד"א שמע ה' קול יהודה· כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה ואף כשחלקו ארץ ישר' נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנ' מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון: וללוי אמר· ועל לוי אמר: תומיך ואוריך· כלפי שכינה הוא מדבר: אשר נסיתו במס'· שלא נתלוננו עם שאר המתלוננים: תריבהו וגו'· כתרגו'. ד"א תריבהו על מי מריבה נסתקפת לו לבא בעלילה אם משה אמר שמעו נא המורי' אהרן ומרים מה עשו: האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו· כשחטאו בעגל ואמרתי מי לה' אלי נאספו אלי כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו ואי אפשר לפרש אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש שהרי לוים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם שנ' כל בני לוי: כי שמרו אמרתך· לא יהיה לך אלהים אחרים: ובריתך ינצורו· ברית מילה שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין ומלין את בניהם: יורו משפטיך· ראוין אלו לכך: וכליל· עולה: מחץ מתנים קמיו· מחץ קמיו מכת מתנים כענין שנא' ומתניהם תמיד המעד ועל המעוררין על הכהונה אמר כן. ד"א ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היוונים ונתפלל עליה' לפי שהיו מועטין שני' עשר בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות לכך נאמר ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה: ומשנאיו מן יקומון· מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה: לבנימן אמר· לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו שנאמר וימאס באהל יוסף וגו' ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף: חופף עליו· מכסה אותו ומגן עליו: כל היום· לעולם ומשנבחרה ירושלם לא שרתה שכינה במקום אחר: ובין כתפיו שכן· בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי אלא שנמוך עשרים ושלש אמה מעין עיטם ושם היה דעתו של דוד לבנותו כדאית' בשחיטת קדשים אמרי נאה ליה למיבני ביה פורתא מטעם דכתי' ובין כתפיו שכן אין לך נאה בשור יותר מכתפיו: מבורכת ה' ארצו· שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף: ממגד· לשון עדני' ומתק: ומתהום· שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה· אתה מוצא בכל השבטי' ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב. ד"א וממגד תבואות שמש שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות: גרש ירחים· יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואין ודלועין: גרש ירחים· שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש לחדש: ומראש הררי קדם· ומבורכת מראשית בישול הפירות שהרריה מקדימין לבכר בישול פירותיה'· דבר אחר מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרי': וגבעו' עולם· גבעות העושות פירות לעולם ואינן פוסקות מעוצר הגשמים: ורצון שוכני סנה· ותהא ארצו מבורכת רצונו ונחת רוחו של הקב"ה הנגלה עלי תחלה בסנה: רצון· נחת ופיוס וכן כל רצון שבמקרא: תבואתה· ברכה זו לראש יוסף: נזיר אחיו· שהופרש מאחיו במכירתו: בכור שורו· יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות שנ' אף אני בכור אתנהו וכן בני בכורי ישראל: בכור· מלך היוצא ממנו והוא יהושע: שורו· שכחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים: הדר· נתון לו שנאמר ונתת מהודך עליו: וקרני ראם קרניו· שור קשה ואין קרניו נאות ראם קרניו נאות ואין כחו קשה נתן ליהושע כחו של שור ויופי קרני ראם: אפסי ארץ· שלשים ואחד מלכים אפשר שכלם מארץ ישראל היו אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בארץ ישראל שחשובה לכלם היא שנאמר נחלת צבי צבאות גוים: והם רבבות אפרים· אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים: והם אלפי מנשה· הם האלפים שהרג גדעון במדין שנאמר וזבח וצלמונע בקרקר וגו': ולזבולן אמר· אלו חמשה שבטים שבירך באחרונה זבולן גד דן ונפתלי ואשר כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים שבכל השבטים הם הם שהוליך יוסף לפני פרעה שנאמר ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו: שמח

ראיתיו ב' וסימ' יצא האחד מאתי· האמר לאביו ולאמו· ואחד וראיתיו מגיע אצל האיל: יקומון ז' וסימ' ומשנאיו מן יקומון· ואכלם ואמחצם· יחיו כתיך· יקומון עדי חמס· נהר דינור נגיד ונפיק· ארבע מלכין יקומון· עשר' מלכין· וחד בושל יקומון בליך: תבואת ז' בליש' וסמ' נמסר בסדר ויגש: שכני ד' וסמ' ורצון שכני סנה· שכני בחגוי הסלע הפ' דירמיה· חוברו בחגוי סלע מרום שבתו דתרי עשר· שכני לבדד יער:

ויאמר שמע יהוה קול יהודה ואל עמו תביאנו ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה: פ

וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה: האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בנו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו: יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך: ברך יהוה חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון: ס

לבנימן אמר ידיד יהוה ישכן לבטח עליו חפף עליו כל היום ובין כתפיו שכן: ס

וליוסף אמר מברכת יהוה ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רבצת תחת: וממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים: ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם: וממגד ארץ ומלאה ורצון שכני סנה תבואתה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה: ס ולזבולן אמר

ואמר קביל יי צלותיה דיהודה במפקי לאגחא קרבא ולעמיה תתיביניה בשלם ידוהי יעבדן ליה פורענותא בסנאוהי וסעיד מבעיל דבבוהי הוי ליה: וללוי אמר תומיא ואוריא אלבשתא לגבר דאשתכח חסיד קדמך די דנסיתוהי בניסתא והוה שלים בחנתוהי על מי מצותא ואשתכח מהימן: דעל אבוהי ועל אמיה לא רחים כד חבו מן דינא ואפי אחוהי ובנוהי לא נסיב ארי נטרו מטרת מימרך וקיימך לא אשניאו: כשרין אילין דילפון דינך ליעקב ואוריתך לישראל ישוון קטורת בוסמין קדמך וגמיר לרעוא על מדבחך: ברך יי נכסוהי וקורבן ידוהי תקביל ברעוא תבר חרצא דסנאוהי ודבעלי דבבוהי דלא יקומון: לבנימן אמר רחימא דיי ישרי לרוחצן עלוהי יהי מגן עלוהי כל יומא ובארעיה תשרי שכינתא: וליוסף אמר מברכא מן קדם יי ארעיה עבדא מגדנין מטלא דשמיא מלעילא וממבועי עינון ותהומין דנגדן ממעמקי ארעא מלרע: ועבדא מגדנין ועללן מיבול שמשא ועבדא מגדנין מריש ירח בירח: ומריש טוריא בכיריא ומטוב רמן דלא פסקן: ומטוב ארעא ומלאה ורעי ליה דשכינתיה בשמיא ועל משה אתגלי באסנא יתון כל אילין לרישא דיוסף ולגברא פרישא דאחוהי: רבא דבנוהי זיוא ליה וגבורן דאתעבידא ליה מן קדם תוקפא ורומא דיליה בגבורתיה עממיא יקטיל כחדא עד סיפי ארעא ואינון ריבותא דבית אפרים ואינון אלפיא דבית מנשה: ולזבולן אמר

שמח ב' וסימ' ולזבול' אמר שמח זבולן. שמח בחור בילדותך. וחד ושמח. יהי מקורך ברוך: זרוע ג' בלאים בתורה וסימ' לכן אמור לבני ישראל אני יי'. או הנסה אלהים. וטרף זרוע אף קדקד: צדקת ה' וסי' צדקת יי' עשה. צדקת הצדיק לא תצילנו. וחברו. צדקת ישרים תצילם. צדקת תמים תיישר. וחד וצדקת מצדיקי רשע:

שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ: עַמִּים הַר יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל: ס

וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקֹד: וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל: ס

וּלְדָן אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן הַבָּשָׁן: ס

וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה: ס

וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ: בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ: אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים:

חֲדִי זְבוּלֻן בְּמִפְקָךְ לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִשָּׂשכָר בְּמֵהָכָךְ לְמֶעְבַּד זִמְנֵי מוֹעֲדַיָּא בִּירוּשְׁלֶם: שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן תַּמָּן יְכַסּוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין לְרַעֲוָא אֲרֵי נִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵיכְלוּן וְסִימָן דְּמִטַּמְּרָא בְּחָלָא מִתְגַּלְיָן לְהוֹן: וּלְגָד אֲמַר בְּרִיךְ דְּאַפְתֵּי לְגָד כְּלֵיתָא שָׁרֵי וְיִקְטוֹל שִׁלְטוֹנִין עִם מַלְכִין: וְאִתְקַבַּל בְּקַדְמֵיתָא דִּילֵיהּ אֲרֵי תַמָּן בְּאַחְסַנְתֵּיהּ מֹשֶׁה סָפְרָא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל קְבִיר הוּא נָפֵק וְעָל בְּרֵישׁ עַמָּא זַכְוָן קֳדָם יְיָ עֲבַד וְדִינוֹהִי עִם יִשְׂרָאֵל: וּלְדָן אֲמַר דָּן תַּקִּיף כְּגוּר אַרְיָוָן אַרְעֵיהּ שַׁתְיָא מִן נַחֲלַיָּא דְּנָגְדִין מִן מַתְנָן: וּלְנַפְתָּלִי אֲמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רַעֲוָא וּמְלֵי בִּרְכָן מִן קֳדָם יְיָ מַעֲרַב יַם גִּינוֹסַר וְדָרוֹמָא יֵירַת: וּלְאָשֵׁר אֲמַר בְּרִיךְ מִבִּרְכַּת בְּנַיָּא אָשֵׁר יְהֵי רַעֲוָא לַאֲחוֹהִי וְיִתְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין: תַּקִּיף כְּפַרְזְלָא וּנְחָשָׁא וּכְיוֹמֵי עוּלֵימוּתָךְ תּוּקְפָךְ: לֵית אֱלָהָא כֶּאֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּשְׁמַיָּא בְּסַעְדָּךְ וְתוּקְפֵיהּ בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא:

רשי

שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך. זבולן ויששכר עשו שותפות זבולן יושב לחוף ימים ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו של יששכר על ידי זבולון היתה: שמח זבולן בצאתך. הצלח בצאתך לסחורה: ויששכר. הצלח בישיבת אהליך לתורה לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים כמו שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ראשיה' מאתים ראשי סנהדרין היו עוסקין בכך ועל פי קביעו' עתיה ועבוריה': עמים. של שבטי ישר' הר יקראו. להר המוריה יאספו כל אסיפה על ידי קריאה היא ושם יזבחו ברגלי' זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו. יששכר וזבולן ויהא להם פנאי לעסוק בתורה: ושפוני טמוני חול. כסויי טמוני חול טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן החול ובחלקו של יששכ' וזבולן היה כמו שאמו' במסכ' מגילה: זבולון עם חרף נפשו למות. משום דנפתלי על מרומי שדה היה מתרע' זבולון על חלקו לאחי נתת שדות וכרמים וכו': ושפוני. לשון כסוי כמו שנאמ' ויספון את הבית וספון בארז ותרגומו ומטלל בכיורי ארזא. ד"א עמים הר יקראו על ידי פרקמטיא של זבולון תגרי אומות העולם באים אל ארצו והוא עומד על הספר והן אומרים הואיל ונצטערנו עד כאן נלך עד ירושלם ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד לפי שהגוים אלוהו של זה לא כאלוהו של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה והן אומרין אין אומה כשרה כזו ומתגיירין שם שנאמר שם יזבחו זבחי צדק: כי שפע ימים יינקו. זבולון ויששכר היה נותן להם ממון בשפע: ברוך מרחיב גד. מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח: כלביא שכן. לפי שהיה סמוך לספר לפיכך נמשל בארי' שכל הסמוכים לספר צריכים להיות גבורים: וטרף זרוע אף קדקד. הרוגיהן היו נכרין חותכין הראש עם הזרוע במכה אחת: וירא ראשית לו. ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהיא ראשית כבוש הארץ: כי שם חלקת. כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה: ספון. אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו: ויתא. גד: ראשי עם. הם היו הולכין לפני החלוץ בכיבוש הארץ לפי שהיו גבורים וכן הוא אומר ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם וגו': צדקת יי' עשה. שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו: דבר אחר ויתא משה ראשי עם: צדקת יי' עשה. על משה אמור: דן גור אריה. אף הוא היה סמוך לספר לפיכך מושלו באריות: יזנק מן הבשן. כתרגומו שהיה הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייאס והיא לשם שהיא בחלקו של דן שנאמר ויקראו ללשם דן וזינוקו וקילוחו מן הבשן. דבר אחר מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומו' תחלה נטלו בצפונית מערבי' עקרון וסביבותיה ולא ספקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייאס והיא בצפוני' מזרחי' שהרי הירדן יוצא ממערת פמייאס והוא במזרחה של ארץ ישראל ובא מהצפון לדרום וכלה בקצה ים המלח שהוא במזרח יהודה שנטל בדרומה של ארץ ישראל כמו שמפורש בספר יהושע והוא שנאמר ויצא גבול בני דן מהם ויבואו וילחמו עם לשם וגו' יצא גבולם מכל אותה הרוח שהתחילו לנחול בה: שבע רצון. שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה: ים ודרום ירשה. ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרם בדרומה לפרוס חרמים ומכמורות: ירשה. לשון צווי כמו עלה רש והטעם שלמעלה בי"ם מוכיח כמו ירש ידע לקח שמע כשמוסיף בו ה"א יהיה הטעם למעלה שמעה ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה לשון צווי ובמסורת הגדולה מצינו באלפא ביתא לשון ציווי דטעמיהון מלעיל: ברוך מבנים אשר. ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר ואיני יודע כיצד: יהי רצוי אחיו. שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקינון ובקפלאות והם מרצין לו בתבואה. דבר אחר יהי רצוי אחיו שהיו בנותיו נאות והוא שנ' בדברי הימים הוא אבי ברזית שהיו בנותיו נשואות לכהנים גדולים הנמשחי' בשמן זית: וטובל בשמן רגלו. שהיה ארצו מושכת שמן כמעין ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פולמוסטוס אחד כו' כדאיתא במנחות: ברזל ונחשת מנעליך. עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר ונועלין אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאילו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת. דבר אחר ברזל ונחשת מנעליך ארצכם נעולה בהרים שחוצבים בהם ברזל ונחשת וארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל: וכימיך דבאך. וכימים שהם טובים לך שהן ימי תחלתך ימי נעוריך כן יהיו ימי זקנותך שהם דואבים זבים ומתמוטטים. דבר אחר וכימיך דבאך וכימים שהם טובים לך כמנין ימיך כל הימים שאתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך שכל הארצות דואבות כסף לארץ ישראל שהיא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה ומשפיעות לה כספם וזהבם אסקורט"א הכסף והזהב כלה מהם שהן מזיבות אותו לארצכם: אין כאל ישורון. דע לך ישורון שאין כאל בכל אלהי העמים ולא כצורך צורם: רוכב שמים. הוא אותו אלוה שבעזרך ובגאותו הוא רוכב שחקים:

אבן עזרא

שמח זבולון בצאתך. למלחמה וכן זבולון עם חרף נפשו למות: באהליך. כמו וירא מנוחה כי טוב: עמים הר יקראו. בעבור שזבולון דר לחוף אניות יהיה עשרו רב וזהו כי שפע ימים יינקו והוא מגזרת ששפעת גמלי': ושפוני טמוני חול. אין לו אח וטעמו כמו טמוני וכן אדמת עפר והטעם שיהא להם עושר רב בעד שיטמנהו בחול ובעבור עשרם יבואו רבים אל הר השם לזבוח זבחי תודה לשם: מרחיב גד. דמהו לאריה כל רואיו יברחו ממנו ואי' מי יכר לו: וירא ראשית לו. הטעם שראה לנפשו ויבקש לו נחלה קודם ישראל: כי שם חלקת. כמו חלק ומחוקק הוא הגדול והשליט כמו לבי לחוקקי ישראל וספון כמו וספון בארז בתיכם ספונים שטעמו שהם ספונים וכן קירות הספון והטעם כי ראה ארמונים ספוני' שהיו חלק גדולי האמורי: ויתא. חסר אלף והטעם שבאו ראשי גד עם ישראל חלוצי צבא ומשה ראה זה בנבואה: צדקת יי' עשה. שמלא בידו את אשר דבר בפיו שגדרו בני גד שיבאו עם ישראל להלחם עם אויביהם ולא הזכיר ראובן ויתכן כי זה בעבור שהיו בני גד גבורים יותר מבני ראובן והנה דברי הימים לעד שאמר על בני גד ופני אריה פניהם ולא נתכ' כן בבני ראובן: יזנק. אין לו חבר במקרא והטעם דמהו בגבורתו לגור אריה כאשר ידלג מהר בשן: שבע רצון. שם התאר וכן הוא יהיה שבע רצון: ים ודרום. שנחלתו יהיה מערבית דרומית: רצוי. כמו אהוב: וטובל בשמן רגלו. מרוב השמן כטעם כבס ביין לבושו וכן אמר יעקב שמנה לחמו: ברזל ונחשת מנעליך. כי בחלקו יהיו הרי ברזל ונחשת: וכימיך דבאך. אין לו ריע וטעם התרגום ידוע כי תוקף יהיה לך כל ימיך ויש אומרים שהאלף תחת אות הכפל כמו אשר בזאו נהרים ארצו והטעם מגזרת דובב שפתי ישנים וזה הטעם בלי טעם: אין כאל ישורון. שב לברך הכלל: רוכב שמים. פירוש שהוא תקיף והעד שהוא רוכב שמים ובגאותו שחקים הטעם בגאותו הם עומדים:

מעונה

מעונה אלהי קדם ומתחת זרעת עולם ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד׃ וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל׃ אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרך׃ ס

ויעל משה מערבת מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו ויראהו יהוה את כל הארץ את הגלעד עד דן׃ ואת כל נפתלי ואת ארץ אפרים ומנשה ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון׃ ואת הנגב ואת הככר בקעת ירחו עיר התמרים עד צער׃ ויאמר יהוה אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבר׃ וימת שם משה עבד יהוה בארץ מואב על פי יהוה׃ ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה׃ ומשה בן מאה ועשרים שנה במתו לא כהתה עינו ולא נס לחה׃

מדור אלהא דמלקדמין ובמימריה אתעביד עלמא ותריך מן קדמך סנאה ואמר שיצי׃ ושרא ישראל לרוחצן בלחודיהון כעין ברכתא דבריכינון יעקב אבוהון לארעא עבורא וחמר אף שמיא דעלויהון ישמשון בטלא׃ טובך ישראל לית דכותך עמא דפורקניה מן קדם יי תקוף בסעדך ומן קדמוהי נצחן גבורתך ויתכדבון סנאך לך ואת על פריקי צוארי מלכיהון תדרוך׃ וסליק משה ממישרא דמואב לטורא דנבו ריש רמתא די על אפי ירחו ואחזיה יי ית כל ארעא ית גלעד עד דן׃ וית כל נפתלי וית ארע דאפרים ומנשה וית כל ארע דיהודה עד ימא בתראה׃ וית דרומא וית מישרא בקעתא דירחו קרתא דדקליא עד צוער׃ ואמר יי ליה דא ארעא דקיימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר לבנך אתנינה אחזיתך בעינך ולתמן לא תעיבר׃ ומית תמן משה עבדא דיי בארעא דמואב על מימר דיי׃ וקבר יתיה בחילתא בארעא דמואב לקביל בית פעור ולא ידע אנש ית קבורתיה עד יומא הדין׃ ומשה בר מאה ועשרין שנין כד מית לא כהת עיניה ולא שנא זיו יקרא דאפוהי׃

אבן עזרא

מעונה אלהי קדם. דעתי מעון כמו סוכה והעד ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון ורבים כן והטעם כי מעונה שלך הוא אלהי קדם כמו עליון שמת מעונך מעון אתה היית לנו ולעולם המעון למעלה על החוסה בו והמקום למטה׃ ומתחת זרועות. שיתמכו אותך׃ וטעם עולם שכן יהיו כח ולא תחלשנה והמעון שלך לא יסור כי הוא אלהי קדם והטעם קדמון שאין לו ראשית ואחרית וטעם ראשית ואחרית כנגד הנבראים והגאון אמר כי ומתחת פירוש ומתחת השם ולא פירש כלום׃ עין יעקב. כל מי שיצא ממעין יעקב וכן וממימי יהודה יצאו׃ אל ארץ. כמו הארץ וכן ויתפללו אל המקום הזה׃ אף שמיו. שמי הארץ או ישראל והטעם כי תולדו׳ הארץ להוציא דגן ותירוש אף השמים יתנו תמיד טלם ואין צורך להשקות׃ מי כמוך. בגוים׃ מגן עזרך. שלא יגע בך רע׃ ואשר חרב. ואשר הוא החרב שתתגאה בה על כל אויבך׃ תדרוך. כמו מדרך כף רגל כדברי גדעון׃ ויעל משה. לפי דעתי כי מזה הפסוק כתב יהושע כי אחר שעלה משה לא כתב ובדרך נבואה כתבו והעד ויראהו ה׳ וגם ויאמר ה׳ אליו וגם ויקבור׃ וימת שם משה עבד ה׳ שאפילו במותו עשה מה שצוהו כעבד׃ על פי ה׳. כי הוא אמר לו עלה ומות וכן כתב על אהרן על פי ה׳ וכן על פי ה׳ יחנו׃ ויקבר אותו. הוא קבר עצמו שנכנס במערה כנו׳ וכן וירעו הרועים אותם וירדו שוטרי בני ישראל אותם ודע כי הר העברים שהוא הר נבו שהוא בלא ספק הוא בעצמו הגיא שהוא ראש הפסגה שהוא מול בית פעור והעד שאמר הכתוב כי נסעו ישראל מבמות אל הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה וכתוב ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ראש הפסגה ושם מת ושם קבורתו וכתוב ונשב בגיא מול בית פעור והנה אחר שישב ישראל בגיא אמר הכתוב ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב וכתוב אחר ויחנו בהרי העברים לפני נבו ויסעו מהרי העברים ויחנו בערבות מואב והנה דבר ברור כי במקו׳ שמת משה שם קבורתו׃ עד היום הזה. דברי יהושע׃ ויתכן שכתב זה באחרית ימיו׃ לחה. הה״א תחת וי״ו כמו בתוך אהלה מגזרת לח כי היבשות תתגבר על הזקן׃ וטעם כם הפך מתח׃

רשי

מעונה אלהי קדם. למעון השחקים לאלהי קדם שקדם לכל אלהים ובורר לו שחקים לשבתו ומעונתו ומתחתיו. ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תקפו וגבורתו של עולם לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו לעולם אימת הגבוה על הנמוך והוא מסכת והגבורה שלו בעזרך׃ ויגרש מפניך אויב. ויאמר לך השמד אותם׃ מעונה. כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה׃ בטח בדד. כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין ואין צריכין להתאסף ולישב יחד מפני האויב׃ עין יעקב. כמו ועינו כעין הבדולח כעין הברכה שבירכם יעקב לא כבדד שאמר ירמיה בדד ישבתי אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם׃ יערפו. יטפו׃ אף שמיו יערפו טל. אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב ויתן לך האלהים מטל השמים וגו׳׃ אשריך ישראל. לאחר שפרט להם ברכות אמר להם מה לי לפרוט להם כלל דבר הכל שלכם׃ אשריך ומי כמוך. תשועתך בה׳ אשר הוא מגן עזרך וחרב גאותך׃ ויכחשו אויביך לך. כגון הגבעונים שאמרו מארץ רחוקה באו עבדיך וגו׳׃ ואתה על במותימו תדרוך. כענין שנאמר שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה׃ מערבות מואב אל הר נבו. כמה מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת׃ את כל הארץ. הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה והמציקין העתידין להיות מציקין לה׃ עד דן. הראהו בני דן עובדין ע״ז שנאמר ויקימו להם בני דן את הפסל והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למושיע׃ ואת כל נפתלי. הראהו ארצו בשלותה וחורבנה והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחיילותיו׃ ואת ארץ אפרים ומנשה. הראהו ארצם בשלותה ובחורבנה והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק׃ ואת כל ארץ יהודה. בשלותה ובחורבנה והראהו מלכות בית דוד ונצחונם׃ עד הים האחרון. ארץ המערב בשלותה ובחורבנה. דבר אחר אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון הראהו הקב״ה כל המאורעות שעתידין לארע לישראל עד שיחיו המתים׃ ואת הנגב. ארץ הדרום. דבר אחר מערת המכפלה שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון׃ ואת הככר. הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש שנאמר בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה׃ לאמר לזרעך אתננה הראיתיך. כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקב״ה קיימה וזהו לאמר לכך הראיתיה לך אבל גזרה היא מלפני שמה לא תעבור שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם׃ וימת שם משה. אפשר משה מת וכתב וימת שם משה אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע רבי מאיר אומר אפשר ספר התורה חסר כלום והוא אומר לקוח את ספר התורה הזה אלא הקב״ה אומר ומשה כותב בדמע׃ על פי ה׳. בנשיקה׃ ויקבר אותו. הקב״ה בכבודו. רבי ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו וזה הוא אחד משלשה אתין שהיה רבי ישמעאל דורש כן כיוצא בו ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא מביא את עצמו כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה וכי אחרים משיאין אותם אלא הם משיאים את עצמם׃ מול בית פעור. קברו מוכן שם מששת ימי בראשית לכפר על מעשה פעור וזה אחד מן הדברים שנבראו בין השמשות בערב שבת׃ לא כהתה עינו. אף משמת׃ ולא נס לחה. לחלוחית שבו לא שלט בו רקבון ולא נהפך תאר פניו׃

בני

רשי

בני ישראל. הזכרים אבל באהרן מתוך שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר כל בית ישראל זכרים ונקבות: אשר ידעו יי׳ פנים אל פנים. שהיה לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה כענין שנאמר ועתה אעלה אל יי׳ עתה ואשמעה מה יצוה יי׳ לכם: ולכל היד החזקה. שקבל את התורה בלוחות בידיו: ולכל המורא הגדול. נסים וגבורות שבמדבר ה הגדול והנורא: לעיני כל ישראל. שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנ׳ ואשברם לעיניכם והסכימה דעת הקב״ה לדעתו שנאמר אשר שברת יישר כחך ששברת:

סליק ספרא דאלה הדברים וסליקו להו חמשה חומשי תורה בסייעתא דשמייא·

אבן עזרא

בני ישראל. והאהרן כל בית ישראל בעבור כבוד משה: ויתמו. וכאשר תמו ימי בכי אבל משה שמעו בני ישראל אל יהושע: ויעשו כאשר צוה יי׳ את משה. שישמעו אל יהושע: מלא רוח חכמה. היא רוח יי׳ והעד כי סמך משה את ידיו עליו כי לא ימצא כמותו בישראל שישען עליו: פנים אל פנים. פירשתיו: היד החזקה. פליאות הים: המורא הגדול. מעמד הר סיני:

סליק ספרא דאלה הדברים וסליקו להו חמשה חומשי תורה בסייעתא דשמייא·

מסורה

ולא קם ב׳ וסימ׳ נביא עוד בישראל במשה אשר ידעו יי׳. ולא קם ולא זע ממנו: פנים אל פנים ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישלח: והמופתים ב׳ מל׳ וסימ׳ או הנסה אלהים. לכל האתת והמופתים: שלחו ג׳ וסימ׳ לכל האתת והמופתים. אשר שלחו מלך אשור אדניו לחרף. וחברו המה יי׳ וגומ׳ את דברי סנחריב אשר שלחו

מקרא

ויבכו בני ישראל את־משה בערבת מואב שלשים יום ויתמו ימי בכי אבל משה: ויהושע בן־נון מלא רוח חכמה כי־סמך משה את־ידיו עליו וישמעו אליו בני־ישראל ויעשו כאשר צוה יהוה את־משה: ולא־קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יהוה פנים אל־פנים: לכל־האתת והמופתים אשר שלחו יהוה לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל־עבדיו ולכל־ארצו: ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל־ישראל:

ב׳ ולא זע · ל׳ · ל׳ · ה׳ רכתי׳ · ב׳ מל׳ · ב׳ · ד׳ ר״פ · ל׳ · ל׳ · ה׳ מל׳ בתור׳ · י׳ רבתי׳

חזק

תרגום

ובכו בני ישראל ית משה במישריא דמואב תלתין יומין ושלימו יומי בכיתא אבלא דמשה: ויהושע בר־נון אתמלי רוח חוכמא ארי־סמך משה ית־ידוהי עלוהי וקבילו מיניה בני־ישראל ועבדו כמא די־פקיד יי׳ ית־משה: ולא־קם נבייא עוד בישראל כמשה די אתגלי ליה יי׳ אפין באפין: לכל־אתיא ומופתיא די שלחיה יי׳ למעבד בארעא דמצרים לפרעה ולכל־עבדוהי ולכל־ארעיה: ולכל ידא תקיפתא ולכל חזוונא רבא די עבד משה לעיני כל־ישראל:

חזק

מ״א גאואל סימן. אלי סימן:

לחרף ותרתיהון כחד ענינא: ולכל ד׳ ר״פ וסי׳ חית הארץ. לא יחרץ כלב. היד החזקה. ולכל העלות עלות: הגדול ח׳ מלאים בתורה וסי׳ נמסר בסדר נח:

סכום פסוקי דספר אלה הדברים תשע מאות וחמשים וחמשה וסימן הנ״ץ והציו ועשית על פי הדבר ופרשיותיו עשר וסדריו כ״ז: סכום פסוקי של חומשי תורה אלפים ושמנה מאות וארבעים וחמשה:

אמר יעקב בן חיים בן יצחק ן' אדוניהו יצ"ו עמהן כל חיברי דלקו והרתיחו כסיר מבולות הרעיון וירופף חוג הגלגל העליון ובקע הקרוס התחתון והעליון כדי להפליס ולהתאיס כד זה וקטרו בתוך לבי זממי לולאותיו והאירו עין שכלי להבותיו ויקדח בור לבבי אם פלדות לסבך מסבכות בדרכי הניקוד והנגינות להיותס בטבעות המסרה אפודות ולא יזחו סרסרות העבותות מעל המסבכות והם אסופו' מלקט קונדרי הגרנות דלא ידענא לפרקומי' להם סמות וחבטתי אשר

אמר יעקב בן חיים בן יצחק ן' אדוניהו יצ"ו עמהן הנה זהו שיעור מה שייעדנו בהקדמתנו להעתיק ולחבר המסרה גדולה ו והבלתי גדולה על פי סדר האלפא ביתא לפרפים ומערכות ולבלול ב במעמקי ים המסרה להעלות כחמת ברה וחסלדה בחילה לא אחמול על מיטב הצון והמ'טכו' הסכוני בחורי עפר וכפים כי יתרי פתחתי וחוח מעליה הפחתי ורסן מפניה שלחתי והנה זה כל המחכה אשר פנפתי :

מערכת אות
האלף

א"ב מאותיו' גדולו' וסימני'
נמסר בריש דברי הימים :

א"ב מאותיות קטנות סימני'
א' דויקרא ריש סיפרא
ב' הב הב לעלוקה :
ג' דגוש לבש בשרי :
ד' אדם עשוק בדם נפש :
ה' בהבראם אלה תולדות :
ה' וכבשה ונפשו לא חיה :
ו' דשלום את בריתי :
ו' לשוא לא נשא
ז' דויזתא :
ח' חף אנכי בלי פשע :
ט' טבעו בארץ שעריה :
ט' אחר וטהרהם
י' צור ילדך תשי :
כ' ולבכותה דשרה :
ל' לוא אליכם כל עוברי :
מ' ממרים הייתם :
מ' על מוקדה :
ם ושהרתים מכל נכר :
נ' נעו עורים בחוצות :
ן ונרגן מפריד אלוף :
ן ונבושבן רב סרים :
ן נטע ארן וגשם יגדל :
ס' בסופה ובסערה דרכו :
ס' יספנני בסבת :
ע' לעות אדם בריבו :
פ' קדמא דבשפרפרא :
צ' רצוחת ירושלם עלתה :
ץ' יפרצני פרץ על :
ק' לשמצה בקמיהם :
ק' קצתי בחיי :
ר' ראשית בכורי :
ש' פרשנדתא :
ת' פרמשתא :

א"ב מן חד חד א"א וסימני'

אאף ואמרכה מברכיך
אבינר ושם אשת שאול ·
אגורה באהליך עולמים
אדר ויברח אדר הוא ·
אהודנו יי' עוזי ומגיני ·

אילי ויאמר יי' אלי עוד ·
אזנות ושב הגבול ימה ·
אחלי ותאמר אל גבירתה ·
אטון מרבדים רבדתי ·
איכה ויקרא יי' אלהים אל האדם ·
אב"ה והקם חנה אחרי ·
אלמן כי לא אלמן ישראל ·
אמן ויאמר אסתירה ·
אנוכה ויסר את אופן ·
אספה עלימו רעות
אעופה מי יתן לי אבר ·
אפרין עשה לו המלך ·
אצים והנוגשים אצים
אקוט ארבעים שנה אקוט ·
ארצה ויקשר עליו עבדו ·
אשות ויבא אליה כבוא ·
אתנה והשמתי גפנה :

י"ו מילין דמפקין א' מן חד
חד וסימני'

ואביאסף ובני קרח אסיר ·
הביאו ממשבתיכם תביאו ·
לצנאכם בנו לכם ערים ·
אדר ויברח אדר ·
אשבים מן שלש עשר' שנה בירמי'
ובאזרוע ותוצא את עמך ·
בלואי ויאמר עבד מלך הכושי
באש שלחתי בכם דבר ·
במלאכות ויאמר חגי מלאך ·
ואישי הוליד את בכורו בד"ה ·
מלאכות הכל בכתב מיד ·
הערבאים ומן פלשתים ·
נאוה עדותיך נאמנו ·
ואזרועי כתפי משכמה הפול ·
דבאות ונשא ההמון ·
מנאות ויפקדו כיום ההוא ·
במוצאת אני חומה ושדי ·

וחלופיהון י"ו לא מפקין א'
ול' לחון זוגא וסימניהון נמסר במלכי' ב' סימן י"ו :

ד' זוגין מן ב"ב קדמא מפיק
א' ותנינא לא מפיק וחלופיהן ד' זוגין מן ב"ב קדמא לא מפיק א' ותנינ' מפי' וסי' נמסר בד"ה א' ריש סימן ז' ותרגו' שם :

מ"ח מילי' נסבי' א' באמצעו'
תיבותא ולא קריין וסימניהו'

תאספון לתת תבן ·
והאספסוף אשר בקרבו
ויאצל וירד יי' בענן ·
משאת כי תשה ברעך ·
מראון מלך שמרון ·
בארומה וילך אבימלך ·
בלאט ותקח יעל אשת ·
פלאי ויאמר לו מלאך
חטאים ויגידו לשאול
ויאסף שאול לרא מפני ·
חלמאה ויגד לדוד ויאסף ·

המלאכי' ויהי לתשובת
ויראו המראים אל ·
המראים ב' בפסו' ·
מבאר ויתאוה דוד
מבאר ויבקעו שלשת ·
הבאר ובניהו בן יהוידע ·
רפאתי ויצא אל מוצא ·
רפאנו את בבל ולא ·
ונרפאו ויאמר אלי המים ·
בראזדך בעת ההיא שלח
פארה הנה האדון יי' ·
באביר כי אמר בכח ידי ·
הובאיש כל הובאיש על ·
ויאת העירתי מצפון ·
בארת כי שתים רעות ·
בארת ב' בפסו' ·
שאסיך לכן כל אכליך ·
השאטות בטרם תגלה רעתך ·
שאטך כי כה אמר יי'
השאטים ולא יהיה עוד ·
השאטים וישבו עליה לבטח ·
ונאשאר ויהי בהכותם ביחזקאל
וששאתיך ושובבתיך וששאתיך
ורצאתי ויכלו את המים ·
ואענה את זרע דוד למען ·
ואעשיר אשר קניהן יהרגן ·
וקאם שאון בעמך וכל ·
ארבאל יושר ב' בפסו' ·
ואמסאך נדמו עמי מבלי ·
פארור מפניו יחילו עמים
פארור בוקה ומבוקה ·
דכאת אתה דכאת בחלל ·
ותדכאנני עד אנה תוגיון ·
מאום אם הטה אשורי באיוב ·
מאום ילדים אשר אין ·
בדאם ואשלחה אליו ·
נאשים השיבו להם נאשים ·
למואל והתורה השנית :
לבאס מרעהו חסד מצא'

י"ב מלין דכתיב א' בסוף
תיבות' ולא קרינן וסימ' נמסר בדניא' סימ' ג' :

אלין מלין דמשמשין א'
בסוף תיבות' וכל חד וחד לית דכו' וסימ'

לורא עד חדש ימים עד אשר יצא ·
אלעלא ובני ראובן בנו את חשבון
ארצא ויקשור עליו עבדו זמרי ·
אלא שמעי בן אלא בבנימן
גבהא על כן גבהא קומתו ·
ופוא ואם עד פה תבא ולא תוסיף
שינא כן יתן לידידו שינא ·
למא ישגא חכלא
בחמא ושמועות יבהלוהו ·
במטרא דרך קשתו ויציבני ·
גבעא ותלד שעף אבי מדמנה ·
מרא ותאמר אלהן אל תקראנה
בלא לכן כה אמר יי' ·
יורא נפש ברכה תדושן ומרוה ·
תבא בני אם יפתוך חטאים ·
הרא ויער אלהי ישרא' את רוח

פול דל"ח ·
כלא עצה עיניו לחשוב

י"ו זוגין חד כתיב א' וחד
בתי' ה' נמסר בתלים סימן י' :

א"ב מן חד וחד חד א' וחד
בא' תמצא נמסר במערכת אות הבי' בס"ך כי שם ביתה כי משמש' חד נסיב ב' וחד לא נסיב ·

א"ב מן חד וחד חד א' וחד
ה' שרשה במערכת אות ה"א כי שם ביתה כי משמשת חד נסיב הא וחד לא נסיב ונמסרה בריש ד"ה סימן ב'

אלין מלין דמשמשין חד
א' וחד וא' ולית דכוותהון :

אכלה ותקם חנה אחרי אכלה
ואכלה ויאמר יעקב אל אביו אנכי
אמרה לאל סלעי למה שכחתני ·
ואמרה ויאמר יוסף אל אחיו ואל
אחיה עזבה יתומיך אני ·
ואחיה ראו עתה כי אני אני הוא ·
אשמים ויאמרו איש אל אחיו אבל
ואשמים ויתנו ידם להוציא נשיהם ·
אחיותיהם והלכו בניו ועשו משתה ·
ואחיותיה' צרויה ואביגיל ובני צרויה
אברכם ושמו את שמי על בני ישר'
ואברכם ויאמ' יוסף אל אביו בני הם
אחזה אמרתי אעלה בתמר ·
ואחזה כי המגיד לי לאמ' הנה מת
אצבעתי לדוד ברוך יי' צורי המלמד
ואצבעתי קמתי אני לפתוח לדודי ·
אצעדה ונקרב את קרבן יי' איש ·
ואצעדה ואעמד עליו ואבותתהו
אתא אמר שומר אתא בקר ·
ואתא ויאמר יי' מסיני בא וזרח
אבנה ותאמ' שרי אל אברם הנה
ואבנה ותאמר הנה אמתי בלהה ·
אשתיו חמרא ושבחו לאלהי ·
ואשתיו באדין היתיו מאני דהבא ·
אותותם שאגו צורריך בקרב מועדיך ·
ואותותם הלא שאלתם עוברי דרך
אהבם ארפא משובתם ·
ואהבם שמרה נפשי עדותיך ·
אוצם הששי דויד השביעי
ואוצם ויהיו בני ירחמאל ·
אשהון וכלוב אחי שוחה הוליד ·
ואשתון הוליד את בית רפא ·
אפלל וזבדי הוליד את אפלל ·
ואפלל הוליד את שכר ב' בן ·
אלקטה ותאמ' אלקטה נא ואספתי
ואלקטה ותאמר רות המואביה אל נעמי ·
אצבון ובני בלע אצבון ועזי ·
ואצבון ובני גד צפיון וחגי שוני ואצבון
אשמיעך קום וירדת בית היוצר ·
ואשמיעך המה יורדים בקצה העיר ·
אשימם עבדי ירדו מן הלבנון ·

לקטתי ויהיו הפעורים איפות בבחלי האלפא בתות אים על רגלו באותות : ונלהו ככתוב ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא המסורת ויבינו במקרא זה פיסוק הטעמים ·

אמר המחבר אמת הדבר כי הנקוד נתן בסיני אך שכחוהו עד שבא עזרא וגרסי' בגמ' דנדרי' פ' אין בין המודר מפורש זה תרגום ושום שכל זה אך לא נתן להכתב כי דינו כדין תורה שבעל פה : והנה תועלת גדולה בדבר כאשר אבאר בע"ה כי ע"י הנקוד והנגינות

מערכת אות האלף

כדע פסוק הטעמים ופתר הפסוקים והמלות ׃ ואבאר תחלה דיני הקמץ גדול והפתח ואין צורך לדבר למה נקראו מותס כן ׃ ידעו כל חכמי לבכי כל התורה כלה מספטה ליכוד בקמץ גדול לולי א׳ מבטלין ואלה כלל מתוס ׃ סוף פעלה ׃ דנ״מ ׃ סב״א ׃ כי מתום ׃ א״י בין באמצע תיבה בין בסוף תיבה ׃ אח״ע באמצע סס דבר ׃ מקף ׃ דבקות ׃ ואבארם איש על מקומו ׃

הראשון

סוף פעלה כמו אמר סמר אכל וכל עניני סוף פעלה עבר ועתיד

ואשיכם הבו לכם אנשים חכמים ׃
אשאנו אם לא על שכמי אשאנו ׃
ואשאנו אני לי על שברי ׃
ארריך יעבדוך עמים וישתחוו ׃
וארריך ברע רבץ כארי וכלבא ׃
אבוס טוב ארוחת ירק ואהבה
ואבוס עמים באפי ואשברם ׃
אבישור ושם אשת אבישור ׃
ואבישור ויהיו בני אונם שמי ׃

א״ב הד וא׳ וחד והא׳ תמצ׳

נמס׳ במערכה את הו״ו כי שם ביתה ׃

א״ב מן תרין א׳ וחד וא׳ סימ׳

תמצא במערכ׳ אות הו״ו כי שם ביתם וחילופיהון דלוג תרין וא׳ וחד א׳ וסי׳ במערכת אות הו״ו כי שם ביתם ׃

א״ב מן ג׳ א׳ וחד וא׳ דלוג

וחלופי׳ ג׳ וא׳ וחד א׳ סימ׳ תמצא נמסר במערכת אות הו״ו כס״ד כי שם ביתם ׃

א״ב מן ד׳ א׳ וחד וא׳ דלוג

סימני׳ תמצא נמסר במערכת אות הו״ו כס״ד כי שם ביתם ׃

א״ב מן חד חד משמש א״ב

ב״ג ג״ד וכו׳ וסי׳

אבינר ושם אשת שאול ׃
בגרות וילכו וישבו בגרות כמהן
גדל כל ימי נדר נזרו תער ׃
דהרות אז הלמו עקבי סוס ׃
הומה וישמע אדניהו וכל ׃
וזהבתו חיהו לחם ונפשו ׃
זחלתי ויען אליהו בן ברכאל ׃
חשובות מרבדים רבדתי ערשי ׃
טירת אם חומה היא נבנה ׃
יכרו עליו חברים יחצוהו ׃
כלא כי באשר שתיתם על הר ׃
למאס מרעהו חסד כתי׳ ׃
מנע בני אל הלך בדרך אתם ׃
נסתר והמצפה אשר אמר ׃
סעפים שנאתי ותורתך ׃
עפרות עד לא עשה ארץ וחוצות
פצלות ויקח לו יעקב מקל לבנה ׃
צקון יי׳ בצר פקדוך ׃
קראן ויאמר אל בנותיו ואיו ׃
רשם כל קבל דנא מלכ׳ דריוש
שתי ואני קרבת אלהים לי טוב ׃
תתנו כן תעשה לשורך ׃

א״ב מן חד חד משמש א״ת

ב״ש ריש וסוף וסי׳

ארחת וישבו לאכל לחם ׃
אתכרית רוחי אנא דניאל בגו ׃
כיבש קצירה השכרנה ׃
בשליש מי מדד בשעלו ׃
גור הן גור יגור אפס מאתי ׃
גיר לכן בזאת יכופר עון יעקב
געה גער חית קנה עדת אבירי׳
דופק אני ישנה ולבי ער ׃

דליק חזה הוי׳ עד די כורסון רמיו
דומשק וילך המלך אחז לקראת ׃
הפץ עברות אפך וראה ׃
המץ יגורו כך נדחי ׃
וף בגודלו כאורך דליותיו ׃
וירף ממנו אז אמרה ׃
זע ויצא המן ביום ההוא ׃
זרוע אור זרוע לצדיק ׃
חנס כי היו בצוען שריו ׃
חרחס וילך חלקיהו הכהן דמלכי׳
טוחן ויאסרוהו פלשתים וינקרו
ירוחם אשור לא יושיענו ׃
בכל דומו מעט ואיננו והבכו ׃
כליל השיר יהיה לכם ׃

א״ב מן ג״ג בחד לישן ולית

דכו׳ חד באורי׳ וחד בנבי׳ וחד בכתובי׳ וסי׳

אשורים ויקשן ילד את שבא ׃
אשור ואהו להם כמו שחל ׃
אשורנו עתה סבבוני כתי׳ ׃
בברכו וירא עשו כי ברך יצחק ׃
ברוך ולא אביתי לשמוע לבלעם
ברוך אדין לדניאל בחזוא די ׃
גויתינו ותתם השנה ההיא ׃
גויותהנה ופניהם וכנפיהם פרדות ׃
גויותינו ותבואתה מרבה למלכים ׃
דלה ותאמרנה איש מצרי ׃
דלו בסיס ועגור כן אצפצף ׃
דליו שקים כפסח ובמל ׃
הכה מלרע ויאמר יעקב אל לבן ׃
הכו סר סבאם הזנה הזנו ׃
הכו מלעיל הכי אמרתי הבולי ׃
ושובו ואמר להם כה אמר יי׳ שימו ׃
ושבו ואזרעם בעמים ׃
ושוב אל תאמר לרעך לך ושוב ׃
זרוע וכי יפל מנבלתם על כל ׃
זרועיה כי כארץ תוציא צמחה ׃
זרוע אור זרוע לצדיק ׃
חנו ויהי יי׳ את יוסף ויט ׃
חנינה והשלתי אתכם מעל ׃
חנני יי׳ ראה עניי משנאי
שחון ואת חטאתיכ׳ אשר עשיתם
טוחן ויאחזוהו פלשתים וינקרו ׃
טחון בחורים טחון נשאו ׃
יוסר ואת כל חלבו יסיר ׃
יושר ביום ההוא יושר ׃
ישור על אנשים ויאמר ׃
כבדים וידי משה כבדים ׃
כבדה ויבאו מנגד לגבעה ׃
כבדו עד יפלח חץ כבדו ׃
ללין ויאמר בת מי את ׃
ללת וכלתו אשת פנחס ׃
ללילה יום ליום יביע אומר ׃
מכרה ויאמר יעקב מכרה ׃
מכורותיך השב אל תערה ׃
מכרה אשת חיל מי ימצא ׃
נבכים ואמר פרעה לבני ישראל ׃
נבכו מה נאנחה בהמה ׃
נבכה הרצים יצאו דחופים ׃
שכור ויבא יעקב מן השדה ׃
שכיריה גם שכיריה בקרבה ׃
שכור למען שכור הוא ׃

עשהו נבל תבל גם אהח ׃
ועשה כה אמר יי׳ יוצר ׃
עשיתי לא נכחד עצמי ממך ׃
פנואל ויקרא יעקב שם המקום ׃
פנינו כלנו כצאן תעינו ׃
פנימו כי צדיק יי׳ צדקות ׃
צדה ואשר לא צדה ׃
צדה ואבי ראה גם ראה ׃
צדה ברך אברך אביוניה ׃
קרואי אלה קריאי העדה כתי׳ ׃
קרואים ואת אבשלום הלכו ׃
קרואיה ולא ידע כי רפאים שם ׃
רבה ויהי אלהים את הנער ׃
רבה ומי יתן את העם הזה בידי ׃
רבי אדין מלבא לדניאל רבי ׃
שלחו הבקר אור והאנשי׳ שלחו ׃
שלחה כה אמר יי׳ אי זה ספר ׃
שלחתי ויאמר אלי דניאל איש ׃
תתראו וירא יעקב כי יש שבר ׃
הראי אז תראי ונהרת ׃
תראה ויראו לפניך מראינו ׃

א״ב מן ג״ג וכל חד וחד לית

דכו׳ חד באורי׳ חד בנבי׳ חד בכתובים וסימני׳

אחון ויאמר אני אעביר ׃
אחרו בעד החלון נשקפה ׃
אענה אף אני חלקי ׃
בהם וכארבע עשרה שנה בא ׃
בחום כי כה אמר יי׳ אלי אשקטה
בהשמים יי׳ בהשמים חסדך ׃
גרש ואם תקריב מנחת בכורים
גדעום ויפנו וינסו המדברה ׃
גאה יראת יי׳ שנאו רע ׃
דעכו המוציא רכב וסוס ׃
דכו שטו העם ולקטו ׃
דעכו סבוני כדבורים דעכו ׃
הבת ויפל אברהם על פניו ׃
הבן יקיר לי אפרים ׃
הים אני אם תנין ׃
ואברכם ויאמ׳ יוסף אל אביו בני הם
ואהב אהבתי אתכם אמר יי׳ ׃
ואהבם שמרה נפשי עדותיך ׃
זעמה וישא משלו ויאמ׳ מן ארם
זרועם יי׳ חננו לך קוינו היה ׃
זחלתי ויען אליהוא בן ברכאל ׃
חיבר ויחבר את חמש היריעות ׃
חכמה וגם חכמת תגבל בה ׃
חברים יכרו עליו חברים ׃
טבעו מרכבות פרעה וחילו ׃
טוכם בחדק ישר ממסוכה ׃
טובם הן לא בידם טובם ׃
יצוה ובבא משה לפני דהכסוה ׃
יראה והשמיע יי׳ את הוד קולו ׃
יענה שדי לא מצאנוהו ׃
כלות ויהי ביום כלות משה ׃
בלוהם הנני שוקד עליהם לרעה ׃
כלותו ותיכן כל מלאכת שלמה ׃
למשמרת כאשר צוה יי׳ אל משה ׃
לעולה ואל הכתף מחוצה ׃
ללכת כל הנחלי׳ הולכים אל הים ׃
מקדשי אך אל הפרוכת לא יבא ׃
מהקי ותאמר להם התאינה ׃

מתקו לו רגבי נחל ׃
נצה וכגפן שלשה שריגים ׃
נצה כי לפני קציר כתם פרח ׃
נרוצה משכני אחריך נרוצה ׃
שמחתכם וביום שמחתכם ׃
שום ועתה שימו נא לבבכם ׃
שמחות תודיעני אורח חיים ׃
עוכל ואת עוכל ואת דבראשי ׃
עפלה רנה עפלה ולא ישרה ׃
עוניתי טוב לי כי עוניתי ׃
פקד אלה פקודי המשכן ׃
פקודתי אני אמרתי בדמי ימי ׃
פתיחות חלקו מחמאות פיו ׃
צמח ואם בעיניו עבד הנתק ׃
צקון יי׳ בצר פקדוך ׃
צמתתני קנאתי כי שכחו ׃
קראן ויאמר אל בנותיו ואיו ׃
קלם ולוקח מהם קללה ׃
קנה חכמה מה טוב מחרוץ
ראי ותקרא שם יי׳ הדובר ׃
ורומה בקול פרש ורומה ׃
רומו מעט ואיננו ׃
שתי מלרע ויאמר יי׳ אל משה ׃
שכות ביום עמדך מנגד ׃
שבות רצית יי׳ ארצך ׃
תענה כי כל הנפש אשר לא תעונה ׃
תרום ידך על צריך ׃
האונה לא תאונה אליך רעה ׃

א״ב מן ב״ב ותרויהון בתרי

לישני ׃

אורה ואני שלשת החצים ׃
אורה אתכם ביד אל ׃
אורות ויצא אחד אל השדה ׃
אורות יחיו מתיך נבלתי ׃
אגור לולי כעס אויב אגור ׃
אגור דברי אגור בן יקא ׃
אמיר ונשאר בו עוללות כנקף ׃
אמיר כרבם בן השאולי ׃
אפרת ואני בבאי מפדן ׃
אפרת ותמת עזובה ויקח לו כלב ׃
באורים על כן באורים כבדו יי׳ ׃
באורים וישאל שאול ביי׳ ולא ׃
באלים מי כמוכה באלים יי׳ ׃
באלים הנחמים באלים ׃
בבגדו ותתפשהו בבגדו ׃
בבגדו אם רעה בעיני אדניה ׃
בול ובשנה האחת עשר׳ בירח ׃
בול כי בול הרים ישאו לו ׃
במקהלות ויסעו מחרדה ויחנו ׃
במקהלות ברכו אלהים יי׳ ממקור ׃
במסה לא תנסו את יי׳ אלהיכם ׃
כמשא וכנניהו שר הלוים במשא תנינ׳ רפסו ׃
בראות בעת ההיא בראות דוד ׃
בראות ויהי לדרש אלהים בימי ׃
בשרים חיי בשרים לב מרפא ׃
בשרים לא נאוה לכסיל תענוג ׃
בריאה ואם בריאה יברא יי׳ ׃
בריאה על כן יזבח לחרמו ׃
גמול ושעשע יונק על חור ׃
גמול ועל קריהים ועל בית ׃

דברת

ויבא מכלל סוף פעולה כל פעל אשר סופו אל״ף או ה״א כמו עשה בנה קרא מצא אשר ניקמצים ׃ ויש לתת טעם לפי אשר כופי פעולה ברבותם יבא סב״א בסוף פעלה כמו אמרתי אכלתי ׃ וסב״א מבטל קמץ כאשר אבאר בע״ה אבל עשה קרא לא יולד בהם סב״א ברבותם כי יאמר בהם עשיתי קראתי לכן נקמצים ועל כן אם ים מפיק הא׳ בה״א סוף הפעולה נפתח כדין אחר סוף פעולה כמו גבה לבי כמה לך באדי נגה אור כי יאמר ברבותם גבהתי כמהתי ׃ ואם המפיק ה״א בה״א ממום

מערכת אות האלף

לא יבטל הקמץ כמו לעברם ולסמרה׃ עוד יצא מכלל סוף פעולה כל כפעל הוה כמו והוא נכבד מכל בית אביו כי אין נגרע קול מרמה נשמע לב נשבר ונדכה אך והקול נשמע בית פרעה ומת או נשבר עבר המה על כן נפתחים וכן מוקטר מוגש מורדף בלי חשך וכן כל משקלות הזה בכל הגזרות׳ והטעם גם בזה כי ברבות כפעל עבר יולד סוא בסוף פעולה מה שאין כן בהוה כי בעבר יאמר מן נכבד נכבדתי ומן נשמר נשמרתי בהווה יאמר נכבדים נשמרים. עוד יצא מכלל סוף פעולה כל

דברת בן בנות צלפחד·
דברת עבדי יורידו מן הלבנון·
דורי ועל מחלקת החדש·
דודי נש ־ימה לכרמים·
האובנים ויאמר בילדכן את·
והאובנים וארד בית היוצר והנהו׳
הוכשת ויבא יואב אל המלך·
הבשת את הבקעת מעין ונחל·
החול ולהבדיל בין הקדש·
החול כבד אבן ונטל החול׳
הצפוני בני גד למשפחתם לצפון׳
הצפוני ואת הצפוני ארחיק׳
ואיד יעלה מן הארץ·
ואיד רעב אונו ואיד נכון׳
וברכה וראש אחיעזר ויאש·
וברכה מונע בר יקבהו לאם׳
ויפתח ויבא האיש הביתה׳
ויפתח על הלחת ידתיה·
וירם אמר אל אלעזר בן אהרן
וירם יי׳ יחתו מריבו עלו כתי׳·
וירב היה יי׳ כאויב בלע ישראל·
וירב ותהי שם המלחמה נפוצת
ויפתח ואשנה ונסב·
ויפתח הגלעדי היה גבור·
וירדו ויברך אתם אלהים ויאמ׳
וירדו עברו כלנה וראו׳
וראש ובני בנימן בלע ובכר·
וראש זכר עניי ומרודי·
ושהם והטור הרביעי תרשיש
קדמ׳׳
ושהם בני מררי ליעזיהו בנו·
ותכל להשקותו ותאמר·
ותכל המלך דוד לצאת׳
וכחול כי ברך אברכך והרבה׳
וכחול ואומר עם קני אגוע·
ושבר בן אד נבוכד נאצר העביד
ושבר ולעובד אדום בני׳ שביעית
ודן גלעד בעבר הירדן שכן׃
ודן ויון מאוזל·
והרא ויער אלהי ישראל דדה·
והרה הנה יחבל און·
וזה ויפרש אתה לפני׳
וזוא ואמר לבלה ניאופים·
וחכל וידברו בני יוסף אל יהושע
וחכל קומי ולבי כי לא זאת·
וחוצות עד לא עשה ארץ׳
וחוצות ויאמר אליו העדים אשר·
וחלי ויהי גבולם חלקת·
וחלי נזם זהב וחלי כתם׃
וטלם זיף וטלם ובעלות·
וטלם ומן המשררים אלישיב׳
ויגל ויהי כאשר ראה יעקב·
ויגל לכן שמח לבי ויגל·
ויגז ורוח נסע מאת יי׳·
ויגז ויקם איוב ויקרע את·
וירע העם ויתקעו בשופרות׳
וירע ויעשה עמרי הרע·
וצרי וישבו לאכל לחם וישאו·
וצרי לידותון בני ידותון גדליהו
וצרתי כי אם שמע תשמע בקלו׳
וצרתי וחנתי כדור עליך·
זקן ויאמר אברהם אל עבדו׳
זקן בשמן הטוב על הראש·

זרו מכף רגל ועד ראש·
זרו רשעים מרחם׳
זונה אם זונה אתה ישראל·
זונה כי הנה רחקיך יאבדו׳
חרש וישלח יהושע בן נון׳
חרש ובקבקר חרש וגלל׳
חלוץ ונקרא שמו בישראל·
חלוץ ועבדיך יעברו כל חלוץ
חלה ואמר הדור האחרון·
חלה ובהוצר לו חלה את פני יי׳
חרשתם לולי חרשתם בעגלתי׳
חרשתם רשע עולתה קצרתם׳
טרף והנה עלה זית טרף׳
טרף לכו ונשובה אל יי׳·
טריה וימצא לחי חמור·
טריה מכף רגל ועד ראש׳
ישק אתה תהיה על ביתי·
ישק שפתים ישק משיב׳
ישך לא תשיך לאחיך נשך·
ישך אחריתו כנחש ישך׳
ישעו תכבד העבודה על׳
ישעו ואין מושיע דשמואל·
יורישנה ועבדי כלב עקב·
יורישנה הנה יי׳ יורישנה·
כתם כי לפני קציר כתם׳
כתם וירעם כתם לבבו·
כארי שיתי עד בקר·
כארי כי סבבוני כלבים׳
לאט ויצו המלך את יואב ואת׳
לאט יען כי מאס העם הזה·
למד והיה אם למד ילמדון׳
למד ואומר אנה אתה הולך׳
לענות כל נדר וכל שבועת אסר·
לענות שיר מזמור לבני קרח·
לדביר ומחשבן עד רמת·
לדביר ויבן את עשרים אבה·
לתנות מימים ימימה תלכנה·
לתנות ואת עשו שנאתי·
מול אלה הדברים דמשנה תו׳·
מול בעת ההיא אמ׳ יי׳ אל יהוש׳
מנה מי מנה עפר יעקב·
מנה ולתה יתן מנה אחת·
מנית ויכם מערער ועד באך׳
מנית יהודה וארץ ישראל המת
מחללים ויעלו כל העם אחריו·
מחללים ואתם מחללים אתי·
מרתה כשמרי שדי הו עליה·
מרחה ויבאו מרתה ולא יכלו׳
מגורי וישב יעקב בארץ מגורי׃
מגורי זעק והילל בן אדם·
משחתם ומשחת אתם כאשר׳
משחתם ומיד בן נכר לא תקריבו·
מעוג והאמר חי יי׳ אלהיך אם יש
מעוג בחנפי לעגי מעוג׳
מעדנות ויאמר שבו הגישו אלי·
מעדנות התקשר מעדנות כימה·
נבליך הסר מעלי המון שיריך׳
נבליך הורד שאול גאונך·
נסי ויבן משה מזבח ויקרא׳
נסי בה אמר יי׳ אלהי׳ הנה אשא
נצח וגם נצח ישראל לא ישקר
נצח תבא עד דור אבותיו·
נענה נגש והוא נענה·

נענה כי איש איש מבית ישר׳ דינזר
נעניתי לבן דבר אתם ואמרת·
נעניתי עד באד·
סמר שאו נס בארץ תקעו׳
סמר מפחדך בשרי
סילה ויקומו עבדיו ויקשרו׳
סילה כל אבירי יי׳ בקרבי·
שטנה ויחפרו באר אחרת·
שטנה ובמלכות אחשורש·
על ואלה דברי דוד האחרוני׳
על ישובו לא על היו·
ענות ויאמר אין קול ענות׳
ענות הכזה יהיה צום אבחרהו·
עכר אבי את הארץ׳
עכר ובני כרמי עכר עוכר ישר׳
עצבי ואגיד לך מאז בטרם·
עצבי ויקרא יעבץ לאלהי ישר׳·
פתח בי יתרי פתח ויענני·
פתח נשבימה לכרמים·
פורש גבר מחליק על רעהו׳
פורש דבק לשון יונק אל חכו·
צררות וישא העם את בצקו·
צררות ויבא דוד אל ביתו׳
קרבו כי קרבו כתנור לבם׳
קרבו ואתם הרי ישראל ענפכם·
רודה כי הוא רודה בכל עבר·
רודה בבה עמים בעברה׳
רועה עודנו מדבר עמם·
רועה שן רועה ורגל מועדת׳
שירו [illegible]ם יצוה יי׳ חסדו·
שירו וידבר שלשה אלפים·
שברו ואת גביעי גביע הכסף׳
שברו ויהי כשמע גדעון׳
שונים ירא את יי׳ בני ומלך׳
שונים והשקות בכלי זהב·
שפרה ויקרא מלך מצרי׳ למילד׳
שפרה ברוחו שמים שפרה·
תוכו אף חובב עמים׳
תוכו עד מה תוכו עוד תוסיפו·
תחרש לא תחרוש בשור·
תחרש אל תחרש על רעך·

אב׳ מן ב״ב ותרויהון בספר

וס׳ ואשא כי לא אויב יחרפני

ואשא כפי אל מצותיך·
ובמושב אשרי האיש אשר׳
ובמושב וירוממוהו בקהל עם׃
וגבה וגביהם וגבה להם·
וגבה וארבעה שלחנות לעולה
ודאג בלכהך היום מעמדי·
ודאג הממה באו בארץ צוף·
והדגה אשר ביאר תמות׳
והדגה אשר ביאר מתה·
והרת הרצים יצאו דחופים·
והרת והרצים רכבי הרכש׳
וזיזה בן שפעי בן אלון·
וזיזה ויהי יחת הראש·
וחלמא באדין עללין חרטומיא·
וחלמא ועד אחרן על קדמי׳
וטהרו וגם שם עיר הבונה׳
וטהרו שבעת ימים יכפרו·
וישבים ומלך ישראל ויהושפט·

ויושבים כה אמר סנחריב מלך׳
וכגנה כי תהיו כאלה נבלת·
וכגנה כי בארץ תוציא צמחה·
ולרבקה אח ושמו לבן·
ולרבקה ותהיין מרת רוח·
ומקטירים ליי׳ עולות בבקר בבקר·
ומקטירים בני עתה אל תשלו·
ונסך ועשרון סלת בלול·
ונסך לא תעלו עליו קטרת׳
וסור חטאנו ועוינו והרשענו·
וסור וכל ישראל עברו את·
ועשו ויהי כאשר כלה יצחק·
ועשו וישלח יצחק את יעקב·
ופחד ביום ההוא יהיה מצרים׳
ופחד אז תיראי ונהרת
וציבא ואלף איש עמו מבנימן׳
וציבא ויאמר לו המלך למה תדבר
וקציר עוד כל ימי הארץ׳
וקציר כי זה שנתים הרעב׳
ורננו ובאו ורננו במרום·
ורננו על תבל שמים וארץ׃
ושמרון בחצי חטאתיך·
ושמרון ואחותיך סדם ובנותיה·
ותהלתי למען שמי אאריך·
ותהלתי אני יי׳ הוא שמי וכבודי׃

אב׳ מן חד וחד הד מלעיל

וחד מלרע ולית דכותהון׳

אכל רק חזק לבלתי אכל הדם·
אכל המן העץ אשר צויתיך
לבלתי אכל·
אמר כה אמר אדני יי׳ יען אמר
מואב ושעיר׳
אמר כי טוב אמר לך·
ארחת משא בערב ביער בערב׃
ארחת וישבו לאכל לחם·
אדן ואלה העלים מתל מלח׃
אדן וחברו ואלה העלים קדם׳
אנס והשתיה כדת אין אנס·
אנס בלטשאצר רב חרטמיא׃
בקרב עלי מרעים לאכל את·
בקרב והיה בקרב איש·
במעל ויברך עזרא את יי׳ אלהים
במעל אל אלהים יי׳ אל אלה׳ יי׳
בנער תמות בנער נפשם׳
בנער ויאמר האיש אל יואב·
גויתינו ותבואתה מרבה למלכים
גויתינו ותתם השנה ההיא·
דעכו סבוני כדבורים·
דעכו המוציא רכב וסוס וחיל·
האמר אלהים אני·
האמר כי אל אל האמר נשאתי·
הקצור מדוע באתי ואין איש׳
הקצור האמור בית יעקב·
המשל דברו נא באזני כל בעלי
שכם·
המשל ופחד עמו עשה שלום׳
הנחת וכדי רים לבכיה ורוחיה·
הנחת עושו ובאו כל הגוים·
הודיענו ויקראו פלשתים לכהנים׳
הודיענו מה נאמר לו לא נערך·
ונעתור ויעזרו עלי׳ ם וינתנו דה״ה

פעולות חסכיים הנקראים עלומי עין פועל כמו סב קם רץ ויסב ויקם וירץ אף על פי כי ברבותם יולד בם סגה כמו קמתי סבתי והטעם כי בכלם עין פעלם נעלמת וכא הקמץ לתשלום האות כי אם היו במלואותם יתכן לומר קים סיב ומן כד כיד וקץ עליו העיט קיץ ומכאכו מן קם וקאם שאון בעמך ומן לם ויטבה וראמה תחתיה ואותיות או״י נעלמות בהם נהפך את הסוף פעולה לראמה כמו הקיף סבקם והיא סוף פעולה ואז היא מבטלת הקמץ. השתא היא ראש פעולה בידיכו קים גם על כן

מכה נגינתם היות למעלה כמו מכו על עונות אבותם ואינו כמו מכו ויכוהו הכא אין מכה לשון מכי וכן פתו מן פתה ופתו ולעו מן מיתה וכהנה רבות כי הפניים טעמם לעיל מפני העלמת העין והגניבה באה לתשלום אות החסרה וחטופי למ״ד פועל טעמם למטה תמורת חסרון הה״א אך מלתם הכסף וחם לאדני רך הלבב כפתחים כמשפטם כי לא נגזרו מגזרת עולמי ע״ין פעל אמנם המה מגזרת בעלי הכפל מן תמם חמם רכך ועוד כרכותם יולד בם דגש למלאת חסרון אות הכפל כי יאמר תמו רכו דבריו

ונעתר ונגף יי׳ את מצרים •
ונחתום ואתם כתבו על היהודי׳
ונחתם ויקראו ספרי המלך קדם׳
ויקום וסגרו דלהים בשוק •
ויקם ותגזר אומר ויקם לך :
ומשלו והיה אדירו ממנו •
ומשלו והכרתי רכב מאפרים •
זרוע אור זרוע לצדיק •
זרוע וכי יפל מנבלתם על •
חנון כי עם בציון ישב •
חנן פתח וישא עיניו וירא •
טהור עינים מראות רע •
טהר אהב טהר לב חן •
יחונו אם אמרנו נבא העיר •
יחינו מיומים ביום השלישי •
ידלף בעצלתים ימך המקרה •
ידלף ואת כשר ואת חזו •
כתם וירעם כתם לבבו •
כתם כי לפני קציר כתם פרח
לאמתם אלה הם בני ישמעאל •
לאמהם יאמרו איה דגן ויין •
לשבוים רוח אדני יי׳ עלי •
לשבאים והכרתי את בניהם •
מעצר ויאמר יהונתן אל הנער
מעצר עיר פרוצה אין חומה •
משקלת ונטיתי על ירושלם •
למשקלת ושמתי משפט לקו •
בחלליך צור ילדך תשי •
מחלליך האמר תאמר אלהים אני
מאירות כיבש קצירה תשברנה •
מאירת פקודי יי׳ ישרים משמחי
נתן וימאן אדום נתן את ישר׳ •
נתן וידע אונן כי לא לו יהיה
נתץ וישכימו אנשי העיר •
נתץ מישב ויבן את הבמות •
נחם מיד שאול אפרם •
נחם ובני אשת הודיה אחות •
נפלו ויאמרו שרי פלשתים מה •
נפלו ואעמד עליו ואמתתהו •
עניתי טוב לי כי עניתי •
עניתי ואני בחלותם לבושי •
צאת אם רחץ יי׳ את צאת •
צאת ועוגת שערים תאכלנה
קראני וכי האמרי כלבבך •
קראני פחד קראני ורעדה •
רמני קראתי למאהבי המה •
רמני ויאמר אדני המלך דמפיבושת •
שכלתי ואל שדי יתן לכם •
שכלתי רחמים ב׳ בפסוק •
שפטונו ויקם דברו אשר דבר דדניא׳
ושפטנו והיינו גם אנחנו ככל הגוים
תאמי שני שדיך כשני עפרי קדמ׳
תאמי וחברו שני שדיך תני׳ :

א״ב מן תרין תרין בחד לישן

אן ויאמר דוד שאול אלינו •
אן עד אן תמלל אלה •
אנה אנחנו עלים •
אנה מלרע אלך מרוחך •
כ־בר ורבקה שמעת מדבר •
כבר ותעלזנה כליותי :

בדברים ואליהוא חכה את איוב •
בדברים לא יוסר עבד •
גדל ביום ההוא גדל יי׳ את •
גדל אחר הדברים •
גדלים תעשה לך על ארבע •
גדלים שבכים מעשה שבכה •
דמיתי הנוה והמעונגה דמיתי •
דמיתי לקאת מדבר הייתי •
דמיתי והיה כאשר דמיתי •
דמיתי נשבע יי׳ צבאות לאמר •
הנראה וירא יי׳ אל אברם ויאמר
הנראה ויאמר אלהים אל יעקב •
הנראה ויתאנף יי׳ בשלמה •
הנראה בשנת שלש למלכו •
יושב וידעו העם כלו אפרים •
ויושב ישמעאל ויענם ויושב •
יושבים ומלך ישר׳ ויהושפט דדה״
ויושבים כה אמר סנחריב מלך •
זקן ויאמר אל עבדו •
זקן כשמן הטוב על הראש •
זקנים ונאמר אל אדני •
זקנים וישראל אהב את יוסף •
חרש וישלח יהושע בן נון מן •
חרש מלעי׳ ובקבקר חרש וגלל •
חרשתם ויאמרו לו אנשי העיר •
חרשתם רשע עולתה קצרתם •
טב הוא צלמא ראשה •
טב וכען אם על מלכא טב •
טובי ויאמר אני אעביר כל •
טובי ורויתי נפש הכהנים דשן
ינחני וישא משלו ויאמ׳ מן ארם
ינחני נפשי ישובב ינחני •
ינחנו יי׳ בדד ינחנו •
ינחנו מהן אדם ירחיב לו •
כתנתי פשטתי את כתנתי •
כתנתי ברב כח יתחפש לבושי •
כתנתו ויהי כאשר בא יוסף •
כתנתו ויהי דוד בא עד הראש •
למראה והריחו ביראת יי׳
למראה קמ׳ ותעגבה עליהם כתי׳
למראה ויצמח יי׳ אלהים מן •
למראה פת׳ ויבאו אל גלילות •
לרגלי כי מעט אשר היה לך •
לרגלי נר לרגלי דבריך •
לרגליך אף חבב עמים •
לרגליך לדוד מזמור נאם יי׳ •
מהר וישמע עלי את קול •
מהר צעה לדפתח •
מהרה ומלאך בא אל שאול •
מהרה ויקרא מלך ישר׳ דמלכי׳ •
נפוץ ויאמרו הבא נבנה לנו עיר
נפוץ העצב נבזה נפוץ •
נפצים ויאמ׳ ראיתי את כל ישר׳ •
נפצים וחברו דה״ ויאמר ראיתי
ספר ואולם בעבור זאת •
ספר אתה למען תצדק •
ספרו ויאמר דוד אל יואב דה״ •
ספרו סבו ציון והקיפוה •
ענו אז ישיר ישראל את •
ענו ליי׳ בתודה זמרו •
עניתי הושיעני מפי אריה •
עניתני אודך כי עניתני •
פתח כי יהרי פתח ויענני •

פתח נשכימה לכרמים •
פתחת הפכת מספדי למחול לי
פתחת אנא יי׳ כי אני עבדך •
צעקו הן אראלם צעקו חוצה •
צעקו קמ׳ ויי׳ שמע •
צעקים ויאמר מה עשית קול דמי
צעקים ואת מתכנת הלבנים •
קרבן ואתם הרי ישר׳ ענפכם •
קרבן כי קרבו כתנור לבם •
קרבת ואהי יום יום ידרשון •
קרבת ואני קרבת אלהי לי טוב
רעי ויאמר אברם אל לוט •
רעי חי אני נאם אדני אלהים •
רעה עודנו מדבר עמם •
רעה שן רעה ורגל מועדת •
שלחוני ויאכלו וישתו הוא •
שלחוני ויאמ׳ אליהם אל תאחרו
שלוחים פרעה מלך מצרים עלה
שלוחים לכן תתני שלוחים •
שמור וירם הטבח את השוק •
שמור יש רעה חולה ראיתי •
שמרים ליל שמורי הוא ב׳ בפסו׳
הכתי אני ישנה ולבי ער •
הכתי אחת היא יונתי תמתי •
הכתי חלילה לי אם אצדיק •
תמתי ישקלני במאזני צדק •

א״ב מן חד וחד לעיל

תמצא במערכת אות הה״א כי שם ביתה דמשמשת ה׳ בסוף תיבותא •

א״ב מן ב״ב מן ג׳ אתין

אדר ואתמול עמי לאויב יקומם •
אדר ויאמר יי׳ אלי השליכהו •
בכת ולא אחר הנער לעשות
בכת היה יי׳ כאויב בלע ישר׳
גוה ואם לא תשמעוה •
גוה כי השפילו ותאמר גוה •
דמי ועתה אל יפל דמי •
דמי ארץ ארץ אל תכסי דמי
השב והוא עם בזוי ושסוי •
השב אל תערה •
ובר נקי כפים ובר לבב •
ובר ותאמר זך לקחי •
זקן ויאמר אברהם אל עבדו
זקן כשמן הטוב על הראש •
חרש וכבקר חרש וגלל •
חרש וישלח יהושע בן נון מן •
טרף ותבא אליו היונה •
טרף לכו ונשובה אל יי׳ כי הוא
ישק אהה תהיה על ביתי •
ישק שפתים ישק משיב •
כהר כי בהר פרצים יקום יי׳ •
כהר שיר המעלות הבטחים •
לקש והיה בית יעקב אש •
לקש לא יבריחנו בן קשת •
מהר וישמע עלי את קול •
מהר צעה להפתח •
נקם והבאתי עליכם חרב •
נקם ויקרא שמשון אל יי׳ •
סלא ויקומו עבדיו ויקשרו •

סלה כל אבירי יי׳ •
ענו אז ישיר ישראל •
ענו ליי׳ בתודה זמרו •
פתח כי יהרי פתח ויענני •
פתח נשכימה לכרמים •
צלם אנה מלכא הזה הות •
צלם נבוכד נצר מלכא עבד :
קים לקים את ימי הפורים •
קים ומאמר אסתר קים •
ראם ויאמר יעקב כאשר ראם
ראם ויהי כאשר ראם צדקיהו
שחח ובעת מוהו ונהדכרנת •
שחח גם צפור מצא בית •
תחי ויחגרו שקים במתניהם •
תחי נפשי ותהללך :

כ״ו פסוקי׳ אית בהון כל

הא״ב סימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל״א •

אב

ואביו ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישלח •

ולאביו ג׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל א׳ ריש סימן י״ד •

אביהו ז׳ וסימניהו׳ בלשון תרגום אתתא רגזת מן ביתא חזיא מלכא ודקרת ברישה וביאורם נמסר בשפטים סוף סימן י״ד ובזכריה סימן י״ג :

אבתיו לאבתיו ז׳ בתור׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר בסו׳ במדבר •

אבותיו ג׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בשפטים סימן ב׳ ותלים סימן מ״ט •

אבותי ז׳ מ׳ל וסימניהון נמסר במלכים א״ סימן כ״א •

אבותיך ג׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בסדר ויצא וירמיה סימ׳ ל״ד ומשלי סוף סי׳ כ״ב •

אבותינו ח׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בירמיה סוף סימן י״ד •

אבותם ב׳ מ׳ל בתורה וכל נביא׳ וכתובי׳ דכו׳ מ׳ל ב״מה וסי׳ נמסר בסדר במדבר ובמלכים ב׳ סוף סימן י״ז ונחמיה סימן ז׳ •

אבותיהם ד׳ מ׳ל בנביאים וסימני׳ נמס׳ במלכים א׳ סימן י״ד וכל כתובי דכו׳ מ׳ל ב״מי חס׳ וסימניהון

וימעלו באלהי אבתיהם •
ואלה משפחות הלוי •
ואחיהם להלדותם •
ואבתיהם על מחנה יי׳ ברה״ •
ובני מושי מחלי ברה״ •
ומקוה אבתיהם יי׳ •

ויאמר

חמותי ראותי אור ודגש מבטל קמץ כאשר אבאר בע״ה ומכלל הפניים הנקמצים יבאו מלות ויכר את אופן מרכבותיו ויכר אותו בחרט אל תכר את מואב והטעם מפני שהם מבנין הכבד הנוסף והיה ראוי להיות ויכר ויסר רק מאות ר״ים גורמת בהם לסכותם ודי אם תמכם להעלותם מדרגה אחת מפתח קטון לגדול אבל ויסר אליה האהלה שהוא מבנין הקל קמוץ כמשפטו אמנם במלת ויקם וישב ודוגמתם מן הפניים אין לנו טעם לקמצותם כמו נקם פב רץ אשר באלתי טעמם למעלה על כן כראים דברי

מערכת אות האלף

רבי יהודה בן חיוג חבור הדקדוקים אמר אמר כי ויקם ויסב כולי פעולתם המה חטף קמץ ודרך הספרים לנקוד קמץ תחת קמץ חטף במקום שום אחריו מבטלי קמץ וסוף פעלה אחד ממבטליו הוא ועוד דבר אחר הזקיקו לומר כן כי שאל מה זה כי בכל שאר הגזרות וי״ו יו״ד של ויפעל נוסף על הבוי כמו שמור ושמור יסוב ויסוב ובמכיים נוספים על פעל עבר ועוד כי ברוב שתי הברות של אה רצופות והנגינה לעיל הבריה שניה כפתחת ופה נקמצות על כן אמר כי ויקם ורעיו הם חטף קמץ ועתה נוספים וי״ו יו״ד על

ויאמר דוד לכל הקהל ·
ואתה השמע מן השמים דל״ח
ואמרו על אשר עזבו ·

אבותיכם כל אורי׳ חסרים ב״מא מל׳ וב׳ וסי׳
נמסר בסדר שמות ע״ש ׃
יהושע כולם מלא׳ ·
שפטים כולם מלא׳ ב״מא חס׳ וסי׳
ויעל מלאך יי׳ מן הגלגל ·
שמוא׳ כולם מלא׳ ב״מב חס׳ וסי׳
ואשפטה אתכם לפני ·
כאשר בא יעקב מצרימה קדמ׳ דפסו׳ ·
מלכים כולם מלא׳ ב״מא חס׳ וסי׳
ויער יי׳ ·
ישעיה כולם חס׳ ב״מא מל׳ וסי׳ ·
ועל עונותיכם ועונות אבותיכ׳ ·
ירמיה כולם מלא׳ ב״מב חס׳ וסי׳
ואשלח אליכם דאריך ·
מפני רעתם ·
יחזקאל כולם מלא׳ ב״מב חס׳ וסי׳
וישבתם בארץ ·
ונחלתם אותה ·
וכל תריסר חסרי׳ ב״מג וכל כתו׳ מל׳ ב״מג וס׳ בהושע סימן ח׳ ׃

אביהם ג׳ בנקבות וסימני׳ נמס׳ בסדר פנחס ·

אביהן ז׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא ׃

ואבדה ג׳ וסימניהון ואבדה שארית פלשתי׳ ·
ואבדה חכמת חכמיו ·
ואבדה תקותנו ·

תאבדון ד׳ וסימני׳ בסדר ואתחנן ·

לא אבה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב ·

אביב ג׳ וסימניהון אביב קלוי ·
כי השעורה אביב ·
ואבא אל הגולה תל ·

אביחיל ד׳ וסימניהון צוריאל בן אביחיל ׃
אביחיל בן אליאב בן ישי ·
ובהגיע תר אסתר ·
ותכתב אסתר המלכה ׃

וכ׳ אביהיל וס׳ ושם אשת אבישור ויקח לו רחבעם ׃

אביונים ג׳ חסרים וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ ק״מ ואיוב סימן כ״ד ·

אבל ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ״ד והושע סימן ז׳ ·

אבלה ה׳ וסימניהון שמה לשמה אבלה ·
אבלה יהודה ושעריה ·
כי מפני אלה אבלה ·
שדד שדה אבלה ·
אמללה נבלה תבל ׃

ויתאבל ד׳ וסימניהון ויתאבל על בנו ·
המלך על אבשלום ·
אפרים אביהם ·
ימים רבים דדברי הימים ·

כל לשון אבל על ב״מה אל וסימניהון נמסר בקהלת סימן ז׳ ·

באבן ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר מסעי ועיין בסדר משפטים ·

אבנים ד׳ דקדים לעצים וסי׳ נמסר בסדר מצורע ׃

רגימה אבן ח׳ וסימניהון ונמס׳ בסדר אמור ול״ה ב׳ סימן כ״ד ׃

ואברהם ה׳ ראשי פסוקים וסי׳ נמסר בסדר וירא ׃

אברה׳ יצחק וישר׳ ד׳ דסמי׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא ׃

אבשלום י״ד חס׳ וסימ׳ נמס׳ בשמוא׳ ב׳ סימן ה״ז ועזרא סימן ז׳ ·

לאגם ג׳ פתח׳ וסימניהון נמס׳ בישעיה סי׳ ל״ה ·

אגמון ג׳ חס׳ בלישנהון וסימני׳ נמס׳ באיוב סוף סימ׳ מ׳ ·

אדין ט׳ בטעם וס׳ נמסר בדניאל סי׳ ו׳ ׃

אמ׳ המגיה המכס חזינא מסרתא אחריתי בסגנות וז״ל

אדין ט׳ בטעם וסימניהון עללין כל חכמי׳ ·
נפל על אנפוהי ·
שגיא בתכהל ·
הוו בעין ע״לא ·
די לא נהשכח לדניאל דנה
סרכיא ואחשדרפניא אילן הרגשו
קריבו ואמרין קדם מלכא ·
אזל מלכא להיכליה ·
אדין תתני פחת · עכ״ל

ואכן חזינ׳ בכולהו ספרי דוקני וחרתי דהוו קדמנא וכלהו כלסנא דמסרתא קמא הוו ובכל חד׳ מנהון מאדין דליסנא קמא הוה כמס׳ עליו ט׳ בטעם ודוק · עכ״ל המגיה ׃

כל ר״פ דניא״ באדין במ״ג אדין וסימניהון

לביתיה אדין דניאל לביתיה אזל ·
בחזוא אדין לדניאל בחזוא די ·
אריוך אדין אריוך בהתבהלה ·
רבי אדין מלכא לדניאל רבי ·
תוה אדין נבוכד נצר מלכ׳ הוה
שמיה אדין דניאל די שמיה ·

זיוהי אדין מלכא זיוהי שנוהי ׃
עללין אדין עללין כל חכימי ·
מתכהל אדין מלכא בלשצר סגיא ·
כדי אדין מלכא כדי מלתא שמע
אזל אדין אזל מלכא להיכליה ·
מליל אדין דניאל עם מלכ׳ מליל
צבית אדין צבית ליצבא על ׃
ומן ביה בללי״א קטיל בלשצאר עד בעה ומתחנן קד׳ אלהיה דכל ר״פ אדין וכל עזרא ר״פ דכו׳ אדין ב״מג באדין וסי׳
בש״לת באדין בטלת עבידת ·
קמו באדין קמו זרובבל בן ·
דריוש באדין דריוש מלכא ·

באדין ה׳ בטעם בדניאל וסימניהון נמסר בדניאל סימן ג׳ ·

אדם י׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר תזריע ·

לאדם ולאדם י״ג וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״ג ׃

לאדם ה׳ וסימ׳ בלשון ארמי ליבא דידע עקא ב בפומיה אמר וביאורם נמס׳ בסדר שמות וירמיה סוף סימן י׳ וצפניה סוף סימן א׳ ׃

ואדם ט׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן ג׳ וסי׳ ב׳ ואיוב סימן ל״ד ׃

בני האדם ו׳ וסימניהון נמס׳ בתלים סימן ג׳ ׃

בני אדם ט׳ וסימניהון נמס׳ במשלי סי׳ ט״ו וע״ש מה דקה״נא ·

באדם ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר תזריע ומשלי סימן כ״ג ·

כאדם ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע סימן ו׳ ׃

מאדם עד בהמה ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר במדבר סיני ·

על האדם ג׳ וסימניהון וייצו יי׳ אלהים ·
ויפל יי׳ אלהים תרדמה ·
ורבה היא על האדם ·
וכל על האדם ועל הבהמ׳ דכו׳ ׃

בן אדם ל״א כטע׳ זקף גדול וסימני׳ את אשר תמצא אכול ·
עבור בתוך העיר ·
לבית ישראל ·
שים פניך קדמאה ·
בן אדם עמך דהך ·
בן אדם הראה ·
אלה האנשים ·
בתוך מרי ·
הלא אמרת ·
לחמך ברעש תאכל ·
הנבא אל נביאי ·
הגפן מכל עץ ·
הודע את ירושלם ·

חוד חידה ·
חרב חרב חרב ·
למען למוג לב ·
לא מטהרה היא ·
התשפט את ·
לקח את בני ·
אל בני עמון ·
חתם תכנית ·
שים פניך אל צידון ·
שים פניך אל פרעה ·
הילל הה ליום ·
זרוע פרעה ·
ואל המונו ·
נהה על המון ·
רועי ישראל ·
על הר שעיר ·
תחתונה ·
יבשו עצמותינו ·

ובן אדם ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק ·

אדמה י״א וסימני׳ נמסר ביואל סימן ב׳ ודברי הימים ב׳ סימן כ״ו ׃

והאדמה ג׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר עקב ·

אדמתי ג׳ וסימ׳ נמס׳ באיוב סוף סימ׳ ל״א ·

אל האדמה ו׳ וסימניהון
בזעת אפך תאכל לחם ·
והשבתיך אל האדמה ·
כי אביאנו אל האדמה אשר ·
ואתה תשמע השמים דמלכים ·
וחבירו דדברי הימים ׃
ואשלח אליכם את כל עבדי ·

על אדמת ה׳ וסימניהון בן אד׳ מה המשל ·
מה לכם אתם משלים ·
בן אדם ישבי ·
בן אדם הנבא על גוג ·
והיה ביום בא גוג ·

אל אדמת ח׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימ׳ י״ב ׃

על אדמתם ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל״ו

זה השער לו״

אדני וודיא קל״ד ז׳ מנהון לאדני וס׳ נמסר בישעיה ריש סי׳ כ״ח ושאר ד״ן סימניהון ·
מצאתי ויאמר אדני אם נא
לוט ויאמר לוט אלהם אל ·
הואלתי יען אברהם ויאמר ·
הואלתי ויאמר הנה נא הואלתי ·
ואבימלך לא קרב אליה ויאמר ·
שלח נא ויאמר בי אדני ·
איש דברי׳ ויאמר משה אל יי׳ ·
וישב משה אל יי׳ ויאמר אדני למה הרעתה תני׳ דפסוק ·
מקדש תביאמו והטעמו תני׳ דפסו׳ ·
ילך ויאמר אם נא מצאתי חן ב׳ בפסו׳ ·

הכוי כי שורק וחטף קמץ אחים ורעים בכל מקום כמו וצדיק ירון ושמח כמו ירון וכן ישוב כמו ישוב וכהכה רבות ולפי שהנגינה לעיל הוא בחטף קמץ שאילו היתה לרע תהיה בחולם כמו היס ראה ויכס כי לעולם לא יבא חטף קמץ באות שהנגינה בו וסוף פעולה שאמרתי המבטל קמץ הוא סוף טרם הפעולה אבל אם בסופה וי״ו או מ״ם או כ״ן שמוש לא יבטלוהו כמו ואוכליו עינו ישא רודפיו בוניו ונ״ס כמו רודפם שומרם כ״ן כמו רדפן שמרן אבל אם הם טרם אז יבטלוהו כמו ויכו ויקו מ״ס שתם חתם כ״ן

מערכת אות האלף

מתן חכן אבל ורחל בכתם והיא העלתם הנגה נכרתם כפמי סרפתם אם כלם נפתחים על פי המסורת ב״ם וכ״ע ׃

עוד יבא מכלל סוף פעולה ויקר אלהים אל בלעם ע״פ המסורת אף הר׳ שמואל הנקדן אומר כי כן משפטו יען כי היו״ד בנון כפעל ודגשות הקוף יוכיח והיה ראוי ויקרה ונקמצה הקוף בעבור חסרון הה״א כאשר עשו במלת ועשת את התבואה והרבת את שבתותיה כאשר אבאר במקומו ואין לדקדק על זה ומלות ויעל

יגדל ועתה יגדל נא כח אדני׳
כה אמ׳ כי אדני כה אמ׳ אחרי ׃
במה ויאמ׳ אליו כי אדני במה׳
ויעהר מנוח אל יי׳ תני׳ דפסו׳ ׃
וייקץ שלמה והנה חלום׳
וייטב הדבר בעיני אדני כי ׃
ויתן ויקבץ מלך ישראל את׳
והשמיע ואדני השביע אל מחנה׃
חרפת ביד מלאכיך חרפת דמלכי׳
ושפח אדני קדקד בנות ציון׳
יסיר ביום ההוא יסיר אדני׃
רחץ אם רחץ אדני את צאת׳
ואראה בשנת מות המלך עזיהו׃
את קול ואשמע את קול אדני
עד מתי ואמר עד מתי אדני׃
יתן לכן יתן אדני הוא לכם ׃
יגלח ביום ההוא יגלח אדני׳
מעלה ולכן הנה אדני מעלה׃
דבר שלח אדני ביעקב׳
ישמח על כן על בחוריו׳
יבצע והיה כי יבצע אדני׳
יוסיף והיה ביום ההוא יוסיף׳
המצפה כי כה אמר אדני אלי לך׃
מצפה ויקרא אריה על מצפה ׃
בעוד כי כה אמ׳ אדני אלי בעוד
נגש ויאמר אדני יען כי נגש ׃
לחם צר ונתן לכם אדני לחם׃
חרפת ביד עבדיך חרפת׃
עשקה כסיס עגור כן אצפצף ׃
עליהם אדני עליהם יחיו׳
שכחני ותאמ׳ ציון עזבני יי׳ תני׳ דפסו׳׃
ואמרו בני עמך לא יתכן דרך׃
ואמרתם לא יתכן דרך׳
ואמרו בית ישראל לא יתכן דרך
ואמרתם לא יתכן דרך׃
החדה בן אדם הנבא ואמרת׃
רחבת לכן כה אמר אדני בכל׳
אנך בהראני והנה אדני נצב
אנך ויאמר יי׳ אלי מה אתה רואה תנינא דפסוק׃
המזבח ראיתי את אדני נצב׳
מהיכל שמעו עמים כלם תני׳ דפסו׳׃
וירישנה הנה אדני יי׳ יורישנה
בחללים ואתם מחללים אותו׳
ילעג יושב בשמים ישחק׳
אמרתי ליי׳ אדני אתה׃
אחנן אליך יי׳ אקרא הני׳ דפסו׳
העירה והקיצה למשפטי׳
כמה אדני כמה תראה׳
ראית יי׳ אל החרש תני׳ דפסו׳
ישחק אדני ישחק לו כי ראה ׃
נגדך אדני נגדך כל תאותי׃
הוחלתי כי לך יי׳ הוחלתי תני׳ דפסו׳
חושה לעזרתי אדני תשועתי ׃
תוחלתי ועתה מה קויתי אדני ׃
יחשב ואני עני ואביון אדני יחשב
תישן עורה למה תישן אדני׃
שפתי אדני שפתי תפתח׃
בסמכי הנה אלהים עזר לי אדני׃
בלע אדני פלג לשונם ׃
בעמים אודך בעמים אדני קדם׳

תורגם אל תורגם פן ישכחו׳
ולך אדני חסד כי אתה׃
ישמע און אם ראיתי בלבי׃
המבשרות אדני יתן אמר׃
רבותים רכב אלהים רבותים ׃
יעמס ׃ ברוך אדני יום יום׃
מבשן אמר אדני מבשן׃
במקהלות ברכו אלהים אדני׳
ממלכות הארץ שירו לאלהים׃
כחלום מהקיץ אדני׃
צרתי ביום צרתי אדני דרשתי׳
יזנח הלעולמים יזנח אדני׳
כישן ויקץ כישן אדני׳
חרפוך והשב לשכנינו שבעתים׳
חנני אדני כי אליך אקרא׳
שמח נפש עבדך כי אליך׃
וסלח כי אתה אדני יי׳ טוב ׃
אין כמוך באלהים אדני ואין׃
כל גוים אשר עשית יבאו׃
אודך אדני אלהי בכל לבבי ׃
ואתה אדני אל רחום וחנון׳
חסדיך איה חסדיך הראשונים ׃
חרפת זכור אדני חרפת עבדיך׳
מעון תפלה למשה איש האלהים
נועם אדני אלהינו עלינו׳
מחץ אדני על ימינך מחץ׳
עונות אם עונות תשמור יה׳
קשובות אדני שמעה בקולי ׃
ויתן אדני בידו את יהויקים׳
ואתנה את פני אל אדני ׃
ואתפללה אל יי׳ אלהי ואתודה׳
הצדקה לך אדני הצדקה ולנו׳
צדקתיך אדני ככל צדקתיך׳
למען ועתה שמע אלהינו אל ׃
שמעה אדני שמעה׳
הקשיבה אדני הקשיבה ב׳ בפסו׳ קדמ׳ ובתר׳ שמעה והקשיבה׳
הוצאת ועתה אדני אלהינו אשר׃
נשקד עול פשעי בידו׳
סלה כל אבירי אדני בקרבי ב׳ בפסו׳׃
יעיב איכה יעיב באפו אדני׃
בלע אדני ולא חמל ׃
היה אדני כאויב בלע׃
זנח אדני מזבחו נאר קדמ׳ דפסו׳׃
צעק לבם אל אדני׃
רני קומי רני בלילה לראש ׃
במקדש ראה יי׳ והביטה תני׳ דפסו׳
יזנח כי לא יזנח לעולם אדני׃
לעות אדם בריבו אדני ׃
ותהי מי זה אמר ותהי אדני׳
רבת אדני ריבי נפשי׃
אנא אדני היי נא הני׳ דפסו׳
בעצת ועת׳ נכרת ברית לאלהינו
זכורו וארא ואקום ואמר אל ׃
לאדם ויאמר לאדם הן יראת ׃

אמר המגיה המעתיק חזיכא מינורא בנסחי בחר נסחא הוא כתיב ארכי משעה ונו׳ ב׳ בפסוק קדמ׳ ובתרא ובתרכא הוה כתיב ג׳ בפסו׳ המ״כס לפום נסחא דמני כל הנ׳ לא קשה מידי דמכינא מכוון ק״לר ולנכח׳ דלא מני כי אם ב׳ קשה טובא דחס׳ חד ובמכינ׳ דפסוקיא כולהו מכווני דלא מני חד טפי ממה דמני חבריה ולא מייתי מה דלא מייתי חבריה ומיהו לא ידענא לאוכוחי אם חד מנהון ב׳ בפסו׳ הו חס׳ מידי עכ״ל ׃

בי אדני ה׳ דסמי׳ וסימני׳ נמסר בסדר שמות ושפטים סימן י״ג׃

אדני יי׳ ח׳ כתו׳ בן ד׳ מנהון בתורה וסימניהון נמסר בסדר לך לך ובתלים סימן ס״ט וכל נביאים דכו׳ אדני יי׳ כתיבין ב״מה יי׳ אלהים וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ט וחל ופיהון יי׳ אדני ה׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קמ״א׃

יי׳ אלהיך ו׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ב׳׃

כיי׳ ד׳ וסימניהון נמסר בסדר וארא ובתלים סימן קי״ג׃

ומיי׳ ד׳ וסימניהון נמסר במשלי ריש סימן י״ו וסוף סימן כ״ט׃

ויי׳ ח׳ בטע׳ גרשיים וסימני׳
ויי׳ אמר אל אברם׃
ויי׳ האמירך היום ׃
ויי׳ נתן את חן העם׳
ויי׳ הוא ההלך לפניך׃
ויי׳ אמר אל אחיהו׃
ויי׳ חפץ דכאו החלי׃
ויי׳ מציון ישאג ׃
ויי׳ ברך את אדני׳

ויי׳ ז׳ בטע׳ בריש פסוק וסימניהון נמסר פרשת וירא ובמלכים א׳ סימן ה׳ וסוף איוב ׃

ליי׳ אלהינו ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות׃

אדוני ז׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון בריש מלאכי ׃

יי׳ שמו ו׳ וסימ׳ יי׳ איש מלחמה׃
יצר אותה להכינה׳
הקורא למי הים׃
עשה כימה וכסיל׳
וחברו׃
הבונה בשמים מעלותיו׃

ויי׳ ה׳ ראשי פסוקים בספר בראשית וסימניהון
ויי׳ אמר אל אברם׃
ויי׳ המטיר על סדם׃
ויי׳ אמר המכסה׃
ויי׳ פקד את שרה׃
ויי׳ ברך את אדני׳

מיי׳ ג׳ וסימניהון מיי׳ יצא הדבר׳
ואבין ואמו לא ידעו׃
כי מיי׳ היתה לו ׃

יי׳ האלהים ו׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סי׳ כ״ב׃

יי׳ אלהי השמים ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויהיו חיי שרה׃

יי׳ אלהי אבתם ד׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן ב׳׃

לאדניהם ז׳ מפקין א׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר וישב ובתלים סימן קל״ו׃

האדון יי׳ צבאות ה׳ וסימ׳ נמסר בישעיה ריש סימן ג׳׃

אדני ד׳ בקריאה וסימני׳ בבקץ ובמלכים א׳ סימן י״ו׃

י״א זוגין מחדין חד לא נסיב ו׳ וחד נסיב ו׳ ובתריהון יי׳ וסי׳
ענן יי׳ כי ענן יי׳ על׃
וענן יי׳ עליהם יומם בנסעם׃
שמי יי׳ לכן הנני מודיעם׃
ושמי יי׳ וארא אל אברהם׃
ברא יי׳ עד מתי תתחמקין׳
וברא יי׳ על כל מכון הר ציון׃
הפיצך יי׳ ושב יי׳ את שבותך׃
והפיצך יי׳ בכל העמים׃
לא יי׳ אם כמות כל האדם׳
ולא יי׳ לולי כעס אויב ׃
יש יי׳ ויקץ יעקב ׃
ויש יי׳ ויאמר אליו גדעון׳
מלך יי׳ וחפרה הלבנה׳
ומלך יי׳ ושמתי את הצולעה׳
הקים יי׳ וכי הקים יי׳ להם׳
והקים יי׳ לו ממלך על ישראל׃
זרוע יי׳ עורי עורי לבשי׃
וזרוע יי׳ מי האמין לשמעתנו׳
נודע יי׳ משפט עשה׳
ונודע יי׳ למצרים וידעו׃
הושיע יי׳ עתה ידעתי כי ׃
והושיע יי׳ את אהלי יהודה׃

מ׳ מלין יתדאין נסבין ו׳ ואינון קריבין לאדכרה וכל חד וחד לית להון זוגא וסימני׳ נמסר בריש שמואל ׃

חדמן י״א זוגין מן ב״ב

נסבין ו״ו בריש תיבו׳ ובתריהון אדכרה וסימנהון
והפלה יי׳ בין מקנה ישראל׃
ועל יי׳ ראשיה בשחד ישפטו ׃
ועשה יי׳ להם כאשר עשה לסיחון
ומן יי׳ כה אמר יי׳ ארור הגבר ׃
ואני יי׳ אהיה להם לאלקים ועבדי דוד׃
ונתנה יי׳ אלהיך בידך והכית׃
ונתנך יי׳ והיה אם שמע תשמע׳
ויתן יי׳ גם את ישראל עמך׃
וירא יי׳ ונחה עליו רוח יי׳ ׃
וברכך יי׳ לא יקשה בעיניך׃
והותירך יי׳ לטובה בפרי׃

ויעם מנפתחים אף כי אם ראויים להיות ויעלה ויעטה מפני כי בחסרון הה״א ראויין להיות לולי אות הגרון בפתח קטן כמו ויבן ויקן ודי לאותיות הגרון אם תמנס להעלותם מדרגה אחת מפתח קטן לפתח גדול וכן במה אכף לדברי בעל חיוב כי דינו אכפה ולדברי אבן גנח הוא פתח כי אמר שהוא מבעלי הכפל בשקל ירך ימיק וכן ויתחץ לארבע רוחות השמים בקמץ שהוא כמו ותחנה עוד יבאו מכלל סופי פעולה אתכחת וכו׳ פכו׳ המתהפכים בכל מקום הפתח לקמץ כמו פקד את שרה כאשר אמר ובהמה

סמר רק אותם המנויים במסורת אתנחת וסוף פסו' כפתחים ויצאו מכלל אתנחת וסו' פסו' ויאמר וילך כי כפתחים אף באתנח וסו' פסו' אמר רבי אברהם אבן עזרא הטעם כי לולי האתנח וס"פ היתה הנגינה לעיל וסוף המלה בפתח קטן והאתנחתא וס"פ גורמין להוריד הנגינה מלרע ודי אם ישכוהו עוד למדרגה שניה ולהפוך הפתח קטן פרזון גדול אף למדרגה שלישית אין בהם כח לשנותו ולהפוך עוד הפתח לקמץ גדול כי מכינו כח האתנח וס"פ לשנות משני דרגות דברים המלה ממשפטה כמו חדלו לפתח

והפלה יי' את מכתך ואת ·
ועל יי' אולת אדם תסלף דרכו ·
ועשה יי' צבאות לכל העמים בהר
ומן יי' ויאמר דוד לכל קהל ישראל ·
ואני יי' וידעתם כי בקרב ישראל
ונהנה יי' ואתם תקומו מהאורב ·
ונתנך יי' לראש ולא לזנב ·
ויתן יי' ויקבץ מלך ישר' דמלכי'
ויראת יי' תחת כי שנאו דעת ·
וברכך יי' אשר אנכי מצוך היום לאהבה ·
והותירך יי' אלהיך בכל מעשה ידיך ׃

ורוח יי' ג' וסי' נמס' בשפטים סימן ו' ·

ובשם יי' ג' וסימני' נמס' בתלים סי' קי"ו ·

בהר יי' ג' וסימניהון נמס' בסדר וירא ·

מצות יי' ג' וסי' כלשון תרגום לא שבקתון שמואל בזורא · וביאורם נמסר בהושע סי' כ"ב ·

ג' פסוקי' רישיהון וסופיהון אזכרה וסימניהון נמסר בסדר וילך ·

ועתה יי' אלהים ג' וסי' נמסר בישעיה סימן כ"ח ·

ולכן כה אמ' יי' אלהי ישר' ג' וסימניהון
והנני מביא ·
על הרעים ·
אל העיר ׃

אמר יי' ג' ראשי פסוקים וסימני' נמסר בתלים סימן ס"ח ·

אתה יי' ג' ר"פ וסימני' נמסר בתלים סימן י"ב ·

דרשו יי' ג' וסימניהון נמסר בישעיה סימן נ"ה ותלים סימן ק"ה ·

באזני יי' ג' וסימניהון
ויהי העם כמתאוננים
כי בכיתם באזני יי' ·
וישמע שמואל את כל דברי העם

עבדת יי' ג' וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך וביהושע סימן כ"ב ·

מקדש יי' ג' וסימניהון נמסר בסדר חוקה ·

וידבר יי' אל משה במדבר סיני ג' וסימניהון
וידבר יי' אל משה ריש סיפרא ·
פקד את בני לוי ·
ויעשו בני ישראל את הפסח ·

כי פי יי' דבר ג' וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ' בראש ·

ויאמר יי' אל אהרן ג' וסי' נמסר

בסדר שמות ·

בשם יי' אלהינו ג' וסימני' נמסר בירמיה סימן כ"ו ומיכה סי' ד' ·

והנה יי' ד' וסי' נמסר ריש סדר ויצא ·

כי פקד יי' ד' וסי' נמסר ברות סימן א' ·

יברכך יי' ד' וסי' נמסר בסדר נשא ·

וירא יי' ד' בתורה וסימני' נמס' בסדר בראשית

חג יי' ד' וסי' נמסר בסדר בא ·

ברכו יי' ה' וסי' נמסר בשפטי' ריש סי' ה' ·

זביחה לפני יי' ד' וסי'
ושור ואיל לשלמים ·
וילכו כל העם ·
והמלך וכל ישראל עמו דמלכי'
וחכרו ·

ויאמר לו יי' ד' וסימניהון
לכן כל הרג קין ·
שלום לך ·
קח את הפר ·
ונהתי את ·

אמירה אלו יי' ד' וסי' נמסר ביחזקאל סימן מ"ד ·

כדבר יי' ד' בטעם וסי' במלכים ב' ריש סימן כ"ד ·

וידבר יי' ד' בנבי' וסימניהון
וידבר יי' אל יהוש' ·
ביד עבדיו הנביאים ·
וידבר יי' אל גד ·
וידבר יי' אל מנשה ·
וכל אורית' דכו' ·

אני יי' מקדשכם ד' וסי' נמסר בסדר אמור ויחזקאל סי' כ' ·

דרוש ליי' ד' וסי'
ויאכלו בני ישר' השבים מהגולה ·
עתה תנו לבבכם ונפשיכם דד"ה ·
וירא ויתן יהושפט בד"ה ׃

בדבר יי' ה' וסימניהון נמסר בירמיה סימן ח' ·

בי יי' ה' וסי' נמסר בסדר שמות ·

עד יי' ה' וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן וסוף ספר הושע ·

אני יי' אלהיכם ה' ר"פ וסי'
לתת לכם את ארץ כנען ·
ואולך אתכם קוממיות ·
אני יי' אלהיכם דציצית ·
בחקתי לגו דיחזקאל
ודברתיה ׃

מצות יי' אלהיכם ה' וסי' נמסר בסדר ראה ודברי הימי' א' סי' כ"ח ·

בעיני יי' אלהיך ד' וסימניהון
כי ידעתי אחרי ·
למען תשכילו את ·
שמר ושמעת
כי תשמע בקול ·

על פי יי' ביד משה ו' וסימני' נמסר בסדר נשא ·

וישאל דוד ביי' ה' וסימני' נמסר בשמואל א' ריש סימן כ"ג ·

ויאמר משה אל יי' ה' וסי' נמסר בפרשת שמות ·

את דברי יי' ה' חס' כל וסי'
ויצא משה וידב'
גשו הנה ושמעו ·
ובאת אהה וקראת ·
והשלחתי רעב בארץ ·
וישמע את דברי דד"ה ·

האדון יי' צבאות ה' וסימני'
אביר ישר' ·
מסיר מירושלם ·
במשמניו ר[illegible]
מסעף פארה ׃
וסכרתי את מצרים ·

והיה יי' ו' וסימני' ושבתי בשלום אל בית ·
וכי הקים יי' להם שפטים ·
לדין והיה יי' לדין ושפט ·
עמו והיה יי' עמו בכל אשר ·
מבטחו ברוך הגבר אשר יבטח ·
למלך והיה יי' למלך על כל ·

ואת יי' ו' וסימניהון
המכה והעם לא שב ·
לעזרה הוי הירדים מצרים ·
לא יתנו מעלליהם לשוב אל ׃
נבערו כי נבערו הרעים ·
אני ירא ויאמר אלהם עברי ·
יבקשו בימים ההם ובעת ·

ויאמר יי' אליו ו' ר"פ וסי' נמסר במלכים א' ר' סימן ט' ובסימן י"ט ·

נאם יי' אלהים ז' וסימני' נמסר בעמוס ריש סי' ח' וריש הושע ׃

ודבר יי' ז' וסי' נמס' במלכים א' ריש סימן י"ח ·

וידבר יי' ז' בטעם דרגא תביר וסימני' נמסר בסדר וארא ומלכי' ב' סימן כ"א ·

יאמר יי' ו' וסימניהון
למה לי רב זבחיכם ·
לכו נא ונוכחה יאמר יי' ·
ואמר כן יאמר ·
ואני אשכיר ולא ·
משוד עניים ·

ויאמר מיכיהו חי יי' ·

ויאמר יי' אל משה ואל אהרן ז' וסי' נמסר בסדר וארא ·

ויאמר יי' אל משה לאמר ו' ר"פ וסי' נמסר בסדר כתות ·

מלפני יי' ח' וסי' נמסר ביונה ותלים סי' צ"ז ·

אני יי' אלהיהם ח' וסימני' נמסר בסדר תצוה ·

מעם יי' ט' וסי' נמסר בסדר שפטים ·

וידבר יי' אל משה ט' חסרים לאמר וסי' נמסר בסדר כי תשא ·

כי אני יי' אלהיכם י' וסימנ'
ולקחתי אתכם לי לעם ·
שמעתי את תלונת ·
והתקדשתם דשרצים ·
וחכרו דמולך ·
ומשפט אחד יהיה ·
ולא תונו איש ·
לא תעשו לכם ·
לחם לא אכלתם ·
ואת שבתתי קדשו ·
שכן בציון ·

וידעתם כי אני יי' י"א ס"פ בספר יחזק' וסי' ונפלל חלל ·
ולא תחוס ·
בחרב תפלו ·
והערים הנושבות ·
והרסתי את הקיר ·
וכרותי מכם ·
ונתתי את רבה ·
שממות עולם ·
והרבתי עליכם אדם ·
ונתתי עליכם גידים ·
וב' וידעתן כי אני יי' וסי'
וקרעתי את מספחותיכם ·
לכן שוא לא ·

אני יי' אלהיכם י"ז ס"פ וסי'
כמעשה ארץ מצרים ·
את משפטי תעשו ·
ושמרתם את משמרתי ·
קדשים תהיו ·
איש אמו ואביו ·
אל תפנו אל האלילים ·
וכרמך לא תעולל ·
ובשנת החמשית ·
אל תפנו אל האבת ·
באזרח מכם ·
ובקצרכם את קציר ·
למען ידעו דרתיכם ·
כי לי בני ישראל עבדים ·
וביום שבתתכם · ודציצית ·
ביום בחרי בישראל ·
ושלאחריו ·

שם יי' צבאות ד' וסימני' נמסר

בספרא חדלו כי נהפך החטף לצרי וסמו עוד הדגש בלמ"ד וכן למונס בכמה כפתח מבקר לערב יכתו לי ידמו ויחלו במזוכך כתנו כי הוא כמו כתנו וסני כפירים כתעו ולא כדברי האומר אסר דגשות תיו תמורת למ"ד כמו כלתעו אך מסלפה דברים לא מכאכו וכן מלתו ודר כמו ויאמר וילך גם סס דבר הינו בכלל סוף פעולה כמו דבר בקר בסר אדם מקדם מלאך בא אל אינם רהוטים ודבוקים ואין אות תה"ע באמצעיתם והנגינה מוקדמת כי את הם כפתחים כאשר אבאר ומצאתי בתג רת והנה עלם

מערכת אות האלף

זית טרף וחמר דמעמכוד דעים מטיב ינע והוא שפע את ישראל יובאים מכלל סוף פעולה ואם הלכה נקבל כי במלת טרף טרף כפלאתי אם היה פועל היה לומ׳ טרפה ואבן עזרא אומר שהוא תואר והכה פירושו הכה עלה זית היה לטרף בפיה והוא שם דבר כמו נקר דבר ויש כי טרף כמו טרפי צמחה והטעם כפול כמו אדמת עפר ׃

בשמואל א׳ סימן ח׳ ׃

את כל מצות יי׳ ג׳ וסימ׳ נמסר

סוף פרשת שלח לך ׃

כה אמר יי׳ ד׳ בטעם בספר ישעיה וסימ׳ שם

בריש סימן נ״ו ׃

בבית יי׳ ט״ל וסימ׳ נמסר בתלים סימן קל״ח ׃

אמר המעתיק קמ׳ לי מכל ספרי המסרה מביא בכלל אלו הסימני׳ של בבית יי׳ ויעמד המלך על עמדו ויכרות ובפסוק ההוא לא נמצא לא בית יי׳ ולא בבית יי׳ ועוד מביא׳ ויעל המלך בית יי׳ דד״ה ובכל הספרים המדויקים תרויהון בית יי׳ דבפסוק ההוא הם בית יי׳ ולא בבית יי׳ כי אם דמלכים תניינא דפסוק ואם כשמיט אלו היכם כי אם כ״ח בבית יי׳ ולא ט״ל וכל ספרי המסר מוני׳ ט״ל וכן נראה שלא כשתבמו כולם ואם כאת׳ שאחר מבית יי׳ שים בפסוק ויעל המלך בית יי׳ דד״ה הוא בבי׳ יי׳ איני יודע להוכיח איזה הוא אם הוא תניי׳ דפסו׳ כמו דמלכים או לא ופסו׳ ויעמד המלך על עמדו ויעמד ג״ב בקשיא למה ה השיאוהו כל ספרי׳ המסרה לא לאכס עכ״ל ׃

על יי׳ ל״א וסימ׳ נמסר בתלים סימן ב׳ ודה״ב סימן י״ג ׃

לכן כה אמר יי׳ כ״א מיחדי׳ וסימניהון

הבטה אשר עלית שם ׃
אל מלך אשור לא יבא ׃
וחברו׳
אל אנשי ענתות ׃
ואל העם הזה תאמר ׃
לא שלחתים ׃
אם תשוב ואשיבך ׃
שאלו נא בגוים ׃
אל יהויקים מלך ׃
יען אברהם ׃
הנני משלחך מעל ׃
אל שמעיה הנלחמי ׃
אלהי כל בשר הכמני ׃
לקרוא דרור ׃
על יהויקים ׃
הנני רב את ריבך ׃
אל בית יעקב ׃
אשתך בעיר תזנה ׃
הנני השב ׃
שבתי לירושלם קדם ׃

ארון וארון ברית יי׳ כ״ו וסי׳

ויסעו מהר יי׳ ׃
ויעפילו לעלות אל ׃
לקוח את ספר התורה ׃
ויצו משה ׃
ויכתב משה את ׃
ויצו את העם ׃
וכל ישראל עברים ׃
נכרתו מימי הירדן ׃
ויהי באמר יהושע ׃
נתקו כפות רגלי ׃
וכל ישראל וזקניו ׃
נקחה אלינו בשילה ׃
וישלח העם ׃ ושלאחריו ׃
כי תרבו ופריתם ׃
ויעזב שם ׃
ויהי דוד בא ׃
ויהי בעיר האלהים ׃
נשקפה בעד החלון ׃
מעלים את ארון יי׳ ׃
תחת יריעות ׃
להביא את ארון ׃
בית מנוחה לארון ׃
וסככים על ארון ׃
אז יקהל שלמה ׃
ויביאו הכהנים ׃
וכל מלכים דכות׳ במ״א ארון ברית האלהים ׃

ארון יי׳ כג״ וסימניהון

והיה בנוח כפות ׃
ויאמר להם יהושע עברו ׃
ויהי כאשר תם כל ׃
יובלים ושלאחריו ׃
ויסב ארון יי׳ את העיר ׃
וישכם יהושע בבקר ׃
ושלאחריו ושבעה הכהנים ב׳ בו ׃
ויקרע יהושע שמלתיו ׃
וידעו כי ארון יי׳ ׃
וישכימו אשדודים ב׳ בפסו׳ ׃
ויירא דוד את יי׳ ביום ׃
ולא אבא דוד להסיר ׃
ויהי כי צעדו נשאי ׃
ודוד וכל בית ישראל ׃
והיה ארון יי׳ בא ׃
כי נשאת ארון יי׳ ׃
ויעלו את ארון דמלכים ׃
כי לא לשאת תניג׳ דפסו׳ ׃
ויקהל דוד ׃
ויתן לפני ׃
ומן ויהי ארון יי׳ בשדה פלשתים עד מיום שבת הארון דכו׳ כ״מא וסימ׳ ויאמרו אם משלחים ׃

אמר יי׳ כ׳ סו׳ פסו׳ בנבי׳ א׳ וסי׳ נמס׳ בעמוס סי׳ א׳ ׃

כה אמר יי׳ אלהי ישראל

כ״ח יחידאין וסימנהון׳

ואחר באו משה ואהרן ׃
שימו איש חרבו על ׃
בעבר הנהר ישבו אבתיכם ׃
וישלח יי׳ איש נביא ׃
אנכי העלתי אתכם ׃
ויאמר אל בני ישראל ׃
ויאמר נתן אל דוד ׃
ויאמר לירבעם קח לך ׃
אשר התפללת אלי דמלכי׳ ׃
וחברו דישעיה ׃
כד הקמח לא תכלה ׃
ויקם ויבא הביאה ויצק ׃
הנני מסב את כלי המלחמה ׃
השלח אתכם אלי לדרשני דירמי׳
ותאמר אליהם כה דמלכי׳ ׃
ותאמר להם כה דד״ה ׃
הלוך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה ואמרת ׃
אנכי כרתי ברית את אבתיכם

אשר שלחתם אתי אליו להפיל
כה אמ׳ יי׳ אלהי יש׳ עליך ברוך
ואל מלך יהוד׳ השולח אתכם דמלכים ׃
וחברו דד״ה ׃
ארור האיש ׃
כל נבל ימלא יין ׃
בתאנים הטובות ׃
כתב לך את שם ׃
קום קדש את העם ׃

יי׳ אלהי צבאות י״ב וסימ׳ נמסר

בעמוס סימן ה׳ ׃

אמר המעתיק חזינא פלוגתא בינ׳ נוסחי ספרי המסרה בחד כתוב יי׳ אלהי צבאות י״ב ובחד כתו׳ י״ג ואמנם לעניות דעתין נראה למימר דאינון י״ג ונסחא דכתיב י״ב טעות מדקא חזינא דבמסר׳ ברוכת אחריתי כתי׳ הצבאות ד׳ וכד נחיתנא למנינא א אשכחנא דאינון ה׳ ובכלהו ספרי הוה נמסר על כל חד מניהו הצבאות ד׳ ואינון ה׳ ולא נראה למימר דטעו׳ כי איככה כפל הטעו׳ בכל הספרים לכתוב ד׳ ואינון ה׳ אם כן חד מניהו אינו הצבאות אע״ג דבכלהו ספרי כתיב כל הני ה׳ הצבאות ולדעת המסר׳ לית׳ ונראה לן דהאי פסו׳ דבעמוס כי הנני מקים עליכם בית ישרא׳ נאם יי׳ וגו׳ אינו יי׳ אלהי הצבאות אלא יי׳ אלהי צבאות וזה דבהאי פסו׳ הספרים שבין נסחי המסר׳ חד מני ליה גבי הכך וחד לא מני ליה וההוא ליסב׳ דמסר דמני יי׳ אלהי צבאות י״ב הוה בטעו׳ וחסר ולא ידענא להוכחא מיניה ולא מידי ולא הוה לן זולתו כי אם ההוא דמני י״ב ולפום כן קשיא כולי האי והשתא אתי שפיר לע״ד עכ״ל

כה אמ׳ יי׳ צבאו׳ י״ו מיחדין וסי׳ נמסר

בירמיה סימן כ״ה ׃

נאם יי׳ צבאות כ״ו וסימ׳

ונבחר מות מחיים ׃
מחל להרע ׃
אשבור עלו מעל ׃
לכן יפלו בנופלים ׃
וקמתי עליהם ׃
וטאטאתיה בבטאטי ׃
ונשבת מבצר מאפרים ׃
תמוש היהד התקועה ׃
והבערתי בעשן רכבה ׃
וגליתי שוליך ׃
לכן חי אני ׃
יען מה נאם יי׳
ועתה חזק זרבבל ׃
לי הכסף ולי הזהב ׃
ובמקום הזה תניג׳ דפסו׳ ׃
אקחך זרבבל ב׳ בפסו׳ ׃
שובו אלי קדמ׳ דפסו׳ ׃
שבתי לירושלם ׃
הנני מפתח פתוחה ׃
תקראו איש לרעהו ׃
והוצאתיה נאם יי׳ ׃
כי יפלא בעיני ׃
לא כימים הראשנים ׃
אכרית את שמות ׃
על רועי ׃
כי כה אמר יי׳ צבאות ׃

יי׳ אלהיהם ד׳ וסימניהון נמסר

בפרשת בא ׃

כי כה אמר יי׳ אלהים י״ג וסי׳

אף כי ארבעת שפטי ׃
ועשיתי אוהך כאשר ׃
הנני נהנך למגור ׃
העלה עליהם קהל ׃
יען מחאך יד ׃
הנני מביא אל צור ׃
בתתי אוהך ׃
מקץ ארבעים שנה ׃
חרב מלך בבל ׃
ודרשתי את צאני ׃
מצרים ירד עמי ׃
העיר היוצאת אלף ׃
בשובה ונחת תושעון ׃

ויאמר יי׳ י״ב בטע׳ קדמא אזלא בספר

במדבר סיני וסי׳ נמסר בסדר במדבר

אמר יי׳ להם ד׳ וסי׳ נמסר

בתלים סי׳ ק״ו ׃

ה׳ זוגין מתחלפין קדמא

אלה׳ תניין יי׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמו׳ ׃

דבר יי׳ ביד משה ד׳ וסימ׳ נבסר

סוף פרשת וארא ׃

ויאמר לה מלאך יי׳ ג׳ דסמי׳ וסימ׳

נמסר בסדר לך לך ׃

יי׳ אדנינו ג׳ דסמי׳ וסי׳ נמסר

ריש תלים סי׳ ח׳ ׃

אני יי׳ כ׳ סופי פסוקי׳ בספר

ויקרא וסימ׳ נמס׳ בפרשת אחרי מות ׃

אנכי יי׳ י״ב וסימניהון נמסר

בסדר וישמע יתרו׳ ׃

וידבר יי׳ אל משה ואל

אהרן י״ב וסימניהון נמסר בסדר חקת התורה ׃

בי אדני ז׳ וסימניהון נמסר

בסדר ויגש ׃

אדני ד׳ וסי׳ נמסר

בסדר מקץ ׃

לאדניהם ב׳ וסימניהון נמסר

בסדר וישב ׃

אדניה ח׳ וסימניהון נמסר

בריש מלכים ׃

אודת ג׳ כתוב כן וסימניהון

נמסר בסדר וירא ׃

אה

אהב ט׳ וסימניהון נמסר

בשמואל ריש סימן א׳ ׃

אהב ד׳ פתחין וסימניהון נמסר

בסדר וישב ׃

עתה אדבר על הרגש

המבטל קמץ כמו דבר ידבר יסבר ודומיהם ובאותיות שאינם מבג״ד כפ״ת אם יבאו אחד מאותיו׳ בכלה ברחם התיבה והות אחריה תכה מאותיות אר״ע אם התיבה מבררת או אות בכלה בפתח ואות הסמייה נרגשת כמו בטמים בנים להמים

המים והדגש בא לחסרון הא ברוב כל תיבה מוררת וכן כתיב יי׳ בחטמים חקרך ותגיד על רעותיה אבל בין מים למים טמא לנפם וכן לבטח לבכה קור וחום קיץ וחורף כלם במקום סבה לנפם למים וחוכם תבוררים על כן לא נרגשו ונקמצו וכן כל בזה לזה כזה כזאת בזאת לזאת לא נרגשו ונקמצו והטעם כי מלת זה וזאת לעולם מבוררת

ויאהבה ב׳ וסימ׳ נמסר בסדר חיי שרה׃
אהבו ד׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר ויגש׃
ואהבי ד׳ וסימ׳ נמסר בהושע ריש סימן ג׳׃
אהבוך ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ יח׃
אהוא ג׳ וסימניהון נמסר בעזרא סימן ח׳׃
באהל ו׳ וסימ׳ וסי׳ בלשון ארמי שרה עלת בעננא דנשיא בקימ׳ דארתא וכיאנ׳ נמסר בסדר חקת ושפטים סי׳ ה׳ ודה ב׳ סימן ה׳׃
באהל ח׳ חטפין וסימניהון בסדר חקה׃
האהלה ח׳ וסי׳ נמסר בשפטים סי׳ ד׳׃
אהלה ה׳ כתי׳ ה׳ וקרי׳ ו׳ וסימניהון נמסר בסדר נח׃
לאהל ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר תרומה׃
לאהל ה׳ מיחרין וסימ׳ נמס׳ בסדר תרומ׃
באהלים ד׳ וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימן ח׳ והושע סימן י׳׃
לאהל מועד ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר אחרימות
ואת אהל מועד ה׳ וסימ׳ בפרשת אחרימות׃
לפני אהל מועד ז׳ וסימני׳ בפ׳ תצוה
מאהל ד׳ וסימניהון נמס׳ בריש סדר ויקרא׃
אהרן הכהן ג׳ בלישני׳ וסימניהון
ונתנו — בני אהרן הכהן׃
ויצא — הגורל׃
ולבני — אהרן הכהן׃
אהרן ומשה ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר וארא׃
ואהרן ובניו ג׳ וסימני׳
ורחצו — ממנו משה׃
וחונים — לפני המשכן׃
ואהרן — ובניו מקטירים׃
על אהרן ה׳ וסימניהון נמסר בסדר תצוה׃
אבת ז׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר אלה מסעי׳
אותה ג׳ וסימ׳
— בכורה אותה נפשי׃
ונפשו — אותה ויעש׃
נפש — רשע אותה רע׃
תאוה ג׳ וסימ׳ ונתת הכסף בכל׃
כי — תאוה נפשך לאכול׃
ומלכת — בכל אשר׃
אולים ה׳ חס׳ יוד קדמ׳ וסימ׳ נמסר סוף זכריה סימן י״א ותלים סימן ק״ו׃

און ג׳ מל׳ וסימניהון נמס׳ בפרשת מקץ׃
אנו ג׳ חסרי׳ וסימני׳ בפרשת תצא ונחמיה סימן ז׳׃
אונים ג׳ מל׳ וסימ׳ לחם אונים להם׃
ולאין — אונים עצמה׃
מרוב — אונים ואמיץ׃
ואולם ה׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר וארא׃
אלם ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ א׳ סימן ז׳ וכל צורת הבית דכו׳ חסרים במה מלאים וסימ׳׃
אל — כתפות האולם׃
ועשיה — אליהן׃
את — הנשיא נשיא׃
ובא — הנשיא דרך אולם׃
ובבא — הנשיא דרך אולם׃
אומר ג׳ קמצין וסימ׳ ויהיו בני אליפז׃
אלה — אלופי בני׃
וחברו — דה״י׃
אופירה ג׳ וסימ׳ נמס׳ במלכים א׳ סוף סימן כ״ב ודה ב׳ סוף סימן ח׳׃
לאור ז׳ וסימ׳ נמס׳ בבראשית ובסוף מיכה ושם התרגו׳
אורו ג׳ מלעיל וסימ׳
אורו — מרוז ב׳ בפסו׳
אורו — עיני כי טעמתי׃
ואור ג׳ קמצין וסימניהון
הולך — ואור׃
צר — ואור חשך בעריפיה׃
כה — אמר יי׃
אור הבקר ו׳ וסימניהון לעזתי׳ לאמר׃
נרדה — אחרי פלשתים׃
כי — אם נותר לנבל׃
ולא — הגידה לו דבר גדול׃
לא — נעדר להם׃
ואנחנו — מחשים וחכינו׃
אוריהו ג׳ וסימניהון
וגם — איש היה מתנבא׃
וישמע — אוריהו׃
ויוציאו — את אוריהו׃
האת ג׳ חסרים וסימניהון
והיה — אם לא יאמינו ב׳ בפסו׳׃
ושמתי — פדת בין עמי׃
האותות ג׳ מל׳ דמל׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמו׳ ובסדר תבא׃
אתתיו ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ק״ה׃

אז

ואז ד׳ וסימניהון נמסר בסדר בא אל פרעה ובריש יהושע ובירמיה ריש סימן ל״ב׃

אוזב ג׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בסדר בא אל פרעה׃
אזנים ז׳ וסימ׳ נמס׳ בתלים סימן קט״ו׃
אזני ח׳ וסימניהון נמסר באיוב ריש סימן י״ג
אזנם ח׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״ו׃
באזני ח׳ קמצי׳ וסימניהון
אם — לא כאשר׃
ומה — קול הצאן באזני׃
ונגלה — באזני יי׳׃
ושאננך עלה׃
וחברו — דישעיה׃
אם — לא בתים רבים׃
לאופנים להם קורא׃
אך — אמרת באזני׃
באזנינו ז׳ וסימניהון
בכל — אשר שמענו דשמואל׃
וחבירו — ודברי הימים׃
כי — באזנינו צוה המלך׃
שב נא — וקראנה באזנינו׃
אבדון — ומות אמרו׳
אלהים — באזנינו שמענו׃
באזניכם ד׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תשא ובמלכים ב׳ ריש סימן כ״ג׃
באזניהם ח׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא ובמלכים ב׳ ריש סי׳ כ״ג׃
אזנו ז׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קי״ו׃
אזנכם ה׳ וסימניהון הטו אזנכם ולכו׃
כי שמענה נשים דבר יי׃
ושלח יי׳ — אליכם את כל עבדיו
ואשלח — אליכם דאריך׃
משכיל — לאסף האזינה׃
ובאזני ד׳ וסימניהון אך שמע נא׃
וישלח — המלך אחז׃
ועתה — לעיני כל ישראל׃
ארתחששתא כתב׃
אזנך ט׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר במשלי ריש סי׳ ב׳׃
אזניך כ׳ מל׳ בכתובי׳ וכל נבי׳ וכו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ׳ ותלים סימן קל״א
באזני ל״ו וסימניהון
ויען — עפרון החתי את אברהם
— וידבר אל עפרון׃
וישמע — אברהם אל עפרון׃
ויגש — אליו יהודה׃
דברו — נא באזני פרעה לאמר׃
ולמען — תספר באזני בנך׃
דבר נא — באזני העם׃
ושים — באזני יהושע׃
ויקח — ספר הברית׃
פרקו — נזמי הזהב׃

— במתאוננים רע באזני יי׳
— כי בכיתם באזני יי׳
וידבר — משה באזני כל קהל יש׳׃
השירה — הזאת באזני העם׃
וידבר — באזני זקני העיר דיהושע
קרא נא — באזני העם דשפטים׃
דבר — נא באזני כל בעלי שכם׃
ודבתריה — וידברו אחי׃
וישמע — שמואל׃
ויבאו — המלאכים גבעת שאול׃
וידברו — עבדי שאול באזני דוד׃
וידבר — גם אבנר באזני בנימן ב׳ בו׃
באזני — העם אשר על החומה דמלכים וחברו דישעיה׃
נקרא — בספר משה באזני העם דעזרא׃
באזני — כסיל אל תדבר׃
בחזיק — באזני כלב׃
וקראת — באזני ירושלם׃
ויקרא — צפניה הכהן את׃
וקראת — במגלה אשר כתבת ב׳ בו׃
ויקרא — ברוך בספר׃
ויגד — להם מכיהו׃
וישלחו — כל השרים׃
ויבאו — אל המלך חצרה׃
וישלח — המלך את יהודי׃
ואזני ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ל״ה׃
האזנה ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׃
האזינו ח׳ וסימ׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ כ״ח ובאיוב ריש סימ׳ ל״ד׃
האזינו ג׳ וסימניהון
וישלח — בהם נביאים׃
ותמשך — עליהם שנים׃
ומעולם — לא שמעו׃
האזינה י״ו וסימ׳ נמכר בתלים ריש סימן ע״ח ואיוב ריש סימן ל״ג׃
כאזרח ג׳ קמצי׳ וסימ׳
כאזרח — מכם יהיה לכם׃
והיו לכם — כאזרח בבני יש׳ דיחזקא׳׃
ומתערה — כאזרח רענן׃
וא׳ פתח וסימ׳ והיה כאזרח הארץ

אח

אחיהו ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״ד׃
אחיהם ד׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ ט׳
ואת אחיכם ב׳ וסימני׳ נמסר בויגש׃
ואת אחיו ה׳ וסימניהון נמס׳ בויגש ובירמיה סימן ל״ה ושפטים סי׳ ט׳׃

כלא אותיות בכלה אבל הזה והזאת לעולם פתוחים ומרגישים כי הא לעולם מרגשת אחריה וכן כל משקל חזק בין עבר בין עתיד והווה וצווי ושם הפועל בכל הגזרות פתחין כי הם דגושים אף אם עין הפועל חית או הא שאין סובלות דגש מבטלות הקמץ כלנו יש בהם דגש כמו ירחף ינחם ימהר יכהל שהם על משקל ידבר יסבר אבל עין הפועל מאותיות אחה״ע אף על פי שהם על משקל כבר אינם מבטלות קמץ כמו ימאן יבער הגאל בך יברך ויגרש ויסרת וכן כלם ומלות תכחש סרה ונכאה מן הכלל כי

מערכת אות האלף

בקמצת וגראה הטעם כי כל משקל כבד פירוש רגיל אדם לעשות אותו הדבר וזה איננו משקל כבד גמור כי טרה חסידה היתה ולא היותה רגילה לכחש מפני יראה כחשה אותה פעם לכך ניקוד קמץ וכן הרין בשמות דברים: כל בבלה לפני ח״ת וה״א מבורר פתח כאילו יש בם דגש כמו החדש החרב כמו היקר הקדש אבל לפני א״רע כקמצים כמו האהל הרכוש העולם כי אין בא״רע דין דגש כלל וכן בשם דבר בלא בבלה הדין נוהג כמו שחכת בהרת אחרת כפתחין כאלו יש בהן דגש כי הם על משקל יבשת יבלת·

אחות ג׳ קמצ׳ וסימנ׳
נמסר בשמואל ב׳
ריש סימן י״ג ובסוף שיר השירי׳·

אהיותיהם ה׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר ביהוש׳
סימן ב׳ ויחזקאל סימ׳ י״ו וריש איוב:

אחיהו ה׳ וסימ׳ נמסר
במלכים א׳ סי׳
י״ד ודה ב׳ סימן י׳:

אחותנו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳
חסר וסימ׳
לתת את אחותנו לאיש·
הכזונה יעשה·
אחתנו את ה׳׳ לאלפי׳
וא׳ מה נעשה לאחותנו·

אחותיך ב׳ וסימניהון נמסר
ביחזקא׳ סימ׳ י״ו וצ״ע

אחותי ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל ב׳ סימן י״ג:

אחד ל״ה פתחין וסימ׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן ו׳·

אחד י׳ יחידאין נסבין אחד
ול׳ להון זוגא וסימני׳
נמסר ביחזקאל סימן ל״ז·

באחד י״ב פתחין וסימני׳
נמסר בבראשית
ויחזקאל סימן מ״ח:

באחד ז׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סוף סימן
ס״ה וסימני׳ בלשון ארמי׳ דובא וכל
קהלנא וחברנא ארכון קמון בצפרא
בחצצרתהון:

לאחד ולאחד ז׳ פתחין וסי׳
נמס׳ במלכ׳
ב׳ ריש סימן ט׳:

האחד ד׳ וסימ׳ נמסר
במצורע·

ואת האחד ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר מצורע·

אחדים ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת נח:

אחוז ואחוז ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימני׳ נמסר
בסדר מטות:

ואחוז ב׳ וסימניהון נמסר
בסדר שמות:

אחז ג׳ וסימניהון נמסר
במלכ׳ א׳ סוף סימן
א׳ ובאיוב סי׳ כ״ג:

אחזיה ואחזיה ז׳ וסימני׳

וירכב יהוא וילך יזרעלה·
ויהפך יהורם ידיו תנינ׳ דפס׳·
בית הגן ואחזיה מלך יהודה·
ובשנת אחת עשרה שנה ליורם
יהושבע ותקח יהושבעת תנינ׳
דפס׳ דד״ה·
ויפל אחזיה בעד השבכה·
אתחבר ואחריכן אתחבר
יהושפט דד״ה·

אחיהו ואחיהו ה׳ וסימני׳ נמסר
במלכ׳ א׳ סימן

י״ד במסרה קטנה:

אחטוב ג׳ כתיבין כן וסימ׳
אי כבוד בן פנחס·
ויען דויג האדומי·
וימלט בן אחד·

אחרנית ז׳ וסימ׳ במלכים
ב׳ סימן כ׳·

האחר ג׳ וסימ׳ נמסר בד״ה
ב׳ סימן ג׳·

מאחרי ג׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל ב׳
ריש סימן ט״ו·

אחוריהם ג׳ וסימניהון
נמסר במלכ׳
א׳ סימן ז׳ ויחזקאל סי׳ ח׳:

אחרי כן ב׳ מצעו׳ פסו׳ וסי׳ נמסר
בסדר בראשית:

מאחרי כן ג׳ וסימניהון

וישמע דוד מאחרי כן·
ויעש לו אבשלום·
ומגדנות ליחזקיהו:

תאחר ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר
כשפטי׳ וישעיה סוף
סימן מ״ו:

תאחר ג׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סי׳ מ׳
:

האחרונים ז׳ מל׳
וסימני׳
כי בדברי דוד׳
ויתר דברי שלמה׳
ויהר דברי רחבעם·
ויתר דברי אסא:
ויתר דברי אמציה׳
ויתר דברי אחז·
גם האחרונים לא ישכחו:

אחשורש ד׳ חס׳ וסימני׳
במגלה סימן ב׳:

אחת ו׳ זקפין פתחין וסימ׳
נמסר בסדר בשלח
ויהושע סימן ו׳:

האחת ג׳ קמצ׳ וסי׳ נמסר
בפר׳ תרומה:

אי

אי ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳
בראשית·

ואיה ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר
בירמיה סוף סימן
ל״ז ואיוב סימן י״ז:

ואי זה ד׳ וסימ׳ נמסר באיוב
סימן כ״ח:

איו ואיו ה׳ וסי׳ בלשון ארמי
בנהון דמלכיא
מתגלגלין וכהנין ומיתין וביאורם
נמסר בסדר שמות ואיוב סימן י״ד:

אויבו ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל
א׳ סי׳ כ״ד·

אויבי ז׳ וסימ׳ נמסר בתלים
סימן י״ג:

אויביהם ו׳ מל׳ וסימניהון נמס׳
בתלים סוף סי׳ פ״א

אויבין ה׳ מל׳ וסי׳ נמסר בתלים
ס׳ ס״ח ומשלי סימ׳ י״ו:

אויבי י״א מל׳ וסימניהון נמסר
בתלים סי׳ ט׳ ושמואל
א׳ ריש סימן כ׳:

האויב ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חסר
וסימניהון
ואנפת בם דמלכים:
אם לא הפגעתי בך דין חס׳·
יען אמר האויב·
האויב תמו חרבות·
לעזור למלך על·

איב ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בשמואל א׳
סימן י״ח·

אויביך ז׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בתלים סי׳ פ״ג:

אויבנו ב׳ כתו׳ כן וסי׳ וסרני
פלשתים נאספו·
ויראו העם ויהללו׳ וכל עזר אויבינו
כתי׳ במא איבנו וסי׳ ויהי כאשר שמע
סנבלט· וכל שאר קרי׳ דנו׳
איבינו כתיב·

אויבים ד׳ בליש׳ ב׳ מל׳
וסימניהון
מאויבים מגהו·
כידברו את אויבים·
היולה לאיבים·
לאיבים היולי׳
ב׳ בתראי חס׳:

איביה ב׳ חס׳ וסי׳
היו צריה לראש·
נהתי את ידידות נפשי׳

ואיוב ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ל״ה
ובסוף איוב·

ואיך ג׳ ר״פ וסי׳ באיוב
סוף סימן כ״א·

איכה י״ז וסימ׳ נמסר בריש
מגילת איכה:

איככה ואיככה ד׳ וסימ׳
נמסר
בשיר השירים סימן ה׳·

ואלים ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר
תצוה׳ ו׳ מל׳ דמל׳
בתורה וסימ׳ נמסר בסדר תצוה ע״ש·
וג׳ כתיב אילם בנבי׳ וסימניהון
כברים ואילם
ומרוח אחת לאילם·
הלא הרחתם את:

ו׳ כתי׳ אלים בנביאים וב׳

בכתו׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן כ״ט
וסימן פ״ט ואיוב סימן מ״א ושארהון
נביאי׳ וכתובי׳ אילים כתי׳ מל׳ דמל׳·

ואת האיל ה׳ וסימ׳ נמסר
בסדר תצוה

אילון מל׳ וחס׳
סימניהון

ויהי עשו בן ארבעי׳ אילן כתי׳·
את אילון ואת·
עשו לקח את נשיו אילן כתי׳
מל׳ דמל׳·
ויחי גבולם מחלף·
אלון מצב·
אלון מעוננים·
אלון תבור·
אלון בתבן חס׳ י׳ לחוד ושאר
אורי׳ ונבי׳ אלן כתי׳ חס׳ דהס׳:

אילון ט׳ וסימניהון
וירח בעבק אילון׳
את אילון ואת·
באילון ובשעלבים·
ושעלבין ואילון·
ויקבר באילון בארץ·
ואת אילון ואת דד״ה·
ופלשתים פשטו·
ובריעה ושמע·
ואת צרעה׳
ואת בלעם ואת·

אילת ג׳ וסימ׳ נמס׳ במשלי׳
סימן ה׳ ותלים ריש
סימן כ״ב·

אילת ד׳ בלישני׳ וסימני׳
ונעבר מאת אחינו
הוא בנה את אילת·
וינשל את היהודים·
ב׳ בו קדמ׳ ותנינא:

באילות ג׳ וסימניהון משוה
רגלי׳ כאילות·
וחברו׳
אלהים ה׳׳ חלי וישם·

אימה ה׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳
באיוב סוף סימ׳ ט׳·

אין ה׳ יחידאין וסימנידהון אין
קול ענות גבורה·
אין מושיע ויאמרו אליו·
אין מציל לאמר אלהים׳
אין עוזר אל תרחק׳
אין ראה וכי יתן איש·

ואין ח׳ יחידאין וסימני׳
ואין לך שורך טבות׳
ואין שם חוריה ואין·
ואין קורא בשמך׳
ואין ה׳׳ ויאמר אלי עון·
ואין חקר עשה גדלות׳
ואין לחם גבר רש·
ואין מענה בדברים לא:
ואין דעת שמעו דבר·

ג׳ פסו׳ מיחדין דכל חד

וחד לית זוגא וסימ׳ נמסר בישעיה
סוף סימן מ״א·

י״ג זוגין חד אין וחד ואין

ולית להון זוגא וסימניהון
אין שר בית הסהר׳
ואין שר בי ימים רבים·
אין דבר ויאמר אליו׳
ואין דבר והנה אשלח·
אין בידו ותצלח עליו·
ואין בידו ואבד העשר׳

אין

אבל עריצים פריצים סריסים נקמצים אף על פי שהם היו נדגשים לולי הר״ים כי הם על משקל צדיקים אבירים כי אלו לא היו במשקל המלות הדגושים יאמר מהם סריסים פריצים עריצים כמו נשיא נשיאים חסיד חסידים נדיב נדיבים וברבקותם יאמר מן נשיא נדיב נשיא האדם נדיב לב אך צדיק ופריץ לא יסמכו ברבקותם ולא דוגמתם· ואמנם מבאכו סרים פרעה ופריץ חיות והמה זרות ואני אומר כי אינם זרות אכן שני ענינים שם דבר המה ומן כרים סריסים ומן חסיד חסידים ומן פריץ פריצים

מערכת אות האלף

והמשקל כדיק זה משקל רגם תה משקל רפה ואין לתמוה על זה כי מצאתי להם עד כאמן מידי אביר יעקב ואביר הרועים ואביר על משקל כדיב לב מן כדיב או על משקל
גביר פתיל אויל סלא יסתכו וכמה סמות דברים מכאכו באים בכמה ענינים כמו עסכו מן עסן על משקל דבר בקר וכעסן הכבסן מן עסן על משקל דרך ארץ סלא יסתכו
כרבקותם ומפותחים קריסים פריכים עריכים וכאשר פירשתי כראה עיקר ומלת רחוס פתח כי היא על משקל חכון רוב סכול כי כל האומר רחוס בקמץ מחרף ומגדף

אין מגיד מי הגיד מראש ·
ואין מגיד ותבלענה השבלים ·
ואין עוכר לילה ויומם ·
אין עוכר תחת היותך ·
ואין לב ויהי אפרים כיונה ·
אין לב שמעו נא זאת ·
ואין תכונה עד הגבול שלחוך
אין מתם בבשרי ·
ואין מתם כי כסלי מלאו נקלה ·
אין דרש הבט יבין וראה ·
ואין דורש ישגו צאני ·
אין להם ויאמר ראיתי ·
ואין להן כי משלשות ·
אין עמך ויקרא אסא ·
ואין עמך ויאמר יי׳ ·
אין שריד לאכלו ·
ואין שריד לא נין לו ·
אין יודע כי את כל ·
ואין יודע ויקח דוד ·

י״ו פסוקי׳ אין אין במצעות

פסו׳ וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ מ׳ פסו׳ י״ו.
ובירמיה סוף סי׳ ח׳ ·

ואין להם

ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימו׳ ·

י״ג פסו׳ ואין ואין במ צעות

פסו׳ וסימ׳

ראו עתה כי אני אני הוא ·
כי קשרתם כלכם עלי ·
וגחזי עבר לפניהם ·
ויקחו את הספר אשר נתן ·
ותמלא ארצו כסף ·
ונתתי מפתח בית דויד על ·
והוא עם בוזז ושסוי ·
וארא ואין איש ובאלה ·
ואביט ואין עוזר ואשתומם ·
המאס מאסת את יהודה ·
ישגו צאני בכל ההרים ·
כי תאנה לא תפרח ·
ושבתי אני ואראה את כל העשוקים ·

ט׳ פסו׳ אין ואין במצעות

פסו׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא ·

ו׳ פסו׳ ואין אין במצעות

פסו׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ח ·

ג׳ פסו׳ ואין ואין ואין וסימ׳

נמסר בשמואל א׳ סימן כו״ ·

י״ז ואין דלית דכותהון אין

וסי׳

ואין לאל ידיך ·
ואין שני יש אחד ·
ואין קשב ואין קול ·
ואין מצבה ואין עונה ·
ואין מחריד ואין רשע ·
ואין כח ואין כסות ·
ואין קובר ואין מקבר ·
ואין מאסף ואין רודף ·
ואין מרפא ואין מידי ·

לאין

ח׳ וסימניהון ויקרא אסא אל יי׳ ·

וירדפם אסא והעם ·
ויבא יהושפט ועמו ·
ואחרי כל זאת נגפו ·
ושלחו מנות לאין ·
ויהיו מלעיבים במלאכי ·
הנשוב להפר מצותיך ·
ועצי ארזים לאין ·

ומאין

ה׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סי׳ ט׳ ·

ואיננו

י״ב וסימני׳ נמסר באיוב סו׳ סימן כז״ ·

והנה איננו

ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא ובשפטים סימן ד׳ ובתלים סימן לז״ ·

איפה

י׳ כתו׳ כן וסימ׳ נמסר פרשת וישב ובשמואל ב׳ סימן ט׳ ואיוב סימן ד׳ וריש סי׳ לח״ ·

איש

י׳ ר״פ בתור׳ וב׳ באיוב וסימ׳ נמסו׳ בריש איוב ·

איש אלהים

ולית חד מנהון האלהים ו׳ וסי׳

ויבא איש אלהים אל ·
הנה בא איש אלהים ·
והנה איש אלהים בא ·
ויענה אליהו ויאמר ·
ותאמר אל אישה ·
ותאמר האשה אל ·

י״א נקראו איש האלהים

וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ב ·

לאיש לב״ וסי׳

הרעתם ויאמר ישראל למה הרעתם ·
מזמרת ויאמר אלהם ישראל אביהם ·
לכלם נתן לאיש חליפות ·
הביאו ואל פתח אהל מועד לא
וחשב את שני ממכרו
גאל ואם אין לאיש גאל ·
את בתי ואמר אבי הנערה
ונגשה יבמתו אליו לעיני ·
ותישנהו על ברכיה ·
יקטירון גם בטרם יקטירון ·
נלך ויאמר שאול לנערו הנה נלך קדמא ·
יעשה ויאמר דוד אל האנשים העמדים ·
יעשה ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר ·
ישיב ויי׳ ישיב לאיש את צדקו
הלך ויבא הלך לאיש העשיר תנינא ·
המגיד ויאמר יואב לאיש המגיד
ונתת ואתה תשמע השמים
ונתת ואתה תשמע מן השמים ד״ה ·
משפט ויאמרו כל השרים · ובל העם ·
משפט ויאמרו הכהני׳ והנביאים ·
ותאמר אלהם כה אמר יי׳ אלהי ישראל דמלכים וחברו׳ ד״ה ותאמ׳ להם כה אמ׳ ·
יכרת יי׳ לאיש אשר יעשנה
שמחה לאיש במענה פיו
כבוד לאיש שבת מריב ·
ערב לאיש לחם שקר ·
כפעלו אל תאמ׳ כאשר עשה לי
השטן ויען השטן את יי׳ ויאמר עוד ·
ורחצת וסכת ושמת שמלתיך ·
לבוש ויאמר לאיש לבוש הבדים ·
ונתון הלבוש והסוס ·
ויקח המן את הלבוש ואת הסוס ·
בתי הנה בתי הגדולה ·

והאיש

ג׳ בטעם וסימני׳ והאיש אשר יעשה ·

והאיש מיכה לו בית אלהים ·
והאיש אשר אתה נושה ·

באיש

ב׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ שלח לך ·

והאשה

ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת נשא

חד מן ח׳ זוגין דמיין מן ב״ב

איש וסי׳

וילך איש מבית לוי ויקח ·
ב׳ ויהי בימי שפט השפטים ·
וגם איש ואיש לא יעלה ·
ב׳ וגם איש היה מתנבא ·
ואל איש וילכו אל יהושע אל המחנה ·
ב׳ ופקדתי עליו ועל זרעו ·
ולא איש לא אעשה חרון אפי ·
ב׳ ואנכי תולעת ולא איש ·
והנה איש וירא הצפה איש ·
ב׳ ואמרת אליו לאמר צמח שמו ·
ואיש איש אשר יאכל כל דם ·
ב׳ אשר יצוד ציד ·
ואת האיש
ב׳ והוצאתם את שניהם ויראם את מבוא העיר ·
ומי האיש אשר נטע כרם ·
ב׳ אשר ארש אשה ·

וכל איש

י״ו וסימ׳ נמסר בד״ה סוף סימן לד״ ·

ואישה

ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת מטות ·

באיש

ח׳ קמצין וסימני׳ נמסר בסד׳ קדשי׳ ·

אישי

ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא ·

אישים

ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סי׳ נ״ג ומשלי סימן ח׳ ·

האיש

ב׳ פתחין וסי׳

עוד האיש בית רשע ·
האיש כמוני יברח ·

בית אישת

ב׳ וסי׳

יהן יי׳ לכם ומצאן ·
ואם בית אישה נדרה ·

אישך

ו׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סי׳ י״ד ·

ולאיש

ג׳ וסימ׳

ולאיש אשר ישכב ·
ולאיש שתים מכסות ·
ולאיש בשת בן שאול ·

למאיש

ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר בא אל פרעה ·

איש ואיש

ג׳ וסימ׳ נמסר בשמו׳ ב׳ סי׳ י״ ·

ואין איש

ז׳ וסימניהון ואין איש מאנשי ·

ויסרו שם ויבאו ללון ·
עבדים אנחנו ·
ולו היה בן ושמו שאול ·
וארא ואין איש ·
מדוע באתי ואין איש ·

על איש

ה׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן פ׳ ואיוב סימן לד״ ·

ואם איש

ג׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סי׳ א׳ ·

באישון

ג׳ ומל׳ וסי׳ בתלים סי׳ י״ז ·

איתיאל

ג׳ וסימ׳ נמסר בנחמיה סימן י״א ·

אך

אך

ח׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בפרשת אמור ·

ואך

ג׳ ב׳ ר״פ וא׳ מצעות פסוק וסימניהון נמסר בפרשת נח ·

תאכל

י״ז וסימניהון

ויצו יי׳ אלהים על האדם לאמר מכל ·
ובת כהן כי תהיה לאיש זר ·
ובת כהן כי תהיה אלמנה ·
ועשית עלתיך הבשר והדם
דמו רק את דמו לא תאכל
תצור כי תצור אל עיר ימים ·
עלה עשן באפו ואש ·
וחברו עלה עשן באפו ·

הג״הה

לפי שהוא כמו מרוחם מאחרים מגזרת סכול שהוא מסוכל מאחרים ונראה מאחרים מרחמי׳ אותו לכן נראה לומר רחוס פתח סכול היינו מעצמו ·
המ״ר יעקב ולית לדבריו לדעת בעלי הקבלה במלת רחוס והמשכיל יבין ע״כ : אבל בחור כארזים קמץ כי הוא על משקל עמר סמור ומלת בחורים פתח
כמו רחום וחנון כי אם היה ממשקל בחור כארזים היה לו לומר בחורים כמו מסרת משה מבחוריו על משקל רדופים סמורים וכן כדעת קרחת ים קומכים אות ראשונה

מערכת אות האלף

אף על פי שהם על משקל טבעת נבחת כי הר״ים אין בה דין דגש כלל ויש פותחים ונראה כדברי הקומצים כי אף במלות דבנו ובנביאי הרביעי אשר יש בהם סב״א ואלו היתה אות אחרת במקומה יהיה עם השב״א דגש אינם מבטלי׳ קמץ אף כי פה שאין סב״א ומכלל בכל״ה לפני ח״ית וה״א יוצא כל בכל״ה לפני הר״ים והם כמו כהר בהר להר ההר בהם כהם להם ההם אף על פי שאם אות אחרת במקום הה״א תדגש כמו הפר הדם   גם כל תיבה קטנה בת שתי אותיות אשר ברבותם נדגשת כפתחת כמו גן גל דל טל פיאמר

השליש ויען השליש אשר למלך
וחברו ויען השליש את איש
האלהים •
בערה כי בערה כאש רשעה •
לחכך בן אדם לחמך ברעש •
האנק דום בתים אכל לא תעשה
אש כי אש היא עד אבדון •
צופיה הליכות ביתה •
יבוא אלינו ואל יחרש •
יגיע כפיך כי תאכל •
יאכל י״ג וסימניהון נמסר
בסדר אמור •
ולא אכל ד׳ וסימניהון ולא
אכל ביום החדש •
ולא אכל בטובה •
ואכל פתי לבדי •
ויאכל ה׳ רפין וסמני׳ בלשון
ארמי קם עשבא
דלחמא וכפר בגנתיה •
וכיאורם נמסר בפ׳ תולדות •
נאכל ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת בראשית •
אכלה ה׳ וסימ׳ נמסר
פרשת ואתחנן •
מאכל ד׳ פתחין וסימני
בלשון ארמי סלא
בנפשיה פתורא דחבריה • וכיאורם
נמסר סוף פרשת וישב ומלכים א׳
סימן י׳ •
אוכל ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
סוף נחום ותלים
סימן מ״א •
ויאכלו ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים
ב׳ סוף סימן ד׳ •
המאכלת ג׳ וסימניהון
נמסר בירא •
אכלתהו ד׳ וסימניהון
נמסר ביחזקאל
סימן ט״ו •
באכלם ב׳ וסי׳ באכלם את
קדשיהם • מעבור האר׳ •
וא׳ באכלם ויהי כאכלם מהגזיד •
אכלתי ב׳ פתחין במוכרת
וכי׳ ואילי צאנך
לא אכלתי •
לחם הפחה •
ותאכל ד׳ וסימניהו׳ נמסר
בזכריה ריש סי׳ י״א
ולא תאכל ג׳ וסימני׳ נמסר
בשמו׳ א׳ סי׳ א׳
אבול ח׳ מלאים וסי׳ נמסר
ביחזקאל סוף סי׳ ב׳ •
לאבול י״ג מל׳ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סימן י״ו •
תאכל ט׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת צו ובצפניה
סימן ג׳ •
ואכלוהו ג׳ חסרי׳ וסימניהו׳
נמסר בפרשת
אמור וירמיה סוף סימן י׳ •
יאכלהו ד׳ וחסרי׳ וסימני׳
נמסר בסדר בא
וישעיה סימן ס״ב •

תאכלנה ד׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן כ״ד •
אכול י׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בפרשת שמיני ויואל
סוף סימן ב׳ •
יאכל כ״ג וסימ׳ ואתה קח
לך בכל •
וביום הראשון מקרא •
בבית אחד יאכל •
זכור את היום הזה •
מצות יאכל את •
ולא יאכל את בשרו •
ואם יותר מבשר •
כל זכר דאשם •
ובשר זבח תודת •
ואם נדר או נדבה
ב׳ בפסוק •
ואם האכל יאכל
וחברו •
והבשר אשר יגע •
מכל האכל •
וכל השרץ •
כי יצוד ציד •
ביום זבחכם •
ונטעתם כל עץ •
ביום ההוא יאכל •
ובחמשה עשר •
כאשר יאכל הצבי •
חג שבעת ימים •
אכלו ג׳ וסימ׳ כי עד
סירים סבוכים •
אשר העיר קברות •
ואהי שובר בחומות •
ולא אכל ד׳ וסימניהון ויקם
יהונתן מעם •
ויבא אחאב אל •
וזה ימות בנפש •
ואוכל פתי לבדי •
אכן י״ט וסימניהון
וייקץ יעקב •
ויאמר מי שמך •
סר מר המות •
ומן הגוים אשר אמר יי׳ •
תצורי לעם •
אכן חציר העם •
אתה אל מסתתר •
חלינו הוא נשא •
אכן משפטי אל יי׳ •
בגדה אשה מרעה •
לשקר מגבעות כ׳ בו •
השא השאת •
הנה לשקר עשה עני׳
השכימו השחיתו •
אכן שמע אלהים •
שמעת קול תחנוני •
כאדם תמותון •
רוח היא באנוש •

אל

י״ח פסוקים אל על על
וסימ׳ נמסר בפרשת פקודי •

י״ד פסו׳ על אל אל
וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו •

ג׳ פסו׳ אל ואל ואל ואל
ואל אל וסימ׳ בירמיה ריש סי׳ כ״ז •

ז׳ פסוקים אל על אל וסימ׳
נמסר בפרשת נח וביהושע סימן י״ח •

ז׳ פסוקים על אל על וסימ׳
נמסר בירמיה סוף סימן כ״ט וסימן
מ״ח

ג׳ פסוקים אל אל ואל אל
וסי׳
ועליתם אל מלך אדום •
אל תשמעו אל •
הן ישא איש בשר •

ד׳ פסוקים אל אל ואל ועל
וסי׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן י׳ •

אל ג׳ כתי׳ על וסימניהון וישב
המלאך על הלחם •
ומדתי פעלתם •
על החס עיניכם ואל תחמלו •
אל אשר ה׳ וסימ׳ נמס׳
בפרשת
כי תשא וכפר׳ מסעי וריש יחזקאל •
אל מקום ט׳ וסימניהון
יקוו המים •
ופשט את בגדיו ולבש •
והוציא את כל הפר •
לך נא אתי אל מקום •
וצוה הכהן וחלצו •
ואת הבית יקציע •
ונתץ את הבית •
וגלית ממקומך •
הכל הולך אל מקום אחד •
הלא אל מקום אחד הכל •
אשר אל ח׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת תצוה •
ויחזקאל סימן מ״א •
ואל מי ד׳ וסימניהון ויאמרו
אנשי בית •
ואל מי תדמיון אל •
ואל מי הדמיוני ואשוה •
קרא נא היש עונך •
וג׳ אל מי וסימניהון •
ויבא והנה שרי החיל •
בן אדם אמר אל פרעה •
אל מי דמית ככה •

כלין מלין בכל קריאה אל
ול״ית חד מנהון ועל וסימניהון

אל אביך • אל אהליאב •
אל אליהו • אל אנשיו •
אל בצלאל • אל ביתך •
אל ביתם • ואל בתיכו •
אל בנות • אל בניך •
אל הכהן אל המשכב •
אל המערה • אל הסלע •
אל יהושע אל יחזקאל •
אל יהוא אל מקומי •
אל מקומו • אל מקומם •
אל מול • אל ערבות •
אל עבדו • אל עזרא •
אל שרה • אל שמואל •
אל תוך • אל תחת •
אל תפלת • אל תא •

אילן מלין יחידאין ואל
וסימניהון

ואל קין ואל מנחתו לא שעה •
ואל אמה צהר תעשה לתיבה •
ואל הבקר רץ אברהם ויקח •
ואל אחיו ויספר אל אביו אל •
ואל יעקב וארא אל אברהם •
ואל משה אמר עלה אל יי׳ •
ואל הארון ונתת את הכפרת •
ואל שתי ולקחתם אגדת •
ואל הזקנים אמר שבו לנו •
ואל הלוים תדבר ואמרת •
ואל רשעו זכור לעבדיך דמ״ת •
ואל חטאתו כ׳ בו •
ואל פרעה וידבר יי׳ אל משה •
ואל אשת עמיתך לא תתן •
ואל אבנר ויקרא דוד אל העם •
ואל אבישי ויען דוד ויאמר •
ואל נגב ויאמר אכיש אל •
ואל פארתיו על מפלתו •
ואל נערו ויאמר דוד שאול •
ואל צקלג ויהי בבא דוד ואנשיו •
ואל נביאי ויאמר אלישע •
ואל אלהינו יעזוב רשע •
ואל האטים ונבקה רוח •
ואל האבות ב׳ בפסוק •
ואל שדה הביטו אל אברהם •
ואל השמים ראיתי את הארץ •
ואל החרב כי כה אמר יי׳ על •
ואל נבוכד נצר הנני שלח ולקחתי •
ואל ארצו לכן כה אמר יי׳ הנני •
ואל צדקיה מלך יהודה דברתי •
ואל שמעיהו הנחלמי תאמר •
ואל יהודה ואלה הדברים אשר •
ואל ירמיהו היה דבר יי׳ בהיותו •
ואל הגבול ולקחת מדמו •
ואל השלחנות והשפתים טפח •
ואל עמי ידו גורל ויתנו •
ואל אלהים ואולם אני אדרש •
ואל אדני אליך יי׳ אקרא׳
ואל הארץ יקרא אל השמים •
ואל אנשים לקול המון •
ואל עונם חטאת עמי •
ואל חוף איך תשקוט •
ואל לב שקציהם ותעבות •
ואל ברכת ואעבור אל שער העין •
ואל מקומו זורח השמש •
אל כל ב׳ בספר
בראשי׳ וסי׳
המקום ויהי כאשר התעו •
יעקב הסירו את אלהי הנכר •
ומן ואלה שמות עד החדש הזה
על כל ועל כל •
ומן החדש הזה עד סו׳ סיפרא אל
כל ואל כל במ״ד וסימ׳
ויחד

ברבותם גנים גלים אלפר שר הר דם אשר נרפים ברבותם כמו פרים שרים ודוגמתם נקמצים גם המדגשים במרביתם בבא עליהם בכל״ה נקמצים כמו העסהגל הגן הסל אלפי הדל ומלות לבר לסד קנת   קהת מעט פרת רבם   וי״א כי קהת מהם על פי זה הטעם שמרביתם יולד בהם דגש לבדי לסדי תעטים ואינו נראה בעיני כי מה יאמרו במלת קהת שהוא קהתי וכראוי דברי הר׳ שמואל הנקדן אשר אמר הטעם שנפתחים כי ידמו בקריאתם בקר בשר זבח דבר יי׳ בשר תודה אשר נפתחים מטעם

דבקות כאשר אבאר בע״ה ומלת גמל שפן אף על פי שנרגשת ברבותם כי יאמר גמלים שפנים כי לא במורגש אחר כמרגו כי כל אותם שנקראים בפתח לפי סיבה ויולד בהם רגש ברבותם או שב״א הייני כשאינם משתנים ברבותם ממה שהיו לפנים כמו כרדף עבר כי ברבותו לא נשתנה כי בהשירך תי מנרדפתי כאשר כרדף בלי סוס שנוי וככה של גדל אבל גמל שפן ברבותם נשתנה אות ראשונה ג״מל ש״ן שהיו בקמץ וברבותם נשתנו ונעמדים בשב״א ומכלל הדגש יבאו חמש מלות ואלה הם למה

ויחד יתרו על כל ׃
דבר על כל דבר פשע׃
ב׳ בפסו׳׃
הדם ויקח משה את הדם ׃
ומן ריש תורת כהנים עד והיתה זאת לכם דכו׳ על כל ב״מא וסימ׳
ויבא משה ואהרן אל אהל ׃
ומן והיתה זאת לכם עד סו׳ סיפר׳ ושאר אורית׳ ויהוש׳ דכו׳ אל כל ואל כל בסט״ו על כל ועל כל וסי׳
נפשות ועל כל נפשות מת ׃
לטהרם וכה תעשה להם ׃
והפקד ואתה הפקד את הלו׳ כ׳ בו ׃
וכפר הכהן על כל עדת בני ׃
תקצוף ויפלו על פניהם ויאמרו׳
אזוב ולקח אז״ב וטבל במים ׃
ויענך וירעיבך ויאכילך ׃
ואתנפל לפני יי׳ כראשונה ׃
ולתתך עליון על כל הגוים ׃
ונתנך והיה אם שמוע דעליון ׃
אסתיר ואנכי הסתר אסתיר ׃
בעלות ויהי כעלות הכהנים ׃
ובבא נשאי הארון ׃
עכן הלא עכן בן זרח ׃
וכל שפטים דכו׳ על כל ועל כל ב״מו אל כל ואל כל וסי׳
מלאך ויהי כדבר מלאך יי׳ ׃
אבימלך וילך אבימלך בן ׃
וכל שמואל דכו׳ אל כל ואל כו׳ ב״מו על כל ועל כל וסימ׳
הרפה ויאמר אליהם נחש ׃
יספנו ויאמרו כל העם להתפלל
והמשנים ויחמל שאול והעם על ׃
כלתה ועתה דעי וראי מה ׃
וימלך דוד על כל ישראל ׃
בחברון מלך על יהודה שבע ׃
וכל מלכי׳ וישעיה דכות׳ על כל ועל כל ב״מו אל כל ואל כל וסי׳ ׃
אמר אל רחבעם בן ׃
עובדיה ויאמ׳ אחאב אל עובדיהו׳
ב׳ בפסו׳ לך בארץ ׃
ויגש אליהו אל כל העם ׃
חטאות אל כל חטאות בעשא ׃
קשרתו ויהי בבקר ויצא ויעמד ׃
ומן ריש ירמיה עד אל תגרע דבר על כל ועל כל בכ״ד אל כל ואל כל וסי׳
ונחשבה ויאמרו לכו ונחשבה ׃
מהתפת ויבא ירמיהו מהתפת ׃
דבר אשר דבר ירמיה הנביא תנינ׳ דפסו׳ ׃
ויהוד ואתה הנבא אליהם ׃
ומן אל תגרע דבר עד הנני שב דכו׳ אל כל ואל כל ב״מא על כל וסימני׳
שלח על כל הגולה לאמר כה ׃
ומן הנני שב עד קראו צום דכו׳ על כל ועל כל ב״מא ואל כל וסי׳ ׃
חגי לכן כה אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל ׃

ומן קראו צום עד סוף סיפרא דכו׳ אל כל ואל כל במ״ט על כל ועל כל וסימני׳
אתם כה אמר יי׳ צבאות אתם ראיתם ׃
הגברים ויאמר ירמיהו ׃
גדלות ואתה תבקש לך גדולות ב׳ בפסו׳ אל תבקש ב׳ בו ׃
קריות ועל קריות ועל בצרה ׃
גרועה כי על כל ראש קרחה ׃
גגות על כל גגות מואב ׃
לשמה והיתה ארצם לשמה ׃
מקצף יי׳ לא תשב ׃
ומן ריש יחזקאל עד ויאמר יי׳ אלי עבור בתוך העיר אל כל ואל כל ומן עבור בתוך העיר עד בעשרים וחמש שנה לגלותינו על כל ועל כל ב״מג אל כל ואל כל וסימ׳
ראש אל כל ראש דרך בנות ׃
בתערה יען אשר הכרתי ממך ׃
גדלוהו מים גדלוהו תהום ׃
ומן בעשרים וחמש שנה עד סוף סיפרא דכו׳ אל כל ואל כל ב״מא על כל וסימ׳
ולא יגשו אלי לכהן לי ׃
וכל תריסר וכתובים דכותהו׳ על כל ועל כל ב״מיג אל כל ואל כל וסימני׳ נמסר במשלי סימן ה׳ ואחשורש סי׳ ח׳ ׃

כ׳ זוגין מן תרין אל ותרין

על תמצא נמסר בערך על ׃

כ״ג פסו׳ רישי׳ ומצעותהון

אל אל וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן א׳ ועיין מה דקהינא במשלי סימן כ״ד ׃

ה׳ פסו׳ אל אל אל וסימ׳

אך ביי׳ אל תמרדו ׃
אל תנאץ למען שמך ׃
אל תבטחו בעשק ׃
ותאמר אל אחי אל ׃
ויזעק ויאמר בננות ׃

כ״ב יחידאין ואל ולית זוגא

וסימ׳
ואל אראה ואם גבה את ׃
ואל תגעו וידבר אל העדה ׃
ואל תעלו אם זנה אתה ׃
ואל תבאו ב׳ בפסו׳ ׃
ואל תתנו דמי לו ׃
ואל תזכר ויאמר אל המלך ׃
ואל יתהלל כה אמר יי׳ תנינ׳ דפסו׳ ׃
ואל תדמינה ואמרת אליהם ׃
ואל תלך אל תבא בית מרזח ׃
ואל תרא ביום אחיך ׃
ואל תשבח ב׳ בפסו׳
ואל אבושה יבושו רדפי ׃
ואל תבא במשפט את עבדך ׃
ואל תסתר פניך מעבדך ׃
ואל תבישני משברי ׃

ואל ישמח שפטני ׃
ואל תהיו כאבתיכם ׃
ואל תבכו ויאמר נחמיה ׃
ואל תאמר אל תתן את פיך ׃
ואל תהי אל תרשע הרבה ׃
ואל תאכלו לך כנוס את כל
ואל תשתו ב׳ בפסו׳ ׃

ה׳ יחידאין אל ולית להון

זוגא וסימ׳ נמס׳ במשלי ריש סי׳ כ״ח וע״ש קהותא ׃

ז׳ זוגין ואל ומלה אחרא

וסי׳
ואל תעש ב׳ וסי׳ אל תשלח ידך אל הנער ׃
ואל תעש כאוכה רע ׃
ואל יחר ב׳ וסי׳ ויגש אליו יהודה ׃
ועתה אל תעצבו ׃
ואל יבא ב׳ וס׳ דבר אל אהרן אחיך ׃
ואל יבא בית יי׳ ׃
ואל יהי ב׳ וסי׳ ארץ ארץ אל תכסי ׃
ואל יהי לו מושך חסד ׃
ואל יאמר ב׳ וס׳ בן הנכר ׃
ואל יאמר הסריס ב׳ בו ׃
ואל תאכל ב׳ וסי׳ ועתה השמרי נא ׃
ויאמר לו הנך הרה ׃
ואל תעמד ב׳ וסי׳ ככל הנכר ׃
ואל תעמד על הפרק ׃
ואל ה׳ ר״פ וסימ׳
ואל תתנו דמי לו ׃
ואל תסתר פניך ׃
ואל יבא בית יי׳ כי אם ׃
ואל תהיו כאבתיכם ׃
ואל תלכו אחרי אלהים ׃

א״ב מן חד חד אל דלוג

וסי׳
אל ארם ויקח העבד עשר׳ ׃
אל ארץ ויבאו עד גורן דשמו׳ ׃
אל ארבע וארבע כתפות אל ׃
אל אדום לכן שמעו עצת יי׳ ׃
אל אצרתיה קרב אל סוסיו ׃
אל בני ויקמו כל בניו וכל ׃
אל בנו ויאמר יצחק אל בנו ׃
אל בניו ויאמר אל בניו ואיו ׃
אל בנים מקול שעטת פרסת ׃
אל בגד ולקחו את כל בלי השרת
אל בחוריה אל ידרך ידרך הדרך כתי׳ ׃
אל גג ודוד ישב בין שני
אל גבוריה חרב אל הבדים ׃
אל דבר ואשר לא שם לבו אל ׃
אל הצאן לך נא אל הצאן ׃
אל חבתים הירא את דבר יי׳ ׃
אל המזוזה והגישו אדניו ׃
אל המלאכה ויקר׳ משה אל בצלאל
אל העצים ויאמר האטד אל ׃
אל האבן והלוים הורידו את ארון
אל המשכן ויבא את הארן ׃
אל החשן וישם עליו את החשן ׃
אל המנוחה כי לא באתם עד עתה ׃
אל הערים ויצאו זקניך ושפטיך ׃

אל המלחמה והיה בקרבכם ׃
אל הדם ויאמר שאול פצו ׃
אל הצור ותקח רצפה בת איה ׃
אל השדה ויצא אחד אל השדה ׃
אל הקצרים ויגדל הילד ויהי ׃
אל החמור וישא הנביא את נבלת ׃
אל השלחן ויהי הם ישבים אל ׃
אל העמדים כי כה אמר יי׳ צבאות ׃
אל הבדים חרב אל הבדים ׃
אל הסוללות כי כה אמר יי׳ על בתי העיר ׃
אל זבח ויאמר אל זבח ואל ׃
אל זקנו ובישנו את טעמו ׃
אל חשן ונתת אל חשן המשפט ׃
אל חמות בכל שאו נס החזיקו ׃
אל טוב ובאו ורננו במרום ציון ׃
אל ידי ויאמ׳ אל עבדיו ראו חלקת
אל כפיו וירדהו אל כפיו ׃
אל כסא כי כה אמר יי׳ אל המלך
אל לבם והשיבו אל לבם דמלכי׳
אל משבר ויאסף אתם אל משבר
אל מדין וילבדו שני שרי מדין
אל מושב וישב המלך על מושבו
אל מתני כי כאשר ידבק האזור
אל מימיה חרב אל מים היבשו
אל נחלתם ויעשו בן בני בנימן
אל נפשו וירא ויקם וילך אל
אל נפשי קרבה אל נפשי גאלה
אל נפשם ויקנו וינסו בנשף
אל נוהו ושובבתי את ישראל
אל סוסיו חרב אל סוסיו ואל רכבו
אל עגלה וירכיבו את ארון האלהים דשמו׳ ׃
אל פיהם ויהי מספר המלקקים
אל צאנו וישלח יעקב ויקרא
אל קצות ונתת את שתי העבתת
אל ראשי וידבר משה אל ראשי
אל רבת לכן הנה ימים באים
אל שמים כי אשא אל שמים ידי
אל תרת ושאר העם הכהנים ׃

א״ב מן חד חד חד אל וחד

על ולית דכותהון וסי׳ ׃

אל אם כי עמד מלך בבל ׃
על אם עצמו לי אלמנותיו ׃
אל אבל לכן כה אמר יי׳ צבאות בכל רחבות ׃
על אבל ולא יפרסו להם על אבל
אל און השמר אל תפן אל און ׃
על און פלט למו באף ׃
אל ארצות הנביאי׳ אשר היו לפני ׃
על ארצות והכעסתי לב עמים ׃
אל אסף ואגרת אל אסף שמר ׃
על אסף
אל אדו ואצוה אותם אל אדו
על אדו הראש בכספיא ב׳ בפסו׳
אל אחז ויסף יי׳ דבר אל אחז ׃
על אחז אז יעלה רצין מלך ׃
אל אחינו
על אחינו ויאמרו איש אל אחיו ׃
אל אחיך ויאמר פרעה אל יוסף אמ׳
על אחיך ואני נתתי לך שכם אחד

בתים אנה ימה שמה וסימן לב״ אי״ם ואין בידנו טעם נכון אמנם מה שבידנו כבאר כי על כן שמו הנגינה למעלה כדי להפריד בין הקמץ והדגש ועל כן כל למה טעמו למטה וכן שמה ומזה שמה ושערורה פתחים ועל כן טעמם למטה כי לא הוצרך להפריד בין הפתח והדגש כי אחים המה וכן והחרבתי את ימה שהוא מפיק הא׳ פתח במשפטו ומלת בתים אין התי״ו נקראת בחוזק וטעם הקמץ לתשלום חסרון יו״ד בית כי דינו היה ביתים כמו זתים אם לא יהרס מבניינו כמו בנים או אפרוחים אבל

מערכת אות האלף

בתים כמו זתים אם לא יהרם מבניינו כמו בצים או אפרחים אבל בתים דיחזקאל שהוא ממשקל אלפים בת יכיל פתחים כי הם ממשקל של פלים גל גלים : כל למה דגש טעמו למעלה כאשר בארתי ואם הוא כמוך לאותיות אחע רפי וטעמו מלרע למה יי׳ למה העליתנו למה עליתם והטעם לפי שהברת אלה כאשר כופלת פתאום על אותיות הגרון נבלעת בם וכאלו אין שם הא בתיבה מה דמה לקראו על כן מרפי׳ תיבת למה להסכין הנגינה למטה ולהפריד הברת מה בפיו אמכם חמם׳ למה יצא ומן הכל שאעם

אל בניבן ונחמו בני ישראל אל בנימן׃
על בנימן ושני אנשי׳ שרי גדודים
אל בור תפשום חים׃
על בור ואספו אספה אסיר׃
אל כניהם ואמר אל כניה׳ במדבר׃
על בניהם יראה אל עבדיך פעלך
אל גבעת ויעש לו יהושע חרבות׃
על גבעת ויצא עוד קו המדה׃
אל גיחון ויאמר המלך להם קחו עמכם׃
על גיחון וירד צדוק הכהן ונתן׃
אל גוג בן אדם שים פניך אל׃
על גוג ואתה בן אדם הנב׳ על׃
אל גנזי אם על המלך טוב יכת׳
על גנזי ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו׃
אל גבולו כי הקחנו אל גבולו׃
על גבולו והתחלקו אתה לשבעה חלקים׃
אל דלתות ועשית אליהן אל דלתות׃
על דלתות וישנו את טעמו בעיניה׳׃
אל האח ויהי כקרא יהודי שלש דלתות׃
על האח וארבע׳ יקרעה ב׳ כפסו׳
אל הבאר ותמהר ותער כדה׃
על הבאר וישמע פרעה את הדב׳׃
אל ההמון ויהודה בא על המצפה׃
על ההמון ויקרא אסא אל יי׳ אלהיו
אל הדלת והגישו אדניו אל האלהי׳
על הדלת ובהטיבים את לבם׃
אל המקלות ויחמו הצאן אל׃
על המקלות ויקח לו יעקב מקל׃
אל הרצפה וביאני אל חצר החיצונה׃
על הרצפה וכל בני ישראל ראים כרדת׃
אל השמועה ולא האמנתי לדברים דמלכים׃
על השמועה לא האמנתי לדבריה׳ דדה׃
אל המהפכת יי׳ נתנך כהן תחת׃
על המהפכת ויכה פשחור את׳
אל המזוזה והגישו אדניו אל
על המזוזה
אל המצודה וישבע דוד לשאול
על המצודה וישמעו פלשתים כי משחו׃
אל המפתן וישכימו בבקר ממחרת׃
על המפתן ופקדתי על כל הדולג׃
אל הגוי למה תמוהו אתה ועמך׃
על הגוי וזה הגוי׃
אל המשפט כי יהיה ריב בין אנשים
על המשפט ולרוח משפט ליושב׃
אל המשקוף ולקחתם אגדת אזוב
על המשקוף ועבר יי׳ לנגוף את מצרים׃
אל זרע גם זרע יעקב ודוד׃
על זרע וכי יתן מים על זרע׃
אל חלליהם ואת בלעם בן בעור הקוסם׃
על חלליהם ואת מלכי מדין הרגו׃

אל חכך ולשונך אדביק׃
על חכך אכל בני דבש כי טוב׃
אל חזאל ויאמר המלך אל חזאל׃
על חזאל גם בעצתם הלך וילך׃
אל טוב ובאו ורננו במרום ציון׃
על טוב ואפרים עגלה מלומדה
אל ימין ויקומו וילכו זיפה׃
על ימין ואען ואמר אל׃
אל יושב ואמרו אל יושב הארץ׃
על יושב ושפכתי על בית דוד׃
אל יהויקים לכן כה אמר יי׳ אל יהויקים׃
על יהויקים לכן כה אמר יי׳ על יהויקים׃
אל יחזקיהו וישמע יי׳ אל יחזקיהו׃
על יחזקיהו אחר זה שלח סנחריב׃
אל כלי ושברו בשברהך ומשטו׳
על כלי ומהם על כלי העבדה׃
אל לשון ועבר הגבול אל בהף׃
על לשון מרע מקשיב על שפת׃
אל לבבם והשיבו אל לבבם דדה׃
על לבבם ויתן שרי מלחמות׃
אל לכיש וחיל מלך בבל נלחמ׳׃
על לכיש אחר זה שלח סנחריב׃
אל לבך כי בפעם הזאת אני׃
על לבך קשרם על לבך תמיד׃
אל משמעתו מן השלשי׳ נכבד ועד דשמואל׃
על משמעתו מן השלושים והנו דדה׃
אל מדינה וישלח ספרים אל כל מדינה׃
על מדינה ויקראו ספרי המלך קדמא׳׃
אל מקדשי עד אבוא אל מקדשי אל
על מקדשי בשנו כי שמענו חרפה׃
אל מצחו וישלח דוד את ידו אל׃
על מצחו והיה על מצח אהרן׃
אל משכן כל הקרב הקרב
על משכן ואתה הפקד את הלוים׃
אל מלאכי ויאמר מלך בני עמון׃
על מלאכי וישלח שאול מלאכים׃
אל מלאכת
על מלאכת ושלו׳ בן קרא בן אביסף
אל מעשה כי לא יבינו אל פעלת יי׳
על מעשה ומתניה מן הלוים הוא הבכור׃
אל נפשי קרבה אל נפשי גאלה׃
על נפשי זאת פעלת שטני מאת׃
אל נבו למואב כה אמ׳ יי׳ צבאות
על נבו עלה הבית ודיבון הבמו׳
אל סיר ויצא אחד אל השדה׃
על סיר ויאמרו אליהם בני ישר׳ מי יתן׃
אל עגלה וירכבו את ארון האלהים דשמואל׃
על עגלה וירכיבו את ארון האלהים דדה׃
אל עשה ויתנהו המלך ויהודע אל
על עשה ויעמד יש ע בניו ואחיו וכל קרי׳ ואל׃
אל עני ואת כל אלה ידי עשתה
על עני יגזלו משוד יתום ועל עני
אל עמה ותאמר הנה שבה יבמתך

על עמה ואת פתשגן כתב הדת׃
אל פח עד יפלח חץ כבדו׃
על פח ההפול צפור על פח׃
אל פחות ואבוא אל פחות עבר הנהר ואתנה׃
על פחות ואמר למלך אם על המלך טוב׃
אל פקדת ויהי בעת יביא את הארון
על פקדת לחברני חשביהו ואחיו׃
אל ציון לכן כה אמר יי׳ שבתי׃
על ציון ואני נסכתי מלכי׃
אל צפון הולך אל צפון סובב׃
על צפון וישידו על צפון׃
אל קולך׃
על קולך אל תתן את פיך לחטיא
על קצות ונתת את שתי העבתת קדמא׃
על קצות ויתנו את שתי העבתות בתראה׃
אל רבקה ויאמר יעקב אל רבקה
על רבקה וישאלו אנשי המקום׃
אל שפך והוציא את כל הפר׃
על שפך בחוץ ב׳ כפסוק׃
אל תורת ושאר העם הכהני׳ הלוי׳
על תורת זאת תורת הנזיר אשר׃
אל תרהקה וישמע אל תרהקה דמלכים׃
על תרהקה דישעיה׃

אל ירושלם יג וסימ׳ נמסר בסוף זכריה׃
אל הר יו וסימ׳ נמסר בישעיה סי׳ נו
אל הרי ה׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סי׳ ו׳ וסי׳ לד׳׃
אל פני ט׳ ומימניהון נמסר בסדר משפטים ויחזקאל סי׳ יו׃
אל פניו ו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ יד ודה ב׳ סי׳ יט׃
אל פי ה׳ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ יז׃
אל המזבח ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא

ואל המזבח ג׳ וסימ׳

קרבן ראשית תקריבו אתם׃
הפרכת אך אל הפרכת לא יבא
משמרתך ושמרו משמרתך׃

אל האדמה ו׳ וסימ׳

בזעת אפך תאכל לחם׃
והשיבתיך והנה אנכי עמך׃
כי אביאנו אל האדמה אשר׃
והשיבתים ואתה תשמע השמים דמלכים׃
וחברו והשבותם ואתה תשמע דדה
ואשלח אליכם אתכל עבדי׃

אל בבל ו׳ וסימ׳

הדבר אשר דבר יי׳ אל בבל׃
השמיעו אל בבל רבים׃
לכן שמעו עצת יי׳׃
ויכתב ירמיהו את כל ב׳ בפסו׳׃
ויגל השארית מן החרב׃

אל יהודה ז׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סוף סי׳ לה׳
אל יד וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סי׳ כח

ואל ביתו ג׳ וסימני׳

הרצח וישב בעיר ההיא עד׃
אוריה ויקרא לו דוד ויאכל
בעשא וגם ביד יהוא בן חנני׃

אל ישראל ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויחי׃
לאל יא קמצי׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סי׳ נז׃
האל ח׳ סבירי׳ אלה וסי׳ נמסר בסד׳ תלדות׃
אלהי ב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קכו
אלהים לא״רפ וסימ׳

אלהים לא תקלל׃
אלהים אדני יי׳ בתי׳
אלהים שופט צדיק׃
אלהים באזנינו שמענו׃
אלהים לנו מחסה׃
אלהים בקרבה׃
אלהים בארמנותיה׃
אלהים משמים תנינא׃
אלהים שמע תפלתי׃
אלהים הרס שניםו׃
אלהים בשמך׃
אלהים דבר בקדשו וחברו׃
אלהים יי׳ עז ישועתי׃
אלהים אלי אתה׃
אלהים זנחתנו׃
אלהים יחננו׃
אלהים מושיב׃
אלהים בצאתך׃
אלהים אתה ידעת׃
אלהים להצליני׃
אלהים אל תרחק ממני׃
אלהים למדתני׃
אלהים בקדש דרכך׃
אלהים השיבנו׃
וחברו אלהים צבאות׃
אלהים צבאות שוב נא הבט׃
אלהים אל דמי לך׃
אלהים זדים קמו׃
אלהים אדני עז ישועתי יי׳ בתי׳
אלהים שיר חדש׃

והאלהים ז׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויצא ובקהלת סי׳ ג׳ ודה א׳ סימן כד׃
אלהי ח׳ זקפין קמצין וסי׳ נמסר בסדר וירא בלק׃
אדון אלהי ישר׳ ז׳ וסימ׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימן ה׳׃

שהם סמוכים לאות אחע כדגשים למה הרנזתני למה אבכה ארכה למה הביתו עבדיך למה היה כאבי נצח למה אירא בימי רע וכל למה הסמוך לשא ראותיו דגש חוץ מג׳ רפויין למה זנחת ותתאם למה שכחתני למה שמתני למפגע לך וכל למה רפי טעמו מלרע לבד מזה למה שמתני למפגע לך וכן הוא בתקורת עיין בערך למה : כל כמה במה אות ראשו׳ פתוחה כמשפטו : **עתה אדבר** על החטף : כל שבא שוכן מבטל קמץ כמו כספו עבדו דרדע והכה רבים ועל כן נקרא שכן כי לא יזוז ממקומו

מערכת אות האלף

אבל סבא מניע הוא אשר יהפך לאתנח וסוף פסוק אין בו כח לבטל הקמץ והוא כמו פעלו ופעלה עבד כמו שמרו אמרו כי באתנח וסו״פסו׳ יהפך הסבא לקמץ גדול ויאמר אמרו שמרו כאמרה משמרת יי׳ שמרו וכל כיוצא בהם אים לא נעדר וכלם מתוגים לפני החטף להפריד בין הקמץ והחטף כעין שאמרתי בכל למה רגם וכן כל השמרו לכם תשמרו יאמר באתנח וסו׳ פסו׳ וכן כמם רבר ירך סרך אמתך ארמתך דגנך כי יאמר באתנח וס״פ ידיך סרך אבל בחרו לכם אכמים רחכו הזכו הם

והייתי להם לאלהים ג׳ וסי׳

ושכנתי כתוך בני ישראל׃
ונתתי לך ולזרעך׃
והיה משכני בתוכם׃

בית אלהים ג׳ וסי׳ בסדר ויצא׃

ואלהים ה׳ וסימנין נמסר בשמו׳ א׳ סימן כ״ח׃

הוא אלהים ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ י׳ וביהושע סימן כ׳ ותלים סימן ק׳׃

ברא אלהים ג׳ וסימני׳ נמסר בבראשית׃

יראת אלהים ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר וירא ובשמואל ב׳ סימן כ״ג׃

וידבר אלהים ג׳ וסימני׳ נמס׳ פ׳ נח׃

דבר אלהים ג׳ וסימ׳ נמס׳ בשמואל א׳ ריש סי׳ י׳׃

ויברך אלהים ג׳ וסי׳ נמסר בפרשת בראשית׃

כי לאלהים ג׳ וסימניהון נמס׳ בתלים סימן מ״ו׃

אל אלהים יי׳ ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים ריש סי׳ נ׳׃

ואין אלהים ג׳ וסימנהון

עמדי ראו עתה כי אני אני הוא׃
גדלת על כן גדלת יי׳ אלהים׃
זולתך יי׳ אין כמוך ואין אלהים׃

שמע אלהים ג׳ וסי׳ נמס׳ פרש׳ וירא ותלים סימן ס״ו

באלהים ג׳ וסימ׳ נמס׳ בתלי׳ סימן ע״ו׃

וירא אלהים כי טוב ד׳ בבראשית וסי׳ נמסר בפרשת בראשית׃

על כל אלהים ג׳ ובתלים וסימ׳ נמס׳ שם סימן צ״ה׃

בני האלהים ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בראשית

חנני אלהים ג׳ וסימנין נמסר בתלי׳ ריש ס׳ נ״א׃

לדרש אלהים ד׳ וסימ׳ נמס׳ בפרש׳ יתרו׃

לי אלהים י״א וסימ׳ נמס׳ במלכים א׳ סימ׳ ב׳ פסוק כ״ג׃

אלהי העברים ה׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ שמות

אלהי ישראל כ״ה מיחדין וסימ׳ נמסר בפרשת משפטים׃

עם אלהים ג׳ וסימ׳ נמס׳ פרש׳ ויצא׃

אלהים לישראל ג׳ וסימ׳

ויאמר אלהים לישראל׃
וידעו כל הארץ כי יש׃
ויאמן ויגדל שמך דה״ה׃

עליית אלהים ג׳ וסימ׳ נמסר סוף פרשת לך לך׃

מיד האלהים ג׳ וסימ׳

מי יצילנו מיד׃
כבודה מאד יד האלהים׃
גם ביהודה היתה יד׃
וכל קהלת דכו׳׃

עליה אל האלהים ג׳ וסי׳

ומשה עלה אל האלהים׃
ותעל שועתם אל האלהים׃
וחלפת משם והלאה׃

ויעש אלהים ד׳ וסימ׳

ויעש אלהים את הרקיע ויבדל׃
ויעש אלהים את שני המאורות׃
ויעש אלהים את חית הארץ׃
ויעש אלהים כן בלילה ההוא׃
דגדעון׃

דעת אלהים ג׳ וסי׳ נמס׳ בהושע סי׳ ו׳ ומשלי סימן ב׳׃

אלהיהן ה׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ כי תשא׃

אלהיהם ז׳ בתורה וסימ׳

ויאמרו עבדי פרעה׃
וידעו כי אני יי׳ כ׳ בו׃
קדושים יהיו כ׳ בו׃
ואף גם זאת בהיותם׃

אלהי י״ד מייחדין וסי׳

וחרה אפי בו ביום׃
אין שלום תניינא׃
ימאסם אלהי כי לא׃
אזבירה שבך׃
אלהי פלטני מיד׃
הסתופף בבית׃
שיתמו בגלגל׃
ועוד אני מדבר ומתפלל קדם׃
זכרה לי אלהי לטובה׃
וחברו׃
סורו ממני מרעים׃
כי אתה אלהי בוחן׃
פתוחות דה״ה׃

ורוח אלהים ח׳ וסימ׳ נמסר בויקהל׃

ויאמר אלחים כ״ה וסימ׳׃

ויאמר אלהים יהי אור׃
ויאמר אלהים יהי רקיע׃
ויאמר אלהים יקוו המים׃
ויאמר אלהים תדשא הארץ׃
ויאמר אלהים יהי מארת׃
ויאמר אלהים ישרצו המים׃
ויאמר אלהים תוצא הארץ׃
ויאמר אלהים נעשה אדם׃
ויאמר אלהים הנה נתתי לכם׃
ויאמר אלהים קץ כל בשר׃
ויאמר אלהים אל נח ואל בניו׃
זאת אות הברית׃
וחברו׃
אל ירע בעיניך על הנער׃
שרי אשתך לא תקרא׃
אבל שרה אשתך יולדת׃
ואתה את בריתי תשמר׃
ויאמר אלהים במראות הלילה׃
קום עלה בית אל ושב׃
אהיה אשר אהיה׃
אל בלעם לא תלך עמהם׃
שאל מה אתן לך׃
יען אשר שאלת דמלכים׃
ההיטב חרה לך׃
לשלמה יען אשר היתה דה״ה׃

אלהים זנחתנו ג׳ ובתלים וסימ׳ נמסר שם סימ׳ ס׳׃

אלהי אבותם ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת אתם נצבים׃

בית אלהא דנא ד׳ וסי׳

ועבדו בני ישראל׃
ברם בשנת חדא׃
והקרבו להנכת׃
ולכם מהודעין׃

בבית האלהים ז׳ וסי׳

ויהי אתם׃
וגם הזהב והכסף׃
ויעמד ישוע ובניו׃
ויכל חירם׃
ויכרת כל הקהל ברית׃
וישם את פסל הסמל׃
והעמרנה שתי התודות׃

אלהיו עמו ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת בלק׃

אתה אלהים ה׳ וסימניהון נמס׳ בתלים סוף סימן נ״ה וסימן פ׳׃

כי האלהים ה׳ וסימ׳ נמסר בקהלת ריש סי׳ ה׳ ושמואל א׳ סימן י׳׃

מלאך האלהים ח׳ וסימ׳ נמס׳ בשפטים סי׳ י״ג פסו׳ ה׳׃

ירא אלהים ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת וירא׃

אלהי ג׳ בטעם לעיל וסימ׳ נמסר בפרש׳ וישמע יתרו וסימ׳ בלשון תרגו׳ שמא דכספא

מלקדמין׃

ויזכור אלהים ד׳ וסי׳ נמסר בסדר נח ובסדר וירא׃

אלהי השמים ג׳ מיחדין וסי׳׃

אוה צם ומתפלל
ואתפלל אל יי׳ אלהי׃
יצליח׃

ויאמר אלהים ג׳ בטעם וסימ׳

ויאמר אלהים לנח קץ כל׃
ויאמר אלהים לישראל׃
ויאמר אלהים לשלמה׃

לפני האלהים ז׳ וסימני׳ נמס׳ פ׳ נח׃

משה עבד האלהים ד׳ וסי׳

ואהרן ובניו מקטירים׃
ויתנו קול ביהודה׃
מחזיקים על אחיהם
וכל ישראל עברו את תורתך

לעבדת בית האלהי׳ ח׳ וסי׳

ואחיהם הלוים׃
כהנים גבורי חיל׃
מלאכת׃
כי מעמדם תנינא דפסו׳׃
כל אלה על ידי אביהם׃
וחצה מחלקות׃
ויתנו לעבדת בית׃
ובכל מעשה אשר החל׃

ארון ברית אלהים ד׳ וסי׳

וישאלו בני ישראל׃
וישלח העם שילה׃
והנה גם צדוק׃
ובניהו ויחזיאל׃

באלהים ו׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בתלים סימן נ״ו׃

בית אלהים ה׳ וסי׳

ויירא ויאמר מה נורא׃
והאבן הזאת אשר שמתי׃
והאיש מיכה לו בית אלהים׃
הבובא ויבאו אל חלקיהו׃
אדוס אלה אזכרה׃
ושארא בית האלהים ואינון כ״ח׃

אלין מלין משמשין אלהים ול׳ דבו׳ וסי׳׃

ברכנו אלהים ל׳ פעלתם השמיני אשר ברכנו׃
הר אלהים ל׳ הר בשן הר גבנונים׃
מלאך אלהים ל׳ וישמע אלהים את קול הנער׃
תורת האלהים ל׳ ויכתוב יהושע את תורת׃

כווי ובפתחים כי ראויים להיות בחירק לולי אות הגרון על משקל אמרו שמרו ודבר זה גורם הפתח ולא הסבא כי מניע הוא ובאלה מלה זרה והיא ומכחכם שחרו בעדי אבל רחצו ובחרו שהם עבר קמוצים כמשפט כי יאמר והזוכות רחצו מכל אסר בחרו׳ אבל לא תבערו ואם תמאכו אע״פ שהסבא מניע וגם אונדין רגם בהם נפתחו׳ ונראה הטעם שאע״פ שכל אחד וא׳ לבד לא יבטלוהו זה וזה גורם לא יבטלוהו הקמץ אבל באותיו׳ אף זה וזה גורם לא יבטלוהו הקמץ ולא יועילו לבטלו וכמו ויגרשו ויסרתו ויברכו׃

מערכת אות א

ואדבר על כי מסום המבטל קמץ כמו אכלני חורב יי׳ קנני אסר יעבני· אבל עני קרבני שלחני שהכון טרם קומכים והכל הוא כפי אומרי הטעם כי אתהכלני שמרכיהיה ראוי לומר אכלי שמרי כמו ויאכל אותי אכלו שמרו ועל כי כשתנה נפתח כידי לשנותו בסגוי אחד הבל הוא כי טעות לומר אכלי שמרי ולא מכינו דוגמתם במקרא רק במלת לא אבה יבמי· וכס פירש אבן עזרא כי היוד יתירה כיוד סוככי סנה וכהנה רבות והוא כמו לא אבה יבס· ועוד מה יאמרו במלת קנני

בני אלהים ל׳ ברן יחד כוכבי·
כמלאך אלהים ל׳ ויאמר אכיש אל דוד·
מכל אלהים ל׳ כי אני ידעתי כי גדול·
בעיני אלהים ל׳ ומצא חן ושכל טוב·
בא אלהים ל׳ ויראו פלשתי׳ כי בא·
ברכך אלהים ל׳ על כן ברכך אלהי׳ דתהלות·
מעשה אלהים ל׳ והלוחת מעשה אלהים·
מלך אלהים ל׳ על גוי׳ דתהלות
משחך אלהים ל׳ אהבת צדק ותשנא רשע·
חתת אלהים ל׳ ויסעו ויהי חתת
בשמך אלהים ל׳ כן תהלתך דתהלות·
וימן אלהים ל׳ רוח קדי׳ חרישי׳·
שמעה אלהים ל׳
בשם אלהים ל׳ אך הנביא אשר יזיד·
האזינה אלהים ל׳ תפלתי ואל התעלם·
זבחי אלהים ל׳ רוח נשברה·
עלה אלהים ל׳ בתרועה·
בכתב אלהים ל׳ הוא חרות:

חד מן ו׳ דכל חד וחד לית
דכוו׳ בליש׳ וסי׳

ובאלהים היתה תכוסת אחזיהו·
האלהים ויהי בקרא מלך ישר׳ את הספר·
האל יעוה משפט·
האלהים בקרוב אני נאם יי׳·
לאלהים זבח לאלהים יחרם·
באלהים אין כמוך באלהים·

וירא אלהים ט׳ בתור׳ וסי׳

את האור·
ולמקוה המים·
ותוצא הארץ·
ולמשל ביום·
את התנינם הגדלים·
את חית הארץ·
יום הששי·
את הארץ והנה נשחתה·
וא׳ כנביאים את מעשיהם:

שאלה באלהים ז׳ וסי׳

ויאמרו לו שאל נא·
ויקבו ויעלו בית אל·
וישאל שאול באלהים·
ושאל לו באלהים·
היום החלותי לשאול:
וישאל דוד באלהים·
וישאל עוד דוד:

יראה את אלהים ז׳ וסי׳ נמס׳
בפרשת מקץ:

נתינה האלהים ז׳ וסים נמסר
בדניאל סימן א׳:

שבועה באלהים ד׳ וסים׳

השבעה לי באלהים הנה·
התורידני אל הגדוד·
אשר השביעו באלקים דדה׳·
ואריב עמם:

אמר אלהים ו׳ וסי׳ נמס׳ בפר׳ בראשית·

ארון אלהי ישראל ו׳ וסים׳

ויראו אנשי אשדוד·
וישלח ויאספו ג׳ בו·
את כל סרני פלשתים·
את ארון האלהים עקרון·
אם משלחים אתם:

לפני אלהים ד׳ וסים׳ נמס׳ בתלים סי׳ נו

ואלהים ה׳ וסי׳ נמס׳ סוף פרש׳ ויחי·

לאלהי ישראל ד׳ וסימני׳
ועשיתם צלמי·
ויקרא יעבץ·
גם סגרו דלתות· הבאים:

אמירה אל האלהים ט׳ וסים׳

לו ישמעאל
מי אנכי
והנה אנכי בא אל בני·
ויאמר בלעם·
אם ישך נא·
אל יחר אפך כי·
חטאתי מאד·
למחרת·
והמלכתני:

כאלה ג׳ וסים׳ נמסר בירמיה סימן נא״
ואיוב ריש סימן יו׳:

ומעלה ג׳ וסים׳ נמסר פרשת נח·

ולאלה ג׳ ר״פ בקריאה וסים׳ נמס׳ פרש׳ שמיני
ויחזקאל סי׳ ט׳·

לאלה ה׳ וסים׳ נמסר
בפנחס ובמלכים א׳ סימן כ״ב ובד״ה ב׳ סימן יח׳·

אלה הדברים ה׳ וסים׳

ויקהל משה·
ואתם תהיו לי ממלכת כהנים·
עשיתם ולא עזבתים·
אשר תעשו

ואלה שמות ו׳ בתור׳ וסי׳ נמסר בסדר במדבר:

וכל שאר קרי׳ דכוו׳ ר״פ

ואלה שמות בב״ה אלה שמות וסימני׳
אלה שמות בני עשו אליפז·
בני אהרן הכהנים המשחים·
האנשים אשר שלח משה·
האנשים אשר ינחלו·
שמות הגברים אשר לדוד דשמואל׳

ואלה שמות יז׳ ר״פ בתורה
וכל נבי׳ וכתובי׳ וכו׳ ס׳ נמסר בריש ספר ואלה שמות ע״ש:

אליה ה׳ וסים׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן א׳ וסוף מלאכי·
האלות ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסים׳ נמס׳ בפ׳ נצבים·
אלי ד׳ וסים׳ נמס׳ באיוב סוף סימן ה׳·
אליהוא ד׳ חס׳ א׳ וסימני׳ נמסר באיוב ריש סימן לה
אליו ג׳ חס׳ וסים׳ נמס׳ בשמואל א׳ סים׳ כ״ב ויחזקאל ד׳ סימן מ״א:
ואלו ג׳ וסי׳ נמסר בהושע סוף סי׳ ז׳ ואיוב סי׳ ד׳:

אליהם י״ח מל׳ בתור׳ וסים׳

וישלחו האנשים את ידם·
לאיש אשר לו ערלה·
שמעו נא החלום·
לך ואשלחך אליהם·
ויתנכלו אתו להמיתו·
וירא אתם והנם זעפים·
ויתנכר אליהם·
כאשר כלו לאכול·
להורות את בני ישראל·
זה הדבר דאשר ישחט·
ובא משה ואהרן בפני·
לינו פה הלילה·
החייתם כל נקבה·
ויאמר אליהם משה אם תעשון·
וכלות אליהם·
ויסרו אתו׳
נביא אקים להם·

אלהם י״ג חס׳ במלכי׳ וסי׳ נמס׳ במלכים א׳ סי׳ י״ג·

וז׳ חס׳ ביחזקא׳ וסימניהון
נמסר שם סימן י״ו׳

וי״ו חס׳ בכתו׳ וסי׳
וסים׳ ויבא אלהם ויערוך אלהם ב״ בפסו׳·

עוד שלשת ימים·
מה אהם נועצים·
קטני עבה ממתני אבי·
וידבר אלהם בעצת·
ויקבץ מלך ישראל·
ויוצא יהוידע·
אשחק אלהם ולא·
שמגיע אלהם במעשה ב״ בפסו׳·

אתם קדש ליי׳·
אתם מעלהם ויקם עזרא·
אהם ראים·
ויאכלו·
מדוע אתם לנים נגד החומה·

וב׳ חס׳ ביהושע וסים׳·

ויקרא יהושע בן נון אל:
ויאמר אלהם יהושע·

ודירמיה וישעיה מל׳·
בספרים בדוקים·

וו׳ חס׳ בשפטים וסימני׳
נמס׳ בשפטים סימן יח·

אליהן ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר פרש׳ שמות·
אליכם ו׳ חס׳ בתורה וסים׳ נמסר בפרש׳ מקץ·
אליועיני ה׳ וסימני׳

ובן נעדיה אליועיני וחזקיה·
ודכתריה ובני אליועני·
ומבני פשחור אליועני
דין חס׳ י׳ תנינא·
והכהנים ביבי אליקים·
וא׳ ואליועיני
ובני בכר·
וא׳ ואליעיני
וצלתי ואליאל·

אלישה ג׳ וסים׳ נמסר בפרש׳ נח
ויחזקאל סימן כ״ז:
אלין ה׳ ב׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בדניאל ריש סימן ו׳·
אלופי ה׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר פרשת וישלח וירמיה סימן י״ג חכריה סימן יב·
אלפעל ג׳ וסים׳ ומחשים הוליד·

ובני אלפעל עבר ומשעם·
וישברי ויזליאה ויובב·

האלף ג׳ וסים׳ נמסר פר׳ פקודי·
אלפי ד׳ סבירי׳ אלפים וסים׳ נמסר בפרש׳ כי תשא·

לאלף דור ג׳ וסים׳

דבר צוה לאלף דור·
וחברו·
ולשמרי מצותיו·

אלף כסף ג׳ וסים׳ נמסר פרשת וירא·

אם

כל ספר בראשית ונזקים
ר״פ אם במ״ו ואם
וסימניהון
תאבה ואם לא תאבה האשה·
תשמע

עכני· אך הכלכתן בסיני וטעמים הגלוים לנו והנראים בעינינו כבאר והכפלאים כמתיק עד יבא מורה צדק ויורנו·
ידי רגלי ואחרכי דלוט שהוא חול ועל הסם הנכבד והנורא קמץ למען הבדיל בין הקדש ובין החול· וזה הכלל שזה
תיבה כמו ידים ורגלים שהחירק תחת היוד אבל פרחים כבאים ודוגמתם שהחירק תחת האלף קמכים· ומלת כלאים פתח כי החירק תחת היוד ומלת שאי על כפיים

הנה

אבאר דרך אי המבטל קמץ כמו
בכל בלתי ליי׳ לבדו· וכן אי באמצע

242

מערכת אות האלף

קמץ כי יוד רפוכה במקום אלף וכן בית צדי עיט קוץ פתחת כי בכלם אין בהם יוד יסוד אבל מלת היית הייכו וחיית ורבית קמצים כי היוד יסוד אף כימצינו הוה ארץ אותיות אהוי מתחלפות. פפתחת כי די אם תקכהו

רעיוני ועירוני

על אחהע לבאר מקצת גבורותיו זה הכלל הבריה המסתכל להבדת לה מחמת אחהע בין כמס דבר בין בפעלה אחהע ממדרגה אחת כמו יעל עם אחיו ויעם כיהם על מסקל ויבן ויפן וכן ויחן ויחס ומה סיור ויחן כחרקת

תשמעו ואם לא תשמעו אלינו להמול׳
אינך ואם אינך משלח לא נרד
אמר ואם אמר יאמר׳
לבנו ואם לבנו ייעדנה׳
שלש ואם שלש אלה׳
אסון ואם אסון יהיה׳
שן ואם שן עבדו׳
שור ואם שור נגח הוא׳
גנב ואם גנב יגנב מעמו׳
וכל שאר אוריתא דכו׳ ר״פ ואם במ״ח אם וסימניהון׳
הדבר אם את הדבר הזה׳
עלה אם עלה קרבנו מן הבקר
כשב אם כשב הוא מקריב׳
הכהן אם הכהן המשיח יחטא׳
תודה אם על תודה יקריבנו׳
בחקתי אם בחקותי תלכו ואת׃
רבות אם עוד רבות בשנים׳
משנת אם משנת היובל יקדיש׳
חפץ אם חפץ בנו י״י׳
כמות אם כמות כל האדם׳
אתם אם אתם תבאו׳
יתן אם יתן לי בלק׳
יראו אם יראו את הארץ׳
יראו אם יראו האנשי׳ העולים׳
יראה אם יראה איש באנשים׳
תשמר אם לא תשמר לעשות׳
נדחך אם יהיה נדחך׳
שנותי אם שנותי ברק חרבי׃
כל יהושע ושפטים ר״פ ואם
וכל אסתר ומשלי חלוף ר״פ אם
וכל מלכים ישעיה ויחזקאל
ותלים וקהלת ר״פ אם במ״ה וסי׳
תלך ואם תלך בדרכי׳
תמאנו ואם תמאנו ומריתם׳
נכלמו ואם נכלמו מכל׳
בא ואם בא לראות שוא׳
יתקפו ואם יתקפו האחד׳
וכל שמואל וירמיה דכו׳ ר״פ ואם במ״ד אם וסימ׳
יחטא אם יחטא איש לאיש׳
דמו אם כה יאמרו אלינו׳
להלחם אם יוכל להלחם אתי׳
תיראו אם תיראו את י״י ועבדת׳
יאמר אם כה יאמר טוב שלום׳
פקד אם פקד יפקדנו׳
עונינו אם עונינו ענו׃
ומושו אם ימושו החקים׳
תשבו אם שוב תשובו׳
וסתר אם יסתר איש במסתרי׳
יצאתי אם יצאתי השדה׳
תשוב אם תשוב ישראל׳
טוב אם טוב אם רע בקול׳
גנבים אם גנבים באו לך׳
וכל שאר קרי׳ דכו׳ ר״פ אם במ״א ואם וסימניהון׳
ילכו ואם ילכו בשבי לפני איבי׳
יחבאו ואם יחבאו בראש הכרמל׳
משפחת ואם משפחת מצרים׳
תשובון ואם תשובון אתם׳
ינגף ואם ינגף עמך ישראל׳
זרוע ואם זרוע כאל לך׳

וכרתי ואם זכרתי ונבהלתי׳
אסורים ואם אסורים בזיקים׳
בינה ואם בינה שמעה זאת׳
איפא ואם לא איפא מי יכזיבני
בשלח ואם לא ישמעו׃

כל ר״פ דבקריא ואם לא

במ״ח אם לא וסימן נמס׳ בסדר חיי ובמלאכי ריש סימן ב׳ וריש שיר השירים׃
וכל ר״פ דאיוב דכו׳ אם לא במ״ב ואם לא וסימ׳
איפא ואם לא איפוא מי
בשלח ואם לא ישמעו בשלח׳

אם ואם

י׳ במצעות פסוק באורית׳ וירמיה וסי׳
הלא אם תטיב שאת׳
הלא כל הארץ לפניך הפרד׃
ועתה אם ישכם עושים חסד׳
הגל עד הגל הזה ועדה׳
בילדבן ויאמר בילדבן את׳
ועתה אם תשא חטאתם ואם׳
והשביע אתה הכהן ואמר׳
לכן כה אמר י״י אם תשוב׳
וישבע המלך צדקיהו׳
פתחתיך ואני הנה פתחתיך היום׃
וכל קרי׳ דכו׳ אם ואם במ״ח אם אם וסי׳
הריבון ויאמר יואש לכל אשר׃
שמשון ויאמר להם שמשון׳
הכהן ויען הכהן את דוד׳
האדע בן שמני׳ שנה אנכי היום׳
אתי ויען אתי את המלך׳
התשבי ויען אליהו התשבי׳
מעוג ותאמר חי אלהיך אם יש
ונוכחה לכו נא ונוכחה יאמר׳
ככרכמיש הלא ככרכמיש כלנו׳
ונח ונח דנאל ואיוב בתוכה׳
החפץ אמר אליה׳ חי אני נאם י״י
הבנהרים חרה י״י אם בנהרים׳
ישנו כי לא ישנו אם לא ירעו׳
והביטה ראה י״י והביטה למי׳
תחרישי כי אם החרש׳
עשיתי י״י אלהים אם עשיתי זאת
יבנה שיר המעלות לשלמה׃
תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי׃

ח׳ פסוק ואם ואם וסימני׳

נמסר בפ׳ בחקתי וביהושע סימן כ״ב׃

אם לא

ז׳ ס״פ וסימ׳ נמסר פרשת חיי שרה׳

ג׳ פסו׳ ואם ואם וסימניהו׳

ואם בנה את עשה לי׳
ואם מבן ששים שנה׳
ואם לא השחוק היה לך׃

י״ב פסו׳ רישיהון ומצעותהון אם אם וסי׳

נמסר בפרשת משפטים ותלים סימן כז׳ ואיוב סימן ו׳׳

אם

יז׳ ר״פ בספר ואלה שמות וסימניהון׳
אם את הדבר הזה׃
אם בגפו יבא׳
אם רעה בעיני׳
אם אחרת יקח לו׳
אם יקום והתהלך בחוץ׳
אם זרחה השמש׳
אם עבד יגח השור׳
אם כפר יושת עליו׳
אם במחתרת ימצא׳
אם המצא תמצא׳
אם לא ימצא הגנב׳
אם טרף ישרף׳
אם בעליו עמו׳
אם מאן ימאן׳
אם ענה תענה׳
אם חבל תחבל׳
אם כסף תלוה׳

וז׳ ר״פ בספר ויקרא וסימ׳

נמסר בסדר ויקרא׃

ח׳ פסוק לית בהון אם

ומטעין בהון וסימ׳ בפר׳ חיי שרה׳

ואם לא

יז׳ במצעות פסוק וסימניהון
הלא אם תטיב שאת׳
ויאמר נבל כלבו׳
ארדה נא ואראה׳
אז תנקה מאלתי׳
ועתה אם ישכם׳
ואם בבהמה הטמאה׳
שלחו מכם אחד׳
וכל פטר חמור הפדה בשה׳
ופטר חמור תפדה בשה׳
והשביע אתה הכהן׳
הוא יתחטא בו׳
והיה אם דרך גבולו׳
אם לא תשמעו ואם׳
אם טוב בעיניכם הבו שכרי׳
ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך׳
ואני אמרתי אגלה אזנך׃

אם

ד׳ כתו׳ ולא קרי׳ וסימ׳ נמסר ברות סימן ג׳׳

ואם

י׳ יתידאין וסימ׳ נמסר במגלה סימן ח׳׳

כי אם

כל קריאה כי אם הטעם תחת כי והמקף באם במ״ג אשר המקף בכי והטעם באם וסימ׳ בלשון ארמי נפק דמא בישא וביאור׳ בסדר מסעי׳

י״ב זוגין חד אם וחד ואם

וסימניהון
ואם אקח אם מחוט ועד׳
אם אקח ויאמר חי י״י אשר עמדתי לפניו׳
אם בת ונח דניאל׳
ואם בת ויאמר בילדבן׳
אם ישוב ואמרת׳
ואם ישוב ונגע׳

אם יראה איש׳
ואם יראה הכהן׳
אם יש ועתה אראה׃
ואם יש אם נביאים הם׳
אם דל ויאמר ברוכה׳
ואם דל הוא ואין ידו׳
אם בוא כי אם בוא׳
ואם בוא יבוא הכהן׳
אם בזאת יתהלל המתהלל׳
ואם בזאת לא תשמעו לי׳
אם עד החקר אלוה תמצא׳
ואם עד אלה לא תשמעו לי׳
אם בהמה אם איש׳
ואם בהמה אשר יקריבו׳
אם לי״י ויאמר נעמן׳
ואם לי״י אם יחטא׳
אם בא וידע אונן׳
ואם בא לראות שוא׳
אם אמור יאמר הנער׳
ואם אמור יאמר העבד׳

ואם יש

ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סוף סימן י״ד׳

אם אין

ד׳ וסימ׳ נמס׳ פר׳ בשלח ואיוב סוף סי׳ ל״ג׳

ואם אין

ג׳ וסימ׳ נמסר בשמוא׳ א׳ ריש סימן י״א׳

ואת אמו

ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר קדשים׳

אמר

דקדים לאביו ג׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ ויגש׳

אמותם

ג׳ וסימניהון
בהשתפך נפשם אל׳
ועל אמותם הילדות׳
וא׳ לאמתם יאמרו׳

אמות

ו׳ ס״פ בצורת הבית וסי׳ נמס׳ ביחזקאל סימן מ׳׳

ועשרים באמה

ד׳ וסימ׳
ארך היריעה׳ וחברו׳
ותאר שלשה מפה׳
מגלה עפה׳

שלשים באמה

ד׳ וסימניהון
אורך היריעה׳
וחברו דעשיה׳
וקו שלשים באמה וחברו׳

ויאמינו

ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בשלח׳

אמנה

ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ה׳׳

אמון

ז׳ חס׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר בתלי׳ בא״ב רבת׳ אות ל׳׃

האמנם

ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ בלק ותלים סימן נ״ח׳

ואמיץ

ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר באיוב ריש סימן ט׳׳

חזקו ואמצו

ג׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ וילך׳

אמציה

ט׳ וסי׳ נמס׳ במלכי׳ ב׳ סימן י״ד ועמוס סימן ז׳׃

ויאמר

ויוד ויעם כפתחת לפי מאות עין כחה גדול לפתוח מכל שאר אותיות אחהע כאשר מבואר מכח דיקות אבל ויעף אלי אחד מן השרפים קמץ כי לא כפתחה יען אשר הוא מהסמניים על משקל ויקס ויסב וכן ויעט בהם אבל ויעט העם אל השלל אמר אבן גנח כי הוא מן עטה מענין אהיה כעטיה על כן היוד כפתחת ובכל גזרות הכפולים לא מצאנו רק מלה אחת כפתחת והיא ותחם על מרמה רגלי אשר הוא מן הכפולים כמו שכתוב ומי יחוס חוץ ממני והכל הוא לאמר כי ותחם הוא מחטופי למ״ר פעל מפני שהוא

מערכת אות האלף

פתח וסתהיה המלא מן ב׳ גזרות כאסר מכינו ומלכו כתו וכתלהם וכן כמל וכן עזו ועצה מן עץ קומו מן קם וכהנה רבות כי בסביל הפתח אין לסכותו מגזרתו אם לא מצאנו חבר מה יצא מן הכלל ולולי ע״פ המסורת אבל ויכע וירח וקנה התבה אות סגייה פתוחה ואולי יש לחלק בין אות אחרונה ה״ע לאות סגייה : אחזור לענין הראשון וכן כל פועלת טורחת ודוגמתם פתחים כי הם על משקל פומרת אומרת וכן לדעת לטעת לקחת על משקל ללדת לשבת וכן בשם דבר טבעת קרחת כרעת גבחת

ויאמר חד מן צ״א וסימניהון :

ויברכהו	ויאמר ברוך אברם.
במה	ויאמר אדני י״י.
הגר	ויאמר הגר שפחת.
מצאתי	ויאמר אדני אם נא :
האף	ויגש אברהם ויאמר.
הנה נא	ויען אברהם ויאמר.
עוד	ויסף עוד לדבר אליו.
תרעו	ויאמר אל נא אחי.
תהרג	ואבימלך לא קרב.
הקרה נא	ויאמר י״י אלהי אדני.
עבד	ויאמר עבד אברהם.
אצלת	ויאמ׳ הכי קרא הכי׳ דפס׳
נצב	והנה י״י נצב עליו.
מה נורא	ויירא ויאמר מה נורא.
נקבה	ויאמר נקבה שכרך.
הילדים	וישא את עיניו וירא.
הילד	וישב אל אחיו ויאמר.
אחיו	וישא עיניו וירא את בנימן
אבותי	ושכבתי עם אבותי.
קחם נא	ויאמר יוסף אל אביו.
ויברך	את יוסף ויאמר.
מי שמך	ויאמר מי שמך לאיש.
וישב	משה אל י״י ויאמר.
וישב	משה אל י״י ויאמר אנא.
וירא	אהרן ויבן מזבח.
פני	ויאמר פני ילכו.
הראני	ויאמר הראני נא את.
מתנבאים	וירץ הנער ויגד למשה.
מבחריו	ויען יהושע בן נון.
וידר	ישראל נדר לי״י.
ויפן	ויאמר הלא את אשר.
מן ארם	וישא משלו.
קום	וישא משלו.
נאם	וישא משלו.
נאם	וישא משלו.
אוי	וישא משלו.
עמלק	וירא את עמלק.
הקיני	וירא את הקיני.
מסיני	ויאמר י״י מסיני בא.
ל׳ הודה	וזאת ליהודה ויאמר.
עכן	ויען עכן את יהושע.
תמוש	אל נא תמוש מזה.
אחי	ויאמר אחי בני אמי.
יפתח	וידר יפתח נדר.
מנוח	ויעתר מנוח אל י״י.
ויצמא	מאד ויקרא אל י״י.
זכרני נא	ויקרא שמשון אל י״י.
הנרצחה	ויען האיש הלוי.
כחד	ויגד לו שמואל את.
עד הנה	ויקח לו שמואל אבן.
דואג	ויען דואג האדומי.
אחימלך	ויען אחימלך את.
אתי	ויען אתי את המלך.
על אבנר	ויקונן המלך על אבנר :
רמני	אדני המלך עבדי.
אבלע	ויען יואב ויאמר.
סלעי	ויאמר י״י סלעי.
מי ישקני	ויתאוה דוד ויאמר.
וישבע	המלך ויאמר חי י״י.
אין כמוך	ויאמר י״י אלהי יש׳.
קחו נא	וילך צרפתה.
לקחי נא	ותלך לקחת ויקרא.

מתגורר	ויתפלל אל י״י ויאמר
ויתמודד	על הילד שלש פעמים.
בעלות	ויהי בעלות המנחה.
אזור	ויאמרו אליו איש בעל.
אדרת	ויקח את אדרת אליהו.
פקח נא	ויתפלל אלישע ויאמר.
וירדו אליו	ויתפלל אלישע אל י״י.
ויתפלל	ויהי כבואם שמרון.
השליש	ויען השליש אשר המלך.
השליש	ויען השליש את איש.
חלה	ואלישע חלה את חליו :
ויתפלל	חזקיהו לפני י״י ויאמר.
אנא י״י	ויאמר אנא י״י זכר נא.
מציון	ויאמר י״י מציון ישאג.
מהלך	ויחל יונה לבוא בעיר.
ויתפלל	אל י״י ויאמר דיונה.
ההדסים	ויען האיש העמד בין :
תרחם	ויען מלאך י״י ויאמר.
ויהאו	דוד ויאמר מי ישקני דד״ה.
אין כמוך	ויאמר י״י אלהי יש׳ ד״ה.
אבותינו	ויאמר י״י אלהי יש׳.
אסא	ויקרא אסא אל י״י.
ארחמך	ויאמר ארחמך י״י
ויבן	וידבר עמו ויאמר.
ואשמע	קול אדם בין אולי.
הקוצרי׳	ויען הנער הנצב.
אל איוב	ומלאך בא אל איוב.
אש	עוד זה מדבר וזה.
כשדים	עוד זה מדבר וזה.
בניך	עוד זה מדבר וזה.

וכל ויען ויוסף דאיוב דכו׳ :

ויאמר להם כ״ב וסימ׳

ויברך	אתם אלהים ויאמר להם.
ויברך	אלהים את נח ואת בניו :
יעקב	ויאמר להם יעקב אחי.
יוסף	ויאמר להם יוסף מה.
הדעתם	ויאמר להם הידעתם.
השלום	ויאמר להם השלום לו.
הריבון	וירב העם עם משה.
שימו	ויאמר להם כה אמר.
ויקהלו	משה ואהרן את.
עברו	ויאמר להם יהושע.
נביא	וישלח י״י איש נביא :
גריזים	ויגידו ליותם וילך.
הזית	ויאמר להם הזית.
הכהן	ויאמר להם הכהן.
תצאו	ויעמד ויקרא אל.
תעשו	ויאמר להם למה.
בני רמון	ויען דוד את רכב.
והרכבתם	את שלמה בני.
אליהו	ויאמר אליהו הנביא.
ישעיהו	ויאמר להם ישעיהו.
וישבע	להם גדליהו ולאנשיהם.
טמיהם	ויאמר להם אל תיראו

דמלכים.

ברוך	ויאמר להם ברוך.

וכל ענינא דשמשון וכל ד״ה ודניאל ועזרא דכו׳ וסימ׳ שמשון ודד״ע ויאמר להם במ״ה ויאמר אלהם וסימ׳

שלשת	ויאמר אלהם עוד.
נועצים	ויאמר אלהם כה אתם :
ויקבץ	מלך ישראל את הנביאי׳.

ויוצא	יהוידע הכהן את.
ויקם	עזרא הסופר ויאמר.

תאמרון ט׳ וסימ׳ נמסר ריש סדר וישלח ומלכים ב׳ סימן י״ח.

ויאמרו ט׳ רפין וסימ׳ נמסר בישעיה סימן י״ד.

ויאמר ו׳ רפין וסימ׳ :

השלום	והצופה עומד על.
הצילני	ושאריתו לא עשה לפסלו.
המרבה	הלא אלה כלם עליו.
יתרם	חציו שרף במו אש.
תשוע	אז הקרא וי״י יענה.
אדם	ויאמר אדם אך פרי.

אמור ו׳ ג׳ מל׳ וג׳ חס׳ וסי׳ נמסר ריש סדר משפטים ובפרשת נשא.

ותאמר ה׳ וסימ׳ נמסר במגלה סימן ה׳.

ולאמר ג׳ וסימניהון :

ואשים	דברי בפיך ובצל ידי.
האמר	לכורש רועי וכל חפצי.
וספרים	בתב לחרף.

אמרת ג׳ ר״פ וסי׳ נמסר בירמיה סימן מ״ה.

אמר ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר בדניאל סימ׳ ג׳.

אמר ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר פרשת וירא.

ויאמרו ו׳ ר״פ בטעם גרשים וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״א וירמיה ריש סי׳ כ״ב.

ויאמרו ג׳ ר״פ בטעם זרקא וסי׳ נמסר פרשה ויצא וריש נחמיה.

ויאמר פלוני י׳ ר״פ בטעם זרקא וסי׳

ויאמר	האדם.
ויאמר	יעקב אלהי אבי.
ויאמר	יתרו.
ויאמר	משה שש מאות.
ויאמר	משה בזאת תדעון.
ויאמר	דוד.
ויאמר	נתן.
ויאמר	נעמן.
ויאמר	חירם.
ויאמר	המן.

אמירה בלבו ו׳ וסימ׳ נמסר בפרשת לך לך.

י׳ פסו׳ ויקרא ויאמר וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ז.

ואמרת ה׳ בטעם גרשיים וסימ׳ ביחזקאל ריש סימן י״ז.

ויאמרו אליהם ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת וישלח.

ויאמרו כל העם ד׳ וסימ׳ נמסר

במלכים א׳ סימ׳ א׳.

כה תאמרו ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ כ״ב.

ואומר ג׳ מל׳ ובהד ענינ׳ וסי׳

אגרות	יתנו לי על פחות.
ואומר	אליהם אתם ראש הרעה :
ואשיב	אתם דבר :

ואומר ג׳ ב׳ קמצין וא׳ פת׳ וסי׳

תיכן	ואומר.
וחברו	דד״ה.
ואומר	לכם אין חקור :

אמרת ז׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן י״ו.

ויאמר לו ח׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ג ומשלי סימן ד׳ :

אמרים לו ג׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כ״א ותלים סי׳ קנ״ג.

אמר לו ה׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ וירא.

ויאמר י״ב סבירין ויאמרו וסי׳ בפרשת בטות ובשפטים סימן י״ג.

אמרתך י״ב וסימ׳ נמסר בתלים כ״אב רבתי אות ד׳ ובסימן קל״ט.

לאמר ט׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן כ״ה ובתלים סימן ק״ה.

ואמרת ג׳ וסימ׳ נמסר ריש מלכים.

אמר ו׳ מלעיל וחס׳ וסי׳ נמסר בתלים סי׳ ע״ז.

ואמרו ו׳ וסימ׳ נמסר בד״ה א׳ סימן י״ו.

לאמור ג׳ מלאים וסימ׳ נמסר בפרשת ויחי וירמיה ריש סימ׳ י״ח.

ואמרו ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קל״ו.

ויאמרו לאמר ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ בשלח.

באמור ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ואתחנן ותלים סי׳ מ״ב.

ויאמר ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת נח ותהלים סי׳ פ״ז.

ותאמר להם ג׳ וסימ׳ נמס׳ פרשת וישב

כל דד״ע ויאמר להם במ״ה ויאמר אליהם וסימ׳ בד״ה ב׳ סי׳ י״

אמירה לפני י״י ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת וארא.

ולא אמרו ד׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סוף סי׳ כ״ב וירמיה סימן ב׳ ותלים סימן קל״ :

ואמרת אליהם ג׳ בטע׳ קדמ׳ אזלא בירמיה וסי׳ כל נבל ימלא יין. ושל

כי הם על משקל יבלתי בבת אבל ארבעה סעה רעה לחה אפעה קמצים כי הם על משקל ממרה תפארה סעה יפה ואין אות הע מסכתם מן מספטם כי כן דין כל תיבה שסופה הא אפר כקברת באה אה ולא באו אלא מעט מזער אביות אבה יתבו נדה וכן כל שם דבר ואות אמצעית אחהע והנגינה לעיל פתחים כמו תואר נוחר זוהר כועס בעז כי הם על דרך גרן קדם חדש כי הם שוים בנגינה ובחסרון וו ובחטף קמץ ברבותם רק כי החטף קמץ נהפך ברבותם לאות שוא כי יאמר תארו נעמו ואין הדין כן

מערכת אות האלף

צרן ויקרם כאשר יתרמו לפנים כי מן נורן יאמר גרנו וכן אורח נפתח על דרך מזער כי הם באים בחולם ובנגינה ובאות וו גם אורח כחלים וים מנגני אורח לעיל ואחרת חטף קמץ וסמך לרבריהם חרלו ארחות שהוא כמו אוכל שיאמר אכלם ומבעלי הה"א באמצע באו שני זרים שאינ' נפתחים בפתח גרול והם אהל מועד בוהן ירו אבל יואב יואב תותח יואם נקמצים כי הם על משקל עולם כוכב ולא נפתנו ממשפטם ומה שכתבתי תותח כאשר שמעתי אמנם אין פה ענייננו כלל כי על אות האמצעית אחה"ע אנו

ושל · אחריו ·
חגי · כמלא את כל ·
בכח · אשבור ·
אשר · למות למות ·

ויאמר יי' אלי ד' בטע' קדמ' אזלא בירמיה
וסימני' בלשון ארמי עולימא קרא צריקא לשמואל וביאור ריש יומיה ·

ויאמר יי' י"ב בטעם קדמא אזלא בספר ואלה שמות וסימ' בסדר שמות ·

ויאמר יי' ד' בטעם זרק' בספר ואלה שמות וסימניהון בסדר שמות ·

כה אמר ט' בטעם גרשי' ביחזקאל וסימ' שם סימן ל' ·

ויאמר יי' ה' בטעם קדמא אזלא בספ' אלה הדברים ר"פ וסימניהון
אמר להם · לא תעלו ·
אל תצר · את מואב ·
קום רד · מהר מזה כי ·
הן קרבו · ימיך ·
ואת הארץ אשר נשבעתי ·

ויאמר אלי י' בטעם זקף קטון ביחזקאל וסימני'
צפונה · שא עיניך וראה דרך ·
ראה · נתתי לך את צפיעי ·
תמצא · את אשר תמצא אכול ·
הראה אתה · תועבות גדולות ·
בקיר · חתר נא בקיר ·
הרוח · ויאמ' אלי הנבא אל הרוח
התחיינה · העצמות האלה
העצמות · ויאמר אלי הנבא על
המקום · אשר יבשלו שם ׃

כה אמר ה' בטעם מאריך טרחא ביחזקאל וסימניהון
רעה · אחר רעה הנה באה ·
המון · והשבתי את המון מצרים
מואב · יען אמור מואב ושעיר ·
והיה · ביום ההוא יעלו דברים ·
שממה · כשמוח כל הארץ ·

כה אמר ד' בתרין זרקא ביחזקאל וסימ' נמסר שם סוף סימן כ"ח וסי' מ"ד ׃

אמור להם ב' וסימניהון
לא · תעלו ·
שובו · לכם לאהליכם ׃
וא' באמר · להם עם יי' ·

ויאמר להם ג' בטעם בשפטים וסימניהון
אחודה · נא לכם חידה ·
נקיתי · הפעם מפלשתים ·
נקמתי · אם תעשון כזאת ·

ויאמר שמואל ו' בטעם בספר' וסימניהון

קבצו · את כל יש' המצפתה ·
השאלים · מאתו מלך ·
תשאלני · יי' סר מעליך ·
ומה · קול הצאן הזה באזני
הלא · אם קטן אתה בעיניך ·
כאשר · שכלה נשים חרבך ·

כי כה אמר ז' בטעם בירמי' וסי'
סרו · הבנים · מרזח ·
גלעד · המלך · רנו ·
משפטים ·

כה אמר ז' בטעם בירמיה וסי' שם סי' ט' ׃

כה אמר ו' בטעמ' בירמיה וסי' נמסר סי' ז' ׃

כה אמר ה' בטע' בתריסר וסי' בזכרי' סוף סימן ח' ׃

כה אמר ז' בטעם בירמיה וסימניהון
ואל הכהנים · הגני ·
היושב · החכם ·
דרור ׃ נתן ·

כה אמר ח' בטעם בירמיה וסי'
הנה · עם ·
השמרו · בקבוק · רד ·
ימצא · תפרו · מעיר ·

ויאמר י"ד בטעם וסימני' נמסר פרשת כי תשא ·

ויאמרו ב' בטעם וכו' וסי' נמסר בפרשת מקץ ע"ש ׃

ויאמר אלי ז' בטעם ביחזקאל וסימ' נמסר שם סוף סימן מ"ו ·

כה אמר י"ח בטעמא בירמיה וסימ' שם סימן י"ב ·

ואומר ד' כתו' ויאמר וסי' נמסר בנחמיה סימן ה' ·

ואת האמרי ד' וסימניהון נמסר סוף יהושע ·

והאמת ג' וסימניהון נמסר בזכריה סוף סימן ח' ·

אן

אנה ו' כתיבין ה' וסימ' נמסר בתהלים סי' קי"ו וישעיה ריש סימן ל"ח ויונה סימן ג' ·

אנה ואנה ג' וסי' נמס' במלכי' א' סימן ב' ·

ז' פסו' אית בהון ואני אני וסי' נמסר בירמיה סי' כ"ג ·

ט' זוגין חד אני וחד ואני וסים

ואני ערל · וידבר משה לפני ·
אני ערל · ויאמר משה ·
ואני יוצא · ויאמר הדעת ·
אני יוצא · כחצת הלילה ·
ואני יושב · ואלי יאספו כל ·
אני יושב · ויהי בשנה השלישית ·
ואני אחרון · כה אמר יי' מלך ·
אני אחרון · שמע אלי יעקב
ואני אגיד · לעולם אזמרה ·
אני אגיד · צדקתך ואת מעשיך ·
ואני מרעיש · כה אמר יי' צבאות ·
אני מרעיש · אמר אל זרבבל ·
ואני נותרתי · ושר מלכות פרס ·
אני נותרתי · ויאמר אליהו אל ·
ואני נשארתי · לבדי ואראה את המראה
אני נשארתי · ואמרת בלבבך מי ילד
ואני אסבל · ועד זקנה אני הוא ·
ב' בפסוק ·

ואני מג' ר"פ וסימניהון
ואני הנני · מביא את המבול ·
ואני בבאי · מפדן מתה ·
ואני נתתי · לך שכם אחד ·
ואני ידעתי · כי לא יתן ·
ואני הנה · נתתי אתו ·
ואני אתן · את פני באיש ׃
ואני אקשה · את לב ·
ואני הנה · לקחתי את הלוים ·
ואני הנה · לקחתי את אחיכם ·
ואני אצא · ועמדתי ·
ואני שלשת · החצים ·
ואני יסרתי · חזקתי זרועותם ·
ואני ביי' · אצפה ·
ואני ביי' · אעלוזה ·
ואני אהיה · להנאם יי' ·
ואני נסכתי · מלכי על ·
ואני תמיד · איחל ·
ואני אשיר · עזך ·
ואני בחסדך · בטחתי ·
ואני בתמי · אלך ·
ואני אליך · בטחתי ·
ואני אמרתי · בחפזי נגרזתי ·
ואני כחרש · לא אשמע ·
ואני כזית · רענן ·
ואני בחסדך · אבא ביתך ·
ואני בער · ולא אדע ·
ואני תמיד · עמך ·
ואני קרבת · אלהים ·
ואני כמעט · נטיו ·
ואני אגיד · לעולם ·
ואני עני · וכואב ·
ואני אליך · יי' שועתי ·
ואני תפלתי · לך יי' עת ·
ואני בחלותם · לבושי שק ·
ואני עני · ואביון ·
ואני הייתי · חרפה להם ·
ואני ידעתי · גאלי חי ·
ואני הייתי · מבין והנה ·
ואני דניאל · נהייתי ·
ואני נשארתי · לבדי ·
ואני בשנת · אחת לדריוש ·
ואני יי' · אהיה להם לאלהים ·
ואני שמעתי · ולא אבין ·

אני ד' בטעם זקף בקהלת וסי' שם סוף סי' ב' ·

אני הולך ד' וסימניהון
ואין איש · מאסף ·
אני הולך · אליו ·
ואני הולך · על אשר אני · ב' בפסו' ·

הנה אני ז' וסי' נמס' בירמיה סימן ל"ב ויחזקאל סימן ל"ז ודה"ב סי' ב' ·

הן אני ד' וסי' נמסר פרש' וארא וישעיה סי' נו'

הלא אני ג' וסי' נמסר בישעי' סוף סי' מ"ה ·

גם אני ו' ר"פ וסי' נמס' בשפטים סוף סימן ב'
וכל מיצעות פסו' דכו' גם אני במה וגם אני וסים
וגם אני · אגרע ולא תחוס ב' בו ·
אני · הא דרכך בראש נתתי ·
לא תוזני · ולא תהיי ·
וגם אני · שמעתי נאם יי' דה"ב ·

אני ואתה ג' וס' נמס' בשמואל א' סי' ד' ·

אני ועמי ג' בליש' וסימ' נמס' פרשת וארא ·

באניות ד' וסימ' נמסר פרשת תבא וישעיה סי' מ"ג ׃

ואנכי ט' ר"פ וסי' נמסר בישעיה סימן נ"א ותלי' סימן כ"ב ·

אנכי ח' בטעם לעיל וסימ' נמס' בפרשה בראשית ·

מי אנכי ג' וסימ' נמסר פרש' שמות ·

אנכי ידעתי ג' וסימ' נמסר בפרש' וירא וירמיה סימן כ"ט ·

וגם אנכי ה' וסימ' נמסר פרשת וירא ·

אנכי אנכי ג' וסימני' נמסר בישעי' סי' מ"ג ׃

אנכי נתתי ג' וסימני' נמסר פרשת לך לך ׃

אנכי נתן ז' וסימ' נמס' בשמוא' א' סי' כ"ד ·

אנכי יושב ה' וסימני' נמסר פרשת חיי שרה ושמואל ב' סימ' ו' ודה"א סי' י"ז ׃

התאנף ג' וסימניהון
גם · כי התאנף ·
יי' התאנף · כי על דבריכם ·
ובאהרן · התאנף ׃

ואנשים י' וסימ' נמסר בשפטים סימ' ט' ונחמיה סי' ב' ·

באנשים ג' וסימ' נמסר באלה הדברים ׃

אנשי דוד ד' וסימ' נמס' בשמו' א' סי' כ"ג ׃

ואנשי ד' ר"פ וסימ' נמסר פרשת לך לך ומלכים ב' סי' י"ז ׃

שני האנשים ד' וסימני' נמסר פרש' שפטים על האנשים ·

עומדין ואמנם תמיד נפלאתי על בעל הפרחון אשר כתב בספרו לקם כחסבו תותח במרך תחח וכל בני דורנו קורין תותח ולדברי בעל הפרחון הוא בא בטוב תותח פה וכן כל יער כער סער בער תער לחץ שחל שחר להב זעם נחת וכל רוגמתם הנגינה לעיל ונפתחי' כי הם על דרך מלך דרך ארץ ואות גרונית פותחת' והם טוים ברביו' וברבקותם ובנגינתם כי כאשר יאמר ממלך מלכו ומדרך דרכו יאמר מיער יערו וכרמלו וכן כלם גם כאשר לא ישתנו מלך ארץ בדבקותם לא ישתנה כמו כן יער סער ורעיהם ול א

מערכת אות האלף

מצאנו דוגמתם מפתכים כדבקותם רק מהבל הבלים ועקב בעקב עשו ומכלל אלה הנפתחים יצאו זהב קהל נהר כחם מחר רעב וסימן זק״ן כמ״ר וחמם מלות מסס העבס כחם העמוכי רחב קמת רחם אחז המלך וסימן נר״ קר״א וכלם נגינתם למטה וכקמצים כי לא כסתנו יען מספטם על דרך במר בקר חכם כי הם סוים בנגינתו ובדבקותם וברבותם כי כלם לרע ויעתנו בדבקותם כאשר תאמר מבמר בקר במר תאמר מזהב זהב הארץ קהל עמים וכאשר מבמר במרו בקרו כן מזהב קהל זהב

על האנשים ה׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר שמות ומלכים ב׳ סימן י״ח׳

ואנשיו כ״ה וסימני׳

ויקם דוד וילך הוא׳
וילך דוד ואנשיו קעילה׳
ויקם דוד ואנשיו כשש׳
ודוד ואנשיו במדבר מעון
וילך שאול ואנשיו לבקש׳
ויקח שאול שלשת׳
וילך שאול מצד ההר ב׳ כפסו׳
ויבא אל גדרות הצאן על
וישבע דוד לשאול׳
וישב דוד עם אכיש׳
ויעל דוד ואנשיו׳
ודוד ואנשיו עוברים באחרונה׳
וישכם דוד הוא ואנשיו׳
ויהי בבא דוד ואנשיו צקלג
ויבא דוד ואנשיו אל העיר׳
ולכל המקמות אשר התהלך
והיה היא רוכבת על החמור׳
ואנשיו אשר עמו העלה
ואבנר ואנשיו הלכו בערבה
ויאור להם בחברון׳
וילך המלך ואנשיו ירושלם
וישאום דוד ואנשיו׳
וילך דוד ואנשיו בדרך ושמעי
ורגם מלך ואנשיו דתריסר׳

על אנשי ד׳ וסי׳מ׳ נמסר ב בשמואל א׳ סי׳ י״ח וירמיה סוף סימן י״א׳

לאנשים ח׳ וסי׳מ׳ נמסר ברות סימן א׳׳

והאנשים ח׳ וסי׳מ׳ בלשון ארמי רעיא דסלקו ל למשלח לרדופא טבין לנחשא מיתיא בהימנותא וביאורם נמסר בסדר ויגש׳

ואנשיהם ד׳ וסי׳ נמסר בירמיה סוף סימן י״ח׳

אם

ויאספו י״ב וסימ׳ נמסר פרשת כי תשא׳

ויאסף ט׳ וסימן נמסר בפר׳ חקת התורה׳

ולא אוסיף ד׳ וסימ׳

ולא אוסיף להכות את׳
להגיד את רגל במלכים
להסיר את רגל ישׂ׳ ב״דה׳
אחת דברתי ולא׳

אסף ג׳ וסי׳מ׳ בלשון ארמי שמעית דרחימו כ כפנא וביאורם נמסר פרשת שפטים ויחזקאל סוף סימן ה׳ והושע סימ׳ ט׳׳

נאסף ג׳ וסי׳מ׳ נמסר פ׳ ויחי׳

אסף ג׳ כתו׳ כן כתו׳ וסי׳ נמסר בסדר נח׳

נאספים ג׳ וסימניהון

ופלשתים נאספים׳
ואנשי חסד נאספים׳
במלכות גוים נאספים׃

נאספו י״ד וסימני׳

וסרני פלשתים נאספו׳
ופלשתים נאספו׳
ושאול ואיש ישׂ׳
ובני עמון נאספו מעריהם׳
ושרי אשר נאספו אל ירושלם מפני שישך׳
והעם לא נאספו׳
נאספו עלי נכים׳
וביום השני נאספו ראשי האבות דעזרא׳
וביום עשרים וארבע׳ לחדשׁ׳
וגם כל הדור ההוא׃
עם דוד בחרפם בפלשתים׃
וחברו דד״ה הוא היה עם דוד בפס
וכל מדין׳
ועתה נאספו עליך גוים׃

כל לשון אסיפה אל במ״ג

על וסי׳ נמסר בעמוס סימן ג׳׳

האספו ו׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויחי׳

ויאספו י׳ פתחין וסי׳מ׳ בלשון תרגום סביא סלויא שלחו ושלחו פלישתאי גרבוי דמלכ׳ ולאחדהון ככפא וחמרא׳ וביאורם נמסר פרשת שמות וד״ה ב׳ סימן כט׳׳

ויאסף כ׳ וסימ׳׳

ויאסף לבן את אנשי׳
ויאסף אתם אל משמר׳
ויאסף רגליו אל המטה׳
ויאסף שבעים איש׳
ויאסף יהושע את כל׳
ויאסף סיחון דאוריתא׳
ויאסוף סיחון דשפטים׳
ויאסוף אליו את בני עמון׳
ויאסוף דוד את כל העם׳
ויוגד לדוד ויאסוף דשמואל
וחברו דד״ה׳
ויאסף שלמה רכב ופרשים
וחברו דד״ה׳
ויאסף אחז את כל׳
וישלח המלך ויאסוף את כל זקני
ויאסף דויד את בני אהרן ד״ה׳
את כל שרייש׳ דד״ה׳
ויאסוף את שרי העיר׳
ואף כי היין בוגד׳
מגמת פניהם קדימה ויאסף׳

האסיף ב׳ וסימ׳ וחג האסיף תקופ׳ ׃בצאת השנה׳

קדמ׳ חס׳ וסי׳ התקופה חסרה׳

ונאספו ד׳ וסימ׳ נמסר בזכריה סימ׳ י״ב׳

אסוף ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ח׳ ומיכה סימן ב׳׳

מאסף ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ט׳׳

ויאסף ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר חקת ובישעיה סימן י״א׳

באספך ג׳ וסימניהון׳

באספך את תבואת זרעך׳
באספך את מעשיך מן׳
מגרנך ומיקבך׳

ויאסף ז׳ ה׳ מלעיל וסימ׳ נמסר סוף פרש׳ חיי שרה וב׳ מלרע וסימ׳ נמסר בפרש׳ האזינו׃

ונאספת ג׳ וסימני׳

ונאספת אל עמך׃
אל קברתיך בשלום דמלכים
וחברו דד״ה׳

תאסף ג׳ וסימניהון

נקם נקמת׳
ואביה ירק ירק׳
ונטשתיך המדברה׳

ויאסרהו ג׳ וסי׳ נמסר בשפטים סימ׳ י״ו׳

ויאסר ג׳ דגשים וסימ׳ נמסר פרשת מקץ׳

אסתר המלכה י״ד וסימני׳ נמס׳ במגלה ריש סימן ז׳

אף

האף ג׳ פתחים וסימני׳ נמסר פרשת וירא׳

האף ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר פרשת עקב וירמיה סימן ל״ו׳

אפיך ב׳ מל וסי׳ נמסר בסדר בראשית׃

ואף ט׳ ר״פ וסי׳ נמסר באיוב ריש סימן י״ט וסימ׳ ל״ו ועזרא סימן ה׳׳

בחרי אף ד׳ וסימני׳

ויצא מעם פרעה׳
וישבו למקומם בחרי אף׃
גדע בחרי אף כל׳
בחרי אף רצין וארם׳

אפפוני ד׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ ס׳ כ״ב׳

אפוד ט׳ מל וסי׳ נמסר בסדר תצוה׳

אפס ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויגש׳

אפקה ה׳ וסימ׳

ומערה מתימן כל ארץ הכנעני׳
וינום ובית תפוח ואפקה׳
חנים ויקבצו פלשתי׳ את כל מחני׳
חדד ויהי לתשובת השנה ויפקד
וינוסו הנותרים אפקה׳

אפרים ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר בהושע סימן ה׳׳

ואפרים ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת פנחס וירמיה סימן ל״א׳

אפרתי ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ י״א׳

אפרתה ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויחי׳

אץ

אץ ו׳ ד׳ אץ וב׳ ואץ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ י״ז׳

אצל ג׳ ופתחין וסימניהון כי יגיע גי הרים׳
אלה בני אצל׳
וחברו׳

אוצרות י״א מל וסי׳ נמסר באיוב סימן ל״ח׳

אוצרות ד׳ מל דמל וסי׳ נמסר בירמיה סימן נא׳ ע״ש׳

באוצרותי ג׳ חס׳ וסי׳ בפרשת האזינו ומלכים ב׳ סימן ד׳׳

אר

והאורב ג׳ מל כליש׳ וסי׳ נמסר ביהוש׳ סי׳ ח׳׳

יארב ג׳ וסימניהון

יארב במסתר כאריה ב׳ בפסו׳׳

כארי ד׳ ב׳ קמצין וב׳ פתחין וסימ׳ כרע שכב כארי׳
שויתי עד בקר׳
קשר נביאיה בתוכה׳
כארי ידי ורגלי׳

בקצת ספרי׳ מדוייקי׳ מצאתי כתוב כארו וקרי כארי אמנ׳ בקשתי באוכן מלין דכתיב ו׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳ י׳ ולא מצאתיו נמנה בחשבונם וגם בחלוף המקרא דים בין מדינחאי ומערבאי ולא נמנה שם ע״כ׃

אריאל ד׳ וסימניהון

הוא הכה את שני׳
הוי אריאל אריאל ב׳ בפסו׳
הצבאים על אריאל׳
קדמ׳ חס׳׳

בארך ג׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל״א׳

ארוכה ד׳ ב׳ מל וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״ג׳

ארוכה ג׳ וחס׳ ודגשים וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש

קהלו זהבם קהלם מכחם כחם כחסת אבל כי לא על כחם מעכין יער סער וברבותו יאמר כחסו ובדבקותו לא יסתכה אבל אחר אחת אחר כפתחים והנגינה למטה וכן פחת יהודה אבל פחת סהוא לסון מכודה טעמו למעלה וכלם פתוחים וכל סתי הברות מלי אה ואות אחרונה ח״ת או עין כפתחים כמו פסח פתח פגע נגע קמח כטע ונגינתם למ״ל כי גם הם נוטים לדרך ארץ אך אות א״ע גורמת לפותחם ובלע יצא מכללם כי טעמו מלמטה ונפתח וקבלתי טעם נכון כי בלע דינו בלע על סקל כתף

מערכת אות האלף

ירך אכן אם היה אומר בלע לא יבינו מה בינו ובין טם הפועל ואתי למטעי וכן נקוד בלע פתח וטעמו למטה ומלת תסע יסע מזח מכח בברי ונפתחים על משקל ענל עד ומגובים לעיל וכן כל העידותי הערתי ירלה החלותי נפתחים כי הם על משקל הקימותי הסיבותי ומפני אחהע נסתנו וכן כל הה תמוה לפני אחהע כמו האם תמנו האף תקפה הא יעות החנס ירא איוב ההמיר גוי אלהים ודוגמתו אבל החים אחד יחטא קמוץ כי הה איננה תמוהה ועל כן פירט רשי בחומט החים אחד הוא

ריש סימן ג׳ וירמיה סו׳ סי׳ כ״ט ואיוב סימן י״א :

תאריכו ג׳ וסים׳ נמסר פ׳ האזינו :

מן ארם ג׳ וסימניהון
מן ארם ינחני ·
מן ארם צובה ומן ארם נהרים ב׳ בו ·

ארון העדות י״ב וסימניהון נמסר פרשת אלה פקודי ·

אל הארון ואל הארון ג׳ וסי׳
ונתת אל הארון את העדות ·
ואל הארון תתן את העדות ·
ויתן את העדות אל הארון ·

ארון ג׳ חס׳ וסים׳ נמסר פר׳ תצוה ע״ש ·

ארור ח׳ ב׳ עם זקף וסים׳ נמסר בירמיה ס׳ כ״ח ·

ארור ה׳ בטעם רביע וסי׳ נמסר פרש׳ כי תבא ·

ארורים ג׳ וסימני׳ נמס׳ בתלים באב רבתי אות ג׳ ויהושע סי׳ ט׳ ·

ארנון ג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר חקת התורה ·

תאר ג׳ וסימנ׳ נמסר פרש׳ משפטים ·

ארון יי׳ ד׳ וסים׳ נמסר בערך אדני ·

וארון ברית יי׳ כ״ז וסי׳ נמסר בערך אדני ·

ארון אלהי ישראל ו׳ וסים׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ ה׳

ארץ י״ד קמצים וסים׳ נמסר בישעיה סימן י״ד וכל אתנחת׳ וסוף פסוק דכות׳ במ׳ **ארץ** בסגול וסי׳ נמסר בתלים סימן ל״ח ומשלי סימן ל׳ :

ארץ י״ג ר״פ וסים׳ נמסר בתלים סימן כ״ח ·

והארץ ח׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בסדר בהר סיני ·

בארץ החיים ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סים׳ כ״ח ·

בארץ ה׳ וסימני׳ נמסר פרשת לך לך ·

וארץ ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סוף סי׳ כ״ו ומשלי ריש סי׳ כ״ה :

מהארץ ה׳ וסים׳ נמס׳ בשמואל ב׳ סימן י״ב ויחזקאל סימן מ״א ·

ובארץ ה׳ וסימניהון נמסר פרשת ויגש ·

פרי הארץ ד׳ בריש וסימניהון
והתחזקתם ולקחתם ·
ויראום את פרי הארץ :
ויקחו בידם מפרי הארץ ·
ופרי הארץ לגאון ולתפארת ·

עשב הארץ ה׳ וסים׳ נמסר ריש סדר בא ·

את כל ישבי הארץ ד׳ וסים׳
והורשתם את כל ישבי ·
ולהשמיד את כל ישבי ·
הנני ממלא את כל ישבי ·
כי כלה אך נבהלה ·

את כל הארץ י״ד וסימניהון
אשר אתה רואה לך אתננה ·
ואולם חי אני ·
ואם ירחיב יי׳ אלהיך :
ויעל משה מערבות מואב אל ·
וישלח מלך ירחו ·
כי נתן יי׳ בידינו את ·
ויענו את יהושע תניין ·
ויכה יהושע את כל הארץ :
ויקח יהושע את כל הארץ ·
וחברו ויקח יהוש׳ את כל הארץ ככל אשר צוה יי׳ ·
ויתן יי׳ לישראל ·
כי תאמר אליו כה ·
הנני אליך הר המשחית ·
וימלא כבודו את כל הארץ ·

הארצות כל אוריתא הסרים במא מל׳ וכל נביאי וכתו׳ דכו׳ מל׳ במא חס׳ וסי׳ בסר׳ מקץ ·

אל הארץ ד׳ וסים׳ נמסר פרש׳ לך לך ·

מלכי ארץ כ׳ וסי׳
העשרת כל מלכי ארץ
לא האמינו מלכי ארץ ·
וכל ההלות דכו׳ כל מלכי ארץ במא וכל מלכי האר׳ את כבודך :

על פני הארץ ה׳ חס׳ בל וסי׳ נמסר פרש׳ בהעלתך ·

ואת ארצם ג׳ וסים׳ נמסר ביהושע סוף סי׳ י׳ ובמלכים ב׳ סימן י״ט ·

עמי הארצות ח׳ בלישני׳ וסים׳ נמס׳ בנחמיה סימן י׳ ·

ממלכות הארצות ד׳ וסים׳
כל ממלכותו וגבורתו והעתים ·
כי יהיו לו לעבדים וידעו עבודתי ·
ויהי פחד יי׳ על כל ממלכות ·
ויהי פחד אלהים עם כל ממלכות ·

הארץ ג׳ סו׳ פסו׳ ובתריהון והארץ וסים׳ נמסר ריש פרשת בראשית :

ארץ ה׳ סבירין ארצה וסים׳ נמס׳ פרש׳ ויגש ומלכי׳ א׳ ס׳ א׳ ·

ואת ארצו ה׳ וסים׳ נמסר סוף חוקת התורה ·

ואת הארץ ה׳ וסים׳ נמסר פרש׳ וישלח וירמיה סימן כ״ב ·

וכל הארץ ה׳ וסים׳ נמסר פרש׳ מקץ ומלכי׳ א׳ סי׳ י׳ ·

ובכל ארץ ה׳ וסי׳ נמסר בסדר בהר סיני ·

עפר ארץ ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמוא׳ ב׳ ס׳ כ״ב ·

חית הארץ י׳ בלישני׳ וסי׳
ויעש אלהים את חית הארץ
עוף ולכל חית הארץ ולכל
ומוראכם וחתכם יהיה
נפש ואת כל נפש החיה אשר דנח ב׳ בו ·
היום הזה יסגרך יי׳ דגלית ·
תטשתיך המדברה ·
לבז ולא יהיה עוד לבז גוים ·
לשוד ומחית הארץ אל תירא ·

על כל הארץ ז׳ וסימניהון
מציג הנה אנכי מציג את גזת ·
אל הגזה ויאמר גדעון אל האלה׳
ויעש אלהים כן בלילה ההוא ·
זאת העצה היעוצה ·
ועתה אל תתלוצצו ·
ואני הנה נתתיך ·
והיה יי׳ למלך על כל הארץ ·
וכל ההלות דכו׳ על כל הארץ כמב על הארץ וסימניהון
ויקרא רעב על הארץ ·
כי כגבוה שמים על הארץ ·

על ארץ ט׳ וסים׳ נמסר בעמוס סימן ט׳ ובתלי׳ סי׳ פ״א ·

אל הארץ ד׳ בספר בראשית וסים׳
לך לך מארצך וממולדתך
תאבה ויאמר אליו העבד אולי ב׳ בפסוק ·
אנכי מת ואלהים פקד ·
וכל ואלה שמות דכו׳ אל הארץ במא על הארץ וסי׳
ותעל שכבת הטל ·
וכל תורת כהנים דכו׳ על הארץ במג אל הארץ וסים׳
ונטעתם וכי תבאו אל הארץ ·
עומר וקצרתם את קצירה ·
ושבתה הארץ שבת ליי׳ ·
וכל שאר אורית׳ ויהושע ושפטי׳ ושמואל דכו׳ אל האר׳ במ״ב על הארץ וסי׳
והאנשים אשר שלח ·
ואם לא תורישו את
כי שאל נא לימים ראשונים ·
למען ירבו ימיכם וימי ·
ואכלת ושבעת וברכת ·
לא תאכלנו על הארץ תשפכנו
רק הדם לא תאכלו על הארץ ·
רק את דמו לא תאכל על ·
כי יקרא קן צפור לפניך
לנכרי תשיך ולאחיך לא
הרכה בך והענוגה אשר
ומלאך בא אל שמואל :
וכל מלכי׳ דכות׳ על הארץ במא אל הארץ וסימני׳
ואלישע דבר אל האשה ·
וכל ישעיה דכו׳ אל הארץ במב על הארץ וסימני׳
ועתה המבלעדי יי׳ קדמ׳ דפסו׳ ·
נח כי מי נח זאת לי ·
וכל ירמיה דכו׳ על הארץ במב אל הארץ וסימניהון
והשיבתים כי הנה ימים באי׳ נאם יי׳ ·
בעלות ויהי בעלות נבוכד נאצר :
ומן רישא דיחזקאל עד והטף אל דרום דכו׳ אל הארץ במא על הארץ וסים׳
חרב או חרב אביא על הארץ :
ומן והטף עד סוף סיפרא וכל שאר קרי׳ דכו׳ על הארץ במג אל הארץ וסי׳
וירדו מעל בכאתם ·
ובניהם הרבית ככוכבי
יקרא אל השמים מעל :

ארצה כנען ח׳ וסימני וסים׳ נמס׳ פר׳ מסעי ·

ואת ארצם ד׳ וסים׳
ואת כל המלכים האלה ·
מלכי אמנם יי׳ החריבו דמלכי׳ ·
וחברון דישעיה :

ישיבה לארץ ד׳ וסימני׳
תשב ונקתה לארץ ·
כסא שבו לארץ אין כסא ·
שבעת וישבו אתו לארץ דאיוב
ידמו ישבו אהו לארץ ידמו ·

ארעה ד׳ ג׳ קמצי׳ וא׳ פתח וסי׳ נמסר פרשת נח ובמלכים א׳ סי׳ א׳ :

ארתחששת׳ מן ריש עזרא עד אחר הדברי׳ האלה ארתחששתא כתיב ומן אחר הדברי׳ האלה עד סוף סיפרא ארתחשסתא כתיב וכלהון ארתחששתא קרי׳ במא וסים׳ ארתחששתא כתב בשלם :

י״ו זוגין מיחדין נסבין האר׳ וסימני׳
ובכל הארץ ויאמר אלהים נעשה
ואלהי הארץ ואשביעך ביי׳ ·
ביושב הארץ ויאמר יעקב ·
בכרת הארץ ויסעו מבית אל ·
הארץ כנען דבר אל בני ישראל ·
ליושבי הארץ ואתם אל תכרתו
הממלכו׳ הארץ ואת כל מלכי ארץ ·
ולעם הארץ ואני הנה נתתיך ·
ומדלות

חוטא והתימה הוא ועל כל העדה יקצוף וכלם מתוגים מבחוץ להראות כי הפתח במקום חטף המכסה אני מתוג בחוץ כי היה ראוי להיות בסבא לולי התחברות שני סבאין בראש תיבה אשר לא יכוונו יחד והם על משקל הגויגס צדיק הינהק פרא וכסתנו ממספטם וכן כל אותיות בוכל לפני אהע ואינו מבורר כמו והיו לאנסים ועלי זקן בא באנסים כאהלים נטע יי׳ כארזים עלי מים לעבדים ולשפחות היה ראוי להיות בחירק כמו לשפחות כי אינו

מערכת אות האלף

מבורר בא׳ זה אכמים מדבר והנה לעבדים ולמפחות היה ראוי להיות בחירק כמו למפחות לולי אות ע״ן אבל המבוררים קמוצים כמו לאכמים האל בחור כארזים כי כל בכ״לה מבורר אף על אותיות אחרו׳ הוא בהברת אה אך כפתחי׳ בעבור הדגש כמו ברבר לדבר ואותיו׳ אע״ אין דין דגש סובב בהם לכן כקמצי׳ אבל אה על אע׳ לעולם מבורר וכקמץ ובכ״לה לפני ר״ים לעולם קמץ כמו ברביעי הרכוש כי אם לא היה מבורר היה ברביעי וכל הנקמצים לפני החטף מתוגים מכבפני׳ כדי להפריד בין הקמץ והחטף וכן כל

ומדלות הארץ השאיר רב טבחים דמלכים.
העם הארץ כל העם הארץ יהיו׃
עמי הארץ בקשו את יי׳.
אל הארץ יקרא אל השמים.
לאפסי הארץ כ״לה בחמה כלה׃
לרוקע הארץ על המים.
עממי הארץ ויבאו הבנים וירשו׃
ועמי הארץ המביאים את המקחות

ועל הארץ מתחת ג׳ וסימ׳

וידעת היום והשבות.
תשמע וימס לבבינו׃
אין כמוך אלהים בשמי׳ דמלכי׳

אש

ואש ג׳ בטעם זקף גדול וסי׳ נמסר פרשת וארא ופרשת פקודי׃
והאש ג׳ וסי׳ נמסר פר׳ צו׃
אשי ט׳ כתיבן יוד וסימ׳ נמסר בסדר צו׃
וכל אשה ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויקהל.
אשה הוא לה׳ ג׳ וסימניהון נמס׳ פ׳ תצוה
אשה ה׳ פתחו׳ וסימ׳ נמסר בפרשת צו׃
וכל הנשים ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויקהל׃
אשתך ז׳ וסימ׳ נמסר פ׳ לך לך׃
והאשה ה׳ וסימ׳ נמס׳ פרשת נשא׃
לאשה ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ בראשית ובמלכי׳ ב׳ סימן ח׳ ושמואל ב׳ סימן י״א׃
ואשת ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ״ד ובמשלי סי׳ כ״ז׃

לאשתו ג׳ וסימ׳

בין איש לאשתו׃
ויאמר ירבעם.
וישאלו אנשי המקום׃

וכל הנשים ו׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ כ״ד׃
לנשים י״ד רפי׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן כ״א׃
בנשים ג׳ דגשים וסימניהון נמס׳ בישעיה סי׳ י״ט׃

מנשים ג׳ וסימניהון

תבורך מנשים יעל
ב׳ בפסוק.
בן תשכל מנשים אמך׃

שתים נשים ג׳ וסימ׳ נמסר בזכריה סי׳ ה׳׃

אשירה ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳ סוף פרשת ואתחנן ומלכים ב׳ סימן י״ז׃
אשכל ה׳ חס׳ וסימ׳ נמס׳ ריש שיר השירים ופרש׳ לך לך׃
אשפתו ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ ה׳׃
באשר ט״ו וסימ׳ נמסר בשפט׳ סימ׳ ה׳ פסוק כ״ז׃
ובאשר ד׳ וס׳ נמס׳ בישעיה סימן ס״ו ובשפטים סימן ה׳.
ואשר לא ח׳ וסימני׳ נמסר בסדר וארא׃

ואשר עשה ז׳ וסימ׳

לחיל מצרים׃
לכם במדבר׃
לדתן ולאבירם׃
לעינינו את האתת הגדולו׳ דיהושע
לי בית כאשר דבר׃
ויתר דברי חזקיהו׃
ויתר דברי בעשא׃

ואשר י״ב רפ׳ וס׳ מני׳ נמסר פרשת בהר סיני׃
אשר עמו י״א וסימ׳ נמס׳ בשמו׳ א׳ סי׳ ט׳׃
כאשר י׳ סבירי׳ אשר וכו׳ נמסר ביונה סוף סי׳ א׳׃
אשר ד׳ סבירי׳ כאשר וס׳ נמסר פרשת צו׃
אשר אל ח׳. אל אשר ה׳ כתו׳ בערך אל.
ועל אשר ד׳ וסימ׳ נמס׳ בשמו׳ ב׳ סימן י״ב וחגי סימן א׳׃
ובכל אשר ה׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת משפטי׳ ובפר׳ ראה׃

ולכל אשר ד׳ וסימניהון

אשר יעשה בכם.
אשר יצא על הבית׃
ולכל אשר שלחני אליכם.
אשר יעשה בו.

ואשר ל״ו יחידאין וסימניהון

ואשר אתו ויכח את כל היקום.
ואשר נשבע יי׳ אלהי השמים׃
ואשר תאמרו ויאמר שכם׃
ואשר הוא אין שר בית הסוהר׃
ואשר יתן איש אשר ירקח.
ואשר תצא זאת תורת הזב׃
ואשר ימלא וכפר הכהן.
ואשר יגאל מן הלוים.
ואשר חטאנו ויאמר אהרן.
ואשר הטאתם מפני אשר קטרתם
ואשר ידבר אך הנביא.
ואשר דברי׳ הנביא אשר ידבר.
ואשר עשיתם כי שמענו דרחב
ואשר ידעו ויעבד ישראל את יי׳
ואשר העשה ויאמר שמואל.
ואשר צויתיך ויאמר דוד׃
ואשר בעבר ויראו אנשי.
ואשר הלך ואקרע את.
ואשר הלכו ושטחום לשמש.
ואשר מלך ויתר דברי׳
ואשר השיב ויתר דברי׳
ואשר היו בי״ אלהי ישראל
ואשר היה נעשה ליום.
ואשר שלחתי ויעד יי׳.
ואשר עשו ולא ישעה אל המזבח׳
ואשר תכאנה ומי כמני.
ואשר אין הוי כל צמא׃
ואשר הביא כי אם חי.
ואשר יצאו כה אמר יי׳.
ואשר בכל וגם כל היהודים׳
ואשר יקריבו ויען חגי.
ואשר טבב דברי בליעל׃
ואשר הבלך וילך חזקיה.
ואשר נתנו שארית עם.
ואשר יגרתי כי פחד פחדתי.
ואשר נתן יביאו לבוש׃

ככל אשר י״ב בתורה וסימ׳ נמסר בריש סדר תרומה׃
אשרי הגבר ד׳ וסימניהון נמסר בתלי׳ סימן צ״ד וסימן קכ״ח.
אשרי ד׳ בטעם זרקא וסימניהון בלשון ארמי גברא חשיב שמיע יי׳. ובאורם נכס׳ רי׳ תלי׳.
אשורים ג׳ בהלת לישני וכל חד וחד לית דכו׳ וסי׳ נמסר סוף פרשת חיי שרה.
אשירה ו׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר סוף חיי שרה ומלכים ב׳ סי׳ ט״ו.
אשתאול ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט״ו׃

את

ואת דלית ווגין

ואת הנפש ויקח אברם.
ואת האנשים אשר פתח׃
ואת יצחק וישכם אברהם.
ואת הילד וישלחה ותלך ותתע׃
ואת המאכלת ויקח אברהם את עצי.
ואת מעכה ופילגשו ושמה׃
ואת עבד וישלחו את רבקה.
ואת מדין והלד לוי׃
ואת אחיך ועל חרבך׃
ואת צאן ויה׳ כאשר ראה יעקב
ואת הצאן וירא יעקב מאד ויצר.
ואת אחד ויקם בלילה הוא׃
ואת לאה וישם את השפחות
ואת רחל ב׳ בפסו׳
ואת יוסף ג׳ בפסו׳.
ואת המשכן תעשה עשר יריעות.
ואת שבות ששה משמותם.
ואת מעיל ולקחת את הבגדים.
ואת החשן ב׳ בפסו׳׃
ואת הארון את אהל׃
ואת ארון ומשחת בו.
ואת ישראל ויאמר יי׳ אל משה׃
ואת הילדים וישא את עיניו וירא׃
ואת נשיו ויקם יעקב וישא.
ואת שלום ויאמר לו לך נא׃
ואת רגלו ויאמר פרעה׳
ואת כסף ואת גביעי.
ואת דינה אלה בני לאה׃
ואת שרה שמה קברו.
ואת רבקה ב׳ בפסו׳.
ואת שדי מאל אביך.
ואת יעקב וישמע אלהים את׃
ואת המטה הזה תקח בידך.
ואת לב ויאמר יי׳ אל משה בא׃
ואת עמך כי עתה שלחתי׃
ואת המעשה והזהרתה אתהם.
ואת קול וכל העם רואים.
ואת ההר ב׳ בפסו׳.
ואת תבנית ככל אשר אני׃
ואת קלעי החצר׃
ואת עולתו והקריב׃
ואת דמה ושרף את הפרה.
ואת ראשי ויצו להם משה.
ואת האשה ויבא אחר איש יש׳.
ואת פנחס וישלח אתם׳
ואת שלש את שלש.
ואת עמודיו חמשה.
ואת ראשו ונתח אתו.
ואת אשמו יביא ליי׳׃
ואת האלף ושבע המאות.
ואת הבגדים קח את אהרן׃
ואת הביור ויז ממנו על המזבח׃
ואת הקרב ואת הכרעים.
ואת הבשר ואת העור.
ואת בשרו ואת הפר.
ואת הראש ואת העולה.
ואת חזה התנופה.
ואת נבלתם ושקץ יהיו לכם.
ואת אלה תשקצו מן.
ואת הכוס ואת הינשוף.
ואת הנתק והתגלח׃
ואת עץ את הצפור׃
ואת עון והתודו את.
ואת ראשם אך את מטה לוי.
ואת שורו ויקח יהושע
ואת חמורו ואת צאנו
ג׳ בפסו׳ דעכן.
ואת התורה רק שמרו.
ואת אבותינו כי יי׳ אלהינו׃
ואת האשרה ויהי בלילה.
ואת אנשי ויקח גדעון.
ואת קדשי ולא תשאו׃
ואת החסד וזה עקב הטמעון.
ואת הקללה והיה כי יבאך.
ואת תרומת והבאתם׃
ואת אחיו וזה דבר השמטה.
ואת ביתך והה כי יאמר.
ואת אלהיהם ואשר עשה לדתן.
ואת קולו ותאמרו הן הראנו.
ואת חקיו ושמעת.
ואת האדמה השקיפה ממעון.
ואת לבב ומל יי׳ אלהיך את.
ואת ערפך

וא״כר והרבה ואכוה ואברך מהוא עתיד הוא פתוחה ומתוגה מבחוץ להראות כי היא במקום סב״א לולי החטף פתח שאחריה אסר לא יחברו יחד בראש תיבה והיה ראוי להיות כמו ואכתוב ואשמור אבל ואכוה את סופטיכם ואדבר אליכם שהם עבר כקמצים ומתוגים מכבנים להפריד בין הקמץ והחטף אסר לא יאותו יחד לולי המתג ובאו על דרך ואזכור את בריתי וארד להצילו ומלתו לעמוד עליו ואמותתהו יבאה מן הכלל כי הו׳ עבר וכפתח ואות׳ אע״ הטעם בעבור כי כזב העמלקי ולא הרגו כהרג כאלו עקיד גם

מערכת אות האלף

ולכסך מעי כפתח על פי המסורת והוא עבר אמנם יש לחברו עם ואבוס עמים שהוא עבר ובמב"א כי וי"ו ולכסך כפתחת במקום סב"א ושניהם טוים •
עת האדבר על המקף כל תיבה מה המקפת ואיכה סמוכה לאות אה"ר בפתח כגון מה כאמר מה תאמר והטעם כי המקף מחבר שתי המלות יחד וכאלו שתיה
תיבה אחת ונמצא דגש אחר הברת מה ולכך בפתח כי דגש מבטל קמץ וראיה לדבר מזה בידך שהוא כמו מה זה מלכם תדכאו עמי שהוא כמו מ ה

ואת ערפך כי אנכי ידעתי •
ואת יריחו וישלח יהושע •
ואת אמי והחייתם את
ואת פי ויקחו האנשים •
ואת קרית ויקדישו את •
ואת חית ותקת רצפה •
ואת עם עני הושיע •
ואת שלמה ואת נתן הנביא •
ואת אולם והעמדים •
ואת המלוא וזה דבר המס •
ואת הרעה ויהי שטן לישראל •
ואת שבט ויבאו רחבעם בתי'
ואת שמו ותבא האשה דמבות •
ואת זקניה וילכד נער מאנשי •
ואת הפסל וייטב לב הכהן •
ואת זרוע וגדעתי דעלי •
ואת דבר ויאמר שאול •
ואת דברי נחמתי בי המלכתי •
ואת יפתח וישלח יי' את •
ואת אבתיכם ועתה התיצבו ואשפט'
ואת עמלק ויאמ' שאול אל שמוא'
ואת חרב גלית הפלשתי נתן
ואת יהונתן והיה ביום מלחמת •
ואת עבדו וישמע דוד •
ואת צקלג אנחנו פשטנו •
ואת אבשלום הלכו מאתים •
ואת בגדיו ומפיבשת בן •
ואת עבדך ויאמר המלך שלום •
ואת סוסיהם ויקמו בנשף •
ואת איזבל יאכלו הכלבים •
ואת הבמות אשר על •
ואת הגלולים וגם את האבת •
ואת היהודים ויהי כחודש דמלכים •
ואת אויביו וישגב יי' את צרי •
ואת הכל ויקח את אוצרות בית דמלכים •
ואת נביאי ועתה שלח קבוץ •
ואת המצוה ומדוע לא שמרת •
ואת העצים ותפל אש יי'
ואת האבנים ואת המים ג' בפסו' •
ואת יהוא בן נמשי ב' בו •
ואת פקח החל יי' •
ואת הרכב ויצא מלך אשור •
ואת קדש בימי פקח
ואת הגלעד ב' בפסו' •
ואת מנחת ויצוה המלך •
ואת מוסך השבת •
ואת בריתו וימאסו את חקיו •
ואת אלהיהם את יי' הו יראים •
ואת התעלה ויתר דברי •
ואת כהני ויצו המלך •
ואת תורתי ואמרת אליהם
ואת פניך ואת כל •
ואת הנשים את הגברים
ואת בנות ד' בפסו' •
ואת עיניהם וזכרו פליטיכם •
ואת תזנותיך לכן כה אמ' יי' דיחזקא'
ואת דבריו וגם הוא חכם •
ואת כלם כזעקך •
ואת גאון כה אמר יי' ככה •
ואת הכהנים ואמרת
ואת הנביאי' ב' בפסו'
ואת האדם והכיתי את •

ואת דרך ואל העם הזה האמר כה תניג' דפסו' •
ואת עזה ואת כל הערב •
ואת מואב את אדום •
ואת בן ועבדו אתו הגוים •
ואת צדקיהו מלך יהודה •
ואת המגילה ויבאו אל המלך
ואת מטה כי את עול סבלו •
ואת יכניה בן יהויקים •
ואת ספר כה אמר יי' •
ואת הנחל ויקבצו עם רב דה"ה •
ואת ירושלם ועצמות הכהנים
ואת חדרך ב' בפסו' •
ואת התורה רק שמרו מאד •
ואת רעיך אני אשיבך מלים •
ואת איש אל תתרע את נפש •
ואת שבע ותיטב הנערה •
ואת כל ראשי אז יקהל •
ואת שריו וכתאנים •
ואת צאני חי אני נאם יי' •
ואת ידי ונתתי את •
ואת סף ויבא אל שער •
ואת החטאת ויאמר •
ואת ארצי וקבצתי •
ואת עצמות הם ואשר אכלו שאר
ואת נחלתי ואת עשו שנאתי •
ואת מוצא ועיפה פלגש •
ואת עלכת ומבטה אשר
ואת ענתות ב' בפסו' •
ואת חברון ואת מגרשיה •
ואת המזלגות ואת הסירו' ואת דה"ה
ואת העמודים ומטבחת ומכון ערי
ואת יואש כי במצער •
ואת חג ויעשו בני •
ואת עמוד ואתה ברחמי' •
ואת החומה ויאמרו •
ואת ברית העוזבת אלוף •
ואת הרשע אמרתי אני בלבי :
ואת יום לקים עליהם להיות
ואת כל אלה ידי עשתה •
ואת הנשארי ואחרי כן •

וחילופיהון מ"ר את ולירת
זוגא וסימנהון

את שבא ויקשן ילד את •
את בנתינו ונתנו את בנתינו •
את מקנהו ויעקב שמע כי טמא •
את שר וישב את שר המשקי' •
את אתתי ואני אקשה את לב •
את הלחם ויאמר משה דצנצנת •
את המצות ושמרתם את המצות •
את החוי ושלחתי את הצרעה •
את אדניו ויקם משה את המשכן
את החלבים וישחטו את •
את הבהמה ואם כל בהמה טמאה •
את מנחתו ואת האיל יעשה •
את שש והערים אשר •
את המשפטי' והיה עקב תשמעון •
את ראשית ועתה הנה הבאתי •
את חמור לא הראה •
את הדבר ידבק יי' בך את •
את אילון ואת מגרשיה דיהושע •
את עבדון וממטה אשר את •

את המלכים ויהי כהוציאם את •
את רגליכם על צוארי
את רגליהם ג' בפסו' •
את בנתיהם ויקחו את •
את בשמת אחימעץ בנפתלי
את הבקר ויעזב •
את הכורות ויעש חירם דמלכים •
את המגדלים לבך יהגה •
את הסוס ויצא מלך אשור •
את מזבחתו כתי' ואת צלמיו •
את גדודי וישלח יי' בו את גדודי •
את השמן ותבא ותגד •
את בתי ויתוץ את בתי הקדשי'
את נשיהם לבן הן את •
את בניך ותשחטי דיחזקאל •
את מלכה אמר נא לבית המרי
את תזנותיה והרבה •
את בתיהם והבאת את
את שלשת ואכחיד את
את חור ותבת עזובה •
את הרן ועיפה פילגש •
את יובב ויולד מן חדש אשתו
את מעשיהו ויהרג זכרי •
את מגרשיהם כי עזבו הלוים
את הסגנים ואריכה •

ע"ב זוגין חד את וחד ואת
וסי'

את שרי ויקח אברם את
ואת שרי ויקח תרח את אברם
את השני ויצו גם את השני
ואת השני יעשה עולה •
את חלב וקחו את אביכם •
ואת חלב פר החטאת •
את אם ותאבר לה בת •
ואת אם ויגל את יהויכין •
את המות ועתה שא חטאתי •
ואת המות ראה נתתי לפניך •
את רכבו ויאסר את רכבו
ואת רכבו ומשבתי אליך
את זרעכם זכר לאברהם ליצחק •
ואת זרעכם ואני הנני מקים
את התכלת וכל אשה חכמת לב •
ואת התכלת והם יקחו את הזהב •
את תולעת וכל אשה •
ואת תולעת והם יקחו •
את מיתריו את קלעי החצר •
ואת מיתריו וקלעי החצר •
את קרשיו ויקם משה •
ואת קרשיו את המשכן •
את הנתחים וערכו בני אהרן
ואת הנתחים ואת האיל נתח
את המצנפת וישם את
ואת המצנפת שש ואת פארי
את איל ויקרב את איל העלה
ואת איל המלאים תקח ובשלת •
את האליה ואת כל חלבו יקטיר
ואת האליה ויקח את החלב •
את אבניו ונתץ את הבית
ואת אבניו הוצאתיה נאם יי' •
את העפר ואת הבית יקציע •
ואת העפר ותפל אש יי' •
את זכר ואיש אשר ישכב

ואת זכר לא תשכב משכבי •
את מנרת ולקחו בגד הכלת •
ואת מנרת המאור דויקהל •
את יריעת ונשאו את יריעת •
ואת יריעות וכלב בן חצרון •
את קרשיו ואיש את קרשיו •
ואת קדשיו ויקח יהואש את •
את משא ויאמר משה •
ואת משא ואתה בן אדם •
את המלקוח וחצית את המלקוח
ואת המלקוח ויביאו אל משה
את עריהם וידר ישראל נדר •
ואת עריהם וישמע יי' בקול •
את הברזל אך את הזהב •
ואת הברזל ויהי האחד מפיל הקירה
את עוג ויתן יי' אלהינו •
ואת עוג אחרי הכתו •
את החרי באשר עשה לבני •
ואת החרי בהררם שעיר •
את גדלו וידעת היום •
ואת גדלו ותאמרו הן הראנו •
את הגר ואהבתם את
ואת הגר עם הארץ עשקו •
את מכות ואמר הדור האחרון •
ואת מכות והפלא יי' את
את רחב ויבאו הנערים המרגלי'
ואת רחב הזונה ואת בית •
את קוצי ויאמר גדעון •
ואת קוצי ויקח את זקני העיר •
את המגדל ויאמר גם לאנשי •
ואת המגדל וירד יי' לראות •
את גלגלתו ותשלך אשה אחת •
ואת גלגלתו וישימו את ראשיהם •
את נדרו ויהי מקץ דיפתח •
ואת נדרו ויעל האיש אלקנה •
את הטף ויפנו וילכו •
ואת הטף את הגברים •
את אלקנה וברך עלי את •
ואת אלקנה ויהרג זכרי גבור •
את הפרות ועתה קחו לכם •
ואת הפרות והעגלה באה •
את ארבעת אלה ילדו להרפה •
ואת ארבעת את שתי העגלות •
את המסך ותקח האשה •
ואת המסך את קלעי החצר •
את קרקע ויבן את הבית •
ואת קרקע הבית צפה זהב •
את אלישע וילך משם •
ואת אלישע ואת יהוא בן נמשי •
את נסכו ויקטר את עלתו •
ואת נסכו ואת האיל יעשה זבח •
את עפרה ויוצא את האשרה •
ואת עפרה כי רצו עבדיך •
את רצין יען כי מאס העם הזה •
ואת רצין וישמע אליו דמלכי' •
את רב שקה וישלח המלך את •
ואת רב שקה וישלח דמלכים •
את לשון והחריב יי' את •
ואת לשון ויקח יהושע את •
את בשרם והאכלתי את מוניך •
ואת בשרם ואת פר החטאת •
את בניה כי שמע כזאת •
ואת בניה לא ארחם כי בני •

את רוע

לכם אבל מה הסמוך לאה"ר קמוץ כמו מה אומר מה ראיתם מה הארץ ואפילו מוקפין כי אין בהם דגש ואומר אכי כי אף על פי שאין ה"א מבטלת דגש במקום אחר כאשר
באר תי למעלה פה הואיל והם שתי תיבות אין בו כח לבטל הקמץ גם אין הדגש מכריאם תיבה כדגש בחזק כמו באמצעיתה וד' מה סמוכים לה"א ופתוחין על פי המסורת
ואלה הם ביני ובינך מה היא וראיתם את הארץ מה היא ומדת ימי מה היא ויאמר מה היא ויאמר זאת האיפה וכל מה הסמוך לאות ועי"ן וכל מה הסמוך לח"ית ועי"ן

מערכת אות האלף

כקור בסגול וקמצים על פי המסורת ואלה הם מה עמדי יקח לך ומה חטאתי כי דלקת אחרי כי מה עבדך הכלב ואמרתם על מה על כי העיר ומה חסחן אכחכא ומה עברת כי מה חפצו וכל פאיכן כמוכין לחית ועין מה בר מן כ״ד מה וכל מה הבא במתגא או במסרת אות פלאחריו רפויה כמו מה לירידי אבל מה דאורמי׳ דכיא ועזרא קמוצי׳ ואבאר מספט הדבקית כל תיבה בת סתי אותיות הדבוקה והוטה כפתחת כמו הר סיני בת פרעה דס האסס יד יי׳ ואס איכס רהוטים לאחריהם

את רוע לכן כה אמר יי׳
ואת רוע וישמע אליאב׳
את גלות כה אמר יי׳ אלהי ישר׳׳
ואת גלות ככה ינהג מלך אשור׳
את החתום ואקח את ספר המקנה
ואת החתום כה אמר יי׳ צבאות׳
את שריה את ירושלם ואת׳
ואת שריה אמר נא לבית
את בניך ותקחי את בניך׳
ואת בניך כי כה אמר יי׳
את תעבתיך ושמרון בחצי חטאתיך
ואת תעבתיך את זמתך ואת׳
את האבדת אבקש׳
ואת האבדת את הנחלו לא חזקתם
את החזקה לכן כה אמר יי׳׳
ואת החזקה את האבדת אבקש׳
את הנותרים ואנשי תמיד יבדילו׳
ואת הנותרים המעט מכם הברעה׳
את עתי ויתן ששן את בתו דלת׳
ואת עתי ואחריה דלה׳
את שמי ושמע הוליד דלת׳
ואת שמי ובן עזרא יתר דלת׳
את מרים ובן עזרא יתר דלת ב׳ בו
ואת מרים אחתם׳
את דביר את חולן דלה׳
ואת דביר ואת חולן ואת דיהושע
את הכתים יתנו לחרשי׳
ואת הבתים ובאו הכשדים׳
את דתי ויהנו את דתי׳
ואת דתי המלך אינם עושים׳
את זעקתם ויתר לי מאד בעזרא׳
ואת זעקתם ותרא את עני׃
את פריח הנה אנחנו׳
ואת פריה יקסס יבש׳
את הירח ובכבים לממשלות׳
ואת הירח ופן תשא עיניך׳
את המתים ושבח אני את׳
ואת המתים והאמר נעמי אל רות׳
את רם וחצרון הוליד׳
ואת רם ובני חצרון כלב׳
את מאמר כדת מה לעשות׳
ואת מאמר מרדכי אסתר׳
את עמה לא הגידה אסתר׳
ואת עמה אין אסתר מגדת׳
את הטוב ויאמר אליה דאיוב׳
ואת הטוב ראה נתתי לפניך׃

י״א פסו׳ בחד פסו׳ את ואת

וסימ׳ נמסר פרשה ויקהל׳

את י״ו ר״פ בספר בראשית

וסימניהון

את הכבש האחד תעשה׳
את אהל מועד ואת׳
את חג המצות תשמור׳
את המשכן את אהלו׳
את הארון ואת בדיו
את השלחן ואת בדיו׳
את מזבח העולה ואת מכבר׳
את קלעי החצר את עמודיו׃
את יתדת המשכן ואת׳
את בגדי השרד׳
את ארון העדות׳
את השלחן את כל כליו׳
את מזבח הנחשת ואת מכבר׳
את קלעי החצר את עמדיה׳
את המנורה הטהורה את׳
את בגדי השרד לשרת בקדש׳

נ״ב זוגין מן ב״ב ואת וסימנ׳

ואת לוט ויקח אברהם את שרי׳
ואת לוט ויקח תרח את אברם׳
ואת בריתי אקים את יצחק׳
ואת בריתי כה אמר יי׳ אם יכדו
ואת הכנעני ואת האמרי דלך לך׃
ואת הכנעני פרעה מלך מצרים׳
ואת בנה ותאמר לאברהם גרש׃
ואת בנה ותקם בתוך הלילה ותקח
ואת אנשיו וישלחו את רבקה אחתם׳
ואת אנשיו דאמר תושי׳
ואת שכם ואת חמור בנו הרגו׳
ואש שכם ויקרישו את קדש בגליל
ואת ראש ויהי ביום השלשי׳
ואת ראש ויצו דוד את׳
ואת אפרים ויהי אחרי הדברי׳ האלה
ואת אפרים ויולד ליוסף בארץ
ואת אחיכם קחו וקומו׳
ואת אחיכם הקטן תביאו׳
ואת אחיך ארץ מצרים לפניך׃
ואת אחיך ואת עשרת חריצי׳
ואת מנשה ויקח יוסף את שניה׳ את
ואת מנשה ותהי על יפתח רוח יי׳׳
ואת עמשא שם אבשלום׳
ואת עמשא והשיב יי׳ את
ואת משה ושם אשת עמרם
ואת משה ויקח עמרם את׳
ואת הקרשי׳ תצפה זהב ואת טבעתיהם׳
ואת הקרשים צפה זהב דמשכנא תנינא׳
ואת בשר הפר ואת ערו ואת׳
ואת בשר והאכלתים את בשר בניהם׳
ואת נרותיה ואת מנרת המאור ואת
ואת נרותיה ולקחו בגד תכלת׳
ואת מכסה ערת האלים המאדמי׳
ואת מכסה ב׳ בו׳
ואת פרכת ואת מכסה ערת האלי׳
ואת פרכת ואת הארן׳
ואת לחם ואת השלחן ואת
ואת לחם את השלחן׳
ואת הכפרת ואת אהל מועד׳
ואת הכפרת את הארן דפקודי׳
ואת האפד ולקחת את הבגדים׳
ואת האפד ויעלו חמשת האנשים׳
ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת׳
ואת פר קח את אהרן ואת אלעזר׳
ואת שעיר החטאת דרש דרש משה׳
ואת שעיר החטאת דואת הפר׳
ואת דמו במקום אשר ישחטו את העלה׳
ואת דמו ולקח הכהן מדם החטא׳
ואת הדם וישחט ויקח משה את הדם ויתן׳
ואת הדם ויקריבו בני אהרן תנינא דפסוק׳
ואת בנו ושור או שה אותו ואת
ואת בנו ועבדו אתו כל הגוים׳
ואת אלעזר קח את אהרן ואת׳
ואת אלעזר בנו קדשו דשמואל׳
ואת האש בכל אשר שאלת מעם יי׳
ואת האש אמר אל אלעזר בן אהרן׳
ואת יהושע ויצו להם משה את אלעזר׳
ואת יהושע צויתי בעת ההיא לאמ׳׳
ואת האיש והוצאתם את שניה׳ אל
ואת האיש ויראם את מבוא העיר׳
ואת הרע ראה נתתי לפניך היו׳ את
ואת הרע ויאמ׳ אליה כדבר אחת הנבלות׳
ואת ידך אדני יי׳ אתה החלת להראות׳
ואת ידך כי ישמעון שמעך דמלכי׳
ואת אביה ויבאו הנערים המרגלי׳
ואת אביה ויאמרו פלשתי׳ מי עשה׳
ואת עשו ואתן ליצחק את עשו
ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה׳
ואת גלת ותאמר הבה לי ברכה כי ארץ׳
ואת גלת וחכרו דשפטים תנה לי ברכה׳
ואת הירדן וכלאבים שלח נדעון
ואת הירדן ב׳ בו׳
ואת הכהן והכה לקחו את אשר עשה׳
ואת הכהן ויאמר את אלהי אשר עשיתי׳
ואת כלי ולקחתם את ארון יי׳׳
ואת כלי ומטבחת ומבון ערי הדרעזר׳
ואת בתו ויאמר איש ישראל הראיתם׳
ואת בתו וטמא את התפת אשר
ואת שמואל את ירבעל ואת בדן׳
ואת שמואל ויאמר יי׳ קרא שמואל
ואת בני כי ישמע המלך להציל דשמואל׳
ואת בני ויאמ׳ לה המלך דמלכי׳
ואת נתן הנביא ובניהו ואת׳
ואת נתן וישלח אתו המלך׳
ואת הדבר הזה עשה הסר המלכי׳
ואת הדבר ויגד לנו יי׳ אלהינו׳
ואת העדות ויוצא את בן המלך׳
ואת העדות ויוציאו את בן המלך דה״י׳
ואת דמי אם לא את דמי׳
ואת דמי אם רחץ יי׳ את צאת׳
ואת ירמיהו ויצוה המלך את׳
ואת ירמיהו את הגברים ואת׳
ואת שאריה ובתאנים הרעות׳
ואת שארית ואת כל הערב ואת׳
ואת זרעך בארץ שבים ושב יעק׳
ואת זרעך בארץ שבי׳ ושב חברו׳
ואת דוד ועבדו את יי׳ ואת דוד׳
ואת דוד אחר ישובו אל יי׳ דהריסר
ואת אשת אל ההרים לא אכל׳
ואת אשת הוא את כל אלה עשה
ואת כל ישבי ויהפך את הערים האל׳
ואת כל ישבי ואמרת אלהם זה׃

י״א זוגין מן ב״ב בחד פסוק

חד את וחד ואת וסימני׳

את המאור ויעש אלהים את שני
ואת המאור הקטן לממשלת הלילה
את יתדת המשכן ואת
ואת יתדות החצר ואת׳
את בכור כל פטר רחם לכל
ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה
את ממלכת סיחון מלך חשבון ואת
ואת ממלכת עוג מלך ב׳ בפסוק׳
את ארבעים היום ואת
ואת ארבעים הלילה אשר׳
את החצי תנו לאחת
ואת החצי ב׳ בפסוק׳
את אלילי ביום ההוא ישליך
ואת אלילי זהבו אשר עשו לו׳
את מקום ויאמר אלי בן אדם
ואת מקום נפות ב׳ בפסוק׳
את ידי ויאמרו השרים אל
ואת ידי ב׳ בפסוק׳

ותרין מנהון חלוף ואת

את וסי׳

ואת הבמה וגם את המזבח׳
את הבמה אשר בבית אל׳
ואת גוז והרן הוליד את
את גוז ועיפה פילגש׃

א״ב את ולית מנהון ואת

וסימנהון

את אברהם את איוב
את אילות את אלהים׳
את ביתר את בניכם
את גגו את גבול׳
את גבעון את דברי
את דניאל את האלהים׳
את השמים את החצר
את המן את הרקיע׳
את השם את השמש
את השור את השירה׳
את הנערה את הברכה
את הבכרה את הזהב׳
את זה את זרע
את חצר את חסדך׳
את חכמת את חכמתו
את טבעתו את ידי׳
את ידיכם את כסא
את כסאי את לבבו׳
את מעשי את מרדכי
את נחלת את סדם׳
את את עשרת
את פני את פני
את פניו את פניכם
את פרך את ציון׳
את קולך את רחו
את שמך

כי קמצים׳ אז סם לעולם קמצים כי אין בם דבקות׃ כל גם הר רהוט ופתח וכן כל על הרהוט פתח אבל הוקס על מטל הסמים מעל קמצים כי איכם דבוקים וכל אל פתח וכל אך רק עד לעולם פתחין אבל בבקר יאכל עד קמץ וכל חג הסמוך לסם הבא פתח כמו חג ליי׳ וכן כל חג הסמוך לה״א פתח כמו חג המצות ורעיו והסאר קמצים במג על פי המסורת ואלו הם אסרו חג בעבותים וחג סבועות ועמו חג מצות דעזרא ואבן עזרא תרץ על כעל המסורת אמר אסר חטב חג המצות וחג סבועות כי הם

מערכת אות האלף

פתוחים כמשפטו כי הם דבוקים ורהוטים אך חסרו חב בעבותים היה ראוי להיות קמץ אמנם גם בו כתן טעם בפתחותו ואמר כי תחסר בו מלה אחת וכאלו כתו׳ חסרו חב עולה און חטאת או פלמים על כן נפתח וכמהו במקרא רבים ואלה מקצתם וחכו כיין הטוב היה ראוי לומר כיין טוב או כיין טוב כי הה״ יהטוב עושהו מבורר ואם כן כ״ף כיין תהיה פתוחה כדרך כ״ף מבוררת וכן הוא כשו חסר מלה חלבון וכאלו כקיב כיין חלבון הטו׳ כי הוא ידוע לכל ומפורסם שהוא טוב וגם סומר מה מלילה סומר מה מליל והרי

את שמך · את תורת ·
את תהום ·

את י׳ ר״פ במשנה תורה וסי׳

את בצר במדבר ·
את הדברים האלה ·
את יי׳ אלהיך תירא ·
וחבירו ·
את הברכה אשר ·
את כל הדבר ·
את זה תאכלו ·
את הכוס ·
את וגברי תשיך ·
את יי׳ האמרת ·

וכל ספר יהושע מן ויתנו בני ישראל ללוים עד ויתן יי׳ לישראל בין · ר״פ בין באמצע פסו׳ ואת כבבה את וסימ׳

את קרית ארבע · את חברון ·
את בית שמש · את גבע ·
את גבעון · את ענתות ·
את שכם · את אלתקא ·
את גבתון · את אילון ·
את גת רמון · קדמאה ·
את תענך · את גלן ·
את קשיון · את דברת ·
את ירמות · את עין גנים ·
את משאל · את עברון ·
את חלקת · את קדש ·
את יקנעם · את קרתה ·
את דמנה · את נהלל ·
את רמות בגלעד ·
את חשבון · את יעזר ·
ונמסרו גם בספר יהושע ·

את ד׳ ר״י פסו׳ בירמיה וסימ׳ נמסר שם סי׳ כח׳ ·

י״ד פסו׳ בספר בראשית

את ואת ואת וסימניהון

ויברא אלהים את התנינים ·
ויעש אלהים את חית ·
ויזכר אלהים את נח ·
מן הארץ ההיא יצא ·
ויקח תרח את אברם ·
ובארבע עשרה שנה בא ·
ויהפך את הערים האל ·
את עוץ בכורו ·
ויירא יעקב מאד ·
ויקם בלילה הוא ויבוק ·
ואהליבמה ילדה ·
ואלה היו בני אהליבמה ·
ויקם יעקב מבאר שבע ·
ויכלכל יוסף את ·

ד׳ פסו׳ מייחדין את את את

את את וסימ׳ נמסר בסדר פקודי ·

י״ב פסו׳ את את ואת ואת

וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ג׳ ·

ד׳ פסו׳ את את ואת את

ואת וסימני נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ ט״ו ·

ז׳ פסו׳ את את את ואת

וסי׳ נמסר פרשת אחרימות ובשפטים ריש סי׳ ד׳ ·

ג׳ פסו׳ את את את ואת

ואת ואת וסי׳ נמסר פר׳ ואתה תצוה ·

ו׳ פסו׳ את ואת ואת וארת

ואת ואת ואת וסימני׳ נמסר פרשת וישלח ·

י״ח פסו׳ את ואת ואת את

וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ז׳ ·

י״ו פסו׳ דאית בהו את את

את את וסימניהון

ויולד לחנוך את עירד ועירד ילד ·
ויהי כשחת אלהים את ערי
ויצו יוסף את עבדיו את הרפאי
וכסה את עין הארץ ·
וכי יגח שור איש ·
והבאת את השלחן וערכת את ·
והיה כי יחטא ואשם ·
ושרף את הבגד או את השתי ·
ואיש בי ישכב את אשה דוה ·
וידעתם היום כי לא את בניכם ·
ואקח את אביכם את אברהם מעבר ·
והכה יי׳ את ישראל ·
הנני רב את ריבך ·
ואקח את מקלי ·
ויהי לעת תשובת השנה ·
ומלך ארם צוה את שרי הרכב ·

י״ב פסו׳ את את ואת ומלה

חדא בינייהון וסימניהון נמסר ריש משפטים ·

ז׳ פסו׳ בספר שפטים את

ואת את וסימניהון

ויקחו את בנתיהם ·
ויהי בשמע גדעון ·
ויאמר זבח וצלמנע ·
ואם אין תצא אש ·
ואבימלך נלחם בעיר ·
ויתן יי׳ אלהי ישראל ·
ותהי על יפתח רוח ·

ו׳ פסו׳ את ואת את את

וסימניהון

ויקטר את עלתו דאחז ·
ונטיתי על ירושלם ·
באשר ראה יעקב ·
וקחו את אביכם ·
זה המקום ·
שישק מלך מצרים דד״ה ·

ו׳ פסו׳ את ואת ואת ואת

ואת ואת וסימני׳

ותלד לו את זמרן ·
ויקח יהושע את כל ·

וילבד יהודה את עזה בשפטים
ויבאו הנערים המרגלים ·
וממטה בנימן דד״ה ·
וממטה נפתלי דד״ה ·

סימן של ואת את דסוף

ואלה פקודי נמסר שם ·

סימן פרשת כי תשא

כלהון ואת בב״א דריש פסו׳ את אהל מועד ·

סימן דפסו׳ את מזבח

הנחשת דאלה פקודי אפ״ס נתני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי ·

סימן של ואת דויקהל

נמסר בסוף ויקהל ·

ז׳ פסו׳ ואת את ואת וסימ׳

נמסר פרשת ויקרא ובינה ·

ט׳ פסו׳ בואלה שמות את

את ואת וסימניהון

ויקח עמרם את יוכבד ·
ואני אקשה את לב פרעה ·
את קלעי החצר ·
את המשכן את אהלו ·
את בגדי השרד ·
ויביאו את המשכן ·
את השלחן את כל כליו ·
את קלעי החצר ·
את בגדי השרד ·

י״ט פסו׳ בספר מלכים את

את את וסימניהון

וגם באו עבדי ·
ויקם שמעי ·
אז יקהל שלמה ·
על אשר עזבוני ·
ויועץ המלך ·
וילך וימצא את ·
את ההר שמרון ·
את אדרת אליהו ·
נבשל את בני ·
ויהי והוא מספר ·
וילך משם ·
הוא הכה ·
ויאמר למלך אשור ·
ואנשי בבל עשו ·
הוא הסיר ·
העל אדניך ·
ויבא את כל הכהנים ·
ושבר את המצבות ·
ויפן יאשיהו וירא ·

ח׳ פסו׳ ביהושע את ארת

את וסימניהון

עברו בקרב המחנה ·
ויהי כהוציאם את ·
ויקרב את משפחת ·
כאשר צוה יי׳ את משה ·
כי מאת יי׳ היתה זאת ·

על פי יי׳ נתנו לי ·
וגבול נתן יי׳ בינינו ·
ועתה יראו את יי׳ ·

ט״ו פסו׳ בספר שמואל את

את את וסימניהון

וישם את נפשו בכפו
כי קשרתם כלכם ·
ואבי ראה גם ראה ·
ויאמר דוד לאנשיו ·
ויאמר טוב אני אכרות ·
גם אתמול גם שלשם ·
בכל אשר התהלכתי ·
כי ימלאו ימיך ·
גלית את אזן עבדך ·
המכבד דוד את אביך ·
ויקח חנון את עבדי ·
והנה קמה כל ·
לבעבור סבב את ·
וישלח אבשלום את ·

את ג׳ פתחי׳ בטעם וסימני׳ נמסר בתלים ריש סימ׳ מ״ו ובמשלי סימן ג׳ ·

ואת ז׳ בטעם וסימני׳ נמסר פרש׳ בטות ·

י״ח פסו׳ את ואת ואת ואת

ואת וסימניהון

וישם את השפחות ·
את צאנם ואת בקרם ·
והם יקחו את הזהב ·
הצפור את הצפור החיה יקח ·
ולקחו בגד תכלת ·
וישבו בני יש׳ את נשי מדין ·
הנה אנחנו באים בארץ ·
בזאת הדעון כי אל חי
ותפל אש יי׳ ·
ויצוה המלך חלקיהו
קדמ׳ דמלכי׳ ·
וחברו דד״ה ·
ויגל את יהויכין ·
בעת ההיא נאם יי׳ צבאות ·
הנני כמלא את ישבי ·
השכחתם את רעת ·
את ירחמאל ·
את האכרת אבקש ·
וירדף אביה אחרי ירבעם ·

את ג׳ לזכר וסימני׳ נמסר פרש׳ בהעלתך ויחזקאל סימן כח׳ ·

את ה׳ כתוב את׳ וסימניהון נמס׳ במלכי׳ ב׳ סי׳ ד׳ ·

אתה כה ר״פ וא מנהון בתורה ובנבי׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ ריש סימן ה׳ ויחזקאל סימן מ״ג וי״ו בתלים וסימניהון נמסר בתלים סימן קכ״ב ·

אתה עתה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדות ומלכים א׳ סימן כא׳ ·

האתה זה ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת תולדות ושמואל

הוא כאלו חסר מליל יום פלוני מהסבוע וכן בליל מורד ער מואב וכן יי׳ הטוב יכפר בעד והריהוא כאלו בעד אלה שאכלו הפסח וכן כאמר שאסרו חג כי כל חג הרהוט פתות והמופרד קמוץ ואף על פי אסר ברבותו ידגש בקמץ בהיות מופרד להפריד בינו ובין הדבוק וכן כל פס דבר הקמוץ דוגמת בסר ברק מרק בהרבקם נפתחים כמו בסר המלואים בקר זבח דבר יי׳ מרק פגולים ומלתמסך פתח סער החצר כפתח כי הוא דבוק ולולי דבקותו היה קמוץ ומה שאין המ״ס במב״א כמו בסר בקר דבר הטעם כי

מערכת אות האלף

אין המ״ס בו סמוס ועקרו ספך כמו מרך ותכם ושבת קמץ כשהוא מופרד ושבת שבתון פתוח כי הוא דבוק והס״ן אינה בטבא כי כל תיבה שהיא ממתקל דגם לא תמתנה ברבקותה כמו שפארתי בתלות צריך וערין וחסיד וכשיא וכן כל מלאך מדבר מספר קמצים וכשהן דבוקים פתחין כמו מלאך האלהים פת״ח ומלאך בא אל היוב קמץ וכן כלס ומלת המדבר הייתי לימר ע׳ יתמ׳ הת הה״א מרהיט המלה כאו היא דבוקה ומקדם יי׳כוננו ידיך אינו דבוק וכה פתרונו המקדם סיבבה המקו׳ יכוננהו על מכונו והנגון

ושמואל ב׳ ס׳ כ׳ ומלכים א׳ סימן י״ח׳

ה׳ פסו׳ אית בהון ואתה

אתה וס׳ נמסר פרשת לך לך׳

וגם אתה ג׳ וסימ׳ נמסר פ׳ וירא וזבריה סי׳ ג׳

כי עתה גל אוריתא ואיוב כי עתה בכ״ש כי

אתה וסימניהון

תנה — את נשי ואת ילדי׳

העדות — כי אתה העדות בנו׳

אל ישב — ואמרו אל יושב׳

נצב — ויאמר בלעם אל מלאך יי׳ חטאתי׳

בא — כי אתה בא אל הארץ

תבוא — ויקרא משה ליהושע׳

תביא — וצו את יהושע בן נון׳

עכל — כי אתה עכל תשכח׳

תכחד — המעמד ישלמנה׳

וכל שאר קרי׳ דכו׳ י אתה כמ״ב

כי עתה וסימניהון

נסבלת — ויאמר שמואל אל שאול׳

קטר — ויאמר אליו האיש קטר׳

רבתה — אף כי לא אבול אכל העם

חמיני — ויאמ׳ דוד אל אבישי ואל׳

במוני — ויאמר העם לא תצא׳

תצרי — כי חרבתיך ושממתיך

אפרים — אני ידעתי אפרים׳

אין מלך — כי עתה יאמרו אין מלך

חולי — וגוחי בת ציון כיולדה׳

וישבו — ועמד ורעה בעז יי׳

והגיתי — לביתי בצבה דזכריה׳

ויאמר — אלי דניאל איש׳

וכל קרי׳ כי אתה ול׳ וכי אתה׳

אתה דבטעם בלעיל סימ׳

כי — עפר אתה ואל׳

ראובן — בכורי אתה׳

וכי — אחי אתה׳

כי — ירא אלהים אתה׳

למי — אתה ואנה׳

כי — עם קשה ערף׳

האפרתי — אתה׳

ואם — יש בי עון המיתני׳

כי — איש חיל אתה׳

אשר — החזקתיך מקצות׳

ואי — מזה עם אתה׳

אמרים — לעץ אבי אתה׳

מחסי אתה ביום רעה דירמיה׳

וזרעתיה — לי בארץ׳

בחסדך — זכר לי אתה׳

עזרי — ומפלטי אתה׳

צדיק אתה — וחקם את דברך׳

אתה — נורא אתה׳

ויקרא — אסא אל יי׳

גם — פעמים רבות׳

י״א יחידאין משמ׳ אתה

וסימניהון

אתה תהה — על כיתי ועל׳

אתה זה — ויאמר אני׳

אתה הדבר את כל אשר׳

אתה דבר — ויאמר חושה׳

אתה האיש ויאמר נתן׳

אתה קח — ויאמר דוד׳

אתה אמרת ויאמר נתן׳

אתה תשמע השמים מכון דמלכי׳

אתה אל תירא עבדי יעקב׳

אתה בן אדם הגד את׳

אתה מושל בגאות הים׳

ח׳ יחידאין משמ׳ ואתה

וסימניהון

ואתה ואהרן — וקחו איש׳

ואתה שמעת — עם גדול׳

ואתה עשית — ויאמר׳

ואתה עשה — ואנכי לא׳

ואתה תעשה — עבדי יורידו׳

ואתה אדני — והמלך עיני׳

ואתה נותן — עיני כל׳

ואתה לך — לקץ ותנוח׳

ואתה ועתה י״ח בטעם תברין וסי׳ נמס׳ בפרשת בהעלתך׳

ואתה ד׳ בטעם וסימ׳ נמ״ס בפרשת תצוה׳

ואתה ה׳ בטעם וסי׳

ואתה — תבא אל אבתיך׳

ואתה — צודה את נפשי׳

ואתה — אדני המלך לא׳

ואתה — הבקש לך גדולות׳

ואתה — בחלאים תמיד׳

אותה י״ב מל׳ וסימ׳ נמס׳ בפרשת בלק׳

ואותה ה׳ מל׳ וסי׳ נמסר בפרשת שמיני ובי׳חזקאל סימן נג״׳

אותו כ״ד מל׳ וסימניהון

ועבדתם — אותו׳

ועבדו — אותו בתמים ובאמת׳

לעבוד — אותו ויאמרו עדים׳

לרשת — אותו׳

ויקח — אותו שבע מאות איש׳

ויאמר — המלך אל הזאל

דר אותו ב׳ בפסו׳

אשר — יצקמים על׳

ונחמתי — על הטובה׳

ויקצפו — השרים תני״נ דפסו׳

ויעלהו — אל המרכבה׳

ולא — בחיל גדול יעשה׳

גם — אותו לאשור יובל׳

וחטאת — אותו וכפרתהו׳

ואתם — מחללים אותו׳

והפחתם — אותו׳

זכרו — תורת משה עבדי׳

ביום — הציל יי׳ אותו׳

באחז — אותו פלשתים׳

גם — אותו הבורא׳

וירדו — אליו׳

מלשני — בסתר רעהו׳

יברכנו — אלהים׳

וכל יהושע ושפטים דכות׳ מל׳

בכ״ב חס׳ וסימניהון

ויראו — אותו העם׳

אחיו — וכל בית אביו׳

אותי כ״ז מלאים וסימניהון

על — אשר מעלתם בי׳

כאשר — עזבתם אותי׳

האותי — לא תיראו׳

שבתך — בתוך מרמה׳

השכל — וידוע אותי׳

גדפו — אותי׳

יען שכחת אותי ב׳ בפסו׳

כמראה — נחשת׳

נערי — מלך אשור׳

הן — גור יגור אפס׳

ואשמנה — בפרת׳

זה — גורלך מנת מדיך׳

על — אשר עזבו׳

כגבור — עריץ׳

ולא — תכעיסו אותי׳

כי — כלם ידעו אותי׳

כי — אויל עמי׳

כי — נתתם אותי׳

חכרו — פליטכם׳

ואת מי דאגת ב׳ בפסו׳

ואותי — יום יום ידרושון׳

אך — תראי אותי׳

פדית — אותי׳

אותי — נהג׳

כי — כלם מראים׳

אף — לא הביאה׳

וכל יהושע ושפטי׳ דכו׳

מל׳ כמ״ב וסימניהון

בשלח — משה עבד יי׳ אותי׳

אתם — מושחים אותי למלך׳

אתך י״ו בתורה וסימ׳ נמסר בפרשת שמיני׳

אותך י״ז מל׳ וסימניהון

וארבה — אותך במאד מאד׳

ואחשך — גם אנכי אותך׳

ותלה — אותך על עץ׳

אחרי — הודיע אלהים יי׳ אותך׳

ואך — אותך ואת׳

בכל — אשר אני מראה אותך׳

ונועדתי — לך שם׳

ועתה — הניחה לי׳

הרף — ממני ואשמידם׳

כי — קנה אקנה׳

שולח — אני אותך׳

אשר — אני שולח אותך׳

האתה — הוא אשר דברתי׳

והוצאתי — אותך ואת כל׳

ונטשתיך — המדברה׳

ובדברי — אותך׳

אותך — קויתי כל היום׳

אותך י״ו מל׳ בלשון נקבה וסימניהון

באשר — את אשתו׳

יתן — יי׳ אותך׳

פן — נשרוף אותך׳

הנני — נשפט אותך׳

ויי׳ — צבאות הנוטע אותך׳

וכל — מאהביך שכחוך׳

ומולדותיך ביום הולדת אותך קדמ׳ דסי׳

והפשיטו — אותך׳

ורגמו — אותך באבן׳

השאטות — אותך׳

ועשיתי — אותך כאשר עשית׳

חכרתי — אני את בריתי אותך׳

היעמד — לבך אם תחזקנה ידיך׳

והפיצותי — אותך׳

ועשו — אותך בחמה׳

ועשו — אותך בשנאה׳

אותך ד׳ לזכר וסימניהון נמסר בירמיה ריש סימן י״ב׳

וכל יחזקאל דכו׳ אותך כמ״ב

אותך וסימניהון

שולח — אני אותך ושלאחריו׳

ובדברי — אותך׳

להביא — אותך עליהם׳

ונטשתיך — המדברה׳

והוצאתי — אותך ואת כל׳

וכל לשון נקבה דכו׳

אותי ה׳ מל׳ בספר ישעיה וסימניהון נמסר שם סי׳ נ״ז׳

אתיו ג׳ וסימ׳

כל — חיתו שדי אתיו׳

אם — תבעיון בעיו׳

אתיו — אקחה יין׳

התיו ג׳ וסי׳ נמסר בדניאל סי׳ ג׳

מאתך ה׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ב׳

אותם ט״ל מל׳ בתורה וסימניהון

ואין — פותר אותם׳

אשר — דבר להם אביהם קדמ׳

וינחם — אותם וידבר׳

ויצר — אותם

וישיגו — אותם חנים׳

ותאכל — אותם׳

והנושא — אותם יכבס׳

על סל — אחד תניג׳ דפסו׳

את — הצפור החיה׳

והביאה — אותם אל הכהן׳

כי — לי בני ישראל עבדים׳

וזבחו — זבחי שלמים׳

והשיאו — אותם עון׳

למען — ידעו דרתיכם׳

ושבת — אותם שתים׳

ובסו — אותם במכסה׳

ושמו — אותם איש איש׳

מבן — שלשים שנה קדמ׳ דנשא׳

על — פי יי׳ פקד אותם׳

וישלח — אותם׳

והניף — אותם הכהן׳

ויקריבו — אותם לפני המשכן׳

קח מאתם

ויקח

מוכיח כי יש זקף גדול המעמיד המלה וכן מוסב מודע מוסר בהפרדס יקמצו וההדבקים יפתחו׳ **וכלל** הדבקות להסירן אם תצטרך להרבות מלת של בפתרונו
כמו בספר המלואים פתרונו בספר של מלואים דבר יי׳ דבר של יי׳ אבל תיבה שסופה ה״א ועי׳ רבקותה תתהפך לת״ו בעלילה מוצעת כפתחת כמו תהלת יי׳
תורת יי׳ אבל מקצת כלי בית יי׳ וזאה מן הכלל וקמצת וי״ג דבוקים וקמצים על פי המסורת ואלו הן ועטת את התבואה והרבת את סבותיה הגלת יהודה מנת המלך

מערכת אות האלף

מכב פלמתים מתן אדם ירחיב לו יקר תפארת פתגם המלך כתב הדת כרת היום ואולם הכפא מאר ישראל במאט בנפם ואבן עזרא תמה על בעל המסורת מן הארבעה
כי בדינם המה ואלה הם כי במאט בנפם איכו דבוק ובית בנפם תוכיח ושלמה הראשונים קמוצים כמשפטם ועתה היה ראוי להיות ועתה ולהקל המלה חברו הה״א וסמו
קמץ תמורת חסרון הה״א וכן והרבת דינו להיות והרבתה וכן הגלת הגלתה ואותו הקמץ הראוי להיות תחת התי״ו סמו לפניה כאשר עשו במלת ואבימב הסומכית מסרת

ויקח משה אותם מעל כפיהם ·
והוקע אותם ליי׳ ·
צרור את המדינים ·
ונקח את ארצם ·
ונתרם אותם כאשר עשינו ·
והוא ינחיל אותם את הארץ ·
ומשנאתו אותם הוציאם ·
חשק יי׳ בכם ויבחר ·
כי יברית קדמ׳ דפסו׳ דסיפרא ·
ובגלל התועבות האלה ·
כי הגוים האלה ·
ושדת אותם תנינ׳ דפסו׳ ·
היום הזה יי׳ ·
ארור אשר לא יקים ·
ויקרא משה ליהושע ·
ויצו משה אותם לאמר ·
וכל יהושע דכו׳ מ׳ל בכ״ו חס׳
וסימ׳ נמסר שם סימ׳ ה׳ ·

אותם ה׳ מ׳ל בשמו׳
וסימניהון

בכל המעשי׳ אשר עשו ·
ותעניכה אותם ותאמרנה ·
השכב אותם ארצה ·
והעביר אותם במלבן ·

אותם ט׳ מ׳ל במלכים וסי׳
נמסר במלכים ב׳ ·
סימן ג׳ ·

ואותם ג׳ ב׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסי׳
נמסר בפרש׳ מצורע
ויחזקאל סוף סימן י׳ ·

אתה ובניך אתך ג׳ דסמי׳ וסימני׳
נמסר פרשת קרח ·

אותם י״ז חס׳ בירמיה וסימ׳
נמסר בירמיה ריש
סימן כ״ג ·

אותם כ״ח חסרים ביחזק׳
וסימניהון

ושרפתם אתם באש ·
ממנו תצא אש ·
בהפיצי אתם בגוים ב׳ בפסוק ·
וקרעתי אתם מעל ·
אשר יעשה אותם האדם תנינ׳ ·
בכל השאטים אתם ·
והשיבתי אתם אל ארץ ·
והזהרת אתם ממני ·
וכחזקה רדיתם אתם ·
ולא ידעו עוד הרועים ·
ואפיץ אתם בגוים ·
ארבה אתם כצאן ·
ונתתי אתם עליו ·
וקבצתי אתם מסביב ·
וקבצתי אתם מארצות ·
יאכל אתם באש ·
בהעביר אתם להם ·
ויעשה אתם חיה יחיה ·
התשפוט אתם התשפט ·
לבלתי הביא אתם ·
את משפטי שמרו ·
והשיבתי את ידי ואעש ·
גם אני נשאתי את ידי להם
קדמ׳ דפסו׳ ·
עשיתי אתם ואסתיר פני ·

הוא ירעה אתם ·
והוא יה׳ה להם ·
וקרב אתם אחד אל ·

אותם ב׳ מ׳ל בתריסר
וסימניהון
יזעקו אל יי׳ ולא יענה ·
ושם אותם כסוס הודו ·

אותם ד׳ מ׳ל בכתובי׳ וסימ׳
נמסר בתלים סי׳ ט׳ ·

אתם ד׳ ר״פ וסימניהון נמס׳
בפרשת שמות ·

ואתם ד׳ בטעם גרשיים
וסימניהון
בלשון ארמי קמון ישראל בטוריא
ובתכן בשבתא וכיאורם נמסר
ביהושע סימן י״ח ·

אתהם ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר
ויצא וביחזקאל
סימן ל״ד ודה״א סימ׳ ז׳ ·

אתם ל״ז וסימניהון

בעצם היום הזה בא נח ·
ויצאו אתם מאור כשדים ·
ויערכו אתם מלחמה ·
וידבר אתם לאמר אם ·
ויפקד שר הטבחים קדמ׳ דפסו׳ ·
וידבר חמור אתם לאמר ·
ויתנכר אליהם
וירא יוסף אתם את ·
וגם הקימתי את בריתי ·
וגם ערב רב עלה אתם ·
השוכן אתם בתוך ·
לא מאסתים ולא געלתים ·
אם לקרא לך באו ·
כי לא ננחל אתם ·
אלה דברי הברית ·
ויערכו אתם איש ישראל ·
ויבאו אל בני ראובן דיהושע ·
ולא הכלמנו ולא פקדנו ·
ויכל משה מדבר אתם ·
ולא אבה ולא ברא אתם דשמו׳
על כן חזקו ממנו ואולם ·
וילך אתם ויבא הירדנה ·
ונכרת יי׳ אתם ברית ·
אך לא יחשב אתם דיאשיהו
דמלכים ·
לא תחד אתם בקבורה ·
כא כתבה על לוח ·
רצאצאיהם לא יגעו לריק ·
כספם וזהבם אתם ·
אתם יפגעו נא ביי׳ צבאו׳ ·
כוש ופוט ולוד וכל ·
פרס כוש ופוש אתם ·
וידעו כי אני יי׳ אלהיהם ·
אל הקנא באנשי רעה ·
בני אל תלך בדרך אתם ·
וידבר אתם המלך דדניאל ·
ויהי אתם בבית האלהי׳ דדה״י ·

ואתכם ג׳ וסימ׳ נמסר
בפרש׳ במדבר

מאתכם ג׳ וסימ׳

קחו מאתכם תרומה ·

והחלצו מאתכם ·
מדוע באתם אלי ·

ואתנה ג׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ ויצא
ויחזקאל סימן י״ג ·

אותנו ג׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר
פרש׳ ואתחנן ·

כל דסמי׳ לדבור אתו אתך

אתם דגש במ״ט אותו אותך אותם
וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא וד״ה ב׳
סימן י״ח ·

אתנן ד׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר
בפר׳ הצא וביחזקאל
סימן ט״ז ובמיכה סימן א׳ ·

נשלם מערכת
אות האל״ף בס״ד

מערכת אות
הבי״ת

ל״ט יחידאין נסבין ב׳ בריש
תיבותא ולית להון זוגא וסימניהון

במנחה ואמרתם גם ·
בחול ויפן כה וכה ·
בשמע ויאמר משה כתת ·
בשמעם שבעת ימים ·
בארבה נטה ידך ·
בעבור והיה בעבור כבודי ·
במסלה ויישרנה הפרות ·
בשלט ועתה דבר יי׳ ·
בקרא ויגד להם מיכיהו ·
בענקים ושם חברון לפנים ·
בראשנים ויתנם ביד הגבעונים ·
כטיט והיו כגבורים כושים ·
ובדבריך ויהי בעלות המנחה ויגש ·
ברצונו כי רגע באפו חיים ·
ברביבים תלמיה רוה נחת ·
בעגלי גער חית ·
במחלקתיהם ואת התיחשם ·
במחלקות ועל ידו ·
במחלקותם ויעמד כמשפט דוד ·
ובהוציאם את הכסף ·
כפעלם הקרפאים במדבר ·
בשבתו נודע בשערים ·
בתם קציר ·
ובמבחת הערב קמחי ·
ובמשפטיך והעד בהם ·
בכלהך מחטא ·
בברכת ישרים תרום ·
בלה בשרי ועורי ·
בחלילים ויעלו כל העם ·

י״א זוגין חד מלרע וחד

מלע׳ נסבין ב׳ בריש תיבותא וסימנ׳

כדמעות האכלתם לחם ·
כדמעות כלו בדמעות עיני ·
בחיין ושאר חיותא העדיו ·
בחיין ומשך אבירים בכוחו ·
בחרט ויאמר יי׳ אלי קח ·
בחרט ויקח מידם ויצר ·
במדינות ושאר היהודים ·
במדינות איכה ישבה בדד ·
במצולה המה ראו מעשה יי׳ ·
במצולה ראיתי הלילה והנה ·
בממלכה וסכסכתי מצרים ·
בממלכה הנה עיני יי׳ אלהים ·
בסבך יודע כמביא למעלה ·
בסבך וישא אברהם את ·
בסירות נשבע אדני יי׳ בקדשו ·
בסירות ויבשלו את הפסח ·
בנגע השמר בנגע הצרעת ·
בנגע וראה הכהן את הנגע ·
בשאת והובא את בריו ·
בשאת וראה הכהן והנה ·
בתנור בשברי לכם מטה ·
בתנור כל המנחה אשר ·

ד׳ כתיבין ב׳ בריש תיבות״
ולא קריין וסימניהון נמסר במשלי
סימן כ״ח ·

כ״ט מלין נסבין ב׳ בריש
תיבו׳ ופורין וסימניהון

בבקר וישכם אברהם בבקר
ויקח לחם ·
במקום אשר תשחט העולה ·
במחנה וישארו שני אנשי׳ במחנה
באבח ומרדם מחוץ לעיר ·
בבדבר בערבה ·
בשר כי מי כל בשר ·
בשנה שלש פעמי׳ בשנה יראה ·
בשלל וארא בשלל אדרת ·
בראשון בארבעה עשר יום לחדש
בראשון ויעשו את הפסח ·
בנין ואת בניו ואת בנתיו
דעכן ב׳ בו ·
בעם פוצו בעם ·
בארצך שלש שנים רעב בארצך
בימיו עלה פרעה ·
בשמעך ותכנע מפני יי׳ דמלכים ·
בשלחי את חצי הרעב ·
בן ועמהם ·
בו וישלח יי׳ בו את גדודי ·
בטחת הנה בטחת לך ·
בכל הראני יי׳ והנה שני דודאי
באה אל שמועה כי באה ·
בה אשר יש בה הרבה ·
בני ואתה שלמה בני דע ·
בתורה ואת בניהם לא המית ·
בלשכת ויקרא ברוך בספר ·
בקוהו להימן בני המן בקוהו ·
כרם איתי אלהא ·
בשבת דרכים גתות ·
בסוסים וברכב בצבים :
בשביעי

למלך ודינו מסרתית למלך או מסרתיה וכאשר חסרו הה״א סמו הקמץ הראוי להיות תחת התי״ו לכניו אך אומר אבן עזרא כי היה לנו לבעל המסורת לחשב ארבע מלות אחרו
תחתיהן ואלו הן עזי ותמרת יה אף כחלת ספרה עלי אם אתן סנת לעיני והרביעי יי׳ מנת חלקי וכוסי כי כלם קמוצי׳ רק מנתחלקים פותחי׳ גם בהם כתן אבן עזרא טעם
ואמר כי בכלם יו״ד חסרה והיה ותמרת יה ולא כפי׳ רש״י ז״ל אשר חלק בין עזי לעזי ואו׳ כי יו״ד יתירה כי אם היה עת שלי היה לנו לומר עזי בשורק כי מכינו שורק וחטף קמץ

מערכת אות הבית

מתחלפין כאם׳ מבינו את כבודו ואת גדלו הגלוהו כרב גדלו וכן חיקך וחק בכיך והכלו את חקם וכן אף כחלת אף כחלתי וכן אם אתן אתםנתי וכן י״מכתי וה״ל אכם דבוקי׃

כתוב במסורת כל בגוי דיוסף כרווי דבלק קרויי דבלעם בזויי דמסלי כברויי דקהלת קלויי דדניאל קמצין ופארה פתחין וזה כתרגום בר כחול היס דיוסף וכל פר ואיל דבלק ויקר דבלעם בו לרעהו דמשלי כבר היה דקהלת קל קרנא דדניאל קמצין ודבר זה פלא מה מתמעיכן בעל המסורת כי כלם

בשביעי	בחמשה עשר יום לחדש דיחזקאל׃

א״ב מן חד וחד חד חסר ב׳ וחד נסיב ב׳ בריש תיבותא וסימניהון

אמת	שכנתי על מים רבים׃
באמת	כי רק עוג מלך הבשן׃
אסמיך	וימלאו אסמיך שבע׃
באסמיך	יצו יי׳ אתך את הברכה׃
אברתו	בנשר יעיר קנו׃
באברתו	יסך לך ותחת׃
בלע	אדני פלג לשונם׃
בבלע	טהור עינים מראות׃
גרזן	כי תצור אל עיר ימים׃
בגרזן	ואשר יבא את רעהו׃
גרון	ויאמר יי׳ יען כי גבהו׃
בגרון	קרא בגרון אל תחשך׃
גורלי	יי׳ מנת חלקי וכוסי׃
בגורלי	ויאמ׳ יהודה לשמעון אחיו
גשמהון	ענה נבוכד נצר׃
בגשמהון	ומתכנשין אחשדרפניא׃
הבראם	זכר ונקבה בראם׃
בהבראם	אלה תולדות השמים׃
הדרי	נשי עמי תגרשון׃
בהדרי	ויצא לך שם בגוים׃
הגיגי	אמרי האזינה יי׳׃
בהגיגי	חם לבי בקרבי׃
הוללים	לא יתיצבו הוללים׃
בהוללים	כי קנאתי בהוללים׃
הניח	והיה ביום הניח יי׳ לך׃
בהניח	והיה בהניח יי׳ אלהיך׃
הכינו	מגן גבורתו מאדם׃
בהכינו	שמים שם אני׃
הראתו	ואם פשה תפשה׃
בהראתו	ומי מכלכל את יום באו׃
ועצם	ואמרת בלבבך כחי׃
בעצם	הופך לאכזר לי׃
ותורתיו	בעבור ישמרו חקיו׃
בתורתיו	ולא שמעו בקול יי׳׃
וגוה	להסיר אדם מעשה׃
בגוה	בען אנא נבוכד נאצר משבח
זנבו	יחפץ זנבו כמו ארז׃
בזנבו	ויאמר יי׳ אל משה׃
חסר	נבהל להון איש רע׃
בחסר	ובכפן גלמוד׃
חלמיש	ההפכי הצור אגם׃
בחלמיש	שלח ידו׃
חבריך	ותבאנה לך שתי אלה׃
בחבריך	עמדי נא בחבריך׃
חייה	גמלתהו טוב ולא רע׃
בחייה	ואשה אל אחותה׃
חדשה	והשבתי כל משושה׃
בחדשה	פרא למוד מדבר׃
טלאים	כרועה עדרו ירעה׃
בטלאים	וישמע שאול את׃
ירקרק	והיה הנגע׃
בירקרק	אם תשכבון בין שפתי
יין	אשר חלב וכחימן׃
ביין	דמשק סחרתיך׃
מועדיה	גם חסידה בשמים׃
במועדיה	בצאן קדשים׃
נס	נא את עבדיך׃
בנס	גל קבל דנא׃
שום	ועתה שימו נא לבבכם׃
בשום	התדע בשום אלוה׃
שך	לכן הנני שך את׃
בשך	אלה אזכרה ואשפכה׃
סמכי	כה אמר יי׳ ונפלו׃
בסמכי	הנה אלהים יי׳ עזר לי׃
שמחות	תודיעני ארח חיים׃
בשמחות	תובלנה בשמחות וגיל׃
שמחתכם	וביום שמחתכם׃
בשמחתכם	שמעו דבר יי׳ החרדים׃
פס	בה שעתא נפקו
בפס	הוא היה עם דוד בפס׃
פתחי	אני ישנה ולבי ער׃
בפתחי	וידעתם כי אני יי׳ בפתחי
פתחיה	ואנו ואכלו פתחיה׃
בפתחיה	ורעו את ארץ אשור׃
צדיה	ואם בשנאה יהדפנו׃
בצדיה	ואם בפתע בלא איבה׃
צותו	אשר צוה יי׳ את משה׃
בצותו	ויהי בצותו את האיש׃
קשתי	את קשתי נתתי׃
בקשתי	כי לא בקשתי אבטח׃
קברי	אשר לא מתתני מרחם׃
בקברי	אבי השביעני לאמר׃
רדתו	כה אמר יי׳ ביום רדתו׃
ברדתו	ויהי ברדת משה מהר׃
שלכת	לשפים ולחסה למערב׃
בשלכת	ועוד בה עשיריה׃
שליש	האכלתם לחם דמעה׃
בשליש	מי מדד בשעלו מים׃
תתם	ולא שמע אמציהו כי׃
בתתם	ספם את ספי ומזוזתם׃

א״ב מן חד חד בא וסימני׳

באשרי	ותאמר לאה באשרי׃
בבבת	כי כה אמר יי׳ צבאות אחר כבוד׃
בגירות	וילכו וישבו בגירות כמהן
בדמותו	ויחי אדם שלשי׳ ומאת׃
בהשמים	יי׳ בהשמים חסדך׃
בוערה	כולם מנאפים כמו תנור
בזונו	וכל הבהמה ושלל׃
בחלמיש	שלח ידו הפך׃
בטובה	וחיבות בנפש׃
ביריעות	וסרח העדף׃
בכלות	ונהמת באחריתך׃
בלהטיהם	ויקרא גם פרעה׃
במוהר	ויאמר שמואל כה תאמרו
בנגע	השבר בנגע הצרעת׃
בסירות	נשבע יי׳ אלהים בקדשו׃
בעדר	וישבו בה יהודה וכל׃
בפס	הוא היה עם דוד בפס׃
בצרתה	שיר המעלות אל יי׳׃
בקרב	כי יעצתי האסף יאסף׃
ברע	אל תאמינו ברע׃
ברבבים	תלמיה רוה נחת׃
בשמור	ויהי בשמור יואב׃
בתיה	ואשתו היהודיה׃

י״ו זוגין חד ב׳ וחד וב׳ וסימ׳

כברזל	ברזל בברזל יחד׃
ובברזל	ויאמר אליהם לאמר בנכסים רבים׃
ברשעת	לא בצדקתך ובישר׃
וברשעת	אל תאמר בלבבך׃
ברחמיך	ואתה ברחמיך ו רבים לא עזבתם במדבר׃
וברחמיך	הרבים לא עשיתם כלה׃
ביין	דמשק סחרתך׃
ובין	וישם דניאל על לבו׃
בהעלות	ויהי בהעלות חיל׃
ובהעלות	הענן מעל המשכן׃
בדברי	ויאמר יי׳ אל משה הנה׃
ובדברי	אתך אפתח את פיך׃
ברכו	וביום הרביעי נקהלו׃
וברכו	ויהי כי הקיפו ימי׃
ברך	כי הלל רשע על׃
וברך	הנה ברך לקחתי׃
ברוכה	ויאמר ברוכה את ליי׳׃
וברוכה	וברוך טעמך וברוכה׃
בצרה	יקראני ואענהו׃
ובצרה	ותבואתה מרבה׃
במזרה	ואזרם במזרה בשערי הארץ׃
ובמזרה	והאלפים והעירים עבדי האדמה׃
בעבדותינו	ועתה כמעט רגע היתה
ובעבדותינו	כי עבדים אנחנו׃
במשפטיהם	ובאו עליך הצן רכב׃
ובמשפטיהם	המלך יתאכל׃
בגזל	נפש כי תחטא ומעלה׃
ובגזל	אל תבטחו בעשק׃
בחנוני	אשר נסוני אבתיכם׃
ובחנוני	הביאו את כל המעשר׃
בתוכחות	ועשיתי בם נקמות׃
ובתוכחות	והיתה חרפה וגדופה׃
בקרבתם	אחרי מות שני בני׃
ובקרבתם	בבאם אל אהל מועד׃
בקשתי	כי לא בקשתי אבטח׃
ובקשתי	ואני נתתי לך שכם׃
בשפטים	ולא ישמע אליכם פרעה
ובשפטים	לכן אמר לבני ישראל׃

והו׳ מן א״ב חד א׳ וחד וא׳ ולכו חלקנו כל הא״ב אסם ש אחותה וכל דרשה בחרשה ימצאנה עכ״ל המעתיק׃

א״ב מן ב״ב וב׳ ברישיהון

ובאף	ונלחמתי אני אתכם ביד
ובאף	מקול אויב מפני עקת׃
ובאפס	ברב עם הדרת מלך׃
ובאפס	ועל שבלו הצלית׃
ובי׳	ואך אם טמאה ארץ׃
ובי׳	לדוד שפטני יי׳׃
ובאהל	ויבא לבן באהל יעקב
ובאהל	ב׳ בפסו׳׃
ובארבע	עשרה שנה בא כדרלעמר
ובארבע	עשרה שנה למלך חזקיה
ובאדום	ושאול לכד את המלוכה
ובאדום	וגם כל היהודים אשר׃
ובאר	כי הקיפה הזעקה׃
ובאר	כי שוחה עמוקה זונה׃
ובא	ואם לא תשמעו אלי׃
ובא	ותאמר לו זרש אשתו׃
ובבאה	הנה באה וידעו כי׃
ובבאה	לפני המלך אמ׳ עם הספר
ובגדל	וידעו העם כלו אפרים׃
ובגדל	אל מי דמית בגה׃
ובדבר	הזה אינכם באמנים׃
ובדבר	כי לא דבר ריק הוא׃
ובהגיע	תר נערה ונערה׃
ובהגיע	תר אסתר בת אביחיל׃
ובהר	שמיר ויהיר ושונה׃
ובהר	כי יי׳ אלהיך מביאך׃
ובהקבץ	בתולת שנית׃
ובהקבץ	ויהי כהשמע דבר המלך׃
ובוכה	ודוד עולה במעלה׃
ובוכה	ויצא ישמעאל בן נתניה׃
ובזרועך	והם עמך ונחלתך׃
ובזרועך	אהה אדני יי׳ הנה אתה׃
ובחיקו	ולרש אין כל כי אם׃
ובחיקו	כרעה עדרו ירעה׃
ובחנתים	לכן כה אמר אדני יי׳ הנני צרפם׃
ובחנתים	והבאתי את השלישית׃
ובחורים	ויעפו נערים ויגעו׃
ובחורים	אז תשמח בתולה׃
ובחשך	כי בהבל בא ובחשך
ובחשך	ב׳ בפסו׳׃
ובטל	ברם עקר שרשוהי׃
ובטל	ודי חזה מלכא עיר וקדיש
ובישר	לא בצדקתך ובישר׃
ובישר	ואתה אם תלך לפני דמל
ובכן	ראיתי רשעים׃
ובכן	לך כנוס את כל׃
ובליעל	ויען כל איש רע׃
ובליעל	בקוץ מונד כלהם׃
ובלכתך	ושננתם לבניך׃
ובלכתך	ולמדתם אתם׃
ובלבנון	ואת כל ערי המסכנו׳׃
ובלבנון	ואת בעלת ואת כל ערי
ובמקום	ולפי העלות הענן׃
ובמקום	אל תתהדר לפני מלך׃
ובמשה	וירא ישראל את היד׃
ובמשה	וידבר העם באלהי׳׃
ובמשב	אשרי האיש אשר׃
ובמשב	וירממוהו בקהל עם׃
ובמלכות	ודניאל דנה הצלח׃
ובמלכות	אחשורש בתחלת׃
ובמלאת	ימי טהרה לבן׃
ובמלאת	הימים האלה׃
ובמקנה	ויביאו את מקניהם׳
ובמקנה	ב׳ בפסו׳׃
ובמנרה	ארבעה גביעים וחברו
ובמנרה	ארבעה גביעים׃
ובמחלת	ותקח מרים הנביאה׃
ובמחלת	ויבא יפתח המצפה׃
ובמורא	ויוציאנו יי׳ ממצרים׃
ובמורא	ותוצא את עמך׃
ובמוראים	או הנסה אלהים׃
ובמוראים׳׃	
ובמה	יודע איפא׃
ובמה	ויקצפו עליו שרי פלשתי׳
ובנביא	העלה יי׳ את ישראל׃

מתפעם בקמץ לבר קלוי דדניאל שהוא דבוק כי אין מהם דבוק אם לא להמיעכו ופארה פתחין כמו בר לבב פר בן בקר ובז שהוא לשון בזה שהוא מן הכפולים ודינו להפתח כמו תסרך כאשר בארתי למעלה כבר דקהלת לא ידענא למעוטי מתי אם לא למעט מילות דוגמתו כמו למר לבר פרת קנז שנפתחים כאשר כתבתי למעלה׃

כל ארבע לעולם פת״ח בין סמוך בין מופלג לבר מאתנה וכפ וכן זתר וכרכס פלדש מתר דרדע וכתה שמות פתחין בלא טעם שכר ענב פחם ככר תמר

מערכת אות הבית

יש פותחין ויש קומצין ומספק נראה לקמוץ מאחר שאין מבטל   כל חטף שהוא בלשון רבה פת״ח ושהוא לשון יחיד קמ״ץ בה״א והוא דלכן מטעם חטף רבה:

כל כהנת

בסוף תיבה המוכלים הברית מה קמצים כמו בכיך ידיך וכן אכלוה שמרוה וכן ותשקין ותהרין וכן סמכת עבית כסית כי כלם כאלו כתובים ה״א
בסוף המלה ואף לענין חק יהו״ה כאשר אבאר בעזרת הא״ל רק אותם אשר הברית מה נקראת לפני הה״א וחי״ת ועי״ן פתחין כמו מזבח זורח טומע

וכנביא ב׳ בפסו׳ •
וכנביאי שמרון ראיתי תפלה •
וכנביאי ירושלם ראיתי שערוריה
ובני ומבני פחת מואב •
ובני ובני ומנשה •
וכשאת וכלכת הכרבים ילכו •
וכשאת מתנותיכם כהעביר •
וכעבור ויאמר משה אל העם •
ובעבור לכן סעפי ישיבוני •
ובערבה בהר ובשפלה דיהושע •
ובערבה ואל המלכי׳ אשר דיהושע
ובעלות בענה בן חושי •
ובעלות זיף וטלם ובעלות •
ובעמך ושרץ היאר צפרדעים •
ובעמך כי בפעם הזאת אני •
ובפלשתי׳ ושאול לכד את המלוכ׳ •
ובפלשתי׳ ויצא וילחם תנינ׳ דפסו׳ •
ובצלתו והיה על אהרן לשרת •
ובצאתו והקיפו הלוים את המלך •
ובקולו אחרי יי׳ אלהיכם תלכו •
ובקולו ויאמר העם אל יהוש׳ •
ובקומה ותשקין את אביהן •
ובקומה ותשקין גם בלילה •
ובקומך ושננתם לבניך •
ובקומך ולמדתם אתם •
וברכה הראש אחיעזר ויואש •
וברכה מונע בר יקבוהו לאם •
וברכו ויאמר דוד אל הגבעוני׳ •
וברכו שאו ידיכם קדש •
ובראש ושבו דמיהם בראש •
ובראש המכונה חצי האמה •
ובראשי וביום שמחתכם •
ובראשי חדשיכם תקריבו •
ובר נקי כפים ובר לבב •
ובר ותאמר זך לקחי •
וברכים חזקו ידים רפות •
וברכים כושל יקימון מליך •
וברחוב ויצאו העם ויביאו ויעשו
וברחוב ב׳ בפסו׳ •
וברחובותיה על כל גגות מואב •
וברחובותיה בחוצותיו חגרו •
וברקים ויהי ביום השלישי •
וברקים וישלח חצים ויפיצם •
ובריתי לכן כה אמ׳ יי׳ אלהי׳ חי אני
ובריתי לעולם אשמור לו חסדי •
וברחמים ברגע קטן עזבתיך •
וברחמים וארשתיך לי לעולם •
ובשכבך ושננתם לבניך •
ובשכבך ולמדתם אתם את :
ובשמך ויקרא אסא אל יי׳ •
ובשמך ולא נסוג ממך תחיינו •
ובשעריך וכתבתם על מזוזו׳ וחברו
ובשעריך וכתבתם על מזוזו׳ •
ובשירים למה נחבאת לברח •
ובשירים ודוד וכל ישר׳ דד״ה •
ובשעלב׳ ויואל האמרי לשבת •
ובשעלבי׳ בן דקר במקץ •
ובתפים ודוד וכל ישר׳ דשמואל :
ובתפים ודוד וכל ישר׳ דד״ה •

ג׳ זוגין יהיראין חד ב׳ וחד
ל׳ב׳ וסימניהון

בעליהן כי יצא דבר המלכה •
לבעליהן ונשמע פתגם המלך •
בניהן כי נאפו ודם בידהן •
לבניהן ויען לבן ויאמר •
בקעם כה אמר יי׳ על דהרות הבשן •
לבקעם אחרי הדברים והאמת •

י״א דכתי׳ ב׳ וקרי׳ כ׳ וסימני׳

בשמעכם והיה במשך בקרן היובל •
בעלות ויהי בעלות הכהני׳ נשאי •
כעלות ולא אבו האנשים לשמע
בחם ויאמר למלאכים הבאים
בשמעו ותצלח רוח אלהים על
בשמעך ויהי בשמעך את קול דשמואל •
ויבן ויבאו אל מחנה ישראל •
יבלו בטוב ימיהם קדם •
באמרם ויהי באמרם אליו יום ויום
וזבוד ומבני בגוי עותי וזבוד •
זבי אחריו החזיק זבי עתלי •
וחילופי׳ ג׳ כתי׳ כ׳ וקרי׳ ב׳ וסי׳ •
במלכן ואת העם אשר בה הוציא
ריבן את מזבח יי׳ •
יבין העז איש רשע בפניו •

ו׳ דכתי׳ ב׳ וקרי׳ מ׳ וסימני׳

באדם ויעמדו המים הירדים •
בעבר ואם רע בעיניכם לעבד •
במלך ויאסרהו פרעה נכה דסוף מלכים •
בימין ויקח יהוידע הכהן ארון •
אבנה הלא טוב אבנה ופרפר •
וישב דאיים את פניו לאיים
וחד חלוף מ׳ כתי׳ וקרי׳ ב׳
מעבר ולחצי שבט המנשה נתן משה בבשן •

שטה חדא דמשמשת בה
כסוף תיבותא וסימניהון

ורבבה ל׳ יפל מצדך אלף •
עזבה ל׳ ואת תזנותיה •
בעקבה ל׳ ויהוא עשה •
קרבה ל׳ לא שמעה בקול •
ומריבה מסה ומריבה על •
להעציבה עשינו להבונים •
דאבה ל׳ בצואריו ילין עז •
למעצבה הן כלכם קדחי אש •
עקבה ל׳ ביום דתריסר •
ורחבה ל׳ ונסבה למעלה •
הקבה ויבא אחר איש •
מצבה ל׳ וחניתי לביתי •
שובבה ל׳ מדוע שובבה העיר •
קרבה ל׳ אל נפשי גאלה •
חובה ל׳ אשר משמאל לדמשק •
נעזבה ל׳ וקראו להם עם •
בארבה ל׳ כמוץ יסוער מגרן •
נקרבה ל׳ החרישו אלי איים •

א״ב מן ב״ב ותרויהון בחד

שגבה ל׳ אשר שגבה ממנו •
פסו׳ וסימניהון
ארום הרפו ודעו כי אנכי
ארחות בימי שמגר בן ענת בימי
אגרטלי ואלה מספרם אגרטלי •
אדו ואצוה אתם על אדו •
איכבה פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה •
בארות ועמק השדים בארות בארות חמר •
בפקוד כי תשא את ראש בני ישׂ׳
בבגד והבגד כי יהיה בו נגע
בצלצלי הללוהו בצלצלי שמע •
ברא ואתה בן אדם שים דברא בראש דרך •
בליל משא מואב כי •
בהבנותו והבית בהבנותו אבן שלמה כסע נבנה •
בכספיא ואצואה אתם על אדו •
גלי קחי ריחים וטחני קמח •
גוז ועיפה פילגש כלב •
גנבת ותלד לו אחות תחפנחס את גנבת •
גלילים ושתי דלתות עצי •
דודיך מה יפו דודיך אחתי כלה
האדום הלעיטני נא מן האדום האדם הזה •
הערכך וחשב לו הכהן את מכסת
הגדגדה משם נסעו הגדגדה ומן הגדגדה יטבתה •
הגלת ערי הנגב סגרו ואין פותח
הלהן תשברנה עד אשר יגדלו •
העיט צבוע נחלתי לי •
ההררי שמא ההררי אחיאם •
הודינו לך אלהים הודינו •
ובאהל ויצא לבן באהל יעקב •
ובמקנה ויביאו את מקניהם אל •
וגבר והיה באשר ירים משה ידו •
ותפשתה והשערה נכתה כי השערה
והגישו אדניו אל האלהים •
והאמה והאמה מזה כעדף בארך
ולמה ויאמר לה אלקנה אישה
והראש אחד יפנה דרך •
ולשלום ויבא אוריהו אליו •
ומוקני כה אמר יי׳ הלוך וקנית לך בקבוק •
ולמד ויפנו אליו עורף ולא פני׳
וילמדו ביהודה וילמדו בעם •
ובערו ויצאו יושבי ערי ישר׳ •
ותורות ויען יחזקיהו ויאמר •
ומאחזת הלוים ומאחזת •
וכנביא העלה יי׳ את ישראל ממצרים •
וללא ומים רבים לישראל •
והודות ויען יחזקיהו ויאמר •
ויחזק מלך הנגב וכן שריו •
ולאלוה מעוזים על כנו יכבד •
ושבר רב מחולל כל •
ומקרה כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה •
ובחשך כי בהבל בא ובחשך ילך
וברחוב ויצאו העם ויביאו דעזרא

ומביאים בימי׳ ההם ראיתי ביהודה •
ושמיתן אהלה הגדולה •
ויטמינו ובאו המצורעים האלה בקצה המחנה :
ואצבעות ותהי עוד מלחמה בגת •
והפוצינה מבלי רעה והזינה •
וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים •
זמרו למלכנו זמרו •
זוחת ובני שימון אמנון •
חיי ואעבור עליך ואראך מתבוססת •
חרבו ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון •
חנוני חנוני אתם רעי •
טמא שפתים ואמר אוי לי כי נדמיתי
יושת אם כפר יושת עליו ונתן
יגח או בן יגח או בת יגח •
ידודון מלאכי צבאות ידודון
יללתה כי הקיפה הזעקה.
ירד אז ירד שריד לאדירים •
ירשה והיה אדום ירשה והיה •
יתאוהו חרש עצים נטה קו •
יזה כל אשר יגע בבשרה יקדש
יצמיתם וישב עליהם את אונם •
בויה תחת כויה פצע תחת פצע
בסאות כי שמה ישבו כסאות
בעון ונשאו עונם בעון הדורש
בעיני כעיני עבדים אל יד אדוניהם
כפורי כפורי זהב שלשים כפורי בכף •
לעזרת אורו מרוז אמר מלאך יי׳
לבש לבש יי׳ עוז התאזר אף תכון תבל בל •
לישע יצאת לישע עמך לישע את משיחך •
לפרבר למערב ארבעה למסלת
לאיתאיל דברי אגור בן יקה נאם •
למלכים אל למלכים למואל •
לפרחות הנני אל כסתותיכנה •
להשבע ווזה אם למוד ילמדו •
לבבתיני אחתי כלה •
יספת לגוי יי׳ יספת •
מני סורו מני דרך הטו •
ממתים ידך יי׳ ממתי׳ מחלד חלקם
מדוד מה דודך מדוד היפה בנשי׳
מטיבי שלשה המה מטיבי לכת •
נחמו נחמו עמי •
נעול גן נעול אחתי כלה •
סורה ותצא יעל לקראת סיסרא
ערו זכור יי׳ לבני אדום •
פרת בן פרת יוסף בן •
ציצית דבר אל בני ישר׳ ואמרת •
צבעים הלא ימצאו יחלקו שלל •
קרבנה ותבאנה אל קרבנה ולא
קצנו צדו צעדינו מלכת ברחובותינו •
רבתי איכה ישבה בדד העיר רבתי עם •
רזי מכנף הארץ זמירו׳ שמענו
שקמתי חדלו פרזון בישר׳ חדלו
שמרים ליל שמרים הוא ליי׳ להוציאם •

שארח

אלוה מתימן יבא   כל מבטלי הקמץ אשר אמרנו באתנח ובסוף פסוק תמצא המבטלים וחזר הקמץ לאיתנו לבד היוצאי׳ מן הכלל המנויים במסורת ובסוף הספר אכתבם בעזרת הא״ל: סיימנו לבאר משפט הקמץ והפתח גדולים :   ממבון   סבתו הסביח כור ישרא לקדומו לעזרני
לבאר משפט הקמץ גדול והפתח גדול כן יהיה בעזרי לבאר משפ׳ הקמץ קטן הנקר׳ צרי והפתח קטון הנקרא סגול :

יבינו המשכילים כי כל התורה כולה כל הברית אי מלה ראויה להכיר בקמץ קטן לולי מבטליה והם יג ואלה הם: א כל פעל עבר ממשקל דבר כפר ספר ב דגש אקח אתן ישמרנו ג סבא אסמור חלבו ודוגמתם ד כל הם תם גם שמום בסוף תיבה כמו ידיהם וסימן התך ה כל איך איה איכה שמום בסוף תיבה כמו ידיה וסימן כהן ו כל בכלה המחברת המלה לפני אחהע כמו החכם לעני לעשיר ז מקף כמו דבר כה וכל ובן ואת ואל הדבוקים

שארה וכתו שארה ותכן׃
תקוננה קינה היא וקוננוה׃
תיכול ואנה שמעת עליך׃
תדלחם והאבדת את כל בהמתה

אב תאומים בפסו׳ וסימנ׳

אכול אכול ויאמר אלי בן אדם׃
אבן אבן הנני יסד בציון אבן׃
ארבעה ארבעה ארבעה פנים לאחד׃
אריאל אריאל קרית חנה דוד׃
אחיך אחיך בן אדם אחיך׃
אמה אמה ואלה מדות המזבח׃
אני אני ויהי אחרי כל רעתך׃
אבשלום אבשלום ויהלך לאט את׃
אשיב אשיב אמר יי מבשן׃
אלי אלי למה עזבתני׃
אל אל יסגירני אל אל עויל׃
אני אני דברתי אף קראתיו׃
אבדתי אבותי לך כנוס את כל׃
בדרך בדרך אעברה נא בארצך׃
בארת בארת חבר ינסו׃
ברזל ברזל הירוע ברזל ברזל׃
בכנור בכנור זמרו ליי בכנור׃
כערב בערב ונרותיה לבער דה׃
גבהה גבהה אל הרבו תדברו׃
גדל גדל ויהי נשר גדול גדל׃
גבים גבים עשה הנחל הזה גבים
דרך דרך ובפנתי הלשכות׃
הוהו בכל רחובות מספד׃
האדם האדם הלעיני נא׃
הקרב הקרב כל הקרב הקרב אל׃
הנער הנער והנביא׃
הרועים הרועים לכן כה אמר יי על הרועים׃
התשפט התשפט בן אדם התשפט אל עיר׃
הלוט הלוט ובלע בהר הזה פני׃
התעוררי התעוררי קומי שבי ירושלם
הדרי הדרו ונאספה שמחה וגיל
הנני הנני נדרשתי ללא שאלו
הב הב בחלקי נחל חלקך׃
המונים המונים בעמק החרוץ דיואל
הוי הוי ונסו מארץ צפון׃
הב הב לעלוקה שתי בנות׃
ודרך ודרך והיה שם מסלול ודרך
ועשאל ועשאל ויהיו שם שלשה׃
ועיר ועיר והימים האלה
זמרו זמרו זמרו לאלהים זמרו׃
חברים חברים ויעברו אתם׃
חמשת חמשת ולקחת חמשה׃
חלילה חלילה ויען יואב׃
חמשים חמשים איש בסערה׃
חלמתי חלמתי שמעתי את אשר אמרו הנביאים׃
חי חי הוא יודך כמוני׃
חן חן מי אתה הר הגדול׃
חנני חנני אתם רעי׃
חכמת חכמת לך ולצת לבדך׃
יעקב יעקב ויאמר הנני׃
יה יה אמרתי לא אראה יה
יבשו יבשו בל קוץ לא יבשו׃
יצמיתם יצמיתם וישב עליה את אונם

ידרך ידרך אל ידרך הדרך׃
ידודון ידודון מלאכי צבאות׃
להם להם ויהי לו שלשים בנים
לנחלה לנחלה או עיר הדבי׳ סיר׃
למעני למעני אעשה כי איך יחל׃
לחרב לחרב ואמרת להם
לרעב לרעב ב׳ בפסו׳
לבש לבש יי מלך גאות׃
לאיתיאל לאיתיאל דברי אגור׃
לזהב לזהב ולכסף לכסף דה׃
משה משה וירא יי כי סר לראות
בטה כטה וקח מאתם׃
מעלה מעלה הגר אשר בקרבך׃
מטה מטה ב׳ בפסו׳
מזבח מזבח ויקרא על המזב׳
מעי מעי אוחילה קירות׃
מוסד מוסד הנני יסד בציון׃
מדינה מדינה ויקראו ספרי׃
מלכא מלכא ענו ואמרין לנבוכד׃
מעל מעל הלא עכן בן׃
מנא מנא ודנא כתבא די רשים
נח נח אלה תולדות׃
נפלה נפלה בכל וכל פסילי אלהיה׃
נחמו נחמו עמי יאמר׃
נחלה נחלה ונתן ארצם קדמ׳׃
סובב סובב הולך הרוח ועל׃
עדר עדר ויתן ביד עבדיו׃
עשרה עשרה הכף בשקל הקדש׃
עיר עיר הדינה הערי האלה׃
עברו עברו בשערים פנו דרך׃
עמי עמי והרעתיה לי בארץ׃
עליכם עליכ׳ יוסף יי עליכ׳ דתהלות
על על כל קבל דנא׃
ערו ערו עד היסוד בה׃
עיני עיני עוללה לנפשי׃
עריבות עריבות וכני ישרא׳ ויהודה׃
פרץ פרץ אלה תולדות׃
פנחס פנחס אלעזר הולי׳ דה׃
צדק צדק תרדף למען׃
צא צא ובה אבי שמעי בקללו׃
רע רע יאמר הקונה׃
ראשי ראשי ויאמר אל אביו׃
שנה שנה עשר תעשר את כל
שמואל שמו׳ ויבא יי ויתיצב׃
שובו שובו אמר אליהם׃
שעלים שעלי׳ אחזו לנו שעלים׃
שמעו שמעו ותקרא אשה חכמה׃
שם שם לו חק ומשפט׃
שם שם אלה תולדת שם׃
שם שם אשר נקרא שם שם׃
שבת שבת ומן בני הקהתי׃
תרח תרח ואלה תולדת תרח׃

בא

ויבא נא׳ וסימנ׳הון נמסר בפרשת ויקהל׃
ויביאו לד׳ וסימניהון
לוט וישלחו האנשים׃
ויעברו אנשים מדינים׃
הפסים וישלחו את כתנת׃

המנחה ויבא יוסף הביתה׃
בקניהם ויביאו את מקניהם׃
ויתפרקו כל העם את נזמי׃
בטוה וכל אשה חכמת לב׃
המשכן ויביאו את המשכן׃
ויקב בן האשה הישראלית׃
קרבנם ויביאו את קרבנם׃
השבי ויביאו אל משה׃
הזהב ויקח משה ואלעזר׃
וימצאו מישבי יבש גלעד׃
הנער וישחטו את הפר׃
דגון ויקחו פלשתים את׃
בגבעה ויבאו אנשי קרית׃
ויצגו ויבאו את ארון יי׃
ויבקעו שלשת הגברים׃
איש בשת ויביאו את ראש׃
ויבקשו נערה יפה בכל׃
חרב ויאמר המלך קחו׃
הכהנים ויביאו הכהנים את ארון׃
אופירה ויבאו אופירה ויקחו׃
וישבחו כל השרים וכל דה׃
האהל ויביאו את ארון דה׃
ויבקעו השלשה במחנה דה׃
הכהנים ויביאו הכהנים דה׃
אופירה וישלח חירם דה׃
וישבו בני ישראל מאחיה׃
ויתנהו יי אלהיו ביד מלך׃
הקהל ויען יחזקיהו ויאמר׃
פרים ויביאו שבעה פרי׃
משחטו הפסח בארבעה׃
התרומה ויביאו את התרומה׃
סכות ויצאו העם ויביאו׃
שכל ויביאו לנו כיד ׃ ב׳ מנהון דגש ועיין בסדר אמור ובאיוב סי׳ לג׳׃

ויבא יא׳ רפין וסי׳ נמסר באיוב סי׳ כא׳׃

באה יא׳ מלרע וסימניהון
אורחת וישבו לאכול לחם׃
רחל ויאמר להם השלום לו׃
בכל ותאמר לנעריה עברו׃
לקבץ ואנכי מעשיהם׃
קול שמועה הנה באה׃
תרשיש ויקם יונה לברוח׃
מגדל ואתה מגדל עדר׃
תעלה ואם משפחת מצרים׃
מחלת תוחלת ממושכה׃
המלך ובזה הנערה באה׃
ובבקר בערב היא באה׃
וכל יחזקאל ומלכי׳ דבו׳ בכב׳ וכו׳

יואב והשמועה באה אל׃
הצפירה באה הצפירה׃

יבא יג׳ ה׳ חסרי׳ ות׳ כל וסימני׳ נמסר בתלים סימן עח׳׃

תביא יג׳ וסימניהון נמסר בפרשת משפטים וישעיה סימן נח׳׃

הביא ח׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן א׳ וביחזקאל סימן ד׳׃

יבא יד׳ סבירין יבאו וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמיני׃

ויבא ח׳ קריין לישן חד וחמין לישן סגין בליש׳ וסימניהון נמסר פ׳ שלח לך׃

הביא ב׳ לנקבה בליש׳ וסימניהון
המטפחת הבי׳ המטפחת אשר׃
הברכה ועתה הברכה הזאת׃

ויבאו ז׳ רפין וסימ׳ נמסר ביהושע ריש סימן יח ובישעיה סימן יג פסו׳ ב׳ ובירמיה סימן ג׳׃

ויביאוהו ז׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ כו׳׃

ויבאו ט׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמיני׃

והביאו ו׳ וסימניה׳ נמסר בדה ב׳ סימן כט׳׃

הביאו ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ׃

והביאו ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויקרא׃

ובואו ד׳ וסימניהון נמסר ריש מלכים׃

ולבוא ד׳ וכל וסימניהון נמסר ריש וילך׃

הבאה ג׳ מלרע וסימניהון נמסר ברות סימן ד׳ ובדה א׳ ריש סימן כו׳׃

הבאה ג׳ מלעיל וסימניהון נמסר פרש׳ וירא ואיוב סימן ב׳׃

מובאים ג׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל׳

ואבואה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויצא׃

ובא ג׳ וסימניהון
אוהב וכל ישראל ויהוד׳ אהב׃
בעשא וילך בעשא מלך ישראל
וחברו ויעל בעשא׃

ואבא ה׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר פ׳ חיי שרה׃

ונבאה ב׳ וסי׳ נמסר בירמיה סימ׳ ד׳׃

הביאה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תולדות׃

הביאה ג׳ וסימ׳ נמסר במגילה סי׳ ה׳ ודה ב׳ סימן ט׳׃

ויביאה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בראשית ומלכי׳ א׳ ריש סימן ג׳ ודניאל סימן ט׳׃

תבא יז׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בסדר תזריע ובאיוב סימן א׳ וכל משלי דבו׳ חס׳ בר מן ב׳ וסי׳ נמסר בתלים בא׳ רבתי אות ה׳ ובמשלי סוף סימן כב׳׃

נבא ונבא ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר פ׳ וישב׃

יבואו ג׳ מל׳ וסי׳ בתלים סימן פו׳׃

בבוא ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר פרש׳ מקץ ותלים

ח אף בלא מקף אם היא רהוטה כמו אשר כאשר ורוגמתם ט כל הברית אה והא בסופה ואיכו דבוק כמו אעשה מעשה י שם דבר מחטופי למר פעל מהברית או אי והטעם לעיל כמו ספי סבי יא דוגמת מלך ארץ המתגבים לעיל יב או אה והבגיבה לעיל דוגמת שמע ספע פרח מלח יג בגיבה מקדמת כמו ויסב אהל הוכל׃ הנה כללתים בכללם עתה אבארם בפרטם׃ דבר כפר ורעיו שהם לשון עבר אבל בכל אחר הפעלו׳ עתיד או צווי או הווה או גם הפועל כהפך

הראשון

מערכת אות הבית

לקמץ קטן כמו מדבר דבר אדבר מדבר לדבר ודבר יכפר ואם אות האמצעית מאותיות אחה״ע כמו כן בברי כמו כאשר מקדמו סחת לו כפר פרעה וסרת את אחיו מאן יבמי׃
וכאשר סבי אותיות אחרונות סבי למר״ן פעולות יש פותחין ויש קומצין כמו מלל פלל קלל הלל וכן כל הבא באתנחתא וס״פ וגם בסגול אחר הזריקא במ״א הבא בסגול אחר
הזריקא וכפתח והוא והנה החיה י׳ אותי כאשר דבר׃ כמו אפל אקח ימרכו בעליו אבל ימרכו הרפוי בברי ופירושו יסמור אותנו

ואדבר על הדגש

ותלים סימן נב״׃

ואביא ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
פרשת וישמע יתרו׃

ולא תבוא ג׳ וסי׳ נמסר
ביחזקאל
סימן כ״ד׃

ותביאהו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סו׳ סי׳ א׳׃

בבא ו׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר פ׳ כי תשא׃

הביאתיו ד׳ בליש׳ וסי׳
נמס׳ פ׳ מקץ׃

ותבאנה ה׳ וסימ׳ נמסר
בפרש׳ שבות׃

ובא י״ז ר״פ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן י״ז
ובישעיה סימן מ״ז ובדניאל סימן י״א׃

הבאתם ג׳ וסימניהון נמסר
פרש׳ חקת׃

והביאותים ד׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סי׳ כ״ח

הביא ג׳ ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בישעיה סוף
סימן מ״ג ובשיר השירים סי׳ ג׳׃

יובא ה׳ ומל׳ וסימ׳ נמסר
פרשת צו ומלכים ב״
ריש סימן י״ב׃

ויבוא ט״ו מל׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל א׳ סימן ד׳
וביחזקאל סימן כ׳׃

ויבואו ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
במלכים ב׳ סוף
סימן י״א׃

ובבואו ג׳ וסימני׳ נמסר
במלכים ב׳ סי׳ י״א׃

ויביאהו ז׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
פרשת ויצא׃

בוא י״ד מל׳ וסימ׳ נמסר
בישעיה סימן כ׳
וביחזקאל סימן ל״ג׃
וכל שמואל וכתובי׳ דכו׳ מל׳
במ״ה חס׳ וסימניהון נמסר בתלים
סימן קכ״ז׃

מבוא ו׳ ה׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימני״
נמסר סו׳ פר׳ חיי שרה׃

בבאכם ג׳ וסימ׳ נמסר
בפרש׳ שלח לך׃

מלין דחסרים י׳ בלישן

ביאה סימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן י״ז׃

יביא ט״ו ה׳ מנהון חס׳ וסימני׳
נמסר בפרש׳ צו ובסו׳
שיר השירים׃

ובאת ז׳ בטעם מלרע וסימ׳
נמסר פרש׳ נח׃

בואי ד׳ כל׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת וירא׃

הביאי ג׳ וסימניהון

הבריה הביאי את הבריה׃
עצה הביאי עצה עשי׃

מרחוק הביאי בני מרחוק׃

ובא ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים
א׳ סימן כ״ב׃

ביאת שם י״ב בליש׳
וסימניהון

התאנף גם בי התאנף יי׳׃
בשלה הבאים שם בשילה׃
נציבי אשר שם נציבי פלשתי׳׃
הגבעתה ויבא שם הגבעתה׃
מערה ויבא שם אל המערה׃
עילם לא יבא שם נדחי׃
מעט למקדש מעט בארצות׃
למען יספרו את כל תועבותיהם
אשר אתם הבאים׃
ויבא אל הגוים אשר באו׃
לא למענכם אני עשה׃
נחלים אשר יבא שם׃

לביא ב׳ וסימניהון בירמיה
סי׳ ל״ט ע״ש׃

לבא ט׳ חסרים וסימני׳ נמסר
בפרשת ויחי׃

והבא ו׳ וסימניהון

הבית והבא אל הבית כל ימי׃
השדרות והבא אל השדרות יוכת׃
יומת והבא אחריה יומת דמלכי׳׃
וחכרו דה״ו׃
נגב והבא דרך שער נגב׃
והבא אל הבית יומת׃

ובבוא ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מל׳
וסימ׳ נמסר סו׳ פר׳
כי תשא׃

ופאת ג׳ בטעם רביע וסימ׳
נמסר בזכריה סי׳ ו׳׃

ובאו ג׳ וסימניהון

הקבצו ובאו והתנגשו׃
עושו ובאו כל הגוים׃
האספו הקבצו ובאו האספו׃

בא יבא ה׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת מצורע
ובחבקוק סימן ב׳׃

ובבא ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳
נמסר פ׳ תצא׃

יבוא ט׳ מל׳ באוריתא

ויהושע ושפטי׳ וסי׳ נמס׳ פר׳ אחרימו׳
וכל שאר נביאים דכו׳ מל׳ במ״ז
חס׳ וכל מלכים דכו׳ חס׳ וכל
תהלים ואיוב ומשלי דכו׳ חס׳ במ״ה
מל׳ וכל שיר השירים דכו׳ מל׳
במ״א חס׳ וכל קהלת דכו׳ חס׳ במ״א
מל׳ וכל שאר כתוב׳ מל׳ במ״ג חס׳
וסימ׳ נמסר פרשת בהעלתך׃

מבואו ד״ג מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
נמסר ריש מלאכי׃

ולא בא ג׳ וסי׳ נמסר
בשמואל א׳ סי׳ י״ג
וביחזקאל סי׳ י״ד׃

בבואם כלהון חס׳ במ״ג וסימני׳
נמסר בסדר תצוה׃

והביאום ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן י״ד וירמיה סימן ד׳׃

ובאת ה׳ לנקבה וסימ׳ נמסר
ברות סימן ג׳׃

ט׳ חס׳ א׳ בלשון ביאה וסי׳

נמסר בירמיה סוף סימן ל״ט׃

הביאני ד׳ וסימ׳ נמסר פ׳
ויהי עקב׃

ותבוא י״ מל׳ בנביאים וסי׳
נמסר ביחזקאל
סימן כ״ב וכל כתובי׳ דכו׳ מל׳ במ״ב
וסימניהון

ותבא כמים בקרבו׃
ותבא בלט ותגל׃

הבא ג׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳
סוף סימן ד׳׃

תבואנו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסי׳ נמסר במשלי
סוף סימן י״א׃

באכה ו׳ כתוב כן וסימני׳
נמסר פר׳ נח ע״ש׃

תבואות ז׳ בליש וסימ׳

וזית כתבואת׃
לפי רב השנים׃
במספר שנים אחר׃
וממגד תבואת שמש׃
וישאל המלך לאשה׃
טוב מעט בצדקה׃
באין אלפים אבוס בר׃

תבואתך ג׳ וסימניהון

בכל תבואתך ובכל׃
תוציא את כל מעשר תבואתך׃
ובכל תבואתך השרש׃

בארה ד׳ וסימני׳ נמסר
פרשת ויגש׃

ובאר ד׳ וסימניהון

וחצר שועל׃
יללתה ובאר אלים יללתה׃
תדרשו ואל תדרשו ביתאל׃
צרה ובאר צרה נכריה׃

בב

בבלה כ״ט וסימניהון

ונשא הנה ימים באים׃
ויגל את יהויכין ב׳ בפסו״׃
החיל ואת כל אנשי החיל׃
עמודי ואת עמודי הנחשת׃
שלחתי כה אמר יי׳ גאלכם׃
למגור כי כה אמר יי׳ הנני׃
חסן ונתתי את כל חסן׃
מושבים ואל הכהנים ואל׃
ואם נביאים הם ואם יש דבר׃
אשר לא לקחם נבוכד נצר׃
יובאו בבלה יובאו ושמה׃

ואת יכניה בן יהויקים׃
ואלה דברי הספר אשר שלח׃
ביד אלעשה בן שפן׃
הגולה כה אמר יי׳ צבאות׃
כי אמרתם הקים לנו יי׳ נביאים׃
הגולה ואתם שמעו דבר יי׳ כל׃
לביא ואת עיני צדקיהו קדמא
דירמיה׃
בקחתו הדבר אשר היה אחר׃
החילים וישמעו כל שרי׃
ויאסרהו ואת עיני צדקיהו׃
עמודי ואת עמודי הנחשת׃
המרי אמר נא לבית המרי׃
והבאתי ופרשתי את רשתי׃
וחברו ופרשתי עליך רשתי׃
הצבא ויבא יי׳ עליהם את שרי׃
ולתשובת השנה שלח׃
עליו עלה נבוכד נצר מלך בבל׃

בבבל ת׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כ״ט׃

ובבבל ד׳ וסימניהון

פשחור ואתה פשחור וכל׃
צדקיה ובכל יוליך את צדקיה׃
תמלט ואתה לא תמלט׃
רהב אזכיר רהב ובבל׃

אל בבל ו׳ וסימני׳ נמסר
בערך אל׃

בג

בוגדים ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בישעיה סוף סימן
כ״ד ובחבקוק סימן א׳ ובתלי׳ סימן כ״ה׃

ובגדיו ד׳ וסימניהון נמסר
פרש׳ ואתה תצוה
ובשמו׳ ב׳ סימן א׳׃

בבגד ד׳ דגשי׳ וסימניהון

סס כבגד יאכלם סס׃
והארץ כבגד תבלה׃
עש כבגד יבלו עש יאכלם׃
כלבוש כבגד יבלו כלבוש תחליפם

ואת בגדי ז׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ כי תשא׃

בד

ואת בדיו ד׳ וסימניהון
נמסר פ׳ ויקהל׃

בדד ח׳ וסימ׳ נמסר פרשת
תזריע וירמיה סי׳ כ״ט׃

לבדד ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳
בלק וסו׳ מיכה׃

בודד ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה
סימן ט״ו ובהושע סימן
ח׳ ותלים סי׳ ק״ב׃

לבדך ג׳ זקפי׳ וסימ׳ נמסר
פרש׳ וישמע יתרו
ושמואל א׳ ריש סימן כ״א ונחמיה
סימן ט׳׃

ויבדל

וזה החלוק לעולם בין כי המסמם אותו לכו המסמם אותכו זה רפוי וכרוו וזה דגוש ופתח לבד תיבת ממכו שלעולם דגש בין ליחיד הנסתר בין לרבים המדברים בעצמם
והטעם כי חסר נון אחרת למדברים בעצמם כמו ממכו כי כ״ון השניה לכו המסמם אותכו וכון ראשונה לתיבה מן ומכלל הדגשות יבאו ארבע מילות אלה מהמה הכה
האזכה וסימן אכ״לו במלה והמה הנה יש לתת טעם כי אף בלא אות אחרונה תשאר המלה כבוכה כמו אל הם הן ועל כן לא יבטל הדגש ברבוכם מתמפטם הראשון אך

מערכת אות הב״ית

במלת האזכה אין בידי טעם נכון ואין לתמוה ממלות בישרא״ל חדלו קנה וקוף קמלו לי ידמו ויחלו כי זה כח האתנח וסוף המסכה המלה בשני דרכים כאשר בארתי למע׳ כמו אשמור ורעיו חלבו ערכו וזה הדבר בסב״א סוכן אבל סב״א מגיע כמו כל איתן לפני חטופי פ״א פעל כשה אשכה יסבה כדעה ידעו כקמצי׳ כי הם מגיעים באתנח וס״פ כי יאמר גמה לי ואסבה ואתנו תסבו ואם לא הדעה וכן זיתיך

ואבאר נא משפט שבא המבטל צרי

ויבדל ג׳ וסימניהון
ויבדל אלהים בין האור׳
ויבדל בין המים אשר׳
ויבדל דוד ושרי הצבא׳

ברן ד׳ וסימניהון
משלח י״ את ירובעל׳
וישם את האחד׳
עגלי זהב אשר ביתאל׳
ובני אולם ברן אלה בני׳

בה

ובה ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת חיי שרה וישעיה סי׳ ט׳

בה ג׳ כפקין רפי׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ ס״ח׳

בה ב׳ סבירין בם וסימניהון
מואב ויכו בה והכות את מואב׳
ותירש יכחש בה׳

והזילופ׳ ד׳ סבי׳ בה וקריין בם וסימניהון
השמרים הם את דרכי׳
תנופה ובמלחמות תנופה נלחם
מצבת אשר בשלכת מצבתכם
משלת היינו מעולם לא משלת
וד׳ סבי׳ בה וקריין בו וסימני׳ נמסר פרש׳ ואלה שמות׳

בא ג׳ סבי׳ ליש׳ אחרי׳ וסימניהון
בם והיה כל מעבר מטה׳
בו והיה אם שמוע תשמע׳
בא אני י״ נעניתי לו בה׳

בהמה ג׳ וסימניהון נמסר סוף ויקרא׳

יבהלונני ג׳ וסימני׳ נמסר בדניאל סימן ג׳

בבהמה ו׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ נח׳

בבהמה ד׳ רפין וסימניהון נמסר בפרש׳ נח ובפרשת צו׳

ולבהמה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת צו׳

וכל בהמה ג׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ משפטי׳

בו

בוני ד׳ וסימניהון
שמעי׳ שרביה׳
עזגד׳ ומן ה״ יום שמעיה׳
דשמעי בנו כתיב עזגד בני כת׳

בור ג׳ כתי׳ באר וסימניהון נמסר בשמו׳ ב׳ סי׳ כ״ג

בור ב׳ חס׳ וסי׳ כי יפתח איש בור חנייב דפסר׳
עד בור ינוס׳

בורות הברות ה׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בפרשת וישב ע״ש׳

בוש ג׳ חס׳ וסימניהון
ויפצרו בו עד בש׳
ויעמד פניו וישב עד בש׳
ובש מואב מכמוש׳

בשתי ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ל״א׳

בשתם ד׳ וסימניהון נמסר בתלי׳ ס׳ ע׳ וכי׳ ק״ט

בושו ג׳ ביחזקאל וסימני׳ נמס׳ ביחזקאל סי׳ ל״ו

ובושו ג׳ וסימניהון
שריקות ובושו עבדי פשתים׳
וקוצים זרעו חטים וקוצי׳ קצרו׳
ובושו וחזים וחפרו׳

בז

בזה ח׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שלח לך ויחזקאל סימן י״ו׳

לבזו ג׳ ב׳ בל׳ וסימניהון נמסר במגלה סוף סימן ג׳ ובד״ה ב׳ סי׳ ד׳

בח

יבחר ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר ביהושע סוף סימן ט׳

בחרו ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בראשית וסוף ישעיה ומשלי סימן א׳

ובחורים ג׳ ב׳ מלאים וסימניהון
ובחריהם בחרב תהרג׳
בכי חרב במלחמה׳
ויהרג׳ קרמ׳ חס׳

ובחור ג׳ וסימניהון׳
ובחור אתו מכל׳
הנער כי בטרם ידע הנער׳
חמאה ודבש יאכל׳

בחורים ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בשמו׳ ב׳ סימן ג׳

בט

מבטחו ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן י״ז ואיוב סימן ח׳

כל לשון בטיחה על במ״ו אל וסימני׳
הסיר וכי תאמרון אלי י״ אלהי׳ ב׳
וחברו דה״א וכי תאמר אלי׳
חזקיהו ואל יבטח אתכם דמלכי׳
וחברו דישעיה׳
אל תבטחו לכם אל׳
שוא אל י״ בטחתי׳
זבחו ובטחו אל י״׳
החיים אל כל החיים יש בטחון׳
הארב כי בטחו אל הארב׳
אבונה בטח אל י״ בכל לבך׳

בוטח ב׳ מל׳ בתורה וכל כתובי׳ מל׳ בר״ח וסי׳ נמסר במשלי סי׳ כ״ח׳

י״ח דגשים בתר יהו״א
ברא בבטל וסי׳ נמסר בדניאל סי׳ ה׳

בבטן ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע סימ׳ י״ב

בי

ביי׳ נמסר בשער יי׳

ביאדני נמסר בערך אדני׳

בינותינו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״א׳

ג׳ פסו׳ ביני ובינך ובין וסימניהון נמסר בפרשת לך לך וד״ה ב׳ סימן י״ו׳

בין ז׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בינונה ובמשלי ריש סימן כ״ג וע״ש בה דאקשינן ופרכינן׳

הבין ה׳ וסימניהון בלשון ארמי׳ הוון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא וביארים נמסר במלכים א׳ סימן ג׳ ובישעיה סימן כ״ח ותלי׳ סוף סימ׳ ל״ב ובמשלי סי׳ י״ד׳

הבין ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סו׳ סי׳ כ״ח׳

ויבן ד׳ וסימניהון
וירא דוד כי עבדיו׳
ויוסף י״ קרא עוד׳
ויבן ויפרץ בכל בניו בד״ה׳
וידבר ויבן וידבר עמי׳

ויבין ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ ט׳ וסו׳ הושע

ולא יבינו ג׳ וסימ׳
לא ידעו ולא יבינו דישעיה׳
יתבררו דתלבנו׳
לא ידעו ולא יבינו בחשכה׳

ולא יבין ג׳ וסימניהון
ואדם ביקר תני׳
ויאמרו לא יראה יה ולא יבין׳
יכבדו בניו ולא ידע׳

ולא אבין ד׳ וסימניהון נמסר סו׳ דניאל

הביתה י״ח וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ג

על בית ועל בית ל״ג וסימ׳ נמסר פרשת במדבר סיני וכל מלכי׳ וישעיה וירמיה ותרים׳ דב׳ על בית במ״א אל ביה וסים נמסר במלכים א׳ סימן י״ד׳

על הבית ד׳ וסים׳ נמסר בפרש׳ וירא׳

על ביתו ח׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מקץ׳

כל מלכים וישעיה על הבית בב״ד אל הבית וסימניהון
וארז אל הבית פנימה׳
בהותות להיות עיניך פתוחות׳
ופרש כפיו אל הבית הזה׳
ובא והתפלל אל הבית׳

ואל ביתו ג׳ וסימ׳ נמסר בערך אל׳

ועל ביתו ד׳ וסימניהון
דברת ועתה י״ אלהים הדבר דשמואל וחברו דד״ה׳
והנביא והכהן והעם׳
ועתה דעי וראי בה׳

אמר המעתיק קשיא לן דבפסוק ועתה דעי וראי הוא ועל כל ביתו ולא ועל ביתו וכן הוא בכל הספרים שלנו ואולי המסר פליג על הספרי׳ שלנו וכן בכמה דוכתי עיין בהקדמתי למקרה עכ״ל׳

וכל ביתו ג׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ א׳ ובשמואל ב׳ סי׳ ט״ו׳

למשפחתם ולבית אבתם ג׳ וסי׳ נמסר בבמדבר נשא׳

ולבית ו׳ וסימ׳ נמסר במדבר נשא ג׳ במנחון דפ״ם

וכל בית י״ב וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ ט׳

איש וביתו ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמו׳ א׳ סי׳ כ׳

ואת כל בית ט׳ וסימ׳ נמס׳ במלכי׳ ב׳ סי׳ כ״ה

ואת הבית ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ מצורע ובמלכים א׳ סימן ט׳

בית ד׳ סבירי׳ בבית וסי׳ נמסר בפרש׳ וארא ובמלכים ב׳ סימן ב׳

בבית יא״ מיחדין וסימניהון
בבית אביה ואסרה אסר׳
בבית שאן ויאמרו בני יוסף׳
בבית שאול ויהי בהיות המלחמ׳
בבית ירבעם והפרדו לו כל׳
בבית ישראל ראיתי שערוריה׳
בבית קדש ויועץ בבית קדש׳
בבית יער ושלש מאות מגנים׳
בבית הארז׳ ויהי כאשר׳

בבית

בינך מתך ויאמר זיתך מתך בינך אך כל הבריה הבאה במקום חירק וההפכה מכח אחה״רע בבד״י ואין כח ברגם לבטלו כאלה חרפו ברכו ברקו כי הם ממסקל דברו סברו אך אין הר״ים סובלת דגש וכסתכה גם לחירק וכן כל הראכו העלנו ודומתם כי הם כבדי׳ על מסקל הקכי מכעורי וכן כל מאכום מחרון אף מהמון רסעי׳ מרהות ברע מעמות כי הם על דרך מקכוף מעבר מדבר מקר וכן קדמה קדמה כרויים בלא טעם ברור וכן כל ויםת ויבך וירד מיעקב כקמצים ורחויים להיות נהו קיס על דרך ויפן

מערכת אות הבית

ויכן וכן קדמה קדמה על דרך קדמת אמור היו ראויים אך דעת המתכונתם לא מצאנו בלשון קדם ׃ אחה״ע ואות איתן לפניהם ואחריהם מב״א כפתחות כאלה ואעתק אערכה יחזקו מוסרותיכם יחסכו כי לולי המבא מאחריהם יתכן אות הגרון להנקד בה נקודות כמו אעשה אעריך ׃

כל שתי הברות אי אי

בפעלה והמניה באות כוכבי נשפו והטעם

ואדבר על הת״ך

אמר חתך כרי מגרולתו כמו ידיקם רגליה״ הסר ההם

בבית אלהא ואף מאני בית אלהא
בבית מלך והגה כל הנשים ׃
בבית המן ויאמר חרבנא ׃

ה׳ זוגין חד בית וחד בבית

וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״ז ומגלה ריש סימן ה׳ ׃

ובית המלך ג׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ ב׳ סימן י״ב ׃

בבית ו׳ רפין וסי׳ נמס׳ במלכי״ א׳ סימן ג׳ ׃

וביתו ו׳ וסימניהון נמס׳ פרשת שמות ׃

בית הבית ד׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר בסו׳ סדר לך לך ׃

ואת ביתו ז׳ וסימניהון נמסר בפרשת לך לך ומלכים א׳ סימן ד׳ ׃

הבתים ג׳ בתרי טעמי וסימניהן

הבתים אשר יאכלו אתו ׃
ותתצו הבתים לבצר ׃
ונשסו הבתים והנשים ׃

ביתה ה׳ בתורה וסימניהון

קום לך פדנה ארם
ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף ׃
ביתה פרעה ובית ׃
ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף ׃

בית ד׳ קמצ׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרשת לך לך ובמלכים א׳ ס׳ ה׳ ׃

ביתאל ג׳ בטע׳ זקף וסימ׳ נמסר בפרש׳ וישלח ובמלכי׳ א׳ סו׳ סי׳ י״ב ׃

בביתאל ד׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן כ״ג ׃

בך

בכה ג׳ כתי׳ ה׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ס׳ כ״ב ׃

בוכה ובוכה ז׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמות ׃

בכו ה׳ כתו׳ ו׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן ל׳ ׃

בבכי ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויגש ׃

ואבכה ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ס״ט ׃

כל לשון בכיה על במ״ג

אל וסי׳

ויבך אל קבר אבנר ׃
אל שאול בבינה ׃
יבכו אליך מספד מר ׃

בכר ז׳ חס׳ בתורה וסי׳ נמסר בפרשת ויגש ׃

בכורו ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וישב ׃

וכל בכור ד׳ וסימניהון

ומת כל בכור בארץ ׃
וי׳ הכה כל בכור ׃
וכל פטר חמור ׃
ויהי כי הקשה פרעה ׃

הבכור ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת מקץ ׃

מבכור ב׳ חס׳ וסימניהון

וי״ ויהי בחצי הלילה ׃
הקשה ויהי כי הקשה פרעה ׃

בכורי ב׳ בטעם לעיל וסי׳

ראובן בכורי אתה ׃
ואפרים בכורי הוא ׃

בל

בל ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה ריש סימן מ״ו וירמיה ריש סימן נ׳ ׃

המבלי ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת בשלח ׃

ואבליגה ג׳ וסימניהון נמסר באיוב ס׳ ט׳ ׃

בלו ד׳ וסימ׳ נמסר סוף פר׳ תבא ותלים סימן ל״ב ונחמיה סימן ט׳ ׃

בלול ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת תצוה ׃

המבלעדי ג׳ וסימניהון

עתה המבלעדי דמלכים ׃
וחברו דישעיה ׃
המבלעדי אנשינו ׃

ואת בלעם ג׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ מטות ויהושע סי׳ י״ג ור״ה א׳ סימן נ׳ ׃

בלשצר סימן חלוק אתיהון המצ׳ בדניא׳ פסוק ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא וכריש דניאל ׃

ולבלתי ד׳ דלית להון זוגא וסי׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן י״ג ׃

בם

ו׳ פסו׳ בם בם וסימ׳ נמסר

בשפטים סוף סימן ב׳ ׃

במו ט׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סוף סי׳ כ״ה ואיוב סי׳ ל״ז

במותי ג׳ מל׳ וסי׳ נמס׳ בישעיה סוף סימן נ״ח ׃

במותיך ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן י״ז ׃

בן

בן ג׳ ר״פ קמצי׳ וסימניהון

בן יכבד אב ועבד ׃
בן חכם מוסר אב ׃
בן חכם ישמח אב ׃

בן ז׳ בטע׳ פתח׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויצא וע״ש ׃

בן ד׳ קמצי׳ במקף וסימניהון נמסר בפרש׳ ויצא וע״ש ׃

בניו עמו ד׳ וסימניהון

ויקח את שני בניו עמו ׃
ויצא מעמך הוא ׃
וישב ארנן וירא את המלאך ׃
ואם לא יגאל ׃

בן אשה ב׳ ר״פ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ז׳ ׃

ובן דסבירין ובני ובני דסבירין ובן סי׳ נמסר בראש ד״ה א׳ ע״ש ׃

ולבן ב׳ פתחין וסי׳ נמסר בסדר ויחי ׃

ובני ל״ו יתיראין וסימניהון

ובני חם כוש ומצרים ׃
ובני יעקב באו מן השדה ׃
ובני בלהה שפחה רחל ׃
ובני זלפה שפחת לאה ׃
ובני לוי גרשון וקהת ׃
ובני הלוי כי אל הלשכו׳ דעזרא
ובני יששכר תולע ופוה ׃
ובני זבולן סרד ואלון ׃
ובני נפתלי יחצאל ׃
ובני דן חשים ׃
ובני אשר ימנה וישוה ׃
ובני יוסף אשר יולד ׃
ובני עוזיאל מישאל ׃
ובני יצהר קרח ׃
ובני אליאב נמואל ׃
ובני עשו ובשעיר ישבו ׃
ובני עלי בני בליעל ׃
ובני בליעל אמרו מה ׃
ובני בקר ויענו העם אל ׃
ובני חיל והוא גם בן חיל אשר ׃
ובני המלך ויכתב אליהם ׃
ובני הנביאים ואלשע שב הגלגלה ׃
ובני הנכר הנלוים ׃
ובני נכר ועמדו זרים ׃
ובני ציון גילו ושמחו כי׳
ובני אדם מה יקר חסדך ׃
ובני קטורה פלגש אברהם ד״ה ׃
ובני שעיר לוטן ושובל ד״ה ׃
ובני דישון בני ענה דישון ד״ה ׃
ובני צרויה ואחיותיהם ׃
ובני ידותן ועמהם הימן ׃
ובני אפרים שותלח ׃
ובני שמע יחת זינא ויעוש ׃
ובני חירם אליעזר ׃
ובני עליון אני אמרתי ׃
ובני קני חתן משה ׃

ואלה בני י״ג וסימניהון

ואלה בני רעואל נחת וזרח ׃
ואלה בני רעואל בן עשו אלוף ׃
ואלה בני אהליבמה אשת ׃
ואלה בני שובל ׃
ואלה בני צבעון ׃
ואלה בני ענה ׃
ואלה בני דישן חמדן ׃
ואלה בני שותלח ׃
ואלה בני אהרן אלעזר ׃
ואלה בני בתיה בת פרעה ׃
ואלה בני המדינה קדמ׳ דסיפר׳ ׃
ואלה אבי עיטם יזרעאל כתי׳ ׃
ואלה בני בנימן סלוא ׃

ואת בניהם ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ואתחנן וביהושע סימן ה׳ ׃

ואת בני י׳ וסי׳ נמסר ריש פרש׳ וישב ור״ה ב׳ סו׳ סי׳ כ״ה ׃

ואת בניו ו׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ז׳ ׃ וכל אוריתא דכו׳ ואת בניו במ״ד את בניו וסי׳ נמסר בפרש׳ ויחי ׃

והבנים ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויצא ׃

מבני ח׳ ר״פ בעזרא וסימ׳ שם סימן י׳

על בניו ועל בניו ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת ואתה תצוה ׃

מן בני ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת מצורע וכל ד״ה דכו׳ מן בני ומן בני במ״ז מבני ומבני וסימ׳ בד״ה א׳ סימ׳ י״ב ׃

בני פלוני ה׳ כטעם בד״ה וסימניהון

בני שם ׃ בני יצחק ׃
ובני שעיר ׃ בני שובל ׃
ובני דשון חמדן וישבן ׃

ובבני ד׳ וסימניהון נמסר בד״ה א׳ סימן כ״ד ׃

ובל בני ו׳ וסימ׳ נמסר בפרשת כי תשא ׃

מן ריש ד״ה עד ודוד זקן

ר״פ ובני כב״ל בני וסימני׳

בני יפת גומר ומגוג ׃
בני חם כוש ומצרים ׃
בני שם עילם ואשור ׃
בני אברהם יצחק וישמעאל ׃
בני עשו אליפז רעואל ׃
בני אליפז תימן ׃
בני רעואל נחת זרח ׃
בני שובל עלין ומנחת ׃
בני ענה דישון ׃
בני אצר בלהן וזעון יעקן ׃
בני יהודה ער ואונן ׃
בני פרץ חצרון וחמול ׃
בני שלמא בית לחם ׃
בני יהודה פרץ חצרון ׃
בני שלה בן יהודה ׃
בני שמעון נמואל ׃
בני ראובן בכור ישראל ׃
בני יואל שמעיה בנו גוג ׃
בני ראובן וגדי ׃
בני לוי גרשון קהת ׃
בני לוי גרשם ׃
בני מררי מחלי ומשי ׃

בני

סמוס אבל אחרי כוהס בברי כי ההם סרס וכן ידיהם רגליהם אבל לא כהן בהן וכן סמרתם עסיתם בהן סמוס וכן סמרתן עסיתן אבל לא כותס חותס ויתחתן מהם סורם אמכם והמיתם אותו והמחתם מהתם סורס ותי״ו סרסו כבלעת כדגשו׳ הת״ו פתחי׳ וכאו כתוב והמתת׳ והשחתתם ואתם נקוד סגול כראה התיו והוא סמוס כי חבר ת״ו אחרת והיה דיגו ואתם כי ת״ו אתה ואת היא סורם ונבאה לרבים יוסיף תם לנכוחים כמו סמרתם עסיתם ככה היא ת״ו אתם כי ת״ו הסרם חסרה ומבולעת בת״ו הנכוחים ע״ כן

מערכת אות הבית

הוא נקוד פתח קטן כמשפט שמריתם אמרתם וכן בניכם ידיכם ביניכן ודומיהן אבל אתם בם ויטליכם אחריכן לכן כלם טרם וכרוין לבד מלה אחת על פי המסורת והיא קחם כה הלי ולברכם: **אפרש נא דין כהן** כמו איך היה איכה שמוש כמו בניך ידיך וישמרך אבל איכה אמה טרם וכרוי וכן איה ובהבאיה עמים בניה וכן איכ׳ ותקראיכה תעשיכה שהם שמוש אבל תאכה טרם וכרוי באיכה וראיכה ים פותחין וראיכה וים קומצים:

בני קהת עמנדב
בני בררי כחלי לבני בנו.
בני נפתלי יחציאל.
בני כנשה אשריאל.
בני אשר יכנה.
בני צופח סוח וחרנפר.
בני השם הגיזוני.
בני יהודה נשאי צנה.
ומן ודוד זקן עד ויקהל דוד
את כל שרי ר״פ בני במ״ג
ובני וסימניהון
ובני שמעי הנינא.
ובני מושי תנינא.
ובני ישראל למספרם.
ומן ויקהל דוד עד סוף ספ׳
דבו׳ ר״פ ובני כמ״א
בני יריחו.

בניו ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפר׳ דברי׳ ובשמואל א׳ סימן ל׳.

בניך י״ח וסימניהון

ובאת וסגרת הדלת.
מהרו בניך מהרסיך.
והביאו בניך בחצן.
בניך עלפו שכבו.
בניך מרחוק יבאו.
וכל בניך למודי יי׳
ב׳ בפסו׳.
להביא בניך מרחוק.
יבעליך בניך.
ועוררתי בניך ציון
ב׳ בפסו׳.
אי לזאת אסלח לך.
ברך בניך בקרבך.
ואת בניך אנכי אושיע.
ותקחי את בניך.
וכדמי בניך אשר.
הבה בניך וכנותיך.

ובניך ובנתיך ג׳ וסימניהון

ויאמרו האנשים אל לוט.
ואת חזה התנופה.
לכן נה אמר יי׳

ובניהם ובנתיהם ג׳ וסי׳ נמסר בד״ה ב׳ סוף סימן ל״א.

אל בנות ג׳ וסימניהון

הנפילים היו בארץ.
וישב ישראל בשטים.
בן אדם שים פניך.

בבנות ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישלח:
לבנות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר פרשת ויצא.
בנותיו ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויצא.
בנתיהם ה׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ראה.

בנותיך ג׳ מל׳ וסימניהון נמס׳ פרשת ויצא ואיוב סוף סימן א׳.
בנותינו ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳ בתלי׳ סי׳ קמ״ד.

ובבנותיה ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימניהון

כשבת ישראל בחשבון
ב׳ בפסו׳.
בגלעד בבשן.
ובצקלג ומדמנה.

ובנתיה ה׳ חס וסימניהון נמסר סוף פרשת חוקה.
נבנה ז׳ וסימניהון נמסר בסדר מטות.
ויבנה ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ח.

בוני ב׳ קמצ׳ א׳ כתי׳ ה׳ וסימניהון

ויפסלו בוני שלמה.
בונה ירושלים יי׳
וא׳ ובוני חירום.

בונה הבונה ה׳ מלאים וסימניהון

בשמים הבונה בשמים מעליותיו.
בית הנה אנכי בונה בית.
אני והבית אשר אני בונה.
כי הבית אשר אני.
החומה על כן אתה בונה החומה.

הבונים ה׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ק״ח ובאיוב סימן ג׳.
בנימין י״ז מל׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח ויהושע סימן כ״א ונחמיה סוף סימן י״א.
ובנימן ט׳ יחידאין וסימניהון נמסר בשפטים סי׳ ד׳.

ואת בנימן ד׳ וסימניהון

אסון ואת בנימן אחי יוסף.
רחמים ואל שדי יתן לכם.
המנחה ויקחו האנשי׳ את המנחה.
שכלתם ויאמר אליהם יעקב.

בניה ז׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ ב׳ סוף סימן ד׳.

בנוי ו׳ וסימניהון

וביום הרביעי.
בנוי ומנשה.
בני בנוי שש מאות.
אחריו החזיק בנוי בן חנדד.
והלוים וישוע וחברו׳

בס

ומבוסה ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סי׳ י״ח.

בע

בעולה ב׳ וסימניהון

רני עקרה לא ילדה.
כי לך יקרא חפצי בה.

בעלת בעל ב׳ וסימניהון

והיא בעלת בעל.
עם אשה בעלת בעל.

ובעלות ב׳ וסימניהון

בענא בן חושי.
זיף וטלם ובעלות.

לבעליו ג׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת משפטים ובקהלת סימן ה׳:
בענא ג׳ כתיבן א׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ ד׳ ובנחמיה סימן ז׳:

תבעתני ג׳ ופתח׳ וסימניהון

ותחתני בחלומות.
יסר מעלי שבטו.
כפך מעלי הרחק.

בצ

מה בצע ב׳ וסימניהון

כי נהרג את אחינו.
בדמי ברדתי אלי.

יבצר ב׳ וסימניהון

ועתה לא יבצר מהם.
ולא יבצר מבך מזמה.

מבצרה ג׳ וסי׳ נמסר בישעיה ריש סי׳ ס״ג:
בצורות ו׳ ומשניין וסימ׳

כל אלה ערים בצרת.
שמע ישראל אתה עובר היום.
אילין חס׳ דחס׳ וב׳ מלאי׳
ו׳ קדמ׳ וסימניהון
אנה אנחנו עלים אחינו.
וילכדו ערים בעזרא.
וב׳ בל דמל וסימניהון
ואמרו הארץ הלזו.
בצורות יאורים בקע.
ושארא בצרות כתיב.

בק

בקע ב׳ וסימניהון

בקע משקלו.
בקע לגלגלת.

ובוקע ב׳ מל בליש׳ וסימ׳

ובוקע עצים יסכן.
כמו פולח ובוקע בארץ.

ותבקע ד׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ קרח ובמלכים א׳ סימ׳ א׳ ומלכים ב׳ ריש סימן כ״ה:
נבקעו ב׳ וסימניהון

כל מעינות תהום
כי נבקעו במדבר.

ולבקר ב׳ וסימניהון

ויצוה המלך אחז.
מוקש אדם ילע קדש.
וא׳ ולבקר בהיכלו.

ולבקר ב׳ וסימניהון

וסכיבות בית אלהים.
לערב ילין בכי ולבקר רנה.

ובבקר ו׳ וסימ׳ נמסר פרשת בשלח ומגלה סוף סימן ה׳:

בבקר ג׳ ר״פ וסימניהון

בבקר תאמר מי.
בבקר יציץ וחלף.
בבקר זרע זרעך.

בבקר בבקר י״ג וסימניהון נמס׳ בצפניה סימן ג׳ וד״ה ב׳ סימן י״ג.
מהבקר ג׳ וסימניהון נמסר סוף שמואל:
לבקרים ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן ל״ג ותלים סימן ק״א:
אור הבקר ו׳ וסימני׳ נמסר בשפט׳ סימן י״ו:
כבקר ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן י״א ואיוב סימן מ׳:

בקש ג׳ וסימניהון

והאכדנה האתונות.
סור מרע ועשה טוב.
תעיתי כשה אובד.
וא׳ ובקש וסימ׳
וסבותי אני את לבי.

בקשו ו׳ וסימניהון נמסר בצפניה ריש ס׳ ב׳ וד״ה א׳ סימן י״ו.
ובקשתם ג׳ וסימניהון נמסר בפר׳ קרח ובירמיה סימן כ״ט:
ולבקש ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ק״ד.

ויבקשו ג׳ וסימניהון

ויאמר אליו הנה נא.
מלא

אדברה נא על משפט בבלה המבוררת המלה לפני אח״ע כמו החכם לעשיר בעפר כעפר אבל יתן בעפר חרבו איכו מבורר וקומץ וסוף הפסו׳ מוכיח שאינו מבורר כאמרו כקש נדף קשתו ולא אמר כקש כדין אות מבוררת לפני אח״ע ואם איכו מבורר נהפך לפתח כמבואר למ״ו ובקמץ קטן להפך כי מבורר בפתח קטן ושאינו מבורר בקמץ קטן וכן למעלה בשמות אחה״ע משנה המלה מתמפטה נהפכת לפתח גדול ופי׳ לקמץ קטן כאשר בארתי ואין

להרהר כי כן נמסר לנו מרבותינו וכן כל טעמי לכם ההרוס ודוגמתן פתחין וכן כל ה״א תמוה לפני אתה״ע הכהבר בהברת אה בפתח קטן כמו האכי הריתי החפוץ
אחפוץ ההיתה זאת: כמו הבט כא ונספר לו לבר מתיבה שסופה ה״א המוקפת שהיא ברויה כמו מעשה ידיכו ודוגמתן כאשר
אבאר בע״ה וכן כל תיבה שסופה יו״ד אין המקף מבטל הברי כמו עיני ו׳ פעמי רגלים וכל את המוקף כפתח ואם הוא תעמד

הנה אבאר דין מקף

מלא פנידם׳
מכנעו עמי אשר׳

בר

ברא אלהים ג׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ בראשית׳
ברה ה׳ כתו׳ ה׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן ז׳ ושיר השירים סימן ו׳׳
בברית ג׳ רפין וסימ׳ נמסר ריש פרשת נצבים ושמואל א׳ סימן ד׳׳
בברית ה׳ דגשין וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן ד׳׳
בברכו ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים ריש סימן לז״׳
לברח ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
לברח בהוך הקרשים׳
למה נחבאת לברח׳
ויקם יונה מל׳
על כן קדמתי׳
בריחיה ד׳ ג׳ מל׳ וסמניהון
חדלו גבורי בבל׳
והארץ ברח׳ה בעדי׳
אבד ושבר בריחה׳
בריחיה עד צער׳
מברח ג׳ חס׳ בלישני׳ וסימני׳ נמס׳ בפר׳ תרומה׳
בריחם כלם חסרי׳ י׳ תניין במ״א מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת תרומה׳
וברוך ז׳ וסימניהון נמסר פרשת לך לך׳
ברכו ד׳ וסימני׳ נמסר פרשת תולדות וישעיה סוף סימן י״ט׳
ברכות ד׳ וסימ׳ נמסר במשלי ריש סימן י׳ וסי׳ כ״ח׳
יבורך ד׳ ב׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ קי״ב׳
ולברך ד׳ וסימני׳ נמסר פר׳ עקב וד״ה א׳ סימן כג״׳
ברכות ו׳ ה׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר פרשת ויחי׳
וברך ג׳ וסימ׳ נמס׳ בפ׳ משפטי׳ ובשמואל א׳ סימן ב׳׳
וברך ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן כח״׳
מברך ג׳ וסימניהון נמס׳ פרשת בלק ותלים סי׳ קי״ג׳
תברך ג׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ה׳׳
ברכתי ג׳ וסימניהון נמסר בפר׳ בהר סיני׳
לברך ט׳ וסימניהון נמסר פר׳ בלק׳
ברך י״ב וסימניהון נמסר סוף איוב׳
ברוכים ג׳ א׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ כג״ ושמואל ב׳ סימן ב׳׳
ויברך אתם ד׳ בתורה וסימניהון
ויברך אתם אלהים׳
וחברו׳
וזאת אשר דבר להם׳
ויברך אתם משה׳
ברכיהו ד׳ וסימניהון נמסר בזכריה סימן א׳׳
ברק ג׳ וסימניהון
אם שנותי ברק חרבי׳
לנוגה ברק חניתך׳
ויהוד ובני ברק׳
וברק ג׳ וסימ׳ נמסר באיוב סימן ד׳׳

בש

ובשר ח׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ כי תזריע וביחזקא׳ סימן לז״ ותרגום שם׳
לכל בשר ז׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ ויקח קרח׳
והבשר ג׳ וסימניהון
והבשר אשר יגע ב׳ בפסו׳
ועשית עלתיך תנינ׳ דפסו׳
בשורה ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ח ומלכים ב׳ סימן ז׳׃

בת

הבת ד׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמות וירמיה סימן מ״ט ואיכה בא״ב תניין׳
ואת בת ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ שמיני ומלכי׳ א׳ ריש סימן יא״ ודה״ב׳ סימן ח׳׳

נשלם ערך

אות הבי״ת בס״ד

מערכת אות הגי״מל

ג׳ זוגין מיחדין חד ג׳ וחד בג׳ וסימניהון

גרזן כי תצור אל עיר׳
בגרזן ואשר יבא את׳
גורלי ״מנת חלקי׳
בגורלי ויאמר יהודה לשמעון׳
גשמיהון ענה נבוכד נצר׳
בגשמיהון ומהכנשין׳

ה׳ זוגין מיחדין חד ג׳ וחד וג׳ וסימניהון

גלתה ואיש כי ישכב את׳
וגלתה כי הנה ״יצא׳
גנבתי טרפה לא הבאתי׳
וגנבתי אנכי אחטנה׳
גואלי ואני ידעתי גואלי חי׳
וגואלי יהיו לרצון אמרי פי׳
גזל אביו כי עשק עשק׳
וגזל אם עשק רש׳
גבוריו וישמע המלך׳
וגבוריו ויועץ עם שריו׳

גא

גאון ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן יז״׳
גאוה ה׳ וסימניהון
אפיקי גאוה אפיקי מגינים׳
יהר על יהר עושה גאוה׳
רגל אל תבואני רגל גאוה׳
ענקתמו לכן ענקתמו׳
חטר בפי אויל חטר גאוה׃
גאול ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ בחקתי׳

גב

גבה ה׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כ״ח׳
גבה ג׳ וסימ׳ נמסר במשלי סימן יו״׳
גבי ב׳ א׳ חס׳ ופתח וא׳ מל״ וקמץ וסימניהון
בתחלת עלות הלקש׳
וטפסריך בגוב גובי׳
כהר׳ מל״ וקמץ׳
גבול ט׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפרשת חוקה׳
גבלו ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בפרשת חיי שרה ובשפטים סימן י״א׳
על גבול ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת חקה׳
לגבלתיה ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת מסעי׳
גבולות ב׳ כתי׳ גבלת עיין שנוי אתיהון בסדר מטות ותלים סי׳ ע״ד׃
גבולך ג׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמס׳ בפרשת וארא׳
ועד גבול ד׳ וסימ׳ נמס׳ ביהושע סימן יג״ ויחזקאל סימן כט״׳
גבולכם ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳
כל המקום אשר תדרך דאורייתא׳
אם רב גבולם מגבולכם׳
כל מקום דיהושע׳
גבעות עולם ג׳ וסימניהון נמסר פרש׳ ויחי ובסוף חבקוק׳
סימן גביעי כולהון מלאים גביעים מלא׳ יין מל׳ דמל׳ ושלשה גבעים ושלאחריו גבעים כתי׳׳
על הגבעה ג׳ וסימניהון
ויקומו בני ישראל׳
ויקח דוד את שלל דר״ח׳
אלף אחד מפני׳
גבר ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן כ׳׳
גבר יח״ וסימניהון
ויחנו בעציון גבר׳
ויסעו מעציון גבר׳
מאילת ומעציון גבר׳
טלטלה גבר׳
נקבה תסובב גבר׳
כי נשברו אניות׳
הנה כי בן יבורך גבר׳
וראיתי אני דניאל׳
ויחברהו עמו לעשות דה״׳
והלילה אבר הורה גבר׳
הבימי אנוש ימיך׳
כי קנאה חמת גבר׳
הכר פנים במשפט׳
הלאל יסכן גבר׳
אם מעושהו יטהר גבר׳
להטות משפט גבר׳
הן כל אלה יפעל אל׳
מיי׳ מצעדי גבר׳
גברתה ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת לך לך ומלכים ב׳ ריש סימן ה׳׳
וגבור ג׳ וסימניהון
ידע נגן וגבור חיל׳
וגבור לא ימלט נפשו׳
שאו שערים ראשיכם׳
וגבורתיך ג׳ בליש׳ וסי׳ נמסר ריש פרש׳ ואתחנן וישעיה סימן סג׳׳
בגבורים ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ה׳׃
גברים ז׳ חס׳ וסימני׳ נמסר ביהוש׳ סימן י׳ ושיר השירים סימן ג׳׳
הגבורים ז׳ מל׳ וסי׳ נמסר ביואל סימן ד״ ודה״א סימן יא״׳
גבור ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת נח׳

גבורי החיל ה׳ וסימניהון

ואתם תעברו חמשים׳
ויבחר יהושע שלשים׳
ויוצא מנחם את הכסף׳
והגלה את כל ירושלם׳
ומן הגדי נבדלו׳
גבורי החילים ד׳ וסימניהון אלה

בגנון נקמץ במ״ג אשר הם מנגנים ופתוחים על פי המסורת ואלו הם את ארם נהרים את גאון יעקב כי את אשר יאהב ״ יוכיח ואחר מוקף וכרי את כל גבוה יראה וכל בן המוקף כפתח כמו בן יצהר בן קהת בן לוי במ״ר ואלה הם ותלד בן שמו ליעקב ולמפיבשת בן קטן והוליד בן פריץ וימלט בן אחד לאחימלך בן אחיטוב והטעם כי אינם דבוקים ואין צריך להוסיף על בפתרונם כמו בן יצהר שפתרונו בנו של יצהר ובארבעה אלה אין לומר כן אבל בן אחיטוב כפתח כדינו וכן כל בן העומד בכנון נקמץ במ״ר

מערכת אות הגימל

אלה הם הלבן מאה שנה ושחט את בן הבקר בן היטראלי ואת זכריהו זכריה בן יברכיהו זכריה בן משלמיה בן יאיר בן שמעי את בת משלם בן ברכיה והטעם שכל אלה כרוכים כמו דבקות כי יצטרך להוסיף אות של בפתרונם אך כל בין ביאור לעולם בברי כל אלה המתמטים במקום למ״ד לעולם מוקפין ופתחין כמו אל הארץ אל משה אבל אל שהוא לשון קדם כמו אל גדול ונורא או לשון חזק כמו לאל ידי או לשון אלה כמו לאכנים האל אינן מוקפין לכך נקמצו:

אלה בני אשר •
ואחיהם לתלדותם משפחות •
ובני בלע אצבון ועזי ד״ה •
כל אלה בני ידיעאל •

גג

גגו ד׳ וסימניהון נמסר פר׳ תצוה ויחזקאל סימן מ׳

הגגה ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון •
וה״א העלתם הגגה •
וישכימו ויהי בעלות השחר •
קדמ׳ מל׳ •

גגותיהם ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון •
לכל הבתים אשר קטרו •
ואת הבהים אשר קטרו בהר׳ מל׳ •

גד

גד ב׳ פתחין וסימניהון

והמן בזרע גד הוא •
והוא בזרע גד לבן •
וא׳ העורכים לגד שלחן •

יגודנו ב׳ א׳ מל׳ וא׳ הסר וסימניהון נמסר בפרשת ויחי •

הגדוד ה׳ וסימניהון

מקבלם דוד ויתנם בראשי •
והמה עזרו עם דוד •
וימליכו ישבי ירושלם •
ובני הגדוד אשר השיב •
ארדוף אחרי הגדוד הזה •

וגדול ח׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ג׳ ודה״א סימן י״א ומגלה סימן ט׳ •

וגדל ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדות •

הגדול ח׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמסר בפרשת נח •

אמר המעתיק ברוב ספרי המסרה טעות ולא איתבריר הי מניהו מן הים הגדול הוא מלא וברוב נסחי דמסרה דחזינא הוה נמסר הים ה הגדול חד הים הגדול וגבול וחד מן הים הגדול תתאו ובפרשת נח לא אתבריר לן הי מניהו מלא ובכ״ד א אתבריר לן ע׳ נוסחי דוקני דראוי למסמך עליהון דהוא הימה הגדול דיהושע עכ״ל:

מגדל ג׳ חס׳ בלישנ׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סוף סימן י״ב •

גדלה הגדלה ה׳ חסר׳ וסימניהון

נמסר במגלה סימן ד׳ ע״ש •

גדולה ד׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמס׳ בפרשת בלק •

גדל ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״ב •

גדלת הגדלת כל אוריתא חסר דחס׳
במ״א גדלות כתיב חס׳ ו׳ קדמ׳ וסי׳
והקמת לך אבנים גדלות •
וכל נביאים וכתובים דכו׳ גדלות כתיב כמ״ב גדולת כתי׳ מלא
וי״ו קדמ׳ וסימניהון
ויעשו נאצות גדולת בהר׳ •
ואעמידה שתי תורות גדולת •

גדולים הגדולים ו׳ מל׳ וסי׳ נמסר ב בשפטים סימן ה׳ וירמיה סימן כ״ה ונחמיה סימן י״א •

גדלה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא ועזרא סי׳ ט׳ •

גדלים ב׳ כתובי׳ כן וסימניהון

גדלים תעשה לך •
גדלים מעשה שרשרת •

כגדל ב׳ וסימניהון •

סלח נא לעון העם •
תבא לפניך אנקת •

גדל ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בסדר אלה הדברים ותלים סימן כ״ח וסי׳ נ״ז:

גדל ג׳ וסימניהון נמסר פרש׳ הלדות •

גדליה ה׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן מ׳ •

גדליהו בן אחיקם בן שפן ו׳ וסי׳ נמסר בירמיה סימן מ׳ וע״ש •

ולגדעון ג׳ וסימניהון

היו שבעה בנים •
ותקעתי בשופר •
ויתקעו שלש מאות •
וא׳ לגדעון וסי׳ •
ויעש אתו גדעון לאפד •

גדפו ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימ׳ י״ט •

גדר ג׳ וסי׳ באיוב סימ׳ י״ט ואיכה בא״ב ג׳ אות ג׳

גדרותיו ד׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ד׳ •

גה

ויגהר ג׳ וסימניהון

ויעלה אחאב •

ויעל וישכב על הילד •
וישב וילך ב׳ בפסו׳ •

גו

גוה ה׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בדניאל סוף סימן ד׳ •

גוו ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״ג •

וגוי ד׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נ״ה וירמיה סימן ב׳ •

ובגוים ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת כי תבא •

כגוים ד׳ דגשים וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ז ויחזקאל סימן ד׳ •

על הגוים ה׳ וסימ׳ נמסר ריש ירמיה וריש סימן מ״ו ויחזקאל סימן כ״ט •

על כל הגוים י׳ תבין מסימן על הגוים •

אל הגוים ה׳ וסימ׳ נמסר בסוף ישעיה וביחזקאל סוף סימן ט״ל •

בכל הגוים ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת שפטים ובשמואל א׳ סימן ח׳ •

לגוי עצום ג׳ וסימ׳ נמסר בישעי׳ סוף סי׳ ס׳ •

מגוי אל גוי ג׳ וסימניהון

ויתהלכו מגוי אל גוי •
רעה יצאה מגוי אל גוי •
ויתהלכו דה״י •

גז

נגזר ג׳ וסימניהון

מארץ החיים •
מבית ה׳ •
נגזר עליה •

גח

גחזי ד׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימ׳ ד׳ •

גיחון ו׳ ג׳ מל׳ וג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בבראשית ובמלכים א׳ סימן א׳ •

גי ט׳ כתיבי וסי׳ נמסר ביהושע סימן י״ח וזכריה סימן י״ד •

בגי ג׳ חס׳ א׳ וסימניהון נמסר בפרשת וזאת הברכה ובריש מיכה •

גיא ב׳ פתחי׳ חד כתיב ה׳ וחד כתיב א׳ וסימני׳ כל גיא ינשא •
ויאמר אלי גה גבול •

גיהנם ג׳ וסימניהון

ועלה הגבול תנינ׳ דפסו׳ •
וירד הגבול דבנימן תנינ׳ דפסו׳ •
ויחנו מבאר שבע •

גיל ג׳ וסימניהון נמסר בהושע ריש סימן ט׳ •

לגלים ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ט׳ •

גלות ז׳ חס׳ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ ט״ו •

הגלגלה ו׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן י׳ ושמואל ב׳ סימן י״ט •

לגלגלת ג׳ וסימניהון נמסר פרשת בשלח •

לגלגלתם ז׳ וסימניהון

שאו את ראש •
הקהילו אליו •
ויהיו בני ראובן בכור •
לבני שמעון •
ויספרו הלוים •
מבן שלשים •
ויהי מספרם •
אלה בני לוי לבית אבתיהם •

גולה ה׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ט״ו:

הגולה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר סוף נחום ומגלה סימן ב׳ •

ויגל ד׳ וסימניהון נמסר סוף מלכים •

תגלה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישמע יתרו וביחזקאל סימן י״ו •

גלות ב׳ וסימניהון

עד גלות ירושלם
עד גלות הארץ •

גלמוד ג׳ וסימ׳ נמסר באיוב סוף סימן ט״ו וריש סימן ל׳ •

גלעדה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ד •

מן הגלעד ב׳ וסימניהון

ולראובני ולגדי •
שגלשו מן הגלעד קדמ׳ •

גם

וגם י״ג ר״פ בתורה וסימניהון נמסר בסדר בהר סיני •

גם ה׳ ר״פ באוריתא ויהושע ושפטים וסימניהון נמסר בסדר דברים •

וגם ד׳ ר״פ בשמואל וסמניהון

כל הן בברי במ״ר וסימניהון הן עם כלביא יקום הן עם לבדד הן הוא משום דרכו הן תני שדי יענני הן זאת וכן הדין בכל תיבה בת שתי אותיות המוקפת והנגינה באות ראשונה של תיבה הסמוכה לה כגון יש לנו אב זקן מה יש לך בבית על שן סלע אקרנוה כן היה כמו שער בנפשו כן הוא וכן לתת לנו בראויות לתת לה שם הנה שנה אבל הם הוא עומד בטעם או במסרת אף על פי שהוא עומד הטעם באות ראשונה בתיבה שאחריה ונקוד בברי כן הן הנה שם

מערכת אות הגימל

המעורים וכן כל שם מתמר או אם תזות הנגינה מאות דאפוכה כמו כן בברי כמו הזי' אלהים יעזר לי לו ים ביניהו מוכית לא כן אבי׃
כל שם שבמקרא בברי בין דבוק בין מופרד במ"ו וסימניהון אברם אברהם כתר קריתא דבריה בוכרא ופי' ויקרא אברם שם בנו ויקרא אברה' את שם בנו הנולד לו
על שם שמר ונם שם העיר המוכה מה שמו ומה שם בנו ויהי שם בנן הבכור יואל וכל שם ויפת בברי כל אשר כאשר לאשר בגגול כי כלם דהוטים

וגם אנכי השאלתיהו׃
וגם שאול הלך לביתו׃
וגם נצח ישראל לא ישקר׃
וגם עירא היארי׃
וכל מלכים דכו' ר"פ וגם בר מ"א
גם וסימניהון
גם יהודה לא שמר׃
וכל ישעיה דכו' ר"פ גם כמ"ג וגם
וסי' נמסר בישעיה סי' כ"ח׃

וגם ו' ר"פ בירמיה וסימני'

וגם בכל זאת לא׃
וגם בימים ההם׃
וגם אני חשפתי שוליך׃
וגם איש היה מתנבא׃
וגם אלנתן ודליהו׃
וגם כל היהודים׃
וכל יחזקאל דכו' ר"פ וגם כמ"ג
גם וסי' נמסר שם סי' י"ו וסי' ד'׃

וגם ה' ר"פ בתריסר וסימני'
וגם עתה נאם יי' שובו׃
וגם על העבדים׃
וגם מה אתם לי צר וצידון׃
וגם יהודה תלחם בירושלם׃
וגם חמת תגבל בה׃
וכל אני ואנכי דסיפ' דכו' וגם
אני וגם אנכי׃

וגם ד' ר"פ בכתובים וסימניהון
נמסר ברות סימן ב' ודה"א
סוף סימן י"ב׃

י"ד פסוקי' וגם ותרין מלין
בסוף פסוק וסימ' נמסר בפרשת
משפ' וביחזקאל סימן י"ו׃

ה' פסו' אית בהון ה' מלין
מן כ"ב אתין וסי' נמסר במלכי' א' סי' ג'׃

וגם כל ה' וסימניהון

על מקומו יבא בשלום׃
וגם כל הדבר אשר׃
ויחזק דוד בבגדיו׃
וגם כל האדם׃
וגם כל היהודים׃
וכל דה"ה דכו' וגם כל בב"א גם
כל וסימניהון
גם כל שרי הכהנים׃

וגם הוא ז' וסימניהון נמס'
בפר' בלק׃

ט' פסו' גם וגם וסימניהון

גם הוא יהיה לעם׃
גם אתה שתה וגם׃
והנער שמואל הולך׃
והייתם גם אתם׃
ויאמר דוד אל אחימלך׃
גם עשה תעשה׃
ויאמר המלך אל איתי׃
גם את שאי כלימתך׃
שבנה בנתי לכנה׃

גם הם ד' בנביאים וסימניהון
ויעשו גם הם בערמה׃
ויעלו בני יוסף גם הם׃
גם הם אתו ירדו שאולה׃
לא יסבו האופנים גם׃

גם ד' בתר אתנח וסימ'

ויחרד יצחק חרדה׃
וירא יוסף לאפרים׃
ויתן יי' את חן העם׃
ואיש לא יעלה עמך׃
לא יבא ממזר בקהל׃
לא יבא עמוני ומואבי׃
ויגרש יי' את העמים׃
ואיש ישר' שבו אל בני בנימן׃
ויאמר שאול אל עבדיו׃
וימהר שאול ויפול מלא׃
אפס כי נאץ נאצות׃
אחימעץ בנפתלי׃
ויהיו הגוים האלה׃
הוי עיר הדמים׃
עוה עוה עוה׃
ותאמר רות המואביה׃
אם ישמרו בניך בריתי׃
ויקבצו כל יהודה׃
ומן פלשתים מביאים׃
וכל יהודה עמדים׃
וכל ישעיה וירמיה ותרי עשר
וקהלת ועזרא דכו' גם בתר
אתנח במ"ו וגם וסי'
ביום ההוא יגלח׃
אף בל נטעו אף׃
ועתה אנכי נהתי׃
ובאת אתה וקראת׃
משא מלך בבל׃
ימים רבים תשבי לי׃
על כן תאבל הארץ׃
אכרית את שמות׃
את ירושלם סף רעל׃
ואם לא תשמעו ואם׃
אין זכרון לראשונים׃
וראיתי את כל מעשה׃
זהרע בכל אשר נעשה׃
כי בקול הסירים׃
כל עמל האדם לפיהו׃
זכרה לי אלהי לטובה׃

י"ב פסו' אית בהון גם גם
גם וסימניהון נמסר בשפטים סימן
ח' ובירמיה סימן י"ב׃

גמא ג' וסימניהון נמסר
בפרשת שמות
ובישעיה סי' י"ח׃

גמול ו' חס' בליש' וסימ'

קל מהרה אשיב׃
והשבתי גמלכם׃
גמלך ישוב בראשך׃
ולא כגמל עליו השיב׃
כגמל עלי אמו׃
וגמלו ישלם לו׃

על גן ג' בליש' וסימניהון נמסר
במלכים ב' סימן כ"ה׃

בגן ז' וסימ' נמסר בירמיה
סימן ל"א׃

בגנב ג' וסימניהון
בעד החלונות׃
מן גו יגורשו׃
לאור יקום רוצח׃

גע

ויתגעשו ג' וסימ' נמסר בתלים
סימן י"ח׃

גר

גר ג' ר"פ וסימ' נמסר בפר'
וירא וירמיה סימן ז'׃

גר שם ד' וסימניהון נמסר
בפרשת וישלח
וריש עזרא׃

יגרתי ד' וסימני' נמסר בפרש'
עקב ובאיוב סימן ט'׃

יגרה ג' ובמשלי וסימני' נמסר
שם סי' ט"ו׃

הגרים ד' וסימניהון

וגם מבני התושבים׃
ולשכירך ולתושבך׃
מאפרים וממנשה׃
ולהגרים הגרים בתוככם׃

כגר כאזרח ג' וסימניהון
ונקב שם יי'׃
משפט אחד יהיה לכם׃
וכל ישראל וזקניו׃

גרזן ד' מיחדין בליש' וסימ'
נמסר בישעיה סימן י'׃

בגורל ד' דגשי' וסי' נמסר
ביהושע סי' כ"א׃

בגורל ה' רפין וסי' נמסר
ביהוש' ריש סי' י"ד׃

גרלות ד' חס' בליש' וסימניהון
נמס' בפרש' אחרימו׃

גורל ד' פתחי' בלישניהון וסימ'
בלשון ארמי אחסנא ד
ובנימן צדיקא גריעא וביאורם נמס'
בפר' מסעי וביהושע סימן י"ח ובתלים
סימן קט"ו׃

גרם ג' וסימניהון
יששכר חמור׃
בארך אפים׃
היבש גרם׃

גרונם ג' בתהלו' וסי' נמסר שם
סימן קט"ו וסוף סיפר'׃

גרגרתך ב' חס' דחס וסימ' נמסר
ריש משלי ע"ש׃

גרש ג' וסימני' נמסר בסדר וירא
ובמשלי סימן כ"ב׃

גרשם ד' וסימניהון נמסר
בפר' שמות ובעזר'
ריש סימן ח'׃

גשה ג' וסי' נמסר בסדר
תולדת׃

נשלם מערכת
אות הגימ"ל בס"ד׃

מערכת אות
הדל"ת

א"ב מן חד וחד חד ד' וחד
ר' וכלהון לית דכו' וסימניהון

אדיקם ואשחקם כעפר דשמו'׃
אריקם ואשחקם דתלים׃
בהדרי עמך נדבות ביום׃
בהררי לבני קרח מזמור שיר׃
הדאה ואת הראה דשמות׃
והראה ואת האיה והדיה׃
הדרי נשי עמי תגרשון׃
הררי בשדה חילך וכל׃
ויעבדו ואם ישמעו ויעבדו׃
ויעברו רגעימוהו וחצות׃
ודדנים ובני יון אלישה׃
ורדנים ובני יון דה"ה׃
ודיפת ובני גמר אשכנז דה"ה׃
וריפת ובני גמר דבראשית׃
וידאה הנה כנשר יעלה׃
ויראה ויתפלל אלישע׃
ודוכבתי אם לא שויתי ורוממתי׃
ורוממתי בנים גדלתי ורוממתי׃
ואודך ואבואה אל מזבח׃
ואורך אשכילך ואורך׃
זדה השמיעו אל בבל׃
זרה רוחי זרה לאשהי בלע'׃
יעבד והורידו זקני העיר׃
יעבר וימר אלף נחל אשר׃
ידיח אם רחץ יי' את צאת׃
יריח בדי שופר יאמר האח׃
יצעדו כתמר מקשה הכה׃
יצערו ויצא מהם תודה וקול׃
יתגודדו אי לזאת אסלח לך׃
יתגוררו ולא זעקו אלי בלבם׃
יסעדנו יי' יסעדנו על ערש׃
יסערנו בטרם יבינו סירתיכם
אטד׃
ישוד מדבר באפל יהלך׃
ישור כי נמצאו בעמי רשעים׃
ישודד חלק לבם עתה יאשמו׃
ישורר ורבצו בתוכם עדרים׃
במספד ביום ההוא יגדל׃
במספר ויקח אליהו שתים׃
לדוב וארו חיוא אחרי׃
לרוב כי מרדכי היהודי׃
למאד ויקברהו בקבורתיו׃
למאור שהה עונותינו׃
לצוד ורבקה שמעת בדבר׃
לצור

בין הם מוקפים או עומדים בטעם או במסרת כמו כאשר צוה יי' את משה ולא כי על כן מלת את נפתחת כי דומה בהברתה למלת אשר כאשר פירשתי למעלה במלת דבם
קנה פרת שנפתחים מפני שדומים למלת בקר זבח דבר יי' וכל סי"ן שבמקרא אשר שככה לו שנפתחו וחין הטעם מפני הדגש והטב"ה שאחרי הסי"ן כי גם במלת שהם
הרהיבני כן קדין והטעם מפני שהוא במקום אשר וכל סי"ן אשר במקום אשר והבינה בחות שליטית לה והלאה או תקרד בפתח גדול כמו שלמה אקיה שקמתי דבורה

מערכת אות הדלת

הטעם כי כל לשון מבת קוס אסר הנסגלת כמתנת להספיק הפס בקריאתה כאלו כלתה פס המלה והמתג והטעם לא יתחברו לעולם רק לפני אחה״ע ואל תסיבני מתלת
שהם הרחיבוכי שהס״ין מעמדת במרכ׳ החטוב כמתג. אע״פ שהטפח׳ סמוכ׳ לה כי הטע׳ בענו׳ שהמלה קט׳ וכן ספס עלו גם אין מלך אחר הכנון בתיבתו כמוסקמתי סלמה׳
הנה נא אדברה על הברת אי הסמוכה לה״י הנפתחת כאשר אין המלה דבוקה כגון מחנה מעשה מקנה מסנה לבד מתלת איה אריה הרבה עשר׳ כטף

לצור וישמע שאול את׳
לתורה מזמור לתודה הריעו׳
לתורה ולתעודה אם לא׳
מדוד הסרותי מסבל שכמו׳
מדור כי טוב יום בחצריך׳
מעצד חרש ברזל מעצד׳
מעצר עיר פרוצה אין חומה׳
מצוד חמד רשע מצוד׳
מצור ואל מצור ירושלם׳
מעבדים וגם אני שמעתי׳
מעבירם אל בני דעלי׳

הדין דעלי מעבירם כתיב לדעת ה
הגמ׳ אבל לא לדעת בעל המסורת
ועיין בהקדמתי ע״כ׳

עודנה כתיב תכלינה עינינו׳
עורינו בתנור נכמרו׳
פטדה לא יערכנה פטדת׳
פטרת כי נתנים נתנים המה׳
פדעהו ויחננו ויאמר פדעהו׳
פרעהו אל תעבר בו׳
פדה אלהים את ישראל׳
פרה ויאמר לו אלהים אני׳
פדה יי נפש עבדיו׳
פרה פן יש בכם איש או׳
ויפדו העם את שאול׳
ויפרו וישב ישראל בארץ׳
ציד ואיש איש מבני ישראל׳
ציר ועדי מבצר הצרים׳
צרדתה בככר הירדן יצקם דה״ו׳
צררתה ויהקעו שלש מאות׳
שחדו הכי אמרתי הבו לי׳
ושחרו אם הרגם ודרשוהו׳
תדוץ בצואריו ילין עז׳
תרוץ ברכתך לא יצר צעדיך׳
הצוד כי בעד אשה זונה׳
תצור כי תצור אל עיר ימים׳

ג׳ זוגין מיחדין חד ד׳ וחד ר׳ וסימניהון׳

דמה עד שיפוח היום׳
ודמה ברח דודי׳
דשן ונתן מטר ארצך׳
ודשן כי אבינו אל׳
דחופים הרצים יצאו׳
ודחופים הרצים רכבי׳

ב׳ מלין כתיב ר׳ וקרי ד׳ וסי׳

אעבוד כי מעולם שברתי׳
זבוד ומכניבגף׳

דא

דאר ד׳ כתיב כן וסימניהון נמסר ביהושע סימן י״ז ותלים סימן פ״ג׳

דב

וידבקו ג׳ וסימניהון

וכל איש ישראל המתחבאים׳
וידבקו פלשתים את׳
וידבקו פלשתים אחרי דה״י׳

דבור בלשון עם ז׳ בתור׳ וסי׳ נמסר פ׳ ואתחנן׳

דבור אתם ו׳ וסימניהון׳

וידבר חמור אתם׳
וידבר אתם לאמר׳
וידבר אתם קשות׳
ויבאו אל בני גד ואל בני׳
ויכל משה מדבר אתם׳
וידבר אתם המלך׳

דברו ד׳ ג׳ רפ׳ וא׳ מצעו׳ פסוק וס׳ נמסר בפרשת בא׳

והדבר ג׳ וסימניהון

אשר יקשה מכם׳
אשר דברנו אני ואתה׳
והדבר הזה לא אוכל׳

ותדברנה ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳ ומלכים א׳ סוף סי׳ ג׳ וירמיה סימן מ״ד׳

דבר ד׳ כטעם תביר רפ׳ בספ׳ ויקרא וסימניהון נמסר בסדר צו׳

ובדברו ג׳ וסימ׳ נמסר בדניאל ס׳ ח׳׳

ותדבר ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ ס׳ כ״ה׳

את כל הדברים האלה י״ג חס׳ וסימ׳ נמסר בירמיה ריש סימן ל״ו׳

וזה הדבר ג׳ רפ׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ט׳׳

דברו י״ג וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ו׳׳

ודבר י״א וסימניהון נמסר במלכים ב׳ ריש סי׳ א׳ ונחמיה סימן ט׳׳

וזה הדבר ד׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר פרשת תצוה וביהושע סימן ה׳׳

מדבר ח׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויצא ויחזקאל סוף סימן א׳ וסימן מ״ג׳

ודברו ה׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ קי״ט ודה״א סי׳ כ״ט׳

דבריך י״ג חס׳ וסימניהון נמסר פרשת ויצא׳

ח׳ כתובי׳ דבריך וקריין דברך וסימניהון׳

ויאמר מנוח אל מלאך יי׳
ועתה יי׳ אלהי ישראל יאמן׳
ויהי בעלות המנחה׳
והמלאך אשר הלך לקרא׳
נמצאו דבריך ואכלם ב׳ בפסוק
קדמתי בנשף ואשועה׳
שרים רדפוני חנם׳

ויענו כל הקהל ויאמרו׳

כדבר הרע הזה ה׳ וסי׳

וישמע העם את הדבר׳
וכל ישראל ישמעו ויראון׳
והוצאת את האיש ההוא׳
והנשארים ישמעו ויראו׳
ואריבה את חורי יהודה׳

המדבר ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויגש ובדניאל סימן ח׳׳

דברי ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב ריש סי׳ כ״א׳

ודבריו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן ובאיוב סוף סימן ל״ד׳

דוברי ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ ה״׳

בדבר המלך ג׳ וסימניהון נמסר במגלה סימן א׳׳

ודובר ה׳ וחס׳ וסי׳ נמסר בתלי׳ סי׳ ט״ו ומשלי סימן י״ו׳

בדבר הזה ח׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סוף סימן י״ג׳

ודברת אליו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות ומלכים א׳ סימ׳ כ״א׳

דברתי ועשיתי ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן י״ז׳

אל דבריו ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ כ״ט׳

מדבר ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳׳

דבר ב׳ פתח וסימניהון

דבר שקר הזוה׳
דבר עשק וסרה׳
וכל נא דבר׳

דברו ב׳ כתיב דבריו וסימני׳

שלח חשך ויחשיך׳
ויקם את דבריו דדניאל׳

ותדבר ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בישעיה סוף ס׳ מ׳׳

כדבריכם ג׳ וסימניהון נמסר פ׳ מקץ׳

בדבר ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ תולדות׳

אלה הדברים ה׳ וסימניהון נמסר ריש יקהל תכריה סימן ח׳׳

ואת הדברים ג׳ וסימני׳

ויהי דבר יי׳ אל ירמיה׳
אחרי טרוף׳
ולבם שמו שמיר׳
ויחר לי מאד׳

את כל דבריך ב׳ וסימניהון

ודבר יפתח׳
כי לא תוכל הארץ להכיל׳

ולא דברתי ב׳ וסימניהון׳

ויאמר יי׳ אלי׳
ובנו את במות הבעל׳

על דברי י׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ז׳׳

הדבר ד׳ נטעם תביר בספר ירמיה וסימניהון שם ריש סימן ל״ה׳

הדבר ד׳ כטעם גרשיים בירמיה וסימני׳ שם סוף סימן נ״א׳

לא ידברו ב׳ וסימניהון׳

ואיש ברעהו יהתלו׳
והוחלתי כי לא ידברו׳

ואדברה ד׳ וסימניהון נמסר ריש האזינו׳

דברים ג׳ חס׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן י״ד ותלים סימן קי״ח׳

דברה ג׳ חס׳ וסימניהון בלשון ארמי אתקברו ודברני ברק וביאורם נמסר פר׳ וישלח ושפטים סימן ד׳׳

לדביר ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון

ומחשבון עד רמת׳
ויבן את עשרים אמה קדמ׳ חס׳׳

דברה ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן י׳׳

דג

והדגה ב׳ וסימניהון׳

אשר ביאר תמות׳
אשר ביאר מתה׳

דד

דדן ב׳ וסימניהון׳

ובני דדן היו׳
דדן רכלתך׳

דה

דהבה ג׳ כתיבין ה׳ וסימ׳ נמסר בדניאל סימן ג׳ ובעזרא סימן ו׳׳

דו

דואג ג׳ וסימניהון׳

ושם איש מעבדי שאול׳
והוא נצב על עבדי׳
בבוא דואג האדומי ויגד׳
ושארהון דויג כתיב׳
דוד

ביטה וכל הזה במ״א הכה כא ארכי סורו כא דלות שנפתח על פי המסורת וכן כל פעל עתיד מחטופי למד בכל מסקלותיו בפתח כמו מעשה יעשה תגלה יגלה ימרה פיך אבל
עד יתלא פחוק פיך ככקד בצרי כי תספטו להכתב באלף ולכן ננקד כבעל האלף כי מפעל צווי בצרי כמו עשה בנה קנה בוס רבה כבאך וכאה וכל עוסה בוכה קונה ים
פותחין וים קומצין וכל הווה במשקל חזק נקמץ כמו מרפא אותך ודוגמתו וים מכריעין ואומרים שעברנה הכאן על די מונה דע רע יותר הקוה ודגמתן מאן המלה

מערכת אות הדלת

דהוטה לאחריה בסגול אבל בונה ירושלם חונה מלאך כקמצים וכן נראה וכל מעשה מקנה הדבוק כקמץ כמו מחנה כלמתי מענה לשון מקנה באן את כל מעשה האלהים
יביא במשפט בפתח ואותר אבן עזרא הטעם כי איננו דבוק וכה פתרונו כי את כל מעשה האדם האלהים יביא במשפט כל סתי הברות סל אי אי מחטופי למר פעל והנגינה
לעיל בפתח קטן כמו סבי ספי פרי מרי קרי אבל לוי עלי סכי קיני כקמצים כי הנגינה לרע כל ויהי ויחי ותהי כמו כן כפתחים והנגינה לעיל ותלתכלי יבאה מכלל

דוד ב׳ חס׳ וסימניהון
בני עוזיאל דד ארון׳
בת אביחיל דד מרדכי׃
דודו ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשפט׳
סוף סימן ט׳׃
דודים ד׳ חד מל׳ וסימני׳ נמס׳
במשלי סי׳ ז׳׃
דויד ה׳ מל׳ וסימניהן נמסר
במלכים א׳ סימן י״א
ויחזקאל סימן ל״ד׃
וכל תריסר ועזרא וד״ה דכו׳ מל׳׃
כדוד ג׳ וסימ׳ נמסר בעמוס
סימן ו׳׃
וכל ד״ה דכו׳ כדויד׃
בעיר דוד ד׳ במלכי׳ וסימניהון
נמסר במלכים ב׳
סוף סימן ט״ו׃
ובית דוד ב׳ וסימניהון
ביום ההוא יגן יי׳׃
ויאמן יגדל שכך׃
לדוד ז׳ בטע׳ בתלים וסימ׳
שם סימן כ״ו וסי׳ קג׳׃
דויד איש האלהים ג׳ וסימ׳ נמסר
בנחמיה סי׳ יב׃
על דוד א׳ וסימניהון
ואלה מספרי ראשי׃
ודוד מכרכל במעיל׃
והקימתי את כסא׃
וממנשה נפלו׃
כי לעת יום ביום באו דד״ה׃
כל נביאים המלך דוד כ״ד מ״א
דוד המלך וסימ׳
ותכל דוד המלך לצאת׃
וכל כתו׳ דכו׳ דוד המלך ב״מ
המלך דוד וסימניהון
ויהי ארון יי׳ בא עיר דוד׃
ויבא המלך דוד וישב׃
וישלח את הדורם׃
גם אתם והקדיש׃
ויאמר המלך דוד לארנן׃
נערי דוד ב׳ וסימניהון
ויבאו נערי דוד׃
ויהפכו נערי דוד לדרכם׃
אנשי דוד ד׳ וסימניהון
ויאמרו אנשי דוד׃
כי נשבעו אנשי דוד׃
הנה אנחנו פה ביהודה׃
מדוע גנבו אחינו׃
עבדי דוד ה׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ י״א׃
ואת דוד ב׳ וסימניהון
ועבדו את יי׳׃
אחר ישובו בני׃
דוד עוד ד׳ דקדים דוד לעוד
וסימניהון

ויקח דוד עוד פלגשים דשמואל׃
ומה יוסף דוד עוד דשמואל׃
דויד עוד נשים דד״ה׃
ומה יוסף דוד דד״ה׃

אמר המעתיק וברוב הספרי׳ מלנו
האי דד״ה קדים עוד לדוד ע״כ׃

דוה ג׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ קדשי׳
ובישעיה סי׳ ל׳׃
דוי ג׳ וסימ׳ נמסר ריש ישעיה
ואיכה בא״ב קדמא׃
מדוה ב׳ א׳ כתי׳ וסימני׳
והשיב בך את כל מדוי׳
והסיר יי׳ ממך כל חלי׃
דור ודר ד׳ כתו׳ כן וסימניהון
נמסר בתלים סימן
כ״ט וסימן פ״ט׃
דור ודור ה׳ כתובי׳ כן מל׳ וסימני׳
נמסר בתלי׳ סי׳ קכ״ה׃
לדורתיכם ה׳ ס״פ וסימני׳
יין ושכר אל תשת
וקראתם בעצם היום׃
מראשית עריסתיכם׃
והלאה לדורתיכם
מחוץ לפרכת׃

די

די ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת
כי הזריע׃
דים ג׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ ויקהל
וירמיה סי׳ מ״ט׃
דיבון ג׳ מל׳ וסימניהון
מערער אשר על שפת
ודי מכבוד׃
על דיבון ועל נבו׃
דישון ה׳ בתורה ג׳ מנהון בפרש׳
וישלח וסימ׳ נמס׳ בפר׳׃
ראה ועיין בסוף סדר וישלח׃

דך

דכא ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת
תצא ובישעיה סימן נ״ג׃
דכן ג׳ וסימניהון
ואלו צלם חד שגיא׃
חזה הוית וקרנא דכן׃
וקרנא דכן ועיינין לה׃
דכית ב׳ וסימניהון׃
דכית בחלל רוב׃
תגלנה עצמות דכית׃

דל

דל י״ב פתחין וסימניהון נמסר
בשפטים סימן ו׳ ותלים
סימן קמ״ב׃
דלו ב׳ א׳ מלרע וא׳ מלעי׳ וסי׳
דלו עיני למרום׃ מלרע׃
דלו מאנוש נעו׃ מלעי׳׃
דליהו ג׳ כל׳ שני׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סימן ל״ו׃
דלתות ג׳ וסימניהון
ויהי בקרא יה די׃
ויעש חצר הכהנים׃
כאשר נשמע לסנבלט׃
וכל יחזקאל דכו׳
במב דלתות וסי׳
בן אדם יען אשר אמרה׃
ועשויה אליהם אל׃

דם

וכל דם ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
ויקר׳ ובמלכי׳ ב׳ סי׳ ט׳׃
מרמה ו׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויקרא׃
דמיה ג׳ וסימניהון נמסר
ריש פרש׳ שמיני׃
דמי ב׳ וסימניהון
אל יפל דמי ארצה׃
ארץ אל תכסי דמי׃
וא׳ דמי חמסי ושארי על׃
דם הנקי ג׳ וסי׳ נמסר פרשת
שפטים ומלכים ב׳
סי׳ כ״ד׃
דום ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
שמש בגבעון דום׃
האנח דם׃
דום ליי׳ והתחולל לו׃
מצעית׳ חסר׃
דמי ג׳ וסימניהון
על חומותיך ירושלם׃
ואל התנו דמי לו׃
אלהים אל דמי לך׃
דומיה ד׳ וסימ׳ נמסר בתלים׃
ריש סימן ס״ב׃

דן

דן ג׳ לשון משפט וסימני׳ נמסר
בפרשת לך לך׃
לדין ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים
סימן נ׳׃
מדונים ז׳ כתו׳ ה״ו וקרי׳ י׳ וסימ׳
נמסר במשלי סי׳ כ״א׃
בדונג ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳
נמסר בתלים סימן צ״ז׃
דנאל ג׳ חס׳ יוד וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן י״ד׃

דק

מדקרים ב׳ וסימ׳ נמסר בירמיה
סי׳ ל״ו׃

דר

ודרדר ב׳ וסימניהון וקוץ
ודרדר׃
ועלה על מזבחותם׃
תדרך ה׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר
בפרש׳ עקב וריש
יהושע׃
בדרך ב׳ וסימניהון׃
ואיש אין בארץ לבא׃
בדרך יום כה ובדרך
וא׳ ובדרך יום כה׃
ובדרך ד׳ וסימ׳ נמסר בפר׳
בהעלותך׃
על דרך ה׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן ח׳
והושע סימן י״ג׃
וילכו דרך ג׳ וסימ׳
שלשת ימים במדבר׃
וילכו כל הלילה׃
וילכו דרך הערבה׃
הדריכוהו ב׳ א׳ מל׳ וא׳
חס׳ וסימני׳׃
כתרו את בנימן׃
ולא הדריכוהו כמי שחץ׃ קדמ׳ חס׳׃
דרך הדרום ז׳ וסימניהון נמס׳
ביחזקאל סי׳ מ׳׃
דרך הצפון ו׳ וסימניהון נמס׳
ביחזקא׳ סימן מ׳׃
לדרך ג׳ רפין וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן ב׳׃
בכל דרכיו ד׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סימן ח׳׃
דרכיו ה׳ חסרי׳ וסימניהון נמס׳
בתלים סי׳ י׳׃
דרכיך ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפר׳
כי תשא׃
ודורש ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בפרשת שפטים
ובישעיה סימן ט״ז׃
דורש ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתלי׳
סימן קי״ג׃
אדרוש ג׳ מל׳ כל״ש וסימניהון
נמס׳ ביחזקא׳ סו׳ סי׳ ד׳׃
לדרש ז׳ חס׳ וסי׳ נמסר בעזרא
סוף סימן ז׳ ובדברי
הימים א׳ סוף סימן כ״א׃
תדרש ד׳ וסימניהון
ופן תדרש לאלהיהם׃
לא תדרש שלומם׃
כי תבקש לעוני׃
תדרש רשעו בל תמצא׃
ודתן ואבירם ג׳ וסימניהון
ובני אליאב נמואל׃
ודתן ואבירם בני אליאב׃
ויעלו מעל משכן קרח תני׳ דפסוק׃

נשלם מערכת
אות הדלת בס״ד

יה כי נקמץ והמסורת אומר כל עושה מלאה דתקע פתחין וסאיכן קמצין והפירוש אלה הדברים משלי תרי עשר דברי הימים תהלות קהלת עזרא׃
ודברא על סתי הברות סל אי רכופות והנגינה לעיל סתיהם פתוחות ורובם מתהפכים לאתנח וס״פ כמו כל פועלת אוכלת סומרת סובבת כותבת יוסבת וכן
כל נפעל הווה מאלה הגזרות שהזכרתי בכל המשקלות כמו נרדפת מורדפת וכן יולדת וכל סם הפועל כמו לרדה לבקת לגבת וכן כל סם דבר

מערכת אות הדא

הכא מלמון מכברת ממרת ממלכת תפארת ובחטופי מולדת תולדת תועלת וכן כל עורת יבלת רבת גמלים סהם על מסקל חזק וכן אחרת מעניכם וכן מלאת וכן כל
סם דבר מן המלים מג׳ אותיות והכבינה למעלה כמו מלך דרך עבר ודוגמתם ויבאו מכלל זה כל סם דבר סתחלתו מאותיות אחהע ואינו מתהפך באתנח ובס״פ סאת
אות אחהע כקמצת והסניה כפתחת כמו אפר אבל אבר חלב חפץ חסק עגל ודוגמתם וכל סבט קבר קתר כמו הם ראשיהם נקמצים כיגם הם אפר ראשיהם סגן וסמך

מערכת אות הדא

ט׳ מלין יחידאין משמשין ה׳ ריש וסוף ולית להון זוגא וסימני׳

הפתחה ויצא אליהם לוט׳
הרה ועבק השדים׳
הכורה ויקחהו וישליכו׳
היארה ויצו פרעה׳
הפרה ברית ביני ובינך׳
החשמלה וארא והנה׳
הושעה רעה ישראל האזנה׳
הבותה יקר בעיני י״י׳
הוציאה ממסגר נפשי׳

א״ב מן ב״ב ה׳ בריש תיבותא וסימניהון׳

האם כל הקרב הקרב אל׳
האם אין עזרתי בי ותושיה׳
האיש עוד האיש בית רשע׳
האיש ואמרה האיש כמוני׳
האותי הם מכעיסים׳
האותי לא תראו נאם י״י׳
האוסף ופנחס בן אלעזר׳
האוסף ויעלו בני ישראל ויבכו׳
האזנת ויאמר למך לנשיו׳
האזנה נשים שאננות׳
הבלי משברים הבלי שוא׳
הבלי שנאתי השמרים׳
הבדלה הזהב הארץ ההיא׳
הבדלה והמן כזרע גד׳
הבאת אל אוצרות שלג׳
הבאת עד נבכי ים׳
הבאתיה הלא שמעת למרחוק׳
הבאתיה וחברו הלא שמעת׳
הביאתני ויבא המלך דוד וישב׳
הביאתני וחברו ויבא המלך דוד׳
הגגה והיא העלתם הגגה׳
הגגה וישכימו ויהי כעלות׳
הגלו וישמעו כל שרי׳
הגלו וכל ישראל ותיחסו׳
הגרנות ויגידו לדוד לאמר׳
הגרנות ומלאו הגרנות בר׳
הדם ויאמר חלילה לי מי״י׳
הדם וחברו ויאמר חלילה לי באלהי׳
הדבר בכל אשר התהלכתי׳
הדבר וחברו בכל אשר והתהלכתי
הדפו ואם בפתע בלא איבה׳
הדפו מדוע נסחף אביריך׳
הדבקים ואיש משך בקשת׳
הדבקים וחברו ואיש משך׳
הדקות ותבלענה השבלים׳
הדקות וחברו ותבלענה׳
ההיטב ויאמר י״י ההיטב חרה׳
ההיטב ויאמר אלהים אל יונה׳
הוכשת ויאמר יואב אל המלך׳
הוכשת אתה בקעת מעין׳
הזמורה ויאמר אלי בן אדם׳
הזמורה בן אדם מה יהיה עץ׳

החדר ויאמר אמנון אל תמר׳
החדר מן החדר תבא סופה׳
החלות אדני י״י אתה החלות׳
החלות ויאמר המן לזרש׳
החרימם כי מאת י״י היתה׳
החרימם ויחמל שאול והעם׳
הטוח ואם ישוב הנגע ופרח׳
הטוח ואם בא יבא הכהן׳
הטמאה והיה ביום ההוא אכרית׳
הטמאה ויבאו הכהנים לפנימה׳
היד ויאמר י״י אל משה היד׳
היד ויאמר המלך היד יואב׳
הירא את דבר י״י מעבדי׳
הירא ויספו השטרים לדבר׳
הילוד ותאמר האשה אשר כנה׳
הילוד ויען המלך ויאמר תנו׳
היסופר כקבר חסדך׳
היספר לו כי אדבר׳
היוקח מגבור מלקוח׳
היוקח כמנו עץ לעשות׳
הכון לכן כה אעשה לך׳
הכון והכן לך אתה וכל׳
הכף ויאמרו שרי סוכות׳
הכף ויבאו אל אנשי סכות׳
הלזה ותאמר אל העבד מי׳
הלזה ויאמרו איש אל אחיו׳
המלך כי כה אמר י״י אל שלום׳
המלך ויהי בימי אחשורש׳
המזבח ואת המזבח נחשת׳
המזבח ויאמר מה הציון הלז׳
המעלה ותקטן עוד זאת בעיניך׳
המעלה כי באחד לחדש הראשון׳
המעון ובנית מזבח לי״י׳
המעון וזרועים ממנו יעמדו׳
המכה ויאמר י״י אל משה השכם׳
המכה לך אל פרעה בבקר׳
המושב וכסף משנה קחו׳
המושב ואם אין לאיש גואל׳
המשפחים ישכר חמר גרם׳
המשפחים למה ישבת בין המשפתי׳
המסוה ובבא משה לפני י״י׳
המסוה וראו בני ישראל את פני׳
המשרה כי ילד ילד לנו בן נתן׳
המשרה לםרבה המשרה׳
המומתים ותקח יהושבע׳
המומתים וחברו ותקח יהושבעת׳
המוריה ויאמר קח נא את׳
המוריה ויחל שלמה לבנות׳
הנקל ויהי הנקל לכתו׳
הנקל ויאמר אלי הראית בן׳
הנראה וירא י״י אל אברם׳
הנראה ויאמר אלה׳ אל יעקב קום
הנראה ויתאנף י״י בשלמה׳
הנראה בשנת שלש למלכות בלשאצר׳
הנשמע כי שאל נא לימים׳
הנשמע ולכם הנשמע לעשות׳
הנסה או הנסה אלהים לבא׳
הנסה דבר אליך תלאה׳
הנחרים הן יבושו ויכלמו כל׳
הנחרים אך בי י״י לי לאמר׳
הנגבה ויסע אברם הלוך׳
הנגבה ויעל אברם ממצרים׳

השמת ויאמר י״י אל השטן׳
השמת וחברו ויאמר י״י אל׳
הסככים במצאוני השמרים׳
הסככים וחברו מצאוני השומרים׳
העיני אף לא אל ארץ׳
העיני בשר לך אם כראות׳
העת ויאמר אליו לא לבי הלך׳
העת לכם אתם לשבת׳
העל ויאמר אליהם רב טקח׳
העל וישמע סנבלט׳
הפלא לכן הנני יסיף להפליא׳
הפלא חסדיך מושיע חוסים׳
הפקד ואתה הפקד את הלוים׳
הפקד עליו רשע ושטן׳
הפרזי כל אלה ערים בצורות׳
הפרזי ועכברי זהב מספר׳
הצפירה באה הצפירה דנה׳
הצפירה הנה היום הנה באה׳
הצפוני בני גד למשפחתם׳
הצפוני ואת הצפוני ארחיק׳
הצפונה ויבא אתי אל פתח שער׳
הצפונה ואל הכתף בחוצה׳
הצבאות ויעש את הכיור׳
הצבאות ועלי זקן מאד׳
הקרבה ולאחתו הבתולה׳
הקרבה והנה העיר הקרבה׳
הקרבים והלשכה אשר פניה׳
הקרבים קדש מן הארץ׳
הקשה ושפטו את העם׳
הקשה כי אנכי ידעתי׳
הראהך ואולם בעבור זאת׳
הראהך ויאמר בן אדם ראה׳
הראה ויאמר המלך אל צדוק׳
הראה ויאמר אלי בן אדם׳
הרבו עלי מוהר ומתן׳
הרבו באו ביתאל ופשעו׳
הרוגיה כי הנה י״י יצא ממקומו׳
הרוגיה כי רבים חללים הפילה׳
השמנה ומה הארץ השמנה׳
השמנה את האבדת אבקש׳
השנים טובים השנים׳
השנים ואם יתקפו האחד׳
השחוטה את הצפור החיה׳
השחוטה ולקח את עץ ארז׳
השלשים ואלה שמות הגברים׳
השלשים ורוח לבשה את׳
התקועים ועל ידם החזיקו׳
התקועים אחריו החזיקו׳
התקועית ותאמר האשה התקועית אל המלך׳
התקועית וחברו ותאמר׳
התנין ביום ההוא יפקד י״י בחרבו׳
התנין ויצאה בשער הגיא׳

א״ב מן חד חד ה׳ בריש תיבותא בתמיה וסימ׳

האל יעות משפט׳
האלהי מקרוב אני נאם י״י׳
האלהים ויהי כקרא מלך יש׳׳
האמת שלחו מכם אחד׳
הכת ויפל אברהם על׳
הבן יקיר לי אפרים׳

הבנים לבני עמון כה אמר׳
הבנהר׳ וחרה י״י אם בנהרים׳
הברכה ויאמר עשו אל אביו׳
הגוי ואבימלך לא קרב׳
הגנב רצוח ונאוף׳
הדרכי ואמרתם לא יתכן׳
הדרכי ואמרו בני ישראל׳
ההמיר גוי אלהים והמה׳
ההמירו ואשקלה להם את הכסף׳
האת על הרע כפים׳
הזכיר ואבשלום לקח ויצב׳
הזיתם ויאמר אליהם משה׳
הטובה ומה הארץ אשר׳
הטובים עברו כלנה וראו׳
הינטר לעולם אם ישמר׳
הים אני אם תנין כי׳
הכלב ויאמר הפלשתי׳
הלנצח ויאמר אבנר אל יואב׳
הלמלך עתה למה תריעו רע׳
המת וירא דוד כי עבדיו׳
המדבר הדור אתם ראו דבר י״י׳
המערת פריצים היה הבית הזה׳
הנמצא ויאמר פרעה אל עבדיו׳
הסכת וידבר משה והכהנים׳
העבד ישראל אם יליד׳
העצב נבזה נפוץ האיש׳
הפניו תשאן אם לאל׳
הצאן ובקר ישחט להם׳
הקץ לדברי רוח׳
הראש ויחר לאבנר מאד על דברי איש בשת׳
הראשון אדם תולד׳
השמר ויאמר י״י אל קין אי׳
השברים למען נסות את בני יש׳׳
התמלוך כי אתה מתחרה׳
התרים לעב קולך ושפעת׳
התשלח ברקים וילכו׳

י״ד מלין מן ה׳ בריש תיבותא וסימניהון׳

האלים והאדמים׳
המים והחים׳
המזרק האחד׳
הבהמה הטמאה׳
הדם הנקי׳
האשה הזונה׳
האשה הנרצחה ב׳ בפסו׳
האיש והחכם׳
הלבוש הבדים׳
המים הרבים׳
הזכרים הטובים׳
האיש המצרי׳
המים הבאים׳

ח׳ מלין נסבין ה׳ בר׳ תיבות׳ ויוד במצעות תיבותא וסימניהון׳

הקיף וכבתם את העיר׳
הביא ויתן יהונתן׳
השיב וישאל לאשה׳
הקים כה אמר י״י צבאות׳
הגיד ויהי כשמעם׳
יגיר גם במדעך׳
הצמיד והנה עיני אדני י״י במלאכה

ויבאו מן הכלל וכל סכל כולם קמצום במ״ה פתחים ע״פ המסרת עיין סימניהון בערך סכל במסר׳ רבת׳ ומלת מלך המתנותה מרעותה כי לא תהפך באתנח וס״פ וכפתחת וגם
מלת סמך את הכלל הזה וכן תבן קרב לא ימתגו וכפתחים וכל נדר בפתח במ״ה קמצין ונדר אלמנה ולנדר לא ירכם כל נדר וכל סבועת איסר כי נדר נדר עבדך דאבמלום
ונדרו נדר לי״י וסלמו וכל אותם מהזכרתי דוגמת מלך ארץ מהפכים באתנח וס״פ ואינם מעתקים בדבקותם כי יאמר ארץ מצרים גמס נדבת דרך הר סעיר זולתי מלת הכל

מערכת אות ההא

פיאמר הבל הבלים וכן וחמת מים כי כמאיגו דבוק יאמר ויכלו השמים מן החמת וכן מגבר יאמר בדבקותו גבר תמים כל חבל כפתח וכן חבל כביאור אבל בטרם יבא חבל לה כא על דרך חסק חלב ורעיו וכל תבל מהוא לשון ארמה כמו מכין תבל בחכמת וראשו בקמץ אבל תבל עמו כלו פתוח ופרסו בלל והתיו כמו סבלבול תמס יהליך חסר מרמו תמסה וכן סבר כלו בפתח בתג חסר ראשיהם בקמצי עם המסורת וסימניהון ולא פתלו על סבר יוסף ומשבר רוח תילילו חרס לאמר כלו כפתח אבל לא תקלל חרס כלו

במלאכה •

הבשיר אם קהה הברזל •

זוגין מן גג ה׳ ברישיהון

קדמ׳ ותנינא ה׳ ותלית׳ וה׳ תמצא נמס׳ במערב׳ אות הה״ו כי שם ביתם דאינון מן א״ב מן ג״ג קדמ׳ ותנינ׳ קרחי ותלית׳ נסיב ו״ו •

שטה מן לא׳ קריין ה׳ וכל

חד חד לית דכו׳ וסימנהון

צהר תעשה לתבה •
בהם ובארבע עשרה שנה •
הי׳ ויברכו את רבקה ויאמרו
ינתו ויהי מיום שבת הארון •
הוכח וישמע אדניהו •
ההרס ביום ההוא יהיו חמש •
ומהר והוכן בחסד כסא •
המץ יגורו בך נדחי מואב •
המסים בקדח אש המסים •
נח החמס קם למטה רשע •
המות ופלטו פלטיהם וחי •
שמרו וצבי עדיו לגאון •
הלאת תאנים הלאת ולא תצא
הלל כי הלל רשע על תאות •
יהל לא תשב לנצח ולא השכן
יהל אם אראה אור כי יהל •
תהל עטישותיו תהל אור •
הפץ עברות אפך וראה •
יגה גם אור רשעים ידעך •
והללו כי מאספיו יאכלהו •
והללתם ואכלתם אכל ושבע •
הברו החצים מלאו השלטים •
הברו סורו סורו צאו משם •
הברי נלאית ברב עצתיך •
להבר בעת ההיא יאמר לעם •
הצו ובני אליאב נמואל
בהצתם ודתן ב׳ בפסו׳ •
בהצתו את ארם נהרים •
הצן ובאו עליך הצן רכב •
ההרמונה ופרצים תצאנה אשה •

י״ו ר״פ משמשין ה׳ ולית

לתון זוגא וסימניהון

האנשים האלה שלמים •
המלאך הגאל אתי •
הכהן המחטא אתה •
הקרב את קרבנו •
הארץ אשר הכה יי׳ •
הנגע במת לכל נפש •
האיש הרדף בך •
הנער בא ודוד קם •
השיב עליך יי׳ •
המנחה החטאת והאשם •
הבית הזה אשר אתה בנה •
הנפש החטאת היא •
המלך יתאכל •
הסיר יי׳ משפטיך •
הזה יי׳ באויב •
הביא בכליותי •

ה׳ יחידאין משמשין סופי׳

ה׳ וריש ב׳ וסימניהון

נשחתת וירא אלהים •
נעצרה וישב אהרן •
נכרתה ופושעים נשמדו יחדו •
נהרסה והנה עלה כלו קמשונים •

י״ד כו״י ה׳ בסו׳ תיבו׳ וקרי׳

ו׳ וסימ׳ נמסר באיכה סוף א״ב ד׳ •

א״ב מן חד וחד ומן תרתין

תיבות׳ דילוג קדמ׳ לא נסיב ה׳ ותנינ׳ נסיב וסימניהון

אשרי איש הללויה אשרי •
אשרי האיש אשר לא הלך •
אנשי שם ויקומו לפני משה •
אנשי השם הנפילים היו בארץ •
אחיכם אחד אם כנים אתם •
אחיכם האחד ויאמר אלינו האיש •
אביה שדה ויהי בבאה ותסיתהו
אביה השדה וחברו דשפטי׳ •
אל אבן ועתה שימו נא לבבכם •
אל האבן וחלו׳ הורידו את ארון •
אל חשן ונתת אל חשן המשפט
אל החשן וישם עליו את החשן
אדמת קדש ויאמ׳ אל הקרב הלום
אדמת הקדש ונחל יי׳ את יהודה •
אלהי משפט ולכן יחכה יי׳ לחננכם
אלהי המשפט הוגעתם יי׳ בדבריכם
בא אלהים ויראו פלשתים כי •
בא האלהים ויאמ׳ משה אל העם •
באו אנשים ויהי בשנה השביעית
באו האנשים ויבא אלה׳ אל בלעם
בהעצר שמי׳ ולא יהיה מטר דמלכי׳
בהעצר השמי׳ ולא יהיה דד״ה •
בהר קדש את כרוב ממשח •
בהר הקדש והיה ביום ההוא יתקע
בערי גלעד וישפט יפתח את יש׳
בערי הגלעד טפינו נשינו מקנינו •
בתחתיות ארץ לא נכחד עצמי ממך
בתחתיות הארץ והמה לשואה •
בעל אשה אם כגפו יבא •
בעל האשה כי ינצו אנשים •
בנפש אדם יון ותוכל ומשך •
בנפש האדם כל הנגע במת •
ביד מלאכים ושלחתם אל מלך •
ביד המלאכים ויקח צבד בקר •
בנות גוים בן אדם נהה על •
בנות הגוים קינה היא וקוננוה •
גבהות אדם עיני גבהות אדם •
גבהות האדם ושח גבהות האדם •
גדול כנפים ויהי נשר אחד גדול •
גדול הכנפי׳ ואמרת כה אמ׳ אדני
והנשר הגדול •
גיא חרשים ומעונתי הוליד את
עפרה •
גיא החרשי׳ לד ואונו גיא •
גדיי עזים לך נא אל הצאן •
גדיי העזים ואת ערת גדיי •
הנה שמים כי האבנם ישב דד״ה •
הנה השמים כי האבנם דמלכי׳ •
הארון ברית ויעמדו הכהני׳ נשאי •
הארון הברית ויהי בנסע העם
באהליהם •
הכבש אחד את הכבש אח׳ דוידבר •
הכבש האחד את הכבש האחד
דואלה שמות •
וימן אלהים ויהי כזרח השמש •
וימן האלהים תולעת בעלות השחר
ויבן עיר וילך האיש ארץ •
ויבן העיר מסביב מן המלוא
ועד הסביב •
ונבנתה עיר כה אמר יי׳ הנני שב׳
ונבנתה העיר הנה ימים באים •
ונמסו הרים ותלליהם ישלכו
ופגריהם •
ונמסו ההרים תחתיו והעמקים
יתבקעו •
ויצא אחד אל השדה ללקט •
ויצא האחד באתי ואמר •
ועץ חיים תחלת ממשכה •
ועץ החיים ויצמח יי׳ אלהים מן
וישלח אלהים רוח רעה בין אבימלך
וישלח האלהים מלאך לירושלם •
ושני בנים כימי ההם לא יאמרו •
ושני הבנים כה לכם אתם משלי׳
והיה אלהים ויאמ׳ ישראל אל יוסף
והיה האלהים וקראתם בשם
אלהיכם •
ופר שני ולקחו פר בן בקר
ופר השני ויהי בלילה ההוא •
ורך לבב ויקבצו עליו אנשים
ורך הלבב ויספו השטרי׳ לדבר
וקטרת סמי׳ ומקטירי׳ ליי׳ •
וקטרת הסמי׳ ופקדת אלעזר בן •
ודקת בשר והנה שבע פרות •
ודקות הבשר ותאכלנה הפרו׳ •
זרע קדש ועוד בה עשיריה •
זרע הקדש כי נשאו מבנותיהם •
חיל צבא ועל ידם חיל צבא •
חיל הצבא ויהי לתשובת השנה
חשן משפט ועשית חשן משפט •
חשן המשפט ונתת אל חשן •
יצא דבר בתחלת תחנוניך •
יצא הדבר ויען לבן ובתואל •
ידעי ים וישלח לו חורם ביד •
ידעי הים וישלח חירם באני •
יום הוא ועדיך יבא לבני •
יום ההוא יום לבנות גדריך •
יום כפורי׳ וכל מלאכה לא •
יום הכפורי׳ אך בעשור לחדש •
כי שמים שאו לשמים עיניכם
כי השמים ומי יעצר כח לבנות •
כימי שמים ושמתי לעד זרעו •
כימי השמים למען ירבו ימיכם •
לחת אבן ויתן אל משה •
לחת האבן ויאמר יי׳ אל משה •
מן בקר וירא חתן משה •
מן הבקר ויהי כמחרת וישב •
מהר גלעד הנך יפה רעיתי •
מהר הגלעד ועתה קרא נא באזני
מעל שמים כי גדול מעל •
מעל השמים הללוהו שמי השמי׳ •
עצי עולה וישכם אברהם בבקר
עצי העולה ויקח אברהם את עצי
עיר אלהים נהר פלגיו ישמחו •
עיר האלהים נכבדות מדבר בך •
עד חרמה ויצא האמרי היושב •
עד החרמה וירד העמלקי •
עם קדש ואשמע את האיש •
עם הקדש וקראו להם עם הקדש
עם אלהים ותאמר האשה ולמה
עם האלהים ויתיצבו פנות כל העם
פני פרכת וטבל הכהן את אצבעו
פני הפרכ׳ וחברו וטבל הכהן •
פרי בטן ויחר אף יעקב ברחל
פרי הבטן הנה נחלת יי׳ בנים •
פיח כבשן ויאמ׳ יי׳ אל משה ואל
פיח הכבשן ויקחו את פיח •
קדש אלהים אם כרוב ממשח •
קדש האלהים עתה תנו לבבכם •
ראשית גוים וירא את עמלק
ראשית הגוים הוי שאננים בציון •
שני גוים ויאמר יי׳ לה שני •
שני הגוים יען אמרך את שני •
שבתת שנים וספרת לך שבע •
שבתת השנים שבתת שנים ב׳ בו׳ •

י״ד זוגין קדמא לא נסיב ה׳

ותנינ׳ נסיב ה׳ בחד ענינא וסימניהון

עבתת ונתת את שתי •
העבתת ויתנו את שתי •
כבשן ויאמר יי׳ אל משה ואל •
הכבשן ויקחו את פיח •
זיפים ויעלו זיפים •
הזיפים ויבאו הזיפים •
שלום ויאמר המלך •
השלום ויאמר המלך •
מעכה ויעבר בכל שבטי יש׳ אבלה
המעכה ויבא ויצורו עליו באבלה
אדם עיני גבהות •
האדם ושח גבהות •
ספר ואקח את ספר •
הספר ואתן את הספר •
עיר ונבנתה עיר הנה ימים •
העיר ונבנתה העיר ליי׳ •
רעים לכן רעים שמעו את
דבר יי׳ •
הרעים לכן הרעים שמעו דבר יי׳
אל שער ושער לחצר הפנימי נגד
אל השער ושער לחצר הפנימי דרך
שמים ויגידו שמים •
השמים הגידו השמים •
אבות אלה ראשי אבות
להלדתם ראשים דד״ה
האבות אלה ראשי האבות ללוי׳
כהן ויאמר התרשתא להם
אשר קדמ׳ •
הכהן וחברו ויאמר התרשתא •
פרות שבע פרות •
הפרות ושבע הפרות •

א״ב מן חד חד מפיק ה

בסו׳ תיבו׳ וסימניהון

אות כי בחר יי׳ בציון •
בזה לכן כה אמר יי׳ הנני נתן
גשמה

בקמץ כי הוא על משקל עיר נבן אלם ריק כי אין הר״ים סובלת חזק כאשר היא על משקל הרגמי וכן כל ערב נפתח כלו אך ערב רב כלו בקמץ והנגינה לרע אבל או במתי או בערב ראשו בקמץ על דרך אפר חלב אסר לא כהפכי׳ באתנח וס״פ וסופי פתוח כי נגינתו לעיל כי כן הדין בכל נגינה מיקדמת כאשר באורתי וכאשר אבאר בעזרת הא׳ • כל הכת שהוא לשון בטלה כלו בקמץ והנגינה לרע אבל שכת אחים כלו פתוח והנגי׳ לעיל בתוס ס״ם ספועל כאשר פירשתי לעי׳ כל ברך שהוא לשון ברכי׳ נפתח כלו והנגינה

מערכת אות הה״א

לעיל אבל ברך ולא אסיבבה כלו קמוץ והכנגי׳ לרע ובוצע ברך ג״כ כדין כל משקל כבר אשר עניכו בר״ים חרש טבת ויחן בתבן כלם בקמצ׳ ונגינת לרע וסימנך חביל תיבלא ואיתבר חרפא ברמשא ואתביה בברכוהי בטבת מכלל שני הברו׳ של אי משם דבר אשר אמרתי שכלו כפתח יבאור׳ מלות אשת פטת חמשת תכלת אשר חבים קמץ וחבים פתח קימן אפט״ח ויפן זכב ג׳ זבב וירב בבת יהודם ויפר את עמו מאד ודוגמתם שהם יובאים כאחד כפתחי׳ שהם משקל כוסף כי ויפן כמו ויפנה וירבכמו וירבה הרב כבסע

גשמה חזה הוית באדין מן קל מליא׳
דודה מי זאת עולה מן המדבר.
השה כי השה אלוה חכמה.
והודעהה בן אד׳ התשפט ההשפט
וגלה והנה מנרת זהב כלה׳
והשקה את המים והיתה׳
זכור ה נתנה יי׳ אלהיך בידיך.
חכה כי נפת תטופנה שפתי.
טבחה טבחה טבחה מסכה.
יבה הנני רב את ריבך׳
בכורה והיתה ציצת נובל.
לחננה כי עת לחננה כי בא.
כדה ארוכה מארץ מדה.
מכרה אשת חיל מי ימצא.
נצה ובגפן שלשה שריגים׳
שיבה ועתה כתבו לכם את
ענה ונתן האיש השכב עמה.
עצה כי תצור אל עיר׳
פנה עבר בשוק אצל פנה.
צדה ברך אברך.
קנה כצפור נודדת מן׳
ראה אז ראה ויספרה.
שכיה והסירה את שמלת.
ת״ה כה אמר יי׳ הנני שב.

י״א זוגין מן הד הד חד
מפיק ה׳ וחד לא מפיק וסימניהון.

מכרה אשת חיל מי ימצא׳
מכרה ויאמר יעקב מכרה׳
ושערה וראה הכהן והנה.
ושערה ואם בהרת לבנה היא.
לרבעה ובכל בהמה לא תתן׳
לרבעה ואשה אשר תקרב אל׳
מעונה אמרתי אך תראי׳
מעונה אלהי קדם ומתחת.
נצה ובגפן שלשה שריגי׳
נצה כי לפני קציר כתם׳
ואתננה והיה סחרה ואתננה.
לאתננה והיה מקץ שבעים שנה.
רכבה הנני אל׳ך נאם יי׳ צבאות והבערתי׳
לרכבה דדן רכלתך בבגדי.
חילה הנה יי׳ קרישנה׳
לחילה שיתו לבכם לחילה׳
בביכורה והיתה ציצת נובל.
בביכורה כענבים במדבר׳
חכה כי נופת תטופנה׳
חכה ואליהוא חכה את.
ערכה ולא ידע אנוש.
ערכה אם תוכל השיבני.

י״ה מלין לא מפקין ה׳ בסו׳
תיבו׳ ומטעין כהון וסימניהון

ותחמרה ולא יכלה עוד הצפינו
הוסדה הנני ממטיר כעת מחר.
עונה כי דבר יי׳ בזה.
חלבה אשר לא הוריש את.
עהה ומשם עבר קדם׳
צדה ואני שלשת החצים.
כבואה את קימלבי לביתך.

אבחהה תוות קשה הוגד לי.
מוסדה והיה כל מעבר מטה.
ורחמה אשר לא מותתני מרחם
באבה הנה כל המשל עליך.
למינה והיה יעמדו עליו דוגים.
חלאתה לכן כה אמר אדני יי׳ אוי עיר הדמים.
המונה וגם שם עיר המונה.
הראשה כי אתה הר הגדול.
משכמה כתפי משכמה תפול.
בה לכן דבר אתם ואמרת.

ז׳ זוגין חד נסיב ה׳ וחד בה׳
ולית להון זוגא וסימניהון נמסר במערכת אות הבי״ת באלפא ביתא בן חד וחד חד חסר ב׳ וחד נסיב ב׳.

ה׳ מלין יחידאין לא מפקין
ה׳ בסוף תיבות׳ וסימניהון נמסר סוף סדר וישלח׳

א״ב מן חד חד וא׳ וחד
והא׳ ול׳ דכו׳ וסימניהון

ואחרן ואני ידעתי גאלי חי׳
והאחרון כי לא מועף לאשר׳
ואהל וחשבה ואהל וברכיה.
והאהל ומשמרת בני גרשון.
ואלפים צאנה ואלפים כלם׳
והאלפים והעירים עבדי האדמה.
ובקר וראיתם את כבוד יי׳.
והבקר ומראה הערב והבקר.
וגוים ובאו עמים רבים.
והגוים כי הגוי והממלכה׳
וגבהים אם עשק רש וגזל׳
והגבהים הנה האדון יי׳ צבאות מסעף׳
וגבה עדה נא גאון וגבה.
והגבה והאולם אשר על פני.
וגבוה כי רם יי׳ ושפל יראה
והגבוה כה אמר אדני יי׳ הסר המצנפת׳
ודל חכם בעיניו איש׳
והדל העשיר לא ירבה.
והרם כה אמר אדני יי׳ הסר המצנפת׳
וחורים ואשוב ואשא עיני והנה ארבע.
וחצר הגדולה סביב שלשה.
והחצר וירם כבוד יי׳ מעל הכרוב.
וחטים משכב וספות וכלי.
והחטים ויאמר ארנן אל דוד׳
וחכמים אנשי לצון יפיחו.
והחכמים כי את כל זה נתתי.
ומלא ולנפתלי אמר׳
והמלא ובאת וסגרת הדלת׳
ומשחית עלה אריה מסבכו.
והמשחית ותהי חרדה במחנה.
ומשלח יפיח כזבים עד שקר.
והמשלח את השעיר לעזאזל.
ונגע לא תאנה אליך׳
והנגע וראה הכהן אחרי הכבס.
ושטן הפקד עליו רשע׳

והשטן ויראני את יהושע.
ועירים גמלים מיניקות.
והעירים והאלפים והעירים׳
ופרה ודוב תרעינה.
והפרה והעזים והפרה׳
וצרעת נעמן הדבק בך.
והצרעת ויזעף עזיהו ובידו.
וקדש ואשמעה אחד.
והקדש ואחרי השבעים ששים.
ורגלים עינים הייתי לעור.
והרגלים וילכו לקברה ולא מצאו
ושיר כי בימי דוד.
והשיר וכל הקהל משתחו׳.
ושופט ויאמר מי שמך לאיש׳
והשופט על הרע כפים.
ותבן ועתה לכו עבדו.
והתבן והשערי׳ והתבן לסוסי׳.
והרומה והיה לאהרן ולבניו לחק
וההרומה היקבע אדם אלהים׳
ותורות ועל הר סיני ירדת׳
והתורות אלה החקים והמשפטים

אלין מלין חד נסיב ה׳ וחד
וה׳ ולית להון זוגא וסימניהון.

הטי והיה הנער אשר אמר׳
והטי שמעי בת וראי.
הקריבה מים שאל חלב נתנה.
והקריבה ואם נפש אחת החטא׳
הכשבים ואם מן הצאן קרבנו.
והכשבים והפריד יעקב׳
הוריד ויקצץ המלך אחז.
והוריד לכן כה אמר יי׳.
האנפה ואת החסידה.
והאנפה והחסידה והאנפה׳
הך וירא דויד את האלהים דרה.
והיך יוכל עבד אדני זה.
הכו ויצו אבשלום את נעריו
והכו ולאלה אמר באזני.
הטהרו כי מרבית העם.
והטהרו וכה תעשה להם לטהרם
וטהרו כי הטהרו הכהנים והלוי׳
וה׳ הרו ויאמר יעקב אל ביתו.
הערבים וה המנחל תשתה.
והערבים מביאים לו לחם ובשר.
הלדה ויאמר שכם אל חמור.
והלדה ואל עמידו גורל.
הגרזן התפאר הגרזן.
והגרזן והבית בהבנתו׳
הגה כי כל ימינו פנו.
והגא שמעו שמוע ברגז.
השרה שמעו נא זאת ראשי׳
והשרה גם אנכי חלילה לי מחטא
הביט הוי משקה רעהו מספח.
והביט טהור עינים מראות׳
הוריתיך בדרך חכמה הורתיך.
והורתיך ועתה לך ואנכי אהיה.
השיגה או דודו או בן דודו.
והשיגה ואיש כי לא יהיה לו גואל
הדל ויאמר אליו בי אדני.
והדל העשיר לא ירבה׳
המשנים ועמהם אחיהם.

והמשנים ויחמל שאול והעם׳
והפשיט כבודו מעלי הפשיט.
והפשיט את העלה ונתח׳
החיתם ויאמר אחי בני אמי הם׳
והחיתם את אבי ואת אמי.
הצליחה אנא יי׳ הושיעה.
והצליחה אנא יי׳ תהי נא אזנך׳
החזיקי מי מצור שאבי לך חזקי.
והחזיקי קומי שאי את הנער׳

א״ב מן ב״ב וה׳ בריש
תיבותא וסימניהון

והאבן וירא והנה באר בשדה.
והאבן הזאת אשר שמתי מצבה
והאחזו ואתנו תשבו והארץ.
והאחזו ואך אם טמאה ארץ.
והאבות הבנים מלקטים.
והאבות ונפצתם איש אל אחיו.
והאכה מזה׳
והאכה מזה ב׳ בפסו׳
והביטו והיה כצאת משה.
והביטו ושפכתי על בית דוד.
והבור ויקחהו וישליכו אתו.
והבור אשר השליך שם ישמעא׳
והבאים זכר ונקבה מכל.
והבאים והיהודים והסגני׳ מאה.
והביאותיו ועבדי כלב עקב.
והביאתיו והנה לא עלהה בי.
והביאותיך ועלית על עמי ישראל.
והביאותיך ושובבתיך׳
והבגד כי יהיה בו נגע צרעת.
והבגד או השתי או הערב.
והגישו אדניו אל האלהים.
והגישו אל הדלת ב׳ בפסו׳.
והגדול על הרע כפים.
והגדול אלה מבני גד ראשי.
והגלגל והלך מדי שנה בשנה׳
והגלגל ואל תדרשו ביתאל׳
והדת הרצים יצאו דחופים׳
והדת הרצים רכבי הרכש׳
והדגה אשר ביאר תמות.
והדגה אשר ביאר מתה.
והוהיכל ומדד ארך הבניין.
והוהיכל שערי הנהרות נפתחו.
והורד המשכן ונסעו.
והורד ועבר בים צרה׳
והושיע בעת מחר אשלח.
והושיע יי׳ את אהלי יהודה׳
והושיעה וישלחו אנשי גבעון.
והושיעה פנה אלי וחנני תנה.
והושיעם וכי הקים יי׳ להם.
והושיעם יי׳ אלהיהם ביום ההוא׳
והוספתי דברתי אני עם לבי מלעי׳
והוספתי על ימיך חמש עשרה מלרע
והוספתי וגדלתי והוספתי.
והוספתי ואני תמיד איחל.
והחזיקה כי ינצו אנשים יחדו׳
והחזיקה בו ונשקה לו.
והטבנו ויאמר משה לחובב.
והטבנו והיה כי תלך עמנו.
והיכל ביום אחד לחדש השביעי׳
והיכל

מעוכיכו מעניכם הוא כמו מרבת צווי אבל והרב משאת בנימן ותכל כל עבודת המשכן הם עומדים בעצמם על כן חבים קמץ וחבים פתח מפני הנגינה מוקדמת כל משקל כבר אשר הפעל פ״ן שלו ר״ים כלו נקמץ כמו ברך לא אסיבבה או ברך כבות חרף עוסהו ומרת וכן לפעמי׳ באלף החירק כהפך לקמץ קטן כמו מאן יבמי בהר התור׳ ופעמים בה״א כמו כהלת שהוא על משקל דברת ופעמים שבאלף והה״א בהם בחירק כמו כאר מהר בושה מהרו כניך אבל כשהע״ן של פעל ר״ים לעולם בצרי׳ תם כל מקום הבהא

מערכת אות הה״א

לפני אותיות אחה״ע והיא משפטה להיות בחירק לולי אחה״ע ונהפכה להברת אי תהיה בקמץ כמו מרעהו ומאת מעם מהם כי הם באים על דרך מבית מכל אבל כל האותיות לא יוכלו לסבול דגש כל פעל פתיד מחטופי פ״א פעל מ״ו כמו אסב יסב ארד ירד כלם נקמצים והנגינה לרע ובבא עליהם וי״ו ומסבתם להבא או לעבר וארד ואסב ותלד וירד חבים קמץ וחבים פתח כי הנגינה לעיל ופותחת הברת אי מאחריה כי כן הדין בנגינה מוקדמת אך בודין הנפרשין אות האיתן בחירק כמו איסן יסן תיסן ואיקן ׃

והכל האמר לכורש רעי וכל ׃
והך ויאמר יי׳ אל משה נטה ׃
והך ואתה בן אד׳ הנבא והך ׃
והכני הצילני נא מיד אחי ׃
וחכני אם יוכל להלחם ׃
והלבונה ואומרה וישוררו הלשכות
והלבונה ונתם מכמים על הבלים
והמתח את העם הזה ׃
ותמתה עתה לך והכית את עמלק
והמגדל פלל בן אוזי מנגד המקצוע
והמגדל והנתיני׳ היו יושבי׳ בעפל
והמזבח נשפך וישפך הדשן ׃
והמזבח וימד את החצר ארך ׃
והמוריג׳ ויאמר ארונה אל דוד ׃
והמוריגי׳ ויאמר ארנן אל דוד ׃
והמואבי׳ כאשר עשו לי בני עשו ׃
והמואבי׳ רפאים יחשבו גם הם ׃
והנכם יי׳ אלהיכם הרבה ׃
והנכם ואתם הרעתם לעשות ׃
והנשיאם הביאו את אבני ׃
והנשיאם וישב פנחס בן אלעזר ׃
והשיאו אתם עון אשמה ׃
והשיאו ואם אל עיר יאסף ׃
והעל מלעי׳ ויאמר יי׳ דצפרדע ׃
והעל קח את אהרן ואת ׃
והערבה והירדן וגבול מכנרת ׃
והערבה עד ים כנרת ׃
והפשתה והשערה נכהה
והפשתה גבעול ב׳ בפסו׳ ׃
והפלה יי׳ בין מקנה ׃
והפלא יי׳ את מכותך ׃
והצל וישאל דוד ביי׳ לאמר ׃
והצל ומאז באתי אל פרעה ׃
והצעיר וישבו לפניו הבכור ׃
והצעיר הקטן יהיה לאלף ׃
והקול נשמע בית פרעה ׃
והקול ואין העם מכירים ׃
והקרוב הרחוק בדבר ימות ׃
והקרוב אלוו כרשנא שתר ׃
והקסמי׳ והתה ידי אל הנביאים ׃
והקסמי׳ כי התרפים דברו און ׃
והרגוני ויאמר אברהם כי אמרתי
והרגוני אם יעלה העם הזה ׃
והרבה למען למוג לב ׃
והרבה יחל ישראל אל יי׳ ׃
והרבה והוא רחום יכפר ׃
והרבה אשר בשערה ישופני ׃
והרא מער אלהי׳ יש׳ דפול דל״ת
והרה הנה יחבל און והרה ׃
והראש אחד יפנה דרך
והראש ב׳ בפסו׳ ׃
והשבים אבשלום ועבד ׃
והשבים ויהי כי הקיפו ימי ׃
והשמש וירדפו יואב ואבישי ׃
והשמש וישכימו בבקר והשמש
והשלחן ושמת את השלחן ׃
והשלחן ומשמרתם הארון ׃
והשלום כה אמר יי׳ צבאות צום ׃
והשלום בריתי היתה אתו ׃
והשמים ויהי עד כה ועד כה ׃
והשמים כי זרע השלום והגפן ׃
והתורה וסמך אהרן את שתי ׃
והתורה וזה כי יאשם לאחת ׃

והתודו את עונם ואת עון ׃
והתודו את חטאתם ׃
והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם ׃
והתנחלתם את הארץ בגורל ׃
והתאנה הגפן הובישה ׃
והתאנה העוד הזרע במגורה ׃
והתורה ויאמר יי׳ אל משה עלה ׃
והתורה ואת החק׳ ואת המשפט׳ ׃

חד מן כ״א מלין דכתי׳ כה

בסו׳ תיבות׳ ודייא וסימניהון

ואברככה הביאה לי ציד ועשה ׃
ובכה ובעמך ובכל עבדיך ׃
ידכה והיה לאות תני׳ ׃
במכה מי כמכה באלים
כמכה ב׳ בפסו׳ ׃
אתכה ותראני האתך ׃
עמכה ותאמ׳ בי אדני חי נפשך ׃
בכה כי בכה ארוץ גדוד דשמו׳ ׃
ימצאכה חי יי׳ אלהיך אם יש ׃
נעצרכה ויהי בשביעית ויאמר ׃
הנכה יען השליש אשר למלך
יענוכה ודברת אליהם את כל ׃
בשמכה כה אמר יי׳ צבאות יען ׃
הראתכה וידבר אלי האיש ׃
בחבה ההרפית ביום צרה ׃
תנצרכה מזמה תשמר עליך ׃
לחלכה ישב במארב חצרים ׃
חלכה ראית כי אתה עמל ׃
כפכה אחור וקדם צרתני ׃
בכה כי אליך יי׳ אדני עיני בכה
יברככה יודוך יי׳ כל מעשיך ׃

ג׳ זוגין חד כסיב ה׳ וחד

נסיב לה׳ ולית להון זוגא וסימניהון

הגיח והיה כיום הגיח ׃
להגיח וראשית כל בכורי ׃
הוללי׳ לא יתיצבו ׃
להוללי׳ אמרתי להוללים ׃
הודיעך ויענך וירעיבך ׃
להודיעך קושט אמרי אמת ׃

י״ג חס׳ ה׳ בריש תיבותא

וקריין וסימ׳ נמסר בשמו׳ ב׳ סימ׳ כ״ג ׃

וחילופיהון ז׳ נסבין ה׳

בריש תיבות׳ ולא קריין

וסימניהון

החנית יען דוד ויאמר הנה ׃
ההמון קדמא׳ יען אחד מעבדיו ויאמר ויקחו נא ׃
המלח הוא הכה את אדום ׃
הספר תניינא׳ ותהי לכם חזות ׃
הספרי׳ תניינא׳ ותכתב ספרים בשם אחאב ׃
הסחבות ויקח עבד מלך את האנשים ׃
הגנפים גם במדעך מלך ׃

ג׳ מלין חס׳ ה׳ באמצע

תיבות׳ וקריין וסימניהון

ויאהכו ויהי ככלתו לדבר אל שאול ׃
לגיד וישב יהורם המלך להרפא ׃
וכרמל עד יערה עלינו רוח ׃

וחילופיהון ה׳ כתיב ה׳

במצעות תיבות׳ ולא קריין

וסימניהון

בהשדה ויקם המלך לילה ׃
בהחפזם וילכו אחריהם עד הירדן
שהתקף כה שהיה כבר נקרא ׃
כשהסכל וגם בדרך כשהסכל ׃
שהשמם על הר ציון שהשמם ׃

כ״ט חס׳ ה׳ בסוף תיבו׳

וקריין וסימניהון

וארב ואקח את אביכם ׃
הגג וישכימו ויהי כעלות ׃
הם ויתנם ביד הגבעונים ׃
יהי באשר היה עם ׃
והת נבלת איזבל בדמן ׃
ונרא הגידו האותיות לאחור ׃
וב אנכי בראתי חרש ׃
ירא והיה כעץ שתול ׃
תעש ויאמר גדליהו בן ׃
ותעגב עליהם למראה עיניה ׃
חמש ומן המדה הזאת תמוד ׃
ואבכר עלו ההר והבאתם עץ ׃
וארבע שלשה המה נפלאו ׃
נטע זממה שדה ותקחהו ׃
בליל טעמה כי טוב סחרה ׃
לכן שבנה בנהי לכן כי ׃
ואדע ואני אמרתי אגלה ׃
שת עונותינו לנגדך ׃
וירא ויחי איוב אחרי זאת ׃
בליל קומי רוני בליל ׃
הביט זכור יי׳ מה היה לנו ׃
ונשוב השיבנו יי׳ אליך ׃
ואת הגדת היום את אשר ׃
את הלא את סכת בעדו ׃
את כי גם פעמים רבות ׃
את תניינ׳ אתה הוא יי׳ לבדך את ׃
ואת ונפשי נבהלה מאד ׃
ועת פתוחה יחד בכשיל ׃
עת ואמר לבלה ניאופים ׃

וחילופי׳ ב׳ מלין כתיבן ה׳

בסוף תיבו׳ ולא קרי׳ וחד פלוגתא

עלוהי וסימניהון

ואראה בשלל אדרת שנער ׃
ואבאה אתכם אל ארץ האמרי ׃
אריה דוב אורב הוא לי ׃
האריה ובניהו בן יהוידע דשמו׳ ׃
רעה שונאי טוב ואהבי רעה ׃
הרעה ועשה הרעה ׃
באה אומללה יולדת השבעה
באה והבאת את ארץ מצרים ׃
קוה ויצא עוד קוה המדה ׃
וקוה ויעש את הים מוצק דמלכים ׃

וקוה לבן כה אמר יי׳ שבתי ׃
נמצאה ואם לא השחוק היה ׃
ותראה ואמר אחרי עשותה ׃
הזאתה ונתתי את הבית הזה כשילה ואת ׃
יעשה ותאמר נעמי לשתי ׃
אלה ואמר לה אלה מאניא ׃
פקחה הטה אלהי׳ אזנך ושמע ׃
הרבה הרבה כבסני מעוני ׃
ורעה רעך ורעה אביך ׃
אהביה אני אהביה אהב ׃
צידה פלוגת׳ דו״ב נחמן ועתה שאנא בליך ׃

חד מן י״ד מלין דכתיב ה׳

בסוף וקרי׳ ו׳ וסימניהון נמסר באיכת סוף א״ב ד׳ ׃

ט״ו זוגין חד קרי׳ ת׳ וחד

קרי ה׳ ולית דכו׳ וסימניהון נמסר בד״ה א׳ ריש סימן ח׳ ׃

ה׳ זוגין מן ב״ב חד כתיב ה״

בסוף תיבות׳ וחד כתי׳ י׳ וסימני׳ נמסר במשלי סימן יט׳ ׃

ב׳ כתיבן ה׳ במצעו׳ תיבו׳

וקרי׳ ד׳ וסימניהון

מעלליהם בית דוד כה אמר ׃
עליהם נוסו נודו מאד ׃

זוגין דלא נסבין ה׳ בריש

תיבו׳ סימניהון נמסר בסדר תרומה ׃

ו׳ זוגין דמיין חד מיעוט חד

רבוי ונסבין ה׳ בסו׳ תיבותא סימניהון נמסר בסדר נשא ׃

א״ב מן חד וחד הד א׳ וחד

הא וכולהון לית דכוות׳

וסימניהון

אמן ויהי אמן את הדסה ׃
האמן האנכי הריתי את כל העם
אשכם ואטמא אותם במתנותם
האשמם אלהי׳ יפלו ממעצותיהם
אמר כה אמר אדני יי׳ יען אמר מואב ושעיר ׃
האמר למלך בליעל ׃
אמרות והנה כל הנשים אשר נשארו ׃
האמרות שמעו הדבר הזה פרות הבשן ׃
ארורה ולאדם אמר כי שמעת ׃
הארורה ויבא ויאבל וישת ויאמר פקדו נא את ׃
בחר ויחר אף שאול ביהונתן ׃
הבחר ויאמר יי׳ אל השטן יגער
גדלות ומי כעמך ישראל דה״ה ׃
הגדלות יי׳ בעבור דברך וכלבך דה״ה ׃
דודאים וילך ראובן בימי קציר חטים ׃

כלל כל דבר מתי הברות כל אי אם הנגינה לרע אי מתיהן נקמצות כמו אסב יסב ואם הנגינה לעיל הברת אי מאחריה לעולם פתוחה הראשונה פעמים פתוחה ופעמים קמוצה אם הברת ראשונה נקמצת באתנח וס״פ להברת אה אז היא פתוחה ופעמים אף בלא הפיכה כמו מלך תכן קרב טרם ואם לא תהפך ואות ראשונה מאותיות אחה״ע אז היא קמוצה כמו אפר חלב חלק חפץ אתנם יש מלות מכהברות באה אי בלא אתנח והם קמוצים ונגינתם לרע והדבקים יפתחו ראשיתם

מערכת אות ההא

ואחריתם כמו בבין חרד נרד מזה כי כן דינם בלא אתנח וספ ובהדבקם יאמר ירך יעקב אבל כתף הבית נגד נרד אבנים חבר כהנים ערל לב בעול רבולתך גם ברבותם
לא יזוז הקמץ הסמוך ממקומו כמו חבר חברים ערלים מה שאין כן במלת דרך ארץ עבד מלך כי יאמר דרכים או דרכו או מלכו ובפלאתי ממלת כתף וירך וערל ועול אשר
בהדבקם יאמר סכן וזקן זרים הם בהדבקם יאמר סכן זקן יותר ממלת כתף וירך וערל ועול אשר בהדבקם יאמר כתף ירך גזל עול ואומר כי בעבור כי כתף זרעיו סמות

הדודאים נתנו ריח ·
דכרים וישב מימים לקחתה ·
הדברים ויצא האמרי הישב בהר ·
הפוכה אפרים בעמים הוא ·
ההפוכה ויגדל עון בת עמי ·
חלמיש ההפכי הצור אגם מים ·
החלמיש המוליכך במדבר הגדול
כושית והדבר מרים ואהרן
הכושית במשה ב׳ כפסוק ·
מליץ אם יש עליו מלאך ·
המליץ והם לא ידעו כי שמע ·
אהה מלרע ותרא רחל כי לא ילדה
האהה ויאמר לא ארעה אתכם
משלש ויאמר אליו קחה לי ·
המשלש ואם יתקפו האחד ·
מנח רחב הקיר אשר ליצלע ·
המנח ופתח הצלע למנח ·
מקטרות ויענו את ירמיהו כל ·
המקטרות ויקמו ויסירו את ·
מנאפת כן דרך אשה מנאפת ·
המנאפת האשה המנאפת ·
מתאבלים ויעבירהו עבדיו מן ·
המתאבלים שמחו את ירושלם ·
מריקים ויהי הם מריקים שקיהם ·
המריקים ואען שנית ואמר לו ·
נסוגים מדוע ראיתי המה חתים ·
הנסוגים ואת הנסוגים מאחרי יי׳ ·
נקראים בלילה ההוא נדדה שנת ·
הנקראים שמעו זאת בית יעקב ·
נקדות הורי זהב נעשה לך ·
הנקדות ויסר ביום ההוא את
שיחים בין שיחים ינהקו ·
השיחים ויכלו המים מן החמת ·
ספדים על שדים ספדים ·
הספדים גם מגבוה יראו וחתחתים
פתחים ליד שערים לפי קרת ·
הפתחים וכל הפתחים והמזוזות ·
ציון ועברו העברים בארץ ·
הציון ויאמר מה הציון הלז ·
צאים ויהושע היה לבוש ·
הצאים ויען ויאמר אל העמדים ·
צביעים חדיד צביעים ·
הצביעים והראש אחד יפנה דרך ·
קנים ויפרש אתה לפני יהוא ·
הקינים ומשפחות ספרי׳ ישבו כת׳
שטר אשר אין לה קצין ·
השטר ויהי לעזיהו חיל ·
שקד ויהי דבר יי׳ אלי לאמר
השקד גם מגבוה יראו ·
שוקים דליו שוקים כפסח ·
השוקים יככה יי׳ בשחין רע על ·
שאלתיהו ותכא האשה ותאמר ·
השאלתיהו וגם אנכי השאלתיהו ליי׳
תצוד כי בעד אשה זונה ·
ההצוד ללביא טרף וחית ·

א״ב מן חד חד מלעי׳

משמשי׳ ה׳ בסו׳ תיבו׳ וסימניהון

אלכה אני אמרתי בדמי ימי ·
אשלמה ואני בקול תודה אזבחה ·
אגורה באהלך עולמים ·
אנוסה ויסר את אפן מרכבתיו ·

אעופה מי יתן לי אבר ·
בוערה כולם כנאפים כמו תנור
ברותה חבת ברותה ספרים ·
גתה ויקם שמעי ויחבש ·
גתימה ויברחו הבארתים ·
דתינה ויאמר האיש נסעו מזה ·
הברה ויקחוהו וישליכו אתו ·
וזעקה ותקח תמר אפר על
זבולה שמש עמד זבולה ·
חרבה ובשה היהדעה ·
וטהרה ואם לא תמצא ידה ·
ירשה ולנפתלי אמר נפתלי ·
כבדה ויבאו בנגב לגבעה
לחבה והפל אש יי׳ ותאכל ·
מנוחה וירד מנוחה עטרות ·
נטחהה וירא אלהים את ·
נעצרה וישב אהרן אל משה ·
נעדרה דרשו מעל ספר יי׳ ·
נעמה וירא מנוחה כי טוב ·
נכרתה ופושעים נשמדו יחדו ·
נהרסה והנה עלה כולו קמשונים ·
כפרה ויהי מושבם ממשא ·
עזבה ואת הזנותיה ממצרים ·
פורתא ואת פורתא ·
פרמשתא ואת פרמשתא ·
פשוטה חרדו שאננות ·
צעירה ויעבר יורם צעירה ·
צלחה צדיק אתה יי׳ כי אריב ·
ציונה שאו נס ציונה ·
קרבה לא שמעה בקול ·
רעננה בלא יומו תמלא ·
שבתה למלאות דבר יי׳ בפי
ירמיה ·
תבואתה וכנגד ארץ ומלואה ·

א״ב ויו׳ בריש דילוג הו

בסוף וסימניהון

ויאספהו ל׳ ותהי המלחמה ·
ויבזהו ל׳ ובני בליעל ·
ויבשרהו ל׳ גוער בים ·
ויגרשהו ל׳ וילך דתהלות ·
וידקרהו ל׳ נערו וימת ·
ויהפכהו ל׳ ויבא גדעון ·
ויזבחהו ל׳ וישב מאחריו ·
ויחזקהו ל׳ במסמרים לא ·
ויחפרהו ל׳ המחכים למות ·
ויטמאהו ל׳ ויפן יאשיהו ·
וישמנהו ל׳ ויפן כה וכה ויך את ·
ויטעהו ל׳ ויבן מגדל בתוכו ·
ויכלוהו ל׳ שפוך חמתך דירמי׳
וילבישוהו ל׳ בגדים דזכריה ·
וילמדהו ל׳ בארח משפט וילמדהו
וילכדוהו ל׳ ויבקש את אחזיהו ·
ויכררוהו ל׳ וירבו וישטמהו ·
ויניפהו ל׳ תנופה לפני ·
ויתנהו ל׳ ויתנו לנו שני פרים ·
ויסערהו ל׳ וישאהו קדים ·
ויסרהו ל׳ מלך מצרים ·
ויעבירהו ל׳ ואבנר בן נר ·
ויעבירהו ל׳ עבדיו מן המרכבה ·
ויעדהו ל׳ ויבאו שני ראנשים ·
ויעדהו ל׳ והושיבו שנים אנשים
ויעזרהו ל׳ האלהים על ·

ויעוללהו ל׳ ויפנו וינוסו ·
ויעצימהו ל׳ ויפר את עמו ·
ויעצרהו ל׳ וימצא מלך ·
ויפעלהו ל׳ חרש ברזל ·
ויפחהו ל׳ שלח מלך ·
ויצילהו ל׳ וישמע ראובן ·
ויצפהו ל׳ זהב טהור ·
ויקדשהו ל׳ וישחט ויקח משה ·
ויקנאהו ל׳ יפה עשיתיו ·
ויראהו ל׳ בני הנביאים ·
וירדהו ל׳ אל כפיו ·
וירידהו ל׳ וישלח המלך
וישאלהו ל׳ האיש לאמר מה
וישחטהו ל׳ ויחטאהו בראשון ·
וישטמהו ל׳ בעלי חצים ·
וישכחהו ל׳ ולא זכר שר
וישלחהו ל׳ מעמק חברון ·
וישנאהו ל׳ אחר הדברים ·
וישקוהו ל׳ איש מצרי ·
וישיתהו ל׳ על ארץ מצרים ·
ויתירהו ל׳ שלח מלך ·

מלין דמשמשין הו בסוף

ולית להון זוגא וסימניהון

ואנוהו ל׳ זה אלי ואנוהו ·
וארוממנהו ל׳ שניה בפסו׳ ·
יכוננהו ל׳ יצרנהו כאישון
יצרנהו ל׳ ב׳ בפסו׳ ·
משיתיהו ל׳ ויגדל הילד ·
ועשיתהו ל׳ לי ולבני ·
יעכרנהו ל׳ האותי לא תיראו ·
אחקרהו ל׳ אב אנכי לאביונים ·
רוממהו ל׳ מים גדלוהו ·
מוטהו ל׳ ועתה אשבור ·
ישפטהו ל׳ ואת תורתי ואת ·
ועתליהו ל׳ אם אחזיהו ·
השכירהו ל׳ כי על יי׳ הגדיל ·
ורפיצהו ל׳ סביב בעתהו ·
אשביעהו ל׳ ארך ימים
ואראהו ל׳ בישועתי ב׳ בפסו׳ ·
ילדתיהו ל׳ האנכי הריתי ·
ומעלותיהו ל׳ פנות קדים ·
מאסתהו ל׳ ויאמר חלילה לי ·
שקרינוהו ל׳ מצאנו ראינו ·
והגעתיהו ל׳ והסירתי את ·
והשיבותיהו ל׳ ונתתי פני ·
והביאותיהו ל׳ ופרשתי עליו ·
גדשתיהו ל׳ ואהנהו ביד ·
העירותיהו ל׳ אנכי העירותי ·
בקשתיהו ל׳ פתחתי אני ·
ונטעתיהו ל׳ ולא ירגז עוד ·
והשפילהו ל׳ ראה כל גאה ·
שנאתיהו ל׳ ויאמר מלך ·
ואטמנהו ל׳ ואלך ואטמנהו ·
אכלתהו ל׳ הנה בהיותו תמים ·
ותזבחהו ל׳ ותלש ותפהו מצות

ג׳ פסו׳ מן ג׳ מלין מורדפי׳

בפקין ה׳ וסימני׳ מזוני דשבת בהכנה
ובאורם ·

שארה כסותה ·
חדשה ושבתה ·

ובינה וגם חקרה ·

הא

הא ג׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרשת ויגש וביחזקאל סימן י״ו ובדניאל סימן ב׳ ·

הב

והבל ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בראשית ובישעיה ריש סימן מ״ט ·
ותבט ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ב ·
תביט ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא ·
בהבליהם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת האזינו ובמלכים א׳ סימן י״ו ·

הג

ויגד כ״ד וסימניהון

לאברהם ויהי אחרי ·
לרבקה ויגד לרבקה את ·
ללבן ויגד ללבן ביום השלישי
לתמר ויגד לתמר לאמר ·
ליהודה ויהי כמשלש חדשים ·
למלך ויגד למלך מצרים ·
ליהושע ויגד ליהושע לאמר
מארבים וישימו לו בעלי שכם ·
לאבימלך ויגד לאבימלך כי
התקבצו ·
הכרמלה וישכם שמואל לקראת ·
לשאול ויגד לשאול לאמר הנה
דוד בניות ·
קעילה ויגד לשאול כי בא דוד
גת ויגד לשאול כי ברח דוד
ברך ויגד למלך דוד לאמר ·
ויאסף ויגד לדוד ויאסף ·
וחבירו ויגד לדוד ויאסף ·
בוכה ויגד ליואב הנה המלך ·
עשתה ויגד לדוד את אשר ·
לשלמה ויגד לשלמה לאמר הנה
אדניהו ·
כי נס יואב ויגד למלך שלמה ·
לשלמה ויגד לשלמה כי הלך
שמעי ·
איכה ויאמר לכו וראו ·
דמשק ויבא אלישע דמשק ·
לבית דוד ויגד לבית דוד ·
ויגד ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ד ·
ויגידו ד׳ רפי׳ וסימניהון נמסר בשמואל סי׳ כ״ה וישעיה סימן י״ט ·
ויגידו ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדות

דברים נעורים ואיכם תכויים מאומה לפעלה ומלת סכן ורעיו כוטין קצת לפעלה על כן כתבנו . ומלת ערל הסתכתה כי מצינו בהדבקו ערל לב וערל בשר גם מצאנו ערל
ספתים גם בזה אני אומר כי מלת ערל לב באה על דרך ארץ מלך עבד אשר המה סוין ומדובקין ומפורזין ומלת ערל ספתים בהפרדם יאמ׳ ממנה ערל על דרך סכן זקן
כבד וכן יש לומר במלת כבד שיאמר כבד פה ומצאנו עם כבד עון ואולי גם בהפרדו יאמר כבד וסמי מגיכים המה ואל תתמה על זה כי ממות דברים באים על כמה דרכים

מערכת אות הדא

כאמר ידוע בסוד הדייקנות ומלת חבר חברים הוא כמו מחבר על דרך ארץ ומה שכתוב וחובר חבר זהו בעבור האתנח שנהפכת אות ראשונ׳ לקמץ והפתח שבאות שניה מוכיח כי אלו בא על דרך כתף ירך היה לו ליכקד בקמץ קטן גם אלוכן היה לומר חברים ׃

כל שתי הברות של אות בשם דבר ואות אחרונה של אותה תיבה חית או עין והסביב׳ לעיל בהברת איתכקד בפתח קטן כמו פסח פתח קמח מלח רגע רשע שבע זבח כי הם באים על דרך ארץ ורעו אך אות ח׳ ועי׳ן

תולדות ובמלכים ב׳ סוף סי׳ ח׳ ׃

ואגד ב׳ חסרי׳ וסימניהון
ואגד לכם היום ולא ׃
ואגד לך ודל״ה ׃

ותגיד ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ וישמע יתרו ׃

הגד הגד ב׳ וסימניהון
הגד הגד לעבדיך ׃
הגד הגד לי את אשר עשית ׃

ולא הגיד ג׳ וסימניהון
ותצלח עליו רוח ׃
וירדהו אל כפיו ׃
וי׳ העלים ממני ׃

הגו ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן נ״ט ׃

הוגה ג׳ ב׳ מל׳ וסימניהון
בשמואל ב׳ סי׳ ד׳
ובאיכה בא״ב ג׳ ׃

ההגריאים ג׳ ב׳ מל׳ וא׳
חס׳ וסימניהון
ובימי שאול עשו מלחמה ׃
ויעשו מלחמה עם ההגריאים ׃
ויעזרו עליהם וינתנו בידם ׃

הד

הדפו ב׳ וסימניהון נמסר
בסדר מסעי ׃

הדורם ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון
ואת הדורם ואת אוזל ׃
וחברו דדל״ה ׃
וישלח את הדורם בנו ׃
וישלח המלך רחבעם ׃
בתר׳ חס׳ ׃

הודו ה׳ וסימ׳ נמסר בירמיה
סימן כ״ב ׃

להודות ליי׳ ג׳ חסרים כי
טוב וסימני׳
ושאר הברורים ׃
בצאת לפני החלוץ ׃
ביום ההוא אז נתן דויד ׃
וכ׳ הודו ליי׳ חס׳ כי טוב וסימניהון
בד״ה ב׳ סימן ד׳ ׃

הו

והוא ל״ג ר״פ וסימניהון
והוא יהיה פרא אדם ׃
והוא עבר לפניהם ׃
והוא אשה בבתוליה יקח ׃
והוא שב מן הפסילים ׃
והוא יצא ועבדיו באו ׃
והוא מדבר עמם ׃
והוא גם בן חיל ׃
והוא הכה את איש מצרי
וחבירו דד״ה
והוא הבה את האיש ׃
והוא הלך במדבר דרך יום ׃
והוא בא ויעמד אל אדניו ׃
והוא לא בן ידמה ׃
והוא הפיל להם גורל ׃
והוא עם בזוי ושסוי הפח ׃
והוא מחולל מפשעינו ׃
והוא את כל אלה עשה ׃
והוא במלכים יתקלס ׃
והוא יבנה את היכל יי׳ ׃
והוא נלחם עם מלך בבל ׃
והוא הקטיר בגיא בן הנם ׃
והוא יחזקיהו סתם ׃
והוא העביר את בניו באש ׃
והוא ישפט תבל בצדק ׃
והוא כחתן יוצא ׃
והוא רחום יכפר ׃
והוא יפדה את ישראל ׃
והוא ברקב יבלה ׃
והוא לקברות יובל ׃
והוא מלא בתיהם טוב ׃
והוא באחד מי ישיבנו ׃
והוא ישקט ומי ירשיע ׃
והוא מסבות מתהפך ׃
והוא מהשנא עדניא ׃

ז׳ פסו׳ והוא והוא וסימני׳
נמסר בשפטים סימן י״ז ומלכים א׳
סימן י״ט ויהושע סימן ז׳ ׃

ה׳ פסו׳ הוא הוא וסימני׳
ויגד יעקב לרחל כי ׃
הוא יורה הגה הא תפוש ׃
כי תאמרו הן לא ידענו ׃
וביהאל לא תוסיף להנבא ׃
כי הוא בן אחים יפריא ׃

ג׳ פסו׳ מן ז׳ מלין ג׳ מבא וג׳
בבא והוא באמצע וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ל״ב ׃

י״א והוא ולית להון גוגא
וכל קרייא הוא וסימניהון
והוא אמר ואלישע ישב ׃
והוא יעשה גל על יי׳ דרכך ׃
והוא לבדו ויאמר לא ירד ׃
והוא יתן מאשר שמנה ׃
והוא צוה ויאמר שלחני ׃
והוא שם ויאמר המלך ׃
והוא הולך ודוד עולה ׃
והוא הלך במדבר דרך יום ׃
והוא בא ויעמד אל אדניו ׃
והוא עולה ויעל משם ׃
והוא יבנה את היכל יי׳ ׃

ח׳ פסוקי׳ והוא הוא וסימ׳
נמסר בד״ה ב׳ סימן כ״ב ׃

הוא דמטעין דסבירין היא
ה׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ תצוה ׃

הואיל ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר דברים ׃

הואל ד׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י״ט ׃

ויאל ז׳ ה׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימני׳
נמסר בסדר שמות ׃

הוה ב׳ וסימניהון
כי מה הוה לאדם ׃
ואתה הוה להם למלך ׃

הוה ב׳ א׳ כתי׳ א׳
וסימניהון
הוה גביר לאחיך ׃
כי לשלג יאמר הוא ׃

תהוה ג׳ כתי׳ ה׳ וסימניהון
נמסר בדניאל סי׳ ב׳ ׃

הושעיה ג׳ וסימניהון
ויגשו כל שרי ׃
ויאמר עזריה בן הושעיה ׃
וילך אחריהם הושעיה ׃

הזאהאל ד׳ בלישניהון
וסימניהון
והזה אל הבית ׃
אל נכח פני אהל ׃
ויז מדמה אל הקיר ב׳ בו ׃

הט

הטו ג׳ וכל ליש׳ נמסר בשרש
נטה כי שם ביתם ׃

הי

היא ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
פ׳ וישב וביחזקאל
סוף סימן י׳ ׃

והיא ב׳ וסימניהון
קינים והגא והי׳ ׃
ותא כל הוא והיא ׃

היא כל אוריתא כתבן הוא
במ״א כתבן היא וסימ׳
נמסר בפרשת וישב ׃
וכל קרייא דכו׳ כתיבין היא במ״ג
כתיבן הוא וקריין היא וסימניהון
אליהו ותלך ותעשה כדבר ׃
תפתה כי ערוך מאתמל תפתה ׃
פלילי כי הוא זמה והיא עון ׃

ה׳ כתי׳ היא וקריין הוא
וחילופי׳ ג׳ כתי׳ הוא וקריין היא סימ׳
נמסר בתלים סימן ע״ג ׃

סימן כל דסמיך לשבת
היא במ״א הוא וכל דסמי׳ לאחוזה היא
וכו׳ וכל דסמיך למנחה היא וכו׳ עיין
כל הלין שנויי בסדר תצוה ׃

סימן היא והוא דתורת
כהנים מן ריש ויקרא עד ואם בהרת
הוא במט״ו היא וסימניהון
פתות אותה פתים ׃
ואם לא תשיג ׃
והביאה אל הכהן ׃
צו את אהרן ׃
לא תאפה חמץ ׃
דבר אל אהרן דבמקום אשר
תשחט העולה ׃
כל זכר בבני קדמ׳ ׃
קחו את המנחה ׃
ואכלתם אותה במקום ׃
מדוע לא אכלתם ׃
ואת הארנבת ב׳ בפסו׳ ׃
לכל הבהמה אשר היא מפרסת
וכי ימות מן הבהמה ׃
ומן ואם בהרת עד לא יסגירנו
היא ומן לא יסגרנו עד ובשר כי
יהיה הוא ומן ובשר עד ואיש או
אשה היא ומן ואיש או אשה עד
וכי יהיה בקרחת היא ומן כי יהיה
בקרח׳ עד כי נפש הבשר בדם כלהון
הוא במ״ז היא וסימניהון
פרחת היא ׃
פחתת היא ׃
צרעת ממארת היא ׃
טומאתו היא ׃
אשר היא ישכבת עליו ׃
ואשה כי יזוב זוב דבה ׃
שבת שבהון היא קדמ׳ דספר
וכל ערייה׳ היא ומן סוף סידר׳
דערית עד סוף ספר הוא במט״ו
היא וסימניהון
והיא שפחה נחרפת ׃
זמה היא ׃
והיא תראה את ׃
גלתה נדה ׃
מחללת ׃
היא בתרומת ׃
עצרת היא ׃
שבת היא ׃
והאבדתי את הנפש ׃
אחזתם ׃ נקבה ׃
יובל היא ג׳ בעינינא ׃
וד׳ בעיני׳ קדמ׳ ובהרא היא ותרין
מציעאה הוא וסימניהון כי נפש
הבשר בדם היא כי נפש כל בשר
דמו בנפשו הוא וסימניהון נקבה
תסובב גבר ׃

סימן בעת בפעם בשנה
הבאר כלהון ההוא ולית חד מנהון
ההוא ׃

ותלוף הוא הלילה השער
המדבר הרעב
ההוא ולית בקריא׳ חד מנהון ההיא ׃

ג׳ זוגין מן ב״ב בחד ענינא
קדמ׳ הוו תנינ׳ היה וסימניהון נמסר
בד״הא סימן כ״ג ׃

היתה ה׳ ר״פ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סימן ל״ז
ותלים סימן ק״ד וסוף משלי ׃

היה ג׳ בטעם באריך ולע׳
וסימניהון
וייבש הנחל דמלבים ׃

בעוד

הופכת הפתח קטן לגדול כמו ויעשו את הפסח למצא הפתח ההפוכה כמו רגע שמה הרשע ויבאו מכלל זה תשע מזח מצח כצח ישע אף על פי שנגינתם לעיל כקמצים כי הם באים על דרך אפר אלבוריעיהם אשר לא יהפכו ובמסורת מונה ה׳ ישע פתחין ומלת בלע בקמץ קטן ונגינתה לרע ומלת שער על משקל תבל ונגינתם לרע וקמץ ׃ כל נגינה מוקדמת פותחת הברת אות שאחריה ׃

כל איתן שמתמתם בחטופי למ״ד פעל ים לודין נגינה מוקדמת והוא סים על האיתן ו״ו קמוצה המתמתת

מערכת אות ההא

ללמון עבר כמו ואסב ואדר אך אס תחטף הואו מהוא למון עתיד הואו כמו ואדר אסב או ואדר ואסב אז הכל כקמץ והנגינה לרע אבל כל ויבא ואבא בכל ענינוו הכל כקמץ והנגינה לרע בעבור אות האלף אסר איכנה כראית בקריאתה המסיכוה בנגינתה וכן כל איתן המתמתת לפני חטופי למ״ד פעל כמו תפן ירב יגל כלס נכקרי׳ בפתח קטן את ן יתן תתן והנגינה מוקדמת ופותחת ומלת ותלא כקמצת להמטיך קריאת אלף ולכן הנגינה למטה כמו טפי במלת ויבא אבל במלת ותרא נפתחת כי הנגינה מוקדמת

בעבור האדמה חתהי

יחזק הרעב בעיר׳

והיה ו׳ וסימניהון נמסר כפ׳ לך לך וכשפטים סימן י״ז׳

היה ב׳ כתיבן ה׳ וסימניהון

כי ההיהיה דמלכ׳.

היה היה דבר יי׳ דיחזק׳

ויהי ד׳ בטעם גרשיים בעזר׳ וסימני׳ נמסר בנחמיה סימן ד׳.

תהוה ג׳ כתי׳ ה׳ וסימ׳ נמסר בדניאל סוף סימ׳ ג׳.

והיה ז׳ כתי׳ והוה וקרי׳ והיו וסימני׳ נמסר בפרשת בסע׳ וביהושע סימן ט״ו׳

היוה ד׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימ׳ י״ד.

הייתה ג׳ מ״ל וסימני׳ נמסר בשפטים סימן י״א׳

היתם ב׳ חסרי׳ וסימניהון במרים היתם׳

והיתם גם אתם גם.

והיית ב׳ וסימניהון

והיית באשה דתקועי׳.

היית עטרת תפארת׳

להיות ח׳ חסרי׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר פ׳ יתרו.

ויהי בעת ההיא ג׳ וסימני׳ נמסר פרשת וירא.

ויהי ד׳ בטעם תביר ר״פ וסימניהון נמסר בד״ה ב׳ סימן י״ב.

היה ה׳ בטעם לעיל וסימניהון

כי לא היה הגשם.

כי לא היה דשא.

ולא היה לחם לעם.

היה איש גדול.

דין פליג׳ ולא והיה צדק אזור.

ויהי ד׳ בטעם ר״פ בספר בראשי׳ וסימניהון נמסר בפ׳ נח.

ויהי כן ח׳ בספר בראשי׳ וסימניהון

ויבדל בין המים׳

ותראה היבשה׳

תדשא הארץ דשא׳

והיו למארת׳

תוצא הארץ.

ולכל חית הארץ.

ויהי בימי ה׳ וסימני׳ה נמסר פרשת לך לך וריש ירמיה.

ויהי מקצה ה׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ ב׳ ריש סימ׳ ח׳.

ויהי אחרי מות ד׳ וסימניהון בלשון ארמי אבא רע״א שמשא ומלכא וביאורם נמסר בסוף פרשת חיי שרה׳

ויהי אחרי הדברים האלה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא וסוף יהושע.

ויהי ל״ב רפי׳ וסימניהון

מבדיל ויאמר אלהים יהי רקיע.

כנען יפת אלהים ליפת.

כנען ברוך יי׳ אלהי שם.

חשך נטה את ידך על׳

ברד נטה את ידך׳

חשך נטה ידך על.

איעצך עתה שמע בקלי איעצך

מתיו יחי ראובן ואל ימות׳

כבואך אחר כן תבא גבעת האלהים׳

מטיב כה יעשה יי׳ ליהונתן.

ואשיבה ועתה שמע נא גם.

כשמעך את קול הצעדה.

ארוץ ויהי מה ארוץ.

ארוצה ויוסף עוד אחימעץ.

בבאה ויי׳ אמר אל אחיהו.

כרמי אחר הדבר הזה לא שב׳

לגן וידבר אחאב אל נבות׳

נא ויהי בעברם ואליהו תני׳ דפסו׳.

באזור העם הרע הזה המאנים.

כזית ילכו ינקותיו ויהי כזית.

כן דרשו טוב ואל רע.

לעד שמעו עמי׳ כלם הקשיבי.

טרף הביאו את כל המעשר׳

בשמעך ויהי בשמעך דד״ה.

ועשה לזהב ולכסף ולנחשת.

דרכך והמלאך אשר הלך.

הטוב והנה אמריהו הלך.

משגב ויהי יי׳ משגב לדל.

משנאי יי׳ יכחשו לו.

תשת חשך ויהי לילה׳

נעם ויהי נעם יי׳ אלהינו.

בשכבו ויהי כשכבו וידעת.

כיהד ויהי ביהד בבית פרץ.

ותהי י״ד רפי׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ח ובאיוב סימן י״ג.

ויהיו י״א רפין וסימני׳ נמסר בפרש׳ תרומה.

שהיה ג׳ וסימניהון

יאמר נא ישראל.

בקום עלינו אדם.

וכל קהלת דכו׳ בב״ג אשר היה וסימניהון

הגדלתי והוספתי׳

יש דבר שיאמר.

לפני אשר היה לפני׳

לפניהם אשר היה לפניהם׳

נהיה ח׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ א׳.

ונהיה ב׳ וסימניהון

ונהיה להם עד פתח.

נשבע להם ונהיה.

ולא היה כ״ב וסימניהון

ולא היה מים לעדה׳

ולא היה שם מים לעם׳

ולא היה בו שער צהוב.

ושבת המן ממחרת.

ולא היה בהם ידים.

ויבס לבבם ולא היה בם עוד

ולא היה כיום ההוא לפניו.

ולא היה דברי ראשון.

ומאכל שלחנו וחברו דד״ה.

ולא היה לבבו שלם.

דשלמה וחברו דאבים.

ולא היה מים למחנה׳

ולא היה דבר רע בסיר.

ולא היה אחרי בית דוד׳

ולא היה לחם לעם הארץ. וחברו׳

ולא היה נודד כנף.

ולא היה בה מטה עוז.

ולא היה למחלי אלעזר ולא

ולא היה לששן בנים׳

ולא היה בבושם ההוא עוד׳

ולא היה ביום אף יי׳ פליט׳

וראיתיו מגיע אצל האיל ב׳ בפסו׳

ולא יהיו ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תבא ובירמיה ריש סימן י״ו.

והיתה ג׳ בטעם בנביאים וסימניהון

ציצת נובל צבי.

חבל הסנות רועים׳

נבלת העם הזה למאכל.

אמר המעתיק קא קשה ליכי והיתה חבל היס הוא כמנה בחשבון הב׳ והיתה בטע׳ שני גרשי׳ וכן הוא בכל הספרי׳ שלנו הדין דחבל היס בטע׳ סני גרשי׳ ואולי כי הוא טעות ואיכס אלא ב׳ בטע׳ קדמא אזלא ציבת נובל ונבלת העם ומיהו על הייתה דציבת נובל ודנבלת העם בכל הספרים נמסר על כל חד ג׳ בטעם במקר׳ קטנה עכ״ל׃

ולא יהיה ה׳ ר״פ וסימני׳

ולא יהיה למצרים מעשה׳

ולא יהיה עוד לבית ישראל.

ולא יהיה משם עוד ערל.

ולא יהיה פליט ושריד דירמיה

לבית ישראל למבטח.

והיתה ג׳ בטעם גרשיים בנביאים וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ט׳ ובצפניה סימן ב׳.

ולא תהיה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת קדשים ובדניאל סימ׳ י״א.

היו ג׳ ר״פ וסימניהון

היו עריה לשמה ארץ ציה.

היו שרי יהודה כמשיגי גבול.

היו צריה לראש.

שהיה ד׳ בקהלת וסימני׳

מה שהיה הוא שיהיה.

ושנאתי אני את כל עמלי.

כי אינני יודע מה שיהיה׳

והסכל ירבה דברים.

ולהיות ב׳ וסימניהון

בני עתה אל תשלו.

פתשגן הכתב להנתן.

תהיינה י׳ כתי׳ בן בתור׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ אמור.

בהיות ח׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר וישמע יתרו.

והיה ד׳ בטעם גרשיים ר״פ בתורה וסימניהון נמסר בפרשת בא׳

ותהיין ד׳ כתובים בן בליש׳ בנבי׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ט.

והיו ו׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ב׳ וירמיה סימן מ״ח ודה״ב סי׳ כ״ג׳

והיה י״ג בטעם פזרין וסימניהון נמסר ביהושע סימן ב׳ וע״ש.

בהיותו ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בדברי הימים ב׳ סימן י׳.

וכי יהיה ד׳ ר״פ וסימניהון נמסר בפ׳ ראה.

היכל יי׳ ד׳ פסו׳ דמיין וסימניהון

היכל יי׳ היכל יי׳ היכל יי׳

ארץ ארץ ארץ שמעי׳

עוה עוה עוה אשימנה׳

הך

והך ב׳ וסימניהון

והך את עפר הארץ.

והך כף אל כף.

ויכום י״א וסימניהון נמסר בפ׳ שלח לך.

ויכה י׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב׳

מכותיה ג׳ חס׳ וסימניהון

והותה אדום לשמה.

כי אנושה מכותיה.

כל עבר על בבל.

מכה ה׳ פתחין וסימניהון בלשון ארמי עבראה בחוטרא ובחרבא עממיא תמחי וביאורם נמסר בפרשת שמות וביחזקאל

והטעם כי לא חשו להמסכת קריאת אותה אלף כאלף כקריאת תאומה וכן כל מס דבר על דרך ארץ מלך ורעיו וקטורת תלבושת תחבושת אמורת סחרחורת סבולת כחשת כתונת ודומיהן אהל בשת קדם אין אומר לסבר אוכל מהס דבר אבל לסון פעל כגינתס לרע וכקמצים כהן מרין חתן מסה ענין פועל המה לא מס דבר על כן נגינתם לרע וקמצים זה החלוק בין המולך מהרו ועד כוס ובין מזרעו כתן למולך ועוד ים סמות דברים נפתחות בלא טעם בלא מלה כמו בבל ומבבל גרזן כרמל ערפל

מערכת אות ההא

יזרעאל בחיים פתחים להבה בהלה אחת אחד אחיו יתברך בור ישראל וקרוסו :

אתחיל משפט שמוש החולם והחטף קמץ התורה כלה דיכה ליכקד בחולם לולי המכטלים והם סבעה א׳ כמו רכו סמים כלו חכני ב׳מלא כמו קרבן חכמה אבל אם תבא הנגינה בהברת או את כהפך לחולם כמו בהלי ורוני וכן ירונו יסובו וימרו כי זה

וביחזקאל סימן ז׳׳

והכית ח׳ מלרע וסימניהון
נמסר פ׳ שפטים
ושמואל א׳ סימן ט״ו ומלכי׳ ב׳ סימן ט׳

הכה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳
נמס׳ ריש פרשת פנחס

מכה ב׳ קמצי׳ חד כתיב י׳
וסימניהון
מכי חרב במלחמה׳
מכה אלהים ומענה׳

והכיתה ה׳ מל׳ ה׳ וסימניהון
נמסר בירמיה
ריש סימן ה׳׳

יכבה ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן י׳ וירמיה
סוף סימן מ׳׳

ומכה ד׳ קמצי׳ וסימניהון
נמסר בפ׳ משפטים׳

והכיתיו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון
אם יוכל להלחם׳
ויצאתי אחריו והכיתיו ב׳ בו׳

ויביה ג׳ וסימניהון
ואת מקדה לכד יהושע׳
ויתן י״ דלבנה
ויתן י״ דלכיש׳

יכתו ג׳ וסימניהון
מדוע ראיתי המה חתים׳
וכל פסיליה יכתו׳
מבקר לערב יכתו׳

הכינו ב׳ בלישני׳ וסימ׳
רשת הכינו לפעמי׳
והיה ביום הששי והכינו׳
וכל ד״ה דבו׳ הכינו והכינו במ״ב
הכינו והכינו וסימניהון
והכינו לבית אבותיכם׳
ושחטו הפסח והתקדשו׳

הכינו ז׳ וסימניהון
הכינו לכם צדה דיהושע׳
לכו נא הכינו עוד ודעו׳
הכינו הארכים בי גס זמם׳
הכינו לבניו מטבח׳
והכינו לבבכם אל י״ ועבדוג׳
והכינו לבית אבתיכם ד״ה׳
והתקדשו והכינו לאחיכם לעש׳ וד״ה

והוכן ג׳ וסימניהון
והוכן בחסד כסא׳
יזכר אדיריו יכשלו׳
ויאמר לבנות לה בית׳
וא׳ הוכן כי ערוך מאתמול׳

כונן ה׳ מל׳ בלישני׳ וסימני׳
ותכונן עיר סיחון
הוי בונה עיר בדמים׳
הכון והכן לך
במיתריך תכונן על פניהם׳
ותכונן צדיק׳

נכון כ״ח וסימניהון
כי נכון הדבר מאת האלהי׳
ויאמר משה לא נכון לעשות כן
והיה נכון לבקר׳
והנה אמת נכון הדבר דעיר
הנדחת׳
וחברו דויליך ויעבוד׳
כשחר נכון מוצאו׳
נכון יהיה הר בית י״ דישעי׳
יהיה הר בית י״ נכון דמיכה׳
ושבתם אלי אל נכון׳
כי בא שאול אל נכון׳
ויבאו עד גרן נכון׳
ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך
וכסא דוד יהיה נכון לפני י״׳
ורוח נכון חדש בקרבי׳
ושלחו מנות לאין נכון לו׳
נכון לבי אלהים ב׳ בפסו׳
ולבם לא נכון עמו׳
כי אני לצלע נכון׳
זרעם נכון לפניהם׳
ידע כי נכון בידו יום׳
נכון למועדי רגל׳
ואיד נכון לצלעו׳
נכון כסאך מאז׳
נכון לבו בטוח בי״׳
נכון לבי אלהים אשירה׳
וכסאו יהיה נכון עד עולם בד״ה׳
ובית דוד עבדך נכון ד״ה׳

ממכון ג׳ וסימנהון
ממכון שבתך מן׳
וחברו ממכון שבתך ועשית׳
ממכון שבתו השגיח׳

יכונניה ג׳ וסימניהון׳
והוא יכונניה עליון׳
ועל נהרות יכונניה׳
יכונניה עד עולם סלה׳
וא׳ ויכונניה דרך קשתו׳

ובמכנה ד׳ חס׳ וסימני׳
וארבע כהפות אל׳
ב׳ בפסו׳׳
ועל ראש המכנה ידתיה׳
ובצקלג ובמכנה׳

ותכון ד׳ וסימניהון
ותכון מלכותו מאד׳
ותכון כל מלאכת שלמה׳
ותכון כל עבדת י״׳
ותכון העבודה ויעמדו׳

הל

הלאה ב׳ וסימניהון
ואת האש זרה הלאה׳
ויאמרו גש הלאה׳

מהלאה ב׳ וסימניהון
מהלאה למגדל עדר׳
מהלאה לדמשק׳

הלוך ד׳ מל׳ בתורה וסימני׳
נמסר בפרש׳ נח׳

הלוך ד׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר סוף פ׳ ויצא׳

הלא היא ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת דברי׳׳

לכי ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳
שמות׳

הולך ט׳ מל׳ בתורה וסימ׳
נמסר בפ׳ תולדת׳

הולך י״א מל׳ בנבי׳ וסי׳
והנה אנכי הולך היום׳
אפס כי לא תהיה תפארתך׳
כי אתה הולך לקחת לך׳
ויהי הקשר אמיץ׳
המול בואך והוא אניעד ב׳ בו׳
הנך הולך מאתי׳
ושמחת לבב בהולך׳
כי הים הולך וסוער׳
הולך למרחבי ארץ׳
וו׳ חס׳ בכתו׳ וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ט׳׳

וילכו בר העם ג׳ וסימניהון
וימליכו שם את שאול׳
איש לביתו׳
לאכל ולשתות׳

וילך ז׳ פתחי׳ וסימני׳ נמסר
סוף פרשת חיי שרה׳

ההלכת ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בסדר וישלח׳

הלכות ב׳ חס׳ דחס׳ וכו׳ סי׳
נמסר בסדר שמות

ויולכני ב׳ כתובי׳ בן וסימני׳
נמסר ביחזקאל
ריש סימן מ״ז׳

ויתהלך ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בראשית׳

הליכות ד׳ וסימני׳ נמסר
בתהלים ס״ח׳

ויולך ד׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ בשלח וסו׳ מלכים

ולך י״א וסימני׳ נמסר בשמו׳
ב׳ סימן י״ד׳

ולך ד׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ ב׳ סימן ד׳׳

ולכו ג׳ וסימניהון נמסר
בשמו׳ א׳ סימן כ״ט׳

וללכת ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב ריש סי׳ ל״ד׳

מוליך ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן י״ב׳

וילך איש ב׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ שמות׳

וילך בכל דרך ג׳ וסימני׳
נמסר
במלכים א׳ סימן י״ו׳

וילכו דרך ג׳ וסימניהון
שלשת ימים במדבר׳
וילכו כל הלילה׳
וילכו דרך הערבה׳

ולא הלך ג׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ בלק ומלכי׳
ב׳ סוף סימן כ״א׳

ואלכה ב׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויצא׳

ואולך ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר בחקתי׳

להלך ד׳ וחסרי׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳ שמות
וקהלת ריש סימן ז׳׳

ויתהלך ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן יט׳

ילכון ג׳ וסימניהון נמסר
ביואל סימן ב׳׳

יהלכון ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימ׳ פ״ט
וסימ׳ ק״ד׳

הלכו ב׳ דגשי׳ וסימניהון
על הר ציון ששמם׳
ערום הלכו מבלי לבוש׳
וא׳ רפה פלטו מחרב הלכו׳

בלכתן ג׳ וסימניהון
חברות אשה אל אחותה׳
ואיש אל עבר פניו׳
על ארבעת רבעיהן הני׳ דפסו׳

יהלך ג׳ וסימניהון נמסר
במשלי סימן ו׳׳

הלכתי ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סוף סימן ל׳

האלך ג׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ שמות׳

הלולים ב׳ וסימניהון
קדש הלולים לי״ זו׳
ויעשו הלולים׳

תהלת ד׳ וסימניהון נמסר
בתלי׳ סימן קמ״ו׳

תהלות ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסי׳ נמסר בישעיה
סימן ס״ג׳

מהלל ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בתלים סימן י״ח׳

יהולל ג׳ וסימניהון
כי העושק יהולל חכם׳
ושופטים יהולל׳
וקסמים יהולל׳

ויהללו ד׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ לך לך ושפט׳
סי׳ י״ו ונחמיה סימן ה׳׳

יהללוהו ב׳ בספר תלים
וסימניהון
יהללוהו שמים וארץ׳
ובמושב זקנים יהללוהו׳

ויהלם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת תצוה׳
הלם

הכלל לעולם לא יבא חטף קמץ באות אשר הנגינה בו וכן החטף מבטל חולם בכמה מקומות כמו לסון הופעל ואף פעל בין עתיד בין עבר כמו הפקד אתו סם מסזר בליל תקטר מראה הסברתי הפכה הגלה וכל כווי מן השלמים בתוספת ה״א ואו״ ופ״א הפעל שלו בהברת או היא בחטף קמץ כמו סמרה קרבה ואכלה מכירי אבל ואוכלה מכיר בני בחולם שהוא עתיד למדבר בעצמו והחולם תמיד חסרון האל״ף העיקר סראוי להיות ואכלה האל״ף האחת פ״א הפעל והשנית למדבר בעצמו וכן אם אוכ״ה וזרעו מסלה

מערכת אות ההא

לשון הווה המה ונחלתים פרשו פנה וכן ממרני זכרני מהם כלם לשון בווי על כן נכקרים בחטף קמץ אבל אל יכוסמרך בחולם כי הוא לשון הווה כמו סומר שלכו ומלת זוממה ישראל כשתניתה והטעם כי לא יבא חטף פתח אחר חטף קמץ והיה ראוי להיות זוממה כאמר אפרם בדין אחה״ע המבטל חולם אך להקל המלה הועמד על בנין שמרה זכרה וכן מלת ותוארו מבני ארס והיה ראוי להיות ותארו על דרך אהלה וכן כתיב תארם וכן כל שם הפועל כמו משמרו בהכלם אחרי אכלה כל שם דבר ושם

הלם יב׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שמות ׃

הם

והם ט׳ ר״פ וסימניהון נמסר במשלי סימן א׳ פסו׳ יחובדה״ב׳ סימן ט׳ ׃

הם יב׳ ס״פ וסימניהון נמסר בפרשת וישמע יתרו ׃

המה יט׳ ר״פ וסימניהון

המה וכל החיה למינה ׃
המה מי מריבה אשר ׃
המה עם בית מיכה׳
המה הרחיקו ׃
המה מיטיבים את לבם ׃
המה יבאו אל מקדשי ׃
המה באו בארץ צוף ׃
המה את ערלים ישכבו׳
המה ירדים בנעלה ההר ׃
המה ישאו קלם ירנו ׃
המה גלו ערותה ׃
המה רכליך ׃
המה היו צרים ישבי ׃
המה כרעו ונפלו ׃
המה יניעון לאכול ׃
המה ראו כן תמהו ׃
המה ראו מעשי יי׳ ׃
המה יאבדו ואתה תעמד ׃
המה היו במרדי אור ׃

והמה י׳ ר״פ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ מ״ג ומיכה סוף סימ׳ ד׳ ׃

המה עשים ה׳ וסימניהון נמס׳ פ׳ ויקהל וירמיה סימן ז׳ ׃

ההמה יב׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בהעלתך וירמיה סימן י״ד ונחמיה סי׳ י״ג ׃

ומהם ו׳ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סי׳ מ״ד ׃

ולהם ח׳ וסימניהון נמסר פ׳ נח ובנחמיה סימן ז׳ ׃

בהמה ג׳ וסימניהון נמסר בסוף פרשת תצוה

לחם ד׳ דסבירי׳ לכם וסימנ׳ נמס׳ בסדר בהעלתך ׃

יהמיון ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן י״ז ׃

והמו ג׳ וסימניהון

ויתגעשו גליו לא יוכלו ׃
והמו גליהם כמים רבים ׃
והמו כמו יין ׃

הומיה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמס׳ בישעיה סימן כ״ב ומשלי סימן ז׳ ׃

ותהם ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ ד׳ ׃

ויהמם ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ ז׳ ׃

המונה ד׳ כתו׳ כן וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ט ׃

המונו ג׳ מ״ל וסימניהון נמסר בשפטים סימן ד׳ ׃

המון ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סי׳ ד׳ ׃

המו ג׳ וסימני׳ נמסר בזבריה סוף סימן ט׳ וע״ש ׃

הן

הן ה׳ פתחין וסימניהון נמסר בפרש׳ בלק ואיוב סוף סימן ח׳ וסימן ל״א ׃

והן ה׳ וסימניהון נמסר בפר׳ שמות ודניאל סי׳ ג׳ ׃

בהן יח״ ט׳ קמצי׳ וג׳ פת׳ וסימניהון

ויהפך אשר ישב בהן לוט ׃
עבדתי ותנה את נשי ואת ׃
ויפצל בהן פצלות לבנות ׃
יסך אשר יסך בהן ׃ וחברו׳
ויקחו בני אהרן נדב ׃
ותנו בהן אש ושימו ׃
ותקעו בהן ונועדו ׃
והצר לך בכל שעריך ׃
פרש מקול פרש ורומי ׃
לשגה היו לשגה ב׳ בפסו׳ ׃
ציץ תנו ציץ למואב ׃
חיי ולכל בהן חיי רוחי ׃
הכהנים בבאם הכהנים ׃
פלשתים ויבאו פלשתים וישבו בהן דשמואל ׃
ג׳ כהראי פתחין ׃

להן יד״ וסימניהון נמסר בפרש׳ פנחס וביחזקאל סימן כ״ג ׃

והנה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ד׳ ׃

מהנה ז׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ ויקרא ויחזקאל סי׳ ב״ב וירמיה סי׳ ה׳ ׃

בהנה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שלח לך וירמיה סימן ה׳ ׃

להנה ד׳ וסימניהון

ומתוכה דמות ארבע׳
ומתחת הרקיע כנפיהם ב׳ בפסו׳
כבאו להנה ׃
וא׳ ולהנה כנפים בכנפי ׃

הנה ז׳ ר״פ בספר בראשית וסי׳ נמסר בפרש׳ וישב

הנה כל יהושע ושפטים ר״פ הנה ב״מג והנה וסימני׳

והנה אנכי הלך היום ׃
והנה ברק רדף ׃
והנה איש זקן בא ׃

הנה ד׳ ר״פ בשמואל וסימניהון

הנה ימים באים וגדעתי ׃
הנה היום הזה ראו עיניך׳
הנה עתה הוא נחבא ׃
הנה שם עמם שני בניהם ׃

וכל מלכים ר״פ דכו׳ הנה ב״מה והנה וסימניהון נמסר ריש מלכי׳ ׃

וכל ישעיה וירמיה הנה ב״מג והנה וסימניהון

והנה זה בא רכב איש ׃
והנה ששון ושמחה ׃
והנה כל הנשים אשר נשארו ׃

הנה י׳ ר״פ ביחזקאל וסימני׳ נמסר ביחזקאל ס׳ כ״ח ׃

וכל תריסר ר״פ הנה במ״ב והנה וסימניהון

והנה כבר עפרת ׃
והנה המלאך הדבר ׃

וכל דברי הימים ר״פ דכו׳ והנה ב״מג הנה וסימניהון

הנה בן נולד לך ׃
הנה אנכי בונה בית ׃
הנה יי׳ נגף מגפה ׃

וכל שאר כתובים רפ״ הנה ב״מו והנה וסים׳

רוח גדולה באה דאיוב ׃
והנה אשה לקראתו ׃
והנה עלה כלו קמשונים ׃
והנה יד נגעה בי והניעני ׃
והנה כדמות בני אדם ׃
והנה בועז בא מבית׳

ה׳ פסו׳ הנה והנה וסימני׳

נמסר בפרשת ויצא ׃

הנה ד׳ סבירין והנה וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תשא

והנה יג״ יחידאין וסימני׳

והנה בן ויאמר שוב אשוב ׃
והנה עתה ויאמר הכי קרא׳
והנה עבדיך מכים וחטאת ׃
והנה העם ויקח את ׃
והנה ביתו ויבא יפתח ׃
והנה דוד והיה הוא ׃
והנה בני ויהי כבלתו לדבר ׃
והנה באתי כי ידע עבדך ׃
והנה אליהו ויהי עובדיהו ׃
והנה אלה הנה אלה ׃
והנה נתנו עליך עבותים ׃
והנה עבדי ושלח לי עצי ארזים ׃
והנה להם ויפנו יהודה׳

הנה ז׳ יחידאין וסימניהון נמסר בשפטי׳ סימ׳ ז״

יא״ זוגין חד הנה וחד והנה וסימניהון

הנה עשו ויגד לרבקה ׃
והנה עשו וישא יעקב עיניו ׃
הנה אנשים ויאמר למלך׳
והנה אנשים עברים ויראו׳
הנה האיש ושמואל ראה׳
והנה האיש לבוש הבדים׳
הנה היא ויאמר הכהן ׃
והנה היא ויהי בבקר דלאה ׃
הנה יושב ויאמר המלך ׃
והנה יושב וישלח אליו שר ׃
הנה כה ואמר יושב האי׳
והנה כה ובשחטם את בניהם ׃
הנה באו הראשנות הנה ׃
והנה באו ואף כי תשלחנה ׃
הנה יוצר כי הנה יוצר ׃
והנה יוצר כה הראני יי׳ ׃
הנה דברי והמלאך אשר הלך דד״ה
והנה דברי אסא הראשנים ׃
הנה בן ויברך כל הקהל ׃
והנה בן ויאמר אברם ׃
הנה שבה ותאמ׳ הנה שבה יבמתך
והנה שבה ויאמר השב׳

והנה אנחנו ג׳ וסי׳ נמס׳ בפרש׳ וישב ובנחמיה סימן ה׳ ׃

והנה איננו ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ויצא יעקב׳

והנה יי׳ ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ויצא׳

והנה הוא ה׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ מקץ ׃

והנה כל ה׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ז״

הנה לא ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ ב״ קנ״ב ׃

הנו ב׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בלק׳

והנני ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ נח ׃

והנה אנכי ה׳ וסימניהון נמסר ריש פרשת ויצא ׃

הנני ב׳ דגשי׳ וסימניהון

ויאמר הנני בני ׃
ויאמר הנני מי אתה ׃

הננו ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ ׃

הס

הס ב׳ קמצי׳ וסימני׳

בכל מקום השליך הע ׃
ואמר הס כי לא להזכיר׳

הפ

ויהפך ב׳ וסימניהון

ויהפך לבב פרעה ועבדיו ׃
ויהפך לבב כל איש ישראל ׃

תהפכות ג׳ וסימניהון כי דור

הטעם מן השלמי׳ כמו קרבן חכמה ערמה גפרית כלפחד ופסי ויגבהה ויגלה אסנת בסמת ׃ ומלת ממחרת באה ע״ר אסנת והיה ראוי מחרת אך עשו כמו מלת יעמד יחרס כי לעולם לא יבא חטף קמץ לפני חטף פתח וכנין עתיד במסקל קל מן השלמי׳ אסר.המה בחולם בהוסף עליו או כנוי ליחיד או לרבי׳ יהפך החולם לחטף קמץ כמו ישמור ישמרך יפגשך וכיוצא בו בשמות דברים כמו קטרת קטרתי נחשת נחשתי כתנת כתנתי ושם דבר בג׳ אותיות קדם אכל אורך רחב יאמר אכלו ארכו קדמו רפי גם אהל

מערכת אות הויו

תואר כועס מעניינים רק כי נהפכו ההברות כאשר יאמר אהלו תארו מפני אות הגרון אשר דינה בחטף פתח ולא יוכל לבא אחר חטף קמץ ומלת רחבו באה על עיקרה
והטעם בעבור דגש טבבית רחבו המבטל החטף פתח על כי הוא ממבטלים אבל אהל תואר כועס מאין אות אחרונה מאותיות בג"ד כפת ואין בם הדגש ניכר אז לא יבטל
החטף פתח רק במקומות מועטים ואין יבא חטף קמץ על כן נהפכו ההברות ואם בהברת או יבא ואו"או אף ברבות המלה אף לא יזוז החולם ממקומו כמו מועד מופת

כי דור תהפוכות המה ·
מאיש מדבר תהפוכות ·
תהפוכות בלבו חורש און ·
כמהפכת ו׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ לא״ ·
הפרו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ לא׳ ·

הץ

והציל ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ד׳ וישעיה סימן לא׳ ·
להצילך ג׳ וסימניהון נמס׳ במשלי סי׳ ב׳ ·
והצל ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות ·
הצילה ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר פרשת וישב ובתלים סימן כ״ב ·
ואציל ג׳ ב׳ מל׳ וסימניהון
ולא אביתי לשמע ·
ואציל אתכם מיד מצרים ·
מיד אויביכם ·
הצילני ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ י״ז ובתלים סימן נ״ד ·

הר

וכל הר ב׳ וסימניהון
והגלעד וגבול ·
כל גיא ינשא וכל הר ·
על ההר ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות וביחזקאל סוף סימן י״א ·
אל הר יז׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נו״ ·
כהר ב׳ וסימניהון
כי כהר פרצים יקום ·
כהר ציון לא ימוט ·
ההרה י״ג וסימניהון ·
ויעתק משם ההרה מקדם ·
תספה ויהי כהוציאם אתם ·
ותגדל הנה נא מצא עבדך ·
עלה ויאמר יי׳ אל משה עלה אלי
ויפנו ויעלו ההרה ·
ותהינו ותענו ותאמרו אלי ·
ותזדו ואדבר אליכם ולא ·
בעלתי ההרה לקחת לחת ·
פסל בעת ההיא אמר יי׳ אלי ·
ואעש ארון עצי שטים ואפסל
לכו ותאמר להם ההרה לכו ·
וילחצו האמרי את בני דן ·
אל הרי ה׳ וסימ׳ נמס׳ ביחזקאל ריש סי׳ ו׳ וסימן ל״ד ·
על ראש ההר ה׳ וסי׳ נמסר

בםלכים ב׳ סימן א׳ ויחזקאל סי׳ מג״ ·
מהררי ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ע״ו ·
וההר ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן ·
אל ההרים ב׳ וסי׳ נמס׳ בתלים סימן קכ״ב ע״ש ·
הר ההר ו׳ וסימניהון
ויסעו מקדש ·
קח את אהרן ואת ·
ויעלו אל הר ההר ·
ויעל אהרן הכהן ·
תתאו לכם הר ההר ·
מהר ההר התאו ·
ותהר עוד ז׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויצא ·
להרגך ג׳ וסימ׳ נמסר סוף פר׳ תולדות ·
הרוג ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בהעלתך ·
להרוג ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
והכרתי שופט מקרבה ·
עת להרוג ·
כי נמכרנו אני ועמי ·
והרוג בשנאיהם ·
והרגוני ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ וירא ׃
והרגני ג׳ וסי׳ נמס׳ במלכים א׳ סימן י״ח ·
הרוס ג׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר באיוב סי׳ י״ב ׃
הרן ב׳ וסימניהון ·
ואת בית נמרה ·
ובעמק בית הרן ·
וכל שום בר נש דכו׳ הרן כמ׳ב חרן וסימניהון ·
פלגש כלב ב׳ בפסוק ·
השגה ד׳ כתו׳ ס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שפטים ·
וישיגם ה׳ חסרי׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר בפרשת מקץ וירמיה סימן ל״ט ·
תשג ב׳ וסימניהון
אל תשג גבול עולם ·
וזכרו אל תשג ·
וא׳ והשג אתה תאכל ולא ·

נשלם מערכת
אות הה״א בס״ד

מערכת אות
הוי״ו

א״ב מן חד חד ריש פסוק
נסיב וי״ו ברישיה וס׳
וארא ואין איש ומאלה ·
ובחורב הקצפתם את יי׳ ·
וגר זאב עם הכש
ודי חלב עזים ללחמך
והלוא עמך שם צדוק ·
ווים ואת האלף ושבע המאו׳
וזרחה לכם יראי שמי ·
וחכיתי ליי׳ המסתיר פניו ·
וטמאתם את צפוי פסילי כספך ·
ויריחו סוגרת ומסוגרת
וכחכי איש גדודים ·
וללוי אמר תומיך ואוריך ·
ומנת המלך מן רכושו ·
ונחה עליו רוח יי׳ ·
וסוכה תהיה לצל יומם ·
ועמך כולם צדיקים ·
ופרה ודוב תרעינה ·
וצאני מרמס רגליכם ·
וקרבנו קערת כסף אחת ·
ורחובות העיר ימלאו ·
ושאבתם מים בששון ·
ותבואתה מרבה למלכים אשר ·

א״ב מן חד חד מן תרתין
תיבות נסבין ו׳ בריש תיבותא וכל קריין לא נסבין ו׳ וסי׳
וארך אפים איש חמה יגרה מדון ·
וברית עולם כי אני יי׳ אהב משפט ·
וגבור חיל ויען אחד מהנערים
ודבר טוב דאגה בלב איש ישחנה
והר סיני עשן כולו ·
וזאת התורה אשר שם משה
וחיל פרעה יצא במצרים ·
וטובת מראה ויהי אמן את הדסה ·
וירא אלהים איש היה בארץ עוץ ·
וכל אלה וכזה אלה להפר ברית ·
ולפני יי׳ תפלה לעני כי יעטוף ·
ומלך עולם ויי׳ אלהים אמת ·
ונר אלהים טרם יכבה ושמואל ·
ושר צבא ואחרי אחיתפל יהוידע
ועץ חיים תוחלת ממושכה ·
ופר חטאת תעש׳ ליום על הכפורי׳
וצבא השמי׳ אתה הוא יי׳ לבדך ·
וקטרת סמים ומקטירים ליי׳ עולות ·
ורכב ברזל ויאמרו בני יוסף ·
ושמן זית וקרה חמש מאות ·
ותשועת צדיקים מיי׳ מעוזם בעת ·

י״ו זוגין מן חד חד מלרע
וחד מלעיל ו׳ ברישיהון וסימני׳
ומת בהר אשר אתה ·
ומת ותאמר לו אשתו עודך ·
ויחכם תן לחכם ויחכם עוד ·
ויחכם מכל האדם מאיתן ׃
ויענם ישמעאל ויענם ·
ויענם המלך קשה ויעזב ·

וירם ויצו מלך אשור ·
וירם אלהים חץ פתאם ·
ויושיעום ותתנם ביד צריהם ·
ויושיעו ויקם יי׳ שופטים ·
ויתברבר מלך הנגב ויצא ·
ויתברבר וראהו בגיע אצל ·
ויודע וידבר אל קרח ·
ויודע ויקח את זקני העיר ·
וינפש ששת ימים תעשה ·
וינפש ויבא המלך וכל העם
ויהללוה תנו לה מפרי ידיה ·
ויהללוה אחת היא יונתי תמתי ·
ונפתחה לאמר מתי יעבר
ונפתחה ויהי כאשר באנו אל המלון
וישג ירדף אויב נפשי
וישג לבן את יעקב
ויוכל וישמע שפטיה בן
ויוכל וישר אל מלאך ויוכל
ויצילני והנה כאשר גדלה נפשך
ויצילני ושם האחד אליעזר
ומש ועמדו רגליו ביום ·
ומש ובני ארם עוץ ·
והגה שמעו שמוע ברגז
והגה ויפרש אהה לפני ·
ובקר וראיתם את כבוד יי׳ ·
ובקר ערב ובקר וצהרים ׃

י״ד זוגין חלופין מן ב״ב ר״פ
נסבין ו׳ בריש תיבות׳ וכל קריא׳ לא נסבין וי״ו ·
ואנת ברה כל שצר לא השפלת
ואנת עזרא בחכמת אלהך ·
ואף את דמכם לנפשתיכם ·
ואף אם טמאה ארץ אחוזתכ׳
ואנה לא בחכמה די איתי בי ·
ואנה שמעת עליך די הוכל ·
והן חלמא ופשרה תהחון
והן לא ידיע להוא לך מלכא
והיום והוא לאדני יי׳ צבאות ·
והים הזה תאמרנה שרות ·
וכה תעשה להם לטהרם
וכה אמר שמעי בקללו ·
וכען העלו קדמי חכימיא
וכען הן על מלכא ·
וכאשר יענו אתו כן ירבה ·
וכאשר יאמרו אליך בני עמך ·
וטוב לא יהיה לרשע ולא ·
וטוב משניהם את אשר
ותחת כי אהב את אבותיך
ותחת הרקיע כנפיהם ·
ומכל החי מכל בשר
ומכל בני כי רבים דד״ח
וארבע כתפות אל ארבע ·
וארבע חיון רברבן סלקן
ובארבע עשרה שנה בא כדר
ובארבע עשרה שנה למלך חזקיה
ולמען תספר באזני בנך ·
ולמען תאריכו ימים על האדמה

א״ב מן חד וחד ו׳ ברישי׳
וקמצי׳ וסי׳
ואף אתך ואת עמך כדבר ·
ואיש לעשות כרצון ואיש ·

מוקם אמר הואו״ בהם בעבור חסרון היו״ד כי המה כנזרים מחטופי פ״א פעל מי״ד וכן כוכב עולם סופר אך באמרך מועדים מופתי כוכבי עלמים נחלאים על כן כיום קנותך
הפריה ראותך עמותך כחלמים מפני הוי״ו אף כי על סם הפועל מן השלמים בחטף קמץ כאשר אמרתי למעלה כמו באכלם עומדך בחטופי למ״ר פעל לא כן הדין אם יבא
בהברה ואו״ כאשר אמרתי ׃ סבא מביע לפני אות כמו עומדך מביא לפני חטף קמץ במלת ראותך קנותך מפני הוו״ין ׃

כל אות אחה״ע הראויה להיות בחטף פתח ואות שלפניה בחטף קמץ יהפכו התנועו׳ החטף פתח לחטף קמץ והחטף קמץ לקמץ כמו יעמד חי יחרם ראוי להיות יעמד יחרם על דרך תקטר וכן מעמד מחרבות כהיה ראוי להיות מעמד חרבות עד מסוד אף כי לעולם לא יבא חטף קמץ לפני חטף פתח וכן תאר אהל זוהר ברבותם ליחיד יאמר אהלו תארו ולרבים על משפטם אהלים לאהליך ומלת כעמי באה על דרך תקטר ופקי כזבי ונהפכו התנועות מפני אות הגרון רק אם

וכך ויאמר העם אל משה
וגפן האנה וגפן יתנו הילם.
ודם ורבנים הלוים בני צדוק.
ודל והשארתי בקרבך עם.
ודך לשפט יתום ודך.
ודין לפני כל ידעי דת ודין.
והם ויחר למשה מאד ויאמר.
והגה ויפרש אהה לפני.
והגה ויהי עבודך עשה הגה והגה.
ורים ואת האלף ושבע.
וזרם נפץ וזרם.
וזר הפכפך איש דרך וזר.
וחי ותאמרו הן הראנו יי׳.
והור ומרדכי יצא מלפני המלך.
וחום עוד כל ימי הארץ.
וטף וישמעו כל שרי פלשתים.
ויש וילך משם וימצא.
ויור ויאמר פתח החלון.
וכה ויפן כה וכה וירא כי אין איש
ולחם ולאביו שלח כזאת עשרה
חמרים.
ולד ותהי שרי עקרה אין ולד.
ומי מי ומי ההלכים.
ומר היכרך רעתך ומשובותיך.
ונבל והיה כנור ונבל תף חליל.
ונסך חגרו וספדו.
ונכד והכרתי לבבל נאם יי׳.
וסוף והאזניחו נהרו׳ דללו וחרבו.
ועד יען אשר עשו נבלה.
וענן יי׳ עליהם יומם.
ועז מזמור לדוד הבו ליי׳.
ועוז אלהים לנו מחסה.
ועוף ספתה ברמות ועוף.
ופרץ ובני יהודה שלה ופרץ.
וצאה רכה צכאך.
וצדק עשיתי משפט וצדק.
וקם כי שבע יפל צד קוקם.
וקמו כי כה אמר יי׳.
וראש ובני בנימן בלע ובכר ואשבל.
ורד ולא יעצרכה הגשם.
ורחם באל אביך ויעזרך.
ורק וככה יהיה הנעור.
ושוב אל תאמר לרעך.
ושם יד ושם טוב מבנים.
ושובו עבדו ושובו משער לשער.
ותיך אלה פיהו מלא.

א״ב מן תרין א׳ והד וא׳

אראה ויאמר יי׳ אל משה דבר אל
אהרן.
אראה ויאמ׳ אליהו חי יי׳ צבאו׳ אשר
ואראה צמאה נפשי לאלהים.
אראך ויאמר יי׳ אל אברם לך לך.
אראך ואמר מה אלה אדני.
ואראך והנה ברק רדף את סיסרא.
אחותיך ושמרון כחצי חטאתיך.
אחיתיך הכרת את דרכיך ונכלמת.
ואחותיך סדם ובנתיה תשכן.
אסתר הן גרשת אתי היום.
אסתר אך שתים אל העש עמדי.
ואסתר כי לא אויב יחרפני ואשא.
אשמעה עד מתי אראה.
אשמעה מה ידבר האל.
ואשמעה ויאמר אליהם משה עמדו.
אדמוני ויצא הראשון אדמוני.
אדמוני וישלח ויביאהו והוא אדמוני
ואדמוני ויבט הפלשתי וירא׳ את דוד
בינה אמרי האזינה יי׳.
בינה מלעיל ואם בינה שמע׳ זאת
ובינה בשנת שלש לכורש.
בונה קמץ ירושלם יי׳ נדחי ישראל
בוני ויפסלו בוני שלמה.
ובוני חירם ב׳ בפסוק.
בדבר ורבקה שמעת.
בדבר ותעלזנה כליותי.
ובדבר וכלי כליו רעים.
בחסדך נחית בחסדך.
בחסדך ואני בחסדך בטחתי.
ובחסדך תצמית איבי והאבדת.
בראות בעת ההיא בראות דוד.
בראות ויהי לדרוש אלהים בימי.
ובראות יי׳ בי נכנעו היה דבר יי׳.
בטחות הן אמת חפצת בטחות.
בטחות מי שת בטחות חכמה.
ובטחות ישליו אהלי׳ לשדדי.
במעלות ויקרא ישעיהו הנביא
קדמא דפסוק.
במעלות הנני משיב את צל המעלות
הנינא דפסוק.
ובמעלות אשר ארך האולם
עשרים אמה.
במועדיכם ועשיתם אשה ליי׳ עלת
או זבח לפלא.
במועדיכם אלה תעשו ליי׳.
ובמועדיכם וביו׳ שמחתכם.
בלב שלם ואתה שלמה בני דע את
אלהי אביך.
בלב שלם וישמחו העם על
התנדבם כי.
ובלב שלם ויאמר אנה יי׳ זכר נא
דישעיה.
גוה ואם לא תשמעוה במסתרים.
גוה כי השפילו ותאמר גוה.
וגוה להסיר אדם מעשה.
גבה בלושני בסתר רעהו כתיב.
גבה תועבת יי׳ כל גבה לב.
וגבה הנה אשור ארז בלבנון.
דמו אם כה יאמרו אלינו.
דמו ישבי אי סחר צידון.
ודמו רגזו ואל תחטאו.
דומם שבי דומם ובאי בחשך.
דומם הוי אמר לעץ הקיצה.
ודומם טוב ויחל ודומם.
דמי ועתה אל יפל דמי.
דמי ארץ אל תכסי דמי.
ודמי חמסי ושארי על בבל.
דמיתי הנוה והמענגה.
דמיתי לקאת מדבר הייתי.
ודמיתי וכשלת היום וכשל גם.
הכוני כל חלאי הלמוני בל.
הכוני מצאני השמרים הניב׳.
והכוני ויאמר יעקב אל שמעון ואל.
הנו מן השלושים הנו נכבד רד״ה.
הנו ויאמר ה׳ אל השטן.
והנו ויבא אליו והנו נצב.
הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו.
הרנינו לאלהים עוזנו הריעו.
והרנינו שמחו בה׳ וגילו צדיקים.
הלל איך נפלת משמים.
הילל ברוש כי נפל ארז.
והילל זעק והולל בן אדם.
הממלאים ופקדתי על כל הדולג.
הממלאים או עם שרים זהב להם.
והממלאים ואתם עזבי ה׳.
השמנה ומה הארץ השמנה היא.
השמנה את האבדת אבקש.
והשמנה והם במלכותם ובטובך.
וינחם ויביאה יצחק האהלה.
וינחם ויזכר להם בריתו.
וינחם ועתה הטיבו דרכיכם.
ויניחוהו ויתמהמה ויחזיקו.
ויניחוהו במשמר לפרש להם.
ויניחוהו ישאהו על כתף יסבלהו.
וידם ויאמר משה אל אהרן הוא.
וידם השמש וירח עמד.
וידם ישב בדד וידם.
ויכרת ויבא יהושע בעת ההיא.
ויכרת יי׳ מישראל ראש וזנב.
ויכרת יהיו נגד יי׳ תמיד.
ויסעו ויהי חתת אלהים.
ויסעו אלה מסעי בני ישר׳ לצבאות׳
ויסעו ויאמר ה׳ אל משה מה תצעק
אלי דבר.
וירב ותהי שם המלחמה נפצות.
וירב היה אדני כאויב בלע ישר׳.
וירב כי יסף על חטאתי פשע.
וירדו בצאן לשאול שתו.
וירדו ובנות להם ישובו.
וירדו ויאמר אלהים נעשה.
ותכל להשקותו ותאמר.
ותכל דוד המלך לצאת אל.
ותכל ויאמר ה׳ אל משה השב את.
וישבת ויכל אלהים ביום.
וישבת המן ממחרת.
וישבת גרש לץ ויצא מדון.
וישמרו משמרת אלהיהם.
וישמרו למנצח אל תשחת.
וישמרו ואם נכלמו מכל אשר.
זמרו זמרו אלהים זמרו.
וזמרו הריעו ליי׳ כל הארץ.
חטאתך ויאמ׳ משה אל אהרן קרב
חטאתך ויאמר דוד אל נתן חטאתי
וחטאתך ויגע על פי ויאמר.
חוג היושב על חוג הארץ.
חוג בהכינו שמים שם אני.
וחוג עבים סתר לו ולא יראה.
חלב וינקת חלב.
חלב ודי חלב עזים.
וחלב חמאת בקר וחלב.
טהורים וזרקתי עליכם מים.
טהורים כי הטהרו הכהנים.
וטהורים תועבת יי׳ מחשבות.
ירב ויברך אתם אלהים.
ירב ובנין ירב המשא עליו.
וירב וייטב אלהים למילדו׳.
ישדד ואפרים עגלה מלמדה.
ישדד התקשר רים בתלם.
וישדד הגל היום יחרש החרש.
יסירו ונתתי קנאתי בך.
יסירו מצדיקי רשע עקב.
ויסירו רגע ימותו וחצות.
יטור הדד ותימא דבראשית.
יטור הדד ותימא דד״ה.
ויטור ויעשו מלחמה עם ההגרא׳.
יתיצב לא אכזר כי יעירנו.
יתיצב חזית איש מהיר במלאכתו
קדמ׳ דפסוק.
ויתיצב ויבא יי׳ ויתיצב ויקרא.
כדרך ותאמר הגבירה אל.
כדרך וכדרך ורוח נסע מאת יי׳
ויגז שלוי׳ ב׳ בפסוק.
כחלק חלק כחלק יאכלו.
כחלק וכחלק ומי ישמע לכם לדבר
הזה ב׳ בפסוק.
כטל והיה שארית יעקב.
כטל חרמון שירד על.
וכטל נהם ככפיר זעף מלך.
כנוח וישארו שני אנשים.
כנוח והיה כנוח כפות רגלי.
וכנוח להם ישובו לעשות רע.
כנפש ותשלח איזבל מלאך.
כנפש וכנפש הן כל הנפשות ליי׳
הנה כנפ׳ ב׳ בפסוק.
לקח וזה הדבר אשר העשה.
לקח בגדו כי ערב זר קדמ׳ דפס׳.
ולקח ואתה בן אדם קח לך עץ.
להרע הרף מאף ועזב חמה.
להרע מחשב להרע לו בעל.
ולהרע והיה כאשר שקדתי.
לטוב זה הדבר אשר צוה יי׳
לבנות צלפחד.
לטוב הכל כאשר לכל מקרה.
ולטוב הוי האומרים לרע טוב.
מעוננים כי הגוים האלה אשר.
מעננים ויסף עוד געל לדבר.
ומעוננים והכרתי כשפים מידך.
כפיל ויהי האחד מפיל הקורה.
כפיל אני התנהי לפני המלך.
ומפיל ועוד אני מדבר ומתפלל
ומתודה.
לטטפת וקשרתם לאות על ידך.
לטוטפת ושמתם את דברי אלה.
ולטוטפות והיה לאות על ידכה
ללקט ויהי ביום השביעי יצאו.
ללקט ויאמר בעז אל רת הלא.
וללקט דודי ירד לגנו לערוגת.
לבקר בקש אדם ילע קדש.
לבקר ויצוהו המלך אחז כתיב.
ולבקר אחת שאלתי מאת ה׳.
מחללים ויעלו כל העם אחריו.
מחללים ואתם מחללים אותו.
ומחללים ואריכה את חורי.
מקדישים דבר אל אהרן ואל בניו
מקדישים וכל ישר׳ בימי זרובבל.
ומקדישים ובימי נחמיה ב׳ בפס׳
מצבות ויציאו את מצבות.
מצבות ושבר את מצבות.
ומצבות בפרסות סוסיו ירמס.
מוציאים ואת כל נשיך ואת בניך.
מוציאים גם טבותיו היו אומרים.
ומוציאים סוסים ממצרים.

אחר אות הגרון דגש לא יהפכו התנועות כי אז אות אחה״ע בשב״א וחטף קמץ יכול לבא לפני שבא כמו רחבו על כן מלת יחנך בחטף קמץ כי החי״ת בשב״א בעבור הדגש שאחריה בבו״ן והת״מכיין לבו דגש בבו״ן דע והבן כי בכל מקום אשר תמצא שתי שבא״ין רצופין הראשון סוכן ורפי והשני דגש ומניע כמו יטבנו ירדפו וזהו טעם הקוראים בהטמה ואין לומר בהטמה כאשר בארתי וים קוראין ואומרי׳ בהסמה כי הסין דגושה ואב״ הה״א כחטפת ויכולת הבי״ת להיות בחטף קמ״ץ ולשון ראשון כראה עיקר׃

מערכת אות הויו

כל הברות או הבאה לפעמים במקום סגול כמו ואסקלה לו יהדפנו יקבנו אמתלנו כי היה ראוי לומר ואסקלה יהדפנו יקבנו אמתלנו ואמר יהודה בן חיוג כי הם על עיקרם ומשפטם כי בלא התוספת המה בהברת או והאחרים אמר בסגול כמו ירדפס ישמרם כדי להקל המלה על כן באתנח וסוף המה בחולם כמו את שבתותי תשמורו תעבורו כמו תעבורי ומה שכתוב לא תעבורי מזה ושורק וחירק אחים ורעי הם כמו ירוץ ירון סוב ישוב ומלת ילבשם הכהן השתנית כי ראוי להיות

משגה ארור משגה עור •
משגה ישרים בדרך רע •
ומשגה עמו עז ותושיה לו שוגג •
מצח והיה על מצח אהרן •
מצח ובית ישראל לא יאבו •
ומצח ויִמנעו רביבים ומלקוש •
נחלו ואלה אשר נחלו בני ישר׳ תנינא דספרא •
נחלו אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר •
ונחלו והבאתי רעי גוי׳ וירשו את
נתצו ראיתי והנה הכרמל •
נתצו לפני זעמו מי יעמד •
ונתצו ונתתי אתך בידם והרסו •
מלח בען כל קבל די מלח היכלא
מלח ומה חשחן ובני תורין •
ומלח עד כסף כברין מאה ועד חנטין •
נודע ביהודה אלהים •
נודע בשערים בעלה •
ונודע מה שהיה כבר נקרא שמו וסי׳ גברא רבא בתרעא •
נקלה כי כסלי מלאו נקלה •
נקלה טוב נקלה ועבד לו •
ונקלה ויאמרו עבדי שאול •
נלאה והיה כי נראה כי נלאה •
נלאה טמן עצל ידו בצלחת •
ונלאה גשם נדבות תניף אלהים •
נסה רבים אמרים מי יראנו •
נשא קומה יי׳ אל נשא ידך •
ונשא באדין דקו כחדא •
נשיתי אוי לי אמי כי ילדתני •
נשיתי ותזנח משלום נפשי •
ונשיתי לכן הנני ונשיתי אתכם •
שום תשים עליך מלך אשר •
שום ועתה לכן שמעו דבר ה׳ שארית יהודה •
ושום שכל ויבינו במקרא •
שבח ולזכולן אמר שמח •
שמח בחור בילדותיך •
ושמח יהי מקורך ברוך •
שניר צידנים יקראו לחרמון •
שניר אתי מלבנון כלה •
ושניר ובני חצי שבט מנשה ישבו בארץ •
סורה ותצא יעל לקראת סיסרא
סורה מלרע ותאמר אליו ב׳ בפסוק •
וסורה ואמרת בלבבך מי ילד •
עמד וידם השמש וירח •
עמד קמץ אשרי האיש אשר •
ועמד ועמשא מתגולל בדם •
עזרנו ויקרא אסא אל ה׳ •
עזרנו אלהי ישענו על דבר •
ועזרנו וישלחו אנשי גבעון •
עשיתם ויאמר יי׳ אמחה את האדם
עשיהם והולכתי עורים בדרך •
ועשיתם דבר אלהים כה אמר •
פתח כי יתרו פתחו ויענני •
פתח נשבימה לכרמים •
ופתח ויחף את הבית הקורות •
צלם נכוכד נצר מלכא •
צלם אנת מלכא חזה הוית •

וצלם באדין מלא נבוכד נצר ההמלי •
קרחו ויגד לו מרדכי את כל •
קרחו ויספר המן לזרש •
וקראו ולקחתם גם את זה מעם
רק ויקחהו וישלכו אתו •
רק כי לא דבר רק הוא מכם •
ורק גם חצני נערתי ואמרה •
רעה עמך כשבטך •
רעה כה אמ׳ יי׳ אלהי רעה את צאן
ורעה בטח בה׳ ועשה טוב שכן ארץ
ראיתיו ויצא האחד מאתי ואמר •
ראיתיו האמר לאביו ולאמו •
וראיתיו מגיע אצל האיל •
שאל ויאמרו שאל שאל האיש
שאל ותאמר לאמר דבר ידברו
ושאל ויאמר אליו שאול לבה קשרתם •
שנותי אני אמרתי בדמי ימי •
שנותי מה אדבר ואמר לי •
ושנותי כי כלו ביגון חיי •
הראה ואם תראה עוד בבגד •
הראה תגל ערותך גם תראה •
ותראה ויאמר אלהים יקוו המים •
הרומם כי לבם צפנת משכל •
תרומם צדקה תרומם גוי •
ותרומם ויאמר ויעמד רוח סערה •
השג אל תשג גבול עולם •
תשג וחבירו אל תשג גבול •
ותשג אתה תאכל ולא תשבע
תבואי אתי מלבנון כלה •
הבואי והאמר שש השערים •
ותבואי רבבה כצמח השדה •
תשם למהנכות לעיניך •
תשם ואמרת אל עם הארץ •
ותשם וירע אל בנותיו ועריהם •
תם ויושר יצרתי כי •
הם לסון תמימות יצפן לישרים
ותם הלא יראתך כסלתך •
הנין עורי עורי לבשי עוז •
תנין הים אני אם תנין •
ותנין על שחל ופתן תדרך •
תחי ויחגרו שקים במתניהם •
החי נפשי והללך ומשפטיך •
ותחי וידברו אליו את כל דברי יוסף •
תשועתי חושה לעזרתי אדני •
השועתי הצילני מדמים אלהים •
ותשועתי קרבתי צדקתי לא תרחק •

וחלופיהון דלוג תרין וא׳

וחד א׳ וסי׳

ואלכה תנה את נשי ואת ילדי •
ואלכה ויאמר אבנר אל דוד •
אלכה אני אמרתי בדמי ימי •
ואדיריה ועל ידם החזיקו התקועי׳
ואדיריהם שלחו צעוריהם למים
אדיריהם מחזיקים על אחיהם •
ובמלאת ימי טהרה לבן או •
ובמלאת המים האלה עשה המלך
במלאת ספקו יצר לו •
וגדל יי׳ ארך אפים וגדול כח •
וגדל חנון ורחום יי׳ ארך •

גדל חימה נשא ענש •
ובהקבץ מוי בהשמע דבר •
ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי
בהקבץ עמים יחדו וממלכות •
והבין ידעתי יי׳ כי לא לאדם •
והבין הקעו בתקוע והבין •
הבין וצוו אתם לאמ׳ שאו לכם
ונכנה כי תאמר אדום רששנו •
ונכנה ואמר אליהם אתם ראשי
ונכנה את החומה ותקשר כל •
יסלף ושחד לא תקח כי •
ויסלף לא תטה משפט לא תכיר
יסלף עיני יי׳ נצרו דעת •
ותנהן ויאמ׳ המלך לאסתר גם •
ותנתן ולקץ שנים יתחברו ובת מלך •
ותנתן ויאמר המלך להעשות כן
יושב וידעו העם כלו אפרים •
ויושב ישמעאל וענם •
יושב יוסף את אביו •
הבדיהו והנה אמריהו כהן הראש
וזבדיהו ועמהם הלוים שמעיה
זבדיהו ולמשלמיהו בנים זבדיהו
וחיו וזאת עשו להם וחיו •
וחיו ואזרעם בעמים ובמרחקי׳
חיו ויהושע בן נון וכלב בן יפנה
ויתר האל מעוזי חיל ויתר •
ויתר עמד וימודד ארץ •
יתר ויואל אלהים וידכאני •
וישכן ויגרש את האדם •
וישכן ויגרש מפניהם גוים •
ישכן ירדף אויב נפשי •
וימות והשיבו שנים אנשים •
ימות ואמרו אנשי העיר אל יואש
ימות יחי ראובן ואל ימות •
וירח יי׳ את ריח הניחח •
וירח ויגש וישקלו •
ירח ועתה ישמע נא אדני המלך
ובעת מותה ותדברנה •
ובעת ויהי לימים מימים •
בעת ועוד אני מדבר בתפלה •
ולמה ויאמר לה אלקנה אישה
ולמה חנה למה תבכי ולמה לא
למה תאכלי ולמה ג׳ בפסו׳ •
ולמועדים ויאמר אלהים יהי מארת
ולמועדים כה אמר יי׳ צבאות צום הרביעי •
למועדים עשה ירח למועדים •
ומוראכם וחתכם יהיה על •
ומוראכם לא יתיצב איש לפניכם •
מוראכם את יי׳ צבאו׳ אתו תקדישו
ונבואה ויאמר איש אל רעהו לא כן
ונבואה הגידו ביהודה ובירושלם
נבואה למשכנותיו •
וסגרו ואספו אסיפה אסיר •
וסגרו וסגרו דלתים בשוק •
סגרו ערי הנגב סגרו •
וקיצץ וירקעו את פחי הזהב •
וקיצץ משבית מלחמות עד •
קיצץ יי׳ צדיק קיצץ עבות •
ורחצו יוקח נא מעט מים •
ורחצו ויאמר הנה נא אדני •
רחצו פתחו הזכו הסירו רע

ותעננה אותם ותאמרנה יש •
ותעננה הנשי׳ המשחקות •
תעננה חכמות שרותיה •

א״ב מן ג׳ א׳ וחד וא׳ דלוג

אמלא לא ההיה משכלה •
אמלא אערכה לפניו משפט •
אמלא להנחיל אהבי יש •
ואמלא אתו רוח אלהים •
אקומה ויאמ׳ אבנר אל דוד אקומה
אקומה גם עוילי׳ מאסו בי אקומה •
אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים
ואקומה ויאמר אחיתופל אל אבשלום אבחרה נא •
אבל אמללה ארץ החפיר •
אבל תירוש אמללה הגפן •
אבל לעגלות בית און •
ואבל העל זאת לא תרגז הארץ
אבנה הלא טוב אבנה ופרפר כת׳
אבנה אתי מלבנון כלה •
אבנה ובכל זאת אנחנו כרתים •
ואמנה כי מצות המלך עליהם •
באבן וכי ירבן אנשים •
באבן ואם באבן יד •
באבן ובגלחו את ראשו •
ובאבן ולאלוה מעוזים על כנו •
בזאת הביאו את כל המעשר •
בזאת יואב בן צרויה החל למנות
בזאת לא לכם להלחם בזאת •
ובזאת ויצא אל פניו יהוא •
בקש ותאמרנה האתונות •
בקש סור מרע ועשה טוב
בקש תעיתי כשה אבד •
ובקש סבותי אני בלבי לדעת •
ברכתי ויאמר הכי קרא שמו יעקב •
ברכתי קח נא את ברכתי •
ברכתי וצויתי את ברכתי •
וברכתי כי אצק מים על צמא •
גאון הנה זה היה עון סדום •
גאון עדה נא גאון וגבה •
גאון לפני שבר גאון •
וגאון יראת יי׳ שנאת רע •
גבא ולא יכלה עוד הצפינו •
גמא השלח בים צירים •
גמא הגאה גמא בלא בצה •
וגמא והיה השרב לאגם •
גיל אל תשמח ישר׳ אל גיל •
גיל יגיל אבי צדיק •
גיל השמחים אלי גיל •
וגיל ירעפו נאות מדבר •
הכה ושם איש ישראל המכה
הכה אפרים שרשם יבש •
הכה כעשב ויבש •
והכה אם במחתרת ימצא הגנב
הביאה לי ציד ועשה לי מטעמי׳ •
הביאה שבעו את הדבר הזה פרות
הביאה הביאה למוסר לבך •
והביאה ועשה לי מטעמים •
הביאה ויקח דוד מידה את אשר
הביאה והמלך שלמה נתן דד״ה •
הביאה ויאמר המן אף לא הביאה
והביאה וביום השמיני תקח

ילבשם על דרך ירדפם אך הוא כמו יהדפנו כי בלא תוספת יאמר יהדוף בהברת או וברבותו לא יזוז ומלת ילבשם בלא תוספת יאמר ילבש בתנועת אה גם ברבותו לא יזוז ויאמר ילבשם ומלת שמעה תפלתי כגזרה מן שמע ושמוע בין אחיהם והחירק שתחת השין כגזר ממלת שמע כמו מן סלח סלחה הנער וראוי היה לומר שמעה והחטף בא במקום החולם אשר בשמע כי כן דרך החולם להפך בחטף ברבות המלה ומלת שמע ראויה להיות כווי כמו זכור שמור כרור ומלת ונקראה בשם לדברי הקוראי׳ כן באה

עד וכם ז׳וח ספרים בלא תוספת ה״א ובצבור התוספת נהפכה לחטף. קמץ כל מקף מבטל חולם כמו ויפתר נ״ו וחם סלם אלה ועל כן מלת כל אם אין בו טעם בחטף קמץ כי
כלם מוקפים ורהוטים אבל כל העומד בטעם ובמסרת אז הוא בחולם כל הנקרא בפמי בחולם על פי המכור אף על פי שהוא רהוט ויש פנים שהם קמצים והוא כל עצמותי
תאמרנה כל אחי רש שנאוהו וכל בשלם כך נמצא במסורת וכל מלה הרהוטה פעמים בחטף קמץ כמו במתי אתעניעמי בחרי אף כי לולי רהט׳ היו נקראי׳ עני במתי בחולם

הטו סורו מני דרך הטו מני •
הטו אזנכם ולכו אלי •
הטו משכיל לאסף האזינה עמי •
והטו ועתה הסרו את אלהי דיהושע
הקהל ואת כל העדה הקהל •
הקהל יום אשר עמדת לפני יי׳ •
הקהל את העם האנשים והנשים •
והקהל קח את המטה •
הופיע ויאמר יי׳ מסיני בא •
הופיע אל נקמות יי׳ אל •
הופיע מציון מכלל יופי •
והופיע התדע בשום אלוה •
הרוג אם ככה אתה עשה לי •
הרוג כי הרוג תהרגנו •
הרוג והנה ששון ושמחה •
והרוג ושאר היהודים אשר •
הקיצה הוי אמר לעץ הקיצה •
הקיצה עורה למה תישן ה׳ •
והקיצה העירה והקיצה למשפטי •
חרבה ואמר למלך המלך לעולם •
חרבה ואמר אלהם אתם ראים •
חרבה טוב פת חרבה •
וחרבה וכל מנחה בלולה בשמן •
טמאו בני יעקב באו על החללים •
טמאו עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי •
טמאו מזמור לאסף אלהים •
וטמאו בתתם ספם את כפי •
ישתחוה ויהי דוד בא עד הראש •
ישתחוה ויהי אחרי בוא אמציהו •
ישתחוה וכל עבדי המלך אשר •
וישתחוה ויעבד את הבעל וישתחוי
ישבו וירדו מעל כסאותם •
ישבו והיה חילם למשיסה •
ישבו נתן הסכל במרומים •
וישבו ויקח עשרה אנשים מזקני •
יאמר על כן יאמר בכפר •
יאמר ולציון יאמר איש ואיש •
יאמר כנמרוד גבור •
ויאמר למלך ידיחו לאמר •
ידו ואל עמי ידו גורל •
ידו ביום עמדך מנגד •
ידו גם היא לגולה הלכה •
וידו צמתו בבור חיי •
ירעם כי כפרה סוררה סרר •
ירעם בצאן לשאול שתו •
ירעם גרן ויקב לא ירעם •
וירעם בתם לבבו ובתבונות •
בכפיר נהם בכפיר זעף מלך •
בכפיר נהם בכפיר אימת •
בכפיר עזב בכפיר סכו •
וככפיר כי אנכי כשחל לאפרים •
ללוי ושם אשת עמרם יוכבד •
ללוי על כן לא היה •
ללוי חשביה בן קמואל •
וללוי אמר תמיך ואוריך •
מברך ועתה לכה נא ארה לי •
מברך יהי שם יי׳ מברך מעתה •
מברך ויאמר ערום יצתי כתי׳ •
ומברך ועתה הואלתי לברך דד״ה •
מרבים ויאמרו אל משה לאמ׳ מרבי׳
מרבים כי יש דברים הרבה מרבים •
מרבים גם בימים ההם מרבים •

ומרבים ויהיו בני אולם אנשים •
מרים כל מרים תרומת כסף •
מרים כבוד חכמים ינחלו •
מרים ארך אפים רב תבונה •
ומרים ואתה יי׳ מגן בעדי •
מאוס חמאה ודבש יאכל •
מאוס כי בטרם ידע הנער מאוס •
מאוס כי אם מאוס מאסתנו •
ומאוס סחי ומאוס תשימנו •
מימיך ועבדתם את ה׳ אלהיכם •
מימיך ויאמר אליו בני ישראל •
מימיך טפכם נשיכם וגרך אשר •
וממיך בן אדם לחמך •
נגש ואיש ישראל ראו כי •
נגש ואיש ישראל נגש ביום •
נגש והוא נענה ולא יפתח •
ונגש העם איש באחיו •
נדר כל נדר וכל שבעת •
נדר קמץ כי נדר נדר עבדך •
נדר ונודע יי׳ למצרים •
ונדר אלמנה וגרושה •
נשגב ואמרתם ביום ההוא הודו •
נשגב יי׳ כי שכן מרום מלא ציון •
נשגב יהללו את שם יי׳ כי •
ונשגב קמץ מגדל עז שם ה׳ •
שה זאת הבהמה אשר •
שה קמץ לא הבא׳ לי שה עלתיך
שא ואמר ליה אלהא מאניא שא •
ושה זאת הבהמה אשר •
עדן פתח ההצילו אתם אלהי הגוים •
עדן וחברנו ההצילו אתם •
ערן ושברתי בריח דמשק •
ועדן חרן וכנה ועדן •
עדיך ואתה מגדל עדר •
עדיך שומע תפלה עדיך •
עדיך כי עתה תבא אליך ותלא •
ועדיך יום הוא ועדיך יבא לבני •
צורם איכה ירדף אחד אלף •
צורם כי לא כצורנו צורם •
צורם ויזכרו כי אלהים צורם •
וצורם כצאן לשאל שתו •
רצון יראיו יעשה ואת שועתם •
רצון מלך לעבד משכיל •
רצון מלכי׳ שפתי צדק •
ורצון וממגד ארץ ומלואה •
שלמיהו וישמע שפטיה בן מתן •
שלמיהו וישלחו כל השרי׳ אל ברוך •
שלמיהו ויצוה המלך את ירחמאל •
ושלמיהו עזראל ושלמיהו •
תמות מי מנה עפר יעקב •
תמות ויאמר שמשון תמות נפשי •
המת בנער נפשם וחיתם •
ותמת ויקומו עלי בעלי הגבעה •
תנח טוב אשר תאחז בזה •
הנח אם רוח המושל •
הנח בבקר זרע את זרעך •
ותנח בגדו אצלה עד •
הורותיו כי יהיה להם דבר בא •
תורתיו ואם נכלמו מכל אשר עשו •
תורתיו ויאמר אלי יי׳ בן אדם שים לבך •
ותורתיו בעבור ישמרו חקיו ותורתיו :

וחלופי׳ ג׳ וא׳ וחד א׳ דלוג

וסימניהון

ואתנה ידעתן כי בכל •
ואתנה אמר אל טחי תפל ויפל •
ואתנה צאני כה אמר אדני ה׳ •
אתנה לכן כה אמר אדני ה׳ הנני אל בסתותיכנה •
ובקשהם ויקרב אותך ואת •
ובקשתם משם את ה׳ אלהיך •
ובקשתם אותי ומצאתם כי •
בקשתם את הנחלות לא חזקתם •
ובזהב ויאמ׳ אלהם לאמ׳ בנכסי׳ •
ובזהב וכל הנשאר מכל המקומ׳ •
ובזהב בכסף ובזהב ייפהו •
בזהב ולאלוה מעזים על כנו •
ובמלחמה או הנסה אלהים •
ובמלחמה ואת בית יהודה ארחם •
ובמלחמה ברעב פדך ממות •
במלחמה ועמד על כנו •
והוכן בחסד כסא וישב •
והוכן יזכור אדיריו יכשלו •
והוכן ויאמר אלי לבנות לה •
הוכן כי ערוך מאתמול תפתה •
וחם וילקטו אותו בבקר •
וחם ויאמרו לו עבדיו יבקשו •
וחם וגם אם ישכבו •
חם לבי בקרבי בהגיגי •
וטהר וישלח אליו אלישע •
וטהר ויגשו עבדיו וידברו אליו :
וטהר ויאחז צדיק דרכו •
טהר אהב טהר לב חן שפתיו •
ויסע משה את ישראל •
ויסע כצאן עמו וינהגם •
ויסע יתצני סביב ואלך •
יסע קדים בשמים •
ויקימו עליו גל אבנים •
ויקימו ואת מלך העי הלה על העץ •
ויקימו להם בני דן את הפסל •
יקימו ובנסוע המשכן יורידו •
ולנטוע ורגע אדבר על גוי •
ולנטוע ראה הפקדתיך היום הזה •
ולנטוע והיה כאשר שקדתי •
לנטע ואשים דברי בפיך •
ולגדעון והקעתי בשופר •
ולגדעון ויתקעו שלשת הראשים •
ולגדעון והו שבעים בנים •
לגדעון ויעש אתו גדעון לאפוד •
ולקדוש הן גוי לא תדע •
ולקדוש כי לי איים יקוו •
ולקדוש כי ליי׳ מגננו •
לקדוש אם תשיב משבת רגלך •

א״ב מן ד׳ א׳ וחד וא׳ דלוג

וסימניהון

אדוני ויקח אדני יוסף •
אדני דבר האיש אדני הארץ •
אדני ויאמר אלינו האיש •
אדני ויקן את ההר שמרון •
ואדני כי יי׳ אלהיכם הוא אלהי •
אחוז וממחצית בני ישראל תקח •
אחוז חור כרפס ותכלת •
אחוז ויכתבם שמעיה בן נתנאל •

אחוז לאלעז׳ ואחוז אחוז ג׳ בפסוק
אחיהם לבא חמס שבעי׳ בני ירובעל •
אחיהם ויואב ואבישי אחיו הרגו •
אחיהם ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלי׳
אחיהם עוד זה מדבר וזה בא ויאמ׳ •
ואחיהם והשערים שלום ועקוב ושלמון ואחימן •
אחזה אני בצדק אחזה פניך •
אחזה בלעדי אחזה אתה הורני •
אחזה ואחר עורי נקפו זאת •
אחזה אשר אני אחזה לי •
ואחזה אנכי אשית לבי •
בטוב לולי האמנתי לראות •
בטוב אשרי תבחר ותקרב •
בטוב יברכך יי׳ מציון וראה •
בטוב צדיקים תעלז קריה •
ובטוב החת אשר לא עבדת •
באדם נגע צרעת כי תהיה באדם •
באדם או איש אשר יגע בכל שרץ •
באדם אף היא בחתף תארוב •
באדם את כל זה ראיתי ונתון •
ובאדם בפשע ארץ רבים שריה •
הקרב ואתה הקרב אליך את אהרן •
הקרב וזאת תורת המנחה הקרב •
הקרב וגם את אחיך מטה לוי הקרב •
הקרב את מטה לוי והעמדת •
והקרב ויאמ׳ אל אהרן קח לך עגל •
השפטים ודרשו השפטים היטב •
השפטי כי לא נעש׳ כפסח הזה מימי •
השפטים ויאמר אל השפטים ראו מה אתם •
השפטים ויהי בימי שפט השפטים •
והשפטים ועמדו שני האנשים אשר •
זרחה אם זרחה השמש עליו •
זרחה וישכימו בבקר והשמש •
זרחה מנזריך כארבה וטפסריך •
זרחה ויזעף עזיהו ובידו •
וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה •
זהב כל הזהב העשוי למלאכה •
זהב כפות זהב שתים עשרה מלאות קטרת •
זהב ויהי כל זהב התרומה •
זהב ויצף את הבית אבן יקרה •
וזהב הארץ ההיא טוב •
נחלו ואלה אשר נחלו בני ישראל בארץ קדמא׳ דפסו׳ •
נחלו כי בנות מנשה נחלו נחלה דיהושע •
נחלו יי׳ עזי ומעזי ומנוסי •
נחלו פתאים אולת וערומי׳ יכתירו •
ונחלו זכר לאברהם ליצחק ולישראל •
חתן כי חתן בית אחאב הוא •
חתן ותקח צפרה צר •
חתן וירף ממנו אז אמרה •
חתן ויאמרו פלשתי׳ מי עשה •
וחתן ויען אחימלך את המלך כולו פתח
חגור הם עם האבן הגדולה אשר בגבעון •
חגור ואלישע הנביא קרא לאחד •
חגור ויאמר לגיחזי חגור מתניך •
חגור חרבך על ירך גבור •

כל הברית או אסר הכניסה בה וכרבות הכניסה תרד הכניסה למטה בחטף קמץ כמו קדם חדש טיאמר קדמים חדשים כפור כפרים מבולת סבלו ומלת אהלו כמתנה •
עם כור קוני אהיה סלם • העת אספה סערי חולם • גם בכעומים יפיל חלסי • כי אחל חלק סמי :

ואבאר דין חטף פתח גדול והחטף פתח קטן

כל אתה״ע דינו ליכקד בחטף פתח ולא בחטף לבדו יען כי אותיות אחה״ע נפתחות תמיד אין כח

באדם לבטא כי אם החטף לבדו על כן חברו עמו הפתח כדי נפתוח מעט האות עם החטף אבל החטף עיקר על כן כל הברת את הבאה לפני אחה״ע הראוי להיות בחטף יהיה בחטף פתח כמו תעלה יעלה מהרי תמאנו תנחמו וכן בראש תיבה כמו עלה חזק אמץ וסלסה תבטלין ים ומסבין אותו לחטף לבד׃

הרגש כמו כאדר יחרו לחמו יעלזו כי הלמד דגושה כדין כל סני מבאין רנופין אמר הראשון סוכן ורפי כאמר פי׳ ביחנך וכן נגינה מוקדמת מבטלת חטף פתח

נחגור סדין עשתה ותמכור •
ינחם ויהי בשלח פרעה׳
ינחם וכי הקים יי׳ להם •
תחם וגם נצח ישראל לא ׳
ינחם נשבע יי׳ ולא ינחם אתה
בהן לעו׳ם׃
מנחם ועתה השיבו דרכיכם •
יצאו והפרתי אתך במאד מאד •
יצאו ויאמר לו אלהי׳ אני אל שדי
יצאו מהרו בניך מהרסיך •
יצאו והנשיא בתוכם בבאם יבא •
מיצאו ואת חמור ואת שכם בנו •
בשב אם כשב הוא מקריב •
בשב איש איש מבית ישר׳ אשר
ישחט שור׳
כשב שור או כשב או עז כי יולד׳
כשב אך בכור שור או בכור •
וכשב דבר אל בני ישראל לאמר
כל חלב •
ללחם ותרעב כל ארץ מצרים׳
ללחם ונתת על המערכת לבנה
ללחם הנה ימים באים נאם אדני
ללחם נדד הוא ללחם איה •
וללחם לאמר לא כי ארץ מצרים׃

אב מן חד חד מן תרתין

תיבותן לא נסבין ויו בריש תיבות דמטעה דלוג סי׳ •

ארבעים שנה בן שלשים שנה דוד במלכו׳
בגלעד בבשן וישבו בגלעד בבשן •
גם ברוך ויחרד יצחק חרד׳ גדולה
דורכי קשת ויהיו בני אולם אנשים
העמק הפגרים וכל העמק הפגרים
חסד לאברהם תתן אמת ליעק׳ חסד
יחת זינה ובני שמעי יחת׳
נשיכם טפכם ומקניכם דיהושע •
שמש ירח עמד זבולה׳
בכוד יי׳ אז יבקע כשחר •
לקדוש יי׳ אם תשיב משבת׳
מעיל צדקה שוש אשיש בה׳ •
לבה נלכה ויאמר שאול לנערו
מלך שרים גם כי יתנו •
על אבתך לא לנו ה׳ לא לנו •
עד פרחה וזה מעשה המנרה •
עשר׳ לחם ואיש בא מבעל שלישה
פשט גדוד כרפאי לישר׳ ונגלה׳
צאן מרעיתי ואתן צאני צאן מרעיתי
קח כברים ויאמר נעמן הואל •
קרנים מידו ונגה באור תהיה •
רב להושיע מי זה בא מאדום •
שרצו בארץ ואתם פרו ורבו •
תף חליל והיה כנור ונבל׳

אב מן חד חד ו׳ בסו׳

תיבותא וסימ׳

אלה וכחש רצח וגנוב •
אמרו זה חלק אדם רשע •
איטו ויבא איש אישו •
בנה בניתי בית זבול לך •
בחירו ויאמר להשמידם׳
בשלמתו השב תשיב לו את׳
גרן ואצוה את שפטיכם •

גדולתו בהראותו את עושר •
דורו מעוצר וממשפט לקח •
הורו פשע וכחש בה׳ •
וחצנו שלא מלא כפו קוצר •
זממו אל תתן יי׳ מאויי רשע
זנבו יחפץ זנבו כמו ארז •
חנו ויהי יי׳ את יוסף •
טרפו כה אמר יי׳ אלי כאשר יהגה
יקראו בימיו תושע יהודה •
ברתו כי חקות העמים •
לידדו שוא לכם משכימי ׳
לחה ומשה בן מאה ועשרים •
לרא ויאסף שאול לרא בתי׳ •
מתו ויקם אברהם מעל פני מתו
מקדשו מכל מתנתיכם הרימו •
נחרו התרעשנו כארבה׳
נפלו ואעמד עליו ואמותתהו •
סברו אשרי שאל יעקב בעזרו •
ערשו כי רק עוג מלך הבשן נשאר
פרהו שורו עבר ולא יגעיל •
צדקו יי׳ חפץ למען צדקו ׃
קרחו משליך קרחו כפיתים
קרחו ב׳ בפסוק •
רישו ישתה וישכח רישו •
שיתו והיה אור ישראל לאש •
תתנו בן תעשה לשורך •
תהו ולא אבה סיחון •

כ״א זוגין חד או וחד א.

וסימניהון

האמר תאמר אלהים אני •
האמור בית יעקב הקצר •
חורי למטה שמעון שפט •
חורי אלה בני אביחיל •
טובם כחדק ישר ממסוכה •
טובם הן לא בידם טובם •
ישור על אנשים ויאמר׳
ישור בילא נמצא בעמי׳
זכרות ומצאת את לבבו •
וכרות ומעוך ונתוק •
למואל אל למלכים למואל •
למואל דברי למואל מלך •
מלאכות הכל בכתב מיד ה׳ עלי •
במלאכות ויאמר חגי מלאך ה׳ •
ומשוח האמר אבנה לי בית׳
ובשוח ואני היום רך ומשוח׳
בצור עלה מפיץ על פניך •
בצור אם חומה היא •
שכר ויבא יעקב מן השדה •
שכור למען שכור הוא׳
חליצתם ותצלח עליו רוח ה׳ •
עליצתם נקבת במטיו •
פרש הלא פרש לרעב •
פרוש יום חשך ואפלה יום ענן •
צרוף נחר כפוח באש •
צרוף אמרות ה׳ אמרות טהורות •
מוצאת ויסף ע׳ אחימעץ בן צדוק
מוצאת היא מוצאת והיא •
מותח ולמיכל בת שאול •
בותה ובעת מותה ותדברנה •
בצוק ויקבצו אליו כל איש •
מצוק השן האחד מצוק •
מעיד ויקם דוד ויעבר הוא •

ומעוך וכתות ונתוק׳
מבורהיך ואמרת כה אמר אדני ה׳
לירושלים •
מבורתיך השב אל תערה׳
קבור לא תלין נבלתו על׳
קבור ויהי אחרי קברו אתו׳
צרור את המדינים •
צרור עון אפרים •
תנוד כה אמר יי׳ אל תבא בית
מרזח׳
תנוד אם תשוב ישראל נאם יי׳ •

ס״ב מלין דכתיב מוקדם

מאוחר וסי׳

הולך בתרלה דיהושע ושבעה
כהנים נשאים׳
גלון ולבני גרשון ממשפחת •
גלון ומעבר לירדן •
והמשני ויאמר שמשון אל הנער
ותראנה ויהונתן לא שמע׳
והגרזי וילך דוד ואנשיו ויפשטו
מבואך ידעת את אבנר •
נפצות ויהי שה המלחמה נפוצת ׳
והוציתיה ויאמר אל עבדיו ראו •
ויקלהו ויעבר בכל שבטי ישראל
בעברות ראו אנכי מתמהמה •
חאורנה וישלח ידו המלאך •
האהל ואת הסירות ואת היעים
דמלכים •
המימותים ותקח יהושבעת דמלכים
ימות ואת בכי המכ׳ לא דמלכים
ואכול וזה לך האות אכול השנה
דישעיה •
וגורנך מנעי רגלך מיחף •
במרצותם הקשבתי ואשמע לא כן •
שוחט חץ שוחט לשונם׳
שומע ולא שמעו אלי •
הוידע יען אשר עשו נבלת •
וכתרותך ויבאו וירשו אתה •
התעתים כי התעתים בנפשתכם׳
אשויתיה הריעו עליה סביב •
בואת דיקרי׳ מדד רוח הקדי׳ בקנה
תכשלי לכן אדם לא תאכלי עוד
והאתון ועל פני שער היאתון •
והאראיל שתים עשרה ארך׳
ומהאראיל והאראל ארבע אמות •
עיות וימת חשם וימלך דד״ה •
הודיוהו ובני אל ועני הודיוהו •
שטרי ועל הבקר הרעי׳ בשרון
ושמדיכות ועמהם הלוים שמעיהו •
נטוי ואני כמעט נטוי רגלי ׳
פלאיה דעת ממני נשגבה •
וגדלותך ועזוז נוראותיך •
כשאוה כבא כשאוה פחדכם •
הלוך את חכמים יחכם •
יומת שמר מצוה שמר נפשו׳
תרצנה הנה בני לבך לי ועיניך׳
ועיף התעיף בו עיניך •
הילכות צופיה הילכות ביתה •
וכהובנתו בכחו רגע הים׳
יבחר כי מי אשר יבחר •
ובמלואת המים האלה עשה •
בומבן ויאמר מובבן לפני׳

שמלי קרמלה בני חגב בני שמלי
ובבלהים ויהי עם הארץ •
האוצאה אתם על אדו הראש׳
בחצחים ואעמיד מהחתיו לבקום
למלובי יונתן לשבניה •
ידרון עפיה שפיר ואנביה׳
תוכל ואנה שמעת עליך די •
תוכל כתבא למקרי ב׳ בפסוק ׃
לזועה ויהי קצף יי׳ על
וכל ירמיה •
והמונכה קרא כלב׳ בחיל להעלה
והמונכה ואנה שמעת עליך
והמונכה באדין אמר בלשאצר׳
בנית ודוד ברח וימלט •
בנית ובתריה ויגדו לשאול ׃
בנית וילך גם הוא הרמתה •
נית וילך שם אל נית קדמא
דפסוק׃

ה׳ כתיב ו׳ בסוף תיבותא

וקרינן ה׳ סי׳ נכסר בדניאל סימן ה׳ •

י״ב מלין דחסרי׳ ו׳ בריש

תיבות׳ וקרין וסי׳

בניך ותבא ותגד לאיש האלהים •
תחת הכעצוץ תנינא דפסו׳
עד ויצא השטן מאת פני ה׳ •
יולד גיל יגיל אבי צדיק כתיב ׃
דור כי לא לעולם חסן •
די חויתא פרזלא מערב׳
לא חמל בלע יי׳ לא חמל׳
לא הנח על צוארינו נרדפנו ׳
אין יתומים היינו אין אב •
זקנים פני יי׳ חלקם׳
אינם אבותינו חטאו אינם
אנחנו ב׳ בפסוק •

וחלופי׳ י״א דכתי׳ ו׳ בריש

תיבות׳ ולא קריין וסי׳

וכי ויאמר דוד מה לי ולכם ׃
ומסגרתיה ויפתח על הלחת •
וראתה ועתליה אם אחזיה דמלכי׳
ואת ויקצץ המלך אחז ואת ׃
ותקעו הגידו ביהודה ובירושלם
ויורה ולא אמרו בלבבם נירא
ויוציאל בעת ההיא נאם ה׳ •
וכל לא האמינו מלכי ארץ וכל
והרשענו חטאנו העוינו והרשענו •
וחסר ויאמנו לשמע ולא זכרו ׃
וישכח גיל יגיל אבי צדיק •

י״ח חסרי׳ ו׳ בסוף תיבות

וקרי׳ וסי׳

ויצוו את בני בנימן לאמר •
ויעלה ויקח שמואל טלה חלב ׃
אמר וחרש לא ימצא בכל •
ויאמר ויזעקו אל יי׳ ויאמ׳ חטאנו׳
וידבר אליו לאמ׳ אם היום דמלכי׳ ׃
יקח ובכניך אשר יצאו דמלכים ׃
והנה על ידי עשי המלאכ׳ דמלכי
ואכול וזה לך האות אכל השנה
דישעיה׃

כמו כשבענו אחנו שמענו ידענו ותלת האהלה יבאה מן הכלל כמו הכניכה מוקדמת ובחטף פתח וכן חירק באות סמוס לפני לסון הויה מבטל חטף פתח כמו יהיו תהיו מהיות ואם החירק באות עיקר אבל מבטל כמו כחרו תהרו והספרדים מוסיפין עוד אחר והוא כאשר אחרי אות אחה״ע יוד כמו שמעיה ידעיה והטעם לפי שהברת אות עין נוטה קצת לחירק בעבור היוד שאחריה ואין אות נפתחת על כן נשאר חטף לבדו ועתה אסבליך ואורך דרכי חטף פתח קטן׃

כל לשון אלהות חסר אלף מלו בתחלת תיבה בחטף פתח קטן כמו אלהים אלהיך הטעם כי דין אלף נוטה להיותקבת להברת אי כי עיקרו אל וכן אלהים לא תקבל עיקרו אל מלשון יש לאל ידי ובבא אחד מאותיות מש"ה לפני השם לא יקורו הה"א פי' החמשה נקודות ממנו כמו מאלהים האלהים מיאבל אחת מאותיות בוכ"ל מסמנות לפני השם אין אות ראשונה מהשם נקראת מלומה כמו ויי' כיי' ליי' ביי' וקימן בלשון רבנות ואלהות מטה מפיק אלף וכלב לא

חד כי יען בטחך במעשיך·
וחללוה ונתתיו ביד הזרים·
מעל ויבנו המזבח על מכונתיו·
טוי ומן בני אינשא טריד·
וקבל קימו וקבל היהודים·
חנניה אחריו החזיק חנניהו בן·
מלכיה אחריו החזיק מלכיה בן·
וישתחו יעבדוך עמים וישתחו קדמא דפסוק·
וישתחו ויאמרו שלום לעבדך לאבינו·
וישתחו ואמרו על אשר עזבו דמלכים·

והלופי' יא כתיב וי"ו בסוף
תיבותא ולא קרי' וסי' נמסר במלכים א' ריש סימ' יב·

מ"א דכתי' ו' בסוף תיבותא
וקרי' י' וסי' נמסר בריש שמואל·

חד מן י"ד זוגין מן ב"ב ראשי
פסוקי' לא נסבין ו' בריש תיבותא וכל קריא נסבין וסימניהון

עשה ירח למועדים שמש·
עשה יי' אשר זמם בצע·
ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף·
ארבעים שנה אקוט בדור·
הוציא עם עור ועינים יש·
הוציא יי' את צדקותינו·
מטה זבולן ונשיא לבני·
מטה עוזך ישלח יי' מציון·
מני אפרים שרשם בעמלק·
מני שים טעם די כל מתנדב·
מנחתם ונסכיהם דיום רביעי·
מנחתם ונסכיהם דיום שמיני·
באשר המותי אמות ושם·
באשר דבר מלך שלטון·
באו מלכי' נלחמו אז נלחמו·
באו ימי הפקדה באו ימי·
אברם ישב בארץ כנען·
אברם הוא אברהם·
אמרו בלבם נינם יחד·
אמרו לכו ונכחידם מגוי·
נתנו את נבלת עבדיך·
נתנו רשעים פח לי·
דבר האיש אדני הארץ·
דבר יי' עליכם שארית יהודה·
דברתי אליך בשלותיך אמרת·
דברתי אני עם לבי לאמר·
חיים שאל ממך נתתה לי·
חיים וחסד עשית עמדי·

י"ב זוגין מן ג' ג' ר"פ נסבין
ו' בריש תיבותא וכל קריא לא נסבין ו' וסימניהון

וברוך אל עליון אשר מגן·
וברוך טעמך וברוכה את·
וברוך שם כבודו לעולם וימלא·
ויקן יוסף את כל אדמת מצרי'·
ויקן את חלקת השדה·
ויקן את ההר שמרון·
וראה ועשה כתבניתם·
וראה אם דרך עצב בי·
וראה בנים לבניך·
ועשה לי מטעמים·
ועשה כרוב אחד מקצה·
ועשה להם מכנסי בד·
ודברי דוד המלך הראשונים והאחרונים·
ודברי רחבעם הראשונים·
ודברי שנאה סבבוני·
ורבים מביאים מנחה·
ורבים מישיני אדמת עפר·
ורבים מהכהנים הלוים·
ואיך תשיב את פני פחת אחד·
ואיך וחברו ואיך תשיב את פני·
ואיך תנחמוני הבל·
ויוסף הורד מצרימה·
ויוסף הוא השליט·
ויוסף בן שלשים שנה·
ועיני לאה רכות·
ועיני ישראל כבדו מזוקן·
ועיני רשעים תכלינה·
ושש שנים הזרע את ארצך·
ושש מאות איש חגורים כלי מלחמתם·
ושש מעלות לכסא דדה"י·
ואיו נביאכם אשר נבאו·
ואיה אלהיך אשר עשית לך·
ואיה אפוא הקותי·
ולמה יי' מביא אתנו·
ולמה הבאתם את קהל יי'·
ולמה העליתנו ממצרים·
והנביא ההוא או חלם החלום·
והנביא כי יפתה ודבר דבר·
והנביא והכהן והעם·

ד' פסוקי' דאית בהון מנד'
מלין דמיין רביע' נסיב ו' ותליתאי קרוי סימ' נמסר בסדר וישבע יתרו ותלים סימן כ"ז·

חד מן י"ט זוגין קדמא נסיב
ו' בעינינא ותנינא לא נסיב וסי'

והאחד ויאמרו שנים עשר עבדיך·
האחד שנים עשר אנחנו·
ושדופת והנה שבע שבלים דקות·
שדופת והנה שבע שבלי' צנומות·
ולא ישמע אליכם פרעה ונתתי·
לא ישמע ויאמ' יי' אל משה לא ישמע
ושהם והטור הרביעי קדמא·
שהם והטור הרביעי תנינא·
וחבר שתי כתפות חברו' קדמא'·
חבר כתפות עשו לו חברת תנינא
ובתבונה ואמלא אתו רוח קדמאה
בתבונה וימלא אתו רוח תנינא·
וכאשם לא תאפה חמץ חלקם·
כאשם כחטאת כאשם תורה·
ואלה שמות בני אהרן הבכור·
אלה שמות בני אהרן הכהנים·
ולא יעבד ומבן חמשים שנה ישוב·
לא יעבד ושרת את אחיו באהל·
ובתוך ועבד הלוי הוא את עבדת·
בתוך כי את מעשר בני ישראל·
ולא נשתה נעברה נא בארצך לא·
לא נשתה אעברה בארצך לא נטה
ובלק ויאמר מואב אל זקני מדין·
בלק ויאמר בלעם אל האלהים·
ושבע אלה משפח' מנשה ופקדיהם
שבע אלה פקודי בני ישראל שש·
ושבעת ותהי המחצה חלק היצאי'·
שבעת ותהי מחצת העדה מן·
והנשים ונלכד את כל עריו בעת·
הנשים ונחרם אתם כאשר·
ואתו את יי' אלהיך תירא ואתו קדמ'
אתו את יי' אלהיך תירא אתו תנינא
ועבדך כי ימכר לך אחיך העברי·
עבדך לא יקשה בעיניך·
וכהניהם כבשת גנב כי ימצא·
כהניהם על כל רעת בני ישר' ובני·
ומנביא כי מקטנ' ועד גדולם קדמא'
מנביא לכן אתן את נשיהם·

חד מן ח' זוגין חלוף תנינא
נסב ו' בעינינא וסי'

אמרפל ויהי בימי אמרפל מלך שנער·
ואמרפל את כדר לעמר·
שמן למאור בשמים קדמא·
ושמן למאור ובשמים תנינא·
חסר מי פתי יסור הנה חסר קדמא·
וחסר מי פתי יסור הנה וחסר תנינ'·
עשר ויאמר אלהים לשלמה יען אשר שאלת·
ועשר והחכמה והמדע נתון לך·
יואב בני פחת מואב קדמא·
ויואב בני פחת מואב תנינא·
ששים כל הקהל כאחד קדמא·
וששים כל הקהל כאחד תנינא·
כל מפרסה פרסה דתורת כהני'·
וכל בהמה מפרסת פרסה דמשנה תורה·
אמר ואלה העלים מתל מלח·
ואמר וחברו ואלה העלים·

אלין מלין מל' ו' ולית דכו'
וסימניהון

פותר ואין פותר אותם לפרעה·
חולם או אל חולם החלום ההוא
טוחן ויהי טוחן בבית האסורים·
בוצץ שם האחד בוצץ·
שורק ואנכי נטעתיך שורק·
בבוצר על סלסלות·
קולע והנני קולע·
פוקד הנני פוקד אל אמון מנוא
שוכב על צדך·
אונך עד מתי תלין בקרבך יט·
הורג לתת אתה ביד הורג·
חולש על גוים·
בקונה כמוכר כלוה·
הולם פעם·
חוכי אשרי כל חוכי·
שוחט השור מכה איש·
אוסף אהבתם·
בוקר כי בוקר אנכי ובולס שקמי'
חורש ונגש חורש בקוצר·
ונוטר דוא לאיבוי·
גוער בים ויבשהו·
ודולג כל הדולג על המפתן·
נוכל ויש בעדרו זכר·
חוגג המון חוגג· וחובר חבר·

כ"ה ר"פ הד לא נסיב וי"ו
וא' נסיב ו' וסי'

כשמע עשו את דברי אביו·
וכשמע אסא את הדברים·
אבני שהם ואבני·
ואבני שהם תנינא דמשכנא·
עפיה ספיר ואנביה סגיא ומזון·
ועפיה שפיר ואנביה סגיא תנינא
בהקבץ עמים רבים באף·
ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי·
הים ראה וינוס הירדן תסוב·
והים בקעת לפניהם ויעברו·
סבותי אני עם לבי לדעת·
וסבותי אני ליאש את לבי על·
צדנים יקראו לחרמון שרין·
וצידנים ועמלקו ומעון בני קדם·
הנך יפה דודי אף נעים אף ערשנו
והנך להם כשיר עגבים·
עמך ישב בקרבך במקום·
ועמך לרב עשי מלאכה·
השב השב לו את העבוט·
והשב לשכנינו שבעתים·
הגדתי לכם היום את השמים·
והגדתי לכם כי שפט אני·
זרעתם הרבה והבא מעט·
וזרעתם את השנה השמינית·
הרא אשקלון ותירא ועזה·
ותרא איבתי ותכסיה בושה·
המזבח עץ שלש אמות·
והמזבח נקרע וישפך הדשן·
זנוח עדלם ועין רמון·
וזנוח ועין גנים דיהושע·
ארבעים שנה אקוט בדור·
וארבעים שנה כלכלתם במדבר·
נשמדו בעין דאר היו דומן·
ונשמדו במות און·
והיה לילצור מעון·
והיה נכון לבקר ועלית בבקר·
הבונים בחומה והנשאים בסבל·
והבונים איש חרבו·
המשלח מעינים בנחלים·
והמשלח את השעיר לעזאזל·
נוע תנוע ארץ·
ונוע ינועו בניו ושאלו·
לקצת ירחין תרי עשר·
ולקצת ירחין אנא נבוכד נאצר·
הורד שאול גאונך המית·
והורד המשכן ונשאו בני·
הביאו את כל המעשר אל·
והביאו את אחיכם הקטן אלי·

מ"ח מלין מיחדין חסרי' וי"ו

אלי לא תלך האשה·
פדת ושמתי פדת
קומו ועברו·
ותרמה· ויבלה·
עצרה לנו· כרו רדו·
ברכים· במצדה·

מפיק אלף ולולי המסורת מחבר גם ארכות חסר בלשון חול לאלהות וארכות חסר בלשון קדש הייתי נותן טעם בדבר על כן הה"א האלהים בפתחת ואין לה דין האלפים הקמוצים מפני הבירור כדין כל בגל"ה לפני אח"ע הקמוצים כשהם מבוררים כי אין צורך לתת אות מבוררת לפני השם כי השם מבורר הוא אך זובח לאלהים יחרם אין מכוך באלהים האלף נקוד בה' נקודות ואות שלפניה קמוצה להבדיל בין הקדש ובין החול כי בלשון הקדש שיאמר לאלהים באלהים בבריו והאלף איננה נקודה ובמסורת

מוכה ז׳ ארכות אמר בוכ״ל תמתם עליהם והאלף מקריאת וסימניהון כמסר בתלים סי׳ קל״ו עיין סס ׃
כל שם ממתחיל אלי כמו אליעזר אליאב אליהו בה׳ נקודות וכל פתחלתו אבי או אחי בחטף פתח גדול כמו אבידן אחידע והטעם כי דינם להיות נוטים להברת
אה׳ אחרי אמר תחלתם אב או אח בהברת אה ומלת אליהו יבאה מכלל המלו׳ אמר אלי תחלתן כי הוא בחטף פתח גדול ׃ כל אנום אדום אחרי או אמת

בשכו מהכות׳ וססים דויעש׳
התשעה דותהי׳ ואמת בעירי׳
אפפני׳ סבני דשמואל׳
הקם על׳ גבר בן ארי׳
טרים דזרמבים׳
ויעבדם דמלכים׳
ואנש הוא׳ ונשבה אל עמנו׳
מדע לאנשא׳ על כן בארים׳
חלצי מואב׳ ונפל עזר׳
חצת דהן אראלם׳
סבבני בכחש אפרים׳
והכן בחסד׳ אשר במצלה׳
ואשב דריש פסוק׳
באלף ביהודה׳
ארנץ גדוד דתהלות׳
לאיתיאל ואכל׳
שרפה באש כסוחה׳
חתם בצרור פשעי׳
ירץ עלי כגבור׳
חרצים ימיו׳ מראיו יטל׳
אדם עשק בדם נפש׳
ותכו ליקהת אם׳
מצאני השמרים׳ תנד חיותא׳
רחס מרמות׳ מעף ביעף׳
מלך אשור מבארה׳
ומשי דבני מררי דד״ה׃
ושבאל׳ לך ה׳ הגדלה׃

ב׳ פסו׳ דאית בכל חד ד׳

מלין דמיין קדמ׳ לא נסיב וי״ו וג׳
בתראי נסבין וי״ו וסימ׳

וירקעו את פחי הזהב
וקצץ פתילים בתוך ובתוך ובתוך
ובתוך׳
מלבד שבתות ה׳ ומלבד
ומלבד ומלבד׳
ואקח את ראשי שבטיכם
שרי ושרי ושרי ושרי׳
לא תרצח דמשנה תורה ולא
ולא ולא׳
ולקחת משפחת העמרמי
ומשפחת ומשפחת ומשפחת׳
ודמת מכס לה׳ מאת אנשי
מן ומן ומן ומן׳
ויהי למנשה בישכר׳
ויאמר חושי אל צדוק׳
ונתנך ביד מבקשי׳
ודמות פניהם פני אדם׳
ופאת קדים׳
אם זנה אתה ישראל׳
תחת הנחשת אביא זהב ותחת
הברזל׳
כה אמר ה׳ צבאות צום הרביעי׳
לבני גרשן דדברי הימים׳
ומן רבותא די יהב ליה כל עממיא
אומיא ולישניא הוו׃
את הנחלות לא חזקתם׳
עד כסף ככרין מאה׳
ומדותם מחוץ לעיר את פאת
קדמא ואת פאת ואת פאת ואת פא׳׳
עומד על שני עשר בקר
שלשה ושלשה ושלשה ושלשה׳

אלין תיבותא יתירין וי״ו

חטפין קמצין וסי׳ ׃

אכרות ואיך אכרות
לך ברית דגבעונים׳
לשאול לו דאחימלך׳
ולשפוך דם נקי דאביגיל׳
קסומי נא לי באוב׃
אשקוטה ואביטה במכוני׃
יעבור חבי במעט רגע עד
אצורך בטרם אצורך בבטן ידעתיך
לאכול לחם דאת הנשיא נשיא
דיחזקאל׳
והוכנים קרנות שן דיחזקאל׳
לכל עונותיהם דירמיה׳
יסגוד לו וישתחו ויתפלל אליו
לקסום קסם דיחזקאל׳
וג׳ במותי ארץ׳
אכתוב לו רבי תורתי׳
עבור אוסיף עוד עבור לו דעמוס׳
ארך אפים וגדול כח׳
וגדול חסד׳
לשאול לו לשלום׳
תדרוש רשעו בל תמצא׳
אשמור לו חסדי׳
מלושני בסתר רעהו׳
לגאול לא אוכל לגאול׳
ואשקולה את הכסף דעזרא׳
אשדודית עמונית דסו׳ עזרא׳
ירוהגה דד״ה
תוקהת שלום בן תוקהת׳
למעול מעל גם כל שרי הכהנים
סוף ד״ה׳
יקצור און׳
זעום ה׳ יפול שם׃

ס״ב יחידאין ב׳ מלין נסבין

ו׳ ולית זוגה וסי׳

ודגן ותירוש סבבתיו׳
והצאן והבקר עלות עלי
ושמעון ולוי בני לאה׳
וישכר וזבולן ב׳ בו
וחצרון וכרמי בני ראובן דויגש׳
ואני ועמי הרשעים׳
ואהרן וחור תמכו בידיו׳
ושהם וישפה הטור הרביעי׳
ועלה ומנחה לא תעלו עליו׳
והעלה והשלמי׳ וישא אהרן את ידו׳
ואלף ושבע וכסף פקודי העדה׳
ושור ושה שרוע וקלוט׳
ועבדך ואמתך אשר יהיו לך׳
והעמלקי והכנעני יושב בעמק׳
ואתה ואהרן וקחו איש מחתתו׳
וחשבון ואלעלה עטרת׳
והירדן וגבל והערבה׳
והאותת והמופתים המסת׳
ובאתת ובמופתי׳ ויוציאנו י״י ממצרי׳
ויוסף ובנימן ואלה יעמדו׳
ובנתיה וחצריה עקרון׳
ומדין ועמלק וכל בני׳
וזבח וצלמנע בקרקר ומחניהם׳
ופסל ומצבה לא תעשו לכם
אלילים׳

ואיש ואשה לא יחיה דוד׳
וישראל ויהודה ויאמר׳
וארבעים ואחת שנה דאסא׳
ושלשי׳ ואחת בן שמנה שנה יאשיהו
ודע וראה ויגש הנביא אל׳
והגלעד וגבול הגשורי דיהושע׳
והכהנים והנביאים ויעל המלך
בית י״י דמלכים׳
וחרב ורעב בחשו בי״י׳
ובקר וצאן וגם הקרובים דד״ה׳
חבח ומנחה ובאו מערי׳
ובאף ובחמה ונלחמתי אני אתך׳
והשכם ושלוח לשמע על דברי׳
ועבדך ועמך ואמרת שמע דבר י״י׳
ונבלה וטרפה ואמר אהה׳
וטף ונשים זקן בחור׳
וברכב ובפרשים בי כה׳
ואלמנה וגרושה לא יקחו להם׳
ומשפט וצדקה בי כה דרב לכם
נשיאי ישראל׳
ואלמנה ויתום וגר ועני דזכריה׳
והם ובניהם על השערים׳
וששים ושש ויהי משקה׳
ועשר ונכסים והחכמה והמדע׳
ובנותינו ונשינו והנה נפלו׳
וארבעי׳ ושלש׳ בני קרית ערים׳
ושבעים ושנים בני פרעוש תנינא׳
ושלשי׳ וארבע׳ ובני בלע׳
וארבעים ושנים בני דליה׳
ועשרים ושנים אנשי מכמס׳
ועשרי׳ ואחד בני לד חדיד דנחמיה
ובניו ואחיו ויביאו לנו כיד׳
ומנעליו ובריחיו ואת שער הישנה׳
ושדותינו וכרמינו ועת׳ כבשר אחינו
ולשמר ולעשות מחזיקים׳
ובניו ובנותיו ויהי היום׳
ואשאלך והודיעני אזור נא כגבר
קדמאה׳
ואברהם ושרה זקנים באים׳
והוד והדר עדה נא גאון וגבה׳
וחסד ואמת הלא יתעו׳
והמלך והמן הרצים׳
ולהרג ולאבד אשר נתן׳
ועיר ועיר והימים האלה׳

וחילופי׳ י״ו ווגין מן ב׳ מלין

יחידאין לא נסבין ו׳ ולית זוגא וסימ׳

בעוף בבהמה ואת כל׳
יששכר זבולן ובנימן דאלה שמות
ריש ספרא׳
עין רמון ועתר ועשן׳
עיר עיר תהיינה הערים׳
שמיר שית חומה אין לי טי׳
אכול שתה ערוך השלחן׳
לכהנים ללוים וגם מהם אקח׳
יען ביען לכן הנבא׳
מלך שרים גם כי יתנו׳
שמש ירח עמד זבולה׳
משה אהרן בי העליתיך׳
עשר נכסים ויאמ׳ אלהי׳ לשלמ׳ דד״ה
דגן תירוש ובפרץ הדבר׳
נשיהם בניהם ושאר העם׳
השמים שמי אתה הוא ה׳׳

כ׳ ווגין מן בב מלין חד

נסבין ו׳ וחד לא נסבין ו׳ ולית זוגא

שם וחם ויחיו בני נח׳
ושם וחם בעצם היום הזה׳
יעקב ובניו ואלה שמות׳
ויעקב ובניו ואחן לעשו׳
קרבו וכרעיו ואת האיל׳
וקרבו וכרעיו ירחץ במים׳
ואלפים וארבע ונחשת התנופה׳
אלפי׳ וארבע שלשי׳ ומאה הקערה
שורו וחמרו לא תחמד דיתרו׳
ושורו וחמרו דמשנה תורה׳
שמן ודבש ארץ חטה׳
ושמן ודבש ועשרה אנשים׳
אדמה וצבוים גפרית ומלח׳
ואדמה וצבוים ויהי גבול׳
לצאת ולבא ויאמ׳ אלהם בן מאת׳
ולצאת ולבא עודני חזק׳
מגרנך ומיקבך חג הסכות׳
ומגרנך ומיקבך הענק תעניק׳
טפכם ומקניכם נשיכם׳
וטפכם ומקניכם רק נשיכם׳
עמון ועמלק ויאסף׳
ועמון ועמלק גבל ועמון׳
שאול ויהונתן והעברים׳
ושאול ויהונתן בנו׳
שדות וכרמים ויאמר שאול׳
ושדות וכרמים כי כה אמר׳
שאול ואנשיו וילך שאול׳
ושאול ואנשיו וילך דוד׳
רכב ובענה וילבו בני׳
ורכב ובענה והנה באו׳
לחם ובשר והעורבים׃
ולחם ובשר ב׳ בפסוק׳
בניהם ובני ויהיו הגוים׳
ובניהם ובני וישבו על׳
יצהר ודבש עד באי רמלכים׳
ויצהר ודבש ובפרץ הדבר׳
חתו ובשו וישביהן קצרי יד׳
וחתו ובשו מכוש מבטם׳
רכב וסוס המוציא רכב׳
ורכב וסוס מגערתך׳
הרעב והחרב והעם אשר׳
והרעב והחרב שתים הנה׳
אתה ועבדיך ואברת אליו׃
ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם׳
כהניהם ונביאיהם על׳
וכהניהם ונביאיהם בבשת׳
חטים ושערים ועשרה׳
וחטים ושעורים משכב וספות׳
שברון ובנתיה ושכתי׳
ושברון ובנתיה ואחותיך׳
המנחה והחטאת והאשם׳
והמנחה והחטאת ויאמר׳
קוץ ודרדר ונשמדו במות׳
וקוץ ודרדר תצמיח׳
חסד ורחמים הגאל משחת׳
וחסד ורחמים כה אמר ה׳׳
פוט וכנען בני חם דד״ה׳
ופוט וכנען בני חם דבראשית׳
משמע ודומה דבראשית׳
ומשמע ודומה דד״ה׳
איה וענה בני צבעון דד״ה׳

ואמונה בה׳ נקודות כל בווי מן הסלמים סתחלתו אלף כמו אזור אמור אבל אלי כבתולה בחטף פתח קטן אבל אם הוא כמו סם הבעל אז הוא בחטף פתח גדול כמו ארוב
דם אכל דבם הרבה ועל כי הסתכתה אף מכל אותיות אחה״ע להניקד בעלילה מועטת בחטף פתח קטן כי איכה כפתחת על כן בשאר האותיות כי אם ח׳ ועין בסוף המלה
פותח לפניו כמו זרע שמע זבח בהיות אלף בסוף מלה תמצא פלא כלא ועל כן כנקרת בה׳ נקודות נוטים קצת להברת או כי אף שאר האותיות נקודות לפעמים בחטף

פתח קטן מאות אלף רגילה יותר בנקודת חטף פתח קטן כגון בתחלת התיבות שלא נמצאו כן באותיו׳ אהו״ע לבד ממלת כרס חמר עמו לה שהוא בה׳ נקודות על פי המסורת
וה״א באו במקומות מעטים כאשר אבאר׃ כל לשון הויה וחיות בהיות ראשונה שלא פעליהם שהם ח׳ וה׳ גם המה בה׳ נקודות כמו היה חיה חייתם הייתם
אך בבא לפניה׳ מאותיו׳ יהו״א אותיו׳ הנוספו׳ בחירק ופ״א הפעל בשבא כמו יהיה יחיה תהיה נחיה וכן וי״ו לפעמים בהיותה בחירק כמו והייתם לי

ואיה וענה דבראשית.
הלוים והנתינים והישבים.
והלוים והכהנים ואלה ראשי.
אסף והימן ויבדל דוד.
ואסף והימן והמשררים.
נשק ובשמים והם מביאים דד״ה.
ונשק ובשמים והם מביאי׳ דמלכי׳.
ליוצא ולבא ובעתים ההם.
וליוצא ולבא כי לפני.
לעלה ולמלאים ויעמד חזקיה.
ולעלה ולמלאי׳ ושה אחד.
הכהנים והעם גם כל שרי.
והכהנים והעם ויאמר אלינו.
בניהם ואחיהם ויעמד ישוע.
ובניהם ואחיהם כל אלה מבני עובד
אחי ונערי וגם אני אחי.
ואחי ונערי ואין אני.
איש שלחו ואין אני ואחי.
ואיש שלחו ויעמד כל העם.
ישוע ובניו ויקם על מעלה.
וישוע ובניו ואחיו.
נהירו וסוכלתנו איתי גבר.
ונהירו וסוכלתנו ושמעית.
דבש וחמאה אל ירא בפלגות.
ודבש וחמאת וצאן ושפות.
בריח ודלתים ואשבר עליו.
ובריח ודלתים ואמרת אעלה.
עת ומשפט כי לכל חפץ.
ועת ומשפט שמר מצוה.
הוללות וסכלות ואתנה לבי.
והוללו׳ וסכלות ופניתי אני לראות
שמחה וששון ובכל מדינה.
ושמחה וששון ליהודים.
האחשדרפני והפחות ויקראו ספרי.
והאחשדרפנים והפחות וכל שרי המדינות.

ה׳ זוגין ב׳ מנהון נסיב ו׳
וב׳ מנהון לא נסבי׳ ו׳ וסי׳

החסידה האנפה דשמיני.
והחסידה והאנפה דמשנה תורה.
עין רמון ולבאות ושלחים.
ועין ורמון
דכרין אמרין כל קבל דנא.
ודכרין ואמרין ומה חשחן.
עשר נכסים ויאמ׳ אלהי׳ לשלמ׳.
ועשר ונכסים איש אשר.
יששכר זבולן ובנימן דאלה שמו׳ ריש ספר׳.
ויששכר וזבולן בני לאה.

י״ב ר״פ מן ב״ב מלין קדמאה
נס ב ו״ו ותנינא לא נסיב ו״ו וסימנ״
נמסר בסוף סדר במדבר סיני.

ח׳ פסוקי׳ מסורתא מכא
ומסורתא מכא לא נסבין ו״ו וסימני׳
נמסר בזכריה סימ׳ א׳.

ד׳ זוגין מן ג״ג בעינינא קדמ׳
לא נסיב ו׳ ותנינא ותליתא נסיב וסי׳.

כי ימוך אחיך ונמכר.

וכי ימוך אחיך ומטה.
וכי ימוך אחיך עמך ונמכר.
שש מאות ויסעו משם ממשפחת.
ושש מאות איש חגורים.
ושש מאות ויעלו חמשת.
אתם עדי נאם יי׳.
ואתם עדי הגדתי ואתם עדי.
ואתם עדי אל הפחדו.
עמים רבים גבר ומגוג.
ועמים רבים ועלית.
ועמים רבים ובאת דמלכים.

ח׳ ר״פ מסורתא מכא
ומסורתא מכא ומלה באמצע סי׳
נמסר ביחזקאל סימן מו׳.

ה׳ זוגין מן בב׳ בחד עינינא
קדמא ו׳ תנינא י׳ וסי׳ נמסר בריש סדר בהעלתך.

ד׳ זוגין מן ג״ג בעינינא קדמ׳
נסיב ו׳ ותנינא ותליתא לא נסיב ו׳׃

ושני טורים ויעש את.
שני טורים ופקעים.
שני טורים ואת הרמנים.
ואם בגוי העל אלה.
אם בגוי העל אלה.
אם בגוי העל אלה.
וירא אלהים איש היה.
ירא אלהים ויאמר יי׳
ירא אלהים ויאמר יי׳.
ואשאלך והודיעני קדמא׃
אשאלך והודיעני תנינא.
אשאלך והודיעני תליתא.

ו׳ זוגין מן ג״ג בעינינא קדמ׳
ותנינא נסיב ו׳ ותליתא לא נסיב ו״ו
וסימ׳ ביחזקאל סימן מ׳׃

י״ב ר״פ דמיין מן ב׳ מלין
דמיין מסורתא מכא קדמא לא נסיב
ו׳ ותנינא נסיב ו׳ וסי׳

היא מוצאת והיא.
הוא תהלתך והוא.
כסף אשם וכסף.
שרי יהודה ושרי.
חרב יראתם וחרב.
קול שוט וקול רעש.
לי הכסף לי הזהב.
לי גלעד ולי מנשה קדמאה דספרא.
אלה ברכב ואלה בסוסים׃
מן המלחמות ומן.
אשרי אנשיך ואשרי דד״ה.
דור הולך ודור בא.

ח׳ יחידאין במצעו׳ פסוק
מסורתא מכא ומלה ביניהון קדמא
נסיב ו׳ ותנינא לא נסיב ו׳ וסי׳

ואנשי העיר אנשי סדום.
ואליך ישתחוו אליך.
והוא שותה הוא ויהי.

ורגו במורגו אשוקה.
ומגיד לקראת מגיד.
ויזמרו לך יזמרו.
ולאמר עליו לאמר וספרי׳.
ויוסף דעת יוסף כי ברב.

חד מן לה״ פסוקי׳ דמיין
מסורתא מכא ומסורתא מבא נסבין
ו׳ ומלה ביניהון וסימני׳

ובין רועי ובין רועיך.
וביד אשתו וביד שתי.
וענו אשור וענו עבר.
ופגע ברבשת ופגע.
וחרשי עץ וחרשי אבן.
ואצבעות ידיו ואצבעות.
ואתה תשא ואתה.
ואפס עצור ואפס.
ושם תמות ושם תקבר.
והשמיעו במגדול והשמיעו.
וכן רבים וכן נגזו ועבר.
ושרי שלישיו ושרי.
ובחשך ילך ובחשך.
וגשם מטר וגשם מטרות.
ואל האכלו ואל תשתו.
ומגדל חננאל ומגדל.
ומן הרמנים ומן התאנים.
והוא ני והוא גר.
ומעל אלהיכם ומעל.
ומזקני העם ומזקני.
ואין דורש ואין מבקש.
ושוכר כסיל ושוכר עוברים.
והוא מוראכם והוא.
ובכל חטאתיך ובכל.
ולו השתחוו ולו תזבחו.

י״ד פסו׳ מיחדין דאית בהון
ד׳ מלין ב׳ קדמא לא נסבין ו״ו וב׳
בתראי׳ נסבין ו״ו וסמני׳

לבני ישראל ולגר ולתושב׃
מעון כרמל זיף ויוטא.
עין רמון ועתר ועשן.
חקיו מצותיו ומשפטיו.
מלכיה שריה ובניה ונביאיה׃
בחטאת בעלה ובמנחה ובשמן.
לזהב לכסף ולנחשת ולברזל.
הקירות הספון וקירותיו ודלתותיו.
יחת זינא ויעוש ובריעה.
חרב משפט ודבר ורעב.
מלכותא חסנא ותקפא.
ברבלתהון פטשיהון.
הארבה הילק והחסיל.
המה אנשיהם ובניהם.

י״א ר״פ מיחדין מן ד׳ מלין
נסבין ו׳ וסימניהון

ומעוך וכתות ונתוק וכרות׃
ואהכך וברכך והרבך וברך.
ועבדון ורחוב והמון וקנה.
ושערים ועדיתים והגדרה וגדרותים.
ואלמלך ועמעד ומשל ופגע׃

ולבאות ושלחים ועין ורמון.
ודבש וחמאה וצאן ושפות.
וחשובה ואהל וברכיה.
וירמיה ויחיאל ויוזכד.
והמזמרות והמזרקות והכפות.
ולשמה ולקללה ולחרפות.

ה׳ ר״פ מן ג״ג מלין דמיין
קדמא נסיב ו׳ וב׳ בתראי לא נסבין ו׳
וסימ׳ ביחזקאל סימן מ״א.

י״א פסוקי׳ דמיין אית בהון
ג׳ ג׳ מלין דמיין קדמ׳ ותנינא לא נסי׳
ו׳ ותליתאה נסיב ו׳ וסימ׳

שמה שמה ושמה שמה קברו את אברהם.
אין אין ואין אין קדוש כיי׳.
אל אל ואל אל תבא בשער.
אתה אתה ואתה אתה הוא ה׳ לבדך.
הכל הכל והכל הכל הולך.
יש יש ויש יש הבל אשר.
הסנה הסנה והסנה וירא מלאך ה׳.
בין בין ובין כי יפלא ממך דבר.
לכו לכו ולכו הוי כל צמא לכו למי׳.
אל אל ואל לכן כה אמר.
אדמתנו אדמתנו ואדמתנו למה נמות לעיניך.
אלה אלה ואלה הנה אלה דיחזקאל.

ו׳ ראשי פסו׳ מן ג״ג מלין
דמיין קדמא לא נסיב ו׳ וב׳ בתרי׳ נסיב
ו׳ וסימני׳

מן מן ומן מן הבהמה.
כל וכל וכל כל עדי המשור.
לכל ולכל ולכל לכל האתות.
זה וזה וזה זה יאמר ליי׳
יתר ויתר ויתר יתר הגזם.
מה ומה ומה מה ברי ומה בר׃

ח׳ פסוקי׳ אית בהון ג׳ ג׳
מלין קדמא ובתרא נסיב ו׳ ותנינא
לא נסיב ו׳ וסימ׳ בשופטים סימן יט.

י״ב פסוקי׳ מן ג׳ ג׳ מלין קדמ׳
ובתרא לא נסיב ומציעתא נסיב וסי׳
נמסר בישעיה סימן מט׳ ג׳ מנהון ר״פ אלהי. עלי עשור. כי יצומו.

י׳ ר״פ מן ג׳ ג׳ נסבין ו׳ וסימ׳
נמסר ביחזקאל סימ׳ ג׳ ובעובדיה.

ו׳ פסוקי׳ מן ד׳ ד׳ מלין ב׳
קדמאי קרחי וב׳ בתראי נסבין ו׳ וסי״
נמסר בהושע סימ׳ י״א.

י׳ זוגין מן ב׳ ב׳ בספרא
קדמא נסיב אות וחסר מלה והניין
חסר אות ונסיב יתיר מלה וסי׳ נמסר
ביחזקאל סימן י״א.

א״ב מן חד חד ראשי פסו׳
נסבין ו׳ בריש תיבותא וסימני׳

וארא

אך בהיות אלף יחזרו למטעם והאלף בפתח קטן כמו אהיה אחיה וכן בבואה לפני כל שאר תיבות אשר פ״א פעליהם אחה״ע כמו אחסה אעמה אאבוף׃
כל ה״א המשמש במשקל נוסף בגזרת הצלותי ע״ן ובא בסוף התיבה שמוש של כנוי והוא שאין הכנוי נוסף על מדבר בעצמו ועל נוכח וגם המלה לשון עבר ולא
לשון צווי גם היא בה״א כמו לא הביאו הביאם הקימו ודומיהן והטעם כי בלא התוספת היה בהברת או כי יאמר הביא הקים גם עתה הוא בחטף פתח קטן

הנוטה קמץ להברת אי ׃ **אך** בהתחבר הכנוי למדבר בעצמו ולנכח ולנכחים מן הטע׳ הזה על כן הוא בחטף פתח גדול כמו הטלותיך הביאותנו הביאכם
כי בהפרד הכנוי לא ישאר בהברת אי רק בהברת חטף פתח קטן כיוצא׳ הסיבותי הביאותי ועל כן הזכרתיו ולא למען כווי כראה לי בחטף פתח גדול
כמו הסיבותי׳ הקימנו הביאנו והטעם כי בלא התוספת יהיה בהברת אה כי יאמר הסב הקם הבא גם עתה הוא בחטף פתח גדול הנוטה קמץ להברת אה גם כבא ו״ו על

וארא ואין איש ומאלהי׳
זכחורב הקצפתם את׳
וגר זאב עם כבש׳
ודי חלב עזים ללחמך׳
והלא עמך שם צדוק׳
ווים ואת האלף ושבע׳
וזרחה לכם יראי שמי׳
וחכיתי לה׳ המסתיר׳
וטמאתם את צפוי פסילי׳
ויריחו סגרת ומסגרת׳
ובחכה איש גדודים׳
וללוי אמר תומיך׳
ומנת המלך מן רכושו׳
ונחה עליו רוח ה׳׳
וסכה תהיה לצל יומם׳
ועמך כלם צדיקים׳
ופרה ודוב הרעינה׳
וצאני מרמס רגליכם׳
וקרבנו קערת כסף׳
ורחובות העיר ימלאו׳
ושאבתם מים בששון׳
ותבואתה מרכה למלכים׳

ד׳ זוגין תינינא נסיב ו׳
בענין וקדמא לא נסיב ו׳
וסימניהון
אמרפל ויהי בימי אמרפל׳
ואמרפל את כדר לעמר׳
שמן למאור בשמ׳ קדמא׃
ושמן למאור ובשמים תינינא׳
חסר מי פתי יסור קדמ׳׳
וחסר מי פתי יסור תינינא׳
עשר ויאמר אלהים לשלמה׳
ועשר החכמה והמדע׳

ח׳ מלין נסבין ו׳ קמצין
בתמנ׳א אפי באב״ רבתי וסימניהון
טם בתלים באב״ רבתי אות ז׳׳

ח׳ פסוקי׳ דבהון ב׳ מלין
קדמא סופה יוד ותינינא רישא ו׳
וסימניהון
ה׳ להושיעני ונגינותי ננגן כל ימי חיינו
אולי יראה ה׳ בעיני תחת קללתו׳
הביאי עצה עשו פלילה׳
רני בת ציון הריעו ישׂ׳
בי החרשתי כלו׳
ולא נתתי לחטא חכי׳
לשאול באלה נפשו׳
אם לא אמרו מתי אהלי׃
מי יתן מבשרו׳
ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי
וחסדו׳

אמר המעתיק בהרבה פסו׳ מאלו
ליתא לדבריו כפי נסחת הספרים
שלנו ואולי כי איני מבין כוונתו׃

כ״ה זוגין חד מלא ו׳
באמצעו׳ תיבות׳ וחד נסיב ו׳ בריש
תיבותא וחסר וסימ׳
אצבעותי לדוד ברוך ה׳׳
ואצבעתי קמתי אני׳

אותותם שאגו צרריך׳
ואתתם הלא שאלתם עברי׳
אוניות וישלח לו חורם דד״ה׳
ואניות כי לי איים יקוו׳
אומרה לאל סלעי׳
ואמרה ויאמר יוסף אל׳
אחוז חור כרפס ותכלת׳
ואחז ויכהכם שמעי בן׳
גולה והגלה את כל ירושלם׳
וגלה כי קשרה״ם כלכם תנינ׳ דפסו׳
הוכה בעשב וייבש׳
והכה אם במחתרת׳
חורב ויתנצלו בני׳
ובחרב הקצפתם׳
הצעירה ויען שאול׳
והצעירה גם היא׳
זובח שוחט השור׳
וזבח וארור נוכל׳
חולה ויאמר לי המלך׳
וחלה וכי תגישון עור׳
חובר אשר לא ישמע׳
וחבר חבר ושאל אוב׳
חציו ימאסו כמו מים׳
וחצו אל מוציאו׳
ידוע הדעו כי לא׳
ודע כי אם בזאת יתהלל׳
לאום ברוב עם הדרת מלך׳
ולאם מלאם יאמץ׳
למשול והצא אש ממטה׳
ולמשל ביום ובלילה׳
מצורע וישכב עזיהו׳
ומצרע יחולו על ראש יואב׳
מוריד ה׳ ממית ומחיה׳
ומריד האל הנותן נקמות לי׳
נאוד ויאמר אליה׳
ונאד ויקח ישי חמור׳
נוצר תורה בן מבין׳
ונצר כי תאמר הן׳
פתאום ויורם אלהים חץ׳
ופתאם והנני שולח׳
קודש ובאו בו צים קדמא
דפסוק׳
וקדש ואשמעה אחד׳
קדמונים כה אמר י״י אלהים׳
וקדמנים על יומו נשמו אחרונים׳
שואג קשר נביאיה׳
ושאג פצו עלי פיהם׳
תמות ויאמר שמשון׳
ותמת מדוע באתי׳
שבועת אני פי מלך שמור׳
ושבעת ואיש את רעת׳

י״ב חס׳ ו׳ בריש תיבותא
וקרי׳ וסימניהון
בניך ותבא והגד לאיש׳
התחת הנעצוץ תינינא דפסו׳׳
עד ויצא השטן מאת׳
יולד גיל יגיל אבי צדיק׳
דור כי לא לעולם חסן׳
די חזיתה פרזלא׳
לא בלע ה׳ לא חמל׳
לא על צוארנו נרדפנו׳
אין יתומים היינו׳

זקנים פני ה׳ חלקם׳
אינם אבותינו חטאו׳
אנחנו ב׳ בפסוק׳

ה׳ זוגין בספר שמות
קדמא חסר תניינא מל׳ וסימניהון
נמסר בסדר פקודי׳

הלין שמהת גברי נסבין ו׳
באמצעות תיבותא וכל חד וחד לית
ליה זוגא וסימניהון
גדעוני ועל צבא מטה׳
יבוניה אשר לא לקחם׳
נמרוד וכוש ילד דד״ה׳
יואשיהו בראשית ממלכת׳
עודד ועזריהו בן׳
בוני ומן הלוים שמעיה׳
הקוהלת הבל הבלים׳

והלין שמהת גברי חסר ו׳
ולית להון זוגא׳
נבית קדמאה דבראשית׳
ולצדק הכהן׳
וליאב שר הצבא׳
ארי גבר בן אורי׃
ועבד ב׳ בפסוק׳
עדא אחינדב בן עדא׳
אמנן הבכור אמנון דד״ה׳
אמן שר העיר דמלכים׳
ושבאל בן גרשם׳
וירם בנו׳
אשר דבארה בנו׳
קרא משלמיהו בן קרא׳
יאש במלכו דד״ה׳
עבדיה העמוני הנינא׳
עזור יאזניה בן עזור׳
ומשי מחלי ומשי דד״ה׳
אחשרש מס׳

י״ב זוגין נסבין ו׳ בריש
תיבותא חד מלרע וחד מלעיל
וסימניהון
ומת ברוך אשר אתה׳
ומת ותאמר לו אשתו דאיוב׳
ויחכם הן לחכם ויחכם׳
ויחכם מכל האדם׳
ויענם ישמעאל ויענם׳
ויענם המלך קשה׳
ויורם ויצוה מלך אשור׳
ויורם אלהים חץ פתאום׳
ויושיעום ותתנם ביד׳
ויושיעום ויקם ה׳ שפטים׳
ויתמרמר מלך הנגב׳
ויתמרמר וראיתיו מגיע׳
ויודע וידבר אל קרח׳
ויודע ויקח את זקני׳
וינפש ששת ימים׳
וינפש ויבא המלך וכל׳
ויהללוה תנו לה מפרי׳
ויהללוה אחת היא יונתי׳
ונפתחה לאמר מתי יעבר׳
ונפתחה ויהי כי באנו אל׳
וישג ירדף אויב נפשי׳

וישג לבן את יעקב׳
ויוכל וישמע שפטיה׳
ויוכל וישר אל מלאך׳
ויצילני הנה כאשר גדלה׳
ויצילני ושם האחד אליעזר׳
ומש ועמדו רגליו ביום׳
ומש ובני ארם עוץ וחול׳
והגא שמעו שמע ברגז׳
והגא ויפרש אתה לפני׳
ובקר וראיתם את כבוד י״י׳
ובקר ערב ובקר וצהרים׳

וא

חד מן נ׳ זוגין מן חד חד חד מלרע
וחד מלעיל וא׳ בריש׳
ואברכהו ויחרד יצחק חרדה׳
ואברכהו הביטו אל אברהם׳
וארעך ועתה אם נא מצאתי׳
וארעך ויאמר ה׳ אל משה גם׃
ואח בכל עת אהב הרע׳
ואח יש אחד ואין שני׳
ואט בחבלי אדם אמשכם׳
ואט את נטשת אתי נאם׳
ואכתוב על הלחות את הדברים
ואכתוב בספר ואחתום׳
ואוכל פתי לבדי ולא אכל זר׳
ואוכל ויחרד יצחק חרדה׳
ואכלה ויאמר הגישה לי ואכלה׃
ואכלה ויאמר אלי בן אדם׳
ואכלם אפגשם כדוב שכול׳
ואכלם נמצאו דבריך ואכלם׳
ואכלם ועתה הניחה לי ויחר׳
ואכלם ואמחצם ולא יקומון׳
ואכה ויוחנן בן קרח אמר אל׳
ואכה ואריב עמם ואקללם׳
ואקרע אפגשם כדוב שכול׳
ואקרע את הממלכה מבית דוד׳
וארבה ואתנה בריתי ביני ובינך
וארבה ואקח את אביכם את׳
ואקחה פת לחם וסעדו לבכם׳
ואקחה ויאמר ה׳ אלי השליכהו׳
ואקוה אודך לעולם כי עשית׃
ואקוה חרפה שברה לבי׳
ואסיר כי אמר בכח ידי עשיתי׳
ואסיר ותגבהנה ותעשינה
תועבה׳
ואצאה עתה חכמה ומדע׳
ואצאה בשער הגי לילה׳
ואשכה ויאמר דוד אל אכיש׳
ואשכה וכשמעי את הדבר׳
ואשתחוה ועתה שא נא חטאתי
ושוב עמי׳
ואשתחוה ואקד ואשתחוה לה׳׳
ואשאלם וארא ואין איש׳
ואשאלם ויבא חנני אחד מאחי׳
ואשתומם ואביט ואין עוזר׳
ואשתומם ואני דניאל נהייתי
ונחליתי׳

א״ב חד וא׳ חד והא׳ ולית
דכוו׳

אלה המלות בהברת אי המה בה׳ נקודות כמו והסיבך והביאך אבל בהיותה בהברת אה לפני אחה״ע אז הוא בחטף פתח גדול כמו יעטה תעטה תעלה יעלה וכבא הברת אי
סגולא בפתח קטן לפניהם אז המה בחטף פתח קטן כמו אחטה אעטה יחרץ יחרף החטיתי מעולם העלתם העביר החרים ודומיהן אבל אם אותה הברת אי אשר לפני
אחה״ע בקמץ קטן אז המה בחטף פתח גדול כמו מעכות מחטא מהמון מעמות רק לפעמים באות אות המ״ס לפני האף תהיה האף בה׳ נקודות כמו האכום מאוה יכדק כ׳

ירבה אלוה מאכום והטעם בלא המס תהיה בחמש נקודות וכל רגש מבטל פתח גדול וחטף פתח קטן כמו הקולות יחדלון יהגו ריק כאדר בקדם׃ סליק מספטו חטף פתח גדול וחטף פתח קטן ובגזרת בורא שמ׳ ונוטיהם ובגזר׳ אכי והוא החל חק יהוא׃ **יבינו המשכילים** כי כל אות הבא בראש תיבה דינה להדגש ולא אותיות אחה״ע אסר לעולם לא יבא בהם רגש רק במקומות מעטים באלף ור״ים על פי המסורת והן ר׳ אלפי״ן בקריאה וג׳

ואהרון ואני ידעתי גאלי חי׃
והאהרון כי לא מועף לאשר׃
ואהל וחשבה ואהל וברכיה׃
והאהל ומשמרת בני גרשן׃
ואלפים צנה ואלפים כלם׃
והאלפים והעירים עבדי האדמה׃
ובקר וראיתם את כבוד ה׳׃
והבקר ובראה הערב והבקר׃
וגוים ובאו עמים רבים וגוים׃
והגוים כי הגוי והממלכה׃
וגבהים אם עשק רש וגזל׃
והגבהים הנה האדון ה׳ צבאות מסעף׃
וגבה עדה נא גאון וגבה׃
והגבה והאולם אשר על פני הארך׃
וגבוה כי רם ה׳ ושפל יראה׃
והגבוה כה אמר ה׳ אלהים הסר׃
ודל מבין חכם בעיניו איש׃
והדל העשיר לא ירבה׃
והרים כה אמר ה׳ אדני ה׳ הסר המצנפת׃
וההרים ואשוב ואשא עיני והנה ארבע׃
וחצר הגדולה סביב שלשה׃
והחצר וירם כבוד ה׳ מעל׃
וחטים משכב וספות ובלי יוצר
והחטים ויאמר ארנן אל דוד׃
וחכמים אנשי לצון יפיחו׃
והחכמים כי את כל זה נתתי׃
ומלא ולנפתלי אמר נפתלי׃
והמלא ובאת וסגרת הדלת׃
ומשחית עלה אריה מסבכו׃
והמשחית ותהי חרדה במחנה׃
ומשלח יפיח כזבים עד שקר׃
והמשלח את השעיר לעזאזל׃
ונגע לא תאנה אליך רעה׃
והנגע וראה הכהן אחרי׃
ושטן הפקד עליו רשע׃
והשטן ויראני את יהושע׃
ועירים גמלים מיניקות׃
והעירים והאלפים והעירים׃
ופרה ודוב תרעינה׃
והפרה והעזים והפרה׃
וצרעת נעמן תדבק בך׃
והצרעת ויזעף עזיהו ובידו׃
וקדש ואשמעה אחד קדוש׃
והקדש ואחרי השבעים׃
ורגלים עינים הייתי לעור׃
והרגלים וילכו לקברה ולא מצאו
ושיר כי בימי דוד ואסף׃
והשיר וכל הקהל משתחוים׃
ושופט ויאמר מי שמך לאיש׃
והשופט על הרע כפים להיטיב׃
ותבן ועתה לכו עבדו׃
והתבן והשערים והתבן לסוסים
ותרומה והיה לאהרן ולבניו׃
והתרומה היקבע אדם אלהים׃
ותורות ועל הר סיני ירדת׃
והתורות אלה החקים והמשפטים

ה׳ זוגין משמשין וה׳ חד
לשון רבים וחד לשון יחיד ולית

להון זוגא וסימניהון
והרשעים כים נגרש׃
והרשע כי ישוב מכל׃
והרבים ולכן הנה אדני מעלה׃
והרבה קרית בעל היא׃
והגוים כי הגוי והממלכה׃
והגוי אשר לא יביא׃
והנשבעים ואת המשתחוים׃
והנשבע אשר המתברך׃
והבטחים הוי השאננים׃
והבטח רבים מכאבים׃

ח׳ זוגין מיחדין חד נסיב
וה בריש׳ וחד נסיב ול ולית דכות׳ וסימניהון

והחשך ויבא בין מחנה׃
ולחשך ויקרא אלהים לאור׃
והרשעים כים נגרש׃
ולרשעים אמרתי להוללים׃
ולמופת והיו בך לאות׃
והמופת ובא האות והמופת׃
והקדש ואחרי השבעים׃
ולקדש ושתי דלתות׃

כ״ב זוגין נסבין וי״ו ברישי׳
ונסבין וי״ו בסופי׳ חד מלרע וחד מלעיל וסימניהון

ויתאו המלך יופיך כי הוא׃
ויתאו דוד ויאמר מי ישקני׃
ויתמהו עמודי השמים ירופפו׃
ויתמהו וישבו לפניו הבכור׃
ויתרו שלח לך אנשים׃
ויתרו ויעלו ויתרו את הארץ׃
ויהפכו הן יעצר במים ויבשו׃
ויהפכו נערי דוד לדרכם׃
ויחיו ויאמ׳ אלי הנבא אל הרוח
ויחיו והנבאתי כאשר צוני ותבא בהם׃
ויסגו יבשו ויסגו אחור׃
ויסגו ויבגדו כאבתם׃
ויאספהו כלה בחכה העלה׃
ויאספהו ותהי המלחמה חזקה על פלשתים׃
וינתנו ויבאו אל המלך דד״ה׃
וינתנו ויעזרו עליהם וינתנו׃
ויפרו הרעיפו שמים ממעל׃
ויפרו וישב ישראל בארץ׃
ויעדהו והושיבו שני אנשים׃
ויעדהו ויבאו שני האנשים׃
וישבעו יאכלו ענוים וישבעו׃
וישבעו במרעיתם וישבעו׃
וינהגו יען כל איש רע ובליעל
וינהגו וישבו את הנשים אשר׃
וינזרו דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו׃
וינזרו בענבים במדבר מצאתי׃
וירעשו ראיתי את ה׳ נצב על׃
וירעשו והיה הנס מקול הפחד׃
וירכסו את החשן קדמא׃
וירכסו את החשן תנינא׃
וישמיעו ואם עמדו בסודי׃
וישמיעו ומעשיה ושמעיה ואלעז׳

וישכנו צדיקים ירשו ארץ׃
וישכנו מחוילה עד שור׃
ויבשו הן יעצר במים ויבשו׃
ויבשו אף בל נטעו אף בל׃
ויצקו ויאמ׳ מלאו ארבעה כדים
ויצקו לאנשים לאכל ויהי׃
ויציצו יהי פיסת בר בארץ׃
ויציצו בפרח רשעים כמו׃
ויצאו ויאמר ה׳ אלי אם יעמד׃
ויצאו ואת חמור ואת שכם׃
ויצברו ויקבצו את כל אכל׃
ויצברו אתם חמרים וחמרים׃
ויצליחו שכנו עשתו גם עברו׃
ויצליחו ויאמר יהודה נבנה׃

מ״ח מלין נסבין ו׳ בריש׳
תיבותא רפין וכל חד וחד לית זוגא

וירדו ויאמר אלה׳ נעשה אדם׃
ויסחרו האנשים האלה׃
ויעבדו ויאמרו עבדי פרעה אליו׃
וישאלו דבר נא באזני העם׃
ויחנו דבר אל בני ישראל׃
ויסעו ויאמר ה׳ אל משה׃
וישלחו צו את בני ישראל׃
ויפצו ויהי בנסע הארן׃
וירשו ויאמר ה׳ אל׃
ויעמדו ויהי כנוח כפות׃
וילכו וישבו אל יהושע ויאמרו
ויקנו הבו לכם שלשה
ויתהלכו ב׳ בפסוק׃
ויחגרו בני נכר דשמואל׃
וישתו ויאמר לא תכה׃
ויתנוהו על ידי עושי׃
ויאספו כל הגוים נקבצו יחדו׃
וישתחו ושאריתו לאל עשה׃
ויניהו ישאהו על כתף׃
ויפרו תפתח ארץ׃
ויצאו עלו הסוסים׃
ויאשמו בכל משכתיכם׃
ויזעקו והשמיעו עליכם׃
וישמרו ואם נכלמו׃
ויניחו וארבעה שלחנות׃
ויכלו את הימים והיה׃
ויחרדו אחרי ה׳ ילכו׃
ויתכסו שקים האדם
ויקראו ב׳ בפסוק׃
וישכנו צדיקים ירשו ארץ׃
וידברו ימיקו וידברו ברע׃
וינועו יחגו וינועו כשכור׃
ויבוזו ינקש נושה לכל אשר׃
ויקבצו ויאמר דוד׃
ויכנעו עמי אשר נקרא דד״ה׃
וישאהו ויהי בעת יביא
וישיבהו ב׳ בפסוק׃
ויעבידו ואשר ישמיעו׃
ויברכו ויאמרו הלוים׃
ויראו לפניך מראינו׃
ויתיצבו התהפך כחומר׃
ויסירו רגע יכתו וחצות׃
וירבו שבע בני וקח׃
ויוסיפו כי בי ירבו ימיך׃
ויתלו ותאמר לו זרש׃

א״ב נסבין וי״ו ברישי׳ דלוג
הו בסוף וסימניהון נמסר במערכת אות הה״א בס״ד׃

ק״ח יהידאין משמשין ול׳
בריש תיבותא סימניהון נמסר במערכת אות הלמ״ד׃

הלין דמשמשין ומ׳ ברישי׳
בא״ב סי׳ נמסר במערכת אות המ״ם׃

י״א זוגין נסבי׳ ות בריש
תיבותא חד מלעיל וחד מלרע וסים

ותפר עוצו עצה ותופר׃
ותופר ביום ההוא וידעו כן׃
ותרץ והארץ תעזב מהם׃
ותרץ אם ראית גנב׃
ותשמידם תרדף באף׃
ותשמידם מתים בל יחיו׃
ותמות מדוע באתי ואין׃
ותמות ויקומו עלי בעלי הגבעה
ותלהט אש לפניו הלך׃
ותלהט כי אש קדחה׃
ותלכב ושכב אמנון׃
ותלכב והלך תמר בית׃
ותחולל אף כי תאמר לו׃
ותחולל בטרם הרים׃
ותיטב לה׳ משור פר׃
ותיטב הנערה בעיניו׃
ותתעטף אזכרה אלהים׃
ותתעטף עלי רוחי׃
ותאבלם תשיתמו כתנור׃
ותאבלם עוד זה מדבר׃
ותכונן יגמר נא רע׃
ותכונן לך את עמך׃

נשלם מערכת
אות הוי״ו בס״ד

מערכת אות
הזי״ן

ד׳ זוגין חד זין וחד וזין
ול׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר במשלי סי׳ כ״ג׃

ג׳ זוגין קדמ׳ ז׳ ותנינא שי״ן
וסים׳ נמסר בסדר וישמע יתרו׃

וחלופיהון ג׳ זוגין קדמ׳
שי״ן ותנינא זין וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סי׳ י״א׃

כל הזוגין שאין להם התלות בא״ב תמצא כמסר בסוף מסר׳ רבת׳ דא עם חלופי וסמויי דקריאה בס״ד׃

דיסי״ן וסימ׳ ויביאו את המנחה דיוסף ממושבותיכם תביאו ויביאו לבו כיד אלהיכו דעזרא וספו עצמותיו לא ראו ואלה הב׳ דיסי״ן לא כרת סרך רפאות תהי לסרך מראשי במלת טל ואכי שמעתי בעבור הרעימה הראיתם בן המרצח הראיתם דגלית הפלשתי שאמר דוד עליו השלום גם אחר אותיות אמר דינם להדגים בהיותם בראש תיבה אם בתיבה הסמוכה להם למעלה מהם תהיה אות אחרונה מבא מאותיות יהו״א תהיה האות הראשונה מן התיבה הבא אחריה רפויה כמו לא תענה לא תחמוד ואחרים הרבה

מערכת אות הזין

והטעם כי אותיות יהו״א אינן נקראות במבטא שפתים באחרות ואלו היו מאותיות הבאות אחריהן כדגמות היה נראה כאלו אות יהו״א חסרה מן המכתב בעבור חסר יהיו מתי התיבות על ידי הדגש כאלו היה תיבה אחת גם כי המה כתבו להרחות בהיותם באמצע התיבה בעבור הדגש כמו כפר דבר בלא יוד גם ספך כפר בלא ויו עבור דגש והא במלה מזה בירך פריכו מה זה וכן מלכם תרכאו עמידיכו מה לכם ואלף מכולת לביתו כמו מאכולת במסור׳ הברית כמו במאסורת ועל כן הרפו האותיו׳ הבאו׳ אחריהן

זא

וזאת ׳יז ר״פ וסימני׳ נמסר ריש פרש׳ תרומה ורות סימן ד׳ ·

בזאת ג׳ וסימניהון נמסר במלאכי סימן ג׳ ·

לזאת ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וארא ובישעיה סימן ל׳ ·

בזאת ד׳ בתורה וסימניהון

בזאת תבחנו ·
אך בזאת נאות לכם ·
אך בזאת יאתו ·
בזאת יבא אהרן ·

הזאת ה׳ וסימניהון נמסר באיוב ריש סי׳ ד׳ ·

זב

זבדי וזבדי ג׳ וסימניהון

ויקם וזבדי וזכרי ·
ועל שבכרמים ·
וחברו ·

זבדיה ט׳ וסימניהון נמסר בד״ה א׳ סימן כ״ז ·

וזבדיהו ב׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ ס׳ סי׳ י״ט ·

ויזובו יזובו ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר באיכה בא״ב ד׳ ועיין שם בה דשקלינן וטרינן ·

מזבחי ח׳ וסימניהון נמסר סוף פ׳ יתרו ·

מזבחו ג׳ וסימניהון נמסר באיכה בא״ב תניין ·

המזבח ב׳ פתחי׳ וסימ׳

ואת והמזבח הנחשת ·
ויאמר מה הציון ·

ולמזבח ב׳ פתחי׳ וסימניהון

ויתנם יהושע בית ·
ולמזבח הקטרת ·

ולמזבח ב׳ וסימניהון

ויקם את החצר סביב ·
בין האולם ולמזבח ·

מזבחת ב׳ חסרים וסימניהון

וישב ויבן את הבמות דמנשה ·
ושלאחריו ובנה מזבחת בבית יי׳ ·
וכל אוריתא דבו׳ חס׳ ·

מזבחותיהם ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳ נמסר סוף פרשת ואתחנן ושפטים סימן ב׳ ויחזקאל סימן ו׳ ·

אל המזבח ט׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויקרא ·

ואל המזבח ג׳ וסימני׳

קרבן ראשית תקריבו ·
אך אל הפרכת לא יבא ·
ואהרן ובניו מקטירים ·

המזבחה ל״ב וסימניהון

ולקחת את כל החלב ·
והקטרת את כל האיל ·
ולקחת אותם מידם ·
וקרבו וכרעיו ירחץ במים ·
והקרב והכרעים ירחץ במים ·
ומלק את ראשו תנינ׳ דפסו׳ ·
ושסע אתו בכנפיו ·
והביאה אל בני אהרן ·
והרים הכהן מן המנחה ·
והקטירו אתו בני ר״פ ·
והקטירו הכהן ר״פ ·
והקטירם הכהן ר״פ ·
ואת כל חלבו ירים ·
ואת כל חלבו יקטיר ·
חלבה יסיר כאשר הוסר ·
וחברו כאשר יוסר ·
והביאה אל הכהן וקמץ ·
והקטיר אתם הכהן רפ ·
והקטיר הכהן את החלב ·
ויקטר משה המזבחה ·
וירחץ את הקרב ·
ואת הקרב ואת הכרעים דויקטר משה ·
ויקח משה אותם מעל כפיהם ·
ואת חלב החטאת יקטיר דאמור ·
ויקמץ הכהן מן המנחה דנשא ·
ואת החלב ואת הכליות ·
וישימו את החלבים ·
והעלה הכהן את העלה ·
וישחטום הכהנים ויחטאו את דמם ·
ויקבלו הכהנים את הדם דד״ה ג׳ בפסו׳ ·
וכל דסמי׳ להקטרה דכו׳ המזבחה כמ״ג המזבח וסימניהון

והרים ממנו בקמצו ·
ואת העלה המציאו ·
ויקרב את המנחה ·

ואת המזבח ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת אחרי מות ·

ואת מזבח ט׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ פקודי ·

זבח שלמים ו׳ בתורה וסימני׳ נמסר פ׳ ויקרא ·

לזבח ב׳ קמצי׳ וסימניהון

ויין לנסך רביעית ·
ויאמר שלום לזבוח ליי׳ ·

זבלון ט׳ כתו׳ כן וסימניהון נמסר בפרש׳ ויגש ·

הזבולני ג׳ וסימניהון

אלה משפחת הזבולני ·
וישפט אחריו ·
אלון הזבולני ·

זד

זדים ד׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימן י״ג וסוף מלאכי ·

הזידו ג׳ וסימניהון

כי ידעת כי הזידו ·
והם ואבתינו ·
והעד כהם ·

זה

וזה כ״ג רפ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מ״ז ·

כזה וכזה ג׳ וסימניהון נמסר בשפט׳ סימן י״ח ובשמואל ב׳ סי׳ י״א ·

הזה ד׳ רפין וסימניהון בלשון ארמי אחוכון גברא ייתי בצפרא וביאור׳ נמסר בקהלת סי׳ י״א ·

לזה ג׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ מסן כ״א וקהלת סוף סימן ו׳ ·

זה ה׳ בהרי טעמי וסימני׳ נמסר בפ׳ בראשית ·

הזה ג׳ בטעם פזרין וסימניהון

היום הזה יסגרך ·
וידברו אליו הילדים ·
ובאו בשערי הבית הזה ·
וא׳ זה קרבן אהרן ובניו ·

כזה ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ וירמיה סוף סימן ה׳ ·

זהו ג׳ רפ בטעם וסימניהון נמסר ריש כי תשא ע״ש

זהב ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת פקודי ובד״ה ב׳ סימן ג׳ ·

זהב שחוט ה׳ וסימניהון

מאתים צנה זהב ·
ושלש מאות מגנים דמלכים ·
מאתים צנה דד״ה ·
ושלש מאות מגנים דד״ה ·

זהב סגור ח׳ וסימניהון

ולפני הדביר עשרים ·
ויצף שלמה את הבית ·
ואת המנורות חמשה ·
והספות והמזמרות ·
וכל כלי משקה דמלכים ·
והמזמרות והמזרקות ד״ה ·
וכל כלי משקה דד״ה ·
ואת המנורות ונרותיהם ·

כזהב ג׳ דגשי׳ וסימניהון במלאכי סימן ג׳ ובאיוב סימן כ״ג ·

את הזהב ו׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ תצוה ·

והזהרתה ג׳ וסימני׳ נמס׳ פרש׳ יתרו ויחזקאל סימן ל״ג ·

נזהר ג׳ קמצי׳ וסימניהון

כי נזהר חיה יחיה ·
והוא נזהר נפשו ·
והעם לא נזהר ·

זו י׳ ח׳ כתוב ה׳ וכ׳ בתוכ׳ ו׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ סימן ו׳ ·

זך

זכה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ כי תשא ואמור ·

זכו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ט״ו ·

זכרון ג׳ חס׳ וסימניהון

ושמת את שתי האבני׳ כ׳ כו׳ ·
ונשא אהרן את שמותם ·

לזכרון ח׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בזכריה סימ׳ ו׳ פסוק י״ד ·

זכר ג׳ חטף קמץ וסימניהון נמסר באיכה בא״ב ג׳ ·

זכר ב׳ חטף וסימני׳ נמסר בתלים סימן קל״ג ·

ולא זכר ג׳ וסימניהון

ולא זכר שר המשקי׳
ולא זכר יואש את החסד ·
ולא זכר הדום רגליו ·

ולא זכרו ג׳ וסימניהון

ולא זכרו בני ישראל ·
ולא זכרו ברית אחים ·
ולא זכרו נפלאהיך ·

זכור ה׳ רפ וסימניהון

אשר עשה יי׳ אלהיך למרים
אשר עשה לך עמלק ·
זכור את הדבר דריש יהושע
זכור תזכור ותשוח ·
זכור את יום השבת ·

זכרת ב׳ כתיב זכרתי וסימניהון

יען אשר לא זכרתי ·
ואת כל תועבתיך ·

זכריה וזכריה ז׳ בד״ה וסימני׳ בד״ה א׳ ריש סימ׳ י״ו ·

זמ

זמירות ד׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ ב׳ ריש סימן כ״ג ואיוב סי׳ ל״ה ·

לדוד מזמור ז׳ וסי׳ נמסר בתלי׳ סי׳ כ״ד ·

מזמור לדוד ח׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ג׳ ·

הזמורה ב׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סי׳ ט״ו ·

עזי

לתת פכאי והמתכה לקורא ל׳ בטא בספתיו הברת אות היהו״א ולא אות היהו״א בלבד אלא אפילו הברת יהו״א בלא מכתב יהו״א האות מרפא כמו ועמית ברי מברכיך ברוך כי אין כתוב מברכי וכן ועמית ומרפה כאלו נכתבה ועל כן הרפו וירא בלק כי אין האלף נקראת מאומה אף כי תרפה הבי״ת אמנם ים כמה סבות המבטלי׳ חק יהו״א ומספו והמה אחד עשר ואלה הם הנגינות הנקראים מלכים דפסיק דדחיק דאתי מרחיק מפיק מקף מפיק הא מפיק ויו מפיק יוד בם בף ותחת הבי״ת יתכא ב׳ אותיות רצופות

הראשונה בסב״א ובא״ר אים על מכונו בעזרת הא״ל הראשונות הם הכבינות ט״ו מלכים ואלו הן א״ז יט״ט לב״ם רפ״ף פת״ת וסימן ימר״אל· א״ז אתנח זרקא זקף יט״ט יתיב׳
טרם טפחא לב״ם לגרמיה סגולת סלוק הוא סוף פסוק רפ״ף פזר פסטא רביע פת״ת שלשלת תביר תלשא גדולה אלה החמשה עשר מלכים בבאם בתיבה אחר אות
יהו״א בבופה לא ירפו אחריהם כי הכבינה מעמיד הקורא ומעכבו עד כי אות יהו״א כבטא בשפתיו ואין צריך להרפות בעטורה והפזר והזקף שאמרנו בין פזר גדול וקטן בין

עזי וזמרת יה ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן י״ב׳

זמורה ד׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון
שש שנים תזרע׳
ובשנה השביעית׳
ויכרתו משם זמורה׳
זמרת זר תזרענו׳

זן

זונה ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפרשת אמור׳

זכה ג׳ וסימניהון נמסר בהושע סימן ח׳׳

ומזון ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויגש׳

זעם ב׳ מל׳ ע וסימניהון
והעם אשר זעם׳
ומה אזעם לא זעם י״י׳

זעקת ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא׳

ויזעק ד׳ וסימניהון נמסר בשפטים סי׳ ד׳׳

וזעקו ג׳ פתחין וסימניהון נמסר בשפט׳ סי׳ י׳

מזעקת ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ״ח ובמשלי סימן כ״א׳

ויזעק ג׳ וסימניהון
ורוח י״י לבשה את גדעון׳
ומלאכים שלח בכל מנשה׳
שאול וכל העם אשר׳

הזקן ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קל״ד׳

זקן ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת חיי שרה׳

זקנתי ד׳ וסימניהון נמסר ריש פרש׳ וירא׳

זקנים ב׳ חסרי׳ וסימניהון
כי בן זקנים הוא לו׳
הילד זקנים קטן׳

ובל זקני ג׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויחי׳

ואת זקני ג׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ י״ו ומלכים ב׳ ריש סימן י״ט׳

זקן בא בימים ו׳ וסימני׳ נמסר פ׳ חיי שרה׳

זר

זורו ב׳ וחסרי׳ וסימניהון
לא זורו ולא חבשו׳
זורו רשעים מרחם׳

אורה ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ה׳׳

זורה ב׳ חסרי׳ וסימניהון
הנה היא זרה את גרן׳
אשר זרה ברחת׳

וזרח ג׳ וסימניהון
חרח משעיר למו׳
וזרח בחשך אורך׳
וזרח השמש ובא השמש׳

זרחה ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ משפטים ובמלכים ב׳ סימן ג׳ וסוף נחום׳

מזרחה ג׳ וסימניהון
אז יבדיל משה׳
ואלה מלכי הארץ׳
הנה חג י״י בשילו׳

מזרחה השמש ב׳ וסימ׳
ואלה מלכי הארץ׳
חג י״י בשילו׳
וא׳ מזרחה שמש׳
וא׳ מזרח שמש וירשו את׳

זרוע ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ וארא׳

זרועך ה׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בפרשת עקב וביחזקאל סימן ה׳׳

זרועי ב׳ מל׳ בלישני׳ וסימניהון
את זרועי תאמצנו׳
ובזרועי הנטויה׳

וזרעו ז׳ וסימניהון נמסר בפ׳ וירא ובפ׳ בלק׳

זורע ב׳ מל׳ וסימניהון
ברהו זורע מבבל׳
זורע עולה יקצר און׳

נשלם מערכת אות הזין

מערכת אות החית

בא׳ דכתיב ח׳ וקרינן ה׳
וסי׳ נכם במשלי סי׳ ד׳ ושיר השירי׳ בראש׳

כ״ב קריין ח׳ וכל חד וחד לית דכוו׳ וסי׳
ויחמו הצאן אל המקלות׳
חנו ויחי ה׳ את יוסף׳
ותחי וידברו אליו את כל דברי יוסף׳
חיו ויהושע בן נון וכלב׳
חיותם ויהי כאשר תמו כל׳
לחם יבחר אלהים חדשים אז׳
תחו ויהי איש אחד מן׳
ותחיבנו ויאמר איש אל רעהו לא בן דמצרעים׳
ותחיכיתי לי״י המסתיר פניו מבית׳
לחיות ואתה בן אדם אל בני׳
המחלל וקדשתי את שמי הגדול׳
ויחיו ויאמר אלי הנבא אל הרוח׳
ויחיו ונבאתי כאשר צוני ותבא׳
לחום זרעתם הרבה והבא מעט׳
בחלה ואכחיד את שלשת הרעים׳
האחוה ואקח את מקלי׳
ויחרגו בני נכר יבלו ויחרגו׳
יחולל קול ה׳ יחולל אילות׳
אחוד אלה בני אחוד אלהם׳
וחין לא אחריש בדיו׳
חסיר תקל תקלנא במאזניא׳

אלין משמשין חח בסוף וסימניהון
ואקחה ל׳ פת לחם וסעדו לבכם׳
ונדחה ל׳ ידו בגרזן לכרת׳
ופתחה ל׳ לך וזוה כל העם הנמצא בה יהוה׳
הרוחה ל׳ וירא פרעה כי היתה הרוחה׳
הבטחה ל׳ באצרתיה דירמיה׳
שלחה ל׳ ובפשעיכם שלחה׳
בבקעה ל׳ כבבאי עיר מבקעה׳
ובבטחה ל׳ כה אמ׳ ה׳ קדוש ישר׳
פתוחה ל׳ הנני בפתח פתוחה נאם ה׳׳
נפחה ל׳ נפשה באה שמשה׳
פרחה ל׳ עדירכה עד פרחה׳
לקחה ל׳ כי באיש לקחה זאת׳
ושמחה ל׳ ומרדכי יצא׳
ושוחה ל׳ בארץ ערבה ושוחה׳
פלחא ל׳ הרוחש פלחא׳
הפרחה ל׳ לראות הפרחה הגפן׳
ונוכחה ל׳ לכו נא ונוכחה׳
הנרצחה ל׳ ויען האיש הלוי׳
המרחקה ל׳ הרבה העצים הדלק האש התם׳
כמרחקה ל׳ ירתיח כסיר מצולה׳
נסרחה ל׳ לאדום כה אברה׳
ופתוחה ל׳ ורלטכה ופתוחה׳
נכוחה ל׳ ולא ידעו עשו נכוחה׳
נלקחה ל׳ יען המבשר את איש׳
נשלחה ל׳ אנשים לפנינו ויחפרו לנו׳
המלתחה ל׳ ויאמר לאשר על המלתחה׳
זרחה ל׳ לכם יראי שמי שמש׳

י״ב זוגין מיחדין חד ח׳ וחד ה׳ וסימניהון
חולק נטשו חבליך בל יחזקו׳
וחלק ונהיום בא לה׳
חנני קח נא את ברכתי׳
וחנני ויאמר בעוד הילד חי׳
חבל באדין מלכא שגיא טאב
וחבל ענה מלכא ואמ׳ הא אנא
חובר אשר לא ישמע לקול׳
וחבר חבר ושואל אוב וידעוני׳
חרמש שבעה שבועו׳ תספר לך
וחרמש כי הבא בקמת רעך׳
חוסה בין האולם ולמזבח׳
וחוסה ואמרה ללוים אשר יהיו׳
חטאות בסף אשם וכסף חטאות
וחטאות במה לי עונות וחטאות׳
חטאה הוי מושכי העון בחבלי׳
וחטאה נצר חסד לאלפים׳
חשבו על זה היה דוה לבינו׳
וחשבו ביום שיזועו שברי הבית׳
חניאל בן אפד לבני יוסף למטה בני מנשה׳
וחניאל ובני עלא ארח׳
חבר כהפות עשו לו חברות׳
וחבר שתי כתפות חברות׳
חזק איש את רעהו יעזרו׳
וחזק ויאמ׳ אלי אל תירא איש׳

ב׳ זוגין חד ח׳ וחד לה׳ וסי׳
חרדת אדם יתן מוקש׳
לחרדת ותהי חרדה׳
חטאה הוי משכי׳
לחטאה והקריבו לחנכת׳

חב

חבי ד׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון
נחבי בן ופסי׳
ונחבאתם שמה׳
חבי במעט רגע׳
ונחבה לא יוכל׳

לחבל ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן י״ג׳

חבריך ד׳ ג׳ חסרי׳ וא׳ מ׳ל בליש׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ מ״ד׳

חברונה ט׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן י׳׳

חבוש ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ל׳׳ ואיוב סימן מ׳׳

חג

חג ג׳ פתחי׳ וסימניהון
חג שבעות תעשה לך׳
ויעשו חג מצות דעזרא׳
אסרו חג בעבותים׳
וכל דסמי׳ לי״י ולא דכר׳ דכו׳ פתחי׳

חג

זקף גדול וקטן לא יתקיים חק יהו״א כי אם במשרתים הנשארים׃
והטעם כי גם הוא מפסיק בקריאתם ביכותס ואין זה לגרמיה

דפסיק

פתרונו שום פסק בין תיבת יהו״א לתיבה שאחריה כמו עמו כלה על עמו בהם
האמור למעלה אף כי כעסה בגורתו כי לעולם לא יבא אתנח אחר לגרמיה ולא
ובאן אחריו מן הטעמים רק ארבעה בלבד והן הנה פזר טרם רביע פסטא אבל פסק לא מן המלכים ולא מן המשרתים׃

דרחיק כפ פתרונו פים מלך רחוק בין מתינבינות כמו ולעידה בס הופיע לנו ועזרנו סמתוך סכריך להאריך במסרת אסר בתיב יהוה מפני סגינה סבה כופלת הברית המלך מסופה הה על תיבה מאחריה ובבלעת בדגש ואין לחוש כי אין מספט זה כוהג רק באות הה בלבד גם אותה הה אין כורך כלל בקריאתה כי אף בלא הה תתקיים המלך כי יוכל לומר ואעיד בס והוסיע לנו ועל כן במלת למה חרה לך אשר עשה סם לא נתבטל חק יהוה כי אין המלה מתקיימת בלא הא בפעל

חג ז׳ כתוב בשער ה״

בחגוי ד׳ וסימניהון

שכני בחגוי סלע׳
וחברו ׳
יונתי בחגוי הסלע׳

חגור ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ ך׳
ותלים סימן מ״ה ובא״ב מן ד׳ א׳ וחד וא׳
וסי׳ בערך הו״ו׳

חגורים ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בא׳

חד

הוחדה ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סי׳ כ״א׳

חדה ה׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סי׳ י״ט׳

החדרה ב׳ וסימניהון

אבאה אל אשתי׳
ותבא לאמנון אחיה׳

ובחדש ח׳ ר״פ וסימני׳ נמס׳ בפ׳
פנחס וסוף ירמיה׳

לחדש בערב ד׳ וסימניהון
נמס׳ בפ׳ בא׳

בחדש ז׳ ר״פ וסימני׳ נמסר
בפר׳ וישמע יתרו׳

חדשה י״ד וסימניהון

והקרבתם מנחה׳
בהקריבכם מנחה חדשה׳
כי יקח איש אשה׳
וירכיבו את ארון ב׳ בפסו׳
ויאמר קחו לי צלוחית׳
בורא חדשה בארץ׳
וירכיבו את ארון דד״ה׳
ועתה קחו ועשו׳
והוא חגור חדשה׳
ויאמר להכות את דוד׳
הנני עשה חדשה עתה׳
כי הנני בורא שמים׳
ורוח חדשה אתן׳

חו

החוי והיבוסי ז׳ וסימני׳
נמסר בפ׳
כי תשא וביהושע סי׳ י״ב׳

חמות ח׳ כתוב בן בקרי׳
נסבי׳ ו״ו קדם וסי׳
בלשון ארמי הקפו דמלבא חבלו
ובנה ואיטב סנבלט נפק למדבחא
וביאורם נמסר ביחזקאל סימן ב״ו
וכל ירמיה דבו׳ בב״ג מל׳ וסי׳ בלשון
ארמי שורא דדמשק נפל וביאורם
נמסר בתלים סוף סימן נ״א׳

חומת ה׳ כתו׳ כן
וסימניהון

ואת חומת ירושלם׳
אל חומת בבל שאו׳
הסגיר ביד אויב׳
ואהי שובר בחומת׳
ונתתי להם בביתי׳
ושארהון חמות כתיב׳

חומה ג׳ חסרי׳ וסימניהון
נמס׳ בפרש׳ בשלח׳

אל החומה ג׳ וסימני׳

מי הכה את אבימלך׳
ודוד ישב בין שני׳
ויהי כאשר שמעו׳

חוצה ד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בא׳

החוצה י״ו וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י״ב
ובד״ה ב׳ סימן ח׳׳

חצות ב׳ כתו׳ כן וסימ׳ נמסר
בפרש׳ בלק וע״ש׳

חוצתיה ב׳ כתובים כן
בלישני׳ וסימני׳
נמסר ביחזקאל סימן י״א׳

חור ב׳ חס׳ וסימניהון

ויקב חר בדלתו׳
והנה חר אחד בקיר׳

חורם ג׳ כתיב יוד
וסימניהון׳

וישמע חירם מלך צר׳
וגם עבדי חירם ועבדי׳
ויעש חרם את הסירת׳

חורון ג׳ כתי׳ כן
וסימניהון

עטרות אדר על ההר׳
והאר הגבול ונסב׳
והראש אחד יפנה׳
וכל ד״ה חורן כתיב בר״א
ויבן שלמה את גזר חרן כתיב׳

חושם ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסי׳
וימלך תחתיו חושם

וחברו דד״ה׳
וימת חושם׳
וחבירו דדברי הימים׳
דאוריתא חס׳׳

חז

חזה ג׳ וסימניהון

חזה ציון קרית׳
שמעת חזה כלה׳
על די חזה למזייה׳

חזיתה ה׳ ב׳ מל׳ וג׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ב׳׳

חזון ב׳ ר״פ וסימניהון

חזון ישעיהו בן אמוץ׳
חזון עובדיה בה׳
וא׳ פליגא חזון נחום האלקושי׳

אחזה ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן י״ט׳

חזהאל ה׳ כתוב כן וסימני׳
נמסר במלכים ב׳
סימן ח׳׳

ויחזק ט״ו וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ י״ז׳

ויחזק ה׳ וסימניהון נמסר
בנחמיה סי׳ ג׳׳

חזקו ד׳ דגשי׳ וסימניהון
נמסר במלכי׳ ב׳ סי׳ י״ב

חזקים ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ג׳
ואיוב סימן ל״ז׳

חזק ד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ אלה הדברים׳

ויתחזק ג׳ וסימניהון

ויקם יהורם על ממלכת אביו
ויתחזק ויבן את כל החומה
הפרוצה׳
וכל והתחזק דכו׳׳

ויתחזק ח׳ וסימני׳ נמסר
בשפטים סימן ך׳
ושמואל א׳ סימן ל׳ ודה״ב ריש סי׳ א׳׳

ולחזק ג׳ וסימניהון

יען הכאות לב צדיק שקר׳
ויתנו על ידי עושי׳
והעשר והכבוד׳

ויחזיקו ז׳ ה׳ מל׳ וב׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בסדר וירא׳

בחזקה ד׳ וסימניהון

ויריבון אתו בחזקה׳
והוא לחץ את ישראל בחזקה
ואם לא לקחתי בחזקה׳
וקראו אל אלהים בחזקה׳
וא׳ ובחזקה רדיתם אתם׳

והחזיקה ב׳ וסימניהון

והחזיקה במבושיו׳
החזיקה בו ונשקה לו׳

חזיקה ו׳ חסרי׳ בלישני׳
וסימניהון נמסר
בדניאל סימן י״א׳

חזקו ג׳ רפי׳ וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ סי׳ ך׳׳

חזק ה׳ פתחי׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳ מקץ׳

חזקיה ג׳ וסימניהון נמסר
בריש צפניה
ובמשלי סוף סימן כ״ד וע״ש׳

יחזקיהו ג׳ וסימניהון נמסר
ריש ישעיהו ודה״ב׳
סימן כ״ט׳

יחזקיה ב׳ ואינון מן ג׳ זוגין
מן ב״ב כחד לישן
וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ז׳׳

ויחזקיהו ד׳ מיחדין וסימני׳
ויקימו אנשי׳ מראשי׳

ובן נעריה׳
לחזקיהו מכתב׳
לחזקיה בני אטר׳

חט

חטאו ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר
במלכים א׳ סי׳ י״ד׳

חטאת ז׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בפ׳ נשא׳

חטאות ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
במלכים ב׳ סי׳ י״ב

חטאותיכם ד׳ מל׳ בלישני׳
וסימני׳ נמסר
בפרש׳ אחרי מות וסוף יהושע סי׳ כ״ד׳

חטאת הוא ד׳ וסימניהון
נמסר
בפרשת הצוה׳

וחטאת ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ תצוה
ויחזקאל סימן מ״ג וסימן מ״ה׳

חטאותינו ג׳ מל׳ וסימ׳
כי רבו פשעינו׳
ותבואתה מרבה למלכים׳
להוסיף על חטאותינו׳

חטאתם ט׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ קרח׳

חטאתם ג׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סימן
נ״ח פסוק ב׳׳

כחטאת ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת צו׳

חטאתיך ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בירמיה
סימן ט״ו׳

חטאתיו ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ י״ו׳

מחטוא ג׳ וסימניהון נמסר
פ׳ וירא ושמואל
א׳ סוף סימן י״ב׳

וחטאים ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת לך לך
ותלים סימן נ״א׳

חטאת ז׳ פתחי׳ וסימניהון
נמס׳ בפרש׳ תצוה
בסוף ושמואל א׳ סימן ב׳׳

חטא בחטא ג׳ חס׳ וסימ׳
נמסר ריש
ישעיה וקהלת ריש סימן ט׳׳

ה׳ פסו׳ אית בהון חטייה
ועשייה וסימניהון נמסר בפרש׳ נשא
ויחזקאל סימן י״ח׳

מחטאתו ג׳ וסימניהון

והביא את אשמו׳
ואה

עבר כי לא יאמר חר עם ועוד יש לומר תפכי סאין מספט נבינת תלת עסה חרה היותה לעיל אך תספטה לרע כמספט כל חטופי למ״ר פעל ונבינה למעלה מפני קירוב נבינות כמו בערו וערו תעו מדבר על כן אין לה דין דרחיק אמנם מלת הבה אין לה דין דרחיק כי הנגינה לעיל כי במספט כל עלותי עין פועל אבל כחית בחסרך כהלת בעזך ברפים בחק יהוה ואין דין דרחיק נוהג בס כי אין המלך רחוק בם למען אשר יש סני המלכים בין המסרת לטעם שלאחריו ואם המסרת יקרב אל הטעם ואין מלך אחרי

מערכת אות החית

בתיבת יהוא גם פס מכהג יהוא כמו ונתת סמה מים היתה תהו כי הנגון מעכבן מלכפול פתחוס על אות סלאחריו ומספטו דרחיק איכו כוהג אלא באות הא לבדה ולא
באותיות אוי כמו הורדתנו בו והטעם כאשר פירשתי כי צריך להזהר פן תחבר קריאת הו״ו כי לא תתקיים המלך בלתה ופעמים שהמלה שאין בה משרת כלל מרגשת
לאחריה מפני שהיא בת שתי אותיות ואין המקרא יכול להאריך בה ומקפת אות שאחריה כמו מה תאמר זה בנו וזהו דין המקף המבטל יהוא אשר הזכרתי למעלה בכלל

ואת כל חלבו יקטיר׃
ואת השני יעשה עולה׃

חי

ויחי ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן כ״ט׃
אשר הם חיים ג׳ וסימני נמסר בפרשת ואתחנן׃
יחיה י״ח יחידאין וסימניהון
לו ישמעאל יחיה לפניך׃
עם אשר תמצא את אלהיך
לא תגע בו יד כי סקול׃
אני מי יחיה משומו אל׃
ויענך וירעיבך ויאכילך ב׳ בו׃
ואעמד עליו ואמתתהו׃
ויהוא עשה בעקבה׃
בנשך נתן ותרבית לקח׃
כל פשעיו אשר עשה׃
ובשוב רשע מרשעתו׃
וזה כל נפש חיה׃
ומי גבר יחיה ולא׃
עכר ביתו בוצע בצע׃
ואמר למלך המלך לעולם׃
הנה עפלה לא ישרה׃
אם יוליד איש מאה׃
כי אם שנים הרבה יחיה׃
וכל חיה יחיה דכו׳
החיה ו׳ וסימניהון
ואת רחב הזונה׃
ועתה הנה החיה׃
ויהי הוא מספר ב׳ בפסו׳׃
ואלישע דבר אל האשה׃
ויאמר גחזי אדני׃
ותחי ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ וירא וירמיה סי׳ ל״ח׃
יחיו ז׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט׳ וביחזקאל סימן כ׳ וריש זכריה ובאיוב סימן כ״א׃
תחיה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת משפטים׃
חית הארץ י״ב ליש׳ וסי׳ נמסר בערך ארץ׃
יחיו ב׳ וסימניהון נמסר פ׳ לך לך׃
יחי ב׳ וסימניהון
יחי ראובן ואל ימות׃
יאכלו ענוים וישבעו׃
וכל מלך דכו׳ יחי המלך׃
חיו ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר סוף מלכים׃
תחיו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״ה׃
יחיה ז׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ד׳ וישעיה סימן ז׳ ויחזקאל סימן י״ח׃

אחיה ד׳ וסימניהון נמסר בתלים בא״ב אות ג׳ ואיוב סימן ז׳׃
בארץ החיים ג׳ וסימניהון נמס׳ בישעיה סימן ל״ח׃
חיו ד׳ כת׳ כן וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ג׳׃
בחייה ג׳ בליש׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפרשת אחרי מות ושמואל ב׳ סי׳ י״ב ובמשלי סימן ל״א׃
החייתנו ג׳ חסרי׳ בלי׳ וסי׳ נמסר בפ׳ ויגש וביהושע סימן ב׳׃
ונחיה ג׳ וסימניהון
שלחה הנער אתי׃
ותן זרע ונחיה ולא׃
ונקחה דגן ונאכלה
וחיו ח׳ וסימניהון נמסר בעמוס סימן ה׳׃
לחיו ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת נח׃
ולהחיות ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ויגש ומלכים ב׳ סימן ה׳׃
את החיים ג׳ וסימניהון
ושנאתי את החיים׃
אשר לא עזב את חסדו׳
את החיים ואת הטוב׃
חיל ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן כ״ה׳
חילו ג׳ וסימניהון נמסר סוף חבקוק׃
חיל ה׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ד׳ ומלכים א׳ סימן כ״א ואיכה בא״ב תניינ׳
חיק ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סי׳ ה׳ וקהלת סימן ז׳׃
חירום ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ה׳׃

חכ

חכי ג׳ וסימניהון
ולא נתתי לחטא׃
אם חכי לא יבין׃
אמת יהגה חכי׃
לחכי ג׳ וסימניהון נמסר בתלים בא״ב אות מ׳
החכילה ג׳ וסימניהון
ויעלו הזיפים אל שאול׃
ויבאו הזיפים אל שאול׃
ויחן שאול בגבעת החכילה׃
וחכם ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ מקץ ובמשלי סי׳ כ״ט׃

חכמות ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן כ״ט ומשלי ריש סימן ט׳׃

חל

ואת החלב ה׳ וסימניהון נמס׳ פ׳ תצוה
מחלב ח׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ע״ג׃
וחלב ג׳ וסימניהון נמסר ריש פרשת וירא׃
חלב ב׳ וסימנהון בלשו׳ ארמי
תורין ועזין ינקת׃
וביאורם ודי חלב עזים ללחמך׃
וינקת חלב׃
וא׳ חמאת בקר וחלב׃
מחלב ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ח׃
חלילה ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ וירא ואיוב סי׳ ל״ד׃
אחל ג׳ א׳ פתח וסי׳ נמס׳ בפ׳ דברי׳ ויחזקאל סי׳ ל״ט
ויחל ט׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ נח ובשמואל א׳ סי׳ ל״א׃
החל ד׳ ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ דברים וסוף עובדיה׃
החלו ו׳ וסימניהון נמסר במגלה סימן ט׳׃
יחל ה׳ ג׳ פתחי׳ וב׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר ריש פרש׳ מטות ותלים סימן קל״א׃
בתחלת ו׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ כ״א ומלכים ב׳ סימן י״ז ועזרא סימן ד׳ ורות סוף סי׳ א׳׃
תחלת ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר ריש יהושע׃
ויחלו ג׳ וסימניהון
ויחלו מעט ממשא מלך׃
ויחלו להכות מהעם חללים׃
באחד לחדש הראשון׃
חוללתי ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סי׳ ח׳׃
ויחל ד׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ כי תשא ובמלכי׳ ב׳ סי׳ י״ג׃
אוחילה ג׳ וסימניהון נמסר סוף מיכה׃
אוחיל ג׳ וסימניהון
חלקי י״י אמרה נפשי׃
זאת אשיב אל לבי׃
כח אוחיל אל י״י עוד׃
חלה ג׳ בטעם לעיל וסימני׳ בישעיה סימן ס״ו׃
חולה ה׳ וסימניהון נמסר

ריש פרשת ויחי׃
תחלאים ג׳ כתו׳ כן בליש׳ וסימניהון
את מכות הארץ ההיא׃
ממותי תחלאים ימתו׃
בתחלאים רעים׃
הרופא לכל תחלואיכי ל׳ מל׳׃
וחלים רעים׃
חלינו הוא נשא כן כתיב׃
ושארהון בתרין יודי״ן׃
חלות ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפ׳ ויקרא׃
כחלום ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ט׃
וחלמא ב׳ וסימניהון
באדין עללין חרטמיא׃
ועד אחרן על קדמי׳
בחלם ב׳ חסרי׳ וסימניהון
אל אבימלך בחלם׃
אל לבן הארמי בחלם׃
חלמיש ד׳ מיחדין וסימני׳ נמס׳ בתלי׳ סי׳ קי״ד
חלונות ג׳ חסרי׳ וסימניהון
כוחלנת האלה חמשים׃
וחלנת כבוסות׃
משגיח מן החלנת׃

חלף

אמר המעתיק כל חלופי ושנויי כל קריא וכל זוגין שאין להם התלות בא״ב וחלוף קריאה דבין מדנחאי למערבאי ובורחאי וחלוף קריא׳ דבין אשר ובן נפתלי ודקדוקי הטעמים שחבר רבי אהרן בן אשר ממקום מעזיה הנקראת טבריה כלהון ח חברנוס ואקדרנא להון דהוון מ מפוזרים זעיר שם זעיר שם וקהיכא בהון סגין וברירנא הגולת מתוך הסובין ופריכא ולאיכא בהון טובא ותזיכא ליחדא להון דוכתא בסוף הדין מסרת׳ רבת׳ דאקדרנא לפום עניות דעתין ע״ש׃

יחלף ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ב׳ ובאיוב סימן ד׳׃
חליפות ג׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בפ׳ ויגש וע״ש׃
חלק ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ תולדות ויחזקאל סי׳ י״ב ומשלי סוף סימן כ״ו׃
חלקות ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן י״ב׃
חלקיה י״א וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ל״ה
חלקיהו הכהן ה׳ וסימ׳ עלה

המבטלים ואף כי אמרתי אשר משפט זה איכו כוהג באותיות אוי מצאכו באות וי״ו ששה מרגשות אחריהן על פי המסורת וסימ׳ ויאמרו לא כי ברחוב כלין ויאמרו לא כי מלך
ויאמרו לו החרם דבני דן ויאמרו לו חכמיו קומו צאו מן המקום דלוט קומו צאו מתוך עמי׃ זה פתרונו שהטעם באות ראשונ׳ שאחרי
יאמר והמסרת שלפניה רחוק מתכו שני מלכים אז חטף ומלך כמו הוא יבכה בית הלחמים תעמה פלא קורס סכה כה והטעם לפני

דאתי מרחיק

מערכת אות החית

סנתריחק הטעם כל כך מן המסורת נספכים החברות עליו כסלולה להדגיש האות המכוננת ועוד בטל חק יאות כשהיא במלה גדולה ותיבה מאחריה קטנ׳ ומוקפת אבלא כמו ואדרשה בה אדברה בבר רוחי אשיחה במר נפשי גם באלה יש להטעים ולומר כי אין לחוש בבטול קריאת הה״ן אלא כי בלא אלה תתקיים המלה באמרך אדרוש אדבר אשיח על כן לא סותה להם מלת ענו בי אסר ילכו בה כי בלא הוי״ן לא תקיימנה המלות׃

מפיק הא

פתרונו מחכיתה כבקר אתה כבית ולה גפין

עלה אל חלקיהו ·
ויאמר חלקיהו הכהן ·
ויצו המלך את ·
וילך חלקיהו הכהן ·
ויצו המלך תנינ׳ דסיפר׳ ·

חם

חם ב׳ קמצי׳
וסימניהון
זה לחמנו חם הצטיידנו ·
חם לבי בקרבי ·
וכל שום בר נש דבו׳ ·

וחם ג׳ פתחין וסימניהון
נמסר בפ׳ בשלח וריש
מלאכי וסימניהון בלשון ארמי
מלכא דדמוך בשמשא ·

כחם ד׳ וסי׳ נמסר בריש
סדר וירא ·

חמודות סימן חלוף
אתיהון נמסר
בסדר תלדות ודניאל סימן י׳ ·

חמדת ד׳ וסימניוהן
ולמי כל חמדת ישראל ·
והרעשתי את כל הגוים דזכריה ·
שלח המלך נכוכד נצר דה״ה
ועל אלה׳ אבותיו לא יבין
דסוף דניאל ·

יחמול ד׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר
בחבקוק סוף סי׳ א״
ואיוב סימן ו׳ ·

ולא יחמל ד׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סי׳ כא״
ומשלי סוף סי׳ ו׳ ואיוב סי׳ יו״ ·

לא אחמל ג׳ וסימניהון
וגם אני אגרע ולא תחוס ·
כי לא אחמל עוד דזכריה ·
ונפצתים איש אל אחיו דירמיה ·

חמסי ב׳ וסימניהון נמסר
פר׳ לך לך ·

חמסים ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן קמ״א
ומשלי סימן ד׳ ·

חמרים ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳
נמסר פ׳ בהעלתך ·

חמורים ו׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בשפטים סי׳ יט ·

חמור ד׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בפ׳ ויחי ·

חמורינו ג׳ מל׳ וסימני׳
נמסר ביהושע
סימן ט׳ ·

חמש כח׳ קמצי׳
וסימניהון
בפרש׳ תרומה ·

החמשי ג׳ חס׳ וסימניהון
נמסר בפרשת
נשא וזכריה סימן ז׳ ·

החמשית ה׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳
קדשים וירמיה סימן ל״ו ·

חמישתו ג׳ כתו׳ כן וסימני׳
נמסר פ׳ ויקרא

ובחמשה עשר ג׳ ר״פ
וסימניהון
בפרשת אמור ·

חמשיתו ב׳ כתובי׳ כן
וסימניהון
בפרשת אמור ·

חמשים ד׳ וחסרי׳ נמסר
בפרש׳ בשלח ·

החמשים ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ קרח ·

חמישית ג׳ מל׳ וסימניהון
בסדר בחקתי ·

חמשים ומאתים ד׳ וסימני׳
ואתה קח לא בשמים ב׳ בפסו׳ ·
ויקמו לפני משה ·
וקחו איש מחתתו ·

חן

ויחן ג׳ וסימניהון
ויחן בנחל גרר ·
ויחן את פני העיר ·
שם ישראל נגד ההר ·

חנה ב׳ וחס׳
וסימניהון
אל המדבר אשר הוא ׃
חנה מלאך יי׳ סביב ·

חנות ב׳ מ׳ל כליש׳
וסימניהון
הנה נא חנות היום ·
השכח חנות אל ·

מחניך ג׳ ב׳ מ׳ל וא׳ חס׳
וסי׳ נמס׳ פרש׳ תצא

מחנות ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בסדר במדבר סיני ·

יחנך ב׳ וסימניהון נמסר פ׳
ויהי מקץ ·

חנון ורחום ח׳ וסימ׳ נמסר
בתלי׳ סי׳ ק״א

רחום וחנון ג׳ וסימני׳ נמס׳
פר׳ כי תשא ·

חנוך ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימ׳
נמסר סוף פרשת
חיי שרה ובמשלי סי׳ כב״ ·

חנני סימן מן ריש תלים עד
אב״ רבתי חנני ומן אב״
רבתי עד סוף סיפרא חיני במג״ חנני
וסימניהון שם באות ח׳ ·

חנניהו ג׳ וסימניהון
וירד בית המלך על ·
לששה עשר לחנניהו ·
על ידי חנניהו בן ·

ותחנף ב׳ וסימניהון
והיה בקל זנותה ·
ותחנף הארץ בדמים ·
וא׳ הלא חנף תחנף הארץ ·
האמרים תחנף ותחז בציון ·

חס

ולא תחוס ה׳ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סי׳ ז׳ ·

תחס ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ ויגש ·

מחסה ט׳ רפין בלישני׳
וסימניהון נמסר
בתלים סימן ס״ב ·

לחסות ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בתלים
סימן ק״ח ·

מחסי ג׳ קמצי׳ ורפי׳ וסימני׳
מחסי אתה ביום צרה ·
ואתה מחסי עז ·
שתי באדני יי׳ מחסי ·

וחסר ה׳ וסימניהון
בלשון ארמי טבא רדף חייא ונטר
אסתר וביאורם נמסר בתלים סימן
כג׳ ומשלי סימן כא׳ ·

חסדיו ב׳ חסרי׳
וסימניהון
ויזכר להם בריתו ·
כי אם הוגה ורחם ·

חסידו ב׳ חסרי׳
וסימניהון
רגלי חסידו ישמר ·
ודרך חסידו ישמר ׃

חסידה ג׳ וסימניהון
גם חסידה בשמים ·
חסידה ברושים ביתה ·
אם אברה חסידה ונוצה ·

ועשה חסד ד׳ וסימניהון
נמס׳ בפרש׳
וישמע יתרו ·

חסר ד׳ וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ו׳ ·

תחסר ג׳ ב׳ קמצי׳ וא׳ פתח
וסימניהון
בפרש׳ עקב ובשמואל א׳ סימן ט״ו
ובמשלי סוף סימן י״ג ·

מחסור ה׳ וסימניהון
אין שם מחסור כל דבר ׃
אין מחסור כל דבר ·
כי אין מחסור ליראיו ·
נותן לרש אין מחסור ·
איש מחסור אהב שמחה ׃

חף

חפו ג׳ וסימניהון
בשו הכ׳ מו חפו ראשם ·
ופני המן חפו ·
ואדיריהם שלחו ·

חפזון ג׳ ומ׳ל וסימני׳ נמסר
בסדר בא אל
פרעה ובישעיה סימן נב״ ·

החפץ ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן לד״ ·

החפץ ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ ט״ו
ובאיוב ריש סימן כ״ב ·

לחפר ג׳ וסימניהון נמסר
ביהוש׳ ריש סימן ב׳

וחפרתה ב׳ א׳ מ׳ל וא׳ חס׳
וסימניהון
ויתד תהיה לך על ·
וחפרתה לבטח תשכב ·

חץ

החצונה ג׳ כתובי׳ כן וסימני׳
נמסר ביחזקאל
סימן מב״ ·

חציו ה׳ וסימניהון
תחת ברכובו מלמטה ·
חציו אל מול הר גרזים ·
חציו שרף במו אש ב׳ בפסו׳ ·
חציו שרפתי במו אש ·

ויחץ ג׳ וסימניהון
ויחץ את העם אשר אתו ·
ויחץ את הילדים על לאה ·
ויחץ את העם לשלשה ראשי׳

מחצב ג׳ וסימניהון
ולגדרים ולחצבי ·
לחרשים ולבנים ולגדרים ·
וחברו דדיה ·

וממחצית ב׳ חס׳ וסימניהון
וממחצת בני ישראל תקח ·
ויקח משה ממחצת בני ·

בחצצון ב׳ א׳ מ׳ל וא׳ חס׳
וסימניהון
הישב בחצצן תמר ·
הגם בחצצון תמר ·

בחצרות ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳
נמסר בפ׳ מסעי

חצצרות ג׳ חס׳ דחסרי׳
וסימני׳ נמסר
בפרשת בהעלתך ·

חק

חקות ט׳ וסימניהן
בלבבם

כימה בבע להרפות הלא אות הה״א כבואת ונקראת במפתים הקורא בטוב מכל ה״א שהברתה יוצאה בקמץ אף על פי שהיא נקראת בהיטב לא תבטל חק יאות כמו מוצא מפתיה לנדריה והטעם שהרי הה״א האחרת נשמעת אחריה וקריאת אות הא אין לבטל אף על פי שלא נכתבה כאשר בועשית בדי ומברכיך ברוך ׃

מפיק ואו

כמו חברותיו בתהלה ירדו תבואינה והטעם כמו מפיק ה״א וסכים יוצאין מן הכלל על פי המסורת ונטה עליו קו תהו וקול המון שלו בה ׃

מפיק יו״ד כמו פרי גברתי אולי תערוכי גם בזה טעם המפיקים האחרים מאחר שהברת יו״ד נשמעת בקול הקורא אבל אדרבה גם שיכי בקרם יבא מן הכלל כינם לענין בטול הקמץ יבא מן הכלל כי אל מי תרמיהו ויסוה וכמפיק יוד הבא בחולם או בשורק כמו קלוי באם גוי גדול גוי מרחוק אוי כה וים אומרים כי נוהג גם חק יהוה וים אומרים כי כל המפיקים טוים : ותחת הראשונה שבא והוא שתהיינה שתי האותיות מאותיות

שתי אותיות רצופות

בלבבם ולא אמרו בלבבם נירא ·
העמים כי חקות העמים הבל ·
נותן כה אמ׳ יי׳ נתן שמש לאור
בריתי אם לא את בריתי יומם ולילה ·
המזבח ויאמר אלי בן אדם דאלה חקות ·
בית יי׳ ויאמר אלי יי׳ בן אדם שים לבך ·
ומנחה העשה עליו בבקר בבקר

וישתמר חקות עמרי וכל מעשה ·
הדעת חקות שמים ·

חקותי כל אורית׳ חסרי׳ במ״א וסימניהון נמס בפרשת תלדו׳ ובירמיה סי׳ ל״ד ·

הקן עולם ה׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ ה׳ ·

מצותי חקתי ג׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בפרש׳ הלדות ומלכים ב׳ סימן י״ז ·

חקתי מצותיו משפטיו ו׳ פסו׳ מן ג׳ג׳ בתחלפי׳ וסי׳ נמסר בסדר נצבים ·

חק ומשפט ג׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ בשלח ·

חקתי דקדים למצותי ו׳ וסימניהון
אם בחקתי תלכו ·
ואם בחקתי תמאסו ·
הבית הזה אשר אתה בונה ·
והיה אם תשמע את ·
אם חקתי יחללו ·
ואם תשובון אתם דד״ה ·

בחקות ד׳ חסרי כליש׳ וסימ׳ נמסר פ׳ קדשי׳ ·

חקתי דבתר משפטי ה׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ה׳ ·

חקיו דבתר מצותיו ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בשלח ·

חק עולם י״א בלישנ׳ וסימניהון נמסר בפ׳ כי תשא ·

ואת חקתי ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ אם בחקתי ·

ואת החקים ד׳ וסימניהון נמס׳ בפרש׳ שפטים ובמלכים ב׳ סוף סימן י״ז ·

חקקי ב׳ וסימניהון
גדולים חקקי לב ·
הוי החקקים חקקי און ·

חר

בחרב ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ י״ז ·

בחרב ברעב ח׳ וסימניהון נמסר בירמי׳ סימן ל״ח ·

חרבותיה ב׳ א׳ חס וא׳ מל וסימניהון
חרבותיה אקומם ·
כי נחם יי׳ ציון ·

ובחרב וברעב ב׳ וסימני׳
ומן אז חודלנו לקטר ·
ממותי התלאים ·

חרב י״ו בליש׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן ס״א ובאיוב סוף סימן ל׳ ·

כחרב ג׳ וסי׳ נמסר בישעיה ריש סימן מ״ט ·

חרבה ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סי׳ י״ז בראש

חרבה ג׳ וסימניהון בנחמיה סימן ב׳ ·

תחרב ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וסימניהון
מדוע נבית בשם יי׳ ·
לילה ויומם לא תכבה ·

יחרה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן ך׳ ·

חרון ג׳ קמצין וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סי׳ ז׳ ·

בחרי אף ה׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סי׳ ז׳ ובאיכה בא״ב תניין ובד״ה ב׳ סימן כ״ה ·

ויחרד ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תלדות ·

חרם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ובעזרא סימן י׳ ·

חרפי ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים בא״ב רבתי אות ו׳ ·

ונחרצה ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סי׳ י׳ ·

חרוצים ג׳ וסימניהון
ראש עשה כף רמיה ·
מתאוה ואין נפשו עצל ·
יד חרוצים תמשול ·

חרש ג׳ פתחי׳ וסימניהון בלשון ארמי עובדא דקיסא פרזלא וביאורם נמסר בפ׳ תצוה ובישעיה סימן מ״ד ·

חרש ה׳ וסימניהון
מי שם פה לאדם ·
וישלח יהושע בן נון ·
לא תקלל חרש ·
כמו פתן חרש יאטם ·
ובקבקר חרש וגלל ·
ב׳ מנהון מלעיל ·

יחרוש ב׳ מל וסימניהון
ארכיב אפרים יחרוש ·
יחרוש בבקרים ·

החרש ו׳ וסימניהון נמסר באיוב סי׳ י״ג ·

חרישה ז׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח ובירמיה סימן ל״ט ·

חרשים ג׳ וסימניהון
ונשוא פנים ויועץ וחכם ·
הוליד את עפרה ב׳ בפסו׳ ·

חש

מחשים ד׳ וסימניהון נמסר בשופטים סי׳ י״ח ·

מחשבות ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויקהל ·

יחשבו ג׳ וסימניהון
ולא יחשבו את האנשים ·
כי יחשבו עליו מחשבות ·
ואלי יחשבו רע ·

ויחשבה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ לך לך · ובשמואל א׳ סימן א׳ ·

חשב אל ג׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן מ״ט ·

נחשבנו ג׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ ויצא ·

תחשב ג׳ מלרע וסי׳ נמסר בשמאל ב׳ סימן ד׳ ·

וחשכה ד׳ מיחדין וסימניהון
והנה אימה חשכה ·
מעוף צוקה ואפלה ·
בחשכה יתהלכו ·
בחשכה באורה ·

במחשכים ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ פ״ח ·

חשך ד׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן י״ח ·

חשך ז׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סו׳ סי׳ כ״ה וסימניהון בלשון ארמי ירדף מני רבוני יובא בישא ועמא דבותא ·

חת

חת א׳ פתח וא׳ קמץ וסימניהון
הוביש כל חת מרודך ·
העשוי לבלי חת ·

מחתות ג׳ ומל וסימניהון
קחו לכם מחתות ·
את מחתות החטאים ·
ויקח אלעזר הכהן ·

החתים ה׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סי׳ א׳ ·

חותם ז׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ תצוה ·

כחותם ג׳ מל וסימניהון
ושמתיך כחותם על יד ·
שימני כחותם ב׳ בפסו׳ ·

חתום ד׳ מל בליש׳ וסימ׳ נמס׳ בישעיה ריש סימן ח׳ ·

חתן ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שמות ובמלכים ב׳ סוף סימן ח׳ ·

נשלם מערכת
אות החית בס״ד

מערכת אות
הטית

ג׳ זוגין חד טית וחד וטית וסימניהון
טבוח למען טבוח טבח ·
וטבוח וירא יוסף אתם את בנימן
טח לא ידעו ולא יבינו כי טח
וטח ולקחו אבנים אחרות ·
טהרתי מי יאמר זכיתי לבי ·
וטהרתי הלא טוב אבנה ופרפר כתיב ·

טב

טב ב׳ וסימניהון
ובען הן על מלכא טב ·
הוא צלמא רישיה ·

לטוב ב׳ דגשי׳ וסימניהון
לטוב בעיניהם תהיינה ·
הכל כאשר לכל ·

ומטיב ב׳ וסימניהון
יפה קול ומטב נגן ·
טוב אתה ומיטיב ·
קדמ׳ חסר דהם ·

וטוב ב׳ ר״פ וסימניהון
וטוב לא יהיה לרשע ·
וטוב משניהם אשר עדן ·

וטוב י״ז וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ו ובמלכים א׳ סימן י״ז ובד״ה ב׳ סימן י״ז ·

טוב י״ט מל בלישני׳ וסימניהון

בג״ר כפ״ת אחר הדגש והר״פא ניכרין בהם יותר מבשאר אותיות כמו ויהי בבאם הלא ככרכמים ודומיהם ומלת לא תתעב יבאה מן הכלל והטע׳ אחרי שממוכה אחד המה אין כח בלשון לבטא שתיהן רפויות אם תהיה אות דהשוכה מלך יתקיים חק יהוה כמו אזלו בבהילו דעזרא והוא אשה בבתוליה ואם תאמר כאשר הראשונה בשבא ובבא להרפות שתיהם למה לא הרפו הראשונה לקיים חק יהוה וירבינו השניה הנה זה הכלל של עולם שבא רבה בראש תיבה לא ידגים אחריה כי כלם מניעין ומרפין רק במלת

מערכת אות הטית

טתי טתים לכר וחותו הרגם בעביר כון ממלת טכי טכים לזכר הרחויה להיות בלשון הנקבה ובתוספת הה״ו ומשפטו להיות טתים ובחה מלה חחת על משפטו והיח טתים ימים כ״ל: וחמנם גם היח מבחונה רפויה במקום חחר והוח מטתי עיני מפלטתים והטעם כי הטין דגושה כדין כל תיו הבחה במקום מן המרגשת חחריה וחק דגשות הטין מרפה הת״ו כחשר עשו במלת מקרם יי׳ ובמלת ולח יכלה עור הבפיגו ורכפת בהט׳ ותחת הב״ית טבח מבטלין חק יה״וח כמו ויחנו במדבר

במף

ויקח העבד עשרת׳

וקחו את אביכם ואת׳

ועיניכם אל תחוס על כליכם׳

ולאביו שלח כזאת׳

ובתים מלאים כל טוב׳

תחת אשר לא עבדת׳

וילך הואל לקראתו ויקח׳

תאבו אם תאבו ושמעתם׳

חסדי יי׳ אזכיר תהלות׳

ירונו הנה עבדי ירונו׳

ורננו ובאו ורננו במרום׳

ואפרים עגלה מלומדה׳

ועתה בנותיכם אל תתנו׳

וילכדו ערים בצירות׳

העלוץ בטוב צדיקים׳

לולי האמנתי לראות׳

אשרי תבחר ותקרב׳

טעם טוב טעם ודעת׳

יברכך יי׳ מציון וראה׳

בטוב ד וסימני נמסר במשלי סימן י״א׳

בטוב ט דגשי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן ז׳ ואיוב סימן כא׳

טובות ב׳ מל׳ וסימניהון

כי גם אחיך ובית אביך׳

יבקשו למלך׳

וטוב ה׳ קמצי׳ וסימ׳ בלשון ארמי טליא בחירא דהשתאשכח חכמתא וביאורם נמסר במלכים א׳ סי׳ י׳ ובשמואל א׳ סימן ב׳ ובפרשת וירא׳

והטוב ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ואתחנן ובמלכים ב׳ ריש סימן ד׳ ובאיכה באל״ב ג׳׳

הטוב ד׳ רפין וסימני׳ נמסר בשפטי׳ סימ׳ י״א ובאיוב ריש סי׳ י׳׳

בטוב ד׳ רפין וסימ׳ נמסר בפרשת בחקתי ובתלים סימן כה׳׳

טובו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ד׳׳

הטיבות ג׳ וסימניהון

ויאמר יי׳ אל יהוא׳

ויאמר יי׳ אל דוד׳

ויאמר יי׳ אל דוד אבי׳

וטובים ג׳ וסימני׳ נמס׳ במלכים א׳ סי׳ ב׳ ובמשלי סי׳ טו״׳

וטובי ג׳ וסימניהון׳

וילכו לאהליהם שמחים׳

וזכרו׳

ילדים אשר אין בהם׳

והיטב ט׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סוף סי׳ לג״׳

ויטב ג׳ חסרים בליש וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ד וסוף מלכים׳

הטוב והישר ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת ראה׳

היטיב ב׳ מל׳ וסימני׳ בירמיה סימן ז׳׳

טבים הטבים ה׳ חסרים וסימ׳ נמסר בפרשת הלדות וביואל סי׳ ד׳׳

הטבה נ׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בפרשת עקב׳

לטבה כ׳ חס׳ וסי׳ נמסר סוף פרשת ויחי׳

טבת הטבת ד׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בפרשת מקץ וע״ש׳

כטוב ד׳ וסימ׳ נמסר כשפטים סימן י״ו ובשמואל ב׳ סימן י״ג׳

לטבת ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן כה׳ ובתלים סימן לז״׳

טבעות ז׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרשת תצוה׳

טה

וטהר ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ה׳ ואיוב סימן י״ז׳

טהורה ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת נח ומלאכי סימן א׳ ותלים סימן י״ט׳

הטהור ה׳ חסרים וסימניהון נמסר סוף פרש׳ שמיני

טורי ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ פקודי ובמלכי׳ א׳ ריש סימן ז׳׳

טח

וטח ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳׳

כי טח מראות עיניהם׳

ועפר אחר יקח׳

חטירות ג׳ מל׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כה״׳

טחורים דכתי׳ עפלים ה׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ה׳׳

וב׳ כתי׳ טחורי׳ וקרי׳ וסי׳

העגלה וישימו את ארון יי׳׳

ואלה טחורי הזהב׳

ועיין מה דמקלינן וטרינן על למון בעל המסורת דפליג את למוד׳ רילן בהקדמתי למסרת רח׃

טל

ובטל ב׳ וסימניהון

כרם עקר שרשוהי׳

ודי חזא מלבא עיר וקדיש׳

ויטל ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי וסי׳

כי יפול לא יוטל׳

וגם אל מראיו יוטל׳

בחיק יוטל הגורל׳

וטלם ב׳ וסימניהון

וטלם ובעלות׳

ושלום וטלם׳

טלאים ב׳ וסימניהון

כרועה קדרו ירעה׳

ויפקדם בטלאים׳

טם

טמא ב׳ דגשי׳ וסימניהון

טמא יטמאנו הכהן׳

למען טמא את מקדשי׳

טמאו ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר וישלח ובתלי׳ ס׳ ע״ט׳

טמא ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת אמור׳

תטמאו ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ד׳׳

טמא ט׳ וסימני׳ נמסר פרשת וישלח׳

טע

טעמו ד׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כא׳ ובתהלים סימן נד״׳

מטעמים ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת הלדות׳

ז״ן פסו׳ בטעם פזר וגלגל וסי׳ נמסר בסוף יחזקאל ומגלה סוף סימן ז׳ ונחמיה סימן י״ג׳

ו׳ מלין בטעם שני שמות וסי׳ נמסר בסדר עקב׳

ג׳ פסו׳ אית בהון תרין מלין בתרי טעמי וסי׳ נמסר בסדר ואתחנן׳

ח׳ פסו׳ בטע׳ תלישא ופסק׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ב ובד״ה ב׳ סימן לה״׳

ביאם ג׳ בטעם עין בסדר מסעי׳

ועמו ח׳ בטעם זקף גדול וסימ׳ בסדר וישלח׳

ה׳ פסו׳ בתורה שאין להם הכרע וסי׳ בלשון ארמי אוטיבו שבטיא ליהושע בנהורא דמשה וביאורם נמסר בסדר וילך׳

ד׳ מלין בטעם תלישא קטנה ואחריה אזלא בתיבה אחת וסימני׳

ויהי כל הנופלים דיהושע׳

לא תעלו ולא תלחמו׳

ובתתיהו ואליפלהו׳

את הבנית האולם ואת כתיו׳

ו׳ שמות בטעם זרקא וסימני׳ נמסר בסדר פנחס׳

ז׳ מלין בטעם מרעימין ופסקין נמסר בסדר צו ובישעיה סימן י״ג ובריש עמוס׳

ה׳ מלין בתרי טעמי פי׳ דמשמש מונח לתיבתו וסימניהון נמסר בסדר ויגש ובזכריה סוף סי׳ ז׳ וקהלת סימן ד׳׳

י״א זוגין מתחלפי׳ קדמ׳ רביע תנינא זקף וסי׳ נמסר בסדר צו ובחגי ריש סימן ב׳׳

י״ו זוגין מתחלפי׳ בחד עינא בטעמ׳ חד זקיף לרומ׳ וחד נחית להתומא וסימניהון בלשון ארמי שמואל עבד אוריה׳ דוד מנהון כמיא קטלין לרוגזא משה ממלל בגלותא וביאורם נמסר בסדר וארא ודה א׳ ריש סימן י״ח׳

ה׳ זוגין בן ב״ב מתחלפי׳ בטעם׳ וסי׳ בלשון ארמי אינש במחתית׳ כהנא בנגע׳ הלתין בירעת׳ משה בירא רברבני בחוטרא וביאור׳ נמסר בסדר ויקהל׳

י״ד בטעם תרין חוטרין וסי׳ נמסר בסוף משות ובריש חבקוק ונחמיה סוף ס׳ ג׳׳

י״ח מאיילין מארכין בין אזלא לזרקא וסימניהון

ויבא יעקב מן השדה׳

ויקרא פרעה שם יוסף׳

ויקח מן הדם אשר על המזבח ומשמן׳

ויעבירו קול במחנה׳

כאשר יורם חלב הכשב׳

והעמיד הכהן את האשה׳

והשביע הכהן את האשה׳

וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם׳

ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה׳

ולא נתן סיחון את יש׳׳

כל הרובה הקדשים אשר ירימו׳

ואם החרש לה אישה׳

ובאו הר האמרי ואל כל שכניו׳

והיו לאחד מבני שבטי יש׳׳

כי ירחיב יי׳ את אלהיך את גבלך׳

ואשר יבא את רעהו ביער׳

ואכל פרי בטנך ופרי אדמתך׳

וסקלתם באבנים׳

וכל פסוקא דבהו׳ מאריכין במארכא אך לא במאיילה׳

י״א בטעמ׳ לאחור פי׳ פשטא ולפניו יתיב וסימ׳ נמס׳ בסד׳ ויקרא ובדניאל ס׳ כ׳׳

י״א פסק בטע׳ מארכא לזרקא וס׳ נמס בסדר וארא׳

סמתי כפיך גם פה הטעם כאשר בארתי בפתי אותיות רצופות כי אותיות במ״ף מוצא אחד להם והם מוצא שפתים אין כח בלשון לבטא אותם בשפתיו שתיהם רצופות ורפויות ותחת הראשונה שבא וידמה לשומע כאלו שתיהן אות אחת אך כפתחת הב״ית מלך ילכו בחק יהו״ה כמו כהכי במות ויביאו במנחה אל ירא בפלגו׳: נשלם חק יהו״ה ומבטלנו: ואלה מסרתי חק יהו״ה שאין מבטלין מאריך תלשא קטנה מונח מכרבל גרשיים ירח בן יומו מאיילה סופר עלוי מהפך דרגא אזלא תרי חוטרי׃

תם ונשלם תהלה לבורא עולם

מערכת אות היוד

ז״א בטעם לגרמיה משרת לגריש וסימני נמסר בסוף תולדת ובהגי סימן ג׳ ובירמיה סימן ד׳ ·

ו׳ מלין בטע׳ אול״א ומהפך וס׳ בסוף סדר בהר סיני ׃

ה׳ מלין בטעם מאיולא משרה לט״פ כתיבתו וס׳ נמס׳ בריש סדר אמור וביהושע סי׳ י״א ׃

ו׳ זוגין מתחלפי׳ חד בדרג׳ וחד במאריך וס׳ נמסר בסדר שמיני ׃

ח׳ מלין בתרי טעמי פי׳ הטפחא לאישרתנה מירכא בתיבת׳ כי אם בח׳ בקימות וסי׳ נמסר בסדר אמור וביחזקאל סימן ל״ו ובשיר השירים סימן ו׳ ׃

טר

ובטרם ג׳ וס׳מ׳ נמסר ריש ירמיהו ׃

טרף ב׳ קמצין וסימניהון

והנה עלה זית טרף ·

כי הוא טרף וירפאנו ·

טורף ד׳ וחסרי׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל ס׳ כ״ב ונואם סימן ב׳ ואיוב סי׳ יח ·

טרף ג׳ וחסרים וסימניהון

וניכירה ויאמר ·

ויצא האחד מאתי ·

ואם טרף יטרף ׃

נשלם מערכת אות הט״ית בס״ד

מערכת אות היו״ד

י״ח זוגין חד יו״ד וחד ויו״ד וסים׳

ירדו והנביאים נבאו בבעל ·

וירדו ויאמר אלהים נעשה אדם

יד לכו ונשובה אל ה׳

ויד אהיה כטל לישראל יפרח ·

ידיתי ויאמר לבן ליעקב הנה ·

וידיתי ואתם תכתבו את הארץ ·

ישרצו ויאמר אלהים ישרצו המי׳ ·

וישרצו ובני ישראל פרו ·

יבקש בעמים ההם ובעת ·

ויבקש הדבר וימצא ויהלו שניהם

ידבר עמים תחתינו ·

וידבר האל הנתן נקמות לי ·

ידל והיה ביום ההוא ידל כבוד ·

וידל ישראל מאד מפני מדין ·

ידון ויאמר ה׳ לא ידון רוחי ·

וידון ועל ידו החזיק מלטיה ·

יהלונן ישב בסתר עליון ·

ויהלונן סלע ישכון ויתלונן ·

יתגרל התפאר הגרזן על החוצב

ויתגדל ועשה ברצונו המלך ·

יחטיא מכל העם הזה שבע ·

ויחטיא יען אשר עשה מנשה ·

יושב וחשבה ואהל וברכ׳ הו ·

וישב אה משה ואת אהרן ·

יגל יבול ביתו נגרות ·

ויגל יחלץ עני בעניו ויגל ·

יריבן וכי יריבן אנשים ·

ויריבן ויאמר איש אפרים ·

יוטה ואת עין ואת מגרשיה ·

ויוטה מעון וכרמל וזיף ויוטה ·

יחננו כבש קצירה תשברנה ·

ויחננו ויאמר פדעהו מרדת ·

יצב בהנחל עליון גוים ·

ויצב בית גאים יסח ה׳ ·

יעזרך כה אמר ה׳ עשך ויצרך ·

ויעזרך מאל אביך ויעזרך ואת ·

יתגנב ויתגנב העם ביום ההוא ·

ויתגנב לבוא העיר כאשר · ב׳ בפסו׳

יחגו וינועו כשכור ·

ויחגו ואחר באו משה ואהרן ·

יחד הלילה ההוא יקחהו אופל ·

ויחד יתרו על כל הטובה ·

יועש ועל הזתים והשקמים ·

ויועש ובני בכר זמירה ויועש ·

ישארו וידעו הגוים אשר ישארו ·

וישארו שני אנשים במחנה ·

ישב ישלח דברו וימסם ·

וישב וירד העיט על הפגרים ·

יבואוני רחמיך ואחיה כי ·

ויבואוני חסדיך ה׳ תשועתך ·

יעטוהי כל קבל די מן קדם מלכא ·

ויעטוהי ולהיבלה כסף ודהב די ׃

חד מן ט׳ זוגין מן חד וחד

חד י׳ וחד ו׳ בסוף תיבותא ·

בשבתי כי נדר נדר עבדך ·

כשבתו נודע בשערים בעלה ·

גדלתי תרב גדלתי ותסב ·

גדלתו בהראתו את עשר ·

ברצתי ועוד ברצותי בבית אלהי

ברצותו כי אמר לא יסכן גבר ·

דורי נסע ונגלה מני ·

דורו מעצר וממשפט לקח ·

כבדי כלו בדמעות עיני ·

כבדו עד יפלח חץ כבדו ·

בערכי ואתה אנוש כערכי ·

בערכו והכסף והזהב נהן ·

והטי שמעי בת וראי ·

והטו ועהה הם רו את ·

ומכאובי כי אני לצלע נכון ·

ומכאובו כל תפלה כל תחנה דו״ת

ובביתי ישא ביום ההוא לאמר ·

ובביתו ויכל שלמה את בית ·

א״ב מן ב׳ ב׳ י׳ בריש תיבות׳ וסים׳

יאר ה׳ פניו אליך ·

יאר אלהים יחננו ויברכנו ·

יאבד יום אולד בו ·

יאבד והיה ביום ההוא יאבד ·

יאסרוני ויאמר אליה אם אסר ·

יאסרוני ויאמר אליה שמשון ·

יבש ורנה שתולה התצלח ·

יבש הוי רועי האליל ·

יבלע ועתה שלחו מהרה והגידו

יבלע הסופר לו כי אדבר ·

יגודנו גד גדוד יגודנו ·

יגודנו שמעתי ותרגז ·

ירעוך ויענך וירעיבך ·

ירעוך המאכלך מן במדבר ·

ידידות למנצח על שושנים ·

ידידות מה ידידות משכנתיך ·

יהיר ואף כי היין בוגד ·

יהיר זר יהיר לץ שמו ·

יורישנה ועברי כלב עקב ·

יורישנה הנה ה׳ יורישנה והכה ·

יצק והכהן הגדול מאחיו ·

יוצק אשר קמטו בלא עת נהר

יזד וכי יזד איש על רעהו ·

יזד אך הנביא אשר יזד ·

יזה כל אשר יגע בבשרה ·

יזה תרויהון בפסוק ·

יחנך וישא את עיניו וירא את בנימן

יחנך כי עם בציון ישב ·

יחי ראובן ואל ימות ·

יחי יאכלו ענוים וישבעו וכל המלך דכו׳ ·

יטמאו בזכר עד נקבה תשלחו ·

יטמאו ויאמר אלי בן אדם את ·

יטמאו למען לא יתעו עוד בית ישראל מאחרי ·

יטמאו ולא יטמאו עוד ·

מישר בכל דרכיך דעהו והוא ·

יישר אולת שמחה לחסר לב ·

יכרת ה׳ לאיש אשר יעשנה ·

יכרת ה׳ כל שפתי חלקות ·

ילמדו למען אשר לא ילמדו ·

ילמדו ולא ילמדו עוד איש את

ימוש לא ימוש ספר התורה ·

ימוש כי ההרים ימושו ·

ימד ולא ימד חול הים מרביח

ימד והיה מספר בני ישראל ·

ינחני וישא משלו ויאמר ·

ינחני נפשי ישובב ינחני ·

ינחנו ה׳ בדד ינחנו ·

ינחנו מתן אדם ירחיב לו ·

יסירו מצדיקי אדם עקב שחד ·

יסירו ונתתי קנאתי בך ועשו ·

יענה הרב דברים לא יענה ·

יענה אוטם אזנו מזעקת דל ·

יערף כמטר לקחי ·

יערף חלק לבם עתה יאשמו ·

יפלא דבר אל בני ישר׳ איש כי

יפלא דבר אל בני ישר׳ איש או

יפו מה יפו דודיך אחותי ·

יפו מה יפו פעמיך בנעלים ·

יפיה אל תחמד יפיה בלבבך ·

יפיה להביא את ושתי המלכה

יצע הורד שאול גאונך ·

יצע ובכל מדינה ומדינה ·

יצמיתם יצמיתם וישב אליהם את אונם ב׳ בפסוק ·

יקראו ומולדתך אשר הולדת ·

יקראו ומשה איש האלהים ·

יקם הרנינו גוים עמו ·

יקם וידם השמש וירח עמד ·

יקנאהו בזרים בתועבות ·

יקנאהו ויכעיסהו בבמות ובפסיליה׳

ירב ויברך אתם אלהי׳ לאמר

ירב ובניו ורב המשא עליו כת׳

ירושה בן עשרים וחמש שנה׳

ירושה וחברו בן עשרים דה״ה ·

ירשה ירשה והיה אדום ירשה ב׳ בפסוק ·

ירד ירד אז ירד שריד ב׳ בפסוק ·

ישך לא תשיך לאחיך ·

ישך אחריתו כנחש ישך ·

ישליו אהלים לשודדים ·

ישליו שאלו שלום ירושלם ·

ישנה ותקם בתוך הלילה ותקח

ישנה אני ישנה ולבי ער ·

ישועתה ואני בקול תודה ·

ישועתה רבים אומרים לנפשי ·

יתארהו יתארהו חרש עצים נטה קו ב׳ בפסוק ·

יתיצב לא אבור ביעורנו ·

יתיצב חזית איש מהיר במלאכתו ׃

א״ב מן חד וחד ו׳ בריש תיבותא וסימניהון

יאנה לא יאנה לצדיק כל און ·

יבואני רחמיך ואחיה ·

יגיד גם במדעך מלך ·

ידבר עמים תחתינו ·

יהודה ומתנה הבן מיכה ·

יורם באשר יורם משור ·

יזל מים מדליו ·

יחס על דל ואביון ·

יטב ומה די עליך ועל אחיך ·

יחל והיה שארית יעקב ·

יכנס בונה ירושלם ה׳ ·

ילוה ותהר עוד ותלד בן ותאמר עתה הפעם ·

ימר ולא ימכרו ממנו ולא ימר ·

ינובון עוד ינובון בשיבה ·

ישבעון תתן להם ילקטון ·

יענה שדי לא מצאנהו ·

יפרה ויצא חטר מגזע ·

יצו ה׳ אתך את הברכה ·

יקימך ה׳ לו לעם קדוש ·

ירבון ובקרך וצאנך ירבון ·

ירויון בדשן ביתך ·

ישכבון ועלי זקן מאד ·

ישכן ירדף איב נפשי ·

ישקני מנשיקות פיהו ·

יתר ויואל אלוה וידכאני ·

יתם ועל הנחל יעלה על שפ׳ ·

א״ב בתי׳ ו׳ באמצע תיבות׳ וקרינן ו׳ דלוג וסים׳

אזכיר מעללי יה כי אזכרה ·

ארינה ויבא גד אל דוד ביום ·

בחיניו הן ארץ כשדים זה ·

ברתיקות ויצף שלמה את הבית ·

בכים אל הרא יין כי יהאדם ·

בגיים למה יאמרו הגיים איה הנינא דפסו׳ ·

גיים ויאמר ה׳ לה שני גיים ·

גדיתיו אלהם אשר עברו את ·

החריפי אל עזי וירימות ·

והמעינים ויבאו אלי ·

ויישם לפניו לאבל ויאמר לא ·

וילינו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר ·

ויירש וישלח משה לרגל ·

וינים ובית תפוח ·

ורעיתי ותאמר אל אביה יעשה לי

ויניסו ויעמדו איש תחתיו ·

וייחל שבעה ימים למועד ·

וייחר וילך עמשא להזעיק ·

ושיא סופר וצדוק דשמואל ·

ופניאל ויפדיה ופניאל בני כתי׳ ·

וצפינך מבתים ירד ה׳ ·

וצירם כצאן לשאול שתו ·

וגיש לבש בשרי רימה וגוש ·

והיתי לו שקול ישקל כעסי ·

ובשגיב בימיו בנה חיאל בית ·

ולשימו בגוי חנף אשלחנו ·

וריב והוכח במכאוב על משכבו

תצירי ויאמר נקל מהיותך ·

ונהירא הוא גליא עמיקתא ·

וסיפוניה אנת מלכא שמת טעם ·

ותשיח זכר תזכר ותשיח עלי ·

זבידה בן עשרים וחמש שנה ·

חישה אלהים אל תרחק ממני ·

ישיב כי נדר נדר עבדך ·

ינין יהי שמו לעולם לפני שמש

יצפינו יגורו יצפינו המה כתי׳

יביטו עליהם גחלים באש ·

ירימו משל בגבורתו עולם ·

יקצירו בשדה בלילו יקצירו ·

במיש כי יען בטחך במעשיך ·

לעדיא זכריה וגנתון ·

לעזור ויאמר העם לא תצא ·

מדין ותהי עוד המלחמה

כגדיל

מגדיל ישועות מלכו דשמואל·
מסך ואת מסך השבת אש׳ דמלכי׳
מצקת ותלך מאתו והסגר הדלת
מדע ולנעמי מדע לאישה·
מדעת זמרו יי׳ כי גיאות עשה·
מסדות וראיתי לבית גבה סביב·
נפיסם בני אסנא בני מעוני·
שימה ויען יונדב בן שמעה·
עיתם באותי ואסרם ואספו·
עליה ויפת הדד רחו אלופי·
פטירים ואלה המשוררים ראשי·
ציף בן ציף בן אלקנה·
קריאי אלה קריאי העדה·
ראית רבות ולא תשמר·
ראית ברכות הטובה דבו·
שיט כי אמרתם כרתנו·
שחה תשמע זעקה מבתיהם·
שביתכם ונמצאתי לכם נאם יי׳·
שיבכם צאן אבדות היו עמי·
שביתך נביאיך חזו לך שוא ותפל
שילל על זאת אספדה ואלילה·
שעריריה בבית ישראל ראיתי·
שדין גורו לכם מפני חרב·
התיל ונתתי אש במצרים חיל·
תמיש משיב רעה תחת טובה·
תמריק חבורות פצע תמריק·
תרים כי תפארת עזמו אתה·

וחלופי׳ א״ב כתיב ו׳ במצע

תיכותא וקרי׳ י׳ דלוג וסימני׳
אסורי ויקח אדני יוסף אתו·
אביגיל והמהר אביגיל ותקח·
אנועך תמול בואך והיום·
אושר אני לפניך אלך והדורים·
אולי ויגל את יהויכין בכלה·
ארוצם הנה כאריה יעלה מגאון·
בעוני אולי יראה יי׳ בעוני·
בור בהקיר בור מימיה·
בהלוכתם יזכר אדיריו יכשלו·
ברזות ובני בריעה חבר ומלכיאל
גול יגיל אבי צדיק·
דהוא אדין רחום בעל טעם·
הוצא כל החיה אשר אתך·
החרסיה ויצאת אל גי בן הנם·
הלחות כי מעלה הלחות בבכי·
הביצור הילל ברוש כי נפל ארזי׳
המבוא ומתחת הלשכות האלה׳
המבונים ויאמר ללוים המבונים·
הושר יי׳ נחני בצדקתך·
התעוף עיניך בו ואיננו·
הנתונים ואוציאה אותם על אדו·
הבעוסני ולא שמעתם אלי·
החפשות ויהי עזיהו המלך דד״ה·
וילונו והאנש׳ אשר שלח משה·
ושחצומה ופגע הגבול בהבור·
וצנוף והייתי עטרת תפארת·
ואלול ויאמר יי׳ אלי שקר·
ותרמות ב״ בפסוק·
וסוס גם חסידה בשמים·
ואתוקהא ומדד ארך הבנין·
ותולון ובני שימון אבנון·
ויזואל הראש אחיעזר ויואש·
והכונו לבית אבותכם·
חוקך למה תשיב ידך וימינך·
יצוע ויבן על קיר הבית יצוע·
יעבור ולא ימכרו ממנו·
יעור ותהי עוד מלחמה·
יחואל ומן בני הבן יחואל·
ינועין המה ינועון לאכל·
יבסומו ראש מסבי עמל·
יבשולו כי לא ישנו אם לא ירעו·
לוש וישלח איש בשת·
לדוגים הנני שולח לדוגים׃

לרוב והיה כי יבאו אבהם·
לשור ויהי כבאם כשוב דוד·
לסיג בן אדם היו לי בית ישר׳·
למשוסה מי נתן למשיסה יעקב·
למענותם על גבי חרשו חרשים·
מופעת ומשפט בא אל ארץ·
מבוות ויברח דוד מנוות ברמה׃
נוב בורא נוב שפתים·
צובי חריף ענתות·
נשוות ויאמר יי׳ יען כי גבהו·
נפושסים בני בסי בני מעונים·
שום והנה קמה כל המשפחה·
עשוות והמהר אביגיל ותקח·
עופי ויבאו אל גדליהו המצפת׳·
עניי שמעו זאת השאפים·
עפרון וירדף אביה אחרי·
עתודים פתשגן הכתב·
צעורידם ואדיריהם שלחו·
צעוריה נלכדה מואב השמיעו·
צפועי ויאמר אלי ראה נתתי לך
קרואי ובני אליאב נמואל·
טושק ויהי בשנה החמשית דמלכי׳·
טרוקות לשום ארצם לשמה·
שרותיך אמר יי׳ אם לא שרותיך·
שפרורו ואמרת אלהם בה·
ונטה שמור בני עזיאל מיכה·
שבותם והיה חבל לשארית·
שבות רצית יי׳ ארצך·
שלישום הלא כתבתי לך שלישום׳
הנואון ולמה תנואון את לב·
הרוב אל הרוב עם אדם·
תשוה תשאני אל רוח תרכיבני·

חד מן ו׳ דכתיב י׳ בסוף

תיבותא וקרי׳ ה׳ וסי׳
העמוני וכפר העמוני והעפני·
בי ויאמר דוד מה לי ולכם·
שמעי ויחרף את ישראל ויכהו·
השלשי ואבישי אחי יואב·
ומשי וקרבתי אליכם למשפט׳
ובמראי שבח בחור בילדותך·
ואי פליגא נביאיכם אשר נבאו·

חד מן ב׳ דכתי׳ י׳ בר״ש

תיבות׳ ולא קרי׳ וסי׳·
יצאו נדומהנך בבל ומארץ כשדי׳
יעמדו והיה יעמדו עליו דוגים·

ותרין חילוף חס׳ י׳ בריש

תיבות׳ וקרי׳·
יעשה ויאמר לו חלילה לא תמות·
יעבר כי אמרתם כרתנו ברית·

י״ב הס׳ י׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳

וסימ׳ נמסר באיוב ריש סי׳ ז׳·
וחלופי׳ חד מן מ״ג כתיב י׳ בסוף
ולא קרי׳ וסי׳ נמסר בריש מלכים·

חד מן נ״ו חסרי׳ י׳ באמצע

תיבות׳ וקרי׳ וסי׳·
צוארו וירץ עשו לקראתו·
ועמודו ובן לפאת צפון בארך·
ענו והאיש משה ענו מאד·
בינו וכל העם המלחמה·
תוצאותו וירד יבה אל גבול·
מריבו ה׳ יחתו מריבו·
עלו ב׳ בפסוק·
למשפחתו ויקרב את שבט בנימן·
ואנשו וילך דוד ואנשו קעילה·
בבגדו ויחזק דוד בבגדו·
שמלהו ויקם דוד מהארץ·
רחמו ויאמ׳ דוד אל גד דשמואל·
בשרהו ומאכל שולחנו דמלכים·

ברכו ויעל אחאב לאכל ולשתת׃
בסוסו ויבא נעמן בסוסו·
כפו תכיכה ויעל על הילד·
מזבחתו דמלכי׳ ויבאו כל עם הארץ
בית הבעל·
צפו עורים כלם לא ידעו·
משלו ועתה כה לי פה נאם יי׳·
אלמנתו עצמו לי אלמנתו׃
ימו קורא דגר ולא ילד·
מכרחו ואת כל מכרחו ואת כל
פארתו דגבהה על כן גבהה קומתו
עולתו ומעלות שבעה עולתו·
וחלונו ואלמיו והמורו·
ותמורו ב׳ בפסוק·
בצאתו וגבאיו לא ירפאו·
פרזו נקבת בבטיו ראש פרזו·
שערו כיום עמדך מנגד·
דרשו זה דור דרשו·
חצו ימאסו במו מים·
חסדו ויזכר להם בריתו·
דברו מגיד דברו ליעקב·
צבאו הללוהו כל מלאכו·
חקו אם תרוצים·
בקדשו הן בקדשיו לא יאמין·
עלומו עצמותיו מלאו עלומו·
ויודעו מדוע משדי לא נצפנו·
גבורתו הן אלה קצות דרכיו·
בתחבולתו והוא מסיבות מתהפך·
ואפרוחו יעלעו דם·
פחדו יחפץ זנבו כמו ארז·
בנפו המבינתך יאבר נץ·
חלצו אם לא ברכוני חלצו·
ילדו מי יכין לעורב צידו·
ברגלו קורץ בעינו מלל ברגלו·
בשפתו ינכר שונא·
ארחתו פן תאלף ארחתו·
אדנו אל תלשן עבד·
מרגלתו ותשכב מרגלתו·
כנותו וביומי ארתחשסתא·
חטאו מה יתאונן אדם חי·
ויתו וישנו את טעמו·
וסתו כי הנה הסתו·
שלו שאל ויבא שלו·
השלו ויקם העם כל היום ההוא׃

וחלופי׳ ו׳ כתי׳ י׳ באמצע׳

תיבות ולא קרי׳ וסי
ובחטאתיו דעמרי וילך בכל דרך
ירבעם·
רגליו דיוסף ענו בכבל רגלו·
דבריו דויחשך שלח חשך ויחשיך
דבריו דדכיהל ויקם את דבריו·
שפתיו איש בליעל כרה רעה·
דרכיו העז איש רשע בפניו מציאת
עיניו יש אחד ואין שני׃

ד׳ דאית בהון י׳ במצעות

תיבותא ולא קרינן וסימ׳
ארבעתי׳ ואת הכבש ישלם ארבעתי׳
שבעתים ויהנם ביד הגבענים
מובחתים ועצמות כהנים שרף על
מזבחותים·
התעתים כי התעתים בנפשתיכם׃

חד מן כ״ב דכתי׳ י׳ בריש

תיבותא וקרינן ו׳ וסי׳·
יבאו כי הם ומקניהם יעלו·
יחנני ויאמר בעוד הילד חי·
יפצחו רנו שמים וגילי ארץ·
יאבדו לכן כה אמר ה׳ דמכשלי׳
ישית תנו לה׳ אלהיכם כבוד·
יסודי בקיה ישראל ה׳·
יחיה כה אמר יי׳ הישב בעיר׃

יחיה הישב בעיר הזאת·
ישבי רדי מכבוד ישבי בצמא·
ילבשו בבאם הכהנים ולא יצאו
יהיה וחמשה ועשרים אלף·
וכשלו פרש מעלה ולוב חרב·
יצחר ובני חלאה צרת יצחר·
יחבה ובני שמור אחי ורוהגה·
יאשר ה׳ ישמרהו ויחיהו·
יחדל הלא מעט ימי יחדל·
ישית ב׳ בפסוק·
יבא צדיק הראשון בריבו·
ישאל מחרף עצל לא יחרש·
ירם נשא ההמון ירם לבבו·
ירמות ומבני בני משלם מלוך׃
יקפאון פלוגת׳ דרב נחמן
והיה ביום ההוא לא יהיה אור׃

וחלופי׳ י׳ כתי׳ ו׳ בריש

תיבותא וקרינן י׳ וסי׳ נמסר במשלי׳
ריש סימן י״א·

כ״ד כתי׳ י׳ בסוף תיבותא

וקרינן ו׳ וסי׳
דודי ואחריו אלעזר בן דודי·
במי כי המחיד ה׳ בהר הזה·
ילדתני אמרים לעץ אבי אתה·
תצאי אל תצאי השדה ובדרך
תלכי אל תלכי ב׳ בפסוק·
הלילי הוביש מואב כי חתה·
וזעקי ב׳ בפסוק·
דברי תנינא כי מי עמד בסוד ה׳·
השכחי כי השכחי כי תעלזי·
שוס נחלהיד׳ בפסוק
סבבני אשורנו עתה סבבוני·
ושובי שובו נא אל תהי עולה·
ועדי ושאר דברי שלמה·
וישבי ויבאו אל חלקיה הכהן·
ושפי יכל בשרו מראי·
נפשי פדה נפשי מעבר·
וחיתי ב׳ בפסוק·
למלוכי יונתן לשבניה·
כלוהי בניה בדיה כלוהי·
נשאי כל אלה נשאי נשים·

ה׳ זוגין מן ב׳ ב׳ דכתיב י׳

באמצעות תיבותא וקרי׳ ו׳ וסי׳
האסירים ויאחזוהו פלשתים·
האסירים ויהי כי טוב לבם·
בגיים למה יאמרו הגוים איה
אלהיהם יודע בגיים·
גיים ויאמר ה׳ לה שני גיים·
הכליא וירמיהו בא ויצא·
הכליא ויהי בשלשי׳ ושבע דירמיה
חמיטל בן עשרים ואחת שנה
צדקיהו דמלכים·
חמיטל וחברו בן עשרים ואחת
שנה צדקיהו דסוף ירמיהו·
ישיב ולבני יששכר תולע ופועה
ישיב לכן עמו הלום·

וחלופיהון חד מן ה׳ זוגין

מן ב׳ ב׳ כתיו׳ במצעות תיבותא
וקרינן י׳·
תלונו ובקר וראיתם את כבוד ה׳·
תלונו לכן אתה וכל עדתך·
עניום וכלי כליו רעים הוא·
עניום כי לא לנצח ישכח אביון·
עולם והבאתי אל עולם תנינ׳ דפסו׳
עולם ויען שכניה בן יחיאל·
ושלומות ואחיו לאליעזר רחביהו·
שלומות בני שמעי שלומות יחיאל·
השלושים ואלה מספר הגברים·
השלושים ורוח לבשה את עמשי׃

הד מן ב׳ זוגין מן ג׳ ג׳ דכתי׳
י׳ במצעו תיבותא וקרינן ו׳ נבסר פ׳ וישלח:

וחלופי ב׳ זוגי׳ מן ג״ג דכתי׳
ו׳ במצעות תיבותא וקרינן י׳ וסימני׳

אשוב ג׳ כתי׳ ו׳
יהודה כי הנה בימים ההמה ובעת ההיא·
אבאס גם זרע יעקב ודוד·
עילם והיה באחרית הימים·
ישוב ג׳ כתיב ו׳
התאמין כו כי ישוב זרעך·
וגמול בפרי פי איש ישבע·
הרע ישוב הרע לשוררי׳

כ״ח מלין כתיב י׳ בדניאל
וסימניהון נבסר שם סימן כ׳·

כ״ז מלין דכתיב י׳ בהירק
באמצעות תיבותא וסימני׳
ללין ויאמר בת מי את·
פניאל ויקרא יעקב שם המקום·
יפיל ואם שן עבדו או שן׳
יקימו ובנסע המשכן יקימו·
לשניאה כי תהיין לאיש שתי נשים·
וילינו והאנשים אשר שלח משה
ותיקד כי אש קדחה באפי·
עהידות לי נקם ושלם·
לעביר ועברה העברה לעביר·
לחליק ויצא ירמיהו מירושלם·
גלית ואחר הדלת והמזוזה·
מיניד לשום ארצם לשמה·
יעביר ולא ימכרו ממנו ולא·
וסים גם חסידה בשמים·
ואליעיני וצלתי ואליאל·
משלמית ועדיה בן ירחם·
ידיהון ועבד אדום ואחיהם·
עפרון ו רדף אביה אחרי עפרין קרי
ויריצו ויבשלו הפסח·
מגדיל ישועות מלכו דתהילות·
לשמיע בקול תודה ולספר·
שיחה רשת הבינו לפעמי·
פתחות חלקו מחמאות פיו·
ימיטו מקול אויב מפני עקת·
יקימון כושל יקימון מליך·
היביא עזרא הכהן את התורה·
שבית רצית יי׳ ארצך שבת·
שביתם והיה חבל לשארית·

ג׳ זוגין חד י׳ וחד ל׳ ולית
להון זוגא וסימני׳
ימא וארבע חיון רברבן·
לימא ענה דניאל ואמר·
יקהת לא יסור שבט·
ליקהת עין תלעג לאב·
ידעיך כל ידעיך בעמים·
לידעיך משוך חסדך·

ז׳ יחידאין נסבין י׳ בסוף
תיבותא ופתחין וסימניהון
מקדשי אך אל הפרכת·
וזרועי קרוב צדקי·
חטאתי ראה עניי ועמלי·
ואשמותי אלהים אתה ידעת·
שאגותי כי לפני לחמי·
אחותי הבא כל רעתם·

ד׳ יחידאין נסבין י׳ בסוף
תיבותא בחירק וסימניהון
צוררי אם גמלתי שלמי·
לשדי כי יומם ולילה·
אלופי ואתה אנוש כערכי

ומידעי ב׳ בפסוק׳

כ״ב פסוק לית בהון לא
אריך ולא זעיר פ׳ לא ו׳ ולא י׳ וסימ׳ בלשון ארמי לא תקטל עבדא דשם יהב להון חמיס׳ בהריס׳ והלת מלכין בארעא דכנענאה וביאורם נבסר בפרשת נשא׳

י׳ זוגין מן ג״ג י׳ ברישיהון
וא׳ מ׳ וסימניהון
יהלך במשפטי·
יהלך צדק לפניו יהלך·
יהלך אם יהלך איש על הגחלי׳·
ויהלך ויהי כשמוע אחאב׳
ושאר׳ כלהון נבסרי׳
כל אחד במערכתו·

אלין מלין׳ דכוותיהון
ומשמשי׳ א׳ ב׳ י׳ ברישיהון ן בסופיהו׳ וסימני׳
יאכלון לא יהיה לכהנים הלוים ן·
יאספון תזרח השמש יאספון·
יבהלון תסתיר פניך יבהלון·
יגועון תוסף רוחם יגועון׳
ידחקון ואיש אל אחיו לא ידחקון
יהמיון כי הנה אויביך יהמיון·
יובילון מעבר לנהרי כוש עתרי בה
יזידון וכל העם ישמעו·
יחילון ונבהלו צירים וחבלים יאחזון ב׳ בו׳
יחלומון והיה אחרי כן אשפיך את
יחדלון הקולות יחדלון והברד·
יטפון לכן לא יהלך עוד משליך
יכליון ומצרים אדם ולא אל׳
ילקוטון התן להם ילקוטון·
ילמדון יום אשר עמדת לפני יי״
ימלאון והשקיתי ארץ צפונך בדבך
ינובון עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים·
ישברון בלב אליך ישברון דתהלות
יעדרון וכל ההרים אשר במעדר יעדרון·
יפילון אשחק עליהם ולא יאמינו
יקימון כושל יקימון מליך דאיובי
ירבון אספרם מחול ירבון דתהלות
ירבין ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה לך·
ירומין ושמתי כל הרי לדרך דישעי׳
ירזמון עיניך·
ירוין מדשן ביתיך·
ירשיעון על כל דבר פשע על שור
ישתקשקון בחוצות יתהוללו הרכב
ישקון עגלין ישקון·
ישברון והאכלתי את מוניך את בשרם·
יתמלאון פערו עלי בפיהם בחרפה הכו לחיי·

מערכת אות היוד

יא

יאוניה ב׳ וסימניהון
ואקח את יאזניה·
והשא אותי רוח·
וא׳ ויזניה בן הושעיה·
ויאוניהו ב׳ וסימניהון
וישמעו כל שרי החילים·
ושבעים איש מזקני׳
וא׳ ויזניהו ויבאו אל גדליהו׳

יאור היאור ו׳ מלאי׳ וסי׳ נבס׳ בסדר מקץ·
נואש ד׳ וסימ׳ נבסר בירמיה סימן י״ח·

יב

יבולה ד׳ חסרי׳ את בנתינה וסי׳ נבסר ביחזקאל סימ׳ ל״ד ותלים סוף סימן ס״ז·
יבול ג׳ וסימניהון
ואין יבול בגפנים·
וישחיתו את יבול הארץ׳
יגל יבול ביתו·
יבולה ח׳ וסימני׳ נבסר בריש סדר בחקתי·
יבסי היבסי ה׳ חסרי׳ וסי׳ נבסר בשמואל ב׳ סי׳ ה׳
ואת היבוסי ד׳ וסימני׳
וכנען ילד דנח·
וחכירו דדברי הימים·
ואת היבוסי ישבי ירושלים דיהושע
ואת היבוסי ישב דשפטים·
וייבש ג׳ ב׳ מל׳ וסימני׳ נבסר ביונה ובתלי׳ סימן ק״ב·
ויבש ה׳ וסימני׳ נבסר בתהלים סימן צ׳·
ויבשו ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
וגם נשף בהם ויבשו·
הבה בעשב ויבש·
הן יעצר במים׳
מתחת שרשיו יבשו·
הוביש ד׳ מל׳ וס׳ נבסר ביהושע סוף סימן ד׳ ובריש יואל׳
יבשה ביבשה ג׳ וסי׳ נבסר בשמואל א׳ סוף סימן ל״א׳
יבש ז׳ חסרי׳ בלישניהון וסימני׳ נבסר בסוף שופטים·

יד

יד פסוקי׳ מן ג׳ מלין וסימניהון נבסר בפרשת תצוה·
ידי כ״א וסימניהון נבסר בתלים סימן י״ח וסימן קמ״ד·
ביד רמה ג׳ וס׳ נבס׳ בסדר בשלח ובסדר שלח לך·
ידת ג׳ חסרים וסימניהון נבסר בסדר ויקהל·
ידיו ה׳ חסרים וסימניהון נבסר בסדר כי תשא·
ידיך י״א מלאים וסימניהון נבסר באיוב סימן ד׳ וכל תהלות דכותי׳ מל׳ ב״מה חסרים וסימני׳ נבסר בתלים סימן ל״ב׳
ביד ח׳ וסימני׳ נבסר בעזרא סימן ז׳·
ידינו ו׳ מל׳ וסימני׳ נבסר בסדר בראשית׳
וידיו ד׳ וסימני׳ נבסר בסדר מצורע ואיוב סימן ד׳·
וידי ד׳ וסימני׳ נבסר בסוף סדר בשלח ובריש יחזקאל·
וידו ג׳ וסימניהון נבסר בפרשת תולדות׳
ויד ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נבסר בסדר וישב וביחזקאל סימן כ״א׳
בידיה ג׳ וסי׳ נבסר בסדר ויקהל ובמשלי ריש סימן י״ד·
אל יד ה׳ וסימני׳ נבסר ביחזקאל ריש סימן מ״ח·

תמצא ידך ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימ׳ כ״ה ובתלים סימן כ״א ובקהלת סימן ט׳·
וסמך ידו ד׳ חסרים את וסי״ נמס׳ בסדר ויקר׳·
נטוית יד י״א חסרים את וסימני׳ נמס׳ ביחזקאל סי׳ כ״ה·
שליחות יד ג׳ נסבין את וסי׳ נמס׳ בסדר ואלה שמות·
נשיאת יד ח׳ חסרי׳ את וסי׳ נמס׳ ביחזקאל סימן צ׳·
קנייה מיד ה׳ וסימניהון
מיד בני חמור אבי·
ויוסף הורד מצריימה·
או קנה מיד עמיתך·
ביום קנותך השדה·
כי קניתי את כל אשר·
ושארהון קנייה מאת·
על ידה ג׳ וסימניהון
עזיאל בן יזרחיה·
חשביה שר חצי פלך·
עזור בן יחזקאל·
ועל ידו ח׳ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ג׳·
ובידו ג׳ וסימניהון
ובידו מלא לאמר·
ובידו מקטרת להקטיר·
ובידו היו כלי כסף וכלי זהב דשמו׳·
ביד רמה ג׳ וסי׳ נבסר בסדר בשלח·
ידותון ג׳ כתי׳ ידיתון וסי׳ נמסר בתלים ריש סימן ע״ז׳
ידן ג׳ וסימני׳ נמכר ביואל סימן ד׳·
ולהודות ג׳ וסימניהון
ויתן לפני ארון יי״·
ויהי באחד למחצצרים׳
ויעמד יחזקיהו·
להודות ד׳ כל׳ בלישני׳ וסימ׳
ויתן לפני ארון יי״·
חצות לילה אקום·
הוציאה ממסגר׳
וראשי הלוים·
הודו ה׳ ד׳ כתיב וי״ו וסימני׳
הני׳ אדון והוי׳
כסה שמים הודו·
בסוס הודו׳
הודו על ארץ׳
ויהי כזית הודו·
ידע י״ט וסימ׳ נמסר בתלים סימן צ״ב ובקהלת סימן ט׳·
ידעו י״ב וסי׳ נמכר בירמיה סימן ל״א וכ״רה ב׳ סימן ו׳·
וידעו י״א רפין וסימני׳ נמסר בתלים סימן נ״ט·
ידעתם ד׳ קמצין וסמני׳ נמסר בישעיה סי׳ מ״ח ובירמיה׳ בריש סי׳ ל״ג וסי׳ כלשון תרגו׳ אתית שבעית וקרית ובעסית·
תדעון ד׳ וסי׳ נמסר בסדר קרח ובאיוב סוף סימן י״ט·
ידעון ד׳ וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ ג׳ ובמלכי׳ א׳ סי׳ ה׳ ובמשלי ס״ס׳
ואדעה ו׳ וסימניהון נמסר בסדר מקץ׳
וידע ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ה׳·
ויודע ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר בלק ובדברי הימי׳ ב׳ סי׳ ב׳·
הידעתם ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא׳
ידעת ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בסדר מטות׳

ואדע

וארע ג׳ ובטע׳ וסימניהון
נמסר בירמיה סי׳ ל״ב׳
וידעו ז׳ וסימניהון נמסר
בסדר בראשית׃
ולדעת ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן ג׳׃
הידוע ג׳ מל׳ וסי׳ נמס׳ בסדר
מקץ ועש׳ ובירמיה
סימן י״ג׃
לא נדע ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בא׳
הידעת ח׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ ב׳ סימן ב׳
ובדניאל סוף סימן י׳׳
להודיעותני ד׳ מל׳ כלישני׳
וסימניהון נמס׳
בדניאל סימן ג׳׃
ודעת ד׳ ג׳ קמצין וא׳ פתח
וסי׳ נמסר בישעיה
סימן ל״ג וכתלים בא׳ דרבתי באות
הטי״ת ובקהלת סוף סימן א׳׃
ומדוע י׳ וסי׳ נמס׳ בריש
סדר קרח׃
וידעת ז׳ דגשי׳ וסימניהון
נמסר ביחזקאל
סימן כ״ב׃
יודע י׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בשמואל
א׳ סימן כו״׃
ובדעת ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר כי תשא׃
יודעים ד׳ מל׳
וסימניהון
ושלח לי עצי ארזים׃
כי החיים יודעים׃ ב׳ בפסוק
כי אינם יודעים לעשות רע׳
ונדעה ה׳ בקריאה וסימני׳
נמסר בישעיה סי׳
מ״א וכיונה סימן ז׳ וחד פליגי ונדעה
נרדפה לדעת׃
נודע ג׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר
בתלים סימן ע״ו׃
וידעתן ב׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סי׳ י״ג׃
לא ידעו ב׳ וסימניהון
אם יצאת השדה׳
המעתיק הרים׃
ולא ידעו ג׳ וסימניהון נמסר
בהושע סימן י״א׃
ולא ארע ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן מ״ו׃
דעי ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ל״ב׃
ולא ידעתי ה׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן י״א׃
ולא ידע י״א וסימניהון נמסר
בויקרא׳
ידעו ה׳ קמצין וסימניהון
כי ברעה אל רעה׃
כי אויל עמי אתי׃
הובישו כי תועבה׃
והולכתי עורים׃
המעתיק הרים׃

יה

יהואש סימן מן וישמע
כל הארץ
עד ויעל מעל ירושלם יהואש׃
ומן ויעל מעל ירושל׳ עד יקתאל
יואש ב״ב יהואש וסימניהון
בשנת שלשים ושבע תני׳׃
וישב יהואש קדמאה׳
ומן יקתאל עד הוא בנה אילת
דכו׳ יהואש כ״מא יואש
ויה׳ אמציהו בן׳
וכל קריאה דכוות יואש׃
יה ד׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן צ״ד׃
וביהודה ה׳ וסי׳ נמס׳ במלכים
ב׳ סימן י״ז׃
וכל יהודה ז׳ וסימניהון
ואמרת אליהם׃
ההמת המיתוהו חזקיה׳
ויקד יהושפט אפים׃
ויעשו הלוים וכל׃
ויצא לפני אסא ויאמר לו׳
ויעכרהו עבדיו׃
ולא נעשה כפסח׃
וכל ראשי פסוקים דכוות׃
אל יהודה ו׳ וסי׳ נמסר בירמיה
סוף סימן ל״ה׃
חורי יהודה ד׳ וסימניהון
בגלותו את יכניה׳
ואריבה את חורי׃
מרבים חורי יהודה אגרותיהם׃
וישחט מלך בבל את בני צדקיה׃
ואיש יהודה ו׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ל״ב׃
יהודה וישבי ירושלם ח׳
וסי׳
והלכו ערי יהודה׃
שמעו דבר יי׳׃
ואמרת שמעו דבר יי׳ מלכי׳
ויאמר הקשיבו כל יהודה׳
ויקד יהושפט אפים ארצה׃
וישכימו בבקר ויצאו למדבר תקוע
וישכב יחזקיהו עם אבתיו׃
ויתע מנשה את יהודה׃
ושארהון איש יהוד׳ וישבי ירושלם
ליהודה ולירושלם ד׳ וסימ׳
וכי תאמרון אלי אל יי׳ דמלכים׳
וכי תאמר אלי דישעיה׃
כי עזבו הלוים׃
הלא הוא יחזקיהו דד״ה׳
ואת יהודה ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויגש
וביחזקאל סימן כ״א׃
יהודה ובירושלם ג׳ דסמיכי
בקריאה
וסי׳ נמסר בירמיה סי׳ כז״׃
והיהודים ג׳ וסימניהון
כתיב בה בגוים נשמע׃
והיהודים והסגנים׳
והיהודים אשר בשושן׃
אל כל היהודים ג׳ וסימנ׳
היושבים בארץ׃
וישלח ספרים אל׃ וחברו׳
היהודיים ו׳ כתיב בן וסימני׳
נמס׳ במגלה סי׳ ח׳׃
יהודית ז׳ סימני׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן י״ח׃
יהוזבד ד׳ וסימניהון
יהוזבד בן שמעת׃
ולעבד אדום בנים׃
ועל ידו החזיק׃
ושכר הרביעי׳
יהוחנן ד׳ וסימניהון נמס׳ בד״ה
א׳ ריש סימן כו״׃
וכל עזרא דכו׳ יהוחנן ב״מג
יוחנן וסי׳ שם סימן י׳׃

יו

וליואב ב׳ א׳ מל׳ וא׳
חס׳ וסימניהון
ויזבח שור ומרי׳
ויען המלך שלמה ויאמ׳ לאמו
הכנ׳ מל׳׃
יואחז ד׳ וסימניהון
בשנת שתים ליואש׃
בן יואחז המזכיר׃
בן שלש ועשרים שנה׃
וימלך מלך מצרים׃
יואש י״ו וסימניהון
המלך יואש בן המלך׃
ותקח יהושבע תנ׳ דפסו׳׃
ויתר דברי יואש קדמ׳ דיהרם
ויקומו עבדיו׳
וישכב יהואחז עם אבותיו׃
ויתר דברי יואש דישר׳ קדמ׳׃
וירבעם ישב ב׳ בו׃
ואלישע חלה את חליו׳
שלש פעמים הכהו יואש׳
שתים בשנת שתים׃
ויעש הישר דאמציה׃
ויחי אמציהו קדמ׳ דפסו׳׃
חמש בשנת חמש עשרה
לאמציה ב׳ בפסו׳׃
דבר ולא דבר יי׳׃
וכל תריסר ושפטים וד״ה דכו׳
יואש ושאר יהואש׃
יובל ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בסדר בהר סיני׃
ימים ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
בתלים סי׳ ס״א׃
ליום ד׳ דגשים
וסימניהון
והיו נכונים ליום׃
ופר חטאת תעשה׃
וזה אשר תעשה על׃
נשיא אחד ליום ב׳ בו
ואמרת להם זה האשה׃
באלה תעשו ליום׃
ויצוה המלך צדקיהו׃
ומאכלך אשר תאכלנו׃
שבעת הימים תעשה׃ ההליום׃
ושבעת ימי החג תעשה ב׳ בו׃
וכבש בן שנתו תמים׃
אהה ליום כי קרוב׃
והיו לי אמר יי׳ ליום׃
למזרח הלוים ששה ב׳ בו׃
פתשגן הכתב להנתן׃ וחברו׳
ביום י״א וסימני׳
וידם השמש׳
והצלח ויהי ממחרת ותצלח׃
אפשיטנה פן אפשיטנה ערומה׃
והפכתי חגיכם לאבל׃
ונלחם ויצא יי׳ ונלחם׃
סבלו כי את עול סבלו׳
במריבה אל תקשו לבבכם׳
אלף כי אלף שנים בעיניך׳
זנח יי׳ מזבחו׃
מועד הקרא ביום מועד׳
כרמיה ונתתי לה את כרמיה׃
בימים ההמה ח׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן ג׃
ביום הזה ו׳ וסי׳ נמסר
בסדר נח׃
מומים ומומה ה׳ וסימני׳ נמסר
בסוף סדר בא׃
כהיום ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר וישב׳
ביום ג׳ דמטעין וסי׳ נמסר
בקהלת סי׳ י״ב׃

לארך ימים ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן צ״ג׳
שלשה ימים ד׳ וסימני׳ נמסר
במלכי׳ ב׳ סי׳ ב׳׃
יומים ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימני׳
נמסר בסדר בהעלותך׳
והיה ביום ה׳ וסימניהון נמסר
בריש סדר כי תצא
ובצפניה סימן א׳׃
שלשת ימים ג׳ וסימני׳
ולאתנות האבדות לך׃
וכל אשר לא יבא לשלשת׃
ויקבצו כל איש יהודה׳
ביום השמיני ג׳ ר״פ וסי׳ נמסר
בסדר נשא׃
יום יום ז׳ וסי׳ נמסר בסדר וישב
ובמשלי סימן ח׳׃
בכל יום ג׳ וסימניהון
ואל זועם בכל יום׃
עיני דאבה מני עני קראתיך׃
בכל יום אברכך׃
ויהי מימים ג׳ וסי׳ נמסר ביהושע
ריש סימן כג״׃
למיום ג׳ וסי׳ נמסר בשפטים
סוף סימן י״ט׃
עד היום ט׳ מיחדין וסי׳ נד״ה
ב׳ סימן ב׳׃
למן היום ז׳ וסי׳ נמסר בסדר
וארא וסוף חגי׃
לימים ה׳ דגשין וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן כב״׃
הימים האלה ו׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בזכריה
סימן ח׳ ובריש אחשורש׃
והיה ביום ו׳ בטעם בתריסר
וסימניהון
תקראי והיה ביו׳ ההו׳ נאם יי׳ תקראי׃
אענה את השמים והם יענו׃
בצהרים והבאתי את השמש׃
באחרית והיה באחרית הימים׃
שארית והיה שארית יעקב בקרב
יבשו הבאים׃
ימי שני ז׳ וסי׳ נמסר בסדר ויגש
ובשמואל ב׳ סי׳ י״ט׃
יום אחד י׳ וסי׳ נמס׳ בסוף סדר
תולדות יצחק׃
ועד היום הזה ג׳ וסי׳ נמסר
במלכים ב׳
סימן כא״׃
בימים ד׳ וסי׳ נמסר בספ׳ אלה
הדברי׳ ובמגלה סי׳ ט׳׃
ויהי בימי ה׳ וסי׳ נמסר בסדר
לך לך ובריש רות
ובריש אחשורש׃
ויהי כל ימי ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בראשית׃
ויהיו ימי ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
ויהיו ימי אדם׃
ויהיו ימי תרח׳
ויהיו ימי יצחק׳
ויהי מקץ ימים ג׳ וסימניהון
ויבא קין מפרי׃
וייבש הנחל׃
קום לך פרתה׃
בא בימים ד׳ וסימניהון
ואברהם זקן׃
ויהושע זקן׃
ואתה זקנת באת׃
והמלך דוד זקן׃
עד עצם היום הזה ג׳ וסימ׳
נמסר
ביהושע סימני׃ וכל

וכל ימי ג׳ וסי׳ נמס׳ בסוף יהושע ובשפטים סימן ב׳ ׃

שבעת הימים ח׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ל׳ ׃

וביום הרביעי ג׳ ראשי פסוקים וסימ׳ נמסר בעזרא סימן ח׳ ׃

ביום הקהל ג׳ וסימניהון

ויהן לכם את בריתו ׃
ויתנם יי׳ אלי ׃
ככל אשר שאלת ׃

יונדב ג׳ וסימניהון

ויאמרו לא נשתה יין ׃
ונשב באהלים ונשמע ונעש ׃
לא יכרת איש ׃

יונתי ג׳ וסימניהון נמסר בשיר השירים סימן ב׳ ׃

יונתן ז׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ׳ ובדברי הימים א׳ ריש סימן י׳ ׃

ויוסף ט׳ וסימניהון

ויוסף הורד מצרימה ׃
ויוסף בן שלשים שנה ׃
ויוסף הוא השליט ׃
הם יצאו את העיר ׃
אנכי ארד עמך ׃
ויהי כל נפש יצאי ירך׳ ׃
אלה יעמדו לברך ׃
לבני אסף זכור ויוסף ׃
גאלת בזרוע עמך ׃
וא׳ לשון אוספי וסי׳
ויאמר יואב אל המלך ויוסף יי׳ ׃

ליוסף ח׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן לז״ ׃

יורם יא׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ח׳ ׃

יז

כל לשון הזאה על במ״ד אל וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ט׳ ׃

יזרעאלה ח׳ וסימניהון

ויהי גבולם יזרעאלה ׃
והכסלות ושונם ׃
ויהי עד כה ועד כה ׃
וירץ לפני אליהו ׃
וירכב אליהו וילך ׃
ויבא יהוא ׃
ויכתב אליהם ספר ׃
וישימו את ראשיהם ׃

יזרעאלית ח׳ וסימניהון

וישב דוד עם אכיש ׃
ויולדו לדוד בנים ׃
ויעל שם דוד ׃
ושתי נשי דוד נשבו ׃
ואלה היו בני דוד ׃
וישב ויולדו היזרעאלת כתיב ׃
ויעלו ושתי היזרעלית כתיב ׃
ואלה היזרעאלית כתיב ׃

יח

ויחדו ג׳ וסימניהון נמסר בסדר תרומה ׃

ויחדיו ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מו׳ ׃

יחלתי ה׳ וסימניהון נמסר בתלים בא״ב רבתי באות היו״ד ׃

וין י׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בעמוס סימן ב׳ וכריש אחשורוש ׃

ויין ה׳ ראשי פסוקים וסימניהון נמסר בסדר שלח לך וביחזקאל סימן מ״ד ׃

ויין י״ג וסימניהון

כרמים תטע ועבדת ׃
לחם לא אכלתם ׃
מכל אשר יצא מגפן ׃
ויין ישמח חיים ׃
ויין ישמח לבב אנוש ׃
ויין לנסך רביעית ׃
ויין לנסך שלשית ׃
ויין תקריב לנסך חצי ההין ׃
ויין לא ישתו כל כהן ׃
ויין ושכר אל תשת ׃
ויין ושכר לא שתיתי ׃
ויין וחמר מלא מסך ׃
ויין לברי נפש ׃

אמר המעתיק כך היה כתוב בכל ספרי המסרה דוקני וחדתי שהיו לפני כדלעיל ונתקשיתי טוב׳ בהאי סימנ׳ דבעל המסורת ולא נהירא לן ולא בהיר חדא דהאי פסו׳ ויין ושכר אל תשת לא נמצא בכל קרי׳ אלא ההו׳ דכל אשר יצא מגפן היין ובעל המסורת כתב מכל אשר יצא מגפן הכ״ יין ושכר אל תשת הוא פסוק א אחרינא וזה ליתי׳ בכל הספרי׳ שלנו ואת״ דהוא ההוא דאורית׳ לית׳ דהוא יין ושכר בלא וי״ו ואפילו אם תמצי לומר דהוא בוי״ו לא יתישב לקרות ויין דחסר הכסמך ותוקשה דאיכא יתיר מי״ג ויין דהא איכא ויין מיקבים המכתי דירמיה ויין בתים עשרים אלף דד״ה ויין וסמן דד״ה דוגם ה הקרובי׳ ואת׳ דקריכן ויין בקמץ הוי״ו לית׳ דהא במסורת מני דאיכון ז׳ דקרי׳ ויין מלעיל בקמץ הוי״ו ולית חד מנהון מהכך ואת״ דחסרים וי״ו בכל הספרים שלנו בוי״ו ויין וגם לפיהון הקריאה לא יתישבו להקרות בלא וי״ו על״ל

ויין ושכר ג״ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ א׳

ויין ז׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ה׳ ובנחמיה סימן ה׳ ובד״ה ב׳ סימן י״א ׃

יכ

הוכח ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר קדשי׳ ובאיוב סוף סי׳ ו׳ וריש סימן טו״ ׃

והוכח ו׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳

והוכח אברהם את ׃
אותה הוכחתה לעבדך ׃
ומשובותיך הוכיחוך ׃
אשרי אנוש יוכחנו אלוה ׃
המיראתך יוכיחוך ׃
הוא האשה אשר הבית ׃
ב׳ חסרים ו׳ ושאר׳ חסרי׳ י׳ ׃

יכלתי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא ושפטים סימן א׳ ובתלים סימן מ׳ ׃

יוכלו יא׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימ׳ ז׳ וישעיה סוף סימן י״ו ובירמיה סוף סימן א׳ ׃

ולא יוכל ד׳ וסימניהון נמסר בסדר בא ׃

לא יכול ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וישלח ובישעיה סוף סימן ה״ ׃

ולא אוכל ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סי׳ י״א ׃

יכול ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך ׃

ולא יכלו ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר וארא ובמלכים ב׳ סימן ג׳ וביונה ׃

יכלתי ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויצא ׃

ותוכל ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ ויצא ובירמיה סימן ג׳ ׃

יל

אלה תלדות ד׳ וכתיב כן וסימניהון נמסר בסדר בראשית ׃

מסורתא אחרינא

מן זה ספר תלדות אדם עד תולדת יצחק תולדת כתיב בה״מא תלדו׳ אדם ומן תולדת יצחק עד סופא דספרא תלדות כתיב במ״ב תלדת כתיב חס׳ דחס׳ תלדת עשו תלדת ישמעאל וב׳ כתיב תולדות מל׳ דמל׳ אלה תולדות השמים ואלה התולדות פרץ וג׳ כתיב תלדות ׃

תלדות עשו הוא אדום ׃
ושל אחרין אבי אדום ׃
אלה תלדות יעקב ׃

הלדתם ב׳ חסרי׳ דחסרים וסי׳ נמסר בוארא

הולידו ח׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳

אם אנכי ילדתיהו ׃
ולאבן את ילדתנו ׃
אוי לי אמי כי ילדתני ׃
ועל אבותם המולדים אתם ׃
אשר הולדו בנים ׃
אני היום ילדתיך ׃

יולדו ה׳ וסימניהון נמסר סוף סדר ויחי ׃

ויולדו ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ג׳ ובריש איוב ׃

ללדת ד׳ וסימניהון נמסר בסדר בראשית ובסדר תולדות ובקהלת ריש סימן ג׳ ׃

הלדת ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסי׳

יום הלדת את פרעה ׃
ומלדתיך ביום הלדת ׃
ותשלכי על פני השדה ׃

הוליד יא׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בפרשת פנחס ׃

ילדיו ג׳ וסימניהון

ואת אחד עשר ילדיו ׃
כי בראתו ילדיו ׃
כי ילדיו אל אל ישועו ׃

נולד ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ריש סי׳ י״ג ׃

והילדים ג׳ וסימניהון

הנה אנכי והילדים ׃
והילדים האלה ארבעתם ׃
והנשים והילדים שטא ׃

ויולד ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בסדר בראשית ׃

יולד ג׳ מל׳ ודגש וסי׳ נמסר באיוב סימן ה׳ ׃

הילודים ג׳ ב׳ חסרי׳ וסימני׳ נמס׳ ביהוש׳ סי׳ ה׳

ויולדת ג׳ וסי׳ נמסר בסדר לך לך ובשפט׳ סי׳ י״ג ׃

ים

כים ד׳ וסימניהון

והרשעים כים נגרש ׃
קשת וכידון יחזיקו ׃
וחכרו תרויהון דירמיה ׃
כי גדול כים שברך ׃

והים ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ז׳ ונחמיה סי׳ ט׳ ׃

ועדים ד׳ יחדאין וסימ׳ נמסר בפרשת משפטים ׃

ואת הים ה׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סימ׳ ז׳ ׃

בימים ה׳ דגשים וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סי׳ ל״ב ׃

וימה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר לך לך ׃

הימה ו׳ ביהושע וסי׳ נמסר שם סימן כ״ד ׃

על הים ב׳ ביחזקאל וסי׳ נמסר שם בסוף סיפר׳ ע״ש ׃

וים ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר באיוב סימן כח ׃

ין

יניקה ה׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא ׃

יס

יסד ד׳ וסימניהון

ובשנה הרביעית יסד ׃
בית יי׳ בחדש זיו ׃
ועתה שימו נא לבבכם ׃
כה אמר יי׳ צבאות החזקנה ׃
מיום אחד לחדש השביעי ׃

יסוד ו׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויחי ׃

יסד ד׳ וסימניהון ׃

ומה יענה מלאכי גוי ׃
הנני יסד בציון אבן אבן ׃
כולם הברורים לשערים ׃
והשתיה כדת אין אונס ׃

יסדה ד׳ וסי׳ נמס׳ בישעיה סי׳ נג״ ובתלי׳ סוף סי׳ עח״ ׃

יוספו ד׳ כב״ וסי׳ נמס׳ במלכים א׳ סי׳ ב׳ ע״ש שינוי אתיהון ׃

ויוסף ו׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר בלק ובמלכים א׳ סוף סימן י״ו ׃

ונוסף ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמ׳ וסימ׳ נמסר בריש ואלה שמות ובמשלי סי׳ י״א ׃

יוסף ה׳ חסרי׳ בהוספות וסי׳ נמסר בסדר ויצא ׃

יסף יא׳ בלשון אוספי ג׳ מל׳ וח׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בסדר ויצא

יוסיף יד׳ מל׳ וסימניהון

ידוע תדעו כי לא ׃
ויאמר שאול כה יעשה ׃
ולעמשא תמרו ׃
וישבע המלך שלמה ׃
יוסיף יי׳ שנית ידו ׃

זמח יוסיף עוד דויד דדה׳ •
דבר בליעל יצוק בו •
לב חכם ישכיל •
באשר תמותי אמות •
כי ברב חכמה ב׳ בו •
פני י״י חלקם •
לעבר בך בליעל •
לערץ אנוש מן •

ויוספו ב׳ בתוב׳ בן חס׳ י׳
בתר״ ומל׳ ו׳ וסימני׳

ויחלום יוסף חלום •
ויאמרו לו אחיו •
וג׳ כתיב ויסיפו חס׳ וי״ו ומל׳ י׳
וסימניהון
ויוסיפו דוירעצו וירצצו את בני
ישראל •
ודעבדון בן הלל •
ויוסיפו עוד פלשתים דדה׳ •
וכ׳ מל׳ דמל׳ וסימניהון ויוסיפו
עוד לחטא
כי בי ירבו ימיך •
ושאר׳ יספו כתיב חס׳ דחס׳ •

יוסף ה׳ כ״כ וסימני׳ נמסר
בישעיה סימן כ״ט •

יסיף יד״ כ״כ וסימניהון נמס׳
בשמואל ב׳ סוף ס׳ ג׳
גבי פרשת׳ דקינת דוד על אבנר •

יוסף ג׳ מל׳ בתוספות׳ וסימ׳
נמסר בסדר ויצא •

ותוסף ה׳ ג׳ מל׳ וכ׳ חסרים
וסימ׳ נמסר בסדר
וישב וביחזקאל סימן כג״ •

תוסף ג׳ חס׳׳ וסימניהון
נמס׳ ביחזקאל ס׳ לו״ •

תסף ג׳ מלר׳ וסימני׳ נמסר
בסדר בראשית •

אסף ג׳ מלרע
וסימניהון
בכל אשר שאלת •
כל רעתם בגלגל •
בשלחי את חצי הרעב •

כל אוריתא יוסף במ״ב

יוסף ואינון בחד פסוק ארבעים יבנו
וכל נביאים וכתובי׳ דבו׳ יסיף במ״ד
יוסף וס׳
עליכם יוסף י״י׳ עליכם •
ההרים יום חשך ואפלה •
יואב ויאמר יואב אל המלך •
וחברו ויאמר יואב יוסף י״י׳ על
דדה׳ •

ולא יוסיף ג׳ וסימ׳ נמסר
בתלים ס׳ ע״ז •

ולא אוסיף ד׳ וסימ׳ נמסר
באיוב ריש
סימן מ׳ •

תוסיפון ד׳ וסימ׳ נמסר
בסדר וארא •

ולא יסף ה׳ וסימ׳ נמסר
בסדר וישב
ובשמואל א׳ סימן ט״ו •

ולא יספו ה וסימני׳ נמסר
בשמואל ס׳
ז׳ ובמלכים ב׳ סימן ו׳ •

ולא תוסיף ד׳ וסי׳ נמסר
בישעיה סוף
סימן כד׳ וביחזקאל סימן לו׳ •

והוספתי ד׳ב׳ מלעיל וב׳
מלרע וסימניהון
נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳ ובתלים
סימן ע״א •

תוסיף יג״ וסימניהון נמסר
בפרשת בא ע״ש

תוסיפו ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳
וסימניהון
כי אשר ראיתם •
לא הספו על הדבר •
לא תוסיפו הביא מנחת שוא
עוד תוסיפו סרה •
ב׳ קדמאי חס׳ •

מוסר יב״ פתחין וסימניהון
נמסר בירמיה סימן
ל׳ ובמשלי סימן ז׳ •

ומוסר ה׳ וסימניהון נמסר
בריש משלי •

יע

יעדה ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סו׳ סימן מז״ •

למועד ז׳ רפין וסימ׳ נמסר
בסדר משפטים •

ויועדו ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן יא״ •

ולמועדים ג׳ חסרי״ בלי׳
וסימניהון נמסר
בדברי הימים ב׳ סימן לא״ •

במועדו ד׳ חסרי׳ בלישני׳
וסימניהון נמסר
בפרשת בהעלותך •

יעיאל ד׳ כתיב יעואל וסימ׳
נמסר בד״ה א׳ ס׳ ט׳ •

יען ג׳ בטעם
וסימניהון
יען אשר מלא •
יען אשר לא שמעתם •
יען אשר גבהת •

יועץ ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר ביחזקאל ריש
סימן יא״ ובנחום סימן א׳ •

נועצים ה׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן
יב״ ובמשלי סימן יג״ •

איעצך ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וישמע יתרו
ובירמיה סימן לח״ •

עצות ג׳ וסימניהון
עד אנה אשית •
כי גוי אבד עצות •
עצות מרחוק •

יעקוב ה׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בסדר בחקתי
ובירמיה סימן ל׳ •

ויעקב יד״ וסימניהון
ויעקב נתן לעשו לחם •
ויעקב איש תם יושב •
ויעקב רעה את צאן לבן •
ויעקב תקע את אהלו •
ויעקב נסע סכתה ויבן •
ויעקב קרא לו גלעד •
ויעקב הלך לדרכו ויפגעו •
ויעקב שמע כי טמא •
לך ואספת אל זקני ישר׳ •
ויקברו אתו עשו •
ויעקב ובניו ירדו מצרים •
ויחן אותם וירחמם •
גם זרע יעקב ודוד עבדי •
ויעקב גר בארץ חם •

יעוש ג׳ כתיב יעיש
וסימניהון
ואהליבמה ילדה •
ואלה היו בני אהליבמה •
ובני ידיעאל בלהן •

יף

יפה ה׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל ריש סימן
לא״ ובקהלת סוף סימן ה׳ •

מפתיו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל״
וסימניהון נמסר
בתלים סימן ע״ח •

הופיע ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן נ׳
וסימן צ״ד •

ויפתח חד שום גברא חד
שום קרתא וחד
לישן פתיחה וסימניהון
ויפתח הגלעדי היה •
ויפתח ואשנה •
ויפתח שפתיו עמך •
בהראה פתח וסי׳ כאן דפתח פתח •

יץ

כל ספר בראשית יצא

כ״מא יצא בצרי
והנה דבר י״י׳ אליו לאמר •
וכל שאר אוריתא דכו׳ יצא כ״בב
יצא וסי׳
ויאמר משה אל אהרן דהמחתה •
וישלח מלאכים אל בלעם •
וכל נביאים בר מן תריסר
דכוותהון יצא במ״ט יצא •
מדלתי והיה כל אשר יצא מדלתי
מדלתי והיה היוצא אשר יצא •
מפיכם ואת העם צוה יהושע •
בגפן מכל אשר יצא מגפן •
נא וילך משם דוד מצפה •
רשע באשר יאמר משל •
עתק אל תרבו תדברו •
ממעיך והיה כי ימלאו ימיך •
עמך כי יצא עמך למלחמה •
יצוא ויקצף נעמן וילך •
פליט וישב יהורם המלך •
יהוא ויהי בכלותו לעשות •
ולגדרים ולחצבי האבן •
ישבי והיה י״י׳ עמו בכל אשר •
צפע אל תשמחי פלשת •
בגבור י״י׳ כגבור יצא •
מפי כן יהיה דברי אשר •
בנגה למען ציון לא אחשה •
ומשלו והיה אדירו ממנו •
וכל תריסר וכתובים דכו׳
יצא במ״א יצא •
חשב ממך יצא חשב על י״י׳ •
בשמעך ויהי כשמעך את קול דדה׳
תבוסת ומאלהים היתה תבוסת •
קים בכל הארץ יצא קום •
מחלב יצא מחלב עינימו •
מבטן מי יצא הקרח •
קרן ומן האחת מהן יצא קרן
תחנוניך בתחלת תחנוניך יצא •
בציץ יצא וימל •
בגנת והמלך טב מגנת הביתן •
ומרדכי יצא מלפני המלך •
וכל קהלת דכוותהון יצא
בר מן א׳ יצא
טוב אשר תאחז בזה •

אל יצא ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בשלח
ובמלכים ב׳ ס׳ ט׳ ובמלכי׳ ב׳ ס׳ י׳ •

יצא ג׳ לשון נקבה וקרי׳ לשון
זכר וסימניהון נמסר
בסדר וירא ובירמיה סוף סימן מ״ח
וכדניאל סימן ח׳ •

ויוצא יג״ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בסדר קרח

ויוצא י״ב מל׳ וסימ׳ נמסר
בשופטים סימן ו׳
כפסוק וגדעון בא ובתלי׳ סימן ק״לז •

יצאו י״ד וסימניהון נמסר
בירמיה סימן יז״ •

יצאו ח׳ קמצין וסי׳ נמסר
בהושע סימן ב׳ •

ויצאו ז׳ רפין וסימ׳ נמסר
בסדר בשלח •

ויוציאו ד׳ וסימ׳ נמס׳ באיוב
סימן ח׳

ויוציאו י״ב וסימ׳ נמסר
בסוף סדר אמור •

יצוא ז׳ וסימ׳ נמסר
בסדר נח •

ויוציא ד׳ וסימני׳ בלשון ארמי
נסב כרא דמלכ׳ אבנא
בחדוא וביאורם נמס׳ בסדר ואתחנן
ובתלי׳ סימן ק״ה •

הוציאוה ג׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ וישב
ובישעיה סימן מח״ •

כצאת ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר
משפטים •

ויצאהו ד׳ וסי׳ נמסר בסדר
וירא •

לצאת ג׳ וסי׳ נמסר בפ׳ וישמע
יתרו ובסדר מסעי •

צאו ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ט׳ •

ותוצא ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בראשית •

ויצא ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל
סימן י״ב וסוף חבקוק •

תוצאת ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר
בסדר מסעי ע״ש •

הוצאתיך ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בפרשת
וישמע יתרו •

יוצאי ד׳ מל׳ וסימניהון
ומזבולן יצאי צבא •
ומאשר יוצאי צבא •
באי השבת עם יוצאי השבת •
ויהי לעזיהו חיל •

הלין חסרי׳ בלישן יציאה

וסי׳ נמס׳ בסדר שלח לך וביחזקאל
סימן כח״ •

יוצאים ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן י״ד •

יוצאת ד׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר
כי תבא ובעמוס ס׳ ה״ •

ואוציא ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳
את אבתיכם ממצרים •
אתכם מבית עבדים •
ואוצא אש מתוכך •
בתרא חסר יו״ד •

תצאו ג׳ וסימניהון נמסר
במיכה סימן ד׳ •

והוציאו ז׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ו׳ •

הוצא ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
וירא ובמלכי׳ ב׳ סימן י׳

יצאו ד׳ וסימני׳ נמסר בפר׳
לך לך וביחזק׳ ס׳ מ״ז

יוצא ט׳ מל׳ וסימניהון

המימה הנה יוצא המימה תנינא דסיפר׳ ·
והעתרתי הנה אנכי יוצא מעמך ·
כחצות הלילה אנכי יוצא ·
ויריחו סוגרת ומסוגרת ·
השמרים ויראו השמרים איש יוצא
אוהב וכל ישראל ויהודה אוהב את דוד ·
ובא המלך דוד קדמ׳ דפסו׳ ·
צא ועתה קום צא ודבר ·
ברק ומן האש יוצא ברק ·
וכל כתו׳ דכו׳ מ׳ל בב״א חס״
והוא כחתן יצא מחפתו ·

ולא תצא ו׳ וסי׳ נמס׳ ביחזקאל ס׳ כ״ד ותלי׳ ס׳ כ״ד ·
ויוציאנו ג׳ ומשניין וסימני׳ נמסר בסדר חקה ·
יצאתם ד׳ בל״יש׳ וסימ׳ נמסר בסדר בא ·
והוצא ו׳ חסרי׳ יוד בלי׳ נסימ׳ נמסר בסדר כי תצא ·
ויצחקן ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר חיי שרה ·

חד מן ס״ג בלשון יציאה
דכל חד וחד לית דכו׳ וסימניהון

תוצא ויאמר אלהי׳ תוצא הארץ ·
הוצא כל החיה אשר אתך ·
והוצא ועתה לכה ואשלחך ·
ותצא ואם אין תצא אש ·
ואצא ואקום ואצא אל הבקעה ·
ליוצא ובעתים ההם אין שלום ·
וליוצא כי לפני הימים ההם שכר ·
כמוצא שש אנכי על אמרתיך ·
התוציא מזרות בעתו ·
ויצא וירמיהו בא ויצא בתוך העם
ממוצא. כי לא ממוצא ·
שיוצא יש רעה ראיתי ·
מן מוצא ותדע ותשכל מן מו׳ ·
ויצאתי אחריו והכתיו ·
ויצאנו ויאמרו אליו זקני ·
ויצאו עלו הסוסים והתהללו ·
ויצאו ויאמר יי׳ אלי אם ·
ויצאו ואת חמור ואת שכם ·
ואצאה עתה חכמה ומדע תן לי ·
ואצאה בשער הגיע לילה ·
ויצאה ומי יתן את העם הזה ·
הצאה מימים רבים תפקד ·
הוציאה ממסגר נפשי להודות ·
הוצאה לבנכה אמר יי׳ כיר ·
הוצאתיה נאם יי׳ צבאות ·
והוצאת מלמעל כי תשוב אל אל רוחך ·
והוצאתי מן העמים וקבצתים ·
והוציאהו והושיבו שני אנשים ·
והוציאני וכלה את מדות הבית ·
והוצאתו אתה הוא יי׳ האלהים ·
והוציאני ואיש משך בקשת דמלכי׳
להוציאהו וישלחו ויקחו את ירמיהו
והוצאת ויאמר אליה אליהו ·
הוציאי מלמעל וישלח מלך יריחו ·
ובהוציאם את הכסף המובא ·
הוציאני צרות לבבי הרחיבו ·
בצאתי ויאמר אליו משה ·
תוציאני מרשת זו טמנו לי ·
תוצאות האל לנו אל למשעות ·
ותוציאנו הרכבת אנוש לראשנו ·
מצאתיך עתה יחרדו האיין ·
צאתך ויתר תהיה לך על ·
צאת אם רחץ אדני את ·
צאת וענת שעורים תאמנה ·
ולצאת עודני היום חזק ·

צאינה וראינה בנות ציון ·
צאתם ויצאו שרי פלשתים ·
מוצאת היא מוצאת והיא ·
מוצאת ויוסף עוד אחימעץ ·
כמוצאת אני חומה ושדי ·
ויצאת עוד אבנך ונבנת ·
כמוצאי והוצאת כליך כבלי ·
מוציאו אל מוציאו ממצרים ·
ומוציאי סוסים ממצרים ·
מוציאם אל מוציאם ממצרים ·
יוציאום ומהם על כלי העבדה ·
מוצאך ידעת את אבנר בן נר ·
מוצאות והנה כל הנשי׳ אשר נשארו
ומוצאותיו ואתה בית לחם אפרתה ·
במוצאכם ויצו גם את השני ·
ומוצאיו ואם נכלמו מכל ·
מוצאיהן ודרך לפניהם כבראה ·
מוצאיהם ויכתב משה את מוצאיהם למוצאיהם ב׳ בפסוק ·

ישחק ד׳ כנוי ליצחק וסי׳ נמסר בירמיה סוף סימן ל״ג ובעמוס סימ׳ ז׳ ובתלים סימן ק״ה ·
ויצרך ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סימ׳ מ״ג ·

יצר ד׳ חסרים וסימניהון

יצר הארץ ועושה ·
כי בטח יצר יצרו ·
יצר עין הלא יביט ·
יצר עמל עלי חק ·

והצתי אש ו׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ נמסר בירמיה סוף סימן כ״א ·
ויקץ ג׳ חסרים וסי׳ נמסר בתלים סימן ע״ח ·
הקיצתי ג׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סימן ג׳ ·
הקיצה ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן מ״ד וסימן נ״ט ·
תוקד ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר צו ·
ויקרא ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וא׳ כתי׳ א׳ וסי׳ נמסר בדניאל סימן ה׳ ·
מקשי ג׳ חסרים בל״יש׳ וסימ׳ נמסר בתלי׳ סי׳ קמ״א ·
ירא ד׳ וסמני׳ בלשון ארמי מלכא חכמא שגיא פיקודוהי וביאור׳ נמסר במשלי סי׳ ג׳ ·
יראתם ג׳ וסימני׳ בלשון ארמי חרבא דמשה נורא וביאור׳ נמסר בסדר בהעלותך ·

ונורא ו׳ וסימניהון

לא תערוץ מפניהם ·
איום כי גדול יום יי׳ ·
ונורא כי גדול יי׳ ומהלל דד״ה ·
נערץ אל נערץ בסוד קדושי׳ ·
פדות שלח לעמו ·
יודו שמך גדול ונורא ·

ויראו ד׳ חסרים וסימניהון

ביום ההוא גדל יי׳ את יהושע ·
ויראו כל ישראל מאד ·
ויאמר והנה שמי ·
ויראו כל הגוים ·
וכל שמואל דכו׳ במ״א
וכל איש ישראל ·

וייראוך ד׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ״ה ·

וייראו י״ב וסימני׳ נמסר בסדר וישלח ·
וייראו ה׳ רפין וסימני׳ נמסר בסדר דברים ובסוף מיכה ·
יראו ג׳ וסימני׳ נמסר סוף יהושע סימן כ״ד ·

ואירא ג׳ וסימניהון

כי ערום אנכי ·
על כן זחלתי ואירא ·
ואירא הרבה מאד ·

לא תירא ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא וביחזקאל סימן ג׳ ·
וייראו ה׳ קמצין וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סימ׳ מ״א ·
וירדו ז׳ וסימני׳ נמסר בסדר קרח ·
ותורד ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר חיי שרה ·
ויורד ו׳ ה׳ מנהון מל׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סי׳ ז׳ ·
ירדו ה׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן נ״ה ·
הורד ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ובתלי׳ סי׳ נ״ ·
נרדה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר נח ובסדר מקץ ו ובשמואל א׳ סימן י״ד ·
וירד ג׳ פתחין וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ב ובמשלי ריש סימן ל׳ ·

ירידה על י״ו בלי׳ וסימניהון

העיט וירד העיט על הפגרים ·
כדה ותרד כדה על ידה ותשקהו
סיני וירד יי׳ על הר סיני ·
הטל וברדת הטל על המחנה לילה ·
הערבה והירדים על ים הערבה ·
יוצא כי הנה יוצא ממקומו ·
ירדת ועל הר סיני ירדת ·
בשמן הטוב על הראש ·
כטל חרמון שיורד על הררי ציון
מחר רדו עליהם דד״ה ·
לרחוץ ותרד בת פרעה לרחץ ·
וירדתי על ההרים ·
לשכת וירד בית המלך אל לשכת
שלשה מן השלשים ראש דד״ה ·

ירידה שמה ג׳ וסימני׳ נמסר במקץ ·
ירדי ג׳ חסרים וסימני׳ נמסר בתלים סימן קט״ו ·

במורד ג׳ וסימניהון

הם במורד בית חורון ·
כי במורד חורונים צרי צעקת ·
כמים מוגרים במורד ·

והירדן ג׳ וסימניהון

והערבה והירדן וגבול ·
והירדן יגבל אתו ·
והירדן מלא על כל גדותיו ·

הירדנה ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מסעי ובמלכים ב׳ סימן ב׳ ·
את הירדן הזה ו׳ וסי׳ נמסר בסדר וילך

ירה ז׳ חסרי׳ בל״יש׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״א ·

כאן היה ראוי להיות ערך תורה שהוא ירה אמנם הוא בערך תו עס״

ויורנו ג׳ וסימני׳ נמסר במיכה ריש סימן ד׳ ·
וירח ט׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ב ·
ירחים ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר שמות ובאיוב סי׳ ל״ט ·
בירח ד׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן ז׳ ·
יריחו כל יהושע חסרים יוד וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן כ״ה ע״ש ·
ירוק ג׳ ב׳ חסרים וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר מצורע ובאיוב סימן ל״ט ·
ירושלים ה׳ מל׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״ו ובד״ה ב׳ ריש סימן כ״ה ·
ירושלימה ה׳ ד׳ מנהון חסרים וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן ל״ו ·
ובירושלם כ״א וסימני׳

בחברון מלך דשמואל ·
והימים אשר מלך דוד דמלכים ·
וחברו דד״ה ·
וישם את פסל דמנשה וחברו דד״ה ·
וגם את האבות ·
והיה כי יבצע יי׳ את כל ·
וחפרה הלבנה ובושה ·
הגידו ביהודה ובירושלם ·
כן אנכי אנחמכם ·
ואם נביאים הם ·
בגדה יהודה דמלאכי ·
והיה כל אשר יקרא ·
ועתה שלח ליי׳ איש ·
ויתנו קול ביהודה ·
ויסר את אלהי הנכר דמנשה דד״ה ·
ולתת לנו גדר ביהודה ·
והצרים ישבו דעזרא ·
צאן ההר דעזרא ·
ובירושלם ישבו דד״ה ·
וחברו דעזרא ·

ולירושלם ח׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן ל״ו ובירמיה סימן ד׳ ·
ירושלם ח׳ קמץ וסימני׳ נמסר בתלים סימן ע״ט ·
אל ירושלם י״ג וסימני׳ נמסר בסוף זכריה ·
שיבה לירושלם ה׳ וסימ׳

ושבתי לירושלם ברחמים ·
וישב יהושפט ·
וינתץ המזבחות ·
ואלה בני המדינה וחברו ·

ליהודה ולירושלם ח׳ וסי׳ נמסר בערך יהודה ·
יהודה וירושלם ח׳ נמסר בערך יהודה ·
ירמות ד׳ וסימניהון

ובני נגר ·
בני ידותן גדליהו ·

בני מושי הראשון׃
לחמשה עשר לירמות׃
וכל עזרא דכוות׃

ירימות ׳מ״ל וסימניהון
וירימות ואליה׃
ובני מושי ירימות׃
האחרון׃
להימן ידותון׃
לנפתלי׃
מחלת מוכרי׃

ירמיהו ג׳ ר״פ וסימניהון
וירמיהו לקח מגלה אחרת׃
וירמיהו בא ויוצא בתוך׃
וירמיהו היה כלוא׃

על ירמיהו ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ י״א

ירמיה ב׳ וסימניהון
משמנה הרביעי׃
אני דניאל בינותי׃
וכל עזרא דכו׳ ומן בראשית במלכו׳ עד כה אמר יי׳ אל אחאב בן קוליה דכו׳ ירמיה׃

יריעות ה׳ מ״ל וסימניהון נמסר בסדר ויקהל׃

וירש ז׳ חסרי׳ יוד וסימניהון ביהושע סימן י״ט׃

וירשו ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר ביהושע ריש סימן י״ב׃

וירשוה ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ס״ה׃

רש ג׳ וסימניהון נמסר בסדר דברים׃

והורשתם ד׳ וסימניהון
את כל ישבי׃
את הארץ וישבתם׃
ואתם תקומו מהאורב׃
והורשתם לבניכם׃

ויש ז׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר בהעלותך ובנחמיה סימן ד׳ בסוף׃

ישנו ד׳ וסימניהון נמסר בריש סדר אתם נצבים ובשמואל א׳ סימן יד׳ ובמגלה סימן י״ג׃

ישבו ך׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים׃

ישב ך׳ ה׳ מנהון קמצ׳ וסימניהון
אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב ב׳ בו׃
בשחת ויהי בשחת אלהים׃
גלעד בעבר הירדן שכן׃
מספר ויהי מספר הימים׃
לא יחיה ואיש ואשה לא יחיה דוד׃
המלך ויהי כי ישב המלך בביתו׃
וחברו ויהי כאשר ישב דויד׃
על כסא וגם ישב שלמה על׃
על כסא ושלמה ישב על כסא׃
כי ששת כי ששת חדשים ישב עם יואב׃
וירבעם וישכב יואש עם אבתיו׃
המעלה ולא אמרו איה יי׳׃
מדברה ולמזרח ישב עד לבא׃
מלך אלהים על גוים אלהים׃
וה׳ קמצי׳ סימני׳ נמסר בירמיה׃

ס׳ מ״ח ותלים סימן כ״ט׃

לישבי הארץ הזאת ג׳ וס׳ נמסר בשפטים סימן ג׳׃

וישבו ד׳ וסימניהון נמסר בסדר שלח׃ וביחזקאל סימן ל״ג ובזכריה סימן ז׳׃

וישב כ״ה וסימניהון
הרכוש וישב את כל הרכוש׃
אבימלך ויקח אבימלך צאן׃
ומשקים וישב את שר המשקים׃
השב ויאמר השב ידך׃
מים כי בא סוס פרעה׃
משה ויענו כל העם יחדו׃
דעת וישב אלהים את׃
הכסף וישב את אלף ומאה׃
אלף וישב את הכסף לאמו׃
ויונתן לא שמע בהשביע׃
לשקר ודוד אמר אך לשקר׃
צדוק וישב צדוק ואביתר׃
בצדקתי וישב יי׳ לי כצדקתי׃
בניהו ויבא בניהו אל׃
יואש וישב יואש בן יהואחז׃
שלמנאסר עליו עלה שלמנאסר׃
ישעיהו ויקרא ישעיהו הנביא דמלכים׃
שפן ויבא שפן הספר אל המלך׃
נדנה וישב חרבו אל נדנה׃
המקדש וישב אתי דרך השער׃
כצדקי וישב יי׳ לי כצדקי׃
אונם וישב עליהם את אונם׃
יעתר אל אלוה וירצהו׃
מורה רשעים מלך הכס׃

וישב ה׳ ד׳ מלעיל וא׳ מלרע וסימניהון נמסר בסדר ויגש׃

ונשב ג׳ בנביא׳ ובכתובי׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״ה׃

ישבות ד׳ וסימנ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ו׃

לשבתך ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר בשלח׃

ותשב י״ב וסימניהון נמסר בסדר וישב ושמואל ב׳ סימן יג׳׃

ישב בחולם ה׳ בקריאה וסימניהון בשפטים ריש סימן ז׳׃

ואשב ה׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב׃

ולוישבי ג׳ וסימניהון
למען הרגיע את׃
יהוה מקור נפתח׃
לך יי׳ הצדקה׃

ישבת ז׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בסדר מצורע ובירמיה סימן מ״ח׃

יושב י״ו מ״ל בתורה וסימ׳ בסדר וחי׳ וא׳ חס׳ ביהושע וסימ׳
ורכב ברזל בכל הכנעני׃
וכל שופטים דכוות׳ חסרי׳ ב״מ מ״ל וסימניהון נמסר בשופטים סימן א׳׃
וח׳ מ״ל בשמואל וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ט׳׃

מלכים כולהון חסרים׃
וה׳ חסרי׳ בירמיה וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ׳׃
וכל יחזקאל מ״ל בר מא
כתוך בית הברי׃
וה׳ חסרי׳ בישעיה וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן ו׳׃
וב׳ חסרי׳ בתריסר וסימניהון
והשפלה ישב׃
ותפארת ישב ירושלם׃
ובדה״י כולהון מ״ל בר מא חסר
מבא וייצר את רבה׃
וב׳ מ״ל בתהלות וסימניהון
יושב בשמים ישחק׃
ואתה קדוש יושב׃
וב׳ מ״ל במשלי וסימניהון
והוא יושב לבטח׃
מלך יושב על כסא׃
וא׳ חסר באיוב וסימ׳
והוא ישב בתוך האפר׃
וא׳ חסר בעזרא וסימ׳
ואני ישב משמם עד׃
וא׳ חסר במגלת אסתר׃
ובקבץ בתולות׃

היושב ב׳ מ״ל וסימניהון
כי כה אמר יי׳ אל המלך היושב ב׳ בו׃
וכל יהושע ושופטי׳ וכתובי׳ דכו׳ מ״ל בר מא חס׳
ורכב ברזל בכל הכנעני׃

ואת יושבי ט׳ וסימניהון נמסר בשופטים סימן א׳׃

ויושבי ל״ד מ״ל וסימניהון
היבוסי יושבי ירושלם דיהושע
וילך משם אל יושבי דביר דשפטים׃
ואת יושבי יבלעם ואת׃
ואת יושבי מגדו ב׳ בו׃
את יושבי קטרון׃
ואת יושבי נהלל ב׳ בו׃
ואת יושבי צידון ואת תנינא דפסו׳
ויתפקד העם והנה אין שם׃
משלחו שם העדה שנים׃
וימצאו מושבי יבש גלעד׃
משלחו מלאכים אל יושבי קרית יערים׃
ויוציאו את עצמות כלוי׳
הנני קולע את׃
יוצר עליכם׃
והכיתי את יושבי העיר הזאת׃
אמר אל איש יהודה׃
על הארץ כרתים עלה׃
ושלמתי לבבל׃
בהכותי את כל יושבי בה׃
לא אמיט אדם עוד׃
שמעו דבר יי׳ דהוייתה בימיכם׃
הנוגע בארץ ותמג׃
ותשא הארץ מפניו׃
את הכברים׃
והלכו יושבי עיר אחת אל אחת׃
וכריעה ושמעה׃
ארץ פרי למלחה׃
אשרי יושבי׃
הבריחו את יושבי גת ב׳ בו׃
ממלכו יושבי ירושלם׃
בברית אלהים׃
ולא נעשה פסח כמהו דדה״׃

וישביה ו׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימ׳ ס׳׃

ובמיכה סו׳ סי׳ ו׳׃

משבתיכם ג׳ ב׳ כ׳ וסימני׳ נמסר בריש פרשת ויקהל׃

וכל ישבי ח׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ז׳׃

את כל יושבי הארץ ד׳ דסמ׳ בקריא׳ וסימניהון נמסר ביהושע סוף סי׳ ט׳׃

ישיבה לארץ ד׳ וסימ׳ נמס׳ בישעיה סוף סימ׳ ג׳ ובאיוב ריש סימן ג׳׃

ישיבה בית דוקא ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישב ובירמיה סימן ל״׃

מושבך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר תולדות ובסדר בלק ובשמואל א׳ סימן כ׳׃

מושבי ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳
לבד משבי הגבעתי׃
ויתפקד העם׃
וימצאו מושבי׃
קדמ׳ חסר׃

יושבים י׳ מ״ל בליש׳ וסימניהון
ואמרה לכם דשפטים׃
ואוריד באביר יושבים׃
שם כל השרים יושבים׃
ואבא אל הגולה הני׳ דפסו׳
וזקני ישראל יושבים׃
וזקני יהודה יושבים׃
וישמחו כל קהל יהודה דד״ה
והיו שבים הראשונים דד״ה
ומלך ישראל ויהושפט דד״ה׃
והגתנים יושבים׃

ישבו ג׳ וסימניהון נמסר בצפניה סימן א׳׃

והישבים ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״ד׃

על יושבי ח׳ וסימניהון
ונסבו בתיהם לאחרים׃
שמעו את דברי הברית׃
ופקדתי עליו ועל׃
כה אמר יי׳ צבאות׃
כאשר נתת׃
ויעבדו בני עמון ומואב׃
כי לא אחמול עוד׃
ובמלכות אחשורש׃

וישן ג׳ ב׳ קמ׳ וא׳ פתח וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׃

וישנו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן נא׳׃

שנת ה׳ בלשון שינה וסימנ׳ נמסר בירמיה סימ׳ נ״א ובתלים קל״ב ובמגלה ריש סימן ו׳׃

ישועת ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ובתלים סימן י״ד׃

ישועות ז׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בתלים סימ׳ קי״ו׃

ישע ה׳ פתחי׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ מ״ח׃

ישעה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ט ובתלים סימן ל״ה ובאיוב סימן ל׳׃

הישימות ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כ״ה׃

הישועה ג׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל א׳ ס״מ י״ד ובישעיה סימן יב׳ •

וישע ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ובשמואל ב׳ סימן ח׳ ובאיוב סימן ה׳ •

נושע ג׳ ב׳ פתח׳ וא׳ קמ׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ נ״ה •

ויושיעם ד׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן י״ד ובתלים סימן קו׳ •

והושע ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן יא״ •

ויושיענו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳ •

ישר ג׳ פתחי׳ וסימניהון בלשון ארמי׳ פחרוהא אתיהיבת לקהלא וביאורם נמסר בירמיה סימן כז״ •

ומישרים ג׳ וסימניהון

וידעתי אלהי כי אתה בוחן •
לקחת מוסר השכל •
אז תבין צדק ומשפט •

מישור י׳ מל׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ ס׳ ד׳ •

לישרים ג׳ וסי׳ נמסר בתלי׳ ריש סימן לג״ •

ויושר ג׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר בלק •

וישראל לג״ וסימניהון

וישראל אהב את יוסף •
וישראל עשה חיל •
וישראל הוא ידע •
אם במרד אם במעל •
וישראל עמדים על ההר •
ויקם המלך •
יהודה וישראל רבים כחול •
וישראל חנים בעין דאר •
וישב יהודה וישראל לבטח •
ויהי בעלות המנחה •
שבט נחלתו יי׳ צבאות •
בימיו תושע יהודה •
וישראל לבזזים הלא יי׳ זו •
וישראל לגדופים •
ועתה שמע יעקב עבדי •
זכר אלה יעקב וישר׳ ב׳ בו •
למען עבדי יעקב וישר׳ בחירי •
יוצרך מבטן •
וישראל לא יכירנו •
וישראל לא נבחר מבני •
וישראל ואפרים יכשלו בעונם תנינא דפסו׳ •
וישראל גלה יגלה מעל וחברו גלה יגלה מעל •
בני יצחק עשו וישראל דד״ה •
שמרה זאת לעולם •
וילכו הרצים באגרות •
ויתר דברי אמציהו •
ויתר דברי יחזקיהו דד״ה •
ויתר דבריו וכל דרכיו דאחז דד״ה •
ולא נעשה פסח דד״ה •
וישראל לא אבה לי •

בית ישראל ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר חקה • וכל ירמיה ויחזקאל דכוות׳ בית ישראל בר מן יז״ בני ישראל וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מה״ וכל ריש תריסר עד צר וסביב הארץ דכוות׳ בני ישראל ב״מ ד בית ישראל וסימניהון

יזרעאל ויאמר יי׳ אלי קרא •
ארחם ותהר עוד ותלד •
סבבוני בכחש אפרים •
שמעו ואת הכהנים והקשיבו •

ומן צר וסביב הארץ ועד סוף סיפרא דכוו׳ בית ישראל בר מן ד׳ בני ישראל וסימניהון

יציל כה אמר יי׳ כאשר •
כושיים הלא כבני כושיים •
וקטר מחמץ תודה •
יולדה לכן יתנם עד עת •

לבית ישראל ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן צח״ •

מבית ישראל ו׳ וסימני׳

איש איש מבית ישר׳ דישחט •
יאכל ואיש איש מבית ישראל ומן הגר •
יעלה עלה ואליהם תאמר איש איש •
יקריב דבר אל אהרן ואל בניו •
לבן דבר אתם ואמרת אליהם •
וינזר כי איש איש מבית ישראל ומהגר •

ובני ישראל ט״ו במצעות פסוק וסימני׳ נמסר בסדר פנחס וביהושע ריש סימן ב׳ •

ובישראל ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן לב״

וכל ישראל לה״ מצעו׳ פסו׳ וסימני׳

ורגבהו כל אנשי •
וכל ישראל עברים בחרבה •
ויקח יהושע את עכן בן זרח •
כי לכד הארב את העיר •
וינגעו יהושע וכל ישר׳ עמו •
ויעבר יהושע דמקדה •
וחברו ויעבר יהושע דלבנה •
ויעבר יהושע דעגלונה •
ויעל יהושע דעגלונה •
וישב יהושע דדבירה •
וישב יהושע דאל המחנה וחברו •
וישב יהושע דאל המחנה •
וישמע שאול דהפלשתי •
וישמע בן שאול כי מת •
וידעו כל העם וכל ישראל •
וכל ישראל נסו איש לאהליו •
והמלך וכל ישראל עמו זבחים •
ויעש שלמה בעת ההיא •
וכל ישראל משחקים לפני •
כי ששת חדשי׳ ישב שם יואב •
ונדב וכל יש׳ צרים על גבתון •
ויעלה עמדי וכל ישראל עמו מגבהון •
ויתקשר יהוא בן יהושפט •
ויעל דוד בעלתה אל קרית יערים דד״ה •
ויעש שלמה את החג דד״ה •
ויהי בהכין מלכות רחבעם •
וישלחו ויקראו לו ויבא ירבעם •
ויקם אביה מעל להר צמרים •
ויריעו איש יהודה ויהי בהריע •
וישבו הכהנים והלוים •
וחברו וישבו הכהנים והלוים •
ויקם עזרא וישבע •
והכהנים על משמרותם •
וילך דוד וכל ישראל עמו ירושלם היא יבוס •
ואשקולה להם את הכסף •

וכל ר״פ דכוות׳ :

על כל ישראל ז׳ וסימ׳ נמסר במלכים א סימן י״ב •

ארץ ישראל ג׳ בספר יחזקאל וסי׳

יהודה וארץ ישראל •
במראות אלהים הביאני •
ופאת קדים מבין •

עדת ישראל י״א וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא •

אל כל עדת בני ישר׳ ג׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח •

סימן

ונראה כבוד יי׳ •
יען לא האמנתם לעיני בני ישראל •
אז ידבר יהושע׳ לעיני ישראל •
וייטב הדבר בעיני בני ישראל •
וידבר גם אבנר בעיני ישראל •

י״ח זוגין משמשין ישראל ולית זוגא וסימניהון

ואת ישראל ויאמר אל משה •
ולזקני ישראל ויהי ביום השמיני •
ושמע ישראל וידבר משה •
בני ישראל ועבד הלוי •
ואת בני ישר׳ עלו אלי ועזרוני •
ואל איש ישראל ויבאו אל •
ואלהי ישראל ויען עלי ויאמר •
ומלכי ישראל וילכו בחקות •
ובאלהי ישראל שמעו זאת •
בתוך בני ישראל כי לא יהיה •
ושבטי ישראל ודבר אליהם •
ולבני ישראל ואהה בן אדם •
בהרי ישראל ועשיתי אתם •
בבית ישראל ראיתי שערוריה •
שרית ישראל כל אלה אנשי •
וארץ ישראל יהודה וארץ •
ואתה ישראל עבדי יעקב •
שבטי ישראל משא דבר •
ומלך לישראל ובנבא פתגמא התיכונא •

אמירה לבית ישר׳ ג׳ וסי׳

אנכי מחלל את מקדש •
לא למענכם אני עשה •
דרשוני וחיו •

אמירה לבני ישר׳ ה׳ וסמ׳ נמסר בפרשת ואלה שמות •

ולישראל ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו •

את עמי את ישר׳ ו׳ וסימ׳

אתה תרעה את עמי •
וחברו דשמואל •
בכל אשר התהלכתי •
למן היום אשר הוצאתי •
על כל שכני הרעים •
ובנביאי שמרון •

ואל בני ישר׳ תדבר לאמר ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא •

דבור אל כל בני ישראל ה׳ בתורה וסימניהון

ויהי כדבר אהרן •
ויכל משה לדבר •
ויתאבלו העם מאד •
אלה הדברי׳ אשר דריש סיפר׳ •
וילך משה וידבר •

לא מבני ישר׳ המה ג׳ וסי׳

לא נסור אל עיר •
והגבענים לא מבני •
כל העם הנותר דמלכים •

אל כל ישראל ד׳ וסימני׳

אלה הדברים דריש ספרא •
ויקרא משה אל כל •
אתה ראיתם •
וילך משה וידבר •
ויכל משה לדבר •

על בני ישראל ז׳ וסימניהון נמס׳ בסדר נשא ובריש נחמיה •

אל ישראל ז׳ וסימניהון נמסר בסדר ויחי •

דבר אל בני ישראל ו׳ חסרי׳ לאמר וסימ׳ נמסר בסדר בשלח •

דבר אל בני ישרא׳ ואמרת אליהם י״ג בתו׳ וסימני׳ נמכר בריש סדר ויקרא •

כל יצא צבא בישר׳ ג׳ וסימ׳

תפקדו אתם לצבאתם •
ויהיו כל פקודי ישראל •
שאו את ראש כל •

העם ישראל ג׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ ס׳ ין״ •

שבטי בני ישראל ג׳ וסימ׳

והיו לאחד מבני •
והרימו לכם •
ויעשו בן בני •

קדוש ישראל לא״ בליש׳ וסימניהון

הוי גוי חוטא עם כבד •
לכן כאכל קש לשון •
ימהר יחישה מעשהו •
ונשען על יי׳ •
צהלי ורני ישבת •
ישעה האדם על עשהו •
ויספו ענוים ביי׳ שמחה •
לכן כה אמר יי׳ בשובה ונחת •
סורו מני דרך הטו •
הוי הירדים מצרים לעזרה •
את מי חרפת וגדפת דמלכים •
אל הראי תולעת יעקב •
תזרם ורוח תשאם וסערה •
למען יראו וידעו וישימו •
כי אני יי׳ אלהיך קדוש •
כה אמר יי׳ גאלכם •
האותיות שאלוני •
גאלנו יי׳ צבאות שמו •
כה אמר גאלך •
כי בעליך עשיך •
הן גוי לא תדע תקרא •
והלכו אליך שחוח •
כי לי איים קוו •
את מי חרפת דישעיה
וישמיעו אל בבל רבים •
כי לא אלמן ישראל •
גם אני אודך בכלי נבל •
וישבו וינסו אל •
כי ליי׳ מגננו •

ית

ויתום ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר משפטים.

יתמים ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימניהון

והיו נשיכם אלמנות.
ואת יתמיו לא ארחם.
הרועות יתמים ירכא.

ויותר דכתב טעמ׳ במלכים וסימניהון

רחבעם. נדב. אבים.
אלה. אחזיהו. יורם.
עזיהו. יואש קדמ׳ דספר׳.
מנחם. פקחיה. יותם.
אחז. אמון. יאשיהו.
יהויקים.

ויותר ה׳ כטע׳ במלכים וסימניהון

בעשא. עמרי. יהושפט.
יחזקיהו. מנשה.

יותר ז׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ובשמואל א׳ סימן ט״ו ובקהלת סימן ב׳ וסי׳ ז׳.

והנתר ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בא.

הותירה ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בשלח.

והותר ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל.

ולא נותר ה׳ וסי׳ נמסר בסדר פנחס ובנחמיה ריש סימן ו׳.

הנותרות ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויצא ובירמיהו סי׳ ל״ד.

נשלם מערכת
אות היוד בס״ד

מערכת אות
הכ״ף

א״ב דלוג מן ב׳ ב׳ חד מלרע וחד מלעיל נסבין כ׳ בריש׳ ולית דכות׳ וסימניהון

כאהל	דוד׳ נסע ונגלה.
כאהל	הישב על חוג הארץ.
כארזים	כנחלים נטיו כגנות.
כארזים	שוקיו עמודי שש.
כאבק	והיה כאבק דק המון.
כאבק	לכן כאכל קש לשון אש׳
כברית	תעמד את כל הנמצא.
כברית	לא כברית אשר כרתי.
כגמול	אם לא שויתי.
כגמול	ב׳ בפסוק.
וכרקב	אשת חיל עטרת.
וכרקב	ואני כעש לאפרים.
וכבפיר	דמינו כאריה.
וכבפיר	כי אנכי כשחל לאפרים.
כחוט	השני שפתותיך.
כחוט	ותקח דלילה עבותים
כחתן	והוא כחתן יצא מחופתו.
כחתן	שוש אשיש בה׳.
כחלב	ואת כל חלבו יקטיר.
כחלב	טפש כחלב לבם.

ככבוד	ונשבת מבצר מאפרי׳.
ככבוד	ואקום ואצא אל הבקעה
כמת	נשכחתי כמת מלב.
כמת	אל נא תהי כמת.
כמופת	הייתי לרבים.
כמופת	והבזוכה נקרע ושפך.
כמלונה	ונותרה בת ציון כסכה.
כמלונה	נוע תנוע ארץ כשכור.
כסופה	שרופה באש כסוחה.
כסוחה	על בן חרה אף ה׳ בעמו.
כסופה	בבא כשואה פחדכם כת׳
כסופה	אשר חציו שנונים.
כעורב	שיחמו נדיבמו כערב.
כערב	ראשו כתם פז.
כצר	דרך קשתו כאויב.
כצר	אשר חציו שנונים.
כרשע	יהי כרשע איבי.
כרשע	חללה לך מעשה כדבר.
כשואה	בבא כשאוה פחדכם.
כשואה	ועלית כשואה תבא.
כשושנה	בין החוחים כן רעיתי.
כשושנה	אהיה כטל לישראל.

א״ב מן חד חד נסבין כ׳ בריש׳ ולית דכו׳ וסימניהון

כאהבת	ויאמ׳ ה׳ אלי עוד לך אהב
כאהבם	בענבים במדבר מצאתי
כאהלי	שחורה אני ונאוה.
כאהלים	כנחלים נטיו כגנות.
כאכל	לכן כאכל קש לשון אש
כאכלם	ויצקו לאנשים לאכול.
כאמר	ויהי כאמר יהושע.
כאמרם	ויהי כאמרם אליו יום כתי׳
כאלף	ויכרתו כל העם איש שכה.
כאניות	היתה כאניות סוחר.
כאפר	הנתן שלג כצמר
כאפלה	דרך רשעים כאפלה.
כאנשים	וירא געל את העם.
כאלמנה	איכה ישבה בדד.
כאפר	ונתתי את נקמתי באדום
כאפך	לכן חי אני נאם אדני ה׳ ועשיתי.
כאחיו	ויאמ׳ יהודה לתמר כלתו
כבואה	וה׳ אמר אל אחיהו
כבאי	ועתה כבאי אל עבדך אבי.
כבקר	ומצהרים יקום חלד.
כבשרו	ויאמ׳ השב ידך אל חיקך.
כבת	ולרש אין כל כי אם.
כגוי	ואותי יום יום ידרשון.
כגאון	כי שב ה׳ את גאון יעקב.
כגפן	אשתך כגפן פוריה.
כגבור	ה׳ כגבור יצא.
כדברי	והיה לכם חזות הכל.
כדברם	ורעו כבשים כדברם.
כדגת	והיה עמדו עליו דוגים.
כדמשק	הלא ככרכמיש כלנו.
כהם	ימאסו את חקי ואת
כהן	והנה הוליד בן וירא את כל.
כהמה	ירמיה לקח מגלה אחרת
כהעלות	לכן כה אמר אדני ה׳ הנני עליך.
כהשפט	ויהי בהשפטיהוא עם.
כהתם	ובאחרית מלכותם כהתם.
כהתמך	הוי שודד ואתה לא שדוד
כהתהלך	ויתנכא אליעזר בן.
כוסה	בדרך אחתך הלכת.
כוסס	ימשר על רשעים פחים.
כוסי	תערך לפני שלחן.
כושיים	הלא כבני כושיים אתם לי.
כזאת	ולאביו שלח כזאת.
כזהר	והמשכילים יזהרו כזהר.
כחיל	משיב יגע ולא יבלע׳

כחיל	ואתה תבנה לך חיל כחיל
כחצי	ושמרון כחצי חטאתיך
כחצות	ויאמר משה כה אמר ה׳.
כחג	ויעש ירבעם חג בחדש.
כחסד	ועתה השבעה לי באלהי׳
כחרבות	והורדתיך את יורדי בור׳
כחלמו	ושם אתנו נער עברי עבד׳
כחלקלקות	לכן יהיה דרכם להם.
כטהרת	כל לבבו הכין לדרש׳
כטמאתם	וכפשעיהם עשיתי.
כידי	ולא הכירו כי היו ידיו שעירות.
כיקר	כי רשעים יאבדו.
כירושלים	יפה את רעיתי כתרצה.
כיונים	עיניו כיונים על אפיקי מים
כישראל	ומי כעמך כישר׳ דשמואל
ככתב	והקימו כדניא בפלגתהון
ככל	דמו מעט ואיננו.
ככרכמיש	הלא ככרכמיש כלנו.
כליל	השיר יהיה לכם.
כלא	כי כאשר שתיתם על הר קדשי.
כלחם	כי אפר כלחם אכלתי.
כלבן	ושם האיש נבל ושם כתי׳
כלנה	עברו כלנה וראו.
כלנו	הלא ככרכמיש כלנו׳
כלולותיך	הלך וקראת באזני ירושלים.
כלו	והנגשים אצים לאמר.
כלו	תפלות דוד בן ישי.
כמקום	והיו כהי ירושלים ובתי׳
כמשה	ולא קם נביא עוד בישר׳
כמלכו	ויהי במלכו הכה את כל.
כמלחמה	ויהפך איש ישראל.
כמגפה	וכן תהיה מגפת הסוס.
כמספר	אשר תעשו כבה׳
כמספרם	תעשו ב׳ בפסוק.
כמכפר	ויקח אליהו שתי׳ עשרה.
כמרקחה	ירתיח כסיר מצולה.
כמזרקים	ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס.
כנעריה	ובת כהן כי תהיה אלמנה
כנדתה	ואם נקבה הלד.
כנשא	כל ישבי תבל ושכני ארץ
כנשה	אם כסף תלוה את עמי
כנחל	צעק לבם אל ה׳.
כספר	ונמקו כל צבא השמים.
כסיר	ירתיח כסיר מצולה.
כשבח	כה אמר אדני ה׳ כשמח׳
כשמחתך	לנחלת בני ישראל.
כעמי	הלא החתם את כהני ה׳
כעמים	אל תשמח ישר׳ אל גיל.
כעוף	אפרים כעוף יתעופף כבודם.
כעת	ועוד אני מדבר בתפלה.
כעשר	וישאו להם נשים מואבי׳
כעברם	ויהי כעברם ואליהו׳
כפרעה	ויגש אליו יהודה.
כפיך	הן אני כפיך לאל.
כפרה	כי כפרה סוררה.
כפלשתים	הלא כא עד לחי ופלשתי׳
כצרור	אבן כמרגמה.
כצאתי	ויאמ׳ אליו משה כצאתי
כקיר	עד אנה תהותתו על׳
כקבר	אשפתו כקבר פתוח.
כקרבכם	והיה כקרבכם אל המלחמה.
כרוח	קדים אפיצם לפני.
כרצון	והשתיה כדת אין אנס
כראש	דברו דברים אלות שוא
כראשון	ויקרב את קרבן העם.
כרבם	כן חטאו לי.
כרשעו	ואתגוהו ביד איל גוים.

כשבת	בימי׳ ההם בשבת המלך׳
כשבך	אלהים בן תהלתך.
כשמו	אל נא ישים אדני את לבו
כשמעות	וישב יצחק ויחפר.
כשפר	קרא בגרון אל תחשך.
כשגגה	יש רעה ראיתי תחת.
כשיר	והנך להם כשיר עגבים.
כשעה	אדין דניאל די שמיה׳
כתף	ישאו בתף וכנור וישמחו
כהפת	כן אעשה למקום הזה.
כתבר	מקשה המה.
כתודת	ויעמדים על עמדם׳
כתבם	ותבאנה לך שתי אלה.
כתהו	הנותן רוזנים לאין.
כתמר	צדיק כתמר יפרח.

ח׳ זוגין חד לשון זכר וחד לשון נקבה ד׳ בסוף תיבותא וסימני׳

ינך	לך אכל בשמחה לחמך׳
ינך	ויאמר אליה עלי עד מתי
חללך	כי אתה אשר הכית רדפו׳
חלליך	תשאות מלאה עיר הומיה
תפיך	בעדן גן אלהים.
תפיך	עוד אבנך ונבנית.
שיריך	הסר מעלי המון שיריך
שיריך	והשבתי המון שיריך וקול כנרוך.
והאבדתיך	לכן הנני נטיתי את ידי עליך ונתתיך
והאבדתיך	הוי ישבי חבל הים גוי.
שכניך	לריח שמניך טובים.
שכניך	מה יפו דודיך אחותי כלה
והאכלתיך	אז התענג על ה׳.
והאכלתיך	ולחמי אשר נתתי לך
בכנפיך	ולקחת מהם מעט בכספר
בכנפיך	גם בכנפיך נמצאו דם.

ב׳ מלין דמשמשין כה

ודייא בסוף תיבותא וסימניהון נמסר בסדר וארא ובמערכת אות הה״א.

ט״ו זוגין חד ב׳ וחד ו״ב׳

בריש׳ וסימניהון

כפר	ואכלו אתם אשר כפר.
וכפר	בריתכם את מות.
כתות	ושברה כשבר נבל יוצרים
וכתות	ומעוך וכתות ונתוק.
בכסף	אם תבקשנה ככסף.
וככסף	וישב מצרף.
ככחי	עודני היום חזק.
וככחי	כאשר ב׳ בפסוק.
כמנחה	וכפר עליו הכהן על׳
וכמנחה	כשבעי בחמשה.
ככבד	ויאמר משה אל ה׳.
וככבד	כי אדני ב׳ בפסוק.
כוסי	תערך לפני שלחן.
וכוסי	ה׳ מנת חלקי וכוסי.
כסיתי	כה אמר אלהים ביום׳
וכסיתי	בכבותך שמים והקדרתי׳
כסיתו	תהום כלבוש כסיתו׳
וכסיתו	הלא פרש לרעב לחמך
כהן	ויוחנן הוליד את עזריה עזריה הוא אשר כהן בבית.
וכהן	והלבשת את אהרן את בגדי הקדש.
כרות	דברו דברים אלות שוא
וכרות	ומצאת את לבבו נאמן
ככלה	שאי סביב עיניך וראי.
וככלה	שוש אשיש בה׳.
כשוכב	והיית כשוכב בלב ים.
וכשוכב	וכשוכב בראש חבל.
כשוב	ואשיבה כל העם אליך

וכשוב

וכשוב דוד מהכות את הפלשתי
ברחמיך וכנוח להם ישוכו ·
וכרחמיך ותתנם כיד צריהם ·

מכאובים ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
רבים מכאבים לרשע ·
כי כל ימיו מכאובים ·
בהר׳ כ׳ל ·

מכאוב ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר באיכה סי׳ א׳ ·

ואכבדה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
בפרעה ובכל חילו ·
וארצה בו ואכבד כן כתיב ·

כבוד ב׳ חס׳ וסימניהון
את כל הכבוד הזה ·
כבד מכל כלי חמדה ·

כבדו ג׳ חסרין וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש סימן כג״ ·

כבודה ג׳ מל׳ ודגשי׳ בלי׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ח ·

נכבד ב׳ פתחו וסימניהון
למה נכבד עליך ·
וישב דוד לברך ·

כבודך ב׳ חס׳ וסימניהון
ויאמר הראני נא את ·
ויברכו שם כבודך ·

נכבדי ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כג״

לא תכבה ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר צו ובישעיה סימן ל״ד ·

וכבס ח׳ וסימניהון נמסר בסדר תזריע ·

כובס ג׳ מל׳ וסימניהון
צא נא לקראת אחז ·
ויעכד כתעלת דמלכים
וחברו דישעיה ·

ונכבשה ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר מטות ·

כבשת ג׳ בליש׳ וחס׳ וסימ׳ כבשת הצאן לבדהן
כי את שבע כבשת ·
מה הנה שבע כבשת ·

ואת הכבש ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר פנחס ·

כברת ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויחי ·

כהות כ׳ א׳ מ׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
בהרות כהות לבנות ·
ועיניו החלו כהות ·
בהר׳ מל׳ ·

כהה ח׳ וסימניהון נמסר בסדר תזריע ·

ולכהן ג׳ וסימניהון נמסר בסדר שמות ·

והכהנים והלוים ח׳ וסימ׳
ויאסף את כל שרי ·
והכהנים והלוים אשר ·
וישחטו הפסח בארבעה ·
וישמח כל קהל ·

ויעל המלך בית יי׳ דדה׳ ·
ולא נעשה פסח כמהו דדה׳ ·
ויקמו ראשי האבות ·
ונכלות אלהנתן ·

הכהנים ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ב׳ ·

ולכהנים ה׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ י״ב ובירמיה סימן לג״ ·

הכהנים הלוים י״ג וסימני׳ נמסר בפרשת שופטים ·

והכהנים הלוים ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר תבא וביחזקאל סימן כד׳ ·

על הכהנים ד׳ וסימניהון
וכפר את מקדש הקדש ·
ולא סרו אל מצות המלך ·
וידרש חזקיהו ·
ויפקדו ביום ההוא ·

מהכהנים ד׳ וסימניהון
ויצו מלך אשור לאמר ·
ויבא אחד מהכהנים ·
רק הכהנים היו למעט ·
ורבים מהכהנים ·

הכהן הראש ב׳ וסימניהון
אהרן הכהן הראש ·
עזריהו הכהן הראש ·
וא כהן ראש וסימניהון בניהו בן יהוידע כהן ראש ·

לכהנו לי ג׳ וסימניהון
ואתה הקרב אליך ·
ועשו בגדי קדש ·
ועשו את בגדי אהרן ·

כהני הבמות ד׳ וסימ׳
ויעש ירבעם חג ·
ויקרא על המזבח ·
אך לא יעלו כהני
ויזבח את כל כהני הבמות ·

כהנים דקדים לנביאים ג׳ וסימניהון
ויעל המלך בית יי׳ דמלכים ·
דברי ירמיהו דפליגי׳ ·
לאמר אל הכהנים ·

וכוכבים ו׳ וסימניהון
חקות ירח וכוכבים ·
וככבים אספו נגהם ·
וכוכבים אשר כוננת ·
וכוכבים לממשלות בלילה ·
אם לא בריתי יומם ·
וכוכבים לא זכו בעיניו ·

בכח ד׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ כ״ט ·

וכחש ג׳ ב׳ מלרע וסי׳ נמסר בסדר ויקרא ·

וכי ל׳ יחידאין וסימניהון
וכי בן ויגד יעקב לרחל ·

וכי יש קח נא את ברכתי ·
וכי הוא ויגידו לו לאמר ·
וכי ראה ויאמן העם ·
וכי ימכר איש את בתו ·
וכי יפל מנבלתם ·
וכי יראה הכהן את ·
וכי תעשה בן בקר ·
וכי ירבה ממך הדרך ·
וכי יבא הלוי מאחד ·
וכי היא וייראו מאד ·
וכי עשה והוה הנלכד ·
וכי עלה ויהושע וכל ·
וכי עזבנו ויזעקו בני ·
וכי יראו ויאמר המלך ·
וכי ימצא איש את ·
וכי מת והדד שמע ·
וכי דרך ויהי בצהרים ·
וכי יברכך ויאמר לגחזי ·
וכי יאמרו אליכם דרשו ·
וכי הצילו איה אלהי ·
וכי יעלו כי יצמו ·
וכי ישאל ך העם הזה ·
וכי ישמעו השרים כי דברתי ·
וכי אנחנו מקטרים ·
וכי יעשה הנשיא נדבה ·
וכי יתן מתנה מנחלתו
וכי אדבר אני שלום ·
וכי מי אני ומי עמי ·
וכי דברת ותאמר תמצא ·

וכי ד׳ ר״פ במשנה תורה וסי׳ נמסר בפרשת ראה

וכי י״ד ר״פ בנביאים וסימני׳ נמסר בירמיה סימן כ״ג וסימן כד״ ·

חכי ה׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר תולדות ·

כי נ״ה בטעם בספר תהלות ·

אמ׳ המעתיק לא מלאני לבי להגיה כי ראיתי בלבול גדול בנוסח המסר׳ שהיה לפני וגם היה חס׳ מהמנין ההוא ולא היה לי זולתו להגיה וכן בלשון המסר׳ שאומר כי יא׳ בטעם בתהלות היה מבולבל שמהפסוק בעצמם שהיה מביא ב״א בטעם היו גם בכ״א בטעם ולא מלאני לבי להגיה לא מסברה ולא מהעתקות אחרות שהיו לפני מוגים כי אולי לא כן ידמה ולא כן יחשוב בעל המסרה עכ״ל:

כי ד׳ בטעם וסימניהון
כי גדול יי׳ ומהלל מאד נורא הוא ·
כי גבר עלינו חסדו ואמת יי׳ ·
כי רדף אויב נפשי ·
כי יוסף על חטאתי פשע בינינו ·

כי כ״ג בטעם פזרין וסימניהון
כי מעט אשר היה לך ·
ושחט את הכבש דמצרע ·
ומן המקדש לא יצא ·
והיתה לאהרן ולבניו ·
כי אם לפני יי׳ אלהיך ·
ולנער לא תעשה דבר ·
ואל העם תאמר התקדשו ·
כי הם ומקניהם יעלו ·
כי איש מהר אפרים ·
ואבי ראה גם ראה ·
אף לא אכל העם ·

ויאמר הכהן ·
כי כאשר נשבעתי לך ·
כי מגרעות נתן לבית ·
ויאמר נעמן ולא יתן ·
כי כאשר ירד הגשם ·
כי כאשר ידבק האזור ·
ואתה תבקש לך גדלות ·
עם עמקי שפה ·
יוצר הרים ובורא רוח ·
כי הנני מקים ·
כי גם לא ידע האדם ·
ובכל זה לא בא ·

כי ח׳ בטעם ר״פ מונח לפני גריש וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ·

הכיור ג׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בריש סדר כי תשא ·

ואת הכיור ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא

וכל ס״ח מיחדין וסימניהון
וכל שיח השדה טרם ·
וכל החיה הנה וכל החיה ·
וכל העץ ויקם שדה ·
וכל אחיו וימת יוסף ·
וכל הדור ב׳ בפסוק ·
וכל מצרים ויקם פרעה ·
וכל יתדותיו לכל כלי המשכן ·
וכל נעשה כל המנחה אשר ·
וכל שבועות כל נדר וכל ·
וכל המונה לא יהיה לך דואלה שמות
וכל חכם לב בכם יבאו ·
וכל המשכב ואם שכב ישכב ·
וכל אדם לא יהיה באהל ·
וכל הנפש אשר העשה ·
וכל חלב כל חלב יצהר ·
וכל כליו ופקדת משמרת ·
וכל נגע ונגשו הכהנים ·
וכל יגיעך פרי אדמתך ·
וכל כסף וזהב וכלי ·
וכל ממלכת וכל ערי ·
וכל גבוריו ויעל יהושע ·
וכל המחנה ויכנו זבח ·
וכל בעלי ומגדל עז ·
וכל המלאכה ויחמר שאול
וכל הצבא ויואב וכל ·
וכל דבר או עשיתי ·
וכל בן ותהי המלחמה ·
וכל עבדיך וישאת לבב כל איש ·
וכל ארץ בן הדד בארובות ·
וכל הערים ויתר דברי אחז ·
וכל עיר והכיתם כל עיר ·
וכל מואב שמעו כי ·
וכל מחנהו וישב אל ·
וכל הורים אשר במישור ·
וכל מלכים וראו גוים צדקך ·
וכל משפחות שמעו דבר ·
וכל צביה והיה כחלום ·
וכל אגפיה גבר וכל ·
וכל כפיריה שבא ודדן ·
וכל עוף ראיתי והנה ·
וכל העמים ב׳ בפסו״ ·
וכל ממלכות הדבר אשר ·
וכל האנשים ויאמר עזריה בן ·
וכל הגולה וכל הערב ·
וכל חוכה ורעשו מפני ·
וכל אלה וכזה אלה להפר ·
וכל חרם המנחה החטאת ·
וכל שבטי משא דבר יי׳ ·
וכל שעבהם ויעזרו ·
וכל משפחתם ולשמעי ·
וכל סוס ביום ההוא ·

מערכת אות הכף

וכל עשי כי הנה היום·
וכל מצותיך קרוב אתה·
וכל רומש יהללו שמים·
וכל משבריך עלי סמכה חמתך·
וכל קרני רשעים אגדע·
וכל קרבי לדוד ברכי·
וכל הזהב והכסף ואת·
וכל נדיב ויען חזקיהו·
וכל די לא להו עבד·
וכל מלאכת ללחם המערכת דעזרא
וכל הקדיש שמואל הרואה·
וכל עממיא ולהיתב·
וכל חיות ראיתי את האיל·
וכל דברי ואולם שמע·
וכל עבדי המלך אשר·
וכל זה איננו שוה לי·
וכל אדום בשמחתך·
וכל פקודיכם במדבר·
וכל הרע רבים יחלו פני נדיב·

כל י״א מיחדין
וסימניהון
כל הכשן ויהי גבולם·
כל הברכים והשארתי בישר׳·
כל חילו ובן הדד מלך·
כל זה נסיתי בחכמה·
כל מוצאיהם אכלום·
כל פקודיו מעשי ידיו אמת·
כל הרוגיה כי רבים חללים·
כל עריהם ומבטה כנימן·
כל מעשה כי את כל·
כל רבים זכר יי חרפת·
כל בכורה בת מלך פנימה·
כל נדר וכל שבועת אסר·
כל אנחתה השבתי·
כל גיא ינשא וכל הר·
כל תגמולוהי עלי כוס·

מ״ה זוגין חד כל וחד וכל
וסימניהון
כל שה אעבר בכל צאנך·
וכל שה ב׳ בפסוק·
כל עור ואם פרח תפרח·
וכל עור כל בגד וכל עור·
כל דבר על כל דבר פשע·
וכל דבר חכמת בינה·
כל בשרם וכה תעשה·
וכל בשרם וגביהם·
כל תרומת מכל מתנתיכם·
וכל תרומת וראשית כל·
כל בהמתם וישבו בני·
וכל בהמתם מקניהם·
כל תבואת עשר תעשר·
וכל תבואת וכפרץ הדבר·
כל מדוה והשיב בך·
וכל מדוי והסיר יי׳ ממך כל חלי·
כל ריב ונגשו הכהנים·
וכל ריב אשר יבא·
כל ארצה גפרית ומלח·
וכל ארצה לכן הנה ימים·
כל הנשיא׳ ויאמרו כל ויהושע·
וכל הנשיא׳ ויקרא אלהם משה·
כל גלילות זאת הארץ הנשארת·
וכל גלילות וגם מה אתם לי·
כל טמא ועתה השמרי·
וכל טמא צו את בני וישלחו·
כל מנחת למה תבעטו בזבחי·
וכל מנחת כהן כליל·
כל אנשיו וימת שאול·
וכל אנשיו ויאמר דוד·
כל הקרוא׳ ויחרדו·
וכל הקרוא׳ וישמע אדניהו·
כל מחלה רעב כי יהיה·
וכל מחלה וחברון דד״ה·

כל מעיני ויאמר אחאב·
וכל מעיני והכיתם כל·
כל מחנהו ויהי אחרי כן·
וכל מחנהו וישב אל·
כל משען כי הנה האדון·
וכל משען ב׳ בו·
כל זקן עלה הבית·
וכל זקן כי כל ראש·
כל מעשהו והיה כי·
וכל מעשהו כי ישר דבר יי׳·
כל ארמנתיה והיה יי׳ כאויב·
וכל ארמנתיה וישרפו·
כל לשון כי נשבעתי·
וכל לשון כל כלי יוצר·
כל גלולי כה אמר דהשפך נחשתך·
וכל גלולי ואבא ואראה·
כל לב והיה כי יאמרו·
וכל לב על כן כל ידים תרפינה
כל אבן בעדן גן·
וכל אבן ובכל כחי·
כל כתף בתפשם בך·
וכל כתף מרוטה·
כל רוח והיה כי יאמרו·
וכל רוח הוי אומר לעץ·
כל לבב לכן כה אמ׳ דכשאט נפש
וכל לבב על מה תכו·
כל אגפיו גמר וכל·
וכל אגפיו וכל אשר סביבותיו·
כל מבצריך והכרתי ערי·
וכל מבצריך וקאם שאון·
כל יתר כי אתה שלות גוים·
וכל יתר ויהי מספר·
כל הנשבע יתהלל כל·
וכל הנשבע זאת האלה·
כל שוביהם ויהן יי׳·
וכל שוביהם כה אמר יי׳·
כל כליהם ואת הסירות·
וכל כליהם אהליהם·
כל דרכי שמרתי פקודיך·
וכל דרכי ארחי ורבעי·
כל יום אשר תשכו רעות·
וכל יום ויקם העם כל·
כל אהבין שומר יי׳·
וכל אהבין ותאמר לו זרש·
כל ידעי ויאמר המלך·
וכל ידעי נודו לו כל סביביו·
כל שפטי בי שרים ישרו·
וכל שפטי מלכי ארץ וכל לאומי׳
כל עילא אדיין גבריא·
וכל עילא אדין סרכיא·
כל מבין והאנשים עשים·
וכל מבין ויקם עזרא·

ואת כל כ״א יחידאין
וסימניהון
ואת כל אכלם ויקחו את כל רכוש·
ואת כל הככר ויהפך את הערים·
ואת כל אחיו ויען יצחק·
ואת כל עשב ויך הברד·
ואת כל בשרו ואת עור·
ואת כל שערו והיה ביום·
ואת כל האדם ותפתח הארץ·
ואת כל הרבוש ב׳ בו·
ואת כל היקום ואשר עשה·
ואת כל ישראל ויהי לתשובת·
ואת כל עכדי ויסקל באבנים·
ואת כל בני ויפרץ בן אביהו·
ואת כל אנשי החיל·
ואת כל בכורו ולבן הנה·
ואת כל אלה ידי עשתה·
ואת כל יהודה כי כה אמר·
ואת כל אגפיו גמר וכל·
ואת כל היהודים אשר היו אתו·

ואת כל הממלכות ואת·
ואת כל הארץ כה תאמרו·
ואת כל ראשי אז יקהל דד״ה·

ולכל ט׳ יחידאין
וסימניהון
ולכל עוף ולכל חית·
ולכל נפש זאת תורת·
ולכל התורה ולא אוסיף·
ולכל נשיא ויאמר שלמה·
ולכל עמך כל תפלה כל התחנה דד״ה
ולכל ממלכות לסיחון מלך·
ולכל מלאכת ולמחלקות·
ולכל שרי ועלי הטה חסד·
ולכל מתנדב ואחרי כן·

ג׳ פסוקים וכל כל כל ב׳
מצעות פסו׳ וא׳ ר״פ וסימניהון נמסר ביהושע סימן י״א·

כל ה׳ יחידאין לא נסבין ה׳
וכל קריאן נסבין ה׳ וסימניהון
כל בא מבן שלשים·
כל צבא וישמע דוד·
כל גוי ועתה אל ישיא דד״ה·
כל כלים לזהב ולכסף·
כל נשים ועתה נכרת·

ובכל י״ג יחידאין
וסימניהון
ובכל הארץ נעשה אדם·
ובכל הרמש ב׳ בו·
ובכל חיה ויברך אתם·
ובכל השרץ ויגוע כל·
ובכל אלהי ועברתי בארץ·
ובכל הגוים ויאמר הנה·
ובכל העמים כי יי׳ אלהים·
ובכל המחנה ויתקעו·
ובכל העם ותהי חרדה·
ובכל גבוליך במותיך חילך·
ובכל מקום כי ממזרח·
ובכל זאת אנחנו כרתים·
ובכל זה לא היית·
ובכל יום ויום מרדכי·
ובכל הערים בשבת ישראל·
וכל קריאה חלוף בכל·

ה׳ פסוקים ובכל ובכל
וסימניהון נמסר במגלה סוף סימן ח׳

ג׳ פסוקים ובכל בכל וסי׳
והתן תזנותיה·
ויכרתוהו זרים·
ובכל מעשה אשר החל·

ט׳ פסוקים כל וכל כל
וסימניהון נמסר בפרשת נשא·

ה׳ פסוקים ובכל וכל וכל ג׳
במצעו׳ וב׳ ר״פ
וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ט״ו וביחזקאל סימן ל״ח·

ג׳ פסוקים מן ב׳ מלין רישי׳
וכל וסימניהון
וכל שיח השדה טרם·
וכל בת ירשת נחלה·
וכל שלל דיהושע·

ד׳ פסוקים כל כל וכל כל
וסימניהון נמסר בסדר נח ובמלכים ב׳ סי׳ י׳ ובדניאל סימן ג׳·

ולכל י״ד ר״פ וסימניהון

נמסר בסוף סדר ברכה·

ב׳ פסו׳ וכל כל כל וכל
וסימניהון
וכל שלל הערים האלה·
והסבותי חגיכם לאבל·

ב׳ פסו׳ וכל וכל כל
וסימניהון
ויעל המלך בית יי׳ דד״ה·
כל אלה אנשי המלחמה·
וחד כל ובכל וכל כל וסימניהון
ויבאו אליו כל אחיו·
וחד ובכל כל ובכל וסימניהון
אדין סרכיא ואחשדרפניא הוו בעין עילה·
וחד וכל כל וכל וכל כל וסימני׳
ואם נגלמו בכל·

ב׳ פסו׳ כל כל כל וכל
וסימניהון
והגלה את כל ירושלם·
והיה כי יאמרו אליך·

ב׳ ר״פ כל כל וכל
וסימניהון
כל המנחה אשר האפה·
כל המשכב אשר·

ב׳ פסו׳ וכל וכל וכל וכל
וסימניהון
וכל בגד וכל כלי עור·
וכל עבדיו עבדים·

ה׳ סבירין כל וקרי׳ וכל
וסימניהון נמסר בסוף סדר תרומה·

י״א פסוקים רישא ומציעא וכל וכל וסים׳
נמסר בסדר צו·

ובכל אשר ה׳ וסימניהון
נמסר בסדר משפטים וראה·

ובכל ה׳ סבירין בכל וסימני׳
נמסר ביחזקאל סימן כ״ז·

ולכל אשר ד׳ וסימני׳ נמס׳
בערך אשר

ו׳ פסוקי׳ לכל לכל וסימני׳
ויחלק לכל העם לכל המון·
כל תפלה כל תחנה דמלכי׳
ויבן ויפרץ מכל בניו·
סומך יי׳ לכל הנפלים·
קרוב יי׳ לכל קראיו·
אין קץ לכל העם·

בכל ח׳ דמטעי׳ דסבירין בכל
וסי׳ נמס׳ בסדר משפטי׳·

ובכל ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר בהעלותך
ובשמואל ב׳ סימן ז׳ ובירמיה סוף סימן מ״ב·

לבל י״א דגשי׳ וסימניהון
נמסר בירמיה סימן י״ג·

בל ד׳ סבירין וכל וסימניהון
נמסר בסדר וארא·

י״א פסוקי׳ כל כל ומלה חדא ביניהון
וסימניהון נמסר בשופטים סימן ב׳ פסו׳ ב׳ ובנחמיה סימן י׳

אמר המעתיק בכלהו בפרי מסו׳ אמכחנא דכמס׳ י׳ פסוקים אית בהו כל כל ומלה באמצע ואחרים תסרי״א וכך כתיבנא למכונא מ

חזיכה דהיכהו יתיר מן טו וכל
דכוותת בעל המסרה בחמרו י׳ פסו׳
חית בהון כל כל ומלה בחמצע
הייגודלה חיכה בבל הפסוק סוס
וכל ולה בכל זולתי כל כל ומלה ב
בחמצע ודוק דחיכון י׳ פסוקי׳ לחוד
דחית בהו כל כל בחמצע וסחרח
טבית דחית בהו כל וכל ובכל ככל׃

בכל ז׳ דגש׳ וסימניהון

והוא יהוה פרא אדם ·
ואברהם זקן בא בימים ·
ערובה בכל ושמורה ·
ויהרון ארץ בכל היא ·
ויכלו בכל אנשים ·
ומלכותו בכל משלה ·
והעשר והכבוד מלפניך ·

וכל הר״פ בבראשית
וסימניהון
וכל שיח השדה ·
וכל אנשי ביתו יליד בית ·
וכל הארץ באו מצריבה ·
וכל בית יוסף ואחיו ·
וכל הבארות אשר חפרו ·
וכל ספר ואלה שמות דכו׳
ר״פ וכל בבת וסימניהון
כל שכב עם בהמה ·
כל אלמנה ויתום ·
כל עמן די וחצר ·
כל העבר על הפקדים ·
כל פטר רחם לי ·
כל כרים תרומת כסף ·
כל איש ואשה אשר ·
כל הזהב העשוי ·

וכל ח׳ ד״פ בואלה שמות
וס׳ נמסר בסדר בא ·

כל י״ט ר״פ בויקרא
וסימניהון
כל המנחה אשר תקריב ·
כל זכר בכהנים יאכל ·
כל זכר בבני אהרן ·
כל נפש אשר תאכל ·
כל אשר יגע בבשרה ·
כל מפרסת פרסה ·
כל אשר אין לו סנפיר בתר ·
כל שרץ העוף קדמאה ·
כל הולך על גחון ·
כל ימי אשר הנגע ·
כל המשכב · וחברו ·
כל אשר בו מום · וחברו ·
כל איש אשר בו מום ·
כל מלאכת עבודה ·
כל מלאכה לא תעשו ·
כל ימי השמה ·
כל חרם אשר יחרם ·

וכל ט׳ ר״פ במדבר
וסימניהון
וכל תרומה לכל ·
וכל בקר זבח השלמים ·
וכל ישראל אשר סביב ·
וכל כלי פתוח אשר ·
וכל אשר יגע על פני ·
וכל אשר יגע בו הטבא ·
וכל הנגע בכל אשר ·
וכל כלי עור ·
וכל הטף בנשים ·
וכל בת יורשת נחלה דמטות

כל ח׳ ר״פ במשנה תורה
וסימניהון

כל אלה ערים ·
כל ערי המשור ·
כל המצוה אשר אנכי ·
כל המקום אשר תדרך ·
כל צפור טהורה ·
כל עוף טהור תאכלו ·
כל הבכור אשר יולד ·
כל עצך ופרי אדמתך ·

כל ט׳ ר״פ בספר יהושע וסי׳
נמסר ביהושע סוף סימן
א׳ גם בסימ׳ כ״א ·

כל ב׳ קמצין בטעם וסימניהון
נמס׳ בתלים סי׳ לה ע״ש ·

וכלם ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סוף סימן ק״ב

כלא ג׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סוף סימן ג׳ ·

כלו ג׳ כתיב כלה וסימניהון
נמסר בשמואל ב׳
סימן ח׳ ע״ש ·

כליל ג׳ בתורה
וסימניהון
וכל כנחת כהן כליל ·
ושרפת באש את העיר ·
והכהן המשיח תחתיו ·

כלך ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה
ריש סימן כ״ב ·

וכלה ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר אחרי מות
וביחזקאל סימן מ״ב ·

כלתה אליו ג׳ בליש׳ וסימ׳
נמס׳ בשמואל
א׳ סימן כ״ה ובמגלה סימן ז׳ ·

עד כלתו ג׳ וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ ס׳ ג׳

כלה לכלה י׳ בליש וסימני׳
נמסר במלכי׳
ב׳ סימן י״ג ובתלים סימן ע״ד ·

תכלה ג׳ חד כתיב א׳
וסימניהון נמסר
בתלים בא״ב אות ל׳ ·

תכלית ה׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ק״ם
ובאיוב סימן י״א ונחמיה סימן ג׳ ·

ויכלו ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן י״ט ·

ויכלו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וירא ואיוב
סימן ז׳ וירמיה סוף סימן ד׳ ·

ויכל ה׳ בתורה וסימני׳ נמסר
סוף סדר כי תשא ·

אכלה ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ל״א ·

כלי י״ח בליש׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויקהל ·

ואת כליו ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר כי תשא

ואת הכלים ג׳ וסימני׳ נמסר
במלכים א׳
סוף סימן ז׳ ובריש דניאל ·

כלי ז׳ מטעין דסבי׳ כלי וסי׳

אצעדה איש אשר מצא כלי זהב
בשלם וכבלי הבקר בשלם ·
בסף כל כלי זהב וכלי כסף
ב׳ בו ·
כמצו כלי כמצו בידו ·
משחתו כלי משחתו ·
נבל אודך בכלי נבל ·

כלי הנחשת ד׳ וסימ׳ נמסר
בסוף ירמיה ·

וכל כלי ז׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן ז׳ ·

וכל כלי ה׳ וסימניהון נמסר
בספר שמות ·

כלי זהב ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר מטות ·

כל הכלים האלה ד׳ וסימני׳
נמסר במלכים
ב׳ סימן כ״ה ·

כם

כמה ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן כ״ב ·

כמוה ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר כי תשא
ובשמואל א׳ סי׳ כ״א ובזכריה סי׳ ה׳ ·

כמוהם ג׳ וסימניהון

כמוהם יהיו עושיהם ·
וחכרו כמוהם יהיו עושיהם ·
כמוך כמוהם ·

כמנו ד׳ ג׳ חסרי׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בסדר וישלח ובשמואל ב׳ סימן י״ח ·

נכמרו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר מקץ ·

כנ

לא כן י״ט וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כ״ג ·

לכן י״ד בטעם בירמיה וסימ׳
שם סוף סימן ז׳ ·

עליכן ח׳ בטעם וסימניהון
נמסר בסדר וישלח
ובקהלת סימן ח׳ ·

לכן ג׳ בטעם רביע וסימני׳
נמס׳ בשמואל א׳ סי׳ כ״ז

לכן בג״ בטעם ביחזקאל
בהוכך · אבות ·
חלליכם · דברכם · שוא ·
ובקעתי · הגפן · הזכרכם ·
לסיגים · שכחת · אגדיל ·
אדום · פלשתים · צור ·
זדים · חרב · לנבוכד נצר
צמרתו · בריה · באש קנאתי
אני נשאתי · את ידי ·
וגוייך לא · תכשלי ·

כניהו ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כ״ב ·

כנענים ג׳ וסימניהון נמסר
בסוף עובדיה ·

לכנעני ג׳ וסימניהון

לכנעני החשב ·
ממזרח לכנעני ·
וחגור נתנה לכנעני ·

ויכנע ג׳ וסימניהון

מדין לפני בני ·
ויכנע חזקיהו בגבה לבו ·
ובהצר לו חלה את ·

כס

לכסא ו׳ רפין וסימניהון
נמסר בישעיה סוף
סימן כ״ב ובתלים סימן קל״ג ובנחמיה
סימן ג׳ ·

כסה ג׳ כתיב הא׳ וסימניהון
נמסר במלכים א׳
סימן י׳ ·

כסות ג׳ וסימניהון נמ׳ ר
פרשת וירא ·

בכסף ט׳ רפין וסימ׳ נמסר
ביהושע סימן כ״ב ·

ובכסף וזהב ג׳ וסימניהון

ויי׳ ברך את ·
ובקרך וצאנך ירבין ·
ולא ירבה לו נשים ·

ואת הכסף ד׳ וסימניהון
נמסר במקץ ·

זהב וכסף ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר הרומה ·

ד׳ קדים כספא לדהבא
וסימניהון נמסר בדניאל סוף סימ׳ ב׳ ·

כע

כעש ד׳ כתיב ש׳ין בליש׳
וסימניהון
לו שקול ישקל ·
כי לאויל יהרג כעש ·
ותכה מכעס עיני ·
והרב בעשך עמדי ·

הכעיסו ב׳ חס׳ וסימ׳ בשמואל
א׳ סימן א׳ ע״ש ·

כפ

כפי בכפי ט׳ וסימני׳ נמסר
באיוב סימן י״ג ·

הכף ב׳ רפי׳
וסימניהון
ויאמרו שרי סכות ·
ויבא אל אנשי סכות ·

כפור ג׳ חסרי׳ בליש׳
וסימניהון
דק ככפר על הארץ ·
כפרי זהב שלשים דעזרא ·
וכפר שמים מי ילדו ·

ככפיר ג׳ וסימניהון נמסר
במשלי סימן י״ט ·

וכפות ד׳ וסימניהון

ולקחתם לכם ביום ·
וילכו לקכרה ·
ותניעני על ברכי ·
והעלות וכפות וכלי דד״ח ·

וכפר ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר שמיני ובתלים
סימן ע״ט ·

יכפר ד׳ וסימניהון נמסר
פרשת כסעי ·

לכפר עליו ה׳ וסימני׳ נמסר
בסדר שלח לך

כפרה את ו׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בסדר
אחרי מות ·

ולכפר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בהעלותך ·

כר

הכרבים י״ג חסרי׳ וסימ׳
נמסר בתרומה ·
הכרמלת

הכרמלה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ ט״ו׳

ונכרת ה׳ וסימניהון נמסר בסדר אחרי מות׃

ולא יכרת ד׳ וסימניהון

ולא יכרת כל בשר׃
ועתה ארורים אתם׃
ולא יכרת מעונה׃
וגם את רות׃

כריתות ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר פרשת תצא׃

כורש ב׳ חס׳ וסימניהון

העיר מ׳את׃
כה אמר כורש׃

כש

כשב ד׳ וסימניהון נמסר בסדר ויקרא׃

כשרימה ג׳ וסימניהון

ורוח נשאתני׃
ותרבי את תזנותך׃
ותעגבה עליהם׃

ואת הכשדים ג׳ וסימניהון נמסר בסוף מלכים ובירמיה ס מן נא״ וסימן נ״א׃

מכשול ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימניהון

ולפני עור לא׃
נתתי אבחת חרב׃
את העם הזה מכשלים׃

כתב

וכתבו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן י״ז וביחזקאל סימן י״ג ותהלים סימן ס״ט׃

כתוב ה׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כ״ב׃

כתבים הכתבים ה׳ חס׳ ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא׃

כתבה ב׳ כתיב ה׳ בלישן ארמי וסימניהון

די יקרא כתבה דנא׃
די כתבה דנא יקרון׃
ושאר׳ כתיב א׳׃

בכתב ד׳ וסימניהון

הכל בכתב מיד י״י׃
ויאמר חורם מלך צר׃
אבל אגיד לך את הרשום׃
והבינו לבית אבתיכם׃
וא׳ ובכתב בית ישראל׃

כתב ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל ריש סימן ז׳׃

מכתב ד׳ וסימניהון נמסר בסדר פקודי׃

חד מן ס״ב מלין דכתיב מוקדם מאוחר וסימניהון נמסר במערכת אות הוי״ו׃

ט״ו מלין כתיב חדא מלה וקרי׳ תרין וסימני׳ נמסר בד״ה א׳ סימן כ״ו׃

ז׳ פסוקים אית בהון ט״ו מלין ז׳ מכא וז׳ מכא ומצעות כתיב וקרי וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ג׃

ח׳ כתיב תרין וקרי׳ חד וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ל״ד׃

ח׳ כתבן ולא קריין וסימ׳ נמס׳ ברות סימן ג׳׃

י׳ קריין ולא כתבן וסימני׳ נמסר בריש אלה הדברים׃

ג׳ תיבות קדמית׳ נסבא מן תניינ׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ה׳׃

וחלופי׳ ג׳ תניינ׳ נסב׳ מן קדמית׳ וסי׳ נמס׳ בעזר׳ סימן ד׳׃

אמר המעתיק וכל אלה כתי׳ וקרי כים לו התי׳ות ב״אב כגון דחס ה׳ או דכתיב יתיר ה׳ או וי״ו או יו״ד וזולתם כל אחד ואחד נמסר במערכת האות שלו בס״ד עכ״ל׃

ה׳ זוגין מן ג״ג דכתיב חדא מלה וקרי׳ מלה אחרי וסימניהון שית בם אמון אלה אשר

שות סת כתי׳ ויהי מבחר עמקיך
שתה סת כתי׳ שת עונותינו׃
שית סת כתי׳ נבוכד נצר מלכא עבד צלם׃
בם בה כתי׳ והיה כל מעבר מטה
בו בה כתי׳ והיה אם שמע תשמעון דירמיה׃
בא בה כתי׳ לכן דבר אתם ואמרת׃
אמון אמן כתי׳ אסתירה פני מהם
אמון אמן כתי׳ ויאמר מלך ישר׳ דמלכים׃
אומן אמן כתי׳ ויהי אומן את הדסה
אלוה אלה כתי׳ יזבחו לשדים לא׃
אלהי אלה כתי׳ והעוים עשו את נבחן׃
אל אלה כתי׳ ואמר לה אלה מאניא שא׃
אשור אשר כתי׳ בארה בנו אשר הגלה׃
איש אשר כתי׳ והוא הכה את איש מצרי אשר מראה
ואשב ואשר כתי׳ ואבא אל הגולה תל אביב׃

נשלם מערכת אות הכ״ף בס״ד

מערכת אות הלמד

א״ב מן חד חד מן תרתין

תיבותא ול״ית דכוו׳ נסבין למ״ד ברישי׳ וסימניהון

לאל השמים הודו לאל השמים׃
לאל חי צמאה נפשי לאלהי׳
לאחוזת עולם ונתתי לך ולזרעך אחריך׃
לאשר באהלו ויאמ׳ משה זה הדבר אשר צוה ה׳ לקטו ממנו איש׃
לאשר הוא או מכל אשר ישבע׃
לאשר עשו והמלא ארצו אלילים׃
לאשר הביא ישליו אהלי׳ לשדדים
לאלפי ישר׳ ועשרה נשיאים עמו׃
לאין כספר ועצי ארזי׳ לאין כספר
לאלה מחלקות השערים לראשי׃
לאל נכר לא יהיה בך אל זר׃
לאמות חמש וכנפי הכרובים ארכם
לאין להם וירדפם אסא והעם׃
לארץ מצרים ופליטי חרב ישובון׃
לבית הערבה ועלה הגבול בית חגלה
לבן קיש ויהי כל ידעו מאתמול
לבת ירושלי׳ ואתה מגדל עדר עפל
לגבול ישר׳ ועיניכם תראינה ואתם
לגבורי חיל כמספר ראשי האבות
לדבר רע אל תתן לבך לדבר רע
להעם הזה וידברו אליו לאמ׳ דה״ח
לו איש הולך רוח ושקר כזב׃
לזרע אברהם הלא אתה ה׳ אלהינו הורשת׃
לחמשים ושנים ותשלם החומה בעשרים׃
לחם פנים ונתת על השלחן׃
לטוב לנו ויצונו ה׳ לעשות את כל
לימין משה מוליך לימין משה׃
ליום השבת מזמור שיר ליום׃
ליום מועד מה תעשו ליום מועד׃
ליהודה ויש׳ והנה דברי אסא הראשנים׃
ליום השלישי והיו נכונים ליום׃
לישבי הארץ ואתם אלת כרתי׳
לכל הנמצא וירם יאשיהו לבני העם
לכסא כבוד ותקעתיו יתד במקום נאמן׃
לכל העבר בקע לגלגלת מחצית
לכל כליו ועשית סירותיו לדשנו׃
לכל איביך תמצא ידך לכל איביך
לכל הבא מלבד התיחשם לזכרי׳
לכל בן נכר כה אמר ה׳ כל בן נכרי׳
לכל לראש לך ה׳ הגדולה והגבורה
ללחם המערכת ומנחת התמיד ועולת התמיד׃
למשה איש תפלה למשה איש האלהים׃
למאה ועשרים והלוים המשררי׳ כלם
למשכן העדות והלוים יחנו סביב׃
למי מריבה יאסף אהרן אל עמיו׃
למי נדה ואסף איש טהור׃
למשיח ה׳ ויאמ׳ לאנשיו חלילה לי
למימי קדם הלא שמעת למרחק׃
למלכי ישר׳ לכן תתני שלוחים על
למאני דהבא בלשצר אמר בטעם חמרא׃
לנגד ה׳ אין חכמה ואין תבונה׃
לנפש חיה וייצר ה׳ אלהי׳ את האדם
לשר הטבחים ושם אתנו נער עברי׃
לעם קדוש יקימך ה׳ לו לעם׃
לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו׃
לפר החטאת ועשה לפר כאשר עשה
לפתח אהלו וישמע משה את העם׳
לפרעה נכה והכסף והזהב נתן׃
לצור מעוז היה לי לצור מעוז׃
לקול ה׳ אלהיך ויאמר אם שמע תשמע׃
לקרבן אשה שר או כשב או עז׃
לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו׃
לריח שמניך טובים שמן תורק׃
לראש בית אבתם ואת שם אהרן תכתב׃
לראשי האבות כל אלה בני ידיעאל׃
לרוח שקר ויאמ׳ אצא והייתי דה״ח
לשממה תהיה מצרים לשממה תהיה
לשש מאות אלף בקע לגלגלת מחצית׃
לשערי ירושל׳ כי חלה לטוב ישבת
להל שממה לכן הנה ימים באים דוהשמעתי׃

אמר המעתיק קשה דהאי פסו׳ לשערי ירושלם דכי חלה לטוב דבמיכ׳ דמייתי בעל המסורת בהאי א״ב כרוב הספרים שלנו הוא בשער בלא י׳ ולפום ריהטא הוה מספק׳ לן אמנם כהירא לן דודאי טעו׳ והכי קרי׳ לשער ירושלם מרקא חזיכא דאיכא פסו׳ אחריתי דכתיב לשערי ירושלם דקבורת חמור יקבר דבירמיה דאם לא כן מאי קא מ׳ בעל המסורת א״ב מן חד חד ולית דכוו׳ הא איכא ב׳ אלא על כרחין טעו׳ סופר במסורת ודלוג דכך דינו לשער ירושלם כי חלה לטוב לשערי ירושלם קבורת חמור יקבר ואתי שפיר ודוק׳ וגם לעיל בהאי א״ב הוה נמסר למעשה ידיך דתקרא והכי אשכח דאיוב ואיכא למעשה ידך דוהכרתי פסיליך דמיכה ותקנתי עכ״ל

א״ב מן חד חד לא מלעיל

דלוג וסימניהון

לאלהים זובח לאלהים יחרם׃
לאנשים הנה נא לי שתי בנות׃
לאלפים נצר חסד לאלפים׃
לאמורי וירא בלק בן צפור׃
לבהים ונקרבהם בבקר לשבטיכם
לבמות ויעמד לו כהנים׃
לברית הבט לברית כי מלאו׃
לדם ולא תחניפו את הארץ׃
לדור לילה ויוכם לא הכבה׃
לדור זרע יעבדנו יספר׃
להון נבהל להון איש רע עין׳
לזר בני אם ערבת לרעך׃
לחרם ואחלל שרי קדש ואתנה
לחיים והיה הנשאר בציון׃
לטהר ויראו את אלהי ישראל׃
לטרח חדשיכם ומועדיכם׃
לטכה ואגיד להם את יד אלהי
לטבים הטיבה ה׳ לטובים׃
ליושב ולרוח משפט ליושב׃
לכלב ואנשי קדש תהיון לי׃
ללת וכלתו אשת פנחס הרת׃
למאה ולקחנו עשרה אנשים׃
למת בנים אתם לה׳ אלהיכם׃
לנפש צוף דבש אמרי נעם׃
לנגע כי יפלא ממך דבר׃
לשער הצהוב וראהו הכהן והנה פשה
לעוף וכל דם לא תאכלו׃
לעגלים ויעש רבעם חג כחדש׃
לעולה ואל הכתף מחוצה׃
לפתח הלא אם תטיב׃
לפנים בימים הפנים לפנים׃
לצמיתת ואם לא יגאל עד מלאת
לקחת שחד לקחו בך למען׃
לרע והנה שבע פרות אחרות
לרעה לב חרש מחשבת און׃
לראש ויעבר לראש רחבעם׃
לרבבה ולקחנו עשרה אנשים למאה׃
לשיר ויהי בבאם בשוב דוד׃

לשער

לשער ויאמר להם כה אמר ה׳ שימו ·
לש׳ל ויאמרו דם זה החרב ·
להורה ושוע ובני ושרכיה ·

והלופיהון א״ב מן חד חד
כלרע לא׳ וסימניהון

לאיים וישב פניו לאיים כתיב ׃
לאפוד ויעש אתו גדעון לאפוד ·
לבהמה נותן לבהמה לחמה ·
לבקרים ותפקדנו לבקרים ·
לגר וכי תשיג יד גר תושב ·
לגברים ויספרו הלוים מבן ·
לדין כי יפלא ממך דבר ·
להמזבח ויאמר חזקיהו להעלות ·
להגדוד ויבדילם אמציהו להגדוד
לוינו ובכל זאת אנחנו כרתים
לזר גרי ביתי ואמהותי ·
לחגא והיתה אדמת יהודה למצרים ·
לטמא והבדלתם בין הבהמה ·
ליסוד בחדש השלישי החלו ·
לכרוב ועשה כרובים ותמורים ·
ללילה יום ליום יביע אומר ·
למחנה כי לעת יום ביום ·
למסלה ויאמרו הנה חג ה׳ בשלה
למאור ואת הבשם ואת השמן ·
למרום לשום שפלים למרום ·
לנער להה לפתאים ערמה ·
לשבע צדיק אוכל לשבע ·
לעד לכן חכו לי נאם ה׳ ·
לעולות ובנות המלך כן ·
לפר ועשה לפר כאשר עשה לפר תני׳ רפסו ·
לפרכת מחוץ לפרוכת העדות ·
לצדיק תן לחכם ויחכם עוד ·
לקבצי לכן חכו לי נאם ה׳ ·
לרד כה אמר ה׳ למשיחו ·
לשממה ונתתי את הר שעיר ·
לתבן יחשב לתבן ברזל ·
להתן ודביר בתוך הבית ·

א״ב מן ב״ב דלוג מלעיל לא
וסימניהון

לאט והמלך לאט את פניו ·
לאט המעט ממך תנחומות אל
לאחד ויהי ביום הששי לקטו ·
לאחד במספר אשר העשר ·
לאלף ולקחו עשרה אנשים ·
לאלף הקטן יהיה לאלף ·
לאיים כעל גמולות כעל ישלם
לאיים אחריב הרים וגבעות ·
לאחרונה כל הפקודים למחנה דן ·
לאחרונה אין זכרון לראשנים ·
לכן התשיעי לחדש התשיעי
לבן למנצח עלמות לבן ·
לבהמה מצמיח חציר לבהמה ·
לבהמה ואעבר אל שער העין ·
לבדים לעומת המסגרת היו ·
לבדים ויצק ארבע טבעת ·
לגוי יספת לגוי ה׳ ב׳ בפסוק לגוי
לגפן אסרי לגפן עירה ·
לגפן ויאמרו העצים לגפן ·
לזבח ויין לנסך רביעית ההין ·
לזבח ויאמר שלום לזבוח לה׳
לטוב זה הדבר אשר צוה ה׳ לבנות צלפחד ·
לטוב הכל כאשר לכל מקרה אחד ·
למנחה זאת התור׳ לעולה למנחה
למנחה ויאמ׳ ארנן אל דוד קח לך
לנשים הכה גלו ערותה ·
לנשים אל ההן לנשים חיליך ·
לעדרים עזובות ערי ערוער ·
לעדרים ידוע תדע פני צאנך ·
לקץ כי עוד חזון למועד ·
לקץ ואתה לך לקץ ותנוח ׃
לרום ובלכת החיות ילכו האופנים ·
לרום שמים לרום וארץ ·
לשדים יזבחו לשדים ·
לשדים ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם ·

וחילופיהון דלוג מן תרין
תרין מלרע לא בריש׳ וסימניהון

לאט ויצו המלך את יואב ·
לאט ויאמר ה׳ יען כי מאס העם הזה ·
לדבר אל תט לבי לדבר רע ·
לדבר בז לדבר יחבל לו ·
לדביר ובחשבון עד רבת המצפה
לדביר ויבן עשרים אמה ·
לזאת ויאמ׳ האדם זאת הפעם ·
לזאת אף לזאת יחרד לבי ·
לחשך הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע ·
לחשך השמש יהפך לחשך ·
למלחמה ויאמר אם לשלום ·
למלחמה הנביאים אשר היו לפני ׃
למשנה ויאמר אליו אל תירא כי לא תמצאך ·
למשנה וה׳ שב את שבות איוב ·
לנביא וידע כל ישראל מדן ועד
לנביא ואת יהוא בן נמשי ·
לעשיר עשקדל להרבות לו
לעשיר ויהי צאן ובקר ·
לקש והיה בית יעקב אש ·
לקש לא יבריחנו בן קשת ·
לריק ואני אמרתי לריק יגעתי ·
לריק הקשיח בניה ללא לה ·
לריב כי יום נקם בלבי שנת ·
לריב הן לריב ומצה תצומו ·
לשבת ותקח שרי אשת אברם ·
לשבת אשר נטה לשבת ער ·

א״ב מן חד וחד חד א׳ וחד
לא דלוג ולית דכוו׳ וסימניהון

אביגל ואת עמשא שם אבשלום
לאביגל ויאמר דוד לאביגל ·
בעליהן כי יצא דבר המלכה ·
לבעליהן ונשמע פתגם המלך ·
בניהן כי נאפו ודם בידיהם ·
לבניהן ויען לבן ויאמר אל יעקב
בקעם כה אמר ה׳ על שלשה פשעי בני עמון ·
לבקעם אחרי הדברים והאמת ·
גני עורי צפון ובואי תימן ·
לגני באתי לגני אחתי כלה ·
הניח והיה ביום הניח ה׳ לך ·
להניח וראשית כל בכורי כל ·
הוללים לא יתיצבו הוללים ·
להוללים אמרתי להוללים ·
הודיעך ויענך וירעיבך
להודיעך קשט אמרי אמת ·
חרדת אדם יתן מוקש ·
לחרדת ותהי חרדה כמחנה ·
חטאה הוי משכי העון ·
לחטאה והקריבו לחנכת בית ·
טבחה כי עליך הורגנו כל ·
לטבחה ואתה ה׳ ידעתני ·
יכא וארבע חיון רברבן ·
ליכא ענא דניאל ואמר ·
יקהת לא יסור שבט מיהודה ·
ליקהת עין תלעג לאב ותבוז ·
ידעיך כל ידעיך בעמים ·
לידעיך משוך חסדך לידעיך ·
ברמו כי יבער איש שדה ·
לברמו אשירה נא לידידי ·
מרבה כל הולך על גחון ·
למרבה כתיב המשרה ולשלום ·
משגת אם דל הוא ואין ידו ·
למשגת אם שלש שנים רעב ·
מועדה והשבתי כל משושה ·
למועדה ושמרת את החקה הזאת ·
מוצאיהם ויכתב משה את ·
למוצאיהם למסעיהם על פי ב׳ בפסוק ·
מעדנים יסר בנך ויניחך ·
למעדנים האכלים למעדנים ·
משיחי והקימתי לי כהן נאמן ·
למשיחי שם אצמיח קרן לדוד ·
פעלות כי לא יבינו אל פעלות ה׳ ·
לפעלות אדם בדבר שפתיך ·
קחהך והאמר לה המעט קחתך
לקחתך ויבאו עבדי דוד אל אביגיל
קרבה אל נפשי גאלה ·
לקרבה ויקרא משה אל בצלאל ·
רויה תערוך לפני שלחן ·
לרויה הרכבת אנוש לראשנו ·
רכבה הנני אליך נאם ה׳ צבאות והבערתי ·
לרכבה דדן רכלתך בבגדי חופש
שפנים עם לא עצום ·
לשפנים הרים הגבהים ליעלים ·
תהם ולא שבע אמציהו ·
לתהם ויסירו העלה להתם ד״ח ·

חד מן י״ח זוגין מן חד וחד
חד מלרע וחד מלעיל ל׳ בריש
תיבות׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן כ״ג ·

אלין זוגין חד ל׳ וחד ול׳
וסימניהון

לחשך קץ שם לחשך ·
ולחשך ויקרא אלהים לאור יום
לקחת שחד לקחו בך למען ·
ולקחת בידך עשרה לחם ונקדי׳
למסע ויאמר ה׳ אלי קום לך ·
ולמסע עשה לך שתי חצצרת ·
לטהור והבדלתם בין הבהמה ·
ולטהור הכל כאשר לכל מקרה ·
לחטאת והביא אותם אל הכהן והקריב ·
ולחטאת זאת התור׳ לעלה למנחת
לחיות גם בעוף השמים ·
ולחיות אתי אל עמי ·
לחיותם ויעש להם יהושע שלום
ולחיותם להציל ממות נפשם ·
לצים אשרי האיש אשר ·
ולצים עד מתי פתאים תאהבו פתי ·
למעוז טוב י״י למעוז ביום ·
ולמעוז ואני בשנת אחת לדריוש
להציב ויך דוד את הדרעזר דר״ה
ולהציב והיתה הפצירה פים ·
לבנה ויקח לו יעקב מקל לבנה
ולבנה על ראשי ההרים יזבחו ועל
לדברו וימאסו בארץ חמדה ·
ולדברו קויתי ה׳ קותה נפשי ·
ליסד בחדש השלישי החלו ·
וליסד ואשם דברי בפיך ·
לשלש וצויתי את ברכתי לכם ·
ולשלש והיתה הפצירה פים ·
לשעירים ולא יזבחו עוד את זבחיהם ·
ולשעירים ויעמד לו כהנים ·
לעגלים ויעש ירבעם חג בחדש ·
ולעגלים ויעמד לו כהנים לבמות ·
ליוצא ובעתים ההם אין שלום ·
וליוצא כי לפני הימים ההם ·

ד׳ מלין נסבין יתיר למ״ד
וסימניהון נמסר בדניאל סי׳ ג׳ וסי׳ ח׳ ·

י״א זוגין משמשין לל בריש
תיבותא וסימניהון

ללוט וגם ללוט ההלך ·
ללבנה ויאמרו הנה חג ·
ללהבה והיה אור ישראל ·
ללשכת ואביא אתם ·
ללבבם ובל יאמרו ·
ללילה יום ליום יביע ·
ללביא התצוד ללביא ·
ללחמך ודי חלב עזים ·
ללשם ויקראו ללשם ·
ללביט וילכדוה ביום ·
ללבושך מדוע אדום ·
ללבושך כבשים ללבושך ·
ללענה ההפכים ללענה ·
ללענה הרוצץ בסלע ·
ללשנו מאלה נפרדו ·

ק״ח יהידאין משמשין ול׳
וסימניהון

ולימים ויאמר אלהים יהי מארות
ולמשל ביום ובל לה ·
ולשת גם הוא יולד בן ·
ולבך כי שבעתים יקם ·
ולאברם היטיב בעבורה ·
ולפיד ויהי השמש לבא ·
ולח ויקח לו יעקב מקל לבנה ·
וללאה השדה אל צאנו ·
וללבן שתי בנות שם ·
וליצחק זאת הארץ אשר ·
ולהשיב בספירם איש אל שקו ·
ולבנימן לכלם נתן לאיש ·
ולבנים תבן אין נתן לעבדיך ·
ולעמך ויאמר משה לפרעה ·
ולזכרון והיה לך לאות ·
ולטוטפת והיה לאות על ידכה ·
ולמצרים ויספר משה לחתנו ·
ולהביאך הנה אנכי שלח ·
ולאלהיהם לא תכרת ·
ולזקני ויהי ביום השמיני ·
ולאחתו הבתולה הקרבה ·
ולאחתו לאביו ולאמו ·
ולחלל ואני אתן את ·
ולחיה ולבהמתך ולחיה ·
ולארץ ולא תחניפו ·
ולשמש וילך ויעבד ·
ולנערה לא תעשה דבר ·
ולתתך עליון על כל הגוים ·
וללוי אמר תמיך ואוריך ·
ולזבולן אמר שמח ·
ולנפתלי אמר נפתלי שבע ·
ולגד אמר ברוך מרחיב ·
ולשבט הלוי לא נתן ·
ולצאת עודני היום ·
ולכלב בן יפנה לא ·
ולאיש הנה בתי ·
ולמשפחתו ויתהלכו בארץ ·
ולנער וגם תבן גם ·
ולזבח ועלה האיש ההוא ·
ולהמיתו וישלח שאול ·
ולקראת ויבא דוד ·
ולמשפט ויהי מהיום ·
ולהקים לבעבור סבב ·
ולאביגיל

ולאביגיל אשת נבל ותגד ·
ולשכב עם אשתי דאוריה ·
ולאנשים אשר אתו דאבנר ·
ולאישה ותאמר לנעריה ·
ולשלום ויאמר אוריה אל דוד ·
ולאבשלום ויהי אחר הדברים ·
וליהונתן בן שאול ·
ולמפיבשת בן קטן ·
ולאמנון רע ושמו ·
ולשנא לאהבה את שנאיך ·
ולזעק ומה יש לי עוד צדקה ·
ולאשה עגל מרבק ·
ולדור ישבו דמיהם בראש ·
ולרות ויפתח על הלחת ידתיה
ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב ·
ולהמית והאמר אל אליהו ·
ולקלי ויכתב עליהם ספר שנית
ולטוב הוי האמרים לרע ·
ולשארית כי מי דימון מלאו דם ·
ולחסות ההלכים לרדת מצרי
ולדבר כי נבל נבלה ידבר ·
ולהכות בן לריב ומצה ·
ולקח מהם קללה דישעיה ·
ולחום כן אדם ·
וללחם לאמר לא כי ארץ מצרים ·
ולהטיב כי אויל עמי ·
ולרעב והנבאים אשר היו לפני ·
ולמקים ועשיתי למקום דירמיה ·
ולמואב על כן למואב איליל ·
ולרשע ונהתיו ביד ·
ולגשת ולא יגשו ·
ולכן ואל מת אדם ·
ולעולה ושה אחד ·
ולקח ואתה בן אדם ·
ולפקוד וריב לה׳ עם יהודה ·
ולפותה גולה סוד הולך רכיל ·
וליום ומה תעשו ·
ולמטה ולא נשא דוד ·
ולאחד וארעה את צאן ההרגה ·
ולהנה ואשא את עיני ·
ולחלות ובאו עמים רבים ·
ולזמר טוב להודות ליי׳ ·
ולבקר אחת שאלתי ·
ולכפר לשמוע בקול תודה ·
ולישרי אור זרוע לצדיק ·
ולישרים הטיבה יי׳ לטובים ·
ולמות יסר יסרני יה ·
וללמדם ילדים אשר אין ·
ולגדלם וימן להם המלך ·
ולקבל מלכא בלשאצר ·
ולחתום שבועים שבעים ·
וללבן ומן המשכלים יכשלו ·
ולנחמו וישמעו שלשת ·
ולשון בארך אפים ·
וליועצי מרמה בלב ·
ולאחוז תרתי בלבי למשך ביין ·
ולכנוס כי לאדם שטוב ·
ולאחד גם אם ישכבו שנים ·
ולהיות פתשגן הכתב ·
ולהרג אשר נתן המלך ·
ולמרדכי היהודי את כל תוקף ·
ולאבדם כי המן בן
ולצוות ואת פתשגן כתב הדת ·
ולהגיד ב׳ בפסו׳ ·
ולהסירן ותבואנה נערות ·
וללקוט דודי ירד לגנו ·
ולנעמי מודע לאישה ·
ולכלכל והיה לך למשיב ·
ולהפיל זרעם בגוים ·
ולרשעים אמרתי להוללים ·
ולעולם ראש דברך אמת ·
וללחם המערכת ב׳ בפסוק ·

ולנגיד כי יהודה גבר באחיו ·
ולהכין וליעצים לרבי ·
ולזכרי פקדיו לעשותם ·
ולהזכיר ויתן לפני ארון יי׳ ·
ולפקח בן רמליהו ·
ולשרתו אז אמר דויד לא לשאת ·
ולהלחם עמו זרוע בשר ·
ולעדור מזבולון יצאי צבא ·
ולמשפחתו ויתהלכו אהה לשבעה
ולריב וגם בירושלם ·
ולהשובת השנה שלח ·
וללמוד כי עזרא הכין לבבו ·
ולירושלים כל קבל דנא ·
ולהתחזן הנשוב להפר ·
וליהודים והסגנים לא ידעו אנה ·
ולסנבלט זכרון אלהי לטובה ·
ולעולה וללחם המערכת ולעולת
ולקרבן העצים דעזרא ·

ה׳ משמשין לה בריש׳ וסי׳

להגדוד רבדילם אמציהו ·
להחומה והתודה השנית ·
להנחותם ואתה ברחמיך ·
להעם וידברו אליו דדה ·
להמזבח ויאמר יחזקיהו להעלות ·

כ״ו נסבין למ״ ברישי׳ ולית
דכות׳ זוגא וסימני׳

למתי ויאמר משה ·
למקרא עשה לך שתי ·
למדן ויצאו כל בני ·
למקטנם ולא ילמדו
למאה ולקחו עשרה ·
למאה והלוים המשררים ·
לסרבה המשרה ·
למשלח וכל הדגים אשר במעדר
למתחת וארבע האופנים ·
למאד ויקברוהו דדה ·
למישרים והכך כיין ·
למאדם ואברת ·
למשער יסוב כל הארץ
למלח ועתה נגינתם
למשען יקדמוני ביום
למידעי מבל צררי
למזמה אשר ימרוך
למוליך עמו במדבר
לבדת ויש אשר אמרים
למשמיעים ועמהם הימן וידותון חצצרות ·
למיכיהו והמלאך אשר דה״ח
למורשה ויצא אסא
למלכיה החמשי ·
למימן הששי ב׳ בו
למאני בלשצר אמר בטעם ·
למושיע ויאמר אך ·

ה״ד מן י״ד זוגין קדמא׳ נסיב
ל׳ ותנינא לא נסיב ולית דכות׳
דסמיכין וסימניהון

לאב המון אני הנה בריתי אתך והייתי ·
אב המון ולא יקרא עוד את שמך ·
לכל כליו ועשית סירתיו לדשנו
כל כליו ויעש את כל כלי המזבח
למשכן קרח דבר אל העדה לאמר העלו ·
משכן קרח ויעלו מעל משכן קרח
למואב ויאמר מואב אל זקני מדין
מואב ויאמר בלעם אל האלהים
לשלחה וענשו אתה מאה בסף

שלחה ונתן האיש השכב עמה
למעלה ועלה הגבול דבירה מעמק
מעלה ותאר מצפון ויצא עין
לאפיו ויקרא אחימעץ ויאמר
אפיו וישקף ארונה וירא את המלך
לשבת טוב לשבת על פנת גג קדמ׳
שבת טוב שבת על פנה גג ·
לחיים אורח לחיים שומר מוסר
חיים אורח חיים למעלה למשכיל
לקח בגדו כי ערב זר קדמאה
קח בגדו כי ערב זר תנינא
לרוח ויאמר אצא דדה
רוח ועתה הנה נתן ה׳ דד״ה
ולתומים ויאמר התרשתא קדמ׳
ותומים ויאמר התרשתא תנינא
למאני בלשצר אמר בטעם
מאני בארין היתיו מאני דהבא
לראשי שמאלו תחת לראשי קדמ׳
ראשי שמאלו תחת ראשי תנינא

וחלופיהון ו׳ זוגין תנינא
נסיב ל׳ כחד עינן וקדמ׳ קרחי ולית
דכוו׳ דסמיכין וסימ׳

ממעלה וגבול האמרי ממעלה
במלמעלה וישב גדעון בן יואש
משכב וזה הדבר אשר העשו
למשכב וימצאו מיושבי יבש
קחי ויקם וילך צרפתה
לקחי והלך לקחת ויקרא
שער האשפות המשררים
לשער האשפות והתהלכות לימין
ימים ומעת הוסר התמיד
לימים אשרי המחכה ויגיע
נחלה ונתן ארצם נחלה קדמא׳
לנחלה ונתן ארצם לנחלה תנינא

מלין דמשמשין לם בסוף
תיבות׳ וסימ׳

אראלם ל׳ הן אראלם צעקו חוצה
בשלם ל׳ הבשר ויתן לעם
החלם ל׳ וזה החלם לעשות ועתה
כלם ל׳ אשר טפחתי ורביתי איבי
צלם ל׳ סר צלם מעליהם וה׳
קלם ל׳ אשר קלם מלך בבל באש
והמשילם ל׳ ברבים והמשכילים
בפעלם ל׳ הן פראים במדבר
ולגדלם ל׳ שנים שנים דדניאל דזרעונים
מגלם ל׳ לא יטה לארץ מנלם
ומכלם ל׳ יצילנו ה׳ דההלות
באבלם ל׳ ויהי כאבלם מהנזיד והבה

מלין דמשמשין לה בסוף
תיבות׳ וסימ׳

וכשפלה ל׳ תשפל העיר
תהלה ל׳ ובמלאכיו תשים תהלה
אילה ל׳ נפתלי אילה שלחה
נפלה ל׳ ביד יי׳ כי רבים רחמיו
זבלה ל׳ שמש ירח עמד זבלה
בבתולה ל׳ אלי כבתולה חגורת
אפלה ל׳ נא ביד יי׳ כי רבים
עמלה ל׳ נפש עמל עמלה לו
בבהלה ל׳ ויכל בהבל ימיהם
כחולה ל׳ כי קול כחולה שמעתי
לחומלה ל׳ עליך
הנקלה ל׳ וידברו עבדי
בלה ל׳ ענן וילך כן
חלה ל׳ כי חלה גם ילדה ·
עמלה ל׳ נפש עמל עמלה לו
ואשמאילה ל׳ ואם הימין
אמולה ל׳ מה אמולה לבך

ואיחלה ל׳ לאור יבא אפל
והצלה ל׳ ריוח והצלה יעמוד ליהודים
הגלילה ל׳ ויקח
השפלה ל׳ הגבה והגבוה השפיל
ההוללה ל׳ ונשאו עליך קינה
טלטלה ל׳ גבר
מגוללה ל׳ ושמלה
והמכשלה ל׳ התחת
וכרעלה ל׳ ואשראלה ל׳
אומללה ל׳ יולדה השבעה
חוללה ל׳ ידו נחש בריח
מללה ל׳ מן המשנה
לכסלה ל׳ ואל ישובו ·

מלין דמשמשין לו בסוף
תיבותא וסימ׳

הואילו ל׳ ועתה הואילו פני בי
הבדלו ל׳ מתוך העדה הזאת
הקהילו ל׳ ואת כל העדה הקהילו
אשתוללו ל׳ אבירי לב נמו
יבלו ל׳ בטוב ימיהם ישנתם
העלו ל׳ מסביב למשכן קרח
ויתנצלו ל׳ בני ישראל את עדים
בשלו ל׳ ויאמר משה אלהם
ויכהלו ל׳ להביא את המן אל
מלו ל׳ ברב רכלתך מלו
הפלו ל׳ ואמרת אליהם
בשלו ל׳ ויאמר אלהם
יחולו ל׳ על ראש יואב
הבשילו ל׳ אשכלותיה
ושאלו ל׳ דבר נא באזני
ויכלו ל׳ השמים והארץ
ויכלו ל׳ את הימים והיה ·
ויכלו ל׳ בכל אנשים
ויבלו ל׳ יחד יבאו גדודיו
יחוללו ל׳ הרפאים יחוללו
והללו ל׳ את ה׳ ומקבציו
האכלו ל׳ ואם תמאנו ומריתם
ייחלו ל׳ לא יכבה ולא ירוץ
ישפלו ל׳ הנה האדון ה׳
היכלו ל׳ ויאמר לפני אחיו דעזר
תגאלו ל׳ חנם נמכרתם ולא
תכהלו ל׳ אל הכטחו בעשק
כלו ל׳ מעשיכם דבר יום ביומו
כלו ל׳ התפלות דוד בן ישי

לא
כל ר״פ דבראשית ולא
בכ״ב לא וסימ׳

אדוני לא אדוני שמעני
יסור לא יסור שבט
וכל ואלה שמות והורת כהנ׳ ר״פ
לא בר בן ט׳ ולא וסימניהון

יכלה ולא יכלה עוד הצפינו
יכלו ולא יכלו החרטמים
יכול ולא יכול משה
ישמע ולא ישמע אליכם פרעה
שמעו ולא שמעו אל משה
תותירו ולא תותירו ממנו עד
העלה ולא העלה במעלות על
יחללו ולא יחללו את קדשי
יזבחו ולא יזבחו עוד את זבחיהם
תחללו ולא תחללו את שם
יחלל ולא יחלל זרעו בעמיו
תקיא ולא תקיא הארץ אתכם
תשבעו ולא תשבעו בשמי
תלכו ולא תלכו בחקת הגוי
תונו ולא תונו איש את
וכל ר״פ דוידבר דכו׳ ולא
בר מן ז׳ לא וסימ׳

ישאירו לא ישאירו ממנו
אוכל לא אוכל זנבי לבדי

יום לא יום אחד תאכלון׳
בן לא כן עבדי משה׳
איש לא איש אל ויכזב ׃
הביט לא הביט און ביעקב׃
נשוב לא נשוב אל בתינו׃
וכל משנה תורה ר״פ דכוו׳ לא
בר מן יז׳ ולא וסי׳
אביתם ולא אביתם לעלות׃
אבה ולא אבה סיחון׃
תחמד ולא תחמד אשת׃
תתחתן ולא תתחתן בם׃
תועבה ולא תביא תועבה׃
ידבק ולא ידבק בידך׳
יראה ולא יראה לך׳
הקים ולא תקים לך׃
ירבה לא ירבה לו׳
ישפך ולא ישפך דם׃
תחס ולא תחס עינך׃
אבה ולא אבה יי׳ אלהיך לשמוע
תסור ולא תסור מכל הדברי׳׃
נתן ולא נתן יי׳ לכם לב׃
אתכם ולא אתכם לבדכם׃
מעבר ולא מעבר לים היא׳
קם ולא קם נביא עוד׃
וכל א שלמהא קדמית׳ ר״פ דכו׳
ולא במ״ט לא׃
יתיצב לא יתיצב איש׃
ימוש לא ימוש ספר׃
היה לא היה דבר מכל׃
התה לא היתה עיר אשר השלים׳
נותר לא נותר עוקים בארץ׃
נפל לא נפל דבר מכל׳
עזבתם לא עזבתם את אחיכם׃
טוב לא טוב הדבר הזה׃
כן לא כן הדבר כי איש׳
וכל ישעיה ר״פ דכו׳ לא במ״ג
ולא וסימניהון
ישעה ולא ישעה אל המזבחות׃
תשעינה ולא תשעינה עיני ראים׃
יהיה ולא יהיה למצרים׃
ישיב ולא ישיב אל לבו׃
אתי ולא אתי קראת יעקב׃
צמאו ולא צמאו בחרבות׃
וכל ירמיה ויחזקאל ר״פ דכו׳
ולא בר מן י״ד לא וסי
באלה לא באלה חלק יעקב׃
באלה לא באלה חלק יעקב׃
ישוב לא ישוב אף יי׳׃
ישוב לא ישוב חרון אף׳
ושבתי לא ישבתי בסוד משחקים׃
שלחתי לא שלחתי את הנביאים׃
תקח לא תקח לך אשה׃
כברית לא כברית אשר׃
דכאו לא דכאו עד היום׃
עליתם לא עליתם בפרצות׃
עמים לא אל עמים רבים׃
חסה לא חסה עליך עין׃
תעבר לא תעבר בה רגל׃
למענכם לא למענכם אני עשה׃
וכל תריסר ר״פ דכו׳ לא בר מן
ג׳ ולא וסימניהון
ולא זעקו אלי בלבם׃
ולא ידעו עשות נכוחה׃
ולא אחד עשה ושאר׃
וכל ד״ה ר״פ דכו׳ ולא במ״ב
לא וסימניהון
לא הניח איש לעשקם׃
לא לכם להלחם כזאת׳
וכל שאר כתובים ר״פ דכותהו׳
לא במי״ד ולא וסימניהון׃
הסגרתני ולא הסגרתני ביד אויב׳
נסוג ולא נסוג מכך תחיני׃
שמע ולא שמע עמי לקול׃

יהיו ולא יהיו כאבתם׳
אמרו ולא אמרו העברים
נתתי ולא נתתי לחטא חכי׃
ערך ולא ערך אלי מליך׳
אמר ולא אמר איה אלוה׃
נמצא ולא נמצא נשים יפות׃
שמעתי ולא שמעתי לקול
ידע ולא ידע כי רפאים׳
למדתי ולא למדתי חכמה׃
שמענו ולא שמענו אל עבדך׳
שמענו ולא שמענו בקול יי׳ אלהים

חד מן קכ״ג פסוקים דמיחדין דאית בהון מן ב׳ ולא

ולא וסימניהון
והקמתי את בריתי אתכם׃
נשא ולא נשא אתם הארץ׳
יכול ולא יכול יוסף להתאפק׳
מצות יאכל את שבעת׳
אראנו ולא עתה אשורנו׃
ותשובו ותבכו לפני יי׳׃
ובשלוח יי׳ אתכם מקדש ברנע׃
תחמוד ולא תחמד דכ״ת׃
יראה ולא יראה לך שאור׃
ביומו תתן שכרו ולא׃
ונתנך יי׳ לראש ולא לזנב׃
אשה תארש ואיש אחר׃
שורך טבוח לעינך׃
וכי ירדף גאל הדם׃
וישלח ישראל מלאכים אל מלך
אדום׳
ובעת מותה ותדברנה׃
שלישה ויעבר בהר אפרים׳
תכרית ולא תכרית את חסדך׃
לרצים ויאמר המלך לרצים׃
ואבי ראה גם ראה את
והאנשים טובים לנו מאד׳
ויקצפו עליו שרי פלשתים׃
זקני ויקמו זקני ביתו׃
ויתקע יואב בשופר ויעמדו׃
ושמתי מקום לעמי ישר׳ ונטעתים׃
וחברו ושמתי מקום׃
אל בני ויאמר המלך אל אבשלום׃
וישלח אבשלום אל יואב׳
ויחן יי׳ אתם וירחמם׃
והריחו ביראת יי׳ ולא למראה׃
הוי בנים סררים נאם יי׳׃
התמהמהו ותמהו השתעשעו׃
ומצרים אדם ולא איש׳
וקוי יי׳ יחליפו כח׃
ראות רבות ולא תשמור׃
מי נתן למשסה יעקב׃
וישפך עליו חמה אפו׃
רעה אפר לב הותל׳
נבראו עתה נבראו ולא מאז׃
מהר צעה להפתח׃
נגש והוא נענה׃
צמנו למה צמנו ולא׃
הנני כי הנני בורא שמים׳
האבל על כן תאבל הארץ׃
סכל שמעו נא זאת עם׃
עשתכם ועתה יען עשתכם׃
הפלו ואמרת אליהם כה׃
עזבם ויאמר יי׳ על עזבם׃
דגר קרא דגר ולא ילד׃
בערער והיה כערער בערבה׳
יפרסו ולא יפרסו להם על׳
יענוכה ודברת אליהם את כל׃
בשרירות ולא שמעו ולא הטו
שמעו ולא שמעו אלי ולא הטו׃
שמעו ולא שמעו ולא הטו׃
ושמתי ושמתי עיני עליהם לטובה׃
ושלח יי׳ אליכם את כל עבדיו׃
ואל תלכו אחרי אלהים אחרים׳

ויצא מהם תודה וקול׳
ועבדך מקץ שבע שנים השלחו׳
הוקם את דברי יהונדב׳
כל יהודה לכן כה אמ׳ יי׳ הנני מביא׃
ואשלח אליכם את כל עבדי׃
אם שוב תשבו בארץ הזאת׃
פחדו ולא פחדו ולא קרעו׳
ישבו לכן ישבו ציים את איים׃
באמרו לרשע מות תמות׃
תחס ולא תחס עיני׳
וחברו ולא תחס עיני עליך׃
הכרי בן אדם בתוך בית׃
הרעים כה אמר יי׳ הנני׃
בטע והקמתי להם מטע׃
ועשיתי אתם לגוי אחד׃
ולא ישאו עצים מן השדה׃
ורדפה את מאהביה ולא׃
ואכלו ולא ישבעו הזנו׃
וענה גאון ישראל בפניו׃
ישפט בין עמים רבים׳
המליכו הם המליכו ולא ממני׳
ונעו שתים שלש שנים׃
בשסכם לכן יען בשסכם׃
הלא חשך יום יי׳ ולא אור׳
והסג אתה תאכל ולא תשבע׃
שועתי עד אנא יי׳ שועתי׃
היין ואף כי היין בוגד׃
חילם והיה חילם למשסה׳
באבתיכם אל תהיו כאבתיכם׃
כאשר קראתי והיה כאשר׃
וגערתי לכם באכל ולא׃
יואב בן צרויה החל למנות׳
וכל ריב אשר יבא אליכם׃
ולא הסב יאשיהו פניו׃
אלהי אקרא יומם ולא תענה׃
רחום והוא רחום יכפר׃
ובצלעי שמחו ונאספו׳
כל זאת באתנו ולא שכחנוך׃
פה להם ולא ידברו עינים׳
אזנים להם ולא ישמעו׃
ישען על ביתו ולא יעמד׃
יעבר הן יעבר עלי ולא׃
יהרס הן יהרס ולא יבנה׃
יכבדו בניו ולא ידע׳
מה ידעת ולא נדע תבין׃
שזפתו עין שזפתו׃
משיב יגע ולא יבלע׃
שורו עבר ולא יגעיל׳
שמאל בעשתו ולא אחז׳
שגיא הן אל שגיא ולא נדע
ישחק לפחת ולא יחת׃
אחת דברתי ולא אענה׃
מי זה מעלים עצה׃
יקראונני אז יקראונני׳
וראיתיו מגיע אצל האיל׃
נשארתי ואני נשארתי לבדי׳
ובעמדו תשבר מלכותו׃
ולקץ שנים יתחברו׃
ועמד על כנו נבזה ולא׃
ושם פניו לבא בתקף׃
ותעד בהם להשיבם אל׃
וימאנו לשמוע ולא זכרו׃
ובראות ויצא המן ביום׳
פתחתי אני לדודי ודודי חמק׃

חד מן מז״ פסוקים דאית בהון מן ג״ג לא לא

לא דמיחדין וסימניהון
אבימלך ויאמר אבימלך לא׃
במעשה ארץ מצרים אשר׳
בהמתך את חקתי תשמרו׃
יקרחה לא יקרחה קרחה׳
אלילים לא תעשו לכם׃
מיין ושכר יזיר חמץ׃

ובתים מלאים כל טוב׃
חפצת והיה אם לא חפצת
וידעתם היום כי לא את בניכם׃
יזבחו לשדים לא אלוה׃
האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו׃
ואתן לכם ארץ אשר לא׃
ויחגר דוד את חרבו׃
נס ויאמר העם לא
המכים ואת בני המכים לא׃
בניהם וחברו ואת בניהם׳
בחוריו על כן על בחוריו׃
ידכה והוא לא בן ידכה׃
ונאספה שמחה וגיל מן׃
עמקי לא אל עמים׃
ביבש קצירה תשברנה׳
כי תעבר במים אתך אני׃
שחורה ובאה עליך רעה׃
גם לא שמעה גם לא׳
תחפירי אל תיראי כי לא׃
דאגת ואת מי דאגת׳
ומעולם לא שמעו לא האזינו׃
הכהנים לא אמרו איה יי׳
המנבאים לכן כה אמר יי׳ יען׃
המבכר כי הבכר אל המבכר׃
כספם בחוצות ישליכו זהבם׃
ובכתב והיתה ידי אל הנבי׳׃
על ההרים לא אכל הני׳ דס״פ׳
הונה ואיש לא הונה חבלתו׳
הדרכי ואמרתם לא יתכן׳
הדרכי ואמרו בני עמך לא׳
צדקת ואתה בן אדם אמר׃
קרא ויאמר קרא שמו לא עמי
ותפש הקשת לא יעמד׳
לא יכלו כי לא יכלו לעשותו׃
אשרי האיש אשר לא הלך׃
רגל לא רגל על לשונו׃
כספו לא נתן בנשך׃
ישנו כי לא ישנו אם לא׃
פני יי׳ חלקם לא יוסיף׃
וסוך לחם חמודות׃
וארבעים שנה כלכלתם במדבר׃

ט׳ פסוקי׳ ולא ולא ולא

וסימניהון נמסר בירמיה סימן ז׳׃

חד מן לג״ פסוקי׳ דמיחדי׳ מן ג׳ לא ולא ולא

ט׳ מנהון ר״פ דמיחדין וסי׳ נמסר באיוב סי׳ ט״ו וכ״ד במצעות פסו׳ וסימני׳
יובל היא שנת החמשים׃
אמר ויאמר יי׳ אלי אמר׃
כי אל רחום יי׳ אלהיך לא ירפך
גפרית ומלח שרפה כל ארצה׃
תריעו ואת העם צוה יהושע׳
עשקתנו ויאמרו לא עשקתנו׃
את חצי ויאמר איש האלהים
אל המלך׃
כי כן צוה אתי בדבר יי׳
אוכל ויאמר לא אוכל לשוב׳
לא שמעו על אשר לא שמעו
קול׃
מכף רגל ועד ראש אין בו׳
בושי צידון כי אמר ים׃
כיונק ויעל כיונק לפניו׃
ונפצתים איש אל אחיו׃
חללי והיו חללי יי׳ ביום ההוא׃
ובנו את במות הבעל׃
אזכרנו ואמרתי לא אזכרנו׃
שקר ויאמר אלי שקר׃
ואחריכן נאם יי׳ אתן את צדקיהו׳
אפרע אני יי׳ דברתי באה׃
בחמה גם אני אעשה בחמה׃
יגבהו למען אשר לא יגבהו׳

שארית טראל לא יעשו עולה •
כוה יכי לא כזה ולא שקץ •
ו׳ ר״פ לא לא ולא וסימני נמסר
בסדר קדשים •
ג׳ ר״פ לא ולא לא וסימני נמסר
בסוף בחקתי •
לא ז׳ ר״פ בספר במדבר וסימ׳
נמסר בסדר מטות •
ט׳ פסוקי׳ לא ולא ולא ולא
דמיחדין וסימניהון
נמסר בישעיה סוף סימן ה׳ •
ח׳ פסוקי׳ לא לא לא לא וסי׳
נמסר ביחזקאל סי׳
י״ח גבי פסוק אל ההרים לא אכל
קדמאה •
ג׳ פסוקי׳ לא ולא ולא ולא
ולא וסימני׳ נמסר
בפרשת בהעלותך •

ד׳ זוגין מן כ״ב כחד עניין קדמ׳
נסיב לא ותניינא לא
נסיב לא וסימני׳

לא אדני שמעני השדה נתתי
אדני שמעני ארץ ארבע •
לא הפך לבן ואם בהרת לבנה •
הפך לבן וראהו הכהן •
לא עשיתם לבן בה אמ׳ יי׳ יען המנכם
עשיתם וידעתם כי אני יי׳ אשר
בחקי •
לא נחשב וכל כלי משקה דמלכים •
נחשב וכל כלי משקה דד״ה •
ו׳ פסוקי׳ ולא לא ולא וסימניהון
נמס׳ בסוף סדר קרח •
ג׳ סבירין ולא וקרין לא וסימ׳
נמס׳ בסדר משפטי׳ •

ולא קריין יחידאין וסימני׳

ולא מצאה היונה מנוח לכף •
ולא תכרת והיה האכל לפקדון •
ולא כיד ואני ידעתי •
ולא תוסיפון העתירו אל •
ולא נחם ויהי כשלח פרעה •
ולא תעלה במעלות על מזבחי •
ולא פשה וראה הכהן •
ולא יאכל נפש אשר •
ולא יגאל אך כל חרם •
ולא נשתה נעברה בארצך •
ולא יצאו וישארו שני •
ולא התמד דמשנה תורה •
ולא תקח לא תטה משפט •
ולא יסור ולא ירבה לו •
ולא יזידון וכל העם •
ולא תסיר מכל הדברים •
ולא תשימו בנים אתם ליי׳ •
ולא הוריש מנשה את בית שאן •
ולא באו וילך במרכבר •
ולא יצילו ולא הסורו •
ולא מת ויאמר העם אל שאול
ולא הגידה ותבא אביגיל •
ולא אשנה ויאמר אבי׳ יי׳ אל דוד
ולא ירד וישכב אוריה •
ולא שמר וצוה אליו על הדבר •
ולא תאבה ויאמרו אליו •
ולא תשמע ראות רבות •
ולא העלה וימצא מלך •
ולא ידעהם שמעת חזה כלה •
ולא לנצח כי לא לעולם •
ולא ילכו בעת ההיא •
ולא תחללו את שם קדשי •
ולא יבאו לראות כבלע •
לא אשכנה הנה ברך לקחתי •
לא יעבד ובכן חבשים •

ולא ראה לא הביט און ביעקב •
ולא העבד ואכלת •
ולא ירבה לו נשים •
ולא שכחתי ולא אכלתי באני ממנו
ולא תגרעו ולא תוסיפו •
ולא שנא וכי ירדף •
ולא ישאירו ויחנו עליהם וישחיתו
ולא אותה ויאמר יהונתן •
ולא נעלה אם כה יאמרו •
ולא חטאתי ואבי ראה •
ולא יחיה והכה דוד •
ולא עשית כאשר שמע •
ולא נעדר להם מן הקטן •
ולא תשוב כי כן צוה אתי •
ולא השאיר ויאמר הפשו •
ולא ישים וישפך עליו •
ולא תדע למה צמנו •
ולא יעשה והיה כי תרבו •
ולא יספדו ומתו גדלים •
ולא תקום ואמרת ככה •
ולא כתי תשואות מלאה •
ולא יקחו ממך אבן •
ולא תראה לעיניהם על •
ולא יתנו למען אשר •
ולא תשיג ורדפה את מאהביה •
ולא המצא ב׳ בו •
ולא אבא לא אעשה •
ולא ימלט ראיתי את •
ולא תשבע אתה תאכל •
ולא תוסיפו ביום ההוא •
ולא יועילוך אני אגיד •
ולא יערוב למען אשר •
ולא אענה הן אזעק •
ולא בזה פנה אל הפלת •
ולא נסוג ממך תחיינו •
ולא היו וימת אלעזר •
ולא עלה יואב בן צרויה החל
למנות דד״ה •
ולא הצליחו ורוח אלהים •
ולא נעשה פסח כמהו דד״ה •
ולא הגדתי ואקים לילה •
ולא לו וישם פניו לבא •
ולא עבר לדם לבדם •
ולא עת אשר קמטו •
ולא תמצא לא ידע אנוש ערכה •
ולא איתי וכל דיירי ארעא •
ולא כן אני ידעתי •
ולא לקחו ואמרת אליהם •
ולא היתה סדם אחתך •
ולא יצאו כבאם הכהנים •
ולא אלהים כי מישראל והוא
חרש עשהו •
ולא יפל כי הנה אנכי מצוה •
ולא ישבע אף כי היין בוגד
ולא ראיתי נער הייתי •
ולא האמינו בכל זאת חטאו •
ולא יזכר אמרו לכו ונכחידם מגוי •
ולא לעולם לא לנצח אריב •
ולא הסיר דוד את •
ולא בחרתי מן היום •
ולא לך ויעבדו •
ולא שמעתי ויהי בדבר •
ולא הייתי ויהי בחדש דעזרא •
ולא העמד וישם פניו •
ולא יפתח הן יהרס •
ולא יאזינו אזנים להם •
ולא כגבול עליו השיב יחזקיהו •
ולא זר אשר אני •
ולא ימאס הן אל כביר •
ולא אמצא ואולם כלכם תשבו •
ולא יחטא כי אדם אין צדיק בארץ •
ולא ימלט אין אדם •
ולא ימצא וראיתי •

ולא זה ויאמר אליהם •

לא מ׳ יחידאין וסימניהון

לא מצא ויקרא האדם שמות •
לא יעדה אם רעה בעיני •
לא יעבר כל ימי נזרו •
לא נודע כי ימצא חלל באדמה
לא הורישו ואת היבוסי יושבי
ירושלם •
לא אפר ויעל מלאך יי׳ דהבוכי׳ •
לא יגש וזה דבר השמטה •
לא שמרתם הדבר הזה אשר אתם׳
לא טובת דצפחת המים •
לא יראו ויהי בתחלת שבתם •
לא ירחמו וקשתות נערים •
לא עתה לכן כה אמר יי׳ •
לא האזינו ומעולם לא שמעו •
לא הקשיבו שמעי הארץ •
לא יקברו ומתו גדולים •
לא נזהר והצופה כי יראה •
לא ישאו ושפט בין הגוים •
לא החיה והיה כי ינבא •
לא יראו הבא עד דור אבותיו •
לא אמות כי אחיה •
לא עזבתם את אחיכם •
לא אענה אשר אם צדקתי •
לא ילין בחוץ לא ילין •
לא פנים אם קהה הברזל •
לא האמין ויגידו לו לאמר •
לא יראו והסירתי את כפי •
לא משו וארון ברית יי׳ ומשה •
לא תיראום כי יי׳ אלהיכם •
לא תשלחום ויאמרו אליו •
לא תאכלום כל הולך על •
לא בחרבך ולא בקשתך •
לא יתחטא הוא יתחטא בו •
לא תשתה כרמים תטע •
לא ידעון המאכילך מן במדבר •
לא הטהרנו המעט לנו את •
לא מצאתה ויאמר יהודה לתמר •
לא מצאתיה וישב אל •
לא נתנו וילחצו האמרי •
לא חמל את הכבשה ישלם •
לא קרבה לא שמעה בקול •
לא קם וכמהו לא היה לפניו
מלך •
לא תחת שאו לשמים •
לא שהה חרש ברזל מעצד •
לא הדריכהו בני שחץ •
לא הכירוהו ויכר יוסף את •

הלין זוגין חד לא וחד ולא

וסימניהון

לא לך ויעבדו על עזיהו דד״ה
ולא לך ב׳ בפסוקא •
לא ידעון המאכילך מן •
ולא ידעון ויענך •
לא נראה ויען משה •
ולא נראה ויעש המלך •
לא תנאף דואלה שמות •
ולא תנאף דמשנה תורה •
לא תגנב דואלה שמות •
ולא תגנב דמשנה תורה •
לא תענה דואלה שמות •
ולא תענה דמ״ת •
לא תחמוד דואלה שמות •
ולא תחמוד דמ״ת •
לא ימשל אם רעה בעיני •
ולא ימשל ויאמר להם גדעון •
לא תהדר ודל לא תהדר •
ולא תעשו עול במשפט •
לא תעשה כל המנחה •

ולא תעשה כי כולם מראים •
לא יבדיל ושסע אתו •
ולא יבדיל ומלק את ראשו •
לא יגיד ונפש כי תחטא •
ולא יגיד חולק עם גנב •
לא תונו וכי יגור •
ולא תונו איש את •
לא הותירו ביום ההוא •
ולא הותירו מבנו עד •
לא תקצר אה ספיח •
ולא תקצר את הזרע ולא •
לא הצלח ויאמר משה למה •
ולא תצלח ושניהם דמלכים •
לא יי׳ אם כמות כל האדם
ולא יי׳ לולי כעס אויב אגור •
לא האמנתם יען לא האמנתם בי
ולא האמנתם לו ולא שמעת׳ בקולו
לא תסורו ושמרתם לעשות את
ולא תסורו כי אחרי התהו •
לא תביא אתנן זונה ומחיר •
ולא תביא תועבה אל ביתך •
לא קרוב ואם לא קרוב אחיך
ולא קרוב אראנו ולא עתה •
לא ילמדו למען אשר לא ילמדו
ולא ילמדו עוד איש •
לא תשכח והיה כהניח יי׳ אלהיך
ולא תשכח והדר נדר ותאמר •
לא תסוך זתים יהיו לך בכל •
ולא תסוך אתה הזרע ולא •
לא יאבה יי׳ סלוח לו כי אז •
ולא יאבה לא ישא פני כל כפר
לא ראיתיו האמר לאביו ולאמו
ולא ראיתיו ויצא האחד מאתי •
לא הריעו ואת העם דיהושע •
ולא תריעו ובהקהיל את הקהל
לא שלף ויבא גם הנצב אחר
ולא שלף ויאמר ליתר בכורו •
לא נסור ויאמר אליו דפילגש
ולא נסור ויקם כל העם דפילגש
לא נמיהך ויאמרו לו לאמר •
ולא נמיתך וכי ישמעו השרים •
לא בכח רגלי חסידיו ישמר •
ולא בכח כי אם ברוחי אמר •
לא ארע ויאמר שאול חטאתי
ולא ארע ואל תלכו אחרי אלהים
לא תאמר ויקרא אבנר •
ולא תאמר אם מחוט ועד שרוך
לא נטה והשמועה באה •
ולא נטה וירדף עשה אל •
לא ישמח על כן על בחוריו •
ולא ישמח יולד כסיל •
לא ירחם על כן על בחוריו •
ולא ירחם ואחרי כן נאם •
לא יכנה כי שמת מעיר •
ולא יכנה הן יהרס ולא יכנה •
לא תבכה כי עם בציון •
ולא תבכה בן אדם הנני לוקח •
לא תשחית כי תצור אל •
ולא תשחית לא תקיפו •
לא יחת כי כה אמר יי׳ •
ולא יחת ישחק לפחד •
לא ילדה רני עקרה •
ולא ילדה ויהי איש אחד מצרעה
לא יכילו כי שתים רעות עשה
ולא יכילו ויי׳ אלהים אמת •
לא אעבור כי מעולם •
ולא אעבור ארחי גדר •
לא ייעפו פרא למוד מדבר •
ולא ייעפו וקוי יי׳ יחליפו •
לא שבה וגם בכל זאת •
ולא שבה ויאמר אחרי עשתה •
לא יאספו ושחטום •
ולא יאספו והיו חללי •

לא יעבדו והזהגר׳ ·
ולא יעבדו והיה ביום ·
לא תשתו ויאמרו לא נשתה יין ·
ולא תשתו יען כושסכם ·
לא הפנו בקול שעטת ·
ולא הפנו מדוע ראיתי ·
לא הוהרתו ובשוב צדיק ·
ולא הזהרתו באמרי ·
לא עליהם כפרצות ·
ולא עליהם אנכי ·
לא תשאי ולא אשמיע ·
ולא תשאי והשבתי זמהך מכך ·
לא תדלחם והאבדתי קדם ·
ולא תדלחם ב׳ בפסוקא ·
לא ימד והיה מספר ·
ולא ימד אשר לא יספר ·
לא ארחם ואת בניה לא ·
ולא ארחם ונפצתים ·
לא חכם חבלי יולדה ·
ולא חכם הליי׳ תגמלו ·
לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח ·
ולא בחיל גדול ובקהל ·
לא עברו ושבתם וראיתם ·
ולא עבדו והיה יי׳ עמו ·
לא ישב אשרי האיש ·
ולא ישב לא עבר בה איש ·
לא אקח מביתך פר ·
ולא אקח את כל הממלכת ·
לא חשך איננו גדול ·
ולא חשך ממות ·
לא ידבק לא אשית ·
ולא ידבק בידך מאומה ·
לא אעלה תדבק לשוני ·
ולא אעלה ויאמר ·
לא יציל וספרי׳ בתב לחרף דה״
ולא יציל רעה אפר לב הותל ·
לא נכנע ויעש הרע ויהויכין
דסופדה״ ·
ולא נכנע מלפני יי׳ דאמון דדה״ ·
לא ידעו ויאמרו צרינו ·
ולא ידעו ויאמר ירבעם ·
לא הביאו ועל ידו ·
ולא הביאו ובני בליעל ·
לא בחכמה ואנא לא דדניאל ·
ולא בחכמה הלא נסע יתרם ·
לא יעבדו ראיתי את האיל מנגח
ולא יעמדו למען ·
לא יענה הרב דברים ·
ולא יענה אטם אזנו ·
לא תשבעו למה תרדפוני ·
ולא תשבעו בשברי לכם ·
לא חקר הן אל שגיא ·
ולא חקר ירוע כבירים ·
לא עוזר נהסו נתיכתי ·
ולא עוזר כי אמלט עני ·
לא מנעתי את לבי מכל שמחה ·
ולא מנעתי ויקרא מלך ישראל ·
לא תמלא כל עמל ·
ולא תמלא כל הדברים יגעים ·
לא יכזב עד אמונים ·
ולא יכזב כי עוד חזון ·
לא יחסר בטח בה לב בעלה ·
ולא יחסר מהר צעה ·
לא כל ואענה את זרע ·
ולא כל לא המתים יהללויה ·

הלין קריין לא ולית מנהון ולא וסימניהון

לא אעשה לא אחיה ·
לא אכלתי לא אירא ·
לא טוב לא טובח ·
לא ישבתי · לא ישב ·
לא ישבו לא יירא ·

לא יתיצב לא יועילו ·
לא ירעיב לא ירעבו ·
לא ימוט · לא יגש ·
לא יקרב · לא יומת ·
לא יומתו · לא יתכן ·
לא יתכנו · לא יעלו ·
לא יעשו · לא יצלח ·
לא נכון · לא יכון ·
לא לקח · לא נקח ·
לא נפל · לא נופל ·
לא נוכל לא נירא ·
לא ענו · לא שלחתים ·
לא שבת · לא זכרת ·
לא תאכל לא תתנו ·
לא תלין לא תכרת ·
לא תוכל לא תעבר ·
לא תכבה · לא תנבא ·
לא תשמעו · לא המשך ·
לא תוסיפו · לא תעשינה ·
לא תגלה ·

ב״ב ולא וליה מנהון לא וסימניהון

ולא עוז · ולא אבת ·
ולא אבין · ולא אני ·
ולא יראה · ולא יסף ·
ולא יספו · ולא יכנו ·
ולא יטמאו · ולא נטמאו ·
ולא נתנו · ולא נפקד ·
ולא רוח · ולא טוב ·
ולא שכתם · ולא שבענו ·
ולא טם · ולא שכם ·
ולא הטמאו · ולא תמותו ·
ולא תשבו ·

ט׳ זוגין מן ב״ב ולא ולית דכות׳ בקריאה וסימניהון

ולא נתתי לא אכלתי באני ממנו
ולא נתתי לחטא חכי ·
ולא קס נביא עוד בישראל ·
ולא קס הא זע ממנו וימלא ·
ולא יצא ואת העם צוה יהושע
ולא יצא על כן תפוג תורה ולא
ולא ישא כי מות נמות ·
ולא ישא לא יצעק ולא ישא ·
ולא שמרת ויאמר יי׳ לשלמה ·
ולא שמרת ויקרא אל איש האלהים
ולא סרו מצות המלך דמלכי׳ ·
ולא סרו וישרנה הפרות ·
ולא ראו ושמתי בהם אות ושלחתי
ולא ראו בתוך בית המרי אתה
ולא תראו והברית אשר ברתי ·
ולא תראו ואת החקים דשמרנות
ולא תנתן ואל יבטח אתכם חזקיהו
ולא תנתן והצלתיך ביום ההוא
ולא יאמר הנה ימים באים נאם ·
ולא יאמר לכן הנה ימים באים ·
ולא הזכרנה כי הנני בורא שמים ·
ולא תזכרן בשוב צדיק מצדקתו ·
ולא ישמע וגלתי בירושלם ·
ולא ישמע הנני אליך נאם ה׳ ·
ולא יקומו ואמרת אלהם כה אמ׳
ולא יקמו הנשבעים באשמת ·
ולא תמות לכן כה אמר יי׳ אל ·
ולא תמות ויאמ׳ ירמיה אל צדקיה׳
ולא דברתי שקר הנביאים ·
ולא דברתי ובנו את ·
ולא ימיש והיה כעץ שתול על ·
ולא ימיש הות בקרבה ולא ימיש
ולא ידעו אם יצאתי והנה ·
ולא ידעו המעמיק הרים ולא ·
ולא אזכר ואמרתי לא אזכרנו ·
ולא אזכר אחזת שמורות עיני ·

ולא איש לא אעשה חרון אפי ·
ולא איש ואנכי תולעת ·
ולא יכשו ואכלהם אכול ·
ולא יכשו וידעתם כי בקרב ·
ולא תעשינה והשבתי את זמתך ·
ולא תעשינה מפר מחשבת ערומים
ולא תשתחוה והכרתי פסיליך
ומצבתיך ·
ולא תשתחוה לא יהיה בך אל זר
ולא ·
ולא אתן והושעתי אתכם מכל
ולא אתן ויען יי׳ ויאמר לעמו ·
ולא אצא הרחקת מידעי ממני ·
ולא אצא גדר בעדי ולא אצא ·
ולא אנחנו דעו כי יי׳ הוא אלהים
ולא אנחנו ויגש זרבבל בן
שאלתיאל ·
ולא יאמין ומשך אבירים בכחו ·
ולא יאמין ברעש ורגז יגמא ארץ
ולא תירא בשוט לשון תחבא ·
ולא תירא כי אז תשא פניך ·
ולא נשא אתם הארץ לשבת ·
ולא נשא דויד מספרם דדה״ ·
ולא יקרא עוד את שמך אברם ·
ולא יקרא לכן הנה ימים באים ·
ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת
ולא יכלה עוד הצפינו ·
ולא יאסף ועתה שלח העז את ·
ולא יאסף ולא עשיר ישכב ולא·
ולא יאכל ויאמר משה אל העם
ולא יאכל וכי יגח שור איש ·

י״ט פסוקים לא ולא לא במצעו׳ וסימנ׳

ויאמר משה להן לא ·
נעברה נא בארצך ·
ויענך וירעיבך ·
רק לא ירבה לו סוסים ·
לו חפץ יי׳ להמיתנו ·
וגם נצח ישראל לא ישקר ·
כי דבר יי׳ אלי בדבר ·
כחשו בי׳ ויאמרו לא ·
ישאהו על כתף יסבלהו ·
כי איל עמי בנים ·
הנבי על נביאי ·
אם לא יען את ·
אם לא יען היות צאני ·
האנק דום ·
והיה מספר בני ישראל ·
ראיתי את כל מעשה ·

ג׳ פסוקים מן ט׳ מלין דאית בהון ולא ולא

ותרין מלין ביניהון וסוף פסוק וסימ׳
מהר צעה להפתח ·
אלהי אקרא יומם ·
הן יעבר עלי ולא ·

לא ט״ו קריין לו וסימניהון

נמסר בסדר שמיני׳

לוא לה״ מל׳ וסימניהון

נמסר בויקרא ·

בלוא ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר

בישעיה ריש סימן
נ״ה ובקהלת סימן ו׳ ·

הלוא י״ג מל׳ בתורה וסימ׳

נמסר בפרשת
שלח לך וחד פלוגתא עלה
הלוא הוא כמוס עמדי ·
וכל יהושע דכו׳ מל׳ ב״מא
הלא היא כתובה ·
וכל שפטים דכו׳ חסרי׳ ושמואל
כול מל׳ וי״ר מל׳ במלכים וסימ׳
נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב וירמיה
כולהון מל׳ ב״מג חס׳ וסימניהון

הלא היא וידעת אתי ·
הלא אתה יי׳ אלהינו ·
הלא ירא את יי׳ ·
וישעיה כולהון מל׳ ב״מו חסר׳
וסימניהון נמסר בישעיה סימן׳
ויחזקאל כול מל׳ ב״מח חסרי׳
וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן
י״ב ותרי עשר כלהון חסרי׳ ב״מא
מלא וסים׳
הלוא חשך יום יי׳ ·
וש׳ מל׳ בכתובים וסימניהון נמסר
במשלי סימן י״ד ובסוף נחמיה
ונכרות סימן ב׳ ·

ללא י״א וסימניהון נמסר

באיוב ריש סימן כ״ו ·

שלא ד׳ וסימניהון נמסר

בתלים סימן קכ״ג ·
ובקהלת סימן ז׳ ·

לאלו ה׳ וסימניהון נמסר

בסדר וישב ובחבקוק
סימן ב׳ ובמשלי סימן כ״ו ·

נלאה ב׳ וסימניהון

והיה כי נראה כי ·
נלאה להטיבה אל פיו ·
וא׳ נחלתך ונלאה ·

התלאה ג׳ וסימניהון נמסר

בסדר יתרו ·

בלאט ד׳ ג׳ חסרי׳ אלף וא׳

מל׳ וסימניהון נמסר
בשופטים סוף סימן ד׳ ·

לב

ולבב ה׳ וסימניהון נמסר

בדניאל סימן ז ·

בלבם ט׳ וסימניהון נמסר

ביחזקאל סימן י״ד ·

בלבבו ה׳ וסימניהון נמסר

בפרשת נצבים
ובישעיה סימן׳ ·

כלב ד׳ וסימניהון נמסר

בירמיה סוף סי׳ מ״ח ·

ולב ד׳ וסימניהון

יי׳ צבאות בחן כליות ·
ולעדר בלא ולב לב דה״ ·
שפת חלקות בלב ולב ·
חוקר בליות ולב ·

בלבבו ג׳ וסימניהון נמסר

במלכים ב׳ סימן ·
ובתלים סימן י״ג ·

אמירה בלב ל״ג בל׳ וסימניהון

ויאמר יי׳ אל לבו ·
ויאמר בלבו הלבן ·
ויאמר עשו בלבו ·
כי תאמר בלבבך ·
אל תאמר בלבבך ·
ואמרת בלבבך ·
וכי תאמר בלבבך ·
ויאמר ירבעם בלבו ·
ויאמר דוד אל לבו ·
ויאמר המן בלבו ·
ושים אמרין בלבבך ·
אמרו בלבבם על משכבכם ·
אמר בלבו בל אמוט ·
אמר בלבו שכח אל ·
אמר בלבו לא תדרוש ·
אמר

אמר נבל בלבו׳
אמר לבי בקשו פני׳
אל יאמרו בלבכם׳
אמרו בלבם נינם יחד׳
אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכ׳
אמרתי אני בלבי את הצדיק׳
אמרתי אני בלבי על דברת׳
ואמרתי אני בלבי כמקרה׳
ואתה אמרת בלבבך׳
האומרה בלבבה אני ואפס׳
ותאמרי בלבך דישעיה׳
ואמרת בלבבך דישעיה׳
ולא אמרו בלבבם נירא׳
וכי תאמרי בלבבך׳
אומר בלבו מי יורידני׳
האומרים בלבבם׳
האומרה בלבבה דצפניה׳
ויאמרו אלופי יהודה בלבם׳

אמירה בלבו דוק׳ בלבו י׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ב׳

ולבך ה׳ בקריאה וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ו ובמשלי סימן כ״ב׳

לבכם ג׳ וסימניהון נמסר ריש פרשת וירא ובתהלים סימן מ״ח׳

לבב אנוש ג׳ וסימניהון
על בנבל ידים תרפנה׳
ויין ישמח לבב אנוש ב׳ בפסוק׳

לבבנו ד׳ חסרים וסימני׳ נמסר בסדר דברים ובמלכים א׳ סימן ח׳׳

בלב ים ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בשלח ובמשלי׳ סימן ל׳

נתינה אל לב ד׳ וסימ׳ נמס׳ בקהלת סוף סימן ח׳׳

אל לבו ב׳ בתורה וסימ׳ נמסר בפרשת בראשית ובריש דניאל׳

ולבט ג׳ וסימניהון נמסר במשלי׳ סימן י׳׳

ולבן ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא׳

לבנות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרים וסימ׳ נמסר בסדר ויצא וביחזקאל סוף סימן י״ז׳

לבנים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר נח׳

הלבנים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ואלה שמות ובישעיה סימן ס״ה׳

והלבנון ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳ נמסר בסדר אלה הדברים׳

כלבנון ד׳ וסימניהון נמסר בסוף הושע ובשיר השירים סימן ה׳׳

לבשו ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויחי׳

לבושה ג׳ וסימניהון נמסר בסוף משלי׳

לבוש כ׳ מל׳ בלישניהון בנביאים וסימניהון נמסר בסוף משלי׳

מלבשים ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ כ״ב׳

לבישה ו׳ חסרי׳ בליש׳ וסימניהון נמס׳ במגלה

סימן ו׳ ובדניאל׳

לה ג׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר מטות׳

ולה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת לך לך ובדניאל סימן ז׳׳

ולהבה ג׳ וסימ׳ נמסר בריש יואל סוף סימן א׳׳

ולהבה ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סי׳ מ״ג׳

להבים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר נח׳

לו ב״ב וסימניהון
וישמעאל ויאמר אברהם אל האלהי׳
שמעני וידבר אל עפרון׳
יהי ויאמר לבן הן לו׳
ישטמנו ויראו אחיו יוסף׳
מתנו וילנו על משה ב׳ בפסוק׳
ורב ויאמר בלעם לאתון׳
חכמו לו חכמו ישכילו׳
החיתם ויאמר אחי בני אמי׳
חפץ ותאמר לו אשתו׳
אכל אף כי לוא אכול אכל׳
אבשלום לאהבה את שנאיך׳
הקשבת לו הקשבת למצותי׳
קרעת הינו מעולם לוא׳
חיה לו חיה רעה עביר׳
איש לו איש הולך רוח שקר׳
עמי לו עמי שומע לי׳
שקול לו שקול ישקל כעשי׳
נפשכם גם אנכי ככם אדברה׳
וסימניהון בלשון ארמי ישמעאל
בותא לבן שטיא יסופון בארעא
ובמדברא בלעם חכימא יהושע
קטליה אתתיה בזונה אתקיל
אבשלום בזכותיה לא שלטא ביה
חיותא בישתא גברא דשמע לא
מתרגזא נפשיה ואלין דאינון ולו׳
נגרע וירב העם עם משה׳
הוא לנו ויאמר יהושע אהה׳
שוקל ויאמר האיש אל יואב׳

ולו ד׳ רפ׳ וסימניהון נמס׳ בריש שמואל ובתהלים סימן ז׳׳ ובדה״ב ב׳ ריש סימן כ״א׳

לולא ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת האזינו׳

ונלוו ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר קרח ובירמיה סימן נ׳ ובזכריה סימן ב׳

לוזה ד׳ וסימניהון נמסר ביהושע ריש סימן י״ח׳

ולוט ד׳ וסימניהון
ולוט עמו הנגבה׳
ולוט ישב בערי הככר׳
ולוט ישב בשער סדום׳
ולוט בא צערה׳

ללוי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר פנחס׳

הלוים ג״רפ׳ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ז׳׳

הלוים ד׳ דקדים לכהנים וסימניהון נמס׳ בירמיה סימן ל״ג ובדה״ב ב׳ סי׳ ל׳

ואת הלוים ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״ג׳

וללוים כ׳ יתיר וא׳ וסימניהון
כי נתן משה נחלה׳
ויקרא דוד לצדוק׳

וכל לכהנים ללוים דכו׳ בבבא
לכהנים ללוים וס׳
וגם מהם אקח לכהנים׳

משהלוי ג׳ וסימניהון
אך את משהלוי׳
וגם את אחיך מטה׳
ואת שם אהרן תכתב׳

לולא ד׳ כתיבן בקו״ט בשמו׳ ב׳ סימן כ׳ ובסדר מקץ

לולי ז׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא ובתהלים סי׳ צ״ד׳

לח

לח ג׳ ב׳ פתחי׳ וא׳ קמץ וסימני׳ נמסר בויצא׳

לוחת ה׳ ב״כ בתורה וסימ׳
בעלתי ההרה ב׳ בו׳
ואפן וארד מן ההר׳
בעת ההוא אמר׳
ויתן אלי את שני׳

וב׳ כתיב לחות חס׳ ויו
קומו וס׳
ויגד לכם את בריתו׳
ויהי מקץ ארבעים יום בתר׳ דפסו׳
ושאר׳ חס׳ דחס׳

לוחות העדות ג׳ וס׳ נמסר בסדר כי תשא׳

לוחות האבנים ד׳ וס׳ נמסר בסדר והיה עקב׳

ולחם ד״רפ׳ וסימניהון נמסר בסדר ויגש׳

בלחם ד׳ דגשין וסימ׳ נמסר בפרשה חוקת התורה׳

ללחם ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר במקץ ובאיוב סימן ט״ו׳

בלחמו ג׳ וסי׳ נמסר בסדר אמור׳

לחמנו ד׳ וסי׳ נמסר בסדר שלח לך ובסוף מיכה

להחם ו׳ וסי׳ נמסר בישעיה סוף סי׳ כ״ו ובהושע סי׳ ט׳ ואיוב ריש סי׳ ל׳

נלחם י״ב פתחי׳ וסי׳ נמסר בשופטי׳ סימן ט׳׳

ונלחם ד׳ פתחין וסי׳ נמסר בסדר שמות׳

ובמלחמה ג׳ וסי׳ נמסר באיוב סי׳ ה׳

והמלחמה ג׳ וס׳ נמס׳ בשפטי׳ סימן כ׳

למלחמה ב׳ וסימניהון
ובנביאים אשר היו׳
ויאמר אם לשלום׳

ונלחמה ד׳ וסי׳ נמסר בריש שופטים ובשמואל א׳ סימן י״ז

הנלחם ג׳ וסי׳ נמסר בסוף דברים׳

לי

ולי ח׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ד׳

לילה ויומם ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר תבא׳

ולילה ו׳ וסימני׳ נמסר בתהלים סימן קכ״ו׳

ובלילה הוסי׳ נמסר בקהלת סוף סימן ח׳׳

בלילות ד׳ וסימניהון נמסר בתהלים סימן צ״ב׳ ובשיר השירים סימן ג׳׳

בלילה הוא ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר וירא ובשמואל סימן י״ט וס׳ בלשון ארמי׳ שתה ודמוך וקם וערק׳

בחצי הלילה ג׳ וסימניהון נמסר ברות סימן ג׳׳

בלילה ג׳ רפין וסימניהון
ויחלמו חלום שניהם׳
ונחלמה חלום׳
ובעמוד אש׳

לילה ויום ג׳ וסימניהון נמסר במגלה סוף סי׳ ד׳

לך ג׳ וסימניהון׳
ואכלת את כל העמים׳
שום תשים עליך מלך׳
ולקחת בראשית כל׳
וכל אתנח וסוף פסוק דכות׳ וס׳ בלשון ארמי׳ אכל מלכא בסרא

בכל אשר תלך ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׳

לך י״ד קמץ באורי׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׳

לך י׳ זקפין בקריאה וסימניהון נמסר בדניאל סוף סימן י׳ וברות סימן ד׳

לך ג׳ חסר׳ בליש׳ הליכה וסימ׳ נמסר בסדר בלק׳

י״ד פסוקי׳ לך לך וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ ובתהלים סימן ס׳׳

ולך ה׳ וסימניהון נמסר בשפט׳ סימן א׳

לכה ד׳ כ״כ וסימניהון נמסר בסדר תולדות ובדה״ב ב׳ סימן כ״ה׳

ולכדה ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר סדר מטות וביהושע סימן ח׳ ובמלכים ב׳ סימן י״ח׳

לכישה ו׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן י״ח׳

ולך י״א וסימניהון
ולך לך אל ארץ׳
אך שמע בקולי ולך׳
החרש שים ידך על פיך ולך׳
מלא קרנך שמן׳
ועתה שוב ולך בשלום׳
ולך השב את הנער את אבשלום׳
ויאמר המלך אל הואל קח׳
ולך רמות גלעד׳
ויאמר האחד הואל׳
אבול את המגלה הזאת׳
ולך בא אל הגולה אל בני עמך׳

ולכן ה׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן א׳

לכן כ״ב בטעם ביחזקאל וסימניהון

מערכת אות הלמד

בתוכך׳ אבות׳ חלליך׳
דברכם׳ שוא׳ ובקעתי׳
הגפן׳ הזכרכם׳ לסיגים׳
שכחה אגדיל׳ אדום׳
פלשתים׳ צור׳ זרים׳
חרב׳ לנבוכדנאצר׳
נריה׳ באש׳ נשאתי׳
אדם׳ אשיב׳

לכן ג׳ בטעם ביחזקאל וסימניהון
מקדשי׳ במקום׳ ועשיתי׳

לכן יא׳ בטעם ביחזקאל וסימניהון
המגנכם׳ חשבתי׳ תמשך׳
כסתות סנה׳ שובי׳
אלהי׳ גדפו׳ בדרך׳
סיר׳ פרעה׳

לכן טו׳ בטעם בירמיה וסימניהון
אריה דברכם׳ מכשולים׳
צורתם׳ מאכילם׳
יוכלו׳ ענתות׳ הבחורים׳
שערוריה משלהך׳ רכב׳
יהודה׳ אשור׳ אים׳
מקורה׳

לכן יד׳ בטעם בירמיה וסים׳ נמסר שם סוף סימן ז׳

לכן ח׳ בטעם בירמיה וישעיה ויחזקאל וסימניהון
יתן יי׳ הוא לכם אות׳
אשלח הרועים׳
מביא׳ תצא׳ ומקבץ׳
יען׳ החרבות׳

לכן ה׳ בטעם בישעיה וסימניהון
נאם האדון יי׳ צבאות׳
הרחיבה שאול׳
יליל׳ יכפר׳
יקרת׳ יוסף׳
מאסס כפרץ׳

לכן כה אמר ג׳ בטעם בירמיה וסימניהון
הנני שם פני בכם׳
הנני מאכילם׳
הנני פקד׳
ועיין בערך כן׳

לם

ולמה ג׳ רפין וסימניהון
ולמה יי׳ מביא׳
ולמה הבאתם את׳
ולמה העליתנו ממצרים׳

למה ה׳ דגשי׳ דסמיכי לא״ח וסימניהון נמסר בתלים סימן מ״ג ע״ש׳

למה ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וא׳ כתיב א׳ וסימניהון נמסר בעזרא סוף סימן ד׳׳

ולמה זה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר תולדות ואיוב סימן כ״ו׳

ולמה ת׳ ה׳ דגשין ר״פ וג׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר שלח לך ובסדר מטות׳

ולמען ט׳ יחידאין וסימני׳ נמסר בישעיה סוף סימן ל״ו׳

ו׳ פסוקי׳ למען למען וסימניהון נמסר בסדר וירא וביהושע סוף סימן ד׳׳

לן

תלן ל׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וסימניהון
רק ברחוב אל תלן׳
ובהמרותם תלן עיני׳

ללון ז׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ט׳

ולנו ג׳ רפין וסימניהון
ויצעק איש אפרים׳
ועתה בכל אות נפשך׳
לך יי׳ הצדקה׳
וא׳ ולנו מה לכם ולנו׳

לפ

לפידים ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בנחום סימן ב׳ ע״ש׳

לץ

לץ יא׳ וסימניהון
יכר לץ לקח לו קלון׳
כי אפס עריץ וכלה לץ׳
לץ הכה ופתי יערים׳
אל תוכח לץ פן ישנאך׳
לא יאהב לץ הוכח לו׳
בקש לץ חכמה ואין׳
בענש לץ חכם פתי׳
זד יהיר לץ שמו׳
גרש לץ ויצא מדון׳
לץ היין הומה שכר׳
ותועבת לאדם לץ׳

לצון ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ח׳ ובמשלי סימן כ״ט׳

לק

לקח ה׳ וסימניהון ומסר בסדר בראשית ובישעיה סימן נ״ב׳

לקח ח׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סי׳ כ״ד

לקחו ג׳ וסימניהון נמסר בסדר האזינו ובמלכים א׳ סימן י״ז׳

וקח י״ג וסימניהון נמסר בסדר קרח׳

ויקחו ז׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר בא ובמלכים ב׳ סימן ז׳׳

ולקחת ד׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר ויצא׳

לקוח ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חסר וסימניהון בלשון תרגום ספרא וספריא ענא וגלותא וביאורם נמסר בירמיה סימן ל״ב׳

זקח ג׳ וסי׳ נמסר בריש סדר וירא ובאיוב ריש סי׳ כ״ח

יקח ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ח׳׳

יקחו י׳ קמצין וסימניהון נמסר בריש סדר
אמור ובאיוב סימן כ״ז׳

ולקחתם ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויגש׳

לקחי ג׳ וסימניהון
ויצא לוט וידבר׳
והנה באו אל הבית׳
צררי צדיק לקחי׳

לקח ב׳ קמצין וסימניהון
את ברכתי לקח׳
מעני השיב ידו׳
וכל אתנח וסוף פסוק דכוותהון׳

המלקוח ד׳ מל׳ וסימני׳
וחצית את המלקוח׳
ויקחו את כל השלל׳
ויביאו אל משה את׳
ויהי המלקוח יתר׳
וא׳ ומלקוח עריץ׳

קחו ה׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל ובמשלי סימן ח׳׳

קח יב׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר במדבר סיני ובירמיה סימן מ״ג׳

ולא יקח ג׳ וסימניהון
ולא יקח שחד׳
ולא יקח ממך בשר׳
ולא יקח הנשיא׳

לקחת ה׳ רפין וסימני׳ נמסר בסוף פרשת תולדות

ונקחה ה׳ וסימניהון
נלכה נא עד הירדן׳
אולי יפתה ונוכלה לו׳
ונקחה דגן ונאכלה׳
ונקחה דגן ברעב׳
אלינו משילוי׳

ללקוט ב׳ וסימניהון
יצאו מן העם ללקוט׳
אל תצאי ללקוט׳
וא׳ וללקוט וללקוט שושנים׳

לש

לשון כא׳ יו׳ מנהון קמצי׳ וסימניהון
ויאמר משה אל יי׳׳
את עם נועז לא׳
בי נשבעתי יצא׳
על מי תתענג׳
כל כלי יוצר עליך׳
כי לא אל עם עמקי׳
לא אל עמים רבים׳
לכן הנבא ואמרת יען׳
יכרת יי׳ כל שפתי חלקות׳
מי יתן לך ומה יוסיף׳
בשוט לשון תחבא׳
איש לשון בל יכון׳
מרפא לשון עץ׳
מות וחיים ביד לשון׳
מוכיח אדם אחרי׳
לשמרך מאשת רע׳
לאדם מערכי לב׳
כי בלעגי שפה׳
ויאמרו לכו ונחשבה׳
יי׳ הצילה נפשי׳
בארך אפים יפתח׳

לשונו ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן ז׳׳

ד׳ זוגין ולש ברישי׳ מן ג״פ וסימני׳ נמסר באיוב ריש סימן כ״ו׳

ולשון ה׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ז׳׳

ולשונם ד׳ מל׳ וסימני׳
ולשונם חרב חדה׳
ולשונם לחכם דבקה׳
ולשונם רמיה בפיהם׳
ולשונם תהלך בארץ׳

ולשוני ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן כ״ב׳ ובאיוב ריש סימן כ״ה׳

לשנות ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ל׳

נשלם מערכת

אות הלמד בס״ד

מערכת אות

המם

א״ב מן ב״ב מ׳ בריש תיבות׳ וסימניהון
באחרי הוי משכימי בבקר׳
באחרי שוא לכם משכימי קום׳
מבחור והכיתם כל עיר מבצר׳
מבחור ביד מלאכיך חרפת דמלכים׳
מגל כרתו זרע מבבל׳
כגל שלחו מגל כי בשל׳
מדו ולבש הכהן מדו בד׳
כדו הם עם האבן הגדולה׳
מהר וישמע עלי את קול הצעק׳
מהר צעה להפתח׳
מול אלה הדברים אשר ריש סיפרא׳
כול בעת ההיא אמר ה׳׳
מזריע ויאמר אלהים תדשא׳
מזריע ותוצא הארץ דשא׳
כחים ורעו כבשים בדברם׳
מחים עולות מחים אעלה׳
מטות השכבים על מטות׳
משות חור כרפס ותכלת׳
מטיבי מטיבי שלשה הכה מטיבי צעד ב׳ בפסוק׳
מכהן כי עזבו הלוים את׳
מכהן נדמו עמי מבלי הדעת׳
מלבוש והיה ביום זבח ה׳׳
מלבוש אם יצבר כעפר כסף׳
במסגר לפקח עינים עורות׳
ממסגר הוציאה ממסגר נפשי׳
מגית ויבם מערוער עד׳
מגית יהודה וארץ ישראל׳
מסע והבית בהבנתו אבן׳
בסע משיגהו חרב בלי׳
מענה ובשו החזים וחפרו׳
מענה לאדם מערכי לב׳
מפיץ עלה מפיץ על פניך׳
מפיץ וחרב וחץ שנון׳
מצית התעוררי התעוררי קומי׳
ומצית ושתית אתה ומצית מקצה

מקצא פרס ישכבו ונחה·
מקצה רץ לקראת רץ ירוץ·
מראשיתו וה׳ ברך אחרית איוב·
מראשיתו טוב אחרית דבר·
משחתם ומשחת אתם כאשר
משחתם ומיד בן נכר לא תקריבו
מתת לאחד מבשר·
מתת שמר רגלך כאשר·

ט׳ יחידאין משמשין מ׳

בריש׳ וסימניהון

מהר סיני ויהי ברדת משה·
מאהל מועד ויקרא אל משה ריש ספרא·
מעור בשרו וראהו הכהן·
משנת היובל אם משנת היובל·
ממדבר סיני ויסעו·
מערבות מואב ויעל משה·
מחצי המטה וישלחו·
משנת עשרים גם מיום·
משתים עשרה ואני לא אחוס·

חד מן ב״ב דכל חד וחד

לית דכוו׳ משמשין מה בריש׳ וסים׳

מהעוף למינהו ומן הבהמה·
מההר וישבו שני האנשים וירדו
מהסלע וגבול האמרי מםעלה·
מהששים וישכם יהושע בבקר·
מהבאר ויהי אחרי לכהם ויעלו
מהמערכה וירץ איש בנימן·
מהאנשים ויען כל איש רע ובליעל
מהמלך וידעו כל העם וכל ישר׳·
מהראש ודוד עבר מעט מהראש
מהשלשים וירדו שלשה מהשלשים דשמואל·
מהקרקע ואולם הכסא אשר·
מהנחל והיה מהנחל תשתה·
מהבהמה ויאמ׳ אחאב אל עובדיהו
מהים ונשהו מים מהים·
מהאש ונתתי את פני בהם·
מהחוץ ועשויה אליה׳ אל דלתות
מהלבנון ושלח לי עצי ארזים·
מהשמים וככלות שלמה להתפלל
מהעולם ברוך יי׳ אלהי ישראל דבהריה כאיל תערוג·
מהקדש בבאם הכהנים ולא·
ומהגוי כי איש איש מבית ישר׳·
ומהלוים ועל הסכלים ומנצחים·

ח׳ זוגין מן ב״ב מ׳ בריש

תיבותא וא׳ ומ׳ וסימניהון

מחללים ויעלו כל העם אחריו
מחללים ואתם מחללים אהו
וא׳ ומחללים וארבה את חרי הסגנים ואמרה דעזרא·
מקדישים דבר אל אהרן ואל בניו
מקדישים וכל ישראל בימי זרבבל
ומקדשים ובימי נחמיה ב׳ בפסוק·
משגה ארור משגה עור בדרך ואמר·
משגה ישרים בדרך רע דמשלי
ומשגה עמו עז ותושיה לו שגג·
מדקרים כי אם הכיתם כל חיל כשדים·
מדקרים שהם יזובו מדקרים מתנובות שדי·
ומדקרים בחוצותיה דירמיה·
מצבות ויוציאו את מצבות·
מצבות ושבר את מצבות הבעל
ומצבות בפרסות סוסיו ירמוס·
מוציאים ואת כל נשיך דירמיה·
מוציאים גם טובתיו הוו מוציאים·
ומוציאים סוסים ממצרים דירמיה·

ממי והקימתי את בריתי·
כמי והשביע אתה הכהן·
וכמי שמעו זאת בית יעקב·
מצח והיה על מצח אהרן·
מצח ובית ישראל לא אבו·
ומצח ויבנו רבבים ומלקוש·

י״ח זוגין חד מ׳ וחד ומ׳ וסי׳

מלאו הגידו ביהודה ובירושלם
ומלאו ויאמר אליהם ממאו·
מלאוה אשר צוית ביד עבדיך·
ומלאוה והערים יהרסו כל חלקה
מגרנך חג הסכות תעשה לך·
ומגרנך הענק תענק לו מצאנך·
מרע מקשיב על שפת און·
ומרע על בחוריו·
משע ובני כלב אחי ירחמאל·
ומשע מלך מואב היה נוקד·
מך ואם מך הוא מערכך·
ומך וכי תשיג יד גר ותושב·
מערה ויבא אל גדרות הצאן
ומערה מהימן כל ארץ הכנעני·
מצית התעוררי התעוררי·
ומצית ושתית אתה ומצית·
מקור ביום ההוא יהיה מקור·
ומקור מעין נרפס ומקור·
מכור לא תאכלו כל נבלה לגר
ומכור והיה אם לא חפצת בה·
ממהר וקרבתי אליכם למשפט
וממהר ועל השנות החלום·
ממלכתי ויקר׳ אבימלך לאברהם
וממלכתי וישמע דוד מאחרי כן·
ממלכה ויתהלכו מגוי אל גוי דתהילים·
וממלכה ויתהלכו מגוי אל גוי דד״ה
ממשכן כי מעלו אבותינו ועשו·
וממשכן כי לא ישבתי בבית דד״ה׳
ממנשה בלכתו אל צקלג נפלו עליו
וממנשה נפלו על דוד בבאו·
ממטר וכאור בקר יזרח שמש·
וממטר וסוכה תהיה לצל יומם·
ממשפחת וישלחו בני דן ממשפחת
וממשפחתם וגם מבני התושבים·
וחד משפחתם ולשמעי בנים ששה עשר ובנות שש·
מודע כתי׳ ולנעמי מידע לאישה·
ומודע אמור לחכמה אחתי את

שטה חדא משמש ומ׳א

וסימניהון·

ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך
ומאיבי מהלל אקרא יי׳ ומאיבי דשמואל·
ומאחרי ואנכי אברתי איך אשיתך
ומאפל ושמעו ביום ההוא החרשים
ומאדמה כי לא יצא מעפר און·
ומארצות קבצם·
ומאלהי למה תאמר יעקב ותדבר·
ומאלה ומבחש יספרו·
ומאכפכם אלהי ישראל·
ומאכל ויתן כסף לחצבים·
ומאלקים ובאלקים והיה תכוסת·
ומאציליה קראתיך ואמר·
ומאשר יצאי צבא לערך·
ומאיי אלישה·
ומאנשי הצילני מפועלי און·
ומאכלו על כן יזבח לחרמו ויקטר למכמרתו·
ומאכלות מתלעותיו לאכל עניים מארץ·
ומאשריו מבלעים דישעיה·
ומאישה וימתו גם שניהם מחלון וכליון·

ומאכל בימים אשר נחו בהם היהודים מאיביהם·
ומאכלו אשר תאכלנו במשקול
ומאריך אשר חטא עשה רע מאת
ומאהביך כל רועיך הרעה רוח·
ומאמר אסתר קים דברי הפרים
ומאותות השמים אל החתו·
ומאשור והשיבותים אל הארץ·
ומארצו ויבא אל הגוים אשר באו שם ויחללו·

שטה חדא משמשת ומ״ב

בריש׳ וסימנ׳

ומברכיך ל׳ יעבדוך עמי׳ ישתחוו
ומבורך ל׳ ועתה הואל וברך דד״ה
ומבלי ל׳ מזרם הרים ירטבו·
ומבטן ל׳ מלידה ומבטן ומהריון
ומבין ל׳ ובאחרית מלכותם·
ומברכתך ל׳ ועתה הואל דשמואל
ומבאי ל׳ ובאו מערי יהודה·
ומבאה ל׳ ולקץ שנים יתחברו·
ומבטח ל׳ ומברתי עדי הדרעזר·
ומבמוה ל׳ הגיא אשר·
ומבקרו ל׳ ויבא הלך לאיש העשיר
ומבלעדי ל׳ כה אמר יי׳ מלך ישר׳
ומבשרך ל׳ הלא פרש לרעב לחמך ועניים מרודים·

שטה חדא ומ״ג בריש׳ וכל

חד וחד לית דכוו׳ וסימנ׳

ומגבעות ל׳ ולבני אהרן תעשה·
ומגבעות ל׳ כי מראש צורי׳ אראנו
ומגרה ל׳ ביהה כלי כסף וכלי זהב
ומגורל ל׳ נחלתינו יגרע דבסעי·
ומגרש ל׳ צו את בני ישר׳ דבסעי
ומגרשי ל׳ הערי׳ אשר התנו ללוי·
ומגרשיהן ל׳ ההיין הערים האלה
ומגז ל׳ אם לא ברכוני חלציו·
ומגדפתם ל׳ שמעו אלי יודעי צדק עם תורתי·
ומגדף ל׳ מקול מחרף ומגדף·
ומגיש ל׳ יכרת ה׳ לאיש אשר·
ומגער ל׳ כי מי נח זאת לי·

שטה חדא ומה בריש׳ וסי׳

ומהר והוכן בחסד כסא·
ומהר קרוב יום יי׳ הגדול·
ומהלומות נכונו שפטים·
ומהמונם כאשר יהגה האריה·
ומהגר כי איש איש·
ומהריון אפרים כעוף יתעופף·
ומהלוים ועל הסכלים·
ומהריאל ולמעלה הקרנות ארבע·
ומהעזרה ל׳ הגדולה עד העזרה

שטה חדא ומז בריו וסימ׳

ומזיח ל׳ אפיקים רפה·
ומזרע ל׳ המלוכה ומן הפרתמים דריש דניאל·
ומזרעך ל׳ לא תתן להעביר למלך
ומזמות ל׳ הן ידעתי מחשבותיכם
ומזה ל׳ מי הנדה יכבס·

אילין מלין דמשמשין ומח

בריש׳ וסמני׳

ומחלבהן ל׳ וישע יי׳ אל הבל·
ומחוקק ל׳ מבין רגליו עד·
ומחולות ל׳ וירא את העגל·
ומחשבון ל׳ עד רמת המצפה·
ומחי ל׳ קבלו יתן בחומותיך·
ומחית ל׳ לשוד ולכפן תשחק·
ומחית ל׳ בשר חי בשאת דהזריע
ומחיה ל׳ יי׳ ממית ומחיה·

ומחרוץ ל׳ כי טוב סחרה מסחר
ומחיהך ל׳ ויאמר לו מיכה·
ומחדרים ל׳ מחוץ תשכל חרב·
ומחללים ל׳ וארבה את הרי יהוד׳
ומחזה ל׳ ושקופים דמלכים·
ומחדש ל׳ לחדש שני עשר הוא
ומחצה ל׳ ידה ליתד תשלחנה·
ומחזיק ל׳ יחילו על ראש יואב·
ומחק ל׳ הארץ עד העזרה הקטנה
ומחוגה ל׳ עד שער הפנים·
ומחטאתם ל׳ ישובון כי תענם·
ומחטאתי ל׳ הרב כבסני מעוני·
ומחשך ל׳ ושמעו ביום ההוא וחרשי׳
ומחשבותי ל׳ כי גבהו שמי׳ מארץ

שטה חדא ומ״כ ברי׳ וכל

חד וחד לית דכוו׳ וסימניהון

ומכלי ל׳ בית יי׳ הבא·
ומכרה ל׳ חי אני נאם יי׳ דצפניה·
ומכבודך ל׳ ארפאך דירמיה·
ומכף ל׳ מלך אשור·
ומכולם ל׳ יצילנו יי׳·
ומכביר ל׳ עליו עבטיט·
ומכון ל׳ לשבתך עולמים·
ומכריהן ל׳ אשר קוניהן·
ומכוסו ל׳ ולרש אין כל·
ומכהכם ל׳ הכי אמרתי הבו לי·
ומכרכר ל׳ והיה ארון יי׳ בא·
ומכות ל׳ חבורות פצע תרוק·
ומכתי ל׳ למה היה כאבי·
ומכאבי ל׳ כי אני לצלע נכון·
ומכאבי ל׳ כל תחנה דד״ה·
ומכוש ל׳ ומפתרוס ומכוש·

הת׳ המעתיק כל אלו הססור דמשמשין ומ״ה כי ב״ב מ״ה ועד ל׳ כולהון לקטתי׳ מספרי התקר׳ זעיר פס זעיר פס אבל הית כולה הב׳ גרולה אחת ד דמשמשת ומח׳ עד התיו ולא הבינע לידה ממנ׳ ביחד כי יש מנ׳ ועד היו ושאר לקטתי׳ סטה סטה ולא ידעתי אם חסר הן לא עכל:

מן ל׳ ועד תיו ומ׳ בריש

תיבותא וסימניהון

ומלים הוכח בדבר לא יסכן ומלים
ומלתה וכל עבד איש מקנת כסף·
ומלתו רוחי דבר בי·
ומלמעלה אבנים יקרות כמדות·
ומלט ונמצא בה איש מסכן והכם
ומלטיועה לבי איעצך נא דנת שבע
ומלטוני מיד צר ומיד עריצים·
ומלקוח כה אמר יי׳ גם שבי גבור·
ומלאכיו כי היו בצען שריו·
ומלפנים מגיד מראש ונדעה·
ומלפני חזקו ואמצו אל תיראו ואל
ומלחהם זקני גבל וחכמיה·
ומלבם הלא הם יורוך ויאבדו·
ומלבודהו טמון בארץ חבלו·
ומלכותו יי׳ בשמים הכין כסאו·
ומלכותה אם על המלך טוב יצא·
דמשמשין ומ׳ בריש׳ כי׳
ומברא בלעדי רק אשר אכלו הנערי׳
וממקנה ויעש יי׳ את הדבר הזה׳·
וממחני׳ ומחשבון עד רמת המצפה
וממכר כל אלה אבנים יקרות·
וממשפט מעצר וממשפט לקח·
וממעמדך והרפהיך ממצבך·
וממי שמעו זאת בית יעקב הנקראי׳
וממזרח ויראו ממערב את שם יי׳·
וממעון ואתה הנבא עליהם את·
וממקום ובכן ראיתי רשעים·
וממקדשי זקן בחור ובתולה טף ונשי׳

וממנו הם כי גדול היום ההוא
באין כמהו ·
וממעצותיה ויצעקו אל ה' בצר ·
וממר בעס לאביו בן כסיל ·
וממעמקי הצילני מטיט ואל אטבע'
דמטמסין ומב' בריש' ·
ומנגב ויאמרו הנה חג ה' בשילה
ומנת המלך בן רכושו ·
ומניתי אתכם לחרב וכלכם ·
ומנביא קדמה כי מקטנם ועד
גדולם ·
ומנערי ויהי כאשר צללו שערי ·
ומנעליו תכונ ואת שער הישנה
החזיקו ·
דמטמסין ומס בריסי' ·
ומסל המצות אשר לפני ה' ·
ומספוא ויבא האיש הביתה ·
ומסגרות וזה מעשה המכונה ·
ומסגרותיה ובראש המכונה חצי ·
ומסגרותיהם ופיהו מבית לכותרת ·
ומשאת לכן יען בושסכם על דל ·
ומשאת ועודנו לא ישוב ושבה ·
ומשאתו כי פחד אלי איך אל ·
ומשאת ארוחה ומשאת וישלחהו
ומשאכם איכה אשא לבדי ·
ומסכי והשכית את הכרים ·
ומסרפו ונשאו דדו ומסרפו ·
ומשביע פותח את ידיך ·
דמטמסין ומע בריסי' ·
ומעץ הדעת טוב ורע ·
ומענדה וידבר משה כן אל בני ·
ומעם בעת ההיא יובל שי ·
ומעמים פורה דרכתי לבדי ·
ומעין והיה ביום ההוא יטפו ·
ומעשי ועדיה בן ירחם בן פשחור
ומעוני אם חטאתי ושמרתני ·
ומעליו מדרכיו ישבע סוג לב ·
ומעי דודי שלח ידו מן החור ·
ומענה אבן חלינו הוא נשא ·
ומעונתי הוליד את עפרה ·
ומעונותיהם אוילים מדרך פשעם ·
דמטמסין ומפ בריסי' ·
ומפל לקנות בכסף דלים ואביון
ומפיל ועוד אני מדבר ומתפלל ·
ומפליא ויקח מנוח את גדי העזים
ומפתח שמעי כי נגידים אדבר ·
ומפקדיך נתנו רשעים פח לי ·
ומפרי העץ אשר בתוך הגן ·
ומפניך הן גרשת אתי היום ·
ומפניהם ואתה בן אדם אל תירא ·
דמטמסין ומצ' בריס' ·
ומצאתה וכן תעשה לחמורו ·
ומצורע יחולו על ראש יואב ·
ומצא חן ושכל טוב ·
ומצה הן לריב ומצה תצומו ·
ומצח ויבנעו רבבים ומלקוש ·
ומצחת נחשת על רגליו ·
ומצבות בפרסות סוסיו ירמס ·
ומציל משזיב ומציל עבד ·
ומצדיקי והמשכילים יזהירו כזוהר
ומצור ויאכילהו מחלב חטה ·
ומציון ישלח עזרך מקדש ·
ומצהרים יקום חלד העופה ·
ומצוה הן עד לאמים נתתיו ·
ומצאתו דור טהור בעיניו ·
דמטמסין ומק' בריסי' ·
ומקצה אחיו לקח חמשה אנשי' ·
ומקדם מגיד מראשית אחרית ·
ומקרני הושיעני מפי אריה ·
ומקמי דמוציאי מאיבי ומקמי
ומקים אהלי שדד וכל מתרי ·
ומקח ועתה יהי פחד ה' ·
ומקשה אשרי אדם מפחד תמיד

ומקוה עשיתם בין החומתים ·
ומקנהו הלא את סכת בעדו כתי'
ומקבות והבית בהבנתו אבן ·
ומקלו עמי בעצו ישאל ·
ומקלליו כי מברכיו ירשו ארץ ·
ומקלכם ובכה תאכלו אתו ·
דמטמסין ומר בריסי'
ומריבה ויקרא שם המקום מסה
ומראה פה אל פה אדבר בו ·
ומראש הררי קדם וממגד ·
ומרשה וקעילה ואכזיב ·
ומראות ובמראה המראה אשר ·
ומרבים ויהיו בני אולם אנשים ·
ומרים ואתה ה' מגן בעדי ·
ומרוח מנשמת אלוה יאבדו ·
ומרגלתיו וגויתו כתרשיש ·
ומרשע מצדיק רשע ומרשיע ·
ומרשיעי ברית יחניף בחלקות ·
ומראשית כבד את ה' מהונך ·
ומרומם ויאמרו הלוים ישוע
וקדמיאל ·
ומרום' כען אנא נבוכד נצר משבח
דמטמסין ומש' בריסי' ·
ומשמע ודומה ומשא ·
ומשמן והיה ביום ההוא ידל כבוד
ומשחת זאת משחת אהרן ומשח'
ומשרתו ודבר ה' אל משה פנים
אל פנים ·
ומשמרו כי מאהבת יי' אתכם ·
ומשחתו בעת מחר אשלח אליך
ומשלל מארם וממואב ומבני עמון
ומשה אתו שם צדוק הכהן ·
ומשוח ואנכי היום רך ומשוח ·
ומשוח האמר אבנה לו בית ·
ומש ובני ארם עוץ וחול דבראשי'
ומש ועמדו רגליו ביום ההוא ·
ומשתי כי הנה האבן אשר נתתי ·
ומשלו והכרתי רכב מאפרים ·
ומשלג תחטאני באזוב ·
ומשלח יפיח כזבים עד שקר ·
ומשלו והיה אדירו ממנו ·
ומשאת אל תירא מפחד ·
ומשדמות כי מגפן סדם גפנם ·
ומשחית עלה אריה מסבכו ·
ומשרתים והיו במקדשים משרתים ·
ומשך אבירים בכחו ·
ומשמיע כי קול מגיד מדן ·
ומשער וגם את רות המואביה ·
ומשירי ה' עוזי ומגני בו בטח לבי ·
דמטמסין ומת' בריסי ·
ומתי ויאמר לי המלך והשגל ·
ומתן הרבו עלי מאד מהר ·
ומתנו' כימים אשר נחו בהם היהודי'
ומתהום וליוסף אמר מבורכת ה' ·
ומתהומו' אשר הראיתני צרות כתי'
ומתורתך אשרי הגבר אשר
תיסרנו יה ·
ומתבל יהדפהו מאור אל חשך ·
ומתוקים הנחמדים מזהב ומפז רב
ומתחתיו ואמרת אליו לאמר
דצמח שמו ׃

ה' זוגין חד נסיב מ' וחד
נסיב למ' וסימ'

מרבה כל הולך על ·
למרבה המשרה ולשלום ·
משגת ואם דל הוא ·
למשגת ואם שלש ·
מועדה והשבתי כל ·
למועדה ושברת את החקה ·
מעדנים יסר בנך וניחך ·
למעדנים האכלים למעדנים ·
משיחי והקימתי לי ·
למשיחי שם אצמיח קרן ·

ז' זוגין מן ב"ב חלוף מיחדין
חד מ' וחד מן וסימ' נמסר בסוף סדר
שמות ·

א"ב מן חד חד ם' בסוף
תיבותא וסי'

אראלם הן אראלם צעקו ·
בוראם ואשלחה אליו לאם לא ·
גבורם וירץ דוד ויעמד על הפלשתי
דביים נשאו נהרות ה' ·
החלם ויאמר ה' הן עם אחד ·
והמם ונתנם ה' אלהיך לפניך ·
זרמתם והעגבה על פלגשיהם ·
חלקם פני ה' חלקם ·
טלם בי זרע השלום הגפן ·
יראתם ויאמר ה' יען כי נגש ·
מוסם ימטר על רשעים ·
לאבתם אלהם בני ישמעאל
בתנם וזה לך תרומת מתנם ·
נטעתם גם שורשו ילכו גם ·
טפתם הכה נרדה ונבלה ·
עשם ואגיד לך מאז בטרם ·
פדם לא זכרו את ידו יום ·
צאתם ויצאו שרי פלשתים ויהי ·
קחם ואנכי תרגלתי לאפרים ·
רישם הון עשיר קרית עזו ·
שתם והכשבים הפריד יעקב ·
תתם ולא שמע אמציהו ·

ה' כתובי' מ"ם בסוף תיבות
ולא קרין וסימ' נמס' במשלי סימן ד' ׃

וחלופיהון ה' קרי' ם' בסוף
תיבותא ולא כתי' וסי' נמסר בשמואל
א' סימן ד' ·

מלין דמשמשין לכ"ם בסוף
תיבותא סימ' נמסר במערכת אות
הלמ"ד בס"ד ׃

ששא חרא משמשת כ"ם
בסוף תיבותא וסימ'

במוצאכם ל' ויצו גם את השני ·
בדברכם ל' אליו וישמע יי' את
לצאנאכם ל' והיצא מפיכם תעשו
פגריכם ל' במדבר הזה יפלו ·
שבותיכם ל' בעת ההיא אביא
אתכם דסוף צפניה ·
וחזותכם ל' וכפר בריתכם את מות
אשריכם ל' זרעי על כל מים ·
מקוממתיכם ל' וגם אני נתתי לכם
מופתכם ל' אמר אני מפתכם ·
מרבכם ל' מכל העמים ·
לעשתכם ל' ארץ כארץ ·
הזכרכם ל' לכן כה אמר ה' ·
וכהפילכם ל' את הארץ בנחלה ·
גרושתיכם ל' רב לכם נשיאי ישר' ׃

אלין מילין דמשמשין מ"ו
בסוף תיבותא וסימ'

יבהלימו ל' אז ידבר אלימו באפו
תמלאמו ל' נפשי אריק חרבי ·
תורישמו ל' ידי כ' בפס ק' ·
יאכלמו ל' וברב גאונך הרס ·
יאחזימו ל' אז נבהלו אלופי אדום ·
תבלעמו ל' נטית ימינך תבלעמו ·
וגרשתמו ל' ושתי את גבולך מים ·
תבאמו ל' ותטעמו בהר כ' בפס' ·
אילימו ל' אז ידבר אלימו באפו ·
בלחומו ל' יהי למלא בטנו דאיוב ·
גלשמו ל' מרמס דישעיה ·
עלימו ל' יספק עלימו כפימו בבוז
מוסרותימו ל' ננתקה את מוסרותימו
בשומו ל' ליה חקו בים ׃

נ' יחידאין משמשין תם
בסו' תיבות' וליה להון זוגא וסי'

והשגתם הם יצאו את העיר ·
וקדשתם ויאמר ה' אל משה ·
והודעתם דקהשבר ·
וקשרתם לאות על ·
שמעתם עתה נבראו ·
נטעתם גם שורשו ·
שפתם הכה נרדה ·
תהם ולא שמע אמצי' ·
זרמתם טינהיהיו ·
זרבתם והעגבה על ·
יראתם ויאמר ה' יען ·
לאמותם יאמרו איה דגן ·
צאתם ויצאו שרי פלשתים ·
מנגינתם זקנים משער שבתו ·
ושלחתם אל מלך אדום ·
והקרבתם לפני ה' ·
הרחתם לך ה' הצדקה ·
וטמנתם קח בידך ·
ראשיתם כל חלב יצהר ·
בקרבתם וידבר ה' אל משה אחרי
ובקרבתם בבאם אל אהל ·
אותותם שאגו צורריך ·
ואותותם הלא שאלתם ·
לחיותם ויעש להם יהושע ·
ולחיותם להציל ממות ·
במשפחתם וישלחו בני דן ·
וממשפחתם וגם מבני התושבים ·
עשיתם וברחמיך הרבים לא ·
ועשיתם ויאמר ה' אל משה בלכתך
עניתם ה' אלהינו אתה עניתם ·
ועניתם וידברו אליו לאמר דמלכ'
רציתם כי לא בחרבם ירשו ·
ורציתם וידבר אליו דד"ה ·
כתם כי לפני קציר ·
לאבתם אלהם בני ישמעאל ·
לתתם ויסירו העולה ·
ומגדופתם שמעו אלי יודעי צדק ·
ומחטאתם בהעצר השמים ·
למעניתם על גבי חרשו ·
כלותם · הנני שקד ׃

מואב ה' חסרי' בליש' וסי' נמסר
בסדר דברי' ובריש רות ׃

מאד מאד ו' וסימני' נמסר בסדר
נח ובמלכי' א' סי' ז' ׃

לרוב מאד ה' וסימניהון

ואכף חיל כל הגוים ·
ויעש שלמה את כל דד"ה ·
ותהן למלך' ויאספו ·
כי במצער אנשים ·

במאד מאד ו' וסימני' נמסר
בסדר לך לך' ·

במאה ה' וסי' נמס' בסדר וישלח
ובסוף יהושע ·

מאת ג' חסרי' וסי' נמסר בפרשת
בראשית ·

ומן ובשנה השביעית עד ויקח את
שרי מאות כתי' ושארהון מאות
כתי' במ"א אמר בהי' וקרי מאות וסי"
מרד את רוח הקדים ·

מאוס ג' וסימני' נמסר בישעיה
סימן ז' ובסוף איכה ׃

מג

נמגו ד' וסימ' נמסר בפרשת
בשלח בירמיה סי' כ"ט ׃

מוגג ג׳ חסרי׳ בלישנ׳ וסימ׳
נמסר בריש נחום
ובתלים סימן ס״ה ובאיוב סימן ל׳ ·

ומגדל ז׳ וסמניהון נמסר
ביהושע סימן ט״ו ·

מגדל עוז ג׳ וסימניהון נמס׳
בשפט׳ סימן ט׳
ובתלים סימן ס״א ובמשלי׳ סימן י״ח ·

מד

מדברה ה׳ ג׳ קמצי׳ וב׳ פתח
וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן ל״ו ·

המדברה י״ג וסימני׳ נמסר
בסדר אחרי מות ·

ובמדבר ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן י״ב ·

מדד ה׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן מ׳ ·

במדה ג׳ דגשין וסימני׳ נמסר
בסדר קדושים ובד״ה
ב׳ סימן ג׳ וסימ׳ בלשון ארמי תעכדון
רחיקין אריכין׳ תנ״ך

מדין ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן ׳ ·

מדינים דכתיב מדונים ו׳
וסימניהון נמסר
במשלי סימן כ״א ·

והמדנים ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וישב ·

מה

מה כ״ד וסימני׳ נמסר בסדר
כי תשא ע״ש ·

מה ה׳ קמצי׳ דסמיכי לח״ע
וסימניהון נמסר בסדר
ויצא ובדניאל סימן ד׳ ·

מה ב׳ פתחי׳ דסמיכי לה״ח
וסי׳ נמסר בסדר ויצא ·

ומה ט׳ יחידאין קמצי׳ וש׳
פשטין וסימניהון

ומה לי׳ ל׳ ויאמר אף אלהי׳ ·
ומה זה ל׳ תאמרו אלי ב׳ בו ·
ומה זאת ל׳ וירדו שלשת אלפי
ומה יש לי ל׳ צדקה ולזעוק׳
ומה בצע ל׳ אמרתם שוא עבד
אלהים ·
ומה יתרון ל׳ גם זה רעה חולה ·
ומה יעשה ל׳ ובכל יום ויום מרדכי
ומה שאלתך ל׳ וינתן לך בתר׳ ·
וחד ומה קול הצאן באזני והלין
ט׳ קמצי׳ וסימניהון
ומה אתם ל׳ מי בכם הנשאר ·
ומה אתה ל׳ המה עם בית מיכה ·
ומה יי׳ ל׳ דורש ממך כי׳
ומה אשיב ל׳ על משמרת ·
ומה די עלך ועל אחך ·
ומה אני ל׳ והסגנים לא ידעו ·
ומה אעשה ל׳ כי יקום אל ·
ומה ראו ל׳ על ככה ומה ב׳ בו ·

במה ח׳ קמצי׳ בקריאה וסי׳
נמסר במלכים א׳
סימן כ״ב ובמיכה סימן ו׳ ·

כמה ג׳ וסימניהון נמסר
ויאמר אליו המלך ·
וחברו דדברי הימים ·
לאמר אל הגוים ·

ה׳ פסוקים מה מה וסימ׳
נמסר בשמות

מה היא ד׳ וסימ׳ נמסר
בסדר חיי שרה ·

מהיטבאל ג׳ וסימניהון

ושם אשתו ·
וחברו דד״ה ·
ואני באתי בית שמעיה ·

מהרו ג׳ וסימניהון בלשון
ארמי אנשון לוויא
בניהון וביאור׳ נמסר בתלים סימן ק״ל
וד״ה ב׳ סימן כ״ר ·

מהרו ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויגש ובמגלה
סימן ה׳ ·

למהר ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר
בא ובד״ה א׳ סימן י״ב ·

מהיר ג׳ וסימניהון נמסר
בעזרא ריש סימן ז׳ ·

מו

מוטות ב׳ מל׳ דמל׳
וסימניהון
מוטות עץ שברת ב׳ בפסוק ·
מטות עולכם חסר דחס׳ ·
מוסרות ומטות ב״ב ·

מור ז׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר תשא ·

מור ד׳ מלא׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בשיר השירים
סימן ד׳ ע״ש ·

מז

מזוזות ב׳ מל׳ דמל׳ וסימני׳
נמסר בסדר בא אל
פרעה וע״ש שנוי אתיהון ·

מח

ומחה ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר נשא ·

מחלת ד׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר תולדות
ובתלים ריש סימן נ״ג ·

מחנימה ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן
י״ז ובמלכים א׳ סימן ד׳ ·

ומחולות ב׳ חס׳ דחס׳
וסימניהון
ותצאן כל הנשים אחריה ·
ויבא יפתח ·

במחיר ח׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סימן י׳ ·

ומחר ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר
וישמע יתרו וביהושע
סימן כ״ב ובמשלי סי׳ ג׳ ובמגלה סי׳ ה׳ ·

למחר ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא ·

וממחרת ג׳ וסימניהון נמס׳
בסדר צו
ובשמואל ב׳ סימן י״א ·

מחתות ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בקרח ·

מחבת ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר צו וביחזקאל
ריש סימן ד׳ ·

מט

מטא ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וחד כתיב
א׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סוף סימן ג׳ וסימן ז׳ ·

המטות ג׳ חסרי׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
בפרשת נשא ·

מטה לוי ג׳ וסימניהון נמסר
במדבר סיני ·

מלמטה ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר תרומה ·

מטר ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר עקב ·

כמטר ג׳ וסימניהון

יערף כמטר ·
יחלו כמטר לו ·
ירד כמטר על גז ·

מי

ומי ד׳ יחידאין
וסימניהון
ומי בכל ויען אחימלך׳
ומי כמוך ויאמר דוד ·
ומי אשר ואיש עמד ·
ומי הוא לא אכזב ·

מי הוא זה ג׳ דסמיכי וסימני׳
נמסר בירמיה
סוף סימן ל׳ ובתהלים סימן כ״ד ·

ומי יודע ג׳ וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ב׳ ·

ולמי ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן ט׳ ·

ואת מי ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ״ח
בפסוק ט׳ ובאיוב ריש סימן י״ב ·

ועל מי ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן י״ז
ובאיוב סימן כ״ה ·

ואל מי ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן
ו׳ ובאיוב ריש סימן ה׳ ·

אל מי ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל ריש סי׳ ל״א

מים ב׳ זקפין קמצין וסימני׳
בלשון תרגום נחליא
יבשין וביאור׳ נמסר בסדר והיה עקב
ובתלים סימן ס״ו ובמשלי סימן ל׳ ·

במים ג׳ רפין וסימני׳ נמסר
בסדר מצורע ·

ובמים ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן
כ״ג וביחזקאל סימן י״ו ·

כמים ג׳ רפין וסימניהון
נמסר בירמיה סימן
נ״א ובריש מיכה ·

למים ה׳ דגשין וסימניהון
נמסר בפרשת בשלח
ובמלכים ב׳ סוף סי׳ ב׳ ובעמוס סימן ח׳

מימי ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא ·

על פני מים ה׳ וסימניהון
נמסר באיוב
סימן כ״ד ·

במי ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר חקה ·

על מים ז׳ וסימניהון נמסר
בסדר מצורע
וביחזקאל ריש סימן י״ז ·

על המים ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר וארא ·

אל מי ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן א׳ ·

מימיך ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר משפטים ·

למינהו י״ד וסימניהון נמסר
בסדר שמיני ·

למינו ד׳ בתורה וסימניהון
נמסר סדר שמיני ·

מיכיהו ד׳ וסימניהון

ויהי איש אחד ·
וישבע מיכיהו בן׳
ויגד להם מיכיהו ·
מהרה מיכיהו ·
וכל מלכים ומן אלה היו את
המלך עד סו׳ פיסק׳ דכוות׳ בר
מן ב׳ מיכה וסימניהון
ויבא אל המלך ויאמר ·
וילך חלקיהו הכהן ·
תרויהון דד״ה ·

מיכיה ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן כ״ב ע״ש ·

מכיה ה׳ וסימניהון נמסר
בנחמיה סימן י״ב ·

מכיהו ב׳ כ״ב וסימניהון

וישמע מכיהו בן גמריהו ·
ויגד להם מכיהו ·
וא׳ חסר י׳ הנינ׳ וסימ׳
ויקרא מלך ישראל ·
וא׳ מיכיה כתיב וקרי מיכה
מיכיה והמורשתי ·

מיבא ג׳ כ״ב וסימני׳ נמסר
בנחמיה סימן י״א ·

מך

מכונה ד׳ חסרי׳ כלי׳ וסימניהון
נמסר בנחמיה סי׳ י״א ·

מכרם ג׳ וסי׳ נמס׳ בסדר חקת
ובעמוס סימן ב׳ ·

למכיר ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בנחמיה סימן י׳

מל

להמל ה׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
כהמלו את בשר ·
בהמלו בשר ערלתו ·
המלו לי״י ·
נמלו אתו ·
ואם לא תשמעו ·

מלא ה׳ דגשין וסימניהון
נמסר בסדר ויצא
ובשמואל א׳ ריש סימן י״ו ובתלים
סוף סימן נ״ג ·

ומלאתי ד׳ וסימניהון נמס׳
בריש מלכים
וביחזקאל ריש סימן ל״ב ·

למלאת ו׳ ד׳ מל׳ וב׳ חס׳
וסי׳ נמסר בסדר
כי תשא ובדניאל ריש סימן ט׳ ·

ימלא ז׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר צו
ובתלים סימן ב׳ ·

וימלא ט׳ דגשין וסימ׳ נמסר
בסדר שלח לך ׳

וימלא ו׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י׳ ·
יבלא

ימלא ח׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ י״ג ע״ש׳

מלאתי ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ו׳.

המלאה ג׳ וסימניהון

פן תקדש המלאה.
המלאה להעמיר.
בעצמים בבטן המלאה.

ומלואה ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ח׳

כמלאת ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כה׳ וסימ׳ מ״ו.

מלאו ומלאו ג׳ בתור׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרשת בא אל פרעה׳

אמלא ג׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים ובמשלי סימן ח׳ ובאיוב ריש סי׳ כ״ג.

מלוא ב׳ מל וסימני׳ נמסר בסדר ויקרא ע״ש.

והמלאכה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויקהל ובעזרא סימן י׳ ובד״ה א׳ ריש סימן כ״ט׳

עשה מלאכה ד׳ וסימני׳

והאיש ירבעם גבור׳
ועבדך לרוב עשי׳
דסגנים ומנצחי׳
יורדי הים באניות׳

במלאכת ג׳ וסימניהון

שבעת יי׳ ההיא׳
אם לא ימצא הגנב׳
בבלאכת החומה.

וכל מלאכה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר אחרי מות.

מלים י׳ בליש׳ וסימניהון נמס׳ באיוב ריש סימן י״ו.

מלאך ב׳ פתחין וכל דסמי׳ לאדברא כית׳ וסימני׳ נמסר במלאכי ריש סימן ג׳.

אמלטה ז׳ בליש׳ וסי׳ נמס׳ באיוב סוף סי׳ א״

ימלט ח׳ וסימניהון נמסר בעמוס סוף סימן ב׳ ובאיוב סוף סימן כ״ב

ימלט י״ג וסימניהון בלשון ארמי הפש לגברא דשבא שביא וצדקיהו חמא וערק דפשט ידא באתתא חכמתא ושקרת במיכאל וביאור׳ נמסר במלכים א׳ סוף סימן י״ח וברמיה סימן מ״ו.

למלך כ״ט יתיראין בקרי׳ וסימניהון

אמרי אוי לך מואב אבדת עם כמוש׳
ויאמר למלך יריחו לאמר.
מקדה ואת מקדה לקח יהושע ב׳ במכו׳
גם אותה ויהן יי׳ גם אותה ביד.
ויאספו כל בעלי שכם.
נחמתי כי המלכתי את שאול.
ודבר אבנר היה עם זקני ישר׳ דשמואל.
וידע דוד כי הכינו יי׳ למלך דשמואל והברו דד״ה.

וב״ע כי זה הוא כמיך למכ״הי.

והשתנית ויאמר ירבעם לאשתו׳
יחי יי׳ אלהיך ברוך דמלכי׳ וחברו דד״ה ב׳ בו׳
רץ לקראת רץ ירוץ׳
לגוי ועשיתי אותם לגוי אחד׳
יוכל גם אותו לאשור יובל׳
להשתחות והיה כל הנותר מכל הגוי׳
להשתחות והיה אשר לא יעלה מאת
הארץ והיה יי׳ למלך על כל הארץ
מעשי רחש לבי דבר טוב.
משפטיך לשלמה אלהים משפטיך
האמור למלך בליעל׳
בלהות ינתק מאהלו מבטחו׳
משכח בען אנא נבוכד נצר׳
כתוב נה בגוים נשמע׳
ויבחר יי׳ אלהי ישראל בי מכל בית אבי.

וב״ע כי הוא סמוך למכ״הי.

וישב שלמה על כסא יי׳
לתקופת והי לתקופת השנה׳
וכל משיחה אשור מצרים ישראל דבות׳ ואפ״ס
אשר ברכו יי׳ צבאות.

ומלך ה׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ א׳ סימן כ״א׳

ממלכות ד׳ וסימניהון

קרע יי׳ את ממלכות׳
ויאמר המלך וא׳ה׳
בראשית ממלכת יהויקים קדמאה דספרא.
קרא שמו יזרעאל וכל יהושע דבות׳.

במלכם ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ג׳.

ממלך ג׳ וסימניהון

כי חטאת קסם.
טוב ילד מסכן׳
וגם אלהיהם עם.

והמלך דוד ג׳ וסימניהון נמסר בריש מלכי׳

ואת מלך ד׳ וסימניהון נמס׳ ביהושע סימן ח׳

מלכתו ג׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר בלק וסוף ירמיה׳

וכל מלכי ז׳ וסימני׳ נמסר ביהושע ריש סימן ה׳ ובמלכים א׳ סימן י׳.

בבית המלך ג׳ וסימניהון נמסר במגלה סימן ט׳ וד״ה ב׳ סימן כ״ג׳

למלוך ג׳ וחס׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן ב׳

מלכיא ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ב׳.

ימלוך ה׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ד ומשלי סימן ל׳.

מורע המלוכה ד׳ וסימני׳ נמסר בסוף מלכים וביחזקאל סימן י״ז ובריש דניאל.

והמלך דוד ג׳ וסימ׳ נמסר בריש מלכים.

וימלך ה׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן כ״ג׳ ובד״ה א׳ ריש סימן כ״ג.

היה במלכו ז׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סי׳ ט״ו׳

ממלך ד׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר באיוב סימן ל״ד׳

וימלכו ה׳ חס׳ בלי׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן י׳׳

על מלך ט׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סי׳ כ״ח ובדניאל סימן י״א.

על המלך ח׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן כ״ג

מן

מן י״ד יחידאין משמשין ומן ולית זוגא וסימניהון

ומן העוף מן הבהמה.
ומן האיל ואת החלבים.
ומן הלחם ואם יותר׳
ומן השמן יצק הכהן.
ומן המקדש לא יצא.
ומן הקדשים לחם אלהיו.
ומן הבקר והרמות מכם.
ומן כל ויצעק איש ישראל.
ומן לשון ארמית דבותי׳
ומן העבדה והיה ביום.
ומן מצרים וחתו ובשו׳
ומן אז חדלנו לקטר׳
ומן האש ודמות החיות׳
ומן מן המלחמות׳
ומן הערים ובשמע׳

ט״ו מן חד חד מן ולית דכו׳ וסימניהון.

מן חטאות ויעש הרע לא סר דפקח
מן הנערים והקרא אל אישה׳
מן לכיש וישלח מלך אשור דמלכי׳
מן ארץ ופליטי חרב ישובון.
מן חדש ויולד מן חדש אשתו׳
מן אחרי ועתה כה תאמ׳ לעמי דד״ה
מן גבעה שלש שנים מלך בירושלם ושם אמו דד״ה
מן בנות בן אשה מן בנות דן׳
מן בניהם אשר נותרו אחריהם׳
מן שאול יי׳ העלית מן שאול נפשי
מן גערתך ינוסון׳
מן קול רעמך כ׳ בו׳
מן יד משזיב ומציל׳
מן לבנון מעין גנים באר מים׳
מן בקר וירא חותן משה׳
מן הבקר ויהי ממחרת וישב משה.

ד׳ פסוקי׳ מן מן ומן וסימ׳ נמסר בסדר וארא׳

המן ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר בראשית ובסדר חקת ובמלכים ב׳ סימן ו׳.

מן ג׳ ר״פ בתורה וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מ״ה׳ וכל ד״ה ודניאל ועזרא דבות׳ ר״פ וכן כמ״ מן וסימניהון בד״ה א׳ ס׳ מ׳ כ׳ו וכל שאר קריאה דבות׳ ר״פ מן במ״ה ומן וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סימן מ״ה ובעזרא סימן ו׳׳

ממנו ט׳ דמטעי׳ בהון וסימני׳ נמסר בסדר תרומה.

ממנו ו׳ סבירין ממנה וסימ׳ בלשון ארמי אפריש בעירא דיפתח ולקט בארחא באוריתא וביאור׳ נמסר בפרשת צו׳

ממני י׳ בתורה וסימניהון נמסר בסדר בלק׳

כל תהלות ממני במ״א ממנו וסימ׳ נמסר בתהלים סימן ק״נ׳

למנות ה׳ וסימניהון נמסר בסדר לך לך ובתלים סימן צ׳ ובדברי הימים א׳ סימן כ״א׳

וימן ה׳ וסימניהון נמסר ביונה.

המנורה ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בתרומה׳

ואת המנורה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא

מנימין ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בד״ה ב׳ סימן ל״א ובנחמיה סימן י״ב.

המנשי ד׳ וסי׳ נמסר בסוף פרשת כי תבא׳

שבט המנשה ב׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן י״ג׳

למס עובד ג׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ ט׳

מע

מעון ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ע״א׳

מעונה ג׳ חסרי׳ בלישניהון וסימניהון נמסר באיוב סוף סימן ל״ח ע״ש.

ימעט ג׳ ב׳ בתורה וסימניהון

ואם ימעט הבית.
אל ימעט לפניך דעזרא׳
חון בהבל ימעט.

למעט ג׳ וסימניהון

על פי הגורל׳
רק הכהנים היו׳
פנה לארבה והנה.

מעט ז׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בסדר תבא ובשמואל ב׳ סימן י״ב ובאיוב סימן ל״ב ובריש חגי.

מעין ח׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמיני ובשיר השירים סימן ד׳.

מעין ד׳ פתחין וסימניהון נמסר במלכים ב׳ ס׳ ג׳ ויהושע סימן ט״ו׳

מצ

ומצאת ג׳ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ט׳׳

וימצאהו ג׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ א׳ סימן י״ג׳

מצאתנו ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימ׳ ו׳׳

מצאה ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בהר סיני.

וימצאם ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סוף סי׳ א׳

וימצא ו׳ וסימניהון נמסר בסדר מקץ ובמגלה ריש סימן ו׳.

ולא ימצא ד׳ וסימני׳ נמסר בסוף צפניה׳

לא

לא מצאו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה ריש סימן י״ד ובאיוב סימן ל״ב׃

בימצא ה׳ ר״פ במ״ת וסימניהון

בקרבך באחד׃
כי ימצא חלל׃
כי ימצא איש שכב׃
כי ימצא איש גנב׃

וימצאהו ג׳ וחס׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳׃

תמצאהו ז׳ חס בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר בשלח׃

ולא מצאתי ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תצא ובשמואל א׳ סימן כ״ט וביחזקאל סוף סימן כ״ב ובקהלת סוף סימן ז׳׃

מצדות ט׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ל״ג ותרגום שם׃

מצדה ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ה׳׃

מצת ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר בסדר בא׃

במצולות ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בשלח׃

המצפתה ח׳ וסימניהון

קדש את כל ישראל׃
ויקבצו המצפתה׃
וישמעו פלשתים כי׃
ויבא ירמיה אל גדליה׃
ויוחנן בן קרח בא׃
ויהי בחדש השביעי׃

מצרימה כח׳ וסימניהון נמסר בסוף ד״ה׃

מצרים ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בסוף איכה׃

ממצרים ה׳ סבירין מצרימה וסימניהון נמסר בפרשת ואלה שמות׃

ממצרים ב׳ סבירין מארץ מצרים וסימני׳ הס המדברו׳ אל וישמע יתרו כהן׃

המצרים ה׳ וסימניהון נמס׳ בסדר לך לך וביהושע סימן כ״ד׃

ירידה מצרים ד׳ וסי׳ נמסר בסדר תבא וביהושע סימן כ״ד ובישעיה ריש סי׳ ל״א׃

מן

ערך מקוס הוא בערך יתן עי״ש׃

מקניהם ד׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר וישלח׃

ומקלות ד׳ וסימ׳ נמסר בד״ה א׳ סימן כ״ז׃

ומקנה ו׳ ג׳ פתחי׳ וג׳ קמ׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׃

מקשי ג׳ חסרי׳ ו׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ב׃

מר

מרבך ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ כ״ח בחצי הספר׃

מריתי ג׳ וסי׳ נמסר באיכה א״ב קדמאה׃

המורים ד׳ וסימניהון נמסר בסדר חקה׃

מרה ה׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר כפר׳ ראה ובמלכים

מרי ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר ויקח קרח ובשמואל א׳ סימן ט״ו וביחזקאל סימן כ׳׃

תמרורים ד׳ וסימניהון נמסר בהוש׳ בסוף סי׳ י״ב׃

ימיר ו׳ וסימניהון נמס׳ בסדר אם בחקתי ובתלים סי׳ ט״ו׃

ומרים ג׳ וסימניהון נמסר במיכה סימן ו׳׃

מש

ימיש ז׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר בשלח ובירמיה סימן י״ז׃

תמוש ג׳ וסימניהון

תמוש היתד׃
אל נא תמוש מזה׃
לא תמוש רעה מביתו׃
קדמ׳ תמוש כתיב תנינא תמש כתיב תליתאה תמ׳ש כתי׳׃

ימושו ג׳ וסימניהון

לא ימושו כפיך׃
אם ימושו החקים׃
כי ההרים ימושו׃

ואמשך ה׳ חסרים בלישני׳ וסימניהון נמסר בפרשת אלה תולדות׃

משה ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בריש יהושע ובתלים סימן צ״ט׃

ומשה ז׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בסדר ו אלה שמו״׃

משה איש האלהים ז׳ בליש׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן י״ד׃

בספר משה ג׳ וסימניהון

כי ככתוב בספר׃
ויסירו העולה להתם׃
ביום ההוא נקרא׃

המשיח ה׳ וסימניהון נמסר בסדר ויקרא׃

מושל י״ד מל׳ וסימני׳ נמסר במיכה סימן ה׳ ובקהלת סימן י׳ עי״ש׃

משלי ד׳ וסימניהון נמסר בריש ספר משלי׃

משפחות י״א וסימניהון נמסר בסדר צו ובתלים סימן צ״ו׃

למשפחת ג׳ חסרים בנביאים וסימ׳ נמסר בסדר נח וביהושע סימן כ״א׃

ומשפחות ד׳ וסימניהון

ומשפחות קרית יערים׃
בני שלה בן יהודה׃
ומשפחות ספרים יעבץ׃
וקוץ הוליד את ענוב׃

למשפחותם ה׳ מל׳ ביהושע וסימני׳ נמסר ביהושע סימן י״ט׃

למשפחותיו ד׳ וסימני׳ נמסר במדבר סיני׃

משפחתם ג׳ בליש׳ וסימני׳

וממשפחתם אשר עמכם׃
וישלחו בני דן ממשפחתם׃
ולשמעי בנים ששה׃

משפחות האדמה ג׳ וסימני׳ נמסר בעמוס ריש סימן ג׳׃

למשפחותם ח׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בסדר במדבר סיני׃

המשקוף ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בא׃

מת

ומתו ח׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישלח׃

קריבת מיתה ד׳ וסימניהון נמסר בסוף פרשת תולדת יצחק׃

לפני מותו ד׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת תולדת יצחק׃

אנכי מת ד׳ וסימניהון נמסר בסדר ויחי׃

ומתנו ה׳ וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן׃

מות יומתו ג׳ וסימני׳ נמסר בקדשים׃

ויהי אחרי מות ד׳ וסימ׳ בלשון ארמי׳ אבא רעיא שמשא ומלכא וביאור׳ נמסר בסוף סדר חיי ובריש יהושע ובריש שפטים׃

ימות ח׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ט׳׃

המיתו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סי׳ כ״ו׃

ימיתנו ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ד ובסוף ירמיה׃

ימיתו כל אריתא וירמיה חס׳ ב״מ׳ וסי׳ נמסר באיוב סימן ל״ד׃

במתו ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר מסעי׃

וימיתהו ח׳ מל׳ וסימ׳ נמסר כפ׳ וישב ובמלכים א׳ סימן י״ג׃

וימיתהו ז׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ד׃

מתיך ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר חיי שרה׃

ממיתים ג׳ ב׳ בלא׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן י״ז׃

תמותו ז׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר מקץ׃

ימותון ב׳ וסימניהון

אם במות כל האדם׃
וישביה במו בן ימותון׃

וימת ה׳ וסימניהון נמס׳ בסדר וישב ובשמואל א׳ סי׳ כ״ב ובתלים סימן ק״ה׃

תמות ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר בלק ובשפטים סימן י״ו׃

ובאיוב סימן ל״ו׃

ומת ו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר בשלח׃

במות ג׳ וסימניהון נמסר בסדר קרח׃

כמות ג׳ וסימניהון

מחוץ שכלה חרב׃
כי עזה כמות אהבה׃
והוא כמות לא ישבע׃

מתים ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר דברים׃

מתי מספר ה׳ וסימניהון נמס׳ בירמיה סוף סימן מ״ד׃

המיתו ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ואלה שמו״׃

תמתון ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ב׃

מות ימות ג׳ וסימניהון

כי חי י״י המושיע׃
כי נאץ נאצת את׃
והראני י״י בי׃

להמיתו ג׳ מל׳ וסימניהון יד העדים תהיה׃
ויתנכלו אתו׃
וישברו את הבית׃

יומת ד׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא׃

מתתיהו ד׳ וסימני׳ נמסר בד״ה א׳ סימן כ״ה׃

נשלם ערך המ״ם בס״ד

מערכת אות הנון

ט״ו זוגין חד נ׳ וחד ונ׳ ול׳ דכו׳ וסימניהון

נשאתני בפני זעמך וקצפך׃
ונשאתני ושכבתי עם אבתי׃
נרצה דבר על לב ירושלים׃
ונרצה וסמך ידו על ראש העולה
נחוחין די להון מהקרבין ניחוחין
וניחוחין באדין מלכא נבוכד נצר
נדמה שמרון מלכה כקצף׃
ונדמה ואל מי תדמיוני ותשוו׃
נחמתני ותאמר אמצא חן בעיניך
ונחבתני עשה עמי אות לטובה׃
נפלו ונשמדו במות און׃
ונפלו ואמרת אליהם כה׃
נשמה תהי טירתם נשמה׃
ונשמה נתתי את ארץ׃
נמליך וישלח אשר על הבית׃
ונמליך נעלה ביהודה ונקיצנה׃
נסעה ויאמר נסעה ונלכה׃
ונסעה בנהר אהוא בשנים עשר
נתנוך ויהי כדברו אליו ויאמ׳ לו׃
ונתנוך ויאמרו לו לאמר לא כי אסור׃
נושע קטן אין המלך נושע ברב חיל׃
נושע גילי מאד בת ציון הריעו׃
נכל גם אני אודך בכלי נבל׃ ונבל

תכל והיה כנור ונבל ·
נכחה ולא ידעו עשות נכחה ·
ונכחה והסג אחור משפט ·
נסכה בן ארם יען אשר אמרת
ונסכה את ארון אלהינו אלינו ·
נבת ונבח הלך וילכד את קנת
ונבח ואת בנתיה ב׳ בפסוק ·

א״ב נון ארוכה בסוף

תיבותא ולית דכות׳ וסימניהון

אחרין תשתן לאחר אשתי ·
אחן וחנתי את אשר אחן ·
בחין ושאר חוותא העדיו ·
כחין ומשך אבירים בכחו ·
גבולן ותשבנה הערי׳ דשמואל
דאנין ואנת עזרא כחכמת ·
האיין עהה יהרדו האיין ·
הרצין ותשמע עתליה את קול דמלכים ·
הזמין ואתה לך לקץ ותנוח ·
והמתן ויאמ׳ כילדכן את העבריות
יחנון וילך במדבר ויסוב את ·
וכמהן ויעבר המלך הגלגלה ·
ויראון וכל העם ישמעו ויראון ·
זן בזוינו מלאים מפיקים ·
חטין ואתה קח לך חטין ושעורי׳
טחון ואת חטאתכם אשר עשית
טוחן ויאחזוהו פלשתים ·
פתין בחורים טחון נשאו ·
ירעפון עטרת שנת טובתיך ·
ירזמון ומה ירזמון עיניך ·
ימלאון והשקתי ארץ צפהך ·
ינאצון ואת עמי ינאצון ·
בארבן ודרך לפניהן כמראה ·
לבכיהן והצב גלתה העלתה ·
להתן שם את ארון ·
מלכין אל תתן לנשים חילך ·
משפטן ויקרב משה את ·
מגדון יגדל המספד ·
נון בנו יהושע בנו ·
מרוקיהן ששה חדשים בשמן ·
נחושתן ויקרא לו נחשתן ·
סגנין אדין מלכא לדניאל רבי
כהלין אדין עללין כל חכימי
פרין בנו בתים ושבו ·
צידונין יען אשר עזבוני ·
קבצן דרשו מעל ספרי״ וקראו
ראשן ישבו לארץ ידמו זקני בת
שוכמין דרכי ציון אבלות ·
תפגעון לאסרך דשמשון ·
תחתיהן הלוך ואברת ·
תעברון את האלהים על ההר ·
תענון כל אלמנה ויתום ·
תרבון ושמעת ישראל ושמרת׳
תחקרון עד תכונותיכם עד׳
החשבון מה תחשבון על י״י
תתחמקין עד מתי התחמקין ·
תגדעון ונתצתם את מזבחתם ·
תהיון ואנשי קדש תהיון לי ·
תלכון לא תלכו ריקם ·
הלחמון כה אמר י״י לא תעלו ·
תנוסון ותאמרו לו כי על סוס ננוס
תושעון בשובה ונחת תושעון ·
תשאן הפניו תשאון אם לאל ·

א״ב מן חד וחד חד נון וחד

כם בסוף וסימניהון נמסר בסוף סדר בהר סיני ·

אלין מלין משמשין נ״י וסי׳

הפרני ל׳ כי הפרני אלהים בארץ עניי ·

נשני ל׳ כי נשני אלהים את כל עמלי ·
השביעני ל׳ אכי השביעני לאמר ·
השביעני ל׳ במרומים ורוני לענה ·
פתיתני ל׳ י״י ואפת חזקתני ותוכל ·
הנחני ל׳ בדרך אמת לקחת את בת אחי אדני ·
ותעידני ל׳ ועין ראתה ותעידני ·
ויבואני ל׳ חסדיך י״י ·
ויכוננוני ל׳ ידיך עשוני ויכוננוני ·
רמיתני ל׳ למה זה רמיתני ותשלח
בזיתני ל׳ ועתה לא תסור חרב מביתך ·
גמלתני ל׳ כי אתה גמלתני הרעה ואני ·
הציקתני ל׳ רוח בטני דאיוב ·
ששזפתני ל׳ השמש בני אמי נחרו בי
תמעיטני ל׳ אל באפך פן תמעיטני ·
שטפתני ל׳ טבעתי ביון מצולה ·
הליצוני ל׳ זדים הליצוני עד מאד ·
עודוני ל׳ חבלי רשעים עודוני ·
גרוני ל׳ יגעתי בקראי ניחר גרוני
ילדתני ל׳ ארור היום אשר ילדתני
עוותוני ל׳ יבשו זדים כי שקר עותוני ·
יחמתני ל׳ הן בעון חוללתי ובחטא
נחמתני ל׳ אמצא חן בעיניך כי ·
יבואוני ל׳ רחמיך ואחיה ·
ויעבדוני ל׳ ותמאן לשלחו ·
התורידני ל׳ אל הגדוד הזה ·
ויסבני ל׳ דרך חוץ אל שער החוץ
ויעירני ל׳ כאיש אשר יעיר משנתו
להבאישני ל׳ בישב הארץ בכנעני ובפרזי ·

מלין דמשמשין נה בסוף

תיבותא וסימניהון

הרוממנה ל׳ קרנות צדיק ·
קבנה ל׳ שמענה קולי ·
אחטנה ל׳ מידי תבקשנה ·
אציתנה ל׳ חומה אין לי מי יתנני ·
יקראנה ל׳ ראמר אלין שוב נא ·
וירדנה ל׳ ממרום שלח אש בעצמתי ·
ימהרנה ל׳ מהר ימהרנה לו ·
יעדנה ל׳ ואם לבנו יעדנה ·
וימנענה ל׳ בתוך חכו ·
תעלנה ל׳ ויאמר מלאך ה׳ ·
תרמסנה ל׳ רגל רגלי עני ·
אשקנה אני י״י נוצרה לרגעים ·
תכעיסנה ל׳ ותבכה ולא תאכל ·
אחישנה ל׳ אני ה׳ בעתה אחישנה ·
תכלנה ל׳ מלמעלה ופתח התבת ·
תחתנה ל׳ ויסגר בשר התחתנה ·
תשכנה ל׳ בצל דליותיו ·
שמענה ל׳ ואתה דע לך ·
תשבנה ל׳ וידיו תשבנה אונו ·

ו׳ חסרי׳ כ״ן וקרין וסימני׳ נמס׳ במשלי סי׳ ג׳ ·

ו׳ כתבן נ׳ ולא קריין וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן כא׳ ודה׳ ב׳ סימן יא ·

י״א פסוקי׳ רישי׳ נון וסופי׳ נון וסימני׳ נמסר בסדר תוריע ובתלים סימן מ״ה ·

נא

כאות ה׳ וסימניהון נמסר בתהלים סימן קכ״ח · ובמשלי סימן י״ז ·

נאם ג בטעם וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ח׳ ·

נאפות ג׳ וסימניהון

ושפטוך משפטי ·
ואנשים צדיקים ב׳ בפס׳ ·

נב

נבית ד׳ חס׳ א׳ בלישניהון וסים׳ נמסר בשמואל א׳ סימן׳ ובעזרא ריש סימן ה׳ ·

והנביא ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר ראה וביחזקאל סימן י״ד ·

ונביא ז׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ט׳ ·

בנביאים ה׳ וסימני נמסר בשמ׳ א׳ סי׳ י׳ ·

נביאים ח׳ כל בירמיה וסימניהון נמסר בירמיה סימן כו״ ·

נביאים ג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר בהעלתך ·

וכל הנביאים ד׳ וסימניהון

וכל הנביאים נבאים כן ·
ותברו דה״ ·
ויקבץ מלך ישראל ·
ומלך ישראל ויהושפט ·

נביא ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון

ובנביאי ישראל ראיתי ·
ומתעתעים בנביאיו ·
ונבא לבב חכמה ·

הנביאה ח׳ וסימניהון

ותקח מרים ·
ואקרב אל הנביאה ·
וגם לנועדיה הנביאה ·
ועשיה אל חולדה הנביא׳ דמלכי׳ וחברו דדה׳ ·
ואשר המלך אל חולדה הנביאה ·

נבכד נאצר י׳ כתיבין כן חס׳ ו׳ וסימני

ויאמר חנניה לעיני כל העם ·
ויהוצדק הלך בהגלות י״י את ·
כה אמר י״י צבאות ·
ולמקצת הימים אשר אמר ·
ובשנת שתים למלכות ב׳ בפס׳ ·
וקאמין לקבל צלמא הני׳ דפס׳ ·
בען אנא נבכד נאצר ·
ומלכא נבכד נאצר אבוך ·
יהב לנבכד נאצר אבוך ·
וכל מלכים דכוות׳ במ״א מל׳ נבוכד נאצר וסים׳
והעם הנשאר בארץ יהודה ·
ומן בראשית עד אחאב בן קוליה נבכד רצר כתי׳ ·
וכל שאר סיפר׳ נבוכד ראצר בב״א נבוכד ראצור וסים׳
לקדר ולממלכות חצור ·
וה׳ כתיב נבוכד נאצר בכתובים וסימניהון
עלה נבוכד נאצר מלך בבל
ומכלי בית י״י הביא ·
ולתשובת השנה שלח המלך ·
וגם במלך נבוכד נצר מרד ·
בשנת שלש למלכות דדניאל ·

וכל דניאל נבוכד נצר מלכא ב״מ מלכא נבוכד נצר וסימני׳ נמסר בדניאל סימן ב׳ ·

נבוכד נצר ז׳ כתבן ומשנין ביה וסימניהון

שבעא עדנין יחלפון עליך ·
נבוכד נאצר · נבוכד ראצר ·
נבוכד ראצור · נבוכד נצר ·
נבוכד נאצר · נבוכד נאצור ·
נבוכד נאצר ·

רישא דדניא׳ נאצר בשנת ג׳ למלכו׳ וכל דה״ ונבי׳ דכו׳ ומן כל ירמיה ויחזקאל ראצר ומן בראשית ממלכת יהויקים תניג׳ עד קוליה נאצר ואלה בני המדינה העולים קדמיה ראצור לקדר ולממלכות ראצור תרויהון כתי׳ ·

נג

נגבה כט׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳ בדה ב׳ סי׳ ד׳ ·

נגינות ג׳ מל׳ בלישניהון וסימניהון נמסר בתלים סימן ד׳ ·

נוגע ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר סוף סדר מצורע ובעמוס סימן ט׳ ·

הנגעת ג׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ך׳ ·

והנוגע ג׳ וסימניהון

בכל טמא נפש ·
והנוגע בנבלתם ·
והנוגע בכל אשר ·

לנגע ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא ואיוב סימן ו׳

וינגע ב׳ וסימניהון נמסר בסדר לך לך ·

נגע הצרעת ג׳ וסימני׳

נרפא נגע הצרעת ·
זאת התורה לכל נגע ·
השמר בנגע הצרעת ·

נגף ג׳ וסימניהון

יתנך י״י נגף לפני ·
אך נגף נגף הוא ·
כי נגף העם ·

נשה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר תולדות ·

מגישים ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ד׳ ובמלכים ב׳ סימן ד׳ ·

ויגישו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ·

נוגש ב׳ מל׳ וסימניהון

ממנו פנה ממנו ·
ועמד על בנו ·

נגש בס״ן ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן נג״ ועי״ש מה דשקלינן וטרינן ·

נגש בש״ן ד׳ וסימניהון

ומשה נגש אל הערפל ·
ואחר נגש יוסף ·

ונגח

ויגש נביא אחד נגש ·
יען כי נגש העם הזה ·

ויגישו ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל א׳ סי׳ יד ·

ויגש ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת תולדת יצחק
ובפרשת צואת אהרן ·

נגשו ג׳ וחס׳ וסימני׳ נמסר
ביהושע סימן ג׳ ·

נד

נדף ה׳ קמצין וסימני׳ נמסר
בסדר אם בחקתי ·

וידר ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויצא יעקב
ובשפטים סימן י״א ·

ונדריך ג׳ וסימניהון

רק קדשיך אשר ·
ונדריך אשר תדור ·
ונדריך תשלם ·

נדר ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר
בפרשת אמור ובישעיה
סוף סימן יט׳ ותרגום שם ·

נדריכם ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ראה ·

נה

וינהג ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר ואלה שמות ·

ונדרו ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ל״א ·

נהרות ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן ח׳
ובתלים סימן קל״ח ·

הבהרת ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
נמס׳ בסדר וארא ·

ונהר ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן יט״ ·

אל נהר ג׳ וסימניהון

ואבוא אל הגולה ·
וכמראה המראה ·
והיום ההוא ליי׳ אלהים ·

נו

נוה ד׳ וסימניהון

נוה משלח ונעזב ·
ישים עליהם נוה ·
נוה לבנות יענה ·

נז

נוזלים ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בתלים סימן ע״ח ·

נח

נחנו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויהי מקץ
ובאיכה בא״ב ג׳ ·

נחני ג׳ וסימניהון

בדרך נחני יי׳ ·
מי יובילני עיר מצור ·
מי יובילני עיר מבצר ·

והנחתי ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן כב״
וסימן לז׳ ·

הניחו והניחו ד׳ וסימני׳
נמסר
בשמואל א׳ סימן ו׳ ·

מנחתיך ג׳ חס׳ כלי״
וסימניהון

יזכר כל מנחתיך ·
לעולתיכם ולמנחתיכם ·
ומנחתיכם לא ארצה ·

ואת המנחה ח׳ וסימני׳
נמסר
בפרשת אלה פקודי ·

ניחוח ה׳ מל׳ כלי׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳ תצוה ·

ונחנו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בשלח ·

ונח ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן יד״ ·

נחה ג׳ מלעיל וסימ׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן ב׳ ·

וינח ז׳ רפין וסימניהון נמסר
בפרשת בא אל פרעה
וביהושע סוף סימן כא״ ·

וינח ז׳ דגשין וסימני׳ נמסר
בפרשת ויקח קרח
ובמלכים א׳ סימן ז׳ ·

וינחם ז׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן כב׳

והנחתי ב׳ חס׳ דחס׳ וסימ׳
ויאמרו פני ילכו ·
והנחתי חמתי ·
ושאר והניחתי כתיב וחד מל׳
דמל׳ וסימ׳
ווא יהיה איש מנוחה ·
וא׳ והנחותי כתיב וסימ׳
והנחותי חמתיכם ·

וינחהו ז׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר אמור
ובמלכים א׳ סימן יג״ ·

מנחה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בשמואל ב׳
סימן יד״ ובישעיה סימן יא״ ובזכריה
ריש סימן ח׳ ·

מנחל ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר אלה הדברים
ובמלכים ב׳ סימן כר׳ ·

על נחל ג׳ וסימניהון

ואת הארץ הזאת ·
מן הירדן מזרח ·
על בן יתרה עשה ·

נחלו ד׳ וסימניהון נמסר
ביהושע ריש סימן יד״ ·

לנחלה ט״ו וסימניהון נמסר
בסדר קרח ·

ינחלם ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
נמס׳ בשמו׳ א׳ סי׳ ב׳

ינחלו ג׳ קמצין וסימניהון
לשמות מטות ·
איש לפי פקדיו ·
כבוד חכמים ינחלו ·

נחלתן ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת אלה מסעי ·

תנחל ב׳ א׳ קמ׳ וא׳ פתח
וסימניהון
בארצם לא תנחל ·

בנחלתך אשר תנחל ·

נחלה אל ג׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר
ראה ובתלים סימן ח׳ ·

נחם ונחם ו׳ פתחי׳
וסימניהון
נמסר בזכריה סימן א׳ ·

ינחם ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
ובתלים סימן ק׳ ·

וינחם ה׳ וסימניהון

ונחם יי׳ כי עשה ·
וינחם יצחק אחרי ·
וינחם יהודה ויעל על גוזזי ·
וינחם יי׳ על הרעה ·
וינחם אלהים על הרעה ·

נחמה אל ז׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל ב׳
ריש סימן י׳

נחש ג׳ וסימניהון

ויעש משה נחש ·
והביט אל נחש ·
וכתת את נחש הנחשת ·

נחשת ד׳ בצפוי
וסימניהון
ועשית קרנתיו ·
ועשית בדים למזבח ·
ועשית בדי עצי ·
כמגג תהינה קרנתיו ·

כלי הנחשת ד׳ וסי׳ נמסר
סוף ירמיה ·

נט

נוטה ה׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סימן קד״ ·

נטיתיך י״ו חס׳ את וסימ׳
נמסר ביחזקאל ·
סימן כה׳ ·

ויטהו ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן ו׳ ·

ולנטוע ג׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סימן לא״ ·

ויטע ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת נח

ויטל ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳
נמסר בתלים סימן לז״
ובמשלי סוף סימן י״ו ובאיוב ריש
סימן מא״ ·

יטו ה׳ בקראה וסימני׳ נמסר
בישעיה ריש סימן נד׳ ·

ותט ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בלק ·

ויטו ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן י״ו ·

ויטו ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ ריש ס׳ ח׳

וינטשו ג׳ וסימניהון

וינטשו בלחי ·
וינטשו בעמק רפאים ·
ויוסיפו עוד פלשתים ·

ויטש ב׳ וחס׳ וסימניהון

ויטש אלוה עשהו ·
ויטש משכן שילו ·

ני

ניד ח׳ וסימניהון נמסר
בירמיה ריש סימן ד׳

נכ

נכחו ב׳ וסימניהון

נכחו תחנו ·
כי נכחו יצא ·

נכר ב׳ א׳ מלעיל
וסימניהון
נכר אתו האלהים ·
ולא נכר שוע לפני ·

נמ

נמו ב׳ ומלרע
וסימניהון
נמו רעיך כלך אשור ·
כמו שנתם ·

נס

נסי ב׳ וסימניהון
ויקרא שמו יי׳ נסי ·
ואל עמים ארים ·

הנס ג׳ וסימניהון

והעם ונס אל ·
והיה ונס מקול ·
ונס כפני הפחד ·
מציעאה והנים כתיב ·

נסותם ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בסדר
בשלח ובמלכים א׳ ריש סימן י׳ ·

ומנוס ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סוף סי׳ י״א ·

מנסת ה׳ חס׳ כלי׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת בחקתי ·

וינוסו ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן ז׳ ·

ונסו ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סוף סימן ל״ה

ונסתם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בחקתי
ובזכריה סימן י״ד ·

נסה ו׳ ב׳ כתיב סה וד׳ כתיב
שא וסימניהון נמסר
בסדר וירא ·

ויסך ג׳ דגשין וסימניהון
ויסך עליה נסך ·
ויסך את נסכו ·
ויסך אתם ליי׳ ·

ולהסך ב׳ וסימניהון

וכי אנחנו מקטרים ·
כה אמר יי׳ צבאות לאמר
אתם ונשיכם ·
וחד פליג ומן אז חדלנו ·

מסכה ב׳ יתיראין
וסימניהון
עשו להם מסכה ·
ויעשו להם מסכה ·
וכל עגל מסכה דבות׳ ·

בגסעם ב׳ וסימניהון נמסר
בסדר

בסדר נח׃

ויסע ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בשלח׃

מסע ב׳ קמצי׳ וסימניהון

חנית מסע׃
אבן שלמה מסע׃

נע

וינעו ב׳ וחס׳ וסימניהון

וירא העם וינעו׃
וינעו אמות הספים׃

לנוע ד׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ט׳ ובירמיה סימן יד׳׃

וינעם ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת מטות ובאיכה בא״ב הניין׃

מנעורינו ג׳ ומל׳ וסימניהון נמס׳ בסדר ויגש ובירמיה סוף סימן ג׳׃

ואת הנערים ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סימן א׳׃

מנעריו ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סימן יח׳׃

מנעוריו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר נח ובשמואל א׳ סימן יז׳׃

מנער ג׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן פח׳ ובמשלי סימן כט׳׃

נפ

לנפל ד׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בסדר שלח לך ובירמיה סימן נא׳ ובמגלה סימן ו׳׃

ויפל ג׳ וסימניהון נמסר בסדר מסעי וסים׳ בלשון ארמי אדם מית במשריתיה׃

יפול ז׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בד״ה א׳ סימן יב׳׃

תפול ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כג׳׃

הפילה ו׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ נשא

הנפלים ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר בראשית׃

יפול ג׳ חס׳ בספר משלי וסימניהון נמסר במשלי סימן יג׳׃

כל לשון נפילה על במ״ז אל וסימניהון נמסר בסדר שמיני׃

נפש ג׳ בטעם ל״פ וסימניהון נמסר בסד׳ ויקרא׃

נפש החיה ד׳ דסמיכי׳ וסימניהון

מברא אלהים את האדם׃
בעוף ובבהמה ובכל׃
וכל אשר אין לו סנפיר׃
זאת תורת הבהמה׃

ונפש ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בויקרא׃

ונפשו ח׳ וסימניהון נמסר בריש סדר ויגש ובמשלי סימן כג׳ ובאיוב סוף סי׳ כג׳׃

ואת נפש ד׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימן כה׳׃

נפשתם ב׳ חסרים וסימניהון

את מחתת האנשים׃
יצפנו לנפשתם׃

וכל נפש ג׳ וסימניהון נמסר בסדר אחרי מות ובירמיה סימן לא׳׃

בנפשותיכם ב׳ מל׳ וסימניהון

השמרו בנפשותיכם׃
כי התעתם בנפשותיכם׃

נפשו ג׳ מטעי׳ וסימני׳ נמסר בהושע סימן ד׳׃

ונפשי ה׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן לח׳׃

נצ

מצב ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויצא יעקב׃

מצבת ב׳ פתחי׳ וסימניהון

ויעש הרע בעיני׃
ויתצו את מצבת׃

מצבות ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן מג׳׃

ויתיצבו ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וישמע יתרו ובסדר וילך וביהושע ריש סימן כד׳׃

נצים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר שמות׃

נצח ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן טו׳׃

למנצח מזמור י״ר״פ דסמיכי וסימניהון נמסר בתלים סימן לא׳׃

נק

טו׳ נקדות בקריאה וסימניהון נמסר בסדר במדבר סיני׃

ונקה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים׃

ונקי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטי׳ ובאיוב סימן כב׳׃

נקיון ג׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן עג׳׃

נקים ג׳ חס׳ י׳ וסימניהון

נקים אנחנו׃
והיה כל אשר יצא׃
ושלאחריו׃

יקבוהו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ג׳׃

יקם ג׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׃

ונקמתי ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן נא׳׃

תקפו ד׳ חס׳ בלי׳ וסימניהון

לא תקפו פאת׃
ויסב ארון י״י דיהושע׃
מקפים עליהם דמלכים׃
ויקפו על העיר דאלישע׃

נר

הנרות ב׳ בל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת אמור׃

נריהו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן לו׳׃

נש

נשוא ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון

נשא את ראש בני קהת׃
את ראש בני גרשון׃
כי נשא אשא לום׃
נשוא ינשוא כי לא כהר מל׳

ונשא יב׳ וסימניהון נמסר בסדר תרומה׃

ונשא יז׳ וסימניהון נמסר בסדר אחרי מות ובמלכים א׳ סימן ח׳ וביחזקאל סוף סימן כט׳׃

נשאו י׳ וסימניהון נמסר בסדר מטות ובשמואל ב׳ סימן יח׳ ובעזרא סימן ט׳׃

נשאו ג׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ ב׳ סוף סי׳ ב׳

וישאהו ד׳ וסימניהון נמסר בסדר שלח לך ובשמואל ב׳ סימן ו׳׃

נושים ג׳ וחס׳ ובעני׳ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ה׳׃

ונשא ו׳ חס׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל א׳ סימן יד׳

ונשוא ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳ נמסר במלכי ב׳ ריש סימן ה׳ ובאיוב סימן כב׳׃

לשאת כ״ד וסימ׳ נמסר בד״ה א׳ סי׳ טו׳ בפסוק ב׳׃

משאות ד׳ ב׳ מל׳ וסימני׳ נמסר סדר מקץ׃

משאת ו׳ פתחי׳ וסימניהון נמסר בפרשת מקץ ובשפטים סימן כ׳׃

תשואות ד׳ וסימני׳ נמסר באיוב ס״ס לו׳׃

משאת ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה ריש סימן ו׳ ובמגלה סימן ב׳׃

למשואות ב׳ וסימניהון

הפלהם למשואות׃
הרימה פעמיך למשואות׃

ותשא יד׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳ ובמגלה סימן ב׳׃

ותשאינה ב׳ חד מל׳ וחד חסר וסימניהון נמס׳ ברות׃

ולא תשא ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר וירא׃

ישא ה׳ ר״פ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ג׳׃

ישיא ה׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן פט׳

מנשאים ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה ס״ס כב׳׃

ושא ג׳ וסימניהון

ושא את מספר שמותם׃
עלה ראש הפסגה׃

ראה עניי ועמלי׃

שאו יב׳ ר״פ וסימניה׳ נמסר בריש סדר פנחס ובירמיה סימן נא׳׃

ישאו ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן לט׳׃

ישאו ו׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן לו׳׃

למשא ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן טו׳ ובאיוב ס״ס ז׳׃

ולא ישאו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה וביחזקאל סוף סימן לד׳׃

משאם ה׳ בתורה וסי׳ נמסר בפרשת נשא׃

נשיא י׳ וסימניהון נמסר בסדר חיי שרה׃

נשיאם ד׳ כ״ב בתורה וסימניהון נמסר בסוף סדר לך לך׃

נושה כול׳ חס׳ במא׳ וסימניהון

ינקש נושה לכל׃
וחד כתיב נשא וסימניהון
וכל אשר לו נשא׃
ושארהון נשה כתיב׃

ישך ב׳ קמצין וסימניהון

נשך כל דבר אשר׃
ואחריתו כנחש ישך׃

נשיתי ב׳ וסימניהון בירמיה סימן טו׳׃

ערך נסים הוא נמסר בערך חס׃

ונשל ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן׃

נשמת ד׳ וסימניהון נמסר בסדר נח׃

נשק ג׳ קמצין בליש׳ וסימני׳ נמסר באיוב ס״ס ב׳׃

כנשר ד׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר האזינו ובאיוב סימן ט׳׃

נת

לנתחיה ד׳ וסימניהון

והפשיט את העלה׃
לנתחיה הוציאה ב׳ בפס׳
ואת העולה המציאו׃

נתך ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כב׳׃

נתן בא״ג מנהון קמ׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן לד׳׃

ויתן יג׳ רפין וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן יד׳ ובד״ה ב׳ סימן יח׳׃

נתינה אליך ח׳ וסימניהון

את העדות אשר׃
ונתת אל הארן׃
ואל הארן תתן׃
ונתן אליך אות או מופת׃
פתח פיך ואכל׃
בטנך תאכל ומעיך׃

נתן לך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב׃

ולתת ח׳ וסימניהון נמסר בפרשת כי תשא ובירמיה סימן יט׳׃

ונתון ז׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויהי מקץ
ובירמיה סוף סימן לז״.
יתן ד׳ וסימניהון נמסר בסדר שמיני ובפנחס:
כתן ו׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן ח׳.
נתנו ו׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן לה״.
ונתתי פני ד׳ וסימני׳ נמסר באחרי מות:
נתן ד׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בסדר ואלה שמות.
ונתתם ו׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ח׳
ובד״ה א׳ סימן יד׳.
נתון ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר פנחס.
ויתנו ג׳ רפין וסימנהון נמסר במלכים א׳ סימן יח:
ונתנה ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ ויצא ובירמיה סימן לח״.
ויתנום ג׳ ב׳ חס׳ א׳ מל׳ וסימני׳ נמס׳ בסד׳ אלה פקודי.

נתון ד׳ מל׳ וסימניהון

ונתון	אתו על.
נתון	תתן לו ולא ירע.
ויאמרו	נתון נתן.
וידר	יפתח.

וכל כתו׳ דכות.
ואתן ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן כב״.
נתון ג׳ וסימ׳ נמסר במגלת סימן ג׳.
נתונם ב׳ חס׳ יוד וא׳ מל׳ דמל׳ ושאר נתנים
כתי׳ חס׳ וי״ו וסימניהון נמסר בסדר במדבר סיני:
נתצו ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ד׳.
ואתנה כל שפטים ושמואל ויחזקאל ואתנה כ״מא
ואתנה וסימ׳

ויאמר	הפלשתי אל דוד.

וכל שאר נביאי׳ ואורי׳ דכות׳ ואתנה כ״מא וסי׳

ואתנה	את הלוים.

וכל כתובים דכות׳ ואתנה כ״מא וסימ׳

שאל	ממני ואתנה.

נתנו ה׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא.
מתנות ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן טו״.
מתנותיכם ד׳ ב׳ חסרי׳ וב׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר אמור וביחזקאל סימן ך׳.
מתתי ג׳ וסי׳ נמס׳ בסדר ויצא ובמלכים א׳ סימן כא״.
לך נתתים ג׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ ויקח קרח:
נתתי ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ט׳.
ונתת כט״ חס׳ ה׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר תרומה׳
ויתנהו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳ יט ובד״ה ב׳ סימן כד״ וע״ש׳
ולא יתן ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בא׳

ולא נתן ד׳ וסימניה׳ נמסר בסדר חקה.
ואל תתן ג׳ וסימנהון נמסר ביואל סימן ב׳.
הנותן ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויחי יעקב ובתלים סימן יח ע״ש.
נותן ו׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתהלים סימן קמ״ו ובמשלי סימן כו״.
נתנו ד׳ דגשי׳ וסימ׳ נמס׳ ביחזקאל ס׳ כז״.

ח׳ מלין דכל חד וחד לית

דכות׳ דגש משמשין נה בסוף תיבות׳ וסימ׳ נמסר בריש סדר תולדת נח.
נתינה שם ז׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן ו׳ ובשיר השירים סימן ז׳.
נתנו ג׳ ר״פ וסימניהון

נתנו	את נבלת.
נתנו	רשעים פח לי.

אנכי נותן ז׳ וסימ׳ נמסר בריש פרשת ראה אנכי.
נתניהו ה׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מא״ ובד״ה א׳ סימן כה״.
וינתצו ג׳ וסימניהון

וינתצו	את הבמות.
וינתצו	את מזבחו״ הבעלי׳ דד״ה
את חומת	ירושלם.

נתקו ג׳ וסימניהון

נתקו	כפות רגלי.
שברו	עול נתקו׳
ימי	עברו זמתי׳

ינתק ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן יו״ ובקהלת סימן ד׳:

נשלם ערך
הנו״ן בס״ד

מערכת אות
הסמ״ך

ה׳ זוגין חד ס׳ וחד וס״ וסי׳

ספר	ויד לב דוד אתו אחריבן.
וספר	וכי ישחר הזב מזובו.
סתרי	ומגני אתה אלהי אל.
וסתרי	ובני עזיאל מישאל.
שריון	צדונים יקראו לחרמון.
ושריון	וירקידם כמו עגל.
ססמי	ואלעשה הוליד את ססמי.
וססמי	וססמי ב׳ בפסוק.
שמחו	ויזבחו ביום ההוא זבחים
ושמחו	והיה כגיבור אפרים.

מליין דחמיין ש״ן וקריין

סמ״ך סי׳ נמסר בריש ספר הושע.

כ׳ זוגין מיחדין חד ס׳ וחד

ש׳ וסי׳ נמסר בריש שיר השירים.

ה׳ זוגין חד ס׳ וחד בס׳

בריש׳ וסימניהון

שום	ועתה שימו לבבכם׳
בשום	ההדע בשום אלוה.
שך	לכן הנני שך את דרכך.
בסך	אלה אזכרה ואשפכה׳
סמכי	כה אמר יי׳ ונפלו.
בסמכי	הנה אלהים עזר לי יי׳.
שמחות	תודיעני אורח.
בשמחות	תובלנה בשמחות וגיל.
שמחתכם	וביום שמחתכם׳
בשמחתכם	שמעו דבר יי׳ החרדים:

סב

סביב ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסוף יחזקאל.
סבב ט׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בריש קהלת.
סב ו׳ חס׳ וסימניהון נמסר בסדר אלה הדברים ובשיר השירים סימן ב׳.
סביבותיו ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן לג״.
ויסבו ג׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן יח.
וסבב ג׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ז׳.

סג

סגור ה׳ וסימ׳ נמס׳ ביחזקאל ריש סימן מד״ ובאיוב סימן מא״׳
תסיג ג׳ כתי׳ סמ״ך בלשון השגה וסימניהון נמסר בסדר שפטים.
ויסגרנו ד׳ חס׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ כי תזריע.
מסגרות ה׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון

ועל	המסגרו׳ אשר בין השלבים
וארבעת	האופני׳ למתחת למסגרו׳׳
ויקצץ	המלך.
ויחרגו	ממסגרותים דשמואל.
וחברו	ממסגרותיהם דתהלות:

סד

סדמה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא.
בסדום ד׳ וסי׳ נמס׳ בריש ישעיה ובצפניה סימן ב׳:

סו

בסודם ה׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בערך יו״ד.

סוסיך ג׳ וסימניהון

דרכת	בים סוסיך.
כי תרכב	על סוסיך.
והכרתי	סוסיך.

סופא ג׳ כתי׳ א׳ וסימ׳ נמסר בדניאל ס״ס ו׳:
לסוסים אל ב׳ בליש׳ וסמנהון

ויאמר	שמטוהו דאיזבל
חרב	אל סוסיו:

סח

סחרה ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן כג״ ובמשלי סימן ג׳.

סי

סיגים ג׳ ומל׳ וסימני׳ נמסר במשלי ריש ס׳ כה״׳
סיחון ד׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בסדר חקה:

הסירות סימן

כל אורית״ הסירת חס׳ ו׳ כתי׳ ואת הסירות דמלכים כ״כ ואת הסירת קדמ׳ דירמיה כב׳:

סכ

סכות ב׳ מל׳ בתורה וסימניהון.

על כן	קרא שם.
כי בסכות	הושבתי.

וכל נביא׳ וכתובי׳ דכו׳ מל׳ כ״מא וסימ׳

לעשות	סכה ככתוב׳

וכל הסכות דאורית׳ מל׳ כב״א הסר וסימ׳

חג	הסכת תעשה

ויסך ד׳ רפין וסימני׳ נמסר בפרשת אלה פקודי ובאיוב סוף סימן ג׳.
ויסכרו כל ליש׳ כתי׳ סמך כ״מא כתי׳ ש״ן וסי׳

כי ישכר	פי דברי שקר.

וכל אגרא כתי׳ ש״ן כ״מא

וסכרום	עליהם יועצים׳

בשוכות ו׳ כתי׳ ש״ן בליש׳ וסימניהון

ושכתי	כפי מעליך.
הסר	משוכתו והיה.
הנני	שך את דרכך.
ההמלא	בשוכות עורו.
וגידים	תשוככני׳
ויחמס	כגן שכה:

סכו ג׳ וחד כתי׳ ש״ן וסימניהון נמס׳ בירמיה סוף סי׳ כה״ ובאיכה בא״ב תניין׳
סכותה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר פקודי׳
הסוכך ג׳ ב׳ מל׳ וסימניהון

את כרוב	ממשח.
ברב	רכלתך מלו תוכך.
ימהרו	חומתה והוכן הסוכך:

סל

סלוא ג׳ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן יא.
הסלע ג׳ קמצי׳ וסימניהון

ויביאום	לראש הסלע.
אשרי	שיאחז ונפץ את.
ויקהילו	משה ואהרן.

סלכה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר דברים.

ויכלף

מערכת אות הסמך

ויסלף ג׳ וסימניהון
ושחד לא תקח.
לא תטה משפט.
ויסלף דברי צדיקים.

סע

סער ג׳ כתיב ש״ן וסימניהון
ויסערו עליו שער.
בורים ברך שער.
וקדמונים אחזו שער.

ספ

ספוד ג׳ מל׳ בליש׳ וסימנ׳ נמסר בירמיה סי׳ ח׳ ובזכריה סימן ז׳ ובקהלת סימן ג׳.
מספד ג׳ פתח׳ וסימניהון בלשון ארמי הבריא סמיכין לדרמיא וביאור נמסר במיכה סימן א׳ ובזכריה סוף סימן י״ב.
תספה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא אליו
ישפוק ד׳ כתיב שי״ן בליש׳ וסימניהון נמסר באיוב סוף סימן ל״ד ע״ש.
יספק ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בלק.
אל ספר ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה בריש סימן ל׳ ובנחמיה סימן ח׳.
ויספרו ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ק״ו ובאיוב סימן י״ב.
ספרו ג׳ וסימניהון
ספרו נא לי.
ספרו בגוים. וחברו.
ומספר ה׳ וסימניהון נמסר בסדר בלק ובירמיה סימן י״א.
סופר ב׳ מל׳ בנביאים וסימנ׳ נמסר בשמואל ב׳ סוף סימן ח׳ ע״ש חלוק מל׳ וחס׳ בליש׳.
י״א פסוקים רישיהון וסופיהון חד וסימניהון נמסר בפרשת במדבר סיני ובסדר צו׳.
ט׳ פסוקים רישיהון וסופי׳ מלה חדא ריש׳ נסיב וי״ו וסופא לא נסיב וי״ו וסי׳ נמסר במלכים סוף סימן כ״ב.
י״ח מלין תקון סופרים וסימניהון נמסר בריש במדבר סיני ובתהלים סימן ק״ו.
ואין מספר ד׳ וסימני׳ נמסר בריש יואל ובתלים סימן ק״ח.
בספר משה ג׳ וסימניהון נמסר בערך משה.
בספר תורת משה ג׳ וסימנ׳ נמסר ביהושע סימן ח׳ וסימן כ״ג.

סר

ויסר ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וארא.
יסור ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן ט׳.

סורה ג׳ וסימניהון
סורה אדני סורה
כ״כ ותריהון מלרע.
סורה שבה פה מלעיל.
וא׳ גולה וסורה מלרע.
סרה ח׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סי׳ ד׳
וסרה ג׳ וסימניהון
וסרה קנאת אפרים.
וסרה קנאתי בך.
וסרה מעליו רוח.
וסרתם ג׳ וסימניהון
והקללה אם לא.
וסרתם ועבדתם אלהים.
כי ידעתי אחרי מותי.
ואסירה ג׳ וסימניהון נמסר בשופטים סי׳ ט׳.
ולא סר ד׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ ריש סימן כ״ב.
סרר ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
שריך סוררים וחברי גנבי׳.
כי כפרה סררה.
להיות כל איש שורר.
סוררת ג׳ וסימניהון נמסר בזכריה סימן ז׳.
וסר מרע ה׳ וסימנ׳ נמסר בישעיה סי׳ נ״ט.
יסירו ב׳ וסימניהון
מצדיקי רשע.
ונתתי קנאתי בך.
וא׳ ויסירו וסימ׳
רגע יבהלו וחצות.

סת

במסתרים ג׳ רפין וסי׳ נמסר בירמיה סימן י״ג.
במסתרים ג׳ דגשין וסימנ׳ בלשון ארמי גברא קטל שלימא וביאור נמסר בתלים סימן י׳ וסימן ס״ד.
מסתתר ד׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל א׳ ריש סימן כ״ג ובתהלים סימן כ״ב.
בסתר ד׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תבא.
נסתרה ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ל״ח.

נשלם ערך הסמך בס״ד

מערכת אות העין

ח׳ זוגין חד ע׳ וחד וע׳ ולית דכו׳ וסימניהון
ערך ויערך עליו ערך לחם.
וערך ויאמר לו ככה שכה.
עינכם ולאלה אמר באזני.
ועינכם אל תחס על כליכם.
עדיהם כל הגוים נקבצו יחדו.
ועדיהם יצרי פסל כלם תהו.
עיר גילי מאד בת ציון הריעי.
ועיר ואיש נבוב ילבב.
עיה ואחוזם ומושבתם בית אל׳.
ועיה ובני בנימן מגבע מכמש׳.
עשה כה אמר ה׳ עשה ה׳ יוצר אותה.
ועשה כה אמר ה׳ בורא השמים.
עשיתם וברחמיך הרבים לא.
ועשיתם ויאמ׳ אל משה בלכתך
עגור כסוס עגור כן אצפצף.
ועגור גם חסידה בשמים.

עב

עבות ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
ובעבות העגלה.
בקר לא עבות מנוחה.
קצץ עבות רשעים.
עבותים ג׳ מל׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ג׳.
ועביו ג׳ וסימניהון נמסר בסוף ירמיה.
יעבדוני ג׳ וסימניהון
עם לא ידעתי.
וחברו דתהלות בהר קדשי.
דתהלות כל׳
עובד ב׳ מל׳ וסימניהון
ותקראן שמו עובד.
וישי הוליד את עובד.
וכל ד״ה דכות מל׳ בר מן א׳ חסר וסימ׳
עבד אדום.
עבדון ג׳ וסימניהון
וישפט אחריו.
ויבת עבדון.
את עבדון ואת מגר׳.
ולעבדו ג׳ וסימניהון
והיה אם שמוע׳.
כי אז אהפך אל׳.
רק שמרו מאד ליהושע.
ולעבדיך ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר וארא ובפרשת מטות.
ובל עבדיך ז׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ב.
עבדת ה׳ חס׳ בד״ה וסימניהון
ומשפחות בית.
ויעמד במשפט.
ויעמד יחזקיהו.
והמשררים בני אסף׳
ומן הדוד וזקן עד דוד את כל שרי ישראל דכות׳.
עבד עולם ג׳ בליש׳ וסי׳ נמסר באיוב סוף סימן מ׳.
עבדיך ז׳ חסר׳ וסימנ׳ נמסר בסדר בהעלותך׳
ועבדתם ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן.
יעבור ז׳ מל׳ וסימנ׳ נמסר בישעיה סוף סימן כ״ו ובאחשורש סימן א׳.
העבריות ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימנ׳ נמסר בסדר שמות.
אעביר ג׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא וביחזקאל סימן כ׳.
אעבור ג׳ וסימניהון נמסר בתהלים סוף סימן קמ״ב.
ויעבר ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ריש סימן י׳ ובאיוב סימן ג׳.
בעברכם ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר כי תבא.
עובר ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן י״ז.
עבור ז׳ מל׳ בלישני וסימנ׳ נמס׳ בסדר וירא בלק.
ג׳ מלא׳ גבי נגן בליש׳ העברה וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש סימן ל״ז.
לעבור ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרשת בלק ובנצבים ריש סימן כ׳.
בעבור ב׳ א׳ מל׳ וסימניהון
ויהי בעבור הצהרים.
בעבור סופה ואין.
וא׳ בעבור כבודי ומרים.
ויעבר ט׳ וסימניהון נמסר בסדר נח ובמלכים א׳ סימן ט״ו.
עברה על ח׳ וסימניהון
ותעבר והנחה על׳
אל נא תעבר מעל עבדך׳
כי על כן עברתם על׳
ויעבר ה׳ על פניו.
ותעבר׳
ויעברם ח׳ חסר׳ בליש׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ד׳.
ויעבירו ד׳ ג׳ מל׳ וסימניהון
קול כבהנה׳
ויעברו את המלך׳
ויעבירו את בניהם׳
ויעבירו קול ביהודה׳
תנינן חסר׳
לבעבור ג׳ וסימניהון נמס׳ בסוף פרשת וישמע יתרו׳.

עג

עגלת ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ ו׳.

עד

י״ד פסוקים עד ועד וסימ׳ נמסר בסוף פרשת אלה הדברים.
ג׳ פסוקים אית בהון ועד עד וסימניהון
וילך למסעיו.
ושתי את גבוליך.
ויקם אלישיב.
י״ד פסוק׳

ז׳ פסוקי׳ אית בהון עד ועד
וסי׳ נמסר במלכים א׳ סוף סימן י״ח ·

ה׳ זוגין חד עד וחד על וסי׳
נמסר בפרשת ויחי יעקב ·

י״ב זוגי׳ חד עד וחד ועד וסי׳

עד חמור — אם המצא ·
ועד חמור — עתה לך והכית ·
עד שה — אם המצא ·
ועד שה — עתה לך והכית ·
עד משרפות — כל יושבי ההר ד׳יהושע
ועד משרפות — ויתנם יי׳ ביד ישראל ·
עד הם — וילך רכב הסוס ·
ועד הם — ואמרה להם ·
עד הצהרים — וישאהו ויביאהו ·
ועד הצהרים — ויקחו את הפר׳
עד ישים — לא יבהה ולא ירוץ ·
ועד ישים — ואל תתנו ·
עד זקנה — וגם עד זקנה ·
ועד זקנה — אני הוא ·
עד שערי — כל אכל תתעב נפשם
ועד שערי — ויקמו אנשי יש׳ יהודה ·
עד החומה — ועל ידו ·
ועד החומה — ויהודה ·
עד מגדל — ויקם אלישיב ·
ועד מגדל — הגדול ב׳ בו ·
עד כלה — ועשה כרצנו׳
ועד כלה — ויגביר ברית ·
עד עלמא — ויקבלון מלכותא ·
ועד עלמא — ענה דניאל ·

ועד כל ב׳ וסימניהון
ולא נעדר — להם מן ·
ועד כל כלי — הנבלים ·

ג׳ פסוקי׳ אית בהון עד ועד
ועד ועד וסימניהון
עתה לך — והכית ·
ויקמו — אנשי ישראל ·
עד כסף — ככרין ·

ג׳ פסוקים אית בהון ועד
ועד ועד וסימניהון
ויתפשט — יהונתן את ·
ולא — נעדר להם מן ·
ויחרימו — את כל ·

לעד ב׳ וסימניהון
ליום — קומי לעד ·
בישראל — וביהודה ·

עד ב׳ בלישן בזה וסימניהון
בנימן — זאב יטרף ·
אז חלק — עד שלל ·

עדותיו ה׳ מפקי׳ וי״ו בליש׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן ב׳ ·

העדות ה׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר באחרי מות ·

ארון העדות י״ב וסימניהון נמסר בסדר כי תשא ·

ואעידה ה׳ וסימנ׳ נמסר בסדר וילך ובירמיה סימן ל׳ ·

העדתי ה׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב ·

עדותיו ה׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר ואתחנן ובתהלי׳ סימן צ״ט ·

ד׳ פסוקי׳ מן ד״ד אתין בא״ב
דכתי׳ דתהלים וסימני׳ שם באות וי״ו ·

עדותיך ט׳ וסי׳ נמסר בתהלים בא״ב באות בית וסים׳ פר״ץ בן דמ״ה ·

לעדה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא ·

העדה בהם ד׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ ח׳ ·

וכל עדת ג׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ בהעלתך ·

עדיו ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ·

עדיו ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ז׳ ·

עדיך ג׳ וסימניהון
ואתה — מגדל עדר ·
שומע — הפלה ·
כי עתה — תבא אליך ותלה ·
וא יום הוא ועדיך יבא ·

עד י״א בטעם מאריך וסי׳ נמסר בשיר השירים סימן ח׳ ·

עד מה ד׳ וס׳ נמסר בפר׳ וירא בלק ובתהלי׳ סימן פ״ט ·

עדוא ג׳ מ׳ל וסימניהון
כיום — עשרים וארבעה ·
והתנבי חגי ·
אחינדב בן עדא ב״ב ·
ושארהון עדו כהנן ·

עדן ג׳ פתחין וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ט וביחזקאל סים׳ כ״ז ובריש עמוס ·

העדפים ג׳ חס׳ וי״ו וסימני׳ נמסר בסדר במדבר סיני ·

נעדר ג׳ וסימניהון
שאו — מרום עיניכם ·
ולא — נעדר להם בן הקטון ·
עד אחד לא נעדר מציע׳ פה׳ ·

ותו אשכחנא :
משפטו יתן לאור לא נעדר ·

עו

עוג בבשן ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר דברים ·

עוגות ב׳ בהור׳ א׳ מ׳ל וא׳ חסר וסימניהון
לושי — ועשי עוגות ·
עגת מצות כי לא — בהר׳ חס׳ ·

ועוד כ״ג וסימני׳ נמסר בירמיה סוף סימן ל״ו ובדניאל סימן ט׳ ·

עוד י״ד חס׳ וסים׳ נמסר בפרשת נח ·

ואין עוד ב׳ וסימניהון
וידעתם כי בקרב ·
כי החיים יודעים ·
וכל ישעיה דכות ·

עודנו ד׳ מ׳ל וסימניהון
עודנו — מדבר עמם ·
שלום — לעבדך לאבינו ·
הבשר — עודנו בין ·
ויחלטו — הממנו ויאמרו ·

והעוים ד׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ז ·

עוון ד׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן ז׳ ובתהלים סימן ל״א ובד״ה א׳ סימן כ״א ·

עונות ו׳ מ׳ל בליש׳ וסי׳ נמסר בנחמיה ריש סימן ט׳ ·

עונותיהם ב׳ מ׳ל וסימניהון
וסלחת — לעמך ·
ויכלמו — מעונותיהם ·

עולתה ג׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סוף סימן צ״ב ·

ויעללהו ו׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר באיכה בא״ב הניין ·

לעולם י״ח וחס׳ וסימני׳ נמסר בתהלים סימן ע״ה ·

ועד עולם י״ב וסימני׳ נמסר בישעיה סימן ס׳ ובד״ה א׳ סימן כ״ט ·

לעולם ועד ט׳ וסימניהון
יי׳ ימלך — לעולם ·
כי כל העם — ילכו איש ·
והמשכילים — יזהירו כזהר ·
גערת — גוים אבדת רשע ·
אזכירה — שמך בכל דור ודור ·
ואשמרה — תורתך תמיד ·
תהלה — לדוד ארוממך ·
בכל יום — אברכך ואהללה ·
תהלת — יי׳ ידבר פי ·

עולם ועד ו׳ וסימני׳ נמסר בתהלי׳ סימן כ״א וסים׳ ק״ד ·

עד העולם ד׳ וסימניהון
והעמדתיהו בביתי ובמלכותי ·
ויברכו ויאמרו הלוי׳ ישוע וקדמיאל
הושיעה — את עמך וברך ·
כטל — חרמון שירד על ·

ומעולם ג׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימן נ״ה ·

לעולם ב׳ מ׳ל בתור׳ וסימניהון
וגם — בך יאמינו לעולם ·
לא — הדרוש שלומם ·

עולמים ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בתהלי׳ סי׳ ק״ל ·

הלעולם ג׳ וסי׳ נמסר בתהלים סימן פ״ה ·

ג׳ פסוקי׳ מטעי׳ דעולם וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תבא ·

עד עולם ג׳ סוף פסוק וסימני׳
כי את כל הארץ אשר אתה רואה ·
והדבר — אשר דברנו ·
והכינתי — את כסא דד״ה ·

אמר המעתיק קשה לי דהא איכא טובא עד עולם סוף פסוק וכ״ל דחס׳ וכל זרעך דכו׳ :

העלם ב׳ חס׳ וסימניהון
גם — את העלם ·
ברוך — יי׳ אלה׳ ישראל ·

והעוף ג׳ וסימניהון
זאת — הורת הבהמה ·
והעוף — אוכל אתם ·
והעוף — ירב בארץ ·

ובעוף ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע סימן ד׳ ·

ויעף ג׳ בקר׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ב ·

עורו ג׳ מ׳ל וסימניהון נמסר באיוב סימן י״ח וס׳ מ׳ ·

עורב ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן י׳ ·

עז

בעוך ג׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בפר׳ש׳ בשלח ובתהלי׳ סימן כ״א ·

ועזו ד׳ וסימ׳ נמסר בתהלים סימן ס״ח ·

יעזו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסים׳ נמסר בתהלים סימן ט׳ ·

עזו ד׳ וסימניהון נמסר בסוף חבקוק ·

עזה ג׳ בתור׳ וא׳ בנבי׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן כ״א ·

עזתה ב׳ וסימניהון
וילך — שמשון עזתה ·
ויאחזהו — פלשתים ·

עזיה ה׳ וסימניהון
שלום — בן יביש ·
ויקשר — קשר ·
תחת — בנו אוריאל בנו עזיה ·
עזיא — העשתרתי ·
ובירושלם ישב ·
וכולהו׳ כתב׳ ה״א בב״א כת׳ א׳ וסימני׳
עזיא — העשתרתי ·
וכל תריסר דכות׳ עזיה ·

ויעזבוני ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן ח׳ ·

עזבניך ד׳ וכחד ענ׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ז ·

עזור ה׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ל״א ובריש איכה ·

ואין עוזר ו׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף סימן י״ד ·

לעזור ג״מל׳ וסימניהון
כי תהיה — לנו מעיר ·
לעזור — להדרעזר דד״ה ·
לעזור — ולהשכיל ·

עזרא הכהן ג׳ וסימניהון
ויבא — עזרא הכהן ·
ויקם — עזרא הכהן ·
ויבדלו — עזרא הכהן ·

העזרי ג׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ו׳ ·

עזריאל ג׳ וסימניהון
ויצוה — המלך את ·
ואלה — ראשי ·
לנפתלי — ירמות בן ·

מערכת אות העין

עוריהו ה׳ בנביאים וסימנ׳ נמסר במלכים ב״ סימן ט״ו ׃

עט

ויעט ג׳ וסימניהון

ויעט העם אל השלל׳
לברך את אדונינו ויעט בהם׳
ויעט במעיל קנאה׳
ויעטה ד׳ וסימנ׳ נמסר בסדר תזריע ובתהל׳ם סימן ק״ט׳
עטר ד׳ בלין עטיר סופרים וסימניהון בתהלי׳ סי׳ ד״י׳ ועיין בהקדמתי׳
עטרות ג׳ חס׳ וסימנ׳ נמסר במטות׳

עי

עי ב׳ בתי׳ עיר וסימניהון

ויקח בחמשת אלפים איש׳
ויזעקו כל העם אשר׃

מסור׳ אחריתי

וישלחם יהושע לעי׳
וכל העם המלחמה לעי׳
ויקח כחמשת אלפי׳ לעיר׳
וישמו העם את לעיר׳
העיט ד׳ בתורה וב׳ בנרון קמצין וסימנ׳ נמסר בסדר לך לך׳
עינים כ״ח וסימנ׳ נמסר בזכריה ס״ס ג׳ ׳
ועיניו ח׳ חס׳ וסימנ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ ג׳ ובירמיה סימן ל״ב׳

לעיניך ח׳ וסימניהון

למה נמוה לעיניך׳
ונקלה אחיך לעיניך׳
שורך טבוח לעיניך׳
לא ירדנו בפרך׳
או הנסה אלהים׳
ולקחתי את נשיך׳
אוכיחך ואערכה לעיניך׳
אל תתן שנה׳
לעיניכם ח׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן י״ו׳
ועיניך ז׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״ד וסימן ל״ט׳
בעיניך ו׳ חס׳ יוד בתר׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בסדר ראה׳
בעין ט׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן א׳ ׳
לעיניהם כ״ד וסימנ׳ נמסר בסדר חקה׳
בעיניהם י׳ וסימנ׳ נמסר בסוף פרשת מסעי׳

עיניכם י״ג וסימניהון

ונפקחו עיניכם׳
והנה עיניכם ראות׳
ולא תתורו אחרי׳
עיניכם הרואות׳
כי עיניכם הראות׳
והיו לטוטפות׳
ולא תשימו קרחה׳
ויעצם את עיניכם׳
תראנה עיניכם׳
שאו עיניכם למרום׳
שאו לשמים עיניכם׳
מחמד עיניכם׳
שאו עיניכם וראו׳
ולאלה אמר באזני׳
בתר׳ עינכם כת׳ ׳
וא׳ ועינכם אל תחוס׳
עינו ט׳ וסימנ׳ נמסר בפרש׳ משפטים׳
ועיני י׳ וסימנ׳ נמסר במשלי סוף סימן כ״ה׳
ועיניו י״א וסימניהון נמסר באיוב סימן מ״א׳

עינם ב׳ וסימניהון

עינם בכל הארץ׳
לא חסה עינם׳
וא׳ ותפוח והעינם׳
עיני ד׳ פתח באתנחת׳ וסימניהון׳
אליך נשאתי את עיני׳
כלו עיני מיחל׳
כי חסדך לנגד עיני׳
ולא ראו עיני׳
עין בעין ג׳ וסימניהון נמסר בסדר שלח לך ובישעיה סימן נ״ב׳
ועינים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תבא ובישעיה ריש סימן מ״ג׳
ובעיני י׳ וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך׳
ולעיני ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת וארא ובירמיה סימן כ״ח׳
מעיני ד׳ וסימניהון נמסר בפר׳ ויצא ובישעיה סימן ס״ה ובסוף הושע׳
עינך בעינך ו׳ חס׳ יוד בתר׳ וסימניהון נמסר בסדר ראה׳

עיני כ״ט וסימניהון

ואשימה עיני עליו׳
ודמע תדמע ותרד עיני׳
ושמתי עיני עליהם׳
ועתה הנה פתחתיך היום׳
וגם אני אגרע׳
כי דרכיך עליך אתן׳
וחברו בדרכיך עליך אתן׳
אעשה בחמה׳
וגם אני לא תחוס׳
משחתם ולא עשיתי׳
ושמתי עיני עליהם דעמוס׳
עששה מכעש וחברו׳
עששה מכעס׳
איעצה עליך עיני׳
ובאויבי ראתה׳
עיני ראבה מני׳
ותבט עיני בשורי׳
את עיני מדמעה׳
לא תשוב עיני לראות׳
דלפה עיני מתוגה׳
ובהמרותם תלין עיני׳
והבה מכעס עיני׳
עיני ראתך׳
על אלה אני בוכיה ב׳ בו׳
פלגי מים תרד עיני׳
עיני עוללה לנפשי׳
עיני נגרה ולא׳
מעיני ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקרא ובאיוב סימן כ״ח׳
לעיניו ה׳ וסימניהון נמסר בריש סדר חקה ובמלכים ב׳ סימ׳ כה״ ובירמיה סי׳ נ״ב׳
וישא עיניו ה׳ חסרי׳ את וסימ׳ נמסר בריש וירא ושאר׳ דנסבין את אינון ט׳׳
עיניך י״א וסימ׳ נמסר בשיר השירים ריש סי׳ ד׳ ׳
ועין ט׳ וסימנ׳ נמסר ביהושע סימן י״ט ובאיוב סי׳ כ״ד ובעזרא סימן ה׳ ׳
ואשא את עיני כ״ וסימנ׳

וארא ארבע קרנות׳
וארא והנה איש׳
ואשא עיני וארא׳ ג׳ וסימנ׳ נמס׳ בזכריה ריש סימן ה׳ ובדניאל סימן ח׳ ׳
לעינים ד׳ ב׳ פתח וב׳ קמץ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית ובמשלי סימן י׳

על העין ב׳ וסימניהון

וימצאה מלאך׳
ויזו כראות את הנזם׳
עיף ח׳ בליש׳ וסימנ׳ נמסר בתהלים סימן ס״ג׳
עירים ג׳ בליש׳ וסימניהון
רכבים על שלשים ב׳ בו׳
ועירים עשרה׳
על העיר י״ז וסי׳ נמסר בירמיה סימן ל״ב׳
לעיר ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ א׳ ובד״ה ב׳ סי׳ ל״ג׳
ערי מקלט ד׳ וסימנ׳ נמסר בסדר מסעי׳
על עיר ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ו׳ ובעמוס סימן ד׳ ׳
העירה ט׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ד׳ ובעמוס סימן ד׳ ובד״ה א׳ סוף סימן יט׳׳
מהעיר ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן נ״ב׳
ואת העיר ח׳ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סימן כ״ג׳
כל ערים ג׳ וסימניהון ושלחים׳
כל ערים עשר ומגרשיהם׳
את חשבון ואת׳
מהערים ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ד׳׳
עריך ח׳ בליש׳ דבבו וסי׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימן כ״ח ומיכה סימן ה׳׳

מן הערים ג׳ וסימניהון

ויאספו בני בנימן׳
לנוס שמה דאז יבדיל׳
מן הערים אשר׳

על ערי ג׳ וסימניהון

וישמע בן הדד ומלכים׳
הזכירו לגוים הנה׳
ואת ערי ז׳ וסימניהון נמסר בריש זכריה ובד״ה ב׳ סימן ח׳ ׳

עכ

והעכבר ב׳ וסימניהון

החלד והעכבר׳
והשקץ והעכבר׳

עכביש ב׳ וסימניהון

עכביש יארגו׳
ובית עכביש מבטחו׳

על

על י״א סבירין עד וסי׳ נמסר בסדר ויחי׳
עלילת ד׳ ב׳ עלילת וג׳ עללות וסימניהון נמסר בפר׳ כי תצא׳

א״ב מן חד חד נסיב על וסימ׳

על אברם ויהי השמש לבא׳
על אברהם כי ידעתיו למען׳
על ארמנות השמיעו׳
על אחד ויאמר קח נא את בנך׳
על אלעזר ואת שעיר החטאת׳
על אבימלך לבא חמס שבעים׳
על אדניכם לא טוב הדבר הזה׳
על אדניהו ותבא בת שבע׳
על אדני ויהי בבקר ויצא
על אדניו ויקח ירבעם בן נבט׳
על אלישע ויראו בני הנביאים׳
על אחינו ויאמ׳ איש אל אחיו אבל
על אחיהם מחזיקים על׳
על אלוה מצפון זהב יאהה׳
על אדמה אשתך בעיר הזנה׳
על ביתי אתה תהיה על׳
על בניו ותצר לדוד מאד׳
על ביתה ויהי הוא מכפר׳
על בת כפקו עליך כפים׳
על בנה ותאמ׳ האשה אשר בנה
על גא והראש אחד יפנה
על דבר משכיל על דבר׳
על דברי שבעי הארץ הנה׳
על הנער אל ירע בעיניך׳
על האיש והנביא והכהן והעם׳
על האשה ויבא אלהי׳ אל אבימלך
על המדבר ואת החרי בהררם׳
על הכל לקצת ירחין תרי עשר
על הקדש וכפר על הקדש׳
על האהל ולקח אזוב וטבל במים
על העדה יפקד יי׳ אלהי הרוחות׳
על הגזה הנה אנכי מציג׳
על המעברות והאנשים רדפו׳
על המרכבה וילך משם וימצא׳
על המלחמה ויאמר לאשר על׳
על הגבול וכל מואב שמעו׳
על הערכה ויאמר אלי המים׳
על הגדוד והמה עזרו עם דוד׳
על החרב וירא נשא כליו דד״ה׳
על הרים ההוס כל בושבסיתו׳
על זקן קצפתי על עמי׳
על חזקיה וישלח חזקיה מלך׳
על טוב ואפרים עגלה׳
על טבור לשלל שלל ולבז׳
על טבת ויתקעו שלש׳
על יצחק

על יצחק ויקח אברהם את עצי ·
על יבין ותלדיד בני ישראל ·
על יפתח ותהי על יפתח ·
על יום שאל את נעריך ·
על יבשה כי אצק מים על צמא ·
על יעקב וריב ליי׳ עם יהודה ·
על יונה ויאמרו איש אל ·
על ירבעם ושאר דברי שלמה ·
על יהורם ויער יי׳ על יהורם ·
על יואב ודבר המלך חזק ·
על ימים ואתה כחליים רבים ·
על יומו נשמו אחרונים ·
על ימי ימים על ימי מלך ·
על כשדים חרב על כשדים ·
על לאה וישא יעקב את עיניו ·
על לשכת וירד בית המלך ·
על מצב ובין המעברת ·
על מצות ולבית הרכבים אמר ·
על מואב על כן על מואב ·
על מכואות ואמרת לצור
הושבת ·
על מחנה ושלום בן קורא כן ·
על נשיו וילך עשו אל ישמעאל ·
על נגב ויאמר אכיש אל פשטתם
על נבל אל נא ישי׳ אדני א׳ לבו
על נינוה ואני לא אחוס על ·
על שר ויקצף פרעה על שני ·
על עבדכם ואקחה פת לחם ·
על עבדיו פרעה קצף על עבדיו
על עבדך שובה יי׳ עד מתי ·
על עבדי ויאמ׳ יי׳ אל השטן קדמ׳
על עבר ועשית את נרתיה ·
על עריהם על כן הכם אריה מיער
על עצים והוציא את כל הפר ·
על פח התפול צפור על פח ·
על צידון זבולן לחוף ימים ·
על צדיק תאלמנה שפתי ·
על צאן והכשבים הפריד יעקב
על קבורתה ויצב יעקב מצבה ·
על קבר ויצא את האשרה ·
על רמת ויקבץ מלך יש׳ דמלכי ·
על רוחכם והעולה על ·
על רחבעם ויקבצו אליו אנשים ·
על שפן ויאמר חלקיהו הכהן
הגדול קדמ׳ ·
על שמעיה לכן כה אמ׳ יי׳ הנני פוקד ·
על תכליתם כי עוד מעט מזער ·

על כל ועל כל
ו׳ בספר ויקרא וסימ׳ נמסר בסדר במדבר סיני ·

על יו׳ חד מן לא
וסימ׳ נמסר בתלים סימ׳ ב׳ וד״ה ב׳ סי׳ יג ·

חד מן
ט׳ זוגין חד ואל וחד ועל וסימניהון

ואל אדם אל נא אשא פני איש ·
ועל אדם והוא ישקט ומי ירשיע ·
ואל המקדש ושלשי׳ יום ושלש׳ ימים ·
ועל המקדש ויביאו פרים שבעה ·
ואל איתמר וידבר משה לאהרן ·
ועל איתמר ואת שעיר החטאת ·
ואל משאו וזאת עשו להם וחיו ·
ועל משאו על פי יי׳ פקד אתם ·
ואל שדה ויהי מקצה שבע שנים ·
ועל שדה הוא בספר למלך ·
ואל ישביה ידע הדעו כי אם במיתים
ועל ישביה הנני שלח ולקחתי ·
ואל אלהה ותאמ׳ הנה שבה יבמתך
ועל אלהה אמר יי׳ צבאות אלהי יש׳
ואל הרים אנשי רכיל היו בך ·

ועל הרים ואקרא חרב על הארץ ·
ואל עמים הנה אשא ·
ועל עמים ונשפטתי אתו ·

אב מן
לב״ זוגין מן בב על דלוג וסימני׳

על אשה לא יהיה כלי גבר ·
על אשה אם נפתה לבי על ·
על אחת וכפר עליו הכהן ·
על אחת או מצא אבדה ·
על אביו ולא יפרשו להם ·
על אביו ויאמר דויד אעשה
חסד דה״ה ·
על אלהים מגני על אלהים ·
על אלהים ישעי וכבדי ·
על ארצי ועליה על עמי יש״ ·
על ארצי כי גוי עלה על ארצי ·
על ארבעת וידו אדם מתחת כת׳ ·
על ארבעת רבעיהם בלכתם ·
על אבשלום וידע יואב בן צרויה ·
על אבשלום ויגד ליואב הנה המלך ·
על כן והקריב על כן הבקר ·
על כן תהי ידך על איש ·
על גוי רגע אדבר על גוי ·
על גוי וחכרו ורגע אדבר ·
על גבולם והתחלקו אתה לשבעה ·
על גבולם שמעתי חרפת מואב ·
על דברי ואת כל אלהי ידי עשתה ·
על דברי ויאמר יי׳ אלי הטבת ·
על המטה ויגד ליעקב ויאמר ·
על המטה והמלך שב מגינת ·
על האבנים ויאמר בילדכן ·
על האבנים וארד בית היוצר ·
על המחנה וברדת הטל ·
על המחנה ורוח נסע ·
על השרים והיה ביום זבח ·
על השרים ויספר להם המן ·
על הכשדים הישב בעיר הזאת ·
על הכשדים ויאמר ירמיהו שקר ·
על הכלי ואם על המשכב ·
על הכלי והישב על הכלי ·
על הבנים כי יקרא קן צפור ·
על הבנים כה אמר יי׳ על הבנים ·
על יהושפט ויהי אחרי כן באו ·
על יהושפט ויתנבא אליעזר בן ·
על לחם והניף הכהן אתם ·
על לחם ומן בני הקהתי מן אחיהם ·
על מרדכי ותקרא אסתר להתך ·
על מרדכי ויצא המן ביום ·
על מקמו אם את הדבר הזה נעשה ·
על מקמו ועוד מעט ואין רשע ·
על נבוכד נצר בלא כטא ·
על נבוכד נצר בה שעתא בלתא
ספת ·
על עיר ולא אבה דוד להסיר
דשמואל ·
על עיר וגם אנכי מנעתי מכם ·
על ערי וישמע בן הדד אל המלך
דמלכים ·
על ערי הזכירו לגוים הנה
על עבדי ויען דואג האדומי ·
על עבדי ויקח דוד את שלטי דד״ה ·
על עבדך ועשית חסד על עבדך ·
על עבדך האירה פניך ·
על צר מי יעץ זאת ·
על צר ואתה בן אדם שא על
על קדוש את מי חרפת וגדפת
דמלכים ·
על קדוש הוי היורדים מצרי׳ לעזרה ·
על שדי כי אז על שדי תתענג ·
על שדי אם על שדי יתענג ·
על שערי ויעמד השערים על ·

על שערי שחו רעים לפני טובים ·
על שער ויבן עזיהו מגדלים ·
על שער צוארך כמגדל השן ·

חד מן
כ׳ זוגין הרק אל והרין על וסימניהון

אל פה פה אל פה אדבר בו ·
אל פה אשר צוית ביד עבדך ·
על פה יראו גוים ויבשו ·
על פה פנו אלי והשמו ·
אל גוים הנה אשא אל גוים ·
אל גוים בן אדם הנני ·
על גוים איך נפלת משמים ·
על גוים מלך אלהים על גוים ·
אל יתר וילך משה וישב ·
אל יתר ואלה דברי הספר ·
על יתר אהבו את יי׳ ·
על יתר כי הנה הרשעים ·
אל אבותיך ואתה תבא ·
אל אבותיך הנני אסף דד״ה ·
על אבותיך והוהירך יי׳ אלהיך ·
על אבתיך לכן הנני אסיפך
דמלכים ·
אל חמור ויאמר שכם אל ·
אל חמור וישמעו אל חמור ·
על חמור על כל דבר פשע ·
על חמור גילי מאד בת ציון ·
אל העין ולרבקה אח ושמו ·
אל העין ואבא היום ·
על העין וימצאה מלאך יי׳ ·
על העין ויהי כראות את הנזם ·
אל הלשכות והיה הכהן בן אהרן ·
אל הלשכות כי אל הלשכות יביאו ·
על הלשכות כי באמונה המה ·
על הלשכות כי מעבדם ליד בני
אהרן ·
אל לבבך וידעת היום והשבות ·
אל לבבך והיה כי יבאו עליך כל
על לבבך והיו הדברים האלה ·
על לבבך כה אמר יי׳ אלהים והיה
אל אמהך חי חי הוא יודך ·
אל אמהך כי לא שאול תודך ·
על אמהך לא לנו יי׳ לא לנו ·
על אמהך אשתחוה ·
אל נבוכד נצר ביד אלעשה בן שפן ·
אל נבוכד נצר וירדפו חיל כשדים ·
על נבוכד נצר בהשעתא בלתא ·
על נבוכד נצר כלא כטא ·

חד מן
ו׳ זוגין מן גג״ חד אל וחד על והד ועל וסימניהון

אל הגוי למה תמוהו אתה ועמך ·
על הגוי והיה הגוי והממלכה ·
ועל הגוי והיה במלאות שבעים ·
אל המשקוף ולקחתם אגדת אזוב ·
על המשקוף ועבר יי׳ לנגף ·
ועל המשקוף ולקחו מן הדם ·
אל המשפט כי יהיה ריב בין ·
על המשפט ולרוח משפט ליושב ·
ועל המשפט על פי התורה אשר ·
אל בנימן וינחמו בני ישראל ·
על בנימן ושני אנשים שרי גדודים ·
ועל בנימן וימלכהו אל הגלעד ·
אל יחזקיהו וישמע יי׳ אל ·
על יחזקיהו אחר זה שלח סנחריב ·
ועל יחזקיהו ועוד דברו עבדיו על
יי׳ האלהים ·
אל יהויקים לכן כה אמר יי׳ אל בן
על יהויקים לכן כה אמר מלך יהוד׳
ועל יהויקים מלך יהודה האמר

חד מן
י״ח פסוקים דאית בהון על על וחד מלה במצע׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ טו׳ ·

חד מן
י״ט פסוקים דאית בהון מן ג׳ חד אל ותנין ותליתא על וסימניהון

אשמים ויאמרו איש אל אחיו ·
בארכה ויאמר יי׳ אל משה נטה ·
חשך ויאמר יי׳ אל דחשך ·
חשן ונתת אל חשן המשפט ·
פסל ויאמר יי׳ אל משה פסל ·
העדות ויקח ויתן את העדות ·
ציצת דבר אל בני יש׳ ·
הברכה והיה כי יביאך ונתת ·
והוצאתם את שניהם אל שער ·
הרפה ותאמר אל אביה ·
אתי ויאמר שמואל אל
שאול למשחך ·
מאבק ויאמר דוד אל מיכל ·
בת שבע ותבא בת שבע אל המלך ·
חזעף ויבא אחאב אל ביתו ·
בן הדד וישמע בן הדד אל המלך ·
הסכן כה אמר יי׳ צבאות לך נא ·
הבקעה ואקום ואצא ·
והגוהר לנשיא מזה ומזה לתרומת ·
קשבת תהי נא אזנך קשבת ·

וחלופי׳
י״ד פסו׳ מיחדין דאית בהון מן ג׳ קדמ׳ על ותנינ׳ ותליתא אל וסימניהון נמסר בסדר וישבע יהדו ·

חד מן
ז׳ פסוקי׳ דאית בהון מן ג׳ קדמ׳ ותליתא אל ומציע׳ על וסימניהון נמסר בסדר נח וביהושע ס׳ מן י״ח ·

וחלופי׳
ז׳ פסוקי׳ דמיחדין אית בהון מן ג׳ קדמ׳ ותליתא על ומציע׳ אל וסימני׳ נמסר בירמיה סוף סימן כט׳ וס׳ בח׳ ·

על העיר
חד מן י״ז וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ל״ב ·

על בית
ועל בית חד מן י״ג וסימניהון נמסר בסדר במדבר סיני ·
וכל מלכים וישעיה ודמיח ותרי עשר דבוות׳ על בית ועל בית במ״א אל בית ואל בית וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ד ·

על ביתו
חד מן ח׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ ·

על מלך
חד מן ט׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כח״ ודניאל סימן י״א ·

על המלך
חד מן ח׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן כג״ ·

על בני ישראל
חד מן ז׳ וסימני׳ נמסר בסדר נשא וריש נחמיה ·

על דברי
חד מן י״א וסימני׳ נמסר בתהלי׳ ס׳ ז׳ ·

כל על ומלה אחרת עיין בערך המלת אחרת כי שם מקומו ·

כל בראשית
ומן ריש׳ דואלה שמות עד החדש הזה על כל ועל כל במ״ב אל כל ואל כל וסימני׳ וכו׳ עיין כל חלופי׳ בערך אל כי שם מסרנינון במ״ד ·

ו׳ פסוקי׳ ועל ועל ומלרע בינייהון וסימני׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן ל״ח ·

ג׳ זוגין על דסמיכין לשי״ן וסימניהון נמסר באיוב סימן כ״ב ·

על ח׳ בטע׳ מאריך וסי׳ נמסר בסדר ויקרא ·

מעל ג׳ קמצ׳ וסימני׳ נמסר בפרשת תולדות ·

ועליו ז׳ וסימני׳ נמסר במדבר סיני ובתהלים סי׳ נ״ב ·

מעליו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן י״א וביחזקאל סימן י״ו ·

עליהם י״ג חס׳ בתור׳ וסימניהון נמסר בויגש ·

עליהן ז׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ח׳ ובזכריה סימן י״א ·

ועלי ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ח ובעזרא סוף סימן ז׳ ·

ועליה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סי׳ י״ג ובתלים סימן ז׳ ובאיוב סימן ל״א ·

עלהן ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא ·

והעלתם ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרשת ויחי ·

העלה ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן י״א ·

עולה ה׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ז ובאיוב סוף סימן ל״ו ·

בהעלות ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ ריש סי׳ ב׳ וביחזקאל סימן כ״ו ·

לעלות י״ד וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״ו ·

עלית ג׳ וסימניהון נמסר בסוף משלי ·

אעלה ח׳ וסימניהון בלשון ארמי אמר מלאכא לאנתתיה דארונא אריך לכבסיא קטרתא בירוש׳ וביאור׳ נמסר בפרש׳ שמות ובתלים סימן ק״לז ·

מעלה ה׳ פתחין וסי׳ בלשון ארמי שמואל אביא שיצי נחריהון דמואביא וברק ברקין בבבל וביאור׳ נמסר בירמיה סימן נ׳ ·

ויעל ז׳ רפין וסימניהון נמסר בסוף שמואל ·

בעלות ה׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ ס׳ י״א ·

עליך ג׳ מטעין וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳ כ״ה ·

העלית ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ובתלים סימן ל׳ ·

והעלית ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תבא ובירמיה סימן ל״ח ·

מעלי ג׳ כתיב יו״ד וסימ׳ נמס׳ בסדר שמיני ·

ויעלה ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן י״ו ·

ויעלו ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ד׳ ·

ואעלה ג׳ וסימניהון נמסר בעמוס סוף ס׳ ד׳ ·

ויעל ג׳ בטע׳ לעיל וסימניהון

עמרי · וכל ישראל ·
אחאב · לאכל ולשתת ·
לקול · תהו המון מים בתרא דסיפרא ·

העלוך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא ·

ולמעלה ג׳ וסימניהון

ומהאריאל · ולמעלה ·
ודברי · דוד האחרונים ·

לעלת ד׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר יתרו ·

עלי ו׳ וסימניהון נמס׳ בירמיה סימן כ״ב ·

להעלות י״א חס׳ בליש׳ וסימניהון

ולהעלתו · מן הארץ ·
להעלת · נר תמיד ·
ובהעלת · אהרן את ·
בהעלתך · את הנרות וחכרו ׃
ביום · העלתי אתם ·
בעלתי · ההרה ·
ויעזבני · דשמואל ·
עד יום · העלתו ·
בעלתך · לראות ·
ובהעלתו · יסעו ׃

עלה ג׳ כ״ב וסימני׳ נמסר בפרשת ויגש אליו ובפרשת שלח לך ובשמואל ב׳ סימן כ״ו ·

ולא יעלה ג׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סימן מ״ד ·

עלות ה׳ וסימניהון נמסר בסדר וישלח ·

בעלטה ג׳ בקרי׳ ובחד עני׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן י״ב ·

עלות ו׳ א׳ חס׳ וסימניהון נמסר בסדר וישלח יעקב ובשפטים ריש סימ׳ ד׳ ·

העליה ז׳ וסימניהון

ויצא · אהוד ·
והוא · יצא ועבדיו באו ·
ויחילו · עד בוש ·
ויהי · היום ויבא שמה ·
ויאמר · אליה תני לי ·
ויקח · אליהו את הילד ·

לעולה ה׳ וסימ׳ נמסר בסוף פרשת נשא ובד״ה ב׳ סוף סימן כ״ט ·

עולת ג׳ ומל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מ״ו ·

ואת העולה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר שמיני ·

עולה כל אורי׳ חס׳ במ״א מל׳ וג׳ מל׳ בשמואל וב׳ מל׳ בישעיה וא׳ חס׳ בירמיה וסימני׳ נמסר בסדר נשא ׃ וה׳ חס׳ ביחזקאל וסימניהון נמסר שם סימן מ״ג · וכל ד״ה חס׳ במ״ט מל׳ ·

ואהרן · ובניו מקטירים ·
קנה · אקנה בכסף ·
לשפים · לחסה ·
לפני · משכן יי׳ ·

ויעש · כיורים עשרה ·
ויבאו · פנימה ·
וישחטום · הכהנים ·
ובעת · החל ·
ואחר · הבינו להם ·

עלתך ג׳ כ״ב וסימ׳ נמסר בריש שמיני ·

עלות ג׳ כ״ב וסימני׳ נמסר בפרשת מקץ וע״ש שינוי אתיהון ·

עלותיכם ב׳ כ״ב וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ו׳ וע״ש כל שנויי אתיהון ·

עלתיך ג׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרש׳ וישמע יתרו ·

עלת תמיד ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת תצוה וביחזקאל סימן מ״ו ·

עלה ו׳ בטרפי׳ וסימני׳ נמסר בפרשת אם בחקותי ·

עלוה ג׳ וסימניהון נמסר בהושע סימן י׳ ·

אעלוזה ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימ׳ ס׳ ·

עלילת ד׳ ב׳ עלילת כתיב וב׳ עללות וסימני׳ נמסר בסדר כי תצא ·

עלמות ד׳ וסימניהון

על · עלמות שיר ·
בתוך · עלמות תופפות ·
על בן · עלמות אהבוך ·
מנצחים ·

העלמה ג׳ וסימניהון בלשון ארמי עולימתא דנפקת מתקריא אמא וילידת בר וביאור׳ נמסר בסדר חיי ·

נעלם ג׳ ב׳ קמצין וא׳ פתח וסימניהון

היה · דבר נעלם מן המלך ·
ולא · נעלם דבר ·
יביא · במשפט על כל נעלם ·

עם

עם י״ז קמצין וסימניהון

הן עם · כלביא יקום ·
הן עם · לבדד ישכון ·
השמע · עם קול ·
הנה עם · יורד מראשי ·
הנה עם · ירדים ·
כי לא · השאיר ליהואחז ·
ויכהו · קבל עם וימיתהו ·
ואתנך · לברית עם ·
אספו · עם קבצו ·
לכרות · לו דר״ה ·
תפלטני · בריבי עם ·
בטחו · בכל עת ·
ישפט · עניי עם ·
רגע · ימותו וחצות
ברב · עם הדרת מלך ·
ודתיהם · שנות מכל עם ·
וכל אתנח וס״פ דכות׳ ׃

ועמי י״א וסימניהון נמסר בירמיה סימן ב׳ ·

וכל עם ז׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ח׳ ובירמיה סימן ל״ד ·

עם זו ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ובישעיה סימן מ״ג ·

וכל עמו ד׳ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ ח׳ ·

ואת עמי ד׳ וסימניהון וישלחו ויאספו ׃

וישלחו · את ארון אלהים ·
הלא · ראיה מה העם ·
ואת · עמי יורו בין ·

ואת העם י״ב וסימניהון נמסר בסדר שלח לך ·

ובעמך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וארא ·

ואת כל העם ג׳ וסימניהון

ויתפש · את אגג ·
וישב · ישמעאל ·
ויזעק · סיסרא את ·

עמיך ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת קדושים ·

ואת עמו ז׳ וסימניהון נמסר בסד׳ בשלח ובד״ה ב׳ סימן ל״א ·

על העם ח׳ וסי׳ נמסר במלכי׳ א׳ ריש סימן י״ד ·

על עם ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ד׳ ובמשלי סימן כ״ח ·

אל עמי ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויחי וביחזקאל ס׳ י״ג ·

עמך ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת נשא ובתלים סימן מ״ה ובירות סימן א׳ ·

עמי ג׳ סבירי׳ עמים וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ כ״ב ·

ועם ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ג ובעמוס סימן ג׳ ·

עם זו ג׳ וסימניהון

עם זו קנית ·
עם · זו גאלת
עם · זו יצרתי לי ·

העם ו׳ בטע׳ וסימניהון

ויקם · העם כל היום ·
ואחרי · כן נאם יי׳ אתן את צדקיהו ׃
וירם · יאשיהו לבני העם צאן ·
כי · מרביה העם דעזרא ·
ויענו · בהלל ליי׳ דעזרא ·

ועמו ח׳ בטע׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וישלח יעקב ובעזרא סימן ח׳ ·

עמך י״ב בתורה וסימ׳ נמסר בפרשת שפטים ·

עמו ד׳ רפ׳ וסימניהון נמס׳ באיוב סימן י״ב ·

ויעמד ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן ח׳ ובאיוב סימן ל״ד ובד״ה א׳ ריש סימן כ״א ·

לא עמד ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן כ״ג ·

ולעמך ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת קרח ·

עומד ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בסדר ואלה שמות ובשיר השירים סימן ב׳ ·

לעמוד ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר במגלה סימן ח׳ ·

עמד ב׳ קמצי׳ וסימניהון

וידם · השמש ·
אשרי · האיש וא׳ ועמד ·
ועמשא · בתגולל בדם ·

מערכת אות העין

עמידה אל יא בליש וסימ׳ נמסר בשמואל
א׳ סימן יז׳.

עמדו ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר מסעי׳

יעמוד ג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בריש נחום ובמגלה סי׳ ד׳.

ותעמדנה ה׳ וסימניהון

אצל הפרות.
לפני משה ולפני׳.
והנשברת והעמדנה.
אז תבאנה שתים נשים זונות
ותעמדנה שתי התודות׳

עמודה ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳

והעמדה לפני יי׳.
ותבא כי רוח קדמ׳ דסימ׳.
ואעמדם על עמדם.
וכל ויעבדהו דכות׳

עמדה ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויצא
ובקהלת סימן ב׳

ולא יעמוד ד׳ וסימני׳ נמסר בדניאל סימ׳ יא׳.

ולא עמד ג׳ וסי׳ נמס׳ בסדר ויגש אליו.

עמודיה ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן עה׳
ובאיוב סימן ט׳.

עמודיו ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל.

העמודים יא חס׳ בליש׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ ויקהל׳.

לעמודים ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳

והאדנים לעמדים.
עשה ווים לעמודים דין מל׳.

עמוני ה׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תצא
ובנחמי׳ סוף סי׳ ב׳ ובד״ה א׳ סוף סי׳ יא׳.
ובשמואל א׳ ריש סימן יא׳.

העמונים ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון

ועמהם מהעמונים.
ויתנו העמוני׳ מנחה.
נעמה העמונית.

עמקי ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ג׳.

ענ

וענתה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ משפטי׳.

מענה ג׳ קמצ׳ וסימ׳ בלשון ארמי׳ חדוהא דבר
נשא בהתת׳ וביאור׳ נמסר במשלי סימן טו׳.

ואין עונה ה׳ וסימניהון

ויאמר אליה בואי.
מדוע באתי ואין איש.
ואין קול ואין עונה וחבירו
גם אני אבחר בתעלוליהם

ולא יענה ה׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳
סוף סימן ח׳ ובישעיה סימן מו׳ ובמיכה
סימן ג׳ ובאיוב סימן יט׳.

וענתה ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ ויצא ובהושע סימן ב׳.

לענותו ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ז׳.

את עניו ג׳ וסימ׳ נמסר באיכה סימן א׳.

ענתך ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳

למען ענתך וחבירו.
וענתך תרבני׳.

ענוים ה׳ כתי׳ עניים וסימניהון נמסר בתלים סי׳ ט׳.

עניים ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן ג׳ ע״ש׳

לענייך ג׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן עב׳.

ענן ד׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר בסוף פרשת אלה פקודי
וביחזקאל סימן ח׳.

עפ

עפר ואפר ב׳ וסימניהון

ואנכי עפר ואפר.
ונחמתי על עפר ואפר.

לעפר ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת עקב.

עפרן ד׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפרשת חיי.

עפרת ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר מטות
ובזכריה סימן ה׳.

עצ

עץ פרי ב׳ וסימניהון

עץ פרי עשה פרי׳
עץ פרי וכל ארזים.

וכל עץ ה׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ג׳ וביחזקאל
סימן ד׳.

עצמים כל אוריית׳ עצמים חס׳ במ״א וכל נביאים
וכתובים דכות׳ מל׳ במ״ג חס׳ וסימ׳
נמסר בפרשת ואתחנן ובעמוס סי׳ ט׳
ובדניאל סוף סימן ח׳.

לעץ ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ב׳ ובחבקוק סוף
סימן ב׳.

בעץ ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סימן יט׳ ובסוף סי׳ כד׳.

ואת עצמות ז׳ וסי׳ נמסר בירמיה
ריש סימן ח׳.

עצם אל ב׳ בליש׳ וסימ׳

ותקרבו עצמות
ונע אל עצמו ואל.
ושארהן על׳.

עצמתי ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסוף פרשת
ויחי יעקב׳

עצמונה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון

ויצא חצר אדר ועבר.
ועבר עצמנה ויצא.
דיהושע חסר.

ויעצר ג׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ט׳.

ותעצר ד׳ וסימ׳ נמסר בסוף שמואל׳.

עק

עקב ג׳ וסימניהון

ואתה תשפט עקב.
הגדיל עלי עקב.
והוא יגוד עקב.

ער

ערב ה׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויגש אליו
ובמשלי סימן יא׳.

וממערב ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה ריש
סימן מג׳ ובתלים סי׳ קז׳.

מערבה ג׳ וסימניהון

לחברני חשביהו ואחיו.
וישרם למטה מערבה.
ואחרי כן בנה חומה.

ובערב ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר בהעלתך וביחזקאל
סימן יב׳.

בערבות כל אוריתא חס׳ במ״א מל׳ בערבות
מואב מעבר.
וכל נבי׳ דכות׳ מל׳ במ״א
וישיגו את צדקיהו דירמיה.

תערוג ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים ריש סימן מב׳.

ערכו ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן יב׳

ויער ג׳ וסימניהון

זרובבל.
פול יהורם.

הערה ג׳ וסימניהון

אשה זוה.
כי את שארו הערה׳
אשר הערה למות נפשו׳

העיר ה׳ וסימ׳ נמסר בישעיה ריש סימן מא׳.

יעיר ח׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ב׳ ובדניאל
ריש סימן יא׳

עורר ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר במשלי סי׳ י׳

עריסותיכם ג׳ וסימ׳

ראשית עריסתיכם׳
מראשית עריסתיכם.
וראשית עריסותיכם׳
קדמ׳ חס׳ דחס׳ תני׳ ערסתיכם
כתי׳ תלית׳ מל׳ דמל׳.

ערומים ב׳ מל׳ ודגשים וב׳ רפין וסימ׳ בלשון
ארמי׳ ערטילאין דגשין חכימין רפין
וביאורם נמסר באיוב ריש סימן טו׳.

עורי עורי ד׳ דסמיכי וסימני׳ נמסר בישעיה
ריש סימן נב׳.

יערו ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן נ׳

וערות ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר נח

ערכתי ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא בלק
ובתלים סי׳ קלג׳ ובאיוב סי׳ יב׳.

ערכו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב ריש סי׳ כא׳.

ערוך ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן כג׳.

ערם ד׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן
יט׳ ובאיוב סוף סימן א׳.

יערים ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן טו׳ ובסוף
סימן יט׳.

ערוער ה׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן
ל׳ ובמלכים ב׳ סימן י׳.

וערפבם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת
והיה עקב.

תערוץ ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת עקב
ובאיוב סוף סימן יג׳.

עש

עש ה׳ וסימניהון נמסר באיוב סוף סימן ה׳.

בעש ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן לט׳.

עשב הארץ ה׳ וסימניהון נמסר בסדר בא.

עושי ו׳ כתיב יוד וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל.

מעשי יא כתיב יוד וסימני׳

קוריהם לא היו לבגד.
ודברת משפטי אתם דריש ירמיה
להכעיסני במעשה ידיכם לקטר
תחת אשר עזבוני דד״ה.
תמשילהו במעשי ידיך.
כי שמחתני יי׳ בפעלך.
המה ראו מעשי יי׳
גדלים מעשי יי׳
מעשי ידיו אמת ומשפט.
לא אמות כי אחיה׳
יי׳ יגמר עלי.

יעשה לו וסימניהון נמסר בסדר ויקרא

אשר עשה ו׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף
סימן טו׳.

עושה ח׳ קמצין וסימני׳ נמסר בפרשת בשלח וכל
אמת דתקע דכו׳ במ כב״ פתחין וסימ׳
במלכים ב׳ סימן ז׳.

ולעשות טו׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ ס׳ ז׳.

יעשון ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישמע יתרו
ובמלכים א׳ ריש סימן יט׳.

תעשון טו׳ וסימ׳ נמסר בסוף סד׳ מטות ובשפטים
סימן ז׳.

מעשה י׳ פתחין וסימניהון נמסר בסדר מטות
ובישעיה סוף סימן ג׳ ובאיוב סימן לג׳
ובד״ה ב׳ סוף סימן יו׳.

ומעשה י׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ז׳.

בל לשון עשייה בבתג במד מנח וסי׳

כל נעשה ארץ ובל יפלו.
ומראיהם ומעשיהם.
ויאמרו אליו מה נעשה׳
וירא האלהים את מעשיהם.

נעשה ח׳ וסימניהון נמסר בסדר צו ובמלכים ב׳ סימן כ״ג ·

תעשה ז׳ וסימניהון נמסר בסדר תרומה ·

מלין דליה דכות׳ בליש׳ עשיה וסימ׳ נמסר בסוף איוב ·

עשה ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת שפטים ובתלים סימ׳ ק״ח ובמגלה סימן ב׳ ·

תעשה ד קמצי׳ וסימניהון נמס׳ בפר׳ תולדת ובירמיה סוף סימ׳ מ׳ ·

ויעשו ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר ואלה שמו׳ ·

בעשי ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ ויקהל ובתלים סימן ל״ד ·

עשה ד׳ כ״ב וסימני׳ נמסר בפר׳ ויצא ובתלים סימן ק״א ·

עשו ד׳ כ״ב וסימ׳ נמסר ועיין שם בירמיה סימ׳ כ״ב מה דאקשינן ·

ויעשה ד׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ו ·

ותעשה ד׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ח׳ ·

וכן תעשה ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת תרומה וביחזקאל סימן מ״ה ·

נעשתה ט׳ וסימניהון נמסר במלאכי סימן ב׳ ובדניאל סימן י״א ·

עשויה ה׳ קשורים בבית וסימניהון נמסר במגלה סימן ז׳ ·

עשה לך ז׳ וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך ·

עשיתי ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בתלי׳ בא״ב אות ע׳ ·

עשויה הדבר י״א חס׳ את וסימני׳ נמסר בסדר וארא ·

עשויה את הרע ז׳ וסימני׳

בימצא	בקרבך ·
בידעתי	אחרי מותי ·

וקדמ׳ ותני׳ דסמך שפטים ·

על	כי עשה את הרע ·
ויתעס	מנשה לעשות ·
יען	אשר עשית את ·

ואשר עשת ח׳ וסימני׳ נמסר במלכ׳ א׳ סי׳ ב׳ ·

וכל מעשה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר מטות ·

עשית ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית ובירמיה סי׳ ב׳ וברות סימן ב׳ ·

לעשות י״ג חס׳ וסימני׳ נמסר בריש פרש׳ ויקהל ובנחמיה סימן י״ב ·

המה עושים ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויקהל וביחזקאל סימן ח׳ ·

מעשות ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ שמיני ·

עשיתה ח׳ מל׳ וסימני׳

טעם	טעמתי מעט ·
וכי	ימצא איש את ·

ואתה	ו גדת היום ·
ויבא	יואב אל המלך דאבנר ·
ומי	יאמר מדוע עשיתה ·
ויאמר	שאול אל הקיני ·
אשר	עשיתה משנאתיך בם ·

אילין בליש׳ עשיה ל׳ דכו׳ וסי׳

עשה	מפיק ה׳ כה אמר יי׳ עשה ·
ועושה	מפיק ה׳ כה אמר יי׳ בורא שמים ·
עשיתם	ל׳ וברחמיך הרבים לא ·
ועשיתם	ל׳ ויאמ׳ יי׳ אל מש׳ בלבהך
עשותו	ל׳ ופניתי אני לראו׳ חכמה
עושיתי	ל׳ לא נכחד עצמי ממך ·

עשתה ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בפר׳ תולדת ובשמואל ב׳ סימן י״ג ·

עשהו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״א ·

עושה ב׳ מל׳ כתי׳ ה׳ וסימניהון

מה יתרון	העושה ·
עושה	בעברת זדון ·

עושי ג׳ מל׳ כתי׳ יוד וסימניהון

ועל	ידם חיל צבא ·
ויתנו	אותו עושי המלאכה דל״ח
ויתיבו	את הכסף ·

לעשתו ה׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מקץ ·

כבה יעשה ד׳ וסימניהון נמסר בסוף סדר תצא ובמגלה סימן ו׳ ·

ולא תעשה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ס׳ ך ·

ולא תעשו ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ אחרי מות ·

ומעשהו ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ג ובשמואל א׳ סימן כ״ה ובתלי׳ סי׳ ס״ד ·

אנכי עשה ד׳ בריש׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ׳ ·

ולא עשה ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סי׳ י״ט ובד״ה ב׳ ריש סי׳ כ״ח ·

לעשותם ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ ואתחנן ·

עשן ועשן ה׳ שום קרתא וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ י״ט ובד״ה סימן ו׳ ·

עשוק ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ תבא ובהושע סימן ה׳ ·

העשירי ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפר׳ נשא וביחזקאל ריש סי׳ כ״ט ובמגלה סי׳ ב׳ ·

בעשור ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון

בעשר	לחדש הזה ·
צאנכם	יעשר ·
זיתכם	וכרמכם יעשר ·

ועשרון ה׳ ב׳ מל׳ וסימ׳ נמס׳ בפרשת תצוה ·

ושני עשרונים ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ פנחס ·

מעשר ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר לך לך ·

סימן חלוף עשירית נמסר בסוף סדר בשלח ·

מעשר ג׳ דגשין וסימניהון

וכל מעשר בקר ·

כי את	מעשר בני ·
מעשר	הארץ מזרע ·

מעשר ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר ויקח קרח ·

בעשתי עשר ג׳ וסי׳ נמסר בריש סדר דברים ובירמיה ריש סימן ל״ט ·

שני עשר ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת תצוה

העשרים ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וירא וביחזקאל ריש סימן מ״ב ·

עשתרות כל אורי׳ חס׳ במ״א וסימניהון

ועשתרות צאנך דברכה ·

וכל נביאי וכתו׳ מל׳ במ״א ·

ויסדרו בני ישראל ·

עת

עת ג׳ פתחי׳ וסי׳ נמסר בפר׳ מצורע ובריש חגי ·

עיתה ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳

וקרב	לבא ·

עיר שפכת דם ·

בעיתה	אחישנה ·

ויהי בעת ההיא ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת וירא ·

ובעת ההיא ח׳ וסימני׳

מושלים	פלשתים
אצמיח	לדוד ·
יבאו	בני ישראל הבה ·
אשוב	את שבות יהודה ·
בא הנני	הראה ב׳ בו ·
יעמד	מיכאל ב׳ בפסו׳ ·

עתה כ״ה ר״פ וסי׳ נמסר בנ״ח ב׳ סוף סימן ו׳ ·

ואתה ועתה י״ח בטעם תברין וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך ·

עד עתה ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר ראה ובשמואל ב׳ סימן י״ט ·

עתודים ב׳ מל׳ וסימני׳

ולזבח השלמים ·

חמאת	בקר וחלב ·

וכל קריא׳ מל׳ ·

ועתודים ה׳ וסימניהון

חמאת	בקר ·
למה	לי רב זבחיכם ·
חרב	ליי׳ מלאה דם ·
ערב	וכל נשיאי קדר ·
בשר	גבורים ·

עתליה ז׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ ריש סי׳ י״א ·

עתק ד׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ ע״ה וסי׳ צ״ד ·

ויעתר ד׳ וסימני׳ נמסר בריש פרש׳ תולדת ובשפטים סימן י״ד ·

ויעתר ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדת ובשמואל ב׳ סימן כ״א ·

נשלם אות העי״ן בס״ד

מערכת אות הפ״א

ד׳ זוגין חד פ׳ וחד ופ׳ וסי׳

פהחה	פיה פהחה בחכמה ·
ופהחה	והיה אם שלום תענך ·
פרה	זאת חקת התורה אשר ·
ופרה	ודוב תרעינה יחדו ·
פשרא	פתחי׳ דנה חילמא חזית אנא ·
ופשרא	פתחי׳ אדין דניא׳ דשמיה
פלטיהו	ותשא אהי רוח ותבא ·
ופלטיהו	ויהי בהנבאי ופלטיהו ·

ג׳ זוגין חד פ׳ וחד בפ׳ וסי׳

פס	בה שעתא נפקו ·
בפס	הוא היה עם דוד ·
פתחי	אני ישנה ולבי ·
בפתחי	וידעהם כי אני ·
פתחיה	ואני ואכלו פתחיה ·
בפתחיה	ורעו את ארץ ·

פא

פארי ב׳ וסימניהון

ואת	פארי המגבעות ·
פארי	פשהים יהיו ·

את פאת ב׳ וסימניהון

	פאת זקנך ·
ומדותם	את פאת צפון ·

פג

ויפגעו ב׳ וסימניהון

	מלאכי אלהים ·
את משה	ואת אהרן ·

נפגשו ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ פ״ה ובמשלי ס׳ כ״ט ·

פד

פדות ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וארא ובתלים סימן ק״א ·

פדנה ד׳ וסימני׳ נמסר בסו׳ סדר תולדת ·

פדית ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סוף סימן ע״א ·

פה

פה אל פה ב׳ וסימניהון

פה אל פה	אדבר ·
פה אל פה	בטמאתם ·

פיהו כ״א וסימני׳ נמסר בריש שיר השירים ·

ומפי ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סוף סימן נ״ט ·

אל פי ה׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן י״ז ·

אל פיהו ב וסימניהון

טמן עצל ידו ·

יבטח	כי יגיח ירדן ·

אל פיו ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ד׃
ג׳ סבירין פי וקרי׳ פני וסימניהון נמסר בראש סדר אלה מסעי׃
פה אחד ג׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב׃

פן

מפה י״א כ״כ בצורת הבית וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן מ׳׃
בפוך ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נ״ד ובירמיה סוף סימן ד׳׃
פורה ב׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בישעיה סוף סימן י׳׃

פז

פזר ב׳ וסימניהון

כי אלהים פזר עצמות׃
פזר נתן לאביונים׃

פח

ופחד ב׳ וסימניהון

תפל עליהם אימתה׃
המשל ופחד עמו׃

ופחד ב׳ מלעיל וסי׳
לולי אלהי אבי׃
מכל צררי הייתי׃

פחדכם ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר עקב ובמשלי סי׳ א׳׃
והפחות ג׳ וסימניהון נמסר במגלה סימן ח׳׃

פט

פטיש ב׳ וסימניהון

פטיש כל הארץ׃
מחליק פטיש את הולם פעם׃

פי

ופיכל ג׳ דכ״ב וסימניהון

ויאמר אבימלך׃
ויגרתו בריה כבאר׃
ואחזת מרעהו ופיכל׃

פל

והפלה ב׳ חד כתיב א׳ וסימני׳
והפלה״י בין מקנה׃
והפלא״י את מכותיך כת׳ כתי׳ א׳׃

הפלא ב׳ חד כתיב ה וסימני׳
הפלה חסדיך מושיע׃
העם הזה הפלא ופלא׃
קדמ׳ כתיב ה׳׃

נפלאתי ז׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות׃
יפלא ד׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בסדר נשא׃

ויתפלל ג׳ רפין וסימניהון נמס׳ בפרש׳ וירא ובישעיה סימן ל״ד ובתהלים סימן ע״ב׃
ותפלתו ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן ק״ט ודה״ב סי׳ ל״ג׃
ופילגשו ד׳ רפ׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ט׃
פלגי ג׳ רפ׳ וסימניהון נמסר בתלים כא״ב אות פ׳ ובאיכה כא״כ ג׳׃

פלח ג׳ וסימניהון

ותשלך אשה פלח׃
ויתנו לו פלח דבילה׃
הלא אשה אחת׃

כפלח ג׳ וסימניהון

ויצוק כפלח התחתית׃
כפלח הרמון רקתך וחברו׃

הפליט ה׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן כ״ד׃
הפלטה ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בסדר בא׃

פליטים ד׳ וסימניהון

נתן פניו פליטם כ״כ׃
ושלחתי מהם פליטים׃
כ״כ מל׳ דמל׳׃
פליטים מחרב הלכו׃
כי אם פליטים׃
בתראי פליטים בתכן׃

פלולים ג׳ בליש׳ ב׳ חס׳ יוד קדמ׳ וא׳ חס׳ דחס׳ וסימני׳ נמסר בפרשת משפטים׃
ותפלתי ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סוף סי׳ י״ו׃
פלוני אלמני ג׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ו׳ וברות ריש סימן ד׳׃
פלצות ד׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימן כ״א ובתלי׳ סימן נ״ה ובאיוב סימן כ״א׃
הפלשתים ח׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ז וכד״ה ב׳ סימן כ״א׃
שרי פלשתים ז׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סימן י״ח׃

פלת ב׳ וסימניהון

ואון בן פלת בני׃
פלת וזזא׃

פן

ופן ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן ובירמיה סימן נ״א ובמשלי סימן ל׳׃
פנו ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סימן מ׳׃
הפונה ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש סי׳ מ״ז׃
פונה ג׳ וחס׳ וסימניהון נמס׳ בריש סדר נצבים וביהושע סימן ט״ו וביחזקאל סימן מ״ב׃
ונפן ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת אלה הדברים׃
אל תפן ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויקח קרח׃
ופניתי ד׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סימן ב׳׃

פנואל ט׳ וסימניהון

ויזרח לו השמש כאשר עבר׃
ויעל משם פנואל ב׳ בו׃
בשובי בשלום׃
ואת מגדל פנואל נתץ׃
ויצא משם פנואל׃
ופנואל אבי גדר׃
ויבן את פנואל׃

פנימה ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת שמיני ובמלכי׳ א׳ סי׳ ו׳׃
פנים אל פנים ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישלח וביחזקאל סימן ד׳׃
מלפניו ח׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ו׳ ובדניאל סימן י״א׃
מלפני י״ב וסימניהון נמסר בסדר אמור׃
מלפניך י׳ וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ובירמיה סוף סימן י״ח׃
ופניהם ט׳ וסימני׳ נמסר בסדר תרומה׃
לפני ב׳ סבירין לבני וסימ׳ נמסר במשלי ריש סימן ד׳׃

פניה י׳ וסימניהון

כי כסתה פניה׃
והאיר אל עבר׃
ותרא אביגיל׃
מחה והפך על פניה׃
בוקק הארץ ובולקה׃
אם שוה פניה׃
זה הלשכה אשר׃
והלשכה אשר פניה׃
ותקד על פניה דרות׃
העזה פניה׃

פניך י׳ וסימניהון

ויקח דוד מידה׃
אנה פניך מועדות׃
כי לא ישיב את׃
ויהן לי אה אבישג׃
שאלי אמי כי לא אשיב׃
עלה מפיץ על׃
נצור מצורה׃
וגם אני חשפתי׃
והראיתי גוים מערך׃

מלפניכם ג׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב׃
ולפני י״ו יחידאין וסימני׳ נמסר בסדר פנחס׃
ופני ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ובדניאל סי׳ י׳׃
ופניו ג׳ וסימניהון בריש ירמיה׃
אל פני ט׳ וסימני׳ נמסר בסדר משפטי׳ ויחזקאל סי׳ י״ד׃
אל פניו ה׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ד וד״ה ב׳ ריש סימן י״ט׃
מאת פני ה׳ וסימניהון נמס׳ בסדר תולדות ומלכים ב׳ סימן י״ו ואיוב סימן ב׳׃
לפניו ולאחריו ד׳ בחד פסו׳ וסימני׳ נמסר בסדר בא׃
נתינת פנים ד׳ חס׳ את וסי׳ נמסר בדניאל סימן י׳׃

הפנים ט׳ וסימניהון

ויתן לו הכהן׃
במים הפנים לפנים׃
י״ לנו בושת הפנים׃
ולנו בושת הפנים׃
המה הפנים אשר׃
ואת השלחן ועליהם לחם דודה׃
ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים דמלכים׃
את השלחן ואת כליו דויקהל׃
את השלחן ואת כל כליו דפקודי׃

ופני י״ז וסימניהון נמסר בתלים סימן פ״ד׃

פס

הפסגה ה׳ וסימניהון

תחת אשדות׃
וחברו תחת אשדות הפסגה׃
ונשקפה על פני׃
עלה ראש הפסגה׃

פסילים ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ד׳ וכד״ח ב׳ סוף סימן ג׳׃

פע

אפעה ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ל׳׃

כפעם ו׳ וסימניהון

ולא הרך כפעם׃
אצא כפעם בפעם דשמשון׃
וישב המלך על מושבו׃
ויעלו בני ישראל אל בני דפלגש׃
ויצאו בני בנימן דפלגש׃
ויקרא כפעם בפעם שמואל׃

פצ

ויפץ ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת נח׃
ויפצר ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת וירא ובמלכי׳ ב׳ סי׳ ה׳׃

פק

יפקד ג׳ וסימניהון

ונפקדת כי יפקד׃
אם כמות כל האדם׃
אם הפקד יפקד׃

פקידים ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת מקץ ובירמיה סימ׳ כט ובמגלה ריש סימן ב׳׃

ופקדת ג׳ וסימניהון

אם כמות כל׃
ופקדת אלעזר בן׃
ופקדת משמרת׃
ופקדת כל העדה׃

ויפקדם ג׳ וסימניהון נמסר במדבר סיני׃
התפקדו ד׳ וסימניהון נמס׳ במדבר סיני׃
פקידה אל ד׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳ בירמי׳ סי׳ כ״ג׃
פקד יפקד ה׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בסוף סדר ויחי ובשמואל א׳ סימן ד׳׃

פקודיהם ב׳ מל׳ וסימניהון

אלה הם בני לוי׃
ראשי האבות לפקודיהם׃
וכל פקודי במ״א דיהוידע׃

ויפקדו ג׳ וסימניהון

ויפקדו מעבדי ד״ה ד׳׃
ויפקדו השערים׃
ויפקדו ביום ההוא׃

סימן פקד יפקד פקד בפקד אפקד כולהו׳ חס׳ במ״ה וסימניהון נמסר בפרשת שמות ויחזקאל סימן כ״ג׃

מערכת אות הפא

פר

ואת הפר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת תצוה
ובשפטים סימן ו׳ ׃

פרבן בקר אחד ד׳
וסים׳
והקרבתם על הלחם׃
והיה אם מעיני העדה׃
ודראש השנה׃
ובעשור לחדש׃

הפר האחד ג׳ וסימניהון
ויתנו לנו שנים פרים׃
ב׳ בפסוק דאליהו׃
בחרו לכם הפר האחד׃

פרא ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר לך
לך ובאיוב סימן י״א׃

והפרתי ג׳ ב׳ בל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
נמסר בסדר לך לך׃

פוריה ד׳ וסימניהון
על גפן פוריה׃
פוריה וענפה׃
אשתך כגפן פוריה׃
בסעיפיה פוריה׃

בפרור ג׳ בליש׳
וסימניהון
ובשלו בפרור׃
והבשר שם בסל׃
והגה בכיור׃
וב׳ כתי׳ פארור וסים׳
כל פנים קבצו פארור׃
ופני כלם קבצו פארור׃

הפרזות ג׳ בליש׳ וסים׳ נמסר
בזכריה סי׳ ב׳ ומגלת
סימן ט׳׃

הפרזי ג׳ וסימניהון
לבד מערי הפרזי׃
ועד כפר הפרזי׃
וכל הפרזי׃

יפרח ד׳ וסי׳ נמס׳ בסדר קרח
ותל׳ סי׳ ע״ב

ופרעה ג׳ וסים׳ בשמואל
א׳ סימן ו׳׃

ויאמר פרעה ג׳ בטע׳
וסימניהון
אביך ואחיך׃
הן רבים עתה׃
מי יי׳ אשר׃

פרצו ג׳ וסימניהון נמסר
במיכה סוף סי׳ ב׳׃

פרעוש ב׳ וסימניהון
אחר פרעוש אחד׃
לבקש את פרעוש׃
וכל שום בר נש דכו׳ פרעש׃

כפריץ ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ל׳
ובאיוב סימן ל׳׃

פרצים ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ ה׳׃

פרש ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסי׳
בירמיה סי׳ ד׳

פרשתי ג׳ וסים׳ נמסר בישעיה
ריש סים׳ ס״ה ובתלים
סימן קמ״ר׳

פרתה ג׳ וסימניהון
קח את האזור׃
ויהי מקץ ימים׃
ואקח את האזור׃

הפרתמים ג׳ וסימניהון נמסר
בריש אחשורש׃

ופשרא י׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר
בדניאל סוף סי׳ ג׳׃

פת

פתגם ב׳ א׳ קמץ
וסימניהון
אשר אין נעשה פתגם׃
ונשמע פתגם המלך׃
קדמ׳ קמץ וכל ארמי׳ דכו׳ ׃

פתים ג׳ כ״ב וסים׳ נמס׳ בתלים
בא״ב רבתי אות הפ׳
ובמשלי׳ סוף סימן א׳׃

יפתה ד׳ וסים׳ נמסר בפרשת
משפטים׃

יפתס ג׳ והיבני׳ נמסר בירמיה
סי׳ ך׳ ובמשלי׳ סי׳ כ״ה׃

ויפתח ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט״ו
ובאיוב סימן י״א׃

ופתח ה׳ וסימניהון נמסר
בפר׳ נח וביחזקא׳
סימן מ״א׃

פתוחה ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סוף סי׳
כ״א ובנחמיה סימן ו׳׃

יפתח ה׳ וסימניהון
השער הזה יהיה׃ ב׳ בו׃
סגור יהיה לא יפתח׃
הנה בטני כיין לא׃
יסגר על איש ולא׃

פתות ג׳ ב׳ חס׳ וסי׳ נמסר
בפרשת ראה׃

נפתחו ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סוף סימן
כ״ר ובנחום סימן ב׳׃

פתח ד׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן י״ג
ובמשלי סימן ל״א׃

ופתחת ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת תצוה׃

פתח ג׳ ובאיוב וסימני׳ נמסר
שם סימן ל״ט׃

ה׳ פסוקי׳ דמיין מן ב׳ מלין

קדמ׳ קמץ תני׳ פת׳ וסימניהון נמסר
פרשת ויצא׃

ט׳ פסוקים אית בהון ב׳

מלין ופהר׳ חד וסי׳ נמסר בשמואל
א׳ ריש סים׳ י״ב׃

שטה חדא מן נ׳ פתחין

מן חד חד ולית דכו׳ וסים׳

ארני	ויאמ׳ הנה נא אדני כורו נא׃
יצחק	ותאמ׳ שרה צחק עשה לי׃
חנן	וישא עיניו וירא׃
ותמנע	היהה פילגש לאליפז׃
ואז	וכי יגור דהמול לו כל זכר׃
עשן	והר סיני עשן כלו׃
בעב	ויאמר ה׳ אל משה הנה׃
תושב	וכל זר לא יאכל קדש׃
שופר	והעברת שופר תרועה׃
הצר	וכי תבאו מלחמה בארצכם
נכר	ויאמר ה׳ אל משה הנך׃
חכמת	וכל אשה חכמת לב׃
בגורל	נחלתם כאשר׃
ומגורל	והיו לאחר מבני׃
בוצק	ושתי כתרות עשה לתת׃
וכרד	ברדת היער ובשפלה׃
בארפד	הלא בכרכמיש כלנו׃
יבש	נדף ערות על יאור על פי
	יאור תרויהון כפס׳׃
ארדט	שאו נס בארץ תקעו׃
ומכצר	משגב משגב חמתיך השח
	השפיל ב׳ בו׃
והמס	גלגל לחם יודק כי לא
	לנצח ב׳ בו׃
שכל	ויצאו שרי פלשתים ויהי
	בדי צאתם׃
נכהל	ותבוא האשה אל שאול
	ותרא כי׃
באנשים	ודוד בן איש אפרתי׃
אחל	ואת שם קדשי אודיע׃
החל	וגלות החל הזה׃
חם	לבי בקרבי בהגיגי הבער׃
חל	ויען המלך ויאמר אל איש
	האלהים׃
חלל	כי עני ואביון אנכי ולבי׃
חכם	בני אם חכם לבך׃
מן	ישב עולם לפני אלהים
עולל	לוא אליכם כל עוברי דרך
ארנן	ובן חנניה פלטיה וישעיה׃
נס	נא עבדיך ימים׃
בנס	כל קבל דנא מלכא׃
ודל	חכם בעיניו איש׃
ודר	חור כרפס ותכלת׃
ורענן	אנה נבוכד נצר שליו׃
ביתן	ובמלאת הימים האלה׃
משל	כאשר יאמר משל׃
שן	וילך דוד ויקח את עצמו׃
משרת	ותבא בת שבע אל המלך׃
ובישרת	ויאמר שלמה אתה עשית׃
פרש	משפעת סוסיו יכסך׃
נעזב	ואריכה את הסגני׃
תעזב	טרף נפשו באפו׃
לבער	והגורלות הפלנו על קרבן׃

א״ב מן חד וחד חד פתח

קמץ דלוג וסים׳

אט	ויה׳ כשמע אחאב את׃
אט	באשורו אחזה רגלי׃
במעט	ומן התחברות אליו׃
במעט	ויאמר יהונתן אל הנער׃
גאל	ויאמ׳ הגאל לא אוכל לגאול
גאל	ואני אמרתי אגלה אזנך׃
גב	ואלה מדות המזבח באמות׃
גב	ותבני לך גב׃
גבל	זקני גבל וחכמיה׃
גבל	ועמון ועמלק׃
הנחת	עושו ובואו כל הגוים׃
הנחת	וכדורים לבכיה ורוחה׃
הורם	ועד שר הצבא הגדול׃
הורם	וקדשת את חזה התנופה׃
הצלת	הנה לאש נתן לאכלה׃
הצלח	ומרד בו לשלח מלאכיו׃
ובעס	גם כל ימיו בחשך יאכל׃
ובעס	רשע יראה וכעס׃
והיכל	מיום אחד לחדש השביעי׃
והיכל	האומר לכורש רעי וכל׃
והכני	הצילני נא מיד אחי מיד׃
והכני	אם יוכל להלחם אתי והכני
ולאחר	וארעה את צאן ההרגה׃
ולאחר	גם אם ישכבו שנים׃
וליקר	בה זמנא מנדעי יתוב עלי׃
וליקר	ענה מלכ׳ ואמ׳ הלא דא היא
והמם	לחם יודק כי לא לנצח׃
והמם	ונתנם ה׳ אלהיך לפניך׃
והחמנים	וינתצו לפניו את מזבחות
והחמנים	ולא ישעה אל המזבחות׃
חדקל	ושם הנהר השלישי׃
חדקל	וביום עשרים ואני הייתי׃
טח	לא ידעו ולא יבינו׃
וטח	ולקחו אבנים אחרות׃
ישק	אתה תהיה על ביתי׃
ישק	שפתים ישק משיב׃
יריבי	לדוד ריבה ה׳ את יריבי׃
יריבי	הקשיבה ה׳ אלי ושמע׃
יבלע	ועתה שלחו מהרה והגידו׃
יבלע	היסופר לו כי אדבר׃
ירוחם	אשור לא יושיענו׃
ירוחם	מכסה פשעיו לא יצליח׃
יחם	פן ירדף גאל הדם אחרי׃
יחם	גם אם ישכבו שנים׃
יהל	לא תשב לנצח ולא תשכן׃
יהל	אם אראה אור כי יהל׃
עכר	אבי את הארץ׃
עכר	ובני כרמי עכר ישראל
כוכב	ונשאתם את סכות׃
כוכב	אראנו ולא עתה אשורנו׃
כלו	והנגשים אצים לאמר׃
כלו	תפלות דוד בן ישי׃
בארזים	בנחלים נטיו כגנות׃
בארזים	שוקיו עמודי שש׃
למצד	ומן הגדי נבדלו אל דויד׃
למצד	ויבאו מן בני בנימין׃
לעין	והנשיא אשר בתוכם׃
לעין	וירד הגבול משפם׃
לישה	צהלי קולך בת גלים׃
לישה	וילכו חמשת האנשים׃
לבנת	ויראו את ה׳ אלהי יש׳ ותחת
לבנת	ואלמלך ועמעי ומישאל׃
מפנה	ונינוה בברכת מים מימי׃
מפנה	והנה ששה אנשים באים׃
מטע	לשום לאבילי ציון לתת׃
מטע	והקימותי להם מטע׃
ומישע	מלך מואב היה נקד׃
מישע	ובני כלב אחי ירחמאל׃
נתן	וישבת את הסוסים׃
נתן	וידע אונן כי לא לו יהיה׃
נחר	מפוח מאשתם עפרת׃ כתי׳
נחר	הנה לאש נתן לאכלה׃
נחל	אלה אשר נחל משה׃
נחל	ואמרת לבני עמון שמעו׃
נעמת	צר לי עליך אחי יהונתן׃
נעמת	ממי נעמת רדה והשכבה׃
נסכלת	כי ה׳ עיניו משוטטות׃
נסכלת	ויאמר שמואל אל שאול׃
סמר	מפחדך בשרי׃
סמר	שאו נס בארץ׃
סלקת	מסתכל הוית בקרניא׃
סלקת	ועל קרניא עשר די בראשה
סיסמי	ואלעשה הוליד את סיסמי׃
וסיסמי	ב׳ בפסוק קדמ׳ קמץ
קראני	פחד קראני ורעדה׃
קראני	שמעו איים אלי׃
רד	הם עם יבוס והיום רד׃
רד	סבבוני בכחש אפרים׃
רבת	אנה הוא מלכא די רבת׃
רבת	ורבותך רבת ב׳ בפסוק׃
שנותי	כה הדבר ואמר לי והוא׃
שנותי	אני אמרתי בדמי ימי׃
תשם	ואמרת אל הארץ׃
תשם	למה נמות לעיניך׃
הקצר	האנכי לאדם שיחי׃
תקצר	ויאמר ה׳ אל משה היד ה׳׃
תחרב	מדוע נבית בשם ה׳׃
תחרב	לילה ויומם לא תכבה׃

א״ב מן ב״ב פתחין דלוג

וסי׳

אשם	אשם הוא אשם אשם תני׳
אשם	והתודו את חטאתם׃
אדניך	כה אמר אדניך ה׳׃
אדניך	ויתאו המלך יפיך׃
בעם	ויאמר לא תעבר׃
בעם	אודך בקהל רב׃
בארצות	ובעת קץ יתנגח עמו מלך׃
	בארצות

בארצות וישלח ידו בארצות ארץ מצרים׃
במצלתים אסף הראש ומשנהו׃
במצלתים ויסדו הבונים את היכל׃
ברחת ויאמ׳ הגר שפחת שרי׃
ברחת מקול פרש ורמה קשת׃
גד ויקראו בית ישראל את
גד והמן כזרע גד הוא׃
גורל ויעל גורל מטה בני׃
גורל כי לא ינוח שבט הרשע׃
השע השמן לב העם הזה׃
השע ממני ואבליגה׃
ושחטו ויקרא משה משכו׃
ושחטו הפסח והתקדשו׃
ואמץ רק חזק ואמץ מאד׃
ואמץ לשלמה בנו חזק ואמץ׃
ויתחזק ויקם יהורם על ממלכתו׃
ויתחזק ויבן את כל החומה׃
ויט את כל לבב איש יהודה
ויט כי עבדים אנחנו׃
חכמות שרותיה תעננה׃
חכמות נשים בנתה ביתה׃
לעינים ויאמר ה׳ אל שמואל אל
לעינים ומתוק האור׃
וכרע על כן על בחוריו׃
כרע מקשיב על שפת׃
מדברה ויהי להם הגבול לפאת צפונה׃
מדברה ויאמר ה׳ אליו לך שוב לדרכך׃
מצבה ויעשה הרע בעיני ה׳ רק׃
מצבת ויתצו את מצבת הבעל׃
נכבד וישב דוד לברך את ביתו׃
נכבד ויאמ׳ המלך אל אבשלו׳
נושע אשריך ישראל מי כמוך
נושע וישראל נושע בה׳׃
תשבת אז תרצה הארץ את׃
תשבת ואשלחה עליהם מלאכים
תט אל הסתר פניך ממני׃
תט אל תט לבי לדבר רע להתעולל׃

אלין פסקתא דאורייתא

ספר בראשית כ״ט בספרא

אמר המעתיק תזכה מכוניה בכולהו נוסחי דפסקין מלין דמכי כ״ט ומלין דמכי י״ז ומלין דמכי יתיר ויתיר אמנם מכך דכתיבנא בדיקנא לין מספרי דיקי דאתבריר לן דראוי לסמוך עליהון ובספר אלה הדברים תזכה פסקתא אחריתי בכמה גוון וכתבנה לה כדחזי׳ עכ״ל׃

ויקרא אלהים לאור׃
ויקרא אלהים ליבשה׃
ויברא אלהים את האד׳ וחברו
ויברא אלהים וגו׳ החיה׃
ויפל י״י אלהים תרדמה׃
ויבן י״י אלהים את הצלע
ויאמר י״י אלהים אל הנחש
וינגע י״י את פרעה
ויחלק עליהם לילה
המול ימול יליד ביתך וערל זכר
ותכחש שרה לאמר לא צחקתי׃
כי יראה ויאמר לא׃
ארדה נא ואראה עשו כלה׃
וישכם אברהם בבקר
ויקרא מלאך אלהים אל הגר
ויקרא אליו וגו׳ אברהם אברהם׃
ויקרא אברהם וגו׳ י״י יראה׃
נשיא אלהים אתה
ויאמרו ראו ראינו וגו׳ עמך
ורחל באה
את מחלת בת ישמעאל
נפתולי אלהים נפתלתי
זבדני אלהים אתי
תשפכו ויאמר אלהם ראובן
ויהי כדברה אל יוסף יום יום
ויאמרו שנים עשר אחים
אבל אשמים אנחנו
ויען ראובן וגו׳ אמרתי אליכם׃
ויאמר אלהם ישראל וגו׳ אם כן י״י
ויאמ׳ אלהים לישרא׳ יעקב יעקב׃

ואלה שמות

י״ד בספר׳

ויסב אלהים את העם׃
ויולך י״י את הים׃
י״י ימלך לעולם
ויהי ביום הששי וגו׳ יום יום
הנני עומד לפניך שם
י״י נסי
לא תעשה לך פסל אשר בשמים׃
שלש פעמים וגו׳ האדון י״י
וחבריה דבי תשא
קח לך סמים נטף׃
זה יתנו
ויעבר י״י על פניו י״י י״י
מלא אותם חכמת חרש וחשב

ויקרא

ח׳ בספרא

וקמץ והביאה אל הכהן
י״י לאמר בקרבי אקדש׃
ולא יתחברו בניו
אל תשת אתה׃
ואל יתחבר בניו׃
וכל אשר יפל עליו מהם במותם׃
וחבריה וכל אשר יפל מנבלתם׃
וראה הכהן את הנגע וכו׳ הפך לבן
והצרוע אשר בו וגו׳ טמא טמא
והכהן הגדול וגו׳ אשר יוצק על ראשו שמן
והניף הכהן אתם

וידבר

כ״ב בספרא

הבכור ואלה שמות
והחונים לפני המשכן קדמה אהל מועד משה ואהרן
ובאו המים וגו׳ אמן
והניף הכהן אתם
שניהם בלאים סלת וכן כלם׃
יאר י״י
ישא י״י
איש כי יהיה טמא לנפש׃
קומה י״י ויפצו
ויאצל וירד י״י בענן
וישארו שני אנשים במחנה
שם האחד׃
כי דבר י״י בזה וגו׳ הכרת תכרת
ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת
ויתנו אליו כל נשיאיהם
כל הקרב הקרב
וימאן אדום
וישמע הכנעני וגו׳ ישב ומנגו
ויבא אלהים אל בלעם׃
ואם הפר יפר אותם׃
וממחצית בני ישראל הקח אחד׃
ויאמר משה אלהם וגו׳ ובני ראובן׃
ויתן להם משה לבני גד ולחצי שבט מנשה׃
ואם בכלי ברזל הכהו

אלה הדברים

כ״ב בספר׳

עד אשר יניח י״י
כי שאל נא וגו׳ אלהים אדם
לא תעשה לך פסל בשמים׃
שמע ישראל וגו׳ י״י אחד׃
ויתן י״י אותת וגו׳ ורעים׃
כי יביאך י״י אליך וגו׳ ונשל גוים רבים מפניך
ולא תביא תועבה וגו׳ שקץ ותעב׳
המוליכך במדבר וגו׳ נחש שרף
אל תאמר בלבבך וגו׳ אותם מלפניך
ואת חטאתכם וגו׳ ואשרף אתו באש
שלש פעמים בשנה
כי יפלא וגו׳ בין דם לדם
כי יקרא קן צפור לפניך׃
והיה כי תבוא י״י אלהיך׃
הסכת ושמע ישראל
יפתח י״י לך
יתנך י״י נגף
והשיבך י״י מצרים
למען הקים אתך היום לו
וזנה אחרי אלהי נכר

לישנ׳ אחרינ׳ פסקי׳ דסיפר׳

פנו וסעו לכם׃ אנה אנחנו עלים׃ באש לילה׃ ותענו ותאמרו׃ זה ארבעים שנה׃ אשר יניח ה׳ עלה ראש׃ ראה למדתי׃ ברא אלהים אדם׃ או הנסה׃ ואת ארץ עוג׃ פנים בפנים לא תעשה לך׃ פסל ב׳ בו׃ כאשר יצוך׃ שבת לה׳׃ כי עבד היית ולמען יאריכון׃ אם יספים אנחנו׃ זאת תדבר אלינו׃ ה׳ אחד׃ כי יביאך ה׳ אלהיך׃ גוים רבים מפניך׃ בך בחר ה׳׃ והיה עקב תשמעו׃ ולא תביא תועבה ב׳ בו׃ המוליכך ב׳ בו׃ בהדף ה׳ אלהיך לא בצדקתך׃ אשר יצאת׃ ואשרף אותו׃ כי לא את בניכם׃ פחדכם ומוראכם׃ תזבח כי דבר סרה׃ התנה ואכלת׃ ואכלת לפני ה׳׃ מקצה שלש כי בגלל׃ ושמחת לפני ה׳׃ שלש פעמים ב׳ בו׃ ולשמש או לירח׃ על פי שנים׃ בין דם לדם׃ כי יתגוים על פי שני׃ קן צפור וב׳ בו׃ שכב עם אשה׃ אל שער ומתהלך בקרב׃ בהביא ה׳ אלהיך׃ מראשית כל פרי ועניה ואמרת וכתבת עליהן׃ הסכת ושמע׃ יפתח ה׳ לך׃ ישלח ה׳ בך׃ יתנך ה׳ מכת והוצאת והשיבך ה׳ מצרים׃ והוריד ה׳ ב׳ בו׃ היום לו חזקו ואמצו׃ הוא עבד מקץ שבע שנים׃ הנך שכב ב׳ בו׃ כי אביאנו אל ויהי ככלת׃ ראו עתה׃ אתנח וסוף פסוק דספ׳ פתח בטח שכרת הצלצל׃ עכ״ל׃

אלין פסקתא דנביאים

ראשונים

יהושע׃

עד אשר יניח י״י לאחיכם
והיה אשר יצא וגו׳ ביתך׃
וכל ישראל וזקניו ושטריו וגו׳ מזה ומזה
כי מאת י״י היתה
ועתה הנה י״י אותי
ועלה הגבול דבירה
מעון כרמל וזיף
וחצר וחדתה
עין רמון ותוכן
ועלה גבולם לימה
אלה הנחלות וגו׳ אלעזר הכהן
בני ישראל בגורל׃
אל אלהים י״י אל אלהים ד׳ בפסו׳
ויאמר פינחס היום ידענו׃
וישב פינחס בן אלעזר הכהן
ואת עצמות יוסף וגו׳ בני ישראל׃

שפטים

ויאמר אדני בזק וגו׳ שבעים׃
ובין הקיסי׳
וישלח ישר׳ מלאכי׳ אל מלך אדום
האפרתי אתה ויאמר לא
וישלחו בני דן׃
ויצא בנימן לקראתם מן
ויגף י״י את בנימן לפני

שמואל

ועלה האיש וגו׳ מימים׃
ויאמר ליו וגו׳ ואמר ולו
ומעיל קטן וגו׳ מימים׃
ויאמר עלי לשמ׳ אל לך שכב
ויבא י״י וגו׳ שמואל שמואל
ותהי יד י״י בעיר
ותשבנה הערים אשר מאת ישראל
ויאמר שאול וגו׳ לכה נלכה
בהר עתה כי היום בא לעיר
כעת מחר אשלח אליך
וירם הטבח את השוק וישם לפני
הנני ענני כי וגו׳ את שור׳
ואחיה כהן י״י בשלה
נדודה נבזה בהם עד
הנהן ימות
לכד המלוכה וגו׳ סביב בכל איביו
במואב ובבני
חלוקי אבנים מן הנחל
ויאמר שלום לזבח
כי לא אשר יראה האדם
וישב המלך וגו׳ כפעם בפעם׃
אחקר את אבי כעת מחר
קחנו ובאה כי שלום לך
את אשר נתנך י״י היום בידי
ולאביגיל וגו׳ מלאכים ממדבר
אל נא ישם אדני את לבו
ולא תהיה זאת לך לפוקה
ותבא אביגיל אל נבל
י״י ישיב לאיש וגו׳ היום ביד
ויבא דוד ואבישי אל העם
ועתה ראה איה חנית המלך
ויאמ׳ דוד אל לבו וגו׳ אמלט אמלט
ותרא האשה את שאול י״י
וישלח אבנר וגו׳ תחתיו׃
ויאמר אבנר אל דוד אקומה ואלכה
והכונן לך את עמך ישראל לך
ויאמר אבשלום אל יואב הנה שלחתי אליך׃
ועתה מה למה זה אני צם׃
ויען יונדב בן שמעה
ודוד עלה וגו׳ עלה ובכה
וישלח אבשלום וגו׳ יועץ דוד
ויבא דוד אל ביתו וגו׳ עשר נשים׃
ובגלחו את ראשו וגו׳ ימים לימים
ויאמר יואב אל המלך וגו׳ כהם וכהם
ויבא גד אל דוד שבע שנים רעב׃
וישלח ידו המלאך ירושלם
ויאמ׳ דוד אל י״י בראתו את המלאך׃

מלכים

ויען בניהו בן יהוידע ויאמר אמן
הבטחון

פסיקתא דנביאים

וימשחו אתו צדוק הנביא ׀ למלך
ויבא בניהו אל אהל ויאמר לא ׀
ויקץ שלמה וגו׳ ויעמד ׀ לפני ׀
ואת כל קירות הבית מסב ׀ קלע
ויעש את הים מוצק עגל ׀
ורחבעם בן שלמה וגו׳ ושבע עשרה
שנה ׀ מלך בירושלם ׀
וגם ביד יהוא בן חנני וגו׳ ועל כל
הרעה ׀ אשר עשה ׀
ופקעים וגו׳ שבכים ׀ אתו
עמד על שנים עשר בקר וגו׳
פנים ׀ צפונה פנים ׀ נגבה ׀
ועל המסגרות וגו׳ אריות ׀ בקר
ובראש המכונה וגו׳ עגל ׀ סביב
ויעש שלמה בעת ׀ ההיא
ולבנו אתן וגו׳ המים ׀ לפני
חסד ויאמר לו פרעה
וישיבו העם את המלך ׀ דבר ׀
ויעש ירבעם וגו׳ יום ׀ לחדש בחג ׀
ויהי בשבע וגו׳ לאמר ׀ תפשוהו
ונביא אחד זקן וגו׳ האלהים ׀ היום
ורוח יי׳ ישאך
ויגע וישב מלאך יי׳ ׀ שנית
ואתה תמנה לך ׀ חיל
וינוס ׀ הנותרים
וידבר אחאב ׀ אל נבות ׀ לאמר ׀
ויאמר מלך ישראל ׀ אל יהושפט
ויאמר כה אמר יי׳ וגו׳ גבים ׀
ויאמר לו אמר נא וגו׳ חרדת ׀
והוא הלך במדבר וגו׳ ויאמ׳ ׀ רב עתה
ויאמר אל אביו ראשי ׀ ראשי
ויאמר אלישע וגו׳ בעת ׀ מחר
ואלישע ראה וגו׳ אבי ׀ אבי
וישלח אשר על הבית וגו׳ אל יהוא ׀
ויכתב אליהם ספר ׀ שנית
ויוזבד בן שמעת שומר ׀
וישלח חזקיה וגו׳ לכישה ׀ לאמר ׀
אולי ישמע וגו׳ מלך אשור ׀
הטה יי׳ ׀ אזנך
ביד מלאכיך חרפת ׀
וישלח יי׳ ׀ בו
ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה ׀
העמודים ׀ שנים
וכתרת עליו ׀ נחשת

אלין פתח באתנח ׀ יהוש׳

החרם ורק אתם שמרו
בחרם וימעלו בני ישראל
המלח ויהי להם גבול ׃
למס ויהי כי חזקו

שפטים

צפת וילך יהודה
לרדת ואם ירא אתה
תאכל מכל אשר יצא
הגדת ותכך עליו
ותאלצהו ויהי כי הציקה
ללכת ויהי ביום הרביעי

שמואל

בצלצח כלכהך היום
החרם ויקח העם מהשלל
ואת הותר החרמנו
ואת עמלק החרמתי
הפצר כי חטאת קסם
ללכת ויסב שמואל ללכת
מגת ויצא איש הבנים
והערב ויגש הפלשתי
וילך ויקם וילך
רשע באשר יאמר

לאביגיל ויאמ׳ דוד לאביגיל ברוך יי׳
בעמלק כאשר לא שבעת
הצלנו ויען כל איש רע
החמש והנה באו אל ׃
השל ויחר אף יי׳
המלח ויעש דוד שם
ויחנק ויצו אל כתו
הבס וארורים על הבס
בגת ותהי עוד המלחמה
וירד ויט שמים וירד

מלכים

החוצה ויאריכו הבדים
בן גינת ויחזק העם
לקחת ותלך לקחת
ויחל ויפל אחזיהו
בדלתו ויקח יהוידע הכהן
ויך אז יכה מנחם
לחצי אז יחלק העם
ונחשו ויעבירו את
נרגל ואנשי בבל
ואשרים ויציבו להם

אלין סו׳ פסוק פתח

יהושע
ארבע את קבצים
ואנחרת וחפרים
ועזקה ירמות

שפטים

למס ויואל האמרי
קנז וימת עתניאל בן קנז
ויגש וגדעון בא
דברת ויאמר גדעון ׀ וחברו
מלח ואבימלך נלחם
אל תאכל מכל אשר יצא
או בת ויבא יפתח
הבחורים וירד אביהו
לא הגדתה והכך אשת שמשון
כחוט ותרא דלילה
תלן ויאמר האיש הזקן
הסף ויקם אדניה

שמואל

ותאכל ׃ וכן יעשה שנה
באפק ופלשתים חנו
והלום ויראו הצופים
מיכל בני שאול
החרמתי ויאמר שאול
ויקרע ויסב שמואל
מבעתך, ויאמרו עבדי
חרפת ויאמר דוד
אהבתהו ומיכל בת שאול
בחרשה ויאמר דוד
אפוד בד
כבת ולרש אין כל
ויאנש וילך נתן אל
ויאכל ויקם דוד
התמר ותאמר לאמר

מלכים

ולחיצון ואת קרקע
אנו ויהי בשמוע
החזק וישלח יואש
מבצקת בן שמנה
החפר הוא השיב
שמרי הסף

אלין פסקת׳ דנביאים

אחרונים ישעיה

ישא ביום ההוא ׀ לאמר
ענן ׀ וברא יי׳ על כל מכון
האומרים ׀ ימהר ׀
שרפים עומדים ׀ ממעל
וקרא זה אל זה ואמר קדוש ׀
וכל ׀ ההרים אשר במעדר
ותמצא כקן ׀ ידי
והיה ביום ההוא יוסיף יי׳ ׀ שנית
חזות קשה וגו׳ הבוגד ׀ והשודד ׀
ויקרא אריה על מצפה ׀ ארום
הרג ׀ והנה ששון ושמחה ׀
במכת ׀ מדין בצור עורב
הבוק ׀ תבוק והבוז ׀ תבוז
תשואות ׀ מלאה
וחרד ׀ ופחד מפני הנופת
הלוט ׀ ובלע בהר הזה
יצר סמוך תצור שלום ׀
כי כה אמר יי׳ ׀ אלי כאשר יהגה ׀
אולי ישמע יי׳ וגו׳ מלך אשור ׀ אדניו
וישלח מלך אשור ׀ את רבשקה
הטה יי׳ ׀ אזנך ושמע
חרפת ׀ ביד עבדיך
הלא ידעת וגו׳ אלהי עולם ׀ יי׳
בורא ניב שפתים שלום ׀ שלום
כה אמר האל ׀ יי׳
חסדי יי׳ ׀ אזכיר
הנה עבדי ׀ יאכלו
פלטים ׀ ושמתי בהם אות
והביאו את כל אחיכם ׀ מכל הגוים
מנחה ׀ ליי׳ ׃

ירמיהו

ויהי דבר יי׳ ׀ אלי
אם תשוב ישראל ׀
מעי מעי ׀ אוחילה
ואת חמת יי׳ ׀ מלאתי
הגנב ׀ רצח ונאוף
וירפו את שבר וגו׳ שלום ׀ שלום
וחברו וירפאו
וידרכו את לשונם וגו׳ כי מרעה אל
רעה ׀
אבן ׀ למען הקים
כי את רגלים ׀ רצתה
הרע כרזל ברזל
ובאו בשערי וגו׳ מלכים ׀
ואחרי כן נאם יי׳ וגו׳ ואת עבדיו ׀
בימיו תושע וגו׳ יי׳ ׀ צדקנו
וחברו בימים ההם תושע
וכל העמק והפגרים ׀
בספרי ׀ שדות
הדבר אשר וגו׳ ונבוכד ראצר מלך
בבל ׀
ואשלח אליכם וגו׳ עבדי הנביאים ׀
השכם ושלוח ׀
וישב ׀ ישמעאל את כל
וגם כל היהודים אשר במואב ׀
עוד שמי נקרא ׀ בפי ׀ כל איש
מלאתם ׀ אתם ונשיכם
הילילו ׀ הוביש מואב
רפתה דמשק וגו׳ ורטט ׀ החזיקה
והחתתי עליהם והבאתי עליהם ׀
ערכו על בבל ׀ סביב
רבים השמיעו אל בבל ׀ רבים
ושלחתי לבבל ׀ זרים
והיה בבל ׀ לגלים ׀ מעון
העמודים ׀ שנים

יחזקאל

השמע ׀ וכדברי אוהך
ואחדל ׀ יחדל
החמס ׀ קם למטה
וישלח תבנית יד ותשא אתי רוח ׀

אף כי ארבעת שפטי ׀
מצית כך ׀ ואמרת לי
חרדות ׀ ילבשו
והנה ששה אנשים באים ׀
על הדם ׀ תאכלו ועינכם
האנק ׀ דם
היות צאני ׀ לבז
וידעת כי אני יי׳ ׀ שמעתי ׀ את כל ׀
אשר נתנו את ארצי ׀
והאתיקים ׀ הספים והחלונים
ובהפילכם תרימו תרומה ליי׳ ׀
והיה כל נפש חיה ׀
הנחל יעלה על שפתו מזה ׀ ומזה ׀
חמת ׀ ברותה
וצפון ׀ והיה גבול מן הים ׀
לאמר ׀ שממה
תבוא ׀ אל ארץ ׀ משובבת
והיה ביום ההוא אתן לגוג ׀ מקום
חתלון ׀ ואלה שמות השבטים
והנותר לנשיא מזה ׀ ומזה ׀ לתרומת
ועשרים ׀ אלף תרומה
סביב ושם העיר מיום יי׳ ׀ שמה
וכל סביב סביב דבותהון׃

תרי עשר

אל תשמח ישראל ׀ אל גיל
ולא יסכו ליי׳ ׀ יין
הסיר יי׳ משפטיך וגו׳ מלך ישראל ׀ יי׳
וישמע זרובבל ׀ בן שאלתיאל
ועתה חזק זרובבל ׀
הן ׀ ישא איש
ויהי דבר יי׳ ׀ שנית
ורחוקים ׀ יבאו
ואם לא ׀ חדלו ׀
ואספתי את כל הגוים ׀

אלין פתח באתנח וסו׳

פסו׳ בנביאים אחרונים
ישעיה
תעכסנה יען כי גבהו
השפלנה וישח אדם
השע השמן לב העם
טבאל נעלה ביהודה
בז קח לך גליון גדול
וחברו ואקרב אל הנביאה
לאט יען כי מאס
תבן ופרה ודב תרעינה
תשכבנה ועולליהם ירטשו ׃
הרטשנה וקשתות נערים
השבתי ונאסף שמחה
השבתי חזות קשה
התז כי לפני קציר כתם
עד בטחו ביי׳ עדי עד
תרמסנה ברגלים תרמסנה
תקשבנה ולא תשענה
קמל אבל אמללה ארץ
תהרו חשש תלדו קש ׀
יאמר כי יאמר הלא שרי
יצתו והיו עמים משרפות
בן נטשו חבליך בזו בז
תפתחנה אז תפקחנה
השב והוא עם בוזז
עד לא תבושו ולא תכלמו
עד עולמי
הדס תחת הנעצוץ
תאמנה ובנותיך על צד
ועצמותיכם כדשא תפרחנה
בגת מדוע אדום ללבושך ׀

ירמיה

לבו העבר ישראל
להבר רוח צח שפיים
כצלנו

נצלנו וכאתם ועמד
נצחת מדוע שובבה
עבדו כדנה תאמרון
השמו שפוך חמתך
מקללוני אוי לי אמי
בששר האמר אבנת
לבו לכן כל אכליך
הסף ואביא אותם
באש תצהנה
וכל לשון דברת דברתי הצלת
הצלתי כאש יצתו דבותהון

יחזקאל

תכהלנה המלך יתאבל
החשמלה ואראה והנה
ושבלת לו היה רעה
האנח ואתה בן אדם
בששר ותוסף
שברתי בן אדם את זרוע פרעה
הצלת ואתה כי הורדת
ולבו העלה עליהם
תהרגנה ובנותיה אשר
תלכנה בחורי און
לבו והושעתי לצאני כל לש פת
אני יי דברתי כל ליש פתח
לבשח ונתן עץ השדה

תרי עשר

תנאפנה על ראשי ההרים
עדן ושברתי בריח
הנפלת את סכת דוד
תתמוגגנה הנה ימים באים
בספרד וגלות החל הזה
וירדם ויונה ירד אל ירכתי
לשע עוד האיש בית
תחרשנה יראו גוים ויבשו
גת לכן תתני שלוחי וחברו
יחיתן כי חמס לבנון
לער לכן חכו לי
תבצענה על ידי זרבבל
תשבבנה ונשסו הבתים

אלין פסקתא דכתובים

דברי הימים

ארפכשד שם ׃
הבכור ויהיו בני ירחמאל
הבכור ואלה היו בני דוד
עזריקם ולאצל ששה
לפנים ופינחס בן אלעזר
להכין שבת שבת
שלום שלום ורוח לבשה
בלכתו אל ציקלג נפלו עליו
וגם הקרובים וגו׳ ובפרדים ׃
ויעל דוד וגו׳ האלהים יי
ועמהם אחיהם וגו׳ ויחיאל ועני
ותתן את עמך ישראל לך
על עמו ויאמר יואב
איביך למשגת וגו׳ ואם שלש
וישלח האלהים מלאך
וברזל לרב
להגדיל ויאמר דוד שלמה
ויכתבם שמעיה וגו׳ ואחז אחז
ובני ישראל למספרם וגו׳
ושרי האלפים
התשיעי וגו׳ לכן ימיני
ויקהל דוד וגו׳ ומקנה
הזהב ובכל כחי הכינתי
ראה ועתה
לכל ולראש לך יי הגדלה
בצל כי גרים אנחנו
ויזבחו ליי זבחים
וישב שלמה על כסא יי
ויאמר אלהים לשלמה יען
לשבתות הנה אני בונה
חטים מכות
סביב סביב ודמות בקרים
עומד על שני עשר וגו׳ שלשה
פונים ושלשה פונים וימה
עגול סביב
את קדשי דויד אביו
ועתה יי אלהי ישראל שמר
לאמר וכל ישר׳ כי לא שמע המלך
צדיקי ויכנעו שרי ישראל
אל שמעיה ונראות יי
האלהים והנה עמנו
הלא הכושים לחיל ולרב
יי מארבים ובעת החלו ברנה
דם לדם וכל ריב
ויתן להם אביהם
ויאמר מלך ישראל אל יהושפט
ועמם מהעמונים
ויבנו לך בה מקדש
ויהי לימים כימים וגו׳ לימים שנים
ואחרי כל זאת נגפו יי
ויהי בעת יביא וגו׳ ליום ביום
כהנים ויבא אחריו עזריה
מעיר לעיר ויהיו הרצים
האלהים כל לבבו הכין
יום ביום ויעשו בני ישראל
חיצונה ואחרי כן בנה
ועליהם מופקדים
להעלות עולות יי ושם יהוידע
הכנו והקדשנו את כל
ויעש בירושלם חשבונות
מלכי ישראל ולא נעשה פסח
וישלח אליו מלאכים לאמ׳ מה לי
השרים ויקונן ירמיה

תהלות

אמרי האזינה יי
כי לא אל חפץ רשע אתה
יתעב יי
ובצע ברך נאץ יי
על מה נאץ רשע אלהים
על כן אודך בגוים יי
כי הושיע יי
עורה למה תישן יי
אודך בעמים יי וחברו
מלתעות כפירים נתוץ יי
הצילני מאויבי אלהי
ואתה יי אלהים צבאות
לשלמי נדרי יום יום
ברכו עמים אלהינו
לא ישמע אדני
ידודן עמים אלהים וחברו
ברוך יי יום יום
האל ולנו אל למושעות
הוא נותן עוז ותעצומות
זכר זאת אויב חרף יי
הלעולמים יזנח יי
ויקץ כישן יי
ודרור קן לה
אשמעה מה ידבר האל יי
אין כמוך באלהים יי
חסין יי אלהי צבאות
איה חסדיך הראשנים יי
אשר חרפו אויביך יי
עד מתי רשעים יי
אודך בעמים יי
רם על כל גוים יי
אהבתי כי ישמע יי
זכרתי משפטיך מעולם יי
רחמיך רבים יי
ערו ערו
אם תקטל אלוה רשע
הלא משנאיך יי אשנא
אל תט לבי לדבר רע
הצילני מאויבי יי
וכל האח האח
אמן אמן דכו׳

איוב

הצעקתו ישמע אל
זה חלק אדם רשע
אך שוא לא ישמע אל
מן הסערה
מן סערה
ואם זרוע כאל לך

משלי

עד מתי פתים
עשה זאת אפוא בני
עד מתי עצל תשכב
להנחיל אהבי יש
ואהיה אצלו אמון וגו׳ יום יום
אשרי אדם שמע וגו׳ יום יום
בית גאים יסח יי
לעלוקה שתי בנות הב הב

רות

שני בניו מחלון
הלהן תשברנה
ורחצת וסכת
כרחל וכלאה

שיר השירים

צרור המור דודי לי
אשכל הכפר דודי לי
תעירו השבעתי
והגפנים סמדר התאנה
תעירו השבעתי
צאנה וראינה
נרד וכרכום
גן נעול
קול דודי דופק
ברח דודי ודמה לך

קהלת

סובב סובב
זה רע בכל אשר נעשה
ועמוק עמוק רחוק מה שהיה

איכה

סלה כל אבירי יי
על אלה אני בוכיה עיני עיני
איכה יעיב באפו
היה יי כאויב
ויחמוס שכו יי בציון
זנח יי מזבחו
חשב יי להשחית
השיבנו יי אליך ונשובה

אחשורוש

בחודש הראשון מיום ליום
ואת פרשנדתא וכל אחיהו
קימו וקבלו היהודים עליהם
אשר נתן המלך ליהודים אשר
וישם המלך אחשורוש ׃

דניאל

נחית ודי חזה מלכא
ונבוכד נצר מלכא שלח למכנש
כפשר כל קבל די רוח
ועל כרי שמיא
הטה אלהי אזנך
יי שמעה יי סלחה
וישם פני לבא כתקף
וישב פניו לאיים ולכף

עזרא

ומה חשחן ובני תורין ודכרין
ואמרין לעלך מלח
ויקבצו כל אנשי יהוד ובנימן ירוש׳
ואקום לילה אני ואנשים
ואצאה בשער הגיא הם פרוצים
ויברך עזרא אמן אמן
שבתי וישוע ובני ושרביה
ויאמר נחמיה הכהן
מהשבי ויעשו כל הקהל
ויקרא בספר תורת יום ביום
חצור רמה גתים
בימים והם ראיתי כיהודהי
דרכים גתות ׃

אלין פתח באתנח וסו׳

פסוק בכתובים

ד״ה

בני שם עילם ומשך
חתת ובני קנז ופדיה ושנאצר
וקנז ובני כלב
אצל ולאצל ששה וחברו
ויוכח ויצא דוד
ויצלח וישב שלמה
הכנו והקדשנו

תהלות

אתח אספרה אל חק
שני רשעים שברת
נתשת האויב תמו
יתר כי הנה הרשעים
לחם הלא ידעו כל פעלי וחברו
ויט שמים וירד
כי תשיתמו שכם
כי תשיתהו ברכות לעד
אתה חטאת נעורי
הלכתי לדוד שפטני
חיי אחת שאלתי
וילך לדוד בשנותו
עלי כי שמעתי
ידעתי ובצלעי
יריבי לדוד ריבה יי
שקר אל ישכחו לו
ארץ כי לא שלום
תחרש ראיה יי אל תחרש
תשברנה כי זרועות וחברו
אתה ואני עני ואביון ב׳ בו
אל תאחר
ארץ בשכך אלהים
דרך זובח תודה
מלח בהצותו את ארם
וכמים הרכבת אנוש
סיני ארץ רעשה
בכסף אם תשכבון
עיני יגעתי בקראי
שקר רבו משערות
ואין חרפה שברה לבי
אהה ואני עני ואביון
תאחר אלהים חושה
בחנמל יהרג בברך

ללכת לא שמרו ברית
השמו כי אכל את יעקב
רעם אענך בסתר רעם
בגלגל אלהי שיתמו כגלגל
אלהי כי טוב יום בחצריך
אלהי שמרה נפשי כי חסיד
שועתי ואני אליך יי
וכסאו לארץ מגרת
הודע למנות ימינו
להשמדם עדי עד
אנחנו דעו כי יי
כים ישם מדבר לאגם
החרש למנצח לדוד
אמילם וכולהון הלתא
ספרתי בשפתי ספרתי
מכל מלמדי השכלתי
שקר יי הצילה נפשי
אליך נשאתי את עיני
מנעורי קדמ׳ רבה צררוני
החסד יחל ישראל
עיני לא גבה לבי
גם בניהם עדי עד
זאת מנוחתי עדי עד
הסכנת ארחי ורבעי
ירושלם תדבק לשוני
בסתר לא נכחד עצמי
מרדפי הקשיבה אל רנתי
תחנוני האזינה אל תחנוני
הללו את יי מן השמים

איוב

מטעל היום ההוא
ואין יחשכו כוכבי נשפו
מבקר לערב יכתו
ירחקו בניו מישע
ישע לשום שפלים
היאכל תפל מבלי מלח
תבעתני וחתתני בחלומות
בלך ענן וילך
כפך מעלי הרחק
בדי שאול תרדנה
יהצני סביב ואלך
הזאת ידעת מני עד
נגו אלי והשמו
ישאהו קדים וילך
כי אמר איוב צדקתי
אבי יבחן איוב עד נצח
תפלחנה תכרענה ילדיהן תשלחנה
ב׳ בו
תוסף שים עליו כפכה
אחד באחד יגשו
על כן אמאס ונחמתי

משלי

לקח ישמע חכם
בטח ושמע לי ישכן
כי לחמו לחם רשע
אולת קצר אפים
יתר לא נאוה לנבל
בנפים התעיף עיניך בו
על שדה איש עצל עברתי
תשבענה שאול ואבדה ועיני
האדם ב׳ בפסוק
וגנבתי פן אשבע וכחשתי
מארץ דור חרבות
תשבענה לעלוקה שתי
מים שאול ועוצר רחם
נחל עין תלעג לאב
ארץ תחת שלש רגזה

חמש מגלות

ותותר ויאמר לה בועז
סכדר אחזו לנו שועלים
תנח אם רוח המושל
למס איכה ישבה בדד
ותען אסתר ותאמר
הסף וימצא כתוב אשר

דניאל

המלצר ויאמר דניאל
תה חונני די הן חלמא
אזל אדין דניאל לביתיה
הודע אזל ולחנניה ב׳ בו
יהודע אדין אריוך
ואמר ענה דניאל קדם
בלטשאצר ענה מלכא כלהו׳ פתח
תנדע ואנא לא בחכמה
כסף הוא צלמא רישיה
חסף ואצבעת רגליא
בה ודי חזיתה רגליא
חסף שקוהי די פרזל
לשיזבותנא הן איתי אלהנא
וידחלנני על משכבי ב׳ בו
יהודענני וכני שים טעם
אמר בלטשאצר רב חרטמיא
יתננה ולך טרדין מן אנשא
נפל עוד מלתא בפום
יצטבע בהשעתא מלתא
עבדת וכל דאירי ארעא
אלף בלשצאר מלכא
קרא מלכא בחיל
עללת מלכתא לקבל
להודעותני וכען הועלו
עליך ואנא שמעת עלך
הב באדין ענה דניאל
יצטבע ומן בני אנשא
ידעת ואנת בריה בלטשאצר
שבחת ועל מארי שמיא
הדרת ולמאניא דיביתיה ב׳ בפסו׳
והשלכה דנא פשר מלתא
רשבת באדין ענו ואמרין
אזל באדין מלכא בשפרפרא
אמר בשנת חדא
תתחכל ולה יהיב שלטן
יבהלנני אהכרית רוחי
יהודענני קרבת על
חברתה ועל קרניא עשר
ותדקנא בן אמר חותא
תאחר יי שמעה
וכל לה בה גבה שנה פמה מנח
עלה טפרה קדמח דכו׳ בין
באתנח בין בספ׳

עזרא

החרבת דייבקר בספר
למכד וכנמא פתגמא
בה ומני שים טעם
בנין אדין כנמא
חדת נדבכין די אבן
עבדו אדין תתני פחת
ודהב ולהיבלה כסף
למעבד ומה די עליך ועל
למנתן ושאר חשחות
הגדתי והסגנים לא
אכלתי גם מיום אשר צוה
לרדת ואשלחה עליהם
ארח כי רבים ביהודה :

נשלם מערכת

אות הפ״א בס״ד

מערכת אות

הצד״י

ב׳ זוגין חד צ׳ וחד וצ׳ וסימ׳

צרת וכני חלאה צרת ·
וצרת לקריהים ושכמה וצרת ·
צמרים ויקם אביה מעל לוחי
צמרים ·
וצמרים ובית הערבה ·

צא

צאני ב׳ וסימניהון

והבנים בני והצאן צאני
עם כלבי צאני ·
וכל יחזקאל דכו׳ בב״א
בתוך צאנו נפוצות :
וצאן ד׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר בחקתי
כצאן ז׳ רפין וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סוף סי׳ לז׳ ·

צב

בצבא ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת מטות ·
וכל צבאם ד׳ וסימניהון
נמס׳ בבראשית
ובישעיה סימן מ״ה ·
הצבאות ה׳ וסימניהון

כי הנני מקים עליכם ·
שמעו והעידו בבית יעקב ·
ויי׳ אלהי הצבאות יי׳ זכרו ·
ויי׳ יי׳ הצבאות הנוגע בארץ
ותמוג ·
מן בני הראש וגו׳ לחדש הראשון
ועיין מה דאקשינן ופרקינן
בערך אדני :
הצבאים ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת מטות ·
בצבאתינו ג׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סי׳ ק״ח ·
צבאם ז׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן ל״ד
וכל צבאם ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר בראשי׳
וישעיה סימן מ״ה :
וצבא ד׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ח׳ ·
שר צבא ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ ח׳
צבאות ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בא ·
לצבא ג׳ א׳ דגש
וסימניהון
כל הבא לצבא צבא ·
יבא לצבא צבא
לצבא על הר ציון בתר׳ דגש ·
צבאות ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
נמס׳ בפרש׳ וארא ·
וצבי ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ראה ·
הצביים ג׳ וסימניהון
ועשה אל קל כרגליו ·
כמי פורכת הצביים וחכרד ·
צביה ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וחד כתיב
א׳ וסימניהון נמסר
ברה״ב ב׳ ריש סימן כ״ד ·

צד

צדה ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בשפטים סימן ז׳ ·
וצדיק י׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ל״ג
ובמשלי סוף סימן כ״א ·
וצדקתו ג׳ וסימניהון נמסר
בתלי׳ סימן קי״א ·
צדקות ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ק״ג ·
צדקת ה׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ח ·
צדקה ומשפט ג׳ וסימ׳ נמסר
בסדר וירא ובתלי׳ סי׳
ל״ג ובמשלי ריש סימן כ״א ·
צדקותינו ג׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סימן
ס״ד ובירמיה סימן נ״א
צדקתך ו׳ וסימניהון

לו והקשבת למצותי ·
וצדקתך לבן מלך ·
הודע בחשך פלאיך ·
משוך חסדיך ליודעיך ·
וצדקתך אלהים עד מרום ·
וצדקתך ירננו ·
הצדיקים ו׳ וסימניהון נמסר
בפרשה וירא ·
וצדיקים ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
נמסר בסוף הושע׳
חלוף אתיהון דצדיקים
תמצא נמסר בתלים
סוף סימן ל״ז :
וצדק ד׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר כי תצא ·
צדקות ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימני׳
נמסר בשפטים סי׳ ה׳ ·

יצדק ד׳ וסימניהון

האנוש מאלוה יצדק ·
ומה יצדק אנוש עם אל ·
וכי יצדק ילוד אשה ·
ואם יצדק מה יתן לך ·
תצדק ג׳ קמצי׳ וא׳ פת׳ וסימ׳
נמס׳ בישעיה סוף סי׳
מ״ג ובאיוב סימן מ׳ ·
צדקיה ו׳ וסימני׳ נמסר בירמיה
סימן כז׳ וסימן מט׳ ·

צה

בצהרים י״ב וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ י״ח ·

הצהרים ד׳ וסימניהון

את משכב הצהרים ·
ויקחו את הפר אשר ·
ויהי כעבר הצהרים ·
וישב על ברכיה עד ·

צו

צוארו ח׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויהי מקץ
ובירמיה

ובירמיה סימן כז׳ ·

צואר ב׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
ענק מצורוניך ·
ל״א הביאו בעבדת ·

עד צואר ג׳ וסימניהון נמס׳
בסוף חבקוק ·

צוהו י׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן ט״ו
ובפרש׳ נח ובד״ה א׳ סימן כ״ד ·

צויתי ה׳ וסימניהון נמסר
בסוף פרשת צו ·

צויתי ה׳ וסימניהון נמסר
בסוף פרשת צו ·

צוה ג׳ וסימניהון נמסר
בהושע סימן ד׳
ובתהלים סימן כ״ד ·

צום ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן מ״ח ·

צויתה וצויתה ד׳ מל׳
וסימני׳
נמסר בפר׳ פנחס ובתלים סימן ק״כ ·

אצוך ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי׳
וסימניהון
אתה הדבר את כל ·
ואתה האזר מתניך ·
וזהו אם תשמע את בתר׳ רפי

מצות ג׳ יחידא׳ וסי׳ נמסר
בתלים בא״ב אות ס׳

מצוך ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי
וסימניהון
כי אם כבקים אשר יבואר ·
שבר ושמעת את כל ·
למען הירא את יי׳ אלהיך ·
בתראה רפי ·

מצוה אתכם י״א וסימ׳ נמסר
בפרשת עקב ·

בכל אשר צויתך ד׳ וסימ
נמסר
בפר׳ תשא ובירמיה סימן נ׳ ·

באשר צוה י״ג וסימני׳
נמסר
בפרשת שמיני ובסוף שמואל ·

מצוך ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי וסי׳
נמסר בפרשת ראה ·

צווי ביד משה׳ וסי׳ נמסר
בסוף פרשת צו ·

ויצום ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויחי ·

ואת מצותיו ג׳ וסימניהון
אחרי יי׳ אלהכם ·
ושמרת את חקיו ·
סוף דבר הכל נשמע ·

מצותי חקותי ג׳ וסימ׳ נמסר
במלכי׳ א׳ סי׳ ט׳ ·

צוני ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת דברים ·

ויצום ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וארא ·

צווי את כל אשר ג׳ וסימ׳
נמסר בפרש׳ תרומה ·

צוער ג׳ מל׳ וסימניהון
על כן קרא שם העיר ·
מעל לוט בצוער ·
ביירא לשבת בצוער ·

צור י׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סימן כו״

על צור ב׳ וסימניהון

מי יעץ זאת על ·
ואתה בן אדם שא ·

בצור ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
ובאיוב סימן י״ט ·

צורם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת האזינו ·

צח

מצחק ג׳ וסימניהון
ותרא שרה את ·
והנה יצחק מצחק ·
כן איש רמה את רעהו ·

לצחק ג׳ וסימניהון
ראו הביא לנו ·
אשר הבאת ·
ויקומו לצחק בתר׳ פת׳ ומלר״ ·

כל לשון צחוק כתיב ש״ן
במב״ כתי׳ צד״י
וכל אורית׳ דכות׳ כתיב צ׳ וסימניהון
נמסר בשפטים סימן ט״ו ·

צי

צידנים ד׳ חס׳ו׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י״ח ·

ציחא ג׳ וכתי׳ א׳ ב׳ מל׳
וא׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בנחמיה סימן ז׳ ·

צצים ד׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סוף סי׳ ו׳ ·

צל

ובצל ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן נ״א ·

כצל ה׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן
ל״ב ובתהלים סימן ק״ט ·

כצל ה׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר
באיוב סוף סימן י״ג ·

בצל י״ב וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ז׳ ·

צללו ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
ובסוף חבקוק ובנחמיה סימן י״ג
ותרגום שם ·

הצולעה ג׳ וסימניהון נמס׳
במיכה סימן ד׳ ·

בצלם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בראשית
ובתלים סימן ל״ט

צם

ויצומו ג׳ וסימניהון
ויצומו ביום ההוא ·
ויקבצו המצפתה ·
תחת האלה דד״ה ·

צמחה ד׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ז ·

צנ

ותצנח ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט״ו
ובשפטים סימן א׳ ·

צע

צעקה ד׳ בנביאים וסי׳ נמס׳
בירמיה סימן כ״ח ·

יצעקו ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן י״ט ·

ויצעקו ז׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן ד׳
ובתלים סימן ק״ז ·

מצער ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וירא ·

בצעירתו ב׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
וישבו לפניו הבכור ·
ומשפחתי הצעירה ·

צפ

צופה ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳
נמסר בתהלי׳ ס׳ ל״ז ·

צופים ג׳ א׳ מל׳ וב׳ חס׳ וי״ו
וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ו׳ ·

צפוי ה׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר ויקהל ·

צפוי נחשת ד׳ בליש׳
וסימניהון
ועשית קרנתיו ·
ועשית בדים למזבח ·
ועשית בדי ·
תהזינה קרנתיו ·

וצפנה ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ואתחנן ·

צפנה וצפנה ח׳ בתור׳ וחס׳
וסימניהון
נמסר בריש פרשת ויצא ·

לפאת צפונה ג׳ בקרי׳
וסימניהון
נמסר ביהושע סימן ט״ו ·

צפנה ה׳ חס׳ בירמיה וסימ׳
נמסר שם סימן ג׳ ·

צפון ב׳ חס׳ וסימניהון
וישובו ויחנו לפני פי ·
וירדפו מצרים אחריהם ·

צפנתי ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים בא״ב
רכתי סימן ב׳ ·

צפנת ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ל״א ·

צפור ט׳ מל׳ וסימניהון
וצוה הכהן ושחט ·
וחטא את הבית ·
תבנית כל בהמה ·
כל צפור טהורה ·
כל צפור כל כנף ·
כי יקרא קן צפור ·
וירא בלק בן צפור ·
ויבאו אל בלעם ·
מסורתא אחרי״תי כל צפור
דאורית׳ חס׳ ב״מב מל׳ וסימניהון
ושחט את הצפור קדמ׳ ·
וחטא את הבית ·
כל צפור דגברי מל׳ ב״מב חס׳
וסימניהון
ויאמר בלעם אל האלהים ·
האזינה עדי בנו ·
וכל נביאים וכתובי׳ בין עופי בין
גברי מל׳ ·

כצפור ג׳ דגשי׳ וסי׳ נמסר
במשלי ריש סי׳ כ״ו

ואת הצפור ג׳ וסימניהון
נמסר
בפרשת לך לך ·

צץ

כציץ ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן מ׳ ·

ציצת ד׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בסוף סדר
שלח לך וביחזקאל ריש סימן ח׳ ·

צק

יצוק ד׳ וסימניהון
וצור יצוק עמדי ·
יצוק נחושה גרמיו ·
ברחץ הליכי בחימה ·
דבר בליעל יצוק בו ·
וא׳ ויצוק כפלח תחתית ·

צר

ויצר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וישלח ·

ויצר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת כי תשא
ובמלכים ב׳ סימן ה׳ ·

הצר ג׳ ב׳ קמצי׳ וא׳ פתח
וסימניהון נמסר בסדר
בהעלתך ובמגלה סימן ז׳ ·

צררו ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סימן קמ״ד ·

צר לי באד ג׳ וסימניהון
ופלשתים נלחמים ·
נפלה נא ביד יי׳ ·
ויאמר דוד אל גד דד״ה ·

צרויה ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן י״ד ·

הצרעה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת עקב ·

צרעת הוא ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ שמיני ·

צורף ד׳ חס׳ וסימניהון נמס״
בישעיה ריש סי׳ מ״א ·

צרפתה ב׳ וסימניהון
קום לך צרפתה ·
ויקם וילך צרפתה ·

נשלם אות
הצדי בס״ד

מערכת אות
הקוף

ה' זוגין משמשין חד ק' וחד וק' ולית דכו' וסימניהון

קשתי את קשתי נתתי בענן ·
וקשתי בכודי חדש עמדי ·
קיטר וישקף על פני סדם ועמורה ·
וקיטר אש וברד שלג וקיטר ·
קלוי ואם הקריב מנחת בכורי ·
וקלוי ויאכלו מעבור הארץ ·
קטב הנה חזק ואמיץ לה' כ' רם
וקטב בז רעב ולחמי רשף ·
קובע וילבש שאול דוד בדיו ·
וקובע ובאו עליך הצן רכב ·

מ"ו דמשמשין קה בסוף תיבותא וסימניהון

אשרקה ל' להם ואקבצם ונתתי ·
ואצעקה ל' קולי אל אלהי ואצעק ·
מחקה ל' ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות ·
ואדקה ל' כדנה תמרון להון אלהיא ·
בוקה ל' ומבוקה ל' ומבלקה ל' ג' בפסו' ·
לפוקה ל' ולא תהיה זאת לך לפוקה ·
וזעקה ל' ותלך הלך וזעקה ·
חזקה ל' בגרם נשמע ·
נשקה ל' ואש נשקה ב' עקב ·
בדפקה ל' ויחנו בדפקה ·
מדפקה ל' ויסעו ·
במתקה ל' ויחנו במתקה ·
ממתקה ל' ויסעו ·
דבקה ל' ולשנם לחכם ·
העמקה ל' כה אמר ה' אלהים ·
לרחקה ל' ויאמר אלי בן אדם ·
אשקה ל' אשקהנא לאבי ·
והאנקה ל' והכח והלטאה ·
בצקה ל' שמלתך לא בלתה מעליך ·

קב

ויקבצו ג' וסימניהון נמסר בשמואל א' ר"ס כ"ה ·
הקבצו ד' וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ"ה וביחזקאל סימן ט"ל ·
קברתה ד' וסימניהון נמסר בפרש' וישלח ·
קברת ג' ב' הס' וא' מל' וסימני' נמסר פ' וישלח ·
בקבר נ' דגשי' וסימניהון בלשון ארמי מיהיא בקברהון משתעין וביאורם נמסר בפרש' חקה ובתלים סימן פ"ח ·
קברו ג' וסימניהון נמסר בפרש' חיי שרה ·

קבורת מלכים דדה"

שלמה ויקברהו בעיר דוד ·
אביה ויקברו אותו בעיר דוד ·
יותם ויקברו אותו בעיר דוד ·
רחבעם ויקבר בעיר דוד ·
אסא ויקברהו בקברותיו ·
יהושפט ויקבר עם אבתיו בעיר דוד
יהורם ויקברהו בעיר דוד ·
אחזיהו וימיתהו ויקברהו ·
יואש ויקברהו בעיר דוד ·
אמציה ויקברו אתו עם אבותיו בעיר יהודה ·
עזיה ויקברו אתו עם אבותיו בשדה הקבורה ·
אחז ויקברוהו בעיר בירושלם
יחזקיהו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד ·
מנשה ויקברוהו ביתו ·
יאשיהו ויקבר בקברות אבותיו

אל קבר ג' וסימניהון
וישא המלך את קולו ·
ותשב ותאכל לחם ותשת ·
כי זה זה יבא לירבעם ·
ותקבר ג' בתורה וסימני' נמסר בפ' חקה ·
קבור ד' מל' בלישני' וסימניהון
במבחר קברינו ·
לא· תלין נבלתו על העץ ·
באין מקום לקבור ·
סביבות ירושלם ואין קובר ·

קד

קדמו ה' וסימניהון נמסר בפרשת כי תצא ובנחמיה ריש סימן י"ג ·
קדימה ז' בליש' וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש סימן מ"ח ·
קדקדו ג' וסימניהון ·
ובאבשלום לא היה ·
ויד את איוב בשחין ·
ועל קדקדו חמסו ירד ·
וקדר ג' וסימני' נמסר סוף פרש' חיי שרה ·
הקדמני ג' חסרי' וסימניהון נמסר פ' לך לך ·
קדשי הקדשים ד' בלישני' וסימניהון נמסר בפרשת אמור ·
קדש קדשים הוא ו' וסימ' נמסר סוף פרשת תצוה ·
קדשיו ג' וסימניהון נמסר בפרשת נשא ·
קדש קדשים ה' בנביאים ובכתובי' וסי' נמסר בפרשה תרומה ·
למקדש ג' דגשי' וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מה' ·
נקדש ג' רפי' וסימניהון נמסר בפרשת קרח ·
קדוש יג" חסרים וסימניהון נמסר בפרשת תצוה ובפרש' נשא ·
קדוש ג' חסרי' וסימניהון נמסר בתהלים ס' ס"ה ·
יקדיש ג' חסרי' בליש' וסימני' נמסר בישעיה סימן כ' ·
הקדשתי ו' וסימני' נמסר בפרשת במדבר ובד"ה ב' סוף סימן ז' ·
הקדוש ו' מל' וסימניהון נמסר בפ' קרח ·
קדשידם ג' וסימניהון
ובמצנפת בד יצנף ·
אך בכור שור או בכור ·
ואכלו אתם אשר כפר ·
התקדשו ג' קמצי' וסימניהון נמסר ביהושע סימן ג' ·
ולקדוש ג' וסימניהון
הן גוי לא תדע ·
כי ליי' מגננו ולקדוש ·
כי לי איים יקוו ·
וא' לקדוש אם תשיב משבת ·

קה

הקהל ג' וסימניהון נמסר בפרשת צו ·
וכל קהל ג' וסימניהון נמסר במלכים א' סימן ח' ·
בקהל ד' דגשים וסימניהון נמס' סוף ספר שפטי' ובאיכה א' ב' קרבא וסי' בלשון ארמי ניכק נצלי דסגין אתפקדית ·
הקהתים ג' וסימני' נמסר בד"ה ב' סימן ד' ·
וקהת ומררי ב' וסימניהון
ואלה שמות דוארא ·
ויהיו אלה בני לוי דוידבר ·

קו

קו ג' כתיב קוה וסימ' נמסר במלכים א' סימן ז' ·
לקולם ג' חסרים וסימני' נמסר בפרש' קרח ושמואל א' סימן כח" ·
קלות ו' כתובי' כן וסימניהון נמסר בתלים סימן צ"ג
קלת ד' כתיב כן חס' דהס' והם נמסר בפ' וארא ·
קולו ובקולו ו' חס' בכתי' ובכתו' וסימ' נמסר בתלים ס' צ"ה ובדניאל סי' ט' ·
בקולכם ב' חסרי' וסימניהון
ולא האזין אליכם ·
והנה שמעתי בקולכם ·
קול ו' חס' וסימניהון נמסר בפ' תלדות ·
קולינו ד' ג' מל' וא' חס' וסי' נמסר בפרש' חקת ·
שמיעה לקול יז פי' הגזרה קשורה עם למר"ד וסימניהון נמסר בתלים סי' נ"ח ·

אמר המעתיק חזיכא מכו יא ביני כוסחי ספרי המסרה וגם בספרי המקרא הי מכייהו מן סמיכת קול קשור עם למ"ד בקצת ספרי מסרה תני י"ז ובקצת י"ח וי"ט וי"ו אמנם ברוביהו תני י"ז הכהו דמסרינן ב בתהלות סי' כ"ח ותיהו תמן מסרינן י"ח והכהו דמסרי י"ז מסמטי פסו' וישמע לקולם דויפרצו בו עבדיו ואכן תסרי ליה דבקצת ספרי מסר' מסרי' ליה גבי הכך ותו דבכל ה הספרים שלנו הוא קשור עם למ"ד והכהו דמסרי יטעתו גבי הכך פסו' ולא סמעתי לקול מורי וקמה דבכל הספרים שלנו הוא בקול ולאוכחא כמאן לית לן דמו עכ"ל :

נשאו קולם ד' חס' את וסימ' נמסר בשפטים סימן כא" ·
בקול י' וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן א' ·
וקוץ ג' וסי' נמס' בפרש' בראשית וביחזקאל סו' סימן כח" ·
קוצים ד' ב' מל' וב' חסרי' וסימ' נמסר בישעיה סי' לג" ·

קט

קטן ה' קמצי' וסימ' נמסר סוף פרש' תלדות ובד"ה א' סימן יב' ·
ויקטר ד' וסימניהון נמסר בפרש' פקודי ·
קטרת סמים ה' בקרי' וסי' נמס' בפרשת פקודי ·
ומקטיר ג' וסימניהון נמסר במלכים א' סימן ג' וירמיה סימן לג" ·

קי

קיטור ד' ביהדין וסימני' נמסר בפרש' וירא ·
קירותיו ד' ב' חס' וב' מל' וסי' נמסר פ' תצוה ·
על הקיר ג' וסימניהון
ואבואה ואראה ·
ותוסף אל הזנותיה ·
באשר ינוס איש ·

קל

קלו ד' וסימניהון נמסר פר' נח ·
וקלו ג' וסימניהון נמסר בשמו' ב' סוף סימן יז ·
ויקלל ד' וסימניהון נמסר בפ' אמור ·
קללת ג' וסימניהון בפרש' כי תצא ושפטי' סי' ט' ·

קם

ויקם ד' וסימ' נמסר במלכי' א' סי' י"א ובתהלים סי' מ' ·
הקימותי ג' וסימניהון נמסר בפרש' נח ·
הוקם ג' ב' מל' וא' חס' וסימניהון נמסר בפ' פקודי וירמיה סימן לה" ·
ויקימו ג' וסימניהון
ויקימו עליו גל אבני' ·
ואת מלך העי תלה ·
ויקימו להם בני דן את הפסל ·
יקם ג' וסימניהון
ויאמר לה אלקנה אישה דעשי דטוב בעיניך ·
ויאמר

ויאמר ירמיהו הנביא׳

יקם סערה לדממה ׃

קום ב׳ חס׳ וסימניהון

קם קדש את העם ׃

יאמר יי׳ אל יהושע ׃

קום ט׳ ר״פ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ז׳ ויונה ריש סימן ג׳ ׃

יקומון ז׳ וסימניהון נמסר בפ׳ וזאת הברכה ודניאל סימן ז׳ ׃

והקמות ב׳ חס׳ וסימניהון

לך אבני׳ גדולות

והקמת את המשכן ׃

היקום ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת נח ׃

קמה ה׳ מלעיל וסימניהון

והנה אנחנו באלמי׳ ׃

ונשמע וימס לבבינו ׃

ועינו קמה משיבו ׃

קמה כל המשפחה ׃

כי קמה על בבל דסוף ירמיה ׳

וא׳ וקמה בידך ׃

ולא יקום ד׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ח׳ ׃

יקמו ז׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מטות ׃

יקומו ג׳ מל׳ כתורה וסימני׳ נמסר בפ׳ כי תשא ׃

אקומה ג׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ג׳ ובשיר השירים סימן ג׳ ׃

והקימותי ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן יז״ ׃

קומה ב׳ מלרע וסימניהון

קומה יי׳ ויפוצו אויביך ׃

קומה יי׳ אלהים לנוחך ׃

וכל ההלות דכו׳ בב״א

ואקומה בעזרתי ׃

אקים ו׳ וסימ׳ נמסר בשמו׳ א׳ סימן ג׳ ובסוף עמוס ׃

יקם ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כח״ ׃

והקימתי ו׳ כתובי׳ כן וסימני׳ נמסר בפ׳ בחקתי ׃

קומו ונעלה ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ ו׳ ׃

קמואל ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא ׃

המקומות ג׳ כתובי׳ כן וסי׳ נמס׳ בשמואל ב׳ סימן יז״ ׃

ומקום ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ס׳ ותלי׳ סימן כ״ו וקהלת סי׳ ג׳ ׃

על מקומו ב׳ וסימניהון

איש על מקומו יבא ׳

והתבוננת על מקומו ׳

למקומו ג׳ חסרי׳ וסימניהון

כל אוריתא וכל שופטים ׃

וישק המלך לברזלי ׃

אל מקום ט׳ וסימניהון נמסר בערך אל ׃

אל מקום אחד ג׳ וסימני׳ יקוו המי׳ ׳

הכל הולך אל מקום אחד ׃

הלא אל מקום אחד הכל הולך ׃

קומתו כל אוריתא חסרי׳ וכל קריאה מל׳

במ״א על כן גבהה קומתו ׳

בכל מקום ד׳ וסי׳ נמס׳ בס׳ ראה ׃

מקמו ו׳ חסרים בלישנ׳ וסימ׳ נמסר ריש עזר׳ ׳

ויקומו ט׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בריש סדר קרח ובשמואל א׳ סימן כ״ג ׃

מקום טהור ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא ׃

על מקום ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר מצורע ׃

קמץ

ב״ב מלין קמצין בתר זרקא וסימ׳ נמסר בויקרא ׳

כ״ה מלין קמצי׳ וסימניהון

ענה אם ענה תענה אתו

מרבה רגלים ׃

לסרבה המשרה ׃

מקרה לילה ׃

ונעשה את הדבר הזה דגבעוני׳ דיהושע ׳

הראה אל אחאב ׳

תהיה אל ההיה לי למחתה ׳

מזרה יש׳ יקבצנו ׃

ותקרא אתם דירמיה ׳

תאכה בני אם יפתוך חטאים ׃

מלוה יי׳ חונן דל ׃

מחסה ויעה ברד ׳

מרעה עדרים ׃

ומצוה נגיד ומצוה לאומים ׃

תראה וכאשר תראה תעשה עם עבדך דדניאל ׃

הזה עליהם מי חטאת ׃

משה בעל משה ידו אשר ישה

העלה בחנכה העלה ׃

העביר למה העברת העביר ׳

יישר והוא יישר ארחתיך ׃

ילד מה ילד יום ׳

כהן ולא יעשה כהן ׳

ועד ואנכי הוידע ועד כן כתו׳

חבל בטרם תחיל ילדה ׃

פתח דכריך יא״ר ׃

וחלופי׳ ה׳ זוגין דפשטין צכחר וסימני׳ נמס׳ ביחזקאל סי׳ ו׳ ׃

א״ב מן חד חד קמץ בזקפ׳ וסימניהון נמסר בריש ויקרא ׃

יו׳ זוגין מן ב״ב קמץ וסימ׳ נמסר בריש ספר במדבר סיני והרגום שם ׃

א״ב מן חד חד מן תרין אתו׳ דלוג קמץ וסימניהון ׃

אט ל׳ קמץ באשורו אחזה רגלי ׳

בל ל׳ קמץ אדין מלבא כדי מלתא שמע ׃

גב ל׳ קמץ ותבני לך גב ׃

דש ל׳ קמץ וישב ארנן וירא את המלאך ׳

הה ל׳ קמץ בן אדם הנבא ואמרת הילילו ׃

זע ל׳ קמץ ויצא המן ביום ההוא שמח ׃

חת ל׳ קמץ ויבאו האנשים על הנשים ׃

טל ל׳ קמץ אני ישנה ולבי ער ׃

טח ל׳ קמץ לא ידעו ולא יבינו ׃

יד ל׳ קמץ לכו ונשובה אל יי׳ ׃

כף ל׳ קמץ ויוצא את בן המלך דמלכים ׃

לן ל׳ קמץ ותעבר המנחה על פניו׳

בך ל׳ קמץ ואם כך הוא בערבך ׳

מן ל׳ פתח ישוב לפני אלהים ׃

מר ל׳ קמץ דרכך ומעלליך עשו אלה לך ׳

נס ל׳ פתח נא את עבדך ׃

סג ל׳ קמץ כלו סג יחדו נאלחו ׃

שד ל׳ קמץ לכן הנני שך את דרכך בסירים ׳

פס ל׳ קמץ בה שעתא נפקו אצבען

צץ ל׳ קמץ הנה היום הנה באה ׳

קץ ל׳ קמץ כי בטרם ידע הנער ׃

קט ל׳ קמץ ולא בדרכיהן הלכת ׳

רר ל׳ קמץ וזאת תהיה טמאתו בזובו ׃

טר ל׳ קמץ שגיון לדוד אשר שר ליי׳ ׃

הו ל׳ קמץ ויאמר אליו עבור בתוך העיר ׃

קן

קנו ג׳ וסימניהון נמסר בחבקוק סימן ב׳ ׃

קנך ג׳ וסימניהון נמסר ריש עובדיה ׳

קניתי ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בראשית ׃

ויקן ד׳ וסימניהון נמסר סוף שמואל ׃

קנה ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בהר סיני ׃

קונה ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ז׳ ובמשלי סימן כ׳ ׃

קנוא ד׳ ב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר סוף יהושע ובריש נחום ׃

קני ד׳ כתיב י׳ וסימניהון

וששה קנים ב׳ בו ׳

וחברו דויקהל ב׳ בו ׃

בקנה ג׳ רפין וסימניהון

עלות בקנה אחד ׃

ויישן ויחלום שנית ׃

בקנה אחד כפתר ׃

הניג׳ דמשכנ׳ תניינ׳

ויקונן ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סי׳ א׳ ׃

קינה אל ג׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סי׳ יט׳ ׳

קעילה ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ג ׃

קץ

ולקץ ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן יא״ ׳

ואין קצה ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ב׳ ׃

ועד קצה ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ואתחנן

קצוי ארץ ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימ׳ כו״ ׃

ויהי מקצה ה׳ וסימניהון בערך ויהי ׳

אל קצה ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח וביהושע סימן יח״ ׃

ולמקצת ב׳ קמצי׳ וסימניהון

ולמקצת הימים ׃

ולמקצת ימים עשרה ׳

וא׳ ומקצת כלי בית ׃

ותקצר ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ חקה ובשפטים ובזכריה סימן יא״ ׳

מקצה הארץ ועד קצה הארץ ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ראה ובירמיה סוף סי׳ כה״ ׃

קוצר ב׳ מל׳ וסימניהון

ובעמיר באחרי הקוצר ׃

שלא כלא כפו קוצר ׃

הקוצרים ב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר ברות ריש סימן ב׳ ׃

תקצור ג׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר בהר סיני ׃

יקצור ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן כב״ וקהלת סימן יא״ ׃

יקצרו ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע סי׳ ח׳ ותלי׳ סימן קכו׳ ׳

קצירו ג׳ וסימניהון

ולחרוש חרישו ולקצור קצירו ׃

וממעל ימל קצירו ׃

אשר קצירו רעב יאכל ׃

קר

ויקרא ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סי׳ יח״ ׃

ותקראנה ג׳ בתו׳ ה׳ וסי׳ נמסר בפרשת שמיני ׃

יקרא כא׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן יט״ ׳

לקראתך ד׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ שמות ובמלכים ב׳ סוף סימן ה׳ ׳

וקראתם ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בפ׳ אמור ׃

ותקרא את שמו י׳ וסימ׳

טת וידע אדם עוד את ׃

גד ותאמר לאה בגד ׃

אשר ותאמר לאה באשר ׃

זבולן ותאמר לאה זבדני ׃

יוסף ותקרא את שמו יוסף ׃

אונן ותהר עוד ותלד בן ׃

שלה ותסף עוד ותלד בן ׃

שמשון ותלד האשה בן ׃

שמואל ויהי לתקופת הימים ׃

שלמה וינחם דוד את בת שבע ׃

ויקרא שמו ו׳ חסרי׳ את וסימ׳ נמס׳ בפר׳ וישלח ׃

סימן כל דסמיך לותהר

ותלד והקרא במ״ג ויקרא וס׳ ׃

ויקרא את שמו ער ׃

ויקרא את שמו גרשם ׃

בריעה כי בריעה ע״ב סימן

ויקרא שמה ג׳ וסימני׳ נמסר בשפט׳ סי׳ א׳ ׃

קראה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ויצא ׃

קורא ו׳ וסימניהון נמסר בישעיה סו׳ סימן נח׳ ׃

קורא י׳ מל׳ וסימניהון

עין הקורא אשר בלחי ׃

וינתעו אבות הסיפים ׃

קול קורא במדבר פנו ׳

אין קורא בשמך אלהי ישעי׳ עושה

עושה בימה ·
למען ירוץ קורא בו ·
ושלום בן קירא ·
וקורא בזימנה ·
ההם אל תהום קורא ·
ואין קורא מהם ·

ויקרא את שם ד׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בהעלתך ·

וקראת ד׳ רפין וסימ׳ נמסר בישעיה סימן ז׳ ·

וקרא ד׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן י״ג ·

קרוא ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ס׳ ג׳ ·

הקריב ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תצוה ·

הקרב ח׳ וסימניהון נמסר בפ׳ קרח ובמלכים א׳ סימן ד׳ ·

קרובו ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפ׳ תשא ·

ויקרב ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ שמיני ובירנה׳ ·

קריבה י׳ חסרי׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ויקרא ועז׳ סימן ו׳ ·

קרובה ג׳ וסימניהון

הנה נא העיר הזאת ·
אל תרחק ממנו כי צרה ·
מחתה קרובה ·

בקרובי ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ שמיני ·

ובקרבו ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט״ו וירמיה סימן ט׳ ובמשלי סימן כו״ ·

בקרבי יא וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט׳ ·

ויקרב י״א וסימניהון נמסר בפרש׳ בלק ·

קרבים ג׳ בליש׳ וסימניהון נמסר ב׳ חזקאל סוף סימן ם׳ ·

והקרבון ג׳ וסימניהון

ותקרבון ותעמדון תחת ·
והקרבון אלי כלכם ·
והקרבון אלי כל ראשי ·

קרב ד׳ קמצין וסימניהון

ליום קרב ומלחמה ·
הפכו ביום קרב ·
ביום הלחמו ביום קרב ·
עבדו קרב עם קדישין ·

קרבן ה׳ קמצי׳ וסימניהון בלשון ארמי בר נשא דאקרב בעירא קמי תרעא וביאורם נמסר בפרש׳ ויקרא ·

והקריבו ג׳ ומל׳ וסי׳ נמסר בפרשת ויקרא

וקרוב ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן יד״ ויחזקאל ריש סימן ל׳ ותילים סי׳ ע״ה ·

מקרב עמו ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ אחרי מות ·

קרובים ה׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כ״ג ובמגלה סימן ט׳ ·

ז׳ פסו׳ אית בהון קרובים ורחוקים וסימניהון

מאלהי העמים אשר ·

ומליך ששך ישתה ·
לך י״י הצדקה ולנו בשת ·
ויכתב מרדכי את ·

מקרב עמה ג׳ וסימני׳ נמסר כפר׳ אחרי מות ·

הקרוב ה׳ חסרי׳ וסימניהון

ואם ימעט הבית ·
כי אם לשארו הקרב ·
ובא גאלו הקרב ·
ונתתם את נחלתו ·
והקרב אליו כרשנא ·

קרדומות ג׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ט׳ ובתלים סימן ע״ד ·

הקרחים ג׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ד׳ ·

בקרי ד׳ וסימניהון

ואם כזאת לא תשמעו ·
והלכתי אף אני ·
אף אני אלך עמם ·
והתודו את עונם ·

קרנות ד׳ מלא׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויקרא ·

קש

והקשיבו ד׳ וסימניהון

שמעו זאת הכהנים ·
שמעו איים אלי ·
שמעו בנים מוסר אב ·
ועתה בנים שמעו לי ·

קשה הקשה ה׳ וסימני׳ נמסר סוף פרשת וילך

קשיוה ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ וישלח וסוף איוב ·

תקשו ג׳ וסימניהון

וערפכם לא הקשו ·
ועתה אל תקשו לבבכם ·
אל תקשו לבבכם כמריבה ·

נשלם ערך הקוף בס״ד

מערכת אות הריש

ט׳ זוגין משמשין חד ר׳ וחד ור׳ ול׳ דבו וסימניהון

רוק תעכוני רוקו בני ·
ורוק גוי נתתי למכים ולחיי ·
רחק ויאמר ה׳ יען כי נגש ·
ורחק ה׳ את האדם ורבה ·
רות כי אם החרש החרישי ·
ורוח ויתן ביד עבדיו עדר ·
רמיו חזה הוית עד די כרסון ·
ורמיו באדין גובריא אלך כפיתו ·
רמו ואם מלכא והוו גבריא
ורמו באדין מלכא אמ׳ והתיו ·
רומי בני אפרים נשקי רומי ·
ורובה בקול פרש ורומה קשת
רציתם כי לא בחרבם ירשו ארץ
ורציתם וידברו אליו לאמ׳ דד״ה ·
רותה כי רותה בשמים חרבי ·
ורותה וירדו ראמים עמם ופרים
רפאתים ואנכי תרגלתי לאפרים
ורפאתים הנני מעלה לה ארוכה ·

ד׳ מלין כתיב ר׳ וקרינן ד׳ לית וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סי׳ לא״ ·

מלין דמשמשין ר״ה בסוף תיבותא וסימניהון

לטהרה ואנשי תמיד יבדילו ·
ליסרה ויספתי ליסרה אתכם שבע
נגרה עיני נגרה ולא תדמה ·
סתרה יהי עליכם ·
וטהרה ואם לא תמצא ידה די שה ·
קטורה ישימו קטורה באפיך ·
בוערה באפה ·
נעצרה והמגפה נעצרה ·
אגורה באהלך עולמים ·
הברה והבור רק אין בו מים ·
מהרה קרוב איד מואב ·
צעירה ויעבר יורם צעירה ·
נעדרה אחת מהנה לא נעדרה ·
לחברה וארח לחברה עם פועלי
חפרה בושה אימכם ·
טערורה ובנביאי ירושלים ·
ומהעזרה הקטנה עד העזרה ·
אורה ליהודים היתה אורה ·
ונעכרה ושמתיה ביד מוגיך ·
פרה אדמה תמימה ·
כטהרה בן אדם אמר לה את ·
ותחברה בחבר ובזפת ותשם
ארורה האדמה בעבורך בעצבון
הארורה ויבא ויאכל תשת ·
ופרה ורב תרעינה יחדו ·
והפרה והעזים ·
כפרה כי כפרה סררה סדר יש׳
בקרה ואין כסות בקרה ·

רא

המראה ד׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן י׳ ·

לראות ג׳ ומל׳ וסימ׳ נמסר כפר׳ כי תשא ·

ראו ד׳ ב׳ כתוב׳ בן וב׳ כתובי׳ ה׳ וסימניהון נמסר כפר׳ תולדות ובשמו׳ א׳ סימן א׳ ·

במראות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויגש ויחזקאל ריש סימן מ׳ ·

להראות ד׳ מל׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ הזריע ובשמואל א׳ סימן א׳ וביחזקאל סימן כ״א ·

וירא ד׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ שמיני וביחזקאל סוף ס׳ י״ט ·

ולראות ג׳ וסימניהון נמסר בקהלת סימן ג׳ ·

מראיהן ד׳ כתו׳ ן׳ וסי׳ נמס׳ בסדר מקץ ובריש יחזקאל ·

ואראה ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא ובפ׳ שמות ובשמואל א׳ סימן ב׳ ·

וראיתי יב׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ריש סימן יט״ ובדניאל סימן יב״ ובקהלת סוף סימן ג׳ ·

הראיתם ג׳ ודגשים וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סוף סי׳ י׳ ·

להראות ג׳ ומל׳ וסימניהון נמסר בסדר דברים ובמגלה סימן א״ ·

לראת ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר פרשת בא אל פרעה ·

ויראו ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן כב״ ובתהלים סימן יח״ ·

וראיתה ב׳ מל׳ בתורה ונבי׳ וכל כתובים דכו׳

מל׳ במ״ה חס׳ וסימניהון נמסר בתלים ס׳ ל״א ובמשלי ס׳ כו״ ובדניאל סי׳ ח׳ ·

הראות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר פ׳ ואתחנן ·

ונראה ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ תזריע ובירמיה סו׳ סימן יג״ ובמשלי סוף סימן כו״ ·

ויראה ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן יז״ ובמלכים ב׳ סימן ה׳ ·

יראה יג״ וסי׳ נמסר בפרשת בא ובתלים סימן פ״ד ·

וראה ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בפרש׳ תרומה ·

ראו ד׳ ב׳ בו״ו וב׳ בה״א וסימ׳ נמסר פרש׳ תולדות ·

ראוך ג׳ וסימניהון נמסר בסוף חבקוק·

וראהו הכהן ה׳ וסי׳ נמסר בסדר תזריע

במראה ה׳ וסימני׳ בסדר בהעלתך ·

וארא ה׳ בספר יחזקאל וסימ׳ נמסר שם בריש ס׳ פ׳ ·

יראו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת תשא ומלכים א׳ סימן ח׳ ·

וירא ג׳ רפין וסימני׳ נמסר באיכה א״ב ג׳ ·

ולא יראה ו׳ וסימניהון נמסר בתלים סוף סימן פ״ט ובאיוב סימן כב״ ·

נראה ה׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ה׳ ובירמיה סימן כב״ ·

ראי ו׳ וסי׳ נמסר בפרשה לך לך ובאיוב סימן ז׳ ·

בראותם ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת בשלח

ויראו ג׳ רפין וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ו׳ ·

למראה ד׳ ב׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן כג׳ ·

ראייה על ו׳ וסימני׳ נמסר ריש אחרי מות ·

מראינו ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בנחום סי׳ ג׳

במראה ה׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בהעלתך וביחזקאל סימן ח׳ ·

ומראה ז׳ קמצי׳ וסימניהון נמס׳ סוף משפטי׳ ויחזקאל סימן י׳ ודניאל סימן א׳ ·

ראוך ג׳ וסימניהון

ראוך יחילו הרים ·
ראוך מים אלהים ב׳ בו ·

ירא ד׳ מנהון מלרע וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמות ובאיוב סימן ד׳ ·

ולראובני ולגדי ב׳ וסימני׳

נתתי מן הגלעד ·
ולחצי שבט המנשה ·

ראמת ג׳ כתו׳ בן וסימניהון נמסר בפ׳ ואתחנן וביחזקאל סימן כח״ ·

רמות ז׳ וסימניהון נמסר בד״ה ב׳ סימן כב״ ·

ראמות ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן כח״ ·

ואת ראמות ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן כ׳ ·

ראמים ג׳ וסימניהון

ומקרני

מערכת אות הריש

ומקרני ראמים עניתני •
וירדו ראמים עמם •
לבנון ושריון כמו בן ראמים •

הראש לח"ו וסימניהון
וערכו בני אהרן •
ואת האיל נתח לנתחיו •
ואת העולה המציאו •
נתק הוא צרעת הראש •
ויצא המשחית ממחנה •
ויהי דוד בא עד •
ויקח רב טבחים את דמלכי'
וחברו דירמיה •
כי במקום אשר יפנה •
הראש ושער הרגלים •
אשר יפנה הראש דיחזקאל •
זקן ונשוא פנים הוא •
בשמן הטוב על •
על אדו הראש •
בן אבישוע בן פנחס דעזרא
יעיאל וזכריהו •
יואל הראש ושפם המשנה •
הראש אח עזר ויואש •
עזר הראש עבדיה •
ואחיהם שלום הראש דוהשערי'
שלום •
אסף הראש ומשנהו •
בני לעדן הראש יחיאל •
שבואל הראש •
ויהי יחת הראש וזיזה •
רחביה הראש •
והנה אמריהו כהן הראש דד"ה
ויקרא המלך ליהוידע דד"ה •
ויהי בעת יביא את דד"ה •
ויפן אליו עזריהו כהן דד"ה •
ויאמר אליו עזריהו הכהן •
בני יצהר שלמית הראש •
בני חברון יריהו הראש •
בני עוזיאל מיכה הראש •
רחביהו הראש •
וללוים אבות הראש •
לחברוני יריה הראש •
שמרי הראש •
מן בני פרץ הראש •
וא' הראש כלב אנבי •

אמר המעתיק בכסחא רמסר' דהות קדמי הוה כמסר הראש לב' וכד מ מכיכא לון הוו לב' וכד כחיתנ' למכיי' אשכחנא דאיכון טפי וטפי ואכן מ מסריכן לון כפום מה דאשכחנא בקריאה ואיכון לא עכ"ל •

בראש ג' קמצי' וסימניהון
אז נתן דוד בראש •
והנה עמנו בראש •
וא' בראש משפט •
ושאר' בראש בשבא ואינון לה"

לראש כ"ד וסימניהון
התיינה לראש יוסף
כי מטה אחד לראש •
ותנך יי' לראש •
תבואתה לראש יוסף •
רחם רחמתים לראש •
מי האיש אשר יחל •
והיית לנו לראש לכל •
אנכי אהיה לכם •
איתי עליכם לראש •
תשימני לראש גוים •
תשמרני לראש גוים •
כי הפכתם לראש משפט •
היתה לראש פנה •
ברכות לראש צדיק •
הוו צריה לראש •

קומי רני בלילה •
והיה לראש ולשר •
ויעל בראשונה יואב דד"ה
ב' כו •
ולחוסה מן בני מררי •
וישימהו אביהו לראש •
ויעמד לראש רחבעם •
והמתנשא לכל לראש •
ויביאם לראש הסלע •
כראש אינון לה" •

מראש י"ד וסימניהון
כי מראש צורים אראנו •
אשכיר חצי מדם •
ותאר הגבל מראש ההר אל
מעין מי •
הלא הגד מראש לכם •
קרא הדורות מראש •
מי הגיד מראש ונדעה •
מראש הרים יצוחו •
לא מראש בסתר דברתי •
מראש ינקתיו •
מראש הסלע וכלם נבקעו •
מעולם נסכתי מראש •
תשורי מראש אמנה ב' בו •
את הכל עשה יפה בעתו •

וראש ב' ומב לישני
וסימניהון
גרא ונעמן אחי וראש •
זכור עניי ומרודי לענה •
ושאר' וראש בשבא ואינון י"א •

ראשי כ"ה וסימניהון
סלי חרי על ראשי •
והעוף אוכל אותם מן הסל •
את שבע מחלפות ראשי •
מורה לא עלה על ראשי •
ויאמר אל אביו ראשי ב' בו •
כי שלח בן המרצח •
מי יתן ראשי מים ועיני •
ויקחני בציצת ראשי •
מגן בעדי כבודי •
דשנת בשמן ראשי •
ועתה ירום ראשי •
ואפרים מעוז ראשי •
וחברו •
עצמו משערות ראשי •
רבו משערות ראשי •
יהלמני צדיק חסד •
וצדקתי לא אשא ראשי •
אחבירה עליכם •
ויסר עטרת •
בהלו נרו עלי ראשי •
וחייבתם את ראשי למלך •
ואמרטה משער ראשי •
צפו מים על ראשי •
שמאלו תחת לראשי קדמאה •

ראשם י"ד וסימניהון נמסר
בפ' במדבר סיני •

בראשו י"ד וסימני' נמסר
סוף פ' ויקרא
וביחזקאל סימן י"ז •

ראשה ו' וסימניהון נמסר
בפרש' ויצא •

וראשו ד' וסימניהון נמסר
ריש פ' ויצא •

ראשי ד' וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ג' •

מראשותיו ח' ה' מל' וג' חס'
וסימניהון נמסר
בפרשת ויצא •

ראשיכם ז' וסימניהון נמסר
בפרשת שמיני
ובישעיה סי' כ"ט ובתלים סימן כ"ד •

לראשי ג' וסימניהון
אלה בני ישר' •
וימצאו מן בני אלעזר •
במחלקות השערים •

ראשיהם י"ג וסימניהון נמס'
בפרשת ויקהל
וביחזקאל סימן ל"ב •

לראשי ד' וסי' נמסר ביונה
ושיר השי' סימן ב' •

ראשון ח' וסימניהון נמסר
בפרש' בא
ובשמואל ב' סימן י"ט •
הראשון אינון ס"ג •

בראשונה ח' מל' וסי' נמסר
בירמיה סי' ו' •

ראשי האבות ב' באורייתא
ובנביאים וס'
ויקרבו ראשי האבות •
אלה הנחלות •
וכל כתובים דכות' ראשי האבות
במו ראשי אבות וסימניהון
ובני בלע אצבון •
אלה בני אהוד •
את עוץ ואת •
ראשי אבות ללוים •
ואחיהם להלדותם •
ואלה המשררים •
הלוים בימי אלישיב •

וראשי י' וסימניהון
שא את ראש מלקוח •
ואלה אשר נחלו •
וישמע פנחס •
אלה הנחלות •
ויכהם שמעיה בן נתנאל •
ויפילו גם הם גורלות •
הוא שלומית ואחיו •
ויסבו ביהודה •
ורבים בהכהנים •
הלוים חשביהו •

הראשונה ח' וסימני' נמסר
בירמיה סי' ל"ז •
ובזכריה ריש ו' •

ראשנה י' וסימניהון נמסר
במלכים א' סי' י"ח
ירמיה סימן י"ו ובמגלה סימן א'
ובראשונה אינון כ"ב •

כבראשנה ה' וסימניהון
נמס' בשפטים
סימן כ' וירמיה סימן ל"ג •

בראשונה ב' וסימניהון
ואתנפל לפני יי' •
ולא תהיה בראשנה •

בראשונים ד' וסימני' נמסר
בפרש' כי תשא

ראשונים ה' וסימני' נמסר
בפ' בחקתי •
הראשונים אינון כ"ו •

בראשית ה' ג' מנהון ר"פ וב'
מצעו' פסוק וסימ'
נמסר בירמיה ריש סימן כ"ח •

וראשית ו' וסימ' נמסר בפר'
שפטים וביחזקאל
סוף סימן מ"ד ובדניאל סימן י"א
ראשית אינון כ"ח •

מראשית ו' וסימניהון נמסר
בפרש' שלח לך •

אמר המעתיק המטכו קצת מאלו הסמנים שלא היו לצורך דמיון זה הראשון ס"ב מרמקרנה ראשון ח' לא אתיכן למטעי למקרי הראשון ב במקו' ראשון וכן מרמקרנה ראשונ'

י' כראשונה כבראשונה לא אתיכן למטעי בסימן כראשונה וכן כולם ודוק ולזה יתמה המעיין כשיחסר איזה סימן כי כשיעיין היטב יראה דלא צריך ולא מידי והכוונה דלא לאיסתכוסי ולפום כן לא מסריכן כי אם מגיד לאחד לידע המכין אם יצטרך לדרשה אחריתי עכ"ל •

בראשי ד' וסימניהון
ובמה יתרצה זה •
ויהי בשמעו •
וחברו דד"ה •
ויתנם בראשי הגדוד •
וא' ובראשי חדשיכם •

אל ראש ב' וסימניהון
ויקחהו שדה צופים •
ויעלה אחאב לאכל •
וכל ראש ההר דכו' אל במ"ה על
ראש ההר וסימניהון בערך הר •

ואת ראש ב' וסימניהון
ביום השלישי יום הולדת •
ויצו דוד את •

אל ראשו ב' וסימניהון
ויחדו יהיו תמים אל •
ויצק השמן אל ראשו דיהוא •

בראשך ג' וסימניהון נמסר
במלכים א' סו' סי' ב' •

רב

רב ל"ז קמצי' וסימני' נמסר
בד"ה ב' סימן כ"ח •

ברוב ז' חסרי' וסי' נמסר
בתלים סימן ק"ו
ובנחמיה סימן י"ג •

ורבים ו' וסימניהון נמסר
במלאכי סימן ב'
ובדניאל סימן י"ב •

ורבה ד' וסימניהון נמסר
בפרש' משפטים
ובישעיה סימן ו' •

ורב ה' קמצי' וסימני' הרף
ממני ואשמידם •
וענית ואמרת לפני יי' •
ויהי עד דבר שאול אל הכהן
וישלח אבשלום את •
והיה לאות ולעד •

ירבה ה' וסימניהון נמסר ריש
פרש' שמות ומשלי
סימן כ"ט •

לרוב מאד ה' וסי' נמסר בד"ה
ב' סימן ט' •

רבו ג' קמצין וסימניהון
מעת דגנם ותירושם •
ראה אויבי כי רבו •
ואת בקיעי עיר דוד •

הרוב ג' ב' חס' וא' מל' וסימני'
נמסר בשפטים סימן
י"א ואיוב ריש סימן י"א •

רבה מאד ה' וסימני' נמס' סוף
פרש' בהעלתך
וביחזקאל סימן מ"ז •

לרבים ד' בקריאה וב' ברבי'
וסימני' נמס' בישעיה
סימן נ"ג בסוף ובדניאל סוף סימן ט' •

וירב ד' וסימניהון
ויאמרו לאבד ולו גוענו •
ויאמרו הנה לנו מים •
ויחר ליעקב וירב •
ויבא שאול עד עיר •

בריבו ד' וסימניהון נמסר

מערכת אות הריש

כפרשת משפטים ·

הרבות ג׳ וסימניהון
למען הרבות סוס ·
אכול דבש הרבות לא ·
הרבות גנותיכם וכרמיכם ·

רבו ד׳ חסרים א׳ וסימניהון
משתים עשרה רבו אדם ·
ואת כלי עבדת כבו ׃
ורבו רבון קדרבוהי יקומון ·

רבבים ב׳ כתובים כן וסי׳
ויכנעו רבבי׳ ובלקוש ·
היש בהבלי הגוים ·

רבוע ז׳ וסימניהון
ועשית את המזבח ·
רבוע יהיה כפול ·
רבוע היה כפול ·
ועשית מזבח מקטר ·
ויעש את מזבח העולה ·
רבוע אל ארבעת ׃
ויעש את המזבח ·

הרבעי ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר כפר׳ נשא ובד״ה א׳ ס׳ כ״ד ·

רביעית ג׳ מ״ל וסימניהון נמסר סוף יחזקאל ·

כארבע ד׳ וס׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ב ·

לארבעתן ד׳ וסי׳ נמסר ריש יחזקאל ·

הארבעים ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וירא ·

רובץ ג׳ וחסרים וסימניהון
לפתח חטאת רבץ ·
רבץ תחת משאו ·
רבץ בין המשפתים ·

מרבק ד׳ וסימניהון נמסר סוף מלאכי ·

רג

רגז ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ג׳ ·

התרגזך ד׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן י״ט ·

רגלה ג׳ וסימניהון
ולא מצאה היונה ·
הרכה בך והענוגה ·
ההלכות לרגלה ·

לרגליו ד׳ וסימניהון נמסר כפרשת שמות ·

רגליך ה׳ חסרים וסימני׳ נמסר ביהושע סוף סימן ה׳ ·

רגליכו ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בתל׳ ס׳ ס׳ כ״ו ·

לרגלך ב׳ וסימניהון
והם הכו לרגלך ·
נאם יי׳ לאדני שב לימיני ·

רגע ג׳ מלעיל וסימניהון ·
ישובו יבשו רגע ·
ההפוכה כמו רגע ·
ותקות רשעים כמו רגע ·
וא׳ מלרע עורי רגע וימאס ·

כרגע ג׳ וסימניהון
הרמו מתוך העדה ·
הבדלו מתוך העדה ·
איך היו לשמה כרגע ·

הרגיעה ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן מ״ט
ובמשלי סי׳ י״ב וע״ש מה דקהינן ·

נרדם ה׳ וסימניהון
והוא נרדם ויעף ·
מגערתך אלהי יעקב ·
ואני הייתי נרדם ·
מהלך נרדם קום ·

נרדם בקציר ·

וירדף ג׳ וחסרים וסימניהון נמסר בפרשת בחקתי ובישעיה סימן א׳ ובהושע ריש סימן י״ב ·

ארדף ג׳ ב׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בפרשת בשלח ובשמואל א׳ סימן ל׳ ·

רה

רהב י״ב בלישניהון וסימני׳ נמסר בישעיה סימן ל׳ ובתלים סימן פ״ט ובאיוב סימן ט׳ ·

ברהטים ג׳ וסימניהון
ויצג את המקלות ·
לעיני הצאן ברהטים ·
מלך אסור ברהטים ·

רו

ורוח אלהים ד׳ נכתב בערך אלהים ·

ורוח יי׳ ג׳ וסימני׳ נכתב בערך אדני ·

ורוחו ג׳ וסימניהון
יי׳ שלחני ורוחו ·
ורוחו כנחל שוטף ·
ורוחו הוא קבצן ·

ברוח ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ט ובקהלת סימן ח׳ ·

לרוח ג׳ קמצין וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש סימן ה׳ ובאיוב סוף סימן כ״ח ·

הרוחות ב׳ כתיב כן חס׳ ו׳ בתר׳ וסימ׳
ויפלו על פניהם ויאמרו ·
יפקד יי׳ אלהי הרוחות ·
אלה ארבע רוחות פליג׳ ·
וזריתם לכל הרוחות ר׳ כ״ב ·

ואת רוח ד׳ וסי׳ נמסר בחגי סוף סימן א׳ ·

רוחם ג׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ח׳ ·

רז

רזה ח׳ וסימנהון נמסר בדניאל סימן ב׳ ·

רח

לריח י׳ו וסימניהון נמסר בפרשת ויקרא ·

וריח ה׳ וסימניהון נמכר בדניאל ס׳ ג׳ ובשיר השירים סימן ז׳ ·

ריח ניחוח ד׳ יחידאין בתו׳ וסי׳ נמסר כפ׳ צו ·

לריח ניחוח ח׳ בהור׳ וסימני׳
ואת כל חלבה קדמ׳ ·
וזרק הכהן את ·
והיה אם מעיני העדה ·
והקרבתם דבכורים ·
ועשיתם דראש השנה ·

רחוב ג׳ מל׳ ב׳ קרת׳ וסי׳ נמסר בשפטים סוף סימן י״ח ובשמואל ב׳ סימן ח׳

ברחוב ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת וירא ובשפטים סי׳ י״ט ובישעיה סימן נ״ט ובאיוב סימן כ״ט ·

ורחל ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויצא ·

רחם ה׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ״ו ·

רחמה ד׳ וסימניהון
וירא יי׳ כי שנואה לאה
ויזכר אלהים את רחל ·
ויי׳ סגר בעד רחמה ·
כי יי׳ סגר רחמה ·
וא׳ ורחמה הרת עולם לא מפיק ה׳ ·

ארחם ג׳ וסימניהון
ורחמתי את אשר ·
ואת בניה לא ארחם ·
לא אחמל ולא אחוס ·

ירחץ ה׳ א׳ קמץ וסימ׳ נמסר בפרשת ויקרא ·

רחיצה בשרו ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מצורע ·

לרחצה ה׳ וסימני׳ נמסר ריש פ׳ כי תשא ·

רחוקים ז׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט׳ ·

מרחק ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ א׳ סימן כ״ו ·

למרחק ח׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן י״ט ובאיוב ריש סימן ל״ו

רכ

ירך ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת שפטים ·

מרכבת ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חסרם וסי׳ נמסר בפרשת בשלח ובמלכים ב׳ סימן כ״ג ובשיר השירים סימן ו׳ ·

רכיבה ב׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
וירכבם על החמור ·
ירכבהו על במתי ארץ ·

והרוכלים ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בנחמיה סימן ג׳ ·

רמ

רמה ג׳ מלעיל וסימניהון נמסר בפרשת האזינו ובישעיה סימן כ״ו ·

מרומי ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מ״ל וסימ׳ נמסר במשלי׳ סימן ט׳ ·

הרימתי ג׳ ומשניין באתיהון וסימניהון נמסר בתלים סימן פ״ט ·

הרימות ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן פ״ט ·

ורוממתי ב׳ ומב׳ לישני וסי׳ ·
בנים גדלתי ורוממתי ·
גדלתי ורממתי עזר דד״ה ·
ומה דמסרינן בא״ב מן ב״ב בהרי ליש׳ דמסרינן אם לא שויתי טעות ·

הרם ג׳ א׳ מלעיל וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ·

מרים ג׳ וסי׳ נמסר בפרשת ויקהל ובמשלי סוף סימן ג׳ וסימ׳ בלשון ארמי כספא אשפי · חכימיא וראשיא ·

תרומות ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן א׳ ובמשלי ריש סימן כ״ט ·

וירם ח׳ וסימניהון נמסר בסדר חקה ·

את תרומת יי׳ ה׳ בנתי׳ וסימ׳ נמסר ריש פרש׳ כי תשא ·

רוממה ד׳ חסרים בלישני׳ וסי׳
אלהי אבי וארממנהו ·
תהום רממתהו ·
על כן לא תרממם ·
גדלתי ורממתי עזר ·
וכ׳ מ״ל דמל וסימ׳
וירוממוהו בקהל עם ·
רוממות אל בגרונם ·
ושארא מלו קדמ׳ ·

ארוממך ג׳ ומ״ל וסי׳ נמס׳ בתל׳ סימן קמ״ו ·

מרומים ד׳ ומ״ל בליטני׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קב״ט ובאיוב סוף סימן ו׳ ·

ורמח ד׳ וסימניהון
מגן אם יראה ורמח ·
ומגן הגדי נבדלו אל דוד ·
בני יהודה נשאי צנה ·
ויהי לאסא חיל ·

ומרמה ה׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן ל״ו ·

רמון ט׳ חסרים בליש׳ וסימני׳ וג׳ נמסר בפרשת תצוה ·

הרומשת ג׳ וסימניהון
ויברא אלהים את התנינם ·
ויברך אתם אלהים ·
זאת תורת הבהמה ·

הרמתה ח׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י״ט ·

רן

רנו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״א ·

רס

ורסן ב׳ וסימניהון
ורוחו כנחל שוטף ·
ורסן מפני שלחו ·
וא׳ במתג ורסן עדיו לבלום ·

רע

רע י״א פתחי׳ וסימניהון
ויען לבן ובתואל ויאמרו ·
ומראיהן רע כאשר ·
ויהי העם כמתאננים רע
לא יחליפנו ולא ·
כי רע ומר ·
על הרע כפים להיטיב ·
ישיב הרע לשוררי ·
יגמר נא רע רשעים ·
אויבי יאמרו רע לי ·
ואשא את יין ואתנה למלך ·
רע ירוע ·
וכל דסמי׳ לעשייה ואמיר׳ ועין ולשון יצר דבו׳ פתחי׳ בכ״ט קמצי׳ וסימני׳
ובעיני משה רע ·
ועתה שוב ולך בשלום ·
ויתעם מנשה ·
ויתע מנשה ·
וינעם במדבר ·
על כן מלא לב בני האדם ·
הוגעתם את יי׳ ·
אשר חוטא עושה רע ·
וטוב משניהם אשר עדן ·
ובנוח להם דעזרא מצאתי פתח ·
וכל לרע דבו׳ קמצין בר״ד פתחין וסימניהון
כי רגליהם לרע ירוצו וחברו ·
לא יבקר בין טוב לרע ·
הוי האומרים לרע טוב ·
וכל למרע דבו׳ פתח במ״ב קמצין וסימניהון
ולא דבר אבשלום ·
ושניהם המלכים ·
וכל לרע ברע קמצין לורע פתח ·

מערכת אות הריש

לרע ז׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בחקתי׳

ברע ג׳ קמצ׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ כי תשא׳

תרעו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא׳

להרע ו׳ פתחין וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ כ״ה׳

הרע ה׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ סו׳ סימן י״ב׳

רעות ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ משפטי׳ ובירמיה סימן מ״ד ובתלים סימן פ״ח׳

ורעות ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ׳

עשיה את הרע ז׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שפטים׳

ורעים ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סימן ו׳׳

ורעה ט׳ ו׳ בשין וג׳ שבין וסי׳ נמסר בתלים סי׳ כ״ח׳

הרעה הגדולה הזאת ו׳ דסמ׳ וסימניהון נמסר פרש׳ וישב וירמיה סוף סימן ל״ב׳

להרע ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקרא׳

הריעות ג׳ וסימניהון למה הרעתה לעם׳
למה הרעותה לעבדך׳
הגם על האלמנה׳
קדמ׳ הרעתה כתיב תנינ׳ הרעת כתיב תלית׳ הרעות כתיב׳

הרע ד׳ וסימניהון נמסר סוף פרש׳ שמות ומלכים ב׳ סימן כ״א׳

ויריעו ד׳ מל וסימניהון נמסר בשפטים סימן ז׳ וג׳ חסרי׳ וסימני׳
ויהי כבוא ארון ברית יי׳
וירעו כל העם ויאמרו יחי׳
וקימו אנשי ישראל׳

ברעב ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ כי תשא׳

רועה ג׳ מל בליש׳ וסימניהון הנבא על רועה ישר׳
ורועה אחד יהיה לכלם׳
הרועה בשושנים׳

רועי ה׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר בזכריה סו׳ סימן י״א׳

רעה ג׳ בתלת ליש׳ ב׳ מלרע וא׳ מלעיל וסימניהון נמסר בפרשת ויצא ובישעיה סוף סימן כ״ד ומשלי סימן כה׳

תרעינה ג׳ וסימניהון ופרה ודוב תרעינה
וצאני מרמס רגליכם׳
במרעה טוב ארעה׳

ירעם ג׳ וסימניהון נמסר בהושע סימן ד׳׳

רעה ד׳ קמצי׳ כתובי׳ ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויגש ובתלים סימן פ׳׳

רעותה ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת בא אל פרעה ובירמיה סימן ט׳׳

רעיך ב׳ מל בנביאים וכל כתובי׳ וכו׳ וסימניהון נמסר בפ׳ שמות ובמשלי סימן ו׳׳

רעה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סוף סימן ט״ו ובמלכים א׳ סימן ד׳׳

על רעהו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשה משפטים ובישעיה סימן ל״ד׳

רעים ה׳ וסימניהון כלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא וא׳ ספ ובאורם נמסר בירמיה ריש סימן ג׳ ובמשלי סוף סי׳ י״ח ובאיוב סימן י״ז׳

רעמה ג׳ בתובי׳ ה׳ וסימניהון נמסר בפ׳ נח׳

רעף ירעפו ג׳ וסימני׳ נמסר במשלי סי׳ ג׳׳

רפ

רפאות ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ל׳׳

ומרפא ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י״ז׳

לרפוא ב׳ מל׳ וסימניהון
והוא לא יוכל לרפוא׳
עת להרוג ועת לרפוא׳

ירפא ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ב׳׳

הרף ו׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ עקב ובשמואל א׳ סימן ט״ו׳

אל תרף ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ קל״ט ובמשלי סימן ד׳׳

ברפידים ב׳ מל וסימניהון ויחנו ברפידים
ויסעו ברפידים׳

רפישה ג׳ כתובי׳ ט׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ד ובמשלי סוף סימן כ״ה׳

רצ

ארוץ ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ח׳

ירצו ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בחקתי ובתלי׳ סי׳ ס״ב׳

רצונכם ד׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויחי ובדניאל סימן ח׳׳

רצון ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן י״ד׳

לרצנכם ד׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בפ׳ קדשי׳׳

רוצח ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן וביהושע ריש סימן ד׳׳

רק

רוקח ב׳ מל וסימניהון נמס׳ בפרשת כי תשא׳

אריק ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח׳

לריק ג׳ וסימניהון ותם לריק כחכם׳
וזרעתם לריק זרעכם׳
לא יגעו לריק׳
לריק יגיעה׳

רקות ג׳ בלישני׳ וסימניהון דלות ורעות תאר׳
ותאכלנה הפרות הרקות׳
ושבע הפרות הרקות׳
וא׳ הרקות בצרי וסימניהון
ושבע השבלים הרקות׳

רקים ג׳ חסרי בלישניהון וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳׳

רש

ראש ג׳ בתובין כן ראש בא״לף וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש סימן י״ב ובמשלי ריש סימן י׳׳

לרשע ה׳ וסימ׳ נמסר סוף מלאכי ובמשלי סי׳ ט׳׳

רשע י״ז פתח׳ וסימניהון נמסר במיכה סימן ו׳׳

ורשעים ז׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סי׳ ב׳׳

ירשיע ד׳ א׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סוף סימן י״ד ובאיוב סימן ל״ד׳

ורשע ה׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י״ג׳

רשעתי ג׳ וסימניהון אם רשעתי אללי לי׳
ולא רשעתי מאלהי׳
וחברו׳

רשף ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת האזינו׳

הרשת ג׳ וסימניהון ועשית על הרשת׳
והיתה הרשת עד חצי׳
כי חנם מזרה הרשת׳

נשלם מערכת אות הריש בס״ד

מערכת אות השי״ן

ז׳ זוגין חד ש׳ וחד וש׳ וסימ׳

שר שגיון לדוד אשר שר׳
ושר מעדה בגד ביום קרה׳
שפך ולא תחניפו את הארץ׳
ושפך והצרותי לאדם והלכו׳
שתי ואני קרבת אלהי׳ לי טוב
ושתי את גבולך מים סוף׳
טעהרה ובנביאי ירושלם ראיתי׳
ושערורה שמה ושערורה נהיתה׳
טנים צהר תעשה לתבה׳
ושנים כל חפקדי׳ למטה ראובן׳
שערים ויקמו אנשי ישר׳ ויהודה׳
ושערים ועדיתים והגדירה וגדרתים׳
טכיניו פנו וסעו לכם ובאו׳
ושכיניו כי אם חשפתי את עשו׳

ה׳ זוגין חד כתיב ש׳ וחד

הש׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל׳׳

מלין דכתי׳ ש׳ וקרינן ס׳

וסימ׳ נמסר בהושע סימן ב׳׳

ג׳ זוגין קדמא ז׳ ותניינא ש׳

סימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו׳

וחלופיהון ג׳ זוגין קדמא

ט׳ תיניינא ז׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן א׳׳

אילין מלין דמשמשין שת

וסימניהון
ויבשת ידיו יצרו׳
ולגשת ולא יגשו אלי לכהן׳
וארשת שפתיו בל מנעת סלה׳
ולבשת לבשתך ולבשת ערות׳
דבשת משא בהמות נגב׳
תלבשת וילבש צדקה כשרין׳
ביבשת וזה אם לא יאמינו גם׳
יבשת עד יבשת המי׳ מעל הארץ
מתקדשת וישלח דוד מלאכים׳
בבשת גנב כי ימצא׳
מרחשת ואם מנחת מרחשת קרבנך
לבשת כי מספר עריך היו אלהיך
והכשת אכלה את יגיע אבתינו׳
ודבשת מי הכה את אבימלך בן

אמר המעתיק כל סימני וחילופי כל קריאה תמצאו כמסר לקמן אחר תשלום העתקת כל המערכות בס״ד

ש

ג׳ פסו׳ רישיהון וסופי׳

שי״ן וסימניהון נמסר פ׳ תצוה׳

ד׳ פסו׳ דכל תיבתהון אית

בהון שי״ן סי׳ נמסר בסדר פנחס׳

שא

ושא ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן כ״ה׳

תשאות ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ב׳

ישאג ג׳ וסימניהון יי׳ מציון ישאג׳
ישאג על נוהו׳
כי הוא ישאג׳
וכל אתנח וס״פ דכו׳

שאל ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר ביהושע סו׳ סי׳ י״ט׳

שאל ב׳ א׳ מל וא׳ חסר וסי׳ נמסר בפ׳ מקץ׳

שאלו ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט׳ ובישעיה ריש סי׳ ל׳ וריש סי׳ ס״ה׳

על שאול ה׳ וסימני׳ נמס׳ בד״ה א׳ סימן י״ב׳

וישאלהו ג׳ וסי׳ נמסר בשפטי׳ סימן ח׳

שאולה ט׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ וישב וביחזקאל

לשאל ז׳ חסרים וסימניהון נמסר בשופטי׳ סי׳ א׳ ובירמיה סימן ט״ו׳

בשאל ג׳ וסימניהון נמסר ריש משלי ובשיר השירים סימן ח׳׳

שאלתיאל ד׳ וסימניהון נמסר בריש חגי׳

ושאנן ד׳ פתחים בלישני׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל׳׳

השאננים ג׳ וסימניהון נמסר בעמוס ריש סימן ובתלים סי׳ קכ״ד׳

שאננות ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סו׳ סי׳ ל״ב׳

ולא כשאר ד׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סימן ח׳ ובדניאל סימן י׳׳ וכל

מערכת אות השין

וכל שארית ג׳ וסימנ׳ נמסר בחגי סימן א׳.

שב

וישב כ״ה וסימ׳ נמס׳ בערך ישב אע״פ שכאן ה״ה ש״יך.

ישיב כ״ד וסימניהון
ישטמנו ויראו אחי יוסף׳
בעל הבור ישלם.
רבות אם עוד רבות.
מעט ואם מעט נשאר.
ירבה רק לא ירבה לו.
הרנינו גים עמו.
לאיש חי׳ ישיב לאיש.
בבר יגמלני יי׳ כצדקתי.
ככר יגמלני יי׳ כצדקי.
פניך ויאמ׳ אמרי נא לשלמה.
אל לבו ולא ישיב אל לבו.
יונה ואיש לא יונה חבלתו.
בנשך לא יתן ותרבית לא יקח.
גזלות עני ואביון הונה.
גזלה חבל ישיב רשע.
במעלליו וריב ליי׳ עם יהודה.
הבעים אפרים תמרורים.
הרע ישיב הרע לשוררי.
אלוה לא ישיב אפו תחתיו.
התאמין בו כי ישיב זרעך.
מענה רך ישיב חמה׳
מפרי פי איש ישבע טוב׳
בצינת שלג ביום קציר.
לאיים וישם פניו לאיים.

וישיבו ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בפרשת דברים׳

ישיב ד׳ כתי׳ ישוב וקרי׳ ישיב וסי׳ נמסר בתהלים סימן נ״ד ואיוב סימן ל״ט ע״ש.

וישב ט׳ וסימ׳ נמסר סוף פרש׳ בלקו״ה ב׳ סימן ל׳.

שבו ה׳ בתורה וסימנ׳ נמסר בפרשת בשלח׳

שבו ד׳ בטעם מלרע וסימנ׳ נמסר בפרשת וישלח ובמלכים א׳ סוף סימן ח׳.

וישובו ח׳ רפין וסימניהון
וישבו ויחנו לפני פי החירת.
נטה ידך על הים.
אלי תפל תחנתם לפני יי׳.
וישבו לערב יהמו תכי׳.
אולי ישמעו וישבו איש מדרכו
ויתכסו שקים האדם׳
ויכנעו עמ׳ אשר נקרא׳
וישבו אל יי׳ כל אפסי׳

ונשובה ז׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן מ״ו ובהושע ריש סימן ו׳.

ושובה ב׳ חסרי׳ וסימנ׳
אל גדליה.
הראה אתה׳

ולא ישוב ו׳ וסימ׳ בלשון ארמי
תור׳ אשתבע ונפל
אריה אדבר וגחך וביאורם נמסר כפר׳ כי תבא ובירמיה סימ׳ ח׳.

ישב ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חסר וסי׳ בלשון ארמי אבל מסבב׳ צפרתא בירושלם ואתנחם וביאורם נמסר בתלים סוף סימן ע״ד׳

שובה ה׳ מלרע וסימני׳ נמסר בפ׳ בהעלתך ובישעיה סימן כ״ה ובתלים סימן ו׳.

תשב ד׳ קמצי׳ ומלרע וסי׳ נמסר בפר׳ חיי שרה ובמלכים א׳ סימן ב׳ ובתלים סימן צ׳.

והשב ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ ויחי ובתלים סי׳ ע״ט׳

ולא אשוב ד׳ וסימניהון נמסר בשמוא׳ ב׳ סי׳ כ״ב.

והשיבותיך ג׳ וסי׳ נמסר בסדר ויצא ובמלכים ב׳ סימן י״ט ובישעיה סימן ל״ז.

ולשוב ג׳ וסימ׳ נמסר ביהושע ס׳ כ״ב ובירמיה סי׳ כ״ד׳

ושוב ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ נח וריש יחזקאל׳

השיבה ג׳ וסימנ׳ נמסר בתלים סימן ל״ה.

ושב ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סימן ל״ה׳

לשבתך ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ח׳.

תשיב י׳ וסימנ׳ נמסר באיכה כא״ב ג׳.

שבה ג׳ מלרע וסימני׳ נמסר במגלה סימן ב׳.

שובי ג׳ מלרע וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״א ובתלי׳ סימן קי״ו.

וישיבו י״ז חסרי׳ וג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ שלח לך.

תשובו כל אורית׳ ונביאים חס׳ ב״בא מל׳ וסי׳ ואם שוב תשובו
וכל כתובי׳ דכו׳ מל׳ ב״מא
ואולם בולכם תשובו׳

להשיבה ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ג.

להשיבם ג׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן כ״ד.

תשובן ג׳ בג׳ בת׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מטות׳

שוביהם ג׳ ומל׳ וסימני׳
ונתתם לפני אויב׳
ויתן אותם לרחמים.
בשובכם על יי׳.

שבו ה׳ בתורה וסימני׳ נמסר בפרשת וירא.

תשובון ג׳ וסימניהון
כי תשובן מאחריו.
ואם שוב תשבון אתם.
ואם תשובון אתם.
קדמ׳ תשובן כתי׳ תנינ׳
תשבון כתי׳ תלית׳ מל׳ דמל׳

וישובו ז׳ מל׳ בנביא׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב׳

ישובו כל אורית׳ חסרי׳ ב״מא וסי׳ נמסר בפר׳ לך לך׳

ואשיבה ד׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל ב׳ ריש ס׳ י״ז ובמשלי׳ סימן כ״ו.

ואשובה ו׳ וסי׳ נמסר בפר׳ ויחי ובמלאכי סימן ג׳.

ישובון י׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ח׳׳

שובו ג׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בפר׳ ואתחנ׳
וכל נביא׳ ובתובי׳ דכו׳ מל׳ ב״מה וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״ה ובאיוב סוף סימן ו׳

ובשוב ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקא׳ סימן ג׳ וסימן ל״ג׳

ולא שב ה׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳ ויחזקאל סימן ל״ג.

ולא שבו ג׳ וסימניהון
וענה גאון ישראל בפניו׳

והם במלכותם דעזרא.
יחלמו בניהם ירבו בבר׳

אשיב ג׳ כתו׳ אשוב וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן מ״ט׳

בשיבה טובה ד׳ וסימניהון נמס׳ בשפטי׳ סוף סימן ח׳.

שבות ו׳ כתו׳ שבית וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ מ״ט.

נשבו ה׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ א׳ סימן ל׳.

וישבו ט׳ וסימניהון נמסר בפרשת מטות׳

ליושבי יושבי ל״ד מלאים וסימניהון נמסר בערך ישב.

ישב ד׳ ה׳ כנהון קמצין וסי׳ בער׳ך ישב׳

ישבו ד׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים.

נשבה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת לך לך׳

וישב ג׳ וסימניהון נמסר בסדר לך לך.

לשבט ג׳ קמצין וסימניהון נמסר בפ׳ דברים.

בשבט ו׳ רפין וסימניהון נמס׳ בישעיה ריש סימן י״א ובתלים סימן פ״ט ובאיכה ריש א״ב ג׳.

שבטי בני ישראל ג׳ דסמי׳ וסימנ׳ נמסר ביהושע סימן ד׳

ושבנו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן נ״א ובמשלי׳ ריש סימן כ״ו.

שבנא כ׳ כתו׳ ה׳ וסימניהון
ויאמר אליקים בן׳
ויקראו אל המלך.

שבע ג׳ סבירי׳ ושבע וסימני׳
ויהיו פקדיהם
למשפחותם דקהת.
אלה פקדי בני ישראל.
ויהי כל זהב התרומה׳

שבעתים ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית.

השביעי ח׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בא׳

שבעות ג׳ כתו׳ בן וסימניהון נמסר בפר׳ ראה.

לשבע ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח׳

לשבעה ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סי׳ ט״ל.

ושבע ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סוף סי׳ י״ג.

שבעת הימים ח׳ וסימניהון בערך יום.

שבועת ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר בפר׳ משפטי׳ ופ׳ מטות.

שבועות ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ה׳׳

וישבע ד׳ וסימניהון נמסר סוף פרשת ויחי.

משבצות ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפרשת תצוה.

שבר ג׳ קמצין וסימניהון בלשון ארמי נבלא דיוסף רוחא וביאורם נמסר בישעיה סימן כ״ה ובעמוס סימן ו׳.

שבור ד׳ מל׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ בקץ ובישעיה ריש סימן מ״ב.

שבת ד׳ פתחי׳ וסימני׳ נמסר בפרשת בהר סיני׳

שבתותיה ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרשת בחקתי׳

את השבת ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ כי תשא.

והשבתי י״ג וסי׳ נמס׳ ביחזקאל סוף סימן ז׳.

שג

נשגב ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן י״ב.

ושגא ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סימן ח׳׳

שגל ג׳ כשכיבה וסימני׳ נמס׳ בישעיה סי׳ י״ג ובזבריה ריש סימן י״ד׳

משגע ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תבא.

שגר אלפיך ד׳ וסימניהון
ארור פרי בטנך ופרי׳
ואכל פרי בהמתך.
ואהבך וברכך והרבך׳
ברוך פרי בטנך.

שד

שודד ז׳ מל׳ בלישניהון וסי׳ נמס׳ בישעיה ריש סימן כ״א.

שדי ו׳ בתי׳ י׳ וסימני׳ נמסר במשלי׳ סימן כ״ג ובנחמיה סימן י״ב וברות סימן ד׳.

בשדה ה׳ רפין וסימניהון נמסר בפרשת חקה ובישעיה סימן ה׳ וברות סימן ב׳.

שה

שה ד׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בפרשת ראה.

ושה ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת שפטים.

השהרנים ג׳ וסימניהון
ויקח את השהרנים.
לכד מן השהרנים׳
ביום ההוא יסיר יי׳

שו

שוה ג׳ וסימניהון נמסר במגלת סוף סימן ה׳

שוכו ה׳ וסימניהון
ויאספו שכה אשר׳
לו שכה וכל ארץ.
ואת חסר ואת שוכו.
ואת שוכו וכנתיה׳
ואת בית צור ואת שוכו׳
ב׳ קדמ׳ שכה בהי׳ וג׳ בתר׳ שוכו כתי׳

שונמית ג׳ חסרי׳ ו׳ וסימניהון
יתן את אבישג.
ושלאחריו.
ויקרא אל גחזי.

ושוריא ג׳ וסימניהון נמסר בעזרא סימן ד׳ ע״ש חלוף אתיהון.

ושור ה׳ וסימניהון נמסר ריש פרשת שמיני.

שח

שחו ב׳ וסימניהון

שחו גבעות עולם ׃
שחו רעים לפני טובים ׃
כי שחו ׃
ישתחוה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ט״ו ובמגלה סימן ג׳ ׃
וישתחוו ד׳ רפין וסימניהון נמסר בצפניה סוף סימן ב׳ ׃
והשתחוו ז׳ וסימניהון נמסר בפרשת בא וביחזקאל סימן מ״ו ׃
וישחטם ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ״א ׃
שחיטה ד׳ חסרי׳ את וסימניהון
זאת תורת החטאת כ״ב בו ׃
שוחט השור מכה ׃
וישחטו הבקר ׃
שחין ג׳ וסימניהון
ויך את איוב ׃
יכבה י״י בשחין מצרים ׃
יככה י״י בשחין רע ׃
שחוק ד׳ חסרי׳ בכתובים וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ׳ ׃
לשחוק ו׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י״ד ׃
ישחק ד׳ בנוי ליצחק וסימני׳ נמסר בערך יצחק ׃
שחר ח׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן ח׳ ובתלים סימן קח ׃
וישחיתו ד׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ ריש סימן י״א ׃
להשחיתה ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ נ״א ׃
משחיתים ח׳ וסימני׳ נמסר פ׳ וירא ׃

שט

בשוטים ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ י״ב ׃

שי

שולך ח׳ בתוכו׳ שלה וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויחי ׃
השילני ב׳ בתוכו׳ בן וסימ׳ ומן השילני עשיה
ושאר דברי שלמה ׃
כי היתה נסבה מעם האלהים ׃
השלוני כתיב ׃
בן אוריה בן זבריה השלני ׃
ושארהון השלוני כתיב ׃

שכ

ישכבו ג׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ וירא ׃
משכבותם ד׳ וסימניהון נמסר במ״ב ריש סימן ב׳ וסוף הלים ׃
שכל ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ כ״ח ובנחמיה סימן ח׳ ותרגום שם ׃
שכול ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ז ׃
תשכל ג׳ וסימ׳ נמסר במלאכי סימן ג׳ ובאיוב סי׳ כ״א ׃
שכמה ו׳ וסימניהון נמסר בפ׳ וישב ובשפטים ריש סימן ט׳ וה׳ ב׳ ריש סימן י׳ ׃
וישכימו ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר פ׳ שלח לך ׃
השכים ג׳ מל׳ בלישני׳ וסי׳ נמס׳ בירמיה סימן כ״ה ׃
והשכמתם ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וירא ׃
וישכימו ג׳ חסרי׳ וסימניהון
וישכמו בבקר ויעלו ׃
וישכמו בעלות השחר ׃
וישכמו בבקר ויעלו עלות ׃
וישכן ה׳ וסימניהון נמסר פ׳ משפטי׳ ובאיוב סימן ט״ו ׃
לשכון ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן פ״ה ׃
וישכן כל לישניהון חסרי׳ ב״ר מל׳ וסימניהון
ועל כפריציו ישכון ׃
מרום וקדוש אשכון ׃
תשכון לבטח וזה שמו ׃
עליהם עוף השמים ישכון ׃
וישכון ערים נכחדות ׃
ואשכון כמלך בגדוד ׃
תשכון באהלו מבלי לו ׃
בני עבדיך ישכונו וזרעם ׃
יי׳ אמר לשכון בערפל ד״ה ׃
לכן ישבו ציים את איים ׃
שכני ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ברכה ׃
משכני ג׳ וסימניהון נמסר סוף פרש׳ מצורע וביחזקאל סוף סימן ל״ז ׃
משכנותיך ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ בלק ׃
אל המשכן ג׳ בלישניהון וסימניהון
ויבא את הארון ׃
כל הקרב הקרב ׃
יביאוני אל הר קדשך ׃
ושאר על משכן ׃
שכור ד׳ וסימניהון
בהתעות שכור ׃
והבא אביגיל אל נבל ׃
והיתי כאיש שכור ׃
ובן הדד שתה שכור ׃

של

שלך ו׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ו׳ ׃
וישלח ב״ב וסימניהון נמסר בפרש׳ נח ׃
ישלח י״ב וסימניהון נמסר בתלים סימן ע״ח ׃
וישלחו ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ ח׳ ובירמיה סימן ל״ח ׃
וישלחם ח׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן כ״ב ובירמיה סימן ל״ח ׃
לשלחם ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא ׃
תשלח ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת כי תצא ובתלים סימן ק״ד ׃
וישלחם ד׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ח׳ ובמלכים א׳ סימן ט״ו ׃
שלוח ד׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ד ׃
שלח ג׳ וסימניהון
ושרי ביששכר עם ׃
חוזן עובדיה ׃
כי שלח ברגליו ׃

שלחו ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן א׳ ׃
כל אורית׳ נב׳ וכהו׳ ואשלחה קדמית׳ שלחתי ושלחתי ב״מא ושלחתי וסימניהון
והבאתי עליכם חרב נקמת ׃
וכ׳ אשלחה הנינ׳ דכו׳ כ״מב וסי׳
לא שלחתי את הנביאים והם רצו ׃
תחת אשר לא שמעו אל דברי

חד מן ל״א בחד לישן

שליחות וכל חד וחד ל׳ית דכוו׳
וישלחהו ויאמר לו לך נא ראה ׃
משלח כי אם אינך משלח ׃
תשלחו מזכר ועד נקבה ׃
תשלחום תשלחו ב׳ בפסוק ׃
וישלחום ולכה תתכבדו את לבבכם
שלחו וישלחו ויאספו את כל ׃
שלחני ויאמ׳ שאול אל מיכל למה
משלח חלילה לו מי׳ משלח ידי
ושלחתם והנה שם עמכם שני בני׳
ושלחתם אל מלך אדום ואל ׃
ותשלח מיצבת ויהי לגפן סורחת
ואשלח כי לפני הימים ההם שכר
ולשלח וילכו כל העם לאכל ׃
שלחו הבקר אור והאנשי׳ שלחו
שלחה כה אברה איזה כפר ׃
שלחתי ויאמר אלי דניאל איש
ושלח אך מרי יבקש רע ׃
שלחהו וממנשה נפלו על דוד ׃
ושלח ודגתן מטר על פני ארץ׳
ומשלח יפיח כזבים עד שקר ׃
והמשלח את השעיר לעזאזל ׃
משלח בא דבר אל פרעה ׃
וישלחו צוו את בני ישר׳ וישלחו ׃
וישלחם הן יעצר במים ויבשו ׃
ובשלח ה׳ אתכם מקדש ברנע ׃
בשלחי כה עשו אבותיכם בשלחי
בשלח ויהי בשלח פרעה ׃
התשלח ברקים וילכו ׃
שלחיך פרדס רמנים ׃
משלח ועפו בכתף פלשתים ׃
שלוחיה ויקח יתרו חתן משה את
אשלח ט׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בא ׃

ג׳ מל׳ בלישן שלוח וסימ׳

נמסר בישעיה סימן י״א ובמגלה סוף סימן ג׳ ׃
וישלחהו ד׳ וסימניהון נמסר בפר׳ בראשית ׃
שלחה ו׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן י׳ ׃
משלח ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ס״ו ׃
שלחני ג׳ וסימניהון
שלחני כי עלה ׃
שלחני נא כי זבח ׃
שלחני ואלכה אל מקומי ׃
שלוחה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח ׃
והשלחתי ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ בחקתי ׃
את השלחן ג׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ כי תשא ׃
ואת השלחן ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סוף סימן ז׳ ׃
ועל שלחן ב׳ וסימניהון
ועל שלחן הפנים יפרשו ׃
ועל שלחן אחד כזב ׃
ותשלך ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא ובשפטים סימן ט׳ ׃
ונשליכהו י״ג חסרי׳ בליש׳ וסימניהון
ונשלכהו באחת הברות ׃
השלכהו ארצה ב׳ בו ׃
ואשלכהו באש ויצא ׃
ואשלך את עפרו ׃
לכלב תשלכון אתו ׃
ואשלכם מעל שתי ידי ׃
וישלכם אל ארץ אחרת ׃
וישלכהו באחד ההרים ׃
וישלכם אל המערה ׃
עד השלכו אותם דמלכים ׃
שא השלכהו בחלקת שדה ׃
וחברו שא השלכהו בחלקת כדבר י״י ׃
ב׳ נשאהני ותשלכני ׃
וכל וישלכו דכו׳ ב״מד מל׳ וסי׳
וישלכו איש במהו ׃
ואת מלך העי ׃
ויפרשו את השמלה ׃
ויהי הם קברים א״ש ׃
וכל כתוב׳ דכו׳ מל׳ ב״מא חס׳
וישלכו את תורתך ׃
וישליכהו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פ׳ שמות ודניאל סימן ח׳ ׃
משלכת ד׳ וסימניהון
ותהי נבלתו משלכת
ויראו את הנבלה ׃
וימצאו את נבלתו ׃
ההיה משלכת לחרב ׃
שולל ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן י״ב ׃
ישלם ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן י״א ׃
ואשלם ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן נ״ז ׃
וישלימו ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סוף סימן י׳ ׃
שלמה ה׳ בליש׳ בתור׳ וסי׳ נמסר בפ׳ משפטים וכל שאר קרי׳ דכו׳ ב״מ שמלה וסימניהון נמסר בפר׳ עקב ע״ש ׃
ישלמנה ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ אמור ובאיוב סי׳ ל״ד
ישלים ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳
ומשלם ג׳ וסימני׳ נמסר סוף פ׳ ואתחנן ובתלים סוף סימן ל״א ׃
ותשלם ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סוף סימן ז׳ ובד״ה ב׳ סוף סימן ד׳ ׃
ושלם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקרא ׃
שלמות ב׳ חסרי׳ בלישני׳ וסי׳ לא בלו שלמתיכם
וריח שלמתיך בריח ׃
שלום ח׳ חס׳ וסי׳ נמס׳ פרשת וישב וביחזקאל סימן י״ג ׃
שלום י׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ וישב ובירמיה סימן כ״ט ׃
ושלום ה׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ד׳ ׃
השלום ד׳ וסימני׳ נמסר במלכ׳ ב׳ סימן ט׳ ׃
ולשלום ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סי׳ ט׳ ׃
שלום לך ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ו׳ ׃
שלום

מערכת אות השין

שלום שלום ה׳ וסימנ׳ נמסר בירמיה סימן ו׳.
ואין שלום ה׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ח׳.
שלומך ג׳ ב׳ חסרי׳ וסימנ׳ נמסר בירמיה סי׳ לח׳ ובישעיה סי׳ מח׳.
שלומות ג׳ וסימניהון
ליצהר שלומות ב׳ כו׳.
הוא שלומות ואחיו.
שלמה המלך ג׳ וסימניהון
ויאמר אמרי נא.
נתנן יד החת דד״ה.
אשר ברח מפני.
ושארהון המלך שלמה.
ולשלמה ה׳ וסימניהון
ויזבח שור ומריא.
ולי אני עבדך ולצדוק.
ולשלמה שנים עשר.
ולשלמה בני הן לבב.
שלח את העם ויברכו.
שלום ז׳ חסרי בכתובים וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט״ו.
שלומת ג׳ בלישני׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ צ״א.
שלמיהו ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן לו״.
שלופה ג׳ ב׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפרשה בלק.
שלשום ד׳ חסרי׳ בכתובי׳ וסימ׳ נמס׳ פר׳ ויצא ובשמו׳ ב׳ סימן ג׳
וכל נביאים וכתו׳ דכותהון במ״ד חסרי׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויצא.
שלוש ה׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר בפרש׳ בלק וביחזקאל סי׳ מ״א.
וכל שלושה דמגלת אסתר מ׳ל.
שלישת ג׳ כתו׳ כן וסימ׳ נמסר בפרשת פנחס.
שלושי ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בוישמע יתרו.
השלושית ט׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר בפרשת שלח לך.
בשלושה ב׳ א׳ מ׳ל וא׳ חס׳ וסימניהון
ולו שם בשלושה חסר.
וחברו דד״ה מ׳ל.
שלשים ה׳ וסימניהון
. . . וירא יוסף לאפרים.
לא תשחוה וחברו דמשנה תורה.
נצר חסד לאלפים דואלה שמו׳.
וחברו במדבר.
שלישיה ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ט״ו.
שלושים ד׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר בפר׳ נשא ובמגלה סימן ד׳.

ג׳ פסו׳ משלשים בקריאה

וס׳ נמסר בירמיה סוף סי׳ כ״ב.
בשלושים איש ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ט׳.
שלישה ב׳ חסרי׳ וסימניהון
ויעבר בהר שלשה.
ואיש בא מבעל שלשה.

שם

ולשם ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת נח וסו׳ צפניה.

ואת שם ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ קרח וביחזקאל סי׳ ד׳.
כשם ד׳ וסי׳ נמסר בפ׳ בראשית וביהושע סימן י״ט.
ואלה שמות י׳ ר״פ בתורה וסימני׳ נמסר ריש במדבר סיני.
שמות ט׳ מ׳ל בתורה וסי׳ נמס׳ בפרשת בראשית.
שמות ג׳ חסרים וסימני׳ נמסר בפרשה בראשית.
ושם י״ג ר״פ וסימ׳ נמסר בפרשת בראשית ובד״ה סימן ב׳.

ו׳ פסו׳ ושם ושם

וסימניהון נמס׳ סוף פרשת וישלח.
ובשמו ג׳ וסימניהון
את יי׳ אלהיך תירא.
וחברו.
ובשמו יתהלכו.
שמאלם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח.
שם ו׳ פתחין וסימני׳ בלשון ארמי אברם אברהם נטר קרתא דבריה בנברא וביאורם נמסר בפרשת לך לך ובמשלי סי׳ ל׳.

ד׳ נקראו שמותם עד שלא

נבראו וסימני׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן י״ג.
ושם האחד ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ וישמע יתרו.
ושם ה׳ ר״פ וסימניהון נמסר ריש פרשת מקץ.
שמה ה׳ ר״פ וסימניהון נמסר בפרשת ויחי.
שמה י״ח סוף פסו׳ וסי׳
וידבר אל עפרון.
השמר לך פן תשב את.
ואם לא תאבה האשה.
ויוסף הורד מצריבה.
וימהר יוסף כי נכמרו.
בבואכם אל הארץ אשר אני מביא.
או עד.
ואם יצוא יצא הרצח.
וישלח יהושע בן נון.
וילך דוד משם וימלט.
ויהי היום ויבא שמה.
נעשה נא עלית קיר.
והוצאתי מיעקב זרע.
כי כה אמר יי׳ מקץ.
ואחכל על שם קדשי.
בעשרים וחמש שנה לגלותינו.
סביב שמנה עשר אלף.
כל אשר תמצא ידך.
וכל ספר שמות ותורת כהני׳ דכו׳ סוף פסוק שמה במ״ז סוף פסוק שם וסימ׳
עלת תמיד לדרתיכם.
ובא אהרן אל אהל.
אנה אנחנו עלים.
גם בי התאנף יי׳.
וזבחת פסח ליי׳ אלהיך.
ושמחת לפני יי׳.
ולקחת מראשית כל.
שמה ו׳ ביהושע וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ב׳.
ומשם ט׳ וסי׳ נמסר בסדר חקת התורה ובמלכים ב׳ סוף סימן ב׳.
ושמה ח׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נה״.

ו׳ פסו׳ שם שמה

וסימניהון נמסר בריש פרשת ראה.

ה׳ פסו׳ שמה שם

וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳.

ה׳ פסו׳ שמה שמה

וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳.
ושם ח׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויצא.

י׳ ר״פ מלה חדא ומלה

הניג׳ שמה וסימ׳ נמסר בפרשת ויצא ובתלים סימן קכ״ג.
הישמת ג׳ ומשניין בבת׳ וסימ׳ נמסר בסדר מסעי׳.
השם ד׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קמ״ח.
תשימון ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ משפטים ובירמיה סי׳ מ״ב ובאיוב ריש סימן י״ח.
שמה ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כג׳.
ושים ט׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח.
שימה י׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ סי׳ ל׳.
הרחה שמה ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בירמיה סימן י״ו.
אשימך ג׳ וסימניהון
כי לגוי גדול אשימך.
אשימך בצבוים.
שומר לראשי אשימך.
שמו ד׳ וסימניהון
בעיר רובלים שמו.
צפצפה שמו.
טבו אדון לביתו.
עדות ביהוסף שמו.
וחד ושמו אצל המזבח.
וישימו ד׳ חסרים וסימניהון נמסר בפרשת מקץ וביהושע סימן י׳ ושמואל א׳ סימן ו׳ ומלכים ב׳ סימן י״א.
וישם ו׳ רפין וסי׳ נמסר בפרש׳ נשא ובדניאל סימן י״א.
ואשים ה׳ חסרים וסימני׳ נמסר בפ׳ חיי שרה ובפרש׳ והיה עקב ומלכים א׳ סימן ח׳.
ושמו ג׳ מלרע וסימניהון
ושמו את שמי על בני.
ושמו להם ראש אחד.
ושמו בדיו.
וא׳ שמו אתי בבור.
וישימו ג׳ רפין וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ח ובישעיה סימן מ״א.

לשום שמו שם

ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ד.

לשום את שמו

ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ד.
שמות ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ל״ו.
ומשמאלם ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסימניהון
והמים להם חומה.
וחברו.
ויחזיקו ביד שמאלם בלפידים.
בתרא מ׳ל.
שמונה ג׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סוף סי׳ ח׳ ובקהלת ריש סימן י״א.

שמונה ג׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בשפטים ריש סימן ד׳ וסוף ירמיה ויחזקאל סימן מ׳.
שמונים ו׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר בפרש׳ בראשית ובשפטים סימן ד׳.

ו׳ זוגין מייחדין חד שמים

וחד השמים וסימניהון
כימי שמים ושמתי לעד זרעו.
כימי השמים למען ירבו ימיכם וימי בניכם.
בהעצר שמים דמלכים.
בהעצר השמים דד״ה.
הנה שמים כי האמנם ישב דד״ה.
הנה השמים כי האמנם ישב אלהים דמלכים.
כי שמים שאו לשמי׳ עיניכם.
כי השמים ומי יעצור כח לבנות.
מעל שמים כי גדול מעל שמים.
מעל השמים הללוהו שמי השמי׳.
ויגידו שמים.
ויגידו השמים.
אל שמים כי אשא אל שמים ידי.
ואל השמים.

את השמים ואת הארץ

י״ג וסימניהון נמסר בחגי סימן ב׳ ובד״ה ב׳ סימן ב׳.
השמימה י״א וסימניהון נמסר בפרש׳ ואתחנן ובד״ה ב׳ סימן ו׳.
שמיך ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ח׳.
ושמים ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ׳.
השמים ושמי השמים ג׳ וסי׳ נמסר בפ׳ עקב.
ולהשמיד ד׳ וסימניהון נמס׳ פ׳ תבא.
השמדך ד׳ חסרי׳ בליש׳ השמדה וסימניהון
ונתן מלכיהם בידיך והאבדת.
עד השמידם אותם דיהושע.
בעשא. אחאב.
לשמד מעזניה.
השמחים ג׳ וסימניהון נמסר בעמוס סוף סימן ו׳ ובמשלי סימן ב׳.
ולשמחה ג׳ וסימניהון נמס׳ בשפטים סימן י״ו ובזכריה סוף סי׳ ח׳ ובקהלת ריש סי׳ ב׳.
השמחה ג׳ וסימניהון נמסר בקהלת סימן ח׳.
ישמח ז׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ק״ד ובקהלת סו׳ סימן י׳.
וישמחו ה׳ רפין וסימניהון
וישמחו כל חוסי בך.
ישישו וישמחו בך.
וחברו.
ירננו וישמחו חפצי.
ישאו בתף ובכנור.
ונשמחה ד׳ וסי׳ נמס׳ בישעי׳ סוף סימן כ״ה.
וישמחו ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ י״א.
שמח ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן י״ו וסי׳ ק״ח

מערכת אות השין

ובד"ה א' סימן כ"ט ׃

שמחם ג' וסימניהון

כי שמחם אלהים שמחה ׃
ויזבחו ביום ההוא זבחים ׃
כי שמחם יי' מאויביהם ׃

שמחים ד' וסימ' נמסר במלכי' א' סוף סימן ח' ׃

שמלות ו' וסימניהון נמסר בפרשת עקב ׃

ושלמות ד' וסי' נמס' ביהושע סי' ט' ועיין בפר' משפטי' ׃

ושממה ה' וסימניהון

ושממה כמהפת זרים ׃
שברון ויגון הפלאי ׃
ונתתי את הר שעיר ׃
ואת הצפוני ארחיק ׃

והשמתי ג' וסימני' נמסר בסדר בהר סיני ׃

שוממה ג' ב' חסרי' וסימניהון

ותשב תמר ושוממה ׃
נתנני שוממה כל היום ׃
כי רבים בני שוממה ׃

השמה ג' וסימניהון

כל ימי השמה תשבת ׃
והארץ תעזב מהם ׃
כל ימי השמה שבתה ׃

שמן ד' וסימניהון

ויכו את מואב ׃
על כן יזבח לחרמו ׃
וימצאו מרעה שמן ׃
במרעה טוב ארעם ׃

משמנה ג' וסימניהון נמסר פרשת ויקרא ׃

ושמן ו' וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן י"ז ׃

בשמן ו' רפין וסי' נמסר בפר' תצוה ומגלה סימן ב' ׃

ואת שמן ז' וסימניהון נמסר בפרשת תשא ׃

וישמע י' וסימניהון נמסר בישעיה סימן ס' ובאיוב ריש סימן ל"ז ׃

ישמעון ה' וסימניהון נמסר בפרשת דברים ׃

נשמע ד' קמצין וסי' נמסר בירמיה סימן ג' ׃

בשמעו ג' וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ׃

וישמע ג' רפין וסי' נמסר בשפטים סימן ט' ׃

לא שמע ה' וסימניהון נמסר בשמואל א' סי' יד ובמשלי ריש סימן י"ג ׃

ולא ישמע ד' וסימ' נמסר בפר' וארא ובישעיה סימן מ"ב ׃

שמיעה על י"ב בלישני' וסימ' נמסר במלכים ב' סימן ד' ויחזקאל סי' כ"ז ׃

שמעת ד' וסימניהון נמסר בריש מלכים ׃

ולא ישמעו ד' וסימני' נמסר בפרשת שמות ׃

ולא תשמע ד' וסימ' נמסר בפ' ראה ובירמי' סי' ה' ׃

לא שמעתם ג' וסימניהון נמסר בירמיה סי' ל"ד ׃

שמועה ו' חסרי' בליש' וסימני' נמסר בשמו' ב' סי' י"ג ׃

שמועת ג' חסרי' בליש' וסימני' נמסר בשמואל ב' סי' ד' ובדניאל סוף סימן י"א ׃

ושומע ד' חסרים וסימניהון נמסר במשלי סי' י"ב ׃

ושמעו ו' וסימני' נמסר בירמיה סימן כ"ו ׃

שמוע ח' חסרים וסימני' נמסר בפרשת משפטים וג' מ"ל וסימני' נמסר בשמואל א' סי' כ"ג ׃

משמע ד' חסרי' וסימניהון נמס' ריש קהלת ׃

לשמוע ד' מ"ל וסימניהון נמסר בפר' בחקתי ובירמיה סימן י"א ׃

שמוע י"א חסרי' וסי' נמסר ירמיה סוף סימן י"ט ובדניאל סימן ט' ׃

ונשמע ג' ב' פתחין וא' קמץ וסי' נמסר בפרשת משפטים ואחשורוש סוף סי' א' ׃

ונשמע ג' וסימניהון

ונשמע וימס לבבנו ׃
ונשמע בקול אבינו ׃
ונשב באהלים ׃

תשמעון ו' וסימניהון נמסר בדניאל סימן ג' ׃

תשמעון ב' קמצי' וסימניהון

כקטן כגדול תשמעון ׃
נביא מקרבך מאחיך ׃

שמע ד' וסימניהון בלשון ארמי מכיהו צווח

מסכינא ואהבזוי וביאורם נמסר בירמיה סימן ל"ו ובתלים סימן כ"ב ׃

שומעת ו' ה' פתחין וא' קמץ וסי' נמסר בריש וירא ומשלי סוף סימן ט"ו ׃

שמעו ט' ה' בפרש' נדרים וסי' נמסר ביהושע סוף סימן ז' ׃

דשמע ה' זקפי' קמצי' וסימ' נמסר בפרש' בלק ובדניאל סימן ט' ׃

שמעו ג' ר"פ וסימני' נמסר בפרשת בשלח ׃

בשמעכם ג' וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן ׃

שמע ה' קמצי' וסימניהון נמסר בפר' ויצא ׃

שמעוני ג' ב' חס' וא' מ"ל וסימ' נמסר בפר' חיי שרה ׃

שמעיהו ה' וסימ' נמס' בירמיה סוף סימן כ"ו ובד"ה ב' ריש סימן י"א ׃

חד מן כו' בליש' שמיעה

דכל חד וחד לית דכוו' וסימ'

שמען ויאמר למך לנשיו ׃
שמענו אדני נשיא ׃
שמענוה הנה שמענוה באפרתה ׃
שמעה ה' שמעה ה' סלחה ׃
שמעתם עתה נבראו ולא מאז ׃
ושמעה ונפש כי תחטא ׃
ונשמעה ויאמר אבשלום ׃
ואשמעה ויאמ' אלהם משה עמדו
שמענה הנה זאת חקרנוה כן היא
בשמועה ופן ירך לבבכם ותיראו
משמועה רעה לא יירא ׃
לשמועה ולא היתה סדום אחותך
ונשמעה ויאמרו אל משה דבר ׃
אשמע ויהי כאשר קרא ׃
ואשמע הקשבתי ואשמע ׃
וישמע אז נדברו יראי ה' ׃

תשמע ותתנם ביד צריהם ׃
ונשמע ויקרא ספר הברית ׃
השמע עם קול אלהים חיים ׃
למשמע והריחו ביראת ה' ׃
בהשמע ויהי כהשמע דבר המלך
השמע זעקה מבתיהם ׃
ותשמע ויזבחו ביום ההוא ׃
תשמע ויאמרו אליו בני דן ׃
שמע הללוהו בצלצלי שמע ׃

שמרו ה' קמצי' וסימני' נמסר בפרש' בהעלתך ובירמיה סימן י"ו ׃

שומר י' מ"ל וסימניהון נמסר בשמואל א' סימן י"ז ובמשלי סימן י"ע"ש ׃

לשמור ח' מ"ל וסימניהון נמסר בשמואל ב' סימן י"ו ובמלכים א' סימן י"א ׃

שמור ד' מ"ל בליש' וסימניהון נמס' בשמואל ב' סי' י"א ׃

ונשמרתם ה' וסימ' נמסר בפ' ואתחנן ובמלאכי סימן ב' ׃

משמרתו ג' וסימניהון

ושמרו את משמרתו ׃
ושמרת משמרתו וחקתיו ׃
כי שמרנו משמרתו ׃

שמור ג' מ"ל וסימניהון נמסר בפרש' ואתחנן ׃

תשמרון ה' וסימניהון

שמור תשמרון את מצות ׃
כי אם שמר תשמרון ׃
אלה החקים והמשפטים ׃
את הברכה אשר תשמרון ׃
כל המצוה אשר אנכי ׃

שמרונה ג' וסימני' נמסר במלכי' ב' סי' י"ד ׃

שן

שנא ה' וסימניהון נמסר בפ' שפטים ׃

שונא ד' חסרי' וסימניהון נמס' בישעיה סימן ס"א ׃

שנא ה' וסימניהון נמסר בריש פ' שפטים ׃

ובשנת ט"ר"פ וסימניהון נמסר במלכים א' ריש סימן ט"ו ׃

שנות ג' בשתא וסימניהון

בינו שנות דור ׃
שנות עולמים ׃
שנות ימין עליון ׃
וא' ושנות רשעים תקצרנה ׃

שניו ג' וסימניהון נמסר בקהלת סימן ו' ׃

שנים שנים ג' וסימניהון

שנים שנים באו אל נח ׃
ויבאו אל נח אל ׃
ולאספים שנים שנים ׃

אל שני ג' וסימניהון

שתי כתפות חברו ׃
וזה לך האות אשר ׃
הואל וקח ככרים ׃

ואת שני ג' וסימניהון נמסר בפרש' יתרו ׃

שנינו ג' וסימניהון נמסר בשמואל א' סו' סי' ב' ובאיוב סוף סימן ט' ׃

שני ב' סבירי' שנית וסימני' אל בית הנשים שני ׃ וחנן בן צלף הששי ׃

שנמית ג' חסרי' וסימניהון נמסר במלכים א' סי' ב' ובמלכים ב' סימן ד' ׃

משנה ד' קמצין וסימ' נמסר ביהושע סימן ח' ׃

ישנא ג' כתיב א' בלישניהון וסימניהון

ישנא הכתם הטוב ׃
ועז פניו ישנא ׃
יתן לידידו שינא ׃

שנונים ג' וסימניהון נמסר בתלים סימן מ"ה וסימן קכ"א ׃

ולשנינה ד' וסימניהון נמס' בפרשת כי תבא ׃

שע

שעיה על ג' בלישניהון וסימניהון

ישעה האדם על עשהו ׃
ישען על ביתו ׃
המי ההורדים מצרים ׃

שעיר ה' חסרים בליש' וסימניהון נמסר בפרשת תלדות ׃

שעירה ג' וסימניהון נמסר בפרש' וישלח ויהושע סימן י"ב ׃

שער ד' וסימניהון נמסר בפרשת נשא ׃

עשרו ג' וסימניהון

והיה ביום השביעי ב' בפסוק ׃
וכבס הבטהר את ׃

השערה ג' וסימניהון נמסר בפרש' כי תצא ׃

השוערים י' מ"ל וסימניהון נמסר בנחמיה ריש סימן ח' ׃

שעשעי ו' חסרי' וסי' נמסר בתלים בא"ב אות י' ׃

שפ

שפה אל ג' בליש' וסימניהון

את הים דד"ה ׃
ואלה מדות המזבח ׃
והנה אל שפת ׃
ושארהן שפה על ׃

ושפחות ג' חסרי' וסי' נמסר בפרשת לך לך ׃

שופט ו' מ"ל וסימני' נמסר בעש"ים סימן י"ב ובד"ה ב' סוף סימן כ' ע"ש ׃

השופט ב' מ"ל וסימניהון

כי ינחם יי' מנאקתם ׃
והיה כמות השופט ׃

שפטים דקדים לשטרי' ג' וסימניהון

תתן לך בכל שעריך ׃
ויקרא יהושע לכל ׃
ויאסף יהושע את כל ׃

ישפוט ד' מ"ל בלישני' וסימ'

האחד בא לגור וישפוט ׃
ולא למראה עיניו ישפוט ׃
והוא רמים ישפוט ׃
הבעד ערפל ישפוט ׃

השפטים ד' וסי' נמס' בפ' שפטי' ובד"ה ב' סימן י"ט ׃

במשפטם ח' וסימניהון נמסר' בד"ה ב' סימן ו' ׃

משפטך ה' חסרים וסימני' נמסר במלכי' א' סוף סימן כ' ובתלים סימן ל"ז ובא"ב

רבתי אות ק׳ ·

משפטי י״ו בלישני׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ט״ל ובתלים סימן י״ו ·

את משפטי ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ה׳ ·

למשפט ט״ו וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ ס׳ ט״ו ·

במשפט ח׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר בפרשת קדושים ובמשלי ריש סימן י״ח ·

משפטו ו׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל א׳ סוף סימן כו״ ·

במשפט ז׳ רפ״ן וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ובמלכים ב׳ סימן י״ז ·

כשפט ה׳ קמצין וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן ט״ו ובירמיה סוף סימן כ׳ ·

ישפה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת פקודי ·

שפיים ג׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ״ט ·

משפיל ג׳ וסימניהון משפיל רשע׳ עדי ארץ ·

ויהוה צבי הוה׳

משפיל אף מרומם ·

שפר ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויחי ·

שופר ב׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בפר׳ בהר סיני ובאיוב סוף סימן ל״ט ·

ישפך ג׳ ב׳ כתו׳ שין וא׳ כתיב סמ״ך וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ד׳ ·

שפות ג׳ וסימניהון ביחזקאל ריש סימן כ״ד ·

שך

שך ד׳ קמצין בקריאה וסימ׳ נמסר בפרשת שמיני ובירמיה סוף סימן ו׳ ·

ושך ג׳ וקמצי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן נ׳ ·

ישקו ג׳ וסי׳ נמסר בפרשת ויצא וירמיה סי׳ י״ו ותלי׳ סי׳ ס״ד ·

והשקה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בראשית ·

והשקית ד׳ ג׳ מנהון מלרע וסימניהון

והשקית את העדה ·
והשקית אתם יין ·
והשקית אתו את כל הגוים ·
והשקית ברגלך כגן ·

בתרא מלעיל ·

משקה ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר פרשת וישב וחבקוק סימן ב׳ וד״ה ב׳ סימן ט׳ ·

ואשקוט י״ג מ׳ל בליש׳ וסימ׳ נמסר באיוב סי׳ ג׳ ·

שוקקה ג׳ וסימניהון והקיץ ונפשו שוקקה

כי הרויתי נפש שוקקה ·
כי השביע נפש שוקקה ·

תשוקתו ב׳ וסימניהון נמסר בפר׳ בראשית ·

שקול ד׳ ומ׳ל בליש׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ד׳ וביחזקאל סימן ד׳ ובעזר׳ סימן ח׳ ·

במשקל ד׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ קדשי׳

ובד״ה א׳ סימן כ״ח ·

וישקף ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת חיי שרה ·

נשקפה ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ו׳ ובד״ה א׳ סוף סימן ט״ו ·

המשקוף ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בא ·

שקץ הם ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ שמיני ·

שקוצים ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בנחום סימן ג׳ ·

שר

השר ד׳ פתחין וסימניהון נמסר במיכה ריש סימן ז׳ ובדניאל ריש סימן י״ב ·

ועל שר ד׳ וסימניהון נמסר פ׳ וישב ·

וכל שרי ז׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״א ובמגלה סימן ט״ ·

ואת שרי ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״ד ·

בשיר ג׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן כ״ד ·

שיר המעלות לדוד ד׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קל״ב ·

שיר מזמור ג׳ ובטעם וסימ׳ נמסר בתלים סימן פג״ ·

שיר חדש ז׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ צ״ו ·

שירים ד׳ חסרי׳ בלישניהון וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן ד׳ וסימ׳ כה״ ·

שרים ח׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ט ·

אשירה ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בשלח ·

וישר ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ט׳ ובד״ה א׳ סימן ד׳ ·

תשרף באש ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ תצוה וביהושע סימן י״א ·

שרשם ג׳ וסימניהון כבי אפרים שרשם ·

הוכה אפרים שרשם ·
שרשם כבק יהיה ·

שש

שש ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת כי תבא ובתלי׳ בא״ב אות שי״ן ·

וששש ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת כי תבא ובישעיה סימן ס״ב ·

משוש ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ו ·

ושש ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בפרש׳ משפטים ·

ושש ועזים ג׳ וסימניהון ותכלת וארגמן ·

וחכרו ·

וכל איש אשר נמצא אתו ·

תש ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת וארא וביהושע סוף סימן ו׳ ·

ישית ו׳ וסימניהון נמסר בפר׳ ויגש ·

תשיתמו ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ס״ה ·

שתה ג׳ כתיב וסימני׳ נמסר בירמיה סימן כ״ט ·

משתיהם ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סי׳ א׳ ·

וישת ו׳ וסי׳ נמסר כפ׳ ויצא ושמואל ב׳ סימן כ״ב ·

שתו ד׳ מלעיל וסימני׳ נמס׳ בפרש׳ כי תשא ·

שיתו ג׳ ב׳ כל׳ ומלעיל וא׳ חס׳ ומלרע וסימניהון נמסר ריש פרש׳ בא וירמיה סי׳ ל״א ·

ושותים ה׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ל׳ ·

לשתות ד׳ חסרי׳ בתור׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ חיי שרה ·

ובשתים ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״ג ·

ואת שתי ו׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ פקודי וביחזקאל סימן ל״ה ·

נשלם מערכת

אות השי״ן בס״ד ·

מערכת אות

התיו

א״ב מן חד חד נסיב תת

בריש תיבותא וסימניהון

תתאו אל תלחם את לחם ·
תתאכלו אל תתאכלו ואל תאכלו
התבלע יחגו וינועו בשכור ·
התגודדו בנים אתם לה׳ ·
תתגודדי מה תתגודדי בת ·
תתהדר אל תתהדר לפני מלך ·
תתורו ולא תתורו אחרי ·
תתחכם אל תהי צדיק הרבה ·
תתחקה ותשם בסד רגלי ·
תתחרה כי את רגלים רצתה ·
תתיפח כי קול כחלה שמעתי ·
תתיפי לשוא תתיפי ·
תתכו כהתוך כסף בתוך כור ·
תתם ומה בצע כי תתם דרכיך
תתמה אם עשק רש וגזל ·
תתנו בן תעשה לשודך וצאנך
התנשאו ויקהלו על משה ·
תתעבנו ולא תביא תועבה ·
תתעינו למה תתעינו מדרכיך ·
תתענג אז תתענג על ה׳ ·
תתעמר והיה אם לא חפצת ·
תתפש סממית בידים ·
תתפלא תחדש עדיך נגדי ·
התקעו ובהקהיל את הקהל ·
תתראו וירא יעקב כי יש שבר ·
תתמוגג יעלו שמים ירדו ·
תתבר עם נבר תתבר דשמואל
תתברר עם נבר התברר דתהלות
התפל עם עקש דשמואל ·
תתפתל עם עקש תתפתל דתהלות
תתנחלו לשמות מטות אבתיכם ·
תתמוגגנה והטיפו ההרים עסים ·

כ״ד זוגין מיחדין חד ת׳ וחד

ות׳ וסימניהון

תבהל אל תבהל מפניו הלך ·
ותבהל כי אתה תבא אליך ותלא
תער כי אליך ה׳ אדני עיני בכה
ותער ותטהר ותער בדה ·

תוהר פחז כמים אל תותר ·
ותוהר ויאמר לה בועז לעת ·
תרד פלגי מים תרד עיני ·
ותרד ואם לא תשמעוה במסתרי ·
תורידם ואתה אלהים תורידם לבאר
והורידם בחבל בעד החלון ·
תרא אשקלון ותירא ·
ותרא איבתי ותכסה בושה ·
תאמנו וראש אפרים שמרון וראש שמרון ·
ותאמנו וישכימו בבקר ויצאו למדבר תקוע ·
תגדל ואל תרא ביום אחיך ביום
ותגדל הנה נא מצא עבדך חן ·
תפל ויאמ׳ המלך להמן מהר קח ·
ותפל ותגדל עד צבא השמים ·
תשמע זעקה מבתיהם כי ·
ותשמע ויזבחו ביום ההוא זבחי ·
תהלך שתו בשמים פיהם ·
ותהלך ויט משה את ידו על השמי׳
תריץ יאהיו חשמני׳ מני מצרים
ותרץ ותשלך אשה ·
תרוץ בלכתך לא יצר צעדך ·
ותרוץ עד אשר לא ירתק חבל ·
תופר גם את בריתי תופר את ·
ותופר ביום ההוא וירעו כן ·
והופע היום ההוא יהי חשך ·
תופע ארץ עיפתה כמו אפל ·
תשורי אתי מלבנון כלה ·
ותשורי למלך בשמן ותרבי ·
תהי ויאמר אליה ·
ותהי ואעבר עליך ואראך ·
תמס כמו שבלול תמס ·
ותמס בתוכחות על עון יסרת ·
תעלנה ויאמ׳ מלאך ה׳ אל מנוח ·
ותעלנה וצפיר העזים הגדיל ·
תעלזנה אל תגידו בגת אל ·
ותעלזנה בליותי כדבר שפתיך ·
תבואינה תובלנה בשמחות וגיל ·
ותבואינה התבוננו וקראו למקוננ׳
תגישון וכי תגישון עור לזבוח ·
ותגישון המנדים ליום רע ·
תכגר ויאמר ה׳ אל משה ואביה
ותסגר מרים מחוץ למחנה ·
תורות והארץ חנפה תחת ·
ותורות ועל הר סיני ירדת ·

י״א קרינן ת׳ ולא כתיבן

וסימני׳ נמסר בריש שופטים ובסוף קהלת ע״ש מה דאקשינן ·

ותלופיהון ז׳ כתבן ת׳ ולא

קריין וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ט ·

ג׳ זוגין מן ג׳ ג׳ ת׳ וא׳ ות׳

בריש׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סימן ז׳ ·

מלין דמשמשין ת׳ בריש׳

ון׳ בסופי׳ סימ׳ באיוב סימן ל״ב ·

י״א זוגין חד מלרע וחד

מלעיל ות׳ בריש׳ וסימניהון

ותפר עצו עצה ותפר ·
ותפר ביום ההוא וידעו כן ·
ותרץ אם ראיתה גנב ·
ותשמידם תרדף באף ותשמידם ·
ותשמידם בתים בל יחיו רפאים ·
ותמות מדוע באתי ואין איש
ותמות ויקימו עלי בעלי ·
ותלהט אש לפניו תלך ותלהט ·
ותלהט כי אש קדחה באפי ·
והלבב וישכב אמנון ויתחל ·
והלבב

ותלכב ותלך תמר בית אמנון •
ותחולל אף כי תאמר לא •
ותחולל בטרם הרים ילדו •
ותישכ לה׳ משור פר •
ותיטב הנערה בעיניו •
ותתעטף אזכרה אלהים ואהמיה •
ותתעטף עלי רוחי •
ותאכלם תשיתמו כתנור אש •
ותאכלם עוד זה מדבר וזה בא •
ותכתן יגמר נא רע רשעים •
ותכונן לך את עמך ישראל •

מלין דמשמשין תם בסוף

תיבות ס׳ נמסר במערכת אות המ״ם •

מלין דמשמשין תו בסופי׳

וסימניהון

אתו וירדו כל יש׳ את הפלשתי׳
מוראתו והסיר את מראתו בנוצתה
סותה וברם ענבים סותה •
בטהרתו אשר לא תשיג ידו •
צחנתו ואת הצפוני ארחיק מעליכם
רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו
חתנתו ביום חתנתו וביום שמחת
בהראתו את עשר כבוד מלכותו •
חתיתו כי נתתי את חתיתו את •
אמרתו השלח אמרתו ארץ עד •
מיראתו ולא יכל עוד להשיב •
רשעתו והיה אם בן הכות הרשע •
ובגאותו שחקים דנו את הברכה •
בכיתו ויעברו ימי בכיתו וידבר •
עותו ראה את מעשה האלהי׳ כי •
בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר
אמרתו בצע אמרתו אשר צוה מימי
משחתו ויקרא באזני קול גדול דיחזקאל •

מלין דמשמשין תי בסוף

תיבותא וסימניהון

אגאלתי פורה דרכתי לבדי •
אריתי מורי עם דבשי •
בתורתי הילך בתורתי אם לא •
אצתי ואני לא אצתי מרעה •
התאויתי ואני לא אצתי כ׳ בו •
ספקתי על ירך כשתי וגם נכלמתי
בצאתי את העיר אפרש אתו כפי •
מלאתי משפט צדק ילין •
עניתי טוב לי כי עניתי •
עניתי בצום נפשי ותפלתי •
נעניתי עד מאד ה׳ חייני •
יקשתי לך וגם נלכדת דירמיה •
בסיתי כי כה אמר ה׳ אלהים •
סוסיתי כי אמר בכח ידי •
נמצאתי נדרשתי ללא שאלו •
הפחתי אם כחה אכלתי בלי כסף •
קורצתי הן אני כפיך לאל •
נטמאתי איך תאמרי לא •
משכרתי ותחלף את משכרתי •
פניתי והבית ומקום לגמלים •
עותתי ראית ה׳ עותתי •
נשברתי את לבם הזונה •
מדשתי ובן גרני כי •
ישרתי על כן כל פקודי כל •
הסכנתי לעשות לך כה •
בליתי פינחס בן אלעזר •
פללתי ראה פניך לא •
עתי ושלח ביד איש עתי •
שעברתי במעט שעברתי •
שמצאתי עד שמצאתי ב׳ בפסו׳ •
ושחכמתי שעמלתי ושחכמתי •

תא

ותאנה ב׳ וסימניהון
ולמה העליתנו ממצרים •
ארץ חטה ושעורה •

והתאנה ב׳ וסימניהון
העוד הזרע במגורה •
הגפן הובישה והתאנה •

תאניה ב׳ וסימניהון
והציקותי לאריאל •
וירב בבת יהודה •

תב

תבואות ז׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר סוף ויגש׳

תבואתיה ב׳ כתי׳ ה׳ וסימני׳
קדש ישר׳ ליי׳ •
והיתה תבואתה ללחם •

תה

תהו ובהו ב׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בראשי׳ •

בתהו ב׳ וסימניהון
ויטו בתהו צדיק •
בתהו ויאבדו •

תהומות ד׳ מל׳ דמל׳ וסי׳ נמסר בפרשת בשלח ע״ש ובתלים סימן לג״ •

את תהום ג׳ וסימניהון
בהעלות עליך את •
ביום רדתו שאולה •
והנה קרא לריב •

תו

תובל ו׳ פתחי׳ וסימניהון בסדר בראשית •

תולעת ב׳ חס׳ וסימניהון
תלעת השני קדש •
כי תאכלנו התלעת •

תולע ג׳ וסימניהון
תולע ופוה ויוב •
וחברו •
האמנים עלי תולע •

תור ג׳ מל׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר בשיר השירים סימן ב׳ •

ותורה ה׳ וסימ׳ נמסר במיכה ס׳ ב׳ ובמשלי סימן ו׳ •

ובתורתו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ״ד •

תורתך ט׳ וסימני׳ נמסר בתלים בא״ב רבתי אות ה׳ •

ותורתך ה׳ וסי׳ נמסר בתלים בא״ב רבתי אות ת׳

תורותיו ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת יתרו •

תושיה ז׳ מל׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סוף סימן כח׳ ובמשלי סימן ח׳ •

תח

התחת ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ויצא •

ומתחת ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ ס׳ ז׳ •

תחתיות ז׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סי׳ טו״ וביחזקאל סוף סימן בו״ •

תי

תימא ה׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כא׳ •

מתימן ג׳ וסימניהון
אלוה מתימן יבא •
מתימן כל ארץ הנגב •
ונתתיה חרבה מתימן •

וכל לישניהון מ׳ל בבמ״א וחדרי תמן׳

והתירוש ג׳ וסימניהון
והיא לא ידעה כי •
ויען יי׳ ויאמר לעמו •
וכל יהודה הביאו •

ותירש ג׳ חסרי׳ וסימניהון
ויתן לך האלהים •
ודגן והירש סמכתיו •
על דגן ועל תירש ועל •
וכל הירשך ותירשך דכו׳ חס׳ בבמ״א.
ואם ישתו בני נכר תירושך •

תכ

ותכלת וארגמן ו׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ ויקהל׳ •

תל

תלוי ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת כי תצא׳

ד׳ מלי׳ אית בהון אות תלוי

וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ יח׳ ואיוב סי׳ לח׳ ושמואל ב׳ סי׳ יח׳ •

תם

תם ה׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר בפרשת בהר סיני •

תמימים יהיו לכם ג׳ וסימני׳
ושבעה כבשים דפסח •
ובעשור •
וביום הבכורים •

שבעה תמימים ג׳ וסימניהון
ובראשי חדשיכם •
יום תרועה •
ביום השמיני עצרת •

בתמי ג׳ וסימניהון
לדוד כי אני בתמי •
ואני בתמי אלך •
ואני בתמי תמכתי •

ותימא ה׳ בליש׳ ד׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ נמסר סו׳ פ׳ חיי •

ג׳ כתי׳ תים יתירים וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ כ״א •

מתום ד׳ וחס׳ וסי׳ נמס׳ בשופטי׳ סימן ד׳ ובתלים סימן לח״ •

בתמל ה׳ וחסרי׳ וסי׳ נמסר פר׳ ויצא ומלכים ב׳ סימן יג׳ •

אתמל ג׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳ •

תמם ג׳ וסימניהון
וגם יד יי׳ היתה בם •
ויכתב משה את •
וידבר משה את •

תמנו ג׳ וסימניהון
האם תמנו לגוע •
חסדי יי׳ כי לא תמנו •
תמנו חפש מחפש •

תמימים ס׳ כל בעירא חס׳ י׳ בהר׳ וכו׳ עיין בריש משלי •

תימרות ג׳ מל׳ דמל׳ בלי׳ וסי׳ נמס׳ בשיר השירים סי׳ ג׳ •

תן

תנוך ח׳ בתורה וסי׳ נמס׳ בפרשת מצורע •

כתנור ג׳ דגשין וסימני׳ נמסר בהושע סימן ז׳ •

תנים ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וארא •

כתנים ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ יד׳ •

תנין ח׳ בליש׳ וסי׳ נמס׳ בפר׳ וארא ובתלים סי׳ צא׳ •

תנינם ג׳ כתי׳ כן וסי׳ נמסר בפר׳ בראשי׳ ובתלי׳ סי׳ קמח׳ •

תע

נתעב ג׳ ב׳ פתחי׳ וא׳ קמץ וסימ׳ נמסר באיוב סימן טו״ •

יתעב ה׳ קמצי׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בפרשת עקב ובישעיה סימן מט ובתלים סימן קו׳ •

תעבות ט׳ כתיבן כן בלישניהון וסימ׳ נמסר סוף פרש׳ אחרי מות ובמלכים ב׳ ריש סימן יו׳ •

תועבתיה ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמס׳ ביחזקאל ריש סימן כב׳ •

תועבותיך ג׳ חסרי׳ ו׳ וסי׳ נמסר ביחזקא׳ סי׳ ה׳ ע״ש •

תועבותיהם ג׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סי׳ יב׳ •

בתועבתיהם ג׳ כתי׳ כן וסימ׳ נמסר בעזרא סימן ט׳ •

תעה ג׳ וסימניהון נמס׳ בפרשת וישב ובמשלי סימן כא׳ •

מתערה ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל ס׳ כ״א •

תפלה ג׳ וסימני קרתא דאיוב שמרון וכיאו׳ נמסר בירמיה סימן כ״ג •

ותפוח ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳ נמסר ביהושע סימן יז״ ויואל סימן א׳ •

תפשום ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ד׳ •

תקיפא ג׳ ב׳ בתי׳ א׳ וא׳ בתי׳ ה׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ב׳ וסימ׳ ז׳ •

תר

התרים ג׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ א׳ סימן י׳ •

תרשישה ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ כ״ג •

סימן כל דלפני עשר תעש׳ והירשך ודבהדיה בלהון תרשך וכלהון חס׳ בליש׳ בבמ״א מל׳ וסימ׳ ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת •

והתירוש ג׳ ומל׳ וסימני׳ נמסר ביואל סימן ב׳ •

ג׳ מלין ת׳ בריש תיבותא

ומן כ״ב בפסו׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן לב״ •

תשיעי ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בפרשת נשא •

תם ונשלם

ת״לח

עד הכה הגיע סיעור החלפה ביתות סייערנו בהקדמתנו לחבור זאת ה המסרה וברוך הסלם החלמתי אשר הגענו לתסלו׳ מה סייערנוהו ומהכה כתחיל להעתיק ולחבר מה סייעדנו בחלוף כל קריו׳ בסר׳ :

קיט ה 119 IIIII

חלוף התורה בין בני אשר ובין בני נפתלי

בן אשר ותיתו ארץ ׀
בן נפת׳ ותיתו־ארץ
בא מכל עץ הגן
בנ מכל־עץ הגן
בא והשקה את כל
בנ והשקה את־כל
בא בעצבון תאכלנה
בנ בעצבון תאכלנה
בא אשר בראותו
בנ אשר בראותו
בא התהלך נח
בנ התהלך־נח
בא את־כל היקום
בנ את כל היקום
בא ובכל דגי הים
בנ ובכל־דגי הים
בא וימצאו בקעת
בנ וימצאו־בקעת
בא ויאהל עד סדום
בנ ויאהל עד סדום
בא ויהי כהוציאם
בנ ויהי כהוציאם
בא את־בן הגר
בנ את בן הגר
בא גר־ותושב
בנ גר ותושב
בא לא ארני
בנ לא־ארני
בא ואת הצמידים
בנ ואת־הצמידים
בא תשב הנערה
בנ תשב הנערה
בא כי־עתה הרחיב
בנ כי עתה הרחיב
בא עלי קללתך
בנ עלי קללתך
בא ויתן־לך האלהים
בנ ויתן לך האלהים
בא וישתחוו לך
בנ וישתחוו לך
בא ויעקבני
בנ ויעקבני
בא ועל־חרבך
בנ ועל־חרבך
בא ויתן־לך את
בנ ויתן־לך
בא יששכר
בנ יששכר
בא ויבא יעקב מן
בנ יעקב מן־השרת
בא וכל־שה תום
בנ וכל שה
בא ובהעטיף
בנ ובהעטיף
בא אל המחנה
בנ אל המחנה
בא והיה המחנה
בנ המחנה
בא כי יפגשך רפי
בנ כי יפגשך דגש
בא לא אשלחך
בנ לא אשלחך
בא כי על כן ראיתי
בנ על־כן ראיתי
בא קרא שם־המקום
בנ קרא שם המקום
בא ויאהב את
בנ ויאהב את הנער
בא ונתתי לך
בנ ונתתי לך ולזרעך
בא אלוף־קרח
בנ נפתלי אלוף קרח
בא ויתנכלו אותו
בנ ויתנכלו
בא יפה תאר
בנ יפה תאר
בא ויקרא שם־יוסף
בנ שם יוסף
בא כי לא־לו יהיה
בנ כי־לא לו יהיה
בא את־כל מאומה
בנ את כל מאומה
בא וליוסף ילד
בנ וליוסף ילד
בא את כל אשר
בנ את כל
בא בהתחננו
בנ בהתחננו
בא כמרגלים
בנ כמרגלים
בא היש־לכם אב
בנ היש לכם
בא אל עבדך אבי
בנ אל עבדך
בא בנימין אחיו
בנ בנימן אחיו
בא ימנה וישוה
בנ ימנה וישוה
בא ובני דן
בנ ובני דן
בא לבית־יעקב
בנ לבית יעקב
בא אשר יהיה לעם
בנ יהיה־לעם
בא ויגרשום
בנ ויגרשום
בא הם המדברים
בנ המדברים
בא כי טוב לנו
בנ כי־טוב
בא אז ישיר משה
בנ אז ישיר
בא ויאמינו ביי
בנ ויאמינו ביי
בא זה אלי ואנוהו
בנ זה אלי ואנוהו
בא עם זו גאלת
בנ עם זו גאלת
בא ותטעמו
בנ ותטעמו
בא כל המחלת
בנ כל המחלת
בא אל כל עדת
בנ אל־כל עדת
בא על הצור
בנ על־הצור
בא או ירה יירה
בנ או־ירה יירה
בא לא יהיה לך
בנ לא יהיה־לך
בא כי־יגנב
בנ כי יגנב
בא על כל דבר
בנ על־כל
בא כן־תעשה
בנ כן־תעשה
בא לא אגרשנו
בנ לא אגרשנו
בא ויחזו
בנ ויחזו
בא ואת שמות
בנ ואת שמות
בא לכהנו לי
בנ לכהנו לי
בא או בגשתם
בנ או בגשתם
בא וקנמן
בנ וקנמן
בא את זרעכם
בנ את־זרעכם
בא כי־פרעה
בנ כי פרעה
בא אל־כל עדת
בנ אל כל עדת
בא את־התכלת
בנ את התכלת
בא אל־בצלאל
בנ אל בצלאל
בא על השלחן
בנ על השלחן
בא וחמש אמות
בנ וחמש
בא את־כל כלי
בנ את כל כלי
בא ומן התכלת
בנ ומן־התכלת
בא מטבעתיו
בנ מטבעתיו
בא ואת האבנט
בנ ואת האבנט
בא ומכנסי־בד
בנ ומכנסי בד
בא ומן הדם
בנ ומן הדם
בא המעלה
בנ המעלה
בא יפול עליו
בנ יפל עליו
בא בעור־הבשר
בנ בעור הבשר
בא או בשתי
בנ או בשתי
בא או מן השתי
בנ או־מן השתי
בא עץ הארז
בנ עץ הארז
בא על־המשכב
בנ על המשכב
בא עמיתך
בנ עמיתך
בא ומזרעך
בנ ומזרעך
בא אל־כל עדת
בנ אל כל עדת
בא מות־יומת
בנ מות־יומת
בא או־בת אמו
בנ או בת אמו
בא שתים
בנ שתים
בא שבתכם
בנ שבתכם
בא את מועדי
בנ את־מועדי
בא והיתה
בנ והיתה
בא ולבהמתך
בנ ולבהמתך
בא את כספך
בנ את־כספך
בא כי־עבדי
בנ כי־עבדי
בא ואם מעט
בנ ואם מעט
בא ואם מך
בנ ואם־מך
בא כל ערכך
בנ וכל ערכך
בא ויתילדו
בנ ויתילדו
בא כן חנו
בנ כן חנו
בא על־המשכן
בנ על המשכן
בא וכלה אהרן
בנ וכלה אהרן
בא בן אהרן
בנ בן אהרן
בא המארים
בנ המארים
בא ונזרעה
בנ ונזרעה־
בא כן עשו
בנ כן עשו
בא על־המשכן
בנ על המשכן
בא ובהאריך
בנ ובהאריך
בא אספה
בנ אספה
בא והתיצבו
בנ והתיצבו
בא אם את כל
בנ אם את כל
בא ויאסף
בנ ויאסף
בא אם־יהיה
בנ אם יהיה
בא הבמתנים
בנ הבמתנים
בא היש בה
בנ היש־בה
בא ואל כל עדת
בנ ואל כל עדת
בא וכל מנאצי
בנ וכל־מנאצי
בא ויתאבלו
בנ ויתאבלו
בא והכנעני
בנ והכנעני
בא ויכתום
בנ ויכתום
בא אשר בתוככם
בנ אשר בתוככם
בא כל־העדה
בנ כל העדה
בא בן־אהרן
בנ בן־אהרן
בא זה יהיה
בנ זה יהיה
בא בכור הבהמה
בנ בכור הבהמה
בא והיתה
בנ והיתה
בא לך ולזרעך
בנ לך ולזרעך
בא הוא יתחטא
בנ הוא יתחטא
בא אין צמיד
בנ אין צמיד
בא הכנעני
בנ הכנעני
בא שם המקום
בנ שם המקום
בא לסבב לפגע
בנ דגש
בא נתן סיחן
בנ נתן סיחן
בא על הנהר
בנ על הנהר
בא וידברו
בנ וידברו
בא וקבנו לי
בנ וקבנו לי
בא מה פעל :
בנ מה פעל אל
בא כי אם יהיה
בנ אם יהיה
בא אל שפטי
בנ אל־שפטי
בא בן־אהרן
בנ בן אהרן
בא והיתה
בנ והיתה
בא את־השבי
בנ את השבי
בא את־הנחשת
בנ את הנחשת
בא את־הבדיל
בנ את הבדיל
בא וחצית
בנ וחצית
בא העושת
בנ העושת
בא והיתה
בנ והיתה
בא ואת־נבו
בנ ואת נבו
בא מסתרת
בנ מסתרת
בא מות־יומת
בנ מות יומת
בא את־נחלת
בנ את נחלת
בא טוב־הדבר
בנ טוב הדבר
בא ולא תיראון
בנ ולא תיראון
בא ונלחמנו
בנ ונלחמנו
בא ויכתו
בנ ויכתו
בא כאשר תמו רפי
בנ דגש
בא אעבור
בנ אשר־אעבור
בא ויחרם
בנ ויחרם
בא את־גדלך
בנ את גדלך
בא כמעשיך
בנ כמעשיך
בא כי־לא
בנ כי־לא
בא את הדברים
בנ את־הדברים
בא והיה כי
בנ והיה כי
בא ונשל גוים
בנ ונשל גוים
בא והחסר
בנ והחסר
בא והיה־עקב
בנ והיה עקב

בא בלבבך
בנ בלבבך
בא עם גדול
בנ עם גדול
בא אשר יצאת
בנ אשר יצאת
בא על הלחת
בנ על הלחות
בא תשתה מים
בנ תשתה מים
בא ובשכבך
בנ ובשכבך
בא את גבולך
בנ את גבולך
בא את הצבי
בנ את הצבי
בא ליראה ביראה בישראל
בנ ליראה ביראה בישראל
בא אשר תשאלך
בנ אשר
בא בתתך לו
בנ בתתך לו
בא אשר יבחר
בנ אשר יבחר
בא על ממלכתו
בנ על ממלכתו
בא על הגוים האלה
בנ הגוים האלה
בא אשר פרית
בנ אשר פרית
בא בשור ובחמור
בנ בשור ובחמור
בא ואם בשדה
בנ ואם בשדה
בא והחזיק בה
בנ והחזיק בה
בא אשר ינצל
בנ אשר ינצל
בא לעשר
בנ לעשר
בא כל דברי
בנ כל דברי
בא הקים אותך
בנ הקים אותך
בא ביום ההוא
בנ ביום ההוא
בא נשבעתי
בנ נשבעתי
בא את מריך
בנ את מריך
בא ויכנך
בנ ויכנך
בא ימצאהו
בנ ימצאהו
בא שנותי מלרע
בנ מלעיל
אב רבבות
בנ רבבות
בא יערפו טל
בנ יערפו טל
בא ויתא
בנ ויתא

יהושע

בא וישכבו
בנ וישכבו
בא והחייתם
בנ והחייתם
בא הכנעני
בנ הכנעני
בא ממחרת
בנ ממחרת
בא ויאמר לו רפי
בנ ויאמר לו דגש
בא את מחנה
בנ את מחנה
בא ויחרימו
בנ ויחרימו
בא המרגלים
בנ המרגלים
בא ואת רחב
בנ ואת רחב
בא אשר ילכדנו
בנ אשר ילכדנו
בא ואת בניו
בנ ואת בניו
בא וכל ישראל
בנ וכל ישראל
בא ושפטיו
בנ ושפטיו
בא כי קרובים
בנ כי קרובים
בא יהושע
בנ יהושע
בא אל המחנה
בנ אל המחנה
בא את כל הארץ
בנ את כל הארץ
בא על שפת הים
בנ שפת הים
בא כן עשה
בנ כן עשה
בא המלכים
בנ המלכים
בא את כל האדם
בנ את כל האדם
בא מבעלה
בנ מבעלה
בא ויתהלכו
בנ ויתהלכו
בא והתחלקו
בנ והתחלקו
בא וגבל אתו
בנ וגבל אתו
בא ואת בעשתרה
בנ ואת בעשתרה
בא אל כל עדת
בנ אל כל עדת
בא והנשיאים
בנ והנשיאים
בא והתחתנתם
בנ והתחתנתם
בא אל קנא
בנ אל קנוא

שפטים

בא מנאקתם
בנ מנאקתם
בא את מעברות
בנ את מעברות
בא שש מאות
בנ שש מאות
בא וימכרם
בנ וימכרם
בא היש פה
בנ היש פה
בא ופגע בנו
בנ ופגע בנו
בא ויזנו כל ישראל
בנ כל ישראל
בא ויבצרו
בנ ויבצרו
בא על כל אשר
בנ על כל
בא ואת העשתרות
בנ ואת
בא וירצצו
בנ וירצצו
בא את כל
בנ את כל
בא ויתלקטו
בנ ויתלקטו
בא אל מלאכי
בנ אל מלאכי
בא והיה כי
בנ והיה כי
בא ויאחז
בנ ויאחז
בא ומחיתך
בנ ומחיתך
בא שש מאות
בנ שש מאות
בא ואת הכהן
בנ ואת הכהן
בא ויקראו
בנ ויקראו
בא הנה נא
בנ הנה נא
בא מן מעשהו
בנ מן מעשהו
בא מבית לחם
בנ מבית לחם
בא ונבערה
בנ ונבערה
בא ממערה גבע
בנ ממערת
בא יתפלל לו
בנ יתפלל
בא שים לפניך
בנ שים לפניך
בא כי רעהכם
בנ כי רעהכם רבה
בא הרבן
בנ הרבן
בא את ממלכות
בנ את ממלכות
בא למסלה
בנ למסלה
בא יתהלכו
בנ יתהלכו
בא שמר לך
בנ שמר לך
בא אשר על
בנ אשר על
בא קול הצאן
בנ קול הצאן
בא אתן לך
בנ אתן לך

שמואל

בא להשתחות ולזבח
בנ להשתחות
בא איש בנימן
בנ איש בנימן
בא ותאמרו
בנ ותאמרו
בא ממחנה
בנ ממחנה
בא ויאסף
בנ ויאסף
בא להרגך ג
בנ ג בשבא
בא ושאלתם
בנ ושאלתם
בא את כל
בנ את כל
בא ותדבר נא
בנ ותדבר נא
בא את נערי
בנ את נערי
בא לרדפך רפי
בנ דגש
בא ביד הנביאים
בנ ביד הנביאים
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא את הגדוד
בנ את הגדוד
בא ממחנה
בנ ממחנה
בא ואקבצה
בנ ואקבצה
בא ואת בענה
בנ ואת בענה
בא ובשרך
בנ ובשרך
בא מפיבשת
בנ מפיבשת

מלכים

בא ואת הגברים
בנ ואת הגברים
בא מכסא
בנ מכסא
בא את עמך
בנ את עמך
בא צפה עץ
בנ צפה עץ
בא מירכתי
בנ מירכתי
בא אל מחזה
בנ אל מחזה
בא ועל המסגרות
בנ ועל המסגרות
בא לכהנה
בנ לכהנה
בא לשום
בנ לשום
בא שש מאות
בנ שש מאות
בא לירבעם
בנ לירבעם
בא לדוד
בנ לדוד
בא על המזבח
בנ על המזבח
בא אל בן
בנ אל בן
בא וישרתהו
בנ וישרתהו
בא וזהבך
בנ וזהבך
בא אל עבדך
בנ אל עבדך
בא ויחנו אלה
בנ ויחנו אלה
בא אל השדה
בנ אל השדה
בא בהשתחויתי
בנ בהשתחויתי
בא את נעמן
בנ את נעמן
בא אשר למלך
בנ אשר למלך
בא מן הסוסים
בנ מן הסוסים
בא וראה שם
בנ וראה שם
בא את יבלעם
בנ את יבלעם
בא את החנית
בנ את החנית
בא את הברית
בנ את הברית
בא כל הקדשים
בנ כל הקדשים
בא לא סר
בנ לא סר
בא שבע עשרת
בנ שבע עשרת
בא ויתפאו
בנ ויתפאו
בא ויעבירו
בנ ויעבירו
בא על חזקיהו
בנ על חזקיהו
בא דבר שפתים
בנ דבר
בא המבלעדי
בנ המבלעדי
בא דבר המלך
בנ דבר המלך
בא על הבית
בנ על הבית
בא אם מעשה
בנ אם מעשה
בא קטרו שמה
בנ קטרו שמה
בא אשר על
בנ אשר על
בא ואת המזבחות
בנ ואת המזבחות
בא תשע עשרת
בנ תשע עשרת

ישעיה

בא ובפרשכם
בנ ובפרשכם
בא ונוכחה
בנ ונוכחה
בא ואם תאמנו
בנ ואם תאמנו
בא ואנקמה
בנ ואנקמה
בא ומשקרות
בנ ומשקרות
בא ויסקלהו
בנ ויסקלהו
בא ולבבך
בנ ולבבך
בא את כל
בנ את כל
בא אם יהיה
בנ אם יהיה
בא והתנחלום
בנ והתנחלום
בא ייליל
בנ ייליל
בא מושל
בנ מושל ארץ
בא ובכלי גמא
בנ ובכלי גמא

חלוף נביאים

בא לבד בך
בנ לבד בך
בא ישב הארץ
בנ ישב הארץ
בא והיתה
בנ והיתה
בא אור הלבנה
בנ אור הלבנה
בא כן־תרנם
בנ כן תרנם
בא קו תהו
בנ קו תהו
בא ואין־שם
בנ ואין־שם
בא אל ישעיה
בנ אל־ישעיה
בא תערכו לו
בנ תערכו־לו
בא אתך־אני
בנ אתך אני
בא הלא שקר
בנ הלא־שקר
בא ומתפללים
בנ ומתפללים
בא ויהמו
בנ ויהמו
בא אין־מנהל
בנ אין־מנהל לה
בא ואת עצומים
בנ ואת עצומים
בא וברחמים
בנ וברחמים
בא למה תשקלו
בנ למה־
בא בלוא
בנ בלוא
בא ויגרשו
בנ ויגרשו
בא אשר
בנ אשר
בא וינטלם
בנ וינטלם
בא המתקדשים
בנ המתקדשים

ירמיהו

בא המעלה
בנ המעלה
בא אם תכבסי
בנ אם תכבסי
בא אשר נקרא
בנ אשר־נקרא
בא המעשים
בנ המעשים
בא והיתה
בנ והיתה
בא וידרכו
בנ וידרכו
בא למקוננות :

בנ למקוננות
בא ואינם
בנ ואינם
בא בן־יחזקיהו
בנ בן יחזקיהו
בא ואין בם
בנ ואין־בם
בא והיה
בנ והיה
בא אל איש
בנ אל איש
בא בית מלך
בנ בית־מלך
בא אין חפץ
בנ אין־חפץ
בא את אשר
בנ את אשר
בא הנבאים
בנ הנבאים
בא מלך בבל
בנ מלך־בבל
בא את־כל
בנ את כל.
בא וכמעשה
בנ וכמעשה
בא ויללת
בנ ויללת
בא להנבא
בנ להנבא
בא כל־קהל
בנ כל קהל
בא והתפללו
בנ והתפללו
בא הנבאים
בנ הנבאים
בא ועל בני
בנ ועל בני
בא אכתבנה
בנ אכתבנה
בא וכל חילו
בנ וכל חילו
בא ובמשרפות
בנ ובמשרפות
בא שבע
בנ שבע
בא אשר שלחתם
בנ אשר
בא שובו נא
בנ שובו נא
בא בן שמעיהו
בנ בן־שמעיהו
בא אם־הכיתם
בנ אם הכיתם
בא ויקח את
בנ ויקח את־
בא המבלעדי
בנ המבלעדי
בא וידעו
בנ וידעו

בא כוס זהב
בנ כוס זהב
בא ונספרה
בנ ונספרה

יחזקאל

בא ואני בתוך
בנ ואני בתוך
בא אשר בית
בנ אשר בית
בא כל־הישבים
בנ כל־הישבים
בא ושכלתה
בנ ושכלתה
בא ואתן נזם
בנ ואתן־נזם
בא ותיפי
בנ ותיפי
בא וקטרתי
בנ וקטרתי
בא לכל־מאהביך
בנ לכל מאהביך
בא ותשחרי
בנ ותשחרי
בא בתוככהנה
בנ בתוככהנה
בא הלא בגעת רפי
בנ בגעת בה דגש
בא ויתנוהו
בנ ויתנוהו
בא ויזבחו
בנ ויזבחו
בא התאחרי
בנ התאחרי
בא כקסם
בנ כקסם
בא גודר
בנ גודר
בא על מאהביה
בנ על מאהבית
בא את־אהליבה
בנ את־אהלה
בא ונוכרו
בנ ונוסרו
בא אז תובל פתח
בנ קמץ
בא הבראך
בנ הבראך
בא לראות בך
בנ לראות־בך
בא וידעו בגעיא
בנ בלא געיא
בא וייף
בנ ויף
בא אל־ההרים
בנ אל־ההרים
בא ותדלח־מים
בנ ותדלח מים
בא ידברו

בנ ידברו
בא היות צאני
בנ היות צאני־
בא אל־הרעים
בנ אל הרעים
בא ירדפך
בנ ירדפך
בא בית ישראל
בנ בית־ישראל
בא והסיבתי
בנ והסיבתי
בא המחולל
בנ המחולל
בא הלזו
בנ הלזו
בא יטמאו
בנ יטמאו
בא קהלך רפי
בנ קהלך דגש
בא ויצאו
בנ ויצאו
בא אתן לגוג
בנ אתן לגוג
בא כל מעלם
בנ כל מעלם
בא ואל הכתף
בנ ואל־הכתף
בא על־אחרית
בנ על אחרית
בא והחק
בנ והחק
בא מכל
בנ מכל
בא ומשרתים
בנ ומשרתים
בא אל־שערי
בנ אל שערי
בא אשר לא
בנ אשר־לא
בא לבתים
בנ לבתים
בא והיה
בנ והיה
בא בכל־מועדי
בנ בכל מועדי
בא עם הארץ
בנ עם־הארץ
בא ומבשלות
בנ ומבשלות
בא בנחלה
בנ בנחלה
בא אשרי ישרץ
בנ אשרי
בא אשר־תרימו
בנ אשר תרימו

תרי עשר

בא והיה מספר
בנ והית מספר

חלוף כתובים

בא והית במקום
בנ והיה
בא ואין חסר
בנ ואין חסר
בא ירצחו
בנ ירצחו־
בא כי ייללו
בנ כי ייללו
בא אכתב לו
בנ אכתב לו
בא אם־יגדלו
בנ אם יגדלו
בא ולא איש
בנ ולא־איש
בא ויתחנן לו
בנ ויתחנן לו
בא ונשלמה
בנ ונשלמת
בא אשר־לא
בנ אשר לא
בא כל־הגוים
בנ כל־הגוים
בא על־המזבח
בנ על המזבח
בא כל־הגוים
בנ כל־הגוים
בא אשר כנענים
בנ אשר כנענים
בא אל־הנון
בנ אל־חנון
בא על נינוה
בנ על נינות
בא בין ימינו
בנ בין־ימינו
בא אם יועצך
בנ אם־יועצך
בא ומעוננים
בנ ומעוננים
בא תדרך
בנ תדרך
בא מה תחשבון
בנ מה־תחשבון
בא לא לו
בנ לא־לו
בא העליזת
בנ העליזת
בא שום אבן
בנ שום־אבן
בא לעת ערב
בנ לעת־ערב
בא וראמת
בנ וראמת
בא ופנה דרך
בנ ופנה דרך
בא ובעשקי
בנ ובעשקי

דברי הימים

בא בני פרץ

בנ בני־פרץ
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא ואהרן
בנ ואהרן
בא ויתנו
בנ ויתנו
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא כל־ישראל
בנ כל ישראל
בא עצמך ובשרך
בנ עצמך ובשרך
בא המתחזקים
בנ המתחזקים
בא ויתיצבו
בנ ויתיצבו
בא וישיהו
בנ וישיהו
בא ומן־הגוי
בנ ומן־הגוי
בא את עמשי
בנ את־עמשי
בא וממנשה
בנ וממנשה
בא וגם הקרובים
בנ וגם־הקרו
בא ובבקר
בנ ובבקר
בא בית עובד
בנ בית עובד
בא ולשרתו
בנ ולשרתו
בא להעלות
בנ להעלות
בא וישיה
בנ וישית
בא ומעשת
בנ ומעשת
בא ישראלה
בנ ישראלה
בא ויפקדם
בנ ויפקדם
בא ואת בתיו
בנ ואת בתיו
בא לבנות לך
בנ לבנות־לך
בא המחלקות
בנ המחלקות
בא כל רכוש
בנ כל־רכוש
בא שלמה
בנ שלמה
בא להתנדב
בנ להתנדב
בא ויברכו
בנ ויברכו
בא ומנצחים
בנ ומנצחים

חלוף התורה בין בני אשר ובין בני נפתלי

בא שם־הימיני
בנ שם הימיני
בא למחצרים
בנ למחצרים
בא והחסר
בנ והחסר
בא ויתפללו
בנ ויתפללו
בא להיות שמי
בנ להיות שמי
בא ויחזק
בנ ויחזק
בא התיצבו
בנ התיצבו
בא את מעכת
בנ את־מעכת
בא ושבע
בנ ושבע
בא חומת
בנ חומה
בא עודד
בנ עודד
בא הפוך
בנ הפוך
בא ומקח
בנ ומקח
בא התיצבו
בנ התיצבו
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא וינצלו
בנ וינצלו
בא בהתחברך
בנ בהתחברך
בא על־עמדו
בנ על עמדו
בא על־עזיהו
בנ על עזיהו
בא נביאליו
בנ נביאליו
בא ויזעקו
בנ ויזעקו
בא יתקדשו
בנ יתקדשו
בא וישרם
בנ וישרם
בא המדברים
בנ המדברים
בא ויבשלו
בנ ויבשלו
בא בהעלות
בנ בהעלות

תהלות

בא כיאם
בנ כיאם־
בא ובתורתו
בנ ובתורתו
בא ובחרונו
בנ ובחרונו
בא אספרה
בנ אספרה
בא פן־יאנף
בנ פן יאנף
בא נסה עלינו
בנ נסה עלינו
בא אור פניך
בנ אור פניך
בא וישמחו
בנ וישמחו
בא בשוב־איבי
בנ בשוב איבי
בא ישפט
בנ ישפט
בא נודע יי
בנ נודע יי
בא במזמות זו
בנ במזמות זו
בא תדרש
בנ תדרש
בא עד אנה
בנ עד אנת
בא מפלטי
בנ מפלטי
בא כבוד אל
בנ כבוד אל
בא בכל הארץ
בנ בכל הארץ
בא עדות יי
בנ עדות־יי
בא מצות יי ברה
בנ מצות־יי ברה
בא טהורה
בנ טהורה
בא הנחמדים
בנ הנחמדים
בא מפשע
בנ מפשע
בא יתן לך
בנ יתן־לך
בא והתפרדו
בנ והתפרדו
בא כי לא בזת
בנ כי לא בזת
בא דשנת בשמן
בנ דשנת בשמן
בא והנשאו
בנ והנשאו
בא הבגדים
בנ הבגדים
בא ולמדני
בנ ולמדני
בא ועתה ירום
בנ ועתה
בא אל תחרש
בנ אל־תחרש
בא ומשירי
בנ ומשירי.
בא ירעם יוציא הריש
בנ לא יוציא הריש
בא קול־יי
בנ קול יי
בא וירקידם
בנ וירקידם
בא ויחשף
בנ ויחשף
בא לצור מעוז
בנ לצור מעוז
בא מכל צוררי
בנ צוררי
בא ולשכני
בנ ולשכני
בא הצילני
בנ הצילני
בא בשועי
בנ בשועי
בא אהבו
בנ אהבו
בא וכל־מעשהו
בנ וכל מעשהו
בא ויגרשהו
בנ ויגרשהו
בא לכו בנים
בנ לכו בנים
בא ואת דכאי
בנ ואת־דכ אי
בא למנצח י
במנ למנצח
בא וירממהו
בנ וירממהו
בא אל־בקצפך
בנ אל בקצפך
בא כי עונתי
בנ כי־עונתי
בא אהבי
בנ אהבי
בא אשמרה לפי
בנ אשמרה לפי
בא מכל פשעי
בנ מכל פשעי
בא ויעלני
בנ ויעלני
בא לעשות
בנ לעשות
בא ימלטהו
בנ ימלטהו
בא באמר אלי
בנ באמר אלי
בא ותהמי
בנ ותהמי
בא אל־תהום
בנ אל תהום
בא באמרם
בנ באמרם
בא מאיש
בנ מאיש
בא למנצחי
בנ למנצח אין בו
בא על דבר אמת
בנ על־דבר אמת
בא ביקרותיך
בנ בקרותיך
בא נצבה שגל
בנ נצבה שגל
בא ובית אביך
בנ ובית אביך
בא על־כן עמים
בנ על כן עמים
בא ישמחו
בנ ישמחו
בא לכו חזו
בנ לכו חזו
בא למנצח פסק
בנ למנצח אין בו פסק
בא לשאול
בנ לשאול
בא זובח
בנ זובח
בא ובגבורתך
בנ ובגבורתך
בא לא שמו
בנ לא שמו
בא תורידם
בנ תורידם
בא ישובו
בנ ישובו
בא להתהלך
בנ להתהלך
בא כי בך
בנ כי בך
בא מתקוממי
בנ ממתקוממי
בא ומאנשי
בנ ומאנשי
בא יראני
בנ יראני
בא ואת ארם
בנ ואת ארם
בא תרצחו
בנ תרצחו
בא כמעשהו
בנ כמעשהו
בא והמלך
בנ והמלך
בא הארץ
בנ הארץ
בא יכחשו
בנ יכחשו
בא אעשה
בנ אעשה
בא יאר
בנ יאר
בא נער
בנ גערי
בא ואל תאטר
בנ ואל תאטר
בא ולמנחמים
בנ ולמנחמים
בא תנה עון
בנ תנה עון
בא יהללוהו
בנ יהללוהו
בא רדפו
בנ רדפו
בא ואין עוזר
בנ ואין עוזר
בא בסבך
בנ בסבך
בא שברת
בנ שברת
בא כי־מלאו
בנ כי־מלאו
בא זכור חרפתך
בנ זכור חרפתך
בא בקום־למשפט
בנ בקום למשפט
בא על־ידותון
בנ על ידותון
בא ובעלילותיך
בנ ובעלילותיך
בא וינהגם
בנ וינהגם
בא והצילני
בנ והצילני
בא אלהיהם
בנ אלהיהם
בא ארזי אל
בנ ארזי אל
בא אל־תחרש
בנ אל תחרש
בא ובסופתך
בנ ובסופתך
בא וגם־כלתה
בנ וגם־כלתה
בא את־מזבחותיך
בנ את מזבחותיך
בא נירשה לנו
בנ נירשה לנו
בא הלא אתה
בנ הלא־אתה
בא אל־רחום
בנ אל רחום
בא אתה
בנ אתה תשבחם
בא אתה
בנ אתה יסרתם
בא פזרת
בנ פזרת
בא דברת
בנ דברת
בא ובנהרות
בנ ובנהרות
בא ובנגעים
בנ ובנגעים
בא אם־לדוד
בנ אם לדוד
בא פרצת כל
בנ כל גדרותיו
בא העטית
בנ העטית
בא ומעולם
בנ ומעולם
בא אתה אל
בנ אתה אל
בא ובחכתך
בנ ובהמתך
בא ונרננה
בנ ונרננה
בא ומעשה ידנו
בנ ומעשה
בא ותחת
בנ ותחת
בא במעשת
בנ במעשת
בא דשנים
בנ דשנים
בא אדירים
בנ אדירים
בא אל נקמות
בנ אל־ נקמות
בא יתאמרו
בנ יתאמרו
בא נברכה־לפני
בנ לפני
בא אם בקולו
בנ אם בקולו
בא ירעם
בנ ירעם
בא ישפט
בנ ישפט
בא המעטרכי
בנ המעטרכי
בא הרחיק
בנ הרחיק
בא גבול
בנ גבול
בא יבהרון
בנ יבהלון
בא התהללו
בנ התהללו
בא פתח ·
בנ פתח
בא במעלליהם
בנ במעלליהם
בא וקבצנו
בנ וקבצנו
בא מארצות
בנ ומארצות
בא וילחמוני
בנ ויל חמני
בא אל יהי
בנ אל יהי
בא המגביהי
בנ המגביהי

חלוף הכתובים בין בני אשר ובין בני נפתלי

בא אני עבדך
בן אני עבדך
בא לך אזבח
בן לך אזבח
בא מן המצר
בן מן המצר
בא אל תעזבני
בן אל תעזבני
בא ותורתך
בן ותורתך
בא ואל תצל
בן ואל תצל
בא ואתהלכה
בן ואתהלכה
בא ואשתעשע
בן ואשתעשע
בא אל מצותיך
בן אל־מצותיך
בא תנחמני
בן תנחמני
בא מכל מלמדי
בן מכל מלמדי
בא ממשפטיך
בן ממשפטיך
בא ומשפטיך
בן ומשפטיך
בא אל יעשקוני
בן אל־יעשקוני
בא כחסדך
בן כחסדך
בא אני שלום
בן אני שלום
בא עם אהלי
בן עם־אהלי
בא ששם
בן ששם
בא הנה
בן הנה
בא שהיה
בן שהיה
בא נתננו
בן נתננו
בא למען
בן למען
בא שואלכם
בן שואלכם
בא זכר יי
בן זכר־יי
בא אלמדם
בן אלמדם
בא הררי
בן הררי
בא מעלה
בן מעלה
בא אין יש
בן אין יש
בא ויפרקנו
בן ויפרקנו
בא על ערבים
בן על ערבים
בא שיר־יי
בן שיר יי
בא אם אשכחך
בן אם אשכחך
בא עולליך
בן עולליך
בא ותענני
בן ותענני
בא לדבר רע
בן לדבר רע
בא עד אעבור
בן עד אעבור
בא במעשה
בן במעשה
בא לעשות
בן לעשות
בא בני נכר
בן בני נכר
בא שככה
בן שככה
בא וגבורתיך
בן וגבורותיך
בא את־המחולים
בן את המחולים
בא השם גבולך
בן השם גבולך
בא בצלצלי
בן בצלצלי

איוב

בא שבעת
בן שבעת
בא והיה
בן והיה
בא אל ידרשהו
בן אל־ידרשהו
בא תשכן
בן תשכן
בא ואל־מצנים
בן ואל מצנים
בא ופקדת
בן ופקדת
בא ואתה דע
בן ואתה דע
בא כמרירי
בן כמרירי
בא ויבא רגז
בן ויבא רגז
בא אני ראיתי
בן אני ראיתי
בא היש בלשוני
בן היש בלשוני
בא הים אני
בן הים־אני
בא את עוני
בן את עוני
בא יעות צדק
בן יעות־צדק
בא היגאה
בן היגאה
בא אם יבלענו
בן אם יבלענו
בא לא יש
בן לא־יש
בא ואמתו
בן ואמתו
בא ואל עפר
בן ואל־עפר
בא ובעצמות
בן ובעצמות
בא ותופע
בן ותופע
בא ישה לך
בן ישה לך
בא ומצהרים
בן ומצהרים
בא מי אין
בן מי אין
בא ואימתך
בן ואימתך
בא ארחותי
בן ארחותי
בא ושבע רגז
בן ושבע רגז
בא תשטף
בן תשטף
בא ויהלך
בן ויהלך
בא וזה חזיתי
בן וזה־חזיתי
בא אל תכסי
בן אל תכסי
בא בלא יומו
בן בלא־יומו
בא ויקם בי
בן ויקם בי
בא טרף
בן טרף
בא מתקוממה
בן מתקוממת
בא תנחמתיכם
בן תנחומתיכם
בא האנכי
בן האנכי
בא נר רשעים
בן נר רשעים
בא מתקו לו
בן מתקו לו
בא ערבה
בן ערבה
בא ומבלי
בן ומבלי
בא יקטל
בן יקטל־
בא וצור יצוק
בן וצור־יצוק
בא ותאשרני
בן ותאשרני
בא ויחלו
בן ויחלו
בא ותתבונן
בן ותתבונן
בא ויבא אפל
בן ויבא אפל
בא ובוז משפחות
בן ובוז משפחות
בא ויחר אפו
בן ויחר־אפו
בא והוחלתי
בן והוחלתי
בא וכל דברי
בן וכל דברי
בא על משפטי
בן על משפטי
בא אנשי
בן אנשי
בא ותחולל
בן ותחולל
בא אתן צדק
בן אתן צדק
בא היש למטר
בן היש למטר
בא תשחק
בן תשחק
בא התשחק בו
בן התשחק
בא אין על עפר
בן אין על

משלי

בא אם יפתוך
בן אם יפתוך
בא אם תבקשנה
בן אם תבקשנה
בא ביאת אשר
בן כי יאת
בא יתמך
בן יתמך
בא ונהמת
בן ונהמת
בא ואמרת
בן ואמרת
בא עשה זאת
בן עשה זאת
בא כי באת
בן כי באת
בא לך אל נמלה
בן לך אל
בא בהתהלכך
בן בהתהלכך
בא נתעלסה
בן נתעלסה
בא צרור
בן צרור
בא אני חכמה
בן אני חכמה
בא וליועצי
בן וליועצי
בא אור צדיקים
בן אור צדיקים
בא תרומם גוי
בן תרומם גוי
בא אם בהתגלות
בן אם־בהתגלות
בא ימלא פיהו
בן ימלא פיהו
בא אם אין לך
בן אם אין־לך
בא למה יקח
בן למה יקח
בא לשון־שקר
בן לשון שקר
בא אל תתהלל
בן אל־תתהלל
בא למי אוי
בן למי אוי
בא ובית אחיך
בן ובית אחיך
בא ענה כסיל
בן ענה כסיל
בא על ריב
בן על־ריב
בא אל תתן לי
בן אל תתן־לי
בא ומי יי
בן ומי יי
בא ומיץ אף
בן ומיץ אף
בא ומה בר
בן ומה
בא יראת יי
בן יראת יי

רות

בא הנערה
בן הנערה
בא קציר השעורים
בן קציר השעורים
בא הלא בעז
בן הלא־בעז
בא יתן יי את האשה
בן יי את האשה

שיר השירים

בא שעטרה לו
בן שעטרה לו
בא אנהגך
בן אנהגך
בא צאינה וראינה
בן וראינה
בא שלהבתיה
בן ב מלות תיבות

קהלת

בא בכל מעשו
בן בכל־מעשו
בא שעמלו
בן שעמלו
בא וישתבחו
בן וישתבחו
בא את המעשה
בן המעשה
בא וכצפרים
בן וכצפרים
בא הטוחנות
בן הטוחנות
בא עוד למד דעת
בן למד־דעת
בא וכמשמרות
בן וכמשמרות
בא את כל מעשה
בן את כל מעשה

קינות

בא בהתעטפם
בן בהתעטפם
בא ונחקורה
בן ונחקורה

מגילה

בא והנערה
בן והנערה
בא ואת מאמר
בן ואת מאמר
בא את־המן
בן את המן
בא כתב הדת
בן כתב־הדת
בא להתחנן לו
בן להתחנן־לו
בא מה לעשות
בן מה לעשות
בא האחשדרפנים
בן האחשדרפנים
בא להקהל
בן להקהל

דניאל

בא אין בהם
בן אשר אין בהם
בא וללמדם
בן וללמדם
בא וידברו
בן וידברו
בא וזמן נצבתא
בן ומן נצבתא
בא ונבוכד נאצר
בן ונבוכד נאצר

עזרא

בא לאוצרות
בן לאוצרות

נשלם חלוף הכתובים

חלופין שבין מערבאי ומדנחאי

חלוף המקרא שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל:

יהושע

למערבאי וארא בשלל ואראה כתי׳ •
למדנחאי וארא כת׳ ואראה קרי •
למע׳ ויקח כחמשת בין בית אל •
למד׳ בין בית און כתי׳ בית אל קרי •
למע׳ ב׳ פסו׳ לעיר כתיב קרי •
למד׳ לעיר כתיב לעי קרי •
למע׳ ויכם וימיתם כתיב וקרי •
למד׳ וימיתום כתיב וימיתם קרי •
למע׳ חרם ובית ענת כתיב וקרי •
למד׳ חרום כתיב חרם קרי •
למע׳ אתה זקנתה מלא
למד׳ אתה זקנת חסר •
למע׳ אל קרית בעל •
למד׳ על קרית בעל •
למע׳ וגשן וחילון
למד׳ גשן כתיב וגשן קרי •
למע׳ אם במרד ואם במעל •
למד׳ אם במרד אם •
למע׳ ועל כל עדת ישראל •
למד׳ ואל כל עדת ישראל •
למע׳ ואביא אתכם ואביאה כתיב
למד׳ ואביא כתיב ואביאה קרי •

שפטים

למע׳ ואת היבוסי ישב ק׳ וכתיב
למד׳ ישב כתיב ישבי ק׳
למע׳ כדברו הדבר הזה כתי׳ וקרי
למד׳ כדברי כתיב כדברו קרי
למע׳ ופשטת על העיר
למד׳ אל העיר
למע׳ היוצא והעליתיהו קרי וכתיב
למד׳ והעלותיהו כתיב •
למע׳ על לכה להשיבה להשיבו כתי׳
למד׳ להשיבו כתיב וקרי •
למע׳ אשר שמו אל הגבעה •
למד׳ על הגבעה •
למע׳ אל דרך המדבר
למד׳ על דרך
למע׳ כי יבא דבריך דך כתיב
למד׳ דברך כתיב וקרי •

שמואל

למע׳ ועיניו קמה
למד׳ קמה כתיב קמו קרי
למע׳ פן אספך עמו קרי וכתיב
למד׳ עמי כתיב עמו קרי
למע׳ כי במאה ערלות
למד׳ כי אם במאה
למע׳ והוא נצב על עבדי שאול •
למד׳ אל עבדי שאול
למע׳ והמלך דוד שמ׳ את כל הדברי׳
למד׳ שמע כל הדברים האלה •
למע׳ המשפחה על שפחתך
למד׳ אל שפחתך
למע׳ אל נא ישם אדני אל לבו
למד׳ על לבו
למע׳ לא היה לה ילד כתיב וקרי •
למד׳ ולד כתיב ילד קרי •
למע׳ ראה דבריך טובים
למד׳ דברך כתיב •
למע׳ היתה שומה כתיב וקרי •
למד׳ שימה כתיב שומה קרי •

מלכים

למע׳ ואמתך ישנה מלא
למד׳ ישנה חס׳
למע׳ לכלכלך שם
למד׳ לכלכלך שמה
למע׳ וארבע כהפת אל
למד׳ כהפת על
למע׳ וישמד זמרי אל בעשא
למד׳ על בעשא
למע׳ ויקם וילך אל נפשו
למד׳ על נפשו
למע׳ תעשה מלוכה על
למד׳ תעשה מלוכה אל
למע׳ ויען אל הם וידבר •
למד׳ ויאמר
למע׳ והיתה נבלת איזבל
למד׳ והיית כתיב
למע׳ וישמע אל תרהקה
למד׳ על הרהקה
למע׳ ויפרץ בחומת ירושלם בשער׳
למד׳ משער
למע׳ ובשנת חמש מלך יהורם
למד׳ מלך יורם
למע׳ להגיד ביזרעאל
למד׳ לגיד כתיב וקרי •
למע׳ ויהוא לא שמר מעל חטאות
למד׳ מעל חטאת •
למע׳ אל סוא מלך מצרים
למד׳ סיא כתיב סוא קרי
למע׳ ומעוה ובחמת כתיב ה׳
למד׳ ומעוא כתיב א׳
למע׳ אלהי ספרוים כתיב וקרי •
למד׳ ספרים כתיב וספרויים קרי
למע׳ התפללה אלי אל סנחריב
למד׳ על סנחריב
למע׳ אל ישיא להציל אתכם מידו •
למד׳ מידי כתיב
למע׳ ויבא אליקים ויגידו לו דברי
למד׳ ויגידו לו את
למע׳ אשר כל שמעה
למד׳ שמעיו כתיב וקרי
למע׳ ואת המזבחות עלית
למד׳ עלות כתיב עלית קרי •

ישעיה

למע׳ ועוד בה עשיריה
למד׳ עשריה חס׳
למע׳ יורדי אל אבני בור
למד׳ יורדי על אבני בור
למע׳ לקראת צבא התיו מ״ם
למד׳ התיו ב׳ יודין
למע׳ בסוס עגור כתיב בן וקרי •
למד׳ כסים עגור כתיב כסוס קרי •
למע׳ לא תוסיפי כתים קומי כת׳ וקרי
למד׳ כתיים כתיב כתים קרי
למע׳ וישמע על תרהקא
למד׳ אל תרהקא
למע׳ יציץ ופרח ישראל
למד׳ יציץ יפרח כתיב ופרח קרי
למע׳ לצולה חרבי ונהרתיך חס׳
למד׳ ונהרותיך מלא
למע׳ יוצר הארץ ועושה מלא
למד׳ יצר הארץ חסר
למע׳ השיבו פשעים על לב
למד׳ והשיבו כתיב השיבו קרי
למע׳ כה אמר יי׳ יצרי מבטן חס׳
למד׳ יוצרי מלא
למע׳ שמעו אלי ידעי צדק מלא •
למד׳ ידעי צדק חס׳
למע׳ ומכאבינו סבלם
למד׳ ומכאובינו מלא
למע׳ אל יאמר בן הנכר הנלוה על יי׳
למד׳ הנלוה אל יי׳
למע׳ והביאתים אל הר קדשי •
למד׳ והביאותים על הר
למע׳ דרכך יגעת לא אמרתי
למד׳ לא אמרתי כתיב
למע׳ הרה עמל והולד און מלא
למד׳ והלד און חס׳
למע׳ ונכה רוח וחרד על דברי
למד׳ אל דברי •

ירמיה

למע׳ אשר אתה בוטח בהנה מלא •
למד׳ בטח בהנה חסר
למע׳ כרתו עצה ושפכו
למד׳ כרתו עצה בפיק
למע׳ היא העיר הפקד כלה
למד׳ הפקד כלו
למע׳ כי אני יי׳ עושה חסד משפט
למד׳ חסד ומשפט
למע׳ והצרותי להם למען
למד׳ והצירותי מלא
למע׳ כה אמ׳ יי׳ הנני מביא ולא אשמע
למד׳ ואל אשמע
למע׳ ויעלה נשיאים מקצה הארץ •
למד׳ מקצה ארץ
למע׳ ותר וסיס ועגור
למד׳ ותר וסוס ועגור כתיב
למע׳ קדחתם באפי עליכם תוקד •
למד׳ עליכם תיקד
למע׳ ויהי ככלות לדבר אל כל ישר׳
למד׳ לדבר על כל העם
למע׳ ולקח מהם קללה ישימך יי׳
למד׳ בצדקיהו כאחב כתיב וקרי
למע׳ שלום העיר אשר הגליתי קרי •
למד׳ אשר הגולתי אשר הגליתי קרי
למע׳ את החתום המצוה והחקים
למד׳ את החתום ואת המצוה והחקים
למע׳ ואגידה לך גדלות ובצרות
למד׳ גדלות ובצורות כת׳ ובצרות ק׳
למע׳ על כל דרכי בני אדם
למד׳ על כל דרכי בני האדם
למע׳ וישימו שקוציהם בבית
למד׳ ישיבו כתיב וישימו קרי •
למע׳ ויהי בקרא יהודי
למד׳ בקרוא כתי׳ בקרוא קרי
למע׳ ויצו נבוכדנצר על ירמיהו
למד׳ על ירמיהו
למע׳ ומאז חדלנו והסך לה נסכים
למד׳ ולהסך לה נסכים
למע׳ בשנה בכתבו את הדברים
למד׳ בשנת כתיב בשנה קרי
למע׳ אשר היה על נהר פרת
למד׳ אל נהר פרת
למע׳ אם טוב ואם רע אשר אנחנו
למד׳ אשר אנו כתיב וקרי
למע׳ אמרו איכה נשבר מטה •
למד׳ איך נשבר כתיב איכה קרי •
למע׳ אל אנשי קיר חרש כחלילים
למד׳ כחללים תניגא דפסו׳ •
למע׳ הנס מפני הפחד הניס כתיב
למד׳ הניס כתיב וקרי
למע׳ כי מי כמוני ומי יעידני ק׳ דאדו׳
למד׳ ומי יעודני כתיב
למע׳ התעום הרים שבבים כתיב
למד׳ שובבים כתיב וקרי
למע׳ עצת יי׳ ומחשבתיו
למד׳ ומחשבותיו מלא •
למע׳ הקריות והמצרות נתפשה
למד׳ נתפשו כתיב
למע׳ השמיעו אל בבל רבים
למד׳ על בבל
למע׳ בימים ההם ובעת ההיא
למד׳ בימים ההמה
למע׳ ותצהלו כאבירים מלא
למד׳ כאברים חסר
למע׳ ומשל על משל
למד׳ אל משל
למע׳ ככל אשר עשה יהויקים
למד׳ כל אשר עשה

יחזקאל

למע׳ היא מתהלכת בין
למד׳ הוא מתהלכת כתיב היא קרי
למע׳ וגם אני אגרע קרי
למד׳ וגם אני אגדע כתי׳ אגרע קרי
למע׳ ובאו בה פריצים מלא
למד׳ ובאו בה פרצים חסר יוד קדם׳
למע׳ באה הצפירה מלא
למד׳ הצפרה חסר ובוסירין ב׳ חסר
למע׳ חלליכם ומלאתם חוצה חלל •
למד׳ ומלאתים כתיב
למע׳ שים פניך על בנות עמך
למד׳ אל בנות
למע׳ או דבר אשלח אל בנות הארץ
למד׳ על הארץ ההיא
למע׳ נחמתה בה אשר הבאתי על ירו׳
למד׳ אל ירושלם
למע׳ ומלבושך שש ומשי
למד׳ ששי כתיב שש קרי
למע׳ כפנה שרשיה עליו
למד׳ כנפה
למע׳ הנבא והך כף אל כף
למד׳ והך כף אל כף
למע׳ והרבה את תזנותיה
למד׳ ותרב כתיב והרבה קרי
למע׳ בעל בעין
למד׳ וקריהימה כתיב וקרי
למע׳ ותבא עד שנותיך
למד׳ עת שנותיך כתיב עד קרי
למע׳ והקריחו עליו קרחה
למד׳ קרחא כתיב
למע׳ החיים כתיב חיים קרי •
למד׳ ונתתי חתים כתיב וקרי
למע׳ אלונים מבשן מאיי כתים
למד׳ כתיים סו׳ פסו׳
למע׳ ואתנהו ביד אל גוים חסר
למד׳ ביד איל גוים מלא
למע׳ ועבדי דוד מלך עליהם
למד׳ ועבדי דויד ב׳ יוד
למע׳ והנה על פני ההיכל
למד׳ אל פני ההיכל
למע׳ ונתתה על ארבע קרנותיו
למד׳ אל ארבע
למע׳ שבעת ימים יכפרו
למד׳ וכפרו כתיב יכפרו קרי

תרי עשר

למע׳ כי שב אפי ממנו
למד׳ ממני
למע׳ כי הוביש ששון מן בני אדם
למד׳ כן בני כתיב מבני קרי
למע׳ אשר בכרהם אתם שמה
למד׳ שמה כתיב שם קרי
למע׳ אם יתקע שופר ויי׳ לא עשה
למד׳ לא עשה מפיק ה״א
למע׳ איה מעון אריות ומרעה הוא
למד׳ ומרעה היא
למע׳ התיטבי מנוא אמון
למד׳ ההטיבי כתיב התיטבי קרי
למע׳ יזכרו אדיריו יכשלו בהליכתם
למד׳ בהלוכתם כתיב
למע׳ למנצח בנגינותי
למד׳ בנגותותי
למע׳ אך תיראי אותי תקחו מוסר
למד׳ תקחו כתיב תקחי קרי
למע׳ וקי׳ קלון על כבודך
למד׳ אל כבודך
למע׳ ועל גבר עמיתי
למד׳ עמיהו כתיב עמיתי קרי
למע׳ ועמדו רגליו ביום ההוא
למד׳ ועמדו ורגלין ביום ההוא

חלופין שבין מערבאי ומדנחאי

למע׳ ועלתה ידו על יד רעהו׳
לבד׳ אל יד רעהו׃

דברי הימים

למע׳ איתן בן קישי׃
למד׳ איתן בן קושי כת׳ קישי ק׳׃
למע׳ עד ע׳ה ובנותיה ב מלין׃
למד׳ ח׳ד מלה כתיב ערע׳ה׳
למע׳ סוח וחינפר׃
למד׳ סיח כתיב סוח ק׳׃
למע׳ ויזואל ופלט׃
למד׳ ויזיאל ופלט כתיב וק׳׃
למע׳ ויסב את המלוכה׃
למד׳ את המלוכה כתיב המלוכה ק׳׃
למע׳ לרעות את עמי׃
למד׳ את עמו כתיב עמי ק׳׃
למע׳ השתחוו ליי׳׃
לבד׳ והשתחוו׃
למע׳ לעשרים לאליאתחי
למד׳ לאליתא׃
למע׳ ויעש מזבח נחשת׃
למד׳ מזבח הנחשת כתיב׃
למע׳ ויצא לפני אסא שמעני׃
למד׳ שמעוני מלא׃
למע׳ כי במצער אנשים׃
לבד׳ כי במעצר אנשים׃

תהלות

למע׳ והניתני יתרם לעלליהם׃
לבד׳ לעוליליהם
למע׳ וגורו ממנו כל זרע ישראל
למד׳ יגורו כתיב וגורו ק׳
למע׳ יביאוני אל הר קדשך
למד׳ יבואוני כתיב יביאוני ק׳
למע׳ בשמחת חס׳
למד׳ בשמחות מלא
למע׳ תחת אהבתי ישטנוני
למד׳ ישטנני׃
למע׳ בטרם יבינו סירתיכם
למד׳ סירהכם חס׳
למע׳ לדוד מזמר חס׳
למד׳ לדוד מזמור מלא
למע׳ אשר ימרוך
למד׳ אשר יאמרוך

איוב

למע׳ מכף רגלו עד כתיב ועד ק׳
למד׳ ועד קדקדו כתיב עד ק׳
למע׳ ושאף צמים חילם
למד׳ ישאף צמים
למע׳ יאכל בדיו
למד׳ יאכל בדוי כתיב
למע׳ כי עתה הייתם לו׃
למד׳ הייתם לא כתיב לו ק׳
למע׳ ואולם כלם השובו ובאו נא
למד׳ ובאו נא כתיב
למע׳ ושית על עפר בצר
למד׳ ישית כתיב
למע׳ ובתבונתו מחץ רהב
למד׳ ובתבונתו
למע׳ ישים אליו לבו
למד׳ ישיב אליו כתיב
למע׳ עד תחקרון מלין
למד׳ מלים
למע׳ ובכפי דבק מאום
למד׳ מאומה כתיב מום ק׳
למע׳ לא אזכר כי יעורנו
לכד׳ כי יעירני
למע׳ הודיעני מה נאמר
לכד׳ הדיעני כתיב הודיעני ק׳

משלי

למע׳ רדיך ירוך בכל עת
למד׳ רדיך ירויך בכל עת כתיב ירוך
למע׳ טוב פריו
למד׳ טוב פריו כתיב
למע׳ יש בוטה כמדקרות
למד׳ יש ביטה כתיב
למע׳ כפרי פי איש תבואת
למד׳ תביאת כתיב תבואת ק׳
למע׳ סוס מוכן התשועה
למד׳ התשעה כתיב
למע׳ אח נפשע ומדונים כתיב
למד׳ ומדינים
למע׳ טוב שבת ומדונים כתי׳
למד׳ ומדינים
למע׳ עד בור ינקם
למד׳ עד בר

רות

למע׳ ותאמר כל
למד׳ את כל אשר עשה
למע׳ ויען בועז כל אשר עשית
למד׳ את כל אשר עשית כתיב
למע׳ ותקם היא וכלתיה
למד׳ ותקם הוא וכלתיה כתיב
למע׳ ותבא ותעמוד מלא
למד׳ ותעמד חס׳
למע׳ ותשינה קולן
למד׳ ותשאנה קולן
למע׳ ופרשת כנפך חס׳
למד׳ כנפיך מלא
למע׳ ואלה תולדות פרץ
למד׳ ואלה תלדת

שיר השירים

למע׳ לססתי ברכבי פרעה
למד׳ לסוסתי
למע׳ כמו חלאים מעשה
למד׳ מעשי כתיב

קהלת

למע׳ וחבל את מעשה ידיך
למד׳ את מעשי כתיב
למע׳ מה יתרון העשה
למד׳ העושה מלא
למע׳ ושבתי אני העשוקים
למד׳ העשקים תרויהון חס׳
למע׳ אל בית אבל משתה
למד׳ המשתה כתיב
למע׳ האדם אל בית עולמו
למד׳ על בית עולמו
למע׳ כי הוא חלקך בחיים
למד׳ כי היא חלקך כתיב

קינות

למע׳ משאות שוא ומדוחם
למד׳ ומדוחים מלא
למע׳ עודינה תכלינה כתיב
למד׳ עודינו כתיב כן ק׳
למע׳ בלא יוכלו יגעו
למד׳ בלא יכלו יגעו חס׃
למע׳ חסדי יי׳ רחמיו
למד׳ רחמו כתיב רחמיו ק׳
למע׳ צוד צדוני כצפר חס׳
למד׳ כצפיר מלא
למע׳ השיבנו יי׳ אליך
למד׳ השיבנו אדני

מגלה

למע׳ אל יד שעשגז
למד׳ על יד שעשגז
למע׳ כימים ההם ומרדכי אחשורש
למד׳ אחשורוש
למע׳ ויקראו ספרי המלך קדם׳
למד׳ אחשורוש מלא
למע׳ וישם המלך אחשרש
למד׳ אחשורוש מלא

דניאל

למע׳ באדין גובריא אלך פטשיהון
למד׳ פטשיהן
למע׳ ויהבו גשמהון
למד׳ גשמיהון כתיב
למע׳ אדין עלית ופשרא כתיב
למד׳ ופשרה כתיב וקרי
למע׳ בשפרפרא חדא מלא
למד׳ בשפר פרא תרין מלין
למע׳ על מקדשך השמם
למד׳ אל מקדשך
למע׳ לנו בשת הפנים למלכינו
למד׳ למלכינו ולשרינו
למע׳ לך יי׳ הצדקה ביום
למד׳ כהיום הזה
למע׳ ולא תעצור כח הזרוע
למד׳ כח הזרוע

עזרא

למע׳ אל תכס על עונם
למד׳ ואל תכס אל עונם
למע׳ והעמיד משמרות
למד׳ והעמד משמרות כתיב
למע׳ ונועדה יחדיו בכפירים
למד׳ בכפירים כתיב בכפירים ק׳
למע׳ ומבני הכהנים בנמכית
למד׳ מיכיה כתיב מיכה ק׳
למע׳ ויקדו וישתחוו
למד׳ וישתחו כתיב וישתחוו ק׳
למע׳ ואדעה כי מניות נתנה
למד׳ לא נתנה כתיב נתנו ק׳
למע׳ ועתה נכרת ברית בעצת
למד׳ בעצת כתיב בעצות ק׳

תמו הפלוגתו׳ מכל המקר׳ ממדינחאי ומערבאי

שטא חדא כל חד וחד

מלעיל ול׳ מלעיל וסימ׳׃

והשקית	מלעיל ברגלך הגן הירק׃
לשרת	שם את יי׳ אלהיך׃
רבה	וחטאתם כי כבדה מאד׃
יצחק	מלעיל כל השמע יצחק לי׃
וספר	מלעיל שבע׳ ימים לטהרתו׃
קצה	מלעיל ונפשינו קצה בלחם הקלקל׃
רחוקה	מלעיל ואין מציל כי רחוקה היא מצידנים׃
שובה	מלעיל והיה לך למשיב נפש ולכלכל׃
הוקם	מלעיל נאם הגבר הוקם על
יסף	ולא יסף עוד מלך יי׳ להראה
ושברתי	ארץ כי תחטא לי׃
הרם	מלעיל ויאמר הרם לך׃
צרח	כי קצר המצע מהשתרע׃
קצה	ותצא אש ממטה׃
ושבה	והיתה לבער כאלה וכאלון
שבר	הנה שבר עלינו מלך ושר׳׃
מרח	ותצר לדוד מאד דשמואל׃
התחתונה	היציע התחתונה עשרים׃
החיצונה	ואת מוסך השבת׃
רעה	התרועעה הארץ מוט׃
וחגורה	על חלצים׃
וחרה	וחרה נחשתה ביחזקאל׃
בוקע	מים לפניהם׃
יצק	אשר יצק מים על ידי אליהו׃
זרה	רוחי זרה לאשתי׃
צורר	מים בעביו׃
למה	שמתני למפגע לך׃
מתע	בריקכהו לאום׃
יקרה	היא מפנינים׃
תחת	גערה בבבין׃
ותאמר	העזה פניה ותאמר לו׃
ארבעה	הם קטני ארץ׃
חובה	לו סביב׃
בוצע בצע	כל ארחות יי׳׃
הבו	הבי אברתי הבו לי׃
אחז	שמאל בעשותו ולא אחז׃
שמע	הללוהו בצלצלי׃
הרשע	ומקום הצדק שמה׃

שטה מן כ׳ג כל חד וחד

לית דכו׳ וכל מלה אחרי מן ליש׳ דכו׳ וסימ׳ נבסר בד״ה ב׳ סימן לב״׃

שטה מן י״ו דכל חד וחד

לית דכו׳ וכל חד ספר דכו׳ וסימנ׳׃

למלאכה	וראה את הנגע ביום׃
	וכל יחזקאל דכו׳׃
תגשים	וכל הטף בנשים׃
	וכל שיר השירים דכו׳׃
ואת עשרת	חריצי החלב האלה׃
	וכל אסתר דכו׳׃
התפקדו	ובני ישראל התפקדו וכלכלו׃
	וכל וידבר דכו׳׃
וצבא	תחדש עדיך נגדי
	וכל דניאל דכו׳׃
ודעת	ועבדי דוד מלך עליהם׃
	וכל משלי דכו׳׃
ידעם	בצאן לשאול שתו בות׃
	וכל תרי עשר דכו׳׃
ויאסרהו	ויבא יי׳ עליהם את שרי דה״ה׃
	וכל שפטים דכו׳׃
לא יכות	אל תמנע מנער מוסר
	וכל יחזקאל דכו׳׃
ותקע	וירא כי לא יכול לו׃
	וכל יחזקאל דכו׳׃
תהלת	יי׳ ידבר פי ויברך׃
	וכל ירמיה דכו׳׃
מזחת	ותקם חנה אחרי אכלת׃
	וכל יחזקאל דכו׳׃
לצבי	ביום ההוא יהיה צמח יי׳׃
	וכל שיר השירים דכו׳׃
ועדותיו	שמר תשמרון את׃
	וכל תהלות דכו׳׃
לפני אלהים	ויחר אף אלהים בעזא דה״ה׃
	וכל תהלות דכו׳׃
השיבנו	יי׳ אליך ונשובה כתיב׃
	וכל תהלות דכו׳׃

חילופי קריאה

שטה מן בֹ̇א דכל חד וחד לית בספר כותיה וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן חד וסי׳

וילדו אלה תולדת בני נח · וכל קריאה דכוו׳ בר מן חד וילדו כי תהיין לאיש
שתי נשים ׃ ורם לבבך ושכחת את· וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן חד מלעיל ורם
על כל גאה ורם ועל כל ׃ בסתר כי יסיתך אחיך בן אמך · וכל קריא׳ דכוו׳ בר
מן א׳ קמץ בסתר כי אתה עשית בסתר ׃ ומגרשיהם כי היו בני יוסף שתי
מטות · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ מגרשיהן· כל הערים אשר תתנו ׃
אחיך ויסף עוד אבנר לאמר אל עשהאל · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ לאחיך
ולשרה אמר הנה נתתי ׃ משיח הרי בגלבע אל טל ואל מטר · וכל קריא׳ דכוו׳
בר מן א׳ משיח רוח אפינו משיח יי׳ ׃ מקנה על ההרים אשא בכי ונהי ·
וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ למקנה לאברהם למקנה לעיני ׃ ומים ואמרת כה
אמ׳ המלך דמלכי׳ · וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ מלעיל ומים למען יחסרו לחם ומי׳ ׃
חפשי מקץ שבע שנים תשלחו · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ חפשים הלא זה צום
אבחרהו ׃ על הרעה ושב הגוי ההוא מרעתו · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ ל׳ הרעה
וישלח ידו המלאך ירושלם ׃ מזבחותיהם וידעתם כי אני יי׳ בהיות׳ וכל קריאה
דכוו׳ בר מן א׳ מזבחתיכם חטאת יהודה כתובה ׃ תקראו ביום ההוא נאם יי׳
צבאות תקראו · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ תקראי ואנכי אמרתי איך אשיתך ׃
ויכו כנוכד נצר מלך בבל· וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ ויכוה ויכוהו המלך אחז כתי׳ ׃
זכרו תורת משה עבדי · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ זכרו זכרו אשר מני ארץ ׃
וישמחו כי ישתקו וינחם· וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ וישמחו ישאו בתוף וכנור ·
תערך לפני שלחן נגד · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ תערג גם בהמות שדה תערג
אליך ׃ זכרון אין זכרון לראשונים · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ זכרון דבר אל
בני ישראל לאמר בחדש השביעי ׃ בחכמה כי יש אדם שעמלו בחכמה ׃
וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ מלעיל בדה והנה מחלקות הכהנים ׃
וחוצה ומוצא אני מר ממות · וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ והחוצה לא יהיה משם
עוד עול ׃ שמרה כפשי ערותיך· וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ שמרה
יי׳ אלהי אברהם יצחק וישראל ׃ ישי מארך כלו תפילות דוד בן ישי ·
וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ בעת ההיא יובל שי ׃

שטה חלופין כל קריאה חרא מלה וכל ספר חלוף לה וסי׳

הנראה וירא יי׳ אל אברהם ויאמר· וכל קריאה קלוף הנראה ׃ חירה ויהי
בעת ההיא וירד יהודה · וכל קריא׳ חלף חירם ׃ ואשלחה ואשלחה את העם ׃
וכל קריאה חלוף ואשלחה לאליעזר ׃ פרשי כנפים והיו הכרבים פרשי
כנפים · וכל קריאה חלוף פרשים כנפים ׃ ואמה וחצי האמה ארך הקרש ׃
וכל קריאה חלוף אמה וחצי האמה ׃ מראה וראה הכהן והנה · וכל קרי׳
חלוף מראה ׃ וכי יגור אתכם גר · וכל קריאה חלוף וכי יגור אתך ׃
ויסעו מפונן ויחנו באבות· וכל קריאה חלוף פונן ׃ וכפן ובשע משנה
תורה · וכל קריאה חלוף ויפן ויבשע ׃ ותקרבון ותעמדון תחת ההר · וכל
קריאה חלוף ותקרבו ותעמדו ׃ אלה העדות החקים · וכל קרי׳ חלוף אלה
העדות ׃ מן המערה ויעשו כן ויוציאו · וכל קריאה חלוף מהמערה ׃
יחל קמץ והוא יחל להושיע · וכל קריאה חלוף יחל פתח ׃ כבשה ולרש
אין כל כי אם · וכל קריאה חלוף נקבה מן הצאן כשבה ׃ כבה ויבא דוד
כבה אל · וכל קריאה חלוף כבח ׃ בית שן אשר גנבו אתם מרחוב · וכל
קריאה חלוף בית שאן ׃ וישיבום כאשר בא יעקב מצרים · וכל קרי׳ חלוף
ויושיבם ׃ אתי דגם ויאמר המלך אל אתי הגתי · וכל קרי׳ חלוף איתי רפה ׃
מבחור והכיתם כל עיר מבחור · וכל קרי׳ חלוף מבחר ׃ כבנה כי לא כבנה
בית לשם · וכל קריאה חלוף כבנה ׃ כליתי ואני אמרתי לריק יגעתי · וכל
קריאה חלוף כליתי ׃ וקויתי וחכיתי ליי׳ המסתיר · וכל קרי׳ חלוף קויתי ׃
אוריהו ויוציאו את אוריהו ממצ׳ · וכל קריאה חלוף אוריה ׃ האח לפניו
מבערת · וכל קריאה חלוף האח האח ׃ על לבי ולא עלתה על לבי · וכל קרי׳
חלוף אל לבי ׃ הסריונות אסרו הסוסים ועלו · וכל קרי׳ חלוף הסריונות ׃
לנשיא יחזקאל מלעיל · וכל קרי׳ זה חלוף לנשיא מלרע ׃ לחול מלרע בין
קדש לחול · וכל קריאה חלוף לחול מלעיל ׃ נהר כבר על נהר כבר · וכל
קריאה חלוף על נהר פרת ׃ שנים עשר יחזקיה · וכל קריא׳ חלוף יחזקיהו ׃
רחמה ותגמל את לא רחמה · וכל קריאה חלוף רחם ׃ דברי הימים חורם
דרמשק · וכל קריאה חירם דמשק ׃ תהלות אזמרה ולשמך אזמרה ·
וכל קריאה חלוף ולשמך אזמר · תהילות בית אהרן בטחו ביי׳ · וכל קרי׳
חלוף בני אהרן ׃ תהלות אמן ואמן וברוך שם כבודו לעולם · וכל קריאה
חלוף אמן ואמן ׃ איוב ריש התקשר ריש בתלים עבתו · וכל קרי׳ חלוף ראש ׃
ולא נדע מה ידעת ולא נדע · וכל קריאה חלוף לא נדע ׃ משלי שלמה
בן דוד · וכל קריאה חלוף דברי שלמה ׃ לצדיק מלרע תן לחכם ויחכם עוד
הודע לצדיק · וכל קריאה חלוף לצדיק מלעיל ׃ יקרה אתכלם · וכל קרי׳
חלוף יקרא ׃ חולה ים רעה חולה · וכל קריאה חלוף חולה ׃ עדת קמץ
לא עדת בהון · וכל קריאה פתח עדת יי׳ ׃ קל קמץ קל מן שמיא נפל ·
וכל קריאה חלוף קל פתח ׃ כבר פתח כבר אנש אתה · וכל קריאה קמץ
ויאמר לה המלך ׃ בארכות פתח ושלח ידו בארכות · וכל קרי׳ בארכות קמץ ׃
עזרא יויקים יויריב יודע יוצדק ישוע · וכל קרי׳ יהויקים יהויריב יהוידע יהוצדק
יהושע ׃ שיר השירים הראוני השמעיני · וכל קריאה חלוף הראני השמיעני ׃
רות תדבקין · וכל קריאה חלוף תדבקון ׃ קינות רבתי בגוים · וכל קרי׳
חלוף רבת ׃ אסתר ועשרים ומאה · וכל קריאה חלוף מאה ועשרים ׃
לחדש מלרע לחדש שנים עשר ׃ וכל קריאה חלוף לחדש מלעיל ׃

שטה מן ל׳ דכל חד וחד לית דכוו׳ חלוף וסימניהון

שבתון שבת הוא הדבר אשר דבר יי׳ · וכל קריאה חלוף שבת שבתון ׃
אשה ליי׳ הוא והקטרת את כל האיל · וכל קריאה אשה הוא ליי׳ ׃
ללאות חמשים ויעש ללאות חמשים · וכל קריאה חלוף חמשים ללאות ׃
בבהמה ובעוף והבדלתם בין הבהמה · וכל קריאה חלוף בעוף ובבהמה ׃
לאמו ולאביו כי אם לשארו · וכל קריאה חלוף לאביו ולאמו ׃ אמו ואביו
איש אמו ואביו · וכל קריאה חלוף אביו ואמו ׃ הישר והטוב ועשית הישר
והטוב · וכל קריאה חלוף הטוב והישר ׃ משפט צדק שפטים ושטרים · וכל
קרי׳ חלוף צדק ומשפט ׃ בתמי׳ ובאמת ועתה יראו את יי׳ · וכל קריא׳ חלוף באמת
ובתמים ׃ המלך אדני ועתה אשר באתי · וכל קריאה חלוף אדני המלך ׃
הקם ליי׳ מזבח ויבאו אל דוד ביום · וכל קריאה חלוף הקם מזבח ׃
שקלים חמשים ויאמר המלך אל ארונה · וכל קריאה חלוף חמשים שקלים ׃
לחרבה לשמה ותתך חמתי ואפי· וכל קריאה חלוף לשמה ולחרפה ׃
קדים רוח כי הוא בין אחים · וכל קריאה חלוף רוח קדים ׃
כירחי קדם מי יתנני כירחי קדם · וכל קריאה חלוף כימי קדם ׃
אבן ועץ ועמך לרב עשי מלאכה · וכל קריאה חלוף עץ ואבן ׃
להודות ולהלל ולעמד בבקר בבקר · וכל קריאה חלוף להלל להודות ׃
ראה עתה כי יי׳ בחר בך דה״ה · וכל קרי׳ חלוף עתה ראה ׃ אל אל ישגירני
אל אל עויל · וכל קריאה חלוף אל אל ׃ רבם ותמאה אל ירא בפלגות · וכל
קרי׳ חלוף תמאה ורבם ׃ בזהב ובכסף ולאלוה מעזים · וכל קרי׳ חלוף בכסף
ובזהב ׃ לכליון ומחלון ויאמר בעז לזקנים · וכל קרי׳ חלוף מחלון וכליון ׃
רבים עמים זכר יי׳ חרפת עבדיך · וכל קריאה חלוף עמים רבים ׃
שנים שלש ויתן להם המלך דבר · וכל קריאה חלוף שלש שנים ׃
והארץ נכבשה ויקהלו כל עדת בני ישראל · וכל קרי׳ חלוף נכבשה הארץ ׃
שה ושור ויחנו עליהם וישחיתו · וכל קריאה חלוף שור ושה ׃ וראו ודעו
מכל המחבאים · וכל קרי׳ חלוף ודעו וראו ׃ ובני שלמה והיה כשכב אדני
וכל קרי׳ חלוף שלמה בני ׃ ופרו ורבו והרביתי עליכם אדם · וכל קרי׳ חלוף
ורבו ופרו ׃ ואמות שלש כי עשה שלמה כיור דה״ה · וכל קרי׳ חלוף שלש אמות ׃
אחד לעלה ואחד לחטאת ואם לא תמצא · וכל קרי׳ חלוף אחד לחטאת ואחד
לעלה ׃ ורחץ במים את בשרו כתנת בד קדש · וכל קריאה חלוף ורחץ את
בשרו במים ׃ אך את הזהב ואת הכסף ואת הנחשת · וכל קריאה חלוף
את הכסף ואת הזהב ׃ בין השמים ובין הארץ ויקרא אבשלום · וכל קרי׳
חלוף בין הארץ ובין השמים ׃ אל ישעיהו הנביא בן אמוץ וישלח את אליקים
אשר על הבית · וכל קריאה חלוף אל ישעיהו בן אמוץ הנביא ׃
ביד נטויה ובזרוע חזקה ובלחמתי אני · וכל קרי׳ חלוף ביד חזקה ובזרוע נטויה ׃
בני יהודה ובני ישראל ונקבצו בני יהודה · וכל קרי׳ חלוף בני ישר׳ ובני יהודה ׃
כמה רחבה וכמה ארכה ואמר אנה אתה הולך · וכל קריאה חלוף כמה ארכה
וכמה רחבה ׃ חקת עולם בכל משבתיכם לדרתיכם וקראתם בעצם · וכל
קריאה חלוף לדרתיכם בכל משבתיכם ׃

חד מן בׄ זוגין מן גׄ אית בהון מן וׄ מלין הכנעני החתי האמרי הפרזי החוי והיבסי יׄד פסוקים דמיתרין כולהון כׄ פסוקים ׃

וארד להצילו מיד מצרים · ואמר אעלה אתכם מעני מצרים · ישראל
ובני ישראל ישבו בקרב · הכנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי וסימ׳
כתאפום ׃ תחרימם כי החרם תחרימם ׃ המלכים ויהי כשמע כל המלכים ׃
בהר ובשפלה ובערבה · החתי האמרי הכנעני והפריזי והחוי והיבוסי וסימ׳
תמכפום ׃ כל העם דמלכים כל העם הנותר מן · האמרי החתי הפרזי החוי
והיבוסי וסי׳ מהפום ׃ כל העם דה״ה כל העם הנותר מן · החתי והאמר והפרזי
והחוי והיבוסי וס׳ מ׳ תמפ״ם ׃ מלאך ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי · הכנעני
האמרי והחתי והפרזי החוי והיבוסי וסימ׳ כמהפום ׃ מלאכי כי ילך מלאכי
לפניך · האמרי והחתי והפרזי והכנעני החוי והיבוסי וסי׳ מהפכום ׃ הצרעה
ושלחתי את הצרעה · החוי את הכנעני ואת החתי וסימ׳ וכ״ת ׃ עמלק יושב
בארץ הנגב · והחתי והיבוסי והאמרי יושב בהר והכנעני וסימ׳ תמ״ך ׃ וכשל
כי יביאך יי׳ אלהיך אל הארץ · החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי
והיבוסי וסימ׳ תגמכפום ׃ בזאת תדעון ויאמר יהושע בזאת · הכנעני החתי
החוי הפרזי הגרגשי האמרי והיבוסי וסימ׳ כתופגמק ׃ שמר לך את אשר אנכי
האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי וסימ׳ מכתפום ׃ ממזרח הכנעני
ממזרח ומים · והאמרי והחתי והפרזי והיבסי בהר והחוי וסימ׳ כמתפבו ׃
כתועבותיהם ובכלות אלה נגשו אלי השרים · לכנעני החתי הפרזי היבוסי
העמני המואבי המצרי והאמרי וסימ׳ כתפבעאמם ׃ ומצאת את לבבו נאמן
לפניך · הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי וסימ׳ כתמפבג ׃

וסימ׳ אילו דנסבין וי״ו

וארד׳ ואמר · שמר לך׳ ובשל׳ הא כקדמאי ובתריהון וי״ו פי׳ כקדמאי דמלה
קדמ׳ ותנייתא לא נסבין וי״ו ושארא נסבין · ובניים׳ ישבו בקרב הכנעני החתי
והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי ׃ ויקהל דוד את כל שרי ישראל · שרי שרי
ושרי ושרי ושרי ושרי ׃ ישעט ועתה אלהינו האל הגדול והגבור ׃ למלכינו
לשרינו ולכהנינו ולנביאנו ולאבתינו ולכל ׃ התורה זאת התורה · לעלה למנחה
ולחטאת ולאשם ולמלאים ולזבח ׃ ע״כ ׃ תחרימם כי החרם תחרימם ·
החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבוסי · ול״פ ׃ בנערינו ויאמר משה ·
בנערינו

שער הנגינות

בנעריכו ובזקניכו בבניכו ובבנתיכו בצאנכו ובבקריכו: זנתה כי זנתה אמם הובישה. לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי. וחפ"ם מזבח את מזבח הנחשת את ואת ואת את הכיור ואת כנו: המלכים ויהי כשמע כל המלכים החתי והאמרי הכנעני הפרזי החוי והיבוסי. וחפ"ם הזהב אך את הזהב את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העפרת: בהר ובשפלה ובערבה. החתי האמרי והכנעני הפרזי החוי והיבוסי.

וחפ"ם דן יוסף ובנימן נפתלי גד ואשר: כל העם דמלכים כל העם הנותר מן האמרי החתי הפרזי החוי והיבוסי. וחפ"ם הויה הנה יד יי הויה. בסוסים בחמרי בגמלי' בבקר ובצאן: וממחצית בני ישר' תקח אחד אחוז. מן החמשים מן האד' מן הבקר מן החמור' ומן הצאן. ובפ"ם אעבר' נא ואראה את הארץ הטוב' אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון: האדנ' כי יי' אלהיכ' הוא אלהי האלהי' ואדני האדנ' האל הגדול הגבור והנורא: כל העם ד"ה כל העם הנותר מן. החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי. ובפ"ם ממנים ומהם ממנ' על הכלים. הסלת והיין והשמן והלבנה והבשמים: הגדלה לך יי' הגדלה. הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד: מלאך ושלחתי לפניך מלאך. הכנעני האמרי והחתי והפרזי החוי והיבוסי' ובפ"ם הקללה ואלה יעמדו על הקללה ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי: קלעי את קלעי החצר' את עמודיה ואת אדניה ואת המסך את מיתרי' ואת כל כלי עבדתם: מלאכי כי ילך מלאכי לפניך. האמרי והחתי והפרזי והכנעני החוי והיבוסי' ובפ"ם עדן ועל ידו עדן ומנימן וישוע ושמעיהו אמריהו ושכניהו: הפקדתיך ראה הפקדתיך היום לנתש ולנתץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע: ואל מת אדם לא יבא לטמאה לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות: ע"כ: יביאך והיה כי יביאך יי' אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי. וחפ"ם ויעלו מבני ישראל ומן. הכהנים והלוים והשערים והנתינים: הגרעה ושלחתי את הצרעה את החוי את הכנעני ואת החתי' וחפ"ם וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן את סדם ואת עמרה ויסב את כל הרכוש וגם את לוט את הנשים ואת העם. והפ"ם ורחץ את בשרו במים. את בגדיו את עלתו ואת עלת: המטה קח את המטה והקהל את העדה את העדה ואת בעירם: הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם' את הדברים האלה את השמים ואת הארץ: ויעשו בני ישראל את הרע בעיני יי'. את יי' אלהיהם את הבעלים ואת האשרות: ע"כ: עמלק ישב בארץ הנגב והחתי והיבוסי והאמרי ישב בהר והכנעני כלהון ו"ין:

אילין כ' פסו' מלה קדמ' לא נסיב ו"ו ושאר' כולהון נסבין וסי'

תדעון ויאמר יהושע בזאת תדעון' את הכנעני ואת החתי ואת החוי ואת הפרזי ואת הגרגשי: השפחות וישם את השפחות' את השפחות ואת ילדיהן ואת לאה ואת רחל ואת יוסף: באהם ואת באהם ואת בקרם ואת חמריהם ואת אפר ואת אשר: יקחו והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת השני ואת השש: ולקחו בגד תכלת וכסו' את מנרת ואת נרתיה ואת מלקחיה ואת מחתתיה ואת: הכפר את הכפר החיה יקח אתה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב: וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקניהם ואת כל חילם: תקות הנה אכחנו באים בארץ. את תקות ואת אביך ואת אמך ואת אחיך ואת: בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם. את הכנעני ואת החתי ואת החוי ואת הפרזי ואת הגרגשי והאמרי והיבוסי: ותפל אש יי' ותאכל' את העלה ואת העצים ואת האבנים ואת העפר ואת: חלקיה ויצו המלך דמלכים. את חלקיה ואת אחיקם ואת עכבור ואת שפן ואת: יויכין ויגל את יויכין בבלה. ואת אם ואת נשי ואת סריסיו ואת: עצמות בעת ההיא נאם יי' ויוציאו' את עצמה ואת עצמו ואת עצמות ואת: ממלא ואמרת אליהם כה אמר ה'. את כל יושבי ואת המלכים ואת הכהנים ואת הנביאים ואת כל יושבי: רעות השכחתם את רעות ואת רעות ואת רעות ואת: ויצו המלך תנינא דמלכים. וחברו דירמיה ויצוה המלך את ירחמאל. וגם את האבות ואת הידעונים: הכחלות את הכחלות לא חזקתם: האבדת את האבדת לא בקשם' ואת הנדחת ואת החולה ואת השמנה ואת החזקה: הירדן ותעברו את הירדן ותבאו. האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי' ובפ"ם שקדתי והיה כאשר שקדתי' לנתש ולנתץ ולהרוס ולהאביד ולהרע לבנות ולנטע: אלה וכחש ורצח וגנוב ונאוף פרצו ודמים: כתעבתיהם וככלות אלה נגשו אלי. החתי היבוסי העמני המאבי המצרי והאמרי. ובפ"ם הרבה העצים הדלק האש התם הבשר והרקח: ושאר העם הכהנים הלוים השערים המשוררים והנתינים: ומצאת את לבבו נאמן לפניך' הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי. ובפ"ם וגר הוליד את קיש את שאול את יהונתן ואת מלכי שוע ואת אבינדב ואת: הבגדים לקחת את הבגדים את אהרן את הכתנת ואת מעיל ואת האפד ואת החשן:

שער הנגינות

אלה הם שמות המלכים והמשרתים אתנחתא. זרקא. זקף בין גדול בין קטן. יתיב. טפחא. טרס. והוא גרים והוא הרין לגרשי'. לגרמיה. פשטא. פזר בין גדול בין קטן והגדול הוא קרני פרה. רביע. תביר. תלישא גדולה. שלשלת. סגולה. סוף פסוק. וסימני ראשי שמותם אז יט"ג לפ"ת רת"ת שס"ס: ואלה המשרתי' מונח. מכרבל. תלישא קטנה. מהפך. מארכא. שלוי. אזלא. דרגא. מאילא. והיא דומה לטפחא אע"פ שמונח ושלוי דומין זה לזה אותן הבאו' לפני אזז נקראין שלוי לפני שאר מלכים מונח ויש קוראין השלוי שופר ישר הו ספר הולך:

לעולם לא יבאו שני אתנחתות בפסוק אחד ולא ישרתנה כי אם שלוי חוץ מי"א מקומות שישרתנה מאילה על פי המסורת והיא דומה לטפחא וסי' כנמסר בסדר פנחס ודניאל סי' ג' ודה"ב סי' ך' ע"ס. ופעמים שישרתנה שני שופרות מונח ושלוי: הזקף גדול אין לו משרת: זקף קטן אם יש לו משרת אחד והתיבה אשר בה המשרת נגינתה בראשה אז יהיה המשרת מכרבל כגון רגע אדבר ואם אין הנגינה בראשה אז יהיה משרתו שלוי כגון ולא פחדו שפכם נשיכם ואם שנים משרתים אע"פ שאין הנגינה באות הראשון תמ הוא מכרבל והשני שלוי כגון אשר כפר בהם וגם אין לו כי אם משרת אחד אף אם הוא באות ראשון אם תיבה הקודמת לאותו משרת מפרש מוקפת לו כי הוא שלוי כי אז נראה כתיבה אחת ונראה שאין הנגינה בראש כמו בכל ארץ מצרים. ואם הזקף בלא משרת יבא לפניו מקל בתיבתו לתיקון הנגינה או בתיבת שלפניו אם היא מוקפת לו שאז הוא כתיבה אחת כגון והכהן והנכרי אבני שהם:

זרקא אם יש לה משרת אחד הוא מונח שהוא שלוי במי' יצאים מן הכלל שהם במרכא וסימ' לכן אמר לבני ישראל' כי תשא את ראש בני ישראל. בכל אשר התהלכתי' וחברו. ויזבח שור ומרי וצאן. וחברו. וחצי שבט מנשה. ויבאו בבעל פרצים. נסכה מפני צריך. קנה נגד היושבים. ואם יש לה שנים אם הראשון באות ראשון של תיבה הוא מונח והשני שלוי כגון ששת ימים תעבד מי שם פה לאדם ואם איננו באות ראשון הוא אזלא כגון ויאמר משה לפרעה העדותי בכם היום ואם יש לה ג' משרתים אז הראשון תלישא קטנה והשני אזלא והשלישי שלוי כגון ואם ביום שמוע אישה ואם יש פסק בין משרת לזרקא אתו המשרת מירכא כגון ועלה הגבול דבירה או יש מאילא בין אזלא לזרקא בלא פסיק והם בי"א מקומו' בחומש והא לך לשון המסורת י"א מאיילין מאריכין בין אזלא לזרקא באורייתא וסימ' כמסר במסרה רבתא בערך טעם' כל אילו במאילא וכל פסקתא דכותהו' מאריכין במארכא אך לא במאילא אך כי הניגון שוה במ"ב פסק ושלוי וסימ' ויאמר אליהם ראובן הנה חרדת אלינו זה נמצא בספר אבפמיא ואחד ובב' מקומות משרתים אזלא ומרכא בתיבה אחת לזרקא וסימ' היתמר בכין יצאו בנות שלו לאוצרות ולתרומות ואם יש לזרקא משרתים יותר מג' האמור' תלישא קטנה אזלא ושלוי כל אשר לפני התלישא הם שלוי': זרקא לעולם אחריה סגולת' במ"ז כה אמר יי' למשיחו לכורש: יתיב קריאתו כקריאת פשטא ובמקום פשטא הוא המנם אם הנגינה בראש נקרא יתיב והוא כמו מהפך אך קטן הוא ממנו ונקוד חוץ מן הנקודה לצד ימין כגון אלה בני בלהה ואם אין הנגינה נקרא את בראש תיבה הוא מהפך כגון וידבר אלהים אל משה וגם אף אם הנגינה בראש תיבה ותיבה שלפניה מוקפת לה הוא מהפך כי איננו חשוב כבראש תיבה אלא כמו באמצע כי שתי תיבות כשהן מוקפות אינם חשובות כשנים רק כאחת כאשר פירשתי בדין מכרבל כגון כי לא באו לגבול מואב ונקוט האי כללא בידך למהפך ולדרגא ולמרכא אם יש להם משרת והוא בראש תיבה הוא מונח כגון כי לא ילדה ליעקב דגל מחנה ראובן דגל מחנה אפרים ואם איננו מונח הוא אזלא כגון אשר דבר משה נפתולי אלהים נפתלתי אחד עשר יום וכן אף אם הוא בראש תיבה אם תיבה שלפניו מוקפת לו עוד הוא אזלא כי הכל כתיבה אחת והב' איננו בראש תיבה כגון אל נא תהי מריבה. ואחר היתיב לא תבא לעולם פשטא רק בי"א מקומות וסי' כמסר בויקרא ובדניאל סימ' ב': טרס הוא גרש ויש מהו עד ה' משרתים ואם אין לו כי אם משרת אחד והוא באות ראשונה הוא מונח כגון הן הנה הן הראנו כי אביאנו וכן לגרשים כי תשא כי הנה הנה יושבת הארץ ואם איננו באות ראשונה הוא אזלא כמו ויקח תרח ואם המשרת בתיבת הגרש כמו כן הוא אזלא כמו ושמנו והסירותי את לב האבן והנביאים ואם יש לטרס הברה אחת אחריו בתיבתו ויש לו משרת לפניו בתיבה אחרת אז הוא גרש במקל אחד כמו שפירשתי הן הנה כי הביאנו אבל אם הוא בהברה אחרונה אז הוא גרשים בשתי מקלות כגון כי תשא וישמע יתרו ואם אם המשרת אזלא איננו רק במקל אחד ואפילו בהברה אחרונה הוא כגון ויגש אליו והסירותי לב האבן ואם ישרתוהו שנים לטרס הראשון תלישא קטנה והשני אזלא כי לעולם אחר תלישא קטנה אזלא לפני טרס כגון ויקחו אליך פרה אדומה ואם יש יותר משרתים כל אותם שהם לפני תלישא קטנה הם מונחים כמו ויוציאו את עצמות מלכי יהודה ואת שריו ואת עצמות הכהנים: טפחא היא טרחא ולא ישרתנה לעולם כי אם מארכה רק בי"ד מקומות ישרתנה דרגא עם ב' מרכות והם תרין חוטרין וסימ' כמסר בסוף מטות ובריש חבקוק ונחמיה סוף סימן ג':

טפחא נוטה לצד ימין ומארכא לשמאל וסימ' וימינו טפחה שמים ולא ישרתנה מרכא בתיבתה כי אם בה' מקומות וסימ' כמסר בסדר יומור וביחזקאל סימן לג' ובשיר השירים סימן ו': משפטו כי לא כל ג' תיבות שהראשונה כי והשניה לא ובשלישית טפחא אם אות ראשונה מתיבת הטפחא נקרין במלך תהיה תיבת כי במרכא ותיבת לא מוקפת לתיבת הטפחא כגון כי לא באתם עד עתה כי לא נכב ויוצא מן הכלל כי לא תעבר את הירדן ואם יש חטף באות ראשונה של טפחא תיבת כי תהיה מוקפת לתיבת לא ותיבת לא תעמד כגון כי לא דרשנוהו: לגרמיה ישרתיהו עד ב' משרתים כגון המלט אמלט אל ארץ פלשתים: פזר קטן כל משרתיו מונחים: פזר גדול שהוא קרני פרה לעולם ישרתנו גלגל שהוא ירח בן יומו וישרתוהו עד ו' משרתים בב' מקומות לבד מן הגלגל הסמוך לו. ובמסורת יש י"ו בטעם פזר גדול וגלגל וסימ' כמסר בסוף יחזקאל ומגלה סוף ס מן ז' ונחמיה סימן י"ב: פשטא כך משפטה אם ישרתנה משרת אחד ואין בין משרת לפשטא לא מלך ולא חטף בראש התיבה משרתו מרכא כגון היתה תהו אבל אם יש מלך אחד או חטף אחד אז ישרתנה מהפך כמו ויהי השמש לבא זה שמי ואם ישרתוה שני' אם הראשון באות ראשון של תיבה הו' מונח והשני כמשפטו המפורש מרכא או מהפך כגון כי לא ילדה ליעקב אבל אם איננו באות ראשון הוא אזלא והשני כמשפטו מהפך או מרכא כגון אחד עשר יום ואם ישרתנה ג' משרתים הראשון תלישא קטנה והשני אזלא והשלישי כמשפטו ואם יש לה יותר כל שלפני התלישא

שער הנגינות

התליסא קטנה מונחים הם ׃ רביע אם יש לו משרת אחד הוא מונח ואם יש לו שנים הראשון דרגא והשני מונח כגון שתי כתפות חברות כי על אפי ועל חמתי ואם יש לו יותר הראשון מונח והשני דרגא והשלישי מונח כגון גם בן ואח אין לו ובה׳ מקומות ישרתנו מונח בתיבתו וסימ׳ בויגש ובעזרנה סוף סימן ז׳ ׃ תביר אם יש לו משרת אחד ויש בין המשרת לתביר ב׳ מלכים או חטף בראש תיבה ומלך המשרת הוא דרגא כגון אהרן הכהן ושני קרסים שהחטף בראש תיבה הוא מלך בכמה מקומות אבל נגינות גם אם יש ביניהם מלך וחטף בראש תיבה המשרת דרגא כמו המטיר על׳ סדום וגם אם יש בין המשרת לתביר מלך אחד ושני חטפים רצופים כמו כן המשרת דרגא כמו וכי תזבחו ביום זבחכם אבל אם אין ביניהם כי אם מלך אחד או מלך וחטף מובלע אז המשרת מרכא כמו ההר הטוב כי עזבו כי לא קרמו דסוף עזרא במ״ב מקומות יוצאין מכלל זה שהמשרת דרגא אף על פי שאין בין המשר׳ לתביר רק מלך אחד או מלך וחטף מובלע וסימ׳ ואברהם היו יהיה המקריב את דם השלמים לו תהיה ב״בו וכי ינגף שור איש וכל אשר אין לו דמשנה תורה וישלחם יהושע וגו׳ בין בית אל וקאם שאון עתה ירע לנו כשר שלמן ואיש משך בקשתו לת׳ הפך ירך דמלכים כי לא יכלו לעשותו וכל אשר תמצא ידך ועיין בפרשת שמיני ׃ וכל פסק בדרגא רכו׳ כגון המל ימל ואפילו אין בין המשרת לתביר לא מלך ולא חטף כמו כן הוא דרגא כמו אחשורש מס ואם יש ביניהם מלך וחטף פתח או מלך וחטף כגול הרי הם נחשבים כמלך ומשרת דרגא כגון אשר קנה יעקב נתן אלהים ואם תהיה התיבה אשר בה התביר במתג וחטף כגון צרי לפני חטף המגיע או חולם לפני חטף שהוא מתוג או קמץ לפני חטף מתוג אז יהיה המשרת מרכא במקום המתג בתיבת התשר כגון יצאו שמרים ידך ישתרגו אבל אם הוא חטף פתח אין משרתו מרכא בתיבתו במ״ג וסימ׳ לכן הנבא ואמרת אל תלחמו וידרש יחזקיהו על הכהנים ואם ישרתוהו שנים אם המשרת ראשון באות ראשון הוא מונח והשני כמשפטו המפורש כגון עיר שופכת דם בקרבה ואם אינו באות ראשון הוא אזלא והשני כמשפטו כגון ואיש איש בית אבותיו ואם ישרתו שלשה הראשון תלישא קטנה והשני אזלא כי לעולם אחר תלישא קטנה תבא אזלא והשלישי כמשפטו ואם יותר כל אותם שלפני התלישא קטנה הם מונחים ׃ תלישא גדולה כל משרתיה מונחים וישרתוה עד ו׳ מונחים כמו ועל הכחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל דבסוף יחזקאל ׃ שלשלת אין לה משרת ׃ כגלתא תבא לעולם אחר זרקא וכל משרתיה מונחים ׃ סוף פסוק לא ישרתוהו לעולם רק מרכא ובה׳ מקומות ישרתוהו מאילא בתיבתו וסימ׳ כמסר כרים חמור וביהושע סימן י״א ׃ ומונח משרת לז׳ מטעמי׳ ובה׳ מקומות משרת לתיבתו וסימ׳ כמסר פרשת ויגש ובזכריה סוף סימן ז׳ ׃ כל תביר אחריו טפחא במ״א ארץ מאפליה ׃ כל טפחא יש אחריה סלוק או אתנחתא ׃ ואחר יתיב לעולם בא זקף קטן ׃

הנגינות נקראות במקום שראוי להאריך כגון בתיבה אף על פי שאינו נכקדות באותו אות כגון פשטא וזרקא ותלישא קטנה שהם לעולם בסוף תיבה אף על פי כן נקראות באות שהיה ראוי להיות בתיבה אילו היו נגינות אחרות וכן תלישא גדולה לעולם בראש תיבה אע״פ כן נקראות באות שהיה דין הנגינה בו להיות אילו היתה נגינה אחרת ויש נקרני׳ שעושין ב׳ תלישות וב׳ זרקות אחת בסוף תיבה ואחת במקום שהיה ראוי לנגן כענו׳ בני אדם שאינם יודעים באיזה מקום ראוי לנגן כגון ויאמר וזרקו וכל פשטא עושים ב׳ פעמים אחת בסוף תיבה ואחת במקום שראוי לנגן כגון ויבאו אלה וכן סגולתא ׃

עד הנה הגיע שיעור מה׳שראינו לייעדו למסר׳ רבת׳ אמנם השמטנו ספר הטעמי׳ מרבינו אהרן להיותו בלתי צריך יען כי שמנו תמורתו שער הנגינות שכולל כל מה שהביאו הוא ז״ל על הדרך היותר מפורסם לעניות דעתין גם השמטנו חלופי כל ספר וספר לבד יען חשבנו שיגיע לידינו ולא הגיע אמנם העתקנו מה שהוא יותר הכרחי ושאי איפשר מבלעדו וממנו לא כשאר לעשות כל ההשתדלות שיתכן כדי להעלות העתקתינו ברה כחמה ולא נסוגנו אחור מהטורח הרב לאהבינו התועלת הנמשך ונחלה פני כל מעיין שאל יאשימנו אם לא הגיע קוצר דעתינו עד תכלית עיונו ואם אירע איזה טעות בהדפסה כי כשגגה היוצאת מלפני השליט ישתבח השם האמתי שהגיענו להתחיל ולהשלים ׃ כה מעתיר הצעיר קטן התלמידים
יעקב בן חיים בן יצחק ן׳ אדוניהו יש״י עמ״ן ׃

אצל זמן הודו הראה צבי עדו קם איש הדר הדור זיוו וגם יופיו ׃
לא קם בישראל אכן באומות קם אקרא לך בשמו אומר לך איו ׃
יושב בפרהסיא היום בויניציאה סוחר ודניאל בומבירג בכנויו ׃
הנו ערל בשר אך לא ערל לבב להגות בתורת אל חפצו ומאויו ׃
ודאי חֲסִיד האֻמות הוא ובעולם הבא יהי לו אז חלק שכר פריו ׃
הנה מצאנוהו פתאום כאיש מוצא לו א־חרי יאוש שורו וגם שיו ׃
לסדר לשונינו ובדת אלהינו הדפיס ספרים עד אין קץ ולא דיו ׃
ועד בביתו לְצ־ מֵאִים למי תורה מעין ספריו איש דולה מלא כְליו ׃
יצא לאחרונה עשרים וארבעה וזה א־חרון אחרון חביב לרובניו ׃
אצל פני מקרא תרגום בתפארה הוא כ־ערוגת ה־ בושם עלי לחיו ׃
שלם במסורת סביב מסודרת דומה לאיש על יֶ־ רֶך י־חגור תְלִיו ׃
כלו מבואר עם רש״י ובן עזרא ומב־ארים היטב סתר וגלויו ׃
נוהג כמנהגו רש״י בתלמודו אברהם בדקדוקו ופשט עלי בוריו ׃
זוקק בכור בינת על יד אנוש משכיל יעקב אדוניה האיש אשר חַיָו ׃
יתיר וכל חסר הנע בכברתו שבוש וכל טעות כתש במו עֲלִיו ׃
הוגה דפוס כל יום עוד על ידי אמן נודע בישראל לויוקורנ״ליו ׃
מה טוב ומה נעים ספר כמו זה עם מכתב מפואר גם מבחר גייר ודיו ׃
דינו ומשפטו יש לו בכמותו רחבו וגם ארכו שווים עלי עביו ׃
קום דוד וקחהו כי אין כרומיהו גם כל חפצים לא ישוו אלי שויו ׃
דיך בעולמך עם זה לבד עסך תתן חצי דמך תשאיר לך חציו ׃
קץ ת־מלאכה בא בשנת רפ״ו אז ב־ חדש אשר נקרא תשרי ואוטובריו ׃
אלף ותקכ״ה אל תו־לדות ישו גם היא שנת יובל אל כל עדת גויו ׃
מועד שנת יובל יקרא לעמן אֵל ודרור לישראל משעבוד עניו ׃
צמח צבי יצמח אז כל אנוש יצוֹת אָצַל זמן הודו הראה צבי עדיו ׃

ויוסף אליהו שאת משלו וירם את קולו ׃

תמו תרוזי שיר עשרים וארבעת אל מהלל ספר עשרים וארבעה ׃
אדם ישלש את היום ויקרא בו שעות שמונה מן עשרים וארבעה ׃
תורה תהא אז לו נקנית בכפל על מעלות כהונה של עשרים וארבעה ׃
יזכה ראות בנין מקדש וְהַכֹּהֲנִים עמדים במשמרות עשרים וארבעה ׃
ערך לכל ספר רֶבע זהב רוקט סך הָרְביעיות עשרים וארבעה ׃
הוחל למנין הַ־ נוצרים שנת אלף עמו חמש מאות עשרים וארבעה ׃
ושנת רפ״ו נשלם לפרט שנת עולם היה בתשרי יום עשרים וארבעה ׃